تفسیر خیر کثیر

پښتو ترجمه

تفسیر ابن کثیر

تصنیف

حافظ عماد الدین اسماعیل ابن عمر بن کثیر الدمشقی

المتوفی ۷۷۴ هجری

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

تفسیر خیر کثیر

پښتو ترجمه

تفسیر ابن کثیر

مؤلف: حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن ابن کثیر الدمشقي المتوفی ۷۷۴ هجری

مترجمین: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، وعبد الکریم صدیقي وقاري امیر نواز

جلد نمبر ③

تسهیلات از شاه فیصل

① د قرآني آیاتونو ټکي په ټکي او روانه ترجمه
② د احادیثو تخریج
③ د فقهي مسئلو کښې مسلک حنفي وضاحت
④ مناسب عنوانات ورکول

خوروونکي

فیصل کتب خانه محله جنگي پیښور

موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

Scanned with Ca

دچهاپ حقوق صرف ناشرسره محفوظ دي

دکتــاب نــــوم : تفـــسیرخیرکثیرترجمه تفـــسیرابن کثـــیر
مؤلف: حافظ عمادالدین اسماعیل بن عمربن ابن کثیرالدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری
خورونکی : فیصل کتب خانه محله جنگی
موبائیل نمبر۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵
د ملاویدو پتې:- د فیصل کتب خانې نه سوا
مکتبه روغانیول جلال آباد
مکتبه رحیمی خوست
نعمت کتب خانه کابل
انتشارات علامه تفتازانی هرات وکابل
صداقت کتب خانه قندهارو کابل
قدرت کتاب فروشی کابل ښار
علمی کتب خانه ګردیز
مکتبه علمیه اکوړه ختک
دینی کتب خانه تیمرګره ره
فلاح کتب خانه جلال اباد
مکتبه فریدیه خوست
دیوبند کتب خانه خوست
جدید رشیدیه کتب خانه کابل
مکتبه خواجه عبدالله انصاری غزنی
مکتبه نعمانیه غزنی
مکتبه رحمانیه قندهار
امیرحمزه کتب خانه قندهار

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

Scanned with Ca

وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَآ اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى

اوکه بیشکه مونږه |نازل کړي وې مونږه|دوئ ته| فرښتې |اوخبرې کړې وې دوئ سره | مړو

اوکه مونږ دوئ ته فرشتې هم رالیږلې وې | اودوئ سره مړو خبرې هم کړې وې

وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْٓا اِلَّآ

اوجمع کړې وې مونږه | دوئ ته |هر څیز | مخامخ | نۀ وۀ دوئ | چې ایمان ئې راوړې وې |مګر

اومونږ(ددنیا)ټول څیزونه ددوی مخکښې راجمع کړې وې|خوبیاهم دوئ ایمان نه قبلولو|خو

اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُوْنَ۝

داچې|اوغواړی الله| ولیکن | اکثر ددوئ نه| دناپوهتیاخبری کوی

هله که الله ﷻ غوښتلې (چې ایمان دې راوړی) | خوپه دوئ کښې زیات خلق نه پوهیږی

قوله تعالى: مَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْٓا

کافران دحق په پیژندلوهم ایمان نه راوړی:- اللهﷻ فرمائی که چرې مونږ ددې خلقو سوال پوره هم کړو کوم چه قسمونه خوړلوسره داوائی چه که مونږ له څه نښه راشی نو خامخابه ایمان راوړو.اوکه بیا مونږ په دوی باندې فرښتې هم نازلې کړو چه درسولانو تصدیق او ستاد رسالت ګواهی ورکړی نو بیا به هم دوی ایمان نه راوړی.لکه څنګه چه هغوی وائی چه ته اللهﷻ اوفرښتې راوړه اواوښایه او مونږ خو ترهغه وخته پورې ایمان نه راوړو چه دنوروړسولانوپه شان ته هم نښې پیش کړی.اودچاچه زمونږ سره د مخامخ کیدوهیڅ یقین نشته داوائی چه په مونږ باندې فرښتې ولې نه دی نازلې کړې شوې اوچه اللهﷻ مونږ لیدلې وې.داسې خلق په ډیره سرکشئی او دښمنئی کښې دی([1])اوکه فرښتې هم راشی او هغوی سره خبرې اوکړی اودرسولانوتصدیق اوکړی اودهرڅیز ذخیره هغوی له راوړی اوجمع ئې کړی(نو بیا به هم دهغوی په زړونوباندې څه اثرنه وی).په(قُبُلًا) بعضو(قِبَلًا)دقاف په کسره اودیاءپه فتحه سره لوستلې دې دکوم معنی چه دمقابلې اومعائنې ده اوبعضو دواړه حرفونه په پیښ سره لوستلی دی د څه په سبب چه معنی شوه ډلې ډلې خلق که هم راشی او د رسولﷺ تصدیق اوکړی نو بیا هم ایمان نه راوړی. هدایت ورکول صرف د اللهﷻ کاردې که څومره خلق ولې نه وی خو دوی ته هدایت نه شی کولې. هغه چه څه غواړی نو کوی هغه به د ټولو نه تپوس کوی خو د هغه نه تپوس نه شې کیدلې. لکه چه فرمائی هغه خلق په چا چه د اللهﷻ خبره پوره شوې ده هغوی به هیڅ کله ایمان نه راوړی که هغوی هر څومره نښې ولې اونه ګوری. دردناك عذاب به ئې راګیرکړی نو د هغوی سترګې به کولاؤ شی.([2])

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيٰطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوْحِيْ

اودارنګې|اجوړکړی دی مونږه| دپاره دهرنبی| دشمنان |شیطانان دانسانانو | اودپیریانو |چې وسوسه اچوی

اوداشان مونږ د هریوپیغمبردپاره بنی آدمواودپیریانو شیطانانو نه دشمنان ګرځولی دی|چې یوبل ته

بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوْرًا ۭ وَلَوْ شَآءَ

ځینی ددوئ نه| ځینو ته |ښائسته کړې شوی| خبری | دپاره ددوکې | اوکه غوښتلې|

د دهوکې او فریب خوړې پستې خبرې کوی | .... اوکه چرته ستا ....

---

[1]) الفرقان ۲۵/:۲۱.

[2]) یونس ۱۰\۹۶.

Scanned with Ca

رَبُّكَ مَا فَعَلُوْهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۱۲﴾

رب ستا | نهٔ به وؤ کړې دوئ دا کار | نو پریږده دوئ | او هغه | اچې دوئ ئې جوړوی دخانه |

رب غوښتلي نو دوئ به کار نشوکولې | نو دوئ پریږده | او ددوی د خان نه جوړ شوي دروغ هم پریږده

وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ اَفْـِٕدَةُ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ

او دپاره ددې چې میلان اوکړی | دې ته | زړونه | دهغه کسانو | چې نهٔ راوړی ایمان | په آخرت باندې

او ددې خبرومهلت ځکه ورکوو) چې دهغې کسانو زړونه ورته مائل شی | چې په آخرت باندې ایمان لری

وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوْا مَا هُمْ

او دپاره ددې چې خوښ کړی دوئ دا دروغ | او دپاره ددې چې اوکړی | هغه ګناهونه | چې دوئ

اوچې ښه ئې خوښ کړی | اوچې هغه (ګناهونه اوکړی) کوم چې دوئ کول غواړی

مُّقْتَرِفُوْنَ ﴿۱۱۳﴾

کونکی دی دهغې |

قوله تعالى: وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا

دهرنبی دښمنان وی الله ﷻ دنبی ﷺ حوصله افزائی فرمائیلې ده:-ارشاد دې چه اې محمد (ﷺ) الکه څنګه چه ستامخالفین او دښمنان دی دهرنبی دغه شان معاندین اودښمنان تیرشوی دی پدې وجه ته د هغوی په مخالفت باندې خفګان مه کوه.اوفرمائی تاته وړاندې انبیاء کرامو په تکذیب اوتکلیف رسولو باندې صبرکړې وو[1] او اوفرمائیلې شوداخلق چه تاته وائی مخکینو رسولانوته هم داوئیلې شوې دی. الله ﷻ بخښونکې هم دې اوسخت عذاب ورکونکې هم دې.اوفرمائی چه دغه شان مونږ د هر نبی دپاره دښمنان جوړ کړې وو[2] ورقه بن نوفل رسول الله ﷺ ته وئیلې ووای محمد (ﷺ) ادا قریش به تاسره دښمنی هم کوی اوچه کوم یونبی هم ستا په شان خبرې خپل امت ته کړی دی هغوی سره ئې هم دښمنی کړې ده. ارشاد دې ﴿شَيٰطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ﴾ دابدل دې او ﴿عدوا﴾ مبدل منه دې.یعنی دهغوی دښمنان انسی اوجنی شیطانان دی اوشیطان هر هغه دې چه په شرکښې خپل مثال نه لری اودې رسولانوسره به ددې شیطانانونه علاوه بل څوك دښمنی اوکړی چه هم د دوی د نوع نه دی. ([3])

د پیریانو پشان انسانانو کښې هم شیطانان وی :: قتاده رحمه الله فرمائی چه پیریانوکښې هم شیطانان دی او په انسانانوکښې هم دی چه خپلوخپلو خلقو ته دګناه تلقین کوی.ابوذر ﷺ یو ورځ مونځ کولو نو حضور ﷺ ورته اوفرمائیل اې ابوذر ﷺ ادا انسی اوجنی شیطانانونه اعوذبالله اولوله نوابوذر ﷺ اوفرمائیل چه آیا په انسانانو کښې هم شیطانان وی؟ نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه او وی. د حضرت ابوذر ﷺ نه په یو بل روایت کښې مروی دی چه زه حضرت محمد ﷺ له راغلم نو مجلس اوږد شو نوحضور ﷺ اوفرمائیل ابوذر ﷺ آیا تامونځ کړې دې؟ ماوئیل نه یارسول الله ﷺ. حضور ﷺ اوفرمائیل پاسه او دوه رکعته مونځ اوکړه.زه حضور ﷺ له نیزدې راغلم او مونځ مې کولو نو وئې فرمائیل آیا تا د انسی اوجنی

---

[1]) الانعام ۶\۳٤.

[2]) الفرقان ۲۵\۳۱.

[3]) صحیح بخاري کتاب بدء الوحی، باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله :۳، صحیح مسلم: ۱۶۰، احمد:۲۳۲/۲، ابن حبان: ۳۳، دلائل النبوه: ۱۳۵/۲.

Scanned with Ca

شیطانانونه اعوذبالله کړې ده؟ماوویل یارسول اللهﷺ ولې په انسانانوکښې هم شیطانان وی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل او دا د پیریانو شیطانانونه ډیر شریان وی. ([1])

انسی شیطانان جنی شیطانانوته وحی کول: عکرمه رضی الله عنه فرمائی چه پیریان شیطانان دانسانانو شیطانانو طرف ته وحی راوړی اودا شان انسانی شیطانان پیریانوشیطانانوته.لکه د اللهﷻ فرمان دې﴿يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾ عکرمه رضی الله عنه اوفرمائیل چه په انسانانوکښې هم شیطانان وی او پیریانوکښې هم. اوس انسانی شیطانان په جنی شیطانانو باندې القاء کوی. دوی کښې بعضې بعضو ته د خرابو خبرو وحی کوی.عکرمه رضی الله عنه اوفرمائیل چه انسانی شیطانان هغه دی کوم چه انسانانوته دګناه مشورې ورکوی. او د پیریانو شیطانان پیریان ګمراه کوی. هر یو خپل ملګری ته وائی چه ماخو خپل ملګرې واړولو ته هم دغه شان خپل ملګرې د سمې لار نه واړوه. دغه شان یو بل ته د ګناه تعلیم ورکوی. د دې نه ابن جریر رحمه الله دامطلب اخستې دې چه د عکرمه رضی الله عنه اوسدی رحمه الله په نیزد انسی شیطانانونه هغه پیریان شیطانان مراددی کوم چه انسانان غولوی. دا مراد نه دې چه انسی شیطانان هم په انسانانو کښې دننه دی. او په دې کښې شك نشته چه د عکرمه رضی الله عنه د کلام نه هم دا ظاهرېږی خو د سدی رحمه الله کلام د دې معنې حامل نه دې سره د دې چه د دې احتمال وی.

دضحاك رحمه الله په روایت کښې دی چه په پیریانوکښې هم شیطانان شته چه هغوی ګمراه کوی لکه څنګه چه انسی شیطانان دانسانانود ګمراه کولو سبب جوړېږی.اوس انسانی شیطانان پیریانو شیطانانو سره یو ځائ کېږی او وائی چه دوی په دې سره دهوکه کړه او داسې ئې دهوکه کړه لکه چه د اللهﷻ قول دې ﴿يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾ بهر حال صحیح هغه دی کوم چه د ابی ذر رضی الله عنه په حدیث کښې تیر شو چه په انسانانوکښې هم انسی شیطانان دی اود هر څیز شیطان هم د هغه جنس سرکش دې. په صحیح مسلم کښې دحضرت ابوذر رضی الله عنه حدیث نقل دې چه رسول اللهﷺ فرمائیلی چه تورسپئ شیطان وی د کوم معنی چه دا ده چه هغه په سپوکښې شیطان دې. ([2])

مجاهد رحمه الله د دې آیت په تفسیرکښې لیکلی دی چه د پیریانوکافران شیطانان هغه شیطانان دی کوم چه د انسی شیطانانو طرف ته وسوسې رالیږی او د انسانانو شیطانان کافر ان دی. د عکرمه رضی الله عنه نه روایت دې چه زه مختار له لاړم زما دمیلمستیا په شپه ئې زه هم ځان سره حصارکړم. بیائی ماته اوویل چه د قوم طرف ته لاړشه هغوی ته حدیث واوروه. زه لاړم یو سړې زما مخې ته راغلو او وئې ویل چه د وحی باره کښې ته څه وائې؟ ما اوویل وحی په دوه قسمه وی اللهﷻ فرمائیلی دی﴿بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَٰذَا الْقُرْآنَ﴾یعنی دا قرآن مونږ ستا طرف ته وحی کړې ده او دائی هم فرمائیلی ﴿شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾یعنی انسی اوجنی شیطانان خپلو خپلو خلقوته د خرابوخبرو وحی کوی لیکن په دې وینا کولو باندې هغوی په ماباندې حمله اوکړه او وهل ټکول ئې غوښتل ماوویل چه دا ته څه کوې زه خو تاته یوه خبره ښایم او ستا میلمه یم. غرض دا چه هغه زه پرېخودم.

عکرمه رضی الله عنه دا څیز په مختارباندې پیش کړې وو او هغه ابن ابی عبید دې اللهﷻ دې هغه خراب کړی هغه داګمان کوی چه هغه له هم وحی راځی. د هغه خور صفیه د عبدالله بن عمر رضی الله عنه ښځه وه او نیکه ښځه وه، کله چه عبدالله بن عمر رضی الله عنه هغه خبرکړه چه مختار هم په خپل ځان باندې د وحی راتلو دعوه کوی نو عکرمه رضی الله عنه اوفرمائیل چه اللهﷻ رښتیا فرمائیلی دی چه شیطانان د خپلواولیاؤ طرف ته وحی

---

[1]) الطبری:۵۳/۱۲ مسنداحمد:۱۷۸/۵، نسائی، کتاب الاستعاذه باب الاستعاذه من شر شیاطین الانس:۵۵۰۹/۷، حاکم: ۲۸۲/۲.

[2]) صحیح مسلم کتاب الصلاه باب قدر ما یسترالمصلی: ۵۱۰،ابوداؤد: ۷۰۲، ترمذی:۳۳۸، ابن ماجه: ۹۵۲. احمد:۱٤۹/۵، ابن حبان: ۲۳۷۵.

Scanned with Ca

کوي یعنی دا ټول د الله ﷻ تقدیر د هغه رضا او اراده ده چه د هر نبي هم د هغه د خلقو نه یو دښمن وي نو اې نبي (ﷺ)! ته دوی ته معافي کوه او د هغوی د دې دروغو او ځان نه خبرو نه ډډه هم کوه د دوی د دښمنئ په باره کښې په الله ﷻ باندې توکل او یقین کوه هغه ستا د پاره کافي دی.

دشیطان وحی ته کافر اوګمراه میلان کوي: :اودالله ﷻ قول دې ﴿وَلِتَصْغَىٰٓ إِلَيْهِ﴾ یعنی دداسې شیطانانو طرف ته په آخرت باندې ایمان نه لرونکو زړه تیتیږي اود هغوی دوستان جوړیږي او یو بل خوشحالوی لکه چه فرمائي ﴿فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ۝ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ بِفَٰتِنِينَ ۝ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ ٱلْجَحِيمِ ۝﴾ اوفرمائي ﴿ إِنَّكُمْ لَفِى قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ۝ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ۝ ﴾ اوونې فرمائیل ﴿وَلِيَقْتَرِفُوا۟ مَا هُم مُّقْتَرِفُونَ ۝﴾ که هغه شیطانان جوړیږي اودهوکه کوي اوخلق د هغوی طرف ته ورتیتیږي نو هغوی پریږده چه څه کوي هغه دې کوي.

أَفَغَيْرَ ٱللَّهِ	أَبْتَغِى	حَكَمًا	وَهُوَ	ٱلَّذِىٓ
آیا نوبې دالله نه	اولټوم زه	فیصله کونکې	اوحال دا چې هغه	هغه ذات دی

آیا زه دالله ﷻ نه بغیر بل څوک فیصله کونکې اولټوم | او الله ﷻ هغه ذات دی چه

أَنزَلَ	إِلَيْكُمُ	ٱلْكِتَٰبَ	مُفَصَّلًا ۚ	وَٱلَّذِينَ
چې نازل کړې ئې دی	تاسوته	دا کتاب	ښه په تفصیل سره	اوهغه کسان

ډیرپه تفصیل سره ئې دا کتاب تاسوته نازل کړې دی | ....او هغه کسان چې

ءَاتَيْنَٰهُمُ	ٱلْكِتَٰبَ	يَعْلَمُونَ	أَنَّهُۥ	مُنَزَّلٌ
چې ورکړې ووْمونږه هغوئ ته	کتاب	هغوئ پوهیږي	په دې چې بیشکه دا قرآن	نازل کړې شوې دې

مونږورته ددې نه مخکښې کتاب ورکړې وو | هغوئ ته ښه معلومه ده چې دا کتاب

مِّن رَّبِّكَ	بِٱلْحَقِّ	فَلَا تَكُونَنَّ	مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ۝	وَتَمَّتْ
د طرفه درب ستا نه	دحق سره	پس مه کیږه ته خامخا	دشك كونكو نه	اوتمامه شوې ده

ستا د رب دطرفه په حقه راغلې دی | نو ته د شک کونکو څخنی مه کیږه | ..او د رب خبره ....

كَلِمَتُ	رَبِّكَ	صِدْقًا	وَعَدْلًا ۚ	لَّا مُبَدِّلَ
خبره	درب ستا	په لحاظ دربښتنوالئ سره	اوپه لحاظ دانصاف سره	نشته څوک بدلونکې

په انصاف اورښتینوالی سره پوره شوې ده | ....هیڅوک دهغه

لِكَلِمَٰتِهِۦ ۚ	وَهُوَ	ٱلسَّمِيعُ	ٱلْعَلِيمُ ۝
فرمانونودهغه لره	اوهغه	اوریدونکې دی	خبردار دی

حکمونه بدلولې نشي | اوهغه هرڅه آوري او په هرڅه پوهیږي |

قوله تعالى: :وَهُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ إِلَيْكُمُ ٱلْكِتَٰبَ مُفَصَّلًا ۚ

د الله ﷻ قرآن قول فیصل دی :-فرمائي چه اې نبي (ﷺ)! دې مشرکانو ته اووایه چه زه د خپل ځان او ستاسو په مینځ کښې د الله ﷻ نه علاوه بل څوك فیصله کونکې اوګرځوم؟ سره د دې چه هغه ستاسو طرف ته یو تفصیلي کتاب نازل کړې دی او صرف په تاسو نه بلکه دا کتاب ئې د اهل کتابو د پاره هم نازل کړې اودا یهودا و نصاری ټول پیژنئ چه دا په حقیقت کښې هم د الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دی

Scanned with Ca

خکه چه ستاسو په باره کښې د هغوی په کتابونوکښې د پخوانو انبیاءکرامو بشارتونه او زیری موجود دی. نو ته په شك کښې مه پریوزه(۱) لکه چه فرمائی مونږ ستا طرف ته څه نازل کړی که د هغې نه ته په شك کښې ئی نو د هغه خلقو نه تپوس اوکړه کوم چه اهل کتاب دی. ستا د طرف ته راغلې وحی بالکل حقه ده نوته په شك کښې مه پریوزه. دا آیت د شرط په توګه دې او دا ضروری نه دی چه شرط دې واقع کیږی هم.ددې وجې حضورﷺ فرمائیلی چه زه نه شك کوم اونه دتپوس کولو ضرورت شته.(۲)

د الله ﷻ هر حکم کامل او د عدل وی: د الله ﷻ قول دې﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ﴾ستادرب خبره په رښتیاؤ او په عدل ختمیږی څه چه هغه فرمائی هغه حق امر دې. په امر حق کیدوکښې هیڅ شك نه شی کیدې او د کوم څیز چه هغه حکم ورکوی هغه دعدل نه علاوه نورهیڅ هم نه دی. هغه چه د کومې خبرې نه منع کوی هغه باطله خبره وی اودشرنه ډك څیز نه هغه منع کوی لکه چه فرمائی﴿يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ﴾ یعنی په دنیا او آخرت کښې د هغه احکام بدلونکی څوك نشته هغه د خپلو بندیګانو خبرې اوری د هغوی حرکاتو او سکناتو باندې پوهیږی اود هر عمل کونکی بدله هم د هغې مطابق ورکوی.

وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ
اوکه چرې | خبره اومنې ته | دزیاتو |دهغه چا |چې په زمکه کښې دی انو بې لارې به کړی هغوی تالره |
| اوکه چرې ته دهغه خلقو د اکثریت تابعداری اوکړې اکوم چې په دې زمکه استوګن دی انوتابه دالله ﷻ
عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا
دلارې دالله نه |نهٔ کوی دوئ پیروی | مګر | دګمان |اونهٔ دی دوئ| مګر |
دلارې نه واړوی دوئ خو صرف دګمانونو تابعداری کوی ....،،،،،،،....... اوتش
يَخْرُصُونَ ۝ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَن يَضِلُّ
تش قیاسونه لګوی | بیشکه رب ستا | هغه |ښه پوهیږی |په هغه چا |چې بې لارې دې|
په اټکل پسې روان دی|بیشکه حقیقت کښې ستارب په هغه چا ښه عالم دې چې څوک دسمې لارې نه
عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ۝
دلارې دهغه نه | اوهغه |ښه پوهه دې |په لاره موندونکو باندې|
ګمراه دې او هغه ذات ته هغه څوک هم ښه معلوم دی چې څوک په سمه لار روان دی|

قوله تعالى: وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ

په دنیاکښې ګمراه خلق ډیر دی:-فرمائی چه داکثرو بنیادمو حالات دګمراهئی نه ډك دی لکه چه فرمائی اولنو اکثروخلقو ګمراهی اختیارکړې وه(۳) اوفرمائی چه ته څومره هم غوښتنه اوکړې خواکثر خلق ایمان راوړونکی نه دی هغوی هم په ګمراهئی کښې دی(۴)اوعجیبه دا چه پخپله هغوی په خپل عمل او کردار باندې یقین نه لری او هغوی په باطل ګمان کښې ګرځی. د ځان نه خبرې جوړوی او په

---

۱) یونس ۱۰\۱۰۳.

۲) مصنف عبدالرزاق:۶/۱۲۶، ح ۱۲۰۱۱وفی التفسیر:۱/۲۶۱.

۳) الصافات ۳۷\۷۱.

۴) یوسف ۱۲\۱۰۳.

Scanned with Ca

توهم پرستنې کنبې راګیر دی﴿ یَخۡرُصُوۡنَ﴾ دخرص معنی اټکل او اندازه ده "خرص النخل" وائی چه د ونو بوټو اندازه لګول. د اللهﷻ رضا او اندازه دا ده چه هغه د خپلې لارې نه اخواشوی ډیر ښه پیژنی او په دې وجه اړول په هغه باندې ډیر آسان دی او هدایت موندونکی هم ښه پیژنی اوپه هغوی باندې هم هدایت آسان جوړوی. د هریود پاره چه څه مناسب دی هم هغه په هغوی باندې آسانوی.

فَكُلُوْا مِمَّا ذُكِرَ اسۡمُ اللّٰهِ

| نوخورئ | دهغې نه | چې یادشوې دی | نوم | دالله

انو دهغې ښاروونه خوراک کونی چه دالله نوم پرې اخستې شوې وی

عَلَيۡهِ اِنۡ كُنۡتُمۡ بِاٰيٰتِهٖ مُؤۡمِنِيۡنَ﴿۱۱۸﴾ وَمَا لَكُمۡ

په هغې باندې | که چرې یئ تاسو|په آیتونو دهغه باندې|ایمان راوړونکی | اوڅه وجه ده | تاسولره

که تاسو دهغه ذات په حکمونو باندې ایمان لرئ|............. او اخرپه تاسو څه شوی دی چه تاسو دې

اَلَّا تَاۡكُلُوۡا مِمَّا ذُكِرَ اسۡمُ اللّٰهِ عَلَيۡهِ وَقَدۡ

چې نۀ خورئ تاسو|دهغې ښاروی نه|چې یادشوې دی| نوم |دالله|په هغې باند|اوحال داچې بیشکه په

دهغه ښاروی نه خوراک نه کوئ | چې دالله ﷻ نوم پرې یاد شوې وی | حال دا دی چې

فَصَّلَ لَكُمۡ مَّا حَرَّمَ عَلَيۡكُمۡ اِلَّا مَا

تفصیل بیان کړې دې الله| تاسوته | هغه | چې حرام کړې دی الله|په تاسوباندې |مګر | هغه

اللهﷻ څۀ حرام کړې | هغه تاسوته په تفصیل سره بیان کړې دی | مګر هغه چه ....

اضۡطُرِرۡتُمۡ اِلَيۡهِ ؕ وَاِنَّ كَثِيۡرًا لَّيُضِلُّوۡنَ

چې مجبوره کړې شوی یئ تاسو| هغې ته |اوبیشکه | ډیرخلق | خامخا ګمراهه خبری کوی |

تاسو (دلوږې حالت کښې) هغې ته محتاج شئ (نوبیا هم هغه حلال دی)، اوډیرو خلقو دا حال دی

بِاَهۡوَآئِهِمۡ بِغَيۡرِ عِلۡمٍ ؕ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعۡلَمُ

په سبب دخواهشاتو خپلو | بې د علم نه | بیشکه | رب ستا | هغه ښه پوهه دی |

چې بې دلیله دخواهشاتو په وجه خلق ګمراه کوی | اوالله ﷻ هغه خلق ډیر ښه پیژنی کوم چه

بِالۡمُعۡتَدِيۡنَ﴿۱۱۹﴾ وَذَرُوۡا ظَاهِرَ الۡاِثۡمِ وَبَاطِنَهٗ ؕ اِنَّ الَّذِيۡنَ

دحدنه اوړیدونکو باندې| اوپریږدئ| ښکاره | ګناه |اوپټه له هغې نه |بیشکه هغه کسان|

دالله ﷻ دحدونو نه وړاندې تیریږی | اوښکاره او پټ ګناهونه پریږدئ | بیشکه کوم کسان

يَكۡسِبُوۡنَ الۡاِثۡمَ سَيُجۡزَوۡنَ بِمَا كَانُوۡا يَقۡتَرِفُوۡنَ﴿۱۲۰﴾

چې کسب کوی | دګناه | ژر به ورکړې شی جزا | دهغه ګناهونو| چې وو هغوئ | چې کول به ئې

چې ګناهونو کوی | نو ډیر زر به ورته دخپلو کړو سزا ملاو شی ....

قوله تعالی: فَكُلُوۡا مِمَّا ذُكِرَ اسۡمُ اللّٰهِ

داللهﷻ په نوم حلال شوی خوړل پکار دی-اللهﷻ خپلو مؤمنانو بندیګانوته اجازت ورکوی چه په کومه حلاله باندې داللهﷻ نوم اخستې شوې وی هغه تاسو خوړلې شئ. یعنی کوم څناورباندې چه د حلالولو

Scanned with Ca

وخت کښې دالله ﷻ نوم نه وی اخستې شوې هغه حرام دې لکه چه د قریشو کافرانو به مرداره خوړله او په بتانو وغیره نوم باندې چه کوم څناور ذبحه کیدل هغه به ئې هم خوړل. نو اوفرمائیلې شو چه په کوم څناور باندې د الله ﷻ نوم واخستې شی هغه تاسو ولې نه خورئ هغه خو تاسو ته حرام څیزخودلې دې اوبه وضاحت سره ئې پوهه کړې یئی. بعضو (فصل) په تشدید سره لوستلې اوبعضو په تخفیف سره. په دواړو صورتونوکښې معنی بیان او وضاحت دې.اوپه سخته مجبورئې اواضطرار کښې کوم څه چه تاسواومومنی ستاسو دپاره حلال دې. بیا الله ﷻ د مشرکانو فاسدې رائې ذکر فرمائی چه مړه یعنی مرداره او د غیرالله په نوم کړې شوی حلاله څنګه هغوی د خپل ځان د پاره حلاله جوړه کړه. په هغوی کښې اکثر بغیرد علم نه دخپل نفسانی خواهشاتو تابعدارئی په وجه ګمراه شوی دی اوالله ﷻ د دې زیاتی کونکونه ښه خبر دې.

قوله تعالىٰ: وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ

ښکاره اوپټ ګناهونه پریږدئی:-ارشاد دې چه ښکاره ګناهونه ټول پریږدئی.د مجاهد رحمه الله نه روایت دې چه دې نه هغه ګناهونه مراد دی چه دکومو د پوره کولو چه کونکی نیت کړې وی. او قتاده رحمه الله فرمائی دې نه پټ اوښکاره ډیراوکم ګناهونه مراد دی. سدی رحمه الله وائی چه ښکاره ګناه دا ده چه بدکاره ښځو سره ئې تعلق وی او پټه ګناه دا ده چه په غلا او پټه باندې بدکاره ښځوسره د ګناه په عمل کښې وی. عکرمه رضی الله عنه فرمائی چه ښکاره ګناه د محرمو ښځو سره نکاح کول دی خو صحیح هم دا دی چه آیت په دې باره کښې بالکل عام دې په کښې د یو خبرې تخصیص نشته.لکه چه فرمائی زما رب هر قسم فاحش کارونه حرام کړی دی که هغه په ښکاره وی او که په پټه[1]ددې دپاره اوفرمائیلې شو چه کوم خلق د ګناه کارکوی خامخا به هغوی ته د خپل بد عمل بدله ورکولې شی که هغه ښکاره وی اوکه پټ. درسول الله ﷺ نه تپوس اوشو چه "اثم" څه څیز دې؟حضور ﷺ اوفرمائیل چه کوم څیز ستاپه زړه کښې شك پیدا کوی اوستا دا خوښه نه وی چه څوك ستا په دې عمل خبر شی.[2]

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ
اومهٔ خورئ تاسو|دهغې مذبوحې نه|چې نهٔ وی یادکړې شوې نوم دالله|په هغې|اوبیشکه دغه خوراك
اوتاسودهغې (مذبوحې غوښې) نه خوراک مه کوئی|چې په کوم باندې دالله ﷻ نوم نه وی اخستې شوې
لَفِسْقٌ ط وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ
خامخاګناه ده | اوبیشکه | شیطانان | خامخا وسوسې اچوی | دوستانوخپلوته
بیشکه دا ګناه ده| اوشیطان خپلوملګرو ته د(شکونواواعتراضونو) وسوسې اچوی
لِيُجَادِلُوكُمْ ج وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ
دپاره ددې چې جګړه اوکړی هغوی ستاسوسره |اوکه چرې | تاسوخبره اومنله دهغوئ
چې تاسو سره جنګ اوکړی |............... اوکه تاسو دهغوئ تابعداری اوکړئی | نو
إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿۱۲۱﴾
نو یقینا بیشکه چی تاسو|خامخا مشرکان یئ |
یقینی طور تاسوبه دمشرکانونه شئ |

[1]) الاعراف ۳۳/۷.

[2]) صحیح مسلم کتاب البر، باب تفسیر البروالاثم:۲۵۵۳، ترمذی:۲۳۸۹، احمد:۱۸۲/۳، ابن حبان: ۳۹۷.

Scanned with Ca

قوله تعالی: وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ

د ذبح په وخت د الله ﷻ نوم نه اخستلو حکم:-په دې آیت کښې داخودلې شوی دی چه کله په یوه حلاله باندې د اللهﷻ نوم نه وی اخستې شوې نو هغه حلاله نه ده سره د دې که ذبحه کونکې مسلمان ولې نه وی. د فقهی امامانو په دې کښې درې اختلافه دی.

اول قول- بعضې وائی چه داقسمه مذبوحه حلاله نه ده په کوم چه د اللهﷻ نوم نه وی اخستې شوې که په قصدسره نه وی اخستې شوې یا په هیره سره.د دې قول تائید دمتقدمینواومتاخرینو اصحابونه یوې ډلې کړې دې.متاخرینو شوافعو خپل کتاب "اربعین" کښې هم دا اختیارکړې دې اودخپلې رائې په تائیدکښې د دې آیت نه اودښکار دآیت نه دلیل نیولې دې.خورئی کوم چه ستاسو دپاره ښکاری ځناورورآحصارکړې وی اوپه دې باندې د اللهﷻ نوم اخلئی([1])بیانی هم پدې آیت کښې د اللهﷻ دقول ﴿وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ﴾نه تاکید کړې دې او وئیلی ئی دی چه د﴿انه﴾ضمیر د﴿اکل﴾طرف ته راجع کیږی یعنی داسې حلاله خوړل فسق اوګناه ده اودا هم وئیلې شوی دی چه حلاله ﴿لِغَيْرِ اللَّهِ﴾ طرف ته عائد کیږی یعنی داسې حلاله کول فسق دې. اوهغه احادیث چه د حلالې اوصیدیعنی ښکار په وخت کښې د نوم اخستوباره کښې واردشوی دی د عدی ابن حاتم اوابی ثعلبه داحادیثوپه شان دی.لکه چه ته کله ساتلې شوې سپې په ښکار پسې لیږې نو د لیږلو په وخت کښې بسم الله وایه نو هغه چه ستاد پاره ښکار رانیسی اودې نه خوری نه نو تاله هغه ښکار خوړل جائز دی که هغه زخمی شوې او مړشوې وی.([2]) دا دواړه احادیث په بخاری اومسلم شریف کښې دی چه د کوم نه وینه بهیدلې وی او د اللهﷻ نوم پرې اخستې شوې وی نوهغه خوړلې شئی([3])

اوجندب بن سفیان په حدیث کښې دی چه حضورﷺ فرمائیلی چه د قربانئی په اخترکښې چا د مانځه نه وړاندې حلاله اوکړه هغه له پکار دی چه د مانځه نه پس دوئمه حلاله اوکړی او چا چه د مانځه نه پس حلاله نه وی کړې نو پکار دی چه د اللهﷻ نوم واخلی او حلاله اوکړی([4]) دحضرت عائشه رضی الله عنها نه روایت دې چه خلقو تپوس اوکړویارسول اللهﷺ! خلق مونږ ته په تحفه کښې غوښه راکوی خومونږ ته پته نه وی چه په هغې باندې د اللهﷻ نوم اخستې شوې که نه. نو حضورﷺ اوفرمائیل چه که ستا شك وی نو پخپله د اللهﷻ نوم واخله او وئی خوره. حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائیل چه دا نوی مسلمانان شوی خلق وو([5])دا بخاری رحمه الله روایت کړې دې. ددلالت وجه داده چه دې خلقوبه ګنړل چه نوم اخستل ضروری دی او کیدې شی چه تحفه ورکونکی پدې وجه نوم نه وی اخستې چه نوی مسلمانان وو ددې دپاره حضورﷺ د احتیاط د پاره دخوراك په وخت کښې نوم اخستلو هدایت اوکړو دې د پاره ﴿ولوفرضنا﴾ که مونږ اوګنړود حلالولو په وخت کښې په دې نوم پاتې شوې هم وی نو په هغه وخت کښې به نوم اخستل د هغې بدل شی او دې خلقو ته ئی حکم ورکړو چه د اسلام احکام پوره شی.

په وخت د ذبح کولو کښې تسمیه شرط ده کنه؟:اوپه مسئله کښې دوئم مذهب دادې چه د حلالولو په وخت کښې نوم اخستل څه مشروط نه دی بلکه مستحب دی که قصداً یا سهواً نوم وانخستې شی نو

---

[1]) المائده٥\٤.

[2]) صحیح بخاری کتاب الذبائح والصید، باب التسمیه علی الصید:٥٤٧٥، صحیح مسلم:١٩٢٩.

[3]) صحیح بخاری کتاب الذبائح باب صید من البهائم فهو بمنزلة الوحش:٥٥٠٩، صحیح مسلم:١٩٦٨، ترمذی: ١٤٩١، ابن ماجه:٣١٣٧، احمد:٤٦٣/٣، ابن حبان: ٥٨٨٦.

[4])صحیح بخاری کتاب الذبائح باب قول النبی ﷺ فلیذبح علی اسم الله: ٥٥٠٠، صحیح مسلم: ١٩٦٠، ابن ماجه: ٣١٥٢، احمد: ٣١٢/٤ ابن حبان: ٥٩١٣.

[5]) صحیح بخاری کتاب الذبائح باب ذبیحه الاعراب ونحرهم: ٥٥٠٧، ابوداوٗد: ٢٨٢٩، ابن ماجه: ٣١٧٤، بیهقی:٢٣٩/٩.

Scanned with Ca

هیڅ بدوالی نشته. اوهم دغه د امام شافعي رحمه الله مذهب دي او امام احمد رحمه الله او امام مالك رحمه الله هم دا وائي اوشافعي رحمه الله دا آيت ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ﴾ په هغه حلاله محمول کړې دی چه په هغې د الله ﷻ نوم نه وی اخستې شوې لکه چه دالله ﷻ قول دې ﴿أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ﴾ او ابن جريج رحمه الله وائي چه په دې کښې دخوړلو ممانعت نه مراد دا دې چه هغه حلاله مه خورئی کومه چه قریشو د بتانو د پاره حلال کړې وی. دغه شان د مجوسيانو دحلالې خوړلونه هم ممانعت دې او هم دغه هغه مسلك دې په کوم چه امام شافعي رحمه الله روان دې او هم دغه قوی هم دې. بعضو متاخرينو د دې خبرې کوشش کړې دې چه دا قول ئې داسې قوی جوړکړې چه ﴿وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ﴾ کښې واو ئې حاليه ګرځولې دې. یعنی د الله ﷻ نوم نه اخستو سره حلاله مه خورئی او داسې کول فسق دې او فسق هم هغه دې چه د الله ﷻ د نوم نه بغيرحلاله کړې شوې وی. بیانی دا دعوه کړې ده چه دا متعين دی اودا جائزنه دی چه واو عاطفه وی ځکه چه په داسې صورت کښې د جمله اسميه خبريه عطف په جمله فعليه طلبيه باندې لازم راځی چه غلطه خبره ده. ځکه چه دا دليل د دې نه پس جمله ﴿وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ﴾ باندې ماتیږی ځکه چه دلته خو یقیناً عطف دې نو چه څنګه وړاندینی واو ته حاليه اووئيلې شو نو که دا حاليه اونه منلې شی نو بيا به په دې باندې د دې جملې عطف ناجائز شی اوکه دا په ړومبنئی جمله فعليه طلبيه باندې عطف کړې شی نو چه کوم اعتراض په نورو باندې واردکوی هم هغه به په ده باندې وارد شی. اوکه دا واو حاليه اونه شی منلې نو دا اعتراض ختميدې شی. خو کومه خبره چه دعوی وه هغه به په دې سره باطل شی. والله اعلم. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه قول دې چه دې نه مراد مردار ځناور دې چه پخپله مړشوې وی. د دې مذهب تائيد د ابوداؤد په مرسل حديث سره هم کیږی په کوم کښې چه د حضور ﷺ فرمان دې چه د مسلمان حلاله حلاله ده که هغه په دې باندې د الله ﷻ نوم نه وی اخستې ځکه که هغه نوم اخستلو نو هم د الله ﷻ نوم به ئې اخستلو[1] دا مرسل حديث دې او د دې تائيد د دارقطنی د دې حديث نه کیږی کوم چه د ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې که مسلمان حلاله اوکړی اود الله ﷻ نوم ئې نه وی اخستې هم خوړلې شی ځکه چه هغه مسلمان پخپله د الله ﷻ يونوم دې[2] او هغه چه کله حلاله کوی نو په نیت کښې به ئې هم دغه وی چه د الله ﷻ په نوم باندې حلاله کوم. امام بيهقي رحمه الله هم د عائشه صديقه رضی الله عنها د حديث نه هم کوم چه اول تیرشو حجت اخستې دې چه خلقو تپوس اوکړو يارسول الله ﷺ! خلق نوی مسلمانان وی خلق دغوښې تحفه راوړی مونږ ته پته نه وی چه هغوی به د الله ﷻ نوم په دې باندې اخستې وی که نه نو وئې فرمائيل تاسو د الله ﷻ د نوم اخستو سره خورئی. نوکه چرې نوم اخستل ضروری هم وې نو هغوی ﷺ به بغیرد تحقيق نه د خوراك اجازت نه ورکولو. والله اعلم.

دريم قول: په دې مسئله کښې دريم قول دا دې که په حلاله باندې بسم الله وئيل هير شو نو د دې په خوراك کښې هیڅ حرج نشته او که په قصد پريخودې شی نو جائز به نه وی. د امام مالك رحمه الله او امام احمد رحمه الله هم دغه مذهب دې او امام ابوحنيفه رحمه الله اود هغه د ملګری هم د دې قائل دی. امام ابوالحسن په خپل کتاب "الهدايه" کښې ليکلی دی چه د امام شافعي نه اول اجماع په دې باندې وه که په قصد بسم الله پريخودلې وی نو حرام دی د دې وجې ابويوسف او نورو مشائخو وئيلی دی که یو حاکم د داسې حلالې د غوښې د خرڅولو اجازت اوکړی نودا حکم به نه شی نافذ کولې ځکه چه په دې کښې د امت د اجماع مخالفت دې اود اجماع مخالفت سره يوه خبره هم جائز کیدې نه شی. د صاحب هدايه دا خبره عجيبه ده. سره د دې چه د امام شافعي نه اول هم داسې اختلاف ثابت دې. والله اعلم.

---

[1]) مراسيل ابی داؤد:٣٧٨.

[2]) دارقطنی ٢٩٦/٤، ح:٤٧٦٠، بيهقي:٢٣٩/٩.

Scanned with Ca

امام ابوجعفر بن جرير رحمه الله وائی چه چا د هيره کړې شوې حلاله حرام اوګرځوله هغه د مجتمعه دليل قائل کيدونه خپل ځان جدا کړو اوچه کوم حديث دحضورﷺ نه ثابت دې دهغې مخالفت ئې اوکړو. هغه حديث دا دې چه د مسلمان د پاره د هغه مسلمان کيدل کافي دی که هغه د حلالولو په وخت کښې هيره کړې شوی وی او د الله ﷻ نوم ئې نه وی اخستې ته د الله ﷻ نوم واخله او خوره. او دې حديث ته په خطا سره مرفوع وئيلې شوې دې او نورو د دې توثيق کړې دې او هم دغه صحيح دی. ابن جرير رحمه الله او محمد بن سيرين رحمه الله په هيرې سره بسم الله وئيل پريخودلو ته مکروه وئيلی دی او سلف د کراهت د لفظ اطلاق په حرام باندې کوی. امام جعفر بن جرير رحمه الله وائی چه کومو خلقو د حلالې په وخت کښې په هيرې سره بسم الله نه وئيل باندې هم حلاله حرام ګرځولې ده هغوی د نورو دلائلونه خلاف کولو سره د دې حديث هم مخالفت کړې کوم چه ثابت دې چه حضرت ﷺ فرمائيلی دی چه د مسلمان د پاره د هغه مسلمان کيدل کافي دی که هغه د حلالولو په وخت کښې د الله ﷻ نوم اخستل هيرکړې وی نو اوس دې خوړونکې د الله ﷻ نوم اخستو سره اوخوری. دې نه دا ثابته شوه چه دې ته مرفوع وئيل خطا ده اودا خطا د معقل بن عبيدالله جزری ده. د امام بيهقی رحمه الله د وينا مطابق دا قول د ټولونه زيات صحيح دې. د امام ابن جرير رحمه الله طريقه دا ده چه هغه دې دواړوقولونو کښې يو قول ته هيڅ توجو نه ورکوی کوم قول چه د جمهورو خلاف وی او هم دا اجماع قابل عمل اجماع ګڼړی.

حضرت حسن بصری رحمه الله نه يو سړی د مسئلې تپوس اوکړو چه يو سړی له ډيرې حلالې کړې شوې مرغئی راوړلې شوې کوموکښې چه په بعضو باندې د الله ﷻ نوم اخستلو سره حلالې کړې شوې وې او په بعضو باندې د الله ﷻ نوم اخستل هير شوی وو او دا دواړه قسمه مرغئې خپلوکښې ګډې وډې شوې وې. نوحسن بصری رحمه الله اووئيل دا ټولې خوړلې شی.دمحمد بن سيرين رحمه الله نه هم دغه سوال اوکړې شو نو وئی وئيل چه په کوموباندې د الله ﷻ نوم نه دې اخستې شوې مه خورئی ځکه چه الله ﷻ هم دا وئيلی دی ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾ اود خپلې فتوې د پاره ئې د دې حديث نه دليل اخستې چه په ابن ماجه کښې هم روايت دې يعنی د دې درېم مذهب دليل کښې دا حديث هم پيش کولې شی. کوم کښې چه حضور ﷺ فرمائيلی الله ﷻ زما په امت باندې خطا او هيره معاف کړې ده او د مجبورئی په وجه خطا کول هم معاف کړی دی[1]خو دا دغورقابل خيز دې.په يو حديث کښې دی چه يو سړې حضور ﷺ له راغلو او وئې وئيل که چرې په مونږ کښې يو سړې حلاله اوکړی او بسم الله وئيل هير کړی نو په دې کښې څه حکم دې؟ نوحضورﷺ فرمائيلی وو چه د مسلمان د پاره هم مسلمان کيدل کافي دی. هغه پخپله د الله ﷻ نوم دې[2] ليکن د دې سند ضعيف دی.مروان بن سالم او ابوعبدالله شامی د دې راويان دې او په دوی باندې ډيرو ائمو حضراتو جرح کړې ده. ما په دې مسئله باندې يوه جدا رساله ليکلې ده اود آئمه مذاهب او ماخذ اود هغوی دليلونه اود دلالت وجه اود معارضت وجه وغيره په ټولو خبرومې رڼړا اچولې ده. والله اعلم.

د متروک التسميه ښاوری حکم

مسلک حنفی: - د احنافو په نيز په کوم ښاروی چې د الله ﷻ نوم وانخستې شی نو د دې دوه صورتونه دی يو دا چې د ذبحې په وخت کښې ترې د الله ﷻ نوم هير شی نو په دې صورت کښې دغه ذبيحه حلاله ده اودويم صورت دا دې چې په قصد باندې د الله ﷻ نوم د ذبحې په وخت کښې وانخلی په دې صورت کښې دغه د بيحه خوړل ناجائز او حرام دی[3]

[1]) دا روايت په سوره البقره آيت نمبر ۲۸۶ لاندې تيرشوې دې.
[2]) دارقطنی: ۲۹۵/۴،ح: ۴۷۵۸، بيهقی:۲۴۰/۹.
[3]) (احکام القرآن للجصاص (۱۱۱۳)-

Scanned with Ca

ابن جریر رحمه الله فرمائی چه اهل علمو په دې باره کښې اختلاف کړی دې چه ایا د دې ایت حکم منسوخ دې که نه. نو بعضو وئیلی چه حکم ئې منسوخ نه دې بلکه محکم او د عمل قابل دې او هم په دې وجه د مجاهد رحمه الله او عام اهل علمو قول دې. که حکم منسوخ وې نو مجاهد رحمه الله وغیره به داسې وینا نه کوله. عکرمه رحمه الله او حسن بصری رحمه الله وائی چه الله ﷻ فرمائیلی دی چه په کوم باندې د الله ﷻ نوم اخستې شوی وی هغه خورئی که چرې تاسو د الله ﷻ په آیاتونو ایمان لرونکې ئی. او الله ﷻ فرمائیلی دی چه په کوم باندې د الله ﷻ نوم نه وی اخستې شوې هغه مه خورئی ځکه چه دا فسق دې نو دا آیت منسوخ دې خو ددې نه مستثنی.د الله ﷻ دا قول دې ﴿وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ﴾ یعنی د اهل کتابوحلاله ستاسو دپاره حلاله ده او ستاسو حلاله د اهل کتابو دپاره. د ابن ابی حاتم رحمه الله قول دې چه الله ﷻ په قرآن کښې فرمائیلی دی چه مه خورئی په کوم چه د الله ﷻ نوم نه وی اخستې شوې. بیا الله ﷻ دا منسوخ کړو او په مسلمانانوباندې ئې رحم اوکړو او وئې فرمائیل چه اوس ټول پاک څیزونه ستاسود پاره حلال دی اود اهل کتابو حلاله هم ستاسو د پاره حلاله ده. ږومبئی خبره ئې په دې آیت سره منسوخ کړه اود اهل کتابو حلاله ئې هم ستاسو د پاره حلال اوګرځوله.ابن جریر رحمه الله وائی چه صحیح خو هم دغه دی چه داهل کتابو خوراك حلال کیدل اود الله ﷻ نوم نه اخستې شوې حلالې حرام کیدوکښې هیڅ تعارض نشته. دغه بیان دې کوم چه د صحیح وئیلو حقدار دې او چا چه دا منسوخ ګرځولې نو دې نه سوا بل هیڅ نه دی چه دا ئې خاص کړو.

شیطانان خپلودوستانوته وحی صرف دجګړې دپاره کوی:- دالله ﷻ ارشاددې ﴿وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ﴾ شیطانان خپلو دوستانوته خپلې خبرې ددې د پاره وحی کوی چه هغوی تاسوسره بحث مباحثه اومناظره اوکړې. یوسړی حضرت ابن عمر رضی الله عنه ته اووئیل چه دمختاردا دعوی ده چه دهغه طرف ته وحی کیږی نو وئې وئیل هغه رښتیا وئیلی بیائې دا آیت اولوستلو یعنی شیطان خو خپلو دوستانوته هم وحی کوی.د ابوزمیل رحمه الله نه روایت دې چه زه ابن عباس رضی الله عنه سره ناست اووم هغه وخت مختار حج کولو له راغلې وو نو یو سړې ابن عباس رضی الله عنه له راغلو او وئې وئیل اې ابن عباس رضی الله عنه! ابواسحق ګمان کوی چه نن شپه په هغه باندې وحی راغلې ده نو ابن عباس رضی الله عنه اوفرمائیل چه رښتیا وائی.ما چه داواوریدل نوپریشان شوم چه ابن عباس رضی الله عنه دهغه دقول تصدیق کوی نوابن عباس رضی الله عنه اووئیل چه وحی دوه قسمه وی یوه د الله ﷻ وحی او بله د شیطان وحی. د الله ﷻ وحی دمحمد مصطفی احمد مجتبی ﷺ طرف ته اود شیطان وحی دهغه د دوستانو طرف ته. بیا ئې هم داآیت تلاوت کړو. د عکرمه رضی الله عنه هم داسې قول وړاندې بیان شوې دې.د الله ﷻ قول ﴿لِيُجَادِلُوكُمْ﴾ باره کښې وئیلې شوی دی چه یهودیانو به حضور ﷺ سره جګړه کوله او وئیل به ئې چه څنګه عجیبه خبره ده چه مونږ کوم څناور قتل کړو نو هغه خو خورئی او کوم چه الله ﷻ پخپله قتل کړې وی هغه نه خورئی او حرام ئې ګرځوئی. نو دا آیت نازل شو ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ﴾ دامرسلاً روایت کړې شویدی([1]) او ابوداوٗد متصلاً روایت کړې دې. دا په څو وجو د غور قابل دې یو دا چه یهودیانو مړشوې څناورخوړل جائز نه ګڼړل نو بیا هغوی په دې باره کښې خلاف ولې کوی بل دا چه دا آیت په سورة انعام کښې دې چه مکی دې او یهودیان خو په مدینه کښې اوسیدل او دریم دا چه دا حدیث ترمذی روایت کړې دې کوم چه د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې ([2]) او ترمذی وائی چه خلق یعنې یهود نبی اکرم ﷺ له راغلل بیا ئې د دې حدیث ذکر اوکړو او دا عجیبه خبره ئې اوکړه. حسن بصری رحمه الله فرمائی چه داحدیث غریب دې او د سعید بن

---

[1]) ابوداوٗدکتاب الضحایا باب فی ذبائح اهل الکتاب: ۲۸۱۹.

[2]) ترمذی کتاب التفسیر القرآن باب ومن سورة الانعام: ۳۰۶۹ وهوحسن.

Scanned with Ca

جبير نه هم مرسل روايت شوې. طبراني دحضرت ابن عباس ﷺ نه روايت کولو سره ليکي چه کله دا آيت نازل شوچه د اللهﷻ نوم نه اخستلې شوی مه خورئ نو اهل فارس قريشوته دا وينا راوليږله چه محمدﷺ سره په دې کښې بحث اوکړئ اوورته اووايئ چه پخپله چاړه قتل کړې شوې خو حلال شو او کوم چه اللهﷻ په خپله توره حلال کړو يعني مړکړو نوهغه حرام شو دا څنګه خبره ده؟ نو دا آيت نازل شو چه شيطانان خپلو دوستانو ته ښائي چه تاسره جنګ اوکړي او بحث او مجادله اوکړي.(١) که چرې تا د هغوی خبره اومنله او مړ دې حلال اوګنړلو نو ته به هم مشرک اوګرځولې شې. مراد دا چه د فارس شيطانان قريشو ته وحی راليږي. د ابن عباسﷺ په روايت کښې د يهودو ذکر نشته او دغه د اعتراض نه د بچ کيدلو محفوظ صورت دې ځکه چه دا آيت مکي دې اودا هم چه يهود خومړخوښوی هم نه.اوپه بعضې الفاظوکښې د ابن عباسﷺ نه داسې روايت دې چه تاسو کوم قتل کوئ په هغې د اللهﷻ نوم يادول وی او چه پخپله مری په هغې باندې د اللهﷻ نوم يادول نه وی.د اهل فارس په خودلو چه کله دوئ د رسولﷺ په صحابه کرامو باندې دا اعتراض اوکړو نو دمسلمانانو په زړونوکښې يو شك غونډې راپيدا شو نو آيت نازل شو او د مجادله کونکو راز ښکاره شو.سدی رحمه الله د دې آيت په تفسيرکښې وئيلی دی چه مشرکانو مسلمانانوته وئيلې وو چه تاسو خو دعوی کوئ چه مونږ د اللهﷻ مرضی خوښوو بيا د اللهﷻ وژلې شوې نه خورئ او خپل قتل کړې شوې خورئ.نواوفرمائيلې شو چه که تاسودهغوی ددليلونوپه دهوکه کښې پريوتلې نوتاسو به هم مشرکان جوړشئ لکه چه اوفرمائيلې شو(اتَّخَذُوٓا اَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَانَهُمۡ اَرۡبَابًا مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ)يعنی خپل مشران اوراهبان د اللهﷻ په ځائ هغوی خپل ارباب جوړکړل اوهم دهغوی عبادت کښې اخته شو نو عدی بن حاتم اووئيل چه يا رسول اللهﷺ هغوی د راهبانو او احبارو خو عبادت نه کوی نو حضورﷺ اوفرمائيل چه دې مشرانو حلال حرام او حرام حلال کړل او هغه خلقو د هغوی اومنل نو هم دا خوئی عبادت شو.(٢)

اَوَمَنۡ كَانَ مَيۡتًا فَاَحۡيَيۡنٰهُ
ايا هغه څوك | چې ووا مړ | نو ژوندی کړو مونږ هغه
ايا هغه څوک چې مړ وو | اومونږ ژوندې کړوا
وَجَعَلۡنَا لَهٗ نُوۡرًا يَّمۡشِيۡ بِهٖ فِي النَّاسِ كَمَنۡ
اوورکړومونږ هغه لره | نور | چې تگ کوی | په هغې سره | په خلقو کښې | په شان دهغه چادې |
اوداسې رڼرامو ورکړه چې دخلقو مينځ کښې پرې ژوند تيروی ګرځي | ....دهغه چا
مَّثَلُهٗ فِي الظُّلُمٰتِ لَيۡسَ بِخَارِجٍ مِّنۡهَا ؕ كَذٰلِكَ زُيِّنَ
چې مثال دهغه | په تيارو کښې پروت وی | نۀ وی | وتونکې دهغې نه | دارنګې | ښايسته کړې شوی
پشان کيدې شی | چې په تيارو کښې وی | اودهغې نه بهر نشی راوتې | ....دغه شان
لِلۡكٰفِرِيۡنَ مَا كَانُوۡا يَعۡمَلُوۡنَ ﴿١٢٢﴾
دپاره دکافرانو | هغه کارونه | چې دی دوئ | چې کوی ئې |
کافرانو ته د هغوئ (خراب) عملونه ښائسته شوی دی |

(١) المعجم الكبير: ١١٦١٤.

(٢) ترمذی كتاب التفسير القرآن باب ومن سورة التوبه: ٣٠٩٥ وسنده حسن.

Scanned with Ca

قوله تعالى:: وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي

ایمان رڼرا او کفر تیاره ده:- دا دمثال په توګه الله ﷻ اوفرمائیل چه ایمان راوړونکې اول مړه وو یعنی په ګمراهئی کښې هلاکیدونکی اوحیران وونوهغه الله ﷻ ژوندی کړل یعنی دهغه زړه ته ئی د ایمان دولت ورکړو اود رسول الله ﷺ د تابعدارئی توفیق او هدایت ئی ورکړو او دهغه د پاره ئی یوه رڼرا اوګرځوله چه د هغه په تګ کښې لار خودنه کوی. دا نور قرآن دې او دا مؤمن د هغه سړی په شان څه کیدلې شی چه د خپل جهالت او ګمراهو په تیارو کښې وی اوڅوك چه د دې تیارو نه د راوتلو هیڅ لار نه وینی د کوم نه چه د هغه هډو خلاصې نه شی کیدې. لکه چه نبی کریم ﷺ فرمائیلی دی چه الله ﷻ خپل مخلوق په تیاروکښې پیدا کړې بیائی په هغه د نور باران اوکړو چاچه دانوراوموندلو هغه هدایت بیاموندلواو چا چه دا نور وانخستلو هغه په دنیاکښې ګمراه پاتې شو([1])لکه څنګه چه الله ﷻ فرمائیلی دی الله پاك ولی دې د هغه خلقو چاچه ایمان راوړو او هغه د تیارونه راوباسی او د رڼرا طرف ته ئی اوړی او چه چا کفر اوکړو دهغوی اولیاء شیطانان دی چه هغوی د نور نه راوباسی او تیارو طرف ته ئی اوړی. هم دغه دوزخیان دی چه همیشه به په هغې کښې وی([2])الله ﷻ فرمائی چه څوك سر ټیټ کړی او ټیټ ګرځی هغه ډیر هدایت یافته دې یا هغه چه نیغ او په صراط مستقیم باندې روان دې.([3]) او وئی فرمائیل چه د دوو قسمو خلقو مثال داسې دې چه یو خو دی ړانده او کاڼره او نور دی د غوږونو او سترګو والا نو دا دواړه برابر کیدې شی. آیا تاسو په دې خبره لږ هم نه پوهیږئی([4])او وئی فرمائیل بینا او نابینا دواړه برابریدلې نه شی اونه تیاره او رڼرا اونه سورې او نمر اونه مړاو ژوندې. الله ﷻ چه چاته اورول غواړی نو اوروی ئه دقبرمړو ته نه شئی اورولې.ته خو صرف د الله ﷻ د عذاب نه ویرونکې ئی([5]) په دې موضوع باندې ډیر آیاتونه دی د دې مثالونو د مناسبت وجه رڼرا او تیاره ده چه د دې سورت په اول کښې ددې مثال سره شروع شوې. یعنی﴿ وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّوْرَ ﴾ نه شروع شوې.

ددې مبارک نه څوک مراد دی ؟- بعضو دا خیال ښکاره کړې دې چې د دې مثال نه مراد دوه معین سړی دی او هغه عمر بن خطاب رضی الله عنه لکه چه اول مړ وو بیا الله ﷻ هغه ژوندې کړو او هغه ته ئی نور ورکړو او هغه دانوراخستې د خلقوپه مینځ کښې ګرځی او اوونیلې شو ی دی چه عماربن یاسر رضی الله عنه مراد دې خو چه څوك په تیاروکښې دی هغوی ددې نه وتلې نه شی اوهغه ابوجهل یعنی عمروبن هشام دې. او صحیح هم دادی چه آیت عام دې په دې کښې هر مؤمن او کافرداخل دې.اود الله ﷻ قول دې ﴿كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكٰفِرِيْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴾ یعنی الله ﷻ کافرانو ته دهغوی اعمال ښکلې جوړوی او ښائی اودا خبره د هغوی د ګمراهئی او جهالت په وجه ده.

وَكَذٰلِكَ	جَعَلْنَا
اوهم دارنګې	مقرر کړي دی مونږه
......اودغه شان مونږ په هر کلي کښي	

[1])ترمذی کتاب العلم باب ماجاء فی افتراق هذه الامه ٢٦٤٢وهوصحیح، احمد:١٧٦/٢، ابن حبان: ٦١٦٩، حاکم: ٣٠/١ الشریعة للاجری: ص:١٧٥.

[2]) البقره٢\٢٦٧.

[3]) الملك٦٧\٢٢.

[4]) هود١١\٢٤.

[5]) فاطر٣٥\١٩-٢٣.

فِیۡ كُلِّ قَرۡیَةٍ | اَكٰبِرَ | مُجۡرِمِیۡهَا | لِیَمۡكُرُوۡا | فِیۡهَا ؕ

په هر کلی کښې | غټان | مجرمان دهغه کلی | دپاره ددې چې مکر اودوکې اوکړي | اوپه هغه کلی کښې

غټ مجرمان مقرر کړي دي | ....چې مکر او دهوکې په کښې خوروی ....

وَمَا یَمۡكُرُوۡنَ | اِلَّا | بِاَنۡفُسِهِمۡ | وَمَا یَشۡعُرُوۡنَ ۝ | وَاِذَا

اونهٔ کوی دوکې | مگر | دخانونوخپلوسره | اونهٔ پوهیږي دوئ | اوکله چې

اودوئ بل چاسره نه بلکه صرف خپلوځانونو سره دهوکه کوی | خودوئ نه پوهیږي | اوکله چې

جَآءَتۡهُمۡ | اٰیَةٌ | قَالُوۡا | لَنۡ نُّؤۡمِنَ | حَتّٰی | نُؤۡتٰی

راشي دوئ ته | یو آیت | نووائی دوئ | چې هرگزنهٔ منومونږه | تردې پورې | چې راکړې شی مونږ ته

دوئ ته یوه نښه راشي | نودوئ وائی چې مونږ هیڅکله نه منو | ترڅوچې پخپله مونږ ته

مِثۡلَ | مَآ | اُوۡتِیَ | رُسُلُ اللّٰهِ ؕ | اَللّٰهُ | اَعۡلَمُ | حَیۡثُ

په شان | دهغې | چې ورکړې شوې دې | رسولانو دالله ته | الله | ښه پوهیږي | په هغه ځائي

هغه شان نښې رانکړې شي | لکه څنګه چې الله ﷻ خپلورسولانوته ورکړې دي | الله ﷻ ښه پوهیږي

یَجۡعَلُ | رِسٰلَتَهٗ ؕ | سَیُصِیۡبُ | الَّذِیۡنَ | اَجۡرَمُوۡا | صَغَارٌ | عِنۡدَ اللّٰهِ

چې ږدی | پیغمبری خپله | زربه اورسیږي | هغه کسانوته | چې مجرمان دي | سپکوالی | په نز دالله

چې دپیغمبرئ کارچانه واخلی | کومو کسانو چه جرم کړې دې هغوئ ته به دالله ﷻ دطرفنه ډیرزر

وَعَذَابٌ | شَدِیۡدٌۢ | بِمَا | كَانُوۡا | یَمۡكُرُوۡنَ ۝

اوعذاب | سخت | په سبب دهغې | چې وو دوئ | چې مکرونه به ئې کول

سخت د ذلت عذاب اورسی | ځکه چې دوئ به ډیرمکرونه کول |

قوله تعالیٰ: وَكَذٰلِكَ جَعَلۡنَا فِیۡ كُلِّ قَرۡیَةٍ اَكٰبِرَ مُجۡرِمِیۡهَا

په هره زمانه کښې ګمراهانومشرانو داسلام خلاف تدبیرونه کړی دی:-اللهﷻ فرمائی اې محمدﷺ لکه څنګه چه ستا په وطن کښې لوئ لوئ خلق مجرم اوکافر ثابت شوی دی چه پخپله هم د اللهﷻ د لارې نه بندشوی دی او نورهم د کفر طرف ته راغواړی اوستا په مخالفت او عداوت کښې وړاندې والې کوی دغه شان ستا نه وړاندې رسولانوسره هم دښمنی کونکی داسې مالداران او دولت مند خلق وو نو چه بیا هغوی ته کومه سزا ملاؤ شوه نو هغه هم معلومه ده. نواوفرمائیلې شو چه مونږ د هر نبیﷺ د پاره هم داسې مجرمان دښمنان جوړکړې وو([1]) او فرمائی چه کله مونږ اراده کوو چه یو کلې تباه کړو نود هغوی مالدارانوته توفیق ورکولې کیږی چه هغوی په دغه کلی کښې فساداوکړی اوفسق اوفجور اوکړی([2])مطلب داچه مونږ هغوی ته د تابعدارئی حکم کووخو هغوی مخالفت کوی نو په دې وجه مونږ هغوی هلاك کړو اودا هم وئیلې شوی دی چه مونږ هغوی ته هغه حکم کووکوم چه دهغوی په قسمت کښې لیکلې وی دې دپاره چه هغوی پدې کښې هغه شیطانت اوکړی او فرمائی چه کوم لی ته هم مونږ

[1] ۲۵الفرقان:۳۱.

[2] ۱۷الاسرا:۱۶.

Scanned with Ca

خپل ویرونکې لیږلې دي نو دټولونه اول دهغه ځای مالدارانو داسې کړي چه مونږ خو نه منو.او وائی چه مونږ تانه په مالونو او اولاد کښې زیات یو مونږ ته به عذاب نه راکولې کیږی او فرمائی چه دا دولت مند وائی چه مونږ خپل پلاران اونیکونه په دې کارموندلې دی اومونږ خوبه هم د هغوی په لار روان یو(¹)

قوله تعالی:-(لِيَمْكُرُوافِيهَا)دې کښې دمکرونه څه مراد دې:-دمکرنه دلته مراددادې چه هغوی پخپل بیهوده بکواس باندې خلق گمراه کوی لکه څنگه چه د حضرت نوحﷺ د قوم باره کښې فرمائیلی دی(وَمَكَرُوا مَكْرًاكُبَّارًا)اوفرمائی چه افسوس تاسو دغه ظالمان لیدلې وې چه د خپل رب په وړاندې ولاړ وی او خپلو کښې یو بل ته داسې وائی شاگردان خپلو مشرانو ته او تابع خپل متبوعانوته وائی که مونږ چرې ستاد اثر لاندې نه وونو ایمان به مو راوړلې وونو مشران او متبوعان به خپلو شاگردانو او تابعانو ته وائی چه مونږ تاسو د هدایت نه منع کړې وئ؟ تاسو خو پخپله گناهگاران او مجرمان وئ او دا چه ستاسو مشوره وه چه مونږ کفراختیارکړو اود اللهﷻ دپاره شریکان جوړکړو.نوخپل خان سره مو مونږهم غرق کړو(²)سفیان رحمه الله فرمائی چه قرآن کښې د مکر نه مراد عمل دې اووئ فرمائیل چه چالبازی نه کوی هغوی مگرخپل نفس سره خودا خبره هغوی نه منی.یعنی د دې چالبازئی او د نورو گمراه کولو بوج به پخپله دهغوی په ذاتونو پریوځی.لکه چه فرمائی دا مشران به د خپلو گناهونو د بوج سره د نورو د گناهونو بوج او وزن هم اوچتونکی وی.(³) او فرمائی چه گمراه کونکی څنگه برابر بوج اوچتوی او پوهیږی نه چه د نورو گناهونه به هم هغوی اخلی(⁴)او فرمائی چه دې خلقو له کله زمونږ څه نښه راشی نو وائی چه مونږ خو به دهغه وخته پورې ایمان نه راوړو چه ترکوم وخته پورې داسې نښې پیش نه کړې لکه څنگه چه وړاندینوپیغمبرانو خودلې وې. هغوی وائی چه رسول الله ﷺ سره فرښتې ولې د دلیل په توگه نه وی لکه چه هغوی رسول الله ﷺ ته وحی راوړی. لکه څنگه چه اوفرمائیلې شو چه د کومو خلقو مونږ سره د ملاقات یقین نه وی هغوی وائی چه په مونږ باندې هم فرښتې ولې نه نازلیږی یا دا چه مونږ په خپلو سترگو اللهﷻ اووینو.(⁵)

اوداللهﷻ ارشاد دې (اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسٰلَتَهٗ)یعنی اللهﷻ پیژنی چه د رسالت محل څوك جوړول پکار دی او څوك په حقیقت کښې د رسول جوړیدو صلاحیت لری. لکه چه فرمائی هغوی وائی چه دا قرآن د دواړوکلو په یو لوئ سړی باندې ولې نازل نه کړې شو.آیا هغوی داللهﷻ درحمت تقسیم په خپل اختیار کوی(⁶)(قریتین)نه مرادمکه او طائف دې.داخبره هغه کمبخت پدې وجه کوی چه نبی کریمﷺ ئې د بغاوت اوحسد په وجه سره دخپل خان نه سپك گنړلو.لکه چه فرمائی کله داکافران تاته گوری تاپورې ټوقې اومسخرې کوی اووائی چه گورئی هغه هم دغه سړې دې چه ستاسومعبودانو پسې خبرې کوی گرځی سره د دې چه هغه د رحمن ذکر هیرکړې دې.اوفرمائی چه کله هغوی تاته گوری نوپه ټوقوکښې وائی چه هم دغه دې څوك چه اللهﷻ رسول جوړکړې اوراليږلې دې؟اوفرمائی چه تانه وړاندې هم رسولانو سره دغه شان ټوقې مسخرې کړی دی خوهم دهغوی ټوقومسخروهغوی هلاك کړل.دې بدبختانوته د رسول الله ﷺ د فضل او شرف نسب اعتراف وو اود هغویﷺ د خاندان شرافت او د قبیلې

(¹) ٤٣الزخرف:٢٣.
(²) ٣٤سباء:٣١-٣٢.
(³) ٢٩العنکبوت:١٣.
(⁴) ١٦النحل:٢٥.
(⁵) ٢٥الفرقان:٢١.
(⁶) ٤٣/الزخرف:٣١.

Scanned with Ca

عزت اودوطن دمکې د بزرګۍ اعتراف وو.د اللهﷻ ټولوملائکواو مؤمنانود طرف نه په حضورﷺ باندې درود وی.

د هر قل په مخکښې د ابوسفيان اقرار:- ترديږ چه دا خلق دحضورﷺ د نبی کيدو د اول نه اود هغوی د خو اخلاقومنونکی وو چه هغوی ﷺ ته ئی دامين لقب ورکړې وو اودکافرانود رئيس ابوسفيان پورې د حضورﷺ د رښتياؤ نه دومره مرعوب وو چه د ملك روم "هرقل" کله دحضورﷺ متعلق اود هغویﷺ د حسب نسب باره کښې تپوس کړې وو نو هغه ونيلې وو چه هغه په مونږ خلقو کښې ډير شريف النسب دې. بيائې تپوس کړې ووچه دې نه وړاندې هغه چرته دروغژن هم مشهور پاتې دې نو ابوسفيان ونيلې وو چه هيڅ کله هم نه.([1])غرض دا چه حديث اوږد دې د کومې نه چه د روم باشاه دا استدلال اوکړوچه هغه د خو صفتونو والا معلوميږي او دا څيزونه خودهغه د نبوت او صداقت دليل دې. رسول الله ﷺ فرمائيل چه اللهﷻ دابراهيمﷺ اولاد نه حضرت اسماعيلﷺمنتخب کړواوبنی اسماعيل نه بنی کنانه او د بنی کنانه نه قريش خوښ کړل اودقريشونه بنی هاشم اود بنی هاشم نه زما انتخاب اوکړو. ([2]) د حضرت ابوهريره ﷺ نه روايت دې چه حضرت اوفرمائيل چه د بنيادمو ښه پيړئی يوبل پسې راتله ترديږ چه هغه ښه پيړئی هم راغله کوم کښې چه زه يم. ([3])

د رسول کريم ﷺ فضيلت:: دحضرت عباسﷺ نه روايت دې چه حضورﷺ په منبرباندې اوختلو او ونی فرمائيل چه اوښايئی زه څوك يم؟خلقو ونيل تاسو د اللهﷻ رسولﷺ يئی. نو حضورﷺ اوفرمائيل چه او زه محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب يم. اللهﷻ مخلوقات پيداکړل او زه ئی په خپل ټول مخلوق کښې د ټولونه بهتر پيدا کړم او خلق ئی په دوو ډلوکښې تقسيم کړل او زه ئی د ښه ډلې نه اوګرځولم. او چه کله هغه قبيلې پيدا کړې نو د ټولونه په ښه قبيله کښې ئی زه اوګرځولم. اللهﷻ خاندانونه پيدا کړل او زه ئی د ټولونه بهتر کورنئی کښې پيدا کړم. زه د خاندان په لحاظ په تاسوکښې د ټولو نه ښه يم او د ذات په لحاظ ستاسو ټولونه ښه يم.([4]) رښتيا اوفرمائيل نبی کريمﷺ. د حضرت عائشه صديقه ﷺ نه روايت دې چه حضورﷺ اوفرمائيل چه حضرت جبرائيل ﷺ ماته اوفرمائيل اې محمدﷺ! په ټوله دنيا کښې مشرق اومغرب ټول ما چاړکړل خود محمدﷺ نه زيات ما څوك غوره اونه موندل او ټول مشرق اومغرب مې اولټول خود بنوهاشم غوندې د خاندان په شان فضيلت لرونکې ماته ملاؤ نه شو([5])د عبدالله بن مسعودﷺ نه روايت دې چه اللهﷻ د ټولو په زړونو نظر واچولو نو د اصحابو زړونه ئی د ټولو نه ښه اوموندل نو هم دوی ئی د نبی وزيران او امداديان جوړکړل کوم چه د نبیﷺ سره د دين دپاره جنګ کوی. نو مسلمانان چه څوك ښه ګڼړی د اللهﷻ په نيز هغه ښه وی. او څوك چه مسلمانان خراب ګڼړی هغه د اللهﷻ په نيز هم خراب وی([6]) حضرت سلمان ﷺ روايت کړې دې چه ماته رسول الله ﷺ اوفرمائيل اې سلمان!ماسره بغض مه کوه اوخفه مه اوسيږه ګنی نو ته به د خپل دين نه جدا کړې شې.نو ما عرض اوکړو يا رسول اللهﷺ! زه به تاسره څنګه بغض اوکړم او هم ستاسو په ذريعه خو اللهﷻ مونږته هدايت اوکړو نو ونی فرمائيل چه ته عرب قوم سره بغض ساتې نو داداسې ده لکه چه ماسره

[1])صحيح بخاری کتاب بدءالوحی باب کيف کان بدءالوحی ابی رسول الله ﷺ:۷،صحيح مسلم: ۱۷۷۳.

[2])صحيح مسلم کتاب الفضائل باب فضل نسب النبیﷺ وتسليم الحجر عليه قبل النبوة: ۲۲۷۶، ترمذی:۳۶۱۰، احمد:۱۰۷/۴، مسندابی يعلی:۷۴۸۵، دلائل النبوة: ۱۶۶.

[3]) صحيح بخاری کتاب المناقب باب صفه النبیﷺ۳۵۵۷، مسندابی يعلی: ۶۵۵۳.

[4]) احمد:۲۱۰/۱.

[5]) دلائل النبوة: ۱۷۶/۱.

[6]) احمد:۳۷۹/۱، وسنده حسن، المعجم الكبير:۸۵۸۳ مجمع الزوائد: ۱۷۷/۱، مسندالبزار: ۱۳۰، مسندالطيالسی: ۲۴۶.

Scanned with Ca

بغض ساتي.(¹) روایت دي چه یو سړی حضرت ابن عباس ﷺ جمات ته په داخلیدو کښې اولیدو نو چه کله ئې دهغه طرف ته اوکتل نو اوویریدو او تپوس ئې اوکړو دا څوك دي؟ اوخودلې شو چه دا ابن عباس ﷺ د رسول الله ﷺ د تره خوئ دي. نو وئې وئیل چه الله ﷻ د خپل نبوت او رسالت محل ډیر ښه پیژني چه څوك د نبوت مصداق جوړیدې شي

د کفراوګمراهئ اخر انجام ذلت اوعذاب وی:- اودالله ﷻ قول دې ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِندَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ دادرسالت د اتباع نه تکبرکونکو اود رسول ﷺ تابعدارئ نه غرور کونکو د پاره سخت وعید دې. هغه ته به د الله ﷻ په نیزباندې د همیشه سپکاوې اوحقارت نصیب کیږي. دغه شان چه کوم خلق غرور کوی د قیامت په ورځ به دهغې په بدله کښې هغوی ته ذلت ملاویږي. لکه چه فرمائی کوم خلق چه زما د عبادت نه غرور کوی اومخ اړوی هغه به پرمخې دوزخ کښې اوغورزولې شی(²) او فرمائی چه دهغوی د دې بد عمل په وجه به هغوی ته سخت عذاب ورکولې شی ځکه چه مکر په عام توګه پټ وی. مکر وائی په ډیره نرمه توګه دهوکه بازی او مکارئی ته، هغه ته به د دې په بدله کښې د قیامت په ورځ سخت عذاب اوپوره جزاورکولې شي.د الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ﴾ خو الله ﷻ چاته په عذاب ورکولوکښې په چا ظلم نه کوی لکه چه فرمائی ﴿يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ﴾ یعنی په هغه ورځ به تولې پټې خبرې او ټول مکنونات یعنی پټ شوی څیزونه ښکاره کیږي. په بخاری او مسلم شریف کښې دی چه حضور ﷺ فرمائیلي چه دهرباغی اوغداردپاره به په قیامت کښې یوه جهنډا وی اوهغه به دده کوناټوسره لګیدلې وي او وئیلې به شی چه دافلانکې خوئ د فلانکي غدار دې(³) په دې کښې حکمت دا دې چه دا غداری خو پټه وی خلق دې نه خبریږی نه په دې وجه به د قیامت په ورځ علم او جهنډا جوړه شی چه د غدار د غدارئی اعلان به کوی.

فَمَن يُرِدِ اللَّهُ | أَن يَهْدِيَهُ | يَشْرَحْ | صَدْرَهُ | لِلْإِسْلَامِ ۖ وَمَن

پس هغه چاته چې اراده اوکړی الله | چې هدایت اوکړی هغه ته | نوپرانزی | سینه دهغه | دپاره داسلام | او هغه چاته

(حقیقت دادې) چې الله د چا د هدایت اراده اوکړی | نو داسلام تعلیم ته دهغه سینه پرانیزی | اوڅوک چې

يُرِدْ | أَن يُضِلَّهُ | يَجْعَلْ | صَدْرَهُ | ضَيِّقًا | حَرَجًا

چې اراده اوکړی الله | چې بې لارې کړی هغه لره | نوګرځوی | سینه دهغه | تنګه | بنده

ګمراه کول غواړی نو دهغه سینه دا شان لنډه تنګه کړی (| چې اسلام قبلول ورته داسې ښکار)

كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ | فِي السَّمَاءِ ۚ | كَذَٰلِكَ | يَجْعَلُ اللَّهُ | الرِّجْسَ | عَلَى الَّذِينَ

لکه چې خیژی هغه | په آسمان کښی | دارنګې | مقرروی الله | پلیتی | په هغه کسانو باندې |

لکه چې اسمان ته خیژی | دغه شان الله ﷻ پلیتی په هغه کسانو باندې ګرځوی

لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾

چې ایمان نه راوړی |

چه ایمان نه راوړی |

¹) احمد:٥/ ٤٤٠، حاکم: ٤/ ٨٦، مسند الطیالسی:٦٥٨.

²) غافر: ٦٠

³) صحیح بخاری کتاب الادب باب مایدعی الناس بابائهم:٦١٧٨، صحیح مسلم:١٧٣٦، ابن ماجه:٢٨٧٢، ابن حبان: ٧٣٤١، بیهقی:٩/ ١٦٠.

Scanned with Ca

قوله تعالی: فَمَن يُرِدِ اللَّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ

دشرح صدرنه څه مراد دي:- الله ﷻ فرمائي چه چاته هغه هدايت کول غواړي نود اسلام د پاره د هغه زړه کولاؤکړي يعني د اسلام دين اختيارول دهغه دپاره آسان کړي نودا څيز علامت دي د دي خبرې چه دهغه په قسمت کښې خير ليکلې وو لکه چه فرمائي د اسلام د پاره چه د چا زړه کولاويږي نود الله ﷻ د طرف نه دهغه دپاره نور متعين کولې شي(۱)اوفرمائي ليکن الله ﷻ ستاسو په زړه کښې د ايمان مينه واچوله چه ستاسو د زړونو د ښائست ذريعه ده. د کفر فسق او عصيان نه ستاسو په زړونوکښې نفرت اچولې دي. هم داسې خلق رشد او هدايت ته رسيدلې دي(۲)حضرت ابن عباس ﷺ د دې آيت باره کښې فرمائيلي الله ﷻ توحيد او ايمان قبلولو د پاره د هغه په زړه کښې وسعت ورکوي(۳) ابومالك ﷫ او اکثرو ونيلي دي چه هم دغه خبره ډيره ښکاره او ثابته ده. دابوجعفر ﷫ نه روايت دې چه د حضور ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه کوم سړې زيرك او دانا دي نو حضور ﷺ اوفرمائيل هغه څوك چه ډير مرګ يادوي او څوك چه د تيولونه زيات د مرګ نه پس حالاتو پاره خپل ځان تيارونکې وي. اود نبي‌کريم ﷺ نه د دې آيت باره کښې تپوس اوکړې شو. خلقو ونيل چه يا رسول الله ﷺ! شرح صدر څه څيز دې نو وئي فرمائيل يو نور دې چه په زړه کښې اچولې شي په څه سره چه زړه کولاويږي او وسيع کيږي. يعني په انسان کښې زړه تنګې باقي نه پاتې کيږي. خلقو اووئيل چه مونږ به داڅيز څنګه اوپيژنو چه ده ته شرح صدر حاصل شويده؟ نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه د دې خبرې پته به داسې معلوميږي چه څوك د آخرت د کور طرف ته ډير مائله شوې دې اود دنيا د خبرو نه څومره لرې دې اود مرګ راتلونه اول خپل ځان د مرګ د پاره څومره تيار ساتي.(۴)

دسينې دتنګوالې مطلب::دالله ﷻ ارشاددې (وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا)څوك چه هغه ګمراه کول غواړي دهغه زړه ډير تنګ کړي.دضيق لفظ دضادپه فتح اوياء په سکون سره دې اواکثرخلق د ياء تشديد اوياء په کسرې سره ګرځوي.دادواړه لغتونه (هَيْنٌ)او(هَيِّن) دې اولفظ (حَرَجًا)بعضودحا فتح او راء په کسره سره لوستلې دې او بل قراءت د حاء فتح اود راء فتح سره دې يعني هغه داسې ګمراه کيږي چه د هغه زړه لږ شان هم د هدايت د پاره نه کولاويږي او په دې کښې ايمان لار نه بيامومي. حضرت عمر ﷺ د يو کليوال نه تپوس اوکړو چه (حرجة) څه څيز دې؟ نو وئي ونيل چه هغه يوه ونه ده اود ونو په مينځ کښې ده نه څوك شاروي څرونکي هغې ته رسيدلې شي نه څه ځناور اونه څه بل څيز. نو حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل چه دمنافقانو زړه هم داسې وي چه د خير د خبرې د هغې ته هډو رسيدل نه شي کيدلې. ابن عباس ﷺ فرمائي الله ﷻ دهغه په زړه باندې اسلام تنګوي ځکه چه اسلام يو وسيع څيز دې اود کافر زړه تنګ وي څنګه به هغې کښې ځائ شي. (وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ) يعني د دين د قبلولو نه پس ستا په زړه کښې هيڅ تنګي باقي نه شي پاتې کيدې او الله ﷻ ستاسو په دين کښې هيڅ تنګي نه ده کيخودې. خو د منافق زړه په شك کښې اخته وي. د (لااله‌الاالله) اقرار اودخپل زړه د تنګنې په سبب هغه هډو کولې نه شي. ايمان راوړل په هغه باندې دومره سخت وي لکه چه چا ته په آسمان باندې ختل سخت وي. لکه څنګه چه بنيادم آسمان ته نه شي ختلې دغه شان دتوحيد عقيده دهغه په زړه کښې ځائ کيدې نه شي.اوزاعي ﷫ وائي د چا زړه چه الله ﷻ تنګ جوړ کړې وي هغه څنګه اسلام

(۱) ۳۹الزمر:۲۲.

(۲) ۴۹الحجرات:۷.

(۳) الدرالمنثور:۳/۳۵۶.

(۴) الطبري:۱۲/۱۰۰، الاسماء والصفات:۱/۲۵۷.

Scanned with Ca

راوړلې شي. دايو مثال دې چه د کافر دزړه متعلق نی ونيلې دې چه ايمان د هغه زړه ته ورختل دومره گران دی لکه چه څوك آسمان ته او خيژی اويه آسمان باندې ختل ممکن نه دی دغه شان د دې کافر ايمان راوړل ممکن نه دی. بيا ارشاد کيږی څنگه چه دهغه زړه تنگ کړې شو دغه شان شيطان الله ﷻ په هغه باندې مسلط کوی او د الله ﷻ د لارې نه هغه اړوی. ابن عباس ﷺ فرمائی ﴿رجس﴾ معنی شيطان او هر هغه څيز په کوم کښې چه څه خير نه وی او عذاب وی.

فَصَّلْنَا	قَدْ	مُسْتَقِيْمًا ۭ	رَبِّكَ	وَهٰذَا صِرَاطُ
واضحه بيان کړی دی مونږ	په تحقيق سره	نيغه	د رب ستاده	او دا لاره
دا ستا د رب خودلې شوې نيغه لاره ده | بيشکه مونږ نصيحت قبلونکو خلقو ته				

عِنْدَ رَبِّهِمْ	دَارُ السَّلٰمِ	لَهُمْ	يَّذَّكَّرُوْنَ ﴿۱۲۶﴾	لِقَوْمٍ	الْاٰيٰتِ
په نزد رب دهغوئ	کور د سلامتيا	دې دهغوئ دپاره	چې نصيحت قبلوی	دپاره دهغه قوم	آيتونه
خپلې نښې په تفصيل سره بيان کړی دی | دوئ دپاره د خپل رب سره د سلامتيا کور (جنت) دې					

يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۲۷﴾	كَانُوْا	بِمَا	وَلِيُّهُمْ	وَهُوَ
چې کوؤ به ئې	چې وؤ هغوئ	په سبب دهغې عمل	دوست دهغوئ دې	او هغه
او ددوی د نيک عمل په وجه الله ﷻ ددوئ ملگرې دې | ..				

قوله تعالى: لَهُمْ دَارُ السَّلٰمِ

قرآن پاک صراط مستقيم اوجنت دسلامتئی کور دې: -الله ﷻ چه کله نی ددې گمراهانو ذکراوکړونو اوس د دين او هدايت شرف ښائی او فرمائی ستاسود رب لاردغه نيغه لارده. ﴿مستقيما﴾ بنابرحال منصوب دې. يعنی دا دين اې محمد ﷺ! چه مونږ تاته درکړيدې دا د دې وحی په ذريعه دې کوم ته چه قرآن وائی اوهم دغه صراط مستقيم دې. لکه چه حضرت علی ﷺ دقرآن په تعريف کښې فرمائی هغه صراط مستقيم دې حبل الله المتين دې، ذکر حکيم دې.[1] او مونږ د قرآن آياتونه ډير په تفصيل اووضاحت سره پيش کړی دی اودې نه هغه خلق فائده اوچتولې شی چاته چه عقل او فراست حاصل وی چه د الله ﷻ او دهغه د رسول ﷺ په خبروکښې نيازمندانه غوراوفکر کوی اود پوهيدلو کوشش کوی. د هغوی دپاره د قيامت په ورځ جنت دارالسلام دې. جنت ته د دارالسلام نوم په دې وجه ورکړې شو لکه څنگه چه د سلامتئی په لار دلته روان دی د قيامت په ورځ به هم د سلامتئی کور هغوی ته ملاويږی. الله ﷻ د هغوئ حافظ ناصر او مويد دې خکه چه هغوی به نيک عمل کولو.

اسْتَكْثَرْتُمْ	قَدِ	الْجِنِّ	يٰمَعْشَرَ	جَمِيْعًا ۚ	وَيَوْمَ
ډير بې لارې کړی دی تاسو	په تحقيق سره	د پيريانو	اې ډلې	تول	اوچې جمع به کړی دا خلق
الله تول مخلوق راجمع کړی (نوپيرانوته به اووائی) چې ائې دپيريانوډلې تاسو خو د انسانانو ډير خلق گمراه کړی وو					

بَعْضُنَا بِبَعْضٍ	اسْتَمْتَعَ	رَبَّنَا	مِّنَ الْاِنْسِ	اَوْلِيٰٓـُٔهُمْ	وَقَالَ	مِّنَ الْاِنْسِ
ځينوزمونږ ځينونورو باندې	فائده واغستله	اې ربه زمونږه	دانسانونه	دوستان دهغوئ	او وبه وائی	دانسانونه
اوپه انسانانو کښې چې څوک دپيريانوملگری وی هغوئ ته به اووائی اې زمونږ ربه مونږ ديو بل نه ښه فائدې اخستې وې						

---

[1]) ترمذی کتاب فضائل القرآن باب ماجاء فی فضل القرآن: ۲۹۰۶، دارمی: ۲/۴۳۵.

Scanned with Ca

وَبَلَغْنَآ اَجَلَنَا الَّذِیْٓ اَجَّلْتَ لَنَا ؕ قَالَ النَّارُ

اواورسیدو مونږه | نیتې زمونږ ته | هغه | چې مقرر کړی وه تا |دپاره زمونږه |اوبه وائی (الله) | اور

اوس خوهغه نیتې ته راورسیدو چې تازمونږ دپاره مقرر کړې وه | الله ﷻ به ورته اووائی چې څ:

مَثْوٰىكُمْ خٰلِدِیْنَ فِیْهَآ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّ

خانې دې ستاسو|همیشه به اوسئ (تاسو)| په هغې کښې|مګر| هغه | چې اوغواړی الله | بیشکه

ستاسودټولوخانې دوزخ دې |همیشه په هغې کښې اوسیږئ| مګرهغه چې د الله ﷻ خوښ شی (نومعاف به کړی)

رَبَّكَ حَكِیْمٌ عَلِیْمٌ ﴿۱۲۸﴾

رب ستا | دحکمت خاوند دې | اوپوهه دې |

بیشکه ستارب دحکمتونو خاوند اوپوهه دې |

قوله‌تعالی:: رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ

دانسان اوپیری دیوبل نه فائده اوچتول اودهغې انجام:-ارشاد دې چه اې محمد ﷺ! هغه ورځ یاده کړه چه کله الله ﷻ دهغه پیریانو او شیطانانو اود هغوی انسانی اولیاؤ د کومو چه دوی په دنیاکښې عبادت کولو اوهم هغوی سره ئې پناه اخستله اود دنیا دتمتعاتوپاره کښې یوبل ته وحی لیږلې دا ټول به راجمع کړی اوهغوی ته به اوفرمائی چه اې د پیریانو او شیطانانوډلې تاسو انسانان ډیر اوغولول. لکه چه فرمائی اې بنیادمو! ما تاسو نه وعده نه وه اخستې چه دشیطان عبادت مه کوئی څکه چه هغه ستاسو سخت دښمن دې او زما عبادت کوئی هم دغه صراط مستقیم دې.اې خلقو! تاسو کښې ډیرې لوئ ډلې دې شیطانانوګمراه کړی دی،آیا اوس به هم تاسوته عقل نه راځی[1]اودهغوی انسانی دوستان به وائی اې ربه! بې شکه ستا خبره صحیح ده. مونږ کښې هریو دبل نه نفع حاصلوله. حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائی چه دا نفع وه چه شیطان به حکم ورکولو او دې نادان انسان به عمل کولو. ابن جریج رحمه الله وائی چه د جهالت په زمانه کښې به یو سړی سفرکولو او په یوه وادئی کښې به چرته غلط شو نو وئیل به ئې چه د دې وادئی د ټولونه د لوئ پیری پناه اخلم دا به وه د دې خلقو نفع. نو د قیامت په ورځ به هم د دې عذرپیش کوی.اود پیریانود انسانانونه فائده اوچتول دادی چه انسان به دهغوی تعظیم کولواود هغوی نه به ئې امداد غوښتلواود انسانانو نه به هغوی ته عزت ملاویدلو نو هغوی به وئیل چه مونږ د پیریانو اوانسانانو سرداران یو او تا چه زمونږ دپاره کوم وخت ګرځولې وو هغه وعدې ته مونږ اورسیدلو د دې نه مراد مرګ دې

د الا ماشاء الله مطلب-نو الله ﷻ به اوفرمائی اوس دوزخ ستاسو اوستاسو د دوستانو ځائ دې په کوم کښې چه به تاسو د همیشه د پاره یئی.بیا چه الله ﷻ څه غواړی کوی به. بعضې وائی چه د استثناء معنی برزخ طرف ته د رجوع کولوده. او بعضې وائی چه داموده د دنیاطرف ته رد دې او بعضو هغه خبرې کړی د کومې بیان چه به په سورة هود کښې راځی. کوم ځائ چه الله ﷻ فرمائیلی چه هغوی به په دوزخ کښې دهمیشه د پاره وی ترکومې چه زمکه او آسمان وی. اوکه دې نه علاوه څه بل څه اوغواړی نودهغه مرضی ده او هغه خو چه کومه اراده کوی خپله اراده په عمل کښې د راوستلو حق لری[2]د دې آیت تفسیر په دې آیت سره کیږی چه دوزخ ستاسو ځائ دې په کوم کښې چه به د همیشه د پاره یئی

---

[1]) ۳۶یسین: ۶۲-۶۳.

[2]) ۶الانعام: ۱۰۷.

Scanned with Ca

مګر هغه چه څه الله ﷻ اوغواړي. دا یوداسې ایت دې چه چاته هم دا سزاوار نه دې که د الله ﷻ د مخلوق باره کښې په الله ﷻ باندې څه حکم اولګوی او څوك جنتي یا دوزخي اوګرځوی.

وَكَذٰلِكَ	نُوَلِّيْ	بَعْضَ الظّٰلِمِيْنَ	بَعْضًاۢ	بِمَا كَانُوْا	يَكْسِبُوْنَ ﴿۱۲۹﴾
اوهمدارنګې	دوستان به کړو موږ	ځینې ظالمان په ځینو	په سبب د هغې کارونو	چې وو هغوی	چې کول به ئې

اودغه شان به موږ بعضې ظالمان د بعضې نوروسره دخپلوعملونو په وجه ملګري کړو

قوله تعالی: وَكَذٰلِكَ نُوَلِّيْ بَعْضَ الظّٰلِمِيْنَ بَعْضًا

ظالم د ظالمانواو مؤمن دمؤمنانودوست دې: الله ﷻ خلقوته چه څوك یو شان اعمال لري په خپل مینځ کښې دوستان جوړوی. نومؤمن دوست دې دمؤ من که هغه هرځائ کښې وی اوهرڅنګه وی اوکافر دوست دې دکافر که هغه هرچرته وی اود هرذات اونسب والاوی. ایمان د خواهشاتو او ښکاراؤ څیزونو نوم نه دې. مالك بن دینار رحمه الله ونیلې دی چه ماپه زبورکښې لوستلی دی چه الله ﷻ فرمائي چه زه به دمنافقانو بدله هم د منافقانوپه ذریعه اخلم او بیا دهغې نه پس دټولو منافقانونه اودا په قرآن کښې هم دی. د الله ﷻ ارشاد دې چه موږ دغه شان یو ظالم د بل ظالم دوست جوړوو یعنی د پیریانو ظالمان د انسانانو ظالمانو دوستان جوړوو. اوچه څوك دالله ﷻ دذکر نه غافل شی نوموږ په هغه باندې یو شیطان مقرر کړو او هغه همیشه د پاره هغه سره وی([1])

د ابن مسعود رضی الله عنه نه په یو مرفوع حدیث کښې روایت دې چا چه د ظالم امداد اوکړو نو هم هغه موږ په هغه باندې مسلط کوو([2]) داحدیث غریب دې. یو شاعر ونیلی دی چه یو لاس داسې نشته چه د هغه د پاسه د الله ﷻ لاس نه وی او څوك ظالم داسې نشته چه د هغه بل ظالم سره معامله نه وی. د آیت مبارك معنی دا شوه چه څنګه موږه د دې نقصان موندونکو انسانانو دوستان هغوی غولونکی پیریان شیطانان جوړکړل دغه شان د ظالمانونه بعضې د بعضو دوست جوړوو او بعضې په بعضو باندې هلاك کوو او موږ دهغوی د ظلم سرکشئي او بغاوت بدله د بعضو نه بعضوله ورکوو.

يٰمَعْشَرَ	الْجِنِّ	وَالْاِنْسِ	اَلَمْ يَاْتِكُمْ	رُسُلٌ	مِّنْكُمْ	يَقُصُّوْنَ
اے ډلې	دپیریانو	اودانسانانو	ایا نه وو راغلی تاسو ته	رسولان	ستاسو نه	اچې لوستل

اے د انسانانو او پیریانو ډلو! آیاتاسو ته ستاسو نه پیغمبران نه وو راغلی .... بیانول به ئې

عَلَيْكُمْ	اٰيٰتِيْ	وَيُنْذِرُوْنَكُمْ	لِقَآءَ	يَوْمِكُمْ	هٰذَا ؕ	قَالُوْا
به ئې زما	ایتونه درته	اوویرولې ئې	تاسو	دملاقاته	دورځې ستاسونه	اچې داده	نواوبه وائی هغوئ

په تاسوباندې | ایتونه زما | اوتاسو به ئې د نن ورځې دملاقات نه یرولئ | هغوئ به اووائی

شَهِدْنَا	عَلٰٓى اَنْفُسِنَا	وَغَرَّتْهُمُ	الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا
ګواهي کوؤ موږه	په ځانونو خپلو باندې	اوپه دوکه کښې اچولی دی دوئ لره	ژوند ددنیا

چې موږ په خپلوځانونوګواهي کوو | نن ورځ خودوئ ددنیاژوندپه دهوکه کښې اچولی دی

---

[1]) ۴۳ الزخرف: ۳۶.

[2]) تاریخ دمشق الابن عساکر: ۳/ ۳۶

وَشَهِدُوْا	عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ	اَنَّهُمْ	كَانُوْا	كٰفِرِيْنَ۝
او گواهي به اوکړي هغوئ	په ځانونو خپلو باندې	چې بېشکه هغوئ	وو	کافران
خو په دغه ورځ به په خپلو ځانونو پخپله گواهي کوي چې دوئ کافران وو				

قوله تعالى:: يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَاْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ

دپیریانوپیغمبری نه ده راغلې:-دقیامت په ورځ به کافران د کفر اقرار کوی. الله ﷻ دلته کافرانو پیریانو اوانسانانو له تنبیه ورکوی چه مونږ به دقیامت په ورځ دهغوی نه تپوس کووچه آیا زمونږ رسولانو تاسو سره د نبوت حق اداکړې وو. دا د تپوس طریقه ده چه دخپلې خبرې ثابتولود پاره اختیارولې شی. یعنی اې پیریانواوانسانانوتاسوکښې رسول نه وو راغلې.رسولان صرف په انسانانوکښې پیداشوی پیریانو کښې نه دی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه رسول صرف په بنیادموکښې وی او په پیریانو کښې صرف ویرونکی وی چه د الله ﷻ د عذاب نه ویرول کوی. د ابن مزاحم خیال دې چه په پیریانوکښې هم رسول وی اوپه خپله دعوی کښې هم د دې آیت نه دلیل راوړی. خوپه دې خبره غور پکاردې ځکه چه دا څه یقینی خبره نه ده که چرته هم په یو آیت کښې د دې څیز صراحت نشته د زیات نه زیات احتمال دې چه عدم تصریح آیت ربانی نه دا دلیل دې چه فرمائی ﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ۝ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيٰنِ۝ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ۝﴾ بیا فرمائی﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ۝﴾او ښکاره خبره ده چه لؤ لؤ اومرجان په ترېخ سمندرکښې دننه وی په خوږسمندرکښې نه وی. لکه څنگه چه لؤ لؤ او مرجان خوږ او ترېخ دواړو سمندرونوطرف ته منسوب کړو بالکل هم دغه شان ئې رسولان دواړوانسانانو او پیریانو کښې شمیر کړل. ابن جریر رحمه الله هم بالکل دغه جواب ورکړې دې. اود دې خبرې دلیل چه رسول صرف په انسانانوکښې وی د الله ﷻ دا قول دې. ﴿اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ كَمَآ اَوْحَيْنَآ اِلٰى نُوْحٍ وَّالنَّبِيّٖنَ مِنْۢ بَعْدِهٖ﴾ الی قوله ﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ لِئَلَّا يَكُوْنَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ الرُّسُلِ﴾ اودابراهیم علیه السلام د ذکر سره متعلق د الله ﷻ ارشاد ﴿وَجَعَلْنَا فِيْ ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ﴾نو دابراهیم علیه السلام نه پس مونږ نبوت اوکتاب دهغه اولاد کښې وگرځولو اوڅوک هم ددې خبرې قائل نه دی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام نه وړاندې نبوت په پیریانوکښې وو اود هغوی د مبعوث کیدونه پس منقطع شو. غرض دا چه په پیریانوکښې د نبوت ثبوت نه د ابراهیم علیه السلام نه وړاندې ثابت دې او نه د هغه نه پس. اوفرمائی چه تانه اول مونږ کوم رسولان لیږلې وو هغوی هم خوراک کولو او په بازار کښې هم گرځیدل راگرځیدل هم. او فرمائی چه تانه وړاندې مونږ څومره رسولان لیږلې وو هغوی هم د دغه خلقو وطن دار وو (۱)

پیریان په باب رسالت کښې د انسان تابع دی::او معلوم دی چه پیریان په دې باب رسالت کښې د انسان تابعدار دی اود دې د پاره د پیریانو متعلق خبر ورکولو سره ارشاد دې چه د پیریانو یوه ډله مونږ ستا طرف ته راوگرځوله چه هغوی قرآن اوری او کله په مجلس کښې حاضر وی نو وائی چه چپ شئی چه واورئ او چه کله قرآن ختم شی نو خپل قوم طرف ته لاړشی او د الله ﷻ نه هغوی اوویروی. او وائی چه اې قومه مونږ یو کتاب اوریدلې چه د موسی علیه السلام نه پس نازل شوې او چه د توریت تصدیق کوی او د حق خبرو اوصراط مستقیم طرف ته هدایت کوی. اې خلقو د الله ﷻ طرف ته رابلونکی ته لبیک اووایئی په هغه باندې ایمان راوړئی الله ﷻ به ستاسو گناهونه معاف کړی او د سخت عذاب نه به تاسو له خلاصې درکړی. اوکه چا د الله ﷻ داعی ته لبیک اونه وئیل اوکافرپاتې شو نو هغه به الله ﷻ څه عاجز نه کړې شی اود الله ﷻ نه علاوه بل هیڅ څوک دهغه ولی نه شی کیدې. داسې خلق به په لویه

(۱) ۱۲یوسف: ۱۰۹.

Scanned with Ca

گمراهئ کښې وي.(۱) د ترمذي رحمه الله حدیث دې چه حضور ﷺ د سورت رحمن تلاوت اوفرمائیلو او په دې کښې دا آیت اولوستلو (سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَ الثَّقَلٰنِ) او وئې فرمائیل چه اې دانسانانو اوپیریانو ډلې آیا تاسو ته د الله ﷻ رسول نه وو راغلې چه زما آیاتونه به نې تاسو ته لوستل او اورول اود نن ورځې د ملاقات نه نې تاسو خبر کړې وئې نو هغوی به وائې چه مونږ اقرار کوو چه ستا رسولانو خپل تبلیغ مونږ ته رسولې او مونږ نې ستا د ملاقات نه ویرولې وو او دائې هم خودلې وو چه دا د نن ورځ به خامخا راځي. او فرمائي د دنیا ژوند هغوی په دهوکه کښې اخته کړې وو. هغوی د دنیا په ژوندکښې د افراط او تفریط یعنې په کمې زیاتې کښې اخته شوې وو اود رسولانو تکذیب او د معجزاتو مخالف باندې هلاك شو خکه چه د دنیا ژوند عیش او عشرت زیب او زینت او شهوتونوکښې راګیرشوي وو او دقیامت په ورځ به هغوی پخپله پخپلونفسونو باندې ګواهي ورکوي چه مونږ انکاریان یعنې کافر وو.

ذٰلِكَ	اَنْ لَّمْ يَكُنْ	رَّبُّكَ مُهْلِكَ	الْقُرٰى	بِظُلْمٍ
داګواهي خکه اخلې چې ثابته شې	چې نه دې	رب ستا هلاکونکې	دکلو	په ظلم سره

دا خکه (چې معلومه شې) چې ستا رب د کلي خلق په ظلم سره نه هلاکوي په داسې حال کښې چه

وَّاَهْلُهَا	غٰفِلُوْنَ ﴿۱۳۱﴾	وَلِكُلٍّ	دَرَجٰتٌ	مِّمَّا
اوحال دا چې اوسیدونکې	دهغې ناخبره وي	اوهر یولره	درجې دي	دهغه عمل نه

د هغې اوسیدونکې غافل وي .... اوهر چا ته به دخپل عمل مطابق درجې

عَمِلُوْا	وَمَا	رَبُّكَ	بِغَافِلٍ	عَمَّا	يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۳۲﴾
چې کړې وي هغوی	اونه دې	رب ستا	ناخبره	دهغه عمل نه	چې کوي ئې هغوی

ورکولې شي اوستارب ددوئ دعملونونه بې خبره نه دې

قوله تعالى: ذٰلِكَ اَنْ لَّمْ يَكُنْ رَّبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى

په يو ځائې باندې عذاب د اتمام حجت نه پس راځي:- الله ﷻ فرمائي چه داسې نه کیږي چه ستا رب کلي هلاك کړي او په ظلم باندې هلاك کړي په داسې حالت کښې چه هغه خلق بالکل په غفلت کښې وي. نه بلکه رسولان مو اولیږل اوکتابونه مو نازل کړل اود پیریانو او انسانانوعذرونه موختم کړل دې د پاره چه څوك په ظلم سره اونه نیولې شي اوهغه ته د توحید دعوت نه وي رسیدلې. مونږ د خلقو هیڅ عذر باقي پرینخودو اوکه مونږ په قومونو باندې عذاب لیږلې هم دې نو د رسولانولیږلو نه پس او دحجت د پوره کولونه پس لکه چه فرمائي چه یوکلي داسې نه دې چرته چه مونږ څوك ویرونکې رسول د خپل طرف ته نه وي لیږلې. اوفرمائي چه په هر قوم کښې خپل رسول لیږلې دې چه هم دا الله ﷻ عبادت کوئي اود شیطان نه بچ شئي لکه چه فرمائي مونږ کله هم په چا باندې عذاب نازلونکې نه یوترکومې چه هغوی ته رسول اونه لیږو(۲) اوفرمائي چه کله په دوزخ کښې خلق ورغوفه کړې شي نودهغې مقررې فرښتې به تپوس کوي چه آیاڅوك د الله ﷻ ویرونکې تاسوله نه وو راغلې؟هغوی به وائي چه او ضرور راغلې وو خومونږ هغوی دروغ ګڼرلې وو(۳) ددې موضوع متعلق ډیر آیاتونه دی.

---

(۱) ٤٦ الاحقاف: ۲۹، ۳۲.

(۲) ۱۷الاسراء: ۱٥.

(۳) ٦۷ الملك: ۸-۹.

Scanned with Ca

په ظُلمٍ كښې دوه احتماله::امام ابوجعفر ﷫ فرمائي چه دالله ﷻ قول دې﴿بِظُلمٍ﴾ ددوو وجودو احتمال لري.يو خوداچه داخبره په دې وجه ده چه دالله ﷻ داطريقه نه ده چه يو قوم دهغوى د شرك په وجه داسې هلاك كړي چه هغوى ته د خپل شرك خبر هم نه وى يعنى هغه په عذاب وركولو كښې كله هم تيزى نه كوى تركومې پورې چه هغوى ته رسول اونه ليږى چه په عذاب باندې خبر كړى اود الله ﷻ حجت پوره كړى اودآخرت د عذاب دورخې نه نى اونه ويروى.كه هغه څوك په غفلت كښې رانيول نوونيل به نى چه مونږ له خوڅوك بشير اونذير نه وو راغلې(١)اودونمه وجه داچه الله ﷻ فرمائى چه هغه دوى بغير د خبرولونه اود رسولانو اوآياتونوسره دنصيحت كولونه بغير هلاك كوى نه ګنى نوپه هغه باندې به ظلم كول لازم راتلل او الله ﷻ خوېخپلو بنديګانوباندې ظلم نه كوى.دې نه پس ابوجعفر ﷫هم ړومبنى وجهې ته ترجيح وركوى او په دې كښې هيڅ شك نشته چه هم دغه وجه قوى او غوره ده. والله اعلم.

درجې په قدر د عملونو دى:-د الله ﷻ ارشاد دې﴿وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا﴾ يعنى دهرنيك او بدعمل كونكى دعمل په لحاظ ډيرې مرتبې اومنزلونه دى چه د چا څنګه عمل دې دهغې نتيجې پورې هغه رسوى. كه عمل دخير وى نو نتيجه د خير پورې او كه عمل بد وى نو نتيجه د بدې پورې. او دا هم احتمال دې چه دا مطلب وى چه ددې كافرانو پيريانو او انسانانو ډيرې درجې دى اود هركافر دپاره دهغه د حسب او ګناه درجې اومنازل دى.لكه چه فرمائى دهريو دپاره دوه چنده او درې چنده عذاب دې اوفرمائى چه كومو خلقو كفر اوكړو اود الله ﷻ د لارې مستقيم طرف ته نور راتلونكى خلق نى منع كړل مونږ به په عذاب باندې عذاب د هغوى دپاره زياتوو. خكه چه هغوى پخپله هم كفر كولو او خلق نى هم د كفر په لار راوستل اوفساد به ئى خوررولو.او الله ﷻ خو دعمل كونكى د عمل نه غافل نه دې. دا خلق د الله ﷻ په علم كښې دى كله چه دوى د هغه طرف ته واپس كيږى نو دوى به سزا سره مخ كيږى.(٢)

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۚ إِنْ يَّشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ

اورب ستا بې نيازدې|خاوند درحمت دې|كه هغه غواړي انولړې به كړي تاسوا اوخليفه ګان به كړي |

اوبيشكه ستارب بې پرواه دې اودرحمتونو خاوند دې |كه هغه اوغواړى نوتاسوبه فناكړى |او ستاسونه

مِنْ بَعْدِكُمْ مَّا يَشَآءُ كَمَآ اَنْشَاَكُمْ مِّنْ ذُرِّيَّةِ

روستوستاسونه |هغه څوك|چې غواړى هغه|لكه څنګه چې هغه پيداكړى يئ تاسوا داولاده |

پس چې څوک خوښوى هغوئ به ستاسو په ځائې راولى | لكه څنګه چې نې تاسو د بل

قَوْمٍ اٰخَرِيْنَ ۝۱۳۳ اِنَّ مَا تُوْعَدُوْنَ لَاٰتٍ ۙ

دقوم | بل نه | بيشكه |هغه څيز چې ستاسوسره ئې وعده كيږى |خامخاراتلونكې دې|

قوم دنسل نه پيداكړى يئ | تاسوسره چې د كوم څيزوعده شوې ده هغه يقينى طور راتلونكې دې

وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ۝۱۳۴ قُلْ يٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ

اونه يئ تاسوا عاجزه كونكى | اووايه | اے قومه زما| عمل كوئ تاسوا په ځائې خپل باندې

اوتاسو الله ﷻ نشئ عاجزكولئ| اووايه چې انې زما قومه ! پخپله طريقه عمل كوئ

---

(١) ۵ المائده: ۱۹.

(٢) ۱۶ النحل: ۸۸.

Scanned with Ca

اِنِّیْ	عَامِلٌ ۚ	فَسَوْفَ	تَعْلَمُوْنَ ۙ	مَنْ	تَكُوْنُ
بیشکه زه	هم عمل کونکي یم	نو ډیرزربه	معلوم شي تاسو ته	چې څوك دې	چې وی به
اوزه هم پخپله طریقه عمل کوم | زربه درته معلومه شی چې د چا دپاره به					

لَهٗ	عَاقِبَةُ	الدَّارِ ؕ	اِنَّهٗ	لَا یُفْلِحُ	الظّٰلِمُوْنَ ۝
هغه لره	انجام	داخرت	بیشکه شان دادې	چې نشي موندلې خلاصي	ظالمان
ښه انجام د اخرت وی .... بیشکه چې کوم خلق ظالمان دی هغوئ هیچرې خلاصي نشي موندې					

قوله تعالی: وَرَبُّكَ الْغَنِیُّ

الله ﷻ دټول مخلوق نه بې نیازه دې:- ارشاد دې اې محمد ﷺ استا رب دټول مخلوق نه د ټولو وجوهاتو نه غنی دې په ټولوحالاتوکښې ټول دهغه محتاج دی.دې نه علاوه هغه رحیم اوکریم هم دې لکه چه فرمائی ﴿اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِیْمٌ ۝﴾ که ته دهغه د اوامرو او نواهی مخالفت اوکړې نوکه هغه اوغواړی نو تابه هلاك اوتباه بربادکړی او بیا چه کوم قوم غواړی ستاسو په ځائ به ئی آباد کړی دې د پاره چه دا دوئم قوم دهغه حکم منونکې شی.لکه څنګه چه الله ﷻ تاسو د یو بل قوم د اولاد نه پیداکړې. هغه په دې خبره باندې قادر دې اوهغه ته دا کار آسان دې لکه څنګه چه هغه اولنی قرون هلاك کړل او بیا ئی روستونی قومونه راوستل او آباد ئی کړل. دغه شان دا قوم تباه کول او بل قوم راوستلو باندې قادر دې[1] اوفرمائی اې خلقو تاسو د الله ﷻ محتاج یئی دهغه فقیران یئی غنی اوحمید صرف الله ﷻ دې که هغه غواړی نو تاسو به فناکړی او یوبل مخلوق به پیداکړی او دا په الله ﷻ باندې ګران نه دی.[2] الله ﷻ فرمائی که تاسو دهغه نه مخ اړوئی نو ستاسو په ځائ به نور قومونه بدل کړی او بیا به ستاسو ذکر هم باقی پاتې نه شی.ابان بن عثمان د دې آیت متعلق لیکی چه ذریت یعنی اولاد اصل ته هم وائی او ذریت نسل ته هم وائی

الله ﷻ لره څوک هم نشی عاجزکولې: :اودالله ﷻ ارشاد ﴿اِنَّ مَا تُوْعَدُوْنَ لَاٰتٍ ۙ وَّمَاۤ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِیْنَ ۝﴾ یعنی اې محمد ﷺ! هغوی ته خبرورکړه چه دامرمعاد سره متعلق دکومې خبرې هغوی سره وعده کړې ده هغه به خامخا کیږی.تاسو الله ﷻ عاجز کولې نه شې هغه خو په دې خبره باندې قادر دې چه تاسو بیا راژوندی کړی که تاسو خاوړې شوې ولې نه ئی او ستاسو هډوکی سخاشوې ولې نه وی. نبی کریم ﷺ فرمائی اې بنیادمه!که ته پوهه لرې نو خپل ځان په مړوکښې شمیرکړه. په الله ﷻ قسم د کومې خبرې چه تاسو سره وعده کړې ده هغه خبره خو به کیږی. تاسو په دې غالب راتلې نه شئ اودې نه بچ کیدې نه شئ.[3]

اخری فتح او غلبه به د مسلمانانو وی: : بیائی فرمائی چه اې خلقو! تاسو په خپل ځائ عمل کوئی او زه پخپل ځائ کوم او دا خبره به تاسو ډیر زر د نزدې نه اووینئ.دا ډیر سخت وعید او زبردست تهدید دې.یعنی که ګمان کوئی چه تاسو په صحیح لار ئی نو هم په دغه څئ او زه هم په خپله خوښه او لار ځم .لکه چه فرمائی ایمان نه راوړونکوته اووایه چه تاسو هم خپله کوئی او زه هم خپله کوم. تاسو هم زما انتظارکوئی اوزه هم ستاسو انتظارکوم[4] نزدې به تاسو ته معلومه شی چه د عاقبت ښیګړه د چا د پاره ده. یاد ساتئ ظالمان به چرې هم خلاصې نه بیامومی.الله ﷻ خپل رسول ﷺ سره کړې وعده پوره

---

[1]) ٤ النساء: ١٣٣.

[2]) ١٤ابراهیم: ١٥-١٦.

[3]) شعب الایمان: ١٠٥٦٤، حلیه الاولیاء: ٩١/٦، قصر الامل لابن ابی الدنیا: ١/٢/١.

[4]) ١١هود: ١٢١.

Scanned with Ca

کړه دهغه دپاره ئې ښې شمیره ښارونه فتحه کړل هغه ئې په ملکونوباندې قابض او متصرف جوړ کړواو مخالفت کونکی ئې سرد لاندې راګذار کړل. مکه ئې د نبی کریم ﷺ د پاره فتحه کړه او په ټولو مکې والاباندې ئې هغه غالب کړو اوپه ټول جزیره عرب باندې ئې دهغه حکم نافذ کړو او دغه شان په یمن اوبحرین کښې هم. اوپخپله هم دهغه په ژوند کښې دا هرڅه اوشو. اود حضور ﷺ د وفات نه پس د خلفاء راشدین رضی الله عنهم اجمعین په زمانه کښې امصار او اقالیم هم فتح شو.لکه چه فرمائی چه الله ﷻ لیکلی دی چه زه او زما رسول به غالب راځی الله ﷻ قوی او عزیز دې.([1])

الله ﷻ دخپل نبی ﷺ اومؤمنانو مدد کوی:- اوفرمائی چه مونږ به دخپلورسولانو په دنیاکښې هم او آخرت کښې هم امدادکوو په کومه ورځ چه به ظالمانو ته د هغوی معذرت هیڅ فائده نه ورکوی. په هغوی لعنت دې او دوزخ دهغوی ځایٔ دې. ([2])اوفرمائی چه وړاندې ذکر شوی زبورکښې لیکلی وو چه زمونږ د زمکې وارثان به زمونږ نیکان بندیګان وی([3])اودرسولانو متعلق خبرورکولې شی چه مونږ رسولانوته وحی لیږلې وه چه دا کافران ظالمان به مونږ هلاك کړو او بیا به په دنیا کښې مونږ تاسو خلق آباد کړو.دا زمونږ مهربانی د هغه خلقو د پاره ده څوك چه مونږ نه ویریږی. اوفرمائی چه ستاسو ایماندارانو او صالحانوسره الله ﷻ وعده کوی چه په زمکه کښې به الله ﷻ هغوی خپل خلیفګان جوړوی. لکه څنګه چه ئې د هغوی نه وړاندې خلق خپل خلیفه ګان جوړ کړی وو او چه کوم دین هغه خوښ کړې وو په هغې باندې به هغوی روان کړی او د ویرې نه پس به د هغوی ژوند په امن سره بدل کړی څکه چه هغوی زما عبادت کوی او شرك نه کوی ([4]) او الله ﷻ امت محمدیه ﷺ ته هم په دې سرفرازئی سره خاص امتیاز وربښلې دې د هغه اول او آخر کښې شکر دې.

وَجَعَلُوا	لِلّٰهِ	مِمَّا	ذَرَاَ	مِنَ الْحَرْثِ	وَالْاَنْعَامِ
اومقرر کړی ده دوئ	الله لره	دهغې نه	چې پیدا کړی دی هغه	دفصلونو نه	اودڅاروؤ نه
اودوئ دالله ﷻ دپاره دهغه په .... پیداکړو........ فصلونو .... اوڅاروؤ کښې					

نَصِيبًا	فَقَالُوا	هٰذَا	لِلّٰهِ	بِزَعْمِهِمْ	وَهٰذَا
یوه حصه	نو وائی هغوئ	داحصه	الله لره ده	په ګمان خپل سره	اوداحصه
یوه حصه مقرر کړې ده| نو پخپل ګمان کښې وائی چې دا یوه حصه دالله ﷻ شوه او دا یوه حصه					

لِشُرَكَآئِنَا	فَمَا	كَانَ لِشُرَكَآئِهِمْ	فَلَا يَصِلُ
دپاره دشریکانو زمونږه ده	نوهغه حصه	چې وی دپاره دشریکانودهغوئ	پس نۀ رسیږی
زمونږ دشریکانو شوه| نوبیا چې کومه حصه ئې شریکانو دپاره مقرر کړې وی | نو هغه هیچرې			

اِلَى اللّٰهِ	وَمَا	كَانَ لِلّٰهِ	فَهُوَ	يَصِلُ	اِلٰى شُرَكَآئِهِمْ	سَآءَ
الله ته	اوهغه حصه	چې وی دپاره دالله	نو هغه	رسیږی	شریکانو دهغوئ ته	ډیربد دي
الله ﷻ ته نه رسی | اوچې کومه ئې الله ﷻ دپاره مقرر کړې وی | نوهغه ددوئ شریکانو ته رسی						

[1] ۵۸ المجادلة: ۲۱.
[2] ۴۰ غافر: ۵۱-۵۲.
[3] ۲۱ /الانبیاء: ۱۰۵.
[4] ۲۴ /النور: ۵۵.

Scanned with Ca

مَا	يَحْكُمُوْنَ۝
هغه حکم	چې کوي ئې هغوئ
دوئ څومره خرابې فیصلې کوي	

قوله تعالى: وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ

مشرکانو به د الله سره د غیرالله حصه هم ویستله:-دلته د اللهﷻ د طرف نه مشرکان ملامت کولې شي چا چه بدعتونه شرك او کفر خور کړو او نور مخلوقات ئې اللهﷻ سره شريك کړل حالانکه د هرڅيز خالق هم دغه يو الله پاك دې.ددې دپاره اوفرمائيلې شو چه داخلق دفصل د پيداوار او څاروندنسل نه کوم چه پيدا کيږي نو دهغې نه خو يوه حصه د اللهﷻ د نوم اوباسي اودخپل غلط گمان په وجه وائي چه دا د اللهﷻ په نوم دی اودازمونږ د شريکانو په نوم دی خو چه کوم دشريکانو د نوم دی هغه خود اللهﷻ د پاره نه خرچ کوی اوچه کوم د اللهﷻ د نوم دی هغه د شريکانو په اغراضوکښې خرچ کوی.ابن عباسؓ ددې آيت په تفسيرکښې فرمائيلي چه دې درب دښمنانو به کله دزميندارئې يادباغونوکرکولو اوپيداوار اوميوې به حاصليدې نودهغې نه به ئې څه قدرې حصه د اللهﷻ د پاره گرځوله او څه د بتانو په نوم. نو چه کومه حصه به د بتانوپه نوم وه هغه به ئې محفوظ کوله اود اللهﷻ د نوم څه حصه په هغې کښې ورپريوځی یا څه تکليف وراورسي نوهغه به ئې دبتانوپه حصه کښې شريکوله اوکه د بتانودمقرر شوې حصې نه به اوبه وړاندې کیدې اوداللهﷻ حصې ته به رسيدې نو وئيل به ئې داخوزمونږ د بت ده اود اللهﷻ د حصې ميوه يا پيداوار راپريوتلو يا به د بتانوحصه کښې يوځائ کيدله نو وئيل به ئې دا خود مستحقينو حصه ده او د بتانو په حصه کښې به ئې يوځائ کوله اود اللهﷻ د پاره به ئې نه ورکوله اود اللهﷻ دحصې گرځولې شوې اوبه به که وړاندې کيدې او د بتانو دکرزمکه به ئې خړوب کوله نوداسې به ئې کيدو ته پريخودل اوهغه به ئې هم د بتانودپاره خاص کوله.اوبحيره، سائبه، حام او وصيله څناور به ئې د بتانودپاره مخصوص کول او دعوى به ئې کوله چه د اللهﷻ دنزديکت دپاره مونږ دهغې نه فائده حاصلول حرام گنړو.نو داپورتنې آيت هم په دې مضمون رڼا اچوی.ابن زيد رحمه الله فرمائی که داللهﷻ د نوم يو څناور به ووا هغه به دوی حلالولو نوداللهﷻ دنوم سره به ئې دبتانونوم هم اخستلو اوکه د بتانو نوم به ئې په هغې باندې اخستې نه وو او صرف د اللهﷻ نوم به ئې اخستې وو نو دا حلاله به ئې نه خوړله اوکوم چه دبتانودنوم څناور به وو هغه حلالولوپه وخت کښې به ئې د اللهﷻ نوم نه اخستلو او صرف دبتانونوم به ئې اخستلودمشرکانوداتقسيم سراسرغلط وو..بيائې داآيت اولوستلو﴿سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ﴾ يعنې د هغوی څنگه خراب تقسيم دې.اول خو په تقسيم کښې هغوی غلطی اوکړه ددې دپاره چه الله ﷻ د هرڅيز رب دې اوخالق دې.اوبيا ئې هغه فاسدتقسيم هم په خپل ځائ قائم اونه ساتلو بلکه په هغې کښې ئې هم دظلم او ناانصافئې نه کاراخستلو لکه چه وئې فرمائيل د اللهﷻ دپاره خوصرف لونړه گرځوی اودخپل ځان دپاره دخپل خوښ کړې شوی حسب خامن گرځوی انسان ډير ناشکره دې[1] اووئې فرمائيل ستاسودپاره خامن اود اللهﷻ دپاره لونړه.دا ستاسوڅنگه غلط تقسيم دې.-[2]

لِكَثِيْرٍ	زَيَّنَ	وَكَذٰلِكَ
دپاره ډيرو	ښائيسته ښکاره کړې دی	اوهم دارنګې
اودارنګ ډيرو مشرکانو په خيال کښې ددوئ		

[1] ۴۳ الزخرف: ۱۵.

[2] ۵۳ النجم: ۲۲.

Scanned with Ca

مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ قَتْلَ اَوْلَادِهِمْ شُرَكَاۤؤُهُمْ لِيُرْدُوْهُمْ
د مشركانو | وژل | داولادخپل | شريكانو دهغوئ | دپاره ددې چې هلاك كړي هغوئ
(جوړ كړي) شريكانودوى ته خپل اولاد وژل ښائسته ښكاره كړى دى | چې برباد ئې كړي او چې
وَلِيَلْبِسُوْا عَلَيْهِمْ دِيْنَهُمْ وَلَوْ شَاۤءَ اللّٰهُ
اودپاره ددې چې شكمن كړي | په هغوئ باندې |دين دهغوئ |اوكه چرې اغوښتلې الله
دين پرې ګډ وډ كړي | .... او كه چرې الله ﷻ ته منظوره وې| نو
مَا فَعَلُوْهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ ﴿١٣٧﴾
نۀ به وۀكړې هغوئ دا كار|نو پرېږده هغوئ | اوهغه چې دروغجوړوى
داسې به ئې نه كول | نودوئ پرېږده چې پخپلو دروغو كښې پراته وى |

قوله تعالى: زَيَّنَ لِكَثِيْرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ قَتْلَ اَوْلَادِهِمْ

د مفلسئى د ويرې نه اولاد قتل كول:- الله ﷻ فرمائى څنګه چه شيطانانو هغوى ته دا خبره خوښه اوخودله چه د الله ﷻ دپاره د بتانونه جدا يوه حصه اوګرځوئى دغه شان د غريبئى د وجه نه خپل اولاد قتل كول اوياخپلې لونړه دسخرګنئ درشتې دشرم نه ژوندى ښخول مستحسن جوړول.دهغوى شريكان شيطانان دى چه هغوى ته مشوره وركوى چه د مفلسئى د ويرې نه خپل اولاد خښ كړئى يا خو به ئى نيت هم د هلاك كولو ويا به ئى دايو مذهبى خبره ګڼړله او دين په هغوى باندې شك من شوې وو لكه چه فرمائى كله به ورته اوونيلې شو ستا لور پيدا شوه نو د هغه مخ به د خفګان نه تور شو شكل به ئى وران كړو اود دغه شرم د وجه نه به د خلقو نه پټيدلو([1])اولكه چه فرمائى څه جواب به وركوئى چه كله ژوندى لور خښه كړې شوې نه د قيامت په ورځ تپوس اوكړې شى چه ته د كومې ګناه په بدله كښې قتل كړې شوې ئى. ([2]) هغوى به په دې وجه هم اولاد قتل كولو چه هغوى به د مفلسئى ويرې راګير كړى وو اود هغوى په پاللوكښې دمال د ځائع كيدلو ويره وه. دا ټول به د شيطانانو كارونه وو. بيا فرمائى كه چرې الله ﷻ غوښتل نو هغوى به داسې نه كول. يعنى چه څه كيږى دالله ﷻ په اراده كيږى په دې كښې دهغه حكمت تامه دې په دې باندې څوك اعتراض نه شى كولې.ته اې نبى ﷺ! هغوى هم پرېږده اود هغوى د دروغو خدايان هم. الله ﷻ به ډير زر ستاسو اودهغوى فيصله اوكړى.

وَقَالُوْا هٰذِهٖۤ
| اووائى دوئ | چې دا
| اودوئ دا هم وائى
اَنْعَامٌ وَّحَرْثٌ حِجْرٌ لَّا يَطْعَمُهَاۤ اِلَّا مَنْ نَّشَاۤءُ
څاروى | اوفصلونه | محفوظ دى| نه به خورى دا |مګرهغه څوك| چې غواړو مونږ
چې دا څاروى او دا پټى منع دى دا به صرف هغه كسان خورى چې مونږ ئې اوغواړو (داپابندى ئې)

[1]) ١٦ النحل: ٥٨-٥٩.

[2]) ٨١ التكوير: ٨-٩.

Scanned with Ca

بِزَعْمِهِمْ	وَاَنْعَامٌ	حُرِّمَتْ	ظُهُوْرُهَا	وَاَنْعَامٌ
په ګمان خپل سره	او ځینې څاروي دي	چې حرام کړې شوي دي	شاګانې دهغوئ	او ځینې څاروي دي
پخپل ګمان کښې (الګولې ده)	او داسې څاروي يې مقرر کړي دي	چې په هغې ئې بارونه اوړل بند کړي دي	او داسې څاروي	

لَّا يَذْكُرُوْنَ اسْمَ اللّٰهِ	عَلَيْهَا	افْتِرَآءً عَلَيْهِ ؕ	سَيَجْزِيْهِمْ
چې نۀ يادوي نوم دالله	په هغې باندې	او دا ټول دروغ دي په الله باندې	ژر به بدله ورکړي الله دوئ له
چې په هغې دالله ﷻ نوم (دذبح کولو په وخت کښې) نه اخلي	دا صرف په الله ﷻ باندې دروغ تړي		

بِمَا	كَانُوْا	يَفْتَرُوْنَ ﴿١٣٨﴾
په سبب دهغې	چې وو	چې دروغ به ئې تړل
الله ﷻ به ډيرزر د دروغو سزا ورکړي		

قوله تعالى: وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَاَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْاَنْعَامِ نَصِيْبًا

دمشرکانو ځان نه جوړکړی حلال او حرام:- ابن عباس رضی الله عنه فرمائي چه دحجر معنی حرام ده يعنی هغه چه په صورت دوصيله حرام کړې وو. هغوی به وئيل دا څاروی اوفصل حرام دي زمونږ د مرضئ نه بغير څوک دا نه شي خوړلې. دا تحريم اوسختي په خپل ځان باندې دشيطانانود طرف نه وه دالله ﷻ د طرف نه مقرر شوې نه وه. ابن زيد وائي چه د خپلو خدايانو په خاطر ئې داحرام کړې وو. لکه چه فرمائي دا په تاسو څه چل اوشو چه کوم څيزونه الله ﷻ ستاسو رزق د پاره جوړکړې وو هغه تاسو په خپل ځان باندې حرام کړل او حرام مو حلال کړل. هغوی نه تپوس اوکړه چه آيا الله ﷻ تاسو ته داحکم درکړې وو يا داکه په الله ﷻ باندې د ځانه خبره تړئ([1]) اوونې فرمائيل الله ﷻ سره د بحيره، سائبه، وصيله او حام هيڅ سند نشته. مګردا چه دا کافران په الله ﷻ باندې تهمت تړي او په هغوی کښې اکثر په هيڅ باندې هم نه پوهيږی([2]) سدی رحمه الله وائي چه بحيره، سائبه، وصيله او حام خو هغه ځناور دی په کوم چه سورلی کول حرام کړې شوی وی يا دا چه هغه ځناور دی په کومو چه د الله ﷻ نوم نه شي اخستې نه د پيدا کيدو په وخت اونه دحلالولوپه وخت. ابووائل ونيلی چه آياتاسو پوهيږئ چه په دې آيت کښې په بعضو څاروو باندې سوريدل حرام وو او په بعضوبه د الله ﷻ نوم نه ياديدلو دې نه کوم ځناور مراد دی. دې نه بحيره ځناورمراد دې په کومو چه به سواره حج له نه تلل، نه به په هغې سوريدل او نه به ئې په هغې بوج اچولو او نه به ئې د هغې پئې څکل او نه بې نسل زياتولو. دا ټول په الله ﷻ باندې کذب او افتراء ده. نه د الله ﷻ داحکم دې اونه د الله ﷻ د رضا ذريعه ده نو الله ﷻ به د دې افتراء هغوی ته بدله ورکوی.

وَقَالُوْا	مَا	فِيْ بُطُوْنِ	هٰذِهِ
او وائي دوئ	هغه څه	چې په خيټو	د دې
.... او دوئ وائي چې ددې څاروؤ په خيټه کښې			

الْاَنْعَامِ	خَالِصَةٌ لِّذُكُوْرِنَا	وَمُحَرَّمٌ	عَلٰٓى اَزْوَاجِنَا ۚ
څاروؤ کښې دي	دي دپاره دنارينو زمونږ	او حرام کړې شوي دي	په ښځو زمونږ
کوم بچې دي هغه خالص زمونږ دنارينوؤ دپاره دي	او زمونږ په زنانو باندې حرام دي		

[1] ۱۲يوسف: ۵۹.
[2] ۵المائده: ۱۰۳.

Scanned with Ca

وَاِنْ يَّكُنْ مَّيْتَةً فَهُمْ فِيْهِ شُرَكَآءُ ط

اوکه | وی هغه | مړ | نو بیا دوئ ټول | په خوراك دهغې کښې | شریکان دی |

اوکه چرې هغه بچې مړوی | ....نوبیا په کښې ټول (نرښځې) شریکان وی

سَيَجْزِيْهِمْ وَصْفَهُمْ ط اِنَّهٗ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ ۝

زر به بدله ورکړئ الله دوئ له | د خبرو د دوئ | بیشکه چې هغه | د حکمت خاوند دې | د هرې خبرې نه خبر دې

الله ﷻ به دوئ ته دخپلو (غلطو) بیانونو سزا ورکړی | بیشکه الله ﷻ صاحب د حکمت او عالم دې

قوله تعالی: خَالِصَةٌ لِّذُكُوْرِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى اَزْوَاجِنَا ج

دمشرکانو متعین شوی حلال اوحرام:- هغه وائی چه کوم ددې څناور په خیټه کښې دی هغه صرف د سړو حق دې دې نه مراد پئی دی چه دغه شان دبعضو څناورو پئ په ښځوباندې حرام دی اوسړی به ئی څکی.که دچیلئی به چرته نر بچې کیدلو نو هغه به ئی حلالولو صرف سړو به خوړلو او ښځو ته به ئی نه ورکولو وئیل به ئی په تاسو حرام دی. اوکه ښځه بچې به کیدو نو هغه به ئی نه حلالولو بلکه ساتلو به ئی اوکه مړ به پیدا شو نو ټولو به په یوځائ خوړلو د سړو به د خوراك ممانعت نه وو. الله ﷻ د دې خبرې ممانعت اوکړو([1]) شعبی رحمه الله فرمائی چه دبحیره څناور پئی به صرف سړوڅکل اوکه یوڅناور به مړشونوسړوسره به ښځوله هم په هغې کښې حصه ورکړې کیدې شوه. ارشاد دې چه دهغوی ددې کذب به هغوی ته سخته سزا ورکړې شی.لکه چه فرمائی [وَلَا تَقُوْلُوْا لِمَا تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلٰلٌ وَّهٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ط اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ۝] یعنی ستاسو ژبې چه کوم دروغ وائی داسې مه وائې چه دا حلال دی اودا حرام دې د دې د پاره چه په الله ﷻ باندې بهتان ترئی، څوك چه په الله ﷻ باندې بهتان تړی هغه کله هم خلاصې نه شی بیا موندې. الله ﷻ ډیر حکیم دې په خپلو اقوالو او افعالو کښې اود بندیګانو د خو او بدو اعمالو نه ښه خبر دې هغه به دوی ته پوره پوره بدله ورکړی.

قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ قَتَلُوْٓا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًاۢ

بیشکه | نقصان اوکړو | هغه کسانو | چی اووژل هغوئ | اولاد خپل | په وجه دجهالت

هغه خلق یقینا په نقصان کښې دی | ....چې کوموخلقو د جهالت

بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّحَرَّمُوْا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَآءً

اودناپوهتیاسره | اوحرام کړو هغوئ | هغه رزق | چی ورکړې وۀ هغوئ له الله | خالص په دروغو تړلو سره

اوناپوهئ په وجه خپل اولاد قتل کړل | اوکومه روزی چې الله ﷻ ورکړې وه هغه ئې په ځان حرامه کړه

عَلَى اللّٰهِ ط قَدْ ضَلُّوْا وَمَا كَانُوْا مُهْتَدِيْنَ ۝ ع

په الله باند | یقیناً چی بې لارې شو | اونۀ وۀ هغوئ | نیغه لارموندونکی

دائې صرف په الله ﷻ دروغ تړلی دی | دغه خلق یقیناګمراه شو اودوئ سمه لار نشی موندې |

قواه تعالی: قَتَلُوْٓا اَوْلَادَهُمْ

دعربودمشرکانو جهالت اودهغې انجام:- الله ﷻ فرمائی هغه خلق چه داکارونه کوی هغه دنیا او آخرت د دواړوځایونو په نقصان کښې دی.په دنیاکښې خودخپل اولاد قتل کولو سره په خساره کښې پریوتل اود

---

[1]) الطبری: ١٤٧/١٢.

Scanned with Ca

هغوی دولت واخستې شو او په هغوی باندې مفلسي راغله.او پخپله دخپل طرفنه چه هغوی کومې نوې خبرې رائج کړې وې د هغې په وجه دهغه ګتهندویه څیزونونه محرومه شو اود آخرت په لحاظ داسې چه د تولونه زیات خراب ځائ داوسیدو مستحق شو.لکه چه فرمائی کوم خلق چه په الله ﷻ باندې د دروغو بهتان اوتړی هغوی به کله هم خلاصې بیانه مومې.په دنیاکښې یوڅوورځې فائده حاصله کړنی بیا به آخر ستاسو زمونږ طرف ته راتلل وی اود خپل کفر په سبب به سخت عذاب وڅکی (۱)ابن عباس رضی الله عنه فرمائی که تاسو غواړئی چه د عربوجهل معلوم کړئی نو په سورت انعام کښې د یوسل دیرش نمبر آیات نه پس آیت اولوله ﴿قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ قَتَلُوْٓا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًاۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّحَرَّمُوْا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَآءً عَلَى اللّٰهِ ؕ قَدْ ضَلُّوْا وَمَا كَانُوْا مُهْتَدِيْنَ ۟﴾(۲)

وَهُوَ الَّذِيْٓ	اَنْشَاَ	جَنّٰتٍ	مَّعْرُوْشٰتٍ	وَّغَيْرَ مَعْرُوْشٰتٍ	
اوهغه هغه ذات دې	چې پیدائې کړل	باغونه	غوړیدلی په لرګوباندې	اوچې نهٔ وی غوړیدلی په بل څیز باندې	

اوالله هغه ذات دې چې پیدائې کړل باغونه غوړولی (لکه انګور) اوهغه چې نه وی غوړیدلی په بل څه باندې

وَّالنَّخْلَ	وَالزَّرْعَ	مُخْتَلِفًا	اُكُلُهٗ	وَالزَّيْتُوْنَ	وَالرُّمَّانَ
اودکهجورې باغونه دکجورو	اوفصلونه	اچې مختلف وی	اخوراکونه دهغې	اوني دخونه	اودانار

او داسې فصلونه چې رنګ رنګ خوراکونه ورکوی اوخونهٔ او انار چې رنګونه ئې یوشان دی

مُتَشَابِهًا	وَّغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ؕ	كُلُوْا	مِنْ ثَمَرِهٖٓ	اِذَآ	اَثْمَرَ	وَاٰتُوْا
په شکل کښې یوشان	په خوندوکښې مختلف	اخورئ	دپیداوار دهغې نه	اکله چې	اميوې اونیسی	اوورکړئ

اوخوندونه ئې جدا جدا دی | تاسودهغې تولې میوې خورئ | هرکله چې اولري | اود

حَقَّهٗ يَوْمَ	حَصَادِهٖ ۖ	وَلَا تُسْرِفُوْا ؕ	اِنَّهٗ	لَا يُحِبُّ	الْمُسْرِفِيْنَ ۟ۙ
حق دهغې په ورځ	ادریبلو دهغې	اودحد نه مهٔ اوړئ	ابیشکه چې الله	نهٔ خوښوی	دحد نه اوړیدونکی

کټ کولو په ورځ د الله ﷻ حق ورکوئ | اوبې ځایه خرچ مه کوئ | الله ﷻ اسراف کونکی نه خوښوی

وَمِنَ الْاَنْعَامِ	حَمُوْلَةً	وَّفَرْشًا ؕ	كُلُوْا	مِمَّا
اودڅاروۀ نه خینی	ابارورونکی دی	اوخینی دفرش په کارراتلونکی دی	اخورئ	دهغې نه

اوڅاروی ئې پیداکړی دی | چې بارونه اوړی | اوخینې دفرش په کارراتلونکی دی | تاسو دهغه

رَزَقَكُمُ اللّٰهُ	وَلَا تَتَّبِعُوْا	خُطُوٰتِ	الشَّيْطٰنِ ؕ	اِنَّهٗ لَكُمْ
چې درکړی دی تاسو ته الله	اوپیروی مهٔ کوئ	دقدمونو	دشیطان	بیشکه هغه ستاسو دپاره

روزۍ نه خوراک کوئ | چې کومه الله ﷻ درکړې ده | اودشیطان په قدمونو پسې مه ځئ | بیشکه هغه

عَدُوٌّ	مُّبِيْنٌ ۟ۙ
دشمن دې	ابنکاره

ستاسو ښکاره دښمن دې |

(۱) یونس ۱۰\ ۶۹-۷۰.

(۲) صحیح بخاری کتاب المناقب باب قصه زمزم وجهل العرب: ۳۵۲۴.

Scanned with Ca

قوله‌تعالی: وَهُوَالَّذِیٓ اَنۡشَاَ
اللهﷻ دهرڅیزخالق دي:-فصلونه میوې او انعام په کومو کښې چه دا مشرکان تصرف کوی اود خپلو فاسدو آراؤ نه ددې تفسیر کولو سره څه حلال او څه حرام ګرځوی.دا ټول د اللهﷻ پیداکړې شوی دی. دا چتونو والا او غوبل کیدونکې او بغیر چتونو باغونه کوم چه په شپولونوباندې نه وی ختلې ټول دهغه پیداکړې شوی دی. معروشات خو هغه زیلئی او په شپولونو باندې ختلې شوی لکه انګور وغیره وغیر معروشات هغه میوه دارې ونې چه په ځنګلونو او غرونوکښې راټوکیږی چه یو شان هم وی او بیل بیل هم یعنی په کتوکښې یو شان او په خوند اومزه کښې بیل بیل. کله چه ښه میوې شی نو د هغې میوې خورئی اود فصل ریبلو په وخت کښې غریبانانوته چه د ورکولو کوم حق دې هغه هم ادا کوئی.
وَاٰتُوۡاحَقَّهٗ یَوۡمَ حَصَادِهٖ ۘ کښې دحق نه څه مراد دی؟بعضو دې نه فرض شوې زکوة مراداخستې دې.کله چه هغه ناپ کړې شی یاتول کړې شی نوهم په هغه ورځ دی حق اداکړې شی.اول به خلقونه ورکولوبیا شریعت لسمه حصه مقررکړه اوکوم چه دغونچونه پریوځی هغه هم دمسکینانوحق دې.حضورﷺ فرمائیلی چه دچا کهجورې د لسو "وسقو"نه زیات وی نو هغه دې یوه غونچه د مسکینانو دپاره جمات ته راوړی اوزوړندې کړی([1]) ددې حدیث اسناد جیداوقوی دی.حسن بصری رحمه الله فرمائی چه دا دمیوو او دانوصدقه ده اود زکوة نه علاوه د غریبانانو یو زیاتی حق دې اود فصل کټکولو او زکوة ورکولو نه علاوه ورکولې شی. اوکله چه مسکینان په هغه ورځ راشی نو هغوی ته هم څه نه څه ورکول پکار دی او ونیلې شوی چه کم نه کم یویوموټې ورکوئی. دا د کر په وخت او دغه شان د پریکولو په وخت هم یو یو موټې او پریوتلې هم د مسکینانو حق دې.
ایاداحلق اوس هم شته دې که منسوخ شوې دې:-ابن جبیررحمه الله وائی چه دا د زکوة فرض کیدونه وړاندې خبره ده چه دمسکینانود پاره یوموټې مقدار وواود څاروی د پاره واښه یعنی ګیا وه او پریوتلې هم د غریبانانوحق وو. ابن مردویه رحمه الله وائی چه دا څیز واجب وو بیا اللهﷻ دا منسوخ کړل اود دې په ځائ عشر اونصف عشر مقررکړو.ابن جریررحمه اللههم دااختیارکړې دې.زه وایم چه دامنسوخ ګنړل یوه غورطلب خبره ده ځکه چه داخو یوداسې څیز وو چه واجب وو بیا په تفصیل سره د دې بیان اوشو او دا اندازه مقرر شوه چه څومره به ویستلې شی. وائی چه دا زکوة په کال دویم هجری کښې فرض کړې شوې وو. اللهﷻ دهغه خلقوبدبیان کړل چه فصل خو کټ کوی خو غریبانانوته د دې نه صدقه نه ورکوی. لکه څنګه چه د یوباغ والا ذکر په سورت "ن" کښې شوې دې چه هغه هغوی عهدوپیمان اوکړو چه سحر کیدو سره به فصل کټ کوو خو ان شاء الله ئی نه وو ونیلې نو هم د شپې په دې فصل باندې یوه هوا اوچلیده اوټول فصل تباه شواوهغوی ترسحره پورې اوده پاتې وو اود پټی ټولې دروازې توری سوزیدلې ښکاریدې. کله چه سحر راپاسیده نو وئیل وختی پټی ته ځئی ځکه چه پټې به پریکوو. نو هغوی لاړل او پټ پټ به ئی وئیل چه ګورئی دا غریبانان او فقیران رانه شی نوسحر وختی زر اورسیدل. په رسیدو باندې چه هغوی کله خپل باغ ته اوکتل نو وئی وئیل چه مونږ دهوکه شو او بل باغ ته راغلو، بیائی وئیل چه نه باغ خو زمونږ دې خو لکه چه مونږ د دې باغ نه محروم کړې شو. په دوی کښې یو ښه سړی اووئیل ما تاسو ته نه وو وئیلی بیا تاسو ولې د اللهﷻ تسبیح نه لوستل. بیا هغوی اووئیل اې الله ته پاك ئی په دې کارکښې زیاتې هم زمونږ د طرف نه شوې وو اوس هر یو بل ملامته کولو اووئیل ئی چه افسوس په مونږ باندې مونږ د اللهﷻ نه سرکشی کړې وه. څه عجیبه ده چه اللهﷻ مونږ ته د دې نه هم بهتر باغ راکړی. مونږ د خپل اللهﷻ طرف ته رجوع کوو. ګورئی د دنیا

[1]) ابوداؤد کتاب الزکوة باب فی حقوق المال:۱۶۶۲ وهوحسن، احمد:۳/۳۵۹-۳۶۰، ابویعلی:۲۰۳۸.

Scanned with Ca

عذاب داسې وی اود اخرت عذاب خو دې نه ډیر زیات دې په دې شرط چه لږ شان غور اوکړئی.(١)

اسراف څه ته وائي؟ دالله ﷻ ارشاددې ﴿ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴾ یعنی په ورکولوکښې د ضرورت نه زیات مه ورکوئی.بعضې خلقوبه دفصل کټ کولوبه وخت کښې دومره ډیر ورکول چه خبره به په اسراف کښې داخله شوه نواوفرمائیلې شو﴿ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ ﴾ ثابت ابن قیس ﷺ د خپلوکهجورو نه کهجورې راکوزې کړې او وئې وئیل نن چه څوك هم ماله غوښتلو له راشي هغه ته به ورکوم. تردې چه دومره خلق راغلل چه دهغه د پاره یوه دانه میوه هم پاتې نه شوه. نو دا آیت نازل شو چه الله ﷻ اسراف کونکی نه خوښوی. ابن جریج رحمه الله وائی چه مطلب دا دې چه په هره خبره کښې د اسراف نه کار اخستلو کښې ممانعت دې.ایاس بن معاویه وائی چه دالله ﷻ د حکم پوره کولوکښې دزیاتی نه کاراخستلې شو نو هغه اسراف دی. سدی رحمه الله وائی چه دا مراد دې چه دومره مه ورکوه چه پخپله هسې کینې او فقیر شې. محمدبن کعب رحمه الله وائی چه د زکوة ورکولونه منع کیږه مه کنی د الله ﷻ نافرمانی به لازم شی. لیکن ربښتیاخو دا دی چه په هرڅیز کښې داسراف مخالفت دې خودآیت دسیاق نه دابنکاره ده چه څنګه الله ﷻ اوفرمائیل چه کله پاخه شي نو دهغې میوې خورئی اود فصل پریکولو په وخت کښې غریبانانوته هم خپل حق ورکوئی اوتاسو د هغې په خوړلوکښې د اسراف نه کار مه اخلئی څکه چه په زیات خوراك کښې دعقل او بدن نقصان دې لکه چه فرمائی خورئی څکنئی خو زیاتې مه کوئی(٢)په صحیح بخاری کښې دی چه خورئی څکنئی اغوندئی خو په دې خبروکښې اسراف مه کوئی او ځان مه بنائی.

د حَمُولَةً او وَفَرۡشٗاۚ مختلف تفسیرونه::د الله ﷻ ارشاددې ﴿وَمِنَ ٱلۡأَنۡعَٰمِ حَمُولَةٗ وَفَرۡشٗاۚ ﴾یعنی ستاسو دپاره څاروی پیدا کړل چه ستاسو د بوج اوړلوکارکوی اود سورلئی کارکښې هم راځی لکه اوښ. او فرش نه واړه څاروی مراد دی(٣)یا د وړوکی قد والا اوښان. ابن عباس ﷺ فرمائی"حمولة" نه اوښ اس قچر او خره اوهر هغه ځناور مراد دې چه بوج اوړی. اود فرش نه چلی مراد دی. ابن جریر رحمه الله وائی چه زه خیال کوم چه فرش په دې وجه وئیلې شوې دې چه هغوی د ټیټ قد په وجه لکه د زمکې فرش غونډې جوړشوی دی. دعبدالرحمن بن زید رحمه الله خیال دې "حمولة" دسورلئ څاروی دی اوفرش نه هغه څاروی مراد دی کوم چه حلالولې شی او خوړلې شی یاد هغوی پئی څکلې شی. په چیلئی باندې بوج نه شی بار کولې خود هغې غوښه خوړلې شی اود دې د ویښتونه کمبل اوفرش جوړولې شی. هم دغه هغه معنی ده کومه چه عبدالرحمن د دې آیت په تفسیرکښې کړې ده اودا صحیح هم ده څکه چه د الله ﷻ د دې قول نه هم د دې تصدیق کیږی﴿ أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّا خَلَقۡنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتۡ أَيۡدِينَآ أَنۡعَٰمٗا فَهُمۡ لَهَا مَٰلِكُونَ ۝ وَذَلَّلۡنَٰهَا لَهُمۡ فَمِنۡهَا رَكُوبُهُمۡ وَمِنۡهَا يَأۡكُلُونَ ۝ ﴾ یعنی آیاهغوی نه پوهیږی چه مونږداڅیزونه دهغوی دفائدې دپاره پیداکړی اوددې ځناورو په جوړولو کښې زمونږ لاس کارکړې دې دکومو چه هغوی مالکان جوړشوی دی.مونږ دا ځناورددې انسانانود پاره مسخر کړی دی چه په بعضو هغوی سوریږی اوبعضې حلالوی اودهغې غوښه خوری او فرمائی چه په دې ځناوروکښې ستاسو دپاره ډیر عبرت او نصیحت دې. د دوی د وینې نه جوړ شوی پئی مونږ په تاسو څکوو داخالص پئی د څکونکود پاره څومره مزیدار وی اود هغوی ویښته ستاسو د پاره د لباس اواغوستلو کاردرکوی اود نورکارونو د پاره استعمالیږی(٤)او فرمائی الله ﷻ داځناورکوم چه ستاسو دپاره پیداکړی تاسو پدې باندې سوریږئی داخورئی اوستاسو دپاره نورډیرمصالح هم دی. او تاسو دې نه دخپل

---

(١) /القلم: ١٧، ٣٣.

(٢) صحیح بخاری کتاب اللباس باب قول الله تعالی ﴿قل من حرم زینة الله .....﴾ تعلیقًا قبل الحدیث ٥٧٨٣، نسائی: ٢٥٦٠.

(٣) حاکم: ٣١٧/٢، عن ابن مسعود ﷺ.

(٤) النحل: ١٦\٦٦.

Scanned with Ca

زړه مقاصد پوره کوئي.تاسوپدې سوريږئي اوپه جهازونواوکشتوکښې بوج اوړلواوسورلئ کوئي.الله ﷻ تاسو ته خپلې څومره نښې پيش کوي تاسوبه دالله ﷻ دکومې کومې نښې نه انکار کوئي .(١)

خوړئ څکئ د شيطان مه منئ:دالله ﷻ ارشاد دی﴿كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ﴾يعنی الله ﷻ چه تاسو له کوم ګلونه ميوې فصلونه اوڅاروی وغيره درکړی که داغواړئي نو وئې خوړئي داټول الله ﷻ پيداکړی دی او ستاسو رزق ئې جوړکړې اوتاسو د شيطان دطريقې اوحکمونو منل مه کوئي لکه څنګه چه دې مشرکانو تابعداری کړې ده او هغوی د الله ﷻ بعضې رزق په ځان باندې حرام کړې دې.اې خلقو شيطان ستاسو ښکاره دښمن دې يعنې که لږ شان هم سوچ اوکړئي نو د هغه دښمنی بالکل ښکاره ده. تاسو هم شيطان خپل دښمن اوګرځوئي هغه په تاسو باندې په خپل لښکر سره حمله کوي د دې د پاره چه تاسو هم دوزخيان شئې. اې بنيادمو شيطان دې تاسو په فتنه کښې وانه چوی څنګه چه هغه ستاسو پلار او مور د جنت نه اوويستل اود هغوی نه ئې د هغوی جامې اوويستلې او هغوی ئې بربنډ کړل(٢) اوفرمائي چه تاسو ما پريږدئي او شيطان اودهغه اولاد خپل دوستان جوړوئي داشيطانان خو ستاسو دښمنان دی. د ظالمانودپاره ډيره خرابه بدله ده. (٣) په قرآن کښې په دې موضوع باندې ډير زيات آياتونه دی.

ثَمٰنِيَةَ اَزْوَاجٍ ۚ مِنَ الضَّاْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ
اته | جوړې دی | دګډونه | دوه دی | اودچيلونه
| ټولې اته جوړې دی | دګډونه دوه | اود چيلو نه
اثْنَيْنِ ؕ قُلْ ءٰٓالذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ
دوه دی| ورته اووايه|آيا دواړه نران | حرام کړی دی الله| يادواړه ښځې |يا هغه چې مشتمل دی
دوه دی|(ائې پيغمبره) دوئ نه تپوس اوکړه چې دوه نران په کښې الله حرام کړی |اوکه دواړه ښځې ياهغه
عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ ؕ نَبِّـُٔوْنِيْ بِعِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۙ
په هغې |رحمونه |ددغه دواړوښځو|خبرراکړئ ماته| په علم سره |که يئ تاسو| رښتني
چې دمادو په خيټو کښې پراته دی | ماته په دليل سره صحيح صحيح اوښائې | که تاسو ايمان لرئ
وَمِنَ الْاِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ؕ قُلْ ءٰٓالذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ
اوداوښانونه |دوه دی |اودغوايانونه| دوه دی |ورته اووايه| آيادواړه نران | حرام کړی دی الله
اوپه اوښانو کښې دوه قسمونه دی | او په غوايانو کښې دوه| (ائې پغمبره) تپوس ترې اوکړه چې آيادواړه نران الله حرام کړی
اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ ؕ
يادواړه ښځې |ياهغه |چې مشتمل دی |په هغې باندې| رحمونه |ددغه دووښځو
دی اوکه دواړه مادې | يا هغه مادې چې ددې مادو په خيټو کښې پراته دی

(١) غافر: ۰ ٧٩١٤-٨١
(٢) الاعراف:١٧ ٢٧.
(٣) الکهف: ١١٨ ۰ ٥.

Scanned with Ca

اَمۡ كُنۡتُمۡ	شُهَدَآءَ	اِذۡ	وَصّٰىكُمُ اللّٰهُ	بِهٰذَا ۚ	فَمَنۡ	اَظۡلَمُ
یاوئ تاسو	حاضر	کله	چي حکم کولو تاسوته الله	په دې سره	نوڅوك دي	ډیرظالم
آیاتاسو حاضر ولاړ وې څه وخت چې الله ﷻ تاسو ته ددې وصیت کولو | نودهغه چانه لوئې ظالم						

مِمَّنِ افۡتَرٰى	عَلَى اللّٰهِ	كَذِبًا	لِّيُضِلَّ	النَّاسَ	بِغَيۡرِ عِلۡمٍ ؕ
دهغه چانه چې تړی	په الله باندې	دروغ	ادپاره ددې چې ګمراهه کړي	خلق	بې دعلم نه
څوك كيدشي چې په الله ﷻ باندې بغير دليل نه تهمت لګوی | چې په دې باندې خلق ګمراه کړي					

اِنَّ اللّٰهَ	لَا يَهۡدِى	الۡقَوۡمَ	الظّٰلِمِيۡنَ ۟
بیشکه الله	نه ښائي لارنیغه	قوم	ظالمانوته
بیشکه الله ﷻ ظالمانو ته لار نه ښائي |			

قوله تعالى: ثَمٰنِيَةَ اَزۡوَاجٍ ۚ

دمشرکانو په حلال اوحرام کښې دڅان نه تقسیم:-د اسلام نه مخکښې جاهلانوعربوبعضې څاروی په خپل څان باندې حرام کړی وواود هغوی قسمونه ئې ګرځولې وولکه بحیره،سائبه،وصیله او حام وغیره په څناوروکښې هم اوپه فصلونو میوو کښې هم.اللهﷻ اوفرمائیل چه ستاداباغونه فصلونه دابوج اوچتونکې څاروی او سورلی والا ټول څناور هم هغه پیدا کړی دی.بیا ئې د انعامونوقسمونه ذکر اوفرمائیل اودچیلئی ذکرئې اوفرمائیلو کومه چه دسپین رنګ وی او ګډه چه د تور رنګ وی اود هغې د نر اوښځې ذکر ئې هم اوفرمائیلو. بیاد اوښ نراو ښځې دغه شان د غواګانو. هغه په دې څیزونوکښې یو څیز هم حرام نه دې ګرځولې اونه ددې بچې.څکه چه دا ټول دبنیادمو دخوراك سورلئې بوج اوچتولو اود پښیو وغیره د فائدې اخستلو د پاره پیدا کړل. لکه چه فرمائي مونږ ستاسو د پاره د دې څناورو اته جوړې نازلې کړې([1]) ﴿اَمَّا اشۡتَمَلَتۡ عَلَيۡهِ اَرۡحَامُ الۡاُنۡثَيَيۡنِ ؕ﴾دا دکافرانوډ دې قول رد دې چه د دې څناورو په خیټوکښې څه دی هغه صرف زمونږ دسړودپاره دی اوزمونږ په ښځوباندې حرام دی.اوس اللهﷻ فرمائي که چرې تاسو رښتوني يئې نوماته په يقين سره اوښايئې چه کومو څیزونه تاسود حرام کیدو ګمان کوئې اللهﷻ هغه په تاسوڅنګه حرام کړی. تاسو بحیره اوسائبه وغیره ولې حرام ګرځوئې.ابن عباس ﷺ فرمائي د اتو جوړونه دوه چیلئی اوده ګډې نو څلور جوړې شوې. فرمائي چه دې کښې ما یو هم نه دې حرام کړې.اود هغې بچې که هغه ښځه وی اوکه نر څه حرام اوڅه حلال څنګه ګرځوئې که چرې تاسو رښتوني ئې نو په یقین سره اوښائې دا خو ټول په ټول حلال دی﴿اَمۡ كُنۡتُمۡ شُهَدَآءَ اِذۡ وَصّٰىكُمُ اللّٰهُ بِهٰذَا ۚ﴾ هغوی ملامت کوی چه څنګه د خپل څان نه یوه یوه نوې نوې خبره راوباسئې او پخپله ئې حرام ګرځوی اوبیا داحراموالې د اللهﷻ طرفته منسوب کوئې.اوس چه څوك په اللهﷻ باندې دروغ اوتړی چه خلق دهوکه کړی دې نه به لوئ ظالم څوك وی. د دې په مصداق کښې عمروبن لحی بن قمعة ته خودلې کیږی چه هغه د ټولونه اول د انبیاؤ دین بدل کړې وو اود سائبه وصیله او حام عقیده ئې پیداکړې وه. د حدیث نه هم دغه ثابت دی.([2])

---

[1]) الزمر:۶\۳۹.

[2]) صحيح بخاري كتاب التفسير سروه المائده باب ﴿ماجعل الله من بحيرة ولاسائبة...﴾: ۴۶۲۴، صحيح مسلم: ۲۸۵۶، الاوائل لابن ابي عاصم: ۱۹۲، المعجم الكبير: ۱۰۸۰۸.

Scanned with Ca

قُلْ لَآ اَجِدُ فِیْ مَآ
اوواېه | نهٔ مومم زه |په هغې کښې|
ائې پېغمبره) ورته اوواېه چې ماته کومه
اُوْحِیَ اِلَیَّ مُحَرَّمًا عَلٰی طَاعِمٍ یَّطْعَمُهٗٓ اِلَّآ
چې وحې شوې ده| ماته |حرام کړې شوې څېز |په خوړونکي باندې|چې خوري ئې هغه |مګر
وحې شوې ده په هغې کښې خوزه په يوخوړونکي باندې دخوراک دپاره هيڅ څېزحرام نه موم|مګر
اَنْ یَّکُوْنَ مَیْتَةً اَوْ دَمًا مَّسْفُوْحًا اَوْ لَحْمَ خِنْزِیْرٍ فَاِنَّهٗ
که وی |مرداره |ياوينه |بهيدونکي |يا غوښه |دخنزير |پس بيشکه هغه
دا چې مردار وی |........يابهيدلي وينه |.........يا د خنزيرغوښه وی |...څکه چه دا
رِجْسٌ اَوْ فِسْقًا اُهِلَّ لِغَیْرِ اللّٰهِ بِهٖ فَمَنِ اضْطُرَّ
پليته ده|ياناجائزه ذبيحه وی|چې آواز شوې وی|بغير دالله |په هغې باند پس|هغه څوک |چې مجبوره کړې شو
پليته ده او ياناجائزه ذبيحه وی چې دالله ﷻ نه سوا دبل چانوم پرې اخستې شوې وی | څوک چې محتاج شی
غَیْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَاِنَّ رَبَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ۝
حال دا چې نافرمانی کونکې نهٔ وی| اونهٔ زياتې کونکې وی|پس بيشکه رب ستا|بښونکې دې| رحم کونکې دې
نونافرمانی دې نه کوی | اوحدنه دې زياتې نه کوی | بيشکه ستا رب بښونکې اومهربان دې

قوله تعالی:: قُلْ لَّآ اَجِدُ فِیْ مَآ اُوْحِیَ اِلَیَّ

يوڅيزحرام ياحلال ګرځول د اللهﷻ کاردې:-خپل رسول ﷺ ته حکم فرمائی چه اې محمدﷺ! دې خلقو ته اوواېه چاچه د اللهﷻ رزق حرام کړو، زما طرف ته کومه وحې نازليږی په هغې کښې خو چرته هم نشته چه د دې خوړل حرام دی په چا باندې د څاروونه سوا هغه چه کوم بيان شوی نور هيڅ حرام نه دی. د دې آيت مفهوم رفع کونکې ددې آيت نه پس د سورة مائده آياتونه دی او په دويم حديث کښې هم کوم کښې چه د حرمت بيان دې. بعضې خلق دې ته هم منسوخ وائی خو داکثرو متاخرينو په نيز دا منسوخ نه دی څکه چه په دې کښې خو به د اصل جواز هم رفع کول لازم راځی."دم مسفوح" بهيدونکې وينې ته وائی،که چرې دا آيت نه وو نو خلقو به دا وينه هم اخسته کومه چه په رګونو کښې روانه ده لکه چه يهوديانو اوکړل.عمران بن جرير وائی چه ماد ابومجلزنه د وينې باره کښې تپوس اوکړو يعنی دهغه وينې باره کښې کوم چه دحلالې سر مرې اوغيره پورې انختې وی اودپخولوپه کټونی کښې چه د وينې کوم سوروالې ښکاری نو وئی وئيل چه اللهﷻ خو بهيدونکې وينه منع فرمائيلې که غوښې سره کومه وينه لګيدلې وی نوهيڅ باك نشته. دقاسم نه روايت دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها به دځنګلی څناور غوښه او کټونی کښې دننه وينه کښې هيڅ باك نه لرلو.

دحضرت جابربن عبداللهؓ نه سوال اوکړې شوچه خلق ګمان کوی چه نبی کريم ﷺ دجنګ خيبرپه موقع د ساتلې شوی خر دغوښې مخالفت کړې وو. نو وئی وئيل چه او. حکم بن عمروؓ د رسول الله ﷺ نه داسې روايت کوی خو ابن عباسؓ چه د تفسيرسمندر دې د دې نه انکار کوی او دا آيت لوستلو

Scanned with Ca

سره اوروی ﴿قُل لَّآ أَجِدُ فِي مَآ أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُۥٓ﴾ [۱] ابن عباس ﷺ فرمائي چه د جاهليت د زماني خلقو به بعضې څيزونه خوړل او بعضې به ئي مکروه او ناپاکه ګڼړل او ترك کول به ئي. نو الله ﷻ په خپل پيغمبر ﷺ باندې احکام رانازل کړل او حلال ئي حلال او حرام ئي حرام اوخودل او د کومو څيزونوسره ئي چه کوم حکم نه دې ورکړې د هغې خوړل مباح دي اوبيائي د دې آيت اعاده اوفرمائيله. [۲]

دمردارچيلئ وغيره څرمن پاکه ده:- دابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د سوده بنت زمعه ﷺ يوه چيلئ مړه شوه نو هغې رسول الله ﷺ ته اووئيل چه زما چيلئ مړه شوه. نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه د هغې د څرمن نه دې ولې مشك جوړنه کړو. حضرت سوده ﷺ فرمائيل چه چيلئ به مړه شوه نود هغې د څرمن نه به مونږ مشك جوړولو. بيا ئي داآيت تلاوت کړو چه مرداره، بهيدونکې وينه اود خنزير غوښه نه دي خوړل پکار ځکه چه دا حرام دي. خو کله تا د مردار ځاروی د څرمنې دباغت يعني رنګول اوکړه نو دا استعمالولې شي. نوحضرت سوده ﷺ د هغې د څرمنې نه مشك جوړ کړو چه ترديرې مودې پورې هغې سره وو. [۳] دابن عمر ﷺ نه يوسړي د شکونړ باره کښې دخوراك تپوس اوکړو نوهغوی دا آيت اولوستلويعني په وحی کښې ددې د حرمت باره کښې څه ذکر نشته نويو بوډا چه هغوی سره ناست وو هغه اووئيل چه ما د حضرت ابوهريره ﷺ نه اوريدلی چه حضور ﷺ فرمائيلي چه شکونړيوخبيث څيز دې دخبائثونه. نوابن عمر ﷺ اووئيل چه که حضور ﷺ فرمائيلي دی نو هم داسې کول پکار دی. [۴]

مجبورئ کښې د حرام څيز استعمال:- د الله ﷻ ارشاد مبارك دې ﴿فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ﴾ که څوك د يوحرام څيزپه خوړلو باندې مجبوراومضطر شي اونه هغه د نفس په خواهش داسې کوی اونه د ضرورت نه زيات خوری نو د هغه د پاره خير جائز دې ځکه چه الله ﷻ بښونکې اومهربان دې. د دې آيت تفسير په سورة بقره کښې تيرشوې او پوره رڼړا پرې اچولې شوې ده. د دې آيت د سياق نه دا غرض معلوميږي چه دلته په مشرکانو باندې رد مقصود دې چه هغوی په خپل ځان باندې د بعضې څيزونو حرامولو بدعت قائم کړې وو لکه د بحيره او سائبه وغيره حرمت. نو حضور ﷺ حکم اوکړو چه دوی ته خبر ورکړنی چه د دې خناورو د حرمت خو هډو ذکر نشته په دې وجه مسلمانانو له د دې د خوراك نه د بچ کيدلو ضرورت نشته. صرف د مردارې بهيدونکې وينې او خنزير د غوښې ممانعت دې اود غير الله د حلالې نه ئي منع فرمائيلې ده. د دې نه علاوه بل هيڅ څيز الله ﷻ نه دې حرام کړې. نو الله ﷻ چه کوم څيز نه دې حرام کړې نوتاسو ئي دکوم ځائ نه حرام ګرځوئي. هم د دې په بناء د نورو څيزونوحرمت لکه د ساتلې شوي خر يا خناورو غوښه يا د پنجې والا مرغو ځنګه چه دعلماؤ مشهور مسلك دې د دې تولو حرمت باقی نه پاتې کيږي(دا ياد ساتل پکاردی چه ددې حرمت قطعی دې ځکه چه دصحيح احاديثونه ثابت دی).

وَعَلَى الَّذِينَ	هَادُوا	حَرَّمْنَا	كُلَّ ذِي ظُفُرٍ	وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ
اوپه هغه کسانوباندې	اچې يهوديان شو	حرام کړل مونږ	هرخناورنوکانووالا	اودغويانونه اودګډوبيزونه
اوپه يهوديانو باندې مونږ د نوکونو ټول خناور حرام کړي وو اوپه غوئين مال او چيلو کښې				

[۱]) صحيح بخاری کتاب الذبائح باب لحوم الحمره الانسيه: ۵۵۲۹.

[۲]) ابوداؤد کتاب الاطعمه باب مالم يذکر تحريمه: ۳۸۰۰، وسنده صحيح، حاکم: ۱۱۵/۴.

[۳]) احمد: ۳۲۷/۱-۳۲۸، صحيح بخاری کتاب الأيمان والنذور باب اذا حلف ان لايشرب نبيذاً فشرب طلاً اوسکراً... ۶۶۸۶

[۴]) ابوداؤد کتاب الاطعمه باب فی اکل حشرات الارض: ۳۷۹۹، سنده ضعيف، بيهقی: ۳۲۶/۹.

Scanned with Ca

حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُوْمَهُمَآ اِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُوْرُهُمَآ

حرام کړل مونږه|په هغوئ|وازګي دهغوئ| مګرنهٔ | هغه وازګه|چي بار کړي به وه|شاګانو دهغوئ

مونږ پرې وازګه حرامه کړې وه | ......مګرهغه چې په ملا پورې لګیدلې وی

اَوِالْحَوَايَآ اَوْمَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ؕ ذٰلِكَ جَزَيْنٰهُمْ

یا کلمو | یا هغه | چي لګیدلې به وه |دهډوکوسره | دا | بدله ورکړی وه مونږ هغوئ له|

یا کولموپورې انختې وی | یا هډوکو پورې لګیدلې وی | دا مودوئ ته دسرکشۍ سزا

بِبَغْيِهِمْ ۫ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ۝

په سبب دسرکشۍ دهغوئ |اوبیشکه مونږه خامخاریښتنی یو |

ورکړې وه |او داځه چې وایو بالکل ریښتیا دی |

قوله تعالی: حَرَّمْنَا كُلَّ ذِيْ ظُفُرٍ ۚ

دحرام څیزخرخول او انسټل هم حرام دی:-ارشاددې چه مونږ په یهودیانوباندې د نوك والا ځناور حرام کړې وو اود غوا او چیلئی چربی یعنی وازګه موهم حرام کړې وه.اوهغه چربی حلاله وه کومه چه د هغوی ځیتې هډوکو یا کولمو او معدې پورې انختې وی.دا د نوکونو والا ځناور ځاروی اومرغۍ دی د کومو ګوتې چه پرې پرې او جدا جدا نه وی. لکه اوښ شترمرغ وغیره. سعید بن جبیر رحمه الله وائی چه هغه ځناور مراد دی دکومو ګوتې چه نه وی شلیدلې. او په یو روایت کښې د سعید نه داسې هم روایت کړې شوې دی چه هغه د کومو ګوتې چه بیلې بیلې وی لکه چرګ. قتاده رحمه الله وائی چه دې نه اوښ او شترمرغ مراد دې او مرغئی او کبان. او هم د ده نه په یو روایت کښې دی چه مرغئی هیلۍ اوهم داسې ځناور د کومو ګوتې چه کولاؤ کولاؤ نه وی. یهودیانو به دا ځناور او مرغئی خوړلې د کومو پنجې چه کولاؤ وی دغه شان ګورخر یعنی ځنګلی خر به ئې هم نه خوړلو. ځکه چه د دې پنجې هم لکه د اوښ په شان کولاؤ نه وی.

د الْحَوَايَآ نه مراد کومه وازګه ده ؟:- دغوااو چیلئی د چربی نه هغه چربی مراد ده چه په پټو باندې ځان له لګیدلې وی یهودیانو به ونیل چه حضرت یعقوب ﷺ به دا حرام ګنړله په دې وجه ئې مونږ هم حرام ګنړو.دښا چربی حرامه نه وه. امام ابوجعفر وائی چه حوایا جمع ده د کوم واحد چه حاویة دې دا د ځیتې دننه څیزونوته وائی لکه لرې کولمې وغیره. یا په هډوکوپورې انختې چربی هغه هم حلاله وه اودغه شان د پښو سینې سراوسترګو چربی هم حلاله وه. دا تنګې چه مونږ په هغوی کړې وه د هغوی د بغاوت او مخالفت دسزا په توګه وه. لکه چه فرمائی﴿ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبٰتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَثِيْرًا ۝﴾ یعنی کوم څیزونه چه اول په هغوی حلال وو د هغوی د بغاوت اود رب د لارې نه دنورو منع کولودسزاپه توګه پاك څیزونه هم مونږ په هغوی باندې حرام کړې وواوپدې سزا کښې مونږ ریښتونی او په عدل باندې وو. ابن جریر رحمه الله فرمائی چه اې محمد ﷺ! مونږ تاته د دې د حرمت باره کښې چه کوم اوخودل هم دغه صحیح دی نه هغه لکه کوم چه یهودیانو ګمان کړې وو چه یعقوب ﷺ دا حرام ګنړلې وو.حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه ته خبر ملاؤ شو چه سمره شراب خرڅ کړی دی نو ونی فرمائیل چه الله ﷻ دې سمره هلاك کړی ولې هغه ته پته نه وه چه حضور ﷺ فرمائیلی چه الله ﷻ دې په یهودوباندې لعنت اوکړی چه په چا باندې ئې چربی حرام کړې وه نوهغوی به راویستله او صفاکوله به ئې او خرڅوله

Scanned with Ca

به نی.(١)د مکې دفتح په ورخو کښې حضور ﷺ اوفرمائیل الله ﷻ د شرابو مردارې خنزیر او بتانو خرڅول هم حرام کړی دی نو تپوس اوکړې شو یارسول الله ﷺ! د مردارې چربۍ خو څرمن ته غوړوالې ورکوی په کشتوباندې دا چربۍ مږلې شي اودا سوزولې شی د رڼړا د پاره. نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه نه دا حرامه ده.(٢) بیائی اوفرمائیل چه الله ﷻ دې یهود هلاك کړی چه کله په هغوی چربۍ حرامه کړې شوه نو هغوی به هغه ویلې کوله او خرڅوله به نی اود هغې قیمت به نی خوړلو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه د کوم څیز خوړل حرام دی د هغې خرڅول او ګټه خوړل هم حرام دی د اسامه بن زید ﷺ نه هم داسې روایت دې چه مونږ حضور ﷺ سره وو او هغوی (بیمار وو مونږ نی تپوس کولو. حضور ﷺ ملاست وو او په څادر نی خپل مخ پټ کړې وو بیا حضور ﷺ خپل څادر اخوا کړو او وئی فرمائیل چه په یهودیانو چربۍ حرامه کړې شوه نو هغه ئی خرڅوله اودهغې قیمت به ئی خوړلوالله ﷻ هغه هلاك کړل. (٣) د کوم څیزچه خوراك حرام دې دهغې خرڅول هم حرام دی.(٤)

فَإِنْ	كَذَّبُوكَ	فَقُلْ	رَّبُّكُمْ	ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ
نو که	ادوئ دروغ اوګنړی تا	انو اووایه	اچی رب ستاسوا	خاوند درحمت فراخه دی
نو که دوئ تا دروغژن اوګنړی نوته ورته اووایه چې ستاسورب دفراخه رحمت خاوند دی				

وَلَا يُرَدُّ	بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ
اونشي واپس کولې څوك	عذاب دهغه دقوم مجرمانو نه
اودهغه عذاب د مجرمانوخلقونه روستوکیدې نشي	

قوله تعالی:: ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ

د الله ﷻ درحمت امید اوعذاب نه ویریدل پکاردی:-ای محمد ﷺ استا مخالف یهود اومشرکان وغیره که تادروغ ګنړی نوورته اووایه چه ستا رب ډیررحمت والا دې.داددې خبرې د پاره ترغیب دې چه تاسو هم د الله ﷻ نه دهغه وسیع رحمت اوغواړئ چه هغوی ته د رسول ﷺ د اتباع توفیق نصیب شی څکه چه که هغه رحم اونه کړی نو د مجرمانونه د الله ﷻ عذاب څوك هم نشی اخواکولې. دلته ترهیب او تخویف دې چه درسول الله ﷺ مخالفت مه کوئی ګنی دهغې په عذاب کښې به راګیرکړې شئ.په هرځائ کښې الله ﷻ ترغیب او تخویف یو ځای ذکر فرمائیلې دې لکه چه ددې سورت په آخر کښې چه الله ﷻ سریع العقاب دې او بښونکې مهربان دې (٥) اوخلقو په ګناه باندې بخښونکې هم دې او شدید العقاب هم دې (٦) اوزما بندیګان خبر کړه چه رحم کونکې هم یم اوزما عذاب ډیر سخت عذاب دې(٧)الله ﷻ ګناهونه بښونکې توبه قبلونکې اوبیاسخت عذاب ورکونکې هم دې.د الله ﷻ نیول ډیر سخت دی. پیدا کړی هم هغه دی او واپس هم دهغه طرف ته تلل دی هغه بښونکې هم دې اومهربان هم(٨) ددې مضمون متعلق ډیر آیاتونه دی.

(١)صحیح بخاری کتاب البیوع باب لایذاب شحم المیته ولا یباع ودکه:۲۲۲۳-۲۲۲٤، صحیح مسلم:۱۵۸۲،احمد:۲۵/۱، مسندابی یعلی:۲۰۰.
(٢)صحیح بخاری کتاب البیوع باب بیع المیتة والاصنام: ۲۲۳۶، صحیح مسلم: ۱۵۸۱، ابوداوٗد: ۳٤۸۶، ترمذی: ۱۲۹۷، ابن ماجه:۲۱۶۷،احمد: ۳۲٤/۳، مسندابی یعلی: ۱۸۷۳، ابن حبان: ٤۸۳۷.
(٣)حاکم: ١٩٤/٤ امام حاکم او ذهبی دیګ ته صحیح وئیلی دی.
(٤) ابوداوٗد کتاب البیوع باب فی ثمن الخمر والمیتة: ۳٤۸۸ وسنده صحیح.
(٥) الانعام:٦/ ١٦٥.
(٦) ۱۳الرعد: ٦.
(٧) ۱۵ الحجر: ٤٩.
(٨) البروج: ۸۵/ ۱۲-۱٤.

Scanned with Ca

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ

| ضرور به وائي | هغه کسان | چې شرك ئې کړې دې | که

| دا مشرکان به ستا په (جواب کښې) وائې که

شَاءَ اللّٰهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا

غوښتلې الله | نۀ به وو کړې شرك مونږه | اونه پلارانو زمونږه | اونۀ به وو | حرام کړې مونږه

الله ﷻ غوښتلې نو مونږ به شرک نه وو کړې | اونه به مو پلار نیکه کولو | اونه به مو دخپل طرفه

مِنْ شَيْءٍ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتّٰى

څه څيز | دارنګې | دروغ ګڼړلې وو حق | هغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه وو | تر هغې پورې

څه څیز حرام ګڼړلو | ددوئ نه مخکښې خلقو هم دغه شان خبرونه انکار کړې وو | تردې چې

ذَاقُوا بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ

چې اوڅکو هغوئ | عذاب زمونږه | دوئ ته اووایه | ایا شته ستاسو سره | څه علم

هغوی زمونږ عذاب اوڅکی |.......ورته اووایه چې تاسوسره څه دلیل شته

فَتُخْرِجُوهُ لَنَا ۖ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا

چې راوباسئ هغه | مونږته | نۀ کوئ پیروی تاسو | مګر | دګمان | اونۀ يئ تاسو | مګر

چې مونږ ته ئې ښکاره کړئ | تاسو خو تش په ګمان چلیږئ | (دحقیقت نه بې خبره يئ) او په

تَخْرُصُونَ ﴿۱۴۸﴾ قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ۖ فَلَوْ شَاءَ

قیاسونه لګوئ | اووایه | پس الله لره دې | دلیل | حقیقت ته رسیدلې | نوکه غوښتلې هغه

په اټکل پسې روان يئ | اووایه چې الله ﷻ سره کامل دلیل دې | اوکه الله ﷻ اوغوښتله

لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۱۴۹﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ

نو لاره به ئې ښودلې وه تاسو | ټولوته | اووایه | راولئ | ګواهان خپل | هغه

نوتاسو ټولو ته به ئې خودنه کړې وه | ورته اووایه راشئ خپل ګواهان راولئ

يَشْهَدُونَ أَنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ هَٰذَا ۖ فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا

چې ګواهی کوی | چې بیشکه الله | حرام کړی دی داڅیزونه | نوکه | ګواهی اوکړه دوئ | نومۀ کوه

چې ګواهی ورکړی | چې دا (فلانی) څیزونه الله ﷻ حرام کړی دی | نوکه دوئ پخپله شهادت ورکړی

تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا

ته ګواهی | ددوئ سره | اومۀ کوه پیروی | دخواهشاتو | دهغه کسانو | چې دروغ ګڼړی | آیتونه زمونږه

نوته ورسره شهادت مه ورکوه | اودهغې خلقو د خواهشاتو تابعداری مکوه چې زمونږ آیتونه ئې دروغ ګڼړلی دی

Scanned with Ca

وَالَّذِیۡنَ	لَا یُؤۡمِنُوۡنَ	بِالۡاٰخِرَةِ	وَهُمۡ	بِرَبِّهِمۡ
اوهغه کسان	چې ایمان نه راوړي	په آخرت باندې	اوهغوئ	درب خپل سره
اوهغه کسان چې دالله ﷻ په ذات باندې او په آخرت باندې ایمان نه لري، نو هغوئ د خپل رب				
یَعۡدِلُوۡنَ ﴿۱۵۰﴾ ع				
برابر وی نورڅوک ا				
سره نورڅوک برابروی ا				

قوله تعالی:: سَیَقُوۡلُ الَّذِیۡنَ اَشۡرَکُوۡا

دمشرکانویوبې دلیله دعوی:-دلته دیوې مناظرې ذکر دې اودمشرکانو یوه شبه ئی ذکرکړې ده چه هغوی د خپل شرك او حرام حلال کولو متعلق لرله. الله ﷻ دهغوی د شرك او دهغوی دتحریم نه هغوی خبروی. هغه شبه دا وه چه هغه زمونږ زړه بدلولې شو مونږ ته ئی د ایمان توفیق راکولې شو اوحاجب کیدوسره ئی مونږ دکفر نه منع کولې شو.نوچه کله الله ﷻ داسې اونه کړل نوثابته شوه چه دهغه رضا او اراده هم داسې ده اوهغه زمونږ په دې کارباندې راضی دې.نو اووئیلې شو﴿لَوۡ شَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشۡرَکۡنَا وَلَاۤ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمۡنَا مِنۡ شَیۡءٍ ؕ کَذٰلِکَ کَذَّبَ الَّذِیۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ حَتّٰی ذَاقُوۡا بَاۡسَنَا ؕ قُلۡ هَلۡ عِنۡدَکُمۡ مِّنۡ عِلۡمٍ فَتُخۡرِجُوۡهُ لَنَا ؕ اِنۡ تَتَّبِعُوۡنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنۡ اَنۡتُمۡ اِلَّا تَخۡرُصُوۡنَ ﴿۱۴۸﴾﴾یعنی که الله ﷻ نه غوښتل نونه به مونږ شرك کولواونه زمونږه مشرانواونه به مونږ څه څیز حرام کړځولو.دغه شان به هغوی وئیل﴿لَوۡ شَآءَ الرَّحۡمٰنُ مَا عَبَدۡنٰهُمۡ ؕ﴾نو الله ﷻ فرمائی﴿کَذٰلِکَ کَذَّبَ الَّذِیۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ﴾یعنی هم د دې شبه په سبب اولنی خلق هم گمراه شوی وو اودا ډیرښکته باطل اودماشومانو غوندې حجت دې. که چرې دا صحیح وو نو دهغوی په مشرانوبه د الله ﷻ عذاب کله هم نه راتلو او هغوی به هلاك کولې نه شو اومشرکانوبه د انتقام عذاب نه څکلو. اې نبی ﷺ! اووایه چه تاسو ته دادکوم ځائ نه معلومه شوه چه ستاسو په دې کارونو الله ﷻ راضی دې.که د دې دعوې څه دلیل وی نو ښکاره ئی کړئی او تاس د دې څه ثبوت ورکولې شئی؟.تاسو خو صرف د خپل قیاس او باطل گمان پیروی کوئی. د گمان نه دلته مراد فاسد عقائد دی تاسو خو صرف اټکل چلوئی په الله ﷻ باندې دروغ او بهتان لگوئی.دابه مشرکانووئیل مونږ چه کوم ددې بتانوعبادت کوونودې سره زمونږ صرف د الله ﷻ نزدیکت لټول مقصددی. اوس الله ﷻ فرمائی چه دې سره به هغوی ته نزدیکت نه حاصلیږی﴿لَوۡ شَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشۡرَکُوۡا﴾

د الله ﷻ حجت کامل دې دعذاب په تاخیر کښې حکمت دې:: پدې کښې هیڅ شك نشته که چرې مونږ غوښتلې نوهغوی ټول به په هدایت وو. ورته اووایه چه حجت بالغه صرف هم د الله ﷻ د پاره دې که هغه اوغواړی نو ټول به په هدایت شنی. اې محمد ﷺ! ته ورته اووایه چه دهغه حجت خو حجت بالغه دې اوحکمت ئی حکمت تامه دې چه څوك د هدایت مستحق دې او څوك د ضلالت او گمراهئی. هر څیز د هغه په قدرت او اراده کښې دې هغه د مؤمنانونه راضی دې اوکافرانو نه ناراض دې که هغه غوښتل نو ټولو دزمکې اوسیدونکو به ایمان راوړې وې[1] که هغه غوښتل نو ټول به یو قوم او یوملت وو. دهغه وعده به پوره کیږی چه زه به دوزخ دپیریانو او انسانانو نه ډکووم.د بغاوت کولودپاره هیڅ دلیل قائمیدې نه شي. اووایه که چرته تاسو سره څه گواه وی نوهغه راحاضر کړئی چه ددې خبرې گواهی ورکړی چه او الله ﷻ داڅیزونه حرام کړی وو اوکه داسې د دروغو گواه هغوی راوړی هم نو اې نبی ﷺ! ته

[1] یونس ۱۰\۹۹.

Scanned with Ca

داسې گواهي مه ورکوه ځکه چه دهغوی دا گواهي بالکل کذب او مکاري ده. دې خلقو سره کیږه مه کوم چه زمونږ د آیاتونو تکذیب کوی په آخرت باندې ایمان نه راوړي د خپل رب نه دوه کوی اودهغه د پاره شریك او برابر گرځوی.

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ

اهغوی ته اووایه | راشئ | اچې واوروم | هغه | اچې حراکړې دی | رب ستاسو

| (انې پیغمبره)دوی ته اووایه راشئ زه تاسوته وایم چې الله ﷻ په

عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوْا بِهٖ شَيْـًٔا وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ۚ وَلَا تَقْتُلُوْٓا

په ستاسو باندې|چې مه شریکوئ | دهغه سره| هیڅ څیز| اودمورواوپلارسره|احسان کوئ| اومه وژنئ

تاسوڅه حرام کړې دی | دا چې الله سره شریک مه جوړوئ| اومور پلار سره ښه سلوک کوئ اوخپل

اَوْلَادَكُمْ مِّنْ اِمْلَاقٍ ۭ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ۚ وَلَا تَقْرَبُوا

اولاد خپل | دیرې دغریبۍ نه| مونږه | رزق درکوو تاسوته| اوهغوئ له| اومه نژدې کیږئ

اولاد د غریبۍ دوجې مه قتلوئ| مونږ تاسوته هم اودوئ ته هم رزق ورکووا او د بې حیائۍ

الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۚ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ

دبې حیایۍ کارونوته| هغه | چې ښکاره وی | دهغې نه | اوهغه چې پټ وی | اومه وژنئ| نفس

خبروته مه نژدې کیږئ|......که ښکاره وی او پټې وی | ....اوهغه نفس مه قتلوئ

الَّتِىْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ۭ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ

هغه | اچې حرام کړې دی الله| مگر | دحق سره | دا هغه خبرې دی | چې حکم کړې دی تاسوته هغه

چې الله ﷻ د هغې قتل حرام کړې وی مگرپه حقه| داهغه خبرې دی چې الله ﷻ تاسو ته ددې وصیت کړې دی

بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۵۱﴾

په دې سره|ښائی چې تاسو|دعقل نه کاروا خلئ|

دې دپاره چې تاسو عقل نه کار واخلئ|

قوله تعالى: قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ.

اهم اخلاقی او معاشرتی وصیتونه:-دحضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه روایت دې چه څوك د نبی کریم ﷺ آخری وصیت ته کتل غواړی نو دا پورته آیاتونه دې اولولی.[1] حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه یوڅوآیاتونه محکمات دی او هغه ام الکتاب دی. بیا ﴿قُلْ تَعَالَوْا﴾ والا آیاتونه اولوستل[2] د ابن صامت رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمانیلی چه په تاسوکښې به څوك ماسره د دریوخبرو وعده اوکړی بیا حضور ﷺ ﴿تَعَالَوْا﴾ والا آیاتونه ترآخره پورې اولوستل. چه څوك واقعی ددې خبرو پوره والې کوی دهغه اجرپه الله ﷻ باندې ثابت دې اوچه څوك په پوره کولوکښې سستی کوی نوممکن دی چه الله ﷻ هغه ته هم په دنیا کښې عذاب ورکړی اوکه د عذاب امر تر آخرت پورې اوچت اوساتی نو هغه وخت د الله ﷻ

[1]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سوره الانعام: ۳۰۷۰.
[2])حاکم: ۳۱۷/۲.

Scanned with Ca

مرضي ده که غواړي نوعذاب به ورکړي اوکه غواړي نو معاف به ئي کړي([1]) د دې تفسيرداسې دې چه الله ﷻ خپل نبي اکرم ﷺ ته فرمائي اې نبي ﷺ! دې مشرکانوته اووايه څوك چه دغيرالله عبادت کوي اود الله ﷻ حلال حرام ګڼړي اوخپل اولاد قتل کوي دا دشيطان دهوکې دی اودهغوی دځان نه جوړې کړې خبرې دی نو دوی ته اووايه چه راشئ زه تاسو ته ښايم چه الله ﷻ کومې خبرې حرامې خودلې دی. زه دا د اټکل نه اود ګمان نه نه وايم بلکه دالله ﷻ د وحی په بناء باندې چه الله ﷻ سره څوك شريك مه جوړوئی.دآيت دعبارت سياق داښائی چه دلته ﴿وصاكم﴾ لفظ محذوف دې يعنی﴿وصاكم ان لاتشركوابالله﴾ او هم د دې د پاره په آخری آيت کښې اوفرمائيل ﴿ذٰلِكُمْ وَصّٰكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ﴾ دحضرت ابوذر رضی الله عنه نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيل ماله حضرت جبرائيل عليه السلام راغلو اودا زيرې ئی راکړو چه څوك مړه شی اوهغه شرك نه وی کړی نوهغه به جنت کښې داخليږی. ما اوونيل سره د دې که هغه زنا کړې وی غلائی کړې؟ نوجبرائيل عليه السلام اوونيل چه او که غلائی کړې وی اوکه زنائی کړې وی. په دريم ځل تپوس باندې جبرائيل عليه السلام اوونيل چه او که شراب ئی هم څکلې وی([2]) بعضې روايتونوکښې دی چه د رسول الله ﷺ نه تپوس کونکې هم ابوذر رضی الله عنه پخپله وو او په دريم ځل حضور ﷺ ابوذر رضی الله عنه ته فرمائيلی وو اود ابوذر رضی الله عنه پوزه ښکته که زنائی کړې اوکه غلائی کړې وی. کله چه به حضرت ابوذر رضی الله عنه دا حديث اورولو اود دريم حديث پوره کولو نه پس به ئی دا خامخا فرمائيل چه د ابوذر پوزه لاندې([3]) د حضرت ابو ذر رضی الله عنه نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيل چه الله ﷻ فرمائی اې بنيادمه! ترکومې چه ته زما نه اميد ساتې اودعاغواړې زه به تا ښښم کوم څه چه تانه ګناه کيږی زه به د هغې پرواه نه کوم چه تا څه ګناه کړې ده. که ته ماله د ډکې زمکې هومره ګناه راوړې نو زه به هم د ډکې زمکې هومره ښښنه درکړم په دې شرط چه تا ماسره څوك شريك نه وې ګرځولې. که ستا خطاګانې د ډك آسمان هومره هم وی او تا ښښنه غوښتې وی نو زه به ښښنه درکړم.([4])

د قرآن پاك نه د دې شهادت داسې ملاويږی چه الله ﷻ فرمائی دی الله ﷻ د شرك ګناه نه ښښی باقی ټول ګناهونه چه غواړي نو ښښی([5]) په حديث کښې دی چاچه شرك نه وی کړې او د توحيد قائل وی او مړ شو نو ضرور به جنت ته داخليږی([6])د دې مضمون متعلق آياتونه او احاديث ډير زيات دی. د حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه نه روايت دې چه شرك مه اختياروه سره د دې که ستا ټکړې ټکړې کړې شی يا په سولئی کړې شی يا اوسوزولې شې. د ابن صامت رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ مونږ ته د اووه خصلتونو وصيت کړې چه که تاسو ټکړې ټکړې شئی خو شرك اونه کړئی.([7])

دويم موراوپلارسره ښه کوئی:- بيا ارشاد دې چه مور پلار سره ښه سلوك کوئی لکه چه فرمائی ستاسودرب حکم دې چه دهغه نه سوا دچا عبادت مه کوئی او مورپلارسره ډير ښه سلوك کوئی. الله ﷻ په عامه توګه خپل اطاعت سره د مور پلار سره د احسان کولو هم متصل بيان کوی. لکه چه فرمائی

---

[1])حاکم: ۳۱۸/۲.

[2]) صحيح کتاب الزکاة باب المکثرون هم المقلون: ٦٤٤٣، صحيح مسلم: ٩٤.

[3]) صحيح بخاری کتاب اللباس باب الثياب البيض: ٥٨٢٧، صحيح مسلم: ٩٤، احمد: ١٦٦/٥.

[4])احمد: ١٧٢/٥عن ابي ذر رضی الله عنه دارمي: ٣٢٢/٢،ترمذی کتاب الدعوات باب الحديث القدسی)ياابن آدم انك مادعوتنی...): ٣٥٤، عن انس رضی الله عنه وسندحسن)الصحيحه:١٢٧) اود دې معنې روايت صحيح بخاری:١٢٣٨ ، صحيح مسلم: ٩٢ کښې هم موجود دې.

[5]) ٤/النساء: ٤٨.

[6]) صحيح مسلم کتاب الايمان باب الدليل على من مات لايشرك بالله شيئا دخل الجنه...: ٩٤.

[7]) روايت حسن دې اوګورئی ماهنامة الحديث: ٦ ص ١١.

زما اودخپل مورپلار احسان منئی ستاسو زما طرف ته راتلل دی. كه ستاسومورپلار تاسو په دې خبره مجبورکړی چه ما سره نورڅوك هم شريك جوړکړه کومه چه ستا عقيده نه ده نود هغوی دا خبره مه اوره خو په دنیا کښې هغوی سره ښه سلوك كوه او چه کومه زما طرف ته رجوع ده هغه کوه ستا هم زما طرف ته راواپس کیدل دی کوم ځائ کښې چه به زه تا د ټولو اعمالونه خبر کړم. ([1]) د مور پلار مشرك كيدوسره هم د هغوی سره د ښه سلوك هدايت فرمائيلې شوې دې او فرمانی چه مونږ د بنی اسرائیلونه هم دا وعده اخستې وه چه توحید اختیارولو سره سره د مور پلارسره نیك سلوك هم ضروری دې. ([2]) په دې مضمون باندې ډیر آیاتونه دی. په بخاری او مسلم شريف كښې دی حضرت ابن مسعود ﷺ د نبیکریم ﷺ نه تپوس اوکړو چه کوم عمل غوره دې؟ نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه په خپل وخت باندې مونځ کول ما بیا عرض اوکړو بیا کوم عمل؟ وئی فرمائیل د مور پلارسره ښه سلوك. ما وئیل بیا کوم عمل؟حضور ﷺ اوفرمائیل د الله ﷻ په لارکښې جهاد کول. ابن مسعود ﷺ وائی كه ما نورسوالونه کول نوحضرت ﷺ به نورجوابونه راکول([3]) دابن صامت ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ اوفرمائیل چه اې ابن صامت! د خپل مور پلار تابعداری کوه که هغوی تاته داحکم هم درکړی چه ټوله دنیا او دولت مونږ ته راکړه نو ورکړه. د دې سند ضعیف دی. والله اعلم.

دریم اولاد مه قتلوئی::کله چه مورپلاراونیکونوسره د ښه سلوك هدايت اوفرمائيلو نو اوس د خامنو او نمسو باره کښې فرمائی چه اولاد د تنګدستئی د ویرې نه مه قتل کوئی. د شیطانانو په دهوکه سره به مشرکانو خپل اولاد قتل کولو اود شرم وملامتیا د وجې نه به نی لونړه ژوندئی خښولې او بعض وخت به نی خامن د تنګدستئی او غریبئی د وجه قتل کول. حضور ﷺ فرمائیلی دی چه د ټولونه لویه ګناه الله ﷻ سره شريك ګرځول دی سره د دې چه دا شریکان پخپله د الله ﷻ مخلوق دې. د حضور ﷺ نه تپوس اوکړې شو بیا کومه ګناه؟ هغوی ﷺ اوفرمائیل چه خامن وژل د دې ویرې نه چه هغوی به هم ځان سره په خوراك كښې شريك جوړول وی. تپوس اوشو بیا کومه ګناه؟ وئی فرمائیل د خپل ګاونډی د ښځې سره زناکول. بیا حضور ﷺ دا آیت تلاوت کړو ﴿وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُوْنَ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَامًا ۙ﴾([4])یعنی کوم خلق چه الله ﷻ سره نور خدایان نه یوځائ کوی او الله ﷻ د کوم نفس عزت کړې دې هغه نه قتل کوی مګر په حقه خبره باندې او چه څوك زنا نه کوی. ذکر شوی فقیرئ ته "املاق" وائی.ددې د پاره ئی اوفرمائیل چه رزق خوهغوی ته او تاسو ته مونږ درکوو. د رزق په شروع کښې د هغه ماشومانو نوم واخستلو ځکه چه اهتمام هم د هغوی نه مقصود وو. يعنى هغوى ته رزق رسولو په سبب د محتاجئی نه مه ویریږئی ځکه چه د ټولو رزق هم د الله ﷻ په ذمه دې. خودلته فقر حاصله موجوددې په دې وجه ئی اوفرمائیل چه تاسو ته او هغوی ته هم مونږ رزق درکوو، ځکه چه دلته هم دغه خبره اهمه ده چه ستاسو رزق هم زمونږ درکړې شوې دې په دې وجه د خپل رزق ویره مه کوئی.

څلورم زنااو فواحشونه لرې کیدل:- د الله ﷻ ارشاد دې﴿وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۚ﴾یعنی فواحشو ته نزدې کیږئی هم مه که هغه ظاهر وی که باطن. لکه چه فرمائی اووایه اې نبی ﷺ! الله ﷻ فواحش ظاهری اوباطنی ټول حرام کړی دی اود ګناه او بغاوت نه بې شئی کوم چه د حق نه خلاف دی او د شرك

---

[1]) ۳۱/لقمان: ۱٤-۱۵.

[2]) ۲/البقره: ۸۳.

[3]) صحیح بخاری کتاب الادب باب ا لبر والصله: ۵۹۷۰، صحیح مسلم: ۸۵، ترمذی: ۱۷۳، احمد:۱/٤۵۱، ابن حبان: ۱٤۷۷.

[4]) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿افلاتجعلون الله اندادا﴾: ۷۵۲۰، صحیح مسلم: ۸۶، احمد: ۱/٤۳٤، ترمذی:۳۱۸۳، ابن حبان: ٤٤۱٤.

Scanned with Ca

نه بچ شئ د کوم چه هيڅ سند نشته. اود الله ﷻ سره داسې خبرې ترلو نه بچ شئ کومې چه تاسو نه پيژنئ.([1]) ﴿وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ﴾ کښې د دې تفسير تيرشوې دې.د ابن مسعود رضی الله عنه نه روايت دې حضور ﷺ فرمائيلي د الله ﷻ نه ډير غيرتي بل څوك نه شي كيدې. د دې د پاره هغه ټول فواحش ظاهری او باطنی حرام اوګرځول([2]) سعدبن عباده رضی الله عنه فرمائي كه زه خپلې ښځې سره څوك سړې اووينم نو په توره سره به هغه قتل كړم.كله چه حضور ﷺ داخبره واوريده نو وئ فرمائيل چه تاسو د سعد په خبره ولې حيران ئي؟ په الله ﷻ قسم زه د سعد نه زيات غيرت مند يم او الله ﷻ زما نه زيات غيرت مند دې په دې وجه ټول فواحش هغه حرام كړي دي.([3]) او هم په دې سند سره روايت دې چه زما د امت عمر به شپيتو او اوياؤ په مينځ كښې وي.([4])

په ناجائزه مسلمان نه قتل كول:-د الله ﷻ ارشاد دې چه څوك قتل كوئ مه تركومې چه پرې حق نه وي. حضرت اميرالمؤمنين عثمان رضی الله عنه چه كله باغي قاتلانوراګيركړې وو وئ فرمائيل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دي چه د دريو خبرونه علاوه د يومسلمان وينه تونيول جائز نه دي. چه د اسلام راوړلو نه پس بيا كافر شوې وي. يا د واده سره د زنا مرتكب شوې وي يا ئي څوك ناحقه قتل كړې وي يعني بغيرد قصاص نه. نوپه الله ﷻ قسم ما چرې هم زنا نه ده كړې نه د جاهليت په زمانه كښې اونه د اسلام په زمانه كښې. اوهيڅ كله هم زما دا خواهش نه دې شوې چه د اسلام راوړلو نه پس بيا خپل دين بدل كړم او نه ما څوك قتل كړې دې نو تاسو ما په څه وجه قتل كول غواړئ([5])چه كوم غير مسلم سره معاهده شوې وي اوكوم حربي ته په اسلامي ښار كښې د اوسيدو د پاره امن وركړې شوې وي دهغه د قتل كولو سخت وعيد او سزا راغلې ده. څوك چه وعده كړې شوې قتل كړي نو د جنت بوئي به هم اونه ګوري حالانكه سره د دې چه د جنت خوشبوئي ترڅلويښتو كالو فاصلې پورې به هم رارسي. ([6]) څوك چه يو وعده كونكې قتل كړي د چا دپاره چه دامن ذمه دار جوړشوې وي او څوك چه د الله ﷻ او دهغه د رسول ﷺ به ذمه وارئ كښې راغلې ذمي جوړ شوې وي نو د هغه قاتل ته به د جنت بوئي هم نه نصيب كيږي([7])د الله ﷻ ارشاد دي﴿ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾دا دي هغه وصيتونه كوم چه تاسو ته شوي څه عجيبه ده چه تاسو ته عقل راشي.

وَلَا تَقْرَبُوا	مَالَ الْيَتِيمِ	إِلَّا
اومه نزدې کيږئ	مال د يتيم ته	مګر
اود يتيم مال ته مه نږدې كيږئ		مګر

بِالَّتِي	هِيَ	أَحْسَنُ	حَتَّىٰ	يَبْلُغَ	أَشُدَّهُ	وَأَوْفُوا
په هغه طريقه	چې هغه	ډيره ښه وي	ترهغې پورې	چې ورسيږي هغه	قوت خپل ته	اوپوره کوئ
په بهتره طريقه تردې چې هغه ځوانۍ ته اورسي						......او

[1]) ۷ /الاعراف:۳۳.

[2]) صحيح بخاری كتاب الايمان سورة الانعام باب قوله تعالى ﴿ولاتقربوا الفواحش ما ظهر منها ومابطن﴾:٤٦٣٤، صحيح مسلم :۲۷٦۰، ترمذی: ۳۵۳۰،السنن الكبرى للنسائي: ۱۱۱۷۳، احمد: ۳۸۱/۱، ابن حبان: ۲۹٤.

[3])صحيح بخاری كتاب التوحيد باب قول النبي ﷺ)لاشخص اغير من الله) :۷٤۱٦، صحيح مسلم:۱٤۹۹، الاسماء والصفات: ٦۳۰.

[4])ترمذی كتاب الزهد باب ماجاء في اعمار هذه الامة...:۲۳۳۱وسنده حسن.

[5]) ابوداؤد كتاب الديات باب الامام يامر بالعفو في الدم: ٤۵۰۲، ترمذی: ۲۱۵۸، وسنده صحيح، نسائي: ٤۰۲٤، ابن ماجه: ۲۵۳۳، مسندالطيالسي:۷۲ احمد:٦۱/۱.

[6]) صحيح بخاری كتاب الجزيه باب اثم من قتل معاهدا بغير جرم: ۳۱٦٦، ابن ماجه: ۲٦۸٦، احمد: ۱۸٦/۲.

[7]) ترمذی كتاب الديات باب ماجاء فيمن يقتل نفسا معاهدا: ۱٤۰۳، وهوصحيح، ابن ماجه: ۲٦۸۷، مسندابی يعلی: ٦٤۵۲.

Scanned with Ca

الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا

پیمانه | اوتول | په انصاف سره | نهٔ ورکوو تکلیف مونږ | یو نفس ته | مګر

پیمانه اوتول په انصاف سره کوئ | مونږ هیچاته دوس نه زیات تکلیف نه ورکوو

وُسْعَهَا ۚ وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ

مطابق دطاقت دهغه | اوهر کله | چې خبری کوئ تاسو | نودانصاف خبره کوئ | اواګر که |

او کله چې تاسو خبرې کوئ نو په هغې کښې انصاف کوئ .... اګر که

كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۖ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ۚ ذَٰلِكُمْ

وی (معامله) | درشته دارانو سره | اوپه وعده دالله | وفا اوکړئ | داخبری چی دی تاسوته

خپلو سره معامله وی | اوالله ﷻ سره چې موکومه وعده کړې ده | هغه پوره کړئ | ددې

وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾

حکم کړې دې الله تاسوته | په دې سره | ښائیږی چی تاسو | نصیحت قبول کړئ |

خبروحکم درته الله ﷻ کړې دې دې دپاره چې تاسوترې سبق واخلئ اودا چې دغه

شپږم د یتیم مال ته په ناجائزه مه نزدې کیږئی

یوځونورهدایتونه:-کله چه الله ﷻ دا آیت نازل کړو چه دیتیم مال مه خورئی نوچه د چا په کورکښې څوك یتیم اوسیدو نوهغه د یتیم خوراك څښاك د دې ویرې چه چرته دهغه خوراك زما په خوراك کښې رانه شی د خپل خوراك څښاك نه جدا کړل اود یتیم د خوراك څښاك نه بچ شو نود دې دپاره اوچت کړې شو چه هغه ئی دوباره اوخوری اویا خرابیدله.نودا خبره د دواړو دپاره سخته او تکلیف ورکونکې وه، ددې ذکر نبی کریم ﷺ له راغلو نود دې باره کښې د الله ﷻ دطرفنه وحی رانازله شوه چه د یتیمانو باره کښې تانه تپوس کوی نو اووایه چه کومې دخیر خبرې دی اودهغوی خیر غوښتل دی د دې دپاره که تاسو هغوی سره یوځائ خوراك پوخ کړئی او خورئی نو هیڅ بدی نشته هغوی خو هم ستاسو رونړه دی تر بالغ کیدو پورې([١])سدی رحمه الله ددې موده ٣٠ کاله ۴٠ کاله بلکه تر(٦٠)کالو پورې خودلې ده. اودا خبرې دلته د بحث نه لرې دی.

اووم تول پیمانه په انصاف کوئ:-او پیمانه او تله په انصاف سره استعمالوئی.د الله ﷻ فرمان دې چه په لین دین کښې انصاف کوئی. نود دی لحاظ نه ساتلوکښې سخت وعید دې. ارشاد دې چه هلاکت دې د هغه ناپ کونکودپاره چه کله ناپ کوی نو د بل چانه پوره اخلی او چه کله ناپ یا تول کوی اونوروته نی ورکوی نو بې ایمانی کوی نو آیا دوی ته پته نه لګی چه د قیامت په ورځ اوچتونکی دی او الله ﷻ ته مخامخ کیدل دی([٢]) اول یو قوم په دې وجه تباه شوې ووچه په ناپ تول کښې به ئی بې ایمانی کوله.

الله ﷻ په هیچا باندې د وس نه زیات په چا بوج نه اچوی:-د الله ﷻ ارشاد دې﴿ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾ مونږ په چا باندې هم د هغه دطاقت نه زیاته ذمه واری نه اچوو.چا چه په حق ادا کولو کښې پوره کوشش اوکړو خو بیا هم دهغه نه څه کوتاهی اوشوه نو څه بدی نشته. حضورﷺ د دې آیت باره کښې

[١])ابوداؤد کتاب الوصایا باب مخالطة الیتیم فی الطعام: ٢٨٧١، نسائی: ٣٦٩٩، حاکم: ٢/٢٧٨.

[٢]) ٨٣/المطففین: ٦١.

Scanned with Ca

چه په ناپ تول کښې دانصاف نه کارواخلئی، فرمائی چه چا په صحیح نیت ناپ او تول اوکړو نو الله ﷻ خو نیت پیژنی نود هغه به هیڅ نیول نه وی(۱) د لفظ وسعت هم دغه تاویل دې

اتم په خبرو کښې انصاف کوئی:: اودا ارشاد چه کله خبرې کوئی نو د انصاف خیال اوساتئی سره د دې چه د یو عزیز او رشته دار معامله ولې نه وی لکه چه فرمائی اې د ایمان خاوندانوا عدل او انصاف سره په شهادت باندې قائم اوسیږئی.(۲) دغه شان په سورت نساء کښې الله ﷻ په فعل او قول کښې د عدل حکم ورکوی که د نیزدې د پاره وی اوکه د لرې د پاره وی الله ﷻ د هر یو د پاره او هروخت او په هر حال کښې د عدل حکم ورکوی.

نهم وعدې پوره کوئی:- اوفرمائی چه د الله ﷻ وعده پوره کوئی یعنی الله ﷻ چه کوم نصیحت کړې دې هغه پوره کوئی اودهغې داسې خیال ساتئی چه دهغې په امر او نهی کښې دهغه اطاعت کوئی. دهغه په کتاب او سنت رسول ﷺ باندې عمل کوئی هم دغه د الله ﷻ د وعدې پوره کول دی.د دې نصیحت الله ﷻ تاسو ته کړې دې ممکن دی چه تاسو پند حاصل کړئی اود تیروشووبدونه منع شئی. بعض خلق ﴿تذکرون﴾ ذال په تشدیدسره لولی اوبعضې په تخفیف سره.

وَاَنَّ هٰذَا	صِرَاطِيْ	مُسْتَقِيْمًا	فَاتَّبِعُوْهُ ۚ	وَلَا تَتَّبِعُوا	السُّبُلَ
اوبیشکه	دا لار زما ده	نیغه	انو ځئ هم په دې باندې	اومه ځئ تاسو	په لارو نورو
اودا چې دغه تیرشوې بیان،څما لار ده اوپه دې نیغه لار روان شئ اوپه نورو لاروباندې مه ځئ					

فَتَفَرَّقَ	بِكُمْ	عَنْ سَبِيْلِهٖ ؕ	ذٰلِكُمْ
نو خواره واره به کړی	تاسولره	دلارې دهغه نه	دا هغه هدایت دې
گنی دالله ﷻ دلارې نه به موکه وړه کړی .... دا هدایت			

وَصّٰىكُمْ	بِهٖ	لَعَلَّكُمْ	تَتَّقُوْنَ ۝
چې حکم کړې دې الله تاسو ته	په هغې سره	ښانیری چې تاسو	خان اوساتئ دغلطو لارونه
درته الله ﷻ ددې دپاره کړې دې	چه تاسو پرهیزگار جوړ شئ		

قوله تعالی: وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا

دهدایت هم یوه لارده،د الله ﷻ اودهغه درسول ﷺ اطاعت:- ارشاد دې چه اخوادیخوانورولاروباندې مه ځئی گنی نود الله ﷻ د لارې نه به اخواشئی او دین قائم ساتئی او په دین کښې ورانې مه اچوئی(۳) په دې قسمه آیاتونوکښې الله ﷻ حکم ورکوی چه ډله مه پریږدئی او په ډله کښې د افتراق او خلاف نه بچ شئی. اولنوخلقو به په دین کښې خصومات او اختلافات راپیدا کول او هم په دې سره تباه شو.(۴)

دصراط مستقیم مثال:- عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی چه حضور ﷺ پخپل لاس باندې په زمکه یوه کرخه راښکله او ونې فرمائیل چه دا ده د الله ﷻ نیغه لار بیا نی ښی طرف ته او گس طرف ته کرخې راښکلې اوونې فرمائیل چه دا هغه لارې دی چه په دې کښې په هره یوه لار شیطان ناست دې او خپل طرف ته رابلل کوی. بیا نی دا آیت تلاوت کړو ﴿وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا فَاتَّبِعُوْهُ ۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيْلِهٖ ؕ ذٰلِكُمْ

(۱) الدرالمنثور: ۳/۱۰۵.
(۲) ٤/النساء: ۱۳۵.
(۳) ۴۲/الشوری: ۱۳.
(٤) الطبری: ۱۲/۲۲۹.

Scanned with Ca

وَصّٰكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ۝﴾.([1])د حضرت جابر ﷺ نه روايت دې چه مونږ حضور ﷺ سره ناست وو چه هغوی خپلې مخې ته په زمكه يوه داسې كرخه راښكله اوونې فرمائيل چه داخو شوه د الله ﷻ لار بيائې طرف ته دوه كرخې او ګس طرف ته دوه كرخې راښكلې او وئې فرمائيل چه دا ټولې د شيطان لارې دی بيائې دمينځ په كرخه ګوته كيخوده اودا آيت ئې تلاوت كړو ﴿وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا﴾([2]) يوسړی د ابن مسعود ﷺ نه تپوس اوكړو چه صراط مستقيم څه څيز دې؟ نو هغه اوفرمائيل چه نبي كريم ﷺ مونږ له خپل ځان سره ځائ راكړې وو. د هغوی نظر مبارك لكه چه په جنت باندې وو اود هغوی ﷺ ښي طرف ته هم لارې جوړې وې او په ګس طرف هم. په دې باندې خلق وو كوم خلق چه دهغوی په خواكې تيريدل هغوی هغه راغواړې نو څوك چه دهغوی په راغوښتوشوو لارو روان شو هغه دوزخ ته اورسيدل او كوم خلق چه په نيغه لار وو هغه جنت ته اورسيدل بيا ابن مسعود ﷺ هم دا آيت تلاوت كړو.([3])

د نواس بن سمعان ﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيل چه الله ﷻ د صراط مستقيم مثال پيش كړې دې. د دې لارې دواړو طرفوته دوه ديوالونه دی په هغې كښې كولاؤ دروازې لګيدلې دی په دروازو باندې پردې خورې دی او د نيغې لارې په دروازه كښې يو الله ﷻ ته رابلونكې ناست دې او وائي چه اې خلقوا راشئ په نيغه لاركښې ورداخل شئ اخوادېخواخطا كيږئ مه. اويوداعی د دروازې د پاسه ناست دې رابلل كوی كله چه يوانسان د دې دروازونه كومه دروازه كولاووی نو وائي چه په تاباندې افسوس دا مه كولاووه.كه دا دې كولاؤ كړه نو په دې كښې به داخل شې. نواوس دا نيغه لار د اسلام ده اودا ديوالونه د الله ﷻ حدونه دی اودا كولاؤ دروازې د الله ﷻ محارم دی اود لارې په دې سر باندې ناست څيز د الله ﷻ كتاب دې اوپه دروازه باندې پاس ناست سړې د انسان خپل ضمير دې چه په خرابوكارونوباندې دهغه په زړه كښې اړوك پيداكوی لكه چه دالله ﷻ واعظ دې([4]) حضور ﷺ اوفرمائيل چه څوك شته چه ماسره د دې دريو آياتونو باره كښې وعده اوكړی بيا ﴿تَعَالَوْا﴾ والا آيت تلاوت اوفرمائيلو. دغه دريواړه آياتونه تلاوت كولونه پس چه چاد دې حق ادا كړو د هغه اجر په الله ﷻ باندې مقرشو اوچه چاد دې په پوره كولوكښې كوتاهي اوكړه په دنياكښې هغه ته عذاب ملاؤشواوكه ملاؤنه شو نو په آخرت كښې به الله ﷻ سزا وركړی ګنی نو معاف به ئې كړی.

ثُمَّ	اٰتَيْنَا	مُوْسَى	الْكِتٰبَ	تَمَامًا	عَلَى الَّذِيْٓ
بيا	اوركړې وو مونږه	موسی ته	كتاب	چې دنعمت تكميل وو	په هغه چاباندې
بيامونږ موسی ﷺ ته كتاب وركړوا ....چه په نيكانومو نعمت پوره شي					
اَحْسَنَ	وَتَفْصِيْلًا	لِّكُلِّ شَيْءٍ	وَّهُدًى	وَّرَحْمَةً	
چې نيكه لارئې اختيار كړې وه	اوتفصيل وو	دپاره دهرڅيز	اوهدايت وو	اورحمت وو	
............اودهر يو څيز تفصيل اوشي ا اوسر ترسره هدايت اورحمت اوشي					
لَعَلَّهُمْ	بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُوْنَ۝	وَهٰذَا	كِتٰبٌ	اَنْزَلْنٰهُ	
دپاره ددې چې شايد خلق	په ملاقات درب خپل ايمان راوړي	اودغه شان دا	كتاب دی	چې نازل كړې دی مونږه	
اودې دپاره چه هغوی (بنی اسرائيل) دخپل رب په ملاقات يقين اوساتی ا اودا قران پاک يو بركتی					

---

[1]) احمد:۱/٤٦٥وسنده حسن، حاكم: ۲/۲۳۹، ۳۱۸.

[2]) ابن ماجه كتاب السنه باب اتباع سنه رسول الله ﷺ:۱۱، احمد:۳/۲۹۷.

[3]) الطبری: ۱۲/۲۳۰.

[4]) ترمذی كتاب الادب باب ماجاء فی مثل الله عزوجل لعباده: ۲۸۵۹وهوصحيح، احمد ٤/۱۸۲-۱۸۳،

Scanned with Ca

مُبٰرَكٌ	فَاتَّبِعُوْهُ	وَاتَّقُوْا	لَعَلَّكُمْ	تُرْحَمُوْنَ
برکتناك دي	نو پیروي اوکړئ ددې	اودپرهيزگاری ژوند شروع کړئ	شاید چې په تاسو	رحم اوکړې شي
کتاب دې چې مونږ نازل کړې دې	په دې عمل اوکړئ	او تقوی اختیار کړئ	شاید رحم درباندې اوشي	

قوله تعالی: ﴿ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ - وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ﴾

دتورات اوقرآن پاك حقانیت:- ﴿ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ﴾ تقدیر دادې چه اې محمد ﷺ از مونږ متعلق بیادا اووایه چه مونږ موسی ﷺ ته کتاب ورکړو په دلالت د قول ﴿قُلْ تَعَالَوْا﴾ خو داخبره دفکرده ﴿ثُمَّ﴾ دلته صرف عطف خبر پس دخبردپاره دې ترتیب خودلود پاره نه دې د ﴿ثُمَّ﴾ حرف په عام توګه د ترتیب خودلو دپاره راځي دلته چه کله الله ﷻ دخپل ارشاد ﴿وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا﴾ په ذریعه دقرآن پاك متعلق خبر ورکړلو نودتوریت په مدح د ثم په ذریعه عطف اوفرمائی چه اوس تاسو له دا خبرهم درکولې شي چه مونږ موسی ﷺ ته هم کتاب ورکړې وو. په اکثرو ځایونوکښې الله ﷻ د قرآن پاك او تورات په یوځائ یعنی متصلاً ذکر فرمائی. لکه چه فرمائی د دې نه وړاندې دموسی ﷺ کتاب امام او رحمت وو اودا ستاسو کتاب قرآن پاك په عربی ژبه کښې د دې تصدیق کوی (١) اود دې سورت په شروع کښې فرمائی تپوس اوکړه دهغه کتاب کوم چه مونږ موسی ﷺ ته ورکړې وو کوم چه مونږ دخلقو دپاره نور اوهدایت جوړ ولوسره پیش کړې وو. هغه چا نازل کړې وو کوم چه تاسو په کاغذونو لیکلی د کوم نه چه څه پټوئی او څه په کښې ښکاره کوئی (٢) بیا ددې نه پس فرمائی چه دا قرآن پاك مونږ مبارك جوړکړې پیش کړو. اوس د مشرکانو باره کښې فرمائی چه کله زمونږ د طرف نه حق یعنی قرآن په هغوی باندې پیش کړې شو نو هغوی اووئیل چه هسې کتاب ئې ولې رانه کړو لکه چه څنګه موسی ﷺ ته ورکړې شوې وو. اوس الله ﷻ فرمائی چه آیا د موسی ﷺ کتاب سره مو کفر نه ووکړې اوآیا دا مو نه وو ونیلی چه دا دواړه خو جادوگر دی چه راغلی دی مونږ خو به دوی نه منو (٣) اودپیریانو متعلق خبر ورکولو سره فرمائی چه پیریانوخپلو خلقوته دا خبر ورکړو چه اې قومه! مونږه یو کتاب واوریدو چه د موسی ﷺ نه پس نازل شو اود توریت د مضمون تصدیق کوی اود حق طرف ته هدایت کوی (٤) بیا د قرآن پاك متعلق ارشاد دې چه په دې کښې ټولې خبرې ښکلې اوپه تفصیل سره لیکلی دی اودشریعت ټولې خبرې په کښې دی لکه څنګه چه په تورات کښې هره خبره مونږ خودلې وه.

د احسن نه مراد څه څیز دې:- دغه شان قرآن پاك ته ئې ﴿عَلَى الَّذِيْٓ اَحْسَنَ﴾ اوفرمائیل قوله ﴿وَاِذِ ابْتَلٰٓى اِبْرٰهٖمَ رَبُّهٗ بِكَلِمٰتٍ فَاَتَمَّهُنَّ ؕ قَالَ اِنِّيْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا ؕ﴾ او ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَىِٕمَّةً يَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوْا ؕ وَكَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يُوْقِنُوْنَ﴾ او ﴿ثُمَّ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ تَمَامًا عَلَى الَّذِيْٓ اَحْسَنَ﴾ یعنی موسی ﷺ ته مونږه کتاب ورکړوچه په ورکړو کښې د ټولونه ښه ورکړه ده. چه په دنیا کښې هم احسن او په آخرت کښې هم کامل. ابن جریر رحمه الله ددې تقدیر داسې خودلې دې چه ﴿تَمَامًا عَلَى احسانه﴾ لکه چه ﴿الَّذِيْ﴾ ئې مصدریه اوګرځولو یعنی هغه کتاب کامل وو د احسن کیدو په بناء باندې لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَخُضْتُمْ كَالَّذِيْ خَاضُوْا ؕ﴾ اوس دلته ﴿كَالَّذِيْ خَاضُوْا ؕ﴾ معنی د خوض شوه. د نورو قول دې چه ﴿الذي﴾ په معنی ﴿الذين﴾ نوعبدالله بن مسعود رضی الله عنه به داسې قراءت کولو ﴿تَمَامًا عَلَى الذين احسنوا﴾ مجاهد رحمه الله ﴿الذی احسن﴾ نه ﴿مومنین﴾ او ﴿محسنین﴾ مراد اخستلو. او بغوی رحمه الله محسنین نه

---

(١) ٤٦/الاحقاف: ١٢.

(٢) ٦/الانعام: ٩١.

(٣) ٦/الانعام: ٩٢.

(٤) ٢٨/القصص: ٤٨.

Scanned with Ca

انبیاء ﷺ مراد اخستلو یعنی د تورات فضیلت مونږ په مؤمنین او محسنین باندې ظاهر کړې وو. لکه چه فرمانی ﴿ قَالَ يٰمُوسٰىٓ اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسٰلٰتِىْ وَبِكَلَامِىْ ۖ فَخُذْ مَآ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ۝ ﴾. یعنی اې موسی ﷺ مونږ ته د خپل کلام او رسالت په وجه په ټولو باندې غوره جوړ کړې. دلته دا لازم نه راځي چه د هغه دا فضیلت په محمد ﷺ اوخلیل الله ﷺ باندې هم وو. یحیی بن یعمراحسن به د زبر په ځائ پیش سره لوستلو او وئیل به ئې ﴿الذي هواحسن﴾ په معنی کښې دې په دې وجه په پیش سره کیدل ضروری دی بیانی دا هم وئیلی چه داشان لوستل زه مناسب نه ګڼړم سره د دې چه د عربیت په لحاظ سره یوه وجه صحیح هم وی. اوونیلې شوی دی چه معنی دا ده چه ﴿تماماعلی احسان الله الیه﴾

قران پاک د رحمت او هدایت ذریعه ده:- اوفرمانی شوچه په دې کښې هر شئی په تفصیل سره دې او هغه هدایت او رحمت دې. کیدې شی چه تاسو د الله ﷻ په ملاقات ایمان راوړئی. زمونږ نازل شوې دا کتاب مبارك دې د دې تابعداری اوکړئی د الله ﷻ نه اوویریږئی شاید چه په تاسو د الله ﷻ رحم اوشی. په دې کښې د قرآن پاك د اتباع طرف ته دعوت دې. الله ﷻ خپلو بندیګانوته د خپل کتاب طرف ته ترغیب ورکوی اوپه دې کښې د تدبرحکم ورکوی.

اَنْ تَقُوْلُوْٓا اِنَّمَآ اُنْزِلَ الْكِتٰبُ عَلٰى طَآئِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا ۠

چې اونه وایئ | چې بیشکه نازل کړې شوې وؤ | کتاب | په دووډلوباندې | مخکښې زمونږنه

اوچه تاسودانشئ وئیلې چې داکتاب خوزمونږنه وړاندې دوه ډلو(یهودونصار) ته ورکړې شوې وو

وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغٰفِلِيْنَ ۝ ۙ اَوْ تَقُوْلُوْا لَوْ اَنَّآ

اوبیشکه وؤمونږه | دلوستلودهغوئ نه | خامخا ناخبره | یااونه وایئ تاسو | که وې مونږ

اومونږ ته هیڅ خبر نه ووچې هغوئ په دې کښې څه لوستل | اوچه دابهانه هم نشئ کولې که مونږ

اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتٰبُ لَكُنَّآ اَهْدٰى

چې نازل کړې شوې وې | په مونږ باند کتاب | نوخامخابه وؤمونږ ازیات په صحیح لارا

باندې کتاب نازل شوې وې نومونږ به دهغوئ نه زیات په سمه لار روان شوی ووا

مِنْهُمْ ۚ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَهُدًى

دهغوئ نه | نوپه تحقیق سره | راغلې دې تاسوته | دلیل روښانه | دطرفه درب ستاسونه | اوهدایت

بیشکه تاسوته دخپل رب نه ښکاره دلیل او هدایت اورحمت راغلې دې | ....

وَّرَحْمَةٌ ۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ

اورحمت | نو څوك دې | ډیرظالم | دهغه چانه | چې دروغ اوګڼړی | آیتونه دالله | اومخ واړوی

............نودهغه چا نه څوک لوئې ظالم کیدشی چې دالله ﷻ آیاتونه دروغ ګڼړی | اوددې نه مخ

عَنْهَا ۭ سَنَجْزِى الَّذِيْنَ يَصْدِفُوْنَ عَنْ اٰيٰتِنَا سُوْٓءَ

دهغې نه | زر به بدله ورکړو مونږ | هغه کسانوله | چې مخ اړوی | د آیتونوزمونږنه | سخت

اوګرځوی | څوک چې زمونږدآیتونونه مخ ګرځوی | .....نو هغوئ ته به مونږ

Scanned with Ca

الْعَذَابِ	بِمَا	كَانُوْا	يَصْدِفُوْنَ۞
عذاب	په سبب د هغې	چې وو هغوئ	چې مخ به ئې اړوو
ددې انکار په بدله کښې سخت عذاب ورکوو			

قوله تعالى: أَوْ تَقُوْلُوْا لَوْ أَنَّا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتٰبُ

اللهﷻ کتاب نازل کړو او حجت ئې قائم کړو:-دې دپاره چه تاسو دا اونه وائې چه په یهودیانو او نصرانیانو خو زمونږ نه اول کتابونه نازل کړې شوي وو او په مونږ باندې یوهم نازل نه شو.دا بیان د هغوی د عذر د ختمولو د پاره دې لکه چه فرمائی که چرې دا خبره نه وه چه د هغوی مصیبت هم د هغوی د اعمالو نتیجه ده نو هغوی به دا وئیل چه اې ربه! که یو رسول تا زمونږ طرف ته هم رالیږلې وې نومونږ به هم ستاحکم منلې وو.(١)اوارشاد دې(وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغٰفِلِيْنَ۞)یعنې مونږ خود دې یهودیانو او نصرانیانو په ژبه نه پوهیږو په دې وجه مونږ په غفلت کښې پاتې شو اود دوی په شان صحیح عمل مو اونه کړې شو. اودې د پاره چه تاسو دا اونه وائې که په مونږ باندې هم زمونږ په ژبه کښې کتاب نازل شوې وې نو مونږ به د هغوی نه ډیر په هدایت باندې وو. نو مونږ د هغوی عذر ختم کړو لکه چه فرمائی هغوی قسمونه خوری او بیان کوی که هغوی له هم یو رسول راغلې وې نو مونږ به د ټولونه زیات ښه نیت والا جوړشوی وو او په هدایت به وو(٢) فرمائی چه اوس ستاسو د رب د طرف نه ستاسو د پاره د هدایت اورحمت والا کتاب راغلو اوهم ستاسو په ژبه دا قرآن عظیم دې. په دې کښې د حلالو او حرامو ټول بیان دې اوعبادت کونکو بندیګانودرونودپاره رحمت دې. بیا فرمائی د اللهﷻ آیاتونه دروغ ګڼرونکو نه لوئ ظالم څوك دې چه نه ئې پخپله د قرآن نه فائده اوچته کړه او نه ئې داحکامو منل اوکړل بلکه د اللهﷻ د آیاتونو د اتباع نه ئې نور خلق هم واړول اود هدایت لار موندلونه ئې هغوی محروم اوساتل. لکه چه د سورت په شروع کښې تیرشو هغوی به پخپله هم د ایمان راوړلو نه منع کیدل اونور به ئې هم منع کول.هغوی به پخپلو لاسونوخپل خان په هلاکت کښې اچولو(٣) اوفرمائی چه کوم خلق کفر کوی او داللهﷻ دلارې نه نور هم منع کوی هغوی ته به دوچنده عذاب وی(٤) او په دې آیت مبارك کښې فرمائی چه مونږ به دې خلقوته سخت عذاب ورکوو څوك چه د اللهﷻ د لارې نه خلق بندوی. لکه چه فرمائی نه ئې تصدیق اوکړو نه مونځ کوی بلکه تکذیب ئې اوکړو او مخ ئې واړولو(٥)غرض دا چه ډیر زیات آیاتونه په دې دلالت کوی چه دا کافران د زړه نه تکذیب کوی او د جوارح نه هم نیك عمل نه کوی.

هَلْ	يَنْظُرُوْنَ	إِلَّآ
دوئ	انتظارنکوی	مګر
ایا دوئ صرف ددې خبرې انتظار کوی		

أَنْ	تَأْتِيَهُمُ	الْمَلٰٓئِكَةُ	أَوْ يَأْتِيَ	رَبُّكَ	أَوْ يَأْتِيَ	بَعْضُ	اٰيٰتِ
دې ته چې	راشي دوئ ته	فرښتې	یاراشي	رب ستا	یاراشي	ځینې	نښې
چې فرښتې ورته مخامخ په مخامخ راشي	یا ستا اللهﷻ ورته پخپله راشي	یا ستا د رب نښې					

(١) ٢٨ /القصص:٤٧.
(٢)٣٥/فاطر:٤٢.
(٣)٦/الانعام: ٢٦.
(٤)١٦/النحل:٣٨.
(٥) ٧٥/القيامه: ٣١.

Scanned with Ca

رَبِّكَ ط يَوْمَ يَأْتِيْ بَعْضُ اٰيٰتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا

درب ستا | په كومه ورځ چې راشي | خيني | نښې | درب ستا | نه به ورکوی فائده | یونفس ته

ښكاره شي | په كومه ورځ چې ستا د رب ﷻ بعضې نښې راشي | نوهغه چاته به (سمدستی)

اِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ

ایمان دهغه | چې نه ئې وی | اراوړې ایمان | دمخکښې نه | یا ئې نه وی کسب کړی

ایمان فائده نه ورکوی چې دمخکښې نه ئې ایمان نه وی راوړې| ...... یا په خپل

فِيْٓ اِيْمَانِهَا خَيْرًا ط قُلِ انْتَظِرُوْٓا اِنَّا مُنْتَظِرُوْنَ ﴿۱۵۸﴾

په ایمان خپل کښې |څه نیکی |اے نبی ورته اووایه |انتظارکوئ تاسو| مونږه (هم) |انتظار کونکی یو

ایمان کښې څه ګټه (نیکی) نه وی کړې | ورته اووایه (ښه ده)تاسوانتظار کوئ مونږ هم انتظارکوونکی یو

قوله تعالی:: هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ تَاْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ

قیامت اود هغې نښې :-د رسول ﷺ مخالفینو اوکافرانوته دهمکی ورکولې شی چه تاسوخوصرف د دې خبرې انتظارکوئی چه ملائکې تاسوله راوړسی یارب سره مخامخ شئی اودا د قیامت په ورځ خامخا کیدونکی دی.یا د الله ﷻ بعضې نښې په تاسو باندې کولاؤ شی اوکله چه هغه نښې کولاؤ شی نوبیا به چاته هم دهغه ایمان فائده ورنه کړی اودا به دقیامت دراتلونه وړاندې دقیامت دنښویه توګه ضرور کیږی. په بخاری شریف کښې دحضرت ابوهریره ﷜ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائی قیامت به نه قائم کیږی ترکومې چه نمر د مغرب نه راونه خیژی اوچه کله خلق داحال اووینی نو ټولو د زمکې اوسیدونکوته به یقین اوشی او ایمان به راوړی اوکه اول ئی ایمان نه وو راوړې نودا ایمان به فائده مند نه شی ثابتې دې.([1])

د دریونخښونه پس بیا ایمان فائده نه رسوی:- دحضرت ابوهریره ﷜ نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ فرمائیلی که درې څیزونه راښکاره شو نوکه دهغې د ښکاره کیدونه اول ئی ایمان نه وو راوړې نو دې وخت کښې ایمان راوړل بې کاره دی. اوکه اول ئی نیك عملونه نه ووکړی نو اوس ئی کول بې کاره دی. اوله نښه دا چه نمر د نمرختو په ځائې دنمر پریواته نه راوخیژی. دویم د دجال راوتل. دریم دابة الارض ښکاره کیدل.([2])د حضرت ابوهریره ﷜ نه روایت دې حضور ﷺ فرمائې چه کوم سړی د نمر دمغرب نه راوتلونه وړاندې توبه اوکړه نو توبه به ئی قبوله کړې شی ګنی نونه. ([3]) اصحاب سته نه یوکتاب دا نه دې روایت کړې باقی پنځوکتابونوکښې موجود دې.جندب بن جناده ﷜ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی آیا تاسو ته پته ده چه نمر ډوبیږی نوچرته ځی؟ ماوئیل چه زه نه پوهیږم. وئی فرمائیل هغه عرش ته مخامخ راځی سجده کښې پریوځی بیا اوچتیږی دې د پاره چه ده ته اووئیلې شی چه خپل مخ بدل کړه او اې ابوذر !نیزدې ده هغه ورځ چه ده ته به اووئیلې چه اولټه راؤګرځه او یاد ساته چه په هغه ورځ په الله ﷻ باندې ایمان راوړل او کفر پریخودل هیڅ فائده نه شی رسولې.([4])

---

[1])صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة الانعام (لاینفع نفسا ایمانها):۴۶۴۵، صحیح مسلم: ۱۵۷، ابوداوٗد:۴۳۱۲، ابن ماجه:۴۰۶۸، احمد:۲/۲۳۱، ابن حبانٗ:۶۸۳۸.

[2])صحیح مسلم کتاب الایمان باب بیان الزمن الذی لایقبل فیه الایمان :۱۵۸، ترمذی:۳۰۷۴، احمد: ۱/۱۰۷، مسندابی یعلی:۶۱۷۲.

[3]) صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء باب استحباب الاستغفار والاستکثار منه:۲۷۰۳، احمد:۲/۲۷۵، ابن حبان: ۶۲۹.

[4]) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة الشمس والقمر:۳۱۹۹، بدون ذکر هذه الایة صحیح مسلم: ۱۵۹، ابن حبان: ۶۱۵۳، السنن الکبری للنسائی: ۱۱۱۷۶.

Scanned with Ca

یوبل حدیث:- حضورﷺ د کمرې نه راوتلو مونږ د قیامت باره کښې خبرې کولې ناست وو حضرتﷺ اوفرمائیل چه کله پورې دغه نښې نه وی ښکاره شوی قیامت به نه راځی. د نمر د مغرب نه راختل، یو زبردست لوګی اوچتیدل، دابة الارض راوتل، د یاجوج ماجوج راوتل،دحضرت عیسیٰ علیه السلام ابن مریم راناز‌لیدل،دجال راوتل درې زلزلې او دزمکې ښکته کیدل،یو مشرق کښې یومغرب کښې یو په جزیره عرب کښې. د عدن د مینځ نه یو اور راښکاره کیدل د څه په وجه چه به خلق منډې ترړې وهونکې ګرځی. که هغوی چرته د شپې اوده کیدل غواړی نو هلته هم موجود او که چرته سملاستل غواړی نو هلته هم حاضر.([1])حضرت حذیفه رضی الله عنه فرمائی چه ما د رسول اللهﷺ نه تپوس اوکړو چه دمغرب نه دنمر راختلو څه نښه ده. نو هغویﷺ اوفرمائیل چه په هغه ورځ به شپه دومره اوږده شی لکه د دوو شپو برابر. د شپې مونځونه کونکې به راپاسی او چه څنګه به ئې تهجد کول هغه شان به کوی، ستوری به په خپل ځاي ولاړ وی ډوبیږی به نه. داخلق به اوده شی بیا به راپاسی بیا به مونځ کوی بیا به اوده شی بیا به راپاسی په ملاسته ملاسته به د هغوی اړخونه اوده شی. شپه به دومره اوږده شی خلق به اوویریږی او سحرکیږی به نه. په دې انتظارکښې به وی چه نمر به د مشرق نه راوخیژی نو ناڅاپې به هغه د مغرب نه راوتلوسره ښکاره شی. نواوس به ایمان څه فائده نه ورکوی. ابن مردویه رحمه الله دا روایت کړې دې خو په دې طریقه باندې د صحاح سته په کتابونوکښې موجود نه دې.

یوبل حدیث:- صفوان بن عسال رضی الله عنه فرمائیلی چه حضورﷺ فرمائیلی چه الله ﷻ د مغرب طرف ته یوه دروازه کولاؤکړې ده د کومې پلنوالې چه د اویاؤ کالو په مسافت دې. دا د توبې دروازه ده. د نمر د مخ بدلیدو نه وړاندې به نه بندیږی. ([2]) ترمذی، نسائی او ابن ماجه دا لیکلې دې.

یوبل حدیث:-یوه شپه به په بندیګانوباندې داسې راځی چه ددریو شپوبرابره به وی،نوچه کله داسې اوشی نوتهجد کونکی به پوهه شی هغوی به نفل کوی او اوده کیږی به پاسی به بیا به مونځ کوی اوبیا به بار بار داسې کوی چه ناڅاپې به یو شور راوچت شی خلق به چغې صورې شروع کړی ویریږی به او جماتونوته به منډې وهی څکه چه نمر به د مغرب نه راختلې وی. اوس به هغه داسمان د مینځ پورې راشی او بیا به مغرب طرف ته واپس به ځی. دې نه پس په د روزمره په شان د مشرق نه راوځی هغه وخت به ایمان راوړل بې فائدې وی. دا حدیث غریب دې اود صحاح سته په یوکتاب کښې هم نشته

یوبل حدیث:- درې سړی په مدینه منوره کښې مروان سره وو او هغه د قیامت د نښو ذکر کولو چه د دجال راوتل د قیامت نښه ده. نواوس دا خلق د عبدالله بن عمر رضی الله عنه خواته راغله او دمروان نه ئې چه څه اوریدلې وو هغه ئې بیان کړل. هغه اوفرمائیل چه مروان خو هیڅ هم نه دی وئیلی. ما چه د رسول اللهﷺ نه څه اوریدلی او یاد مې ساتلی هغه تاسو ته اوروم.اوله نښه دا چه نمر به د مغرب نه راوځی. بیا د دابة الارض راوتل یا به یوه اول او بیا دویمه نښه د دې نه پس ښکاره کیږی.([3])

عمرو بن العاص رضی الله عنه نه روایت دې چه حضورﷺ فرمائی چه کله نمر د مغرب نه راوتل کوی نو ابلیس به په سجده کښې پریوځی او چغې به وهی چه یاربه ماته حکم اوکړه چه ته چاته وائی چه سجده اوکړم، نو دهغه ملګری به وائی چه دا دومره تضرع ولې کوی نووائی به چه ما الله ﷻ ته درخواست کړې وو چه معلوم وخت پورې ماته مهلت راکړه اودا نن ورځ هغه د معلوم وخت ورځ ده. بیابه دابة الارض راوځی

---

[1])صحیح مسلم کتاب الفتن باب فی الایات التی تکون قبل الساعة: ۲۹۰۱، ابوداوٗد: ٤۳۱۱، ترمذی:۲۱۸۳، السنن الکبری للنسائی:۱۱۳۸۰، ابن ماجه:٤۰٤۱، احمد:٦/٤، ابن حبان: ٦۷۹۱.

[2])ترمذی کتاب الدعوات باب ماجاء فی فضل التوبة والاستغفار وماذکر من رحمة الله لعباده: ۳۵۳۵، وهوحسن، ابن ماجه: ٤۰۷۰، احمد: ٢٤١/٤، ابن حبان: ۱۳۲۱.

[3]) احمد:۲۰۱/۲وسنده صحیح.

Scanned with Ca

اولنې قدم چه هغه ایږدی نو په انطاکیه کښې به وی. ابلیس به راشي او هغه له به څپیړه ورکړی. (١) دا حدیث غریب دې، د دې سند ضعیف دې. شاید ابن العاصؓ به دا دهغه ذخیرې نه اخستې وی کوم چه عبدالله بن عمرؓ په جنګ یرموك کښې پروت موندلې وو. والله اعلم. د ابن سعدیؓ نه روایت دې چه حضورﷺ فرمائیلی چه هجرت به منقطع کیږی نه ترکومې چه دښمن جنګ کوی او تنګول کوی. د حضرت معاویهؓ او عبدالرحمن بن عوفؓ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائیل چه هجرت په دوه قسمه دې یوخو د بدونه هجرت کول اود نیکوطرف ته راتلل او دونم د اللهﷻ او رسول اللهﷺ طرف ته کول اودا به باقی وی ترهغه وخته پورې چه د توبې دروازه نه وی بنده شوې. اوچه نمر د مغرب نه راوتلې نه وی نو هغه وخت به دهر سړی په زړه مهر اولګی کوم څه چه په هغې کښې دننه دی نو بس هم دغه دی او چه کوم عمل اوشو نو بس اوشو. (٢) دا حدیث د ښه سندوالا دې.

د حضرت ابن مسعودؓ نه روایت دې چه د قیامت د نښونه ټولې تیرې شوې څلور راتلل باقی دی. ①دنمر راختل د مغرب نه، ②دجال، ③دابة الارض، ④یاجوج ماجوج او هغه نښه چه په اعمالوبه مهر لګولې شی هغه د نمر راختل دی. د حضرت ابن عباس ؓ نه یو حدیث مرفوعًا ذکر دې حدیث اوږود او غریب دې.ددې سند نشته هغه دا دې چه نمر او سپوږمئی به په هغه ورځ یو ځائ د مغرب نه راخیژی او نیم آسمان ته په رسیدوبه اولته واپس راګرځی. (٣) داحدیث منکر او موضوعی دې خود دې د مرفوع کیدو دعوی کړې شوې ده او موقوف د ابن عباسؓ او وهب بن منبهؒ پورې راخی د دې د پاره دا بالکلیه دفع کولې هم نه شو. والله اعلم.

حضرت عائشه ؓ نه روایت دې چه د اولې نښې په ښکاره کیدو به د کرامًا کاتبین عمل ختم شی او د بدنونو په اعمالویه د ګواهئ ورکولو وخت راشی اودې نه اول به چه څوك د ایمان خاوند وو او نیك عمل به ئی کولو هغوی به ډیر په فائده کښې وی اوکه نیك نه وی اوتوبه اوکړی نواوس به د توبې نه څه حاصل شی.د ﴿أَوْكَسَبَتْ فِىٓ إِيمَٰنِهَا خَيْرًا﴾ هم دغه مطلب دې یعنی اوس به عمل صالح نه شی قبلولې چه چا ددې نه وړاندې عمل صالح نه کولو. اللهﷻ فرمائی اې نبیﷺ! اووایه چه د هغه ورځ تاسو هم انتظار کوئی او زه هم انتظار کوم دا د کافرانو د پاره سخت خبردارې دې څوك چه د خپل ایمان او توبې نه غافل پاتې شو تردې چه هغه وخت راورسیدو لکه چه فرمائی دا ناپوهه د قیامت د وخت انتظار کوی چه ناڅاپې به راښکاره شی اوچه کله داسې اوشی نوبیا به چرته موقع باقی پاتې شی(٤) ارشاد دې چه کله هغوی زمونږ عذاب اووینی نو وائی به چه مونږ په اللهﷻ چه واحد دې ایمان راوړې اود شریکانونه منکر شوخو د عذاب لیدلونه اوځکلونه پس د ایمان ټولې خبرې بې کاره دی. (٥)

إِنَّ الَّذِينَ	فَرَّقُوا	دِينَهُمْ	وَكَانُوا	شِيَعًا	لَسْتَ
بیشکه هغه کسان	چې ټوټې ټوټې ئې کړو	دین خپل	اوشو هغوی	ډلې ډلې	نهٔ ئې ته
چاچې خپل دین ټوټې ټوټې کړو ....اوډلې ډلې شو .... نو ستا					

١) معجم الاوسط: ٩٤، مجمع الزوائد: ١١/٨.
٢) احمد: ١٩٢/١ وسنده حسن.
٣) الدرالمنثور: ١١٤/٣.
٤) ٤٧/محمد: ١٨.
٥) ٤٠/غافر: ٨٤.

Scanned with Ca

مِنْهُمْ	فِىْ شَىْءٍ	اِنَّمَآ	اَمْرُهُمْ	اِلَى اللّٰهِ	ثُمَّ	يُنَبِّئُهُمْ
دهغوئ نه	په هيڅ څيز کښې	بيشکه	معامله دهغوئ	الله ته (حواله ده)	بيا	به هغه خبرکړي هغوئ
دهغوئ سره هيڅ تعلق نشته		ددوئ معامله الله ﷻ ته حواله ده			بيا به ورته الله هغه کارونه اووښائي	
بِمَا	كَانُوْا	يَفْعَلُوْنَ۝				
په هغه څه	چې وو هغوئ	اچې کول به ئې				
کوم چه هغوی کړي						

قوله‌تعالى: اِنَّ الَّذِيْنَ فَرَّقُوْا دِيْنَهُمْ

په دين کښې تفرقه اچلو خلقوسره دحضورﷺ هيڅ تعلق نشته:- داآيت ديهوديانواونصاری باره کښې رانازل شوې دې.يهوديانو اونصاراؤ به دحضرت محمدﷺ د بعثت نه وړاندې په خپل مينځ کښې اختلاف کولو او خپل خپل دين به ئې جدا جدا گرځولو(١) چه حضورﷺ مبعوث شو نودا آيت نازل شو چه کوموخلقو په خپلودينونوکښې تفرقه اچولې او ډله بازي ئې کړې ستا هغوی سره هيڅ کار نشته اودهغوی هم تاسره څه کار نشته.دا اهل بدعت، اهل شبهات او اهل ضلالت دی اوهم په دې امت کښې دی. (٢) خوپه دې حديث کښې يو سند صحيح نه دې.

دشِيَعًا نه څوک مراد دی ؟:-حضرت ابوهريرهؓ د دې آيت باره کښې فرمائی چه هم ددې امت باره کښې نازل شوې.﴿وَكَانُوْا شِيَعًا﴾نه خوارج مراددی. رسول اللهﷺ حضرت عائشه صديقه ؓ ته فرمائيل چه دې نه اصحاب بدعت مراد دی. داحديث هم غريب دې اومرفوعًا هم صحيح نه دې. ښکاره خبره دا ده چه دا آيت عام دې په هر هغه سړی باندې صادق راځی چه د اللهﷻ د دين نه ئې تفرقه بندی اختيارکړې وی اود دين مخالف وی. ځکه چه اللهﷻ خپل رسولﷺ د دين حق د هدايت سره مبعوث کړې دې، دې دپاره چه دين اسلام په ټولو اديانوباندې غالب کړی اود اسلام لار هم يوه ده په دې کښې هيڅ اختلاف او افتراق نشته چاچه جدا فرقه اختيارکړه لکه چه اويا(٧٠)فرقووالا،نود اللهﷻ رسولﷺ دهغوی نه بری دې.دا آيت په مثال د دې آيت دې لکه چه فرمائي اې نبیﷺ! ستاد پاره هم مونږ هغه دين خوښ کړو کوم چه د نوح ؑ د پاره وو(٣)په يو بل حديث شريف کښې دی چه مونږ د انبياؤ ډله داسې يو لکه علاتي اولاد،د علاتي اولاد پلار يو وی زمونږ د ټولو دين هم يو دې (٤)او هم دغه صراط مستقيم دې. اوهم دغه هغه هدايت دې چه ديو اللهﷻ دعبادت متعلق رسولانو پيش کړو اود آخری رسول ﷺ شريعت سره تمسک صراط مستقيم جوړشو. دې نه علاوه ټول څيزونه ضلالتونه او جهالتونه دی اوخپل ذاتي خواهشات دی پيغمبر دې نه خلاص دې. لکه څنگه چه په دې ذکرشوی آيت کښې فرمائي اې نبیﷺ! په تاباندې څه ذمه واری نشته.

د کافرانو معامله اللهﷻ ته حواله ده:-بيا ارشاد دې د دې کافرانو امر اللهﷻ ته حواله کړه هغه به د قيامت په ورځ دوی دخپلوعملونونه خبرکړی. لکه چه يو بل ځای کښې فرمائي کومو خلقو چه ايمان راوړ او څوک يهوديان شو يا د ستورو عبادت کونکی او يا چه کوم نصاری او مجوسيان دی او يا مشرکان دی د قيامت په ورځ به اللهﷻ د دې ټولو په يو ځاي فيصله اوکړی. (٥) اوس دې نه پس اللهﷻ

---

١) الطبری:٢٦٩/١٢.

٢) د دې په سند کښې عبادبن کثير متروک راوی دې.

٣)٤٢/الشوری:١٣.

٤) د دې تخريج سورت مائده آيت ۴۹ لاندې تيرشوې دې.

٥) ٢٢/احج: ١٧.

Scanned with Ca

د قیامت په ورځ د خپل حکم او عدالت دننه هم د خپل کرم او مهربانئ داسې بیان کوی.

مَنْ	جَآءَ	بِالْحَسَنَةِ	فَلَهٗ
هغه څوک	چې راغې	دنیکۍ سره	نودې هغه لره
	...........چا چې یوه نیکی اوکړه		..........نودهغه دپاره

عَشْرُ	اَمْثَالِهَا	وَمَنْ جَآءَ	بِالسَّيِّئَةِ	فَلَا يُجْزٰٓى	اِلَّا
لس	مثله اجر دهغې	اوهغه څوک چې راغې	دبدۍ سره	نوبدله به نشي ورکړې کیدې	مګر
لس چنده بدله ده	اوچا چه یوه ګناه اوکړه	........نوهغه ته به صرف دخپلې ګناه هومره سزا ملاویږی			

مِثْلَهَا	وَهُمْ	لَا يُظْلَمُوْنَ﴿۱۶۰﴾
په مثل دهغې	اوپه هغوئ به	ظلم نه کیږی
په هغوی باندې به هیڅ ظلم نشي کولې		

قوله تعالی: مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا

دنیکئی ثواب به څوچنده اوبدی به هم یوه لیکلې کیږی:-دا آیت مبارك په تفصیل سره رڼړا اچوی او دې نه پس آیت کښې اجمال دې. ددې آیت متعلق ډیراحادیث دی. دابن عباس﷛ نه روایت دې چه رسول اللهﷺ فرمائیلی دلته حضور(د اللهﷻ نه روایت کولو سره فرمائی) ستاسو رب عزوجل ډیرکریم او رحیم دې.که یو سړی د یو نیك کار اراده اوکړه خو په عمل کښې رانه وستلې شو نو بیا هم د هغه د پاره یوه نیکی لیکی اوکه عمل ئې اوکړو نو لس نیکئی لیکلې شی. دا زیاتوالې د ښه نیت په لحاظ باندې تر اووه سوو پورې هم رسیدلې شی. اوکه چا د یوې ګناه اراده اوکړه خو هغه ئې په عمل کښې نه ده راوستې نو د هغه د پاره هم یوه نیکی لیکی نو که هغه د ګناه ارتکاب اوکړی نو ګناه لس نه بلکه هم یوه لیکلې شی اوکه اوغواړی نو هغه هم ورانه کړی([1])د حضرت ابوذر﷛ نه روایت دې چه حضورﷺ فرمائیل چه چا یو نیك عمل اوکړودهغه د پاره لس حصې زیات ثواب دې بلکه دې نه هم زیات. اوکه یوه بدی ئې اوکړه نودهغې سزا هم یوه حصه ده بلکه کیدې شی چه هغه هم معاف شی. څوك چه ماسره ملاؤ شی اود ټولې دنیا هومره خطاګانې ئې هم راوړی وی خو چه شرك ئې نه وی راوړې نو بیا به هم زه په هغه باندې هم دومره مغفرت نازل کړم. څوك چه زما طرف ته یوه لویشت رانزدې کیږی زه دهغه طرف ته یو لاس وروړاندې کیږم او چه څوك یو لاس راوړاندې کیږی زه دوه لاسه وروړاندې کیږم او چه څوك زما طرف ته په قدم راروان وی زه دهغه طرف ته په منډه ورځم. ([2])

د ګناه کولو درې قسمونه:-دلته په دې خبره پوهیدل پکار دی چه کوم سړی د یوې ګناه اراده کړې وی او بیائې هغه په عمل کښې هم راوستې وی د دې درې قسمونه دی.کله خوداسې کیږی چه د اللهﷻ نه اوویریږی اوګناه پریږدی. داسې سړی ته هم د ګناه پریخودو یوه نیکی ورکولې شی اودا څیز په عمل او نیت باندې موقوف دې په دې وجه دهغه د پاره یوه نیکی لیکی لکه چه په صحیح حدیث کښې وارد دی چه ده د ګناه کار زما په خاطر پریخودو. اوکله داسې هم کیږی چه د ګناه کار هغه سړې سره د ارادې کولو هیریدو سره پریږدی نو اوس دهغه د پاره نه سزا ده او نه جزا.څکه چه هغه خو د خیر نیت

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب من هم بحسنة اوسیئة :۶۴۹۱، صحیح مسلم: ۱۳۱، السنن الکبری للنسائی: ۷۶۷۰

[2]) صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء باب فضل الذکر والدعاء والتقریب الی الله تعالی وحسن الظن به...:۲۶۸۷، ابن ماجه: ۳۸۲۱، احمد:۵/۱۵۳.

Scanned with Ca

نه ووکړي خو دشرکارئې هم نه ووکړي. اوکله داسې هم کيږی چه يو سړې د ګناه کار په عمل کښې د راوستلو کوشش کوی دهغې اسباب راپيداکوی خو عملاً هغه د دې د کولونه عاجز پاتې شی او مجبوره پاتې شی داسې سړې خو د ګناه مرتکب نه شو خو په شان د مرتکب به ګڼړلې شی اوده ته به سزا ملاويږی لکه چه په حديث صحيح کښې وارد دی که دوه مسلمانان دوه توري راواخلی او په خپل مينځ کښې جنګيږی نو قاتل او مقتول دواړه دوزخيان دی. خلقو ونيل يارسول اللهﷺ! قاتل خو صحيح دې چه هغه به دوزخی وی خودا غريب مقتول به ولې دوزخی وی. نو حضورﷺ اوفرمانيل چه هغه خو هم خپل ملګرې قتل کولو(۱)که د مقتول وار برابرشوې وو نو هم هغه به قاتل وو. نوکه اوس هغه قاتل جوړ نه شو نو دا د يو مجبورنی د وجه نه.حضورﷺ فرمائی چه څوك د يو نيکئی اراده اوکړی نود هغې د کولو نه وړاندې د هغه په نوم يوه نيکی ليکلې شی اوکه په عمل کښې راوستله نو د اللهﷻ د طرف نه لس نيکئی د هغه په عمل نامه کښې ليکلې کيږی خو چه چا د يو بدئی اراده اوکړه نو صرف په اراده به دهغه په نوم بدی نه شی ليکلې ترکومې چه هغه عمل اونه کړی. خو که عمل ئې اوکړو نود لسو بدو په ځائ به صرف يوه بدی دهغه په نوم ليکلې شی اوسره د ارادې که د ګناه نه منع شو نو بغيرد عمل کولو نه به هم يوه نيکی ليکلې کيږی ځکه چه اللهﷻ فرمائی چه د ده د ګناه نه منع کيدل زما نه د ويرې په وجه وو.

دخلقو څلور قسمونه:- دخريم بن فاتك اسدی رضی الله عنه نه روايت دې چه حضورﷺ فرمائی چه خلق څلور قسمه دی او اعمال شپږ قسمه، بعضې خو په دنيااو آخرت دواړوکښې خوش نصيب وی او بعضې په دنيا کښې خوش نصيب وی اوپه آخرت کښې دنصيب خاوندان نه وی.او بعضې په دنياکښې بد نصيب وی او دآخرت په لحاظ سره دنصيب خاوندان اوبعضې بدبخت خوپه دنيااوآخرت دواړوځايونوکښې بدنصيب ثابت شی.

د اعمالوشپږ قسمونه دا دی:-دوه قسمه خو واجب کونکی يعنی برابر ته به برابره بدله ملاويږی يا لس چنده يا اووه سوه چنده. نور نتيجه ورکونکی څيزونه دوه دی يعنی که څوك سړې مؤمن مړ شی اوهغه اللهﷻ سره څوك شريك نه وی ګرځولې نو په نتيجه کښې دهغه د پاره جنت دې اوچه څوك کافرمړ شو نو په نتيجه کښې د هغه د پاره دوزخ دې. او چاچه دنيکئی اراده اوکړه خو په عمل کښې رانه وستې شوه نو اللهﷻ خو پوهيږی چه دهغه په زړه کښې دا خبره وه اوهغه دا په عمل کښې د راوستلو حريص وو په دې وجه دده د پاره نيکی ليکلې کيږی. اوچه چا د اللهﷻ په لارکښې څه نفقه اوکړه نوکله خو لس درجې زيات ثواب ملاويږی اوکله دهغه دحسن نيت په سبب اووه سوو پورې اجر کښې زياتوالې کيدې شی(۲)حضورﷺ فرمائی چه د جمعې په مونځ کښې درې کسان حاضريږی يو خو داسې چه د رسم په توګه راغلی وی نودهغه راتلل خو فضول دی اود هغه حصه هم فضول ده. دوئم هغه سړې چه جمات کښې حاضريږی اودعاکوی خوکه اللهﷻ غواړی نودهغه دعا قبوله کړی اوکه غواړی نو نه ئې قبلوی. درئم هغه سړې چه جمات ته په داخليدو باندې بالکل خاموش وی د مونځ ګذارو په ستهونو باندې نه وړاندې کيږی چاته ديکې نه ورکوی او تکليف نه وررسوی نواوس د راتلونکې جمعې پورې اودې نه پس دريو ورځوپورې نو هم دهغه دا مونځ د ګناهونو کفاره جوړيږی. اودا په دې وجه دی چه اللهﷻ

---

[1])صحيح بخاری کتاب الايمان باب ﴿وان طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فاصلحوا بينهما...﴾ :۳۱،صحيح مسلم:۲۸۸۸، ابوداؤد: ۴۲۶۸، احمد: ۷/۴۶-۴۷، ابن حبان: ۵۹۴۵، بيهقی: ۸/۱۹۰.

[2]) ترمذی کتاب فضائل الجهاد باب ماجاء فی فضل النفقة فی سبيل الله :۱۶۲۵وسنده صحيح، نسائی:۳۱۸۸، احمد:۴/۳۴۵، ابن حبان: ۳۱، ابن ابی شيبه:۲/۳۸.

Scanned with Ca

فرمائي چه تاسو يوه نيکي اوکړئ نو لس حصې اجر به درکړم.[١]
د حضرت ابوذر ﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائي چه څوك هره مياشت درې روژې اوساتي نو هغه لکه چه د ټول کال روژې اوساتلې دا اجر هم د دې موضوعه اصولو په بناء باندې دې ځکه چه الله ﷻ د دې تصديق په خپل کتاب کښې فرمائيلې[٢]د يوورځ روژه دلسو ورځوبرابر نويه ټول کال کښې د شپږوديرشو اجر د دريو سوو او شپيتو ورځو اجر جوړيږي.د حضرت ابن مسعود ﷺ نه روايت دې او نور د سلفوديوې ډلې نه نقل دی چه آيت(مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا) کښې حسنه نه مراد کلمه توحيد يعنې (لااله الاالله) دې او(وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰۤى اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ) کښې لفظ(سيئة) نه شرك مراد دې. د دې آيت په تفسيرکښې نورهم ډير احاديث راغلي دی خوچه ما کوم بيان کړل هغه کافي دی.

قُلْ اِنَّنِيْ هَدٰىنِيْ رَبِّيْۤ

اے نبی اووايه|بيشکه زه چې يم|لارښودلې ماته|رب زما

(اني پيغمبره) ورته اووايه ماته زما رب د نيغې لارې

اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۚ دِيْنًا قِيَمًا مِّلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۚ

لارې نيغې ته | دين صحيح | طريقه | دابراهيم ﷺ | چې نيغ په حقه راوان وو

خودنه کړې ده |......... چه هغه محکم دين د ابراهيم طريقه ده چې کوږوالې په کښې نشته

وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝ قُلْ اِنَّ صَلَاتِيْ وَنُسُكِيْ وَمَحْيَايَ

اونه وو | د مشرکانونه | اووايه|بيشکه| مونځ زما|اودعبادت طريقې زما|اوژوندزما

اوهغه دمشرکانو په ډله کښې شامل نه وواورته اووايه چې زما مونځ اوزما ټول عبادتونه اوزما ژوند

وَمَمَاتِيْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝ لَا شَرِيْكَ لَهٗ ۚ وَبِذٰلِكَ

اومرګ زما | الله لره دې اچې پالونکې دمخلوقاتو دې | نشته شريك | هغه لره | اوپه دې باندې

اوزما مرګ هرڅه خالص دالله ﷻ دپاره دی | اوهغه دټول مخلوق پروردګار دې | هيڅوك نې شريک نشته | ماته هم ددې

اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِيْنَ ۝

حکم راکړې شوې دې ماته | اوزه | اول |احکم منونکې يم

حکم راکړې شوې دې | اوزه دهرچا نه اول دهغه حکمونه منونکې يم|

قوله‌تعالى:: قُلْ اِنَّنِيْ هَدٰىنِيْ رَبِّيْۤ

په نبی پاك ﷺ د الله ﷻ انعامات:- الله ﷻ خپل نبی پاك ﷺ ته حکم ورکوی چه دوی ته خبر ورکړه چه الله ﷻ په رسول الله ﷺ باندې څنګه څنګه انعامات کړی دی.د صراط مستقيم طرف ته ئې دهغه هدايت اوکړو په کومه کښې چه هيڅ کوږوالې نشته چه په يو دين باندې قائم دې او ملت ابراهيمی دې. هغه به په يو شان د الله ﷻ عبادت کولو هغه چرې هم شرك نه ووکړې. لکه چه فرمائي د ملت ابراهيم ﷺ نه د ناپوهه نه سوابه بل څوك روګردانی کوی[٣]اوفرمائي دالله ﷻ په لارکښې داسې کوشش کوه لکه

[١]) ابوداؤد كتاب الصلوه باب الكلام والامام يخطب: ١١١٣وسنده حسن.
[٢]) ترمذی كتاب الصوم باب ماجاء فی صوم ثلاثة ايام من كل شهر:٧٦٢، نسائی: ٢٤١١، ابن ماجه: ١٧٠٨،احمد:١٥٤/٥.
[٣] ٢/البقره: ١٣.

Scanned with Ca

ځنګه چه دکوشش کولو حق دې. هغه ته د ټولو نه غوره جوړکړې ئې او د دین متعلق ئې په تاسو هیڅ تنګی نه ده ایخودې. داهم هغه ستاد پلار ابراهیم ﷺ مذهب او مسلك دې(۱) اوفرمائی ابراهیم ﷺ ډیر الله پرست انسان وو هغه ډیر مخلص سړې وو اود شرك نه همیشه دپاره لرې وو د الله ﷻ د نعمتونو شکرکونکې وو. مونږ هغه ته په صراط مستقیم باندې هدایت کړې وو. په دنیا کښې هم هغه ته نیکئې حاصلې وې او په آخرت کښې هم د ټولونه په نیکو بندیګانوکښې شامل دې.

د شرك نه بیزارئی اوپه توحید باندې د قائم کیدلو حکم:- اوس مونږ ستا طرف ته وحی درلیږو چه د ملت ابراهیم ﷺ تابعداری اوکړې(۲) په دې اوچتوالی سره دا نه لازمیږی چه نبی اکرم ﷺ ته د ملت ابراهیمی د اتباع حکم دې په دې وجه حضرت ابراهیم ﷺ دحضوراکرم ﷺ نه اکمل او افضل شو.د دې دپاره زمونږ نبی ﷺ دهغه مسلك په خپله اتباع سره قیام عظیم وراوبښلو اود هغوی د دین تکمیل هم د حضور ﷺ سره اوشو.یو نبی هم د دې دین تکمیل اونه کړې شو اوهغوی ﷺ خاتم الانبیاء دې. د آدم ﷺ د اولادمطلقًا سردار دې اوپه مقام محمودباندې فائز دې اود قیامت په ورځ به ټول مخلوق هم د حضور ﷺ طرف ته رجوع کوی تردې چه حضرت خلیل الله ﷺ په خپله هم. ابن ابزی رحمه الله د خپل پلار نه روایت کوی وائی چه کله به سحر شونو حضرت نبی کریم ﷺ به فرمائیل چه مونږ په ملت اسلام او کلمه اخلاص باندې سحر کوو.(۳)

الله ﷻ خوښ دین اسلام دې:: دحضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د حضور ﷺ نه تپوس اوکړې شو کوم یو دین الله ﷻ ته ډیر خوښ دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل دحضرت ابراهیم ﷺ دین حنیف. د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت دې چه ما به خپله زنه د حضور ﷺ په اوږه کیخوده اود هغوی ﷺ د شانه به روستو دحبشیانو لوبې کتلې اوچه کله به ستړې شوم نو اخوا به شوم. په هغه ورځ حضور ﷺ فرمائیلې ووچه یهودیان دې په دې خبره خبرشی چه زمونږدین ډیرلوئ دې اوزه دشرك نه بالکل جدا اوسیدونکې دین سره رالیږلې شوې یم(۴) او وئی فرمائیل الله ﷻ فرمائ اووایه اې نبی ﷺ! چه زما مونځ او زما ټول عبادتونه زما ژوند او زما مرګ ټول د رب العالمین د پاره دی. اولکه ځنګه چه فرمائی اې نبی ﷺ! ته هم د خپل رب مونځ کوه اوهم د هغه د پاره قربانی کوه(۵) مشرکانوخوبه د بتانو عبادت کولو اود بتانو په نوم به ئی قربانی کوله. الله ﷻ د هغوی دمخالفت او انحراف حکم ورکوی. اود الله ﷻ د طرف نه په اخلاص سره د نیت او عزم حکم دې. وئی فرمائیل زما مونځ او زما عبادت هر څه د الله ﷻ د پاره دی. "نسك" دحج او عمره په وخت کښې قربانئی ته وائی. نبی کریم ﷺ د لوئ اختر په ورځ دوه ګډان قربانی کړل اوچه کله ئی ذبحه اوکړه نووئی فرمائیل ﴿اِنِّیْ وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِیْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِیْفًا وَّمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِکِیْنَ﴾(۶)

داَوَّلُ الْمُسْلِمِیْنَ مطلب:- داول المسلمین نه مراد د دې امت اولنی مسلمان. ټولوانبیاء کرامو به دحضور ﷺ نه وړاندې هم د اسلام دعوت ورکولو.اصل اسلام الله ﷻ خپل معبود جوړول دی اوهغه واحد لاشریك ګڼړل دی لکه چه فرمائی مونږ تانه وړاندې څومره هم چه رسولان لیږلې دی د هغه ټولو طرف ته هم دغه وحی وه چه الله ﷻ هم یو دې څوك دهغه شریك نشته او هم د هغه عبادت کوئی.الله ﷻ فرمائی چه نوح

---

(۱) ۲۲/الحج: ۷۸.

(۲) ۱۶/النحل: ۱۲۰و۱۲۳.

(۳) احمد:۴۰۶/۳وسنده صحیح، عمل الیوم واللیلة:۱۳۳/۱، دارمی:۲۹۲/۲،ابن ابی شیبه:۶۵۹۱.

(۴) احمد:۱۱۶/۶وسندحسن، مسند الفردوس: ۳/۲/۲.

(۵) ۱۰۸/الکوثر:۲.

(۶) ابوداؤد کتاب الضحایا باب مایستحب من الضحایا:۲۷۹۵، وهوحسن، ابن ماجه: ۳۱۲۱.

Scanned with Ca

ﷺ خپل قوم ته واني که چرې تاسو زمانه مخ اړوني نو ايا ماتاسونه د تعليم او تبليغ څه معاوضه غوښتې؟ ماته خو به الله ﷻ اجر راکوی ماته حکم دې چه د ټولونه اول زه اسلام راوړم. او وني فرمائيل چه څوك د ملت ابراهيم ﷺ نه ډډه کوی هغه ډير ناپوهه دې. مونږه هغه په دنيا کښې هم خوښ کړې دې او په آخرت کښې هم په لويو الله پرستوکښې دې. کله چه الله ﷻ ابراهيم ﷺ ته اوفرمائيل چه اسلام راوړه نو هغه زر اووئيل ﴿أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَٰلَمِينَ﴾.

د انبياء کرامووصيتونه: -ابراهيم ﷺ خپلو خامنوته وصيت کړې وواويعقوب ﷺ هم چه اې خامنو الله ﷻ تاسو دپاره دادين مخصوص کړې دې.ترهغه وخته پورې مه مرئی ترکومې چه مسلمانان نه ئي او يوسف ﷺ فرمائيلې وو اې ربه! تاماته ملك او دولت راکړو ماته دې د خوبونو تعبير اودخبروتاويل اوخودلو.ته د آسمانونواوزمکو پيداکونکې ئی ته په دنيا اوآخرت کښې زما ولی ئی.ته ماترمرګه پورې مسلمان اوساته اود مرګ نه پس زما شمير په صالحانوکښې اوکړه([1])موسی ﷺ وئيلې وو چه اې خلقواکه تاسو ايمان لرئی نوهم په الله ﷻ باندې يقين اوساتئی نود هغه امت وئيلې وو چه مونږ هم په خپل رب باندې توکل ساتو. اې ربه ته مونږ د ظالمانو نشانه مه جوړوه او په خپل رحمت سره د دې کافرانونه خلاصې راکړه([2]) اوفرمائی چه مونږ تورات نازل کړو په کوم کښې چه هدايت او نوردې د کوم په ذريعه چه دهغوی نه پس اسلام راوړونکی انبياؤ به يهوديانو ربانيانو او احبارويه مينځ کښې فيصلې کولې([3])اوفرمائی چه کله مونږ حواريانوته اووئيل چه په ما باندې او زما په رسول باندې ايمان راوړئی نوهغوئی وئيل چه اومونږ ايمان راوړې دې او اې الله ته ګواه اوسيږه چه مونږ مسلمانان يو.([4])

شريعت محمدی ﷺ سره ټول دينونه منسوخ شو: - نو الله ﷻ خبرورکړو چه هغه ټولو رسولانوته اسلام ورکولوسره ليږلې ووخو دانبياؤ دا امتونه دخپل خپل شريعت لحاظ کولوسره په جداجدا مسلك باندې وو او بعضې نبی به د بعضو فروعی مسلك منسوخ کولو او خپل مسلك به ئې جاری کولو ترديې چه د شريعت محمدی ﷺ په ذريعه باندې نور ټول دينونه منسوخ کړې شو او دين محمدی ﷺ به کله هم نه منسوخ کيږی هميشه به قائم او کامياب وی. ترقيامته پورې به د دې دين جهنډې اوولو انبياء

د ټولو انبياء کرامو عقيد يوه اوشريعتونه جداجداوو: -په دې وجه حضور ﷺ فرمائيلی چه مونږ ټول انبياء کرام علاتی اولاديو يعنی څنګه چه د علاتی اولاد پلاريو وی زمونږ د ټولو دين هم يو دې([5]) ټول الله ﷻ وحده لاشريك له منی اوهم د هغه عبادت کوی سره د دې نه چه شريعتونه ئې بدل وی. دا شريعتونه په شان د منيندو دی لکه څنګه چه اخيافی رونړه د دې برعکس وی چه مور ئې يوه وی او پلاران بيل بيل وی او د حقيقی رور هم يو مور پلار وی نو لګه د امت مثال د سکه رونړو په شان دې.

د حضرت علی ﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ به کله د مونځ تکبير وئيلو نو دا به ئې وئيل او شروع به ئې کوله ﴿إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾بيا به ئې د مانځه نه اول يا روستو دا دعا لوستله﴿اللهم انت الملك لااله الاانت انت ربی وانا عبدك ظلمت نفسی واعترفت بذنبی فاغفرلی ذنوبی جميعاً انه لايغفرالذنوب الاانت واهدنی لاحسن الاخلاق لايهدي لاحسنها الا انت واصرف عنی سيئها لايصرف عنی سيئها الا انت تبارکت وتعاليت استغفرك واتوب اليك﴾([6])

---

[1] ١٢/يوسف: ١٠١.

[2] ١٠/يونس: ٨٤،٨٦.

[3] ٥/المائده: ٤٤.

[4] ٥/المائده: ١١١.

[5] د دې تخريج په سورت مائده آيت ٤٨ لاندې تيرشوې دې.

[6] صحيح مسلم کتاب الصلاة المسافرين باب صلاة النبی ﷺ ودعائه بالليل:٧٧١، ترمذی:٣٤٢٢،ابوداود: ٧٦٠، نسائی:١٢٩٢، احمد:١٠٢/١.

Scanned with Ca

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ

وو وايه | آيا بغير د الله نه|

| ورته اووايه چې آيا د الله ﷻ نه

اَبْغِيْ رَبًّا وَّهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ؕ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا

تلاش کړم زه| بل رب| او حال دا چې هغه| رب دې دهر څيز| او نه کسب کوي | هر نفس | مګر

سوا بل څوک رب اولټوم | حال دا دې چې صرف هغه دهر څيز رب دې | او څوک چې کوم ګناه کوي

عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۚ ثُمَّ

ذمه واري ئې په هغه بانده ده| او نه بار ګوي| يو بار اوچتونکې| بار | دبل چا | بيا

هم هغه ته به ئې سزا ملاويږي| او هيڅوک دبل چا بوج نشي اوچتوى| بيا به تاسو ټول الله ﷻ ته

اِلٰى رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ

رب ستاسو ته | واپس تلل دی ستاسو | نو خبر به کړي تاسو | په هغه څه| چې وئ تاسو

پيش کيږئ| نو هغه به تاسو ته هغه خبرې ښکاره کړي| کومو کښې چې به

فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۶۴﴾

په هغې کښې اختلاف به موکوو|

تاسو اختلاف کولو|

قوله تعالى:: وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۚ

اسلافوته داخلافو د نيکواعمالوثواب ملاويږی خو دي بد به بل نشي اوچتولې: اې نبی ﷺ! دې مشرکانو ته د اخلاص دعبادت او توکل باره کښې اووايه چه آيا زه رب پريږدم او څوك بل رب جوړ کړم او حال داچه هغه خودهرهغه څه رب دې کوم چه زه رب جوړ کړم هغه رب يوازې زما تربيت کوی اوزما حفاظت کوی او زما په هرکارکښې زما مدبر دې پس زه خو به د هغه نه بغير دبل چا په وړاندې ټيټ نه شم ځکه چه ټول مخلوق هم دهغه دې او دحکم حق صرف هغه لره دې. مقصد دا چه په دې آيت کښې د اخلاص او توکل حکم دې لکه چه ددې نه وړاندې آيت کښې دعبادت د اخلاص تعليم وو اودا مضمون په قرآن پاك کښې په کثرت سره يو بل سره يوشان ليدلې کيږي لکه چه الله ﷻ فرمائی چه نه داسې اووايه چه مونږ هم ستا عبادت کوو او هم تانه امداد غواړو ([1])

اوفرمائی چه هم د هغه عبادت کوه اوهم په هغه باندې يقين ساته او فرمائی چه اووايه هغه رحمن دې مونږ ايمان راوړې او هم په هغه باندې توکل کوو([2]) او فرمائی چه هغه د مشرق او مغرب رب دې هغه الله ﷻ يوازې دې هم هغه الله ﷻ خپل وکيل اوګڼړئ([3]) اونور هم د دې په شان آياتونه شته. فرمائی چه که يو سړې نامناسب عمل اوکړی نودهغه د ګناه رد عمل به هم په هغه باندې وی. د يود ګناه بوج به بل نه اوچتوی اودهغه کفاره به نه جوړيږی. د دې آياتونو په ذريعه خبر ورکولې شی چه د قيامت په ورځ

---

[1] ۱/الفاتحه:۵.

[2] ۶۷/الملك :۲۹.

[3] ۷۳ /المزمل: ۹.

به چه کومه سزا وی هغه به د حکمت او عدل په بنیاد وی. د اعمالو بدله به هم عمل کونکوته ملاویږي. که نیکی کړې وی نو نیکه بدله اوکه بدی ئی کړې وی نو بده بدله دیو خطابه د بل په سر نه شی اچولې هم دغه خو د هغه انصاف دې لکه چه فرمائی که د ګناه کار څوك کوی نود هغې بوج به بل څوك نه اوچتوی که د هغه څومره نیزدې خپلوان ولې نه وی (۱)

د ظلم او خضم مطلب.- ﴿فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَّلَا هَضْمًا﴾ په تفسیرکښې علماؤ وئیلې دی چه په چا به هم ظلم نه شی کولې چه دبل د ګناه بوج په خپل سر واخلی اونه به دا ظلم وی چه د هغه د نیکئی نه به څه کمی کولې شی او فرمائی چه هر یوکس به د خپل بدعمل په وجه راګیر وی دسزا ملاویدلو پورې به خلاصې نه وی خو اصحاب یمین (۲) یعنی د ښی طرف والا به آزاد وی چه د هغوی دنیکو اعمالوبرکت به دهغوی اولاداوخپلوانوته اورسی. لکه چه په سورت طورکښې فرمائی چه څوك ایمان راوړی اود هغوی په اتباع کښې د هغوی اولاد هم مؤمنان جوړیدې شی نود اولاد د ایمان او نیك عمل اثر د هغوی اسلافوته رسی. یعنی اسلافوته د اخلافو د نیکو اعمالو ثواب ملاویږی خوداخلافو د اجر نه به کمې نه شی کولې او دجنت اوچتو درجو ته چه دهغوی نیك اولاد رسیدلې دې دهغوی اسلاف به هم اورسولې شی. اودخوئ د نیکو بدله به پلارته هم ملاویږی سره د دې چه هغه دخوئ په نیکو اعمالوکښې شریك نه وو. اود دې اخلافو داوچتو درجو په ثواب کښې به څه کمې نه شی کولې. او دواړه به مونږ برابر کړو بلکه خامن به هم د پلارانو دعملونو په برکت هغوی ته اورسولې شی. دا دهغه خاص فضل دې. او فرمائی چه هریو سړې د خپلو کړو د پاره ګانړه دې یعنی په خپلو بدکردارو کښې دننه دې. بیافرمائی چه تاسو به هم خپل رب ته واپس راګرځئی. یعنی چه څه کول غواړئی په خپل ځائ کوئی او مونږ به هم په خپل ځائ خپل کار کوو. آخر تاسو به یو ورځ زمونږ مخې ته راځئی او هغه الله ﷻ به ټول مؤمنان او مشرکان د هغوی د عملونونه خبر کړی. او په دنیاکښې چه د آخرت باره کښې کوم کوم اختلافات ساتل ټول به ښکاره کړې شی. اوونې فرمائیل چه اې نبی ﷺ! اووایه چه تاسو کوم ګناهونه کړې وی د هغې باره کښې به زمونږ نه سوال نه کیږی اوزمونږ د عملونو تپوس به تاسونه نه کیږی. الله ﷻ به مونږ ټول راجمع کړی بیا به په حق او انصاف سره فیصله کوی هغه فتاح علیم دې. (۳)

الْاَرْضِ	جَعَلَكُمْ خَلٰٓئِفَ	الَّذِىْ	وَهُوَ
دزمکې	چې جوړې کړئ تاسوخلیفګان	هغه ذات دې	اوهغه
اوالله ﷻ هغه ذات چې تاسوئې په زمکه خلیفګان جوړ کړی یئ			

لِّيَبْلُوَكُمْ	دَرَجٰتٍ	فَوْقَ بَعْضٍ	بَعْضَكُمْ	وَرَفَعَ	
چې آزمیښت اوکړی ستاسو	په درجوکښې دپاره ددې	دپاسه دځینو	ځینې ستاسو	اوپورته ئې کړل	
اوتاسو کښې ئې بعضو ته په نورو بعضو اوچتې درجې ورکړی دی چې په ستاسوباندې په هغه					

الْعِقَابِ	سَرِيْعُ	اِنَّ رَبَّكَ	اٰتٰىكُمْ	فِىْ مَآ
په سزا ورکولو کښې	ډیر تیز دې	بیشکه رب ستا	چې درکړی ئې دی تاسوته	په هغه څه کښې
هغه نعمتونو کښې امتحان اوکړی کوم چې ئې تاسوته درکړی دی بیشکه الله په سزا ورکولو کښې تیز دې				

(۱) ۳۵/فاطر: ۱۸.
(۲) ۷٤/المدثر: ۲۸.
(۳) ۳٤/سبا: ۲۵-۲۶.

وَإِنَّهُ	لَغَفُورٌ	رَّحِيمٌ
اوبیشکه هغه	خامخا بښونکې	رحم کونکې دې
اوهغه ډېر بښونکې اومهربان ذات دې		

قوله تعالی: لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ آتَاكُمْ

د درجوتقسیم یوازمیښت دی:-ارشاد دې چه تاسوبه یوبل پسې په زمکه کښې کلی آبادول اود اسلافو نه پس به داخلافوزمانه راتله. اود یو بل جانشین شوئی لکه چه فرمائی که چرې مونږ غوښتلې نو ستاسوجانشین به مو ستاسو اولاد یا بل څوك جوړولو په ځای فرښتې جوړولې او تاسونه پس به هغوی ستاسو ځای نیولې اوفرمائی چه دا زمکه هغه تاسو ته یوبل پسې درکړې ده او وئی فرمائیل چه زه به زمکه کښې یو خپل خلیفه جوړول غواړم. اووئی فرمائیل چه زردې چه ستارب به ستاسو دښمن هلاك کړی او تاسو به د هغه په ځای راولی او بیا دا ګوره چه تاسو ددې نه پس څه کردار پیش کوئی. اوفرمائی چه یوډ‌پاسه بل درجې جوړې کړی دی یعنی رزقونه اخلاق او محاسن اومساوی مناظر او اشکال په دې تولوکښې یو دبل نه کم زیات دی. لکه چه اوفرمائیلې شو مونږ دهغوی په دنیاوی ژوندکښې د هغوی شریك معیشت تقسیم کړو اودبعضو درجې په بعضوباندې اوچتې کړې[1]څوك امیردې څوك غریب دې څوك آقا دې او څوك نوکر. اووئی فرمائیل چه غور خو اوکړئی چه چاته په چا باندې څنګه غوره والې اوترجیح ورکوو خود دنیاوی درجونه قطع نظر د آخرت درجې ډیر لوئ څیزدې او ډیر غوره والې لری. اوفرمائی چه د درجو دا فرق په دې وجه دې چه مونږ تاسو ازمیښت کړو. دولت مندته په دولت ورکولوبه د هغه نه تپوس کولې شی چه ددې دولت شکردې څنګه اداکړې وو. اود غریب نه به تپوس کولې شی چه په خپله غریبئی دې صبرهم کړې وو که نه.

ښځه غټه فتنه ده:-ابوسعیدخدری‌ رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیل چه دنیا تازه او آباده ده الله ﷻ د نورو نه پس تاسوته د دنیا نه فائده اوچتولو موقع در کړې ده اوتاسو ئی دهغوی جانشین جوړکړئی اوس به مونږ ګورو چه د هغوی نه پس به اوس تاسو څه کردار اداکوئی. اې خلقو! د دنیا نه اوویریږئی او د ښځونه اوویریږئی رومبئی فتنه چه کومه بنی اسرائیلوکښې پیدا شوې وه هغه هم د ښځو متعلق وه[2] اوفرمائی چه الله ﷻ ډیرزر سزا ورکونکې دې.یعنی د دنیا ژوند به ډیر زرختم شی او عاقبت او سزا سره به مخ شئی او هغه ډیر غفور او رحیم هم دې.

دلته ویره هم ورکولې شی او ترغیب هم ورکولې شی چه د دې حساب او عقاب به ډیر زر راشی اود الله ﷻ نافرمانی او د رسولانومخالفت کونکی به ډیر راونیولې شی. چا چه الله ﷻ دوست جوړکړو نو الله ﷻ دهغه کارساز دې او بښونکې اومهربان دې. په اکثرو ځایونوکښې په قرآن پاك کښې دا دواړه صفتونه یعنی غفور او رحیم همیشه په یوځای راغلې دی. لکه چه فرمائی ستا رب دخپلو بندګانو د ګناهونو بښلوپاره کښې ډیر بښونکې دې. اودې سره دهغه نیول هم ډیر سخت دی[3]او وئی فرمائیل اې نبی ﷺ ازمابندګانوته اووایه چه زه بښونکې او مهربان یم او زما عذاب هم ډیرسخت دې.[4] ترغیب اوترهیب باندې مشتمل آیاتونه ډیر زیات دی. کله خو بندګانوته د جنت صفتونوبه بیانولو

---

[1] ٤٣/الزخرف: ٣٢.

[2] صحیح مسلم کتاب الرقاق باب اکثر اهل الجنة الفقراء واکثر اهل النار النساء...: ٢٧٣٢، ترمذی: ٢١٩١، ابن ماجة: ٤٠٠٠، احمد:٣/19، مسند ابی یعلی:١١٠١، ابن حبان: ٣٢٢١.

[3] ١٣\الرعد: ٦.

[4] ١٥/الحجر: ٤٩.

Scanned with Ca

سره ترغيب ورکوي اوکله د دوزخ ذکر فرمائيلوسره ئې د هغې دعذاب نه اود قيامت تباهونه ويروي او کله په يو ځائ د دواړو ذکر فرمائي. الله ﷻ دې په خپلو احکاموکښې مونږ اطاعت گذار جوړکړې اود گناهگارو د ډلې نه مو دې لرې اوساتي.

قوله تعالى: ﴿إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ﴾

د الله ﷻ دعذاب اود هغه درحمت عظمت:-رسول الله ﷺ فرمائيلي که مؤمن ته دا معلومه شي چه د الله ﷻ عذاب څومره سخت دې نو څوك به د جنت طمع قدرې اونه کړي واني به چه ددوزخ نه خلاصې بيامومم نو بس دې اوکه کافر دا معلومه کړي چه د الله ﷻ رحمت څومره زيات دې نو هغه به هم د جنت نه نااميده نه شي حالانکه دهغه د جنت هيڅ حق نشته. الله ﷻ د رحمت سل حصې ساتلي دي په دې کښې ئې يوه حصه په ټولو مخلوقاتوکښې تقسيم کړه هم د دې حصې په ورکولوکيدوباندې خلق اوځناور په يوبل باندې رحم او همدردي کوي او باقي يوکم سل حصې د رحم الله ﷻ خپل ځان سره ساتلي دي.[1] دې نه اندازه کيدې شي چه د هغه رحم به څومره زيات وي. حضور ﷺ فرمائيلي دي چه کله الله ﷻ مخلوقات پيدا کړل نو په خپل کتاب لوح محفوظ کښې ئې اوليکل کوم چه هغه سره د عرش د پاسه دې چه زما رحمت به زما په غضب باندې غالب وي.[2] هم د دې يوې حصې دا برکت دې چه ځناور غوا اوښه وغيره بچې هم دچقنړي کولونه بچ کيږي اوکه بچې دپښولاندې راځي نو بچ کيږي ترې او احتياط ورسره کوي.[3]

آياتونه		سورة الاعراف مكية وهي مائتان وست ايات واربع ركوعا		ركوع گاني
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ		
۲۰۶		شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې		۲۴

الٓمّٓصٓ ۝١ | كِتٰبٌ | اُنْزِلَ | اِلَيْكَ | فَلَا يَكُنْ | فِيْ صَدْرِكَ

ال م ص | دا يوکتاب دې | چې نازل کړې شوې دې | تاته | نو نۀ دې وي | په سينه ستا کښې

..........دا قران پاک يو کتاب دې چې تاته نازل شوې دې | نوستا سينه دې په دې خبره نه

حَرَجٌ | مِّنْهُ | لِتُنْذِرَ | بِهٖ | وَذِكْرٰى | لِلْمُؤْمِنِيْنَ ۝٢

څه تنگي | ددې نه | دپاره ددې چې اوويروې ته | په دې سره | اونصيحت دی | دپاره دمومنانو |

تنگيږی | چې خلق پرې (دالله ﷻ دنيولونه) ويروې | اومومنانوته پرې نصيحت کوې

اِتَّبِعُوْا | مَآ | اُنْزِلَ | اِلَيْكُمْ | مِّنْ رَّبِّكُمْ

پيروی اوکړئ | دهغې کتاب | چې نازل کړې شوې دې | تاسو ته | دطرفه درب ستاسونه |

اوتاسو په هغه (کتاب) عمل کوئ چې تاسو ته دخپل رب طرفنه راغلې دي |

---

[1]) احمد: ۴۸۴/۲، وهوصحيح ددې معنی روايت صحيح مسلم: ۲۷۵۵ کښې هم موجود دې.

[2]) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿ويحذركم الله نفسه﴾: ۷۴۰۴، صحيح مسلم: ۲۷۵۱، ترمذی: ۳۵۴۳، ابن ماجه: ۴۲۹۵، ابن حبان: ۶۱۴۳، احمد: ۳۱۳/۲.

[3]) صحيح بخاری کتاب الادب باب جعل الله الرحمة فی مائة جزء: ۶۰۰۰، صحيح مسلم: ۲۷۵۲، ابن حبان: ۶۱۴۸.

Scanned with Ca

وَلَا تَتَّبِعُوْا	مِنْ دُوْنِهٖٓ	اَوْلِيَآءَ ط	قَلِيْلًا مَّا	تَذَكَّرُوْنَ۝
اوڅه کوئ پیروي| بې دالله نه	دنوروسرپرستانو | ډیرکم دي| هغه	چي تاسوئې قبلوئ|		

او دالله نه سوا دنورومشرانوتابعداري مکوئ\| خو(افسوس) چې تاسوډیرکم نصیحت قبلوی\|

قوله تعالى :: وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ۝

قرآن پاک نصیحت او دهدایت کتاب دی:- حروف مقطعات دهغې د معنې اودې سره متعلق د اختلاف باره کښې په سورة بقره کښې خبره تیره شوې ده. ﴿الٓمّٓصٓ یعنی اناالله افضل﴾ داکتاب ستاد رب د طرف نه نازل شوې دې اوس د دې په تبلیغ کښې په خپل زړه کښې څه کوتاهی مه راوله. اوداسې صبر اختیار کړه لکه چه اولوالعزم پیغمبرانو علیهم السلام اختیارکړې وو.د دې دنازلولو مقصد دا دې چه د دې په ذریعه کافران اوویروه او مؤمنانود پاره خو دا قرآن پاك نصیحت دې. مؤمنانوخود نازل شوی قرآن پاك اتباع کړې ده او نبی امیﷺ چه کوم کتاب پیش کړې دې دهغه په نقش قدم باندې روان دی. اوس دا مه پریږده چه غیرپسې روان شې او مه د اللهﷻ د حکم د دائرې نه وتلوسره د غیر په حکم روان شې. خو عبرت او نصیحت حاصلونکی ډیر کم دی اوته ټولوته عبرت هم نه شې ورکولې که هر څومره کوشش او حرص ولې اونه کړې. اوفرمائی چه که ته دهرچاد خوشحالولو کوشش کوې نودا خلق به تا د اللهﷻ د لارې نه واړوی[1] اکثر خلق ایمان نه راوړی او مشرکان پاتې کیږی.[2]

وَكَمْ مِّنْ قَرْيَةٍ	اَهْلَكْنٰهَا	فَجَآءَهَا	بَاْسُنَا	بَيَاتًا
اوډیر دکلونه	| چی هلاك کړل مونږه هغه کلی| نوراغې	دغه کلوته| عذاب زمونږه|	دشپې	

اوڅومره ډیرکلی وو چې مونږ تباه کړل\| نوهغوئ ته زمونږ عذاب راغلو په داسې وخت کښې راغلو چې شپه وه

اَوْ هُمْ	قَآئِلُوْنَ۝	فَمَا كَانَ	دَعْوٰىهُمْ	اِذْ	جَآءَهُمْ
یاهغوئ|دغرمې خوب کونکی ووْ	| پس نه وه	| ویناد هغوئ	| کله چی| راغې هغوئ ته		

یا دا چې هغوئ دغرمې په خوب اوده وو\| نود عذاب په وخت کښې دهغوئ په خوله باندې ددې وینا

بَاْسُنَآ	اِلَّآ	اَنْ قَالُوْٓا	اِنَّا كُنَّا	ظٰلِمِيْنَ۝	فَلَنَسْئَلَنَّ
عذاب زمونږه| مګر| وئیل به ئې| بیشکه ووْ مونږه| ظالمان	| پس خامخا به تپوس کوؤمونږه				

نه سوا بل څه نه وو چې بیشکه مونږ ظا لمان وو\| ....مونږ به ضرور دهغه خلقونه تپوس کوو

الَّذِيْنَ	اُرْسِلَ	اِلَيْهِمْ	وَلَنَسْئَلَنَّ	الْمُرْسَلِيْنَ۝ لا
دهغه کسانونه|چی لیږلې شوی دی| هغوئ ته| اوخامخابه تپوس کوؤ| مونږه درسولانو نه|				

چې پیغمبران ورته لیږلې شوی وو\| اود پیغمبرانو نه به هم ضرور تپوس کوو(چه تاسو زما پیغام رسولې وو که نه)

---

[1] ۶/الانعام: ۲۴۶.

[2] ۱۲/یوسف: ۱۰۶.

Scanned with CamScanner

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَّمَا كُنَّا غَآئِبِيْنَ۝ وَالْوَزْنُ

پس خامخا به بیان کړو مونږ | په هغوئ باندې | علم سره | او نه یو مونږ | غائب | او وزن به

او بیابه ورته دهغوئ د اعمالو ټوله قصه په یقین سره بیان کړو | آخر مونږ خو ناخبره نه یو | او په دغه

يَوْمَئِذِ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ

په دغه ورځ | حق وی | نو هغه څوك | چې درنې شوې | تلې دهغه | نو دغه کسان | هم هغوئ

ورځ د عملونو تول حق دې | نو چې دچا د (نیک عمل) تله درنه شی | نو هم دغه خلق به

الْمُفْلِحُوْنَ۝ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ

خلاصې موندونکې دی | او هغه څوك | چې سپك شو | تولونه دهغوئ | پس دغه | هغه کسان دی

کامیاب وی | او چې دچا (دنیکو عملونو) تله سپکه شی | نو دغه خلقو په خپله

خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا

چې په نقصان کښې ئې اچولی دی | ځانونه خپل | په سبب دهغې | چې وو هغوئ | چې په آیتونو زمونږ به ئې

خپل ځانونه په تاوان کښې اچولی وو | ځکه چې زمونږ آیتونو سره ئې

يَظْلِمُوْنَ۝

ظلم کولو |

زیاتې کړې وو (چه دروغ ئې ورته وئیل |

قوله تعالی:: اِلَّآ اَنْ قَالُوْٓا اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ۝

دظالمانو پخپل ظلم باندې اعتراف اودهغوی تباهی:-څومره کلی مونږ درسولﷺ په مخالفت باندې هلاك کړی دی.د دنیا او آخرت رسوائی مو هغوی پسې شاته لګولې ده.لکه چه فرمائی تاته وړاندې رسولانو سره ټوقې مسخرې شوی دی اودا خنداګانې کونکی هغې په سزاکښې هلاك کړې شوی دی لکه چه فرمائی چه مونږ ډیر زیات کلی دهغوی د ګناهونوپه سبب هلاك کړل. چه کله هلاك کړې شو نود هغوی لوئ لوئ محلونه اوقلعه ګانې ورانې او پریوتلې پرتې دی دهغوی چینې اونهرونه مات ګډوډ پراته دی. اوفرمائی هغوی د خپل معیشت په فراخئی باندې ناز اوکړو نو مونږ هغوی هلاك کړل د هغوی کورونه داسې شولکه چه په هغې کښې هډو څوك اوسیدلې نه وو مګر لږ شان خلق بچ شو.اوس د هغې وارثان هم مونږ یو. اوفرمائی چه زمونږ عذاب هغوی له د شپې په اودو راغلو اویادغرمې د آرام په وخت کښې ناڅاپی.اودا دواړه وختونه د غفلت دی لکه چه فرمائی دې خلقوته ددې ویره نشته چه زمونږ عذاب به دوی د شپې په اودو راګیرکړی یا به سحر وختی راشی اوهغوی په خپلو فضول کارونوکښې اخته وی اودا پخپلو ګناهونو باندې چل ول کونکی ددې خبرې نه نه ویریږی چه الله ﷻ به هغوی په زمکه کښې ورخښ کړی یاداسې ناڅاپی عذاب راتلې شی چه دهغوی په وهم او ګمان کښې به هم نه وی.یا به هغوی د سفر په وخت کښې راګیرکړی اوهغوی به د دې څه علاج نه شی کولې. اوفرمائی چه کله عذاب په هغوی باندې راشی نود دې ویناً نه بغیر به ترې نور څه جوړنه شی چه قصور او خطا هم زمونږ وه.

هرقوم د واضح دلیل نه پس هلاک شوی دي-لکه چه فرمائی داسې ډیرکلی چه دحد نه ئی تجاوز

Scanned with Ca

کړې وو مونږ برباد کړی دی. داپورتنې ایت د نبی کریم ﷺ د دې حدیث واضح دلیل دې چه یو قوم هم نه دې هلاك شوې ترکومې چه د هغوی ټول عذرونه ختم کړی شوی نه دی. عبدالملك رحمه الله نه تپوس اوکړې شو چه دا به څنګه وی نو هم دا آیات ئی لوستلې وو چه کله زمونږ عذاب راورسیدونو هم دائی وئیل چه زیاتې هم زمونږ د طرف نه وو. اوفرمائی چه چاته نبی لیږلې شوې دې د هغوی نه به خامخاتپوس کیږی. لکه چه فرمائی هغوی نه به تپوس کیږی چه رسولانوته تاسو څه جواب ورکړې وو کله چه هغوی د تبلیغ خپله فریضه ادا کړې وه. فرمائی چه په هغه ورځ به الله ﷻ رسولان راجمع کړی اوتپوس به ترې اوکړی چه ستاسوقوم تاسوته څه جواب درکړې وو؟ هغوی به وائی چه مونږ ته علم نشته ته دغیبوخبرو پیژندونکې ئی. اوس به الله ﷻ د قیامت په ورځ د هغه خلقونه تپوس اوکړی چه تاسو رسولانوته څه جواب ورکړې وو. نو فرمائی چه مونږ به داسوال درسولانونه هم کوو اودهغوی د قومونونه هم. حضور ﷺ فرمائیلی دی چه تاسو خلق ذمه وار افسران تاسو ټولونه به د خپلو خپلو ماتحتانو او لاندې خلقو باره کښې تپوس کیږی. د بادشاه نه به د قوم باره کښې تپوس کیږی دسړی نه به دښځې اود بچو په باره کښې تپوس کیږی اود نوکر نه به د هغه د مالك د مال تپوس کیږی.([1]) اوفرمائی چه مونږ به په یقین سره هغه هر څه اوښایو نو مونږ خو بې خبره نه یو. د قیامت په ورځ به دهغوی عمل نامه کولاوولې شی اود هغوی داعمالو تول او لټون به کیږی. الله ﷻ هرڅیز ته ګوری اوهغه خو دغلا په نظر اچولو باندې هم خبردار دې او د زړونو راز پیژنی. که پانړه راپریوځی یا په تیاره کښې یوه دانه پرته وی نوهغه ته علم دې په کتاب مبین کښې څه نشته اوچه او لمده هرڅه شته

قوله تعالی:: وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ ۚ.

قیامت په ورځ د عدل تله:-ارشاددې اعمال دقیامت په ورځ تول کول حق دی دې دپاره چه په چا باندې ظلم اونه شی. لکه چه فرمائی مونږ به د قیامت په ورځ د انصاف تله اودرو دې دپاره چه په چا باندې ظلم اونه شی. که د اوری د دانې هومره عمل هم وی نو پاتې کیږی به نه اود شمیر دپاره هغه کافی وی اوفرمائی الله ﷻ یوه ذره هم په چا باندې ظلم نه کوی. که یوه نیکی وی نو هغه دوچنده درې چنده کولې شی. دا اجرعظیم د هغه د طرف نه د انعام په توګه دې([2]) فرمائی چه په تول کښې څوك دروند شو هغه په مزوکښې شو اوچه څوك سپك شو هغه دوزخ ته پریوتلو. پوهیږې چه هاویه څه څیز دې؟ سورکړې شوې اور دې. اوفرمائی چه کله شپیلئی پوکوهلې شی نو ټولې رشتې او خپلولئی به ختمې شی اونه به څوك د چا تپوس کوی. د چا وزن چه دروندشو هغه کامیاب شو اودچا چه سپك شوهغه په لویه خساره کښې پریوتلو اوجهنم د همیشه دپاره د هغه ځای شو.

وزن کولو نه څه مراد دې؟:: په تله کښې چه کوم څیز تللې شی بعضو وئیلی هغه به نفس اعمال وی. یعنی هغه غیرمادی څیز دې خو الله ﷻ به هغې نه بدن ورکړی. هم د دې مضمون حدیث د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه سورة بقره او سورة آل عمران به د قیامت په ورځ د اوریځو په شکل کښې مخامخ راشی یا د دوو خیمویاپه آسمان باندې د خوروو شوو مرغو دسیل په شکل کښې به وی([3]) او په صحیح حدیث کښې دی چه قرآن لوستونکی سره به قرآن پاك د یو ښکلی شکل د ځوان په شان راځی. قاری به تپوس کوی ته څوك ئی؟ هغه به وائی زه قرآن پاك یم ټوله شپه به مې ته راویښولې او ټوله ورځ د حکم په پوره کولو، په روژه کښې تږې اوساتلې.([4]) ځینې وائی چې دا قصه د قبر د سوال جواب باره کښې

[1] صحیح بخاری کتاب الجمعه باب الجمعه فی القری والمدن:۸۹۳ صحیح مسلم:۱۸۲۹. ابوداؤد:۲۹۲۸. ترمذی:۱۷۰۵

[2] ٤/النساء: ٤٠.

[3] صحیح مسلم کتاب الصلوه المسافرین باب فضل قراءه القرآن وسوره البقره: ۸۰۵، مصنف عبدالرزاق: ۵۹۹۱،

[4] ابن ماجه کتاب الادب باب ثواب القرآن :۳۷۸۱، وسنده حسن،فضائل القرآن لابی عبیدبن سلام، ص ۳٦، احمد:۳٤۸/۵.

ده چه مؤ من له به په قبر كښې يو ښكلې شكل والا ځوان سره دخوشبو راشي. دقبرخاوندبه تپوس اوكړي ته څوك ئې؟هغه به وائي زه ستا نيك عمل يم.[1] حديث بطاقه كښې دي چه يو سړي ته به د كاغذ يوه ټكړه وركولې شي اوهغه به د تلې په يو چابړي كښې كيخودې شي او په بل چابړي كښې به يو كم سل كاغذونو ډيرې كيخودې شي. هريو به دومره لوئ وي تركوم ځائ پورې چه نظر كاركوي. په دې بطاقه (كاغذ) باندې به ليكلې وي ﴿لااله‌الاالله﴾ هغه به وائي چه چرته دا يو كاغذ او چرته دا لوئ لوئ دفترونه نو الله ﷻ به فرمائي چه تاسره به ظلم نه شي كولې.رسول الله ﷺ فرمائي چه هغه د ګناهونو ډيرو دفترونه به په تله كښې سپك شي او هغه د كاغذ وړه غوندې ټكړه به وزني شي. ([2]) اودا هم ونيلې شوي دي چه عمل يا عمل نامه به نه شي تللې بلكه عمل كونكې به تللې شي. لكه څنګه چه په حديث شريف كښې دي چه د قيامت په ورځ به يو چاق سړې راوستلې شي خو هغه به د الله ﷻ په نيز د يوې بنړې برابر وزن هم نه لرى. بيائى دا آيت تلاوت اوفرمائيلو ﴿فَلَا نُقِيْمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا﴾ ([3]) دعبدالله بن مسعود ﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ صفت كولو سره اوفرمائيل چه ستا د ابن مسعود(ﷺ) په نرو نرو پښو باندې ولې تعجب كيږي په الله ﷻ قسم چه دا كله په ميزان كښې تللې كيږي نود ده دا نرئي پښې به د احد د غر نه زيات وزني ثابتيږي([4]) دا دريواړه روايتونه داسې راجمع كولې شي چه كله اعمال تللې شي اوكه عمل نامې او كله عمل كونكې.

وَلَقَدْ	مَكَّنّٰكُمْ	فِي الْاَرْضِ
اوخامخاپه تحقيق سره	ځائې اوقدرت دركړومونږتاسوته	په زمكه كښې
اومونږ تاسود زمكې په مخ آبادكړي يې		

وَجَعَلْنَا	لَكُمْ	فِيْهَا	مَعَايِشَ	قَلِيْلًا	مَّا	تَشْكُرُوْنَ
اوپيداكړومونږ	ستاسو دپاره	په هغې كښې	سامان دژوند	ډيركم دې	هغه	چې تاسو شكر اوباسئ
اوتاسوته موهم په زمكه كښې دژوند ضروريات پيدا كړي دي				خوتاسوډيركم دالله شكراوباسئ		

قوله‌تعالى:: وَلَقَدْ مَكَّنّٰكُمْ

دخالق په مخلوق باندې احسانونه:- الله ﷻ په بنديګانوباندې دخپلو احسانونوذكر فرمائي چه مونږ دومره تسلط وركړو چه په دنياكښې تاسو حكومت كولو اوپه زمكه باندې موخپلې جړې مضبوطې كړې، خپل نهرونه مو جاري كړل، خپل كورونه اوښكلې محلونه مو جوړكړل او ټول د ګټې وركولو څيزونه مو د ځان د پاره پيداكړل. مونږ دهغوى د پاره اوريځې مسخر كړې چه اوبه راورولوسره د زمكې نه د خپل ځان د پاره رزق پيداكړي او په زمكه كښې د هغوى د پاره دمعاش ذرائع حاصلې شي په كومو كښې چه دوى تجارت اوكړي اود خپل آرام دپاره قسم قسم اسباب راپيدا كړي.بيا هم دوى ددې ټولو نعمتونو شكريه نه اداكوي.

د لفظ مَعَايِشَ تحقيق-لكه چه فرمائي كه ته د الله ﷻ نعمتونه شميرل غواړې نونه شې شميرلې. انسان

---

[1]) احمد: ۲۸۷/-۲۸۸ وهوحديث صحيح، الترغيب والترهيب: ۵۲۲۱.

[2]) ترمذي كتاب الايمان باب ماجاء فيمن يموت وهويشهد ان لااله الا الله: ۲۶۳۹، وسنده صحيح، ابن ماجه: ۴۳۰۰، احمد:۲/۲۱۳، حاكم: ۱/۶، ابن حبان: ۲۲۵.

[3])صحيح بخاري كتاب التفسير سوره الكهف باب ﴿أولئک الذين كفروا بربهم ولقائه فحبطت أعمالهم﴾: ۴۷۲۹.

[4]) احمد:۱/۴۲۰-۴۲۱، وسند حسن، مسندالطيالسي: ۲۵۶۱،مسندابى يعلى: ۵۳۱۰، مجمع الزوائد: ۹/۲۸۹.

Scanned with Ca

ډیر ظالم او ناشکره دي. (۱) لفظ ﴿مَعَایِش﴾ ټول خلق په "ی" سره لولي یعني د همزه سره ﴿مَعَائِش﴾ نه لولي لیکن عبدالرحمن بن هرمز رحمه الله دا په همزه سره لولي. صحیح خو دا دی کوم چه د اکثروخیال دې یعني بغیرد همزه نه ځکه چه معایش جمع د ﴿معیشة﴾ده. دامصدر دې اوددې افعال ﴿عاش،یعیش﴾ ﴿معیشة﴾ د دې مصدر اصل دې ﴿معیشة﴾کسره "ی" باندې ثقیل وه په دې وجه د عین طرف ته منتقل کړې شوه ﴿مَعِیْشَةٌ مَعِیشَةٌ﴾جوړشو بیا چه کله د دې واحد جمع جوړه کړې شوه نو"ی" طرف ته حرکت بیا راواپس شو ځکه چه اوس ثقالت باقي پاتې نه شو نو اوونیلې شو﴿مَعَایِش﴾ وزن مفاعل دې د دې د پاره چه په دې لفظ کښې "ی" اصلي ده. پخلاف د مدائن او صحائف اوبصائر چه دا دمدینه صحیفه اوبصیرة جمع ده. د دې دپاره چه "ی" په دې کښې زائده ده نو جمع به په وزن د فعائل وی او همزه به هم راځي.والله اعلم.

وَلَقَدْ	خَلَقْنٰكُمْ	ثُمَّ	صَوَّرْنٰكُمْ	ثُمَّ	قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ
او خامخا په تحقیق	پیدا کړئ مونږه تاسو	بیا	شکل جوړ کړو مونږه ستاسو	بیا	اوونیل مونږه فرښتو ته
اومونږ تاسو پیدا کړئ (ستاسو پلار)		اوبیامونږتاسو ته (هغه ته) صورتو نه درکړو			بیامونږ فرښتو ته اوونیل چې

اسْجُدُوْا	لِاٰدَمَ ۖ	فَسَجَدُوْٓا	اِلَّآ	اِبْلِيْسَ ؕ	لَمْ يَكُنْ
سجده اوکړئ	ادم ته	نو سجده اوکړه هغوئ	مګر اونه کړه	ابلیس	نه شو
ادم علیه السلام ته سجده اوکړئ		نود شیطان نه بغیر ټولو فرښتو سجده اوکړه		اوشیطان په سجده کونک کښې	

مِّنَ السّٰجِدِيْنَ ﴿۱۱﴾
دسجده کونکو نه
شامل نشو

قوله‌تعالی: وَلَقَدْ خَلَقْنٰكُمْ

د أدم علیه السلام پیدائش اوفضیلت: -الله تعالی په دې مقام باندې د ابوالبشرحضرت آدم علیه السلام فضیلت اودهغه د دښمن ابلیس ذکر فرمائی دچا چه د آدم علیه السلام اود هغه اولاد سره بغض دې. ددې دپاره چه خلق د دې دښمن ابلیس نه بچ لاړ شي اود ده په لار نه ځي. نوفرمائی چه مونږ تاسو پیداکړئی ستاسو شکلونه مو جوړ کړل. بیا مونږ ملائکوته اوونیل چه آدم علیه السلام ته سجده اوکړئی، ټولو سجده اوکړه. الله تعالی ملائکوته ونیلې وو چه زه یو بشر پیدا کونکې یم ځوك چه به د کړنګیدلې اوچې خاورې نه جوړوم.

د سجدې د امرکولو حکمت کله چه مادهغه د تیارولونه پس په هغه کښې خپل روح پوکوهلواویو ژوندې بدن ترینه جوړشو نو زما دې قدرت ته په ګنډلو سره ټولو آدم علیه السلام ته سجده اوکړه(۲) اود دې ضرورت په دې وجه ووچه کله الله تعالی حضرت آدم علیه السلام د لیسدارې متینې خټې نه په خپل لاس جوړکړو اوهغه ته ئې د یو پوره بشر شکل ورکړو او په هغه کښې ئې خپل روح وریوك کړو نو ملائکوته ئې حکم اوکړو چه د چا د لاس جوړشوی مخلوق ته نه بلکه زما د خپل لاس جوړشوی صورت ته سجده اوکړئی په اصل کښې داد الله تعالی قدرت ته سجده کول وو اود هغه د شان تعظیم کول وو نو ټولو فرښتو د حکم په منلوکښې سجده اوکړه خو ابلیس اونه کړه. د سورة بقرې په اول کښې د دې په تفسیرباندې پوره بحث شوې دې اوس دلته چه مونږ کوم تقریر کړې دې هغه د ابن جریر رحمه الله اختیارکړې شوې دې ﴿خَلَقْنٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنٰكُمْ﴾ په تفسیرکښې ابن عباس رضی الله عنه وائی چه انسانان دسړو په شاګانوکښې دننه پیدا کړې

(۱) ۱٤/ابراهیم: ۳٤.
(۲) ۱٥/الحجر: ۲۸-۲۹.

Scanned with Ca

شوی دی دې نه پس د ښځو په رحمونو کښې د هغوی شکلونه جوړیږي. (۱) قتاده رحمه الله او ضحاك رحمه الله ددې آیت په تفسیر کښې وائی چه مونږ آدم پیداکړو بیا موږ ده د اولاد تشکیل اوکړو.خو په دې کښې د غورکولومقام دې ځکه چه دې نه پس فرمائی چه ﴿قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ﴾نوداځیز په دې خبره دلالت کوی چه دې نه مراد آدم عليه السلام دې او دلته چه کوم په جمع سره وئیلې شوی دی د دې وجه دا ده چه آدم عليه السلام ابوالبشر دې لکه چه الله ﷻ خطاب فرمائی د نبی(د زمانې بنی اسرائیلو ته یعنی﴿ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ؕ كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ ؕ وَمَا ظَلَمُوْنَا وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ﴾ یعنی وریځ، مرزان او ترنجبین خو د موجوده بنی اسرائیلو په پلارانونیکونو باندې راغلې وو خو مراد هم هغه خلق دی کوم چه د موسی عليه السلام په زمانه کښې وو خو په پلارانو نیکونو باندې احسان کول هم په اصل کښې د هغوی په نسل باندې احسان کول دی. نو لکه چه دا احسان په اولاد باندې هم شوې وو نو دغه شان خطاب خو کم دلته اوشو نو آدم عليه السلام او د هغه اولاد ټول مراد دی. یعنی ټول ئې جمع کړل په خلاف د الله ﷻ د دې قول چه ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ﴾ دلته د لفظ انسان نه جنس انسان مراد نه دې یعنی جمع مراد نه ده بلکه یو نفس یعنی دآدم عليه السلام ذات مراد دې چه د خاورې نه جوړشوې وو. خود هغه ټول اولاد د خاورې نه نه بلکه د نطفې نه جوړ دی. اوس انسان ته د خاورو نه جوړشوې په دې وجه وائی چه د هغوی پلار آدم عليه السلام د انسان په شان د نطفې نه نه بلکه د خاورې نه جوړ شوې وو. والله اعلم.

قَالَ	مَا	مَنَعَكَ	اَلَّا تَسْجُدَ	اِذْ
اووئیل الله	څه ښیز	منع کړې ته	چې اودنۀ کړه سجده	کله چې
الله ﷻ ترې تپوس اوکړو چې څه ښیز ته دسجدې کولو نه منع کړې ...				څه وخت چې

اَمَرْتُكَ	قَالَ	اَنَا خَيْرٌ	مِّنْهُ	خَلَقْتَنِيْ	مِنْ نَّارٍ
حکم اوکړوماتاته	اووئیل شیطان	زۀ بهتر یم	دهغه نه	پیدا کړې یم تا زۀ	داور نه
ماتاته حکم اوکړو	شیطان اووئیل چې زه دده نه بهتر یم	زه دې د اور نه پیدا کړې یم			

وَّخَلَقْتَهٗ	مِنْ طِيْنٍ
اوپیدا کړې دې تاهغه	دختې نه
اودې (آدم) دې د خاورې نه پیدا کړې دې	

قوله تعالی:: قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ

د ابلس فاسد قیاس:-دبعضو نحویانو په قول دا آیت ﴿مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ﴾کښې ﴿لا﴾زائد دې او تاکید د انکار په توګه زیات کړې شوې دې لکه چه شاعر وئیلی دی ﴿ما ان رائیت ولا سمعت بمثله﴾ په دې مصرع کښې "ان د نفی د پاره دې.کوم چه ﴿ما﴾ نافیه باندې تاکید د نفی.دپاره راوړلې شوې دې لکه دلته ﴿ان﴾زیات دې. دغه شان په دې آیت کښې ﴿لا﴾ زیات دې.﴿ لَمْ يَكُنْ مِّنَ السّٰجِدِيْنَ﴾دا قول د الله ﷻ دې نه اول راغلې دې. د ابن جریر رحمه الله دا قول دې چه ﴿منعك﴾یو بل فعل ته متضمن دې دکوم تقدیر چه به داسې وی چه کومې خبرې ته د دې د پاره مجبورکړې وې چه سجده مه کوه سره د دې چه زما حکم موجود وو اودا قول قوی او احسن دې. والله اعلم.

فائده : د ابن کثیر تسامح:- دلته د ابن کثیر رحمه الله نه څه تسامح شوې دې چه ﴿لا﴾ د نورو بعضو خلقو

---
(۱) حاکم: ۳۱۹/۲.

په شان زائده ګنړي یا دا چه یو بل فعل د دې نه وړاندې مقدر مني. یعنی﴿مااحوجك﴾یا﴿ماالزمك﴾ یا
﴿مااضطرك﴾ څکه ﴿تسجد﴾ باندې ﴿لا﴾ راوړلو د پاره رابشکل او تاویل کولو سره څنګه صحیح ثابت کړې
شي. حالانکه ﴿لا﴾ نه زائد د منلو ضرورت شته اونه د دې نه وړاندې د یو فعل ﴿اضطرك﴾وغیره نه د
محذوف ویستل ضروری دی. بلکه په اصل﴿منع﴾کښې تجرید واقع شوې دې. یعنی﴿منع﴾ په معنی د
﴿قال﴾دې څکه چه روستو د راوړلو انکار دا راځی چه ﴿منع﴾ کښې انکاریت باقی ساتلو ضرورت باتې
نه شو اودې نه د انکار معنی تجرید کولو سره صرف د قول په معنی کښې باقی اوساتلې شو. نو معنی
دا شوه چه کوم څیز تاته ویلې وو چه سجده مه کوه. د تجرید دا سیده ساده لار کومه چه د قانون نحو
عین مطابق ده اوکومه چه د ضرورت په وخت کښې اکثر اختیارولې کیږی اختیارولې شی نو دواړه د
تکلف نه ډکې خبرې منل غیر ضروری کیږی. یعنی د ﴿لا﴾ زیاتی سره یاجمله صحیح کولو د پاره فعل
مقدر﴿اضطرك﴾ منل.

د ابلس فاسد قیاس:-ابلیس وئیلې وو چه زه د ده نه بهتر یم او په غوره سجده نه شی کولې د مفضول
د پاره. یعنی زه د ده نه بهتر یم نوده ته د سجدې ماته ولې حکم کیږی. هغه دا دلیل پیش کوی چه زه د
أور نه پیدا کړې شوې یم او أور د خاورې نه غوره دې کوم نه چه آدم ﷺ پیدا شوې دې. د ابلیس نظر
په اصل عنصر دې خو هغه د آدم ﷺ په دې عزت ورکولو باندې نظر وانه چولو چه هغه د اللهﷻ په لاس
جوړشوې دې. په ده کښې د اللهﷻ روح اچولې شوې دې. هغه یو فاسد قیاس قائم کړو چه د نص په
مقابله کښې عارض کیږی. یعنی قیاس د اللهﷻ د حکم په وړاندې نه چلیږی غرض داچه ټولې فرښتې
په سجده کښې پریوتلې. ابلیس د سجدې په ترك کولو سره د ملائکونه جدا کړې شو اود اللهﷻ د
رحمت نه ناامیده جوړشو.هم دغه ناامیدی په اصل کښې د هغه خطا ده اوپه قیاس کښې ئې هم غلطی
اوکړه.دهغه دعوی دا وه چه أورد خاورې نه عزت مند دې خود خاورې شان تحمل حلم بردباری مستقل
مزاجی ثابت قدمی ده.هم دا رنګه طین (خاوره) محل دنبات او نمود دې اود ناریعنی أور شان سوزول،
سختی اوتیزی ده په دې وجه دابلیس عنصر هغه سره خیانت اوکړو اود آدم ﷺ عنصر رجوع انابت
استکانه عاجزی او انقیاد کولو سره آدم ﷺ ته فائده ورکړه. د حضرت عائشه رضی الله عنها نه روایت دې چه
حضورﷺ فرمائی چه ملائکې د نورنه پیداکړې شوی دی اوابلیس د أورد شغلې نه او آدم ﷺ د خاورې
نه (۱)اوحورې د زعفران نه(۲) ابلیس قیاس قائم کړو اود ټولونه ړومبې قیاس قائمونکې هم هغه دې او
د شمس او قمر یعنی نمر سپوږمئی عبادت هم د دغه قیاس په بناء باندې کولې شی.(۳)

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُوْنُ لَكَ

اووئیل الله | کوزشه | ددې خائې نه| پس نۀ کیږی | تالره

| الله ﷻ ورته اووئیل چې ښه نو ددې خائې نه کوزشه

اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيْهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصّٰغِرِيْنَ۝ قَالَ

چې تکبراوکړې ته| په دې کښې| نواوزه ایښکه چې تۀ | دذلیلانونه ئې اووئیل شیطان

تا سره تکبرنه ښائی | ددې خائې نه بهرشه| ته دسپکوخلقو نه ئې | .... شیطان اوونیل

[1])صحیح مسلم کتاب الزهد باب فی احادیث امتفرقه:۲۹۹۶، احمد:۱۵۳/۶، ابن حبان: ۶۱۵۵، الاسماء والصفات: ۱۲۶/۲.
[2])تاریخ بغداد:۹۹/۷ صفه الجنه لابی نعیم:۷۱/۲.
[3]) الطبری:۳۳۲/۱۲.

Scanned with Ca

أَنظِرْنِيٓ	إِلَىٰ يَوْمِ	يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾	قَالَ
مهلت راکړه ماله | دهغه ورځې پورې | چې خلق به پکښې راپورته کړې کیږي | اووئیل الله			
چې ته ماته دهغه وخت پورې مهلت راکړه | چې دوئ به (دمرګ نه پس) بیاژوندي کیږي | الله ﷻ اووئیل			
إِنَّكَ	مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾		
بیشکه تهٔ | دمهلت ورکړې شوونه ئې |			
چې تاته مهلت دې			

قوله تعالى:: إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾

ابلیس ته د قیامت پورې مهلت:- الله ﷻ ابلیس ته خطاب فرمائی د یوداسې امر متعلق چه خامخا به واقع کیږي. زما د حکم نه نافرمانی او اطاعت نه بهر کیدلو په سبب ته د دې ځایٔ نه اوځه تاته د تکبر کولو هیڅ حق نه وو. اکثر مفسرین د منها ضمیر د جنت طرف ته عائدکوی اودا هم احتمال دې چه د دې رتبې او منزلت طرف ته عائد وی کوم چه هغه ته په ملائکوکښې حاصل وو. فرمائی ته اوځه ته ذلیل او حقیر ئې. دا د ابلیس د ضد نتیجه وه. په دې موقع ابلیس د یوې خبرې سوچ اوکړو اود الله ﷻ نه ئې د قیامت پورې مهلت اوغوښتلو اوداسې ئې عرض اوکړو اې الله ﷻ ماته په سزا راکولو کښې د ورځې د قیامت پورې مهلت راکړه الله ﷻ اوفرمائیل ځه تاته مهلت درکړې شو په دې کښې هم د الله ﷻ حکمت پټ وو اوهم د هغه ارادې کارکولو د هغه د رضا مخالفت نه شی کولې دهغه د حکم نه پس د چا حکم نشته هغه زر حساب کونکې دې.

قَالَ	فَبِمَآ	أَغْوَيْتَنِي
| اووئیل شیطان | نوپه سبب دهغې | چې ګمراه کړوتامالره		
| ..... شیطان اووئیل په کومه وجه چه تا زه ګمراه کړم (چه ادم دې)		

لَأَقْعُدَنَّ	لَهُمْ	صِرَاطَكَ	الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾	ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم
خامخا به کینم زهٔ | دوئ ته | په لارستا کښې | چې نیغه ده | بیا | به خامخا راځم زهٔ دوئ ته				
نوضرور زه به دوی (د ادم اولاد) ته ستا په نیغه لار کښې کینم | بیا به ورته زه د هر طرف نه یعنی				
مِّنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ	وَمِنْ خَلْفِهِمْ	وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ	وَعَنْ شَمَآئِلِهِمْ ط	
دمخې ددوئ نه | اودروستو ددوئ نه | اودښی طرف ددوئ نه | اودګس طرف ددوئ نه				
د مخې طرفنه د شا طرفنه او دښی طرفنه او د ګس طرفنه راځم | (خوستا لارته به ئې نه پریږدم)				
وَلَا تَجِدُ	أَكْثَرَهُمْ	شَٰكِرِينَ ﴿١٧﴾		
اوتهٔ به اونهٔ مومې | زیات ددوئ | شکرایستونکی |				
اوته به په دوئ کښې زیات ناشکره بیا مومې |				

قوله تعالى:: لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ

د شیطان مکرونه:- کله چه ابلیس ته د قیامت د ورځې پورې مهلت ملاؤشو اوهغه داطمینان سا واخسته نو هغه دښمنی اوتمرد شروع کړو او وئې وئیل اې الله ﷻ ځنګه چه تا زه دربه درکړم زه به هم ستادبندیګانو په نیغه لارکښې کینم هغوی به هم اړوم. ابن عباس رضی الله عنه (اغویتنی) ترجمه (اضللتنی) کوی

Scanned with Ca

او نور ﴿اهلكتني﴾ كوي.زه به د آدم ﷺ بدله د آدم ﷺ د اولاد نه اخلم. څكه چه زه د آدم ﷺ په وجه ستا د دربارنه رټلې شوې يم.دصراط مستقيم نه حق لاراود خلاصي لارمراد ده.اوړيدل به داسې وي چه هغوی به ستا عبادت نه كوي ستا د توحيد نه به لرې وي او بعضو نحويانوويلي دي چه ﴿فبما﴾ ب. دلته قسميه دی لكه چه داسې اووئيلې شو قسم دې ستا د اغوا چه په ما باندې صادره شوه. مجاهد رحمه الله د صراط نه مراد امر حق اخلي. اومحمد بن سوقه رحمه الله دمكې لار مراداخلي او ابن جرير رحمه الله وئيلي صحيح خبره خو دغه ده چه دا لفظ د دې ټولو معناګانونه عام تر دې. سبره بن ابی الفاكه رضی الله عنه نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيل چه شيطان په مختلفو طريقو سره د بنيادم لار وهي هغه د اسلام په لار كيني او وائي چه ولې آيا ته به اسلام راوړې،دخپل پلارنيكه دين به پريږدې؟خو هغه سړې دشيطان نافرماني كوي او اسلام راوړي،بيا هغه د هغه د هجرت په لاركښې كيني او وائي چه ولې ته به هجرت كوې آيا خپل وطن به پريږدې؟ د مهاجرو عزت د ښناور او اسونونه زيات نه وی، خو هغه نافرماني كوي او د هجرت لار اختياروي. بيا نې د جهاد د لارې نه د اړولود پاره په دې لاركښې كيني. جهاد په ځان هم كيږي او په مال هم. نو ورته وائي چه څه له د جنګ د پاره ځې ته به قتل كړې شې نو ستا ښځه به بل چا سره نكاح اوكړي ستا مال به خلق په خپل مينځ كښې تقسيم كړي خو بياهم هغه په جهاد كښې اوځي. حضور ﷺ فرمائي چه څوك داسې كوي او مړكيږي نو په الله ﷻ باندې واجب دي چه هغه له جنت وركړي كه هغه قتل شي يا په لاركښې ډوب شي يا په لاركښې هغه ښناور اوخوري([1])بيا شيطان وائي چه زه به بنيادم ته د مخې نه هم راځم او د روستونه هم، يعنې د آخرت باره كښې به د هغوی په زړونوكښې شكونه پيداكړم. اود دنيا د خوښولو ترغيب به ورته هم وركړم. اود ښي طرف نه به هم راځم يعنې د دين امر به هغه ته شك من كړم اود هغوی د ګس طرف نه به هم راځم يعنې ګناه به د هغه د پاره ښائسته او خوښه جوړه كړم.

شيطان دهره طرفه راتلې شی نودبره نه نه:- بيا مختلف خلق ددې مختلف معناګانې مراد اخلي چه تقريبا نيزدې نيزدې دی. او شيطان دا نه دی وئيلي چه د پورته نه به راځم څكه چه د پورته نه خو صرف د الله ﷻ رحمت راتلې شی او اې الله ﷻ په دې بنديګانو كښې به ته اكثر شاكر يعنې موحد اونه ګورې. دا خبره ابليس د خپل وهم او ګمان په وجه كړې وه ليكن د واقعې مطابق راغلو كيناستو لكه چه الله ﷻ فرمائيلي دي چه د ابليس دا ګمان صحيح ووځكه چه د مومنانونه سوا نورو ټولو دهغه ملګرتيااوكړه خو په مؤمنانوباندې دهغه داؤ اونه چليدو. مونږ په شيطان داسې كوشش څكه اوكړو چه دا ښكاره شي چه څوك په آخرت باندې يقين لرونكې دی او څوك په شك شبه كښې پريوتونكې دی او الله ﷻ خو د هر څيز ساتونكې دې([2]) د دې وجې نه په حديث كښې روايت دې چه په الله ﷻ د شيطان نه داسې پناه غواړه اې الله ﷻ! چه هغه په مونږ باندې د يو طرف نه هم مسلط نه شي.

هروخت دعافيت دعاپكارده:- لكه څنګه چه به نبی كريم ﷺ دعاغوښتله چه اې الله ﷻ زه تانه عفواو عافيت غواړم د دين د پاره هم اود دنيا د پاره هم اود اهل او مال د پاره هم. اې الله ﷻ! زماګناهونه پټ كړه ماد ويرې نه په امن كښې اوساته اودمخې نه هم زما حفاظت اوكړه اود شانه هم.د ښي طرف نه هم اودګس طرف نه هم دبره نه هم اوزه پناه غواړم ددې نه چه شيطان دلاندې نه ماسره دهوكه اونه كړي([3])

---

[1]) نسائی كتاب الجهاد باب ولمن اسلم وهاجرو جاهد:۳۱۳۶، وسنده حسن، احمد:۳/٤۸۳، ابن حبان: ٤۵۹۳، شعب الايمان: ٤۲٤۶، التاريخ الكبير: ۲/۸۷، ابن ابی شيبه: ۵/۲۹۳، المعجم الكبير:۷/۱۳۸.

[2]) ۳٤/سبا:۲۰.

[3])ابوداؤد كتاب الادب باب مايقول اذااصبح: ۵۰۷٤، وسنده صحيح، نسائی:۵۵۳۱، ابن ماجه:۳۸۷۱، احمد:۲/۲۵، الادب المفرد:۱۲۰۰.

Scanned with Ca

قَالَ	اخْرُجْ	مِنْهَا	مَذْءُوْمًا	مَّدْحُوْرًا ط	لَمَنْ
اوونیل الله	اوزه	ددې جنت نه	ذلیله	رټلې شوې	خامخاهغه څوك
الله ﷻ ورته اوونیل چې ددې جنت نه بهرشته ته ذلیله او رټلې شوې ئې					په دې یقین
تَبِعَكَ	مِنْهُمْ	لَاَمْلَئَنَّ	جَهَنَّمَ	مِنْكُمْ	اَجْمَعِيْنَ﴿۱۸﴾
اچې پیروی ئې اوکړه ستا	ددوئ نه	خامخابه ډك کړم زهٔ دوزخ		ستاسو نه	دټولو نه
اوساته چې په دوئ کښې څوک هم ستاپه لار روان شي نوضرور به ستاسو ټولونه دوزخ ډک کړم					

قوله تعالی: قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا

ابلیس د الله ﷻ ددربارنه اوشړلې شو: الله ﷻ داوچت محل دملائکو نه ابلیس راویستلو سره حکم ورکوی چه خوار ذلیل او شړلې شوې دې ځائ نه اوځه. ابن جریر رحمه الله فرمانی چه "مذموم" په معنی معیب او ذلیل دې. د عیب په موقع د "ذم" لفظ استعمالولوسره د "ذیم" لفظ استعمالول ډیر بلیغ دی او د "مدحور" معنی لرې او شړلې شوې. مذوم اومذموم په اصل کښې هم یو دې او دا فرمان چه څوك ستا منل کوی زه به د داسې ټولوخلقو نه اوستا د ډلې نه دوزخ ډك کړم لکه چه فرمانی شیطان ته، اوځه چه څوك خلق ستا منل کوی دوزخ د هغوی پوره پوره بدله ده. په کومو کومو چه ته قدرت لرې ټولو ته آواز ورکړه راوئی غواړه اود خپل لښکر او اولاد په ذریعه هغوی فتح کړه اود هغوی په مالونو او اولاد کښې شریك جوړ شه. او هغوی سره ښه ښه د دروغو وعدې اوکړه. د شیطان وعده خو صرف د دهوکې ورکولو دپاره وی خو زما په خاص بندیګانو باندې به ستا هیڅ کله هم قدرت اونه چلیږی رب به د هغوی وکالت او کفالت کوی.

وَيٰۤاٰدَمُ	اسْكُنْ	اَنْتَ	وَزَوْجُكَ
اواے ادم ﷺ	اوسه	تهٔ	اوښځه ستا
اوائې ادم ﷺ ته او ستا بی بی دواړه			
الْجَنَّةَ	فَكُلَا	مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا	وَلَا تَقْرَبَا
په جنت کښې	پس خورئ دواړه	د هرځائې نه چې غواړئ تاسو	اومهٔ نزدې کیږئ دواړه
په جنت کښې اوسیږئ	نو کوم ځائې نه چه مو خوښه شي دواړه خوراک کوئ (خو یاد ساتئ چه)		

هٰذِهِ الشَّجَرَةَ	فَتَكُوْنَا	مِنَ الظّٰلِمِيْنَ﴿۱۹﴾	فَوَسْوَسَ	لَهُمَا
دې ونې ته	نوشئ به تاسو	د ظالمانونه	پس وسوسه اوکړه	هغوئ دواړو ته
دې (فلانئ) ونې ته به نه نزدې کیږئ	ګنې په ظالمانو کښې به شمیر شئ	نو دواړو ته شیطان		
الشَّيْطٰنُ	لِيُبْدِيَ لَهُمَا	مَا	وٗرِيَ	عَنْهُمَا
شیطان	دپاره ددې چې ښکاره کړي هغوئ دواړوته	هغه	اچې پټ کړې شوې وؤ	ادهغوئ نه
وسوسه واچوله	چې دپردې هغه اندامونه ورته ښکاره کړي کوم چې ترې نه پټ وو			
مِنْ سَوْاٰتِهِمَا	وَقَالَ	مَا نَهٰكُمَا	رَبُّكُمَا	عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ
یعنی دشرم ځایونه ددواړو	اووې وئیل	نهٔ یئ منع کړې تاسو	رب ستاسو	ددې ونې نه
او ورته ئې اوونیل چې تاسودواړه ددې ونې نه ستاسو رب صرف په دې وجه منع کړې وئ				

Scanned with Ca

اِلَّآ اَنْ	تَكُوْنَا	مَلَكَيْنِ	اَوْ تَكُوْنَا	مِنَ الْخٰلِدِيْنَ ﴿۲۰﴾
مگر په دې وجه | چې هسې نۀ چرته شئ	تاسو |	فرښتې |	یا شئ تاسو |	دهمیشه خلقو نه
چې فرښتې نشئ | یا همیشه دپاره (په جنت کښې) پاتې نشئ				
وَقَاسَمَهُمَآ	اِنِّيْ	لَكُمَا	لَمِنَ النّٰصِحِيْنَ ﴿۲۱﴾	
اوقسم ئې اوخوړو دواړوته |	چې بیشکه زهٔ |	تاسو دواړو ته |	دنصیحت کونکونه یم |	
اودواړو ته ئې قسم اوکړو | چې زه یقیناً ستاسو خیرخواه یم				

قوله تعالىٰ: فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطٰنُ

د ابلیس مکارۍ او فریب:- ارشاد دې چه د حضرت آدم ﷺ او حضرت حواء دپاره جنت د اوسیدو ځائ ګرځولې شوې وو او ورته وئیلې شوی وو چه د جنت ټولې میوې خوړلې شئی سوا د یوې ونې نه. په دې باندې پوره بحث په سورة بقره کښې تیرشوې دې. په دې خبره اوریدو باندې د شیطان دې دواړو سره حسد شو اود دهوکې نه د کار اخستلو کوشش ئې اوکړو دې دپاره چه کوم نعمت او لباس د ښائست هغوی ته حاصل دې د هغې نه دوی محروم کړي. اوس ابلیس حضرت آدم ﷺ او بی بی حواء ته اووئیل الله ﷻ چه دا تاسو د دې ونې نه منع کړی ئی هغه په دې مصلحت سره چه تاسو دواړه چرته فرښتې جوړې نه شئی اوهمیشه دلته د اوسیدو حق حاصل نه کړئی. که تاسو د دې ونې میوه اوخوړله نو تاسو ته به داحق حاصل شي لکه چه وائی اې آدم ﷺ زه تاته یوه ونه ښائم اود داسې ملکیت پته درکړم چه هیڅ کله نه ختمیدونکې اونه فناکیدونکې وی. لکه چه فرمائی الله ﷻ تاسو ته په واضح توګه دا خبره په دې وجه ښائی دې د پاره چه ګمراه نه شئی.

﴿ان تضلوا﴾ مطلب دې ﴿ان لاتضلوا﴾ او هغه په زمکه کښې د غرونو میخونه ورخښ کړل دې د پاره چه نه خوزیږی او ټیټیږی. دلته د ﴿تمیدبکم﴾ نه ﴿لاتمیدبکم﴾ مراد دې. د ابن عباس ﷺ اویحیی بن ابی کثیر ﴿ملکین﴾ ته ﴿ملکین﴾ کسرې سره لوستلو خو جمهور ئې د فتحې سره لولی.

﴿وقاسمهما﴾ یعنی دهغوی په وړاندې ئې په الله ﷻ قسمونه اوخوړل چه زه ستاسوخیرخوایم.زه تاسو دواړو نه وړاندې دلته اوسیدم اود دې جنت د هر یو ځائ نه ښه خبردار یم﴿قاسم﴾ د باب مفاعله نه دې په کوم کښې چه د شرکت خاصیت وی خوبعضې وخت هم یو مخ مرادوی یعنی آدم ﷺ اوابلیس دواړو نه بلکه صرف ابلیس قسم خوړلې وو ترديح چه په دهوکه ورکولو کښې کامیاب شو. اود الله ﷻ نوم اخستو سره مؤمن دهوکه خوړلې شی. بعضې اهل علم وائی چه که مونږ ته چا د الله ﷻ نوم اخستلوسره دهوکه راکړه نو مونږ همیشه دهوکه خوړلې نو حضرت آدم ﷺ به څنګه دهوکه نه خوړله.

فَدَلّٰىهُمَا	بِغُرُوْرٍ	فَلَمَّا	ذَاقَا الشَّجَرَةَ	بَدَتْ	لَهُمَا
نولاندئې راویستل دواړه |	په دوکه سره |	نوهرکله چې |	اوڅکله دواړوهغه ونه |	ښکاره شوا	دواړوته
نودواړه ئې په دهوکه راکوز کړل | نوهرکله چې ئې د ونې میوه اوڅکله | نودواړو ته خپل خپل					
سَوْاٰتُهُمَا	وَطَفِقَا	يَخْصِفٰنِ	عَلَيْهِمَا	مِنْ وَّرَقِ	
بدنونه ددواړو |	اوشروع اوکړه دواړو |	چې نښلولې ئې |	په خپلو ځانونو |	دپاڼړو	
بدنونه ښکاره شول | او په خپلو خپلو شرمګاهونو باندې ئې د جنت (د وونو) پاڼړې لګول					

الْجَنَّةِ وَنَادٰىهُمَا رَبُّهُمَآ اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ

دجنت نه| اوآوازاوکړودواړوته| رب ددواړو وآیامانهٔ وئ منع کړې تاسودواړه | ددغې ونې نه

شروع کړل |او(دغه وخت کښې ورته) خپل رب اووئیل چې ولې ماتاسوددې ونې نه منع کړې نه وې ؟

وَاَقُلْ لَّكُمَآ اِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ۝

اونهٔ وؤ وئیلی ما | تاسو دواړو ته | چې بیشکه شیطان | ستاسو دواړه دپاره | دشمن دې | ښکاره

او تاسوته مې دا خبره نه وه کړې | چې شیطان ستاسو ښکاره دښمن دې

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْلَنَا

اووئیل دواړو|اے ربه زمونږه|ظلم اوکړومونږه|په ځانونوخپلوباندې| اوکه چرې |معاف نه کړوتا مونږه

دواړو عرض اوکړو اے زمونږ ربه مونږ په خپلوځانونوباندې زیاتې کړې دې |که تا مونږ معاف نکړو

وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ۝

اورحم داونهٔ کړوپه مونږه|نوخامخا شوبه مونږه| دنقصان موندونکونه |

اوپه مونږ دې رحم اونکړو | نومونږبه ډیر زیات تاوانیان شو|

قوله تعالي:: قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا

دحضرت آدم علیه السلام د الله جل جلاله نه د رحم خواست:-ابی بن کعب رضی الله عنه وائی چه حضرت آدم علیه السلام د خرما د ونې غوندې اوږد قدوالا وو.دسرويښته ئې ګڼړ اواوږده وو.کله چه د هغوی علیه السلام نه خطا اوشوه نود هغوی علیه السلام پټ شوې بدن ښکاره شو اودې نه وړاندې ئې خپل پټ شوې بدن نه وو لیدلې. اوس ئې په وارخطائی سره جنت کښې یوخوابل خوا منډې وهلې. د جنت یوې ونې سره ئې ویښته اونختل نو وئې وئیل چه ما پرېږده. ونې وئیل چه زه به دې نه پرېږدم. رب عزوجل آواز اوکړو اې آدم علیه السلام ته مانه تختې؟ حضرت آدم علیه السلام اووئیل اې ربه! زه تانه حیا کوم ځکه چه زما بدن ښکاره شو(¹)حضرت ابن عباس رضی الله عنه وائی چه هغه ونه کومې نه چه آدم علیه السلام منع کړې شوې وو هغه د غنمو وګې وو کله چه حضرت آدم علیه السلام او بی بی حوا دا اوخوړه نودهغوی پټ اندامونه هغوی ته ښکاره شو. اوس هغوی د ونوپه پاڼړو اود انځر په پاڼړو خپل بدنونه پټول او یوه پاڼړه به ئې د بلې سره یوځائ کوله او بدن به ئې پرې پټولو. الله جل جلاله اوفرمائیل اې آدم علیه السلام ماتاته جنت درکړې وو او هریو څیز مې درته جائز کړې وو بغیرد دې ونې نه کومې نه چه مې منع کړې وې.

ادم علیه السلام دشیطان په قسم دهوکه شوې وو:: نو آدم علیه السلام اوفرمائیل چه او خو اې ربه! دا ستا په عزت باندې قسم اوخوړلو زما په وهم او ګمان کښې هم دا خبره نه راتله چه ستا قسم خوړلو سره به دروغ وائی. لکه چه الله جل جلاله فرمائی ﴿وَقَاسَمَهُمَآ اِنِّيْ لَكُمَا لَمِنَ النّٰصِحِيْنَ۝﴾ قسم ئې اوخوړلواو ورته ئې اووئیل چه زه ستاسود پاره خیرخوا یم. نو اوس الله جل جلاله حضرت آدم علیه السلام ته اوفرمائیل چه زما دې په خپل عزت باندې قسم وی چه زه به تا زمکې ته لیږم، تاته په دې ژوندکښې د محنت او خفګان نه بغیر آرام نه شی ملاویدلې. بیائی اوفرمائیل چه د جنت نه لاندې کوز شه که تا په جنت کښې هرقسم نعمتونه خوړل نو اوس د طعام او شرابو غوندې ښکلې نعمتونه تاته نه شی ملاویدلې. الله جل جلاله په دنیاکښې حضرت آدم علیه السلام ته د اوسپنې نه کار اخستل او زمیندارې اوخودله. هغه زمیندارې شروع کړه او پټې

¹)الطبری:۱۲/۳۵٤.

Scanned with Ca

نی اوبه کول، فصل پوخ شو نو پرې نی کړو هغه نی اوټکولو او دانې نی ترې اوویستلې بیانی اوړه کړل او اوړه نی واغږل او روټنی نی پخه کړه او وئی خوړله او کوم تکلیف چه د هغه په قسمت کښې لیکلې وو د الله ﷻ د رضالاندې ملاوشو. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه حضرت آدم علیه السلام په جنت کښې د انځر پاڼې یوځایٔ کولې او د جامو په شکل کښې ئی یوځایٔ تړلې. وهب بن منبه رحمه الله فرمائی چه د آدم علیه السلام او بی بی حوا لباس د نور وو چه یو بل به ئی بربنډ نه شو لیدلې او چه کله بربنډ شو نود دې بربنډوالی د پټولو خیال قدرتی توګه باندې پیدا شو.

ادم علیه السلام دغلطئ نه پس توبه ویستله او ابلیس مهلت طلب کړو::-قتاده رحمه الله وائی چه آدم علیه السلام ونیلې وو ای ربه زه توبه او استغفار کولې شم؟نو الله ﷻ اوفرمائیل په دې صورت کښې به تا په جنت کښې داخل کړم. خو ابلیس په ځایٔ د توبې د اجازت غوښتلو د مهلت سوال اوکړو. د الله ﷻ د طرف نه د یو د خوښې غوښتلې شوې څیز ورکړې شو. د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه کله آدم علیه السلام غنم اوخوړل نو الله ﷻ اوفرمائیل چه کله ته ما د دې ونې نه منع کړې وې نو تا ولې اوخوړله؟ نو وئی ونیل چه حوا ماته دا مشوره راکړې وه نو وئی فرمائیل چه زه حوا ته دا سزا ورکوم چه د حمل په زمانه کښې به هم دې ته تکلیف وی او د وضع حمل یعنی ماشوم پیدا کیدو وخت کښې هم دې ته تکلیف او درد وی. دې اوریدو سره بی بی حوا په ژړا شوه نو وئی فرمائیل چه د پیدا کیدو په وخت کښې به ته او ستا بچې دواړه ژاړنی.[1] آدم علیه السلام د الله ﷻ نه دا کلمې زده کړې وې.﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا٣ فَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْلَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ۝﴾

قَالَ اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ج وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ
اووئیل الله کوزشئ | خیني له تاسو | دپاره دځینو | دشمنان یئ | اودې ستاسو دپاره | په زمکه کښې
الله ﷻ ورته اوونیل چې ټول (دجنت نه) کوز شئ | تاسوبه (په دنیا کښې) دیوبل دښمنان یئ | اوتاسو به په زمکه باندې
مُّسْتَقَرٌّ وَّمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ۝ قَالَ فِيْهَا
ځائې دقرار | اوسامان د ژوند | دخاصې مودې پورې | اوئیل الله | په دې زمکه کښې به
تریو وخت پورې ژوند تیروئ | اوتریووخته پورې به (د دنیوی ژوند) فائده اخلئ | الله ﷻ اوونیل چې
تَحْيَوْنَ وَفِيْهَا تَمُوْتُوْنَ وَمِنْهَا تُخْرَجُوْنَ۝ ع
تاسو ژوند تیروئ | اوهم په دې کښې به تاسو مرئ | اوهم ددې نه به | تاسو راایستلې کیږئ
په دې(زمکه) کښې ژوند تیروئ| اوهم په دې کښې به مرئ | اوبیا به هم ددې زمکې نه راویستې شئ

قوله تعالی:: قَالَ اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ

آدم علیه السلام اوبی بی حو د عرش نه په فرش باندې -:دا دجنت نه د لاندې کوزیدو خطاب آدم علیه السلام بی بی حوا او ابلیس ته کیږی

دمار وغیره قصې اسرائیلیات دی:-او بعضو په دې کښې مار هم شامل کړې دې خکه چه مار د آدم علیه السلام او ابلیس په مینځ کښې د دښمنئی سبب جوړ شوې وو. په دې وجه ئی په سورت طه کښې فرمائیلی دی چه تاسو ټول په ټول کوز شئی ،بی بی حوا خو دآدم علیه السلام تابع وه او که مار هم شامل کړې شی نوهغه د ابلیس تابع وو. مفسرینو د هغه مقاماتو ذکر هم کړې دې چرته چه دوی کښې هریوکس غورزولې شوې وو. دا ټولې خبرې د اسرائیلیاتو نه اخستې شوی دی د دې د صحیح کیدو نه الله ﷻ

[1]) حاکم:۲/۳۸۱.

Scanned with Ca

خبر دي. که د دې مقاماتو په تعين کښې څه فائده وه نو الله ﷻ به هغه خامخا خودلې وو يا به چرته په حديث کښې ذکر وو. ارشاد دې چه اوس به هم زمکه ستاسو د قرار ځائ وي او تر مرګه پورې به هم په زمکه کښې نفع اخلی لکه چه فرمائی ﴿مِنۡهَا خَلَقۡنَٰكُمۡ وَفِيهَا نُعِيدُكُمۡ وَمِنۡهَا نُخۡرِجُكُمۡ تَارَةً أُخۡرَىٰ﴾ الله ﷻ خبرورکوی چه زمکه مې د ټول عمر دپاره دآدم ﷺ د بچو د پاره کور جوړ کړو.هم دلته نې ژوند تيرول دي اوهم دلته نې مره کړيدل دي هم دلته به قبرونه وي اود قيامت په ورځ به هم د دې ځائ نه اوچتولې شنی او بيابه د خپل خپل عمل جزاء ورکوئی.

يَٰبَنِيٓ	ءَادَمَ	قَدۡ	أَنزَلۡنَا	عَلَيۡكُمۡ	لِبَاسٗا	يُوَٰرِي
اے اولاده	دآدم	په تحقيق سره	نازلې کړې دی مونږه	په تاسو باندې	جامې	چې پټ کړی
انې دآدم اولاده مونږ تاسوته (قسم قسم) جامې درکړې دی | چې ستاسو سترهم پټوی						

سَوۡءَٰتِكُمۡ	وَرِيشٗاۖ	وَلِبَاسُ ٱلتَّقۡوَىٰ	ذَٰلِكَ
دشرم ځايونه ستاسو	اوذريعه وی دښائيست اود حفاظت	اوجامه دتقوی چې ده	دغه
او ستاسو ښائست هم دې | اود پرهيزګارۍ جامه د نورو جامونه			

خَيۡرٞۚ	ذَٰلِكَ	مِنۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ	لَعَلَّهُمۡ	يَذَّكَّرُونَ
غوره ده	دا دی	دنښو دالله نه	ښانيرې چې خلق	سبق واخلی
غوره ده | دا دالله ﷻ اياتونه دی چې دوئ ترې سبق زده کړی				

قوله تعالى:: وَلِبَاسُ ٱلتَّقۡوَىٰ ذَٰلِكَ خَيۡرٞۚ

د بدن لباس اوتقوی لباس:- الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د خپلو احسانونو ذکر کوی چه مونږ تاسو ته دښائست لباس درکړو. لباس د بدن اودستر پټولودپاره په کارراځی او"ريش"هغه لباس دې چه د حسن ښائست اوزينت دپاره اغوستې شی اولنې څيزخوپه ضرورياتوکښې داخل دې اوريش په تکميلاتواوزياداتو کښې شامل دی.ابن جرير رحمه الله وائی چه ريش دعربو په کلام کښې دکور سازوسامان اوضرورت نه زياتو جامو يعنی لباس ته وائی.ابن عباس رضی الله عنه ددې معنی مال ښائی اوعيش اوعشرت ته وائی.

د جامې اغوستلو دعااوشکر:: ابوامامه رضی الله عنه نوې جامې واغوستې اوچه کوم وخت ئې ترمرئې پورې واغوستې نو وئی وئيل چه د الله ﷻ شکر دې چه ماته ئې جامې واغوستې د کومو په ذريعه چه ما خپل بدن په ضروری توګه پټ کړو اودې سره خپل زينت هم کوم. حضور ﷺ فرمائيل چه چا کومه نوې جامه واغوسته اوتر مرئې پورې اغوستلو باندې ئې دا اووئيل چه د الله ﷻ شکر دې چاچه ماته لباس واغوستولو په کوم چه زه خپل پټ اندامونه پټوم او زما په ژوندکښې هغه زما د ښائست او شان سبب دې او بيا ويستلې شوې کپړه چرته غريب ته ورکړی نو هغه د الله ﷻ په ذمه وارئې کښې راغلو په ژوند کښې هم او په مرګ باندې هم[1] حضرت علی رضی الله عنه د يو هلك نه په درې درهم باندې يوقميص واخستلو اود پينځو نه ئې ترګيټوپورې واغوستلو نوونی فرمائيل د الله ﷻ شکر دې چا چه په ريش سره ماته ښائست راکړو اودې سره زه خپل عورت پټوم. هغوی ته اووئيلې شو چه دا ته په خپله خوښه وائې يا دې د نبی کريم ﷺ نه اوريدلی؟ نو حضرت علی رضی الله عنه اوفرمائيل چه د نبی اکرم ﷺ نه مې اوريدلی وايم[2]

دلِبَاسُ ٱلتَّقۡوَىٰ معنی ايمان وغيره::- اود الله ﷻ ارشاد دې چه د تقوی لباس د ټولونه بهتر لباس دې. لباس

---

[1]) ترمذی کتاب الدعوات: ۳۵٦۰، ابن ماجه: ۳۵۵۷، حاکم: ۱۹۳/٤، احمد: ٤٤/۱.
[2]) احمد: ۱۵۷/۱، مسندابی یعلی: ۲۹۵، مجمع الزوائد: ۱۲۱/۵.

Scanned with Ca

بعضو په نصب سره لوستلې دې او بعضو په رفعې سره په دې وجه دا مبتداء دې ﴿ذلك خير﴾ دا خبر دې. مفسرینو په دې کښې هم اختلاف کړې دې. عکرمه ﷺ فرمائي چه دې نه هغه لباس مراد دې چه د قیامت په ورځ به متقیانو ته اغوستې کیږي. ابن جریج ﷫ وائي چه د دې معنی ایمان ده. عروه ﷺ د تقوی لباس معنی د الله ﷻ ویره ښائي. دا ټولې معنې یوبل ته نزدې دی اود دې حدیث په تائید کښې دی چه عثمان بن عفان ﷺ د رسول الله ﷺ منبرته راغلو هغوی یو قمیص اغوستې وو د کوم بټنې چه کولاؤ وې. هغه د سپو د وژلو حکم ور کولو اود کونتر بازئي نه ئې منع فرمائیله او وئیلې چه اې خلقو! د پټ پټ کار کولو نه بچ شئی ځکه چه رسول الله ﷺ فرمائیلي چه په الله ﷻ قسم څوك چه د غلا کارکوی نو الله ﷻ به د هغه هغه د غلاکار ښکاره کړي نوکه هغه کار ښه وی نو نیك نامي او که بد وی نو بدنامي به وی بیا ئې هم دا پورتني آیات تلاوت کړو.([1])

				یٰبَنِیۡۤ	اٰدَمَ
				اے اولاده	دآدم
اې د آدم اولاده!					
لَا یَفۡتِنَنَّکُمُ	الشَّیۡطٰنُ	کَمَاۤ	اَخۡرَجَ	اَبَوَیۡکُمۡ	
په فتنه کښی وانچوی تاسو لره	شیطان	لکه څنګه چې	ایستلي وو هغه	مور او پلار ستاسو	
هسې نه چې شیطان موبیا په فتنه کښې واچوی لکه څنګه چې ئې ستاسو مور پلار د					
مِّنَ الۡجَنَّةِ	یَنۡزِعُ	عَنۡهُمَا	لِبَاسَهُمَا	لِیُرِیَهُمَا	
د جنت نه	چې ایستلې ئې وې	دهغوئ دواړو نه	جامې دهغوئ	دپاره ددې چې اوښائی دواړو ته	
جنت نه ویستلې وو په داسې حال کښې چې هغوئ نه ئې جامې ویستلې وې چې هغوی دواړو ته					
سَوۡاٰتِهِمَا ؕ	اِنَّهٗ	یَرٰىکُمۡ	هُوَ	وَقَبِیۡلُهٗ	مِنۡ حَیۡثُ
دشرم ځایونه دهغوئ	بیشکه هغه	ويني تاسو لره	هغه پخپله	او ملګری دهغه	دهغه ځائي نه
د هغوئ عورتونه اوښائی اودهغه قام قبیله تاسو دداسې ځائې نه وینی چې تاسو ئې					
لَا تَرَوۡنَهُمۡ ؕ	اِنَّا	جَعَلۡنَا الشَّیٰطِیۡنَ	اَوۡلِیَآءَ	لِلَّذِیۡنَ	
چې نه وینئ تاسوهغوئ لره	بیشکه مونږه	جوړکړی دی شیطانان	دوستان	دپاره دهغه کسانو	
نه شئ لیدلې مونږ شیطانان دهغه خلقو دوستان جوړ کړي دي چې هغوئ					
لَا یُؤۡمِنُوۡنَ ۝					
چې ایمان نه راوړی					
ایمان نه راوړی					

قوله تعالی:: یٰبَنِیۡۤ اٰدَمَ لَا یَفۡتِنَنَّکُمُ الشَّیۡطٰنُ

د آدم ﷺ اولاد ته خبرداري: الله ﷻ بنیادم د ابلیس او د هغه د اولاد نه ویروی او فرمائي چه ابو البشر آدم ﷺ سره دهغه زړه دښمنی ده چه دجنت نه ئې راؤویستلو او د دنیا تکلیفونو کښې ئې راګیر کړو.

[1] الطبری: ۱۲/۳۶۸، احمد: ۱۱/۷۲، الادب المفرد: ۱۳۰۱.

Scanned with Ca

هغوی پټ بدنونه ښکاره شو اوداهرڅه ديوزبردستې دښمنۍ په سبب وو.لکه چه فرمانې (أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ۚ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ۝) يعنی تاسو ابليس او د هغه قوم خپل دوستان جوړوې او ما پريږدې حالانکه هغه ستاسو دښمن دی. ظالمانوته به ډيره خرابه بدله ملاويږي.

وَإِذَا	قَالُوا	فَعَلُوا فَاحِشَةً	وَجَدْنَا
اوهر کله چی	اوکړی دوئ دبې حيايئ کارانو وائی دوئ	چی موندلی دی مونږه	
اوهر کله چې دوئ دبې شرمئ څه کار اوکړی	نووائی چې مونږ خپل		

عَلَيْهَا	آبَاءَنَا	وَاللَّهُ أَمَرَنَا	بِهَا ۗ	قُلْ	إِنَّ اللَّهَ	لَا يَأْمُرُ
په دغه کارباندې	پلاران زمونږه	اوالله حکم کړی دی مونږته	په دې سره	اووايه	چې بيشکه الله	حکم نهٔ کوی
پلار نيکه (په د اسې) کار کولو موندلې وو	اوهم الله راته د دې حکم کړی دی	ورته اووايه چه الله د				

بِالْفَحْشَاءِ ۖ	أَتَقُولُونَ	عَلَى اللَّهِ	مَا	لَا تَعْلَمُونَ ۝	قُلْ
دبې حيايئ په کارونو	آيا تاسو وايئ	په الله باندې	هغه خبرې	چې تاسو نهٔ لرئ علم دهغې	ورته اووايه
بې حيايې د کارونو حکم نه کوی	آياتاسو الله ﷻ باندې داسې دروغ وايې چې خبرتړې هم نه يئ				

أَمَرَ رَبِّي	بِالْقِسْطِ ۖ	وَأَقِيمُوا	وُجُوهَكُمْ	عِندَ
حکم کړی دی رب زما	په انصاف کولوسره	اونيغ ودروئ	مخونه خپل	په وخت
ورته اووايه چې زما رب د انصاف کولو حکم کړی دی	اوداچې تاسو خپل مخونه دهرسجدې			

كُلِّ	مَسْجِدٍ	وَادْعُوهُ	مُخْلِصِينَ	لَهُ	الدِّينَ ۚ
دهر	عبادت کښې	اورابلئ هغه لره	په داسې حال کښې چې خالص کونکې يئ	هغه لره	ددين
په وخت کښې (بيت الله) ته مخامخ ساتئ	اوداچې صرف دهغه دين خالص ساتئ اوهغه رابلئ				

كَمَا	بَدَأَكُمْ	تَعُودُونَ ۝	فَرِيقًا	هَدَىٰ
لکه څنګه چی	پيدا کړی يئ هغه تاسو	پيدا به کړی شئ تاسوبيا	يوې ډلې ته	هغه لاره ښودلی ده
لکه څنګه چې مو پيدا کړی يئ	دغه شان به مو راواپس کړو	يوه ډله په هدايت شوه		

وَفَرِيقًا	حَقَّ	عَلَيْهِمُ	الضَّلَالَةُ ۗ	إِنَّهُمُ	اتَّخَذُوا
اوبله ډله چی ده	ثابته شوی ده	په هغوئ باندې	ګمراهي	بيشکه چی هغوئ	انيولی دی
او بله ډله باندې ګمراهي ثابته شوې ده	ځکه چې دوئ دالله ﷻ په ځائې				

الشَّيَاطِينَ	أَوْلِيَاءَ	مِن دُونِ اللَّهِ	وَيَحْسَبُونَ	أَنَّهُم
شيطانان	سرپرستان	ماسوا د الله	اوګمان کوی هغوئ	چی بيشکه هغوئ
شيطانان خپل مشران جوړ کړی دی	اوبيا هم داخيال کوی چې ګنی دوئ			

مُّهْتَدُونَ ۝
نيغه لارموندونکی دی
په سمه لار قائم دی

قوله تعالى: إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ
الله ﷻ د فحش بې حیا کار حکم نه ورکوي او د عربو بربنډ طواف:- د عربو مشرکانو به د کعبې نه بربنډ طواف کولو. او وئیل به ئې چه مونږ د پیداکیدو په وخت کښې څنګه وو هم په هغه حالت کښې به طواف کوو. ښځې به دکپړې په ځای وړه شان د څرمنې ټکړه یا څه بل څه څیز په عورت لګولو او باقي به ټوله بربنډه وه هغې به وئیل چه نن به د بدن بعضې حصه یا پوره حصه ښکاره ساتلې شي خو چه کومه یوه حصه هم ښکاره وي هغه په چاپاندې هم حلاله نه ده. نو الله ﷻ دا آیت نازل کړو چه دا خلق کله څه د شرم کار کوي نو وائي چه مونږ خپل پلار نیکه په دې کارباندې لیدلي دي او د الله ﷻ حکم هم داسې دې. د قریشو نه علاوه ټولو عربو به خپل د شپې ورځې لباس اغوستلو سره طواف نه کولو او د دې توجیه به ئې دا کوله چه کومې کپړې اغوستلو سره هغوی ګناه کړې ده په هغه کپړو سره څنګه طواف اوکړي. لیکن د قریشو قبیلې به لباس اغوستلو او یو قریشي (احمس) که چرته یوه کپړه چاته قرض ورکړې وه نو بیا به عامو عربو د طواف په وخت کښې اغوستله او یا هغه عرب چه چاسره به بالکل نوې کپړه وه نو بیا به ئې داکپړې ویستلې او د هغې به ئې څوك هم مالك نه ګڼړلو اوکه چاسره به نوې کپړه نه وه او یا به د یو قریشي نه هم کپړه قرض نه ملاویدله نو هغه به بربنډ طواف کولو او ښځو به هم په عامه توګه بربنډ طواف کولو او د شپې په وخت کښې به ئې کولو. دا څیز هغوی د خپل طرف نه ایجاد کړې وو او په دې ذهنیت کښې ئې د خپلو پلارانو اتباع کړې وه. د هغوی داعقیده وه چه د هغوی د پلارانو دا کار د الله ﷻ په حکم سره وو. خو الله ﷻ د دې خبرې نه انکار فرمائي چه اې محمد (ﷺ)! د وی ته اووایه چه دا فحش او خراب کار تاسو کوم کوئي الله ﷻ د داسې کارونو حکم نه ورکوي. تاسو الله ﷻ طرف ته د داسې خبرو نسبت کوئي د کومو د صحیح والي چه تاسو ته څه علم نشته. اووایه چه زما رب خود عدل او استقامت حکم ورکوي. او دا عبادت د الله ﷻ هم په استقامت سره پوره کوئي. هم په دې کښې د رسولانو متابعت دې کوم چه درب عزوجل شریعت پیش کړې او معجزو خودلو سره ئې تاکید کړې چه اوس اخلاص اختیار کړئي او چه ترکومې دادواړه خبرې یعني د شریعت پابندي او په عبادت کښې اخلاص نه وي نو ستاسو به یو عبادت هم نه شي قبلولې.

اخر الله ﷻ ته ورتلل دي او په ایت مبارک کښې د مفسرینو اقوال د الله ﷻ ارشاد دې ﴿فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ﴾ د دې په معنی کښې د مفسرینو اختلاف دې. یعنې د مرګ نه پس به بیا ژوندی کوي په دنیا کښې ئې پیداکړئي او په آخرت کښې به مو اوچتوي. پیدا ئې کړئي چه هیڅ څیز هم نه وئې بیائې مره کړئي او بیا به ژوندی کولې شي. د ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ وعظ او نصیحت د پاره او دریدو او وئې فرمائیل اې خلقو! تاسو به ښکاره بربنډ ناڅوننته اوچتولې شئ څکه چه د پیداکیدو په وخت کښې تاسو هم داسې وئې. دا په مونږ باندې فرض دی که په مونږ داسې کول وی نو هم دغه به کوو([1]) مجاهد رحمه الله وائي چه مطلب دادې چه مسلمان به مسلمان او کافر به کافر اوچتوي. ابوالعالیه رحمه الله وائي دا الله ﷻ د علم مطابق به اوچتولې شي یا څنګه چه په تقدیر کښې لیکلې دي یا چه څنګه ستاسو عمل وو. د محمد بن کعب رحمه الله خیال وو چه که د هغه پیدا کول په بدبختئي سره شوي وي نو شقي جوړولو سره به اوچتولې شي ګني نیك بخت به جوړولو سره لکه څنګه چه د موسی ﷺ په زمانه کښې جادوګرو ټول عمر د بدبختئي عمل کړې وو خو د هغوی پیداکیدل د نیك بختئي په بنیاد باندې شوې وو او په دې وجه هم په هغه بنیاد باندې د هغوی حشر اوشو.

د انسان جنتي او دوزخي کیدل د تقدیر فیصله ده ابن عباس ﷺ فرمائي چه الله ﷻ څوك مؤمن پیدا کړې

---

[1] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الحشر: ۶۵۲۶، صحیح مسلم: ۲۸۶۰، ترمذی: ۱۴۲۳، احمد: ۲۲۹/۱، مسند الطیالسی: ۲۶۳۸، ابن حبان: ۷۳۴۷.

Scanned with Ca

دې او ځوك كافر لكه چه فرمائي ﴿هُوَالَّذِىْ خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ﴾ بيا به هم داسې تاسو اوچتوى لكه څنګه چه ئې پيدا كړې ئې.ددې قول تائيد دابن مسعودؓ د دې قول نه هم كيږى كوم چه په صحيح بخارى كښې دې چه په اللهﷻ قسم يو سړې د جنتيانوپه شان عمل كوى تردې چه د هغه اود جنت په مينځ كښې د يوګز فاصله پاتې شي چه د تقديرليك په هغه غالب راځي اوهغه د اُور والا عمل كول شروع كړي او هم په هغې باندې مړشي او هم په اُوركښې داخليږي. او يو سړې ټول عمر د اُور والا عمل كوى اود دوزخ نه د يوګز په فاصله باندې پاتې شي چه د اللهﷻ كتاب په هغه غالب راشي بيا هغه د جنتيانو په شان عمل كولو سره مړشي او جنتي جوړشي([1]) اوحضورﷺ فرمائيلي دى چه يوسړې به د خلقو په نظركښې د جنتيانو په شان عمل كونكې ښكارى خو هغه به په حقيقت كښې دوزخي وى او يوبل سړې به د دوزخيانوپه شان عمل كونكې ښكارى خوهغه به په اصل كښې جنتي وى.([2]) اعتبارخودهغه اعمالو دې چه كوم د خاتمې په وخت كښې وى اوپه كلمه شهادت باندې ترې سا اوځي. لكه چه فرمائي د مرګ په وخت كښې چه څنګه وو هم هغه شان به اوچتولې شي([3]) اوس ضرورى دى چه ددې قول اوددې آيت په مينځ كښې ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا﴾ توافق قائم شي.اوداحديث هم د اللهﷻ د ارشاد په تائيدكښې فرمائيلې شوې دې چه هر پيداكيدونكې د فطرت په دين باندې پيداكيږى خود دوى موريلار دې يهودى يا نصرانى اويامجوسى جوړوى([4])حضورﷺ فرمائي چه اللهﷻ فرمائي چه ما خوخپل بنديګان په نيك فطرت باندې پيداكړى وو خو شيطانانو په غولولو سره د دين نه واړول.([5]) لنډه دا چه توافق داسې كيدې شي چه اللهﷻ خو هغه داسې پيداكړې چه اول به هغه مؤمن وى څكه چه فطرت كښې هم ايمان دې او دائي هم په تقديركښې ليكلى دى چه بيا به كافركيږى سره د دې چه ټول مخلوق د معرفت او توحيد فطرت لرى. لكه څنګه چه د هغوى نه دا وعده هم اخستې شوې وه او هغه ئې د دوى فطرى څيز هم جوړكړې وو خو باوجودد دې د هغوى په تقديركښې دا وو چه هغوى خو به يا بدبخت جوړيږى او يا به نيك بخت او په حديث كښې دى چه خلق سحر پاځي نو يا خو هغوى خپل ځان خلاصى ته حواله كوى اويائې هلاكت ته حواله كوى([6])ددې په خلاصى كښې هم د اللهﷻ حكم نافذدې. هم هغه اللهﷻ دې چه ﴿وَالَّذِىْ قَدَّرَ فَهَدٰى﴾ يعنى داسې اوګرځولې شوچه هدايت به مومى.﴿ اَلَّذِىْٓ اَعْطٰى كُلَّ شَىْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى﴾ چا چه هرڅيز ته د هغه خلقت وركړوبيائې په لار اولګولو. په بخارى او مسلم شريف كښې دى چه ځوك نيك بخت دى هغوى ته د نيك بختوخلقو غوندې عمل كولوكښې هيڅ سختي نه وى او كوم چه بدبخت وى په هغوى باندې دبد بختو خلقو په شان عمل كول آسانيږى([7])د دې د پاره اوفرمائيلې شو چه يوه ډله په هدايت ده او په يوه ډله باندې ګمراهى خوره شوې ده. بيا د دې دا علت بيان كړو چه هغوى د اللهﷻ په ځاې شيطانان خپل وليان جوړكړې وو دا ډير لوئى او ښكاره دليل دې د هغه خلقوپه غلطئى چه ګمان كوى چه اللهﷻ به چاته په څه غلطه عقيده اوګناه باندې عذاب نه وركوى

[1])صحيح بخارى كتاب بدء الخلق باب ذكرالملائكه صلوات الله عليهم:۳۲۰۸، صحيح مسلم:۲۶۴۳، احمد: ۱/۳۸۲، ابن حبان:۱۶۷۴.
[2])صحيح بخارى كتاب الرقاق باب الاعمال بالخواتيم وما يخاف منها:۶۴۹۳، صحيح مسلم:۱۱۲، احمد:۵/۳۳۵، دلائل النبوه:۴/۲۵۲.
[3]) صحيح مسلم كتاب الجنه باب الامر بحسن الظن بالله تعالى عندالموت ۲۸۷۸، احمد۳/۳۳۱، ابن حبان:۷۳۱۹.
[4]) د دې تخريج سورت نساء آيت: ۱۱۹ لاندې تيرشوې دې.
[5]) صحيح مسلم كتاب الجنه باب الصفات التى يعرف بها فى الدنيا اهل الجنه واهل النار: ۲۸۶۵، مصنف عبدالرزاق:۲۰۰۸۸
[6]) صحيح مسلم كتاب الطهارت باب فضل الوضوء:۲۲۳، ترمذى: ۳۵۱۷، احمد:۵/۳۴۲، ابن حبان:۷۴۴.
[7]) صحيح بخارى كتاب الجنائز باب موعظه المحدث ندالقبر وقعود اصحابه حوله:۱۳۶۲، صحيح مسلم:۲۶۴۷. ابوداوٗد: ۴۶۹۴، ترمذى: ۲۱۳۷، ابن ماجه:۷۸، احمد:۱/۸۲، مسندابى يعلى:۳۷۵.

Scanned with Ca

کوم وخت چه هغه د خپل عمل د صحيح کيدو پوره يقين وی.او د يو علم او يقين سره که په ضد سره نی اونه منی نو هم هغه ته به عذاب وی. د دې د پاره چه که د هغه هم دغه خيال صحيح وې نو په دې ګمراهئ کوم کښې چه خپل ځان په هدايت باندې ګڼړی اوبه هغه ډله کومه چه په حقيقت کښې په ګمراهئ نه وی بلکه په هدايت باندې وی صحيح عمل کوی او په صحيح عقيده باندې دې هيڅ فرق نشته حالانکه الله ﷻ د داسې دوو قسمه خلقو په مينځ کښې فرق خودلې دې.

يٰبَنِيٓ	اٰدَمَ	خُذُوۡا	زِيۡنَتَكُمۡ	عِنۡدَ	كُلِّ
اے اولاده	دآدم	کوئ	ښائيست خپل	په وخت	دهر

اې د آدم اولاده دهر عبادت په موقع باندې خپلې ښائسته جامې اچوئ

مَسۡجِدٍ	وَّكُلُوۡا	وَاشۡرَبُوۡا	وَلَا تُسۡرِفُوۡا	اِنَّهٗ	لَا يُحِبُّ
عبادت کښې	اوخورئ	اوڅکئ	اوحد نه مه اوړئ	بيشکه هغه	نۀ خوښوی

اوحلال څيزونه خورئ څکئ | او اسراف مه کوئ | ....بيشکه الله ﷻ هغه خلق نه خوښوی

الۡمُسۡرِفِيۡنَ
دحدنه اوړيدونکی

چې کوم اسراف کوی

قوله‌تعالى:: خُذُوۡا زِيۡنَتَكُمۡ

ښه لباس کوم يودې :-په دې آياتونوکښې په مشرکانو رد دې چه په بربنډه باندې د بيت الله شريف د طواف عقيده نې لرله چه د ورځې به سړو او د شپې به ښځو کپړو ويستلو سره طواف کولو[1] ځکه چه ارشاد دې چه د هر مانځه په وخت کښې (په کوم کښې چه د بيت الله شريف د طواف عبادت هم شامل کيدې شی) خپل زينت يعنی لباس اغوندئ چه ستاسو بدن د بربنډتوب نه پټ کړی. دې نه علاوه ښې ښې کپړې او زيب او زينت هم کوئ. مخکينو امامانو هم دغه ليکلی دی چه دا آيت هم د مشرکانو په بربنډه د طواف کولو سره متعلق دې اود حضرت انس ﷺ نه مرفوعاً روايت دې چه دا آيات په مانځه کښې د څپلو اچولو سره متعلق نازل شوې دې خود دې صحت غور غوښتونکې دې او هم په دې بناء باندې په حديث کښې فرمائيلی شوی دی چه دمانځه په وخت کښې په ښائست سره مونځ کول مستحب اود ثواب لائق دی. خاص کر د جمعې په ورځ د اخترونوپه ورځ او بهتر دی چه خوشبوئ هم اولګوی ځکه چه دا هم زينت دې اود ټولو نه ښه لباس سپين لباس دې. حضور ﷺ فرمائيلی چه سپينې کپړې اغوندئ ځکه چه دا ټولونه ښه لباس دې خپل مړی هم په دې کفن کوئ. په سترګو کښې رانجه اچوئ دا نظر تيزوی او ويښته راټوکوی[2] دا حديث جيدالاسناد دې. تميم داری رحمه الله يوځادر په څلور زره درهم باندې اخستې وو هم دا به نی مونځ کښې اچولو.

د اسراف نه ممانعت اود اسراف مطلب: الله ﷻ فرمائيلی ﴿كُلُوۡا وَاشۡرَبُوۡا وَلَا تُسۡرِفُوۡا﴾ خورئ څکئ او اسراف مه کوئ. په دې آيت کښې ټول طب جمع دې. ابن عباس ﷺ فرمائی چه څه غواړې خوره او چه څه غواړې اغونده په تاباندې هيڅ الزام نشته خو دوه خصلتونه خراب دی يو اسراف او بل غرور او کبر.

---

[1]) صحيح مسلم کتاب التفسير باب فی قوله ﴿خذوا زينتكم عندكل مسجد﴾:۳۰۲۸.

[2])ابوداؤد کتاب اللباس باب فی البياض: ٤۰٦۱، وهوحسن،ترمذی:۹۹٤، ابن ماجه:۱٤۷۲،احمد:۱/۳٤۷، ابن حبان:۵٤۲۳، حاکم:۱/۳۵٤.

Scanned with Ca

حضور ﷺ فرمانیلي چه خورئی څکئی اغوندئی او بل ته ورکوئی خو اسراف مه کوئی او د شان او غرور د پاره نه وی. الله ﷻ غواړی چه په تاسو باندې د هغه د نعمتونو اثر څرګند وی[۱] دا خود اغوستلو پورې متعلق خبره وه او اود خوراك متعلق دا چه حضور ﷺ فرمانیلي چه د هغه لوښي نه زیات سپیره لوښي بل نشته چه په هغې کښې به ډکه خیټه اوخوړلې شي د انسان د پاره خو یو څو نوړئی هم کافي دی چه هغه په خپل حالت باندې قائم اوساتلې شي اوکه چرې څه خوړل غواړی نو دریمه حصه خوراك اوخوره او یوه حصه اوبه اوڅکه او یو حصه په آسانئی سره د سا اخستلو د پاره پریږده[۲] حضور ﷺ اوفرمائیل چه اسراف دا دې چه څه نی په زړه کښې راشي انسان هغه اوخوری[۳] سدی رحمه الله فرمانی چه کومو خلقو د بیت الله شریف په بربنډه طواف کولو هغوی به د حج په ورځو کښې په ځان چربي حرام کوله. د دې د پاره الله ﷻ فرمائی چه چربي حرامه نه ده خورئی او څکئی او د چربئی په تحریم کښې کوم زیاتې تاسو کړې دې دا مه کوئی. مجاهد رحمه الله فرمانی چه خورئی څکئی په دې وجه چه الله ﷻ تاسو ته درکړی دی. عبدالرحمن بن زید رحمه الله فرمائی چه ﴿ولاتسرفوا﴾ مطلب دا دې چه خورئی خو حرام مه خورئی خکه چه دا زیاتې دې. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه خورئی څکئی خو زیات خوراك څښاك مه کوئی خکه چه هم دغه اسراف دې. الله ﷻ اسراف کونکی نه خوښوی. د ﴿مسرفین﴾ نه ﴿معتدین﴾ مراد دی لکه چه فرمائی ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۝﴾ یعنی د حد نه تجاوز کونکی الله ﷻ نه خوښوی. خکه چه غلوکولو سره به نی حلال هم د احتیاط په ګمان سره په ځان حرام کول یا به نی حرام حلال جوړول. د الله ﷻ رضا دا ده چه حلال حلال ګڼړه او حرام حرام، هم دغه عدل دې د کوم حکم چه ورکړې شوې دې.

قُلْ	مَنْ حَرَّمَ	زِيْنَةَ اللهِ	الَّتِيْٓ	اَخْرَجَ
ای نبی اووایه	چاحرام کړو	ښائیست دالله	هغه	چی راایستلي دي هغه
(ائي پیغمبره) دوئ ته اووایه چي د الله ﷻ هغه زینت چا حرام کړې دې				

لِعِبَادِهٖ	وَالطَّيِّبٰتِ	مِنَ الرِّزْقِ ؕ	قُلْ	هِيَ	لِلَّذِيْنَ
دپاره دبندګانو خپلو	اوپاك څیزونه	درزق نه	اووایه	داټول څیزونه	دپاره دهغه کسانو دی
چي خپلوبندګانودپاره ئي پیدا کړی دی	اوپاک رزقونه چا حرام کړی دی	ورته اووایه چي داټول څیزونه			

اٰمَنُوْا	فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا	خَالِصَةً	يَّوْمَ
چی ایمان ئي راوړوا	په ژوند د دنیا کښی هم	اوخاص به وی دهغوئ دپاره	په ورځ
په دي دنیا کښې د مومنانودپاره پیدا شوی دی	.....او په ورځ د قیامت به		

الْقِيٰمَةِ ؕ	كَذٰلِكَ	نُفَصِّلُ	الْاٰيٰتِ	لِقَوْمٍ	يَّعْلَمُوْنَ ۝
دقیامت	دارنګي	مونږه صفاصفابیانوؤ	آیتونه	دپاره دهغه قوم	چی پوهیږی
هم خاص هغوئ د پاره وی	مونږ دغه شان دپوهه خلقو دپاره ښکاره آیتونه بیانوو				

[۱] احمد: ۱۸۲/۲، حاکم: ۱۳۵/، ترمذی: ۲۸۱۹ (صحیح) بغی عنه.

[۲] ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی کراهیه کثرة الاکل: ۲۳۸۰، وهوصحیح، ابن ماجه: ۳۳۴۹، السنن الکبری للنسائی: ۶۷۶۸، احمد: ۱۳۲/۴، ابن حبان: ۶۷۴.

[۳] ابن ماجه کتاب الاطعمه باب من الاسراف تاکل کل ماشتهیت: ۳۳۵۲، مسندابی یعلی: ۲۷۶۵، حلیه الولیاء: ۲۱۳/۱۰، شعب الایمان: ۱۶۹/۲.

Scanned with Ca

قوله تعالى:: قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِيْنَةَ اللهِ

دخوراک څښاک اواغوستلو حلال څیزپه ځان حرامول:- په دې آیت کښې رد دې په هغه سړي چه د خوراك څښاك یااغوستلو څه څیز په خپل ځان حرام کړي او شرعاًځه ممانعت نه وي. اووایه اې محمد(ﷺ)ادې مشرکانو ته چا چه د خپلې فاسدې رائې سره په خپل ځان باندې یو یو څیز حرام کړې دې چه چا د اللهﷻ دا ورکړې شوې زینت حرام کړو کوم چه اللهﷻ د بندیګانود پاره حق ګرځولې دې کوم چه اللهﷻ پیدا کړې دې په دې دنیاوی ژوندون کښې د خپلو عبادت کونکو مؤمنانو بندیګانودپاره سره د دې چه کافران هم په دې کښې شریك دی. خود دې نعمتونو حق په اصل کښې صرف مؤمنان بندیګان لري اودا نعمتونه به په خاص توګه د قیامت په ورځ هم دوی ته ملاویږي په کوموکښې چه کافران نه شی شریکیدلې ځکه چه دجنت نعمتونه په کافرانوباندې حرام دی.دابن عباسؓ نه روایت دې چه عربوبه په بربنډه د بیت الله شریف طواف کولووخت کښې شپیلی وهله او لاسونه پړقول نو اللهﷻ اوفرمائیل چه لباس خود اللهﷻ زینت اوښائست دې ددې اغوستوسره طواف کوئی

قُلْ اِنَّمَا	حَرَّمَ	رَبِّيَ	الْفَوَاحِشَ	مَا	ظَهَرَ	مِنْهَا	وَمَا بَطَنَ
ورته اووایه بیشکه	حرام کړی دی	رب زما	دبې حیایۍ کارونه	هغه څه	چې ظاهر وي	دهغې نه	اوهغه پټ چې وي

ورته اووایه چې زما رب د بې شرمۍ پټ اوښکاره کارونه ټول حرام کړي دي |

وَالْاِثْمَ	وَالْبَغْيَ	بِغَيْرِ الْحَقِّ	وَاَنْ تُشْرِكُوْا	بِاللهِ	مَا	لَمْ
اوګناه	اوزیاتې	په ناحقه سره	او چې تاسو شریك کړئ	دالله سره	هغه څیز	چې نۀ دي

اوګناه اوناحقه ظلم اودا چې تاسو اللهﷻ سره شریک پیدا کړئی | چې

يُنَزِّلْ	بِهٖ	سُلْطٰنًا	وَّاَنْ تَقُوْلُوْا	عَلَى اللهِ	مَا
نازل کړي	په هغې باندې	هیڅ دلیل	اودا چې اووایئ تاسو	په الله باندې	هغه خبرې

اللهﷻ د هغې په جواز هیڅ سندنه دې نازل کړې | اوتاسو په اللهﷻ پورې داسې خبرې تړئ چې

لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٣٣﴾
چې تاسو ته معلومې نۀ وې چې الله وئیلی دی

تاسوېرې هم نه پوهیږئی |

قوله تعالى:: قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ

د ټولونه زیاته غیرت منده هستي:- رسول اللهﷺ فرمائیل چه د اللهﷻ نه زیات څوك غیرت مند نشته. په دې وجه اللهﷻ ټولې پټې او ښکاره د ګناه خبرې حرام کړې دی او هغه بنده اللهﷻ ته د ټولونه زیات خوښ دې چه هروخت د اللهﷻ حمد او ثناء کوی او ناحق او ناروا ګناه خطا ئی هم حرامه کړې ده. (۱)

دالْاِثْمَ او الْبَغْيَ نه مراد څه دی؟ انس ؓ فرمائی چه د اثم معنی ده ګناه اودبغی معنی ده بغیر حقه د خلقو مال او په ناحقه دخلقو عزت په زور اخستلوکښې زیاتې کول.مجاهد رحمه الله فرمائی چه باغی هغه

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیرسوره الانعام باب قوله تعالی ﴿ولاتقربوا الفواحش ما ظهر منها وما بطن﴾ :٤٦٣٤، صحیح مسلم: ۲۷٦۰، ترمذی:۳٥۳۰، السنن الکبری للنسائی:۱۱۱۷۳، احمد:۳۸۱/۱، ابن حبان:۲۹٤.

Scanned with Ca

کس دی چه پخپله په خپل نفس باندې بغاوت اوکړي او د بحث حاصل تفسیر دا دې چه اثم هغه خطا ده چه د کونکی دخپل ذات سره متعلق وی او بغي هغه زیاتې دې چه دخلقو پورې ورزیات شی. الله ﷻ دا دواړه څیزونه حرام ګرځولی او فرمائی چه د الله ﷻ سره شریك جوړول حرام دې د کوم چه هیڅ سند هم نشته او چاته د الله ﷻ سره د شراکت جوړولو هیڅ حق هم نشته. اودا هم حرام دی چه هغه خبرې اوکړي چه ته نی نه پیژنې یعنی دا چه نعوذبالله د الله ﷻ اولاد دې اوهم دا قسم خبرې د کومو چه څه علم او یقین نه وی لکه چه فرمائی د بت پرستئی د ګندګئی نه خان بچ کړئی.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا

|اودپاره دهر امت| یوه نیتیه د ه|نو هرکله چي

| اودهر قوم دپاره دمهلت یوه نیتیه مقررده | نوهرکله چي

جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُونَ۝

راشی | نیتیه دهغوئ | روستو به نشي هغوئ |یوساعت | اونهٔ به مخکښی شی دهغه نه

نیتیهٔ پوره شی | نونه به یوساعت روستو شی | او نه به یوساعت مخکښي شی

يٰبَنِيٓ اٰدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُصُّونَ

اے اولاده | دآدم | که چری | راشي تاسو ته | رسولان | ستاسو نه | چی بیانوی هغوئ

انې دادم اولاده ! که تاسو ته ستاسودقوم نه پیغمبران راشی | چي هغه

عَلَيْكُمْ اٰيٰتِيْ فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ

په تاسو باندې| آیتونه زما |نوهغه څوك|چی خان ئې اوساتلودنافرمانئ نه | اواصلاح ئې اوکړه

تاسوته زماحکمونه بیانوی| نوچا چې ځان د شرک نه بچ کړه | او نیک کارونه ئې اوکړل

فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ۝ وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا

نونهٔ به وی یره | په هغوئ باندې| اونهٔ به هغوئ| غمجن کیږی |اوهغه کسان | چی دروغ ئې اوګنړل

نو په هغوئ به نه څه ویره وی | اونه به هغوئ غمژن شی|......... او هغه کسان چې

بِاٰيٰتِنَا وَاسْتَكْبَرُوْا عَنْهَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ هُمْ

ایتونه زمونږه| اولوئي اوکړه|په مقابله دهغې کښې|هم دغه کسان | خاوندان دوور دی | هغوئ به

زمونږ ایتونو ته ئې دروغ وئیلی دی | اوکبر ئې کړی دی| نوهغوئ دوزخیان دی | هغوی به

فِيْهَا خٰلِدُوْنَ۝ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى

په هغې کښی | همیشه وی | نوڅوك دی | زیات ظالم | دهغه چانه | چی اوتړی

همیشه به دې کښې وی | ....نودهغه چا نه لوئې ظالم څوک کیدې شی | چې

عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْكَذَّبَ بِاٰيٰتِهٖ اُولٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ

په الله باندې| دروغ | یادروغ اوګنړی| ایتونه دهغه | دا کسان چی دی | رسیږی به دوئ ته |

په الله باندې ئې دروغ تړلی وی | یائې د هغه آیتونو ته د دروغو نسبت کړې وی| دوئ ته به دالله ﷻ

Scanned with Ca

نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتٰبِ ۚ حَتّٰى إِذَا جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا

حصه ددوئ دليکلي شوي تقدير نه|ترهغه پورې|چي کله|راشي دوئ ته|راليږلي شوي فرښتي زمونږه

د فيصلې مطابق ددوئ حصه اورسي|خو کله چي ورته زمونږ فرشتي دروح اخستو دپاره راشي

يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۙ قَالُوٓا۟ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَدْعُونَ

چي وفات کوي دوئ|اوبه وائي|چي کوم ځائې دي|هغه|چې وئ تاسو|چي رابلل به تاسو

............نوورته به اووائي چي ستاسو هغه معبودان څه شول چي تاسو به د الله ﷻ نه

مِن دُونِ اللّٰهِ ۖ قَالُوا۟ ضَلُّوا۟ عَنَّا وَشَهِدُوا۟ عَلٰىٓ أَنفُسِهِمْ

بغير د الله نه| اوبه وائي اورك شو هغوئ| زمونږ نه | اوگواهي به اوکړي |په ځانونو خپلو باندې

سوا رابلل|.........دوئ به اووائي چي ټول رانه ورک شول| اوپخپل ځان به پخپله گواهي اوکړي

أَنَّهُمْ كَانُوا۟ كٰفِرِينَ ۝

چې بيشکه |هغوئ وو| دحق نه منكر |

چې مونږ د حق نه انکارکونکي وو|

قوله تعالى:: فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ........ أُولٰٓئِكَ أَصْحٰبُ النَّارِ ۚ

نيکانوته زيرې اوبدانوته د عذاب وعيد:- ارشاد دې چه دهرامت دپاره يو ميقات معلوم اووخت مقرر دې اوچه کله هغه وخت راشي نو بيا د يوې گهړئي هم وړانديوالې روستووالي نه شي کيدې. بيا بنيادم الله ﷻ ويروي چه گوره تاسوته به زمونږ رسولان راځي تاسو ته به زمونږ آياتونه اوروي زيرې به هم درکوي او ويروي به مو هم. اوس چه څوك اوويريدو نو هغه ښه اصلاح اوکړه، محرمات ئي پريخودل داطاعت کارونه ئي اوکړل نوهغه به نه څه ويرې سره مخ کولې شي اونه به ئي څه غم اوخفگان راګيروي.خو چه څوك زمونږ آياتونه دروغ گنړي او د کبر نه کار اخلي هم دغه خلق د اُور ځاوندان دي چه په هغې کښې به د هميشه د پاره وي.

قوله تعالى:: فَمَنْ أَظْلَمُ

د ظالمانود مرګ فرښتې سره ملاقات:- ارشاد دې چه د هغه نه لوئ ظالم بل څوك نشته چه په الله ﷻ د ځان نه دروغ اوتړي،دهغه آياتونه او معجزې دروغ اوګنړي،داخلق به د خپل ليکلې شوي تقدير نه خپله حصه بيامومي. مفسرينو د دې په معنى کښې اختلاف کړې دې. ابن عباس ﷺ فرمائي چه دهغه مخ به تك تور شي او هغه دا چه څوك خيرکوي هغه ته به د خير بدله ملاويږي اود بدو بدله به بده ملاويږي. يا د خپلې حصې نه مراد خپل عمل خپل رزق او خپل عمر. اودا قول د معنى اود عبارت د سياق به لحاظ سره قوي دې. په دې باندې د الله ﷻ دا قول دلالت کوي چه کله زمونږ فرښتې د هغوى روح قبض کولوله راشي اوددې آيت دمعنى مثال داقول پاك دې چه کوم خلق په الله ﷻ د ځان نه دروغ تړي هغوى به د دنيا د سامان نه هيڅ حصه نه بياموي او چه کله بيا زمونږ طرف ته واپس کيږي نود هغوى د کفر په سبب به مونږ هغوى ته دردناك عذاب وروڅکو. بيائى اوفرمائيل چه که څوك کفر کوي نو کوي دې تادې د هغوى کفر په خفگان او تکليف کښې نه اچوى هغوى به آخر هم زمونږ طرف ته واپس راګرځي هغه وخت به د هغوى اعمال په هغوى باندې ښکاره کړې شي الله ﷻ د زړونو حال پيژندونکې دې. مونږ خو د يوڅو ورځو نفعه هغوى ته ورکړې وه.

Scanned with Ca

الله ﷻ په دې پورتنی ایت کښې خبر ورکوی چه ملائکې کله د مشرکانو روح قبض کوی نود مرګ په وخت کښې به هغوی ویروی او روح به ئې د قبض کولو سره دوزخ ته اوړی او هغوی ته به وائي چه اوس هغه چرته دې کوم چه تا د الله ﷻ د پاره شریکان ګرځول، هم د هغوی نه به دې دعا غوښتله او هم د هغوی عبادت به دې کولو. هم هغوی راؤغواړه چه تا د دوزخ نه خلاص کړی نو هغه به وائي چه هغوی اوس چرته دی هغه خو ټول اوتختیدل. زمونږ خو اوس د هغوی نه څه امید نشته او په خپله خُله به اقرار کوی چه مونږ به کفر کولو.

قَالَ ادْخُلُوْا فِيْٓ اُمَمٍ

اوبه وائی | ننوځئ | په هغه ډلو کښې

| الله ﷻ به ورته اوفرمائی چې هغه امتونو سره دوزخ ته داخل شئ:

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِي النَّارِ ؕ كُلَّمَا

چې تلې دی| مخکښې ستاسو نه | د پیریانو نه | اودانسانانو نه | په وور کښې | هرکله چې

چې ستاسو نه وړاندې تیرشوی وو| که پیریان وو او که انسانان وو | ....هرکله چې

دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَّعَنَتْ اُخْتَهَا ؕ حَتّٰٓى اِذَا

ننوځی| یوه ډله |نو لعنت به وائی | په وړاندینۍ ډلې خپلې باندې| تردې پورې| چې کله

یوه ډله دوزخ ته داخله شي| نو په بله ډله به لعنت وائی | ....تردې چې

ادَّارَكُوْا فِيْهَا جَمِيْعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ

راجمع شی هغوی|په هغې کښې | ټول |انواوبه وائی اروستۍ ډله دهغوئ |په حق د رومبۍ ډلې خپلې کښې

ټول سره یو ځائې شی | نو هره وړاندینۍ ډله به دروستۍ ډلې باره کښې وائی

رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ اَضَلُّوْنَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا

چې اے ربه زمونږه | دې کسانو | ګمراه کړی وو مونږه | نو ورکړه دوئ ته | عذاب | دوچند

چې اې زمونږه ربه! دې خلقو مونږ ګمراه کړی وو| نوته دوی ته زمونږ په نسبت داور دوچنده عذاب ورکړه

مِّنَ النَّارِ ؕ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ ۝

داوورنه | اوبه وائی الله| دپاره دهرې ډلې | دوچند دی | خولیکن | نهٔ پوهیږئ تاسو

الله ﷻ به ورته اوفرمائی چې هرچا دپاره عذاب دوچنده دې | خوتاسو پرې نه پوهیږئ

وَقَالَتْ اُوْلٰىهُمْ لِاُخْرٰىهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا

اوبه وائی | مخکښې ډله اروستۍ ډلې ته | پس نهٔ وؤ | تاسولره | په مونږ باندې

او مخکښنۍ ډله به روستۍ ته اووائی | که (مونږ د عذاب قابل یونو) تاسوته

مِنْ فَضْلٍ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ ۝

څه غوره والې | نو اوڅکئ | عذاب | په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې کول به مو

خو هم زمونږ مقابله کښې فضیلت نه دې حاصل | نودخپل عمل په وجه دعذاب خوندا وڅکئ

Scanned with Ca

قوله تعالى:: رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ اَضَلُّوْنَا

دكافرانو يو بل ګناهګار ګڼرل:- الله ﷻ د مشركانو د دې خبرو خبروركوى كوم چه هغوى په الله ﷻ باندې زياتى او د ځان نه تړلې. هغوى ته به وئيلې شى چه تاسو د خپل ځان په شان ډلوكښې شامل شئى كوم چه ستاسود صفتونو والا دى او كوم چه تاسو نه وړاندې تيرشوى دى كه هغه د پيريانونه وى اوكه د انسانانو نه وى اوبيادوزخ لار واخلئى. ﴿مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ﴾ محتمل دې ﴿فِيْٓ اُمَمٍ﴾ بدل شو اودا هم محتمل دې چه د ﴿فِيْٓ اُمَمٍ﴾ په معنى كښې وى د امم سره.د الله ﷻ قول دې ﴿كُلَّمَا دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَّعَنَتْ اُخْتَهَا﴾ يعنى چه كله يو نوې ډله دوزخ كښې ورواچولې شى نو يو بل ته به بد وائى(خليل الله ﷺ) فرمائى چه د قيامت په ورځ به يوكافر بل كافرسره په بحث شى او خپل مينځ كښې به يوبل ته بدرد وائى) ارشاد دې چه كله د كافرانو دا تابعين د خپلو متبوعينونه د سخت خفګان څرګندونه اوكړى او كله هغوى د الله ﷻ عذاب اووينى اوخپل مينځ كښې ئى تعلقات ختم شى نودا تابعين به وائى چه افسوس مونږ ته بيا د دنيا تګ نصيب شى نوچه څنګه دوى نن زمونږنه جدا شوى دى دغه شان به مونږهم ددوى نه دويزارئى اظهار اوكړو اودوى نه به بدله واخلو. الله ﷻ به دغه شان د ارمان او افسوس په رنګ كښې پيش كړې شوې عملونه هغوى ته اوښائى خود دوزخ نه به هغوى په هيڅ رنګ هم بهر نه شى. تردې چه كله هغوى ټول په دوزخ كښې راجمع شى نو روستو دوزخ كښې داخل شوى تابعين به د خپلو متبوعينو باره كښې وائى هغه متبوعين د چا جرم چه په مقابله د تابعينوكښې زيات سخت وو هغوى د اول نه داخل شوى دى. الله ﷻ ته به د خپلو متبوعينونه شكايت كوى چه هم دوى مونږ د نيغې لارې نه ګمراه كړى وو په دې وجه اې الله دوى ته دوزخ كښې دوچنده عذاب وركړه([1])لكه چه د الله ﷻ ارشاد دې په كومه ورځ چه په اوركښې اوسوزى اود دوى مخونه تك تور شى نو هغوى به وائى چه افسوس مونږ د الله ﷻ اود الله ﷻ د رسول ﷺ تابعدارى كړې وه. اې الله مونږ دخپلو مشرانوخبره منلې وه او هغوى مونږ دهوكه كړى وواې الله دوى ته دوچنده عذاب وركړه نوالله ﷻ به فرمائى چه نه تاسو ټولوته به دوچنده عذاب ملاويږى.لكه چه فرمائى كوم خلق چه كفر كوى او خلق د الله ﷻ د لارې نه بندوى مونږ به د هغوى عذابونه زياتوو. او هغوى به د خپلو ګناهونوبوج هم اوچتوى اودنورو د ګناهونو بوج هم. متبوعين به خپلو تابعينوته وائى چه اوس ستاسو په مونږ باندې كوم غوره والې پاتې شو تاسو هم دغه شان په خپله ګمراه شوئى لكه څنګه چه مونږ شوې وو نو اوس د خپلو عملونو مزه اوڅكئى. د هغوى دا حالت داسې دې د كوم خبر چه الله ﷻ داسې وركړې دې چه اې نبى ﷺ! افسوس چه تا دا كافران ليدلې چه هغوى د خپل رب په وړاندې ولاړ دى او په يو بل باندې الزام لګوى او تابعين خپلو متبوعينوته وائى كه چرې تاسو نه وئى نو مونږ به مؤمنان وو او متبوعين به خپلو تابعينو ته وائى چه د هدايت قبلولو نه مونږ منع كړى وئى تاسو خو پخپله ګمراه شوى وئى د عقل نه مو ولې كار نه اخستلو او تابعين به متبوعينو ته وائى دا خو هم ستاسو د شپې ورځې دهوكه كول وو چه تاسو به مونږ په كفر باندې مجبوره كولو او په خدائئى كښې مو شريك ګرځول بيا به پټ پټ پخپله ستومانه شى اوكله چه د الله ﷻ عذاب اوګورى او مونږ به د هغوى په ستونو كښې طوقونه اچوو او چه څنګه به ئى كول هم هغه شان بدله به ورته ملاويږى. ([2])

اِنَّ الَّذِيْنَ	كَذَّبُوْا	بِاٰيٰتِنَا	وَاسْتَكْبَرُوْا
بيشكه هغه كسان	چې دروغ ئې ګڼرلي دى	ايتونه زمونږه	اوسركشي ئې كړې ده
چا چې زمونږ ايتونه دروغ اوګڼرل او د هغې د منلونه ئې ځانونه لوئې اوګڼرل (چه ايمان ئې پرې رانړول)			

[1]) ۳۳/الاحزاب: ٦٦-٦٧.

[2]) ۳٤/سبا: ۳۱،۳۳.

Scanned with Ca

عَنْهَا	لَا تُفَتَّحُ	لَهُمْ	اَبْوَابُ	السَّمَآءِ	
په مقابله دهغې کښې	نو بیرته به نه کړې شي	هغوئ ته	دروازې	دآسمان	
......هغوئ ته به دآسمان دروازې هیڅکله بیرته نشي					
وَلَا يَدْخُلُوْنَ	الْجَنَّةَ	حَتّٰى يَلِجَ	الْجَمَلُ	فِيْ سَمِّ	الْخِيَاطِ ؕ
اوداخل به نشي هغوئ	جنت ته	تر هغې چې ننوځي	اوښ	په سورې کښې	دستن
اوجت ته به ترهغې داخل نشي چې ترڅوپورې اوښ د ستنې سوم کښې تیر نشي					
وَكَذٰلِكَ	نَجْزِي الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٤٠﴾	لَهُمْ	مِّنْ	جَهَنَّمَ	مِهَادٌ
اودارنګې	بدله ورکوؤ مونږ	مجرمانو ته	دې دهغوئ دپاره	دوزخ نه	فرش
اومونږ مجرمانو ته هم داشان بدله ورکووا دهغوئ لاندې به د اور بچاونړه غوړیدلې وي					
وَّمِنْ فَوْقِهِمْ	غَوَاشٍ ؕ	وَكَذٰلِكَ	نَجْزِي	الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤١﴾	
اودپاسه دهغوئ نه	څادر دوورا	اودارنګې	بدله ورکوؤ مونږه	ظالمانوله	
اودپاسه به ئې داورڅادر اغوستې وي ا اومونږ داسې ظالمانو ته هم داشان بدله ورکووا					

قوله تعالى:: لَهُمْ مِّنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَّمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ؕ.

د کافرانوروح ته د اسمان دروازې نه کولاویږی :-کومو خلقو چه زمونږ آیاتونه دروغ ګنړلی دی اود هغې نه ئې مخ اړولې دهغوی دپاره به دآسمان دروازې نه کولاویږی یعنی نه به دهغوی نیك عمل پورته خیژی اونه دهغوی دعاګانې.رسول الله ﷺ د فاجرسړی دروح د وتلو ذکر کولو کښې فرمائیل چه فرښتې به روح اخلی او آسمان ته خیژی اود ملاء اعلی په کوموفرښتو چه هغه تیریږی نو هغوی به تپوس کوی چه دا کوم خبیث روح دې؟ نودهغه د ټولونه خراب نوم اخستوسره به وائی چه د فلانکی دې تردې چه آسمان ته به اورسی او وائی به چه دروازه کولاؤ کړنی خودروازه به نه کولاویږی.

قوله تعالى:: لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَآءِ

لکه چه ارشاددې ﴿لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَآءِ﴾ براء بن عازب رضی الله عنه فرمائی چه مونږ د یو انصاری په جنازه کښې شریك وونبی کریم ﷺ سره روان وو اوقبرته اورسیدو نوحضور ﷺ هلته کیناستومونږ هم دهغوی ﷺ نه چاپیره داسې چپ ناست وولکه چه زمونږ په سرونومرغنی ناستې وی.(چه مونږ نی چپ او بې حرکته اولیدو)نود حضور ﷺ په لاس کښې یو ډکې وو په زمکه باندې نی د مشغولتیا په توګه کرخې راښکلې بیاحضور ﷺ خپل سر اوچت کړو او ونی فرمائیل د عذاب قبر نه د الله ﷻ نه پناه اوغواړئی دوه یا درې خل نی اوفرمائیل بیا ارشاد اوفرمائیلې شو چه کله مؤمن د دنیا نه اوچتولې شی اود آخرت طرف ته مخ کوی نود آسمان د روښانه مخونو فرښتې راکوزیږی د جنت کفن ورسره وی بیا ملك الموت د هغه سر ته کینی اووائی اې روح مطمئنه د الله ﷻ دبخښنې طرف ته روان شه دې اوریدو سره راوځی لکه څنګه چه د مشك د خُلې نه د اوبو څاڅکی راوځی.دروح راوتلو سره دسترګو په رپ کښې هغه ته جنتی کفن اغوستې شی او په جنتی خوشبوکښې راغونډولې شی هغه د مشك داسې بهترینه خوشبو وی چه کومه په دنیاکښې بهترینه کیدې شی. دا واخلی او آسمان ته خیژی په کوم ځائ چه تیریږی فرښتې وائی چه دا دچا پاك روح اوړنی؟ ونیلې کیږی چه د فلانکی خوئ د فلانکی. آسمان ته په رسیدو باندې د دروازې کولاوولو د پاره وائی نو دروازه کولاویږی. هغوی سره نورې ټولې فرښتې د دونم آسمان

Scanned with Ca

پورې ځي. دغه شان دیو اسمان نه بل او تراووم اسمان پورې رسي. اوس الله ﷻ فرمائي چه زما د دې نیك بنده نوم د علیین په دفترکښې اولیکئی او د زمکې طرف ته ئې واپس کړئی. نود هغه روح واپس کولې شي. دلته هغه فرښتې راځي او هغه سره کینی او تپوس ترینه کوی ستا رب څوك دې؟ هغه وائی الله ﷻ زمارب دې. هغه بیا تپوس کوی ستا دین کوم یو دې نو هغه وائی زما دین اسلام دی. بیا تپوس کوی چه هغه سړې څوك وو چه ستاسو طرف ته لیږلې شوې وو هغه وائی چه د الله ﷻ رسول ﷺ حضرت محمد ﷺ وو. بیا تپوس کوی ستا د عمل ذریعه څه وه هغه وائی ما د الله ﷻ کتاب لوستلې وو په هغې مې ایمان راوړې وو. بیا د آسمان نه یو آواز راځي چه زما بنده رښتیا اوونیل د ده د پاره د جنت فرش راوړئی دجنت لباس ورواغوندئی دده دپاره دجنت یوه دروازه کولاؤ کړئی چه دجنت هوا او خوشبوئی ده ته رسی. دده قبر د ده د نظر برابر کولاؤکړې شی. یوښکلې سړې په ښه لباس او ښه خوشبوئ لګولې دیته راشي او ورته وائی خوشحاله شه چه تاسره کومه وعده کړې شوې وه هغه نن پوره کولې شي. هغه به تپوس کوی ته څوك ئې؟ هغه سړې به وائی زه ستا نیك عمل یم نو مړې به وائی یا الله هم دې وخت کښې قیامت راوله چه زه خپل اهل او مال سره ملاؤشم. حضور ﷺ اوفرمائیل چه کله کافربنده د دې دنیا نه مخ واړوی نو د تور رنګ فرښتې د بوجئی ټکړه راوړي او راشي او ترکومې چه نظر لګی د هغه حده پورې وی بیا ملك الموت راځي او وائی اې خبیث روحه راوځه اود الله ﷻ خفګان او غضب طرف ته ځه نو هغه په بدن کښې ورننوزی نو فرښتې هغه په راښکلو سره راوباسی لکه څنګه چه د اوسپنې سیخ دلمدو ویښتونه راویستلې شی.هغه دا دسترګویه رپ کښې په هغه بوجئی کښې رانغاړی د هغې نه د سخاشوې مردارې په شان بوئ خیژي. دا واخلي او آسمان ته خیژی نو چه په کوم خاې تیریږی فرښتې تپوس کوی دا د چا خبیث روح دې؟ وئیلې شی فلانکې ځوئ د فلانکی. اوکله چه آسمان ته رسی نو وائی دروازه کولاؤ کړئی نو نه شی کولاوولې بیا حضور ﷺ د ﴿لَاتُفَتَّحُ﴾ والا آیت تلاوت کړو.

اوس الله ﷻ حکم فرمائي چه دې دزمکې لاندې طبقې سجین ته یوسئی نود هغه روح هلته غورزولې شي. بیا حضور ﷺ دا آیت تلاوت کړو څوك چه الله ﷻ سره شریك ګرځوی نولکه چه د آسمان نه راپریوتلو او مرغئی د هغه غوښه راشوکوی یاهواګانې ئې ترلرې پورې الوزوی.دهغه روح دهغه بدن ته واپس کولې شی.دوه فرښتې راځي اوتپوس کوی ستا رب څوك دې؟ هغه وائی افسوس ماته پته نشته. بیا تپوس کوی ستا دین څه دې؟هغه جواب ورکوی هائې ماته پته نشته. بیا تپوس کوی چه ستا طرف ته څوك درلیږلې شوې وو هغه وائی افسوس ماته پته نشته.بیادآسمان نه آواز راځي زما بنده دروغ وائی د ده دپاره د دوزخ فرش راوړئی اوده ته د دوزخ دروازه کولاؤ کړئی چه ده ته د دوزخ ګرموالې او ګرمه هوا وررسي. دده قبر په ده باندې راتنګ کړې شي اودومره زور ورکوی چه هډوکی پښتئی یوځائ شي. یوخراب شکل او سخا خیرنو جاموکښې بدبوداره سړې دله راځي او ورته وائی تاته ستا د بدبختو زیرې دې.دا هم هغه ورځ ده دکومې چه تاسره وعده وه. هغه تپوس کوی ته څوك ئې؟هغه وائی زه ستا بدعمل یم نو کافر وائی چه الله ﷻ دې اوکړی چه قیامت رانه شي(ځکه چه زه دوزخ ته لاړ نه شم).([1])

براء بن عازب ﷺ فرمائی چه مونږ حضور ﷺ سره بهر وتلې ووجنازې سره وو(باقي بیان د پورتنی بیان په شان دې) تر دې چه کله د مؤمن روح اوځی نود آسمان او زمکې فرښتې په ده باندې درود لیږی، دهغه د پاره د آسمان دروازې کولاویږی د ټولو فرښتو هم دغه دعا وی چه د ده روح هم زمونږ په مخه یوسی.دکافر په روح باندې یوه داسې فرښته مقررولې شي چه ړنده کنړه او ګونګه وی، د هغې په لاس

[1])ابوداؤد کتاب السنة باب المسئلة فی القبر وعذاب القبر:۴۷۵۳ وهوصحیح، احمد:۴/۲۸۷-۲۸۸، الشریعه للاجرمی: ۸۷۸،حاکم:۱/۳۷، شعب الایمان:۳۹۵، اصول الاعتقاد:۲۱۴۰، د دیگ اسنادهٔ صحیح درجیګ دی. اوګګورئی الموسوعه الحدیثیه: ۵۰۳/۳۰.

Scanned with Ca

کښې ګرځ وی که چرې غرېږې اووهی نو هغه به هم ریزه ریزه شي. دهغې په یو ګذارسره هغه ذره ذره شي او خاوړې شي بیا هغه هم هغه شان د الله ﷻ په حکم جوړشي بیا ئي یو بل ګذار اووهی هغه چغې وهي چه د پیریانو او انسانانونه علاوه ئي ټول مخلوق اوري. بیا د دوزخ دروازه کولاوولې شي او اور مرکیږي[1] (دابوهریره ﷺ نه یو روایت هم نیزدې نیزدې هم داسې دې په دې وجه ترجمه غیرضروری ده) د الله ﷻ قول دې ﴿لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ﴾ یعنی که دستنې دخوم نه اوښ بهر راوتلې شي نو کافر به هم په جنت کښې داخل شي. غرض دا چه هیڅ کله به هم نه شي کیدې. ابن عباس ﷺ لفظ جمل لوستلو یعنی د جیم په ضمه او میم په تشدید سره "جمل" پیړې رسئی ته وائی کومې سره چه کشتئی تړلې شي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	لَا نُكَلِّفُ	نَفْسًا	إِلَّا
اوهغه کسان چې ایمان ئې راوړې دې	اوکارونه ئې کړې دی نیک	نهٔ ورکوؤتکلیف مونږه	یونفس ته	مګر

اوچا چې ایمان راوړو | اونیک عملونه ئې اوکړل | اومونږچاته د طاقت نه زیات تکلیف نه ورکوو

وُسْعَهَا	أُولَٰئِكَ	أَصْحَابُ الْجَنَّةِ	هُمْ	فِيهَا	خَالِدُونَ ۝
په قدردطاقت دهغه	داکسان	خاوندان دجنت دی	هغوئ به	په هغې کښې	همیشه وی

دغه خلق جنتیان دی | او هم په دې کښې به دوئ همیشه به وی

وَنَزَعْنَا	مَا	فِي صُدُورِهِمْ	مِّنْ غِلٍّ	تَجْرِي	مِن تَحْتِهِمُ
اوا وبه باسو مونږه	هغه	چې وی په سینو دهغوئ کښې	دکینې نه	بهیږی به	لاندې دهغوئ نه

اودهغوئ په زړونو کښې چې دیوبل خلاف څه لږډیرخیرې وو | هغه به لرې کړو | دهغوئ لاندې به

الْأَنْهَارُ	وَقَالُوا	الْحَمْدُ	لِلَّهِ	الَّذِي	هَدَانَا	لِهَٰذَا
نهرونه	اووائی به هغوئ	ثنا	خاص الله لره ده	هغه	چې وې ښودله مونږ ته	دالار

ولې بهیږی | اوهغوئ به وائی چې تعریفونه هغه الله ﷻ لره دی اچې مونږ ته دا لار اوخودله

وَمَا	كُنَّا	لِنَهْتَدِيَ	لَوْلَا	أَنْ هَدَانَا	اللَّهُ	لَقَدْ
اونهٔ وؤ	مونږ پخپله	چې موندلې موږ دا لار	که نهٔ وې	ښودلې مونږ ته	الله	په تحقیق سره

اوکه الله ﷻ راته نه وې خودلې | نو مونږ پخپله نشوه موندلې |

جَاءَتْ	رُسُلُ	رَبِّنَا	بِالْحَقِّ	وَنُودُوا	أَن تِلْكُمُ
راغلې وؤ	رسولان	درب زمونږه	دحق سره	اواواز به اوکړې شی	چې دغه ستاسو

مونږ ته دالله ﷻ رسولان په حقه راغلی وو | او اواز به ورته اوشي چه دا هغه جنت دې

الْجَنَّةُ	أُورِثْتُمُوهَا	بِمَا	كُنتُمْ	تَعْمَلُونَ ۝
جنت دې	چې تاسووارثان جوړکړې شوې یئ دهغې	په سبب دهغې	چې وئ تاسو	اچې کول به مو

چې تاسو ته دخپلو (نیکو) عملونو په وجه درکړې شوې دې |

---

[1] احمد: ٤/٢٩٥-٢٩٦.

Scanned with Ca

قوله تعالی:: وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

د اهل ایمان نیک بختي:- الله ﷻ چه کله د بدبختانو ذکر اوفرمائیلو نواوس د نیک بختو ذکر فرمائي چه هغه خلق کومو چه د زړه نه ایمان راوړلې وو او په خپلو اندامونو باندې ئې نیک عمل کړې وو هغوی برعکس دی د هغه خلقو چا چه د الله ﷻ د آیاتونو کفر اوکړو. دلته په دې خبره باندې رڼړا اچولې شي چه ایمان اوعمل څه ګران اوسخت کارنه دې بلکه ډیرآسان دی. ارشاددې چه مونږکوم شرعي مکلفیتو نه مقررکړي دی اوایمان او نیک عمل کوم چه مو فرض ګرځولي دې دا د انسان د وسعت نه بهر نه دې مونږ چاته د هغه د طاقت نه زیات تکلیف نه ورکوو. هم دغه خلق جنتیان دی.

په جنت کښې به کینه او بغض نه وي:- اود اهل ایمان په زړونوکښې که څه بغض او کینه وی هغه به مونږ اوباسو([1])لکه چه رسول الله ﷺ فرمائیلي مؤمن چه کله د اور نه خلاصې بیامومي نو هغه به د جنت او دوزخ په مینځ کښې په پل باندې راحصارکړې شي بیا به دهغه ظلمونه په بحث کښې راوستلې شي کوم چه په دنیاکښې دهغوی په مینځ کښې وو، تر دې چه کله د هغه ظلمونه او د هغه حسد او بغض د هغه د زړه نه پاك اوصفا کړې شي نو بیا به هغه له د جنت لار ورکولې شي اوپه الله ﷻ قسم چه هغه ته به دجنت منزل دخپل ددنیا دکور نه ډیر آسان معلوم شي([2])جنتیان چه کله جنت ته لیږلې شي نو هغوی به د جنت دروازې سره یوه ونه اووینی د کومې لاندې چه به دوه چینې بهیږي د یوې نه به اوبه اوڅکي نود هغه په زړه کښې چه کومه کینه وی اوبه وینځلې شي هم دغه شراب طهور دی او په دویمه چینه به لامبی نود جنت په شان تازه والې به د هغه په مخ باندې راشي بیا به نه ویښته خوریږي نه به د رانجو ضرورت وی. بیابه دا خلق ډلې ډلې د جنت طرف ته روان کړې شي([3])حضرت علی رضی الله عنه فرمائیل چه زه امید کوم چه زه عثمان رضی الله عنه طلحه رضی الله عنه اوزبیر رضی الله عنه به ان شاء الله هم د دغه خلقو نه یو د چا په زړونوکښې چه کینه وه خودټولو سینه به د کینې نه صفا کړې شي. حضرت علی رضی الله عنه فرمائی په الله ﷻ قسم په مونږ کښې د بدر والا هم دی اوهم د هغوی په شان کښې دا آیت نازل شوی دې. دحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلي چه هر جنتی ته به د دوزخ کور خودلې شی هغه به وائی چه که الله ﷻ زما هدایت نه فرمائیلو نو دا ځائ به زما ځائ وود الله ﷻ ډیر ډیرشکر دې. اوهردوزخی ته به د هغه کور په جنت کښې خودلې کیږي هغه به وائی چه افسوس الله ﷻ ماته هم هدایت کړې وې نودا به اوس زما کور وې. دغه شان به په هغه باندې ارمان راخور وی ([4])او چه کله دې مؤمنانوته دجنت زیری ملاؤشي نو ورته به وئیلې شی چه داجنت ستاسو دنیکو اعمالو په تنیجه کښې دانعام په توګه دې په تاسو د الله ﷻ رحمت دې تاسو جنت ته داخل کړې شوئی د خپلو اعمال په اندازه خپل ځائ جوړکړئی اودا هر څه د الله ﷻ د رحمت سبب دې. په بخاری او مسلم شریف کښې دی چه حضور ﷺ فرمائی په تاسو کښې دې هر یو ته دا معلومه وی چه د چا عمل هغه جنت ته نشي رسولې نو خلقو اووئیل یارسول الله ﷺ! تاسوهم نه، حضور ﷺ اوفرمائیل او زه هم نه تر کومې چه د الله ﷻ رحمت ماسره هم شامل حال نه وی.([5])

---

[1]) ۶/الانعام: ۱۵۲-۱۵۳.

[2]) صحیح بخاری کتاب المظالم باب قصاص المظالم: ۲٤٤٠، حاکم: ۲/۳۵٤، مسندابی یعلی: ۱۱۸۶، ابن حبان: ۷٤۳٤.

[3]) الطبری: ۱۲/٤۳۹.

[4]) السنن الکبری للنسائی: ۱۱٤۵٤، حاکم: ۲/٤۳۵، وحسن عند احمد: ۲/۵٤۰ فالحدیث حسن.

[5]) صحیح بخاری کتاب المرضی باب تمنی المریض الموت: ۵۶۷۳، صحیح مسلم: ۲۸۱۶، احمد: ۲/۲۶٤، ابن حبان: ۳٤۸.

Scanned with Ca

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَن قَدْ وَجَدْنَا

اواوازبه اوکړي | خاوندان دجنت | خلقو د وورته | چې په تحقیق سره | بیا اوموندو مونږ

اوبیا به جنتیان دوزخیانوته آوازاوکړي | چې مونږ خو دخپل

مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدتُّم مَّا

هغه څیز | چې وعده کړې وه زمونږ سره | رب زمونږه | صحیح حقه | نو ایا | اوموندو تاسو (هم) | هغه

رب تولې وعدې پوره پوره بیا اوموندې | نوتاسو هم دخپل رب د (عذاب) وعدې

وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۖ قَالُوا نَعَمْ ۚ فَأَذَّنَ

چې وعده کړې وه | رب ستاسو | حقه | اوبه وائي هغوئ | هو | نوآواز به اوکړي |

پوره پوره بیاموندې که نه ؟ | هغوئ به اووائي چې او | نو د دوئ ترمینځه به یو

مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَن لَّعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ الَّذِينَ

یوآواز کونکې | په منځ ددوئ کښې | چې لعنت | دالله دوئ | په ظالمانو باندې | هغه ظالمان

آواز کونکې آوازاوکړي | چې په ظالمانو باندې دې دالله ﷻ لعنت وي | هغه ظالمان

يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُم

چې منع کول ئې خلق | دلارې د الله نه | اولټوونې په دغه لارکښې | کوږوالې | اوهغوئ

چې خلق به ئې دالله ﷻ دلارې نه منع کول | اوبه هغې کښې به کوږوالې لټولو | اوهغوئ

بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ ﴿٤٥﴾

په آخرت باندې | کافران وو |

د آخرت نه هم منکر وو |

قوله تعالی:: وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ

د جنتیانود دوزخیانونه سوال:-دوزخیان دوزخ ته د تلونه پس دسپکاوی بې عزتئی اورتېږ په توګه هغوی ته خطاب کولې شی چه جنتیان به دوزخیانوته وائی زمونږ رب چه مونږ سره کومه وعده کړې وه هغه نې په حق سره ثابته کړه. آیا ستاسو هم د حق دې وعدې سره مخ شوې ووکومه چه رب تاسو سره کړې وه. دلته حرف "ان" د محذوف قول تفسیرکوی او "قد" د تحقیق دپاره راغلې دې.نوهغه کافر به جواب ورکوی چه او.لکه چه په سورة صافات کښې حق تعالی فرمائیلی اودهغه سړې باره کښې خبر ورکړې دې چه په ژوندکښې د یو کافر دوست وو هغه مؤمن چه کله کافر دوست په دوزخ کښې ورتونبلې اووینی نو وائی به په الله ﷻ قسم دې ده خو به زه په دنیا کښې په خپله غلطه لار خودلو نن هلاک کړې وم.که د الله ﷻ کرم شامل حال نه وونو نن به زه هم ده سره وم. دې کافربه ونیل چه بس هم دا دی چه مړه شو نو بس مړه شو بیا به نه شو اوچتولې او نه به څه عذاب وی[1] فرښتې به اوس دهغه غوړونه کولاؤ کړی اووانی به چه اوګوره داهغه دوزخ دې د کوم نه چه تا انکارکولو.دا څه جادونه دې چه تاته نه ښکاری.راشه دوزخ ته داخل شه.که غواړې اوکه نه صبربه کول وی.ته به د خپلو کړو بدله

---

[1] ۳۷ /الصفات:۵۵،۵۸.

Scanned with Ca

بيا مومي(¹)

د رسول کريم ﷺ قتل شوؤ کافرانو ته اواز:-دغه شان حضورﷺ په بدر کښې قتل شوې کافرانو ته خطاب کولوسره فرمائيلې وو اې ابوجهل بن هشام، اې عتبه بن ربيعه، اې شيبه بن ربيعه او نورو قتل شوو د قريشو د سردارانو نومونه اخستو سره اوفرمائيل ولې چه تاسو سره رب کومه وعده کړې وه پوره ني کړه که نه. ماسره خو چه اللهﷻ کومه وعده کړې وه هغه پوره شوه. حضرت عمرؓ عرض اوکړو يارسول اللهﷺ تاسو مړو ته خطاب فرمائې نو حضورﷺ اوفرمائيل په اللهﷻ قسم چه هغوی تاسونه کم نه اوری خو جواب نه شی ورکولې.(²)

بيا د اللهﷻ ارشاد دې چه يو آواز کونکې به آواز کوی چه په ظالمانو باندې د اللهﷻ لعنت دې بيانې اوفرمائيل چه دا هغه خلق دی چه د نيغې لار نه به ني خلق منع کول. د انبياء د شريعت د لارې نه به ني خلق اړول چه خلق په کږه لار لاړشی او د پيغمبرﷺ تابعداری اونه کړی. دوی به آخرت کښې د اللهﷻ د مخامخ کيدونه منکروو ځکه چه د دوی سره د حساب د ورځې هيڅ ويره نه وه. دا ډير خراب خلق وو.

وَبَيْنَهُمَا	حِجَابٌ	وَعَلَى الْأَعْرَافِ
اوپه منځ ددواړوډلو کښې به	پرده وی	اوبه اعراف باندې به
اوددې دواړو ډلو ترمينځه بۀ پرده وی		اودهغې په اوچت سر(اعراف) به

رِجَالٌ	يَعْرِفُونَ	كُلًّا	بِسِيمَاهُمْ	وَنَادَوْا	أَصْحَابَ
څه خلق وی	اچی پيژنی به	هريو	په نښو دهغوئ سره	اوآواز به اوکړی هغوئ	ملګرو
ځني خلق وی	چې هريو(جنتي او دوزخي) به خپلو خپلو نښو سره پيژنی			او جنتيانو ته به	

الْجَنَّةِ	أَنْ سَلَامٌ	عَلَيْكُمْ	لَمْ يَدْخُلُوهَا	وَهُمْ
دجنت ته	چی سلامتيا دوی	په تاسو باندې	داخلق نه به وی داخل شوی جنت ته	اوهغوئ به
اوازاوکړی	چې په تاسودې سلامتيا وی		پخپله به جنت ته داخل شوی نه وی	خو

يَطْمَعُونَ	وَإِذَا	صُرِفَتْ	أَبْصَارُهُمْ	تِلْقَاءَ	أَصْحَابِ النَّارِ
طمع لری دجنت	اوهرکله چی	اوګرځی	سترګې دهغوئ	په طرف	دملګرودوور
اميدوار به ناست وی	اوڅه وخت چه دهغوئ سترګې دوزخيانو ته اوګرځی				

قَالُوا	رَبَّنَا	لَا تَجْعَلْنَا	مَعَ	الْقَوْمِ	الظَّالِمِينَ
اوبه وائی	اے ربه زمونږه	مۀ يوځائې کوه مونږه	سره	دقوم	ظالم
نووائی به چې ائې زمونږ ربه ! مونږ د ظالمانوډلې دملګرتيا نه اوساتې					

قوله تعالى:: وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ

اصحاب اعراف اود هغوی انجام:-د جنتيانو دوزخيانو ته د خطاب نه پس فرمائی ارشاد دې چه د دوزخ او جنت په مينځ کښې به يوه پرده وی چه دوزخيان به جنت ته د تلونه منع کوی. لکه چه فرمائی د دې دواړو په مينځ کښې به يو ديوال قائم کړې شوې وی د کوم دننه طرف ته چه يوه دروازه ده په هغې

(¹) ۵۲/الطور:۱۶،۱۴.

(²) صحيح بخاری کتاب المغازی باب قتل ابی جهل:۳۹۷۶، صحيح مسلم:۲۸۷۴، ابن حبان:۶۴۹۸.

Scanned with Ca

کښې رحمت دې اوبهر طرفته ئې عذاب دې(۱)هم دا اعراف دې دکوم په نسبت چه فرمائی چه په اعراف باندې به خلق وی. سدی رحمه الله نه روايت دې چه د الله ﷻ قول "د هغوی په مينځ کښې به پرده وی" کښې "پرده" هم دغه اعراف دې.

اعراف والا کوم خلق دی؟: ابن جرير رحمه الله وائی چه اعراف دعرف جمع ده،هر يومرتفع ځائ ته عرف وائی.دچرګ چارخولك ته هم په دې وجه اعراف وائی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه د جنت او دوزخ په مينځ کښې يوه غونډئی ده، دلته هم خلق رامنع کړې شوی دی داګناهګار دی. سدی رحمه الله وائی چه دا اعراف نوم په دې وجه کيخودې شوې دې چه د دې ځائ خلق به خپل خلق پيژنی. د مفسرينو تعبيرونه د اصحاب اعراف باره کښې مختلف دی. تقريباً د ټولو هم يوه معنی ده. يعنی هغه داسې خلق دی چه د هغوی نيکئی او بدئی يوشان يعنی برابرې دی. د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د چا نيکئی او بدئی برابروی هغوی به چرته وی؟ نو حضور ﷺ اوفرمائيل هم دغه خلق اصحاب اعراف دی. دوی خو به جنت ته نه شی داخلولې خودوی ته به د جنت طمع خامخا وی.بيا هم د دې قسم په يوسوال باندې حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا اصحاب اعراف هغه خلق دی چه د والدينو د اجازت نه بغير د الله ﷻ په لارکښې دجهاد دپاره اوځی او بيا قتل شوی وی د جنت د داخليدلونه خو هغوی په دې وجه رامنع کړې شو چه د خپلو والدينوخلاف ئې کړی وو اود دوزخ نه په دې وجه بچ شو چه د الله ﷻ په لارکښې شهيد شوی وو(۲) اويه يوحديث کښې فرمائيلې شوی دی دا هغه خلق دی چه د چا نيکئی او بدئی برابر برابر وې. بدو خو جنت ته دوی د تلونه منع کړل او نيکو دوزخ ته دتلو نه دوی منع اوساتل، نو اوس دا خلق هم دې ديوال سره حصارشوی دی اود الله ﷻ د فيصلې کولو پورې به دلته حصار وی. اوس چه کله د هغوی نظر د دوزخ والا طرف ته شی نو دوی به وائی چه اې ربه د دې ظالمانونه خو مونږ مه جوړوې. دوی به دغه شان دعاګانې غواړی چه الله ﷻ به هغوی ته فرمائی ښه ده جنت ته لاړشئی ما تاسو اوبښلئی.دقيامت په ورځ به الله ﷻ دخلقو حساب اخلی د چا چه يوه نيکی هم زياته شی هغه به جنت ته داخلولې شی اوکه د چا يوه بدی هم زياته شی هغه ته به د دوزخ لارخودلې شی بيا حضور ﴿ فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُۥ ﴾آيت اولوستلو.

بيا فرمائی چه ميزان يعنی تله به د يوې دانې په فرق سره هم ښکته کيږی اونيکئ او بدئی برابرکيږی نو هغوی به پل باندې اودرولې شی هغه اهل جنت او اهل نار پيژنی.اهل جنت ته په کتلو به سلام کوی او کس طرف ته به دوزخيان ښکاری نو وائی به چه اې الله د دې خلقو نه مونږ مه جوړوه. د نيکو والا خلقو مخې ته به يو نور وی د کوم په لارخودنه کښې به هغوی ځی دغه شان د هريو نيك سړی او ښځې په وړاندې به نوروی کله چه پل صراط ته اورسی دا نور به د هغه خلقو نه واخستلې شی چه منافق وی. ټول جنتيان به دې حال کښې منافقانوته ګوری نووائی به اې الله زمونږ دانورقائم اوساتې خود اصحاب اعراف نور به د هغوی مخې ته وی او د هغوی نه به لرې کيږی نه. دغه وخت به الله ﷻ فرمائی چه هغوی جنتيان خو نه دی خو د جنت طمع کوی.

بنده چه کله څه نيکی کوی نو لس نيکئ ليکلې کيږی اوچه کله بدی کوی نوهم يوه بدی ليکلې کيږی. هغه سړی بدنصيب دې چه د چا اکائی (يعنی يوه ګناه) چه په دهايانو(يعنی لسو نيکو) باندې غالب راشی.چه کله الله ﷻ هغوی معاف کړی نو يو نهر طرف ته به ئې اوليږی دې ته نهر حيات وائی د کوم غاړې چه دسرو زرو دی په کومو چه مرغلرې اوهيرې تك وهلې شوی دی دهغې خاوره مشك دی داخلق به په دې نهرکښې لامبولې شی نودهغوی رنګ به صحيح شی اود هغوی په ستونو به سپينې او

(۱) ۵۷/الحديد:۱۳.

(۲) الطبری:۸/۱۳۹، الامالی:۸/۱۶۲.

Scanned with Ca

روښانه علامې راښکاره شی. هم په دې نښنو سره به د هغوی اهل اعرافونه کیدل معلومیږی. کله چه د هغوی رنګ ښانسته شی نو الله ﷻ به هغوی ته خطاب فرمائی چه اوغواړئی څه غواړئی؟ هغوی به خپل خواهش ښکاره کړی دهغوی امیدونه به پوره کولې شی.او وئیلې کیږی به چه ستاسو د درخواست نه به اویا درجې زیات ملاویږی هغوی به د جنت طرف ته روانولې شی د هغوی نوم به وی مساکین اهل جنت. حضور ﷺ اوفرمائیل چه د ټولو نه په آخره کښې به د هغوی فیصله کیږی. د ټولو بندیګانو د فیصلې کیدو نه پس به الله ﷻ فرمائی اې د اعراف صاحبانو! ستاسو نیکو تاسو د دوزخ نه بچ کړئی خو تاسو ئی د جنت حقداران ثابت نه کړې شوئی. اوس تاسو زما آزاد کړې شوی شئی د جنت نه فائده واخلئی څنګه چه هم تاسو غواړئی.(¹)

اودا هم وئیلې شوی دی دا اهل اعراف هغه خلق دی کوم چه ناجائز پیدا شوی دی حضور ﷺ فرمائیلی چه د پیریانو مؤمنانو دپاره هم ثواب او عذاب شته. خلقو د هغوی د ثواب او د هغوی دمؤمنینو باره کښې تپوس اوکړو نووئی فرمائیل چه داټول صاحب اعراف دی.دوی به په جنت کښې دامت محمدیه ﷺ سره نه وی. تپوس اوشو چه اعراف څه څیز دې؟ وئی فرمائیل چه جنت سره نیزدې یو دیوال دې په کوم کښې چه نهرونه هم دی (²)ونې او میوې هم دی.

مجاهد رحمه الله فرمائی چه صاحب اعراف هغه نیکان خلق دی چه فقهاء او علماء دی.﴿ وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ ﴾باره کښې ابومجلز رحمه الله وائی چه کوم خلق په اعراف باندې متعین وی هغه به فرښتې وی چه دوزخیان او جنتیان به پیژنی اوجنتیانوته به آواز کوی چه السلام علیکم،هغوی به په جنت کښې خونه وی خود جنت غوښتنه به کوی اود دوزخیانو په کتلو سره به د دوزخ نه پناه غواړی. اصحاب اعراف به داسې خلقو ته آوازونه کوی کوم چه به هغوی د روښانه تندی نه پیژنی. او وائی به چه تاسو به د الله ﷻ دحکم نه غرور او کبر نه کولو. دا ګناهګار خلق به جنتیان خو نه شی کیدې چا چه د الله ﷻ رحمت اونه موندلو. او چه کله جنتیان جنت ته داخل کړې شی نو وائی به چه ځئی جنت ته، اوس به نه په تاسو څه ویره وی اونه به غم او خفګان سره مخ کیږئی. دا قول ډیر غریب دې او د سیاق عبارت نه هم ظاهرا مخالف دې اوهم د جمهورو قول مقدم دې ځکه چه د آیت د ظاهری الفاظو مطابق دې.

د حضرت مجاهد رحمه الله قول هم کوم چه پورته بیان شود غرابت نه خالی نه دې. قرطبی رحمه الله د دې باره کښې دولس قولونه نقل کړی دی. صالحان انبیاء او ملائکې وغیره دا جنتیان د هغوی د مخ د رونق او سپین والې نه اودوزخیان د هغوی د مخونو د توروالی نه پیژنی.د ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه الله ﷻ هغوی ته دا منزلت په دې وجه ورکړی دې د پاره چه هغوی ته معلومه شی چه جنتیان څوک دی او دوزخیان څوک. هغوی به دوزخیان د هغوی د مخونو د توروالی نه پیژنی اود الله ﷻ نه به پناه غوښتلو سره وائی چه الله ﷻ مونږ د دې ظالمانو نه مه جوړه وه. هم په دې حالت کښې به هغوی جنتیانوته سلام کوی او پخپله خو جنت ته داخل نه شو خو امید لری او ان شاء الله داخلیږی به. حسن بصری رحمه الله وائی چه دا طمع د هغوی په زړه کښې صرف د دې کرامت او مهربانئی په سبب ده چه کومه الله ﷻ د هغوی په حال باندې شامل ساتی او چه هغوی کوم امید لری د هغې نه الله ﷻ هغوی خبر هم کړل یعنی وائی چه د دوزخیانو په کتلو سره به وائی الله ﷻ د دوی نه مو بچ کړه. عکرمه رحمه الله وائی چه هغوی به دوزخیانوطرف ته ګوری نود هغوی مخونه به اوسوزی اوچه کله د جنتیانو طرف ته ګوری نو دا خبره به ځی.

(¹) دا روایت مرسل دې.
(²) دامتروک روایت دې المیزان:۳۴۹/۴ رقم:۹۶۱۲.

Scanned with Ca

وَنَادٰٓى | أَصْحٰبُ الْأَعْرَافِ | رِجَالًا | يَعْرِفُوْنَهُمْ
او آواز به اوکړي | داعراف خلق | هغه خلقو ته | چې اوبه ئې پيژني هغوئ
اوداعراف خلق به ځيني (مشرانواوسردارانو) خلقو ته آوازاوکړي | چې په هغوئ به په

بِسِيْمٰهُمْ | قَالُوْا | مَآ أَغْنٰى | عَنْكُمْ | جَمْعُكُمْ
په نښو دهغوئ سره | اوبه وائي | اونۀ کړو دفع عذاب | استاسو نه | ډلې ستاسو
نښواوپيژني | ورته بۀ اووائي چې ستاسو هغه ډلې او ستاسو

وَمَا | كُنْتُمْ | تَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٤٨﴾ | أَهٰٓؤُلَآءِ | الَّذِيْنَ
اونۀ هغې سازو سامان | چې وئ تاسو | چې لوئ به ګڼړلو تاسو | آيا داکسان | هغه دي
خان ته لوئي کتل خو هيڅ پکار رانغلل | آيا دا هغه جنتيان دي | چه تاسو بۀ د دوی په باره کښې

أَقْسَمْتُمْ | لَا يَنَالُهُمُ | اللّٰهُ | بِرَحْمَةٍ ۭ | اُدْخُلُوا | الْجَنَّةَ
چې قسمونه به خوړل تاسو | چې نۀ به رسوی دوئ ته | الله | رحمت | اچې داخل شئ | جنت ته
قسمونه کول | چې الله ﷻ به هيڅکله هيڅ کله په اونه رحميږي | (نن هغوئ ته اووئيلې شو) چې

لَا خَوْفٌ | عَلَيْكُمْ | وَلَآ أَنْتُمْ | تَحْزَنُوْنَ ﴿٤٩﴾
نۀ به وی يره | په تاسو باندې | اونۀ به تاسو | غمژن کيږئ |
جنت ته داخل شئ | په تاسو باندې نه څه ويره شته | او نه به تاسو غمژن شئ |

قوله تعالى:: قَالُوْا مَآ أَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ

د قيامت په ورځ د حضورﷺ شفاعت کافرانو ته هيڅ فائده نه رسوي:- الله ﷻ د دې ملامتيا ذکر فرمائي کومه چه به دقيامت په ورځ اهل اعراف دمشرکانود سردارانوپه دوزخ کښې ليدلو سره کوی چه ستاسو زياتوالی تاسوله هيڅ فائده درنه کړه. اونه ستاسو سرکشئ تاسوله د الله ﷻ د عذاب نه نفعه درکړه او تاسو د الله ﷻ د عذاب مستحق اوګرځولې شوئی. هم دې مشرکانو به د اهل اعراف باره کښې ونيل او قسمونه به ئې خوړل چه دوی ته به د الله ﷻ رحمت چرې هم نه ملاويږی. اوس به الله ﷻ اهل اعراف ته فرمائي چه ځئ جنت ته داخل شئ تاسو باندې نه څه ويره شته او نه څه غم. حضرت حذيفه ﷺ فرمائي چه اصحاب اعراف هغه خلق دی چه د چا اعمال برابر وی يعني دومره نه دی چه جنت ته به لاړشي اونه به داسې وی چه دوزخ کښې اوغورزولې شي. هغوی به اعراف کښې دننه اوسيدو سره دوزخيان او جنتيان د هغوی د مخونونه پيژني.

په قيامت کښې د رسول کريم شفاعت بيا چه دقيامت په ورځ کله د بنديګانو فيصلې اوشي نو الله ﷻ به د شفاعت کولو اجازت ورکړي. خلق به آدم ﷺ له راشي او وائي به ته زمونږ پلارئي الله ﷻ ته زمونږ شفاعت اوکړه. هغه به وائي چه تاسو ته معلومه ده چه څوك هم الله ﷻ زما بغيرپخپل لاس نه دی جوړکړی او په هغه کښې خاص خپل روح پوك وهلې وی او آيا ملائکو زما نه علاوه بل چاته هم سجده کړې ده؟ خلق به وائي نه. آدم ﷺ به وائي چه بيا هم زه د الله ﷻ د ذات نه واقف نه يم زه خو د شفاعت طاقت نه لرم. تاسو زما ځوئ ابراهيم ﷺ له لاړشئ خلق به حضرت ابراهيم ﷺ له راشي اود شفاعت

Scanned with Ca

غوښتونکی به شی هغه به وائی ایا الله ﷻ زما نه بغیر بل څوك خپل خلیل گرځولي وو؟ او زما نه بغیر یو قوم خپل پیغمبر په اُورکښي غورزولي وو خلق به وائی نه. حضرت ابراهیم ﷺ به وائی زه شفاعت نه شم کولي. د الله ﷻ د ذات د کنهي نه واقف نه یم. تاسو موسی ﷺ له لاړشئی نو موسی ﷺ به وائی زما نه بغیر الله ﷻ چاسره نیغ په نیغه خبرې کړې دی خو بیا هم زه د الله ﷻ د حقیقت نه خبرنه یم. تاسو عیسی ﷺ له لاړشئی.

عیسی ﷺ به وائی آیا زمانه بغیر الله ﷻ څوك بغیرد پلارنه پیداکړی؟ او بل چا برگ او جذامی غوندې لاعلاجه مریض صحیح کړی. اوزما نه بغیر چا مړی ژوندی کړی نو هغوی به وائی چه نه، خو زه بیا هم د الله ﷻ د ذات نه واقف نه یم. ما ته خپل فکر دې. تاسو محمد ﷺ له لاړشئی خلق به ماله راشی زه به په سینه لاس وهلو سره اووایم زه به ستاسو سفارش کوم. بیا به زه د الله ﷻ د عرش په وړاندې راشم اوبه درېږم. زما ژبه به د الله ﷻ په تعریف کښې داسې کولاؤشی چه چرې به هم تاسو داسې تعریف نه وی اوریدلي. بیا به زه په سجده کښې پریوزم.

الله ﷻ به فرمائی اې محمد ﷺ! سر اوچت کړه څه غواړې شفاعت کوې نو ستا شفاعت به قبلولي شی. زه به سراوچتوم بیا به د الله ﷻ حمداو ثناء کوم. بیابه په سجده کښې پریوځم. بیا به ونیلي شی چه پاسه درخواست کوه. زه به سر اوچت کړم او عرض به اوکړم یا ربه زما امت اوبښه. الله ﷻ به فرمائی اومې بښلو. دې کیفیت ته په کتوباندې به یو داسې لیږلي شوې نبی یا څوك فرښته نه وی چه نه به پخښېږی او هم دغه مقام محمود دې.

اوس به زه ټولو امتیانوسره جنت طرف ته ځم. د جنت دروازه به زما د پاره کولاوېږی. اوس به دا ټول امتیان به د نهر طرف ته بوتلي شی کوم ته چه نهر حیات وائی د کوم دواړه غاړې چه به په مرغلرو هیرو او زرو سره جوړې شوی وی. د دې خاورې به مشك وی د دې کاڼی به د یاقوتووی. په دې نهرکښې به دا خلق لامبی نو د هغوی رنگ به د جنتیانوپه شان شی. اود هغوی نه به د جنت خوشبوئی راپیداشی او داسې به معلومېږی لکه پړقیدونکی ستوری خود هغوی په سینوباندې به روښانه نښې وی د کوم نه چه به پیژندې شی. هم دوی ته به مساکین اهل الجنة ونیلي شی.(١)

وَنَادٰۤى	اَصْحٰبُ النَّارِ	اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ	اَنْ اَفِيْضُوْا	عَلَيْنَا	مِنَ الْمَآءِ اَوْ
اوآواز به اوکړی ملگری	د وور	ملگرو دجنت ته	چې راتوئ کړئ	په مونږ باندې	داوبو نه | یا
اوآواز به اوکړی دوزخیان جنتیانو ته چې مونږ ته لږې اوبه راکړئی | او یا راته د هغه رزق نه څه راکړئ					

مِمَّا	رَزَقَكُمُ	اللّٰهُ ؕ	قَالُوْۤا	اِنَّ اللّٰهَ	حَرَّمَهُمَا
دهغې نه | چې درکړې دې تاسوته | الله | اوبه وائی هغوئ | چې بیشکه الله | حرام کړی دی دا دواړه					
کوم چه الله ﷻ تاسو ته الله درکړې دې | هغوئ به جواب کښې اووائی چې الله ﷻ دا دواړو په					

عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ۙ	الَّذِيْنَ	اتَّخَذُوْا	دِيْنَهُمْ	لَهْوًا	وَّلَعِبًا
په کافرانو باند	هغه	چې نیولي وو هغوئ	دین خپل	عبث کار	اولوبې
کافرانو حرام کړی دی | چې چادخپل دین نه لوبه توقه جوړه کړې وه |					

(١) دا روایت خو ملاونه شو ولې د دې معنی بل روایت صحیح مسلم کتاب الایمان باب ادنی اهل الجنة منزلة فیها: ۱۹۴-۱۹۵ کښې موجود دې.

Scanned with Ca

وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ نَنْسٰهُمْ كَمَا
اودوکه کړي وو هغوی ژوند د دنیا ا نونن ورځ ابه مونږه هیر کړو دوی ا لکه څنګه چی ا
اوددنیا ژوند په دهوکه کښې اچولې وو ا نونن به نې مونږ هم داشان هیر کړو ا لکه څنګه چې
نَسُوْا لِقَآءَ يَوْمِهِمْ هٰذَا ۙ وَمَا كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا
هیر کړې وو دوی ا ملاقات ا دورځې ددوی ا چې داده ا اولکه څنګه چې وو دوی ا په آیتونوزمونږ
هغوی ددې ورځې ملاقات هیر کړې وو ا اوزمونږ د آیتونو نه به نې
يَجْحَدُوْنَ ۝
چې انکاربه نې کولو ا
انکار کولو ا

قوله تعالی:: وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ النَّارِ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ

ددوزخیانو فریاد جنتیانوته:- الله ﷻ دوزخیانوته ذلت ښانی او بل دا چه هغوی څنګه د جنتیانونه شراب او طعام غواړی خو جنتیان به هغوی ته هیڅ هم نه ورکوی. دوزخیان به جنتیانوته وائی چه لږې شان اوبه اوخوراك مونږ ته هم راکړئی دپلار نه به خوئ یاد رورر نه به رورر غواړی اووائی به چه زه خو سوزیږم لږې شان اوبه راکړه. خو هغه به هم دغه جواب ورکوی چه الله ﷻ دا دواړه څیزونه په کافرانو باندې حرام کړی دی.

د جنت هر څه په کافرانو باندې حرام دی:: ابوموسی صفار رحمه الله د ابن عباس رضی الله عنه نه تپوس اوکړو چه کومه صدقه غوره ده نو وئی وئیل چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی چه بهترینه صدقه اوبه دی. آیاتاسو نه دی اوریدلی چه دوزخیان به د جنتیانونه اوبه او خوراك غواړی([1])د ابوصالح رحمه الله نه روایت دې چه کله ابو طالب بیمارشو نوخلقوهغه ته اووئیل چه ته دخپل وراره په ذریعه د جنت نه یوه غونچه انګور راوغواړه کیدې شی چه د هغې په برکت ستا شفا اوشی. قاصد حضور ﷺ ته راغلو، ابوبکر صدیق رضی الله عنه حضور ﷺ سره ناست وو نو وئی وئیل چه په کافرانوباندې الله ﷻ د جنت هر څیز حرام کړې دې. ([2]) بیا الله ﷻ بیان فرمائی چه کافرانوڅنګه په دنیاکښې مذهب او دین د لوبو یو څیز جوړکړې دې او په دنیاکښې چه څنګه په هیره کښې پراته دی اوددنیا په ښائست او مزوکښې څنګه اخته دی. اود آخرت د سودا کولونه څنګه غافل دی. بیا فرمائی چه نن مونږ هم دوی هیررو لکه څنګه چه دوی دا د آخرت ورځ هیره کړې وه. اود هیرولو لفظ د معاملې او دبدلې په توګه دې ګنی الله ﷻ څه څیز هیروی نه. لکه چه فرمائی ﴿ فِیْ كِتٰبٍ ۚ لَا یَضِلُّ رَبِّیْ وَلَا یَنْسَی ﴾ دلته مقصد صرف ﴿مقابلة﴾ خبره کول دی. لکه چه فرمائی ﴿نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِیَهُمْ ؕ﴾ او ﴿ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰیٰتُنَا فَنَسِیْتَهَا ۚ وَكَذٰلِكَ الْیَوْمَ تُنْسٰی ﴾ او ﴿الْیَوْمَ نَنْسٰىكُمْ كَمَا نَسِیْتُمْ لِقَآءَ یَوْمِكُمْ هٰذَا﴾ابن عباس رضی الله عنه فرمائی الله ﷻ هغوی سره دخیر معامله کول هیرکړی دی اوهغوی ته سزا ورکول نی نه دی هیرکړی.

په حدیث شریف کښې دی چه الله ﷻ به د قیامت په ورځ بنده ته فرمائی آیا ماتاته ښځه بچی نه وو درکړی، او په تاباندې مې انعام اواکرام نه وو کړې او آیا اوښ اس هاتهی او خدمت ګارمې نه وو درکړې او آیا تا به سرداری او افسری نه کوله؟ بنده به وائی چه او یا الله ﷻ تا هرڅه راکړی وو. نو بیا

---

[1]) المعجم الاوسط:۱۰۱۵، مسندابی یعلی:۲۶۷۳.

[2]) داروایت ضعیف دې.

Scanned with Ca

به فرمائی چه ستا دا یقین وو چه ماته به مخامخ کیږې، بنده به وائی یا الله ﷻ زما دا یقین نه وو الله ﷻ به بیا فرمائی ځنګه چه تا زه هیر کړې ووم دغه شان نن زه هم تا هیروم.([1])

وَلَقَدْ	جِئْنٰهُمْ	بِكِتٰبٍ
او خامخا په تحقیق سره	راوړی دی مونږ دوئ ته	ایو داسې کتاب
...............او مونږ دوئ ته داسې یو کتاب راليږلی دی		

فَصَّلْنٰهُ	عَلٰى عِلْمٍ	هُدًى	وَّرَحْمَةً
چې په تفصیل سره بیان کړی دی مونږ هغه	د علم په بنیاد باندې	چې لاربنودونکی دی	او رحمت دی
چې پخپل علم مو بنه واضح کړی دی | او دا (کتاب) د مومنانو دپاره د هدایت او رحمت نه ډک دی			

لِّقَوْمٍ	يُّؤْمِنُوْنَ ۝	هَلْ يَنْظُرُوْنَ	اِلَّا	تَاْوِيْلَهٗ ط
دپاره دهغه قوم	چې ایمان راوړی	انه کوی انتظار دوئ	مګر	انجام دهغې ته کوم چې بنائی داکتاب
.... اوس دوی صرف دهغې خبرو انجام ته ګوری چې کتاب بیان کړی دی (یعنی عذاب)				

يَوْمَ	يَاْتِيْ	تَاْوِيْلُهٗ	يَقُوْلُ	الَّذِيْنَ
په کومه ورځ	چې راشی	انجام هغه چې ښودنه ئې کوی داکتاب	او به وائی	هغه کسان
په کومه ورځ دغه چې انجام مخې ته راشی | نو هغه کسان کومو چه				

نَسُوْهُ مِنْ	قَبْلُ	قَدْ جَآءَتْ	رُسُلُ
چې هیر کړې ئې ووداکتاب	د مخکښې نه	چې په تحقیق سره راغلي ووا	رسولان
دا هیر کړی وو هغوئ به او وائی | چې مونږ ته زمونږ د رب پیغمبرانو			

رَبِّنَا	بِالْحَقِّ ج	فَهَلْ لَّنَا	مِنْ شُفَعَآءَ	فَيَشْفَعُوْا
درب زمونږه	د حق سره	نو آیا شته | دپاره زمونږه	دسفارشیانو نه څوک	چې سفارش او کړی
حقې خبرې راوړې وې | نو کاش چې زمونږ څوک سفارشیان وې | چې زمونږ دپاره ئې سفارش ئې کړی				

لَنَآ	اَوْ نُرَدُّ	فَنَعْمَلَ	غَيْرَ الَّذِيْ	كُنَّا
دپاره زمونږه	یا واپس اولیږلی شو مونږه	چې عمل او کړو	بدل دهغه عملونه	چې وو مونږه
وې | ....اویا دومره او شوې چې مونږ واپس لاړ شو | نو هغه (بد) عمل نه بیخی جدا (نیک) عمل				

نَعْمَلُ ط	قَدْ خَسِرُوْٓا	اَنْفُسَهُمْ	وَضَلَّ عَنْهُمْ	مَّا
چې کوؤ به مونږه	په تحقیق سره په نقصان کښې واچول دوئ	خانونه خپل	او ورك شو ددوئ نه	هغه
بۀ او کړو کوم چې مونږ (په دنیا کښې) کړی وو | دوئ خپل خانونه تاوانی کړی وو | او د دوئ نه به هغه				

كَانُوْا	يَفْتَرُوْنَ ۝ ع
چې وؤ دوئ	چې دخانه به ئې جوړول
ټول دروغ ورک شی کوم چې به دوئ جوړول	

[1]) صحیح مسلم کتاب الزهد باب الدنیا سجن للمؤمن وجنة للکافر: ۲۹۶۸، احمد: ۴۹۲/۲، ابن حبان: ۷۴۴۶.

Scanned with Ca

قوله تعالی:: قَدۡ جَآءَتۡ رُسُلُ رَبِّنَا بِالۡحَقِّ

په مشرکانو د حجت پوره والې :الله ﷻ په مشرکانوباندې حجت تمام کړې وویعنی پیغمبران نې ورلیږلې وو کتابونه نې ورلیږلې وو په کوموکښې چه ډیر کولاؤ کولاؤ دلیلونه وو لکه چه فرمائی ﴿كِتَٰبٌ أُحۡكِمَتۡ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتۡ مِن لَّدُنۡ حَكِيمٍ خَبِيرٍ﴾ یعنی داسې کتاب چه د هغې آیاتونه محکم دی او هره خبره نې صفا صفا بیان کړې ده اود الله ﷻ ارشاد دې ﴿فَصَّلۡنَٰهُ عَلَىٰ عِلۡمٍ﴾ یعنی چه په کومو خبرو باندې مونږ رڼړا اچولې ده هغه ښه پیژنی.لکه چه فرمائی﴿أَنزَلَهُۥ بِعِلۡمِهِۦ﴾ ابن جریر رحمه الله وائی چه دا آیت د الله ﷻ دې قول سره تعلق ساتی چه﴿كِتَٰبٌ أُنزِلَ إِلَيۡكَ فَلَا يَكُن فِي صَدۡرِكَ حَرَجٞ مِّنۡهُ﴾یعنی داکتاب چه په تاسو نازل کړې شوې دې دې سره دې ستاسوپه زړه کښې څه تنگی نه کیږی اوپورتنې آیت﴿وَلَقَدۡ جِئۡنَٰهُم بِكِتَٰبٖ فَصَّلۡنَٰهُ عَلَىٰ عِلۡمٍ هُدٗى وَرَحۡمَةٗ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ﴾داخبره کومه چه ابن جریر رحمه الله کړې ده دا داعتراض قابله ده ځکه چه په دواړو آیاتونوکښې فصل طویل دې اوپه دې دعوی باندې څه دلیل هم نشته اودلته خو خبره صرف دومره ده چه کله نې د دې خبرې خبر ورکړو چه هغوی په آخرت کښې څه خساره او تاوان اوچتونکی دی نو بیا د دې خبرې ذکرکړې دې چه په دنیاکښې رسولان لیږل او کتاب نازلولو سره دهغوی ټول عذرونه ختم کړې شو لکه چه فرمائی﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبۡعَثَ رَسُولٗا﴾یعنی مونږ عذاب نه ورکوو ترکومې چه دلارخودنې د پاره رسول اونه لیږو.اوهم د دې دپاره په پورتنی آیت کښې اوفرمائیلې شو﴿هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّا تَأۡوِيلَهُۥ﴾ یعنی هغوی خود هغه عذاب اوبدلې جنت او دوزخ انتظارکوی د کوم وعده چه هغوی سره کړې شوې وه. مجاهد رحمه الله وائی چه د تاویل نه مراد عوض او بدله ده.

د کافرپه قیامت کښې خواهش:- ربیع رحمه الله وائی چه دحساب دورخې دراتلوپورې به دا عوض ملاویږی تردې چه جنتیان به جنت او دوزخیان به دوزخ ته اورسی. هغه وخت به د بدلې معامله ختمه شی اود قیامت په ورځ به داسې اوشی نو هغه خلق کومو چه نیك عمل پریخودې وو او په دنیاکښې نې هیر کړې وو نو وائی به چه د الله ﷻ رسول حق خبره راوړې وه نو آیا هغه به ستاسو د خلاصی د پاره الله ﷻ ته سفارش کوی یا کم نه کم بیا به مونږ دنیا ته اولیږی چه دا ځل به مونږ د مخکینی عمل په شان عمل نه کوو.لکه چه فرمائی افسوس چه تاداخلق لیدل کوم وخت کښې چه هغوی په دوزخ کښې ورغورزولو دپاره د دوزخ په غاړه ولاړوی او وائی چه افسوس مونږ بیادنیا ته واپس کړه بیا به مونږ د قرآن تکذیب نه کوو او مؤمنان به جوړیږو بلکه خبره خو دا ده چه اوس خو دوی ته معلومه شوه چه کومه خبره د دوی په زړونوکښې پټه وه. اوکه دنیاته بیا واپس هم کړې شی نو بیا به هم هغه کوی دکوم چه ممانعت کړې شوې وی د دوی خبره دورغ ده چه بیا به داسې نه کوو.(١)لکه چه دلته نی فرمائیلی دی چه د دوی نفسونه ډیر په خساره او تاوان کښې پریوتل او هغوی به دروغ جوړول ټول څه چه کیدل اوشو او اوس خو نې همیشه دوزخ په برخه دې. د هغوی بتان د هغوی سفارش نه شی کولې اونه هغوی د عذاب نه خلاصولې شی.

اِنَّ	رَبَّكُمُ	اللّٰهُ	الَّذِىۡ	خَلَقَ	السَّمٰوٰتِ
بیشکه	رب ستاسو	الله دې	هغه الله	چې پیدا ئې کړل	اسمانونه

بیشکه ستاسو رب هغه ذات دې چې اسمانونه

(١) ٦/الانعام:٢٧-٢٨.

وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۫ يُغْشِي الَّيْلَ

او زمكه | په شپږو ورځو كښې | بيائې قراراونيوؤ | په عرش باند | خوروي | شپه

او زمكه ئې په شپږوورځو كښې پيداكړې دى | بيا په عرش برابر شو | هغه د شپې په پرده باندې

النَّهَارَ يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًا ۙ وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

په ورځ باندې | بيا ورځ طلب كوي شپې لره | په تلوارسره | اوپيدائې كړل نمر | اوسپوږمۍ

د ورځې رڼا پټوى | په داسې طريقه چې (شپه په ورځې پسې) په تيزئ سره راځي | اونمراوسپوږمۍ

وَالنُّجُوْمَ مُسَخَّرٰتٍۭ بِاَمْرِهٖ ؕ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ

اوستورى | چې تابع كړې شوى دى | په حكم دهغه سره | خبردار شئ | هغه لره دي | ټول پيدائش |

اوستورى (ټول) دهغه ذات دحكم تابع دى | خبرشئ چې ټول پيدائش د هغه ذات دي | او

وَالْاَمْرُ ؕ تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ۝

اوحكم كول | بركت والا دي الله | چې پالونكې | دجهانونو دي |

اوهم د هغه حكم په كښې چليږى | الله دبركتونو مالک دي | او دټول مخلوق پالونكي دي |

قوله‌تعالى:: خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

د آسمان او زمكې پيدائش:- الله ﷻ خبر وركوى چه الله ﷻ د زمكې او آسمان پيداكونكې دې هغه زمكه آسمان په شپږو ورځوكښې جوړكړې دى د كوم چه په قرآن كريم كښې څوځله ذكر راغلې دې. هغه شپږ ورځې دادى، اتوار،پير، نهى، چارشنبه،زيارت او جمعه. هم د جمعې په ورځ ټول مخلوق راجمع شو او هم په دغه ورځ آدم ﷺ پيداكړې شو. د ورځو باره كښې اختلاف دې چه آيا هغه ورځې د دې ورځو په شان وې لكه چه ذهن ډير زر د دې خيال طرف ته منتقل كيږى او يا دا چه د زرو كالو والا ورځ وه. اوس پاتې شوه د هفتې ورځ نو په دې ورځ هيڅ نه دى پيداشوى، په دغه ورځ پيدائش منقطع وو. په دې وجه دې اوومې ورځ يعنى د هفتې ورځ ته يوم السبت وائى. اود سبت معنى قطع ده. د حضرت ابوهريره ﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ زما لاس اونيولو او وئى فرمائيل الله ﷻ د هفتې په ورځ زمكه پيدا كړه، د اتوار په ورځ ئې غرونه پيدا كړل،د پيرپه ورځ ونې پيداكړې بدنى او مكروهات د نهې په ورځ، نور د چارشنبې په ورځ او ټول خناور او ژوندى خيزونه د زيارت په ورځ او آدم ﷺ دجمعې په ورځ د مازيگر نه پس په آخرى گهنټه كښې د مازيگراو مابنام په مينځ كښې[1] په دې حديث سره څو اووه واړه ورځې ډكې ثابت شوې. اوالله ﷻ څو فرمائيلې وو چه شپږ ورځې دمصروفيت وې. په دې وجه بخارى رحمه الله د دې حديث په صحت كښې كلام كړې دې او وائى چه دا به ابوهريره ﷺ د كعب احبار نه اوريدلې وى او ونيلې به ئې وى. والله اعلم.

د دې شپږوورځو د مصروفيت نه پس هغه په عرش باندې دخپل شان مطابق كيناستو. په دې مقام باندې خلقو ډير خپل خيال زغلولې دې او ډيرسوچونه ئې كړى دى د كوم د تفصيل چه دلته هيڅ موقع نشته. مونږ د دې باره كښې صرف د سلف صالحين مسلك اختياروو.يعنى مالك، اوزاعى، ثورى، ليث بن سعد ، شافعى، احمد او اسحاق بن راهويه رحمهم الله وغيره او نوى اوزاړه ائمة المسلمين او هغه مسلك دا دې چه په دې باندې يقين اوكړئ بغيرد څه شك شبه او بغيرد دې فورى خيال ذهن ته د

[1] صحيح مسلم كتاب صفات المنافقين باب ابتداء الخلق وخلق آدم ﷺ: ۲۷۸۹،السنن الكبرى للنسائي: ۱۱۰۱۰،

Scanned with Ca

اوړلو په کوم سره چه د شك عقیده په زړه کښې راځي او کوم صفات چه د اللهﷻ نه بعید دي. غرض دا څه چه اللهﷻ فرمائیلي په دې باندې یقین اوشي او بغیرد څه خیال کولو او شك کولو نه اومنلې شي او په ګډو وډو کښې پرینوځي.

د اللهﷻ تشبیه مخلوق سره ورکول کفر دي:- څکه چه اللهﷻ دڅه څیز مشابه یامماثل نه دي هغه سمیع اوبصیر یعنی اوریدونکې اولیدونکې دې. لکه څنګه چه مجتهدینو امامانو فرمائیلي په کومو کښې چه نعیم بن حماد الخزاعي رحمه الله هم دې کوم چه د امام بخاري رحمه الله استاد هم دې ونیلې دي چه چا اللهﷻ له په څه مخلوق سره تشبیه ورکړه هغه د کفر مرتکب شو. او اللهﷻ چه خپل ځان په کومو صفتونوسره متصف فرمائیلې دې د هغې نه ئې انکاراوکړونو کفرئې اوکړو. اللهﷻ اود هغه رسول ﷺ چه په کومو خبروسره صفت نه دې کړې دغه شان صفت کول هم دغه تشبیه ده. اوچا چه د اللهﷻ د پاره هغه صفتونه ثابت کړل د کوموصراحت چه په آیات الهی یا احادیث صحیحه کښې شوې دې اوکوم چه د اللهﷻ جلال ثابتوی اودهرقسم نقائصونه د اللهﷻ ذات بری کوی نوداسې سړې په صحیح خیال باندې دې. ارشاد دې چه هغه پټوی ورځ په شپه باندې یعنی د شپې تیاره د ورځې په رڼړا سره اود ورځې رڼړا د شپې په تیاره سره پټوی اودا شپه او ورځ هر یو ډیر په تیزئی سره اخلې. یعنی چه داختمیدې نوهغه راځي اوچه دارخصت کیږي نوهغه ډیرزرزررارسی. لکه چه فرمائی ﴿وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الَّيْلُ ۖ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُّظْلِمُوْنَ﴾ یعنی دهغې دپاره پدې کښې نښې دی چه دشپې په ذریعه ورځ پټیږی اوناڅاپي تیاره خوریږی او نمر د خپل قرارځائ طرف ته منډه وهی. دا د عزیز اوعلیم مقررشوی اصول دی. د سپوږمئی مونږ منزلونه مقررکړی دی هغه کمیږی زیاتیږی تردې چه یوه ورځ هغه د کهجورې د وچې پانړې په شان نرئی شی. دنمر دپاره دا نامکن دی چه هغه دسپوږمئی نه وړاندې شی اونه شپه د ورځې نه وړاندې کیدې شی هریو په خپل مقرر دائره کښې او په خپل مدار کښې روان وی.

ددې دپاره ئې ﴿يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًا ۙ وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمَ مُسَخَّرٰتٍ بِاَمْرِهٖ﴾ اوفرمائیل. بعضې شمس او قمر په نصب سره لولی اوبعضې په رفع سره اوپه دواړو صورتونوکښې معنی هم یوه ده. یعنی ټول څیزونه د هغه د تصرف لاندې اود هغه تسخیر اورضا په دننه دی ددې دپاره فرمائی ﴿اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ﴾ یعنی ملك او تصرف هم دهغه حق دې. ارشاد دې ﴿تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ لکه چه فرمائی ﴿تَبٰرَكَ الَّذِيْ جَعَلَ فِي السَّمَآءِ بُرُوْجًا وَّجَعَلَ فِيْهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِيْرًا﴾

پخپل عمل باندې دخپل ځان نه تعریف کولوسره د عمل ثواب ختمیږی:- رسول الله ﷺ فرمائیلی چه څوك نیك عمل اوکړی اود اللهﷻ شکر ادانه کړی بلکه خپل تعریف اوکړی هغه کفر اوکړو اود ده عمل به ختمولې شی اوکه چا دا ګمان اوکړو چه اللهﷻ بنده ته خپل حکومت او قدرت منتقل کړې دې نو هغه کفر اوکړو څکه چه فرمائی ﴿ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ ۭ تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ په دعائې ماثوره کښې دی چه داسې دعا غواړئی ﴿اللهم لك الملك كله ولك الحمد كله يرجع الامر كله اسئلك من الخير كله واعوذبك من الشر كله﴾[1]

رَبَّكُمْ	اُدْعُوْا
رب خپل	راوبلئ
ادخپل رب نه په	

[1] احمد: ۳۹۶/۵ عن حذیفة رضی الله عنه شعب الایمان ۴۴۰۰ وعن ابی سعید رضی الله عنه

Scanned with Ca

تَضَرُّعًا	وَّخُفْيَةً	اِنَّهٗ	لَا يُحِبُّ	الْمُعْتَدِيْنَ	وَلَا
په عاجزئ سره	اوپه پټه سره	بيشکه چې هغه	نه خوښوي	دحدنه اوړيدونکي خلق	اومهٔ کوئ

زارئ او په پټه سوال کوئ؛ هغه دحد نه تيريدونکي خلق نه خوښوي | او تاسو د زمکې

تُفْسِدُوْا	فِي الْاَرْضِ	بَعْدَ	اِصْلَاحِهَا	وَادْعُوْهُ	خَوْفًا	وَّطَمَعًا
فساد	په زمکه کښې	اروستو	داصلاح دهغې نه	اوراوبلئ هغه	په يره	اوپه طمع سره

په مخ د اصلاح نه پس (په ګناهونو سره) فسادمه کوئ اوالله دويرې اوطمعې په مينځ رابلئ

اِنَّ	رَحْمَتَ اللّٰهِ	قَرِيْبٌ	مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ	
بيشکه	رحمت دالله	نزدې دې	نيکانو خلقو ته	

بيشکه دالله ﷻ رحمت نيکانو خلقو ته ډير نزدې دې

قوله تعالى: اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً

په دعاکښې عاجزي او انکساري:- الله ﷻ بنديګانوته د دعا طريقه ښائي چه په دين او دنياکښې دهغه سبب جوړشي. فرمائي چه ډير په اخلاص سره په پټه دعا کوه. لکه چه فرمائي رب خپل زړه کښې ياده وه([1])خلقو به په ډيراوچت آوازسره دعاګانې غوښتلې نورسول الله ﷺ اوفرمائيل اې خلقوپخپلو نفسونو باندې رحم اوکړئ تاسو چرته کوڼ يا غائب ته آواز نه کوئ چانه چه تاسو دعا غواړئ هغه ډير نيزدې دې او هغه اوري. ([2]) په دعا کښې تذلل او تضرع اختيار کړئ او په عاجزئ سره پټه دعا غواړئ چه د زړه خشوع درته حاصله وي. د هغه په وحدانيت باندې مو کامل يقين وي. په رياکارئ سره په اوچت آواز سره دعا نه دی غوښتل پکار. د رياکارئ نه بچ کيدلو د پاره اول به خلق حافظان وو خوخلقو ته به د دې خبرې پته هم نه وه. يو سړې به ډير فقيه عالم وو او خلق به د هغه د علم نه خبر هم نه وو. خلقو به د شپې په خپلو کورونوکښې اوږده اوږده مونځونه کول اود هغوی په کورونوکښې به ميلمانه وو اوهغوی ته به پته هم نه وه. خو نن صبا مونږ داسې خلق وينو چه د عبادت د پټولو قدرت هم لري خود هميشه د پاره په ښکاره کولو ليدلې کيږي. پخوا به چه مسلمانان په دعا کولو کتلې شو نو بغير د خه پس پس نه به دهغوی د خلې نه آواز نه اوريدلو. خکه چه د الله ﷻ حکم دې چه په تضرع او پټه سره دعا غواړئ. الله ﷻ د ډير بزرګ بنده ذکر فرمائي چه هغه به هرکله خپل رب ته آواز کولو نو په ډير رو آواز سره به ئې رابللو. نو الله ﷻ د هغه داکار خوښ کړې دې اوفرمائيلي ئې دي چې ﴿اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ نِدَآءً خَفِيًّا﴾([3]) آواز اوچتول ډير مکروه دی.

په دعا کښې دحد نه وتل نه دی پکار:- ﴿اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ﴾ په تفسيرکښې ابن عباس رضی الله عنه فرمائي دې نه مراد دا دې چه په دعاکښې د خپل حدنه زياتې کول الله ﷻ ته خوښ نه دی. ([4]) ابومجلز رحمه الله فرمائي چه د انبياؤ د منازلو غوښتلو دعا غواړه([5])سعد خپل خوئ اوليدلو نوداسې دعا ئې غوښتله چه يا الله! زه

---

[1]) ٧ /الاعراف: ٢٠٥.

[2]) صحيح بخاری كتاب الجهاد باب ما يكره من رفع الصوت فى التكبير:٢٩٩٢، صحيح مسلم: ٢٧٠٤، احمد:٤٠٢/٤، ابوداؤد: ١٥٢٧، ترمذی:٣٣٧١، ابن ماجه:٣٨٢٣، ابويعلى: ٧٢٥٢.

[3]) سورة مريم آيت- ٣

[4]) الطبری:٤٨٦/١٢.

[5]) ايضاً.

Scanned with Ca

جنت اود جنت نعمتونه اود جنت ریښتیني کېږې غواړم اود دوزخ نه پناه غواړم اود هغې د زنځیرونو او بیړونه. نو پلار ورته اووئیل چه تا د خیر غوښتوکښې هم انتهااوکړه. ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه په نیزدې زمانه کښې به داسې خلق پیدا شی چه په دعاکولوکښې به دحدنه زیاتیږی اوپه اودس کولوکښې به دحد نه زیاتې اوبه اچوی. اوبیا ئې داآیت ﴿ أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴾ اولوستلو.ستا د پاره خو صرف دومره دعا غوښتل کافی دی چه یاالله! زه تانه جنت او جنت ته نیزدې کونکې قول او عمل غواړم اودوزخ او دوزخ ته نیزدې کونکې قول او فعل نه پناه غواړم.(1) عبدالله بن مغفل خپل خوئ اولیدو چه داسې دعائی غوښتله اې الله زه د جنت ښی طرف ته سپین محل غواړم. نو ورتې وئیل چه اې خویه! د الله تعالی نه صرف د جنت سوال کوه او د دوزخ نه پناه غواړه.(2)

په زمکه کښې د فساد کولو نه ممانعت.-د الله ﷻ قول دې چه په دنیاکښې د امن د حالت نه پس فسادمه پیدا کوه ځکه چه د امن نه پس فساد ډیر خراب څیز دې ځکه چه کله امور په خپل حالت امن باندې روان وی اوفسادپه کښې واچولې شی نوبندیګان ډیرزیات تباه کیږی. ددې دپاره الله ﷻ د ﴿بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾ قید اولګولو اودعا ئې په عاجزئی سره د غوښتلو وئیلی. او فرمائی چه ﴿وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾ یعنی د عذاب او عقاب نه اوویریږی اود الله ﷻ د نعمتونو او ثواب په طمع دعا غواړی. بیا فرمائی د الله ﷻ رحمت نیکوکاروسره نیزدې دې یعنی د هغه رحمت د نیکوکارو په انتظار دې اوکوم خلق چه د الله ﷻ دحکم تابعداری کوی اود زواجرو اومنهیاتونه منع کیږی. لکه چه فرمائی ﴿وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ﴾ ﴿ إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ فرمائیلی دی﴿قریبة﴾ ئې نه دی فرمائیلی حالانکه رحمت مؤنث دې نو صیغه هم مؤنث کیدل پکار وو. د دې وجه دا ده چه رحمت د ثواب په معنی کښې واخلی د معنی په توګه ئې دا مذکر اوګرځولو د دې د پاره هم چه د ربانی ذات طرف ته اضافت شوې دې د تابعدارنی په سبب نیکوکاروته د الله ﷻ د وعدو ډاډګیرنه ملاؤشوې ده اوهغوی د الله ﷻ رحمت ته نیزدې شوی دی.

وَهُوَ الَّذِي
اوهغه | هغه ذات دې
او الله ﷻ هغه ذات دې

يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا
چې رالیږی | هواګانې | زیرې | مخکښې درحمت خپل نه | اتر دې پورې | چې کله
چې دخپل(باران)رحمت نه مخکښې بادونه دزیری په طور رالیږی | هرکله چې دغه (بادونه)

أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ
اوچتې کړی دغه هواګانې | وریځې | داوبونه ډکې|بوزو مونږه هغه| یوښارته | چې مړوی
داوبوډکې ډکې وریځې اوچتې کړی | نومونږ ئې یو مړې اوچې علاقې ته اولیږی‌وا

فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ
نو نازلې کړومونږه |په هغې باندې| اوبه |نوراوباسو مونږه| په دغه اوبوسره| دهرقسم میوونه
نو باران ترې اوروؤ | ....نو رنګ رنګ میوې پرې راپیدا کړو

(1) ابوداوٗدکتاب الوتر باب الدعاء:۱۴۸۰،احمد: ۱۷۲/۱.
(2) ابوداوٗد کتاب الطهارة باب الاسراف في الوضوء:۹۶،وسنده صحیح،ابن ماجه:۳۸۶۴،احمد:۸۷/۴، حاکم:۱۶۲/۱،ابن حبان: ۶۷۶۴

Scanned with Ca

كَذٰلِكَ	نُخْرِجُ	الْمَوْتٰى	لَعَلَّكُمْ	تَذَكَّرُوْنَ۝	وَالْبَلَدُ
دارنګي	راوباسو مونږه	مړي	دپاره ددې	چې تاسو نصيحت واخلئ	اوزمکه
همداشان مونږمړي راژندي کوو۱ دې دپاره چې تاسو ددې نه سبق واخلئ۱ اوزرخيزه زمکه					
الطَّيِّبُ	يَخْرُجُ	نَبَاتُهٗ	بِإِذْنِ	رَبِّهٖ ۚ	وَالَّذِيْ	خَبُثَ
پاکه	راوځي	بوټي دهغې	په حکم	درب خپل سره	اوهغه زمکه	چې خرابه وي
دالله ﷻ په حکم سره خپلې شينکې راوباسي۱ اوچې کومه (زمکه) خرابه وي						
لَا يَخْرُجُ	إِلَّا	نَكِدًا ۭ	كَذٰلِكَ	نُصَرِّفُ	الْاٰيٰتِ	لِقَوْمٍ
نه	راوځي	مګر	لږه	دارنګي	مونږه بيا بيا بيانوو	آيتونه	دپاره دهغه قوم
هغه صرف ناقصه پيداوار زرغونوي۱ ....مونږ دغه شان بيابيا خپل آياتونه بيانوو						
يَّشْكُرُوْنَ۝						
چې شکر اوباسي۱						
چې شکراوباسئ۱						

قوله تعالى:: فَأَنزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ

د باران رحمت نازليدل د الله ﷻ د طرف نه دي:- الله ﷻ چه کله ددې ذکر نه فارغ شو،هغه خالق دارض اوسماء دې متصرف حاکم او مدبردې.اود دعا غوښتلودطريقې تعليم ئې هم ورکړو نو اوس د دې خبرې نه خبرول کوی چه هم هغه رازق دې مړی به د قيامت په ورځ هم هغه راوچتوی. هواګانې هم هغه رالیږی چه داوبونه ډکې اوريځې څلورو واړوطرفوته خورې کړی. بعضو (نشرا) په (بشرا) سره لوستلې دې لکه چه فرمائی ﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرٰتٍ ﴾ يعنی هواګانې دبارانونو زيرې ورکوی.ارشاددې﴿ بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ۭ﴾ دلته درحمت نه مراد باران دې.لکه چه فرمائی دخلقو د نااميده کيدو نه پس هغه اوريځې رالیږی چه دهغه رحمت راوروی يعنی اوبه([1]) اوفرمائی چه دالله ﷻ درحمت په آثارو نظر واچوه چه د زمکې د مړکيدونه پس څنګه دا ژوندئی کوی دغه شان هغه د مړو په ژندی کولو قادردې. ([2]) او د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ حَتّٰٓى اِذَآ اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا ﴾ يعنی هواګانودرنې اوريځې اوچتې کړې وی. څکه چه په هغې کنبې وزن لرونکې اوبه وی چه زمکې سره نيزدې کيږی. بياارشاد فرمائی﴿ سُقْنٰهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ ﴾ او مونږ مړ او قحط نيولې اوچه زمکه خړوب کوولکه چه فرمائی﴿ وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ ښ اَحْيَيْنٰهَا ﴾ په دې وجه ارشاد فرمائی﴿ وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ ښ اَحْيَيْنٰهَا ﴾ يعنی څنګه چه مونږ زمکه دمړه کيدونه پس ژوندئی کوو دغه شان به بدنونه دخاورې کيدو نه پس هم د قيامت په ورځ راژوندی کوو. الله ﷻ به د آسمان نه اوبه راوروی او ترڅلويښتوورځو پورې به باران راروان وی اوانسانان به د خپلو خپلو قبرونونه داسې راپاسی لکه چه د زمکې نه دانه راټوکيږی. د دې مضمون آياتونه په قرآن پاك کښې ډيرزيات دی.
الله ﷻ د قيامت ورځې د مثال په توګه بيان فرمائی.﴿ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ۝ ﴾ په دې مقصد سره چه کيدې شی

---

[1] ٤٢/الشوری:۲۸.
[2] ۳۰/الروم:۵۰.

Scanned with Ca

تاسو نصیحت اوعبرت حاصل کړئ. د الله ﷻ قول دی ﴿وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ﴾ په ښه زمکه د الله ﷻ په حکم سره بوټي راټوکیږي ﴿وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا﴾ او چه کومه خرابه زمکه ده لکه کانړیزنه او شګلنه دي نه به هغه شان پیداوارکیږي که نه. دا خبره د مؤمن او کافر د پاره د مثال په توګه بیان کړې شوې ده.

دعلم او هدایت مثال: - رسول الله ﷺ فرمائیلي چه زه الله ﷻ په کوم علم او هدایت سره رالیږلې یم د دې مثال دهغه اوریخې دې چه په زمکه باندې اووریږي نو چه کومه آباده زمکه وي هغه اوبه قبلوي او شینکې او پیداوار راټوکوي اودې سره الله ﷻ خلقو ته فائده رسوي. خلق ئې څکي او زمینداره پرې کوي. او یوه بله زمکه وي کلکه شاړه زمکه چه اوبه پرې خونیږي واښه او شینکې پرې نه راټوکیږي. دا د دې دوو قسمو خلقو مثال دې چه یو علم زده کړو اود الله ﷻ د دین نه خبر شو اوزما د مبعوث کیدونه ئې فائده حاصله کړه او بل هغه وي چا چه هیڅ زده نه کړل اونه ئې دالله ﷻ هدایت حاصل کړو کوم چه زما په معرفت باندې رالیږلې شوې دې.[1]

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ

| په تحقیق سره | اولیږو مونږه | نوح ﷺ | قوم خپل ته | نو اووئیل هغه

| مونږ نوح ﷺ دهغه قوم ته اولیږلو | ....نو هغه ورته اووئیل

يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ إِنِّي

اې زما قومه | بندګي کوئ دالله | نشته تاسولره | بل خدائې | بې دهغه نه | بیشکه زهٔ

انې زما قومه صرف دالله ﷻ عبادت کوئ | دهغه نه سواستاسو بل څوک معبود نشته | بیشکه زه

أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝ قَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِهِ

یریږم | په تاسو | دعذابه دورځې | لوئې نه | اووئیل | سردارانو | دقوم دهغه نه

په تاسو باندې د الله د لوئې ورځې د عذاب نه یریږم | ....دهغه دقوم سردارانو اووئیل چې

إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ

بیشکه مونږه | وینو تالره | په ګمراهئ | ښکاره کښې | هغه اووئیل | اې زما قومه | نشته

مونږ ته خو داسې ښکارې چې ته په ښکاره ګمراهئ کښې اخته ئې | هغه اووئیل اې زما قومه

بِي ضَلَالَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۝

په ما باندې | ګمراهي | ولیکن زهٔ | رالیږلې شوې یم | دطرفه درب العالمین نه |

په ما کښې ذره برابر غلطي نشته | اوزه د مخلوق د پالونکي د طرفه پیغمبر یم

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ

زهٔ رسوم تاسوته | پیغام | درب زما | اونصیحت کوم زهٔ | تاسوته | اوښهٔ پوهیږم زهٔ |

تاسوته دخپل رب پیغامونه دررسوم | .اوستاسو خیرخواه یم | ....او ماته د

[1] صحیح بخاری کتاب العلم باب فضل من علم وعلم:۷۹، صحیح مسلم:۲۲۸۲، مسندابی یعلی:۷۳۱۱.

Scanned with Ca

مِنَ اللّٰهِ	مَا	لَا تَعۡلَمُوۡنَ۝
دطرفه دا الله نه	په هغه څه	چې تاسو پرې نهٔ پوهیږئ
الله ﷻ دطرفه هغه خبرې معلومې دی	چې تاسودهغې نه خبر هم نه یئ:	

قوله تعالی:: فَقَالَ يٰقَوۡمِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ

دنوح علیه السلام خپل قوم ته وعظ کول:- الله ﷻ په اول سورت کښې د آدم علیه السلام اوهغه سره دمتعلقاتو قصه بیان کړه نو وریسې د نورو انبیاء کرامو قصې بیانوی. شروع د نوح علیه السلام د ذکر نه کوی خکه چه هم هغوی د ټولو نه اول رسول دې څوك چه الله ﷻ د آدم علیه السلام نه پس دنیا ته راولیږلو. هغه نوح بن لامك بن متوشلخ بن اخنوخ دې، اخنوخ نوم هم د ادریس نبی دې. هم دهغه باره کښې وئیلې شوی دی چه: لیکلو فن هم هغه ایجاد کړې دې. اخنوخ بن برد بن مهلیل بن قنین ابن یانش بن شیث بن آدم علیه السلام. یو نبی داسې تکلیفونه نه دی اوچت کړی لکه چه نوح علیه السلام. بعضې نبیان قتل شوی هم دی. نوح علیه السلام به په خپل نفس باندې ډیره نوحه یعنی ژړا کوله په دې وجه دهغه نوم نوح علیه السلام شو. د آدم علیه السلام د زمانې نه دنوح علیه السلام دزمانې پورې لس صدئی تیرې شوی. دا ټول په اصول اسلام او توحید باندې وو.

دبتانوعبادت څنګه اوکله شروع شوې دې:- دتفسیر عالمان وائی چه دبتانودعبادت شروع داسې شوې چه هغه خلق کوم چه صالحان وواوکله مړه شو نودهغوی عقیدتمندو دهغوی په قبرونوجماتونه جوړکړل اود هغوی تصویرونه ئی جوړکړل او په هغې کښې ئی کیخودل چه هغوی یادوی اود هغوی عبادتونه او حالت یادوی اوهم دهغوی په شان خان جوړولو کوششونه ئی کول. کله چه څه زمانه تیره شوه نود هغوی د تصویرونو په خائ ئی د هغوی بتان جوړکړل څه مودې پورې نی ددې بتانو احترام کولو نو عبادت نی شروع کړو. د دې بتانو نومونه هم د دې نیکانو په نومونوباندې وو لکه ود، سواع، یغوث، یعوق او نسر وغیره. کله چه دا بت پرستی زیاته شوه نو الله ﷻ نوح علیه السلام راولیږلو چه عبادت صرف د یو الله ﷻ کول پکار دی. اې قومه! عبادت صرف د الله ﷻ کوئی اود هغه نه علاوه اقتداردبل چا په لاس کښې نشته چرې داسې نه وی چه په تاسودالله ﷻ عظیم عذاب نازل شی. نو د هغه قوم جواب ورکړو چه زمونږ پلارانو نیکونوبه هم داسې کول. ته د دې د عبادت نه مونږ منع کوې. مونږ خو تا په دې باره کښې په لویه غلطئ او ګمراهئ باندې ګنړو.

د نن صبا فاجرانو حال:- د نن صبا د فاجرانوهم دغه حال دې چه هغوی پخپله په نیکوکارانو باندې د ګمراهئ الزام لګوی. لکه چه فرمائی﴿ وَاِذَا رَاَوۡهُمۡ قَالُوۡۤا اِنَّ هٰۤؤُلَآءِ لَضَآلُّوۡنَ ﴾یعنی دابدکاران چه کله نیکو کارانوته ګورې نووائی چه داګمراه شوی دی اوکافردایمان خاوندانوته وائی چه که چرې دوی په صحیح خبره باندې وونو اول به مونږ دا اختیارکړې وه. او هغوی خو پخپله په هدایت باندې نه وو نو دوی وائی چه دوی خو پخپله ګمراه دی او دروغ وائی. د دې قسم ډیر آیاتونه دی. بیا ارشاد دې چه نوح علیه السلام وائی اې خلقو! زه ګمراه نه یم زه هغه خبر دررسوم کوم چه خاص الله ﷻ رالیږلې دې. زه ستاسو خیرخواه یم ماته د الله ﷻ د طرف نه هغه علم دې چه تاسو ته نشته. د رسول هم دغه شان وی چه هغه به یو فصیح او بلیغ او ناصح مبلغ وی. د الله ﷻ په مخلوقاتوکښې په دې صفتونو سره بل څوك متصف نه وی.

رسول کریم ﷺ هم د نوح پشان خبره کړې ده:- لکه څنګه چه حضور ﷺ خپلو اصحابوته د عرفې په ورځ فرمائیلې وو چه په زرګونو خلق راجمع شوې وو اې خلقو! تاسونه به زماباره کښې تپوس کولې شی او زمادفریضې د ادا کولو د تصدیق غوښتنه به کولې شی نو تاسو به څه واینې؟ خلقو اووئیل چه مونږ د دې ګواهئ ورکولو ته تیاریوچه تاسو د تبلیغ او خیرخواهئ حق اداکړې دې اود رسالت فریضه موپوره کړې ده. نو هغوی ﷺ خپله ګوته د آسمان طرف ته اوچته کړه بیا ئی دې خلقو طرف ته اشاره

اوکړه او وئی فرمائيل اې الله ﷻ گواه اوسيږه گواه اوسيږه چه دوی زما تصديق کوی.(¹)

أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ

ايا تعجب کوئ تاسو | په دې خبره چې

| ايا تاسو په دې خبره تعجب کوئ

جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِّنْكُمْ

راغې تاسوته | ذکر | دطرفه درب ستاسونه | په يوسړي باندې | له تاسونه

تاسوته دخپل رب دطرفنه ستاسوپه قوم کښې په يو سړی دنصيحت خبرې راغلی دی

لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوْا وَلَعَلَّكُمْ

دپاره ددې چې اويروی تاسو |اودپاره ددې چې پرهيزگاران شئ تاسو|اودپاره ددې چې په تاسو|

دې دپاره چې تاسودعذاب نه اويروی | اودې دپاره چې تاسو پرهيزگارجوړشئ | او دې دپاره چې

تُرْحَمُوْنَ۝ فَكَذَّبُوْهُ فَأَنْجَيْنٰهُ وَالَّذِيْنَ

رحم اوکړې شی | خو هغوئ دروغ اوگنړو هغه | نو بچ کړومونږه هغه| اوهغه کسان

په تاسو رحم اوشی | خو هغوئ نوح ﷺ دروغژن اوگنړلو| نومونږ هغه ته او د هغه سره

مَعَهٗ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا

چې دهغه سره ووُ|په کشتئ کښې |اوغرق کړل مونږه | هغه خلق|چې دروغ ئې گنړلې ووُ |

په کشتئ کښې ناست ټولو ملگرو ته نجات ورکړو | اوچاچې زمونږ آيتونه دروغ گنړلی ووا هغوئ مونږ غرق کړل

بِاٰيٰتِنَا ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا عَمِيْنَ۝

ايتونه زمونږ |بيشکه چې هغوئ ووُ | قوم روند |

دوئ يقينی طور سره (په زړونو باندې) ړانده شوی ووا

قوله تعالي:: وَأَغْرَقْنَا الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ؕ

د نوح ﷺ د قوم په اوبوکښې غرقيدل:- الله ﷻ د نوح ﷺ د قوم باره کښې فرمائی چه تاسو ته په دې خبره حيرانتيا ولې ده چه الله ﷻ هم ستاسو په يو سړی باندې وحی راليږی. داخو په تاسو مهربانی اوکرم دې هغه تاسو دالله ﷻ نه ويروی چه تاسو د الله ﷻ د عذاب نه لرې شئی او شرك مه کوئی کيدې شی چه په تاسو باندې رحم اوکرم اوشي. خو قوم نوح ﷺ دروغ اوگنړلو او د نوح ﷺ مخالفت ئی شروع کړو او ډيرو کموخلقو ايمان راوړو. لکه چه فرمائی مونږ نوح ﷺ اود هغه ملگری په کشتئ کښې کينول او خلاصې مو ورکړو او زمونږ تکذيب کونکی موغرق کړل. لکه چه فرمائی هغوی دخپلوگناهونو په سبب غرق کړې شو او دوزخ ته وراوغورزولې شو.اوس دالله ﷻ نه سوا بل څوك د هغوی امداد کونکی کيدې شی داخلق خو ړانده وو چه حق څيز ئی نه شو ليدلې. په دې قصه کښې الله ﷻ بيان اوکړو چه د الله ﷻ دوستانوسره په دښمنی کولوځنگه سزا ملاؤشوه، رسول او مؤمنانو خلاصې بياموندلو. لکه چه فرمائی مونږ د خپلو رسولانو امداد کوو غلبه او کاميابی هم نيکانو ته حاصله ده که هغه په دنياکښې وی او

¹) صحيح مسلم: کتاب الحج باب حج النبي ﷺ: ۱۲۱۸

Scanned with Ca

كه په اخرت كښې وي.

طوفانو نوح په ټوله دنيا محيط وو:-زيدبن اسلم ﷫ فرمائي چه دنوح ﵇ قوم دومره ډير وو چه ښار او ځنګل ترې نه ډك شوی وو. د زمكې په هره حصه باندې دهغوی قبضه وه. د نوح ﵇ سره خلاصې بيامونډلوكښې اتيا(۸۰)كسان وو هم د دوی نه يو جرهم وو چه دهغه ژبه عربي وه.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ

| او عاديانوته | رورد هغوئ

| اوقوم عادته مو دهغوئ رور

هُودًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۚ أَفَلَا

هود|اووئيل هغه|اے قومه زما|بندګی كوئ داﷲ| نشته دي تاسولره بل خدائي|بغير دهغه نه | ايا

هوداوليږلو|هغه ورته اووئيل ائي زما قومه صرف داﷲ عبادت كوئ|چې بيشكه دهغه نه سوا بل څوك د عبادت لائق نشته

تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ إِنَّا

پس پريږئ تاسو|اووئيل| سردارانو| هغو |چې نۀ ئې منله خبره دهغه| دقوم دهغه نه | بيشكه مونږه

اياتاسو دګناهونوته پرهيزنه كوئ| دقوم كافرو سردارانو ورته جواب كښې اووئيل |چې

لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾

خامخاوينوتالره|په بې عقلئ كښې| اوبيشكه مونږه | خامخاګمان كوؤ په تاباندې| دذروغژنانونه|

مونږ ته خوداسې ښكاري چې ته په بيوقوفتيا كښې پروت ئې |او مونږ په تا باندې د دروغژنو ګمان كوو|

قَالَ يَٰقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ

اووئيل هغه | اے قومه | نشته | په ماباندې| بې عقلي | وليكن زۀ | رسول يم

هغوئ ورته اووئيل چې ائي زما قومه زه څه بيوقوفه نه يم | بلكه زه خود هغه ذات د طرفه رسول يم|

مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ

دطرفه درب العالمين نه | رسوم تاسوته | پيغامونه | درب زما| اوزۀ | تاسو لره

چه د ټول مخلوق رب دې| تاسوته داﷲ ﷻ پيغامونه دررسوم| او په دې يقين اوكړئ چې

نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ

نصيحت كونكې يم| امانتداريم| ايا تعجب كوئ تاسو| چې راغې تاسوته |نصيحت

ستاسو خيرخواه يم | ايا تاسو په دې خبره تعجب كوئ چه تاسو ته داﷲ ﷻ دطرفه

مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ ۚ وَاذْكُرُوا

دطرفه درب ستاسونه|په يوسړي باندې| ستاسونه | دپاره ددې چې اويروی تاسو | اوياد كړئ

هم ستاسو نه يو سړي باندې نصيحت نازل شوې دې | چې تاسودعذاب نه خبركړي

إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ

كله چې| هغه جوړكړئ تاسو| خليفګان | روستو | دقوم دنوح نه |اوزيات ئې كړئ تاسو

اويادكړئ چې هغه (ﷲ) تاسودنوح ﵇ دقوم نه پس اباد كړئ | اوتاسو ته ئې

فِي الْخَلْقِ	بَصْطَةً	فَاذْكُرُوٓا آلَآءَ اللّٰهِ	لَعَلَّكُمْ	تُفْلِحُونَ۝
په پیدائش کښې اِپه لحاظ دطاقت سره	انو یادکړئ انعمتونه دالله	امیددې	چې تاسو به خلاصې بیا مومئ:	
مضبوطې کاتې؛ درکړې	نودالله ﷻ نعمتونه یادساتئ؛		چې په دنیا اوآخرت کامیاب شئ:	

قوله‌تعالى:: قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ

د هود ﷺ خپل قوم ته تبلیغ:- الله ﷻ فرمائی څنګه چه مونږ د نوح ﷺ قوم ته رسول لیږلې وو نوقوم عاد ته موهم د دوی نه یو سړې هود ﷺ رسول لیږلې وو. دا د عادبن ارم اولادوو، په لویو لویو مکانونو کښې به اوسیدل. لکه چه فرمائی تاسونه دی کتلی چه قوم عادته الله ﷻ څنګه سزا ورکړه د هغوی مکانونه اوباغونه دلویو لویو ستنووالا وو.په ښارونوکښې داسې لوئ مکانونه چرته هم نه وو اودا د هغوی د زبردست بدنی طاقت دلیل وو. لکه چه فرمائی قوم عاد په فخر او ځان خودلوکښې پریوتل او ناحق کبر ئې اوکړو او کولاؤ دعوه ئې اوکړه چه زمونږ نه زیات طاقتور بل څوك دې؟ آیا دوی په دې غوراونه کړو، الله ﷻ چه دوی ئې پیداکړی دی هغه د دوی نه زیات قوی دې. هغوی زمونږ د آیاتونو او معجزو نه انکار کولو.

د هود علیه السلام د قوم وطن چرته وو؟:- د هغوی د اوسیدوځائ ملك یمن کښې احقاف کښې وو او هغه یو شګلن او غریز ځائې دې.حضرت علی ﷺ دحضرموت یو سړی ته اوونیل چه آیا تا په حضر موت کښې یوه سره غونډئی لیدلې ده د کوم خاوره چه سره ده. د دې غونډئی په فلانکی فلانکی غاړه باندې د بیرو او پیلو(یوقسم ونه ده) ډیرې ونې دی. هغه ونیل او خو په الله ﷻ قسم اې امیرالمؤمنین ته خو داسې ښائې لکه چه پخپله دې په خپلوسترګو لیدلې وی. هغه اوفرمائیل چه کتلې خو مې نه دې لیکن ماته داسې حدیث رارسیدلې. هغه اوونیل اې امیرالمؤمنین تاسو د دې باره کښې څه فرمائیل؟ هغوی اوفرمائیل چه هم دلته د هود ﷺ قبردې(١) دې حدیث نه دا فائده حاصلیږی چه د قوم عاد د اوسیدو ځایونه یمن کښې دی او هود ﷺ هم هلته دفن دې.هود ﷺ په خپل قوم کښې د شریف ترین خاندان نه وو. ټول رسولان د افضلوقبیلونه وی. خود هود ﷺ قوم چه په بدنی طاقت کښې څومره زیات سخت وو نودهغوی زړونه هم داسې سخت وو اود حق تکذیب د ټولو امتونونه زیات هم هغوی کړې دې. ددې دپاره هود ﷺ په هغوی د یو ذات عبادت او تابعدارئی ته رابلل خود هود ﷺ دې کافرې ډلې ونیل اې هودا مونږ خوتا ډیر ناپوهه ګمراه ګڼړو چه مونږ ته د بتانود عبادت پریخودو دعوت راکوې او د یو الله د عبادت مشوره راکوې. لکه څنګه چه قریشو د نبی کریم ﷺ په داسې دعوت باندې حیرانتیا کړې وه چه هغه د دومره ډیرو خدایانونه صرف یو(رب) الله جوړ کړو.

د هود علیه السلام د قوم دشک اوحیرانتیا جواب:- مطلب دا چه هود ﷺ هغوی ته اوفرمائیل چه اې خلقوا ما کښې ناپوهي نشته بلکه زه د الله ﷻ رسول یم، د رب د طرف نه مې حق خبره راوړې ده راغلې یم. هرڅیز هم د الله ﷻ پیداکړې شوې دې او هغه د هرڅیز رب دې. زه درب پیغامونه تاسو ته رسوم. زه په صحیح معنی کښې ستاسوخیرخواه یم. هم دغه هغه صفتونه دی په کوم چه رسول متصف وی یعنی نصیحت او امانت، که چرې هم ستاسو په یو سړی وحی راشی اوهم ستاسو د ښیګړې د پاره هغه تاسوته اورسوی نویدې کښې حیرانتیاولې کوئ؟بلکه دا خوستاسو د پاره د شکر مقام دې او داخود الله ﷻ احسان اومنئ چه هغه د نوح ﷺ د قوم ځائ تاسوله درکړو او هغه قوم هلاك شو کومو چه دخپل رسول وینا نه وه منلې او بله داچه په بدنی توګه باندې ئې تاسو ډیر طاقتور جوړکړی یئ. تاسو د نورو قومونوپه مقابله کښې ډیر اوږد قد والا او پلن ئې.داقسم ذکر الله ﷻ د طالوت په قصه کښې هم کړې

(١) الطبری:١٢/٥٠٧.

Scanned with Ca

دي چه په علمي او بدني طاقت کښې طالوت ډير خصوصيت لرلو. بيا ارشاد دې چه د الله ﷻ نعمتونه ياکړني دهغه احسانونه په سوچ کښې راولئی کيدې شی چه تاسو خلاصي بيامومئی.

قَالُوْٓا | اَجِئْتَنَا | لِنَعْبُدَ اللّٰهَ | وَحْدَهٗ | وَنَذَرَ

اووئيل هغوئ | آيا راغلې ئې ته مونږ ته | دپاره ددې چې عبادت اوکړو مونږه دالله | يوازې | اوچې پريږدو مونږ

هغوئ اووئيل آيا ته ددې دپاره راغلې ئې | چې مونږ صرف دالله ﷻ عبادت شروع کړو

مَا | كَانَ يَعْبُدُ | اٰبَآؤُنَا | فَأْتِنَا | بِمَا | تَعِدُنَآ

هغه | چې عبادت به ئې کوؤ | پلارانوزمونږه | نوراوله مونږ ته | هغه عذاب | چې ته ئې پرې يروې مونږه

اودخپل پلار نيکه نورټول معبودان پريږدو | نوته اوس هغه عذاب راوله دکوم نه چې دې مونږ ويرولو

اِنْ كُنْتَ | مِنَ الصّٰدِقِيْنَ۝ | قَالَ | قَدْ وَقَعَ | عَلَيْكُمْ

که چرې ئې ته | دريښتيونوخلقونه | اووئيل هغه | چې واقع شو | | په تاسو

که ته په دې کښې ريښتونئ يې | ....هغه ورته اووئيل چې بيشکه په تاسو باندې به د

مِّنْ رَّبِّكُمْ | رِجْسٌ | وَّغَضَبٌ ؕ | اَتُجَادِلُوْنَنِيْ | فِيْٓ اَسْمَآءٍ

دطرفه درب ستاسونه | عذاب | | اوقهر | | آيا تاسوجګړه کوئ زماسره | په هغه نومونوکښې

الله ﷻ طرفنه پليتی او غضب واقع شو اِنوايا تاسو ماسره په داسې نومونو باندې جګړه کوئ

سَمَّيْتُمُوْهَآ | اَنْتُمْ | وَاٰبَآؤُكُمْ | مَّا | نَزَّلَ | اللّٰهُ | بِهَا

چې کيښودلی دی تاسوهغه | تاسو | اوپلارانو ستاسو | چې نۀ دی | نازل کړې | الله | په هغې

چې تاسواوستاسوپلارانو پخپله ايخودی دی | او الله ﷻ دهغې (په معبوديت باندې) هيڅ

مِنْ سُلْطٰنٍ ؕ | فَانْتَظِرُوْٓا | اِنِّيْ مَعَكُمْ | مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ۝

څه دليل | | نو انتظار کوئ تاسو | بيشکه زۀ ستاسوسره | دانتظار کونکونه يم

دليل نه دې راليږلې | ......نوتاسو انتظار کوئ |...اوزه به هم تاسوسره انتظار کونکې يم

فَاَنْجَيْنٰهُ | وَالَّذِيْنَ | مَعَهٗ | بِرَحْمَةٍ | مِّنَّا | وَقَطَعْنَا

نوبچ کړومونږه هغه | اوهغه کسان | چې ووهغه سره | په رحمت سره | دطرفه زمونږه | اوپريکړومونږه

نومونږ هغه ته اودهغه ملګرو ته پخپل رحمت سره نجات ورکړو | او د هغه کسانو جرړې مو پريکړې

دَابِرَ الَّذِيْنَ | كَذَّبُوْا | بِاٰيٰتِنَا | وَمَا كَانُوْا | مُؤْمِنِيْنَ۝

بيخ | دهغه کسانو | چې دروغ ئې ګڼړلی ووُ | آيتونه زمونږه | اونۀ ووُ هغوئ | مومنان

چې زمونږ آيتونه ئې دروغ ګڼړل | ....اوهغوئ هيڅکله ايمان نه راوړلو

قوله‌تعالى:: وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا

دقوم عاد تباهی اوبربادی - الله ﷻ خبرورکوی چه دا کفارهود ﷺ سره څنګه انکار، طغيان او دښمنی سره پيش شو اوونی ونيل چه آيا ته مونږ له د دې دپاره راغلې نی چه مونږ د يو الله ﷻ عبادت اوکړو اوزمونږ پلارانو نيکونوچه د چا عبادت کولو هغه ټول پريږدو. ښه ده که ته ريښتونې نی نوچه د کوم

Scanned with Ca

عذابونونه مونږ ویروې راوړه نازل نی کړه. لکه څنګه چه به د قریشو کافرانو ونیل که د عذاب ستا دا دهمکی رښتیاده نودآسمان نه کاڼری راؤوروه اومونږپه دردناك عذاب کښې راګیرکړه.محمدبن اسحاق ﷺ فرمائی چه هغه خلقو د بتانوعبادت کولو.دیو صنم یعنی بت نوم صمد وو اود دویم نوم صمود اود یو نوم وو هبا.ددې دپاره هود ﷺ ونیلې ووستاسو ددې وینا په وجه په تاسو باندې د الله ﷻ غضب واجب شوې دې. ونیلی شوی دی چه رجس نه مراد رجز دې یعنی عذاب. آیا تاسو ماسره د دې بتانو باره کښې جګړه کوې د کومو نومونه چه تایاستاسو مشرانوکیخودې دی.دا بتان خو نه نفع رسوی اونه نقصان اونه الله ﷻ تاسوته د دې د عبادت څه سند درکړې دې اونه د دې خبرې څه دلیل شته.که چرې هم دغه خبره وی نو دعذاب انتظارکوئی. تاسو سره زه هم انتظارکوم. دا د الله ﷻ د رسول ﷺ د طرف نه خپل قوم ته ډیر لوئ او زبردست تهدید دې. د دې نه پس ارشاد دې چه مونږ خو هود ﷺ بچ کړو اود هغه ملګری هم کوموچه په هود ﷺ باندې ایمان راوړې وو اوچا چه زمونږ د آیاتونو تکذیب کړې وو د هغوی قصه مو صفاکړه. دهغوی د هلاکت واقعات په قرآن کریم کښې په بل ځائ کښې داسې ذکر دی چه په هغوی یوه سخته سیلنی راولیږلې شوه او چاته چه به رسیدله هغه به ئې تباه برباد کړو. لکه څنګه چه په یوبل آیت کښې دی چه عادیان په یوه هوا صرصر سره هلاك کړې شو. داسیلنی اته ورځې او اووه شپې پورې چلیده. دا سرکش خلق داسې مړه پراته وو لکه چه د کهجورو تنې چه جدا وی اوښاخونه جدا وی. په دوی کښې څوك هم باقی پاتې نه شو([1])د دوی د سرکشنی په سبب الله ﷻ یوه زبردسته سیلئی رالیږلې وه اودوی ئې هلاك کړې وو.هوا به دوی آسمان طرف ته اوچتول او سرد لاندې به ئې په زمکه راګذار کړل. سربه ئې مات شو اود تنې نه به جدا شو په دې وجه اوفرمائیلې شو چه لکه د کهجورې د تنې په شان شوی وو د کوم ښاخونه او سرونه چه خالی شوی وی([2])دا خلق به په یمن کښې د عمان اوحضرموت په مینځ کښې اوسیدل. دې نه علاوه په ټوله زمکه کښې تر لرې لرې خواره شوی وو اوپخپل طاقت خودلوکښې به ئې په خلقوباندې ظلم اوزبردستی کوله. دوی به د بتانو عبادت کولو نو الله ﷻ د دوی طرف ته هود ﷺ راولیږلو اوهغه د نسب په لحاظ د دې ټولونه زیات شریف وو. د هغه دا تاکیدوو چه الله ﷻ هم یو اوګڼړنی او هغه سره څوك شریك مه ګرځوئی، په خلقو ظلم کولونه منع شئی خو دوی انکاراوکړو د هغه تکذیب ئې اوکړو اوئیلې زمونږ نه زیات طاقتور څوك دی. نورو خلقو هم د دوی تابعداری اوکړه. په هود ﷺ باندې د ایمان راوړونکو شمیر ډیر کم وو. کله چه عادیانو داسې سرکشئ نه کارواخستلواودنیاکښې فساد خور کړو ګرځیدل او بغیرد ضرورت نه ئې لوئ لوئ محلونو او عمارتونه جوړول نو هود ﷺ هغوی ته داسې مخاطب شو چه تاسو خلق په هرځائ کښې بغیر ضرورته مکانونه جوړونی اوداسې مضبوط مکانونه جوړونی لکه چه تاسوبه د همیشه د پاره دلته پاتې ئی اوچه کله تاسوبه چاباندې تسلط مومنی نو ډیره سختی کوئی.دالله ﷻ نه اوویریږئی زما واورئی.

دقوم هود ، هود علیه السلام ته جواب:: نو هغوی اوونیل اې هود(ﷺ)! ته یو بې دلیله انسان ئی ستا په وینا مونږ خپل خدایان نه شو پریخودې او مونږ په تا باندې ایمان نه شو راوړې. زمونږ په پوهه کښې خودا راځی چه په تا باندې زمونږ د یو خدائی لعنت پریوتې دې چه لیونې شوې ئی. هود ﷺ اوفرمائیل چه زه الله ﷻ ګواه جوړوم او تاسو هم ګواه اوسیږئی چه ستاسو د کفریه ذهنیت نه څه بری یم. اوس تاسو ټول یوځائ راجمع شئی او چه ماسره کوم کار کول غواړئی هغه اوکړئی او ماته مهلت پورې هم مه راکوئی.زما یقین په الله ﷻ باندې دې هغه زمااوستاسو هم رب دې. تاسوخوڅه چه یو ښناور هم داسې

---

[1]) ٦٩/الحاقة: ٦-٧.

[2]) ٦٩/الحاقة: ٧.

Scanned with Ca

نشته چه د هغه په قدرت کښې نه وی. زما رب چه څه وائی صحیح وائی.([1])

هلاکت نه وړاندې قوم هود باندې درې کاله قحط او دقوم هود د وفد قصه:-چه دا خلق په کفر باندې کلك ولاړ وو نو الله ﷻ درې کالوپورې په دوی باندې باران بند کړو هغوی په سخته فتنه کښې اخته شو او دغه شان چه کله به هغوی په داسې سخت مصیبت کښې راګیرشو نود الله ﷻ نه به نی دآسانی دعاګانې غوښتلې اود هغوی دا دستور وو چه څوك به نی بیت الله ته لیږل. په هغه زمانه کښې په مکه کښې د هغوی دقبیلې یوڅوکسان عمالیق اوسیدل او دا دعملیق بن یاوذ بن سام بن نوح ﷺ نسل وو. د دې قبیلې سردار په هغه ورځوکښې معاویه بن بکر نومې یو سړې وو دهغه مور د قوم عاد نه وه اود هغې نوم جاهذه وو.دخبیری لور وه. نو قوم عاد د اویا کسانو یو وفد حرم شریف ته اولیږلو چه د الله ﷻ په کعبه کښې د باران دعااوکړی. داخلق د خپلې قبیلې معاویه بن بکر سره د مکې نه بهر حصارشو تریوې میاشت پورې هغه سره وو. شرابونه به نی څکل او هغه سره دوه ګانې وایونکې وینځو نه به نی ګانې بجانې اوریدلې. تریومیاشت پورې د هغوی اوسیدل اوږده شو بل خوا د معاویه د خپل قوم عاد پریشان حالتی او قحط په سبب زړه ډیر تنګ شوې وو. خود میلمنو د واپس کولو د پاره د وینا کولو نه شرمیدلو. یو څو شعرونه نی جوړ کړل اوهغه ډموته نی اوونیل چه دا دهغوی په وړاندې اووایئ. هغه دا وو:اې قیل!په تا افسوس دې پاسه دعااوغواړه. کیدې شی چه الله ﷻ اوریځې د ورولود پاره راولیږی دې د پاره چه د عاد زمکه خړوب شی. ځکه چه د عاد قوم حالت خو اوس دې حال ته رسیدلې دې چه خبره هم ښه شان سره نه شی کولې.د تندې نه نی ساوځی. بوډاګانو اوځوانانوته دژوند امید باقی پاتې نه شو.دهغوی د ښځو هم خیر نشته هغوی دلوږې اوتندې نه بې حاله دی. ځناور ښکاره د هغوی کلونه راننوتلې دی ځکه چه د اهل عاد نه د هغوی هیڅ ویره نشته چه په غشی به نی اوولی او هلاك به نی کړی ځکه چه د غشو دچلولو طاقت په کښې پاتې نه شو. بس هم په دې پوهه شه چه د دوی شپې ورځې اوس ختمیږی. دیوقوم وفد به ستاسو په شان سپیره نه وی په تاسو دې د الله ﷻ غصه وی. دې اوریدو سره د دې وفد خلقوته احساس اوشو. کعبة الله ته لاړل اود خپل قوم د پاره نی دعا اوغوښتله. د هغه وفد د مشر نوم قیل وو.

درې کاله پس درې قسمه وریځې ښکاره شوې:- د الله ﷻ په حکم درې قسمه اوریځې ښکاره شوې یوه سپینه یوه توره اویوه سره.د آسمان نه آواز راغلوچه دخپل قوم دپاره د دې اوریځونه یوه خوښه کړئی.قیل اوونیل چه زه خودا توره اوریځ خوښوم ځکه چه توره اوریځ ډیره ویروونکې وی اواز راغلو چه تاخو تورباد او خاورې خوښې کړې قوم عاد نه به څوك هم باقی پاتې نه شی. دا اوریځ به نه بلار پریږدی اونه ځوئی ټول به تباه او برباد کړی خود عاد قبیله بنی الوذیه به محفوظ پاتې شی. د عاد دا قبیله په مکه کښې آباد ووپه هغوی باندې هیڅ نقصان رانغلو.ټول عاد قوم تباه شو کوم خلق چه بچ شو هغه هم د دې قبیلې بنی الوذیه نه وو د هغوی د نسل او اولاد نه هغه قوم باقی پاتې شو کوم ته چه عادثانی وائی.

وائی چه الله ﷻ یوه توره اوریځ راولیږله کومه چه قیل خوښه کړې وه اوهم دا د دې قوم دعذاب سبب جوړه شوه. دمغیث نومې یوې وادئی نه راوچته شوه خلقوچه دااولیدله نوخوشحاله شواو ونی وئیل داخو ورونکې اوریځ ده. الله ﷻ فرمائی چه دا اوریځ هواپه زور سره بهیونکې راوسته په دې کښې دردناك عذاب وو کوم چه هرڅیز هلاك کړی([2])په دې اوریځ کښې یوڅیز چه د ټولونه وړاندې چا اولیدلو یوه ښځه وه چه د هغې نوم ممید وو. هغې چه په دې اوریځ کښې څه اولیدل هغه د دې په وجه

---

[1] ٢٦\ الشعرآء: ١٢٨، ١٣٦.

[2] ٤٦/الاحقاف: ٢٤.

Scanned with Ca

بې هوشه پرېوتله. کله چه هوش کښې راغله نو وئې وئیل چه په دې اوریځ کښې د اور شغلې وې څه خلق ښکارېدل چه داشغلې ئې رابښکلې.اووه شپې اواته ورځې دااوریځې ورېدې اویوعادی د هلاکېدو نه باقي پاتې نه شو.هود ﷺ اود هغه مؤمنان ملګری دې ځائ نه اخوا شوی وو او په یو پټی کښې اوسېدل. هلته هغوی ته هیڅ تکلیف اونه رسیدو. د باغ تازه هوا به د هغوی بدنونوسره لګېده او روح ته به ئې تازګی رسوله. خوپه قوم عاد باندې دې اوریځو کاڼړی ورول، د هغوی سرونه ماتېدل. د دې قصې ذکر ډېر اوږد دې اوسیاق عبارت هم عجیبه دې اودې نه ډېرې نتیجې هم راوځي.الله ﷻ فرمائی چه کله زمونږ عذاب راورسیدو نو مونږ هود ﷺ بچ کړواوهغه سره مؤمنان هم. د عذاب الیم نه هغوی محفوظ شو. (۱)

د بنو تمیم د یو بوډئ قصه:-د حارث البکری رحمه الله نه روایت دې چه د علاء بن حضرمی شکایت سره زه رسول الله ﷺ له روان اوومه د ربذه په اقوامو باندې تیرېدم چه د بنی تمیم یوه بوډئی کومه چه د دې قبیلې نه پاتې شوې وه او یوازې شوې وه وئې وئیل چه اې د الله ﷻ بنده مارسول الله ﷺ له بوزه. زما هغوی ﷺ سره کار دې. ما هغه په اوښ کینوله او مدینې ته مې راوستله. جمات د خلقو نه ډك وو او یوه توره جنهډا اوچته کړې شوې وه. بلال رضی الله عنه خپله توره ویستلې د رسول الله ﷺ په وړاندې ولاړ وو. ما تپوس اوکړو چه داخلق څنګه راجمع دی؟ خلقو اووئیل چه د عمروبن العاص رضی الله عنه په مشرئی کښې یولښکر لیږلې شی زه کیناستم حضور ﷺ خپلې کمرې ته لاړو ما د حاضرئی اجازت اوغوښتلو نو اجازت ملاؤشو. ما سلام اوکړو. ماته ئې اوفرمائیل چه ستاسو اود بنو تمیم په مینځ کښې څه خفګان دې؟ ماعرض اوکړو چه اوزما د هغه نه شکایت دې او الزام هم په هغه دې. زه تاسو له راتلم چه په لار کښې یوه بوډئی ملاؤ شوه چه د بنو تمیم د قبیلې وه چه د هغوی نه پاتې شوې وه. ماته ئې وئیل زما رسول الله ﷺ سره کاردې ما هم بوزه. هغه هم په دروازه کښې ولاړه ده، حضور ﷺ هغه هم راوبلله، هغه راغله. ما اووئیل یا رسول الله ﷺ! زمونږ اود بنوتمیم په مینځ کښې جدائی اوکړه. دې اوریدو سره د بنو تمیم دې بوډئی ته غیرت راغلو او په تیزئی سره ئې اووئیل یارسول الله! بیا به ستا پریشان حال چرته پناه اخلی. ما اووئیل چه زما مثال خو دهغه متل په شان شو چه چیلئی خپل مرګ پخپله رابښکلو. ما دابوډئی راسوره کړه ماته څه پته وه چه دا به زما دښمنه ثابتیږی. زه الله ﷻ سره اود رسول الله ﷺ سره پناه اخلم د دې خبرې نه چه د عاد د وفد په شان جوړشم. نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه دقوم عاد څه قصه ده سره د دې چه حضور ﷺ زما نه ښه پوهیدلو خوزما نه د اوریدوخواهشمندوو. ما اووئیل چه قوم عاد په قحط کښې اخته شوې وو نو هغوی خپل یو وفد مکې ته اولیږلود وفد د سردار نوم قیل وو. هغه مکې ته راغلو او دمعاویه بن بکر سره اوسیدو. یوه میاشت حصار وو شراب ئې څکل. جراد او تان نومې دوو وینځو نه ئې ګانې اورولې. بیا د وفدسردار قیل د مهره غرونوته لاړو اودعائی اوکړه چه اې الله تاته پته ده چه زه د بیمار د صحت د دعا غوښتلوله نه یم راغلې اونه د یو قیدی د خلاصولو دپاره فدیه غواړم بلکه اې الله عاد ته اوبه ورکړه نود الله ﷻ په حکم درې اوریځې ښکاره شوې. آواز راغلو چه یوه خوښه کړه نو هغه توره اوریځ خوښه کړه. آواز راغلو چه تاته خو به خاورې ملاؤشی د قوم عاد به یوکس هم باقی پاتې نه شی. الله ﷻ یوه سیلئی راولیږله چه د هواپه خزانه کښې به دومره وه لکه زما د ګوتې دائره په کومه چه هغه ټول قوم تباه شو. اوس د عربوخلق چه کله وفد لیږی نو د متل په توګه وائی چه د عاد د وفد په شان مه ځئی. امام احمد رحمه الله دا په خپل مسندکښې بیان کړې دې او ترمذی هم روایت کړې دې. والله اعلم.(۲)

---

(۱) ۱۱/هود: ۵۸.

(۲) احمد:۳/٤۸۲، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الداریات:۳۲۷۳-۳۲۷٤ وهوحسن، ابن ماجه:۲۸۱۶

Scanned with Ca

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ

اواولیږو مونږ ثمودیانو ته | رور دهغوئ | صالح ﷺ | اوونیل هغه | اے قومه زما | بندګی کوئ دالله

اوثمودیانو ته مو دهغوئ رور صالح ﷺ لیږلی وو | هغه ورته اوونیل چې صرف دالله ﷻ عبادت کوئ

مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ

نشته ستاسو | بل خدائي ابې دهغه نه | بیشکه | راغلې دې تاسو ته | دلیل ښکاره

هغه نه سوا ستاسو دپاره بل څوک دعبادت لائق نشته | بیشکه تاسو ته دهغه ذات د طرفه نښې

مِّن رَّبِّكُمْ ۖ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً ۖ فَذَرُوهَا

دطرفه درب ستاسو نه | دا | اوښه دالله ده | دپاره ستاسو | یوه نښه | نو پریږدئ دااوښه

راغلې دی چې ستاسو رب دې | دا ستاسو دپاره د الله ﷻ د معجزې په طور یوه اوښه ده | نو دا پریږدئ

تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ ۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ

چې خوراک کوی | په زمکه دالله کښې | اومه رسوی دې ته | څه ضرر | کنې نو اوبه نیسی تاسو

چې دالله ﷻ په زمکه کښې څرېږی | اوپه بد نیت ورته لاس مه اوړئ | کنې په تاسو به

عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ عَادٍ

عذاب | دردناک | اویاد کړئ | کله چې | هغه جوړ کړئ تاسو | خلیفګان | روستو دعادیانو نه

دردناک عذاب راشی | اویاد کړئ چې تاسو ئې دعادیانو نه پس آباد کړئ

وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورًا

اوځائې ئې درکړو تاسوله | په زمکه کښې | اچې جوړوئ | په هواره ددې کښې | ماڼئ

اوپه زمکه ئې داسې استوګن کړئ | چې په میدانونو کښې څانله ماڼئ جوړئ

وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا ۖ فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا

اوکنئ تاسو | غرونه | دپاره دکورونو | نو یاد کړئ تاسو | نعمتونه دالله | اومه پورته کیږئ

او په غرونه کښې څانله کورونه تراشئ | .... نودالله ﷻ نعمتونه یادکړئ | او په مخ

فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ۝ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا

په زمکه کښې | افساد کونکی | اوونیل | سردارانو | هغه | چې تکبرې کړې وو

دزمکې فساد (شرک او ګناهونه) مه کوئ | نو دهغه دقوم مغرورو خلقو هغه خلقو ته

مِن قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ

دقوم دهغه نه | هغه کسانو ته | چې کمزوری ګڼرلې شوی وو | هغه چاته | چې ایمان ئې راوړې وو

اوونیل چې کوم کمزوری وو اوایمان ئې قبول کړې وو | چې آیا ستاسو په دې

Scanned with Ca

مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صٰلِحًا مُّرْسَلٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ط

دهغوی نه|آیا تاسو ته معلومه ده |چی بیشکه| صالح ﷺ |رالیږلی شوی دی| دطرفه درب خپل نه

.........یقین دی چی صالح ﷺ دخپل رب طرفنه رسول راغلی دی |

قَالُوْٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلَ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ۝

اوونیل هغوی|بیشکه مونږ | په هغه پیغام سره|چی رالیږلی شوی دی هغه |په هغی سره|ایمان راوړونکی یو

هغوی اوونیل چی مونږ خودهغه په راوړی تعلیم باندی ایمان راوړی دی |

قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا بِالَّذِيْٓ اٰمَنْتُمْ

اوونیل| هغه کسانو|چی تکبرئی کړی وؤ|بیشکه مونږ| په هغه څیز اچی ایمان راوړی تاسو

نومغروره خلقو ورته اوونیل | چی تاسو په کوم تعلیم ایمان راوړی دی ....

بِهٖ كٰفِرُوْنَ۝ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ

په هغی | کفر کونکی یو | نو شله کړه هغوی | هغه اوښه | اونافرنی یئ اوکړه | دحکم درب خپل نه

مونږ دهغی نه انکار کوو| غرض دا چی هغوی د اوښی پښی پریکړی | او دخپل رب دحکم نه ئی سرکشی اوکړه

وَقَالُوْا يٰصٰلِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ

اواونیل هغوی | اے صالحه | راوړه مونږته | هغه عذاب | چی نۀ تریروی مونږه | که ئی ته

او پیغمبر ته ئی اوونیل | چی ائی صالح ﷺ! تاچی به دکوم(عذاب)وعدی کولی هغه راوله اکه چری ته

مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ۝ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ۝

د رسولانو نه |نواونیول هغوئ لره|یری زلزلی |نوشوهغوئ|په کورونوخپلوکښی| پرمخی مړه پراته

په رښتیاپیغمبر ئی | نوپه هغوئ باندی سخته زلزله راغله | او په خپلو کورونو کښی پرمخ پاتی شو

قوله تعالی::: قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ

د صالح ﷺ د توحیدپیغام:- د ابراهیم خلیل الله ﷺ نه اول د عربوچه کومی پخوانی قبیلی وی هم په دوی کښی ثمودیان هم ووچه د قوم عاد نه پس وو. د حجاز او شام په مینځ کښی وادی قری اود دی په اطرافوکښی د دوی داوسیدلو ځایونه مشهوردی.

د قوم ثمود د چینو استعمالولو نه ممانعت:- نبی کریم ﷺ په کال نهم هجری کښی تبوک ته تلو نود هغوی په استوګنو اوکورونوباندی تیریدو.یو مقام وو چه حجرنوم ئی وو دلته د ثمودیانو کلی وو. کله چه حضور ﷺ اودهغوی صحابه دلته پړاؤ واچولو نوخلقو د دی چینونه اوبه ځکلی کوم چه به ثمودیانو استعمالولی په دی اوبو سره ئی اوړه واغړل او کټووکښی ئی واچولی. نونبی کریم ﷺ حکم اوکړو چه کټونی واړونی او اخلی شوی اوړه اوښانوته ورکړئی.بیا حضور ﷺ د دی ځای نه لاړو. بیا حضور ﷺ یوی بلی چینی ته اورسیدوکوزشوکومه چه د ثمودیانو د ځکلو چینه نه وه بلکه د ثمودیانو د اوښی د اوبو ځکلو چینه وه. حضور ﷺ دی نه منع فرمائیلی وه چه هغوی دی عذاب شوی قوم باندی تیرشی ځکه چه ماته خو ویره اوشی چه ثمودیان څنګه په عذاب کښی راګیرشوی وو چری تاسو هم راګیرنه شئی په دی

Scanned with Ca

وجه په دې چینه باندې مه حصاریږئ([1]) او که په حجر باندې هم چرته تیریدل وی چه د ثمودیانو د اوسیدو ځایٔ وونود الله ﷻ په وړاندې زاری کوئ اوتیرشئ. که زاری نه شئ کولې نو په هغه ځایٔ مه تیریږئ کنې په تاسو به هم هغه عذاب راشي.([2])

د هلاکو شوو قومونو علاقو ته تګ نه دې پکار:-په عزوهٔ تبوك کښې خلق د اهل حجر طرف ته په تیزئ سره روان وو دې د پاره چه هلته کوز شی. حضور ﷺ ته خبر اوشو نو آواز ئی اوکړو چه مونځ تیار دې. ابی کبشه ؓ وائی چه زه حضرت ﷺ سره راغلم. د هغوی ﷺ په لاس کښې یوه نیزه وه او فرمائیل ئی د داسې قوم طرفته مه ځئ په چا چه د الله ﷻ غضب شوې وی نو په دوی کښې یوسړی اوونیل چه یا رسول الله ﷺ مونږ خو دې خلقو ته په کتو حیرانیدو. حضور ﷺ اوفرمائیل آیا ستاسو دې تعجب نه زیات د تعجب خبره زه تاسو ته واوړوم. هم د تاسو نه یو سړې یعنی زه تاسو ته د غیبو یوه خبره اوروم کوم چه تاسو نه مخکښې وو اود تیروشوو نه علاوه راتلونکې خبرې هم درته اوروم. په دې وجه نیغ شئ او خپله اصلاح اوکړئ. که په تاسو باندې هم عذاب راشی نو د الله ﷻ پرې څه پرواه کیدې شی او هغه قوم هم راتلونکې دې چه د خپلو نفسونونه به هیڅ هم اخوا نه کړې شی([3]) مطلب دا چه کله حضور ﷺ په حجر باندې تیریدو نو وئی فرمائیل چه د الله ﷻ نه معجزې او نښې مه غواړئ د صالح ﷺ قوم هم غوښتې وه اودمعجزې په توګه هغوی ته ناقه یعنی اوښه ملاؤشوې وه چه په یوه لار به راتله او په بله به تله. هغه خلقو د الله ﷻ د حکم نه سرکشی اوکړه هغه اوښه ئی مړه کړه. هغې به یوه ورځ د چینې نه اوبه څکلې او بله ورځ به دې خلقود هغې پئی څکل. کله چه ئی هغه مړه کړه نود آسمان نه یو داسې تیز آواز راغلو چه ټول مړه شول.

د قوم ثمود اخری کس ابو رغال هم هلاک شو:-دهغوی د قوم صرف یو سړې بچ شو هغه په دې وجه چه په دغه وخت کښې هغه په کعبة الله کښې دننه ووخلقو تپوس اوکړو یا رسول الله ﷺ! هغه سړې څوک وو؟حضور ﷺ اوفرمائیل ابورغال. خوچه کله د حرم نه بهرشو نو هغه هم په عذاب کښې اخته شو او مړ شو.([4]) (داحدیث په صحاح سته کښې موجودنه دې).

ارشاددې چه د ثمود طرف ته مونږدهغوی یوقومی صالح ﷺ پیغمبر لیږلې وو دټولو پیغمبرانو په شان د هغوی هم دغه دعوت اوتعلیم ووچه اې خلقو دیو الله عبادت کوئی دهغه نه علاوه بل څوک هډو رب شته نه. ټول پیغبران هم دهغه دعبادت طرف ته دعوت ورکونکی دی لکه چه فرمائی تانه وړاندې چه څومره رسولان لیږلې شوی دی دټولوطرف ته هم دغه وحی وه چه زه الله ﷻ واحد یم، صرف هم زما عبادت کوئی اوفرمائی چه په هر قوم کښې مونږرسولان لیږلی دی اوهغوی ټولو د توحیدتعلیم ورکولو اود شیطان د تابعدارئی نه ئی منع کوله([5])

د قوم ثمود د صالح علیه السلام نه د معجزې مطالبه او داوښې قصه.-اوفرمائی چه د الله ﷻ د طرف نه تاله نښه راغلې ده اوهغه نښه دا ناقه یعنی اوښه ده. هغه خلقو پخپله حضرت صالح ﷺ ته سوال کړې ووچه هغوی ته یوه معجزه اوخودلې شی او درخواست دا ووچه د دې خاص غردکاڼې نه کوم چه مونږ ښایو یوه اوښه پیدا شی داغرپه مقام حجرکښې ځان له یوکاڼې وو د کوم نوم چه کاتبه وو او چه هغه

---

[1] احمد:۲/۱۱۷وسنده صحیح، ابن حبان: ۶۲۰۳.

[2] احمد:۲/۷٤ دَ دې معنې روایت په صحیح بخاری کتاب الصلاة باب الصلاة فی مواضع الخسف:٤۳۳، صحیح مسلم:۲۹۸۰، ابن حبان ۶۲۰۰، دلائل النبوه: ۲۳۳/۵ کښې موجود دې.

[3] احمد: /۲۳۱، مجمع الزوائد: ۱۹٤/۶.

[4] احمد:۳/۲۹۶، ابن حبان:۶۱۹۷حاکم:۲/۳٤۰.

[5] ۱۶/النحل: ۳۶.

اوښه د لسو میاشتو حمل هم لري او پنې هم ورکوي. حضرت صالح ﷺ د هغوی نه وعده اخستې وه چه که الله ﷻ د هغوی سوال قبول کړو نو هغوی به ایمان راوړي اوزما په وینا به عمل کوي. کله چه دا وعده د وعیداوشوه نوحضرت صالح ﷺ پاسیدو او دعائی اوکړه.کاڼړی ناڅاپي په خوزیدوشو او اوچودو او د هغې نه یوه اوښه راوتله د کومې په خیټه چه د بچي کیدو په وجه اخوا دیخوا د تلو حرکت کولو. د دې په کتلو سره د هغوی سردار جندع بن عمرو اود هغه ماتحتانو ایمان راوړلو اود ثمودیانو نورو اشرافو هم ایمان راوړلو چه ذواب بن عمرو او حباب د بت پجاری او رباب هغوی منع کړل اود جندع یو د تره خوئ شهاب نومې سړې هم چه د اشراف ثمود نه وو او اراده ئې کوله چه ایمان راوړي خود دې خلقو په وینا منع شو.هم د دې متعلق د ثمودیانو د مؤمنانو یو سړې مهوش وائي د کوم مطلب چه دا دې جندع د نبی دین طرف ته شهاب رابللې وو اوهغه د ایمان راوړلو اراده هم کړې وه خوآل حجر ګمراهانو هغه د هدایت نه پس ګمراه کړو. مطلب دا چه د اوښې بچې اوشواود یوې مودې پورې هغه په دوی کښې وه. د یوې چینې نه به یوه ورځ هغې اوبه څکلې او یوه ورځ به ئې ناغه کوله چه نور څناور او خلق اوبه اوڅکي او هغه خلقو به د دې پنې څکل او چه څومره به ئې غوښتل د پنیو نه به ئې خپل لوښی ډکول. لکه څنګه چه په یو بل آیت کښې ارشاد دې چه اوبه دهغوی په مینځ کښې تقسیم شوې وې کله به دې څکلې او کله به هغوی. نو فرمائي چه د اوبوڅکلو یوه ورځ مقرره د اوښې ده او یوه ستاسو. دې وادئی کښې چه به دا څرن له تله نو په یوه لار به تله او په بله لار به رااوتله. دې د پاره چه تلوراتلوکښې هغوی ته تکلیف نه وی خکه چه اوبو څکلو سره به هغه ډیره چاقه او تازه شوه او هغې به ډیر مزیدار او رعب نه ډك اوښکلې شکل لرلو. څناورو سره به چه خواکې تیریدله نو هغوی به ویریدل او تختیدل به. په دې حالت کښې څه موده تیره شوه اود قوم سرکشي زیاته شوه. تردې چه هغه خلقو اراده اوکړه چه دا اوښه قتل کړي چه هره ورځ د اوبوڅکلو حق ورته حاصل شي. دې ټولو کافرانود اوښې د قتل کولو اراده اوکړه.قتاده رحمه الله وائي چه داچا قتل کړې وه ټول خلق هغه له لاړل ښځې اوماشومان هم چه دا قتل کړي. د ټولې ډلې د دې په قتل کښې حصه اخستل د دې آیت مبارك نه معلومیږي چه ﴿فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوَّاهَا﴾ یعنی هغوی نبی دروغ اوګڼړلواو اوښه ئې قتل کړه نو الله ﷻ هم په هغه زمکه باندې هغوی هلاك کړل. اوفرمائي چه ثمودیانوته مونږ د اوښې معجزه ورکړه اودا د هغوی د سترګو غړولوډپاره کافی وه.خوهغه ظالمانود ظلم نه کاروا‌خستلو. غرض دا چه داوښې قتل کولو نسبت ټولې ډلې ته کړې شوې دې چه په دې کار کښې د ټولولاس وو.

د اوښې قتل او د قوم ثمود بد انجام:: امام ابوجعفر رحمه الله اودتفسیرنور علماء دقتل سبب خودلو سره فرمائي چه یوه ښځه وه عنیزه نومې بوډئی اوکافره وه. دصالح ﷺ سره دهغې دښمنی وه دهغې ښائسته لونړه وې مال اودولت ورته حاصل وود هغې خاوند ذوّاب بن عمرو د ثمودیانو په سردارانو کښې وو.او یوه بله ښځه صدقه بنت مهیا نومې چه دحسب نسب او مال اوجمال والا وه.دایوه کافره ښځه وه او خاوندئی د ثمودیانو یو مسلمان وؤ او دې ئې داسلام په وجه پریخودې وو. د اوښې قاتل سره دې دوارو وعدې کړې وې. صدقې یو سړې حباب نوم راوچت کړې ووکه اوښه دې مړه کړه نوزه به ستاشم هغه انکاراوکړو. بیا ئې د خپل تره خوئ مصدع ابن مهرج ته اووئیل نو هغه قبوله کړه او عنیزه بنت غنم قدار راوغوښتلو. هغه شین سترګې وړوکې قد والا سړې وو خلقو به هغه ته ولدالزنا وئیل او هغه به ئې دخپل پلار سالف خوئ نه ګڼړلو د دې سړی نوم ضیان وو اود چا چه په حقیقت کښې دا هلك وو دهغه مور په دې وخت کښې د سالف ښځه وه دې ښځې د اوښې قاتل ته وئیلې وو چه زما کومه یوه لور غواړې د دې خدمت په بدله کښې ئې حاصلولې شې چه اوښه قتل کړې. نو قدار بن سالف او مصدع بن مهرج د ثمود غونډه ګانو سره چل ول اوکړو او اووه سړی هغه سره شو. دغه شان دا ټول

یوځای شو او نهه سري شو. نو الله ﷻ ارشاد اوفرمائیلو چه په ښارکښې نهه سړي وو چه د اصلاح په ځای ئې فساد ته ملاتړلې وه (١) اودا د خپل قوم بدمعاشان وو. دې کافرانو د قبیلې خلق هم ځان سره یوځای کړي وو. دا ټول لاړل اود اوښې انتظارئې کولو. کله چه دې اوبه اوڅکلې اوواپس شوه نوقدار دهغې په لارکښې د یو غرشاته پټ ناست وو اومصدع د بل غر شاته وو. اوښه مصدع سره تیره شوه هغه یوغشې اوویشتله او په پښه باندې اولګیدله. بنت غنم عنیزه راوتله اوخپله د ټولونه ښائسته لورئې راوستله اود قدار او د هغه د ډلې په مخکښې د خپلې لور د ډیر زیات حسن مظاهره اوکړه. قدار په دې پیش کش باندې متاثر شو او توره ئې راوُیستله اود اوښې پښې ئې پریکړې هغه په زمکه باندې راپرزیوتله. هغې خپل بچي ته په کتو یوه چغه اوویستله لکه چه هغه ئې خبرولوچه اوتښتې. بیا قاتل هغه په سینه باندې په نیزه اووهله او بیائې د هغې مرئې پریکړه.دهغې بچې یو غرطرف ته اوتښتیدواویوې غونډئې ته اوختلو او چغه ئې اووهله لکه چه وائي اې زما ربه زما مور چرته ده؟ وائي چه درې ځل هغه چغې اووهلې او بیا په هغه کاڼړي کښې ورك شو. دا هم وئیلې کیږي چه خلقو هغه پسې منډې وهلې او هغه ئې هم قتل کړو. والله اعلم. دا خبر چه کله صالح ؑ ته اورسیدلونو هغه هغه ځای ته راغلو چه خلق راغونډشوي وو اوښې ته په کتلوسره په ژړا شو او وئې وئیل (د الله ﷻ په قول) تاسو درې ورځې نور هم ژوندي اوسیږئې.

د اوښې دقتل نه پس د صالح علیه السلام د قتل ارادا کول او عذاب نیول:-د اوښې قتل د چارشنبې په ورځ شوې وو کله چه شپه شوه نودې نهوکسانودحضرت صالح ؑ د قتل هم اراده اوکړه او مشوره ئې اوکړه که چرې دا رښتونې دې او درې ورځې پس مونږ مړه کیږو نود ځان نه اول دې ولې اونه لیږو. اوکه چرې دروغژن دې نودې به هم اوښې سره اولیږو.د الله ﷻ قول دې چه دې خلقو په خپلو قسمونو خپله وعده مضبوطه کړه چه صالح ؑ اود هغه بی بی به قتل کړو اود هغه اولیاؤ ته به اووایو چه مونږ ته څه پته ده مونږ دهغه د قتل په وخت کښې د سر نه موجود نه وو چه قاتل مو پیژندلې وو مونږ رښتیا خبره کونکی یو. هغوی چلول کولو او مونږ چه په کوم چلول کښې وو د هغه دوی ته هډو پته نه وه. ګوره د مکارانونتیجه څنګه ده. کله چه دې خلقو اراده اوکړه اود الله ﷻ د نبی د قتل کولو د پاره د شپې راغله نود الله ﷻ په حکم سره کاڼړی وریدل شروع شو. د زیارت ورځ د مهلت اولنئې ورځ وه. په هغه ورځ د دغه خلقو مخونه قدرتی زیړ شوي وو لکه څنګه چه صالح ؑ وئیلې وو او په دویمه ورځ د جمعې سرۀ شو اود دنیا د نفعې دریمه ورځ د خالي وه په هغه ورځ د ټولو مخونه تورشو. د اتوار ورځ شوه نودې خلقو خوشبو لګولې وه اود عذاب انتظار ئې کولو چه معلومه نه ده چه نن به مونږ سره څه کیږي اود عذاب به څه صورت وي. نمر راوُختلو اود آسمان نه یوه چغه هم راغله اود پښو لاندې یوه سخته زلزله پیداشوه روحونه ئې اووتل او ټول ناڅاپي مړه شول. ټول خلق په خپلو خپلو کورونوکښې مړه پراته وو.

د ثمودیانو د یو ښځې قصه:- وړوکې لوئ ښځې اوسړي ټولوکښې څوك هم بچ نه شو صرف یوه ښځه بچ شوه چه کلبه بنت السلق نومې وو دا ډیره کافره او سخته دښمنه وه. هغې عذاب اولیدلو اود هغې پښوته د تیزو تلو طاقت ورکړې شو یوې قبیلې له لاړه اوچه څه ئې لیدلې وو هغه ئې بیان کړل او ټول قوم چه په کومه تباهئی سره هلاك شو هغه ئې ذکر کړل. بیا ئې د څکلو د پاره اوبه اوغوښتلې اوبه څکلو سره مړه شوه(٢) د ثمودیانو د قوم په خلقو کښې صالح ؑ اود هغه امتیانونه سوابل څوك بچ نه شو. ددې قوم یو سړې ابورغال وو چه په دغه وخت کښې مکه کښې وو هغه لږساعت محفوظ پاتې شو

---

(١) ٢٧/النمل:٤٨.

(٢) تفسیر عبدالرزاق: ٩١٦، مصنف عبدالرزاق: ١١/٤٥٣-٤٥٥ ح٢٠٩٨٩.

Scanned with Ca

خوچه د څه ضرورت دپاره دمکې نه بهر اووتلو نود اسمان نه په هغه باندې یو کاڼړې راپریوتلو او هم هلته مردار شو. وائی چه دا ابورغال د طائف د اوسیدونکې قبیلې ثقیف جداعلی وو. (۱) نبی کریم ﷺ چه کله د ابورغال په قبر تیریدو.نو وئې فرمائیل چه تاسو ته معلومه ده.چه دا د چا قبر دې دا د ثمود د یوسړي ابورغال قبردې چه په حرم کښې وو، حرم دې د عذاب نه منع ساتلې ووکله چه د حرم نه بهر شو نو عذاب سره مخ شو اودلته خښ کړې شو. ده سره د ده د سرو زرو لخته هم خښه ده. خلقو په تورو سره د هغه قبر اوکنستلو اوهمسا ئې راؤویستله.(۲)

فَتَوَلّٰى	عَنْهُمْ	وَقَالَ	يٰقَوْمِ	لَقَدْ
نواوګرځیدو	دهغوئ نه	اووې وئیل	ائې قومه زما	بیشکه چې
اوصالح ﷺ ترې نه یو طرفته شو	او ورته ئې اووئیل چې ائې زماقومه			

اَبْلَغْتُكُمْ	رِسَالَةَ	رَبِّيْ	وَنَصَحْتُ	لَكُمْ	وَلٰكِنْ
رااورسوؤ ماتاسوته	پیغام	درب زما	اونصیحت اوکړوما	تاسوته	خو لیکن
ماخوتاسوته دالله ﷻ حکمونه رارسولی وو	اوستاسوخیرخواهی می لټولې وه	خو			

لَا تُحِبُّوْنَ	النّٰصِحِيْنَ ۝
نهٔ خوښوئ تاسو	نصیحت کونکی
ستاسوهډوخیرخواه خلق خوښ نه وؤ	

قوم ثمود ته د صالح علیه السلام نداء حسرت:: دا د صالح ﷺد طرف نه قوم ته تهدید کیږی هغه چه دهغه مخالفت او دښمنی اختیاررولو په وجه هغوی هلاك کړې شو نو هغه دې مړو ته خطاب کولو لکه چه هغوی اوری. د بخاری او مسلم شریف نه هم دا ثابت دی چه کله نبیﷺ د بدر په کفارو غالب راغلو نو درې ورځې ئې هلته قیام کړې وو بیا د شپې د هغه ځایه لاړل او په قلیب (ترځاه) باندې حصارشو دا د قریشود کفارو د خښیدو ځائی وو. حضورﷺ دې مدفن ته په کتو اوفرمائیل اې ابوجهل بن هشام، اې عتبه، اې شیبه اواې فلانکی اواې فلانکی آیا د رب وعده پوره کیدونکې تاسو اولیده؟ ما د خپل رب وعده همیشه پوره اولیدله. نوحضرت عمرﷺ عرض اوکړو یارسول اللهﷺ! تاسو مړوسره خبرې کوئی؟ نو هغویﷺ اوفرمائیل په اللهﷻ قسم تاسو د دوی نه زیات نه شې اوریدلې البته اوریدو سره هغوی جواب نه شی ورکولې(۳)په سیرت کښې دی چه حضورﷺ هغوی ته وئیلې وو چه د نبی اکرم ﷺ په قبیله کښې تاسو ډیر خراب خلق وئی. د بهر خلقو خو زما تصدیق کولو او تاسو زما د قبیلې کیدو سره زما تکذیب کولو. د مدینې خلقو ماته پناه راکړه او تاسو د خپل وطن نه اوویستم. تاسو زما د قتل اراده اوکړه اونورو زما امداد اوکړو(۴)دنبی اکرم ﷺ د پاره تاسو ډیره خرابه قبیله ثابته شوئی. دغه شان صالح ﷺ هم خپل قوم ته فرمائی چه ما د اللهﷻ پیغام تاسو ته دراورسولو ستاسو د خیرخواهئی خوتاسو د دې نه فائده اوچته نه کړه ځکه چه تاسو حق خبره هډو خوښوله نه. د دې د پاره ارشاد دې چه ما تاسو ته نصیحت کړې وو خو نصیحت خو ستاسو خوښ نه وو. یو مفسر ذکر کړې دې چه هر یو نبی

---

۱) ایضًا.
۲) ابوداوٗد کتاب الخراج باب نبش القبور العادیة یکون فیها المال: ۳۰۸۸، ابن حبان: ۶۱۹۹،بیهقی:۱۵۶/۴)
۳) صحیح بخاری کتاب المغازی باب قتل ابی جهل: ۳۹۷۶، صحیح مسلم: ۲۸۷۴.
۴) ابن هشام:۲۹۲/۲.

Scanned with Ca

د چا امت چه هلاك شوې دې هغه به حرم شریف ته راتلو او قیام به ئې کولو. والله اعلم.

د هود علیه السلام او صالح علیه السلام ته حج ته راتلل:: د ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د حج په زمانه کښې حضورﷺ کله وادی عسفان نه تیریدو نو وئې فرمائیل اې ابوبکر! دا کوم یو مقام دې؟ حضرت صدیق اکبرﷺ جواب ورکړو دا وادی عسفان ده. حضورﷺ اوفرمائیل چه صالح او هود علیهم السلام په اوښه سواره په یوه زمانه کښې په دې ځائې تیرشوی وود کومو واګې چه د کهجورو د رسو وې، د کمبلو ته بندونه وو، د پوستین څادرونه وو او لبیك ویونکی د بیت عتیق د حج د پاره تلل.[1]

وَلُوْطًا	اِذْ	قَالَ	لِقَوْمِهٖٓ	
اواولیږولوط	یادکړئ کله چې	اوونیل هغه	قوم خپل ته	
اودلوط ﷺ واقعه یاده کړه اچې کله ئې قوم ته اوونیل				
اَتَاْتُوْنَ	الْفَاحِشَةَ	مَا سَبَقَكُمْ	بِهَا	مِنْ اَحَدٍ
آیا تاسو راځئ	ادبې حیایئ کارته	چې نۀ دې ړومبې شوې ستاسونه	په هغې کار	هیڅوك
چې آیاتاسو دداسې بې شرمئ کار کوئ اچې ستاسو نه مخکښې هیڅ یو				
مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۰﴾	اِنَّكُمْ	لَتَاْتُوْنَ	الرِّجَالَ	شَهْوَةً
د خلقونه	ابې شکه تاسو	خامخا ورځئ	نارینوته	په شهوت سره
مخلوق نه دې کړې | آیا تاسو خپل شهوت د هلکانونه پوره کوئ				
مِّنْ دُوْنِ النِّسَآءِ ؕ	بَلْ اَنْتُمْ	قَوْمٌ	مُّسْرِفُوْنَ ﴿۸۱﴾	
په ځائې دښځو	بلکه یئ تاسو	یوقوم	دحد نه اوړیدونکی	
په ځائې دښځو | ربښتیادا ده چې تاسو دحد نه ډیرووړاندې تیرشوی یئ | نو				

قوله تعالی:: اَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ

د قوم لوط خراب کار:- او هغه وخت یاد کړه چه مونږ لوط ﷺ لیږلې وو. لوط ابن هاران بن آزر دې او د ابراهیم خلیل الله ﷺ ورارہ دې. ابراهیم ﷺ سره هغه هم ایمان راوړې وو اود شام زمکې ته ئې هغه سره هجرت کړې وو. الله ﷻ هغه اهل سدوم ته لیږلې وو. هغه اهل سدوم د الله ﷻ طرف ته رابللو، امربالمعروف او نهی عن المنکرئې کول.

د قوم لوط عمل دده د قوم نه وړاندې بالکل نه وو:- هغه قوم داسې فحش او خراب کارکولو چه د آدم ﷺ نه واخله تراوسه پورې د هغوی نه علاوه بل هیڅ چا نه ووکړې. هغوی به ښځې پریخودلې او سړو له به راتلل. دا څیز تراوسه پورې د چا په زړه کښې هم نه وو تیرشوې او بنیادم د دې تر دغه وخت پورې عادت نه وو. خلیفه ولید بن عبدالملك اموی بانی جامع دمشق وئیلې که الله ﷻ د قوم لوط قصه نه ذکرکوله نوزما د دې خبرې یقین هم نه کیدو چه یوسړې بل سړی سره داسې کار کولې شی. لوط ﷺ هغوی ته فرمائیل الله ﷻ خو ستاسودپاره ښځې پیداکړی دی دا ستاسو ډیرزیاتې او لوئې جهالت دې د کوم څیز چه کوم محل نه دې تاسو هغه د هغې محل جوړوئی. بیا په دویم آیت کښې هغوی ته فرمائی ګورئی دا ټولې ښځې دی ټولې زما لونړه دی کومې سره چه غواړئی رشته کولې شئ.[2] خو دې خلقو

[1] احمد:۲۳۲/۱، مجمع الزوائد:۲۲۳/۳.

[2] ۱۵/الحجر:۷۱.

Scanned with Ca

ونیل چه لوط! تاته خومعلومه ده چه ستا د دې دنیا او جهان د لونړو سره زمونږ هیڅ کارنشته او زمونږ چه کوم غرض دې تاته معلوم دې. (۱)

قوم لوط به خپل حاجت د نارینه نه او زناناؤ به دزناناؤ ن پوره کولو:-مفسرینو ذکر کړې دې چه سړو به خپل حاجت د سړونه پوره کولو اودغه شان به ښځو هم خپل حاجت د ښځونه پوره کولو اود دې د پاره هغوی مجبوره هم وې.

وَمَا كَانَ جَوَابَ	قَوْمِهٖٓ	اِلَّآ اَنْ	قَالُوْٓا	اَخْرِجُوْهُمْ	مِّنْ قَرْيَتِكُمْ
اونه وو جواب	دقوم دهغه	مگر دا چې	وئیل ئې	اوباسئ دوئ	دکلي خپل نه
قوم سره ددې نه بغیربل جواب نه وو	چې خپل مینځ کښې ئې اووئیل	دوئ دخپل کلي نه اوباسئ			
اِنَّهُمْ	اُنَاسٌ	يَّتَطَهَّرُوْنَ			
بیشکه چې دوئ	داسې خلق دی	چې ځان پاک ساتي			
ځکه چې دوئ خپل ځان پاک ساتل غواړي					

قوله تعالی:: وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ

دقوم لوط ردعمل: ددې په جواب کښې دقوم جواب دا ووچه هغوی پخپل مینځ کښې وئیل چه لوط(علیه السلام) دکلي نه اوباسئ خو الله ﷻ لوط علیه السلام ژوندې او سلامت دهغه ځائ نه اوویستلو اوهغه کافران ئې د ذلت په مرګ مړه کړل. د الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ﴾ هغوی د عیب نه بغیر د عیب نسبت اوکړو او د لوط علیه السلام هغه پاک ژوندون ئې عیب اوخودلوچه هغه ډیر پاک ګرځي. یا دا چه په لوط علیه السلام اود هغوی په خلقو کښې دا عیب دې چه هغوی د ادبار رجال او ادبار نساء (یعنې دسړودشاد طرف نه راتلو او د ښځو دشاد طرف نه راتلو) نه بچ کیږي. دا د ابن عباس رضی الله عنه قول دې.

	فَاَنْجَيْنٰهُ	وَاَهْلَهٗٓ
	نوبچ کړو مونږ هغه	اوکوروالادهغه
نومونږ هغه ته اودهغه کور والاته نجات ورکړو		

اِلَّا امْرَاَتَهٗ	كَانَتْ	مِنَ الْغٰبِرِيْنَ	وَاَمْطَرْنَا	عَلَيْهِمْ
مگرنه ښځه دهغه	وه هغه	دروستو پاتې کیدونکونه	اواوروؤ مونږ	په هغوئ باندې
خوصرف دهغه ښځه بچ نه شوه	ځکه چه په روستو پاتې کیدونکو کښې شامله وه	اومونږ به هغوئ باندې		

مَّطَرًا	فَانْظُرْ	كَيْفَ كَانَ	عَاقِبَةُ	الْمُجْرِمِيْنَ	
باران	نو اوګوره	څنګه شو	انجام	دمجرمانو	
دکانړوباران اورولو	نواوګورئ چې دمجرمانو څه انجام شو				

قوله تعالی:: لَتَاْتُوْنَ الرِّجَالَ شَهْوَةً

په اغلام بازئی (دنر نرسره زنا) کښې د فقهاؤ موقف:-الله ﷻ فرمائی چه مونږ لوط علیه السلام اود هغه کورنئی بچ کړه او هغه دکورنئی نه علاوه بل چا ایمان نه وو راوړې لکه چه الله ﷻ فرمائی چه مونږ هغه خلق د

(۱) ۱۱/هود:۷۹.

Scanned with Ca

عذاب د ځایٔ نه بهر کړل چه ایمان ئی راوړې وو. اود یوکورنه علاوه بله کورنئی خو وه نه خود هغه ښځه بچ نه کړې شوه ځکه چه هغې ایمان نه وو راوړې. هم د قوم په دین وه او د لوط ﷺ خلاف به ئې د قوم سره سازباز کولو. د لوط ﷺ په خدمت کښې د ځوانانو په شکل کښې د فرښتو راتلل اود قوم دې نه خبریدل دا ټول د دې ښځې دجاسوسئی په سبب وو. الله ﷻ لوط ﷺ ته حکم ورکړې وو چه د شپې به وخت کښې خپله کورنئی واخله او اوځه اودا ښځه مه پوهه کوئی اودا د ښار نه مه بوځئی. بعضې دا هم وائی چه هغه هم لوط ﷺ سره روانه شوې وه او وتلوسره کله چه په قوم عذاب نازل شو نو د همدردئی نه به ئی شاشاته کتل نو پخپله هم په عذاب کښې راګیره شوه. خو دا روایت ډیر صحیح دی چه د ښار نه نه وه وتلې اولوط ﷺ هغې ته خبر هم ورنه کړو. په دې وجه ارشاد دې چه د لوط ﷺ ښځه پاتې شوه او هغه په روستو پاتې شوو کښې وه.

دغه تفسیربااللازم هم دې ﴿وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَّطَرًا﴾ دا آیت ددې قول تفسیر کوی چه ﴿وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ﴾ اوهم ددې دپاره ئی اوفرمائیل چه آخرکار دمجرمانو نتیجه اوګوره چه دګناه په کولو اود تکذیب په سبب څنګه سزا ورته ملاؤشوه.

د لوطی سزا او عالمانو اقوال:- ①امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه اغلام باز یعنی هلك چه لواطت کونکې د اوچت ځایٔ نه راګذار کړئی بیا په ده باندې کاڼړی راوره وه چه د لوط ﷺ قوم سره هم دا سزا هم په دې صورت کښې اختیار شوې وه. ② او بعضې علماء وائی چه رجم ئی کړئی که واده کړې وی اوکه ناواده کړې. د امام شافعی رحمه الله هم د یو روایت په بنا باندې هم دغه قول دې. ③د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی چه څوك تاسو د لوط ﷺ د قوم په عمل کښې اووینئی نو فاعل او مفعول دواړه قتل کړئی[1] ④بعضو وئیلی چه هغوی په مثال د زنا کونکو دی که واده کړې وی نو رجم ئی کړئی ګنی سل کوړې ورکړئی. ښځو سره اغلام کول(یعنی شانه راتګ کول) هم لواطت دې اودا هم د امت په اجماع سره حرام دی. د دې خلاف صرف یو قول شاذ دې اود دې په ممانعت کښې د حضور ﷺ نه ډیر احادیث روایت کړې شوی دی. په سورة بقره کښې په دې باندې تفصیل تیرشوې دې

د لوطی سزا د اوچت ځائې نه راغورځول دی

مسلک حنفی:- لکه څنګه چه حافظ ابن کثیر رحمه الله فرمائیلی دی هم دغه د امام ابوحنیفه رحمه الله مذهب دې چې دې به غر وغیره اوچت ځائې ته اوخیژولې شی او دهغه ځائې نه راګزار کړې شی او بیا به د پورته نه په کاڼړو اوویشتې شی (معارف القرآن تفسیر مفتی اعظم محمد شفیع رحمه الله (۲۱۷\۳).-

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ					
او مدین والو ته					
.........اودمدین خلقو ته					
أَخَاهُمْ	شُعَيْبًا	قَالَ	يٰقَوْمِ	اعْبُدُوا اللّٰهَ	مَا لَكُمْ
رور دهغوی	شعیب	اووئیل هغه	اے قومه زما	بندګی کویٔ دالله	نشته تاسو لره

مونږ دهغوی رور شعیب اولیږلو | هغه ورته اووئیل چې ائې زماقومه صرف دالله ﷻ عبادت کویٔ ستاسو دپاره

[1] ابوداؤد کتاب الحدود باب فیمن عمل عمل قوم لوط: ٤٤٦٢، وسنده حسن، ترمذی: ١٤٥٦، ابن ماجه: ٢٥٦١، احمد: ١/٣٠٠، دارقطنی: ٣٤١، بیهقی: ٨/٢٣٢، حاکم: ٤/٣٥٥ امام حاکم او ذهبی دا روایت صحیح الاسناد ګڼړلې دې

Scanned with Ca

مِّنْ اِلٰهٍ	غَيْرُهٗ ؕ	قَدْ جَآءَتْكُمْ	بَيِّنَةٌ	مِّنْ رَّبِّكُمْ
هيڅوك معبود	بغير دهغه نه	بيشكه راغلى دى تاسوته	نښى ښكاره	دطرفه درب ستاسونه
دهغه نه سوا بل معبود نشته ..... تاسوته دخپل رب دطرفنه ښكاره دليل راغلي دي				

فَاَوْفُوا	الْكَيْلَ	وَالْمِيْزَانَ	وَلَا تَبْخَسُوا	النَّاسَ	اَشْيَآءَهُمْ
نو پوره وركوئ	پيمانه	اوتول	اوكم مه وركوئ	خلقو له	څيزونه دهغوئ
نوپيمانه اوتول پوره پوره وركوئ او خلقو ته دهغوئ په څيزونو كښې كمې مه كوئ					

وَلَا تُفْسِدُوْا	فِي الْاَرْضِ	بَعْدَ اِصْلَاحِهَا ؕ	ذٰلِكُمْ	خَيْرٌ
اوفساد مه كوئ	په زمكه كښې	اروستو د اصلاح دهغې نه	دا كار	غوره دي
او اصلاح نه پس په زمكه باندې فساد مه خورونى ....دا ستاسو دپاره بهتره ده				

لَّكُمْ	اِنْ كُنْتُمْ	مُّؤْمِنِيْنَ ۚ
ستاسو دپاره	كه يئ تاسو	مومنان
كه چرې تاسو يقين كوئ		

قوله تعالىٰ:: قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ

شعيب ﷺ خپل قوم ته خطاب:- د شعيب ﷺ اصلى نوم په سريانى ژبه كښې يثرون وو. د مدين لفظ د قبيلې دپاره هم وئيلى شى او د ښار په معنى كښې هم استعمال شوې دې اودا د مقام معان سره نيزدې دې كوم چه د حجاز په لاركښې دې. لكه چه اللّٰه ﷻ فرمائيلى كله چه هغه (موسى ﷺ) د مدين چينې ته اورسيدو نو هلته ئې داسې خلق اوليدل چه د دې چينې نه ئې اوبه اورلې([1]) دې نه اصحاب ايكه مراد دى د كوم چه به ان شاء الله زر ذكر كولې شى.د اللّٰه ﷻ ارشاد دې چه حضرت شعيب ﷺ وئيل اې قومه د ا لله تعالى عبادت كوئى د هغه نه سوا بل څوك الله نشته.د ټولورسولانو به هم دغه تبليغ وو. په تاسو ستاسو د رب د طرف نه د اللّٰه ﷻ حجت پوره شوې دې. شعيب ﷺ به د خلقو په معاملاتى كارونوكښې هدايت كولو چه خپل ناپ تول صحيح ساتئى خلقو ته نقصان مه رسونى. د نورو په مال كښې خيانت مه كوئى. په ناپ تول كښې په غلاسره كمې كولوسره دهوكه مه كوئى. لكه چه اللّٰه ﷻ فرمائى په ناپ تول كښې كمې كونكود پاره لوئ هلاكت دې([2]) دا ډيره زبردسته تنبيه ده. بيا اللّٰه ﷻ د شعيب ﷺ باره كښې ذكر فرمائى چه هغه قوم ته وائى (شعيب)ته خطيب الانبياء وائى ځكه چه هغه به په ډيرو فصيحو اوبليغو الفاظوكښې خبره كوله او استعارې به ئې استعمالولې اوچه نصيحت به ئې كولو نو كناية به ئې كولو.

وَلَا تَقْعُدُوْا	بِكُلِّ صِرَاطٍ
اومه كينئ تاسو	په هره لار كښې
..چې خلق ويروئ	

[1]) ۲۸/القصص: ۲۳.

[2]) ۸۳/المطففين: ۱.

تُوْعِدُوْنَ وَتَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ

چې اويروئ خلق | اومنع کوئ | دلارې | دالله نه | هغه څوك | چې ايمان ئې راوړو | په هغه

...... او چاچې ايمان راوړې دې هغوئ دالله ﷻ دلارې نه منع کوئ

وَتَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ۚ وَاذْكُرُوْۤا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيْلًا فَكَثَّرَكُمْ ۠

اولټوئ هغې لره | کوږوالې | اوياد کړئ | کله چې وئ تاسو | لږ | نو زيات ئې کړئ تاسو

اوپه هغې کښې کوږوالې لټوئ | اوياد کړئ چې مخکښې تاسو لږ وئ | نوهغه ډير کړئ

وَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ۝ وَاِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ

اواوګورئ | څرنګې وو | انجام | دفساد کونکو | اوکه چرې وی | يوه ډله

اوتاسو اوګورئ چې د(پخوانو) فسادیانو څه انجام شو | اوکه تاسو کښې يوې ډلې

مِّنْكُمْ اٰمَنُوْا بِالَّذِيْۤ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَطَآئِفَةٌ

ستاسو نه | چې ايمان راوړې | په هغه څيز | چې رالیږلې شوې يم زۀ | په هغې سره | اوبله ډله

په هغه تعليم ايمان راوړې دې | کوم چه ماته راکړې شوې دې | او بلې ډلې

لَّمْ يُؤْمِنُوْا فَاصْبِرُوْا حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ

ايمان رانوړې | نو صبر کوئ | ترهغې | چې فيصله اوکړې الله | په منځ زمونږ کښې | اوهغه

پرې نه دې راوړې | نولږ صبر اوکړئ چې الله ﷻ پخپله زمونږ په مينځ کښې فيصله اوکړې | اوهغه

خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ۝

بهتره | فيصله کونکې دې

ډيربښۀ فيصله کونکې دې

قوله تعالى:: وَلَا تَقْعُدُوْا بِكُلِّ صِرَاطٍ

د شعيب ﷺ خپل قوم ته وعظ:- شعيب ﷺ به خلقو ته په حسی او معنوی توګه باندې لارې شوکولو نه منع کول. يعنې په لاروکښې مه کيننی چه خلق ويرولو سره د هغوی نه څه حاصل کړنی اوکه خلق مال درنه کړی نو هغوی له د قتل کولو دهمکنی ورکونی. دې بدمعاشانو به چونګې وصول کولو په نوم باندې خلق لوټ کول. او چه څوك به شعيب ﷺ له د هدايت د پاره راتلل هغوی به ئې منع کول او نه به ئې راپريخودل. دا دويم قول د ابن عباس ﷺ دې. ړومبې قول ډير واضح او سياق عبارت ته نيزدې دې خکه چه د صراط معنی لار ده اود ابن عباس ﷺ مفهوم خو الله ﷻ پخپله په دويم آيت کښې ارشاد فرمائيلې دې چه څوك ايمان راوړی تاسو د هغوی لار وهنی او ماله راتلونکی نيکوکاران منع کوئی او په غلطو لارو ئی اړوئی. اې زما د قوم خلقوا شکرکوئی چه تاسو په شميرکښې کم وئی کمزوری وئی بيا الله ﷻ ستاسو شميرزيات کړوستاسو اجتماعی طاقت ئی زيات کړو. دا په تاسو د الله ﷻ احسان دې او عبرت حاصل کړئی چه په دنياکښې او قرون ماضيه کښې ګناهګارانو او فساديانو په کوم عذاب او سزا سره مخ کړل خکه چه هغوی د الله ﷻ نه په سرکشئی کښې ډير بهادران شوی وو اوکه به

Scanned with Ca

تاسوکښې یوه ډله زما په تبلیغ باندې ایمان راوړی او دویمه ډله ایمان نه راوړی نو انتظار کوه او د صبر نه کارواخلی ترهغه وخته پورې چه الله ﷻ زما او ستاسو په مینځ کښې خپله فیصله اوکړی. هغه د ټولونه ښه حاکم او فیصله کونکې دې. حسن عاقبت هم د الله ﷻ نه ویریدونکو ته حاصل دې او کافران به هلاکت سره مخ کیږی.

الحمدلله

د تفسیرابن کثیر

د اتمې سپارې

ترجمه مکمل شوه

Scanned with Ca

قَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ لَنُخْرِجَنَّكَ

اووئیل | سردارانو | هغو | چې تکبرئې کړې وو | دقوم دهغه نه | چې خامخا به مونږ اوباسو تا

(په دې خبره) دهغه دقوم متکبره خلقو اووئیل |..............چې مونږ به تا (اې شعیبه)

يٰشُعَيْبُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَآ اَوْلَتَعُوْدُنَّ

اے شعیب | اوهغه کسان | چې ایمان ئې راوړې دې | ستا سره | دکلي زمونږه | یا به واپس راځئ تاسو

اوکوم کسان چه تاسره مومنان دی ددې خپل کلي نه بهر اوباسو | ....اویا به

فِيْ مِلَّتِنَا ۭ قَالَ اَوَلَوْ كُنَّا كٰرِهِيْنَ ۝ قَدِ افْتَرَيْنَا

په ملت زمونږ کښې | اووئیل هغه | ایا اګر چې | یو مونږه | نارضا | مونږه اوترو |

زمونږ ملت ته واپس راګرځئ | شعیب ورته اووئیل اګر که مونږ په دې ناراضه یو | بیا خو به مطلب دا

عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ عُدْنَا فِيْ مِلَّتِكُمْ بَعْدَ

په الله باندې | دروغ | که واپس راغلو مونږه | په دین ستاسو کښې | پس دهغې نه

وی چې مونږ په الله باندې دروغ تړلي دی | که ستاسو مذهب ته واپس راشو | د دې باوجود چې

اِذْ نَجّٰىنَا اللّٰهُ مِنْهَا ۭ وَمَا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّعُوْدَ

چې خلاصي راکړې دې مونږ له | الله | دهغې نه | اونهٔ ښائیږي | مونږ له | چې واپس لاړ شو

الله مونږ ته د هغې نه نجات راکړې دې | اوکیدې نشي چه مونږ هغې (دین) ته واپس شو

فِيْهَآ اِلَّآ اَنْ يَّشَاۗءَ اللّٰهُ ۭ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ

په هغې کښې | مګر | که | اوغواړي الله | چې رب زمونږ دې | افراخه دې | رب زمونږه | په هر څیز باندې

مګر دا که الله اوغواړي (نوهغه بیله خبره ده) زمونږ د رب علم د هرڅیز فراخه دې (دهغه نه هیڅ څیز

عِلْمًا ۭ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۭ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا

په لحاظ دعلم سره | په الله باندې | توکل اوکړو مونږه | اے ربه زمونږه | فیصله اوکړه | په منځ زمونږ کښې

پټ نه دې) مونږ په الله باندې بهروسه کووا | اې ربه ! زمونږ او زمونږ ددې قوم ترمینځه

وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفٰتِحِيْنَ ۝

اوپه منځ دقوم زمونږ کښې | په حقه سره | اوته | بهتره فیصله کونکې ئې

په حقه فیصله اوکړې | او بیشکه ته دټولو نه بهتر فیصله کونکې یې |

قوله تعالی: اَوْلَتَعُوْدُنَّ فِيْ مِلَّتِنَا ۭ

حضرت شعیب ته دخپل قوم دشرک دعوت او دهغه جواب - کافران چه خپل نبی حضرت شعیب او دهغه زمانې دمسلمانانو سره په کومه بدسلوکئ سره پیش شواوځنګه ئې چه شعیب او مؤمنان اوویرول چه زمونږ کلې پریږده او زمونږ دین اختیارکړه او زمونږ وفادار جوړ شه. د دې ټولوخبرو الله تعالی خبرورکوی. دا خطاب خو په ظاهره باندې رسول الله ته دې خومراد ترې د هغه امتیان دی. د شعیب د قوم کبرژنووئیلې وو چه اې شعیبه ! مونږ به تا او ستا ملګري د کلي

نه اوباسو اویا داچه ته به واپس زمونږ دین طرف ته راګرځې. نوشعیب ﷺ فرمائی چه آیا تاسو داسې کول غواړنی سره د دې چه زمونږ شرك اختیارول ناخوښ وی، نوکه مونږ ستاسو دین ته واپس راشو اوهم ستاسو نظریات خپل کړو نو مونږ به په الله تعالی باندې یو ډیرغټ بهتان اولګوو چه دا بتان د الله تعالی سره شریکان اوګرځوو. دغه شان د کافرانود تابعدارئی نه نفرت ښکاره کوی. زمونږ نه خو به دا اونه شی چه مونږ بیامشرکان جوړشو. اودا خبره ده که الله تعالی مونږ خطاکړی نو هغه بله خبره ده. دلته هم خبره هم د الله تعالی طرف ته ګرځولې شی ځکه چه هغه ته په راتلونکې هره خبره باندې احاطه ده. مونږ چه کومه خبره اختیاروو اوکومه نه اختیاروو په ټولوکارونوباندې هم په الله تعالی باندې یقین ساتو. اې الله تعالی! زمونږ او زمونږ د دې قوم په مینځ کښې حقه خبره ښکاره کړې او مونږ له په دوی باندې فتح راکړه ته بهتر فتح ورکونکې ئې. داسې عادل او منصف ئې چه یوه ذره ظلم نه کوې.

وَقَالَ الْمَلَأُ	الَّذِينَ	كَفَرُوا	مِنْ قَوْمِهِ	لَئِنِ	اتَّبَعْتُمْ	شُعَيْبًا
اوونیل سردارانو	هغو	چې انکارئې کړې وو	ادقوم دهغه	نه که چرې	پیروی اوکړه تاسو	دشعیب

نو دهغه دقوم هغه کسانوخپل قوم ته اوونیل کوم چې کافران شوې وواکه تاسو دشعیب تابعداری اوکړه

إِنَّكُمْ	إِذًا	لَّخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾	فَأَخَذَتْهُمُ	الرَّجْفَةُ
بیشکه تاسو به	په دغه وخت کښې	خامخانقصان موندونکی شی	نواونیول هغوئ	یوې زلزلې

نوتاسو به په دغه وخت کښې ضرور په نقصان کښې ئې ا ....نو په هغوئ باندې زلزله راغله

فَأَصْبَحُوا	فِي دَارِهِمْ	جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾	الَّذِينَ	كَذَّبُوا	شُعَيْبًا
پس شول هغوئ	په کورونو خپلو کښې	پړمخې پراته	هغه کسان	چې دروغ ئې اوګڼړو	شعیب

نوخپلو کورونو کښې پړمخ پریوتل اکومو کسانو چه حضرت شعیب ﷺ دروغژن ګڼړلې وو

كَأَن لَّمْ	يَغْنَوْا	فِيهَا	الَّذِينَ	كَذَّبُوا	شُعَيْبًا
لکه چې نه وو	اوسیدلی	په دې کلی کښې	هغه کسان	چې په دروغه ئې اوګڼړلو	شعیب

هغوئ داسې شولکه چې په دې کلی کښې هډو ا وسیدلی نه ووا چاچې شعیب ﷺ دروغژن ګڼړلې وو

كَانُوا	هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾
ووهغوئ	هم هغوئ نقصان موندونکی ا

نوهغوئ پخپله هلاک شول ا

قوله تعالی:: لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا

دَ حضرت شعیب ﷺ د قوم په کفرباندې کلکیدل اودهلاکت نتیجه: خبرورکولې شی چه د هغوی کفر سرکشی اوضلالت څومره سخت دې اودحق مخالفت دهغوی په زړونوکښې څومره پوخ او فطری جوړشوې دې. په دې وجه هغوی په خپل مینځ کښې قسمونه اوخوړل اووعدې ئې اوکړې چه ګورئی که تاسو د شعیب ﷺ خبره اومنله نو په ډیرتاوان کښې به پریوځئی. د دوی د دې کلکې ارادې نه پس الله تعالی فرمائی چه د دې کلکې ارادې په وجه په هغوی باندې یوداسې زلزله راوُلیګلې شوه چه هغوی په خپلوکورونوکښې ډب ډهیرې پاتې شو اودا سزا وه د دې خبرې چه شعیب ﷺ اود هغه ملګری ئې

Scanned with Ca

بغیر د څه وجه ویرول اوهغوی ته نی د وطن نه د ویستلو دهمکیانې ورکولې لکه چه په سورة هود کښې ذکردې. کله چه زمونږعذاب په هغوی باندې راغلو نو مونږ شعیب ﷺ اود هغه ملګرې په خپل رحمت سره بچ کړل اوهغه ظالمان یوداسې تیزې چغې راګیرکړل چه په خپلو کورونو کښې ناست په ناست پاتې شو اوختم شو.په دې دواړوآیاتونوکښې مناسبت دادی چه دې کافرانو کله ﴿ أَصَلَوٰتُكَ تَأْمُرُكَ ﴾ ونیلو سره تذلیل اوکړو نو یوې سختې چغې هغوی د همیشه د پاره چپ کړل. په سورة شعراء کښې الله تعالی داسې قصه بیانوی چه کله هغوی نبی دروغ اوګڼړلو نو د اوریځې نه په هغوی باندې عذاب نازلیدل شروع شو اود دې وجه دا وه چه هغوی غوښتنه کړې وه که داسې وی نو په مونږ باندې د آسمان یوه ټکړه راګذارکړه.

قوم شعیب باندې عذاب:: نو اوخودلې شو چه په هغوی باندې هم آسمانی عذاب راغلو او په هغوی باندې درې عذابونه راجمع شو. یو آسمانی عذاب چه د اوریځې نه د اُور بخری او شغلې راپریوتلې. بیاد آسمان نه یو تندر او چغه پیدا شوه اودهغوی د خپو د لاندې په زمکه باندې یوه سخته زلزله پیدا شوه چه د هغوی ساګانې اووتلې او بدنونه ئی بې روحه پاتې شو او په خپلو کورونوکښې ډهیرې شو لکه چه په دې کلی کښې هډوڅوك اوسیدلې نه وو او هغوی خو خپل رسول د کلی نه ویستلو. اوس په مقابله کښې هم د هغوی لفظ الله تعالی سردوباره کوی چه کومو خلقو شعیب ﷺ دروغ ګڼړلې وو هم هغوی په تاوان کښې پاتې شو.

فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰقَوْمِ لَقَدْ
نو مخ واړوؤ هغه | دهغویٔ نه | اووې ونیل | اے قومه زما | بیشکه
نوشعیب ﷺ ترې نه مخ اوګرځولو | او ورته ئې اوونیل چې ائې زماقومه
اَبْلَغْتُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّيْ وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ
مادراورسول تاسو ته | پیغامونه | درب زما | اونصیحت اوکړو ما | تاسوته | اوس څنګه
ماتاسوته دخپل رب حکمونه رارسولی وو | اوستاسو خیرمې غوښتلې وو | ....نواوس زه څنګه
اٰسٰى عَلٰى قَوْمٍ كٰفِرِيْنَ ﴿٩٣﴾
زۀ افسوس اوکړم | په قوم | کافر باند |
دهغه قوم په حال باندې افسوس اوکړم |

قوله تعالی:: لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّيْ

شعیب ﷺ د تبلیغ حق ادا کړو:- د کافرانو د دې قسمه وینا کولو سره شعیب ﷺ د هغه ځایه لاړو او ونی ونیل چه اې قومه ! ما د الله تعالی احکامات تاسو ته رسولی وو. ما خپل حق ادا کړې وو په دې باندې هم تاسو زماد خیرخواهئی نه فائده اونه اوچته کړه نو ستاسو دا خراب انجام کتلو سره به زه ولې افسوس کوم او خپل ځان ولې خفه کوم.

وَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّبِيٍّ اِلَّآ
اونۀ دې لیږلې مونږ | په یو کلی کښې | یو پیغمبر | مګر |
چې هغویٔ کفر اختیارکړې وو | مونږ هیڅ یوکلی ته یوپیغمبرنه دې لیږلې |

Scanned with Ca

أَخَذْنَآ	أَهْلَهَا	بِالْبَأْسَآءِ	وَالضَّرَّآءِ	لَعَلَّهُمْ
نیولی دی مونږه| خلق دهغې | په سختو سره | او په تکلیفونو سره | ددې دپاره چې هغوئ |				
مګرمونږ دهغې اوسیدونکی په سختئ او په تکلیفونو کښې راګیر کړی دی| دی دپاره				
يَضَّرَّعُونَ۝ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ				
عاجزی اختیار کړی| بیا | بدل کړه مونږه| په ځائې| دبدحالئ | خوشحالی | تردې پورې				
چې دوی عاجزی اوکړی | بیامونږ دهغوئ بدحالی په خوشحالئ بدله کړه| تردې چې				
عَفَوا وَّقَالُوا قَدْ مَسَّ اٰبَآءَنَا الضَّرَّآءُ وَالسَّرَّآءُ				
چې ډیر شول | اووې وئیل | چې رسیدلی دی | پلارانو زمونږ ته | تکلیفونه | اوخوشحالی				
هغوئ ښه ترقی اوکړه |اووې وئیل چې داسې سختئ اوخوشحالئ خوزمونږ په مشرانو هم راغلی وی				
فَأَخَذْنٰهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُونَ۝				
نوراواونیول مونږهغوئ| ناګهانه |اوهغوئ | نه پوهیدل				
نوپه دې کښې مونږ هغوئ ناڅاپی راونیول | او هغوئ پرې پوهه هم نشو |				

قوله تعالی:: أَخَذْنَآ أَهْلَهَا بِالْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ

صحت او خوشحالی هم یوامتحان دې:- ددې خبرې خبرورکولې شی چه مخکښنوامتونوته چه کوم انبیاء علیهم السلام لیګلې شوی وو هغوی مونږ په تکلیف او خوشحالئی هرحالت کې ازمیښت کړی وو.**﴿باساء﴾** یعنی بدنی تکلیف، بدنی بیمارئی او تکلیف او **﴿الضَّرَّآءِ﴾** یعنی هغه مصیبت چه د فقر او حاجت په وجه وی د دې د پاره چه هغوی زمونږ طرف ته رجوع اوکړی زمونږ نه اوویریږی اود دې مصیبت د لرې کولو مونږ ته درخواست اوکړی. د کلام تقدیر دا دې چه الله تعالی هغوی په سختوکښې راګیرکړل دې د پاره چه زمونږ په وړاندې عاجزی وړاندې کړی خو هغوی داسې اونه کړل. په دې باندې مونږ د هغوی حالت د مالدارئی او مزو طرف ته راوګرځولو او هغوی مو دولت مند او خوشحال کړل دې د پاره چه په هغوی ازمیښت اوکړو. د دې د پاره اوفرمائیلې شو چه د سختئی نه نرمئی او راحت طرف ته هغوی مونږ اوګرځول. د بیمارئی په ځائې مو ورله صحت او عافیت ورکړو. د غربت په ځائې مو ورله مالداری ورکړه چه هغوی شکر ادا کړی او د نعمت ناشکری پریږدی خو هغوی داسې اونه کړل. **﴿حَتّٰى عَفَوا﴾** یعنی د هغوی په اولاد او مال کښې مو برکت واچولو. ارشاد دې چه په خوشحالئی او تکلیف دواړو څیزونو باندې هغوی مونږ ازمیښت کړل دې د پاره چه د الله تعالی طرف ته راوګرځی. ولې نه خو هغوی زمونږ شکرویستونکی جوړشو اونه ئې صبر او عاجزی اختیارکړه او ونې وئیل چه مونږ خو په مصیبت او تکلیف کښې راګیرشو. دې نه پس مونږ هغوی ته راحت او خوشحالی ورکړه نو ونې وئیل چه دا انقلاب راحت او مصیبت خو د پلارانواو نیکونودوخت نه راروان دی او د همیشه نه هم دا دور وی،کله زمانه داسې وی اوکله داسې وی.دغه شان مونږ هم کله په مصیبت کښې شو اوکله په راحت کښې شو داخو څه نوې خبره نه ده. پکار وه چه هغوی د الله تعالی په دې اشاره باندې د هغه د عذاب نه ویریدلې وې اود الله تعالی د ازمیښت طرف ته د هغوی ذهن تللې وې.

دمؤمن شان په غم اوخوشحالئ کښې:- خودمؤمنانوحال خودهغوی نه خلاف ووهغوی به د خوشحالئی اوراحت په زمانه کښې د الله تعالی شکر اداکولو او په تکلیف او مصیبت باندې به ئې صبر کولو. لکه

Scanned with Ca

ځنګه چه نبي کريم ﷺ فرمائيلي چه د مؤمن په حالت باندې ډيره حيرانتياده چه د الله تعالى کوم يوحکم هم دهغه متعلق وی په هغې کښې د هغه د پاره هم د خير اړخ راوځي که چرې مصيبت راغلو او صبرئي اوکړو نو هم په دې مصيبت کښې هغه په فائده کښې پاتې شو. اوکه چرته خوشحالي راغله او شکر ئي اوکړو نو بيا هم په مزه کښې پاتې شو. (١) مؤمن خو هم هغه دې چه د تکليف او خوشحالئ په وخت کښې په دې نتيجه باندې اورسي چه ماته د الله تعالى د طرف نه خوشحالي يا تکليف راکړې کيدو سره زه ازميښت کولې شم. په حديث شريف کښې دی چه مصيبتونه مؤمنان د ګناهونونه پاکوی او د منافق مثال په شان د خر دې چه نه پوهيږی چه په ده باندې څه څيز بار شوې دې او په کوم غرض باندې د هغه نه کار اخستې شی او ولې تړلې شوې دې او ولې پريخودلې شوې دې. (٢) نود دې نه پس ارشاد کيږی چه مونږ هغوی ناڅاپي په عذاب کښې راګير کړل چه د عذاب د راتلود هغوی ګمان هم نه وو. لکه ځنګه چه په حديث شريف کښې دی چه ناڅاپي مرګ خود مؤمن د پاره رحمت کيدې شی اود کافرد پاره ارمان او افسوس دې.(٣)

وَلَوْ اَنَّ | اَهْلَ الْقُرٰٓى
| اوکه چرې | خلقودکلو
| اوکه ددې کلو خلقو

اٰمَنُوْا | وَاتَّقَوْا | لَفَتَحْنَا | عَلَيْهِمْ | بَرَكٰتٍ
ايمان راوړې وې|اودتقوى لارئې اختيارکړې وې|خامخا به پرانستې ووُمونږه|په هغوىٔ باندې| برکتونه
ايمان قبول کړې وې |...... اوخان ئې دګناه نه بچ کولې | نومونږ به پرې دآسمان او

مِّنَ السَّمَآءِ | وَالْاَرْضِ | وَلٰكِنْ | كَذَّبُوْا | فَاَخَذْنٰهُمْ
دآسمان نه |اودزمکې نه | ليکن |دروغ اوګڼړوهغوىٔ| نواونيول مونږه هغوىٔ
اوزمکې برکتونه ښکاره کړی وو| خو هغوىٔ(زمونږ نبي) دروغ اوګڼړلې | ....نو مونږ

بِمَا | كَانُوْا | يَكْسِبُوْنَ ۝ | اَفَاَمِنَ | اَهْلُ الْقُرٰٓى
په سبب دهغې| چې وۀ هغوىٔ |چې کوۀ به ئې | آيا پس په امن کښې دی| خلق ددې کلو
دخپلو عملونو په سزا کښې راګيرکړل | آيا خلق (اوس) د دې خبرې نه بې غمه شوی دی

اَنْ | يَّاْتِيَهُمْ | بَاْسُنَا | بَيَاتًا | وَّهُمْ | نَآئِمُوْنَ ۝ | اَوَاَمِنَ
له دې نه چې |رابه شی دوىٔ ته|عذاب زمونږه |دشپې | اودوىٔ | اودهٔ وی | آيا اوپه امن کښې دی
چې زمونږ عذاب پرې د شپې راشی | کوم وخت کښې چې دوىٔ اوده پراته وی | ....او که د

---

(١) صحيح مسلم كتاب الزهد باب (المؤمن امره كله خير): ٢٩٩٩، احمد:٤/٣٣٢، ابن حبان:٢٨٩٦.

(٢) دَ خردَ مثال دَ ذِکرکولوسره مونږ ته څه روايت ملاونه شوخودَ دې مثال نه بغير يا بيادَ مؤمن مثال دَ نرم بوټي اودَ کافردَ صنوبردَ ونې مثال سره دا روايت په دې ځايونوکښې وارددې. صحيح مسلم كتاب صفات المنافقين باب (مثل المؤمن كالزرع...): ٢٨١٠، ترمذى: ٢٨٦٦، ابن حبان: ٢٩١٥، احمد:٢/٤٥٠.

(٣) احمد:٦/١٣٦، بيهقى:٣/١٣٧ مجمع الزوائد:٢/٣١٨.

Scanned with Ca

أَهْلُ الْقُرَىٰٓ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَّهُمْ

خلق ددې کلو | له دې نه | چې رابه شي دوئ ته | عذاب زمونږه | په وخت دڅاښت کښې | اودوئ

کلوخلق په دې باره کښې بې غمه شوی دی | چه زمونږ عذاب ورته دکچه غرمې په وخت کښې راشي اوهغوئ

يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ

لوبې کوی | آیاپس په امن کښې دی دوئ | دپټ تدبیر دالله نه | پس نه په امن کیږی | دتدبیر دالله نه

بې خبره لګیاوی لوبې کوی | آیادوی دالله د پټوتدبیرونو نه غافله شو | حال دا دې چې دالله ﷻ د تدبیرونو نه صرف

إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾

مګر | هغه قوم | چې تباه کیدونکې وی |

هغه خلق بې غمه کیږی چه تاوانیان وی |

قوله تعالی: أَمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

په ایمان او تقوی باندې دَ رحمت دروازې پرانستې شي:- دکلی والو د ایمان د کمی خبر ورکولې شی د کوموطرف ته چه پیغمبران لیګلې شوې وو لکه چه فرمانی دا کلی والا ایمان ولې راونړلو چه د دوی ایمان دوی ته فائده ورکړې وې. د یونس ﷺ قوم چه کله ایمان راوړې وو نومونږ هغوی‌د دنیا د رسواکونکی عذاب نه بچ کړې وو او یوې مودې پورې هغوی د دنیا په مزوکښې وو یعنی ټولو په ټولو ایمان نه وو قبول کړې سوا د یونس ﷺ د قوم نه چه کله هغوی عذاب اولیدو نو مؤمنان شو لکه چه فرمائی مونږ هغوی د یولاکھ نه زیاتو انسانانوته پیغمبر لیګلې وو. ارشاد دې که چرې دې کلی والو ایمان راوړلې وې او پرهیزګاری ئې اختیارکړې وې نو مونږ به د آسمان اوزمکې برکتونه په دوی نازل کړې وو. یعنی د آسمان نه باران او د زمکې نه میوې. خو هغوی دروغ اوګڼړل نو د هغې په بدله کښې مونږ هم هغوی ته د عذاب مزه وراوڅکله. یعنی د رسولانو تکذیب ئې اوکړو نو د هغوی د بد عمل په وجه مونږ هغوی په سخت عذاب کښې راګیرکړل. بیا الله تعالی د خپلو اوامرو مخالفت کولو او په ګناهونوباندې زړورتیاکولو نه هغوی‌اوویرول.

کم بخت دالله تعالی د عذاب نه بې ویرې وی:- آیا دا کلی وال زمونږ د عذاب نه اووتل او محفوظ شول. هغوی به اوده وی چه زمونږ عذاب به هم شپه په شپه کښې هغوی راګیرکړی یاد دې خبرې نه په امن کښې دی چه د ورځې به هغوی عذاب یو وخت کښې راګیرکړی او هغه وخت به هغوی په خپل کاروبار کښې اوعفلت کښې اخته وی.آیاد دې خبرې نه هغوی په امن کښې دی چه زمونږ انتقام به هغوی یو وخت کښې هم نه راګیروی او هغوی به په هغه وخت کښې په خپله هیره او غفلت کښې وی. پوهه شنی چه دکمبخت قوم نه علاوه بل څوك هم د الله تعالی دعذاب نه بې فکره کیدې نه شی. په دې وجه حسن بصری رحمه الله اوونیل چه مؤمن تابعداری کوی نیك عمل کوی او بیا هم هغه د الله تعالی نه ویریږی او ګناهګار د ګناهونو ارتکاب کوی او بیا هم هغه خپل ځان مامون او محفوظ ګڼړی.

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ

| آیا ښکاره نهٔ شوه | هغه کسانوته | چې وارثان کیږی

| آیا دې واقعاتوکښې هغه کسانو ته معلومه نهٔ شوه کوم چه

Scanned with Ca

الْأَرْضَ	مِنْ بَعْدِ	أَهْلِهَآ	أَنْ	لَّوْنَشَآءُ
د زمکې	روستو	داوسيدونکو دهغې نه	دا خبره چې که چرې	اوغواړو مونږه
دزمکې د اوسيدونکو نه پس د هغوی وارثان جوړ شوی دی | دا که چرې مونږ اوغواړو نو				
أَصَبْنٰهُمْ	بِذُنُوْبِهِمْ	وَنَطْبَعُ	عَلٰى قُلُوْبِهِمْ	
نواوبه نيسومونږه هغوئ	په سبب دګناهونودهغوئ	اومهرلګوو مونږه	په زړونودهغوئ باندې	
دوئ به هم پخپلو ګناهونو کښې راونيسو | او مونږ دوی له په زړونو مهرونه لګوؤ | پس هغوئ				
فَهُمْ	لَا يَسْمَعُوْنَ ۝			
نوهغوئ	هيڅ نهٔ اوری			
هيڅ نه اوری |				

دګناهونو په وجه هلاکت او په زړونوتالې:- ارشاد کيږی چه پوهيږئ چه مخکينی خلق مونږ دهغوی د ګناهونو په وجه هلاك کړې وو اواوس دوی د زمکې وارثان جوړشوی دی اوبه زمکه باندې دوی آبادکړې شوی دی نوآيا داخبره اوس هم دوی ته ښکاره شوې نه ده که چرې مونږ اوغواړو نو دوی به هم په عذاب کښې راګير کړو. دې کافرانو د ځان نه وړاندې د خلقو په شان لار اختيار کړې ده هم د هغوی په شان اعمال کوی اود الله تعالى نه سرکشه شوی دی اود دې سرکشئ په سزا کښې به مونږ د دوی په زړونوباندې مهر اولګوو چه دوی بيا څه نيکه خبره نه واوريدې شی او نه پوهه شی. دغه شان په يو بل ځائ کښې فرمائی آيا دوی ته د دې خبرې نه عبرت نه کيږی چه د دوی نه وړاندې څومره قومونه تباه کړې شوی دی او هغوی په خپلو کورونوکښې څنګه اوسيدل؟ آيا دا د پوهه خلقو د پاره نښې نه دی؟ (۱)اوفرمائی چه دې نه وړاندې تاسو په کلکه سره دا وعده نه کوله چه تاسو باندې به زوال نه راځی سره د دې نه چه دوی باندې زوال راغلې وو او نن دهغه ظالمانو په ځائ تاسو يئ(۲)
او فرمائې چه د دوی نه وړاندې څومره قومونه تباه شوی چه نن د هغوی نوم او نښه نشته اونه دهغوی چرته څه آواز اوريدې شی.اوفرمائی چه آياداکافران نه ګوری چه ددوی نه وړاندې دلته څومره قومونو مزې کولې چه هغه مزې کول تاسوته هم نه دی نصيب شوی اوبيادآسمان نه دباران عذاب اودلاندې نه دسيلاب راخوټ کيدل شروع شواو هغوی ټول په ټول هلاك کړې شو د هغوی نه پس مونږ بل قوم راوستلو آباد موکړلو. د عاديانود قوم دتباهئ ذکرکولوسره فرمائی چه اوس صرف دهغوی کنډرې ليدلې شی او د مجرمانو هم دغه حشر وی په کوموکښې چه مونږ نن تاسو آباد کړی يئ.يووخت داسې وو چه هغوی آبادوو. هغوی ته مواوريدونکی غوږونه ليدونکې سترګې اوپوهيدونکې زړونه ورکړې وو خود هغوی غوږونو د هغوی سترګواودهغوی زړونوهغوی ته هيڅ فائده هم اونه رسوله ځکه چه هغوی دالله تعالى د آياتونوانکار کولواوچه کومې ټوقې مسخرې هغوی کولې دهغې سزا ئې اوموندله.ستاسود زمکې څومره کلی تباه کړې شو اوڅومره نښې واوختې راواوختې.پوهه شئ کيدې شی چه څه عبرت واخلئ(۳) اوفرمائی چه دې نه وړاندې خلقو رسولان دروغ ګڼړلې وو نو هغوی څنګه نتيجه اوکتله اوتاسو دهغوی په مقابله کښې دلسمې حصې طاقت هم نه لرئ(۴) اوفرمائی څومره کلی

(۱) ۲۰/طه: ۱۲۸.
(۲) ۱٤/ابراهيم: ٤٥
(۳) ٤٦/الاحقاف: ۲۵، ۲۷.
(٤) ۳٤/سبا:٤٥.

Scanned with Ca

تباه کړې شو د هغوی دکورونوچتونه راپریوتل دهغوی چینې بیکاره شوې لوئ لوئ محلونه وران ویجاړ شو.هغوی په دنیا کښې په ګرځیدو راګرځیدو ولې نه کتل چه دوی ته پوهیدونکې زړونه او اوریدونکی غوږونه ورکړې شو څکه چه.سترګې ړندیږی نه بلکه هغه زړونه ړندیږی کوم چه په سینوکښې وی (١) او فرمائی چه رسولانوسره ټوقې مسخرې اوشوې نو په هغوی باندې هم هغه د ټوقومسخرو عذاب نازل کړې شو(٢) مطلب د دې قسم ډیر آیاتونه دی چه د رب د دښمنانو په انتقام باندې رڼړا اچوی او په اولیاء الله باندې په احسان او کرم باندې. نو هم په دې سلسله کښې دا لاندینې ارشاد کیږی.

تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآئِهَا ۚ
دا کلی | بیانوؤمونږه| په تاباندې | دقیصو دهغې نه
دغه (زاړه) کلی وو چې مونږ تاته دهغې واقعات بیانوؤ
وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا
اوبیشکه | چې راوړې هغوئ ته|رسولانو دهغوئ|صفاصفانبښې |پس نه ووهغوئ| چې ایمان ئې راوړې وې
اوهغوئ ټولو ته پیغمبران واضح دلیلونه سره راغلی ووا | خوهغوئ په هغه خبره ایمان راونړو
بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ ؕ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ
په هغه څیزا| چې دروغ ګڼړلې وؤ هغوئ | دمخکښې نه| دارنګې |مهر لګوی الله| په زړونو
چې کومه ئې مخکښې دروغ ګڼړلې وه| دغه شان الله ﷻ دکافرانو په زړونو باندې مهرلګوی
الْكٰفِرِيْنَ ۝ وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِّنْ عَهْدٍ ۚ وَاِنْ وَّجَدْنَآ
دکافرانوباندې|اوانهٔ موندل مونږه|اکثرخلق دهغوئ | وفاکونکی په وعده |اوبیشکه اوموندل مونږه
...............اومونږ په دوئ کښې زیات کسان بې لوظه موندلی ووا او مونږ په دوی کښې زیات
اَكْثَرَهُمْ لَفٰسِقِيْنَ ۝
اکثر خلق دهغوئ| خامخا فاسقان |
کسان نافرمان موندلې ووا ....

قوله تعالى:: فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ ؕ

په معجزاتوردَ عادت نه خلاف کارونه، لیدلوباندې ئی هم ایمان رانه وړلو:-دنوح عليه السلام، هود عليه السلام، صالح عليه السلام، لوط عليه السلام او شعیب عليه السلام دقومونوذکرکولو نه پس چه هغوی هلاك کړې شو اومؤمنان بچ کړې شواو داچه درسولانوپه ذریعه معجزې اودلائل پیش کړل اودهغوی حجت پوره کړې شو. نو ارشاد کیږی چه اې محمد(ﷺ)! د دې کلی والو حالات مونږ تاسو ته اوروو. هغوی ته رسولانو ښکاره نښې رسولې وې او مونږ خو د رسول لیګلو سره د حجت پوره کولونه بغیرعذاب نه نازلوو. دا د دې کلو والا قصې دی چه په کوموکښې څه باقی دی اوڅه کنډرې جوړ شوی دی.دا ظالم دوی په مونږ نه دې کړې بلکه دوی په خپله په ځانونوظلم کړې دې اوهغوی پخپله ذمه واردی(٣) اوهغوی به ایمان څه راوړلې وو چه دا هغوی

---

(١) ۲۲/الحج: ٤٥-٤٦.
(٢) ٦/الانعام: ١٠.
(٣) ١١/هود: ١٠١-١٠٢.

Scanned with Ca

د اول نه دروغ گنړلې وو. د ﴿ بِمَاكَذَّبُوا﴾ "ب"سببيه ده يعنې د وحې په دروغ گنړلو هغوی د ايمان راوړلو حقدار نه وو. لکه چه فرمائي تاسو څه پوهيږئي دوی خو به د معجزو په پيش کولو هم ايمان نه راوړي. مونږ به د دوی زړونه او سترگې واړوو څکه چه دوی په اول ځل هم ايمان نه وو راوړي. په دې وجه دلته اوفرمائيلې شو چه الله ﷻ دکافرانوپه زړونوباندې مهرلگوی. په دوی کښې اکثردخپلو تيروشوو قومونو دعهداوميثاق هيڅ خيال نه ساتی.په دوی کښې خواکثرمونږفاسقان اومونډل کوم چه د تابعدارئي اوحکم منلونه خارج دی.داعهد هغه دې چه دروز ازل نه د دوی نه اخستې شوې وو او هم په هغې باندې پيداکړې شواوهم هغه خبره د دوی په خوني او فطرت کښې کيخودې شوه.وعده دا وه چه الله ﷻ د دوی رب اومالك دې دهغه نه علاوه بل رب نشته. ددې هغوی اقرار کړې وو گواهی ئې ورکړې وه خوبياد هغې مخالفت کولوسره هغوی وعده شاته اوغورزوله او الله تعالى سره ئې نور هم شريك کړل د څه چه نه دليل شته نه حجت، نه د عقل خبره ده اونه د شرع. فطرت سليمه خود دې بت پرستئي خلاف دې.د شروع نه ترآخرې پورې ټولو پيغمبرانو عليهم السلام د دې بت پرستئي نه منع کوله لکه چه په حديث د مسلم شريف کښې دی چه الله ﷻ فرمائي ما خو خپل بنديگان د بت پرستئي نه لرې پيداکړی وو شيطانان راغله او هغوی ئې د رښتونی دين نه واړول او ما چه کوم حلال کړې وو هغوی هغه حرام کړل([1])

دهرانسان پيدائش په فطرت سليمه وی: په بخاری اومسلم شريف کښې دی چه هر پيدا کيدونکې په خپل اسلامی فطرت سره پيدا کيږی خود هغوی يهوديان يا نصرانيان مور پلار هغوی يهوديان او يا نصرانيان جوړوی([2])يامجوسيان ئې جوړ کړی. الله تعالى په خپل خوږ کتاب کښې فرمائي چه مونږ تانه وړاندې څومره انبياء ليگلی دی ټولو د ﴿لااله الاالله﴾ تلقين کولو([3])ارشاد دې چه تانه وړاندې مونږ کوم رسولان ليگلی د هغوی نه به مونږ تپوس کوو چه آيا د الله تعالى نه علاوه هم بل يو رب د عبادت لائق گرځولې شوې وو([4])اوفرمائي چه د هر قوم نه مونږرسول ليگلې چه عبادت صرف دالله ﷻ کوئې اودشيطان د عبادت نه بچ اوسيږئی([5]) ددې قسم ډير آياتونه دی. د پورتنی آيت باره کښې حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه فرمائي چه د ميثاق په ورځ چه بنديگانو د وحدانيت کوم اقرار کړې وو هغه د الله تعالى په علم کښې شته په دې وجه د الله ﷻ د دې علم په وجه هغوی ايمان راوړونکی نه دی او هم دغه شان اوشو چه د دلاتلو مخې ته په راتلوباندې ئې هم ايمان رانه وړلو سره د دې چه د ميثاق په ورځ ئې ايمان قبول کړې وو.الله ﷻ ته پته وه چه دا د ناخوښنی په وجه دې لکه چه فرمائي که چرې دوی بيا دنياطرف ته اوليگلې شی نو بيا به هم هغه بت پرستی شرك او گناه کوی دکوم نه چه دوی منع کړې شوی وو.

ثُمَّ	بَعَثْنَا	مِنْ بَعْدِهِمْ	مُّوسَىٰ	بِآيَاتِنَا
بيا	اوليږو مونږه	روستو دهغوئ نه	موسی	سره دنښو خپلو

بيا ددې نه پس مونږ حضرت موسی عليه السلام خپلو نښو سره

---

[1] صحيح مسلم كتاب الجنه الصفات التى يعرف بها فى الدنيا اهل الجنه واهل النار: ۲۸٦٥، احمد:۴/۲۴۴، ابن حبان: ٦٥۳، عبدالرزاق:۲۰۰۸۸،مسند الطيالسی:۱۰۷۹.

[2] صحيح بخارى كتاب التفسير سوره الروم باب ﴿لاتبديل لخلق الله﴾: ٤۷۷٥، صحيح مسلم:۲٦٥۸، ترمذى:۲۱۳۸، احمد:۲/۲٥۳، ابن حبان: ۱۳۰.

[3] ۲۱/الانبياء: ۳٥.

[4] ٤۳/الزخرف:٤٥.

[5] ۱٦/النحل:۳٦.

Scanned with Ca

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيهِۦ فَظَلَمُوا۟ بِهَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ

فرعون ته | اوسردارانو د هغه ته | نوظلم اوکړوهغوئ | دهغې سره | پس اوګوره | څه رنګې شو

فرعون او دهغه سردارانو ته اوليږلو | نو هغوئ زمونږ نښو سره زياتې اوکړو | نو ا وګوره چې د

عَـٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ۝

انجام | دفساديانو

د فساديانو څۀ انجام شو |

قوله تعالى: فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ۝

فرعونيانوته ذ تكذيب حق سزا: - ارشاد كيږی چه مخكينو پيغمبرانو نوح، هود، صالح، لوط او شعيب عليهم السلام نه پس مونږ موسیﷺ ته خپلو ښكاره معجزو وركولو سره د فرعون طرف ته اوليګل. فرعون د مصر بادشاه وو خوفرعون اودهغه قوم انكار اوكړو او كفر ئی اوكړو لكه چه فرمانی هغوی د سركشئی په وجه انكار اوكړو حالانكه د هغوی زړونومنل. يعنی چه كوم خلق د الله تعالى د لارې نه منع شوی دی اود رسولانوتكذيب ئی كړې اې محمد(ﷺ)! ته خو غوراوكړه چه مونږ هغوی ته څنګه سزا وركړه اود موسیﷺ په كتلو سره مونږ هغوی غرق كړل. ګوره د دې مفسدينو څنګه نتيجه شوه. د فرعون اود هغه د قوم د عذاب متعلق خبره څنګه په بلاغت سره بيان كړې شوه اود موسى ﷺ اود مؤمنانو د پاره څنګه آسانی وركړله.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَـٰفِرْعَوْنُ إِنِّى رَسُولٌ

|او اوونيل | موسى | اني فرعونه | بيشكه زۀ | راليږلې شوې يم

او حضرت موسىﷺ ورته ا وونيل چې اني فرعونه زۀ

مِّن رَّبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ۝ حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ ۚ

دطرفه درب العالمين نه | قائم يم زۀ په دې | چې اونۀ وايم زه | په الله باندې | مګرحق

د مخلوقاتو د رب د طرفنه پيغمبر راغلې يم | زما فرض دادی چې دالله باره كښې دحقې خبرې نه بغيربل هيڅ نه وايم

قَدْ جِئْتُكُم بِبَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِىَ

بيشكه راغلې يم زۀ تاسوته | دصفادليل سره | دطرفه درب ستاسونه | پس اوليږه | زما سره

تاسوته مې ستاسو درب طرفنه ښكاره دليلونه راوړې دی | نو ته ما سره

بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ۝ قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ بِـَٔايَةٍ فَأْتِ

بنی اسرائيل | اوونيل | كه ئې تۀ | چې راغلې ئې تۀ | ديوې نښې سره | نو راوړه

بنی اسرائيل رخصت كړه | فرعون جواب كښې اوونيل | كه تا څه نښې راوړې وی نو هغه اوښايه

بِهَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ۝

هغه | كه ئې تۀ | دريښتياويونكو نه |

كه چرې تهٔ پخپله دعوی كښې ، ريښتونی يې!

قوله تعالی:: قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ بِآيَةٍ

د موسی ﷺ او فرعون مناظره:- د موسی ﷺ او فرعون مناظره کیږي د فرعون په دربارکښې اودهغه د قوم قبطیانو په وړاندې د ښکاره معجزو څرګندونه کیږي او دلائل او حجت پیش کولې شي چه موسی ﷺ فرعون ته اووئیل چه زه د الله تعالی د طرف نه رسول یم او هغه رالیګلي یم چه د هرڅیز خالق او مالك دې. په ما باندې لازم دی چه حق خبره پیش کړم. بعضو د ﴿حقیق علی أن﴾ معنی ﴿حقیق بأن﴾ مراد اخستې ده او وئیلي ئې دی چه "ب" او "علی" د یو بل په عوض راتلې شي لکه (رمیت بالقوس) او ﴿علی القوس﴾ او ﴿جاء علی حال حسنة﴾ اوپه حال ﴿حسنة﴾ اوبعضې مفسرینو وئیلی دی چه ﴿حقیق﴾ نه مراد ﴿حریص﴾ دې یعنی زه هم په رښتیا خبره کولو باندې حریص یم. بعضې مدنی وائی چه دا لفظ ﴿علی﴾ نه دې ﴿عَلَيَّ﴾ دې د کوم معنی چه واجب یعنی په ما واجب او حق دې چه د حق خبرې نه بغیر بله خبره اونه کړم. زه د الله تعالی د طرف نه قطعي دلیل سره ستاسو طرف ته راغلې یم. ما سره بنی اسرائیل کړه او د قید نه ئې آزاد کړه ځکه چه هغوی د اسرائیل یعنی یعقوب بن اسحق علیهما السلام نبی د نسل نه دی اود هغوی اولاد دې. نو فرعون اووئیل چه مونږ ستا د پیغمبرئې دعوه نه منو که ته پیغمبر ئې او څه معجزه دې راوړې وی نو اوښایه چه ستا د خبرې تصدیق اوشی.

فَأَلْقَىٰ	عَصَاهُ	فَإِذَا	هِيَ
ایس اوغورزوله موسی ﷺ	همسا خپله	نو یودم	وه هغه
په دې خبره حضرت موسی ﷺ خپله کوتنۍ اوغورزوله نو دهغې			

ثُعْبَانٌ	مُّبِينٌ	وَنَزَعَ	يَدَهُ	فَإِذَا	هِيَ	بَيْضَاءُ	لِلنَّاظِرِينَ
اژدها	ظاهره	اوراوئې ویستلو	لاس خپل	نو یودم	ووٴ هغه	تك سپین	کتونکوته
نه یو اژدها جوړه شوه	او لاس ئې د (ترخ) نه راویستلو نو هغه دټولولیدونکوپه مخکښې سپین پړقیدونکې وو						

قوله تعالی:: فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ

موسی ﷺ خپل لاس سره د قدرت الهی څرګندونه:- موسی ﷺ خپله همسا وړاندې واچوله نود الله تعالی په قدرت هغه یوه اژدها جوړه شوه اوخپله خوله ئې کولاؤ کړه اودفرعون طرف ته ئې ورټوپ کړو فرعون دتخت نه ټوپ کړو اوموسی ﷺ ته ئې په چغه سره اووئیل موسی دا منع کړه. هغوی ﷺ رامنع کړه او هغه بیاهمسا جوړه شوه.سدی رحمه الله وائی چه کله هغې خوله کولاؤ کړه نودهغې لاندینئی جامئه په زمکه اوپورتنئی د محل په دیوال باندې وه. کله چه هغه د فرعون طرف ته وړاندې شوه نو هغه اوړچیدو ټوپ ئې کړو اواوتختیدواوپه چغو ئې اووئیل موسی ﷺ دااونیسه زه په تاباندې ایمان راوړم اوبنی اسرائیل به تاسره کړم. موسی ﷺ هغه راونیوله نو هغه بیا همسا شوه. موسی ﷺ چه کله فرعون له راغلې وو نو فرعون ونیل زه اوښایم چه ته څوك یئې؟ موسی ﷺ وئیل ښه ته اوښایه هغه اووئیل چه ته خو هم هغه یئې چه هم مونږ سره لویٔ شوې او هم مونږ ته پاللې ئې[1] موسی ﷺ چه د دې جواب ورکړو نو فرعون حکم اوکړو چه دې اونیسئ. موسی ﷺ چه دا واوریده نو زر ئې همسا اوغورزوله نو هغه یوه لویه اژدها جوړه شوه او خوزیده او په خلقو باندې ئې حمله اوکړه. په خلقو کښې ویره خوره شوه په دې هنګامه کښې پنځه ویشت زره کسان مړه شول. خلق چغڼرې شول او مړه شول او فرعون خپل محل ته اوتختیدو په دې روایت کښې ډیر غرابت دې. والله اعلم.

[1] (۲۶/الشعراء:۱۸.

اوس ارشاد کیږي چه موسی ﷺ دویمه معجزه دا اوخودله چه په خپل قمیص کښې لاس دننه کړو او رابهر ئې کړو نو هغه ډیرروښانه اوبرقیدونکې راووتلو او په هغې باندې نظر نه شو اودریدلې اود هغې په رڼا کښې هیڅ کمې نه وو اوچه کله به ئې خپل لستونړي ته واپس کولونو هغه به بیاهم هغه شان شو

قَالَ	الْمَلَأُ	مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ	إِنَّ	هٰذَا	لَسٰحِرٌ	عَلِيمٌ ۝
اوونیل	سردارانو	دقوم د فرعون نه	بیشکه	دا	خامخا جادوګردې	ښه پوهه
د فرعون د قوم سردارانو اوونیل چې دا ښه پوخ جادوګر دې						

يُرِيدُ	أَنْ يُخْرِجَكُمْ	مِنْ أَرْضِكُمْ	فَمَاذَا	تَأْمُرُونَ ۝
دې غواړي	چې اوباسي تاسو	دزمکې ستاسو نه	نو څه	حکم کوئ تاسو
دا غواړي چې تاسو دخپل ملک نه بهرکړي | نو تاسو اووائې چې په دې باره کښې تاسو مات څه وایې				

قوله تعالی: قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ

دموسی ﷺ معجزوفرعونیان فکرمندکړل:- کله چه د دې خلقو ویره ختمه شوه او په خپل اصلي حال شو نوفرعون د خپلې بادشاهئ ملګرو ته اوونیل چه دې خو ډیر لوئ فنکار جادوګرمعلومیږي. خلقو هم د هغه په وینا عمل اوکړو اود مشورې د پاره کیناستل چه اوس ده سره څه کول پکار دي. د ده نور(رڼا) ختمول د ده خبره دباوول اود موسی ﷺ د کذب او افتراء ثابتولودپاره څه چل اوکړو. هغوی ته د دې خبرې اندیښنه وه چه خلق به د ده د سحر طرف ته مائل شي اود ده عقیدت مند به جوړ شي په څه سره چه به د موسی ﷺ غلبه اوشي اوهغه به خلق د هغوی د زمکې نه بهر اوباسي. خوچه د کومې خبرې هغوی ته اندیښنه وه هم په هغې کښې اخته شو. لکه چه الله تعالی فرمائي چه فرعون او هامان ته هم هغه ویره وړاندې شوه کومه چه هغوی ته وه. (۱) کله چه د دې خلقو د موسی ﷺ باره کښې مشوره اوکړه نو په یوه خبره باندې اتفاق اوشو د کوم حکایت چه الله تعالی اوفرمائیلو.

قَالُوٓا	أَرْجِهْ	وَأَخَاهُ	وَأَرْسِلْ	فِي الْمَدَآئِنِ
اوونیل هغوئ	په انتظار کښې اوساته دې اوروردده	اواولیږه		په ښارونو کښې
ټولوصلاح ورکړه چې موسی اودهغه رور(هارون ﷺ)ته مهلت ورکړه | اوټولو ښارونوته نوکران اولیږه چې				

حٰشِرِينَ ۝	يَأْتُوكَ	بِكُلِّ سٰحِرٍ	عَلِيمٍ ۝
راجمع کونکی نوکران	چې راولي تاته	هر یوجادوګر	پوهه
دهرطرفنه پاخه جادوګران راجمع کړي |			

قوله تعالی: يَأْتُوكَ بِكُلِّ سٰحِرٍ عَلِيمٍ ۝

د موسی ﷺ سره دَ مقابلې دَ پاره دَ ماهرو جادوګرانو خدمات:- سردارانو فرعون ته مشوره ورکړه چه موسی ﷺ اود هغه رور منع کړئې اود ملك په ټولوښارونوکښې خلق اولیکئې او مشهور مشهور جادوګران راجمع کړئې. په هغه زمانه کښې جادوګرۍ ډیره مشهوره وه. د ټولو هم دغه وهم اوګمان وو چه دموسی ﷺ دا معجزه هم سحر او دهوکه ده. هغوی ټول جادوګرراجمع کړل چه د موسی ﷺ مقابله اوکړي. لکه څنګه چه الله تعالی د فرعون د خبرې نقل کړې دې چه اې موسی ﷺ! ته مونږ د خپل جادو

(۱) ۲۸/القصص:٦.

Scanned with Ca

په زور باندې د ملك نه ویستل غواړې مونږ به هم ستا په شان په جادو سره ستا مقابله کوو. اوس د مقابلې او امتحان د پاره یوتاریخ مقررکړه. د دې خلاف به نه ته څه کوې اونه مونږ. موسی ﷺ اوفرمائیل چه د اخترپه ورځ د سحر په وخت کښې ټول خلق راجمع کړنې. اوس فرعون لاړو او خپل د دوکې چلونه ئې اختیار کړل او آخر مقرر شوې وخت راغلو، نو الله تعالی ارشاد فرمائي:

وَجَآءَ السَّحَرَةُ

| اوراغلل | جادوګران

او جادوګرد فرعون (دربار) ته راغلل

فِرْعَوْنَ قَالُوْٓا اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ

فرعون ته | وې وئیل | چې بیشکه | وی به زمونږ دپاره | خامخا اجر | که شو مونږه | هم مونږه

هغوئ اووئیل که مونږ په موسی ﷺ باندې غالب شوا نومونږ ته به څه انعام راکوی که نه؟

الْغٰلِبِيْنَ۝ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ۝

غالب | اووئیل فرعون | هووی به | اوبیشکه یئ به تاسو | دنزدیکا نو نه

فرعون اووئیل چې آؤ تاسو به زما په نزدې درباریانو کښې شئ

قوله تعالی: قَالُوْٓا اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا

دجادوګرو دفرعون نه غوښتنه:- دلته هغه قرارداد بیانولې شی چه د فرعون او جادوګرو په مینځ کښې شوې وو چه کوم د موسی ﷺ د مقابلې دپاره راغوښتلې شوی وو. که هغوی په موسی ﷺ باندې غالب راغلل نو دوی ته به ډیر لوئ انعام ورکولې شی اوهغوی ته به د خپلې خوښې غوښتنه ورکولې شی اوهغوی به د مجلس او نزدې خلقو نه شمیرلې شی. کله چه ئې د فرعون نه وعده واخسته نو موسی ﷺ ته ئې اووئیل.

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ نَحْنُ الْمُلْقِيْنَ۝

اووئیل هغوئ | ائې موسی | یا | ته اوغورزوه | اویا | به شومونږه | هم مونږه | غورزونکی

هغوئ اووئیل چې ائې موسی اول ته (رسئ) غورځوې اوکه مونږ (خپلې رسئ) اوغورزوو

قَالَ اَلْقُوْا ۚ فَلَمَّآ اَلْقَوْا سَحَرُوْٓا اَعْيُنَ النَّاسِ

اووئیل | اوغورزوئ تاسو | پس هر کله چې | اوغورزوؤ هغوئ | نوجادوئې اوکړو | په سترګو د خلقو باندې

موسی اووئیل چې اول تاسو اوغورزوئې | نوهر کله چې هغوئ (خپلې رسئ) اوغورزولې | نود خلقو نظر بندی ئې اوکړه

وَاسْتَرْهَبُوْهُمْ وَجَآءُوْ بِسِحْرٍ عَظِيْمٍ۝

اووې یرول هغوئ | اوراتله اوکړل هغوئ | په جادو | لوئ سره |

اوپه خلقو ئې هیبت راوستو او ډیرلوئې جادو ئې پیش کړو

قوله تعالی: اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ نَحْنُ الْمُلْقِيْنَ۝

دَ موسی ﷺ اوجادوګرو په میدان کښې مقابله:- دادموسی ﷺ او جادو ګرو په مینځ کښې جنګ دې جادوګر وائی چه موسی ﷺ یاخو ته خپل هنر اوښایه یا مونږ خپل هنر اول ښایو. موسی ﷺ اوفرمائیل

Scanned with Ca

اول تاسو خپل کمال اوښائي. د موسی ﷺ په دې کښې دا مصلحت وو چه خلق اول د دې جادوګرو تماشه اوګوري او سوچ او کړي او جادوګرد خپل کار نه فارغ شي نوحق خبره به د طلب اود انتظار نه پس واضحه او ښکاره شي اود هغوی په وړاندې به راشي څکه چه یوه خبره د طلب نه پس په زړه باندې زیات اثرکونکې وی. نو هم داسې اوشو اوس الله تعالی فرمائي چه کله جادوګرو خپل پړي او رسئ اوغورزولې نود خلقو نظربندي ئې اوکړه اوخلقو ته داسې ښکاره کیده چه دا خلق څه کوي نو په حقیقت کښې هم دا کیږي. حالانکه دارسئ او چوکې هم دغه رسئ اوچوکې (همساګانې) وې د کتونکو صرف دا خیال وو چه دا ماران دي. ارشاد کیږي چه د دوی په جادوسره داسې معلومیدل لکه چه دا روان او خوزیږي. د دې په کتلو سره په موسی ﷺ باندې هیبت شروع شو مونږ ورته اووئیل ویریږه مه غالب به هم ته ئې. د خپل لاس همسا ته هم په میدان کښې اوغورزوه، دا به اژدها جوړه شي او دا ټول ماران به تیرکړي. دا جادو خو صرف د دوی دوکه ده جادوګرې به خپله تماشه کښې کامیابیدې نه شي. محمد بن اسحاق رحمه الله وائي چه د پنځلس زره جادوګرو ډله وه. هرجادوګرسره دهغه چوکې او رسئ وې. موسی ﷺ د خپل رور سره په همساګانو سره اووتلو او میدان ته اورسیدلو. فرعون په خپل تخت باندې د سلطنت د ارکانوسره ناست وو. جادوګرو د ټولونه اول د موسی ﷺ په سترګو باندې په جادو سره بندش اوکړو. بیائي دفرعون اوخلقوپه سترګو. اوس هرجادوګر خپلې چوکې اورسئ اوغورزولې. هغه ټول ماران جوړشو ټول میدان د مارانو نه ډک شو. یوبل پسې روان وو. سدی رحمه الله وائي چه دا د دیرش زرونه زیات جادوګروو ټولو سره چوکې او رسئ وې د عوامو نظربندي اوشوه نوټول دې نظارې کتلوسره اوویریدل. ابن ابی برزه رحمه الله وائي فرعون اویازره جادوګرراغوښتې وو اویا زره رسئ اوچوکې ماران جوړشوی ګرځیدل. په دې وجه الله تعالی اوفرمائیل ﴿وَجَآءُوْ بِسِحْرٍ عَظِيْمٍ﴾ یعنی هغوی ډیر لوئ جادو اوخودلو.

وَاَوْحَيْنَآ
اووحی اوکړه مونږ |
اومونږ موسی ﷺ ته وحی اوکړه |

اِلٰى مُوْسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَ فَاِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا
موسی ﷺ ته | چې اوغورزوه | همساخپله | نوپه هغه ساعت | هغې رانغښتل | هغه څه
چې خپله همسا دې اوغورزوه | نوکله چې هغوی اوغورزولې | نو هم په هغه ساعت ئې دجادوګرانو

يَاْفِكُوْنَ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ
چې دروغ جوړکړي ووهغوی | نوثابت شو | حق | اوباطل شو | هغه چې وو هغوی | چې کول به ئې
ټول ددروغو رسئ یوې نمړئ کړه | نوحق څرګند شو | اود هغوی جوړکړي څیزونه باطل شول

فَغُلِبُوْا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوْا صٰغِرِيْنَ وَاُلْقِىَ السَّحَرَةُ
نو مغلوبه شوهغوی | په دغه ځائې کښې | اوګرځیدل هغوی | ذلیله | اوپریستلې شوا | جادوګران
نوپه دغه موقعه هغوی لاندې راغلل | او رسوا شول | .... اوجادوګر بې اختیاره

Scanned with Ca

سٰجِدِيْنَ ﴿١٢٠﴾ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوْسٰى

سجده کونکي | اووئیل هغوئ | ایمان راوړو مونږه | په رب العالمین | چي رب دموسی ﷺ دي

په سجده پریوتل | وې وئیل چي مونږ په رب العالمین ایمان راوړي دي | په هغه چا چي موسی ﷺ

وَهٰرُوْنَ ﴿١٢٢﴾

اودهارون ﷺ دي|

هارون ﷺ ني مني |

قوله تعالي:: فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١١٨﴾

دحق فتح میدان موسی ﷺ اوګټلو:- الله تعالی پدې لویه ازمانش ګاه کښې موسی ﷺ ته خپله وحی راولیګله کومې چه دحق او باطل په مینځ کښې فرق اوکړو. موسی ﷺ هم خپله همسا اوغورزوله ځ ګوری چه هغه ټول وهمی ماران خوری اودهغوی یو هم د دروغو مار پاتې نه شو.د دې په کتو باندې جادوګرپوهه شوچه دا جادو نه دې څه آسمانی امداد دې اود الله تعالی کاردې.نو ټول په ټول د الله تعالی په وړاندې په سجده کښې پریوتل او وني وئیل چه مونږ د موسی ﷺ او هارون ﷺ په الله تعالی باندې ایمان راوړو. موسی ﷺ چه کله میدان اوګټلو نو په خپله همسا باندې نی لاس اووهلو نو هغه بیا همسا جوړه شوه. جادوګر په سجده کښې پریوتل او وني وئیل که دې نبی نه وو او جادوګروو نو په مونږ باندې چرې هم غالب نه شو راتلې. قاسم بن ابی برزه رحمه الله وائی چه جادوګرو خپل سرونه د سجدې نه اوچت کړې نه ووچه جنت او دوزخ نی اولیدلو.(١)

قَالَ فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ

| اووئیل | فرعون | ایمان راوړو تاسو|په ده باندې| مخکښې ددې نه

| فرعون ورته اووئیل چې تاسو په ده باندې ایمان راوړ | حالانکه ماخو تاسو

اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوْهُ

چې زۀ اجازت اوکړم | تاسوته | بیشکه | دا | خامخا پټ سازش دې| چې کړې دې تاسو

ته ددې اجازت نه ووکړې | دا خوستاسو یو پټه منصوبه وه | .... چې دلته په دې

فِي الْمَدِيْنَةِ لِتُخْرِجُوْا مِنْهَآ اَهْلَهَا ۚ فَسَوْفَ

په دې ښار کښې | دپاره ددې چې اوباسی تاسو | ددې نه |اوسیدونکی ددې | پس زربه

ښار کښې موجوړ کړې وه| په دې غرض چې ددې نه د دې اوسیدونکي اوباسی| ښه زر به درته د دې

تَعْلَمُوْنَ ﴿١٢٣﴾ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ

معلومه شی تاسوته|خامخا پریکړم | لاسونه ستاسو | اوخپې ستاسو | دبدل بدل طرفنه

نتیجه معلومه شی | زه به ستاسو لاسونه او پښې دیوبل اړخ نه کټ کړم ....

(١) الطبری:۱۳/۳۰.

ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِيْنَ﴿۱۲۴﴾ قَالُوْٓا اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا

بيابه |خامخا په سولۍ کړم تاسو| هغوئ اوونيل|چې بيشکه مونږه | رب خپل ته

بيابه تول په سولۍ کړم | هغوئ اوونيل چې (څه دې خوښه وي هغه اوکړه) مونږ خپل رب ته

مُنْقَلِبُوْنَ﴿۱۲۵﴾ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّآ اِلَّآ اَنْ اٰمَنَّا بِاٰيٰتِ رَبِّنَا

واپس تلونکي يو |اونۀ اخلې تۀ بدله| زمونږنه | مګر |چې ايمان راوړومونږه|په نښنو | درب زمونږه

واپس تلونکي يو| او ته زمونږ نه بدله د دې وجې اخلې چې د خپل رب په نښنو باندې مو ايمان راوړې دې

لَمَّا جَآءَتْنَا ؕ رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَّتَوَفَّنَا

هرکله چې | راغلې مخې زمونږ ته |اې ربه زمونږه|رااووروه | په مونږ باندې| صبر |اووفات کړې مونږه

کله چې مونږ ته راغلې |.......................اې زمونږ ربه ! مونږ ته صبر رانصيب کړه| اومونږ په

مُسْلِمِيْنَ﴿۱۲۶﴾ ع

مسلمانان |

داسې حالت کښې وفات کړه چه مسلمانان يو

قوله‌تعالى:. لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ

جادوګروته دهغويدايمان راوړوسزا جادوګرچه کله مؤمنان جوړشو اودفرعون په خپل مقصدکښې ماتې اوشوه نو جادوګرو ته دمکۍ ورکوی چه دا نن موسى ﷺ ته په تاسو باندې غلبه ملاوشوه په اصل کښې داستاسوخلقو په خپل مينځ کښې سمجوته او سازش وو چه دغه شان به په حکومت باندې غالب راشئ او اصلی اهل وطن د ملك نه بهرويستل غواړئ.

دفرعون په موسى ﷺ باندې غلط الزام:- يقيناً داخوستاسودټولواستاذ ووچاچه تاسو ته جادو خودلې وو.(۱) هرسړې چه په چا کښې لږشان هم عقل سليم وی پوهيږی به چه د فرعون دا الزام په دې وجه باندې وو چه باطل د باطل ثابت کيدو په وجه هغه غصه شوې وو. موسى ﷺ خود مدين نه په راتلو سره فرعون ته رسيدلې وو او هغه ته ئې د ايمان دعوت ورکړې وو او خپلومعجزات باهره ښکاره کولوسره نی د خپل رسالت تصديق کړې وو دې نه پس فرعون د خپل ملك په ټولو ښارونوته او ګيرچاپيره علاقوته خلق ليګلې وواود مصرد ښارونونه نی جدا جدا جادوګران راجمع کړی وو کوم چه هغه اود هغه قوم خوښ کړی وو او هغوی سره ئی د بهترينو انعاماتو اواکراماتو وعده کړې وه. په دې وجه هغوی ته د دې خبرې ډير کوشش وو چه څنګه به په موسى ﷺ غالب راشی او فرعون سره نزديکت حاصل کړی. موسى ﷺ خو د يو جادوګر نه هم خبرنه وو او نه ئی هغوی چرته ليدلې وو او نه هغوی سره چرته ملاوشوې وواوفرعون په دې خبره هم خبر وو. خودجاهلو عوامو ذهنيت متاثر کولونه بچ کول ئې غوښتل لکه څنګه چه الله تعالى فرمائيلی چه د فرعون قوم د هغه تابعدار وو اود هغه هم خيال جوړشوی وو اوهغه خلق په ډيره لويه ګمراهئی کښې پراته وو(۲) چه د فرعون د ﴿انا ربكم الاعلى﴾ (۳)والا دعوې تصديق ئې کولو.

---

(۱) ۲۰/طه:۲۳۸.
(۲) ٤۳/الزخرف: ٥٤.
(۳) ۷۹/النازعات: ۲٤.

د موسی ﷺ د جادګرومشرسره ملاویدل: سدي رحمه الله فرماني چه موسی ﷺ د جادوګرو سردار سره ملاو شوې وو او ورته ئې وئیلې وو چه که زه غالب راغلم نو په ما به ایمان راوړې او آیا دا به اومنئې چه زما پیش کړې شوې څیز د الله تعالی معجزه ده. نو جادوګرونیلي وو چه صباله به زه داسې جادو کوم چه به هغې باندې یو جادو هم غالب نه شي راتلې اوکه چرې ته غالب شوې نو زه به اومنم چه ته د الله تعالی د طرف نه رالیګلې پیغمبریې. فرعون د هغوی دا خبرې اترې واوریدلې نو په دې وجه باندې ئې دا الزام اولګولو چه تاسو د دې د پاره راجمع شوې یئې چه په حکومت باندې تاسو ته غلبه او اختیار حاصل شی. تاسو د ملك نه لوئ مشران ویستل غواړئي او په تخت باندې پخپله قابض کیدل غواړئي. تاسو ته به ډیر زر معلومه شی چه زه تاسوته کومه سزا درکونکې یم. پوهه شئ چه زه به ستاسو ښي لاس اوګسه پښه پرې کړم یا د دې برعکس، بیابه تاسو ټول په پهانسئی باندې زوړندوم. ستاسو لاشونه به دکهجورودونو ښاخونوپورې تړلې او زوړند وی.

دجادوګرواستقامت اوجرات اوالله ﷻ نه دعا: ابن عباس رضي الله عنه فرماني چه پهانسی اوپښې لاسونه پریکولو سزا د ټولونه اول هم فرعون راویستلې وه. جادوګرو وئیل چه اوس خو مونږ د الله تعالی شوې یواود هغه طرف ته مو رجوع کړې ده. نن چه ته مونږ ته د کوم عذاب دهمکی راکوې د هغې نه سخت د الله تعالی عذاب دې. مونږ نن ستا په عذاب باندې صبرکوو دې د پاره چه صبا د الله تعالی د عذاب نه خلاصې بیامومو. د دې د پاره هغوی وئیل چه اې الله تعالی په خپل دین باندې مو ثابت قدم اوساته اود فرعون د عذاب نه د نه ویریدلودپاره مونږ ته صبر راکړه اود خپل نبی حضرت موسی ﷺ په تابعدارئي کښې مونږ د دنیا نه اوچت کړه. هغوی فرعون ته صفاصفا اووئیل چه ته زمونږ څه کولې شې نو اوکړه هم دا چه ته به زمونږ د دنیاژوندختم کړې. مونږ په هغه باندې ایمان راوړو چه زمونږ رښتونې رب دې. دې د پاره چه هغه زمونږ وړاندینئی خطاګانې معاف کړی اوچه کوم جادوکولو باندې مونږ مجبورشوې وو هغه معاف کړی ځکه چه کوم سړې کافرجوړشی اود الله تعالی په وړاندې پیش کیږی د هغه په قسمت کښې به دوزخ وی اونه به په ژوندوکښې شمیروی اونه په مړوکښې اوچه څوك مؤمن او بیا نیکوکارحاضر شی هغه ته به په آخرت کښې لوئ لوئ درجې ملاویږی. دا ټول جادوګر خو سحرکافران جادوګران ووأو ماښام په وخت کښې نیکوکار او شهیدان وو.

وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوْسٰی
اواووئیل سردارانو | دقوم دفرعون نه | آیا تهٔ پریږدې | موسی ﷺ
| دفرعون دقوم سردارانواووئیل | چې آیا تهٔ موسی ﷺ او

وَقَوْمَهٗ لِيُفْسِدُوْا فِی الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ ط قَالَ
اوقوم دهغه | چې فساد اوکړی | په زمکه کښې | اوپریږدی بندګی ستا | اودخدایانو ستا | اووئیل ده
دهغه قوم پریږدې | چې په ملك کښې بدامنی پیدا کړی | اوتا اوستامعبودان پریږدی | فرعون اووئیل

سَنُقَتِّلُ اَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْیٖ نِسَآءَهُمْ ج وَاِنَّا فَوْقَهُمْ
وژنو به مونږه | خامن دهغوئ | اوژوندئ به پریږدو | ښځې دهغوئ | اوبیشکه مونږه | په هغوئ باندې
چې مونږ به ددوئ خامن وژنو اولونړه به ئې (خدمت دپاره) ژوندئې پریږدو او بیشکه مونږ هغوئ باندې

Scanned with Ca

قٰهِرُوْنَ﴿۱۲۷﴾	قَالَ مُوْسٰى	لِقَوْمِهِ	اسْتَعِيْنُوْا	بِاللّٰهِ	وَاصْبِرُوْا	اِنَّ
غالب یو	اوونيل موسى ﷺ	قوم خپل ته	مدد اوغواړئ	دالله نه	اوصبر کوئ	بيشکه
غالب یوا موسی ﷺ خپل قوم ته اوونيل چې تاسو دالله ﷻ نه مدد غواړئ اوپه هر (تکليف) صبر کوئ						
الْاَرْضَ	لِلّٰهِ	يُوْرِثُهَا	مَنْ	يَّشَاۗءُ	مِنْ عِبَادِهٖ	وَالْعَاقِبَةُ
زمکه	دالله ده	په ميراث سره ورکوی دا	هغه چاته	چې اوغواړی هغه	دبندګانو خپلونه	اوبنه انجام
زمکه صرف دالله ﷻ ده چې کومو بندګانو ته ئې خوښه شي نو هغوی ته ئې ورکوی اواخر کښې						
لِلْمُتَّقِيْنَ﴿۱۲۸﴾	قَالُوْٓا	اُوْذِيْنَا	مِنْ قَبْلِ	اَنْ تَاْتِيَنَا		
دپاره دپرهيزګارانودې	اوونيل هغوئ	ضرر رسولې کيدو مونږته	مخکښې ددې نه	چې ته راغلې وې مونږته		
کاميابي دپرهيزګاروده (دموسى ﷺ دقوم) خلقو اوونيل چې مونږته ستادراتلونه وړاندې هم تکليفونه						
وَمِنْۢ بَعْدِ	مَا	جِئْتَنَا	قَالَ	عَسٰى	رَبُّكُمْ	اَنْ يُّهْلِكَ
اوروستو	دهغې نه	چې ته راغلې مونږته	اوونيل موسى ﷺ	نزدې دې	رب ستاسو	چې هلاک کړي
راکولې شو اوستادراتلونه پس هم ....موسى ﷺ ورته اوونيل چې زر به ستاسو الله ﷻ						
عَدُوَّكُمْ	وَيَسْتَخْلِفَكُمْ	فِى الْاَرْضِ	فَيَنْظُرَ	كَيْفَ		
دشمن ستاسو	اوخليفګان کړی تاسو	په زمکه کښې	بيابه ګوری	چې څه رنګې		
ستاسودشمن هلاک کړی اوتاسوبه ددې زمکې خليفه ګان جوړ کړی اوبيابه دا ګوری						
تَعْمَلُوْنَ﴿۱۲۹﴾						
عملونه کوئ تاسو						
چې تاسوڅنګه عمل کوئ						

قوله تعالى:: اَتَذَرُ مُوْسٰى وَقَوْمَهٗ

دَ دربارِيانوفرعون ملامت کول:-د فرعون اودهغه د ډلې په خپل مينځ کښې د صلاح مشورو خبرورکولې شی چه دموسى ﷺ دپاره دهغه خلقو په زړونوکښې څنګه کينه وه، فرعون ته دهغه مقربين وائی چه آيا ته به موسى ﷺ هم داسې پريږدې چه په دنياکښې به فساد کوی اود ملك خلق به په فتنه کښې اچوی او په هغوی کښې به د خپل الله تعالى تبليغ کوی. دا څنګه عجيبه خبره ده، دا خلق خو نور خلق د موسى ﷺ اود مؤمنانو د فساد خورولو نه ويروی حالانکه هم دغه خلق اصلي مفسدان دی. دوی ته دخپل ځان خبر نشته. بعضې وائی چه د ﴿وَيَذَرَكَ﴾ واود "او"په معنی کښې نه دې بلکه د حال په معنی کښې دې. مطلب دا چه ته به موسى ﷺ ته اجازت ورکوې چه فساد دې خوروی سره د دې چه هغه ستا تابعداری اوستاد خدايانوعبادت پريخې دې.ابی بن کعب ﷺ دا داسې لوستلې دې ﴿وقد ترکوك ان يعبدوك والهتك﴾ دا د ابن جرير ﷫ بيان دې. بعضو دې واو ته عاطفه وئيلې دې يعنی آيا ته به هغه پريږدې چه فساد اوکړی اوتا او ستا خدايان پريږدی اوبعضو دا ﴿الاهتك﴾لوستلې په معنی د ﴿عبادتك﴾ د اول قراءت په بنا بعضې په دې نتيجه باندې رسيدلی چه فرعون هم په پټه توګه د يوبت عبادت کولو اوپه يوبل روايت کښې دی چه د هغه په مرئی کښې يو بت زوړند وو ده به هغې ته سجده کوله. هم د دې په بنا

Scanned with Ca

باندې ابن عباس ﷺ فرمائي چه دې خلقو به کله چرته ښانسته غوا لیدله نو فرعون به هغوی ته حکم ورکولوچه ددې عبادت کوئی، هم په دې وجه سامری یوسخې جوړکړې وو د کوم نه چه به آواز راوتلو.

دفرعون په دویم ځلي د بچو دوژلو اعلان:-غرض داچه فرعون د خپلو درباریانو درخواست منظورکړو اووئې وئیل چه د دوی نسل ختمولو دپاره مونږ به د ده ځامن قتل کوو او جینکئی به ژوندئی پریږدو. دا دې قسم دا دویم ظلم وو. د دې نه وړاندې د موسی ﷺ د پیدائش په وخت کښې فرعون هم داسې کړې وو چه دموسی ﷺ وجود دسرنه دنیا ته رانه شي اوواقعه د هغې خلاف اوشوه چه څه فرعون غوښتل او موسی ﷺ آخر پیدا شو او ژوندې پاتې شو. هغه بیا داسې اراده اوکړه بنی اسرائیل ئې ذلیل کول اوپه هغوی باندې غالب کیدل ئې غوښتل. دلته هم دهغه خواهش پوره نه شو.

اخر انجام فرعونیان غرق کړل::الله تعالی موسی ﷺ ته عزت ورکړو اوفرعون ئې ذلیل کړواود هغه لښکر ئې غرق کړو. کله چه فرعون د بنی اسرائیلو سره د بدنئی کولو کلکه اراده اوکړه نو موسی ﷺ خپل قوم ته اوفرمائیل صبرکوئی او هم د الله تعالی نه امداد غواړئی. موسی ﷺ هغوی سره د ښه عاقبت وعده اوکړه اودا چه داملك به ستاسو شي. ځکه د الله تعالی ده او هغه چه چاله غواړی د ملك بادشاهي ورکوی او ښه عاقبت هم د متقیانو دپاره دې. دموسی ﷺ ملګرو اووئیل چه ستاسو د راتلو نه وړاندې هم مونږ ته لوئ لوئ تکلیفونه راکړې شوی دی او ستاسو د راتلونه پس هم تاسو ګورئی چه څومره مو ذلیل کوی. موسی ﷺ هغوی ته په موجوده حالاتو اوراتلونکی حالاتو باندې خبرور کولو سره فرمائي چه ډیر زرالله تعالی ستاسو دښمن هلاك کونکې دې.ددې آیت په ذریعه هغوی په نعمتونو باندې دشکرکولو د پاره رابیداروله شي.

وَلَقَدْ	أَخَذْنَآ	آلَ فِرْعَوْنَ	بِالسِّنِينَ
اوپه تحقیق سره	انیولي ووُمونږه	قوم دفرعون	په قحط سره ډیر کلونه

اومونږ دفرعون خلق څوڅوکاله په قحط..................

وَنَقْصٍ	مِّنَ الثَّمَرٰتِ	لَعَلَّهُمْ	يَذَّكَّرُونَ۝	فَإِذَا	
اوپه نقصان سره	دمیوؤ نه	دپاره ددې چې هغوئ	نصیحت قبول کړی	نوهرکله چې	

اود پیداوار په کمی کښې راونیول | د دې دپاره چې دوئ ترې نه نصیحت قبول کړی | نوهرکله چې

جَآءَتْهُمُ	الْحَسَنَةُ	قَالُوا	لَنَا	هٰذِهٖ ۚ	وَإِنْ	تُصِبْهُمْ	سَيِّئَةٌ
به راغله هغوئ ته	ښه زمانه	نووئیل به هغوئ	زمونږ دپاره ده	دا	اوکه	اوبه رسیدله هغوئ ته	خرابه زمانه

به په هغوئ ښه وخت راغلو | نو هغوئ به اووئیل چې دا خوزمونږ خپل کمال دې | اوکه بدحال به پرې راغلو

يَطَّيَّرُوا	بِمُوسٰى	وَمَنْ مَّعَهٗ ؕ	أَلَآ	إِنَّمَا	طٰٓئِرُهُمْ	عِنْدَ اللّٰهِ
نوبدفالی به ئې نیوله	په موسی	اوپه هغه چا چې دهغه سره وو	خبردار	بیشکه	بدفالی دهغوئ	دالله سره ده

نوموسی ﷺ اودهغوئ ملګری به ئې سپیره ګڼړل | حال دادې چې ددوئ سپیره توب د الله د طرفه وو

وَلٰكِنَّ	أَكْثَرَهُمْ	لَا يَعْلَمُونَ۝
لیکن	اکثردهغوئ	نه لری علم

خو زیات خلق د هغوی نه پوهیدل |

Scanned with Ca

قوله تعالي: وَلَقَدۡ أَخَذۡنَآ ءَالَ فِرۡعَوۡنَ بِٱلسِّنِينَ

فرعونيان هم دخپل سپيره والى په وجه په قحط كښې اخته شو:- مونږ دفرعونيانو په قحط كښې اخته كولوسره ازميښت كول اوغوښتل، دهغوى په پټوكښې غله اونه شوه او په ونوكښې ميوې رانغلې. دكهجورو په ونوكښې به يوه كهجوره لګيدله دې د پاره چه هغوى څه عبرت حاصل كړي. كله چه به ذا ښه آباد وو او ښه غله به كيدله نو وئيل به ئې چه مونږ خو د دې حقداران يو دا زمونږ حق دې څنګه به آباد نه يو. اوكه قحط به شو اود لوږې به مړه كيدل نو وئيل به ئې چه دا د موسى ﷺ اود هغه د ملګرو سپيره والې دې.داسپيره والې خوهم دهغوى دخپل قسمت خبره ده.ابن عباس ﷺ دلفظ طائر نه مصائب مراد اخلى.د سپيره والى اصلى سبب باندې خلق نه پوهيږي.ابن عباس ﷺ ﴿عِندَ ٱللَّهِ﴾ نه ﴿من قبل الله﴾ مراد اخلى يعنى ﴿منجانب الله﴾.

وَقَالُواْ مَهۡمَا تَأۡتِنَا

او اووئيل هغوى | هرهغه څيز | چې راوړې ته مونږ ته

دفرعون قوم اووئيل كه ته مونږ ته د جادو په

بِهِۦ مِنۡ ءَايَةٖ لِّتَسۡحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحۡنُ لَكَ

هغه | دنښې نه | چې ته جادو اوكړې په مونږ باندې | په هغې سره | پس نه يو | مونږ | ستا

ذريعه هرڅومره نښې پيش كړې | ....خو مونږ په تا باندې هرګز

بِمُؤۡمِنِينَ ۝ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلۡجَرَادَ وَٱلۡقُمَّلَ

منونكى | نو اوليږه مونږه | په هغوى باندې | طوفان | او ملخان | او سپږې

ايمان راوړونكى نه يو | نو مونږ په هغوى باندې طوفان راوليږلو | او ملخان او سپږې موږې رابريخودې

وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٖ مُّفَصَّلَٰتٖ فَٱسۡتَكۡبَرُواْ وَكَانُواْ

او چيندخان | اووينې | نښې | جدا جدا | نو تكبر اوكړو هغوى | او وو هغوى

چيندخې موږې راوليږلې او دوينې عذاب مو پرې راوستو | داټولې نښې مو جدا جدا اوخودلې | خو هغوى بياهم كبر كولو

قَوۡمٗا مُّجۡرِمِينَ ۝ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيۡهِمُ ٱلرِّجۡزُ قَالُواْ

قوم | مجرمان | او هر كله | چې به راغې | په هغوى باندې | عذاب | نو اوبه وئيل هغوى

او لونې مجرمان خلق وو | .... او چې كله به پرې عذاب راغلو | نو هغوى به اووئيل چې

يَٰمُوسَى ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ

انې موسى ﷺ | او غواړه دعا | د پاره زمونږه | د رب خپل نه | په سبب د هغې | چې وعده كړې ده هغه | ستاسو سره

انې موسى ﷺ! زمونږ د پاره د الله ﷻ نه سوال اوكړه | څنګه نې چې تا سره وعده كړې ده

لَئِن كَشَفۡتَ عَنَّا ٱلرِّجۡزَ لَنُؤۡمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرۡسِلَنَّ

كه چرې لرې كړو تا | از مونږنه | دا عذاب | نو خامخا به مونږه خبره اومنو | ستا | او خامخا به اوليږو مونږه

كه چرې تا زمونږ نه دا عذاب لرې كړو | نو مونږ به په تا ايمان راوړوا | او مونږ به تاسره خامخا

Scanned with Ca

إِلَىٰٓ أَجَلٍ	ٱلرِّجۡزَ	عَنۡهُمُ	كَشَفۡنَا	فَلَمَّا	بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿١٣٤﴾	مَعَكَ
دهغه نيټې پورې	عذاب	دهغوئ نه	ابه لرې كړو مونږه	نوهركله چې	بني اسرائيل	تاسره

بني اسرائيل رخصت كړو | خو چې كله به مونږ د هغوئ نه ترېوې نيټې پورې عذاب لرې كړو

يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾	هُمۡ	إِذَا	بَٰلِغُوهُ	هُم
ماتوله هغه وعده	هغوئ	نوپه هغه ساعت به	ارسيدونكي ووهغې ته	چې هغوئ

اودوئ به هغې ته اورسيدل | نو هغه ساعت به دخپلووعدو نه په شا شول |

قوله تعالى: فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلطُّوفَانَ

په فرعونيانوباندې مختلف قسم عذابونه:- دفرعون دقوم د بدمعاشئ او سركشئ خبرورکولې شي چه دهغوی څنګه حق سره دښمنی اوپه باطل باندې اصرار وو چه هغوی دا هم اووئيل چه كه موسی ﷺ څه نښه هم اوښائي چه د كوم په ذريعه په مونږ باندې سحر اوكړي نو بيا هم مونږ په هغه باندې ايمان راوړونكي نه يو.مونږ به نه د هغه دليل قبلوو اونه به د هغه په معجزه باندې ايمان راوړو. نوالله تعالى فرمائي مونږ په هغوی باندې طوفان اوليګلو. د طوفان په معنى كښې اختلاف دې. ابن عباس ﷺ فرمائي چه ډير باران ئې غرق كړي يا فصلونو او باغونوته نقصان اورسوي يا دا چه عام وبا. مجاهد ﷺ فرمائي چه سيلاب او طاعون.دحضرت عائشه صديقه ﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيل چه طوفان يعني مرګ. په يو بل روايت كښې دی دالله تعالى ناګهانی اوآسمانی عذاب.لكه چه فرمائي ﴿فَطَافَ عَلَيۡهَا طَآئِفٞ مِّن رَّبِّكَ وَهُمۡ نَآئِمُونَ﴾ يعني دالله تعالى ناګهانی عذاب هغوی ته په اودوكښې راورسيدو. جراد يعني ملخ چه يومشهور الوتونكې څيز دې اود هغې خوړل حلال دی.

ملخان خوړل حلال دی دصحابه كرامو نه ثابتدي:- د بخاری اومسلم شريف په حديث كښې دی عبدالله بن ابی اوفی ﷺ فرمائي چه مونږ نبی كريم ﷺ سره په غزواتوكښې شريك وو اووهٔ ورځې نو ملخان خوړل[1] د حضرت ابن عمر ﷺ روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيل دوه مړی او دوه وينې زمونږ د پاره حلال دی يو كب او دويم جراد كه دا مړه هم وی نو جائز دی. او په وينه كښې دوه چك شوې وينې يعني تلی (نوركی) اوينه([2]) حضور ﷺ اوفرمائيل چه اكثر ځناورچه په حقيقت كښې د الله تعالى لښكر دې زهٔ يې خپله نه خورم او نه ئې دنورو دپاره حرام وايم سره ددې چه هغه حلال دی اوزه ئې نه خورم ([3]) د حضرت رسول الله ﷺ د نه خوړلو سبب دا دې چه د هغوی طبيعت ته ښه نه لګيدل، لكه (ګوه) سوسمار دحضور ﷺ د هغې خوړل خوښ نه وو ولې نوروته ئې اجازت وركړې وو. د حضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه نبی كريم ﷺ به ملخ سوسمار او ګردې نه خوړلې خو دې ته ئې حرام نه وئيل ملخ نه ئې ځكه ډډه كوله چه دا د الله تعالى يو عذاب وو. لكه څنګه چه ملخان راوالوزی نو فصلونه تباه كوی او د ګردې اومشانې نه ئې ځكه ډډه كوله چه دا متيازو سره نيژدې اجزاء دی او سوسمار په دې وجه چه دا لكه يو مسخ شوې امت دې. بيا ابن عباس ﷺ اوفرمائيل چه دا روايت هم غريب دې ما داځكه نقل كړې دې چه په دې سره د هغوی ﷺ د اجتناب په وجوهاتو رڼا پريوځي. اميرالمؤمنين حضرت عمر بن خطاب ﷺ به جراد ډير په شوق سره خوړل. د حضرت عمر ﷺ نه د جراد باره كښې تپوس اوكړې شو چه آيا دا حلال دی نو وئې فرمائيل چه كاش يو دوه لپې دوه درې ملخان ملاوشوې وې نو مونږ به ډير په

[1]) صحيح بخاری كتاب الذبائح باب اكل الجراد:٥٤٩٥، صحيح مسلم: ١٩٥٢، ابوداؤد:٣٨١٢، ترمذی:١٨٢٢

[2]) احمد:٩٧/٢، ابن ماجه كتاب الاطعمه باب الكبد والطحال ٣٣١٤.

[3]) ابوداؤد كتاب الاطعمه باب فی اكل الجراد: ٣٨١٣، ابن ماجه:٣٢١٩.

Scanned with Ca

مزې سره خوړلې وې[1] دحضرت انس بن مالك ﷺ نه روايت دې چه د نبی کريم ﷺ ازواج مطهراتو به ډك ډك طباق جراد په تحفه كښې راليګل. [2] رسول الله ﷺ فرمائيل چه مريم بنت عمران عليها السلام الله تعالی ته دعاكړې وه چه په ما داسې غوښه اوخوره په كومه كښې چه وينه نه وی نو الله تعالی په هغې باندې جراد اوخوړل. نو بی بی مريم اووئيل اې الله تعالی! د پالنې نه بغيرهم دې ته ژوند وركړې او بغيرد شور او آواز نه دوی يو بل پسې اولګوې. [3] حضور ﷺ فرمائيل چه دا جراد مه وژنئی خكه چه دا د الله تعالی يو زبردست لښكر دې[4] دا حديث ډير غريب دې﴿فَأَرْسَلْنَا﴾ والا آيت باره كښې مجاهد رحمه الله فرمائی چه دا عذاب په دې وجه دې چه په تيره شوی زمانه كښې به دې د دروازو ميخونه خوړل او لرګی به ئې پريخودل. اوزاعی رحمه الله فرمائی چه زه ځنګل طرف ته وتلې ووم چه ناڅاپي مې يو ملخان اوليدلو چه په زمكه او آسمان باندې خواره شوې وو او يو سړې په يو ملخ باندې سور او هغه مسلح وو اولكه ځنګه چه په خپل لاس سره اشاره كوی اوديكه وركوی نو ملخان اخواكيږی او هغه بار بار وائی چه دنيا او مافيها ټول باطل دی باطل دی.

د قاضی شريح رحمه الله نه د جراد باره كښې تپوس اوكړې شو نو وئې وئيل الله تعالی دې دا تباه كړی په دوی كښې د اووه طاقتوروشيانو شان دې. د دې سر خو د اس سر دې او سټ ئې د غونی دې، سينه ئې د ازمری ده او ليچې د ګده پښې د اوښ، لكئی د مار او خيټه د لړم خيټه ده.

د الله تعالی ددې قول﴿أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ﴾ د ذكر په وخت كښې دا حديث بيان كړې شوې دې چه مونږ د رسول الله ﷺ سره د حج يا عمرې د پاره روان وو چه مونږ د ملخانو يو لښكرسره مخامخ شو. مونږ هغه په لرګوسره ديكه كولو او وهلو سره د دې چه مونږ د احرام په حالت كښې وو. مونږ دا خبره حضور ﷺ ته اوكړه نو هغوی ﷺ اوفرمائيل چه د احرام په حالت كښې د سمندرد ښكار ممانعت نشته[5] دحضرت جابر ﷺ نه روايت دې چه نبی كريم ﷺ د جراد د پاره داسې بد دعا كړې وه يا الله! لوئ واړه ټول جراد هلاك كړې. د هغوی اګئی تباه كړه اود هغوی نسل ختم كړه او زمونږ نه اخستې شوې رزق د هغوی نه واخله نوجابر ﷺ عرض اوكړو يارسول الله ﷺ! دا خو د الله تعالی لښكر دې تاسو دوی ته د نسل د ختميدو بددعا كوئې نو وئې فرمائيل چه دا د سمندر د كبانونه پيداكيږی. [6] زياد خبر وركړې دې چه كوم سړی دا د كبانونه پيداكيدونكی ليدلی دی د هغه بيان دې چه كبان كله د سمندر غاړې ته نيزدې اګئی اچوی او د غاړې اوبه اوچې شی نمر راخيژی نود اګونه جراد راوځی او الوزی. اود الله تعالی قول ﴿ إِلَّآ أُمَمٌ أَمْثَالُكُم ﴾ لاندې مونږ داحديث بيان كړې دې چه الله تعالی زر قسمه مخلوق پيدا كړې دې. شپږسوه سمندری او څلور سوه د اوچې او زر هلاك كيدونكې مخلوق جراد دې. حضور ﷺ اوفرمائيل چه د توري يعنی جهاد كولو سره د وباء اثر نه وی او د ملخانو سره كاميابی نه وی. دا حديث غريب دې. د ﴿الْقُمَّلَ﴾ باره كښې ابن عباس ﷺ فرمائی چه هغوی د غنمو دننه چينجی دی يا دا چه هغه واړه واړه جراد دی د كوموچه وزرې نه وی اونه الوزی. مجاهد رحمه الله وائی چه ﴿الْقُمَّلَ﴾ واړه د تور رنګ چينجی دی يا ماشو ته وائی يا هغه يوداسې چينجې دې چه اوښانو پورې اينختونكې د كونو په شان دی.

---

[1]) موطا امام مالك كتاب صفه النبي ﷺ باب ماجاء في الطعام والشراب: ۳۰ وسنده صحيح.
[2]) ابن ماجه كتاب الصيد بابٌ صيد الحيتان والجراد: ۳۲۲، بيهقی:۹/۲۵۸.
[3]) بيهقی:۹/۲۵۸.
[4]) المعجم الاوسط: ۹۲۷۳، مسند الشاميين:۱۶۵۶، مجمع الزوائد:۴/۳۹.
[5]) ابوداوٗد كتاب المناسك باب الجراد للمحرم:۱۸۵۴، ترمذی:۸۵۰، ابن ماجه:۳۲۲۲، بيهقی:۵/۲۰۷،احمد:۲/۳۰۶.
[6]) ترمذی كتاب الاطعمه باب ماجاء في الدعاء على الجراد:۱۸۲۳، ابن ماجه:۳۲۲۱، الموضوعات:۲/۲۳۳.

Scanned with Ca

په فرعونیانو مختلف قسم عذابونه او دهغې تفصیل:: روایت دې چه کله موسی ﷺ فرعون ته وئیلې وو چه بنی اسرائیل ماسره کړه نو هغه وخت د الله تعالی د طرف نه طوفان راغلې وو باران وو چه په شپیږو باندې وریدلو. فرعونیان پوهه شوچه دا د الله تعالی عذاب دې. نو ونی وئیل چه اې موسی ﷺ د الله تعالی نه دعا اوغواړه چه دا باران بند شي مونږ به په تاباندې ایمان راوړو او بنی اسرائیل به هم تاسره کړو. موسی ﷺ دعا اوکړه خونه هغوی ایمان راوړلو اونه ئې بنی اسرائیل آزاد کړل. په هغه کال په باران باندې ښه فصل اوشو، غلې او میوې ښه ډیر پیدا شوې او سبزیانې رااوټوکیدې. خلقو وئیل چه بس زمونږ هم دا خواهش وو. خود ایمان نه راوړو په وجه په هغوی باندې جراد یعنی ملخان نازل کړې شو اوټول فصلونه ئې اوخوړل او سبزیانې ئې تباه کړې نو پوهه شو چه اوس به یو فصل هم باقی پاتې نه شي. موسی ﷺ ته ئې اووئیل چه دا عذاب اخواکړه نو ایمان به راوړو. د موسی ﷺ په دعا سره ملخان ختم شو ولې بیائې هم ایمان راونړلو او غله ئې په کورونوکښې ښه راجمع کړه او وئیل ئې چه اوس د څه ویره ده غله مو ښه راجمع کړې ده نو ناڅاپې په هغوی د غنمو د تش والی عذاب په هغوی باندې نازل کړې شو. که یو سړی به لس جریبه پیمانه غله واخسته او اوړه کولو له به لاړو نو درې قفیزه غله به هم پاتې نه شوه. بیائې موسی ﷺ ته درخواست اوکړو چه دا د قمل عذاب لرې کړه نومونږ به ستا خبره واورو خود عذاب لرې کیدونه پس ئې بیا سرکشی اوکړه. یو ځل موسی ﷺ فرعون سره ملاویدلو چه د چیندخې ټرټر ئې واوریده نو موسی ﷺ فرعون ته اووئیل چه دا په تا او ستا په قوم باندې دا څه عذابونه دی هغه وئیل چه دې نه خو څه د خطرې خبره نشته خولا ماښام شوې هم نه وو چه د ټولو خلقو په بدنونوباندې چیندخانو ټوپونه وهل. که چابه د خبرې د پاره خوله کولاووله نو چیندخې به ورټوپ کړو اوپه خله کښې به ئې لاړه. بیائې موسی ﷺ ته درخواست اوکړو خو د عذاب په لرې کیدوباندې ئې بیا هم ایمان راونړلو. اوس د وینې عذاب نازل شو چه د نهرونو اولختونه به ئې اوبه راوړې نو هغه به وینه شوه. په لوښوکښې به ئې چه اوبه کیخودې نو وینه به شوه. فرعون ته خلقو شکایت اوکړو چه مونږ د وینې په عذاب کښې اخته شو د څکلود پاره اوبه نه ملاویږی. فرعون اووئیل چه په تاسو باندې جادو کړې شوې دې نو خلقو اووئیل چا به جادو کړې وی زمونږ په لوښوکښې خو بس وینه ده او وینه ده. بیا موسی ﷺ له راغله او درخواست ئې اوکړو او وعدې ئې اوکړې خواوس ئې هم نه ایمان راوړو اونه ئې بنی اسرائیل آزاد کړل. ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه کله جادوګرو ایمان راوړو او فرعون مغلوب او ناکامه واپس شو نو بیا هم د کفر اوسرکشئی نه منع نه شو نو وارپه وارپه هغه باندې د نښوځرګندونه اوشوه، قحط سره مخ شو، د باران طوفان پرې راغلو، بیا د جراد عذاب، بیا د سپږو او چینجو بیا د چیندخو او وینو دا مسلسل نښې ښکاره شوې. طوفان راغلو او ټوله زمکه ترمه شوه نه ئې ایوه کولې شوه او نه ئې څه کرلې شو، د ولږې نه ترقیدل، موسی ﷺ ته ئې درخواست اوکړو چه عذاب لرې شي خو د ایمان راوړو وعده ئې پوره نه کړه. بیا د جراد یعنی ملخانوعذاب راغلو چه ټول فصلونه ئې اوخوړل اود دروازو میخونه ئې اوخوړل د څه په وجه چه د هغوی کورونه راپریوتل بیادسپګو عذاب راغلو. موسی ﷺ اوفرمائیل چه ذ دې غوندئې طرف ته راشئی بیا موسی ﷺ د الله ﷻ په حکم په یوکاڼی باندې لرګې اووهلودکوم نه چه بې شمیره جوګې اوچینجی راووتل اوپه کورونو کښې هرطرفته خواره شو. خوراکونو پورې اونختل نه اوده کیدې شواونه ئې آرام کولې شونوبیاد چیند خوعذاب راغلو. په خوراکونوکښې چیندخې، لوښوکښې چیندخې اوپه کپړوکښې چیندخې. بیاد وینو عذاب راغلود اوبوپه هریو لوښی کښې داوبوپه ځائې وینې وې. غرض مختلفو عذابونوسره مخ شو[1]

---

[1] الطبری:۱۳/۶۳-۶۴.

دچیندخودوژلو ممانعت: د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ اوفرمائیل چه چیندخې مه وژنئ ځکه چه د چیندخو عذاب د فرعون په قوم باندې نازل کړې شوې وو او نو یوه چیندخه د أور په تنور کښې د الله تعالی د خوشحالولو په خاطر غورزیدلې وه نو د چیندخو د اوسیدو ځائې الله تعالی یخ ځائې اوګرځولو یعنی د اوبو مقام او د هغې آواز ئې تسبیح اوګرځوله. زید بن اسلم د "دم" یعنی د وینو د عذاب نه د پوزې نه د وینو څڅیدو عذاب مراد اخلي.(رواه ابن ابی حاتم)

فَانْتَقَمْنَا
نوبدله واخستله مونږه
نومونږ ترې نه بدله واخستله
مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنٰهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا
دهغوئ نه | پس ډوب کړل مونږه هغوئ | په سمندر کښې | په سبب دهغې چې هغوئ | دروغ ګڼړلي وې | انبئي زمونږه
او په سمندر کښې موډوب کړل | ....خکه چه هغوی زمونږ آیتونه دروغ ګڼړل
وَكَانُوْا عَنْهَا غٰفِلِيْنَ ۝ وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِيْنَ كَانُوْا
اووُ هغوئ | دهغې نه | بې پروا | اووارثان کړل مونږه | خلق | هغه | چې ووُهغوئ
اود هغې نه بیخې غافله ووُ | ....او چې کوم قوم کمزورې ګڼړلي شوي وو مونږ هغوئ
يُسْتَضْعَفُوْنَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِيْ
چې کمزورې ګڼړلي شوی ووُ | دمشرق طرفونو | دزمکې | اودمغرب طرفونو دهغې | هغه زمکه
دهغې ملک دمشرق او مغرب وارثان جوړکړل | ....په کوم کښې چې مونږ
بٰرَكْنَا فِيْهَا ۚ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى
چې برکت اچولي ووُمونږه | په هغې کښې | اوپوره شوه | وعده | درب ستا | دخیر
برکتونه ایخودي ووُ | اوستادرب هغه ښکلې وعده پوره شوه | چې کومه ئې د
عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ بِمَا صَبَرُوْا ۚ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ
په بنی اسرائیلو باندې | په سبب دهغې چې | صبراوکړو هغوئ | اوبرباد کړل مونږه | هغه | چې ووُ
بنی اسرائیلو په حق کښې کړې وه | خکه چې هغوئ صبر کړې وو | اومونږ هغه هرڅه تباه کړل
يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهٗ وَمَا كَانُوْا يَعْرِشُوْنَ ۝
چې جوړول به | فرعون | اوقوم دهغه | اوهغه | چې ووُ هغوئ | چې پورته به ئې خیژول
چې کوم به فرعون اودهغه قوم جوړول | اوکوم (اوچت اوچت عمارتونه) ئې چې ابادول

قوله تعالی:: وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ

فرعونیان دَ فناپه ګنده کښې اوپه بنی اسرائیلو دَ الله تعالی انعام:- د فرعون قوم ته سره د متواترو نښو خودلو او یوبل پسې مو په هغوی ډیر عذابونه نازل کړل خود هغوی سرکشی لږ نه شوه نو مونږ هغوی په دریاب کښې ډوب کړل. په کوم کښې چه مود موسی علیه السلام د پاره لار جوړه کړه او په هغې کښې

Scanned with Ca

ورکوزشواوپه هغې باندې پورې وتل. بنی اسرائیل هم هغه سره وو. بیا فرعون اود هغه لښکر هم هغوی پسې ورکوزشول. کله چه هغوی د دریاب مینځ ته شو نو اوبه یوځای شوې او هغوی ډوب شو. دا د الله تعالی د آیاتونو تکذیب کولو اود هغې نه غفلت کولو نتیجه وه. الله تعالی خبر ورکوی چه بیا الله تعالی د فرعون هغه زمکه شرقًا او غربًا بنی اسرائیلوته حواله کړه څوك ئې چه ډیر کمزوری ګڼړل اوڅوك چه کمزورې جوړ شوی وو اود غلامئ ژوندون ئې تیرولو. لکه چه فرمانی مونږ غواړو چه په دې قوم باندې احسان اوکړو کوم چه په دنیاکښې کمزورې ګڼړلې شی. مونږ هغوی بادشاهان او سرداران جوړول غواړو. هم دوی به د خپلې زمکې وارثان او واکمن ګرځوو اود کوم عذاب نه چه د فرعون هامان اود فرعون د قوم اندیښنه وه په هغوی به هم هغه عذاب نازلوو([1]) اوفرمائی چه هغوی څنګه باغونه، فصلونه او بهترین مقامات پریخودل او تباه شو په کوم کښې چه هغوی په ډیرو مزوکښې اوسیدل.که مونږ چرې اوغواړونو داسې به یوبل قوم سرداران اوبادشاهان جوړ کړو([2]) حضرت حسن بصری رحمه الله اوقتاده رحمه الله د شرق اوغرب نه د شام ملك مراد اخلی. د الله تعالی مبارکه خبره د بنی اسرائیلو په حق کښې پوره شوه څکه چه هغوی په مصیبتونو باندې صبر کړې وو اود الله تعالی هغه خبره او وعده ﴿وَنُرِيْدُ اَنْ نَّمُنَّ عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَىِٕمَّةً وَّنَجْعَلَهُمُ الْوٰرِثِيْنَ ۝ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَجُنُوْدَهُمَا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَحْذَرُوْنَ ۝﴾ یعنی فرعون اود هغه قوم چه کوم عمارتونه او باغونه جوړ کړې وو او محلونه ئې اودرولې وو ټول مونږ تباه او برباد کړل.

وَجٰوَزْنَا	بِبَنِيٓ	اِسْرَآءِيْلَ	الْبَحْرَ	فَاَتَوْا	عَلٰى قَوْمٍ
اوپورستل مونږه	بنی	اسرائیل	په سمندر	نوورغلل هغوئ	په داسې قوم

اومونږ بنی اسرائیل دسمندر نه تیر کړل | نو په لار کښې په یوداسې قوم ورغلل | چې

يَّعْكُفُوْنَ	عَلٰٓى اَصْنَامٍ	لَّهُمْ	قَالُوْا	يٰمُوْسَى	اجْعَلْ
چې مینه ئې جوړه شوې وه	دهغه بتانوسره	چې وؤ د هغوئ	اووئیل هغوئ	ائې موسی	مقررکړه

خپلو بتانوته(منجوران)ناست وو | نودوئ اووئیل چې ائې موسی عليه السلام مونږ

لَّنَآ	اِلٰهًا	كَمَا لَهُمْ	اٰلِهَةٌ	قَالَ	اِنَّكُمْ
دپاره زمونږه	یومعبود	لکه څنګه چې دی هغوئ دپاره	معبودان	اووئیل موسی عليه السلام	چې بیشکه تاسو

له ددوئ دمعبودانو پشان یو معبود جوړ کړه | ....موسی عليه السلام ورته اووئیل چې تاسو خو ډیر

قَوْمٌ	تَجْهَلُوْنَ ۝	اِنَّ	هٰٓؤُلَآءِ	مُتَبَّرٌ	مَّا	هُمْ
داسې قوم ئې	چه نه پوهیږئ	بیشکه	داخلق چې دی	برباد یدونکې ده	هغه طریقه	چې هغوئ

ناپوه خلق یئ | ....داخلق چې په کومه لار روان دی | هغه دتباهی لاره ده

فِيْهِ	وَبٰطِلٌ	مَّا	كَانُوْا	يَعْمَلُوْنَ ۝
په هغې کښې دی	اوباطل دي	هغه عمل	چې وؤ هغوئ	چې کوؤبه یئ

اوددوئ ټول عبادت سراسر بې بنیاده دي | ....

---

[1] ۲۸/القصص:۵-٦.

[2] ٤٤/الدخان:۲۵.

قوله تعالی: قَالُوْا يٰمُوْسَى اجْعَلْ لَّنَآ اِلٰهًا

دَ بنیاسرائیلو دجهالت نه ډکه مطالبه:- د بنی اسرائیلو جاهلانوخلقو مطالبه بیانولې شی چه موسی ﷺ کله دریاب باندې پورې وتلو اود الله تعالی دا عظیمه نښه نې اولیدله نود هغوی تیریدل په یو داسې قوم باندې اوشو چه بتان نې اخستې وو. بعضې مفسرین وائی چه هغه کنعانیان وو یا د قبیلې لخم وو.دغوا په شان یو بت نې جوړ کړې وو په دې وجه د دې نه پس هغوی ددغې په شان د سخی په عبادت کښې اخته شو او ونې وئیل اې موسی(ﷺ)! زمونږ د پاره یو معبود جوړ کړه لکه څنګه چه د دې خلقو معبود دې. موسی ﷺ اوفرمائیل چه تاسو خو ډیر جاهل خلق ئې د الله تعالی عظمت مو هیر کړو هغه خود داسې خبرونه پاک دې چه څوك د هغه شریك یا د هغه په شان کیدې شی. د هغوی مذهب هم باطل دې اود هغوی عمل هم باطل دې.

بعضې صحابه رضی الله عنهم وائی چه مونږ حضور ﷺ سره د مکې نه حنین طرف ته روان وو په لار کښې د کافرانود بیرې یوه ونه وه. په کومه چه هغوی راجمع شوې وو او ناست وو. خپلې وسلې ئې په هغه ونه کښې ترلې وې او د دې ونې تعظیم ئې کولو. دې ونې ته به وئیلې شو "ذات انواط" کله چه مونږ دې ونې ته اورسیدونو هغه ډیره شنه او آباده وه نو مونږ رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو یارسول الله ﷺ! یو "ذات انواط" زمونږ د پاره هم اوګرځوه لکه څنګه چه د دې خلقو ده. نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه په الله قسم تاسو خو هغه خبره اوکړه کومه چه د موسی ﷺ قوم موسی ﷺ ته کړې وه چه موسی ﷺ زمونږ د پاره هم یومعبود جوړ کړه لکه څنګه چه د دې خلقو دې.نو موسی ﷺ فرمائیلې وو چه تاسو ډیر جاهلان ئې. د دوی طریقه او اعمال ټول باطل دی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه تاسو هم د هغوی په لار روانیدل غواړئې.(۱)

قَالَ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيْكُمْ اِلٰهًا وَّهُوَ فَضَّلَكُمْ

اووئیل موسی آیا ماسوا دالله نه | زهٔ اولټوم تاسودپاره | بل معبود | حالانکه هغه| فضلیت درکړې دې تاسو ته

موسی ورته اووئیل چې آیا زه تاسودپاره دالله ﷻ نه سوا بل معبوداوګورم | حال دا دې چې هغه تاسو ته (په موجوده زمانه کښې)

عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ۝ وَاِذْ اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ

په خلقوباندې | اویادکړئ کله چې | نجات درکړومونږتاسوته | دفرعون والونه

په ټول مخلوق باندې فضیلت درکړې دې| اوهغه وخت یادکړه چې مونږتاسو ته د آل فرعون نه نجات درکړو

يَسُوْمُوْنَكُمْ سُوْٓءَ الْعَذَابِ ۚ يُقَتِّلُوْنَ اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُوْنَ

چې رسوو به ئې تاسو ته | سخت عذاب | وژل به هغوئ | ځامن ستاسو|اوژوندئ به پرینبودلې هغوئ

چې تاسو ته به ئې ډیرتکلیفونه درکول | ستاسو ځامن به ئې قتلول | اوستاسو جینکئ به ئې

نِسَآءَكُمْ ۭ وَفِيْ ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ۝

ښځې ستاسو | اوپه دې کار کښې ستاسو دپاره | ازمیښت وؤ| دطرفه درب ستاسو نه | لوئ

ژوندئ پریخودلې | اوپه دې کښې ستاسو درب د طرفنه ډیرلوئې امتحان وو

(۱) ترمذی کتاب الفتن باب ماجاء لترکبن سنن من کان قبلکم: ۲۱۸۰وهو صحیح، السنن الکبری للنسائی: ۱۱۱۸۵، احمد: ۲۱۸/۵، مسندابی‌یعلی: ۱۴۴۱، ابن حبان: ۶۷۰۲.

Scanned with Ca

قوله تعالي:: وَإِذْ أَنجَيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ

دفرعودقیدنه خلاصي ورکونکې د عبادت لائق دې:- موسی ﷺ بنی اسرائیلوته دالله ﷻ نعمتونه رایادوی چه الله تعالی تاسو ته د فرعون د قید او غلبې نه خلاصي درکړو اود رسوائۍ او ذلت نه ئې خلاص کړئې. دلته ئې درله برې او عزت درکړو. ستاسو دښمنان ئې ستاسو د سترګو په وړاندې برباد کړل. د هغه نه سوا بل څوك د عبادت لائق دې. د دې پوره تفصیل په سورة بقره کښې تیرشوې دې.

وَوَٰعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَٰثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَٰهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ

اووعده اوکړه مونږه|دموسی سره|دیرش شپې |اوپوره کړې مونږه دادیرش|په لسونوروباندې|نوپوره شو

اومونږموسی ﷺ سره د دیرشو شپو وعده اوکړه | اوبیامو پرې لس ورځې زیاتې کړې

مِيقَٰتُ رَبِّهِۦٓ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَٰرُونَ

مقرره موده |درب دهغه | څلوېښت | شپې |اواووئیل | موسی | رور خپل هارون ته

نود هغه دالله ﷻ سره نیته څلوېښت شپې پوره شوه | اوموسی ﷺ خپل رور هارون ﷺ ته وئیلي وو

ٱخْلُفْنِى فِى قَوْمِى وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ

چې خلیفه شې زما |په قوم زما کښې |اوتیك کار کوه| اومه کوه پیروی | دلارې

چې زمانه پس قوم باندې زماخلیفه شوې | او صحیح کار کوه |او دهغه خلقو په رانې باندې عمل مه کوه

ٱلْمُفْسِدِينَ ۝

دمفسدانو |

کوم چې فساد کونکی دی |

قوله تعالي:: وَوَٰعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَٰثِينَ لَيْلَةً

د حضرت موسی ﷺ کوه طورته روانیدل اوهارون ﷺ جانشین جوړول:- بنی اسرائیلو باندې احسان کولې شی چه تاسو ته هدایت حاصل شو او موسی ﷺ الله تعالی سره کلام اوکړو. هغه تورات ورکړو په کوم کښې چه احکام دی اود شرع ټولې تفصیلی خبرې دی. الله تعالی د موسی ﷺ سره د دیرشو ورځو وعده کړې وه. مفسرین وائی چه موسی ﷺ په دې ورځوکښې روژې نیولې وې. کله چه دا دیرش ورځې پوره شوې نو موسی ﷺ مسواك اووهلو. نو الله تعالی د نوروِلسو ورځو حکم اوکړو چه څلوېښت ورځې پوره کړه. اکثر مفسرین وائی دیرش ورځې د ذیقعدې او لس د ذوالحجه وې. دغه شان د اختر د ورځې پورې د څلوېښتوورځو پوره والې اوشو. دې نه پس موسی ﷺ الله تعالی سره کلام اوکړو او هم په دغه ورځ دین محمدی هم کامل شو. لکه څنګه چه فرمائی په نن ورځ ما ستاسو دین کامل کړو خپل نعمت مې په تاسو پوره نازل کړو اوستاسو د پاره ئې دین اسلام اختیارکړو. غرض دا چه کله میعاد پوره شو اوموسی ﷺ کوه طور طرف ته لاړو لکه څنګه چه الله تعالی فرمائیلی دی اې بنی اسرائیل! مونږ تاسو ته د دښمن نه خلاصې درکړو اود کوه طور ښې طرف ته موراغوښتې وې اوس موسی ﷺ په تلوکښې خپل رور هارون ﷺ خپل جانشین جوړکړو اوحالات ښه ساتلود پاره ئې وصیت اوکړو دې د پاره چه فساد پیدا نه شی. داخبره د تنبیه او تذکیر په توګه ده ګنی هارون ﷺ پخپله نبیءوو اود وجاهت او جلالت والا نبی وو (والصلوة علی سائرالانبیاء).

Scanned with Ca

وَلَمَّا جَآءَ مُوْسٰى لِمِيْقَاتِنَا وَكَلَّمَهٗ
اوهر كله چې | راغلو | موسى | مقررې نيتې زمونږ له | او خبرې اوكړې دهغه سره
اوهركله چې موسى عليه السلام زمونږ په مقرره نيتهٔ راغلو | او الله تعالى ورسره
رَبُّهٗ ۙ قَالَ رَبِّ اَرِنِيْٓ اَنْظُرْ اِلَيْكَ ؕ قَالَ
رب دهغه | نواووئيل هغه | انې ربه زما | اوښايه ماته خان خپل | چې اوګورم | تاته | اووئيل الله
خبرې اوكړې | نوهغه اووئيل چې ائې زماربه ماته خپل ځان اوښايه | چې په سترګو دې اووينم | الله اووئيل
لَنْ تَرٰىنِيْ وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ
هرګز ته ليدلې نشې ما | ليكن | اوګوره | دې غرته | نو كه چرې په قرارپاتې شو |
چې ته ما نشې ليدلې | (البته كه ستا ډير خواهش وى) نو دې غر ته اوګوره كه په خپل ځائې قلار پاتې
مَكَانَهٗ فَسَوْفَ تَرٰىنِيْ ۚ فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهٗ لِلْجَبَلِ
په ځائې خپل | نو پس بيا به | ته ليدې شې ما | نو هر كله چې | ښكاره كړه جلوه | رب دهغه | هغه غرته
شو | نو ته به ما اوليدې شې | نو هر كله چې الله تعالى په هغه غرباندې تجلى اوكړه
جَعَلَهٗ دَكًّا وَّخَرَّ مُوْسٰى صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ اَفَاقَ قَالَ
نو كړو ئې هغه | ذرې ذرې | اوراپريوتو | موسى | بې هوشه | پس هر كله چې | په هوش كښې راغې هغه | نو وې وئيل
نوهغه ئې ذرې ذرې كړو | او موسى عليه السلام بې هوشه پريوتو | بيا چې كله په هوش كښې راغلو نو وې وئيل
سُبْحٰنَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۴۳﴾
پاك دې ذات ستا | ماتوبه اوويسته | تاته | اوزهٔ | اولنې | ايمان راوړونكې يم |
چې ته پاك ذات يې | زه تاته توبه اوباسم | او په تاباندې اول ايمان راوړم

قوله تعالى:: وَكَلَّمَهٗ رَبُّهٗ

دموسى عليه السلام الله تعالى سره كلام كول:- دموسى عليه السلام متعلق خبرور كولې شى چه كله موسى عليه السلام د وعدې ځائې ته راغلو او هغوى ته د الله تعالى سره د كلام شرف اوعزت حاصل شو نو دا درخواست ئې هم اوكړو چه اې الله! زه تا ليدل غواړم ماته د كتلوموقع راكړه نو الله تعالى اوفرمائيل چه ته ما هيڅ كله نه شې ليدلې. لفظ ﴿لَنْ﴾ كوم چه په ﴿لَنْ تَرٰىنِيْ﴾ كښې دې د اكثروعلماؤ د پاره ئې اشكال پيدا كړې دې ځكه چه ﴿لن﴾ هميشه د پاره د نفى راځى.

دمعتزلو د لن ترانى نه دالله تعالى په نه ليدلو استدلال اودهغې جواب:: په دې بناباندې معتزلو استدلال كړې دې چه كه دنياوى كه آخرت روئيت نه شى كيدې. خودا قول ضعيف دې ځكه چه په دې باره كښې متواتر احاديث روايت شوى دى چه مؤمن ته به په آخرت كښې د الله تعالى ديدار كيږى. لكه چه الله تعالى فرمائيلى دى ﴿وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ۙ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ په دې كښې مؤمنانوته خوشخبرى وركړې شوې ده چه الله تعالى به ليدلې شى. بياد كافرانوباره كښې وئيلى شوى دى چه هغوى به ئې نه شى ليدلې. لكه چه فرمائى ﴿كَلَّآ اِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوْبُوْنَ﴾ اودا هم فرمائيلى شوى دى چه دا نفى ددنيا دپاره ده نه چه د آخرت دپاره. دغه شان اوس په كلام كښې مطابقت پيدا كيږى. په آخرت كښې روئيت صحيح دې او په

Scanned with Ca

دنیا کښې نه. اودا هم وئیلی شوی دی چه په دې مقام کښې کلام بالکل داسې دې لکه چه فرمانی ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ په سورة انعام کښې په دې باندې پوره بحث شوې دې. په وړاندینو کتابونو کښې دی چه الله ﷻ موسی ؑ ته اوونیل یوژوندې مادمرګ نه وړاندې نه شی لیدلې. اوچ ځیزونه هم زما تجلئ سره فناکیږی. په دې وجه اوفرمائیلې شو چه کله رب خپله تجلی په غر باندې واچوله نو هغه ذره ذره شو او موسی ؑ بې هوشه شو او راپریوتلو.

په کوه طور الله ﷻ د تجلی اندازه: دحضرت انس ؓ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی چه کله الله تعالی په غرباندې خپله تجلی اوکړه(هغه وخت هغوی په خپله ګوته باندې اشاره هم اوکړه) نو ذره ذره شو. ابو اسماعیل هم مونږ ته دا وینا کولو سره د شهادت په ګوته اشاره کولو سره اوخودل. د دې حدیث په روایت کښې یو راوی نوم مبهم دې نه دې خودلې شوې. حضور ﷺ آیت ﴿فَلَمَّا تَجَلَّىٰ﴾ لوستلو وخت کښې خپلې غټې ګوتې بند د وړې ګوتې په بندکیخودلو سره اوفرمائیل چه دومره تجلی خودلو په سبب غر ذره ذره شو. حمید ثابت ته اووئیل چه ګوره داسې ثابت خپل لاس د حمید په سینه باندې اووهلو او وئی وئیل چه رسول الله ﷺ داسې فرمائیلی دی. اوحضرت انس ؓ روایت کړې دې نو زه به هغه اوس پټوم؟([1]) امام احمد رحمه الله هم داسې روایت کړې دې. ابن عباس ؓ فرمائی چه الله تعالی د ګوتې د بند هومره تجلی کړې وه چه غر اوسوزیدو او ایره شو. سفیان ثوری رحمه الله فرمائی چه په زمکه کښې ورخښ شو او روان دې او ترقیامته پورې به هغه نه ښکاره کیږی. حضرت انس ؓ فرمائی چه کله په غرونوباندې تجلی اوشوه نو شپږ غرونه خو والوتل،درې په مکه کښې راپریوتل او درې په مدینه کښې. په مدینه کښې احد دې ورقان دې رضوی دې. په مکه کښې حراء دې ثبیر دې او ثور دې. داحدیث غریب دې بلکه منکر دې.

د تجلئ نه وړاندې کوه طور متین او صفاوو د تجلئ نه پس غارونه او درې جوړې شوې. مجاهد رحمه الله فرمائی دا قول چه اې موسی! د غرطرف ته اوګوره که هغه قائم پاتې شو نو پوهه شه چه ته ما لیدلې شې ګنی نو نه شې لیدلې. داسې ئې په دې وجه اوفرمائیل چه د غرپیدائش او استحکام خود انسان نه ډیر لوئ او سخت دې نو چه کله په غرباندې د الله تجلی اوشوه او ذره ذره ئې کړو نود غردا کیفیت کتلو سره موسی ؑ بې هوشه پریوتلو. د﴿صَعِقًا﴾ معنی ده د غوټې دوره راتلل لکه څنګه چه ابن عباس ؓ تفسیرکړې دې. قتاده رحمه الله د دې معنی مرګ اخلی اود لغت په رڼاکښې دا معنی صحیح هم ده لکه چه د قرآن شریف آیت دې ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ﴾ یعنی چه شپیلئ پوك وهلې شی نو هرڅیز به مړشی او فنابه شی. غرض دا چه دلته قرینه د مرګ هم ده او د بې هوشئ هم. د بې هوشئ په دې وجه چه الله تعالی بیا اوفرمائیل ﴿فلما آفاق﴾ او افاقه خو هم د بې هوشئ نه کیږی د مرګ نه نه کیږی په دې وجه هم د بې هوشئ معنی اخستل صحیح دی.

د افاقې نه پس موسی ؑ اوفرمائیل اې الله ته پاك ئې په تاباندې څوك نظر نه شی اچولې ګنی نو مړ به شی اوبه سوزی زه د رویت د سوال کولو نه توبه کوم. اوس ماته د دې یقین اوشو اود ټولونه وړاندې ماته یقین اوشو. دلته د ایمان نه مراد ایمان اسلام نه دې بلکه ایمان او یقین د دې خبرې دې چه ستا مخلوق تا نه شی لیدلې.ابن جریر رحمه الله د دې آیت په تفسیرکښې د محمد بن اسحاق رحمه الله په روایت سره یوډیرعجیبه حدیث نقل کړېدې اوهغوی ته غالباداخبره داسرائیلیاتود دفتر نه ملاؤ شوې ده.والله اعلم

دیهودی په مخ د یو انصاری صحابی څپیړه: ﴿وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا﴾ سره متعلق حضرت ابوسعید خدری ؓ روایت دې چه یو یهودی راغلو او حضور ﷺ ته ئې شکایت اوکړو چه ستاسو یو انصاری صحابی زه په

---

[1] احمد:۳/۱۲۵،ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة الاعراف:۳۰۷۴وسنده صحیح، حاکم:۲/۳۲۰.

مخ په څپیړه اووهلم. هغه انصاری راوغوښتلو او حضورﷺ ترې تپوس اوکړو نو هغه اوونیل یارسول اللهﷺ اما دا یهودی په دې ویناکولو سره اولیدو چه الله تعالی موسی ﷺ ته په ټولوانسانانو باندې فضیلت ورکړې دې نوماتپوس اوکړو چه آیا په محمدﷺ باندې هم نو ده اوونیل چه او.ماته غصه راغله او یوه څپیړه مې اووهلو. حضورﷺ اوفرمائیل چه ماته په انبیاؤ باندې فضیلت مه راکوئې خلق به د قیامت په ورځ بې هوشه شی او چه کله رابیدار شی نود ټولو نه وړاندې به زه بیدارشم خو زه به ګورم چه موسی ﷺ به د عرش پښه نیولې ولاړ وی. ماته نه ده معلومه چه زما نه وړاندې به هغه په هوش کښې راغلې وی یادا چه هغه به دسر نه بې هوشه شوې نه وی ځکه چه هغه یو ځل د کوه طور په تجلئی بې هوشه شوې دې. او الله تعالی به هغه د بې هوشه کیدو نه خلاص کړی(١) په بخاری او مسلم کښې داروایت موجود دې.ابوبکر ابن ابی الدنیا وائی چه ددې قضیه خاوند حضرت ابوبکر ﷺ ووخو په بخاری اومسلم کښې دا خبره تیره شوې ده چه هغه د انصارو یوسړې وو او ابوبکرﷺ خود انصارونه وو هغه خو مهاجر وو.

درسول کریم ﷺ فضیلت په ټولو انبیاءکرامو دې:: اوداخبره چه ﴿لاتخیرونی علی موسی﴾ په مثال د دې حدیث دې چه ﴿لاتفضلونی علی الانبیاء ولاعلی یونس ابن متی﴾ (٢) وائی چه داخبره د تواضع په سبب وه دا فرمان د دې نه وړاندې دې چه حضورﷺ ته د خپل فضیلت علم د الله تعالی د طرف نه شوې وی یا دا چه په غصه کښې ئې فرمائیلی وی چه ماته فضیلت مه راکوئې یا دا چه صرف په خپله رائې باندې فضیلت مه قائمه وئې. والله اعلم. خلق به د قیامت په ورځ بې هوشه کیږی او ښکاره خبره ده چه دا بې هوشی به د قیامت د هیبت د وجه نه وی. ډیره ممکن ده چه دا د هغه وخت حال وی چه کله به الله تعالی د خلقو په مینځ کښې د فیصلې د پاره راځی نود هغه په تجلئی سره به خلق بې هوشه شی. لکه څنګه چه موسی ﷺ تجلی نه وه برداشت کړې. په دې وجه حضورﷺ اوفرمائیل چه ماته نه ده معلومه چه زما نه وړاندې ورته افاقه شوې که دکوه طورد بې هوشئی په بدله کښې دلته بې هوشه نه شو. دحضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ اوفرمائیل چه کله په حضرت موسی ﷺ باندې تجلی اوشوه نو د هغوی نظر دومره تیز شو چه د لسو کوسو په فاصله باندې د شپې په تیاره کښې په یو کاڼړی باندې تلونکې میږې لیدلې وو(٣) قاضی عیاض رحمه الله اوفرمائیل چه په دې لحاظ باندې لرې نه ده چه دا خصوصیت زمونږ نبی ﷺ ته هم حاصل وی ځکه چه په معراج کښې حضورﷺ آیات کبری په خپلو سترګو لیدلې وو.ددې خبرې په ذریعه چه لکه د حدیث تصحیح ثابتیږی خو ددې صحت غوښتونکې خبره ده ځکه چه په دې حدیث کښې راویان غیرمعروف خلق دی اوداسې خبرې چه کله د عادل او ثقه راویانو سره منسوب نه وی نه شی قبلولې.

قَالَ يٰمُوسٰى	إِنِّي	اصْطَفَيْتُكَ	عَلَى النَّاسِ	بِرِسٰلٰتِي
اوونیل الله ائې موسی	ابیشکه زهٔ چې یم	غوره کړې ما تهٔ	په خلقو باندې	په پیغمبرئ زماسره

الله ورته اوفرمائیل ائې موسی ما تهٔ په نورو خلقو کښې منتخب کړې یې ځکه چې رسالت مې درکړې دې

(١) صحیح بخاری کتاب التفسیر سروه الاعراف ﴿ولما جاء موسی لمیقتناوکلمه ربه...﴾: ٤٦٣٨، صحیح مسلم:٢٣٧٤، مسندابی یعلی:١٣٦٨.

(٢) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿وان یونس لمن المرسلین﴾ :٣٤١٢، صحیح مسلم:٢٣٧٦ مختصراً.

(٣) المعجم الصغیر :٣٢/١ح ٧٧.

Scanned with Ca

وَبِكَلَامِيْ ۖ فَخُذْ مَآ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ۝

اوپه كلام زماسره| نواونيسه | هغه | چې زه ذركړم تا ته| او شه | دشكر ګزارونه

اوخبرې مې درسره كړې دی | نو چې څه حكمونه دركوم | هغه واخله او زما شكر كوه

وَكَتَبْنَا لَهٗ فِي الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَّتَفْصِيْلًا

اواوليكلو مونږه |دپاره دهغه | په تختو كښې | دهر څيز نه | نصيحت | اوتفصيل

اومونږورته په يو څو تختوباندې هرقسم نصيحتونه اودهرې مسئلې تفصيل ليكلې وو

لِّكُلِّ شَيْءٍ ۚ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَّاْمُرْ قَوْمَكَ يَاْخُذُوْا

دپاره دهر څيز | نو اونيسه هغه | په قوت سره | اوحكم اوكړه | قوم خپل ته | چې اونيسی هغوئ

(ورته مو اوونيل) چې داهدايات كلك اونيسه |او خپل قوم ته ددې خبرې حكم او كړه

بِاَحْسَنِهَا ؕ سَاُورِيْكُمْ دَارَ الْفٰسِقِيْنَ۝

بهتر مطلب د هغې|ډير زر به اوښايم زۀ تاسو ته| كوردفاسقانو |

چې ددې په غوره مطلب دې عمل اوكړي | زه به ډير زر تاسو ته د بدكردارو خلقو كورونه اوښايم |

قوله تعالى:: قَالَ يٰمُوْسٰٓى اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ

دموسی عليه السلام يوڅوامتيازی اوصاف:- ارشاد دې او موسى عليه السلام ته خطاب دې چه مونږ ته د رسالت او كلام د پاره د ټولو خلقو نه خوښ كړې او په دې كښې هيڅ شك نشته چه حضرت محمد ﷺ د آدم ټول اولاد سردار دې. ځكه خو الله تعالى هغوی خاتم الانبياء جوړكړلو. د هغوی شريعت به د قيامته پورې جاری وی اود هغوی ﷺ امتيان به د ټولو پيغمبرانود امتونونه زيات وی. په شرف او عزت كښې د حضور ﷺ نه پس د حضرت ابراهيم خليل الله مقام دې بيا د حضرت موسى عليه السلام بن عمران كليم الله.

الله تعالى موسى عليه السلام ته فرمائی چه ما تاته كوم كلام او مناجات دركړی دی دا واخله او شكر ادا كړه اود كوم څيز د برداشت چه په تا كښې طاقت نه وی د هغې غوښتنه مه كوه. بيا خبر وركولې شی چه په دې تختوكښې د هرې خبرې نصيحت او د هر حكم تفصيل موجود دې. ونيلی شی چه دا تختنې د مرغلرو وې الله تعالى په دې كښې مواعظ او احكام په تفصيل سره ليكلې وو او ټول حلال اوحرام ئې خودلې وو. په دې تختو باندې تورات ليكلې وو الله تعالى فرمائی چه وړاندينو پيرو هلاك كولونه پس مونږ موسى عليه السلام ته كتاب وركړو په كوم كښې چه دخلقو دپاره بصيرت وو.دا هم وئيلی كيږی چه دا تختنې د تورات ليكلو نه وړاندې وركړې شوې وې. بهر حال دا ضروری دی چه دا سوال د رؤيت د نامنظوركيدو معاوضه او بدله وه. پوره قوت سره ئې واخله يعنی د طاعت كلكه اراده اوكړه او خپل قوم ته هم حكم اوكړه چه په دې باندې په ښه شان سره عمل اوكړی. د موسى عليه السلام حكم سره د قوت لفظ دې اود موسى عليه السلام قوم سره د احسن لفظ دې يعنی موسى عليه السلام ته تاكيد دې چه د ټولونه اول ته په دې باندې عمل اوكړه او ستاقوم دې هم په ښه طريقه په دې باندې عمل اوكړی. ﴿سَاُورِيْكُمْ دَارَ الْفٰسِقِيْنَ۝﴾ يعنی زر دی چه ته به زما د مخالفت كونكی اوزما د تابعدارئی نه سركشی كونكو انجام اوګورې چه هغه به څنګه هلاك او برباد كيږی.دا خبره بالكل داسې ده چه سړې خپل مخاطب ته اووائی چه كه تا زما د حكم مخالفت اوكړو نو صبا به زه تاسره ګورم. دلته د حكم نه خلاف كونكو ته وعيداو تهديد وركولې شی اووئيلې شوی دی چه د دې مطلب دادې چه مونږ به تابعداری كونكوته د فاسقانو ملك

Scanned with Ca

یعنې د شام ملك ورکوو یا دا چه د فرعون د قوم منازل مراد دی. خو اولنئ خبره ډیره قیاس ته نیزدې ده،والله اعلم. ځکه چه دا فرمان د موسی ﷺ د مصر ښار پریخودو نه پس دې اودا بل قول خو بنی اسرائیلو ته خطاب دې اودا خطاب په میدان تیه کښې د داخلیدلو نه د وړاندې دې.

سَأَصْرِفُ عَنْ آيٰتِيَ الَّذِيْنَ يَتَكَبَّرُوْنَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۖ وَإِنْ يَّرَوْا

زر به واړوم زه دآیتونوزمانه | هغه کسان | چې تکبر کوي | په زمکه کښې | په ناحقه | اوکه اووینې هغوئ

زر به زه دهغه کسانو مخونه دخپلوآیتونونه واړوم | چې کومو په زمکه کښې په ناحقه ځان لوئې ګڼړلو|اوکه دوی

كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوْا بِهَا ۚ وَإِنْ يَّرَوْا سَبِيْلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوْهُ

هره نښه | ایمان نه راوړي| په هغې| اوکه اووینې هغوئ لاره د نیکئ | نه نیسي هغوئ هغه

هرقسم نښې اووینې| خو (بیا هم) په هغې ایمان نه راوړي| اوکه نیغه لار ورته ښکاره شي| نو په هغې

سَبِيْلًا ۚ وَإِنْ يَّرَوْا سَبِيْلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوْهُ سَبِيْلًا ۚ ذٰلِكَ

په لار سره | اوکه اووینې هغوئ | لاره د ګمراهئ |نو نیسي هغه| په لارسره | دا ځکه

باندې نه ځي | ....اوکه کږه لار اووینې نو په هغې روانیږي | ....دا په دې وجه چې

بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَكَانُوْا عَنْهَا غٰفِلِيْنَ ۞

چې بیشکه هغوئ|دروغ ګڼړلي دي| نښې زمونږه| اوووهغوئ| دهغې نه | بې پرواه

دوئ زمونږ آیتونه دروغ ګڼړل | ....اودهغې نه غافله وو

وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ

اوهغه کسان| چې دروغ ئې اوګڼړلې| نښې زمونږه | اوملاقات | د آخرت | ضائع شو

اوچا چې زمونږ آیتونه ....اوداخرت راتلل دروغ اوګڼړل | ....نو دهغوئ

أَعْمَالُهُمْ ۭ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۞

عملونه دهغوئ | آیا | بدله به ورکړې شي دوئ له | ماسوا | دهغې نه| چې وو دوئ | چې کول به ئې

عملونه تباه شو| هغوئ ته به نورڅه نه بلکه صرف دخپلوعملونو بدله ورکولې شي

قوله تعالى:: حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ ۭ

د تکبرانجام اونتیجه.- ارشاد کیږي چه مونږ هغه خلق د کومو چه زمونږ د اطاعت نه انکار دې او بغیر د څه وجې خلقو سره غرور کوي د شریعت او احکامو د پوهیدلو نه به نې محروم کړو چه زمونږ په عظمت او وحدانیت باندې کلك دلیل دې. د دوی جهالت سره واسطه ده، الله تعالی دوی ذلیل کړی دی لکه چه فرمائي مونږ د دوی زړونه او سترګې اولټه کړی دی ځکه چه په پوهه کولو راپوهه کولو سره هم هغوی ایمان راونړلو. فرمائي چه هغوی کاږه شوی وو نو الله تعالی د هغوی زړونه هم کاږه کړل دي دپاره چه نه پوهیږی نو چه هلو پوهه نه شی.بعضې سلفو وئیلی دی چه غرور کونکې علم او معرفت هلو زده کولې نه شی هغه خو پوزه تره وه کړې وی[1] چا چه د څه وخت د پاره د علم زده کولو تکلیف برداشت نه کړو نو دې به د همیشه د پاره د علم نه د محروم کیدلو تکلیف برداشت کوی.

[1] صحیح بخاری کتاب العلم باب الحیاء فی العلم قبل حدیث: ۱۳۰

Scanned with Ca

سفیان بن عیینه فرمائی چه الله تعالی د هغوی نه د قران کریم د فهم او پوهې ماده واخستله اود خپلو آیاتونونه ئې هغوی محروم کړل. ابن جریر فرمائی چې دا دلالت کوی په دې خبره چې دا خطاب دې امت ته دې خو زه وایم چې دا خبره څه ضروری نه ده. ځکه چې د ابن عیینه رحمه الله د خبرې مطلب دادې چه دا د هرامت په حق کښې اود امتونوپه مینځ کښې څه فرق نشته . والله اعلم.

ارشاد دې چه هغوی هرڅنګه آیت ولې واونړی خوایمان نه راوړی. لکه چه فرمائی د کوموخلقو په حق کښې چه د الله تعالی کلمه پوره شوه چه هغوی به په نیغه لار نه راځی نو هغوی به هیڅ کله ایمان نه راوړی که هر څنګه آیاتونه ولې رانه شی. تردې چه دردناك عذاب راشی، اوکله چه د هدایت او خلاصی لار په هغوی باندې ظاهره کړې شی خو کله به هم نیغه لاراختیار نه کړی اوکه د هلاکت او ګمراهئی لاردهغوی په وړاندې راشی نوډیر زر هغه اختیاروی.اوس دهغوی د دې نادانئی وجه بیانولې شی چه دا نتیجه ده د دې خبرې چه هغوی زمونږ آیاتونه دروغ اوګڼړل اود هغې نه غافل پاتې شو اوپه هغې باندې ئې عمل اونه کړو. ارشاد دې چه هغه خلق د کومو چه زمونږ د آیاتونومنلو نه انکار دې اود قیامت په ورځ ئې زمونږ سره د مخامخ کیدو یقین نشته اوترمرګه پورې په دې خپل خیال باندې قائم پاتې شو نود ایمان سره نیك عمل نه کولو په وجه به دغه ټول نیك اعمال هم ضائعه شی او ختم به کړېشی. ارشاد دې چه د هغوی د اعمالو هم دغه بدله ده مونږ د هغوی اعمالو برابر بدله ورکوو. که چرې هغوی د ایمان سره نیکي کوله نو نیکه بدله به مو ورکوله او بدی خو هم بدی ده چه څنګه عمل وی نو هم هغه شان بدله وی.

وَاتَّخَذَ | قَوْمُ مُوسٰى | مِنْ بَعْدِهٖ | مِنْ حُلِيِّهِمْ | عِجْلًا | جَسَدًا

اوجوړکړو | قوم د موسی | روستودهغه نه | دکالوخپلو نه | څخې | جوسه دار

اودموسی علیه السلام قوم دهغه (کوه طور ته د تلو) نه پس دخپلو کالونه یو څخې جوړ کړو یوه تشه جوسه وه

لَّهٗ خُوَارٌ ؕ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّهٗ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا

چې وو هغه دپاره | آواز | آیا نه لیدل هغوی | چې بیشکه هغه | نه کوی خبرې دهغوی سره | اونه

چې آواز به ئې کولو | آیادوی دومره هم نه پوهیدل | چې نه ئې ورسره خبرې کولې | اونه ئې

يَهْدِيْهِمْ سَبِيْلًا ۘ اِتَّخَذُوْهُ وَكَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ۝ وَلَمَّا

ښائی هغوی ته | لار | خواونیوو هغوی هغه په خدایې | اوو هغوی | ظالمان | اوهر کله چې

ورته سمه لار خودله | خوبیا هم دوی هغه معبود جوړ کړلو او په خان ئې ظلم اوکړو | اوهرکله

سُقِطَ فِيْٓ اَيْدِيْهِمْ وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوْا ۙ

اوغورزولې شوه ښپیمانی|په لاسونو دهغوی کښې |اووې لیدل| چې بیشکه هغوی| ګمراهه شوی دی

دوی خپل لاسونه اومروړل| ....او وې کتل چې دوی ګمراه شوی دی

قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُوْنَنَّ

نووې وئیل|که چرې|اونه کړورحم په مونږ باندې|رب زمونږه|اووې نه ښښلو مونږه|نوخامخابه شو مونږ

نووې وئیل که الله جل جلاله راباندې رحم اونه کړی| او مونږ ته معافی اونکړی |..............نومونږ به

Scanned with Ca

مِنَ الْخٰسِرِيْنَ
دنقصان موندونکونه ا
خواه مخواه د نقصان کوؤنکو نه شو ا

قوله تعالى: وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوْسٰى مِنْۢ بَعْدِهٖ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهٗ خُوَارٌ

دسامري تيارکړې شوې سخی اودهغې حقيقت او نوعيت:-په بني اسرائيلوکښې ګمراه خلقو د سخي عبادت کولو. سامري دهغه کالونه کوم چه دقبطيانونه قرض اخستي وو د هغوی د سرو زرو او سپينو زرو نه ئې يو د سخي په شان جوسه جوړه کړه اود هغې په خيته کښې ئې يو يو موټې هغه خاوره واچوله چه د جبرائيل د اس دپښونه ئې حاصله کړې وه. د دې سخي نه به داسې آواز راوتلولکه د غوا چه وی. دا هر څه دموسی په غيرموجودګئی کښې اوشوچه هغه څه وخت د الله تعالى د ميقات په خاطر کوه طور ته تلې وو. په کوه طور باندې الله تعالى هغه د دې فتنې نه خبرکړو. نو موسى ته خطاب کيږی چه اې موسى! تانه روستو مونږ ستا قوم په ازميښت کښې واچولو يعنی سامري هغوی ګمراه کړل. (۱) مفسرينو په دې باره کښې اختلاف کړې چه آيا هغه د غوښې او وينې جوړ شوې وو او آوازونه ئې کول که هم د سرو زرو وو او صرف په هغه کښې هوا داخله شوې وه اود هغه نه به د غوا په شان آواز راوتلو. وئيلې شي چه د سخي د تياريدو نه پس کله ئې د غوا په شان آوازونه کول نو هغوی به په ګډا د هغې نه چاپيره طواف کولو او په لويه فتنه کښې اخته شو او په خيل مينځ کښې به ئې وئيل چه هم دا دې ستاسو رب اود موسى رب، موسى په هيره کښې پريوتې دې. (۲) ارشاد دې چه آيا هغوی هم دومره خبره باندې نه پوهيږی چه آواز راوباسي نو څه اوشو هغه خو ستاسو د څه خبرې جواب نه شي درکولې اونه تاسو ته څه نقصان دررسولې شي او نه نفع(۳)په دې آيت کښې فرمائې چه نه هغوی سره څه خبره کولې شي او نه د هغوی څه لارخودنه کولې شي. دې د سخي عبادت کونکوته زورنه ورکولې شي چه سخي مو راواخستو ګمراه شوئی. د زمکې او آسمان خالق مو هيرکړو. د هغوی په سترګو باندې د جهالت او ګمراهئ پردې پريوتې دی. لکه څنګه چه حضور فرمائيلی چه د يو څيز محبت انسان ړوند اوکوڼ کړی (۴) اوچه کله دوی په خپل کارباندې پښيمانه شو او په پوهه کښې راغله چه واقعی مونږ ګمراه شوې يو نو وئې وئيل که الله تعالى په مونږ باندې رحم اونه کړی او زمونږ بښنه اونه کړی نو مونږ به ډير په نقصان کښې شو او هلاک به شو. نو هغوی د ګناه اعتراف اوکړو او د الله تعالى په وړاندې ئې زاری منت اوکړو بعضو د ﴿يَرْحَمْنَا﴾ په ځائې باندې (ت)سره ﴿تَرْحَمْنَا﴾ او ﴿وَتَغْفِرْ﴾ لوستلې دې. دغه شان ﴿رَبَّنَا﴾ د فاعل کيدو په ځائې منادی کيږی.

غَضْبَانَ	اِلٰى قَوْمِهٖ	رَجَعَ مُوْسٰى	وَلَمَّا
په غصه	قوم خپل ته	واپس راغې موسى	اوهرکله چې
اوهرکله چې موسى دغصې او غم نه ډک خپل قوم ته واپس راغلو			

(۱) ۲۰/طه: ۸۵.

(۲) ۲۰/طه: ۸۸.

(۳) ايضاً.

(۴) ابوداؤد كتاب الادب باب فی ذم الهوى: ۵۱۳۰، احمد:۱۹۴/۵، مسندالشامين: ۱۴۵۴.

Scanned with Ca

أَسِفًا ۙ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنۢ بَعْدِيٓ ۖ

افسوس کونکی | نووې وئیل | چې بد دې هغه | چې خلیفه کړې دې تاسو زما | روستو زمانه

نود (راتلو سره ئې) اوفرمائیل چې تاسو زما د تلو نه پس ډیر غلط کار کړې دې

أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ ۖ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ

آیا تلوار اوکړه تاسو | دحکم | درب خپل نه | اووې غورزولې | تختې: | اووې نیوۀ | سر

آیا دالله ﷻ دحکم راتلو نه وړاندې موتلوار اوکړه | او دتورات تختې ئې اوغورزولې | اوخپل رور

أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ إِلَيْهِ ۚ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ

درور خپل | چې راکاږې هغه | ځان طرفته | اووئیل هغه | ائې ځویه د مور ابیشکه چې دې خلقو

(هارون ﷺ) ئې د سر د ویښتونه اونیولو | اوځان ته ئې راښکلو | هغه ورته اووئیل چې ائې زما د مور ځویه

اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ

ضعیف کړم زه | اونږدې وه | چې ئې وژلې وې زۀ | پس مۀ | خوشحالوه | په ما باندې

(ماځۀ کولې شو) دې خلقو زما د خبرې پرواه اونۀ کړه | اونږدې وه چې زه ئې قتل کړې وې | نو

الْأَعْدَآءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّٰلِمِينَ ۝ قَالَ رَبِّ

دشمنان | اومۀ شاملوه ما | سره دقوم | ظالمانو | اووئیل موسی | ائې ربه زما

دښمنان راباندې مۀ خوشحالوه | اوظالمانو په ډله کښې مې مۀ شمیره | موسی ﷺ اووئیل ائې ربه!

اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ ۖ وَأَنتَ أَرْحَمُ

معاف کړه ما | او رور زما | او داخل کړه مونږه | په رحمت خپل کښې | او تۀ | زیات رحم کونکې ئې

ما ته بخښش اوکړه | او زما رور ته هم بخښش اوکړه | اومونږ خپل رحمت کښې داخل کړې | اوتۀ د ټولونه زیات

الرَّٰحِمِينَ ۝

درحم کونکو نه |

رحم کونکې یې: |

قوله تعالی:: وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَٰنَ أَسِفًا ۙ

دَموسی ﷺ دَکوه طور نه واپس کیدل د قوم مشرک کیدل اودَ هارون ﷺ نه خفګان:- موسی ﷺ چه کلد الله تعالی سره خبروکولو نه پس خپل قوم ته واپس شو نو ډیر غصه وو او په خفګان او افسوس کښې وو. اوونې وئیل چه مانه پس تاسو د سخی په عبادت کولو سره ډیر خراب کار اوکړو. آیاد الله تعالی عذاب تاسو ډیر زر راغوښتل غواړنې اود الله تعالی دخبرو نه په اخواکولوسره تاسوما زر واپس کول غواړنې خوهم دغه خبره په تقدیرکښې وه. دډیرې سختې غصې نه نې هغه تختنې په زمکه باندې واچولې او رور نې دویښتونه اونیولو اوخپل ځان طرف ته نې راښکلو. وئیلې شي چه داتختنې د زمرد وې یادیاقوتو یادکیږې یادلرګی. ددې واقعې نه دلالت کیږی چه په دغه حدیث باندې کوم چه حضور ﷺ

Scanned with Ca

فرمائيلي (ليس الخبركالمعاينة) يعنی شنيده که بود مانند ديده([1])(يعنى اوريدل كله وى په شان دليدلو) او ظاهرد عبارت سياق دادې چه هغه غصه شواوتختنى ئى د خپل قوم په وړاندې اوغورزولې. دا د سلفو او خلفو ټولو جمهورو قول دې. ابن جرير رحمه الله روايت کړې دې چه دا قول غريب دې د دې سند صحيح نه دی. اکثرو علماؤ وئيلى دی چه دا د ردکولو قابل دې. کيدې شى چه د بعضې اهل کتابو دذخيرې نه قتاده رحمه الله نقل کړې دې او په اهل کتابو کښې خو دروغ تصرف کونکى خبرې جوړونکى او زنديقان ډير دی.د روزر سر ئى اونيولو او راښکلو ئى نو صرف په دې خيال چه خلق د سخى عبادت کولو نه منع کولو کښې هغه کوتاهى کړې او منع کړې ئى نه وو. وئيل چه آيا تا زما د نافرمانئى جراءت کړې. نو هارون عليه السلام اووئيل چه اې زماد مور خوريه زما د ږيرې او سر ويښته پريږده مه راکاږه زما خودا ويره وه چه چرته ته داسې اونه وائې چه زما انتظار دې ولې اونه کړو او په بنى اسرائيلو کښې دې تفرقه واچوله. اې روره دې خلقو خو زما هيڅ پرواه نه کوله ([2]) او زه ئى کمزورې ګڼړلم اونيزدې وه چه زه ئى قتل کړې ووم. ما پورې دښمنان مه خنده وه اوددې ظالمانو نه مامه شميره. زماد مور د خوږ الفاظ ئى په دې وجه اووئيل چه دا الفاظ اثر اوکړى.موسى عليه السلام ته رحم راشى ګنى هغوى خودواړه دمورپلار سکه رونړه وو.

هارون عليه السلام مسئله بيان کړې وه::کله چه موسى عليه السلام باندې د روزر بې ګناهى ثابته شوه نو هارون عليه السلام ئى پريخودو. ارشاد دې چه هارون عليه السلام اول خلقو ته وئيلى وو چه اې خلقو تاسو په فتنه کښې اخته کيږئى ستاسو رب دا سخې نه دې بلکه رحمن دې تاسو ما پسې روان شئى اوزما خبره واورئى ([3]) د دې د پاره خو موسى عليه السلام وئيلى وو چه الهى ما اوزما رورر اوبښه مونږ دواړه ته په خپل رحمت کښې واخله، ته ارحم الراحمين ئې. رسول الله ﷺ فرمائى چه الله تعالى دې په موسى عليه السلام باندې رحم اوکړى. دکتونکى خبره جدا وى او د اوريدونکى خبره جدا وى.الله تعالى خبر ورکړې وو چه تا نه روستو ستا قوم په شرك کښې اخته شوې دې. دې اوريدو سره هغه تختنى نه وې غورزولې او چه کله هغه په خپلو سترګو اوليدل نو د غصې د وجې ئى تختنى اوغورزولې.([4])

غَضَبٌ	سَيَنَالُهُمْ	الْعِجْلَ	اتَّخَذُوا	إِنَّ الَّذِينَ
غضب	ازربه اورسيږى هغوئ ته	سخې	چې نيولې ئې دې	ابيشکه هغه کسان
په غضب کښې ګرفتارشى	هغوئ به ډير زر د الله ﷻ		چا چې ځخې معبود جوړ کړې دې	

الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾	نَجْزِي	وَكَذَٰلِكَ	فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ	وَذِلَّةٌ	مِّن رَّبِّهِمْ
دروغ جوړونکوته	بدله ورکوؤمونږ	اودارنګې	په ژوند د دنيا کښې	او ذلت	درب دهغوئ نه
اوموږ په الله باندې دروغ تړونکو ته هم دغه شان سزا ورکوو			او د دنيا په ژوند کښې به ذليل شى		

وَآمَنُوا	مِن بَعْدِهَا	تَابُوا	ثُمَّ	عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ	وَالَّذِينَ
اوايمان راوړى	روستودهغې نه	توبه اوباسى	بيا	بد عمل	اوهغه کسان چې اوکړى
..........اوايمان ئې راوړو		بيا د هغې نه پس ئې توبه اوويستله			اوچا چې بد عملونه اوکړل

[1]) احمد:۲۷۱/۱وهوصحيح، مسندالبزاز: ۲۰۰، المعجم الكبير: ۱۲٤٥۱، مسندالشهاب: ۱۱۸۲، ابن حبان: ٦۲۱۳، حاكم: ۳۲۱/۲.

[2]) ۲۰/طه: ۹۲، ۹٤.

[3]) ۲۰/طه: ۹۰.

[4]) احمد:۲۷۱/۱ وهوصحيح.

Scanned with Ca

اِنَّ رَبَّكَ	مِنْۢ بَعْدِهَا	لَغَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ
بیشکه رب ستا	روستودهغه توبې نه	خامخابښونکې دی	رحم کونکې دی
نوبیشکه ستارب روستو دهغې نه ښښونکې مهربان دی			

قوله‌تعالی:: ثُمَّ تَابُوْا مِنْۢ بَعْدِهَا وَاٰمَنُوْٓا

دَسخی دَ عبادت نه دَتوبې طریقه:- د سخی دعبادت په سزا کښې د الله تعالی چه کوم غضب په بنی اسرائیلو باندې نازل شو هغه دا وو چه د هغوی توبه ترهغه وخته پورې قبوله نه شوه چه د الله تعالی په حکم باندې یو بل قتل کړی لکه چه په سورة بقره کښې تیر شوی دی چه د الله تعالی په دربارکښې داسې توبه پیش کړئی چه په خپل مینځ کښې یو بل قتل کړئی او الله تعالی هم په دې کښې ستاسو بهتری گڼړی.او چه کله هغوی داسې اوکړل نو د هغوی توبه قبوله شوه هغه خو رب رحیم دې.[1] خو په دنیاکښې هغوی ته ذلت او خواری نصیب شوه. ارشاد دې ﴿وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِيْنَ﴾ او دا ذلت خو د هریو مفتری د پاره د قیامت د ورځې پورې دې.

د بدعتی سزا::سفیان بن عیینه رحمه الله فرمائی چه دغه شان به هر بدعت کونکې ذلیل کیږی. چه څوك بدعت راوباسی هغوی ته به هم دغه سزا ملاویږی.درسول د مخالفت اوبدعت بوج به د هغوی د زړونونه راوځی اودهغوی په اوږو به راپریوځی. حسن بصری رحمه الله فرمائی چه سره د دې چه هغه دنیاوی شان اوشوکت لری خو ذلت او رسوائی د هغه په مخ باندې وریږی. د الله تعالی د طرف نه به ترقیامته پورې دا سزا دروغ تړونکو او د ځان نه خبرې کونکو یعنی افتراکونکو ته ملاویږی. الله تعالی توبه قبلونکې دې. که گناه هرڅنگه ولې نه وی خو الله تعالی د توبې نه پس هغه معاف کوی که کفر شرك شقاق او نفاق ولې نه وی. حکم کیږی چه څوك د گناه نه پس توبه اوکړی او ایمان راوړی نو اې د رحمتونورسول ﷺ ستا رب د هغې نه پس هم ښښونکې او مهربان دې. د ابن مسعود رضی الله عنه نه سوال اوکړې شو د داسې سړی باره کښې چه یوې ښځې سره زنا اوکړی او بیا هغې سره نکاح اوکړی نو د ده باره کښې به څه وی؟ نو د دې آیت تلاوت ئې اوکړو. چه کومو خلقو خراب کارونه اوکړل او بیا ئې توبه اوکړه ایمان ئې راوړو او په نیغه لار شو نو الله تعالی د دې نه پس هم ښښونکې او مهربان دې. عبدالله رضی الله عنه د دې لس ځل تلاوت اوکړو.[2]

وَلَمَّا سَكَتَ	عَنْ مُّوْسَى الْغَضَبُ	اَخَذَ الْاَلْوَاحَ	وَفِيْ نُسْخَتِهَا	هُدًى
اوهرکله چې سړه شوه	دموسی نه غصه	نو راوائې خستې تختې	او د هغې په لیکلې شوی کښې	هدایت
اوهرکله چې دموسی علیه السلام غصه سړه شوه	نوتختې ئې راوچتې کړې	اودهغې په مضامینو کښې دهغه کسانو		

وَّرَحْمَةٌ	لِّلَّذِيْنَ	هُمْ	لِرَبِّهِمْ	يَرْهَبُوْنَ
اورحمت وو	دپاره دهغه کسانو	چې هغوی	د رب خپل نه	ویریږی
دپاره هدایت او رحمت وو کوم چې دخپل رب نه ویریدل				

قوله‌تعالی:: وَفِيْ نُسْخَتِهَا هُدًى

موسی علیه السلام او امت محمدیه ﷺ:- الله تعالی فرمائی چه کله دموسی علیه السلام غصه کمه شوه نو هغه تختې اوچتې کړې کومې چه ئې د سختې غصې په وجه غورزولې وې. داحرکت په بت پرستئی باندې غیرت

[1] احمد: ۲۷۱/۱ وهوصحیح.

[2] الدرالمنثور: ۵۶۶/۳.

Scanned with Ca

او د غصې د وجې نه وو. ارشاد دې چه په دې کښې هدایت او رحمت وو د هغه خلقو د پاره څوك چه د الله تعالی نه ویریدل. اکثر مفسرین وائی چه کله نی هغه اوغورزولې نو ماتې شوې وې بیانې هغه راجمع کړې او هم په دې بنا باندې بعضې سلفو وئیلی دی چه په دې ماتوتختوکښې د هدایت او رحمت احکام درج وو خو په تفصیل سره متعلق احکام ضائع شو. گمان کولې شی چه د اسرائیلی بادشاهانو په خزانوکښې د اسلامی حکومت زمانې پورې دا ټکړې موجود وې. والله اعلم خو په دې خبره باندې دلیل واضح نشته چه غورزولو سره هغه ماتې شوې وې هغه تختئی د جنت د کانړو نه جوړې وې. الله تعالی دومره خبرورکړې دې چه کله نی هغه اوچتې کړې نو په هغې کښې نی هدایت او رحمت اوموندلو. د رهبت معنی کښې خشوع او خضوع ده په دې وجه یې متعدی کړهٔ په لام سره﴿أَخَذَ الْأَلْوَاحَ﴾سره متعلق قتاده رحمه الله فرمائیلی دی چه موسی علیه السلام وئیل اې ربه! چه زه په تختوکښې لیکلې شوې وینم چه یو بهترین امت به وی چه همیشه به ښې خبرې ښائی او د خرابوخبرو نه به منع کول کوی. اې الله تعالی هغه امت به زما امت وی نو الله تعالی اوفرمائیل چه اې موسی علیه السلام! هغه به د احمد ﷺ امت وی. بیا موسی علیه السلام اوفرمائیل چه اې ربه! د دې تختونه د یوداسې امت پته لگی چه د ټولونه به په آخره کښې پیدا کیږی خو جنت ته به د ټولونه اول داخلیږی یا الله هغه دې زما امت وی. الله تعالی اوفرمائیل چه هغه د احمد ﷺ امت دې. بیا موسی علیه السلام اوفرمائیل یا الله د هغه امت قرآن به د هغوی په سینوکښې وی په زړه کښې به گوری او لولی به حالانکه د هغوی نه وړاندې ټولوخلقوبه په خپل قرآن باندې نظر اچولو سره لوستلو په زړه سره به ئی نه لوستلو تردې چه د هغوی قرآن به کله اوچت کړې شو نو بیا به هغوی ته هیڅ هم یاد نه وو او نه به هغوی څه پیژندلې شو. الله تعالی هغوی ته د حفظ داسې طاقت ورکړې چه یو امت ته هم نه دې ورکړې شوې. یا ربه! هغه دې زما امت وی. الله تعالی اوفرمائیل اې موسی علیه السلام! هغه د احمد ﷺ امت دې. بیا موسی علیه السلام اوفرمائیل چه هغه امت به ستا په هر یو کتاب باندې ایمان راوړی او گمراهانو او کافرانو سره به جنگ کوی تردې چه کانړی دجال سره به هم جنگ کوی، الهی هغه دې زما امت وی نو الله تعالی ارشاد اوفرمائیلو هغه به د احمد ﷺ امت وی. بیا موسی علیه السلام عرض اوکړو چه اې الله په دې تختوکښې د یو داسې امت ذکر دې چه هغوی به خپلې منختې اوصدقې په خپله په خپل مینځ کښې خوری حالانکه د دې امت نه د وړاندینو امتونوبه څه حال وی که هغوی به څه صدقه یا منخته پیش کړی او هغه قبوله شی نو الله تعالی به یو اور راولیگی او هغه اور به هغه اوخوری اوکه نه قبلیږی نو رد کولې به شی نوبیا به هم هغوی هغه نه خوری بلکه ځناور او مرغنی وغیره به راځی او هغه به خوری. او الله تعالی به د هغوی صدقې د هغوی د مالدارانونه اخلی او د هغوی غریبانانو ته به ئی ورکوی. نو موسی علیه السلام وئیل چه اې ربه دغه زما امت کړې نو الله تعالی اوفرمائیل هغه به د احمد ﷺ امت وی. بیا ئی اووئیل اې ربه! زه په دې تختوکښې وینم که هغوی د څه نیکئی اراده هم اوکړی او په عمل کښې هغه کار رانه ولې نو بیا به هم د یو ثواب حقدار وی او که په عمل کښې راولی نو لس حصې ثواب به ورته ملاویږی بلکه تر اووه سوو پورې هغه وئیل چه اې الله هغه دې زما امت وی نو الله تعالی اوفرمائیل چه هغه به د احمد ﷺ امت وی. بیا ئی اوفرمائیل چه په دې تختو کښې دی چه هغوی به د نورو شفاعت هم کوی او د نورو طرف نه به هم د هغوی شفاعت وی. ونی وئیل اې الله هغه به زما امت وی نو الله تعالی اوفرمائیل نه، دا به د احمد ﷺ امت وی. قتاده رحمه الله فرمائی چه موسی علیه السلام بیا تختئی کیخودې او وئی وئیل اې ربه! ما د دغه احمد ﷺ د امت نه جوړ کړه.

وَاخْتَارَ مُوسٰی	قَوْمَهٗ	سَبْعِيْنَ	رَجُلًا	لِّمِيْقَاتِنَا	فَلَمَّا
اوخوښ کړل موسی	دقوم خپل نه	اویا	سړی	دپاره دمقررشوی وخت زمونږه	پس هر کله چې
او خوښ کړل موسی علیه السلام د خپل قوم نه اویا کسان				چې زمونږ مقرري (نیټې) ته راشي	بیا چې کله

Scanned with Ca

أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم

اونیول هغوئ | زلزلې | اوونیل هغه | ائې ربه زما | که خوښه وه ستا | نوهلاک کړې به وو تا دوئ

هغوئ باندې زلزله راغله | نوموسى ﷺ اوونیل چې ائې زماربه! که تا غوښتلې | نودوئ

مِّن قَبْلُ وَإِيَّايَ ۖ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ

مخکښې ددې نه | اوخاص زهٔ هم | آیاتهٔ هلاکوې مونږه | په هغه کار | چې کړېدې | بیوقوفانو

اوزهٔ به دې وړاندې هلاک کړې ووا | آیا مونږ ټول په هغه (جرم) هلاکوې | چې دیوڅوکم عقلودلاسه شوې دې

مِنَّا ۚ إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ ۖ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَاءُ

زمونږه نه | نهٔ دې داکار | مګردې یوازمیښت ستا | ګمراهه کوې تهٔ | په دې سره | هغه څوک | چې غواړې تهٔ

دا خو صرف ستا یو امتحان ووا .... چې څوک دې خوښ شي نو هغه ګمراه کوې

وَتَهْدِي مَن تَشَاءُ ۖ أَنتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا

اوهدایت کوې ته | هغه چاته | چې غواړې تهٔ | تهٔ ئې | سرپرست زمونږ | نو ببښنه اوکړه | مونږ ته

او چې څوک دې خوش شي نو هغه ته هدایت کوې | زمونږ سرپرست خوتهٔ یې | نومونږ معاف کړه

وَارْحَمْنَا ۖ وَأَنتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ (۱۵۵) وَاكْتُبْ لَنَا

اورحم اوکړه په مونږ باندې | اوتهٔ | بهتره | ښښونکې ئې | اواولیکه | دپاره زمونږه

او په مونږباندې رحم اوکړه | بیشکه ته ټولونه زیات معافی کونکې یئ | اوزمونږ دپاره په دې

فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ ۚ

په دې دنیا کښې | نیکی | اوپه آخرت کښې هم | بیشکه | رجوع اوکړه مونږه | تاته |

دنیا کښې هم نیکی او په آخرت کښې هم نیکی اولیکه | مونږ تاته رجوع کړې ده |

قوله تعالى:: فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ

په کوه طورباندې د اویاوکسانو مرګ:- الله تعالى موسى ﷺ ته د اویاؤ کسانو د سړوخوښولو حق ورکړې وو. موسى ﷺ دغه اویا کسان خلق واخستل اود الله تعالى د دعا د پاره ئې بوتلل. خو چه کله هغوی الله تعالى ته دعا اوکړه نو داسې وه چه اې الله تعالى مونږ ته هغه څه راکړې چه تراوسه پورې دې زمونږ نه وړاندې چاته نه وی ورکړې اونه زمونږ نه پس ئې بیا چاته ورکړې. دا خبره د الله تعالى ناخوښه شوه نو هغوی زلزلې راګیرکړل. (1)

کوه طور کښې په بې ادبئ دبنی اسرائیلو هلاکت اود موسى ﷺ دعا:: سدی رحمه الله فرمائی چه الله ﷻ موسى ﷺ ته د دریو سړوسره د راتلو د پاره ونیلې وو چه دسخی په عبادت کولو سره ټول د الله تعالى نه معافی اوغواړی اود دعا د پاره ئې یووخت او مقام مقرر کړو. موسى ﷺ اویا کسان خوښ کړل چه د اعتذار د پاره ئې خان سره بوتلل خو چه کله د وعدې ځائ ته اورسیدل نو ونې ونیل چه اې موسى ﷺ! مونږ خو به تر هغه وخته پورې په تا باندې ایمان نه راوړو ترڅوچه په خپلو سترګو ښکاره الله

(1) الطبری: ۱۳/۱۴۱.

Scanned with Ca

تعالی اووینو(¹) تاخو الله تعالی سره خبرې اوکړې اوس مونږ ته هم الله تعالی اوښایه. د دې په سزاکښې په هغوی باندې تندر راپریوتلو او ټول ئې هلاك کړل. حضرت موسی ﷺ په ژړاکښې پاسیدو او الله تعالی ته ئې داسې ونیل چه یا الله! اوس به زه بنی اسرائیلو ته څه جواب ورکوم دا خو په هغوی کښې ښه خلق وو هغه هم تا مړه کړل. افسوس! یا الله چه زه دې هم دوی سره مړ کړې ووم. (²) موسی ﷺ د بنی اسرائیلو د ښو نه ښه کسان خوښ کړې وو او ونیلې وو چه روان شئې د الله تعالی طرف ته اود خپل باقی قوم د طرف نه الله تعالی ته معذرت پیش کړئې. توبه اوباسئې روژې اونیسئې بدنونه او کپړې پاکې کړئې اوبیا ئې هغوی په مقرر وخت باندې طور سیناء طرف ته بوتلل اودا هر څه د الله تعالی په علم او اجازت سره وو. اوس دا ټول اویا کسان کوم چه د موسی ﷺ په رهنمائی کښې الله تعالی سره د ملاویدلو د پاره راغلې وو ونیل موسی ﷺ الله تعالی سره خو ستا خبرې کیږي دغه خبرې مونږ ته هم واوروه.موسی ﷺ ونیل ښه ده، کله چه موسی ﷺ غرته ورنیزدې شو نو هغه په یوه ډیره گڼه او را اوچته شوې اوریځ کښې دننه پټ شو. غرهم په اوریځ کښې پټ شو.موسی ﷺ په اوریځ کښې راغلو قوم ته ئې اوونیل تاسو هم رانیزدې شئې. موسی ﷺ چه به کله الله تعالی سره کلام کولو د هغه په مخ به یو ډیر پړقیدونکې نور او رڼا وه چه چا به د هغه په مخ د کتلو د پاره نظر نه شو اچولې. په دې وجه دې په حجاب کښې شو او قوم. را نیزدې شو او دې اوریځې ته داخل شو نو په سجده کښې پریوتل او هغوی د موسی ﷺ اود الله تعالی خبرې واوریدې چه الله تعالی موسی ﷺ ته امر ورکوی او نهی کوی چه دا کوه دا مه کوه اوچه دې نه فارغ شو اوریځ اخوا شوه نو موسی ﷺ دې خلقو ته متوجه شو نو هغوی موسی ﷺ ته اوونیل چه مونږ خو به هغه وخت په تا باندې ایمان راوړو چه دغه شان په ښکاره باندې مونږ ته الله تعالی ښکاره کړې.(³) په گستاخئې کښې هغوی تندر راګیرکړل د هغوی روحونه د بدنونونه اووتل او مړه شو. موسی ﷺ چه دا اوکتل نو الله تعالی ته ئې سوال زاری شروع کړه چه اې الله که تا دوی هلاك کولو غوښتل نو دوی سره به دې زه هم هلاك کړې ووم هغوی د بې وقوفئې حرکت اوکړو آیا هغه څوك چې زما شاته دی بنی اسرائیل هلاك کوې.

دهارون ﷺ د وفات قیصه:: د علی ﷺ بن ابی طالب نه روایت دې چه موسی ﷺ هارون ﷺ شبر او شبیر ټول یوځائ د یوغرلمن طرف ته لاړل. هارون ﷺ په یوه غونډئې باندې ولاړوو چه الله تعالی هغه ته مرگ ورکړو. موسی ﷺ بنی اسرائیلو له راغلو نو هغوی د هارون ﷺ تپوس اوکړو. موسی ﷺ ونیل هغه مړ شو. هغوی ونیل چه نه تابه قتل کړې وی هغه خو ډیر نرم مزاج او د ښه خوئې والا سړې وو. موسی ﷺ ونیل چه ښه ده تاسو څه کسان خوښ کړئې نو هغوی اویا کسان غوره کړل نود هارون ﷺ لاش له لاړل او تپوس ئې اوکړو چه هارون ﷺ ته چا قتل کړې؟ د هارون ﷺ نه آواز راغلو چه زه خو چا هم نه یم قتل کړې زه خو په خپل مرگ مړشوې یم. اوس دې خلقو ونیل اې موسی ﷺ مونږ به دې نه پس تانه چرې هم سرکشی نه کوو. سزا ئې دا شوه چه هغوی یو آواز راګیرکړل. موسی ﷺ به ښی او گس طرف ته بې معنې راتاویدلو او ونیل به ئې چه آیا اې الله ته به د دې بې شرمو په خبرو اترو مونږ هلاك کوې.دا ستا ازمینښت دی نو چه څوك غواړې هلاك ئې کړې او چه څوك غواړې نو هدایت ورکړې نو الله تعالی دا ټول راژوندی کړل او هغه ټول ئې انبیاء جوړکړل.

دا ډیر غریب او ناقابل یقین حدیث دې. په راویانوکښې عماره بن عبیده خو بالکل مجهول سړې دې. ابن جریر ﷺ وائی چه په دې وجه په هغوی عذاب نازل شوې وو چه د سخی په عبادت باندې چپ چاپ

(¹) ۲/البقره: ۵۵.
(²) الطبری:۱۴۱/۱۳.
(³) ۲/البقره: ۵۵.

Scanned with Ca

ولاړوو کتلې نی او قوم نې د دې شرك نه نه منع کولو. په دې وجه موسی ﷺ دوی ته د بې وقوفانو نوم ورکړې وو اوونیلې وو چه اې الله دا ستا ازمیښت او امتحان دې. نو د الله تعالی نی داسې حمد اوثنا اوکړه چه دا خو هم ستا د طرف نه امتحان دې او هم ستا حکم چلیږی او ته چه څه غواړې نو هم هغه کیږی. هدایت او ګمراهی خو هم تاسره دې. چاته چه ته لار اوښاینې هغه څوك اړولې نه شی او څوك چه ته ګمراه کړې هغه ته څوك لار خودنه نه شی کولې. ته چه چاته ورکول بندکړې هغه ته هیڅ څوك نه شی ورکولې او چاته چه ته ورکړې هغه نه نی څوك اخستې نه شی. د ملك مالك خو صرف هم ته نې اود حکم حاکم صرف هم ته نې خلق او امر ټول هم ستا د طرف نه دی.

بیا موسی ﷺ دعااوکړه اې الله! ته زمونږ ولی نې مونږ اوبښې او په مونږ باندې رحم اوکړې. ته خیرالغافرین نې. د غَفَرَمعنی ده ډوبول پټول او په ګناه باندې نه راښیول اود غفران سره چه کله رحمت یوځائی شی نودا مطلب دې چه د ښښنې نه پس بیا الله تعالی هغه ته په راتلونکی وخت کښې په ګناه کښې اخته نه کړی. اې الله! مونږ ته په دنیاکښې هم نیکی راکړې او په آخرت کښې هم.د ﴿حَسَنَةً﴾ تفسیرپه سورة بقره کښې تیرشوې دې مونږ توبه کوو او هم ستا طرف ته واپس ګرځیدونکی یو.حضرت علی ﷺ وائی چه د دوی نوم یهود ځکه شو چه هغوی ﴿هُدْنَآاِلَيْكَ ط﴾ ونیلې وو.

قَالَ عَذَابِیٓ	اُصِیْبُ	بِهٖ	مَنْ	اَشَآءُ ج	وَرَحْمَتِیْ	وَسِعَتْ
اوونیل الله عذاب زما	رسوم زهٔ	دغه عذاب	هغه چاته	چې غوارم	اورحمت زما	فراخه دي
الله ورته جواب کښې اوونیل چې دعذاب حال مې دادې	چې چاته ئې اوغواړم	نو هغه ته ئې ورکوم	اوزمارحمت هریو			

كُلَّ شَیْءٍ ط	فَسَاَكْتُبُهَا	لِلَّذِیْنَ	یَتَّقُوْنَ
په هرڅیز باندې	پس زرده چې اولیکم زهٔ دارحمت	دپاره دهغه کسانو	چې ځان ساتي دنافرمانۍ نه
څیز ته شامل دي	.........اوهغه به زهٔ دهغې چا دپاره اولیکم	چې د ګناهونو نه ځان ساتي	

وَیُؤْتُوْنَ	الزَّكٰوةَ	وَالَّذِیْنَ	هُمْ	بِاٰیٰتِنَا	یُؤْمِنُوْنَ ج
اوورکوی	زکاة	اوهغه کسان	چې هغوئ	په آیتونو زمونږه	ایمان راوړی
اوزکوة ورکوی	اوهغه خلق چې زمونږ په آیتونو باندې ایمان راوړی				

قوله تعالی:: وَرَحْمَتِیْ وَسِعَتْ كُلَّ شَیْءٍ ط

د الله تعالی د رحمت فراخوالې:- موسی ﷺ ونیلې وو اې الله دا ستا فتنه او ستا عذاب دې. نو ارشاد کیږی چه عذاب هغه ته ور رسی د چا د پاره چه زما اراده وی چه ده ته عذاب کیدل پکار دی ګنی زما رحمت خو په هر څیز باندې وسیع دې زه چه څنګه غواړم کوم. په هره خبره کښې حکمت او عدل هم زما حق دې. د رحمت والا آیت ډیر عظیم دې او ټولو ته شامل دې. لکه د عرش اوچتونکو فریښتو په ژبه کښې ارشاد کیږی چه اې الله تعالی! ستا رحمت او ستا علم په ټولو حاوی دې.

وائی چه یو اعرابی راغلو اوښه نی کینوله او وئی تړله. بیا ئې حضور ﷺ پسې مونځ اوکړو. د مانځه فارغ شو او خپله اوښه نی پرانسته په هغې باندې سور شو اودا دعائی اوکړه اې الله تعالی! په ما او په حضرت محمد ﷺ باندې خپل رحمت اوکړه اوزمونږ په رحمت کښې هیڅ څوك مه شریکوه. نو حضور ﷺ صحابه کرامو رضي الله عنهم ته اوفرمائیل اوښایئې دې ډیر ګمراه او بې وقوف دې که د ده اوښ؟ تاسو واوریده څه چه ده اوونیل؟ هغوی اوونیل او. حضور ﷺ اوفرمائیل د الله تعالی ډیر وسیع رحمت دې هغه د رحمت سل حصې جوړې کړی دی یوه حصه نی په ټول مخلوق باندې تقسیم کړې. پیریانو

Scanned with Ca

انسانانو او بهائم ټولو ته د دې یوې حصې نه رحمت ملاویږي او باقي یو کم سل (۹۹) حصې ئې د خپل ځان د پاره خاص کړي. اوس تاسو اوښانې چه په دې دواړوکښې څوك ډیر بې وقوف دې. ([1]) الله تعالی د خپل رحمت سل حصې کړي دي په کوموکښې چه صرف یوه حصه دنیا ته راکوزه کړې ده او هم په دې سره مخلوق په یوبل ترس خوري. هم دې سره ځناور خپلو بچو سره نرمي او د رحم سلوك کوي. باقي یوکم سل حصې هم هغه سره دي د کومو اظهار چه به د قیامت په ورځ کیږي ([2]) اود قیامت په ورځ به هم د دې حصې نه او د یوکم سلو حصونه کوم چه مؤخر کړې شوي دي یوځائ کوی به ئې([3])په یو روایت کښې دي چه هم ددې یوې نازل کړې شوې حصه کښې ځناور اومرغئی شامل دي ([4]) په الله تعالی قسم چه د دین په لحاظ باندې فاجر دی، کار کسب او معاش په لحاظ بې وقوف دی هغوی هم په دې کښې شامل دي. د الله ﷻ قسم هغه به هم جنت ته ځي. څوك چه اُور د ګناه په سبب راګیرکړي وي د هغه رحمت به د قیامت په ورځ داسې راخورشي چه ابلیس ته به هم د هغې نه دځه حصې ملاویدلو توقع پیدا شي([5])داحدیث ډیرغریب دې او سعد په دې کښې یو غیرمعروف سړې دې.

د الله ﷻ د رحمت مستحق څوك دي؟ زما د رحمت حقدار به هغه وي څوك چه ما نه ویریږي او پرهیزګاري اختیاروي. لکه چه فرمائي ستاسو رب د خپل ذات د پاره رحمت فرض ګرځولې دې. پرهیزګاري کوي یعنی د شرك اوکبیره ګناهونو نه ځان بچ کوي اوزکوة ورکوي. وئیلې شي چه د زکوة نه مراد د نفوسوزکوة دې یا د مالونو زکوة یا دا دواړه مراد دي ځکه چه دا آیت مکی دې او هغه خلق کوم چه زمونږ آیاتونه مني اود دې تصدیق کوي.

اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ	الرَّسُوْلَ	النَّبِيَّ	الْاُمِّيَّ	الَّذِيْ	يَجِدُوْنَهٗ
هغه کسان چې پیروی کوی	ددې رسول	چې نبی دې	امی دې	هغه رسول اچې مومی هغوئ دهغه	

(دارحمت) هغه څوك (بیامومی)چې ددې پیغمبرچې امی نبی دې تابعداری کوی اوچاذکرچې دوئ خپل ځان سره په

مَكْتُوْبًا	عِنْدَهُمْ	فِي التَّوْرٰىةِ	وَالْاِنْجِيْلِ	يَاْمُرُهُمْ
لیکلې شوې	په نیز خپل	په تورات کښې	اوپه انجیل کښې	اهغه حکم کوی هغوئ ته

تورات او انجیل دواړو کښې لیکلې بیامومی ا ....اوهغه دوئ ته د

بِالْمَعْرُوْفِ	وَيَنْهٰىهُمْ	عَنِ الْمُنْكَرِ	وَيُحِلُّ	لَهُمُ	الطَّيِّبٰتِ
په نیکئ سره	اومنع کوی هغوئ	دبدئ نه	اوحلالوی	دپاره دهغوئ	پاك څیزونه

نیکئ حکم کوی | او بدو کارونونه ئې منع کوی | ....اوپاکیزه څیزونه ورته حلالوی

وَيُحَرِّمُ	عَلَيْهِمُ	الْخَبٰٓئِثَ	وَيَضَعُ	عَنْهُمْ	اِصْرَهُمْ
اوحراموی	په هغوئ باندې	اناپاك څیزونه	اولرې کوی	دهغوئ نه	درانه بارونه دهغوئ

اوپلیت څیزونه پرې حراموی | او ددوئ نه (دعبادتونو) درانه بوجونه لرې کوی

[1] ابوداؤد كتاب الادب باب من ليست له غيبه: ٤٨٨٥.
[2] صحيح مسلم: كتاب التوبه باب في سعه رحمه الله تعالى وانها تغلب غضبه: ٢٧٥٢، احمد: ٤٣٩/٥، ابن حبان: ٦١٤٦، طبراني: ٦١٢٦.
[3] احمد: ٢/٥٥-٥٦ وسنده حسن.
[4] ابن ماجه كتاب الزهد باب مايرجى من رحمه الله يوم القيامه: ٤٢٩٤وهو صحيح، احمد: ٥٥/٣،مسند ابي يعلى: ١٠٩٨.
[5] المعجم الكبير: ٣٠٢٢، مجمع الزوائد: ٢١٦/١٠.

Scanned with Ca

وَالْاَغْلٰلَ | الَّتِيْ | كَانَتْ عَلَيْهِمْ ط | فَالَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | بِهٖ

اوبنديزونه | هغه | چې وؤ په هغوئ | نوهغه كسان | چې ايمان راوړي | په هغه باندې

اوطوقونه ترې پرانيزي كوم چه په دوى باندې ووا............نو څوک چې دهٔ باندې ايمان راوړي

وَعَزَّرُوْهُ | وَنَصَرُوْهُ | وَاتَّبَعُوا | النُّوْرَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ

اوحمايت اوكړي دهغه | اوامداد اوكړي دهغه | اوپيروى اوكړي هغوئ | د نور | هغه | چې نازل كړې شوې دي

اود دهٔ (محمد) حمايت او مدد اوكړي | اوپه هغه رڼا (قرآن) پسې روان شي چې هغه سره نازله شوې ده

مَعَهٗٓ لا | اُولٰٓئِكَ | هُمُ | الْمُفْلِحُوْنَ ع

دهغه سره | دا كسان چې دي | هم دوئ | خلاصې موندونكي دي |

نو هم دغه كسان كامياب دي|

قوله تعالى: اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ

دحضرت محمدﷺ په رسالت باندې ايمان راوړلونه بغير اخروى خلاصې ممكن نه دې:- كوم خلق چه د نبى امى تابعدارى كوى او مسلمانيږى هغوى ته د دې پيش ګوئيې علم دې كوم چه د هغوى په كتابونو تورات او انجيل كښې د نبى امى متعلق ليكلى دى. د انبياؤ په كتابونوكښې د نبى اكرم ﷺ صفت ذكر دې. چا چه خپلو خپلو امتونوته د هغوىﷺ د بعثت زيرې وركړې دې اود هغوىﷺ د مذهب اختيارولو هدايت ئې كړې دې. د هغوى علماء او راهبان دا څيز پيژني.

دمرګ په وخت كښې د يو يهودى ځوان ايمان راوړل:-په مسند احمد كښې دى چه يو بانډچى بيان كړې دې چه دنبى اكرم ﷺ په زمانه كښې دپينو خرڅولو د پاره مدينې ته لاړم. د خرڅون د اوزګاريدونه پس ما وونيل چه څه هغه (محمدﷺ) سره به هم ملاؤشو اود هغوى نه به څه خبرې واورم. ما اوكتل چه حضورﷺ حضرت ابوبكرﷺ او حضرت عمر ﷺ سره روان دې زه هم وروسې شوم. دا دريواړه د يو يهودى كورته اورسيدل چه په تورات باندې پوهيدلو. د هغه ځوى ځوان ښائسته وو او مرګ ته نيزدې وو.هغه سره خواكې كيناستلو تورات ئې لوستلو. حضورﷺ دې يهودى سره خبرې كولې اوونې وئيل چه ستا دې د تورات د نازلونكى په ذات باندې قسم وى چه ربښتيا اووايه په دې كښې زما ذكر او زما د بعثت خبر هم شته كه نه. هغه سر اوخوزولو چه نه، نود هغه يهودى مرګ ته نيزدې ځوان ځوئى اوونيل چه دتورات په نازل كونكى ذات قسم چه مونږ په خپلو كتابونوكښې ستاسوﷺ صفت او د بعثت خبرې ګورواو ګواهى وركوم چه تاسو ﷺ دالله تعالى رسول يئې.كله چه هغه مړشو نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل دې مسلمان دې دا يهوديان د دې ځائ نه اخواكړئي بيا رسول الله ﷺ دهغه د كفن او مونځ انتظام اوكړو(۱) دا حديث جيد او قوى دې او په صحيح بخارى كښې د حضرت انسﷺ نه روايت شوې دې.

هرقل بادشاه ته د اسلام دعوت وركولو تفصيلى قصه:: د هشام بن العاص ﷺ نه روايت دې چه هرقل د روم بادشاه له د اسلام د تبليغ د پاره زه او يو بل سړې اوليګلې شو. مونږ لاړو او غوطه او دمشق پورې اورسيدودجبله بن ايهم الغسانى محل ته اورسيدو.هغه صاحب تخت وو. مونږ له ئې يو سفير راوليګلو چه خبره اوكړى چه هغوى څه وائي. مونږ وئيل چه مونږ تاسره خبره نه كوو.مونږ بادشاه سره خبرې كولو له راليګلې شوې يو.كه هغه راؤغوښتو نو هغه سره به خبره كوو. زمونږ تاسره هيڅ وينا

(۱) احمد:۴۱۱/۵، صحيح مسلم: ۱۳۵۶، ابوداؤد: ۳۰۹۵، احمد:۳۸۰/۳.

Scanned with Ca

ښته. هغه لاړو بادشاه ته نی خبر ورکړو. هغه راوغوښتلو او ونی وئیل چه وانې څه خبره ده. هشام بن العاص ﷺ هغه سره خبرې اترې اوکړې او د اسلام دعوت نی ورکړو. هغه تورې کپړې اغوستې وې نو هشام اووئیل دا تورې کپړې دې ولې اغوستی دی؟ هغه اووئیل چه ما قسم خوړلې چه دا تورې کپړې به هله اوباسم ترکومې چه تاسو خلق د شام نه اونه باسم. مونږ اووئیل چه په الله تعالی قسم مونږ دا تخت تانه اخستونکې یو اود ملك اعظم ملك به هم ان شاء الله زمونږ په قبضه کښې راشی. زمونږ نبی کریم ﷺ د دې زیرې ورکړې دې. هغه وئیل چه تاسو هغه خلق نه یې. هغه به داسې خلق وی چه د ورځې به روژه ساتی اود شپې مونځونه کوی. تاسو اوښایئې ستاسو روژه څنګه وی. مونږ پوره شان سره بیان کړه نود هغه مخ داسې شو لکه چه توروالې پرې اومړلې شی. هغه اووئیل ښه ده بادشاه سره ملاؤ شئی او مونږ سره نی یو رهبر کړو. مونږ د هغه په لارخودنې سره لاړو او چه کله مونږ ښار ته نیزدې اورسیدو نو زمونږ رهبر مونږ ته اووئیل چه تاسو د دې سورلو او اوښانو سره په ښارکښې نه شئی داخلیدې. که تاسو غواړئی نو مونږ به تاسو له اسونه او قچرې راواوغواړو. مونږ اووئیل چه په الله تعالی قسم مونږ خو به هم په دې سوریږو. هغه بادشاه ته اولیکل چه دا خلق په نورو سورلوباندې د سوریدونه انکاریان دی. بادشاه هم په اوښوباندې د سوریدو اجازت ورکړو. مونږ خپلې تورې زوړند کړې د بادشاه محل ته اورسیدو او خپلې سورلئی موهلته کینولې. بادشاه دخپل محل دبالاخانې نه مونږته کتل. مونږ کوزیدو سره اووئیل ﴿لا اله الا الله والله اکبر﴾ الله تعالی ته پته ده چه زمونږ د تکبیر په آواز باندې ټول محل اولړزیدو لکه چه سیلئی هغه خوزولې وی. بادشاه اووئیل چه تاسو له د خپل دین داسې مظاهره نه وو کول پکار بیائې مونږ راوغوښتو. مونږ دربارته داخل شو او هغه په خپل د ناستې په ځانی باندې ناست وو. پوپ پادری اودسلطنت مشران هغه سره چاپیره ناست وو. دهغه د مجلس هرڅیز سور وو. ټول ماحول سور، د هغه کپړې هم سرې مونږ هغه ته نیزدې شو نو هغه اوخندل او ونی وئیل چه تاسو په خپل مینځ کښې څنګه سلام کوئې نو ماته مو هغه شان ولې اونه کړو؟ هغه سره یو فصیح الکلام عربی پیژندونکې ترجمان موجود وو. مونږ د هغه په ذریعه دا اووئیل جه مونږ په خپل مینځ کښې کوم سلام وایو هغه ستاد پاره سزا وار دې او تاته چه کومه طریقه باندې ادب او سلام دې هغه زمونږ د پاره سزا وارنه دې چه د تعظیم اوسلام او کلام هغه طریقه مونږ ستا دپاره اوکړو. هغه اووئیل چه ستاسو خپل مینځ کښې سلام څنګه وی؟ مونږ وئیل ﴿السلام علیك﴾ هغه تپوس اوکړو تاسو خپل بادشاه ته څنګه سلام کوئې؟ مونږ وئیل هغه ته هم داسې. هغه تپوس اوکړو چه هغه څنګه جواب درکوی مونږ وئیل چه هغه هم دغه الفاظ وئیلو سره جواب راکوی. هغه تپوس اوکړو چه ستاسو امتیازی نعره کومه ده. مونږ وئیل ﴿لااله الاالله والله اکبر﴾ کله چه مونږ په اوچت آواز سره دا اووئیل نو ټول محل اولړزیدو. تردې چه هغه اوویریدلو او سر نی اوچت کړو چه چت خو نه راپریوزی. هغه اووئیل چه تاسو خو دا کلمه اووئیله چه دې سره خو دا مکان اوخوزیدو. کله چه تاسو په خپل کورکښې وائې نو ستاسو کورونه هم خوزیږی؟ مونږ وئیل چه نه. مونږ بغیر ستاد محل نه داسې کله هم نه دی لیدلی. هغه اووئیل چه څومره به ښه وه چه کله تاسو دانعره لګوله او ستاسو هر څیز لړزیدلو اود دې نعرې په وهلو سره زما نیم ملك ماتې خوړلو او نیم پاتې کیدلو. مونږ تپوس اوکړو داسې ولې؟ هغه اووئیل چه دا آسان دی د دې خبرې نه چه امرنبوت قائم شی. بیائې زمونږنه د راتلو د مقصد تپوس اوکړو. مونږ خپل مقصد تبلیغ اوخودلو. تپوس نی اوکړو ستاسو مونځ روژه څنګه وی؟ مونږ ورته اوخودل. هغه مونږ اوس رخصت کړو. مونږ نی په مهمان خانه کښې حصار کړو اوزمونږ میلمستیا نی اوکړه. مونږ هلته درې ورځې حصار شو.

د هرقتل ترجمان صحابه کرامو ﷺ ته مختلف تصویرونه اوخودل: بیائې مونږ یوه شپه راوغوښتو. مونږ لاړو بیائې زمونږنه تپوس اوکړوبیا مونږ خپل مقصد سردوباره کړو. اوس هغه یو ډیرلوئ څیز دسرو

Scanned with Ca

سپينونه پيئلې شوې راوغوښتو. په هغې کښې ورې ورې خانې جوړې شوې وې او په هغې کښې دروازې وې. هغه د يوډبې تاله کولا وُکړه اود هغې نه نې يوه توره ريښمي کپړه راوويستله او په هغې کښې يوسور تصويرجوړشوې وو. يودسړې تصوير وو چه دهغه لوئ لوئ سترګې وې.پېر پټونونه، اوږده او ګنړه ږيره، د سر ويښته په دوو حصوکښې ډير ښائسته او اوږده اوږده وو. وئيل آيا دا پيژنئ مونږ وئيل نه. هغه وئيل دا آدم ؑ دې د هغه په بدن باندې ډير ويښته وو. بيائې د يو بل ډبې تاله کولاؤ کړه د هغې نه نې هم.يوه توره ريښمي کپړه رااوويسه. په هغې کښې د يو سپين رنګ د سړي تصوير جوړشوې وو. ګورګوتې ويښته،سرې سترګې لوئې سر ښائسته ږيره وئيل دا نوح ؑ دې. بيائې ديوبل ډبې نه بل تصوير رااوويستلو.ډير زيات سپين رنګ نې وو، ښائسته غوندې سترګې کولاؤ تندې اود سپين رنګ تصوير وو. سپينه ږيره نې وه، خندنې صورت نې وو، وئيل پيژنئ.داڅوک دې؟ دا ابراهيم ؑ دې. بيائې يوه بله ډبه کولاؤکړه يو روښانه اود سپين رنګ تصوير وو او هغه د محمد ﷺ وو تپوس نې اوکړو دا پيژنئ مونږ وئيل او دا محمد ﷺ دې. د تصوير په ليدو په مونږ باندې ږړيدل شروع شو. هغه وئيل الله تعالى ته معلومه ده چه هم دا محمد ﷺ دې. بيا هغه اودريدو بيا کيناستو او وئي وئيل چه د الله تعالى قسم دا هم هغه دې؟ مونږ وئيل چه اوهم هغه دې. ددې تصوير په کتو سره ته هم دا اوګنړه چه هم حضور ﷺ دې کتلې دې. بيا نې څه وخت پورې دې تصوير ته کتل بيائې اووئيل دا آخرى ډبه وه خو مادا د ټولونه په آخره کښې د خودلو په ځائ نورې ډبې پريخودې او په مينځ کښې مې دا اوخودلو چه ستاسو د صداقت امتحان اوکړم. بيائې يو بل تصوير چه غنم رنګې اونرم صوت وو، ګورګوتې ويښته، ډوبې سترګې،تيز نظر، د غصې نه ډک مخ، اينختې غاښونه، پيړې شوندې وئيل دا د موسى ؑ تصوير دې. دې سره نزدې يو بل تصوير وو چه په شکل او صورت کښې د دې په شان وو خودا چه په ويښتوکښې تيل لګولې ګمنزه شوې، کولاؤ تندې غټې سترګې وئيل دا هارون بن عمران دې. بيا د يو بل ډبې نه بل تصوير راښکاره کړو غنم رنګې، برابر قامت، د نيغو ويښتووالا.د مخ نه نې غم غصه ښکاره وه، دا لوط ؑ دې.بيا نې يو د سپين رنګ ريښمي کپړه کولاؤکړه يوپړقيدونکې رنګ والا سړې د کوم قد چه اوږد نه وو واړه شان اننګې وو ښائسته مخ نې وو وئيل دا حضرت اسحاق ؑ دې. بيا نې يوه بله دروازه کولاؤ کړه دهغې نه نې سپينه ريښمي کپړه رااوويتسه مونږ ته نې اوخودله دهغه شکل دحضرت اسحاق ؑ سره ډير يوشان وو خود هغه په شونډه باندې تورداغ وو. وئيل دا يعقوب ؑ دې. بيائې په يوه توره کپړه کښې تصوير اوخودلو. سپين رنګ ډير ښائسته مخ په مخ باندې د نوراخلاص او خشوع آثار ښکاره وو، رنګ نې سوربخن ،وئيل دا اسماعيل ؑ دې. بيا نې ديو ډبې نه سپينه کپړه بهر کړه په کومه کښې چه د آدم ؑ د تصوير په شان وو په مخ باندې نمر پړقيدلو وئيل دا يوسف ؑ دې. بيا نې يوبل تصوير رااوويستلو سور رنګ، ډکې پنډنى غټې سترګې لويه خيټه وړوکې قد توره آويزان، وئيل دا داؤد ؑ دې. بيائې يو بل تصوير رااوويستلو پېر پټونونه، اوږدې پښې، په آس سور وئيل دا سليمان ؑ دې. بيا نې يو بل تصوير رااوويسلو خوان توره ږيره ګڼړ ويښته، ښائسته سترګې ښائسته مخ وئيل دا عيسى بن مريم ؑ دې. مونږ اووئيل چه دا تصويرونه تاته د چرته نه ملاؤشوى مونږ ته معلومه ده چه دا تصويرونه خامخا د انبياء عليهم السلام به وى. څکه چه مونږ د خپل نبى ﷺ تصوير هم صحيح اومنلو. بيا نې اووئيل آدم ؑ د الله تعالى نه سوال کړې وو چه زما انبياء اولاد ماته اوښايه نو الله تعالى د دې انبياء کرامو تصويرونه حضرت آدم ؑ ته ورکړل هغه حضرت آدم ؑ په مغربى ملك کښې په حفاظت سره ساتلې وو. ذوالقرنين هغه رااوويستل او دانيال ؑ ته نې حواله کړل. بيا نې وئيل چه زه خو غواړم چه خپل ملك پريږدم او تاسو کښې د يو کمزورى غلام شم او تردې چه ماته مرګ راشي.

اوس نې مونږ رخصت کړو انعام اواکرام نې راکړو دتلو انتظامات نې اوکړل. کله چه مونږ حضرت

Scanned with Ca

ابوبکر صدیق ﷺ له راغلوهغوی ته مو دا واقعه بیان کړه نو د هغه په سترګو کښې اوښکې راغلې او ونې وئیل که الله تعالی هغه ته توفیق ورکړو نو هغه به خامخا داسې کول. بیا ئې اوفرمائیل چه حضورﷺ مونږ ته خبر راکړې چه یهودیان په خپل کتاب کښې د نبی کریم ﷺ صفات بیامومی. (۱)
عطاء بن یسار ﷺ وائی چه عبدالله بن عمروﷺ سره ما ملاقات اوکړو اوپه تورات کښې مې د حضورﷺ متعلق د پیشن ګوئې باره کښې ترینه تپوس اوکړو نو ونې وئیل چه اوپه الله تعالی قسم په تورات کښې دحضورﷺ هم داسې ذکر دې لکه څنګه چه په قرآن کښې دې چه اې نبی مونږ ته د امت ګواه جوړکړې اود جنت زیرې ورکونکې او د دوزخ نه ویرونکې او د عوامو خیال ساتونکې جوړ کړې. (۲) ته زما بنده او رسول یئې او ستا نوم متوکل دې. ته نه سختی کونکی یئې او نه سخت زړه یئې. تا به ترهغه وخته پورې الله تعالی نه راغواړې ترکومې چه په غلطه لار تلونکې قوم ته په سیده لار نه کړې. او ترکومې چه هغوی ایمان رانوړې اود هغوی د زړونونه پردې اوچتې نه شی. او سترګې لیدل اوغوږونه اوریدل اونه کړی. بیا د عطاء ﷺ ملاقات حضرت کعب ﷺ سره اوشو نو هم دغه سوال ئې د هغه نه هم اوکړو نو په بیان کښې ئې د یو حرف اختلاف هم بیانه موندلوصرف دې نه علاوه چه په خپله ژبه کښې ﴿غلفا﴾ ئې ﴿غلوفیا﴾ او ﴿صما﴾ ته ﴿صمومیا﴾ او ﴿عمیا﴾ ته ﴿عمومیا﴾ ونیل (۳) او دا جملې ئې زیاتې کړې چه هغوی به په بازار کښې شور شغب نه کوی. هغه د بدئی بدله په بدئی سره نه ورکوی معافی کوی. اود عبدالله ابن عمرﷺ د حدیث ذکر ئې اوکړو بیانې اوونیل چه د سلف په کلام کښې د لفظ توراة اطلاق عموماً د اهل کتابو په کتابونوکیږی او د احادیثو په کتابونوکښې هم څه داسې وارد دی.والله اعلم.

بله قصه::د جبیر بن مطعم ﷺ نه روایت دې چه زه د تجارت په غرض د شام طرف لاړم. چه کله زه د شام ملك ته نیزدې شوم نو اهل کتابونه مې یو سړی سره ملاقات اوشو. هغه تپوس اوکړو چه آیا ستاسو ملك ته څوك سړې نبی راغلی دې؟ ما ونیل چه او. هغه ونیل چه آیا ته د هغه تصویر پیژنې ما ونیل چه او. نو هغه زه یو کور ته بوتلم کوم کښې چه تصویرونه وو خو ما د نبی کریم ﷺ یو تصویر هم اونه لیدو. مونږ په دې خبرو اتروکښې وو چه یوبل سړې راغلو هغه ونیل څه خبره ده؟ مونږ خبر ورکړو نو هغه مونږ خپل کور ته بوتلو. په کورکښې داخلیدو سره ما د نبی کریم ﷺ تصویر اولیدلو او دا هم چه په تصویرکښې یوسړې د نبی کریم ﷺ شاته ولاړ دې. ما ونیل چه دا څوك دې چه د حضورﷺ نه شاته ولاړ دې هغه نی نیولې دې؟ هغه ونیل چه دا نبی خو نه دې خو که د نبی نه روستو نبی وې نو هم دې به وو. د ده نه پس به بل نبی نه راځی خو دې به د نبی جانشین وی.(۴)

دیو پادری قصه::اقرع دحضرت عمرﷺ موذن وائی چه حضرت عمرﷺ زه یو پادری راوستلو د پاره اولیګلم.ما راؤغوښتلو.دهغه نه حضرت عمر ﷺ تپوس اوکړو چه آیا په کتاب کښې ته زما ذکر هم بیاموموې؟ هغه اوونیل چه او په کتاب کښې تاته قرن ونیلې شوې دې. هغه خپله دره راوچته کړه چه قرن څه خبره ده؟ هغه اوونیل دې نه مراد دې کلك سړې سخت امیر. بیا حضرت عمرﷺ تپوس اوکړو بیا ده مانه پس؟هغه اوونیل ستا جانشین به یو صالح سړې وی خو هغه به خپلوانو ته ډیره ترجیح ورکوی نو حضرت عمرﷺ اوفرمائیل چه الله تعالی دې په حضرت عثمان ﷺ باندې رحم اوکړی. دریم خل نی اوونیل بیا نی اوفرمائیل دې نه پس به څوك وی؟ هغه اوونیل د اوسپنې د یارې په شان یو

(۱) دلائل النبوه: ۱/۳۸۵، ۳۹۰.
(۲) ۳۳/الاحزاب: ۴۵.
(۳) صحیح بخاری کتاب البیوع باب کراهیه السخب فی السوق:۲۱۲۵، ۴۸۳۸.
(۴) المعجم الکبیر:۱۵۳۷، المعجم الاوسط:۸۲۲۷.

Scanned with Ca

سرې. حضرت عمر ﷺ پوهه شو چه حضرت علی ﷺ مراد دې. هغه خپل سر اوښولو او افسوس ئې اوکړو. هغه وئيل يا اميرالمؤمنين هغه به صالح خليفه وی خو هغه به په هغه وخت کښې خليفه وی چه نوره به ئې د تيکې نه راويستلې وی او وينه به ترې بهيږی (١)

د نبی نبوی ذمه داريانې او دده صفتونه:: د الله تعالی ارشاد دې چه نبی د نيکو خبرو حکم ورکوی او د بدو خبرو نه منع کوی. دا د رسول الله ﷺ صفت دې چه په تيريوشوو کتابونوکښې درج دې اوواقعی د حضورﷺ هم دغه حال وو چه د خير نه علاوه به ئې بل هيڅ نه وئيل اود هغه خبرې نه به ئې منع کوله کومه چه به د شر وه. د عبدالله بن مسعود ﷺ نه روايت دې چه کله تاسو په قرآن کښې اولولئی ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟﴾ نو غوږ کيږدئی کيدې شی چه څه د خير حکم ورکونکې وی يا د څه شر نه منع کونکې وی. اود ټولو نه اهم څيز د کوم چه الله تعالی حکم ورکړې دې دا چه د الله تعالی سره د څه شريك نه بغير: هغه عبادت کوئی څوك د هغه شريك مه جوړوئی. ټول انبياء کرام هم د دې مقصد لاندې راليګلې شوې وو. لکه څنګه چه د الله تعالی ارشاد دې چه مونږ په هر قوم کښې خپل پيغمبر ليګلې دې چه عبادت صرف هم د الله تعالی کوئې اود بتانو عبادت نه منع شئی.(٢)

دصحيح حديث پاک پيژندګلو:: د ابی اسيدﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيلی چه کله تاسو زما روايت شوې يو حديث واورئی کوم چه ستاسو زړه اومنی ستاسو وينښتان او څرمن په دې سره نرم شی او تاسو دا خبره محسوس کړئی چه دا خبره ستاسو ذهنيت سره نيزدې ده نو يقيناً ستاسو په نسبت به زما ذهنيت دې سره نيزدې وی يعنی هغه زما حديث کيدې شی اوکه پخپله ستاسو زړه د دې نه انکار اوکړی او هغه خبره ستاسو د ذهنيت نه لرې وی نو پوهه شئی چه ستاسو په نسبت زما ذهنيت نه به نوره هم لرې وی او هغه به زما حديث نه وی. (٣) د حضرت علی ﷺ نه روايت دې چه کله ته د رسول الله ﷺ يو حديث واورې نود هغې باره کښې هغه ګمان کوه چه صحيح ګمان وی او کوم چه ډير مبارك وی او ډير پاکيزه وی. (٤) د الله تعالی ارشاد دې چه هغه ستاسو د پاره طيبات حلال کړی دی. لکه بحيره، سائبه، وصيله او حام دا حلال وو خو په زبردستئی سره ئی حرام کړی وو. دې سره ئی په خپل ذات باندې نوره هم تنګی کړې ده او خبائث الله تعالی حرام کړی دی لکه د خنزير غوښه او سود. د خوراك چه کوم څيزونه الله تعالی حرام کړی وو هغه ئی حلال جوړ کړل. الله تعالی هر هغه څيز چه کوم حلال کړې دې د هغې خوراك بدن ته نفع ورکوی اود دين امدادی کيږی. اوکوم چه الله تعالی حرام کړی دی هغه د بدن او دين دواړو د پاره مضر دی. هغه خلق چه عقلی توګه باندې ښه والی او خراب والی باندې پوهيږی هغوی هم د دې آيت نه تمسك کوی. د دې تخيل جواب هم ورکړې شوې دې خو دلته د دې ټولو تفصيلونو محل نه دې اوهم د دې آيت نه ئی حجت قائم کړې دې هغه علماؤ چه څوك دا وائی که د يو څيز د حلال والی او حرام والی حديث نه وی نود حلال او حرام د تللو دا معيار کيدې شی چه دا د افاديت په لحاظ عرب کوم څيز مفيد او طيب ګڼړی اوکوم خبيث او مضر ګڼړی. په دې تخيل کښې هم ډير بحث شوې دې. د الله تعالی ارشاد دې چه هغه بوج کوم چه د خلقو په زړونوکښې وو رسول الله ﷺ هغه سپکوی اود رواج په کومو زنځيرونوکښې چه هغوی راګير وو رسولﷺ هغه اخوا کوی. هغه آسانی ښښنه او معافی راوړلې ده لکه چه حديث دې چه ما آسان او د ګډوډوالی نه پاك دين راوړلې راليګلې

---

(١) ابوداؤدکتاب السنه باب ق الخلفاء:٤٦٥٦وسنده صحيح، مجمع الزوائد:١٤٩/١

(٢) ١٦/النحل:٣٦.

(٣) احمد:٤٢٥/٥وسنده صحيح، مجمع الزوائد:١٤٩/١.

(٤) احمد:١٢٢/١، سنن ابن ماجه: المرقومه، باب تعظيم حديث رسول الله ﷺ: ٢٠، وسنده صحيح ، دارمی: ٥٩٢ د دې سند د بخاری اومسلم په شرط صحيح دې. (الموسوعه الحديثيه: ٢٨٣/٢).

Scanned with Ca

شوي یم.(۱)

دملک سفیر به خنده رویه اوخوش اخلاقه وی::نبی کریمﷺ چه کله حضرت معاذ؄ او ابوموسی اشعری ؄ د یمن امیران جوړکړی اولیګل نو هدایت ئې ورته اوکړو چه ښه مزاج او خنده رویه مخ اوسیږئی چه خلق تاسو نه ویره نه کوی اود هغوی د پاره آسانتی پیدا کړئی سختی مه کوئی چه په خلقو کښې د منلو عادت وی د اختلاف ذهنیت ئې نه وی. (۲)د حضورﷺ صحابی ابو برزه اسلمی ؄ فرمائی چه زه رسول اللهﷺ سره پاتې وم اود هغویﷺ آسانتی ورکولو مې ښه مشاهده کړې ده(۳) په وړاندینو امتونوکښې ډیرې سختنی وې په دې امت هغه احکام نرم کړې شوی دی. د دې د پاره حضورﷺ اوفرمائیل چه الله تعالی زما د امت د زړه په خیالونو اوارادو باندې نیول نه کوی ترکومې چه هغوی په ژبه باندې څه اونه وائی یا څه عمل اونه کړی. (۴) فرمائی زما د امت نه خطا او هیره معاف کړې شوې ده که په هیره وغیره سره ئې څه کړی وی یا د جبر حالت کښې کړی وی نو دا د معافئی قابل ګڼړلی شوی دی.(۵) په دې وجه الله تعالی د دې دعا د غوښتلو هدایت کړې دې. ﴿ اكْتَسَبَتْ ۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ۖ وَاعْفُ عَنَّا ۗ وَاغْفِرْ لَنَا ۗ وَارْحَمْنَا ۚ أَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾

د صحیح مسلم نه ثابت دی چه د دې دعا په ذریعه د الله تعالی نه غوښتلې شی نو په هرسوال باندې الله تعالی فرمائی ښه ده ما درکړو اوما قبول کړو. (۶) د الله تعالی ارشاد دې چه کوم خلق د حضورﷺ عظمت کوی د هغویﷺ د راوړلې شوی دین پیروی کوی هم دغه خلق په دنیا اوآخرت کښې خلاصې موندونکی دی.

قُلْ	يَٰٓأَيُّهَا النَّاسُ	إِنِّي				
اووایه	اې خلقو	بیشکه زه				
چې اې خلقو بیشکه زه						
رَسُولُ اللَّهِ	إِلَيْكُمْ	جَمِيعًا	الَّذِي	لَهُ	مُلْكُ	السَّمَٰوَٰتِ
رالیږلې شوې(پیغمبر)د الله یم	تاسو	تولوته	هغه الله	چې هغه دپاره ده	پادشاهی	د آسمانونو
دالله ﷺ رسول یم	چې تاسوټولو ته راغلې یم		......هغه الله ﷺ چې د آسمانونو او			
وَالْأَرْضِ	لَآ إِلَٰهَ	إِلَّا	هُوَ	يُحْيِۦ	وَيُمِيتُ	
اود زمکې	نشته دې لائق دعبادت	مګر	خاص هم هغه دې	چې ژوندی کول کوی	اومړهٔ کول کوی	
زمکې مالک دې	هغه نه بغیربل څوک دعبادت لایق نشته	هغه ذات ژوندی کول اومړهٔ کول کوی				

(۱) دَ دې تخریج سورة البقرة آیت:۱۸۵ لاندې تیرشوې دې.

(۲) صحیح بخاری کتاب الادب باب قول النبیﷺ(یسروا ولاتعسروا):۶۱۲۴، صحیح مسلم:۱۷۳۴، احمد:۱۳۱/۳، مسندابی یعلی:۴۱۷۲

(۳) صحیح بخاری کتاب العمل فی الصلوه باب اذاانفلتت الدابه فی الصلاه: ۱۲۱۱.

(۴) صحیح بخاری کتاب العتق باب الخطاء والنسیان فی العتاقه والطلاق ونحوه.....:۲۵۲۸، صحیح مسلم:۱۲۷، ترمذی:۱۱۸۳، احمد:۲۵۵/۲، ابن ماجه:۲۰۴۴، ابن حبان: ۴۳۳۴.

(۵) ابن ماجه کتاب الطلاق باب طلاق المکره والناسی:۲۰۴۵ وهوصحیح، بیهقی:۳۵۶/۷.

(۶) صحیح مسلم کتاب الایمان باب تجاوزالله تعالی من حدیث النفس والخواطر بالقل....۱۲۶ ترمذی: ۲۹۹۲، احمد:۲۳۳/۱، ابن حبان:۵۰۶۹.

Scanned with Ca

فَامِنُوْا	بِاللّٰهِ	وَرَسُوْلِهِ	النَّبِيِّ	الْأُمِّيِّ	الَّذِيْ	يُؤْمِنُ
پس ایمان راوړئ	په الله باندې	او په رسول دهغه	چې نبي دې	امي دې	هغه رسول	چې ایمان راوړي

نو تاسو ټول په الله ﷻ باندې ایمان راوړئ؛ او دهغه په امي رسول باندې ایمان راوړئ؛ هغه پیغمبر چې په

بِاللّٰهِ	وَكَلِمٰتِهٖ	وَاتَّبِعُوْهُ	لَعَلَّكُمْ	تَهْتَدُوْنَ ۝
په الله باندې	او په حکمونو دهغه باندې	او پیروي اوکړئ دهغه	دپاره ددې چې تاسو	نیغه لار بیاموئ

الله او په ټولو کلماتو (نورو کتابونو) ئې ایمان راوړې دې او دهغه تابعداري اوکړئ انو هدایت به بیاموئ.

قوله تعالی:: قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا

دَ حضور ﷺ عالم ګیر نبوت:- اې نبي ﷺ! عرب او عجم او د دنیا جهان خلقو ته اووایه چه زه د ټولو طرف ته رسول جوړکړې شوې راغلې یم. دا د حضور ﷺ د شرف او عظمت دلیل دې چه پیغمبري په هغوی ﷺ باندې ختمه شوه او هغه د قیامته پورې د ټولې دنیا پیغمبر دې. او ورته اووایه چه زما او ستاسو په مینځ کښې الله تعالی ګواه دې. تاسو له خبرداري درکولو د پاره ما ته الله تعالی وحي راولیګله.[1] د الله تعالی ارشاد دې چه کوم قوم نبي اونه مني د هغوی ځائ دوزخ دې[2] اوفرمائي چه اهل کتابو او غیر اهل کتابو ټولوته اووایه چه اسلام راوړئ که نه؟ که هغوی اسلام راوړلو نو هدایت به بیاموي ګني ستا کار خو صرف تبلیغ کول دي.[3] د دې مضمون احادیث هم دومره زیات احادیث دي چه شمیرل ئې ګران دي. اود دین اسلام دا خبره خو ټولو ته معلومه ده چه حضور ﷺ ټولې دنیا ته رسول رالیګلې شوې دې.

د ابوبکر صدیق ؓ فضیلت::ابوالدرداء ؓ فرمائي چه د حضرت ابوبکر ؓ او حضرت عمر ؓ په مینځ کښې څه تیزې خبرې اوشوې. ابوبکر ؓ حضرت عمر ؓ خفه کړو. عمر ؓ خفه واپس لاړو. ابوبکر ؓ ته احساس اوشو نو هغه حضرت عمر ؓ پسې د معافئ د پاره لاړو خو عمر ؓ کورته پرینخودو دروازه ئې بند کړه. اوس ابوبکر ؓ رسول الله ﷺ له لاړو. ابودرداء ؓ وائي چه مونږ هم هغه وخت ناست وو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ستاسو دې ملګري لره حضرت عمر ؓ غصه کړې دې خو بیا حضرت عمر ؓ ته هم د صدیق اکبر ؓ کورته په نه پریخودو باندې پښیمانتیا اوشوه. هغه هم حضور ﷺ له راغلو سلام ئې اوکړو کیناستو او واقعه ئې حضور ﷺ ته بیان کړه. حضور ﷺ حضرت عمر ؓ ته غصه شو او حضرت ابوبکر ؓ د دې وینا کولو نه هم پاتې شو چه یا رسول الله ﷺ! زیاتې زما د طرف نه وو خو حضور ﷺ اوفرمائیل چه آیا تاسو خلق زما ملګرې او دوست پریخودل غواړئ. ما تاسو ته وئیلې وو چه زه ستاسو طرف ته رسول جوړکړې رالیګلې شوې یم. تاسو خو وئیل چه دروغ وائې او حضرت ابوبکر ؓ تصدیق کړې وو.[4]

د رسول کریم ﷺ خصوصیات::رسول الله ﷺ په غزوه تبوک کښې د شپې د مانځه د پاره پاسیدو نو د حضور ﷺ بعضې صحابه کرامو د حضور ﷺ حفاظت او نګراني کوله. د مونځ کولو نه پس حضور ﷺ د هغوی طرف ته متوجه شو او وئې فرمائیل چه په نن شپه کښې پنځه څیزونه ماته په خصوصیت سره راکړې شو زما نه وړاندې دا خاص رعایتونه بل پیغمبر ته نه وو ورکړې شوي.(۱) دا چه زه د ټولې

---

[1] ٦/الانعام: ١٩.

[2] ١١/هود: ١٧.

[3] ٣/آل عمران: ٢٠.

[4] صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره الاعراف باب ﴿قل یاایها الناس انی رسول الله الیکم جمیعا...﴾: ٤٦٤٠.

Scanned with Ca

دنيا جهان د خلقو د پاره پيغمبر جوړکړې شوې راليګلې يم اودې نه وړاندې به هر يو رسول صرف د خپل امت طرف ته راتللو(۲) ماته صرف په رعب باندې په دښمن باندې نصرت او امداد حاصليږي سره د دې چه زمونږ اود هغوی په مينځ کښې د يوې مياشتې د مسافت لرې والې وی خو په هغوی باندې زما رعب خور وی(۳)د غنيمت مال زما او زما دامت د پاره حلال کړې شوې دې. زما نه وړاندې د غنيمت مال خوړل ګناه کبيره وه هغه به سوزولې شو(۴) ټوله زمکه زما د پاره پاکه ده او جمات دې. چرته چه د مانځه وخت راغلو هم هغه خاورې سره مسح اوکړه او هم په هغه خاوره باندې مونځ اوکړه. ماته وړاندې به خلقو په خپلو ګرجو کليسو او مندرونوکښې خپل عبادتونه کول. (۵) پنځم څيز دا چه ماته اووئيلې شو چه د يو درخواست اجازت دې اوغواړه. هر نبي اوغوښتل خو ما خپل سوال قيامت ته پريخودو هغه ستاسو دپاره دې او په توحيد باندې قائلو خلقو د پاره دې[1] د دې سند ډير قوی او جيد دې.رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه زما د امت نه يو يهودی يا نصرانی زما د راتلو خبر واوريدو خو په ما ئې ايمان رانوړلو نو جنت ته نه شي تللې[2]دا حديث په صحيح مسلم کښې په يو بل شان هم دې[3] خود ټولو مفهوم هم يو شان دې.

د الله تعالى ارشاد مبارك دې چه د زمکې او آسمان بادشاهت هم د هغه د پاره دې او هم هغه ژوندی کول او مړه کول کوی. حضور ﷺ اوفرمائيل چه کوم ذات زه راوليګلم هغه د هر څيز خالق دې. رب دې مالك دې مړه کول او ژوندی کول هم د هغه په قدرت کښې دی. حکم کيږي چه په الله تعالى باندې اود هغه په نبي باندې ايمان راوړنی. الله تعالى خبر ورکوی چه هغه د الله تعالى رسول دې ستاسو طرف ته راليګلې شوې دې تاسو دهغه تابعداری اوکړنی په هغه باندې ايمان راوړئی هم د دې تاسو سره وعده کړې شوې وه. په تيروشوو کتابونوکښې هم د دوی زيرې وو او په وړاندينوکتابونوکښې هم د نبي امی په الفاظو سره د حضور ﷺ تعريف شوې دې. بيا ارشاد دې چه څوك په ده اود ده په کلماتو باندې ايمان راوړی اود هغه تابعداری اوکړی نو د نيغې لارې طرف ته به هدايت بيامومی.

وَمِنْ قَوْمِ مُوْسٰٓى	اُمَّةٌ	يَّهْدُوْنَ	بِالْحَقِّ	وَبِهٖ
او د قوم د موسى نه	يوه ډله ده	چې لاره ښائي خلقوته	په حقه سره	اوهم په دې حق
اوموسى عليه السلام قوم کښې داسې يوه ډله هم شته	چې دحقې لارې خودنه کوی	او د اوهم په دې حق		
يَعْدِلُوْنَ﴿۱۵۹﴾				
انصاف کوی هغوئ				

قوله تعالى: وَمِنْ قَوْمِ مُوْسٰٓى اُمَّةٌ

په بنیاسرائيلو کښې يوه اله په حق وه.- خبرورکولې شی چه په بنی اسرائيلوکښې داسې خلق هم شته چه د حق خبرې منل کوی د حق رهبری کوی اوعدل او انصاف حق په وړاندې کيخودو سره کوی. لکه چه فرمائي په اهل کتابوکښې هم يوه ډله ده چه د شپې په حصوکښې د الله تعالى د آياتونو تلاوت کوی او مونځونه کوی. اوفرمائي چه بعضې اهل کتاب په الله تعالى باندې ايمان لری. په تا باندې او په هغوی باندې چه څه نازل شوی دی هغه ټول منی. د الله تعالى په وړاندې عاجزی کوی. د نوروأهل کتابو په شان دالله تعالى آياتونه په پيسو باندې نه خرڅوی.دالله تعالى په نيزبه هغوی ته ډيرلوئ اجر

---

[1]) احمد:۳۰۱/۱، مسندالبزاز:۳۴۶۰،وفی الباب احاديث اخرى مغنيه عنه، مجمع الزوائد:۶۵۸/۸.

[2]) احمد:۳۹۸/٤ السنن الكبرى للنسائى:۱۱۲٤۱، مسندالطيالسى:۵۰۹، حليه الاولياء:۳۰۸/٤ وسنده صحيح .

[3]) صحيح مسلم كتاب الايمان باب وجوب الايمان برساله نبينا محمد ﷺ الى جميع الناس ونسخ الملل بملته: ۱۵۳.

Scanned with Ca

ملاویږی. الله تعالی ډیر زر حساب اخستونکې دې. کومو خلقو ته چه دې نه وړاندې مونږ کتاب ورکړې وو هغوی په دې باندې ایمان راوړی او چه کله په هغوی باندې زمونږ آیاتونه تلاوت کولې شی نو وائی چه مونږ په دې ایمان راوړلې دې دا حق کلام دې مونږ اوس هم مسلمانان یودې نه اول هم مسلمانان وو. دوی ته به د دوی د صبر دوه خل اجر ورکولې شی او فرمانی چه چاته کتاب ورکړې شوې دې اود دې د تلاوت حق ادا کوی هم دغه مؤمنان دی. اوفرمانی چه هغه خلق کومو ته چه دې نه وړاندې علم ورکړې شوې وو یعنی کتاب او چه دا کتاب به هغوی ته لوستلې اوروލې شو نو سر لاندې به په سجده کښې پریوتل او په سجده کښې به د هغوی خشوع او خضوع ډیره زیاتیدله. علامه ابن جریر په خپل تفسیر کښې یو عجیبه خبر نقل کړې دې چې بنی اسرائیلو چه کله خپل انبیاء قتل کړل او کفر ئی اختیار کړو نو هغه دولس ډلې وو. په هغوی کښې یوه ډله د باقی یولسو د عقیدونه ویزاره وه. هغوی الله تعالی ته درخواست اوکړو چه اې الله تعالی! په مونږ کښې اوبه هغوی کښې جدائی اوکړې. نو الله تعالی د هغوی د پاره په زمکه کښې یو سرنګ پیدا کړو هغوی په دې کښې روان شو اوتردې چه هم په دې لار د چین ملك ته اوو تل. هلته زمونږ موحد مسلمانان وو چه هم زمونږ د قبلې طرف ته به ئی مخ کولو او مونځ به ئی کولو. بیا ارشاد کیږی چه مونږ د دې نه پس بنی اسرائیلو ته اووئیل چه اوس په زمکه اوسیږئی اوچه کله د آخرت وعده راشی نو مونږ به تاسو حاضر کړو. وائی چه په سرنګ کښې یونیم کال پورې روان وو.

وَقَطَّعۡنٰهُمُ اثۡنَتَیۡ عَشۡرَةَ اَسۡبَاطًا اُمَمًاؕ

| اوبیل بیل کړل مونږه هغوئ | دولس | قبیلې | ډلې ډلې

| او مونږ دوئ دولسو خاندانو کښې جداجدا ډلې جوړې کړې وې

وَاَوۡحَیۡنَاۤ اِلٰی مُوۡسٰۤی اِذِ اسۡتَسۡقٰىهُ قَوۡمُهٗۤ اَنِ اضۡرِبۡ

اووحی اوکړه مونږه | موسی ته | کله چې اوبه اوغوښتلې دهغه نه | قوم دهغه | چې اووهه

اوکوم وخت چې ئې دموسی عليه السلام نه اوبه اوغوښتلې | نو مونږ موسی عليه السلام ته وحی اوکړه | چې

بِّعَصَاكَ الۡحَجَرَۚ فَانۡۢبَجَسَتۡ مِنۡهُ اثۡنَتَا عَشۡرَةَ عَیۡنًاؕ

په همساخپله | دا کاڼې | نو روانې شوې | دهغه کاڼې نه | دولس | چینې

کاڼې په خپله همساباندې اووهه | نودهغې نه دولس چینې روانې شوې ……………

قَدۡ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَّشۡرَبَهُمۡؕ وَظَلَّلۡنَا عَلَیۡهِمُ

په تحقیق سره | پیژندلو | هرې ډلې | اخانې داوبو څښلو خپل | او سیورې کړه مونږه | په هغوئ باندې

هرې یوې ډلې خپل ګودر پیژندلو | اومونږ په دوئ باندې د وریځې سیورې اوکړو

الۡغَمَامَ وَاَنۡزَلۡنَا عَلَیۡهِمُ الۡمَنَّ وَالسَّلۡوٰیؕ كُلُوۡا مِنۡ طَیِّبٰتِ

وریځ | اونازل کړو مونږه | په هغوئ باندې | ترنجبین | اومرزان | خورئ | دپاکو څیزونو نه

او مونږ په دوئ باندې من اوسلوی نازله کړه | (اوورته مو اووئیل) چې تاسو هغه پاک څیزونه خورئ

مَا رَزَقۡنٰكُمۡؕ وَمَا ظَلَمُوۡنَا وَلٰكِنۡ كَانُوۡۤا

هغه | چې درکړې دی مونږ تاسو ته | اونۀ وۀ کړې هغوئ ظلم په مونږ باندې | لیکن | اوۀ هغوئ

چې کوم مو تاسو ته درکړی دی | اودوئ په مونږ هیڅکله زیاتې نۀ وو کړې | خو پخپله ئې

Scanned with Ca

أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾ وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا

په خانونو خپلو | چې ظلم ئې کولو | او کله چې | اوونیلې شو | هغوئ ته | چې اوسئ تاسو

په خپلو خانونو زیاتي کړې ووا .... او کله چې دوئ ته اوونیلې شو چې په دې فلانې

هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا

په دې کلې کښې | اوخورئ | دهغې نه | هرځائې کښې | چې خوښه شي ستاسو | اووايئ

کلې کښې اوسیږئ | اودهغې دفصلونونه پخپله مرضئ خوراک کوئ | ....او

حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ

ښنه اوکړه | او ننوځئ | دې دروازې ته | په حالت دسجدې کښې | اوبه ښنو مونږه | تاسو ته

اوحطة حطة وائې | اودښار دروازې ته سرټیټي داخل شئ | ....نو مونږ به ستاسو

خَطِيئَاتِكُمْ ۚ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا

ګناهونه | ستاسو | زیات به کړو مونږ | نیکان خلق | پس بدله کړه | هغه کسانو | چې ظلم ئې کړې وو

ګناهونه معاف کړو | اونیکانو خلقو سره به ددې نه زیاته مهرباني کوؤ | نوپه دوئ کښې چې

مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا

دهغوئ نه | وینا | چې بدله وه دهغه خبرې نه | چې وئیلې شوې وه | هغوئ ته | نو اولیږو مونږه

څوک ظالمان وو | هغوئ خودلې ټکې په بل ټکې بدل کړو | نومونږ په هغوی باندې

عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

په هغوئ باندې | عذاب | دآسمان نه | په سبب دهغې | چې وؤ هغوئ | چې ظلم ئې کولو

دآسمان نه عذاب نازل کړو | ....دا په دې سبب چې هغوی به ظلم کولو

د دې ټولو ایاتونو تفسیرپه سورة بقره کښې تیرشوې دې.هغه مدنی سورة دې او دا سیاق ایت مکی دې. د دې آیاتونو اود هغه آیاتونو فرق هم مونږ ذکر کړې دې. بیاد بیانولو ضرورت نشته.

وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ

اوتپوس اوکړه دهغوئ نه | دحال دکلې | هغه کلې | چې وؤ | په غاړه | دسمندر | کله چې

اوددوئ نه دهغه کلی(دخلقو) متعلق تپوس اوکړه | چې دسمندرپه غاړه اباد ووا | کله چې به

يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ

دحدنه اوړیدل هغوئ | په ورځ دخالی | کله چې | راتلل به هغوئ ته | میان دهغوئ | په ورځ

هغوئ د خالی په ورځ دحد نه تجاوز کولو | هغوی ته به دخالی په ورځ کبان

سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ ۙ لَا تَأْتِيهِمْ ۚ

دخالی دهغوئ | سرد اوبو ته | اوپه هغه ورځ کښې | چې داخل به نهٔ وؤ هغوئ په خالی کښې | نونهٔ به راتلل هغوئ ته

ښکاره راتلل | ....او چې د خالی ورځ به نه وه نو نهٔ به راتلل

كَذٰلِكَ ۚ	نَبْلُوْهُمْ	بِمَا	كَانُوْا	يَفْسُقُوْنَ ۝
همدارنګې	اوزمانيل مونږ هغوئ	په سبب د هغې	چې وو هغوئ	چې نافرماني به ئې كوله

نو په دې طريقه مونږ د هغوئ امتحان اوكړو | ځكه چې هغوئ ډير نافرمانه خلق وو |

قوله تعالى:: اِذْ يَعْدُوْنَ فِى السَّبْتِ

دَ اصحاب سبت چلول:- دالله تعالى قول دې ﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِيْنَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِى السَّبْتِ﴾ يعنى تاسو هغه خلق پيژنئ چه د خالى د ورځې باره كښې ئې د حدنه زياتې كړې وو. هم د دې آيت په رنړا كښې د دې ځاې د آيت وضاحت كولې شى. الله تعالى خپل نبى ﷺ ته ارشاد فرمائى چه كوم يهوديان تاسو سره دى د هغوى نه دهغه خلقو واقعات معلوم كړئى چاچه د الله تعالى د امرمخالفت اوكړو نود هغوى د سر كشئ ځنګه اچانك سزاوركړې شوه اوهغوى د دې خبرې د بدې نتيجې نه اوويروه چه ستا د صفتونه پټوى. او چه كوم په خپلو كتابونوكښې بياموميږ ځكه چه دا نوريهوديان هم دې عذاب سره مخ نه شى چه د هغوى اسلاف ورسره مخ شوي وو. د دغه كلى نوم ايله وو اودا د بحر قلزم په غاړه واقع وو. او په دې آيت كښې چه د دې كلى والو نه تپوس اوكړئى چه د سمندرغاړې سره اوسيږى. د كوم كلى ذكر چه دې دهغې نوم د حضرت ابن عباس ؓ د وينا مطابق ايله وو كوم چه د مدين او طور په مينځ كښې واقع دې اوداقول هم دې د دې نوم معتادې اوهغه د مدين او عينونا په مينځ كښې دې. د﴿يَعْدُوْنَ﴾ مطلب دې چه هغوى د خالى د ورځې باره كښې د الله تعالى د حكم مخالفت كوى او په هغه ورځ خوبه كبان په آزادئى سره پورته راتلل اوچه كله به د خالى ورځ نه وه نود غاړې اوبوله به هيڅ كله هم نه راتلل.دا مونږ ولې اوكړه؟ صرف د دې د پاره چه د هغوى حكم منلوكښې ازمينښت اوكړو. د ښكار د حرمت والا په ورځ خو به كبان د توقع نه خلاف مخې ته وو او په كومو ورځوكښې چه ښكار حلال وو پټيدل به. دا يو امتحان وو ځكه چه هغوى د الله تعالى د تابعدارئى نه كوتاهى كوله. خو هغه خلقو د الله تعالى حرمت ماتولو د پاره مختلف قسمه حيلې او بهانې لټولې اود ممنوع ارتكاب كولو د پاره د غلوپه دروازه باندې ننوتل غوښتل.حضور ﷺ فرمائيلى دى چه تاسوهغه كارمه كوئى كوم چه يهوديانوكول چه دحيلې سوچ كولو سره ئې حرام حلال كړلو.(١)

وَإِذْ	قَالَتْ
اوهركله چې	اووئيل

او كله چې په هغوئ |

أُمَّةٌ	مِّنْهُمْ	لِمَ	تَعِظُوْنَ	قَوْمًا ۙ	اللّٰهُ	مُهْلِكُهُمْ
يوې ډلې	دهغوئ نه	ولې	نصيحت كوئ تاسو	هغه قوم ته	چې الله	هلاكونكې دهغوئ دې

كښې يوې ډلې اووئيل | چې تاسو داسې خلقو ته ولې نصيحت كوئ اچې الله ﷻ د هغوى هلاكونكې دې

أَوْ مُعَذِّبُهُمْ	عَذَابًا	شَدِيْدًا ؕ	قَالُوْا	مَعْذِرَةً	إِلٰى رَبِّكُمْ
ياعذابونكې دهغوئ دې	په عذاب	سخت سره	اووئيل هغوئ	دپاره دعذر	رب ستاسو ته

يا ورته سخته سزا وركونكې دې | هغوئ ورته اووئيل چې مونږ (داكار) ځكه كوو چې الله ته خپل عذر پيش كړو

(١) دا روايت دَ ابن بطه په وجه سرة ضعيف دې.

وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ۝ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا

او ښائي چې هغوئ اويريږي | پس كله چې | هير كړو هغوئ | هغه | چې نصيحت شوې وو هغوئ ته

او كيدې شي چې هغوئ منع شي | نو هر كله چې هغوئ هغه نصيحتونه هير كړل كوم چه ورته كولې شو

بِهٖٓ أَنجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوٓءِ وَأَخَذْنَا

په هغې سره | نو بچ كړل مونږه | هغه كسان | چې منع كول ئې خلق | د بدئ نه | او او نيول مونږه

نو مونږ هغه خلقو ته نجات وركړو كومو چې به بدئ نه خلق منع كول | او مونږ هغه

الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍۭ بَئِيسٍۭ بِمَا كَانُوا

هغه كسان | چې ظلم ئې كړې وو | په عذاب | سخت سره | په سبب دهغې | چې وو هغوئ

خلق راونيول چې ظلم به ئې كولو | .... او په ناترسه عذاب كښې مو راونيول خكه چې هغوئ به

يَفْسُقُونَ ۝ فَلَمَّا عَتَوْا عَن مَّا نُهُوا عَنْهُ

چې نافرمانى به ئې كوله | نو هر كله چې | سركشي او كړه هغوئ | د هغې نه | چې منع كړې شوى وو | د هغې نه

نافرمانى كوله | بيا چې هغوئ د هغه كارونو نه منع نهٔ شو چې د كومو نه منع كړې شوى وو

قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ۝

او ونيل مونږه | هغوئ ته | شئ | شادو ګان | ذليله

نو مونږ ورته او ونيل چې ذليله شادو ګان شئ | ....

قوله تعالي:: فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهٖٓ

دَ بنى اسرائلو درې ډلې او امربالمعروف ونهى عن المنكر فريضه:- ارشاد كيږي چه دا كلى وال په واقعه كښې دئنه درې قسمه شو. يو خو هغه چه د خالى په ورځ ئې د كبانونيولود پاره حيلې اختياركړې او د ممنوع كار ارتكاب ئې اوكړو. لكه چه په سورة بقره كښې تيرشوى دى. بل هغه خلق وو چا چه دا مرتكبين منع كولو او په دې كاركښې د هغوى نه جدا وو. دريم هغه ډله چه د دې باره كښې بالكل چپ او خاموش وه. نه ئې پخپله داسې كول او نه ئې نور د دې نه منع كول بلكه منع كونكو ته ئې ونيل چه داسې خلقو ته د نصيحت كولو څه فائده كوم چه الله تعالى هلاك كول او عذاب وركول غواړى. تاسو ته معلومه ده چه دا د عذاب مستحق شوى دى اودوى د نصيحت هيڅ اثر نه اخلى. نو هغوى جواب وركوى چه د الله تعالى په نيز خو به مونږ معذوره ګنړلې شو چه ولې مو نه دى بندكړې. خكه چه ښه خبرې خودل اود خرابو خبرونه منع كول پكار دى.

بعضې خلقو د **(معذرة)** په خاې **(معذرة)** په رفع سره لوستلې. يعنى دا معذرت دې او بعضو **(معذرة)** تفسير سره يعنى مونږ د معذرت د پاره هغوى منع كوو او څه عجيبه نه ده چه هغوى د دې نه منع شى او الله تعالى ته توبه اوكړى خو چه هغوى كله د نصيحت د قبلولو نه انكار اوكړو نو چه كومو خلقو دوى د دې بدئى نه منع كول هغوى خو مونږ بچ كړل اودا د ګناه كونكى ظالمان مونږ اونيول او هغوى له مو دردناك عذاب وركړو. دلته د منع كونكو خلاصې او د ګناه كونكوهلاكت اوخودلې شو اود غير ساكتينو خلقو باره كښې سكوت اختياركړې شوې دې. خكه چه بدله هم داسې وركړې كيدې شى څنګه چه عمل وى. په دې وجه هغوى نه د مدح حقدار شو خكه چه د مدح قابل كار ئې نه وو كړې. او

Scanned with Ca

نه د مذمت حقدار شو څکه چه د گناه ارتکاب ئې نه وو کړې. بیا هم دې کښې د امامانو اختلاف دې چه آیادهغوی خلاصې به شوې وی یاهلاکت به ئې شوې وی؟ حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه د خالی په ورځ خو به کبان ډیر راتلل او په نورو ورځوکښې به نه راتلل. په دې حال باندې څه موده تیریدونه پس په هغوی کښې بعضې خلقو به د خالی په ورځ هم کبان نیول نو بعضې خلقو به هغوی ته وئیل چه په دې ورځ خو د کبانوښکار حرام دې. خود هغوی سرکشی قائم وه. او څه خلقو برابر هغوی منع کول نوچه پدې باندې هم څه موده تیره شوه نود منع کونکو یوې ډلې ته خپلوانو اووئیل چه دې کمبختانو ته د منع کولو څه فائده په دوی د الله تعالی عذاب متحقق شوې دې دوی ته ولې نصیحت کونې. دا خلق د منع کونکو په نسبت د الله تعالی په لارکښې ډیر غصه ناك وو. نو منع کونکو اووئیل چه الله تعالی دې مونږ معاف کړی مونږ معذرت کوو. نولکه دا دواړه ډلې د منع کونکو نه وی خو چه کله د الله تعالی عذاب نازل شو نودا دواړه ډلې خو بچ شوې اودا د غلا دروازې والا تختیدونکی سرکش گناهګار خلق بیزوګان جوړکړې شو.

دابن عباس ﷺد ژړا سبب اود اصحاب السبت تفصیلی واقعه::عکرمه ﷺ فرمائی چه زه یوه ورځ حضرت ابن عباس ﷺ له راغلم هغه ژړه غونې شان وو او مصحف ئې په غیږ کښې پروت وو. ما دا خبره اهمه اوګڼله اودهغه خواله ورغلم اوورسره کیناستم او تپوس مې ترې اوکړو تاسو ولې ژاړئې. هغوی اووئیل د قرآن پاك دا پاڼړې مې ژړوی. دسورة اعراف تلاوت ئې کولو وئیل ایله څه ته وائې پوهیږې؟ ما وئیل او، نو هغه وئیل چه په ایله کښې به یهودیان اوسیدل او هغوی ته د خالی په ورځ د کبانو د ښکارممانعت وو.دهغوی د ازمیښت د پاره کبانوته حکم ووچه هغوی دې صرف دخالی په ورځ راوځی. د خالی په ورځ به دریاب د کبانونه ډك وو. تازه مزیدار چاق او ښکلی کبانو به ډیر زیات اوبو د پاسه ټوپونه وهل راوهل. د خالی د ورځې نه علاوه به ډیر په ګرانه ملاویدل. څه ورځې خو دې خلقو د الله تعالی د حکم عظمت اوکړو اود هغې د نیولونه منع وو خو بیا شیطان د هغوی په زړونو کښې دا قیاس واچولو چه ممانعت خو د خالی په ورځ د کبانود خوړلو نه دې اود خالی په ورځ خو کبان نیولې شئې خو خوړلې نه شئې بله ورځ ئې خورئې.دا سوچ دیوې ډلې شو ولې دویمې ډلې وئیل چه نه د خوړلواونیولو دواړونه ممانعت دې. غرض ددې بحث نه پس جمعه راغله نودې خلقوخپلې ښځې او بچی راواخستل او اووتل. د هغوی ښی طرف ته منع کونکې ډله وه چه د هغوی نه جدا پاتې شو او ګس طرف ته بله ډله وه چا چه خاموشی اختیار کړې وه. د ښی طرف والا اووئیل ګورئې مونږ تاسو منع کوو چرته داسې نه وی چه د الله تعالی د عذاب مستحق جوړشئې. د ګس طرف والا وئیل چه دې هلاك کیدونکو اود الله تعالی په عذاب کښې راګیریدونکی قوم ته څه ته نصیحت کوئې دوی چرته منونکی نه دی؟ اصحاب یمین اووئیل الله تعالی دې مونږ معاف کړی په دې وجه ئې مونږ منع کوو چه کیدې شی منع شی. زمونږ خو د زړه خواهش دې چه په عذاب کښې راګیر نه شی که هغوی منع نه شو نو الله تعالی دې معاف کړی. ولې هغه خلق په خطا باندې قائم وو نو هغوی وئیل چه اې د رب دښمنانو آخر تاسو اونه منل. په الله تعالی قسم زمونږ خودا اندیښنه ده چه په تاسو به ورځ هم تیره نه وی چه یا به په زمکه کښې ورخیس کړې شئې او یا به درباندې کاڼړی راووریږی او یا هم داسې څه بل عذاب. دا منع کونکی او چپ پاتې کیدونکی د الله تعالی د عذاب د وجه د ښار نه بهر اووتل او دا ګناهګاران په ښارکښې دننه وو. د ښار د پناه دروازه ئې د دننه نه اولګوله. اوس بهر پاتې کیدونکی سحردفصیل دروازې ته راورسیدل خلق بهر نه وو راوتلی دروازه د دننه نه بند وه ډیره ئې اوټکوله آوازونه ئې ورکړل خو هیڅ جواب ملاؤ نه شو. اوس ئې د فصیل په دیوال باندې پاوړنی اولګوله او وراوختل. څه ګوری چه دا ټول بیزوګان جوړ شوی دی او اوږدې اوږدې لکئې ئې دی. د ښار پناه

دروازه ئې کولاؤ کړه دننه لاړل. دې بيزوګانو خپل خپلوان اوپيژندل خو انسانانو خپلوان بيزوګان اونه پيژندل. دا بيزوګانې به خواته راتلې او د هغوی په پښوکښې به پريوتې نو انسانانو به هغوی ته وئيل چه آيا مونږ به تاسو منع کولې نه نو په سرخوزولو سره به ئې وئيل چه اوبيا حضرت ابن عباس ﷛ دا آيت اولوستلو کله چه هغوی نصيحت اونه منلو نو منع کونکی مونږ بچ کړل او ظالمان مو په عذاب کښې راګير کړل. ابن عباس ﷛ وائی چه منع کونکی خو زه پيژنم چه خلاصې ئې بياموندو خو د نورو باره کښې داسې نه پوهيږم. مصيبت خو هم دا دې چه مونږ هم خلق په ګناه کولو وينو خو هغوی ته هيڅ نه وايو. نو عکرمه ﷛ وائی چه ما اووئيل زه تانه باندې قربان شم دا نور خو هم د دې ګناهګارانونه ډير ناراضه وو اود هغوی مخالفت به ئې کولو او وئيل به ئې چه دې هلاك کيدونکوته به څه نصيحت کوې. دې نه ظاهريږی چه هغوی په عذاب نه شی شريکولې. نو ابن عباس ﷛ خوشحاله شو او ماته ئې دره کپړې په انعام کښې راکړې.([1])ابن جرير فرمائی چه ابن روما ګمان کوی او وائی چه کبان به د خالی په ورځ غاړې ته ډير زيات ښکاره کيدل اوچه کله به ماښام شو نو د بل خالی پورې به نه ښکاريدل. يوه ورځ يو سړی جال پړی او ميخونه يوړل او هلته ئې اولګول يو لوئ کب په هغې کښې د خالی په ورځ اونختلو اود خالی ورځ تيريدو سره چه کله د اتوار شپه راغله نو کب ئې راونيولو او سور ئې کړو او وئې خوړلو. د کب بوئې پسې خلق په منډه راغله د هغه نه ئې تپوس اوکړو خو هغه انکاراوکړو. چه ډير اصرار ئې اوکړو نو وئې وئيل چه هغه د کب يعنی ماهی څرمن مونږ موندلې وه او چه کله دويم خالی راغلو نو بيا ئې داسې اوکړل او د اتوار په شپه ئې هغه سور کړو اووئې خوړلو. خلق د کب خوشبو موندلو باندې بيا راغله تپوس ئې اوکړو نو وئې وئيل چه تاسو هم داسې کوئې چه څنګه زه کوم. هغوی وئيل چه ته څه کوې، نوهغه ورته خپله حيله اوخودله نو نورو خلقو هم په دې حيله باندې عمل شروع کړو. ترڅو چه دا خبره ډيره عامه شوه. د هغوی يو ښار وو هغې ته به ئې ربض وئيل اود دې ښار دروازه به ئې د شپې بندوله.نو په شپه شپه کښې د هغوی شکلونه وران شو اود هغوی د ګاونډ کلی وال چه د هغوی د کلی په خواوشا کښې اوسيدل اوسحر به د کارکسب د پاره ښار ته راتلل نو دروازه بنده وه آوازونه ئې او کړل خو جواب ملاؤ نه شو. په ديوال باندې پاس اوختل چه وئې کتل نو هغوی بيزوګان جوړ شوی وو. نيزدې به راتلل او خپلو خلقو پورې به انختل. په سورة بقره کښې د دې تفصيل مونږ بيان کړې دې هلته کتل کافی دی.

د ساکتينو د هلاکت قول: يوبل قول داهم دې چه چپ پاتې کيدونکی خلق هم په عذاب کښې اخته شو څکه چه دې خلقو به هغوی په سره کولو او خوړلو ليدل خو منع کولې ئې نه صرف يوې ډلې منع کړې وو او ترڅو چه د هغوی دا عمل په عام توګه باندې تقليد کولې شو نو هغه بعضو خلقو وئيل چه ولې دا ظالمان منع کوئې دوی خو سخت عذاب سره مخ کيدونکی دی او مونږ خو د دوی د دې عمل نه سخت ناراضه يو. ابن عباس ﷛ فرمائی چه دا درې ډلې وې او په هغوی کښې صرف منع کونکې ډله بچ شوه باقی دواړه په عذاب کښې راګيرشو. خود عکرمه ﷛ وقول ته لکه چه بيا ابن عباس ﷛ واپس رجوع اوکړه څکه چه هغه ته ئې په انعام کښې حله او لباس ورکړو. نود دې قول نه هغه د رجوع والا قول بهتردې چه چپ پاتې کيدونکی خلقو هم خلاصې بياموندلې وو. اودالله تعالی دقول نه﴿ وَأَخَذۡنَا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ بِعَذَابِۭ بَـِٔيسِۭ ﴾ په دې خبره دلالت کيږی چه د هغوی نه سوا چه کوم دوه قسمه خلق بچ شو نو هغوی ته به خامخا خلاصې ملاؤ شوې وی.

د﴿بَـِٔيسِۭ﴾ معنی ده سخت يا اليم دردناك دا ټولې معنې په خپل مينځ کښې نيزدې دی والله اعلم.د

---

[1]) حاکم:۲/۳۲۲.

Scanned with Ca

﴿خَاسِئِينَ﴾ معنى ده ذليل او خوار.

وَإِذْ | تَأَذَّنَ | رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ | عَلَيْهِمْ | إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن

اوكله چې | خبر وركړو | رب ستا چې خامخا به راليږي | په دوى باندې | دورځې دقيامت پورې | هغه څوك

اوهغه وخت يادكړه چې ستارب دا اعلان اوكړو چې دقيامت ورځې پورې به په دې بنى اسرائيلو داسې

يَسُومُهُمْ | سُوءَ الْعَذَابِ ط | إِنَّ | رَبَّكَ | لَسَرِيعُ

چې رسوى به دوى ته | سخت عذاب | بيشكه | رب ستا | خامخا زر وركونكې دې

خلق مسلط كړم | چه دوى ته به دذلت عذاب وركوى | ....بېشكه ستا رب په سزا وركولو كښې

الْعِقَابِ ج | وَإِنَّهُ | لَغَفُورٌ | رَّحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

دعذاب | اوبيشكه هغه | خامخا بښونكې دې | رحم كونكې دې

ډيرتيز دې | او هغه ذات بښونكې او مهربان دې |.

قوله تعالى:: مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ط

ډيهوديانوپوره تاريخ د ذلت اورسوائې تاريخ دې:- ﴿تَأَذَّنَ﴾په وزن د﴿تفعل﴾ دې داذان نه مشتق دې يعنى حكم ئى وركړو يائې معلومه كړه. په دې آيت كښې دقوت كلام شان دې د دې د پاره د ﴿لَيَبْعَثَنَّ﴾ (ل) دقسم دمعنې قسم فائده وركوى. د دې د پاره د (ل) نه پس هم ﴿يَبْعَثَنَّ﴾ راوړلې شو. د ﴿هم﴾ ضمير د يهوديانو طرف ته دې. يعنى الله تعالى حكم لګولې دې چه په دې يهوديانوباندې به ترقيامته پورې خراب عذاب نازليږى. يعنى د دې د ګناه او مخالفت او په هره خبره كښې د حيلو په سبب به دوى ته د ذلت او حقارت عذاب ملاويږى. وائى چه موسى عليه السلام په دوى باندې د اووه كالو يا ديارلسوكالو پورې خراج لګولې وو. اود ټولونه اول خراج هم هغوى لګولې وو. بيا په دې يهوديانو باندې يونانيانو، كشدانيانو اوكلدانيانو تسلط پاتې وو. بيا د نصرانيانو د غضب لاندې راغلل او هغوى دوى ذليل كول جزيه او خراج ئې ترې اخستلو. اسلام راغلونوحضور اكرم ﷺ په دوى باندې خپله غلبه اوساتله هغوى ذميان وو او جزيه به ئى وركوله. بيا به آخركار دوى د دجال امداديان جوړيږى راوځى به خو مسلمانان به دوى قتل كړى. حضرت عيسى عليه السلام به د دې مقصد د پاره د مسلمانانو ملګرتياكوى او دا هرڅه به قيامت سره نيزدې كيږى.﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ج﴾يعنى الله تعالى د ګناهګارانونه ډير زر بدله اخستونكې دې. خو هغه ډير بښونكې او مهربان دې. څوك چه توبه كوى هغه بښى. دلته هم دغه خبره ده چه د عذاب او رحمت خبرې دواړه په يو ځاى ذكر دې. دې د پاره چه د عذاب نه ويرولو په سبب خلق په اميد كښې اخته نه شى په دې وجه ترغيب او ترهيب دواړه په يوځاىٔ دى دې د پاره چه خلق د ويرې او رجاء په مينځ كښې وى.

وَقَطَّعْنَاهُمْ

| اوجداجداكړل موږ هغوئ

اوموږ دوئ ټول په

فِي الْأَرْضِ | أُمَمًا ج | مِنْهُمُ | الصَّالِحُونَ | وَمِنْهُمْ | دُونَ ذَٰلِكَ ز

په زمكه كښې | دلې دلې | اخينى دهغوئ نه | نيكان دى | اوځينى دهغوئ نه | نۀ دى دغسې

زمكه باندې جداجداكړل | په دوئ كښې څوک نيكان وو او څوک په كښې بل شان وو

وَبَلَوْنٰهُمْ بِالْحَسَنٰتِ وَالسَّيِّاٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۱۶۸﴾

او وامتحان اوکړو مونږ په هغوئ | په ښۀ حالاتوسره | او په بدوحالاتوسره | دپاره ددې چې هغوئ | واپس شي

او په ښۀ او بد (دواړه) کارونو موږې امتحان اوکړو | ددې دپاره چې (نافرمانئ نه) واپس شي

فَخَلَفَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَّرِثُوا الْكِتٰبَ يَاْخُذُوْنَ

نو پاتې شول | روستو دهغوئ نه | نااهله خليفه ګان | چې وارثان شول | دکتاب | چې اخلی هغوئ

بیا دغې نسلونو نه پس داسې نااهله اولاد پاتې شوا او (دالله ﷻ) دکتاب وارثان شول | چې په دې

عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى وَيَقُوْلُوْنَ سَيُغْفَرُ لَنَا ۚ وَاِنْ يَّاْتِهِمْ

فائدې | ددې معمولې دنیا | او وایی | زر ده چې معافی به اوشي مونږ ته | او که راشي هغوئ ته

ددنیامال ومتاع راغونډوی | اودوئ وایی چې امید دې چې معافی به راته اوشي | او که بیاورته

عَرَضٌ مِّثْلُهٗ يَاْخُذُوْهُ ۭ اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِّيْثَاقُ

مال اسباب | په مثل دهغې | نو اخلی هغوئ هغه | آیانۀ ده اخستې شوې | ددوئ نه | وعده

هغه شان مال په لاس ورشی | نو اخلی ئې | آیا ددوی نه په کتاب تورات کښې کلکه

الْكِتٰبِ اَنْ لَّا يَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوْا مَا

دکتاب | چې نۀ به وایی دوئ | په الله | مګرحق | اولوستلی دی دوی پخپله | هغه څه

وعده نۀ وه اخستې شوې | چې دالله په نوم به بغیر دحق نه نور څه نۀ وایي | اودوئ لوستې دی هغه څه

فِيْهِ ۭ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ ۭ

چې په هغې کښې دی | اوکور | آخری | بهتره دې | دپاره دهغه کسانو | چې ویرېږی

چې په هغې کښې لیکلی شوی دی | اودآخرت کور پرهیزګارانو دپاره بهتردې

اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۶۹﴾ وَالَّذِيْنَ يُمَسِّكُوْنَ بِالْكِتٰبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۭ

آیا تاسو عقل نۀ لرئ | اوهغه کسان | چې پابندی کوی | د کتاب | اوقائم ئې کړو مونځ

آیاسو نۀ پوهیږئ | اوخوک چې په کتاب باندې په پابندئ سره عمل کوی | او مونځونه باقاعده کوی

اِنَّا لَا نُضِيْعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِيْنَ ﴿۱۷۰﴾

بیشکه مونږه | نۀ ضائع کوؤ | اجر د نیکانو خلقو |

نومونږ د نیکانو خلقو ثواب نه ضائع کووا

قوله تعالی: يَاْخُذُوْنَ عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى

د یهودیانواونصاراورشوت خواره قاضیان او ججان:- ارشاد کیږی چه الله تعالی بنی اسرائیل ډلې ډلې کولو سره په دنیاکښې خواره کړل. لکه چه فرمائی دې نه پس مونږ بنی اسرائیلو ته اوونیل چه په زمکه باندې اوسیږئی کله چه دآخرت ورځ راشی نومونږ به بیا تاسو ټول راجمع کړو. په دې بنی اسرائیلو کښې ښه خلق هم شته او هغه خلق هم چه ښه نه دی لکه چه پیریانو وئیل چه په مونږ کښې صالح

Scanned with Ca

پیریان هم شته او غیرصالح هم او زمونږ هم مختلف فرقې دي. مونږ هغوی ته د ارام او مزو زمانه موهم ورکړه اود ویرې او مصیبت زمانه هم ورکړه او په دواړه قسمه مو ازمیښت کړل دې د پاره چه هغوی عبرت حاصل کړي او د خرابوکارونونه منع شي. بیا ئې اوفرمائیل چه دې نه پس د هغوی جانشین داسې بې کاره ثابت شو چه د کتاب د وارثانو جوړیدلو باوجود د دې دنیا لړ شان دولت او شان شوکت له ترجیح ورکوی.په دې جانیشنوکښې هیڅ خیرنشته دوی د تورات صرف پخپله د لوستلو وارثان جوړشو او نورته ئې اونه لوستلو. مجاهد ﷺ وائی چه دې نه نصاری مراد دی خو کله دا آیت نور هم عام وو تر دې. نصاری او غیرنصاری ټول حق تول خبره خرڅوی اودې سره دنیاوی ګټه حاصلوی او خپل نفس هسې غولوی چه بیا به توبه اوکړو. خوکه د دې په شان داسې څه بله وجه پیدا شوه نو د مخکې په شان د دنیا په بدله کښې بیا دین خرڅوی. په آیاتونوکښې ئې تحریف اوکړو غلطه مسئله او غلطه فتوی ئې اخودله د دنیاوی د کوم څیز د حاصلولو صورت چه پیدا شو نو بیانې نه حلال نه اوکتل اونه حرام ته وائې خستلو او بیا توبې ته کیناستل. توبه ئې اوویستله د الله تعالی نه ئې بښنه او غوښتله خو چه کله بیاد دنیا څه مال مخې ته راغلو نو بیا ئې قدمونه اولړزیدل. په الله تعالی قسم دا ډیر بې کاره خلق وو. د انبیاء کرامو نه پس هم دغه خلق د تورات او انجیل وارثان وو سره د دې چه الله تعالی په کتاب کښې د هغوی نه وعده هم اخستې وه. او په یو بل ځائ کښې ارشاد کیږی چه د دې خلقو نه پس داسې خراب جانشین راغله چا چه مونځ ضائع کړو اود الله تعالی نه ئې د لرې لرې امیدونه اوترل او خپل نفس ته یې دهوکه ورکړه.(۱) چه کله د دنیا ګټلو موقع راغله نو بیانې هیڅ اونه لیدل او یو څیز هغوی د ګناه د کولو نه منع نه کړل. څه چه ملاؤشو وئې خوړل نه ئې د حلالو پرواه اوکړه او نه د حرامو. د بنی اسرائیلوچه به کوم قاضی وو هغه به رشوت خور وو د هغوی خلقو به دغه رشوت خور اوویستلو او د هغه په ځائ به ئې بل راوستلو هغه ته به دا تاکید کیدلو چه رشوت اخستلو سره فیصله مه کوه. هغه به وعده اوکړو اوچه قاضی او جج به جوړ شو نو په دواړو لاسونوباندې به ئې رشوت راغونډولو او وئیل به ئې چه الله تعالی بښونکې دې. چه کله به نورو په ده باندې اعتراض او پیغورونغیره کولو خو چه کله به دا رشوت خور مړکیدلو یا به معزول کولې شو او هم دغه پیغورکونکې به قاضی جوړکړې شو نو هم دغه سرې به پخپله رشوت اخستلو. د دې د پاره الله تعالی فرمائی چه دنیا دوی له راغله او دوی راغونډول شروع کړل. الله تعالی فرمائی چه آیا په کتاب کښې د دوی نه وعده نه وه اخستې شوې چه د حق خبرې نه علاوه بله خبره الله تعالی طرف ته مه منسوب کوئې. دا وعده ترې اخستې شوې وه چه خلقو ته د حق خبرې تلقین کول اود امر حق نه پټول. خو هغوی دا حکم شاته اوغورزولو اود لږو شان روپو په بدله کښې ئې په آیاتونوکښې تحریف اوکړو یا ئې د هغې غلط مطلب اوویستلو.د هغوی دا ګټه څه خرابه ګټه ده. (۲) هغوی د الله تعالی نه د ګناهونو د بښنې خواهش لری. د بښنې تمنا خو لری خو ګناهونه پریږدی نه، په توبه باندې قائم نه پاتې کیږی. که د الله تعالی نه ویریږئې نو دآخرت کور ستاسو دپاره بهتر دی په دنیاباندې ولې خان ورکونې. آیا دومره شان خبره باندې نه پوهیږی. الله تعالی د ډیر اجر ترغیب ورکوی اود ګناهونو د بدې نتیجې نه ویرول کوی دا د دین خرڅونکو ته لږ شان هم عقل نشته.

د متمکسینو بالکتاب تعریف: بیا الله ﷻ د هغه خلقو تعریف کوی چا چه د الله ﷻ کتاب سره تمسك لرلې دې کوم چه دوی د محمد ﷺ د اتباع طرف ته رابلی او دا څیز دهغوی په کتاب تورات او انجیل کښې درج دې. نوفرمائی چه څوك د الله ﷻ کتاب نیونکی دی. د دې په اوامرواونواهیو باندې عمل

---

(۱) ۱۹/مریم:۵۹.

(۲) ۳/آل عمران: ۱۸۷.

Scanned with Ca

كونكي دي د گناهونونه منع كيدونكي دي مونځونه كونكي دي نومونږ به د هغوی اجرنه ضائع كوو.

وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ
‖اوكله چې | پورته كړومونږه| غر
اوهغه وخت يادكړه چې مونږ غر
فَوْقَهُمْ كَاَنَّهٗ ظُلَّةٌ وَّظَنُّوْٓا اَنَّهٗ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۚ خُذُوْا
دپاسه دهغوئ| لكه چې هغه غر| بوه چترئ وه| اوگمان اوكړو هغوئ چې هغه| راپريوتونكي دې| په هغوئ باندې| اونيسئ
ددوئ دسرونودپاسه داسې اوچت كړو لكه چترئ | اودوئ گمان كولوا چې بس دغه دې راپريوتلو
مَآ اٰتَيْنٰكُمْ بِقُوَّةٍ وَّاذْكُرُوْا مَا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ
هغه| چې دركړې دې مونږ تاسوته |په قوت سره ‖اوياد ساتئ| هغه|چې په دې كتبې دى |دپاره ددې چې
(ورته مواوونيل) چې مونږكوم كتاب دركړې دې |هغه مضبوط اونيسئ‖او چې څه په كتبې دى هغه يادساتئ
تَتَّقُوْنَ ۝
تاسو ځان اوساتئ|
شايد چې دگناهونونه بچ شئ|

قوله تعالى:: وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ

په بنی اسرائيلوغررازوړندول، چه منئی كه نه:- او چه كله مونږ د هغوی په سرونوباندې غر په شان د تنبو رازوړند كړو لكه چه ﴿وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّوْرَ﴾ نه ظاهر دی.دا غرفرښتود هغوی په سرونوباندې راوچت كړې وو.ابن عباس ﷛ فرمائی چه كله ئی حضرت موسی ﷤ پاكې زمكې ته بوتلواودغصې ختميدو نه پس ئی تختئی اوچتې كړې اود تبليغ د فريضې متعلق ئی د الله تعالی حكم هغوی ته واورولو نو په هغوی باندې گران تيرشو او د منلو نه ئی انكاراوكړو. نو الله تعالی د هغوی په سرونوباندې غر رااوچت كړو لكه چه په سرونوباندې چت وی او ملائكو دا نيولې وو او وئيلې كوړئی دا د الله تعالی وحی او د هغه احكام دی په دې كتبې د حلالوحرامو او امر و نهی ذكر دې قبلوئی كه نه؟ هغوی اووئيل چه اووايئې څه احكام دی، كه دا فرائض او حدود آسان وی نو خامخا به ئی قبول كړو. موسی ﷤ وئيل چه هرڅه دی قبول ئی كړئی هغوی وئيل نه تركومې چه مونږ خبرشو چه څه حدود او فرائض دی څنگه ئی قبول كړو. څو ځل دا سوال جواب اوشو.

ديهوديانو په سجده كولو كښې هم دهوكه:: آخر غرته دالله ﷻ حكم اوشو دځپل ځائ نه اوچت شو او آسمان طرفته والوتو اود هغوی په سرونو راخورشو. موسی ﷤ اوفرمائيل چه الله ﷻ څه فرمائی منئی كه نه.كه تورات او ددې احكام نه منئی نوستاسو په سرونوباندې به غر راپريوځی.كله چه هغوی اوكتل چه غر راپريوزی نو په سجده باندې په گس طرف پريوتل او په ښئی ستركه ئی غرته كتل چه راپريوزی خونه. هم دغه وجه ده چه ترننه پورې كله هم يهوديان سجده كوی په خپل گس طرف باندې كوی او وائی چه دا هغه سجده ده چه د عذاب د لرې كولو يادگار دې. حضرت ابوبكر صديق ﷛ فرمائی چه كله موسی ﷤ تختئی غورزولې وې كوم چه د الله ﷻ كتاب دې اود الله ﷻ سره ليكلې وې نود زمكې هر غرهره ونه هر كاڼې اولړزيدو اوبه خوزيدوكښې راغله. هم دغه وجه ده چه كله هر يهودی تورات لولی نوخپل سر خوزوی او تاويږی. لكه چه الله تعالی فرمائی هغوی خپل سر خوزوی. والله اعلم.

Scanned with Ca

وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْۢ بَنِيْٓ اٰدَمَ مِنْ ظُهُوْرِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ

|او کله چي | را اوویستل رب ستا | دبني آدم نه | دشا ګانو دهغوئ نه |اولاد دهغوئ

| اوهغه وخت یاد کړه چي ستا رب دبني آدمو دشا ګانو نه دهغوئ اولاد راویستلو

وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ ۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۭ قَالُوْا

اوګواهان ئې کړل هغوئ |په ځانونوخپلو باندي|آیا نهٔ یم زهٔ| رب ستاسو| اوونیل هغوئ

اوهغوئ ئې په خپلوخانونو ګواهان کړل| اوتپوس ئې تري اوکړو | چي زه ستاسو رب نهٔ یم؟| هغوئ اوونیل

بَلٰى ۚ شَهِدْنَا ۚ اَنْ تَقُوْلُوْا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا

هو(ولي نه) |ګواهي کوؤ مونږ| چي وایئ تاسو | په ورځ دقیامت |چي بیشکه وؤمونږه| ددې نه

یقیناته زمونږ رب یې | مونږ په دې ګواهان یو| دا ځکه چي تاسو دقیامت په ورځ دا اونهٔ وایئ | چي مونږ ددې نه

غٰفِلِيْنَ ۝ اَوْ تَقُوْلُوْٓا اِنَّمَآ اَشْرَكَ اٰبَاۗؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا

ناخبره | یا وایئ | چي بیشکه|شرك کړې وؤ| پلارانو زمونږه| مخکښي |او وؤ مونږه

خبر نهٔ وؤ| یا دا اونهٔ وایئ چي شرک خو اول زمونږ پلارنیکه کړې وو | او مونږ د

ذُرِّيَّةً مِّنْۢ بَعْدِهِمْ ۚ اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُوْنَ ۝

اولاد| روستو دهغوئ نه |آیا تهٔ هلاکوې مونږه | په هغه کار باندې| چي کړې وؤ| غلط کارو خلقو

دهغوئ په نسل کښې روستو راغلو|نو آیا تهٔ مونږ دهغې کارونو په وجه هلاکوې | چي وړاندې باطل پرستو کړی وو

وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ۝

اوهمدارنګې | په تفصیل سره بیانووؤ مونږه | نښې دقدرت | اوددې دپاره| چي واپس راشي دا خلق

داشان مونږ خپلې نښې پیش کوو| دې د پاره چه کیدې شي دوئ (حقې لارې ته) راوګرځي

قوله تعالى:: وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْۢ بَنِيْٓ اٰدَمَ

عالم ارواح او وعده:- د الله تعالى ارشاد دې چه الله تعالى د آدم عليه السلام اولاد د هغه د شانه په روز ازل کښې بهر راوویستو او هغوی په خپلوځانونو باندې پخپله ګواهي ورکړه چه الله تعالى زمونږ رب او مالك دې الله تعالى هم هغه دې بل څوك نه دې. نو هم دغه اعتراف انساني فطرت دې او هم دغه د هغوی جبلت دې. لکه چه اوفرمائیلې شو تاسو خپله ټوله توجو د حق دين طرف ته قائمه ساتئ. الله تعالى هم په دې فطرت باندې د انسان جبلت جوړ کړې دې. الله تعالى چه کوم څيز څنګه پيداکړو هم هغه شان به قايم وی په هغې کښې به هيڅ بدلون نه وی. حضور ﷺ فرمائيلی چه هر پيداکيدونکې او هرمخلوق په خپل فطرت باندې پيدا کيږی([1]) حضور ﷺ فرمائيلی د الله تعالى ارشاد دې چه ما خپل بنديګان د شرك نه اخوا پيداکړی دې خو شيطانان راځی او هغوی د حق دين نه اړوی. او ما چه څه حلال کړی دی هغوی هغه حرام ګڼوی([2]) او په يو روايت کښې دی چه هر پيداکيدونکې هم په دې مذهب اسلام باندې پيدا کيږی خودهغه مور پلار هغه يهودی، نصرانی او مجوسی جوړوی. لکه څنګه چه

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الجنائز باب ماقيل فی اولاد المشرکين: ۱۳۸۵، صحيح مسلم:۲٦۸۷.
[2]) صحيح مسلم کتاب الجنه باب الصفات التی يعرف بها فی الدنيا...:۲۸٦۵، احمد: ٤/۲٦٦.

څناور ښه جوړ پیدا کیږي ایا څوك په کښې غوږ پرې شوې پیداکیږي خود هغوی غوږ پرې کړي او هغه خراب کړي(۱)اسود بن سریع ﷺ فرمائي چه زه نبی کریمﷺ سره په څلوروغزواتوکښې شریك ووم. مجاهدینو کافران قتل کړل اودهغوی بچي ئي راوُنیول. چا په کښې اوونیل یا رسول اللهﷺ! ولې دا د مشرکانو بچي نه دي. حضور ﷺ اوفرمائیل چه په تاسوکښې د ښه نه ښه خلق هم د مشرکانو اولاد دي. یو انسان داسې نه دې چه بغیرد اسلام نه پیداکیږي او هغه هم مسلمان پاتې کیږي اوتردې چه هغه د مور پلار ژبه زده کوی نو مور پلار هغه یهودي یا نصراني جوړوي. (۲)

عالم ارواح کښې د ادم ﷺ نه د اولاد پیدا کولو کیفیت::په احادیثوکښې وارد شوي دي چه د حضرت آدم ﷺ د شا نه اولاد واخستلې شو او هغوی یاخو اصحاب یمین او یا اصحاب شمال جوړکړې شو اود هغوی نه ګواهي واخستې شوه چه هم الله تعالی د هغوی رب دې. د حضرت انس بن مالكﷺ نه روایت دې چه حضورﷺ فرمائیلي چه د قیامت په ورځ به یودوزخي نه تپوس اوکړې شي چه وایه که ټوله زمکه او ددې املاك ټول ستا ملکیت شي او تاته اوونیلې شي چه دا ټول په فدیه کښې ورکولو سره به خلاصي بیامومې؟ نو هغه به وائي چه یقینًا به داسې اوکړم. نو الله تعالی به اوفرمائي چه ما خود دې نه ډیر کم ستانه غوښتنه کړې وه. ما د حضرت آدم ﷺ په ملا کښې تاسو نه وعده اخستې وه چه څوك به زما شریك نه جوړوئي خو تاسو شریکان جوړکړل. (۳)

دا وعده په کوم ځائې کښې اخستې شوې وه::ابن عباسﷺ فرمائي چه په مقام نعمان کښې د عرفې په ورځ د ارواحو نه وعده اخستې وه اود حضرت آدم ﷺ نه د شانه راویستلو سره سرو وړومیږو په شان خواره کړې وو اوهغوی سره داسې خبرې اترې شوې وې.اوښایئې زه ستاسورب نه یم؟ټولو اروحانو اوونیل چه ولې نه ضرور(۴)

د ماشوم نه په قبر کښې سوال و جواب: د حضرت جریرﷺ نه روایت دې چه د ضحاك بن مزاحم ځوئ مړشو چه صرف د شپږو ورځو وو. نو ضحاك ﷺ اوونیل چه اې جابره چه کله ته دې په لحدکښې کیږدې نود ده مخ په قبرکښې کولاؤ کړه ځکه چه دا ماشوم به کینولې شي اود ده نه به سوال جواب هم نه به څوك تپوس کوی او څه تپوس به ترې کوی؟ نو وئي وئیل چه ده نه به د میثاق ازل باره کښې تپوس کولې شي کوم چه د آدمﷺ ملا کښې د روحونونه د بندګئ اقراراخستې شوې وو. ما تپوس اوکړو چه هغه څه اقرار وو؟ وائي چه کله الله تعالی د حضرت آدم ﷺ ملا سره مسح کړل نود هغې نه روحونه راووتل چه د قیامته پورې د آدم ﷺ د نسل نه کیدونکي دي. بیا د هغوی نه وعده واخستې شوه چه عبادت به هم د الله تعالی کوئي او څوك به شریك نه جوړوئي. بیا الله تعالی د دې روحونو د رزق کفیل شو دې نه پس آدم ﷺ د ملا ته هغه بیا واپس کړې شو. ترکومې چه دا اهل میثاق ښه طریقه سره پوره کوی نو ده ته میثاق اول هم فائده ورکولې شي او څوك چه په میثاق آخر کښې مخکې د هغې نه چه د میثاق آخر نوبت راشي او په دنیاکښې ښه ښه کارونه پوره کوی نو پوهیدل پکار دي چه هغه د روز اول میثاق یعنی د ازل په وعده باندې قائم وو چه د فطرت اسلام په بنا باندې

---

۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره الروم باب (لاتبدیل لخلق الله):۴۷۷۵، صحیح مسلم: ۲۶۵۸، ترمذی:۲۱۳۸، ابن حبان:۱۳۰.

۲) احمد: ۴۳۵/۳، صححه الحاکم: ۱۲۳/۲ ووافقه الذهبی السنن الکبری للنسائی: ۸۶۱۶، بدون ذکرالآیت.

۳) صحیح بخاری کتاب الاحادیث الانبیاء باب خلق آدم وذریته :۳۳۳۴، صحیح مسلم: ۲۸۰۵، احمد:۱۲۷/۳، مسندابی یعلی:۴۱۸۶.

۴) احمد:۲۷۲/۱ وسنده حسن، السنن الکبری للنسائی:۱۱۱۹۱، حاکم:۲۷۱/۱، وصححه ووافقه الذهبی.

Scanned with Ca

دي. دا طرق دا خبره قوي کوي چه دا روايت په ابن عباس باندې موقوف دي. والله اعلم.
نبي کريم ﷺ فرمائيلي چه کله د آدم ؑ نه اولاد راواويستلو نوداسې اولاد راؤوتلو کله چه گمنړۍ کولو کښې وينښته په گمنړکښې دننه وی. اوس الله تعالی د هغوی نه تپوس اوکړو آيا زه ستاسو رب نه يم؟ نو روحونو ونيل ته ضرور زمونږ رب يئې فرښتو اووئيل چه مونږ گواه يو چه د قيامت په ورځ چرته تاسو دا اونه وائې چه مونږ ته خود دې علم نه وو.(۱)
د حضرت عمر ؓ نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيلي الله تعالی چه کله آدم ؑ پيداکړو نود هغه په ملا باندې ئې لاس راښکلو نواولاد راوتل شروع شو. وئی فرمائيل چه فلانکې فلانکې جنتيان دی او دهغوی عمل به هم دجنتيانو په شان وی. اودا دوزخيان دی او د اهل نار په شان به عمل کوی. چا تپوس اوکړو چه يا رسول الله! چه دا هرڅه هم هلته فيصله شو نو بيا د عمل کولو څه مقصد پاتې شو؟ نو وئی فرمائيل چه د الله تعالی چه هم هغه بنده دجنت دپاره پيدا شوې دې د کومو عملونه به چه د جنتيانو غوندې وی او پوهه شئی چه دوزخيان هم هغه دی چه د دوزخيانو په شان کار کوی اوهم په دې بدعمل وړاندې د توبه نه د هغه ساه اوځی.(۲)
د ادم ؑ د انکار قصه:: حضور ﷺ اوفرمائيل چه کله د آدم ؑ د ملا نه روحونه ښکاره شول نو د هر انسان په تندی باندې يوه رڼړا پړقيدله. دا ټول نسل حضرت آدم ؑ ته پيش کړې شو. آدم ؑ تپوس اوکړو اې ربه! دا څوک دی؟ اوفرمائيلې شو دا ټول ستا نسل دې. د يوسړی په مخ ډيره زيانه رڼړا وه هغه تپوس اوکړو دا څوک دې؟ الله تعالی اوفرمائيل يوې اوږدې زمانې نه پس به ستاپه اولاد کښې يو سړې وی چه هغه ته به داؤد وئيلې شی. حضرت آدم ؑ عرض اوکړو اې ربه! د ده عمر به څوکاله وی؟ الله تعالی اوفرمائيل شپيته (۶۰) کاله نو حضرت آدم ؑ عرض اوکړو اې ربه! ما د خپل عمر نه څلويښت کاله ده ته ورکړل. کله چه د آدم ؑ عمر ختم شو او ملك الموت راغلو نو آدم ؑ ورته اووئيل چه اوس ولې راغلې زما خو لاڅلويښت کاله عمر باقی پاتې دې. نو ورته اووئيلې شو چه د څه څلويښت کاله تا خپل خوئ داؤد ؑ ته نه وو ورکړی. آدم ؑ انکار اوکړو نود هغه په نسل کښې د انکار خونی هم پريوتلو. د آدم ؑ نه هيره شوی وه نو دا هيره هم د آدم ؑ د اولاد خصلت جوړشو اود حضرت آدم ؑ نه خطا شوې وه نو په دې وجه خطا هم د آدم ؑ د اولاد فطرت شو. (۳) کله چه آدم ؑ خپل اولاد ته اوکتل نو په هغې کښې بيمار هم وو. جذامی برص والا او ړانده هم وو نو آدم ؑ عرض اوکړو اې ربه! دا داسې دې ولې جوړکړی دی؟ اوفرمائيلې شو چه انسان په هر حال کښې زما شکر ادا کړی. آدم ؑ تپوس اوکړو اې ربه! دا څوك دی چه د سر نه واخله ترپښوپورې نور دې؟ اووئيلې شو دا انبياء عليهم السلام دی.
زمونږ عملونه کول دا نوی نه دی بلکه فيصله شويده:: د حضور ﷺ نه چا تپوس اوکړوآيا اعمال نوی سر نه نتيجه ورکونکی دی يا چه څه مقرر شو بس مقررشو. اوفرمائيلې شو چه الله تعالی د حضرت آدم ؑ نه اولاد پيداکړو بيائې هم دهغوی په ژبه د هغوی نه د خپل توحيد گواهي واخسته بيا ئې د هغوی نه دوه موټی ډك کړل او اووئيلې شو چه دا شو جنتيان او دا شو دوزخيان (۴) سره ددې چه په عمل باندې د جنت دوزخ انحصار دې. خو مونږ ته معلوم دی چه د جنتيانو غوندې عمل کول به په چا باندې آسان وی او په چا باندې به د دوزخيانو په شان عمل آسان وی نو هغوی به اوس هم په دې بنا

(۱) الطبری: ۲۳۲/۱۳.
(۲) ابوداؤد کتاب السنه باب فی القدر: ۴۷۰۳، ترمذی: ۳۰۷۵، احمد: ۴۴/۱، حاکم: ۲۷/۱، ابن حبان: ۶۱۶۶.
(۳) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سوره الاعراف: ۳۰۷۶ وسنده حسن، الطبقات: ۲۷/۱، حاکم: ۲۷۶/۲.
(۴) مسندالبزاز: ۲۱۴۰، الشريعه للاجری: ۳۴۳.

Scanned with Ca

باندي دوزخیان یا جنتیان وي. په ازل کښې مونږ ځوك جنتیان یا دوزخیان نه دي جوړکړي د هغوی اعمال د هغې ذمه وار دی. البته مونږ اوس د دې دواړو علم لرو. په دې وجه فرمائی چه فلانکې به جنتي وی او فلانکې به دوزخی وی. نو داتقسیم زمونږ په وینا باندې نه شو بلکه دعمل په بناباندې شو دامونږ دحضرت ابوهریره ﷺ د حدیث وضاحت کړې دې.

دنیاکښې دعملونوحکم شوې دې اخرت کښې بهانې ختمې: حضورﷺ فرمائی چه کله الله تعالی مخلوق پیدا کړواوقسمت ئی جوړکړو نو ښی او گس طرف ته روحونه وو الله تعالی د دواړو نه تپوس اوکړو چه آیا زه ستاسو رب نه یم؟ نو دواړو اعتراف اوکړو چه او ته زمونږ رب نې. بیا د دواړو طرفونو ښی او گس گډوډ کړې شو. چا د الله تعالی نه تپوس اوکړو چه یا الله! دا خو په جدا توګه باندې وو دا ولې دې گډوډ کړل. الله تعالی اوفرمائیل چه په دې کښې هیڅ حرج نشته د خپل خپل عمل په وجه هغوی اوس هم جدا وی. د یوځای کولو په وجه نیك او بد دواړه په خپل مینځ کښې نه یوځاي کیږی. که مونږ داسې نه کول نو د قیامت په ورځ به گناهگارانو وئیل چه مونږ ته خو په هغې هیڅ علم نه وو او نیکانوخو به په هیڅ صورت کښې نه وئیل. اوس خبره صرف په عمل باندې پاتې شوه نو گناهگارانوته داعتراض کولو اود علم د نشت والي د عذر کولو هیڅ حق پاتې نه شو. رواه ابن مردویه([1]) دا مونږ د حضرت ابو امامه ﷺ د حدیث وضاحت کړې دې. ابی بن کعب ﷺ ددې ایت مبارك په تفسیر کښې فرمائی چې د قیامت پورې پیدا کیدونکو روحونوته شکلونه ورکړې شو د وینا طاقت ئی ورکړو اود هغوی نه وعده واخستې شوه او په دې وعده باندې ئی زمکه اوآسمان گواه جوړکړل. آدمﷺ هم گواه جوړشو گنی د قیامت په ورځ خو هغوی صفاانکارکولو. خبر شئی چه د الله تعالی نه علاوه بل ځوك رب نشته. ځوك زما شریك مه جوړوئی. زه به تاسو له پیغمبران درلیږم دې د پاره چه هغوی تاسو ته دا وعده یادوی او زه به کتابونه درلیږم نو روحونو اووئیل چه ستا نه سوا زمونږ بل ځوك رب نشته، د الله تعالی د تابعدارئی اقرار ئی اوکړو. حضرت آدم ﷺ د هغوی په وړاندې راوستلې شو آدم ﷺ اوکتل چه هغوی کښې غنیان هم شته او فقیران هم، ښانسته هم شته او بدرنګه هم، عرض ئی اوکړو اې ربه! دا ټول دې یو شان برابر ولې پیدا نه کړل؟ نو اووئیلې شو چه زما دا خوښه وه چه اوګورم ځوك شکر کونکی دی او ځوك صبر کونکی دی. که دا ټول یو شان وو نودا امتحان به څنګه کیدې شو؟ په دې خلقو کښې انبیاء کرام لکه د نور نه ډك چراغونه وو. دا رسالت او نبوت دویم میثاق وو چه د الله تعالی د توحید نه پس د رسالت اقرار هم اوکړئی. الله تعالی فرمائی چه مونږ د انبیاء کرامو نه هم میثاق اخستې دې او هغه داچه د دین حنیف د خورولو د پاره به کلکه اراده کوئي کوم چه یو فطری دین دې.ددې گواهئی نه مقصددا وو چه انسان د توحید په فطرت باندې پیدا شوې دې. د دې د پاره ﴿مِن بَنِيٓ ءَادَمَ﴾ اووئیلې شو نه چه ﴿مِنْ ءَادَمَ﴾ یعنی نه صرف آدم ﷺ بلکه د هغه ټول اولاد د توحید په فطرت باندې پیداشوې دې. اوهم د دې د پاره ﴿مِن ظُهُورِهِمْ﴾ اووئیلې شو نه چه ﴿مِن ظَهْرِهِ﴾ یعنی ټول بنیادم د نسلونو نه یونسل نه پس بل نسل. لکه چه اوفرمائیلې شو هغه تاسو فرداً فرداً په زمکه کښې خلیفه ګان جوړکړئی او اوفرمائیلې شو لکه څنګه چه مونږ تاسو پیدا کړئی د نورو قومونود اولاد نه او پخپله تاسو خپل گواهان جوړشوئی نو هله خو مو گواهی ورکړه چه اوته زمونږ رب یئې. یعنی حالاً او قولاً په دواړه قسمه هغه معترف وو خکه چه گواهی کله دقول په ذریعه وی لکه چه ارشاد دې ﴿قَالُوا شَهِدْنَا عَلَىٰٓ أَنفُسِنَا﴾ او کله دحال په ذریعه وی لکه چه ارشاد دې ﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَن يَعْمُرُوا مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ شَٰهِدِينَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِم بِٱلْكُفْرِ﴾ یعنی د مشرکانو هیڅ حق نشته چه دالله تعالی جماتونه آبادکړی هم په خپل ذات باندې د کفر گواهی ورکولو

[1]) ددې په سند کښې جعفر بن زبیرمتروك راوی دې. المیزان: ۱/۴۰۶رقم: ۱۵۰۲.

Scanned with Ca

سره یعنی د هغوی حال د هغوی دکفر گواه دې. دا گواهي دقول گواهي نه ده دحال گواهي ده. او سوال
کله د قال په ذریعه وی اوکله دحال په ذریعه وی. لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوْهُ﴾
یعنی چه تاسو څه اوغوښتل الله تعالی درکړل. وائی چه په دې خبره دا هم دلیل دې چه د هغوی په شرك
کولوباندې دا حجت د هغوی خلاف پیش کیږی نوکه دا په حقیقت کښې شوې وې لکه څنګه چه یوقول
دې نو پکار وه چه هریو ته یاد وو دې د پاره چه په هغه حجت وو. که د دې جواب دا وی چه د حضور ﷺ
د فرمان نه خبر اخستل کافی وو نود دې جواب دا دې چه څوك رسولان نه مني هغوی به د رسولانو
ورکړې شوې خبرې چرته اومنی. حالانکه قرآن پاك پخپله د رسولانود تکذیب نه علاوه دا گواهي
مستقل دلیل گرځولې دې نود دی نه هم دغه ثابتیږی چه د دې نه مراد هم د الله تعالی فطرت دې به
کوم چه الله تعالی ټول مخلوق پیدا کړې دې او هغه فطرت د الله تعالی توحید دې د دې د پاره فرمائی
چه چرته تاسو دا اونه وائې چه مونږ ته خود دې توحید هډو علم نه وو اودا چه شرك خو زمونږ پلارانو
نیکونوکړې وو نود هغوی په شروع کړې شوو کارونوباندې مونږ ته ولې سزا راکوئې.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِيْٓ اٰتَيْنٰهُ اٰيٰتِنَا

اواولوله | په دوئ باندې | خبر | دهغه سړی | چې ورکړې وو مونږ هغه ته | علم دایتونوزمونږه

اوواني پیغمبره ﷺ دوئ ته دهغه خلقو قیصې اووایه چې مونږ ورته خپل ایتونه ورکړل

فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطٰنُ فَكَانَ مِنَ الْغٰوِيْنَ۝

پس رااووتلو هغه | دهغې نه | نو وریسې شو | شیطان | پس شو | دگمراهانونه

نوهغه ترې نه ځان رابښکلو | نوشیطان وریسې شو | او په گمراهانو کښې شامل شو

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنٰهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ

اوکه غوښتلې مونږه | خامخابه پورته کړې وومونږ هغه | په هغې ایتونو سره | خو لیکن هغه همیشه والي اوکړو

اوکه مونږ غوښتلې وې | نو د هغه مرتبه به موبه دې ایاتو اوچته کړې وه | خو هغه خپله

اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ ج فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ الْكَلْبِ ج اِنْ

زمکې ته | اوپیروی ئې اوکړه | دخواهش خپل | نو مثال دهغه | پشان دمثال | د سپی دې | که ته

زمکې طرفته ښکته شو | او د خواهش تابعداری ئې اوکړه | نو دهغه حال لکه دسپي شو | که

تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ط ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ

حمله اوکړې | په هغه | نوژبه رااوباسی هغه | یا که ته پریږدې هغه | نوهم ژبه رااوباسی | دا مثال دقوم

که ته ئې اوزغلوې نو هم ژبه راوباسی | اوکه په قلار ئې پریږدې نو هم ژبه راوباسی | دامثال دهغه ډلې دې

الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ج فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ۝

هغه دې | چې دروغ ئې اوگڼړل | ایتونه زمونږه | پس بیان کړه | دا قیصې | دپاره ددې چې هغوئ | غوراو فکراوکړی

چې زمونږ ایتونه ئې دروغ گڼړلی دی | ته دوئ ته داقیصې واوروه | کیدې شی چې دوئ سوچ اوفکر اوکړی

سَآءَ مَثَلًا اِلْقَوْمُ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوْا

بدې | مثال | دقوم | هغه | چې دروغ ئې اوگڼړل | ایتونه زمونږه | اوبه ځانونو خپلو | دی هغوئ

دهغه قوم مثال ډیرخراب دې چې زمونږ ایاتونه ئې دروغ گڼړلی دی | اوهغوئ دوړاندې نه په خپلو

Scanned with Ca

يَظْلِمُونَ۝
چې ظلم کوی ا
ځانونو زیاتی کولو ا

قوله تعالى:: فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ

دَ دنیا دَ طلب کونکی حال دسپی په شان دې-بنی اسرائیلوکښې یو سړې وو بلعم[1] بن باعورا نوم او اهل بلقاء نه وو.هغه اسم اعظم پیژندلو.د یهودیانو علماؤ سره به بیت المقدس کښې اوسیدلو. حضرت ابن عباس ﷺ وائی چه هغه د اهل یمن نه وو. الله تعالی هغه ته خپلې نښې اوکرامتونه ورکړی وو خو هغه ناقدری اوکړه[2] هغه مستجاب الدعوات وو د هغه دعاګانې به قبلیدلې. خلقو به د مصیبت په وخت کښې دالله تعالی نه ددعا غوښتلو دپاره هم دې ورانديې کولو.د الله تعالی پیغمبر حضرت موسی ﷺ دې د تبلیغ د پاره د مدین ملك ته اولیګلو. د دې ځائې بادشاه هغه خپل جوړکړو او په ده باندې ئې ډیرې پرزونې اوکړې. هغه د دې بادشاه دین قبول کړو اود موسی ﷺ دین ئې پریخودو. دَ هغه نوم بلعام وو اوادا هم وئیلې شوی دی چه دې امیه بن ابی صلت دې ممکن دی چه د دې وینا نه دا مراد وی چه دا امیه هم د هغه په شان وو او ده ته هم د وړاندینو شریعتونو علم وو خو هغه د دې نه فائده نه وه اوچته کړې. د حضور ﷺ په زمانه کښې هم هغه وو د هغوی ﷺ آیات بینات ئې کتلې وو، معجزې ئې په خپلو سترګو اوکتلې،د الله تعالی په دین کښې داخلیدونکی ئې په زرګونو کتلې وو خو مشرکانو سره تګ راتګ د هغه جدا حیثیت اود هغه ځائې سرداری هغه د اسلام او حق قبلولو نه منع کړو. هغه د بدردکافرانو په ماتم کښې ډیرې مرثیې وئیلی دی. دهغه ژبې خو ایمان راوړلې وو خو زړه ئې مؤمن شوې نه وو. دا ټول بیان ممکن دې چه د امیه بن ابی صلت متعلق وی نه **بلعام بلعام الله تعالی دریو دعاګانو حق ورکړې وو**::د بلعام ذکر په قرآن کښې کیږی چه مونږ هغه ته خپل آیاتونه یعنی کرامتونه وربښلې وو خوهغه د دې نه اخوا شو یعنی د دې نه محروم شو. الله تعالی هغه ته د دریو دعاګانوحق ورکړې وو چه قبلیږی به. د هغه یوه ښځه او یو ځوئ وو. د هغه ښځې وئیل چه یوه دعا زما د پاره خاص اوکړه هغه وئیل چه ښه ده وایه څه دعا ده. ښځې وئیل دعا اوکړه چه په ټولو بنی اسرائیلوکښې زمانه زیاته ښائسته ښځه بله څوك نه وی. هغه الله تعالی ته دعا اوکړه او هغه د ټولو نه ښائسته ښځه جوړه شوه. کله چه ښځې دامحسوسه کړه چه دهغې نه بله ښائسته ښځه نشته نود خاوند نه بې پرواه او بې رغبته شوه اود هغې خیالات او اعمال څه بل شان شو نو بلعام دعا اوکړه چه هغه دې سپئی شی نوهغه سپئی شوه. دوه دعاګانې ختمې شوې نودهغه ځوئ راغلو وئیل چه مونږ خودا نه شو لیدلې چه زمونږ مور دې سپئی وی خلق مونږ ته شرم (پیغور) راکوی دعا اوکړه چه هغه په خپل حال باندې شی نو دعا ئې اوکړه او هغه ښځه چه اول څنګه وه نو هم هغه شان شوه. دریواړه دعاګانې ختمې شوې. داروایت غریب دې. ددې آیت د نزول سبب کوم چه مشهور دې هغه دا دې چه د بنی اسرائیلو په زمانه کښې یوسړې وو هغه د جبارینو یهودو د ښار اوسیدونکې وو. اسم اعظم ورته یادوو وئیلې شو چه دهغه دعا د الله تعالی طرف نه قبلولې شی او د ټولو نه ډیره لرې او عجیبه خبره دا ده چه بعضې خلق وائی چه هغه نبی وو خودهغه نبوت واپس واخستې شو. د ابن جریر رحمه الله هم داسې قول دې خودا مطلقًا صحیح نه دې. ابن عباس ﷺ فرمائی چه کله موسی ﷺ ښار جبارین ته راغلو نو بلعام ته د هغه خلق راغله او وئی وئیل چه موسی ﷺ یو مضبوط سړې دې هغه سره ډیر فوځ دې که

[1] حاکم:۲/۳۲۵، مختصرًا جدًا وسنده قوی.
[2] الطبری: ۱۳/۱۰۶۰۳.

Scanned with Ca

هغه په مونږ باندې غالب شو نو تول به مره کړي. د الله تعالى نه دعا اوغواړه چه دا د موسى ﷺ مصيبت زمونږ نه لرې شي. هغه وئيل چه كه چرې زه داسې دعا اوكړم نو زما دين اودنيا دواړه به تباه شي خو خلقو هغه تنګولو نو هغه هم داسې دعا اوكړه نوالله تعالى د هغه نه بزرګي او تول كرامتونه واپس واخستل. ارشاد دي ﴿فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطٰنُ﴾ يعنى هغه د كراموتونونه محروم كړې شو هم د دې ځاىٔ نه شيطان هغه پسې اولګيدو. سدى ﷫ وائى چه كله د موسى د پاره د ميدان تيه څلويښت كاله ګردش ختم شو نو الله تعالى يوشع بن نون نبى راوليګلو. هغه بنى اسرائيلو ته د نبى كيدو خبرور كړو او دا چه الله تعالى هغه ته حكم وركړو چه جبارينو سره جنګ اوكړه جبارينو د يوشع په لاس بيعت اوكړو او تصديق ئې اوكړو. خود بنى اسرائيلو يو سړې بلعام نافرمانى اوكړه او جبارينو له لاړو او هغوى ته ئې اووئيل چه تاسو مه ويريږئى كله چه تاسو د جنګ د پاره اوځئى نو زه به د خپلې بد دعا د وسلې نه كار اخلم او هغوى به تول هلاك شي. او بلعم جبارينو سره د هغوى دنياوى سامان كښې هر څه چه موجود وو په هغه كښې شريك ووبغيرددې نه چه هغه د دوى ښځو نه څه فائده نه شوه اوچتولې ځكه چه د دغه ښځو عزت په هغه باندې راخورشوې وو هغوى به صرف خپلې خرې سره تعلق ساتلو. شيطان هغه پسې اولګيدلو يعنى په هغه باندې خورشو.اوس هغوى د شيطان حكم منلو﴿ فَكَانَ مِنَ الْغٰوِيْنَ﴾ يعنى د هلاك كړې شوو نه. نيكان خلق هم بعضې وخت بدان شي. حضور ﷺ اوفرمائيل ماته په تاسو باندې څه داسې انديښنه شته لكه د هغه سړى چه د قرآن علم ئې لرلو د قرآن بركت او رونق د هغه په مخ باندې ښكاريدلو اسلامى شان ئې وو خود الله تعالى وركړې شوې بدبختئى هغه راګيركړو.د اسلام احكام هغه شاته اوغورزول. هغه په خپل ګاونډى باندې توره راوويستله. دې الزام لګولوسره هغه شرك اوكړو. د حضور ﷺ نه تپوس اوشو چه په دې دواړو كښې كوم يو زيات لائق دې په شرك سره الزام لګونكى كه الزام كړې شوى؟ حضور ﷺ اوفرمائيل خطاكار الزام لګونكې وو.[1]

د الله تعالى ارشاد دې كه مونږ غوښتې نود دنياپرستئى د ګندګئى نه به مو هغه اوچت ساتلې وو اوچه كوم كرامتونه مو هغه ته وركړې وو د هغې نه به مو هغه نه محروم كولو خو هغه د دنيا زينت طرف ته مائل شو اوپه دنياكښې داسې اونختولكه څنګه چه نور ناپوهه خلق ﴿وَلٰكِنَّهٗۤ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ﴾ اوهغه د شيطان هم كار جوړشو. يو ځل شيطان ورته راښكاره شو نو دده سورلۍ خرې الله تعالى ته سجده اوكړه خو بلعام شيطان ته سجده اوكړه. د ابن سيار نه د دې آيت تفسيراودهغه سړى خبر واوروه چا ته چه مونږ كرامتونه وركړې وو د دې باره كښې روايت دې چه موسى ﷺ بنى اسرائيل واخستل او د دغه زمكې طرف ته ئې مخاوكړه په كومه كښې چه بلعام اوسيدلو يا د شام طرف ئې مخ كړو. د موسى ﷺ د فوج ليګلو سره د هغه ځاىٔ خلق اوويريدل او بلعام له راغلل اوونى وئيل چه د موسى ﷺ اود هغه د لښكرد پاره بددعااوكړه. نو هغه اووئيل چه صبر اوكړنى زه رب سره مشوره كوم. نو هغه مشوره اوكړه يا استخاره ئې اوكړه نو هغه ته اووئيلې شو چه نه بددعا مه كوه ځكه چه هغه زما بنديګان دې او په هغوى كښې زما نبى هم دې.هغه قوم ته اووئيل چه ما رب سره مشوره اوكړه خو زه ئې د بددعا كولونه منع كړې يم. نو خلقو هغه له ډير هديې اوتحفې راوړلې. پكار وه چه هغه نه وې قبولې كړې خو هغه قبولې كړې. دې نه پس دې خلقو بيا هغه مجبوره كړو هغه وئيل چه ښه بيا مشوره كوم نو دې ځل هغه ته څه مشوره ملاو نه شوه. هغه اووئيل چه ماته خو څه مشوره رانه كړې شوه. په دې وجه به بددعا نه كوم خوخلقو دهوكه كړو او ورته ئې اووئيل چه كه الله تعالى ته منظور نه وه نو د اول ځل په شان به ئې منع كړې وې. چه اوس الله تعالى خاموش دې نو دا تاته د بددعا اجازت دې.

[1] التاريخ الكبير:٤/١‏٣٠١، ٢٩٠٧ وهوحديث حسن، المطالب العاليه:٤/٢٧٣،مسندالبزار:١/٩٩.

د الله ﷻ په حکم دبلعم د خپلې خولې نه دخپل قوم په خلاف بد دعا شروع شوه::هغه دهوکه اوخوړله اود موسی ﷺ اودهغه دلښکردپاره ئې بددعا اوکړه. کله چه به هغه د موسی ﷺ ددې پاره د بددعا کلمه راویستل غوښتل نو هم د خپل قوم د پاره به ئې د بددعا الفاظ د خلې نه راوتل اوچه د خپل قوم د فتحې الفاظ به ئې وئیل نو د موسی ﷺ د پاره به د فتحې الفاظ د خلې نه راوتل. اويا به د ان شاء الله جمله هم د خلې نه راوتله. د کوم په سبب چه به دعا مشروط کیدلو په سبب عبث جوړیدله. خلقو وئیل چه ته خودموسی ﷺ دبددعا په ځائ هم زمونږ په حق کښې بددعا کوې هغه اووئیل زه څه اوکړم زمادخلې نه بې اختیاره داسې څه راوځی. زه گمان کوم چه که زه بددعا هم اوکړم نو قبلیږی به نه.

د بلعم د قوم يو هدايت::اوس زه تاسو ته يو چل ښايم کوم سره چه به دا خلق هلاك شی. گورئی الله تعالی زنا حرام کړې او د زنا فعل نه سخت ناراض دې که چرې دا خلق په زناکښې اخته کړې شی نو یقینًا د دوی د هلاکت امیدشته. داسې اوکړئی چه د دوی فوځ ته خپلې ښځې وراولیګئی. دوی خو ښځې او بچی پریخی دی او مسافر خلق دی څه عجیبه ده چه په زنا کښې اخته شی اوهلاك شی. دې خلقو هم داسې اوکړل اوښځې ئې د موسی ﷺ فوځ ته وراولیګلې. تر دې چه د بادشاه لورنی هم پرینخوده. شهزادګئی ته دهغې پلار یا بلعام تاکید کړې وو چه دموسی ﷺ نه بغیر د چا په تصرف کښې مه راځه. وائی چه واقعی خلق په زناکښې اخته شو. شهزادګئی له دبنی اسرائیلو يو سردار راغلو اود هغې نه ئې فائده اوچتول غوښتل هغې وئیل چه د موسی ﷺ نه بغیربه زه څوك هم نه پریږدم. سردار اووئیل چه زما داسې اوچته عهده ده اوزما داسې شان اوشوکت دې نو جینئی خپل پلار ته خط اولیکه اوبه دې باره کښې د هغه هدايات اوغوښتل نو هغې ته اووئیلې شو چه او اومنه. هغه دواړه چه کله په کارکښې اخته شو نو هلته د بنی هارون ﷺ نه يو کس راغلو د هغه په لاس کښې يوه نیزه وه داسې ئې اووهل چه دواړه په خپل موجوده حالت کښې هم په يوه نیزه کښې اوپیللې شو. هغه نیزه اوچته کړه اود خلقو مخې ته راغلو او خلق کتونکی پاتې شو. الله تعالی په هغوی باندې د طاعون مرض راولیګلو کوم نه چه اویازره کسان مړه شو. د ابن سیار بیان دې چه بلعام په خپله خره سور شو او علولی ته راغلو. د دې ځائ نه د هغه سورلی وړاندې نه تله. هغه به دا وهله او هغه به کیناستله. الله تعالی هغې ته ژبه ورکړه او وئی وئیل چه ما ولې وهې وړاندې اوګوره څه دی؟ چه وئی کتل نو هلته شیطان ولاړو او هغه شیطان ته سجده اوکړه. د دې د پاره الله تعالی اوفرمائیل ﴿فَانْسَلَخَ مِنْهَا﴾ سالم ابوالنضر وائی چه کله موسی ﷺ د شام د زمکې نه بنی کنعان ته راغلو نود بلعام قوم راغلو او هغه ته ئې اووئیل چه موسی ﷺ خپل قوم سره زمونږ ملك ته راغلې دې، دې د پاره چه مونږ قتل کړی او هغوی دلته اوسوی. مونږ ستا قوم يو زمونږ به هیڅ ځائ پاتې نه شی ته خو مستجاب الدعوات یئې د الله تعالی نه د هغوی د پاره بددعا اوغواړه هغه اووئیل ستاسو کم بختی ده. موسی ﷺ د الله تعالی نبی دې. د هغه امداد فرښتې هم کوی او مؤمنان هم. زه څنګه بددعا اوکړم. زه چه څه پیژنم هغه زه پیژنم. خلقو اووئیل چه مونږ به اوسیږو کوم ځائ او هروخت به ئې په ده باندې دباؤ اچولو او عاجزی به ئې کوله تر دې چه هغه خلقو دې په فتنه کښې واچولو. هغه په خپله خره باندې سور شو او يوغرته لاړو د کوم په ختو چه ئې د بنی اسرائیلو لښکر لیدو هم دې ته جبل حسبان وائی. لږ شان لرې تلې وو چه د هغه سورلی کیناسته ورکوز شو او هغه ئې اووهله. لږ شان لرې تلوباندې هغه بیا کیناسته. چه کله ئې بار بار هغه وهله نو الله تعالی هغې ته ژبه ورکړه او هغې وئیل چه بلعم! ته ما چرته بوتلل غواړې ته نه ګورې چه فرښتې زما مخې ته دی ما دیکه کوی او روستو طرف ته مې واپس کوی. ته د الله تعالی د نبی اومؤمنانو د بددعا دپاره خې خو هغه منع نه شو او بیا ئې هغه اووهله. اوس هغه د الله تعالی په حکم باندې د حسبان په څوکه باندې اوختله. هغه هلته په رسیدو باندې موسی ﷺ او مسلمانانو ته

بددعاکوله خودهغه ژبه به اولتېه شوه او بددعابه ئې خپل قوم د پاره او دعا د موسی ﷺ د پاره د خولې نه راوتله.واني چه بددعاکولو باندې د هغه ژبه بهر راووتله اودهغه په سينه باندې اوږده زوړندشوه.اوس هغه شروع شو چه زما دين هم لاړو او دنيا هم. قوم ته ئې اووئيل چه اوس خو صرف په مکروه حيلې او بهانې نه کاراخستې شي. د خپلو جينکو سنګارونه اوکړئ د بنی اسرائيلو فوځ ته ئې وراوليګئ. هغوی ته اووينې چه سړی خپل طرف ته مائل کړئ.که يو سړی هم زنا اوکړه نو تاسو پوهه شئ چه ستاسو مقصد پوره شو نو ښځې د بنی اسرائيلو لښکر ته اورسيدلې.

بل روايت متعلق ددې واقعې سره:: د اهل کنعان يوه ښځه چه دهغې نوم کسبتی وو د صورلور وه چه د قوم بادشاه او سردار وو. دا ښځه د بنی اسرائيلو يو سردار سره ملاؤ شوه د کوم نوم چه زمری بن شلوم ووچه د شمعون بن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم نمسې وو اوسردار وو.هغه چه دا ښځه اوليده نو خوښه ئې شوه د هغې لاس ئې اونيولو او موسی ﷺ له ئې بوتله او موسی ﷺ ته ئې اووئيل چه ته خو به هم دا وائې دا په تا حرامه ده. دې ته مه نيزدې کيږه. موسی ﷺ اوفرمائيل چه اودا په تاحرامه ده. هغه اووئيل اې موسی ﷺ! والله زه به دلته ستا خبره واونرم. بيا ئې دا جينئي خپلې خيمې ته بوتله او ورسره هم بستر شو. الله تعالی بنی اسرائيلوکښې طاعون راوليګلو. د موسی ﷺ د قوم سرداران فخاص ابن عيزاربن هارون نامی، د زمری بن شلوم د دې حرکت په وخت کښې هلته موجود نه وو او په دې حرکت کښې په ټول قوم کښې طاعون راخورشو. دا ټوله واقعه فخاص ته معلومه شوه نو هغه خپله د اوسپنې نيزه راوچته کړه اود زمری په خيمه کښې داخل شو هغه دواړه ملاست وو نو دواړه ئې په يوه نيزه کښې وراوپيلل او هغه نيزه ئې په سر اوچته کړه او بهر راووتلو. فخاص ځوان وو او طاقتور وو هغه بوج ئې اوچت کړو او وئيل به ئې اې الله! مونږ ستا دنافرمانوسره داسې کوو اوس دا طاعون ختم کړې نو طاعون ختم شو. د طاعونه هلاك شوې بنی اسرائيل په دې موده کښې چه کله هغوی ښځه حاصله کړه او بيا د فخاص په لاس قتل شواويازره کسان مړه شو يا کم نه کم شل زره. د فخاص په دې شکر ګذارئی کښې بنی اسرائيلو چه به کله حلاله کوله نو د څناور پښې سر اود خپل ميوو او مالونو ړومبې څيز به ئې د فخاص اولاد ته د نذرانې په توګه ورکولو.

د ايت مبارک په تفسير کښې اقوال:: ددې آيت په تفسير کښې اختلافات دی. چه د ده مثال د سپی په شان دې که په ده باندې بوج واچوی نو هم ئې ژبه راويستلې وی او غاپی اوکه پريږدې نو بيا هم غاپی وائی چه د بلعام ژبه هم رازوړندشوې وه او په سينه ئې پرته وه. نود هغه تشبيه هم داسې سپی سره ورکړې شوې ده چه په دواړوحالتونوکښې يو شان وی چه په ده باندې کرامتونه او رحمتونه نازل کړه نو په هرو دواړو حالاتوکښې يوشان دې. يا دا مثال د هغه په ګمراهئی يا د ګمراهئی په تائيد کښې اود ايمان طرف ته په رابللو يا نه رابللو دواړو حالتونوکښې د دې نه نفع نه حاصلول د هغه سپی په شان دې چه چغه کولو اونه چغه کولو دواړو صورتونوکښې ژبه زوړندکړې غاپی. دغه شان دا بلعام هم د ايمان طرف ته رابللونه فائده نه اوچتوی او د نه رابللونه هم. دغه شان يوه بله خبره الله تعالی يوبل ځای کښې ارشاد فرمائيلې ده چه که غواړې او ته دوی اوويروی اوکه اونه وئې نه ويروې ايمان نه راوړی [1] يايو بل مثال چه که ته د دوی د پاره استغفار اوکړې اوکه نه الله تعالی به دوی نه بښی[2] يا دا معنی هم کيدې شي چه د کافر منافق او ګمراه زړه کمزورې او د هدايت نه فارغ وی که څومره هم کوشش اوکړې شی هدايت نه قبلوی.

---

[1] ۲/البقره: ٦.

[2] ۹/التوبة: ۸۰.

Scanned with Ca

دداسې واقعاتو په اورولو کښې دالله ﷻ حکمت: :الله تعالی خپل نبی محمد ﷺ ته فرمائی چه خلقو ته دا واقعات واوروه چه د بنی اسرائیلود حالاتو خبریدلو نه پس غور او فکر اوکړی اود الله تعالی په لار راشی او داسوچ اوکړی چه د بلعام څه حال اوشو.د رب د علم غونډې زبردست دولت هغه د دنیا په سفلی راحت باندې بائیللو او آخر نه دا ملاؤ شو او نه هغه. دغه شان دا د یهودو علماء چه په خپلو کتابونوکښې د الله تعالی هدایت لولی اوستا اوصاف په دې کښې لیکلی ګوری دوی له پکار دی چه د دنیا په طمع کښې اینختلو سره،او په غفلت کښې پرینوخی ګنی دوی به هم دغه شان د دین او دنیا دواړو نه ورك کړې شی. دوی له پکار دی چه د خپل علمیت نه فائده اوچته کړی اوستا د طاعت طرف ته تیټ شی او په نورو باندې هم حق خبره واضح او ښکاره کړی. ګوره د دې کافرانو څومره خراب مثالونه دی چه د سپو په شان خوراك او شهوتونوکښې پراته دی. نو چه څوك هم علم او هدایت پریږدی او د نفس خواهش پوره کولوکښې اخته شی نو هغه هم د سپی په شان دې. حضور ﷺ فرمائیلی چه خراب مثال په مونږ باندې صادق راتلل نه دی پکاریعنی چه چاته ورکړی بیا واپس اخلی د اخستونکی مثال د هغه سپی په شان دې چه قې اوکړی او بیا هغه اوخوری. (۱) او فرمائی چه هغوی په خپلو نفسونوپخپله ظلم کړې دې خکه چه د هدایت اتباع ئی اونه کړه. په دنیا او د دنیا په خوند کښې اونختل، دا د الله تعالی ظلم نه دې.

مَنۡ	یَّهۡدِ اللّٰهُ	فَهُوَ	الۡمُهۡتَدِیۡ ۚ	وَمَنۡ	یُّضۡلِلۡ
چاته	چې هدایت اوکړی الله	پس هغه	هدایت موندونکې دې	او هغه څوك	چې ګمراهه کړی
چاته چه الله ﷻ هدایت اوکړی		نو هغه په نیغه لار روان شی		اوڅوک چې دهدایت نه محروم کړی	
فَاُولٰٓئِكَ	هُمُ	الۡخٰسِرُوۡنَ ﴿۱۷۸﴾			
نودغه کسان	هغوی دی	نقصانیان			
نوهغه خلق تاوانیان دی					

هدایت اوګمراهی دالله تعالی په قبضه کښې :- چاته چه الله تعالی هدایت اوکړی هغه څوك ګمراه کولې نه شی. اوچه څوك هغه ګمراه کړی د چا څه مجال چه هغه ته هدایت اوکړی. الله تعالی چه څه اوغوښتل هغه اوشو او چه څه نه غواړی نو هغه نه کیږی. په دې وجه په حدیث کښې دی چه:**ان الحمد لله نحمده ونستعینه ونستهدیه ونستغفره ونعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سیئات اعمالنا من یهد الله فلا مضل له ومن یضلل فلا هادی له واشهد ان لااله الاالله وحده لاشریك له واشهد ان محمدا عبده ورسوله** (عن ابن مسعود ﷺ)

ترجمه:- ټول تعریفونه هم د الله تعالی دپاره دی مونږ دهغه حمد بیانوو اوهم دهغه نه مدد غواړو اوهم د هغه نه هدایت غواړو اوهم دهغه نه بښنه غواړو. مونږ د خپل نفس د شیطانانو نه د الله تعالی پناه غواړو اودخپلواعمالودبدئی نه هم الله تعالی لارخودونکې څوك دهوكه كولې نه شی اودهغه ګمراه کړې شوې څوك په نیغه لارنه شی راوستې. زه ګواهی ورکوم چه د عبادت لائق صرف هم یو الله دې هغه یوازې دې د هغه څوك شریك نشته او ګواهی ورکوم چه محمد ﷺ د الله تعالی بنده او د هغه رسول دې.(۲)

(۱) صحیح بخاری کتاب الهبه باب لا یحل لاحد ان یرجع فی هبته وصدقته: ۲۶۲۲، ترمذی:۱۲۹۸،احمد:۱/۱۲۷، دې نه علاوه هم ذ دې معنې روایت صحیح بخاری:۲۵۸۹ ، ابن ماجه: ۲۳۸۵ کښې هم موجود دې.

(۲) ابوداؤد کتاب النکاح باب فی خطبه النکاح:۲۱۱۸، ترمذی:۱۱۰۵، نسائی:۳۲۸۹، ابن ماجه:۱۸۹۲، احمد:۱٤۳۲، بیهقی:۳/۲۱٤.

Scanned with Ca

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ

اوخامخا په تحقیق سره|پیدا کړی دی مونږه | دپاره ددوزخ

اویقیني خبره ده چې مونږ د جهنم دپاره

كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا

ډیر کسان| د پیریانو نه | اودانسانانونه | دی د هغوئ | زړونه | چې نه پوهیږی | په هغې سره

ډیر پیریان او بنی آدم پیداکړی دی | دهغوئ زړونه شته دې خو دپوهې کوشش پرې نه کوی

وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ

اودی د هغوئ | سترګې | چې کتل نه کوی |په هغې سره |اودی د هغوئ | غوږونه

اودهغوئ سترګې شته خو کتل پرې نه کوی | ....اودهغوئ غوږونه شته خو

لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا ۚ أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۚ

چې نه اوري | په هغې سره| دغه کسان |پشان دځناورو دی | بلکه | هغوئ | ډیر ګمراهه دی

آوریدل پرې نه کوی | ....هغوئ دځاروؤ په شان دی | بلکه دهغوئ نه هم بدتردی

أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ۝

دغه کسان چې دی | هم هغوئ | غافلان دی |

نوهم دغه کسان (دحق نه) غافلان دی |

قوله تعالى:: لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا

د زړه سترګې غوږونه وغیره دَ بدن اندامونه صحیح نه استعمال کونکي ځناور دی:- حضورﷺ د یو انصاری د خوئ په جنازه کښې د تلو اتفاق اوشو. حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی ما رسول الله ﷺ ته اوونیل اې رسول الله ﷺ! دا ماشوم خود جنت یوه مرغنی ده. نه خو ده څه خراب کارونه کړی اونه دوزخ د ده ځائ دې، نو حضورﷺ اوفرمائیل اې عائشه رضی الله عنها، اوس زمانه هم څه واوره چه الله تعالی جنت پیداکړو او هغه خلق ئی هم پیدا کړل چه اهل جنت به وی. اودا د جنت حقداران په هغه ورځ اوګرځولې شو چه په هغه وخت کښې د آدم په شاکښې وو او دوزخ او دوزخیان ئی هم پیدا کړل په هغه وخت کښې چه هم د آدم عليه السلام په شا کښې وو.(١)

د ابن مسعودؓ نه روایت دې چه الله تعالی د مور رحم ته یوه فرښته لیګی چه دهغه متعلق څلور خبرې لیکی. د هغه رزق، د هغه عمر، د هغه اعمال نیك یا بد. (٢) اودا خبره اول بیان شوه چه د آدم عليه السلام شانه کله الله تعالی اولاد رااوویستلو نو اصحاب یمین او اصحاب شمال دوه ډلې ئی جوړې کړې یوه د جنت د پاره او بله د دوزخ د پاره. اوفرمائیلې شو چه ماته د دې څه پرواه نشته چه څوك خپل ځان د جنت مستحق جوړوی که د دوزخ. په دې باره کښې په کثرت سره احادیث وارد دی اود تقدیر مسئله

---

(١) صحیح مسلم کتاب القدر باب معنی کل مولود یولدعلی الفطرة: ۲۶۶۲، ابوداؤد:۴۷۱۳، ابن ماجه:۸۲، مسندابي یعلی:۴۵۵۳، احمد:۴۱/۶، ابن حبان:۱۳۸.

(٢) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة: ۳۲۰۸،صحیح مسلم:۲۶۴۳، ابوداؤد:۴۷۰۸،ترمذی:۲۱۳۷،ابن ماجه:۷۶، احمد:۳۸۲/۱، ابن حبان:۶۱۷۴.

Scanned with Ca

یوه اهمه مسئله دلته ده دنور وضاحت گنجائش نشته.ارشاددي چه دهغوی زړونه خوشته ولي پوهیدلي نه شي. سترګې ئې شته خو لیدلي نه شي،غوږونه ئې شته خو اوریدلي نه شي. دا څیزونه کوم چه د هدایت حاصلولو د پاره سبب جوړکړې وو دې نه هیڅ فائده نه اخلي. لکه چه فرمائي دوی ته غوږونه سترګې او زړه ورکړې شوې دې خو د دې نه دوی ته هیڅ فائده نه رسي. څکه چه د دې څیزونو نه دوی کار نه دې اخستې اوهم د الله تعالی د ایاتونوانکارئې کړې. دمنافقانو په حق کښې الله تعالی فرمائیلي ﴿صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾[1] اود کافرانو په حق کښې دي ﴿صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾[2] او فرمائي چه که الله تعالی په بدنونوکښې څه خیر معلومولو نو خامخا به ئې دا د اوریدلو قابل جوړول او هدایت به ئې موندلو. اوفرمائي چه سترګې ړندې نه وی بلکه زړونه ړانده دی. اوفرمائي چه چا د رحمن د وحې نه مخ واړولو نو په هغه باندې شیطان مسلط کیږی او هر وخت هغه پورې اینختې وی. دا خلق د الله تعالی د لار نه خلق منع کوی او دا ګمان کوی چه هم دغه صحیح لار ده. اوس دلته دا ارشاد کیږی چه دا خلق په مثال دڅناورو دی چه نه حق خبره اوری او نه د حق امداد کوی او نه هدایت ته ګوری. اود خپلو پنځوخواسو نه هغوی هیڅ فائده نه اوچتوی سوا د دې نه چه څه د دنیاوی ژوند فائدې اوچتې کړی لکه چه فرمائي د کافرانو مثال د هغه څناور په شان دې چه د شپونکی الفاظ خو نه پیژنی او صرف آواز ئې اوری. که دوی هم د ایمان طرف ته رابللې نو د هغې د فائدې نه خو خبرنه دی خو بیا هم آواز اوری د دې د پاره اوفرمائیلې شو چه دوی د هغه څناورو نه هم ډیر ذلیل دی چه څناور خود خپل شپونکی خبره باندې نه پوهیږی خود هغه په رابللوباندې د هغه طرف ته مخ کوی. د دې د پاره چه د دې څناورو نه د نه پوهیدلو فطری او خلقی فعل کیږی نود طبیعت د پوهولو په بنا باندې په خلاف دکافر چه بغیرد چا د شرکت د الله تعالی د عبادت د پاره پیدا شوې وو خو هغه کفر او شرك اوکړو.نود دې د پاره چه چا د الله تعالی اطاعت اوکړو هغه به د قیامت په ورځ د ملائکونه هم افضل وی او چا چه کفر اوکړو هغه څناور بلکه د دې نه هم بدتر دی.

وَلِلّٰهِ		الْأَسْمَآءُ	الْحُسْنٰى		
اوخاص الله لره دی		نومونه	ښۀ		
اود الله ﷻ دپاره ښۀ ښۀ نومونه دی					
فَادْعُوْهُ	بِهَا	وَذَرُوا	الَّذِيْنَ	يُلْحِدُوْنَ	فِيْٓ اَسْمَآئِهٖ
نوآوازکوئ هغه ته	په هغې سره	اوپرېږدئ	هغه کسان	چې کوږوالې کوی	په نومونود هغه کښې
نو په هغې سره ئې رابلئ او هغه خلق پرېږدئ چې دالله ﷻ نومونو کښې کوږوالې لټوی					
سَيُجْزَوْنَ		مَا	كَانُوْا	يَعْمَلُوْنَ	
زربه بدله ورکړې شی هغوئ له		دهغې	چې وو هغوئ	چې کول به ئې	
دوئ ته به دخپلو عملونو بدله ډیره زر ورکړې شی					

قوله تعالی: وَلِلّٰهِ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوْهُ بِهَا

دالله تعالی داسماء حسنٰی تعداد او فضیلت- دحضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه حضورﷺ فرمائیلی د الله تعالی یوکم سل (۹۹) نومونه دی. خوك چه د دې یوکم سلونومونو وظیفه کوی هغه به جنت ته

[1] سورة البقرة : آیت:۱۸

[2] سورة البقرة : آیت ۱۷۱

Scanned with Ca

خی. الله تعالی وتریعنی طاق دې په دې وجه په شمیر کښې هم وتریعنی طاق خوښوي(١)هغه پاك نومونه دا دي:

﴿هوالله الذي لااله الاهوالرحمن الرحيم الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن العزيز الجبار المتكبر الخالق البارء المصور الغفار القهار الوهاب الرزاق الفتاح العليم القابض الباسط الخافض الرافع المعز المذل السميع البصير الحكم العدل اللطيف الخبير الحليم العظيم الغفور الشكور العلي الكبير الحفيظ المقيت الحسيب الجليل الكريم الرقيب المجيب الواسع الحكيم الودود المجيد الباعث الشهيد الحق الوكيل القوي المتين الولي الحميد المحصي المبدء المعيد المحي المميت الحي القيوم الواجد الماجد الواحد الاحد الفرد الصمد القادر المقتدر المقدم المؤخر الاول الاخر الظاهر الباطن الوالي المتعالي البر التوب المنتقم العفو الرؤف مالك الملك ذوالجلال والاكرام المقسط الجامع الغني المغني المانع الضار النافع النور الهادي البديع الباقي الوارث الرشيد الصبور﴾(٢)

دا حديث غريب دې اود څه کمي زياتې سره دغه شان نومونه د ابن ماجه په حديث کښې هم وارد دي.(٣) د بعضې بزرګانوداخيال دې چه دا نومونه راويانو د قرآن کريم نه چهانړ کړي دی. والله اعلم. دا ياد ساتئي چه اسماء حسنٰی هم دغه يوکم سل (۹۹) نومونو کښې منحصر ندی څکه چه په مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي چه کله چاته غم او خفګان اورسی نودا دعا دې وائي.

﴿اللهم اني عبدك ابن عبدك ابن امتك ناصيتي بيدك ماض في حكمك عدل في قضاؤك اسالك بكل اسم هولك سميت به نفسك اوانزلته في كتابك اواعلمته احدًا من خلقك اواستاثرت به في علم الغيب عندك ان تجعل القرآن العظيم ربيع قلبي ونور صدري وجلاء حزني وذهاب همي﴾ اووئيلې شو يارسول الله ﷺ! آيا مونږ ئې ياد نه کړو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه څوك هم دا واوری نو ياد دې کړي(٤) بعضې خلقوخود قرآن اوسنت نه دالله تعالی زرنومونه راويستې دي. ارشادې دې چه هغه خلق پريږدئی چا چه د الله تعالی په نومونوکښې کګليچ اختيارکړې دې چه دا کافران خلق د الله تعالی په نومونو کښې د"لات" لفظ هم شريك کوی او "لات" دالله تعالی مؤنث لفظ ښائی عزی دعزيز لفظ نه مشتق کوی. دادواړه نومونه کافرانو سره د مؤنث خدايانو دی. د الحاد معنی تکذيب ده اود عربو په کلام کښې د اعتدال نه اخوا کيدو ته وائی لحد په معنی د قبر هم د دې نه دې څکه چه قبلې طرف ته مخ تاوولو سره ئې جوړوی.

وَمِمَّنْ					
او څينی دهغه چانه					
او زمونږ په					
يَعۡدِلُونَ	وَبِهِۦ	بِٱلۡحَقِّ	يَهۡدُونَ	أُمَّةٞ	خَلَقۡنَآ
انصاف کوی	اوهم ددې حق مطابق	مطابق دحق	چې لار ښائی خلقو ته	يوه ډله ده	چې پيدا کړی دی مونږه
او دحق مطابق انصاف کوی		چې دحق مطابق(خلقوته)خودنه کوی		مخلوق کښې يوه ډله داسې هم شته	

قوله تعالى: وَمِمَّنۡ خَلَقۡنَآ أُمَّةٞ

يوه ډله به دقيامته پورې په حق ولاړه وی:- زمونږ پيداکړې شوو قومونو کښې بعضې قومونه قولاًعملاً په حق قائم دی حق وينا کوی او د حق طرف ته رابلل کوی اوهم د حق فيصله کوی. د دې امت نه مراد

١) صحيح بخاری کتاب الدعوات باب لله مائه اسم غيرواحده: ٦٤١٠،صحيح مسلم: ٢٦٧٧،ترمذی: ٣٥٠٦،ابن ماجه: ٣٨٦٠، احمد: ٢٦٧/٢، ابن حبان: ٨٠٧.

٢) ترمذی کتاب الدعوات باب حديث فی اسماء الله الحسنی مع ذکر هاتماما: ٣٥٠٧.

٣) ابن ماجه کتاب الدعاء باب اسماء الله عزوجل: ٣٨٦١.

٤) احمد: ٣٩١/١ وسندحسن، مسندابی يعلی: ٥٢٩٧، حاکم: ٥٠٩/١، ابن حبان: ٩٧٢.

Scanned with Ca

امت محمديه ﷺ دې. حضورﷺ به چه کله دا ايت لوستلو نو فرمائيل به ئې چه دا تاسو ئې. او هغه قوم چه تاسو نه وړاندې تيرشوې يعنې د موسى ﷺ قوم دې خلقو به هم خلق د حق طرف ته راغوښتل.[1]
حضورﷺ فرمائيلي چه زما امت کښې به يوه ډله په حق قائمه وی تردې چه حضرت عيسى ﷺ به نازل شى[2] او هم هغه ډله به په حق باندې غالبه وی. د هغوی څوك مخالف به هغوی ته څه نقصان نه شى رسولې. اود قيامت راتلوپورې يا د خپل مرګه پورې به په دې کلك ولاړ وی.[3]

وَالَّذِيْنَ	كَذَّبُوْا	بِاٰيٰتِنَا	سَنَسْتَدْرِجُهُمْ	مِّنْ حَيْثُ
اوهغه کسان	چې دروغ ئې اوګڼړل	آيتونه زمونږه	درجه په درجه به اونيسو مونږ هغوئ	په داسې طريقه
اوچا چې زمونږ آيتونه دروغ ګڼړلی دی	.... مونږ به ئې په مزه مزه داسې راګيرکړو			

لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٨٢﴾	وَاُمْلِيْ	لَهُمْ	اِنَّ	كَيْدِيْ	مَتِيْنٌ ﴿١٨٣﴾
چې نۀ به پوهيږي هغوئ	اوزۀ مهلت ورکوم	هغوئ ته	بيشکه	تدبيرزما	سخت دې
چې په خان به نه پوهيږي	اوزه هغوئ ته مهلت ورکوم	زما نيول ډيرسخت دی			

قوله تعالي:: وَاُمْلِيْ لَهُمْ

درزق کثرت دَ عذاب ذريعه هم ده:- د دې مطلب دا دې چه دهغوی دپاره به د رزق دروازې کولاويږي. دنياوی فائدې به ئې زياتې شی. تردې چه هغوی به په دې دهوکه کښې پاتې شی اودا ګمان به کوی چه د هغوی به هميشه دا حال وی لکه چه فرمائي کله چه هغوی زمونږ ياد هيرکړو نو مونږ په هغوی باندې د رزق دروازې کولاؤکړې او چه کله هغوی په غروراوتکبر کښې راغله نو ناڅاپې هغوی مونږ راګيرکړل او هغوی نااميده پاتې شو. د هغه ظالمانو نسل مو ختم کړو. د حمد او ثنا لائق خو هم رب العالمين دې.[4] دې د پاره مونږ هغوی‌ته ډهيل ورکړو او زمونږ تدبير خوډير قوی وی.

اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوْا
آيافکرنۀ دې کړې دې خلقو
آيا دوی چرې فکرنۀ دې کړې

مَا بِصَاحِبِهِمْ	مِّنْ جِنَّةٍ	اِنْ	هُوَ	اِلَّا	نَذِيْرٌ	مُّبِيْنٌ ﴿١٨٤﴾
چې نشته په ملګری ددوئ باندې	هيڅ ليونتوب	نۀ دې	هغه	مګر	ويرونکې دې	ښکاره
چې د دوی په دې ملګری(پيغمبر)باندې دپيريانو هيڅ اثر نشته	هغه خو بس ښکاره ويرونکې دې					

قوله‌تعالي: مَا بِصَاحِبِهِمْ مِّنْ جِنَّةٍ

نبیﷺ مجنون نه دې بلکه دَ الله تعالی رښتونې رسولﷺ دې:- دې تکذيب کونکودا هم غوراونه کړو چه دهغوی ملګرې (حضرت محمدﷺ) ته هيڅ جنون او ليونتوب نشته[5] بلکه د الله تعالی رسول دې

[1] احمد: ۳۹۱/۱ وسندحسن، مسندابى يعلى: ۵۲۹۷، حاکم: ۵۰۹/۱، ابن حبان: ۹۷۲.
[2] الدرالمنثور: ۲۷۲/۳.
[3] صحيح بخارى کتاب المناقب باب ۲۸، ۳۶۴۰، صحيح مسلم کتاب الامارهِ باب قوله ﷺ (لاتزال طائفة من امتى ظاهرين على الحق...): ۱۹۲۰.
[4] ۶/الانعام: ۴۴-۴۵.
[5] ۸۱/التکوير: ۲۲.

Scanned with Ca

او د حق طرف ته رابلل کوی. په کوم سړی کښې چه عقل سلیم وی او د دې نه کار اخستل غواړی او
هغه ته صفاصفا تنبیه ورکونکې دی او فرمائی چه زه تاسو ته د یوې خبرې نصیحت کوم چه د الله
تعالی د عبادت او د دین د تبلیغ د پاره یویو او دووه دووه راوچت شئی بیا په دې خبره باندې څه غور
اوکړئی چه ستاسو ملګرې ته جنون نشته بلکه هغه خو د الله تعالی د سخت عذاب نه ویرونکې دې
(۱) الله تعالی سره خلوص اختیارکړئی. تعصب او دښمنی پریږدئی که تاسو داسې اوکړئی نو تاسو ته
به حقیقت ښکاره شی چه دا رسول رښتونې او خیرخواه دې.

صفا غونډئی باندې درسول کریم ﷺ اعلان:: حضورﷺ په صفا غرباندې اوختلو، قریش ئی راجمع کړل
دیوې یوې قبیلې نوم ئی اخستلو سره راوغوښتل بیا ئی د الله تعالی د عذاب او واقع کیدونکو
حادثاتونه ئی هغوی اوویرول نوبعضې بې وقوفانو اووئیل چه دا خو څه لیونې غوندې معلومیږی تر
سحره پورې ئی بکواس کولو نو الله تعالی دا آیت نازل کړې وو.

اَوَلَمْ يَنْظُرُوْا	فِيْ مَلَكُوْتِ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَمَا
آیا اونۀ کړو نظر دوئ	په سلطنت	دآسمانونو کښې	اودزمکې کښې	او څه
آیادوی دآسمانونو اوزمکې انتظام ته نۀ دی کتلی ......او هغه				
خَلَقَ اللّٰهُ	مِنْ شَيْءٍ	وَّاَنْ	عَسٰى	اَنْ يَّكُوْنَ
چې پیدا کړل الله	له هر څیز نه	اودا(سوچ ئې اونۀ کړو) چې	کیدې شی	چې وی به
څیز ته ئې نۀ دی کتلی چې الله ﷻ پیداکړې دې ا اودې ته ئې هم فکرنۀ دې کړې ا چې				
قَدِ اقْتَرَبَ	اَجَلُهُمْ	فَبِاَيِّ حَدِيْثٍ	بَعْدَهٗ	يُؤْمِنُوْنَ۝
چې نزدې شوې به وی	اجل ددوئ	نوپه کومه خبره به	روستوددې نه	ایمان راوړی دوئ
نیټه رانژدې شوې ده ا نود دې قرآن نه پس به دوئ لا په کومه خبره ایمان راوړی				

قوله تعالی:: فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَهٗ يُؤْمِنُوْنَ۝

دمرګ علم نه حق قبلول پکار دی:- ارشاد دې چه زمونږ نبی دروغ ګڼړونکی آیا په دې خبره غور نه
کوی چه مونږ ته څنګه غلبه حاصله ده په آسمانونو اوزمکه اوپه هغه څیزونوکوم چه په دې کښې دی په
دې ټولو. دوی له پکار وو چه په دې کښې ئی غور اوفکر کولې او عبرت ئی اخستې او په دې نتیجه
رسیدې چه داهرڅه دهغه ذات دی دچا چه نه څه خوك مثال شته نه شبیه اوهم هغه ددې خبرې مستحق
دې چه عبادت او خلوص هم هغه سره اوکړې شی اود هغه د رسول تصدیق اوکړې شی. د هغه د طاعت
طرف ته ټیټ شی، بتان بهر اوغورزوی اود دې خبرې نه اوویریږی چه مرګ نیزدې دې اوکه په کفر
باندې مړه شو نود دردناك عذاب به مستحق شو. بیا فرمائی چه دې نه پس اوس نوره کومه ویره او
ترهیب غواړی چه کومه دهمکی راغلې ده هغه هم د الله تعالی د طرف نه راغلې ده که هغوی د دې
وحی او قرآن تصدیق اونه کړی کوم چه محمدﷺ پیش کړې نو بیا به د کومې خبرې تصدیق کوی.

د سود خورو بد حالت:: د حضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی د معراج په شپه
ما اولیدل چه د اووم آسمان پورې کله زه اورسیدم پورته مې نظر اوکړو نو بریخنا او برق مې اوکتلو او
په یو داسې قوم باندې مې تیریدل اوشو د چا خیټې چه د منګو په شان پړسیدلې وې او په هغې کښې

(۱) ۳٤/سباء:٤٦.

ماران وو چه د بهر نه هم ښکاريدل. ما د جبرائيل ﷺ نه تپوس اوکړو نو هغه اووئيل دا سود خواره دي. اوچه کله دې ړومبي آسمان باندې کوز شو نو ما د خپل ځان لاندې نظر اوکړو نو يوه لوخړه او لوګې وو او شور او غوغا وه. ما تپوس اوکړو اې جبرائيل! دا څه دي؟ نو وئيل دا هغه شيطانان دي کوم چه د انسانانو دسترګو وړاندې ګرځيدل او پرده به جوړيدل دې دپاره چه د زمکې او آسمان په ملکوت کښې انسان هډو نظر اونه کړې شي که چرې دا حائل کيدې نه نو انسان به عجيبه عجيبه خبرې کتلې. ([1])د دې د يو راوي علي بن زيد ته ډير منکر روايات هم منسوب دي.

مَنْ	يُّضْلِلِ اللّٰهُ	فَلَا	هَادِيَ	لَهٗ ؕ	وَيَذَرُهُمْ	فِيْ طُغْيَانِهِمْ
هغه څوک	چې بې لارې ئې کړي الله	پس نشته	څوک لاربنودنکې	هغه ته	او پرېږدي دوئ	په سرکشی ددوئ کښې
څوک چې الله ﷻ د هدايت نه محروم کړي نو هغه ته هيڅوک هدايت نشي کولې او داسې خلق الله خپله						
يَعْمَهُوْنَ ﴿١٨٦﴾						
چې سرګردانه ګرځي						
سرکشۍ کښې سرګردانه پرېږدي						

قوله تعالى: فَلَا هَادِيَ لَهٗ ؕ

دالله ﷻ ګمراه کړئ شوی ته څوک هدايت نه شي کولې- الله ﷻ چه د چا په نوم ګمراهي اوليکله هغه ته څوک هم هدايت نه شي کولې. که هغه څومره هم نبښې اووينی هغه ته هيڅ فائده نه کيږي. څوک چه الله ﷻ په فتنه کښې واچوی هغه به څوک په نيغه لار راولي([2]) لکه چه فرمائي ګورئ په زمکه اوآسمان کښې زمونږ څومره نبښې دی. خونبښې معجزې اودهمکيانې کافرانودپاره هيڅ څيز فائده مندنه دی([3])

يَسْـَٔلُوْنَكَ	عَنِ السَّاعَةِ	اَيَّانَ	مُرْسٰىهَا ؕ	قُلْ	اِنَّمَا
تپوس کوی ستانه	په باره دقيامت کښې	چې کله به وی	قائميدل دهغې	اووايه	بيشکه
دوئ ستانه دقيامت باره کښې تپوس کوی		چې کله به راځی		اوورته اووايه	

عِلْمُهَا	عِنْدَ رَبِّيْ ۚ	لَا يُجَلِّيْهَا	لِوَقْتِهَآ	اِلَّا	هُوَ ؕ	ثَقُلَتْ
علم دهغې	زمارب سره دې	نۀ ښکاره کوی هغه	په وخت خپل باندې	مګر	هم هغه	دروندې
دهغې علم صرف زمارب سره دې		هم هغه به ئې پخپل وخت ښکاره کوی				دغه شان به

فِي السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ؕ	لَا تَاْتِيْكُمْ	اِلَّا	بَغْتَةً ؕ
په اسمانونو کښې	او په زمکه کښې	نۀ به راځی په تاسو باندې	مګر	ناساپه
داسمانونواوزمکې ډيره سخته حادثه وی		...... په تاسو به بالکل ناڅاپه راځی		

يَسْـَٔلُوْنَكَ	كَاَنَّكَ حَفِيٌّ	عَنْهَا ؕ	قُلْ
تپوس کوی دا خلق ستا نه	لکه چې تۀ تحقيق کونکې ئې	په باره دهغې کښې	ورته اووايه
دوئ ستانه داسې تپوس کوی	لکه چې تۀ د هغې نه پوره پوره خبر ئې	......	ورته اووايه

[1]) احمد: ۲/۳۵۳، ابن ماجه کتاب التجارات باب التغليظ في الربا: ۲۲۷۳ مختصراً.

[2]) ۵/المائده: ۴۱.

[3]) ۱۲/يوسف: ۱۰۱.

Scanned with Ca

لَا يَعْلَمُوْنَ	أَكْثَرَ النَّاسِ	وَلٰكِنَّ	عِنْدَ اللهِ	عِلْمُهَا	إِنَّمَا
نه پوهیږي	اکثر د خلقو	لیکن	دالله سره دي	علم دهغې	بیشکه

چې دهغې علم صرف الله ﷻ سره دې اخو زیات خلق بیخی نه پوهیږي ....

قوله تعالى:: لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ

دَ قیامت واقع کیدل اودَ هغې نښې :-دا آیت د قریشو متعلق نازل شوې یا د یهودیانو متعلق د بوې ډلې خو اولنئی خبره ډیره صحیح ده ځکه چه دا آیت مکی دې اویهودیان خو په مدینه کښې اوسیدل. دا خلق چه تانه د قیامت د وخت تپوس کوی نود دې یقین دوی نه کوی د تکذیب په انداز کښې تپوس کوی لکه څنګه چه د دې آیت د انداز بیان نه معلومیږی. دا خلق وائی که چرې ته رښتونې یې نو دا اوښایه چه هغه به کیږی کله او په کوم تاریخ به وی؟ اوفرمائی چه دا کافران قیامت ډیر زرغواړی او مؤمنان خود قیامت د هیبت نه ویریږی او یقین ئې ساتلې دې چه د دې راتلل حق دی اوکوم خلق چه د قیامت په راتلوکښې شك کوی په لویه ګمراهئی کښې دی.(¹)اوفرمائی چه اوښایه هغه به په کوم تاریخ باندې وی؟ او دنیابه کله ختمیږی او بیا د قیامت هغه ساعت کوم یو دې. نو اې نبی (ﷺ)! اووایه چه د دې علم خو هم زمارب سره دې. د الله تعالی نه علاوه بل هیچا ته نه دې معلوم چه کله به وی. الله تعالی رسول الله ﷺ ته مشوره ورکړې ده چه اې نبی(ﷺ)! چه کله هغه خلق د قیامت د وخت متعلق تپوس اوکړی نوخبره دالله تعالی طرف ته ګرځوه چه د هغې وخت پیژندګلوخو د الله تعالی نه سوا بل چاته نه ده معلومه. په دې وجه اوفرمائیلې شو ﴿ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ﴾ یعنی دزمکې اوآسمان والا د دې د علم نه بې نصیبه دی. حسن بصری رحمه الله دا مطلب بیانوی چه کله قیامت راشی نود زمکې او آسمان والا باندې به ډیر درونددتیریږی.حضرت ابن عباس رضی الله عنه دا مطلب بیانوی چه یو څیز به هم داسې نه وی کوم ته چه د قیامت ضرر اونه رسی. آسمان به اوشلیږی ستورې به مات راپریوځی. نمر به تیاره شی،غرونه به والوزی او الله تعالی چه څه فرمائیلی دی هغه هرڅه به کیږی. د آسمان والا ته هم د دې علم نشته. لکه چه فرمائی چه هغه به ناڅاپی راځی خلقو ته به د دې وهم اوګمان هم نه وی. حضور ﷺ فرمائیلی چه قیامت به ترهغه وخته پورې نه راځی چه یو ځل به نمر د مغرب نه راختړی. کافران به دا عجیبه خبره ګنړي اود دې پیشن ګوئې صداقت کتلو باندې به ایمان راوړی خو چاته به هم د هغه وخت ایمان راوړل هیڅ فائده نه ورکوی. یاګناهګارانوته به په دغه وخت کښې نیك کار کول هیڅ فائده نه ورکوی.دوه کسان به د کپړې روزګار کوی اود دې غرض د پاره به د کپړې تهان کولاووی. د پنې لښلو والا به پنې لا ځکلې هم نه وی، خلق به د اوبو ټینکې صفاکوی، نوړئی به د خُلې طرف ته اوړلې شی چه ناڅاپی به قیامت شروع شی.(²)

﴿يَسْـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا﴾ په معنی کښې د مفسرینواختلاف دې یعنی هغوی د قیامت دراز تانه داسې تپوس کوی لکه چه ته د هغوی ډیر ښه دوست ئې اوپه داسې انداز کښې تپوس کوی لکه چه د قیامت د واقع کیدو د تاریخ نه ته واقف ئې.د دې د پاره الله تعالی اوفرمائیل چه د دې علم د الله تعالی نه سوا بل چاته نشته. الله تعالی خود دې راز نه یو مقرب ترین فرښتې ته اونه یو رسول ته ظاهر کړې دې. قتاده رحمه الله فرمائی چه قریشو به حضور ﷺ ته وئیل چه زمونږ او ستا په مینځ کښې خو خپلولی ده موږ ته خونی اوښایه چه قیامت به کله راځی نو الله تعالی دا آیت نازل کړو چه ورته اووایه د دې علم صرف یو الله تعالی ته دې.

(¹) ٤٢/الشوری:١٨.

(²) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب: ٤٠، ٦٥٠٦، احمد: ٢/٣٦٩، مسندابی یعلی: ٦٢٧١.

Scanned with Ca

د جبرائیل ﷺ داعرابی په شکل کښې راتلل اود قیامت په باره کښې سوال کول: داخلق چه د نبی کریم ﷺ نه د قیامت د وخت باره کښې تپوس کوی نو نه پوهیږی چه نبی ته هم د دې علم نشته. د الله تعالی نه سوا بل څوك د دې علم نه لری. حضرت جبرائیل ﷺ د یو اعرابی په شکل کښې د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو دې د پاره چه د دین د امورو تعلیم خلقو ته حاصل شی. اود یو طالب او د هدایت سوال کونکی په انداز کښې حضور ﷺ سره کیناستو اودحضور ﷺ نه ئی داسلام باره کښې تپوس اوکړو.بیائې د ایمان او احسان باره کښې تپوس اوکړو. بیا ئې تپوس اوکړو چه قیامت کله راتلونکې دې. د دې څلورم سوال په جواب کښې حضور ﷺ اوفرمائیل چه د دې باره کښې خو ماته ستانه زیات علم نشته. یعنی څنګه چه ته ناخبره ئې داسې زه هم ناخبره یم. او څوك هم د دې باره کښې معلومات نه لری.بیا حضور ﷺ دا آیت اولوستلو ﴿ إِنَّ اللَّهَ عِندَهُۥ عِلْمُ السَّاعَةِ ﴾ اوپه یو روایت کښې دی چه حضرت جبرائیل ﷺ د یو اعرابی په شکل کښې د حضور ﷺ نه د قیامت د نښوباره کښې تپوس اوکړو. حضور ﷺ نښې اوخودلې. بیا حضور ﷺ اوفرمائیل چه د پنځو څیزونو علم د الله تعالی نه سوا بل څوك نه پیژنی. د حضور ﷺ په هر یو جواب باندې هغه اعرابی وانی چه تاسو صحیح اوفرمائیل لکه چه هغه ته معلومه وه اود هرې خبرې د صداقت اعتراف ئی کولو. د تصدیق په دې انداز باندې صحابه کرام حیران شو چه دا څنګه سوال کونکې دې چه پخپله سوال هم کوی او پخپله په جواب باندې تصدیق هم کوی. بیا دا سائل لاړونو نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه دا جبرائیل ﷺ وو او په دې بهانه باندې تاسو ته د دین مسئلې اود معتقداتو تعلیم در کولو د پاره راغلې وو. [1] دې نه وړاندې چه کله هم هغوی صورت بدل کړې راغلې نو پیژندلې شوې دې او دا ځل خو ما هم نه وو پیژندلې [2] ما د شرح بخاری په شروع کښې دا حدیث بیان کړې دې.

د یو اعرابی د قیامت پحقله سوال کول:: اوچه کله یو اعرابی د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو او په اوچت آواز کښې حضور ﷺ ته چغه اوکړه چه اې محمد ﷺ! نو حضور ﷺ هم په اوچت آواز کښې جواب ورکړو چه او څه دی؟ نو هغه اووئیل قیامت به کله راځی نو حضور ﷺ اوفرمائیل اې نادانه چه کله هم راځی خو راځی به ضرور، خو ته اوښایه چه د هغې د پاره تا څه تیارې کړې دې. وئیل لوئ لوئ مونځونه او روژې خو مې خیر نه دې کړی خو د الله تعالی اود هغه رسول ﷺ سره زما ډیر محبت او تعلق دې. نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه سړې به په قیامت کښې هغه چا سره وی چا سره چه محبت کوی [3] ددې حدیث په اوریدو باندې صحابه کرام رضوان الله اجمعین ډیر زیات خوشحاله شو. په بخاری او مسلم شریف کښې داحدیث د اکثرو صحابه کرامو په روایتونو سره په مختلفوطریقو بیان شوې دې. د حضور ﷺ عادت مبارك وو چه کله به چا داسې سوال کولو د کوم چه به هغه ته ډیر ضرورت نه وو اود هغه د پاره به عبث وو نو حضور ﷺ به په جواب کښې د هغه هغې طرف ته مخ کړځولو د څه پیژندل چه به د هغه د سوال کولونه د هغه د پاره ډیر ضروری وو. دې د پاره چه هغه خپل ذات دې سره د اینخلولو اهل جوړکړی اود اول نه تیاری اوکړی سره د دې چه د دې د مقررشوی وخت نه خبر نه وی. د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت دې چه کلی وال عرب به حضور ﷺ له راتلل نو اکثرو به دا سوال کولوچه قیامت به کله وی نو حضور ﷺ به د هغوی د یوماشوم طرف ته اشاره کوله که الله تعالی ده ته ژوند

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان باب سوال جبریل النبی ﷺ..: ۵۰، صحیح مسلم: ۱۰۰۹.
[2] احمد: ۱۲۹/۴ وهوحسن، مجمع الزوائد: ۴۰/۱.
[3] ترمذی کتاب الدعوات باب ماجاء فی فضل التوبه....: ۳۵۳۵، وهوحسن، مسندالطیالسی: ۱۱۶۷، ابن حبان: ۵۶۲. د دې معنې روایت صحیح بخاری ك تاب الادب باب ماجاء فی قول الرجل ویلك: ۶۱۶۷، صحیح مسلم: ۲۶۳۸ کښې هم موجود دې.

Scanned with Ca

وركړو نو دې به بوډا شوې هم نه وي چه ستاسو قيامت خو به راشي[1] نو د قيامت نه مراد مرګ شو چه د دلته نه به مو اوچت كړي اوعالم برزخ ته به مو بوځي. اود دې مضمون ډير زيات احاديث د الفاظو په لږ شان تغير سره پيش كړې شوي دي چه ټول په ټول هم د يو مضمون دي. د كلام حاصل دا شو چه د دې ټولو احاديث مقصد هم دغه دې چه قيامت به راځي او خامخابه راځي خود وخت مقرر ول نه شي كولې. د دې ماشوم د بوډاوالي نه وړاندې به قيامت راځي. دا اطلاق هم په دې تقيد باندې محمول دې. يعني دې نه مراد د خلقو د مرګ وخت دې.

دوفات نه مخكښې درسول كريم ﷺ پيشن ګوئي:-دخپل وفات نه يوه مياشت وړاندې حضورﷺ فرمائيلي وو چه د قيامت باره كښې تاسو خلق مانه تپوسونه كوئي. د دې علم خو الله تعالى ته دې چه په قيامت راتلوكښې څومره موده ده. خو زه قسم خورم او بيان كوم چه په دې وخت كښې په زمكه باندې څومره سا اخستونكي ژوندي دي سل كاله پس به په دوي كښې يو هم باقي نه وي. [2] نو لګه داسې مطلب شو چه په قيامت كښې به ټول خلق مړه كيږي دغه شان سل كاله پس به د دې موجوده خلقو د پاره قيامت راشي. كه د وخت تعين كول غواړئ نو واخلئ دا مقرر وخت دې. دغه شان د قيامت مراد د دې يوې صدئي ختميدل وو [3] چه خبره ئې په دې طريقه سره بيان كړه.

دمعراج په شپه دعيسى عليه السلام سره د رسول كريم ﷺ ملاقات اود قيامت علامات::نبي كريم ﷺ فرمائيل چه د معراج په شپه په حضرت ابراهيم عليه السلام، موسى عليه السلام او عيسى عليه السلام باندې زما تيريدل اوشو خلقو د قيامت ذكر كولو. دا ټول د حضرت ابراهيم عليه السلام خواله راغله او تپوس ئې ترې اوكړو. هغوى اوفرمائيل چه ماته خود دې هيڅ علم نشته. بيا حضرت موسى عليه السلام له لاړل. هغوى هم دا اوفرمائيل، عيسى عليه السلام له لاړل نو هغوى هم اوفرمائيل چه د دې علم خو سوا د الله تعالى نه بل چاته هډو شته نه خو علامې ئې دا دې چه دجال به راوځي. ما سره به يوه دوه (ښانسونه) غاښئي وي چه هغه ما اووينې نو د سيكې په شان به ويلي شي او الله تعالى به هغه هلاك كړي. تردې پورې چه ونې او كاڼړي به هم وينا شروع كړي چه اې مسلمانه زما نه شاته يو كافر پټ شوې دې راشه دا قتل كړه. الله تعالى به دا ټول كافران هلاك كړي. بيا به خلق خپلو خپلو ښارونو او وطنونوته لاړشي. په داسې وخت كښې به ياجوج ماجوج راوځي او د هرګوټ نه به راوځوتكيږي. ښارونه به تباه كړي اود هغوى په ګرځيدو سره به هر يوڅيز برباد او ختم شي. تردې چه چينوته به لاړشي نو هغه چينې به هم خالي كړي. خلق به ماله د هغوى شكايت راوړي. زه به د هغوى د پاره د الله تعالى نه بددعااوغواړم. الله تعالى به هغه ټول ياجوج ماجوج هلاك كړي تردې چه د هر يوځائ فضا به د هغوى د لاشونودسخا كيدو او بدبوئې نه خرابه شي. الله تعالى به باران اوكړي اود اوبو چپې به د هغوى لاشونه سمندر ته يوسي. هغه وخت به غرونه راوځي او زمكه به خوره شي. هغه وخت به قيامت داسې نيزدې شي لكه د نهه مياشتو حامله چه په هغې باندې خلق نه پوهيږي چه په شپه ورځ كښې به كله بچې اوزيږوي. [4] لويو لويو پيغمبرانو هم د قيامت وخت نه پيژندلو. عيسى عليه السلام هم صرف د هغې علامې اوخودلې خكه چه د دې امت په آخرى زمانه كښې به هغه راكوزيږي اود حضور ﷺ احكام به نافذ كوي. مسيح دجال به قتل كړي او ياجوج ماجوج به الله تعالى

---

[1] صحيح بخارى كتاب الرقاق باب سكرات الموت: ٦٥١١، صحيح مسلم: ٢٩٥٢.

[2] صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابه باب بيان معنى قولهﷺ (على رأس مائة سنة....):٢٥٣٨، ترمذى:٢٢٥٠، احمد:٣٢٢/٣،ابن حبان: ٢٩٨٧.

[3] صحيح بخارى كتاب مواقيت الصلاه باب السمر فى الفقه والخير بعدالعشاء:٦٠١، صحيح مسلم: ٥٠٣٧، ابوداؤد:٤٣٤٨، ترمذى: ٢٢٥١، احمد:٨٨/٢، ابن حبانٌ: ٢٩٨٩.

[4] ابن ماجه كتاب الفتن باب فتنه الدجال وخروج عيسى بن مريم: ٤٠٨١، وسنده صحيح واخطامن ضعفه، احمد:٣٧٥/١، حاكم:٤٨٨/٤.

Scanned with Ca

د هغه د دعا په برکت هلاك کړی. حضور ﷺ اوفرمائيل چه زه تاسو ته د هغې علامې اوښايم چه د هغې په وړاندې به لوئې فتنې او هرج مرج واقع کيږی. خلقو اووئيل چه يا رسول الله ﷺ! مونږ خود فتنې مفهوم پيژنو خوداهرج څه څيز دې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه دحبشو په عربی ژبه کښې د دې معنیٰ ده قتل. بيائې اوفرمائيل چه په خلقو کښې به پرديوالې او بې پروانی دومره زياته شی چه يو سړې به بل ته وائی چه زه دې نه پيژنم. ([1]) په صحاح سته کښې خبره په داسې طريقه نه ده روايت کړې شوې.

زمونږ نبی امی سيد المرسلين خاتم النبيين ﷺ چه نبیالرحمة او نبی التوبه دې فرمائيلی دی چه زه او قيامت د دې دواړو ګوتو په شان يو. حضور ﷺ د کلمې شهادت او مينځ ګوته يو ځائ کړه او وئی خودله ([2]) لکه چه ماسره قيامت لګيدلې دې يعنی د دواړو په مينځ کښې بل نبی نشته. غرض دا چه د ﴿علم الساعة﴾ علم صرف الله تعالی ته دې.

قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ
اووايه چې زۀ اختيار نۀ لرم|دپاره دځان خپل| دنفعې | اونۀ دضرر| مګر |هغه کيږی| چې اوغواړی الله
ورته اووايه زه خودخپل ځان دپاره هم دنفعې نقصان مالک نۀ يم|مګرهغه چې الله اوغواړی(نوهغه کيږی)
وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ ۚ
اوکه چرې| وې زۀ |چې پوهيدلې| په غيب | خامخا به ډيرحاصل کړې ووما| دخير نه
اوکه ماته دغيبو خبرې معلومې وې |نوځانله به مې ډيرې ښيګړې راجمع کړې وې
وَمَا مَسَّنِيَ السُّوْٓءُ ۚ اِنْ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ لِّقَوْمٍ
اونۀ به وو رسيدلې ماته | نقصان | نۀ يم زۀ |مګر| يرونکې |اوزيرې ورکونکې|دپاره دهغه قوم
اوهيچرې به ماته څه نقصان نۀ وو رسيدلې |زۀ خوبس ويرونکې اوزيرې ورکونکې يم| هغه چاته
يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۱۸۸﴾
چې ايمان راوړی هغه(الله) |
چې ايمان راوړی |

قوله تعالی:: وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ

غيب پيژندونکی او د نفع نقصان مالک الله ﷻ دې:- الله تعالی حضور ﷺ ته حکم ورکړې دې چه د ټولو امورو نسبت دالله تعالی طرف ته اوکړه او دخپل ځان باره کښې اووايه چه دراتلونکی وخت علم ماته هم نشته.اوکه الله تعالی ماته څه اوخودل نو درته به ئې اوښايم. لکه چه فرمائی د عالم الغيب علم غيب څوك نه شی موندلې([3]) ای نبی ﷺ! ورته اووايه که چرې زه د غيب په علم باندې پوهيدلم نود ځان دپاره به مې ډير خير راجمع کولو. يعنی که ماته د خپل مرګ خبر وو چه کله به مرم نو کوشش به مې کولو چه زر ډير نيك اعمال اوکړم. داقول د مجاهد رحمه الله دې او ابن جريج رحمه الله هم وائی خودا خبره د غور ده ځکه چه د حضور ﷺ هر عمل ښه وو اوچه کوم عمل به ئې کولو هغه به مستقل توګه باندې

[1]) احمد:۳۸۹/۵، مجمع الزوائد: ۳۰۹/۷.

[2]) صحيح بخاری کتاب الرقاق باب قول النبی ﷺ (بعثت انا والساعة کهاتين):۶۵۰۳، صحيح مسلم:۲۹۵۰-۲۹۵۱، ترمذی:۲۲۱٤، احمد:۲۲۲/۳، مسندابی يعلی:۲۹۲۵، ابن حبان: ٦٦٤٠.

[3]) ۷۲/الجن:۲٦.

Scanned with Ca

مضبوط وو([1]) ټول اعمال ئې هم د يوې طريقې وو. په هر عمل کښې به د حضورﷺ نظر هم په الله تعالى وو. غرض دا چه يو عمل به ئې هم بد نه وو. او دا خبره کيدې شى چه دا مراد وى که د غيب په خبرو باندې پوهيدلم نو چه د خلقو د کوم قسم خيګړه په کوم کارکښې وه نو هغه به مې د هغې نه خبرولو. ابن عباس ؓ د خير معنى د مال اخستې ده. اودا مفهوم احسن دې. او يا دا چه په کومه سودا کښې راته فائده معلوميده نو ضرور به مې هغه اخستله او يو څيز به مې هم نه خرڅولو ترکومې چه په هغې کښې د فائدې علم نه وو. غرض دا چه په سوداګرئى کښې به مې چرې هم نقصان نه اوچتولو اونه به مې اوچتيدوته پريخودو. يا به په ما باندې فقر او تنګدستى کله هم نه راتله. بعضې خلقو دا مطلب هم اخستې دې چه قحط راتلو نو ډيره غله به مې جمع کوله. په ارزانه زمانه کښې به مې اخستله او د ګرانئى په زمانه کښې به مې خرڅوله او ماله به غريبى او محتاجى نه راتله اود دې راتلونه به اول بې کيدلم. ([2]) بيا حضورﷺ اوفرمائيل چه زه خو صرف نذير او بشير يم د عذاب نه ويرونکې او د جنت زيرې ورکونکې. لکه چه الله تعالى اوفرمائيل مونږ قرآن ستا په ژبه باندې آسان جوړکړو دې د پاره چه د تقوى اراده لرونکوته ته زيرې ورکړې او جنګ کونکى سرکشه خلق اوويروى.([3])

هُوَالَّذِىۡ	خَلَقَكُمۡ	مِّنۡ نَّفۡسٍ وَّاحِدَةٍ
هغه، هغه ذات دې	چې پيدا ئې کړئ تاسو	د نفس | يو(آدم) نه

الله ﷻ هغه ذات دې چې تاسو ئې ديونفس نه پيدا کړې يئ؛

وَّجَعَلَ	مِنۡهَا	زَوۡجَهَا	لِيَسۡكُنَ	اِلَيۡهَا
اوجوړه ئې کړه	دهغې نفس نه	جوړه د هغې نفس	دپاره ددې چې آرام حاصل کړى	دهغې سره

اوهم ددغه نفس نه ئې د دهٔ جوړه پيدا کړې ده| چې هغې سره سکون بيامومى

فَلَمَّا	تَغَشّٰهَا	حَمَلَتۡ	حَمۡلًا خَفِيۡفًا	فَمَرَّتۡ	بِهٖ
نوکله چې اسرې ورخورشو	په هغې باندې	نو حامله شوه	په حمل سپک سره	پس ګرځيدله به	دهغې حمل سره

نوکوم وخت چې دا سړې د ښځې سره يوځائې شو| نودهغې معمولى شان حمل پيدا شو |هغه ورسره ګرځيدې شوه

فَلَمَّاۤ	اَثۡقَلَتۡ	دَّعَوَا اللّٰهَ	رَبَّهُمَا	لَئِنۡ	اٰتَيۡتَنَا	صَالِحًا
بياهرکله چې	ادرنه شوه هغه	نودعا اوغوښتله دواړو دالله نه	ادرب خپل نه	که چرې	اتاراکړو مونږته	بچې صالح

بياهرکله چې حمل درونډ شو| نودواړو په شريکه خپل رب نه سوال اوکړو | که تامونږته نيک اولاد راکړو

لَنَكُوۡنَنَّ	مِنَ الشّٰكِرِيۡنَ ﴿۱۸۹﴾	فَلَمَّاۤ	اٰتٰهُمَا
نوشوبه مونږه خامخا	دشکرايستونکو نه	پس هرکله چې	ورکړو الله هغوئ دواړو ته

نومونږ به ستا ډيرشکرګزار شو|.................... نو کله چې الله ﷻ هغې دواړو ته

---

[1] صحيح بخارى ،کتاب الصوم باب هل يخص شيئا من الايام...:۱۹۸۷، صحيح مسلم:۷۸۳،ابوداوٗد: ۱۳۷، احمد:۶/٤۳، ابن حبان: ۳۲۲.

[2] الدرالمنثور:۳/۶۲۲.

[3] ۱۹/مريم:۹۷.

Scanned with Ca

صَالِحًا	جَعَلَا	لَهٗ	شُرَكَآءَ	فِيمَآ	اٰتٰهُمَا ۚ
صحیح سالم بچې	نوجوړ کړل دواړو	هغه دپاره	شريكان	په هغې كښې	چې وركړې ئې وو هغوئ دواړو ته

نیک خوئ ورکړو | نو دواړو د الله ﷻ دپاره په هغه ولد کښې شریکان جوړ کړل | اکوم چې ورته الله ﷻ ورکړې وو

فَتَعٰلَى اللّٰهُ	عَمَّا	يُشْرِكُوْنَ ۝
نو لوئ دې الله	دهغې نه	چې شریکوي نې دوئ دالله سره

اوالله ﷻ ډیر اوچت دې | دهغه څه نه چې دوئ ئې الله سره شریکان کوي |

قوله تعالیٰ: فَلَمَّآ اٰتٰهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيمَآ اٰتٰهُمَا ۚ

اولادالله تعالی ورکوی او مشرک ئی غیرالله ته منسوب کوی.- ارشاد کیږي چه د دنیا جهان خلق د آدم ﷺ د نسل نه پیدا کړې شوی دی اوهم د آدم ﷺ نه د هغه بی بی حوا پیدا کړې شوه. هم د دې دواړو نه نسل زیات شو.لکه چه الله تعالی فرمائی اې خلقو مونږ تاسو د یو سړي او یوې ښځې نه پیدا کړې او دومره مولونی کړئی چه تاسو خلق خاندان اوقبیلې جوړې شونې اوتاسوله دیو بل حقونه پیژندل پکار دی اود الله تعالی په نیز په تاسوکښې د ټولونه شریف هغه دې چه د ټولونه ښه عمل اوکړی[1] . ﴿لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا﴾ معنی ده چه یوبل سره مینه پیداشی.هم ددې دپاره نی اوفرمائیل﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً﴾ یعنی ستاسودواړو په زړونو کښې محبت او رحمت واچولو. په دوو روحونوکښې چه کوم محبت او رحمت وی هغه د روحونو د خپل مینځ د الفت او موانست نه نشی زیاتیدې. د دې د پاره خو الله تعالی دابیان اوفرمائیلو چه ساحران اکثر د خپل سحر په ذریعه د دې خبرې کوشش کوی چه په ښځه خاوندکښې جدائی واچوی نو چه کله خاوندخپلې ښځې سره دفطری محبت په بنابانډې موانست اوقربت اختیاروی نو شروع کښې هغه په خپله خېټه کښې وروکې بوج غوندې محسوس کوی. دا شروع د حمل زمانه وی. دغه وخت خو ښځې ته څه تکلیف نه وی څکه چه دا حمل خو دې وخت کښې نطفه یا علقه یا مضغه ده یا دغوښې وړه غوندې ټکړه. دې وخت کښې هغه وړه او سپکه وی.

د مَرَّتْ بِهٖ مختلف تفسیرونه اومطلب::ایوب وائی چه ما دحسن بصری رحمه الله نه ﴿مَرَّتْ بِهٖ﴾ معنې تپوس اوکړو نو هغه اوونیل که زه عرب ووم او اهل زبان ووم نو پیژندل به مې چه د دې معنی دا ده دغه شان هغه دا حمل اخستې کرځی. قتاده رحمه الله د دې معنی دا خودلې چه حمل ښکاره شو. ابن جریر رحمه الله وائی چه حمل سره په آسانه کیناستې پاسیدې شی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه مطلب دا دې چه دا د شروع زمانه هغه ده چه پخپله هغې ته شك وی چه حمل شته که نه. بل دا چه کله ښځې ته دې نه پس پوره بوج محسوس شی اود حمل یقین ورته اوشی نودا موریلار دواړه د الله تعالی نه دا غوښتنه کوی که الله تعالی هغوی ته صحیح سالم بچې ورکړی نو دا به د الله تعالی لوئ احسان وی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه موریلار ته دا ویره وی چه چرته د ځناور د شکل یا اندام والا یا غیرسالم بچې اونه شی.لکه څنګه چه بعضې وخت کیږی. حسن بصری رحمه الله دا مطلب اخلی که الله تعالی مونږ ته هلك راکړی څکه چه په مولود کښې زیات صلاحیت والا پیدا کیدونکې هم هلك وی. نو چه کله الله تعالی هغوی ته صحیح سالم بچې ورکوی نو هغه د بتانوحصه کرخوی. د الله تعالی ذات د داسې شرك نه پاك دې. مفسرینو دلته ډیر آثار او احادیث بیان کړی دی د کوموچه به مونږ ذکر کوو، په هغې بانډې به رنړا اچوو بیا به ان شاء الله د صحیح خبرې طرف ته رهنمائی کوو، هم په الله تعالی بانډې مو یقین دې.

---

[1] ۴۹/الحجرت:۱۳.

Scanned with Ca

قتاده ﷺ د سمره ﷺ نه روایت کوی چه نبی کریم ﷺ فرمائی چه کله د بی بی حوا وضع حمل اوشو نو ابلیس هغې له راغلو. د هغې بچې به ژوندې نه پاتې کیدو. بی بی حوا ته ئې مشوره ورکړه چه د بچې نوم عبدالحارث کیږده نو ژوندې به پاتې شي. د بچي نوم ئې عبدالحارث کیخودو نو هغه ژوندې پاتې شو. دادشیطان د طرف نه وسوسه وه اوحارث د شیطان نوم دې(١) په دې حدیث کښې درې علتونه دی یو خوداچه د دې راوی عمربن ابراهیم یو مصری سړې دې. سره د دې چه ابن معین د دې توثیق کړې دې خو ابوحاتم رحمه الله ونیلی دی چه د دې نه حجت نه شی نیولې. دویم دا چه هم دغه روایت موقوفاً د حضرت سمره رضی الله عنهما د خپل قول نه روایت شوې دې کوم چه مرفوع نه دې. په تفسیر ابن جریر کښې پخپله دسمره بنت جندب ﷺ وینا ده چه آدم عليه السلام د خپل خوئې نوم عبدالحارث کیخودو. دریم دا چه د دې دراوی حسن نه هم د دې آیت د تفسیر نه علاوه بیان کړې شوې دې نو ښکاره ده که دا حدیث مرفوع د هغه نه روایت کړې شوې وې نو ده به پخپله د دې خلاف تفسیرنه کولو.

ابن جریر وائی دې نه مراد بعضې مشرکان دی ، دادم عليه السلام واقعه نه ده: ابن جریر رحمه الله وائی چه دا د حضرت آدم عليه السلام واقعه نه ده بلکه د بعضې بل مذهب والا ده. اودا هم روایت دې چه دې نه مراد بعضې مشرکان انسانان دی چه داسې کوی. وائی چه دا د یهودو اونصاراؤو فعل بیان شوې دې چه خپل اولاد په خپله لار اچوی. د دې آیت چه کوم تفسیر بیان شوې دې په دې تیولوکښې بهتر هم دغه تفسیر دې د تعجب د پاره گنجائش دا وو چه داسې متقی او پرهیزگاره سړې دیو آیت په تفسیرکښې یو مرفوع حدیث د پیغمبر قول روایت کړی بیا د هغې خلاف پخپله تفسیراوکړی. دې نه دا ثابتیږی چه هغه حدیث مرفوع نه دې بلکه پخپله د سمره رضی الله عنهما قول دې. دې نه پس دا خیال کیدې شی چه ممکن ده چه سمره رضی الله عنهما دا د اهل کتابونه ماخوذ کړې وی لکه چه کعب او وهب وغیره چه مسلمانان شوې وو. ان شاء الله د دې بیان به هم ډیر زر راشي.

ددې قصې متعلق یو بل حدیث مبارک: د دې حدیث مرفوع کیدل نه شی ثابتیدې. اوس یو بل حدیث هم د دې باره کښې دې. دا د ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د بی بی حوا به کوم اولاد کیدلو هغه به ئې د الله تعالی د عبادت د پاره مخصوص کولو اود هغه نوم به ئې عبدالله او عبیدالله وغیره کیخودل دا ماشومان به مړه کیدل نو حضرت آدم عليه السلام او بی بی حوا له ابلیس راغلو او ورته ئې اووئیل که د خپل اولاد مو څه بل څه نوم کیخولو نو هغه به ژوندې پاتې شی. اوس چه کله د بی‌بی حوا بچې اوشو نو موریلار پرې عبدالحارث نوم کیخودو.هم د دې متعلق الله تعالی فرمائی ﴿هُوَ الَّذِیْ خَلَقَکُمْ﴾ بی بی حواته شك وو چه حمل شته که نه نو چه کله هغه په حمل باندې درنه شوه نودې دواړو د الله تعالی نه دعا اوکړه که چرته ژوندې صالح بچې وو تو مونږ به د الله تعالی ډیر شکر گذار شو. اوس شیطان دې دواړو له راغلو او ورته ئې اووئیل تاسو ته څه پته ده چه څنگه بچې به کیږی د څناور شکل او صورت به وی که د انسان. یوه غلطه خبره ئې د هغوی په وړاندې ښه جوړه کړه او وروړاندې کړه او شیطان خو دهوکه ورکونکې دې. دې نه وړاندې دوه بچی شوې وو او مړه شوې وو. شیطان هغوی پوهه کړل که تاسو د دې بچی نوم زما په نوم نه ایږدئی نو نه به هغه صحیح پیدا کیږی اونه به ژوندې وی. نو هغوی د دې بچی نوم عبدالحارث کیخودو. نو الله تعالی فرمائی چه کله الله تعالی د هغوی په دعا صحیح سالم بچې ورکړو نو د هغه نوم ئې عبدالحارث کیخودو او الله تعالی سره ئې شرك اوکړو. په دې ایاتونو کښې هم د دې بیان دې. په یو بل روایت کښې دی چه د اول ځل د حمل په وخت کښې دا (شیطان) راغلو او هغه ئې اوویروله چه زه هم هغه یم چا چه تاسو د جنت نه راوویستلئی اوس ته زما تابعداری

---

١) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاعراف: ۳۰۷۷، احمد:۱۱/۵، حاکم:۲/۵۴۵.

Scanned with Ca

اوکړه ګنی زما په چل ول به د ده ښکرې پیداشي او هغه به خیته اوشلوی او بهر به راوځي اودا به اوشي او هغه به اوشي. هغه ئي ډيره اوويروله خو هغې د ده خبره اونه منله. د الله تعالی مصلحت وو بچې مړ پيدا شو. دويم حمل اوشو بيا بچې مړ پيدا شو. اوس ابليس راغلو او خپله ډيره خيرخواهي ئي اوکړه د بچي محبت غالب شو او د هغه نوم ئي عبدالحارث کيخودو. هم د دې په بنا باندې الله تعالى اوفرمائيل ﴿ جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَآ اٰتٰىهُمَا ۚ ﴾

دا اسرائيلي روايت دې ددې دليل:: دابن عباس ﷺ نه ئي داحديث واخستو اودهغه دشاګردانو يوې ډلې هم دغه وئيلي دي. لکه مجاهد، سعيد بن جبير، عکرمه، قتاده او سدى رحمهم الله. دغه شان د سلفو نه واخله د خلفو پورې ډيرو مفسرينو د دې آيت په تفسيرکښې هم دا وئيلي دي خو ظاهره دا ده چه داواقعه د اهل کتابونه اخستې شوې ده. د دې يو لوئ دليل دا دې چه حضرت ابن عباس ﷺ دا د ابي بن کعب ﷺ نه روايت کوی لکه څنګه چه په ابن ابي حاتم کښې دی نو ظاهره ده چه دا د اهل کتابونه نقل کړې شوې ده د کوم باره کښې حضرت محمد ﷺ فرمائيلي دي چه د دوی خبرو ته مه رښتونې وايئ او مه دروغ[1] د دوی روايتونه درې قسمه وی يو دا چه د هغې صحت د يو آيت يا حديث نه کيږی. دويم دا چه د هغې تکذيب د يو حديث يا آيت نه کيږی. دريم هغه چه د هغې په باره څه داسې فيصله زمونږ په دين کښې ملاؤنه شي نو په قول د حکم حديث په دې کښې هيڅ حرج نشته [2] خود هغې تصديق او تکذيب نه دی کول پکار. زما په خيال کښې خو دا اثر د دويم قسم دې يعنى د منلو قابل نه دې اود کومو صحابه کرامو او تابعينو نه چه دا روايت دې هغوی دا د دريم قسم نه ګنړلې او روايت کړې دې. ولې مونږ خو هم هغه وايو کوم چه حسن بصری رحمه الله وائي چه د مشرکانو په خپل اولاد کښې هم د الله تعالی د شريك بيان په دې آياتونوکښې دې نه چه د حضرت آدم ﷺ. نو الله تعالى فرمائي چه الله تعالی د دې شرك نه اوچت او بالا دې. په دې آياتونو کښې دا ذکر او د دې نه وړاندې د حضرت آدم ﷺ او بی بی حوا ذکر په شان د توطئه دې چه د دې اصلی مورپلار ذکرئي اوکړو او بيا د نور مور پلار ذکر اوشو اوهم د دوی شرك بيان شو.

اوس شخصي اوانفرادي ذکر ختمولو سره د جنس د ذکر طرف ته د خبرې مخ ګرځولې شي لکه چه مونږ د دنيا آسمان ته په ستورو ښائست ورکړو او بيا هم دا ستوری د شيطانانو د وهلو تختولو په کارکښې راوستل. [3] او ښکاره خبره ده چه کوم ستوری د ښائست دی هغه راشوکيږی نه او په هغې شيطانان نه ويشتلې کيږی. دلته هم د خبرې رخ داسې ګرځولې شي د ستورو شخصيت نه د ستورو جنس طرف ته. د دې نور ډير مثالونه په قرآن کريم کښې موجود دی. والله اعلم.

لَا يَخْلُقُ	مَا	اَيُشْرِكُوْنَ

آيا شريكوى دوئ هغه څه اچې نشي پيدا كولې
آيادوئ ورسره هغه شريكان جوړوی

نَصْرًا	لَهُمْ	وَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ	يُخْلَقُوْنَ ۚ﴿۱۹۱﴾	وَّهُمْ	شَيْئًا
دامداد كولو	دپاره دهغوئ	اوطاقت نهٔ لرى هغوئ	پيدا كړې كيږی	بلكه هغوئ	هيڅ څيز

چه هغوی هيڅ نشي پيدا كولې | بلكه هغوی پيدا كړې كيږی | اونهٔ دوئ سره څه مدد كولې شی | اونهٔ د

[1] ابوداؤد كتاب العلم باب رواية حديث اهل الكتاب: ٣٦٤٤، احمد: ١٣٦/٤، ابن حبان: ٦٢٥٧.
[2] صحيح بخاری كتاب احاديث الانبياء باب ماذكرعن بنی اسرائيل: ٣٤٦١، ترمذی: ٢٦٦٩، احمد: ٢٠٢/٢، ابن حبان: ٨٢٥٦.
[3] ٦٧/الملك: ٥.

Scanned with Ca

وَلَآ اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُوْنَ۝ وَاِنْ تَدْعُوْهُمْ اِلَى الْهُدٰى

اونهٔ دخانونو خپلو سره|امداد کولې شی | اوکه چرې | تاسو رااوبلئ هغوئ| نیغې لارې ته

خپل خان مدد کولې شی |..................... اوکه تاسونې نیغې لارې ته راوبلئ |

لَا يَتَّبِعُوْكُمْ ۭ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ اَدَعَوْتُمُوْهُمْ اَمْ

نونهٔ کوی هغوئ پیروی ستاسو| یوشان ده | په تاسو باندې | آیا که رابلئ تاسو هغوئ| یا

نو هغوئ تاسو پسې درتلې نشی | ستاسودپاره یوشان خبره ده که تاسو هغوی رابلئ او که

اَنْتُمْ صَامِتُوْنَ۝ اِنَّ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ عِبَادٌ

تاسو | چپ اوسئ | بیشکه هغه کسان |چې تاسوئې رابلئ | ماسوا دالله نه | بندګان دی

تاسو چپ پاتې شئ | ....بیشکه کوم کسان چه تاسو د الله نه سوا د مدد د پاره رابلئ|نو هغوئ

اَمْثَالُكُمْ فَادْعُوْهُمْ فَلْيَسْتَجِيْبُوْا لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ

په شان ستاسو | نورااوبلئ هغوئ |پس قبول والې دې اوکړی هغوئ| ستاسو | که یئ تاسو

ستاسوپه شان بندګان دی|نوتاسوورته آواز اوکړئ چې هغوئ نې قبول کړی | که چرې تاسو

صٰدِقِيْنَ۝ اَلَهُمْ اَرْجُلٌ يَّمْشُوْنَ بِهَآ ۡ اَمْ لَهُمْ اَيْدٍ

ربښتینی | آیا شته د دوئ| پښې | چې ګرزی دوئ | په هغې |ایا شته د دوئ | لاسونه

رېښتونی یئ (چې دا زمونږ خدایان دی)| آیا دهغوی پښې شته چې تګ پرې اوکړی| یائې لاسونه شته چې

يَّبْطِشُوْنَ بِهَآ ۡ اَمْ لَهُمْ اَعْيُنٌ يُّبْصِرُوْنَ بِهَآ ۡ اَمْ

چې نیول کوی| په هغې سره|یاشته د دوئ | سترګې | چې لیدل کوی | په هغې سره| یا شته

نیول پرې اوکړی | ....یائې سترګې شته چې کتل پرې اوکړی | او یا ئې غوږونه شته

لَهُمْ اٰذَانٌ يَّسْمَعُوْنَ بِهَا ۭ قُلِ ادْعُوْا شُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ

د دوئ | غوږونه | چې اوریدل کوی | په هغې سره|اووایه | چې رااوبلئ | شریکان خپل | بیا

چې آوریدل پرې اوکړی| ....(ائې پیغمبره ﷺ)نهٔ ورته اووایه چې تاسوخپل شریکان راوبلئ| بیا

كِيْدُوْنِ فَلَا تُنْظِرُوْنِ۝ اِنَّ وَلِـيِّۦَ اللّٰهُ الَّذِيْ

تدبیراوکړئ خلاف زما| پس مهٔ راکوئ مهلت ماته| بیشکه | ولی زما| الله دې| هغه الله

زمادنقصان تدبیرونه جوړ کړئ | اوماته هیڅ مهلت مهٔ راکوئ| زما مددګار خوهغه الله ﷻ دې

نَزَّلَ الْكِتٰبَ ڮ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصّٰلِحِيْنَ۝ وَالَّذِيْنَ

چې نازل کړې ئې دې| کتاب | اوهغه | دوستی کوی | دصالحانو | اوهغه

چې داکتاب (قرآن) ئې نازل کړې دې | اوهغه همیشه د نیکانو خلقو ملګرتیاکوی | او هغه څوک

تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَكُمْ وَلَآ اَنْفُسَهُمْ

چې تاسو ئې رابلئ | ماسوا دهغه نه | نه لري طاقت هغوئ | دامداد ستاسو | اونه دخانونوخپلو سره

چې دالله ﷻ نه سوا ئې تاسو رابلئ | نوهغوئ نه ستاسو مدد کولې شي | اونه دخپل خان

يَنْصُرُوْنَ ۝ وَاِنْ تَدْعُوْهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَسْمَعُوْا ؕ

امداد کولې شي | اوکه چرې تاسو راوبلئ دوی | نیغې لارې ته | نو نه اوری هغوئ

مدد کولې شي |..................اوکه ته دوی هدایت طرف ته راوبلې | نو آواز نه آوری

وَتَرٰىهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُوْنَ ۝

او وینې ته هغوئ | چې گوری | تاته | اوحال دا چې هغوئ | هیڅ هم نه وینی

اوداسې ښکاری چې هغوئ په (غټوغټو) گوری | خو هغوئ د دې باوجود هم هیڅ نه وینی

قوله تعالي:: اَلَهُمْ اَرْجُلٌ يَّمْشُوْنَ بِهَآ

دمشرکانو کونکیان کانړه رانده معبودان:-هغه مشرکان چه د الله تعالی په ځائ د بتانو عبادت کوی دوی ته خبردارې ورکولې شی چه دا بتان هم د الله تعالی مخلوق دې اویو جوړشوې څیز دې. د دوی په یوه خبره هم قدرت نشته نه دوی چاته نقصان رسولې شی او نه فائده، نه په دوی کښې د کتلو طاقت شته اونه دوی د خپلو عبادت کونکو څه امداد کولې شی. بلکه دا بتان خود کانړو نه دی حرکت قدرې نه شی کولې بلکه د دوی عبادت کونکی د دوی نه په څو درجو کښې غوره دی. اوریدې شی کتې شی محسوس کولې شی او نیولې شی. څنګه چه فرمائی اې خلقوا یو مثال بیانولې شی واورئی داخلق چه دالله ﷻ نه بغیرد نورو عبادت کوی هغوی یو مچ قدرې نه شی جوړولې که ټول په ټول کوشش ولې اونه کړی بلکه که یو مچ د هغوی د خوراك څه څیز یوسی نوهغه د ده نه واپس نه شی اخستې.طالب او مطلوب څومره کمزوې او بې قدرته دی. هغوی د الله تعالی قدر اونه پیژندلو. بې شکه الله تعالی ډیر قوی اوعزیز دې.لکه څنګه چه ابراهیم ﷺ فرمائیلی وو﴿ اَتَعْبُدُوْنَ مَا تَنْحِتُوْنَ ۝ ﴾ آیا تاسو ددې عبادت کونې کوم چه تاسو پخپله جوړونی. بیا فرمانی چه هغه د خپل عبادت کونکی لړ شان امداد هم نه شی کولې.تردې که هغه سره څوك خراب سلوك اوکړی نو پخپله خپل بچاؤ هم نه شی کولې.لکه څنګه چه ابراهیم خلیل الله ﷺ د خپل قوم بتان مات کړې وو اود هغې ډیر سپکاوې ئی کړې وو. الله تعالی فرمائی چه حضرت ابراهیم ﷺ په وهلو وهلو دا بتان ټکړې ټکړې کړې ووخو د بت خانې دیولونه لوئی بت ئی پریخودې وو. دې د پاره چه خلق راشی اود دې غټ بت نه تپوس اوکړی چه دا څه اوشو اودا چا اوکړه.

د معاذینو قصه::حضرت معاذ بن عمرو بن الجموح ؓ او معاذ بن جبل ؓ دواړه ځوانان وو. مسلمانان شوې وو. د شپې به مدینه کښې د مشرکانوبتانوله تلل او هغه به ئی ماتول. که هغه د لرګی وو نو د ماتولو نه پس به ئی غریبانانو کونډو ښځو ته ورکول دې دپاره چه د دې کمبختو مشرکانوته څه سبق ملاؤشی او په خپل عمل او عقیده باندې څه غور اوکړی. عمرو بن جموح د خپل قوم سردار وو. د هغه یو بت وو ده به د هغې بت عبادت کولو په هغې به ئی خوشبوئی مرلې. هغه دواړه ځوانان به د شپې په وخت کښې د هغه بت خانې ته تلل د هغه په سر به ئی ګندګی کوله. عمرو بن جموح چه به هغه بت په داسې حال کښې لیدونو هغه به ئی وینځلو او خوشبوئې به ئی پرې مرلې.اوهغه سره به ئی توره کیخوده اوونیل به ئی چه په دې باندې مدافعت کوه. دې خلقو به بیا داسې کول او ابن جموح به دا

صفا کولو او هغه سره به ئې توره کیخوده. اخر دې خلقو دا بت راوویستو اویو د سپي لاش پورې اوتړلو اودیوې رسئي په ذریعه ئې په کوهي کښې زوړند کړو. کله چه عمرو بن الجموح راغلو او دا حال ئې اولیدلو نو هغه ته عقل راغلو چه هغه خو په بت پرستئي کښې باطله عقیده لرې نو هغه اووئیل که ته په رښتیا سره رب وې نو سپي سره به په کوهي کښې زوړند نه وې. بیا هغه اسلام راوړلو او بنه مسلمان شو او په جنګ احد کښې شهید شو.[1]

ابراهیم ؑ اوهود ؑهم دا مسئله کړې وه: د الله ﷻ ارشاد دې که چرې تاسو دوی د هدایت طرف ته راغواړئې نو هغوی به چرې هم ستاسو نه مني. یعنی دا بتان د چا آواز نه اوري. دوی ته آواز کول د نه آواز کولو برابر دی. حضرت ابراهیم ؑفرمائیلي وو چه اې پلاره د داسې بت عبادت مه کوه چه نه اوري او نه لیدلې شي نه ستا څه کارکولې شي. بیا ئې اوفرمائیل هغه خو هم د الله تعالی مخلوق دې لکه دا بت پرست بلکه دا بت پرست د دې بتانونه ښه دی چه لیدلې شي اوریدلې شي او محسوس کولې شي. بیا فرمائي چه ښه ده د خپل امداد د پاره خپل شریکان راؤغواړئې او ماته د سترګو رپولو هومره مهلت هم مه راکوئې او زما خلاف په کولاؤ زړه سره کوشش اوکړئې اوګورئې. زما امدادي هغه الله تعالی دې چا چه کتاب نازل کړو هغه د نیکوکارانو ولي دې. هم هغه الله تعالی زما د پاره کافي دې.هم هغه به زما امداد کوي هم په هغه باندې زما یقین دې که زه مجبور یم نو هم دهغه مجبور یم هغه په دنیااوآخرت کښې نه صرف زمابلکه زمانه پس هم د هر نیکوکار سرپرست دې. لکه چه هود ؑ خپل قوم ته په جواب کښې فرمائیلي وو په هغه وخت کښې چه دهغه قوم په ده باندې تهمت لګولې وو چه په تا باندې زمونږ د خدایانو څه اثر شوې دې ځکه خو ته داسې ګډې وډې خبرې کوې. نو هغه جواب ورکړو چه زه خود الله تعالی ګواهي ورکوم او صفا صفاوایم چه زه ستاسو د شریکانو نه نفرت او ویزاري ښکاره کوم. ښه ده تاسو ټول یوځائې شئ څه شیطاني اوکړئې اوګورئې اود سا اخستلو د پاره هم ماته مهلت مه راکوئې. تاسو به زما څه اوکړئې. زما یقین خو په الله تعالی باندې دې چه هغه زما او ستاسو رب دې. په زمکه باندې داسې یو سالرونکې نشته د چا واګه چه د هغه په لاس کښې نه وي. زما رب په نیغه او رښتونې طریقه باندې دې. او ابراهیم خلیل الله ؑ فرمائیلي وو ستاسو څه خیال دې د دې بتانوباره کښې د کومو چه تاسو اوستاسو پلارانو نیکونو عبادت کړې وو. دا خلق خو زما دښمنان دی خو الله تعالی زما دوست دې. هغه زه پیدا کړې یم او هم هغه به ما په صحیح لار روانه وي. اولکه څنګه چه ابراهیم ؑ خپل پلار او خپل قوم ته فرمائیلي وو چه زه خو ستاسو د خدایانو نه بري یم خود خپل رب زه عبادت کونکې یم چا چه زه پیداکړم او بیا ئې زما هدایت اوکړو اود هغې نه پس ئې یوه کلمه یادګار جوړه کړه کیدې شي چه دوی د خپلې خبرې نه رجوع اوکړي اود دې د پاره ئې اوفرمائیل چه هغه نه ستاسو امداد کولې شي اونه خپل. اوکه تاسو هغه د هدایت طرف ته راغواړئې نو هغه خاورې نه اوري نه پوهیږي چه هغه ستاسو طرف ته نظر اوکړي او خاورې هم څه نه وینی. هغوی خپل تصویرونه او سترګې تاسو ته ځلور کړې دی لکه چه په رښتیا سره ګوري ولې هغه خو بې سا څیز دې. په دې وجه ئې دوی سره داسې معامله اوکړه چه یو د عقل خاوندني کوي. د دې بتانو شکل خو تصویرې شکل دې اود انسان په شان معلومیږي تاسو ګورئې لکه چه هغوی تاسو ته نیغ ګوري هم دغه وجه ده چه د دوی طرف ته د "هم" ضمیراوګرځولې شو کوم چه د انسان طرف ته ګرځولې شي حالانکه بې سا څیز د "ها" د ضمیر حق دار دې. سدی رحمه الله د دې نه د بتانو په ځائې مشرکان مراد اخلي خو رومبې خیال صحیح دې.

[1] دلائل النبوه: ٢/٤٥٦.

Scanned with Ca

خُذِ الْعَفْوَ	وَأْمُرْ	بِالْعُرْفِ	وَأَعْرِضْ	عَنِ الْجٰهِلِيْنَ﴿۱۹۹﴾	وَإِمَّا
اونیسه معافي لره	اوحکم کوه	په نیکۍ سره	اوپه ډډه شه	د جاهلانونه	اوکه چرې
رانې پیغمبره ﷺ ته معافي کوه	او دنیکۍ حکم کوه	او د جاهلانونه ډډه کوه	اوکه چرې		
يَنْزَغَنَّكَ	مِنَ الشَّيْطٰنِ	نَزْغٌ	فَاسْتَعِذْ	بِاللّٰهِ ط	إِنَّهٗ
رامنع کړي تا	دطرفه دشیطان نه	یوه وسوسه	نوپناه اوغواړه	په الله سره	بیشکه هغه
دشیطان دطرفه ستا په زړهٔ کښې څه وسوسه پیدا شي،نو په الله ﷻ سره پناه اوغواړه	بیشکه هغه ذات				
سَمِيْعٌ	عَلِيْمٌ﴿۲۰۰﴾				
ښهٔ اوریدونکې دې اوښهٔ پوهه دې					
اوریدونکې او عالم دې					

قوله تعالى:: خُذِ الْعَفْوَ

قصوروار معاف کول پکار دي:- ابن عباس رضی الله عنه فرمائي د ﴿خُذِ الْعَفْوَ﴾ مطلب دا دې چه د دوی هغه مالونه چه د دوی د ضرورتونونه زیات دی او هغه مالونه چه تاله ئې راوړی هغه واخله. دا عمل په سورة برات کښې دفرائضو صدقاتود توضیح اوتشریح نه اول ووچه صدقات به هغوی ته پیش کولې شو. او ضحاك رحمه الله وائي ﴿خُذِ الْعَفْوَ﴾ معنی ده چه کوم زیاتې دې هغه خرچ کړئې. دعفو معنی ئې په زیاتی سره کړې ده. زید بن اسلم رحمه الله وائې چه په دې کښې مشرکانوسره دعفوې معافئی حکم دې. لس کالوپورې دا عفوه اومعافي وه بیا د سختئي کولو حکم اوشو. داد ابن جریر رحمه الله قول دې. مجاهد رحمه الله وائي چه د خلقود اخلاقواو اعمالونه معافي کوه یعنی د هغوی د اعمالو او اخلاقو لټون مه کوه. مراد دا دې چه معافي کوه اود خراب مجلس اختیارولونه بچ شه. په الله تعالی قسم دې چه زه کوم مجلس اختیاروم خامخا به د هغې خوئې بوئې اخلم. په ټولو اقوالوکښې هم دا قول ډیر بهتردې.

عیینه رحمه الله نه روایت دې چه کله الله تعالی په خپل نبی ﷺ باندې دا آیت نازل کړو ﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجٰهِلِيْنَ﴾ نو حضور ﷺ د جبرائیل عليه السلام نه تپوس اوکړو د دې نه څه مقصد شو نو جبرائیل عليه السلام اووئیل چه الله تعالی تاته حکم درکوی چه څوك ستا په ذات باندې زیاتې اوکړی نو هغه معاف کوه. څوك چه تاته نه درکوی نو ته هغوی ته ورکوه څوك چه تاسره تعلق ختم کړی ته هغوی سره تعلق ساته.[1] هم د دې مضمون حدیث متعلق ابن عامر رضی الله عنه وائي چه ما حضور ﷺ سره ملاقات اوکړو ما د حضور ﷺ لاس اونیولواوعرض مې اوکړویارسول الله ﷺ ماته بهترین اعمال اوښایه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه اې عقبه بن عامر! څوك چه تاسره همدردی نه کوی ته هغوی سر همدردی کوه څوك چه تامحروم کړی ته هغوی د ورکولو نه مه محروم کوه. څوك چه ستا ذات سره متعلق زیاتې اوکړی ته هغه سره معافي اوبښنه کوه. ﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجٰهِلِيْنَ﴾(معافي کوه اوپه نیکوکارونوکښې لارخودنه کوه اود جاهلانو خلقو نه ناخبره جوړیږه) [2] د عرف معنی د معروف ده.

دحربن قیس د ترهٔ عینیه قصه::صحیح بخاری شریف کښې دی چه عیینه رحمه الله خپل وراره حربن قیس رحمه الله کره راغلو حصارشو.حربن قیس رحمه الله د حضرت عمر رضی الله عنه درباری سړې وو. هغه د قرآن کریم ماهر وو

[1]) الطبری: ۱۵٤/٦، ابن ابی حاتم: ۱٦۳/٥.
[2]) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی حفظ اللسان: ۲٤۰٦.

Scanned with Ca

او د قاریانو علماؤ د حضرت عمرؓ د مجلس مشاورت رکن وو. دا علماء به ځوانان هم وو اوبوډاګان هم.عیینه رحمه الله خپل وراره ته اوونیل اې وراره تاته امیرالمؤمنین سره تعلق حاصل دې زما اجازت واخله چه زه هغه سره ملاؤ شم.نو حر رحمه الله دعیینه رحمه الله دپاره اجازت حاصل کړواوحضرت عمرؓ د حاضریدواجازت ورکړو.کله چه عیینه امیر المؤمنین سره ملاؤ شو نو ونې وئیل اې ابن خطاب! تاموږ ته پوره روپئې نه دی راکړې اونه دې زموږ سره د عدل نه کاراخستي. د عدل نوم اوریدو سره حضرت عمرؓ غصه شو او نیزدې وه چه عیینه رحمه الله نې وهلې وو. نو حر رحمه الله اوونیل چه اې امیرالمؤمنین الله تعالی خپل نبیﷺ ته فرمائیلی دی چه معافی کوئې او په نیکوکارونوکښې مشوره ورکوئې اود جاهلانونه ډډه کوئې او دې خو د جاهلانونه دې. په الله تعالی قسم چه کله د حضرت عمرؓ په وړاندې دا آیت تلاوت کړې شو نو هم هلته اودریدو هیڅ غصه نې اونه کړه. هغه د الله تعالی د کتاب نه ډیر واقف وو. صرف بخاری رحمه الله دا روایت کړې دې.

دجرس د استعمال نه ممانعت:: روایت دې چه د سالم بن عبدالله د اهل شام په یوه قافله باندې تیریدل اوشو په قافله کښې جرس کړنګیدو. نوونې وئیل چه جرس کړنګول منع دی. کافران په مندرونو کښې جرسونه کړنګوی نو د قافلې والا اوونیل چه په دې باره کښې موږ ته ستانه زیات معلومات دی. ممانعت په لویو لویو جرسونو کښې دې په وړو وړو کښې هیڅ حرج نشته. نو سالم خاموش شو او صرف دومره نې اوونیل ﴿وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾ یعنی جاهلانوسره مخ نه لګول بهتر دی. او د بخاری د اقوال چې العرف یعنی المعروف ، ددې تصریح عروه بن زبیر ، سدی ، قتاده او ابن جریر وغیره کړیده او ابن جریر حکایت کړې دې چې وئیلی شی ﴿اولیته عرفا،عارفا،وعارفة﴾ د ټولو هم یوه معنی ده معروف یعنی نیک کار. الله تعالی خپل نبی ﷺ ته حکم ورکړې دې چه بندیګانوته د نیک کار حکم ورکوه. په لفظ معروف کښې ټول نیک کارونه داخل دی او د جاهلانو نه ډډه کولو حکم ئې هم ورکړې دې اګرچه د دې ماموربه په ظاهره نبی کریمﷺ دې خو په حقیقت کښې ټول بندیګان مامور دی. د دې په ذریعه بندیګانوته ادب خودلې کیږی که څوك په تاباندې ظلم کوی نو هغه برداشت کړه دا مطلب نه دې چه څوك د الله تعالی په واجبی حقوقوکښې کمې زیاتې اوکړی نو بیا هم اعراض اوکړې یا د الله تعالی نه کفر اوکړی یا د وحدانیت نه جاهل پاتې شی نو بیا هم معافی اوکړې. دمسلمانانو سره د خپل جهالت په وجه اوجنګیدې نو بیا هم خاموش شه مطلب دا چه داسې غلط فهمی نه دی کیدل پکار. دا هغه اخلاق دی د کومو تعلیم چه الله تعالی خپل خوږ نبی ﷺ ته ورکړې دې. دا مضمون یو عقل مند شاعر ډیر په ښه اندازپه شعرکښې لیکلی دې. هغه وائی:

﴿خذ العفو وأمر بعرف كما ... أمرت وأعرض عن الجهلين﴾
﴿ولن في الكلام لكل الأنام ... فمستحسن من ذوي الجاهلين﴾

ترجمه: دمعاف کولو عادت اوساته، د نیکوکارونورهبری کوه، د جاهلانونه اعراض کوه، هر سړی سره په خبروکښې نرمی کوه، اود اوچتې مرتبې والا سره په خبروکښې نرمی کول نور هم ډیر مستحسن دی.

د اعراض عن الجاهل مطلب::د بعضې علماؤ مقوله ده چه خلق دوه قسمه وی یو هغه سړې محسن دې چه هغه په خوشحالئی سره په تاڅه احسان اوکړی د شکریه سره نې قبول کړه اود هغه د طاقت نه زیات په هغه باندې بوج مه اچوه چه هغه په خپله دباؤ پاتې شی. بل بد قسم سړې، ده ته د نیك کار د کولو مشوره ورکوه خوکه د هغه ګمراهی زیاتیږی او هغه په خپل جاهلیت باندې قائم وی نود هغه نه ډډه کوه. کیدې شی چه ده ته معافی کول هغه د دې بدئې نه منع کړی لکه چه الله تعالی فرمائی په بهترینه طریقه باندې مدافعت کوه دغه شان به دښمنان هم ستا دوستان جوړ شی. موږ ته ښه پته ده کوم څه چه هغوی اظهارخیال کوی نو وایه چه اې الله تعالی! زه دشیطان د غولولونه ستا پناه غواړم. او

Scanned with Ca

د هغې نه پناه غواړم چه شیطانان زماسره په عمل کښې داخل شي او فرماني چه نیکي او بدي برابر نه وي. مدافعت او د جواب رد په ښه شان سره ورکوه. دا عمل هغه خلق اختیاروي چه د طبیعت نه صابر وي. په نتیجه کښې به هغوی ته لویه کامیابي حاصلیږي. خوش قسمته به په دې باندې عمل کونکي وي. که شیطان ستا په زړه کښې څه وسوسې واچوي او دهوکه دې کړي یا تا د دښمن سره د مقابلې په وخت کښې په غصه کښې راولي اود دغه جاهل نه د ډډې کولونه تا منع کړي اوهغه سره په جګړه باندې تا اماده کړي نود الله تعالی نه پناه غواړه. د جاهل په تاباندې زیاتي هم الله تعالی ویني اوستا پناه غوښتل هم الله تعالی اوري دهغه نه هیڅ خبره پټه نه ده. د شیطان غولول او فساد کښې راوستل چه تاته څومره نقصان دررسولې شي الله تعالی په هغې باندې خبر او علیم دې.

د عفوسره اعوذ بالله هم وئیل پکاردي::کله چه ﴿خُذِ الْعَفْوَ﴾ والا آیت نازل شو نو رسول ﷺ اوونیل یا الله! غصه راشي نو څنګه معافي اوکړې شي؟ نو﴿فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ﴾ والا آیت نازل شو. د هغه دوو کسانو واقعه وړاندې بیان شوه چه دې دواړو د حضور ﷺ په وړاندې جنګ اوکړو تردې چه د یو د غصې د وجې سپیږمې اوپړسیدې.نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه زه یوه داسې کلمه پیژنم که هغه اولوستلې شي نو غصه به ئې ختمه شي. هغه کلمه دا ده. ﴿اعوذبالله من الشیطن الرجیم﴾ هغه ته دا خبره اوخودلې شوه نو وئې وئیل چه ماته څه لیونتوب خو نه دې (۱) د نزغ اصلي معنی فساد ده. دا فساد که د غصې د وجې نه وي اوکه د بې غصې د وجې. الله تعالی فرمائي اې نبي ﷺ! زما بندیګانوته اووایه چه خبره په ښه طریقه سره کونې. شیطان په خپل مینځ کښې د فساد کوشش کوي. د عیاذ معنی ده د شر نه پناه غوښتل او ملاذ د خیر په طلب کښې کولې شي. د ﴿استعاذه﴾ احادیث په اول تفسیر کښې تیرشوي دي د دوباره ذکر کولو ضرورت نشته.

اِنَّ الَّذِيْنَ	اتَّقَوْا	اِذَا مَسَّهُمْ		
بیشکه هغه کسان | چې ویریږي(د الله نه)|کله چې اورسیږي هغوئ ته				
بیشک کوم کسان چې پرهیزګار دي | که هغوئ ته د				
طٰٓئِفٌ	مِّنَ الشَّيْطٰنِ	تَذَكَّرُوْا	فَاِذَا هُمْ	مُّبْصِرُوْنَ ﴿۲۰۱﴾
یوه وسوسه	دشیطان نه	نو یاد شي ورته (حکم دالله)	نوبیا هغوئ	لیدونکي وي
دشیطان دطرفه څه وسوسه اورسي انو زر الله ﷻ یاد کړي | اوسمدستي ئې سترګې اوغړیږي				
وَاِخْوَانُهُمْ	يَمُدُّوْنَهُمْ	فِي الْغَيِّ	ثُمَّ	لَا يُقْصِرُوْنَ ﴿۲۰۲﴾
اورونړه ددوئ	راکاږي دوئ	په ګمراهئ کښې	بیا	نه کوي هیڅ کمې
(باتې شو)دشیطان رونړه نوهغوئ خودوي غلطې لارې ته راکاږي |وهیڅ کمې په کښې نه کوي|				

قوله تعالي:: تَذَكَّرُوْا

دشیطاني وسوسونه دبچ کیدوطریقه:- کومو بندیګانو چه دالله تعالی دامر اطاعت اوکړو اود ممنوعاتو نه منع شو اوشیطاني وسوسو سره دهغوی لمن اینختې وي نوډیرزر هغوی ته دالله تعالی دذکرياد راځي.

(۱) د دې اصل صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفه ابلیس وجنوده: ۳۲۸۲، صحیح مسلم: ۲۶۱۰ کښې موجود دې.

Scanned with Ca

دلفظ طائف مطلب:: دې لفظ ته بعضې طيف اوبعضې طائف وائی.دادواړه قراءتونه مشهور دی او معنی ئې هم يوه ده.ونيلی شی چه څه فرق هم شته. بعضو ددې معنی غضب خودلې اوبعضو ونيلی دی شيطان که پرې اثر کړې وی. اوبعضو ونيلی دی چه د ګناه په وجه پښيمانيتا او خفګان. بعضو ونيلی دی چه دګناه کول.داسې خلقوته دالله تعالی عقوبت، ثواب ورکول، وعدې او وعيدونه رايادېږی نو هغوی توبه کوی. د الله تعالی په وړاندې تيتيږی او ډير زر د هغه طرف ته رجوع کوی او د هغه نه پناه غواړی. هغه ډير زر د بصيرت خاوند جوړيږی که په بې هوشئی کښې وو نو په هوش کښې راځی.

وائی چه يوه ښځه نبیاکرم ﷺ له راغله په هغې د مرګی بيماری وه. حضور ﷺ ته ئې عرض اوکړو اې رسول الله ﷺ! د الله تعالی نه زما دشفا د پاره دعا اوغواړه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه که ستا هم دغه مرضی ده نو زه د الله تعالی نه دعاغواړم هغه به تاته شفا درکړی اوکه ته غواړې نو صبر اوکړه د قيامت د ورځې حساب به تانه ختم شی. نو وئيل چه ښه ده که زه په بيمارئی باندې صبر اوکړم نو زه به د حساب نه آزاده کړې شم. هغې دا وئيل چه زما د غوټې بيماری ده هوش او هواس پاتې نه شی، د بدن نه مې کپړې لرې شی او بربنډه شم که بيماری نه لرې کيږی نو نه دې لرې کيږی خو دعا اوکړه چه کم نه کم زما جامې نه کولاويږی. حضور ﷺ دعا اوکړه او بيا کله هم د غوټې او چپې په وخت کښې د هغې جامې د بدن نه نه اخواکيدی.[1]

وائی چه يو ځوان په جمات کښې ناست وو عبادت ئې کولو يوه ښځه په هغه عاشقه شوه هغه به ئې خپل طرف ته مائله کولو. تردې چه يوه ورځ هغه د دې کورته راغلو نوډير زر هغه ته دا آيت ياد شو ﴿ إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَيْفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴾ اودې سره په هغه دوره راغله او راپريوتلو. کله چه ئې هوش راغلو نو بيا ئې دغه آيت او لوستلو او په لوستلو لوستلو کښې ئې سا ورکړه. حضرت عمر ﷺ راغلو د هغه پلار سره ئې همدردی اوکړه. هغه د شپې ښخ کړې شو نو حضرت عمر ﷺ د بعضې ملګرو سره د هغه قبر له لاړو. د ماښام مونځ ئې اوکړو بيا قبرته مخاطب شو اوداسې وينا ئې شروع کړه اې ځوانه! ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ يعنی چه څوك د الله تعالی نه اوويريدو د هغه د پاره دوه جنتونه دی.داآيت اوريدو باندې دقبرنه آواز راغلو اې عمر ﷺ! الله تعالی ماته دواړه جنتونه راکړی دی.

تاريخ د دمشق لابن عساکر:: د الله تعالی ارشاد دې ﴿ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ ﴾ يعنی د هغه انسانی شيطانان ملګری هغه د ګمراهئی طرف ته په راښکلو بوځی. لکه چه فرمائی ﴿ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ ﴾ يعنی فضول خرچ کسان د شيطان رونړه دی. يعنې د هغوی تابعداران د هغوی خبرې منونکی دی او ګمراهئی طرف ته ئې اوړی. د ګناه کارونه هغوی ته آسانوی او ګناهونه د هغوی په نظر کښې ښکلې کوی. د مد معنی د زياتی ده يعنی په جهل او ګمراهئی کښې زياتې کوی. ﴿ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴾ يعنی دا چه شيطانان په خپلو کوششونو کښې کوتاهی نه کوی. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه نه انسان په خپلو بدواعمالو کولو کښې کوتاهی کوی اونه شيطانان د هغې نه منع کيږی. د ګمراهئی طرف ته راښکل کونکی پيريان او شيطانان دی چه خپل انسانی اولياؤ ته خپله وحی راليګی. او د دې نه خپل کوشش نه اوچتوی. په دې وجه د هغوی فطرت او طبيعت هم داسې دې. لکه چه الله تعالی اوفرمائيل ﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴾ يعنی اې پيغمبر ﷺ! تا اونه ليدل چه مونږ شيطانان کافرانوله اوليږل چه دا کافران د ګناه طرف ته مائل کوی.

---

[1] احمد:۲/۱ ٤٤وسنده حسن، حاکم: ٤/۲۱۸، ابن حبان:۲۹۰۹، صحيح بخاری کتاب المرضی، باب فضل من يصرع من الريح:٥٦٥٢، صحيح مسلم: ۲٥۷٦.

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ

اوهر کله چې ته رانوړې دوئ ته | نښه | نو وائي | چې ولې دې دځانه جوړه نه کړه هغه | ورته اووایه | بېشکه | پیروی کوم زه

او که ته دوی ته هرقسم معجزه اوښايې انو دوئ وائي چې ولې دې دغه معجزه دځان نه پیش نکړه | ورته اووایه

مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِن رَّبِّي ۚ هَٰذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ

دهغې | چې وحې کولې شي | ماته | دطرفه د رب زما نه | دا | دپوهې رڼاکاني دي | دطرفه درب ستاسو نه

زه په هغه لار روان یم | چې خپل رب راته وحې کړې ده | دا ټول ستادرب دطرفنه دلیلونه دي

وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝

اوهدایت دې | اورحمت دې | دپاره دهغه قوم چې ایمان راوړي |

اودهغه خلقو دپاره هدایت اورحمت دې چې مومنان دي |

قوله تعالى:: هَٰذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ

قرآن حکیم دَ همیشه دپاره ژوندې او عظیمه معجزه ده.- داخلق د یوې معجزې او نشانې غوښتونکي دي او چه ته ئې نه پیش کوې نو وائي چه څه نښه تا پخپله ولې جوړه نه کړه. د خپل طرف نه دې ولې جوړه نه کړه د آسمان نه دې یوه نښه ولې رانښکله. د آیت نه مراد معجزه او د عادت نه خلاف کاردې لکه چه فرمائي که مونږ اوغواړو نود آسمان نه به معجزه نازل کړو د کومې په لیدو چه به د هغوی ستونه ټیټ شي. دا کافران هم زمونږ رسول ﷺ ته وائي چه د الله تعالى د طرف نه د یوې نښې د حاصلولو کوشش ته ولې نه کوې چه مونږ هغه اووینو او ایمان راوړو. نوالله تعالى فرمائي چه دوی ته اووایه زه د خپل طرف نه څه اقدام نه کول غواړم. زه خود الله تعالى بنده یم ماته چه کوم حکم اوشو د هغې پوره کونکې یم که هغه پخپله څه معجزه راولیګله نو ما پیش کړه که راوئې نه لیګله نو زه زور نه شم کولې. هغه ماته دا خبره خودلې ده چه هم دا قرآن د ټولونه لویه معجزه ده په دې کښې د توحید دلائل داسې واضح دي چه پخپله معجزه جوړشوې دي. ﴿هَٰذَا بَصَائِرُ مِن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝﴾

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝

اوهر کله چې الوستلې کیږي | قرآن | نو غوږ کیږدئ | هغه ته | او چپ اوسئ | ښائي چې په تاسو رحم اوشي

او کله چې قرآن پاک لوستې شي نو په توجو سره ئې آورئ | او چپ اوسئ | د دې دپاره چې تاسو باندې رحم اوشي |

قوله تعالى:: وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ

دَ امام شاته دَ قرآن باره کښې دَ فقهاؤ موقف.- کله چه د دې بیان نه فراغت اوشو چه قرآن هدایت او رحمت دې اود خلقو د پوهیدلو د پاره یو څیز دې نواوس ارشاد کیږي چه د دې د تلاوت په وخت کښې چپ اوسیږئ دې د پاره چه د دې احترام او تعظیم اوکړې شي داسې نه لکه څنګه چه به د قریشو کافرانو کول یعنې ونیل به ئې چه قرآن پاک مه اورئ او نه نور اوریدو ته پریږدئ. د قرآن پاک لوستلو په وخت کښې چغې صورې وهئ.

خود سکوت دا تاکید د فرض مانځه باره کښې دې او هغه هم په دغه وخت کښې چه کله امام په زوره آواز کښې قراءت کوي. لکه څنګه چه حضور ﷺ فرمائیلي دي کله چه امام مونځ کوي نوچه کله هغه

Scanned with Ca

تکبیروانی نو تاسو هم تکبیروانئ او چه کله هغه قراءت لولی نوتاسو خاموش اوسیږئ [1] حضرت ابوهریره ﷛ فرمانی چه د دې آیت د نازلیدلونه وړاندې به خلقو په مونځ کښې خبرې کولې نوچه کله دا آیت نازل شو چه چپ شئ او قرآن واورئ نود سکوت حکم ورکړې شو. ابن مسعود ﷛ وائی چه مونږ خلقو به په مانځه کښې یوبل ته سلام وئیلو په دې وجه دا آیت نازل شو. ابن مسعود﷛ مونځ ورکولو خلق ئې اولیدل چه امام سره پخپله هم قراءت لولی نوچه کله ئې مونځ ختم کړو نو وئې وئیل په تاسوخه شوی دی چه قرآن اورئې نه او پوهیږئې نه سره د دې چه الله تعالی د چپ اوسیدو سره د اوریدو هدایت کړې دې.

زهری ﷫ وائی چه دا آیت د انصارو یو سړی باره کښې نازل شوې (دا آیت مکی دې اود انصاروا سلام قبلولونه اول نازل شوې دې). حضور ﷺ چه به لوستلو نو هغه به هم د حضور ﷺ نه شاته لوستلو. د حضرت ابوهریره ﷛ نه روایت دې چه حضور ﷺ بالجهر مونځ ختمولونه پس اوفرمائیل چه آیا تاسو کښې چا پخپله هم ما سره سره قرآن لوستلو نو یو سړی اووئیل چه او یارسول الله ﷺ. نو حضور ﷺ اوفرمائیل په ما وئیل څه اوشو چه زه ګورم ماسره سره قرآن لوستلې شی.دې نه پس خلقوپه جهری مونځ کښې امام پسې قراءت کول پریخودل. [2]

زهری ﷫ وائی په جهری مونځ کښې امام پسې قراءت نه دی کول پکار د امام خپل قراءت هم ستاسو دپاره کافی دې سره د دې چه د هغه آواز تاسو نه اورئې. خو چه جهری مونځ به نه وو نو خلقو به په خپله خُله لوستلو خو دا صحیح نه دی چه یو سړې په جهری مونځ کښې امام پسې قراءت کوی. نه دې پټ کوی اونه ښکاره ځکه چه الله تعالی فرمائیلی دی چه د قرآن لوستلو په وخت کښې چپ اوسیږئ.

په قراءت خلف الامام کښې اختلاف.- ① زه وایم چه دا طریقه د علماؤ د یوې ډلې ده چه په مقتدی باندې جهری مونځ کښې دا واجب نه دی چه پخپله هم قرآن لولی د امام د فاتحې په وخت کښې یا غیر فاتحې وخت کښې او د شافعی ﷫ دوه قوله دی په کوم کښې چه یو قول دا هم دې. ② امام ابوحنیفه ﷫ او امام احمد بن حنبل ﷫ وائی چه مقتدی دې هیڅ کله قراءت نه کوی نه په سری مونځ کښې نه په جهری مونځ ځکه چه په حدیث کښې وارد دی چه د امام قراءت ستاسو قراءت دې. او هم دغه ډیر صحیح دی. دا مسئله ډیره تفصیلی ده او مختلف فیه ده. امام بخاری ﷫ وائی چه امام پسې قراءت واجب دې که مونځ سری وی که جهری. والله اعلم چه قرآن کریم لوستلې شی نو چپ اوسیدو سره اوره یعنی چه کله په فرض مونځ کښې لوستلې شی دا د ابن عباس ﷛ قول دې

طلحه بن عبیدالله بن کریز ﷫ وائی چه ما د عبیدبن عمیر او عطاء بن ابی رباح ﷫ په خپل مینځ کښې په خبرو کښې لیدلې حالانکه بل طرف ته وعظ کیدلو نو ماوئیل چه د الله تعالی ذکر ولې نه اورئې تاسو خو د وعید قابل کیږئې. هغه دواړو زما طرف ته اوکتل او بیا په خپلو خبروکښې اخته شو ما بیا هغوی ته تنبیه ورکړه. هغوی زما طرف ته اوکتل او بیا په خبروکښې اخته شول. ما په دریم خل خبره سه باره راوګرځوله نو وئې وئیل دا حکم د مانځه متعلق دې چه امام قرآن لولی او ته مقتدی ئې نو چپ به اوسیږې اورې به ته به نه لولې. مجاهد ﷫ او نور ډیر راویان دا حکم هم د قرآن متعلق ښائی او وائی چه که یو سړې په مانځه کښې نه وی او قرآن لوستلې شی نو بیا په خبروکولوکښې څه حرج نشته. زید بن اسلم ﷫ هم دا مطلب اخلی. مجاهد ﷫ وائی چه دا حکم د مانځه او جمعه د خطبې متعلق دې. ابن جبیر ﷫ وائی چه یوم الاضحی، عیدالفطر یوم جمعه د خطبو او د جهری مونځ

[1] صحیح مسلم کتاب الصلاه باب التشهد فی الصلاه:۴۰۴، ابوداوٗد:۶۰۴، نسائی:۹۲۲، ابن ماجه:۸۴۶. په دې کښې (کله چه قراءت کوی نو چُپ شئ) الفاظ شاذ دی.

[2] احمد:۲/۳۴۱.

متعلق دي د غير جهري مونځ متعلق نه دي. ابن جرير رحمه الله هم دا اختيار کړی دی چه دي نه مراد چپ اوسيدل دی په مونځ او خطبه کښې. او هم دا حکم دي چه خطبه کښې امام پسې چپ اوسيږه او په حديث کښې بالکل هم دا حکم وارد دي. مجاهد رحمه الله دا خبره ډيره بده ګنړلې وه چه کله امام يو آيت خوف يا آيت رحمت اولولی نو خبرې شروع کړی نه بلکه خاموش اوسيږئ په خپله ژبه د خوف او رجا د الفاظو لاندې څه نه دی وئيل پکار. حضور ﷺ فرمائيلي دی چه څوك د قرآن يو آيت په خاموشئ سره واوری نود هغه د پاره دوچنده نيکئ ليکلې کيږی او چه څوك قرآن کريم تلاوت کوی قرآن پاك به د قيامت په ورځ د هغه د پاره نور جوړيږی.([1])

مسلك حنفي:- لکه څنګه چه حافظ ابن كثير رحمة الله عليه فرمائيلي دی داحنافو هم دغه مسلک دي چه په امام پسې په جهري او سری دواړو مونځونو کښې سورة فاتحه وئيل نه دی پکار (كذ في كتب الحنفية شاه فيصل غفرله)-

وَاذْكُرْ رَّبَّكَ
| او يادوه | رب خپل
|او(ائي پيغمبره ﷺ)خپل رب
فِىْ نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَّخِيفَةً وَّدُوْنَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
په زړهٔ خپل کښې | په عاجزئ سره|اوپه ويرې سره | اوکم داوچت آواز نه | دوينا نه | په صبا کښې
په زړه کښې په عاجزئ او په ويرې سره او په چپ آواز سره چه په زوره نه وی | د صبا او د
وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِّنَ الْغٰفِلِيْنَ۝ اِنَّ الَّذِيْنَ عِنْدَ رَبِّكَ
اوپه بيګاه کښې | اومهٔ کيږه تهٔ | دبې خبرانو نه | بيشکه |هغه کسان|چې په نيز د رب ستا کښې دی
ماښام په وخت کښې يادوه |اوغافلانو کښې خان مهٔ شاملوه |کومې فرښتې چې ستارب سره دی
لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيُسَبِّحُوْنَهٗ وَلَهٗ يَسْجُدُوْنَ۝
تکبرنهٔ کوی هغوئ | دعبادت دهغه نه|اوپاکی بيانوی دهغه |اوخاص هغه ته | سجدې کوی
هغوئ دالله ﷻ دعبادت نه خانونه لوئ نهٔ ګنړی | اودهغه تسبيح وائی | اوهغه ته سجدې کوی

قوله تعالي:: وَاذْكُرْ رَّبَّكَ فِىْ نَفْسِكَ

په رو آوازباندې ذکر مستحب دی:- د الله تعالی حکم دي چه د ورځې په اول کښې او آخرکښې الله تعالی ډير يادوئ څنګه چه په دې دواړو وختونوکښې د الله تعالی د عبادت کولو د دې آيت په ذريعه حکم ورکړې شوې دي. چه دنمر ختلو په وخت کښې اودغه شان د ډوبيدلو نه وړاندې د الله تعالی حمد او ثنا کوئې. اودا د معراج په شپه د پنځو مونځونو د فرض کيدونه وړاندې خبره ده. اودا آيت مکی دي. د ﴿غُدُوِّ﴾ معنی ده اول نهار او ﴿الْاٰصَالِ﴾ د اصيل جمع ده لکه ﴿ايمان﴾ چه د يمين جمع ده. بيا حکم اوشوچه خپل رب په زړه سره هم ياد کړئی اوپه ژبه سره هم، هغه سره رغبت ساتلو سره هم او د هغه نه ويرې سره هم. په اوچت آواز سره نه او دا مستحب دی چه الله تعالی په چغو سره مه يادوئی.

[1]) ابوداؤد کتاب الصلاه باب من رای القرءاة اذالم يجهر:۸۲۶وهوصحيح، ترمذی:۳۱۲، نسائی: ۹۲۰، ابن ماجه:۸۴۸، احمد:۲/۳۰۱، ابن حبان: ۱۸۴۰شيخ البانی رحمه الله دا صحيح ګنړلې.

د رسول الله ﷺ نه خلقو تپوس اوکړو چه زمونږ رب مونږ ته نیزدې دې که لرې. که نیزدې وی نو چه مونږ په رو آواز سره هغه مخاطب کوو اوکه لرې وی نو چه په زوره آواز سره آواز کوو. نوالله تعالی دا آیت نازل کړو زما بندیگان زما باره کښې تپوس کوی نو هغوی ته اووایه چه زه نیزدې یم که هغوی ما ته آواز کوی نو زه د هغه آواز کونکو دعا اورم.

قوله تعالی: وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ

په اوچت اواز باندې دعا ممنوع ده:: ابوموسی اشعری ﷺ نه روایت دې چه خلقو په یو سفر کښې په اوچت آواز سره دعا کوله نو هغوی ته نبی کریم ﷺ اوفرمائیل اې خلقو په خپلو ځانونو باندې رحم اوکړئی تاسو چرته غائب یا کوڼ ته آواز نه کوئې چاته چه آواز کوئې هغه اوریدونکې او نیزدې دې ستاسو د مرئی د شارگ نه هم نیزدې دې. (۱) د دې آیت نه دا هم مراد اخستې شی کوم چه په دې آیت کښې دې چه خپله دعا یا مونځ په دومره اوچت آواز سره مه لولئی او نه په دومره رو آواز سره بلکه د دې دواړو په مینځ کښې دې وی ځکه چه مشرکانو به کله قرآن اوریدلو نو قرآن ته اوقرآن نازلونکې او راوړونکی ته به ئی بدې ردې وئیلې نو الله تعالی حکم اوکړو چه په ډیر اوچت آواز سره قرآن پاک مه لولئی چه مشرکانو ته تکلیف نه وی اونه په دومره رو آواز سره چه ستاسو ملگری ئی هم نه شی اوریدې. په دې آیت مبارک کښې هم دا مضمون دې چه د سحر او ماښام عبادت کښې په اوچت آواز سره مه لولئی او د کم عقلانو نه مه جوړیږئی. مراد دا چه د قرآن اوریدونکی ته حکم ورکړه چه په داسې طریقه سره مونځ او عبادت کوی. اودا خبره بعید ده اویه رو لوستلو د حکم منافی دې بیا د دې نه دا هم مراد دی چه دا حکم د مونځ متعلق دې لکه چه څنګه وړاندې تیرشو. دا د مانځه او خطبې متعلق دې اودا خبره ښکاره ده داسې وخت کښې د ذکر کولو نه چپ والې افضل دې که هغه ذکر په رو آواز وی که په تیز آواز. دا څیز چه دې دواړو بیان کړې دې د دې متابعت اونه کړې شو بلکه مقصد دا دې چه بندیگان سحر او ماښام هر وخت په کثرت سره د ذکر د پاره راوچت کړئی چه هغوی یو وخت هم د الله تعالی د ذکر نه غافل پاتې نه شی.

په عبادت کښې د فرشتو طریقه اختیارول پکار دی:: په دې وجه خود دې ملائکو تعریف شوې دې چه سحر ماښام د الله تعالی په تسبیح کولو کښې غفلت نه کوی. نو فرمائی چه ﴿إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ﴾ د دې فرښتو مثال صرف د دې دپاره بیان کړې شو دی چه بندیگان په کثرت اطاعت کښې د فرښتو اقتداء اوکړی. اولکه څنګه چه په حدیث شریف کښې راغلی دی چه کله الله تعالی د فرښتو د سجدې کولو ذکر اوفرمائیلو نو هم داسې سجده ئی زمونږ د پاره هم مشروع اوفرمائیله. په حدیث شریف کښې دی چه تاسو هم د الله تعالی د عبادت د پاره هم داسې صفونه ولې نه تړئی لکه څنګه چه فرښتې د خپل رب په وړاندې صفونه جوړوی. اود ړومبنی صف والا ته اولیت حاصل دې او په صفونو جوړولو کښې صحیح او نیغ صف بندنی ډیر خیال ساتی. (۲) دلته چه کومه د تلاوت سجده ده هغه د قرآن پاک د ټولونه ړومبنی د تلاوت سجده ده د کوم ادا کول چه په تلاوت کونکی اوریدونکی ټولو باندې بالاجماع مشروع ده. د ابن ماجه په حدیث شریف کښې دی چه نبی کریم ﷺ دا د قرآن پاک د سجدو نه گرخولې ده. (۳)

﴿الحمدلله﴾ د سورة اعراف تفسیر ختم شو.

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب مایکره من رفع الصوت فی التکبیر: ۲۹۹۲، صحیح مسلم: ٤۷۰٤، احمد: ٤/٤۰۲.

(۲) صحیح مسلم کتاب الصلاه باب الامر بالسکون فی الصلاه والنهی عن الاشاره بالید: ٤۳۰.

(۳) ابن ماجه کتاب اقامه الصلاه باب عدد سجود القرآن: ۱۰۵٦.

Scanned with Ca

﴿تفسير سوره انفال مدنيه﴾

په دې کښې پنځه اويا آياتونه دی يوزر شپږ سوه يودېرش کلمات دئ او پنځه زره شپږ کم سل حروف دی. والله اعلم.

آياتونه		سورت الانفال مدنی دې		رکوع ګانې
		بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ		
۷۵		شروع کوم په نوم د الله چه ډېر مهربان زيات رحم کونکې دې		۱۰

يَسۡـَٔلُوۡنَكَ	عَنِ الۡاَنۡفَالِ ؕ	قُلِ الۡاَنۡفَالُ	لِلّٰهِ	وَالرَّسُوۡلِ ۚ
تپوس کوی دوی ستانه	په باره دمالونودغنيمت کښې	اووايه	چې غنيمتونه	الله دپاره دی او رسول دپاره

دوی ستانه دغنيمتونوباره کښې تپوس کوی ورته اووايه چې داغنيمتونه خودالله او د رسول دپاره دی

فَاتَّقُوا اللّٰهَ	وَاَصۡلِحُوۡا	ذَاتَ بَيۡنِكُمۡ	وَاَطِيۡعُوا	اللّٰهَ	وَرَسُوۡلَهٗۤ
پس اوويريږئ دالله نه	اوصلح اوکړئ	په منځ خپل کښې	اوحکم اومنئ	دالله	اودرسول دهغه

نو تاسودالله ﷻ نه اوويريږئ اوپه خپل مينځ کښې تعلقات ښه کړئ او د الله ﷻ اودرسول حکم اومنئ

اِنۡ	كُنۡتُمۡ	مُّؤۡمِنِيۡنَ ①
که چرې	يئ تاسو	مومنان

که تاسوپه رښتونی مومنان يئ

قوله تعالى:: يَسۡـَٔلُوۡنَكَ عَنِ الۡاَنۡفَالِ ؕ

دمال غنيمت احکام اودې دنفل کولووجه اودنفل تعريف: -ابن عباس ﷺ وائی ﴿اَنۡفَالِ﴾ مال غنيمت ته وائی اووئيلی دی چه سورة انفال غزوه بدرکښې نازل شوې دې[1] ابن عباس ﷺ اووئيل چه انفال هغه غنيمت دې چه هغه دهيچا حق نه دې صرف دنبی کريم ﷺ حق دې. ابن عباس ﷺ وائی چه د حضرت عمر بن خطاب ﷺ نه به کله د څه خبرې تپوس کولې شو نو وئيل به ئې چه نه زه اجازت ورکوم او نه منع کوم. بيا ابن عباس ﷺ فرمائی چه په الله تعالى قسم چه الله تعالى نبی کريم ﷺ منع کونکې، حکم ورکونکې د حلال او حرام تشريح کونکې جوړکړې راليګلې وو. قاسم رحمه الله وائی چه ابن عباس ﷺ ته يو سړې راغلو اود انفال باره کښې ئې د حضور ﷺ نه سوال اوکړو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه انفال دا دې چه يو سړې جنګ کښې بل مړ کړی د هغه اس او وسله د مال غنيمت په توګه واخلی. دې سړی بيا تپوس اوکړونوحضور ﷺ بيا هغه شان جواب ورکړو. بياهغه سوال اوکړونوحضور ﷺ ته غصه ورغله او حضور ﷺ په هغه باندې حمله کولو ته نيزدې وو. بيا ابن عباس ﷺ اووئيل چه د ده مثال خو د هغه سړی دې کوم چه حضرت عمر بن خطاب ﷺ وهلې وو تر دې چه وينه د هغه په پونده او پښه باندې بهيدلې وه. نو هغه سړی وئيل چه آيا ته هم هغه نه يئې چه د حضرت عمر ﷺ بدله الله تعالى تانه اخستې ده. دا سند صحيح دی. ابن عباس ﷺ د نفل تفسير د غنيمت مال سره اوکړو کوم چه په جنګ کښې په زور اخستې شوې مال وی. امام بعضې کسانوته د اصل غنيمت د تقسيم نه پس څه زيات ورکوی او اکثرو فقهاؤ هم د انفال مطلب هم دغه اخذ کړې دې.

[1] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الانفال باب قوله تعالى ﴿يسئلونك عن الانفال لله والرسول.....﴾: ٤٦٤٥، صحيح مسلم: ٣٠٢١.

خلقودنبي كريم ﷺ نه دهغه پنځمې حصې باره كښې تپوس اوكړو كومه چه د څلورمې حصې ويستلونه پس پاتې شي نودا آيت نازل شو ﴿ يَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ ﴾ ابن مسعود ﷺ او مسروق ﷺ وائي چه د نفل اطلاق د جنګ په زور سره اخستې شوي مال باندې نه دې بلكه د جنګ صفونه تيارولو نه اول باندې كيږي ځكه چه هغه خود يوقسم زياتې دي. ابن مبارك ﷺ وائي چه مطلب دا دې چه اې نبي اكرم ﷺ تانه خلق د هغه وينځو غلام، سورلئي او سامان وغيره باره كښې تپوس كوي كوم چه بغير د جنګ نه د مشركانونه مسلمانانوته ملاؤشي نودا د نبي اكرم ﷺ حق دي هغه چه څنګه غواړي خرچ كوي دي. دي نه دا نتيجه راوځي چه هغه مال في انفال ګڼړي. او فيئ هغه مال دې كوم چه د كافرانونه بغير د جنګ نه حاصل شي. اود نورو خلقو خيال دي چه د سرايا نه كوم مال ملاؤشي هغه انفال دي. يعنى مسلمانان د كافرانوسره د جنګ د پاره تلي وي اوكافران بغير د جنګ نه خپل مال اومتاع او سامان وغيره پريږدي او اوتختي اودا مال د مسلمانانو لاس ته راغلې وي او نبي كريم ﷺ دې لښكر سره پخپله نه وي. دا هم وئيلي شوي دي چه د دې نه مراد لښكر ته د هغوي د كاركذارئي په عوض كښې يا د هغوي د حوصلې زياتولو په خاطر د وخت امام هغوي ته د عام تقسيم نه څه زيات مال وركړي.

د ايت د نازليدو مختلف سببونه: :سعدابن ابي وقاص ﷺ وائي چه په جنګ بدر كښې زما رور عمير قتل كړې شوې وو نو ما هم سعيد بن العاص قتل كړو اود هغه توره مې راواخسته د كومې نوم چه **(ذوالكتيفه)** وو. هغه مې حضور ﷺ له راوړله. حضرت محمد ﷺ اوفرمائيل په قبضه كښې اخستې شوي مال كښې اوغورزوه راشه. زه د ورغورزولو د پاره تللم او هغه وخت زما د زړه په حال يو الله خبر وو. يو د رور قتل بل چه څه مې اخستي وو هغه هم رانه واخستلې شو. خو زه لږ شان لرې تلې ووم چه د سورة انفال دا آيت نازل شو. نو رسول الله ﷺ ماته اوفرمائيل چه لاړشه او خپل اخستې شوي مال واخله (۱) دسعدبن مالك ﷺ نه روايت دې چه ماووئيل يارسول الله ﷺ! الله تعالى نن ماته د مشركانود هزيمت نه شفا راكړه اوس دا توره ماته راكړه. نو هغوي ﷺ اوفرمائيل چه دا توره نه ستا ده نه زما ده دا كيږده. ما كيخوده او واپس شوم او په زړه كښې مې اووئيل چه ماته ملاؤ نشوه نو يوداسې سړې به ئې واخلي چه زما نه به زيات حقدار نه وي اونه به چا داسې مصيبت زغملې وي لكه چه ما زغملې دې نو ناڅاپي چا ماته د شانه آواز اوكړو. زه حضور ﷺ له لاړم او عرض مې اوكړو يا رسول الله ﷺ! آيا وحى نازله شوه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه تا مانه توره غوښتې وه خو هغه زما نه وه چه تاته مې دركړې وه. اوس الله تعالى دوحى په ذريعه ماته راكړه نو زه ئې اوس تاته دركوم. الله تعالى دا آيت نازل كړو ﴿ يَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ ﴾ (۲)

د سعد ﷺ خصوصيت: :سعد ﷺ وائي چه زما باره كښې څلور آياتونه نازل شوي دي. په جنګ بدر كښې په يوه توره ما قبضه كړې وه. زه نبي كريم ﷺ له راغلم او عرض مې اوكړو دا توره ماته راكړه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه د كوم ځائ نه دې اخستې ده هم هلته ئې كيږده. حضور ﷺ دوه ځل اوفرمائيل ما بيا درخواست اوكړونوحضور ﷺ بيا دغه شان اوفرمائيل. نود انفال والا آيت نازل شو. اوما سره متعلق دويم آيت دي ﴿ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴾ دريم آيت ﴿ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ فَاجْتَنِبُوْهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴾ او څلورم آيت وصيت. (۳)

---

(۱) احمد: ۱/۱۸۰.

(۲) ابوداؤد كتاب الجهاد باب في النفل: ۲۷۴۰، صحيح، ورواه مسلم: ۱۷۴۸، من طريق أخر، ترمذي: ۳۰۷۹، احمد: ۱/۱۷۸.

(۳) صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابه باب في فضل سعدبن ابي وقاص ﷺ: ۱۷۴۸، مسندالطيالسي: ۲۰۸.

Scanned with Ca

مالك بن ربیعه ﷺ وائي چه د بدر په ورځ د ابن عائذ توره زما په قبضه کښې راغله د کوم نوم چه مرزبان وو. کله چه رسول الله ﷺ حکم ورکړو چه خپل خپل لوټ شوي مال کیږدئي نو ما هم دا توره کیخوده اود رسول الله ﷺ عادت شریف وو چه چا به څه اوغوښتل نو سوال به ئي نه ردکولو. ارقم دا توره لیدو سره حضرت محمد ﷺ نه اوغوښتله نو حضور ﷺ ورکړه.

دَ آیت دَ نازلیدو دویم سبب:-ابوامامه ﷺ وائي چه د انفال باره کښې ما د عباده ﷺ نه سوال اوکړو نو هغه اووئیل چه زمونږ سره د بدر مجاهدین هم وواودا آیت هغه وخت نازل شو کله چه دانفال باره کښې زمونږ اختلاف پیدا شو او مونږ په خپل مینځ کښې تیزی او ترخې خبرې کولې. نو الله تعالی خبره زمونږ دلاس نه واخستله او حضور ﷺ له ئي ورکړه. اوس نبی کریم ﷺ دا مال غنیمت په مسلمانانو کښې برابر برابر تقسیم کړو. عباده بن صامت ﷺ وائي چه په بدر کښې رسول الله ﷺ سره شریك ووم الله تعالی دښمن ته شکست ورکړو (¹) نو اوس یوه ډله دښمنانو پسې شوه او تختیدونکی ئي قتل کړل او یوه ډله په لښکر باندې راپریوتل او هغوی ئي راګیرول او یوې ډلې حضور ﷺ راګیرکړې وو اود حضور ﷺ حفاظت ئي کولو چه چرته دښمن ورته نقصان اونه رسوی. کله چه شپه شوه اود غنیمت مال ئي تقسیم کولو نو چه کومو خلقو غنیمت راغونډکړې او محفوظ کړې وو وئیل چه ددې صرف هم مونږ حقدار یو او څوك چه دښمن پسې تلی وو د هغوی وینا وه چه هم مونږ د دښمن د ماتې سبب یو په دې وجه صرف هم مونږ حقدار یو. اوچا چه د حضور ﷺ حفاظت کړې ووهغوی وئیل چه مونږ ته د دې خبرې سخته اندیښنه وه چه حضور ﷺ ته نقصان اونه رسی. په دې وجه مونږ په یو ډیر اهم کار کښې مصروف وو نو دا آیت نازل شو چه انفال خود الله تعالی اود هغه درسول ﷺ دې نو د الله تعالی نه اوویریږئی او په خپل مینځ کښې صلحه اوساتئی. نو حضور ﷺ مسلمانانو کښې د دې تقسیم اوکړو اود نبی کریم ﷺ عادت مبارك ووچه کله به په دښمن باندې وو نو هم په هغه ورځ به ئي څلورمه حصه مال غنیمت تقسیم کولو او چه کله به واپس کیدو نو د دریمې حصې تقسیم به ئي کولو اود ځان د پاره به ئي نامناسب ګنړلو. (²) ابن عباس ﷺ وائي چه د جنګ بدر په ورځ نبی اکرم ﷺ اوفرمائیل چه څوك داسې داسې کارنامه اوکړې نوداسې داسې انعام به ورکولې شي. اوس ځوانانو د خپل کارنامو کوشش شروع کړو او بوډاګانو مورچې او جهنډې سنبالې کړې او چه کله د غنیمت مال راغلو نو چه د چا د پاره کومه وعده کړې شوې وه د هغې اخستلو د پاره راغله. بوډا ګانو وئیل چه تاسوله په مونږ باندې ترجیح نشته مونږ ستاسو ملاتړ ولاړ وو که تاسو ته هزیمت کیدو نو هم مونږ سره به پناه ملاویدله. خبره زیاته شوه جګړه شروع شوه نو د انفال آیت نازل شو. (³) ابن عباس ﷺ فرمائي چه د بدر په ورځ حضور ﷺ فرمائیلي وو چه چا څوك قتل کړو نو هغه ته به د مقتول دمال نه دا انعام وي او که څوك چه ئي قیدی کړی نو هغه ته به دا انعام وي. نو ابوالیسر ﷺ دوه قیدیان اونیول او وئي وئیل چه یارسول الله ﷺ! تاسو وعده کړې وه نو سعد بن عبادهﷺ اووئیل چه یارسول الله ﷺ! که چرې تاسو داسې ورکړئی نوستاسود نور صحابه کرامو د پاره به هیڅ هم پاتې نه شي. مونږ چه دا په میدان جنګ حصارشوې وو نود هغې سبب دا نه وو چه زمونږ د مال یا د معاوضې لالچ وو او نه دا چه مونږ د دښمن نه ویریدو. مونږ خو دلته صرف د دې د پاره حصارشو چه چرته په تاسو باندې د شانه حمله اونه شي. دمقامی حفاظت هم سخت ضرورت وو.

(¹) احمد:۳۲۲/۵،دارمی:۲۲۹/۲، حاکم:۱۳۶/۲، بیهقی:۲۹۲/۲، ابن ماجه:۲۸۵۲وهوصحیح.

(²) ترمذی کتاب السیر باب فی النفل: ۱۵٦۱، ابن ماجه:۲۸۵۲مختصراًوهوصحیح، احمد۳۲۳/۵، حاکم:۱۳۵/۲، ابن حبان:۴۸۵۷، بیهقی:۲۵۲/٦.

(³) ابوداوُد کتاب الجهاد باب فی النفل :۲۷۳۷،وسنده صحیح، ابن حبان:۵۰۹۳، حاکم:۱۳۱/۲ امام حاکم دیګ روایت ته صحیح وئیلی دی او امام ذهبی دَ دیګ موافقت کړیګ دیګ.

Scanned with Ca

غرض دا چه څه جګړه شروع شوه نو دا آیت نازل شو[1] دالله تعالی ارشاددي ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ﴾ یعني چه کوم مال غنیمت تاسو ته ملاوشوي دي په هغې کښې پنځمه حصه د الله تعالی ده. امام ابوعبید رحمه الله په خپل کتاب "الاموال الشرعیه" کښې لیکلي دي. انفال د غنیمت ټول مال ته وائي اوهرهغه مال چه جنګ کونکونه مسلمانانوته ملاؤ شي. په انفال باندې خود ټولونه اول دحضورﷺ حق دې لکه چه الله تعالی په قرآن پاك کښې فرمائیلي دي. حضورﷺ د بدر په ورځ د دې تقسیم د الله تعالی د هدایت پنځمه حصه ویستلونه بغیرکړې وو لکه چه مونږ دسعدرضي الله عنه په حدیث کښې ذکر کړې دي. بیا دې نه پس د خمس آیت نازل شو نو اولنې آیت منسوخ شو.د ابن زید بیان دې چه منسوخ شوې نه دې بلکه هغه هم قائم دې ابوعبید وائي چه د دې باره کښې نور احادیث هم دي.

انفال ټول مال غنیمت ته هم وائي::انفال ټول مال دغنیمت ته وائي خو په دې کښې خمس یعني پنځمه حصه د حضورﷺ د اهل د پاره مخصوص ده لکه چه په قرآن پاك کښې دي او په حدیث کښې دي. انفال د عربو په کلام کښې هر هغه احسان ته وائي کوم چه محسن صرف د سلوك په وجه کړې وي او په هغه باندې احسان کول واجب نه وي. هم دغه هغه مال دې کوم چه الله تعالی د مسلمانانود پاره حلال کړې دې. اودا هغه څیز دې چه زمونږ مسلمانانود پاره مخصوص شوې دې. د مسلمانانو نه علاوه په نورو امتونوکښې د غنیمت مال حلال نه وو. رسول اللهﷺ فرمائیلي چه زه ئې د خمس حقدار جوړکړې یم او مانه ورانديې چاته خمس نه وو ورکړې شوې. ([2])

د مالونو دتقسیم څلور صورتونه::ابوعبید رحمه الله وائي که امام د فوځ څه کسانو ته څه انعام ورکړي چه د هغوی د مقرر حصې نه علاوه وي نو هغې ته نفل یا انفال وائي اودا د هغه د کارنامې او په دښمن باندې د زوره ورې حملې په لحاظ ورکولې شي.دا انفال کوم چه د امام د طرف نه د هغه د ښه کارنامې په توګه ملاویږي په څلورو طریقو سره وي اوهره طریقه په خپل ځائ دبلې طریقې نه جداده. یو د مقتول لوټ کړې شوې مال او اسباب ددې نه هیڅ پنځمه حصه نه شي ویستلې. دویمه هغه حصه چه د پنځمې حصې د ویستلو نه پس ورکولې شي. مثلاً امام یو وړوکې غوندې لښکر دښمن پسې وراولیګلو اوهغوی د غنیمت مال راوړو واپس شو نو امام د دې نه لښکر ته څلورمه یا دریمه د اختیار په توګه تقسیم کړي. دریمه هغه طریقه چه د خمس نه ئې راؤباسي باقي تقسیم کونکې.د دې نه د اختیار او کارنامې په وجه چاته څومره مناسب ګڼړي ورکړي او باقي تقسیم کړي.څلورم صورت دا چه د ټول غنیمت نه نفل ورکړي ورانديې د دې نه د خمس ویستلو اودا د مشکیانو، شپونکو د اسونو خدمت کونکو او نورو مزدورانو حق وي. غرض دا چه په څو قسمه د دې تقسیم کیږي.

د امام شافعي رحمه الله رائې::امام شافعي رحمه الله وائي چه د مال غنیمت نه د پنځمې حصې ویستلونه ورانديې مجاهدینوته د مقتولینو کوم سامان او مال او متاع ورکولې شي هغه په انفال کښې داخل دي. دویمه وجه دا ده چه د حضورﷺ د هغه پنځمې حصې چه کومه پنځمه حصه وه د هغې نه چه به رسول اللهﷺ چاته او څومره غوښتله ورکوله به ئې دا هم نفل دې. نو امام له پکاردي چه د دښمنانو کثرت اود مسلمانانو قلت اودداسې قسم ضروري مواقعو خیال ساتلو سره د سنت طریقې تابعداري اوکړي که داسې مصلحت مخې ته نه وي نو نفل ویستل ضروري نه دي. دریمه وجه دا ده چه امام یوه ډله د کافرانو د جنګ د پاره لیګي او هغوی ته وائي چه کوم سړې کوم څیز حاصل کړي د هغې نه پنځمه حصه ته جدا کړه اوباقي واخله خو چه دا خبره د جنګ دتلونه ورانديې د خپل مینځ په رضامندئي سره

---

[1] مصنف عبدالرزاق:۹٤۸۳.

[2] صحیح بخاری کتاب التیمم باب۱، ۳۳۵، صحیح مسلم:۵۲۱.

مقرر شوې وی خود ده په دې بیان کښې کوم چه اوکړو د بدر د غنیمت نه پنخمه حصه نه وه ویستلې شوې په دې کښې د اعتراض ګنجائش شته. حضرت علی ﷺ فرمائیلي وو چه دوه اوښې خو هغه دی چه کومې دبدر په ورخ د پنځمې حصې نه هغه ته ملاؤشوې وې. (۱) ماددې پوره بیان په "کتاب السیرة" کښې کړې دې.

هرکارکښې د تقوی اودخپل ځان د اصلاح ضرورت دې:: د الله ﷻ قول دې. ﴿فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ﴾ یعنی په ځپلوکارونوکښې د الله تعالی نه اوویریږئی او په خپل مینځ کښې په صلحه سره اوسیږئی. مه په یو بل باندې ظلم کوئې او مه دښمنان جوړیږئی. الله تعالی چه تاسو ته کوم هدایت او علم درکړې دې آیا دا د هغه مال نه بهتر نه دې د کوم د پاره چه تاسو جنګیږئی. د الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ اطاعت کوئې. نبی کریم ﷺ چه کوم تقسیم کوی هغه د الله تعالی د ارادې برابر کوی. د رسول الله ﷺ تقسیم د عدل اوانصاف وی. سدی ﷺ وائی د ﴿وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ﴾ معنی ده چه په خپل مینځ کښې جنګ جګړې مه کوئې او کنځلې هم مه کوئې.

د دو امتیانو د قیامت خبرې:: حضرت انس ﷺ فرمائی چه یو ځل مونږ نبیﷺاکرم ﷺ اوکتلو چه هغوی ﷺ مسکې کیدو نوحضرت عمر ﷺ تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ! کوم څیز د خندا سبب شو؟ فرمائی چه زما دوه امتیانو د الله تعالی په وړاندې په زنګنونو اودریدل. یو وئیل چه اې ربه! ده په ما باندې ظلم کړې دې زه بدله غواړم. الله تعالی فرمائی چه د خپل ظلم بدله ورکړه. ظالم جواب ورکوی چه یاالله اوس زما څه نیکی پاتې نه شوه چه زه ئې دله په بدله کښې ورکړم. نو هغه مظلوم وائی چه اې الله زما د ګناهونو بوج په هغه باندې وربارکړه. دې وینا سره حضور ﷺ ژړه غونې شو او وئې فرمائیل چه هغه به ډیره سخته ورخ وی. خلق به د دې خبرې حاجتمند وی چه د خپلو ګناهونو بوج د چا په سر ورواچوی. اوس به الله تعالی د انتقام اخستونکی ته اوفرمائی چه نظر اوچت کړه او جنت طرف ته اوګوره هغه به سر اوچتوی او جنت ته به ګوری او وائی به چه اې ربه! دې کښې خو د سرو زرو او سپینو زرو محلونه دی کوم چه د مرغلرونه جوړ دی. اې ربه! دا محل د کوم نبی د صدیق اوشهیددې؟ الله تعالی به فرمائی چه څوك د دې قیمت ادا کولې شی هغه ته به ئې ورکوم. هغه عرض اوکړی ربه! څنګه؟ الله تعالی جل شانه به فرمائی چه ته خپل رور معاف کړه هغه به وائی اې ربه مامعاف کړې دې الله تعالی به اوفرمائی چه اوس تاسو دواړه د یوبل لاس اونیسئی او جنت کښې داخل شئی. دې نه پس حضور ﷺ اوفرمائیل د الله تعالی نه اوویریږئی خپل مینځ کښې صلحه قائم کړئی خکه چه د قیامت په ورځ الله تعالی هم د مومنانو په خپل مینځ کښې صلحه کونکې دې. (۲)

اِنَّمَا	الْمُؤْمِنُوْنَ	الَّذِيْنَ	اِذَا	ذُكِرَ اللّٰهُ
بیشکه	چې مومنان	هغه کسان دی	کله چې	یاد کړې شی الله
مومنان هغه کسان دی چې کله دالله ذکر واوری	نو			

وَجِلَتْ	قُلُوْبُهُمْ	وَاِذَا	تُلِيَتْ	عَلَيْهِمْ	اٰيٰتُهٗ	زَادَتْهُمْ
نواوویریږی	زړونه دهغوئ	اوهر کله چې	الوستې کیږی	په هغوئ	آیتونه دهغه	نو زیاتوی هغوئ
زړونه ئې اوویریږی	او چې کله پرې دهغه آیاتونه اولوستې شی	......نو د هغوئ				

(۱) صحیح بخاری کتاب فرض الخمس باب فرض الخمس: ۳۰۹۱، صحیح مسلم: ۱۹۷۹.
(۲) حاکم: ۵۷۶/۴، الدرمنثور: ۲۹۶/۳.

Scanned with Ca

إِيمَانًا وَّعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝٢ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ

په لحاظ دایمان سره|اوپه رب خپل باندې|هغوئ بهروسه کوی| هغه کسان دی| چې قائموی| مونځ

ایمان پرې نورهم مضبوط شی|او په خپل رب باندې بهروسه کوی|دا هغه خلق دی چې دمونځونو پابندی کوی

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ۝٣ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ

اودهغه مال نه| چې ورکړې دې مونږ هغوئ ته|خرچ کوی| دغه کسان چې دی| هم دوی| مومنان دی

او مونږ چې ورته څه ورکړی دی دهغې نه (دالله ﷻ لار کښې) خرچ کوی |.........نو دغه کسان

حَقًّا ۚ لَّهُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝٤

په حقه سره |دی د پاره د هغوئ| درجې | په نیز |درب دهغوئ |اوبښنه ده | اورزق دې| د عزت

په رښتیا مومنان دی | دوئ دپاره دخپل رب سره لوئ درجې دی|او بخشش اودعزت رزق دې

قوله تعالی:: إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ

دَ ایمان حقیقت اودَ اهل ایمان صفات:- منافقان چه به کله د مونځ فریضه کونکې ښکاره کیدل نود قرآن آیاتونه به یو ذره د هغوی په زړونو اثر نه کوی. نه د الله تعالی په آیاتونوباندې ایمان راوړی، نه په الله تعالی باندې توکل کوی، نه مونځ کوی چه کله کورکښې وی اونه د خپل مال زکوة ورکوی. الله تعالی خبرورکوی چه مؤمن داسې نه وی.

دمؤمنانو اول صفت د الله ﷻ ذکرسره زړونه ویریږی::دمؤمنانوصفات پدې آیت کښې داسې فرمائی چه کله هغوی قرآن پاك لولی نو د الله تعالی د ویرې نه د هغوی زړونه رچیږی. کله چه د هغوی په وړاندې آیاتونه تلاوت کولې شی نو د تصدیق کولو په وجه د هغوی ایمان نور هم زیاتیږی او هغوی د الله تعالی نه علاوه په بل چا باندې یقین نه کوی. د مؤمن حقیقی پیژندګلو هم دغه ده چه په یوه معامله کښې دالله تعالی نوم په مینځ کښې راشی نودهغوی زړونه رچیږی اود هغه د حکم تعمیل کوی او دهغه دمنع کړې شوی خبرونه منع کیږی لکه چه فرمائی که د مؤمن سړی نه څه کار د ګناه اوشی یا هغوی د حدودونه وړاندیوالې اوکړو نو زر هغوی ته د الله تعالی خیال راځی اوهغوی د خپلو ګناهونونه استغفارغواړی اودالله تعالی نه علاوه د ګناهونومعاف کونکې دې څوك. که په غلطئی سره ګناه اوشی نو باربار اصرارنه کوی ځکه چه هغوی پوهه خلق دی. اوفرمائی چه چا سره د الله تعالی د مخامخ کیدو ویره وی خپل نفسانی خواهش پوره کولو د ناجائز طریقې نه منع پاتې شو نو جنت په حقیقت کښې هم دهغه حق دې. سدی رحمه الله دمؤمن سړی تشریح داسې کوی چه هغه یوداسې سړې دې چه د ګناه اراده کوی نوهغه ته وئیلې شی چه د الله تعالی نه اوویریږه نود هغه زړه رچیږی. ام درداء رضی الله عنها وائی چه زړه هم دالله تعالی د ویرې نه درزیږی اوپه تن اوبدن کښې یودرد وی نو هم دغه وجه ده چه زغونې زیږیږی کله چه دا حالت شروع شی نو بنده له پکار دی چه دغه وخت کښې د الله تعالی نه د خپل مقصد دعا اوغواړی ځکه چه د داسې وخت دعا قبلیږی.

دویم صفت قران کریم اوریدو سره ایمان زیاتیږی::ارشاد کیږی چه دقرآن پاك په اوریدو د هغوی ایمان زیاتیږی. لکه چه فرمائی کله چه یوسورة نازلیږی نو څوك وائی چه دې آیت سره ستاسو نه د چا ایمان زیات شو. نو خبره دا ده چه د هغوی ایمان زیاتیږی چه څوك د اول نه مسلمان وی اود جنت زیرې هم د هغوی په حق کښې دې. امام بخاری رحمه الله او نورو ائمه حضراتو هم د دې نوعیت د آیاتونونه استدلال کړې دې چه په ایمان کښې زیاتې اوکمې کیدې شی لکه څنګه چه د جمهورو آئمو مذهب دې

Scanned with Ca

بلکه ونیلې شوې دی چه د ډیرو زیاتو ائمو حضراتو هم په دې باندې اجماع ده. لکه شافعي رحمه الله، احمد بن حنبل رحمه الله او ابوعبید رحمه الله اولکه څنګه چه مونږ دبخاري شریف په شرح کښې بیان کړې دی.

دریم صفت توکل علی الله:: ﴿ وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴾ یعنی د دې نه سوا د چا نه امید نه ساتي. خپله پناه همدا ګرځوی که څه غواړي نو هم دهغه نه غواړي اوپه هره خبره کښې هم دهغه طرف ته ټیټیږي. پوهیږي چه هغه څه غواړي نو هم هغه به کیږي اوچه څه نه غواړي نوهغه به نه کیږي.هغه وحده لاشریك دې. متصرف فی‌الملك دې. دهغه د حکم نه پس دبل چا حکم نشته. هغه سریع الحساب دې.سعیدبن جبیر رحمه الله فرمائی چه توکل د ایمان خاصه ده.

څلورم اوپنځم صفت ، مؤمنان د مونځ پابندی کوی اوانفاق فی سبیل الله کوی:: ﴿الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴾ دمؤمنانو د عقیدې ذکرکولونه پس دهغوی د اعمالوخبرداري ورکولې شی چه هغوی مونځ کوی او خلقو ته ورکړه کوی. دا دواړه اعمال داسې زبردست دی چه په ټولو د خیر اعمالوباندې مشتمل دی. اقامت الصلوة دالله تعالی دحقونو نه دې.اقامت الصلوة وائی پخپل وخت کښې د مانځه پابندی کولوته. اودا چه په اودس کښې مخ لاس پښې په ښه شان سره وینځلې شوې وی. رکوع او سجدې د ارکانوتعدیل سره ادا کړې شوې وی. د قرآن پاك تلاوت دهغې د آدابوسره وی. په نبی کریم ﷺ باندې درود اوتشهد وی.نودادې اقامت الصلوة کوم چه د ﴿ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ ﴾ مفهوم دې. اود ﴿يُنْفِقُوْنَ﴾ مطلب دې چه څه الله تعالی درکړې دی اود زکوة قابل وی نو زکوة ورکړه او چه هرڅه هم دی خلقو ته ورکړه راورکړه کوه. د بندیګانو واجب او مستحب حقونه اداکوه. اوکه الله تعالی درکړی نود ټولو امدادکوه ځکه چه ټول خلق د الله تعالی عیال دې. الله تعالی ته د ټولونه هغه بنده خوښ دې چه مخلوق ته د ټولونه زیاته نفع رسونکې وی. ستاسواعمال دالله تعالی دطرف نه تاسوسره لکه چه د امانت په توګه دی اوډیر زر ستاسو مال تاسونه جداکیدونکې دې. په دې وجه دې سره محبت نه دی‌کول پکار.

﴿اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا﴾ په دې صفوتونو باندې چه څوك متصف وی هم هغه حقیقی مؤمن دې.

حارث بن مالك رضی الله عنه حضور ﷺ له راغلونو هغوی ﷺ اوفرمائیل حارث! سحر څنګه تیرشو؟ حارث رضی الله عنه اووئیل د یو حقیقی مؤمن په حیثیت سره. حضور ﷺ اوفرمائیل په ښه پوهه سره وایه د هر څیز یو حقیقت وی. ستا د ایمان څه حقیقت دې اوښایه. نو حارث رضی الله عنه اووئیل د دنیا د محبت نه ما ډډه کړې ده. د شپې پاسم او عبادت کوم د ورځې په روژه په وجه تږې اوسیږم او خپل ځان داسې ګنړم لکه چه زما په وړاندې د الله تعالی عرش کولاؤ شوې وی اوزه جنتیان په خپل مینځ کښې ملاقات کونکې وینم او دوزخیان په تکلیف کښې راګیروینم. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل او حارث! ته د ایمان حقیقت ته اورسیدلې. په دې باندې د قائم پاتې کیدو کوشش کوه. دا حضور ﷺ درې ځل اوفرمائیل(۱) قرآن پاك د عربوپه ژبه کښې نازل کړې شویدې اودحقًاالفظ ادبی حیثیت لری لکه چه وئیلې کیږی﴿فلان سید حقًا﴾ یعنی فلانکې حقیقی سردار دې سره د دې چه په قوم کښې نورسرداران هم وی او فلانکې حقیقی سوداګردې او نور سوداګرهم وی او فلانکې حقیقی شاعر دې سره د دې چه نور هم ډیر شاعران وی.

دمؤمن داخرت حکم:: ﴿لَهُمْ دَرَجٰتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ یعنی په جنت کښې به هغوی ته لوئی لوئی درجې ملاویږی. لکه چه فرمائی الله تعالی سره د هغوی لوئې درجې دی او چه هغوی څه عمل کوی الله تعالی د هغې نه خبردې. الله تعالی به د هغوی ګناهونه معاف کړی اود هغوی نیکئی به قبولې کړی. په جنتیانو کښې د بعضو درجې دبعضو نه اوچتې دی. د پورته والا به د پورته نه لاندې درجووالا ته ګوری او فخر او غرور به نه کوی. دلاندې والا به بره والا ته ګوری اوحسد به نه کوی.په مسلم او بخاری شریف کښې دی

۱) المعجم الکبیر:۳۳۶۷، شعب الایمان: ۱۰۵۹۱، مسند عبد بن حمید:۴۴۴، مجمع الزوائد: ۵۷/۱.

Scanned with Ca

رسول الله ﷺ فرمائی د عليين والا ته به لاندينی خلق داسې ګوری لکه څنګه چه تاسو د اسمان په مخ ستورو ته ګورئې. خلقو تپوس اوکړو يا رسول الله ﷺ! آيا دا به د انبياؤ مقام وی او بل چاته به دا نه ملاويږی؟حضور ﷺ اوفرمائيل چه ولې نه. په الله تعالی باندې قسم هغه خلق چه ايمان ئې راوړې اود رسولانو تصديق ئې کړې هغوی هم د دې حقداردی(١) نبی کريم ﷺ اوفرمائيل چه جنتيان به د بره جنت والا ته داسې ګوری لکه د آسمان په مخ باندې ستوری او ابوبکر صديق ﷺ او حضرت عمر ﷺ هم د دوی نه دی هغوی ته به هم دا عزت ملاويږی.(٢)

كَمَآ	اَخْرَجَكَ	رَبُّكَ	مِنْۢ بَيْتِكَ	بِالْحَقِّ
(د غنيمت معامله داسې ده)لکه چې	ايستلې وې ته	رب ستا	دکورستا نه	په حقه سره

لکه څنګه چې تۀ خپل رب د يو مصلحت په بناء د خپل کور نه راوويستلې

وَاِنَّ	فَرِيْقًا	مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ	لَكٰرِهُوْنَ ۙ	يُجَادِلُوْنَكَ
او بيشکه	يوه ډله	د مومنانونه	خامخا ناخوښه وه	جګړه ئې کوله تا سره

اودمسلمانانو يوې ډلې ته داخبره ډيره ګرانه ښکاريده هغوئ تاسره په يوه حق خبره کښې جګړه کوله

فِي الْحَقِّ	بَعْدَ مَا	تَبَيَّنَ	كَاَنَّمَا	يُسَاقُوْنَ
ددې حق په معامله کښې	روستو دهغې نه	چې صفا ښکاره شوې وو	لکه چې	بوتللې کيږی هغوئ

حالانکه هغه حق ښکاره شوې وو او داسې جګړه ئې کوله لکه چې هغوی مرګ طرف ته راښکلی شی

اِلَى الْمَوْتِ	وَهُمْ	يَنْظُرُوْنَ ۞	وَاِذْ يَعِدُكُمُ	اللّٰهُ	اِحْدَى
مرګ ته	او دوی ورته	ګوری	او کله چې وعده کوله تاسو سره	الله	ديوې

.... او هغوئ ورته(په سترګو) ګوری | اوهغه موقع ياده کړئ چې الله ﷻ درسره په

الطَّآئِفَتَيْنِ	اَنَّهَا	لَكُمْ	وَتَوَدُّوْنَ	اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ
د دوو ډلو	چې بيشکه هغه	ستاسو د پاره ده	اوتاسوخوښوله	چې بيشکه	بې ازغی ډله

دوو ډلو کښې ديوډلې وعده اوکړه | چې هغه به تاسو ترلاسه کړئ اوتاسو دا خوښوله چه کومه ډله

تَكُوْنُ	لَكُمْ	وَيُرِيْدُ	اللّٰهُ	اَنْ يُّحِقَّ	الْحَقَّ	بِكَلِمٰتِهٖ
وی دې	تاسولره	اوغوښتله	الله	چې ثابت کړی	حق	په فرمانونو خپلو سره

کمزورې بې وسلې وه هغه درباندې پيښه شی اوالله ﷻ ته منظوره وه چې پخپل حکم سره حق ثابت کړی

وَيَقْطَعَ	دَابِرَ	الْكٰفِرِيْنَ ۙ	لِيُحِقَّ	الْحَقَّ	وَيُبْطِلَ
اوبريکړی	بيخ	د کافرانو	دپاره ددې چې حق ثابت کړی	حق	او چې باطل ثابت کړی

اود کافرانو جرړې ختمې کړی | .... چې حق ښکاره کړی او باطل

---

(١) صحيح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء في صفه والمخلوقه:٣٢٥٦، صحيح مسلم:٢٨٣١، ابن حبان:٧٣٩٣.

(٢) ابوداؤد کتاب الحروف والقراءات باب:٣٩٨٧، بتصرف يسير، ترمذی:٣٦٥٨، احمد:٢٧/٣، مسندابی يعلی:١١٣٠.

Scanned with Ca

الْبَاطِلَ	وَلَوْ	كَرِهَ	الْمُجْرِمُوْنَ ۝
باطل	اګرکه	بدګڼړي	مجرمان
ختم کړي| اګر که مجرمان ئې نۀ خوښوي|			

قوله تعالی:: وَاِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّآىِٕفَتَيْنِ

دجنګ بدرپس منظراو نورتفصیلات:- مفسرینو په دې کښې اختلاف کړې دې چه ﴿كَمَآ اَخْرَجَكَ﴾ کښې د ﴿كَمَآ﴾دراتلو څه سبب دې. بعضو وئیلی چه په دې ذکر شوی آیت کښې تشبیه ورکړې شوې ده د مؤمنانو په خپل مینځ کښې د صلحې سره د تقارب اود رسول الله ﷺ د اطاعت باره کښې. نو د خبرې مطلب داسې شو لکه څنګه چه تاسو د غنیمتونوباره کښې اختلاف کړې وو او جنګیدلي اوالله تعالی ستاسو فیصله خلاصه کړې وه. اوتاسو ټولونه ئې د تقسیم حق واخستو او رسول الله ﷺ له ئې ورکړې وو اورسول الله ﷺ په عدل او انصاف سره تقسیم کړې وو اودا خبره ستاسو د کامل مصلحت په خاطر وو. دغه شان د دښمن سره د جنګیدلو د پاره تاسو له د مدینې وتل دی نو د رعب او دبدبې والا لوئ لښکرسره جنګیدل ستاسو ناخوښه وو. دا لوئی لښکر هغه وو چه د خپل مذهب د کافرانو د امداد د پاره شام ته د تجارت د مال د حفاظت د پاره د مکې نه وتلې وو اود دې جهاد ناخوښولو نتیجه دا شوه چه الله تعالی هم دې جنګ سره تاسو مخ کړئی او د اول نه بغیر د څه قرارداد او جنګ نه تاسو د دښمن نه زیات کړئی او په نتیجه کښې ئې تاسو ته امداد او هدایت درکړو. لکه څنګه چه فرمائی جنګ په تاسو فرض کولې شی او دا ستاسو خوښ نه دې. خودا ډیر ممکن دی چه یو څیز تاسو ناخوښه کوئې او په حقیقت کښې ستاسو ښیګړه هم په دې کښې وی اویا تاسویوکار خوښوئی او په حقیقت کښې نتیجه کښې هغه ستاسو د پاره نقصانی ثابت وی. ستاسو د ښیګړې علم ستاسو الله تعالی ته دې تاسو ته نه دې. بعضو د دې تشبیه دا معنی خودلې ده څنګه چه تاسو الله تعالی په حق توګه د مدینې نه بهر وتلوکښې کامیاب کړئی او بعضې مؤمنان په دې وتلوسره ناراضه وو خوهغوی راغلل. دغه شان هغوی د جنګ نه منع کیږی او تاسو سره د رائې اختلاف ساتی او سره د دې چه د رسول الله ﷺ د رائې حقیقت په هغوی باندې ښکاره شوې وو. مجاهد رحمه الله وائی چه دا معنی ده څنګه چه د مدینې نه مجبوراً تاسو اووتلې دغه شان په امر حق کښې هغوی رسول ﷺ سره جګړه کوی.

د يُجَادِلُوْنَكَ صحیح مطلب او مختلف اقوال::سدی رحمه الله وائی چه دا آیات د بدر په جنګ کښې د وتلو باره کښې دې ﴿يُجَادِلُوْنَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ﴾ بعضې وائی چه د دې مطلب دې چه اې نبی ﷺ! دا مؤمنان تاسره د جنګ په نیت سره دانفال باره کښې سوالونه پیداکوی لکه څنګه چه دبدر په ورځ هم دوی تاسره مجادله کړې وه او وئیلې وو چه تاسو خو مونږ د قافلې سره د جنګ د پاره ویستلې وو زمونږ ګمان هم نه وو چه مونږ به جنګ کوو اونه مونږ د جنګ دپاره تیاری کړې وو د کور نه وتلې وو. زه وایم چه نبی کریم ﷺ د مدینې نه د ابوسفیان د قافلې د لارې بندولو د پاره وتلې وو ځکه چه هغوی ﷺ ته معلومه وه چه دا قافله د ملک شام نه د قریشودپاره ډیر زیات مال اوړی روانه شوې ده. نو نبی کریم ﷺ مسلمانان راضی کړل اود درې سوولسونه لږ شان زیات کسانو سره اووتل اود بدر د چینې دلارې غاړې طرف ته روان شو. ابوسفیان ته د رسول الله ﷺ دحملې کولو خبر شوې ووچه د دې قافلې سردار وو. هغه ضمضم بن عمرو مکې ته اولیګلو اود مدینې د خلقو د ارادې نه ئې خبرکړل. د مکې والا تقریباً زر کسانو سره راووتل. ابوسفیان قافله دسیف البحر طرف ته بوتله اوبالکل بچ اووتلو. اوس د مکې دا د زرو کسانو لښکر زیاتیدو تردې چه د بدر د چینې خواته راورسیدل او ډیره ئې واچوله. اوس مسلمانان اوکافران د اول نه څه قرار داد بغیر په خپل مینځ کښې اونختل. ځکه چه الله تعالی د مسلمانانو نوم اوچتول

Scanned with Ca

غوښتل اود حق او باطل په مینځ کښې یو فیصله کونکې جنګ د الله تعالی په وړاندې وو. لکه څنګه چه دا بیان زر راتلونکې دې. غرض دا چه کله رسول الله ﷺ ته دا خبر ملاؤشو چه د مکې نه یو لوئ لښکر د هغوی سره د جنګ د پاره راووتلو نو الله تعالی حضور ﷺ ته وحی راولیږله چه په دوو کښې به یو څیز تاته ملاویږی یا خو قافله لوټ کړه یا دې لښکر سره جنګ اوکړه. دواړه به نه ملاویږی دې کښې یو اختیارکړه او په هغې کښې کامیاب شه. په مسلمانانو کښې د اکثرو دا رائې وه چه قافله لوټ کړنی او بغیرد جنګ نه به ډیر زیات مال ملاؤشی. د کوم حکایت چه الله تعالی داسې فرمائیلې دې تاسو غواړنی چه په دواړو کښې هغه صورت خوښ کړنی کوم چه شوکت والا نه وی یعنی قافلې سره مقابله اوکړی اود الله تعالی خواراده دا وه چه حق ښکاره شی اود مکې کافران ختم کړې شی.

د انصارو جرائتمندانه جواب::حضرت ابوایوب انصاری ﷺ فرمائی مونږ مدینه کښې وو او حضور ﷺ دا فرمائیلی وو چه ماته خبر ملاؤشوې دې ابوسفیان قافله روانه کړې راځی. تاسو خلق څه وایئ آیا د دې قافلې د لارې بندولو د پاره اوځو ممکن دی چه تاسو خلقو ته ډیر مال ملاؤشی. مونږ عرض اوکړو خامخا تلل پکار دی نومونږ اوووتلو او یوه ورځ یا دوه ورځې مزل به مو کړې وو. بیا حضور ﷺ اوفرمائیل چه ښه ده د دې کافرانو سره د جنګ باره کښې ستاسو څه خیال دې. دوی ته خبر ملاؤ شوې دې چه تاسو د قافلې دلوټ کولو په خیال وتلې ئې نومسلمانانو اووئیل چه والله په مونږ کښې د دومره لوئ لښکر سره د جنګ کولو طاقت نشته. مونږ خو چه وتلې وو نو صرف د قافلې د لوټ کولو په خیال سره وتلې یو. رسول الله ﷺ بیادغه سوال اوکړو بیا مونږ خلقو هم دغه جواب ورکړو. اوس مقداد بن عمرو ﷺ عرض اوکړو یارسول الله ﷺ! مونږ به په داسې موقعه داسې نه وایو لکه څنګه چه د موسی ﷺ قوم موسی ﷺ ته وئیلې وو اې موسی ﷺ! ته او ستارب دواړه لاړشئ او دښمن سره اوجنګیږئ او مونږ دلته ناست یو ستا د واپسئ انتظارکوو. مونږ د انصارو ډلې دا خواهش اوکړو او وئیلې موکه چرې مونږ هم دغه اووئیل کوم چه مقداد ﷺ اووئیل نو دا خبره به د قافلې لوټی مال ملاویدلونه هم زمونږ ډیره خوښه وی. نو دا آیت نازل شو ﴿كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ﴾ ابو وقاص لیثی ﷺ بیان کوی چه نبی کریم ﷺ ټول د بدر طرف ته بوتلل اود روحاء په مقام نې خلقوته خطبه ورکړه او وئې فرمائیل ستاسو خلقو څه رائې ده؟نو ابوبکر صدیق ﷺ اووئیل چه یارسول الله ﷺ! خبر راغلې دې چه کفار دغه دغه ځایونوته رااورسیدل نو بیا رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه ستاسو څه خیال دې؟ دې ځل حضرت عمر ﷺ هم د ابوبکر ﷺ غوندې جواب ورکړو. حضور ﷺ یو ځل بیا دا سوال اوکړو نو سعدابن معاذ ﷺ اووئیل یارسول الله ﷺ! ستاسو مراد زمونږ نه دې نوپه الله تعالی قسم چرې هم برك الغماد ته نه یم تلې اونه ماته د هغې د لارې علم دې خو که تاسو د یمن برك الغماد ته هم ځنی نو بیا به هم مونږ تاسو سره خو اود موسی ﷺ د قوم په شان وینا به نه کوو چه ته او ستارب لاړشئ او جنګ دې اوکړی مونږ دلته انتظار کوو. ممکن دی که ته د وتلو په وخت کښې د څه بل غرض د پاره وتلې وې او بیا الله تعالی ستا د پاره څه بل صورت پیدا کړې وی نو تاسو چه کوم صورت غواړئ اختیار کړئ څوک چه تاسو ﷺ سره تلل غواړی لاړ دې شی او څوک چه تاسو ﷺ نه واپس کیدل غواړی جدا دې شی. که څوک غواړی نو ستاسو مخالف دې شی او چه څوک غواړی صلحه دې اوکړی. زمونږ چه کوم مال دې هغه تاسو ﷺ ټول اخستې شئ. د سعد ﷺ په دې قول باندې دغه آیت نازل شو.

ابن عباس ﷺ فرمائی چه کله حضور ﷺ د جنګ بدر د پاره مشوره اوکړه او بیا نې د قریشو لښکر سره د جنګ کولو حکم اوکړو نود مسلمانانو دا جنګ ناخوښه وو په دې وجه آیت نازل شوې وو چه ﴿وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ﴾ یعنی دبعضې مؤمنانو دا مرضی نه ده اوحق خبره ښکاره کیدو نه پس هم دوی تاسره بحث کوی. هغوی داسې ګنړی چه جنګ کوی نو لکه چه د مرګ طرف ته رابنکلې شی.

Scanned with Ca

مجاهد رحمه الله وائي چه د ﴿فِي الْحَقِّ﴾ نه مراد ﴿في القتال﴾ دي.محمد بن اسحاق رحمه الله وائي ﴿لَكٰرِهُونَ﴾ نه مشركانو سره د جنګ ناخوښي مراد ده. سدي رحمه الله وائي ﴿بَعْدَمَا تَبَيَّنَ﴾ مطلب دي چه دا ښکاره کیدلونه پس چه تاسو د رب د حکم نه بغیر دڅه خبرې اقدام نه کوئي نوبيا هم د رسول الله ﷺ د رائې خلاف کوی ابن زید ﴿يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ﴾ باره کښې وائي چه دې نه مراد مشرکان دی.یعنی دامشرکان دحق خبرې باره کښې مجادله کوی لکه چه هغوی د مرګ طرف ته راښکلې کیږی کله چه هغوی ته د اسلام دعوت ورکولې شي اوداچه پداسې بد صفت باندې مسلمانان نه شي متصف کیدې اودا صفت خو هم د اهل کفر کیدې شی. د ابن جرير رحمه الله په دې باندې دا اعتراض دې چه د ابن زید دا قول هیڅ واقعیت نه لری ځکه چه الفاظ ﴿يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ﴾ نه د اول سیاق عبارت اهل ایمان سره متعلق دې اوکوم الفاظ چه د دې نه پس دی ښکاره خبره ده چه هغه به هم ددوئ نه خبر وی. رښتیا خو دا دی چه د ابن عباس رضی الله عنه قول صحیح دې چه دې نه مراد هم مؤمنان دی. ابن جرير رحمه الله هم د ابن عباس رضی الله عنه دقول تائید کړې دې. هم دغه حق دی اود کلام سیاق هم د دې تائید کوی.
دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه کله نبی کریم ﷺ د کامیابئ سره د جنګ بدر نه فارغ شو نو رسول الله ﷺ ته اووئیلې شو اوس قافلې سره هم مخامخ شه اوس هیڅ بندیز هم پاتې نه شو. نو عباس رضی الله عنه چه د قیدی په حیثیت سره د جنګی قیدیانونه وو اووئیل چه دا هیڅ کله مناسب نه ده ځکه چه یا رسول الله ﷺ! الله تعالی تاسو ﷺ سره وعده کړې ده د دوو څیزونونه د یو نو یوڅیز خو تاسو ﷺ ته حاصل شو د دویم څیز حاصلولو هیڅ حق نشته. (١) د دې سندجید دی.

د ذَاتِ الشَّوْكَةِ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ او غير مطلب:: ددې قول معنی ﴿وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ﴾ دا ده چه تاسو دا غوښتل چه دواړه څیزونه حاصل کړئی په کوم کښې چه نه څه مقابله شته اونه څه جنګ یعنی د ابوسفیان قافله لوټ کول. حالانکه الله تعالی خو دا غوښتل چه تاسو داسې ډلې سره مخامخ شئ چه د شان او شوکت والا وی او هغوی سره جنګ اوکړی دې د پاره چه الله تعالی تاسو ته کامیابی درکړی اود الله تعالی ددین غلبه اوشی اود الله تعالی کلمه اوچته شی. د الله تعالی نه علاوه د امورو د عاقبت نه څوک خبر نه دی. د حسن تدبیر مدبر هم هغه دې سره د دې چه خلق د دې خلاف ولې نه غواړی. لکه چه فرمائي قتال په تاسو باندې فرض دې که هغه ستاسو ناخوښ ولې نه وی. ډيره ممکن ده چه ستاسو یوه خبره ناخوښه وی او خیر هم په هغې کښې وی او یوه خبره درته ښه لګی او شر هم په هغې کښې وی. د لاندینې حدیث سیاق هم په حدیث بدرکښې دې کله چه رسول الله ﷺ ته د شام نه د ابوسفیان د روانیدو خبرملاؤشو نو مسلمانان ئی راوغوښتل او وئی فرمائیل چه د قریشو دې قافلې سره ډیر مال اوسامان دې په دې حمله اوکړئی. څه عجیبه ده چه د کافرانو مال الله تعالی تاسو ته درکړی. بعضو سره وسله وه او بعضو سره نه وه اونه د هغوی دا ګمان وو چه رسول الله ﷺ به جنګ کوی. او چه کله ابوسفیان حجاز سره نیزدې شو نو هغه خپل جاسوسان پریخې وو اود هر تلونکی راتلونکی نه به ئی د رسول الله ﷺ خبر اخستلو نو ده ته خبر ملاؤ شو چه محمد ﷺ ستا قافلې پسې لګیدلې دې نو هغه احتیاطي تدابیر اختیار کړل او ضمضم بن عمرو غفاری ئی زر مکې ته اولیګلو چه قریشو سره ملاؤ شه اود قافلې د حفاظت انتظام اوکړه ځکه چه محمد ﷺ حمله کونکې دې. اخوا رسول الله ﷺ هم خپلو ملګرو سره اووتلو او د ذفران وادئي ته اورسیدلو او هلته ئی ډیره واچوله نو هغوی ﷺ ته خبر ملاؤ شو چه قریش د خپلې قافلې د حفاظت د پاره د مکې نه روان شو نوحضور ﷺ مشوره اوکړه. حضرت ابوبکر رضی الله عنه پاسیدو او زبردسته خبره اوکړه او حضرت عمر رضی الله عنه پاسیدو او هغه هم

---

(١) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الانفال: ٣٠٨٠، احمد: ١/٢٢٩، مسندابی یعلی: ٢٣٧٣.

دغه اوونیل، بیا مقداد ﷺ اوونیل یارسول اللهﷺ! مونږ تاسو سره یو د الله تعالی چه کومه خوښه وی هغه پوره کړه. په الله تعالی قسم مونږ به د موسی ﷺ د قوم په شان وینا نه کوو که تاسو مونږ حبشو پورې هم بوتلل غواړئی نو ترکومې چه تاسو ﷺ هلته نه وئی رسیدلې مونږ به تاسو نه پریږدو. نو حضورﷺ مقداد ﷺ ته د خیر دعا اوکړه. بیا حضور ﷺ اوفرمائیل ای خلقو ماته مشوره راکړئی د حضورﷺ مراد د انصارونه وو. یو خو په دې وجه هم چه انصار په شمیرکښې زیات وو او دویم په دې وجه هم چه کله په عقبه کښې انصارو بیعت کړې وو نو هم په دې خبره ئی کړې چه کله تاسو د مکې د دې نیزدې خای نه اوخئی او مدینې ته اورسئی نو په هر حال کښې به مونږ تاسو سره یو. یعنی که دښمن راشی او په تاسو حمله کوی نو مونږ به تاسو ﷺ سره یو. په دې کښې خو دا وعده نه وه چه جارحانه اقدام په صورت کښې به هم مونږ تاسو سره یو په دې وجه حضور ﷺ د هغوی رائې او اراده هم معلومول غوښتل دې د پاره چه د هغوی نه هم وعده واخستې شی اود هغوی همدردی حاصله کړی. سعد ﷺ اوونیل چه زما په خیال تاسو زمونږ نه جواب غواړئی.حضورﷺ اوفرمائیل چه اوزما مقصد هم ستاسوخلقو نه دې. سعد ﷺ اوونیل یارسول اللهﷺ! زمونږ په تاسو ایمان دې ستاسو د حکم منلو بیعت مونږ ستاسو په لاس کړې دې مونږ به تاسو چرې هم نه پریږدو په اللهﷻ قسم که دسمندر په غاړه ولاړ هم تاسوخپل اسونه ورواچول نومونږبه هم په هغې کښې وردانګو په مونږ کښې به یوکس هم لږ شان سستی نه کوی. مونږ په جنګونوکښې بهادری خودونکې او مصیبتونه زغمونکې یو. تاسوﷺ به ان شاء الله زمونږ نه خوشحاله ئی. په دې جواب سره حضورﷺ ډیر خوشحاله شو او په هغه وخت ئی د روانیدو حکم ورکړو او وئی فرمائیل چه رب په دوو کښې د یو ماسره وعده فرمائیلې ده او هیڅ عجیبه نه ده چه هغه یو هم دا جنګ وی. اوزه د مشرکانو د قتل خای د دې خای نه په خپلو سترګو وینم.

اِذْ تَسْتَغِيْثُوْنَ رَبَّكُمْ
کله چې | تاسوفریاداوکړو| رب خپل ته
اوکله چې تاسوخپل رب ته فریاد اوکړو
فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنِّيْ مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ
نو قبول ئې کړو| ستاسو دپاره| چې بیشکه زه|مدد کونکې یم ستاساو|په زرکسانوسره | د فرښتو نه
نو الله ﷻ ستاسوفریاد واوریدو| (وې وئیل) چې زه ستاسو د مدد دپاره یو زر فرښتې
مُرْدِفِيْنَ۝۹ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ
پرله پسې راتلونکې|اونه ووګرزولې دا امداد الله | مګر | زیرې |اودپاره ددې چې مطمئن شی
یوبل پسې درلیږم| اوداخبره الله ﷻ خکه اوکړه چې په تاسوزیرې اوشی| ....او ستاسو
بِهٖ قُلُوْبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ
په دې سره| زړونه ستاسو | اونه دې امداد | مګر| دطرفه دالله نه دې | بیشکه الله| غالب دې
زړونه مطمئن شی| اومددخو صرف دالله ﷻ دطرفنه وی| بیشکه الله ﷻ غالب دې
حَكِيْمٌ۝۱۰ ع
دحکمت خاوند دې
او دحکمت خاوند دې|

قوله تعالى: إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ

میدان بدرکښې دنبی کریمﷺ دعاګانې اودَ اللهﷻ دَ طرف نه دَنصرت وعده: عمر بن الخطاب رضی الله عنه نه روایت دې د بدرپه ورځ حضورﷺ د خپلو ملګرو شمیراوکړو نود دریوسوونه څه د پاسه وو او مشرکان تقریبًا زر کسان وو نوحضورﷺ قبلې ته مخ کړو اود الله تعالى نه ئې دعا اوغوښتله. رسول اللهﷺ صرف یوڅادر اغوستې وو او ته بندئې تړلې وواو فرمائیلې اې ربه تا چه ماسره کومه وعده کړې وه هغه په دې موقع باندې پوره کړې. که دا یو موټې مسلمانان تا نن هلاك کړل نو په زمکه باندې به ستا عبادت کونکې څوك هم پاتې نه شي او دتوحید نوم اونښه به ختم شي. رسول اللهﷺ الله تعالى ته فریادکولو او دعائې غوښتله تردې چه څادر د حضورﷺ د اوږو نه راپریوتلو حضرت ابوبکر رضی الله عنه راغلو او هغه ئې ورته په اوږو باندې واچولو اود حضورﷺ نه شاته اودریدو او وئې وئیل یارسول اللهﷺ! اوس د الله تعالى نه سوالونه بس او زارې بس کړه هغه به خپله وعده خامخا پوره کوی. نو الله تعالى دا آیت نازل کړو کله چه تا د الله تعالى نه دعا اوغوښتله نو هغه ستاسو درخواست قبول کړو اوس به زه ستاسو امداد په یو زر فرښتو صف په صف باندې کوم. نو چه په کومه ورځ جنګ اوشو نو الله تعالى مشرکانوته ماتې ورکړه. د مشرکانونه اویا قتل شول او اویا قیدیان شول.

خلافه ثلاثه سره درسول کریمﷺ مشوره اودهغوئ رائې: اوس رسول اللهﷺ ابوبکر رضی الله عنه، عمر رضی الله عنه او علی رضی الله عنه سره مشوره اوکړه نوابوبکر رضی الله عنه وئیل یا رسول اللهﷺ! دا ستا رورولئې قبیلې او خاندان والا دی زه خو دا رائې ورکوم چه دوی نه فدیه واخلئې او پریږدئې چه د فدې د رقم نه مونږ ته مالی استحکام حاصل شي په کافرانو باندې به غلبه او طاقت پیدا شي اوڅه ګرانه ده چه روستو اللهﷻ دوی ته هدایت ورکړی.بیابه دوی پخپله زمونږ په طاقت کښې زیاتوالې کوی.دې نه پس ئې عمر رضی الله عنه ته اوفرمائیل عمر! ستا څه خیال دې؟ نو عمر رضی الله عنه اووئیل چه زما خو هغه رائې نه ده کومه چه دابوبکر رضی الله عنه ده. تاسو ماته حکم راکړئې چه زه خو خپل رشته دار قیدیان قتل کړم اوعلی رضی الله عنه ته حکم ورکړه چه د خپل رور عقیل سټ والوزوی. اوحمزه رضی الله عنه د خپل فلانکی رور سټ پرې کړی دې د پاره چه مونږ د الله تعالى په وړاندې دا ثابته کړې شو چه د مشرکانود پاره زمونږ په زړه کښې هیڅ نرمی نشته. دا مشرکان قیدیان خو د کافرانو سرداران او مشران دی. خو رسول اللهﷺ د حضرت ابوبکر رضی الله عنه رائې له ترجیح ورکړه اود هغه قیدیانو نه ئې فدیه واخسته او پریخودل. حضرت عمر رضی الله عنه وائی چه په دویمه ورځ زه د حضورﷺ کورته لاړم څه ګورم چه حضورﷺ او حضرت ابوبکر رضی الله عنه ژاړی. ما عرض اوکړو یارسول اللهﷺ! تاسو او ابوبکر رضی الله عنه ولې ژاړئې، که ژړا راغله نو زه به هم اوژاړم اوکه رانغله نو د ژړا شکل به جوړکړم چه تاسو سره شریك شم. حضورﷺ اوفرمائیل چه دې د فدیه اخستو په وجه ژاړی. زه د دغې خطاپه وجه هغه عذاب وینم چه دومره نیزدې دې لکه زما سره دا ونه. الله تعالى دا آیت نازل کړو ﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا﴾ غنیمت ئې حلال کړو. بیا چه کله په راتلونکی کال کښې د اُحد ورځ راغله نود یوم بدر د غلطئې الله تعالى داسې بدله واخسته چه د فدیه په بدله کښې پریخودې شوو د اویاؤ کافرانو په بدله کښې دمسلمانانو اویا صحابه کرام شهیدان شو.دحضورﷺ مخامخ څلور غاښونه مبارك شهیدان شو د اوسپنې خود ئې په سرمبارك کښې ورخښ شول وینه ئې په مخ مبارك باندې اوبهیدله نودا آیت نازل شو. مصیبت راؤ رسیدو نو تاسو اووئیل چه دا د کوم ځائ نه راغلو وایه چه دا ستاسو د خپلو لاسونو نه نازل شوې دې [۱] یعنی د فدیې اخستلو او پریخودلو په سبب.

---

[۱] صحیح مسلم کتاب الجهاد باب الامداد بالملائکه فی غزوه بدر...:۱۷۶۳، احمد:۱/۱۳۰، ابن حبان: ۴۷۹۳، دلائل النبوه:۳/۵۱.

Scanned with Ca

ابن عباس ﷺ فرمائي چه ددې آيت مبارك ﴿ إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ ﴾ نه مراد د حضور ﷺ دعا كول دي څكه چه د بدر په ورځ حضورﷺ ډير په اصرار سره دعا غوښتله چه حضرت عمر ﷺ راغلو او وئي وئيل يارسول اللهﷺ! اوس خپله دعا مختصر كړه الله تعالى به خامخا خپله وعده پوره كوي كومه چه تاسو سره كړې شوې ده. د ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د بدر په ورځ حضورﷺ فرمائيل اې الله تعالى! زه د وعدې د پوره كولو د پاره ستا توجو راګرځوم ګڼې نو اې الله تعالى! ستا عبادت كونكې به يو هم پاتې نه شي. نو حضرت ابوبكر ﷺ دحضورﷺ لاس اونيولو او وئي وئيل يارسول اللهﷺ! بس بس. نو حضورﷺ پاسيدو او وئې فرمائيل چه په نيزدې موده كښې كافرانوته ماتې كيدونكې ده او شاكړې تختيدونكې دي. ﴿ بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَٰئِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴾ يعنې د فرښتو صفونه يو پسې بل لګيدلې وو اود﴿مُرْدِفِينَ﴾ نه مراد امداد هم كيدې شي يعنې فرښتې په امداد باندې وې. دحضرت علي ﷺ نه روايت دې چه حضرت جبرائيل ﷺ د زرو فرښتو سره د حضورﷺ نبي طرف ته وو كوم طرف ته چه زه ووم. د دې مطلب دا شو چه د زرو په امداد باندې نورې زر هم وې. په دې وجه بعضو د ﴿مُرْدِفِينَ﴾ د دال په فتح سره قراءت كړې دې. والله اعلم. او دا هم روايت دې چه د پنځو سوو ملائكو لښكر د جبرائيل ﷺ سره وو او پنځه سوه ميكائيل ﷺ سره. ابن عباسﷺ فرمائي چه يو مسلمان په يوكافر پسې لګيدلې وو چه د بره نه د كافر په سر يوه كوړه راپريوتلو آواز واوريدو اود يو سور كش كړې ئې هم واوريدو اوس څه ګورې چه كافر لاندې راپريوتلو او په زمكه مردار شو. د كوړې په ګذار باندې سر مات شو او سره د دې چه يو انسان هم وهلې نه وو. اوس روستوراتلونكې انصاري داخبره حضورﷺ ته وركړونو حضورﷺ اوفرمائيل چه تا رښتيا اووئيل دا آسماني امداد وو. دا حضورﷺ درې ځل اوفرمائي. اويا (۷۰) خو قتل شوې وو او اويا(۷۰) قيديان شوي وو. (۱) رافع ﷺ د اهل بدر نه وو وائي چه جبرائيل ﷺ راغلو اوحضورﷺ ته ئې اووئيل چه ته اهل بدر څنګه ګڼړې؟ نو حضورﷺ اوفرمائيل مسلمانانوكښې د ټولونه افضل. نو جبرائيل ﷺ اووئيل په بدركښې امداد كونكې ملائكې هم په نورو ملائكوكښې هم داسې افضل ګڼړلې شي. (۲) بخاري او مسلم شريف كښې دي چه حضورﷺ حضرت عمر ﷺ ته اوفرمائيل چه حضرت عمرﷺ خود حاطب بن ابي بلتعه كښې مشوره وركړې وه چه دا حاطب په بدركښې شريك شوې وو او تاته څه معلومه ده چه الله تعالى اهل بدر ښښلې وى څكه چه فرمائيلې وو چه اوس ته څه غواړې نوكوه ما ته ښښلې ئې.(۳)

د فرښتو نزول صرف دخوشحاله كولو دپاره وو: د الله تعالى قول دې ﴿ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ ﴾ د فرښتو دا راليګل صرف ستاسو د خوشحالولو د پاره وو اودا چه ستا زړه ته تسلي وى ګڼې الله تعالى خو ستاسو په هرقسم امداد كولو باندې قادر دې. هغه ته د امداد د پاره د محتاجئې څه ضرورت دې. دا امداد خو په حقيقت كښې د الله تعالى امداد وو اوفرښتې خود امداد ظاهري صورت وو لكه چه فرمائي كله چه هم تاسو كافروينئي نود هغوى ستونه وهئې. چه غالب راشئې نو هغوى په زنځيرونو كښې اوتړئې بيا ئې معاف كړئې يا ترې فديه واخلئې پريږدئې. تردې چه جنګ بند شي. دا آيت په دې وجه راوړلې شو چه كه الله تعالى غواړې نو پخپله د هغوى امداد كولې شي خو په اصل كښې هغه بعضې په بعضو باندې ازميښت كوي اوچه كوم خلق د الله تعالى په لاركښې شهيدان شو الله تعالى د هغوى اعمال چرې هم نه ضائع كوي. هغوى ته به هدايت اوكړې او هغوى به جنت كښې داخل كړې. د الله تعالى ارشاد دې ﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَاءَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾

---

(۱) صحيح مسلم حواله سابق.
(۲) صحيح بخارى كتاب المغازى باب شهود الملائكه بدرا:۳۹۹۲.
(۳) صحيح بخارى كتاب المغازى باب فضل من شهدبدرا:۳۹۷۳، صحيح مسلم:۲٤۹٤.

Scanned with Ca

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَيَمْحَقَ الْكٰفِرِيْنَ ۝ مونږ زمانه په خلقو كښې ګرځوو اوزمانه بدله بدله كولو سره راولو دې دپاره چه الله ﷻ جاج اوامتحان واخلي اوشهيدان جدا كړي.دظالمانونه الله تعالى نه خوشحاليږي په دې كښې د ايماندارانوامتياز كيږي اوكافران الله تعالى ختموي.

د جهاد اصلي هدف څه دې؟: د جهاد شرعي فلسفه هم دغه ده چه الله تعالى مشركانوته د موحدانو په لاس سزا وركوې دې نه وړاندې به هغوي په عام آسماني عذابونوباندې هلاك كولې شو. لكه چه په قوم نوح ﷺ باندې طوفان راغلو، عاديان په سيلئي سره تباه كړې شو، اهل ثمود په چغه سره غرق كړې شو. د لوط ﷺ قوم التيه كړې شو اود كانړو باران پرې اوشو. د شعيب ﷺ په قوم باندې غررازوړند كړې شو.الله تعالى موسى ﷺ راوليګلو او دهغه دښمن فرعون ئې هلاك كړو اود هغه قوم ئې په درياب كښې ډوب كړل. موسى ﷺ ته تورات وركړې شو او كافران قتل كول فرض اوګرځولې شو او هم دغه حكم په نورو شريعتونوكښې هم قائم پاتې شو. لكه څنګه چه فرمائي مونږ موسى ﷺ ته كتاب وركړو او د هغوى نه وړاندې امتونه هم د نافرمانئي په سبب هلاك كړې شوې وو. په دې كښې د خلقو د پاره بصيرت دې. دمؤمنانو كافران د قيد په ځائ قتل كول هم د دې كافرانو يو زبردست د بې عزتئي څيزوو اودې سره به د مؤمنانو زړه هم يخيدو. لكه څنګه چه مؤمنانوته حكم وركړې شوې وو چه دا كافران قتل كړئي الله تعالى ستاسو په لاس دوى ته رسوائي اوعذاب وركول غواړي اود دې د پاره هم چه ستاسو زړه يخ شي. څكه چه دا سټ وهلې شوى د قريشو سردارانو به مسلمانانوته په ډير سپك نظر كتل او هغوى ته به ئې هر ممكن تكليف وررسولو. كه چرې دوى په ډاګه ښكاره رسوا كولې شونو د مسلمانانو زړونوته به د دې بدلې اخستلو سره څومره يخوالې رسيدلو. نو چه كله ابوجهل په جنګ كښې قتل كړې شو نود هغه د لاش ډيره بې عزتي اوشوه اوكه په خپله بستره باندې په خپل مرګ مړشوې وو نود هغه به دومره بې عزتي نه وه شوې. يا څنګه چه ابولهب مردار شو نوداسې سخا شو چه د هغه نيزدې خپلوان هم د هغه لاش ته نه نيزدې كيدل. د لامبولو په ځائ د هغه په لاش د لرې نه اوبه اچولې شوې اود خښولو په ځائي هغه په يوه كنده كښې وراوغورزولې شو.ددې دپاره اوفرمائيلې شو چه عزت د كافرانود پاره نه دې بلكه د رسول الله ﷺ او مؤمنانود پاره دې په دنياكښې هم او په آخرت كښې هم. اوفرمائي چه مونږ د خپلو رسولانو او مؤمنانو امداد په دنيا كښې هم كوو او په آخرت كښې هم. تاسو ته دا حكم كول چه كافران قتل كړه په دې كښې هم د هغه خاص حكمت دې ګني هغه په خپل قدرت باندې هغوى هلاك كولې نه شي.

اِذْ	يُغَشِّيْكُمُ	النُّعَاسَ	اَمَنَةً	مِّنْهُ
(يادكړئ) كله چې	واچوله په تاسو باندې (الله)	پركالي	دپاره د امن	د طرفه خپل نه

اوهغه وخت يادكړه چې الله د خپل طرفه په تاسوباندې دامن راوستو دپاره پركالي راوسته

وَيُنَزِّلُ	عَلَيْكُمْ	مِّنَ السَّمَآءِ	مَآءً	لِّيُطَهِّرَكُمْ	بِهٖ
اونازلې كړې (الله)	په تاسو باندې	داسمان نه	اوبه	ددې دپاره چې پاك كړې تاسو	په دې سره

او داسمان د طرف نه ئې په تاسو اوبه راوورولې د دې دپاره چې تاسو په هغې سره پاك كړي

وَيُذْهِبَ	عَنْكُمْ	رِجْزَ	الشَّيْطٰنِ	وَلِيَرْبِطَ
اولرې كړي	ستاسو نه	پليتي	د شيطان	اودپاره ددې چې مضبوط والې اوكړي

اوستاسو نه شيطاني پليتي (وسوسې) لرې كړي ....اود دې دپاره چې ستاسو زړونه

Scanned with CamScanner

عَلٰى قُلُوۡبِكُمۡ وَيُثَبِّتَ بِهِ الۡاَقۡدَامَؕ ۝۱۱ اِذۡ يُوۡحِىۡ رَبُّكَ

په زړونو ستاسو | اومحكم كړي | په دې سره | قدمونه | كله چې وحې كوله | رب ستا

مضبوط كړي | اوستاسو قدمونه ټينګ كړي | اوكوم وخت چې ستا رب فرښتوته حكم اوكړو

اِلَى الۡمَلٰٓئِكَةِ اَنِّىۡ مَعَكُمۡ فَثَبِّتُوا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡاؕ

فرښتوته | چې بيشكه زهٔ | ستاسو سره يم | پس مضبوط كړئ تاسو | هغه كسان | چې ايمان ئې راوړې دې

چې زه درسره ملګرې يم تاسو مسلمانان (په ميدان جنګ كښې) ثابت قدمه كړئ

سَاُلۡقِىۡ فِىۡ قُلُوۡبِ الَّذِيۡنَ كَفَرُوا الرُّعۡبَ فَاضۡرِبُوۡا

اوبه غورزوم زهٔ | په زړونو كښې | دهغه كسانو | چې كافران شوې دې | ويره | نو اووهئ

زرده چې زهٔ به دكافرو په زړونو كښې رعب واچوم | .... نودوئ د ستونو دپاسه اووهئ

فَوۡقَ الۡاَعۡنَاقِ وَاضۡرِبُوۡا مِنۡهُمۡ كُلَّ بَنَانٍؕ ۝۱۲ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمۡ

دپاسه | د ستونو | او اووهئ | دهغوئ نه | هر | بند دګوتو | دا څكه | چې بيشكه دوئ

....................او دوی د ګوتو په هريو جوړ اووهئ | دا سزا څكه وركړې شوه چې دوئ

شَآقُّوا اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ ۚ وَمَنۡ يُّشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ

مخالفت كړې دې دالله | او د رسول د هغه | اوڅوك چې | مخالفت كوی | دالله | او د رسول د هغه

دالله ﷻ اودرسول ﷺ سره مقابله كړې وه | اوڅوك چې دالله ﷻ او د هغه رسول ﷺ سره مقابله اوكړی

فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيۡدُ الۡعِقَابِ ۝۱۳ ذٰلِكُمۡ فَذُوۡقُوۡهُ وَاَنَّ

نوبيشكه الله | سخت عذابونكې دې | دا ستاسو (سزا) ده | نواوڅكئ مزه ددې | اوبيشكه

نوالله ﷻ ډيرسخت عذاب وركونكې دې | نو ائې (كافرانو) دا ستاسو سزا ده پس ددې سزا خوند اوڅكئ | اوياد ساتئ چې

لِلۡكٰفِرِيۡنَ عَذَابَ النَّارِ ۝۱۴

دې دپاره دكافرانو | عذاب د وور |

(په آخرت كښې هم) دكافرانو دپاره د وور عذاب دې

قوله تعالى:: اِذۡ يُوۡحِىۡ رَبُّكَ اِلَى الۡمَلٰٓئِكَةِ

فرښتې قطارپه قطار د بدر په ميدان كښې :- الله ﷻ هغه احسانات يادوی چه د جنګ په وخت كښې په تاسو پركالې شروع كولوسره مونږ په تاسوباندې احسان كړې دې اودخپل كمې اوددښمن د زياتوالی چه تاسو ته كوم احساس وو اود دې احساس لاندې تاسو باندې يوه ويره شروع وه د هغې نه ئې تاسو په امن كښې كړې اودغه شان الله تعالى د أحد په ورځ هم كړې وو. لكه چه فرمائی ﴿ ثُمَّ اَنۡزَلَ عَلَيۡكُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ الۡغَمِّ اَمَنَةً نُّعَاسًا يَّغۡشٰى طَآئِفَةً مِّنۡكُمۡ ۙ وَطَآئِفَةٌ قَدۡ اَهَمَّتۡهُمۡ اَنۡفُسُهُمۡ يَظُنُّوۡنَ بِاللّٰهِ غَيۡرَ الۡحَـقِّ ظَنَّ الۡجَاهِلِيَّةِ ؕ يَقُوۡلُوۡنَ هَلۡ لَّنَا مِنَ الۡاَمۡرِ مِنۡ شَىۡءٍ ؕ قُلۡ اِنَّ الۡاَمۡرَ كُلَّهٗ لِلّٰهِ ؕ يُخۡفُوۡنَ فِىۡۤ اَنۡفُسِهِمۡ مَّا لَا يُبۡدُوۡنَ لَكَ ؕ يَقُوۡلُوۡنَ لَوۡ كَانَ لَنَا مِنَ الۡاَمۡرِ شَىۡءٌ مَّا قُتِلۡنَا هٰهُنَا ؕ قُلۡ لَّوۡ كُنۡتُمۡ فِىۡ بُيُوۡتِكُمۡ لَبَرَزَ الَّذِيۡنَ كُتِبَ عَلَيۡهِمُ الۡقَتۡلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمۡ ۚ وَلِيَبۡتَلِىَ اللّٰهُ مَا فِىۡ صُدُوۡرِكُمۡ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِىۡ قُلُوۡبِكُمۡ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوۡرِ ۝ ﴾[1] يعنى د

[1] آل عمران آيت :۵۴

Scanned with Ca

غم او خفگان نه پس الله تعالي تاسو ته امن درکړو او د پرکالي په صورت کښې ته پټ کړې وي. ابوطلحه ﷺ وائي چه د جنګ أحد په ورځ په ما باندې هم پرکالي راغلې وو چه توره زما د لاس نه پرېوتله او ما به راوچتوله (۱) اوما خلقو ته هم کتل چه ډهالونو ئې په سرونوباندې دخوب نه ټالئې وهلې.علي‌ﷺ فرمائي چه د بدر په ورځ مقدادﷺ نه علاوه بل چا سره سورلی نه وه. مونږ ټول د خوب په حالت کښې ووخورسول الله ﷺ ترسحره پورې ديوې ونې لاندې مونځونه کول اوداالله تعالي په ورانديې ژړيدلو. (۲)

نعاس په جهاد کښې رحمت او مانځه کښې دشيطان حرکت دې: :ابن مسعودﷺ وائي چه د جنګ په ورځ دا پرکالي د الله تعالي دطرف نه لکه يود امن شکل کښې وو اوپه مانځه کښې هم دغه پرکالي د شيطان د طرف نه وی(۳) قتاده ﷺ وائي چه پرکالي په سر کښې وی او خوب په زړه کښې وی. زه وايم چه پرکالي د أحد په ورځ راګيرکړی وو اودا خبر خو ډير مشهور اوعام دې اودلته آيت مبارك د قصې سياق بدرکښې دې اودا په دې خبره دليل دې چه په بدرکښې هم پرکالي وو اودا به د جنګ په سختوالئې په مؤمنانوباندې شروع کيدلو دې د پاره چه د هغوی زړونه د الله تعالي په امداد مطمئن او په امن کښې شی اودا په مؤمنانوباندې د الله تعالي د طرف نه فضل او رحمت دې لکه چه فرمائي سختئې سره سره آساني هم وی. د دې د پاره په حديث شريف کښې دی چه د بدر په ورځ نبی کريمﷺ د خان د پاره جوړه شوې خيمه کښې د صديق اکبرﷺ سره وو اودواړو په يوځائ د الله تعالي نه دعاکوله. په دې کښې حضورﷺ له پرکالي غونډې راغله بيا حضورﷺ مسکې شان شو او بيدار شو او وئې فرمائيل اې ابوبکرﷺ! خوشحاله شه هغه جبرائيل ﷺ دې چې په ثنايا غاښونو يئ ګرځ دی. بيا حضورﷺ د خيمې نه رابهرشو اودا آيت ئې تلاوت کولو چه دښمنانوته به ماتې اوشي او هغوی به شاکړې تختی(۴)بيا ارشاد کيږی ﴿ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ﴾ يعنی الله تعالي دآسمان نه په تاسو باندې اوبه نازل کړې يو خود خوب غونډې حالت ستاسو د پاره د امن ذريعه اوګرځوله او دويم احسان په تاسو باندې د الله تعالي دا دې چه اوبه راووريدلې چه د مسلمانانود پار فائده مند او کافرانود پاره نقصاني ثابت شوې.

ميدان بدر کښې شيطان وسوسې او دهغې ازاله: :ابن عباسﷺ وائي چه بدرکښې رسول الله ﷺ کوم ځائ کښې حصارشوې وو هلته مشرکانو په ميدان بدر کښې په اوبوباندې قبضه کړې وه اود مسلمانانو او اوبو په مينځ کښې هغوی حائل وو. مسلمانان د کمزورئې په حال کښې وو. شيطان د مسلمانانو په زړونوکښې وسوسه اچول شروع کړه چه تاسو د لویئ الله والا د کيدو دعوه کوئې او په تاسوکښې رسول هم موجود دې او په اوبوباندې قبضه د مشرکانوده اود اوبونه تاسو دومره محروم شوئې چه مونځ هم کوئې نود غسل د پاره تيمم کولو سره ئې کوئې. نو الله تعالي ښه اوبه راووروليې. مسلمانانو اوڅکلې او پاکی اوصفائی هم اوکړه.الله تعالي دشيطان وسوسه هم ښکته کړه د اوبو په وجه د مسلمانانو طرف ته شګه کيناسته خلقو او څناورو ته په تلوکښې آساني شوه اوالله تعالي د رسول الله ﷺ په يو زر فرښتو سره امداد اوکړو.جبرائيلﷺ يوطرف ته پنځو سوو فرښتو سره ولاړ وو ميکائيل ﷺ د نورو پنځوسوو

---

(۱) صحيح بخاری کتاب التفسير سوره آل عمران باب قوله ﴿امنة نعاسا﴾ :۴۵۶۲،ترمذی: ۳۰۰۷.

(۲) احمد:۱۲۵/۱وسنده صحيح، مسندابي يعلی: ۲۸۰، ابن حبان:۲۲۵۷ شيخ البانیﷺهم دې ته صحيح وئيلې اوګورئې صحيح مواردالظمان:۱۴۰۸.

(۳) الطبری:۴۱۹/۱۳.

(۴) دلائل النبوة:۸۰/۳-۸۱، دَ دې معنې روايت په صحيح بخاری:۳۹۵۳کښې هم موجود دې خو په هغې کښې دَ جبرائيل ذکر نشته.

Scanned with Ca

سره موجود وو. (۱)

د بدر نقشه او د الله ﷻ امداد:: ابن عباس﷛ وائی د قریشو مشرکان چه کله د ابوسفیان د قافلې د امداد د پاره اووتل اومسلمانانو سره اوجنګیدل نو د بدر په چینه باندې ډیره واچوله. مسلمانان د اوبونه محروم شو او د تندې نه ترقیدل. مونځ ئی هم د جنابت او بې اودسئی په حالت کښې کولو. تردې چه دهغوی په زړونوکښې مختلف خیالونه پیدا شو. اوس الله تعالی اوبه راو ورولې او میدانونوکښې اوبه اوبهیدلې. مسلمانانو لوښی ډك کړل څناورو باندې اوڅکولې غسل ئی اوکړو. الله تعالی هغوی ته پاکی ورکړه اوهغوی ثابت قدم شول. دمسلمانانواوکافرانو په مینځ کښې شګه وه. باران اووریدلو زمکه کیناستله او سخته شوه. دمسلمانانو قدمونه په زمکه باندې کلك شول. مشهوره داده کله چه حضور ﷺ د بدر طرف ته روان شو نو هلته د اوبوسره نیزدې کوز شو. حباب بن منذر ﷛ د حضور ﷺ خدمت کښې حاضر شو عرض ئی اوکړو یارسول الله ﷺ! کوم ځائ کښې چه تاسو ډیره شوئې آیا د وحی په حکم ډیره شوئې د کوم نه چه مونږ یوه ذره هم مخ نه شو اړولې یا دا که د جنګی مصلحت نه دلته حصار شوې ئی. رسول الله ﷺ اوفرمائیل د مصلحت لاندې ډیره شو. حباب﷛ وئیل چه په داسې صورت کښې نور وړاندې لاړشئی په آخری اوبوباندې قبضه اوکړئی هلته به حوض جوړکړو اود دې ځائ ټولې اوبه به راجمع کړو نو په اوبو باندې به زمونږ قبضه وی او دښمن به د اوبونه بغیر پاتې شی. نو حضور ﷺ وړاندې لاړو، (۲) وائی چه حباب﷛ لکه دا مشوره ورکړه نو هغه وخت د آسمان نه یوه فرښته راکوزه شوه او جبرائیل﷤ رسول الله ﷺ سره ناست وو دې فرښتې اووئیل اې محمد ﷺ! الله تعالی سلام فرمائی او دا ارشاد ئی فرمائیلې چه د حباب بن منذر ﷛ رائې ستاسو د پاره صحیح ده. حضور ﷺ د جبرائیل﷤ طرف ته متوجه شو او تپوس ئی اوکړو چه آیا ته دا پیژنې؟ جبرائیل﷤ د دې کتو سره اووئیل زه ټولې فرښتې خو نه پیژنم خودا ضرور فرښته ده څه شیطان نه دې. خود کافرانوطرف ته زمکه ښکته وه هلته ترمه جوړه شوه او تګ راتګ ګران شو. الله تعالی د برکالی احسان کولونه وړاندې د اوبو ورولو احسان اوکړو. دوړې کیناستې زمکه سخته شوه مسلمانان خوشحاله شو ثابت قدمی زیاته شوه. اوس پرکالې راغله مسلمانان تازه شو (۳) سحر جنګ کیدونکې دې د شپې سپك غوندې باران اوشو مونږ د ونې لاندې د باران نه پناه واخسته. نبی کریم ﷺ ویښ وو اوخلقو سره ئی د جنګ خبرې کولې. ارشاد دې ﴿لِيُطَهِّرَكُم بِهِ﴾ یعنی د لوئې پلیتئی او وړې پلیتئی نه د پاکولو د پاره مو اوبه راوورولې اودې د پاره چه د شیطان د دهوکې نه هم تاسو خلاص کړی اودا د زړه پاکی وه. لکه چه د جنتیانوباره کښې فرمائیلی دی دوی ته به د اغوستلو د پاره ریښمی جامې ملاویږی اود سرو زرو او سپینو زرو کالی به وی اودا ظاهری ښائست دې اوالله تعالی به هغوی باندې شراب طهور اوڅکی اود حسد بغض او کینې نه به هغوی پاك کړی اودا د باطن ښائست شو. د اوبو ورولو نه داهم مقصد وو چه ستاسو زړونوته تسلی درکړی او صابر او ثابت قدم شئی. دا صبر یو بل باطنی بهادری ده او ثابت قدمی ظاهری بهادری ده.

دالله تعالی ارشاد دې ﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ چه الله تعالی ملائکوته وحی اولیګله چه زه تاسو سره یم تاسو مؤمنان ثابت قدم اوساتئی. داپټ نعمت دې دا الله تعالی په مسلمانانو باندې ظاهروی دې د پاره چه د هغه شکریه ادا کړی، هغه تبارك تعالی دې. الله تعالی ملائکوته تاکید اوفرمائیلو چه د نبی کریم ﷺ، د نبی د دین او د مؤمنانود ډلې امداد اوکړئی دې د پاره چه د هغوی

---

(۱) دلائل النبوه:۳/۷۸-۷۹، الطبری: ۱۳/۴۲۳.
(۲) ابن هشام:۱/۶۲۰، دلائل النبوه:۳/۳۱، ۳۵.
(۳) الطبری:۱۳/۴۲۵.

Scanned with Ca

زړونه مات نه شي اوهغوی همت کمزوري نشي.تاسوهم دهغوی سره کافرانو سره جنګ اوکړئي. وئيلی شي چه فرښته به مسلمان له راغله نو ونيل به نی په مشرکانوکښې عجيبه بدګماني خوره شوې ده هغوی خو وائي که مسلمانانوحمله اوکړه نوزمونږ قدمونه نه شي اودريدې مونږ خو به تختو. اوس هر يو بل ته وائي اودويم دريم ته وائي. دغه شان به د صحابه کرامو زړونه غټيدل اوپوهيدل به چه په مشرکانو کښې قوت اوطاقت نشته. بيا فرمائي چه زه به د کافرانو په زړونوکښې رعب واچوم. يعنې اې ملائکواتاسو مؤمنان ثابت قدم اوساتئي اود هغوی زړونه کلك کړئي. تاسو کافران په سټونو باندې وهئي يو يو اندام ورله زخمي کړئي اود هغوی ښنې لاسونه پريکړئي.

دفَوْقَ الْاَعْنَاقِ نه څه مراد دي::مفسرينود﴿ فَوْقَ الْاَعْنَاقِ ﴾په معنی کښې اختلاف کړې دې.بعضو په سر باندې د وهلو معنی اخستې ده او بعضو سټ باندې خو د دې د معنې تائيد د دې آيت نه ملاويږی ﴿ إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴾يعنی دکافرانوسره چه جنګ کوئی نو هغوی په سټونوباندې وهئي اوهغوی په زنځيرونو کښې راګيروئی.د قاسم رحمه الله نه روايت دې چه نبی کريم ﷺ فرمائيلی چه زه د الله تعالی په عذاب کښې د راګيرولو د پاره نه يم راليګلې شوې يعنې د الله تعالی د طرفه عذاب لکه چه په ړومبنو امتونوبه نازليدلو بلکه پخپله به جنګيدلوسره د هغوی سټونه وهم او قيدولو سره به هغوی عبرت ناك انجام ته رسوم. ابن جرير رحمه الله وائي سټونه وهل او کوپړئی ماتول مراد دی. په مغازی اوموی کښې ليکلی دی چه د جنګ بدر په ورځ حضور ﷺ په مقتولينو باندې تيريدلو او فرمائيلې وو﴿بفلق هاما﴾يعنی سرونه مات پراته دی نو ابوبکر صديق رضی الله عنه ورسره ويناکولو سره جوړيوځای کړو نو يو شعر غوندې جوړشو﴿بفلق هاما من رجال اعزة علينا .وهم کانوا اعق واظلما﴾ يعنی سرونه ئی مات پراته کوموچه په مونږ باندې غرور کولو ځکه چه دغه خلق ډير ظالمان او نافرمان وو. نبی کريم ﷺ لکه چه د يو بيت دوه د شروع الفاظ ادا کړل او په انتظار وو چه ابوبکر رضی الله عنه دا يو شعر پوره کړی ځکه چه د حضور ﷺ د پاره د شاعر په توګه ثابتيدل مناسب نه وو. لکه څنګه چه پخپله الله تعالی فرمائيلی دی ﴿ وَمَا عَلَّمْنٰهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْۢبَغِيْ لَهٗ ﴾مونږ هغه شاعر نه دې جوړکړې اونه د هغه دپاره شاعر کيدل مناسب وو.د بدر په ورځ به خلقو دا مقتولين پيژندل کوم چه د ملائکو د لاسونونه مړه شوې وو ځکه چه د داسې مقتولينو زخم به د هغوی په سټونو يا د هغوی په جوړونو باندې وو اوداً به داسې نشانونه وو لکه چه په اُور باندې سوزولې شوی وی﴿ وَاضْرِبُوْا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴾ اې مؤمنانو! دښمنان وهئی د هغوی په جوړونو بندونوباندې دې د پاره چه ښنې لاسونه ئی مات شی﴿بنان﴾ جمع ده د ﴿بنانة﴾ هر جوړ اوهرې حصې ته ﴿بنان﴾ وائی. اوزاعی رحمه الله وائی چه دا مطلب دې اې فرښتو!دا کافران په مخونو او سترګو باندې اووهئی اوداسې زخمونه ورکړئی چه لکه په اُور باندې سوزولې شوې وی. ځکه يوکافر د قيد کولونه پس اوور وژل جائز نه دی.ابن عباس رضی الله عنه د بدر واقعه بيانوی چه ابوجهل وئيلې وو چه د قتل کولو په ځای مسلمانان ژوندی قيدونی دې د پاره چه تاسو هغوی ته مزه وراوڅکئی. دوی زمونږ دين ته خراب وئيل، مونږ ته نی د لات او عزی نه د مخ اړولو پيغوررونه راکول. نو الله تعالی ملائکوته فرمائيلې وو چه زه تاسو سره يم تاسو مؤمنان ثابت قدم اوساتئی. زه به د کافرانو په زړونو کښې د مسلمانانو رعب واچوم، تاسو هغوی په جوړونو اوبندونو باند اووهئی. د بدر په مقتولينوکښې د ابوجهل يوکم اويا (۶۹) نمبر وو.بيا عقبه بن ابی معيط قيد کولو سره قتل کړې شو او د اوياؤ شمير پوره شو. ﴿ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَآقُّوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ﴾ د دې وجه دا وه چه هغوی د الله تعالی اود الله تعالی د رسول ﷺ مخالفت کړې وو اود شرعې او ايمان د پريخودو اړخ ئی اختيارکړې وو. لفظ ﴿شق﴾ د ﴿شق عصا﴾ نه ماخوذ دې يعنی هغه لرګی دوه ټکړې کړو.ارشاد دې چه چا د الله ﷻ نه اود هغه د رسول ﷺ نه جدا والې يعنی مخالفت اختيارکړو آيا هغه نه پوهيږی چه الله تعالی په خپل مخالفت کوونکوباندې غالب دې. د هغه نه په څه خبره کښې هيره وغيره

Scanned with Ca

نشته د هغه د غضب څوك مقابله نه شي کولي ﴿ ذٰلِكُمْ فَذُوْقُوْهُ وَاَنَّ لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابَ النَّارِ ﴾ دا کافرانوته خطاب کیږي په دنیاکښې د عذاب او تکلیفونو مزه اوڅکئي او په آخرت کښې به هم د دوزخ عذابونه وي.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا

| انې هغه کسانو | چې ایمان مو راوړې دې | کله چې

| انې د ایمان خاوندانو هرکله چې

لَقِيْتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوْ

مخامخ شئ تاسو | دهغه کسانوسره | چې کفرئې کړې دې | دلښکرپه شکل کښې | نوتاسومهٔ ګرزوئ

تاسو کافرو سره د لښکر په صورت کښې (په میدان جنګ کښې) مخامخ شئ | نودهغوی د مقابلې نه

هُمُ الْاَدْبَارَ ۝ وَمَنْ يُّوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهٗۤ اِلَّا

هغوئ ته | شاګانې | اوچا چې اوګرزوله هغوئ ته | په دغه ورځ | شا خپله | ما سوا (ددې نه)

مخ مهٔ اړوئ |..............اوچا چې هغوئ ته په داسې موقع شا کړه (اوتختیدل) البته که

مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزًا اِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ

چې وی بیا راګرځیدونکي | دپاره دجنګ | یاپناه لټونکي وی | یوې ډلې سره | نو په تحقیق سره

د جنګي غرض دپاره یا د نورو ملګرو سره د یو ځای کیدو د پاره داسې اوکړي، نو هغه به

بَآءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰىهُ جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ

اخته شو | په غضب سره | دالله نه | اوځائې داوسیدو دهغه | دوزخ دې | او ډیر بددې

دالله ﷻ په غضب کښې راګیر شي |........اودهغه ځائې به دوزخ شي | ....او د ورتلو دپاره هغه

الْمَصِيْرُ ۝

دغه ځائ دورتلو |

خراب ځائ دې |

قوله تعالٰی:: فَلَا تُوَلُّوْهُمُ الْاَدْبَارَ ۝

دَ جنګې نه تیخته سخته لویه ګناه ده. په جنګ کښې شاکونکوته خبرداري ورکولې شي چه اې د ایمان خاوندانو! کله چه تاسو دواړه اونخلئی نوخپل ملګرې پریخودلو سره تیخته مه کوئې. اوکه د چلول د پاره تیخته وی لکه چه اوویریدل چه دوی پسې شی بیائې یوازې راګیرکړي او واپس شی حمله اوکړي او قتل ئې کړي نو داسې مصلحت کښې تختیدلو کښې څه بدی نشته. یا د دې د پاره اوتختې چه د مسلمانانو نوډلې سره ملاوشی چه د هغوی امداد اوکړي یا هغوی د دوی امداد اوکړي نو بیاهم جائز دی ځکه چه هغوی د خپل امام په پناه کښې تلل غواړي. حضرت عبدالله بن عمر ﷺ نه روایت دې چه زه دحضور ﷺ د لیګلې شوی یو وړوکي غونډې لښکر سپاهی وم په خلقو کښې ګړبړ پریوتلو نو زه هم اوتختیدم. اوس مونږ ته احساس اوشو چه مونږ خود جنګ نه تختو اود الله تعالٰی د غضب مستحق شو اوس څه اوکړو؟ مونږ مشوره اوکړه چه مدینې ته څو او حضور ﷺ ته پیش کیږو که زمونږتوبه حضور ﷺ قبوله کړه نو چه څه فرمائی ګنی مونږ به چرته هم اوځو اومخ به ورته نه ښایو نو مونږ د

Scanned with Ca

ماسپخین د مانځه نه وړاندې حضورﷺ له راغلو. حضورﷺ تپوس اوکړو تاسو څوك يئ؟ مونږ اووئيل مونږ شاکونکې تختيدونکی خلق يو. حضورﷺ اوفرمائيل چه نه تاسو خلق خو خپل مرکز طرف ته راتلونکې يئ.زه خوستاسو اوستاسو دډلې مؤمنانومحبوب يم. مونږ د دې په اوريدو باندې د حضورﷺ لاسونه ښکل کړه.(١) ابوداؤد دا نور زياتی وئيلی دی چه حضورﷺ دا آيت تلاوت کړو ﴿اَوْمُتَحَيِّزًااِلٰى فِئَةٍ﴾ اهل علمو د ﴿عکارون﴾ معنی ﴿عرافون﴾ خودلې ده.يعنی د لرې نه کتونکی پوهان خلق. ابوعبيده د ايران په زمکه کښې په يوپل باندې قتل کړې شو نوحضرت عمر بن خطابؓ فرمائيلي وو چه هوښيارتوب ئې کړې وې نوهغه ته د تيختې موقع وه.زه د هغوی امير او ترونکې ووم ماله ولې رانغلو. حضرت عمرؓ اوفرمائيل اې خلقوا په دې آيت سره تاسو په غلط فهمئ کښې مه پريوځئ. دا آيت د بدر د ورځ د پاره ووا و په هغه وخت کښې هر مسلمان يو ډله وه. نافع رحمه الله ابن عمرؓ ته اووئيل مونږ خلق دښمن سره د جنگ په وخت کښې ثابت قدم نه شو پاتې کيدې او مونږ ته نه ده معلومه چه زمونږ مرکز کوم يودې. امام که جنگی مرکز، نو وئی وئيل مرکز خو رسول اللهﷺ وو. ما اووئيل چه الله تعالی فرمائی ﴿اِذَالَقِيْتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْازَحْفًا﴾ نو وئی وئيل دا آيت د بدر د ورځ د پاره نازل شوې دې نه د دې نه د وړاندې د پاره اونه د دې نه د پس د پاره.د ﴿اَوْمُتَحَيِّزًا﴾ معنی ده د نبی کريم ﷺ طرف ته پناه اخستونکی. دغه شان نن هم يو سړې په جنګ کښې خپل امير يا ملګرو طرف ته پناه اخستې شی خوکه دا تيخته د دې سبب نه علاوه د بل څه سبب د پاره وی نودا حرام دی او ګناه کبيره ده.

اووهٔ هلاکوونکی څيزونه::دحضرت ابوهريرهؓ نه روايت دې چه حضورﷺ اوفرمائيل اووه هلاك کونکې څيزونونه بچ کيږه: (١) شرك بالله (٢) جادوکولونه (٣) څوك ناحق قتل کولونه (۴) سودخوړلو نه (۵) د يتيم مال خوړلونه (۶) په جهاد کښې شا کول او تختيدل (٧) پاکو او بې ګناه ښخوباندې الزام لګول.(٢) دا خبره بل شان هم ثابته ده چه دا آيت د بدر متعلق نازل شوې. د دې د پاره الله تعالی فرمائيلي چه هغه تختی نو د الله تعالی غضب به اوړی نو تختی به. د هغه ځائ دوزخ دې چه ډير خراب ځائ د اوسيدو دې. بشير بن معبدؓ وائی چه زه د بيعت د پاره حضورﷺ له لاړم نود بيعت د پاره حضورﷺ دا شرط اولګولوچه د﴿لااله‌الاالله﴾ ګواهی ورکړه زما رسالت اومنه، مونځ پابندئی سره کوه، زکوة ورکوه، حج کوه، د رمضان روژې ساته او دا هم چه د الله تعالی په لارکښې به جهاد کوې. ماوئيل يارسول اللهﷺ! دې کښې ماته دوه خبرې سختې دی يو دا چه په جهاد کښې څوك شاکړی او تيخته اوکړی نود الله تعالی غضب به په هغه نازليږی اوما سره ويره ده چه چرته د مرګ د ويرې مانه دا ګناه اونه شی بل صدقه په الله تعالی قسم ماسپيرهٔ صرف څه لږ ګډی بيزې دی بل څه نشته او لس اوښې دی د کومو پئی چه اولشم، پخپله اوڅکم او په نورو اوڅکم او په دې باندې سورلی اوکړم. نو حضورﷺ زما لاس اونيولو او وئی فرمائيل چه جهاد به هم نه کوې او صدقه به هم نه کوې نو بيا به د جنت څنګه حقدارکيږې ماووئيل حضورﷺ ماته منظور ده په هرشرط باندې بيعت کوم. دا حديث غريب دې او په صحاح ستة کښې موجود نه دې. نبی اکرمﷺ فرمائيلی د دريوکوتاهو په موجودګئی کښې نيك عمل هم کار نه شی ورکولې (١) شرك بالله (٢) د مورپلار نافرمانی او سرکشی (٣) د جنګ د ميدان نه تيخته.(٣) داحديث هم غريب دې.

---

(١) ابوداؤد كتاب الجهاد باب فى التولى يوم الزحف: ٢٦٤٧، ترمذى:١٧١٦، ابن ماجه:٣٧٠٤مختصرًا جدًا، الادب المفرد:٩٧٢، احمد:٧٠/٢، مسندحميدى:٦٨٧، بيهقى: ٧٦/٩.

(٢) صحيح بخارى كتاب الوصايا باب قول الله تعالى ﴿ان الذين يأكلون أموال اليتمى...﴾:٢٧٦٦، صحيح مسلم:٨٩،ابوداؤد: ٦٨٧٤، ابن حبان:٥٥٦١، بيهقى:٢٤٩/٨.

(٣) المعجم الكبير:١٤٢٠، مجمع الزوائد:١٠٤/١.

د حضرت زید ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلي چا چه ﴿استغفر الله الذي لا اله الا هو واتوب اليه﴾ اوونیل د هغه ګناه به اوبښلې شي سره د دې که د جنګ نه د تیختې ګناه هم وي.(١) دا حدیث هم غریب دې حضرت زید ﷺ د نبي ﷺ خادم د دې نه علاوه بل حدیث نه دې بیان کړې. بعضو دا حکم لګولې دې چه د جنګ نه تیخته په صحابه کرامو باندې حرام وه ځکه په هغه وخت کښې جهاد په هغوی باندې فرض وو. بعضو وئیلي چه صرف په انصارو باندې فرض وو ځکه چه بیعت هم هغوی کړې وو چه په سختئ او راحت هر حال کښې به مونږ منونکي یو او دا هم وئیلي شوي دي چه دا آیت صرف د اهل بدر سره مخصوص دې. دلیل ئې دا پیش کړې دې چه هغه وخته پورې د مسلمانانو یو باقاعده مستقل او صاحب شوکت ډله نه وه کوم څه چه وو دغه یوموټې خلق وو د دې د پاره د داسې سخت حکم ضرورت وو. د حضور ﷺ دا حدیث په دې حالت باندې رڼا اچوي چه یاالله! که تا دا یو موټې ډله هم هلاکه کړه نو په دنیا کښې به ستا عبادت کونکې څوک پاتې نه شي. د حضرت حسن بصري رحمه الله نه روایت دې چه د بدر په ورځ دا خبره ضروري وه خو که نن څوک د خپل امام طرف ته یا د خپلې قلعه طرف ته پناه واخلي نو هیڅ حرج نشته. په یوم بدر کښې د تختیدونکود پاره الله تعالی دوزخ ګرځولې وو خو استثناء ئې هم کړې وه که دښمن له دهوکه ورکولو پاره د حکمت عملئ په خاطر خپل جماعت ته د محفوظ کیدلو دپاره داسې اوکړي نو هیڅ بد والې نشته. بیا دې نه پس جنګ أحد اوشو نو وئې فرمائیل ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ﴾ بیا اووه کاله پس جنګ حنین اوشو نو وئې فرمائیل ﴿ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ﴾ او ﴿ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ﴾ او بیا ئې اوفرمائیل ﴿وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ﴾ دا آیت د اهل بدر باره کښې نازل شوې دې. (٢) د دې ټولې تشریح نه ثابتیږي چه غیر اهل بدر هم د جنګ په وخت کښې تیخته اوکړي نو حرام کیدل پکار دي. سره د دې چه دا آیت په وخت د جنګ بدر نازل شوې وو خو چه کله دا په اووه هلاک کونکو ګناهونو کښې شمیر کړلي شو نو حرام کیدل پکار دي. والله اعلم.

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ	وَلَٰكِنَّ اللَّهَ	قَتَلَهُمْ	وَمَا
نو نه دي وژلي تاسو هغوی	لیکن الله	وژلي دي هغوی	او نه دي

(حقیقت دادې) چې دوی تاسو نه وو قتل کړي بلکه الله ﷻ قتل کړي وو

رَمَيْتَ	إِذْ	رَمَيْتَ	وَلَٰكِنَّ اللَّهَ	رَمَىٰ	وَلِيُبْلِيَ
ګذار کړې تا	کله چې	ګذار کړې وې تا	لیکن الله	ګذار کړې وې	او د پاره د دې چې امتحان اوکړي

او تا (موټې خاورې) نه وې ویشتې څه وخت چې تا ویشتې وې بلکه الله ﷻ ویشتې وې او د دې د پاره

الْمُؤْمِنِينَ	مِنْهُ	بَلَاءً	حَسَنًا	إِنَّ اللَّهَ	سَمِيعٌ	عَلِيمٌ
په مومنانو	د خپل طرفه	ازمیښت	ښکلې	بیشکه الله	اوریدونکې دې	اوپوهه دې

چې مسلمانان د یوغټې امتحان نه په کامیابئ سره اویستې شي بیشکه الله ﷻ اوریدونکې او عالم دې

ذَٰلِكُمْ	وَأَنَّ اللَّهَ	مُوهِنُ	كَيْدِ	الْكَافِرِينَ
دا (معامله خو) ستاسو ده او	بیشکه الله	کمزورې کونکې دې	تدبیر	د کافرانو

دا معامله خو تاسو سره اوشوه پاتې شو کافران نو د هغوی تدبیرونه الله ﷻ کمزوري کړل

(١) ابوداوٗد کتاب الوتر باب فی الاستغفار: ١٥١٧ وهو حسن، ترمذی: ٣٥٧٧، طبرانی: ٤٦٧٠.

(٢) ابوداوٗد کتاب الجهاد باب فی التولی یوم الزحف: ٢٦٤٨ وسنده صحیح.

Scanned with Ca

قوله تعالى:: وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ

دحق اوباطل معركه، په بدر كښې كاميابى دَ الله ﷻ په نصرت سره ده.- پدې خبره رڼرا اچولې شى چه د بنديگانود افعالو خالق الله تعالى دې اوچه كوم نيك كارونه د بنديگانونه ظاهريږى هغه هم الله تعالى نيك جوړكړى دى خكه چه توفيق هم هغه وركړې وى اود كار كولو همت او قدرت هم هغه وركړې وى. د دې د پاره ارشاد كيږى چه دا كافران تاسو نه دى قتل كړى بلكه الله تعالى قتل كړى دى.ستاسو په طاقت كښې دا چرته وه چه دكمې سره د دښمن دومره لوئ شمير فوځ ته شكست وركړې داكاميابى هم الله تعالى تاسو ته دركړه. لكه چه فرمانى ﴿وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَّاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ﴾ يعنى په بدركښې الله تعالى تاسوكامياب كړئى سره د دې چه تاسو ډير كمزورى وئې. د الله تعالى ارشاد دې ﴿ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِیْ مَوَاطِنَ كَثِیْرَةٍ ۙ وَّیَوْمَ حُنَیْنٍ ۙ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَیْــًٔا وَّضَاقَتْ عَلَیْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّیْتُمْ مُّدْبِرِیْنَ﴾ يعنى الله تعالى په اكثروموقعوباندې ستاسو امداد كړې دې.دحنين په جنگ كښې تاسو خپل ډيروالې مغروره كړې وئې خودې زياتوالى تاسوته هيڅ فائده درنه كړه. زمكه سره د دومره كولاو والى په تاسو تنگه شوه اوتاسو شا كړه اوتختيدئى. الله تعالى پوهيږى چه كاميابى د شمير په زياتوالى نه ده او نه د وسلو په زيات والى ده كاميابى خو صرف د الله تعالى دطرف نه ده. لكه چه فرمانى ﴿كَمْ مِّنْ فِئَةٍ قَلِیْلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِیْرَةًۢ بِاِذْنِ اللّٰهِ﴾ ډير خل داسې كيږى چه وړوكې ډله په لويه ډله باندې غالب كيږى.

نبى كريم ﷺ څه څيز ويشتلې وو،دمفسرينو اقوال؟: بيا يو موټى خاورې باره كښې الله تعالى نبى اكرم ﷺ ته فرمانى كومه چه په جنگ بدركښې تا د كافرانو په مخونو اچولې وه، چه كله حضور ﷺ د تضرع او عاجزئى او دعا كولو نه پس دخپلې عريش كوټگئ نه بهر راووتلواو دا خاوره ئې د كافرانوطرف ته اوغورزوله او وئې فرمائيل ستاسو مخونه دې وران شى. بيائې اصحابو ته حكم اوكړو زرحمله اوكړئى. د الله تعالى په قدرت دا خاوره او شنگې د مشركانو په ستركوكښې پريوتل. يو هم داسې نه وو چه په دې سره ورته تكليف نه وو رسيدلې او داسې څوك چه دجنگ نه قاصرپاتې نه شو. ددې د پاره فرمانى ﴿وَمَا رَمَیْتَ اِذْ رَمَیْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى﴾ يعنى تا خاوره نه وه غورزولې الله تعالى غورزولې وه، په ستركوكښې خاوره اچولو سره تا هغوى سرتيتې كړې نه وو هم الله تعالى كړې وو.

د حضرت ابن عباس ﷜ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ د بدر په ورځ خپل دواړه لاسونه اوچت كړل اود الله تعالى نه ئې دعا اوغوښتله ياالله! كه دا يوموټې خلق مړه شى نو څوك به ستا نوم اخستونكې پاتې شى نو جبرائيل ﵇ راغلو او وئې وئيل يو موټې خاوره د دې كافرانو طرف ته اوغورزوه. نو حضور ﷺ هم داسې اوكړل. د كافرانو څله پوزه ستركې د خاورو نه ډكې شوئې اود دوړو نه ډكې سيلئى نه اوويريدل او اولټه پښې اوتختيدل او ماتې اوخوړلو(١) مسلمانان د هغوى ډ قتل كولوډپاره هغوى پسې لاړل او قيدئى كړل. كافرانو ته دا ماتې د حضور ﷺ د معجزې په سبب اوشوه. عبدالرحمن بن زيد ﵀ وائى چه حضور ﷺ درې كاڼى ويشتې وو يو مخامخ دوه كاڼى د دښمن ښى طرف ته اوكس طرف ته غورزولې وو. دا د بدر د ورځ واقعه ده.حضور ﷺ داسې د حنين د جنگ په ورځ هم كړى وو. حكيم بن حزام ﷜ نه روايت دې چه د بدر په ورځ مونږ د آسمان نه يو آواز واوريدو لكه په يو تال كښې چه كاڼى اچولې خوزوى. دا د حضور ﷺ د خاوروا شگو غورزولو آواز وو. نو مونږ ته دا نقصان اوشو. دلته دوه نور اقوال هم دى چه ډير غريب دى:

(١) ابن جبير ﵀ فرمائى چه رسول الله ﷺ يوه لينده راوغوښته داډيره اوږده وه. حضور ﷺ د دويمې راوړو حكم اوكړو. بله راوړلې شوه نو حضور ﷺ په دې باندې د قلعه طرف ته يو غشې اوويشتلو دا غشې

(١) الطبرى:۱۳/ ٤٤٥.

Scanned with Ca

تاویدلو او د قبیلې سردار ابن ابی حقیق پرې اولګیدو او هغه وخت هغه په خپله قلعه کښې په خپله بستره کښې وو. هم د دې په بنا باندې الله تعالی اوفرمائیل﴿ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾داحدیث ډیر غریب دې. ممکن ده چه راوی ته شك شوې وی یا د هغه مراد دا وی چه دا آیت عام دې اودې واقعې ته هم شامل دې. ګنی داخو ښکاره خبره ده چه د سورة انفال پدې آیت کښې د جنګ بدرذکر دې نودا واقعه هم د دې جنګ بدر ده اودا خبره بالکل ښکاره ده.

(۲) د زهری رحمه الله نه دا د احد د جنګ په ورځ حضورﷺ ابی ابن خلف په یوه نیزه وهلې وو. دا سړې په زغره اود اوسپنې په سازوسامان کښې ډوب وو خودا نیزه د هغه په تالوکښې اولګیده اوهغه د اس نه راپریوتلو. د دې نه څو ورځې پس هم د دې تکلیف نه د هغه مرګ واقع شو. [1] هغه د دنیاوی عذاب سره د اخروی عذاب هم مستحق شو. د دې دواړو امامانونه داسې روایت ډیر غریب دې. کیدې شی چه د دې دواړو هم دا مقصد وی چه آیت عام دې او خاص واقعې سره متعلق نه دې. بلکه چه کله داسې وی نو هره واقعه هم د دې آیت سره متعلق کیدې شی.﴿ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ﴾ دې د پاره چه مؤمنان د الله تعالی دا نعمت معلوم کړی چه دښمنان د هغوی نه په شمیر کښې د ډیرزیاتی باوجود الله تعالی مسلمانانوته غلبه ورکړه دې د پاره چه هغوی د الله تعالی شکر اداکړی. په حدیث شریف کښې دی چه الله تعالی زمونږ نه ډیر ښه امتحان واخستو﴿ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾ الله تعالی دعاګانې اوریدونکې دې او پوهیږی چه څوك د امداد مستحق دې او څوك نه دې.﴿ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴾ دا د حاصل شوې نصرت دویم بشارت او زیرې دې چه الله تعالی معلوموی چه هغه د کافرانو چالونه ناکامه کونکې دې او په راتلونکی وخت کښې هغوی ذلیل کونکې دې اوهغوی تباه اوبرباد کیدونکی دی.

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا	فَقَدْ	جَاءَكُمُ	الْفَتْحُ	وَإِنْ تَنْتَهُوا
که غواړئ تاسو فتحه	نو په تحقیق سره	راغله تاسوته	فتح	اوکه منع شوئ تاسو
(کافروته اووایه) که تاسوفیصله غوښتله نوفیصله خو درته مخې ته راغله				اوکه (اوس هم) منع شوئ
فَهُوَ	خَيْرٌ	لَكُمْ	وَإِنْ	تَعُودُوا	نَعُدْ
نوداکار	بهتردې	دپاره ستاسو	اوکه چرې	تاسو بیا اوګرزئ	نومونږ به هم راوګرزو (سزا ته)
نوداخبره ستاسودپاره ډیره بهتره ده		اوکه تاسو بیا جنګ ته راواپس شوئ نومونږبه هم واپس کیږو			
وَلَنْ تُغْنِيَ	عَنْكُمْ	فِئَتُكُمْ	شَيْئًا	وَلَوْ كَثُرَتْ	وَأَنَّ اللَّهَ
اوهرګز به دفع نه کړی	ستاسو نه	ډله ستاسو	هیڅ څیز	اګرکه ډیره لویه وی	اوبیشکه الله
اوتاسو ته خپله ډله هیڅ کله فائده نشی در کولې				اګر که ډیره زیاته وی	اوبیشکه الله ﷻ
مَعَ الْمُؤْمِنِينَ					
دمومنانو سره دې					
مومنانو سره مل دې					

قوله تعالي:: فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ

په حقه څوک دی؟فیصله اوشوه:- کافرانوته خطاب دې که تاسو فتح غواړئی او اللهﷻ ته وائې چه زمونږ

[1] حاکم:۲/۳۲۷.

Scanned with Ca

او دښمنانو په مینځ کښې فیصله اوکړې نو چه څه تاسو غوښتل هم هغه شان اوشو. اې الله! چا چه مونږ سره تعلق ختم کړې دې او مونږ ته غیر مانوس خبرې پیش کوی صبا له دوی ذلیل کړې داخو هم ددې کافرانو غوښتنې وې. نو داآیت نازل شو ﴿اِنۡ تَسۡتَفۡتِحُوۡا فَقَدۡ جَآءَکُمُ الۡفَتۡحُ﴾ تاسو فتح غوښتله نو واخلئی فتح راغله. سدی رحمه الله وائی چه مشرکان کله د جنګ بدر د پاره دمکې نه روان شو نود کعبې غلاف ئې اونیولو او د الله تعالی نه ئې دعا غوښتله او وئیل ئې اې الله! په دواړو ډلوکښې چه کومه تاته نیزدې او غوره ده اودچا قبله چه بهتر قبله ده د هغوی امداد اوکړه. نو الله تعالی ارشاد فرمائی چه تاسو څنګه وائې نو زه هم هغه شان ستاسو امداد کوم او هغه امداد به محمد ﷺ سره وی. د الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَاِنۡ تَنۡتَهُوۡا فَهُوَ خَيۡرٌ لَّكُمۡ ۚ وَاِنۡ تَعُوۡدُوۡا نَعُدۡ ۚ﴾ یعنی که تاسو د کفر نه منع شئی نو په دې کښې ستاسو د پاره د دین او دنیا دواړه ښیګړې دی خو که تاسو بیا کفر اوشرك اوکړو نومونږ به هم دوباره سزا درکوو اوکه د کفر او ضلالت تاسو بیا شروع اوکړه نو مونږ به هم بیا داسې مزه دراوڅکو او بیا به محمد ﷺ ته فتحه او نصرت ورکړو اوستاسو ډله که هرڅومره ولې نه وی ستاسو به هیڅ په کار رانشی. ځکه چه الله تعالی چا سره وی په هغوی څوك غالب راتلې نه شی.﴿ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴾ الله تعالی مؤمنانوسره دې اوهم دغه د نبی ﷺ ډله ده.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡۤا اَطِیۡعُوا اللّٰهَ وَرَسُوۡلَهٗ

| اې هغه کسانو| چې ایمان موراوړې دی| اطاعت اوکړې د الله| او د رسول دهغه

| اې د ایمان خاوندانو ! دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ حکم تابعداری اوکړی

وَلَا تَوَلَّوۡا عَنۡهُ وَاَنۡتُمۡ تَسۡمَعُوۡنَ ۝۲۰ وَلَا تَكُوۡنُوۡا كَالَّذِیۡنَ

او مخ مۀ اړوئ |دهغې نه|حال دا چې تاسو| اورئ | او مۀ کیږئ تاسو | پشان دهغه کسانو

اودحکم اوریدونه پس ترې مخ مۀ اړوئ|..........اودهغه چا په شان مۀ کیږئ چې دا دعوی

قَالُوۡا سَمِعۡنَا وَهُمۡ لَا یَسۡمَعُوۡنَ ۝۲۱ اِنَّ شَرَّ

چې وې وئیل | چې واوریدل مونږ |وحال دا چې هغوئ | نۀ اورئ | بیشکه چې | ډیر ناکاره

کوی چه مونږ واوریدل| حال دا چې هیڅ ئې نۀ وی اوریدلی | ....د الله په نیز بدترین

الدَّوَآبِّ عِنۡدَ اللّٰهِ الصُّمُّ الۡبُكۡمُ الَّذِیۡنَ لَا یَعۡقِلُوۡنَ ۝۲۲

د سالررنکو نه | په نیز د الله | کاڼره | ګونګیان | هغه خلق دی |چې دعقل نه کارنۀ اخلی

سالرونکی هغه کاڼره اوګونګیان خلق دی .... چې په هیڅ نۀ پوهیږی

وَلَوۡ عَلِمَ اللّٰهُ فِیۡهِمۡ خَیۡرًا لَّاَسۡمَعَهُمۡ ؕ وَلَوۡ

اوکه معلوم وې الله ته |په دوئ کښې | څه خیر انو توفیق د اوریدو به ئې ورکړې وۀ | اوکه

اوکه الله ﷻ ته په دوئ کښې څه خوبی ښکاریدې | نود آوریدوتوفیق به ئې ورکړې وې

اَسۡمَعَهُمۡ لَتَوَلَّوۡا وَّهُمۡ مُّعۡرِضُوۡنَ ۝۲۳

د اوریدو توفیق ورته ورکړی|نوخامخا به اوګرځی دوئ|اودوئ| مخ اړونکی دی |

خوددوئ داحال دې، که الله ﷻ داوریدو توفیق ورکړی انومخ به ترې واړوی |او په اړخ به اوګرځی|

Scanned with Ca

قوله تعالى :: اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ

دَ الله ﷻ په نیزبدترین مخلوق اوددې په مراد کښې د مفسرینو اقوال:- مؤمنانوته د الله تعالى او رسول الله ﷺ د اطاعت او مخالفت ترك كولو حكم كيږي. اودا چه كافرانوسره مشابهت مه پيداكوئ. د دې د پاره فرمائي ﴿وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ﴾ يعني اطاعت اوامتثال امر مه پريږدئي ﴿وَاَنْتُمْ تَسْمَعُوْنَ﴾ ځكه تاسو پوهيږئي چه نبي اكرم ﷺ د كومې خبرې طرف ته راغوښتنه كوي او هغه خلقوسره مشابهت مه پيدا كوئ چه وائي او مونږ واوريده حالانكه هغوى نه اورى. بعضې وائي چه دې نه منافقان مراد دى د چا طريقه چه هم دا وه چه په خُله به ئې وئيل مونږ اورو او قبلوو خو خاورې به ئې اوريدل. بيا خبردارې وركوى چه د بنيادمودا قسم فطرتًا د ټول مخلوق نه بدتر دي. په ځناورو او خاروو كښې بدترين هغه دى چه د حق خبرې اوريدو كښې كاڼه دى، حق خبره نه كوى ګونګيان دى. عقل نه لرى ځكه چه حق خبره نه پيژنى. دا بدترين مخلوق دې او دا كافران انسانان دى. ځناورخو چه په كوم فطرت پيدا شوى هم په هغه لار روان دى لكه د الله تعالى تابعدار دى. انسان خو فطرتًا د عبادت د پاره پيداكړې شوې دې خو بيا هم دې كفر كوى يعنى د فطرت په خلاف كولو د ځناورو نه هم بدتر دې په دې وجه دوى له ئى د ځناورو سره تشبيه وركړه او وئى فرمائيل چه د كافرانو مثال د هغه ځناورو په شان دې چه د آواز كونكى په مطلب خو هيڅ نه پوهيږى صرف آواز ئى اورى. بيا فرمائى دا كافر خود ځناورو نه هم ډير بدتر دې اوهم داسې خلق په ډيرغفلت كښې دى. وئيلې شى چه دې نه مراد د قريشو د عبدالدار خلق دى[1] اود بعضو خيال دې چه دې نه منافقان مراد دى. خو په مشركانواو منافقانوكښې څه منافات نشته ځكه چه دا دواړه ډلې بې عقله او بې فهمه دى او په دوى كښې د نيك عمل كولو هډو صلاحيت نشته. بيا فرمائى چه كه الله تعالى ته معلومه وې چه دوى به په پوهه كولو پوهه شى او په دوى كښې څه خير كيدې شو نو الله تعالى به دوى ته اورولې يعنى د اوريدو طاقت به ئې وركړې وو. د كلام تقدير دا دې چه په دوى كښې خير نشته نو په دې وجه دوى نه پوهيږى او ﴿ولوفرضنا﴾ كه الله تعالى دوى ته اوروى هم نو بيا به هم دا كمبخت نيغه لار اختيار نه كړى او بيا به هم ډډه كوى.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	اسْتَجِيْبُوْا	لِلّٰهِ	وَلِلرَّسُوْلِ	اِذَا	دَعَاكُمْ
اې هغه كسانو چې	ايمان موراوړى دى	قبول كړئ حكم	دالله	اودرسول	كله چې	اوبللى تاسو
اې مومنانو! دالله ﷻ اود رسول د حكم منته اوكړئ! .... ځكه چې تاسو هغه خبرې ته رابللى چې						

لِمَا	يُحْيِيْكُمْ	وَاعْلَمُوْآ	اَنَّ اللّٰهَ	يَحُوْلُ	بَيْنَ	الْمَرْءِ
هغه څيز ته	چې ژوندى كوى تاسو	اوپوهه شئ!	چې بيشكه الله	پرده كيږى	په منځ	دانسان كښې
چې تاسوپرې (روحانى طور) ژوندى كيږئ	اوياد ساتئ چې الله ﷻ دسړى او دهغه د					

وَقَلْبِهٖ	وَاَنَّهٗٓ	اِلَيْهِ	تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۴﴾
اودزړه دهغه كښې	اوبې شكه شان دادى	چې خاص هم هغه ته به	تاسوجمع كيږى
زړه په مينځ كښې هم حائل كيږى	اوبيشكه تاسوټول به هغه ته جمع كولې شئ.		

قوله تعالى:: اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيْكُمْ

دَ ژوند نجات اوبقا دَ رسول الله ﷺ په خبره منلو كښې دې:- اې د ايمان خاوندانو! هم ستاسو د اصلاح او مصلحت په خاطر كه نبى كريم ﷺ تاسو راوغواړى نو زر ئې قبلوئى اودحكم په پوره كولو كښې تيزى

---

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الانفال باب ﴿ان شرالدوآب عندالله الصم البكم الذين لايعقلون﴾:۴۶۴۶.

Scanned with Ca

کوئي. ابوسعيد ابن معلی ﷺ وائی چه مامونځ کولو حضور ﷺ تيريدو. هغوی ﷺ ماته اواز راکړو خو زه په مانځه کښې د کيدو په سبب لاړ نه شوم. مونځ کولونه پس زه اورسيدم نو وئی فرمائيل ولې تراوسه پورې رانغلې آيا الله تعالی تاسو ته نه دي وئيلی چه د الله تعالی رسول ﷺ کله هم ستاسو د ښيګړې د پاره تاسو راغواړی نوزر حاضريږئی. بيا ئې اوفرمائيل چه زه د دې خائ دتلونه وړاندې تاته د قرآن پاك د يو عظيم سورت تعليم درکوم. بيا حضور ﷺ روان شو نو ما ورته يادګيرنه اوکړه. مقصد دزرحکم منل دی او روايت دې چه دا واقعه د ابوسعيد خدری ﷺ ده. حضور ﷺ هغه سورت سورة فاتحه اوخودله او وئی فرمائيل "سبع مثانی" ده يعنی اووه آياتونه دی چه هر وخت په مانځه کښې لوستلې شی (۱) ددې حديث بيان دسورة فاتحې په تفسيرکښې تيرشوې دې. مجاهد رحمه الله وائی چه ﴿ لِمَا يُحْيِيكُمْ ﴾ معنی ده دحق په خاطر. قتاده رحمه الله وائی چه هم دغه قرآن دې په کوم کښې چه د حيات نجات او بقا ده. سدی رحمه الله وائی چه هم په اسلام راوړلوکښې ژوندون دې اوپه کفرکښې مرګ دې يا دا چه کله نبی اکرم ﷺ تاسو د جنګ د پاره راوغواړی دځه په ذريعه چه الله تعالی تاسو ته عزت درکوی ځکه چه د دې نه اول تاسو ذليل وئې اود کمزورئی نه پس ئی تاسو له طاقت درکړو اواول تاسو د کافرانونه مغلوب وئې بيا تاسو په هغوی باندې غالب شوئې. د الله تعالی قول دې ﴿وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهٖ﴾ پوهه شئی چه الله تعالی د انسان او د انسان د زړه په منيځ کښې حائل دې. ابن عباس ﷺ وائی چه هغه پرده ده د مؤمن اوکفر په مينځ کښې اود کافر او ايمان په منيځ کښې چه مؤمن کفر کولو ته نه پريږدی اوکافر ايمان راوړو ته نه پريږدی(۲) مجاهد رحمه الله فرمائی چه هغه داسې حائل دې چه کافر پوهيدوله نه پريږدی. سدی رحمه الله وائی څوك هم د هغه قدرت نه لری چه دهغه د اجازت نه بغير کفر اوکړی يا ايمان راوړی. قتاده رحمه الله وائی چه دا آيت د دې آيت په شان دې چه ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ۝﴾ اوډير زيات احاديث د دې په مناسبت کښې وارد دی. دحضرت انس بن مالك ﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ به اکثر فرمائيل ﴿يامقلب القلوب ثبت قلبی علی دينك﴾ اې د زړونو بدلونکيه زما زړه په خپل دين باندې ثابت اوساته نومونږ وئيل يارسول الله ﷺ! مونږ په تاسو او قرآن باندې ايمان راوړلې دې. آيا ستاسو په مونږ باندې څه انديښنه ده؟ وئی فرمائيل او ځکه چه څه عجيبه ده چه تاسو بدل شئی. ځکه چه د خلقو زړونه د الله تعالی په دوو ګوتوکښې وی چه کله اوغواړی نو بدل ئی کړی(۳) نواس بن سمعان ﷺ وائی چه حضور ﷺ فرمائيل چه هر يو زړه د الله تعالی د دوو ګوتو په مينځ کښې وی که الله تعالی دا نيغ ساتل غواړی نو هغه نيغ وی اوکه غواړی چه وران ئی کړی نو هغه زړه وران شی. او وئی فرمائيل چه ميزان د الله تعالی په لاس کښې دې چه غواړی نو سپك ئی کړی او چه غواړی نو درونديئی کړی.(۴)

ام سلمه رضي الله عنها وائی. ما عرض اوکړو يارسول الله ﷺ! آيا زړونه بدليږی وئی فرمائيل او که الله تعالی غواړی نود انسان زړه نيغ او مستقيم ساتی اوکه غواړی نو هغه کوږ کړی په دې وجه مونږ د الله تعالی نه دعا غواړو چه ﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ۝﴾ اې الله تعالی په هدايت باندې د کولونه پس زمونږ زړونه مه کږه وه اود خپل طرف نه زمونږ د پاره رحمت راوليګه ته ډير وهاب او ښښونکې ئې. ما اووئيل يارسول الله ﷺ! ماته داسې دعا راوښايه چه د ځان د پاره ئې غواړم نو وئی

---

(۱) صحيح بخاری کتاب التفسير سوره الانفال باب ﴿يايهاالذين امنوا استجيبوالله وللرسول﴾ :۴۶۴۷، ابوداوٗد:۱۴۵۸، ابن ماجه:۳۷۸۵، احمد:۳/۲۱۱، بن حبان:۷۷۷.

(۲) حاکم:۲/۳۲۸.

(۳) ترمذی کتاب القدر باب ماجاء ان القلوب بين اصبعی الرحمن: ۲۱۴۰،احمد:۳/۱۱۲، مسندابي يعلی:۳۶۸۷، حاکم:۱/۵۲۶.

(۴) ابن ماجه المقرقومه باب فيما انکرت الجهيميه:۱۹۹ وسنده صحيح السنن الکبری للنسائی:۷۷۳۸، احمد:۴/۱۸۲، السنه لابن ابی عاصم:۲۱۹، ابن حبان:۹۴۳، حاکم:۱/۵۲۵.

Scanned with Ca

فرمائيل داسې دعا غواړه. (اللهم رب النبي محمد اغفرلي ذنبي واذهب غيظ قلبي واجرني من مضلات الفتن مااحييتني) يعني اې د محمد ﷺ ربه ! زما ګناه معاف کړه او زما د زړهٔ غصه ختمه کړه ، او ما د فتنو د ګمراهو نه اوساتې تر څو چې څهٔ ژوندې يم[1] حضور ﷺ اوفرمائيل د بنيادمو زړونه د الله تعالى سره د يو زړه په تعريف کښې دى چه هغه څنګه اوغواړى نو وئى ګرځوى. بيائى اوفرمائيل (اللهم مصرف القلوب صرف قلوبنا الى طاعتك) يعني اې د زړونو ګرځونکيه زمونږ زړونه د خپل اطاعت طرف ته راوګرځوه.[2]

وَاتَّقُوا فِتْنَةً	لَّا تُصِيبَنَّ	الَّذِينَ	ظَلَمُوا	مِنكُمْ	خَاصَّةً
اوځان اوساتئ د هغه فتنې نه	چې نهٔ رسيږى	هغه کسانو ته	چې ظلم ئې کړې وى	ستاسونه	خاص
او دهغې عذاب نه ځان بچ کړئ چې دهغې اثر به صرف ظالمانو ته نهٔ رسى (بلکه نيکان به په کښې هم راګيريږى)					

وَاعْلَمُوا	أَنَّ اللَّهَ	شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾
اوپوهه شئ	چې بيشکه الله	سخت عذاب ورکونکې دې
اوپوهه شئ چې الله ﷻ عذاب ورکولو کښې ډير سخت دې		

قوله تعالى:: وَاتَّقُوا فِتْنَةً

دخاصو په وجه عاموخلقوته عذاب-مؤمنان دازميښت نه ويرولې شى چه دالله ﷻ ازميښت به ګناهګارانو او نيکوکارنو ټولو سره متعلق وى. صرف ګناهګاران دې سره خاص نه دى. حضرت زبير ؓ ته اوئيلې شوچه اې ابوعبدالله په تاڅه اوشو. اميرالمؤمنين حضرت عثمان ؓ قتل کړې شو تا حضرت عثمان ؓ ويبللو.بيادهغه د وينې دعويدار جوړشوې چه دعويدار جوړيدلې نو تا نه هغه ولې قتل کړې شو.نوزبير ؓ اوونيل دا دالله تعالى ازميښت وو په کوم کښې چه مونږ خلق اخته شو. مونږ به د حضرت محمد ﷺ، حضرت ابوبکر ؓ، اوحضرت عثمان ؓ په زمانه کښې په قرآن کريم کښې لوستلې وو (وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً) يعني تاسو هم په داسې ازميښت کښې اخته شوئ کوم چه صرف ظالمانوسره مخصوص نه دې بلکه د ټولو به امتحان کيږى. خوزمونږ ګمان هم نه وو چه مونږ به هم دې سره مخ کيږو تردې چه هغه ازميښت په مونږ باندې راغلو[3] اود مسلمانانو دوه ډلې په خپل مينځ کښې اوجنګيدلې اود حضرت عثمان ؓ د قتل نه د دې فتنې شروع اوشوه.

د حضرت حسن بصرى رحمه الله نه روايت دې چه دا آيت د ، علي، عمار، طلحه او زبير رضي الله عنهم باره کښې نازل شوې دې.د زبير ؓ بيان دې چه مونږ به هميشه دا آيت لوستلو خو څه خبروچه ددې مصداق به هم مونږ يو. ه سدى رحمه الله خيال دې چه دا خاص کر د اهل بدر په حق کښې نازل شوې دې. په جنګ جمل کښې هم هغه د دې مصداق جوړشو او په خپل مينځ کښې اوجنګيدل. د ابن عباس ؓ خيال دې چه دې نه صرف د نبى کريم ﷺ اصحاب مراد دى. او په يو روايت کښې د دې ايت په تفسير کښې فرمائى چه مؤمنانوته حکم دې چه بدى خپل ځان کښې پرينږدى. چرته چه څوك په امرمنکر کښې اووينى نو زرنى منع کړنى ګنى نو عذاب به په ټولو باندې وى. هم دغه تفسير ښه تفسير دې.

[1] احمد:۳۰۲/۶، ترمذى كتاب الدعوات باب دعاء(يامقلب القلوب...):۳۵۲۲، بدون (اللهم رب النبي ﷺ... مااحييتني) وسنده حسن.

[2] صحيح مسلم كتاب القدر باب تصريف الله تعالى القلوب كيف شاء:۲۶۵٤، احمد:۱٦۸/۲، ابن حبان:۹۰۲، الشريعة للاجرى:۷٤۱.

[3] احمد:۱٦۵/۱وسنده حسن، مسندالبزاز:۹۷٦، السنن الكبرى للنسائى:۱۱۲۰٦.

Scanned with Ca

د ايت مونږ ته هم متوجه دي::مجاهد رحمه الله وائي چه دا حکم ستاسو د پاره هم دې. ابن مسعود رضي الله عنه وائي چه په تاسو کښې به هرسړې په دې ازميښت کښې اخته کيږي. ځکه چه الله تعالى فرمائي ﴿أَنَّمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَٰدُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ تاسو کښې هرسړې ته د فتنود ګمراهونه د الله تعالى پناه غوښتل پکاردي. ځکه چه دا تحذيرصحابو او غيرصحابو ټولوباندې شامل دې. دا خبره صحيح ده چه دا خطاب صحابه کراموته دې. داحديث فتنواو ازميښتونو نه په ويرولو باندې دلالت کوي. په دې موضوع باندې به ان شاء الله يو مستقل کتاب کښې صراحت کولې شي چه دا کار ائمه حضراتو هم د يو مستقل کتاب په صورت کښې پوره کړې دې. دلته چه د کوم څيز په خاص توګه ذکر دې هغه دا چه رسول الله ﷺ فرمائيلي الله تعالى عزوجل د خواصو د عمل په سبب په عوامو باندې عذاب نه راليګي. خوچه کله خاص خلق امر منکر په قوم کښې خوريدونکې ويني اود هغې په بندولو باندې قادر وي خوخپل اقتدار په کار راوستلوسره دا نه منع کوي نو بيا عام عذاب راځي او په دې کښې هر خاص او عام راګيرولې شي.[1] رسول الله ﷺ اوفرمائيل په الله تعالى قسم ترکومې چه تاسو امر بالمعروف او نهى عن المنکر کوئې عذاب به نه راځي. او چه کوم ځائ کښې تاسو د بدو خبرو نه منع کول پريخودل اود نيك کار د ترغيب نه منع شوئې نو الله تعالى په تاسو باندې سخت ترين عذاب راليږلې شي. بيا که تاسو ډيرې دعاګانې اوکړئى نه به قبليږي[2] يادا چه الله تعالى به په تاسو دويم قوم مسلط کړي بيا به ستاسو ټولې دعاګانې بې کاره شي. ابوالزناد رضي الله عنه وائي چه ما يو غلام حذيفه رضي الله عنه ته ا وليږلو نو هغه دغه وخت دا وئيل که د نبي ﷺ په زمانه کښې به يو کس هم داسې خبره کوله نو هغه به ئې منافق ګڼړلو خو نن زه په يو مجلس کښې تاسوکښې د يو سړي نه داسې څلور منافقانه کلمې اورم. تاسو له پکار دي چه د نيکو کارونو حکم ورکړئې. د بدو کارونو نه زرمنع کول اوکړئې، خلق خير ته رابلئې ګنې تاسو ټول به په عذاب کښې راګير کړې شئې. يا به عذاب د داسې قسم وي چه ستاسو حاکمان به بدانْ خلق جوړکړې شي نوکه بيا ښه خلق هم ډيرې دعاګانې اوکړي هيڅ به نه کيږي.

دالله ﷻ دحدودوماتولو مثال::نعمان ابن بشير رضي الله عنه بيان کولو اوپه خپلو دواړو ګوتوباندې خپلو غوږونو طرف ته اشاره کوله چې ما درسول کريم ﷺ نه آوريدلي دي چه فرما ئيل يې چه د الله تعالى په حدودو باندې قائم اوسيدونکې اود الله تعالى حدود ماتونکي يا په دې کښې سستي او غفلت کونکو مثال داسې اوګڼرئى لکه چه يوڅو کسان په کشتئى کښې سواره دي د کشتئى پورتنى خلق د کشتئى د لاندينوخلقو د پاره د تکليف سبب جوړ شو اولاندينوخلقو پورتنوخلقوته تکليف اورسولو يعنى د لاندې خلقو ته د اوبو ضرورت شو نو پاس لاړل چه اوبه راوړي خو پورتنوخلقو ته تکليف پيدا شو نو وئې وئيل که چرې مونږ د کشتئى د لاندې نه يوه تخته اخواکړو او په آسانئى سره د اوبو لار جوړه کړو نو پورته خلقو ته به تکليف نه وي. مطلب داچه ددې به څه نتيجه وي. په کشتئى کښې سورې کولونه هغوى منع کړئى[3] دغه شان که چرې دا ګناهګاران تاسو پريږدئى اود ګناه د کار نه ئې نه منع کوئې نود کشتئى والا د خلقو په شان به تاسو ټول په ټول هلاك شئى سره د دې چه د کشتئى د پورتنوخلقو غوندې به ستاسو څه نقصان نه وي په دې چه دا سزا ده د دې خبرې چه ولې مو منع نه کړل.

د ګناه په عام کيدلو سره عذاب هم عام کيږي::د ام المؤمنين حضرت ام سلمه رضي الله عنها نه روايت دي رسول الله ﷺ فرمائيل چه کله ګناه زما په امت کښې عامه شي نو الله تعالى به عذاب عام کړي. نو ما

---

[1] مسنداحمد:۴/۱۹۲.
[2] ترمذی کتاب الفتن باب ماجاء فی الامر بالمعروف والنهی عن المنکر:۲۱۶۹، ۵/۲۸۸-۲۸۹وهو حسن.
[3] صحیح بخاری کتاب الشهادات، باب القرعه فی المشکلات:۲۲۸۶، ترمذی:۲۱۷۳، احمد:۴/۲۶۸، ابن حبان:۲۹۷.

Scanned with Ca

عرض اوکړو يارسول اللهﷺ! په هغې کښې خو به نيکان خلق هم وی. حضورﷺ اوفرمائيل چه او هغوی به هم په عذاب کښې راګيروی خو په مرګ به د الله تعالی مغفرت هغوی ته حاصل وی.(١)

وَاذْكُرُوْٓا	اِذْ
يادکړئ هغه وخت	کله چې
او هغه وخت يادکړئ چې	

اَنْتُمْ قَلِيْلٌ	مُّسْتَضْعَفُوْنَ	فِي الْاَرْضِ	تَخَافُوْنَ	اَنْ	يَّتَخَطَّفَكُمُ
تاسو وئ لږ	کمزورې ګڼړلې شوی وئ	په زمکه کښې	تاسو ويريدئ	چې اوبه	تښتوی تاسو
تاسو لږ وئ او په ملک (مکه) کښې کمزوری ګڼړلې شوئ او تاسو به دې ويره کښې پراته وئ					

النَّاسُ	فَاٰوٰىكُمْ	وَاَيَّدَكُمْ	بِنَصْرِهٖ
خلق	نو ځائ دپناه ئې درکړو تاسوله	او مضبوط ئې کړل لاسونه ستاسو	په امداد خپل سره
چې خلق به موا وتښتوی	نو اللهﷻ درته داستوګنې ځای درکړوا	او په خپل مدد سره ئې ستاسو لاسونه مضبوط کړل	

وَرَزَقَكُمْ	مِّنَ الطَّيِّبٰتِ	لَعَلَّكُمْ	تَشْكُرُوْنَ ﴿٢٦﴾
اورزق ئې درکړو تاسوله	دپاکو څيزونو نه	دپاره ددې چې تاسو	شکر اوباسئ
اوتاسو ته ئې پاکيزه څيزونه درکړل	.........نو پکار دی چې تاسو شکر اوباسئ!		

قوله تعالى:: وَاذْكُرُوْٓا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيْلٌ

اللهﷻ پخپل فضل مسلمانان آسودګئی راحت او آرام سره مخ کړل:- الله تعالی هغه نعمتونه بيانوی کوم چه ئې په مؤمنانو باندې اوکړل، چه هغوی په شمير کښې کم وو مونږ زيات کړل هغوی کمزورې او ويريدونکې وو. مونږ قوی کړل او د ويرې اسباب موترې لرې کړل. غريبانان او فقيران وو هغوی ته مو پاک رزق ورکړو. هغوی مو شکر اداکونکې او اطاعت کونکې جوړکړل اوپه هره خبره کښې حکم منونکی شو. دا وو د مؤمنانو حال چه په مکه کښې وو اوپه شمير کښې ډير کم وو، هر وخت هغوی ته ويره وه چه هغوی به اوچت کړې شی. هم دغه حال د يو مودې پورې وو بيا الله تعالی هغوی ته د مکې نه مدينې ته د هجرت کولو حکم اوکړو، هلته هغوی ته پناه ملاؤ شوه. د مدينې خلقو دهغوی امداد اوکړو. د بدر په ورځ او په نورو جنګونوکښې د هغوی ملګرتيا اوکړه. ځان او مال ئې په هغوی باندې قربان کړل. ځکه چه هغوی دالله ﷻ اود هغه درسول الله ﷺ تابعداری کول غوښتل. ﴿ وَاذْكُرُوْٓا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيْلٌ مُّسْتَضْعَفُوْنَ فِي الْاَرْضِ ﴾ قتاده رحمه الله وائی چه په عربوکښې داخلق ډير په خراب حال کښې وو د هغوی ژوند ډير تباه وو. په خيټه وږې اور نهر، په بدن بربنډ، د لارې نه بې لارې څوک هم چه وو بدنصيب وو، چه مړ بۀ شو جهنم به ديکه شو. هغوی ته خو به د خوراک د پاره څه نه ملاويدله بلکه نورو به دوئ خوړل. مونږ ته خونه ده معلومه چه په دنياکښې به د دوی نه زيات څوک په ذليل حالت کښې وو. خود اسلام راوړلونه پس څه اوشو هم دغه ذليل خلق په ملکونوقابض شو. اميران اوبادشاهان جوړشو. رزق ورته په ډيرو ملاؤ شو. په بادشاهانوباندې ئې هم حکم اوچلولو. الله تعالی هغوی ته هغه هرڅه ورکړل کوم چه تاسو نن وينئ. اوس دالله تعالی د نعمتونو شکر اوکړئ هغه منعم حقيقی دې. شکر کونکی بنديګان خوښوی اودولت او نعمت نور هم زياتوی.

---

(١) احمد: ٦/٣٠٤، ٢٩٤-٢٩٥.

Scanned with Ca

يَآيُّهَا الَّذِيْنَ
اې هغه كسانو
.......اې ايمان دارو !
اٰمَنُوْا لَا تَخُوْنُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ وَتَخُوْنُوْٓا اَمٰنٰتِكُمْ
چې ايمان مو راوړې دې|مۀ كوئ خيانت|دالله سره|اودرسول سره| اوخيانت مۀ كوئ|په امانتونوخپلو كښې
دالله ﷻ اودرسول سره خيانت مۀ كوئ | او ديو بل امانتونو كښې هم خيانت مۀ كوئ
وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ۝ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَآ اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ
اوتاسو | پوهيږئ | اوپوهه شئ | چې بيشكه | مالونه ستاسو | اواولاد ستاسو | ازميښت دې
حالانكه تاسو پوهيږئ| او پوهه شئ چې ستاسو مالونه او ستاسو اولاد خو په حقيقت كښې امتحان دې
وَّاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيْمٌ۝
اوبيشكه الله چې دې| دهغه سره| اجر دې | لوئ |
اوالله ﷻ سره چې كوم اجر دې هغه ډيرلوئ دې |

قوله تعالي:: لَا تَخُوْنُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ

دَ الله ﷻ اودَ رسول دَ خيانت مفهوم:- دا آيت د ابولبابه بن عبدالمنذر ﷺ باره كښې نازل شوې كله چه حضورﷺ هغه دبنوقريظه يهوديانو طرف ته اوليګلو چه درسول اللهﷺ شرط اومنئ اوقلعه خالي كړئ. يهوديانو هم د ابولبابه ﷺ نه مشوره اوغوښته نو هغه هم د هغوى د مرضئ مشوره وركړه. د هغې نه پس هغه ته احساس اوشو چه هغه خو دهوكه شو چه داخود الله تعالى اود هغه د رسول ﷺ خيانت اوشو. نو قسم ئې اوخوړلو چه تركومې الله تعالى د هغه توبه قبوله كړې نه وى ترهغه وخته پورې به مړشم خوخوراك به اونه كړم. اوس د مدينې جمات ته راغلو او ستنې سره ئې خپل ځان اوتړلو. نهه ورځې په دې حال كښې تيرې شوې د ولږې او تندې نه بې هوشه شو راپريوتلو تردې چه د رسول الله ﷺ په ژبه مباركه ئې الله تعالى توبه قبوله كړه. خلق زيرې وركولوسره راغله او غوښتلې چه د ستنې نه ئې كولاؤكړي.ابولبابه ﷺ وئيل چه ما صرف رسول اللهﷺ پرانستې شي. رسول اللهﷺ كولاؤ كړو نوونئ وئيل يارسولﷺ! ماخپل ټول مال صدقه كړه. رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه نه صرف دريمه حصه به صدقه كيږي(۱) مغيره بن شعبه ﷺ وائي چه په لحاظ د مضمون دا آيت د حضرت عثمان ﷺ د قتل پيش ګوئي سره متعلق دې ځكه چه فتنه اوفساد پيداكولوسره امير قتلول د الله تعالى او رسولﷺ خيانت دې.

نبي كريم ﷺ ته د سفيان د قافلې اطلاع اودحاطب قصه:: حضرت جابربن عبدالله ﷺ وائي چه ابوسفيان د مكې نه اووتلو، جبرائيل ﷺ راغلو رسول الله ﷺ ته ئې خبر وركړو چه ابوسفيان په فلانى مقام كښې دې نوحضورﷺ صحابه كرامو ته اوفرمائيل چه ابوسفيان په فلانى مقام باندې دې د هغه د رانيولو د پاره اوځئ اودا معامله دې بالكل په رازكښې وى. خو يو منافق ابوسفيان ته اوليكل چه محمدﷺ تاسو رانيسى هوښيار اوسيږه. نو دا آيت نازل شو چه د الله تعالى او د هغه د رسول ﷺ سره خيانت مه كوئ. د رسول اللهﷺ راز ښكاره كول د رسول اللهﷺ سره خيانت دې. دا حديث غريب دې اود آيت سياق

(۱) الطبرى:۴۸۲/۱۳، مسنداحمد:۴۵۲/۳ مختصراً.

Scanned with Ca

نه هم ددې ثبوت نه ملاویږي. په مسلم او بخاري شریف کښې د حاطب ابن ابی بلتعه قصه داسې لیکلې ده چه هغه د قریشو کافرانوته د رسول الله ﷺ د قصد نه د خبرولو د پاره خط اولیکلو. دا د مکې د فتح د وخت خبره ده نو الله تعالی رسول الله ﷺ خبرکړو. پیغمبر ﷺ هغه پسې سړي اوزغلولو نو هغه خط ئې اونیولو. حاطب ئې راوغوښتو. حاطب ؓ د خپل قصور اعتراف اوکړو. حضرت عمر بن خطاب ؓ اووئیل یارسول الله ﷺ! د ده سټ والوزوم ده الله تعالی اود هغه رسول الله ﷺ سره خیانت کړې دې. نوحضور ﷺ اوفرمائیل عمر ؓ! پریږده دې د بدر په جهاد کښې شامل وو ولې تاته خبر نشته چه د بدر د مجاهدینو باره کښې الله تعالی فرمائیلي دی ما تاسواوبښلئی اوستاسو ټول ګناهونه معاف دی[1] مطلب دا چه صحیح هم دغه خبره ده چه په آیت کښې عمومیت دې سره د دې چه دا صحیح دی چه د آیت شان نزول په یوخاص سبب دې اود علماؤ په نیز د عموم لفظ اعتبار کیدې شی. نه د خصوصي سبب او په لویو وړوکښې متعدي او لازمي ټول ګناهونه شامل دی. ابن عباس ؓ وائی چه دلته د لفظ امانت نه هغه ټول اعمال مراد دی کوم چه الله تعالی په بندیګانوباندې فرض کړې دی. مراد دادې چه فریضه مه ماتوئی سنت مه پریږدئی د ګناه د کولونه بچ شئی. حضرت عروه بن زبیر ؓ وائی چه مطلب دا دې چه داسې مه کوئي چه په مخامخ خود چا دمرضئی خبره اوکړئی اود هغه په غیرموجودګئی کښې د هغه غیبت یا مخالفت اوکړئي. اصلي خیانت هم دغه دې. امانت هم په دې سره ختمیږي. سدی رحمه الله وائی چه د الله تعالی او رسول الله ﷺ سره خیانت هم دغه دې چه سړې په خپل مینځ کښې خیانت اوکړي. خلقو به د حضور ﷺ نه خبرې اوریدې او نوروته به ئې کولې نود دې خبر به مشرکانوته رسیدلو. په دې وجه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه د دوو سړو په مینځ کښې خبره په هر صورت امانت وی. خبره چه ئې کوم خائ کښې اوریدلې وی هم هلته پریخودل پکار دی. د چا په وړاندې دچا خبره سردوباره کول نه دی پکار. سره د دې که هغه نه وی منع کړې. ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ دفتنې نه ازمیښت او امتحان مراد دې. چه اولاد ورکوو اوازمیښت کوو یئې چه تاسو شکرکوئې که نه اود اولاد ذمه وارئی په خانی راوړئی که نه.یا داچه دهغوی په محبت کښې د الله تعالی نه غافله کیږئی که په دې امتحان کښې پوره شوئې نو الله تعالی سره عظیم بدله ده. اوفرمائی چه د خیر او شر په ذریعه مونږ به تاسو ازمیښت کوو. اوفرمائی چه اې مؤمنانو! ستاسو اولاد او ستاسو مال دې تاسو د الله تعالی د یادنه غافل نه کړي که چرې داسې اوشو نو تاسو به په سخت تاوان کښې شئی. اوفرمائی چه ستاسو بیبیانې او اولاد ستاسو دښمنان دی په دې وجه احتیاط کوئې. د الله تعالی سره ثواب اود هغه جنتونه د دې مال او اولاد نه ډیر بهتر دی. دا د دښمن په شان نقصان رسونکی دی او په دوی کښې اکثرستاسود پاره فائده مند نه جوړیږی.الله تعالی د دنیا اوآخرت مالك دې او په قیامت کښې هغه سره اجر عظیم دې. په حدیث کښې دی چه اې بنیادمه! ته ما لټوه زه به ملاؤ شم که زه تاته ملاؤشوم نو پوهه شه چه هرڅه ملاؤشو. اوکه تا زه ورك کړم نو هرڅه دې ورك کړل. پکار دی چه زه تاته د هر څیز نه ډیر محبوب شم.

نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه درې څیزونه چی په چا کښې چې درې واړه راغلل نو هغه د ایمان لذت محسوس کړو.(۱) د الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ د هر څیز نه ډیر محبوب کیدل. (۲) چا سره هم چه مینه وی نو صرف دالله تعالی په خاطر ﴿للهیت﴾ په توګه او ذاتی غرض په کښې شامل نه وی(۳) په اور کښې ورتوښل بهتر ګڼړل د دې خبرې چه د اسلام نه پس مرتد شی.[2] بلکه د رسول الله ﷺ محبت په

---

[1] صحیح بخاری کتاب الجهاد باب الجاسوس والتجسس والتبحث:۳۰۰۷، صحیح مسلم: ۲۴۹۴، ابوداؤد: ۲۶۵۰، ترمذی:۳۳۰۲، احمد:۷۹/۱، مسندابی یعلی:۳۹۴.

[2] صحیح بخاری کتاب الایمان باب من یکره ان یعود فی الکفر..:۲۱، صحیح مسلم:۴۳، ابن ماجه:۴۰۳۳، احمد:۱۷۲/۳، ابن حبان:۲۳۷.

Scanned with Ca

مال او اولادباندې هم مقدم اوګڼي. لکه چه په حديث شريف کښې دي په الله تعالى قسم ايمان ورته هډو نصيب نه دي که د خپل خان مال او اولاد نه ما ډير خوښ نه کړي.[1]

يَآيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْٓا

انې هغه کسانو | چې ايمان مو راوړې دې

.... | انې دايمان خاوندانو !

اِنْ تَتَّقُوا | اللّٰهَ | يَجْعَلْ | لَّكُمْ | فُرْقَانًا | وَّيُكَفِّرْ

که اوويريدئ تاسو | دالله نه | دربه کړي | تاسوله | علم دکره کوته معلومولو | اولرې به کړي

که تاسو دالله ﷻ نه اوويريدئ | نو تاسو ته به دحق اوباطل معلومولو يوبصيرت درکړي | او تاسوته به

عَنْكُمْ | سَيِّاٰتِكُمْ | وَيَغْفِرْ | لَكُمْ ط | وَاللّٰهُ | ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ۝

ستاسو نه | ګناهونه ستاسو | اومعافي به اوکړي | تاسو ته | اوالله | خاوند دفضل لوئ دې

ګناهونه معاف کړي | او تاسو ته به ښښنه اوکړي | اوبيشکه الله ﷻ د ډير لوئ فضل خاوند دې

قوله تعالى:: اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ

دَ الله تعالى نه ويريدل ښه دي:-اې مؤمنانو! که چرې تاسو د الله تعالى نه اوويريږئ نوالله تعالى به تاسو ته په دنيا او آخرت کښې خلاصي درکړي. د فرقان نه مراد خلاصي يااِمداد يا د حق او باطل په مينځ کښې فيصله مراد ده.داتفسيرد ابن اسحاق دتفسير تفسيرماسبق نه زيات عام دې.ددې د پاره چه څوک دالله تعالى نه ويريږي د هغه احکام به په ځائ راوړي د هغه دمناهى نه به ډډه کوى نود حق اوباطل د معرفت به هغه ته توفيق کيږي. دا به د هغه د نجات او امداد سبب وي.دهغه د ګناهونو کفاره به وي، الله تعالى به غفاراوستار جوړشي،دالله تعالى نه به ددېرې لوئې بدلې حقدارجوړشي. لکه چه فرمائي اې مؤمنانو! دالله تعالى نه اوويريږئي او د رسول ﷺ تابعدارى اوکړئ الله تعالى به په تاسو باندې ډبل رحمت نازل کړي. هغه به تاسو ته يو نور درکړي چه د هغې په رهنمائې کښې به روان ئې هغه به تاسو اوبښى هغه ډير ښښونکې او مهربان دې.[2]

وَاِذْ يَمْكُرُ | بِكَ | الَّذِيْنَ | كَفَرُوْا

او(ياد کړه)کله چې تدبير کولو | خلاف ستا | هغه کسانو | چې دحق نه ئې انکارکړې دې

اوهغه وخت ياد کړه چې کافرو ستاخلاف دا سازشونه کول

لِيُثْبِتُوْكَ | اَوْ يَقْتُلُوْكَ | اَوْ يُخْرِجُوْكَ ط | وَيَمْكُرُوْنَ | وَيَمْكُرُ

چې قيد کړي تا | ياقتل کړي تا | يا اوباسى تا | اوهغوئ تدبيرونه کول | خپل اوتدبيرونه کول

چې تاقيد کړي | يا تا مړ کړي | يا دې دوطن نه اوباسى | هغوئ خپل تدبيرونه کول | اوالله ﷻ

[1] صحيح بخارى كتاب الايمان باب حب الرسول ﷺ من الايمان:۱۵، صحيح مسلم:۴۴.
[2] ۵۷/الحديد:۲۸.

Scanned with Ca

اللهُ ط	وَاللهُ	خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ ۝
الله	او الله	بهتره تدبير كونكي دي
خپل تدبيرونه كول او الله بهتر تدبير كونكي دي		

قوله تعالي:: وَاِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

دَ كفارو په مجلس شوري كښې دَ رسولﷺ دَقتل ناپاكه سازش:- اوس كافران دا چل ول كول غواړي چه تا قيد كړي يا دې قتل كړي يا دې د وطن نه اوباسي. د اثبات معنى قيد او حبس دې. مطلب دا چه هغوي تاسره څه خرابه اراده لري. كافرانوچه كله دا مشوره اوكړه چه نبى كريمﷺ قيد يا قتل كړي يا ئې د وطن نه اوباسئې نو ابوطالب د وراره نه تپوس اوكړو آيا تاته څه خبر شته چه دا كافران تاسره څه اراده لري. نو حضورﷺ اوفرمائيل چه قيد ياقتل يا د وطن نه ويستل. نو ابوطالب تپوس اوكړو تاته چاخبردركړو نو حضورﷺ اوفرمائيل زما رب ماته خبر راكړو. ابوطالب اووئيل ستا رب خو ښه ډير رب دې هميشه د هغه خير غواړه. رسول اللهﷺ اوفرمائيل زه به د هغه څه خير اوغواړم بلكه هغه زما خير غواړي.ربښتيا خودا دى چه د ابوطالب ذكر په دې كښې ډير عجيبه دې بلكه د انكار قابل ځكه چه دا آيت مدنى دې اودا واقعه اود قريشو مشوره كول د هجرت په شپه وو اود ابوطالب مرګ هم د دې نه درې كاله وړاندې شوې وو. هم د ابوطالب د مرګ په سبب دې كافرانو خو دومره بهادري او همت كړې وو ځكه چه ابوطالب خو به هميشه د حضورﷺحمايت او امداد كولو اود وراره په حفاظت كښې به ئې د قريشو مقابله كوله.

دارالندوه كښې دمشركانو مشوره او دشيطان رائې:: د ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د قريشو سردارانو يو مجلس كښې شوري اوكړه اود حضورﷺ په نقصان رسولو باندې وو. په دې مجلس كښې ابليس هم ديو لوئى شيخ په شكل كښې راغلو.خلقو تپوس اوكړو ته څوك ئې؟ هغه جواب وركړو زه د اهل نجد شيخ يم. ما اوريدلى دى چه تاسو خلق مجلس كښې شوري كوئې نوزه هم راغلم دې د پاره چه تاسو زما د مشورې نه محروم پاتې نه شئې. خلقو ونيل چه راځه خامخا راځه. هغه ونيل چه تاسو خلق د دې سړى باره كښې ښه فكر او سوچ اوكړئې ګنى نو ډير ممكن دى چه هغه په تاسوباندې غالب شي. نو يو رائې وركړه چه هغه قيدل كول پكار دى او ترديې چه هغه په قيد كښې هلاك شي. لكه څنګه چه زهير او نابالغ شاعران د دې نه اول قيدكړى وو او هغوى هلته تر مرګ پورې پراته وو اودا خو هم يو شاعر دې. په دې باندې هغه شيخ نجدى غصه شو چه زماخو هيڅ كله دا رائې نه ده. په الله تعالى قسم د هغه رب به هغه د هغه ځائ نه راوباسى اوخپلو ملګرو ته به اورسى او بيا به هغه حمله اوكړي او هرڅه به درنه واخلي اوستاسودښارونونه به تاسو بهر اوباسى.خلقو وئيل شيخ ربښتيااووئيل څه بل څه تجويز اوكړئې. بل اووئيل چه دې د خپل ملك نه اوباسئې او په آرام شئې. كله چه هغه دلته نه وى نوستاسو به د هغه نه څه انديښنه نه وى. دهغه تعلق به ستاسو نه علاوه بل چا سره وى نوستاسو پرې څه. دې اوريدو سره شيخ نجدى اووئيل په الله تعالى باندې قسم دا رائې هم صحيح نه ده. آيا تاسو ته د هغه د خوږې ژبې خبرنه دې او په خپلو خبروباندې د هر چا زړه ګټلې شى. كه چرې تاسو داسې اوكړه نو هغه به ټول عرب رايوځائ كړي. د هغه ټول حمايتيان به په يوځائ په تاسوحمله اوكړي اوتاسو به د خپل وطن نه اوباسى ستاسو شريف خلق به قتل كړې شى خلقو وئيل شيخ ربښتيا وائى څه بله رائې پيش كړئې. ابوجهل وئيل زه يوه مشوره دركوم. كه تاسو سوچ اوكړئى نو د دې نه ښه رائې نه شى كيدې. د هرې قبيلې نه يو يو ځوان راغونډكړئې چه بهادر او شريف وى هريو سره دې توره وى ټول دې يوځائ شى او په هغه دې په يوځل يو وار اوكړى كله چه هغه قتل كړې شى نود هغه وينه به په قبيلو باندې تقسيم شى. دا خو

Scanned with Ca

ممکن نه دی چه د بنی هاشم یوه قبیله به د ټولو قبیلوسره جنګ اوکړی او مجبورا به بنی هاشم د هغه دقتل دیت قبول کړی، دیت به ورکړو او مونږ ته به آرام ملاوشی. شیخ نجدی ونیل والله دا رائې صحیح ده، دې نه بله ښه رائې نشته. په دې باندې اتفاق کولو نه پس مجلس ختم شو. اوس جبرائیل ﷺ راغلو او حضور ﷺ نې خبرکړو چه نن شپه په بستره باندې مه سمله اود کافرانو د سازش خبر نې ورکړو. نبی کریم ﷺ په هغه شپه په بستره باندې اوده نه شو او هم هغه وخت نې د هجرت حکم ورکړو. مدینې ته په راتلوباندې الله تعالی په هغوی ﷺ باندې سورة انفال نازل کړود خپلونعمتونوذکرنې اوفرمائیلو او فرمائې ﴿وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ﴾ هغوی چال چلوی نو الله تعالی هم چال چلوی الله تعالی ډیر ښه مدبردې. ددوی قول دې ﴿نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ۝ حَتَّىٰ يَهْلِكَ﴾ هم دې طرف ته اشاره کولوسره ارشاد فرمائې ﴿أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ﴾

ترجمه.- آیادا خلق داسې وائې چه داشاعر دې مونږ دهغه باره کښې د ناڅاپی مرګ انتظارکوو اود هغه ورځ نوم "یوم الزحمة" شو. ځکه چه په هغه ورځ د حضور ﷺ د قتل سازش جوړ شوې وو د هغوی د دې ارادو ذکر په آیت ﴿وَإِن كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا ۖ وَإِذًا لَّا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ کښې دې. نبی کریم ﷺ د الله تعالی دحکم په انتظار وواوچه کله قریشود قتل اراده اوکړه نوحضرت علی رضی الله عنه نې راوغوښتو اوحکم نې ورکړو چه زماپه بستره باندې سمله. حضرت علی رضی الله عنه شین څادر واغوستو او سملاستو. رسول الله ﷺ بهرراووتلو. خلق په دروازه کښې ښکاریدل. حضور ﷺ یوموټې خاوره دهغوی طرف ته اوشیندله دهغوی سترګې دحضور ﷺ نه واوریدې. حضور ﷺ ﴿يس ۝ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ۝ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ۝ تَنزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۝ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ۝ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ۝ وَجَعَلْنَا مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾ لوستلوسره اووتلو.[1]

د کورنه د وتلو په وخت د کافرانو په سرونو خاورې شنل: د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه فاطمه رضی الله عنها په ژړا کښې رسول الله ﷺ له راغله، حضور ﷺ اوفرمائیل ولې ژاړې، حضرت فاطمه رضی الله عنها ونیل ولې به نه ژاړم چه دې د قریشوخلقو دلات او عزی قسمونه خوړلی او وعدې نې کړې دی چه ستاسو په لیدو باندې به په تاسو حمله کوی او تاسو به قتل کوی او په هغوی کښې به هر یو کس ستاسو په قتل کښې حصه اخلی. حضور ﷺ اوفرمائیل لوړې د اودس د پاره اوبه راوړه. حضور ﷺ اودس اوکړو اود کعبې طرف ته روان شو. قریشو ونیل دا هم هغه دې خو دې سره د هغوی سرونه ټیټ شو او سټونه نې کاږه شو هغوی خپلې سترګې اوچتې نه کړې شوې. حضور ﷺ یو موټې خاوره اوچته کړه اود هغوی طرف ته نې اوغورزوله اوونې فرمائیل چه شکلونه دې خراب شی چاسره چه داکانړی اولګیده په یوم بدر کښې هغه کافر خامخا قتل شو.[2] مطلب داچه نبی کریم ﷺ هجرت اوکړو او غارته اورسیدو اوحضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه نې خان سره بوتلو.

درسول کریم ﷺ د وتلو په وخت حضرت علی رضی الله عنه په خپل ځائې پاتې کول: مشرکانود حضور ﷺ د کور څوکیداری کوله، حضرت علی رضی الله عنه نې حضرت محمد ﷺ ګنړلو سحر سره نیزدې نې حمله اوکړه خو په کور کښې حضرت علی رضی الله عنه اولیدو نو ټوله منصوبه نې بې کاره شوه. تپوس نې اوکړو محمد ﷺ چرته دې؟ علی رضی الله عنه ونیل ماته پته نشته. د قدمونو مبارکو په لار روان شو. غرته نیزدې اورسیدل نو په شک کښې شو. په غار وراوختل دغار مخې ته تیرشو د غار په خُله کښې جولاګې جاله جوړه کړې وه. ونیل که په غارکښې څوک دننه تلې وو نود دې په خُله کښې به دا دومره لویه جاله څنګه قائم پاتې کیده.

[1] دلائل النبوه:۲/۴۶۹.
[2] احمد:۱/۳۰۳ وسنده حسن، حاکم: ۱/۱۶۳، ابن حبان: ۶۵۰۲، دلائل النبوه:۶/۲۴۰.

Scanned with Ca

حضورﷺپه غارکښې درې ورځې وو. (۱) الله تعالی فرمائی هغوی چالونه چلوی نو مونږ هم خپل چال بنایو. ګوره څنګه مو د دې کافرانو نه خلاصې ورکړو.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا

|اوکله چې به| لوستلی کیدل| په هغوئ باندې |آیتونه زمونږه

| اوکله چې په دوئ باندې زمونږ آیتونه اولوستې شي

قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا

وئیل به ئې| په تحقیق سره|واوریدل مونږه|که مونږه اوغواړو|نوخامخا به اووایومونږه | په مثل ددې

نودوئ وائی چې مونږ واوریدل |..............اوکه مونږ اوغواړو نو مونږ به داشان جوړ کړو

إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ

نه دی دا | مګر | قیصې دی | د اولنو خلقو | اوکله چې | اووئیل هغوئ| ائې الله | که چرې وی

داخو نور څه نه دی بلکه تشې د پخوانو خلقو قیصې دی| اوهغه وخت هم یادکړه کله چې دوئ اووئیل ائې الله

هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ

دا | هم دا | حق | دطرفه ستانه |نوراواوروه| په مونږ | کانړی | دآسمان نه

که دا (قرآن) واقعي حق وی | او ستادطرفه راغلې وی | نو په مونږ باندې دبره نه کانړی راووروه

أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ

یا راوله په مونږ باندې| عذاب | دردناك | اونه دې الله |چې عذاب ورکړی دوئ ته

اویا راباندې یو بل دردناك عذاب راوله | اوالله ﷻ داسې نه کوی چې دوئ ته عذاب ورکړی

وَأَنْتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ

اوحال دا چې ته| موجود ئې په دوئ کښې | اونه دې الله |عذابونکې ددوئ |اوحال دا چې دوئ

او ته په دوئ کښې موجود یې| او نه الله ﷻ داسې خلقو ته عذاب ورکوی چې هغوئ

يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

ښښنه غواړی|

ښښنه غواړی |

قوله تعالی:: وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا

دَ نبیﷺوجودمبارك دکافرانودَ پاره دَ حفظ او ایمان باعث وو:- دقریشو د کفر او ظلم خبر ورکولې شي چه قرآن پاك اوریدو سره هغوی څنګه باطلې دعوې کوی. وائی چه مونږ دا کوم قرآن پاك اوریدلې دې که اوغواړو نو مونږ هم داسې وئیلې شو. داصرف د هغوی دعوی ده او وینا بغیرد عمل ده. په دې باندې بار بار په قرآن پاك کښې تحدی اوکړې شو. چیلنج ورکړې شو چه داسې صرف یو سورة جوړکړنې راوړئې خو هغوی جوړ نه کړې شو. داسې وینا کولو سره هغوی خپلو نفسونوته دهوکه ورکوی. او خپل

(۱) احمد:۱/۳٤۸، طبرانی:۱۲۱۵۵.

Scanned with Ca

د دروغو هم خیال ئې هم په دهوکه کښې ساتلې دی. وائی چه دا وینا کونکې نضر بن حارث وو. دا بې دینه د فارس ښار طرف ته تلې وو، د هغه ځائ ایرانی بادشاهانو او رستم اسفندیار تاریخ ئې لوستلې وو او چه کله واپس شو نو د رسول اللهﷺ بعثت شوې وو. حضورﷺ خلقو ته قرآن پاك اورولو او چه کله به هغوی مجلس ختم کړو نو دا کمبخت نصر به کیناستو اود ایرانی بادشاهانو تاریخ به ئې بیانولوسره وئیل اوښائیې چا ښه قصه بیان کړه ما که محمدﷺ؟ او چه کله الله تعالی د بدر په ورځ مسلمانانو ته کامیابی ورکړه اوبعضې دمکې مشرکان قید کړې شو نوحضورﷺ دهغوی هم دستونه پریکولو حکم اوکړواودده هم سټ پریکړې شو.مقدادﷺ بن اسودهغه قید کړې وو.سعید بن جبیرﷺ وائی چه حضورﷺ د بدر په ورځ د دریو قیدیانو د قتل کولو حکم ورکړې وو (۱) عقبه بن ابی معیط (۲) طعیمه بن عدی (۳) نضر بن حارث.

د کفارو غرور او د قران کریم پشان دعوی کول: نضرد مقدادﷺ قیدی وو. حضورﷺ چه کله د هغه د قتل کولو حکم ورکړونومقداد ﷺ عرض اوکړویارسول اللهﷺ! داخو زماقیدی دې ماته ملاویدل پکار دی. نو حضرت ﷺ اوفرمائیل ده د الله تعالی د کتاب بې ادبی کړې ده نو د قتل حکم ئې اوشو. مقدادﷺ د خپل بندی طرف ته د رسول الله ﷺ توجو راؤګرځوله نو نبی کریم ﷺ دا دعا اوکړه یا الله ته د خپل فضل نه مقداد ﷺ ته ډیر څه ورکړه نو مقداد ﷺ اووئیل یا رسول الله ﷺ! د اصرار سره مطالبه کولو زما هم دغه غرض وو چه په تاسوﷺ دعااوکړم. هم ددې نضر باره کښې دا آیت نازل شو ﴿وَاِذَا تُتۡلٰی عَلَیۡہِمۡ اٰیٰتُنَا قَالُوۡا قَدۡ سَمِعۡنَا لَوۡ نَشَآءُ لَقُلۡنَا مِثۡلَ ہٰذَاۤ ۙ اِنۡ ہٰذَاۤ اِلَّاۤ اَسَاطِیۡرُ الۡاَوَّلِیۡنَ﴾.دسعید بن جبیرﷺ نه ابو بشر راوی د طعیمه په ځائ د مطعم بن عدی نوم اخستې دې اودا خبره غلطه ده ځکه چه مطعم بن عدی خو د بدر په ورځ ژوندې نه وو. په دې وجه رسول اللهﷺ فرمائیلی وو چه که نن مطعم بن عدی ژوندې وو او د دې مقتولینونه یی د چا باره کښې سوال کړې وو نو ما به هغه ته دغه قیدی ورکړې وو([1]) حضورﷺ دا ځکه اوفرمائیل چه هغه په هغه وخت کښې حضورﷺ بچ کړې ووکله چه د طائف ظالمان په حضورﷺ پسې شوی وو او مکې ته واپس شوې وو.

"اَسَاطِیۡرُ" د اسطوره جمع ده یعنی هغه کتابونه او اقتباسات کوم چه ئې زده کړې او خلقو ته ئې اوروی اودا صرف قصې وی لکه چه بل ځائ کښې الله تعالی داسې فرمائی ﴿وَقَالُوۡۤا اَسَاطِیۡرُ الۡاَوَّلِیۡنَ اکۡتَتَبَہَا فَہِیَ تُمۡلٰی عَلَیۡہِ بُکۡرَۃً وَّ اَصِیۡلًا ۞ قُلۡ اَنۡزَلَہُ الَّذِیۡ یَعۡلَمُ السِّرَّ فِی السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضِ ؕ اِنَّہٗ کَانَ غَفُوۡرًا رَّحِیۡمًا﴾ کافروائی چه داخود مخکینو خلقو دروغژنې قصې دی کوم چه لیکلې دی او شپه ورځ بیانولې شی. ځوك چه د الله تعالی طرف ته رجوع کوی هغه ده ته معافی کوی اود هغه توبه قبلوی. هغه د زمکې او آسمان رازونه پیژنی اودا قرآن پاك هم د هغه طرف نه دې. کافروائی اې الله تعالی‌اکه دا قرآن حق دې نو د آسمان نه په مونږ باندې کاڼی راوروه یادردناك عذاب راوله. دا دعادهغوی د ډیرجهالت ناپوهئی سرکشئ او دښمنئی په سبب ده هم په دې بې وقوفئی کښې هغوی بدنام دی هغوی له خو په پکار وو چه داسې دعا ئې غوښتله چه الله که دا قرآن ستا د طرف نه وی نو مونږ له د دې د اتباع توفیق راکړې ولې هغوی خو د خپل ځان د پاره عذاب اوغوښتو اود سزا د پاره ئې تیزی کوله. لکه څنګه چه الله تعالی فرمائی چه دا خلق د عذاب د پاره تندی کوی اوکه د عذاب یوه ورځ مقرر نه وه نو عذاب به دوی ډیر زر راګیرکړې وې چه دوی ته به خبرهم نه وو. هغوی وائی ﴿وَقَالُوۡا رَبَّنَا عَجِّلۡ لَّنَا قِطَّنَا قَبۡلَ یَوۡمِ الۡحِسَابِ﴾ او ﴿ سَاَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ۞ لِّلۡکٰفِرِیۡنَ لَیۡسَ لَہٗ دَافِعٌ ۞ مِّنَ اللّٰہِ ذِی الۡمَعَارِجِ﴾ دتیروشوو امتونو جاهلانو هم داسې وئیلې وو. د شعیبﷺ قوم وائی اې شعیبﷺ!

---

[1]) صحیح بخاری کتاب فرض الخمس باب ما من النبی علی الاساری من غیر ان یخمس: ۳۱۳۹، ابوداؤد: ۲۶۸۹، احمد: ۴/۸۰، مسندابی یعلی: ۷۴۱۶، بیهقی: ۹/۶۷.

Scanned with Ca

که چرې ته رښتونې نې نو اسمان په مونږ راوغورزوه په مونږ باندې کانړي ولې نه راوروې. ابو جهل بن هشام هم دا وئیلی چې ﴿ اللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴾ که دا رښتونې قرآن دې نو په مونږ باندې د آسمان نه کانړي ولې نه راوروې. نو دا آیت مبارك نازل شو چې ﴿ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ﴾ یعنی ترکومې چه ته په دوی کښې وې الله تعالی به دوی ته عذاب نه ورکوی یا ترکوم وخته پورې چه هغوی استغفارکوی ([1]) او وئې فرمائیل ﴿ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ ۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ ۚ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴾ یعنی تاسو به مونږ له ځان له ځان له راځئ. لکه څنګه چه په اول ځل مونږ تاسو پیدا کړی وئ. عطاء رحمه الله وائی چه د دې مضمون لس آیاتونه په قرآن پاك کښې دی. بریده رحمه الله وائی چه ما عمرو بن العاص رضي الله عنه جنګ احد کښې په اس د پاسه سور اولیدو چه دا وینا ئې کوله اې الله تعالی! محمد ﷺ چه څه وائی که هغه رښتیا وی نو ما سره د اس په زمکه کښې ورخښ کړې (دا د هغه وخت خبره ده چه کوم وخت عمرو بن العاص رضي الله عنه ایمان نه وو راوړې).

د دې امت د جاهلانو هم داسې وینا وه، الله تعالی خپل آیات بیا سردوباره کوی او په هغوی باندې د خپل رحمت ذکر کوی چه ترکومې هغوی استغفارکوی اوستا موجودګی په دوی کښې ده مونږ به په هغوی باندې د آسمان نه عذاب نه نازلوو. مشرکانو به د بیت الله شریف طواف کولو او وئیل به ئې ﴿لبيك اللهم لبيك لبيك لاشريك لك لبيك﴾ نو حضور ﷺ به فرمائیل چه بس بس هم دغه ځای پورې وایئ وړاندې مه وائې خو کافرانو به ورسره دا هم وئیل ﴿الا شريكا هولك تملكه وماملك﴾ خو ستا یو شریك هم دې ته د هغه هم مالك ئې او د هغه د املاك هم مالك ئې او بیا به ئې ورسره وئیل ﴿غفرانك﴾ نو الله تعالی دا آیت نازل کړو چه ترکومې ته په دوی کښې ئې د عذاب نه به محفوظ وی. ابن عباس رضي الله عنه وائی هغوی ته دوه امانونه حاصل وو یو خو د نبی کریم ﷺ وجود مبارك اودویم پس د شرك نه استغفار. بیا د نبی کریم ﷺ د تللو نه پس د هغوی د معافئ سبب صرف استغفار پاتې شو. قریشو به په خپل مینځ کښې وئیل چه الله تعالی محمد ﷺ دزمونږ په مینځ کښې بزرګ جوړکړې دې. د ورځې به ئې الله تعالی سره ګستاخی کوله اود شپې به ئې پښیمانتیا سره وئیل ﴿غفرانك اللهم﴾ نو الله تعالی ﴿ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ﴾ والا آیت نازل کړو. یعنی چه انبیاء علیهم السلام ترکومې د کلی نه وتلې نه وی په قوم باندې عذاب نه راځی. په هغوی کښې بعضې هغه خلق هم وو چه د اول نه ئې ایمان راوړې وو. هغوی به استغفار کولو او مونځونه به ئې کول دا مسلمانان وو اود نبی کریم ﷺ د هجرت کولونه پس هم په مکه کښې پاتې وو او استغفاربه ئې کولو. دا اهل مکه د عذاب د واقع کیدونه بچ شو ځکه چه دا ښه خلق تراوسه پورې په هغوی کښې وو. رسول الله ﷺ فرمائیلی چه زما نه پس به هم ترقیامته پورې استغفار خلق د عذاب نه بچ کوی. ([2]) رسول الله ﷺ فرمائیلی چه شیطان قسم اوخوړلو اې الله تعالی ستا په عزت مې دې قسم وی ترکوم وخته پورې چه ستا د بندګانو په بدنونوکښې روحونه دی زه به دوی دهوکه کوم. الله تعالی فرمائی چه زما دې په خپل عزت قسم وی ترکومې چه هغوی استغفارکوی زه به هم هغوی بښنم.([3])

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیرسوره الانفال ﴿وإذ قالوا اللهم إن كان هذا هوالحق من عندك فامطر﴾:٤٦٤٨، صحیح مسلم :٢٧٩٦.

[2]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سوره الانفال :٣٠٨٢.

[3]) احمد:٢٩/٣،مسندابی یعلی:١٢٧٦٣، حاکم:٢٦١/٤.

Scanned with Ca

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ

| اونه دي الله | چي عذاب ورکړي دوئ ته

| اوالله ﷻ داسي نه کوي چي دوئ ته عذاب ورکړي

وَاَنْتَ فِيْهِمْ ط وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ

اوحال دا چي ته| موجود ئي په دوئ کښي | اونه دي الله |عذابونکي ددوئ |اوحال دا چي دوئ

او ته په دوئ کښي موجود يئ| او نه الله ﷻ داسي خلقو ته عذاب ورکوي چي هغوئ

يَسْتَغْفِرُوْنَ ﴿۳۳﴾ وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّوْنَ

ببښنه غواړي|اوڅه وجه ده|دوی د پاره|چي نه به ورکوی عذاب دوی ته الله|او حال دا چي دوئ|منع کوی خلق

ببښنه غواړي | خو اوس به پرې الله ﷻ ولې عذاب نه راولي | حال دا دې چي هغوئ نور خلق

عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوْٓا اَوْلِيَآءَهٗ ط

د مسجد حرام نه | اونه دی دوئ | سرپرستان دهغې

دمسجد حرام نه منع کوی | ..... ددې باوجود چي د مسجد حرام مستحق سرپرستان هم نه دی

اِنْ اَوْلِيَآؤُهٗٓ اِلَّا الْمُتَّقُوْنَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۴﴾ وَمَا كَانَ

نه دی سرپرستان د دې| مگر پرهيزگاران | خو ليکن | اکثر د دوئ | نه پوهيږي | اونه دې

ددې سرپرستان خو صرف پرهيزگار خلق کيدې شي| خو زيات خلق په دې نه پوهيږي | ....اود

صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَآءً وَّتَصْدِيَةً ط فَذُوْقُوا

مونځ ددوئ |په خوا دبيت الله کښي | مگر | شپيلي وهل دي|اولاسونه پړقول دی | نو اوڅکئ

بيت الله په خوا کښي ددوئ مونځونه څه وو| خو شپيلي وهل او لاسونه پړقول وو | نو ائي (کافرو)

الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿۳۵﴾

عذاب |په سبب دهغې | چي وئ تاسو | چي انکار به موکولو|

دخپل انکار په سبب دعذاب مزه اوڅکئ|

قوله تعالي:: وَمَاكَانُوْٓا اَوْلِيَآءَهٗ

ذ مسجدالحرام متولی حقيقت کښې متقی خلق دی مشرکان نه دی:- دا خود عذاب لائق ووخود رسول الله ﷺ په برکت د عذاب نه بچ شو. په دې وجه چه کله حضورﷺ مکه پريخوده نو الله تعالی د بدر په ورځ په هغوی باندې عذاب نازل کړو. د هغوی سرداران قتل کړې شو اود هغوی لوئ لوئ خلق بندی کړې شو. الله تعالی هغوی ته د استغفار هدايت فرمائيلې وو خودوی به ورسره شرك او فساد هم يوځائ کولو. قتاده اوسدی رحمهم الله وائی چه دې مقتولينو د قريشو استغفار نه کولو که کولو ئی نو الله تعالی به د بدر په ورځ دوی له د ذلت مرګ نه ورکولو او که چرته پخپله دې کمزوری مسلمانانو په مکه کښې استغفارنه کولو نو د مکې په خلقو به داسې مصيبت راتلو که اخوا کولو ئی نو اخواکولې به ئی نه شو. هم د استغفار په برکت په مکه کښې د عذاب نازليدونه قريش بچ کړل اود مکې د مسلمانانو

Scanned with Ca

په صدقه کښې هغوی د يوې مودې پورې د عذاب نه بچ شو. دحديبيه په ورځ الله تعالى فرمائيلى وو﴿ هُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوْفًا اَنْ يَّبْلُغَ مَحِلَّهٗ ﴾[1] يعنى دې خلقو كفر اوكړو بيت الله ته د راتلونه ئې ته منع كړې د قربانئى څناور ئې د حلالولو ځاى ته رسولو ته پرينښودل. كه په مكه كښې دا مؤمنان سړى او ښځې نه وو كوم چه ته نه پيژنې كه تا هغوى ختم كړې وې نو د هغوى د بې خبرې په وجه به نقصان دررسيدلو. دا د دې د پاره اوشو چه الله تعالى په خپلوبنديګانوكښې څوك اوغواړى په خپل رحمت كښې داخل كړى. كه چرې داخلق دلته پناه اخستونكى نه وو ډير مخكښې به د الله تعالى عذاب په دوى نازل شوې وو. چه نبئ اكرم ﷺ په مكه كښې وو نو الله تعالى فرمائيلې وو چه ستا په موجودګئى كښې به دوى نه په عذاب كوم. خو چه كله حضور ﷺ مدينې طرف ته هجرت اوكړو نو الله تعالى اوفرمائيل چه ستا جانشين اوس هم په مكه كښې دى او استغفار كوى په دې وجه به اوس هم عذاب نه وركوم. او چه كله دا مسلمانان هم د مكې نه اووتل نو فرمائى چه اوس ولې عذاب ورنه كړو. هغوى تاسو مسلمانان د الله تعالىٰ د كعبې د راتلونه منع كړنى او هغوى خود الله تعالى دوستان نه وو. نو الله تعالى د مكې د فتح عذاب په هغوى نازل كړو. او اووئيلې شو چه دا آيت ﴿مَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ﴾ ناسخ دې. عكرمه او حسن بصرى رحمهم الله وائى چه په انفال كښې ﴿مَا كَانَ اللّٰهُ﴾ والا آيت د دې نه پس والا ﴿ مَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ﴾ والا آيت منسوخ كړې دې. نو ﴿ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ﴾ اوفرمائيلې شو نو اهل مكه سره جنګ اوشو نو ولږې او تكليفونو هغوى په عذاب كښې اخته كړل. دا الله تعالى اهل شرك د عذاب نه مستثنى كړې هم دى بيانې دا هم اوفرمائيل چه دوى ولې عذاب نه كړې شى چه دمسجد الحرام نه دوى مسلمانان منع كوى. د الله تعالى دوستان هغوى نه بلكه متقيان خلق دى. خو اكثر خلق دا خبره نه پيژنى. حالانكه هم دغه منع شوى خلق د كعبة الله ډير اهل دى چه په دې كښې مونځ اوكړى طواف اوكړى اودا كافران د مسجد الحرام اهل نه دى. كله فرمائى چه د مشركانو څه حق دې چه د الله تعالى جماتونه آباد كړى سره د دې چه كفر د هغوى په زړونوكښې پوخ دې. د هغوى خو ټول اعمال بې ځايه اود دوزخ خشاك دې. جماتونه خودې هغه خلق آباد كړى چه په الله تعالى اوپه ورځې د قيامت ايمان لرى. مونځونه كوى زكوتونه وركوى اودالله تعالى نه بغير چانه نه وريږى. هدايت موندونكى خلق هم دغه دى. او اوفرمائيلې شو ﴿وَصَدٌّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌۢ بِهٖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۗ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهٖ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ﴾ دالله تعالى دلارې اود مسجد الحرام نه منع كول اود مكې خلق د مكې نه ويستل دا د الله ﷻ په نيز لويه ګناه ده.

دااولياءنه څوک مراد دی؟ رسول الله ﷺ نه تپوس اوشو چه ستااولياء كوم خلق دى نوحضور ﷺ اوفرمائيل متقيان خلق.[2] بيا حضور ﷺ تلاوت اوفرمائيلو﴿ اِنْ اَوْلِيَآؤُهٗۤ اِلَّا الْمُتَّقُوْنَ ﴾ رسول الله ﷺ قريش راجمع كړل او تپوس ئې اوكړو چه آيا څوك غير قريش هم تاسو كښې شته نو خلقو وئيل زمونږ خوريونه زمونږ حليف او غلامان. نو حضور ﷺ اوفرمائيل حليف غلام او خوريونه ټول د يوې قبيلې نه دى دا ټول اولياء دى خو زمااولياء متقيان خلق دى[3] مجاهد رحمه الله وائى چه دې نه مجاهدين مراد دى چه څوك هم وى او چرته هم وى. بيا د دې خبرې ذكر دې چه دا خلق په مسجدالحرام كښې څه كوى. ارشاد دې چه د هغوى عبادت بس هم دومره وو چه كعبې ته په راتلو به ئې هم لكه د ځناورو شپيلى وهل او لاسونه به ئې وهل، بربنډ به ئې طوافونه كول او خلو كښې به ئې ګوتې وركولې او شپيلى به ئې وهل مخونه به ئې ټيټول او لاسونه به ئې وهل بس هم دا به ئې عبادت ګڼړلو. د كس طرف نه به ئې طواف كولو مقصد به ئې داوو چه دمسلمانانو په عبادت كښې خلل واچوى، دغه شان به دې خلقوپه مؤمنانو پسې ټوقې

---

[1] (سورة الفتح)
[2] المعجم الصغير: ۱۱۵/۱ ح۳۰۵.
[3] حاكم: ۳۰۱/۲، مجمع الزوائد: ۲٦/۱۰.

Scanned with Ca

مسخرې کولې. عبدالرحمن بن زید رحمه الله د تصدیه معنی وائی خلق د الله تعالی د لارې نه منع کول.
فرمائی چه اوس د خپل کفر مزه اوڅکئی یعنی داعذاب چه د بدر په ورځ قتل کړې شوئی او قید کړې
شوئې. مجاهد رحمه الله وائی چه په اهل اقرار باندې عذاب د تورې په ذریعه راځی اوپه اهل تکذیب باندې
د چغې او زلزلې په توګه راځی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا | يُنفِقُونَ | أَمْوَالَهُمْ | لِيَصُدُّوا

بیشکه هغه کسان چې انکار نې اوکړو دحق نه | الګوی هغوئ | مالونه خپل | دپاره ددې چې منع کړی خلق

بیشکه هغه څوک چې د حق نه ئې انکار کړې دې | اوهغوئ خپل مالونه په دې کښې لګوی | چې

عَن سَبِيلِ اللَّهِ | فَسَيُنفِقُونَهَا | ثُمَّ | تَكُونُ | عَلَيْهِمْ

دلارې د الله نه | پس ورپسې اوبه لګوی نورمالونه هم | بیابه | وی | په هغوئ باندې

خلق دالله ﷻ د لارې نه منع کړی | نو لابه نور مالونه هم لګوی | اوبیا به ئې دا خرچونه

حَسْرَةً | ثُمَّ | يُغْلَبُونَ | وَالَّذِينَ | كَفَرُوا | إِلَىٰ جَهَنَّمَ

ذریعه دافسوس | بیابه | غلبه حاصله کړې شی په دوئ | اوهغه کسان | چې کافران دی | دوزخ ته به

دافسوس سبب اوګرځی | اوبیا (آخر) به بیلات اوکړی | اوبیشکه هغه کسان چې کفرئې اختیارکړې دې

يُحْشَرُونَ | لِيَمِيزَ اللَّهُ | الْخَبِيثَ | مِنَ الطَّيِّبِ | وَيَجْعَلَ

جمع کړې شی | دپاره ددې چې جدا کړی الله | ناپاک | د پاکو نه | اوکیږدی

تول به دوزخ ته راغونډ کړې شی | د دې دپاره چې الله ﷻ پلیت (کافران) دپاکو (مومنانو) نه جدا کړی

الْخَبِيثَ | بَعْضَهُ | عَلَىٰ بَعْضٍ | فَيَرْكُمَهُ | جَمِيعًا | فَيَجْعَلَهُ

ناپاک | خینې دهغې | په خینو باندې | بیا جمع کړی هغه | تول | اواوغورزوی هغه

اوبیا تول پلیت (کافران) رایوځای کړی | ....او دوزخ ته ئې اوغورزوی

فِي جَهَنَّمَ | أُولَٰئِكَ | هُمُ | الْخَاسِرُونَ

په دوزخ کښې | دغه کسان چې دی | هم هغوئ | تاوانیان دی |

..........نوهم دغه خلق دی چې په تاوان کښې پراته دی |

قوله تعالی:: لِيَصُدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ

دماتې خوړونکوکافرانو ناکامه تدبیرونه:- په قریشو چه کله په جنګ بدرکښې مصیبت راغلو اودا خلق
مکې ته واپس شو اوابوسفیان هم قافلې سره واپس شو نو عبدالله بن ابی ربیعه او عکرمه بن ابی جهل
او صفوان بن امیه اود قریشو نور ډیر کسان د چا پلاران رونړه او ځامن چه په جنګ کښې په کار راغلې
وو ابوسفیان اود هغوی سره دچا مال چه په دې قافله کښې وو ته اوونیل چه اې معشر قریش محمد ﷺ
تاسو لاندې کړې نې، ستاسو شرفاء نې قتل کړل، هغوی سره د بیا جنګ کولو د پاره د قافلې دا مال
تاسو ورکړئی دې د پاره چه مونږ د هغه نه خپله بدله واخلو. نو هغوی تول مال ورکړو هم د دې باره
کښې الله تعالی فرمائی چه ﴿ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ﴾ یعنی کافران خپل مال خرچ کوی دې د پاره چه دالله

Scanned with Ca

تعالی لار بندکړي اوهغوی به روپۍ خرچ کوی او همدغه مال به ئې ضائع شي نو بیا به ارمان هم کوی مونږ به هغوی دوباره مغلوب کړو. او هغوی به د دووزخ طرف ته اوشړلي شي. ضحاك ﷺ وائي چه دا آیت د ابوسفیان او دمال د خرچ باره کښې نه دې نازل شوې بلکه دا آیت د اهل بدر باره کښې نازل شوې. په هرتقدیر دا آیت عام دې که په هره باره کښې نازل شوې وی او تول نزول خاص وی. الله تعالی خبرورکړې دې چه د حق لارې د تابعدارئی منع کولو د پاره کافران ښه روپۍ پیسې خرچ کوی خود دوی دا مالونه به ضائع کیږی هغوی ته به حسرت او پښیمانتیا وی. هغوی د الله تعالی نور مړ کول غواړی او الله تعالی خپل نور کامل کول غواړی که پخپله په کافرانو باندې دا سخت ولې نه وی. الله تعالی د خپل دین ناصر او خپله کلمه غالب کونکې دې. د هغوی د پاره به په دنیاکښې رسوائی وی او په آخرت کښې د دوزخ عذاب وی. څوك چه ژوندی پاتې شو هغوی په خپلو سترګواولیدل او په خپلو غوږونو باندې واوریدل چه آخر هغوی څنګه رسوائۍ سره مخ شو. او چه څوك مړه شول یا قتل شول نو هغوی د همیشه رسوائۍ او خراب عذاب سره مخ شو.د الله تعالی ارشاد دې ﴿ لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ﴾. حضرت ابن عباس ﷛ وائی چه د نیك بختو امتیاز د بدبختونه دې چه مؤمن د کافر نه جدا شو اودا هم احتمال دې چه د امتیاز نه مراد هم د آخرت امتیاز وی. لکه چه فرمائی مونږ به مشرکانوته اووایو چه تاسو او ستاسو شریکان په خپل ځاې اودریږئی چه مونږ د هغوی په مینځ کښې فرق اوکړو. او فرمائی چه کله قیامت شی نو هغوی به جدا جدا شی او وئی فرمائیل چه اې مشرکانو اوګناهګارانو! نن د مؤمنانو نه ځان له اوجداشئی اود دې مطلب هم احتمال دې چه د دې نه هم په دنیاکښې امتیاز مقصود وی چه د مؤمنانو اعمال جدا اود کافرانو اعمال جدا. اود ﴿ لِيَمِيزَ ﴾ لام سببیه کیدې شی یعنی د ګناهونو په سبب مال خرچ کولو په سبب الله تعالی به خبیث د طیب نه جداکړی. یعنی د دې فرق کولو د پاره کافرانو سره جنګ د پاره څوك تابعداری کوی او څوك مخ اړولو سره د ګناه سبب جوړیږی. لکه چه فرمائی د دواړو لښکرو د جنګ په وخت کښې څه چه تاسو ته اورسیدل هغه د الله تعالی په حکم سره وو چه په مؤمنانواو کافرانوکښې فرق اوشی. هغوی ته وئیلی کیږی چه راشئی د الله تعالی په لارکښې جهاد اوکړئی جارحانه یا مدافعانه خو وائی که د جنګ د اصولونه مونږ خبر وو نو خامخا به جنګیدلو. او فرمائی چه الله تعالی آخر مؤمنان ولې په خپل موجوده حال باندې پریږدی هغه خو امتحان کولو سره ازمیښت کول غواړی چه ښه څوك دې او خراب څوك. او د غیب په کارونو باندې هغه تاسو ولې خبر کړی او فرمائی چه آیا تاسو ګمان کوئی چه جنت ته به لاړشئی. سره د دې چه د مجاهدینو د صبر لا اوسه پورې الله تعالی امتحان نه دې اخستې. د دې مثال په سورة برائة کښې هم دې. نومعنی دا شو چه مونږ به د کافرانو نه زیات تاسو ازمیښت کوو هغوی به تاسو سره جنګ کوی ستاسو خلاف به مالونه خرچ کوی اودا صرف د دې فرق د پاره چه خبیث څوك دې او طیب څوك دې.﴿رکم﴾ وائی یو پسې بل ځیز راجمع کولوته لکه چه د اوریځې باره کښې اوفرمائیل چه ﴿ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا﴾ یعنی قط په قط اوریځې. ﴿فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ بیا به دوزخ کښې واچولې شی او ډیر نقصان کښې به وی.

قُلْ لِّلَّذِينَ

اووایه | هغه کسانوته

| ....ته کافرو ته اووایه

كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ

چې کافران دی|که منع شو هغوی|نومعاف به کړې شی | هغوی ته | هغه څه|چې مخکښې شوی دی

که دوی اوس هم منع شی | .... نوتیر شوی ګناهونه به ورته اوبښلې شی

Scanned with Ca

وَاِنْ يَّعُوْدُوْا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلِيْنَ۝ وَقَاتِلُوْهُمْ

اوكه | بيا اوګرځي هغوئ | نوتيره شوي ده | طريقه | داولنو خلقو | او اوجنګيږئ دهغوئ سره

اوكه بيابيا (نافرماني) كوي | نو پخوانو قومونو سره چې څه شوي دي هغه ښكاره دي | اودوئ سره

حَتّٰى لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ وَّيَكُوْنَ الدِّيْنُ كُلُّهٗ لِلّٰهِ ۚ فَاِنِ

تر هغې پورې | چې پاتې نۀ شي | فتنه | اوشي | دين | ټول | الله دپاره | نوكه

ترهغې جنګ كوئ چې فتنه (شرك) پاتې نۀ شي | اوټول دين صرف د يو الله ﷻ شي

انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ۝ وَاِنْ

منع شو هغوئ | نو بيشكه الله | په هغه كارونو | چې كوي ئې هغوئ | ليدونكې دې | اوكه

نوكه دوئ (دفتنې يعني شرك نه) منع شي | نو الله ﷻ ددوئ كارونهويني ګوري | ....اوكه

تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰىكُمْ ؕ نِعْمَ الْمَوْلٰى

مخ وارووهغوئ | نوپوهه شئ | چې بيشكه الله | سرپرست ستاسودې | ښۀ مولى دې

دوئ مخ اوګرځوي | نو پوهه شئ چې الله ﷻ ستاسو ملګرې دې | الله ﷻ ډيرښۀ ملګرې دې

وَنِعْمَ النَّصِيْرُ۝

اوښۀ مددګاردې

اوډير ښۀ مددګار دې

قوله تعالى: لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ

دَ فتنې معنٰى اومفهوم اودَ فتنې دَ ختمولو پورې جهاد جارى ساتل:- رسول الله ته خطاب كيږى چه دې كافرانوته اووايه كه تاسو دكفر اودښمنئى نه منع شوئې اوپه اسلام كښې داخل شوئې د مغفرت طلبګار شوئې نو چه د كفر په زمانه كښې مو كومه ګناه كړې وه الله تعالى به ئې معاف كړى. لكه څنګه چه نبى كريم ﷺ فرمائيلى دى چه څوك اسلام ته راغلو او نيك پاتې شو نود هغه به د جاهليت د ګناهونو سره هم مواخذه نه كيږى او چه د چا د اسلام نه پس ګناهونه برابر پاتې شو نود هغه نه به د هرو دواړو زمانود ګناهونو باره كښې نپوس كولې شى[1] حضور ﷺ اوفرمائيل چه اسلام د وړاندينوګناهونود پاره توبه ده[2] او توبه خو د خپل وړاندينى ګناهونه هم ختموى خو اې نبى ﷺ! كه دوى په خپلو مخكينو چالونو باندې قائم وو او دښمنى ئې پرينخوده نو آيا دوى ته پته نشته چه د مخكينو خلقو څه حشر شوې وو. د دښمنئى او تكذيب مخكينو امتونوڅه نتيجه كتلې وه. يادساتئى عذاب او عقوبت د دې علاج دې. د وړاندينو طريقو نه مجاهد او سدى رحمه الله د بدر ورځ مراد اخلى. اوفرمائى چه دوى سره ښه جنګ اوكړئى چه فتنه ډوبه شى او شرك ختم شى اوټول دين هم د الله تعالى شى.

يوسړې ابن عمر ﷺ له راغلو اوونى ونيل اې ابوعبدالرحمن الله تعالى فرمائيلى دى كه د مؤمنانو دوه

[1]) صحيح بخارى كتاب استنابه المرتدين باب اثم من اشرك بالله وعقوبه فى الدنيا والاخره..:۶۹۲۱، صحيح مسلم:۱۲۰، ابن ماجه:۴۲۴۲، احمد:۴۰۹/۱، ابن حبان:۳۹۶.

[2]) احمد:۲۰۴/٤،وهوصحيح بحديث مسلم. دَ دې اصل صحيح مسلم كتاب الايمان باب كون الاسلام يهدم ماقبله..:۱۲۱ كښې موجوددې.

Scanned with Ca

ډلې په خپل مینځ کښې جنګ اوکړي نو دوئ مینځ کښې صلح اوکړي بیا که یوه باغی وی د هغې سره اوجنګیږی تاسو په جنګ کښې ولې نه شریکیږئې اود داسې دوو ډلو په قرآن کښې ذکر شته؟ ابن عمرﷺ اوفرمائیل چه اې ورارہ په جنګ د نه شریکیدو پیغور ماته آسان دې په نسبت د هغې خبرې چه زه یو مسلمان عمداً قتل کړم. الله تعالی فرمائی چه تاسو هغوی سره جنګ اوکړئې ترهغه وخته پورې چه فتنه باقی پاتې نه شی. ابن عمرﷺ فرمائی چه د رسول اللهﷺ په زمانه کښې زمونږ هم دغه کیفیت وو. په اسلام کښې ډیر کم خلق وو. د سړی د دین باره کښې به ازمیښت کیدلو خلق به یا خو قتل کولې شو او یا به قید او بند په مصیبت کښې اخته کولې شی. خو چه کله اسلام ترقی اوکړه نو دا فتنه باقی پاتې نه شوه. مطلب دا چه اعتراض کونکی سړی د ابن عمرﷺ نه د خپل ځان موافق خبره هډو اونه کتله نو د خبرې مخ ئې بدل کړو او وئې وئیل چه د حضرت علیﷺ او حضرت عثمانﷺ باره کښې ستا څه خیال دې. ابن عمرﷺ اوفرمائیل چه د حضرت عثمانﷺ د پاره خو الله تعالی پخپله فرمائیلی دی چه اومې بښلو او ته د حضرت عثمانﷺ مغفرت ناخوښه کوې. او حضرت علیﷺ خو د رسول اللهﷺ د تره ځوئ دې او ځوم ئې دې او هغه اوګوره هلته د نبی کریمﷺ لور اود حضرت علیﷺ بی بی اوسیږی.(١)

سعیدبن جبیرﷺ وائی چه ابن عمرﷺ مونږ له راغلو او وئې وئیل د جنګ او فتنې باره کښې ستاسو څه رائې ده او فتنه څه ته وائی نبی کریمﷺ به کافرانو سره جنګ کولو او هغه وخت به فتنه کورته راغلې وه اوستاسو جنګ خود ملك او حکومت د پاره وی. (٢) د حضرت ابن عمرﷺ نه روایت دې چه د ابن زبیرﷺ د فتنې متعلق دوه سړی هغه له راغله او وئې وئیل تاته پته ده چه د خلقو عمل څه وو. ته د حضرت عمرﷺ ځوئ اود رسول اللهﷺ صحابی یئې .د دې فتنې نه ته کومې خبرې منع کړې نو وئې وئیل الله تعالی په مسلمان باندې د مسلمان وژل حرام کړی دی. نو خلقو وئیل چه آیا الله تعالی نبی کریمﷺ ته نه وو فرمائیلی چه د فتنې ډوبولود پاره قتال کوه دې د پاره چه دین صرف د الله تعالی د پاره شی(٣) نو وئې وئیل چه مونږ خو د فتنې د ختمولو د پاره ډیر جنګونه کړی دی تر دې چه فتنه پاتې نه شوه. او تاسو د مسلمانانو په دوو ډلوکښې د دې د پاره جنګ کول غواړئې چه فتنه نوره هم زیاته شی او دین د الله تعالی په ځائ د غیرالله شی. اسامه بن زیدﷺ وائی زه خو به داسې سړې چرې هم قتل نه کړم چا چه ﴿لااله الاالله﴾ وئیلې وی نوسعد بن مالكﷺ هم داسې اووئیل.نو هغه سړی د ﴿قَاتِلُوهُمْ﴾ والا آیت اولوستلو. نو دې دواړو اووئیل چه د فتنې د ختمولو د پاره داسې جنګونه مونږ کړی دی او فتنه ختمه شوې ده. او دین خالص د الله تعالی د پاره شوې دې. ابن عباسﷺ د فتنې ډوبولو نه د شرك ډوبیدل مراد اخلی.﴿ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ ﴾ نه مراد خالص توحید دې په کوم کښې چه د شرك یوځائ کول نه وی. او الله تعالی سره په اقتدار کښې څوك شریك نه وی جوړکړې شوې. زید بن اسلم وائی چه مطلب دا دې د دین اسلام په موجودګئی کښې کفر باقی پاتې نه شی. د دې تصدیق د دې حدیث نه کیږی چه حضور فرمائیلی چه زه د کافرانو سره په جنګ کولو باندې مامور شوې یم تردې چه د ﴿لا اله الا الله﴾ قائل شی. که هغوی قائل شو نود هغوی ځان او مال محفوظ شو او د څه وجې نه په قصاص وغیره کښې قتل کولې شی اود دې حساب الله تعالی سره دې. (٤) د حضورﷺ نه د داسې سړی باره کښې سوال اوکړې شو چا چه د بهادرئی په خودلو کښې جنګ کړې وی یا د قوم خاندان په حمایت او ځان خودلوپه خاطر نو په دې کښې کوم یو جنګ د الله تعالی په لارکښې دې؟ نو حضورﷺ اوفرمائیل چه

---

١) صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره الانفال باب ﴿وقاتلوهم حتى تکون فتنة ویکون الدین کله لله...﴾:٤٦٥٠.

٢) صحیح بخاری حواله سابق:٤٦٥١.

٣) صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره البقره باب ﴿ وقاتلوهم حتى لاتکون فتنة﴾ :٤٥١٣.

٤) صحیح بخاری کتاب الزکاه باب وجوب الزکاه: ١٣٩٩، صحیح مسلم:٢٠.

Scanned with Ca

صرف هغه جنګ چه د اعلاء کلمة الله په خاطر فی سبیل الله په عمل کښې راغلې وی.(١)

د الله تعالی ارشاد دې ﴿فَاِنِ انْتَهَوْا﴾ یعنی که سره د کفر ستاسو د جنګ نه منع شو نو تاسو هم د هغوی نه لاس بند کړئی خکه چه تاسو ته د هغوی د زړه حال څه معلوم دې؟ څه چه د هغوی د زړه حال دې الله تعالی ته معلوم دې او هغوی ته ګوری. لکه چه فرمائی که چرې هغوی توبه اوکړه مونځ ئې کولو زکوة ئې ورکولو نو بیاد هغوی نه تپوس کول مناسب نه دی. بل ځائ کښې ارشاد دې چه ﴿ فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدِّيْنِ ﴾ هغوی ستاسو دینی رونړه دی. اوفرمائی چه د فتنې ختمیدوپورې هغوی سره جنګ کوئې چه هم د الله تعالی مذهب رائج شی. الزام خو صرف د حد نه زیاتې کونکو باندې دې. وائی چه اسامه ؓ په یو سړی باندې توره اوچته کړه هغه اوونیل ﴿لااله الاالله﴾ خو اسامه ؓ په توره اووهلو او قتل ئې کړو. نبی کریم ﷺ ته خبر اورسیدلو نو وئې فرمائیل چه ﴿لااله الاالله﴾ نه پس هم تا هغه قتل کړو اوس به ته د قیامت په ورځ ﴿لااله الاالله﴾ سره څه کوې؟ نو اسامه ؓ عرض اوکړو یارسول الله ﷺ! هغه خو صرف د خپل ځان بچ کولو د پاره داسې اوکړه. نو وئې فرمائیل چه آیا تا د هغه زړه څیرلې وو اودې کتل؟ بیا به حضور ﷺ بار بار هم دا فرمائیل چه د قیامت په ورځ به څه کوې؟ اسامه ؓ وئیل چه ما دا خواهش کولو چه افسوس زه تر نن ورځې پورې مسلمان شوې نه ووم چه د اسلام په ګمان کښې مې هغه نه قتل کولو.(٢)

د عبدالملک بن مروان خط اود عروه ؓ جواب:: اوکه چرې هغوی شاکړه اوتختیدل نو الله تعالی ته معلومه ده چه الله تعالی ستاسو مولی دې. هغه ډیر ښه مولی دې اوکه د هغوئ عادت ستاسو خلاف او ستاسو په محاربت باندې قائم پاتې شو نو الله تعالی ستاسو مولی او ستاسو ناصر دې. عبدالملک بن مروان حضرت عروه ؓ ته اولیکل او یو څو خبرې ترې معلومې کړې. نو عروه ؓ داسې جواب وراولیګه سلام علیك! زه د الله تعالی واحد حمد کوم او بیا زه تاته لیکم چه تازما نه د نبی کریم ﷺ د مکې نه مدینې ته د هجرت واقعاتو تپوس کړې دې تاته ښایم قوت او طاقت د الله تعالی نه بغیر د بل چا په لاس کښې نشته. الله تعالی حضور ﷺ ته نبوت ورکړې وو هغه څنګه ښه نبی او څنګه ښه سید وو الله تعالی دې هغه ته جزائې خیر ورکړی او په جنت کښې دې د هغه مخ مبارك مونږ ته اوښائی هم د هغه په دین او ملت باندې دې مونږ اوساتی اوهم د هغه په دین دې مرګ راکړی او هم هغه سره دې مونږ راپاسوی. کله چه هغوی ﷺ قوم د هدایت او نور طرف ته راوغوښتو نو خلقو د هغوی تبلیغ ته څه داسې اهمیت ورنه کړو. د حضرت ﷺ وحی به ئې اوریده هم او چه کله به هغه د دوی د بتانو ذکر شروع کړو اومالدار قریش د طائف نه مکې ته راغلل نو هغوی کښې اکثرو باندې دا تبلیغ ناساز ولګیدو. د حضور ﷺ د تبلیغ نه ویزاره شو او چه څوك به مسلمانان هم شو نو هغوی به ئې غولول. نو مائل کیدونکی عام خلق هم بې رغبته شو. خو یو څو کسان په خپله مستقله اراده باندې قائم پاتې شو. د اسلام متعلق د هغوی خیالات خراب نه شو. اوس د قریشو سردارانو مشوره اوکړه چه په اسلام راوړونکو باندې سختی اوکړې. دا فتنه یوه زبردسته زلزله وه څوك چه په دې فتنه کښې اونختو بس اونختو او څوك چه الله تعالی محفوظ اوساتل هغه محفوظ پاتې شو. کله چه په مسلمانانو باندې د قریشو ډیر ظلمونه اوکړه نو حضور ﷺ مسلمانانو ته مشوره ورکړه چه د حبشو ملك ته هجرت اوکړئی. د حبشو بادشاه یو نیك سړې وو د هغه نوم نجاشی وو. هغه ظالم بادشاه نه وو هر طرف ته د هغه تعریف وو. د حبشو ملك د قریشو د تجارت مرکز وو اود قریشو د سوادګرانو هلته کورونه وو. چرته به چه

---

١) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب من قاتل لتکون کلمه الله هی العلیاء: ٢٨١٠، صحیح مسلم: ١٩٠٤.

٢) صحیح بخاری کتاب المغازی باب بعث النبی ﷺ اسامه بن زید: ٤٢٦٩، صحیح مسلم: ٩٦، ابوداؤد: ٢٦٤٣، احمد: ٥/٢٠٠، ابن حبان: ٤٧٥١.

Scanned with Ca

هغوی تجارت کولو او ډير رزق به ئی پيدا کولو. امن به ئی حاصلولو او تجارت ئی ښه په ترقئی وو. حضورﷺ حکم اوکړو نو عام مسلمانان په چا چه قريشو ډير ظلم کولو د حبشې طرف ته لاړل. ځکه چه هغوی‌ته د خپل ځان ويره وه او هغوی د هميشه د پاره هلته نه وو تلی صرف يو څو کاله اوسيدلی وو. هلته هم مسلمانانو اسلام خور کړو اودهغه ځائ شرفاؤ هم اسلام راوړلو. کله چه د قريشو کافرانو دا اوکتل چه په مسلمانانو باندې ظلم کولو سره هغوی حبشې ته ځی اود هغه ځائ خلق او سرداران خپل جوړوی نو هغوی دې وخت کښې دا مصلحت اختيارکړو چه نرمی اختيار کړئی. نو هغوی نبی کريمﷺ او د هغه ملګرو سره د نرمئی سلوك شروع کړو. نو ړومبې ازميښت د مسلمانانو وو چه مسلمانان ئی حبشې طرف ته اوليګل نو چه کله نرمی پيدا شوه او فتنه چه د هغې زلزلې مسلمانان په وطن پريخودو اوحبشې ته په تلو مجبوره کړې وو د هغې زور ښکته کيدودی خبرمهاجرين حبش بيا تيار کړه چه هغوی واپس مکې ته راشی. نو هغه لږ ډير تلی هم وو واپس راغلل. په دې وخت کښې د مدينې انصار مسلمانان شو او په مدينه کښې هم اسلام په خوريدو شو. د دې مدينې د خلقو مکې ته تګ راتګ شروع شو دې سره د مکې والا نور هم وران شو مشوره ئی اوکړه چه اوس خو په دوی باندې نوره هم سختئی کول پکار دی. نو په عامه توګه ئی په مسلمانانو ظلمونه شروع کړل. مسلمانان په ډيرو مصيبتونوکښې اخته شو. دا د مسلمانانود پاره بله فتنه او ازميښت وو. يوه فتنه خودا چه د حبشې طرف ته مسلمانانو له تيختنه وه او دويمه فتنه د هغه ځائ د مسلمانانو واپس راتللو نه پس کله چه د مکې والا اوکتل چه دمدينې نه خلق راځی اومسلمانان کيږی. يوځل د مدينې نه اويا کسان راغلل چه معتبر او سرداران وواودا ټول مسلمانان شو حج ئی اوکړو اومقام عقبه کښې دحضورﷺ په لاس بيعت اوکړو او وعده ئی اوکړه چه مونږ ستاشو او ته زمونږ شوې. که ستاسو اصحاب رضوان الله اجمعين زمونږ ښار ته راغلل يا تاسو تشريف راوړلو نو مونږ به ستاسوﷺ اوستاسو د اصحابوکرامو رضوان الله اجمعين داسې حمايت کوو څنګه چه د خپل ځان او خپلو خلقو کوو. قريشو چه دا معاهده واوريده نو نورې سختئی ئی شروع کړې. اوس نبی کريمﷺ صحابه کرامو ته حکم اوکړو چه مدينې طرف ته هجرت اوکړئی دا دويمه فتنه وه کومې چه نبی کريم ﷺ او صحابه کرام د مکې نه اوويستل. هم دا څيز الله تعالی په قرآن کښې ظاهر اوفرمائيلو چه دې کافرانو سره جنګ اوکړئی تردې چه دا فتنې ختمې شی او دين خالص د الله تعالی روان شی. دعروه بن زبيرؓ نه روايت دې چه دا خط عروهؓ عبدالملك بن مروان ته ليکلې وو. والله اعلم.

(الحمدلله)

دنهمې سپارې

تفسير ختم شو.

Scanned with Ca

وَاعْلَمُوْٓا　اَنَّمَا　غَنِمْتُمْ　مِّنْ شَيْءٍ　فَاَنَّ　لِلّٰهِ

اوپوهه شئ ا چې بیشکه کوم ا مال دغنیمت چې اغستې دې تاسو ا دیوڅیزنه ا نوبیشکه چې ا الله لره ده

(په دې خبره) پوهه شئ که کوم څیز تاسو بطور غنیمت حاصل کړې دې انو د الله ﷻ او د هغه

خُمُسَهٗ　وَلِلرَّسُوْلِ　وَلِذِي الْقُرْبٰى　وَالْيَتٰمٰى　وَالْمَسٰكِيْنِ

پنځمه حصه دهغې ا اود رسول ده ا اورشته دارانو لره ده ا اویتیمانو ا اومسکینانو

د رسول اود رشته دارانو او یتیمانو او د مسکینانو او د مسافرو دپاره د هغې (مال غنیمت)

وَابْنِ السَّبِيْلِ　اِنْ　كُنْتُمْ　اٰمَنْتُمْ　بِاللّٰهِ　وَمَآ

اومسافرو لره ده ا که چرې ا ایئ تاسو ا چې ایمان مو راوړې وی ا په الله باندې ا اوپه هغه څیز

پنځمه حصه ده ا که تاسو ایمان راوړئي وی په الله ﷻ اوپه هغه (کتاب) چې

اَنْزَلْنَا　عَلٰى عَبْدِنَا　يَوْمَ الْفُرْقَانِ　يَوْمَ　الْتَقَى

چې نازل کړې وو مونږ ا په بنده خپل باندې ا په ورځ دفیصلې ا هغه ورځ ا چې مخامخ شوې

مونږ د فیصلې په ورځ باندې په خپل بنده نازل کړې دې (یعنی ورځ د جنګ بدر ا په کومه ورځ چه یوبل سره

الْجَمْعٰنِ ط　وَاللّٰهُ　عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ　قَدِيْرٌ ۝

ادواړه ډلې ا اوالله ا په هرڅیز باندې ا قادردې

دوه ډلې (په میدان جنګ کښې) مخامخ شوې ا او الله ﷻ په هرڅیز قادر دې

قوله تعالی:: فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهٗ

د مال غنیمت تقسیم د هغې حصې اوحقدارکسان:- الله ﷻ دلته دمال غنیمت تقسیم بیانوی چه هغه په خاص توګه د دې امت د پاره حلال کړې شوې دې. د دې نه وړاندې په نوروامتونوباندې دا حرام وو. غنیمت هغه مال دې چه په کافرانودحملې او غلبې کولونه پس حاصلیږی.اوفیء هغه مال دې چه بغیرد جنګ جګړې نه په لاس راشی. مثلا هغوی سره صلح اوکړی او څه مال په همداسې توګه وصول کړی یا هغه مال دکوم چه وارث نه وی،یا دجزیه خراج وغیره مال وی.د امام شافعی اونورو سلفو اوخلفو علماؤ رحمه الله علیهم اجمعین د یوې ډلې هم دغه خیال دې. خو بعضې علماء د فیء اطلاق په غنیمت او د غنیمت په فیء کوی.د دې دپاره د قتاده رحمه الله قول دې چه په دې آیت دسورة حشر دا آیت﴿ مآافاءالله﴾ منسوخ شوې دې. په دې وجه به د غنیمت د مال د پنځوحصونه څلور حصې مجاهدینوته ملاویږی او یوه حصه به هغوی ته ملاویږی د چا ذکر چه په دې آیت کښې شویدې.(یعنی رسول الله ﷺ، قرابت دار، یتیمان، مسکینان اومسافرآن خلق) خودا قول د قبلولو قابل نه دې. ځکه چه دا آیت د جنګ بدرنه پس نازل شوې دې او هغه آیت د "بنونضیر" باره کښې نازل شوې دې. اوعلماء سیرو المغازی(تاریخ دانانو) کښې یوته هم د دې باره کښې اختلاف نشته چه دبنونضیر قصه دجنګ بدرنه پس ده اونه په دې کښې د څه شك شبهې څه ګنجائش شته خوچه کوم خلق په فیء او غنیمت کښې فرق کوی نو هغوی وائی چه هغه آیت خود فیء باره کښې نازل شوې دې اودا د غنیمت باره کښې. اوڅه خلق فیء او غنیمت د امام په رائې باندې موقوف ساتی. چه څنګه د هغه مرضی وی هم داسې دې کوی.دغه شان په دواړو آیاتونو (د حشر آیت او د تخمیس ایت) کښې تطبیق کیږی. والله اعلم.

Scanned with CamScanner

په ایت کښې بیان دې چه خمس یعنی پنځمه حصه د غنیمت د مال نه ویستل پکار دی. که هغه کم وی که زیات که ستن او تارولې نه وی. خالق د مخلوقاتو فرمائی چه څوك خیانت کوی هغه به دا د قیامت په ورځ پیش کوی. او هریوته به د هغه د پوره عمل بدله ملاویږی په چا باندې به ظلم نه شی کولې. فرمائی چه په خمس کښې به ربانی حصه په کعبه کښې داخلولې شی. حضرت ابو العالیه ریاحی ﷺ فرمائی چه د غنیمت مال به رسول الله ﷺ پنځه حصې کولو څلور خو به په مجاهدینوکښې تقسیم کولې شوې اود پنځمې نه به حضور ﷺ موټې ډکولو او هغه به نې د کعبې حصه کښې ورداخلولو بیا چه به کوم بچ شو نو هغه به نې پنځه حصې کولو یوه د رسول الله ﷺ، یوه د قرابت دارو، یوه د یتیمانو، یوه د مسکینانو اویوه د مسافرانو. دا هم وئیلې شوی دی چه دلته د الله ﷻ د حصې نوم صرف د تبرك د پاره دې. دا لکه درسول الله ﷺ د حصې دبیانولو شروع ده.د ابن عباس ﷺ بیان دې چه کله به حضور ﷺ چرته لښکرلیږلواو دغنیمت مال به ملاؤشو نو حضور ﷺ به د دې پنځه حصې کولې او بیا به نې د پنځمې حصې پنځه حصې کولې. بیا نبی کریم ﷺ دغه آیت تلاوت اوفرمائیلو. نودا فرمان چه ﴿فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ﴾ دا صرف د کلام شروع کولودپاره دې چه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ هم یوه حصه ده[1]د دې تائید بیهقی د دې صحیح سند والا حدیث شریف نه هم کیږی. یو صحابی ﷺ د حضور ﷺ نه په وادی القری کښې تپوس اوکړوچه یارسول الله ﷺ! دغنیمت باره کښې تاسوڅه ارشادفرمائې؟ نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه په دې کښې پنځمه حصه د الله ﷻ دپاره ده او څلور حصې د لښکریانود پاره. نو هغه تپوس اوکړو چه په دې کښې د چا د پاره زیاتی حصه نشته؟ حضور ﷺ اوفرمائیل هیڅ کله هم نه، تردې پورې چه ته کله د خپل بدن نه یو غشې راؤباسې نو ددغه غشی هم ته حق دار نه ئې. تر خپل مسلمان رور به[2] حضرت حسن ﷺ د خپل مال د پنځمه حصه وصیت اوکړو او وئې فرمائیل چه آیا زه د ځان د پاره په دې حصه باندې رضامند نه شم کومه چه الله ﷻ د خپل ځان د پاره خوښهٔ کړې ده. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه دغنیمت مال به پنځه حصې برابر کیدلې نوڅلورحصې خوبه هم دغه لښکریانوته ملاویدلې کوم چه به په دې جنګ کښې شریك وو اوبیا به د پنځمې حصې څلور جوړیدلې نو څلورمه به د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ بیا به دا حصه د حضور ﷺ په خپلوانو کښې تقسیم کولې شوه. او رسول کریم ﷺ د خمس نه هیڅ نه وو اخستې. حضرت عبدالله بن بریده ﷺ فرمائی چه د الله ﷻ حصه به د هغه د نبی ﷺ وه اوچه کومه به دحضور ﷺ حصه وه نو هغه به د بیبیانو حصه وه. عطاء بن ابی رباح ﷺ فرمائی د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ چه کومه حصه ده هغه صرف هم د رسول الله ﷺ ده. اختیار دې ورته چه په کوم څیز کښې غواړی لګولې شی.

مال غنیمت کښې خیانت حرام دې:: مقدام بن معدی کرب، حضرت عباده بن صامت، حضرت ابو درداء اوحضرت حارث بن معاویه کندی رضی الله عنهم یوځائې ناست وو.پدې کښې درسول الله ﷺ د احادیثو ذکر اوشو نو ابودرداء ﷺ حضرت عباده بن صامت ﷺ ته اووئیل چه په فلانکې فلانکې غزا کښې رسول الله ﷺ دخمس باره کښې څه ارشاد فرمائیلې وو؟ هغه اووئیل چه حضور ﷺ په یوه غزوه کښې دخمس د یواوښ پسې شاته صحابه کرامو رضی الله عنهم ته مونځ ورکړو نودسلام نه پس اودریدو اویوځو ویښته ئې پخپله چونډئی(ګوتو)کښې نیولوسره اوفرمائیل چه داویښته د هغه اوښ دی کوم چه ستاسو په مال غنیمت کښې دې او زما په کښې هیڅ حصه نشته دې سوادپنځمې حصې نه..زما حصه خو تاسو سره صرف پنځمه ده او هغه هم تاسو ته واپس درکولې شی. نود ستنې او تار

---

[1] الطبری: ۵۴۸/۱۳.

[2] بیهقی: ۳۲۴/۶وسنده صحیح، مسندابی یعلی: ۷۱۷۹، مجمع الزوائد: ۴۸/۱.

Scanned with Ca

پورې دروکې او لونې څیز راوزسوئی خیانت مه کوئې. خیانت کول شرم دې اود خیانت کونکود پاره په دواړه جهانونوکښې اور دې.لرې خلقوسره اونیزدې خلقوسره دالله ﷻ په لارکښې جهاد کوئې.په شرعی کارونوکښې د یوملامت کونکی د ملامتیا هیڅ خیال مه کوئې. په وطن کښې او په سفرکښې د الله ﷻ مقررکړې شوی حدونه جاری کوئې اود الله ﷻ په لاره کښې جهاد کوئې. جهاد د جنت د لویودروازو نه یوه دروازه ده. هم د دې جهاد په وجه الله ﷻ د غم دردنه خلاصې ورکوی (١) داحدیث حسن دې او ډیر اعلی دې. په صحاح سته کښې په دې روایت‌سره مروی نه دې خو هم د مسند په دونم روایت کښې په بل سند سره د خمس اوخیانت ذکر مروی دې(٢) په ابوداؤد او نسائی کښې هم دا حدیث شریف مختصراً مروی دې(٣) د دې حصې نه به رسول اللهﷺ بعضې څیزونه د خپل ذات مبارك د پاره هم خاص فرمانیل لکه وینځه غلام توره او اس وغیره.لکه څنګه چه محمد بن سیرین رحمه الله او عامر شعبی رحمه الله اواکثرو علماؤ فرمائیلی دی. په ترمذی شریف کښې دی چه ذوالفقار نومې توره د بدر د ورځې د نفل نه وه کومه چه حضورﷺ سره وه. هم د دې باره کښې ئې د احد په ورځ په خوب کښې لیدلې وه(٤) حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی حضرت صفیه رضی الله عنها هم داشان غنیمت کښې راغلې وه(٥) اوپه ابوداؤد وغیره کښې دی چه حضرت یزید بن عبداللهﷺ وائی چه مونږ په باړې کښې ناست وو چه یو صاحب تشریف راوړلو اود هغه په لاس کښې د څرمنې یو ټکړه وه مونږ هغه اولوستله نو په هغې باندې لیکلی وو چه دا د رسول الله ﷺ د طرف نه د بنوزبیر بن اقیش طرف ته که ته د الله ﷻ د یووالی اود رسول اللهﷺ د رسالت ګواهی ورکړې، مونځ قائم کړې او زکوة ورکړې اودغنیمت د مال نه خمس ادا کوې اود نبیﷺ حصه او خالص حصه اداکوې نو ته د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ نه په امن کښې یئې. نو مونږ تپوس اوکړو چه تاله دا چا اولیکل؟ هغه وئیل رسول اللهﷺ(٦) نود دې صحیح حدیثونو دلالت او ثبوت په دې خبره دې په دې وجه اکثرو بزرګانو دا د حضورﷺ په خواصوکښې شمیرلې دی. صلوت الله، وسلامه علیه.اوڅه خلق وائی چه په خمس کښې چه امام وخت د مسلمانانود مصلحت مطابق څه غواړې کولې شی. لکه څنګه چه په مال فی کښې هغه ته اختیار دې. زمونږ شیخ علامه امام ابن تیمیه رحمه الله فرمائی چه هم دغه قول د امام مالك رحمه الله دې اود اکثرو سلفو دې اوهم دا د ټولونه زیات صحیح دې.

د نبی کریم ﷺ د وفات نه پس د خمس حصه ساقطه شوې ده

مسلک حنفی:- دامام ابوحنیفه رحمه الله مسلک دا دې چه د نبی کریم ﷺ د وفات نه پس د خمس حصه ساقطه شوه ځکه چه د دوی دا حصه د پیغمبر په حیثیت د دوی دپاره وه او چونکه د دوی نه پس بل پیغمبر نشته نو د خمس حصه ساقطه شوه (تفسیر مظهری ۴/۶۶).

کله چه دا ثابته شوه او معلومه شوه نو دا خیال هم ساتل پکار دی چه خمس کومه د حضورﷺ حصه وه نواوس د رسول اللهﷺ نه پس هغې سره څه اوکړو. نو بعضې وائی چه اوس دا حصه د امام وخت یعنی د مسلمانانو د خلیفه ده. د حضرت ابوبکرﷺ حضرت علیﷺ حضرت قتاده رحمه الله اود یوې ډلې هم دغه قول دې اوپه دې باره کښې یو مرفوع حدیث هم راغلې دې. او څه خلق وائی چه دا به د مسلمانانو په

---

١) احمد:٥/٢١٦،مجمع الزوائد:٥/٣٣٨. (مسندامام احمد)

٢) احمد:٢/١٨٤، ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی فداءالاسیربالمال:٢٦٩٤، وهوحسن، نسائی:٣٧١٨، دلائل النبوة: ٥/١٩٥.

٣) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الامام یستامربشی من الفیئ لنفسه:٢٧٥٥وسنده صحیح.

٤) ترمذی کتاب السیرباب فی النفل تحت حدیث:١٥٦١، وهوصحیح، ابن ماجه: ٢٨٠٨، احمد:١/٢٧١.

٥) ابوداؤد کتاب الخراج باب ماجاء فی سهم الصفی:٢٩٩٤.

٦) ابوداؤد کتاب الخراج باب ماجاء فی سهم الصفی:٢٩٩٤وسنده صحیح، نسائی:٤١٥١.

Scanned with Ca

مصلحت کښې خرچ کیږي. او یو قول دا دی چه دا به هم د باقي په نور قسمونو کښې خرچ کیږي یعنی خپلوان، یتیمان مسکینان او مسافرو ته به ورکولې شي. د عراق والا د یوې ډلې هم دا قول دې او ونیلي شوی دي چه د خمس دا پنځمه حصه به ټوله په ټوله د خپلوانو وي. عبدالله بن محمد بن علي رحمه الله اوعلي بن حسین رضی الله عنه هم دغه قول دې چه زمونږ حق دې. تپوس اوکړې شو چه په آیت کښې د یتیمانومسکینانو هم ذکر دې نو امام علي رضی الله عنه اوفرمائیل دې نه مراد هم زمونږ یتیمان او مسکینان دي.د امام حسن بن محمد بن حنیفه رحمه الله نه ددې آیت ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ﴾ باره کښې سوال اوکړې شو نو فرمائي چه د کلام شروع داسې شوې ده ګنی د دنیا او آخرت هر څه هم د الله ﷻ دی. بیا په دې دواړو حصو کښې د نبی کریم ﷺ نه پس څه اوشو په دې کښې اختلاف دې بعضې وائی دحضور ﷺ حصه به د هغوی ﷺ خلیفه ته ملاویږي. بعضې وائي چه د حضور ﷺ خپلوانوته، بعضې وائي چه دخلیفه خپلوانوته.دهغوی په رائې کښې دا دواړه حصې دی د اسونو او وسلو په کارکښې اولګولې شي.هم دغه شان په صدیقي او فاروقي خلافت کښې هم کیدل.ابراهیم رحمه الله وائي حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه او فاروق اعظم رضی الله عنه به د حضور ﷺ دا حصه دجهاد په کارکښې لګوله. تپوس اوکړې شو چه حضرت علي رضی الله عنه به ددې باره کښې څه کول؟فرمائي چه هغه د دې باره کښې ددې ټولو نه سخت وو.

د غریبانانو بنو هاشمو دپاره په خمس ګښې اوس هم حصه شته

مسلک حنفي: په مال غنیمت کښې د نبی کریم ﷺ درشته دارانو دپاره کوم چه بنو هاشم او بنومطلب دی. په دوی کښې چه کوم غریبیانان وي نو اوس هم د هغوی حصه باقي ده او امام به په خمس کښې هغوی ته ورکوی دا د احنافو مسلک دې البته کوم چه مالداران دی نو د احنافو په نیز په خمس کښې د هغوی حصه نشته (ماخوذ بتغیر ازمعارف القران ۴/۲۴۲).

د اکثرو علماؤ دا قول دې، د ذوی القربی کومه حصه چه د بنوهاشم او بنوعبدالمطلب وه په دې وجه چه د عبدالمطلب اولاد او بنوهاشم اولاد په جاهلیت کښې اود اسلام په شروع کښې موافقت اوکړو او هم دوی سره هغوی په وادئی کښې قید کیدل منظور کړل. ځکه چه رسول الله ﷺ ته تکلیف رسولو باندې دا خلق غصه شوې وو اود حضور ﷺ په حمایت کښې وو. په دوی کښې مسلمانان خود الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ د پاره او کافران د خانداني طرفدارئی د پاره اود رشتویه وجه د حمایت د پاره اود رسول الله ﷺ د تره ابوطالب دتابعدارئی د پاره. او بنو عبدشمس او بنو نوفل داهم لکه د رسول الله ﷺ د تره خامن وو خو هغوی د رسول الله ﷺ په موافقت کښې نه وو بلکه د هغوی خلاف وو او هغوی جدا کړې وو. هغوی سره جنګیدل او ونیل به ئې چه قریش او ټول قبائل د هغه خلاف دی. په دې وجه ابوطالب په خپله قصیده لامیه کښې د هغوی ډیر خرابوالې کړې دې ځکه چه دا نیزدې خپلوان وو. وئیلي دی چه دوی ته به ډیر زر د الله ﷻ د طرف نه د دوی د شرارت پوره بدله ملاویږي. دې بیوقوفانو سره د خپل خاندان نه د کیدو اویوې وینې کیدو سره زمونږ نه سترګې واړولې. په یوه موقعه حضرت جبیر بن مطعم ابن عدی بن نوفل حضرت عثمان بن عفان بن ابی العاص ابن امیه بن عبدشمس رسول الله ﷺ له لاړل اوشکایت ئې اوکړو چه تاسو د خیبر د خمس نه بنوعبدالمطلب ته خو ورکړل او مونږ دې پریخودو سره د دې چه په خپلولئی کښې مونږ او هغوی بالکل یوشان برابر یو. نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه واورئی بنوعبدالمطلب او بنوهاشم بالکل یو شې دي[1] په بعضې روایت کښې داهم دی چه هغوی خوزمانه نه په جاهلیت کښې جداوالې کړې اونه په اسلام کښې[2] دا قول خود جمهورو علماؤ دې چه

[1] صحیح بخاری کتاب فرض الخمس باب ومن الدلیل علی ان الخمس للامام: ۳۱۴۰، السنن الکبری للبیهقي: ۶/۳۶۵، احمد: ۴/۸۱، مسندابي یعلی: ۷۳۹۹.

[2] ابوداؤد کتاب الخراج باب في بیان مواضع قسم الخمس...: ۲۹۸۰، وهوصحیح، نسائي: ۴۱۴۲.

Scanned with Ca

دا بنوهاشم او بنوعبدالمطلب دی خو بعضې وائی چه دا صرف بنوهاشم دی. د مجاهد رحمه الله قول دې الله ﷻ ته علم وو چه بنوهاشم کښې فقیران دی نو صدقې په ځائ دهغوی حصه په مال غنیمت کښې مقرر کړه. هم دا د رسول الله ﷺ هغه خپلوان دی په کومو چه صدقه حرام ده. د حضرت علی بن حسین رضی الله عنه نه هم داسې روایت دې. بعضې وائی چه دا ټول قریش دی. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه تپوس اوکړې شو چه ذوی القربی څوك دی؟ نو هغوی جواب ورکړو چه مونږ خو وایو چه هم مونږ یو خو زمونږ قوم نه منی او وائی چه ټول قریش دی(۱) په بعضې روایتونو کښې صرف هم ړومبنئ جمله ده د دویمې جملې راوی ابومعشر مجیح بن عبدالرحمن مدنی په روایت کښې هم دا جمله ده ټول وائی چه دا ټول قریش دی. په دې کښې ضعف هم شته. په ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائیلی ستاسو د پاره خو ما دخلقودخیرو نه مخ اړولې اود خمس پنځمه حصه کافی ده. (۲) داحدیث حسن دې اود دې راوی ابراهیم بن مهدی ته امام ابوحاتم ثقه وائی خو یحیی بن معین وائی چه دې منکر روایتونه راوړی. والله اعلم.

په خمس کښې دیتیم اومسکین حصه: په آیت کښې دیتیمانوذکردې یعنی دمسلمانانو بې پلاره بچو. بیابعضې خووائی چه یتیموالی سره فقیری هم وی نو هغوی حقدار دی اوبعضې وائی چه هر امیر فقیر یتیم د پاره دا الفاظ دی. د مساکین نه مراد هغه محتاج دی چه هغوی سره دومره نه وی چه د هغوی فقیری اوحاجت پوره کړی اود هغوی دپاره کافی شی. ابن سبیل هغه مسافر دې چه د دومره حده پورې د وطن نه وتلې وی چرته په رسیدو چه هغه ته قصر مونځ کول جائز شی اود سفر خرچ هغه سره پوره نه وی. د دې تفسیر د سورت براءت د آیت ﴿انما الصدقت﴾ په تفسیرکښې به ان شاء الله ﷻ راځی. زمونږ په الله ﷻ باندې یقین دې او هم د هغه نه مونږ امداد طلب کوو.

بیا فرمائی که ستاسو په الله ﷻ اود هغه په نازل کړې شوی وحی باندې ایمان وی نو چه څه هغه فرمائی نو په ځائ راوړئی یعنی د غنیمت د مال نه پنځمه حصه جدا کوئې. په بخاری اومسلم شریف کښې دی چه د عبدالقیس وفد ته رسول الله ﷺ فرمائیلی وو زه تاسو ته د څلورو خبرو حکم درکوم او د څلورونه مو منع کوم. زه تاسو ته په الله ﷻ باندې د ایمان راوړلو حکم درکوم. پوهیږئی چه په الله ﷻ باندې ایمان راوړل څه دی؟ ګواهی ورکول چه دهغه نه بغیرد عبادت لائق څوك نشته او حضرت محمد ﷺ د الله ﷻ رسول دې. مونځ په پابندئی سره ادا کوئې زکوة ورکوئې او د مال غنیمت نه خمس ورکوئې. (۳) نود خمس ورکول هم په ایمان کښې داخل دی.

دجنګې بدرتاریخ او دیوم الفرقان مطلب :: حضرت امام بخاری رحمه الله په خپل کتاب بخاری شریف کښې باب تړلې دې چه د خمس ادا کول په ایمان کښې دی بیا ئې دا حدیث ذکر کړې دې او مونږ د بخاری شریف په شرح کښې د دې پوره مطلب واضح کړې دې. ولله الحمد والمنه. بیا الله ﷻ یو احسان او انعام بیان فرمائی چه هغه په حق او باطل کښې فرق اوکړو. خپل دین ئې غالب کړو اودخپل نبی ﷺ اود هغوی ﷺ د لښکرو امداد ئې اوفرمائیلو اوپه جنګ بدر کښې هغوی ته غلبه ورکړه. د ایمان کلمه د کفر په کلمه باندې خوره شوه. نود یوم الفرقان نه مراد هم د بدر ورځ ده په کومه کښې چه د حق او باطل فرق اوشو(۴) د ډیرو بزرګانونه د دې هم دغه تفسیر مروی دې(۵) هم دغه د ټولونه ړومبې غزوه وه.

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الجهاد باب النساء الغازیات یرضخ لهن ولا یسهم...:۱۸۱۲،

(۲) المعجم الکبیر:۱۱۵۴۳، بتصرف یسیر

(۳) صحیح بخاری کتاب الایمان باب اداء الخمس من الایمان: ۵۳، صحیح مسلم:۷۱، ابوداؤد:۳۶۹۲، ترمذی:۲۶۱۱، احمد:۲۲۸/۱.

(۴) حاکم:۲۳/۳ عن ابن عباس رضی الله عنه.

(۵) الطبری:۵۶۱/۱۳.

Scanned with Ca

مشرکان د عتبه بن ربیعه ماتحتان وو، د جمعه په ورځ په اوولسم یا نورلسم رمضان دا جنګ شوی وو. د رسول الله ﷺ صحابه کرام درې سوو اولسونه لږ شان زیات وو اود مشرکانو شمیر د نهه سوو نه تر زرو پورې وو. سره د دې الله ﷻ کافرانو ته ماتې ورکړه. د اویاؤ نه څه زیات خودوی مړه شو اود هم دومره قید کړې شو. مستدرك حاکم کښې دی ابن مسعود رضی فرمائی چه لیلة القدر د میاشتې په باقي یولسو شپو کښې اولټوئې ځکه چه د دې په سحر د بدر د جنګ ورځ وه. (۱) حسن بن علی رضی فرمائی لیلة الفرقان په کومه ورځ چه د دواړو ډلو په مینځ کښې سخت جنګ اینختې وود رمضان اوولسم وو داشپه هم د جمعه شپه وه. دعزوې او سیرت د کتابونو والا په نیز صحیح هم دغه دی. او یزید بن ابی جعود رحمه الله چه د خپل وخت د مصری علاقې امام وو فرمائی چه د بدر ورځ د پیر ورځ وه خو بل چا د ده متابعت نه دی کړې اود جمهورو قول یقیناً د ده په قول باندې مقدم دې. والله اعلم

إِذْ أَنتُمْ

ا یاد کړئ کله چې ا وئ تاسو

الله ﷻ ا په کوم وخت کښې

بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُم بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ

په غاړه دغر دلمنې ا نژدې په دې طرف ا او وړ هغوئ ا په غاړه دغر دلمنې ا لرې په بل طرف ا

چه تاسو (مدینې منورې ته) نژدې طرف ته وې او هغوی (کافران د مدینې منورې) لرې طرف ته وو

وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنكُمْ ط وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ

اوقافله ا ښکته وه ا ستاسونه ا اوکه چرې ا تاسو یو تربله وعده کړې وې ا نو خامخا به مخالفت کړې وو تاسو

او (د تجارت) قافله ستاسو نه ښکته وه ا اوکه تاسو د یوبل سره (د وړاندې نه د مقابلې) وعده کړې وه نو پ

فِي الْمِيعَادِ لا وَلَٰكِن لِّيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا

په وعده کښې ا لیکن جمع کړئ تاسو الله ا دپاره ددې چې پوره کړي ا الله ا هغه کار

په وعده کښې به مو اختلاف کړې وو اخو (الله ﷻ تاسو ناڅاپه یوبل سره ملاؤ کړئ) چه الله ﷻ هغه

كَانَ مَفْعُولًا لا لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيِّنَةٍ

چې ووهغه ا کیدونکې ا دپاره ددې چې هلاك شي ا هغه څوك ا چې هلاك کیږي ا په روښانه دلیل سره

پوره کړي کوم چه (د الله په علم کښې) پوره کیدونکې وو. هغه دا چه څوک هلاکیږي هغه د ښکاره دلیل

وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَن بَيِّنَةٍ ط وَإِنَّ اللَّهَ

اوژوندی پاتې شي ا هغه څوك ا چې ژوندی پاتې کیږي ا په روښانه دلیل سره ا اوبې شکه چې الله

نه پس هلاک شي او څوک ژوندې پاتې کیږي هغه د ښکاره دلیل نه پس ژوندې پاتې شي ا او الله تعالی

لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ لا

خامخا اوریدونکې دې ا اوپوهه دې ا

(دهرڅه) اوریدونکې دې او (په هرڅه) عالم دې ا

(۱) حاکم: ۲۰/۳.

Scanned with Ca

قوله تعالی:: إِذْ أَنتُم بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا

دبدر معرکه، دابوسفیان ﷺ د قافلې اودجنګ دمقام تفصیل:- فرمائی تاسو په هغه ورځ وادی قریب کښې وئې کومه چه مدینې سره نیزدې ده او مشرکان خلق د مدینې نه لرې په وادئی کښې وو او ابوسفیان اود هغه تجارتي قافله سره د سامانه لاندې طرف ته د دریاب طرف ته وه. که تاسو او کافرانو د اول نه د جنګ اراده کوله نو به تاسو کښې به خامخا اختلاف پیدا کیدو چه جنګ په کوم ځائ کښې اوکړو. اودا هم مطلب خودلې شوې دې که چرې تاسو خلق په خپل مینځ کښې د جنګ کولو دپاره تیار وئې او بیا تاسو ته د هغوی د زیات شمیر اود هغوی د سازوسامان پته لګیدلې وه نو ډیر ممکن وو چه حوصلې مو ښکته شوې وې. ددې دپاره الله ﷻ بغیر د پروګرام مقررولو دواړه ډلې یوځائ کړې چه د الله ﷻ دا اراده پوره شی چه اسلام او مسلمانان دې اوچت وی او شرك او مشرکان دې ښکته وی نو چه څه کول وو الله ﷻ اوکړه.نو دکعب بن مالك ﷺ په حدیث کښې دی چه حضور ﷺ او مسلمانان خو صرف د قافلې په اراده راوتلې وو الله ﷻ دښمن سره مخامخ کړل بغیر د مقررولو او بغیر د جنګی تیارئې(١) ابوسفیان د شام د ملك نه قافله راروانه کړه،ابوجهل هغه د مسلمانانو نه د بچ کولو د پاره د مکې نه اووتلو. د قافلې او لارې نه اووتل اود مسلمانانو او کافرانو جنګ اوشو. د دې نه وړاندې دواړه د یوبل نه ناخبره وو. یوبل ئې خاص کر د اوبو اوړلو په وخت کښې اولیدل او یو بل ته ئې علم اوشو.سیرت محمد بن اسحاق کښې دی چه حضور ﷺ برابر په خپله اراده باندې روان وو صفراء مقام ته اورسیدو نو بسبس بن عمرو او عدی بن ابوالزغباء جهنی ئې د ابوسفیان متعلق معلوماتو ته اولیګل. دې دواړو د بدر په میدان کښې بطحاء ته په رسیدو باندې خپلې سورلئی په یوه غونډئی کینولې اود اوبو دپاره اووتل. په لار کښې ئې دوه جینکئې خپل مینځ کښې په جنګ اولیدلې نو یوې بلې ته ئې ونیل ته زما قرضه ولې نه ادا کوې؟ هغې ونیل دومره تیزی مه کوه صبا یا بل صبا به دلته قافله راځی زه به تاته خپل حق درکړم. مجدی بن عمرو په مینځ کښې اووئیل دارښتیا وائی هغه دې دواړو صحابه کرامو واوریدل خپل اوښان ئې راښکل اودحضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو اوخبر ئې ورکړو.هلته ابوسفیان د خپلې قافلې نه وړاندې یوازې دلته راورسیدو او مجدی بن عمرو ته ئې اووئیل په دې کوهی باندې تاڅوك لیدلې؟هغه اووئیل چه یو دوه سواره راغلې وو خپلې اوښې ئې پدې غونډئی چو کړې اوخپلو مشکونو کښې ئې اوبه ډکې کړې او لاړل. دې اوریدو سره هلته لاړو او پچې ئې راواخستې او ماتې ئې کړې نو په هغې کښې د کهجورو هډوکی اولیدل نو وئی وئیل والله دا د مدینې خلق دی.هم د هغه ځائ نه خپلې قافلې ته واپس شو او لار ئې بدله کړه اود سمندر غاړې طرف ته روان شو. کله چه هغه ته د دې طرف نه تسلی اوشوه نو هغه خپل قاصد قریشیانو ته اولیګلو چه الله ﷻ ستاسو قافله مال او سړی بچ کړل تاسو واپس شئی. دې اوریدو سره ابوجهل اووئیل چه نه تردې راغلو نو بدر ته به خامخا ورځو. دلته به یو بازار لګیدلو هلته به مونږ درې ورځې حصاریږو او اوښ به حلالو، شرابونه به څکو او کبابونه به جوړوو دې د پاره چه په عربو کښې زمونږ مشهورتیا اوشی اوهرچاته زمونږ بهادری او نه ویریدل معلوم شی اوهغوی دهمیشه د پاره زمونږ نه ویریږی.خواخنس بن شریق اووئیل دبنوزهره خلقو الله ﷻ ستاسو مالونه بچ کړل تاسو له پکار دی چه اوس واپس لاړ شئی. د بنی زهره قبیلې خو د هغه خبره اومنله او بنوعدی هم بدر ته حاضر نشو. بدر ته په رسیدو باندې حضور ﷺ حضرت علی ﷺ بن ابی طالب حضرت سعدبن ابی وقاص ﷺ اوحضرت زبیر بن عوام ﷺ د خبر راوړلو د پاره اولیګل او یو څو نور صحابه کرام ﷺ ئې هم هغوی سره کړل. هغوی ته د بنو سعید بن عاص غلام او بنو حجاج غلام په کوهی باندې

(١) الطبری: ۵٦٦/۱۲.

ملاؤشو او دواړه ئې ګرفتار کړل اوحضور ﷺ په خدمت کښې ئې حاضر کړل.هغه وخت حضور ﷺ په مانځه وو نو صحابه کرامو رضی الله عنهم د هغه نه تپوسونه شروع کړل چه تاسو څوك ئې؟ هغوی وئیل د قریشو سقه اوبه راوړونکې یوهغوی مونږ د اوبود پاره رالیږلي وو.دصحابه کرامو رضی الله عنهم خیال ووچه د ابو سفیان سړي دی په دې وجه هغوی په دوی باندې سختي شروع کړه. چې ډیر ئې اووهل نو هغوی اووئیل چه مونږ د ابوسفیان د قافلې یو نوهغوی پریخودل.حضور ﷺ یو رکعت اوکړو او سلام ئې واړولو او وئې فرمائیل چه ترکومې هغوی رښتیا وونیل نو تاسو وهل او ټکول او چه کله هغوی دروغ اووئیل نو تاسو پریخودل، والله دوی رښتونی دی اود قریشو غلامان دی. ښه ده اوښایئې د قریشو لښکر کوم ځائې دې؟ هغوی اووئیل د وادی قصوی دې طرف ته د دې غونډئې شاته. حضور ﷺ اوفرمائیل هغوی په شمیرکښې څومره دی؟ هغوی وئیل ډیر. حضور ﷺ اوفرمائیل آخرڅومره؟هغوی وئیل چه شمیر خو مونږ ته معلوم نه دې نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه ښه ده دا خودلې شئی چه هره ورځ څومره اوښان حلالوی. هغوی اووئیل یوه ورځ نهه او یوه ورځ لس. نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه بیا خو هغوی د نهه سوو نه تر زرو پورې دی. بیا حضور ﷺ د دې خبرې معلومات اوکړو چه په دوی کښې د قریشو سرداران څوك څوك دی؟ هغوی جواب ورکړو عتبه بن ربیعه، شیبه بن ربیعه، ابوالبختری بن هشام، حکیم بن حزام، نوفل بن خویلد، حارث بن عامر بن نوفل، طعیمه بن عدی، نضر بن حارث، زمعه بن اسود، ابوجهل، امیه بن خلف، نبیه بن حجاج، منبه بن حجاج، سهل بن عمرو او عمرو بن عبدود. دې اوریدو سره حضور ﷺ صحابه کرامو رضی الله عنهم ته او فرمائیل واخلئی مکې د خپل ځیګر ټکړې تاسو ته دروأچولې.(۱)

دبدرپه میدان کښې د نبی کریم ﷺ د اوسیدو ځائې:: دبدر په ورځ چه کله د دواړو ډلومقابله شروع شوه نوحضرت سعد بن معاذ رضی الله عنه رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو که چرې تاسو اجازت اوکړئی نو مونږ به ستاسو دپاره یوه کوډئی جوړه کړوتاسو به هلته کینئی او مونږ به خپل ځناور دلته کینوو اود جنګ میدان ته به وراودانګو که چرې فتح اوشوه نو الحمدلله هم دغه مطلب دې ګنی تاسو زمونږ په ځناورو باندې سواره شئی او خپل ځان سره ئې زمونږ د قوم هغه حضراتوته بوځئی چه په مدینه منوره کښې دی هغوی زمونږ نه زیات ستاسو سره مینه کوی. هغوی ته معلومه نه وه چه جنګ کیدونکې دې ګنې هغوی به هیڅ کله هم ستاسو ملګرتیا پریخودې نه وه ستاسو د امداد د پاره به تاسو سره یوځائې راوتلې وو. حضور ﷺ د هغوی د دې مشورې قدر اوکړو او هغوی ته ئې دعا اوکړه او په دې ډیره کښې حضور ﷺ حصارشو.حضور ﷺ سره صرف یو ابوبکر رضی الله عنه وو بل څوك نه وو.سحر کیدوسره د کافرانو لښکر د غونډئې شاته راتلونکی ښکاره شو د هغوی په کتو باندې حضور ﷺ الله ﷻ ته دعا اوکړه یا الله د دوی د فخر او غرور سره تاسو د جنګیدلو د پاره اوستا رسول دروغ ګڼرلو د پاره راروان دی یا الله ته دوی خوار او ذلیل کړې. ددې آیت د آخری جملې تفسیر سیرة ابن اسحاق کښې دا دې چه دا د دې د پاره چه کفر کونکی د الله ﷻ دلیل اووینی چه په کفر باندې وی او د ایمان خاوندان هم په دلیل سره ایمان راوړی(۲)یعنی بغیر دتیاری او بغیرد شرط مقرر کولو الله ﷻ مؤمنان او کافران ناځاپې یوځائې مخامخ کړل چه حق له په باطل باندې غلبه ورکړی او حق بالکل ښکاره کړی داسې چه چاته هیڅ شك شبه پاتې نه شی. اوس که څوك په کفر دی نو هغوی سره د بصیرته په کفر کښې وی او چه کوم ایمان والا دلیل اووینی نو ایماندار جوړشی. هم ایمان د زړونو ژوند دې او کفر اصلی هلاکت دې لکه چه په قرآن کریم کښې ارشاد دې ﴿أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ﴾ هغه چه کوم مړه وو هغه مونږ ژوندی کړل اود هغوی د پاره مو نور جوړکړو. او په دې رڼرا باندې هغوی په خلقو کښې ګرځی راګرځی. د تهمت په قصه کښې

---

(۱) دلائل النبوة للبیهقی:۳/۴۲-۴۳، د دې اصل صحیح مسلم:۱۷۷۹، ابوداؤد:۲۶۸۱

(۲) الطبری: ۱۳/۵۶۸.

Scanned with Ca

دحضرت عائشه رضی الله عنها الفاظ دا دي چه بیا څوك هلاك كیدل نو هغه هلاك شو یعنی په بهتان كښې حصه واخسته الله ﷻ ستاسو تضرع، زاري او ستاسو دعا استغفار او مناجات اوریدونكي دې هغه ښه پوهیږي چه هم تاسو اهل حق يئ هم تاسو د امداد حقدار يئ او تاسو د دې قابل يئ چه په كافرانو اومشركانو باندې غلبه دركړې شي.

إِذْ	يُرِيكَهُمُ اللَّهُ	فِي مَنَامِكَ	قَلِيلًا ۖ
اکله چې	اوښودل تاته داکافران الله	په خوب ستا كښې	لږ
هغه وخت یاد کړه چه الله ﷻ تا ته په خوب کښې هغوی			

وَلَوْ	أَرَاكَهُمْ	كَثِيرًا	لَّفَشِلْتُمْ	وَلَتَنَازَعْتُمْ
اوكه چرې	اهغه ښودلي وې تاته هغوئ	ډیر	انوبې زړۀ شوی به وئ تاسو	اوخامخا به په جګړه شوي وئ تاسو
(کافران لږ ښكاره کړل او كه تا ته ئې دوی (په خوب کښې) ډیر خودلي وې نو تاسو به بزدله شوي وئ او				

فِي الْأَمْرِ	وَلَٰكِنَّ اللَّهَ	سَلَّمَ ۗ	إِنَّهُ	عَلِيمٌ	بِذَاتِ
په كار دجنګ كښې	ليكن الله	سالم اوساتئ دجګړې نه	بیشکه چې هغه	خبردار دې	په پټو خبرو
او د جهاد په کولو کښې به) مو اختلاف کړې وو.	ليكن الله ﷻ تاسو (د دې نه) بچ کړئ	بیشکه الله			

الصُّدُورِ ۝	وَإِذْ	يُرِيكُمُوهُمْ	إِذِ	الْتَقَيْتُمْ
دسينو	اوكله چې	الله اوښودل تاسو ته هغوئ	په هغه وخت كښې	اچې مخامخ شوئ تاسو
د زړونو په پټو رازونو (هم) عالم دې او یاد کړئ چه (دبدر په غزوه کښې) کله تاسو دوی (کافرانو سره) ملاو				

فِي أَعْيُنِكُمْ	قَلِيلًا	وَيُقَلِّلُكُمْ	فِي أَعْيُنِهِمْ
په سترګو ستاسو کښې	لږ	اولږئې ښکاره کړئ تاسو	په سترګو د هغوئ کښې
شوئ نو هغوی ئې ستاسو په سترګو کښې کم ښکاره کړل او تاسو ئې د هغوی په سترګو کښې کم ښکاره کړئ			

لِيَقْضِيَ اللَّهُ	أَمْرًا	كَانَ	مَفْعُولًا ۗ	وَإِلَى اللَّهِ	تُرْجَعُ
دپاره ددې چې پوره کړی الله	هغه کار	اچې وو	كيدونكې	اوخاص الله ته	واپس کیږی
د دې دپاره چه الله ﷻ هغه کار اوکړی کوم چه کیدونکې وو او ټول کارونه الله ﷻ طرف ته واپس					
الْأُمُورُ ۝					
ټول کارونه					
کیږی					

قوله تعالى: إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ

په جنګ بدركښې دمسلمانانو او كافرانو شمير. الله ﷻ خپل نبي ﷺ ته په خوب كښې د مشركانو شمیر ډیرکم خودلي وو. حضور ﷺ خپلو صحابه کرامو رضی الله عنهم ته ذکر اوکړو نو دا خیز د هغوی د ثابت قدمۍ ذريعه جوړه شوه. بعضې بزرګان وائي چه د حضور ﷺ سترګو مبارکو ته د هغوی شمیرکم ښکاره شو په کومو سترګو چه حضور ﷺ اوده کیدو خودا قول غریب دې. چه په قرآن پاك كښې د ﴿منام﴾ لفظ دې نود

Scanned with Ca

دې تاویل د بې دلیله کولو څه ضرورت دې. ممکن وو چه د هغوی زیات شمیر په زړونوکښې رعب واچوی او په خپل مینځ کښې اختلاف شروع شی چه آیا دوی سره جنګیدل پکار دی که نه. الله تعالی د دې خبرې نه بچ کړل اود هغوی شمیر ئې ورته کم ښکاره کړو. الله ﷻ د زړونود سینې د راز نه خبردې د سترګوخیانت او د زړه په راز پوهیږی( )په خوب کښې شمیرکم خودلوسره ئې بیاداً هم مهربانی اوکړه چه دجنګ په وخت کښې دمسلمانانو په نظرکښې هغوی ډیرکم راتلل دې د پاره چه مسلمانان بهادری اوکړی اوهغوی هیڅ څیز اونه ګڼړی. عبدالله بن مسعودؓ فرمائی چه ما خو اندازه اوکړه او خپل ملګری ته مې اوونیل چه داخلق خو به تر اویاؤ پورې وی هغه پوره اندازه اوکړه نو وئیل نه نه څه یوسل به وی. بیا د هغوی نه یو سړې مونږ سره قید شو د هغه نه مونږ تپوس اوکړو تاسو څومره ئې؟ هغه وئیل دیو زرلښکر دې([2])بیا دغه شان دکافرانو په نظر کښې هم الله ﷻ دمسلمانانو شمیرډیرکم ښکاره کړو نو اوس هغوی په دوی او دوی په هغوی باندې حمله اوکړه. د دې د پاره چه د رب کوم کار دې اود کوم کول چه هغه په خپل علم کښې مقررکړې وو هغه پوره شی او په کافرانو باندې خپل تیول او په مؤمنانوباندې خپل رحمت نازل کړی. نو چه ترکومې پورې جنګ نه وو شروع شوې دواړو طرفوته هم دغه کیفیت وو.جنګ شروع کیدو سره الله ﷻ په یو زر فرښتوسره دخپلو بندیګانو امداد اوکړو د مسلمانانو ډله زیاته شوه اودکافرانو زور مات شو. نو اوس خو کافرانوته مسلمانان د خپل خان نه ډبل ښکاره شو او الله ﷻ د مؤحدانو امداد اوکړو اود سترګووالا د پاره ئې د عبرت خزانه کولاؤ کړه. لکه چه آیت ﴿قَدْكَانَ لَكُمْ﴾ کښې بیان شوې دې. نو دواړه آیاتونه یو شان دی کم به ښکاره کیدل ترکومې چه جنګ نه وو شروع شوې. د شروع کیدو سره مسلمانان دوچنده ښکاره کیدل.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً

اے هغه کسانو | چی ایمان موراوړې دې | کله چې | مخامخ شئ تاسو | دیوې ډلې سره

اے مؤمنانو کله چه تاسو (په میدان جنګ کښې کافرانو) ډلې سره ملاؤ شئ (اوجنګ شروع شی نو)

فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝ وَأَطِيعُوا

نومضبوط اوسئ | اوبیادوئ | الله | ډیر | ابنائی چی تاسو | کامیاب شئ | اوحکم منئ

ثابت قدم شئ (تختئ مه) اود الله ﷻ ذکر زیات زیات کوئ | د دې دپاره چه کامیاب شئ

اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ

دالله | اودرسول دهغه | اومهٔ کوئ جنګ په خپلو کښی | ګنئ نوبې زړهٔ به شئ تاسو | اولاړ به شی

اودالله اود هغه د پیغمبر تابعداری کوئ او خپل مینځ کښې اختلاف مکوئ ګنی بزدله به شئ او

رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ۝

طاقت ستاسو | اوصبر کوئ | بې شکه الله | دصبرکونکوسره دې

ستاسو طاقت به ختم شی او صبر کوئ بیشکه د الله ﷻ مدد د صبر کونکو سره دې

قوله تعالی:: فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا

دجنګ بدر آداب، ثابت قدمی، دالله ﷻ ذکر، درسول اللهﷺ تابعداری اوصبر:- الله ﷻ خپلو مؤمنانو بندي ګانو

[1] ٤٠/غافر:١٩.

[2] الطبری:٥٧٢/١٣.

Scanned with Ca

ته د جنګ د کامیابئ چل اود دښمن په مقابله کښې د وخت بهادرئ ښائي.په یوه غزوه کښې حضورﷺ د نمر د پریوتلو نه پس اودریدو او ونې فرمائیل خلقو! د دښمن سره د ملاویدو خواهش مه کوئ.د الله ﷻ نه عافیت غواړئ خو چه کله دښمنانو سره مقابله اوشي نو مضبوط اوسیږئ او یقین ساتئ چه جنت د تورو د سورو لاندې دې. بیا حضورﷺ اودریدو اود الله ﷻ نه ئې دعا اوکړه اې د ربښتونې کتاب نازلونکیه! اې داوریځو چلونکیه! اولښکروته هزیمت ورکونکیه یاالله ﷻ ! دې کافرانو له ماتې ورکړه او د دوی په مقابله کښې زمونږ امداد اوکړه(1)د عبدالرزاق په روایت کښې دی چه د دښمن د مقابلې خواهش مه کوئ اود مقابلې په وخت کښې ثابت قدم اواولوالعزمي ښائې سره ددې که هغوی چغې صورې وهی خوتاسو چپ اوسیږئ(2)طبراني کښې دی په دریو وختونوکښې الله ﷻ ته خاموشي خوښه ده. د قرآن پاك د تلاوت په وخت کښې، دجهاد په وخت کښې او دجنازې په وخت کښې(3) اوپه حدیث شریف کښې دی زما کامل بندیګان هغه دی چه د دښمن د مقابلې په وخت کښې هم زما ذکر کوی یعنی په دې حال کښې هم زما ذکر،مانه دعاکول او ماته فریاد کول نه پریږدی(4) حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه د پوره مشغولتیا په وخت یعنی چه کله تورې چلیږی هغه وخت کښې هم الله ﷻ خپل ذکرلازم کړې دې. د حضرت عطاء رحمه الله قول دې چپ اوسیدل او د ا لله تعالی ذکر کول د جنګ په وخت کښې هم واجب دی. بیا عطاء دغه آیت تلاوت اوفرمائیلو نو ابن جریج رحمه الله د عطاء نه تپوس اوکړو دالله ﷻ یاد په اوچت آواز سره کوی؟ عطاء اوفرمائیل او. کعب احبار رحمه الله فرمائی د قرآن کریم د تلاوت نه اود الله ﷻ د ذکر نه زیات محبوب د الله ﷻ په نیز هیڅ څیز نشته. په دې کښې هم اولی هغه دې دکوم حکم چه خلقو ته په مانځه کښې دې. او په جهاد کښې آیا تاسو نه ګورئ چه الله تبارك وتعالی دجهاد په وخت کښې هم دذکر حکم فرمائیلې.بیا کعب بن الاخبار دا آیت مبارك تلاوت کړو چه ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ ..الاية﴾.شاعر وائی چه د جنګ جګړې په وخت کښې هم زما په زړه کښې ستا یاد وی. عنتره وائی چه د نیزو او تورو په شړقارکښې هم زه تا یادوم. نو په آیت کښې الله ﷻ د دښمن د مقابلې په وخت کښې په میدان جنګ کښې کلك اوسیدلو او د صبر او برداشت کولو حکم ورکړې چه نامردی بزدلی تیختنه او ویره مه کوئ. الله ﷻ یادوئ او هغه مه هیروئ هغه ته فریاد اوکړئ اود هغه نه دعا ګانې غواړئ په هغه باندې یقین ساتئ او د هغه نه امداد غواړئ. هم دغه د کامیابئ طریقه ده. دغه وخت کښې هم د الله ﷻ اود هغه د رسولﷺ تابعداری د لاس نه مه پریږدئ او څه چه فرمائی هغه پوره کوئ.دکوم نه چه مو بندوی منع شئ اوخپل مینځ کښې جنګ جګړې او اختلاف مه خورونئ. اویقین ساتئ د صبر کونکو سره الله ﷻ پخپله وی. صحابه کرام رضي الله عنهم په دې احکاماتوکښې داسې پوره وو چه دهغوی مثال نه په وړاندینوکښې وو اونه روستونو کښې. هم دغه بهادری او هم دغه تابعداری د رسول اللهﷺ هم دغه صبر او استقلال وو د څه په وجه چه د الله ﷻ امداد شامل حال وو او په ډیره کمه موده کښې سره د کم شمیر او اسبابود کمی مشرق او مغرب ئې فتح کړو نه صرف دا چه د خلقودملکونو مالکان جوړ شوبلکه د هغوی زړونه ئې هم فتح کړل اود الله ﷻ طرفته ئې اولګولو. رومیان، فارسیان، ترکیان، صقالیان بربریان، حبشان، سوډانیان او قبطیان غرض دا چه د دنیا ټول سپین او تور ئې دباؤکړل د الله ﷻ کلمه ئې اوچته کړه د حق دین ئې خورکړو او اسلامی حکومت ئې د

---

(1) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب کان النبی اذالم یقتل اول النهار اخر القتال حتی تزول الشمس...:۲۹۶۶، صحیح مسلم:۱۷۴۲. (بخاری ومسلم)

(2) مصنف عبدالرزاق:۹۵۱۸، بیهقی:۱۵۳/۹.

(3) طبرانی:۵۱۲۰.

(4) ترمذی کتاب الدعوات باب:۳۵۸۰.

Scanned with Ca

دنيا په ګوټ ګوټ کښې مضبوط کړو. الله ﷻ دې د هغوى نه خوشحاله شي او هغوى دې هم خوشحاله اوساتي. خيال اوکړئي چه په درويشت کاله کښې د دنيا نقشه بدله کړه د تاريخ پانړه ئې واړوله. الله ﷻ دې زمونږ هم د هغوى ډلې سره حشر اوکړي الله ﷻ کريم دې او وهاب دې.

وَلَا تَكُونُوا	كَالَّذِينَ	خَرَجُوا	مِن دِيَارِهِم	بَطَرًا	وَرِئَاءَ النَّاسِ
اومهٔ کيږئ تاسو	پشان دهغه کسانو	چې اووتل	ادکورونو خپلونه	ادپاره دفخر	اودښودنې دخلقو

اودهغه کسانو پشان مه کيږئ چه د خپلو کورونو نه د فخر اود خلقو د خودنې دپاره وتلي وو

وَيَصُدُّونَ	عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ	وَاللَّهُ	بِمَا	يَعْمَلُونَ	مُحِيطٌ ۝
اومنع کوی خلق	دلارې دالله نه	اوالله	په هغه کارونواچې کوی ئې هغوئ	احاطه کونکې دې	

اود الله ﷻ د لارې نه خلق منع کوی او الله ﷻ د دوی (خلقو) د ټولو کارونو احاطه کونکې دې

وَإِذْ	زَيَّنَ	لَهُمُ	الشَّيْطَانُ	أَعْمَالَهُمْ	وَقَالَ
اوکله چې	ښائيسته ښکاره کړل	اهغوئ ته	شيطان	عملونه دهغوئ	او وې وئيل

اوهغه وخت ياد کړه کله چه شيطان دوی (کافرو) ته د هغوی عملونه ښائسته کړل او ورته ئې اووئيل

لَا غَالِبَ	لَكُمُ	الْيَوْمَ	مِنَ النَّاسِ	وَإِنِّي	جَارٌ	لَّكُمْ ۖ
نشته غالب	په تاسو	نن ورځ	دخلقو نه	اوبيشکه زهٔ	ساتونکې يم	تاسو لره

چه نن ورځ په خلقو کښې څوک هم په تاسو غالب نشته او زه (د مسلمانانو نه) ستاسو ساتونکې يم

فَلَمَّا	تَرَاءَتِ	الْفِئَتَانِ	نَكَصَ	عَلَىٰ عَقِبَيْهِ	وَقَالَ	إِنِّي
نوهرکله چې	يوبل اوليدل	دواړوډلو	نوبيرته اوګرځيدل هغه	په پوندوخپلو	اووې وئيل	بيشکه زهٔ

نوکله چه دوو ډلو (کافرانو او مسلمانانو) يوبل اوليدل نوشيطان په خپلو پوندو واپس شو او دا ئې

بَرِيءٌ	مِّنكُمْ	إِنِّي	أَرَىٰ	مَا	لَا تَرَوْنَ	إِنِّي	أَخَافُ	اللَّهَ ۚ
بيزاره يم	ستاسونه	بيشکه زهٔ	وينم	هغه	چې تاسوئې نهٔ وينئ	بيشکه زهٔ	يريږم	دالله نه

اووئيل زه ستاسو (دملګرتيا نه) بيزاره يم څکه چه زه هغه (فرشتې او عذاب) وينم چه تاسو ئې نه وينئ او زه د

وَاللَّهُ شَدِيدُ	الْعِقَابِ ۝	إِذْ	يَقُولُ	الْمُنَافِقُونَ	وَالَّذِينَ
اوالله سخت دې	دعذاب په ورکولو کښې	کله چې	اووئيل	منافقانو	اوهغه کسانو

الله نه ويريږم څکه چه الله سخت عذابونکې دې هغه وخت ياد کړه چه اووئيل منافقانو او د کومو خلقو په زړونو

فِي قُلُوبِهِم	مَّرَضٌ	غَرَّ	هَٰؤُلَاءِ	دِينُهُمْ ۗ	وَمَن
چې په زړونو دهغوئ کښې	مرض ووٗ	چې مغرورکړی دی	دې کسانولره	دين خپل	اوهغه چاچې

کښې چه (د نفاق) مرض وو. دا خلق (مسلمانان) خپل دين په دهوکه کښې اچولي دی اخوچه چا په الله

يَتَوَكَّلْ	عَلَى اللَّهِ	فَإِنَّ اللَّهَ	عَزِيزٌ	حَكِيمٌ ۝
بهروسه اوکړه	په الله باندې	نوبيشکه چې الله	غالب دې	اودحکمت خاوند دې

تعالى باندې بهروسه اوکړه نو الله ﷻ غالب دې او صاحب د حکمت دې

قوله‌تعالی:: وَإِنِّيْ جَارٌلَّكُمْ
په غزوه بدرکښې د ابلیس لعین شریکیدل او تیخته:- په جهاد کښې ثابت قدمی نیك نیتی دالله ﷻ د ذکرپه کثرت سره نصیحت کول دمشرکانو دمشابهت نه منع کوی.لکه څنګه چه هغوی د حق د ختمولو اوپه خلقو کښې خپله بهادری خودلو د پاره فخر او غرور سره د خپلو ښارونونه روان شو نو تاسو داسې مه کوئې.چه کله ابوجهل ته اوونیلې شو چه قافله خو بچ شوه اوس واپس کیدل پکار دی نو هغه ملعون جواب ورکړو واه چرته واپس کیدل دبدراوبوله به خو اوهلته به دیره کیږو هلته به شرابونه څکو کبابونه به خورو ګانې بجانې به اورو دې د پاره چه په خلقو کښې مشهور شو. د الله ﷻ د شان نه قربان شم د هغوی ارمانونه الله ﷻ څنګه واړول.هم دلته د هغوی لاشونه پریوتل او هم دلته په کندوکښې ورواچولې شو.الله ﷻ دهغوی اعمال راګیرونکې دې. دهغوی ارادې الله ﷻ ته ښکاره دی په دې وجه هغوی خراب وخت سره مخ شو.نو دادمشرکانو ذکر دې چه د الله ﷻ د رسولﷺ چه درسولانو سرتاج دې بدر ته جنګ له تلې وو د هغوی ګانې ویونکې هم وې د سروز سامانونه هم وو، شیطان لعین د هغوی شاته ولاړ وو هغوی غولول اود هغوی کارونه نی ښائسته کول او خودلې د هغوی په غوړونوکښې دا وینا کوله چه تاسو ته څوك ماتې درکولې شی.د هغوی د زړه نه نی د بنوبکر په مکه باندې حملې کولو ویره ویستله. اود سراقه بن مالك بن جعشم په شکل کښې د هغوی په وړاندې ولاړ وووئیلې چه زه خود دې علاقې سردار یم بنومدلج ټول زما تابع دی زه ستاسو حمایتی یم تاسو بې فکره اوسیږئی. اود شیطان کار هم دغه دې چه ددروغووعدې اوکړی نه کیدونکی امیدونه درکړی اود دهوکې په جال کښې مو اونخلوی. د بدر په ورځ ده خپلې جنډې او لښکرې واخستې او مشرکانوسره شو. د هغوی په زړونوکښې اچول چه بس هم تاسو به کټه کوئې. ستاسو امدادی یم. خو چه کله مسلمانانو سره مقابله شروع شوه اود دې خبیث نظر په فرښتو باندې پریوتلو نو په الټه پښو باندې اوتختیدو اوونیل نی زه هغه وینم د کوم نه چه ستاسو سترګې ړندې دی. ابن عباس ﷺ فرمائی چه د بدر په ورځ شیطان خپله جنډا اوچته کړې وه اود مدلجی سړی په شکل کښې خپل لښکر سره راورسیدو او د سراقه ابن مالك بن جعشم په شکل کښې ښکاره شو اود مشرکانو زړونه نی لویول او همت نی ورکولو. کله چه میدان جنګ کښې صفونه جوړ شو نو رسول اللهﷺ یو موټې خاوره د مشرکانو په مخونو ورااوویشته په دې سره د هغوی حوصلې پریوتلې او په هغوی کښې ګډبډ او ویره شروع شوه. حضرت جبرائیلؑ د شیطان طرف ته لاړو دغه وخت کښې هغه د یومشرك په لاس کښې لاس اچولې وو. د حضرت جبرائیلؑ په لیدو باندې شیطان د هغه د لاسه خپل لاس راښکلو اود خپلو لښکرو سره اوتختیدلو. دې سړی اوونیل سراقه تاخو ونیل چه زه ستاسو حمایتی یم دا اوس څه کوې. دې ملعون خو فرښتې لیدلې نو وئی ونیل زه هغه وینم کوم چه تاسو نه وینئی. زه خو د الله ﷻ نه ویریدونکې سړې یم. د الله ﷻ عذاب ډیر دروند دې. او په روایت کښې دی چه هغه تختیدو نو حارث بن هشام اونیولو هغه دې په څپیړه په مخ اووهلو دې سره هغه بې هوشه شو پریوتلو نو هغه نورو اوونیل چه سراقه خو په دې حال کښې مونږ ذلیل کوی او په داسې وخت کښې مونږ له دهوکه راکوی. هغه ونیل او زه ستاسو نه بیزار یم او بې تعلقه یم زه هغه وینم کوم چه تاسو نه وینئی. د حضرت ابن عباسﷺ بیان دې چه په حضورﷺ باندې د لږ شان وخت د پاره بې خودی شان راغله بیا رابیدار شو او وئی فرمائیل صحابه کرامو! خوشحاله شئی دا دې ستاسو ښی طرف ته حضرت جبرائیلؑ اودا دې ستاسو ګس طرف ته حضرت میکائیلؑ اودا دې حضرت اسرافیلؑ دریواړه سره د خپلو فوجیانو موجود دی. ابلیس د سراقه بن مالك بن جعشم په شکل کښې مشرکانو کښې وو د هغوی زړونه نی لویول اوپه هغوی کښې پیشن ګوئې کولې چه بې فکره اوسیږئی نن تاسو ته څوك هم ماتې نه شی درکولې. خود فرښتو لښکر په لیدو باندې هغه مخ واړولو اودې وینا کولو

سره اوتختیدو چه زه تاسو نه بیزار یم او زه هغه وینم کوم چه تاسو نه وینئی. حارث بن هشام﷜ خو هغه سراقه گنړلې وو په دې وجه هغه د ده لاس اونیولو نو هغه دې په سینه کښې داسې په زوره باندې په سوك اووهلو چه دې خو پرمخې راپریوتلو او شیطان اوتختیدو. سمندرکښې ورټوپ کړو او خپله کپړا نې اوچته کړه او ونی ونیل یا الله زه تاته خپله وعده یادوم کومه چه تا ماسره کړې وه. په طبرانی کښې دحضرت رفاعه بن رافع﷜ نه هم داسې مروی دی.حضرت عروه بن زبیر﷜ فرمائی کله چه قریشو دمکې نه د وتلو اراده اوکړه نو هغوی ته د بنی بکر جنگ یاد شو او خیال نې اوکړو چه هسې نه زمونږ په غیرموجودګنی کښې هغوی دلته حمله اوکړی. نیزدې وه چه هغوی د خپلې ارادې نه لاس راښکلې وې هم هغه وخت ابلیس د سراقه په شکل کښې هغوی له راغلو اودې د بنو کنانه د سردارانو نه وو ونیل زه د خپل قوم ذمه دار یم تاسو دهغوی نه بې پرواه اوسئی اودمسلمانانو د مقابلې د پاره تیار تیول لاړشئی. پخپله هم هغوی سره لاړو په لاره کښې به هغوی دې لیدلو. تولو ته یقین وو چه سراقه پخپله مونږ سره دې تر دې چه جنگ شروع شو هغه وخت دا مردود اوتختیدو. حارث بن هشام﷜ یا عمیر بن وهب﷜ هغه په تلو کښې اولیدو هغوی شور جوړ کړو سراقه چرته اوتختیدو. شیطان هغوی د مرګ او دوزخ په خُله کښې وردیکه کړل او پخپله اوتختیدو. څکه چه هغه ربانی لښکر د مسلمانانو د امداد د پاره راتلونکې لیدلې وو. صفائی ونیل چه زه تاسو نه بیزار یم او زه چه څه وینم تاسو هغه نه وینئی او په دې خبره کښې هغه رښتونې هم وو.

بیا وائی زه د الله ﷻ نه ویریږم، د الله ﷻ عذاب سخت او دروند دې. هغه حضرت جبرائیل﷤ فرښتو سره راکوزیدونکې لیدلې وو اوپوهه شوې وو چه په ما کښې د ده د مقابلې طاقت نشته یا په مشرکانو کښې طاقت نشته. هغه په خپل دې قول کښې دروغژن وو چه زه خو پخپله رب یم اودا خو د هغه زبانی خبره وه په اصل کښې هغه په خپل ځان کښې طاقت نه لیدلو او هم دا د رب د دې دښمن عادت دې چه غصه کول او دهوکه کول کوی د حق په مقابله کښې اودرول کوی او بیا پتیږی. قرآن کریم فرمائی چه شیطان انسان ته دکفرحکم کوی بیا چه کله هغه کفرکوی نو دې وائی زه تانه ویزاره یم اوزه د رب العالمین نه ویریږم. او آیت کښې دی چه کله دې کار اوباسی نو وائی د الله ﷻ وعدې رښتونی دی زه پخپله دروغژن او زما وعدې تولې دروغژنې زما خو په تاسو باندې څه زور نه وو تاسو خو پخپله زما په خواهش باندې خپل سټ تیټ کړو اوس ما مه ملامته کوه. پخپله خپل ځان ملامته کړی نه زه تاسو بچ کولې شم او نه تاسو زما په څه کار راتلې شئی دې نه وړاندې چه تاسو زه رب سره شریك ګرځولم زه خو نن د هغې نه هم انکاری یم. یقین اوساتئی چه د ظالمانو دپاره دردناك عذاب دی حضرت ابوا سیدمالك بن ربیعه﷜ فرمائی که زما سترګې نن هم بینا وې نو ما به د بدر په کنده کښې تاسو ته خودلې وې اوچه دکوم ځائ نه فرښتې راتلې بې شك شبهې ماته هغه معلوم دی. هغه ابلیس اولیدله او الله ﷻ هغوی ته حکم ورکړو چه مؤمنان ثابت قدم اوساتئی. دوی به خلقو له د هغوی د پیژندګلو په شکل کښې راتلې او ورته به نې ونیل چه خوشحاله شه دا کافران هم لاڅه دی د الله ﷻ امداد تاسو سره دې لکه د زمری غوندې حمله کوئې. ابلیس چه دا اولیدل نو اوتختیدو.تراوسه پورې هغه د سراقه په شکل کښې په مشرکانو کښې وو.ابوجهل چه دا اولیدل نوبه خپل لښکر کښې ګشت شروع کړو اوونیل نې چه ویریږنې مه د ده په تختیدو باندې زړه مه تنګوئې. دې خو د محمد(ﷺ) د طرف نه خودلې شوې راغلې وو چه تاسو په عین موقع کښې بزدله کړی هیڅ د ویریدلو خبره نشته. په لات او عزی باندې قسم نن به دا مسلمانان د خپل نبی سره راګیروو نامردی مه کوئې زړه لوئې کړئې سخته حمله اوکړئې خو خبردار قتل مه کوئې ژوندې به ئې نیسو دې د پاره چه هغوی ته په کولاؤ زړه سره سزاګانې ورکړو. دا هم د خپلې زمانې فرعون وو هغه هم د جادوګرو په ایمان راوړو باندې ونیلې وو دا خو صرف ستاسو یوه دهوکه ده چه دې ځائ نه مونږ اوباسئی. هغه دا هم ونیلې وو چه جادوګرو دا موسی﷤ خو

ستاسو استاذ دې حالانکه دا د هغوی صرف دهوکه او فریب وو. رسول الله ﷺ فرمائی چه د عرفه په ورځ چه شیطان څومره سپك ذلیل رسوا او شرلې شی داسې به په بله ورځ نه وی شرلې شوې. ځکه چه هغه وینی چه د الله ﷻ عام معافی او رحمت نازلیږی د هر یوګناه عام معاف کیږی اود بدر د ورځې د هغه د رسوائې او ذلت تپوس مه کوه. کله چه هغه جبرائیل ﷺ اولیدو چه د فرښتو لښکرې د هغه په ماتحتئی کښې رارواني دی.([1]) کله چه دواړو فوځیانو صفونه جوړکړل او یو بل ته مخامخ شو نو د الله ﷻ په قدرت اوحکمت سره مسلمانان کافرانو ته ډیر کم ښکاریدل او کافر د مسلمانانو په نظرکښې کم لیدلې شو.په دې باندې کافرانو خنداګانې کولې چه ګوره مسلمانان څنګه مذهبی لیونی دی چه یو موټې مسلمانان زمونږ د یو زرو لښکر سره جنګیږی. اوس به هغوی یو دم ذره ذره شی او په رومبی حمله کښې به هغوی ماتې اوخوری او سرونه به څوزونکی پاتې شی. الله ﷻ فرمائی چه دوی ته نه ده معلومه چه دا د متوکلینو ډله ده د دوی یقین په الله ﷻ باندې دې چه د غلبې مالك دې او د حکمت مالك دې([2])دې کافرانو چه کله د الله ﷻ ددین سختی ئی په مسلمانانوکښې محسوس کړې نود هغوی د خُلې نه دا کلمه اووتله چه دوی مذهبی لیونی دی. د رب دښمن ابوجهل ملعون د غونډئی نه د الله والا د کمې او تش لاس لیدلو باندې لکه د خر پلنیدو او وئیل چه کاربه مواوکړو نن نه پس به د الله ﷻ د عبادت کونکونه زمکه خالی شی نن به مونږ د هغوی یو یو دوه دوه ځایٔ کړو. ابن جریج ﷫ وائی چه د مسلمانانو په دین کښې پیغورونه ورکول دمکې منافقان وو.عامر وائی دایوځو کسان وو چه صرف په ژبه مسلمانان شوی وو خو نن د بدر په میدان کښې مشرکانو سره وو هغوی ته د مسلمانانو کمې اوکمزوری ښکاره کیدو باندې حیرانتیا اوشوه او وئی وئیل چه دې خلقو خو مذهبی دهوکه خوړلې ده([3]) مجاهد ﷫ وائی چه داد قریشو یوه ډله وه. قیس ابن ولید بن مغیره او ابو قیس بن فاکه بن مغیره اوحارث بن زمعه ابن اسودبن عبدالمطلب اوعلی بن امیه بن خلف اوعاص بن منبه بن حجاج دوی قریشو سره وو خو وو دوی په شك کښې او هم په دې کښې رابند شوی وو اودلته ئی د مسلمانانو حالت اوکتو نو وئی وئیل چه دا خلق مذهبی مجنونان دی ګنی یو موټی کسان بې سامانه او بې وسلې د دومره ډیر لوئی شان اوشوکت والا فوځیانو په وړاندې څنګه اودریدې شی؟ حضرت حسن ﷫ فرمائی چه دا خلق د بدرجنګ له نه وو راغلی د دوی نوم منافقان کیخودې شوې وو. وائی چه دا قوم د اسلام اقراری ووخودمشرکانوپه سیلاب کښې رااوبهیدل دلته راغله دلته په راتلو سره ئی د مسلمانانو دا کمزورې دسته اوکته نو وئی وئیل.(غَرَّهٰٓؤُلَآءِ دِیۡنُهُمۡ) الله ﷻ چه د لویٔ شان خاوند دې فرمائی چه څوك په دې مالك الملك باندې بهروسه اوکړی هغه دعزت خاوند کوی ځکه چه عزت دهغه وینځه ده او غلبه د هغه غلام. هغه اوچت ذات دې هغه د ډیر لویٔ شان خاوند دې هغه په رښتونې سلطان دې هغه حکیم دې دهغه ټول کارونه دحکمت نه ډك وی هغه هریو څیزپه خپل ځایٔ صحیح ساتی. د امداد د حقدارانو هغه امداد کوی اود ذلت حقداران ذلیل کوی هغه ټول ښه پیژنی.

وَلَوۡ تَرٰٓی	اِذۡ	یَتَوَفَّی	الَّذِیۡنَ	کَفَرُوا	الۡمَلٰٓئِکَةُ	یَضۡرِبُوۡنَ
اوکه اووینې ته	هغه حالت	چی روح قبض کوی	دهغه کسانو	چی کفر ئې کړی دی	فرښتې	وهی هغویٔ

اوکله چه فرښتې (دمرګ په وخت کښې) وینې چه د کافرانو روحونه قبض کوی او هغوی په مخونو او شاګانو باندې

[1]) موطا امام مالك كتاب الحج: ٢٤٥.
[2]) الدرالمنثور: ٧٨/٤.
[3]) الطبري: ١٣/١٤.

وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝ ذٰلِكَ

مخونه دهغوئ | اوشاګاني دهغوئ | چې اوڅکئ: | عذاب | دسوزيدو | دا په سبب دهغې

وهي (او ښکوي او دا به ورته هم وائي چه) سوزيدونکې غذاب (د جهنم) اوڅکئ | دا عذاب (د سوزيدو)

بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ۝

چې مخکښې ليږلې دي | لاسونه ستاسو | او بيشکه الله | نه دې | ظلم کونکې | په بندګانو خپلو |

دهغه (بدو اعمالو) په وجه دي کوم چه ستاسو لاسونو کړي وو | او الله ﷻ په خپلو بندګانو ظلم کونکې نه دې

قوله تعالى:: يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ

په کافرانود نزع په حالت کښې سختي:- افسوس اې پيغمبره! چه تا کتلې دافرښتې چه څنګه د کافرانو روح قبض کوی او په دغه وخت کښې هغوی په مخونو او ملاګانو باندې وهی او وائی چه د اُور عذاب د خپلو بدعملو په وجه اوڅکئی. دا مطلب هم بيان کړې شوې دې چه دا واقعه هم د بدر د ورځې ده چه مخامخ به د دې کافرانو په مخونو تورې پريوتلې او چه کله به تختيدل نو په شاګانو به ئې ګذارونه کيدل، فرښتو به هغوی ښه برابرول. يو صحابي ﷺ حضور ﷺ ته عرض اوکړوچه ماد ابوجهل په شاباندې د ازغوغوندې نښې اوليدلې. حضور ﷺ اوفرمائيل چه د فرښتو د وهلو نښې دی. حق خو دا دې چه دا آيت د بدر سره مخصوص نه دې الفاظ عام دی. د هر يو کافر هم دا حال وی. په سورة قتال کښې هم د دې خبرې ذکر بيان شوې دې او د سورة انعام په آيت ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ﴾ کښې هم د دې بيان سره دتفسير تيرشوې دې. څکه چه دا نافرمانه خلق وو ددوی دمرګ په وخت کښې د فرښتو لاسونه دهغوی طرف ته وراوږديږی او هغوی ښه وهی، د هغوی روحونه د دوی د بدو عملونو په وجه د هغوی په بدن کښې پټيږی راپټيږی کوم چه فرښتې په زور راوباسی او ورته وائی چه ستا د پاره د الله ﷻ غضب دې او د الله ﷻ عذاب دې. لکه چه د حضرت براء ﷺ په حديث کښې دی چه په خراب حالت کښې د سکرات مرګ په وخت کښې کله کافرله ملك الموت ﷺ راځی نو فرمائی اې خبيثه روحه روان شه ګرمو هواګانو او ګرمو اوبو او ګرم سوری طرف ته نو هغه روح په بدن کښې پټيږی نو آخر هغه په زور سره راښکلې شی لکه څنګه چه د ژوندی سړی څرمن راويستې شی او دې سره رګونه او پټې هم راوځی[1] فرښتې هغه ته وائی اوس دسوزيدو مزه اوڅکه. دا ستاد دنيا د بدعملو سزا ده. الله ﷻ ظالم نه دې هغه خو عادل حاکم دې. دبرکت اوچتوالی غنا پاکيزګئی تعريفونوخاوند دې. دغه شان د صحيح مسلم شريف حديث قدسی دې زما بنديګانو! ما په خپل ځان باندې ظلم حرام کړې دې او په تاسو باندې مې هم حرام کړې دې. نو په خپل مينځ کښې څوك په يو بل ظلم زياتې مه کوئ. زما بنديګانو! ما خو ستاسو کړې شوی اعمال راګير کړی دی. په ښيګړه موندو سره زما تعريف کوئ او که دې نه علاوه نور څه اووينئ نو خپل ځان ملامته کوئ.[2]

كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ

لکه دحال | دتابعانو دفرعون دي | او لکه دهغه کسانو دي | چې مخکښې ددوئ نه وو |

(د دوی حالت) پشان د د فرعون او دهغه کسانو دي کوم چه د دوی نه وړاندې وو.

---

[1] احمد: ۴/۲۸۷-۲۸۸.

[2] صحيح مسلم كتاب البر باب تحريم الظلم: ۲۵۷۷، ترمذی: ۲۴۹۵، ابن ماجه: ۴۲۵۷، احمد: ۵/۱۶۰، الادب المفرد: ۴۹۰، ابن حبان: ۶۱۹.

كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

چي انکار اوکړو هغوئ ا دآیتونو دالله نه انواونیول هغوئ الله ا په ګناهونودهغوئ ا بیشکه الله

هغوی د الله ﷻ د آیاتونو نه انکاراوکړو نو الله هغوی د هغوی د ګناهونو په وجه اونیول بیشکه الله

قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝

دطاقت خاوند دې ا سخت ورکونکي دې ا عذاب ا

د طاقت خاوند دې او سخت عذاب ورکونکي دې

قوله تعالی:: فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ

خلق دخپلو ګناهونو په وجه په عذاب کښې راګيرېږي:- دې کافرانوتاسره هم هغه اوکړه کوم چه د دوی نه وړاندې کافرانوخپلونبیانوسره کړې وونوموږهم دوی سره هم هغه اوکړه کوم چه موددوی نه وړاندینو سره کړې وو کوم چه د دوی په شان وو. مثلاً فرعونیان اود هغوی نه وړاندې خلق چا چه د الله تعالی آیاتونه نه منل د څه په وجه چه د الله ﷻ نیول په هغوی راغله. ټول قوتونه هم د الله ﷻ دی اود هغه عذابونه هم ډیر درانه دی. هیڅ څوک نشته چه په هغه باندې غالب راشي او هیڅ څوک نشته چه د هغه نه اوتختیدې شي.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ

ا دا عذاب ا په سبب دهغې چې بیشکه الله ا نه دې

دا عذاب د دې په وجه دې چه الله ﷻ چه په یو

مُغَيِّرًا نِّعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا

بدلونکې ا هغه نعمت لره ا چې کړې وی هغه ا په یو قوم باندې اتردې پورې ا چې بدل کړی هغوئ

قوم باندې څه نعمت کړې وی نو هغه نه بدلوی ترڅو چه هغوی خپل نعمت نه وی بدل کړې ا اودتابعداریٔ او

مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝ كَدَاْبِ

هغه حال ا چې په نفسونو دهغوئ باندې وی ا اوبیشکه چې الله ا اوریدونکې دې ا اوپوهه دې ا لکه دحال

شکر په ځائې ئې نا شکری نه وی کړې او الله ﷻ د هرې خبرې اوریدونکې او په هرڅه عالم دې د دوی

اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَذَّبُوْا

دتابعاتودفرعون دې ا اولکه دهغه کسانو دې ا چې مخکښې ددویٔ نه ووٌ ا چې دروغ اوګنړل هغویٔ

حال د فرعونیانو اوهغه خلقو پشان دې چه د هغوی نه وړاندې وو. هغه دا چه هغوی د خپل رب ایاتونه

بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ وَاَغْرَقْنَآ

آیتونه ا درب خپل ا نو هلاك كړل موږ هغوئ ا په سبب دګناهونودهغوئ ا اوغرق کړل موږ ا

دروغ بللي وو. نو الله ﷻ هغوی د هغوی د ګناهونو په سبب هلاک کړل او موږ د فرعون تابعداران

اٰلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ۝

تابعان دفرعون ا اودا ټول ا ووٌ ا ظالمان ا

د فرعون هلاک کړل دا ټول ظالمان وو

Scanned with Ca

قوله تعالى:: حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِأَنْفُسِهِمْ

دالله ﷻ د عدل او انصاف بیان کیږي چه هغه خپل ورکړې **دګناهونوپه وجه نعمتونه هم اخستې شی.-** شوی نعمتونه د ګناهونونه اول نه اخلي. لګه څنګه چه دې آیت کښې دی چه الله ﷻ د یو قوم حالت نه بدلوی ترکومې چه هغوی خپلې هغه خبرې بدلې نه کړې کومې چه د هغوی په نفسونوکښې دی. کله چه هغه یو قوم ته د هغوی د بدو په وجه بد وررسول غواړی نو بیا د هغه اراده څوك واپس کولې نه شی او نه هغه سره څوك حمایتی اودریدې شی[1]تاسو اوګورئی چه فرعونیانو اودهغوی په شان د نورو وړاندینو سره هم دغه اوشو الله ﷻ خپل نعمتونه ورکړل نو هغوی په ګناهونوکښې اخته شو نو الله ﷻ هغوی ته ورکړې شوی خپل باغونه چینې پټې خزانې محلونه اونعمتونه چه په کوموکښې هغوی بدمست کیدل ټول واخستل. په دې باره کښې هغوی پخپله خپله بدی اوکړه الله ﷻ په هغوی باندې هیڅ ظلم نه وو کړې.

		إِنَّ	شَرَّ	الدَّوَآبِّ
		بیشکه	ناکاره	دګرځنده مخلوق نه
بیشکه د الله ﷻ.				
عِنْدَ اللّٰهِ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	فَهُمْ	لَا يُؤْمِنُوْنَ
په نز دالله	هغه کسان دی	چې انکار ئې اوکړو دحق نه	نوهغوئ	ایمان نه راوړی
په نیز په ساه لرونکی ځیزونو کښې د ټولونه بدترین هغه دې چه کفر ئې کړې دې او ایمان نه راوړی				
اَلَّذِيْنَ	عٰهَدْتَّ	مِنْهُمْ	ثُمَّ	يَنْقُضُوْنَ	عَهْدَهُمْ
خاص طورهغه کسان	چې وعده واغستله تا	دهغوئ نه	اوبیا	ماتوی هغوئ	وعده خپله
خاص کرهغه کسان (بدترین دی) چا سره چه تا په دوی کښې وعده کړې ده اوبیا (هم) هغوی هرځل				
فِيْ كُلِّ مَرَّةٍ	وَّهُمْ	لَا يَتَّقُوْنَ	فَاِمَّا	تَثْقَفَنَّهُمْ	فِي الْحَرْبِ
په هره موقع کښې	اوهغوئ	نهٔ یریږی دالله نه	انو که	بیا مومې تهٔ هغوئ	لره په جنګ کښې
وعده ماتوی او د الله ﷻ نه (په وعده ماتولو کښې) نه ویریږی نو که چرته تا دوی په جنګ کښې موندل				
فَشَرِّدْ	بِهِمْ	مَّنْ	خَلْفَهُمْ	لَعَلَّهُمْ
نواویروه	په سزادهغوئ سره	هغه څوك	چې روستودهغوئ نه دی	دپاره ددې
نودهغوی په وجه هغه خلق اوویروه کوم چه ددوی نه روستو دی .... د دې دپاره				
يَذَّكَّرُوْنَ				
چې هغوئ عبرت واخلي دوعده خلافو دا نجام نه				
چه دوی نصیحت قبول کړی				

قوله تعالى:: فَشَرِّدْ بِهِمْ مَّنْ خَلْفَهُمْ

وعده خلافو کافرانوته عبرتناکه سزا ورکړه.- په زمکه باندې چه څومره هم ګرځی راګرځی د دې ټولونه

[1] ۱۳/الرعد:۱۱.

زیات خراب د الله ﷻ په نیز بې ایمانه کافران دي. کوم چه وعده کوي او بیانې ماتوي. یوځوا قول او وعده اوکړه بل خوانې ماته کړه، نه د الله ﷻ ویره او نه د ګناه فکر. نو چه ته کله په جنګ کښې په دوي غالب شې نو داسې سزا ورکړه چه د روستنود پاره هم عبرت شي. هغوي هم اوویریږي نو ممکن دي چه د خپلو داسې کارونونه منع شي.

وَإِمَّا	تَخَافَنَّ	مِن قَوْمٍ	خِيَانَةً	فَانۢبِذْ	إِلَيْهِمْ
اوکه چرې	ته یریدلې	دیوقوم نه	د خیانت کولو	نو اوغورزوه	هغوئ ته

اوکه چرته د یوې ډلې نه مو د خیانت کولو ویره کیږي نو هغوي سره

عَلَىٰ سَوَآءٍ	إِنَّ ٱللَّهَ	لَا يُحِبُّ	ٱلْخَآئِنِينَ ﴿٥٨﴾
په برابرئ سره	بیشکه چې الله	نهٔ خوښوي	خیانت ګرخلق

چه کله معاهده پوره شي هغه واپس کړه بیشکه الله ﷻ خیانت ګر نه خوښوي

قوله‌تعالی:: فَانۢبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ

خیانت اووعده خلافي دمذمت قابل دي: ارشاد کیږي چه اې نبي ﷺ! که چرې چا سره ستا وعده شوې وي اوتاته ویره وي چه دوي به بدعهدي او وعده خلافي اوکړي نو تاته اختیار درکولې شي چه د برابرئي په بنیاد باندې وعده ماته کړه او هغوي ته خبرورکړه چه هغوي هم د صلح په خیال کښې نه وي. څو ورځې وړاندې هغوي ته خبر ورکړه. الله ﷻ خیانت نه خوښوي نو ته کافرانو سره هم خیانت مه کوه. په مسند احمد کښې دي چه امیر معاویه ﷛ لښکرې د روم سرحد طرف ته وروړاندې کول شروع کړه چه د صلح موده ختمیدو سره به ناڅاپي په هغوي باندې حمله اوکړي نو یو شیخ په خپله سورلئي باندې سور راغلو او وئي وئیل چه الله ﷻ ډیر لوئ دې الله ﷻ ډیر لوئ دې وعده اوساتئي دهوکه صحیح نه ده. د رسول الله ﷺ فرمان دې چه کله یو قوم سره وعده او شي نو مه یوه غوټه ترئي او مه سپړئي ترکومې چه د صلح موده ختمه نه شي یا هغوي ته په خبر ورکولو سره معاهده ماته نه شي. کله چه دا خبره معاویه ﷛ ته اورسیده نوهغوي خپل فوځ ته هغه وخت دواپس کیدوحکم ورکړو. داشیخ حضرت عمروبن عبسه ﷛ وو[1] سلمان فارسي ﷛ دیو ښارقلعه ته په رسیدوخپلوملګرو ته اووئیل تاسوماپریږدئي چې هغوئ ته دعوت ورکړم. لکه څنګه چه ما رسول الله ﷺ هغوي په رابللو باندې لیدلې وو. بیا فرمائي چه زه هم دهغوي نه یوسړې ووم. نوماته الله ﷻ داسلام هدایت اوکړونوکه تاسوهم مسلمانان شئي نو چه کوم زمونږ حق دې هغه به ستاسو هم حق شي. او چه څه په مونږ باندې دي هغه به په تاسو باندې هم وي. اوکه تاسودا نه منئي نوذلت سره به جزیه ورکوئې. که دا هم نه قبلوئي نو مونږ تاسوته د اوسه خبر درکوواومونږ اوتاسو برابر یو الله ﷻ خیانت کونکي نه خوښوي. دریو ورځو پورې ئي هغوي ته داسې دعوت ورکړو اویه څلورمه ورځ سحر په سحر حمله اوکړه نو الله ﷻ فتح ورکړه او امداد ئي اوکړو.[2]

وَلَا يَحْسَبَنَّ	ٱلَّذِينَ	كَفَرُوا۟	سَبَقُوٓا۟
اوګمان دې نهٔ کوي	هغه کسان	اچې کافران دي	اچې ګني هغوئ مخکښې شو

او کافران دې دا خیال نه کوي چه ګني دوي زمونږ د نیولو نه خلاص شوي دي

[1] ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الامام یکون بینه وبین العدو عهدفیسیرنحوه...:۲۷۵۹، وسنده صحیح، ترمذی:۱۵۸۰، احمد/۱۱۱، السنن الکبری للنسائی: ۸۷۳۲، بیهقی:۲۳۱/۹.

[2] احمد:۴۴۰/۵، ترمذی کتاب السیر باب ماجاء فی الدعوة قبل القتال:۱۵۴۸.

Scanned with Ca

إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَّا اسْتَطَعْتُمْ

بیشکه هغوی | نشی عاجزه کولی مونږ | او تیاری کوئ | د پاره دهغوی | څومره چی وس رسی ستاسو

بیشکه دوی (الله ﷻ) نشی مغلوبه کولی او ستاسو نه چه څومره کیدی شی نو د دوی (کافرانو) دپاره

مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ

د طاقت نه او د ترلو | د اسونو نه چی یروئ تاسو | په ذریعه | د هغې | دشمن د الله | او دشمن ستاسو

د (هر قسم) قوت نه او د اسونو تیارولو نه چه تاسو په هغې سره د الله ﷻ او خپل دشمن

وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُوا

او نور کسان بې د دوی نه | چی تاسو نه پیژنئ هغوی | الله پیژنی هغوی | او هغه چی | خرچ کوئ تاسو

او د هغوی نه علاوه نور کسان یروئ | کوم چه تاسو نه پیژنئ خو الله ﷻ هغوی پیژنی | او تاسو چه کوم

مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

یو څیز | په لار د الله کښې | پوره بدله به درکړې شی | تاسو ته | او تاسو سره به زیاتې او نه کړې شی

څیز هم د الله په لار کښې خرچ کوئ نو تاسو ته به پوره بدله درکولې شی او هیڅ زیاتې به درسره نشی کولې

قوله تعالی:: وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُمْ

د جنګ سامان هروخت تیار ساتلو حکم:- الله ﷻ فرمائی کافران خلق دې دا نه ګنړی چه هغوی به زمونږ نه اوتختی او مونږ اوس دهغوی په نیولو قادر نه یو. بلکه هغوی هروخت زمونږ په قبضه او قدرت کښې دی هغوی مونږ ته ماتې نه شی راکولې. او په آیت کښې دی چه بدی کونکی زمونږ نه وړاندې کیدې نه شی([1]) فرمائی کافران دلته مونږ ته ماتې نه شی راکولې هلته خود هغوی ځائ اور دې چه ډیر خراب ځائ دې([2]) او فرمان دې چه د کافرانو په ښارونو کښې تګ راتګ او ګرځیدل چرته تاسو په دهوکه کښې وانچوی داخوهسې جمع واری ده د دوی ځائ دوزخ دې چه ډیر خراب ځائ د اوسیدو دې([3]) بیا مسلمانانو ته حکم ورکوی چه دخپل طاقت امکان مطابق د کافرانو د مقابلې د پاره هر وخت تیار اوسیږئ چه قوت او طاقت اسونه او لښکرساتې شئ او ساتئ. په مسند کښې دی چه حضور ﷺ قوت تفسیر غشو ویشتلو سره کړې دې او دوه ځل نې دا اوفرمائیل([4]) چه غشی ویشتل کونې سورلی کونې د غشو ویشتل د اسونو د سوریدلو نه بهتر دی.([5])

د اسونو درې قسمونه::فرمائی داسونو ساتونکی درې قسمه دی یو خو اجر او ثواب موندونکی یو نه ثواب او نه عذاب او یو عذاب زغمونکی. کوم چه د جهاد په اراده سره اوساتی د هغه اس څرن دانه راغوندول اوتګ راتګ چه څه کوی په هغې باندې ثواب ملاویږی. تردې چه که هغه خپله رسئ اوشلوی او اوتختی نو بیا هم د هغه د پښو په قدمونو او خاشړو باندې ده ته نیکئی ملاویږی. په یو نهر باندې د تیریدو په وخت کښې که هغه اوبه اوڅکی که مجاهد د ابوڅکولو اراده نه وی کړې نو بیا

---

[1] ۲۹/العنکبوت: ٤.

[2] ۲٤/النور: ٥٧.

[3] ۳/آل عمران: ۱۹٦-۱۹۷.

[4] صحیح مسلم کتاب الامارة باب فضل الرمی والحث علیه وذم من علمه ثم نسیه: ۱۹۱۷، ابوداوٗد: ۲٥۱، ابن ماجه: ۲۸۱۳

[5] ابوداوٗد کتاب الجهاد باب فی الرمی: ۲٥۱۳، وسنده حسن، ترمذی: ۱٦۳۷، نسائی: ۳٦۰۸، ابن ماجه: ۲۸۱۱، احمد: ٤/٤۸، حاکم: ۲/۹٥.

Scanned with Ca

هم نیکنی ملاویږي. نودا اس خود هغه دساتونکی دپاره دیو ډیراجر او ثواب ذریعه ده. اوچه کوم سړی اس اوساتلو چه هغه د نورو خلقو نه بې پرواه شي او بیا ئې د الله ﷻ حق هم د ده په غاړه اود هغه په سورلنی کښې هیر نه کړو نو دا د هغه د پاره پرده ده یعنی نه د هغه ګناه شته او نه اجر. دریم هغه سړی چه دفخراوخان خودلو د پاره ئې اوساتی اود مسلمانانود مقابلې د پاره نودا د ده د پاره سخت نقصانی دی او د ده په غاړه بوج دې. د حضورﷺ نه تپوس اوشو چه د خرو باره کښې څه حکم دې؟ نو حضورﷺ اوفرمائیل چه د دې باره کښې څه خاص له آیت خونه دې نازل شوې اودا جامع عام آیت موجود دې که یو سړې د یوې ذرې نیکی اوکړی نو هغه به وینې او چه څوك د ذرې برابر بدی اوکړی هغه به وینی. دا حدیث په بخاری شریف او مسلم کښې هم دې.(۱)

اوپه حدیث کښې دا الفاظ دی چه اسونه درې قسمه دی د رحمن د شیطان او د انسان. په دې کښې دی چه شیطانی اسونه هغه دی کوم چه د منډې د پاره په شرطونو او جوارئی د پاره وی. او انسان آس هغه دې چې د خپل سورلئ دپاره ئې ساتلې وی. (۲) د اکثرو علماؤ قول دې چه غشي ویشتل د اسونو د سورلئی نه بهتر دی. امام مالك رحمه الله د دې خلاف دې خود جمهورو قول قوی دې څکه چه په حدیث کښې هم راغلی دی. حضرت معاویه بن خدیج رضی الله عنه حضرت ابوذر رضی الله عنه له لاړو نو هغه وخت هغه د خپل اس خدمت کولو تپوس نی اوکړو چه ستا دا اس په څه کار راځی؟ وئی فرمائیل چه زما د دې څناور دعا زما په حق کښې قبلوله شوې ده. وئیل څناور اودعا؟ وئی فرمائیل او د الله ﷻ قسم اس هر سحر دعا کوی چه اې الله تعالی! تا زه خپلو بندیګانو کښې بنده ته حواله کړې یم ته ما د ده د ټول اهل نه د مال نه اود اولاد نه زیات جوړکړې او ده سره مې اوساتې(۳) په یو مرفوع حدیث کښې دی چه هر یو عربی اس ته هره ورځ د دوو دعاګانو کولو اجازت ملاویږی(۴)حضورﷺ فرمائی چه د اسونو په تندوکښې بښیګړه تړلې شوی وی د اسونو والا د الله ﷻ په امداد کښې وی. دا په نیك نیتنی سره د جهاد په اراده ساتونکې انسان دې لکه څنګه چه یوسړې هر وخت خپل لاس وړاندې کوی اوخیرات کوی(۵) ددې باره کښې نورهم ډیراحادیث دی. په صحیح بخاری شریف کښې د بښیګړې تفصیل دې اجر او غنیمت.(۶)

فرمائی دې سره ستاسو دښمنان ویریدونکی او هیبت وهونکی دی د دې ظاهری مقابلې د دښمنانو نه علاوه نور دښمنان هم دی یعنی بنوقریظه، فارس او د محلونو شیطانان. په یو مرفوع حدیث کښې هم دی چه دې نه مراد پیریان دی.په یو منکر حدیث کښې دی چه په کوم کور کښې یو آزاد اس وی هغه کور به چرې هم بدنصیب نه وی. خود دې روایت نه سند صحیح دې او نه دا صحیح دې. اود دې نه مراد منافقت هم اخستې دې او هم دغه قول ډیر مناسب هم دې. لکه چه د الله ﷻ فرمان دې ﴿ وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ ﴾ستاسو څلور واړو طرفو ته کلی وال او مدنی منافقان دی کوم چه تاسو نه پیژنئی خو مونږ د هغوی نه ښه واقف یو. بیا ارشاد دې چه په جهاد کښې تاسو څه خرچ کړئی د دې به پوره بدله بیامومنئی. په ابوداؤدکښې دی چه د یوه درهم ثواب به اووه سوه دزجې زیات ملاویږی.(۷) لکه چه آیت ﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ﴾ کښې دی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه اول خوبه رسول اللهﷺ صرف مسلمانانوته د

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب الخیل ثلاثة: ۲۸٦۰، صحیح مسلم:۹۸۷، ابن حبان:٤٦٧۲، بیهقی:٤/۱۱۹.

(۲) احمد:۱/۳۹۵،، الترغیب الترهیب: ۱۸۷۷، مجمع الزوائد:٥/۲٦۰.

(۳) احمد:٥/۱٦۲.

(٤) نسائی کتاب الخیل باب دعوة الخیل:۳٦۰۹، وسنده صحیح، احمد:٥/۱۷۰.

(٥) طبرانی:٥٦۲۳وسنده حسن.

(٦) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب الجهاد ماض مع البروالفاجر:۲۸٥۲، صحیح مسلم:۱۸۷۳، ترمذی:۱٦۹٤، ابن ماجه:۲۳۰٥

(۷) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی تضعیف الذکرفی سبیل الله عزوجل:۲٤۹۸.

Scanned with Ca

خیرات صدقات حکم ورکولو کله چه دا آیت ﴿وَمَا تُنفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ﴾ نازل شو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه د کوم دین هم وی او سوال اوکړی نو هغه سره ښیګړه کوئې[1] دا روایت غریب دې او په ابن ابی حاتم کښې دې.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ

اوکه چری | مائله شی هغوئ | صلحې ته | نو مائله شه | هغې صلحې ته | اوبروسه اوکړه | په الله |

اوکه دوی روغې ته غاړه کیخوده نو تاسو روغه اوکړئ او (په نیتجه دروغه کښې) په الله بهروسه اوکړئ

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾ وَإِنْ يُرِيدُوا

بیشکه | چې هم هغه | هرڅه اوریدونکې دې | او په هرڅه پوهه دې | اوکه چری | اراده اوکړی هغوئ

بیشکه الله ﷻ دهرڅه اوریدونکې او په هرڅه عالم دې | اوکه (په روغه کولو کښې) دوی تاسره د

أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ ۚ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ

چې دهوکه درکړی تاته | نو بیشکه کافی دې تالره الله | الله | هغه ذات دې | چې مضبوط ئې کړې ته

دهوکې اراده لری نو (د دوی د دهوکې نه مه یریږه) الله ﷻ ستا دپاره کافی دې | الله هغه ذات دې چه

بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ

په مدد خپل سره | اوپه مومنانو سره | اومینه ئې واچوله | په منځ | د زړونو دهغوئ کښې | که چری

په خپل مدد او په مسلمانانو سره ئې ته مضبوط کړې | او د دوی په زړونو کښې ئې محبت اچولې دې | که

أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ

په زمکه چه څومره څه دی دا ټول تا خرچ کړې وې نو (د دې باوجود به هم) تا د دوی د زړونو په مینځ

خرچ کړې وې تا | هغه څه | چې په زمکه کښې دی | ټول | نو مینه به نه وه پیدا کړې راوستې تا | په منځ

قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّهُ

په زړونو دهغوئ کښې | لیکن | الله | محبت پیدا کړو | په منځ دهغوئ کښې | بې شکه چې هغه

مینه نه وه اچولې دزړونو دهغوئ | ابلکه الله ﷻ د دوی (د زړونو) په مینځ کښې محبت واچولو | بیشکه الله

عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

غالب دې | خاوند د حکمت دې |

(په اراده) غالب دې او صاحب دحکمت دې |

قوله تعالی: وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا

کافرانوسره دضرورت په وخت کښې دصلح حکم: د الله ﷻ ارشاد دې چه کله دیو قوم د خیانت ویره وی نو په برابرئې سره ئې خبر کړئې معاهده ختمه کړئې اود جنګ خبرور کړئې. دې نه پس که هغوی په جنګ کولو باندې راضی وی نو په الله ﷻ باندې بهروسه اوکړه او جهاد شروع کړه اوکه هغوی بیا په صلح باندې راضی شی نو ته هم صلح او صفائی اوکړه. هم د دې آیت په تعمیل کښې د حدیبیه په ورځ

---

[1] وسنده حسن.

Scanned with Ca

رسول الله ﷺ دمکي مشرکانو سره د نهوکالو د پاره صلح اوکړه چه په څو شرطونو باندې وه. د حضرت علي ﷺ نه نقل دی چه رسول الله ﷺ او فرمائيل چه زر به اختلاف پيداکيږی يا پس نوکه تانه کيږی نو صلح اوکړه[۱] مجاهد رحمه الله وائی دا د بنو قريظه باره کښې نازل شوې خو په دې کښې تامل دې تړوله قصه د بدر ده.د ډيرو بزرګانو خيال دې چه د سورة براءت آيت سيف ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ سره منسوخ دې. خو په دې کښې هم نظر دې ځکه چه په دې آيت کښې د جهاد حکم په طاقت او استعداد باندې دې. خود دښمن د زياتی په وخت کښې صلح کول بې شك او شبهې جائز ده لکه چه په دې آيت کښې دی او څنګه چه د حديبيه صلح رسول الله ﷺ اوکړه. نو هيڅ خلاف يا څه خصوصيت يا منسوخيت نشته. والله اعلم. بيا فرمائی چه په الله ﷻ باندې بهروسه ساته هغه تاله کافی دې هم هغه ستا امداد کونکې دې. که دوی دهوکه بازی کوی او څه فريب کول غواړی او په دې مينځ کښې خپل شان اوشوکت او د جنګ وسله زياتول غواړی نوته فکر مه کوه الله ﷻ ستا طرفدار دې هغه ستا د پاره کافی دې د هغه د مقابلې هيڅ څوك نشته.

دمسلمانانويو بل سره محبت د الله ﷻ رحمت دې:: بيا د خپل يو اعلی نعمت ذکر کوی چه د مهاجرينو او انصارو نه ئی صرف په خپل فضل باندې ستا تائيد اوکړو. هغوی ته ئی په تا باندې د ايمان راوړلو او تابعدارئی کولو توفيق ورکړو، ستا په امداد او ستا په نصرت باندې آماده کړل. خو دی که د زمکې خزانې خرچ کړې وې نو په هغوی کښې دی هغه مينه او محبت نه شو پيداکولې کوم چه الله ﷻ پخپله اوکړو. د هغوی د صدو زړې دښمنئی ئی لرې کړې. اوس او خزرج به د انصارو په قبيلوکښې د جهالت په زمانه کښې ښه تورې چلولې. د ايمان نور دغه دښمنئی په محبت کښې بدلې کړې. لکه چه د قرآن پاك بيان دې دالله ﷻ هغه احسان يادکړئی چه تاسوپخپل مينځ کښې د يوبل دښمنان وئې هغه ستاسو زړونه يوځائ کړل او په خپل فضل سره ئی تاسو رونړه رونړه جوړکړئې. تاسو د دوزخ غاړې ته رسيدلې وې خوهغه تاسو بچ کړئې. الله ﷻ ستاسودهدايت د پاره داسې خپلې خبرې بيانوی. (۲) په بخاری او مسلم شريف کښې دی چه د حنين د غنيمت د تقسيم په وخت کښې رسول الله ﷺ انصارو ته اوفرمائيل اې انصارو! آيا ما د ګمراهئی د حالت نه د الله ﷻ په عنايت سره تاسو ته نيغه لار اونه خودله؟ آيا تاسوفقيران نه وئې؟الله ﷻ تاسوزمابه وجه اميران کړئی.تاسو جداجدا وې الله ﷻزمابه وجه ستاسو زړونه يوځائ کړل. د حضور ﷺ په هره خبره به انصارو وئيل بې شکه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ د دې نه هم زيات احسانونه په مونږ باندې دی(۳) غرض داچه خپل دا انعام او اکرام بيانولوسره ئی دخپل عزت اوحکمت اظهار اوکړو چه هغه اوچت ذات دې دهغه نه اميد ساتونکې نااميده کيږی نه.په هغه باندې توکل کونکې آباد وی هغه په خپلوحکمونوکښې حکيم دې. ابن عباس ﷺ فرمائی د خپلوئی رشتې ماتيږی اود نعمت ناشکری کولې شی خو د زړونو د تقارب او نزديکت په شان بل څه څيز نه دې ليدلې شوې.

د الله ﷻ رب العزت فرمان دې که تا د زمکې خزانې هم ختمې کړې وې نو ستا په وس کښې نه وه چه د دوی زړونه دې يوځائ کړې وې.شاعر وائی تاسره دهوکه کونکی ستانه بې پرواهی کونکی ستا رشته دار نه دی بلکه ستاحقيقی رشته دارهغه دی چه ستاپه آوازلبيك وائی اوستاد دښمنانو په سرتيتی کښې تاسره وی.او شاعر وائی چه ماخو ښه په يو ځائ ازميښت کړل اومې ليدل چه د رشته دارئی نه هم زيات تنګ راتنګ دې. امام بيهقی رحمه الله فرمائی چه ماته دا نه ده معلومه چه دا تول قول د

---

[۱] احمد:۱/ ۹۰. (مسنداحمد)
[۲] ۳/آل عمران:۱۰۳.
[۳] صحيح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الطائف فی شوال سنة ثمان: ۴۳۳۰، صحيح مسلم:۱۰۶۱.

Scanned with Ca

حضرت ابن عباس ﷺ دي يا د هغه نه لاندې په راويانوکښې د چا دې. ابن مسعود ﷺ فرمائی د هغوی دا محبت د الله ﷻ په لارکښې وو چه د توحيد او سنت په بناء باندې وو. (١) ابن عباس ﷺ فرمائی رشته دارئی هم ماتیږی د احسان هم ناشکری کولې شی خوچه کله د الله ﷻ د طرف نه زړونه ملاویږی هغه څوک جدا کولې نه شی. بیا هغوی د دې جملې ثلاوت اوګړو(٢)عبده بن ابی لبابه ﷺ فرمائی زما حضرت مجاهد رحمة الله عليه سره ملاقات اوشو نو هغوی ماسره لاس ملاؤکړو وئی فرمائیل کله چه دوه کسان د الله ﷻ په لارکښې مینه لرونکی خپل مینځ کښې ملاویږی او یو بل سره په رونړتندی لاس ملا ؤ وې نود دواړو ګناه داسې رژیږی لکه د ونو اوچې پانړې. ما ونیل چه دا کار خو ډیر آسان دې وئی فرمائیل داسې مه وایه چه مینه هغه ده د کومې باره کښې چه الله ﷻ فرمائی که ته د زمکې خزانې هم خرچ کړې نوبیا هم داستا د وس کار نه دې چه په زړونوکښې محبت اومینه پیداکړې.د هغه دې فرمان سره ماته یقین اوشو چه دې زما نه ډیر پوهه دې. ولید بن ابی مغیث وائی ما د حضرت مجاهد رحمة الله عليه نه واوریدل چه کله دوه مسلمانان په خپل مینځ کښې ملاویږی او لاس ملا ؤ وې نود هغوی ګناه معاف کیږی. ما تپوس اوکړو صرف په لاس ملاوولو؟ نو هغوی اوفرمائیل چه ایا تاسو د الله ﷻ فرمان نه دې اوریدلې؟ بیا هغوی د دې جملې تلاوت اوکړو. نو حضرت ولید رحمة الله عليه اوفرمائیل ته زما نه ډیر لوئ عالم نې. عمیر بن اسحاق وائی چه د خلقو نه د ټولونه وړاندې کوم څیز اوچتولې شی هغه به مینه اومحبت وی. په طبرانی کښې دی رسول ا لله ﷺ فرمائی چه مسلمان کله مسلمان رور سره لاس ملا ؤ وې نود دواړو ګناه داسې رژیږی لکه د ونې اوچې پانړې په تیزه هوا. د هغوی ټول ګناهونه معاف کولې شی که هغه د سمندر د زګ په شان هم وی.(٣)

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَسۡبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ

اے نبی | کافی دې تالره الله | اوهغه چالره | چې پیروی کوی ستا

اای پیغمبرا ستا دپاره الله ﷻ کافی دې او هغه څوک چه په مؤمنانو

مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ۝ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ عَلَى ٱلۡقِتَالِۚ إِن يَكُن

دمومنانونه | اے نبی | تیز کړه مومنان | په جنګ باندې | که چرې وی

کښې ئې ستا تابعداری کړې ده | اې پیغمبرا مؤمنان د جهاد په تیاریٔ باندې تیز کړه | نو که په

مِّنكُمۡ عِشۡرُونَ صَٰبِرُونَ يَغۡلِبُواْ مِاْئَتَيۡنِۚ وَإِن

ستاسو نه | شل کسان | صابران | نو غالب به راځی هغوئ | په دووسووکسانوباندې | اوکه چرې

شل صابران کسان وی هغوی به په دوه سوو (کافرو) کسانو باندې غلبه کوی | اوکه په تاسو کښې

يَكُن مِّنكُم مِّاْئَةٞ يَغۡلِبُوٓاْ أَلۡفٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ

وی | ستاسو نه | سل کسان | نوغالب به راځی | په زرو کسانو باندې | دهغه کسانونه | چې کافران دی

سل کسان (مومنان) وی نو هغوی به د کافرانو په زرو کسانو باندې غلبه بیاموسی

---

(١) حاکم: ۳۲۹/۲ بلفظ آخر وسنده صحیح.

(٢) ایضاً.

(٣) صحیح مسلم کتاب الامارة باب ثبوت الجنة للشهید: ۱۹۰۱.

Scanned with Ca

بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ ﴿٦٥﴾ اَلْئٰنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ

ځکه چې هغوئ | داسې قوم دي | چې نۀ پوهيږي | اوس | اسپك كړوييتې الله | ستاسو نه

دا حکم په دې وجه دې چه دا ناپوهه خلق دی | اوس الله ﷻ په تاسو باندې سپکوالې (آسانوالې) اوکړو

وَعَلِمَ اَنَّ فِيْكُمْ ضَعْفًا ؕ فَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ

اومعلومه ده هغه ته | چې بيشکه | په تاسو کښې | کمزوری ده | پس | که وی | ستاسو نه |

اوپه علم ظاهری سره الله ﷻ ته معلومه شوه چه په تاسو کښې کمزوری ده | نوکه په تاسو کښې

مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ ۚ وَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ اَلْفٌ

سل کسان | صابران | نوغالب به راځی | په دوؤ سوؤ کسانوباندې | اوکه وی | ستاسو نه | زر کسان

سل صابران کسان وی هغوی به په دوه سوو باندې غلبه کوی | اوکه په تاسو کښې زر کسان (صابران)

يَّغْلِبُوْٓا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿٦٦﴾

نو غالب به راځی | په دوؤ زرو باندې | په حکم د الله سره | او الله | د صابرانو ملګرې دې |

وی نو هغوی به د الله ﷻ په حکم سره په دوؤ زرو کسانو باندې غلبۀ کوی | او الله د صبر کونکو سره دې

قوله تعالى: يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلَى الْقِتَالِ ؕ

دجهاد ترغيب اوصحابه كرامود جهاد شوق:- الله ﷻ خپل پيغمبر ﷺ ته او مسلمانانو ته د جهاد ترغيب ورکوی. او هغوی ته تسلی ورکوی چه هغوی به په دښمنانو باندې غالب کوی سره د دې که هغوی د سازوسامان او د لښکرو والا وی او که مسلمانان بې سروسامان وی او يوموټې وی. الله ﷻ کافی دې او چه څومره مسلمانان تاسره وی هم هغه بس دی. بيا خپل نبی ﷺ ته حکم ورکوی چه مؤمنانو ته د جهاد رغبت ورکوه. حضور ﷺ به د صفونو په جوړولو کښې دمقابلې په وخت کښې برابر د فوځيانو زړونه لوړول. دبدر په ورځ ئې اوفرمائيل پاسئی هغه جنت حاصل کړئی د کوم پلنوالې چه د آسمانونو اوزمکې په شان دې حضرت عمير ﷺ بن حمام وائی دومره پلنوالې؟ وئی فرمائيل او هم دومره هغه وئيل واه واه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا دې په کومه اراده سره اووئيل؟ وئيل په دې اميد چه الله ﷻ به ما هم جنتی کړی. حضور ﷺ اوفرمائيل چه زما پيشن ګوئی ده ته جنتی ئې. هغه پاسی اود دښمن طرف ته وړاندې کيږی د خپلې تورې تيکې ماتوی څه کهجورې چه ورسره وې هغه ئې خوړل شروع کړې بيا ئې اوفرمائيل چه دا خوړل اودلته حصاريدل دا هم په ما ډير ګران دی. هغه د لاس نه غورزوی او حمله کوی اود زمری په شان په دښمنانو کښې ورننوتلو اود تورې مهارت خودلو سره د کافرانو نه ستونه وهی اود الله ﷻ په لارکښې شهيد کيږی. رضی الله عنه وارضاه. ابن المسيب ﷺ او سعيدبن جبير ﷺ فرمائی داآيت دحضرت عمر ﷺ داسلام راوړلو په وخت کښې نازل شو کله چه د مسلمانانو شمير پوره څلوېښت شو. خو په دې کښې لږ شان نظر دې ځکه چه دا آيت مدنی دې اود حضرت عمر ﷺ د اسلام راوړو واقعه په مکه معظمه کښې وه. د حبشې د هجرت نه پس اود مدينې د هجرت نه وړاندې. والله اعلم.
بيا الله ﷻ مؤمنانو ته زيرې ورکوی اوحکم فرمائی چه ستاسو شل به د دې کافرانو نه په دوو سوو غالب راځی. سل به په زرو باندې غالب راځی. غرض دا چه يومسلمان د لسو کافرانو د مقابلې دې. بيا خو حکم منسوخ شو خو زيرې باقی دې. کله چه دا حکم په مسلمانانو باندې لږ شان ګران شو چه يو په لسه مقابله کښې لږ شان غلی شو نو الله ﷻ کمې اوکړو او وئی فرمائيل چه اوس الله ﷻ بوج سپك کړو

الخ. خو چه څومره شمیر کم شو هم دومره صبرناقص شو(۱) اول حکم وو چه شل مسلمانان به د دوو سوو کافرانو نه نه روستوکیږی اوس دا اوشو چه سل به د دوو سوو نه نه تختی(۲)نومشکل کیدو باندې ضعیف والې اوکمزوری الله ﷻ قبوله کړه نو کمې ئی اوکړو چه په دوچنده تعداد کښې به د کافروسره په جنګ روستو کیدل نشته اود دې نه د زیاتی په وخت کښې ډډې ته کیدل جرم نه دې. ابن عمرؓ فرمائی دا آیت زمونږ صحابه کرامو باره کښې نازل شوې دې. حضورﷺ دا اولوستلو او وئې فرمائیل چه ړومبې حکم اوچت کړې شو.(۳)

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ

نۀ دی مناسب | یونبی لره | چی وی | هغه سره | قیدیان | ترهغې پورې | چی ریزمریز کړی |

دهیڅ پیغمبر دپاره دا جائز نه دی چه دده سره قیدیان وی | ترڅو چه دې ئې په زمکه کښې وینه توی

فِي الْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ

په زمکه کښی | تاسو غواړئ | اسباب ددنیا | اوالله | غواړی آخرت | اوالله | غالب دې

کړې | تاسو د دنیا د سامان اراده لرئ | او الله ﷻ (ستاسو دپاره) د آخرت اراده لری | او الله غالب دې

حَكِيمٌ ۝ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ

حکمت والا دې | که چری نۀ وې | الیکلې حکم | دطرفه دالله نه | مخکښی | نوخامخا به رسیدلې وۀ تاسوته

صاحب د حکمت دې | که چرته د الله ﷻ د طرفه د وړاندې نه فیصله نه وه شوې (چه تاسو ته به په دنیا کښې عذاب نه درکوم)

فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝ فَكُلُوا مِمَّا

په هغه څیز کښی | چی اغستې دې تاسو | عذاب | الوئ | پس خورئ | دهغه مال نه

نو تاسو ته به په هغه فدیه اخستلو باندې لوئې عذاب رسیدلې وو | نو تاسو چه په غنیمت کښې څه

غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ

چی په غنیمت کښی اغستې دې تاسو | حلال پاك | اواویریږئ | دالله نه | بیشکه چی الله |

حاصل کړې دی نو هغه حلال او پاک ګنړئ او خورئ | اود الله ﷻ نه ویریږئ | بیشکه الله ﷻ

غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

ښښونکې | مهربان دې |

ښښونکې مهربان دې |

قوله تعالی:: مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ

جنګی قیدیانواود بدرد قیدیانومتعلق مشوره:-په مسنداحمد کښې دی چه د بدر د قیدیانو باره کښې رسول الله ﷺ د صحابه کرامو رضی الله عنهم سره مشوره اوکړه چه الله ﷻ دا ستاسو په قبضه کښې درکړی دی. او وائې څه اراده مو ده؟ حضرت عمرؓ پاسیدو او عرض ئی اوکړو د دوی ستونه والوزوئی. حضورﷺ د

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سرورة الانفال باب ﴿الآن خفف الله عنکم وعلمان فیکم ضعفا...﴾:٤٦٥٣.
(۲) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الانفال باب ﴿یایهاالنبی حرض المؤمنین علی القتال﴾ : ٤٦٥٢.
(۳) ابن مردویه ، حاکم:۲/۲۳۹مختصرًا. (مستدرك حاکم)

Scanned with Ca

هغه نه مخ واړولو او بيائې اوفرمائيل چه الله ﷻ دوی ستاسو په قبضه کښې درکړی دی دوی د پرون پورې ستاسو ورورلنی کښې وو.بيا حضرت عمرؓ اودريدو او خپل جواب ئې سردوباره کړو حضورﷺ بيا مخ واړولو او هم هغه ئې اوفرمائيل. دې خل حضرت ابوبکرؓ اودريدو او عرض ئې اوکړو يارسول اللهﷺ! زمونږ په رائې کښې خو ته دوی معاف کړه اود دوی نه فديه واخله او آزاد ئې کړه. اوس د حضورﷺ دمخ مبارك نه د غم نښې لاړې او عام معافی اوکړه او فديه ئې ترې واخسته او ټول ئې آزاد کړل[1] په دې باندې الله ﷻ دا آيت نازل کړو.هم د دې سورة په شروع کښې دحضرت ابن عباسؓ روايت تيرشوې دې. په صحيح مسلم کښې هم د دې په شان حديث دې چه دبدر په ورځ حضورﷺ معلومه کړه چه ددې قيديانو باره کښې تاسو څه واينی؟ حضرت ابوبکرصديقؓ عرض اوکړو يارسول اللهﷺ! دا ستا قوم دې تاسو مشران ئې که دوی ژوندی پريخودې شی په دوی باندې توبه اوکړې شی نو څه عجيبه ده چه صبا د الله ﷻ په دوی باندې هم مهربانی اوشی خو حضرت عمرؓ وئيل يا رسول اللهﷺ! دوی ته دروغ ګنړلې تاسو حکم اوکړئی چه د دوی ستونه اووهلې شی. حضرت عبدالله بن رواحه ؓ اووئيل يارسول اللهﷺ! دې ميدان کښې ډيرې ونې دی اُوراولګوئی اُودوی په کښې او سوزوئی. ابن عباس ؓ ته ده اووئيل چې صله رحمی دې کټ کړله. حضورﷺ خاموش پاتې شو پاسيدو او چاته ئې هيڅ جواب ورنه کړو. په خلقو کښې هم د دې دريواړو بزرګانود رائې ملګرتيا پيدا شوه. په دې کښې حضورﷺ بيا تشريف راوړو او وئې فرمائيل بعضې زړونه په نرميدو نرميدو کښې د پئيونه هم زيات نرميږی او بعضې زړونه په سختيدو سختيدو کښې دومره سخت شی چه د کاڼړی نه هم سختيږی.

د ابو بکر صديق ؓ او د عمرفاروق ؓ عظيم مثال:: اې ابوبکرؓ! ستا مثال خود حضرت ابراهيمؑ په شان دې چه الله ﷻ ته عرض کوی زما تابعدار خو زما تابعدار دی خوزما مخالف هم ستا د معافئی او ښښې لاندې دی ([2]) او ستا مثال د حضرت عيسیؑ په شان دې چه وئيل اې الله ﷻ که ته دوی ته عذاب ورکوې نو ستا بنديګان دی اوکه ته دوی اوبښې نو ته عزيز او حکيم ئې. ([3])او اې عمرؓ! ستا مثال د حضرت نوحؑ په شان دې چا چه خپل قوم ته خيرې اوکړې چه اې الله تعالی! په مخ د زمکې د کافرو يوکور هم باقی پاتې نه کړې. ([4]) واورئی تاسو غربيانان ئې قيديانوکښې يوکس هم بغيرفديه پرينږدنی ګنی ددوی ستونه اووهنی.په دې باندې ابن مسعودؓ درخواست اوکړو يارسول اللهﷺ! مګرسهيل بن بيضاء خکه چه ده به د اسلام ذکر کولو په دې باندې حضورﷺ خاموش شو. والله زه ټول وخت په ويره کښې ووم چه چرته په ما د آسمان نه کاڼړی رااونه وريږی تردې چه حضورﷺ اوفرمائيل مګر سهيل بن بيضاء هم د ده ذکر په دې آيت کښې دې داحديث په ترمذی او مسند احمد وغيره کښې دې([5]) په دې قيديانوکښې عباسؓ هم وو هغه يو انصاری قيد کړې وو د انصارو خيال وو چه دې قتل کړی حضورﷺ ته هم دا حال معلوم وو. حضورﷺ فرمائيل چه د شپې د دې خيال د وجه ماته خوب نه راتلو. په دې باندې حضرت عمرؓ اوفرمائيل که تاسو اجازت راکوئی نو زه به انصارو له لاړشم. حضورﷺ اجازت ورکړو نو حضرت عمرؓ انصارو له لاړو اوونی وئيل چه عباس پرينږدنی هغوی اووئيل والله مونږبه دې نه پرېږدو.هغه اووئيل که درسول اللهﷺ رضامندی په دې کښې وی؟هغوی وئيل که داسې وی نو ته دې بوزه مونږ ئې هم داسې پرېږدو. اوس حضرت عمرؓ هغه ته اووئيل عباس!

---

[1]) احمد:۳/۲۴۳، مجمع الزوائد:۶/۸۷.
[2]) ۱۴/ابراهيم:۳۶.
[3]) ۵/المائدة: ۱۱۸.
[4]) ۷۱/نوح:۲۶.
[5]) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الانفال: ۳۰۸۴، احمد:۱/۳۸۳، حاکم:۳/۲۱، مسندابی يعلی:۲/۲۵۱.

Scanned with Ca

مسلمان شه والله ستا اسلام راوړل ماته د خپل پلار د اسلام راوړلو نه هم زياته خوشحالي راکوي. په دې وجه چه رسول الله ﷺ به ستا په اسلام راوړو باندې خوشحاله شي. اود قيديانوباره کښې حضور ﷺ د حضرت ابوبکر رضی الله عنه سره مشوره کړې ده نو هغوی اوفرمائيل چه دا ټول هم زمونږ د خاندان او قبيلې خلق دی دوی پريږده. دحضرت عمر رضی الله عنه نه چه کله مشوره واخستې شوه نو هغه وئيل ټول قتل کړئي. آخر حضور ﷺ فديه واخسته او ټول ئې آزاد کړل[1] حضرت علی رضی الله عنه فرمائی چه حضرت جبرائيل عليه السلام راغلو او وئې فرمائيل چه خپلو صحابه کرامو ته اختيار ورکړه چه په دې دوو خبروکښې يوه خوښه کړی که غواړی نوفديه دې واخلی اوکه غواړی نو قتل دې کړی. خوياد ساته چه فديه اخستوکښې به وړاندې کال په دوی کښې دومره شهيدان کيږی. صحابه کرامو رضی الله عنهم وئيل مونږ ته منظور ده. او مونږ فديه اخلو اوپريږدو ئې[2] خودا حديث غريب دې. ددې بدر دقيديانو باره کښې رسول الله ﷺ اوفرمائيل اې صحابه کرامواکه خوښه مووی نو قتل ئې کړئې يا دوی نه فديه واخلئې او آزادئې کړئې خو په دې صورت کښې ستاسو دومره کسان شهيدان کيږی. په دې اوياؤ شهيدانوکښې د ټولو نه آخری حضرت ثابت بن قيس رضی الله عنه وو چه په جنګ يمامه کښې شهيدشو. دا روايت د حضرت عبيده رضی الله عنه نه مرسلاً هم مروی دې. والله اعلم.

دکافرانو قيديانونه فديه اخستل هم څه خلاف شرع کار نه وو: که د مخکې نه دالله ﷻ په کتاب کښې ستاسو د پاره د غنيمت مال حلال نه وولیکلې او ترکومې مونږ نه بيانولو نو ترهغه وخته پورې به نه په عذاب کيږئې نو که زمونږ داسې قانون نه وو نو چه کوم د فديه مال تاسو اخستې په هغې به په تاسو ډير درونډ عذاب کيدو. دغه شان د وړاندې نه الله ﷻ مقررکړې وه چه د بدر يو صحابی به الله ﷻ نه په عذاب کوی د هغوی دپاره د ښښې ليک شوې دې. په ام الکتاب کښې ستاسو د پاره د مال غنيمت حلت ليکلې شوې دې. نود غنيمت مال ستاسود پاره حلال طيب دې په شوق ئې خورئې څکئې او په خپل کارکښې راولئې. اول ليکلې شوی وو چه د دې امت د پاره دا حلال دې. هم دغه قول د امام ابن جرير رحمه الله ډير خوښ دې اوهم د دې شهادت د بخاری اومسلم د حديث نه ملاويږی. حضور ﷺ فرمائی چه ماته پنځه څيزونه راکړې شوی دی چه زما نه وړاندې يو نبی ته نه وو ورکړې شوی. د پوره مياشتې په فاصله باندې زما امداد په رعب سره اوکړې شو. زما د پاره زمکه پاکه اود عبادت ځائ جوړکړې شو. په ما باندې غنيمتونه حلال کړې شو چه زما نه اول په چا باندې هم حلال نه وو. ماته شفاعت راکړې شو.هر نبی به خاص خپل قوم ته ليګلې شو خوزه د عامو خلقو طرف ته پيغمبر جوړکړې ليګلې شوې يم[3] حضور ﷺ فرمائی چه يو تور سر والا انسان دپاره سوا زما نه غنيمت نه دې حلال کړې[4] نو صحابه کرامو د دې بدر د قيديانونه فديه واخسته. ابوداؤد کښې دی چه دهريو نه څلور سوه درهمه د جنګ د تاوان په توګه واخستې شو[5] دجمهورو علماء کرامو مذهب دا دې چه د وخت امام ته اختيار دې که غواړی نو کفار قيديان دې قتل کړی لکه څنګه چه د بنو قريظه قيديانوسره حضور ﷺ اوکړه، اوکه غواړی نو په بدله کښې دې مال واخلی او پريږدې دی. لکه څنګه چه د بدر قيديانو سره حضور ﷺ اوکړه. يا دې د مسلمانانو قيديانو په بدله کښې پريږدی لکه چه حضور ﷺ د قبيله سلمه ابن اکوع يوه

---

[1]) حاکم: ۳۲۹/۲ مختصرًا امام حاکم او امام ذهبی دې ته صحيح وئيلې دې. وسنده حسن.

[2]) ترمذی کتاب السيرباب ماجاء فی قتل الأسارى والفداء: ۱۵۶۷، دارقطنی: ۲۲/۴، مسندالبزار: ۱۷۶/۲، السنن الکبرى للنسائی: ۸۶۶۲. (ترمذی نسائی وغيره)

[3]) صحيح بخاری کتاب التيمم باب ۱ ص۳۳۵، صحيح مسلم: ۵۲۱، احمد: ۳۰۴/۳، ابن حبان: ۶۳۹۸.

[4]) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الانفال: ۳۰۸۵ وهوصحيح، السنن الکبرى للنسائی: ۱۱۲۰۹، ابن حبان: ۴۸۰۶.

[5]) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی فداء الاسير بالمال: ۲۶۹۱ وسنده حسن، حاکم: ۱۴۰/۳، بيهقی: ۶۸/۹.

Scanned with Ca

ښځه او یوه جینئی مشرکانوله د مسلمانانو قیدیانو په بدله کښې ورکړه (۱) اوکه غواړی نو هغه دې غلامان اوساتی هم دغه مذهب د امام شافعیؒ او د علماؤ د یوې ډلې دې اونورو په دې کښې اختلاف هم کړې دې دلته د هغې د لیکلو ځای نشته (نوروکتابونوته مراجعه اوکړئی).

د جنګی قیدیانو سره د سلوک په باره کښې د امام اختیار

مسلک حنفی:- په دې باندې د ټولو عالمانو اتفاق دې چه امام وخت ته اختیار دې که هغه قیدیان قتل کړی اوکه د هغوی نه غلامان جوړوی البته دا چې بغیر د معاوضې نه ئې پرېږدی نو د احنافو په نیز دا بیخی جائز نه ده او که عوض ترې واخی او پرېږدی ئې نو داامام ابوحنیفهؒ نه دا منقول دی چه دا هم جائز نه ده البته د سیر کبیر په یو روایت کښې دی که د مسلمانانو ضرورت وی نو په دې صورت کښې عوض واخلی او کافران قیدیان پرېږدی نو دا جائز ده البته که مسلمانان د کافرانو په قید کښې وی نو د هغوی د ازادئ په بدله کښې که دوی پرېږدی نو دا زمونږ د احنافو د درې واړه امامانو په نیز جائز دی(۲)

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّمَنْ فِيْٓ أَيْدِيْكُمْ
ا اے نبی ا اووایه ا هغه چاته ا چی په لاسونوستاسوکښی دی ا
ا اې پیغمبر! ستاسو په لاسونو (قید) کښې چه کوم قیدیان دی نوهغوی ته اووایه

مِّنَ الْأَسْرَىٰٓ ۙ إِنْ يَّعْلَمِ اللّٰهُ فِيْ قُلُوْبِكُمْ خَيْرًا يُّؤْتِكُمْ
دقیدیانونه ا که معلوم شو ا الله ته ا په زړونوستاسوکښی ا څه خیر ا نودربه کړی تاسوته ا
کہ الله ﷻ ته ستاسو په زړونو کښې خیر معلوم شو (چه تاسو په اخلاص سره ایمان راوړئ) نوستاسو

خَيْرًا مِّمَّآ أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ
بهترہ ا دهغې نه ا چی اغستې شوی دی ا ستاسونه ا او معافی به اوکړی ا تاسوته
نه چه په فدیه کښې څه اخستې شوې دی دهغې نه به درته غوره درکړی او تاسوته به معافی اوکړی

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝ وَإِنْ يُّرِيْدُوْا خِيَانَتَكَ فَقَدْ
اوالله ا بښونکې دې ا مهربان دې ا اوکه اراده لری دوئ ا دخیانت کولو تاسره ا نو بیشکه
او الله ﷻ بښونکې مهربان دې ا اوکه دوی تاسره د خیانت کولو اراده لری نو یقینی خبره ده

خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ
خیانت کړې وو دوئ ا دالله سره ا مخکښې ددې نه ا نوقادرئې کړې ته ا په دوئ باندې ا اوالله ا ښه پوهه دې
چه د دې نه وړاندې دوی دالله سره خیانت کړې وو نو الله تاته په دوی باندې قدرت درکړو ا اوالله عالم

حَكِيْمٌ ۝
دحکمت خاوند دې ا
صاحب د حکمت دې ا

---

(۱) د دې قسم ذکر په صحیح مسلم کتاب الاجهاد باب التنفیل وفداء المسلمین بالاساری: ۱۷۵۵ کښې هم دې.
(۲) (معارف القرآن (۲۸۷\۴)-

Scanned with Ca

قوله تعالی:: اِنْ يَّعْلَمِ اللّٰهُ فِيْ قُلُوْبِكُمْ خَيْرًا

دنیک نیتئی اواسلام په وجه په حال کښې زیاتې: دبدرپه ورځ حضورﷺ فرمائیلي ووچه ماته یقیناً معلومه ده چه بعضې بنوهاشم وغیره په زبردستئی په دې جنګ کښې راویستلې شوی دی. د هغوی مونږسره دجنګ کولو خواهش نه وو. نو بنو هاشم مه قتل کوئې. ابوالبختری بن هشام هم مه قتل کوئې عباس بن عبدالمطلب هم مه قتل کوئې. دې خو په نه زړه باندې دې خلقو خپل ځان سره راښکلې دی. په دې باندې حذیفه بن عتبه اووئیل چه مونږ خپل پلار نیکه خپل بچی او خپل رونړه او خپل خاندان اوقبیلې قتل کوو او عباسؓ به پرېږدو؟والله که هغه ماته ملاؤ شو نو دهغه سټ به وهم. کله چه دا خبره رسول اللهﷺ ته اورسیده نو حضورﷺ اوفرمائیل اې ابوحفص! آیادرسول اللهﷺ د تره په مخ به توره وهې. عمرؓ فرمائی دا ړومبې ځل وو چه رسول اللهﷺ زه په خپل کُنیت باندې راؤبللم. عمر ؓ عرض اوکړو یارسول اللهﷺ! ماته اجازت راکړه چه زه د ابوحذیفه سټ والوزوم. والله هغه خو منافق شوې دې. ابوحذیفهؓ فرمائی والله ماته د خپلې هغه ورځ د وینا خفګان ترننه پورې دې. زه د هغې نه تراوسه پورې ویریږم. زه خو به هغه وخت آرام بیاموم په کومه ورځ چه د دې کفاره اوشی اوهغه دا ده چه دالله ﷻ په لارکښې شهید شم. نو هغه په جنګ یمامه کښې شهیدشو[1] ابن عباسؓ فرمائی په کومه ورځ چه د بدر قیدیان راغلل په هغه شپه رسول اللهﷺ ته خوب نه ورتلو. صحابه کرامو ؓ د سبب تپوس اوکړو نوحضورﷺ اوفرمائیل چه زما د تره د ژړا او زارې آواز زما غوږونوته د دې قیدیانونه راتلو[2] صحابه کرامو ؓ هغه وخت هغه کولاؤکړو نوحضورﷺ ته خوب راغلو. هغه یو انصاری صحابیؓ قید کړې وو دې ډیر مالدار وو هغه سل اوقیه سره زر په خپله فدیه کښې ورکړل. بعضې انصارو دربار نبوت ﷺ کښې عرض اوکړو چه مونږ غواړو چه ستاسو تره عباسؓ بغیرد زرود فدیه اخستونه آزاد کړو خوحضورﷺ اوفرمائیل چه یو پیسه هم کمه مه اخلئی پوره فدیه واخلئی[3] قریشو د فدیه رقم ورکولوسره خپل سړی راؤلیګل هریودخپل خپل قیدی دخپلې خوښې رقم وصول کړو. عباسؓ اووئیل یارسول اللهﷺ! زه خومسلمان یم. حضورﷺ اوفرمائیل ماته ستا د اسلام علم دې که ستا دا وینا صحیح وی نو الله ﷻ به تاله د دې بدله درکوی. چونکه احکام په ظاهره باندې دی په دې وجه ته خپله فدیه ادا کړه بلکه د خپلو دواړو وریرونوهم یعنی د نوفل بن حارث بن عبدالمطلب او عقیل بن ابی طالب بن عبدالمطلب اود خپل حلیف عتبه بن عمرو څوك چه د بنو حارث بن فهر د قبیلې نه دې. هغه اووئیل یا رسول اللهﷺ! ماسره خو دومره مال نشته. حضورﷺ اوفرمائیل چه هغه مال چرته لاړو کوم چه تا او ام الفضل په زمکه کښې خښ کړې وو او تا وئیلې وو که زه په خپل دې سفرکښې په کارراغلم نو دا مال به څما د زامنو، فضل، عبدالله او د قثم وی. اوس خو د عباسؓ د څلې نه ناڅاپی اووتل والله زما ایمان دې چه ته د الله ﷻ رښتونې رسول ئې د دې خښیدو د واقعه نه زما او ام الفضل نه علاوه څوك خبر نه وو. ښه ده داسې اوکړه چه زما نه شل اوقیه سره زر ستاسوﷺ لښکر ته ملاؤ دی هم هغه زما زرفدیه اوګنړئی. حضورﷺ اووئیل هیڅ کله نه هغه مال خو الله ﷻ په خپل فضل سره مونږ ته راکړې دې. نو هغه خپله د خپلو وریرونو او خپل حلیف فدیه د خپل ځان نه ورکړه. په دې باره کښې الله ﷻ دا آیت نازل کړو که چرې په تاسو کښې ښیګړه وی نو الله ﷻ به تاسو ته د دې نه بهتر بدله درکړی[4]

---

[1] طبقات ابن سعد:۴/۱۰، دلائل النبوة:۳/۱۴۰-۱۴۱.

[2] طبقات ابن سعد:۴/۱۰،دلائل النبوة:۳/-۱۴۱.

[3] صحیح بخاری کتاب المغازی باب ۱۲ حدیث:۴۰۱۸، ابن حبان :۴۸۹۴، بیهقی:۶/۲۰۵.

[4] تفسیرقرطبی:۸/۵۲، دلائل النبوة:۳/۱۴۲،حاکم:۳/۳۲۴رحوحسن، امام حاکم دې ته دَمسلم په شرط باندې صحیح وئیلې دې اوامام ذهبی دَ دې موافقت کړې دې.

Scanned with Ca

د حضرت عباس رضی الله عنه بیان دې چه د الله ﷻ فرمان پوره شو د هغه شل اوقیه په بدله کښې ماته په اسلام کښې الله ﷻ شل غلامان راکړه کوم چه ټول په ټول مالداران وو او ورسره ماته د الله ﷻ عزوجل نه د مغفرت هم امید دې. هغه فرمائی زما باره کښې دا آیت نازل شوې دې ما د خپل اسلام خبر حضور اکرم ﷺ ته ورکړو او ما ونیل چه زما شل اوقیه بدله ماته راکړه کوم چه زما نه اخستې شوی دی. حضور ﷺ انکار اوکړو. الحمدلله چه الله تبارك وتعالى ماته شل غلامان راکړه کوم چه ټول سوداګرو وو. هغه اود هغه ملګرو حضور ﷺ ته ونیلې وو چه مونږ ستا په وحی باندې ایمان راوړې دې. ستا د رسالت ګواه یو مونږ په خپل قوم کښې ستا خیرخواهی کوله په دې باندې دا آیت نازل شو چه الله ﷻ د زړونو د حال نه خبر دې د چا په زړه کښې چه نیکی وی اود هغه نه چه څه اخستې شوی دی د هغې نه به ډیر زیات ورکړې کیدې شی. او وړاندینې شرك به ورته هم معاف کولې شی. فرمائی چه د ټولې دنیا د ملاویدو نه هم ډیره خوشحالی ماته د دې آیت د نازلیدو نه اوشوه. مانه چه څه اخستې شوې وو والله د هغې نه سل حصې زیات ماته ملاؤشو. اوزما امید دې چه زما ګناهونه هم اووینځلې شی.

د رسول کریم ﷺ د سخاوت انتهاء::روایت دې چه کله د بحرین خزانه سرکار رسالت ﷺ ته راورسیده هغه د اتیاؤ زرو وه. حضور ﷺ د ماسپخین د مانځه د پاره اودس کړې وو نو حضور ﷺ د هر یو شکایت کونکی او د هرسوال کونکی خبره واوریده اود مانځه نه وړاندې ټوله خزانه د الله ﷻ په لارکښې تقسیم کړه. حضرت عباس رضی الله عنه ته ئی حکم ورکړو واخله د دې نه او پنډ اوتړه یوسه. نودا د هغه د پاره ډیر بهتر وه او الله ﷻ به ئی ګناه هم معاف کړی. دا خزانه ابن الخضرمی رالیګلې وه دومره مال حضور ﷺ له د دې نه وړاندې یا دې نه پس کله هم نه وو راغلې. ټول په ټول ئی په بوجوباندې خورکړو او د مانځه اذان اوشو. نبی کریم ﷺ تشریف راوړو او مال سره اودریدو. د جمات مونځ ګذار هم راغله بیا حضور ﷺ هر یو ته ورکول شروع کړه. په هغه ورځ نه ناپ تول وو اونه شمیر نو چه څوك راغله او ښه په کولاؤ زړه سره نی یوړه. حضرت عباس رضی الله عنه خو په خپل څادر کښې پنډ اوتړلو خو اوچت نی نه کړې شو. نو حضور ﷺ ته نی عرض اوکړو یارسول الله ﷺ! لږ شان راوچت کړه. حضور ﷺ له ډیره خندا ورغله چه غاښونه مبارك نی اوبریقیدل. ونی فرمائیل چه لږ کم کړه چه څومره اوچتولې شی دومره یوسه. نو څه نی کم کړل او اوچت نی کړل او په تلوکښې اوونیل الحمدلله الله ﷻ خو یوه خبره پوره کړه او راونی خودله. او دویمه وعده به هم ان شاء الله پوره کیږی. دا د هغې نه بهتر دی کوم چه زمونږ نه اخستې شوی وو. پیغمبر ﷺ برابر هغه مال تقسیم کولو تردې چه یوه پیسه هم پاتې نه شوه. حضور ﷺ خپل کور ته د دې نه یوه پیسه هم ورنه کړه. بیا د مانځه د پاره وړاندې شو او مونځ نی ورکړه. دویم حدیث د بحرین نه حضور ﷺ له دومره مال راغلو چه د دې نه وړاندې یا روستو دومره مال نه وو راغلې. حکم نی ورکړو په جمات کښې خورکړنی بیا مانځه له راغلو یو طرف ته نی هم خیال اونه کړو مونځ نی اوکړو نو کیناستو بیا چه به نی څوك لیدل نو ورکول به ئی. په دې کښې عباس رضی الله عنه راغلو نو ونی ونیل یارسو الله ﷺ! ماته هم راکړه ما خپله اود عقیل فدیه ورکړې ده. حضور ﷺ اوفرمائیل په خپل لاس باندې واخله. هغه په څادر کښې پنډ اوتړلو د دروند والی د وجه اوچت نه کړې شو نو ونی ونیل یارسول الله ﷺ! چاته حکم اوکړه چه زما د اوږې پورې راوچت کړی. هغوی ﷺ اوفرمائیل چه زه خو چاته نه وایم نو هغه ونیل ښه ده پخپله نی لږ شان راوچت کړه. حضور ﷺ د دې نه هم انکار اوکړو نو د زړه په نه غوښتلو نی لږ شان کم کړو بیا اوچت کړو او روان شو. د هغه د دې لالچ په وجه حضور ﷺ هغه ته کتل ترکومې چه د سترګو نه پناه شوې نه وو. نو چه کله ټول مال تقسیم شو یوه پیسه هم باقی بچ نه شوه نو بیا حضور ﷺ د هغه ځای نه پاسیدو. امام بخاری رحمه الله هم دا روایت په څو ځایونو کښې خپل کتاب صحیح بخاری شریف کښې تعلیقاً د جزم

په صیغه سره وارد کړې دې.(۱)

د کافر د خیانت نه ویره نه ده پکار: که چرې دا خلق خیانت کول غواړي نو دا دومره خبره نه ده دې نه وړاندې هغوی پخپله د الله ﷻ خیانت کړې وو. نو د هغوی نه دا هم ممکن دی چه اوس څه په ښکاره کوی د هغې خلاف د هغوی په زړونوکښې وی. دې نه ته مه ویرېږه لکه څنګه چه الله ﷻ هغوی دې وخت کښې ستا په قابوکښې کړی دی دغه شان هغه د همیشه د پاره قادر دې. د الله ﷻ یو کار هم د حکمت اوعلم نه خالي نه وی.دوی سره او ټول مخلوق سره چه څه هغه کول غواړی پخپل ازلی او ابدی پوره علم او کامل حکمت سره ئې کوی. حضرت قتاده رحمه الله وائي دا آیت د عبدالله بن سعد بن ابی شرح کاتب باره کښې نازل شوې دې کوم چه مرتد شوې وو او مشرکانوسره ملاؤشوې وو.د حضرت عطاء خراسانی رحمه الله قول دې چه د حضرت عباس رضی الله عنه اود هغه د ملګرو باره کښې نازل شوې دې. او هغوی ونیلې وو چه مونږ به ستاسو ﷺ خیرخواهي کوو. سدی رحمه الله دا عام او ټولوته شامل ونیلې دې. هم دغه صحیح قول دی. والله اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا

ا بیشکه هغه کسان ا چی ایمان ئې قبول کړو ا اوهجرت ئې اوکړو اوجهادئې اوکړو

ا بیشکه کومو کسانو چه ایمان راوړې دې اوهجرت ئې کړې دې او په خپلو

بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ

په مالونو خپلو سره ا اوپه نفسونو خپلو سره ا په لاردالله کښې ا اوهغه کسان ا

مالونو اوجانونو باندې ئې د الله په لار کښې جهاد کړې دې اوهغه کسان چه (مهاجرینو مسلمانانوته ئې)

آوَوا وَّنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ

چی ځاي ئې ورکړو ا او مدد ئې اوکړو ا دغه کسان ا ځینی دهغوئ ا دوستان دی ا دځینو

ځائې ورکړې دې او (دهغوی) مدد ئې کړې دې ا نو دغه کسان په خپل مینځ کښې د یوبل دوستان دی

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُم مِّن وَلَايَتِهِم

اوهغه کسان اچی ایمان ئې راوړو ا اوهجرت ئې اونه کړو ا نشته ا ستاسو دپاره ا ددوستانې دهغوئ نه

اوکومو کسانو چه ایمان راوړې دې (خوتراوسه پورې) هجرت ئې نه دې کړې ستاسو اودهغوی د ملګرتیا

مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا ۚ وَإِنِ اسْتَنصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ

هیڅ څیز ا تردې پورې ا چی هغوئ هجرت اوکړی ا اوکه ا هغوئ مدد اوغواړی ستاسو نه ا په دین کښې

هیڅ څه تعلق نشته تردې چه دوی هجرت اوکړی ا (البته) که دوی ستاسو نه په دین کښې (دکافر خلاف)

فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم

نولازم دی په تاسو مدد کول ا مګرنه ا خلاف دهغه قوم اچی په منځ ستاسو ا اوپه منځ دهغوئ کښې

مدد اوغواړی نوپه تاسو باندې (دهغوی) مدد لازم دې مګردهغه قوم خلاف (په تاسو هغوی سره مدد نه کوئ)

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب القسمة وتعلیق القنوف فی المسجد:۳۱۶۵، ۳۰۴۹، ۴۲۱، بیهقی:۶/۳۵۶.

Scanned with Ca

مِّيثَاقٌ ط	وَاللّٰهُ	بِمَا	تَعْمَلُوْنَ	بَصِيْرٌ۝
معاهده وی	اوالله	د هغه کارونو	اچی کوئ ئي تاسو	اليدونکي دي

چه ستاسو او د هغوی په مينځ کښي معاهده وی او الله ستاسو د عملونو ليدونکي دي

قوله تعالی:: إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا

د صحابو درې قسمونه مهاجرين انصار اوغيرمهاجرين:- دمسلمانانو قسمونه بيانولې شي.

اول قسم: يو خو مهاجرين کومو چه د الله ﷻ په نوم باندې خپل وطن پريخودو. خپل کور مال حال تجارت خاندان قبيله ياران دوستان ئی د الله ﷻ په دين باندې د قائميدو د پاره پريخودل اونه ئی خان ته خان اوونيل او نه ئی مال ته مال.

دويم قسم:: بل مدنی انصار چا چه مهاجرين خپل خان سره ديره کړل. په خپلو مالونوکښې ئی د هغوی حصه اولگوله. هغوی سره يوځائ شو اود هغوی دښمنانو سره ئی جنگ اوکړو دا ټول په خپل مينځ کښې يو دی. په دې وجه رسول اللهﷺ په هغوی کښې رورولی قايم کړه.يو انصاری اويومهاجر ئی رونړه رونړه جوړکړل. دا رورولی د خپلولئی نه هم مقدم وه. د يو بل به وارثان جوړيدل دا آخره کښې منسوخ شوه.(۱) نبی کريم ﷺ به فرمائيل چه انصار او مهاجرين په خپل مينځ کښې د يوبل ولی وارثان دی اود مکې د فتح آزاد کړې شوې مسلمانان قريشی خلق او آزاد شوی ثقيف خپل مينځ کښې د يو بل د قيامته پورې واليان دی.(۲)او په يو روايت کښې دی چه په دنيا اوآخرت کښې (۳) د مهاجرو او انصارو په تعريف کښې نورهم ډير آياتونه دی.د الله ﷻ فرمان دی﴿وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ﴾اول اول سبقت کونکي مهاجر او انصار اود هغوی د احسان تابعدار هغه دی د چا نه چه الله ﷻ خوشحاله دې او دوی د هغه نه خوشحاله دی. الله ﷻ د هغوی د پاره جنتونه تيارکړی دی دکومو د ونولاندې چه چينې بهيږی.او په بل آيت کښې دی ﴿لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ﴾ په نبی کريم ﷺ باندې او په هغه انصاروأو مهاجرينو باندې الله ﷻ د خپل رحمت توجو فرمائيلې کومو چه د سختئی په وخت کښې هم د نبی‌کريم ﷺ اتباع پرينخوده.

اوپه بل آيت کښې دی﴿لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِيْنَ﴾ددې مهاجرومحتاجانودپاره دی کوم چه دخپلو مالونو اوښارونو نه ويستلې شوی دی. اوکومو چه دوی ته ځائ ورکړو اوهغوی سره ئی محبت اوساته اوهغوی ته ئی په کولاؤ زړه سره مال ورکړه بلکه په خپل ضرورت باندې ئی د هغوی ضرورت مقدم کړو. يعنی د هجرت کوم فضيلت چه الله ﷻ مهاجرينو ته ورکړې په هغې باندې هغوی دوی سره حسد نه کوی.د دې آياتونو نه معلوميږی چه مهاجر په انصارو باندې مقدم دی.د علماؤ پدې کښې اتفاق دې. مسندبزار کښې دی رسول اللهﷺ حذيفه ﷺ ته په هجرت او نصرت کښې اختيار ورکړو نو هغه هجرت خوښ کړو.(۴)

دريم قسم:: بيا فرمائی چه چا ايمان راوړو خو وطن ئی پرينخودو هغوی ته د دوی رفاقت حاصل نه شو. دا د مؤمنانو دريم قسم دې کوم چه په خپل ځائ باندې حصار شو د هغوی د غنيمت په مال کښې هيڅ حصه نه وه او نه په خمس کښې او که په يو جنگ کښې شرکت اوکړی نو هغه بله خبره ده. په مسنداحمد کښې دی چه حضورﷺ به څوك د فوجی دستې سپه سالار جوړولو او ليګلو به ئی نو هغه ته

(۱) صحيح بخاری کتاب الفرائض باب ذوی الارحام:۶۷۴۷.
(۲) احمد/۳۶۳،مجمع الزوائد:۱۵/۱۰.
(۳) مسندابی يعلی:۵۰۳۳.
(۴) مسندالبزار:۲۷۱۸، مجمع الزوائد:۴۸۱/۲،طبرانی:۳۰۱۰.

Scanned with Ca

په نی نصیحت کولوچه کوره په خپل زړه کښې دالله ﷻ ویره لره.مسلمانانو سره همیشه دخیر خواهی سلوك کوه.خه دالله ﷻ نوم واخله اود هغه په لار کښې جهاد کوه، الله ﷻ سره کفر کونکو سره جنګیږه، د خپلو دښمنانو مشرکانو په وړاندې درې خبرې پیش کوه په دې کښې چه کومه هم هغوی منظور کړی هغوی ته اختیار دې. هغوی ته وایه چه اسلام قبول کړئی که وې منی نو دهغوی نه رامنع شه اود هغوی اسلام قبول کړه او هغوی ته اووایه د کافرانو وطن پریږدئی اودمهاجرینو ښارونو ته لاړشئی. نو چه کوم حق د مهاجرینو دې د هغوی به هم وی او کوم چه په مهاجرو باندې دې په هغوی باندې به هم وی. ګنی دوی به د کلی والو مسلمانانو په شان وی د ایمان احکام به په هغوی جاری وی. په فی او غنیمت کښې به د هغوی حصه نه وی. او دا یوه بله خبره ده که هغوی په یو فوج کښې شرکت اوکړی او جنګ اوکړی.که دا اونه منی نو ورته اووایه چه جزیه ورکړئی.که دا قبول کړی نودجنګ نه منع شئ اود هغوی نه جزیه اخلئی.که د دې دواړو خبرو نه انکار اوکړی نو د الله ﷻ امداد اوبهروسه غوښتلو باندې هغوی سره جهاد اوکړئی([1]) کوم کلی وال مسلمانان چه هلته موجود دی هجرت ئی نه دې کړې که دوی تاسو نه په یو وخت کښې امدا اوغواړی د دین د دښمنانو په مقابله کښې تاسو غواړی نو د هغوی مدد کول په تاسو واجب دی. خو که په مقابله کښې داسې یو قبیله وی چه په تاسو کښې او په هغوی کښې د صلح معاهده ده نو خبردار تاسو معاهده مه ماتوئی. قسمونه مه ماتوئی.

وَالَّذِينَ	كَفَرُوا	بَعْضُهُمْ	أَوْلِيَاءُ	بَعْضٍ ؕ	إِلَّا	تَفْعَلُوهُ
اوهغه کسان اچې کافران دی ا ځینی دهغوئ ا دوستان دی ا دځینو ا که اونهٔ کړئ تاسو دا کارونه						
اوهغه کسان چه کفرئې کړې دې نوهغوی په خپل مینځ کښې د یوبل ملګری دی						
تَكُنْ	فِتْنَةٌ	فِي الْأَرْضِ	وَفَسَادٌ	كَبِيرٌ ؕ		
انو شی به ا فتنه ا په زمکه کښې ا اوفساد ا لوئ						
که تاسو داسې اونکړئ نوپه زمکه کښې به لوئې فساد جوړ شی						

قوله تعالی:: وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ؕ

مسلمان دغیرمسلم دوست نه وی:- پورته د مسلمانانو کارسازی رفاقت او دولایت ذکر اوشو. اوس دلته دکافرانو په نسبت هم بیا فرمانی اود کافرانو اومؤمنانودوستانه ئی ختمه کړه.په مستدرك حاکم کښې دی رسول اللهﷺ فرمانی دوه مختلف مذهبونووالا خلق د یو بل وارثان نه شی جوریدې، نه مسلمان د کافر وارث او نه کافرد مسلمان وارث. بیا نبی کریمﷺ هم د دې آیت تلاوت اوفرمائیلو([2]) په بخاری او مسلم کښې هم دی چه مسلمان د کافر اوکافردمسلمان وارث نه شی جوریدې([3]) په سنن وغیره کښې دی دوه مختلف مذهبونو والا خپل مینځ کښې د یو بل وارث نه دی([4]) دې ته امام ترمذی رحمه الله حسن وائی.تفسیر ابن جریر کښې دی چه یونوی مسلمان نه نبی کریم وعده واخسته چه مونځ کوه

---

[1]) صحیح مسلم کتاب الجهادباب تامیر الامام الامراعلی البعوث؟وصیته ایاهم: ۱۷۳۱، ابوداؤد: ۲٦۱۲، بیهقی: ۹/۴۹، السنن الکبری للنسائی ۸۷٦٤، ابن ماجه: ۲۸۸۵، احمد: ٥/۳٥۲، ابن حبان ٤۷۳۹، ابو عوانه: ٦٤۹٥، ابن ابی شیبه: ٦/٤۷٥.

[2]) حاکم: ۲/۲٤۰.

[3])صحیح بخاری کتاب الفرائض باب لایرث المسلم الکافرولاالکافرالمسلم...: ٦۷٦٤، صحیح مسلم: ۱٦۱٤، ابوداؤد: ۲۹۰۹، ترمذی: ۲۱۰۷، السنن الکبری: ٦۳۷۲، احمد: ٥/۲۰۰، ابن حبان: ٦۰۳۳، بیهقی: ٦/۲۱۷.

[4]) ابوداؤد کتاب الفرائض باب هل یرث المسلم الکافر: ۲۹۱۱ وسنده حسن، ابن ماجه: ۲۷۳۱، احمد: ۲/۱۷۸، ترمذی: ۲۱۰۸ عن جابرؓ، ابن الجارود: ۹٦۷، ابن حبان: ٥۹۹٦، حاکم: ۲/۲٦۲، مجمع الزوائد: ٦/۲۹۳، السنن الکبری: ٦۳۸۱، دارقطنی: ٤٥۷

Scanned with Ca

زکوة ورکوه د بیت الله حج کوه د رمضان روژې ساته اوچه کله او کوم ځای کښې د شرک اور راوچت شي نو خپل ځان د دې په مقابل کښې او دې سره په جنګ اوګڼره، دا روایت مرسل دې. او په مفصل روایت کښې دی نبی کریم ﷺ فرمائي زه د هرهغه مسلمان نه بیزار یم چه په مشرکانو کښې حصار وی. آیا هغه دواړو طرف ته ګکیدلې اور نه وینی(۱) په ابوداؤد کښې دی حضورﷺ فرمائي څوك چه مشرکانو سره تګ راتګ ساتي هغوی سره اوسیږي هغه هم د هغوی په شان دې(۲) ابن مردویه کښې دی د الله ﷻ رسول د رسولانو سرتاج حضرت محمد مصطفی ﷺ فرمائي کله چه هغوی تاسو له راشي د چا په دین او اخلاق سره چه تاسو رضامندئی نو د هغوی په نکاح کښې ورکړئی که چرې تاسو داسې اونه کړه نو په ملك کښې به زبردست فتنه او فساد وی. خلقو معلومات اوکړو چه یارسول اللهﷺ! سره د دې که په هغې کښې څه وی. حضورﷺ اوفرمائیل چه کله تاسو له د یو داسې سړی غوښتنه راشي د چا په دین او اخلاقو چه تاسو خوشحاله یئې نو هغوی سره نکاح اوکړئی. درې ځل ئې دا اوفرمائیل. (۳) د ایت د الفاظو مطلب دا دې که چرې تاسو د مشرکانو سره یو شان والې اوکړو او ایماندارانو سره مو دوستي اونه ساتله نو یوه فتنه به خوره شي. دا ګډوډوالې به خرابه نتیجه ورکړي او په خلقو کښې به زبردست فساد خورشي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا

اوهغه کسان | چی ایمان ئې راوړو | اوهجرت ئې اوکړو |

| اوهغه خلق چه ایمان ئې راوړې دې اوهجرت ئې کړې دې

وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ اٰوَوْا وَّنَصَرُوْٓا

اوجهاد ئې اوکړو| په لاره د الله کښې | اوهغه کسان اچې پناه ورکړه هغوی | اوامداد ئې اوکړو |

اود الله په لار کښې ئې جهاد کړې دې اوهغه خلق چه (مهاجرینوته) ئې ځائې ورکړې دې او (هغوی سره ئې) مدد ئې کړې دې

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ؕ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۝

دغه کسان چې دی | هم هغوئ مومنان دی | په حقه | د ه هغوئ لره | بښنه. | اورزق | عزتمند

هم دغه خلق په رښتیا مؤمنان دی | (د الله ﷻ د طرفه) د دوی دپاره ښښنه او د عزت رزق دې

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْۢ بَعْدُ وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا مَعَكُمْ

اوهغه کسان اچی ایمان ئې راوړو | روستو | اوهجرت ئې اوکړو | اوجهاد ئې اوکړو| تاسو سره

اوکوم کسانو چه د دې نه پس ایمان راوړې دې اوهجرت ئې کړې دې او ستاسو په ملګرتیا کښې ئې جهاد کړې دې،

فَاُولٰٓئِكَ مِنْكُمْ ؕ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى

نو دغه کسان | ستاسو نه دی | اوخاوندان دخپلولئ | | خینی دهغوئ | زیات حقدار دی

نودغه خلق هم ستاسو نه دی | اخو دوینې خپلوان د الله ﷻ په کتاب کښې د یو بل نه زیات

۱) ابوداؤد کتاب الجهاد باب النهی عن قتل من اعتصم بالسجود: ٢٦٤٥، ترمذی: ١٦٠٤، نسائی: ٤٧٨٤.
۲) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی اقامة بارض الشرك: ٢٧٨٧.
۳) ترمذی کتاب النکاح باب ماجاء فیمن ترضون دینه فزوجوه: ١٠٨٤، مختصرًا.

Scanned with Ca

بِبَعۡضٍ	فِي كِتَٰبِ	ٱللَّهِۚ	إِنَّ ٱللَّهَ	بِكُلِّ شَيۡءٍ	عَلِيمُۢ
په ځینونورو باندې	په کتاب	دالله کښې	بیشکه الله	په هرڅیز باندې	ښه پوهه دې

حقدار دی ا بیشکه الله ﷻ په هریو څیز باندې ښه پوهیږي

قوله تعالى:: أُولَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ حَقّٗاۚ

دمؤمنانودآخرت حال: دمؤمنانو دنیاوی حکم ذکرکولونه پس اوس دآخرت حال بیانولې شي چه د هغوی دایمان صداقت ظاهروی لکه څنګه چه ددې سورت په شروع کښې بیان شوی دی.هغوی ته به بښنه ملاویږی اودهغوی ګناه به معاف کیږی هغوی ته به دعزت پاك رزق ملاویږی چه دبرکت والا، همیشه به وی طیب اوپاك به وی.قسم قسم خوندناك ښکلې اونه ختمیدونکې به وی.دهغوی تابعداری کونکی ایمان او نیك عمل کښې د هغوی ملګرتیا کونکی به په آخرت کښې هم په درجوکښې هغوی سره وی. لکه چه ﴿ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلۡأَوَّلُونَ﴾ او ﴿وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ﴾ کښې فرمائی.

چې څوک چاسره محبت کوی قیامت کښې به هم هغه سره وی: په متفق علیه بلکه په متواترحدیث کښې دی چه انسان به هغه چا سره وی چا سره چه محبت ساتی([1])په دویم حدیث کښې دی څوك چه کوم قوم سره محبت ساتی هغه هم د هغوی نه دې. په یو بل روایت کښې دی د هغه حشر به هم هغوی سره وی.([2])د مسند احمد حدیث تیرشوې دې چه مهاجر او انصار په خپل مینځ کښې د یوبل ولی دی. د مکې د فتح نه پس مسلمانان د قریشو او ثقیف آزاد کړې شوی په خپل مینځ کښې یو دی، ترقیامته پورې دوی تول په خپل مینځ کښې ولی دی. بیا د اولوالارحام بیان اوشو دلته د هغې نه مراد هغه خپلوان نه دی چه د علماؤ فرائضو په نیز په دې نوم سره یادولې شي یعنی دچاچه یوه حصه مقرر نه وی اوچه عصبه هم نه وی لکه ترور، ماما د لونړو ا ولاد خورې خورزه وغیره.دبعضو هم داخیال دې چه هغوی د آیت نه حجت نیسی اوهغوی ته په دې باره کښې د صراحت والا ښائي. دا نه ده بلکه حق دا دې چه داآیت عام دې اوټولوخپلوانوته شامل دې لکه چه ابن عباس رضي الله عنه مجاهد رحمه الله عکرمه رحمه الله حسن رحمه الله قتاده رحمه الله وغیره وائی چه دا ناسخ دې. د حلیفانو یوځائ وارثان جوړیدلو او په رورولنی باندې وارث جوړیدل چه اول دستور وو نودا به د علماؤ فرائض ذی الارحام ته شامل وی خاص نوم سره. او چه څوك هغوی وارث نه جوړوی هغوی سره ډیر دلیلونه دی. د ټولونه قوی دا حدیث دې چه الله ﷻ هر حقدار ته د هغه حق ورکړې دې. نو د یو وارث د پاره هیڅ وصیت نشته([3]) هغه وائی که چرې دوی هم حقدار وې نو د دوی به هم حصې مقرر کیدې نوکله چه دوی نه دی نو هغوی هم نه دی.

﴿الحمدلله﴾ د سورة انفال تفسیر ختم شو.

په الله ﷻ باندې زمونږه بهروسه ده هم هغه مونږ له کافی دې او هم هغه بهترین کارسازدې.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الادب باب علامة الحب فی الله ...:۶۱۶۸، صحیح مسلم: ۲۶۴۰.

[2]) المعجم الصغیر: ۸۷۴.

[3]) ابوداؤد کتاب الوصایا باب ماجاء فی الوصیة للوارث: ۲۸۷۰وهوحسن، ترمذی: ۲۱۲۰،ابن ماجه:۲۸۱۳، مسند الطیالسی ۱۱۲۷، احمد:۲۶۷/۵،بیهقی:۲۶۴/۶.

Scanned with Ca

تفسیر سورة توبه

اياتونه	سورة التوبة مدنية وهي مائة وتسع وعشرون اية وستة عشر ركوعا	ركوع گاني
⑨		⑯

بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ

بیزاری ده | دطرفه دالله نه | اودرسول دهغه نه | هغه کسانوته | اچې وعده ورسره کړې ده تاسو |

دالله او دهغه د رسول د طرفه د مشرکانو هغه کسانو ته د بیزارئ اعلان دې چه تاسو ورسره معاهده

مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ① فَسِيْحُوْا فِي الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّاعْلَمُوْٓا

د مشرکانونه | نواوګرځئ تاسو | په زمکه کښې | څلورمیاشتې | اوپوهه شئ

کړې ده | نوپه زمکه (د حرم) کښې څلور میاشتې (نور) اوګرځئ | اوپه دې باندې پوهه شئ چه تاسو

اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِي الْكٰفِرِيْنَ ②

چې بیشکه تاسو | انۀ يئ عاجزه کونکی دالله | او بیشکه الله | رسواکونکې دې | دکافرانو |

الله ﷻ لره عاجزه کولې نشئ (چه د هغه نه به بچ شئ) او (په دې پوهه شئ چه) الله ﷻ د کافرانو رسواکونکې دې

قوله تعالى:: بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ

دمشرکانونه دبرائت اعلان:- داسورت د ټولو نه آخرکښې په رسول الله ﷺ نازل شوې دې. بخاری شریف کښې دی چه دټولو آخری آیت ﴿يَسْتَفْتُوْنَكَ﴾ نازل شوې. اودټولونه آخری سورت سورت براءة نازل شوې [1]

دبسم الله نه لیکلو وجه:: ددې په شروع کښې دبسم الله نه کیدو وجه داده چه صحابه کرامو رضی الله عنهم د حضرت امیرالمؤمنین عثمان بن عفان رضی الله عنه اقتدا کولو سره دا په قرآن کښې نه وو لیکلې. ترمذی شریف کښې دی چه حضرت ابن عباس رضی الله عنه د حضرت عثمان رضی الله عنه نه تپوس اوکړو چه آخر څه وجه ده چه تا سورة انفال کوم چه مثانی نه دې اوسورة براءة کوم چه د مئین (دا یو خاص اصطلاح ده چه د قرآن پاک بعضې سورتونو ته وئیلې شی) څنې دې یوځای کړل اود هغې په مینځ کښې دې بسم الله الرحمن الرحیم اونه لیکله اوپه ړومبو اووه سورتونوکښې دې دا اوساتل؟ هغوی جواب ورکړوچه ډیرکرتې به حضور اکرم ﷺ باندې ډیر سورتونه په یوځل نازل شوی. کله چه به آیت نازل شونوحضور ﷺ دوحې لیکونکې راوغوښتو او ورته به نې اوفرمائیل چه دا آیت په فلانکی سورت کښې لیکله په کوم کښې چه دا ذکر دی. سورة انفال په مدینه منوره کښې د ټولونه اول نازل شوې وو او سورة براءة د ټولونه په آخر کښې د دواړو بیانونه یو شان ملاویدل زما خیال شو چه چرته دا هم د دې نه وی. دحضور ﷺ انتقال اوشو او هغوی مونږ ته نه ووفرمائیلی چه دا د دې نه دی په دې وجه ما دواړه سورتونه متصل اولیکل اود دې په مینځ کښې مې بسم الله الرحیم اونه لیکله. او په اووه ړومبو اوږدو سورتونوکښې مې داکیخودل. [2]

د دې سورت ړومبئی حصه هغه وخت نازله شوه کوم وخت کښې چه حضورپاک ﷺ د غزوه تبوک نه واپس راتلو. دحج زمانه وه مشرکانو دخپل عادت مطابق د بیت الله شریف طواف په بربنډه کولو. نبی کریم ﷺ هغوی سره یو ځای کیدل خوښ نه کړل او حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه نې د حج امام جوړکړو او

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سروة براءة باب قوله ﴿براءة من الله ورسوله إلى الذين﴾: ٤٦٥٤، صحیح مسلم: ١٦١٨.
[2] ابوداؤد کتاب الصلاة باب ماجهربها: ٧٨٦ وسنده حسن، حسن ترمذی: ٣٠٨٦، السنن الکبری للنسائی: ٨٠٠٧، احمد: ٥٧/١.

Scanned with Ca

په دغه کال نی مکې مکرمې ته روان کړو چه مسلمانانوته د حج احکام اوښائی او مشرکانوته اعلان اوکړی چه هغوی دې راتلونکی کال کښې حج له نه راځی او د سورة براءة هم په عامو خلقو کښې اعلان اوکړی. هغوی پسې بیا حضرت علی ﷺ اولیګلو چه د حضور اکرم ﷺ پیغام د قریب خپلوان په حیثیت سره اورسوی لکه څنګه چه د دې تفصیلی بیان راځی ان شاء الله. نو فرمان دې چه دا بې تعلقی ده د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ د طرف نه. بعضې خو وائی چه دااعلان د هغه عهدوپیمان متعلق دې کوم سره چه یووخت هم مقرر نه وو په کوم کښې چه وعده د څلورو میاشتونه کمه وه چه د هغې اوږده موده وه هغه باقی وه. لکه چه فرمائی ﴿فَأَتِمُّوٓا۟ إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ﴾ دهغوی د پوره مودې پورې ته هغوی سره د هغوی وعده پوره کړه. په حدیث شریف کښې هم دی حضور ﷺ فرمائی چه مونږ سره د چا معاهده ده مونږ په هغې باندې د مقرر وخت پورې پابند قائم یو. د دې د پاره کښې نور اقوال هم شته خود تولونه ښه او تولونه قوی قول هم دغه دې. ابن عباس ﷺ فرمائی کومو خلقو سره چه معاهده شوې وه د هغوی د پاره د څلورو میاشتو حد بندی الله ﷻ مقرر کړې وه او کومو سره چه معاهده نه د هغوی د پاره د حرمت والا دمیاشتو تیریدو حد بندی وه یعنی دلسم ذی الحجه نه د محرم د ختمیدو پورې پنځوس ورځې.د دې مودې نه پس حضور ﷺ ته دوی سره دجنګ کولو اجازت ورکړې شوې دې. ترکومې چه هغوی اسلام قبول نه کړی.اوچا سره چه معاهده وه هغوی دې دلسم ذی الحجه داعلان د ورځې نه واخله شلم ربیع الاخرپورې دې خپله تیاری اوکړی نو که بیا غواړی مقابلې له دې راشی. دا واقعه د نهم هجری ده.نبی کریم ﷺ حضرت ابوبکر ﷺ د حج امیر جوړکړې لیګلې وو اوحضرت علی ﷺ ته نی د دې سورت دیرش یا څلویښت آیاتونه ورکړی وو لیګلې وو چه ته د څلورو میاشتو د مودې اعلان اوکړه. حضرت علی ﷺ د هغوی ډیرو کښې کورونوکښې منزلونوکښې په تلوسره دا آیاتونه هغوی ته واورول او ورسره ئې د سرکار نبوت ﷺ دا حکم هم واورولو چه د دې کال نه پس یو مشرك هم حج له رانشئی اود بیت الله طواف دې یو سړې هم بربنډاونه کړی[1] دقبیله خزاعه قبیله مدلج او نورو تولو قبیلود پاره هم دا اعلان وو.د تبوك نه پس حضور ﷺ د حج اراده کړې وه خو د مشرکانوهلته راتلل اود هغوی بربنډ طواف کول نبی کریم ته خوښ نه وو په دې وجه ئې‌حج اونه کړواو په دې کال ئې حضرت ابوبکر ﷺ او حضرت علی ﷺ اولیګل. هغوی د ذی المجاز په بازارونو کښې او هرکلی او کوڅه کښې او میدان کښې دا اعلان اوکړو چه د څلورو میاشتو پورې شرك او مشرك ته مهلت دې[2] دې نه پس به زمونږ اسلامی توره خان ښائی شل ورځې دذی الحجه، پوره محرم،پوره صفر پوره ربیع الاول اولس ورځې دربیع الاخر.زهری رحمه الله وائی د شوال نه تر محرم پورې ډهیل وو خودا قول غریب دې اودپوهې نه هم بالاتر دې چه د حکم رسیدو نه اول څنګه موده شمیرلې کیدې شی.

وَأَذَانٌ	مِّنَ اللَّهِ	وَرَسُولِهِۦٓ	إِلَى النَّاسِ	يَوْمَ الْحَجِّ
اواعلان دې	دطرفه دالله نه	اودرسول دهغه نه	خلقو ته	په ورځ دحج اکبر

اود الله ﷻ اودهغه د رسول صلی الله علیه وسلم دطرفه د حج اکبر په ورځ خلقو ته دا اعلان دې چه

الْأَكْبَرِ	أَنَّ اللَّهَ	بَرِىٓءٌ	مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ۙ	وَرَسُولُهُۥ ۚ	فَإِن تُبْتُمْ
په دې خبره	اچې بیشکه الله	ویزاره دې	دمشرکانونه	اورسول د هغه هم	نو که توبه اوویسته تاسو

الله ﷻ او دهغه رسول د مشرکانو نه بیزاره دې انو که تاسو (دخپل شرك او کفر نه) توبه اوویستله

[1] الطبری: ٤/١٠٠.

[2] ایضا.

Scanned with Ca

فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ

نو هغه | بهتره ده | تاسو دپاره | او که مخ واړوو تاسو | نو پوهه شئ | چې بیشکه تاسو

نو دغه (توبه ویستل) به ستاسو دپاره ډیره ښه وی | او که تاسو (د توبې ویستلو نه) ډډه اوکړه | نو پوهه شئ چه تاسو

غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ ۗ وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ۙ

نه يئ عاجزه کونکی دالله | او زيرې ورکړه | هغه کسانو ته | چې انکار ئې کړې دې | په عذاب | دردناك سره

الله ﷻ عاجزه کولې نشئ (چه دهغه نه به بچ شئ) او هغه کسانو ته چه کفر ئې کړې دې د دردناك عذاب زيرې ورکړه

قوله تعالی:: يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ

دحج اکبر دورځ نه څه مراد دی: د الله ﷻ اود هغه درسول ﷺ د طرف نه عام اعلان دې. او دې هم د لوئ حج په ورځ. دقربانۍ اختر چه دحج د ټولو ورځو نه لويه او افضل ورځ ده چه الله ﷻ اود هغه پیغمبر ﷺ د مشرکانو نه خلاص دې ویزاره دې او جدا دې. که اوس هم تاسو بدی ګمراهی او شرك پریږدئی نو تاسو دپاره بهتر ده توبه اوکړئی نیکان جوړ شئی اسلام قبول کړئی شرك اوکفر پریږدئی. که تاسو اونه منل او په خپل ذلالت باندې قائم پاتې شوئې نو نه تاسو د الله ﷻ د قبضې نه بهر یئی اونه په راتلونکی وخت کښې په الله ﷻ باندې څه دباؤ اچولې شئی. هغه په تاسو قادر دې او ستاسو کمځتی د هغه په لاس کښې دی هغه به کافرانو ته په دنیاکښې هم سزا ورکوی او په آخرت کښې به هم عذاب وی.

دحج اکبرپه ورځ دبراءت اعلان اودهغه متعلق احادیث: په صحیح بخاری شریف کښې دی حضرت ابو هریره ﷛ فرمائی چه ماته حضرت ابوبکر ﷛ د قربانئی په ورځ په هغه خلقوکښې چه داعلان دپاره لیږلې وو ونی لیږلم نو مونږ آواز اوکړو د دې کال نه پس یو مشرك هم حج له رانشی اود بیت الله طواف دې یو کس هم بربنډ اونه کړی. بیا نبی کریم ﷺ حضرت علی ﷛ راولیږلو چه د سورة براءة اعلان اوکړی نو هغوی هم په منی کښې زمونږ سره د اختر د ورځې دهغه احکامو اعلان اوکړو[1] دحج اکبر ورځ د قربانئی د اختر ورځ ده. څکه چه خلقو به حج اصغر وئیلو د حضرت ابوبکر ﷛ د دې اعلان نه پس حجة الوداع کښې یومشرك هم حج له نو راغلې[2] دحنین په زمانه کښې رسول الله ﷺ د جعرانه نه د عمرې احرام تړلې وو بیا ئې په دې کال حضرت ابوبکر ﷛ دحج امیر مقرر کړو او رسول الله ﷺ حضرت ابوهریره ﷛ د اعلان دپاره اولیګلو. بیا حضور ﷺ حضرت علی ﷛ اولیګلو چه د براءت اعلان اوکړی. حضرت ابوبکر ﷛ دحضرت علی ﷛ د راتلو نه پس هم د حج امیر وو خو په دې روایت کښې غربت دې. د جعرانې دعمرې والا په کال د حج امیرحضرت عتاب بن اسید ﷛ وو حضرت ابوبکر ﷛ خو په ۹ھ کښې د حج امیر وو. د مسند په روایت کښې دی حضرت ابوهریره ﷛ فرمائی په دې کال حضرت علی ﷛ سره زه ووم. مونږ په چغوچغو اعلان اوکړو چه جنت ته به صرف ایماندار خلق خی اود بیت الله شریف طواف به هیڅ څوك په بربنډه نه شی کولې. د چا سره چه زمونږ معاهده ده د هغې موده د نن نه څلور میاشتې ده. د دې مودې تیریدو نه پس الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ د مشرکانو نه بری دې. د دې کال نه پس یو کافر ته هم د بیت الله د حج اجازت نشته. حضرت ابوهریره ﷛ فرمائی دا اعلان په کولو کولو سره زما مرئی کیناسته[3] دحضرت علی ﷛ آواز کیناستو نه پس ما اعلان شروع کړې وو. یو روایت کښې دی چا سره چه معاهده ده د هغوی موده هم هغه ده.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة براءة (واذان من الله ورسوله...): ۴۶۵۶، صحیح مسلم: ۱۲۴۷، مختصرا، ابوداوُد: ۱۹۴۶، مسندابی یعلی: ۷۶.

[2]) صحیح بخاری کتاب ا لجزیة باب کیف ینبذ الی اهل العهد: ۳۱۷۷.

[3]) احمد: ۲/۲۹۹، دارمی: ۱/۳۳۲، ابن حبان: ۳۸۰۹، حاکم: ۲/۳۳۱.

Scanned with Ca

امام ابن جریر رحمه الله فرمائي ماته ويره ده چه دا جمله چرته د يو راوي د وهم د وجه نه وي. ځکه چه د مودې پاره کښې ددې خلاف ډیرروایتونه دي. مسند کښې دي چه دبراءة اعلان کولوته حضورﷺ حضرت ابوبکرﷺ اوليګلو هغه ذوالحليفه ته رسيدې وو چه حضورﷺ اوفرمائيل چه دا اعلان به يا زه پخپله کوم يا زما اهل بيتونه يو کس به ئې کوي. بيا حضورﷺ حضرت علیﷺ اوليګلو. (١) حضرت علیﷺ فرمائي چه د سورة براءة لس آياتونه کله نازل شو حضورﷺ حضرت ابوبکرﷺ راوغوښتو او وئې فرمائيل دا يوسه او اهل مکه ته ئې واوروه. بيائې زه راياد کړم او ارشاد ئې اوفرمائيلو ته لاړشه او ابوبکرﷺ سره ملاوشه هغه چه کوم ځئ هم ملاوشې د هغه نه کتاب واخله او مکې والا له لاړشه او هغوی ته ئې اولوله. زه جحفه ته لاړم هلته ملاقات اوشو. ما د هغه نه کتاب واخستو. هغه واپس لاړو او حضورﷺ نه ئې تپوس اوکړو چه آيا زما باره کښې څه آيتونه نازل شو؟ رسول اللهﷺ اوفرمائيل چه نه جبرائيلﷺ ماله راغلو او وئې فرمائيل چه ياخودا پيغام پخپله اورسوه يا بل څوك كس چه ستاسو نه وي(٢) په دې سند کښې ضعف دې او دې نه مراد دا هم نه دې چه حضرت ابوبکرﷺ هم هغه وخت واپس شو. نه بلکه هغوی په خپله سردارئ کښې حج اوکړو اود حج نه چه فارغ شو نو بياواپس شو لکه څنګه چه په نورو روايتونوکښې صراحتاً ذکر دی. او په حديث شريف کښې دي چه حضرت علیﷺ ته کله نبي کريمﷺ ددې پيغام درسولو ذکر اوکړو نوحضرت علیﷺ عذر پيش کړو چه زه د عمر په لحاظ او تقرير په لحاظ سره په خپل ځان کښې کمې محسوس کوم. نوحضورﷺ اوفرمائيل خوضرورت د دې خبرې دې چه دا خو به يا زه پخپله رسوم يا به ئې ته رسوې. حضرت علیﷺ اووئيل که داسې وي نو زه دا دې لاړم. نبي کريمﷺ اوفرمائيل څه الله ﷻ دې ستا ژبه ثابته اوساتي او ستا زړه له دې هدايت درکړي. بيا ئې خپل لاس د هغوی په خُله کيخودو(٣) خلقو دحضرت علیﷺ نه تپوس اوکړو چه د حج په موقع رسول اللهﷺ ته دحضرت ابوبکرﷺ سره د کومې خبرې د پاره ليګلې وې؟ هغوی دا پورتنئ څلور خبرې بيان کړې(٤) په مسند احمد وغيره کښې دا روايت په ډيرو طريقو سره راغلې دې په هغې کښې لفظ دا دې چه چا سره معاهده ده اوهغه ترکومې مودې پورې ده هم د هغې پورې به وي. او په حديث کښې دی چه هغوی ته خلقو اووئيل چه تاسو حضرت ابوبکرﷺ د حج د پاره ليګلې دې افسوس چه دا پيغام هم هغه رسولې وې. حضورﷺ اوفرمائيل چه دا خو به څوك زما دکور والارسوی. په دې کښې دی چه حضرت علیﷺ د حضورﷺ په عضبانومې اوښه باندې سور شو تشريف ئې يوړو. هغه ئې په لارکښې اوليدو نو حضرت ابوبکرﷺ اوفرمائيل چه سردارئ که ماتحت؟ وئې فرمائيل چه نه زه خو ماتحت يم. هلته په تلوباندې هغه د حج انتظام اوکړو او د اختر په ورځ حضرت علیﷺ خلقو ته د رسول اللهﷺ دا احکام اورسول. بيا دا دواړه د حضورﷺ په خدمت کښې واپس شو. نو مشرکانو کښې چه چا سره عام معاهده وه د هغوی د پاره خو څلور مياشتې موده شوه باقي چه چا سره څومره وعده وه هغه هم هغه شان پاتې شوه(٥) اوپه بل روايت کښې دی چه حضرت ابوبکرﷺ خوحضورﷺ دحج امير جوړ کړې ليګلې وو. او ماته ئې دسورة براءة څلويښت آياتونه راکړه وئې ليګلم. هغه د عرفه په ورځ د عرفات په ميدان کښې خلقوته خطبه ورکړه، بيا ئې حضرت علیﷺ ته اوفرمائيل پاسه د سرکاررسالتمابﷺ پيغام خلقو ته واوروه. نو حضرت علیﷺ اودريدو اود دې څلويښتو آياتونو تلاوت ئې اوکړو. بيا واپس

---

(١) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة التوبة: ٣٠٩٠، وسنده حسن، احمد: ٢١٢/٣.
(٢) احمد: ١٥١/١ زوائد عبدالله بن احمد حنبل، مجمع الزوائد: ٣٢/٧.
(٣) احمد: ١٦٠/١.
(٤) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة التوبة: ٣٠٩٢ وهوصحيح، احمد: ١٧٩/١، حاکم: ٥٢/٣، مسندابي يعلى: ٤٥٢.
(٥) الطبری: ١٠٧/١٤.

Scanned with Ca

شو او منی کښې په جمرو باندې کانړي اوورول، اوښ ئی حلال کړو او سرئی اوخرولو. بیا ماته معلومه شوه چه دا ټول حاجیان د هغه خطبې په وخت کښې موجود نه وو. پدې وجه زه ډیرو ته خیموته او د اوسیدو ځایونوته لاړم او اعلان مې اوکړو. زما دا خیال دې چه هم په دې وجه د خلقو دا ګمان پیدا شو دا د لسم تاریخ ذکر دې حالانکه اصل پیغام په نهمه د عرفه په ورځ رسولې وو.

ابواسحاق رحمه الله فرمائی چه ما دابوحنیفه رحمه الله نه تپوس اوکړو چه حج اکبر کومه ورځ ده؟ هغه اوفرمائیل د عرفې ورځ. ما وئیل چه دا ته د خپل ځان نه وائې یا د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه دې اوریدلې دی. وئې فرمائیل هر څه هم دغه دی. عطاء رحمه الله هم دا فرمائی. حضرت عمر رضي الله عنه هم دا فرمائی او په دې ورځ دې څوک روژه نه ساتی. راوی وائی ما د خپل پلارنه پس حج اوکړو مدینې ته اورسیدم او تپوس مې اوکړو چه دلته نن صبا د ټولونه افضل څوک دې؟ خلقو وئیل حضرت سعید بن مسیب رضي الله عنه دې. زه د هغوی په خدمت کښې حاضرشوم او اومې وئیل چه ما د مدینې والا نه تپوس اوکړو چه نن صبا د ټولونه افضل څوک دې؟ نو هغوی ستاسو نوم واخستو نو زه تاسو له راغلم. دا اوفرمائې چه د عرفې د ورځې باره کښې تاسو څه فرمائې؟ هغه وئیل زه تاته د خپل ځان نه سل درجې اوچت سړې ښایم. هغه عمر رضي الله عنه یا ابن عمر رضي الله عنه دې هغوی به دې ورځې د روژې نه منع فرمائیله. اوهم دغه ورځ ته به ئی حج اکبر وئیل. (ابن ابی حاتم وغیره) نورو هم ډیرو بزرګانو دا فرمائیلی دی چه د حج اکبر نه مراد د عرفه ورځ ده. په یومرسل حدیث کښې دی چه هغوی په خپله د عرفه په خطبه کښې فرمائیلې وو هم دا دحج اکبر ورځ ده([1]) دویم قول دا دې چه دې نه مراد د لویٔ اختر ورځ ده. حضرت علی رضي الله عنه د لویٔ اختر په ورځ په خپل سپین خچر باندې سور روان وو چه یو سړې راغلو او واګه ئی اونیوله او هم دا تپوس ئی اوکړو وئی فرمائیل چه د حج اکبر ورځ هم د نن ورځ ده واګه پریږده. د عبدالله بن ابی اوفی هم دا قول دې. حضرت مغیره ابن شعبه رضي الله عنه په خپله د اختر خطبه کښې اوفرمائیل هم د نن ورځ یوم الاضحی ده. هم نن ورځ یوم النحر ده هم نن د حج اکبر ورځ ده. د ابن عباس رضي الله عنه نه هم دا روایت دې. نور هم ډیر خلق هم دې طرف ته تلی دی چه د حج اکبر ورځ د لویٔ اختر ورځ ده. د امام ابن جریر رحمه الله هم دا قول خوښ دې. د صحیح بخاری په حواله سره اول حدیث تیرشوې چه حضرت ابوبکر رضي الله عنه اعلان کونکی منی ته د اختر په ورځ لیګلې وو. په ابن جریر کښې دی رسول الله ﷺ په حجة الوداع کښې جمرو سره په لسم تاریخ دذی الحجه حصار شو او وئې فرمائیل هم دغه ورځ د حج اکبر ده. او په روایت کښې دی چه د هغوی د اوښې رنګ سور وو حضور ﷺ د خلقو نه تپوس اوکړو چه پیژنئی نن د څه ورځ ده؟ خلقو وئیل د قربانئی ورځ ده. هغوی ﷺ اوفرمائیل رښتیا دی هم دا د حج اکبر ورځ ده([2]) او په روایت کښې دی چه حضور ﷺ په اوښه باندې وو خلقو د هغې پیزوان نیولې وو. حضور ﷺ د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه تپوس اوکړو پته ده چه نن د څه ورځ ده؟ مونږ ټول په دې خیال چپ پاتې شو چه کیدې شی چه د دې څه بل څه نوم اوښائی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه دا نن د حج اکبر ورځ نه ده؟ او په روایت کښې دی چه خلقو د هغوی ﷺ د سوال په جواب کښې اوونیل چه دا د حج اکبر ورځ ده.([3]) سعید بن مسیب رحمه الله فرمائی د اخترنه پس ورځ ده. مجاهد رحمه الله وائی د حج د ټولو ورځو نوم هم دغه نوم دې. سفیان رحمه الله هم دا فرمائی لکه څنګه چه یوم جمل او یوم صفین د دې جنګونو د ټولو ورځو نوم دې هم داسې دا هم دې. د حضرت حسن بصری رحمه الله نه چه کله دا تپوس اوشو نو هغوی اوفرمائیل چه تاسو دې نه څه غوارئی داخو هغه کال کښې وو په کوم چه حضرت ابوبکر رضي الله عنه د حج امیر وو. ابن سیرین رحمه الله هم د دې سوال په جواب کښې فرمائی دا هغه ورځ

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الحج باب الخطبة ایام منی نحت، رقم:۱۷٤۲، ابوداؤد:۱۹٤٥، ابن ماجه:۳۰۵۸.

[2]) الطبری: ۱۲۵/۱٤.

[3]) ترمذی کتاب الفتن باب ماجاء فی تحریم الدماء والاموال:۲۱۵۹ وسنده حسن، ابن ماجه:۳۰۵۵.

Scanned with Ca

وه په کومه چه د رسول الله ﷺ او عامو خلقو حج اوشو.

اِلَّا	الَّذِيْنَ	عٰهَدْتُّمْ	مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ	ثُمَّ لَمْ
بغير	دهغه کسانونه	چې تاسو وعده کړې وه دهغوئ سره	دمشرکانونه	بيانې نه دې کړې

خوهغه کسان (د عذاب نه بچ دی) چه په مشرکانو کښې ئې تاسو سره معاهده کړې وی او (دمعاهدې

يَنْقُصُوْكُمْ	شَيْـًٔا	وَّلَمْ يُظَاهِرُوْا	عَلَيْكُمْ	اَحَدًا	فَاَتِمُّوْٓا
کمې تاسو سره	هيڅ قدرله	اونه ئې مدد کړې دې	ستاسو خلاف	دهيچا سره	نوپوره کړئ

کولونه پس ئې) تاسو سره هيڅ څه کمې نه وی کړې اونه ئې ستاسو خلاف چاته مدد ورکړې وی.نود داسې

اِلَيْهِمْ	عَهْدَهُمْ	اِلٰى مُدَّتِهِمْ ؕ	اِنَّ اللّٰهَ	يُحِبُّ	الْمُتَّقِيْنَ ۝
هغوئ سره	وعده د هغوئ	دنيتې دهغوئ پورې	بيشکه الله	خوښوی	پرهيزګاران

خلقو سره د هغوی معاهده د هغوی د نيتې پورې پوره کړئ بيشکه الله د معاهدو ماتولونه ځان ساتونکی کسان خوښوی

قوله تعالى:: فَاَتِمُّوْٓا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ ؕ

دمعاهدينوسره معاهده سرته اورسوئی:: اول چه کوم احاديث بيان شوی دی دهغې اود دې آيت مضمون يودې.دې نه واضحه شوه چه چا سره مطلقًا معاهده شوې وه هغوی ته خو څلور مياشتې مهلت ورکړې شو په دې کښې چه هغوی خپل څه کوی اودې کړی. او چا سره چه د څه مودې پورې معاهده شوې ده هغه ټولې معاهدې ثابتې دی په دې شرط چه هغه خلق دمعاهدې په شرطونو قايم وی. نه مسلمانانو ته پخپله تکليف رسوی اونه دهغوی د دښمنانو سره کمك او امداد کوی. الله ﷻ د وعدې پوره کونکوسره محبت ساتی.

فَاِذَا	انْسَلَخَ	الْاَشْهُرُ	الْحُرُمُ	فَاقْتُلُوا	الْمُشْرِكِيْنَ	حَيْثُ
نوهرکله چې	تيرې شی	مياشتې	حرامې	انوقتل کړئ	مشرکان	هرځائې کښې چې

کله چه معززې مياشتې تيرې شی نوچه په کوم ځائې کښې مشرکان بيا مومئ نوهغوی قتلوئ

وَجَدْتُّمُوْهُمْ	وَخُذُوْهُمْ	وَاحْصُرُوْهُمْ	وَاقْعُدُوْا	لَهُمْ
بيامومئ تاسو هغوئ لره	اونيسئ هغوئ	اوقيديان کړئ هغوئ	اوکينئ	هغوئ ته

اودوی نيسئ او قيديان کوئ ئې او په هره مورچه (د دوی د مقابلې دپاره) کينئ

كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ	فَاِنْ	تَابُوْا	وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ	وَاٰتَوُا
دګيرېدو په ځائې کښې	انو که چرې	توبه اوويسته هغوئ	اوقائم ئې کړو مونځ	اوورئې کړو

نو که دوی (د شرک نه) توبه ويستله او مونځ (د شريعت دتعليماتو مطابق) قائموی او زکاة ورکوی

الزَّكٰوةَ	فَخَلُّوْا	سَبِيْلَهُمْ ؕ	اِنَّ اللّٰهَ	غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ ۝
زکاة	انو خالی کړئ	لاره دهغوئ	بيشکه الله	بښونکې	امهربانه دې

نود دوی لار پريږدئ (څه تعرض ورته مکوئ) بيشکه الله بښونکې اومهربان دې

Scanned with Ca

قوله تعالی: ﴿فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ﴾

دجهاد اوحرمت والا میاشتې: دحرمت والا دمیاشتو نه مراد دلته څلورمیاشتې دی.دکوموذکر چه آیت ﴿مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ﴾کښې دې.نود هغوی په حق کښې د آخری حرمت والا میاشت د محرم الحرام ده. ابن عباس رضی الله عنه اوضحاک رحمه الله نه هم دا روایت دې خو په دې کښې لږ شان تامل دې بلکه دلته د دې نه مراد هغه څلورمیاشتې دی په کوموکښې چه مشرکانوته پناه ملاوشوې وه اوچه د دې نه پس به تاسو سره جنګ وی. نوپخپله هم په دې سورت کښې په بل آیت کښې د دې بیان راځی. فرمائی چه د دغه څلورو میاشتونه پس مشرکانوسره جنګ اوکړئ هغوی قتل کړئ هغوی راګیرکړئ چرته هم چه وینئ. نودا عام دې اومشهور دادې چه داخاص دې په حرم کښې جنګ نه شی کیدې.لکه چه ارشاددې﴿وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾دمسجدحرام حدودوکښې هغوی سره جنګ مه کوئې ترهغه وخته پورې چه هغوی پخپله جنګ شروع نه کړی.که چرې دوی هلته تاسو سره جنګیږی نوتاسو ته هم هغوی سره دجنګ کولواجازت دې که غوارئې نوقتل ئې کړئې اوکه غوارئې نوقیدئې کړئې.اود هغوی قلعه ګانې راګیرې کړئې او هغوی ته په هره کنده کښې پټ کینئې او هغوی په نښه کړئې او ولې وهئې. یعنی صرف دا نه چه ملاؤ شی نو جنګ اوکړئې بلکه په هغوی حمله اوکړئې د هغوی لارې بند کړئې او هغوی مجبوره کړئې چه یا اسلام راوړی او یا جنګ اوکړی.د دې د پاره ئې اوفرمائیل چه که هغوی د مونځ پابندی اوکړی زکوة ورکړی نو بې شکه د هغوی لارې کولاؤکړئې اود هغوی نه تنګی لرې کړئې. د زکوة د مانعینو سره د جهاد کولو دلیل حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه د دې قسم آیاتونونه اخستې وو چه جنګ په دې شرط باندې حرام دې چه په اسلام کښې داخل شئې اود اسلام واجبات په ځای راوړئې. په دې آیت کښې ارکان اسلام په ترتیب سره بیان فرمائیلی دی. اعلی بیا ادنی نو د کلمه شهادت نه پس د اسلام د ټولونه لوئې رکن مونځ دې کوم چه د الله جل جلاله عزوجل حق دې. د مانځه نه پس زکوة د کوم نفع چه فقیرانو مسکینانو او محتاجانو ته رسی اود مخلوق یو زبردست حق کوم چه د انسان په غاړه دې ادا کیږی. هم دغه وجه ده چه د مانځه سره الله جل جلاله د زکوة بیان فرمائی. په بخاری او مسلم شریف کښې دی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی ماته حکم شوې دې چه خلقو سره جهاد جاری ساته ترکومې چه هغوی دا ګواهی ورنه کړی چه د الله جل جلاله نه بغیر څوک د عبادت لائق نشته او دا چه محمد صلی الله علیه وسلم د الله جل جلاله رسول دې او مونځ قایم کړی او زکوة ورکړی. الخ.[1]

چې څوک زکوة نه وی دهغه مونځ هم نشته: حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی تاسو ته د مونځونو قایمولو اوزکوة ورکولو حکم کړې شوې دې. څوک چه زکوة نه ورکوی د هغوی مونځ هم نشته. حضرت عبدالرحمن رضی الله عنه بن زید بن اسلم رحمه الله فرمائی الله جل جلاله هیڅ کله د چا مونځ نه قبلوی ترکومې چه هغه زکوة ادا نه کړی. الله جل جلاله دې په حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه باندې رحم اوکړی د هغوی پوهه د ټولونه زیات شوې وه چه هغه د زکوة دمنکرینو سره جهاد اوکړو. په مسنداحمد کښې دی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی ماته د خلقو سره دجهاد حکم راکړې شوې دې ترکومې چه هغوی داګواهی ورنه کړی چه نشته دې لائق دعبادت بغیرد الله جل جلاله نه چه برحق دې او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د الله جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم دې. کله چه هغوی د دې دواړو خبرو اقرار اوکړی او زمونږ قبلې طرف ته مخ کړی زمونږ حلاله اوخوری زمونږ په شان مونځونه اوکړی نو په مونږ باندې د هغوی وینه او مال حرام دې. مګر د اسلام د حق احکامو د لاندې هغوی ته به هر هغه حق حاصل وی کوم چه د نورو مسلمانانودې اود هغوی په ذمه هر هغه څیز دې کوم چه د

---

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان باب ﴿فان تابوا واقاموا الصلاة واتواالزکوة فخلواسبیلهم...﴾:۲۵، صحیح مسلم:۲۲،

Scanned with Ca

نورو مسلمانانو په ذمه دي[۱] دا روايت په صحيح بخاري شريف او په سنن كښې هم دي سوا د ابن ماجه نه. په ابن جرير كښې دي چه رسول مقبول ﷺ فرمائي څوك چه د دنيا نه په دې حال كښې لاړشي چه يوازې د يو الله ﷻ عبادت كوي اوهغه سره څوك نه شريك كوي نو هغه به په دې حال كښې خې چه الله ﷻ به د هغه نه خوشحاله وي. حضرت انس ﷜ فرمائي چه هم دغه د الله ﷻ دين دې هم دا ټولو پيغمبران عليهم السلام راوړې دي اود خپل رب د طرف نه ئې خپلو خپلو امتونو ته رسولې وو. دې نه وړاندې چه خبره خوره شي او خواهش اخوا ديخوا شي د هغه صداقت د الله ﷻ په آخرى وحې كښې موجود ده. الله ﷻ فرمائي ﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَآتَوُا الزَّكَوٰةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾ نو توبه هم دغه ده چه الله ﷻ يودې برحق دې اود هغه نه علاوه د بل چا د عبادتونونه لاس واخلى د مونځونو او زكوة پابند شى. په آيت كښې دي چه د دې دريواړو كارونو نه پس هغوى ستاسو دينى رونړه دى[۲] ضحاك رحمه الله فرمائي چه دا د تورې آيت دې. دې هغه ټولې معاهدې ختمې كړې كومې چه مشركانو سره وې. د ابن عباس ﷜ قول دې چه د سورة براءة په نازليدو د څلور مياشتې تيريدو نه پس هيڅ قسم معاهده او ذمه پاتې نه شوه.[۳] رومبى شرطونه د برابرئى سره مات كړې شو اوس اسلام او جهاد باقى پاتې شو.

رسول كريم ﷺ د څلورو تورو سره راليږلې شوې وو: حضرت على ﷜ بن ابى طالب فرمائي الله ﷻ خپل نبى ﷺ څلوروتورو سره راولیګلو يوخو دعربو په مشركانو كښې. فرمائي ﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾ مشركان په جهاد كښې قتل كړئى. دا روايت داسې مختصر دې. زما خيال دې دويمه توره په اهل كتابوكښې. فرمائي ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ په الله ﷻ وتبارك باندې اود قيامت په ورځ باندې ايمان نه راوړونكى اود الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ حرام كړې شوى حرام نه منل اود الله ﷻ رښتونې دين نه قبلونكى كوم اهل كتاب دى هغوى سره جهاد كوه ترهغه وخته پورې چه هغوى په ذلت سره جزيه وركولو ته تيار نه شى. دريمه توره په منافقانوكښې فرمائي ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ﴾ اې نبى ﷺ! كافرانو او منافقانوسره جهاد كوه. څلورمه توره په باغيانوكښې ارشاد دې﴿ وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا ﴾ كه د مسلمانانو په دوو ډلوكښې جنګ اوشى نو په هغوى كښې صلح اوكړه اوكه بيا هم يوه ډله بله بنكته كوى نو دغه باغيانوسره ته اوجنګيږه ترهغه وخته پورې چه هغوى د الله ﷻ حكم ته واپس راوګرځى. د ضحاك او سدى رحمهما الله قول دې چه دا آيت د تورې ايت ﴿فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً﴾ سره منسوخ دې يعنى د احسان په توګه يا فديه اخستو سره كافران قيديان پريږدئى. قتاده رحمه الله دې برعكس وائى چه روستونې آيت په رومبى آيت سره منسوخ دې.

وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ			
اوكه يوكس ا د			
اوكه د مشركانو نه			
الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ	فَأَجِرْهُ	حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ	ثُمَّ
مشركانونه طلب دامان اوكړى ستانه	نواماان وركړه هغه ته	ترديې اچى واورى اكلام دالله	ا بيا
يوكس ستا نه پناه اوغوښتله (چه ماته امن راكړه) نو پناه وركړه هغه ته ترديې چه د الله ﷻ كلام واورى اوبيا ني			

---

[۱] صحيح بخارى كتاب ا لصلوة باب فضل استقبال القبلة:۳۹۲، ابوداؤد:۲٦٤۱، ترمذى:۲٦۰۸، احمد:۳/۱۹۹، ابن حبان:۵۸۹۵.

[۲] ۹/التوبة: ۱۱.

[۳] الطبرى: ۱۴/۱۳۳.

Scanned with Ca

أَبْلِغْهُ	مَأْمَنَهُ	ذَٰلِكَ	بِأَنَّهُمْ	قَوْمٌ	لَّا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾
اورسوه هغه	ځائې دامن دهغه ته	دا كار	په سبب ددې چې دوئ	يو قوم دي	چې علم نه لري

خپل د امن ځائې ته اورسوه دا (پناه ورته ښكه وركوه) چه دوى داسې قوم دې چه نه پوهيږي

قوله تعالى:: فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ

دكافرانودسفيرانو اوقاصدانو احترام:- الله ﷻ خپل نبي ﷺ ته حكم فرمائي د كوموكافرانوسره د جهاد چه تاته حكم دركړې شوې دې كه په هغوى كښې څوك تانه امن غواړي نو ته د هغوى خواهش پوره كړه هغه ته امن وركړه تردې چه هغه قرآن كريم واوري. ستا خبرې واورى د دين تعليم معلوم كړى د الله ﷻ حجت پوره شي. بيا ئې په خپل امن كښې هغه خپل وطن ته بې ويرې اورسوه. چه دې د خپل امن ځاىٔ ته اورسي نو ممكن دى چه په سوچ او سمجهه سره حق قبول كړي. دا ددې د پاره چه دا بې علم خلق دي دوى ته خپل معلومات پوره وراورسوه اود الله ﷻ دعوت دهغه د بنديګانو غوږونوته وراورسوه. مجاهد ﷫ فرمائي چه څوك تاله د دينى خبرو اوريدو دپاره راشي كه هرڅوك ولې نه وى هغه په امن كښې دې تر دې چه د الله ﷻ كلام واورى او بيا چه د كوم ځاىٔ نه راغلې دې هلته په امن سره اورسي[1] ځكه چه پيغمبر ﷺ دكوم دين د پوهه كولو د پاره راغلې او كوم پيغام ئې وركولو هغه به امن وركولو. د حديبيه په كال هم دغه اوشودقريشو چه څومره قاصدان راغلل هغوى ته هيڅ خطره نه وه. عروه بن مسعود مكرز بن حفص سهيل بن عمرو وغيره يوبل پسې راتلل. دلته په راتلو باندې هغوى ته هغه شان ښكاره شو كوم چه د قيصر او كسرى په درباركښې هم نه وو. هغوى خپل قوم ته هم دغه اووئيل نو دا څيز هم د ډيرو خلقو د هدايت ذريعه جوړه شوه. دمسيلمه كذاب مدعى نبوت قاصد كله دحضور اكرم ﷺ دربار ته اورسيدو نو حضور ﷺ دهغه نه تپوس اوكړو چه آيا ته د مسيلمه درسالت قائل ئې؟هغه وئيل او.حضور ﷺ اوفرمائيل كه د قاصدانو قتل كول زما په نيز ناجائزنه وى نو ما به ستا سټ الوزولې وو. آخر هم دا سړې د حضرت ابن مسعود ﷺ د امارت په زمانه كښې كوفه كښې قتل كړې شو. ده ته به ئې ابن النواحه وئيل.كله چه هغوى ته معلومه شوه چه دادمسيلمه منونكې دې نوحضور ﷺ هغه راوغوښتو او ورته ئې اوفرمائيل اوس ته قاصد نه ئې او اوس ستا سټ وهلو كښې هيڅ څيز منع كونكې نشته. هغه قتل كړې شو.په هغه دې دالله ﷻ لعنت وى[2] الغرض دا درالحرب نه چه كوم قاصدان راغلة يا سوداګر راغلة ياد صلح غوښتونكى راغلة يا په خپل مينځ كښې د اصلاح په غرض راغلة يائى جزيه راوړه حاضر شو نو امام يا نائب امام هغوى ته امن وركړو نو تركومې چه هغوى په دارالاسلام كښې وو او تر كومې خپل وطن ته نه وورسيدلې هغه قتل كول حرام دى.علماء فرمائي چه داسې سړې په دارالاسلام كښې تركاله پورې مه ساتئې زيات نه زيات دوه څلورمياشتې دلته حصاريدې شي. بيا د څلورو مياشتو نه زيات او د پوره كال دوه قوله د امام شافعى ﷫ وغيره علماؤ دى.

حربي كافر په دارالاسلام كښې څومره وخت تيرولې شي؟

مسلك حنفي:- حربى كافر به په دارالاسلام كښې زيات نشي پريخودې بلكه چې څنګه هغه خپل حاجت پوره كړى نو د دالاسلام نه د وتلو حكم به ورته كولې شي اوكه دارالاسلام ته د داخليدو نه پس ئې يو كال تيركړو نو دى ذمى اوګرځيدلو ده باندې به خراج مقرر كولې شي[3]

---

[1] الطبرى: ١٤/١٣٩.

[2] ابوداؤد كتاب الجهاد باب فى الرسل: ٢٧٦١ وسنده حسن، ٢٧٦٢، السنن الكبرى للنسائى: ٨٦٧٥، احمد: ١/٣٨٣، ابن حبان: ٤٨٧٩، مشكل الاثار: ٢٨٦٢.

[3] (احكام القرآن للجصاص (٣/١٢٥)۔

Scanned with Ca

كَيۡفَ يَكُوۡنُ لِلۡمُشۡرِكِيۡنَ عَهۡدٌ عِنۡدَ اللّٰهِ وَعِنۡدَ رَسُوۡلِهٖۤ اِلَّا

څه رنګ | به وی | دپاره دمشرکانو | وعده | په نز دالله | اوپه نز درسول دهغه | مګر

د الله او د هغه د رسول سره به کړي د مشرکانو په معاهده باندې څه اعتبار نشته | البته کوم کسان چه دمسجد

الَّذِيۡنَ عٰهَدۡتُّمۡ عِنۡدَ الۡمَسۡجِدِ الۡحَـرَامِ‌ۚ فَمَا اسۡتَقَامُوۡا

هغه کسان | چې وعده کړې وه تاسو دهغوئ سره | په خوا دمسجد حرام کښې | نو تر څو چې | نيغ چليږي هغوئ

حرام سره نزدې ورسره تاسو معاهده کړې وی نو چه تر څو پورې دوی په خپله معاهده ټينګ وی او هغه

لَكُمۡ فَاسۡتَقِيۡمُوۡا لَهُمۡ‌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الۡمُتَّقِيۡنَ‏ ﴿۷﴾

ستاسو سره په وعده کښې | تاسو هم نيغ چليږئ | دهغوئ سره | بيشکه الله خوښوی | متقيان خلق

ئې نه وی ماته کړې نو تاسو هم په خپله معاهده هغوی سره ټينګ اوسيږئ او بيشکه الله ﷻ پرهيزګاران خوښوی

قوله تعالی:: فَمَا اسۡتَقَامُوۡا لَكُمۡ فَاسۡتَقِيۡمُوۡا لَهُمۡ‌ ؕ

مسلمانان دې په مشروط توګه د وعدې پابندی کوی:- دپورتنی حکم حکمت بيانولې شی چه د څلورو مياشتو پورې داجازت ورکولو وجه دا ده چه هغوی خپل شرك او کفر پريخودونکی او په خپلو معاهدو باندې قائم پاتې کيدونکی نه دی او چه د حديبيه صلح ترکومې پورې د هغوی د طرف نه ماته نه شی نو تاسو ئې هم مه ماتوئې. دا صلح د لسوکالو پورې شوې وه. حضورﷺ د ذی القعدې مياشت ٦ﻫ نه دا معاهده پوره کوله تردې چه د قريشو د طرفه معاهده ماته کړې شوه. د هغوی حليف بنوبکر د رسول اللهﷺ حليف خزاعه باندې حمله اوکړه بلکه په حرم کښې هم هغوی قتل کړل په دې بنا په رمضان ۸ﻫ کښې حضورﷺ په هغوی باندې حمله اوکړه. الله ﷻ مکه دحضورﷺ په لاس فتح کړه او هغه ئې د نبی کريمﷺ په لاس کښې کړه. ﴿ولله الحمد والمنة﴾ خو حضورﷺ سره دغلبې او قدرت په هغوی کښې چه چا اسلام قبول کړې نه وو ټول آزاد کړل هم دغه خلقو ته طلقاء وائی. دا تقريباً دوه زره وو چه په کفر باندې باقی پاتې شو او اخواديخوا شو نو رحمة للعالمين ټولوته عام پناه ورکړه او هغوی ته په مکه کښې د راتلو او په خپلو کوروکښې د اوسيدو اجازت ورکړو چه تر څلورو مياشتو پورې چه هغوی چرته تلل غواړی تلې شی. هم په دوی کښې صفوان بن اميه او عکرمه بن ابی جهل وغيره وو بيا الله ﷻ د هغوی رهبری اوکړه او هغوی ته ئې اسلام ورنصيب کړو. الله ﷻ په خپله هره اندازه کولو کښې او هر يو کار کولو کښې د تعريف لائق دې.

كَيۡفَ وَاِنۡ يَّظۡهَرُوۡا عَلَيۡكُمۡ

اځرنګ به وی | حال دا چې که چرې | غلبه بيا مومی هغوئ | په تاسو باندې

ادوی به څنګه تاسو سره په معاهده باندې ټينګ پاتې شی که دوی په تاسو باندې

لَا يَرۡقُبُوۡا فِيۡكُمۡ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً‌ ؕ يُرۡضُوۡنَكُمۡ

لحاظ نه کوی هغوئ | په حق ستاسو کښې | د خپلولئ | او نه دوعدې دذمه وارئ | هغوئ رضا کوی تاسو

غالب شی نو ستاسو د خپلولئ او د معاهدې هيڅ پرواه نه ساتی دوی (په ظاهری خبرو) تاسو راضی

بِاَفۡوَاهِهِمۡ وَتَاۡبٰى قُلُوۡبُهُمۡ‌ۚ وَاَكۡثَرُهُمۡ فٰسِقُوۡنَ‌ۚ‏ ﴿۸﴾

په خلو خپلو سره | او انکار کوی | ازړونه دهغوئ | او زيات خلق دهغوئ | فاسقان دی |

کوی خو د دوی زړونه (ستاسو د راضی کولو نه) انکار کوی او په دوی کښې زيات خلق کافران دی

Scanned with Ca

قوله تعالى:: لَا يَرْقُبُوْا فِيْكُمْ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً ؕ

کافران د وعدې پابند نه دی د وسائلو په انتظاردی:- الله ﷻ دکافرانو دمکراوفريب اود هغوی د زړه د دښمنئ نه مسلمانان خبروی دې د پاره چه هغوی د دوی دوستئ په زړه کښې اونه ساتی اونه د هغوی په قول او اقرار باندې تسلی اوکړی د هغوی کفر اوشرك هغوی د وعدو په پابندئ باندې نه پريږدی. دوی خو د وخت په انتظاردی چه که د دوی طاقت پيدا شو نو تابه اوچيچی نه خپلولو ته ګوری او نه وعدوته ګوری دوی نه چه څه کيدې شی هغه تکليف تاته درکوی او خوشحاليږی.**(ال)**معنی ده خپلولی. او د ذمة معنی عهدوپيمان ده . د ابن عباس ﷠ نه روايت دې[۱] اودحضرت حسان ﷠ په شعر کښې هم دی دا معنی کړې ده چه هغوی دخپلې غلبې په وخت کښې د الله ﷻ هم لحاظ نه کوی اونه دبل چا او هم دغه لفظ **(ال)** **(ايل)** خور شولکه جبرائيل ميکائيل او اسرافيل کښې وئيلی يعنی د دې معنی هم الله ﷻ ده (لَا يَرْقُبُوْا فِيْكُمْ)خو رومبې قول ظاهر اومشهور دې اوداکثرو مفسرينوهم دا قول دې. مجاهد ﷫ وائی مراد ترې وعده ده. د قتاده ﷫ قول دې چه مراد ترې قسم دې.

اِشْتَرَوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ ؕ اِنَّهُمْ
واغستوهغوئ په بدله دايتونودالله کښې | قيمت لږ | نومنع کوی خلق دلارې دالله نه | بيشکه هغوئ چې دی
دوی د الله ﷻ په اياتونو باندې (د دنيا) لږ قيمت اخلې او (خلق) د الله د لارې نه منع کوی بيشکه دوی
سَآءَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝ لَا يَرْقُبُوْنَ فِيْ مُؤْمِنٍ اِلًّا
ا ډيربددې | هغه | چی وو|هغوئ|چی کول به ئې | نه کوی لحاظ هغوئ | په حق دمومن کښې | دخپلولئ
چه کوم عمل کوی هغه ډير بددې دوی د يو مؤمن په حقله د خپلوئ او معاهده هيڅ پرواه نه ساتی
وَّلَا ذِمَّةً ؕ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُوْنَ ۝ فَاِنْ تَابُوْا
اونۀ دوعدې دذمه وارئې | اودا کسان | هم دوئ | ازياتې کونکی دی | نوکه چرې | توبه اوويسته هغوئ
اوهم دا (چه نه د خپلولئ خيال ساتی اونه د معاهدې) دحد نه تيريدونکی دی نوکه دوی توبه ويستله
وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّيْنِ ؕ
اوقائم ئې کړومونځ | اوورئې کړوزکاة | نو رونړه ستاسو دی | په دين کښې
اومونځ قائموی او زکاة ورکوی نو دا (خلق) ستاسو دينی (اسلامی) رونړه دی(دوی سره د رونړو سلوک کوئ)
وَنُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ۝
اوواضحه بيانوومونږ| آيتونه | دپاره دهغه قوم| چې پوهيږی |
اومونږ د هغه قوم دپاره په تفصيل سره آياتونه بيانوو څوک چه پوهيږی

قوله تعالى:: فَاِنْ تَابُوْا

که مشرك توبه اوکړی او ربښتونې مسلمان جوړشی نوستاسودينی رونړه دی:- دمشرکانو مذمت کولو سره مسلمانانوته دجهاد ترغيب ورکولې شی چه دې کافرانو خسيس دنيا د نفيس آخرت په بدله کښې خوښه کړې ده. پخپله د الله ﷻ د لارې نه منع شوی دی اومؤمنان هم د ايمان نه بندوی. د دوی اعمال

---

[۱] الطبری: ۱۴۶/۱۴.

Scanned with Ca

ډيرخراب دی. اودوی خو مؤمنانوته نقصان رسولو پورې اينختې دی. دوی ته نه د خپلولئی خيال دی اونه د معاهدې. دوی خو دحد نه زياتې كونكی دی. او اوس هم ربښتونې توبه مونځ اود زكوة پابندی دوی ستاسو رونړه جوړولې شی. د بزار په حديث كښې دی چه څوك دنيا په داسې حال كښې پريږدی چه د الله ﷻ عبادتونه په خلوص سره كوی هغه سره څوك شريك نه جوړوی اود مونځ زكوة پابند وی نو الله ﷻ به ده سره په خوشحالئی سره ملاويږی. هم دغه د الله ﷻ هغه دين دې كوم چه پيغمبرانو عليهم السلام راوړلو او هم د دې تبليغ هغوی د الله ﷻ د طرف نه كولو. دې نه وړاندې چه خبرې خورې شی او خواهشونه زيات شی د دې تصديق په كتاب الله كښې موجود دې. يعنی كه هغوی توبه كړی او بتان او بت پرستی پريږدی او مونځ گذار او زكوة وركونكې جوړشی نو ته د هغوی لاره پريږده.[1] او په بل آيت كښې دی چه دا خوبيا ستاسو دينی رونړه دی[2] امام بزار رحمه الله فرمائی چه زما په خيال كښې خو مرفوع حديث په هغه ځائ ختم دې چه الله ﷻ دوی نه رضا دې او ملاويږی به، ددې نه پس كلام د راوی ربيع بن انس رحمه الله دې والله اعلم.

		وَاِنْ	نَّكَثُوْٓا
		ا　اوكه چری ا	مات كړل هغوی ا
		اوكه دوی د خپلې وعدې نه	

أَيْمَانَهُمْ	مِّنْ بَعْدِ	عَهْدِهِمْ	وَطَعَنُوْا	فِيْ دِيْنِكُمْ
قسمونه خپل ا	روستو	ا دوعدې خپلې نه ا	اوعيبونه ئې بيان كړل	ا په دين ستاسو كښې ا
خپل قسمونه مات كړل (اوپه هغې باندې ئې وفا اونكړله) او ستاسو په دين كښې ئې عيبونه لټول				

فَقَاتِلُوْٓا	اَئِمَّةَ	الْكُفْرِ ۙ	اِنَّهُمْ	لَآ	اَيْمَانَ
پس اوجنگيږئ	ا دمشرانو ا	دكفرسره	ا بيشكه دوئ چی دی	انشته	ا اعتبار دقسمونو ا
نو (په دې صورت كښې) تاسو د كفر امامان قتل كړئ ځكه چه د دوی په قسمونو څه اعتماد نشته					

لَهُمْ	لَعَلَّهُمْ	يَنْتَهُوْنَ ⑫
ددوئ	ا بنائيږی چی دوئ	ا به منع شی ا
كيدې شی (چه په دې طريقه) دوی منع شی (دخپل كفرنه)		

قوله تعالی: وَاِنْ نَّكَثُوْٓا اَيْمَانَهُمْ

بعضې وعده ماتونكوته سخت جواب وركول: - كه دا مشركان خپل قسمونه مات كړی او وعده خلافی او معاهدې نه روگردانی اوكړی اوستا په دين باندې اعتراض كوی نو ته د هغوی د سرونه مات رامات كړه. د دې د پاره علماؤ فرمائيلی چه څوك حضور ﷺ ته كنځلې كوی او په دين كښې عيبونه لټوی د ده ذكر په اهانت سره كوی نو هغه قتل كړئ. دهغوی قسمونه صرف بې اعتباره دی. هم دغه طريقه د هغوی د كفراودښمنئی نه دبندولو ده. ابوجهل، عتبه، شيبه اواميه وغيره ټول د كفر سرداران وو. حضرت سعدبن ابی وقاص ﷺ د خوارجو په څه كسانو تيريدو نو يو خارجی اووئيل چه دا د كفر د مشرانو نه يودې. هغوی اوفرمائيل چه ته دروغژن ئې زه خود هغوی نه يم چا چه د كفر مشران قتل كړې وو.

[1] ۹/التوبة: ۵.
[2] حاكم: ۲/۳۳۱-۳۳۲.

Scanned with Ca

حضرت حذيفه‌ﷺ فرمائي چه د دې ايت والا لا تر اوسه نه دي قتل شوي(۱) دحضرت علي ﷺ نه هم داسې روايت دې. صحيح دادې چه آيت عام دې اګر چې دَ نزول د سبب په اعتبار دې نه د قريشو مشرکان مراد دي. خو حکما دا دوی او ټولو ته شام دې. والله اعلم.حضرت ابوبکر ﷺ د شام طرف ته لښکر اوليګلو نو هغوی ته ني اوفرمائيل چه تاسو ته به په هغوی کښې څه خلق داسې ملاويږي چه هغوی به سرونه خرولې وی نو تاسو هم د دغه شيطانانو په سرونو تورې اوچلونې او خپل ځائ ته نې اورسوني. والله په دوی کښې د هر يوقتل ماته د اوياؤ کسانود قتل کولونه ډير خوښ دی ځکه چه د رب فرمان دې د کفراماماں قتل کړئې (۲)

أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَّكَثُوٓا
آيا نهٔ جنګيږئ تاسو | ادهغه قوم سره چې مات کړل هغوئ
تاسو ولې د داسې قوم سره نه جنګيږئ
أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُم بَدَءُوكُمْ
قسمونه خپل | اوقصد ئې اوکړو | په ويستلو | د رسول | اوهغوئ |شروع کړې ده تاسو سره
چه هغوی خپل قسمونه مات کړی دی او د پيغمبر د ويستلو قصد ئې کړې وو اوهغوی په اول ځل تاسو
أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ أَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَوْهُ
په اول ځل | آيا تاسو يريږئ دهغوئ نه | نو الله | زيات حقداردې | چې تاسواويريږئ دهغه نه | که چرې
شروع کړې ده آيا تاسو د دوی نه ويريږئ (د دوی په مقابله کښې) الله ﷻ زيات حقدار دې چه تاسو
إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ
يئ تاسو مومنان | اوجنګيږئ دهغوئ سره | عذاب به ورکړي هغوئ ته الله | په لاسونو ستاسو |
ترې اويريږئ که تاسو مؤمنان ئې (نو د دوی نه مه يريږئ بلکه) دوی سره جنګيږئ الله به ستاسو په لاسونو
وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ
اوذليله به کړي هغوئ | اوامداد به اوکړي ستاسو | خلاف دهغوئ | اوپخ به کړي | سينې | دقوم
دوی ته عذاب ورکړي او (د دوی په مقابله کښې به) ستاسو مدد اوکړي اود مؤمن قوم زړونو ته به
مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَىٰ مَن
مومنانو | اولرې به کړي | غصه‌دزړونودهغوئ | اودرحمت رجوع به اوکړي الله | په هغه چاباندې
شفاء ورکړي اوددوی د زړونو غصه به لرې کړي او الله ﷻ به د هغه چا توبه قبوله کړي د چا توبه
يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾
چې خوښه ئې شی | الله ﷻ | ښهٔ پوهه دې | اوصاحب د حکمت دې |
قبلول چه اوغواړي او الله ﷻ پوهيږي اوصاحب د حکمت دې

(۱) ايضا: ۳۳۲/۲.
(۲) ابن ابی شيبه: ۱۹۳/۷. (ابن ابی حاتم)

Scanned with Ca

قوله تعالى:: اَلَا تُقَاتِلُوْنَ قَوْمًا نَّكَثُوْٓا اَيْمَانَهُمْ

وعده ماتونکی کافرانوسره په سختئی سره مخ شئی:- مسلمانان په پوره جهاد باندې راضي کولو د پاره فرمائی چه داوعدې ماتونکی اوقسمونه ماتونکی کافران هم دغه دی کوموچه رسول الله ﷺ د وطن نه ویستو کښې پوره ذمه واری اوچته کړې وه. غوښتل ئی چه قیدئی کړی یا ئی قتل کړی یائی د وطن نه اوباسی د هغوی دچل نه د الله ﷻ چل ډیر بهتروو(١) صرف د ایمان په وجه ئی دښمنی کوله پیغمبر ﷺ او مؤمنان ئی د وطن نه ویستل. چغې به ئی وهلې چه مونږ تا د مکې مکرمې نه اوباسو. د بدئی شروع هم د دوی د طرف نه وه. د بدر په ورځ د لښکر سره راووتل چه معلومه شوه قافله بچ شوه لاړه. نو صرف د فخر او غرور نه رباني لښکر ته ماتې ورکولو په اراده مسلمانانوپسې روان شو. لکه چه پوره واقعه دې نه وړاندې بیان شوې ده. هغوی معاهده ماته کړه او خپلو حلیفانو سره یوځای شو اود رسول الله ﷺ حلیفانوسره ئی جنګ اوکړود بنوبکر ئی د خزاعه چې درسول کریم ﷺ حلیفان وو په خلاف امداد اوکړو. د دې وعده خلافئی په وجه حضور ﷺ په هغوی باندې حمله اوکړه او د هغوی ئې ښه سر ښکته کړو او مکه ئی فتح کړه. فالحمد لله.

مسلمانان به دغیرالله نه ویره نه کوی: فرمائی چه تاسودپلیتوخلقونه ویره کوئی. که چرې تاسو مؤمنان ئی نوستاسو په زړه کښې سوا دالله ﷻ نه د بل چا ویره نه دې کیدل پکار. هم هغه ددې لائق دې چه د هغه نه ایماندار ویریږی. او په بل آیت کښې دی چه دوی نه مه ویریږئی صرف هم زما نه ویریږئی زما غلبه زما سلطنت زما سزا زما قدرت اوزما ملکیت بې شکه د دې قابل دې چه هروخت هر زړه زما د هیبته لړزیږی. ټول کارونه زما په لاس کښې دی چه څه غواړم کولې شم او کوم ئی. زما د رضا نه سوا بل هیڅ هم نه شی کیدې. په مسلمانانو باندې د جهاد د فرضیت راز بیانولې شی چه الله ﷻ قادر ووچه کوم عذاب ئی غوښتلو په دوی باندې رالیګلی شو خود هغه خو... دا ده چه هم ستاسو د لاسه هغوی له سزا ورکړی اود هغوی بربادی تاسو پخپله اوکړئی اوستاسو زړه ښه یخ شی او تاسو ته راحت آرام خوشحالی اوکامرانی حاصله شی. دا خبره څه هغوی سره مخصوصه نه وه بلکه د ټولومؤمنانو د پاره هم ده. خاص کر خزاعه قبیله په کومه چه وعده خلافی کولو سره قریش خپلو حلیفانو سره یو ځای شو اوحمله ئی اوکړه د هغوی زړونه به هم هغه وخت یخیږی اود هغوی دوړې به هغه وخت وینځلې کیږی چه کله د مسلمانانو د لاسه کافر ښکته شی. په ابن عساکر کښې دی چه کله به حضرت عائشه رضی الله عنها غصه شوه نو حضور ﷺ به د هغې پوزه اونیوله او فرمائیل به ئې اې عویش! دا دعا اوکړه **(اللهم رب النبي محمد اغفر ذنبي واذهب غيظ قلبي واجرني من مضلات الفتن)** اې الله! د محمد ﷺ پروردګار زما ګناه اوبښه، او زما د زړه غصه لرې کړه اوما د ګمراه کونکو فتنونه بچ کړه. الله ﷻ پخپلو بندګانو کښې چه د چا توبه قبولول اوغواړی قبوله کړی هغه د بندګانو د هرقسم مصلحتونونه خبر دې په خپلو ټولوکارونوکښې شرعی احکاموکښې اوپه خپلو ټولو حکمونو کښې حکمت والا دې چه څه غواړی کوی چه څه اراده کوی حکم ورکوی او هغه عادل او حاکم دې د ظلم نه پاک دې د یوې ذرې نیکی یا بدی نه ضائع کوی بلکه د هغې بدله په دنیا اوآخرت کښې ورکوی.

أَمْ حَسِبْتُمْ	أَنْ تُتْرَكُوْا	وَلَمَّا يَعْلَمِ	اللهُ	الَّذِيْنَ
ايا ګمان کړې تاسو	اچې تاسو به پرېښودې شئ	اولا نه دی معلوم کړی	االله	هغه کسان

ایا تاسو خیال کوئ چه تاسو به بغیرد امتحان نه داسې پرېښودې شئ حال دا چه تر اوسه پورې الله په

---

١) ٨/الانفال: ٣٠.

Scanned with Ca

جٰهَدُوْا	مِنْكُمْ	وَلَمْ يَتَّخِذُوْا	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	وَلَا رَسُوْلِهٖ
چې جهادئې کړې	تاسو نه	او نۀ دي نيولي هغوئ	ماسوا	دالله نه	او د رسول دهغه نه
ظاهري علم سره په تاسو کښې هغه خلق نه دي پيژندلي چه جهاد ئې کړې دې او د الله او هغه د رسول				

وَلَا الْمُؤْمِنِيْنَ	وَلِيْجَةً	وَاللّٰهُ	خَبِيْرٌ	بِمَا	تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۶﴾
او بې دمومنانو نه	دوستان	او الله	خبردار دې	په هغه	چې تاسو ئې کوئ
اودمؤمنانو نه سوائې بل څوک خالص دوستان نه دي نيولي او الله ستاسو په عملونو باندې خبردار دې					

قوله تعالیٰ: اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوْا

دجهادپه ذريعه دمسلمانانو ازميښت. - دانا ممکن دی چه ازميښت بغير دمسلمان نه هم پريږدی. رښتونې دروغژن ښکاره کول ضروری دی. د وليجه معنی رازداری او دخل ورکونکې ده. نو رښتونی هغه دی چه په جهاد کښې ورانديې شی او حصه واخلی او په ظاهراوباطن کښې دالله ﷻ او دهغه درسول ﷺ خير خواهی او حمايت اوکړی. ديو قسم په بيان ئې دبل قسم په بيان اکتفاء اوکړه په دې وجه ئې ددويم قسم خلقو بيان پريخودو. داسې عبارتونه د شاعرانو په شعرونوکښې هم وی. په قرآن کريم کښې يو بل ځای کښې دی چه آيا خلقو دا ګمان ساتلې دې چه هغوی به صرف د هغوی په وينا کولو سره پريږدی چه مونږ ايمان راوړو او دهغوی به ازميښت هډوکولې نه شی. حالانکه دوړاندينو مؤمنانو هم مونږ ازميښت کړې. ياد ساتئې چه الله ﷻ به رښتونې او دروغژن خامخاجدا جدا کوی([1])او په بل آيت کښې دا مضمون ﴿اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾ په الفاظو سره بيان فرمائيلې دې او په بل آيت کښې دی ﴿مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ الله ﷻ داسې نه دې چه تاسومؤمنان به هم ستاسو په حال پريږدی او په امتحان کولوسره به دانه معلوموی چه خبيث څوک دې او طيب څوک دې؟ نو جهاد مشروع کولو کښې يو حکمت دا هم دې چه د کهره اوکوټه تميز اوشی. سره د دې چه الله ﷻ د هر څيز نه واقف دی کوم چه به کيږی هغه هم الله ﷻ ته معلوم دی او چه کوم نه دی شوی کله به هغه کيږی او بيا به څنګه کيږی دا هم هغه پيژنی. د يو څيز د کيدونه اول هغه ته علم حاصليږی اود هغه څيز د حالت نه هغه واقف دې خو هغه غواړی چه په دنيا باندې هم کهره او کوټه رښتونې او دروغژن ښکاره کړی. د هغه بغير بل څوک د عبادت لائق نشته نه د هغه سوا بل څوک پروردګار شته اونه د هغه قضاء قدر او اراده څوک بدلولې شی.

مَا كَانَ	لِلْمُشْرِكِيْنَ	اَنْ يَّعْمُرُوْا	مَسٰجِدَ
نۀ دی مناسب	مشرکانو لره	چې اباد کړی	جوماتونه
د مشرکانو دپاره جائز نه دی چه د الله ﷻ جماتونه اباد			

اللّٰهِ	شٰهِدِيْنَ	عَلٰۤى اَنْفُسِهِمْ	بِالْكُفْرِ	اُولٰٓئِكَ
دالله	حال دا چې ګواهی کونکی وی	په ځانونو خپلو باندې	د کفر	دغه مشرکان چې دی
کړی حال دا چه په خپلو ځانونو پخپله د کفر ګواهی ورکوی (چه مونږ کافران يو) د دې خلقو (نيک)				

حَبِطَتْ	اَعْمَالُهُمْ	وَفِی النَّارِ	هُمْ	خٰلِدُوْنَ ﴿۱۷﴾	اِنَّمَا	يَعْمُرُ
ضائع شول	عملونه دهغوئ	او په اور کښې	هغوئ	هميشه وسی	بيشکه	ابادوی به
عملونه ضائع شول اودوی به په اور کښې هميشه وی بيشکه د الله ﷻ جماتونه په هغه خلق ابادوی						

---

[1] ۲۹/العنکبوت:۲-۳.

Scanned with Ca

مَسٰجِدَ اللّٰهِ	مَنْ	اٰمَنَ	بِاللّٰهِ	وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ	وَاَقَامَ
جوماتونه دالله	هغه څوك	چې ايمان راوړی	په الله	اوپه ورځ داخرت باندې	اوقائم کړی

(او دوی د جماتونو ابادولو لائق دی) چا چه په الله او په ورځ د اخرت ايمان راوړی وی او مونځ

الصَّلٰوةَ	وَاٰتَى الزَّكٰوةَ	وَلَمْ يَخْشَ	اِلَّا	اللّٰهَ	فَعَسٰٓى	اُولٰٓئِكَ
مونځ	اوورکړی زکاة	اونۀ یرېږی	مګر	دالله نه	امید دې چې	دغه کسان

قائموی او زکاة ورکوی او د الله نه سوا د بل هيڅ چا نه نۀ ويرېږی امید دې چه دغه کسان

اَنْ يَّكُوْنُوْا	مِنَ الْمُهْتَدِيْنَ ﴿۱۸﴾
چې شی به هغوئ	دلارموندونکونه

د هغه خلقو څنی شی چه په سمه لار روان دی

قوله تعالی:: اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسٰجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ

دجمات جوړول ایمانداران کوی نه چه مشرکان: یعنی الله ﷻ سره شرك کونکی دالله ﷻ دجماتونو آبادونکی جوړيدل هډو لائق نه دی.دامشرکان دی دالله ﷻ کورسره ددوی څه تعلق؟(مَسٰجِدَ)که (مسجد) هم لوستلې شی نو مراد ترې مسجد حرام دې کوم چه په مخ د زمکې جماتونونه اشرف دې. کوم چه د اول ورځې نه صرف د الله ﷻ د عبادت د پاره جوړشوې دې د کوم بنیادونه چه خلیل الله ﷺ ایخودې وو.او دا خلق په حال اوقال دواړو سره مشرکان دی. ته دنصرانی نه تپوس اوکړه هغه به صفا وائی زه نصرانی یم. د یهودی نه تپوس اوکړه هغه به د خپل یهودیت اقرار کوی. که د صابی نه تپوس اوکړې نو هغه به په خپله ژبه د خپل صابی توب اعلان کوی. مشرك هم دخپل مشرك کیدو اقراری کوې.دهغوی د دې شرك په وجه دهغوی اعمال بې کاره شوی دی او هغوی د همیشه دپاره دوزخیان دی.دوی خود مسجد حرام نه نور منع کوی سره د دې که وائی چه دوی اولیاء دی په اصل کښې خو اولیاء الله هغه دی کوم چه متقیان دی خو اکثر خلق د علم نه خلاص اوخالی دی.([1])

د جماعت ابادونکی څوک دی؟:: اودجماتونو آبادول دمسلمانانو د لاسونونه کيږی.نو چه د چادلاسونونه دجماتونو آبادی کيږی د هغوی دایمان ګواهی قرآن ورکوی.په مسنداحمد کښې دی حضور ﷺ فرمائی کله چه تاسو په جمات کښې څوك تلوراتلو والا وینئی نود هغه د ایمان ګواهی ورکړئی بیا حضور ﷺ دا آیت تلاوت کړو([2])اوپه حدیث شریف کښې دی جماتونه آبادونکی دالله والا دی.او په یوبل حدیث کښې دی چه الله ﷻ په دې جماتونووالا باندې نظرساتی او خپل عذاب د پوره قوم نه اخواکوی. او په حدیث شریف کښې دی الله ﷻ فرمائی زما دې په خپل عزت او خپل جلال قسم وی چه زه د زمکې والا عذاب کول غواړم خوخپل کورونه آبادونکی او پخپله لارکښې محبت ساتونکو اود پیشمنی (تهجدو) په وخت کښې استغفار کونکوباندې نظراچولو سره خپل عذابونه اخواکوم([3])په ابن عساکر کښې دی چه شیطان د انسان لیوه دې لکه څنګه چه د چیلو لیوه وی چه هغه اخوادیخواځان ته چیلئی نیسی او وړی نو تاسودنفاق او اختلاف نه بچ اوسیږئی ډله او امام او جماتونه لازم نیسئی([4])د اصحاب رسول ﷺ بیان

---

[1] ۸/الانفال: ۳٤.

[2] ترمذی کتاب الایمان باب ماجاء فی حرمة الصلاة: ۲٦۱۷، ابن ماجه: ۸۰۲، احمد: ۳/٦۸، ابن حبان: ۱۷۲۱

[3] شعب الایمان: ۹۰۵۱.

[4] احمد: ۵/۲۳۲-۲۳۳، حلیة اولیاء: ۲/۲۵۷.

Scanned with Ca

دي چه جماتونه په دې زمکه د الله ﷻ کوروونه دي. څوك چه دلته راشي نو په الله ﷻ باندې حق شته چه د هغه عزت اوکړي. ابن عباس﷛ فرمائي څوك چه د مانځه اذان واوري او بيا هم جمات ته د جمعې مانځه له رانشي د هغه مونځ نه کيږي. هغه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ نافرمان دې. د الله ﷻ ارشاد دې چه د جماتونو آبادي کونکي د الله ﷻ او د قيامت منونکي دي.

جماعت ابادونکو صفتونه: بيا فرمائي چه دا مونځ ګذار دي،د بدني عبادت مونځ پابند دي اود مالي عبادت زکوة هم ادا کونکي دي.د دوی ښيګړه د خپل ځان د پاره هم وي اوبيا د عام مخلوق د پاره هم وي دهغوی زړونه د الله ﷻ نه سوا د بل چانه نه ويريږي هم دغه لار موندونکي خلق دي. مؤحد ايماندارد قرآن اوحديث ماتحت د پنځو مونځونو پابند صرف د الله ﷻ نه ويريدونکي اودهغه نه علاوه د نور بندګي نه کونکي لار موندونکي کامياب او مقصدته رسيدونکي دي. دا ياد ساتئي چه د ابن عباس﷛ د وينا مطابق په قرآن کريم کښې چه چرته هم لفظ ﴿عَسٰى﴾ دې هلته د يقين په معنی کښې دې د اميد په معنی کښې نه دې لکه چه ارشاد دې ﴿عَسٰٓى اَنْ يَّبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا﴾ او مقام محمود نه رسول يعنی د حضور ﷺ شافع محشر جوړيدل يقيني څيز دې په کوم کښې چه څه شك شبه نشته. محمد ابن اسحاق رحمه الله فرمائي ﴿عَسٰى﴾ په کلام الله کښې د حق او يقين د پاره راځي.

اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَآجِّ				
ايا ګرځولې دي تاسو ۔ اوبه ورکول حاجيانو ته ۔				
ايا تاسو حاجيانو ته اوبه ورکول				
وَعِمَارَةَ	الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ	كَمَنْ	اٰمَنَ	بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
او ابادول ۔ دمسجد	حرام	ابرابر پشان دهغه چا ۔	اچې ايمان ئې راوړو ۔	په الله باندې ۔اوپه ورځ
اودمسجد حرام ابادول (په ثواب اونيکئ کښې) دهغه چا پشان ګرځوئ چه په الله او په ورځ د اخرت				
الْاٰخِرِ	وَجٰهَدَ	فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ	لَا يَسْتَوٗنَ	عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ
داخرت باندې ۔	اوجهاد ئې اوکړو ۔	په لار دالله کښې ۔	انهٔ دي برابر هغوئ ۔	په نز دالله ۔ اوالله
ئې ايمان راوړې وي او د الله ﷻ په لار کښې ئې جهاد کړې وي دا خلق د الله په نيز برابر نه دي اوالله				
لَا يَهْدِي	الْقَوْمَ	الظّٰلِمِيْنَ ۘ	اَلَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا
نيغه لارنهٔ ښائي ۔	قوم ۔	ظالم ته ۔	هغه کسان ۔ اچې ايمان ئې راوړو ۔	اوهجرت ئې اوکړو ۔
ظالمانو خلقو ته د هدايت توفيق نه ورکوی هغه خلق چه ايمان ئې راوړې دې او هجرت ئې کړې دې				
وَجٰهَدُوْا	فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ	بِاَمْوَالِهِمْ	وَاَنْفُسِهِمْ ۙ لا	اَعْظَمُ
اوجهاد ئې اوکړو ۔	په لار دالله کښې ۔	په مالونو خپلو سره ۔	اوپه نفسونو خپلو سره ۔	ډيرلوئ دی ۔
او دالله په لار کښې ئې په خپلو مالونو او ځانونو سره جهاد کړې وي (دغه خلق) د الله په نيز د ثواب				
دَرَجَةً	عِنْدَ اللّٰهِ ؕ	وَاُولٰٓئِكَ	هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ۝	يُبَشِّرُهُمْ
په لحاظ ددرجې سره ۔	په نز دالله ۔	اودا کسان ۔	هم دوئ ۔ اکامياب دی	ازيري ورکوی هغوئ ته
په اعتبار سره ډير لوئې دي اوهم دغه خلق (په دنيا او آخرت کښې) کامياب دی د دوی رب دوی ته				

رَبُّهُمْ	بِرَحْمَةٍ	مِّنْهُ	وَرِضْوَانٍ	وَّجَنّٰتٍ	لَّهُمْ
رب دهغوئ	په رحمت سره	دطرف خپل نه	اوپه رضامندئ سره	اوپه باغونو سره	چې وي به دهغوئ دپاره
د خپل طرف نه د رحمت او رضامندئ او د باغونو زيرې وركوي (كله چه دوي دغه باغونو ته ورداخل شي نو) د					

فِيْهَا	نَعِيْمٌ	مُّقِيْمٌ ﴿۲۱﴾	خٰلِدِيْنَ	فِيْهَآ	اَبَدًا	اِنَّ اللّٰهَ
په هغې كښې	نعمتونه	هميشه	چې هميشه به اوسيږي	په هغې كښې	هميشه هميشه	بيشكه الله
دوي دپاره به هغې كښې هميشه پاتې كيدونكې نعمتونه وي اودوي به هغې كښې هميشه هميشه وي بيشكه						

عِنْدَهٗٓ	اَجْرٌ	عَظِيْمٌ ﴿۲۲﴾
دهغه سره دي	اجر	لوئ
د الله ﷻ سره (دوي دپاره) لويه بدله ده		

قوله تعالى:: اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَآجِّ

دايمان نه بغيرنيک اعمال بيكاره دي:- ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه دكافرانوقول وودبيت الله شريف خدمت اوبه حاجيانواوبه څكولو ثواب بهتر دې د ايمان او جهاد نه. مونږ خودا دواړه خدمتونه كوو په دې وجه زمونږ نه څوک بهتر نشته. الله ﷻ د هغوی فخر غرورحق نه تكبر او مخ اړول بيان فرمائي زما آياتونه ستاسو په وړاندې تلاوت كولو سره تاسو د دې نه بې پروائي كولو سره مخ اړوئي او په خپل كار كښې مشغول ئې[1] نو ستاسوګمان بې ځايه دې ستاسو غرورغلط دې اوستاسو فخر نامناسب دې. هسې خو د الله ﷻ سره ايمان ساتل او د هغه په لار كښې جهاد كولو لوئ څيز دې خو ستاسو په مقابله كښې خو هغه نورهم لوئ څيز دې. څكه كه ستاسو څه نيكي وي هم نو هغه د شرك په وجه نه ده صحيح نو فرمائي چه دا دواړه ډلې برابر هم نه دي دوي خو خپل ځان ته آبادئې كونكې وئيل خو الله ﷻ د هغوی نوم ظالمان كيخودل د الله ﷻ د كور خدمت ئې بې كاره كړو[2] وائي چه حضرت عباس رضي الله عنه د خپل قيد په زمانه كښې وئيلې وو كه تاسو په اسلام او جهاد كښې وئې نو مونږ هم د الله ﷻ دكور په خدمت او حاجيانو ته آرام رسولوكښې وو. په دې باندې آيت نازل سو چه د شرك د وخت نيكي بې كاره ده[3] صحابه كرامو رضي الله عنهم چه كله هغه ته خبرې كولې نو حضرت عباس رضي الله عنه وئيلې وو چه مونږ د مسجد حرام متولي وو، مونږ غلامان آزادول، مونږ به بيت الله شريف باندې غلاف اچولو. مونږ به حاجيانو باندې اوبه څكولې. په دې باندې دا آيت نازل شو[4] روايت دې چه دا خبرې د حضرت عباس رضي الله عنه اوحضرت على رضي الله عنه په مينځ كښې شوي وې.

ددريو بزرګانو تذكره:: روايت دې چه طلحه بن شيبه رضي الله عنه عباس رضي الله عنه بن عبدالمطلب اوعلى رضي الله عنه بن ابى طالب ناست ووخپلې بزرګنې ئې بيانولې. طلحه وئيل ماسره د بيت الله كنجي ده. كه زه اوغواړم نو هلته شپه كولې شم. عباس رضي الله عنه وئيل د زم زم اوبه څكونكې يم اود دې ساتونكې يم كه غواړم نو په جمات كښې ټوله شپه پاتې كيدې شم. حضرت على رضي الله عنه اوفرمائيل چه زه نه پوهيږم چه تاسو دواړه صاحبان څه وائې؟ ما د خلقونه شپږ مياشتې وړاندې قبلې طرف ته مونځ كړې دې زه مجاهد يم. نو به

---

[1] ۲۳/المؤمنون: ٦٧.
[2] الطبرى: ١٤/١٧٠.
[3] ايضا.
[4] ايضا: ١٤/١٧٢.

Scanned with Ca

دې باندې دا ایت نازل شو. عباس ﷺ خپله ویره ښکاره کړه. چه چرته زه د زم زم د اوبود عهدې نه اخوا نه کړې شم. نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل نه ته په دې خپل منصب باندې قائم اوسیږه ستا د پاره په دې کښې نیکي ده. (١)د دې آیت په تفسیر کښې یو مرفوع حدیث واردشوې دې د کوم ذکرچه دلته ضروري دې. حضرت نعمان بن بشیر ﷺ وائي یو سړي اووئیل چه که د اسلام نه پس زه څه عمل اونه کړم نو ماته پرواه نشته د دې نه بغیرچه زه په حاجیانو باندې اوبه اوڅګوم. دویم دغه شان د مسجدحرام د آبادنې اووئیل دریم دغه شان د الله ﷻ په لارکښې د جهاد دپاره اووئیل. حضرت عمر ﷺ هغوی اورټل او وئې فرمائیل چه د رسول الله ﷺمنبرسره آوازونه مه اوچتونې. داواقعه دجمعه د ورځې ده.دجمعه نه پس مونږ ټول حضور ﷺ ته حاضر شو اود حضور ﷺ نه مو تپوس اوکړو نوالله ﷻ دا آیت نازل کړو(٢) اوپه روایت کښې دی حضرت عمر ﷺ وعده کړې وه چه د جمعه د مانځه نه پس به زه پخپله د حضور ﷺ نه د دې خبرې باره کښې معلومات کوم.(٣)

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ | ءَامَنُوا۟ | لَا تَتَّخِذُوٓا۟
اے هغه کسانو | چی ایمان موراوړې دې | مهٔ نیسئ تاسو
اې د ایمان خاوندانو! تاسو په خپلو پلارانواو خپلو ورونړو

ءَابَآءَكُمْ | وَإِخْوَٰنَكُمْ | أَوْلِيَآءَ | إِنِ ٱسْتَحَبُّوا۟ | ٱلْكُفْرَ
پلاران خپل | اوورونړه خپل | دوستان | که خوښ کړې هغوئ | کفر |
کښې هغه چا سره دوستي مکوئ چا چه د ایمان په مقابله کښې کفر خوښ کړې وی ....

عَلَى ٱلْإِيمَٰنِ ۚ | وَمَن | يَتَوَلَّهُم | مِّنكُمْ | فَأُو۟لَٰٓئِكَ
په ایمان باندې | اوهغه څوک | چې دوستي ئې اوکړه دهغوئ سره | ستاسو نه | نودغه کسان
......................اوچا چه په تاسو کښې (په داسې حالت کښې هم دوستي اوکړه) نوهم دغه خلق

هُمُ | ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ | قُلْ | إِن كَانَ | ءَابَآؤُكُمْ | وَأَبْنَآؤُكُمْ
هم هغوئ | ظالمان دی | ورته اووایه | که چرې وی | پلاران ستاسو | اوځامن ستاسو |
ظالمان دی ....ته (دوی ته) اووایه! که ستاسو پلاران او ځامن ....

وَإِخْوَٰنُكُمْ | وَأَزْوَٰجُكُمْ | وَعَشِيرَتُكُمْ | وَأَمْوَٰلٌ
اورونړه ستاسو | اوښځې ستاسو | اوخپلوان ستاسو | اوهغه مالونه
او ورونړه ....اوبیبیانې ....اوخپل خپلوان ....اوکوم مالونه چه

ٱقْتَرَفْتُمُوهَا | وَتِجَٰرَةٌ | تَخْشَوْنَ | كَسَادَهَا | وَمَسَٰكِنُ
چی ګټلي دی تاسوهغه | او هغه تجارت | چی تاسویریږئ | ادنهٔ چلیدودهغې نه | اوهغه کورونه
تاسو ګټلې دی ....او هغه سوداګرې د کوم د نه چلیدونه چه تاسو ویریږئ اوهغه (خپل) کورونه

(١) تفسیر القرآن لعبدالرزاق: ١/٣٤٣، الطبرى: ١٤/١٧١.
(٢) الطبرى: ١٤/١٦٩، احمد: ٤/٢٦٩.
(٣) صحيح مسلم كتاب الامارة باب فضل الشهادة فى سبيل الله تعالى: ١٨٧٩، احمد: ٤/٢٦٩.

Scanned with Ca

تَرْضَوْنَهَآ	اَحَبَّ	اِلَيْكُمْ	مِّنَ اللّٰهِ	وَرَسُوْلِهٖ	وَجِهَادٍ
چې خوښوئ تاسو هغه	زيات غوره وي	تاسو ته		دالله نه	اود رسول دهغه نه	اودجهاد نه

چه تاسو ئې خوښوئ (دا ټول څيزونه) تاسو ته د الله او د هغه د رسول اود الله په لار کښې د جهاد کولو

فِيْ سَبِيْلِهٖ	فَتَرَبَّصُوْا	حَتّٰى	يَاْتِيَ اللّٰهُ	بِاَمْرِهٖ ؕ	وَاللّٰهُ	لَا يَهْدِي
په لاره دهغه کښی	نوانتظارکوئ	ترديې پورې	چې راوړی الله	فيصله خپله	اوالله	لار نۀ ښائی

نه زيات خوښ وی نو (په داسې صورت کښې) تاسو دالله د (عذاب د) فيصلې انتظارکوئ او الله ظالمانو

الْقَوْمَ	الْفٰسِقِيْنَ ؏
قوم	فاسقانوته

خلقو ته د هدايت توفيق نه ورکوی

قوله تعالى:: لَا تَتَّخِذُوْٓا اٰبَآءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ

دکافرانود دوستئی اومينې نه د الله ﷻ د منع کولو حکم:- الله ﷻ د کافرانو سره د دوستئی پريخودلو حکم کوی. د هغوی د دوستانې نه منع کول کوی که هغه موربلار وی که رورخور وی پدې شرط چه هغه کفر په اسلام باندې خوښوی. او په بل آيت کښې دی ﴿لَا تَجِدُ قَوْمًا يُّؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ﴾ په الله ﷻ اودقيامت په ورځ باندې ايمان راوړونکی به ته هيڅ کله هم د الله ﷻ اودهغه د رسول ﷺ د دښمنانو سره دوستی کونکې اونه وينې. که هغه د دوی پلاران وی که ځامن يارور يا نور رشته دار هم وی دغه خلق دی چه د هغوی په زړونو کښې ايمان ليکلې دې. اوپه خپل خاص روح سره ئې د هغوی تائيد کړې دې. دوی به د نهرونو والا جنت ته رسوی. په بيهقی کښې دی چه د حضرت ابوعبيده بن جراح ؓ پلار د بدر په ورځ د هغه په وړاندې دخپلو بتانو تعريف شروع کړو. که هغه دې هرڅومره منع کول غوښتل خو هغه هم وړاندې کيدو په پلاراوځامنو کښې جنګ شروع شو هغه خپل پلار قتل کړو. په دې باندې آيت ﴿لَا تَجِدُ﴾ الخ. نازل شو([1]) بياداسې کونکی ويروی اوفرمائی که چرې دا رشته دار اوخپل حاصل شوې مال دتجارت د کمی ويره او خوښ شوی مکانونه که تاته د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ نه اود جهاد نه هم زيات مرغوب وی نوتاله د الله ﷻ دعذابونودپاره تياريدل پکار دی. داسې بدکارو ته الله ﷻ هم لار نه ښائی. رسول الله ﷺ صحابه کرامو ؓ سره روان وو دحضرت عمر ؓ لاس دحضور ﷺ په لاس کښې وو. حضرت عمر ؓ وئيل يارسول الله ﷺ! تاسو ماته د هرڅيز نه ډير ګران ئې بغيرزما د ځان نه. رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه په هغه ذات مې دې قسم وی دچا په قبضه کښې چه زما نفس دې په تاسوکښې به څوک هم مؤمن نه وی ترکومې چه هغه ما دخپل ځان نه هم عزيز اونه ګڼړی. حضرت عمر ؓ اوفرمائيل په الله ﷻ قسم اوس ستاسو محبت ماته د خپل ځان نه هم زيات دې. حضور ﷺ اوفرمائيل اې عمر (ؓ)! اوس ته مؤمن شوې([2]) په صحيح حديث کښې د حضور ﷺ فرمان ثابت دې د هغه قسم دچا په لاس کښې چه زما روح دې په تاسو کښې به څوک ايماندار نه وی ترکوم وخته پورې چه زه هغه ته د موربلار نه د اولاد نه اود دنيا دټولوخلقو نه زيات ګران نه شم([3]) په مسنداحمد او ابوداؤد کښې دی چه حضور ﷺ فرمائی کله چه

---

[1]) بيهقی: ٢٧/٩ وقال: هذامنقطع.

[2]) صحيح بخاری کتاب الايمان والنذور باب کيف کانت يمين النبی ﷺ: ٦٦٣٢، احمد: ٢٣٣/٤. صحيح بخاری.

[3]) صحيح بخاری کتاب الايمان باب حب الرسول ﷺ من الايمان: ١٥، صحيح مسلم: ٤٤، مسندابي عوانه: ٤١/١، احمد: ١٧٧/٣، السنن الکبری للنسائی: ١١٧٤٤، ابن ماجه: ٦٧، دارمی: ٣٩٧/٢، ابن حبان: ١٧٩.

Scanned with Ca

تاسو د بیع عینه اخستل او خرخول کوئ اود غواګانو او غوایانو لکې اونیسئ او جهاد پریږدئ الله ﷻ به په تاسو ذلت واچوی او هغه به نه لرې کیږی وی ترګومې چه تاسو خپل دین ته واپس نه شئ. [1]

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِيْ مَوَاطِنَ كَثِيْرَةٍ ۙ

| په تحقيق سر | امدادکړې دې تاسوسره الله | په ځایونو | ډیروکښې |

بیشکه الله ﷻ تاسو سره په ډیرو موقعو اوخاص کر د حنین په

وَّيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ

اوپه ورځ | دحنین کښې | کله چې په تعجب کښې واچولئ تاسو | زیاتوالی ستاسو | انو نه کړو

په موقع مدد کړې وو. کله چه ستاسو ډیروالی تاسو په تعجب کښې اوغورځولئ (چه نن خو موږ ډیریو)

تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـًٔا وَّضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا

دفع دې ډیروالی | ستاسو نه | هیڅ څیز | او تنګه شوه | په تاسو باندې | زمکه | سره

نو ستاسو ډیروالی تاسو ته هیڅ فائده ورنکړه (بلکه) زمکه سره د دې چه ډیره فراخه ده په تاسو باندې

رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُّدْبِرِيْنَ ۚ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلٰى رَسُوْلِهٖ

د ارتوالی | بیا | اوګرزیدئ تاسو | شاکونکی | بیا | انازل کړوالله | ارام | اخپل په رسول خپل باندې

تنګه شوه او بیا (د دې ډیروالی باجود) تاسو شاکونکی شوئ (خو) بیا الله ﷻ په خپل رسول او مؤمنانو خپل

وَعَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَاَنْزَلَ جُنُوْدًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ

اوپه مومنانو باندې | اونازلې ئې کړو | اداسې لښکرې | چې تاسو نه لیدلې هغه | اوعذاب ئې ورکړو

ارام نازل کړل او (د فرښتو داسې) لښکرې ئې راولیږلې چه تاسو نه لیدلې او (ستاسو په لاسونو ئې)

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ وَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكٰفِرِيْنَ ۞ ثُمَّ

هغه کسانوته | چې دحق نه ئې انکار کړې وو | اوهم دابدله ده | دحق نه دانکار کونکو | ابیا

کافرانو ته عذاب ورکړو (اودا عذاب ورکول څه ظلم نه دې بلکه) دا د کافرانو (د کفر) بدله ده بیا

يَتُوْبُ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ

توفیق دتوبې ورکوی الله | روستو ددې نه | هغه چاته | چې خوښه ئې شي | اوالله | ابخښونکې

(د دې غزوې نه پس) الله ﷻ دهغه چا توبه قبوله کړه چه خوښ ئې شو او الله ﷻ بښونکې دې

رَّحِيْمٌ ۞

رحم کونکې دې |

مهربان دې اې مؤمنانو

قوله تعالى: لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ

دجنګ حنین واقعه اود الله ﷻ نصرت.- مجاهد رحمه الله فرمائی د براءة دا رومبې آیت دې چه په کښې الله

---

[1] ابوداؤد كتاب البيوع باب في النهي عن العينة: ٣٤٦٢.

Scanned with Ca

ﷻ خپل ډیر لوئ احسان په مؤمنانو باندې ذکر فرمائي چه هغه د خپل نبیﷺ د ملګرو پخپله امداد اوکړو هغوی ئې په دښمنانو باندې غالب کړل او په یو ځائ نه بلکه په هرځائ کښې د هغه امداد شامل حال وو. په دې وجه فتحې او کامیابئې د هغوی ملګرتیا پرینخوده. دا صرف د الله ﷻ تائیدوو نه چه د مال اسبابواووسلو زیاتې اونه دشمیر زیاتې.یاد ګړه د حنین په ورځ تاسودخپل شمیر په زیاتی باندې فخر اوناز کړې وو نو څه حال مو شوې وو شاګړ اوتختیدئی صرف د شمیرېوڅوکسان د الله ﷻ پیغمبرﷺ سره پاتې شو هم په هغه وخت د الله ﷻ امداد نازل شو هغه په زړونوکښې آرام واچولو دا ددې دپاره چه تاسو ته معلومه شي چه امداد هم د هغه رب د طرف نه دې. هم د هغه په امداد ورو ورو ډلو لوئې لوئې ډلوله مخ واړولو. د الله ﷻ امداد د صبر کونکو سره وی. داواقعه به مونږ په تفصیل سره ډیر زر بیانوو ان شاء الله.

بهترین څلور خلق: :دمسندپه حدیث کښې دی بهترین ملګری څلوردی اوبهترین وړوکې لښکرد څلوروسوو دې.او بهترین لوئ لښکر د څلورو زرو دې اود دولسو زرو شمیر خود خپل کمې په وجه کله هم مغلوب کیدې نه شی(۱)داحدیث په ابوداؤد او ترمذی کښې هم دې. امام ترمذی رحمه الله دا حسن غریب ښائی.داروایت بغیر د یو راوی نه ټولو مرسلا بیان کړې دې. په ابن ماجه او بیهقی کښې هم دا روایت هم دا شان مروی دې. والله اعلم.

دغزوۀ حنین تاریخ او تفصیل: :په ۸ هجری کښې د مکې د فتحې نه پس د شوال په میاشت کښې د حنین جنګ اوشو.کله چه حضورﷺ د مکې د فتحې نه فارغ شو او ابتدائی کارونه ئې پوره کړل او عام مکی کسان مسلمانان شواوهغوی حضورﷺ آزاد کړې هم وو نوحضورﷺ ته خبرملاؤ شوچه قبیله هوازن راجمع شوی دی او د نبی کریمﷺ سره په جنګ کولو باندې تیار دی. د هغوی سردار مالك بن عوف نصری دې. د ثقیف ټوله قبیله هغوی سره ده. دغه شان بنوجشم بنوسعد بن بکر هم دی اود بنو بلال هم څه خلق دی.اوڅه خلق د بنوعمرو بن عامراود عون بن عامر هم دی. دا ټول سره دخپل ښځو بچو او مال میدان ته راوتلی ولاړ دی.تردې چه هغوی خپلې چیلئ اواوښان هم ځان سره ساتلی دی.نو نبی کریمﷺ د خپل لښکر سره کوم چه د مهاجرینو او انصارو وغیره وو د هغوی د مقابلې د پاره روان شو. تقریبا دوه زره نوی مکی مسلمانان هم وو.دمکې او طائف په مینځ کښې وادئی کښې دواړه لښکرې یوځائ شوې د دې ځائ نوم حنین وو. سحر وختی په تیاره کښې چه قبیله هوازن په مورچو کښې پټ ناست وو هغوی په ناخبرئی کښې په مسلمانانو باندې ناڅاپی حمله اوکړه. ډیر زیات غشی ورولو سره وړاندې لاړل او توری چلول ئی شروع کړه.تردې چه په مسلمانانوکښې په دې موقع ګډوډوالې خور شو اودوی مخ واړولو اواوتختیدل. خو رسول اللهﷺ د هغوی طرف ته وړاندې شو. حضورﷺ دغه وخت په سپین خچر باندې سوررو اوحضرت عباسؓ د حضورﷺ دخاروی ښی طرفته پیزوان نیولې وواو حضرت ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب ګس طرف ته پیزوان نیولې وو اود خاروی تیزی دوی رامنع کوله. نبی کریمﷺ په اوچت آواز سره پخپله اورسیدلو او مسلمانانوته ئی د واپسئی حکم فرمائیلو او آواز ئی کولو چه د الله ﷻ بندیګانو! چرته لاړئ زما طرف ته راشئ زه د الله ﷻ رښتوی رسول یم زه نبیءیم دروغژن نه یم، زه د عبدالمطلب د اولاد نه یم.دغه وخت کښې نبی کریمﷺ سره تقریبا اتیا یا سل کسان صحابه کرام پاتې وو.حضرت ابوبکرؓ،حضرت عمرؓ، حضرت عباسؓ، حضرت علیؓ، حضرت فضل بن عباسؓ، حضرت ابوسفیان بن حارثؓ، حضرت ایمن بن ام ایمن ؓ، حضرت اسامه بن زید ؓ وغیره حضورﷺ سره ملګری وو. بیا حضورﷺ خپل تره حضرت عباسؓ ته چه ډیر اوچت آواز ئی دد

(۱) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی مایستحب من الجیوش والرفقاء والسرایا:۲۶۱۱، ترمذی:۱۵۵۵، احمد:۱/۲۹۴، ابن خزیمه:۲۶۱۱، ابن حبان:۱۶۶۳، حاکم:۱/۴۴۳.

حکم اوکړو چه د ونې لاندې بیعت کونکو صحابه کرامو ته اواز ورکړه چه هغوی اونه تختې. نو هغه آواز اوکړو چه اې ذکیکردونې لاندې بیعت کونکواې دسورة بقرې حاملینو! نو دا آوازدهغوی غوږونوته اورسیدو اودهرطرف نه ئې ﴿لبيك لبيك﴾ وئیل شروع کړل اود آواز طرف ته ئې تیږونه وهل او هم په هغه وخت راغله اود حضورﷺ خواکې چاپیره اودریدل. تر دې چه که د چا اوښ نه تلو نوهغوی د اوښ نه راؤدانګل اوخپله زغره ئې واچوله او پیدل د سرکارنبوتﷺ په خدمت کښې حاضر شو. کله چه څه ډله د حضورﷺ نه چاپیره راجمع شوه نو حضورﷺ د الله ﷻ نه دعاغوښتل شروع کړه. یاالله! کومه وعده چه ستاماسره ده هغه پوره کړه. بیاحضورﷺ دزمکې نه یوموټې خاوره اوچته کړه اود کافرانو طرف ته ئې اوغورزوله.دې سره د هغوی خُلې او سترګې ډکې شوې اوهغوی د جنګ کولو قابل پاتې نه شو اخوامسلمانانو په هغوی باندې حمله اوکړه د هغوی پښې راوچتې شوې او اوتختیدل. مسلمانان هغوی پسې شو اودمسلمانانو باقی فوځ حضورﷺ له راورسیدواو په دومره ساعت کښې هغوی کافران قیدکړل او د حضورﷺ مخې ته ئې راډهیرې کړل.

مسنداحمدکښې دی چه حضرت ابوعبدالرحمن فهری﷛ چه د هغه نوم یزیدبن اسید دې یا یزیدبن انیس دې او کرز ورته هم وئیلې شی فرمائی چه زه په دې جنګ کښې نبی‌کریمﷺ سره ووم، ورځ سخته ګرمه وه غرمه کښې مونږ د ونو سورو لاندې وو. د نمر اوړیدونه پس ما خپله وسله اولګوله او په خپل اس باندې سور شوم اود رسول اللهﷺ خیمې ته لاړم د سلام نه پس ما عرض اوکړو حضورﷺ! هواګانې یخې شوی دی حضورﷺ اوفرمائیل صحیح ده آواز ئې اوکړو بلال! نو هغه وخت بلال﷛ دیوې ونې لاندې وو.دحضورﷺ آواز اوریدوسره لکه دمرغنی والوتو ﴿لبيك وسعديك وانا فداوك﴾ وئیلو سره حاضر شو. حضورﷺ اوفرمائیل زما سورلی تیاره کړه هم هغه وخت هغه زین راو ویستو د کوم دواړه پړی چه د کهجورو د رسئی وو په کوم کښې چه هیڅ د فخر وغیره څه څیز نه وو. چه کله تیار شو نو حضورﷺ سور شو او مونږ صفونه جوړکړل ماښام او شپه دغه شان تیره شوه بیا دواړه لښکرې یو ځائ شوې نومسلمانان اوتختیدل لکه چه قرآن پاك ذکرفرمائیلې دې.حضورﷺ آوازورکړوچه اې د الله ﷻ بندیګانو! زه د الله ﷻ بنده او رسول یم. اې مهاجرو!زه د الله ﷻ بنده او رسول یم، بیا د خپل اس نه راکوز شو او یو موټې خاوره ئې اوچته کړه بیا دې فرمائیلو سره چه د دوی مخونه دې وران شی د کافرانوطرف ته ئې اوغورزوله. هم دې سره الله ﷻ هغوی ته ماتې ورکړه.د دې مشرکانو بیان دې چه په مونږ کښې یو هم داسې نه وو د چا په خُله او سترګو کښې چه دا خاوره نه وه تلې. هغه وخت داسې معلومیده لکه چه د زمکې او آسمان په مینځ کښې یوه اوسپنه په نوې کاسه او په تالی کښې کړنګولې شی(١)په یوروایت کښې دی چه تختیدلی مسلمانان کله دسلو پورې دحضورﷺ خواته واپس راورسیدل نو حضورﷺ هم هغه وخت د حملې حکم اوکړو. اول خو چغه د انصارو وه خو بیا په خزرج باندې پاتې شوه دا قبیله د جنګ په وخت کښې ډیره صبرکونکې وه. نبی کریمﷺ د خپلې سورلئی نه د میدان جنګ نظاره اوکړه او وئی فرمائیل اوس به جنګ په ښه ګرمئی سره وی. په دې کښې دی چه الله ﷻ کوم یوکافرغوښتلو هغه قتل کړې شو، څوك ئې چه غوښتلو هغه قید کړې شو اود هغوی مال او اولاد نبی کریمﷺ کوفې ته راوړلو.(٢)حضرت براء بن عازب﷛ ته چا اووئیل چه اې ابوعماره! آیا تاسو خلق د حنین په ورځ د رسول اللهﷺ نه تختیدلې وئی؟ هغه اوفرمائیل خود رسول اللهﷺ قدم روستوشوې نه وو. خبره دا وه چه د قبیله هوازن خلق د غشو ویشتلو ماهران وو. د الله ﷻ په فضل سره مونږ هغوی ته په

---

(١) احمد:٢٨٦/٥،مسندالطیالسی:١٣٧١،دارمی:٢١٩/٢، ابودزاوُد کتاب الادب باب الرجل ینادی الرجل فیقول لبیك:٥٢٣٣.

(٢) صحیح مسلم کتاب الجها باب غزوة حنین:١٧٧٥، احمد:٢٠٧/١، مصنف عبدالرزاق:٩٧٤١، حاکم:٣٢٧/٣.

Scanned with Ca

اوله حمله کښې ماتې ورکړه خو چه کله خلق د غنيمت په مال راغونډېدو نو هغوی موقعه بيامونده اوښه په ښه سره ئې دغشو باران اوکړو نودلته ويره خوره شوه. سبحان الله د رسول اللهﷺ پوره بهادرئ او د زړورتيا موقعه وه. لښکر اوتختيدو او هغه وخت نبی‌کريمﷺ په تيزه سورلئی نه ووچه په تيختنه کښې په کار راغلې وې بلکه په خچريانديې سوروو اود مشرکانوطرف ته وړاندې کيدو او خپل ځان ئې نه پټولو بلکه خپل نوم په ئې په خپله ژبه مبارکه بار بار اخستلو چه نه پيژندګلو خلق ئې هم اوپيژنی. [1] خيال اوکړئ چه څنګه په واحد ذات باندې توکل وو اوڅومره کامل يقين ئې وو د الله ﷻ په امداد پوهيدلو چه الله ﷻ به درسالت امر پوره کوی اود هغوی دين به د دنيا په ټولودينونوباندې غالب کوی. فصلوات الله وسلامه عليه ابدًاابدًا. اوس الله ﷻ په نبی کريمﷺ اومسلمانانو باندې سکنيت نازلوی اود خپلو فرښتولښکرراليګی چه هغوی څوك هم نه وينی. ديومشرك بيان دې چه دحنين په ورځ مونږ مسلمانانو سره جنګيدلو. چه دوې چيلئی پئې اولښې دومره ساعت هم مونږ هغوی خپلې مخې ته په اودريدو نه دی پريخی. ډير زر اوتختيدل او مونږ هغوی پسې شو تردې چه مونږ يو صاحب په سپين خچر باندې سور اوليدو. مونږکتل چه د ښائسته نورانی سپينومخونو خلق د هغوی نه چاپيره وو. د هغوی د ژبې نه اووتل چه ستاسو مخونه دې وران شی واپس شئی. دا وينا وه چه مونږ ماتې اوخوړه اوتردې چه مسلمانان زمونږ په اوږو باندې سواره شو. [2] حضرت ابن مسعودرضی الله عنه فرمائی چه زه هم په دې لښکر کښې ووم، نبی کريمﷺ سره صرف اتيا کسان مهاجر او انصار پاتې شوی وو مونږ لا شا کړې نه وه چه په مونږ باندې الله ﷻ اطمينان او سکون نازل فرمائيلې وو. نبی‌کريمﷺ په خپل سپين خچرياندې سور د دښمنانوطرف ته وړاندې کيدو. خاروی تيندك اوخوړلو او حضورﷺ د زين د پاسه ښکته طرف ته تيټ شو. ما آواز ورکړو حضورﷺ اوچت شئی الله ﷻ دې تاسو هم اوچت اوساتی. حضورﷺ اوفرمائيل چه يوموټې خو د خاورو نه ډکه کړه. ما ډك کړو. حضورﷺ د کافرانوطرف ته اوغورزولې نودې سره د هغوی سترګې ډکې شوې. بيائې اوفرمائيل مهاجرو او انصارو! چرته ئې؟ ما اووئيل هم دلته دی نو هغویﷺ اوفرمائيل چه دوی ته آواز ورکړه. زما آواز ورکول وو چه هغوی توريې راويستې په ټوپو راغله. اوس د مشرکانو يوه خبره هم اونه چليده او هغوی اوتختيدل. [3]

دحنين په موقعه دشيبه بن عثمان عجيبه واقعه:: د بيهقی په يوروايت کښې دی چه شيبه بن عثمانرضی الله عنه وائی چه دحنين په ورځ مارسول اللهﷺ په دې حالت کښې اوليدو چه لښکرماتې خوړلې تختی او حضورﷺ يوازې پاتې شو نو ماته دبدر په ورځ د خپل پلار او تره قتل کيدل راياد شو چه هغه د حضرت علی رضی الله عنه اوحضرت حمزه‌رضی الله عنه د لاسه قتل شو. ما په زړه کښې اووئيل چه ددې نه به د بدلې اخستو ښه موقعه چرته ملاويږی؟ راشه پيغمبرﷺ قتل کړه. په دې اراده زه دحضورﷺ ښی طرف ته وړاندې شوم خوهلته مې عباس‌رضی الله عنه بن عبدالمطلب اوليدو. د سپينې چاندئی غوندې زغره ئې اغوستې تکړه ولاړ دې.ما وئيل چه تره دې د خپل وراره به پوره حمايت کوی، ورځه د کس طرف ته خپل کار اوکړه. هلته مې چه اوکتل نو ابوسفيان بن حارث بن عبدالمطلب ولاړدې ماوئيل چه د ده هم دتره د خوئ رور دې. د خپل رور به خامخا حمايت کوی بيا زه شاته راغلم او هغوی ته ورنيزدې شوم صرف دومره خبره باقی پاتې وه چه توره راوچته کړم او واراوکړم نو ما اوکتل چه يوه د اور سپينه کوږه د بجلئی د پړق په شان زما طرف ته راوچته شوه اوپه ما راپريوتل غواړی. ما خپلې سترګې بندکړې او شاته روستو شوم. هم دې وخت کښې حضورﷺ زما طرف ته التفات اوکړو او وئې فرمائيل شيبه! ماته راشه. الله ﷻ دې د ده

---

[1] صحيح بخاری کتاب الجهاد باب من قاد دابة غيره فی الحرب:۲۸٦٤، صحيح مسلم:۱۷۷٦، ترمذی:۱٦۸۸.
[2] الطبری:۱٤/۱۷٦.
[3] احمد:۱/٤٥٤وسنده حسن، کشف الاستار:۱۸۲۹، حاکم:۲/۱۱۷، دلائل النبوة للبيهقی:٥/۱٤۲، مجمع الزوائد:٦/۱۸۰

شيطان لرې كړي نو ماسترګې كولاؤكړې چه كله مې د رسول الله ﷺ طرف ته اوكتل نو والله هغوى ﷺ ماته دخپلو غوږونواوسترګونه زيات محبوب وو.نبى كريم ﷺ اوفرمائيل شيبه زه كافرانوسره اوجنګيږه (۱) شيبه ﷺ فرمائى چه په دغه جنګ كښې زه هم د نبىكريم ﷺ د ملګرو سره ووم خو زه د اسلام په وجه يا د اسلام د معرفت په وجه نه ووم وتلې بلكه ما ونيل چه دا څنګه كيدې شى چه هوازن په قريشو باندې غالب راشى؟زه حضور ﷺ سره نيزدې ولاړ ووم چه ماد ابلق رنګ اسونه اوليدل. ونيل مې يارسول الله ﷺ! زه خو د ابلق رنګ اسونه وينم. حضور ﷺ اوفرمائيل شيبه هغه خو د كافرانونه علاوه بل چاته نه ښكارى. بيا حضور ﷺ زما په سينه لاس اووهلو دعائى اوكړه الله ﷻ شيبه ته هدايت اوكړه بيا په دويم ځل او په دريم ځل داسې اوكړه اوهم دغه ئى اوفرمائيل. والله دحضور ﷺ دلاس اخواكيدو سره ماته د ټولې دنيا نه زيات محبت د نبىكريم ﷺ سره په خپل زړه كښې اوموندلو.(۲)

په غزوهٔ حنين كښې غيبى نصرت: :جبيربن مطعم ﷺ فرمائى چه زه په دې جنګ كښې حضور ﷺ سره ووم. مااوكتل چه څه څيز د آسمان نه راكوزيږى د ميږو په شان هغوى ميدان راګير كړو او هم هغه وخت د كافرانو قدمونه سست شو والله زمونږ هيڅ شك نه وو چه دا آسمانى امداد وو(۳) يزيد بن عامر سوائى دخپل كفر د زمانې نه په جنګ حنين كښې كافرانو سره وو روستو دې مسلمان شوې وو. د هغه نه به چه كله تپوس كولې شو چه په دغه موقعه ستاسو د زړونو د رعب او ويرې څه حال وو؟ نو هغه به په ركيبى كښې كانړى واچول او كړنګولوسره به ئى دا وئيل بس هم دغه شان به زمونږ د زړونونه راتلل او بې شان اينه به مو رچيدله او زړه به مو ډوبيدلو. (۴) په صحيح مسلم كښې دى چه رسول الله ﷺ فرمائى ماته په رعب سره امداد راكړې شوې دې.ماته جامع كلمې راكړې شوى دى(۵)الغرض كافرانوته الله ﷻ دا سزا وركړه اودا د هغوى د كفر بدله وه. باقى په هوازن باندې الله ﷻ مهربانى اوكړه او هغوى ته ئى توبه ورنصيب كړه اومسلمانان شو او د مخدوم په خدمت كښې حاضر شو. دغه وخت هغوى فتح حاصله كړې وه او مكې ته نيزدې جعرانه مقام ته رسيدلې وو.دجنګ شل ورځې تيرې شوې وې په دې وجه حضور ﷺ اوفرمائيل چه اوس تاسو په دوو څيزونوكښې يوخوښ كړئى يا قيديان او يا مال؟ هغوى قيديان واپس اخستل خوښ كړل. د هغه قيديانو وړو لويو سړو او ښځو بالغ او نابالغ شمير شپږ زره وو.حضور ﷺ هغه ټول هغوى ته واپس كړل. دهغوى مال دغنيمت په توګه په مسلمانانوكښې تقسيم كړې شو او نوى مسلمانان چه د مكې آزاد كړې شوى وو هغوى ته هم نبى كريم ﷺ د دې مال نه وركړو. دې د پاره چه د هغوى زړونه اسلام ته پوره مائل شى. په دوى كښې يو يو ته سل سل اوښان وركړې شو. مالك بن عوف النصرى ته هم نبى كريم ﷺ سل اوښان وركړه اوهغه ئى د خپل قوم سردار جوړ كړو لكه څنګه چه هغه وو. هم د دې په تعريف كښې هغه په خپله مشهوره قصيده كښې ونيلې دى چه ما خود محمد ﷺ په شان نه څوك اوليدل اونه مى څوك واوريدل. په وركړه كښې او بخښش كښې قصورمعاف كولوكښې په دنياكښې دحضور ﷺ ثانى نشته. نبى كريم ﷺ صباد قيامت په ورځ كيدونكى ټول امور ښانى، صرف هم دغه يوازې نه بلكه شجاعت او بهادرئى كښې هم حضور ﷺ بې مثال وو په ميدان جنګ د غصه شوى ازمرى په شان پيغمبر ﷺ به د دښمنانو طرف ته وړاندې كيدو.

---

(۱) دلائل النبوة للبيهقى:۵/۱۴۵.
(۲) دلائل النبوة لليهقى:۵/۱۴۵-۱۴۶.
(۳) دلائل النبوة للابيهقى:۵/۱۴۶.
(۴) طبرانى ل الكبير:۲۲/۲۳۷-۲۳۸، مجمع الزوائد:۶/۱۸۳.
(۵)صحيح بخارى كتاب الجهاد باب قول النبى ﷺ(نصرت بالرعب مسيرة شهر):۲۸۷۷،صحيح مسلم:۵۲۳،مصنف عبدالرزاق :۲۰۰۳۳.

Scanned with Ca

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ

اے هغه کسانو | چې ایمان مو راوړی دی | بیشکه | مشرکان | پلیت دی

اي مؤمنانو بیشکه مشرکان (اګرچه په ظاهره ډیر پاک وی روحانی لحاظ سره) پلیت دی

فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا ۚ وَاِنْ

پس نۀ دي نژدې کیږی دوئ | مسجد حرام ته | روستو | د کال د دوئ نه | چې دادي | او که

نو د دي کال نه پس دي دوی مسجد حرام ته نه نژدې کیږی (باقی د مشرکانو په بندیز که ستاسو تجارت خرابیږی)

خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيْكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖٓ اِنْ شَآءَ ۭ

یره کوئ تاسو | د غریبئ نه | نو زر به | مالدار کړی تاسو الله | په فضل خپل سره | که اوغواړی هغه

او که تاسو د غریبئ نه ویریږئ نو که الله ﷻ اوغواړی تاسو به په خپل فضل سره (د بل طرفه) مالدار کړی

اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۞ قَاتِلُوا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ

بیشکه الله | په هر څه پوهه دی | د حکمت خاوند دی | جنګیږئ | د هغه کسانو سره | چې ایمان نۀ راوړی

بیشکه الله ﷻ پوهیږی او صاحب حکمت دی د هغه خلقو سره جنګیږئ چه په الله ﷻ او د اخرت

بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُوْنَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ

په الله باندې | او نۀ | په ورځ د اخرت باندې | او حرام نۀ ګنړی | هغه چې | حرام کړی دی الله | او رسول د هغه

په ورځ یقین نه ساتی | او هغه څیزونه نه حراموی کم چه الله ﷻ او د هغه رسول حرام کړی دی

وَلَا يَدِيْنُوْنَ دِيْنَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ

او نۀ جوړوی دین | دین حق لره | د هغه کسانو نه | چې ورکړې شوې دې ورته | کتاب

او حق دین نه قبلوی (چه دین اسلام دي په دې بدو صفتونو موصوف کسان) د هغه خلقو څنی دی چه

حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَّدٍ وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ۞

تردې پورې | چې ورکړی هغوئ | جزیه | په خپل لاس | حال دا چې هغوئ ذلیله وی |

اهل کتاب دې | تردې ورسره جنګیږئ چه په ذلت او رسوائی سره جذیه ورکړی |

قوله تعالی: اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ

دحرم په حدودو کښې دمشرکانو داخلیدل منع دی: الله ﷻ احکم الحاکمین د خپل پاك دین او پاکیزګئ او طهارت والا مسلمانانو بندیګانو ته حکم فرمائی چه هغوی دې د دین په رو سره پلیت مشرکان بیت الله شریف ته نه پریږدی. دا آیت په نهمه هجری کښې نازل شوې او هم په دې کال حضور رسول مقبول ﷺ حضرت علی رضی الله عنه د حضرت ابوبکر رضی الله عنه سره لیګلې وو او حکم ئې ورکړو چه په ګڼړه کښې اعلان اوکړنې چه د دې کال نه پس یو مشرك هم حج له رانشئ او هیڅ یو کس دې برېنډ د بیت الله طواف نه کوی([1]) دا شرعی حکم الله ﷻ چه قادر او قیوم دې داسې پوره کړو چه نه هلته مشرکانو ته داخلیدل

---

[1] ترمذی کتاب الحج باب ماجاء فی کراهیة الطواف عریانا: ۸۷۱ وهو صحیح، دارمی: ۱۹۱۹، مسندابی یعلی: ۴۵۲، بیهقی: ۲۰۷/۹، مسندحمیدی: ۴۸.

نصيب شوانه د دې نه پس په بربنډه چا د بيت الله شريف طواف اوكړو.حضرت جابر بن عبدالله غلام او ذمي سرې مستثنى گنړى.(۱)د مسنداحمد په حديث كښې رسول الله ﷺ فرمائي چه زمونږ په دې جمات كښې د دې كال نه پس بغير د معاهدې والا اوستاسو د غلامانونه علاوه څوك كافر رانه شي(۲) خود دې مرفوع حديث ډير صحيح سند والا موقوف روايت دې.

د عمر بن عبدالعزيز فرمان:: خليفة المسلمين حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله فرمان جاري كړې وو چه يهوديان او نصرانيان د مسلمانانو جماتونوته مه پريږدئى. په دې منع كولو هغوى د دې آيت ماتحتې كښې وو. حضرت عطاء رحمه الله فرمائي چه ټول حرم په دې حكم كښې په شان د مسجدحرام دې. دا آيت د مشركانو په نجس كيدو هم دليل دې. په صحيح حديث كښې دى چه مؤمن نجس نه وى (۳)باقي پاتې شوه دا خبره چه د مشركانو ذات او بدن هم نجس دې كه نه. نو د جمهورو قول دا دې چه نجس نه دى ځكه چه الله ﷻ د اهل كتابو حلاله حلاله كړې ده. بعضې اهل ظاهر دا وائي چه د مشركانو بدن هم ناپاك دې.حضرت حسن رحمه الله فرمائي چه څوك دوى سره مصافحه اوكړى هغه دې لاس اووينځي. په دې حكم باندې بعضې خلقو اووئيل چه بيا خو به زمونږ تجارت ټپ شي او زمونږ بازارونه به وران شي او دغه شان ډيرې فائدې به لاړې شي نو د دې په جواب كښې الله ﷻ غني اوحميد فرمائي. تاسو د دې خبرې نه مه ويريږئ الله ﷻ به تاسو ته ډيرو صورتونو نه دركړى. تاسو ته به د اهل كتابونه جزيه دركړى او تاسو به غنيان كړى. ستاسو مصلحتونه ستاسو نه ډيربنه ستاسو رب پيژنى.د هغه حكم اود هغې ممانعت د څه نه څه حكمت سره وى. دا تجارت د دومره فائدې نه دې څومره به چه تاسو ته د جزيه نه دركړى. دا اهل كتاب كوم چه د الله تعالى د هغه د رسول ﷺ اود ورځې د قيامت منكر دى چه د يو نبي په صحيح معنى كښې پوره تابعدار نه دى بلكه خپلو خواهشاتو اود خپلو مشرانو په تقليد كښې پراته دى كه د دوى په خپل نبي اكرم ﷺ باندې اوخپل شريعت باندې پوره ايمان وو نو هغوى به زمونږ په دې نبي هم ايمان راوړلې وو.دده بشارت خوهريونبي وركولوده د تابعدارئى حكم خو هر نبي وركړې دې خوسره د دې هغوى د اشرف الرسل ﷺ نه انكارى دى. نو د وړاندې انبياؤ د شرع سره هم په أصل كښې د دوى څه مطلب نشته. په دې وجه د دې انبياؤ زبانى اقرارددوى دپاره بې فائدې دې ځكه چه دوى دسيدالانبياء افضل الرسل خاتم النبين اكمل المرسلين ﷺ نه كفر كوى. په دې وجه دوى سره هم جهاد اوكړه. دوى سره د جهاد كولو دا ړومبې ايت دې. تر دې وخته پورې خواوشا مشركانوسره جنګ شوې وو اوپه دوى كښې اكثر د توحيد د جنډې لاندې راغلى وو په جزيرة العرب كښې اسلام ځائ كړې وو.اوس ديهوديانو او نصاراؤ خبر اخستل اوهغوى ته نيغه لار خودلو حكم اوشو. په نهمه هجرى كښې داحكم نازل شو اوحضور ﷺ د روميانوسره د جهاد تيار شروع كړو.خلق ئې د خپلې ارادې نه خبركړه د مدينې ګيرچاپيره عرب ئې خبركړل او تقريباً د ديرشو زرو لښكر سره د روم طرف ته روان شو سوا دمنافقانونه دلته څوك باقي پاتې نه شو او څه بعضې نور خلق. موسم ګرم وو د ميوو وخت وو روم سره د جهاد د پاره د شام د ملك ډير لرې او سخت سفر وو. تبوك پورې ئې تشريف يوړو نو هلته ئې تقريباً شل ورځې قيام اوكړو. بيا د الله ﷻ نه استخاره اوكړه او واپس شول د خلقو د تنګئى حالت او د خلقو د كمزورئى په وجه. لكه څنګه چه ډير زر د دې واقعه ان شاء الله بيانيږى.

(۱) تفسير القرآن لعبدالرزاق:۲/۴۶وسنده صحيح.
(۲) احمد:۳/۳۹۲، مجمع الزوائد:۴/۱۰.
(۳) صحيح بخارى كتاب الغسل باب عرق الجنب وان المسلم لاينجس:۲۸۳، صحيح مسلم:۲۷۱، ابوداؤد:۲۳۱، ترمذى:۱۲۱، ابن ابى شيبه: ۱/۱۷۳،احمد:۳/۲۳۵، ابوعوانه: ۱/۲۷۵،ابن حبان: ۱۲۵۹.

Scanned with Ca

داهل کتابو نه په جزیه اخستلو کښې د فقهاء کرامو اقوال ... نه استدلال کولو سره بعضو فرمائیلی چه جزیه داهل کتابونه اودهغوی په شان خلقونه اخستې شی لکه مجوسیان.دهجر د مجوسیانونه نبی کریمﷺ جزیه اخستې وه([1]) د امام شافعیرحمه الله هم دغه مذهب دې اومشهور مذهب د امام احمدرحمه الله هم دغه دې. امام ابوحنیفهرحمه الله وائی د ټولو عجمیانونه واخلئی که هغه اهل کتاب وی اوکه مشرکان وی. او په عربوکښې صرف د اهل کتابونه دې واخستې شی. امام مالکرحمه الله فرمائی چه جزیه اخستل د ټولوکافرانو نه جائز ده که هغه کتابی وی که مجوسی یا بت پرست وغیره وی. د دې مذاهبو د دلائلو وغیره د بیان ځائ دا نه دې. والله اعلم.

د اهل کتابو نه د جزیه اخستلو حکم

مسلک حنفي:- امام ابوحنیفهرحمه الله فرمائی چه د ټولو اهل کتابو نه به جزیه اخستې شی که عربی وی او که عجمی او مشرکانو کښې به د عجمیانو نه اخستې شی برابره ده که مجوسی وی او که بت پرست وی البته د مرتدینو نه به نشی اخستې([2])

اهل ذمه کافرانوته په مسلمانانوترجیح ورکول حرام دی :: نوفرمائی چه ترکومې هغوی ذلت او خوارئی سره په خپلو لاسونوجزیه درنه کړی هغوی مه پریږدئی. او اهل ذمه باندې مسلمانانوته عزت او توقیر ورکول او هغوی ته ترقی ورکول جائزنه دی. په صحیح مسلم کښې دی رسول اللهﷺ فرمائی یهودیانو اونصاری سره دسلام شروع مه کوئې اوچه کله دهغوی نه څوک په لارکښې ملاؤ شی نوهغه دتنګئ طرفته مجبوره کړئی([3])هم دغه وجه وه چه حضرت عمر فاروقرضی الله عنه هغوی سره هم داسې شرطونه کړی وو.

د عبدالرحمان بن غنم د معاهدې لیک تفصیل سره:: عبدالرحمن بن غنم اشعری رضی الله عنه فرمائی ما په خپل لاس باندې معاهده لیکلې وه اوحضرت عمر فاروقرضی الله عنه ته مې ورکړې وه. چه د اهل شام د فلانکی فلانکی ښارخلقو سره دامعاهده ده. امیر المؤمنین حضرت عمررضی الله عنه چه کله په مونږ باندې د خپل لښکر سره راشی نومونږ د خپل ځان او مال او اهل وعیال د پاره امن غواړو نو مونږ په دې شرطونوسره هغه امن حاصلوو چه مونږ به په خپلو دې ښارونوکښې اود هغې سره خواکې به څوک مندر یا ګرجاګهر او یا خانقاه وغیره نوې نه جوړوی. اونه به د یوداسې خرابئی کونکی مکان اصلاح کوی کوم چه وران شوې وی هغه به مرمت کوی نه. که په دې کښې یو مسلمان مسافر ورکوزیدل غواړی نو منع کولې به نه شی که هغه ورځ وی که شپه مونږ به د هغې دروازې او لارې د مسافرانود پاره کولاؤ ساتو او چه کوم مسلمان راشی مونږ به د هغه دریو ورځو پورې میلمستیا کوو. مونږ به په خپلو دې مکانونوکښې یاد اوسیدو په مکانونوکښې چرته څوک جاسوس نه پټوو.مسلمانانو سره به څه دهوکه اوفریب نه کوو.خپل اولاد ته به قرآن نه ښایو، د شرک څرګندونه به نه کوو. نه به څوک د شرک طرف ته راغواړو. که په مونږ کښې څوک اسلام قبلول اوغواړی نو مونږ به هغه هیڅ کله نه منع کوو. د مسلمانانو به عزت او توقیر کوو. که هغوی زمونږ په ځای کښې کیناستل غواړی نو مونږ به پاسواوهغوی ته به ځایٔ ورکوو. مونږ به مسلمانانو سره په یوڅیز کښې هم برابری نه کوو. نه په جاموکښې نه په څپلوکښې او نه په مانګ (په سرکښې لار) ویتسلوکښې. مونږ به د هغوی ژبه نه وایو.دهغوی کنیت به نه ایږدو. د زین والا په اسونوبه سورلی نه کوو اونه به نې زوړندوو اونه به نې خپل ځان سره ساتو. د ګتمو ګوتو باندې به عربی نقش نه کوو.شراب به نه خرڅوو. د خپلو سرونو وړاندینی ویښته به پریکوو اوچه کوم ځای هم بو

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الجزیة باب الجزیة والموادعة مع اهل الذمة والحرب: ۳۱۵۷، ابوداوٗد:۳۰٤۳، مسندابی‌یعلی:۸٦۱.

[2]) رتفسیرمظهری (۱۲۲\۴).

[3])صحیح مسلم کتاب السلام باب النهی من ابتداء اهل الکتاب بالسلام وکیف یردعلیهم:۲۱٦۷، ابوداوٗد:۵۲۰۵، ترمذی :۱٦۰۲.

زنار به خامخا په غاړه اچوو د صلیب نښې به په خپلو ګرجو باندې نه ښکاره کوو. خپل مذهبی کتابونه به دمسلمانانو په لارو کوڅوکښې نه ښکاره کوو. په ګرجوکښې به جرسونه په اوچت آواز سره نه کړنګوو. اونه به د مسلمانانو په موجودګئی کښې د خپل مذهب کتابونه په اوچت آواز سره وایو. نه به مذهبی شعرونه په لاروکښې وایو اونه به په خپلو مړو باندې په اوچت آواز سره وینا ګانې کوو. اونه به هغوی سره دمسلمانانو په لارو باندې اور اوړو. دمسلمانانو په حصه کښې راتلونکی غلامان به مونږ نه اخلو. دمسلمانانو خیرخواهی به خامخا کوو. دهغوی کورونوګښې به نه ګورو. کله چه دا معاهده د فاروق اعظم ﷺ په وړاندې پیش کړې شوه نو هغوی په دې کښې یو شرط نور هم زیات کړو چه مونږ به یو مسلمان هم هیڅ کله نه وژنو. دا ټول شرطونه قبول او منظور دی اوزمونږ د ټولو هم مذهب خلقو ته هم په دې شرطونو باندې امن ملاؤ دې که په دې کښې مونږ د یو شرط هم خلاف ورزی اوکړه نو زمونږ نه به ستاسو ذمه جدا شی اوچه څه تاسوخپلو دښمنانوسره کوئې ددې ټولو به مونږ هم مستحق یو.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ | عُزَيْرٌ | ابْنُ اللَّهِ | وَقَالَتِ | النَّصَارَى | الْمَسِيحُ | ابْنُ اللَّهِ

او وائی یهودیان | چې عزیر | ځوئې دالله دې | او وائی | عیسایان | چې مسیح | ځوئې دالله دې

اویهودیان وائی چه عزیر ﷺ دالله ځوئې دې | اونصرانیان وائې چه مسیح (عیسی) د الله ځوئې دې | دا

ذَٰلِكَ قَوْلُهُمْ | بِأَفْوَاهِهِمْ | يُضَاهِئُونَ | قَوْلَ الَّذِينَ | كَفَرُوا

داخبرې ددوئ دی | په خلوددوئ باندې | مشابه کوی دوئ | خبرې دهغه کسانوسره | چې کفرئې کړې وو

(خبرې)صرف ددوی د خلو خبرې دی | دوی دهغه کافرو خلقوپشان خبرې کوی کوم چه د دوی نه وړاندې

مِنْ قَبْلُ | قَاتَلَهُمُ اللَّهُ | أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ | اتَّخَذُوا

دمخکښې نه | هلاك دې کړی دوئ لره الله | چې دکوم ځائې نه دهوکه کیږی دوئ | جوړ کړی دی دوئ

تیرشوی دی | الله دې دوی هلاک کړی څنګه (سره د پوهې نه) دوی د حق نه اړولې شی | (حقیقت دادې چه)

أَحْبَارَهُمْ | وَرُهْبَانَهُمْ | أَرْبَابًا | مِنْ دُونِ اللَّهِ | وَالْمَسِيحَ | ابْنَ | مَرْيَمَ

عالمان خپل | اوعابدان خپل | خدایان | ما سوا | دالله نه | اومسیح | ځوئې | دمریم

دوی خپل عالمان، عابدان اومسیح بن مریم دالله نه سوا (په تحریم اوتحلیل کښې)معبودان جوړ کړی دی

وَمَا أُمِرُوا | إِلَّا | لِيَعْبُدُوا | إِلَٰهًا | وَاحِدًا

او حال داچې نه دې شوې حکم دوئ ته | مګر ددې | چې بندګی اوکړی دوئ | دمعبود یو | نشته

حالانکه دوی ته صرف د دې حکم شوې وو چه صرف د یو معبود (چه الله دې د هغه) عبادت کوی

لَا إِلَٰهَ | إِلَّا | هُوَ | سُبْحَانَهُ | عَمَّا | يُشْرِكُونَ

لائق دعبادت | مګر | هم هغه دې | پاکی ده هغه لره | دهغې نه | چې دوئ ئې شریکوی

چه دهغه (الله) نه سوا بل څوك د عبادت لائق نشته | دوی چه ورسره کوم شرك کوی د هغې نه پاك دې

قوله تعالى: وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ

مشرکانو انبیاء اودرویشان دالله ﷻ شریکان جوړ کړل:- پدې آیاتونوکښې هم الله ﷻ رب العزت مؤمنانو ته د مشرکانوکافرانو یهودیانوانصرانیانو سره د جهاد کولو ترغیب ورکوی. فرمائی ګوره هغوی د

Scanned with Ca

الله ﷻ په شان کښې څنګه ګستاخي کوي.

د عزيز عليه السلام د ښځې قصه: يهوديان عزير ﷺ ته د الله ﷻ ځوئ وائي الله ﷻ د دې نه پاك او بزرګ او اوچت دې چه د هغه اولاد وي. د دې خلقو نه چه د حضرت عزير ﷺ باره کښې کوم وهم شوې د هغه قصه دا ده. علامه سيدي ليکلي دي چه کله عمالقه په بني اسرائيلو باندې غالب راغله د هغوی علماء ئې قتل کړل، مشران ئې قيد کړل. نوعزير ﷺ داوچتيدلونه اود علماؤ دقتل نه اودبني اسرائيلود تباهئ نه سخت خفه شواو په ژړا شروع شو نو عزير عليه السلام د بني اسرائيلو دعلم او په ژړا ژړا ترې د سترګو بنړې پريوتلې. يو ورځ دغه شان په ژړا کښې په يوميدان تيريدلو ونې کتل نويوه ښځه يوقبرسره ناسته ده ژړاکوي اووينا کوي چه افسوس اوس به زما د خوراك څه کيږي زما د کپړو به څه کيږي؟ عزير ﷺ هغې سره اودريدو او ورته ئې اووئيل چه د دې سړي نه وړاندې تاباندې چا خوړله او چا درته اغوستنه کوله. هغې ونيل الله تعالى. نو هغه اوفرمائيل چه الله ﷻ خو اوس هم ژوندې اوباقي دې په هغه خو به چرې هم مرګ نه راځي. دې اوريدو سره هغې وئيل اې عزيرا ته هم بيا دا او ښايه چه د بني اسرائيلو نه اول علماؤ ته علم چا خودلو؟ عزير ﷺ اوفرمائيل الله تعالى. هغې ونيل چه تاسو ﷺ دا ژړا واويلا ولې کوئې نو هغه ﷺ پوهه شو چه دا د الله ﷻ باري عزوجل د طرف نه تنبيه ده بيا ئې هغوی ﷺ ته اووئيل چه فلانکي نهر ته لاړ شه اوغسل اوکړه دوه رکعته مونځ اوکړه هلته به تاته يو سړې ملاوشي چه هغه په تا څه خوري هغه اوخوره. عزير ﷺ هلته تشريف يوړو غسل ئې اوکړو مونځ ئې ادا کړو څه ګوري چه يوسړې دې وائي خُله کولاؤکړه عزير ﷺ خُله کولاؤکړه نو هغه درې خل يوڅيز د هغه په خُله کښې واچولو. هم هغه وخت الله ﷻ د هغه سينه کولاؤ کړه نو هغه د تورات د ټولونه لوئ عالم جوړشو. بني اسرائيلو ته لاړو هغوی ته ئې اوفرمائيل ما تاسو له تورات راوړلې دې هغوی اووئيل تاسو ﷺ مونږ ته د ټولوپه نيززښتونې ئې.

عزير ﷺ خپلې ګوتې پورې قلم اوتړلو او هم په هغه ګوته ئې په يوسا تورات اوليکلو. اخواخلق د جنګ نه واپس شو په هغوی کښې علماء هم واپس راغلل نو هغوی ته د عزير ﷺ د دې خبرې علم اوشو. دوی لاړو او په غرونو او غارونوکښې چه د تورات کومې نسخې پټې کړې وې راويستلې راټې وړې دې نسخوسره ئې دحضرت عزير ﷺ دليکلې شوې نسخې مقابله اوکړه نو بالکل صحيح ئې اوموندله په دې باندې د بعضې جاهلانو په زړه کښې شيطان دا وسوسه واچوله چه عزير ﷺ د الله ﷻ ځوئ دې حضرت مسيح ﷺ ته به نصرانيانو د الله ﷻ ځوئ وئيل. د هغوی واقعه خو ښکاره ده نو د دې دواړو ډلو غلطه وينا قرآن پاك بيانوي چه دا د هغوی صرف زباني خبرې دي کومې چه بې دليله دي. څنګه چه د دوی نه وړاندې خلق په کفر اوضلالت کښې وو دوی هم د هغوی مريدان او مقلدين دي. الله ﷻ دې په دوی لعنت اوکړي د حق نه څنګه واوړيدل.

د عدي ﷺ د ايمان قصه: په مسنداحمد ترمذي شريف او ابن جرير کښې دي چه کله عدي بن حاتم ته د رسول الله ﷺ دين اورسيدلو نو د شام طرف ته اوتختيدلو. هم په جاهليت کښې دې نصراني شوې وو دلته د هغه خور اود هغه ډله قيد کړې شوه. بيا حضور ﷺ د احسان په توګه د هغه خور آزاده کړه او پيسې ئې هم ورکړې. دا نيغه خپل رور له لاړه اود اسلام رغبت ئې ورکړو او پوهه ئې کړو چه ته رسول کريم افضل الصلوة والتسليم له لاړ شه. دې مدينې منورې ته راغلو. دې د قوم سردار وو د هغه د پلار سخاوت په ټوله دنياکښې مشهوروو. خلقو رسول الله ﷺ له د هغه خبر ورکړو نو رسول الله ﷺ پخپله هغه له راغلو. دغه وخت د عدي په مرئي کښې د چاندئي صليب زوړند وو. دحضور ﷺ د ژبې مبارکې نه د دې آيت ﴿اتخذوا﴾ تلاوت شروع وو. نو هغه اوونيل چه يهودو او نصاراؤ د خپلو علماؤ او درويشانو عبادت نه دې کړې. حضور ﷺ اوفرمائيل چه واوره د هغوی حرام کړې شوی ته حرام اوګڼل اوکوم چه د

Scanned with Ca

هغوی درویشان اوعلماء حلال اوښانی هغه دي حلال اوګنړل نو هم دا د هغوی عبادت وو. بیا حضورﷺ اوفرمائیل عدی! آیا ته د دې نه منکر ئې چه الله ﷻ د ټولونه لوئی دې. آیا ستاپه خیال کښې د الله ﷻ نه څوك لوئی شته آیا ته د دې خبرې نه انکاری ئې چه معبود برحق د الله ﷻ نه سوا بل څوك نشته؟ آیا ستا په نیز د الله ﷻ نه علاوه بل څوك هم د عبادت لائق شته؟ بیا حضورﷺ هغه ته د اسلام دعوت ورکړو نو هغه قبول کړو اود الله ﷻ د توحید اود حضورﷺ درسالت ګواهی ئې ورکړه. د حضورﷺ مخ مبارك د خوشحالئې نه اوبرقیدلو اوونی فرمائیل په یهودو د الله ﷻ غضب نازل شوې دې او نصرانیان ګمراه شوی دی. (١)

﴿اِتَّخَذُوْٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ﴾ **مطلب:** :حضرت حذیفه بن یمانؓ او حضرت عبدالله بن عباسؓ وغیره نه هم د دې آیت تفسیر دغه شان مروی دی. چه د دې نه مراد د حلالو او حرامو مسائلو کښې د علماؤ او ائمه د خبرو صرف تقلید دې(٢) سدی رحمه الله فرمائی چه هغوی د بزرګانو منل شروع کړه. اود الله ﷻ کتاب ئې یو طرف ته کیخودو. پدې وجه الله ﷻ چه کریم ذات دې ارشاد فرمائی چه هغوی ته خو حکم صرف دا وو چه د الله ﷻ نه سوا د بل چا عبادت مه کوئې. هم هغه چه کوم څیز حرام کړی نو هغه حرام دی او چه هغه کوم څیز حلال کړی هغه حلال دې.هم دهغه فرمان شریعت دې.هم دهغه کارونه په ځائ راوړلولائق دې اودهغه ذات د عبادت مستحق دې هغه د شریك نه او شرك نه پاك دی. د هغه په شان د هغه شریك د هغه نظیر د هغه امدادی اود هغه ضد هیڅ څوك نشته. هغه د اولاد نه پاك دې اونه د هغه نه بغیر بل څوك معبود او پروردګار شته.

يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّطْفِــُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّآ اَنْ يُّتِمَّ نُوْرَهٗ

غواړی دا خلق چی مړه کړی | رڼړا | دالله | په خلو خپل | اونهٔ منی الله | مګر دا | چی پوره کړی هغه رڼړا خپله

دوی غواړی چه د الله د دین رڼړا په خپلو خُلو سره مړه کړی | اوالله دخپلې رڼړا پوره کولو نه سوا بله خبره نه منی

وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۳۲﴾ هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ

اګرکه | نهٔ خوښوی | کافران | الله | هغه ذات دې چی رالیږلې ئې دې | رسول خپل |

اګرچه دا خبره کافران بده ګنړی | اوالله هغه ذات دې چه خپل پیغمبر ئې په هدایت اوحق دین سره

بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ ۙ وَلَوْ

په هدایت سره | او په حق دین سره | دپاره ددې چی غالب کړی | په دینونو | ټولو باندې | اګرکه

رالیږلې دې | چه دادین (د دنیا په ټولو) دینونو غالب کړی | اګرچه (دا غالب کول) کافران خلق بد ګنړی

كَرِهَ الْمُشْرِكُوْنَ ﴿۳۳﴾

نهٔ خوښوی | مشرکان |

قوله تعالی: :يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّطْفِــُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ

په پوکود حق شمع نه شی مړه کیدې :فرمائی چه د هر قسم کافرانو اراده او خوښه هم دا ده چه د الله ﷻ نورمړکړی اودالله ﷻ هدایت اوحق دین ختم کړی نوخیال اوکړه که یوسړې دخپلې خُلې په پوکی

(١) دا روایت په مختلفوالفاظوسره په دې کتابونوکښې موجود دې احمد: ٢٧٨/، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة التوبة:٣٠٩٥

(٢) الطبری: ٢١٢/١٤.

Scanned with Ca

باندې د نمر او سپوږمۍ رڼا مړه کول غواړي نو څه داسې کیدې شي؟ دغه شان که دا خلق د الله ﷻ نور مړ کول غوښتلو کښې امکاني کوشش اوکړي نو آخر به عاجز پاتې شي. ضروري خبره ده اود الله ﷻ فیصله ده چه د دین حق تعلیم د رسول الله ﷺ نوم به اوچت وي. تاسونې ختمول غواړئ الله ﷻ نې اوچتول غواړي. ښکاره خبره ده چه د الله ﷻ غوښتنه به ستاسو په غوښتنه غالب وي. که تاسو هر څومره خفه ئې خود هدایت آفتاب به د آسمان په مینځ کښې رسیږي.

د کفرلغوی معنی: په عربي لغت کښې کافر وائي د یوڅیز پټونکي ته، هم په دې اعتبارشپې ته هم کافر وائي، څکه چه هغه هم ټول څیزونه پټوي. زمیندار ته هم کافر وائي څکه چه هغه تخم په زمکه کښې پټوي. لکه چه فرمائي ﴿يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ﴾ هم دغه الله ﷻ خپل رسول الله ﷺ ته هدایت او دین حق سره خپل پیغمبر ﷺ جوړ کړې رالیګلې دې. نود حضور ﷺ رښتوني خبرې او صحیح ایمان او نفع ورکونکي علم دا هدایت دې او ښکلې اعمال چه په دنیا اوآخرت کښې نفع ورکړي دا حق دین دې. دا به د دنیا په ټولو مذاهبو باندې خوروي.

اسلام به هرګور ته ننوزي: حضوراکرم ﷺ فرمائي زما دپاره د زمکې مشرق اومغرب راغونډ کړې شوې دې. زما د امت ملك به دې ټولو ځایونو ته رسي([1]) فرمائي چه ستاسو په لاسونو به مشرق او مغرب فتح کیږي. اوهغوئ عمال او ګورنران دوزخیان دي بغیر د هغوی نه چه متقیان پرهیزګاران او امانتدار وي. ([2]) فرمائي چه دا دین به ټولو هغه ځایونوته رسي کوم ځائ ته چه شپه ورځ رسي یوکچه یا پوخ کور به داسې پاتې نه شي چرته چه به الله ﷻ عزوجل اسلام اونه رسوي. عزیزان به عزیز کړي او ذلیلان به ذلیل کړي. اسلام ته عزت ورکونکوته به عزت ملاویږي اوکفر ته به ذلت نصیب کیږي. حضرت تمیم داري ﷺ فرمائي چه ما خودا خبره پخپله په خپل کور کښې اولیدله چه مسلمان شو نو خیر اوبرکت او عزت شرافت ملاؤشو او چه کافر پاتې شو نو هغه ته ذلت، نفرت، لعنت نصیب شو. ښکته والې او سپکوالې اولیدلو او په کمینه پن سره ئې جزیه ورکول منظور کړل.([3])

رسول الله ﷺ فرمائي چه په مخ د زمکه به یوداسې پوخ یاکچه کور باقي پاتې نه شي په کوم کښې چه به الله ﷻ د اسلام کلمه داخله نه کړي. هغه د عزت والا ته عزت ورکړي اوذلیل به ذلیل کړي. چاته چه عزت ورکول غواړي هغوی ته به اسلام نصیب کړي او څوك چه ذلیل کول غواړي نو هغوی به دا نه مني خود هغې په ماتحتئ کښې به هغوی له راتلل وي([4]) حضرت عدي ﷺ فرمائي چه ماله رسول مقبول ﷺ تشریف راوړو ماته ئې اوفرمائیل اسلام قبوله کړه چه سلامتي ملاوشي. ما وئیل چه زه خو یو دین منم حضور ﷺ اوفرمائیل چه ستا د دین نه تانه زیات علم ماته دې. ماوئیل رښتیا. حضور ﷺ اوفرمائیل بالکل رښتیا. آیا ته د رکوسیه نه نه یئې؟ آیا ته د خپل قوم نه ټیکس نه وصولوني؟ ما وئیل چه او دا خو رښتیا دي. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ستا په دین کښې دا ستا د پاره حلال نه دي نودې اوریدو سره خو زه ټیټ شوم. نبي کریم ﷺ اوفرمائیل ماته ښه پته ده چه تا د اسلام نه کوم څیز منع کوي. واوره تاته صرف د دې یوې خبرې نه منع ده چه مسلمان بالکل ضعیف کمزوري او ناتوان دې ټولو عربو دوی راګیر کړي دی دوی ترقي نشي کولې. خو واوره ته حیره پیژنې؟ ماوئیل چه کتلې خومې نه دې اوریدلې مې ضرور دي. حضور ﷺ اوفرمائیل چه د هغه ذات قسم د چا په قبضه کښې چه زما روح دې چه الله ﷻ به د دین دا کار خامخا پوره کوي. تردې پورې چه یو په ښاروې سور به د حیره نه روان شي اوبغیر د چا

[1] صحیح مسلم: کتاب الفتن باب هلاك هذه الامة بعضهم ببعض: ۱۸۸۹، ابوداؤد: ۴۲۵۲، احمد: ۲۷۸/۵، ابن حبان: ۷۲۳۸.
[2] احمد: ۳۶۶/۵-۳۶۷، مجمع الزوائد: ۲۳۳/۵.
[3] احمد/۱۰۳ وسنده صحیح، مجمع الزوائد: ۱۴/۶، ابن حبان: ۱۶۳۱.
[4] احمد: ۴/۶ وسنده صحیح، مجمع الزوائد: ۱۴/۶.

Scanned with Ca

آمان نه به مکې معظمې ته راورسی اود بیت الله طواف به کوی. والله تاسو به د کسری خزانې فتح کړنی، ما وئيل د کسری بن هرمز. نبی کریمﷺ اوفرمائیل اودکسری بن هرمز. په تاسو کښې به د مال دومره زیاتوالې اوشي چه څوك اخستونکې به نه ملاویږي.داحدیث بیانولووخت کښې حضرت عدیؓ اوفرمائیل د رسول اللهﷺ فرمان پوره شوګوره نن د حیره نه سواره روان دی او بې ویرې خطرې بغیرد چا د پناه نه بیت الله ته رسی او طواف کوی. د صادق اومصدوق ﷺ دویمه پیشن ګوئی هم پوره شوه. د کسری خزانې فتح شوې پخپله په هغه فوج کښې ووم کوم چه د ایران خښتې سره خښته اوجنګوله اود کسری پټې خزانې په خپله قبضه کښې واخستې. والله زما پوره یقین دې چه د صادق اومصدوق ﷺ دریمه پیشن ګوئی به هم قطعًا پوره کیږی.(¹)حضورﷺ فرمائی چه دشپې ورځې دوربه ختم نه وی تر کومې چه بیا د لات او عزی عبادت اونه کړې شی. حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه ما عرض اوکړو چې انې رسول الله دا ایت ﴿هُوَالَّذِیٓ اَرۡسَلَ﴾ د نازلیدلونه پس زما خیال خو تر ننه پورې دا پاتې شو چه دا پوره خبره ده. حضورﷺ اوفرمائیل چه او پوره شوه اومکمله به وی ترکومې چه الله ﷻ ته منظوره وی. بیا به الله ﷻ رب العالمین یوه پاکه هوا راولیګی چه هر هغه سړې به وفات کړی د چا په زړه کښې چه د اوری د دانې هومره ایمان وی. بیا به هغه خلق باقی پاتې شی په کوموکښې چه به څه خیر اوخوبی نه وی. نو هغوی به بیا د خپلو پلارانو اونیکونو دین طرف ته واپس راوګرځی.(²)

يَآيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْٓا | اِنَّ | كَثِيْرًا | مِّنَ

اے هغه کسانو | چی ایمان موراوړی دی | بیشکه | ډیر | د

اې مؤمنانو(په دې خبره څان پوهه کړئ چه) د یهودیانو په عالمانو او عابدانو کښې زیات خلق

الْاَحْبَارِ | وَالرُّهْبَانِ | لَيَاْكُلُوْنَ | اَمْوَالَ النَّاسِ | بِالْبَاطِلِ | وَيَصُدُّوْنَ

عالمانو نه | اوعابدانو نه | خامخاخوری هغوئ | مالونه د خلقو | په باطلې طریقې سره | اومنع کوی خلق

دخلقو مالونه په ناجائزه طریقه باندې خوری | او(په کردار اوګفتار سره) خلق د الله ﷻ د لارې (دین)

عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ | وَالَّذِيْنَ | يَكْنِزُوْنَ | الذَّهَبَ | وَالْفِضَّةَ | وَلَا يُنْفِقُوْنَهَا | فِيْ

دلارې | دالله نه | اوهغه کسان | چی خزانه کوی | سره زر | اوسپین زر | اونه خرچ کوی هغه | په

نه منع کوی | اوکوم خلق چه سره او سپین زر جمع کوی | او د الله ﷻ په لار کښې ئې نه خرچ کوی

سَبِيْلِ اللّٰهِ ۙ | فَبَشِّرْهُمْ | بِعَذَابٍ | اَلِيْمٍ ۙ | يَّوْمَ | يُحْمٰى

لاردالله کښې | نوزیرې ورکړه هغوئ ته | په عذاب | دردناك سره | په هغه ورځ | چه ګرمولې به شی

نودوی ته د درد ناک عذاب زیرې ورکړه | (دا عذاب به ورته په) هغه ورځ (ورکولې شی) چه په هغې به

عَلَيْهَا | فِيْ نَارِ | جَهَنَّمَ | فَتُكْوٰى | بِهَا | جِبَاهُهُمْ | وَجُنُوْبُهُمْ

په هغې سره | په اور | ددوزخ کښې | نوداغلې کیږی به | په هغې سره | تندی دهغوئ | اوډډې دهغوئ

د جهنم اور ګرمولې شی | اوبیا به په هغې سره د دوی تندو، اړخونو او شاګانو ته داغونه ورکولې شی

¹) احمد:٤/٣٧٨،٢٥٧، دلائل النبوة:٥/٣٤٢وسنده صحيح مجمع الزوائد: ٦/١٤.
²) صحيح مسلم كتاب الفتن باب لا تقوم الساعة حتى تعبدوس ذالخلصة:٢٩٠٧،مسندابىيعلى:٤٥٦٥.

Scanned with Ca

وَظُهُورُهُمْ	هٰذَا	مَا	كَنَزْتُمْ	لِأَنْفُسِكُمْ	فَذُوقُوا	مَا
اوشاګاني دهغوی ا	دا	اهغه ده اچې خزانه کړې وه تاسو ا دپاره دنفسونوخپلو ا نواوڅکئ تاسو اهغه چې				
،اودوی ته به وئیلی شی چه ، دا هغه مال دې کوم چه تاسو د خپلو ځانونو دپاره خزانه کړې وو انو ،اوس د ، هغه						

كُنْتُمْ	تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾
وئ تاسو ا چې خزانه کولو به مو ا	
مال ،سزا اوڅکئ چه تاسو به خزانه کولو ا	

قوله تعالى: إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ

د یهودیانو احبار اونصرانیانو رهبان:- دیهودیانو عالمانوته احبار اود نصرانیانوعابدانوته رهبان وائي. آیت ﴿لَوْلَا يَنْهٰهُمُ الرَّبّٰنِيُّوْنَ وَالْأَحْبَارُ﴾ کښې دیهودو علماؤ ته احبار وئیلې شوی دی اود نصرانیانو عابدانوته رهبان اودهغوی علماؤ ته قسیس. په دې آیت کښې وئیلی شوی دی ﴿ذٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيْسِيْنَ وَرُهْبَانًا﴾ د آیت مقصد خلق دخرابو علماء ګمراه صوفیانو او عابدانوته هوښیارول او ویرول دی. حضرت سفیان بن عیینه رحمه الله فرمائی ، زمونږ په علماؤ کښې هغه ورانیږی په کومو کښې چه نه څه شائبه د یهودیت وی اود صوفیانواوعابدانوته په مونږ مسلمانانوکښې هغه ورانیږی په کوموکښې چه د نصرانیت شائبه وی. په صحیح حدیث شریف کښې دی چه تاسو به یقیناً د خپل ځان نه د وړاندینو په لار تګ کوئې د داسې پوره مشابهت سره چه لږ شان فرق به هم نه وی. خلقو تپوس اوکړو چه د یهودو اونصاراؤ په لار؟ نبی کریم ﷺ اوفرمائیل او هم د هغوی([1]) او په بل روایت کښې دی چه خلقو تپوس اوکړو د فارسیانو او رومیانو په لار؟ حضور ﷺ اوفرمائیل نور کوم خلق دی([2])نود هغوی د افعالواواقوالو نه ډیر بچ کیدل پکاردی.داځکه چه دامنصب اوریاست حاصلول او په دې طریقه سره دخلقو مال وهل غواړی. احبار یهود ته دجاهلیت په زمانه کښې ډیر رسوخ حاصل وو. دهغوی تحفې هدې ټیکسونه اوچراغی مقرر وې چه بغیرغوښتلوبه هغوی ته رسیدل.درسول الله ﷺ د نبوت نه پس دې لالچ هغوی د اسلام د قبلولونه منع اوساتل. خود حق د مقابلې په وجه د دې طرف نه هم خالي پاتې شو اود آخرت نه هم خلاص شو. ذلت او سپکاوې په هغوی باندې راوریدلو اود الله ﷻ په غضب کښې اخته شو او تباه اوبرباد شو. دا حرام خوره ډله په خپله هم دحق نه منع شو او نور ئې هم منع کړل. حق به ئې باطل سره ګډوډ کړو اوخلق به ئې د حق لارې نه منع کول. په جاهلانوکښې به کیناستل او ګپونه به ئې لګول چه مونږ خلق د حق لارې ته رابلو اودا ښکاره دهوکه وه هغوی خو د دوزخ طرف ته رابلونکی دی اود قیامت په ورځ به دوی بې یار اومددګار پریخودلې شی.دعالمانواوصوفیانو یعنی دواعظانو اوعابدانو ذکر کولو نه پس اوس د امیرانو دولتمندو او رئیسانو حال بیانولې شی. لکه څنګه چه دا دواړه ډلې په خپل مینځ کښې خراب خلق هم ساتی دغه شان په دې دریمه طبقه کښې هم شیطانان خلق وی. په عام توګه د دې دریو قسم خلقویه عاموخلقوباندې اثر وی.ډلې ډلې امی خلق دوی سره بلکه دوی پسې وی نود دوی خرابیدل لکه د مذهبی دنیا خرابیدل دی.

هره زمانه کښې دین درې قسمه خلقوخراب کړې دې::لکه چه ابن المبارک رحمه الله وائی﴿وهل افسد الدين الا الملوك واحبار سوء ورهبانها﴾ یعنی دین د واعظانو عالمانو صوفیانو اودریشانو د پلیتې طبقې د وجه نه

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الاعتصام بالکتاب والسنة باب قول النبی ﷺ لتتبعن سنن من کان قبلکم : ۷۳۲۰، صحیح مسلم:۲۶۶۹، احمد:۳/۸۴، ابن حبان:۶۷۰۳.

[2]) صحیح بخاری حواله سابق: ۷۳۱۹.

Scanned with Ca

خرابیږي.

زمونږ مال اودولت اود جهنم اُور اود کنز تعریف:- کنز د شرع په اصطلاح کښې هغه مال ته واني د کوم چه زکوة نه ادا کیږي. دحضرت ابن عمر ﷺ هم دا روایت دې(١) بلکه هغوی فرمائي چه د کوم مال زکوة ورکړې کیدې شي نوکه هغه د اوومې زمکې لاندې هم وی نو هغه کنز نه دې اود کوم چه زکوة نه ادا کیږي که په زمکه باندې ښکاره خور پروت وی خو هغه کنز دې. دحضرت ابن عباس ﷺ، حضرت جابر ﷺ او حضرت ابوهریره ﷺ نه هم موقوفا او مرفوعاهم دغه روایت دې. حضرت عمر بن خطاب ﷺ هم دا فرمائي چه بې زکوة مال سره دغه مالدار داغلې شي د هغوی دخوئ حضرت عبدالله ﷺ نه روایت دې چه دا حکم د زکوة د نازلیدو نه وړاندې وود زکوة حکم نازلیدو سره دا د مال پاکوالي جوړ کړو. (٢) خلیفه برحق حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله او عراك بن مالك رحمه الله هم دا روایت کړې دې. چه دا د الله ﷻ د ارشاد ﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ ﴾ منسوخ کړې دې.

دکثرت مال په قباحت او قلت مال په تعریف کښې کښړ احادیث: :ابوامامه ﷺ فرمائي چه څلور زره اود دې نه کم خو نفقه ده اود دې نه زیات کنز دې خو دا قول غریب دې. د مال د زیاتي په خرابوالي کښې اود مال د کمې تعریف کښې ډیر احادیث وارد شوی دی. د نمونې په توګه مونږ دلته یو څو نقل کوو. په مسند عبدالرزاق کښې دی. رسول الله ﷺ فرمائي د سرو زرو اوسپینو زرو والا دپاره هلاکت دې. درې ځل د حضور ﷺ نه دا فرمان اوریدو سره په صحابه کرامو رضي الله عنهم باندې سخت اولګیدلو او هغوی د رسول الله ﷺ نه سوال اوکړو چه بیا مونږ کوم قسم مال اوساتو. حضرت عمر ﷺ حضور ﷺ ته دا حال بیان کړو اوداسوال ئې اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه ذکر کونکې ژبه، شکر کونکې زړه اوددین په کارونو کښې امداد کونکې ښځه(٣) مسند احمد کښې دی چه د سرو زرو او سپینو زرو د خرابوالي دا آیت چه کله نازل شو او صحابه کرامو په خپل مینځ کښې مشهوره کړه نو حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل واخلئې زه د حضور ﷺ نه معلومات کوم راځم. خپله سورلئې ئې تیزه کړه اود رسول الله ﷺ سره ملاوشو. (٤) او په یوروایت کښې دی چه صحابه کرامو رضوان الله ﷻ اجمعین اووئیل بیا به مونږ د خپل اولاد د پاره څه پریږدو. هم په دې روایت کښې دی چه حضرت عمر ﷺ پسې شا شاته حضرت ثوبان ﷺ هم وو. حضور ﷺ د حضرت عمر ﷺ په سوال باندې اوفرمائیل چه الله ﷻ زکوة هم د دې د پاره فرض اوفرمائیلو چه روستونې مال پاك شي. دمیراث مقررول ښائی چه په جمع کولو کښې هیڅ بدیت نشته. حضرت عمر ﷺ چه دا واوریده نو د خوشحالئې نه ئې تکبیرونه وئیل. حضور ﷺ اوفرمائیل واورئې زه تاسو ته بهترینه خزانه ښایم نیکه ښځه چه کله د هغې خاوند د هغې طرف ته نظر واچوی او هغه دې خوشحاله کړی او چه کله حکم ورکړی نو هغه ئې زر په ځائ راوړی اوچه کله موجود نه وی نو چه حفاظت اوکړی. (٥) حسان بن عطیه رحمه الله وائي چه حضرت شداد بن اوس ﷺ په یوسفر کښې وو په یومنزل کښې راکوز شو او خپل غلام ته ئې اوفرمائیل چه چاړه راوړه او لوبه کوو. ما ته خرابه معلومه شوه هغه افسوس ښکاره کړو او وئې فرمائیل چه ما خود اسلام نه پس تر اوسه پورې داسې د بې احتیاطئې خبره کله هم نه وه کړې اوس ته دا هیره کړه او یو حدیث بیانوم هغه یاد کړه. رسول الله ﷺ فرمائي چه کله خلق سره زر او سپین زر راجمع کوی نو دا کلمې ډیرې ډیرې وایه ﴿ اللهم انی اسئلك الثبات فی الامر والعزیمة علی الرشد واسئلك

(١) موطا امام مالك كتاب الزكاة باب ماجاء فى الكنز: ٢١ وسنده صحيح.
(٢) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة براءة باب ﴿يوم يحمى عليها فى نارجهنم فتكوى بها...﴾: ٤٦٦١.
(٣) الطبرى: ١٤/٣٢٠، تفسير القرآن لعبدالرزاق: ٣/٥٣.
(٤) ترمذى كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة التوبة: ٣٠٩٤ وهوحسن، احمد: ٥/٢٨٢، ابن ماجه: ١٨٥٦.
(٥) ابوداؤدكتاب الزكاة باب ماجاء فى حقوق المال: ١٦٦٤، حاكم: ٢/٣٣٣، ابويعلى: ٢٤٩٩، بيهقى: ٤/٨٣.

Scanned with Ca

شکر نعمتك واسئلك حسن عبادتك واسئلك قلباً سليماً واسئلك لساناً صادقاً واسئلك من خير ما تعلم واعوذ بك من شر ما تعلم واستغفرك لما تعلم انك انت علام الغيوب﴾ يعني اې الله زه تانه د کار ثابت قدمي اود نيکو پوخوالي اوستا د نعمتونو شکريه اوستادعبادتونو ښه والي اودسلامتيا والازړه ربشتونې ژبه اوستا په علم کښې چه کومه ښيګړه ده اوستا په علم کښې چه کومه بدی ده د هغې نه پناه غوارم او کومې بدنې چه ته پيژنې د هغې نه استغفار طلب کوم زۀ منم چه ته د ټول غائب پيژندونکې ئې(١) په آيت کښې بيان دي چه د الله ﷻ په لار کښې مال نه خرچ کونکې اودا پټونکې په دردناك عذابونوسره خبر شئی. د قيامت په ورځ به هم دا مال ښه ګرم کړې لکه د اور په شان به شي اودې سره به د هغوی تندی اړخونه ملاګانې داغلې شي اود رټلو په توګه به هغوی ته اوونيلې شي چه واخلئی د جمعوارئی مزه اوڅکئی. لکه چه په بل آيت کښې دي چه فرښتوته به حکم کولې شي د دوزخی ګرمو اوبو يو جام د دوی په سرونو باندې راواړه وه اودوی ته اووايه چه د عذاب مزه اوڅکئی. اوتاسو خو به ډير د عزت والا او بزرګان ګنړلې شونې. (٢) دا د هغې بدله ده. ثابته شوه چه کوم سړې کوم يو څيزمحبوب جوړکړی اود الله ﷻ د تابعدارئی نه هغه مقدم کوی هم د هغې سره به هغه ته عذاب ورکولې شي. دې مالدارانو د مال په محبت کښې د الله ﷻ فرمان هيرکړو نن هم په دې مال سره هغوی ته سزا ورکولې شي. لکه څنګه چه به ابولهب په ښکاره د رسول الله ﷺ سره دښمنی کوله اود هغه ښځې به هم د هغه امداد کولو د قيامت په ورځ به هغه د اور د نور تيزولو دپاره پخپله غاړه کښې رسئی اچولو سره لرګی راوړی اوهغه به بلوی اوهغه به په دې کښې سوزولې شي. دا مال چه د ټولونه ډير دلته خوښ کړې شوې دې هم دغه مال به د قيامت په ورځ د ټولو نه زيات مضر ثابتيږی هم دا به ګرمولې شي اوپه دې سره به دا غلې شي. حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائی د داسې مالدارانو بدنونه به دومره پلن او اوږده کولې شي چه يو يو دينار او درهم به په هغې راشی بيا به ټول مال جدا جدا کړې شي او په ټول بدن به ئې خورکړې شي اودا نه چه د يونه پس به بل داغ وی بلکه ټول به په يوځل وی. دا روايت مرفوعا هم راغلې دې خود دې روايت صحيح نه دې. والله اعلم. حضرت طاوس رحمه الله فرمائی چه د ده مال به يوه اژدها جوړه شي اوده پسې به شاته لګيدلې وی کوم يو اندام ئې چه مخامخ راځی هغه به چيچی. رسول الله ﷺ فرمائی چه څوك خپل خان پسې شاته خزانه پريږدی د ده دا مال به د قيامت په ورځ يو زهريلا اژدها جوړه شي د کوم په سترګو چه به ټاکې وی او ده پسې به اولګی دې به منډې وهی او تپوس به کوی چه ته څوك ئې؟ هغه به وائی چه ستا جمع کړې شوې مال اوخپل خان پسې پريخودلې خزانه نو آخر به ئې راونيسی اود ده لاس به اوچيچی اوبيا باقی بدن هم.(٣) په صحيح مسلم وغيره کښې دی چه کوم سړې د خپل مال زکوة ورنه کړی د هغه مال به د قيامت په ورځ د تختو په شان جوړکړې شي اودې سره به د هغه تندې ارخ او ملا داغلې شي. پنځوس زره کالو پورې خو به د خلقو فيصلې کيدو پورې د ده هم دغه حال وی بيا به ده ته د ده د منزل لار خودلې شي د جنت طرف ته يا د د دوزخ طرف ته .(٤)

دابو ذر غفاری د نورو صحابه کرامو نه اختلاف رائې::امام بخاری رحمه الله هم د دې آيت په تفسيرکښې ليکی چه زيدبن وهب ﷺ اوابوذر ﷺ سره په ربذه کښې ملاؤ شو او معلومات ئې اوکړو چه ته دلته څنګه راغلې ئې؟ هغه اووئيل چه مونږ په شام کښې وو نوما دا آيت﴿ **وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ** ﴾ تلاوت اوکړونوحضرت معاويه ﷺ اوفرمائيل دا آيت زمونږ د مسلمانانو باره کښې نه دې دا خود اهل کتاب باره کښې دې. ما

---

١) احمد/١٢٣.
٢) ٤٤/الدخان:٤٨.
٣) حاکم:١/٣٨٨–٣٨٩،ابن حبان:٣٢٥٨.
٤) صحيح مسلم کتاب الزكاة باب اثم مانع الزكاة:٩٨٧، ابوداؤد:١٦٥٨، احمد:٢/٢٦٢،ابن حبان:٣٢٥٣.

Scanned with Ca

اوونیل چه زمونږ او د هغوی ټولو په حق کښې دی(۱) پدې کښې زما اود هغه اختلاف اوشو نو هغه زما خلاف خط د حضرت عثمان ﷺ دربار ته اولیکلو. زما په نوم د خلافت فرمان راغلو چه ته دلته راشه. زه چه کله مدینې منورې ته راغلم نو اومې کتل چه د څلورو واړو طرفونه خلقو راګیرکړم اودومره رش جوړ شو چه لکه هغوی دې نه وړاندې زه هډو لیدلې نه ووم. لنډه دا چه زه په مدینه کښې حصار شوم خود خلقو تګ راتګ تنګ کړم. آخر ما حضرت عثمان ﷺ ته شکایت اوکړو نو هغه ماته اوفرمائیل چه ته مدینې منورې سره نیزدې چرته صحرا ته لاړشه. ما د دې حکم هم تعمیل اوکړو خو دا مې اوونیل چه څه ما وئیلی دی والله دا به چرې هم پرې نخودې شم.(۲) د هغوی دا خیال ووچه د بال بچ د خوړلو نه څه بچ شی هغه جمع کول مطلقًا حرام دی. هم د دې هغوی فتوی ورکوله او هم داخبره ئې په خلقو کښې خوروله. اوخلق به ئې هم په دې باندې راضی کول هم د دې حکم به ئې ورکول اود دې مخالفت کونکی به ئې ښه وهل. حضرت معاویه ﷺ هغه منع کولو اوغوښتل چه چرته په خلقو کښې عام ضرراونقصان پیدا نه شی چه وئی نه منل نو هغه خلیفه ته شکایت اوکړو. امیر المؤمنین هغه راؤغوښتو او په ربذه کښې د ځان له اوسیدو حکم اوکړو. هغه هم هلته د حضرت عثمان ﷺ په خلافت کښې وفات شو.

د ابو ذر د سخاوت انتهاء:: حضرت امیر معاویه ﷺ یو ځل د امتحان په توګه یوزر اشرفئی اولیکلې هغوی د مابښام نه وړاندې وړاندې اخوا دیخوا د الله ﷻ په لارکښې خرچ کړې. مابښام هم هغه صاحب کوم چه هغه ته سحر یوزر اشرفئی ورکړې وې هغه راغلو او وئیل چه مانه غلطی شوې ده امیرمعاویه ﷺ هغه اشرفئی د یو بل صاحب د پاره رالیګلې وې. ما په غلطئی سره تاسو له درکړې هغه واپس کړه. هغه وئیل په تا باندې افسوس دې ما سره خو په هغې کښې یوه هم نشته. ښه ده چه کله زما مال راشی نو زه به تاته خپلې اشرفئی درکړم. ابن عباس ﷺ هم د دې آیت حکم عام ښائی. سدی رحمه الله فرمائی چه دا آیت د اهل قبله باره کښې دې. احنف بن قیس رحمه الله فرمائی چه زه مدینې منورې ته راغلم اومې کتل چه یوې ډلې د قریشو محفل لګولې ناست دی زه هم په دې مجلس کښې کیناستم. یو صاحب تشریف راوړو خیرنې پیرې لنډې کپړې اچولې وې په ډیر خراب حالت کښې راغلو اودریدو او وئې فرمائیل روپې پیسې جمع کونکی دې د دې نه خبردار وی چه د قیامت په ورځ به د دوزخ انګار د هغوی په سینه د پاسه اچولې شی کوم چه به د هډوکی نه پورې اوخی بیا به د روستونه وړاندې طرف ته سورې اوکړی او سوزونکې به بهر اوخی. ټولو خلقو سر ښکته کړو او کیناستل او چا هم څه اونه وئیل نو هغه هم واپس شو لاړو او یوې ستنې سره تکیه شو کیناستو. زه هغه له لاړم او تپوس مې ترې اوکړو زما په خیال دغه خلقو باندې ستاسو خبره خرابه اولګیدله. هغه اوفرمائیل دوی هیڅ نه پیژنی. (۳) په یوصحیح حدیث کښې دی رسول الله ﷺ ابوذر ﷺ ته اوفرمائیل که ماسره د اُحد د غر هومره سره زر هم وو نو ماته به دا خبره ښه نه معلومیدله چه درې ورځې تیریدو نه پس ما سره په دې کښې څه بچ پاتې شوې وې. او دا ده که د قرض د ادا کولو د پاره ماڅه کیخودل نو هغه بله خبره ده.(۴)

دابو ذر ﷺ دمذهب دلیل:: غالبًا هم دې حدیث شریف دحضرت ابوذر ﷺ دا رایه مذهب جوړ کړې وو کوم چه تاسو پورته اولوستل. والله اعلم. یوځل حضرت ابوذر ﷺ ته د هغه حصه ملاؤشوه نود هغه وینځې هم

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة براءة باب قوله ﴿والذین یکنزون الذهب والفضة ولاینفقونها.....﴾: ۴۶۶۰.
(۲) صحیح بخاری کتاب الزکاة باب ماادی زکاته فلیس بکنز: ۱۴۰۶.
(۳) صحیح بخاری حواله سابق: ۱۴۰۷، صحیح مسلم: ۹۹۲.
(۴) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب قول النبی ﷺ (مایسرنی ان عندی مثل احدهذاذهبا): ۶۴۴۴، صحیح مسلم: ۹۹۱، ترمذی: ۲۶۴۴، احمد: ۵/۱۵۲، ابن حبان: ۳۲۲۶.

Scanned with Ca

هغه وخت ضروريات ورکول شروع کړه. دساماان د اخستلو نه پس اووه بچ شوې نو حکم ئې اوکړو چه د دې فلوس مائى پيسې (د کب پوستکى) واخله نو حضرت عبدالله بن صامت ﷺ اوفرمائيل دا خپل ځان سره پريږده چه د ضرورت په وخت په کار راشي يا که څوک ميلمه راشي نو چه څه ضرورت پاتې نه شي. هغه اوفرمائيل چه نه ما نه زما خليلﷺ وعده اخستې چه کوم سره او سپين زر بندکړې شي او کيخودې شي نوهغه د کيخودونکي دپاره د اُورسروټکه ده تر کومې چه دالله ﷺ لار کنبې ورنه کړي.(۱) په ابن عساکر کنبې دى حضرت ابوسعيد ﷺ ته رسول اللهﷺ اوفرمائيل الله ﷺ سره فقيرجوړ شه نوملاوشه غنى جوړيدو سره مه ملاويږه. هغه تپوس اوکړو دا څنگه؟ وئې فرمائيل سائل ردکوه مه اوچه څه ملاوشي هغه پټه وه مه. هغه وئيل چه دا به څنگه کولې شي حضورﷺ اوفرمائيل چه هم دغه دى کنې نو اُور دې. د دې سند ضعيف دې.

د اهل صفه د دؤ کسانو واقعه: د اهل صفه نه د يوکس انتقال اوشو. دوه ديناره يا دوه درهمه د هغه بچ پاتې شو حضورﷺ اوفرمائيل د اُور دوه داغونه دى تاسو خلق د خپل ملگرى د جنازې مونځ اوکړئ.(۲) او په روايت کنبې دي چه د اهل صفه نه ديوکس دوفات نه پس دتهبند د غوټې نه يو دينار راووتلو. نبي کريمﷺ اوفرمائيل داُوريوداغ. بيادويم وفات شو دهغه نه دوه ديناره راووتل نوحضورﷺ اوفرمائيل د اُور دوه داغه. دې فرمائى چه کوم خلق سره او سپين يعنى سره زر او سپين زر پريږدى اومړشى د يو يو قيراط په بدله کنبې به د اُور يوه يوه تختئى جوړولې شى اود هغه د پښونه واخله د هغه د زنې پورې به د هغه بدن په دې اُور داغلې شى. دحضورﷺ فرمان دې چا چه دينار سره دينار او درهم سره درهم يوځائ کړو راجمع کړى پريخودل د هغه څرمن به پلنولې شى په تندى اړخ او ملابه د دې داغ کولې شى. وائى به چه دا دې تاسو د خپل ځان د پاره خزانه جوړوله اوس د دې بدله اوڅکه. د دې راوى سيف کذاب او متروک دې.

اِنَّ	عِدَّةَ الشُّهُوْرِ	عِنْدَ اللّٰهِ	اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا	فِيْ
بيشکه	شماره دمياشتو	په نزدالله	دولس مياشتې دى	په
بيشکه د الله په نيز د الله په کتاب کنبې د مياشتو شمير				

كِتٰبِ اللّٰهِ	يَوْمَ	خَلَقَ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضَ	مِنْهَآ	اَرْبَعَةٌ	
کتاب دالله کنبى	دهغې ورځې نه	چې پيداکړى دى الله	اسمان	اوزمکه	دهغې نه	څلور	
د کوم وخت نه چه الله زمکې او اسمانونه پيدا کړى دى دولس مياشتې دې	په دې کنبې څلور مياشتې						

حُرُمٌ	ذٰلِكَ الدِّيْنُ	الْقَيِّمُ	فَلَا تَظْلِمُوْا	فِيْهِنَّ	اَنْفُسَكُمْ	وَقَاتِلُوا
حرام دى	دا قاعده ده	صحيح	نوظلم مهٔ کوئ	په دې کنبى	په ځانونو خپلو باندې	اوجنگيږئ
معززې دى	دا محکم دين دې	نو په دې مياشتو کنبې (دگناهونو په وجه) په خپلو ځانونو ظلم مه کوئ				

الْمُشْرِكِيْنَ	كَآفَّةً	كَمَا	يُقَاتِلُوْنَكُمْ	كَآفَّةً	وَاعْلَمُوْٓا	اَنَّ اللّٰهَ
دمشرکانو سره	ټول	لکه څنگه چې	هغوئ جنگيږى تاسو سره	ټول	اوپوهه شئ	چې بيشکه الله
اوکافرانو سره ټول جنگ کوئ لکه څنگه چه هغوى تاسو سره ټول جنگيږى	اوپه دې خبره (هم) پوهه شئ					

(۱) احمد: ۵/۱۵۶، مسندالبزار: ۳۹۲۶، طبرانى: ۶۳۴، حلية الاولياء: ۱/۱۶۲.
(۲) احمد: ۱/۱۰۱، مسندالبزار: ۳۶۵، التاريخ الكبير: ۲/۱۴۰.

Scanned with Ca

مَعَ الْمُتَّقِيْنَ۝
دمتقيانوسره دي ا
چه د الله مدد د متقيانو سره دي ا

قوله تعالى:: مِنۡهَآ اَرۡبَعَةٌ حُرُمٌ

دڅلورو مياشتو حرمت دشروع نه وو:- په مسند احمد كښې دى رسول مقبول صادق او مصدوق حضرت محمدرسول الله ﷺ دخپل حج په خطبه كښې ارشد فرمائيلي چه زمانه په تاويدو راتاويدوسره خپل اصليت له راغلې ده. دكال دولس مياشتې وى په كومو چه كښې څلوردحرمت او ادب والا دى. درې خو يوبل پسې ذوالقعده ذوالحجه او محرم او څلورمه رجب چه د مضر په نيز ده كومه چه د جمادى الآخر او شعبان په مينځ كښې ده.بيا ئې تپوس اوكړو دا كومه ورځ ده؟ مونږ ونيل الله ﷻ ته اود هغه رسول ﷺ ته پوره علم دې. حضور ﷺ خاموشى اختيار كړه مونږ ونيل كيدې شى چه حضور ﷺ به د دې ورځ څه بل نوم ايږدى. بيائې تپوس اوكړو چه دا يوم النحر يعنى د قربانئى د اختر ورځ نده؟ مونږ ونيل او. بيائى تپوس اوكړو دا كومه مياشت ده؟ مونږ ونيل الله ﷻ او د هغه رسول ښه پوهيږى. حضور ﷺ بيا خاموش شو نومونږ ونيل چه كيدې شى چه حضور ﷺ د دې څه بل نوم ايږدى. حضور ﷺ اوفرمائيل ذوالحجه نه ده؟مونږ ونيل او. بيائى تپوس اوكړو داكوم ښار دې؟ مونږ ونيل الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهيږى. بيا خاموش شو نو مونږ ونيل چه كيدې شى د دې څه بل نوم ښائى بيائى اوفرمائيل دا د مكې ښار نه دې؟ مونږ ونيلې بې شكه. رسول الله ﷺ اوفرمائيل يادساتئى ستاسو وينې ستاسو مال او ستاسو عزتونه ستاسو په خپل مينځ كښې داسې د حرمت والا دى څنګه حرمت چه ستاسو د دې ورځ ستاسو د مياشت اوستاسو د دې ښار كښې دې تاسو به اوس اوس خپل رب سره ملاقات كوئې او هغه به تاسو نه ستاسو د اعمالو حساب اخلى. واورئى مانه پس ګمراه نه شئى چه د يوبل سټونه وهئې اوښائينى ما تبليغ كړې؟ واورئى چه تاسو كښې څوك موجود دى هغوئ له پكار دى چه كوم موجود نه دى هغوى ته دې اورسوى. ډير ممكن دى چه چاته ئې دوى اورسوى بعضې د هغوى نه هم ډير خيال ساتونكى وى.

(۱) اوپه روايت كښې دى چه د ايام تشريق په مينځ كښې په منى كښې د حجة الوداع د خطبې په موقعه دا ذكر دې.د ابوحمزه رقاشى رحمه الله تره چه صحابى ؓ دې وائى چه ددې خطبې په موقع د حضور ﷺ د اوښې جلب نيولې وو اود خلقو رش ئى منع كړې وو.دحضور ﷺ د رومبنى جملې دامطلب دې چه كوم كمې زياتې وړاندې والې روستووالې د مياشتو د جهالت په زمانه كښې مشركانو كولو هغه اوريدو رااوريدو سره دې وخت كښې ټيك شوى دى. كومه مياشت چه نن ده هغه په حقيقت كښې هم ده. لكه څنګه چه دمكې د فتح په موقعه حضور ﷺ فرمائيلى ووچه دا ښار د شروع د مخلوق نه باحرمت او باعزت دې. هغه نن هم د حرمت والا دې اوترقيامته پورې به دحرمت والا وى.په عربو كښې چه كوم دا رواج پريوتې وو چه د هغوى اكثر حجونه به د ذى الحجه په مياشت كښې نه وو. دې ځل د رسول الله ﷺ د حج په موقعه دا خبره نه وه بلكه حج په خپله ټيك مياشت كښې وو. بعضې خلق دې سره دا هم وائى چه د صديق اكبر ؓ حج په نهم كال د ذى القعده په مياشت كښې وو خودا غور طلب قول دې. لكه چه مونږ به ئى سره د ثبوت بيانوو. په آيت ﴿اِنَّمَا النَّسِيۡٓءُ زِيَادَةٌ﴾ په تفسير كښې دى. د دې قول نه هم دډير غرابت والا.يوقول د بعضې سلفو داهم دې چه دې كال كښې يهود نصارى او مسلمانانو ټولو د حج په اتفاق سره دا ورځ وه يعنى د عيدالاضحى ورځ.

(۱)صحيح بخارى كتاب الضاحى باب ومن قال الاضحى يوم النحر:۵۵۵۰، صحيح مسلم:۱۶۷۹، ابوداؤد:۱۹۴۸، ابن ماجه:۲۲۳، احمد:۳۷/۵، ابن حبان: ۳۸۴۸.

Scanned with Ca

د اسلام میاشتو وجه تسمیه: "فصل ف" شیخ علم الدین سخاوی خپل کتاب **"المشهورفی اسماءالایام والشهور"** کښې لیکلی دی، د محرم میاشت ته محرم د دې د تعظیم د وجې نه وائی خوزما په نیزخود دې نوم وجه د دې د حرمت تائید دې ځکه چه عربو به د جاهلیت په زمانه کښې به دا بدلوله کله به نی حلالوله او کله به ئی حراموله. د دې جمع محرمات "محارم" محاریم ده. د صفر وجه تسمیه دا ده چه په دې میاشت کښې به عموما د هغوی کورونه خالی وو ځکه چه دوی به جنګونو او سفرکښې روان وو. کله چه کور خالی شی نوعرب وائی **(صفرالمکان)** ددې جمع اصفار ده لکه ځنګه چه د جمل جمع اجمال ده. دربیع الاول دنوم سبب دا دې چه پدې میاشت کښې هغوی اودریږی. ارتباع وائی اقامت او اودریدوته د دې جمع اربعاء ده. لکه د نصیب جمع انصباء. اود دې جمع اربعه ده لکه د رغیف جمع ارغفه ده. د ربیع الاخر د میاشتې نوم کیخودل هم د دې وجې نه ده. نولکه چه دا د اقامت دویمه میاشت ده. د جمادی الاولی د تسمیه وجه دا ده چه په دې میاشت کښې اوبه کلکیدلې یعنی واوره کیدلې. د دوی په حساب کښې به میاشتو ګردش نه کولو یعنی تیک په هرموسم کښې به هره میاشت راتله خودا خبره څه حجت نه دې په دې وجه که د دې میاشتو حساب په سپوږمئی دې نو ښکاره خبره ده چه موسمی حالت به هره میاشت باندې هر کال یو شان نه پاتې کیږی اودا ممکن دی چه د دې میاشت نوم په کوم کال کیخودې شوې وی هغه کال دا میاشت په سخته یخنئی کښې راغلې وی او په اوبوکښې جمود راغلې وو. دغه شان یو شاعر هم دا وئیلی دی چه د جمادی سختې تیارې شپې په کوموکښې چه سپی هم په کرانه یو تیم ځل غاپی. د دې جمع جمادیات لکه حباری او حباریات. دا مذکر او مؤنث دواړه قسمه استعمالیږی. جمادی الاولی او جمادالاخری ورته وائی. د جمادی الاخری د تسمیه وجه هم دا ده لکه دا داوبو واوره کیدو دویمه میاشت ده. رجب دا ماخوذدې د ترجیب نه. ترجیب وائی تعظیم ته ځکه چه دا میاشت د عظمت او عزت والا ده په دې وجه دې ته رجب وائی. د دې جمع ارجاب او رجبات ده. د شعبان نوم شعبان په دې وجه دې چه په دې کښې به عرب د لوټ مار د پاره اخوادیخوا جدا کیدل. د تشعب معنی ده جدا جدا کیدل نو د دې میاشتې هم دا نوم کیخودلې شو. د دې جمع شعابین اوشعبانات راځی. رمضان ته رمضان په دې وجه وائی چه په دې کښې به د اوبنو پښې د سختې ګرمئی په وجه سوزیدې **(رمضت الفصال)** هغه وخت ته وائی کله چه د اوبنو بچی سخت تګی وی اود دې جمع رمضانات او رماضین او رامضه راځی. بعضې خلق وائی دا د الله ﷻ د نومونونه یو نوم دې. دا محض غلط او ناقابل التفات قول دې. زه وایم چه د دې باره کښې یوحدیث هم واردشوې دې خو هغه ضعیف دې اوما د کتاب الصیام په شروع کښې ددې بیان اوکړو. شوال ماخوذ دې **(شالت الابل)** نه دامیاشت د اوښانود مستئی میاشت وه دوی به لکئی اوچتې کړې وې په دې وجه د دې میاشت نوم دا شو. د دې جمع شواویل، شواول او شوالات راځی. ذوالقعده یا ذوی القعده نوم کیدلو وجه ده چه په دې میاشت کښې به عرب خلق کیناستل نه به د جنګ د پاره وتل اونه د سفر د پاره. د دې جمع ذوات القعده ده. ذوالحجه ته دوالحجه ځکه وئیلې شی چه په دې میاشت کښې حج کیدلو په دې وجه د دې نوم مقرر شو. د دې جمع ذوات الحجه ده. دا خووه وجه د دې میاشتو د نومونو.

د اوؤ ورځو وجه تسمیه: اوس د هفتې د ورځو نومونه اود دې نومونو جمع واورئی. د اتوار ورځې ته یوم الاحدوائی د دې جمع احاد اواوحاد او وحود راځی. د پیر ورځې ته اثنین وائی د دې جمع اثانین راځی. د نهې ورځ ته ثلاثا وائی دا مذکر هم لوستلې شی اومؤنث هم. د دې جمع ثلاثاوات او اثالث راځی. د چارشنبې ورځ ته اربعاءوائی ددې جمع اربعاوات او ارابیع ده. زیارت ته خمیس وائی ددې جمع اخمسه اخامس راځی. جمعه ته جمعه وائی د دې جمع ده جمع او جماعات. د خالی ورځ ته سبت وائی د سبت معنی ده قطع ځکه چه د هفتې د ورځو شمیر هم دلته ختمیږی ځکه دې ته سبت وائی.

Scanned with Ca

قدیم عربوکښې د ورځو نومونه: په قدیم عربوکښې د هفتې د ورځو نومونه دا وو. اول، اهون، جبار، دبار، مونس، عروبه، شیار. د قدیم خالص عربو په شعرونوکښې هم د ورځو نومونه کتې شی. قرآن کریم فرمائی چه په دې دولسو میاشتوکښې څلور د حرمت والا دی. د جاهلیت عربو به هم دا د حرمت والا منلې خود السبل نومی یوې ډلې به د خپل تشدد په وجه اتو میاشتو ته دحرمت والا وئیل. د حضور ﷺ په فرمان کښې رجب د قبیله مضر د طرف نه د اضافت کولو وجه دا ده چه کومې میاشت ته هغوی رجب میاشت وئیله په اصل کښې هم دغه میاشت د الله ﷻ په نیز هم د رجب میاشت وه. کومه چه د جمادی الاخری او شعبان په مینځ کښې ده. د قبیله ربیعه په نیز رجب شعبان او شوال په مینځ کښې میاشتې نوم یعنی رمضان نوم وو نو حضور ﷺ ښکاره کړه چه د حرمت والا رجب د مضر ده نه چه د ربیعه. په دې څلورو د حرمت میاشتو کښې درې یو بل پسې په دې مصلحت دی چه حاجیان د ذی القعدې په میاشت کښې اوځی نو چه هغه وخت کښې جنګ جګړې وهل ټکول او قتل اوقتال بند وی خلق په خپلوکورونوکښې ناست وی. بیا په ذی الحجه کښې د حج احکام ادا کول په امن او امان او په ښه شان سره اوشی اوبیا د محرم د حرمت په میاشت کښې کور ته واپس شی. د کال په مینځ کښې رجب د حرمت والا جوړولو غرض دا دې چه زائرین خپل دبیت الله د طواف شوق د عمرې په شکل کښې پوره کړی که د لرې لرې وی نو چه هغوی هم په ټوله میاشت کښې تګ راتګ اوکړی. هم دغه د الله ﷻ نیغ او آسان ربښتونې دین دې. نود الله ﷻ د ارشاد مطابق تاسو د دې پاکو میاشتو حرمت اوکړئ. په دې کښې په خصوصیت سره د ګناهونونه بچ شئ، ځکه چه په دې کښې د ګناهونو بدی نوره هم زیاتیږی لکه چه د حرم شریف ګناه د نورو ځایونود ګناهونونه زیاتیږی. د الله ﷻ فرمان دې چه څوك په حرم کښې د الحاد اراده په ظلم سره اوکړی مونږ به هغوی له دردناك عذاب ورکړو. (۱)

دغه شان د دې محترمو میاشتو ګناه هم د نورو میاشتو د ګناه نه زیاتیږی. په دې وجه د امام شافعی رحمه الله اود علماؤ د یوې لوې ډلې په نیز د دې میاشتو د قتل دیت هم سخت دې. دغه شان په حرم کښې دننه د قتل اوذی محرم رشته دارقتل هم. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی **(فیهن)** نه مراد د ټول کال میاشتې دی. نویدې ټولومیاشتو کښې دګناهونونه بچ شئ او خاص کر په دې څلورو میاشتوکښې چه د حرمت والا دی. ددې ډیر عزت دې په دې کښې ګناه د سزا په اعتبار اونیکئ د اجر او ثواب په اعتبار زیاتیږی.

دحرمت په میاشتوکښې ګناه سزانوره هم زیاتیږی: دقتاده رحمه الله قول دې چه دحرمت په میاشتوکښې د ګناه سزا اوبوج زیاتیږی. ظلم خو په هرحال کښې خراب څیز دې خو چه الله ﷻ خپل کوم امر غواړی زیاتوی.

د الله ﷻ په مخلوقاتو کښې د درجاتو ذکر: ګورئ الله ﷻ په خپل مخلوق کښې بعضې اوچت کړی دی په فرښتوکښې په انسانانو کښې خپل رسول ﷺ خوښ کړو دغه شان په کلام کښې خپل ذکر خوښ کړو اوپه زمکه کښې جماتونه خوښ کړل او دمیاشتو نه رمضان المبارك اودا څلور واړه میاشتې خوښې کړې اود ورځونه نې د جمعې ورځ او په شپوکښې د لیلة القدر شپه نو تاسو له د دې څیزونو د حرمت خیال ساتل پکار دی کومو ته چه الله ﷻ عظمت ورکړې دې. ددې امورو تعظیم د عقل مندو او هوښیاروخلقو په نیز دومره ضروری دې د کومو تعظیم چه څومره الله ﷻ خودلې دې. د دې د حرمت ادب نه کول حرام دی په دې کښې چه کوم کارونه حرام دی هغه حلال مه ګڼئ اوچه کوم حلال دی هغه حرام مه جوړوئ لکه څنګه چه به اهل شرك کولو. دا د هغوی په کفر کښې د زیاتی خبره وه. بیافرمائی چه تاسو ټول کافرانو سره جهاد کوئ لکه څنګه چه هغوی ټول تاسو سره په جنګ کښې انختې دی.

---

۱ ۲۲/الحج: ۲۵.

Scanned with Ca

حرمت دمیاشتو حرمت اوس هم باقی دي که نه منسوخ شوي دي::دحرمت په دي څلورو میاشتو کښي د جنګ شروع کول منسوخ یا دمحکم کیدو باره کښي د علماؤ دوه اقواله دی. اول قول خودا چه دا منسوخ دي نو زیات مشهور هم دا دي. د دي آیت په الفاظوکه غوراوکړي شی چه اول خو فرمان اوشو پدي کښي ظلم مه کوئي بیائی مشرکانو سره دجنګ کولو اوفرمائیل.دظاهری الفاظونه خو معلومیږی چه دا حکم عام دي د حرمت میاشتي هم په دي کښي راغلي. که دا میاشتي د دي نه جدا وي نود دي د تیریدو قید به ورسره لګولي شوي وو. رسول الله ﷺ د طائف محاصره د ذوالقعده په میاشت کښي کړي وه چه د حرمت والا د میاشتو نه یوه ده لکه چه بخاری او مسلم کښي دی حضور ﷺ د هوازن قبیلي له د شوال په میاشت کښي تلي وو چه کله د هغوی هزیمت اوشو او د هغوی نه بچ شوی طائف ته اوتختیدل نو حضور ﷺ هلته لاړو او تر څلویښتو ورځو پوري ئی محاصره اوکړه او بیا بغیرد فتح کولو د هغه ځایه واپس تشریف راوړو.دا ثابت دی چه حضور ﷺ دحرمت په میاشت کښي محاصره کړي وه.دویم قول دادي چه دحرمت په میاشتوکښي دجنګ شروع کول حرام دی.اوددي میاشتود حرمت حکم منسوخ نه دي.د الله ﷻ فرمان دي چه ربانی شعائراودحرمت والا میاشتي مه حلالوئی(١) اوفرمان دي چه د حرمت والا میاشتي د حرمت والا د میاشتو په بدله کښي دی اوحرمتونه قصاص دی که څوك په تاسو زیاتي کوی نو تاسو هم د هغوی نه دغه شان د زیاتی بدله واخلئی(٢) اوفرمان دي ﴿فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ﴾دحرمت دمیاشتودتیریدونه پس مشرکانوسره جهاد اوکړئی دا وړاندي بیان تیرشو چه دا څلور میاشتي په هرکال کښي نه چه د تسییر میاشتي کوم چه په دوو قولو کښي یو قول دي.

بیا فرمائی چه تاسو ټول مسلمانان هغوی سره داسي جنګیږئی لکه څنګه چه هغوی ټول تاسو سره جنګ کوی. کیدي شی چه دا حکم خپل ړومبی نه جدا نه وی او کیدي شی چه دا حکم بالکل نوي وی او جدا وی د مسلمانانو د رغبت ورکولو اوهغوی په جهاد د راضی کولو د پاره وی. نو فرمائی چه څنګه هغوی تاسو سره د جنګ کولو د پاره په ګرمئی سره راجمع کیږی اود څلورو واړو طرفونه راوځی نو تاسو هم خپل ټول د کلمي ویونکی راغونډ کړئی اوهغوی سره مقابله اوکړئی. دا هم ممکن دی چه په دي حمله کښي مسلمانانوته د حرمت په میاشتو کښي اجازت ورکړي وی کله چه حمله د هغوی د طرفنه وی.لکه چه آیت ﴿الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ﴾کښي دی او لکه آیت ﴿وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ﴾ کښي بیان دي چه دوی سره مسجد حرام کښي جنګ مه کوئي تر هغه وخته پوري چه هغوی هلته جنګ نه کوی. اوکه هغوی تاسو سره جنګ کوی نو تاسو هم هغوی سره اوجنګیږئی. هم دغه جواب د حضور ﷺ دحرمت په میاشتوکښي د طائف د محاصري دي. په اصل کښي دا جنګ سلسله وه د هوازن او د هغوی د ثقفی حلیفانود جنګ. هم هغوی د جنګ شروع کړي وه.داخوادیخوانه ئی دمسلمانانو مخالفین راجمع کول اود جنګ دعوت ئی ورکولو نو حضور ﷺ د هغوی طرف ته وروړاندي شو خودا وړاندي کیدل هم د حرمت په میاشت کښي نه وو. دلته ئی ماتي اوخوړله نو دا خلق طائف ته د پټیدو د پاره لاړل اوهم هلته قلعه بند شو. حضور ﷺ د مرکز د خالی کولو د پاره نور هم وروړاندي شو. هغوی مسلمانانوته نقصان اورسولو د مسلمانانو یوه ډله ئی قتل کړه. بل خوا محاصره جاری وه په منجنیق وغیره سره ئی هغوی راګیر کړی وو. غرض دا چه د دي جنګ شروع د حرمت په میاشت کښي نه وه شوي خو جنګ اوږد شو نو د حرمت میاشت هم راغله. کله چه یو څوورځي تیري شوي نو حضور ﷺ محاصره اخوا کړه نود جنګ جاری ساتل یوبل څیز دي اود جنګ شروع کول یو بل څیز دي د دي ډېر

---

(١) د/المائدة:٢.

(٢) د/المائدة:١٩٤.

Scanned with Ca

مثالونه دی. والله اعلم.اوس په دې کښې چه کوم احادیث دی مونږ هغه په سیرت کښې هم بیان کړې دی. والله اعلم.

إِنَّمَا النَّسِيٓءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ
بیشکه | نسی | یوزیات کاردی | په کفرکښی | چی گمراه کیږی | په دې سره
رستوکول په کفر کښې زیادت دې | په دې سره هغه کسان گمراه کیږی کوم
الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا
هغه کسان | چی کافران شوی دی | حلالوی دوئ دغه حرامې میاشتې | یوکال | اوحراموی هغه | بل کال
کافران دی | دوی دغه معززې میاشتې یو کال حلالوی (اوجنگ په کښې جائز کوی) او بل کال ته ئې حراموی
لِيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا
ددې دپاره چی پوره کړی دوئ | شمار | دهغې میاشتو | چی حرامې کړی دی الله | اوچی حلالې کړی دوئ
دادې دپاره کوی چه صرف هغه میاشتو شمار برابر کړی کومې چه الله حرامې کړی دی نو په دې طریقه دوی هغه
مَا حَرَّمَ اللَّهُ ۚ زُيِّنَ لَهُمْ سُوٓءُ أَعْمَالِهِمْ ۗ وَاللَّهُ
هغه میاشتې | چی حرام کړی دی الله | ښائسته شوی دی | دوئ ته | ناکاره عملونه ددوئ | اوالله
میاشتې حلالوی کومې چه الله حرامې کړی دی | دوی ته د دوی بد عملونه ښائسته شوی دی | او الله پاک
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾
هدایت نۀ کوی | قوم | کافرته |
نافرمانو خلقو ته توفیق د هدایت نه ورکوی |

قوله تعالی:: يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا

مشرکانودحرمت والا په میاشتوکښې هم بدلون اوکړو:-دمشرکانود کفر زیاتی بیانولې شی چه هغوی ځنګه خپله فاسده رائې اوخپل ناپاکه خواهش د الله ﷻ په شریعت کښې داخلوی اود الله ﷻ د دین احکام اولټه کوی رااولټه کوی. حرام حلالوی او حلال حرام جوړوی.ددریو میاشتوحرمت خو ئې صحیح اوساتلو بیائې دڅلورمې میاشت حرمت داسې بدل کړو. محرم ئې د صفر په میاشت کښې کړو اود محرم حرمت ئې اونه کړو. د دې د پاره چه په کال کښې د څلورو میاشتو حرمت هم پوره شی او د اصلی حرمت په میاشت کښې لوټ مار او قتل هم اوشی اوپه دې باندې به ئې په خپلو قصیدوکښې هم ځان خودلو اوفخر سره به ئې داخپل کار ښکاره کولو.دهغوی یوسرداروجناده بن عوف بن امیه کنانی دې به هرکال حج ته راتلو د هغه کنیت ابوثمامه وو دا آوازبه ئې کولو چه د ابوثمامه په مقابله کښې څوك آوازنه شی اوچتولې.نه دهغه په خبره کښې څوك عیب لټولې شی.واورئې داول کال د صفرمیاشت حلال ده اود دویم کال حرام. نو یوکال به ئې د صفر حرمت نه ساتلو او بل کال به ئې ساتلو د هغوی د کفر د دې زیاتی بیان په دې آیت کښې دې. ([1]) دا سړې به په خپل خر باندې راتلو او چه کوم کال به ئې محرم د حرمت والا جوړولو خلقو به د هغې حرمت کولو او په کوم کال چه به هغه وئیل چه محرم مونږ حلاله کړو په صفر کښې او صفرمو حرامخ کړه په محرم کښې مو کړو. په دغه کال به په عربو کښې د

---

[1] الطبری: ۲٤٥/١٤.

هغه محرم د میاشتې حرمت چا نه کولو[1] یو قول دا هم دې چه د بنی کنانه دې سړی ته به قلمس وئیلې کیدو ده به آواز کولو چه په دې کال د محرم حرمت مه نماځئی وراندې کال به د محرم اوصفر دوارو حرمت وی. نود ده په وینا به د جاهلیت په زمانه کښې عمل کیدلو. او اوس به د حرمت په اصلي میاشت کښې یو انسان د خپل پلار قاتل لیدلوسره د هغه طرف ته یو نظر هم نه اوچتولو او بیا چې دې راغلو نو پدغه د حرمت په میاتشو کښې لکه محرم کښې وئیل رابؤباسی دا قاتل چه به ورته وئیل چې دمحرم میاشت ده ، ده به وئیل چې مونږ ئې مؤخر کوؤ. خودا قول څه ټیك نه معلومیږی ځکه چه قرآن کریم فرمائیلی دی چه هغوی په شمیرلوکښې څومره موافقت کولو او په دې کښې به د څومره موافقت کیدلو هم نه بلکه په یوکال کښې به درې میاشتې پاتې کیدلې او په بل کال کښې به پنځه میاشتې پاتې کیدې. یوقول دا هم دې چه د الله ﷻ د طرف نه خو حج د ذی الحجه په میاشت کښې فرض وو خومشرکانو به د ذی الحجه میاشت ته محرم وئیلو او بیا به ئې برابرشمیر کولو او په دې حساب چه به کومه ذی الحجه راتلله په هغې کښې به ئې حج کولواود محرم دمیاشت نه به ئې خاموشی کوله اوددې به ئې هډو ذکر نه کولو.بیا به واپس شو او صفرنوم به ئې کیخودو بیا به ئې رجب جمادی الاخری او شعبان رمضان اورمضان شوال بیا به ئې ذوالقعده شوال ذی الحجه ذی القعده او محرم ته به ئې ذی الحجه وئیله. او په دې کښې به ئې حج کولو. بیا به ئې د دې اعاده کوله په دوکالو کښې به ئې برابر حج کولو. په کوم کال چه حضرت ابوبکر صدیق ؓ حج اوکړو په هغه کال د مشرکانو د دې شمیر مطابق د دویم کال ذوالقعدې میاشت وو. د حضور ﷺ د حج په موقع د ذی الحجه میاشت وه او هم د دې طرف ته حضور ﷺ په خپله خطبه کښې اشاره اوفرمائیله او ارشاد اوشوچه زمانه په اخوا دیخوا اړولو رااړولو سره په خپل اصلی حالت راغلله په کوم هیئت چه په دې وخت کښې وه. زمکه او آسمان الله ﷻ جوړ کړی دی خودا قول هم صحیح نه معلومیږی په دې وجه هم که ذیقعده کښې د حضرت ابوبکر ؓ حج اوشو نو دا حج څنګه صحیح کیدې شی.

د الله ﷻ فرمان دې ﴿ وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ ﴾ یعنی د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ د طرف نه د نن د حج اکبر په ورځ د مشرکانونه د جداکیدو او ویزاریدو اعلان دې. هم د دې اعلان د حضرت صدیق اکبر ؓ په حج کښې اوشو نوکه چرې دا حج د ذی الحجه په میاشت کښې نه وو نو الله ﷻ به دا ورځ د حج ورځ نه ګرځوله اوصرف د میاشتو وړاندیوالې روستووالې د کومو بیان چه په دې آیت کښې دې د ثابتولو د دې تکلف ضرورت هم نه وو ځکه چه هغه د دې نه بغیرهم ممکن دی. ځکه چه مشرکانو خو به یو کال د محرم الحرام میاشت حلاله ګرځوله اود دې په عوض به ئې د صفر میاشت د حرمت ګرځوله اود کال باقی میاشتې به په لخپل ځائ وې. بیا به ئې په دویم کال محرم حرام ګڼړلو اود دې حرمت اوعزت به ئې باقی ساتلو دې د پاره چه د کال څلور د حرمت میاشتې کومې چه د الله ﷻ د طرف نه مقرر وې د هغې په شمیر کښې موافقت اوکړی نوکله خو به د حرمت والا درې میاشتې کومې چه پرله پسې دی په هغې کښې به ئې د آخری محرم میاشتې حرمت ساتلو اوکله به ئې هغه د صفر طرف ته مؤخر کوله. پاتې شو د رسول الله ﷺ فرمان مبارك چه زمانه تاؤراتاؤ شوه او په خپل اصلی حالت کښې راغله یعنی په دې وخت کښې چه کومه میاشت د هغوی په نیز وه هم هغه میاشت به صحیح شمیر کښې هم وه. د دې پوره بیان مونږ د دې نه وړاندې کړې دې. والله اعلم.

په ابی حاتم کښې دی چه عقبه کښې رسول الله ﷺ ولاړ وو مسلمانان د حضور ﷺ سره راجمع شو حضور ﷺ د الله ﷻ پوره حمد اوثنا بیان کړه وئې فرمائیل چه د میاشتو تاخیر د شیطان د طرف نه په کفر کښې زیاتې وو چه کافران دهوکه شی. هغوی به یو کال محرم د حرمت والا کولو او صفرد حلت

[1] ایضاً: ۲٤٦/۱٤.

Scanned with Ca

والا او بیا به ئې محرم د حلت والاکولو(هم دا د هغوی هغه وړاندیوالي او روستووالي وو کوم چه په دې آيت کښې بيان شوې دې. امام محمد بن اسحاق رحمه الله په خپل كتاب السيرة كښې په دې باندې ډير ښه کلام کړې دې کوم چه ډير ښکلې او مزيدار دى.

هغوی ليکی چه دا کار د ټولونه وړاندې کونکې قلمس وو(حذيفه بن عبد بن فقيم بن عدى بن عامر بن ثعلبه بن حارث بن مالك بن كنانه بن خذيمه بن مدركه ابن الياس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان) بيا د هغه ځوئ عباد بيا د هغه ځوئ قلع بيا د هغه ځوئ اميه بيا د هغه ځوئ عوف بيا د هغه ځوئ ثمامه جناده هم د ده په زمانه کښې اسلام خورشو. عرب خلق به د حج نه فارغ شونو ده سره به راجمع شو دې به اودريدو نو هغوی ته به ئې لکچر ورکړو اود رجب ذوالقعده او ذوالحجه حرمت به ئې بيانولو او يوکال به ئې محرم حلال کړو او محرم به ئې صفر کړو اويوکال به ئې هم محرم ته د حرمت والا ونيل چه د الله ﷻ د حرمت والا د مياشتو په شمير برابر شی اود الله ﷻ حرام حلال هم شي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا
ا اے هغه کسانو ا چې ايمان مو راوړې دې ا څه شوى دى
اې مؤمنانو! په تاسو باندې څه شوی دی.........

لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ
په تاسو ا كله چې ا اووئيلې شي ا تاسو ته ا چې اوځئ ا په لار دالله كښې ا نودرانه شئ تاسو ا زمكې ته
كله چه تاسو ته (دجهاد په موقع) اووئيلې شي چه د الله په لار كښې جهاد اوکړئ نو تاسو زمكې ته درانه شئ

أَرَضِيتُم بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
آيا راضی شوئ تاسو ا په ژوند ا ددنيا ا په مقابله دآخرت كښې ا پس نه دې ا سامان ا دژوند ددنيا
آيا تاسو د آخرت (د ژوند په مقابله كښې) د دنيا ژوند خوښوئ (خوياد ساتئ) د دنياوی ژوند نعمتونه

فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ۝ إِلَّا تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
په آخرت كښې ا مګرلږ دې ا كه تاسواونه وتئ ا عذاب به دركړی تاسوته الله ا عذاب ا درد ناك
د آخرت (په مقابله كښې) ډير كم دى ا كه تاسو د جهاد دپاره اونه وتلئ نو تاسو ته به دردونكې عذاب دركړى

وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَىٰ
اوبدل راولی ا قوم ا بې له تاسو نه ا اوبه نه رسوئ تاسو ضرر الله ته ا هيڅ قدرله ا اوالله ا په
اوستاسو په ځائې به نور خلق راولی ا اوتاسو (جهاد ته په نه تلو) الله ﷻ ته څه نقصان نشئ رسولې ا او الله

كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝
هر اځيز باندې ا قادر دې ا
دهرڅيز د كولو طاقت لرى ا

قوله تعالى: إِلَّا تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

دجهاد نه پټيدونکو ته تنبيه:- يوطرف ته خو سخته ګرمې وه اوبل طرف ته ميوې پخې شوې وې اود ونو سورى زيات شوى وو په داسې وخت كښې رسول الله ﷺ د يواوږد سفرد پاره تيار شو په غزوه تبوك كښې د ځان سره د تلود پاره ټولوته ارشاد اوفرمائيلو. څه خلق چه پاتې شوى وو هغوى ته ئې چه كومه

Scanned with Ca

تنبیه ورکړه د دې ایاتونو شروع هم ددې ایت نه ده چه کله تاسودالله ﷻ په لارکښې دجهاد دپاره راغواړي نوتاسو ولې په زمکې ته ځان اچوی.آیا په دې فانی څیزونو ددنیادآخرت باقی نعمتونه هیروئی. واورئی ددنیا خو د آخرت په مقابله کښې هیڅ حیثیت نشته. حضورﷺ خپلې د کلمې والا ګوتې ته اشاره اوکړه او وئی فرمائیل که څوك دا ګوته په سمندرکښې ورډوبه کړی اوراوئی باسی نو په دې باندې چه د سمندر په مقابله کښې کومې اوبه دی نو هم دومره مقابله د دنیا د آخرت سره ده.(۱)

حضرت ابوهریرهؓ نه چا تپوس اوکړو چه ما اوریدلی دی ته حدیث بیانوې چه الله ﷻ د یوې نیکئی په بدله کښې یولاکهـ ثواب ورکوی. هغوی اوفرمائیل چه ما خو د دو لاکهو فرمان هم د رسول اللهﷺ نه اوریدلې دې. بیا هغه هم د دې آیت نه هم د دې جملې تلاوت اوکړو چه دنیا کومه تیره شوه اوکومه باقی ده هغه ټول د آخرت په مقابله کښې ډیر کم دی. روایت دې چه عبدالعزیزبن مروان رحمه الله د خپل مرګ په وخت کښې خپل کفن راوغوښتو او کتلو سره ئی اوفرمائیل زماخود دنیانه هم دغه حصه وه زه هم دومره دنیا اوړم او خم. بیائی شاته اوکتل او وئی ژړل. فرمائیلې افسوس دنیا ستا ډیرکم دی او ستا کم خو ډیر کم دی افسوس مونږ خو په دهوکه کښې پاتې شو. بیا د جهاد په پریخودو باندې الله ﷻ رټنه کوی چه سخت دردناك عذاب به وی.

یوه قبیله حضورﷺ د جهاد د پاره راوغوښتله هغوی راپانه سیدل نو الله ﷻ د هغوی نه باران بند کړو. بیا ئی اوفرمائیل چه په خپل زړه کښې خوشحالیږئی مه چه مونږ د رسول اللهﷺ امدادیان یو که تاسو صحیح نه شوئی نو الله ﷻ به تاسو برباد کړی او ستاسو په ځائ به نور د رسول الله ﷺ ملګری کړی چه ستاسو په شان به نه وی.تاسو دالله ﷻ هیڅ نه شئی کولې داخبره هم نه ده چه تاسولاړنه شئی نو مجاهدین به جهاد نه شی کولې په الله ﷻکښې ټول قدرتونه دی هغه تاسو نه بغیر هم په خپلو دښمنانو باندې خپل غلامان غالب کولې شی. وئیلی شوی دی چه دا آیت ﴿ اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا ﴾ او آیت ﴿مَاكَانَ لِاَهْلِ الْمَدِيْنَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِّنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَّتَخَلَّفُوْا عَنْ رَّسُوْلِ اللّٰهِ ﴾دا ټول آیاتونه د آیت ﴿ وَمَاكَانَ الْمُؤْمِنُوْنَ لِيَنْفِرُوْا كَآفَّةً ﴾ سره منسوخ شوی دی.خوامام ابن جریر رحمه الله د دې تردید کوی اوفرمائی چه دامنسوخ نه دی بلکه د دې آیاتونو مطلب دا دې چه چاته رسول اللهﷺ د جهاد د پاره د وتلواوفرمائی نو هغوی دې فرمان اوریدو سره اودریږی.فی الواقع داتوجیه ډیره ښکلې ده. والله اعلم.

اِلَّا تَنْصُرُوْهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ

اِکه اونۀ کړو تاسو مدد دهغه ا نوپه تحقیق سره ا مدد کړې وۀدهغه سره ا الله

ااوکه تاسو د ده (نبی کریم) سره مدد نه کوئ (نو د دوی ستاسود مدد څه حاجت هم نشته) یقینا د

اِذْ اَخْرَجَهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ثَانِيَ اثْنَيْنِ اِذْ

کله چی ا ویستلې وۀ هغه لره اهغه کسانو ا چی کفر ئې کړې وۀ ا حال دا چی هغه دویم وۀ ا په دوۀ کښی ا کله چی

د ده سره الله په هغه موقع مدد کړې وو کله چه کافرانو دې (دمکې نه) راوبستې وو ا او دوی دوه په دوه وو ا په دغه وخت

هُمَا فِي الْغَارِ اِذْ يَقُوْلُ لِصَاحِبِهٖ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ

هغویٔ دواړه اپه غار کښی وۀ ا کله چی ا هغه وئیل ا ملګری خپل ته ا مۀ غمژن کیږه ا بیشکه الله

دا دواړه (نبی کریم او ابوبکر) په غار (ثور) کښې وو ا نو دوی خپل ملګری ته اووئیل ته مه پریشانه کیږه الله

(۱)صحیح مسلم كتاب الجنة باب فناء الدنیا وبیان الحشریوم القیامة:۲۸۵۸، ترمذی:۲۳۲۳، ابن ماجه:۴۱۰۸، احمد:۲۲۸/۴.

Scanned with Ca

مَعَنَا ۚ فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ
زمونږ سره دي|نو نازل کړو الله | ارام خپل | په هغه باندې | او مضبوط ئې کړو هغه | په داسې لښکرو سره
زمونږ سره دې انو الله خپل ارام په ده راوليږلو | او د ده مدد ئې په هغه لښکرو (د فرشتو سره) اوکړو
لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ اللَّهِ
چې نه ليدو هغه تاسو | او وې ګرزوله | خبره | د هغه کسانو | چې کافران وو | ښکته | او خبره دالله
چه تاسو نه ليدلې (دغه فرشتې) او الله ﷻ د کافرانو سازش ناکامه اوګرځولو | او (دکافرانو د سازشونو په مقابله کښې)
هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝
هم هغه | اوچته ده | او الله غالب دې | او حکمت والا دې |
هم دالله تدبير کاميابى وى | او الله غالب صاحب د حکمت دې |

قوله تعالى: إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ

نبى كريم ﷺ اوصديق اكبر رضي الله عنه د غار ملګرى:- كه تاسو زما د رسول ﷺ امداد او تائيد پرېږدئى نو زه د چا حاجت مند نه يم. زه پخپله د هغه امداد كونكې مويد كافى اوحفاظت كونكې يم. ياد كړئى د هجرت په كال چه كافرانو دحضور ﷺ د قتل يا قيد ياد وطن نه د ويستلو سازش كړې وو اوحضور ﷺ د خپل رښتونى ملګرى حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه سره يوازې د مكې مكرمې نه وتلې وو نو څوك د هغه امدادى وو. درې ورځې د دې ويرې نه په غاركښې تيرې كړې چه لټونكى نااميد شى او واپس لاړشى نود دې ځائ نه به اوځو اود مدينې منورې لاربه واخلو. صديق اكبر رضي الله عنه به ساعت په ساعت ويريدلو چه چاته معلومه نه شى اوداسې نه وى چه هغوى رسول الله ﷺ **(عليه افضل الصلوة والتسليم)** ته څه نقصان اورسوى. حضور ﷺ به هغه ته تسلى فرمائيله اوفرمائيل ئى چه ابوبكر! د دې دوو باره كښې ستا څه خيال دې د كومو دريم چه پخپله الله ﷻ دې[1] مسنداحمد كښې دى چه حضرت ابوبكر رضي الله عنه بن ابوحقافه حضور ﷺ ته په غاركښې اووئيل كه دې كافرانو كښې چا خپلو قدمونوته هم اوكتل نو هغوى به مونږ اووينى. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ته هغه دوه څنګه ګڼرې د كومو دريم چه پخپله الله ﷻ دې. غرض دا چه په دې موقعوهم الله ﷻ سبحانه وتعالى د هغوى امداد اوكړو. بعضې بزرګانو فرمائيلى چه د دې نه مراد دا دې چه په حضرت ابوبكر رضي الله عنه باندې الله ﷻ د خپل طرف نه تسكين راوليګلو. د ابن عباس رضي الله عنه وغيره تفسير هم دغه دې اود هغوى دليل دا دې چه حضور ﷺ خو مطمئن سكون اوتكسين والا وو. خو پدې خاص حال كښې تسكين دنوې سر نه راليګل ددې خلاف نه دى. ددې دپاره ئى دې سره اوفرمائيل چه خپل غائبانه لښكرې نازل كړې اود هغه امداد ئى اوكړو يعنى د فرښتو په ذريعه. الله ﷻ د كفر كلمه دباؤكړه اوخپله كلمه ئى مشهوره كړه. شرك ئى ښكته كړو او توحيد ئى اوچت كړو. د حضور ﷺ نه تپوس كيږى چه يو سړې دخپلې بهادرنى د پاره دويم دقومى حميت دپاره اودريم دخلقو خوشحالولو د پاره جنګ كوى نو په دې كښې د الله ﷻ د لارې مجاهد څوك دى؟ حضور ﷺ اوفرمائيل څوك چه د الله ﷻ د كلمې د اوچتولو په نيت سره اوجنګيږى هغه د الله ﷻ د لارې مجاهد دې.[2] الله ﷻ په انتقام اخستلو باندې غالب دې. د چا امداد چه كول غواړى نو كوى. نه د هغه په وړاندې څوك

---

[1] صحيح بخارى كتاب التفسيرسورة براءت باب قوله تعالى (ثانى اثنين اذ هما فى الغار إذيقول لصاحبه....):٤٦٦٢، صحيح مسلم:٢٣٨١، ترمذى:٣٠٩٦، احمد:٤/١.

[2] صحيح بخارى كتاب الجهاد باب ومن قاتل لتكون كلمة الله هى العليا:٢٨١٠، صحيح مسلم:١٩٠٤، ابوداؤد:٢٥١٧، ترمذى:١٦٤٦، نسائى:٢٣١٦، ابن ماجه:٢٧٨٣، احمد:٣٩٢/٤.

Scanned with Ca

څه نه شی کولې د هغه اراده به څوك بدله کړې شي. څوك دې چه د هغه په وړاندې شونډې کولاؤکړې شي يا سترګې ملاؤ کړې شي. د هغه ټول اقوال اوافعال حکمت او مصلحت نيکئی او خوبونه ډك دي. تعالی شانه وجل مجده.

اِنْفِرُوْا	خِفَافًا	وَّثِقَالًا	وَّجَاهِدُوْا	بِاَمْوَالِكُمْ	وَاَنْفُسِكُمْ
اوځئ	اکه سپک يئ	اوکه دارنه	اوجهاداوکړئ	په مالونوخپلوسره	اوپه ځانونوخپلوسره
سپک اودرانهٔ (ټول دالله په لار کښې) اوځئ اوپه مالونواوځانونو سره د الله په لار کښې جهاد کوئ					

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ	ذٰلِكُمْ	خَيْرٌ	لَّكُمْ	اِنْ	كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ۝
اپه لاردالله کښې	داوتل ستاسو	ابهتردی	ستاسودپاره	اکه چری تاسو	پوهيږئ
اکه تاسو پوهيږئ نو دا (په هرحالت کښې په جهاد کښې شرکت ستاسودپاره ډير غوره دې					

قوله تعالی:: اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا

دالله ﷻ په لارکښې اوځئ که سپک ئی که درانه:- وائی چه په سورة براءة کښې هم داآيت وړاندې تير شوې دې[1] په دې کښې دی چه دغزوه تبوك دپاره ټولومسلمانانوسره د هادی امم رسول الله ﷺ وتل پکار دی. د اهل کتاب د کافرانو روميانو سره د جهاد د پاره ټولومؤمنانوله تلل پکاردی. که زړه ئی غواړی اوکه نه که آسان ورته ښکاره شی اوکه درونډ ذکرکيږی چه څوك به د بوډاوالی او څوك به د بيمارئی عذر کوی نودا آيت نازل شو. بوډاګان او ځوانان ټولوته د پيغمبرﷺ سره د ملګرتيا کولوعام حکم اوشو د چا هيڅ عذر نه چليږی. ابوطلحه ﷺ د دې آيت دا تفسير کړې دې اود دې حکم په پوره کولوکښې د شام په زمکه کښې لاړل. او نصرانيانو سره ئی جهاد کولو تردې چه ځان ښنونکې ته ئی ځان ورکړو رضی الله عنه وارضاه.

د صحابه کرامو دجهاد جذبه:: او په يو روايت کښې دی يو ځل هغه قرآن کريم تلاوت کولو سره دې آيت ته اورسيدلو نو وئی فرمائيل چه زما رب خو زما په خيال بوډاګانو او ځوانانو ټولوته د جهاد د پاره تللو دعوت ورکړې دې. زما خوږو بچو زما سامان تيارکړئی. زه د شام ملك ته د جهاد د شرکت د پاره ضرور ځم. بچو وئيل باباجی دحضور اکرمﷺ د ژوندپورې تاسو د نبی کريم ﷺ په ماتحتئی کښې جهاد اوکړو. په خلافت صديقی کښې تاسو د مجاهدينو سره وئی. خلافت فاروقی کښې هم تاسو مشهور مجاهد وئی اوس تاسو د جهاد نه ئې په کورکښې آرام اوکړئی. مونږ ستاد طرف نه د جهاد ميدان ته اوځواود خپلو تورو کمال ښايو. خو هغه اونه منلواو هم هغه وخت د کورنه اووتلو د سمندرنه اخوا تلود پاره کشتئ واخسته روان شو. د منزل مقصود نه د يوځو ورځو په لار وو چه د سمندر په مينځ کښې روح پرور الله ﷻ ته روح حواله کړو. نهه ورځې کشتئی روانه وه خو يوه جزيره يا ټاپو ښکاره نه شو چه هغه هلته ښخ کړې شوې وو. نهه ورځې پس په اوچه باندې کوز شو او هغه ئی لحد کښې ورښخ کړو تردغه وخت پورې د هغه لاش هم هغه شان وو.([2]) رضی الله وارضاه.

دخِفَافًا وَّثِقَالًا ځنې تفسيرونه:: د ډيرو بزرګانو نه خفافًا او ثقالاً تفسير نه ځوانان او بوډاګان مروی دی. که ځوان وی که بوډا امير وی فارغ وی که مشغول وی که خوشحاله وی که تنګ زړه وی، که درونډوی يا سپك حاجت مند وی که کاريګر وی که آسانې والا وی که سختئی والاوی که پيشور وی که سوداګروی

---

[1] الطبری: ۱٤/ ۲۷۰.

[2] حاکم: ۳/ ۳۵۳.

Scanned with Ca

که قوي وي که کمزورۍ په کوم حالت کښې هم وي بغير د عذر نه اودريږي اود الله ﷻ د جهاد د پاره روان شي. د دې مسئلې تفصيل په توګه امام ابوعمرواوزاعي رحمه الله قول دې چه کله په ملك کښې دننه حمله وي نو مسلمانان سپك او سواره روان شي او چه کله د دې بندونو او سرحداتو په غارو حمله وي نو سپك او درانه سواره او پيدل هر څنګه چه وي اوځئي اواودريږئي.

ايا دا ايت مبارک منسوخ شوې دې: :دبعضې حضراتو قول دې چه آيت ﴿فَلَوْلَا نَفَرَ﴾ سره دا حکم منسوخ شوې دې. په دې باندې ان شاء الله مونږ پوره رنړا اچو. روايت دې چه د يو دروند بدن والا لوئ سړی هغوی ته خپل حال ښکاره کړو او اجازت ئې اوغوښتو خو هغوی انکار اوکړو اودا آيت نازل شو. خودا حکم په صحابه کرامو رضي الله عنهم باندې ګران تمام شو. بيا الله ﷻ دې ايت سره﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ﴾ دا منسوخ کړو. يعنې ضعيفان بيماران غريبانان او فقيران کله چه هغوی سره ترخرچ پورې نه وي او که هغوی د الله ﷻ د دين او شرع مصطفیﷺ حامي طرفدار او خيرخواه وي نو ميدان جنګ ته په نه تلوکښې څه بدی نشته. حضرت ابوايوب رضي الله عنه د اول غزوې نه واخله ټول عمر پورې سوا د يو کال نه په هره يوه عزوه کښې موجود وو او فرمائيل به ئې که درونده وي اوکه سپك دواړو ته د وتلوحکم دې اود انسان حالت د دې دواړوحالتونه بغيربل نه وي[1]دحضرت ابوراشدحراني رحمه الله وينا ده چه ماحضرت مقداد بن اسود رضي الله عنه سور دسرکاررسالت مآب ﷺ حمص کښې اوليدوچه ډيرکمزورې شوې وو خو بيا هم په کجاوه کښې ناست وو اوجهاد له روان وو. نوما ورته اووئيل چه اوس خو شريعت تا معذوره ګڼړې بيا ته دا تکليف ولې کوې. هغه اوفرمائيل چه واوره سورة البعوث يعنې سورۀ برات زمونږ په وړاندې نازل شوې دې په کوم کښې چه حکم دې سپك او درانه ټول جهاد ته څئي[2]حضرت حيان بن زيدشرعي رحمه الله وائي چه مونږ صفوان بن عمرو والي حمص سره جراجمه طرف ته د جهاد د پاره لاړو ماد دمشق يو بزرك ډير عمر والا اوکتلو چه په حمله کونکوکښې هغه هم په خپل اوښ باندې سور راروان دې. د هغه اوريځې د هغه په سترګو باندې راپريوتلې دی شيخ فاني شوې دې يعنې ډير بوډا وو. ماورته اووئيل چه تره ته خو اوس د الله ﷻ په نيز هم معذوره ئې. دې اوريدو سره هغه د خپلو سترګونه اوريځې اوچتې کړې او وې فرمائيل چه وراره الله ﷻ په سپکوالي اودرروندوالي دواړو حالاتوکښې زمونږ نه په جهادکښې د وتلو غوښتنه کړې ده. واوره چا سره چه د الله ﷻ محبت وي په هغوی باندې ازمينښت هم وي بيا په دې باندې ثابت قدم اوسيدو نه پس په هغه د الله ﷻ رحمت راوريږي. واوره د الله ﷻ ازمينښت شکر صبر ذکرالله اود الله ﷻ توحيدخالص سره کيږي. ([3])

جهادکښې ددنيا اواخرت فائده: :دجهاد دحکم نه پس دزمکې او زمانې مالك په خپله لار کښې د رسول اللهﷺ په مرضئی کښې ځان اومال خرچ کولو حکم ورکوی اوفرمائي چه د دنيا او آخرت ښيګړه په دې کښې ده. دنياوی ګټه خو په دې کښې ده چه لږشان خرچ به اوکړې او ډير غنيمت به ملاوشي اود آخرت ګټه دا ده چه دې نه لويه بل څه نيکي نشته. نبیکريمﷺ فرمائي د الله ﷻ په ذمه په دوو خيرو کښې يوه ضروری ده هغه مجاهد خو يا شهيد کړی نود جنت مالك ئې جوړکړی اويا هغه د سلامتيا او غنيمت سره واپس راګرځوی([4]) پخپله د الله ﷻ اوچت ارشاد دې په تاسو جهاد فرض کړې شوې دې سره د دې نه چه تاسو د دې نه کرکه کوئې.خوډير ممکن دی چه ستاسو نه غوښتونکې څيز په اصل کښې ستاسو

---

[1]) حاکم:۳/۳۵۸.

[2]) ابن جرير.

[3]) الطبری: ۱٤/۲٦٤.)

[4])صحيح بخاری کتاب فرض الخمس باب قول النبیﷺ(احلت لکم الغنائم):۳۲۲۳، صحيح مسلم:۱۸۷٦،موطاامام مالك : ٤٤٤،احمد:۲/۳۹۹.

Scanned with Ca

د پاره بهتروی او کیدې شی چه ستاسو د غوښتنې څیز فی الواقع ستاسو په حق کښې ډیر مضر وی. واوره ته خو بالکل نادان ئې او الله ﷻ خو پوره پوره دانا او بینا دې. نبی کریم ﷺ یو سړی ته اوفرمائیل مسلمان شه هغه وئیل چه زړه خومې نه غواړی حضور اکرم ﷺ اوفرمائیل سره ددې چه نه ئې غواړی[1]

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَّسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ

اکه چرې وې | فائده | نزدې | اوسفر | در میانه | نو خامخا به پیروی کړی وه دوئ ستا

اکه چرته نفع (دحاصلولو په اعتبار سره) نزدې وې او سفر درمیانه وې نو دوی (منافقانو) ستا

وَلَٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۚ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ

لیکن | الرې شو | په دوئ باندې | مزل | او زر ده چې قسمونه به خورئ دوئ | په الله | اکه چرې

تابعدار کړې وې | خو ګران شو دوئ ته مزل کول (نو ځکه پاتې شول) | او دوی به (تاسو ته) په الله قسمونه خوری

اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنفُسَهُمْ

طاقت وې زمونږ | نو خامخا به وتلی وو مونږ | تاسو سره | هلاك کوی دوئ | ځانونه خپل |

که زمونږ وس کیدلې نو تاسو سره به وتلې وې | (په دې دروغو قسمونو) خپل ځانونه هلاکوی (چه ګناهګاریږی)

وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾

اوالله پوهیږی | چې دوئ | دروغژن دی |

اوالله پوهیږی چه دوی دورغژن دی |

قوله تعالى: وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ

دمکاروخلقو په دهوکه کښې رانه شئ: کوم خلق چه د غزوه تبوك د تلو نه منع شوې وو اود هغې نه پس حضور ﷺ له راغله او خپلې د دروغو اود ځان نه جوړشوی عذرونه ئې پیش کول هغوی په دې آیت کښې رټلې شی چه په حقیقت کښې دهغوی هیڅ معذوری نه وه. که چرته آسان غنیمت او یا د نیزدې سفر وو نو دا لالچیان به ورسره وو خود شام پورې سفرد هغوی پښې ماتې کړې اود دې مشقت خیال د هغوی ایمانونه ډیر یعنی خراب کړل. اوس دوی راغلل اود دروغو قسمونه خوری اود الله ﷻ رسول ﷺ ته دهوکه ورکوی. که څه عذر نه وې نومونږ به په یو ځائ د تلو دا عزت پریخودې وو؟ مونږ په زړه او ځان سره ستاسو په خدمت کښې حاضریدو. الله ﷻ فرمائی چه ددوی ددروغوماته علم دې هغوی خو خپل ځانونه غرق کړل.

عَفَا اللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمْ

| معافی اوکړه | الله | تا ته | ولې | اجازت ورکړو تا | دوئ ته

| الله تا ته معافی کړې ده | تا دوی (منافقانو) ته ولې (د ایساریدو) اجازت

حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ

تر دې پورې | چې ښکاره شوې وې | تا ته | هغه کسان | چې رښتني دی | او معلوم کړې وې تا

ورکړو (اجازت به دې نه ورکولو) تر دې چه تا ته رشتینې کسان معلوم شوې وې | او دروغژن دې پیژندلې دې

[1] احمد: ۱۰۹/۳، مسند ابی یعلی: ۳۷٦٥، مجمع الزوائد: ۳۰۵/۵. (مسند احمد)

الْكٰذِبِيْنَ ﴿٤٣﴾ لَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

دروغژن ا نهٔ غواړي ا اجازت ستانه ا هغه کسان ا چي ايمان راوړي ا په الله باندي ا اوپه ورځ دآخرت باند

..... ستانه هغه کسان (د جهاد نه د ايساريدو) اجازت نه غواړي ا چه په الله او په ورځ د آخرت ايمان راوړي

اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ

ددي نه چي جهاد اوکړي ا په مالونو خپلو سره ا او په نفسونو خپلو سره ا او الله ا ښه عالم دي

چه (د الله په لار کښې) په خپلو ځانونو او مالونو سره جهاد اوکړي ا او الله پاک متقيان خلق پيژني

بِالْمُتَّقِيْنَ ﴿٤٤﴾ اِنَّمَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ

په متقيانو باند ا بيشکه اجازت غواړي ستانه ا هغه کسان ا چي ايمان نه راوړي ا په الله باندي

بيشکه ستانه خو هغه خلق (د جهاد نه د ايساريدو) اجازت غواړي چه په الله ﷻ او د آخرت په ورځ

وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوْبُهُمْ فَهُمْ فِيْ رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُوْنَ ﴿٤٥﴾

اوپه ورځ دآخرت باند ا اوشکمن دي ا زړونه دهغوئ ا نو هغوی په شك خپل کښې ا سرگردانه دي

يقين نه ساتي ا او د دوی زړونو (د آخرت په باره کښې) شک کړي دي ا نو دوی په خپل شک کښې سرگردان دي

قوله تعالی:: لَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ

ربښتوني مسلمان حيلې اوبهانې نه جوړوی:- دسبحانه وتعالی خپل محبوب سره څنگه د مينې نه ډکې خبرې کيږی. دسختې خبرې اورولو نه وړاندې د معافئ اعلان اورولې شی. دې نه پس د رخصت ورکولو عهد هم په سورهٔ نور کښې ورکوی. اود الله ﷻ ارشاد کيږی. ﴿فَاِذَا اسْتَاْذَنُوْكَ لِبَعْضِ شَاْنِهِمْ فَاْذَنْ لِّمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ﴾ يعنی که په دوی کښې څوك تانه د خپل څه کاريا شغل په وجه اجازت غواړی نو ته چه چاته غواړې اجازت ورکولې شې. دا آيت د هغه کسانو باره کښې نازل شوې کومو چه په خپل مينځ کښې فيصله کړې وه چه د حضورﷺ نه خو اجازت اخلو که اجازت اوشو خو ډيره ښه ده او که اجازت رانه کړی نو بيا خو به هم په دې غزوه کښې شامليږو نه([1]د دې د پاره الله ﷻ فرمائی چه که دوی ته اجازت نه ملاويدو نو دومره فائده خو به خامخا کيدله چه د ربښتيا عذرکونکی او بهانې کونکی به ښکاره کيدل، په نيک اوبد کښې به ښکاره فرق کيدو، اطاعت گذار خو به حاضريدل او نافرمانه به سره د اجازت نه ملاويدلو هم نه وتل، ځکه چه هغوی خوفيصله کړې وه که رسول اللهﷺ اجازت اوکړی اوکه نه اوکړی خو مونږ به جهاد ته نه ځو. په دې وجه الله ﷻ په دې آيت کښې د دې نه پس دا اوفرمائيل چه دا ممکن نه دی چه ربښتونی او ايمانداران خلق د الله ﷻ په لارکښې د جهاد نه د منع کيدو اجازت تانه اوغواړی. هغوی خو جهاد د الله ﷻ د نيزديکت منلو او خپل ځان او مال قربانولو خواهش مند دی او الله ﷻ هم د دې پرهيزگاره ډلې نه ښه خبردې.

بې ايمانه هميشه ترددکښې وی:: بغيرد شرعی عذرنه بهانې جوړونکی د جهاد نه د منع کيدلو اجازت غوښتونکی خو بې ايمانه خلق دی د کومو چه د آخرت د کور د بدلې څه اميد نشته. د دوی زړونه ترنن پورې ستادشريعت نه په شك شبه کښې دی دوی حيران او پريشان دی که يو قدم د هغوی وړاندې ځی نو دوه قدمه شاته ځی دوی ثابت قدم او استقلال والا نه دی دوی خو هلاك کيدونکی دی دوی نه

[1] الطبری: ۲۷۳/۱٤.

Scanned with Ca

اخوادی اونه دیخوادی دا دالله ﷻ گمراه کړي شوي دی ته به د دوی دصحیح کیدوهیڅ لار نه بیامومي

وَلَٰكِنْ	عُدَّةً	لَهُ	لَأَعَدُّوا	الْخُرُوجَ	وَلَوْ أَرَادُوا
لیکن	اسباب ا	دپاره ددې غزا	نوخامخا تیارکړي به ووُدوئ	ا دوتلو ا	اوکه اراده وې ددوئ ا

اوکه دوی (منافقانو د جهاد د) وتلو اراده لرله نو د هغې دپاره به ئې اسباب تیار کړي ووخو

اقْعُدُوا	وَقِيلَ	فَثَبَّطَهُمْ	انْبِعَاثَهُمْ	كَرِهَ اللَّهُ
اچې کینئ	اوورته اوونیلې شو	انو سست ئې کړل دوئ ا	اپورته کیدل ددوئ	خوښ نهٔ کړو الله

الله ﷻ د دوی (جهاد دپاره) تلل نه خوښوی نو دوی ئې سست کړل او دوی ته اوونیلې شو چه د ناستو

إِلَّا	مَّا زَادُوكُمْ	فِيكُم	لَوْ خَرَجُوا	مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾
اگر	نهٔ به ووُ زیات کړي دوئ تاسوته ا	اشریك په تاسو کښې ا	که وتلې وې دوئ ا	دناستو خلقو سره ا

ناستوکسانو سره کینئ (او د دوی په نه تلو مه خفه کیږئ ځکه) که دوی تاسو سره وتلې وو.نوتاسو ته

الْفِتْنَةَ	يَبْغُونَكُمُ	خِلَالَكُمْ	وَلَأَوْضَعُوا	خَبَالًا
فتنه	اچې لټوله به دوی تاسوته ا	اپه منځ ستاسو کښې ا په داحال	اوخامخابه منډې ترړې وهلې دوئ	شر

به ئې د نقصان نه سوا بل څه ته وو رسولې او دوی به خامخا د نقصان رسولو دپاره ستاسو په مینځ کښې کوششونه کړي وو.

بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾	عَلِيمٌ	وَاللَّهُ	لَهُمْ	سَمَّاعُونَ	وَفِيكُمْ
اپه ظالمانو ا	ښه پوهه دې	ا او الله	اهغوئ دپاره	اغوږ ا اینښودونکی	اوشته په تاسوکښې

اوپه تاسو کښې (دوی ته د خبرو اورولودپاره) غوږ کیښودونکی هم شته او الله په ظالمانو پوهه دې

قوله‌تعالی: مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا

دمنافقان دتکلیفونو او شیطانو تذکره: دوی عذر کوی. دهغوی د غلطیدو یو ظاهری دلیل دا هم دې که د هغوی اراده وه نوکم ازکم سامان دسفر خو به ئې تیارولو خودوی خود اعلان او حکم نه پس هم ورځې تیرلوباندې لاس په لاس کیخودې او ناست دی. یو ډکې ئې هم اخوا دیخوا نه کړو. خبره دا ده چه د الله ﷻ هغوی تاسو سره وتل خوښ نه وو په دې وجه ئې هغوی روستو کړو او په قدرتی توګه ئې دا اوونیلې شو چه تاسو دناستو خلقو سره ملګرتیا اوکړئ. واورئ د هغوی د ناخوښه کولووجه داوه چه دوی پوره نامرداود اعلی درجې بزدل او ویریدونکی دی. که دوی تاسره وونو دلته پاتړه اوخوزیده او هلته دوی راپریوتل اودا مثال به ئې په اصل کښې خودلو اودوی سره به په تاسوکښې هم فساد خوریدلو. دوی به د اخوانه دیخوا اودیخوا نه اخواخبرې جوړولې او خبرې اوړدولو سره به ئې خپل مینځ کښې تفرقه اچوله اودښمنی به ئې جوړوله اوڅه نوې فتنه به ئې اودروله اوتاسو به ئې په خپل مینځ کښې اخته کولې.دهغوی منونکی اودهغوی هم خیال اودهغوی پالیسئی ته په ښه نظرکتونکی پښپله په تاسو کښې موجود دی اود خپل ساده توب په وجه د هغوی د شیطانیانونه بې خبره دی. د کوم نتیجه چه د مؤمنانو باره کښې ډیره خرابه راوځی په خپل مینځ کښې شر اوفساد خوریږی.د مجاهد رحمه الله وغیره قول دې چه مطلب دا دې چه د هغوی خبرې کونکی د هغوی سی آئی ډی اود هغوی جاسوس هم په تاسو کښې لګیدلې دی چه ستاسود ذرې ذرې خبرې هغوی ته رسوی.خودا معنی کولو سره هغه لطافت باقی نه پاتې کیږی کوم چه د آیت د شروع نه دی یعنی ددې خلقوتاسو سره نه وتل الله ﷻ ته په دې وجه

Scanned with Ca

هم ناخوښه وو چه په تاسوي کښې بعضې داسې هم شته چه د هغوی منونکي دي. دا خو بالکل صحيح دي خود جاسوسئی څه خصوصيت د هغوی د وتلو د وجې دپاره نه شی کيدې. په دې وجه د قتاده رحمه الله وغيره مفسرينو قول هم دغه دې.

منافقانان اکثر د کافرانو جاسوسان وی:: امام محمد بن اسحق رحمه الله فرمائی چه په اجازت غوښتلو کښې عبدالله بن ابی بن سلول اوجدبن قيس هم وو اوهم دغه لوئ لوئ رئيسان اود اثرخاوندان منافقان وو. الله ﷻ هغوی لرې اوغورزول. که چرې دوی ورسره وې نود هغوی مخامخ منونکي به هغوی سره شوې وو اود مسلمانانو د نقصان سبب به جوړشوې وو. په محمدی لښکر کښې به ګډوډوالي خورشوې وو(۱) ځکه چه داخلق د وجاهت والا وو اوڅه مسلمانان د هغوی د حال نه ناخبره کيدو په وجه د هغوی د ظاهری اسلام اوغوړو خبرو باندې مفتون وو اوتر اوسه پورې د هغوی په زړه کښې د دوی محبت وو اودا د هغوی د لاعلمئی په وجه وو.

دمنافقانو نه وتلو کښې د مسلمانانو خير دې :: رښتيا دی چه ټول علم هم الله ﷻ ته دې چه غائب حاضر شوې وی اوکيدونکي ټول په هغوی ښکاره شی هم ددې علم غيب په بنياد هغه فرمائی چه تاسو مسلمانان د هغوی نه وتل غنيمت اوګنړئی که دوی وائی نو نور فتنه او فساد به کيدلو. نه به ئی خپله کول اونه به ئی نور پريخودل. هم په دې وجه ارشاد دې که کافران بيا دنياته واپس کړې شی نو د نوی سر نه به بيا هم هغه کوی کوم نه چه منع شوې وو اودوی به هم دروغژن په دروغژن پاتې شی (۲) او په بل آيت کښې دی که چرې علم د الله ﷻ کښې د هغوی په زړونوکښې لږشان هم خيروې نو الله ﷻ به خامخا هغوی ته اورولو اوس خودا حال دې چه که اوری هم نو مخ اړلوسره واپس شی. (۳) په بل ځائ کښې دی که چرې مونږ په دوی باندې ليکلې وې چه تاسو هم په خپل مينځ کښې د مرګ لوبه اوکړئی ياد وطن نه اوځئی دډيروکمو خلقونه بغيردوی به هيڅ کله هم دا نه کول.اوسره ددې چه دا به دهغوی په حق کښې بهتر اوښه وه چه کوم نصيحت دوی ته اوکړې شی هغه پوره کړی ددې دپاره چه پدې صورت کښې مونږ دخپل طرف نه اجر عظيم ورکړو او نيغه لار ورته اوښايو. (۴) نور هم دا شان ډير آياتونه دی.

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوْا لَكَ

په تحقيق سره کوشش کړې دې دوئ ادفتنې | دمخکښې نه|اولټولی دی دوی | استا د ناکام کولو

اودوی د دې (غزوې نه) وړاندې (هم تاسو ته) د نقصان رسولو کوشش کړې وو|اوستا خلاف ئې تدبيرونه

الْأُمُوْرَ حَتّٰى جَآءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كٰرِهُوْنَ ﴿۴۸﴾

ټول تدبيرونه| تردې پورې اچې راغلې حق اوغالب شو دين دالله |اودوئ | نه خوښونکي وو

جوړ کړی وواتر دې چې حق راغلې اود الله دين غالب شو په داسې حال کښې چه دوی (داغلبه) بده ګنړی

قوله تعالی:: لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ

منافق د فتنې دپاره دموقعې په لټون کښې وی:- الله ﷻ د منافقانونه د نفرت کولو باره کښې فرمائی چه آيا دوی هيرکړوچه د مودونه خو دوی د فتنه او فساد اُور لګولې وو اوستا د کارد اولټه کولو شل قسمه تدبيرونه ئی کړی دی. مدينې ته د حضورﷺ په راتلو باندې ټول عرب يوشو اود مصيبتونو باران

---

(۱) الطبری: ۱٤/۲۷۷.

(۲) ٦/الانعام: ۲۸.

(۳) ۸/الانفال: ۲۳.

(٤) ٤/النساء: ٦٦.

Scanned with Ca

نی په حضورﷺ باندې راؤورولو د بهر نه هغوی حمله اوکړه اودننه نه د مدينې يهوديانو او منافقانو بغاوت اوکړو. خو الله ﷻ هم په يوه ورځ د ټولو کمانونه راکوز کړل اود هغوی جوړونه ئی سست کړل، د هغوی جوش ئی يخ کړو.دبدرجنګ دهغوی هوش اوحواس ختم کړل اودهغوی ارمانونه ئی حلال کړل. دمنافقانوسردارعبدالله بن اُبی صفا وئيلې وو چه اوس بس دې خلقوزمونږ طاقت پاتې نه شو.اوس ددې نه بغير بله لارنشته چه په ظاهره داسلام موافقت اوکړې شی اوپه زړه کښې چه موځه دی نو دې وخت چه راشی په وخت به کتلې شی.بياچه څومره دحق اوچتوالې اودتوحيد پورته والې کيدو دوی به سوزيدل.آخرالله ﷻ دحق قدمونه کلك کړل اودالله ﷻ کلمه غالب راغله اودوی هسې خپلې خيټې درزولې.

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ ائْذَنْ لِّيْ وَلَا تَفْتِنِّيْ ؕ اَلَا

اوځينی ددوئ نه | هغه څوك دی | چی وائی | اجازت راکړه ماله | اومهٔ اچوه ما په فتنه کښی | خبردار

اوپه دوی (منافقانو)کښې څه داسې دی (تاته) وائی ماته (دنه تلو) اجازت اوکړه اوما په ازمائش کښې مه اچوه

فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوْا ؕ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيْطَةٌۢ بِالْكٰفِرِيْنَ ۝

په فتنه کښی | پريوتلی دی دوئ | اوبيشکه | دوزخ | خامخاچاپيره کيدونکي دې | د کافرانو نه |

خبردار دوی (د نفاق په) فتنه کښې ورپريوتی دی | اوجهنم کافرانو لره راګيرونکي دې (بچ کيدې ترې نشی)

قوله تعالی:: اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوْا ؕ

منافق پخپله فتنه ده:- جدبن قيس ته رسول اکرمﷺ اوفرمائيل دې کال کښې به د نصرانيانو د وطن ويستلوکښې ته زمونږ سره امداد کوې. نوهغه وئيل يارسول الله ﷺ ما خو معاف کړه زما ټول قوم ته پته ده چه زه دښځو ډير خوښونکې يم. عيسائی ښځوته په کتو خو به زه خپل نفس منع نه کړې شم. حضورﷺ د هغه نه مخ واړولو. هم د دې بيان په دې آيت کښې دې چه دې منافق دا بهانه جوړه کړه سره د دې چه هغه خو په فتنه کښې پريوتې وو. د رسول اللهﷺ ملګرتيا پريخودل د جهاد نه مخ اړول دا څه کمه فتنه وه ([1])يوپه کښې دا منافق د بنو سلمه قبيلې لوئ مشر وو. نبی‌کريم ﷺ چه کله د دې قبيلې د خلقو نه معلومات اوکړل چه ستاسو سردار څوك دې نو هغوی اووئيل جدبن قيس چه ډير شوم او بخيل دې. حضورﷺ اوفرمائيل چه د بخل نه علاوه بله هم څه خرابه بيماری ده په ده کښې. واورئی اوس به ستاسوسردار خوان سپين ښانسته بشربن براء بن معرور وی([2]) دوزخ کافران راګيرونکې دې نه به هغوی د دې نه بچ شی نه به اوتختی اونه به خلاصې بياموندې شی.

اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۚ وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيْبَةٌ يَّقُوْلُوْا

که اورسيږی تاته | څه ښيګړه | نوخفه کوی دوئ لره | اوکه اورسيږی تاته | څه مصيبت | نووائی دوئ

که تا ته څه خوشحالی اورسی نو دوی خفه کوی | اوکه تاته څه تکليف اورسی نو دوی دا وائی چه

قَدْ اَخَذْنَآ اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَّهُمْ فَرِحُوْنَ ۝ قُلْ

نيولې وو مونږ | کارخپل | دمخکښی نه | اومخ اړوی دوئ | اوحال دا چی دوئ | خوشحاله وی | ورته اووايه

مونږ د وړاندې نه دخپل حفاظت بندوبست کړې وو | او د خوشحالئ په حالت کښې مخ اړوی | ته (ورته) اووايه

---

[1] الطبری: ۲۸۷/۱۴.

[2] حاکم: ۲۱۹/۳، مجمع الزوائد: ۳۱۵/۹.

Scanned with Ca

لَّن يُّصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَنَا ۚ هُوَ مَوْلَىٰنَا ۚ وَعَلَى

چی هر گز نه رارسی مونږ ته | مگر هغه څه | چی لیکلی دی الله | دپاره زمونږ | هغه مولی دی زمونږ | او په

مونږ ته صرف هغه تکلیف رسی کوم چه زمونږ دپاره الله ﷻ لیکلی دی | هغه زمونږ کارساز دی

ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ۝

الله باندي | پس پکاردی چی توکل اوکړی | مومنان |

اوخاص په الله دي مؤمنان بهروسه اوکړی |

قوله تعالی: إِن تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۖ

دمسلمانانو خوشحالي په منافقانو درنه وی:- د دې خراب باطن د خلقود اندرونی خباثت بیان کیږی چه د مسلمانانو په فتح اونصرت سره د دوی دښیگړې او ترقئی نه د هغوی په تن اوبدن کښې اُور لگی او که ناخاپی دلته د هغوی خلاف وی نو په چغو چغود خپلې چالاکئی افسانې وائی چه صاحبه د دې وجې خو مونږ د دوی نه بچ پاتې شوې وو اود خوشحالئی نه بجانې غړوی. الله ﷻ فرمائی چه دوی ته جواب ورکړه چه غم خفگان اوراحت او مونږ پخپله د الله ﷻ دتقدیر اودهغه د منشاماتحت یو. هغه زمونږ مولا دې هغه زمونږ آقا دې هغه زمونږ پناه دې مونږ مؤمنان یو اود مؤمنانو بهروسه په هغه باندې وی. هغه زمونږ د پاره کافی دې او بس دې هغه زمونږ کارساز دې او ډیرښه کارسازدې.

قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ

| ورته اووایه | انتظارنه کوئ تاسو | زمونږ په حقله | مگر

| ته (ورته) اووایه چه تاسو زمونږ دپاره په دوو کښې د یوې

إِحْدَى ٱلْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَن يُصِيبَكُمُ ٱللَّهُ

دیوې ښیگړې | ددوؤ ښیگړونه | اومونږ | انتظار کوؤ | ستاسو په حقله | چی دررسوی تاسو ته | الله

ښیگړې انتظارکوئ (چه یا به راته فتح حاصل شی اویا شهادت) اومونږ ستاسو په باره کښې د دې انتظارکوو

بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِۦٓ أَوْ بِأَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُم

عذاب دطرفه خپل نه | یا په لاسونو زمونږ | انو انتظار کوئ تاسو | ابیشکه مونږ هم | تاسو سره |

چه د خپل طرفه یا زمونږ په لاسونو به تاسو ته عذاب درکړی | نو تاسو (زمونږ د هلاکت) انتظار کوئ مونږ

مُّتَرَبِّصُونَ ۝ قُلْ أَنفِقُوا۟ طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَّن يُتَقَبَّلَ

انتظارکونکی یو | اووایه | که خرچ کوئ | په رضاسره | یاپه ناخوښئ سره | هرگزبه قبول نه کړې شی

ستاسود هلاکت انتظارکونکی یو | ته (ورته) اووایه که په خوښه خرچ کوئ اوکه په ناخوښهٔ هیڅ کله به

مِنكُمْ ۖ إِنَّكُمْ كُنتُمْ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ۝ وَمَا مَنَعَهُمْ أَن تُقْبَلَ

ستاسو نه | بیشکه چی تاسو | ایئ هم تاسو | یوقوم | فاسقان | اونه دی منع کړی دوئ | اچی قبول کړې شی

ستاسو نه قبول نشی | ځکه چه تاسو نافرمان خلق ئي | او دوی چه د دې خبرې نه منع شوی دی چه د دوی

Scanned with Ca

مِنۡهُمۡ	نَفَقٰتُهُمۡ	اِلَّاۤ	اَنَّهُمۡ	كَفَرُوۡا	بِاللّٰهِ	وَبِرَسُوۡلِهٖ
ددوئ نه | خرڅ شوي مال ددوئ | مګر دې خبرې | چې دوئ | کافران شوي دي | په الله | او په رسول دهغه						
صدقې د دوی نه قبول شی مګرد دې وجې چه دوی په الله او دهغه په رسول باندې کفر کړې دې						

وَلَا يَاۡتُوۡنَ	الصَّلٰوةَ	اِلَّا	وَهُمۡ	كُسَالٰى	وَلَا يُنۡفِقُوۡنَ	اِلَّا
اونه راځي دوئ | مانځه ته | مګر | حال دا چې دوئ | سست وی | اونۀ خرڅ کوی دوئ | مګر						
او دوی مانځه ته په ناراستیا سره راځی | اودوی (چه دالله په لارکښې کوم) خرڅ کوی نو په هغې						

وَهُمۡ	كٰرِهُوۡنَ ۝
په دې حال چې دوئ | ناخوښه وی |	
باندې هم خفه وی |	

قوله تعالی: قُلۡ هَلۡ تَرَبَّصُوۡنَ بِنَاۤ اِلَّاۤ اِحۡدَى الۡحُسۡنَيَيۡنِ

د جهاد هم دوه انجامه دي: دمسلمانانو په جهاد کښې هم دوه انجامه وی اودواړه د هرقسم نه ښه دی. که شهادت ملاؤشو نوجنت خپل دې اوکه فتح ملاؤشوه نو غنیمت او اجر دې. نو اې منافقانو! دا تاسو چه زمونږ باره کښې انتظارکوئې هغه هم د دې دوو ښیګړو نه یوه ده او مونږ چه په کوم بابت کښې ستاسو انتظارکووهغه د دوو بدونه یوه ده یعنې یاخودا چه دالله ﷻ عذاب به په تاسو نیغ په نیغه راشي او یازمونږ د لاسه به وهلې کیږئی قتل کیږئی او قید کیږئی. ښه ده اوس به مونږ په خپل ځای او تاسو په خپل ځای انتظار کوئې ګورو به چه دغیب د پردې نه به څه ښکاره کیږی. ستاسو د خرڅ کولو الله ﷻ اوږې نه دې که تاسو په خوشحالئی سره ورکړئی نو ښه ده ګنی که په خفګان مو ورکړه نو هغه خو هسې هم نه قبلیږی ځکه چه تاسو فاسقان خلق ئې.

منافق هر نیک کارکښې سست پست وی: ستاسو د خرڅ نه قبلیدل هم ستاسو داکفر دې اود اعمالو دقبلیدو شرط کفر نه بلکه د ایمان کیدل دی. ورسره ستاسو په یونیك کارکښې اراده او رښتونې همت نشته که مانځه ته راځئې هم خو په مات زړه پریوځئې راپریوځئې اوچتیږئې راځلاصیږئې سست پست. په کتونکې مجمع کښې که دوه ځلورسجدې ورکړئې هم نو په مړزړه اوتنګ زړه سره. صادق او مصدوق حضرت محمدرسول اللهﷺ فرمائی الله ﷻ نه ستړې کیږی ترکومې چه تاسو نه ئې ستړې[1] الله ﷻ پاك دې اوپاك ځیزخوښوی[2] دمتقیانو اعمال قبلوی تاسوفاسقان ئې اوستاسواعمال دقبلیدونه پریوتلې دی

فَلَا تُعۡجِبۡكَ	اَمۡوَالُهُمۡ	وَلَاۤ	اَوۡلَادُهُمۡ	اِنَّمَا	يُرِيۡدُ اللّٰهُ
نو په تعجب کښې دې نۀ اچوی تا | مالونه ددوئ | اونۀ دېراولاد ددوئ | بیشکه | غواړی الله					
نو د دوی مالونه او اولاد دې تا په تعجب کښې وانچوی بیشکه الله اراده لری چه دې منافقانو ته					

لِيُعَذِّبَهُمۡ	بِهَا	فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا	وَتَزۡهَقَ	اَنۡفُسُهُمۡ وَهُمۡ كٰفِرُوۡنَ ۝
چې اوعذابوی دوئ | پدې ځیزونوسره | په ژوند ددنیاکښې | اواوځی روحونه ددوناوحال داچې دوئ | کافران وی				
د دې مالونو په سبب په دنیا کښې عذاب ورکړی او په حالت د کفر کښې د دوی ساه اوځی |				

---

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان باب احب الدین الی الله ادومه: ۴۳، صحیح مسلم: ۷۸۲.
[2] صحیح بخاری کتاب الزکاة باب الصدقة من الکسب الطیب: ۱۴۱۰، صحیح مسلم: ۱۰۱۵.

Scanned with Ca

قوله‌تعالی:: فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ

دنیاداروته په لالچې نظرونوسره مه ګورئ:- دهغوی مال اولادته په لالچې نظرونوسره مه ګورئې. د هغوی ددې دنیا په غلطه طریقه د ګټلو هیڅ حقیقت نشته نه شمیر د دوی په حق کښې څه ښه خیز دې دا خود هغوی دپاره دنیاوی سزا هم ده چه نه د دې نه زکوة اوخی اونه د الله ﷻ په نوم خیرات. قتاده رحمه الله فرمائي چه دلته مطلب مقدم او مؤخر دې یعنې تاسو ته دې د هغوی مالونه او اولاد ښه ښکاره نه شي ځکه چه د الله ﷻ اراده دې سره هغوی ته هم د دنیا په دې ژوند کښې سزا ورکول دی. اولنې قوم د حسن بصري رحمه الله دې هم هغه ښه او قوی دې. امام ابن جریر رحمه الله هم دا خوښوی. په دې کښې به دوی داسې انختې وی چه ترمرګه پورې به ورته د هدایت لار نه نصیب کیږی. او هم داسې به درجه په درجه رانیولې کیږی او هغوی ته به پته هم نه وی هم دغه شان شوکت مال او دولت به د دوزخ اُور جوړیږی.

وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ

او قسمونه خوری دوی په الله باندې اچې بیشکه دوی

او دوی (تاسو ته په دروغه) په الله ﷻ باندې قسمونه خوری چه دوی (منافقان) هم

لَمِنكُمْ وَمَا هُم مِّنكُمْ وَلَٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾

خامخاستاسونه دی او حال داچې نهٔ دی دوی ستاسونه او لیکن دوی داسې قوم دې اچې یریږی

ستاسوځنې دی (خو) دوی ستاسو (مسلمانانو) نه نهٔ دی ابلکه دوی داسې خلق دی چه ویریږی

لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا إِلَيْهِ

که موندلې دوی ځائې دپناه یا غارونه یابل ځائې دننوتلو انو خامخا به ګرځیدلی وو هغې ته

که دوی ځائې د پناه یا غارونه یا بل څه د دننولو ځائې موندلې نو خامخا به هغې ته په منډو ورغلې او

وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

او دوی به منډې وهلې

ننوتی وو

قوله‌تعالی:: وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ

د منافقانوغیرمستقل مزاجی اود دروغوقسمونه: د هغوی د زړه تنګوالی غیرمستقل مزاجی غم خفګان ویرې اوبې اطمینانئی دا حال دې چه هم تاسو له راځی اود ستاسو په زړه کښې دخای کولود پاره هم ستاسود لاسه د بچ کیدلودپاره اوږده اوږده قسمونه خوری چه والله مونږ هم ستاسویو مونږ مسلمانان یواوحقیقت د دې نه خلاف وی داخو صرف ویره او خوف دی کوم چه د هغوی په خیټه کښې درد پیدا کوی. که هم نن هغوی ته دخپل بچاؤ چرته یوه قلعه ملاؤشی اوکه هم دوی چرته یو محفوظ غار اووینی یادوی ته د یوښه سرنګ پته اولګی نو دوی به تول په تول په یو ساعت کښې د هغې طرف ته وروالوزی تاسره به دوی یو هم نه ښکاری ځکه چه د دوی خو څه تاسره مینه او محبت نشته دوی خو صرف د ضرورت مجبورئی او ویرې د وجې ستاسو چاپلوسی کوی. هم دا وجه ده چه څنګه څنګه اسلام ترقی کوی دوی مړه کیږی. د مؤمنانو په هره خوشحالئی سوزی او ترقیږی. د دوی ترقی دغه منافقان یو نظر نه شي لیدلې، که موقعه ورته ملاؤ شوه نو هم نن به اوتختی.

Scanned with Ca

وَمِنْهُمْ	مَّنْ	يَّلْمِزُكَ	فِي الصَّدَقٰتِ
او ځینې د دوئ نه	هغه څوك دی	اچی عیب لګوی په تا	په صدقو کښې

او په دوی (منافقانو) کښې څه داسې (منافقان) دی چه د صدقو په باره کښې په تا باندې عیب لګوی

فَإِنْ	أُعْطُوا	مِنْهَا	رَضُوا	وَإِنْ	لَّمْ يُعْطَوْا مِنْهَا	إِذَا
نو که	ورکړې شی دوی ته	دهغې نه	نو راضی کیږی	او که ورنکړې شی دوئ ته	دهغې نه	نو په دغه وخت

او د دوی حال دا دې که د هغې نه ورته څه ورکړې شی نو بیا خو خوشحاله وی او که څه ورته ورنکړې شی نو په

هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾	وَلَوْ أَنَّهُمْ	رَضُوا	مَا	آتَاهُمُ	اللَّهُ
دوئ	غصه کیږی	او که چری دوئ	راضی شوې وې	په هغه	اچی ورکړې وو دوئ ته	الله

هغه وخت کښې بیا په غصه وی (چه ولې ئې ماته څه رانکړل) خو که دوی په هغه څه راضی شوې وې کوم چه

وَرَسُولُهُ	وَقَالُوا	حَسْبُنَا اللَّهُ	سَيُؤْتِينَا اللَّهُ	مِنْ فَضْلِهِ
اورسول دهغه	او وئیلی ئې وې	کافی دې مونږ لره الله	را به کړی مونږ ته الله	د فضل خپل نه

الله او دهغه رسول ورکړې وې او دا ئې وئیلی وو چه الله زمونږ زمونږ دپاره کافی دې الله او دهغه رسول

وَرَسُولُهُ	إِنَّا	إِلَى اللَّهِ	رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾
رسول دهغه	بیشکه مونږ	الله ته	رغبت کونکی یو

به مونږ ته د خپل فضل (مال) نه راکړی او مونږ الله ته رغبت کونکی یو

قوله تعالی:: فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا

دمال اودولت حرصناک منافقان: بعضې منافقان په حضورﷺ باندې تهمت لګوی چه حضورﷺ د زکوة مال صحیح نه تقسیم کوی وغیره. اود دې نه د هغوی اراده صرف د خپلې نفع نه بل هیڅ نه وی. که دوی ته څه ملاوشی نوراضی دی اوکه دوی پاتې شی نو بس سپیرمې پرسولې وی. رسول اللهﷺ چه کله دزکوة مال اخوا دیخوا تقسیم کړو نو په انصارو کښې چا اووئیل چه داخو انصاف نه دې په دې خبره دا آیت نازل شو.

د نبی په کارباندې اعتراض کونکی دنیا او اخرت تباه دی:: اوپه روایت کښې دی چه یو نوې صحرائی رسول اللهﷺ سره زر اوسپین تقسیم کونکې اولیده نو وئیل چه الله ﷻ تاته د عدل حکم درکړو نو ته خو عدل نه کوې. حضورﷺ اوفرمائیل چه ته خو تباه شوې چه زه هم عدل نه کوم نو په زمکه به څوك عدل کونکې وی؟ بیا حضورﷺ اوفرمائیل ده نه اود ده په شان نورو نه بچ اوسیږئ. زما په امت کښې دا قسمه خلق وی چه هغوی به قرآن پاك لولی خود حلق نه به ئې لاندې نه کوزیږی. اوچه هغوی کله راځی نوقتل ئې کړئې که بیا راوځی نو مړه ئې کړئې او چه بیا ښکاره شی نو ستهونه ترې اووهئې. د اللهﷻ قسم چه زه به نه تاسو ته درکوم اونه به تاسو نه منع کوم زه خو یو خازن یم[1] دجنګ حنین د مال غنیمت دتقسیم په وخت کښې ذوالخویصره حرقوص نوم یوسړی په حضورﷺ باندې اعتراض کړې وو او وئیلی وو ته عدل نه کوې په انصاف سره کار کوه. حضورﷺ اوفرمائیل چه زه هم عدل اونه کړم نو بیا ستا بربادی چرته هم تلې نه شی. کله چه هغه شاګرد نو رسول اللهﷺ مبارك اوفرمائیل چه د ده نه به

---

[1] الطبری: ۳۰۲/۱٤.

Scanned with Ca

يوقوم پيدا كيږي دهغوي دمونځونو باره كښې به تاسو ته خپل مونځونه حقير ښكاري اودهغوي د روژو مقابله كښې به تاسو كښې يو يو ته خپله روژه حقير معلوميږي خو هغوي به د دين نه داسې اوځي لكه غشې د ښكار نه. هغوي چه تاسو ته چرته هم ملاوشي دهغوي په قتل كښې كمي مه كوئې. د آسمان د لاندې د دې قتل شوو نه ډير خراب قتل شوى به نور نه وي. (۱)

درسول كريم ﷺ په وركړې شوې څيز باندې قناعت كول پكار دي: :بيا ارشاد دې چه دوى ته د رسول الله ﷺ په لاس الله ﷻ دوى ته وركړې وو كه دوى په هغې باندې قناعت صبر اوشكر كولو او وئيلې چه الله ﷻ مونږ له كافي دې هغه به په خپل فضل سره د خپل رسول الله ﷺ په لاس نور هم مونږ ته راكړي. زمونږ اميدونه پروردګار سره تړلي دى نودابه د هغوي په حق كښې بهتر وه. نو په دې كښې د الله ﷻ تعليم دې چه دوى ته الله ﷻ څه وركړي نو په هغې باندې انسان له صبر اوشكر كول پكار دي. توكل دې په واحد ذات باندې ساتي هم هغه دې كافي او وافي ګڼړي رغبت توجو او لالچ اميد او طمع هم د هغه پاك ذات نه ساتي. د رسول كريم عليه افضل الصلوة والتسليم په اطاعت كښې څه فرق اونه كړي اود الله ﷻ نه توفيق غواړي چه كوم احكام وى هغه په ځائې راوړي اوكوم چه د منع كيدو كار وى هغه پريږدي او چه كومې خبرې وي هغه اومني اود صحيح اطاعت كولو هغه لارخودنه اوكړي.

إِنَّمَا الصَّدَقَٰتُ لِلْفُقَرَآءِ
(بيشكه صدقې | دى دپاره دفقيرانو |
بيشكه زكاتونه د فقيرانو
وَالْمَسَٰكِينِ وَالْعَٰمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ
اودپاره دمسكينانو | اودپاره دعاملانو اچې مقرروى په هغې باندې | او دپاره دهغه كسانوچې الفت اچول غرض وى
مسكينانو اود زكاة راغونډونكو دپاره دى اودهغه (نوي مسلمانانو) دپاره چه د هغوى زړونو كښې د اسلام
قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَٰرِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ
زړونودهغوى ته | اوپه خټونوآزادولوكښې وركولې شي| اوقرضدارانوته وركولې شي | اوپه لاردالله كښې وركولې شي
محبت اچول مقصود وى | اودغلامانو ازادولو دپاره اود قرضدارو دپاره اود مجاهدينو دپاره
وَابْنِ السَّبِيلِ ۖ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾
اومسافرانوته وركولې شي | دافريضه ده|دطرفه دالله نه | اوالله په هر څه پوهه دې | دحكمت خاوند دې
اود مسافرو دپاره دي | دا زكاة د الله ﷻ فرض حكم دې | او الله ﷻ پوهه اوصاحب دحكمت دي

قوله تعالىٰ: إِنَّمَا الصَّدَقَٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسَٰكِينِ

دزكوة دمصارفوتفصيل اووضاحت: په پورتني آيت كښې د دې جاهلو منافقانو ذكر وو كومو چه د رسول الله ﷺ د صدقاتو په تقسيم ئې اعتراض كړې وو. اوس ئې دلته په دې آيت كښې بيان اوفرمائيلو چه د زكوة تقسيم د پيغمبر ﷺ په مرضئ باندې موقوف نه دې بلكه زمونږ په خودلې شوو مصارفو كښې لګي. مونږ پخپله د دې تقسيم كړې دې بل چاه ته دې حواله كړى. په ابوداؤد كښې دى زياد بن حارث صدائي ؓ فرمائي زه دسركار نبوت ﷺ په خدمت كښې حاضر شوم اودحضور ﷺ په لاس مې بيعت اوكړويوسړي راغلواودحضور ﷺ نه ئې سوال اوكړوچه ماته په صدقه كښې څه راكړه. حضور ﷺ اوفرمائيل

(۱) صحيح بخاري كتاب المناقب باب علامات النبوة في الاسلام: ۳٦۱۰،صحيح مسلم: ۱۰٦٤، احمد: ۳/ ٥٦ مختصراً.

Scanned with Ca

الله ﷺ نبی اوغیر نبی د چا په حکم باندې د چادتقسیم د زکوة باره کښې راضی نه شو تردې چه پخپله هغه تقسیم اوکړو. اته مصارف ئې مقررکړه. که ته په هغې کښې د یو نه ئې نو زه به تاته درکړې شم. (۱)

په معارف زکوة کښې دعلماء کرامو اقوال:: امام شافعي رحمه الله خو فرمائي چه د زکوة د مال تقسیمول په دې اته قسمه خلقو باندې واجب دې اود امام مالك رحمه الله وغيره قول دې چه واجب نه دې بلکه هم په دې کښې يوته هم ورکول کافی دی سره د دې چه نور قسم خلق وی. د عام اهل علم قول هم دغه دې. په آيت کښې بيان مصرف دې نه چه دې ټولوته د ورکولو د وجوب ذکر دې.

د زكاة مال په مصارفو کښې ټولو ته هم ورکولې شي او صرف يو ته هم

مسلک حنفی:- داحنافو په نيز باندې هم د زكاة مال ورکولو کښې اختيار دې که ټولو ته ئې ورکوی اوکه په دې اته قسمه مصافو کښې يو ته ورکوی دواړه صورتونه جائز دی (۲)

فقيرانوته د ټولونه اول ورکول ځکه بيان دې چه د دوی ډير سخت حاجت دې. سره د دې چه د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزمسکين د فقير نه هم په خراب حال کښې دې. حضرت عمر رضی الله عنه فرمائی د چا په لاس کښې مال نه وی. هم هغه ته فقيرنه وائی بلکه فقير داهم دې کوم چه محتاج وی او پريوتلې وی سره د دې چه څه خوراك څښاك او ګټه هم وی. ابن عليه وائی په دې روايت کښې د اَخْلَقُ لفظ دې. خلق وائی زمونږ په نيز تجارت ته خوجمهورد دې خلاف دی.او ډير حضرات فرمائی فقير هغه دې کوم چه د سوال نه بچ کيدونکې وی او مسکين هغه دې کوم چه سوال کونکې وی خلقو پسې لګيدونکې وی او په کورونو کښې او په کوڅو کښې ګرځيدونکې (۳) قتاده رحمه الله فرمائی فقير هغه دې کوم چه د بيمارئی والا وی اومسکين هغه دې کوم چه صحيح سالم بدن والا وی (۴) ابراهيم رحمه الله وائی دې نه مراد مهاجر فقيران دی. سفيان ثوری رحمه الله وائی کلی والوته دې د دې نه هيڅ هم نه شی ورکولې . عکرمه رحمه الله وائی مسلمان فقيران ته مساکين مه وائې مسکين خو صرف اهل کتاب خلق دی.

فقيرد امام ابوحنيفه رحمه الله په مذهب کښې

مسلک حنفی: ①دامام ابوحنيفه رحمه الله نه نقل دی. چه فقير هغه کس دې. چه دهغه سره څه وی. خود نصاب نه کم وی. يادنصاب په اندازه وی. خونصاب غيرنامی وی. اودې پخپلوضرورياتوکښې اينختې وی. او مسکين هغه کس دې. چه دهغه سره قطعاً هيڅ څيزهم نه وی. نه دده سره نان شبينه(د شپې خوراك) وی. او نه د بدن پټولودپاره څه کپړه وی. ګويا د امام صاحب رحمه الله په نيزمسکين زيات د غربت په حال کښې وی. په نسبت د فقير(۵) اوس هغه احاديث واورئی کوم چه د دې اتوقسمو متعلق دې.

اول فقراء :: فقراء حضور ﷺ فرمائی صدقه په مالدار او روغ سړی باندې حلال نه ده(۶) دووکسانو د حضور ﷺ نه د صدقه مال اوغوښتلو حضور ﷺ په غور سره د لاندې نه پورته ښه تندرست قوی کتلو سره اوفرمائيل که تاسو غواړئی نو زه به تاسو له درکړم خو چه مالدار سړی او طاقتوراو ګټندويه سړې وی په دې کښې د هغوی حصه نشته. (۷)

---

(۱) ابوداؤد کتاب الزکاة باب من يعطى من الصدقة وحد الغنى: ۱۶۳۰.
(۲) وکذا فی عامة المتون شاه فيصل غفرله.
(۳) الطبری: ۳۰۵/۱۴.
(۴) ايضاً: ۳۰۶/۱۴.
(۵) تسهيل الهدايه شرح هدايه تاليف احقرالعباد شاه فيصل (جلد ۲ باب مصارف الزكاة).
(۶) ابوداؤد كتاب الزكاة باب من يعطى من الصدقة وحد الغنى: ۱۶۳۴ وسنده حسن، ترمذى: ۶۵۲، احمد: ۱۶۴/۲، دارمی: ۳۸۶/۱، حاکم: ۴۰۷/۱.
(۷) ابوداؤد حواله سابقه: ۱۶۳۳ وسنده صحيح، نسائى: ۲۵۹۹.

Scanned with Ca

دویم مساکین: : حضورﷺ فرمائی مسکینان دغه رخیدونکی یوه یوه دوه دوه نوړنی یوه کهجوره دوه کهجورې اخستلو سره تلونکی ته نه وائی. خلقو تپوس اوکړو یا رسول اللهﷺ! بیا مسکینان کوم خلق دی؟ حضورﷺ اوفرمائیل څوك چه د بې پرواهئی برابر اونه مومی اونه خپل داسې حالت اوساتی چه څوك ئی اووینی وئی پیژنی اوچه څه ورکړې هغوی د چانه پخپله سوال نه کوی. [1]

دریم عاملین: : صدقه وصول کونکی دا تحصیل دار دی دوی ته به اجرت هم د دې مال نه ملاویږی. د حضورﷺ خپلوان په چا چه صدقه حرام ده په دې عهده باندې نه شی راتلې. عبدالمطلب بن ربیعه بن حارث او فضل بن عباسؓ رسول اللهﷺ له دا درخواست یوړو چه مونږ د صدقې راټولونکی عامل جوړکړنی. حضورﷺ جواب ورکړو چه په محمد او آل محمدﷺ باندې صدقه حرام ده او دا خو د خلقو خیرې دې. [2]

څلورم مؤلفة القلوب: :دچا زړه چې رااړول مقصود وی د هغوی ډیر قسمونه دی، بعضو ته خو په دې وجه ورکولې شی چه هغوی اسلام قبول کړی لکه څنګه چه حضور اکرمﷺ صفوان بن امیه ته غنیمت د حنین مال ورکړې وو حالانکه هغه دغه وخت د کفر په حالت کښې حضورﷺ سره وتلې وو[3] ددې خپل بیان دې چه درسول کریم ﷺ دې داد او دهش زما په زړه کښې د حضورﷺ د ټولونه زیات محبت پیدا کړل سره د دې چه د ټولونه اول زه د حضورﷺ لوئی دښمن ووم. بعضو ته ځکه ورکولې شی چه د هغوی اسلام مضبوط شی اود هغوی زړه په اسلام باندې اولګی لکه چه حضورﷺ د حنین په ورځ د مکې آزاد کړې شوې د خلقو سردارانوته سل سل اوښان ورکړل[4] او ارشاد ئی اوفرمائیل چه زه یو ته ورکوم او حال دا وی چه د ده نه ډیر زما محبوب دې هغه نه ورکوم په دې ویره چه داسې نه چه دوی پړمخې دوزخ ته پریوځی[5] یوځل حضرت علیؓ دیمن نه کچه سره زرد خاورو سره دحضورﷺ په خدمت کښې راولیګله نو حضورﷺ صرف په څلورو کسانو کښې تقسیم کړو. اقرع بن حابس، عینیه بن بدر، علقمه بن علاثه او زیدخیر، او وئی فرمائیل چه زه د دوی د زړه ساتنې د پاره ورکوم[6] بعضو ته په دې وجه ورکولې شی چه ددوی په شان نورخلق هم اسلام قبول کړی.اوبعضو ته ځکه ورکولې شی چه هغوی د خپل خواوشا نه صدقه اورسوی اویادخواوشا دښمنانوساتنه اوکړی اوهغوی ته په مسلمانانوباندې د حملې موقع ورنه کړی.ددې ټولود تفصیل ځائ احکام اودفروع کتابونه دی نه چه دا تفسیر. والله اعلم.

دمؤلفة القلوب والا حصه اوس هم پاتې ده کنه؟ : : حضرت عمرؓ او عامر شعبیؒ اود یوې ډلې قول دې چه د حضورﷺ د وصال نه پس اوس دا مصرف باقی پاتې نه شو ځکه چه الله ﷻ اسلام ته عزت ورکړې دې اود مسلمانانو ملکونو مالکان جوړشو اودیر زیات بندیګان د رب د هغوی ماتحت دی. خود نورو بزرګانو قول دې چه اوس هم مولفة قلوب ته زکوة ورکول جائز دی. د مکې د فتح او د هوازن د فتح نه پس هم حضور علیه الصلوة والتسلیم هغه خلقو ته مال ورکړو. بل دا چه اوس هم داسې ضرورتونه پیښیږی.

---

[1] صحیح بخاری کتاب الزکاة باب قول الله عزوجل ﴿لایسألون الناس الحافا﴾ :۱۴۷۹، صحیح مسلم:۱۰۳۹.
[2] صحیح مسلم کتاب الزکاة باب ترک استعمال آل النبی علی الصلوة: ۱۰۷۲، ابوداوٗد:۲۹۸۵، بیهقی:۳۱/۷،احمد:۱۶۶/۴.
[3] صحیح مسلم کتاب فضائل باب فی سخائهﷺ:۲۳۱۳، ترمذی:۶۶۶،احمد:۴۰۱/۳.
[4] صحیح بخاری کتاب الزکاة باب ماکان النبیﷺ یعطی المولفة قلوبهم وغیرهم.....:۳۱۴۷، صحیح مسلم: ۱۰۵۹.
[5] صحیح بخاری کتاب الزکاة باب قول الله ﴿لایسألون الناس الحافا﴾ :۱۴۷۸، صحیح مسلم:۴۶۸۳.
[6] صحیح بخاری کتاب المناقب باب علامات النبوة فی الاسلام:۳۶۱۰، صحیح مسلم:۱۰۶۴، ابوداوٗد:۴۷۶۴.

Scanned with Ca

د مؤلفة القلوب حصه ساقطه شوې ده

مسلک حنفي:- د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز د مولفة القلوب حصه ساقطه شوې ده ځکه چې الله ﷻ اوس اسلام ته غلبه او عزت ورکړې دې نوکه يو کس نوې مسلمان شی هغه ته به زکاة په دې وجه نشي ورکولې چې د زکاة په مصارفو کښې دې البته که هغه د زکاة په نورو اووه قسمه مستحقينو کښې وی نو بالکل ورته زکاة ورکول جائز دی (تفسيرمظهری ۲۱۳/۴)-

پنځم د مرئی ازادول::د مرئی د آزادئی باره کښې ډير بزرګان فرمائی دې نه مراد هغه غلام دې کوم چه رقم مقررکولو سره د خپلو ملکونونه د په خپله آزادئی شرط کړې دې چه دوی ته د زکوة د مال نه پيسې ورکړئی اوادا کولو سره هغوی آزاد کړئی[1] بل بزرګ فرمائی چه هغه غلام چا چه دا شرط نه وی ليکلې دا هم د زکوة په مال باندې واخلئی او په آزادولو کښې هيڅ ويره نشته. غرض مکاتب غلام او صرف غلام د دواړو آزادی د زکوة مصرف يو دی.

صرف مکاتب غلام ته زکاة ورکولې شي

مسلک حنفي:- د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز د رقاب نه مراد مکاتب دې يعنی هغه غلام چه د خپل مالک سره ئې کتابت کړې وی چه زه تاته دومره روپۍ درکړم نو زه به آزاد يم او مالک ورسره په دې باندې عقد کړې وی اوس دغه مکاتب خپل مالک ته بدل کتابت ادا کړې نه دې نو مزکی ته پکار دی چې دغه غلام ته زکاة ورکړی چې هغه پرې خپل ځان آزاد کړی اوکه يو کس صرف غلام وی مکاتب نه وی نو هغه ته زکاة نشی ورکولې ([2])

د غلام د ازادولوفضيلت :: په احاديثوکښې هم د دې ډير فضيلت وارد شوې دې. اوتردې فرمائيلی دی چه د آزاد کړې شوی غلام د هرهر اندام بدله کښې د آزادونکی هر هر اندم د دوزخ نه آزادیږی او تردې چه د شرمګاه په بدله کښې شرمګاه هم. ځکه چه د هرې نيکئی بدله هم دا شان وی. قرآن پاک فرمائی تاته به هغه بدله درکولې شی کوم چه تا کړې وی. په حديث شريف کښې دی د درې قسمه خلقوامداد د الله ﷻ په ذمه حق دې. هغه غازی ځوك چه د الله ﷻ په لار کښې جهاد کوی. هغه مکاتب غلام او قرضدار ځوك چه د ادا کولو نيت لری. هغه نکاح کونکې چه د کوم اراده د بدکارئی نه محفوظ کيدل وی([3]) چاحضورﷺ ته اووئيل چه ماته څه داسې عمل اوښايه چه ما جنت ته نيزدې او دوزخ نه لرې کړی. حضورﷺ اوفرمائيل نسمه آزاد کړه او مرئی خلاصې اوکړه. هغه اووئيل چه آيا دادواړه يوځيز نه دی. حضورﷺ اوفرمائيل چه نه د نسمه آزادی خودې ته وائی چه ته يوازې يو غلام آزاد کړې او مرئی خلاصول دا دی چه ته په هغې کښې امداد اوکړې کوم چه تانه کيدې شی. ([4])

شپږم قرضدارو ته ورکول::د قرضدارانو هم ډير قسمونه دی چه يو سړې د بل بوج اوچت کړی چه د چا د قرض ته ضامن جوړشې بيا د هغه مال ختم شی او يا هغه پخپله قرضدارې شی او يا چا په بدنې باندې قرض اوچت کړې وی او اوس هغه توبه اوکړی نو ده ته به د زکوة مال ورکولې شی چه دې قرض اداکړې شی.ددې مسئلې اصل قبيصهؓ بن مخارق هلالی دا روايت دې چه ما د بل حواله خپل طرف

---

[1] الطبری:۳۱۷/۱٤.

[2] (تفسير مظهری ۲۱۳/۴)-

[3] ترمذی کتاب فضائل الجهاد باب ماجاء فی المجاهد والناکح...:۱۶۵۵،وسنده حسن،نسائی:۳۲۲۰،ابن ماجه:۲۵۱۸، احمد:۲۵۱/۲،ابن حبان:٤۰۳۰،حاکم:۱۶۰/۲.

[4] احمد:۲۹۹/٤، وسنده صحيح، مسندالطيالسی:۷۳۹،بيهقی:۲۷۲/۱۰، ابن حبان:۳۷٤، مجمع الزوائد:۲٤۰/٤.

Scanned with Ca

ته اخستې وه. بیا زه دحضورﷺ په خدمت کښې حاضر شوم نو حضورﷺ اوفرمائیل چه ته حصار شه مونږ له به د صدقې مال راشي نومونږ به تاته د هغې نه درکړو.

د دریوکسانو دپاره سوال کول جائز دی :: بیا فرمائی قبیصهﷺ واوره د درې قسم خلقو سوال کول حلال دی. یو هغه چه څوك ضامن شی د هغه رقم پوره کیدلو پورې هغه ته سوال کول جائز دې بیا دې سوال نه کوی. دویم هغه کس د چا مال چه په څه ناګهانی آفت مصیبت کښې ضائع شی د هغه سوال کول هم صحیح دی تردې چه په خپته موږشی. دریم هغه کس په چا چه ولږه تیریږی او د هغه د قوم درې کسان هوښیار کسان د هغه د ګواهئی د پاره اودریږی چه او په فلانکی سرې باندې ولږې تیریږی. هغه له هم غوښتل جائز دی ترهغه وخته پورې چه د هغه ګذاره اوشی اود ژوند سامان ئی پیداشی. د دوی نه علاوه د نورو خلقو سوال کول حرام دی.که هغوی سوال کوی اوغواړی اوخوری نوحرام خوری.([1]) یو سړی په نبوی زمانه کښې یو باغ واخستو د الله ﷻ په قدرت سره آسمانی افت د هغه باغ میوه اووهله په دې سره هغه ډیر قرضدارې شو. حضورﷺ دهغه قرض خواهانوته اوفرمائیل چه دې څه درکړی واخلئی دې نه علاوه ستاسو د پاره هیڅ نشته. ([2])

د مجبور قرضداری قرض به الله ﷻ ادا کوی:: حضورﷺ فرمائیل چه د قیامت په ورځ به الله ﷻ یو قرضدار راولی او خپلې مخې ته به ئی اودروی او تپوس به ترې اوکړی چه تاولې قرض اخستو او ولې دې پیسې ضائع کړې؟ په څه سره چه د خلقو حقونه برباد شو. هغه به جواب ورکړی اې الله تعالی! تاته ښه معلومه ده چه ما دغه پیسې په خوراك څښاك کښې نه دی الوزولې بلکه زما نه خو غلاشوې یا اور اولګیدو اویا څه بل څه آفت راغلو.الله ﷻ به اوفرمائی زما بنده رښتونې دې اونن ستاد قرض ادا کولو د پوره کولو ... دېر زیات حقدار یم. بیا به الله ﷻ څه څیز راوغواړی اود هغه د نیکو په تله کښې به ئې کیږدی په څه سره چه به نیکئی دبدونه زیاتې شی او الله ﷻ به هغه په خپل فضل سره جنت ته بوځی ([3])

اووم غازیانوته ورکول، حاجی اومسافر هم په کښې داخل دی :: د الله ﷻ په لار کښې هغه مجاهدین غازیان داخل دی د چا چه په دفتر کښې هیڅ حق نشته. حج هم د الله ﷻ په لارکښې داخل دې.

اتم ابن سبیل ته ورکول:: مسافر چه په سفرکښې بې یارومددګار پاتې شوې وی نو هغه له هم د زکوة د مال نه دومره رقم ورکړئی په کوم سره چه هغه خپل ښارته اورسی سره د دې که هغه په خپل ځائې کښې مالداری وی. دا حکم د هغه د پاره هم دې چه د خپل ښار نه د سفر اراده کړې وی خو مال ورسره نه وی نو هغه ته هم د د سفر د خرچ د پاره د زکوة د رقم نه ورکول جائز دی چه دهغه د تلوراتلو دپاره کافی وی.د آیت د دې لفظ د دلیل نه علاوه د ابوداؤد وغیره دا حدیث هم د دې دلیل دې چه حضوراکرمﷺ فرمائیلی په مالدارباندې زکوة حرام دې بغیرد پنځه قسمه مالدارونه یوخو هغه چه د زکوة وصولولو باندې مقرردې. دویم هغه کس چه د زکوة مال نه څه څیز په خپل مال باندې واخلی. دریم قرضدار، څلورم د الله ﷻ د لارې مجاهد او غازی. پنځم چه یومسکین ته څه څیز چه په زکوة کښې ملاؤشوې وی. مالدارو ته هدیه ورکړی ([4]) او په روایت کښې دی چه زکوة د مالدار د پاره حلال نه دې خو چه څوك د الله ﷻ په لارکښې وی یا په مسافرئی کښې وی اویا چه هغه ته خپل یو مسکین ګاونډی څه څیز په تحفه کښې ورکړی یا خپل کورته ئی راوغواړی. ([5])

[1] صحیح مسلم کتاب الزکاة باب ومن لاتحل له المسئلة: ۱۰٤٤، ابوداؤد: ۱٦٤۰، ابن ابی شیبه: ۳/ ۲۱۰،
[2] صحیح مسلم کتاب المساقاة باب استحباب الوضع من الدین: ۱۵۵٦، ابوداؤد: ۳٤٦۹، ترمذی: ٤۵۵، ابن ماجه: ۲۳۵٦، احمد: ۳/ ۳٦ (مسلم)
[3] احمد: ۱/ ۱۹۷–۱۹۸، مسندالبزار: ۱۳۳۳. (مسنداحمد)
[4] ابوداؤد کتاب الزکاة باب ومن یجوزله اخذالصدقة وهوغنی: ۱٦۳۵، وهوصحیح، ابن ماجه: ۱۸٤۱.
[5] ابوداؤد حواله سابقه: ۱٦۳۷، ابن ابی شیبه: ۳/ ۲۱۰، بیهقی: ۷/ ۲۳، احمد: ۳/ ۳۱.

Scanned with Ca

د زکوة دا اته وارہ مصارف بیانولونه پس فرمائی چه دا د الله ﷻ د طرف نه فرض دی. یعنی مقدر دی د الله ﷻ تقدیر د هغې د تقسیم اود هغې فرض کولو سره. الله ﷻ د ظاهر او باطن عالم دی. د خپلو بندیګانود مصلحتونونه خبر دې. هغه په خپل قول فعل شریعت اوپه حکم کښې حکمت والا دې. د هغه نه بغیرڅوک هم د عبادت لائق نه دی او نه د هغه بغیر څوک د چا پالونکې دې.

وَمِنْهُمُ	الَّذِيْنَ	يُؤْذُوْنَ	النَّبِيَّ	وَيَقُوْلُوْنَ	هُوَ	أُذُنٌ
اوځینی ددوئ نه	هغه کسان	چی تکلیف ورکوی	نبی ته	اووائی	چی داسړې	اغوږونه دی

اوبعضې په دوی کښې هغه کسان دی چه نبی ته تکلیف رسوی اودا وائی چه دې ډیر اوریدونکې دې

قُلْ	أُذُنُ	خَيْرٍ	لَّكُمْ	يُؤْمِنُ	بِاللّٰهِ	وَيُؤْمِنُ
اووایه	داپه غوږونوکچه والې	ابهتر دې	استاسو دپاره	ایمان لری	په الله باندی	اواعتمادکوی

ته ورته اووایه په الله ﷻ باندې ایمان راوړی اوپه مؤمنانو باندې اعتماد کوی

لِلْمُؤْمِنِيْنَ	وَرَحْمَةٌ	لِّلَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	مِنْكُمْ	وَالَّذِيْنَ
په مومنانو	اورحمت دې	دپاره دهغه کسانو	چی ایمان ئې راوړې دې	ستاسو نه	اوهغه کسان

اوپه تاسو کښې چه کومو کسانو ایمان راوړې دې دهغوی دپاره رحمت دې او کوم کسان ....

يُؤْذُوْنَ	رَسُوْلَ اللّٰهِ	لَهُمْ	عَذَابٌ	اَلِيْمٌ ﴿٦١﴾
چی تکلیف ورکوی	رسول دالله ته	ادې دهغوئ دپاره	اعذاب	دردناك

چه دالله رسول ته تکلیف رسوی نو د هغوی دپاره دردناک عذاب دې

قوله تعالی: وَيَقُوْلُوْنَ هُوَ اُذُنٌ

د منافقانو فضول خبرې اودهغوی خبث او نفاق:- دمنافقانو یوه ډله ډیره موذی ده په خپلو خبرو باندې د الله ﷻ پیغمبر ﷺ ته تکلیف رسوی او وائی چه دانبی خودغوږونونه ډیرخام دې دچانه ئې چه څه واوریده ونې منل. کله چه مونږ هغه له څو اوقسمونه خورو نو هغه به زمونږ په خبرو هم یقین اوکړی. الله تبارك وتعالی فرمائی هغه د څوغوږونو والا دې او ښه اوریدونکې دې هغه صادق او کاذب ښه پیژنی. هغه د الله ﷻ خبرې منی اود ایماندارو خلقو صداقت هم پیژنی هغه د مؤمنانود پاره رحمت دې اود بې ایمانه د پاره د الله ﷻ حجت دې. رسول الله ﷺ ته د تکلیف رسونکی د پاره د غم وهل دی.

يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ	لَكُمْ	لِيُرْضُوْكُمْ	وَاللّٰهُ	وَرَسُوْلُهٗ	اَحَقُّ	اَنْ
قسمونه خوری داخلق په الله باند	تاسو ته	دپاره ددې چی راضی کړی تاسو	اوالله	اورسول دهغه	زیات حقدار	دی چی

دوی (تاسوته) په الله ﷻ باندې قسمونه خوری چه تاسو راضی کړی (خو) الله ﷻ اودهغه پیغمبر زیات حقدار دی چه دوی ئې

يُّرْضُوْهُ	اِنْ كَانُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٦٢﴾	اَلَمْ يَعْلَمُوْا	اَنَّهٗ	مَنْ
راضی کړی هغه	که وی هغوئ مومنان	ایا نه ده معلومه دوی ته	چی بیشکه شان دادې	چی هغه څوك

راضی کړی که دوی مؤمنان وې ایا دوی (منافقان) په دې نه پوهیږی چه څوک د الله ﷻ اود هغه د رسول

يُّحَادِدِ	اللّٰهَ	وَرَسُوْلَهٗ	فَاَنَّ	لَهٗ	نَارَ جَهَنَّمَ	خَالِدًا
چی مخالفت کوی	دالله	اودرسول دهغه	نوبیشکه	مقرردې هغه لره	اوردوزخ	چی همیشه به وی

مخالف کوی..........نو دده دپاره د جهنم اور دې چه همیشه به په هغې کښې وی

Scanned with Ca

فِيهَاؕ ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيْمُ﴿٦٣﴾
په هغې کښې | دا | رسوائی ده | لویه |
اودا (جهنم ته داخلیدل) لویه رسوائی ده |

قوله تعالی: يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوْكُمْ

دمنافقانو بې ځایه قسمونه واقعه دا اوشوه چه دمنافقانو یو سړی ونیل زمونږ سردار ډیر عقل مند هوښیار اوتجربه کار دی. که د محمد ﷺ خبرې حق وې نو دوی دومره بې وقوفان چرته وو چه هغه به ئې نه منلې. دا خبره یو رښتونی مسلمان صحابیؓ واوریدله نو هغه اوونیل والله د محمد ﷺ ټولې خبرې رښتیادي اود تامنونکو بې وقوفتیاکښې هیڅ شك نشته. کله چه دا صحابیؓ د رسول الله ﷺ دربارته اورسیدلو نو دا واقعه ئې بیان کړه. حضور ﷺ هغه سړې راوغوښتو خو هغه سخت سخت قسمونه خوړل چه ماخودا خبره هډوکړې نه ده دې خو په ماباندې تهمت لګوی. دې صحابیؓ دعا اوکړه چه پروردګاره ته رښتیا رښتیاکړې او دروغ دروغ. په دې باندې دا آیت نازل شو[1] آیا دوی ته دا خبره نه ده معلومه چه د الله ﷻ اورسول ﷺ مخالف ابدی دوزخیان دی او رسوائی عذاب او دوزخ برداشت کونکی دی. دې نه زیاته بربادی دې نه زیاته رسوائی اود دې نه لویه بدبختی به نوره څه وی.

يَحْذَرُ الْمُنٰفِقُوْنَ | اَنْ تُنَزَّلَ | عَلَيْهِمْ
| یریږی منافقان ددی نه | چې نازل کړې شی | په مومنانو باند
| منافقان د دې نه ویریږی چه (هسې نه) په مؤمنانو
سُوْرَةٌ | تُنَبِّئُهُمْ | بِمَا | فِيْ قُلُوْبِهِمْؕ | قُلِ | اسْتَهْزِءُوْاۚ
یوسورة | چې خبروركړي هغوئ ته | دهغه | چې په زړونو دهغوی کښې دی | ورته اووايه | چې کوئ توقي
باندې څه سورت نازل شی چه مسلمانانو ته دهغه رازونو خبر ورکړی کوم چه د دوی په زړونو کښې دی ته ورته اووایه
اِنَّ اللّٰهَ | مُخْرِجٌ | مَّا | تَحْذَرُوْنَ﴿٦٤﴾
بیشکه الله | ښکاره کوونکې دې | دهغه څیز | چې یریږئ تاسودښکاره کیدو دهغې نه |
تاسو توقې کوئ | بیشکه الله ﷻ د هغه څه ښکاره کونکې دې د کومې د ښکاره کیدو نه چه تاسو ویریږئ

قوله تعالی: يَحْذَرُ الْمُنٰفِقُوْنَ

منافقانوته هروخت د خپل نفاق ویره وی.- خپل مینځ کښې به کیناستل او خبرې به ئې غوټه کولې خو بیا به ویریدل چه هسې نه مسلمانانوته دوحی په ذریعه الله ﷻ خبرورنه کړی. او په بل آیت کښې دی چې کله هغوئ ستا خوا ته راشی نو داسې سلام درته کوی کوم چې الله ﷻ نه دې در کړې او پټ په زړه کښې وائی چه زمونږ په دې وینا باندې الله ﷻ مونږ ته سزا ولې رانه کړه. د هغوی د پاره د دوزخ پوره سزا پرته ده چه ډیر خراب ځایٔ دی.(۲) دلته فرمائی چه په دینی خبرو اودمسلمانانو په حالت باندې ښه توقې اوکړئ الله ﷻ به هم هغه ښکاره کړی کوم چه ستاسو په زړه کښې دی. یاد ساتئ چه یوه ورځ به رسوا کیږئ. ارشاد دې چه دا بیمار زړه والا دې دا نه ګڼړی چه د هغوی د زړونو بدی به نه ښکاره کیږی. مونږ خو به د دوی دومره رسوائی اوکړو اوستاپه وړاندې به داسې ننبې کیږدو چه ته به د هغوی

[1]) الطبری: ۳۲۹/۱۴،

[2]) ۵۸/المجادلة ۸.

Scanned with Ca

د لهجې نه هغوی پیژنې. (۱) د دې سورت نوم سورة الفاضحه دې په دې وجه چه دې د منافقانو رازونه ښکاره کړل.(۲)

وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ	لَيَقُولُنَّ	إِنَّمَا	كُنَّا	نَخُوضُ	وَنَلْعَبُ ط
اوکه چرې تپوس اوکړې ته ددوی نه	نوخامخابه وائی	اچې بیشکه	اوؤ مونږ	اچې مشغولیدو مونږ	اولوبې کولې مونږ
اوکه ته د دوی نه تپوس اوکړې (چه تاسو داسې وئیلی دی) نو دوی به وائی چه مونږ خو هسې کپ شپ لګولو					
قُلْ	أَبِاللَّهِ	وَآيَاتِهِ	وَرَسُولِهِ	كُنتُمْ	تَسْتَهْزِءُونَ
ورته اووایه	آیا په الله پورې	او په آیاتونو دهغه پورې	او په رسول دهغه پورې	اوئ تاسو	اچې توقې موکولې
ته ورته اووایه آیا تاسو په الله تعالی او دهغه په آیاتونو او د هغه په رسول پورې توقې کوئ					
لَا تَعْتَذِرُوا	قَدْ	كَفَرْتُمْ	بَعْدَ	إِيمَانِكُمْ ط	إِن نَّعْفُ
عذرونه مکوئ	په تحقیق سره	کفرکړې دې تاسو	روستو	دایمان راوړلوستاسونه	که معاف کړو مونږ
تاسو عذرونه مه کوئ (چه مونږ نه غلطی شوې ده بلکه) تاسو د خپل ظاهری ایمان نه پس کافران شوې ئې که					
عَن طَائِفَةٍ مِّنكُمْ	نُعَذِّبْ	طَائِفَةً	بِأَنَّهُمْ	كَانُوا	
یوه ډله ستاسونه	انو ضرور به عذاب ورکوؤ	ابلې ډلې ته	په سبب دهغې چې هغوئ	اوؤ	
ستاسو یوې ډلې ته معافی اوکړو (چه توبهٔ اوباسئ) نو بلې ډلې ته به عذاب ورکړو ځکه چه دغه ډله					
مُّجْرِمِينَ					
مجرمان					
نافرمانه ده.					

قوله تعالی: قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ

دمنافقانو د الله ﷻ نبی ﷺ او قرآن پورې خنداکانې: یومنافق وئیل زمونږ دا قرآن خوان خلق ډیر خیټوان دروغژن اوبزدله دی. کله چه حضور ﷺ ته دې ذکر اوشونو دې عذرپیش کولو سره راغله یارسول الله! مونږ خو هسې د وخت تیرولودپاره دخنداخبرې کولې. نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه او ستاسود خنداد پاره الله ﷻ دهغه رسول ﷺ او هم قرآن پاتې شوې دې.(۳) یادساتئی که مونږ څوک معاف کړو نو چاته به سخته سزاهم ورکوو. دغه وخت کښې نبی کریم ﷺ په خپله اوښه سور روان وو. دې منافق د رسول الله ﷺ په پړی لاس نیولې ووکانړو سره ئې ټکرې خوړلې اودې وېناکولوسره سره روان وو. حضور ﷺ به د هغه طرف ته کتل هم نه. کوم یو مسلمان چه د ده دا خبره اوریدلې وه هغه هم په هغه وخت جواب هم ورکړې وو چه ته فضول خبرې کونکې ئې ته دروغژن ئې ته منافق ئې. دا واقعه د جنګ تبوک ده او هغه دا ذکر په جمات کښې کړې وو.

د غزوهٔ تبوک په لاره کښې دمنافقانو خبرې اترې:(ف) د ابن اسحاق رحمه الله په سیرت کښې دی چه تبوک ته په تلوکښې رسول الله ﷺ سره د منافقانو یوه ډله هم وه. په کومه کښې چه ودیعه بن ثابت او

---

(۱) ۴۷/محمد: ۲۹.
(۲) الطبری: ۳۳۲/۱۴.
(۳) الطبری: ۳۳۲/۱۴.

Scanned with Ca

مخشي بن حمير وغيره وو. دوی په خپل مينځ كښې وئيل چه د نصرانيانو جنګ ته د عربو خپل مينځ كښې جنګ په شان ګنړل سخته خطرناكه غلطي ده. ښه ده هغوی دې هلته وهي اوموږ به ئې دلته د بوسوسخي جوړكړو. په دې باندې د هغوی دويم سردار مخشي اووئيل روره دا خبرې پريږده ګني دا ذكر به بيا په قرآن پاك كښې راشي. كوړې خوړل خو زموږ په نيز د هغه رسوائي نه ډير ښه دي. وړاندې وړاندې به دې خلقو دا تذكرې كولې او روان وو حضورﷺ حضرت عمار‌رضي الله عنه ته اوفرمائيل چه لاړ شه اوګوره داخلق چرته اوسوزيدل هغوی نه تپوس اوكړه چه تاسو دا ذكركولو.كه هغوی انكار اوكړي نو ته ورته اووايه چه تاسودادا خبرې كولې.حضرت عمار‌رضي الله عنه لاړو اوهغوی ته ئې دا اووئيل دوی دحضورﷺ مخې ته راغله او عذر اومعذرت ئې كولو. حضورﷺ په خندا خندا كښې زموږ د خلې نه داسې خبره وتلې.

د مخشي دمنافقت نه توبه اوشهادت:: وديعه خودا اووئيل خو مخشي بن حمير اووئيل يارسول اللهﷺ! تاسو زما او زما د پلار نوم ته اوګورئې نوصرف په دې وجه زما نه دا فضول حركت اوشو معافي راكړه. نود دې نه الله ﷻ معافي اوكړه او په دې آيت كښې هم د دې نه معافي كولو ذكر دې. دې نه پس هغه خپل نوم بدل كړو او عبدالرحمن نوم ئې كيخودو رښتوني مسلمان جوړشو اود الله ﷻ نه ئې دعااوكړه يا الله ﷻ ما په خپله لاركښې شهيد كړې چه دا داغ راڼه اووينځلې شي. نو د يمامه په ورځ دا بزرګ شهيد شو. اود هغه لاش هم ملاؤنه شو.

د منافقانو پيغور او دهغه جواب:: دې منافقانو دپيغور په توګه وئيلې وو څه ستركې اوشليدې چه اوس دوی لاړل چه د روميانو قلعه ګانې اومحلونه به فتح كوو،ښه دې عقل مندئې او هوښياتوب ته اوګوره. كله چه الله ﷻ حضورﷺ د دې خبرونه خبركړو نو دوی صفامنكرشو اوپه قسمونو خوړلو سره ئې اووئيل چه موږ دا خبره نه ده كړې موږ خو په خپل مينځ كښې خندا كوله. او په دوی كښې يو كس وو چه هغه به ان شاء الله الله ﷻ معاف كړې وی. دا به ئې وئيل چه ياالله زه ستا د پاك كلام يو ايت اورم په كوم كښې چه زما د ګناه ذكر دې. كله ئې هم چه اورم زما غوږې زيږ شي اوزما زړه رچيږي. اې ربه نه زما توبه قبوله كړه اوماپخپله لاركښې شهيدكړه اوداسې چه نه څوك ماته غسل راكړي نه كفن راكړي اونه مې خښ كړي.هم دغه اوشو چه په جنګ يمامه كښې دی دشهيدانوسره شهيدشودټولو شهيدان لاشونه ملاؤ شو خود هغه د لاش پته اونه لګيده[1] د الله ﷻ د طرفنه منافقانوته جواب ملاؤشو اوس بهانې مه جوړونې سره ددې چه تاسوتش دخلې مسلمانان وئې اوس تاسو هم دې ژبه كافران شوئي.دا وينا د كفر كلمه ده چه تاسود الله ﷻ دهغه د رسولﷺ اوقرآن پاك پسې خندا اوكړه كه موږ څوك معاف هم كړو خوتاسو ټولو سره به داسې معامله نه وی ستاسو د دې جرم اود دې خرابې وينا اود دې كفر وينا به تاسو سخته سزا خورئې.

اَلْمُنٰفِقُوْنَ	وَالْمُنٰفِقٰتُ	بَعْضُهُمْ	مِّنْۢ بَعْضٍ	يَاْمُرُوْنَ
منافقان سړي	اومنافقانې ښځې	خيني ددوئ	دخينو نه دي	حكم كوي دوئ

منافقان سړي اومنافقانې ښځې خپلو كښې سره يو دي (خلقوته) د ګناهونو حكم كوي

بِالْمُنْكَرِ	وَيَنْهَوْنَ	عَنِ الْمَعْرُوْفِ	وَيَقْبِضُوْنَ	اَيْدِيَهُمْ	نَسُوا	اللّٰهَ
په بدئ باند	اومنع كوي	دنيكئ نه	اومنع ساتي دوئ	لاسونه خپل	اهيركړودوئ	الله

او د نيكئ د كارونو نه منع كوي او خپل لاسونه (د الله په لاركښې د خرچ كولونه) بندوی ا دوی الله

[1] ابن هشام:۴/۱۲۱-۱۲۲.

Scanned with Ca

فَنَسِيَهُمْ ۗ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ

نو الله هیر کړل دوئ | بیشکه منافقان | هم دوئ | فاسقان دی | وعده کړی ده الله | د منافقانو سړو سره

هیر کړي دي نو الله ﷻ دوی هم هیر کړل | هم منافقان نافرمان دی | الله ﷻ د منافقانو سړو او

وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ هِيَ

او د منافقانو ښځو سره | او د کافرانو سره | د اور | د دوزخ | همیشه به وی دوئ | په هغې کښې | هغه

منافقانو ښځو او د کافرانو سره د جهنم د اور وعده کړې ده په جهنم کښې به همیشه د پاره وی

حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾

کافی دې دوئ لره | او لعنت کړې دې په دوئ الله | او دې دوئ لره | عذاب | همیشه

جهنم د دوی د پاره کافی دې او الله په دوی باندې لعنت کړې دې. او د دوی د پاره همیشه عذاب دې

قوله تعالی:: اَلْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ

دمنافقانو یو شو نورصفتونه:- دمنافقانو خصلتونه د مؤمنانو بالکل مخالف وی. مؤمنان د ښیګړې حکم کوی او د بدو نه منع کول کوی او منافقان د بدو حکم کوی او د نیکونه بندول کوی. مؤمنان سخی وی او منافقان بخیل وی. مؤمن د الله ﷻ په ذکر کښې وی او منافقانو د الله ﷻ ذکر هیر کړې وی. د دې په بدله کښې الله ﷻ هم هغوی سره هغه معامله کوی لکه څوك چه چا هیر کړې وی. د قیامت په ورځ به هم دا دوی ته وئیلې شی چه نن به مونږ تیك هغه شان هیروو لکه څنګه چه تاسو د دې ورځې دا ملاقات هیر کړې وو.[1]

دمنافقانو اخرت سزا:: منافقان دحق لارې نه لرې شوی دی د ګمراهئی په چکرو هر څه هیر کړی اینختی دی. د دې منافقانو او کافرانو بدعملو سزا د هغوی د لاره الله ﷻ په دوزخ کښې مقرر کړې ده چرته چه به هغوی د همیشه د پاره پراته وی او هغه ځائ عذاب به د دوی د پاره بس وی. دوی رحیم رب د خپل رحمت نه لرې کړی دی او دوی د پاره ئی د همیشه والی عذاب کیښودې دې.

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً

اے منافقانو تاسو پشان د هغه کسانو یئ | چی مخکښې ستاسونه وو | او وو هغوئ | زیات سخت ستاسونه | په قوت کښې

(منافقانو ستاسو مثال په منافقت کښې) ستاسو نه د وړاندې خلقو پشان دی (حالانکه) هغوی ستاسو نه زیات طاقتور وو

وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا ۖ فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ

او زیات | په مال کښې | او په اولاد کښې | انو فائده واغستله هغوئ | په حصه خپله د دنیا

او په مال او اولاد کښې ستاسو نه زیات وو انو هغوی (په دنیا کښې) په خپله حصه باندې فائده واخستله

فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

او فائده واغسته تاسو | په حصې خپلې سره | لکه څنګه چی | فائدې اغستې وې | هغه کسانو | چی مخکښې ستاسونه وو

او تاسو (هم) په خپله حصه باندې فائده واخستله لکه څنګه چه هغه خلقو د خپل حصې مطابق فائده اخستې وه

[1] ٤٥/الجاثية: ٣٤.

Scanned with Ca

بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا ط

په حصې خپلې سره | او اخته شوئ تاسو | په هغسې خبرو کښې لکه چې هغوئ اخته شوي وو | په هغې کښې

کوم چه ستاسو نه وړاندې وو | او تاسو هم په هغه خبرو کښې مشغوله شوې څنګه هغوی مشغوله شوی وو |

أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ج وَأُولَٰئِكَ

دغه کسان چې دی اضائع شول | عملونه دهغوئ | په دنیا کښې | او په آخرت کښې | اودغه کسان دی

د دغه خلقو عملونه په دنیا او په آخرت کښې ضائع شوی دی | او هم دوی (که په دنیا کښې نه وی خو په

هُمُ الْخَاسِرُونَ ۝

چه هم هغوئ دی | نقصانیان |

آخرت کښې ضرور) تاوانیان دی |

قوله تعالی:: كَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ

د ظالمانود انجام نه عبرت حاصل کړئ:- دې خلقوته هم د وړاندینوخلقو په شان عذاب اورسیدو. د خلاق نه مراد دلته دین دې څنګه چه وړاندینی خلق په دروغو اوباطلوکښې توپونه وهل هم داسې دې خلقو هم اوکړه. ددوی دا فاسد اعمال بې کاره دی نه په دنیا کښې سودمند شو اونه په آخرت کښې ثواب ورکونکی شو. هم دغه صریح نقصان شو چه عمل ئې اوکړواو ثواب ملاؤ نه شو.

یهود ونصاری چې څه کول دا امت به هم هغه کوی:: ابن عباس رضی الله عنه فرمائی لکه څنګه چه د نن شپه د صباد شپې په شان وی دغه شان په دې امت کښې هم د یهودیانو یوشان والې راغلو. زما خو خیال دې چه حضور ﷺ فرمائیلی دی چه د هغه ذات قسم د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې چه تاسو به د هغوی منل کونې تردې چه په هغوی کښې څوك د ځناور سوړې ته ورداخل شی نو تاسو به هم په هغې کښې ورننوځئ. دحضور ﷺ ارشاد دې چه د هغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما روح دې تاسو به د خپل ځان نه د وړاندینوخلقو د طریقو تابعداری کوئې بالکل لیشت په لیشت ذراع په ذراع او لاس په لاس تر دې چه که هغوی چرته د یو ځناور په سوړه کښې ورننوتلې دی نو یقینًا تاسو به هم ورننوځئ. خلقو تپوس اوکړو چه یارسول الله ﷺ! دې نه ستاسو کوم خلق مراد دی. آیا اهل کتاب؟ حضور ﷺ اوفرمائیل نور څوك دی. دا حدیث شریف بیانولو سره حضرت ابوهریره رضی الله عنه وئیل که تاسو غواړئی نود قرآن پاك دا الفاظ اولولئی ﴿كَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ﴾ (١) حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی د خلاق نه مراد دین دې. اوتاسو هم د هغوی په شان اوکړه لکه څنګه چه هغوی تپوس اوکړو آیاد فارسیانو او رومیانو په شان؟ حضور ﷺ اوفرمائیل نور خلق دی څوك. د دې حدیث شریف شواهد په صحیح حدیث کښې هم دی. (٢)

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ

| آیانه دې راغلې دوئ ته | خبر دهغه کسانو | چې مخکښې ددوئ نه وو

| آیا دوی ته د هغه خلقو (دعذاب) واقعات نه دی راغلی کوم چه د

(١) الطبری: ٣٤٢/١٤.

(٢) صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب قول النبی ﷺ للتبعن سنن من کان قبلکم: ٧٣١٩-٧٣٢٠، صحیح مسلم: ٢٦٦٩.

Scanned with Ca

قَوْمِ نُوْحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوْدَ ۥ وَقَوْمِ اِبْرٰهِيْمَ وَاَصْحٰبِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكٰتِ ؕ

دقوم دنوح | اودعاد | اودثمود | اودقوم دابراهیم | اودملګرو دمدین | اودپاسته کړې شوې کلې

دوی نه وړاندې ووچه د نوح ﷺ قوم عادیان ثمودیان د ابراهیم ﷺ قوم د مدین خلق اود الټه شوو کلې وو

اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ

راورې وؤهغوئ ته | رسولانو دهغوئ | ښکاره نښې | نونۀ ووالله | چې ظلم ئې کړې وې په هغوئ باندې

هغوی ته د هغوی پیغمبران په ښکاره نښو سره راغلي وو خو په دې عذابولو کښې الله ﷻ په هغوی باندې

وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ۝

لیکن وؤهغوئ | په نفسونو خپلو | چې ظلم ئې کوؤ |

ظلم نه وو کړې بلکه هغوی په خپله په خپلو ځانونو ظلم کونکی وو ا

قوله تعالی:: اَلَمْ يَاْتِهِمْ نَبَاُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ

د دین د دښمنانود انجام نه عبرت واخلئ:- دې بدکارانومنافقانوته نصیحت کولې شي چه د خپل ځان نه وړاندې دخپل ځان په شان خلقو حالاتوباندې دعبرت نظر واچوئ اواوګورئ چه دنبیانو علیهم السلام تکذیب کومه میوه راوړه؟ د نوح ﷺ د قوم غرقیدل سوا د مسلمانانونه د چا نه بچ کیدل یادکړئ. د عادیانو د هود ﷺ نه منلو سره د هواپه چپوسره تباه کیدل یادکړئ. د ثمودیانو د حضرت صالح ﷺ دروغ ګڼړلو اودالله ﷻ نښه اوښه وژل په وجه یوزړه ماتونکې چغې تباه اوبربادکیدل یادکړئ.د حضرت ابراهیم ﷺ د دښمنانونه بچ کیدل اود هغه دښمنان غرقیدل. د نمرودبن کنعان بن کوش غوندې بادشاه سره دخپل لښکریانو تباه کیدل مه هیره وئ اوهغوی ټول د لعنت په وجه ټول بې نوم او نښې کړې شو. دشعیب ﷺ قوم هم په دې بدکارو اوکفر په بدله کښې په زلزله سره اود سائبان والا ورځ په عذاب باندې لاندې باندې کړل کوم چه د مدین اوسیدونکی وو.دلوط ﷺ کلې پرمخې پراته دی. مدین او سدوم وغیره الله ﷻ هغوی هم د خپل نبی لوط ﷺ نه منلو په وجه اودخپلې بدفعلئ نه پرېخودو په وجه یویو په زمکه کښې ورخښ کړل.هغوی له زمونږ رسول زمونږ کتاب اوښکاره معجزې او صفا دلیلونه اورسیدل خوهغوی یوهم اونه منل اوآخر دخپل ظلم په وجه پخپله برباد شو. الله ﷻ حق واضحه کړو کتاب ئې نازل کړو رسول ئې راولیګلو حجت ئې ختم کړو خودوی د رسولانو په مقابله باندې تیار شود الله ﷻ د کتاب تابعداری کولونه اوتختیدل. دحق مخالفت ئې اوکړو نود الله ﷻ لعنت پرې راکوز شو اوهغوی ئې تورې خاورې کړه.

وَالْمُؤْمِنُوْنَ وَالْمُؤْمِنٰتُ

اوموِمنان سړی | اومومنانې ښځې |

او مؤمنان سړی او مؤمنانې ښځې

بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۘ يَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

خینې ددوئ | دوستان دی | دخینو | حکم کوی دوئ | په نیکئ سره | اومنع کوی | دبدئ نه

دوی په خپل مینځ کښې ملګری دی ا (یوبل ته) د نیکئ حکم کوی او د بدئ نه منع کوی

Scanned with Ca

وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ	وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ	وَيُطِيعُونَ	اللّٰهَ	وَرَسُولَهٗ ط
او قائموي مونځ | او ورکوي زكاة |		اوحکم مني	ادالله |	اود رسول دهغه
اومونځ قائموي او زکاة ورکوي (لنډه دا چه په ټولو کارونو کښې) د الله اود هغه د رسول تابعداري کوي				

أُولٰئِكَ	سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ ط	إِنَّ اللّٰهَ	عَزِيزٌ	حَكِيمٌ
دا کسان چې دی | زربه رحم اوکړي په دوئ باندالله |		بیشکه الله |	غالب دې |	دحکمت خاوند دې
په دغه خلقو به الله ﷻ رحم اوکړي | او الله غالب دې (څوک ئې د ارادې نه منع کولې نشي) اوصاحب دحکمت دې				

قوله تعالى:: وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ

مسلمانان ديوبل لاسونه اومټې دي: دمنافقانوبدخصلتونه بيانولوسره دمسلمانانونيك صفتونه بيانولې شي چه دوی دیو بل امداد کوي. د یو بل لاسونه او مټې جوړيږي. په صحيح حديث کښې دی چه مؤمن د مؤمن د پاره د ديوال په شان دې د کوم چه يوه حصه بلې حصې ته مضبوطيا ورکوي. حضور ﷺ دې فرمان کولو سره خپلې دلاسونوګوتې هم په يو بل کښې واچولې اووئی خودلې[1] او په صحيح حديث کښې دی مؤمنانو په محبت او دوستئ کښې په مثال د يوبدن دې. چه يوې حصې ته هم تکليف وی نو ټول بدن په بيمارئی او بيدارئی کښې اخته وی[2] دا دپاکو نفسونو خلق د نورو تربيت نه هم غافل نه پاتې کيږي. ټولوته نيکئی ښائی، بده خبرې ښائی. د خرابوکارونواو خرابوخبرو نه تروسه پورې منع كول کوي. د الله ﷻ حكم هم دغه دې. فرمائی چه په تاسوکښې يوه ډله خامخا داسې کيدل پکار دی چه د نيکو حکم کوي اودبدو نه منع کول کوي[3] دا مونځ ګذار وی، ورسره زکوة هم ورکوي دې د پاره چه يو طرف ته د الله ﷻ عبادت وی اوبل طرف ته د مخلوق زړه ساتنه وی. د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ تابعداري د هغوی زړه راښکونکې مشغله وی. کوم حکم چه ملاؤ شو په ځائ راوړو اود څه نه چه منع کړې شو بس منع شو. هم دغه خلق دی چه د الله ﷻ د رحم حقداران دی. هم دغه صفتونه دی دڅه په وجه چه ده ته د الله ﷻ رحمت ورټوپ کوي. الله تعالى عزيز دې اوهغه دخپلو فرمانبردارو عزت پخپله هم کوي او هغه عزت منډجوړوی. په حقيقت کښې عزت هم د الله ﷻ د پاره دې اوهغه خپلو رسولانواو ايماندارانو غلامانوته هم عزت ورکړې دې. د هغه حکمت دی چه په هغوی کښې دا صفتونه کيخودل او په منافقانوکښې ئې دغه خصلتونه کيخودل. د هغه د حکمت بيخ ته څوك رسيدلې شی چه څه غواړي نو کوي. هغه د برکتونو او د اوچت ذات خاوند دې.

وَعَدَ	اللّٰهُ	الْمُؤْمِنِينَ	وَالْمُؤْمِنٰتِ	جَنّٰتٍ	تَجْرِي	مِنْ تَحْتِهَا
وعده کړې ده | الله | دمومنانو سړو سره | اودمومنانو ښځو سره | دباغونو | چې بهيږي به | لاندې دهغې نه						
الله ﷻ د مؤمنانو سړو او مؤمنانو ښځو سره د جنتونو وعده کړې ده چه د هغې د (بنګلو د) لاندې به						

الْأَنْهٰرُ	خٰلِدِينَ	فِيهَا	وَمَسٰكِنَ	طَيِّبَةً	فِي جَنّٰتِ	عَدْنٍ ط
نهرونه | هميشه به وی | په هغې کښې | اوکورونه | پاك | په باغونو | هميشه شنو کښې						
ولې بهيږي په هغې کښې به هميشه وی او (په جنت کښې به) د هميشه اوسيدو ځايونه وی						

[1] صحيح بخاری کتاب المظالم باب نصر المظلوم: ۲۴۴۶ صحيح مسلم: ۲۵۸۵، ترمذی: ۱۹۲۸، احمد: ۴/۴۰۴.
[2] صحيح بخاري كتاب الادب باب رحمة الناس والبهائم: ۶۰۱۱ صحيح مسلم: ۲۵۸۶، احمد: ۴/۲۷۰، مسند حميدی: ۹۱۹، مسند الطيالسی: ۷۹۰.
[3] ۳/آل عمران: ۱۰۴.

Scanned with Ca

وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللهِ	اَكْبَرُ	ذٰلِكَ هُوَ	الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ۞
اورضا دطرفه دالله نه	ډیره لویه (خبره ده)	اهم دا	کامیابي لویه ده

اود الله ﷻ رضا ډیر لوئي څیز دي (کومه چه به دوی ته په جنت کښې حاصله وي) اودا لویه کامیابي ده

قوله تعالى:: تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ

دجنت ښکلې نظارې اوجنتیان: دمؤمنانو په دې نیکویاندې چه به کوم اجراوثواب ملاویږی د هغې بیان کولې شی چه ابدی نعمتونه همیشه راحتونه او باقي پاتې کیدونکی جنتونه چرته چه به قدم په قدم باندې دښکلې اوبو چینې راخوتکیږی. چرته چه اوچت ښائسته ښکلې صفاستهرا اوښائسته کړې شوی محلونه او مکانونه دی. حضورﷺ فرمائیل چه دوه جنتونه خوصرف د سروزرو دی. د هغه ځائ لوښی او هر څه چه هلته دی ټول هم د سرو زرو دی اودوه جنتونه د سپینو زرو دی په هغې کښې لوښی او ټول څیزونه چه هلته دی هغه هم. دلته د الله ﷻ دیدار کښې به هیڅ پرده نه وی بغیرد لوئي د څادر نه چه د الله ﷻ عزوجل په مخ باندې دې. دا به په جنت عدن کښې وی[1] اوپه حدیث کښې دی چه د مؤمن د پاره به په جنت کښې یوه خیمه وی اوهم د یوې مرغلرې نه به جوړه وی اود هغې اوږدوالي به شپیته میله وی. د مؤمن بیبیانې به هم هغه وی کومو ته چه دې ځې راځی خویوی بلې ته به ښکاری نه[2] د حضورﷺ فرمان دې چه څوک په الله ﷻ اود هغه په رسولﷺ باندې ایمان راوړی مونځ کوی د رمضان شریف روژې ساتی نو په الله ﷻ باندې دا حق دې چه هغه دې جنت ته بوځی. که هغه هجرت کړې وی اوکه په خپل وطن کښې وو.خلقو اوونیل چه بیا به مونږ نورو ته هم داحدیث بیان کړو. نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه په جنت کښې به سل درجې وی کومې چه الله ﷻ د خپلې لارې د مجاهدینو د پاره جوړې کړې دی. په هرو دوو درجوکښې دومره فاصله ده لکه د زمکې او آسمان. نو چه کله تاسو د الله تعالی نه د جنت سوال کوئې نو جنت الفردوس غواړئې جنتونه خو ټول په خپل ځائ ښائسته دی خو دا د ټولو نه ښه اوبهترجنت دې.دجنتونو ټول نهرونه هم د دې ځائ نه اوځی.ددې چت د رحمن عرش دې[3] فرمائی جنتیان به جنتی بالاخانوته داسې ګوری لکه څنګه چه تاسو دآسمان پرقیدونکو ستورو ته ګورئې.[4]

وسیله او مقام محمود:: دا خبره دې هم معلومه وی چه په ټولو جنتونوکښې یوخاص مقام دې د کوم نوم چه وسیله ده څکه چه هغه عرش ته بالکل نیزدې دې اودا ځائ دې د حضرت محمدﷺ. حضورﷺ فرمائی چه کله تاسو په ما باندې درود وائې نود الله ﷻ نه زما د پاره وسیله غواړئې. تپوس اوکړې شو وسیله څه څیز دې. وئی فرمائیل چه د جنت هغه اوچته درجه کومه چه به یو سړی ته ملاویږی اوماته د الله ﷻ په ذات باندې کلك یقین دې چه هغه سړې هم زه یم[5]حضورﷺ فرمائی چه د مؤذن د اذان جواب ورکوه څنګه کلمې چه هغه وائی ته هم هغه شان وایه بیا په ما باندې درود وایه. کوم سړې چه په ما باندې درود رالیګی الله ﷻ په هغه باندې لس رحمتونه نازلوی. بیا زما د پاره وسیله غواړئې هغه په جنت کښې یو ځائ دې چه د الله ﷻ په ټول مخلوق کښې به صرف هم یو کس ته ملاویږی اوزما امید دې چه هغه به هم ماته ملاویږی. کوم سړې چه زمادپاره داوسیله غواړی دهغه د پاره زما شفاعت

---

[1] صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله ﴿وجوه یومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة...﴾ :۷۴۴۴،صحیح مسلم: ۱۸۰
[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الرحمن باب ﴿حورمقصورات فی الخیام﴾:۴۸۷۹، صحیح مسلم:۲۸۳۸.
[3] صحیح بخاری کتاب الجهاد باب درجات المجاهدین فی سبیل الله: ۲۷۹۰،احمد:۲/۳۳۵.
[4] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار:۶۵۵۵، صحیح مسلم:۲۸۳۰، احمد:۵/۳۴۰.
[5] ترمذی کتاب المناقب باب سلوالله لی الوسیلة....:۳۶۱۲وهوصحیح، احمد:۲/۲۶۵.

Scanned with Ca

د قیامت په ورځ حلال شو([1]) فرمائی زما د پاره وسیله غواړئی اوچه څوك په دنیا کښې زما د پاره د وسیلې دعا کوی زه به دقیامت په ورځ د هغه ګواه او سفارشی به جوړیږم.([2])

دجنت صفت اودهغې دحصول طریقې:: صحابه کرامونځلتیم یوځل د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ! مونږ ته د جنت باره کښې خبرې واوروه چه د دې بنیاد په څه څیز دې؟ فرمائی چه د سرو زرو اود چاندئی خښتې د خالص مشك خټه دې کانړی، لؤلؤ او یاقوت دی د دې خاوره زعفران دی دې ته چه څوك لاړشی هغه به په نعمتونوکښې وی چه کله به هم خالی نه وی هغه به همیشه ژوندې وی دکوم نه پس چه د مرګ ویره هم نه وی نه به د هغه کپړې خرابیږی اونه به د هغه ځوانی ختمیږی([3]) فرمائی په جنت کښې داسې بالاخانې دی دکوم دننه حصه چه د بهر نه ښکاری اود بهر حصه دننه نه. یواعرابی تپوس اوکړو حضور ﷺ! دا بالاخانې د چا د پاره دی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه څوك ښې خبرې کوی په خلقو خوراك کوی، روژې ساتی، د شپې د خلقو د اوده کیدو په وخت کښې د تهجدو مونځ کوی.([4]) فرمائی چه څوك شته چه د جنت شوق ئې وی او د دې د پاره محنت کونکې وی. والله د جنت یو دیوال هم د محدودکولو د پاره نشته هغه خویو پړقیدونکې نوردې. اوخوشبویه شوې ګلستان دې اوپاك صفا او اوچت محلونه دی اوجاری ساری نهرونه دی. د پخو میو غونچې دی. ښکلې مخونه او ښائسته پاکې خوشحالونکې حورې دی اوډیرې قیمتی د رنګینو ریښمو جوړې دی. د همیشه د پاره مقام دې، د سلامتئی کور دې، بار کړې شوې میوې دی،خورشوې شینکئی دې، کولاووالی اوراحت دې، امن دې آرام دې، نعمت او رحمت دې. عالیشان او خوشحالونکې نظاره ورکونکې حویلئی دی. دې اوریدو سره ټولو اووئیل حضور ﷺ! مونږ ټول د دې جنت شوق مندیو اود دې د حاصلولو د پاره کوشش کړو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ان شاء الله وائې. نو خلقو ان شاء الله اووئیل.([5])

د جنتیانو سره د الله ﷻ کلام:: بیا فرمائی د دې ټولو نعمتونونه اوچت او اعلی نعمت د الله ﷻ رضا ده. فرمائی چه الله ﷻ به جنتیانو ته اووائی اې اهل جنت! هغوی به وائی **﴿لبیک ربنا وسعدیک﴾** و**﴿والخیر فی یدیک﴾** تپوس به کوی چه وائې تاسو خوشحاله شوئی هغوی به جواب ورکړی چه خوشحالیږو به ولې نه اې پروردګارا مونږ ته دې هغه راکړه چه په مخلوق کښې چاته نه دی ورکړې شوی. الله ﷻ به اوفرمائی چه واخلئی زه تاسو ته د دې نه ډیر اعلی او ښه څیز درکوم. هغوی به وائی اې الله! د دې نه به ښه او بهتر څیز بل څه وی؟ الله ﷻ به اوفرمائی واؤرئی ما خپله رضامندی تاسو ته درکړه. د نن نه پس به زه چرې هم تاسو نه خفه نه شم([6]) حضور ﷺ فرمائی چه کله جنتیان جنت ته اورسی نوالله ﷻ به ورته اوفرمائی چه څه نور څه غواړئی چه درکړم. هغوی به وائی اې الله کوم چه تامونږ ته راکړی دې نه پس خو بل بهتر څیز کیدې نه شی. الله ﷻ به فرمائی هغه زما رضامندی ده چه د ټولو نه بهتر ده.([7]) امام حافظ ضیاء مقدسی رحمه الله د جنت په صفتونو یومستقل کتاب لیکلې دې په هغې کښې ئې داحدیث په شرط کښې صحیح فرمائیلې دې. والله اعلم.

---

[1] صحیح مسلم: کتاب الصلاة باب استحباب القول مثل قول المؤذن لمن سمعه..:۳۸۴،ابوداؤد:۵۲۳،مسندابی عوانه:۳۳۶/۱.

[2] طبرانی فی الاوسط:۶۳۷وسنده صحیح،مجمع الزوائد:۳۳۳/۱.

[3] احمد:۳۰۴/۲-۳۰۵،ترمذی:۲۵۲۶.

[4] ترمذی کتاب الصفة الجنة باب ماجاء فی صفة غرف الجنة:۲۵۲۷وهوحسن، ابن ابی شیبه:۶۲۵/۸.

[5] ابن ماجه کتاب الزهد باب صفة الجنة:۴۳۳۲، ابن حبان:۷۳۸۱.

[6] صحیح بخاری کتاب التوحید باب کلام الرب مع اهل الجنة:۷۵۱۸، صحیح مسلم:۲۸۲۹، ترمذی:۲۵۵۵، احمد:۸۸/۳.

[7] ابن حبان الاحسان:۷۳۹۶، حاکم:۸۲/۱.

Scanned with Ca

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ
ا اے نبی
اې پېغمبر

جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۖ
جهادکوه | دکافرانوسره | اودمنافقانوسره | اوسختي کوه | په هغوئ | اوآخري ځائي دهغوئ | دوزخ دي
دکافرانو او منافقانو سره جهاد کوئ او په دوئ باندې سختي کوئ اود دوی ځائي جهنم دي

وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۞ يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوْا ۗ وَلَقَدْ قَالُوْا
اوبد ځائي دې | اد ورتلو | قسمونه خوری داخلق | په الله | چې نه دی ونيلی دوئ هيڅ څه | حالانکه | ونيلی وه دوئ
اود ورتلو په اعتبار سره ډيربد ځائي دی | په الله قسمونه خوری چه دوی (ستاسو خلاف) هيڅ خبره نه ده کړې حالانکه

كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوْا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوْا بِمَا
خبره دکفر | اوکفرئي اوکړو | پس | د (ظاهري) اسلام راوړلوخپلونه | اواراده ئې اوکړه | د هغه کار
د کفر خبره يې کړې ده | اود خپل ظاهري اسلام نه پس کافران شوی دی | اودهغه څه قصد ئې کړې وو چه

لَمْ يَنَالُوْا ۚ وَمَا نَقَمُوْا اِلَّا اَنْ اَغْنٰىهُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ
چې اونه رسيدل هغې ته | اونه کوی دشمنی دوئ | مگر | په دې خبره | چې غنيان کړې دی دوئ | الله | او رسول دهغه
کامياب په کښې نشو | او دوی صرف په دې وجه دشمنی کوی چه الله او د هغه رسول په خپل فضل سره

مِنْ فَضْلِهٖ ۚ فَاِنْ يَّتُوْبُوْا يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَاِنْ يَّتَوَلَّوْا
په فضل خپل سره | انو که چری | توبه اوويسته دوئ | وی به | بهتره | دپاره ددوئ | اوکه مخ واړوئ دوئ
مالداران کړل | که دوی توبه ويستله نو دا به د دوی دپاره ډيره ښه وی | او که دوی اعراض اوکړو

يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا اَلِيْمًا ۙ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ
نو عذاب به ورکړی دوئ ته الله | عذاب | درد ناک | په دنيا | اوپه آخرت کښې | اونشته | دپاره ددوئ
(د توبې ويستلو نه) نو الله ﷻ به دوی ته په دنيا او په آخرت کښې دردناک عذاب ورکړی | اود دوی دپاره

فِي الْاَرْضِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ۞
په زمکه کښې | اڅوک دوست | اونه مددګار |
به په زمکه کښې هيڅوک دوست او مددګار نه وی |

قوله تعالىٰ:: يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ

منافقانوسره دجنګ جاري ساتلو حکم:- کافرانواومنافقانو سره د جهاد او په هغوی د سختئ حکم اوشو د مؤمنانوسره په ټيټه د ملاويدلو حکم اوشو. د کافرانو اصلي ځائې دوزخ اوخودلو.

درسول کريم ﷺ څلورتوری:: وراندې حديث تيرشوې دې چه حضور اکرم ﷺ الله ﷻ څلورو تورو سره مبعوث فرمائيلې.يوه توره خود مشرکانو دپاره ده لکه فرمائي ﴿فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِيْنَ﴾ د حرمت والا مياشتې تيريدوسره په مشرکانو باندې حمله اوکړئي. دويمه توره د اهل کتابو کفارو کښې

فرمائي ﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾ يعنى څوك چه په الله ﷻ اود قيامت په ورځ ايمان نه راوړي. د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ حرام كړي شوي حرام نه مني، حق دين نه قبلوي. دي اهل كتابو سره جهاد كوني تر كومي پورې چه هغوى د ذلت سره ټيټ سري په خپلو لاسونو جزيه وركول منظور نه كړي. دريمه توره په منافقينو كښي، ارشاد دي ﴿جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ﴾ كافرانو او منافقانو سره جهاد اوكړئي. څلورمه توره په باغيانو كښي، فرمان دي ﴿فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ﴾ باغيانو سره جنګيږئي تر هغه وخته پورې چه تر كومي د الله ﷻ د احكامو طرف ته واپس شي او حكم منلو ته رانه شي.

دمنافقانو سره به جنګ په توره وی كه په ژبه؟: دې نه ثابته شوه چه كله منافق خپل منافقت ښكاره كړي نو هغوى سره په توره جنګ كول پكار دى. د امام ابن جرير رحمه الله خوښ كړي شوي قول هم دغه دى. ابن مسعود رضي الله عنه فرمائي چه كه په لاس سره نه وى نو د خلې په غصې سره[1] ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه الله ﷻ خو په تورې سره د جهاد كولو حكم كړي دي او منافقانو سره ئې ژبانى جهاد حكم فرمائيلي دي اودا چه دوى سره به نرمى نه كوي[2] د مجاهد رحمه الله هم تقريبا هم دغه وينا ده. په هغوى باندې شرعى حد قائمول هم هغوى سره جهاد دي. مقصد دادې چه كله خو به توره هم د هغوى خلاف راوچتولې شى خو تر كومې چه كار روان وى نو ژبه كافى ده. څنګه چه موقعه وى كوني. قسمونه خوړلو سره وائى چه هغوى خوداسې خبره د ژبې نه نه ده ويستلې سره د دې چه هغوى د كفر وينا كړې ده اود خپل ظاهرى اسلام نه پس ښكاره كفرئى كړې دې.

د منافقانو تخريب كارى: دا آيت د عبدالله بن ابى باره كښې نازل شوې دې. د يو جهنى او انصارى په مينځ كښې جنګ اوشو جهنى په انصارى باندې غالب شو نو دې منافق انصار د هغه د امداد د پاره راپارول اووئيل ئې چه والله زمونږ اود دې محمد ﷺ خو هغه مثال دې "چه خپل سپې ښه تازه اوتكړه كړه چه هم تاا وخورى". والله كه مونږ داخل مدينې ته لاړو نومونږ عزت مند خلق به دا ټول كمينه خلق د هغه ځايه اوباسو. يو مسلمان لاړو اوحضور ﷺ ته ئې داخبرې واورولې. نبى كريم ﷺ هغه سړې راوغوښتو او هغه نه ئې تپوس اوكړو نو قسم ئې اوخوړلو او انكار ئې اوكړو. نو الله ﷻ دا آيت نازل كړو.

انصاروته درسول كريم ﷺ خصوصى دعا: حضرت انس رضي الله عنه فرمائي زما د قوم چه كوم خلق د حره په جنګ كښې په كار راغلى وو په هغوى باندې زه ډير خفه ووم. د دې خبر حضرت زيد بن ارقم رضي الله عنه ته اورسيدو نو هغه ماته په خط كښې اوليكل چه د رسول الله ﷺ نه ما اوريدلي دى حضور ﷺ به دعا كوله چه يا الله ! انصار او دانصارو خامن اوبښې. ددې راوى ابن الفضل ته په دې كښې شك دې چه حضور ﷺ په دې دعا كښې دهغوى دنمسو نوم اخستې وو كه نه؟

د زيد بن ارقم د صداقت ګواهى: نو حضرت انس رضي الله عنه په موجوده خلقو كښې د چا نه د حضرت زيد رضي الله عنه د نسب باره كښې سوال اوكړو نو هغه اووئيل چه هم دغه زيد هغه دې د چا د غوږونو اوريدلو خبرو د صداقت ګواهى چه په خپله رب وركړې ده. واقعه داسې ده چه حضور ﷺ خطبه وركوله چه يو منافق اووئيل كه دې رښتونې وى نو مونږ خود خرو نه هم ډير كم عقل يو. حضرت زيد رضي الله عنه اووئيل چه والله حضور ﷺ بالكل رښتونې دې اوبې شكه ته په خپل حماقت كښې د خر نه هم زيات احمق ئې. بيا هغه دا خبره د حضور ﷺ د غوږ نه تيره كړه. خو هغه منافق واوختو اوصفا انكار ئې اوكړو او وئې وئيل چه زيد رضي الله عنه دروغ وائى. په دې باندې الله ﷻ دا آيت نازل كړو اود حضرت زيد رضي الله عنه رښتونيوالې ئې بيان كړو. خومشهوره خبره دا ده چه واقعه د بنى المصطلق ده. ممكن دى چه راوى ته د دې آيت په وخت كښې

[1] الطبرى: ۳۵۸/۱۴.
[2] ايضا: ۳۵۹/۱۴.

Scanned with Ca

وهم شوې وی اود دویم ایت په بدله کښې ئی دا بیان کړې وی. هم دغه حدیث بخاري شریف کښې دې (۱) خود دې جملې پورې چه حضرت زید هغه دې د چا د غوږونو اوریدنکې خبرې د صداقت ربښتونوالې په خپله رب علیم ورکړو. ممکن دی چه روستو حصه د موسی بن عقبه د راوی خپل قول وی. هم په دې روایت کښې روستئی حصه د ابن شهاب د قول نه روایت دې. والله اعلم.

د جنګ یرموک متعلق بله واقعه:: په مغازی اموی کښې دحضرت کعب بن مالک ﷺ د تبوك د واقعې نه پس دی چه کوم منافق مؤخر پریخودلې شوی وو اود چا باره کښې چه قرآن نازل شو په هغوی کښې بعضې حضور ﷺ سره هم وو. په هغې کښې جلاس ابن سوید بن صامت هم وو د هغه په کورکښې د عمیر بن سعدمور هم وه چه خپل ځان سره ئی عمیر ﷺ هم بوتلې وو. کله چه د دې منافقانوپاره کښې د قرآن پاك آیاتونه نازل شو نو جلاس وئیل والله که دا سړې په خپله وینا کښې ربښتونې دې نو مونږ خود خرو نه هم خراب یو. حضرت عمیر بن سعد ﷺ چه دا واوریده نو وئی فرمائیل چه هسې خو ته ماته د ټولونه زیات خوښ ئې اوستاتکلیف ماته د خپل ځان د تکلیف نه هم ډیر سخت دې خوتا دې وخت کښې داسې خبره د خلې اوویستله که هغه زه اورسوم نو رسوائی ده او که نه ئی رسوم نو هلاکت دې. رسوائی یقیناً د هلاکت نه سپك څیز دې دې ویناکولوسره دا بزرګ په خدمت کښې حاضر شو او ټوله خبره ئی حضور ﷺ ته اوکړه. جلاس ته چه کله معلومه شوه نو هغه د سرکارنبوت ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او په قسمونو خوړلو سره ئی اووئیل چه عمیر ﷺ دروغ وائی ماخودا خبره هیڅ کله هم نه ده کړې. په دې باندې دا آیت نازل شو.

د جلاس بن سوید د منافقت نه توبه:: روایت دې چه د دې نه پس جلاس توبه اوکړه او صحیح شو. دا د توبه خبره ډیره ممکن ده چه دامام محمد بن اسحاق خپله خبره وی. دا د حضرت کعب ﷺ خبره نه ده. والله اعلم. او په روایت کښې دی چه جلاس بن سویدبن صامت خپل میرنې خوئ حضرت مصعب ﷺ سره د قبا نه راتلو. دواړه په خرو سواره وو فرمائی چه ماته خو ویره وه چه چرته زما باره کښې د قرآن پاك آیت نازل نه شی یا په ما د الله ﷻ څه عذاب رانه شی یا په دې ګناه کښې زه دخپل پلار سره شریك نه کړې شم. نوزه نیغ د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم او ټوله خبره مې ورته سره د خپلې ویرې اوکړه. په ابن جریر کښې د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ د یوې سوریدارې ونې لاندې تشریف ایخودې وو وئی فرمائیل چه اوس به تاله یو سړې راشی او تاته به دا شیطان ګوری خو خبردار ته هغه سره خبرې مه کوه. هم هغه وخت یو انسان د ککو سترګووالا راغلو. حضور ﷺ هغه ته اوفرمائیل ته اوستا ملګری ماته کنځلې ولې کوی. هغه هم په هغه وخت لاړو او خپل ټول ملګری راوستل ټولو قسمونه اوخوړل او وئیل چه مونږ خو داسې خبره نه ده کړې. تردې چه حضور ﷺ هغوی معاف کړل بیا دا آیت نازل شو.

د وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا مطلب :: دا په دې کښې چه کوم فرمائیلې شوی دی چه هغوی کومه اراده اوکړه پوره نه شوه. دې نه مراد د جلاس هغه اراده ده چه خپل میرنې خوئ چا چه د حضور ﷺ په خدمت کښې خبره اوکړه قتل کړی. یو قول دا هم دې چه عبدالله بن ابی پخپله د حضور ﷺ د قتل کولو اراده کړې وه. (۲) دا قول هم دې چه بعضې خلقو اراده کړې وه چه دې به سردار جوړکړوخو رسول الله ﷺ راضی نه شو. دا هم روایت دې چه د لسو نه پورته پورته کسانو د غزوه تبوك په لارکښې حضور ﷺ ته دهوکه ورکولو سره قتل کول غوښتل. نوحضرت حذیفه ﷺ فرمائی چه زه او حضرت عمار ﷺ د حضور ﷺ اوښې سره وړاندې

---

(۱) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة المنافقون باب قوله ﴿ولله خزائن السموات والارض...﴾:۴۹۰۶.
(۲) الطبری:۳۶۳/۱۴.

Scanned with Ca

روستو وو يو به پرې نيولو او يو به شړله. مونږ په عقبه کښې وو چه دولس کسان راغله او مخونه ئې پټ کړي وو اوښه ئې راګيره کړه. حضورﷺ هغوی ته د مقابله چغه اووهله هغوی شاته اونه کتل او منډې کړې. نبی کريمﷺ مونږ ته اوفرمائيل تاسو دوی اوپيژندل؟ مونږ ونيل نه خود هغوی سورلئی زمونږ په نظر کښې دی. نبی کريمﷺ اوفرمائيل دا منافقان وو اود قيامته پورې به نفاق د دوی په زړه کښې وی. تاسو ته پته ده چه دوی په کومه اراده راغلی وو؟ مونږ ونيل چه نه. وئې فرمائيل د الله ﷻ رسولﷺ په عقبه کښې خفه کولو او تکليف رسولو د پاره . مونږ ونيل حضورﷺ! د هر يوقوم ته اووايه چه د هر يو قوم کوم يو سړې په دې کښې شرکت کړی وی هغوی دې مړه کړی. حضورﷺ اوفرمائيل چه نه ګنی خلق به خبرې کوی چه محمدﷺ اول هم په دې خلقو سره د دښمن مقابله اوکړه او په دوی سره ئې فتح حاصله کړه اوبيائې خپل ملګری هم قتل کړه. نبی کريم ﷺ هغوی ته خيرې اوکړې چه يا الله د دوی په زړونوباندې پولې راوخيژوې.([1])

په نبی کريم ﷺ د حمله کوونکو رسوائی:: اوپه روايت کښې دی چه د عزوه تبوك نه په واپسئی کښې نبی کريمﷺ دا اعلان اوکړو چه زه به دعقبه په لارځم څوك هم په دغه لار رانشئی. حضرت حذيفهؓ د اوښې جلب نيولې وو اوحضرت عمارؓ وريسې شاته شړله چه يوه ډله په خپلو اوښو سواره راغله. حضرت عمارؓ د هغوی سورلئی وهل شروع کړه. اوحضرت حذيفهؓ د حضور ﷺ په حکم باندې اوښه لاندې طرف ته روانه کړه.کله چه لاندې ميدان ته اورسيدل نو حضورﷺ داوښې نه راکوزشو په دې کښې عمارؓ هم واپس راغلو.حضورﷺمعلومات اوکړوچه دا خلق څوك وو اومويپيژندل. حضرت عمارؓ ونيل چه مخونه خو ئې پټ وو ولې سورلئی پيژندلې شوې. تپوس ئې اوکړو د دوی اراده څه وه معلومه ده؟ جواب ورکړې شو چه نه.حضورﷺ اوفرمائيل چه دوی غوښتل چه شور ساز کړی زمونږ اوښه اوويربړی .اومونږ راګذار کړی.ديونه حضرت عمارؓ دعقبه والوړ دشمير تپوس اوکړونوهغه ونيل مونږ څوارلس يو.حضور ﷺ او فرمائيل که ته هم په هغوی کښې وې نوپنځلس به وو. حضورﷺ په دوی کښې د دريو کسانوعذر قبول کړو.هغوی اووئيل والله نه مونږ د چا آواز اوريدلې اونه مونږ ته د قوم د څه بدې ارادې علم وو.حضرت عمارؓ فرمائی چه باقی دولس کسان د الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ سره جګړه کونکی دی په دنياکښې هم اوپه آخرت کښې هم.([2]) امام محمد بن اسحاق رحمه الله په دوی کښې د ډيرو کسانو نومونه هم خودلې دی. والله اعلم په صحيح مسلم کښې دی چه د اهل عقبه نه يو سړی سره د حضرت عمارؓ څه تعلق وو نو هغه ته ئې قسم ورکړو او د اصحاب عقبه د تعداد معلومات ئې ترې اوکړو.خلقو هم ده ته اووئيل او اوښايه نو هغه اووئيل مونږ ته معلومه شوه چه هغه څوارلس وو اوکه ما هم په کښې شامل کړې نو پنځلس شو.په دوی کښې خودولس د ا لله تعالی اود هغه د رسولﷺ دښمنان وو اود دريو کسانو په باره کښې قسم چه نه مونږ څه آواز اوريدلې اونه څه اعلان اونه د دغه خلقو د ارادې مونږ ته څه علم دې. په دې وجه معذوره اوساتلې شو. د ګرمئی موسم وو اوبه ډيرې کمې وې حضورﷺ فرمائيلې وو چه مانه وړاندې هلته څوك هم اونه رسی خو په دې باندې هم څه خلق رسيدلې وو حضورﷺ په هغوی لعنت اووئيلې([3]) حضورﷺ اوفرمائيل چه زما په ملګروکښې دولس منافقان دی چه نه به جنت ته ځی اونه به د هغې بونې دوی ته اورسی. د اتو په زړونوبه آتشين پولې وې چه سينې ته به رسيدلې وی او دې به هلاك کړی([4]) هم په دې وجه به حضرت

---

[1] دلائل النبوة:۵/۲۶۰.

[2] احمد:۵/۴۵۳وسنده حسن. هيثمی دَدې سند رجالوته ثقه وئيلی. اوګورئی مجمع الزوائد:۶/۱۹۵.

[3] صحيح مسلم کتاب صفات المنافقين باب صفات المنافقين واحکامهم:۲۷۷۹،احمد:۵/۳۹۰.

[4] صحيح مسلم حواله سابقه: احمد:۴/۲۶۲، ابوداوٗد:۴۶۶۶.

Scanned with Ca

حذیفه ﷛ ته د رسول الله رازدار وئیلې کیده حضور ﷺ صرف هم ده ته د دغه منافقانو نومونه خودلي وو. والله اعلم.

په رسول کریم ﷺ باندې دحمله کوونکو نومونه:: په طبراني شریف کښې د هغوی نومونه دا دي. معتب بن قشیر، ودیعه بن ثابت، جدبن قیس، عبدالله بن نبتل بن حارث کوم چه د عمرو ابن عوف د قبیلې وو اوحارث بن یزید طائی، اوس ابن قیظی، حارث بن سوید، سعد بن زراره، قیس بن فهد، سوید اوداعس قبیله چه د بنوحنبلي او قیس بن عمروبن سهل، زید بن لصیب، سلاله بن الحمام دا دواړه د قبیله قینقاع دي. دا ټول په ښکاره مسلمانان جوړشوی وو. په دې آیت کښې دې نه پس فرمائیلې شوی دی چه هغوی هم د دې خبرې بدله واخسته چه هغوی ته الله ﷻ د خپل فضل نه د خپل رسول ﷺ په لاس مالداران جوړکړه. که په هغوی باندې د الله ﷻ پوره فضل شوې وو نو هغوی ته به هدایت هم نصیب شوې وو. لکه څنګه چه حضور ﷺ انصاروته فرمائیلې وو چه آیا ماتاسود ګمراهئ په حالت کښې نه وئ موندلې بیاالله ﷻ زما د وجه نه ستاسو لارخودنه اوکړه. تاسو ګډوډوئ الله ﷻ زما په وجه په تاسوکښې محبت واچولو. تاسو فقیران اوبې نوا خلق وئې او الله ﷻ زما په سبب تاسو غنیان او مالداران جوړکړئ. د هر یو سوال په جواب کښې به انصارو رضی الله عنهم فرمائیل چه بې شکه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ د دې نه ډیر احسان دي. (١)

دحملې وجه څه وه ؟:: لنډه داچه داخلق بغیرد څه وجه اوقصور په دښمنئ اوبې ایمانئ باندې اودریدل لکه چه په سورة بروج کښې دی د مسلمانانونه د دې کافرانو بدله اخستل صرف د هغوی د ایمان په وجه وه(٢) په حدیث شریف کښې دی چه ابن جمیل صرف د دې خبرې بدله اخستله چه هغه فقیر وو او الله ﷻ غني کړو(٣)

اوس لاهم د توبې موقع شته ؟:: بیا فرمائي چه که دوی اوس هم توبه اوکړي نود دوی په حق کښې بهتر ده اوکه هغوی په خپله هم د دې طریقه باندې کلك ولاړوی نودوی ته به په دنیاکښې هم سخته سزا وی د قتل نه اود غم او خفګان د وجه اود دوزخ ذلیله اوښکته کونکې ناقابل برداشت عذابونوسره هم، په دنیاکښې به څوك هم نه وی چه د دوی طرفداری اوکړي د دوی امداد اوکړي د هغوی په کار راشي اود هغوی نه بدی ختمه کړي یا څه نفع ورارسوی بې یاراو مددګار به پاتې شي.

عٰهَدَ اللّٰهَ	مَّنْ	وَمِنْهُمْ
چې وعده ئې کړې وه د الله سره	هغه خلق دي	او خینې د دوی نه

او په دوی (منافقانو) کښې خینې هغه خوک دي چې د الله سره

مِنَ الصّٰلِحِيْنَ	وَلَنَكُوْنَنَّ	لَنَصَّدَّقَنَّ	مِنْ فَضْلِهٖ	اٰتٰىنَا	لَئِنْ
د نیکانو نه	او شو به مونږ	نو مونږ به خیرات اوکړو	د فضل خپل نه	راکړه مونږ ته (الله)	که چرې

وعده کړې وه که الله ﷻ مونږ ته د خپل فضل (مال) نه راکړل نو مونږ به خیراتونه کوو او د نیکانو څخه به شو

وَتَوَلَّوْا	بِهٖ	بَخِلُوْا	مِّنْ فَضْلِهٖ	فَلَمَّآ اٰتٰهُمْ
او مخ ئې واړوو د وعدې خپلې نه	په هغې سره	نو بخل ئې شروع کړو	د فضل خپل نه	خو کله چې ورکړو الله هغوی ته

خو چه کله ورته الله ﷻ د خپل فضل (مال) نه ورکړل نو د هغې په خرچ کولو ئې بخل اوکړو نو | او د وعدې نه ئې

---

(١) صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الطائف فی شوال سنة ثمان: ٤٣٣٠، صحیح مسلم: ١٠٦١.

(٢) ٨٥/البروج: ٨.

(٣) صحیح بخاری کتاب الزکاة باب قول الله ﴿وفی الرقاب والغارمین وفی سبیل الله﴾: ١٤٦٨، صحیح مسلم: ٩٨٣.

Scanned with Ca

وَّهُمۡ مُّعۡرِضُوۡنَ۝ فَاَعۡقَبَهُمۡ نِفَاقًا فِیۡ قُلُوۡبِهِمۡ اِلٰی یَوۡمِ

اودی هغوئ امخ اړونکی انوپیدا کړو الله هغوئ لره امنافقت اپه زړونو دهغوئ کښې ادهغې ورځې پورې ا

مخ واړولو او (دزکاة ورکولو نه) انکاریان شو اد دې په نتیجه کښې الله ﷻ د دوی په زړونو کښې داسې نفاق واچولو

یَلۡقَوۡنَهٗ بِمَاۤ اَخۡلَفُوا اللّٰهَ مَا

چې یوخائې کیږی به هغوئ دهغه سره اپه سبب دهغې اچې خلاف کړې وؤ هغوئ دالله ا دهغه خبرې

کوم چه به ترقیامته پورې باقی وی اځکه چه دوی د الله ﷻ سره دهغه څه وعده خلافی

وَعَدُوۡهُ وَبِمَا كَانُوۡا یَكۡذِبُوۡنَ۝ اَلَمۡ

چې وعده ئې کړې وه دهغه سره ا اوبه سبب دهغې چې وؤ هغوئ اچې دروغ به ئې وئیل ا ایا

اوکړله کومه وعده چه ئې ورسره کړې وه ا اوددې وجې دروغ به ئې وئیل ا ایا دوی ته پته نه لګی

یَعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ یَعۡلَمُ سِرَّهُمۡ وَنَجۡوٰىهُمۡ

معلومه نهٔ ده دې خلقو ته ا چې بیشکه الله ا پوهیږی اپه پټورازونودوئ ا اودغوږ په خبرو ددوئ

چه الله ﷻ د دوی په پټو او په ښکاره خبرو باندې پوهیږی ا (او ایا دوی په دې نه پوهیږی چه)

وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الۡغُیُوۡبِ۝

اوبیشکه الله ا ښه خبردار دې اپه ټولو غیبی خبرو باندې ا

الله ﷻ په پټو (خبرواوکارونوباندې) پوهیږی ا

قوله تعالی:: وَمِنۡهُمۡ مَّنۡ عٰهَدَ اللّٰهَ

چه دعامنظوره شوه نوخپله وعده ئې هیره کړه:- بیان کولې شی چه په دې منافقانوکښې هغه هم دی چا چه وعده کړې وه که زه الله ﷻ مالدارکړم نو زه به ډیر سخاوت کوم او نیك به جوړیږم خوچه کله الله ﷻ هغه مالدار او خوشحاله جوړکړو هغه وعده خلافی اوکړه اوبخیل جوړشو. دڅه د سزا په وجه چه الله ﷻ د هغه په زړه کښې د همیشه د پاره نفاق واچولو.

دا ایت مبارک دچا په باره کښې دې ؟:: دا آیت دثعلبه بن حاطب انصاری باره کښې نازل شوې دې. هغه رسول الله ﷺ ته درخواست اوکړو چه زما دپاره د مالدارئی دعااوکړئی. حضور ﷺ اوفرمائیل کم مال د کوم چه شکریه اداکړې د هغه ډیرنه ښه دې چه د خپل طاقت نه زیات وی. هغه بیا درخواست اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه ته خپل حال د الله ﷻ د نبی ﷺ په شان ساتل نه خوښوې؟ والله که ماغوښتل نوداغرونه به د سرو زرو جوړشوی ماسره ګرځیدل. هغه وئیل والله زما اراده ده چه که زه الله ﷻ مالدار کړم نوزه به ښه سخاوت کوم اود هریو حق به ادا کوم. حضور ﷺ د هغه دپاره د مال د برکت دعااوکړه. د هغه په چیلوکښې داسې زیاتوالې کیدو لکه چه چینجی زیاتیږی. تردې چه مدینه منوره د هغه د څاروو د پاره تنګه شوه. دې صحرا اوډاکومیرو ته اووتلو د مازیګر او ماسپخین مونځ خو به ئې په جمع سره کولو او باقی مونځونه به ورته په جمع نه ملاویدل. په څاروو کښې نورهم زیاتوالې اوشو نو دې لږ نور هم لرې لاړو. اوس دجمعې نه بغیر ټول مونځونه د جمع د هغه نه پاتې شو. مال نور هم زیات شو نو کیده کیده چه دجمعې مونځ هم ترې پاتې شو. د تلوراتلووالا د قافلې نه به ئې تپوس کولو چه د جمعې په ورځ څه بیان اوشو.

د ثعلبه بن حاطب واقعه:: یوځل حضور ﷺ د هغه د حال تپوس اوکړو نو رسول الله ﷺ ته هغه حال بیان

Scanned with Ca

شو.حضورﷺ د افسوس اظهاراوکړو. دیخوا ایت نازل شو چه د هغه د مال نه صدقه واخلئی اود صدقې احکام هم بیان شو. حضورﷺ دوه کسان په کوموکښې چه یو دقبیلې جهینه اودویم د قبیله سلیم نه ؤ تحصیلداران جوړکړه اودصدقې اخستلود احکامو لیکلې شوې پروانه ئې ورکړه وئې لیکل چه د ثعلبه نه اود فلانکې بنی سلیم قبیلې نه صدقه راوړئی. دا دواړه ثعلبه له لاړل اود رسول اللهﷺ فرمان ئې اورسولواوصدقه ئې ترې اوغوښتله نو هغه اووئیل چه واه واه دا خو سمه جزیه ده خود جزې خور ده اودا خو بالکل داسې دی لکه دکافرانو نه جزیه اخستې شی دا څه خبره شوه. ښه ده اوس تاسو لاړشئی اوبیا واپس راشئی. باقی بل سړې کوم چه سلمی وو هغه ته چه کله معلومه شوه نوهغه خپل ښه څاروی را اوویستل اود هغې سره پخپله راوړاندې شو. هغوی چه دا څاروی اوکتل نو وئې وئیل چه نه خودا څاروی زمونږ داخستلو لائق دی اونه په تاداً ورکول واجب دی. هغه وئیل چه زه خو په خپله خوشحالئی باندې خپل بهترین څاروی ورکول غواړم. تاسو دا قبول کړئی خوآخر هغوی دا واخستل او د نورو نه ئې هم واخستل او په واپسئی باندې بیا ثعلبه ته راغلل. هغه وئیل چه ماته خو هغه پرچه لږه اولولئی کومه چه تاسو ته درکړې شوې ده.لوستلو سره ئې اووئیل چه روره داخو صفاجزیه ده اوپه کافرانو باندې چه کوم ټیکس مقررکولې شی داخو هم هغه شان دې. ښه ده تاسو لاړشئی زه به سوچ اوکړم هغوی واپس لاړل او د دوی په کتلو سره حضورﷺ په ثعلبه باندې افسوس ښکاره کړو اودسلمی سړی دپاره ئې دبرکت دعا اوکړه.اوس هغه دواړوکسانوهم د ثعلبه اوسلمی واقعه بیان کړه نو الله ﷻ عزوجل وعلا دا آیت نازل کړو.

دثعلبه دصدقې نه د رسول کریمﷺ ، ابوبکرؓ،عمر فاروقؓ او عثمانؓ انکار:: د ثعلبه یو نزدې خپلوان چه دا هر څه واوریدل نو ثعلبه له لاړو او ورته ئې اووئیل او آیت ئې هم واورولو. دې حضرت نبی اکرمﷺ له راغلو اوعرض ئې اوکړو چه زما هغه صدقه قبوله کړه. حضورﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ زه ستا د صدقې اخستلونه منع کړې یم. ده په خپل سر خاورې اچولې، نو حضورﷺ اوفرمائیل چه دا هرڅه خو تاپخپله کړی دی. ماخوتاته وئیلی وو خوتا نه منل. دې واپس خپل ځائ ته لاړو. دحضورﷺ ترانتقال پورې د ده هیڅ څیز قبول نه کړې شو. بیا دې د حضرت ابوبکرصدیقؓ حکومت کښې راغلو او وئې وئیل چه زما کوم عزت حضورﷺ سره وو اوزما چه کومه مرتبه په انصاروکښې وه هغه تاسو ښه پیژنئی تاسوزما صدقه قبوله کړئی. حضرت ابوبکرؓ اوفرمائیل چه کله حضورﷺ نه ده قبوله کړې نو زه څوک یم؟ هغوی هم انکار اوکړو.کله چه د هغوی هم انتقال اوشواوعمرؓ د مسلمانانو حاکم جوړ شونودې راغلواوعرض ئې اوکړوچه امیرالمؤمنین تاسو زما صدقه قبوله کړئی.هغوی جواب ورکړوچه کله حضورﷺ نه ده قبوله کړې اوبیا خلیفه اول نه ده قبوله کړې نواوس ئې زه څنګه قبلولې شم.
نوهغوی هم په خپل دور خلافت کښې د هغه صدقه قبوله نه کړه. بیا خلافت حضرت عثمانؓ ته حواله شونودا ازلی منافق بیا راغلو او منت او زاری شروع کړه خوهغوی هم دا جواب ورکړو چه پخپله حضورﷺ اود هغه دوو خلیفه ګانو ستا صدقه قبوله کړې نه ده نو زه ئې څنګه قبوله کړم نو قبوله ئې نه کړه. دغه شان دا سړې هلاك شو. محقق ابن کثیر کښې حدیث پاك ته واه او متن ته ئې باطل وئیلی دی[1] اول خوئې وعدې کړې وې دسخاوت کولواو هغه هم په قسمونوخوړلو سره بیا واوریدو او د سخاوت په عوض کښې بخل اختیارکړو او وعده خلافی ئې اوکړه. د دې دروغو او وعده خلافئی په بدله کښې د هغه په زړه کښې نفاق ورکلك شو چه د هغه وخت نه د هغه په پوره ژوند کښې هغه سره وو.په حدیث شریف کښې هم دی چه د منافق درې علامې دی چه کله خبره کوی دروغ وائی کله چه

---
(1) ابن جریر او ابن ابی حاتم

Scanned with Ca

وعده کوي د هغې خلاف کوي او که امانت ورکړې نو خیانت کوي(١) ایا دوی نه پوهیږي چه الله ﷻ د ښکاره اوپټو زړونو ارادو اودسینې د پټورازونو عالم دې. هغه ته د اول نه معلومه وه چه دا خالي زباني بکواس دې چه مالدار شي نوداسې خیراتونه به کوم اوداسې شکریه به اداکوم اوداسې نیکئ به کوم خو په زړونوباندې نظر ساتونکې رب ښه پیژني چه دوی به په مال کښې مست شي اود دولت په راتلو باندې به بدمعاشئ ناشکري او بخل کوي. هغه د هریو حاضر او غائب پیژندونکې دې هغه د هرپټ او ښکاره نه خبر دې. ظاهر او باطن ټول په هغه باندې ښکاره دي.

اَلَّذِیْنَ یَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِیْنَ

هغه کسان | چې عیب لګوي | په خوښئ سره مال ورکونکو باندې

هغه منافقان (په مؤمنانو کښې) په خپله خوښه خرج کونکو الله ﷻ

مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ فِی الصَّدَقٰتِ وَالَّذِیْنَ لَا یَجِدُوْنَ اِلَّا جُهْدَهُمْ

د مومنانو نه | په صدقو کښې | او په هغه کسانو باندې | چې نۀ مومي | مګر | کوشش خپل

باندې ملامتیا وائي او (په مؤمنانو کښې) هغه کسان چه هغوی د خپل وس مطابق خرج کوي (اګرچه لږ وي)

فَیَسْخَرُوْنَ مِنْهُمْ ؕ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ ؗ وَلَهُمْ

نو دوئ ټوقې کوي | په هغوئ پورې | ټوقې کوي الله | په دغه ټوقو کونکو پورې | او دې دهغوئ دپاره

نو منافقان په هغوی پورې ټوقې کوي الله ﷻ به هغوی ته د هغې سزا ورکړي او د هغوی دپاره

عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴿۷۹﴾

عذاب | درد ناك |

دردناک عذاب دې |

قوله تعالی:: اَلَّذِیْنَ یَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِیْنَ

دمنافقانو بدې خبرې اود مسلمانانو زړه بیلل: داهم دمنافقانو یوخراب خوئ دې چه دهغوی د ژبې نه څوك هم نه شي بچ کیدلې، نه سخي اونه بخیل، دا عیب چه دا بدې خبرې کونکي خلق خراب دي. که یو سړې یو لوئ رقم د الله ﷻ په نوم ورکړي نو دوی هغه ته ریاکار وائي او که څوك مسکین د خپلې غریبئ په وجه څه لږشان څیز ورکړي نو دوی پوزه اوچونړي ، تروه (مونجه کړي) او وائي چه څه د ده د دې لږڅیز هم الله ﷻ اوږې دې. کله چه د صدقاتو ورکولو آیت نازل شو نو صحابه کرامو ﷺ به خپلې خپلې صدقې راخستې او حاضریدل به. یو صاحب ډیرې زیاتې پیسې راوړې نودې منافقانو ورته دریاکار خطاب ورکړو او یو صاحب غریب مسکین سړې وو صرف یو صاع غله ئې راوړه نو هغه ته ئې اووئیل چه د ده د دې صدقې الله ﷻ ته څه ضرورت وو؟ د دې بیان په دې آیت کښې دې. (٢)

د صحابه کرامو د اخلاص انتهاء:: یوځل حضور ﷺ په بقیع کښې اوفرمائیل چه څوك صدقه ورکړي زه به د قیامت په ورځ د الله ﷻ په وړاندې د هغه ګواهي ورکوم. دغه وخت کښې یو صحابي ﷺ د خپل پټکې نه څه ورکول غوښتل خو بیا ئې راغونډکړو په دې کښې یو سړې چه تور رنګ ئې وو وړوکې قد ئې وو یوه اوښه راوسته او راوړاندې شو چه د هغې نه ښه اوښه په ټول بقیع کښې نه وه. وئې وئیل

(١) صحیح بخاری کتاب الایمان باب علامات المنافق:٣٣، صحیح مسلم:٥٩، ترمذی:٢٦٣٣.
(٢) صحیح بخاری کتاب زکوة باب اتقوا النارولوبشق تمرة والقلیل من الصدقة....:١٤١٥، صحیح مسلم:١٠١٨.

Scanned with Ca

يارسول الله ﷺ! دا دالله ﷻ په نوم خيرات دې. حضور ﷺ اوفرمائيل ډيره ښه ده. په دې کښې چا اوونيل چه د ده نه خودا اوښه ښه ده. حضور ﷺ واوريده نو وئې فرمائيل چه ته درغڅن ئې دې تانه اود دې نه درې چنده ښه دې. افسوس! په سوونو اوښانو والا تاسو غونډې خلقو باندې افسوس درې ځل ئې داسې اوفرمائيل خو هغه چه خپل مال داسې داسې کړي او په لپوډکولو سره حضور خپل ښي او کس طرف ته اشاره اوکړه يعنې د الله ﷻ په لارکښې په هر نيك کار کښې خرچ کوئې. بيا ئې اوفرمائيل چه هغوی خلاصې بيامونډلو چه د کم مال والا دی اود زيات عبادت والاوی. ([1])

دصحابه کرامو په حق کښې دمنافقانو بکواس:: عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه څلوېښت اوقيه سپين زر راوړل او يوغريب انصاری يو صاع غله راوړه. منافقانو يو ته رياکار او د بل صدقې ته سپك اوونيل. يو ځل د حضور ﷺ په حکم باندې خلقو د مال خيرات ورکول او راجمع کول شروع کړه. يو صاحب يو صاع کهجورې راوړې او وئې وئيل چه حضور ﷺ ماسره د کهجورو دوه صاع وو يوماً د خپل ځان اود خپلو بچودپاره حصار کړو او يومې راوړو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا هم په دې جمع شوی مال کښې واچوئې په دې باندې منافقانو بکواس شروع کړو چه الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ د دې نه بې پرواه دې.

د عبدالرحمان بن عوف سخاوت:: عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه اوفرمائيل چه ماسره سل اوقيه سره زر دی هغه ټول صدقه کوم. عمر رضی الله عنه اوفرمائيل چه په هوش کښې هم ئې؟ هغه جواب ورکړو چه او په هوش کښې يم. وئې فرمائيل بيا څه کوې. هغه اوفرمائيل واوره ماسره اته زره دی په کوموکښې چه زه څلور زره الله ﷻ ته قرض ورکوم او څلور زره د خپل ځان د پاره ساتم. حضور ﷺ اوفرمائيل چه په تادې برکت وی کوم چه تا ځان له اوساتلې اوکوم چه دې خرچ کړې. منافقانو په دې باندې خبرې جوړول شروع کړې. چه د خپل سخاوت خودلو د پاره پلنيرې اوخلقوته دومره پيسې ورکوی. نو الله ﷻ دا آيت نازل کړو چه د لوئ رقم او د وړوکی رقم صداقت اود دې منافقانو دا موذی حرکت ښکاره کړی.([2])

منافقان هيڅ څوک نه معاف کوی:: دبنوعجلان عاصم بن عدی رضی الله عنه هم دې وخت کښې ډيرلوئ رقم خيرات کړې وو سل وسق کهجورې ئې ورکړې وې. منافقانو دا په رياکارئې باندې محمول کړې وه. د خپلې خوارې مزدورئې نه لږ شان خيرات کونکې ابوعقيل رضی الله عنه وو دې د قبيلې بنوانيف يوسړې وو د هغه په يوصاع خيرات باندې منافقانو خندا او مسخرې کړې وې. په يوروايت کښې دی چه حضور ﷺ دا چنده د مجاهدينو د يوې ډلې په جهاد باندې د روانولو د پاره کړې وه. په دې روايت کښې دی چه حضرت عبدالرحمن رضی الله عنه دوه زره ورکړې وې او دوه زره ئې ساتلې وې. دا حضرت ابوعقيل رضی الله عنه وو چه ټوله شپه به ئې په خپله شا بوج اوړلو د هغه نوم حباب وو. اويوقول دې چه عبدالرحمن بن ثعلبه وو. د منافقانو په دې مسخروکښې الله ﷻ هم د هغه نه داسې بدله واخسته. ددې منافقانو دپاره د آخرت دردناك عذاب دې. اود هغوی د عملونو د دې عملونو په شان خرابه بدله ده.

اِسْتَغْفِرْ	لَهُمْ	اَوْلَا تَسْتَغْفِرْ	لَهُمْ	اِنْ تَسْتَغْفِرْ
ابښنه اوغواړه	دپاره دهغوی	ياابښنه مه غواړه	دپاره دهغوی	که ته ابښنه اوغواړې
که ته د دوی دپاره ابښنه اوغواړې اوکه اونه غواړې که ته د دوی دپاره				

[1] احمد: ٥/٣٤، مجمع الزوائد: ٣/١٢٤.
[2] الطبری: ١٤/٣٨٣.

لَهُمْ	سَبْعِيْنَ مَرَّةً	فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ	لَهُمْ ؕ	ذٰلِكَ	بِاَنَّهُمْ	كَفَرُوْا
دپاره دهغوي	اويا	خله	نوهرګز به اونه ښښي الله	هغوئ لره	دا نه ښښنه	په سبب دهغې چې هغوئ	كفر اوكړو

اويا كرته ښښنه اوغواړې نو هم الله ﷻ دوته مغفرت نه كوي | اودا (نه ښښل) د دې وجې نه دې چې دوی په الله ﷻ او د هغه په

بِاللّٰهِ	وَرَسُوْلِهٖ ؕ	وَاللّٰهُ	لَا يَهْدِي	الْقَوْمَ	الْفٰسِقِيْنَ ﴿۸۰﴾
په الله سره	اودرسول دهغه نه	اوالله	نه ښائي لار	قوم	فاسق ته

رسول باندې كړې دې | اوالله تعالیٰ كافرانو ته (د جنت) خودنه نه كوي |

قوله تعالىٰ: اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْلَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ؕ

دمنافقانو دپاره استغفار كول او نه كول برابردي:- فرمائي چه دا منافقان د دې قابل نه دي چه ته د دوی دپاره اې نبیﷺ ښښنه غواړې. يوځل نه چه كه ته اوياځل هم ددوی دپاره ښښنه اوغواړې نو الله ﷻ به دوی اونه ښښي. دا داوياو چه كوم ذكر دې دې نه مرادصرف زياتوالې دې كه هغه اوياو نه كم وي اوكه زيات وي.بعضو وئيلي دي چه دې نه مراد هم د اوياؤ عدد دې.نوحضورﷺ اوفرمائيل چه زه خو به د هغوی د پاره د اوياؤ نه زيات استغفار كوم چه الله ﷻ دوی اوښښي. نو الله ﷻ په بل آيت كښې اوفرمائيل چه د دوی دپاره ستا استغفاركول د نه كولوبرابردی.د عبدالله بن ابی منافق ځوئ د حضورﷺ په خدمت كښې عرض اوكړو چه زما پلار د زنكدن په حالت كښې دې زما خواهش دې چه تاسو هغوی له تشريف راوړئې اود هغه د جنازې مونځ هم ادا كړئې. حضورﷺ تپوس اوكړو ستا نوم څه دې هغه وئيل حباب. حضورﷺ اوفرمائيل ستا نوم عبدالله دې حباب خود شيطان نوم دې. اوس حضورﷺ هغه سره شو دهغه پلار ته ئې د خپلې خولې قميص ورواغوستلو. د هغه د جنازې مونځ ئې اوكړو. حضورﷺ ته وئيلې شوې چه تاسودده په جنازه باندې مونځ اداكوئې.حضورﷺ اوفرمائيل چه الله ﷻ د اوياؤ ځل استغفارسره نه بخښل فرمائيلی دی نو زه به اوياځل، بيا اوياځل او بيا اويا ځل استغفاركوم.(۱)

فَرِحَ	الْمُخَلَّفُوْنَ	بِمَقْعَدِهِمْ	خِلٰفَ	رَسُوْلِ اللّٰهِ	وَكَرِهُوْٓا
خوشحاله شو پاتې شوی خلق	په كيناستلو خپلو سره	په ملګرتيا نه كولو	د رسول دالله	اوبد اوګڼل هغوئ

كوم كسان چه (دجهاد نه روستو) پاتې شوی دی په خپله ناسته باندې خوشحاليږي چه د رسول الله نه پاتې شوی دی

اَنْ يُّجَاهِدُوْا	بِاَمْوَالِهِمْ	وَاَنْفُسِهِمْ	فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ	وَقَالُوْا
چې جهاداوكړي	په مالونوخپلوسره	اوپه نفسونوخپلوسره	په لار د الله كښې	اووئيل هغوئ

اودالله په لار په خپلو مالونو اوجانونو سره جهاد كول بد ګڼري | او(په خپل مينځ كښې يوبل ته) وائی (دا

لَا تَنْفِرُوْا	فِي الْحَرِّ ؕ	قُلْ	نَارُ جَهَنَّمَ	اَشَدُّ	حَرًّا ؕ
مه اوځئ	په ګرمئ كښې	اورته	اووايه	اوردوزخ	زيات سخت دی	په لحاظ دګرمئ سره

سخته ګرمی ده) په ګرمئ كښې مه ځئ | ته ورته اووايه د جهنم اور (د دنيا د ګرمئ نه) زيات سخت دې

(۱) الطبری: ۳۹۶/۱۴.

Scanned with Ca

لَوْ كَانُوْا يَفْقَهُوْنَ۝ فَلْيَضْحَكُوْا قَلِيْلًا وَّلْيَبْكُوْا

کاش | چي وې دوئ | چي پوهیدلې | پس اودې خاندی دوئ لږ | | او اوبه ژاړي

کاش که دوی پوهیدلې (نو داسې خبرې به ئې نه کولې) دوی دی (په دنیا کښې) لږ غونډې اوخاندی | او (په اخرت

كَثِيْرًا جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ۝

ډیر | دا سزا ده | په سبب دهغه عمل | چې دوئ کولو |

کښې به) ډیر اوژاړي | دا (ژړل) د دوی د کړو سزا ده |

قوله تعالى:: قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا

دنمردګرمئی نه بچ کیدونکی ددوزخ أور ولې نه یادوی: کوم خلق چه په غزوه تبوک کښې حضورﷺ سره نه وو تلی اوهم په کورکښې پاتې شوې وو، چاته چه دالله ﷻ په لارکښې پخپل ځان او مال جهادکول ګران معلومیدو. چاچه د یو بل غوړونه ډك کړې وو چه په دې ګرمئی کښې به څنګه اوځو؟ یو طرف ته میوې پخې شوی دی اوسوری خواره شوی دی بل طرف ته ګرمې هواګانې چلیږي. نو الله ﷻ فرمائی چه ددوزخ أورکوم طرف ته چه تاسو دخپل بد عمل په وجه روان ئې هغه خوددې ګرمئی نه ډیره ګرمی لري.

ددنیا اورد جهنم د اور اویایمه حصه ده:: دا أور خود هغه اوراویایمه حصه ده. لکه چه د بخاري او مسلم شریف په حدیث کښې دی[1] او په روایت کښې دی چه ستاسو دا أور د دوزخ د أور د اویاؤ اجزاؤ نه یو جزدې اوبیا هم دادسمندر په أوبووینځلې شوې دې (مړکړې شوې دې) ګنی نوتاسویه د دې نه هیڅ فائده هم نه وه حاصله کړې.[2]

دجهنم د اورسختوالې:: حضورﷺ فرمائی زرو کالوپورې د دوزخ أور بل کړې شو نو سور شو بیا یو زر کالوپورې بل کړې شونو سپین شو اوبیا زروکالو پورې بل کړې شو نو تورشو. او هغه د تورې شپې په شان ډیر سخت توردې[3] یوځل حضورﷺ آیت ﴿وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ تلاوت اوکړو اوونئی فرمائیل چه زرکاله بلولوسره هغه سپین شو اوبیا زر کاله پورې بلولو سره سور شو اوبیا یوزر کاله بلولو سره تور شو اوهغه د تورې شپې په شان دې. د هغې په شغلوکښې هم پړق نشته. په یوحدیث کښې دی چه که د دوزخ داور یوبخرې په مشرق کښې وی نود دې ګرموالې به مغرب ته اورسی[4] د ابویعلی په یوغریب روایت کښې دی چه په دې جمات کښې یولاکهه بلکه د دې نه هم زیات سړی وی اوڅوك دوزخی دلته سا واخلی نود هغه په ګرموالی به جمات او د جمات خلق ټول اوسوزی[5] او په حدیث شریف کښې دی چه په دوزخ کښې به د ټولونه د سپك عذاب والا هغه وی چه د هغه په دواړو پښوکښې به د أور تسموسره دوه څپلئی وی په کوم سره چه به د هغه کهوپړئی خوټکیږي. او هغه به دا ګنړی چه د ټولونه زیات عذاب هم په ما دې. سره ددې چه د ټولونه سپك عذاب به د هغه وی[6] قرآن پاك فرمائی چه أور داسې شغلې وهونکې دې چه څرمن اوباسی. او په آیاتونوکښې دی چه د هغوی په سرونو باندې به ګرمې اوبه اړوی په کوموسره چه به د هغه د خیټې ټول څیزونه اود هغه څرمن به اوسوزی[7] بیا به د

---

[1]) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة النار وانها مخلوقة: ۳۲۶۵، صحیح مسلم: ۲۸۴۳، موطاامام مالك :۹۹۴/۲

[2]) احمد: ۲۴۴/۲، مسندحمیدی: ۱۱۲۹ (بتحقیقی وسنده صحیح)، ابن حبان: ۷۴۶۳.

[3]) ترمذی کتاب صفة اهل جهنم باب منه فی صفة النار وانها سوداء مظلمة: ۲۵۹۱، ابن ماجه: ۴۳۲۰.

[4]) الطبرانی.

[5]) مسندابی یعلی: ۶۶۷۰، مجمع الزوائد: ۳۹۱/۱۰.

[6]) صحیح بخاری کتاب الرقاق، باب صفة الجنة والنار: ۶۵۶۲، صحیح مسلم: ۲۱۳، احمد: ۲۷۱/۴.

[7]) ۷۰/المعارج: ۱۵.

Scanned with Ca

اوسپنې په ستګونوباندې د هغوی سرونه چقولې شي. هغوی چه د دې ځائ نه اوځي هم دې ته به واپس کولې شي اوورته به وئيلی شي چه دسوزيدو عذاب اوڅکئ[1] بل آيت کښې دی چه کوموخلقو زمونږ د آياتونو انکار اوکړو هغوی به مونږ په سورکړې شوئ اورکښې واچوو د هغوی څرمنې به اوسوزيږي او مونږ به نی ورته نورې نورې وربدلوو دې د پاره چه هغوی ښه عذاب کړې شي.[2] په دې آيت کښې هم فرمائيلې شوی دی که دوی پوهيدل نو په دې خبره به خبرشوې ووچه د دوزخ داُورګرمی او تيزی ډيره زياته ده نويقينا په موسمی ګرمئ کښې به رسول الله ﷺ سره په جهادکښې په خوشحالئ خوشحالئ سره وتل اوخپل ځان اومال به نی د الله ﷻ په لارکښې قربانی کول. د عربويوشاعر وائی چه تاخپل عمر دګرمئ اويخنئ نه بچ کيدو کښې تيرکړوحالاتکه تاله خو لائق ووچه د الله ﷻ نافرمانونه بچ کيدې چه د دوزخ د اُورنه بچ شوې وې.اوس الله ﷻ د خراب باطن منافقان ويروی چه په دې لږ شان ژو ندکښې خو چه دلته څومره خوارئ خاندئی خود هغه راتلونکی لوئ ژوندکښې د هغوی د ژړا هم ژړا ده چه کله به هم نه ختميږي.

د حضورﷺ فرمان دې چه اې خلقو ژاړئ اوکه ژړا نه درځی په زبردستئ سره ژاړئ جهنميان به ډير زيات ژاړي اوتردې چه د هغوی په اننګو باندې به د نهرونو غوندې کندې جوړيږي. آخر اوښکې به ختمې شي او سترګې به ئې وينې راوروی. د هغوی د سترګونه به دومره اوښکې او وينې بهيدلې وی که څوك په دې کښې کشتئ چلول غواړي نو چلولې به ئې شي[3] اوپه حديث شريف کښې دی چه دوزخيان به په دوزخ کښې ژاړي او دومره به ژاړي چه د اوښکوختميدو نه پس به پيپ راوتل شروع شي. دغه وخت کښې به د دوزخ څوکيدار هغوی ته اووائی چه اې بدبخت د رحم په ځائ کښې خو تاکله هم نه دی ژړلې اوس دلته دا ژړا فريادکول فضول دی.بيا به دوی په اوچتواوچتو آوازونو جنتيانوته فريادونه کوی چه تاسو خلق خو زمونږ خپلوان اود قبيلې ئې واورئی مونږ د قبرونو نه تږي راواوچت کړې شوی يو او بيا د حشر په ميدان کښې هم تږي وو اوترننه پورې دلته هم تږي يو. په مونږ څه رحم اوکړئی لږې شان اوبه زمونږ په حلق کښې راواړوئی. کوم رزق چه الله ﷻ تاسوله درکړې د هغې نه مونږ ته هم څه لږډير راکړئی. څلوينښتوکالوپورې به لګه د سپوچغې وهي. څلوينښت کاله پس به دوی ته جواب ملاويږي چه تاسو به هم داسې رټلې شوې اوږي تږي او په دغه شان سختو عذابونو کښې پراته ئې. اوس به دوی د ټولوښيګړونه نااميده شي.[4]

رَّجَعَكَ اللّٰهُ				فَإِنْ	
نو که چرې اواپس راولی تاالله					
ا که الله ﷻ چرته ته (د جهاد نه) د دوی يوې					
لَّنْ تَخْرُجُوا	فَقُلْ	لِلْخُرُوْجِ	فَاسْتَأْذَنُوْكَ	مِّنْهُمْ	إِلٰى طَآئِفَةٍ
هرګز به نهٔ اوځئ تاسو	انواووايه تهٔ	دپاره دوتلو	اواجازت اوغواړي ستانه	ددوئ نه	يوې ډلې ته
نه ورته اووايه چه هيڅ کله		دپاره اجازت غواړي	نو دوی به ستانه د جهاد د تلو		ډلې ته راواپس کړې

[1] ۲۲/الحج:۱۹، ۲۲.
[2] ٤/النساء:٥٦.
[3] مسندابي يعلى:۱٦١/٧، ابن ماجه كتاب الزهد باب صفة النار:٤٣٢٤.
[4] ابن ابي الدنيا.

Scanned with Ca

مَعِيَ اَبَدًا وَّلَنْ تُقَاتِلُوْا مَعِيَ عَدُوًّا ؕ اِنَّكُمْ

زماسره | هميشه | اوهرگزبه اونه کړئ | جنګ تاسو ازمايه ملګرتياکښې | د دشمن سره | بيشکه چې تاسو

به تاسو ما سره اونه اوځئ او هيڅ کله به تاسو زما په ملګرتيا کښې د دشمن سره جهاد اونکړئ | ځکه چه

رَضِيْتُمْ بِالْقُعُوْدِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوْا مَعَ الْخٰلِفِيْنَ ۝

راضي شوي يئ | په کيناستلوباندې | په اول ځل | نو کينئ | ادروستوپاتې شووسره |

تاسو په اول ځل (د جهاد نه) په ايساردو باندې راضي شوي وئ انو (اوس هم) دناستو سره کينئ |

قوله تعالى:: فَاقْعُدُوْا مَعَ الْخٰلِفِيْنَ ۝

دمال اوکي جهاد ته مه بوځه:- فرمائي چه کله الله ﷻ تا په سلامتئي سره د دې غزوې نه مدينې ته را اورسوي او په هغوی کښې يوه ډله تانه د يو بلې غزوې کښې ستا سره د تلودرخواست اوکړي نو هغوی ته د سزا ورکولو په توګه ته هغوی ته صفاانکار اوکړه چه نه تاسو ماسره تلې شئ اونه تاسو زما سره د دښمنانوسره جنګ کولې شئ. تاسو چه په هغه موقعه باندې دهوکه اوکړه او اول ځل کيناستئ نواوس د تياری څه معنی؟ نودا آيت په شان د آيت ﴿وَنُقَلِّبُ اَفْـِٕدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوْا بِهٖۤ اَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ دې. د بدئی خرابه بدله د بدئی نه پس ملاويږی لکه چه د نيکئی بدله د نيکئی نه پس ملاويږی. د حديبيه دعمرې نه پس قرآن پاك فرمائيلی وو ﴿سَيَقُوْلُ الْمُخَلَّفُوْنَ اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ﴾ يعنی تاسو نه داشاته پاتې کيدونکی خلق چه کله تاسوغنيمتونه واخلئ نووائی چه مونږهم تاسوسره کيږو. تردې پورې اوفرمائيلې شو چه دوی ته اووايه چه په ناستوخلقوکښې تاسو هم کينئی چه د ښځو په شان په کورونوکښې ورننوتلې وی.

وَلَا تُصَلِّ عَلٰۤى اَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ اَبَدًا وَّلَا تَقُمْ

اومهٔ کوه مونځ دجنازې په هيڅ يوکس باندې | ددوئ نه | اچې مړشي | هميشه | اومهٔ ودريږه

اوته په په دوی کښې که څوک مړشی هيڅ کله د جنازې مونځ مکوه |

عَلٰى قَبْرِهٖ ؕ اِنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَمَاتُوْا وَهُمْ فٰسِقُوْنَ ۝

په قبردهغه | بيشکه دوئ | کفرکړې دې په الله اوپه رسول دهغه | اومړه شودوئ | اوحال داچې دوئ فاسقان وو

اومه (د دعا غوښتلودپاره) دهغه د قبر سره اودريږه ځکه چه دوی په الله او دهغه په رسول باندې کفر کړې دې |

قوله تعالى:: وَلَا تُصَلِّ عَلٰۤى اَحَدٍ مِّنْهُمْ

دمنافق دجنازې کولو ممانعت:- حکم کيږی چه اې نبی ﷺ! ته د منافقانونه بالکل بې تعلقه شه که په دوی کښې هرڅوك مړشی نوته په هغوی باندې مه جنازه کوه اومه دهغوی قبرته ځه چه دهغوی دپاره استغفاراوغواړې. ځکه چه دوی په کفر او فسق باندې پاتې وو او هم په هغې باندې مړه شو. داحکم خو عام دې خود دې شان نزول د عبدالله بن ابی بن سلول باره کښې دې چه د منافقانو رئيس او امام وو. په صحيح بخاری شريف کښې دی چه د هغه په مرګ د هغه خوئ حضرت عبدالله رضی الله عنه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اودرخواست ئې اوکړو چه زما د پلار د کفن د پاره تاسو پخپله اغوستې شوې قميص راکړئ. حضور ﷺ ورکړو بيا ئې عرض اوکړو چه تاسو پخپله د جنازې مونځ ادا کړئ. حضور ﷺ دا درخواست هم منظور کړو اود مانځه د کولو د پاره اودريدو خوحضرت عمر رضی الله عنه د حضور ﷺ لمن اونيوله اوعرض ئې اوکړوحضور ﷺ! تاسو به د ده د جنازې مونځ کوئ؟ اوالله ﷻ ددې نه منع فرمائيلې

ده. حضورﷺ اوفرمائيل چه واوره الله ﷻ ماته اختيار راکړې دې چه که ته د دوی د پاره استغفار اوکړې اوکه اونه کړې اوکه ته د اوياکرتې استغفار هم اوکړې نو الله ﷻ به هغه اونه بښي نو زه به د اوياؤ نه زيات استغفاراوکړم. حضرت عمرؓ اوفرمائيل يارسول اللهﷺ! دا منافق وو. خو بيا هم حضورﷺ دجنازې مونځ اوکړو په دې باندې دا آيت نازل شو(۱) او په روايت کښې دی چه کښې صحابه کرام ؓ هم د رسول اللهﷺ په اقتداء کښې مونځ اوکړی.(۲)

په بل روايت کښې دی چه حضرت عمرؓ فرمائی چه کله حضورﷺ د مانځه د پاره وړاندې شو نوزه د صف نه اووتلم او دحضورﷺ په وړاندې شوم او اومې وئيل ښه ده تاسو به د الله ﷻ د دې دښمن عبدالله بن ابی د جنازې مونځ کوئې سره د دې چه په فلانکې ورځ هغه داسې وئيلي وو او په فلانکې ورځ ئې داسې وئيلي وو. د هغه هغه ټولې خبرې سردوباره کړې. حضورﷺ مسکې وو او دا ټولې خبرې واوريدې نو وئې فرمائيل عمرا ما پريږده الله ﷻ ماته د استغفار اختيار راکړې دې که چرې ماته معلومه شي چه اويا کرتې استغفارد ده ګناه معاف کولې شي نو زه به يقيناً د دې نه ډير استغفار اوکړم. حضورﷺ د جنازې مونځ هم اوکړو جنازې پسې هم لاړو او دخښولو په وخت کښې هم موجود وو. د دې نه پس ماته په خپله د دې ګستاخئی ډير افسوس اوشو چه الله ﷻ او رسول اللهﷺ ډير ښه پوهيږي ما دا داسې او دومره قدرې جرات ولې اوکړو. لږ شان ساعت به شوې وو چه دا دواړه آياتونه نازل شو. دې نه پس تر آخر وخته پورې نه خو حضورﷺ چرته د منافق جنازه اوکړه اونه د هغه په قبر راغلو دعائی اوکړه(۳) او په روايت کښې دی چه د هغه ځوئ عبداللهؓ حضورﷺ ته دا هم وئيلی وو چه که تاسو تشريف رانه وړو نو دا خبره به د هميشه د پاره زمونږ په زړه وی. کله چه حضورﷺ تشريف راوړو نو هغه ئې قبرته کوز کړې وو. حضورﷺ اوفرمائيل چه دې نه وړاندې مو زه ولې رانه وستلم. هغه ئې د قبر نه رااويستو حضورﷺ د هغه په ټول بدن باندې تکانړې واچولې او دم ئې کړو اوهغه ته ئې خپل قميص واغوستلو. (۴) او په يو روايت کښې دی چه هغه پخپله وصيت کړې وو مرشوې ووچه دهغه د جنازې مونځ دې پخپله رسول اللهﷺ اوکړی دهغه ځوئ راغلو اودهغه آخرى خواهش او وصيت ته ئې هم خبرکړې وو او دائې هم وئيلې وو چه د هغه وصيت داهم دې چه هغه دې دحضورﷺ په قميص کښې کفن کړې شي. حضورﷺ د هغه د جنازې دمونځ نه فارغ شو چه په دې کښې حضرت جبرائيل ؑ راغلو دا آياتونه راکوزکړل او رائې وړل(۵) اوپه يو روايت کښې دی چه حضرت جبرائيل ؑ دجنازې په وخت کښې د حضورﷺ لمن اونيوله او دا آيت ئې ورته واورولو(۶)خودا روايت ضعيف دې.اوپه يو روايت کښې دی چه هغه دخپلې بيمارئی په حالت کښې حضورﷺ راغوښتې وو. چه کله حضورﷺ تشريف يوړو نو ورته ئې اوفرمائيل چه ته د يهوديانومحبت تباه کړې.هغه اووئيل يارسول اللهﷺ داوخت دغصې او رټلو نه دې بلکه زما دا خواهش دې چه تاسو ماله د استغفاردعا اوکړئ چه زه مړشم ما په خپل قميص کښې کفن کړه.

منافق ته درسول کريم ﷺ دخپل قميص ورکولو اصل وجه: دبعضې سلفو نه روايت دې چه د قميص ورکولومطلب دا وو چه کله حضرت عباسؓ راغلو نو دهغه په بدن باندې دچاکپړا صحيح نه وه او آخر

---

(۱) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة براءة باب﴿استغفرلهم أولاتستغفرلهم﴾: ۴۶۷۰، صحيح مسلم: ۲۷۷۴، طبرانی: ۱۷۰۵۱، دلائل النبوة: ۵/۶۷۷۴.

(۲) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة براءة باب ﴿ولاتصل على احدمنهم مات أبدا ولاتقم على قبره﴾: ۴۶۷۲، صحيح مسلم: ۶۷۷۴.

(۳) صحيح بخاری کتاب الجنائز باب مايكره من الصلاة على المنافقين والاستغفار للمشركين: ۱۳۶۶، دلائل النبوة: ۵/۶۸۷.

(۴) احمد: ۳/۳۷۱، صحيح بخاری: ۱۲۷۰، مسلم: ۲۷۷۳.

(۵) ابن ماجه كتاب الجنائز باب فى الصلاة فى اهل القبلة: ۱۵۲۴ وسنده ضعيف والحديث صحيح بالشواهد.

(۶) مسندابى يعلى: ۴۱۱۲، ابن جرير: ۱۷۰۶۸.

Scanned with Ca

ئې د ده قمیص ورواغوستلو نو هغه پوره شو دې هم ښه اوږد او د پلن وجود سړې وو نود هغې په بدله کښې حضورﷺ خپل قمیص ورکړو. ([1])

دممانعت نه پس نبی کریم ﷺ دیو منافق جنازه نه ده کړې: ددې آیت نه پس حضورﷺ نه چرته د یو منافق جنازه کړې اونه ئې د چا دپاره استغفار کړې. په مسند احمد کښې دی چه کله به حضورﷺ د چا جنازې ته راوبللې شو نوحضورﷺ به تپوس اوکړو چه خلقو ته به د هغه ښیګړې معلومې وې نو حضورﷺ به تلو اود هغه د جنازې مونځ به ئې کولو اوکه چرته اخوا دیخوا خبره به ئې غوږ ته راغله نو صفا انکار به ئې کولو([2]) دحضرت عمرؓ طریقه د حضورﷺ نه پس دا وه چه د چا د جنازې مونځ به حضرت حذیفهؓ کولو نوحضرت عمرؓ به هم کولو. اود چا به چه حضرت حذیفهؓ نه کولو نو هغوی به هم نه کولوځکه چه حضرت حذیفهؓ ته حضورﷺ دمنافقانو نومونه خودلی وو.صرف هم دوی ته دا نومونه معلوم وو په دې وجه هغوی ته درسول اللهﷺ رازدار وائیلې شو.بلکه یو ځل خوداسې هم شوی چه حضرت عمرؓ یو جنازې کولو ته اودریدو نوحضرت حذیفهؓ پرې سکونډاره اولګوله او منع کړو. د جنازې دمونځ او استغفار دې دواړو څیزونو نه د منافقانو باره کښې مسلمانان منع کولو دا دلیل دې چه ددې د مسلمانانو باره کښې ددې دواړو څیزونو پوره تاکید دې. په دې کښې د مړو د پاره هم پوره نفع ده اود ژندو د پاره هم کامل اجر او ثواب دې.

دمسلمان په جنازه کښې د شرکت ثواب: په حدیث شریف کښې دی چه حضورﷺ فرمائی څوک چه جنازې سره لاړشی اود جنازې مونځ اوکړی هغه ته یو قیراط ثواب ملاویږی او چه څوک د ښخولو پورې حصارشی هغه ته دوه قیراط ثواب ملاویږی. تپوس اوشو چه قیراط څه څیز دې؟ اوفرمائیلې شو د تولونه وړوکې قیراط د اُحد د غر هومره دې([3]) دغه شان دا هم د حضورﷺ عادت مبارك ووچه د مړی د ښخیدو نه به فارغ شو نوقبر سره به اودریدو اوحکم به ئې اوفرمائیلو چه دخپل ملګرې د پاره استغفار اوکړئ اود ده د پاره د ثابت قدمئ دعااوکړئ. د ده نه دې وخت کښې سوال او جواب کولې شی.([4])

وَلَا تُعْجِبْكَ	أَمْوَالُهُمْ	وَأَوْلَادُهُمْ	إِنَّمَا	يُرِيدُ اللَّهُ	أَنْ
او په تعجب کښې دې وانه چوی تالره	مالونه ددوئ	او اولاد ددوئ	بیشکه	اراده لري الله	چې
ار د دوی مالونو او اولاد ته مه حیرانیږه (چه څومره ډیر دی) الله غواړي چه ددې په سبب دوی ته په دنیا					
يُعَذِّبَهُمْ	بِهَا	فِي الدُّنْيَا	وَتَزْهَقَ	أَنْفُسُهُمْ	وَهُمْ كَافِرُونَ ۝
عذاب ورکړي دوئ ته	په دې سره	په دنیا کښې	او اوځي	روحونه ددوئ	حال داچې دوئ کافران وی
کښې عذاب ورکړي او دوی ته د کفر په حالت کښې مرګ راځي					

د دې مضمون آیت مبارك تیرشوې دې اوهلته د هغې پوره تفسیر هم د الله ﷻ په فضل سره لیکلې دې

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب الصلاة للاساری: ۳۰۰۸.

[2]) احمد: ۵/۲۹۹–۳۰۰ وسنده صحیح، ابن حبان: ۳۰۵۷، حاکم: ۱/۳٦٤، مجمع الزوائد: ۳/٤.

[3]) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب من انتظر حتی تدفن: ۱۳۲۵، صحیح مسلم: ۹٤۵، ابوداؤد: ۳۱٦۸، ترمذی: ۱۰٤۰، ابن ماجه: ۱۵۳۹، احمد: ۲/٤۱۰.

[4]) ابوداؤد کتاب الجنائز باب الاستغفار عندالقبر للمیت فی وقت الانصراف: ۳۲۲۱، وسنده حسن، حاکم: ۱/۳۷۰، بیهقی: ٤/۵٦.

Scanned with Ca

د كوم چه دوباره كولو څه ضرورت نشته.

وَجَاهِدُوْا	بِاللهِ	سُوْرَةٌ اَنْ اٰمِنُوْا	اُنْزِلَتْ	وَاِذَآ
اوجهاداوكړئ ا	په الله باندې ا	يوسورت چې ايمان راوړئ ا	اوكله چې انازل كړې شي ا	

اوكله چه يو سورت نازل شي اوپه هغه كښې وي) چه په الله باندې ايمان راوړئ ا او د رسول په

وَقَالُوْا	مِنْهُمْ	اسْتَاْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ	مَعَ رَسُوْلِهٖ
او وائي ا	ددوئ نه ا	دهغه كښې انوغواړي اجازت ستانه خاوندان دقدرت ا	په ملگرتيادرسول

ملگرتياكښې جهاد اوكړئ انوپه هغوی كښې چه كوم طاقت لري هغوی ستا نه اجازت غواړي ا او وائي

بِاَنْ يَّكُوْنُوْا	مَّعَ الْقٰعِدِيْنَ۞ رَضُوْا	نَكُنْ	ذَرْنَا
چې شامل شي دوئ ا	دكور ناستو سره راضي شول دوئ ا	اچې شو مونږ ا	چې پريږده مونږ

مونږ پريږده چه د ناستو خلقو سره پاتې شو دوی په دې باندې راضي دی چه د روستو پاتې شوو خلقو سره

لَا يَفْقَهُوْنَ۞	عَلٰی قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ	وَطُبِعَ	مَعَ الْخَوَالِفِ
نهٔ پوهيږی ا	اپه زړونو ددوئ نو دوئ	اومهروهلې شوې دې	دروستوپاتې شوو ښځوسره ا

ايسار شي ا اود دوی په زړونو باندې مهر لگولې شوې دې نو دوی (په خبره) نه پوهيږی ا

قوله تعالى:: اسْتَاْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ .

بزدل منافقان جهاد نه شی كولې:- ددې خلقو خرابې بيانيږی چه سره د طاقت او قوت به د جهاد د پاره نه وتل او خان به ئې پټولو اود الله ﷻ د حكم اوريدونه پس به بيا رسول اللهﷺ ته راتلل اود خپل پاتې كيدو اجازت به ئې غوښتلو. د هغوی ملگرتيانه كولوته اوگوره چه د ښځو په شان شوی دی لښكرې لاړې او دوی نامرده د زنانو او ښځو په شان شاته پاتې شو.

منافق خبرې ډيرې كوی كارهيڅ نه كوی:: د جنگ په وخت كښې بزدل ويريدونكی او په كورونوكښې ننوتلې اوسيدونكې اود امن په وخت كښې غټې غټې خبرې كونكی، د غپې دونكی سپو په شان اوگرځيدونكي اوريځو په شان هسې خان ښائی. بل ځائ كښې پخپله قرآن كريم فرمائی چه د ويرې په وخت كښې داسې سترگې واړوی لكه چه څوك مری اوچه كله هغه موقعه تيره شوه نوبيا غوړې خبرې اواړدې اوړدې دعوې كونكی خبرې جوړوی([1])دامن په وخت كښې خوپه مسلمانانوكښې فساد خوروی اود اوچتو اوچتو بهادرو ډهنډوره وهی. دا څه ښه خبره نه ده چه د جنگ په وخت كښې لكه د ښځو په شان ښكرې اچوی او په كورونوكښې پرده كښې كينی. سوړې او غارونه لټوی او خپل خان چرته پټوی.ايماندار خو د سورة نازليدو اود الله ﷻ د حكم انتظاركوی خو چه كوم بيماران زړونوالا دی هغوی د جهاد دپاره د الله ﷻ حكم اوسورة نازليدوسره سترگې پټوی. په هغوی باندې افسوس دې اود دوی د پاره د تباهئ مصيبت دې. كه چرې دوی تابعدار وو اود دوی د خلې نه ښه خبره وتله اود دوی ارادې ښې وې اودوی د الله ﷻ د خبرو تصديق كړې وونو هم دا څيز د دوی په حق كښې بهتر وو. ([2]) خود دوی په زړونوخود هغوی د بدعملو په وجه مهر لگيدلې دې اوس خو په دوی كښې د دې خبرې

([1]) ۳۳/الاحزاب: ۱۰.
([2]) ٤۷/محمد: ۲۰-۲۱.

Scanned with Ca

صلاحیت هم نشته پاتې شو لا خپل نفع نقصان پیژندل.

لٰكِنِ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ

| لیکن | رسول | اوهغه کسان | چې ایمان ئې راوړې دی | دهغه سره

اخو رسول او کومو کسانو چه د ده سره ایمان راوړې دې هغوی په خپلو

جٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ؕ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ

جهاد کوی هغوئ | په مالونو خپلو سره | په نفسونو خپلو سره | اوداکسان چې دی | اهم دوئ لره دی

مالونو او جانونو سره (دالله په لار کښې) جهاد کوی | اود دوی دپاره (په دنیا او آخرت کښې) د نیکو

الْخَيْرٰتُ ۫ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ

تولې نیکیانې دی | اودا کسان | هم دوئ دی | خلاصې موندونکی | تیار کړی دی الله | دپاره ددوئ

بدلې دی | او هم دوی کامیاب (او کامران) دی | الله د دوی دپاره باغونه تیار کړی دی چه

جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٨٩﴾ ع

باغونه | چې بهیږی | لاندې هغې نه | نهرونه | همیشه په اوسیږی | په هغې کښې | دا | کامیابی ده لویه

د هغې د بنګلو د لاندې به ولې بهیږی او دوی به په هغې کښې همیشه وی | (یقیناچه) دا لویه کامیابی ده

قوله تعالی:: جٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ؕ

ربنتونی مسلمانان په خپل ځان او مال جهادکوی:-دمنافقانو مذمت اود هغوی اخروی تباهی بیانولو سره اوس دمؤمنانو تعریف اود هغوی اخروی راحت بیان کولې شی.دوی دجهاد د پاره ملاتړلې وی او دوی خپل ځان او مال د الله ﷻ په لارکښې قربانی کوی. هم د دوی په حصه کښې ښیګړې او نیکئی دی هم دغه خلاصې موندونکی خلق دی. هم د دوی د پاره جنت الفردوس دې. او هم د دوی د پاره اوچتې درجې دی. هم دغه مقصد حاصلونکی دی اوهم دغه کامیابئی ته رسیدونکی خلق دی.

وَجَآءَ الْمُعَذِّرُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ

اوراغلل | اعذرکونکی | دباندې دخلقو نه | دپاره ددې چی اجازت ورکړې شی | هغوئ ته

اود میرو والو خلقو نه عذر کونکی خلق راغلل (اوعذرونه د دې دپاره پیش کوی) چه دوی ته (د پاتې

وَقَعَدَ الَّذِيْنَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ

او کیناستل | هغه کسان | چی دروغو ئې وئیلی وو | الله | اوهغه رسول ته | زر به اورسیږی

کیدو اجازت اوشی) او هغه کسان ناست پاتې شوی دی چه الله او د هغه رسول ته ئې دروغ وئیلی وو زرده چه

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٩٠﴾

هغه کسانوته | چی د کفرپه لار تلی دی | ددوئ نه | عذاب | دردناک |

کومو کسانو په دوی کښې کفر کړې دې | هغوی ته به دردناک عذاب اورسیږی |

قوله تعالی:: وَجَآءَ الْمُعَذِّرُوْنَ

د دروغو عذرونه کونکو ته تنبیه:-دا بیان د هغه خلقو دې چه په حقیقت کښې د څه شرعی عذر په وجه

Scanned with Ca

په جهاد کښې شامیلیدې نه شو. د مدینې نه چاپیره به داخلق راتلل اود خپلې کمزورنې ضعیفنې او بې طاقتنې بیان کولوسره به نې د الله ﷻ د رسول ﷺ نه به نې اجازت غوښتلو نوکه حضور ﷺ به دوی واقعی معذوره اوګنړل نو اجازت به نې ورکولو. دا د بنوغفارد قبیلې خلق وو. د ابن عباس رضی الله عنه په قراءت کښې ﴿ وَجَآءَ الْمُعْذِرُوْنَ ﴾ دی یعنی اهل عذرخلق. هم دغه مطلب او معنی زیاته ښکاره ده ځکه چه هم د دې جملې نه پس د دې خلقو بیان دې چه دروغژن وو اودوی نه وو راغلې اود خپل ځان د منع کیدو وجه نې بیان نه کړه اونه نې د حضور ﷺ نه د خپل ځان پاتې کیدو اجازت واخستو. بعضې بزرګانو ونیلې دی چه په اصل کښې عذر کونکی هم په اصل کښې معذوره نه وو په دې وجه دهغوی عذر قبول نه کړې شو. خو اولنې قول اولنې دې هم دغه ډیر ظاهر دې والله اعلم. ددې خو یوه وجه هم دغه ده کومه چه مونږ پورته بیان کړې ده اودویمه وجه دا ده چه د عذاب وعده هم هغه کسانو سره شوې ځوک چه ناست پاتې وو.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ
نشته | په کمزورو باندې |
اوپه کمزور خلقو |

وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ مَا يُنْفِقُوْنَ حَرَجٌ
اونه | په بیمارانو باند ې | اونه په هغه کسانو باند | چې نۀ مومی | هغه څه | چې ونې لګوی | هیڅ ګناه
اوپه ناجورو اوپه هغه کسانو چه دومره ورسره څه نه وی چه (په جهاد کښې ئې) خرج کړی څه ګناه نشته

اِذَا نَصَحُوْا لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ؕ مَا عَلَى الْمُحْسِنِيْنَ مِنْ سَبِيْلٍ ؕ
هله چې | اخلاص لری هغوئ | د الله سره | اودرسول دهغه سره | نشته په نیکانوخلقو باند | څه لاره دالزام
خوچه په اخلاص سره د الله اود هغه د رسول ملګری وی | اوپه نیکانو باندې (هم) څه ملامتیا نشته

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۙ وَّلَا عَلَى الَّذِيْنَ اِذَا مَاۤ اَتَوْكَ
اوالله | ابښونکې | رحم کونکې دې | او نشته اعتراض | په هغه کسانو باندې | کله چې | راغلې وو تاته
اوالله ښبونکې اومهربان دې | اونه په هغه خلقو (ملامتیا شته) چه تا ته راشی (اوراتلل ئې په دې غرض وی)

لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَاۤ اَجِدُ مَاۤ اَحْمِلُكُمْ
دپاره ددې چې تۀ سواره کړې هغوئ | نو اواونیل تا | چې نۀ مومم زه | هغه څیز | چې سواره کړم تاسو
چه ته دوی (په سورلئ) سوارۀ کړې | (خو) تا ورته اووئیل ما سره دومره څاروی نشته چه زه پرې تاسو

عَلَيْهِ ص تَوَلَّوْا وَّاَعْيُنُهُمْ تَفِيْضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا اَلَّا
په هغې باند | نو واپس شو هغوئ | اوسترګې دهغوئ | بهیدلې | داوښکونه | په وجه دغم | چې نه
سوارۀ کړم | نودوی په داسې حال کښې واپس شی چه د هغوی د خفګان په وجه اوښکې بهیږی | چه

يَجِدُوْا مَا يُنْفِقُوْنَ ؕ اِنَّمَا السَّبِيْلُ عَلَى الَّذِيْنَ
مومی هغوئ | هغه څه | چې خرچ ئې کړی په جهاد کښې | بیشکه | الار داعتراض | په هغه کسانوده
دوی سره دومره څه نشته چه (په جهاد کښې ئې) خرج کړی | ملامتیا په هغه کسانو باندې ده چه

Scanned with Ca

يَسۡتَاۡذِنُوۡنَكَ	وَهُمۡ	اَغۡنِيَآءُ ۚ	رَضُوۡا	بِاَنۡ يَّكُوۡنُوۡا	مَعَ
چې اجازت غواړي ستا نه	اودې هغوئ	مالداران	راضي شوهغوئ	چې وې هغوئ	سره

هغوی مالدارن وی اوستانه (دایساریدو) اجازت غواړي اودوی غواړي چه د ایسارو شوو کسانوسره

الۡخَوَالِفِ ۙ	وَطَبَعَ	اللّٰهُ	عَلٰى قُلُوۡبِهِمۡ	فَهُمۡ	لَا يَعۡلَمُوۡنَ ۝
دپاتې شوو ښځو	اومهراووهلو	الله	په زړونو دهغوئ	نو دوئ	نه پوهیږي

شي او الله ﷻ د دوی په زړونو باندې مهر لګولې دې انودوی نه پوهیږي چه په ایساریدوکښې زمونږ تاوان دې

قوله تعالى:: لَيۡسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ

رښتوني مجاهد اودعدم جهادشرعي عذر:-په دې آیت کښې د هغه شرعي عذرونوبیان کیږي چه د هغې په موجودګئی کښې یوسړي جهاد له لاړنه شي نو په هغه باندې څه شرعي حرج نشته. په دې وجوکښې یو قسم هغه دې چه لازم وی په یوحالت کښې هم د انسان نه نه اخواکیږي لکه پیدائشي کمزوري یا ړوندوالې ګوډوالي،شل ګوډ،فالج وهلي یابالکل بې طاقته.بل قسم هغه عذرونه دی چه کله وی اوکله نه وی. هغه اتفاقي اسباب دی مثلاً څوك بیمار شو یابالکل فقیرشود سفراو د جهاد سامان نه شي پوره کولې وغیره نوکه دا خلق په جهادکښې شرکت اونه کړی شي نو په دوی باندې شرعاً څه نیول ګناه یاشرم نشته. خودوی ته په خپل زړه کښې صلاحیت اوخلوص ساتل پکار دی. د مسلمانانو د دین الهي خیرخواه به اوسیږي، نور به د جهاد د پاره تیاروی او په ناسته ناسته چه د مجاهدین کوم خدمت کولې شی هغه به پوره کوی. په داسې نیکانوباندې د الزام هیڅ وجه نشته. الله ﷻ بښونکې او مهربان دې.

د عیسیٰ علیه السلام نه دهغه د حواریانو تپوس او دهغه جواب::حواریانو د عیسی ؑ چه د الله ﷻ نبي وو تپوس اوکړو چه مونږ ته اوښایه د الله ﷻ خیرخواه څوك دی؟ هغوی اوفرمائیل چه څوك د الله ﷻ حق دخلقو په حقونومقدم کړی اوچه کله یو کارددین اویود دنیا راشي نو ددیني کاردکولو چه پوره لحاظ اوساتي اوبیا فارغ شي نو د دنیاکار اوکړی.

د صحابه کرامو اخلاص اود الله ﷻ د طرفه نزول رحمت::یوځل د قحط په کال خلق د استسقاء د مانځه دپاره میدان ته اووتل په هغوی کښې حضرت بلال بن سعد ؓ هم وو. هغه اودریدو اود الله ﷻ حمد اوثناء ئې اوویله بیا ئې اوفرمائیل چه اې خلقو تاسو دا منئې چه تاسو ټول دالله تعالیٰ ګناه ګار بندیګان ئې. ټولو پوره اقرار اوکړو نو اوس هغه دعا شروع کړه چه اې پروردګار امونږ ستا په کلام کښې اوریدلې دی چه په نیکانو باندې هیڅ لارنشته مونږ د خپلو خطاګانواقراری یو ته مونږ معاف کړه په مونږ باندې خپل رحم اوکړه او په مونږ باندې د خپل رحمت بارانونه راووروه. هغوی لاسونه اوچت کړل اوهغوی سره ټولوهم لاسونه اوچت کړل.د الله ﷻ رحمت په جوش کښې راغلواوهم هغه وخت د رحمت د اوریځونه په چپو چپو باران راووریدو. (۱)

د نابینا صحابه جذبه جهاد:: د حضرت زید بن ثابت ؓ بیان دې چه زه د حضوراکرم ﷺ سره کاتب (منشي) ووم چه کله سورة براءة نازلیدلو ما هغه لیکلو زما په غوږ کښې قلم پروت وو د جهاد آیاتونه نازلیدل حضور ﷺ په انتظار وو چه اوس به کوم حکم نازلیږي. دې کښې یو نابینا صحابي راغلو وئې

---

(۱) ابن ابي حاتم: ۱۸۶/۶.

Scanned with Ca

ونیل حضورﷺ! زه به د جهاد احکام په دې روندوالی کښې څنګه په ځای راوړې شم. هم په هغه وخت دا آیت نازل شو. دلته د هغوی بیان کیږي څوك چه په جهاد کښې شرکت کولو د پاره ترقیږې خود قدرتی اسبابونه مجبور وی او په ناخوښئی سره پاتې کیږي.

دغریبو صحابه کرامو اخلاص اوجهاد جذبه اوهغوئ ته تسلي::دجهاد حکم اوشو د رسول اللهﷺ اعلان اوشو دمجاهدینو لښکر راجمع کیدل شروع شو نو یوه ډله راغله چه په هغې کښې حضرت عبدالله بن مغفل بن مقرن مزنیؓ وغیره وو. هغوی اووئیل چه یارسول اللهﷺ! مونږ سره سورلئی نشته تاسو زمونږ دپاره د سورلئ انتظام اوکړئی چه مونږ هم د جهاد کولواو رسول اللهﷺ سره د یوځای کیدلوشرف حاصل کړو. حضورﷺ جواب ورکړو چه والله ما سره خو یوه سورلئ هم نشته. دوی ناامیده خفه ژړغونې مخ سر وهونکی واپس شو او په دغه وخت کښې په هغوی د دې نه زیات دروندبوج هیڅ هم نه وو چه دوی په دغه وخت کښې د رسول اللهﷺ د ملګرتیا اود جهاد د نیك بختئی نه محروم شو اود ښځو په شان په هغوی دا موده کورکښې تیرول پریوتل. نه هغوی سره پخپله څه وو اونه د چرته نه څه ملاویدل. نو الله ﷻ دا آیت نازل کړو اود هغوی تسلي اوکړه.(۱)

دمعذورو فضیلت::دا آیت دقبیله مزینه یوښاخ بنی مقرن باره کښې نازل شوې دې. د محمد بن کعبؓ بیان دې چه دااووه سړی وودبنی عمروسالم بن عوف،دبنی واقف حرمی بن عمرو،دبنی مازن عبدالرحمن بن کعب، د بنو معلی فضل الله، د بنی سلمی عمروبن عتبه، عبدالله بن عمرومزنی، د بنو حارثه علیه بن زید.په بعضې روایتونو کښې په نومونو کښې ګړبړهم دې. هم د دې نیك نیت بزرګانو باره کښې د الله ﷻ رسول د رسولانو سرتاج(صلى الله عليه وعلى آله واصحابه وازواجه واهل بيته وسلم) فرمان دې چه اې زما مجاهدو ملګرو! تاسو چه په مدینه منوره کښې کوم ملګری شاته پریخی دی په هغوی کښې هغه هم دی چه تاسوکوم خرچ کوئې او میدان ته ورځئی او کوم جهاد کونې ټول هغوی هم په دې کښې شریك دی. بیا حضورﷺ هم د دې آیت تلاوت شروع کړو(۲) اوپه روایت کښې دی چه دې اوریدو سره صحابه کرامو ﷡ اووئیل هلته سره د دې چه په کورونو کښې اوسیدلوسره هغوی زمونږ سره په ثواب کښې شریك دی. حضورﷺ اوفرمائیل چه او په دې وجه چه هغوی معذوردی اود عذر په وجه پاتې شوی دی. اوپه یو روایت کښې دی هغوی بیمارو رابندکړی دی(۳)بیا ئې د هغه خلقو بیان اوفرمائیلو چاته چه په حقیقت کښې څه عذر نشته مالدار او ښه تکړه دی خو بیا هم سرکارنبوتﷺ ته راتلو سره بهانې کوی اوپه جهادکښې ملګرتیا نه کوی. دښځو په شان په کورونوکښې ناست دی زمکه ئې نیولې ده. ونې فرمائیل د هغوی د بدو عملونوپه وجه د هغوی په زړونومهر لګیدلې دې. اوس هغوی د خپل ښه بد د علم نه هم خالی شوی دی.

(الحمدلله) د تفسیر ابن کثیرد لسمې سپارې تفسیر مکمل شو.

---

(۱) الطبری :۱۴/۴۲۰.

(۲) دا روایت مرسل دې.

(۳) صحیح مسلم کتاب الامارة باب ثواب من حبسه عن الغزو مرض اوعذر آخر:۱۹۱۱، ابن ماجه: ۲۷۶۵، احمد:۳/۳۰۰، دلائل النبوة:۵/۲۶۷.

يَعْتَذِرُوْنَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ ط قُلْ لَّا تَعْتَذِرُوْا

عذرونه به پیش کوی|تاسوته| کله چی| واپس ورشئ تاسو| دوئ ته|ورته اووایه| چی عذرونه مه کوئ

دوئ به تاسو ته(رنگ رنگ) عذرونه پیش کوی |کله چې ورته تاسو واپس شئ|ورته اووایه چې عذرونه مکوئ

لَنْ نُّؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ ط

هرګز باورنهٔ کوؤ مونږه | په خبره ستاسو | په تحقیق خبر کړی یو مونږه | الله | د حالاتو ستاسو نه

مونږ هیڅکله ستاسو خبره نه منو | ....مونږ ته الله پاک ستاسو د حالاتو خبر راکړی دی

وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُوْلُهٗ ثُمَّ تُرَدُّوْنَ اِلٰى

اواوس به ګوری الله| عمل ستاسو ته| او رسول دهغه (هم) | بیا | به واپس بوتلې شئ تاسو| هغه الله ته

اوبیا به هم الله اود هغه رسول ستاسو کارونه وینی | اوبیابه هغه ذات (الله) ته واپس کیږئ

عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۹۴﴾

چی عالم دې په پټه| اوپه ښکاره| نوخبربه درکړی تاسو ته|په هغه عملونو| چی وئ تاسو چی کول به مو

چې هغه ته پټ او ښکاره هرڅه معلوم دی|نوتاسو چې کوم عملونه کول د هغې خبر به درته درکړی

سَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ

قسمونه به خوری داخلق| په الله باندې| تاسوته | کله چی| واپس راشئ تاسو | دوئ ته|

چې تاسو واپس شئ نو دوئ به درته په الله قسمونه خوری | دې دپاره چې تاسو ترې

لِتُعْرِضُوْا عَنْهُمْ ط فَاَعْرِضُوْا عَنْهُمْ ط اِنَّهُمْ رِجْسٌ ز

دپاره ددې چی مخ واړوئ تاسو| دسزا ددوئ نه| نومخ واړوئ| دسزا ددوئ نه| بیشکه دوئ| پلیت دی

نه ډډه اوکړئ (په ایساړید ئې نه ملامته کوئ) نوتاسوترې ډډه اوکړئ | ....دوئ پلیت دی

وَّمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ج جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۹۵﴾

اوځائې دوږتلو ددوئ | دوزخ دې | په وجه دبدلې | په هغه کارونو| چی وو دوئ| چی کول به ئې

اوددوئ ځائې دوزخ دې | ....اودا د دوئ د عملونو بدله ده

يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ج فَاِنْ تَرْضَوْا

قسمونه خوری دوئ | تاسوته | دپاره ددې چی راضی شئ تاسو | ددوئ نه | نو که تاسو | راضی شئ

دوئ تاسو ته ځکه قسمونه خوری | چې تاسوترینه رضا شئ | نوهرڅوکه تاسود دوی نه راضی هم شئ

عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۹۶﴾

ددوئ نه | نو بیشکه الله | نه راضی کیږی | دخلقو | فاسقانو نه |

نو الله ﷻ دداسې شرارتی خلقونه نه رضا کیږی |

قوله تعالى:: يَعْتَذِرُوْنَ اِلَيْكُمْ

دمنافقانو بې ځايه عذرونه اوهغوئ ته سخته رټنه:-الله ﷻ دمنافقانو متعلق دامعلومه کړې ده چه کله ته مدينې ته واپس شې نوستا په وړاندې به خپل عذرونه پيش کوي. خوته هغوی ته اووايه چه د باطل عذرونو پيش کولو هيڅ ضرورت نشته مونږ به ستاسو خبره هيڅ کله هم رښتيا نه منو او الله ﷻ ماته ستاسو احوال معلوم کړی دی.ډير زر به الله ﷻ ستاسو اعمال په دنياکښې د خلقو په وړاندې ښکاره کړي اوتاسوته به ستاسو دټولو ښو اوبدو اعمالو خبردرکړي.او بيا به د خپلو عملونو نتيجه هم ګورئ.

دمنافقانو بې ځايه قسمونه اومؤمنانو ته خبرداري::بيا نې د هغوی متعلق نور خبر هم ورکړو چه هغوی به قسمونه خوري اوبيان به کوی دې دپاره چه ته هغوی معاف کړې او دهغوی نه چشم پوشي اوکړې. دابه هغه وخت وی چه ته کله مدينې ته واپس شې.خو ته هيڅ کله هم دهغوی تصديق مه کوه او د هغوی نه دسپکاوی په غرض ډډه اوکړه. په هغوی کښې د نفس ګندګی ده د هغوی باطن او د هغوی عقيدې پليتې دی. په آخرت کښې د هغوی ځائ دوزخ دې اودادهغوی دعملونويعنی دهغوی دخطاګانو صحيح بدله ده او دا ئی هم اوخودل که چرې ته د هغوی نه د قسمونوپه وجه راضي شې خو الله ﷻ به د هغه خلقو نه راضي کيږی نه څوك چه د الله ﷻ د اطاعت اود رسولانو دحکم منلونه باهر شوی دی. هغه خلق فاسقان دی اودفسق لغوی معنی باهر وتل دی.وائی چه ﴿الفارة فويسقة﴾يعنی مږه دخرابوا و فساد دپاره دخپلې سوړې نه راوځی.اوداهم وئيلې شی﴿فسقت الرطبة﴾يعنی دډالونه دکهجوروغونچې راووتلې.

اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ	كُفْرًا	وَّنِفَاقًا	وَّاَجْدَرُ	اَلَّا يَعْلَمُوْا	حُدُوْدَ
دباندې خلق زيات سخت دی	په کفرکښې	اوپه منافقت کښې	اوزياته مناسبه خبره ده	چې پوهه نۀ وی	په حدونو
اونفاق کښې ډير سخت دی	هغوئ دپاره هم دغه شان خبره پکاروه	چې الله ﷻ	باندېچيان (منافقان) په کفر		

مَآ	اَنْزَلَ اللّٰهُ	عَلٰى رَسُوْلِهٖ	وَاللّٰهُ	عَلِيْمٌ	حَكِيْمٌ
دهغه دين باندې	چې نازل کړې دې الله	په رسول خپل باندې	او الله	ښۀ پوهه دې	ښۀ حکمت والا دې
په خپل پيغمبر کوم حکمونه نازل کړی دی	دهغې حدونه اونه پيژنی	الله په هرڅه پوه دې	دحکمت خاوند دې		

وَمِنَ الْاَعْرَابِ	مَنْ	يَّتَّخِذُ	مَا	يُنْفِقُ	مَغْرَمًا	وَّيَتَرَبَّصُ
اودباندېچيانونه	خينې هغه څوك دی	چې نيسی	هغه څه	چې خرچ کوی	تاوان	اوانتظار کوی
او په باندېچيانو کښې بعضې کسان داسې دی	چې دالله ﷻ په لار کښې کوم خرچ کوی	نو هغه نقصان ګڼړی				

بِكُمُ	الدَّوَآئِرَ	عَلَيْهِمْ	دَآئِرَةُ السَّوْءِ	وَاللّٰهُ	سَمِيْعٌ	عَلِيْمٌ
په تاسو باندې	دګردش دزمانې	دې په دوئ باندې	ګردش دبدئ	او الله	اوريدونکې	پوهه دې
اوپه تاسوباندې دانقلاب راتلو انتظار کوی	اخو هم په دوئ خراب وخت راتلونکې دې	او الله آوريدونکې اوپوهه دې				

وَمِنَ الْاَعْرَابِ	مَنْ	يُّؤْمِنُ	بِاللّٰهِ	وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ	وَيَتَّخِذُ
اوخينې دباندېچيانونه	هغه څوك دی	چې ايمان لرى	په الله باندې	اوپه ورځ دآخرت باند	اونيسی
اوپه باندېچيانو کښې خينې خلق داسې هم دی	چې په الله ﷻ يقين ساتی	او کوم خرچ چې کوی			

Scanned with Ca

مَا	يُنْفِقُ	قُرُبٰتٍ	عِنْدَ اللهِ	وَصَلَوٰتِ	الرَّسُوْلِ ۖ	اَلَآ	اِنَّهَا
هغه څه	چي خرچ كوي	ذريعه دنزديكت	په نزد الله	او ذريعه ډ دعاګانو	د رسول	خبردار	بيشكه دا
هغه د الله ﷻ په دربار كښي دنزديكت او د پيغمبر نه ددعا اخستلو ذريعه ګنړي | بيشكه ددوئ دا خرڅ كول							
قُرْبَةٌ	لَّهُمْ ۖ	سَيُدْخِلُهُمُ اللهُ	فِيْ رَحْمَتِهٖ ۖ	اِنَّ اللهَ			
ذريعه دنزديكت ده	دپاره ددوئ	ضرور به داخل كړي دوئ لره الله	په رحمت خپل كښي	بيشكه الله			
ددوئ دنزديكت ذريعه ده | الله ﷻ به ئي ډير زر دخپل رحمت دسيوري لاندي راولي | بيشكه الله ﷻ							
غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ ﴿۹۹﴾						
بښونكي	مهربان دي						
بښونكي مهربان دي |							

قوله تعالى: اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَّنِفَاقًا

د اعرابو د مزاج او طبيعت پشان د كفر او نفاق سختي: الله ﷻ خبرور كړي چه په اعراب كښي كافران هم وي او مؤمنان هم. دهغوي كفر او دهغوي نفاق د نورو په نسبت ډير زيات سخت وي او هغه ددي خبري سزا وار وي چه الله ﷻ پخپل رسول ﷺ باندي كوم حدود او احكام نازل كړي وي دهغي نه بي خبره پاتي شي.

د يو بانډيچي قصه: لكه چه اعمش د ابراهيم رحمه الله نه روايت كړي دي چه يو اعرابي بدوي زيد بن صوحان سره ناست وو او هغه خپلو ملګرو سره خبري كولي او د نهاوند په جنګ كښي د هغه لاس پري شوي وو. اعرابي ته ئي او وئيل چه ستا خبري خو ډير ښكلي دي او ته ډير ښه سړي معلوميږي خو دا ستا پري شوي لاس باره كښي زما شك پيدا كيږي نو زيد او وئيل چه زما په پري شوي لاس باندي ستا ولي شك پيدا كيږي دا خو كس لاس دي. نو اعرابي او وئيل په الله قسم زه نه پوهيږم چه په غلا كښي كس لاس پريكولي شي كه ښي لاس. زيد بن صوحان او فرمائيل چه الله ﷻ رښتيا فرمائيلي دي ﴿اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَّنِفَاقًا وَّاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوْا حُدُوْدَ مَآ اَنْزَلَ اللهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ ۖ﴾ يعني دا كفار اعراب هم د دي خبري سزاوار دي چه د الله ﷻ د حدودو نه ناخبره دي.

امام احمد رحمه الله په اسناد د ابن عباس رضي الله عنه روايت كړي دي چه رسول الله ﷺ او فرمائيل چه كوم څوك په صحرا كښي سكونت اختيار كړي نو هغه سخت زړه شي او څوك چه په ښكاريسي منډي وهي هغه په غفلت كښي پريوزي او چا چه د يو بادشاه سره ناسته اختيار كړه هغه فتني سره مخ شو. په ابوداؤد ترمذي او نسائي كښي[1] هم د ابوسفيان ثوري رضي الله عنه نه دا حديث مروي دي. ترمذي دي ته حسن غريب وئيلي دي. د ثوري رضي الله عنه نه علاوه دبل چا نه د روايت مونږ ته علم نشته. په بدوانو كښي بدمزاجي شاړوالي او بدتميزي وي پدي وجه په دوي كښي الله ﷻ خپل رسول نه دي پيدا كړي. د نبوت بعثت اكثر په ښاريو او مهذب خلقو كښي كيږي. لكه چه الله ﷻ فرمائي ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ مِّنْ اَهْلِ الْقُرٰى ۖ﴾ يعني مونږ چه تا نه وړاندي څومره پيغمبران عليهم السلام د انسانانو طرف ته ليګلي دي هغوي ټول د ښاريو او مهذب وو. يوځل يو اعرابي خپله هديه رسول الله ﷺ ته راوليګله نو ترهغه وخته پوري د هغه زړه خوشحاله نه شو تركومي چه حضور ﷺ دهغي په څوواره زياته هغه له اونه ليګله. حضور ﷺ او فرمائيل

[1] ابوداؤد كتاب الصيد باب اتباع الصيد: ۲۸۵۹ وسنده حسن، ترمذي: ۲۲۵۶، نسائي: ۴۳۰۹، احمد: ۱/۳۵۷.

Scanned with Ca

چه اوس ما اراده کړې ده چه د قريشي ثقفي انصاري او دوسي نه علاوه به د بل چا هديه نه قبلوم(١).
څکه چه داخلق متمدن ښاريان دي، په مکه مدينه طائف او يمن کښې اوسيږي. په اخلاق کښې دوی د بدوانونه ډير ښه دی څکه چه اعرابي ډير شاړ وی.

درسول الله ﷺ ماشومانو سره محبت:-دمسلم شريف حديث په سند د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه يوځوبدوان درسول اللهﷺ په خدمت کښې حاضر شواوونې وئيل چه آياتاسوخپل بچې ښکلوئې؟ نو صحابه کرامو رضي الله عنهم وئيل او. نو هغه بدوانو اووئيل چه په الله قسم مونږ خو ئې نه ښکلوو. نو رسول اللهﷺ اوفرمائيل چه الله ﷻ ستاسو د زړونونه مينه او رحم ويستلې دې نو د هغې خو زه ذمه وار نه يم (٢) او الله ﷻ ښه خبر دې د هغه خلقو نه څوك چه د دې خبرې مستحق دی چه هغوی ته علم اود ايمان توفيق ورکړې او په خپلو بنديګانو کښې علم، جهل، ايمان کفر اود نفاق تقسيم ډير په علم کامل سره کړې دې. هغه چه دخپل علم او حکمت سره څه کوی نو په هغې باندې څوك رانيول کولې شی. الله ﷻ خبرورکړې دې چه په دوی کښې دا بې وقوفان هم شته چه د الله ﷻ په لارکښې څه خرچ کوی نو هغه تاوان اوخساره ګڼړی او په تاباندې د حادثاتو او آفاتو په انتظارکښې دی.خودا حوادث به هم په دوی ورواپس کيږي او ګرځيدو راګرځيدو سره به هم په دوی نازليږي. الله ﷻ د خپلو بنديګانو آواز اوريدونکې دې.پدې خبره پوهيږي چه دخذلان او نامرادئی څوك حقدار دی اود امداد او کاميابئی څوك حقدار دی.

په اعرابو کښې ښه خلق هم شته::اود اعرابو يو بل قسم ممدوح دې دا هغه خلق دی چه د الله ﷻ په لار کښې څه خرچ کړی نو دا د الله ﷻ سره د نيزديکت او خوښئ يوه ذريعه ګڼړی. او غواړی چه د دې په سبب د خان د پاره د رسول اللهﷺ نه د خير دعاګانې حاصلې کړی. او يقيناً دا خرچ ګول به د هغوی د پاره د الله ﷻ د نيزديکت سبب وی او الله ﷻ به هغوی په خپل رحمت کښې داخل کړی. الله ﷻ عزوجل ډير غفور او رحيم دې.

وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِيْنَ

| اولنی | دمهاجرينو نه | اودانصارونه | اوهغه کسان

| اوهغه مهاجرين او انصارچې دټولونه ړومبې ئې ايمان ته سبقت کړې دې |اوڅوک چې

اتَّبَعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ ۙ رَّضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ

چې روستوراغلل په دوئ پسې| په نيکئ سره| راضي شوالله| دهغوئ نه| اوراضي شوهغوئ| دهغه نه

په اخلاص وريسې روان شوی دی|دهغوئ ټولونه الله ﷻ راضي شوې دې|اوهغوئ دالله ﷻ نه راضي دي

وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ تَحْتَهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ

اوتيار کړی دی الله | دپاره دهغوئ | باغونه | چې بهيږی | لاندې دهغې نه | نهرونه | هميشه به اوسی

اوداسې باغونه ئې ورله تيارکړی دی|چې دهغې لاندې ولې بهيږی |هميشه هميشه به په کښې اوسيږی

---

(١) ترمذی کتاب المناقب باب فی ثقيف وبنی حنيفة: ٣٩٤٥ وسنده حسن، ١٣٤٦متفق عليه، ابوداؤد:٣٥٣٧وهوصحيح، نسائي: ٣٧٩٠،مختصرًا، ابن حبان:٦٣٨٤،مجمع الزوائد:١٤٨/٤.

(٢) صحيح بخاری کتاب الادب باب رحمة الولد وتقبيله ومعانقته:٥٩٩٨، صحيح مسلم: ٢٣١٧، احمد:٥٦/٦.

Scanned with Ca

فِيهَآ	أَبَدًا ۚ	ذَٰلِكَ	الْفَوْزُ	الْعَظِيمُ ۝
په هغې کښې	تل ترتله	دا	کامیابي ده	لویه

داډيره لويه کاميابي ده

قوله تعالى:: وَالسَّٰبِقُونَ الْأَوَّلُونَ

مهاجرين او انصاراودهغوی منونکي: الله ﷻ خبرورکوی چه زه ددې مهاجرينو انصارو او تابعينو نه راضي يم کومو چه زما په رضامندئی او خوشحالولوکښې وړاندې والې کړې دې اوزما خوشحالې داسې ثابته ده چه ما د هغوی د پاره د جنتونو نعمتونه تيارکړې دی.

سابقين اولين څوک دی؟: شعبي رحمه الله وائی چه په مهاجرينو اوانصاروکښې سابقين اواولين هغه دی کومو چه د حديبيه په جنګ کښې د بيعت رضوان عزت حاصل کړې وو. او شعبي رحمه الله، حضرت موسی اشعري رحمه الله، سعيدبن المسيب رحمه الله، محمد بن سيرين رحمه الله، حسن رحمه الله اوقتاده رحمه الله وئيلی دی چه دا هغه خلق دی کومو چه رسول الله ﷺ سره د قبلتين طرف ته مونځ کړې وو.

محمدبن کعب ﷺ القرظي وائی چه حضرت عمر بن الخطاب ﷺ يو سړی سره خواکې تيرشو اوهغه دا آيت لوستلو ﴿وَالسَّٰبِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَٰجِرِينَ وَالْأَنصَارِ﴾ نو حضرت عمر ﷺ د هغه لاس اونيولو اوتپوس ئی ترې اوکړو چه دا تاته چا خودلې دې؟ هغه وئيل ابی بن کعب ﷺ. ورته ئی اووئيل چه ښه ده زه تا ابی له بوځم چه تپوس ترې اوکړو. کله چه حضرت ابی بن کعب ﷺ ته اورسيدل نوتپوس ئی اوکړو چه آيا تادا آيت داسې لوستل خودلی دی؟ ابی بن کعب ﷺ اوفرمائيل چه او. نو بيا ئی تپوس اوکړو آيا تا دا د رسول الله ﷺ نه داسې لوستلې اوريدلې؟ وئيل او. حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل چه مونږ هغه اعلی او اوچته درجه مونږلې چه زمونږ نه پس نور څوک دا منزل نه شی حاصلولې. حضرت ابی بن کعب ﷺ اوفرمائيل چه د دې آيت تصديق په سورة جمعه کښې هم دې يعنی ﴿وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝﴾ او په سورة حشر کښې هم ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ۝﴾ اوسورة انفال کښې هم ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنكُمْ ۚ﴾ ابن جرير رحمه الله ددې روايت کړې دې اووئيلی دی چه حسن بصری رحمه الله به د ﴿وَالْأَنصَارِ﴾ لفظ پيښ سره لوستلو او ﴿وَالْأَنصَارِ﴾ باندې به ئی عطف ګرځولو. نو عبارت داسې شو چه د مهاجرينونه سابقين اولين انصار او د هغوی تابعينو نه الله ﷻ راضي دې.

دصحابه کرامو په دښمنانو افسوس: افسوس په هغه خلقو چه د صحابه کرامو رضي الله عنهم سره بغض ساتی هغوی ته کنځلې کوی يا بعضې صحابه کرامو رضي الله عنهم ته بدې ردې وائی. خاص کر هغه صحابی چه د ټولو صحابه کرامو رضي الله عنهم سردار دې، دپيغمبر ﷺ جانشين دې اود حضور ﷺ نه پس د هغه درجه ده او چاته چه په صحابه کرامو رضوان لله اجمعين کښې افضليت حاصل دې يعنی حضرت صديق اکبراو خليفه اعظم ابوبکر بن قحافه ﷺ. درافضيانو نامراده ډله د افضل صحابه سره دښمنی ساتی. هغوی ته کنځلې او بدې ردې وائی. دداسې حرکت نه د الله ﷻ پناه. دا څيز په دې خبره باندې دلالت کوی چه د هغوی عقلونه اولټه شوی دی اود هغوی زړونه اولټه شوی دی. که هغه بد بخت هغه خلقو ته کنځل اوکړی چاته چه الله ﷻ راضي شوې دې اوپه قرآن پاک کښې هغوی ته دخپلې رضامندئی سند ورکړې دې نو بياپه کومه خله هغوی په قرآن پاک دايمان راوړو دعوه کوی. اوس ئی په قرآن باندې ايمان چرته پاتې شو

د اهل سنت علامت او نخښه: اهل سنت د دې صحابه کرامو رضوان الله اجمعين قدر کوی اود دوی نه راضي دی د چانه چه الله ﷻ راضي دې. که دا اهل سنت بدې ردې وائی نو هغوی ته چاته چه الله ﷻ

Scanned with Ca

اودهغه رسول ﷺ پخپله بدي ردې ونیلی دي. اوهغه خلق دوستان ساتي کومو ته چه الله ﷻ دوست ونیلي دي اودهغوی مخالف دی دچا چه الله ﷻ پخپله مخالف دې.دا اتباع هدایت کوی. د نبی کریمﷺ اقتداء کوی اوپه مذهب او عقیدوکښې نوې نوې خبرې نه راوباسی. خلاصې موندونکې اود مؤمنانو بندیګانو ډله هم دغه ده.

وَمِمَّنْ	حَوْلَكُمْ
اوځینی دهغه کسانونه	چی چاپیره ستاسونه دی
اوستاسو نه ګیر چاپیره په باندیچیانو کښې ډیر کسان منافقان دی	

مِّنَ الْأَعْرَابِ	مُنٰفِقُوْنَ ۛ	وَمِنْ	اَهْلِ الْمَدِيْنَةِ ۛ	مَرَدُوْا
دباندیچیانونه	منافقان دی	اوځینی	دمدینې داوسیدونکونه دی	چی عادت نې نیولې دې

اودمدینې په خلقو کښې هم داسې کسان دی | چې په منافقت کښې کمال ته رسیدلی دی

عَلَى النِّفَاقِ ۛ	لَا تَعْلَمُهُمْ ۛ	نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۛ	سَنُعَذِّبُهُمْ	مَّرَّتَيْنِ
په منافقت کښې	نهٔ پیژنې تهٔ هغوئ	مونږه پیژنو هغوئ	زر به په عذاب کړو مونږ هغوئ	دوه خله

ته ئې پیژنې(خو)مونږئې ښه پیژنو|مونږبهٔ ورته(دنیا کښې) دوه سزاګانې ورکړو| اوبیا (آخرت کښې)

ثُمَّ	يُرَدُّوْنَ	اِلٰى عَذَابٍ	عَظِيْمٍ ۚ
بیا|به واپس کړې شی هغوئ		عذاب	لوی ته

په لوئې عذاب ته اوسپارلې شی |

قوله تعالی:: وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنٰفِقُوْنَ

د منافقانوباره کښې معلومات اوحضرت حذیفه:- الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته خبرورکوی چه د عربو قبائلو کښې ځوك دمدینې په اطرافو کښې اوسیږی نوبعضې منافقان دی اوپخپله په مدینه کښې اوسیدو نکی هم بعضې په حقیقت کښې منافقان دی. اوخپل نفاق سره ګرځی اود منافقت نه منع کیږی نه. نو ونیلې شی شیطان مریدومارد اوتمردفلان علی الله یعنی فلانکې د الله ﷻ نافرمانی او سرکشی اوکړه.دالله ﷻ ارشاد ﴿لَا تَعْلَمُهُمْ ۖ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ﴾ دالله ﷻ د دې قول ﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَاَرَيْنٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ۖ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِيْ لَحْنِ الْقَوْلِ﴾منافی اومتضاد نه دې.یعنی ته دوی نه پیژنې مونږ دوی ښه پیژنو.اوداقول چه که مونږ اوغوارونوتاته به اوښایو چه هغوی څنګه دی نو بیا به نی ته اوپیژنې. د هغوی شکل کتوسره به دهغوی د کګو وګو خبروند اوپیژنې. دواړه آیاتونه په خپلوکښې متضاد نه دی. ځکه چه دا یو داسې قسم څیز دې چه د دې په ذریعه د دې صفات په نښه کیږی. هغه پیژندلې کیږی اودا خبره نه ده چه ته تول منافقان په یقین سره پیژنې. ته په مدینې والا کښې بعضې هغه منافقان پیژنې چه شپه ورځ ملاویږی او کوم چه به تا سحر مابنام کتل، په صحیح توګه د دې تصدیق د دې روایت نه هم کیږی کوم چه امام احمدپه سندد جبیر بن مطعم سره روایت کړې دې. چه جبیر فرمانی ما عرض اوکړو یارسول اللهﷺ! هغه خلق ګمان کوی چه په مکه کښې مونږ ته څه اجر ملاؤ نه شو. نوحضورﷺ اوفرمائیل اې جبیرا تاسوخلقو ته به خپل اجر ضرورملاویږی که تاسو په مکه کښې نه که د لومبړې په غارکښې ولې نه ئې. بیا حضورﷺ زما طرف ته سر ټیټ کړو او د راز په شکل کښې اوفرمائیل زما په

صحابو کښې بعضې منافقان هم دی(۱) مطلب دا چه بعضې منافقان داسې ګکې وګې خبرې کوی په کوموکښې چه هيڅ صداقت نه وی.نو د هم یود دې قسم کلام وو کوم چه جبیر بن مطعمؓ اوریدلې وو (وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا) په تفسیرکښې داخبره بیان کړې شوې ده چه نبی کریمﷺ حضرت حذیفهؓ ته دا خبره خودلې وه چه څوارلس یاپنځلس متشخص کسان داسې دی چه په حقیقت کښې منافقان دی اوداتخصیص ددې خبرې مقتضی نه دې چه هغوی د دې تولونومونه پیژندل د هغوی دتشخص اوعینیت نه خبر وو.والله اعلم.

دچا په ،ازونو پسې لګیدل او د چا باره کښې یقینی د جنت اویاجهنم حکم نه دی پکار: حافظ ابن عساکر ترجمه ابوعمر البیروتی کښې په اسناد او روایت کولوسره اووئیل یوسړی چه د هغه نوم حرمله وو، حضورﷺ له راغلو او وئې وئیل چه ایمان خودلته دې او خپلې ژبې ته ئې اشاره اوکړه او نفاق دلته دې اشاره ئې په خپل لاس د زړه طرف ته اوکړه اود الله ﷻ نوم ئې هم واخستو څه داسې، نورسول اللهﷺ اوفرمائيل اې الله ته د ده ژبه ذکر کونکې جوړه کړې او زړه ئې شکرکونکې اوده ته زما محبت ورکړې اود هغه چا محبت ورکړې څوک چه ماسره محبت کوی. اودې ټول د خیر کارونوطرف ته اوګرځې. اوس د هغه ټول منافقت لرې شو او وئې وئیل اې رسول اللهﷺ زما اکثر ملګری منافقان دی اوزه د هغه ټولو سردار ووم.زه هغه ټول تاسوله لاس نیولې رانه ولم؟حضورﷺ اوفرمائیل چه څوک ماله پخپله راشی نوموږ د هغوی د پاره د الله ﷻ نه بښنه غواړو او څوک چه په نفاق کښې اصرار کوی الله ﷻ به هغه سره ګوری ته د چا راز مه ښکاره کوه. هم داسې روایت ابواحمدالحاکم هم کړې دې. د دې آیت باره کښې قتاده رحمه الله وائی چه دې خلقو باندې څه شوی دی چه بې تکلفه په خلقو باندې خپل دا علم او یقین ښکاره کوی چه فلانکې جنتی دې او فلانکې دوزخی دی. اوکه پخپله د هغه نه تپوس اوکړې چه اوښایه دوزخی ئې که جنتی؟ نو وائی ماته پته نشته. حالانکه سړې خود خپل ځان متعلق ښه او بهتر طریقه باندې پوهیدلې شی کوم چه د نورو باره کښې پیژنی چه دوزخی دې که جنتی نو هغوی خود داسې خبرې دعوی کوی د کومې دعوه چه انبیاء علیهم السلام هم نه ده کړې.

د الله ﷻ نبی حضرت نوحؑ فرمائیلی وو (وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) یعنی زه نه پیژنم چه هغه څه کوی. اودالله ﷻ نبی حضرت شعیبؑ فرمائیلی وو (بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ۚ وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ) الله ﷻ سره ستاسودپاره خیر دې که تاسومؤمنان ئې اوزه خو په تاسو باندې نګران کار یا ذمه وار نه یم. او الله ﷻ دخپل نبی د پاره فرمائیلی (لَا تَعْلَمُهُمْ ۖ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ) یعنی ته نه پیژنې مونږ پیژنو.

د منافق رسوائی او دوه ځله عذاب ورکولو مطلب: حضرت ابن عباسؓ نه د دې آیت باره کښې روایت دې چه حضورﷺ یو ځل دجمعې خطبه ورکولو دپاره اودریدو اووئې فرمائیل اې فلانکو فلانکو خلقو تاسو د جمات نه اوځئ تاسو منافقان ئې. ډیر په رسوائې سره هغوی د جمات نه اووتل. هغوی د جمات نه وتل اوحضرت عمرؓ رانننوتلو. نوعمرؓ دا اوګنړل چه خلق واپس کیږی کیدې شی چه دجمعې مونځ اوشواوشرمیدو او دشرم د وجې هغه د دې خلقو نه پټیدو اودې خلقو هم د عمرؓ نه خپل ځان پټولو هغوی دا ګنړل چه حضرت عمرؓ ته هم زمونږ ددې نفاق علم شوې دې.کله چه عمرؓ جمات ته راغلو نومعلومه شوه چه لامونځ نه دې شوې او یو مسلمان هغوی ته خبرورکړو چه اې عمرؓ! خوشحاله شه نن منافقان الله ﷻ رسوا کړل. ابن عباسؓ فرمائی چه دا د جمات نه ویستل اولنې عذاب دې او دویم عذاب، عذاب ورکول د قبر به وی.(۲)

---

(۱) احمد:۸۳/۴، مسندابی یعلی:۷۴۰۵.
(۲) المعجم الاوسط:۷۹۶.

Scanned with Ca

ثوري رحمه الله په دې سند سره هم دا ونيلي دي. مجاهد رحمه الله د الله ﷻ دارشاد ﴿سَنُعَذِّبُهُم مَّرَّتَيْنِ﴾ باره کښې ونيلي دي چه دې نه مراد قتل او قيد دې. او په يوبل روايت کښې ولږه اوعذاب قبر سره تعبير کړې دې. بيا به هغوی عذاب عظيم ته رابندولې شي.د ابن جريج رحمه الله وينا ده چه عذاب قبر مراد دې او بيا عذاب عظيم يعنې ددوزخ په عذاب کښې به راګيرولې شي. حضرت حسن بصري رحمه الله فرمائي د دنيا اوقبرعذاب مراد دې.عبدالرحمن بن زيد رحمه الله وائي چه د دنياعذاب د مالونو او اولادد فتنې عذاب دې بياني دالله ﷻ دا ارشاد اولوستلو ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ يعنې د دې کافرانومالونه او اولاد دې تاسو په حسد کښې نه اخته کوی د الله ﷻ رضا داده چه د دې څيزونو په ذريعه د دنيا په ژوندکښې الله ﷻ هغوی په عذاب کښې اخته کړی ځکه چه دا تکليفونه د هغوی دپاره عذاب دې خو د مؤمنانو د پاره د ثواب ذريعه ده. اود آخرت د عذاب نه مراد د دوزخ عذاب دې. محمد بن اسحاق رحمه الله ونيلي دي چه د رومبی عذاب نه مراد هغه عذاب دې چه کوم چه داسلام په خوريدلو سره هغوی ته رسيدلې دې.اوچه په هغوی باندې دا دومره ډير غم او افسوس شروع شوې دې. دويم عذاب د قبر عذاب دې اوعذاب عظيم هغه دې کوم به چه په آخرت کښې هغوی ته ملاوېږی اود هميشه هميشه د پاره به ملاوېږی.سعيد د قتاده رحمه الله نه روايت کړې دې چه حضور ﷺ د حضرت حذيفه رضي الله عنه په غوږ کښې اوفرمائيل چه دولس منافقان دی په دوی کښې د شپږو د پاره دبيله کافی ده دا د دوزخ د اور يوه شغله ده چه د هغوی په اوږدو باندې به لګی اود سينې پورې به رسی يعنې د خيټې دننه بيمارو سره به مری او باقی شپږ به په خپل مرګ مری.(۱)
سعيد رحمه الله مونږ ته بيان کړې چه حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه چه به کله څوک مړکيدونکې ليدو اود هغوی په نظر کښې به شک من وو نود حذيفه رضي الله عنه طرف ته به ئې کتل.که هغه به د دې مړی د جنازې مونځ کولو نوپخپله به ئې هم کولو په دې يقين سره چه دا مړې د هغه دولسو منافقانونه نه دې اوکه حذيفه رضي الله عنه به نه کوله نو بيا به ئې پخپله هم نه کوله. معلومه شوه چه حضرت عمر رضي الله عنه د حضرت حذيفه رضي الله عنه نه دا هم معلوم کړی وو چه د الله ﷻ قسم اوخوره اوښايه چه زه خو په دغه دولسوکښې نه يم نوحضرت حذيفه رضي الله عنه ونيلې وو چه نه ته نه ئې خو ستاسو نه علاوه زه د بل چا ذمه واری نه اخلم.

وَآخَرُونَ	اعْتَرَفُوا	بِذُنُوبِهِمْ	خَلَطُوا	عَمَلًا صَالِحًا
اوځينې نور خلق دی	چې قائله شوی دی	په ګناهونو خپلو	چې ګډ کړی دې هغوی	عمل نيک
اوبعضې نورکسان داسې دی	چې دخپلو ګناهونو اقرار کوی او څه نيک اوڅه بدعملونه ئې ګډوډ کړی			

وَآخَرَ سَيِّئًا	عَسَى اللَّهُ	أَن يَتُوبَ	عَلَيْهِمْ	إِنَّ اللَّهَ	غَفُورٌ	رَّحِيمٌ
اوبل بد	نزدې دې الله	چې رجوع اوکړی	په هغوئ باندې	بيشکه الله	بښونکې دې	مهربانه دې
دی اميد دې چې الله ﷻ به ددوئ توبه قبوله کړی	بيشکه الله ﷻ بخښونکې مهربان دې					

قوله تعالیٰ: خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا
د مستثنیٰ نه بچ کيدل پکار دی.- کله چه الله ﷻ د دې منافقانو حال بيان کړو څوک چه دمسلمانانو سره په جهاد کښې شريکيدونه پاتې شوی وو.اود جنګ دشرکت نه ئې ډډه کړې وه،دتکذيب اوشك مظاهره ئې کړې وه. نو بيا د دې ګناهګارانو ذکر شروع کوی کوم چه د جنګ د شرکت نه منع شوی وو

(۱) داروايت مرسل دې خوهم دا روايت متصلاً صحيح مسلم کتاب صفات المنافقين باب صفات المنافقين واحکامهم:۲۷۷۹ کښې موجوددې نو دا صحيح دې.

Scanned with Ca

صرف د سستئي او ارام غوښتلو په سبب سره د دې چه هغوی ته د حق تصديق او ايمان حاصل وو. نو الله ﷻ فرمائي دې منافقانو نه علاوه چه کوم نورخلق د جنګ نه پاتې شو هغوی د خپل قصور اعتراف اوکړو. خوداداسې خلق دی چه د دوی نور نيك اعمال هم شته. اود دې نيك عملونو سره خپل بعضې تقصيرات لکه د جهاد نه منع کيدل هم هغوی شامل کړی دی خود دوی دا تقصير الله ﷻ معاف کړې دې. د دې منافقانو تقصير الله ﷻ نه معاف کوی. اود هغوی نور نيك اعمال هم نشته.

دا ايت عام دې د څه خلقو سره خاص نه دې:: دا آيت سره د دې چه د يو څو مقرروخلقو باره کښې نازل شوې دې خو په ټولو مخلص خطاکارانو اوګناهګارانو باندې هم عام دې. دمجاهد رحمه الله قول دې چه دا د ابولبابه رضي الله عنه باره کښې نازل شوې دې کله چه هغه بنی قريظه ته وئيلې وو چه دا د حلالې ځای دې او په لاس سره ئې دخپل حلق طرف ته اشاره کړې وه. د ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه د ﴿أَخَرُونَ﴾ نه مراد ابولبابه رضي الله عنه اودهغه د ډلې ملګری دی چه په غزوه تبوك کښې د جهاد د شريکيدو نه ډډه کړې وه. بعضو وئيلی دی چه ابولبابه رضي الله عنه سره پنځه سړی نوروو، يا اووه يا نهه اوچه کله رسول الله ﷺ دغزوه تبوك نه واپس شو نو دې خلقوخپل ځان دجمات ستنوپورې اوتړل او قسم ئې خوړلې وو چه ترکومې رسول الله ﷺ مونږ پخپله کولاؤنه کړی مونږ به ځان نه کولاوه وو اوچه کله آيت ﴿ وَأَخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ ﴾ نازل شونو رسول الله ﷺ هغوی کولاؤکړل اود هغوی د جنګ کوتاهی معاف کړه. بخاری رحمه الله وائی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه نن شپه دوه سړی ماله راغله او زه ئې يوښار ته راوستلم چه د سرو زرو او سپينوزرو د خښتونه جوړوو هلته مونږ بعضې داسې سړی اوليده د بدن نيمه حصه ئې ښه ښکلې وه اونيمه حصه ئې بدشکله وه چه کتلو ته ئې زړه نه کيدو. زما دې ملګرو هغوی ته اووئيل چه تاسو په دې نهر کښې غوپه اووهئ. د غوپې وهلونه پس چه راووتل نود هغوی دا عيب ختم شو اود هغوی بدنونه ټول ښائسته ښکاره کيدل. زماملګرو ماته اووئيل چه دا جنت عدن دې او هم دغه ستا منزل دې او وئي وئيل چه هغه خلق د چا چه نيم بدن ښائسته وو او نيم بدن بدرنګه د هغې وجه دا ده چه هغوی نيکو اعمالوسره بد اعمال هم يوځای کړی وو اود الله ﷻ د حدودنه ئې زياتې کړې وو([1]) ددې آيت په تفسير کښې بخاری رحمه الله مختصراً دغه شان روايت کړې دې.

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ
واخله | دمالونو دهغوئ نه
(اې پيغمبره) د دوی د مالونو نه

صَدَقَةً	تُطَهِّرُهُمْ	وَتُزَكِّيهِمْ	بِهَا	وَصَلِّ	عَلَيْهِمْ
صدقه	چې پاك کړې ته هغوئ	اوبرکتناك کړې هغوئ	په هغې سره	اودرحمت دعاکوه	په حق دهغوئ کښې

صدقه وصول کړه| .... چې ددې په ذريعه ئې پاك صفا کړې| د دوی دپاره دعا کوه

إِنَّ	صَلَوٰتَكَ	سَكَنٌ	لَّهُمْ	وَاللَّهُ	سَمِيعٌ	عَلِيمٌ
بيشکه	چې دعا ستا	سبب دتسکين دې	دپاره دهغوئ	اوالله	هر څه اوری	هر څه پيژنی

ستا دعا د دوئ د تسلئ سبب دې| ....اوالله ﷻ هر څه اوری په هر څه پوهه دې

[1] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة براءة باب قوله ﴿واخرون اعترفوا بذنوبهم﴾:۴۶۷۴.

Scanned with Ca

أَلَمْ يَعْلَمُوٓا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ

آيا معلوم نۀ ده دې خلقو ته | چې بيشكه الله | هم هغه | قبلوى | توبه | دبندګانو خپلونه | اواخلي

آيا دوئ نه پوهيږي چې هغه يو ازې الله ﷻ دې | چې دخپلو بندګانو توبه قبلوى | اوهم هغه صدقه

الصَّدَقٰتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ۝

صدقې | او بيشكه چې الله | هم هغه | ډيرتوبه قبلونكې دې | رحم كونكې دې |

قبلوى | اوهم هغه الله ﷻ دې چې توبه قبلونكى | اومهربان دې |

قوله تعالى:: تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا

صدقه د مال پاكوالې اود صدق او ايمان علامت دې : الله ﷻ رسول الله ﷺ ته حكم وركړې دې چه د دوى د مالونونه زكوة وصول كوه.دزكوة دامال به هغه صفاجوړوى.سره ددې چه بعضو خلقو ﴿أَمْوَالِهِمْ﴾ ضميرد هغه خلقو طرف ته ګرځولې دې چا چه د خپلو ګناهونواعتراف كړې وو اوښه اوبد دواړه قسمه عملونه ئې كړي وو.خو په حقيقت كښې دا حكم خاص نه دې بلكه عام دې په دې وجه د عربو په قبيلوكښې بعضو خلقودمانعين زكوة دا عقيده اختيار كړې وه چه امام ته د زكوة اخستلو حق نشته اودا خبره رسول الله ﷺ سره مخصوص وه. د دې د پاره د الله ﷻ ارشاد دې ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً﴾ نه هغوى دليل اخستې دې.حضرت ابوبكر ؓ اوټولوصحابه كرامو ؓ د دې تاويل او د فاسدفهم ترديد اوكړواوهغوى سره ئې جنګ تر دې چې هغوى د وخت خليفه ته زكوة وركړو. لكه څنګه چه به هغوى نبي ﷺ ته ادا كولو. ترډې چه حضرت صديق اكبر ؓ فرمائيلى وو كه چرې هغوى د اوښې يو بچې ياد رسئى يوه ټكړه هم دزكوة رانه حصاره كړه كومه چه به ئې نبي ﷺ ته وركوله نو د زكوة په منع كولو به زه هغوى سره جنګ كوم.[1]

صدقه او زكوة ادا كوونكى ته دعا كول پكار دى:: د الله ﷻ ارشاد ﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ﴾ يعنى د هغوى د پاره دعا كوه اوبښنه غواړه لكه چه په صحيح مسلم كښې د عبدالله بن ابى اوفى ؓ نه روايت دې چه كله به د چا نه د زكوة مال راتلو نوحضور ﷺ به د الله ﷻ د حكم برابر دهغوى د پاره دعا كوله نوچه كله زما پلار د زكوة مال پيش كړو نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه يا الله د ابى اوفى په اولاد باندې رحم اوكړې[2] په يوبل حديث كښې دى چه يوې ښځې اووئيل زما اوزما د خاوندد پاره دعااوكړه نو وئې فرمائيل چه الله ﷻ دې په تا اوستا په خاوندباندې رحم اوكرم اوكړى.[3]

د الله ﷻ ارشاد ﴿إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ﴾ ستا دعاد هغوى د پاره د زړه د آرام ذريعه ده. بعضو صلوة جمع ګرځولې اوصلوة ئې لوستلې دې اونورو واحد ګرځولوسره ﴿إِنَّ صَلَوٰتَكَ﴾ لوستلې.ابن عباس ؓ فرمائى چه د سكون معنى درحمت ده او قتاده رحمه الله وئيلى ددې معنى ده عزت ﴿وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ يعنى اې نبي ﷺ! الله ﷻ ستا دعاګانې اوريدونكې دې. او عليم دې چه څوك ستاسو د دعا حقدار دي.

امام احمد رحمه الله وائى چه وكيع په سند سره روايت كړې دې چه كله به نبي ﷺ د چا دپاره دعا كوله نود

---

[1] صحيح بخارى كتاب الزكاة باب وجوب الزكاة: ۱۴۰۰، صحيح مسلم: ۲۰.

[2] صحيح بخارى كتاب الزكاة باب صلاة الامام ودعائه لصاحب الصدقة: ۱۴۹۷، صحيح مسلم: ۱۰۷۸، ابوداؤد: ۱۵۹۰، احمد: ۴/ ۳۵۳، مسند الطيالسى: ۸۱۹.

[3] ابوداؤد كتاب الصلاة (الوتر) باب الصلاة على غير النبى ﷺ ۱۵۳۳ وسنده صحيح، احمد: ۳/ ۱۹۸، دارمى: ۱/ ۳۴، ابن حبان: ۹۱۶، بيهقى: ۲/ ۱۵۳.

Scanned with Ca

هغه اود هغه د خامنو اونمسو په حق کښې به قبليدله(۱)بيادابونعيم نه په سند روايت دې چه د نبي ﷺ دعا به د يوسړی د خامنواو نمسو په حق کښې خامخاقبليدله. د الله ﷻ ارشاد دې ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِۦ وَيَأْخُذُ ٱلصَّدَقَٰتِ﴾ (۲) يعنی آيا هغوئ ته د دې علم نشته چه الله ﷻ د بنديګانو نيکيانې اخلی اود هغوی دعا قبلوی. د دې نه مقصدخلق توبه طرف ته اوصدقې طرف ته مائل کول دی ځکه چه هم دغه دوه څيزونه دی چه انسان د ګناهونونه خلاصوی او ګناه ختموی. او الله ﷻ خبر ورکړې دې چه څوك هغه ته توبه پيش کړی نوهغه د بنده توبه قبلوی.

الله ﷻ وړه شان صدقه هم غټوی:: او څوك چه د حلال کسب يوه نوړنی صدقه کوی نو الله ﷻ هغه په خپل ښی لاس باندې اخلی بيا هغه د صدقې ورکونکی د پاره د دې صدقې پالنه کوی اودا د وړې نه لويوی تردې چه د صدقې هغه يوه کهجوره داُحد په شان کيږی. لکه چه هم په دې حديث کښې د رسول الله ﷺنه روايت دې او لکه څنګه چه وکيع رحمه الله هم د ابوهريره رضي الله عنه په سند سره روايت کړې دې. چه رسول الله ﷺ فرمائيلی دی الله ﷻ صدقه قبلوی اوهغه په خپل ښی لاس کښې اخلی اود هغې پالنه کوی لکه څنګه چه تاسوخپل داس بچې ساتنی او لويونې تردې چه د صدقې يوه نوړنی داُحددغر په شان جوړيږی. د دې تصديق د الله ﷻ عزوجل د کتاب نه هم کيږی. آيا دوی ته علم نشته چه الله ﷻ د خپلو بنديګانوتوبه قبلوی او زکوة اوصدقات اخلی.د الله ﷻ ارشاد دې ﴿يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰا۟ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَٰتِ﴾ الله ﷻ دسود ګټه بربادوی او صدقات اضعافًا مضاعفًا زياتوی.امام ثوری رحمه الله په سند د ابن مسعود رضي الله عنه روايت کړې دې چه صدقې مال دسوال کونکی په لاس کښې دپريوتلونه وړاندې د الله ﷻ په لاس کښې پريوزی.بيا عبدالله بن مسعود رضي الله عنه دا آيت تلاوت کړو ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِۦ وَيَأْخُذُ ٱلصَّدَقَٰتِ﴾.

په مال غنيمت کښې غلا کول سخته ګناه ده:: ابن عساکر رحمه الله پخپل تاريخ کښې په ضمن دتاريخ عبدالله بن الشاعر السکسکی(چه ددمشق ووخو اصل وطن ئې حمص وواود فقهاؤته وو) بيان کړې دې چه د اميرمعاويه رضي الله عنه په زمانه کښې خلقو جهاد اوکړو د کوم سردار چه عبدالرحمن بن خالدبن وليد رضي الله عنه وو. نو يومسلمان د غنيمت د مال نه سل ديناره رومی غبن کړل اوچه کله لښکر واپس شواوخلق کورونو ته لاړل نوهغه پښيمنانتيا راګيرکړو. هغه دا دينارونه د لښکر امير ته اورسول هغه د دې اخستونه انکاراوکړوچه هغه ټول خلق خو خپلو خپلو کورونوته لاړل په کومو چه به دا تقسيم کولې شو. زه خو اوس دا اخستې نه شم ته د قيامت په ورځ دا الله ﷻ ته پيش کړه. اوس دې سړی په صحابه کرامو رضي الله عنهم کښې دهريونه تپوس اوکړو خو ټولوهم دا ونيل. بيا هغه دمشق ته راغلو او امير معاويه رضي الله عنه ته د قبلولو د پاره پيش کړل خو هغه هم انکاراوکړواوهغه هم په خپل حال د هغه خايه ژړيدونکې واپس شو. وائی عبدالله بن الشاعر السکسکی رحمه الله سره خواکې تيريدم هغه تپوس اوکړو ولې ژاړې؟ ما خپله ټوله واقعه وړاندې پيش کړه چه يو اميرهم دا نه اخلی. نو عبدالله ورته اووئيل چه آيا ته زما خبره اورې هغه وئيل اوخامخا. نو هغه ورته اووئيل چه ته معاويه رضي الله عنه له لاړشه چه کومه پنځمه حصه دبيت المال ده هغه واخله نو شل ديناره دهغه حواله کړه او باقی اتيا ديناره د دې لښکريانود طرف نه خيرات کړه څوك چه د دې حقدارکيدې شو.ځکه چه الله ﷻ دخپلو بنديګانوتوبه قبلوی.او الله ﷻدهغې د نومونو او مقاماتو نه هم خبردې هغه به هغوی ته ددې ثواب اورسوی.نودې سړی هم داسې اوکړه.اميرمعاويه رضي الله عنه اوفرمائيل که چرې ما ده ته داسې فتوی ورکړې وه نوماته به داخبره د خپل ټول مملکت نه محبوب وه، هغه ډير ښه تدبيرخودلې دې.

---

(۱) احمد:۵/۳۸۵-۳۸۶، مجمع الزوائد:۸/۲۶۸.

(۲) ترمذی کتاب الزکاة باب ماجاء فی فضل الصدقة:۶۶۲،ابن ابی شيبه:۳/۱۱۲، احمد:۲/۴۰۱.

Scanned with Ca

وَقُلِ	اعْمَلُوْا
او وايه	چي عمل کوئ
اوورته او وايه چي تاسو (نيک) کارونه کوئ	

فَسَيَرَى	اللهُ	عَمَلَكُمْ	وَرَسُوْلُهٗ	وَالْمُؤْمِنُوْنَ ط	وَسَتُرَدُّوْنَ
نو گوري	به الله	عمل ستاسو ته	او رسول دهغه	اومومنان	او بيا به واپس راوستلي شئ تاسو
الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ اومومنان ستاسو طرزعمل ته گوري				.........اوهغې ذات ته به واپس	

إِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ	وَالشَّهَادَةِ	فَيُنَبِّئُكُمْ	بِمَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُوْنَ
دهغه ذات ته چي پوهه دې په پټه	اوپه ښکاره	نو خبر به کړي تاسو	په هغه څه	چي وئ تاسو	چي کول به مو
کيږئ | چي پټ او څرگند هرڅه ورته معلوم دي | نوهغه به مو خبرکړي چي تاسو څه کارونه کول.					

قوله تعالی:: فَسَيَرَى اللهُ عَمَلَكُمْ

دسينو رازالله ﷻ چه عليم اوخبيردې پيژني:- دمجاهد رحمه الله وينا ده چه داد امرالله د مخالفينو د پاره د الله ﷻ دطرف نه وعيددې چه د دوی عملونه به د الله ﷻ په وړاندې پيش کولي شي.او رسول الله ﷺ اومؤمنانو ته به هم ددوی عملونه ښکاره کولي شي اودقيامت په ورځ به داکيدل خامخا وي.

په قيامت کښې به هر څه سرګند شي:: لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُوْنَ لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ﴾ يعني دقيامت په ورځ به ستاسو عملونه پيش کولې شي او هيڅ يوه پټه خبره به پټه نه شي پاتې کيدې. او الله ﷻ فرمائيلي ﴿يَوْمَ تُبْلَى السَّرَآئِرُ﴾ يعني د زړونو پټ رازونه به ښکاره کولې شي.او فرمائي ﴿وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُوْرِ﴾ يعني په زړونوکښې چه څه دي ښکاره به کړې شي اوددنيا خلق به د دې نه خبر شي. لکه چه امام احمد رحمه الله فرمائيلي دي چه حسن بن موسی رحمه الله په سند مرفوعاً د رسول الله ﷺ نه روايت کړې دي حضور ﷺ اوفرمائيل چه که په تاسوکښې يوکس په سخت کاڼړي کښې هم ځان پټ کړي په کوم کښې چه نه څه سوري وي او نه څه چاوډې اوکه په هغې کښې دننه هم څوک پټ عمل کوي نو الله ﷻ به هغه هم په خلقو داسې ښکاره کړي لکه چه دا د هغوی په مخامخ شوې وي[1] او په حديث شريف کښې دي چه د دې ژوندو اعمال به په دې مړوباندې پيش کولې شي څوک چه د هغوی خپلوان دي ياد هغوی د قبيلې دي او چه په دې وخت کښې په قبرکښې دي لکه څنګه چه ابوداؤد الطيالسی ونيلي دي. صلت بن دينار رحمه الله حديث بيان کړوچه رسول الله ﷺ فرمائيلي دي چه ستا عملونه ستاسو په مړو اقرباء اوعشائرو باندې د هغوی په قبرونوکښې پيش کولې شي.که د خيراعمال وي نوهغوی خوشحاليږي او که بدوی نودعاکوی اې الله ﷻ ته دوی ته دخپل اطاعت توفيق ورکړه[2] امام احمد رحمه الله وائي چه عبدالرزاق مونږ ته خبر راکړو. چه سفيان د يوسړي نه داسې اوريدلي چه حضرت محمد رسول الله ﷺ اوفرمائيل ستاسوعملونه ستا سو په مړو اقاربواوعشائرو پيش کولې شي که هغه ښه عمل وي نو مړي خوشحاليږي اوکه ښه نه وي نووائي اې الله ﷻ ته ده ته مرګ مه ورکوه تر هغه وخته پورې ترڅو چه ده ته دې هغه هدايت نه وي ورکړي لکه څنګه چه دې مونږته راکړې وو[3] د حضرت امام بخاری رحمه الله نه روايت دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها نه روايت دې چه کله د يومسلمان نيک عمل ستا خوښ شي نوهغه

[1] احمد: ۲۸/۳، مسندابي يعلى: ۱۳۷۸، ابن حبان: ۵۶۷۸، حاکم: ۳۱۴/۴.
[2] مسندالطيالسي: ۱۷۹۴.
[3] احمد: ۱۶۵/۳.

Scanned with Ca

ته وایه کوه الله ﷻ ستا عمل ته ګوری اود هغه رسول اومؤمنان هم ددې نه خبریږی(١)

اعتبار دخاتمې دې نه دعمل خو عمل نیک پکار دې::ددې قسم یو بل حدیث کښې روایت دې چه امام احمد رحمه الله وئیلی په سند دحضرت انس رضی الله عنه سره مروی دی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی چه د چا بنه عمل لیدلوسره مه خوشحالیږئی انتظارکوئې چه د هغه خاتمه هم په نیك عمل باندې کیږی اوکه نه. ځکه چه یوعمل کونکې د اوږدې زمانې پورې نیك عملونه کوی اوهغه په دې نیك عمل باندې که مړشی نوبه جنت کښې به داخل شی خو ناڅاپی دهغه حالت بدلیږی او هغه خراب عملونه کوی. او یو بنده داسې وی چه د یوې زمانې پورې خراب عملونه کوی که هغه په دې مړې شی نودوزخ ته به ځی خویك دم هغه بدل شی او هغه نیك عمل کوی. الله ﷻ چه کله یو بنده سره د خیراراده اوکړی نودمرګ نه وړاندې هغه ته دنیکئی توفیق ورکړی او هغه په نیکئی باندې مړکیږی خلقووئیل یارسول الله ﷺ! دا ځنګه کیږی. فرمائی د روح قبض کیدو په وخت کښې هغه په نیك عمل باندې وی.(٢)

وَاٰخَرُوْنَ	مُرْجَوْنَ	لِاَمْرِ اللّٰهِ	اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ
اوځینی نور خلق دی	چی پاتې کړې شوی دی هغوئ	حکم دالله ته	یا به عذاب ورکړی هغوئ له
او ځینې نورخلق دی	چې د هغوئ معامله دالله ﷻ حکم ته پاتې ده		یا به سزا ورکړی

وَاِمَّا يَتُوْبُ	عَلَيْهِمْ ۭ وَاللّٰهُ	عَلِيْمٌ	حَكِيْمٌ ﴿١٠٦﴾
اویابه مهربانی اوکړی	په هغوئ! اوالله	په هرڅه پوهه دې	دحکمت خاونددې
اویابه ئې توبه قبوله کړی	اوالله ﷻ په هرڅه پوهه دې	صاحب د حکمت دې	

قوله تعالى:: وَاٰخَرُوْنَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ

د جنګ تبوک نه شاته پاتې کیدونکومعامله:- ابن عباس رضی الله عنه مجاهد رحمه الله عکرمه رحمه الله او ضحاك رحمه الله وغیره وئیلی دی چه دا درې سړی وو د چا د توبې قبلیدل چه شاته پریوتلی وو. هغه مراره بن الربیع، کعب بن مالك او بلال بن امیه وو او په عزوه تبوك کښې دوی هم هغه خلقو سره ناست وو چا چه په جنګ کښې شرکت نه وو کړی.داتول دسستئی آرام غوښتلو او په دې سبب چه په باغونوکښې میوه پخیدو موسم دې فصل تیار ولاړ وو.د سوری اوسپرلی نه د مزواخستو زمانه وه. دا کوتاهی د شك او منافقت په وجه نه وه،او په دوی کښې خو څه خلق داسې وو چه خپل ځان ئې ستنو سره تړلې وو لکه ابولبابه رضی الله عنه اود هغه ملګری. نورو څه خلقو داسې اونه کړل اودا پورته درې کسان وو. د ابولبابه رضی الله عنه اود هغه د ملګرو توبه خو د هغوی نه وړاندې قبوله شوې وه اود ذکر شوو خلقوتوبه د قبلیدوپه تعویق کښې پرته وه تردې چه دا آیت نازل شو(٣)﴿لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ﴾ او ﴿وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا ۭ حَتّٰٓي اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ﴾ یعنی الله ﷻ دنبی ﷺ مهاجرینواوانصاروتوبه قبوله کړه(دآیت داخره پورې) اوددې دریوکسانو توبه ئې هم قبوله کړه چه د جنګ نه پاتې شوی ووتردې چه دا دومره کولاو دنیا په هغوی تنګه شوې وه چه هغوی ته د پناه ځایٔ نه ملاویدلو لکه ځنګه چه د کعب بن مالك رحمه الله په حدیث کښې راتلونکې دی اودالله ﷻ ارشاددې﴿ اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ۭ﴾ یعنی هغوی د الله ﷻ د بښنې لاندې دی که هغه غواړی نو دوی سره به داسې سلوك اوکړی او که غواړی نودغه شان. خود الله

---

(١) صحيح بخاری کتاب التوحيدباب قول الله تعالى ﴿يايها الرسول بلغ ماانزل اليك...﴾ قبل الحديث: ٧٥٣٠.

(٢) احمد:١٢٠/٣.

(٣) الطبری:٤٦٥/١٤.

Scanned with Ca

ﷺ رحمت خود هغه په غضب باندې وراندې والي کوي او الله ﷻ خو د عقوبت مستحق پیژني چه څوک د بښنې حقدار دې. هغه په خپلو افعالو او اقوالوکښې حکیم دې دهغه نه بغیر بل هیڅ یوالله نشته او نه رب شته.

وَالَّذِينَ

اوخینې هغه کسان دي

اوخینې هغه کسان دي چې

اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَّكُفْرًا وَّتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ

چې جوړې کړو| یوجماعت|دپاره دضرررسولو|اودکفرکولو|اودجدایئ راوستلو|په منځ دمومنانوکښې

یو جمات ئې جوړ کړې دې|دضررپه غرض |اودکفر دپاره|اودمسلمانانو په مینځ کښې دجدائي راوستو

وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِن قَبْلُ ؕ

اوخانې دانتظار کولو| دپاره دهغه چا| چې جنګ کوي دالله سره| اود رسول دهغه سره | دمخکښې نه

په نیت | اودهغه چا داستوګنې په خاطر چې پخوا راسې دالله ﷻ اودرسول ﷺ مخالفت کوي

وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ ؕ وَاللَّهُ يَشْهَدُ

او خامخا به قسمونه خوری دوئ | چې اراده نهٔ ده کړې مونږ | مګر | دنیکئ | اوالله | ګواهي کوي

اودوئ به درته قسمونه خوری |چې زمونږغرض دښیګړې نه بغیر هیڅ نه وو| اوالله ﷻ ګواهي کوي

إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ؕ لَّمَسْجِدٌ

چې بیشکه دوئ | خامخا دروغژن دی | مهٔ ودریږه | په هغې کښې | هیڅ کله| خامخا هغه جومات

چې دوئ درغژن دی| ......ته په دغه جمات کښې هیچرې(مونځ ته) مه اودریږه |البته دکوم جمات بنیاد

أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ

چې بنیادئې اینبودې شوې دې| په تقوی باندې| داولې ورځې نه | هغه زیات لائق دې| چې ته ودریږې

چې د اولنئ ورځې نه په تقوی ایخودې شوې دې | هغه ددې قابل دې چې ته په هغې کښې

فِيهِ ؕ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا ؕ وَاللَّهُ يُحِبُّ

په هغې کښې| په هغې کښې| داسې خلق دي| چې خوښوي| چې پاك اوساتي خان خپل|اوالله| خوښوي

(مونځ ته) اودریږې | په هغې کښې داسې خلق دي |چې پاکه استوګنه خوښوي | او الله پاک

الْمُطَّهِّرِينَ ۝

خان پاکونکې خلق|

پاکان خلق خوښوي|

قوله تعالى: وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا

دمنافقانومسجد ضرار اود هغې مقاصد: - د دې آیات کریمه سبب د نزول دا دې چه د رسول الله ﷺ مدینې ته د تشریف راوړلو نه وړاندې په مدینه کښې د قبیله خزرج یوسړې اوسیدو د هغه نوم عامر راهب وو. دې د جاهلیت په ورځوکښې نصراني شوې وو اود اهل کتابوعلم ئې حاصلې کړې وو. دې د جاهلیت په

Scanned with Ca

زمانه کښې يوعبادت ګذار سړې وواوپخپله قبيله کښې ده ته ډير فضيلت حاصل وو. کله چه حضورﷺ
مديني ته تشريف راوړو اود مسلمانانو حضورﷺ سره غونډه جوړه شوه او اسلام ترقي اوکړه اود بدر په
جنګ کښې هم الله ﷻ مسلمانان غالب اوساتل نو په ابوعامر باندې دا خبره ډيره سخته ګرانه پريوتله
اوښکاره دښمنى ئې ښکاره کړه. دمدينې نه اوتختيدو اود مکې کافرانو او قريش مشرکينو سره يو
ځاى شو او هغوى ئې رسول الله ﷺ سره په جنګ کولو مائل کول. اوس د عربوټولې قبيلې يوځاى شوې
د جنګ أحد دپاره ئې وړاندې تګ کولو په نتيجه کښې چه مسلمانانوته کوم نقصان اورسيدو. الله ﷻ
په دې جنګ کښې دمسلمانانو ازميښت اوکړوکه دنيانه وى نو عقوبت خود متقيانود پاره دې. دې
فاسق دواړوطرفوته صفونوکښې لوئ لوئ کندې اوکنستلې دې کښې په يوه کښې رسول اللهﷺ پريوتلو
او هغوىﷺ ته په دغه ورځ تکليف اورسيدو. دحضورﷺ مخ مبارك زخمى شو دلاندې طرف نه څلور
مخامخ غاښونه مبارك شهيدان شو. د حضوراکرم ﷺ سرهم زخمى شو. ابوعامر د جنګ په شروع کښې
د خپل قوم انصارو طرف ته وړاندې شو هغوى ئې مخاطب کړل اود خپل امداد اوملګرتيا دعوت ئې
ورکړو. کله چه انصارو د ابوعامر دا حرکت اوکتلو نو وئې وئيل اې فاسقه اې د الله ﷻ دښمنه الله ﷻ
دې تا برباد کړى هغه ته ئې کنځلې اوکړې اود هغه بې عزتى اوکړه. اوس هغه دې ويناکولو سره واپس
شو چه زما نه پس خو زما قوم نور هم خراب شو.

نبى کريمﷺ د هغه دتختيدونه وړاندې هغه ته دعوت ورکړې وو اود قرآن پاك وحى ورته اورولې وه. خو
د اسلام راوړلونه ئې انکار اوکړو اوسرکشى اختيارکړه. نورسول اللهﷺ ورته بددعا اوکړه چه بدبخته
بې وطنه او پرديسى کښې مړشې.دا بددعا د هغه په حق کښې قبوله شوه اوداخبره داسې اوشوه چه کله
خلق د جنګ أحد نه فارغ شو او هغه اوکتل چه نبى کريمﷺ خو نوره ترقى اوکړه. اسلام زياتيږى نوهغه
د روم ملك هرقل له لاړو اود هغه نه ئې د نبى کريم ﷺ خلاف امداد اوغوښتلو. هغه ورسره وعده اوکړه
نوده ته خپل اوميدونه کاميابيدل ښکاره شو نوهرقل سره حصارشو اود خپل قوم انصارو نه ئې هغه
خلق مکې ته اوليکل کوم چه اهل نفاق وو چه لښکر راولم اوراځم. رسول اللهﷺ سره به پوره جنګ کوو
په هغوى به غالب راځو اوهغوى به د خپل اسلام راوړلو نه په اولنى حالت کښې راتلل وى. اوددې اهل
نفاق ته ئې حکم اوليګلو چه دده د پاره د پناه ځاى جوړکړئى اوزما احکام او مراسلې چه څوك راوړى
راځى د هغه د پاره د حصاريدو ځاى اود امن ځاى جوړساتنى دې نه پس چه کله هغه پخپله راشى نود
هغه د پاره د مورچو د ځاى کارورکړى. نودې منافقانومسجد قبا سره نيزدې يو بل جمات جوړکړو او
هغه ئې ښه پوخ جوړکړو.اود رسول الله ﷺ د تبوك د وتلونه مخکې د دې کارنه فارغ هم شو او رسول
اللهﷺ له ئې دا درخواست راوړلو چه تاسو زمونږ جمات ته راشئى او مونځ اوکړئى. د دې د پاره چه د
دې خبرې سنداوکړې شى چه دا جمات په خپل ځاى قابل استقرار او قابل اثبات شى.اود حضورﷺ په
وړاندې دا بيان اوکړو چه دضعيفانو اوکمزورو د پاره دا جمات جوړکړې شو او چه په سخته يخنى
کښې کوم بيماران خلق لرې جمات ته نه شى تلې د هغوى د پاره د آسانتى کيدو غرض دې. خو الله ﷻ
خپل نبىﷺ په دې جمات کښې مونځ کولو نه بچ کول غوښتل. نو حضورﷺاوفرمائيل چه دې وخت
کښې خو مونږ په سفرکښې يو چه کله مونږ واپس شو او الله ﷻ غوښتل نوکتې به شى. او چه کله نبى
کريمﷺ د جنګ نه واپس شو اومدينې ته تلو خوچه مدينې ته فاصله د يوې ورځې او دې نه څه کم پاتې
شوه نو حضرت جبرائيلؑ د مسجد ضرار د خبر راوړو سره راغلو اودمنافقانو دا راز ئې ښکاره کړو
چه مسجد قبا سره يو بل جمات جوړولوسره د مسلمانانوپه ډله کښې جدا والې د کافرانو او منافقانو
مقصد وو. هغه مسجد قبا دې چه د هغې بنيا دړومبنى ورځ نه په تقوى باندې اوچت کړې وو. د دې
علم کيدونه اول نبى کريمﷺ خپله مدينې ته د رسيدلو نه اول يوڅوکسان دې مسجد ضرار ته اوليګل
چه راونړونى لکه څنګه چه على بن ابى طلحه ؓ د دې آيت په تفسير کښې دابن عباس ؓ نه روايت

کولوسره وائی چه هغه د انصارو خلق وو چاچه یو جمات جوړکړې وو. ابو عامر هغوی ته اوونیل چه تاسو و جمات جوړ کړئی څومره چه هم ستاسو نه کیدې شی په دې کښې وسلې اود جنګ سامان پټ کیږدئی اودا دځپل حفاظت ځایٔ اوګرځوئی ما هم ورچه جوړکړئی ځکه چه زه د روم بادشاه له ځم د روم نه به لښکر راولم. اومحمدﷺ اود هغه ملګری به د مدینې نه اوباسو. کله چه دې منافقانو مسجد ضرار جوړ کړو او فارغ شو نود نبی کریمﷺ په خدمت کښې حاضر شو اودرخواست ئی اوکړوچه زمونږ زړه خواهش دې چه یو ځل تاسو دې جمات کښې مونځ اوکړئی او په دې کښې زمونږ د پاره د برکت دعا اوکړې. نو الله ﷻ دا وحی راولیږله ﴿لَا تَقُمۡ فِيهِ أَبَدٗاۚ لَّمَسۡجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقۡوَىٰ مِنۡ أَوَّلِ يَوۡمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِۚ فِيهِ رِجَالٞ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُواْۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُطَّهِّرِينَ ۝ أَفَمَنۡ أَسَّسَ بُنۡيَٰنَهُۥ عَلَىٰ تَقۡوَىٰ مِنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٍ خَيۡرٌ أَم مَّنۡ أَسَّسَ بُنۡيَٰنَهُۥ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٖ فَٱنۡهَارَ بِهِۦ فِي نَارِ جَهَنَّمَۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝﴾[1] یعنی هیڅ کله په دې کښې مونځ مه اداکوه. یقینا د کوم جمات بنیاد چه د اولې ورځ نه په تقوی باندې ایخودې شوې دې ډیر حقدار دې د دې خبرې چه ته په کښې مونځ اداکړې. په دې کښې داسې پاك خلق دی چه هغوی دا غواړی چه زړونه ئی پاك وی او الله ﷻ هم داسې صفا اوپاکیزه زړونه خوښوی. سعید بن جبیر﷫ هم په سند سره روایت کړې دې او محمد بن اسحاق هم په سند روایت کړې دې چه نبی کریم ﷺ د غزوه تبوك نه واپس شو او مقام ذی اوان ته راورسیدو، مدینه د دې ځایٔ نه دیوځو ګنټو په فاصله ده نواوس دمسجد ضرار والاحضورﷺ له راغله اوحضورﷺ د تبوك طرف ته د تلوپه تیاری کښې لګیاوو. وئی وئیل یارسول اللهﷺ! مونږ د بیمارانو، حاجتمندو د باران او یخنئی په شپوکښې د مسلمانانو د راتلوډلود پاره یوجمات جوړکړې دې مونږ غواړوچه تاسو تشریف راوړئی اومونږ ته په دې کښې مونځ اداکړئی. حضورﷺ اوفرمائیل چه دې وخت کښې خو مونږ سفر کوو اوډیر مصروف یو، یا نبی کریمﷺ دا اوفرمائیل چه مونږ واپس راشونوان شاء الله مونږ به تاسوله راشو اوتاسوته به مونځ اوکړو. کله چه حضورﷺ ذی اوان ته راورسیده نود دې مسجد ضرار خبر الله ﷻ حضورﷺ ته ورکړو. حضورﷺ دبنی شالم رور مالك بن دخشم راوغوښتو اومعن ابن عدی یا دهغه رور عامر بن عدی، دا دواړه راوغوښتل او وئی فرمائیل چه تاسو د دې ظالمانو جمات ته لاړشئی او هغه وران کړئی اووې سوزوئی. دادواړه زر لاړل اوبنی سالم بن عوف ته ورغله. دا د مالك بن الدخشم دقبیلې خلق وو اوس مالك معن ته اووئیل اودریږئی زه به خپلو خلقو کښې د چانه اُور راوړم. اوس مالك خپلوخلقو له راغلو اود ونې یو لوئی لرګې واخستو او هغه ئی بل کړو او زرراووتلو. دا دواړه جمات ته اورسیدل. جمات کښې دا کافران ناست وو دې دواړوجمات اوسوزولواوراګذار ئی کړو. خلق د هغه ځایٔ نه اوتختیدل او د قرآن پاك دا آیت د منافقانو باره کښې نازل شو ﴿وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مَسۡجِدٗا ضِرَارٗا وَكُفۡرٗا﴾ دا خلق کومو چه دا جمات جوړ کړې وودولس کسان وو د خدام ابن خالد هم دده د کور نه دمسجد شقاق لار اوځی اودثعلبه بن حاطب بنی امیه خادم، معتب بن قشیر ابوحبیبه بن الازعر، عباد بن حنیف، حارثه بن عامر اود ده دواړه څامن مجمع، زید او نبتل الحارث، مخرج، بجاد بن عمران، ودیعه بن ثابت اود ابولبابه د قبیلې خادم، هغه خلق چا چه دا جوړکړې وو هغوی قسمونه خوړل اوونیلې چه مونږ خو په نیکه اراده د دې بنیاد ایخودې وو. زمونږ په وړاندې خو صرف د خلقو خیرخواهی وه. خو الله ﷻ فرمائی ﴿وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ۝﴾ الله ﷻ ګواهی ورکوی چه داخلق دروغ وائی یعنی چه هغوی کومه اراده کړې اونیت ئی ساتلې په دې کښې درغژن دی. صرف په دې غرض ئی جمات جوړکړې چه مسجد قباته ضرراونقصان اورسوی. دکفر خورونه اوکړی، مسلمانانو کښې تفرقه واچوی، الله ﷻ سره اود هغه رسولﷺ سره دجنګ کولو د پاره مورچه جوړه کړی چرته چه د

---

[1] الطبری: ٤٧٠/١٤.

هغوی مشورې اوکونسل کیږی. ابوعامر هغه فاسق سړې دې کوم چه راهب ګنړلې شی. الله ﷻ دې په هغه باندې لعنت اوکړی.

په مسجد ضرارکښې مونځ نه دی کول پکار:: اوداالله ﷻ قول دې﴿لَا تَقُمۡ فِيهِ أَبَدًا﴾ نبی کریم ﷺ نی دې کښې د مونځ کولونه منع کړو. په مونځ نه کولو کښې د هغوی تابع د هغوی امت همدې. مسلمانانوته هم دا تاکید دې چه په دې کښې مونځ مه کوئې.بیا نی دوی په مسجد قبا کښې دمانځه دپاره راوبلل اود مسجد قبا بنیاد دشروع نه په تقوی باندې ایخودې شوې دې.تقوی د الله ﷻ اطاعت اود رسول الله ﷺاطاعت ته وائی. دلته مسلمانان یوځائې کیني اودیني مشورې کوی. اودا د اسلام اواهل اسلام د پناه ځائې دې. هم د دې د پاره الله ﷻ فرمائی ﴿لَمَسۡجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقۡوَىٰ مِنۡ أَوَّلِ يَوۡمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ﴾ اود عبارت سیاق د مسجد قبا متعلق دې.

په مسجد قباء د مونځ کولو فضیلت:: په دې وجه په صحیح حدیث کښې دی نبی کریم ﷺ فرمائیلی دی په مسجد قباکښې دمونځ کولوثواب د یوې عمرې د ثواب برابر دې[1] په صحیح حدیث کښې دی نبی اکرمﷺ به مسجدقبا ته سور هم راتلواو پیاده هم[2] رسول الله ﷺ چه کله دا جوړکړونو د تولونه رومبی تشریف راوړل ئی عمرو بن عوف سره وو اود قبلې طرف حضرت جبرائیل ﷺ مقرر کړې وو. فالله أعلم.

دقباوالو فضیلت اودهغه وجه:: ابوداؤد رحمه الله په سنددابوهریره ﷺروایت کړې دې چه نبی کریمﷺ فرمائیلی دا آیت د اهل مسجد قبا باره کښې نازل شوې دې. ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا﴾ هغوی فرمائی چه هغوی به په اوبوسره طهارت کولو. نود هغوی په تعریف کښې دا آیت نازل شو[3] د ابن عباسﷺ نه روایت دې چه کله دا آیت نازل شو نو هغوی عویم بن ساعده ﷺ له اورسیدل او تپوس ئی اوکړو چه ستا هغه کوم طهارت دې چه الله ﷻ د هغې تعریف کړې دې. نو عرض ئی اوکړو یارسول اللهﷺ! زمونږ نه چه کله یو سړې یا زنانه د حاجت نه فارغ شی نو په اوبو باندې خپل ځان ښه وینځو نو حضورﷺاوفرمائیل چه او هم دا خبره ده[4] امام احمدرحمه الله بیان کړې دې چه نبیﷺمسجد قبا ته تشریف راوړو او وئی فرمائیل دمانځه د پاره ستاسودطهارت الله ﷻ په ډیرو خوالفاظوکښې تعریف کړې دې. نو هغه ستاسو کوم طهارت دې. هغوی اوئیل یارسول اللهﷺ! مونږ ته خودې نه علاوه بل څه نه دی معلوم څکه چه یهودیان زمونږ ګاونډیان دی او هغوی د حاجت نه اوزګاریدو باندې خپل ځان په اوبو باندې وینځی نو مونږ هم دغه طریقه اختیارکړې ده.[5]ابن خزیمه داحادیثو په خپل کتاب کښې لیکلی دی چه رسول اللهﷺ د عویم بن ساعدهﷺ نه تپوس اوکړوستاسودکوم طهارت الله ﷻ تعریف کړې دې؟نو وئی وئیل چه مونږ دپاکئی دپاره د اوبو استعمال کوو.ابن جریر رحمه الله اووئیل چه آیت ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُطَّهِّرِينَ﴾ کوم نازل شوې دې هغه دحاجت نه پس په اوبو د وینځونکو په شان کښې دې.امام احمد بن حنبل رحمه الله په سندسره روایت کوی چه نبی کریم ﷺ مسجد قبا ته راغلواو وئی وئیل چه الله ﷻ ستاسو د طهارت ډیر ښه تعریف کړې دې هغه څه دې؟ نو وئی وئیل یارسول اللهﷺ! مونږ خو په آیت کښې په اوبوسره د طهارت احکام موندلی دی [6] په دې کښې یوراوی عبدالله بن سلامﷺ

---

[1] ترمذی کتاب الصلاة باب ماجاء فی الصلاة فی مسجد قباء:۳۲۴وهوحسن: ابن ماجه:۱۴۱۱، حاکم:۴۸۷/۱،المعجم الکبیر:۵۷۰.

[2] صحیح بخاری کتاب فضل الصلاة فی مسجدمکة والمدینة باب مسجد قباء:۱۱۹۱، صحیح مسلم:۱۳۹۹.

[3] ابوداؤدکتاب الطهارة باب فی الاستنجاء بالماء:۴۴،وهوحسن، ترمذی:۳۱۰۰، ابن ماجه:۳۵۷.

[4] معجم الکبیر:۱۱۰۶۵، مجمع الزوائد:۲۱۲/۱.

[5] احمد:۴۲۲/۳، المعجم الکبیر:۳۴۸.

[6] احمد:۶/۶ وسنده حسن شهربن حوشب حسن الحدیث.

Scanned with Ca

ووچه د اهل تورات نه وو).

ځینې روایتونو کښې مسجد تقوی نه مرادمسجد نبوی دې:: په صحیح حدیث شریف کښې دی په مدینه کښې چه کوم مسجد نبوی ﷺ دې هم دغه جمات دې د کوم د پاره چه وئیلې شوی دی چه د دې بنیاد په تقوی سره اوچت کړې شوې دې. اودا صحیح خبره ده په دې آیت اوېدې آیت کښې څه منافات نشته ځکه چه کله دقبا شروع داولې ورځې نه دتقوی په بنیاد ده نو په درجه اولی کښې مسجد نبوی ﷺ ته داخصوصیت حاصلیدل پکار دی. د دې د پاره امام احمد بن حنبل رحمه الله په خپل مسند کښې بیان کړې دې چه نبی کریم ﷺ فرمائیلی دی کوم جمات چه د تقوی اساس لری هغه زما دا جمات دی. (۱)

امام احمد رحمه الله بیاپه سند روایت کړې دې چه د حضور ﷺ په زمانه کښې دوو کسانو په دې باره کښې اختلاف اوکړو چه د دې خصوصیت والا جمات کوم یو دې؟نو یواووئیل چه هغه مسجد نبوی دې او بل وئیل هغه مسجد قبا دې. دواړه د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شواوتحقیق ئې اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه دې نه زما دغه جمات مراد دې.(۲)امام احمد رحمه الله بیا په سند سره روایت کړې دې چه دوه کسان د دې خصوصیت والا جمات په باره کښې مختلف الرائې وو یو مسجد قبا او بل مسجد نبوی خودلو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه مسجد تقوی هم دا زما جمات دې.(۳)

بیا د دې نه پس ډیر احادیث هم د دې مضمون وارد دی. حمید الخراط المدنی د ابوسلمه نه تپوس اوکړو تا د خپل پلار نه د مسجد تقوی باره کښې څه اوریدلی؟ نو وئې وئیل چه زه د حضور ﷺ خواته راغلم او تپوس مې ترې اوکړو یا نبی الله ﷺ! مسجد تقوی کوم یودې؟ نو حضور ﷺ یو موټې کاڼړی د زمکې نه اوچت کړل او هغه ئې په زمکه باندې راوویشتل او وئې فرمائیل چه هم دغه جمات دی. دې وخت کښې حضور ﷺ د جمات په صحن کښې د یوې بی بی په کمره کښې تشریف فرما وو(۴) بیا هغه وائی چه دا مسلم (۵)په اسناد حمید الخراط روایت کړې دې. چه دخلف او سلف یوه ډله هم په دې خبره قائل دی چه هغه مسجد نبوی دې.دحضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه او عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه هم دا روایت دی. اود ﴿لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ﴾ والا آیت مبارك د دې خبرې دلیل دې چه په پخوانو جماتونو کښې د کومو چه اول بنیاد دالله ﷻ په عبادت باندې اوچت کړې شوې دې مونځ کول مستحب دی. اود دې استحباب هم دلیل دې چه دنیکانو ډلې او عباد عاملین سره مونځ اوکړې شی او اودس په مکمل توګه باندې اوکړې شی او په مانځه د خیرنو یا ګنده کپړو نه بالکل پاك وی.

په ښه توګه اودس کول پکار دی:: امام احمد رحمه الله په اسناد سره روایت کړې دې چه رسول الله ﷺ د سحر مونځ ورکړو اوپه هغې کښې سورة روم اولوستلو په تلاوت کښې هغوی ته څه شك شان شو کله چه هغوی ﷺ واپس شونووئې فرمائیل په قرآن پاك لوستلو کښې څه ګړبړکیږی ګورئې په تاسوکښې بعضې خلق داسې دی چه مونږ سره مونځ کوی خو اودس په ښه شان سره نه کوی. نو چه څوك مونږ سره مونځ کول غواړی هغه له پکار دی چه کامل اودس اوکړی او په اودس کښې هیڅ خرابی اونه کړی.(۶)د ذوالکلاع رضی الله عنه نه روایت دې چه هغه حضورپاك ﷺ سره مونځ کړې وو نودا هدایت ئې فرمائیلې وو.دا څیز په دې خبره دلالت کوی چه ښکلې پاکی دعبادت په قیام کښې آسانی پیدا کوی او د عبادت په

---

(۱) احمد:۱۱۶/۵،سنن الترمذی:۳۰۹۹، مجمع الزوائد:۱۰/۴.

(۲) احمد:۳۳۱/۵وسنده حسن. هیثمی د دې رجالوته ثقه وئیلی دی. اوګورئې مجمع الزوائد:۷۳/۷

(۳) ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة التوبة:۳۰۹۹وسنده صحیح، صحیح مسلم:۱۳۹۸، احمد: ۸۹/۳

(۴) احمد:۲۴/۳وسنده صحیح.

(۵) صحیح مسلم: کتاب الحج باب بیان المسجد الذی اسس علی التقوی...:۱۳۹۸.

(۶) صحیح مسلم کتاب الافتتاح باب اب القراءة فی الصبح بالروم: ۹۴۸وهوصحیح، احمد:۴۷۲/۳.

Scanned with Ca

تکمیل او پوره کیدلوکښې امداد کونکې ثابتیږي.

دمکمل پاکوالی سره سره دګناهونو نه هم پاکیدل پکار دي: ابوالعالیه دالله ﷻ ارشاد (وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِيْنَ) باره کښې اوونیل په اوبو سره صفائی کول خو ښې شکه ډیره ښه خبره ده خود چا د طهارت چه الله ﷻ تعریف کوی هغه د ګناهونونه خپل ځانونه پاکونکی خلق دی. اعمش رحمه الله وائی د دې طهارت نه مراد د ګناهونونه توبه اود شرك نه پاکوالې دې. په حدیث شریف کښې وارد دی چه رسول الله ﷺ اهل قبا ته اوفرمائیل الله ﷻ چه ستاسود طهارت کوم تعریف کړې دې هغه څنګه طهارت دې نو وئي ونیل چه مونږ په اوبوسره استنجاء کوو. حافظ ابوبکر بزاز رحمه الله په اسناد دابن عباس رضی الله عنه روایت کړې دې چه دا آیت داهل قباپه باره کښې نازل شوې. داصرف محمد بن عبدالعزیز رحمه الله اود هغه نه د هغه ځوئ روایت کړې دې. ما دا تصریح دلته ځکه اوکړه چه دا څیزخو په فقهاؤکښې مشهور دې خواکثر متاخرین محدثین دا معروف نه تسلیمه وی. والله اعلم.

اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهٗ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ
آیانوهغه څوك | چې ایښې ئې وی | بنیاددودانۍ خپلې | په تقوی باندې | دالله نه
آیا چا چه د خپل عمارت بنیاد دالله ﷻ په ویره اودهغه د رضامندئې په خاطر
وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهٗ عَلٰى شَفَا
اوپه خاطردرضادالله | بهتردې | یاهغه څوك | چې ایښې ئې وی | بنیاددودانۍ خپلې | په هغه غاړه باندې
ایخې دې اهغه بهتردې اوکه هغه څوک چې دخپل عمارت بنیاد ئې دیوزوړند غورزیدنکې کمر په سر
جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهٖ فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ ؕ وَاللّٰهُ
چې دړه وی | غورزیدونکې وی | پس اوغورزیږي | سره ددې جوړونکې | په وور ددوزخ کښې | اوالله
ایخودې وی | اوهغې عمارت دغه سرې خپل ځان سره د دوزخ په اور کښې اوغورزوی | اوالله ﷻ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ۝ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِيْ بَنَوْا
نه ښائی لار | قوم | ظالم ته | همیشه به وی | ودانۍ ددوئ | هغه | چې جوړه کړی ده دوئ
ظالمانو ته هدایت نه کوی | کوم عمارت چې دوئ جوړ کړې دې | دابه همیشه دپاره د دوئ
رِيْبَةً فِيْ قُلُوْبِهِمْ اِلَّآ اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوْبُهُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝
شك|په زړونو ددوئ کښې| مګر | چې توټې شی | زړونه ددوئ | اوالله | ښه پوهه دې | حکمت والا دې
په زړونو کښې د شک سبب وی | البته دا که زړونه ئې ټکړې ټکړې شی | اوالله ښه پوهه د حکمت خاوند دې

قوله تعالی:: اَفَمَنْ اَسَّسَ

دمسجد تقوی تحسین اودمسجد ضرار انجام:- الله ﷻ فرمائی چه هغه خلق چاچه د جمات بنیاد په تقوی او دالله ﷻ په رضاباندې کیخودې دې اوهغه خلق چا چه د مسجد ضرار او مسجد کفر جوړ کړې دې او په مؤمنانوکښې تفرقه واچوله اود الله ﷻ سره اود هغه د رسول ﷺ سره د جنګ کولود پاره دا د پناه ځائ اوګرځولو آیا دا دواړه برابر کیدې شی. دې خلقوخودمسجدضرار بنیاد دیوې کندې

خونیدونکې په غاره کیخودو دوی به د دوزخ اور ته یوسي. اود حدودونه تجاوزکونکوته الله ﷻ هدایت نه ورکوی. یعنی دمفسدینوعمل اصلاح کونکی نه جوړوی.

مسجدضرار سوزول پکار دی:: جابر بن عبدالله ﷺ وائي چه مسجدضرار ما لیدلي وو چه د رسول الله ﷺ په حکم ورته أوراولګولي شو نودهغې نه لوګي وتلو(۱) ابن جریج رحمه الله وائي چه مونږ ته معلومه شوه چه بعضې خلقو یوځائ کښې کنده اوکنستله نو د هغې نه لوګي اوچتیدونکې ښکاریده. قتاده رحمه الله هم داسې ویناکړې ده.

خلف بن یاسین کوفي رحمه الله وائي چه ما د منافقانو دا جمات لیدلي د کوم ذکر چه الله ﷻ په قرآن پاك کښې فرمائیلي دا مې اوکتل چه په هغې کښې سورې دې د کوم نه چه لوګي وتلو. او نن هغه ځائ د ګندګنی غورزولو ځائ دې. ابن جریر رحمه الله دا روایت کړې دې. د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً ﴾ یعنی د هغوی جوړکړې شوې دا عمارت خو به همیشه د هغوی په زړه کښې د شك او شبهې ذریعه وی اوددې خراب کارکولو وجه به دهغوی په زړونوکښې د نفاق تخم کری. لکه څنګه چه د سخی عبادت کونکو په زړه کښې دسخی محبت پریوتلې وو﴿ إِلَّا أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ﴾ البته په دې صورت کښې د دې منافقانو بیخ وتل کیدې شي چه دا جمات ختم کړی اود هغوی زړونه ټکړې ټکړې کړی. الله ﷻ د خپلو بندګانو اعمالوباندې ښه خبر دې او د خیراو شر بدله ورکولوکښې ډیرحکیم دې.

إِنَّ اللَّهَ	اشْتَرَىٰ	مِنَ الْمُؤْمِنِينَ	أَنفُسَهُمْ	وَأَمْوَالَهُم	بِأَنَّ
بیشکه چې الله	اغستلي دی	دمومنانونه	نفسونه دهغوی	اومالونه دهغوی	په دې چې بیشکه
بیشکه الله ﷻ دمومنانو سرونه اومالونه دجنت په بدل کښې په بیعه اخستی دی					
لَهُمُ	الْجَنَّةَ ۚ	يُقَاتِلُونَ	فِي سَبِيلِ اللَّهِ	فَيَقْتُلُونَ	وَيُقْتَلُونَ ۖ
وی به دهغوئ دپاره	جنت	جنګیږی دوئ	په لاره دالله کښې	نو قتلوی دوئ	اووژلې کیږی
..... زڅوک چې دالله ﷻ په لار کښې جنګیږی	نور هم وژنی او دوی هم وژلی شی				
وَعْدًا	عَلَيْهِ	حَقًّا	فِي التَّوْرَاةِ	وَالْإِنجِيلِ	وَالْقُرْآنِ ۚ وَمَنْ
وعده ده	په ذمه دهغه	حقه	په تورات کښې	اوپه انجیل کښې	او په قران کښې | اوڅوك دي
داجنت ورکول) دالله ﷻ په ذمه کلکه وعده ده | چې په تورات انجیل اوقران پاك کښې (لیکلی) ده					
أَوْفَىٰ	بِعَهْدِهِ	مِنَ اللَّهِ ۚ	فَاسْتَبْشِرُوا	بِبَيْعِكُمُ	الَّذِي
زیات پوره کونکې	وعدې خپلې لره	دالله نه	نو خوشحاله شئ	په بیعه خپله سره	هغه بیعه
او څوك دې چې دالله ﷻ نه زیاته خپله وعده پوره کولي شی انوتاسو په دې خپلې کړې سودا					
بَايَعْتُم	بِهِ ۚ	وَذَٰلِكَ	هُوَ	الْفَوْزُ	الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾
چې معامله کړې ده تاسو	په هغې	اودا	هم دا	کامیابي ده	لویه
باندې زیرې قبول کړئ | اوهم دا ډیره لویه کامیابی ده					

قوله تعالی:: إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

بدله یاد الله ﷻ فضل اوکرم:- ددې آیت په ذریعه الله ﷻ خبر ورکوی چه هغه د خپلو مؤمنانو بندګانو

---

(۱) الطبری: ۴۹۳/۱۴.

Scanned with Ca

د خانونو اومالونو په بدله کښې کوم چه هغوی د الله ﷻ په لارکښې خرچ کړی دی د جنت معاوضه ورکوی.دا معاوضه معاوضه نه ده بلکه د الله ﷻ فضل کرم اواحسان دې ځکه چه د بندیګانو په قدرت کښې څه وو اوهغوی اوکړه اوس د خپلو مطیع بندیګانو د پاره الله ﷻ هم څه معاوضه ګرځوی نو هغه هم جنت ګرځوی. په دې وجه حسن بصری رحمه الله اوقتاده رحمه الله فرمائیلی دی چه کله الله ﷻ هغوی سره اخستل او خرڅول اوکړه نود هغوی د خدمت ئې یو ډیر لوئ قیمت ورکړو. شمربن عطیه رحمه الله وئیلی دی چه یوداسې مسلمان نشته د چا په غاړه کښې چه د الله ﷻ عهد او پیمان نه وی په کوم چه د هغه مرګ راغلې وی اود هغې پابندکیدو سره هغه ځان ورکړې وی. بیانئې دا مذکوره آیت تلاوت کړو. او هم ددې دپاره وئیلې کیږی چه څوك د الله ﷻ د لارې د جهاد په خاطر اودریدو نولکه چه هغه الله ﷻ سره سودا اوکړه او الله ﷻ هغه سره دا عقد قبول کړو اوهغه ئې پوره کړو.

د اتباع بدله هم جنت ده:: محمد بن کعب القرظی رحمه الله وغیره وائی چه عبدالله بن رواحه رضی الله عنه په لیلة العقبه کښې د بیعت په وخت کښې اووئیل یا رسول اللهﷺ! که ته د خپل ځان د پاره یا د الله ﷻ د پاره څه شرط غواړې په مونږ باندې منلې شي. نو حضورﷺ اوفرمائیل چه د الله ﷻ متعلق خو زه په تاسو دا شرط ګرځوم چه د هغه رښتونی بندیګان جوړ شئی. د هغه عبادت کوئی اوڅوك د هغه شریك مه ګرځوئی او دخپل ځان متعلق دربانديې دا شرط لګوم چه د کومو خبرو نه تاسو خپل خانونه او خپل مالونه بچ کوئې. زما هم دغه شان خیرخواه جوړشئی. نوتپوس ئې اوکړو بیا به مونږ ته څه ملاویږی؟ نو حضرت محمدرسول اللهﷺ اوفرمائیل د دې عوض جنت دې نو تپوس کونکو اووئیل داخو ډیر د فائدې سودا ده. نه به مونږ وعده ماتو اونه به مونږ کړې شوې وعده ماتولې شو.نودا آیت نازل شو﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ﴾ اودالله ﷻ ارشاد دې ﴿فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ﴾ [1] یعنی هغوی د الله ﷻ په لارکښې جنګیږی نوقتل هم کوی او قتل کیږی هم. دواړه خبرې د برابر ثواب والا دی‌که غواړی نو قتل اوکړی غازی جوړ شی یا شهید شی. په هر صورت کښې جنت د هغوی د پاره واجب دې. د دې د پاره په بخاری او مسلم شریف کښې راغلی دی چه څوك د الله ﷻ په لار کښې اووتل اود دې وتلونه د هغه غرض سوا د دې نه بل څیز نه وی چه زما په لار کښې جهاد اوکړی یا زما د رسولانو تصدیق اوکړی تردې چه هغه له مرګ راشی نو الله ﷻ د دې خبرې ذمه وار دې چه هغه په جنت کښې داخل کړی اوکه مړ نه شی نو د الله ﷻ ذمه واری ده چه د کوم ځائ نه روان شوې دې هم هلته ئې اورسوی. او د مال غنیمت داجر سره ئې بامراد اورسوی[2] دالله ﷻ ارشاد﴿وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ﴾دخپلې وعدې د تائید په توګه دې. اودا ښائی چه هغه په خپل ذات باندې دا څیز فرض کړې دې. او په خپلو رسولانو باندې د دې خبرې وحی هم رالیګلې ده چه په موسی علیه السلام باندې نازل شوی تورات کښې دی اود عیسی علیه السلام په انجیل کښې هم دی.اوپه نبی پاكﷺ باندې نازل شوی قرآن پاك کښې هم لیکلی دی.صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین.د الله ﷻ قول دې﴿وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ﴾اود الله ﷻ نه دخپلې وعدې پوره کونکې بل څوك کیدې شی ځکه چه هغه کله هم د وعدې خلاف نه کوی. لکه چه یو بل ځائ کښې فرمائی ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا﴾ او ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا﴾. او هم د دې د پاره ارشاد کیږی چه الله ﷻ سره تاسو کومه سودا کړې ده په دې باندې خوشحاله شئی اودا ډیره زبردست کامیابی ده. په دې شرط چه تاسو هم خپله وعده پوره کړې وی.

---

[1] الطبری: ۳۹۹/۱۴.
[2] صحیح بخاری کتاب فرض الخمس باب قول النبیﷺ(أحلت لکم الغنائم):۳۱۲۳، صحیح مسلم:۱۸۷۶.

Scanned with Ca

اَلتَّآئِبُوْنَ اَلْعٰبِدُوْنَ اَلْحٰمِدُوْنَ السَّآئِحُوْنَ الرّٰكِعُوْنَ

توبه ایستونکی دی | عبادت کونکی دی | شکر ایستونکی دی | گرځیدونکی دی | رکوع کونکی دی

دغه کسان چې توبه ویستونکی ،عبادت کونکی ثناء ویونکی | روژه ساتونکی | رکوع کونکی

السّٰجِدُوْنَ الْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَالنَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

سجدې کونکی دی | حکم کونکی دی | په نیکۍ باندې | اومنع کونکی دی | دبدۍ نه

سجده کونکی | دنیکۍ حکم کونکی | د بدۍ نه منع کونکی

وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ ؕ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۲﴾

اوحفاظت کونکی دی | حدونو دالله لره | اوزیرې ورکړه | مومنانو لره |

اودالله ﷻ داحکامو خیال لرونکی دی | اوداسې مومنانو ته «دجنت» زیرې ورکړه |

قوله‌تعالي:: اَلتَّآئِبُوْنَ

دمؤمنانواوصاف حمیده:- دا آیت مبارك د هغه مؤمنانویه تعریف کښې دې چه الله ﷻ دهغوی ځانونه د هغوی مالونه اودهغوی ښکلې صفتونه په بدله کښې اخستې دی. هغوی د ټولو ګناهونو او فاحشاتونه منع اوسیږی اود خپل رب په عبادت باندې قائم دی. په خپلو افعالو او اقوالوئی ډیر ژور نظر ساتلې دې. په اقوالو کښې خاص ځیز د الله ﷻ حمد دې. ځکه فرمائی ﴿الحامدون﴾اود افعالو اواعمالو په رخ سره غوره اعمال صیام یعنی روژې دی.صیام وانی دخوراك ځښاك اوجماع نه منع کیدو ته. اودسیاحت نه هم دغه روژه مراد ده. په دې وجه ئې اوفرمائیل ﴿السائحون﴾لکه چه دالله ﷻ ارشاددې ﴿سائحات﴾ کښې د پیغمبرﷺ د ازواج مطهرات تعریف فرمائیلې شوې دې. اود دې ﴿سائحات﴾ نه مراد ﴿صائمات﴾ دې. دغه شان د رکوع اوسجدې نه مراد مونځ دې. نواووئیلې شو﴿الراکعون الساجدون﴾ اوعبادتونه کولوسره خپله فائده نه ګوری بلکه د الله ﷻ نورو بندیګانو ته رشد اوهدایت کولوسره په امربالمعروف او نهی عن المنکرباندې عمل کونکی جوړشې نوروته فائده رسوی.او ښائی چه کوم یوکارسزاوار دې اود کوموکارونوپریخودل واجب دی. اوعلماً او عملاً دواړه قسمه د حلال او حرام باره کښې د الله ﷻ په حدونوکښې حفاظت په وړاندې وی. نوهغوی په خپله د حق عبادت اود مخلوق د خیر خواهنې دواړه قسم عبادتوعلم اوچتونکی دی.ددې د پاره پروردګارفرمائیلی چه مؤمنانوته زیرې ورکړه ځکه چه ایمان د دواړو ځیزونو د یوځایٔ کولو نوم دې او پوره سعادت او نیك بختی هم دوی ته حاصله ده ځوك چه په دې دواړو خبرو باندې صفت کړې شوی دی. دسائحون نه صیام یعنی روژه نیونکی مراد دی.

په السَّآئِحُوْنَ کښې دمفسرینو په نزد جهاد او روژه دی::سفیان ثوری رحمه الله بیان کوی چه د ﴿سائحون﴾ معنی ﴿صائمون﴾ ده. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه الله ﷻ په قرآن کریم کښې چرته هم د سیاحت لفظ استعمال کړې دې هلته هم صیام مراد دې.ضحاك رحمه الله هم دا وائی.حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمائی چه د دې امت سیاحت د رمضان روژې ساتل دی. مجاهد ، سعید ،عطاء،عبدالرحمن،ضحاك او سفیان بن عیینه رحمهم الله ټول هم دغه خیال لری. چه د ﴿سائحون﴾ نه مراد روژه دار دې. حسن بصری رحمه الله وائی چه د ﴿سائحون﴾ نه د رمضان روژه دارمراد دې. ابوعمروالعبدی رحمه الله هم دا وائی چه په یومرفوع حدیث کښې هم دا روایت دې. دابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه حضورﷺ فرمائیلی ﴿سائحون﴾ روژه دارو خلقو ته وائی. دا حدیث موقوف ډیر صحیح دې. عبید بن عمیر رحمه الله وائی چه په سوال کولو باندې

Scanned with Ca

حضورﷺ اوفرمائيل چه ﴿صائمين﴾ ته وائي. دا حديث شريف مرسل دې او جيد دې اواصح الاقوال دي. او دا هم وئيلې شوي دي چه د سياحت نه جهاد مراد دې. ابوداؤد په خپل كتاب سنن كښې د ابوامامه رضي الله عنه حديث بيان كړې دې چه يا رسول اللهﷺ ماته د سياحت اجازت راكړه نو حضورﷺ اوفرمائيل چه زما د امت سياحت جهاد فى سبيل الله دې. دعماره بن غزيه رضي الله عنه نه روايت دې چه نبي اكرمﷺ له د سياحت ذكر راغلونوحضورﷺ اوفرمائيل چه الله ﷻ زمونږ د پاره جهاد فى سبيل الله[1] اوپه اوچتوخايونوتكبير وئيلو سره تګ ته سياحت وئيلې دې.دعكرمه رحمه الله خيال دې چه د دې نه دعلم طالبان مراد دي. اوعبدالرحمن بن زيا.رحمه الله وئيلى دى چه مهاجرين مراددى. دا دواړه خبرې د ابن ابى حاتم نه روايت دى.

صرف سيل او تفريح په دې ايت مبارک كښې مراد دي:: دا خبره ياد ساتل پكار دى چه دلته دسياحت نه مراد هغه مفهوم نه دې چه بعضې عابداو راهب قسم خلقو كنړلې دى چه د دې نه خان له په اطراف عالم كښې سفر مراد دې اوهغه خلق مراد دى چه په غرونوځنګلونو اوغارونوكښې ګرځى راګرځى. اود آبادونه تختى دا ځكه چه داسې كول مشروع نه دى. اوكه د فتنې زمانه وى او په دين كښې تزلزل واقع شى نودا حديث په صحيح بخارى كښې د ابوسعيد خدرى رضي الله عنه نه روايت دې چه رسول اللهﷺ فرمائيلى چه ډيرزرهغه زمانه راتلونكې ده چه ډيوكس بهترين مال به د هغه چيلئى وى چه هغه به دوى په غرونوكښې او بارانى علاقو كښې د څرن د پاره ګرځوى. او د فتنونه د بچ كيدو د پاره به ئى خپل دين راخستې وى تختى به.[2] ﴿وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ﴾ نه دالله ﷻ په اطاعت باندې قائم اوسيدونكى خلق مراد دى. اود حسن بصرى رحمه الله نه روايت دې چه د الله ﷻ فرائض پوره كونكى خلق او په احكام الهى باندې قائم اوسيدونكى خلق مراددى.

مَا كَانَ | لِلنَّبِيِّ
نه ښائى | پيغمبر لره
| پيغمبر

وَالَّذِيْنَ | اٰمَنُوْٓا | اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا | لِلْمُشْرِكِيْنَ | وَلَوْ كَانُوْٓا
اوهغه كسانولره | چې ايمان ئې راوړې دې | چې دبخښنې دعاغواړې | دپاره دمشركانو | اګركه وى هغوئ
او مومنانو سره دا نه ښائى | چې دمشركانو دپاره ښښنه اوغواړې | .... اګر كه

اُولِيْ قُرْبٰى | مِنْۢ بَعْدِ | مَا | تَبَيَّنَ | لَهُمْ | اَنَّهُمْ
خاندان دخپلوئ | روستو | ددې خبرې نه | چې ښكاره شوى وى | هغوئ ته | چې بيشكه دا مشركان
نزدې خپلوان وى | ددې نه پس چې دا ورته ښكاره شوه | چې هغوى

اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ۝ وَمَا كَانَ | اسْتِغْفَارُ | اِبْرٰهِيْمَ | لِاَبِيْهِ | اِلَّا
دوزخ والا دى | اونه وه | غوښته دبښنې | دابراهيم عليه السلام | دپاره دپلار خپل | مګروه
دوزخيان دى | او (حضرت) ابراهيم عليه السلام چې د خپل پلار دپاره استغفار كړې وو

---

[1] ابوداؤد كتاب الجهاد باب فى النهى عن السياحة: ٢٤٨٦ وسنده حسن.
[2] صحيح بخارى كتاب الايمان باب من الدين الفرار من الفتن:١٩.

Scanned with Ca

عَنْ مَّوْعِدَةٍ	وَّعَدَهَآ	اِيَّاهُ	فَلَمَّا	تَبَيَّنَ	لَهٗ
په سبب دهغه وعدې	چې كړې وه هغهٔ هغه وعده	دهغه سره	خوكله چې	معلومه شوه	هغهٔ ته
نودهغې وعدې په وجه نې كړې وو	چې دپلار سره ئې كړې وه		اخو بيا چې كله دا ورته ښكاره شوه		

اَنَّهٗ	عَدُوٌّ	لِّلّٰهِ	تَبَرَّاَ	مِنْهُ	اِنَّ	اِبْرٰهِيْمَ	لَاَوَّاهٌ	حَلِيْمٌ
چې بيشكه هغه	دشمن دې	دالله	نو ويزاره شو	د هغه نه	بيشكه	ابراهيم ﷺ	ډير په زړه نرم وو	صبرناك وو
چې هغه دالله ﷻ دښمن دې			نو ويزاره شو ترې			ابراهيم ﷺ ډير الله ترس او رحمدل وو		

قوله تعالى:: مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا

د مشركانودپاره د ښښنې د دعا ممانعت:- په مسند احمد كښې دابن المسيب رضي الله عنه نه روايت دې چه كله ابو طالب دزنكدن په وخت كښې وو نو نبى كريم ﷺ تشريف راوړو، هغه سره ابوجهل اوعبدالله بن ابى اميه ناست وو.حضور ﷺ ابوطالب ته اوفرمائيل اې تره ته ﴿لااله الاالله﴾اووايه زه به صرف د دې يوې جملې بهانه واخلم د الله ﷻ نه به ستا د ښښنې د پاره حجت پيش كړم. نوابوجهل اوعبدالله بن ابى اميه اووئيل اې ابوطالب! ولې ته به د ملت عبدالمطلب نه مخ اړوې؟ نو ابوطالب اووئيل چه زه به هم د عبدالمطلب په ملت باندې خپل ځان وركوم.نو نبى ﷺ اوفرمائيل چه زه به د هغه وخته پورې ستادمغفرت دعا كوم تركومې چه الله ﷻ ما منع نه كړې.نودا آيت نازل شو﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ﴾ يعني نبى او ايماندارانوته داهډولائق نه دى چه د مشركانود پاره استغفار اوكړي. الخ.اودا آيت هم د دې متعلق نازل شو﴿اِنَّكَ لَا تَهْدِيْ مَنْ اَحْبَبْتَ﴾[1]يعنى كوم چه تاسو دوستان ساتئ هغوى ته هدايت نه شئ كولې الله ﷻ چه چاته غواړي هدايت به كوى.

د حضرت على رضي الله عنه نه روايت دې چه ما يو سړې اوليده چه د خپل مشرك مورپلارد پاره دعا كوله نو ما هغه ته اووئيل چه د مشركانود پاره ته استغفار كوې. نو هغه اووئيل چه ولې ابراهيم ﷺ د خپل مشرك پلار دپاره استغفار نه وو كړې؟ ما دا واقعه حضور ﷺ ته ذكر كړه. نودا پورتنې آيت نازل شو.[2]

﴿لابيه﴾نه پس ﴿لماٰمات﴾ (دابراهيم ﷺ پلارمړشو) الفاظ ئې هم اووئيل.خو زه نه شم وئيلې چه دا الفاظ سفيان پخپله اووئيل يا اسرائيل يا پخپله په حديث شريف كښې دا الفاظ شامل وو. زه وايم چه ثابته ده چه دا الفاظ مجاهد رحمه الله وئيلې.

رسول كريم ﷺ هم د خپل مورپلار دپاره استغفار نشئ كولې، ددې متعلق احاديث:: په مسند احمد كښې دى چه بريده رضي الله عنه روايت كړې دې چه مونږ نبى ﷺ سره په سفركښې وو يوځائ كښې راكوزشواو مونږ تقريبا زر سواره وو.حضور ﷺ دلته دوه ركعته اوكړل،بيازمونږ طرف ته متوجه شونومونږ اوكتل چه دحضور ﷺ دسترګومباركونه اوښكې روانې وې. حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه حضور ﷺ له راغلو او ونې وئيل يارسول الله ﷺ! زما مورپلاردې په تاقربان شى تاسو ولې ژاړئ. حضور ﷺ اوفرمائيل ما الله ﷻ ته درخواست اوكړوچه ماله زمادمورد پاره د استغفارغوښتلو جازت راكړه خو الله ﷻ اجازت رانه كړونودا ور له ويرې زماپه مورباندې زړه ډير خفه شواوزماسترګوله اوښكې راغلې.ماددې نه وړاندې تاسود دريو څيزونونه منع كړې وئ. د قبرونودزيارت نه خواوس د قبرونوزيارت كولې شئ صرف په

[1]صحيح بخارى كتاب التفسير سورة براءة باب قوله ﴿ماكان للنبى والذين امنوا أن يستغفروا للمشركين...﴾:٤٦٧٥، صحيح مسلم :٢٤، احمد:٤٣٣/٥، المعجم الكبير:٨٢٠، السنن الكبرى:٢١٦٢، دلائل النبوة:٣٤٢/٢.

[2] ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة التوبة:٣١٠١، نسائى:٢٠٣٨، احمد:٩٩/١،حاكم:٣٣٥/٢.

Scanned with Ca

دې غرض چه قبرستان ته په تلو باندې تاسوته خپل مرګ رایاد شي اوتاسو دنیکو طرف ته مائل شئي،ماد قربانئ غوښه ددریوورځونه زیات ساتلونه منع کړې وئې اوس موخوښه ده چه څومره خورئې اوځومره ځان سره ایږدئې. او په لوښوباندې د څکلو نه زما ممانعت وو اوس مو خوښه ده چه په کوم لوښي کښې څکئې څکئې خونښي والا څیز مه څکئې(١) دحضرت بریده رضی نه روایت دې کله چه نبي کریم ﷺ د مکې طرف ته راغلونو په لارکښې یو قبرسره کیناستو اوقبرته ئې خطاب اوفرمائيلو بیا په ژړاکښې اودریدو. نوموږ اوونیل یارسول الله ﷺ! موږ ستاسو مصروفیت اولیدو نو وئې فرمائيل ما د خپلې مور د قبرد زیارت اجازت د الله ﷻ نه غوښتې وونوماته اجازت ملاؤشو بیا ما د مور د پاره د استغفار اجازت اوغوښتو نو ماته اجازت ملاؤنه شو حضور ﷺ په دغه ورځ دومره اوژړل چه دې نه وړاندې نه وو ژړلې.(٢)

د حضرت عبدالله بن مسعود رضی نه روایت دې چه یوه ورځ حضور ﷺ قبرستان ته اووتلو موږ هم د هغوی ﷺ پسې شاته وو حضور ﷺ یو قبرسره کیناستو. بیا ترډیره پورې په دعاکښې وو بیا هغوی ﷺ په ژړا شو. حضور ﷺ ته په کتوکښې موږ هم په ژړا شو. دې وخت کښې عمر بن خطاب رضی حضور ﷺ له ورغلو. حضور ﷺ عمر رضی او موږ راؤغوښتو او وې فرمائيل چه تاسو ولې ژاړئې؟ موږ وئيل چه ستاسو ژړا موږ اولیده نو موږ له هم ژړا راغله. دا قبرچرته چه زه ناست ووم دا د آمنه بی بی قبر دې. ما د دې قبر د زیات اجازت د الله ﷻ نه غوښتې وو نوماته اجازت راکړې شو(٣) داحديث شريف په دويم شان سره هم بیان کړې شوې دې. بیادحضرت ابن مسعود رضی حديث هم داسې دې. خو په هغې کښې دا نورهم دی چه ما د آمنه بی بی د پاره د دعا اجازت غوښتې ووخو اجازت ملاؤنه شو اودا پورتنې آیت نازل شو یعنی ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا ﴾ د خپل پلارد پاره چه څنګه د یواولاد زړه خفه کیدې شي زما هم زړه خفه شو. ما تاسو د قبرونودزیارت نه منع کړې وئې اوس زیارت کوئې دا څیز به درته آخرت یادوي. د ابن عباس رضی نه روایت دې چه نبي کریم ﷺ د غزوه تبوك نه واپس شو اود عمرې نیت ئې اوکړلو اود عسفان دووغرونویه مینځ کښې ځای نه راکوزشو نوخپلو صحابوته ئې اوفرمائيل چه تاسو خلق عقبه کښې په آرام سره کینئې زه واپس راځم. حضور ﷺ لاړو اودخپلې مورقبرسره کیناستو اود رب نه ئې ډیر وخته پورې دعا اوغوښته. بیا په ژړا شو او ډیر زیات ئې اوژړل. حضور ﷺ ته په کتو باندې نور خلق هم په ژړا شو او وئې وئیل حضور ﷺ دلته تاسو څه څيز اوژړولئې. آیا په امت کښې څه داسې نوې خبره خو نه ده پیدا شوې کومه چه تاسو برداشت کولې نه شوه. حضور ﷺ چه دا اوکتل نود هغوی طرف ته راغلو اووئې فرمائيل چه تاسو ولې ژاړئې؟ وئيل يارسول الله ﷺ! تاسو په ژړا وئې نو موږ هم په ژړا شو. موږ خیال اوکړو چه په امت کښې خو څه نوې خبره نه ده پیدا شوې کومه چه تاسو برداشت نه کړې شوه. وئې فرمائيل چه نه یوه معمولي غوندې خبره وه. واقعه داسې وه چه زه د مور قبر سره حصار ووم اود قیامت په ورځ مې د هغوی د شفاعت بښنه غوښتې وه نو الله ﷻ د اجازت راکولو نه انکار اوکړو. نو ماله ډیره ژړا راغله ځکه چه هغه زما مور وه. بیا جبرائيل علیه السلام نازل شو او وئې وئيل چه د حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل پلار د پاره بښنه غوښتل صرف په دې اعتبار سره وو چه پلار سره هغه وعده کړې وه چه دعا به کوم خوچه کله د الله ﷻ په حکم سره معلومه شوه چه هغه د الله ﷻ دښمن دې نوهغه لاس راښکلو.نو اې نبي ﷺ! ته هم د خپلې مور نه دحضرت ابراهیم علیه السلام په شان لاس راکاږه. نو هغه زما مور وه زما زړه به څنګه نه خفه کیدو. ما د الله ﷻ نه دعا کړې وه چه زما دامت نه د څلورو څيزونوبوج

(١) احمد:٣٥٥/٥،صحيح مسلم كتاب الجنائز باب استئذان النبي ﷺ ربه في زيارة قبر امه:٩٧٧، ابن حبان:٥٣٩٠.
(٢) الطبرى:٤٧٩/٦.
(٣) حاكم:٣٣٦/٢.

Scanned with Ca

اوچت کړه نو الله ﷻ دوه عذابونه اوچت کړل او دوه ئې باقي پاتې کړل. ما دعا کړې وه چه د اسمان نه زما په امت کانړې مه راوروه لکه چه په نورو امتونوباندې شوی دی. اود عذاب په توګه هغوی په زمکه کښې مه ورخښوې اوهغوی مه اولتیه کوه او دا چه په هغوی کښې بې اتفاقي ډله بازي او فرقه واریت نه وی اود هغوی په خپل مینځ کښې جنګ نه وی.نو الله ﷻ د آسمان نه کانړی ورول او په زمکه کښې غرقیدلو دعا قبوله کړه. اود جنګ او بې اتفاقئ دعا ئې قبوله نه کړه. هغوی په لارکښې د مور قبرله تلې ووځکه چه آمنه بی بی د غونډئې لاندې خښه وه.دا حدیث غریب دې اود دې سیاق عجیبه دې اود دې نه هم ډیره عجیبه اود انکارقابله خبره خو هغه روایت دې کوم چه خطیب بغدادی خپل کتاب "السابق واللاحق" کښې په مجهول سندسره بیان کړې دې.اوحضرت عائشه ﵂ سره ئې اسناد تړلې دی دا قصه ئې داسې بیان کړې ده چه الله ﷻ د حضرت محمد ﷺ مور آمنه بی بی راژوندئې کړې وه اوژوندئې کیدوسره هغې ایمان راوړې وواو بیا مړه شوه[1] سهیلي هم په "الروض" کښې د مجهولینو د یوې ډلې نه سند اخستوسره ونیلی دی چه الله ﷻ د حضور ﷺ مور اوپلار ژوندی کړې وو اوهغوی ایمان راوړې وو.حافظ ابن دحیه وائی چه دا حدیث دروغ دې. قرآن پاك او اجماع دواړه دا ردکوی. الله ﷻ پخپله په قرآن پاك کښې فرمائی ﴿ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ ﴾ هغه خلق به نه شی بښلې چه د کفر په حالت کښې مړه شوی دی.

په دې باره کښې د علامه قرطبي رائې: :ابوعبدالله قرطبي وائی چه د دې حدیث شریف په مقتضی باندې غور اوکړه اوابوعبدالله ډیره لویه توره کړې ده اودا استدلال ئې پیش کړې دې چه دا حیات جدید بالکل داسې کیدې شی لکه دمازیګروخت په تیریدوباندې دحضور ﷺ په معجزه باندې بیا نمر د ډوبیدونه پس راووتلو اوحضور ﷺ د مازیګرمونځ ادا کړو. ددې استدلال په ذریعه ئې دابن دحیه تردید کړې دې.طحاوی ﷫ وائی چه دنمر والا حدیث ثابت دې. قرطبي ﷫ وائی چه د حضرت ﷺ د مور پلار ژوندی کیدل نه عقلاً ممتنع دی او نه شرعاً اوما خواوریدلی دی چه الله ﷻ د حضور ﷺ تره ابو طالب هم ژوندې کړې وو اوهغه ایمان راوړې وو. زه خو وایم چه دا ټول د حدیث په صحت باندې موقوف دی که حدیث صحیح دې نو هیڅ مانع نه دی اوچه حدیث صحیح نه وی نو هیڅ جګړه نشته. والله اعلم.

عوفي د حضرت ابن عباس ﵄ نه روایت کړې دې چه نبی کریم ﷺ دخپلې مور د پاره د استغفار کولو اراده کړې وه نو الله ﷻ منع کړو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ابراهیم خلیل الله ﵇ د خپل پلار د پاره استغفارکړې وو ود ﴿ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ ﴾ والا آیت نازل شو.

په دې ایت مبارك کښې مړو مور پلارته د استغفار ممانعت دې نه ژوندو ته: :د حضرت ابن عباس ﵄ نه د دې آیت باره کښې روایت دې چه خلقو دخپلو مړو د پاره استغفارکولو نود ابراهیم ﵇ د استغفار والا آیت نازل شوې وو. نو خلق د دې ناجائز استغفار نه منع شوخو مسلمانان د خپلو ژوندو مشرکانو د پاره د مغفرت کولو نه نه وو منع شوی.

قتاده ﵀ ددې آیت باره کښې ونیلی دی چه د نبی کریم ﷺ بعضو صحابواوونیل یا رسول الله ﷺ! زمونږ نیانیکونه ډیر نیکان خلق وو. ګاونډیانوسره به ئې ډیرښه سلوك کولو،دصله رحمئ عادت وو.قیدیان راخلاصول او خلقو ته تاوان اداکولو د پاره به ئې پیسې ورکولې.آیا مونږ د دې مړودپاره استغفار اونه کړو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل ولې نه، د الله ﷻ قسم زه به هم د حضرت ابراهیم ﵇ په شان د خپل پلار د پاره استغفار کوم. نو زردا آیت نازل شو چه نبی اومسلمانانو له د مشرکانود پاره دعا کول جائز نه

[1] الموضوعات:۱/۲۸۳ امام ذهبی وائی دا روایت دروغ دې(لسان المیزان:۴/۹۱).

Scanned with Ca

دي. بیاالله ﷻ دحضرت ابراهیمؑ دطرف نه صفائي پیش کوي چه دابراهیمؑ استغفارخوصرف د وعدې په وجه وو. بیاحضورﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ په ماباندې یوڅو کلمې القاء کړې کومې چه زما په غوږونو کښې تاویږي اوزما په زړه کښې په قرار دي. ماته حکم شوې دې چه د شرك په حالت کښې د مړه کیدونکود پاره مغفرت مه غواړه. او چا چه د خپل ضرورت نه زیاتي مال صدقه کړو هغه د هغه د پاره ډیر د خیر سبب دې او چا چه منع کړو هغه د ده د پاره د شر سبب دې. د ضرورت مطابق خوراك څښاك اوخرچ کولو باندې د الله ﷻ هیڅ اعتراض نشته. د ابن عباس ؓ نه روایت دې چه یو یهودي مړشود هغه څوئ مسلمان وو اود هغه د کفن دفن د پاره هم رانغلو. ابن عباسؓ ته معلومه شوه نو وئې فرمائیل چه بچي له خو پکاروو چه پلار له تلې وو اوکفن دفن ئې کړې وو او ترژوندې اوسیدو پورې د هغه د پاره د خیر او خلاصی دعا کوله او په مرګ ئې هغه ته حواله کړې وو اود هغه د پاره به ئې دعا نه کوله. د دې د صحت ګواهي د دې روایت نه ملاویږي کوم چه د حضرت علي ؓ نه روایت دې. کله چه ابوطالب مړ شونوما رسول اللهﷺ ته اووئیل یارسول اللهﷺستا ګمراه تره مړ شو نو وئې فرمائیل چه لاړشه اوهغه خښ کړه اونور څه مه کوه ماله واپس راشه(١) بیا ئې پوره حدیث بیان کړو او روایت ئې اوکړو چه د نبي کریمﷺ د وړاندې کله د ابوطالب جنازه تیره شوه نو وئې فرمائیل چه تره ما خود صله رحمئي حق اداکړو(٢)

دشرك نه علاوه بله ګناه د دعاء نه مانعد نه دي::او عطاء بن ابی رباح وائي چه زه خو به د یواهل قبله د جنازې دمونځ کولو نه منع نه شم. که هغه د ناجائز عمل والا یو حبشن ولې نه وي. ځکه چه د جنازې مونځ دعا ده اود مشرکانو نه علاوه الله ﷻ د بل چاد دعا نه منع نه ده کړې.د ابن جریرؒنه روایت دې چه ابوهریرهؓ به وئیل چه الله ﷻ دې په هغه سړي باندې رحم اوکړي چه د ابوهریره ؓ اود هغه د مورد پاره د مغفرت دعااوکړي. ماوئیل اود پلار د پاره، نو ابوهریرهؓ اوفرمائیل چه نه زما پلار مشرك مړشوې وو.اود الله ﷻ د ارشاد ﴿ فَلَمَّا تَبَيَّنَ﴾ باره کښې ابن عباسؓ وائي چه ابراهیمؑ د پلار د مرګه پورې د ښښنې دعا کوله اود مرګ نه پس چه کله معلومه شوه چه هغه د الله ﷻ دښمن وونو لاس ئې ترې منع کړو.

د سعیدبن جبیرؓ نه روایت دې چه دقیامت په ورځ حضرت ابراهیمؑ خپل پلار سره ملاوشي نود هغه نه به جدا وي. پلار به ئې بدحواس اوخفه وي او په مخ به ئې ګردوغبار اوذلت وي اووائي به چه اې ابراهیم! ما ستا نه وو اوریدلي خو نن به ستا خلاف نه کوم. نو ابراهیمؑ به وائي اې ربه! تاماسره وعده نه وه کړې چه د قیامت په ورځ به تا رسوا کوم نه نود نن ورځې د دې رسوائي نه بله څه رسوائي کیدې شي. نو وئیلې به شي چه ته خو شاته اوګوره. څه ګوري چه هغه نیم ځاني غوندې ځناور تکړه پرتدوي اودیوکیتمل په شکل کښې مسخ شوې دې د چا پښې چه رانیکلي شي او دوزخ ته وړې شي.(٣)

د ﴿أَوَّاهٌ﴾ په تفسیر کښې مختلف اقوال::د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴾ابن مسعودؓ وائي ﴿أَوَّاهٌ ﴾ معنی ده ډیر دعا اوزاری کونکې.د ابن لهاد نه روایت دې نبي کریم ﷺ ناست وو یوسړي تپوس اوکړویارسول اللهﷺ د ﴿أَوَّاهٌ﴾ څه معنی ده؟ وئې فرمائیل ډیره زاری کونکې. ابن مسعودؓ د دې معنی رحیم خودلې. قتاده ؒ وغیره رحیم بعباد الله وئیلې دې. او ابن عباسؓ د دې معنی مؤمن ښائي او ابوطلحه مؤمن تواب وائي.عقبه بن عامرؓ نه روایت دې چه ذوالنجادین نومې سړي باره کښې

(١) ابوداؤد تاب الجنائز باب الرجل یموت له قرابة مشرك: ٣٢١٤، وهوحسن، نسائی ٢٠٠٨.

(٢) الطبقات: ٩٩/١.

(٣) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قوله تعالی ﴿واتخذالله ابراهیم خلیلا﴾: ٣٣٥٠مرفوعًا.

Scanned with Ca

حضورﷺ اوفرمائیل چه ﴿أَوَّاهٌ﴾ دي. چرته به چه هم په قرآن پاك كښې د الله ﷻ نوم راتلو نودې سړی به د دعا يوه چغه پورته كوله(١) د ابوالدرداءؓ نه روايت دې چه د سحر څوك د تسبيح پابندي كوی هغه ته ﴿أَوَّاهٌ﴾ وائي. ابوايوبؓ وائی څوك چه خپلې خطاګانې يادوی اواستغفار كوی. مسلم بن بيان رحمه الله وائی چه يوسړی به په كثرت سره ذكراوتسبيح كوله نونبی كريمﷺ هغه ته ﴿أَوَّاهٌ﴾ اوفرمائيل. ابن عباسؓ نه روايت دې چه حضورﷺ يوسړې خښولونه پس اوفرمائيل الله ﷻ دې په تارحم اوكړی ته يوسړې ﴿أَوَّاهٌ﴾ وې. دحضرت محمدﷺ مراد وو چه ډيرتلاوت كونكې د قرآن پاك وو. يوسړی به د بيت الله شريف د طواف په وخت كښې آه آه كول. دحضورﷺ په وړاندې دهغه ذكراوشو نو ونی فرمائيل چه دغه خو ﴿أَوَّاهٌ﴾ دې. حضرت ابوذرؓ وائي يوه شپه زه راوتلې ووم چه اومې كتل نو نبی كريمﷺ هم دغه سړې د ډيوې په رڼړا دفن كوی. دا حديث غريب دې اودا ابن جرير رحمه الله روايت كړې دې. دټولو نه ښه قول دا دې چه د دې معنی ددعا ده. اودا دسياق مناسب هم دی. يعنی الله ﷻ چه ذكر اوكړو چه د ابراهيمؑ استغفار خو دوعدې په وجه وو اوابراهيمؑ به ډيره دعاكوله. ناروا كاركونكوسره هم حليم وو اوددې د وجې نه خود پلار د تكليف رسولو سره به ئی د هغه د پاره استغفار كول لكه چه الله ﷻ فرمائی ﴿أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ ۖ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ ۖ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ۝ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ ۖ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ۖ إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ۝﴾ يعنی اې ابراهيمؑ ته زما د الهو نه اعراض كوې. ګوره كه ته منع نه شوې نو زه به تاپه كاڼړو اولم مانه منع شه. نو ابراهيمؑ اووئيل سلام عليك لاړم خوستا د پاره به د خپل الله ﷻ نه خامخا دعا كوم هغه په مابانديې ډير مهربان دی. غرض دا دپلار په تكليف رسولوسره هم حضرت ابراهيمؑ نرمی اختياركړه. دپلار دپاره ئی دعااواستغفار اوكړو نو الله ﷻ ورته دحليم خطاب وركړو.

إِذْ	بَعْدَ	قَوْمًا	لِيُضِلَّ	وَمَا كَانَ اللَّهُ
دهغه وخت نه	وروستو	يو قوم	چې بې لارې كړي	اونه دې الله

او الله ﷻ دا كار نه كوی چې يوقوم د هدايت موندلو نه پس

يَتَّقُونَ	مَّا	لَهُم	يُبَيِّنَ	حَتَّىٰ	هَدَاهُمْ
چې ترې ځان اوساتي هغوئ	هغه څه	هغوئ ته	چې بيان كړي	ترهغې پورې	چې لاره ئې اوښودله هغوئ ته

بې لارې كړي ترڅو چې ورته صفا اونه ښائی چې دكومو كومو څيزونو نه ورله بچ كيدل پكار دی

مُلْكُ السَّمَاوَاتِ	لَهُ	إِنَّ اللَّهَ	عَلِيمٌ	بِكُلِّ شَيْءٍ	إِنَّ اللَّهَ
بادشاهی داسمانونو	هم خاص د هٔ لره ده	بيشكه چې الله	خبردار دې	په هرڅيز باندې	بيشكه الله

بيشكه الله ﷻ په هر څه باندې پوهه دې بيشكه داسمانونو او زمكې بادشاهی صرف د

مِن وَلِيٍّ	مِّن دُونِ اللَّهِ	وَمَا لَكُم	وَيُمِيتُ	يُحْيِي	وَالْأَرْضِ
څوك دوست	بې د الله نه	تاسو لره	اووژنی	ژوندی كول كوی	اودزمكې

الله ﷻ ده هغه ژوندی كول كوی او مړه كول كوی او دالله ﷻ نه سوا ستاسو بل هيڅوك دوست

وَلَا نَصِيرٍ ۝

اونه مددګار

يا مددګار نشته

---

(١) احمد: ١٥٩/٤.

قوله تعالی:: وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا

الله ﷻ داتمام حجت نه بغیرعذاب نه ورکوي- الله ﷻ دخپل نفس کریمه اوحکمت عادله متعلق ارشاد فرماني چه ترکومې الله ﷻ یو قوم ته خپل پیغمبر لیکلو سره حجت تمام نه کړي نوهغوی د ګمراهئ د پاره نه پریږدي. لکه چه بل ځائ کښې فرمائیلي دي اهل ثمود ته مونږهدایت ورکړو. مجاهد رحمه الله د الله ﷻ قول ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدٰىهُمْ﴾باره کښې وئیلي دي چه دالله ﷻ عزوجل بیان دمؤمنانو نه د مشرکانودپاره استغفارپریخودلوباره کښې خاص دي اوداسې دمؤمنانودپاره دالله ﷻاطاعت او معصیت کارعام دې یعنی ته پخپله مرضئ باندې اختیارمند ئې.که پخپله مرضئ دې طاعت اختیار کړوکه معصیت اختیارول پریخودل غواړې نو پریږده خو د استغفاردپریخودو بیان عمومي نه دې بلکه خصوصي دې. ابن جریررحمه الله وائي چه الله ﷻ فرماني که تاسود خپلو مړو مشرکانود پاره استغفار کونې نو آیادا ضروري دي چه تاسوبه الله ﷻ ګمراه ګرځوي اوهغه تاسو ته د خپل ذاتي حده پورې د هدایت توفیق درکړې دې.او په الله ﷻ او د هغه په رسول ﷺ باندې د ایمان راوړو عزت ئې دربښلې دې تر دې چه تاسو ئې د منهیات نه منع کړئی اوتاسو د هغې نه منع شوئې. خو وړاندې ددې نه چه هغه د دې منهیاتوکراهت او ممانعت بیان کړي اوتاسو د دې منهیاتوطرف ته تیت شئی نو هغه به ولې په تاسو د ضلال اوګمراهئ حکم لګوی دا ځکه چه طاعت او معصیت خو امر اونهی سره تعلق لري خو چه چاایمان نه وي راوړې او نه هغه منع شوې وي نوهغه ته دحکم پوره کولو متعلق مطیع او ممنوع کولو سره ګناهګار هډو وئیلي نه شي.د الله ﷻ دا قول چه هغه مالك الملك دې ژوندي کول هم کوي او مړه کول هم.داد الله ﷻ د طرف نه د خپلو مؤمنانو بندیګانود پاره دمشرکانو اوکافرانوسره د جنګ کولو تحریض دې اودوی له هم د هغه الله ﷻ د امداد یقین ساتل پکار دی اود الله ﷻ د دښمنانو نه دی ویریدل پکار. ځکه چه هغوی الله ﷻ پریخود نود هغوی نه څوك ولي شته اونه امدادي.

حکیم بن حزام رضي الله عنه نه روایت دې چه مونږ رسول الله ﷺ سره ناست وو نوونی فرمائیل چه تاسو هغه اورئی کوم چه زه اورم نو خلقو وئیل چه مونږ خو هیڅ نه اورو. حضورﷺ اوفرمائیل چه زه د آسمان چرچر اورم اود بوج نه به ولې هغه نه درنیږي او چرچر به ولې نه کوي ځکه چه په آسمان کښې یو لویشت ځائ داسې نشته چرته چه یوه فرښته په سجده یا قیام کښې موجود نه وي([1]) کعب الاحبار رحمه الله وائي چه د ستنې دڅوکې هومره ځائ په زمکه کښې داسې نشته کوم ځائ کښې چه یوه فرښته د الله ﷻ په هغه باندې مقرر شوې ده. اود آسمان فرښتې د زمکې د ذرونه په شمیرکښې زیاتې دی اود عرش د حاملینو فرښتو د ګیټونه واخله ترپنډو پورې فاصله د سلوکالود مسافت ده.

لَقَدْ تَّابَ	اللّٰهُ	عَلَى النَّبِيِّ	وَالْمُهٰجِرِيْنَ	وَالْأَنْصَارِ
په تحقیق سره مهرباني اوکړه	الله	په نبی باندې	اوپه مهاجرینو باندې	اوپه انصاروباندې
الله ﷻ د خپل پیغمبر او د هغې مهاجرو اوانصارو				

الَّذِيْنَ	اتَّبَعُوْهُ	فِيْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ	مِنْ بَعْدِ	مَا
دا هغه کسان دی	چې پیروي ئې کړې وه دهغه	په وخت دتنګئ (سختئ) کښې	روستو	دهغې نه
په حال توجه اوکړه	چې سختئ تنګدستئ کښې ئې د پیغمبر سره ملګرتیااوکړه	اګر چې د		

[1]) ابن ابي حاتم.

كَادَ يَزِيغُ	قُلُوبُ	فَرِيقٍ	مِّنْهُمْ	ثُمَّ	تَابَ	
چې نژدې شوی ووچې کاږه شي	زړونه	ډلې	دهغوئ نه	بیا ئې	رجوع په رحمت سره اوکړه	
خینو زړونه کږیدو والا وو | ....خوبیا الله ﷻ ددوئ توبه قبوله کړه						
عَلَيْهِمْ	إِنَّهُ	بِهِمْ	رَءُوفٌ	رَّحِيمٌ		
په هغوئ	بیشکه هغه	په دوئ	مهربانه دې	رحم کونکې دې		
هغه په دوئ باندې شفیق او مهربان دې						

قوله تعالى:: فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ

جنګ تبوک یوډیرګران سفر:- مجاهد رحمه الله وغیره بیان کړې دې چه داآیت د غزوه تبوک متعلق دې. یعنی خلق چه کله د غزوه تبوك د پاره اووتل نو ډیره سخته ګرمی وه. د قحط کال او د لارې د خرچې سخته تنګی وه(۱) قتاده رحمه الله وائی چه دجنګ تبوك د پاره کله روان شونوډیره سخته ګرمی وه. الله ﷻ ته معلومه ده چه څنګه سخت مصیبتونه مجاهدینو ته اورسیدل. تردې پورې وئیلی شي چه یوه کهجوره به دوه ځائ کولې شوه او په دووسړو کښې به تقسیم کولې شوه. کهجورې به لاس په لاس وراندې کولې شوې یو به لړه اوروله بیا به ئې اوبه اوڅکلې نو بل به اوروله اواوبو څکلو سره به ئې تسلی حاصلوله. بیا الله ﷻ د هغوی دعا قبوله کړه د غزوې نه واپس شو. د عبدالله بن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه دعمر بن الخطاب رضی الله عنه نه دتنګدستئ باره کښې تپوس اوش نو وئې فرمائیل چه مونږ دنبی کریم ﷺ سره جنګ تبوك له اووتلو سخته ګرمی وه. مونږ یو ځائ حصار شونوهلته په مونږ باندې داسې تنده راغله چه زمونږ دا ګمان اوشوچه بس اوس به مو سا اوخیژی. که یوسړې به د اوبو په لټون کښې وتلو نو دا یقین به ئې وو چه دواپس راتلونه وړاندې به هغه ته مرګ راځی. خلقو به اوښان حلال کړل نود هغوی دمعدې نه په یوځائ کښې جمع شوې اوبه به ئې راویستلې اوهغه به ئې څکلې او بچ شوې څه حصه اوبه به ئې په خپل ځیګر اچولې. نوحضرت ابوبکر رضی الله عنه اوفرمائیل یارسول الله ﷺ! الله ﷻ خو ستاسودعا ته د قبلیدو عزت بښلې دې. زمونږ دپاره دعا اوکړئ حضور ﷺ اوفرمائیل چه آیا ته داسې غواړې؟ صدیق اکبر رضی الله عنه اوفرمائیل او، نو حضور ﷺ دواړه لاسونه ددعا د پاره اوچت کړل او لادعا ختمه هم نه وه چه اوریځې راخورې شوې اوښه باران اوورېدو. بیا لږ ساعت کښې اوبه اودریدې. خلقو خپل لوښی ډك کړل. اوس چه مونږ د لښکر د ځائ نه بهر راووتلو نواوموکتل چه د دې ځائ نه اخوا اوبه نه دی وریدلی. ابن جریر رحمه الله د الله ﷻ د ارشاد ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ﴾ باره کښې وائی چه په دې آیت کښې دعسرة نه مراد نفقه د لارخرچ اوداوبو سختی مرادده ﴿مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ﴾ یعنی دې نه پس دهغوی زړه بدګمان او دشك د وجې کاږه شودحق نه اخوا شوی ووکوم مشقت مصیبت اوسختی چه پدې سفرکښې وه هغې سره دخلقو زړونه درسول الله ﷺ د دین نه په شك کښې پریوتل. نو الله ﷻ په هغوی باندې رحم اوکړو اوخپل طرف ته ئې درجوع کولوتوفیق ورکړواواثبات علی الدین عزت ئې نصیب کړو. هغه خو ډیرمهربان اورحیم دې(۲)

وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ	
اوروجوع درحمت ئې اوکړه په دریو کسانو	
ا..او په هغه دریو کسانو چې	

(۱) الطبری: ۵۴۰/۱۴.

(۲) الطبری: ۵۳۹/۱۴.

Scanned with Ca

الَّذِیْنَ خُلِّفُوْاؕ حَتّٰۤی اِذَا ضَاقَتْ عَلَیْهِمُ

هغو باند | چې روستو کړې شوی وو هغوئ | ترهغې پورې | چې کله | تنګه شوه | په هغوئ باندې

دهغوئ فیصله ملتوی شوې وه | تر دې چې زمکه پرې سره د فراخئ سره اوبیو شئ دی تنګه شوه

الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَیْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوْۤا اَنْ لَّا مَلْجَاَ

زمکه | سره دفراختیا دزمکې | اوتنګ شوا په هغوئ باند | خانونه دهغوئ | اوپوهه شوا چې نشته خانې دپناه

اوخپل ژوندوربانډې بارشوا اوپه دې پوهه شو چې دالله ﷻ قهر نه بل هیڅ خانې کښې پناه نشته بې دهغه نه

مِنَ اللّٰهِ اِلَّاۤ اِلَیْهِؕ ثُمَّ تَابَ عَلَیْهِمْ لِیَتُوْبُوْاؕ

دالله نه | مګرا خاص هم هغه ته دې | بیا | توجه اوکړه الله | په هغوئ | دپاره ددې چې واپس شي الله ته

نو الله ﷻ پرې مهربانه شو | چې دوئ آئنده هم توبه اوباسي

اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِیْمُ۠ یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا

بیشکه الله | هم هغه | ډیر توبه قبلونکې | رحم کونکې دې | اے هغه کسانو | چې ایمان مو راوړې دې

الله ﷻ توبه قبلونکې او مهربان دې | ....ائې مومنانو دالله ﷻ نه ویره کوئ

اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِیْنَ۝

| اویربرې دالله نه | او شئ | دصادقانو سره

اود رښتیا خلقو سره ملګری شئ

قوله تعالی:: وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِیْنَ خُلِّفُوْاؕ

دشاته پاتې کیدونکودریو مخلصو مسلمانانوواقعه:- د ابن کعب رحمة الله علیه نه روایت دې. په عزوه تبوك کښې د خپل شرکت نه کولوداستان اودحضور ﷺ سره ملګرتیانه کولوواقعه کعب بن مالك رضی الله عنه داسې بیانوی چه زه د عزوه تبوك نه علاوه په بل یوجنګ کښې هم د رسول الله ﷺ د ملګرتیا نه محروم پاتې شوې نه یم. البته په جنګ بدرکښې هم د شرکت نه پاتې ووم. خود دې شرکت نه کونکوباندې څه نیول نه وو. خبره داسې وه چه رسول الله ﷺ په دغه وخت د قریشو د یوې قافلې په خاطر د مدینې نه بهر وتلې وو. هلته د الله ﷻ د منشاء مطابق د الله ﷻ دښمنانوسره جنګ اوشو او هیڅ قرار داد هم نه وو. زه په لیلة العقبه کښې نبی کریم ﷺ سره ووم. په اسلام باندې خو مونږ وعده تړلې وه اوزما د پاره خود لیلة العقبه حاضری د عزوه بدردحاضرئی نه هم زیاته خوښه وه. سره د دې چه د بدر مشهورتیا اوآزه په خلقو کښې زیاته وه. اوس په عزوه تبوك کښې د حضور ﷺ سره د شرکت نه کولو واقعه دا ده چه په کوم وخت کښې د تبوك د شرکت نه پاتې شوې ووم هغه وخت زه په ډیره خوشحالئی اومالدارئی کښې ووم.

د دې نه وړاندې ماسره هیڅ کله هم دوه سورلئی نه وې شوې او په دې جنګ کښې خو مې دوه سورلئی هم ساتلې وې. رسول الله ﷺ چه به کله دجنګ اراده کوله نو په عام توګه به ئې دا خبره ډیره نه خوروله. کله چه دا جنګ شوې وو نو ډیرد ګرمئی وخت وو او لرې لرې ځنګلونوکښې سفر کول وو او ډیر زیات شمیروالادښمن سره مخامخ کیدل وو. حضور ﷺ په خپلو اموروکښې مسلمانان آزاد ساتلې وو چه څنګه هم غواړئی د دښمن د مقابلې تیارې اوکړئی. خپله اراده ئې مسلمانانوته خودلې وه. او حضور ﷺ سره مسلمانان په ډیر زیات شمیرکښې وو چه شمیرلې کیدې نه شو. کعب رضی الله عنه وائی چه ډیرکم به داسې خلق وو د چا د غیرحاضرئی چه حضور ﷺ ته علم نه شو کیدې بلکه ګمان ووچه د زیات شمیرد وجې نه

Scanned with Ca

غائب پاتې کېدونکو علم حضورﷺ ته نه شو کېدې ترکومې چه د الله ﷻ د طرف نه دوحی په ذریعه علم ورکړې شو. دا جنګ چه په کومه زمانه شوې وو هغه وخت د میوو د پخېدو وخت وو د سوری د ګنړېدو موسم وو. په داسې وخت کښې زما طبیعت د آرام او راحت غوښتلو طرف ته مائل شو. رسول اللهﷺ اونورو مسلمانانو تیارې شروع کړو.زه به سحر وختی دجهاد دتیاری د پاره وتلم خوخالی به واپس راتلم او تیارې او د سفراسباب وغیره به مې هیڅ نه کول. زړه به مې غولولو چه کله زه اوغواړم په یوساعت کښې به تیاری اوکړم. ورځې تېرېدې او خلقو تیاری مکمل کړه تردې چه نبیﷺ او هغوی سره یو ځو نور مسلمانان پاسېدل اود جهاد د پاره روان شو. ما زړه کښې اووئیل چه یوه ورځ دوه پس به زه هم خپله تیاری اوکړم وریسې به لاړشم. په دې زمانه کښې دمسلمانانولښکر ډېر لرې تلې وو. زه د تیاری د پاره بهر راؤوتلم خو بغیر د تیاری نه واپس شوم. تردې چه روزانه به داسې کېدل او ورځې وتلې. لښکر جنګ اوکړو ماد روانېدو اراده اوکړه چه زربه اورسم اوشامل به شم. افسوس چه دې وخت کښې خو روان شوې وې خوآخردا هم اونه شو.اوس دحضرتﷺ دتشریف اوړلونه پس چه کله به هم بازار ته تلم نوما به دې حالت سره ډېرخفګان محسوس کولو. چه کوم مسلمان خو هم په نظرراتلو نو په هغه به دنفاق اثر ښکارېدو اویا به داسې مسلمانان ښکاره کېده چه د الله ﷻ د طرف نه به معذوره او ګوډ یان شلیان وو.

درسول کریم ﷺ په غزه تبوک کښې دکعب تذکره:: کله چه حضورﷺ تبوک ته اورسېدو نوزه ئې یاد کړم اوتپوس ئې اوکړو کعب بن مالکؓ څه کوی؟ نودبنی سلمه یو سړی عرض اوکړویارسول اللهﷺ هغه خوشحالئی اوآرام هم په مدینه کښې منع کړو.نومعاذبن جبلؓ اووئیل چه تاغلط خیال اوکړو. یارسول اللهﷺ! هغه ته خو دنیکئی او ښیګړې نه علاوه بل څه ورځی نه. رسول اللهﷺ چه دا واورېده نو چپ شو اوچه کله تبوک نه واپس شو نو زه ډېر سخت خفه ووم چه اوس څه اوکړم.

په رښتیا وئیلو کښې خلاصې وی :: ما غلط بهانې لټولې چه دحضورﷺ د نیولونه محفوظ شم نود هر یو نه مې رائې واخسته اوچه کله معلومه شوه چه حضورﷺتشریف راوړې دې نو اوس دغلط سوچ کولو نه ما لاس واخستو.اوس ما ښه معلومه کړه چه په یوه بهانه هم نه شم بچ کېدلې. نوما د رښتیا رښتیا وئیلو اراده اوکړه.نبی کریم ﷺ چه کله د سفرنه واپس شو نو د تېولونه وړاندې جمات ته لاړو. دوه رکعته مونځ ئې اوکړواوبیا ئې خلقوسره مجلس اوکړو.اوس په جنګ شرکت نه کونکی راتله اوعذراو معذرت ئې کولو او قسمونه ئې خوړل اود داسې خلقو شمیر د اتیاؤ نه څه زیات وو. حضورﷺ په ظاهر حکم د هغوی سوال قبلولو اود هغوی د کوتاهو د پاره ئې د مغفرت غوښتنه کوله. خود هغوی د زړونو رازونه ئې الله ﷻ ته حواله کول. زما نمبرراغلو راغلم او سلام مې عرض کړو حضورﷺ د غصې نه ډکه مسکا اوکړه. بیا ئې ماته اوفرمائیل دلته راشه نومخامخ کېناستم.ماته ئې اوفرمائیل ته ولې پاتې شوې. آیا تاد جهادد تیاری د پاره خریداری نه وه کړې ما اووئیل یارسول اللهﷺ! که دغه وخت تاسونه علاوه مې بل چا سره خبرې کولې نو داسې مناسب عذرونه مې پیش کولې شو چه هغوی به قبلول. ځکه چه ماته بحث مباحثه تکرار او معذرت ډېر ښه راځی. خو په الله ﷻ مې دې قسم وی چه په دې وخت کښې خو به زه د دروغو خبره جوړه کړم اوتاسو به راضی کړو. خو ډېر زر به الله ﷻ تاسو زمانه خفه کړی. اوکه ما رښتیا رښتیا اووئیل نود عاقبت دښه کېدو ماته د الله ﷻ نه ښه امید کېدې شی. اې نبیﷺ! په الله ﷻ قسم ما هیڅ معقول عذر نه لرلو. زما په جنګ کښې د شرکت نه کولوپه حقیقت کښې هیڅ بهانه نه وه. نو حضورﷺاوفرمائیل چه دا رښتیا دی، اوس ته لاړ شه انتظارکوه چه الله ﷻ ستا باره کښې څه حکم فرمائی، نوزه لاړم. د بنی سلمه خلق هم ماسره پاسېده او روان شو اوونی وئیل چه د الله ﷻ قسم دې نه وړاندې مونږ ته په یوه خطا باندې نه ئې لیدلې. نورو خلقو چه کوم عذرونه

Scanned with Ca

پیش کړل تا د حضورﷺ په وړاندې هیڅ عذر اونه کړو ګنی نو چه نبیﷺ د نورو دپاره څنګه استغفار کړې وو نو ستاد پاره هم دا استغفارکافی وو. غرض دا چه خلقو په دې خبره باندې دومره زوروکړو چه ما یو ځل دا اراده کړې وه چه بیا واپس شم او څه بهانه اوکړم خوما د دې خلقو نه تپوس اوکړو چه زما په شان دبل چا هم څه صورت حال شته؟وئی وئیل چه اودوه کسان نورهم دی چه رښتیا رښتیا ئې وئیلی دی.ما تپوس اوکړوهغه څوك دی. وئی وئیل مراره بن الربیع العامری او بلال بن امیه الواقفی. وئیلی شی چه دا دواړه کسان نیکان دی. په بدر کښې شریك وو او اوس زما په وړاندې د هغوی نقش قدم وو څکه زه بیا حضورﷺ له لاړنه شوم.

دکعب اونورو ملګرو سره د نبیﷺ اودصحابه کرامو بائیکاټ: اوس معلومه شوه چه حضورﷺ مونږ دریواړو سره دعاسلام کولونه خلق منع کړی دی. خلقو زمونږنه بائیکاټ کړېدې او زمونږ نه داسې بدل شوی چه په زمکه باندې اوسیدل ماته بوج ښوندې ښکاریدو. په مونږ باندې د دې تعلقاتوپریخودو پنځوس ورځې تیرې شوې.دې دواړو خومخ پټ کړې او کور ناست دی ژاړی. زه لږ سخت مزاج ووم او قوت برداشت مې وو.تلم به او برابر به مې جمع سره مونځ کولو، بازارونوکښې ګرځیدم خو خلقو ماسره خبرې نه کولې. حضورﷺ له به راتلم سلام به مې کولو اوکتل به می چه دسلام په جواب کښې دحضورﷺ شونډې مبارکې خوزیږی که نه. بیا به مې حضورﷺ سره خواکې مونځ کولو اودسترګوپه ګوټ کښې به مې حضورﷺ ته کتل نوحضورﷺ به ماته کتل. چه زه به دحضورﷺطرف ته متوجې کیدلم نو مخ مبارك به ئې واړولو. ترڅو چه دا موده اوږدیدله نو زه په دیوال باندې ورختو سره د ابوقتادهﷺکورته لاړم، زما د تره ځوئ وو، زما هغه ډیر خوښ وو.سلام مې اوکړونووالله هغه جواب رانه کړو. ما وئیل اې ابوقتادهﷺ ستا دې په الله باندې قسم وی تاته نه ده معلومه چه زه الله ﷻ اودهغه رسول ﷺدوست ساتم، هغه چه واوریده نو چپ شو. ما دالله قسم ورکړو خبره مې اوکړه، بیا ئې هیڅ اونه وئیل،ما بیا قسم ورکړو نو بیائې هیڅ اونه وئیل خو لکه د ناپیژندګلو په شان ئې اُووئیل الله ﷻ ته او رسول اللهﷺ ته علم دې. ما په چغو چغو اوژړل بیا په دیوال راوختم واپس شوم.

کعب ته دشاه غسان خط اوهغه درکول او په اورکښې سوزول: یوه ورځ زه دمدینې بازارکښې ګرځیدم چه د شام یو قبطی چه د مدینې په بازارکښې د خوراك څه څیزونه خرڅول خلقوته ئې اووئیل چه د کعب بن مالكﷺ څه پته راکړئی. هغه خلقو زماطرف ته اشاره اوکړه نو هغه ماله راغلو او د شاه غسان یوخط ئې ماته حواله کړوزه خو لوستونکې لیکونکې ووم نو اومې لوستلو لیکلې ئې وو: " مونږ ته خبرملاؤشوې دې چه ستا آقا په تاسختی کوی. الله ﷻخوته څه معمولی سړې نه ئې جوړکړې،ته خوڅه پریوتلې نه ئې،ته مونږ له راشه مونږ به په تا مهربانئی اوکړو"مالوستلوسره اووئیل چه زه اوس شوې وې دالابل مصیبت راپریوتلو. ما دا خط په اُور کښې ورواچونبلو او چه کله په پنځوسو کښې څلوېښت ورځې تیرې شوې نو د حضورﷺ یو قاصد ما له راغلوحضور ﷺحکم کړې دې چه د خپلې ښځې نه جدا شه. ما تپوس اوکړو چه څه حکم دې طلاق ورکړم؟ وئیل نه صرف جدا اوسیږه اونیزدیکت مه کوه. وئی وئیل چه د نورودواړو باره کښې هم دا حکم دې.ما خپلې ښځې ته اووئیل چه پلار کره لاړه شه ترڅو چه د الله ﷻ بل څه حکم راشی.دبلال بن امیه بی بی حضورﷺ له راغله او عرض ئې اوکړو یارسول اللهﷺ! بلال یو بوډا ضعیف دې د هغه د خدمت د پاره څوك نشته که زه د هغه په خدمت کښې لګیا یم نو تاسوته خوبه نامنظوره نه وی. حضورﷺاوفرمائیل چه ښه ده خوتاسره به نیزدیکت نه کوی. وئی وئیل د هغه غریب خو خوزیدل راخوزیدل ګران شوی دی.ستاسود خفګان د ورځې نه ترننه پورې یو شان ژاړی. زما د کوروالا د خلقو نه یوکس اووئیل ته هم د رسول اللهﷺ نه دخپلې ښځې د خدمت اجازت واخله لکه څنګه چه بلال ته اجازت ملاؤشو ما وئیل چه په الله ﷻ قسم زه به د دې خبرې حضورﷺته

Scanned with Ca

درخواست اونه کړم،نه ده معلومه چه حضورﷺ به څه فرمائی زه خوخوان سړې یم ماته د چانه دخدمت اخستلو هیڅ ضرورت نشته.اوس موږ نورې لس ورځې تیرې کړې اود دې تعلقاتو ختمیدوپنځوسمه ورځ وه.

د بائیکاټ په پنځوستمه ورځ زیرې:: پنځوسمه ورځ باندې سحر دخپل کور په چت باندې د سحر مونځ مې اوکړواو پدې حال کښې ناست ووم لکه چه الله ﷻ په خپل کلام مجید کښې فرمائیلی یعنی زماځان په ما باندې درونډ ښکاریدو،دا کولاؤدنیا په ما تنګه محسوس کیدله. چه د سلع دغر نه د یو آواز کونکی آواز زما په غوږ کښې پریوتلو، هغه په اوچت آواز سره وئیل اې کعب بن مالکؓخوشحاله شه. زه دا اوریدو سره په سجده کښې پریوتلم او پوهه شوم چه الله ﷻ اوس زما توبه قبوله کړه. د مصیبت زمانه تیره شوه.د سحرمونځ نه پس رسول اللهﷺ خبر واورولوچه الله ﷻ د دې دریواړو توبه قبوله کړه. خلقوموږ ته زیرې راکولو د پاره رامنډې کړې هغه دواړوله هم لاړل اوما له هم یو په اس سور په ډیره تیزئې سره راغلو خو په غرباندې دختونکی آواز ډیرزیات کامیاب شو اوماته ډیر زر خبر ملاؤشو. ځکه چه د اس د رفتار نه د آواز رفتار ډیر تیز وی. کله چه هغه سړې ما سره ملاؤ شود چا آواز چه ما اوریدلې وو نو هغه ته د زیری په صله کښې مې خپلې کپړې اوویستلې اووروامې غوستلې. والله هغه وخت ماسره بله جوړه نه وه او د چا نه مې قرض کپړې واخستې اووامې غوښتلې.زه د حضورﷺ په خدمت کښې دتلو دپاره اووتلم. خلق به ماسره په لارکښې ډلې ډلې ملاویدل اوماته به ئې مبارکی راکوله.زه چه جمات ته داخل شوم نو حضورﷺد خلقو په مینځ کښې ناست وو زما په کتلو طلحه بن عبداللهؓ رامنډې کړې ماسره ئې لاس ملاؤکړو اومبارکی ئې راکړه. په مهاجرینوکښې چا هم د هغه نه بغیرداسې کار نه ووکړې. کعبؓ د طلحهؓدا خلوص چرې هم هیر نه کړو. زه راغلم او رسول اللهﷺ ته مې سلام اوکړو. د حضورﷺمخ مبارك د خوشحالئی نه اوپړقیدو. وئې فرمائیل خوشحاله شه کله نه چه ته پیدا شوې ئې داسې د خوشحالئی ورځ به په تا نه وی راغلې. ما تپوس اوکړو یارسول اللهﷺ دا زیرې ستاسود طرف نه دې که د الله ﷻ د طرفنه؟حضورﷺاوفرمائیل دالله ﷻ د طرف نه. کله به چه نبی کریمﷺ خوشحاله شونودهغوی مخ مبارك به اوپړقیدولکه دسپوږمئی ټکړه اودحضورﷺ خوشحالی به د هغوی د مخ مبارك نه معلومیده. ما حضورﷺ ته عرض اوکړو یارسول اللهﷺ! زما د توبه د قبیلدو برکت دا کیدل پکار دی چه زه خپل ټول مال اومتاع د الله ﷻ او رسول اللهﷺ په لارکښې قربان کړم. حضورﷺ اوفرمائیل چه نه داسې مه کوه څه کیږده او څه صدقه کړه دغه بهتر صورت دې. ما وئیل چه د خیبر نه کومه حصه ماته ملاؤشوې وه هغه به زه کیږدم. یارسول اللهﷺ! دربښتیاؤ په برکت الله ﷻ ماته خلاصې راکړو دالله ﷻ قسم چه ما ترکومې د الله ﷻ رسول ﷺسره د ربښتیاؤ وعده کړې ده بیا مې چرې هم دروغ نه دی وئیلی، اود الله ﷻ نه مې دعا ده چه په راتلونکی وخت کښې هم زما نه دروغ اونه وئیلی شی.

د الله ﷻ ارشاد ﴿لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ فِيْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْۢ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيْغُ قُلُوْبُ فَرِيْقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ۚ اِنَّهٗ بِهِمْ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۙ﴾ باره کښې حضرت کعبؓ وائی د الله ﷻ قسم د کله نه چه ما اسلام قبول کړې دې د الله ﷻ د دې نه بل لوئی نعمت به څه کیدې شی چه الله ﷻ ماله د حضورﷺ په وړاندې د ربښتیاؤ وئیلو توفیق رانصیب کړوکنې زه به هم اوس داسې هلاك شوې ووم لکه چه د حضورﷺ په وړاندې نورو چه دروغ مروغ ویونکی داخرت د ژوند په لحاظ چه تباه شو. د داسې خلقو باره کښې الله ﷻ ارشادفرمائی ﴿سَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ﴾ یعنی چه کله ته د هغوی طرف ته واپس شوې نو قسمونه خوړلو سره دا خلق تاته وائی د دې د پاره چه ته د دوی نه ډډه اوکړې د دوی زړونه ناپاك دی اود دوی ځائ دوزخ دې.ځکه چه هغوی کا.دا.سې کړې.قسمونه خوری دې د پاره چه تا راضی کړی.که ته د هغوی نه دهوکه

اوخورې اوراضي هم شې نو څه اوشو الله ﷻ خو د دې بدکارانونه راضي کيږي نه.د دې ايت تلاوت کولو نه پس حضرت کعب؇ وائي چه زمونږ د دريواړوکسانو فيصله د هغه خلقو نه شاته اچولې شوې وه کوموخلقو چه ددروغو قسمونه خوړلې وو او حضورﷺ په ظاهره منلې وو اود هغوی بيعت ئې قبول کړې وو اود هغوی د پاره ئې استغفار هم کړې وو خو زمونږ فيصله حضورﷺ بنده کړې وه تر دې چه الله ﷻ دا آيت ﴿ وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا ﴾ راوليګلو.

د ﴿خُلِّفُوْا﴾ صحيح مطلب::دا مونږ روستوپريخودلونه مطلب دا وو چه زمونږ فيصله ئې شاته پريخودې وه اودا نه چه مونږ د جنګ دشرکت نه روستو پاتې شوې وو[1] هم دغه حديث صحيح اوثابت دې او متفق عليه دې. بخاري اومسلم شريف هم دحديث زهري نه هم دغه شان روايت کړې دې.دحديث داحسن کيدو سره ددې آيت مبارك تفسيرکوی.په سلفوکښې تقريبا ټولوداسې تفسيرکړې دې.دجابربن عبدالله ؇ هم د دې آيت متعلق هم دغه قول دې. چه دا د کعب بن مالك؇ بلال؇ بن اميه او مراره ؇ بن ربيع دې اودا ټول انصار وو.اومجاهد ضحاك اوقتاده رحمهم الله وغيره هم دغه وئيلی دی. ټولو مراره بن ربيع ؇ وئيلې دې او په مسلم کښې ابن ربيعه ليکلې دې. خو په بعضې نسخو کښې مراره بن ربيع، بخاري او مسلم کښې مراره بن ربيع ليکلې دې. اوروايت هم دغه دې اودا چه وئيلې شوی وو چه دواړه په بدرکښې شريك وو دا دزهری غلطی ګڼړلې شوې ده څکه چه په دې درواړوکښې يو هم په غزوه بدر کښې نه وو. والله اعلم.

کله چه الله ﷻ ددې دريواړود فراخئی ذکراوفرمائيلو په کوموکښې چه هغوی د مسلمانانود بائيکاټ پنځوس ورځې تيرې کړې وې اود هغوی خانونه اودهغوی دنيا په هغوی باندې تنګه شوې وه، بهر تلل راتلل دهغوی بندشوی وو.دهغوی په پوهه کښې هيڅ نه راتلل چه څه اوکړی بغيرد دې نه چه صبر اوکړی اوپه خپل ذلت اواستکانت باندې راضي وی. خود نبی کريمﷺ په وړاندې دربښتيا وئيلو په سبب بل هيڅ عذر نه پيش کولوپه سبب الله ﷻ په هغوی باندې فراخی راوستله او څه مودې پورې هغوی په عذاب کښې ساتلو نه پس ئې د هغوی توبه قبوله کړه. د دې وجې اوفرمائيلې شو﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ﴾يعنی اې ايماندارورښتيا ضروری اوګڼړئی نو د هلاکتونو اومصيبتونو نه به بچ شئی.د ابن مسعود؇ نه روايت دې چه حضورﷺ فرمائيلی صرف رښتيا وائې څکه چه رښتيا نيکی ده او نيکی جنت ته رسول کوی. کوم سړې چه رښتيا وائی د الله ﷻ په دفترکښې رښتونې ليکلې کيږی. د دروغونه لرې اوسيږئی،دروغ د فسق او فجور طرف ته اوړل کوی او فجوردوزخ ته رسول کوی. سړې چه کله هم دروغ وائی نود الله ﷻ په دفترکښې دروغژن ليکلې کيږی. داحديث شريف په بخاری او مسلم شريف کښې درج دې[2] ابن مسعود؇ فرمائی چه دروغ نه په صحيح توګه وئيلې شی اونه په ټوقوکښې.که غواړې نولوله ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ﴾بيا ئې اووئيل چه آيا تاسو پوهيږئی چه څوك هم د دې حکم نه خلاصې دې شی. عبدالله بن عمر؇ فرمائی چه د مع الصادقين نه مراد محمدﷺ اودهغه صحابه کرام رضي الله عنهم دی.ضحاك رحمه الله وائی حضرت ابوبکر ؇ اوحضرت عمر؇ مراد دی. حسن بصری رحمه الله وائی که تاسو صادقينوسره کيدل غواړئی نود دنيا نه زهد اوپرهيزګاری اختيارکړئی اوخلقو سره ملاويدل کم کړئی.

---

[1]) صحيح بخاري کتاب المغازی باب حديث کعب بن مالك:٤٤١٨،صحيح مسلم:٢٧٦٩، ترمذی:٣١٠٢، ابن حبان:٣٣٧٠.

[2]) صحيح بخاري کتاب الادب باب قول الله ﴿يايها الذين امنوا اتقوا الله وکونومع الصادقين﴾:٦٠٩٤، صحيح مسلم:٢٦٠٧.

مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَدِيْنَةِ

| نه دی مناسب | دپاره دخلقو دمدينې

د مدينې خلقو دپاره

وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِّنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَّتَخَلَّفُوْا

اودګيرچاپيره باندېچيانو لره اودپاره دهغه چا | چې چاپيره دهغوئ نه دی | دباندې دخلقو نه | داخبره چې روستوپاتې شوې وي

او د دوی نه ګیرچاپیره باندېچانو دپاره مناسب نه دی اچې د الله ﷺ د رسول نه روستو پاتې شي

عَنْ رَّسُوْلِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوْا بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَّفْسِهٖ ؕ

درسول دالله نه | اونه دا چې مينه اوکړې | دخانونو خپلو سره اوچې بې پروا شي دنفس دهغه نه

اوخپل ځان ورته د پیغمبر نه خوږ شکاره شي | دا ځکه چې دوئ ته

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُصِيْبُهُمْ ظَمَاٌ وَّلَا نَصَبٌ وَّلَا مَخْمَصَةٌ

دا | ځکه چې بيشکه دوئ چې دی | نه رسيږي دوئ ته | تنده | اونه ستړې والې | اونه لوږه

د الله ﷺ په لار کښې تنده یا ستومانی یا لوږه نه د رسیدلې

فِیْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَئُوْنَ مَوْطِئًا يَّغِيْظُ الْكُفَّارَ وَلَا

په لار دالله کښې | اونه ږدی دوئ قدمونه | په داسې لار چې غصه کوي | کافران | اونه

| او په داسې لاره نه دی تلې چې کافر پرې غصه کيږي | او د دښمن نه

يَنَالُوْنَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ

حاصلوی دوئ قابو | په دشمن باند | په قابو حاصلولو سره | مګر | ليکلې کيږي | دپاره ددوئ

نې بدله نه ده اخستې | مګر په دې هر یو کار باندې د ددوئ دپاره

بِهٖ عَمَلٌ صَالِحٌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ ۙ﴿۱۲۰﴾

په هغې سره | عمل نيک | بيشکه | الله | نه ضائع کوي | بدله | دنيکانو خلقو |

نیکی لیکلې شی | الله ﷺ دنیکانو اجر نه ضائع کوی |

قوله تعالى:: مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَدِيْنَةِ

درسول اللهﷺ ملګرتياکونکو صفت اودروستوپاتې کيدونکومذمت:- عزوه تبوک کښې اهل مدينې کوم عرب قبائل دجهاد د شرکت نه پاتې شوې وو او ځوك چه د جنګ مشقت ته رسول اللهﷺ سره رسيدلې ووبه هغوی کښې دهمدردئ اوعمل داشتراك په ځائې ئې آرام خوښ کړې ووهغوی باندې الله ﷺ نيول کوی چه هغوی ځپل ځان دثواب نه محروم کړو.نه هغوی دتندې تکليف اوچت کړواونه هغوی ته غم او خفګان اورسيدو نه دولږې سره مخ شواونه په دې موقف کښې راغله چه کافران اوويروی اونه ئې په کافرانوباندې دغلبې اوکاميابئ شرف حاصل کړو.خوهغوی داسختنئ تيرې کړې اوداهرڅه د هغوی دذاتي عمل په وجه وو فطری اوجبری نه ووبه دې وجه الله ﷺ دداسې نيکوکارو اجرنه ضائع کوی. لکه چه فرمائی ﴿ اِنَّا لَا نُضِيْعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًا ﴾.

Scanned with Ca

وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَّلَا كَبِيرَةً وَّلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ

اونه لګوي | څه خرڅه | لږه | اونه ډيره | اونه وهي لار | ديو ميدان | مګر | ليکلې کيږي |

اوداسې نه کيږي چې دوئ دې خرڅ اوکړي لږ يا ډير او يا دې دوی د يو ميدان نه تيرشي | او هغه دې

لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

دپاره ددوئ | چې بدله ورکړي دوئ له | الله | دډيروښو کارونو | هغوا چې وو دوئ | چې کول به ئې |

اونه ليکلې شي داځکه چې الله ﷻ دوئ ته دنيکو کارونو ډيره ښائسته بدله ورکړي |

قوله تعالى: لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

دفي شبيل الله جهاد نيکه بدله. ارشاد دې چه دا غازيان خلق دالله ﷻ په لارکښې لويه وړه خرڅه هم کوی اوکافرانوسره دجنګ دپاره دځنګل لږه شان لاربانديې هم ځي.نوددې اجرهغوی ته خامخا ملاويږی.دلته ﴿إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ﴾ اوفرمائيلې شو او په تيرشوی آيت کښې ﴿ إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِ﴾ ددې ﴿به﴾ مطلب دادې چه دا نفقه يامشی﴿الى اعداء﴾ دهغوی ذاتی عمل دې. په دې وجه په آيت مبارك کښې ﴿ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝﴾ اوفرمائيلې شو او په وړاندينی آيت کښې دالله ﷻ په لارکښې ولږه تنده وغيره تکليف د الله ﷻ د طرف نه وو.په دې وجه ئې نه﴿به﴾ راوړلې شو اونه ئې عمل د هغوی طرف ته منسوب کړې وو.امير المؤمنين عثمان بن عفان ﷺ د دې آيت مبارك نه ﴿حظ﴾زيات اوعظيم نصيب حاصل کړو ځکه چه په دې عزوه تبوك کښې هغوی لښکر په خپله نفقات جليله اواموال جزيله ورکړې دی. د ابن خباب السلمی ﷺ نه روايت دې چه نبی کريم ﷺ خطبه ورکړه اود دې لښکر د امداد د پاره ئې قوم راپيدار کړو نوعثمان ﷺ اووئيل چه زما د طرف نه سل اوښان سره دکجاوړ پړو او رکابونوشو. حضور ﷺ بيا د قوم نه چنده طلب کړه نوعثمان ﷺ اووئيل نورسل اوښان سره د سازوسامان نبی کريم ﷺ د منبرنه يوه پوړنی راکوز شواو بيا ئې اوفرمائيل اې خلقو د نور امداد ضرورت دې. نوحضرت عثمان ﷺ اووئيل نور سل اوښان سره د سازوسامان. نوما رسول الله ﷺ اوليدلو چه دخوشحالئی نه ئې خپل لاسونه مبارك داسې خوزول (عبدالصمد آخری راوی دې وائيلو سره خپل لاسونه اوخوزول). حضور ﷺ اوفرمائيل اوس په عثمان ﷺ باندې هيڅ تکليف نه دې پکارچه عمل اوکړی([1]) بيا عثمان ﷺ رسول الله ﷺ له د زرواشرفو يوه تهيلئی راوړه او عرض ئې اوکړو چه د لښکر په دې سره تياری اوکړئی دنبی کريم ﷺ په غيږ مبارکه کښې داپيسې واچولې.حضور ﷺ به دې اشرفوته حرکت ورکولواو فرمائيلې د نن نه به عثمان ﷺ ته د هغه يوعمل هم ضرر نه رسوی. هم دايوعمل د ده دخلاصی د پاره کافی دې اوحضور ﷺ به دخوشحالئی نه دارقم بار بار خوزولو([2]) قتاده رحمه الله دالله ﷻ ارشاد ﴿ وَلَا يَقْطَعُونَ ﴾باره کښې وائی چه د الله ﷻ په لار کښې سفر کونکی خلق چه څومره لرې ځی هم دومره د الله ﷻ نيزديکت کښې وړاندې کيږی.([3])

وَلَا يُنفِقُونَ

| اونه لګوی

| اوداسې نه کيږی

[1]) ترمذی کتاب المناقب باب تجهيز جيش العسرة: ۳۷۰۰، احمد: ۷۵/۵، مسندالطيالسی: ۱۱۸۹، التاريخ الکبير: ۲٤٦/۵، حلية الاولياء: ۵۸/۱، دلائل النبوة: ۲۱٤/۵.

[2]) ترمذی حواله سابقه: ۳۷۰۱ وسنده حسن، احمد: ٦۳/۵، حاکم: ۱۰۲/۳.

[3]) الطبری: ۵٦۵/۱٤.

Scanned with Ca

نَفَقَةً صَغِيْرَةً وَّلَا كَبِيْرَةً وَّلَا يَقْطَعُوْنَ وَادِيًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ

خه خرچه | لږه | اونه ډيره | اونه وهی لار | ديو ميدان | مګر | ليکلي کيږی | دپاره ددوئ

چي دوئ دي خرڅ اوکړی لږ يا ډير او يا دي دوی د يو ميدان نه تير شی | او هغه دي اونه ليکلي شی

لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۲۱﴾ وَمَا كَانَ

چي بدله ورکړی دوئ له | الله | دډيروښوکارونو | هغوا | چي وو دوئ | چی کول به ئي | اونه وه ضرور

داخکه چي الله ﷻ دوئ ته دنيکو کارونو ډيره ښائسته بدله ورکړی | ....اوداسي نه شی کيدي

الْمُؤْمِنُوْنَ لِيَنْفِرُوْا كَآفَّةً ۭ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوْا

چي مؤمنانو | وتلي وي ټول | خو ولي اونه وتل | دهري ډلي | ددوئ نه | يوه ډله | چي پوهه ئي حاصله کړی وی

چي مومنان دي ټول په يوځل روان شی | خو داسي ولي نشی کيدلي چي دهري ډلي نه دي يو ډله

فِي الدِّيْنِ وَلِيُنْذِرُوْا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُوْٓا اِلَيْهِمْ

په دين کښی | او چي خبردار کړی ئي وي | (خلق دقوم) خپل | کله چي | واپس تللی وي | هغوئ ته

(په سفر) اوځی | چي ددين مسئلي زده کړی | او چي واپس راشی | نو نور خلق خبر کړی

لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُوْنَ ﴿۱۲۲﴾ ع

دپاره ددي چی هغوئ | ځان بچ کړي وي |

چي هغوئ ځان (دکفر او ګناه نه بچ کړی) |

قوله تعالى: وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُوْنَ لِيَنْفِرُوْا كَآفَّةً ۭ

جهاد اود دين تعليم اوتبليغ اوددي پحقله د سلفو اقوال:- په دي آيت کښي ددي خبري ذکر دي چه په غزوه تبوک کښي خلقودنبیﷺ سره د تلو اراده اوکړه نود سلفو ديوي ډلي دا خيال دي چه کله رسول اللهﷺ د جنګ دپاره اوځی نوپه هرمسلمان باندي تلل واجب دی اوهم دغه وجه ده چه الله ﷻ ارشاد فرمائيلي دي ﴿اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا﴾ يعنی سپك اوبارکړي شوی اوځئی. اودا هم الله ﷻ فرمائيلی چه د مديني والا ته هيڅ حق نشته چه په جهاد کښي د رسول اللهﷺ نه شاته پاتي شی.(ترآخرپوری) (۱)او حضورﷺ فرمائيلی چه پدي آيت سره پورتني آيت منسوخ شوي دي. او وئيلی شي چه د ټولوقبيلو سفرکول يا د يوي قبيلي نه بعضي کسانوسفرکول چه کله ټول اونه ځی.د الله ﷻ د آيات مقصددادي چه په سفرباندي نه تلونکی اونبی کريمﷺسره پاتي کيدونکي دي نازليدونکي وحی ليکی اوياد ئي ساتی اود جنګ کونکو واپس شوو خلقو ته دي د الله ﷻ احکام ښائی اود سفرنه واپس کيدونکی دي دا ښائی چه دښمن سره څنګه وخت تيرشو اود کافرانوڅه حالات دی. اوس په دي مقرر شوی سفر کښي دوه خبري راجمع شوي. يو سفرمعينه د هغه خلقو کوم چه جهاد له روان دی بل د هغه خلقو قيام چه د پوهي د پاره حضورﷺ سره حصار دی. ځکه چه دا فرض کفايه ده که يو څوکسان ئی اونه کړی نوچه يوځو کسانو د پاره ضروری او فرض دی.ابن عباس﷛ خودلی دی ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُوْنَ لِيَنْفِرُوْا كَآفَّةً ۭ﴾ په آيت کښي الله ﷻفرمائی چه مؤمنانو له نه دی پکارچه ټول په ټول دنبی کريمﷺ نه لاړشی اونبیﷺيوازي پريږدی. اوداسي دي ولي نه وی چه دهري ډلي نه يو څوکسان لاړشی او چه باقی د رسول اللهﷺ سره د

(۱) ۹/التوبة: ۱۲۰.

Scanned with Ca

دين پوهه حاصله کړي او چه کله واپس شي نو خپل قوم دې خبر کړي اود الله ﷻ نه دې اوويروي.او چه ترکومې حضور ﷺ دسفر اجازت ورنه کړي نونه دې ځي. اوددې ډلو په غيرحاضرئی کښې چه کوم قرآن نازل شوې دې نبی کريم ﷺ سره حصاريدونکې دې هغوی خبرکړي او وائي دې چه الله ﷻ په نبي پاك ﷺ باندې دا قرآن نازل کړې وو. مونږ زده کړواوس تاسودسفرنه واپس شوئې نوتاسو هم زده کړئي.اوبيا دې نورې ډلې اوليګلې شي ﴿لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ چه هغوی هم بچاؤ اوکړې شي.(۱)
مجاهد رحمه الله وائي چه دا آيت مبارك دحضور ﷺ په ملګروکښې د هغوی باره کښې نازل شوې دې چه زده کړه ئی کړې اوخپل کلو ته تلې دی هلته دخلقو نه مفادات حاصل شو راحت او آرام ورته ملاوشو. مال ئې هم اوګټلو او خلقو ته ئې ددين تبليغ هم اوکړو. خو خلقو هغوی ته اوونيل چه تاسو نبی کريم ﷺ اوصحابو سره ملګرتيا پريخودله مونږ له راغلئي اودنبی کريم ﷺ د صحبت نه اخوا شوئې. نو هغوی په خپلو زړونوکښې تنګی محسوس کړه. هغوی ټول د کلو نه حضور ﷺ له راغلل هم د دې ځيز په صفائی کښې الله ﷻ فرمائی چه هيڅ بدی نشته که يوډله لاړه شي نفقه هم حاصله کړي اودنبی کريم ﷺ ملګرتيا کولوسره د حديث او وحی اوريدل هم اوکړي اوکلو ته لاړ شي اوخلق د الله ﷻ نه اوويروی. څه عجيبه ده چه هغوی ته هدايت اوشي. قتاده رحمه الله وائي چه دا آيت په داسې موقع نازل شوې دې کوم وخت چه حضور ﷺ د حملې کولو د پاره لښکر ليګلې وو. الله ﷻ هغه د دې خبرې د پاره مامور اوساته چه دحضور ﷺ په ملګرتيا کښې جنګيږئی خو دويمه ډله دې رسول الله ﷺ سره وی چه ددين پوهه زده کړي او بله ډله دې کلوته خپلوقبيلو او خاندانونو ته لاړه شي اودالله ﷻ دعذاب نه دې هغوی اوويروی. کوم عذاب چه د دوی نه وړاندينوخلقو باندې نازل شوې وو. ضحاك رحمه الله وائي چه کله رسول الله ﷺ پخپله د جهاد دپاره لاړشي نو داهل عذر نه علاوه چاته هم اجازت نشته چه روستوپاتې شي. خو که حضور ﷺ پخپله لاړ نه شي او لښکر اوليګی نو اوس دحضور ﷺ د اجازت نه بغير څوك په لښکر کښې نه شي شريکې دې.څوك چه د حضور ﷺ ليګلی شوی لښکر سره لاړشي اود هغوی په غيرموجودګنی کښې کومه وحی نازل شوی وی اوحضور ﷺ خپل ځان سره روستو پاتې شوخلقو ته اوروليې وی نوچه کله دالښکر واپس راشي داحصارشوی دې هغوی ته واوروی چه ستاسو د تلونه پس دا وحی نازل شوې ده اوهغوی له دې هم په دين کښې پوهه ورکړي. ټول په ټول نه تلو حکم په دې صورت کښې دې کله چه رسول الله ﷺ لښکرليګلې وی اوپخپله حصارشوې وی.دابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه د﴿لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾والا آيت د جهاد باره کښې نه دې چه کله رسول الله ﷺ دقبيله مضر دقحط دپاره بددعا اوفرمائيله او ټول قحط راګير کړل نو ټول مدينې ته راغلل اوسيدل اوځان ئې د دروغومسلمانان ښکاره کول. درسول الله ﷺ په صحابو باندې د هغوی ميلمستيا ګرانه شوه نو الله ﷻ د وحی په ذريعه رسول الله ﷺ خبرکړو چه دا خو په حقيقت کښې مسلمانان نه دی نو حضور ﷺ دوی خپلوخپلو قبيلو ته واپس کړل اوبيا داسې کولونه ئې منع کړل.ارشاد دې ﴿وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ﴾د دې آيت باره کښې ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه دعربو د هرې يوې قبيلې نه خلق حضور ﷺ له ډلې ډلې راتلل، دې خلقو به د حضور ﷺ نه د دينی امورو باره کښې تپوسونه کول او په دين کښې به ئې پوهه حاصلول غوښتل. دې نورو به دحضور ﷺ نه تپوس کولو چه مونږ ته د کوم خدمت ادا کولوحکم دې او وئيل به ئې چه خپلو قبيلوته لاړ شو نو څه به وايو، نو حضور ﷺ به هغوی ته د طاعت الله او طاعت رسول تلقين کولو او فرمائيل به ئې چه په خپلو خلقو کښې مونځ او زکوة خورکړئي. هغوی به خپل قوم ته وئيل چه که اسلام راوړئي نومونږ تاسوسره يو ګنی نو نه يو او هغوی به ئې د الله ﷻ نه ويرول. او هغه خلق چه کله به

(۱) الطبری:۱٤/۵٦۷.

Scanned with Ca

خپلو خلقوته تلل نوهغوی به ئې ددین طرف ته رابلل.د اوراودوزخ نه به ئې ویرول او دجنت زیرې به ئې ورکولو.عکرمه رحمه الله وائی چه کله داآیت نازل شو نو منافقانو به وئیل چه او خو هغه کلي وال مسلمانان هلاک شوکوم چه حضورﷺ سره جهاد له نه وو وتلي او روستو پاتې شوې وو. حالانکه هغه خلقو خودنبي کریم ﷺ په صحابوکښې هغه خلق وو چه خپل قوم ته د دین خودلود پاره تلي وو او په جنګ کښې د شرکت نه کولوسبب ئې دا جوړکړې وو.نو الله ﷻ دا بیان اوفرمائیلو چه دغه خلق دې ولې جنګ له لاړشي بعضې خلقو دې نورو ته ددین خودلو د پاره ولې حصاز نه شي اودا آیت نازل شو ﴿وَالَّذِیْنَ یُحَآجُّوْنَ فِی اللّٰہِ﴾ حسن بصری رحمه الله وائی چه د دې آیت مقصد دا وو چه کوم خلق جنګ له تلي دی نو چه کله خپلو خلقوته واپس راشي نو چه د جنګ په نتیجه کښې هغوی خپله کومه غلبه په کافرانو باندې لیدلې اود اسلام شانداره فتح ئې لیدلې د هغې نه خلق خبر کړي.

یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ	اٰمَنُوْا	قَاتِلُوا
اے هغه کسانو	اچې ایمان مو راوړې دې	جنګ کوئ
اائې مومنانو ! کوم کافران چې ستاسو نه ګیرچاپیره دی		

الَّذِیْنَ	یَلُوْنَکُمْ	مِّنَ الْکُفَّارِ	وَلْیَجِدُوْا	فِیْکُمْ
دهغه کسانو سره	چې نزدې دی تاسو ته	دکافرانو نه	اوپکاردی چې بیامومي هغوئ	په تاسو کښې
هغوئ سره جنګونه کوئی	او پکار دی چې هغوئ په تاسو کښې سختي بیامومي	او پوهه شي		

غِلْظَةً ؕ وَاعْلَمُوْٓا	اَنَّ اللّٰهَ	مَعَ الْمُتَّقِیْنَ ﴿۱۲۳﴾	
سختي اوپوهه شئ	چې بیشکه الله	دمتقیانو سره دې	
چې الله ﷻ د پرهیزګارانو ملګرې دې			

قوله تعالى:: قَاتِلُوا الَّذِیْنَ یَلُوْنَکُمْ مِّنَ الْکُفَّارِ

دجهادیواهم اصول چه دنیزدې نه جهاد شروع کول دی:-الله ﷻ مؤمنانوته حکم ورکړې دې چه کافرانو سره جنګیږئي نواول هغه کافرانوسره اوجنګیږئي کوم چه د اسلام مرکز سره نیزدې دی. په دې وجه حضورﷺ مشرکانوسره جنګ شروع کړو نود جزیرة العرب نه ئې شروع اوکړه. مکې، مدینې، طائف، یمن، یمامه، حجراو حضرموت،غرض دا چه د جزیرة العرب داسې نور اقالیم ئې اول فتح کړل او مسلمانان ئې جوړکړه اودعربوقبیلې په اسلام کښې ډلې ډلې شامل شو.نو اوس اهل کتابوسره جنګونه شروع شو اوروم سره ئې د جنګ اراده اوکړه. دا خلق د جزیرة العرب سره نیزدې اوسیدونکی دی اود دې خبرې ضرورت دې چه د اسلام ددعوت د تولونه وړاندې هم د دوی نه شروع اوشي. په دې وجه هم چه هغوی اهل کتاب دی. خوتبوک پورې رسیدوسره وړاندې نه شو واپس شو ځکه چه خلق تنګ حاله، قحط وهلي اوناسازګاره شوی وو. دا د کال نهم هجری واقعه ده، په کال لسم هجری کښې رسول اللهﷺد حجة الوداع په تیاری کښې مشغول وو. اود حجة الوداع نه بواتیا (۸۱) ورځې پس دنبي کریمﷺ وصال اوشو. دحضورﷺ نه پس دهغوی په حکم باندې وزیر حضرت ابوبکر صدیق ؓ شو. د دې انقلاب په وخت کښې په دین کښې یو تزلزل شان راغلي وو.خو الله ﷻ دصدیق اکبرؓ په ذریعه دین ته بیا استقامت ورکړو. هغوی دین مضبوط کړو. دعوې کونکوباندې ثابته شوه اومرتدخلق ئې بیادین طرف ته راوپس کړل. کوموخلقو چه دزکوة ورکولو نه انکارکړې ووهغوی ته زکوة ورکول پریوتل.کوم خلق چه د دین دمسئلونه ناواقف ووهغوی ئې خبردار کړل. اودرسول اللهﷺسره متعلق چه کوم فرائض ووهغه ئې پوره کړل.

د ابوبکرصدیق ؓ په دورکښې کسری اوقیصر فتح شو:بیا ئې داسلام لښکر روم ته اولیګلو کوم چه

Scanned with Ca

صليب پرست وو اود اهل فارس طرف ته هم چه اتش پرست وو. الله ﷻ د هغوی په برکت سره دا ملکونه فتح کړل اودکسری قیصراود هغوی مذهبونوته ذلت نصیب شو.اودې دواړو ملکونوچه کومې خزانې جمع کړې وې هغه نې دالله ﷻ په لارکښې خرچ کړې لکه څنګه چه رسول اللهﷺ د دې نه وړاندې خبرورکړې وو. ددې پیشن ګوئې پوره والې د حضورﷺ وصی حضرت ابوبکر ﷺ په لاس اوشو.

دعمرفاروق ﷺ په ذريعه دمنافقانو اوسرکشانو خاتمه اوشوه:: بيادحضرت صديق اکبر ﷺ جانشين حضرت عمربن الخطابﷺ پوره کړو.دحضرت عمرﷺ په ذريعه هغه کفارومنکرينوته ذلت اورسيدو. حضرت عمرﷺد منافقانو اوسرکشوخاتمه اوکړه اود هغوی په ټولوسلطنتونو باندې شرقًا او عربًا غالب راغله او د نيزدې اولرې ټولوملکونو خزانې نې د اسلام مرکز ته راښکلې. اودا ټول مال دولت د شريعت د احکامومطابق په حق دارو خلقو اوواجبی کارونوکښې خرچ کړې شو. چه حضرت عمرﷺ ژوندې وو نو ښه نيك نوم نې وو او چه مړشونو شهيدمړشو.

د عثمان ﷺ په ذريعه اسلام مخ په ترقئ شو:: اومهاجرينو او انصارو په اتفاق سره اميرالمؤمنين حضرت عثمان بن عفان ﷺ خليفه جوړکړو. دحضرت عثمان ﷺ په زمانه کښې اسلام ډير ښائست او نيك نامی حاصله کړه او په ټوله دنيا کښې په انسانانوباندې د اسلام حجت غالب راغلو. هم د دوی په زمانه کښې اسلام په مشرق اومغرب هرځائ کښې ترقی اوکړه. د الله ﷻ د کلمې رعب په هرځائ کښې په ټولو انسانانو باندې خورشو.او ملت حنيفيه د الله ﷻ په دښمنانوباندې کامله غلبه حاصله کړه. کله به په يوقوم مسلط شو اوکله په بل اوکله په داسې قوم چه دې کافرانو سره به ئې سازباز ساتلو. داد الله ﷻ د دې فرمان لاندې وو﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ الْكُفَّارِ﴾ او ﴿وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً﴾ يعنی کافرانو سره په جنګ کښې ښه سختی کوټې څکه چه کامل مؤمن هغه دې چه په خپلو باندې مهربان او په کافرانوباندې سخت نيونکې وی. لکه چه الله ﷻ فرمائی ﴿فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ﴾او بل ارشاد دې ﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ ۚ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ اودغه شان بل قول د الله ﷻ دې ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾.

نبی کريم ﷺ نبی الرحمت هم دې اونبی السيف هم:: اوپه حديث کښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائيلی چه زه مهربان هم يم اوجنګ کونکې هم يم.يعنی د دوستانو دپاره خوش مزاج اوددښمنانود پاره سخت جنګ کونکې. الله ﷻ فرمائی چه کافرانو سره جهاد کوئې او په الله ﷻ باندې يقين ساتنی که تاسو د الله ﷻ نه اوويريدنی اود هغه اطاعت مو اوکړونو الله ﷻ هروخت تاسو سره دې. دا خيز په قرون ثلثه کښې چه د دې امت يوه بهترينه زمانه تيره شوې ده په پوره قوت کښې وواودازمانه د الله ﷻ د اطاعت زمانه وه.مسلمانان هميشه په کافرانوباندې غالب ووا وهميشه نې فتح حاصله کړې وه.دښمنان هميشه په خساره او تاوان کښې پاتې وو.او چه کله د بادشاهانوپه مينځ کښې فتنې او اختلافات زيات شو نو دښمنانوپه اطرافواوښارونوباندې نظراچول شروع کړو.داسلامی ملکونو طرفته وروراندې شو او د دښمنانو ملکونو يو بل سره لاس امداد شروع کړو. بيا ديوبل په امداد د مسلمانانو په ملکونوباندې حملې اوکړې اود مسلمانانو په ډيروملکونوباندې ئې قبضه اوکړه. خو چه کوم يواسلامی بادشاه د الله ﷻ د احکامو پابندی کړې، په الله ﷻ ئې بهروسه کړې نو الله ﷻ هغه ته خامخا فتوحات ورکړی دی او بيللې شوی ملکونه نې بيا حاصل کړې دی. د الله ﷻ نه اميد دې چه هغه به بيا مسلمانانو ته غلبه ورکړې او په ټوله دنياکښې به د توحيد کلمه اوچته شی. الله ﷻ خوفياض او کريم دې.

سُورَةٌ	مَا أُنزِلَتْ	وَإِذَا
يو نوې سورت	نازل کړې شی	اوکله چې
او هرکله چې يو نوې سورة نازل شی		

Scanned with Ca

فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ

نو ځينې دهغوئ نه | هغه څوك دی | چې وائي | كوم يو دې په تاسو كښې | چې زيات كړو هغه لره

نو بعضې په هغه خلقو كښې (دخندا په طور) دا وائي چې (اوښائي كنه) دې سورة د چا په ايمان كښې

هٰذِهٖٓ اِيْمَانًا ۚ فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فَزَادَتْهُمْ

دې سورت | په لحاظ دايمان سره | نوهرچې دی هغه كسان | چې ايمان ئې راوړې دی | نو زيات كړی دی هغوئ لره

زياتې راوستو | نو چا چې ايمان راوړې دې | دهغوئ پرې يقيني طور ايمان زياتيږي

اِيْمَانًا وَّهُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ۝ وَاَمَّا الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ

په لحاظ دايمان سره | اوهغوئ | خوشحاليږی | اوهر چې دی هغه كسان | چې په زړونو دهغوئ كښې

او هغوئ (په هرنوی سورة) خوشحاليږی | اود چا په زړونو كښې چې دنفاق (مرض) پروت وو

مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلٰى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوْا

مرض دې | نوزيات كړل هغوئ لره | په لحاظ دپليتئ سره | دپليتئ دهغوئ سره | اومړه كيږی هغوئ

نو دهغوئ په پليتئ باندې (دې نوی سورة) يوه بله پليتی سوا كړه | او په تر مرګه پورې

وَهُمْ كٰفِرُوْنَ ۝

اوحال داچې هغوئ | كافران وی |

په كفر كښې اخته پاتې شو |

قوله تعالى:: فَزَادَتْهُمْ اِيْمَانًا

د ايمان كمې بيشى مسئله باندې دامت اجماع ده:- چه دا آياتونه نازل شو نومنافقانو خبرې شروع كړې چه ښه ده دې سورة په مسلمانانوكښې كوم نور ايمان او نوره زياتی خوبی پيداكړه. نو الله ﷻ فرمائی چه اودا نورايمان په مسلمانانوكښې دننه يقينا پيدا شوې دې اوهغوی په دې باندې خوشحاله هم دی. داآيت په هغه بزرګ ترين دليلونوكښې دې چه ايمان كميږی هم او زياتيږی هم.لكه څنګه چه د خلف او سلف علماؤ مذهب دې. بلكه داكثرو قول دا دې چه په دې عقيده باندې د امت اجماع ده اود بخاری شريف اول شرح كښې په دې مسئله باندې ژور او اوږد بحث شوې دې.خوچه دچا په زړونوكښې بيماری ده نوپه هغوی كښې خو دې آيت سره نورهم شك كښې زياتوالې كيږی. لكه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ﴾ يعنى قرآن پاك خو دمؤمنانو زړونوته شفا وركوی.اود الله ﷻ قول دې﴿قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ ۗ وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۗ اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ۝﴾ يعنى د ايمان دخاوندانود پاره خو قرآن پاك هدايت او شفا ده.دكافرانو غوږونه خود دې قرآن پاك دطرف نه كاڼړه دی.دهغوی سترګې ړندې دی لكه چه هغوی دډير لرې نه رابللې شی چه هډو اوريدې نه شی. دا څومره د بدبختنی خبره ده چه كوم څيز د زړونودهدايت صلاحيت لرى هغه د دوی د هلاكت اوضلالت ذريعه جوړ شی. لكه چه بيمار ته ښه خوراك هم وركړې نو هم نقصان وررسوی.

اَوَلَا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنُوْنَ فِيْ كُلِّ

آياداخلق ګوری نه | چې بيشكه دوی | آزمانيلې كيږی | په هر

| آيا دې ته نه ګوری چې دوئ هر كال يو ځل يا دوه ځله

Scanned with Ca

عَامٍ مَّرَّةً اَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوْبُوْنَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ⑫

کال کښې|يو ځل| يا دوه ځله | خو بيا هم | نۀ اوباسي توبه دوئ | اونۀ دوئ | نصيحت قبلوي

په يو افت کښې غورزولې شي | خو بيا هم توبه نه اوباسي | او نه ترې عبرت اخلي

وَاِذَا مَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ ؕ هَلْ يَرٰىكُمْ

اوهركله|چې نازل کړې شي|يوسورت|نواوګوري| خيني ددوئ|خينو نوروته |اووائي چې ايا وينې تاسو

او هركله چې يو نوې سورة نازل شي | نو دوئ په سترګو سترګو کښې يو بل سره خبرې اوکړي

مِّنْ اَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوْا ؕ صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ ⑬

يو کس | بيا واپس لاړ شي | اړولي دي الله | زړونه ددوئ | ځکه چې دوئ |هغه قوم دې | چې نۀ پوهيږي

چې څوک درته ګوري خو نه |بيا غلي شان اوځي |الله ﷻ ددوئ زړونه ګرزولي دي | ځکه چې دوئ ناپوه خلق دي

قوله تعالى:: اَوَلَا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنُوْنَ فِيْ كُلِّ عَامٍ

دمنافقانو خصلتونه ددنياوي آفتونوباوجودايمان نه راوړي:- دا منافقان دومره هم نه پوهيږي چه هغوی په کال کښې يو ځل يا دوه ځل اخته کولې شی اوبيا هم دخپلو وړاندينوګناهونونه نه منع کيږي اوپه دې باره کښې چه په هغوی کوم تيريدونکی دی دهغې نه انديښنه نه کوی.مجاهد رحمه الله وائی چه منافقان به د اولړې اوقحط په فتنوکښې اخته کولې شو.قتاده رحمه الله وائی چه دجنګ مصيبت به دهغوی په سر راپريوتلو.صحابه کرامو رضي الله عنهم به ونيل چه مونږ به هرکال يو نه يو دروغ خبره اوريدله په کوم سره چه به اکثرخلق دهوکه کيدل.دحضرت انس رضي الله عنه روايت دې چه د سختئی زمانه به زياتيدله د زړه تنګی او د حوصلې کوتاهی به زياتيدله(١) اوهر کال به د تيرشوی نه خراب راتلو(٢) دا پورتنې آيت دمنافقانو باره کښې دې چه کله به يو سورة په نبی کريم ﷺ نازليدو نو هغوی به يوبل ته کتل او ونيل به ئې چه تاته خو چا کتلې نه وو. بيا به هغوی د حق نه مخ اړولو. په دنيا کښې د منافقانوداحال دې چه نه د حق خبرې مخې ته راځی اونه په هغې باندې پوهيږی.لکه چه د الله ﷻ فرمان دې﴿فمالهم عن التذكرمعرضين ﴾ اوبل قول دې ﴿فماللذين كفرواقبلك مهطعين ﴾ يعنی په دې خلقو څه شوی دی چه د حق خبرې نه ډډه کوی لکه چه تختيدونکی ځناور دی چه دزمرونه تختی. نيغ اوبه اړخ کښې پټيږی د حق نه د باطل طرف ته تيښتيږی. الله ﷻ دهغوی زړونه ګرځولې دی چه نه د الله ﷻ خطاب باندې پوهيږی اونه د پوهيدلو کوشش کوی.

لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا

په تحقيق سره | راغلې دې تاسو ته | يو رسول | دجنسه ستاسو نه | ګران دې | په هغه باندې| هغه کار

تاسوته يو داسې رسول ﷺ راغلې دې چې ستاسو دخپل جنس نه دې | ستاسو نقصان په هغه

عَنِتُّمْ حَرِيْصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَءُوْفٌ

بد ليګی | ستاسو د ښيګړې ډير خواهش مند دې | د مومنانو دپاره ډير رحم دل

چې په تکليف کښې اچوی تاسو | حرصناك دې | په تاسو باندې| په مؤمنانو باندې| مهربان دې

(١) ابن ماجه كتاب الفتن باب شدة الزمان :٤٠٣٩.

(٢) بخاری:٧٠٦٨،ترمذی:كتاب الفتن باب منه لاياتی زمان الاالذی بعده شرمنه:٢٢٠٦، ابن ماجه:٤٠٣٩ واللفظ له.

Scanned with Ca

رَّحِيمٌ ۝ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ

رحم كونكي دي | نو كه مخ واړوي ستانه داخلق | نو ووايه | كافي دي مالره الله | نشته دي لائق دعبادت

او مهربان دي | نو كه اوس هم دوئ مخ اوګرزولو | نو ورته اووايه | چي زما دپاره يوازي الله ﷻ بس دي

إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۝

مګر هغه دي | په هغه باندي | بروسه اوکړه ما | اوهغه | مالك دي | دعرش | لوئ |

بي دهغه نه معبود نشته | په هغه مي توكل دي | اوهغه دلوئي عرش خاند دي

قوله تعالى:: لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ

درسول الله ﷺ دصفات حسنه ذكرجميل:- په دي آيت كښي الله ﷻ په مسلمانانو باندي خپل احسان ښكاره كوی چه ستاسو د پاره هم ستاسو دجنس نه يورسول ليګلي دي. لكه چه ابراهيم ؑ دعا غوښتي وه.چه ﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ﴾ او ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾ او ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾.

د نبی كريم نسب بالكل صفا دي:: جعفر ؓ بن ابی طالب دنجاشی بادشاه اومغيره ؓ دكسرى سفيرته ونيلي ووچه الله ﷻ په مونږ كښي هم زمونږ د قوم نه يو رسول راليكلي دي. دچا دنسب نه چه مونږ واقف يو.دچا صفتونه چه مونږ پيژنو. دچا دپاسيدو كيناستو تګ راتګ صدق اوامانت ټولوخبرونه مونږ خبريو([1]) دجاهليت د زماني نه هم چه دچا په خاندان باندي څه داغ نه وو.حضور ﷺ فرمائيلي چه زما ټولوخاندان د نكاح په بنياد راغلي دي اوچرته د وينو تويونكو د جاهليت د زماني هم څه شك شبه نشته. دآدم ؑ نه واخله تر اوسه پوري زما پلارانونيكونوكښي يوكس هم بغير د نكاح نه نه دي پيدا شوي([2]) دالله ﷻ ارشاد دي ﴿عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ﴾ يعنى په امت باندي لږتكليف هم په هغه باندي سخت ګران دي.

د نبی كريم ﷺ شريعت بالكل واضح انتهائى اسان دي:: په حديث شريف كښي دی ﴿بعثت بالحنيفيه السمحة﴾ يعني آسان دين مي راوړلي راغلي يم([3]) په صحيح حديث كښي دی چه دا شريعت ډيرآسان دي. الله ﷻ ډير آسان كړي پيداكړي([4]) د هغوی ډير خواهش وی چه تاسو هدايت بياموممئ اودنياوی او اخروی ګټي حاصلي كړئ.صحابه ؓ فرمائيل چه حضور ﷺ مونږته دومره عام معلومات راكړی دی چه فرض كړه يوه مرغئ هم په آسمان باندي الوزی د هغي باره كښي هم معلومات راكړی دی([5]) حضور ﷺ فرمائيلی دی چه جنت ته نيزدي كونكي اودوزخ نه لري كونكي يوه وړه شان خبره هم داسي نشته كومه چه ماتاسو ته نه وی خودلي. د حضور ﷺ فرمان دي الله ﷻ د هرناجائز اوحرام څيز متعلق په مكمل توګه معلوماتو باندي تاسو خبركړی ئي. كه تاسو د هغه بيان كړي شوی محرماتونه نه لري كيږئی نوزه تاسو ته ښايم چه د دوزخ په شغلوكښي به داسي پريوځئ لكه پتنګ چه په شمع پريوځي.([6])

د رسول كريم مثال:: دحضرت ابن عباس ؓ نه روايت دي چه حضور ﷺ له دوه فرښتي راغلي كله چه حضور ﷺ اوده وويو پښوطرف ته او بله دسر طرف ته. د پښو والا فرښتي د سر والا فرښتي ته ووئيل

---

[1] احمد:۲۰۱/۱، ۲۰۳.
[2] مجمع الزوائد:۲۱۴/۸، الدرالمنثور: ۵۲۵/۳.
[3] احمد:۱۱۶/۶ وسنده حسن، مسندحميدى:۲۵۴ مختصراً.
[4] صحيح بخارى كتاب الايمان باب الدين يسر:۳۹.
[5] احمد:۱۵۳/۵ ،مسندالطيالسى:۴۷۹، ابن حبان:۶۵، طبرانى:۱۶۴۷ والزيادة عنده.
[6] احمد:۳۹۰/۱ وهوحسن، مسندابى يعلى:۵۲۸۸، مجمع الزوائد:۲۱۰/۷.

Scanned with Ca

چه د ده اود ده د امت متعلق حال یومثال بیان کړه. هغه فرمائی چه د ده مثال د امت سره داسې دې لکه چه خلق په سفرباندې یو اوچ کلك او ځنګل ته رسیدلې وی اود لارې خرچه وغیره ورسره هیڅ باقی نه وی پاتې شوې. نه وړاندې تلې شی اونه د واپس راګرځیدو څه صورت وی. په دې کښې مزیدارې جامې اغوستونکې یوسړې راشی او ورته وائی چه آیا زه تاسو ددې ځائې نه اوباسم او داسې باغونو ته مو بوځم کوم چه شنه او آباد وی نهرونه اوحوضونه وی آیا ماسره ځئی؟هغوی ډیر په خوشحالئی سره راځی شی هغه دوی بوځی چه ښه د میوو ډك وی او او ښه خواره واره وی. بیا هغوی ته وائی آیا ما تاسو سره د خیرخواهئی حق ادا نه کړو اوآیاتاسو مې داسې شنو او آبادو ځایونوته بوتلې نه وئې؟ اوس واورئی وړاندې نورباغونه داسې دی چه ددې نه هم د سپرلونه ډك دی اود دې هم ډیر ښکلې حوضونه دی. راځئی چه تاسو اوس هلته بوځم. نوبعضو اووئیل چه تاسو خو وړاندې هم ربښتیا وئیلی اواوس هم ربښتیا وائې مونږ خو خامخا تاسو سره یو.او بعضو اووئیل چه مونږ خو هم داسې ښه یو. مونږ هم دلته بس یو وړاندې ته موضرورت نشته. یعنی دا هغه خلق دی چه دنیا پسې لیونی دی اود عاقبت خبر نه اخلی حالانکه د دې ځائې نه هلته ډیرې مزې او خوشحالئی دی.(۱)

د رسول کریم ﷺ سخاوت: :دحضرت ابوهریره ؓ نه روایت دې چه یو اعرابی حضور ﷺ له راغلو اومالی امداد ئی اوغوښتلو. حضور ﷺ هغه ته څه ورکړل او وئی فرمائیل واخله ما ستا کار اوکړو اوتاسره مې احسان اوکړو. هغه وئیل چه نه هیڅ احسان دې نه دې کړې. دې اوریدو سره بعضې صحابه کرام ؓ غصه شو او په هغه باندې د لاس اوچتولو اراده ئی اوکړه. نو حضور ﷺ په اشاره سره منع کړل. حضور ﷺ پاسیدو او خپل ځائې ته لاړو اواعرابی ئی راوغوښتلو هغه وئیل تا اوغوښتل اوما درکړه او خیر دې که تا هرڅه اووئیل بس اودې وئیل. ښه ده دا نورهم واخله. نوبیائی ورته اوفرمائیل چه اوس ما تاسره ښه سلوك اوکړو که نه. اعرابی اووئیل چه الله ﷻ دې تاسو له جزائې خیر درکړی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه زما صحابه په تاباندې غصه شوی دی اوس ته د هغوی په وړاندې لاړ شه اودې وخت کښې چه تا ماته څه اووئیل د هغوی په وړاندې هم تصدیق اوکړه چه د هغوی د زړه نه هم غصه اوځی. هغه وئیل ښه. کله چه اعرابی راغلو نوحضور ﷺ اوفرمائیل دې راغلې ووسوال ئی اوکړوما ده له ورکړه خوده چه څه وئیلی وو هغه تاسوته معلوم دی مادې راوغوښتو اونورمې ورکړه اوس دې راضی دې.حضور ﷺ اوفرمائیل ولې اې اعرابی داخبره ټیك ده که نه.اعرابی اووئیل اوالله ﷻ دې تاسو له جزائې خیر درکړی.

حضور ﷺ فرمائی چه زما او دباندې مثال داسې دې لکه چه د چااوښه وی اوهغه اورانه شوې وی خلق هغې پسې منډې وهی نو نوره هم ورانه شی.نوداوښې مالك وئیل چه تاسوددې خملوکارماته پرېږدئی.زه ددې دکار نه ښه خبریم زه به دا نرمه کړم. بیا هغه واښه راواخسته او هغه راغله.په هغې ئی واښه اوخوړل او وئی نیوله. اوپه هغې باندې کجاوه واچوله. که دده د بدتمیزئی په خبره زه هم ستاسوپه شان غصه شوې ووم نوهغه به دوزخی شوې وو(۲)خودا حدیث ضعیف دې.والله اعلم بالصواب.

د الله ﷻ ارشاد دې﴿ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴾ په شان ددې ارشاد دې چې ﴿وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ - لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ او د الله ﷻ ارشاد دې چې ﴿فَإِنْ تَوَلَّوْا﴾ په دې آیت مبارك کښې هم دغه حکم دې. چه کوم عظیم شریعت تاسو راوړې دې که دا خلق د هغې نه مخ واړوی نو ورته وایه الله ﷻ ماله کافی دې زه په تاسو نه په هغه باندې بهروسه کوم. الله ﷻ د هرڅیزمالك دې خالق دې او هغه د عرش عظیم رب دې. د هغه عظیم عرش د مخلوقاتو چت دې. د زمکې او آسمان ټول مخلوق د هغه د عرش لاندې دی. ټول مخلوق د هغه د قدرت په قبضه کښې دې. د هغه علم په هرڅیز باندې محیط دې.

---

(۱) احمد:۲۶۷/۱.

(۲) البزار:۲۴۷۶،مجمع الزوائد:۱۲/۹.

Scanned with Ca

د ځینې حضراتوپه نیزدا د قران پاک اخری ایت دي: ابی بن کعب ﷺ فرمائی چه د قرآن پاك آخرې آیت ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾ والا آیت دي[1] اوداچه د قرآن ټول آیاتونه اوسورتونه په خلافت ابوبکر کښې قرآن د مرتبې په لحاظ سره راجمع کړې شوي. خلقو به لیکلواو ابی بن کعب ﷺ به په خلقو لیکلو. کله چه د سورة براءة دې آیت ته اورسیدو ﴿ثُمَّ انصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُم﴾ نودا گمان ئې اوکړو چه دا د قرآن آخرې آیت دې نوابی بن کعب ﷺ هغوی ته اووئیل رسول الله ﷺ د دې نه پس ماته دا دوه آیاتونه اورولې وو. ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ﴾ آخر سورت پورې او وئې وئیل چه دا د قرآن آخرې آیت دې او هم په دې باندې ختم دې د کوم نه چه شروع شوې وه. یعنی د هغه الله ﷻ په نوم د چا نه چه بغیر بل اله نشته. هم د دې متعلق د الله ﷻ قول دې. ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ [2] دعبدالله بن زبیر ﷺ نه روایت دې چه حضرت عمر ﷺ ته حارث بن خزیمه ﷺ دا دوه آیاتونه پیش کړې وو کوم چه د سورة براءة آخر کښې دی. حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل چه د دې وحی بل شهادت څوك ورکوی؟ حضرت حارث ﷺ جواب ورکړو چه ماته خو پته نشته چه بل چاته معلومه ده خود الله ﷻ قسم ما دا پخپله د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی. هغه اووئیل چه که دا کم نه کم درې آیاتونه وې نو ما به دې له د بل سورت نوم ورکړې وو.ته دا په قرآن کریم کښې چرته کیږده. نودائی د سورت براءة په آخر کښې کیخودل[3] داخبره وړاندې تیره شوې ده چه حضرت عمر بن الخطاب ﷺ حضرت ابوبکر صدیق ﷺ ته مشوره ورکړې وه چه د قرآن پاك ټول آیاتونه راجمع کول ډیر قرین مصلحت دی. نو حضرت صدیق اکبر ﷺ حضرت زیدبن ثابت ﷺ ته د قرآن پاك راجمع کولو حکم اوکړو. هغه به قرآن راجمع کولو اوپه ترتیب کولو به ئې او حضرت عمر ﷺ به هم هلته موجود وو.په صحیح حدیث کښې دی چه زید ﷺ اووئیل چه د سورة براءة آخرې حصه ما حضرت خزیمه بن ثابت ﷺ یاابوخزیمه ﷺ سره لیدلې وه[4] اودا هم مونږ بیان کړل چه دصحابه کرامو ﷺ یوې ډلې ددې ذکرنبی کریم ﷺ سره اوکړه لکه څنگه چه خزیمه بن ثابت ﷺ کړې وه.والله اعلم.
ابوالدرداء ﷺ بیان کوی چه څوك سحر ماښام اووه ځل دا اولولی ﴿حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ نو الله ﷻ به د هغه ټول کارونه جوړ کړی او چه کومه اراده کوی هغه به پوره کوی[5] په یو روایت کښې دی چه دزړه په صدق سره ئې لوستلې وی اوکه نه. خود دې جملې زیاتوالې غریب دې. په یو مرفوع روایت کښې هم داسې ذکر دی خودا هم د منلو قابل نه دې. والله اعلم.

﴿الحمدلله﴾ د سورة براءت تفسیر ختم شو.

....

[1] احمد:۱۱۷/۵زوائدعبدالله، مجمع الزوائد:۳۷/۷.
[2] احمد:۱۳٤/۵زوائد عبدالله بن احمدبن حنبل وسنده ضعیف.
[3] احمد:۱۹۹/۱.
[4] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة براءة باب قوله ﴿لقدجاءكم رسول من أنفسكم عزيز عليه ما عنتم...﴾:۴٦۷۹.
[5] ابوداود کتاب الادب باب مایقول اذااصبح:۵۰۸۱وسنده حسن.

Scanned with Ca

《تفسیر سورة یونس (مکیه)》

ایاوتونه	سورة یونس مکیة وهی مائة وتسع ایات واحد عشر رکوعا	رکوعگانی
	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ	
⑩⑨	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکی دی	⑪

الٓرٰ تِلۡكَ اٰیٰتُ الۡكِتٰبِ الۡحَكِیۡمِ ① اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنۡ

ا ل ر | دا | ایتونه دکتاب دی | چی دحکمت نه ډک دی | ایا دی | خلقو ته | تعجب شوه | داخبره چی

الف لام را | دا داسې کتاب ایتونه دی | چې د حکمت نه ډک دی | ایا دا خلق دې خبرې ته تعجب کوی

اَوۡحَیۡنَاۤ اِلٰی رَجُلٍ مِّنۡهُمۡ اَنۡ اَنۡذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِیۡنَ

وحی اوکړه مونږه | یو سړی ته | ددوی نه | چی | اویروه | خلق | اوزیری ورکړه | هغه کسانو ته

چې مونږ په دوئ کښې یو سړی (ﷺ) ته وحی اولیږله | (اودا مو ورته اووئیل) چې خلق (د الله ﷻ د عذاب) ویروه

اٰمَنُوۡۤا اَنَّ لَهُمۡ قَدَمَ صِدۡقٍ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ ؕ

چی ایمان نې راوړی دی | چی بیشکه | شته دوئ لره | مرتبه لویه | رېښتنی | په نز درب ددوئ

او چې څوک ایمان راوړی هغوئ ته زیرې ورکوه | چې هغوئ د پاره خپل پروردګار سره اوچته مرتبه ده

قَالَ الۡكٰفِرُوۡنَ اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ مُّبِیۡنٌ ②

نووئیل | کافرانو | بیشکه چی داسړی | خامخا جادوګر دی | ښکاره |

(اوپه دې خبره) کافروائی چې داسړې خو ښکاره جادوګر دی |

قوله تعالی:: اِلٰی رَجُلٍ مِّنۡهُمۡ

ټول انبیاءعلیهم السلام دجنس بشر نه وو:- حروف مقطعات دسورتونو په شروع کښې وی په دې باندې اول کلام تیرشوی دی.اود سورة بقرې په شروع کښې په دې باندې پوره بحث تیرشوېدی.د ابن عباس﷛ نه روایت دی 《الٓرٰ》 نه اناالله اری مراد دی. یعنی زه الله یم او ټول هرڅه وینم. ضحاک ﷫ هم داسې وینا کړې ده.دا د قرآن محکم او مبین آیاتونه دی. دمجاهد ﷫ هم دا قول دی. حضرت حسن بصری ﷫ فرمائی چه دکتاب نه مراد توراة او زبوردی. دقتاده ﷫ خیال دی کتاب نه مراد هغه ټول الهامی کتابونه دی کوم چه د قرآن نه وړاندې وو. خودا خیال لایعنی غوندې دی.د الله ﷻ ارشاد دی 《اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا》 کافران چه دا کوم تعجب کوی په دې باندې الله ﷻ فرمائی چه په دې کښې د تعجب څه خبره ده. چه پیغمبر﷤ د بشر دجنس نه دی. لکه څنګه چه الله ﷻ د قرون ماضیه نه د کافرانو قول نقل کړې دی《ابشریهدوننا》 یعنی څوك بشر به مونږ ته هدایت اوکړی؟ دلته د کافرانو مراد هود﷤ او صالح﷤ وو. هود﷤ او صالح﷤ وائی په دې کښې د حیرانتیاڅه خبره ده.که هم په تاسو کښې په چا باندې وحی نازل شوه اوهغه نې پیغمبر جوړکړو. نود قریشو د کافرانو باره کښې الله ﷻ فرمائی چه کافران وائی محمد﷐ خو د ټولو خدایانونه یو خدائې جوړکړو.اودا ډیره عجیبه خبره ده. دحضرت ابن عباس﷛ نه روایت دی چه کله الله ﷻ محمد ﷐ خپل رسول جوړکړو او راوې لیګلو نو عربوانکار اوکړو او وئې وئیل چه د الله ﷻ شان خود دی نه ډیر لوئ دی چه د محمد﷐ غوندې سړی دې پیغمبر جوړکړی راوئی لیګی. نو الله ﷻ اوفرمائیل چه په دې کښې خود حیرانتیاڅه خبره نشته 《 اَنَّ لَهُمۡ قَدَمَ صِدۡقٍ》 باره کښې اختلاف دی. ابن عباس﷛ فرمائی چه د قدم صدق نه دا مراد دی چه هم په ړومبی

Scanned with Ca

بیان باندې تصدیق کول او سعادت حاصلول دی او د خپلو ښو اعمالو ښه اجر اخستل دی او دا بالکل د الله ﷻ د دې قول په شان دی چه ﴿لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا﴾ دې دپاره چه هغوی دجنګ او سخت عذاب نه اوویروی ﴿ قَدَمَ صِدْقٍ ﴾ باره کښې مجاهد رحمه الله وائی چه اعمال صالح مراددی. لکه صلوة صوم صدقه تسبیح او شفاعت د پیغمبر ﷺ. قتاده رحمه الله سلف صدق مراد اخلی. ابن جریری رحمه الله د مجاهد رحمه الله هم خیال کولو سره اعمال صالحه مراد اخستې دی. لکه چه وئیلې شی ﴿له قدم صدق فی الاسلام﴾ د حسان رضی الله عنه شعر دې.

﴿لنا القدم العليا اليك وخلقنا﴾ ﴿لاولنا في طاعة الله تابع﴾

زمونږ اعمال او زمونږ طور طریقې تاسره ربښتونی دی او د الله ﷻ په تابعدارئی کښې زمونږ اخلاف د خپلو أسلاف تابعدار دی. الله ﷻ فرمائی چه د دې باوجود چه مونږ هم دهغوی نه یو سړې بشیر او نذیر جوړ کړو او مولیګلونو بیا هم دا کافران وائی چه ته خو ښکاره جادوګرئې. دا کافران بالکل دروغژن دی.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي

| بیشکه رب ستاسو | هغه الله دې

بیشکه ستاسو پروردګار صرف یو الله دې

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ

چې پیدا ئې کړل آسمانونه | اوزمکه | په شپږو ورځو کښې | بیا | برابرشو هغه | په عرش باندې

چې آسمانونه او زمکې ئې په شپږو ورځو کښې پیدا کړل | بیا په عرش باندې برابر شو

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ۖ مَا مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِن بَعْدِ إِذْنِهِ ۚ

تدبیر کوی | دټولو کارونو | نشته | هیڅوك | شفاعت کونکې | مګر | روستو | داجازت دهغه نه

هغه د هر کار تدبیر کوی | هیڅوک (دهیچا) سفارش نشی کولې اخود هغه داجازت نه پس

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ۝

هم داالله دې ستاسو | چې رب ستاسو دې | نو عبادت کوئ هم دهغه | آیا نو نصیحت نهٔ قبلوئ تاسو

هم دغه الله ستاسو پروردګار دې | نو دهغه عبادت کوئی | آیا تاسو (اوس هم) نصیحت نه قبلوئ

قوله تعالى: ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ

عرش عظیم او د الله ﷻ علم:- د الله ﷻ عزوجل ارشاد دې چه الله ﷻ دټول عالم پروردګا دې. هغه زمکې او آسمانونه په شپږو ورځوکښې پیدا کړل. وئیلی شی چه هغه ورځې هم زمونږ د ورځو په شان وې. او دا هم وئیلی شوی دی چه د زرو کالو یوه ورځ وه. د کومې بیان چه به وړاندې راځی. بیا هغه په عرش عظیم باندې د خپل شان مطابق ناست دې. او عرش په ټولو مخلوقاتوکښې د ټولونه لوئ مخلوق دې. هغه دسرو یاقوتونه جوړدې. یا داچه هغه هم د الله ﷻ یونوردې. الله ﷻ د ټولومخلوقاتو مدبر سرپرست اوکفیل دې. د هغه دپاللونه د زمکې او آسمان یوه ذره هم بچ یا خلاصه نه ده. یوه توجو هغه د بل طرف د توجونه نه شی بندولې. څکه چه یوه خبره هم په غلطه توګه باقی نه شی پاتې کیدې. غرونه سمندرونه آبادئی اوځنګلونه چرته هم یو لوئ یا وړوکې تدبیردخیال کولونه نه شی بندولې. په دنیا کښې یو سا اخستونکې داسې نشته د کوم رزق چه د الله ﷻ په ذمه نه وی. که یوڅیز هم حرکت کوی یا یوه پاڼره هم راغورزیږی نو الله ﷻ د هغې علم لری. د زمکې په تیاروکښې یوه ذره داسې نشته

Scanned with Ca

اونه داسې اوچه لمده داسې شته چه د هغه په لوح محفوظ یعني کتاب علم کښې نه وي. په کوم وخت چه دا آیت نازل شو ﴿ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ﴾ مسلمانانوته یولوئ لښکر راتلونکې ښکاریدو چه بدو خلق دی. خلقو تپوس اوکړو چه تاسو څوك ئې؟ نو ونیل مونږ پیریان یو ددې آیت په وجه مونږ د ښارنه اوخو. اود الله ﷻ ارشاد دې ﴿ مَا مِنْ شَفِیْعٍ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اِذْنِهٖ ﴾ یعني څوك به د هغه د اجازت نه بغیر د چا شفاعت نه شی کولې. دا قول دالله ﷻ د دې قول مطابق دې ﴿ مَنْ ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَهٗۤ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ﴾ او ﴿ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ﴾ یعني دې خلقو د عبادت د پاره هم د الله ﷻ ذات خالص کړې دې. اوای مشرکانو تاسو عبادت کښې دالله ﷻ سره نور خدایان هم شریك کوئې. حالانکه تاسو ته ښه معلومه ده چه پیداکونکې الله هم یو دې. د هغه نه علاوه د بل چا عبادت نه شې کولې. پخپله الله ﷻ فرمائیلی دی که ته د هغوی نه تپوس اوکړې چه تاسو چا پیدا کړی ئې؟ نو اعتراف به کوی چه الله ﷻ. اوکه تپوس اوکړې چه د دې عرش عظیم او اووه آسمانونو اله څوك دې؟ نو ډیر زر به وائی اللهﷻ دې. نو دوی نه تپوس اوکړه چه د دغه الله ﷻ نه بیا ولې نه ویریږئی او شرك ولې کوئې؟

اِلَیْهِ	مَرْجِعُكُمْ	جَمِیْعًا	وَعْدَ اللّٰهِ	حَقًّا	اِنَّهٗ	یَبْدَؤُا	الْخَلْقَ
هم هغه ته	واپسی ده ستاسو	دټولو	وعده ده دالله	حقه	بیشکه هغه	اول شروع کوی	دپیداوښت

هغه ته ستاسو د ټولو واپس کیدل دی| دا دالله ﷻ رینښتوني وعده ده |هغه مخلوق اول پیدا کړي دي

ثُمَّ	یُعِیْدُهٗ	لِیَجْزِیَ	الَّذِیْنَ	اٰمَنُوْا
بیا	به ئې دوباره پیدا کوی هم هغه	دپاره ددې چې بدله ورکړي	هغه کسانولره	چې ایمان ئې راوړو

اوبیا به ئې هم دوباره ژوندې کوی | چې هغې کسانو ته په انصاف بدله ورکړي | چې ایمان ئې راوړې

وَعَمِلُوا	الصّٰلِحٰتِ	بِالْقِسْطِ	وَالَّذِیْنَ	كَفَرُوْا	لَهُمْ
اوعملونه ئې اوکړل	نیك	په انصاف سره	اوهغه کسان	چې دکفر په لاره لاړل	اوی به دهغوئ دپاره

دې | اونیک کارونه ئې کړی دی | او چا چې کفر غوره کړې دې | (نو) د هغوئ د څکلو دپاره

شَرَابٌ	مِّنْ حَمِیْمٍ	وَّعَذَابٌ	اَلِیْمٌۢ	بِمَا	كَانُوْا	یَكْفُرُوْنَ
څکل	دګرمواوبونه	اوعذاب	درد ناك	په سبب دهغې	چې وو هغوئ	چې کفر به ئې کوؤ

ویشیدلې اوبه دی| او دردناک عذاب مقرر دې | دا څکه چې کفر به ئې کولو الله |

قوله تعالی:: لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِیْمٍ

د کفرسزا دردناک عذاب. - الله ﷻ خبرورکوی چه د قیامت په ورځ به د مخلوق رجوع هم دهغه طرف ته وی. هرسا لرونکی کوم چه هغه پیدا کړې دې خامخابه د هغه طرف ته واپس کولې شی. څکه چه څنګه نی اول پیداکړی وو دغه شان نی بیاهم پیدا کولې شی. اود نیکو اعمال بدله به پوره ورکوی او کافرانو ته به د هغوی دکفر په سبب د قیامت په ورځ مختلف عذابونه ورکوی. لکه باد سموم او آب تمیم اود دې قسم نور هم. دا کافران د دوزخ غوندې خیز دروغ ګڼړی. هم په دې کښې به د هغوی شپه ورځ وی. اود ویلی کړې تانبې غوندې ګرمې اوبه به د څکلود پاره ملاویږی.

Scanned with Ca

هُوَالَّذِیْ جَعَلَ الشَّمْسَ ضِیَآءً وَّالْقَمَرَ نُوْرًا وَّقَدَّرَهٗ

هغه هغه ذات دي | چي جوړ ئي كړو | نمر | خليدونكي | اوسپوږمئ | روښانه | اومقرر ئي كړل هغي لره

(الله ﷻ) هغه ذات دي | چي نمر ئي پرقيدونكي جوړ كړي دي | او سپوږمئ ئي خلنده جوړه كړي ده | او دا ئي سمه

مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوْا عَدَدَ السِّنِيْنَ وَالْحِسَابَ ؕ مَا خَلَقَ اللّٰهُ

خايونه دراختلو | دپاره ددي چي تاسو معلوم كړئ | شمار | دكلونو | اودحساب | نه دي پيدا كړي | الله

په حساب منزلونه مقرر كړي دي | چي تاسوتري نه دكلونو په شميراو(د وخت) په حساب پوهه شئ

ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ ۚ یُفَصِّلُ الْاٰیٰتِ لِقَوْمٍ یَّعْلَمُوْنَ ۝

دا هر څه | مگر | په حقه سره | هغه واضحه بيانوي | آيتونه | دپاره دهغه خلقو | چي پوهيږي |

الله ﷻ دا ټول څيزونه (دلوبو دپاره نه بلكه) په مطلب پيدا كړي دي | هغه پوهانو خلقو ته خپلي نښي په تفصيل سره بيانوي

قوله تعالی:: هُوَالَّذِیْ جَعَلَ الشَّمْسَ ضِیَآءً

سپوامئ نمرستوري شپه ورځ وغيره د الله ﷻ دقدرت نښې دي:- الله ﷻ د دې خبرې خبر وركوي. چه الله ﷻ دخپل قدرت په كمال سره او دسلطنت په عظمت دلالت كونكي څنگه څنگه نښې پيدا كړي دي. د نمر دككوړې نه وتونكي شغلې هغه ستاسو دپاره رڼرا جوړه كړه اودسپوږمئ رڼرائي ستاسو د پاره نورجوړكړو. د نمر رڼرا دجدا قسم ده اودسپوږمئ رڼرا بل قسم ده. رڼرا هم يوه ده خو بيا هم په دواړو كښې دومره فرق دې. چه يوه رڼرا په بله باندې خيرنيږي نه. كه په ورځ كښې د نمر بادشاهي ده نو په شپه كښې دسپوږمئ. دواړه آسماني اجرام دي خود نمرمنازل ئي نه دي مقرركړي او د سپوږمئ منازل ئي مقرركړي دي. په اول تاريخ چه مياشته راوخي نو ډيره وړه وي بيا د هغې رڼرا هم زياتيږي او دهغې ككوړې هم غټې كيږي تردې چه پوره شي. گول دائره شي. دې نه پس بيا كميږي اوبوره يوه مياشت پس بياپخپل اول حالت باندې راشي. لكه چه الله ﷻ فرمايي ﴿وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُوْنِ الْقَدِیْمِ۝﴾ د سپوږمئ د پاره مونږ د غټيدو اوكميدو منازل مقرركړي دي چه هغه په كميدو كميدو د زوړ اوچ ښاخ غوندې شي. نه خو نمر سپوږمئ رانيسي اونه شپه د ورځې نه وړاندې كيږي. هر يو په خپل خپل مدار كښې په خپله خپله ضابطه او قانون لاندې چكر وهي.

الله ﷻ دا نمراوسپوږمئ وغيره عبث نه دي پيدا كړي:: اود الله ﷻ قول دې ﴿وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ؕ﴾ دنمر اوسپوږمئ خپل خپل حساب دې. پدې آيت مبارك كښې خودلې شوي دي چه دنمر په ذريعه ورځ پيژندلې شي اود سپوږمئ په گردش سره د مياشتو اوكالونوحساب لگولې شي. الله ﷻ دا عبث نه دي پيداكړي. بلكه په عالم په پيدائش كښې يو عظيم حكمت پټ دې. اود هغه په قدرت باندې حجة البالغه ده لكه چه فرمائي ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَیْنَهُمَا بَاطِلًا ؕ﴾ يعني مونږ آسمان او زمكه او په دې كښې چه څه دي په باطله توگه نه دي پيداكړي. دا د كافرانو گمان دې او په كافرانوبه د دوزخ هلاكت وي. اود الله ﷻ ارشاد دې ﴿اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّاَنَّكُمْ اِلَیْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ۝﴾ آيا تاسو دا گڼرئ چه مونږ تاسو عبث پيداكړي ئي. عبث پيداكړې شوي او عبث مړه شوې اوبيابه زمونږ طرف ته واپس كولې نه شئ. د الله ﷻ ذات ډير لوئي دې هغه الله واحد رب د عرش كريم.

د آياتونومطلب دا دې چه مونږ حجت او دليلونه ښكاره ښكاره بيانوو دې د پاره چه پوهيدونكي پوهه شي. د شپې ورځې د اختلاف مطلب دا دې چه ورځ خي نو شپه راځي او چه شپه ځي نو ورځ راځي. په يوبل باندې غالب راتلو سره قرار نه كوي. لكه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿یُغْشِی الَّیْلَ النَّهَارَ یَطْلُبُهٗ حَثِیْثًا ۙ﴾ شپه

Scanned with Ca

په ورځ خوریږي او ورځ په شپه خوریږي خو څه مجال چه نمر سپوږمئی سره اوجنګیږي. د الله ﷻ ارشاد دی ﴿فَالِقُ الْإِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا﴾ سحر راوڅي او شپه په سکون باندې تیریږي. الله ﷻ په زمکه او آسمان کښې چه څه پیداکړي دی هغه د دې خبرې نښې دی چه د هغه قدرت څومره عظیم دې.لکه چه د الله ﷻ ارشاد دی ﴿وَكَأَيِّن مِّنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ زمکه اوآسمان د الله ﷻ د څومره نښونه ډك دی ﴿قُلِ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَن قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ﴾ غوراوکړئي چه په زمکه او آسمان کښې کومې نښې نشته اوکافران متنبه کونکی کوم کوم دلائل نشته.د الله ﷻ ارشاددې آیاهغوی په آسمان او زمکه کښې اخوادیخواوړاتدې روستونظرنه کوی.دانخښې خودعقلمندودپاره دی اودالله ﷻدنیولواو عذابونو نه د بچ کیدونکود پاره دی.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ ۔ اللَّيْلِ ۔ وَالنَّهَارِ ۔ وَمَا ۔ خَلَقَ اللَّهُ ۔ فِي السَّمَاوَاتِ

بیشکه په بدلیدوکښې|دشپې|اودورځې| اوپه هرهغه څیزونوکښې|چې پیداکړي دی الله|په آسمانونوکښې

بیشکه دشپې او ورځې په بدلون کښې او الله ﷻ چې په آسمانونو او زمکه کښې څه پیدا کړي دی (

وَالْأَرْضِ ۔ لَآيَاتٍ ۔ لِّقَوْمٍ ۔ يَتَّقُونَ ⑥ ۔ إِنَّ ۔ الَّذِينَ

اوپه زمکه کښې|خامخا نښې دی|دپاره دهغه قوم|چې خان ساتي دغلطې لارې نه|بیشکه| هغه کسان

په دې ټولو کښې) دهغې خلقودپاره نښې دی | چې دالله ﷻ نه ویریږی | بیشکه څوک چې زمونږ

لَا يَرْجُونَ ۔ لِقَاءَنَا ۔ وَرَضُوا ۔ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۔ وَاطْمَأَنُّوا ۔ بِهَا

چې امیدنه لري| دملاقات زمونږه| اوراضي شوي دی| په ژوندد دنیا| اومطمئن شوی دی| په هغې

سره دملاقات امید نه ساتي |اوددنیا په ژوند رضا شوي دی |او په هغې پورې ئې زوړنه لګولې دی

وَالَّذِينَ ۔ هُمْ ۔ عَنْ آيَاتِنَا ۔ غَافِلُونَ ⑦ ۔ أُولَٰئِكَ ۔ مَأْوَاهُمُ

اوهغه کسان| چې هغوئ | دآیتونو زمونږ نه | غافله دی| دغه کسان چې دی| آخری خائې دهغوئ

او څوک چې زمونږ د نښونه بیخی غافله دی | . هم دغه خلق دی چې ټکاؤنړه ئې (د دوزخ

النَّارُ ۔ بِمَا ۔ كَانُوا ۔ يَكْسِبُونَ ⑧

وورد دې|په سبب دهغې بدوکارونو|چې وو هغوئ|چې کول به ئې |

اور دې | د دوی د خرابو عملونو په سبب |

قوله تعالى:: وَاطْمَأَنُّوا بِهَا

په دنیاوی ژوندون باندې دعاشقانوکافرانو انجام:- چه کوم بدبخت د قیامت په ورځ د الله ﷻ دملاقات نه انکار کوی اود الله ﷻ د ملاقات ورته لرشان هم یقین نشته او صرف د دنیاوی ژوند طالبان دی. او هم په دې دنیاباندې د هغوی نقوش خوشحاله دی. په دې آیت کښې دا هم د هغوی متعلق خبرورکړې شوې دې. حسن بصری رحمه الله فرمائی چه د الله ﷻ قسم دې کافرانوخونه د دنیا ژوند له څه زینت ورکړو او نه ئی دامرتفع کړل اوبیا د دې ژوند نه راضی هم شو هغوی دالله ﷻ دکونیه آیاتونونه ډیر غافل دی. لرشان هم په خپل ژوند باندې غور او فکر نه کوی. د قیامت په ورځ د هغوی ځائ دوزخ دې. اودا د هغوی د دنیاوی اعمالو صحیح بدله ده څکه چه د الله ﷻ نه اود رسول الله ﷺ نه اود ورځې د قیامت نه هغوی کوم انکار کړې دې اوکوم ګناهونه او جرمونه ئی چه کړی دی د هغې تقاضا هم دغه ده.

Scanned with Ca

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا

| بیشکه هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو

| بیشکه چاچې ایمان راوړې دې | او نیک کارونه کوي

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ ۖ تَجْرِي

او کول ئې نیک کارونه | او به ښائي هغوئ ته نیغه لار | رب دهغوئ | په سبب دایمان دهغوئ | بهیږي به

هغوئ به خپل رب د ایمان په برکت سره (داسې ځایونه ته) اورسوي اچې لاندې به ترې ولې

مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ⑨ دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ

لاندې دهغوئ نه | نهرونه | په جنتونو کښې | ډک د نعمتونو | وینا د هغوئ به | په هغې کښې | پاکي ده تا لره

بهیږي | د عیش عشرت په باغونو کښې به وي | هلته به هغوئ وائي چې ائې الله ﷻ ته پاک ئې | او هلته به

اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۚ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ

اې خدایا | او دعا دهغوئ به | په هغې کښې | سلام (سلامتیا) وي | او خاتمه | دوینا دهغوئ به داوي

دهغوئ (یو بل) سره دعا دا وائي اچې سلامت او سیږئ | او دهغوئ روستئ وینا به همیشه دا وي اچې

أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑩

چې ثنا ده | الله لره | چې پاکونکې دټولو مخلوقاتو دې |

ټول تعریفونه الله ﷻ لره دی اچې پالونکی د ټولو مخلوقاتو دې |

قوله تعالى:: وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ

جنت د سلامتیا کوردې: دلته دهغه نیک بختو خبرورکولې شي چه ایمان ئې راوړې دې اودپیغمبرانو تصدیق ئې کړې. حکم منل ئې کړي نیک عملونه ئې کړي اوداوعده اوکړې شوه چه د هغوي په نیکو اعمالوبه هغوی ته هدایت کولې شي. دلته ﴿بِإِيمَانِهِمْ﴾ (ب) سببیه کیدې شي یعنی په دنیاکښې د هغوی د ایمان راوړلو سبب د قیامت په ورځ په صراط مستقیم باندې به الله ﷻ هغوی برابر او قایم اوساتي. نردې چه هغه به دا پوره کړي اوجنت ته به ئې اورسوي. او داهم احتمال دې چه (ب) د استعانت وی لکه چه مجاهد رحمه الله فرمائي چه هغوی سره به یو نوروي اود هغې په امداد به هغوی په لار ځي.

په قیامت کښې به نیک اوبدعمل متشکل کیږي:: اوابن جریر رحمه الله وائي چه دهغوی اعمال به د یو ښکلې دجود اوخوشبودارې هوا په شکل کښې وی اوچه کله د قبرنه اوچتیږی نودا ښکلې وجودونه به د هغوی په وړاندې وړاندې روان وی اوهغوی ته به دهر قسم خیر او زیری ورکوی اوچه کله هغه نیکوکار تپوس کوی چه ته څوك ئې؟ نو وائی به چه مونږ ستا نیك اعمال یو اواوس به هغوی ددوی په وړاندې د نور په شان روان وی او جنت پورې به هغوی پریږدی. په دې وجه د الله ﷻ ارشاد دې چه ﴿يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ﴾ اودکافرانو اعمال به ډیر په بد شکل کښې وی او ډیرد بدبوداره هوا په شان بدن به اختیاروی او هغه به خپل ملګری سره اینختې وی اوتردوزخ پورې به ئې راولي. د قتاده رحمه الله هم دا قول دې. والله اعلم.

د اهل جنت به داحال وی چه د هغوی خطاب ﴿سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ﴾ به وی. ابن جریج رحمه الله وائی چه کله هغوی سره یوه مرغئی الوزی دکومې خواهش چه به ددوی پیدا شی نو دا پورتنئ کلمه به په ژبه اووائی هم

Scanned with Ca

دغه به د دوی بلنه وی. او یوه فرښته به د دوی مرغوبات راوړی حاضره به شی سلام به اوکړی هغه به د سلام جواب ورکړی نو وائی به ﴿وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ﴾ هغوی چه کله اوخوری نو د الله ﷻ حمد او شکر به ادا کړی هم د دې دپاره نی فرمانیلی ﴿وَءَاخِرُ دَعْوَىٰهُمْ أَنِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ مقاتل ابن حیان رحمه الله وائی کله چه جنتیان د خوراك څه څیز غواړی نو ﴿سُبْحَٰنَكَ ٱللَّهُمَّ﴾ به وائی نوهغه له به لس زره خادمان دسرو زرو په خوانچوکښې هغه څیز حاضر کړی اوبه هره یوه خوانچه کښې به جدا جدا تازه خوراك وی.د هر یو نه به څه نه څه خوری.سفیان ثوری رحمه الله وائی چه کله یوسړې څه څیز غواړی نو﴿سُبْحَٰنَكَ ٱللَّهُمَّ﴾ به وائی اودا آیت ﴿وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ﴾والا آیت په شان دې.اود الله ﷻ ارشاد ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ۝ إِلَّا قِيلًا سَلَٰمًا سَلَٰمًا﴾ وغیره داټول په دې خبره دلالت کوی چه پاك رب د همیشه همیشه دپاره محمود دې اودهمیشه معبود دې. د دې دپاره دخلق دشروع نه هغه په خپل ذات باندې حمد فرمانیلې او په استمرارحال کښې هم د قرآن په شروع کښې هم اود تنزیل په شروع کښې هم لکه چه فرمائی﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ ٱلْكِتَٰبَ﴾ دکوم شرح احوال چه ډیر اوږده خواره دی. هغه اول او آخر محمود دی که هغه دنیا وی اوکه دین. په دې وجه په حدیث شریف کښې دی چه جنتیانوته تسبیح او تهلیل خودلې شوې دې څنګه چه د نفس خواهشات هم هغوی ته ورکړې شوی دی[1]اوچه څنګه څنګه د الله ﷻ نعمتونه په هغوی باندې زیاتیږی نو دا تسبیح اوتهلیل به هم زیاتیږی. نه به ددې اختتام وی نه انقضاء. د الله ﷻ نه علاوه بل یو الله پالونکې نشته.

وَلَوْ يُعَجِّلُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ

او که چرې | جلتی کولې | الله | دپاره دخلقو

او که الله ﷻ خلقو ته بدی هم داسې زر

ٱلشَّرَّ ٱسْتِعْجَالَهُم بِٱلْخَيْرِ لَقُضِىَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ ۖ

په رسولو دشر | پشان دزرغوښتلو ددوئ | نیکۍ لره | نوفیصله شوې به وو | مهلت دعمل ددوئ |

ښکاره کولې | څومره چې دوئ د ښیګړې په باره کښې تلوار کوی انو ددوئ نیته به (پخوا) پوره شوې

فَنَذَرُ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا فِى طُغْيَٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ۝

نوپریږدو مونږه | هغه کسان | چې نه لری امید | دملاقات زمونږ | په سرکشۍ دهغوئ کښې | چې سرګردانه به وی

ودا نومونږ هغه خلق چې زمونږ دملاقات امید نه ساتي اپخپله سرکشۍ کښې سرو هلي بروهلي پریږدو

قوله تعالی:: ﴿وَلَوْ يُعَجِّلُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ ٱلشَّرَّ﴾

دخپل ځان او خپل اولادد پاره بددعا نه دی کول پکار:- الله ﷻ په خپلو بندیګانو باندې د خپل لطف او حلم خبرورکوی که چرې انسان د خپل زړه په تنګنی اود غصې په حالت کښې خپل ځان مال اولاد ته خیرې کوی نو الله ﷻ د هغه بددعا نه قبلوی ځکه چه هغه ته پته وی چه دابددعا دزړه په اراده سره نه کوی. دا د الله ﷻ بالکل رحم اوکرم تقاضاده خو هغه دعا قبلوی چه د خپل ځان د پاره وی که د اولادیا مال حال دپاره وی. ددې دپاره خو فرمائی چه الله ﷻ دې هغوی ته مصیبت رسولوکښې هم داسې جلدی اوکړی لکه چه انسان د خپل خیر دپاره جلدی کوی نود هغه دپاره خودې نه راتلونکې مرګ راشي. خود انسان دپاره دا بالکل ښه نه دی چه بار بار دا وائی اود خیرو کولوعادت په ځان کښې واچوی. لکه چه حضور ﷺ فرمانیلی خپل ځان ته خیرې مه کوئ اونه خپل مال اولاد ته خیرې کوئ.

---

[1] صحيح مسلم: كتاب الجنة باب في صفات الجنة واهلها...:۲۸۳۵.

Scanned with Ca

خکه چه يو نه يو وخت خو ددعا د قبليدو وي که هغه وخت دې د خلې نه خيرې اووتلې نو پوره کيږي به(١) مجاهد رحمه الله ددې آيت په تفسيرکښې وئيلي دي چه دابددعا دانسان قول دې چه د غصې په وخت کښې د خپل خان يامال اولاددپاره ئې کوي.پداسې صورت کښې پکاردي چه سړې دې زردا اووائي (اللهم لاتبارك فيه) يعني اې الله پدې خبره کښې برکت مه اچوه ګني نودهغه خبره به قبوله شي نوهم د هغه تباهي به اوشي.

وَإِذَا	مَسَّ	الْإِنسَانَ	الضُّرُّ	دَعَانَا	لِجَنبِهِ	أَوْ قَاعِدًا
او کله چي	اورسيږي	انسان ته	تکليف	نو رابلي مونږه	پروت په اړخ خپل	يا په ناسته

او کله چې په انسان باندې سخته راشي | نو هغه وخت کښې مونږ رابلي | هم په ملاسته هم په

أَوْ قَائِمًا	فَلَمَّا	كَشَفْنَا	عَنْهُ ضُرَّهُ	مَرَّ	كَأَن	لَّمْ
يا په ولاړه	نوهرکله چې	لرې کړومونږه	دهغه نه تکليف دهغه	نو تير شي	لکه چې	هغه هډو نه وو کړې

ناسته او هم په ولاړه | خو بيا چې کله مونږ ترې تکليف لرې کړو | نو داسې (په مخه) روان شي | لکه

يَدْعُنَا	إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُ	كَذَٰلِكَ	زُيِّنَ
اواز مونږ ته	دفع کولو دهغه ضرر ته چې رسيدلې ووهغه ته	دغه شان	ښائسته کړې شوې دي

چې ده هډو په دغه سخته کښې مونږ رابللي نه وو | داسې دحد نه تيريدونکو خلقو ته

لِلْمُسْرِفِينَ	مَا	كَانُوا	يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾
دپاره دحدنه داوړيدونکوخلقو	هغه عملونه	چې ووهغوئ	چې کول به ئې

دهغوئ کارونه ښائسته کولې شي |

قوله تعالى:: مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُ

دانسان احسان هيرول:- ددې آيت باره کښې الله ﷻ خبرورکوي چه کله انسان يو مصيبت سره مخ کيږي لکه چه فرمائي ﴿وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ﴾ يعني چه کله مصيبت راځي نو ډيرې اوږدې اوږدې دعاګانې غواړي. وړاندينې آيت او دا آيت دواړه په يوه معنى دي. خکه چه کله ورته سختي رسي نو بې تابه او بې صبره شي. په ملاسته ولاړه ناسته اوتلوراتلوکښې په ويښه او اوده د مصيبتونو لرې کيدو دعاګانې غواړي. خوچه کله الله ﷻ ده د مصيبتونواو خفګانونونه خلاصې ورکوي نو بيا هغه ده کوي اړخ بدلوي لکه چه په ده باندې هډو مصيبت راغلې نه وو. الله ﷻ د دې طريقې مذمت کولو سره فرمائي چه دا خبره خو ګناهګارانو او بدکارانو سره ښه ښائي اوچه الله ﷻ چاته هدايت اوتوفيق ورکړې دې هغوی د دې نه خلاص دی. لکه چه حضور ﷺ فرمائيلي دي. دمؤمن معامله هم څه بل شان ده کوم څيز چه دالله ﷻ د طرف نه هغه سره کيږي نو د هغه دپاره هم خير جوړيږي که نقصان وراورسيدو او هغه صبر اوکړو نو اجرملاؤ شو اوکه راحت اوخوشحالي ملاؤ شوه او شکر ئې اوکړونواجرملاؤشو. اودا مهربانئي خو صرف هم مؤمن سره مخصوص دی.(٢)

---

(١) ابودرداء كتاب الوتر باب النهي ان يدعوالانسان على اهله وماله:١٥٣٢،صحيح مسلم:٣٠٠٩ کښې دَ دې معنې روايت موجود دې.
(٢) صحيح مسلم كتاب الزهد باب المؤمن امره كله خير:٢٩٩٩.

Scanned with Ca

وَلَقَدۡ أَهۡلَكۡنَا

اوپه تحقیق سره|هلاك كړل مونږ

اويقيني طور مونږ ستاسو نه مخکښې ډیر نسلونه تباه کړی دی

ٱلۡقُرُونَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَمَّا ظَلَمُواْ وَجَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُم

خلق د زمانې|چې وو مخکښې ستاسو نه | هر کله چې|ظلم اوکړو هغوئ|او راغلی وو هغوئ ته |رسولان د هغوئ

هر کله چې به د حد نه تیر شو | او هغوئ ته د هغوی پیغمبران څنګه په دلیلونو سره راغلی وو

بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَمَا كَانُواْ لِيُؤۡمِنُواْۚ كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ۝

دواضحه نښو سره| اونه وو هغوئ|چې ایمان ئې راوړې وې|دارنګې|بدله ورکوو مونږه قوم | مجرمانو ته

خو هغوئ د ایمان راوړلو خلق نه وو . | مونږ مجرمانو خلقو ته دغه شان سزاګانې ورکوو

ثُمَّ جَعَلۡنَٰكُمۡ خَلَٰٓئِفَ فِي ٱلۡأَرۡضِ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ لِنَنظُرَ

بیا|اوګرځولئ مونږ تاسو| روستو په پاتې کیدونکی| په زمکه کښې|روستو د هغوئ نه | دپاره ددې چې اوګورو مونږه

بیا مونږ تاسو د هغوئ نه پس په مخ د زمکې نائبان جوړ کړئی|د دې دپاره چې اوګورو

كَيۡفَ تَعۡمَلُونَ ۝

چې څه رنګې | عمل کوئ تاسو|

چې تاسو څنګه کارونه کوئی |

قوله تعالى:: ثُمَّ جَعَلۡنَٰكُمۡ خَلَٰٓئِفَ فِي ٱلۡأَرۡضِ

د دنیاوي ژوندون حقیقت. الله ﷻ خبر ورکړې دې چه مخکینو رسولانو کله هغه کافرانو ته ښکاره دلائل او واضحه نښې راوړې راغلې وو او هغوی تکذیب کړې وو نو څنګه هلاك کړې شوې وو بیا د هغوی نه پس الله ﷻ هغه قوم پیدا کړې دې او هغوی ته ئې خپل یو رسول لیګلې دې اوګوری چه دوی هم دوخت د رسول خبره منی که نه. حضورﷺ اوفرمائیل چه دنیا ډیره خوږه او آباده ده. اوس الله ﷻ تاسو د مخکینو قومونو جانشین جوړ کړی ئې دې دپاره چه اوګوری تاسو څنګه عمل کوئې. پکار ده چه د دنیاوی ناجائزه خواهشاتو نه جدا شئ او غټه خبره داده چه د ښځو نه محتاط اوسیږئ. ځکه چه په بنی اسرائیلو کښې ړومبئ فتنه راغلې وه هغه هم د ښځو فتنه وه.([1])

یو ځل عوف بن مالكؓ خپل خوب حضرت ابوبکر صدیقؓ ته بیانولو لکه چه آسمان سره یوه رسۍ لګیدلې ده او رسول اللهﷺ هغه راښکله بیا هغه آسمان سره زوړند شوه نو بیا ابوبکرؓ راښکله بیا خلقو د منبر د طرف نه هغه ناپ کړه اود حضرت عمرؓ په ناپ کښې هغه د منبر نه درې لاسه اوږده راووتله. هلته حضرت عمرؓ هم وو حضرت عمرؓ چه واوریده نو وئې وئیل چه ستا خوب پریږده، د څه خوب اوزمونږ هغې سره څه تعلق، خو چه کله عمرؓ خلیفه شو نو عوفؓ ته ئې اووئیل عوفؓ ته خو هغه خپل خوب لړشان واوروه عوفؓ وئیل اوس په خوب څه کوې تا خوزه په خوب باندې رټلې ووم. حضرت عمرؓ اوفرمائیل چه الله ﷻ دې ستا ښیګړه اوکړی ما هیڅ کله دا نه خوښول چه ته د نفس خلیفه د رسول اللهﷺ ته دده د مرګ خبر واوروې. بیا عوفؓ خپل خوب بیانول شروع کړو خو

[1]) صحیح مسلم کتاب الرقاق باب اکثر اهل الجنة الفقراء..:۲۷٤۲.

چه کله تردې ځایٔ راورسیدو چه خلقو دمنبره پورې درې درې لاسه هغه ناپ کولو. نوحضرت عمرؓ اوفرمائیل چه یوخو په دې دریو کښې یو خو دا چه دې به خلیفه وی دویم دا چې چه د الله ﷺ په معامله کښې د چا دملامتیا څه پرواه نه کوی اوپه دریم لاس باندې د ختمیدومطلب دادې چه هغه به شهید کیږی. عمرؓ اوفرمائیل د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ثُمَّ جَعَلْنَٰكُمْ خَلَٰٓئِفَ فِى ٱلْأَرْضِ مِنۢ بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾ اوس مونږ تا خلیفه جوړوو اوګورو چه ته څنګه عمل کوې.نواې عمرؓ! اوس ته خلیفه جوړ شوې اودکولو په وخت کښې سوچ کوه چه څه کوې.﴿لَوْمَةَ لَآئِمٍ﴾ نه د نه ویریدلوحکم کوم چه عمرؓ اوکړو هغه د احکام الهی باره کښې وو اود لفظ شهید نه مراد دحضرت عمرؓدا وو چه زما د پاره شهادت مقدردې اوهغه وخت دې چه ټول خلق به زما حکم منونکی وی.[1]

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا بَيِّنَٰتٍ
اوکله چې| اولوستې شی| په هغوئ باندې|ایتونه زمونږه| واضحه
|| وهرکله چې دوئ ته زمونږ څرګنده ایتونه اولوستې شی انو څوک چې
قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا ٱئْتِ بِقُرْءَانٍ غَيْرِ هَٰذَآ أَوْ بَدِّلْهُ
نوواییٔ هغه کسان|چې امیدنهٔ لری|دملاقات زمونږ| راوړه | یوقرآن |چې بدل وی ددې نه| یابدل کړه داقران
زمونږ دملاقات امید نه لری |هغوئ وائی چې ددې نه بغیر یو بل قران راوړه|یا هم په دې کښې (لږه ډیره) تبدیلی اوکړه
قُلْ مَا يَكُونُ لِىٓ أَنْ أُبَدِّلَهُۥ مِن تِلْقَآئِ نَفْسِىٓ ۖ إِنْ أَتَّبِعُ
ورته اووایه| چې نهٔ ښائی|مالره چې بدل کړم داقرآن| دطرفه | دنفس خپل نه | نهٔ کوم پیروی زهٔ|
ورته| ووایه چې څه داسې نشم کولې| چې د خپل ځانه په دې کښې بدلون اوکړم | زهٔ خو په هغې حکم
إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَىَّ ۖ إِنِّىٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ
مګر|دهغه حکم |چې وحی کیږی| ماته| بیشکه زهٔ| یریږم |که نافرمانی اوکړه زهٔ| درب زما| دعذاب
پسې روان یم |کوم چې ماته دوحی په ذریعه رارسی |که زهٔ دالله ﷻ دحکم نا فرمانی اوکړم |نود(قیامت)
يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝ قُل لَّوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا تَلَوْتُهُۥ عَلَيْكُمْ وَلَآ
دورځې لویٔ | ورته اووایه|که چرې غوښتلې الله|نهٔ به وؤ|اورولې ماداقرآن| په تاسو | اونهٔ به
په ورځ د عذاب نه ویریږم|ته ورته اووایه که دالله ﷻ رضا وی|نو ما بهٔ دا کلام تاسو ته اورولې نه وې
أَدْرَىٰكُم بِهِۦ ۖ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا
الله خبر درکړې وؤتاسوته| په دې قرآن| نوپه تحقیق سره اوسیدلې وم زهٔ| په تاسو کښی| ډیر عمر
او نه بهٔ یرې| الله ﷻ تاسو خبر کړې ویٔ |او بیا زه خو په تاسو کښې ددې نه پخوا ډیر عمر پاتې شوې یم
مِّن قَبْلِهِۦٓ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۝
مخکښې ددې نه | آیا نه چلویٔ عقل تاسو |
آیا تاسو دعقل نه کار نه اخلئ.

[1] الطبری:۳۹/۱۵.

Scanned with Ca

قوله تعالی:: قُلْ مَا يَكُوْنُ لِيْۤ اَنْ اُبَدِّلَهٗ

دشریعت جوړونکې صرف دالله ﷻذات دې یونبی هم بدلون نه شی کولې :-د قریشو مشرکانو کښې چه کوم سرکش کافران وو اود هرې خبرې نه به انکاراواعراض کولود هغوی باره کښې ارشاد کولې شې چه رسول اللهﷺ به کله د الله ﷻ کتاب هغوی ته اورولو او واضحه دلائل به ئې پیش کول نو وئیل به ئې چه د دې قرآن نه علاوه بل قرآن راوړه چه په بله طریقه باندې لیکلې شوې وی.اوس الله ﷻ خپل نبیﷺ ته ارشاد فرمائی چه دوی ته اووایه چه زماڅه حق دې چه زه دخپل طرف نه قرآن بدل کړم. زه خو صرف یو مقرړشوې بنده یم اود الله ﷻ پیغام رسونکې یو قاصد یم. دا هرڅه چه ما ستاسوپه وړاندې پیش کړې دی دا هر څه د الله ﷻ رضا اوارادې سره دی. زه خو هم هغه کوم چه په ماکومه وحی اوشی. که ما د الله ﷻنافرمانی اوکړه نوزه د الله ﷻ د قیامت عذاب نه ډیر ویریږم.اوددې خبرې دلیل چه دا زما د طرف نه جوړې شوې خبرې نه دی دا دې که چرې ما جوړولې شوې نوتاسو به هم جوړولې شوې، اوتاسو هم د دې د جوړولونه عاجز ئې.نو زه به بیا څنګه عاجز نه یم. ښکاره خبره ده چه د الله ﷻ نه سوا دبل چا کلام نه شی کیدې او بله دا چه تاسو زما صداقت اوامانت د هغه وخت نه پیژنئی د کوم وخت نه چه زه ستاسو په قوم کښې پیدا شوې یم او اوس هم زما صداقت پیژنئی چه زه تاسو ته رالیګلې شوې یم. تاسو زما په صداقت او ایماندارئی باندې یوه ذره نیول نه شئی کولې.په دې وجه خو الله ﷻ اوفرمائیل چه اووایه ما تاسوسره یواوږد ژوندتیر کړې دې. تاسودومره هم نه پوهیږئی چه حق او باطل جدا جدا کړئی.په دې وجه چه د هرقل بادشاه دابوسفیان اود هغه د ملګرو نه د نوې نبی باره کښې حالات معلوم کړل اود ابوسفیان نه ئې تپوس اوکړو چه په تاسو باندې چرې د هغه دروغ ثابت شوی دی؟ نوابوسفیان اووئیل چه نه.ابوسفیان خو په هغه زمانه کښې دکافرانو سردار اود مشرکانومشر وو.خوسره د دې هغه د حق خبرې اعتراف اوکړو(**والفضل ماشهدت به الاعداء**) نوهرقل اووئیل چه کوم سړې د انسانانو په معامله کښې دروغ نه دی وئیلی نوهغه به دالله ﷻ په معامله کښې څنګه دروغ اووائی؟[1] اوحضرت جعفر ؓبن ابی طالب نجاشی بادشاه ته وئیلی ووچه الله ﷻ مونږله یورسول رالیګلې دې دچاد ذاتی رښتونولی اودنسب دخوبو اوامانت نه چه مونږ ښه خبرخوبیانواود نبوت نه وړاندې د هغه قیام مونږ سره څلویښت کاله پورې شوې. او سعید بن المسیبؒ درې څلویښت پورې وائی خو زیات صحیح قول ړومبې دی.

فَمَنْ	اَظْلَمُ	مِمَّنِ	افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ	كَذِبًا	اَوْ كَذَّبَ
نو څوک دې	زیات ظالم	دهغه چانه	چې اوتړی هغه په الله باندې	دروغ	یا دروغ اوګنړی
نو د هغه چا نه غټ ظالم به څوک وی | چې په الله ﷻ باندې د دروغو تهمت لګوی |					
بِاٰيٰتِهٖ ؕ	اِنَّهٗ	لَا يُفْلِحُ	الْمُجْرِمُوْنَ ۝		
آیتونه دهغه	بیشکه شان دادې چې	اخلاصې نه شی موموندلې	مجرمان خلق		
یا دهغه ریښتونې نښې دروغ ګنړی | بیشکه مجرمان نشی کامیابیدې					

قوله تعالی:: فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى

د آقا نورانی مخ مبارک هم د صداقت یودلیل دې: الله ﷻ فرمائی چه د هغه نه لوئ ظالم او سرکش څوک کیدې شی څوک چه په الله ﷻ باندې بهتان تړی،اود الله ﷻ باره کښې دروغ خبرې جوړوی. اود دروغو

[1] صحیح بخاری کتاب بدءالوحی باب کیف کان بدءالوحی الی رسول الله :۷، صحیح مسلم:۱۷۷۳.

Scanned with Ca

دعوی کوي چه هغه د الله ﷻ رالیګلي شوي دي. دې نه زیات څوك مجرم او ګناهګار نه شي جوړیدې.
داخبره خوبیوکم عقل اوبد سړی نه هم پټه نه ده نو د هوښیارانواوانبیاء علیهم السلام نه څنګه پټه پاتې کیدې شي.څوك چه د نبوت دعوه کوی که هغه دروغژن وی که رښتوني الله ﷻ د هغه په بدکارئی او نیکوکارئی باندې دلائل قایمه وی کوم چه د نمر په شان پړقیدونکی وی.حضرت محمدﷺ او مسیلمه کذاب دواړه چه چا کتلي دی د دواړو فرق بالکل داسې پیژندلې شي لکه چه څوك په رڼړا ورځ او دنیمې شپې په تیاره کښې فرق کولې شي.اوس د دواړو د خصلتونو کلام مقابله اوکړئی نو صفابه فرق معلوم شي چه د محمدﷺ په قول او فعل کښې څومره صداقت دې. او په مسیلمه کذاب، سجاح او اسودعنسی کښې څومره دروغ او بې ایماني ده.
عبدالله بن سلام ﷺ وائی چه رسول الله ﷺ کله مدینې ته تشریف راوړو نو خلق دحضورﷺ په راتلوباندې ډیر خوشحاله وو. په خوشحاله خلقو کښې زه هم ووم. ما په اول ځل چه حضورﷺ اوکتلو نو زما زړه ګواهي ورکړه﴿حاشاوکلا﴾ دا نوراني مخ مبارك خود دروغژن سړي کیدې نه شي.ما چه دحضورﷺ د ژبې مبارکې نه رومبنئي کومه خبره واوریده هغه داده چه: اې خلقوپه خیل مینځ کښې یو بل ته سلام کوئې، د هغه د فلاح د الله ﷻ نه دعاغواړئې، د غریبانانو او اوږوخیته مړونې، خپلوانو سره صله رحمی کوئې، د شپې مونځونه کوئې چه کله خلق اوده وي، تاسو به بې د تپوسه جنت ته اورسئې.([1])
ضمام بن ثعلبه د خپل قوم بني سعد بن بکر د طرف نه چه کله د حضورﷺ په خدمت کښې حاضرشو نو حضورﷺ ته اووئیل چه ښه ده اوښایه دا آسمان دومره چا اوچت کړې دې. حضورﷺ اوفرمائیل الله ﷻ، هغه بیا تپوس اوکړو دا غرونه په زمکه کښې دننه چا ورخښ کړي دی؟ حضورﷺاوفرمائیل الله. بیائې تپوس اوکړودا زمکه چا خوره کړې ده. حضورﷺاوفرمائیل الله. بیا ئې اووئیل چه ستا دې قسم وی په هغه ذات چا چه دا آسمان جوړکړې، دا لوئ لوئ غرونه ئې په زمکه کښې ورخښ کړي او دا دومره لویه پلنه زمکه ئې خوره کړې ده آیا هغه ته دټولو انسانانوطرفته رسول جوړکړې رالیګلې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه اوزما دې قسم وی په هغه الله ﷻ چه زه ئې رالیګلې یم. بیا ئې د حضورﷺ نه د مانځه، زکوة،حج،اوروژې باره کښې اود هریورکن باره کښې په قسمونوورکولو سره تپوس اوکړو او حضور ﷺ هم دهغه الله ﷻ قسمونه خوړلوسره جواب ورکولو. هغه اووئیل چه بیا خو ته رښتوني ئې او چه کوم ذات الهی ته په رښتوني نبی جوړکړې رالیګلې ئې چه زه به په دې ارکانو باندې نه زیاتې کوم او نه کمې([2]) په صحیح توګه به عمل کوم. نو دومره پوره والې به د هغه د پاره کافي وی اوهغه دنبی په صداقت باندې ایمان راوړو. ځکه چه هغه شواهد او دلائل اوکتل. حسان بن ثابتﷺ وائی:

﴿لولم تکن فیه آیات مبینة   کانت بدیهته تأتیك بالخبر﴾

یعنی که حضورﷺسره دلائل هم نه وې خود حضورﷺ دمخ مبارك پاکیزګی، سادګی او معصومیت د حضورﷺ د صداقت اوحقانیت دلیل وو.

د رسول مقابل کښې د مسیلمه حالت او دده خرافات::خو مسیلمه کذاب چه د بصیرت صاحبانوکښې چا هم لیدلی اود هغه کمزوری اقوال، رذیله خبرې اترې، غیرفصیح کلام اوخراب کارونه اودهغه د دروغودعوه کونکې قرآن کتلوسره چه هغه به دوزخ ته رسوی نو پریږدی به ئې نه به دانتیجه راوباسي چه هغه د نبوت څنګه د دروغو دعوی کونکې وو.د ا لله تعالی دا قول﴿اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلۡحَیُّ الۡقَیُّوۡمُ لَا تَاۡخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوۡمٌ﴾ اودمسیلمه وینا﴿یاضفدع بنت ازصفدعین. نقی کم تنقین. لاالماء تکدرین ولا الشارب تمنعین﴾اې دچندخو اولاد چیندخو.چغې وهی چه څومره تړیږئی،ستا په تړیدو باندې به نه اوبه خرابې شي اونه به څکونکی

---

[1]) ترمذی کتاب صفة القیامة باب حدیث افشوالسلام:۲۴۸۵ وسنده صحیح، ابن ماجه:۳۲۵۱.
[2]) صحیح بخاری کتاب العلم باب القراءة والعرض علی المحدث:۶۳، صحیح مسلم:۱۲، ابن حبان: ۱۵۴.

Scanned with Ca

منع شي اوددې ظالم يوه وحی داده چه ﴿لقدانعم الله على الحبلى.اذاخرج منها نسمة تسعى من بين صفاق وحشيا﴾ الله ﷻ ډير لوئ احسان اوكړو په حامله ښځه باندې چه يو ژوندې روح ئې د هغې د جلئ او كولمودننه نه بهر راوويستلواو﴿الفيل وما الفيل وما ادراك ما الفيل له ذنب قصير وخرطوم طويل﴾ هاتهي څه شان دي د هاتهي آيا تاسوپوهه شوئي چه هاتهي څه څيزدې دهغه لكئ وړه وي اوخرتم ئې اوږد وي.او﴿والعاجنات عجناوالخابزات خبزاواللاقمات لقما اهالة وسمنا ان قريشا قوم يعتدون﴾قسم د اوړواخونكوښځو،دروټئي پخونكوښځو، په تركارئي اوغوړوكښې نوړئي چوره كونكو خوړونكو ښځو چه قريش ډير ظالم قوم دې. اوس دحضرت محمد ﷺ پاكه وحی اود دې كاذب فضول او ګډوډو خبرو باندې غوراوكړئي چه ماشومان به هم دده په خبرو پورې توقې كوي په دغه وجه الله ﷻ هغه ذليل كړو. او په يوم حديقه كښې هلاك كړو.د هغه ډله مرداره شوه اوپه ملګروئي لعنت اووريدو. حضرت صديق اكبر ؓ ته د هغه خلق د توبې د پاره راغله او په دين كښې داخل شو نوحضرت صديق اكبر ؓ خليفه رسول هغوی ته اووئيل چه د مسيلمه كذاب څه قرآن خو واوروئي.هغوی معافي اوغوښته نوصديق اكبر ؓ كلك شواو ونې فرمائيل چه خامخا به ئې اوروئي.داموني چه پورته څه نقل كړل نودائي واورولو.صديق اكبر ؓاوفرمائيل چه كم بختانو ستاسو عقل چرته تلې وو په الله قسم دا خو به د يو بې وقوف دخُلې نه هم اونه خي.وائي چه عمرو بن العاص ؓ مسيلمه كذاب له راغلو، د جاهليت په زمانه كښې هغه د ده دوست وو. تر دغه وخته پورې عمروبن العاص ؓ لا اسلام نه وو راوړې. نو هغه ته مسيلمه كذاب اووئيل اې عمرو! نن صباستاسو په سړي (نبی ﷺ) باندې كومه وحی نازل شوې نوابن العاص اووئيل چه ما دهغه د ملګرو نه يو ډيرزبردست سورة خو ډيرمختصر اوريدلې.تپوس ئې اوكړو كوم يو؟ عمرو اووئيل﴿وَالْعَصْرِ ۙ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِيْ خُسْرٍ ۙ﴾ مسيلمه لږ ساعت سوچ اوكړواو ونې وئيل چه په ما باندې هم داسې يوه وحی راكوزه شوې ده.عمرو تپوس اوكړو چه هغه كومه يوه ده. نو وئې وئيل﴿ياوبر ياوبر انما انت اذنان وصدر وسائرك حقره نقر﴾ اې وبر اې وبر(څناور) ستاخوغوږونه او راوتلې سينه ښه ښكاری باقی ټول بدن خو ټيټ پيټ دې. بيا ئې اووئيل ولې اې عمرواوحی څنګه وه. نوعمرو بن العاص اووئيل د الله ﷻ قسم چه ته پخپله پوهيږې چه زما ستا دوحی دكذب يقين دې. نو چه كله د يومشرك دا حال وی چه د نبی كريم ﷺ صداقت اود مسيلمه كذب دهغه نه پټ نه دې نود بصيرت د خاوندانو نه دا خبره چرته پټه پاتې كيدې شي. په دې وجه الله ﷻ فرمائي ﴿وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُوْحِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوْحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ﴾ دده نه به لوئ ظالم څوك وي چه په الله ﷻ باندې دروغ تړي او وائي چه په ما باندې وحی رانازله شوې. سره ددې نه چه په هغه وحی نه وی رانازله شوې.ياداوائي چه دپيغمبرغوندې زه هم پيغمبريم.اوداسې هغه سړې هم ډير دروغژن دې چه دپيغمبر ﷺ پيش كړې شوې وحی دروغ ګڼړي په كومه چه د الله ﷻ دليلونه قايم شوې وی.لكه چه په حديث كښې دی چه هغه ډير كمبخت اوظالم دې چا چه نبی قتل كړويا يونبی هغه قتل كړو.(١)

وَيَعْبُدُوْنَ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	مَا لَا يَضُرُّهُمْ	وَلَا
اوداخلق عبادت كوي	ماسوادالله نه	دهغې چې ضررنشي رسولې دوئ ته	اونه
اودوئ دالله ﷻ نه سوا دداسې څيزونو عبادت كوي	چې نه ورته نقصان رسولې شي	او نه فائده	

يَنْفَعُهُمْ	وَيَقُوْلُوْنَ	هٰٓؤُلَآءِ	شُفَعَآؤُنَا	عِنْدَ اللّٰهِ ؕ	قُلْ
نفع رسولې شي دوئ ته	اووائي دوئ	چې دا	سفارشيان دي زمونږه	په دربارد الله كښې	اووايه اے نبی
او وائي چې دوئ دالله ﷻ په دربار كښې سفارشيان دی	....				
...............ورته اووايه ايا تاسو					

(١) احمد:١/٤٠٧ وسنده حسن، مجمع الزوائد:٥/٢٣٦، المعجم الكبير:١٠٤٩٧،

Scanned with Ca

وَلَا فِي الْأَرْضِ	فِي السَّمَٰوَاتِ	لَا يَعْلَمُ	بِمَا	اللَّهَ	أَتُنَبِّئُونَ
اونه په زمکه کښې	په آسمانونو کښې	چې معلوم نه دې هغه ته	په هغه څیز	الله ته	آیاخبرورکوئ تاسو
الله ﷻ دهغه خبرې نه خبروئې کومې چې هغه ته نه خو په آسمانونو کښې معلومې دی اونه په زمکه					

أُمَّةً	إِلَّا	كَانَ النَّاسُ	وَمَا	عَمَّا يُشْرِكُونَ ⑱	وَتَعَالَىٰ	سُبْحَانَهُ
امت	مگر	دا خلق	اونه وو	دهغه څیزنونه شریك كوي ئې دوئ	اواوچت دې	پاک دې هغه
کښې هغه پاک دې اوددوئ دشرک که ډیر اوچت دې او (په اول) کښې خلق په یو لار روان وو بیا په						

مِن رَّبِّكَ	سَبَقَتْ	كَلِمَةٌ	وَلَوْلَا	فَاخْتَلَفُوا	وَاحِدَةً
دطرفه درب ستانه	چې مخکښې فیصله شوې ده	خبره هغه	اوکه نه وې	روستو اختلاف اوکړوهغوئ	یو
کښې اختلاف پیدا شو اوکه ستا دپروردګار د طرفنه اول یو خبره فیصله شوې نه وې نود دوی					

يَخْتَلِفُونَ ⑲	فِيهِ	فِيمَا	بَيْنَهُمْ	لَقُضِيَ
اختلاف کوي دوئ	چې په هغې کښې	په هغه څیزکښې	په مینځ ددوئ کښې	نوخامخا به فیصله شوې وه
په مینځ کښې به ددې اختلاف په حقله (پخوا) فیصله شوې وه اودوئ چې وائي چې ولې په ده				

قوله تعالی: وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ

مشرکانو به د بتانوعبادت صرف وسیله ګڼړله: الله ﷻ هغه ته رټنه ورکوي چه الله ﷻ پرېږدي اود ورو معبودانوعبادت کوي. چه نه الله ﷻ ته سفارش کولې شي (لکه چه دمشرکانوخیال دې) نه نقصان رسولې شي اونه فائده رسولې شي، نه د څه څیز مالکان دی اونه چه څه غوارې کولې شي. په دې وجه الله ﷻ فرمائي ﴿قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَٰوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ﴾ یعني آیا تاسو الله ﷻ ته د هغه څیز خبرورکوئې کوم چه نه په آسمانونوکښې شته اونه په زمکه کښې. بیا د شرك اوکفرنه خپل ځان پاک ګڼړلوسره دا ارشاد فرمائي ﴿سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

ابتداءکښې خلق ټول په اسلام وو: الله ﷻ خبرورکوي چه شرك په خلقوکښې راپیداشو. دهغې وجود نه وو بیاپیداشو. ټول خلق په یو دین باندې وو اوهغه د شروع نه اسلام وو. ابن عباس ﷺ فرمائي چه د آدم ﷺ اونوح ﷺ لس قرن تیرشو اودا ټول خلق د آدم ﷺ په رښتوني دین باندې وو. بیا په خلقوکښې اختلاف پیدآشو(١) اوخلقو د بتانو عبادت شروع کړو نوالله ﷻ خپل رسول په دلیلونوثبوتونو سره راولیګلو. چا چه د الله ﷻ دلیل پریخودوهغه هلاك شو او چاچه دلیل خپل کړو هغوی سلامت پاتې شو. ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ﴾ الله ﷻ چاله عذاب نه ورکوي ترڅوچه پیغمبر ﷺ راونه لیګي دلیل او حجت قایم نه کړي. الله ﷻ خو به مخلوق د یومقرر وخت پورې ژوندي ساتل اوبیا به ئې مره کول اود کوم څیز باره کښې چه هغوی په خپلوکښې اختلاف ساتلود قیامت په ورځ به د هغې فیصله کوي. مؤمنان به کامیاب وي اوکافران به ذلیل وي.

إِنَّمَا	فَقُلْ	مِّن رَّبِّهِ	آيَةٌ	عَلَيْهِ	لَوْلَا أُنزِلَ	وَيَقُولُونَ
چې بیشکه	نو اووایه	دطرفه درب خپل نه	څه نښه	په ده باندې	ولې نازله نه کړې شوه	اووائی دوئ
اودوی وائي چې ولې په ده باندې (زمونږ دوینا مطابق) دخپل پروردګارد طرف نه یوه نښه نه راځي نو ته ورته اووایه چې						

١) حاکم: ٢/٥٤٦.

Scanned with Ca

الْغَيْبُ	لِلّٰهِ	فَانْتَظِرُوْا	اِنِّيْ	مَعَكُمْ	مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ
غیب علم	الله لره دي	نو انتظار کوئ تاسو	بیشکه زهٔ	ستاسو سره	د انتظار کونکو نه یم
د غیبو اختیار صرف یو الله سره دي		نو تاسو انتظار اوکړئ	زه هم تاسو سره انتظار کونکي یم		

قوله تعالی:: فَقُلْ اِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُوْا

دغوښتلومطابق معجزه نه خودلوکښې هم د الله ﷻ حکمت پټ دې :-دادروغژن کافران وائی چه محمدﷺ ته هم د نبوت داسې دلیل ولې ملاونه شو لکه چه ثمودیانوته اوښه ملاؤشوه یا دا چه د صفا غر ولې سره زر جوړ نه شو.یا دمکې غرونه دمکې نه ولې اخوانه شواودهغې په ځائ باغونه اونهرونه ولې جوړ نشو.چه الله ﷻ قادر دې نوداسې خوکیدل پکاروو.رښتیا خبره خودادده چه الله ﷻپخپلو افعالوکښې ډیرقادر اوحکیم دې. لکه چه فرمائی ﴿تَبٰرَكَ الَّذِيْٓ اِنْ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّنْ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ﴾ که د الله ﷻ ذات مبارك اوغواړی نوستاسو د پاره به ددې نه هم ښه باغونه پیداکړی دکومو لاندې چه نهرونه بهیږی اوپه هغې کښې دننه محلونه وی. ولې هغوی خود قیامت نه انکار کړې دې او چه څوك د قیامت نه انکارکوی د هغوی د پاره خومونږ د دوزخ اُور سورکړې دې. الله ﷻ فرمائی چه د مخلوق باره کښې زما اصول دا دی چه هغوی معجزه غواړی زه نی ورکوم. اوس که هغوی معجزې کتلو سره ایمان راوړونو بهتره ده ګنی ډیرزر به په هغوی باندې عذاب نازل کړم. بیاد قیامته پورې مهلت نه ورکوم. د دې د پاره الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته اختیار ورکړوچه په دې دووخبرو کښې یوه اختیارکړه چه زه د هغوی دغوښتنې مطابق معجزه ورکړم،که هغوی ایمان راوړونو ښه ده ګنی نو عذاب به ډیرزر ورکوم. اوبله خبره دا چه زه هغوی ته ترمرګه پورې مهلت ورکړم چه اصلاح نی اوشی. نو حضورﷺ د امت باره کښې دویمه خبره اختیار اوفرمائیله. لکه څنګه چه په شلوځلو د نبی کریم ﷺ حلم دې کافرانوسره ثابت شوې دې. الله ﷻ خپل نبیﷺ ته فرمائی چه دا اووایه چه هر څه د الله ﷻ په اختیارکښې دی.د امورو عاقبت اونتیجې هم هغه پیژنی.که چرې تاسو په خپلو سترګوکتلو نه بغیرایمان نه راوړل غواړئی نوزما اوخپله باره کښې د الله ﷻ د حکم انتظار کوئې. سره د دې چه هغوی د نبی کریم ﷺ بعضې داسې معجزې هم کتلې وې چه د هغوی د غوښتلې شوو معجزونه ډیرې لوئې وې. یعنی حضورﷺ د هغوی د سترګوپه وړاندې په خپله ګوته مبارکه سپوږمئی ته اشاره اوکړه هغه دوه ټکړې شوې یوه دغر نه یو طرف ته او بله بل طرف ته شوه. دا خو په زمکه باندې ښکاره کیدونکو معجزاتونه هم لویه معجزه وه. اود مسؤل او غیر مسؤل هریونه افضل ښه وه. اوس هم که د الله ﷻ په علم کښې وه چه دوی یومعجزه د رشد او هدایت په جذبه سره غواړی نو الله ﷻ به خامخا قبوله کړې وه.

کافر اومشرک د ضد په وجه دمعجزراتلو باندې هم ایمان نه راوړی:: خو هغوی د دښمنئی اوتعنت په توګه غوښتله. ددې دپاره د هغوی درخواست رد کړې شوې وو.الله ﷻ ته علم وو چه اوس به هم هغوی ایمان نه راوړی. لکه چه فرمائی﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ ﴾په هغوی باندې د الله ﷻ دلیل متحقق شوې دې که هر قسم ښه ولې پیش نه کړې شی هغوی به ایمان نه راوړی.د الله ﷻ ارشاددې﴿ وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَآ اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى ﴾ که چرې مونږ هغوی له فرښتې هم راولو او ویدروو اوهغه مړی هم دوی سره خبرې اوکړی او هر څیز هغوی سره راجمع کړې شی او هره معجزه ورته اوخودلې شی هیڅ کله به ایمان رانوړی. ځکه چه دهغوی مقصد صرف لوئی کول اوضد کول دی. لکه چه فرمائی﴿وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَآ اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى﴾ او﴿وَاِنْ يَّرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَآءِ﴾ او ﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتٰبًا فِيْ قِرْطَاسٍ﴾ که مونږ په دوی باندې د آسمانونو

Scanned with Ca

دروازې هم کولاؤ کړواوهغوی داسمان یوه ټکړه راپرېوتونکې هم اووینی اوپه هغوی باندې یو داسې آسمانی کتاب نازل کړې شی چه د کاغذونو دفتر وی کوم چه هغوی په خپلو لاسونو باندې هم نیولې شي بیا به هم دا کافران هم دغه وائی چه داخو ښکاره جادو دې. نوبیا د هغوی خبرې منلو نه فائده څه. ځکه چه د هغوی مطالبات خو د دښمنئ او ضد په بنیاددی. هم د دې دپاره خو اوفرمائیلې شو چه زه هم انتظارکوم او تاسو هم انتظار کوئې.

وَإِذَآ أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُمْ

او کله چې | وراوڅکوؤ مونږه | خلقو ته | رحمت روستو | دهغه مصیبت نه | چې رسیدلې وی دوئ ته

او هرکله چې مونږ (ناشکره) خلقو ته د رحمت خوند اوڅکوو اد مصیبت نه پس چې رسیدلې وی ورته

إِذَا لَهُم مَّكْرٌ فِىٓ ءَايَاتِنَا ۚ قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ

نو فوراً وی دوئ لره | بهانه | په آیتونو زمونږ کښې | دوئ نه اووایه | چې الله | زیات تیز دې

نو هغوئ زر زمونږ د آیتونو په حقله فریبونه شروع کړي | ورته اووایه چې الله ﷻ په فریبونو کښې

مَكْرًا ۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ الَّذِى

په لحاظ دېټ تدبیر سره | بیشکه | فرښتې زمونږ | لیکی | هغه مکرونه چې کوئ تاسو | هغه | هغه ذات دې

هغوئ نه هم وړاندې دې | بیشکه چې زمونږ استاذې ستاسو فریبونه لګیا دي لیکی | (الله) هغه ذات

يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمْ فِى الْفُلْكِ

چې ګرځوئ تاسو | په اوچه کښې | اوپه دریاب کښې | تردې پورې | چې کله | سوارۀ شئ تاسو | په کشتو کښې

دې چې تاسو په اوچه مزکه اوپه سمندر کښې ګرځوی | تر دې چې کله تاسو په کشتئ کښې سوارۀ شئ

وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا۟ بِهَا

اوروانې شی | ددغه خلقو سره | په باد | ښه موافق سره | اوخوشحاله شی هغوئ | په هغې سره

اوهغه بیړئ دا خلق د موافق بادونو په ذریعه روان کړی | او دوئ پرې خوشحاله شی

جَآءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَآءَهُمُ الْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوٓا۟

نوراشی هغه کشتئ ته | باد | تیزمخالف | اوراشی هغوئ ته | چپې | دهرڅائې نه | اوګمان وشی دهغوئ

نو په دې کښې پرې ناڅاپه د مخالف بادونو یوه چپه راشی | او د هرطرف نه پرې د اوبو چپې راخورې شی

أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا۟ اللَّهَ

چې بیشکه هغوئ چې دی | احاطه اوکړې شوه | په هغوئ باندې | نو په دغه وخت کښې رابللی | الله

او دوئ پوهه شی | چې (بس) اوس سم راګیر شو | نو هغوئ الله ﷻ ته آواز اوکړی | ډیر په اخلاص

مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنجَيْتَنَا مِنْ هَٰذِهِۦ

چې خالص کونکی وی | هغه لره | دین | که چرې | خلاصې راکړو تا مونږ لره | ددې مصیبت نه

سره | که تا مونږ (ددې طوفان) نه خلاص کړو | نو مونږ به ستا ډیر ډیر شکر ادا کړو

Scanned with Ca

لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ (۲۲) فَلَمَّآ اَنْجٰىهُمْ اِذَا هُمْ

نو خامخا به شو مونږه | دشکر کونکونه | نوهر کله چی | خلاصي ورکړو دوئ ته الله | نوبیا دوئ

خو هر کله چې الله ﷻ ورته نجات ورکړی | نو لا ساعت تیر شوې نه وی | چې دوئ د زمکې په مخ

يَبْغُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ط يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ

بغاوت کوی | په زمکه کښې | په ناحقه سره | اے | خلقو | بیشکه | بغاوت ستاسو

برناحقه سرکشی شروع کړی | ....ائې خلقو! داستاسو سرکشی هم ستاسو په خپلو

عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ لا مَّتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ز ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ

په نفسونو ستاسو باندې دې | نفعه | دژوند ددنیا ده(وې کړئ) | بیا | مونږ ته | واپسی ده ستاسو

سرونو راپریوتونکې ده | ددنیا ژوند (دیو څوورځو) فائده ده | (مزې په کښې اوکړئی) بیا هم مونږ

فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ (۲۳)

نو مونږ به خبر درکړو تاسوته | په هغه عمل | چې وئ تاسو | چی کوئ به تاسو | بیشکه |

ته واپسی ده |نو مونږ به درته ستاسو ټول کارونه ښه په ګوته کړو |

قوله تعالى:: دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ

مکې مشرکانوبه دمصیبت په وخت کښې صرف هم یو الله ته چغې وهلې:- الله ﷻ فرمائی د مصیبتونو مزه څکلو نه پس کله انسان ته زمونږ د رحمت سره مخامخ کیدل کیږی لکه د غربت نه پس خوشحالی د قحط نه پس په کرکیله کښې بهترین پیداوار او باران وغیره نو هغوی توقې مسخرې او تکذیب کوی. او چه کله انسان مصیبتونه راګیرکړی هغوی په ناسته ولاړه ملاسته اووینه دعاګانې په پنډونو کوی. حضور ﷺ یو خل دسحر مونځ وکړو او هغه د باران شپه وه.بیا حضور ﷺ اوفرمائیل چه آیا تاسو ته معلومه ده چه نن شپه الله ﷻ څه فرمائیلي؟ صحابه کرامو رضي الله عنهم عرض اوکړو الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهیږی. نو وئی فرمائیل چه الله ﷻ ارشاد فرمائی چه نن زما بندیګان مؤمنان هم سحر پاسی او کافران هم،خوچا چه دا اووئیل دا باران د الله ﷻ د فضل اورحمت په سبب دې نوهغه په ما باندې ایمان راوړلې دې او د ستورو د اثراتومنکر دې او چه کوم دا عقیده لری چه دا باران د ستورو په سبب کیږی نوهغه زمانه کفرکوی او په ستورو باندې ایمان راوړی[1] اووایه اې پیغمبره!زما حکمت عملی ډیره کارګروی داسې مجرم ګمان کوی چه مونږ ته عذاب دکفرپه وجه نه دې راکړې شوې خوپه حقیقت کښې هغوی سره د ډهیل کار شوې وی او چه کله هغوی په خپل پوره غفلت کښې شی نو یودم به راګیرکړې شی. زمونږ فرښتې د هغوی اعمال لیکی او بیا هغه عالم الغیب ته پیش کولې شی او بیا هغوی د هرې ورې او لوئې ګناه سزا خوری.

بیا ارشاد فرمائی چه الله ﷻ ستاسود اوچې اولمدې دسفر دپاره تاسوله آسانئ راپیداکړې اوپه اوبو کښې دننه هم هغه تاسو په خپله پناه اوحفاظت کښې واخستنی اوچه کله تاسوپه کشتوکښې نې هواګانې داکشتئ چلوی نوتاسودهغې په نرم رفتاریا تیزوالې باندې خوشحالیږئی. بالکل د خوشحالئ په وخت دا کشتئ دهوا تیزې چپې راګیرې کړی اود هرطرف نه موجونه وی نو ستاسو دا یقین پیدا شی چه اوس خوهلاك شو نو دې وخت کښې په زارو زارو د الله ﷻ نه دعا ګانې غواړئی، دې وخت

[1] صحیح بخاری کتاب الاذان باب ستقبل الامام الناس اذاسلم:۸۴۶،صحیح مسلم:۷۱.

Scanned with Ca

کښې تاسو نه يو صنم ياد وی اونه يو بت، لات او هبل، بلکه هم مونږ ته چغې وهنې. نو چه کله الله ﷻ تاسو د سمندر غاړې ته صحيح سالم اورسوی نو بيا زمونږ نه مخ اړونې. انسان ډير ناشکره دې. دلته اووئيلې شو چه ﴿ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا ﴾ يعنی ډير مخلص جوړشی رابلل کوی، که ته مونږ له د دې مصيبت نه خلاصې راکړې نو مونږ به ډير شکر ګذار شو او چه کله هغه دوی ته نجات ورکړی نو به ملك کښې هغوی ناحقه شرارت کوی لکه چه په دوی چرې څه مصيبت راغلې نه وو. بيا ارشاد کيږی ﴿ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ ﴾ اې خلقو ستاسو د بغاوت نقصان به په تاسو وی ښه ياد ساتئی چه په بل چا باندې به د دې هيڅ نقصان نه وی. لکه څنګه چه په حديث شريف کښې دی چه د الله ﷻ نه بغاوت او صله رحمی نه کول دوه داسې ګناهونه دی چه په آخرت کښې خو به عذاب وی ولې په دنيا کښې به هم ډير زرد دې سزا ملاويږی.(۱) په دې نه پاتې کيدونکی دنياکښې ستاسو دپاره ديوڅو ورځو متاع ده بيا ستاسو واپس کيدل هم زمونږ طرف ته دی. اوچه کله زمونږ طرف ته واپس شنی نو ستاسو په ټولو اعمالو به تاسو پوهه کړې شنی. اود دې به پوره پوره بدله درکولې شی. چاته چه ښه بدله ملاوشوې وی نوهغه خو به دالله ﷻ شکر اداکړی اوچاته چه سزاملاوشی هغه به خپل ځان ملامت کوی.

اِنَّمَا مَثَلُ
بيشکه | مثال
د دنيا د ژوند حال خو بس داسې
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ
دژوند ددنيا | پشان داوبو دې | چی نازلې کړې مونږه هغه | داسمان نه | نوګنړاوشو | په دې سره
دې | لکه مونږ دبره نه اوبه راوروو | نو دهغې په ذريعه دزمکې نه ګنړه سبزی رازرغون شی | چې خلق او څاروی
نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ حَتّٰٓى اِذَآ اَخَذَتِ الْاَرْضُ
پيداوار دزمکې | دهغې نه | خوراك کوی انسانان | اوڅاروی | ترهغې پورې | کله چې | واغستو زمکې
ټول ئې خوری | تر دې چې زمکه (په ښه شان) خپل رونق ته اورسيده | اوښائسته شوه
زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَآ اَنَّهُمْ قٰدِرُوْنَ
ښاپيست خپل | اوښانسته شوه | اوخيال اوکړو | مالکانو دهغې | چې بيشکه هغوئ | قادر دی
او مالکانو ئې دا خيال اوکړو | چې د هغوئ په لاس کښې راتلونکې ده | په دې کښې (ناګهانه)
عَلَيْهَآ اَتٰهَآ اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنٰهَا
په فائده دهغې باند | نو راغې هغې ته | حکم زمونږه | دشپې | يا دورځې | نواوګرځوله مونږه هغه زمکه
زمونږ حکم ورته د شپې يا د ورځې اورسيدو | نو هغه مو داسې سپينه ډاګه کړه
حَصِيْدًا كَاَنْ لَّمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ
ريبلې شوی | لکه چې نۀ اوسيدل هيڅوك هلته | پرون | دارنګې | واضحه بيانوؤ مونږه | ايتونه
لکه چې پرون په کښې هډو هيڅ نه وو | مونږ هم دغسې خپل اياتونه په تفصيل سره بيانوو | هغه کسانو ته چې

(۱) ابوداؤد کتاب الادب باب فی النهی عن البغی:۴۹۰۲ وسنده صحيح، ترمذی:۲۵۱۱، ابن ماجه:۴۲۱۱، الادب المفرد:۶۷، حاکم:۴۵۶/۲، احمد:۳۶/۵، ابن حبان:۴۵۵.

لِقَوۡمٍ	يَّتَفَكَّرُوۡنَ ۝	وَاللّٰهُ	يَدۡعُوۡٓا	اِلٰى	دَارِ	السَّلٰمِ	وَيَهۡدِيۡ	مَنۡ
دپاره دهغه قوم	چې فکر کوي	او الله	رابلي	کور	د	سلامتياته	اولاره ښائي	هغه چاته

دفکر نه کار اخلي | او الله (ددري مقابله کښې) دسلامتيا کور ته رابلل کوي او چاته چې ئې خوښه شي

يَّشَآءُ	اِلٰى	صِرَاطٍ	مُّسۡتَقِيۡمٍ ۝
چې اوغواړي هدايت دهغه	لارې	نيغې	ته

نو په نيغه لار ئې روان کړي |

قوله تعالى:: اِنَّمَا مَثَلُ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا كَمَآءٍ

د دنياوي ژوند يومثال:- ددنيا ظاهري زيب و زينت او آبادي بيا د دې ډير زر زوال کيدلو مثال الله پاك په راتوکيدلوخيزونوسره ورکوي.دکومو دپاره چه د آسمان نه اوبه راوروي الله ﷻ دزمکې نه راو ويستل کوم چه انسان خوري لکه غله دانه، مختلف قسم ميوې او ګلونه چه نه صرف د انسان خوراك بلکه ځناور هم د هغې ډکې او سوکې وغيره خوري اوچه کله د زمکې دا سپرلي او ښائست فنا شي اود مختلفوقسمونو اوشکلونو سبزئې په پوره شينوالي سره راشي نو زميندار او کروندګري دا ګمان کوي چه اوس به فصل پريکړو ميوې به راکوزې کړو نو ناڅاپي داسې تندر يا سيلئ راشي چه د ونو تولې پاڼې اوچې شي او اوسوزي ميوې ګلونه ختم شي اود دې شينوالي او آبادئي په ځائې هغه يو اوچ شان ډيرې جوړشي لکه چه دا هډو شنه وونه، او کله دا نعمت هډو زميندار ته ورکړې شوې نه وو. په دې وجه په حديث کښې دي چه دنيادارو ته نعمتونه ورکولې شي بيا دوي په اور کښې د ګناه په وجه واچولې شي اوتپوس ترې اوکړئې چه کله تاسو ته راحت ملاؤشوې هم وو؟ نوهغه به وائي چه هيڅ کله نه. يو بل سړې به وي چه په دنياکښې لوئ لوئ تکليفونه اوچت کړې وي بيا هغه جنت ته ليګلې شي او تپوس ترې کيږي چه آيا تاته چرته څه تکليف رسيدلې وو؟ نو وائي به چه هيڅ کله هم نه[1] الله ﷻ د دې هلاکيدونکو باره کښې فرمائي چه هغوي په خپلو کورونوکښې داسې برباد شولکه چه چرې اوسيدلې نه وو.بيا ارشاد کيږي ﴿كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الۡاٰيٰتِ﴾ يعني مونږ خبره داسې کولاو او واضح دليل او حجت سره پيش کوو دې د پاره چه خلق د دې خبرې عبرت حاصل کړي چه دنيا ډيره په تيزئي سره په زوال ده. په دنيا باندې د قادرکيدو سره هغوي سره دهوکه کوي څوك چه د دې طرف ته وړاندې کيږي هغه ترې تختي او څوك چه د دې نه تختي د هغوي په پښوکښې پريوځي.الله پاك د دنيا مثال د زمکې د بوټوسره په سورة کهف کښې په بل آيت کښې هم ورکړې دي ارشاد دي ﴿وَاضۡرِبۡ لَهُمۡ مَّثَلَ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا كَمَآءٍ﴾ د دنيا د ژوند مثال دنازل شوي باران په شان دې چه د بوټو نه وړاندې اوآباديدو نه پس بيا يو وخت داسې راغلو چه هغه بوټي د اوچو وابښو په شان شو کوم چه هوا اخواديخوا الوزوي.الله ﷻ خو په هرڅيز باندې قادر دې. په سورة زمر او حديد کښې هم داسې بيان شوې دې.

د اسلام او جنت مثال::خليفه مروان بن حکم په منبرباندې دا لوستونکې اوليدې شو چه زمکه کله آباده شوه او زميندار دا اوګڼل چه اوس به فصل پريکړو خو تول فصل برباد شي اودا تول هلاکت د هغه د ګناهونو او بغاوت په سبب کيږي.

اود الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَاللّٰهُ يَدۡعُوۡٓا اِلٰى دَارِ السَّلٰمِ﴾ کله چه الله ﷻ د دنيا د تيز زوال اود جنت د ترغيب ذکر اوکړو نو اوس دجنت طرف ته رابلل کوي اوجنت ته دارالسلام وائي. يعنې هغه د هر تکليف مصيبت او

[1] صحيح مسلم: کتاب صفات المنافقين باب صبغ انعم اهل الدنيا فى النار صبغ اشدهم بؤساً فى الجنة:۲۸۰۷.

Scanned with Ca

خفګان نه د پناه ځای دی. حضور ﷺ فرمائی چه ستا سترګې خو په ظاهره اودې دی خو ستا زړه ویښ وی اوستا غوږونه اوری. نو زما سترګې خو په رښتیاسره اودې شوې او په زړه کښې بیدار ووم. غوږونه مې کولاو وونو بیا ماته اوویلې شو چه یومالدار یو کور جوړکړو، خلقوته ئی دعوت اوکړو، خلقو ته ئی دعوت نامې اولیګلې نو چه څوك راغله نو هغوی خو ښه په مړه خیټه اوخوړله، رابلونکې هم خوشحاله شو.او چا چه دعوت قبول نه کړو نه هغه راغلواونه ئی څه اوخوړلې شواو نه دعوت ورکونکې خوشحاله شو. هم الله ﷻ هغه دعوت ورکونکې دې او هغه کور اسلام دې او دسترخوان جنت دې او پیغام رسونکې محمد ﷺ دې.

دحضرت جابر بن عبدالله ﷜ نه روایت دې رسول الله ﷺ مونږ له تشریف راوړو اوونئی فرمائیل ما په خوب کښې اولیدل چه جبرائیل ﷤ زما سر ته دې، میکائیل ﷤ زما پښوطرف ته دې. اویو بل ملګری ته وائی چه په دې اوده باندې یومثال بیان کړه. نو بل اوونیل اې اوده کیدونکیه ستا غوږونه اوری ستا زړه پوهیږی. ستا او ستا د امت مثال داسې دې لکه چه یو بادشاه یوکور جوړکړې وی او په هغې کښې یوه لویه کمره وی او په هغې کښې خوراکونه کیخودې وی بیائې قاصد اولیګلو او خلق ئی د خوراك د پاره راوبلل. څوك راغله او څوك رانغله نو هغه بادشاه الله ﷻ دې هغه کور اسلام دې او کمره جنت دې او ته اې محمد ﷺ هغه قاصد ئې. چه څوك راغله هغه په اسلام کښې داخل شوې وو او چه څوك داخل اسلام شو هغه داخل جنت شو اوپه جنت کښې داخل شوې سړې د دعوت نه فیض یاب شو([1]) حضرت محمد ﷺ فرمائیلی چه کله نمر راخیژی نود دې دواړوطرفوته فرښتې وی او آواز ورکوی چه دپیریانو اوانسانانو نه علاوه ئی ټول اوری هغوی‌وائی اې خلقو د الله ﷻ طرف ته راشئې. چه کم ملاوشی اوپوره شی نو هغه ښه دی د هغه زیات نه چه د الله ﷻ نه دې غافل کړی.([2])

	لِلَّذِيْنَ	اَحْسَنُوْا
	دپاره دهغه کسانو	چی نیکه لار ئې اختیارکړه
	کوم کسان چې نیکان دی د هغوی دپاره	

الْحُسْنٰى | وَزِيَادَةٌ ؕ | وَلَا يَرْهَقُ | وُجُوْهَهُمْ | قَتَرٌ | وَّلَا ذِلَّةٌ ؕ | اُولٰٓئِكَ

ښه بدله ده | اوزیات فضل | اونه به راخوریږی | په مخونو دهغویٔ باند | رسوائی | اونه ذلت | دا کسان

ښکلې بدله ده | او(د الله دیدار په کښې لا) زیاتې هم دی | دهغویٔ په مخونو به نه تیاره راخوریږی او نه ذلت

اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ | هُمْ | فِيْهَا | خٰلِدُوْنَ ﴿۲۶﴾

صاحبان د جنت دی | هغویٔ به | په هغې کښی | همیشه اوسیږی |

دغه خلق جنتیان دی | اوهمیشه به په دې کښې اوسیږی |

قوله تعالی:: لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ ؕ

دنیکو بدله د جنت په شکل کښې :- الله ﷻ فرمائی چه چا نیك اعمال اوکړه هغه ته به په آخرت کښې ښه بدله ملاویږی ځکه چه دنیکۍ بدله نیکی ده بلکه څه نوره هم زیاته ده. یعنی کم نه کم لس چنده

[1] ترمذی کتاب الادب باب ماجاء فی مثل الله وعزوجل لعباده: ۲۸۶۰، وهوصحیح او متصلاً صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب الاقتداء بسنن رسول الله ﷺ: ۷۲۸۱کښې موجود دې.

[2] احمد: ۵/۱۹۷ ،مسندالطیالسی: ۹۷۹.

Scanned with Ca

بلکه د دې نه څه لړنور زيات چه د الله ﷻ په نورو ورکړو مشتمل ده. لکه په جنت کښې حورې غلمان، د الله ﷻ خوشحالي اوداسې داسې د زړه خوشحالي چه تراوسه پورې پته ده.اود دې ټولونه زيات د الله ﷻ ديدار داد ټولو مزو او مهربانونه زياته مهرباني ده. هغوی به دخپل عمل په سبب ددې حقدار نه وی بلکه صرف د هغه په فضل او مهربانئي سره.

جنتيانو ته به دجنت نه علاوه د الله ﷻ ديدار هم نصيب شي ::دحضرت صهيب رضی الله عنه نه روايت دې چه حضورﷺ دا دزياتوالی آيت تلاوت کړوچه کله جنتيان او دوزخيان خپلو خپلو ځايونوته اورسی نو يو آوازکونکې به وائی چه اې جنتيانو تاسو سره د الله ﷻ وعده ده هغه پوره کول غواړی نو هغوی به وائی چه اوس کومه وعده؟ په تله د ميزان کښې زمونږ وزن دروند شو زمونږ مخونه روښانه کړې شو، مونږ ته د دوزخ نه خلاصې راکړې شو نو ناڅاپی به د هغې نه پرده اوچته کړې شي اودهغوی نظر به په الله ﷻ باندې پريوځی.د الله ﷻ قسم د دې نه لويه ورکړه به دجنتيانو دپاره بله نه وی دابه دسترګو د يخوالی اودزړه دتسکين دپاره دټولونه لوئی څيز وی[1]په مختلفو احاديثوکښې دی چه ﴿زيادة﴾ نه مراد د الله ﷻ ديدار دې.الله ﷻ فرمائی چه ﴿ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ﴾ يعنی د حشر په ميدان کښې به د هغوی مخونه بې رونقه نه وی نه به د سياهئی په شان تور وی لکه چه د کافرانو مخونه به د تورو دوړوغوندې وی. لعنت به پرې وريږی. او جنتيانوته به ظاهری او باطنی هيڅ قسم ذلت نه ورنصيب کيږی. بلکه الله ﷻ د هغوی په حق کښې فرمانيلی دی ﴿فَوَقٰهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ﴾ يعنی الله ﷻ به هغوی د هغه ورځې د شر نه بچ کوی د هغوی مخونه به سره بخن او زړون خوشحاله وی. الله ﷻ دې مونږ د داسې خلقو نه په خپل فضل او رحم سره اوګرځوی. آمين.

وَالَّذِيْنَ كَسَبُوا
او هغه کسان | چې کسب ئې اوکړو
او چا چه ګناهونه کړی وی | نو د ګناه سزا به
السَّيِّاٰتِ جَزَآءُ سَيِّئَةٍۢ بِمِثْلِهَا ۙ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ؕ مَا لَهُمْ
دبدو | نوبدله | دبدئ | په قدر دهغې ده | اوخور به وی په هغویٔ باند | ذلت | نه به وی دهغویٔ دپاره
بده وی | اوذلت به پرې راخور شی | او هيڅوک به ئې دالله ﷻ د عذاب نه بچ نه کړی
مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ كَاَنَّمَآ اُغْشِيَتْ وُجُوْهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ الَّيْلِ
دالله نه | څوك بچ کونکې | لکه چې | راخوره شوی وی | په مخونودهغویٔ باند | ټوټه | دشپې نه
دهغویٔ په مخونو باندې داسې تيرې خورې ښکاری | لکه چې د تورې شپې ټوټې پرې راخورې
مُظْلِمًا ؕ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۷﴾
توره | دا کسان | صاحبان دوور دی | هغویٔ به | په هغې کښې | هميشه وی |
شوې وی | هم دغه خلق دوزخيان دی | هميشه به په کښې (لوغړن) پراته وی |

قوله تعالی:: جَزَآءُ سَيِّئَةٍۢ بِمِثْلِهَا

دبدو بدله د دوزخ په شکل کښې:- کله چه الله ﷻ د دې نيك بختانو متعلق خبر ورکړو دهغوی د نيکو

[1]) صحيح مسلم كتاب الايمان باب اثبات رؤية المؤمنين فى الأخرة ربهم سبحانه وتعالى:١٨١، احمد:٤/٣٣٣، ترمذی:٢٥٥٢

بدله ورکړې شوه چه زیاتولې به شي.نو اوس د بدبخت ګناهګارانواومشرکانوحال بیانولې شي.چه هغوی سره به انصاف کولې شي.د هغوی د ګناهونو سزا به زیاتولې نه شي بلکه برابر به وي. په هغوی به د هغوی د ګناهونو ذلت راخور وي. فرمائي چه کله هغوی پیش کیږي نو تاسو به هغوی شرمنده او ذلیل ګورئي اودا مه ګنړئي چه الله ﷻ د دې ظالمانو د اعمالونه غافل دې. د قیامت د ورځې پورې د هغوی په عذاب ورکولو کښې تاخیر ورکړې شوې دې. دوی د الله ﷻ نه بچ کونکي اوسفارش کونکي څوك نشته. په هغه ورځ به انسان وائي چه چرته اوتختو خو هغوی به هیڅ کله نه شي پریخودې. د الله ﷻ په وړاندې به هغوی له راتلل وي. د هغوی مخونه به داسې تور وي لکه چه د تورې شپې څادردې د هغوی په مخونو راخورکړې دې. په هغه ورځ په بعضې مخونه تور وي او بعضې روښانه. د چا مخونه چه تور وي هغوی ته به وئیلې شي آیا د ایمان راوړلو نه پس هم تاسو کفر کړې وو. اوس د خپل کفر مزه اوڅکئي.اودچامخونه چه روښانه وي هغوی به دالله ﷻ په رحمت کښې وي اودهمیشه همیشه د پاره به وي.دبعضو مخونه به روښانه په خندا اوروښانه روښانه وي اود بعضو په مخونویه خفګان او تیاره وي.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ | جَمِيعًا | ثُمَّ نَقُولُ | لِلَّذِينَ | أَشْرَكُوا

اوپه کومه ورځ چې راجمع کړومونږه | ټول | بیا به اووایو مونږه | هغه کسانوته | چې شرك ئې کړې دې |

او په کوم ورځ چې مونږ دوئ ټول رایوځائې کړو انو مشرکانو ته به اووایو اچې تاسو ا و ستاسو (

مَكَانَكُمْ | أَنتُمْ | وَشُرَكَاؤُكُمْ | فَزَيَّلْنَا | بَيْنَهُمْ | وَقَالَ

ودریږئ په خپل ځائې | تاسو | اوشریکان ستاسو | انولرې په کړونا آشناوالي | په منځ دهغوئ کښې | اواوبه وائي

جوړکړي)خدایان په خپل ځائې اودریږئ انو بیابه د دوئ تر مینځه جدائي راولو | اودهغوئ (جوړ کړي)

شُرَكَاؤُهُم | مَّا كُنتُمْ | إِيَّانَا | تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ | فَكَفَىٰ | بِاللَّهِ

شریکان دهغوئ | چې نه وئ تاسو | چې خاص مونږ لره | به عبادت کوئ تاسو | نو کافي دې | الله |

شریکان به ورته اووائي اچې تاسو خو زمونږ عبادت هیڅکله نه کولو | الله زمونږ او ستاسو په مینځ کښې

شَهِيدًا | بَيْنَنَا | وَبَيْنَكُمْ | إِن كُنَّا | عَنْ عِبَادَتِكُمْ | لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾

په لحاظ دګواهئ سره | په منځ زمونږ | اوپه منځ ستاسو کښې | بیشکه ووْ مونږه | دعبادت ستاسو نه | بالکل ناخبره

ګواه کافي دې چې مونږ خو ستاسو دعبادت نه خبر هم نه وو | نو په دغه وخت کښې به هر سړې دخپل عمل اندازه

هُنَالِكَ | تَبْلُو | كُلُّ نَفْسٍ | مَّا | أَسْلَفَتْ

په دغه وخت کښې به | (جاج واخلي) مزه اوڅکي | هر انسان | دهغه څه | چې مخکښې ئې کړي وي

اولګوي | چې دڅان نه مخکښې ئې څه لیږلي وو | او ټول به خپل حقیقي مولی ته واپس کړې شي |

وَرُدُّوا | إِلَى اللَّهِ | مَوْلَاهُمُ | الْحَقِّ | وَضَلَّ | عَنْهُم | مَّا | كَانُوا

اوواپس به کړې شي | الله ته | مالك ددوئ | حق ته | اوورك به شي | ددوئ نه | هغه | چې وو دوئ

کوم معبودان چې ئې دڅان نه جوړ کړي ووا هغه ټول به ترې ورک شي

يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ ع

چې دځانه به ئې جوړول |

Scanned with Ca

قوله‌تعالی:: وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا

د قیامت په ورځ دټولو وړاندې روستو مشرکانو اوده هغوی د معبودانوحالت د الله ﷻ په عدالت کښې:

د الله ﷻ قول دې پیریان انسانان نیك اوبدټول به مونږ دقیامت په ورځ راولواوحاضربه ئې کړو هیڅ څوك به نه شي پریخودې اومشرکانوته به وایو چه تاسو اوستاسوشرکاء په خپلو خپلو ځایونو اودریږئ اود مؤمنانو نه جدااوسیږئ.اوپه کومه ورځ چه قیامت وی دادواړه قسم خلق به جداجداوی. دا به هغه وخت وی چه کله الله ﷻ د مقدماتود فیصلې اراده اوکړی. ددې د پاره ونیلې شوی دی چه مؤمنان به الله ﷻ ته درخواست کوی چه زردې دمقدماتوفیصله اوکړې شی اومونږته دې د انتظاردګهړئ نه بینه راکړې شی.حضورﷺ فرمائیل چه د قیامت په ورځ به مونږ خلق د نورو خلقو نه په اوچت ځائ باندې یو.([1]) الله ﷻ به فرمائی اې مشرکانوتاسو اوستاسو معبودان دچا چه تاسوعبادت کولو په خپل خپل ځائ جدا جداشئ.دې متقدمینو شرکاو ددې خبرې نه انکارکړې ووچه دوی به دهغوی نه خپل عبادت غوښتلو الله ﷻ فرمائی چه د کوموبزرګانو دوی عبادت کوی او هم په دې بنیاد باندې ئې هغوی د الله ﷻ سره شریك ګڼړل اوشریکان ئې جوړکړې وو چه د قیامته پورې د هغوی د رابللو جواب نه شی ورکولې اود هغوی دعا اوریدې هم نه شی او چه کله خلق د قیامت په ورځ اوچتولې شی نو هغوی به پخپله د خپل عبادت کونکو دښمنان وی او وائی به چه مونږ ته خوددوی د عبادت کولو هیڅ علم نشته. تاسو به زمونږ عبادت کړې وی خو مونږ ته خویته هم نشته اود دې خبرې الله ﷻ ګواه دې. مونږ خو تاسوته چرې هم نه وو ونیلی چه زمونږ عبادت کوئ.دغه شان دمشرکانو خلې بندکړې شی چه نه اوری نه ګوری اونه په څه کار راتلې شی. ددوی تاسو عبادت ولې کولود دوی خونه مرضی وه او نه اراده وه.تاسو خو دحی او قیوم،بصیراوسمیع عبادت پریخودې وو او چه دهرې خبرې عالم اوقادر دې. چاچه خپل رسول او کتاب صرف په دې غرض لیګلې وو چه صرف هم دهغه به عبادت کولې شی. لکه چه فرمائی په هرقوم کښې زمونږ رسول زمونږ د عبادت ترغیب ورکونکې اودباطل عبادت نه منع کونکې راغلو. اوس چه چاهدایت بیاموندونوبیانی موندواوچه څوك ګمراه شونوبس ګمراه شو.تانه دوړاندې رسولانو نه به تپوس کووچه آیاتاسو زما نه سوا د بل چا د عبادت کولو حکم ورکړې وو.دمشرکانو ډیر قسمونه دی الله ﷻ په خپل کتاب کښې دهغوی ذکر کړې دې اودهغوی اقوال او احوال بیانولو سره ئې د هغوی تردید کړې دې. حکم کیږی چه د قیامت په ورځ به دحساب په وخت کښې د هریو ازمیښت کیږی او چه ښه او بد هرڅه عمل ئې کړې دې مخامخ به راوړلې شی. په هغه ورځ به ټول رازونه ښکاره کړې شی.اوانسان له به خپل وړاندینی روستونی ټول ګناهونه ښکاره کول وی.دقیامت په ورځ به دهغوی عمل نامه مخامخ راوړلې شی او ونیلې به شی چه اولوله خپله عمل نامه دې وخت کښې ته د خپل ځان د حساب کتاب دپاره کافی ئې.ازمیښت به کیږی ترجمه وه(هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ)دې کښې د (تَبْلُوا) خوبعضې خلقو دا(تتلوا) لوستلې دې د کوم معنی چه لوستل دی.بیا به د دې ترجمه دا وی چه ښه یاخراب کوم کارهغوی کوی هم دهغې نتیجه به زغمی.لکه څنګه چه په حدیث کښې دی چه هر امت به دخپل خپل معبود شاته وی. دنمرعبادت کونکی نمرپسې اودسپوږمئ عبادت کونکی سپوږمئ پسې اوبت پرست به د بتانو شاته([2]) د الله ﷻ قول دې (وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ) هغوی به خپل مولا الله ﷻ طرف ته اوګرځولې شی. آیا د هغوی ټولو امور به د الله ﷻ طرف ته ګرځولې شی؟ چه فیصله اوکړی نو جنتیان جنت ته اودوزخیان به دوزخ ته لیګی. اوس چه دې ګمراهانو د خپل طرف نه د دروغو مروغو خدایان جوړکړې وو ټول به د هوا په شان والوزی.

---

[1] صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی (کلم الله موسی تکلیما):۸۷۵۱۶، صحیح مسلم:۱۹۳.
[2] صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی (وجوه یومئذ ناضرة...):۷۴۳۷، صحیح مسلم: ۱۸۴.

Scanned with Ca

قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ

اوواېه | څوک | رزق درکوي تاسو له | دآسمان نه | اودزمکې نه

ورته اووايه چې څوک تاسو ته د پورته او د زمکې نه روزي درکوي

اَمَّنْ يَّمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ يُّخْرِجُ الْحَيَّ

يا څوک دي هغه | چې اختيار لري | دطاقت داوريدو | اود طاقت دليدو | اوڅوک دي | چې رااوباسي ژوندي

يا څوک دي چې ستاسو دغوږونو او د سترګو مالک دي | او څوک دي چې د مړي نه ژوندي رااوباسي

مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُّدَبِّرُ الْاَمْرَ ؕ

دمړي نه | اوررااوباسي مړي | دژوندي نه | اوڅوک دي هغه | چې انتظام کوي | دهرکار

او د ژوندي نه مړئي راؤباسي | او څوک دي چې د هر کار انتظام کوئ | نو دوی (به جواب کښي)

فَسَيَقُوْلُوْنَ اللّٰهُ ۚ فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ۝۳۱ فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ

نوضرر به وائي دوئ | چې الله | نواووايه اے نبي | آيا نو نه يريږئ تاسو | نو دغه | الله | رب ستاسو دې

اووائي | چې (داهر څه) الله ﷻ کوي | ورته اووايه چې بيا ولې دشرک نه ځان نه ساتئ | نو هم دغه ستاسو

الْحَقُّ ۚ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلٰلُ ۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ۝۳۲ كَذٰلِكَ

حقيقي | نو څه دی | روستو دحق نه | مګر ګمراهي ده | نوکوم طرفته | ګرځولې کيږئ تاسو | دارنګې

حقيقي پروردګار دې | نو د حق نه پس نور څه پاتې شو | بغير د ګمراهۍ نه | اخر دا تاسو په کوم اړخ روان يئ

حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِيْنَ فَسَقُوْٓا اَنَّهُمْ

حقه ثابته شوه | خبره | درب ستا | په هغه کسانو باند | چې نافرماني ئې کړي ده | چې بيشکه هغوئ

هم دغه ستاسو دپروردګار خبره | د ټولو فاسقانو په حق کښې پوره شوې ده | چې دوی به ايمان نه

لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝۳۳

ايمان نه راوړي هيڅکله |

راوړي |

قوله تعالى: فَسَيَقُوْلُوْنَ اللّٰهُ ۚ

مشرکانوبه الله ﷻ خالق مالک او رازق منلو:- په مشرکانوباندې الله ﷻ حجت پيش کوی چه د الله ﷻ د وحدانيت او ربوبيت اعتراف به ورته کول وی. يعنی اې نبی ﷺ! تپوس اوکړه هغه څوک دې چه د آسمان نه باران راوروی او په خپل قدرت سره زمکه شلوی د کومې د دننه نه چه د دانووالا انګور، زيتون خرما اوګنړ ګنړ باغونه اود غونچووالا ميوې راپيدا کوی. آيا هغه سره بل يو الله کيدې شی نو دوی به دا منی چه دا هم د الله ﷻ کارونه دی. که هغه خپل رزق بند کړی نو څوک دی چه هغه کولاؤ کړی. او چاچه د اوريدوطاقت او دليدو طاقت ورکړې دې او هغه واخلی نو ته پخپله اووايه چه دا اوريدلو اوکتلو او ټول انسانی قوتونه هم الله ﷻ پيدا کړی دی. آيا ته به هغه خفه کول خوښ کړې چه ستا دا ليدل او اوريدلو طاقت واخلی. څوک چه په خپل عظيم قدرت سره دمړی نه ژوندې پيداکوی اودژوندی نه مړې راپيدا کوی. ددې آيت باره کښې اختلاف رائې اول تيره شوې ده. اوددې آيت مفهوم په ټولو عام او

حاوي دي. اوچا د ټول کائنات انتظام پخپل لاس کښې اخستې دې چه څه هم کیږي د هغه په اختیار او مرضئی سره کیږي. ټولو ته هغه پناه ورکوی او څوك د هغه خلاف چا ته پناه نه شي ورکولې. هغه ټولو باندې متصرف اوحاکم دې اود هغه دحکم نه پس د چا حکم هیڅ څیز نه دې. هغه چه د چا نه غواړي تپوس کولې شي او څوك دی چه د هغه نه تپوس اوکړې شي. د اسمان او زمکې ټول مخلوق د هغه د قدرت د لاس لاندې دی. هروخت د هغه یو عجیبه شان دې.د آسمان اوزمکې ټوله بادشاهی هم د هغه ده. ملائکې پیریان اوانسانان ټول د هغه محتاج دی اود هغه غلامان دی. دټولو جواب د هغه سره هم دغه دې چه هم په الله ﷻ کښې دا ټول قدرت دې. کافران او مشرکان ددې ټولو خبرو نه خبر دی اودا منی هم. نو بیا ته د هغوی نه تپوس اوکړه چه ولې دهغه نه نه ویریږئې. پخپله خودسرئی اوجهالت باندې مو هغه پریخودې اود بل چا عبادت کوئې. ربښتونې الله خو هم دغه الله دې د چا چه تاسو پخپله اعتراف کوئې.نوبیا خوڅان له دعبادت حقدار هم هغه دې. په حق خبره د پوهیدلونه پس داګمراهی د څه خبرې. دهغه نه سواهریو معبود باطل دې. تاسوحق عبادت پریخودې اود ماسوا په عبادت کښې چرته ټکرې وهئی.د دې ټولو دلیلونونه پس دالله ﷻ خبره ثابته اومتحقق شوې ده. یعنی څنګه چه دې مشرکانوکفر اوکړو اوپه کفرباندې قایم پاتې وو دغه شان هغوی ددې خبرې اعتراف هم کړې چه هم هغه پاك پروردګار خالق او رزاق دې په ټول کائنات کښې یوازې متصرف دې هم هغه خپل پیغمبرﷺ ته توحید ورکړې رالیګلې دې. دا مسلمان دې او دا بدبخته دوزخی دې.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّبْدَؤُا

| اووایه|ایا شته| دشریکانوستاسونه | هغه څوك| چې په اول خل

| ورته اووایه چې ستاسو په (جوړوکړو) شریکانو کښې څوک هم داسې شته | چې په ړومبی

الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ؕ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ

پیداکول هم کوی|بیا|دوباره هم پیداکوی هغه | ورته اووایه |چې الله|په اول ځل پیدا کول هم کوی| بیا

ځل (یو څیز) پیدا کړی |اوبیا ئې سردوباره ژوندې کړی |ورته اووایه چې الله ﷻ په اول ځل پیداکوی

يُعِيْدُهٗ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ۝ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ

دوباره هم پیدا کوی هغه|نوکوم طرفته| اړول شوی یئ تاسو|اووایه |ایا شته|دشریکانو ستاسو نه

اودوباره هم | دا تاسوکوم طرفته اړولی روان یئ | ورته اووایه چې ایا ستاسو په (جوړو کړو)

مَّنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ ؕ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِيْ لِلْحَقِّ ؕ

هغه څوك | چې ښودنه کوی | طرف دحق ته | ورته اووایه | چې الله | ښودنه کوی | دپاره دحق

شریکانو کښې څوک هم شته | چې د حق په لار خلق روان کړی | ورته اووایه چې هم الله ﷻ دحق

اَفَمَنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ اَمَّنْ

ایانو هغه څوك|چې ښودنه کوی|طرف دحق ته|زیات مستحق دې|چې پیروی ئې اوکړې شي|ایا هغه څوك

سمه لار ښائی |څوک چې حقه لار ښائی هغه زیات حقدار دې |چې دهغه پیروی اوشی |که نه هغه څوك

لَّا يَهِدِّيْٓ اِلَّآ اَنْ يُّهْدٰى ۚ فَمَا لَكُمْ ۣ كَيْفَ

چې پخپله هم لار موندلې شي | مګر| چې ورته لاراوښودلې شي| نوڅه شوی دی|تاسولره| داڅنګه

چې پخپله هم لار نه مومی |ترڅو چې ورته اونه خودلې شی |نودا په تاسو څه شوی دی |څنګه (اړولې)

Scanned with Ca

تَحْكُمُونَ۝	وَمَا يَتَّبِعُ	أَكْثَرُهُمْ	إِلَّا ظَنًّا	إِنَّ الظَّنَّ	لَا يُغْنِي	
فیصلې کوئ تاسو	اونۀ کوي پیروي	اکثر خلق ددوئ	مګر دګمان	بیشکه ګمان	نه پوره کوي ضرورت	
فیصلې کوئی او په دوئ کښې زیات خلق خو خپلو ګمانونو پسې روان دی او بیشکه ګمان دحق						
مِنَ الْحَقِّ	شَيْئًا	إِنَّ اللَّهَ	عَلِيمٌ	بِمَا	يَفْعَلُونَ۝	
دحق نه	هیڅ قدرله	بیشکه الله	ښه پوهه دې	په هغه څه	چې دوئ ئې کوي	
په مقابله کښې هیڅ فائده نه ورکوي الله ﷻ ددوئ د کارونونه خبردې						

قوله تعالی:: قُلِ اللَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ

خالق اومالک دالله ﷻ ذات دې:- مشرکانو دالله ﷻ سره غیرالله یوځائ کړو اود بتانو عبادتونه ئې شروع کړل دهغوی د دې دعوې ابطال کولې شی. اې نبی ﷺ! دوی ته اووایه چه ستاسو په مقررشوو خدایانو کښې څوک شته چا چه دا آسمانونه اوزمکې پیداکړې وی. بیا چه پدې کښې کوم مخلوقات دی هغوی ته ئې وجود ورکړې وی. یاد آسمان ستوری د خپل ځائ نه اخواکړې یا هغه بدل کړی یا هغه فناکړی بیادنوی سرنه بل مخلوق پیدا کړې شی.اووایه چه تاسو چاته نه شئې پیش کولې داخو هم د الله ﷻ کارونه دی نو بیا تاسو دا نیغه لاروليې پریږدئې او د باطل طرف ته ټکرې خورئې.آیا څوک شته چه د حق طرف ته لارخودنه اوکړې شي داسې لار خودنه خو صرف الله ﷻ کولې شی. په دې خبره تاسو پخپله پوهیږئې چه ستاسوشریکان یوکس هم په نیغه لارنشی راوستلې.هم الله ﷻ داسې حیران اوګمراه ته هدایت کولې شی اودګمراهئې نه دهدایت طرف ته دانسانانوزړونه راګرځولې شی.که یوبنده دحق طرفته راګرځونکی اتباع اوکړی اودعقل نه کارواخلی نودامعلومه شوه چه دهیڅ هم هدایت نه شی کولې بلکه دخپل روندتوب په وجه ددې خبرې محتاج دې چه هم دده لاس څوک اونیسی اوروان ئې کړی.

شریک سره په خپل شرک باندې هیڅ یقینی دلیل نه وی: ابراهیم ﷺ فرمائیلې وو چه اې بابا! ته د روند کوڼ معبود عبادت ولې کوې چه ستا د هیڅ کار نه دې. او خپل قوم ته ئې هم فرمائیلی وو چه تاسوخلق هم د خپل لاس جوړ شووڅیزونوعبادت پخپله کوئې. سره د دې چه تاسو او ستاسو معبودان ټول هم الله ﷻ پیداکړی دی. ستاسو رائې څومره غلطه ده. ستاسو عقلونه چرته تلی دی. تاسو الله ﷻ اود هغه مخلوق څنګه یو شان برابر برابر کړل.داهم منئ او هغه هم منئې. اوبیادالله ﷻ نه اخوا شریکانوته تیتیږئې.دخاص رب جلیل عبادت ولې نه کوئې چه دهغه عبادت اوکړئې اودګمراهونه بهر راوځئې.اودعاګانې خاص دالله ﷻ نه ولې نه غواړئې. داخلق یو دلیل په کار کښې نه راولی بلکه د دې بت پرستئې بنیاد د یو یقین په ځائ په ګمان او وهم باندې راوڅت کړې دې خود دې نه به هیڅ هم حاصل نه شی. الله ﷻ دهغوی په هر کارباندې ښه خبردار دې. داد دې کافرانو د پاره تهدید اوسخت وعید دې څکه چه الله ﷻ خبرورکوي چه ډیر زر به دوی ته د دې خپل کم عقلتوب سزا ملاؤ شی.

وَمَا كَانَ	هَٰذَا	الْقُرْآنُ
اونۀ دې	دا	قران
اودا قران څه داسې کتاب نه دې		

أَن يُفْتَرَىٰ	مِن دُونِ اللَّهِ	وَلَٰكِن	تَصْدِيقَ	الَّذِي	بَيْنَ يَدَيْهِ
چې جوړ کړې شي	غیر د الله نه	لیکن	تصدیق کونکې دې	دهغه څه	چې مخکښې دده نه راغلی وو
چې دالله ﷻ نه سوا بل څوک دې په دورغه جوړ کړی	بلکه د پخوانو کتابونو تصدیق کوی				

Scanned with Ca

وَتَفْصِيْلَ الْكِتٰبِ	لَا رَيْبَ	فِيْهِ	مِنْ	رَّبِّ	الْعٰلَمِيْنَ
اوتفصيل دي دكتاب	نشته هيڅ شك	په دې كښې	چې دې دطرفه	دپروردګار	دكائناتونه

او د كتاب تفصيل ښائی په دې كښې هيڅ شک شبه نشته د ټول مخلوق د پروردګار د طرفنه راغلي

اَمْ يَقُوْلُوْنَ	افْتَرٰىهُ	قُلْ	فَاْتُوْا	بِسُوْرَةٍ	مِّثْلِهٖ
ايا وائي داخلق	چې دځان نې جوړكړې دی دا قرآن	ورته اووايه	نوراوړئ	يو سورت	پشان ددې

دې ادوئ وائي چې دا (كتاب) ده په دروغه جوړ كړې دې اورته اووايه چې ښه ده نو د دې پشان يو سورة

وَادْعُوْا	مَنِ	اسْتَطَعْتُمْ	مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ	اِنْ كُنْتُمْ	صٰدِقِيْنَ ۝ بَلْ
اوراغواړئ	هغه څوك	چې طاقت كيږي ستاسو	غيرد الله نه	كه چرې يئ تاسو	صادقان | بلكه

تاسوهم(جوړ كړئ) او دالله ﷻ نه سوا هرڅوک چې (مددله) راغوښتې شئ هغه راوبلئ كه تاسو رښتونې يئ

كَذَّبُوْا	بِمَا	لَمْ يُحِيْطُوْا	بِعِلْمِهٖ	وَلَمَّا يَاْتِهِمْ
دروغ اوګڼړو دوئ	هغه څيز	چې چاپيره نهٔ شو دوئ	په علم دهغې باند	اولا نهٔ دې راغلي دوئ ته

نه بلكه دوئ هغه څيز (هيڅ بې هيڅه) دروغ اوګڼړه چې دوئ دهغه په علم باندې پوهه نه ده راوستې او ددې

تَاْوِيْلُهٗ	كَذٰلِكَ	كَذَّبَ	الَّذِيْنَ	مِنْ قَبْلِهِمْ	فَانْظُرْ
حقيقت دهغې	همدارنګې	دروغ ګڼړلي ووځ	هغه كسانو	چې مخكښې ددوئ نه وو	نو اوګوره

انجام ورته لا ښكاره شوې نه دې ادغه شان پخوانو خلقو هم (دالله ﷻ كتابونه) دروغ ګڼړلي وو نو

كَيْفَ كَانَ	عَاقِبَةُ	الظّٰلِمِيْنَ ۝	وَمِنْهُمْ	مَّنْ	يُّؤْمِنُ
څرنګې وو	انجام	دظالمانو	اوځينې ددوئ نه	هغه څوك دی	چې ايمان به راوړی

اوګوره چې د ظالمانو انجام څومره خراب شو او څوک په كښې داسې دی اچې په دې كتاب به ايمان

بِهٖ	وَمِنْهُمْ	مَّنْ	لَّا يُؤْمِنُ	بِهٖ	وَرَبُّكَ	اَعْلَمُ
په دې باند	اوځينې ددوئ نه	هغه څوك دی	چې ايمان به رانوړی	په دې باند	اورب ستا	ښهٔ پيژني

راوړی او څوک داسې دی چې ايمان به پرې نه راوړی او ستا پروردګار فسادیان خلق ډير ښه پيژني

بِالْمُفْسِدِيْنَ ۝
فساد كونكى

قوله تعالى: قُلْ فَاْتُوْا بِسُوْرَةٍ مِّثْلِهٖ

قرآن حكيم يو لاجواب او بې مثال كتاب دې: په دې كښې د قرآن په معجزه باندې رڼړا چولې شوې ده. چه يوبشر هم ددې صلاحيت نه لري چه ددې په شان قرآن پيش كړې شي. دانه بلكه په دې باندې هم قادرنه دی چه ددې د يوسورة په شان يو سورة جوړكړی او رائې وړی اودا د دې فصاحت او بلاغت د دعوی په بنيادې. د قرآن پاك اختصار، ددې خوږوالي ددنيا اوآخرت دپاره دنفع وركونكې، په كثير معنو باندې مشتمل كيدل، دا څيزونه بل يوكتاب هم نه شی پيش كولې څكه چه دا د الله ﷻ د طرف نه

Scanned with Ca

راغلي كتاب دي. هغه الله ﷻ چه په خپل ذات صفات او خپلو افعالو او اقوالوكښي خان له او يو دي. د مخلوق كلام د هغه كلام سره يوشان والي څنګه پيداكولي شي. الله ﷻ فرمائي چه د دي په شان ليكل د الله ﷻ نه علاوه بل د هيچ چا نه شي كيدي. د بشر كلام لړ شان هم دي سره مطابقت نه خوري. اوبله داچه قرآن پاك هم هغه وائي كوم چه وړاندينوآسماني كتابونو ونيلي دي. البته په وړاندينوالهامي كتابونوكښي چه كوم تحريف او بدلون شوي دي هغه ئي ښكاره كړي دي. او د حلال او حرام احكام ئي كافي اوشافي توګه باندي بيان كړي دي. د الله ﷻ د طرف نه د دي كيدو كښي يو ذره شك شبه نه شي كيدي. په دي كښي د تيرې شوي زمانې خبري هم دي اود راتلونكي وخت پيشن ګويني هم دي.

منكرينو د قران كريم ته د قران پاك چيلنج: په تيرو شوو او راتلونكو خبرو تړلوباندي رڼرا اچولي شوي ده او خلق ئي په داسي لار روان كړي دي چه بالكل صحيح اود الله ﷻ خوښه كيدي شي. اوكه ستاسو د دي د الله ﷻ دطرفنه په كيدوكښي لږ هم شك وي اودا غلط خيال ستاسو په زړه كښي وي چه محمدﷺ دا د خپل ځان نه جوړكړي دي نو محمدﷺ خو هم ستاسو په شان بشر دي كه هغه داسي قرآن جوړولي شي نو په تاسو كښي قابل ترين سړي داسي ولي نه شي جوړولي؟ نو تاسو د خپلي دي دعوي ثابتولود پاره ددي په شان بس يوسورة خو پيش كړئي چه دقرآن پاك په شان بلاغت اختصار او معنويت لري. محمدﷺ خو يوازي وو اوس تاسود ټولي دنيا انسانان او پيريان راجمع كړئي اوكوشش اوكړئي اوګورئي. دغه لكه چه الله ﷻ هغوي له چيلنج وركوي كه تاسو په خپله دعوي كښي رښتوني ئي چه دا د محمدﷺ دخپل لاس ليك دي نوراشئ اودا چيلنج قبول كړئي،يوازي نه بلكه په سوونو زرګونو يوځائ شئي. د دي نه پس يوه بله زبردسته دعوي ده چه دا واورئي تاسوبه كله هم په دي قادر كيدي نه شئي. داخبره مونږ هم داوس نه كوو كه ټول پيريان اوانسانان هم راجمع شئي چه داسي يو قرآن جوړكړئي نو هيڅ كله ئي نه شئي جوړولي اوكه د ځان د پاره هرڅومره امداديان ولي جوړنه كړئي. بيا دعوي د لسو سورتونوپوري لنډه كړي شوه دكومي ذكر چه دسورة هودپه اول كښي دي چه آياهغوي وائي چه محمد ﷺ دا جوړكړي دي. ښه نو بيا تاسو هم د دي په شان لس سورتونه راوړئي جوړكړئي. پوره قرآن نه مه جوړوئي اوبغيرد الله ﷻنه دنورو ټولوامدادكونكونه تاسوامداداخستي شئي.كه رښتوني يئ نو مخامخ ولي نه راځئي. بيا د دي نه هم كم ارشاد كيږي كه دا محمدﷺ جوړكړي وي نو كه ډير نه وي نو هم يوسورت پيش كړئي.

سورة بقره (چه په مدينه منوره كښي نازل شوي وو) په دي كښي هم د دغه يو سورة چيلنج دي اودا ئي خودلي دي چه ستاسو په داسي كولو باندي قدرت نشته نو واورئي! كه تاسوداسي آياتونه پيش نه كړل اونه ئي چرته پيش كولي شئي نو بيا د دوزخ د عذاب نه بچ شئي. سره د دي چه فصاحت خو د عربو په ګوټي كښي پروت وو اود هغوي يوخاص كمال ګڼرلي شو. د هغوي قصيدي او شعرونه كوم چه د كعبي په دروازه باندي زوړندي كړي شوي وو د هغوي د كمال بلاغت ثبوت دي. خو الله ﷻ چه كوم قرآن پاك پيش كړوځوك هم د هغي فصاحت او بلاغت ته نه شي رسيدي. نو چه د دي بلاغت، حلاوت، اختصار،افاديت اوكمال ته په كتو چا ايمان راوړو نوراني وړوځكه چه هم پدغه فصحاؤ او بلغاؤ كښي داسي نكته رس اود پوهي خاوندان هم وو چا چه د قرآن پاك د بلاغت لوئي منلي ده او سرئي ټيټ كړي دي. اعتراف ئي اوكړو كه دا كيدي شي نو هم د الله ﷻ كلام كيدي شي.

د رسول كريم ﷺ پشان عيسى ؑ اوموسى ؑ هم خپلو قومونوته چيلنج وركړي وو: څنګه چه د حضرت موسى ؑ په زمانه كښي جادوګر چه په خپله جادوګري كښي د زمانې مثال وو وينا ئي اوكړه چه دموسى ؑ همسا مظاهره ګول جادو سره هيڅ تعلق نه لري اودا صرف د الله ﷻ په تائيد سره ممكن دي. په دي وجه چه موسى ؑ د الله ﷻ پيغمبردي ځكه چه يو دفن خاوند دفن په كمال باندي

Scanned with Ca

پوهيدلې شی.او هم دغه شان چه عيسى ﷺ په کومه زمانه کښې پيدا شوې وو په هغه زمانه کښې طب د کمال درجه حاصله کړې وه. اود بيمارانو په علاج کښې د طب ماهرانو خپل کمال خودلو. په داسې وخت کښې د مور نه پيدا شوی ړانده او شل به د حضرت عيسى ﷺ په ذريعه صحيح کيدل. بلکه د الله ﷻ نوم به ئې اخستلو او مړه ژوندی کول داسې څيزونه دی د کوم په وړاندې چه د هيڅ يو دارو اوعلاج څه کمال نه شو چليدې. نو پوهان پوهه شو چه محمدﷺ د الله ﷻ بنده او رسول دې. حضورﷺ فرمائيل چه هريونبي ته داسې معجزې ورکړې شوې دی کوم ته په کتو چه بشر ايمان راوړې شی. اوماته هم چه دا کوم قرآن راکړې شوې دې د دې متعلق زه هم اميد کوم چه اکثراو ډير خلق به د دې صداقت اومنی[۱] البته په دوی کښې بعضې کوم چه په قرآن پاك نه شو پوهيدلې تکذيب کول ئې شروع کړو. خود دې څه دليل ئې رانوړې شواودادهغوی دجهالت اوکم عقل توب په وجه وو.دغه شان تکذيب وړاندينو قومونو هم د خپلو پيغمبرانو کړې وو.

قريشو ته تنبيه:: نو ته اوس لږ نظر واچوه چه د دغه دروغژنو څنګه خراب حشر شو کوم چه صرف د دښمننئ او ضد په وجه تکذيب کولو. نو اوس اې د قريشوانکار کونکوا د هغوی حشر کتوسره عبرت واخلئ. په هغه زمانه کښې خو هم بعضو کسان ايمان راوړې وو اود قرآن پاك نه فائده مند شو او بعضو چه ايمان رانوړو هغوی د کفر په مرګ مړه شو. هغه خلق الله ﷻ ښه پيژنی او څوك چه د هدايت مستحق دی هغوی ته هدايت هم کوی او چه څوك د ضلالت مستحق دی هغوی تکراووی. په دې عمل کښې هغه عدل کونکې دې ظالم نه دې.

وَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ لِّيْ عَمَلِيْ وَلَكُمْ

| اوكه دروغ اوګنړی دوئ تا | نو اووايه | زما دپاره | عمل زما دې | اوستاسو دپاره

او که دوئ (اوس هم) تا دروغژن ګنړی انو ورته اووايه چې ماله څما عمل بس دې او ستاسو دپاره ستاسو

عَمَلُكُمْ ۚ اَنْتُمْ بَرِيْٓـُٔوْنَ مِمَّآ اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِيْٓءٌ مِّمَّا

عمل ستاسو دې | تاسو| ذمه وار نۀ يئ| دهغه عمل| چې زۀ ئې کوم| اوزۀ | ذمه وارنۀ يم| دهغه عمل

عملونه بس دی| تاسو څما دعمل ذمه وارئی نه بری يئ |او زه ستاسو دعملونو د ذمه وارئی نه بری يم |او څوك

تَعْمَلُوْنَ ﴿۴۱﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُوْنَ اِلَيْكَ ۭ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ

چې تاسوئې کوئ| اوخينې ددوئ نه | هغه خلق دی | چې غوږ ږدی | تاته | ايا نوتۀ به اخبره واوروې

په کښې داسې دی اچې تاته غوږ نيسی |ايا ته به کنړو خلقو ته خبره واوروڵې شې |اګرکه هغوئ

الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوْا لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۴۲﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْظُرُ اِلَيْكَ ۭ

کنړوته| اګر که وی هغوئ | چې په هيڅ نۀ پوهيږی |اوخينی ددوئ نه | هغه خلق دی اچی ګوری | تاته

دعقل نه کار نه اخلی | اوڅوک په کښې داسې دی چې تاته ګوری |

اَفَاَنْتَ تَهْدِی الْعُمْیَ وَلَوْ كَانُوْا لَا يُبْصِرُوْنَ ﴿۴۳﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ

ايانو تۀ به| لار اوښائې| ړندوته | اګر که وی هغوئ| چې هيڅ نۀ وينی| بيشکه الله | نۀ کوی ظلم

نوايا ته ړندو ته لارخودلې شې |اګرکه هغوئ نه وينی| بيشکه الله ﷻ په خلقو باندې معمولی ظلم هم نه کوی

[۱] صحيح بخاری کتاب فضائل القرآن باب کيف نزل الوحي واول مانزل:۴۹۸۱، صحيح مسلم:۱۵۲.

Scanned with Ca

النَّاسَ	شَيْئًا	وَّلٰكِنَّ	النَّاسَ	اَنْفُسَهُمْ	يَظْلِمُوْنَ ۝
په خلقو باندي	هيڅ قدرله	وليکن	خلق	په ځانونو خپلو باند	ظلم کوي

خو دا خلق پخپله په خپلو ځانونو ظلم کوي او هغه ورځ ورته ورياده کړه

قوله تعالى: فَقُلْ لِّيْ عَمَلِيْ وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ

د قيامت په ورځ به څوک هم د چاذمه وار نه وي صرف د خپلوکړو بدله به ورته ملاويږي:- نبي اکرم ﷺ ته خطاب کيږي که چرې دامشرکان ستاتکذيب کوي نوته هم د دوی نه اود دوی داعمالونه ويزاری ښکاره کړه اوصفا ورته اووايه چه زماعمل زما د پاره او ستاسو عمل ستاسو دپاره. زه خو به ستاسو معبودان اونه منم. ابراهيم خليل الله ؑ هم خپل قوم ته داسې ونيلي وو چه زه ستاسو نه لرې او ستاسود دروغو معبودانونه خلاص يم. هم په قريشو کښې بعضې خلق داسې دی چه ستاښکلي کلام او قرآن مجيد اوري او چه څوک متاثر کيدې شو نو هم دا کافي وو خوبيا هم هغوی په نيغه لار رانغله. په دې کښې ستا هيڅ قصور نشته خکه چه ته کنړو ته په اورولو قادر نه ئې. او نه تاته پخپله دا قدرت حاصل دې چه ته هغوی ته هدايت اوکړې ترکومې چه د الله ﷻ رضا شامله نه وی.او په دوی کښې داسې هم شته چه ستاطرف ته په ژورنظرسره ګوری. ستا صفاسهتره اخلاق او ښکلي صورت مبارک اوستا د نبوت دلائل (کوم نه چه د پوهې خاوندان فائده اوچتولې شی) په خپلو کولاؤ سترګوسره ګوری خو بيا هم د قرآن پاك د هدايت نه څه فيضياب کيږی نه. لکه څنګه چه اهل علم او اهل بصيرت فائده مند کيږی. اوچه داسې مؤمن خلق تاته ګوری نودیړپه غوراووقارسره ګوری اوچه کافران نظر اچوی نو په سپکوالی سره ګوری. هغوی تاته ګوری نو خنداګانې کوی. الله ﷻ په چاباندې يو ذره هم ظلم نه کوی. يو اوری او هدايت بيامومی بل هم اوری او ګوری خو ړوند اوکونړ جوړشوې وی سترګې کولاؤ دی بيا هم ړانده دی. غوږونه لری خو بيا هم کانړه دی. زړه ئی شته خو مړ. يوفائده اوچته کړه اوبل نقصان. د الله ﷻ ذات پاك مختار اومتصرف دې هغه دټولونه پوښتنه کولې شی خودهغه نه څوك تپوس پوښتنه کولې نه شی. هغه خوظلم نه کوی ولې خلق پخپله په ځان ظلم کوی. په حديث قدسی کښې دی چه اې زما بندې ګانوا ما په خپل ځان باندې ظلم ګول حرام ګرځولې دی تاسو ئی هم حرام کړئ. او په يو بل باندې ظلم مه کوئې ستاسو اعمال زما په نظر کښې دی. زه د هرقسم عمل پوره پوره بدله ورکوم. چاته چه ښه بدله ملاؤشوه هغه دې د الله ﷻ شکر کوی او چا ته چه سزاملاؤشوه هغه له پکاردی چه هم خپل ذات ملامت کړی.(¹)

وَيَوْمَ	يَحْشُرُهُمْ	كَاَنْ	لَّمْ يَلْبَثُوْٓا	اِلَّا	سَاعَةً	مِّنَ النَّهَارِ
اوپه کومه ورځ	اچې راجمع کړی الله دوئ لره	لکه چې	اوخت تير نۀ کړو دوئ	مګر	ايو ساعت	د ورځ نه

اوهغه ورځ ورته ورياده کړه اچې الله ﷻ به ئې راجمع کړی (نوددنيا ژوند به ورته دومره لږښکاری) لکه چې دوئ

يَتَعَارَفُوْنَ	بَيْنَهُمْ ط	قَدْ خَسِرَ	الَّذِيْنَ
چې پيژنی به يو بل	په خپل منځ کښې	يقينا په نقصان کښې پاتې شو	هغه کسان

په دنيا کښې هيله يو ګړئ پاتې شوی وو په خپل مينځ کښې به يوبل پيژنی| هغه کسانو غټ تاوان اوکړو |

(¹) صحيح مسلم کتاب البر باب تحريم الظلم:۲۵۷۷، ترمذی:۲۴۹۵، ابن ماجه:۴۲۵۷، احمد:۵/۱۶۰، ابن حبان: ۶۱۹.

Scanned with Ca

كَذَّبُوا	بِلِقَآءِ اللّٰهِ	وَمَا كَانُوا	مُهْتَدِيْنَ۝
چې دروغ ني اوګڼړو	ملاقات دالله	اونهٔ وو هغوئ	نيغه لارموندونكې

چې دالله ﷻ ملاقات ئې دروغ اوګڼړلو هغوئ هسې هم دلارې خلق نه وو

قوله تعالى: وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَمْ يَلْبَثُوٓا

د قيامت په ورځ دنفسا نفسئي عالم:- ياداشت وركولې شي چه قيامت به قائميږي او خلق به د خپلو قبرونونه راوچتيږي اود حشر ميدان كښې به راجمع كولې شي اوچه كله هغه ورځ راورسي نو هغوي به پوهه شي چه په دنياكښې مود ورځې يوه حصه تيره كړې راغلې يو.يعنى ماښام نه نو سحر ووا و سحرنه ماښام تيرشوې وو.په كومه ورځ چه شپيلئ پوك وهلې شي نومجرمان به ډلې ډلې پريشان حال راوځي،پتې پتې خبرې به كوي چه صرف لس ورځې به مونږ پاتې شوې يو.په دوى كښې به د ممتاز او تيزې حافظې والا خلق وائى واه د څه لس ورځې صرف يوه ورځ خو مو په دنياكښې تيره كړه. ګناه ګاران خلق خو به قسمونه خورى.او وائى به د يوې ګهنټې نه زيات چرته پاتې شوې يو. دا ټول دليل دې د دې خبرې چه د آخرت په كوركښې د دنيا ژوند څومره سپك او كم دې. تپوس به كولې شي چه اوښاتې په دنياكښې څومره كاله پاتې وئې؟نو وائى به چه يوه ورځ يادديې نه هم كم.نود ياداشت لرونكو نه تپوس اوكړئى شي وئيلې به شي چه افسوس تاسو ته علم وې چه د دنيا ژوند څومره لږ دې هغوى به په خپل مينځ كښې يو بل اوپيژنى. مور پلار به خپل بچې اوبچې به مور پلار خپل خپلوان به هم خو هريو به خپل مصيبت كښې يا په خپل راحت كښې مصروف او مشغول وى. كله چه شپيلئى پوك وهلې شي نو بيا به حسب او نسب هيڅ نه وى يو خپلوان به د بل خپلوان تپوس نه كوى. كومو خلقو چه د الله ﷻ سره د ملاقات تكذيب كړې وو هغوى به په ډير لوئ نقصان كښې وى. افسوس دې په هغه دروغ ګڼړونكو باندې چه د قيامت په ورځ هغوى خپل ذات او خپل متعلقين په هلاكت كښې واچول، نودې نه لوئى نقصان بل څه كيدې شي چه د خپلو ملګرو په وړاندې به ارمان او پښيمانتيا اوچتول وى او جدا اوسيدل به وى.

		وَإِمَّا	نُرِيَنَّكَ
		اوكه	اوښايو مونږ تاته

اوكه مونږ تاته دهغه عذاب څه قدرې اوښايو

بَعْضَ	الَّذِيْ	نَعِدُهُمْ	أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ	فَإِلَيْنَا	مَرْجِعُهُمْ
بعضې انجام	هغه	چې مونږ دوئ سره وعده كړې ده	ياوفات كړومونږ تا	نوخاص مونږ ته	دې راتلل د دوئ

چې د كومې هغوئ سره وعده كوؤ ايا مونږ تالره دهغې نه رومبې وفات كړو ددوئ به (په هر حال) كښې

ثُمَّ اللّٰهُ	شَهِيْدٌ	عَلٰى مَا	يَفْعَلُوْنَ۝	وَلِكُلِّ أُمَّةٍ	رَّسُوْلٌ	فَإِذَا
بيا الله	ګواه دې	په هغه څه باندې	چې دوئ ني كوى	اودپاره دهرامت	يو رسول دې	نوكله چې

مونږ ته واپس كيږي او الله ﷻ ددوئ په كارونو ښه پوهيږي اوهرامت ته يو استاذې راغلې دې

جَآءَ	رَسُوْلُهُمْ	قُضِيَ	بَيْنَهُمْ	بِالْقِسْطِ	وَهُمْ
راشي	رسول دهغوئ	نوفيصله به كيږي	په منځ دهغوئ كښې	پوره په انصاف سره	اوپه هغوئ باندې

نو هر كله چې استاذې ورته راشي نو د دوئ ترمينځ به په انصاف فيصله اوكړې شي

لَا يُظْلَمُوْنَ۝

به هیڅ ظلم نه کیږی ا

او لږ زیاتي به پرې هم نه کیږي

قوله تعالی:: قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ

د قیامت ورځ د انصاف د فیصلې ورځ ده:- خپل نبی ﷺ ته خطاب کولې شی که چرې مونږ ستا په ژوند کښې دهغوی نه بدله واخلودې د پاره چه ستا زړه ته تسلی اوشی اویاهم ستا ژوند ختم شی دهغوی واپس کیدل هم زمونږ طرف ته دی. که چرې ته هم نه ئې نو ستانه پس به الله ﷻ د هغوی د افعالو ګواه جوړ شی.

حضور ﷺ اوفرمائیل چه وړاندې شپه زما مخکینې او روستونې ټول امت زما مخې ته پیش کړې شو نو یوسړی اووئیل یا رسول الله ﷺ! وړاندینې امت خو خیر ولې روستونې کوم چه راتلونکې دې او لاتراوسه پیدا شوې هم نه دې. هغه څنګه پیش کړې شو؟ نو وئی فرمائیل چه د هغوی یو خاکی شکل وړاندې راوړلې شو. ما په هغوی کښې هریو د هغې نه زیات پیژندلو لکه څنګه چه ته خپل یو ملګرې پیژنې([1])

د هریو امت د پاره یو یو رسول وی نود هغوی په مینځ کښې په انصاف سره فیصله کیږی کله چه الله ﷻ فرمائیلی چه زمکه د الله ﷻ د نور نه ډکیږی. دغه شان هریو امت به د خپل پیغمبر په موجودګئی کښې الله ﷻ ته مخامخ کولې شی. د هغوی د خو او بدو اعمالو عمل نامه به ورسره وی چه په حیثیت د هغوی ګواه به وی اوملائکه به هم ګواه وی کومې چه په هغوی باندې نګرانانې مقرر شوې وې.

قیامت کښې به دا امت اولنې امت وی په حساب کښې :: یوبل پسې به هریو امت پیش کیږی اودا امت سره د دې نه چه آخری امت دې خود قیامت په ورځ به دا اولین امت جوړشی. د کوم فیصله چه به الله ﷻ د ټولونه وړاندې فرمائی. په بخاری او مسلم کښې دی چه حضور ﷺ فرمائیلی دی چه مونږ خود ټولونه پس یو خوپه قیامت کښې به د ټولونه وړاندې یو، د ټول مخلوق به اول زمونږ حساب کتاب کولې شی([2]) دې امت د رسول الله ﷺ داشرف دخپل رسول ﷺ په برکت سره حاصل کړې دې. په حضور ﷺ باندې دې درود اوسلام وی. آمین.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ۝

ا اووائی دوئ ا چی کله به وی ا دا وعده ا که یئ تاسو ا صادقان ا

او دوئ وائی چې دا (عذاب) وعده بهٔ آخر کله پوره کیږی اکه تاسو رېښتونی یئ ا

قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ

ورته اووایه اچی زهٔ اختیارنه لرم ادپاره دخان خپل ا دضرر اودنفعې امګر کیږی اهغه څه اچی اوغواړی الله

ورته اووایه ازه خو د خپل خان د ګټې او د تاوان هم هیڅ اختیار نه لرم ا مګرڅه چې الله ﷻ غواړی اهر یو امت

لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ ؕ اِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً

دپاره دهرامت ا یوه نیټه ده ا کله چی ا راشی ا نیټه دهغوئ ا نونهٔ به روستو کیږی ا یوساعت

دپاره یوه نیټه مقرر ده اهرکله چې دهغوئ وخت پوره شی انو بیا نه یو ګړئ روستو پاتې کیدې شی

---

[1] طبرانی:۳۰۵٤ رسنده موضوع زیاد بن المنر کذاب.

[2] صحیح بخاری کتاب الاذان باب فرض الجمعة:۸۷٦، صحیح مسلم:۸۵۵-۸۵٦.

Scanned with Ca

وَّلَا يَسۡتَقۡدِمُوۡنَ۝ قُلۡ اَرَءَيۡتُمۡ اِنۡ اَتٰىكُمۡ عَذَابُهٗ بَيَاتًا

اونه به مخکښي کيږي| اووايه دوئ ته| آيا ويني تاسو| که چرې راشي تاسو ته| عذاب دهغه| دشپې

اونه مخکښې تللې شي| ورته اووايه چې دا خو اووائې که دالله ﷻ عذاب درباندي د شپې

اَوۡ نَهَارًا مَّاذَا يَسۡتَعۡجِلُ مِنۡهُ الۡمُجۡرِمُوۡنَ۝

يا دورځې| نو اخر دا كوم داسې څيز دي| چې تلوار كوي| دپاره دهغې| مجرمان خلق

يا د ورځې ناڅهانه راشي| نو په هغې كښې داسې كوم څيز دي چې د مجرمانو ورته تلوسه ده

اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنۡتُمۡ بِهٖ آٰلۡـٰٔنَ

آيا بيا په هغه وخت كښې| كله چې| واقع شي| نو ايمان به راوړئ تاسو| په هغې| آيا اوس

آيا چې عذاب راشي نو هله به تاسو ايمان راوړئ| (داولي) اوس (ترينه ځان بچ كوئ) حال دا

وَقَدۡ كُنۡتُمۡ بِهٖ تَسۡتَعۡجِلُوۡنَ۝ ثُمَّ قِيۡلَ لِلَّذِيۡنَ

حال داچې وئ تاسو|چې په راتللودډې سره|تاسوتلوارجوړه كړې وه| بيابه| اوونيلې شي| هغه كسانوته

چې تاسو خو به ددې (عذاب) په حقله تلوار جوړ كړې وه| بيابه ظالمانو ته اوونيلې شي| چې د تل

ظَلَمُوۡا ذُوۡقُوۡا عَذَابَ الۡخُلۡدِ ۚ هَلۡ تُجۡزَوۡنَ اِلَّا

چې ظلم ئې كړې وي| اوڅكئ| عذاب دهميشوالي| آيا بله څه بدله به دركړې كيږي تاسو له| مگر

عمر عذاب خوند اوڅكئ| تاسو ته به دخپل عمل نه سوا نوره څه بدله دركيديشى|

بِمَا كُنۡتُمۡ تَكۡسِبُوۡنَ۝

بدله دهغه عمل| چې وئ تاسو| چې كټلو به تاسو|

قوله تعالىٰ:: قُلۡ لَّاۤ اَمۡلِكُ لِنَفۡسِيۡ

د قيامت عذاب د الله ﷻ په قبضه قدرت كښې دي: ارشاد كيږي چه دا مشركان په عذاب كښې تندى كوى اودعذاب دوخت راتلونه وړاندې عذاب غواړى. په دې كښيې د دوى هيڅ ښيگړه نشته.كافران خو تندى كوى او مؤمنان د دې نه ويريږى او يقين ساتى چه عذاب به خامخا راخى سره د دې كه د دې مقررشوې وخت معلوم نه وى. د دې دپاره الله ﷻ خپل نبى ﷺ ته جواب ښائى چه اووايه ورته چه زه د خپل ځان د پاره نه دنقصان مالك يم اونه د فائدې مالك يم،زه صرف دومره وايم چه څومره ماته خودلې شوى وى اوكه چرته زه څه حاصلول غواړم نو په هغې باندې پخپله قادر نه يم ترڅوچه الله ﷻ ما خبرنه كړى.زه خود هغه بنده اوستاسو دپاره د هغه قاصد يم. ماتاسوته خبر دركړو چه قيامت به خامخا راخى خود هغه وخت ماته نه دې خودلې شوې. د هريوقوم دپاره يوه مقرره موده وى اوچه كله هغه موده ختمه شى نو په هغې كښې به نه ديوساعت وړانديوالې وى او نه روستوالې. لكه چه فرمائى ﴿وَلَنۡ يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفۡسًا اِذَا جَآءَ اَجَلُهَا﴾كله چه دچا وخت راشى نو يوه ذره په هغې كښې روستوالې نه شى كولې.په كافرانوباندې به د الله ﷻ عذاب ناڅهانه راشى.كه په شپه او ورځ كښې يووخت هم راشى نو اوښانې څه به كوئې؟ په دې وجه تندى ولې كوئې؟ چه كله راشى نو هغه وخت به ايمان راوړئې؟هغه به كله د ايمان راوړو وخت پاتې شى. هغه وخت به ونيلې شى چه واخلئى د كوم عذاب تندى چه مو كوله. هغوى به وائى ياالله مونږ اوليدلواومونږ واوريدلو.عذاب سره په مخامخ كيدلو به وائى چه اوس مونږ يو الله ﷻ منواود

Scanned with Ca

نورو ټولومعبودانونه اعراض کوو. خودهغه وخت ایمان هیڅ ایمان نه دې. دالله ﷻ عادت خو په بندیګانو کښې داسې راروان وی. دې ظالمانو ته به ونیلې شي چه اوس د همیشه عذاب اوڅکئی. دغه شان به هغوی ښه رټلې کیږی اود کوم عذاب نه چه هغوی انکارکولوهم په هغه عذاب کښې به په دیکودیکوورټوټیلې شی. تاسو به ورته جادو وئیلو نو دا اوس جادو دې، نه بلکه تاسو پخپله ړانده ئې. اوس که صبر کوئې اوکه نه کوئې د خپل بد عمل بدله به خامخا مومئې.

وَيَسْتَنْۢبِـُٔوْنَكَ اَحَقٌّ هُوَ ؕ

اوتپوس کوی دوئ ستا نه | چې آیا حق دی | هغه

او دوئ ستاسونه تپوس کوی | چې آیا دا عذاب (په رښتیانه) برحق دې | ورته اووایه چې آؤ |

قُلْ اِيْ وَرَبِّيْٓ اِنَّهٗ لَحَقٌّ ؔ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ۟

ورته اووایه | هو | اوپه رب م دقسم وی | چې بیشکه دا | بلکل حق دی | اونه یئ تاسو | عاجزه کونکی

پخپل رب مې دې قسم وی | چې دا بالکل حق دې | او تاسو (الله ﷻ) د هغې د راوستو نه عاجزه کولې نشئ

وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْاَرْضِ

اوکه چرې شی | دپاره دهر نفس | چې ظلم ئې کړې وی | هغه ټول دولت | چې په زمکه کښې دې

اوکه (دقیامت په ورځ) یو ظالم سره د ټولې دنیا ټول مال موجود شی | نو هم به ئې دځان

لَافْتَدَتْ بِهٖ ؕ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا

خامخابه په فدیه کښې ورکړی | دغه مال لره | اوپټه به کړی | پښیمانتیا | هر کله چې | اووینې دوئ

په فدیه کښې ورکړی | او (اول اول) عذاب اووینې نو پټ په زړه کښې به پښیمانه شی

الْعَذَابَ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ۟

عذاب | اوفیصله به اوکړې شی | په منځ ددوئ کښې | په انصاف سره | اوپه دوئ به | هیڅ ظلم نه کیږی

اودهغوئ ترمینځه به په انصاف فیصله اوکړې شی | اوهیڅ زیاتې به پرې نه شی کولې

قوله تعالى: وَيَسْتَنْۢبِـُٔوْنَكَ اَحَقٌّ هُوَ

د مرګ نه پس به څه کیږی:- تانه داخلق تپوس کوی چه دخاورې کیدونه پس دادقبرونونه پاسیدل رښتیادی. نو اووایه چه او د الله ﷻ قسم دې چه رښتیادی. ستاسو خاورې کیدل او بیا ستاسود اول حالت په شان راوستل زمونږ دپاره آسان دی په دې کښې مونږ عاجز نه یو. الله ﷻ خو چه کله څه څیز په وجود کښې راوستل غواړی نو صرف دا وائی چه "اوشه" نو هغه څیز راپیدا شی. د دې قسم بیان په قرآن مجید کښې په دوو نورو ځایونوکښې شوې دې. په کوم کښې چه الله ﷻ خپل رسول الله ﷺ ته حکم ورکړې دې چه څوک د واپس کیدو د ځائ نه انکار کوی هغوی ته په قسم خورلوسره بیان اوکړه. په سورة سباکښې دی چه کافروائی چه قیامت به نه راځی نو دوی ته اووایه چه د الله ﷻ قسم راځی به او په سورة تغابن کښې دی چه کافر ګنړی چه بیا به نه ژوندی کیږو ورته اووایه چه د الله ﷻ قسم ژوندی کیږئی به او ستاسو عملونه به تاسو ته خودلې شی. اودا خبره الله ﷻ ته څه ګرانه ده. کله چه قیامت قایم شی نودا کافران به وائی چه د ډکې زمکې په شان سره زر ورکړو اود عذاب نه ځان خلاص کړو خو داسې به نه کیږی. اوچه کله عذاب اووینی نو یو خاموشه پښیمانتیا سره به مخ شی. خو هغوی سره چه کوم سلوک هم کیږی په انصاف سره به وی. یوه ذره به هم زیاتې نه کیږی.

Scanned with Ca

أَلَآ	إِنَّ	لِلّٰهِ	مَا	فِي السَّمٰوٰتِ	وَالْأَرْضِ ؕ	أَلَآ
واورئ	بيشكه	الله لره دي	هغه څه	چي په آسمانونو كښي دي	اوپه زمكه كښي دي	ياد لرئ

ياد لرئ چي هر څه چي په آسمانونو او په زمكه كښي دي هغه ټول د الله ﷻ دي ياد ساتئ چي د الله ﷻ

إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ	حَقٌّ	وَّلٰكِنَّ	أَكْثَرَهُمْ	لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٥٥﴾	هُوَ يُحْيٖ	وَيُمِيْتُ
چي وعده د الله	حقه ده	وليكن	زيات ددوئ	نه پوهيږي	هغه ژوندي كول كوي	اومړه كول كوي

وعده ريښتوني ده خوزيات خلق نه پوهيږي هم هغه ژوندي كول كوي او هم هغه مړه كول كوي

وَإِلَيْهِ	تُرْجَعُوْنَ ﴿٥٦﴾
اوخالص هغه ته	به واپس بوتللي كيږئ تاسو

هم هغه ته به تاسو ټول واپس كيږئ

قوله تعالى: أَلَآ إِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ؕ

د كائنات مالک الله ﷻ دي:- الله ﷻ د آسمانونو او زمكو مالك دي، دهغه وعده به پوره كيږي. هغه ژوندي كول كوي هغه مړه كول كوي، واپس كيدل هم دهغه طرف ته دي. هغه په دي خبره قادر دي چه د سمندرونونه د عالم د اطرافونه د هغوی د خاورو ذرې بيا راجمع كړي او بيا ترې ژوندي بدن جوړ كړي.

يٰٓأَيُّهَا	النَّاسُ	قَدْ جَآءَتْكُمْ	مَّوْعِظَةٌ
اے	خلقو	په تحقيق سره راغلي دي تاسو ته	نصيحت

ائي خلقو تاسو ته دخپل پروردګار د طرفنه نصيحت راغلي دي

مِّنْ رَّبِّكُمْ	وَشِفَآءٌ	لِّمَا	فِي الصُّدُوْرِ ۙ	وَهُدًى	وَّرَحْمَةٌ
دطرفه درب ستاسونه	اوشفاء ده	دپاره دهغه	چي په سينو كښي دي	اولارښودونكي دي	اورحمت دي

او د زړونو دمرضونو علاج دي او چي څوک ئي اومني دهغوئ دپاره هدايت او رحمت دي

لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٥٧﴾	قُلْ	بِفَضْلِ اللّٰهِ	وَبِرَحْمَتِهٖ	فَبِذٰلِكَ
دپاره دمومنانو	ورته اووايه	چي په فضل د الله سره	اوپه رحمت دهغه سره	نو هم په دي باندي

اووايه چي د الله ﷻ په فضل اودهغه په رحمت سره هم دغه خلقو ته خوشحالي پكار ده | دغه

فَلْيَفْرَحُوْا ؕ	هُوَ	خَيْرٌ	مِّمَّا	يَجْمَعُوْنَ ﴿٥٨﴾
پكار دي چي خوشحاله شي دوئ	دا	بهتر دي	دهغه ټولو څيزونو نه	چي دوئ ئي جمع كوي

(فضل او رحمت) بهتر دي د هغي (مالونو) نه چي دوئ ئي راجمع كوي اورته اووايه چي

قوله تعالى: وَشِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ ۙ

د روحاني بيمارود پاره قرآن پاک كتاب شفاء ده:- قرآن عظيم كوم چه وركړې شوې دې دهغې احسان يادولې شي. اې خلقو! ادا پند اونصيحت يو دفتر دې كوم چه ستاسو د الله ﷻ دطرف نه دې. او ستاسو د زړونو د پاره شفا ده. يعنى شك شبه اود زړونوناپاكى او ګندګى لرې كونكې دې، دې سره به د الله ﷻ هدايت او رحمت حاصليږي خو صرف هغوی ته چه په الله ﷻ باندې يقين او ايمان لري. قرآن كريم

Scanned with Ca

مونږ د مؤمنانو دپاره شفا اورحمت جوړکړې رالیګلي خود ګناهګارانو دپاره د نقصان او خسارې نه سوا بل هیڅ نه دی. اووایه چه دا قرآن پاك د الله ﷻ فضل او رحمت دې،دا واخلئ او خوشحاله شئ. اود فاني دنیا کومې فائدې چه تاسو حاصلونی په هغه ټولو کښې بهترین څیز دا قرآن پاك دې.

د عمر فاروق ﷜ قرآن فهمي:: کله چه عمر﷜ له د عراق خراج راغلو نو حضرت عمر﷜ د هغې د کتلودپاره راغلو اود هغه خادم هم هغه سره وو.عمر﷜ په خراج کښې راغلی اوښان اوشمیرل خو ترکوم ځائ پورې چه په شمیرشمیرستړې شو نوونی ونیل د الله ﷻ شکر دې.دهغه خادم اوونیل د الله ﷻ قسم دې چه داهم دهغه فضل اورحمت دې.نوعمر﷜اوفرمائیل چه داسې نه، الله ﷻ ﴿قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ﴾ ونیلو سره قرآن اواستفاده مراد اخستې ده.پدې وجه دې ته فضل او رحمت مه وایه بلکه ﴿مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ﴾ کنړل پکار دی. څکه چه دا زمونږ راجمع کړې شوې دې. د فضل اورحمت خو ډیر لوئ شان دې.

<table dir="rtl">
<tr><td>قُلْ</td><td>اَرَءَيْتُمْ</td><td>مَّآ</td><td>اَنْزَلَ اللّٰهُ</td><td>لَكُمْ</td><td>مِّنْ رِّزْقٍ</td><td>فَجَعَلْتُمْ</td></tr>
<tr><td>اووایه</td><td>ایا وینئ تاسو</td><td>هغه څه</td><td>چې نازل کړي دي الله</td><td>ستاسو دپاره</td><td>درزق نه</td><td>نو جوړکړل تاسو</td></tr>
<tr><td colspan="7">دا اووائي چي الله ﷻ تاسو ته کوم رزق رالیږلي وو | نو تاسو (دڅان نه) په هغې کښې څه</td></tr>
</table>

<table dir="rtl">
<tr><td>مِّنْهُ</td><td>حَرَامًا</td><td>وَّحَلٰلًا</td><td>قُلْ</td><td>آٰللّٰهُ</td><td>اَذِنَ</td><td>لَكُمْ</td><td>اَمْ</td><td>عَلَى اللّٰهِ</td></tr>
<tr><td>دهغې نه</td><td>څه حرام</td><td>اوڅه حلال</td><td>ورته اووایه</td><td>آایا الله</td><td>اجازت درکړي دي</td><td>تاسو ته</td><td>یا</td><td>په الله باندي</td></tr>
<tr><td colspan="9">حرام او څه حلال کړل | ددوئ نه تپوس اوکړه آیا الله ﷻ تاسو ته ددې اجازت درکړي دي | که نه تاسو</td></tr>
</table>

<table dir="rtl">
<tr><td>تَفْتَرُوْنَ</td><td>وَمَا</td><td>ظَنُّ</td><td>الَّذِيْنَ</td><td>يَفْتَرُوْنَ</td><td>عَلَى اللّٰهِ</td><td>الْكَذِبَ</td></tr>
<tr><td>دروغ تړئ تاسو</td><td>اوڅه دي</td><td>ګمان</td><td>دهغه کسانو</td><td>چې تړي هغوئ</td><td>په الله باندي</td><td>دروغ</td></tr>
<tr><td colspan="7">د(څان نه) په الله ﷻ باندې دروغ وائې | آیا د قیامت د ورځې په باره کښې دهغې خلقو څه</td></tr>
</table>

<table dir="rtl">
<tr><td>يَوْمَ الْقِيٰمَةِ</td><td>اِنَّ</td><td>اللّٰهَ</td><td>لَذُوْ فَضْلٍ</td><td>عَلَى النَّاسِ</td><td>وَلٰكِنَّ</td><td>اَكْثَرَهُمْ</td></tr>
<tr><td>په ورځ دقیامت</td><td>بیشکه</td><td>الله</td><td>خامخا خاوند دفضل دي</td><td>په خلقو باندې</td><td>ولیکن</td><td>زیات ددوئ</td></tr>
<tr><td colspan="7">ګمان دی، | څوک چې په الله ﷻ باندې دروغ تړی | بیشکه الله ﷻ په خلقو ډیر مهربان دي | خو زیات</td></tr>
<tr><td colspan="7">لَا يَشْكُرُوْنَ ۝۶۰</td></tr>
<tr><td colspan="7">نه اوباسي شکر</td></tr>
<tr><td colspan="7">خلق ناشکره دی</td></tr>
</table>

قوله تعالى:: فَجَعَلْتُمْ مِّنْهُ حَرَامًا وَّحَلٰلًا

پخپله دځپل ځان نه دحلال اوحرام مذمت:- مشرکانوبعضې څناورو ته د "بحائر"، "سوائب" او "وصائل" نومونه ورکولوسره څه په ځان حرام او څه په ځان حلال ګرځولې وو. د هغې تردید فرمائیلې کیږی. لکه څنګه چه دالله ﷻ ارشادمبارك دې د پټونه چه څه راوځی اوکوم څاروی چه پیدا کیږی هغه په دې کښې د الله ﷻ د پاره یوه خاص حصه ګرځولې ده[1] ابوالاحوص﷜ روایت کوی چه زه حضور ﷺ ته حاضر شوم اود شکل او جامو په لحاظ زه بدحال غوندې ووم. حضور ﷺ اوفرمائیل چه تاسره څه مال اودولت شته که نه؟ ماونیل چه د الله ﷻ راکړې شوې هرڅه موجود دی. د اوښانو اسونو اوچیلو رمې دی وینځې او

[1] الطبری:۵/۱۱۲.

غلامان دی نوحضورﷺاوفرمائیل بیاپه تاباندې دالله ﷻدنعمت اثارولې ښکاره نه دی.بیائی اوفرمائیل چه ستاد اوښانو بچی کیږی اوهغه په هراندام باندې برابر وی خوتاسویه چاړه باندې د هغوی غوږونه پرې کوئې. وائې چه دا "بحائر" دی، د هغوی څرمن څیرئې او وائې چه "صرم" دې. په خپل ځان باندې هم حرام کوئې او په خپل اولاد باندې هم حرام کوئې. ولې داسې نه ده؟ ماوئیل چه او. بیا حضورﷺ اوفرمائیل چه واوره کوم څه چه الله ﷻ تاله درکړی دی هغه د همیشه د پاره حلال دی او حرام کیدې نه شي. د الله ﷻ د قدرت لاس ستا د لاس نه مضبوط دې. اود الله ﷻ چاړه ستا د چاړې نه ډیره تیره ده (١) الله ﷻ د داسې خلقو نه سخت د ناراضګئی اظهار فرمائی چه د هغه حلال په ځان باندې حرام کوی او حرام دخپل ځان د پاره حلال جوړوی. اودا هرڅه د خپل ذاتی رائې او خواهش په بنیاد چه د دې هیڅ دلیل نشته. بیا هغه د ورځې د قیامت د عذاب نه ویرولې شي. فرمائی چه کوم خلق په الله ﷻ باندې د ځان نه خبرې کوی آخر هغوی څه ګنړی چه د قیامت په ورځ به مونږ د هغوی سره څه سلوك کوو.

په ایت کښې د فضل نه مراد څه دې؟::د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ ﴾ په خلقو باندې د الله ﷻ ډیرلوئ فضل دې. ابن جریر رحمه الله وائی چه د دې نه کافرانوته په دنیاکښې زر سزا ورکول مراد دی. زه وایم چه د دې خبرې هم احتمال دې چه د دې نه دامراد وی چه الله ﷻ ډیر لوئ دفضل خاوند دې په خلقو باندې. په دنیاکښې ډیر داسې څیزونه دانسانانودپاره پیدا کړی دی دکومونه چه فائده اود هغوی منفعت دې اوداسې څیزونه دانسان د پاره حرام اوګرځوی په کوموکښې چه سراسر نقصان وو یاد دین په حیثیت اویاد دنیا په حیثیت خو اکثرخلق شکر نه کوی. یعنی د الله ﷻ انعامونه په خپل ځان باندې حراموی او په خپلو نفسونوباندې سختئ کوی.یعنی دخپل طرفنه څه څیزونه حلال اوڅه حرام ګرځوی. مشرکانوداڅیزپخپل ځان کښې ډیرخورکړې دې اوخپل مسلك ئې داسې جوړکړې دې.په اهل کتابو کښې اکثر داخبره نه وه خو هغوی هم دابدعت پیداکړو.

د جنتیانو درې قسمونه::دموسی بن صباح رحمه الله د الله ﷻ د ارشاد﴿ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ ﴾ باره کښې روایت دې چه د قیامت په ورځ به درې قسمه د الله ﷻ عبادت کونکی پیش کولې شي. الله ﷻ به په هغوی کښې دیوقسم نه تپوس اوکړی چه تاسو په کوم خیال باندې نیك اعمال اختیارکړې وو؟ هغوی به وائی یاالله تا جنت پیدا کړو په جنت کښې ونې میوې باغونه نهرونه حورې قصور اود اهل طاعت د پاره هرقسم نعمتونه ورکړل. هم د دې د حاصلولو د پاره ما ټوله شپه په ویښه عبادت اوکړو، ټوله ورځ به مې روژه نیوله. نو الله ﷻ به اوفرمائی چه تاد جنت د پاره دا ټول اعمال کړی دی نو زه جنت ته ورشه. خودا ستا د عمل بدله نه ده زه تاله د دوزخ نه خلاصې درکوم. دازما فضل دې اوتا زه په جنت کښې داخلوم. نو داسې خلق به جنت ته داخل شي. بیا به د بل قسم خلق راوغوښتې شي الله ﷻ به د هغوی نه هم داتپوس اوکړی هغوی به وائی چه یاالله تادوزخ پیداکړو،په دوزخ کښې طوق اوزنځیرونه کیخودل. په هغې کښې دې بادسموم اوآب محموم پیدا کړې. اودګناهګارانود پاره دې په هغې کښې ټول عذابونه پیداکړل. نو مابه په ویښه ټوله شپه عبادتونه کول ددوزخ د ویرې نه مې ټوله ورځ ولږه او تنده تیرولو سره روژې ساتلې. نو الله ﷻ به وائی چه واخله ما تاله د دوزخ نه خلاصې درکړو او بیا دا زما نور فضل دې چه د دوزخ نه د خلاصی سره تاله جنت هم درکوم. نو هغه به جنت ته لاړشی اوداخل به شي. اوس به دریم قسم خلق راوستلې شی اوحاضربه کړې شي. او چه کله الله ﷻ تپوس کوی نوهغه به ښائی چه اې ربه! مونږ خو ستا د شوق او ستا د محبت د پاره ستا عبادت کړې دې. ټوله شپه مو عبادت کړې او ټوله ورځ مې روژه ساتلې. صرف ستاد ملاقات دشوق او ستاد رضا دپاره. الله ﷻ فرمائی چه کله زما د ملاقات د شوق د پاره داسې کوی نو الله ﷻ به د هغوی د پاره خپل ځان ښکاره

---

(١) ابوداؤد کتاب اللباس باب فی الخلقان وفی غسل الثوب:۴۰۶۳ وسنده صحیح، نسائی: ۵۲۲۶، احمد:۴۷۲/۳،واللفظ له.

Scanned with Ca

کړي. فرمائي چه اوګوره ماته په ما نظر اوکړه تاته د ټولونه لوئ دولت ملاؤشو. بيا فرمائي چه زه تاته په خپل فضل سره د دوزخ نه خلاصي هم درکوم او جنت هم تاله درکوم. زمافرښتې به تاسره حاضرې وي او زه به پخپله په تاباندې خپله سلامتي نازلوم. نوداسې خلق به هم په جنت کښې داخليږي.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا

| اونه نې ته | په هيڅ حال کښې | اونه لولې ته | دده نه | دقرآن نه | اونه

(او دائې پيغمبره) ته په هر حال کښې چې ئې او په دغې (حال) کښې هم چې قران پاک

تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ

کوئ تاسو اے خلقو| يوعمل | مګر| يومونږه| په تاسو باند| نظر لرونکي| کله چې| مصروف اوسئ تاسو

لولې |او دائې خلقو تاسو هم چې څه کار کوئې |نو په هرحال کښې مونږ تاسو وينو ګورو| څه وخت چې تاسو

فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ

په هغې کښې| اونه پټيږي| درب ستانه| په مقدار| ديوې ذرې| په زمکه کښې |اونه په آسمان کښې

په هغه کار کښې اخته يئ| اوستا دپروردګار نه لږ څيز هم پټ نشي پاتې کيدې انه په زمکه کښې اونه په آسمان

وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ۝

اونه وړوکې | دهغې نه | اونه لوئ| مګر | په کتاب |واضحه کښې|

کښې| او نه دهغې نه وړوکې اونه لوئې | مګردا ټول په پوره واضحه کتاب (لوح محفوظ) کښې ليک دی

قوله تعالى: فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ

د الله ﷻ ذات د هروړوکي اولوئ څيز نه خبردار دې :- نبی کريم ﷺ ته خبرورکولې شی چه الله ﷻ ستا د ټول امت او ټولو مخلوقاتو د ټولواحوالونه په هره لحظه اوهر ساعت خبردې. يوذره څيز هم په زمکو او آسمانونو کښې که هغه سپك او وړوکې ولې نه وی په کتاب مبين کښې يعنی دالله ﷻ په علم کښې شته اود هغه د پاللونه بهر کيدې نه شی. د غيبومعلومات هغه سره دی که اوچه وی که لمده د غيبو معلومات د هغه نه بغير هيڅ څوك نه پيژني. که يوه پانړه هم راشوکيږی او راپريوځي يا د شپې په تياره کښې هم يو ذره څيز چرته پروت وی اوکه يو څيز اوچ وی اوکه لوند، ښه وی که خراب د ټولوعلم الله ﷻ ته دې. د ونوکانړو اوځناور هريوحرکت هغه ته معلوم دې.په زمکه چه څومره سالرونکی ځناور دی ، په هواکښې چه څومره مرغئی الوزی دا هم ټولې ستاسو په شان ډلې ډلې دی.دهر سالرونکی د خوراك ذمه وارالله ﷻ دې.کله چه د دې څيزونو دحرکتونوهم هغه ته علم دې.نودانسان مکلف اوپه عبادتونو باندې مامور اعمالو اوحرکاتو به هغه ته څنګه پته نه وی. لکه چه فرمائي چه په دې عزيز او رحيم باندې يقين اوساتئ. که تاسو په مانځه کښې هم ولاړ ئې نوګوری. که سجده کوئې نو هم تاسو وينی او اوری. کله چه حضرت جبرائيل ﷺ د احسان معنی د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو چه د دې مطلب دا دې چه تاسو د الله ﷻ د طرف نه عبادت کوئې. داسې لکه چه الله ﷻ ته ګورئی او عبادت کوئې اوکه دا نه وی نو کم نه کم داسې خيال خو کوئې چه تاسو د هغه په وړاندې ولاړ يئې او هغه تاسو ته ګوری.[1]

[1] صحيح بخاری کتاب الايمان باب سوال جبرئيل النبي ﷺ عن الايمان والاسلام: ۵۰، صحيح مسلم:۹-۱۰.

Scanned with Ca

أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ اللّٰهِ

| واوری | بیشکه | دوستان دالله چې دي

لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝ الَّذِينَ آمَنُوا

نهٔ به وی یره | په هغویٔ باند | اونهٔ به هغویٔ | غمجن کیږي | هغه دوستان | چی ایمان ئې راوړو

واورئی چې دالله ﷻ په دوستاسو به نه ویره وی | اونه به غمژن شي | داهغه کسان دی چې ایمان ئې

وَكَانُوا يَتَّقُونَ ۝ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

اووړ هغویٔ | چی ځان ئې ساتو | هغویٔ لره دي | زیرې | په ژوند ددنیا کښې | اوپه آخرت کښې

راوړو | او پرهیزګاری ئې اختیار کړه | ادویٔ دپاره هر طرف ته زیرې دي | په دنیا کښې او په آخرت کښې

لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

نشته هیڅ بدلون | خبرو دالله لره | دا زیرې | هم داکامیابی ده | لویه |

هم دالله ﷻ خبرې نه بدلیږی | هم دغه لویه کامیابی ده |

قوله تعالی:: أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ

دالله ﷻ په دوستاوبه هیڅ اندیښنه نه وی:- دالله ﷻ ارشادکیږی چه اولیاء الله هغه خلق دی چه د ایمان راوړونه پس پرهیزګاری هم اختیاروی. اوڅوك چه پرهیزګار وی هغه د الله ولی دی. که د آخرت احوالو سره هغه مخامخ کیږی نو د هغه به هیڅ ویره نه وی اونه به هغه د دنیاڅه غم او خفګان راګیر کړی.

ولی چا ته وئیلې کیږی؟:: عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او ابن عباس رضی الله عنه وائی چه اولیاء الله هغه خلق دی چه هر وخت د الله ﷻ په ذکر او فکرکښې لیدلې شی. د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه یوسړی دحضور ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ! اولیاء الله څوك دی؟ وئی فرمائیل چه هغه خلق کله چه ئی ګورې د الله ﷻ په ذکر کښې به مشغول وی([1]) د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی چه د الله ﷻ په بندیګانوکښې داسې هم بندیګان شته چه انبیاء او شهداء هم په هغوی فخرکوی. چه نه د مال څه تعلق اونه دنسب څه تعلق او صرف د الله ﷻ د پاره یو بل خوښوی. دهغوی مخونه نورانی دی اوهغوی د نور په منبرونودی. خلق چه په کوم ځایٔ کښې د ویرې نه رچیږی نو هلته په هغوی باندې هیڅ ویره هم نه وی. په خلقو باندې غم او خفګان شروع وی او دهغوی دې سره هډو څه کار نشته([2]) دحضرت ابومالك اشعری رضی الله عنه نه روایت دې حضور ﷺ فرمائیلی چه د مختلفو قبیلونه او څلورو واړو طرفونه به راجمع کیږی او په هغوی کښې به هیڅ خپلولی نه وی خوهغوی به صرف دالله ﷻ درضادپاره یو بل سره دوستانه په خلوص او محبت ساتی. د قیامت په ورځ به الله ﷻ د هغوی د پاره د نورمنبرونه قایموی په کومو چه به هغوی ناست وی. خلق به په قیامت کښې پریشانه ګرځی خو هغوی به مطمئن وی. د الله ﷻ اولیاء هم دغه خلق دی.

د بشرٰی نه څه مراد دی؟:: د ابوالدرداء رضی الله عنه نه چا د حضور ﷺ وضاحت ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ باره کښې تپوس اوکړو نووئی وئیل چه د بشارت نه ښه خوبونه مراد دی. کوم چه څوك مسلمانان وینی یا نورو ته د دې متعلق خوب خودلې شی. ابوالدرداء رضی الله عنه اوفرمائیل چه تامانه دا سوال اوکړو اود دې نه

---

[1]) طبراني:۱۲۳۲۵.

[2]) ابن حبان:۵۷۳وسنده صحيح، وله شاهد صحيح عندابي داؤد:۳۵۲۷،عن عمر رضی الله عنه السنن الكبرىٰللنسائي:۱۱۱۲۳٦

Scanned with Ca

وړاندې يووخت يو سړي د نبي کريم ﷺ نه سوال کړې وواوحضور ﷺ فرمائيلي وو چه دا ربښتوني خوبونه ځوك اووينې يا د ده په حق کښې بل څوك اووينی نودا د دنيا په ژوند کښې هم د هغه د پاره زيرې دي اوپه آخرت کښې دجنت زيرې دي([1]) عباده بن صامت ﷺ ته هم حضور ﷺ دا فرمائيلی وو چه تانه وړاندې مانه چا دا سوال نه ووکړې. د بشرى نه رويائې صالحه مراد دى.

ښه خوب د نبوت څلورڅلويښتم جزء دې::ابن صامت ﷺ د رسول الله ﷺ نه تپوس کړې وو په دې آيت کښې خودآخرت زيرې جنت دې خود دنيا د بشارت اوزيرى نه څه مراد دى؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه ربښتونى خوبونه چه څوك اووينې يا د هغه په حق کښې چاته اوخودلې شی اودا ربښتونی خوبونه هم د نبوت د اوياؤ يا څلور څلويښت جزونونه يو جزء دې([2]) حضور ﷺ اوفرمائيل چه يوانسان ښه عمل کوى اوخلق دهغه تعريف کوى نودا لکه دمؤمن د پاره په دنياکښې د جنت زيرې دى([3]) اودا د نبوت په يوکم پنځوس جزونوکښې يو جز دې. نو چه څوك ښه خوب اووينې نو هغه دې د خلقو په وړاندې بيانوى او چه څوك خراب خوبونه اووينې نودا د شيطان د طرف نه وى او هغه د دوى د ويرولو د پاره داسې کوى. نويکاردى چه خپل ګس طرف ته درې ځل توکى اود الله ﷻ تکبيراولولى اوچاته دې نه بيانوى([4]) په بويل ځائ کښې د نبوت په شپږ څلويښتم جزکښې ګرځولې شوې دې([5]) حضرت ابوهريره ﷺ فرمائى چه ښه خوبونه د الله ﷻ زيرى دى. وئيلې شوى دى چه د دې نه مراد دا دى چه د مؤمن دمرګ په وخت کښې فرښتې ده ته د جنت او ښښنې زيرې ورکوى. د الله ﷻ ارشاد دې ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا﴾ کوم خلق چه د دې خبرې قائل دى چه هم الله ﷻ زمونږ رب دې او بيا تر مرګه پورې په دې خبره قايم هم وى نو په ده به فرښتې نازليږى او ورته به وائى چه مه ويريږه او مه غم کوه تاته د هغه جنت زيرې دې د کوم وعده چه تاسره کړې شوې ده. او په آخرت کښې مونږ ستا واليان يو. تاچه څه غوښتل تاته ملاؤشو دا د الله ﷻ چه رحيم ذات دې د طرفه تاته تحفه ده. په حديث براء ﷺ کښې دى چه کله د مؤمن د مرګ وخت وى نود روښانه مخونو اوسپينو لباسونو فرښتې هغه له راځى او وائى چه اوس اې پاکه روحه د راحت او ريحان طرف ته روان شه، الله ﷻ تانه ناراض نه دې نو دا روح به د هغه د خُلې نه داسې راوځى لکه د مشك د خُلې نه چه اوبه راوځى.لکه چه الله ﷻ فرمائيلى د قيامت خوفناك حالت به هغه نه ويروى. فرښتې به هغه ته وائى چه دا هم هغه ورځ ده د کومې چه تاسره وعده وه.([6]) په دغه ورځ به د مؤمنانو په وړاندې نور روان وى مخامخ هم او ښى طرف ته هم. نن تاته زيرې دې د جنت د کوم لاندې چه د هميشه د پاره بهيدونکې نهرونه روان دى دا ډيره لويه کاميابى ده.

وَلَا يَحْزُنْكَ	قَوْلُهُمْ	اِنَّ الْعِزَّةَ	لِلّٰهِ	جَمِيْعًا	هُوَالسَّمِيْعُ	الْعَلِيْمُ ﴿۶۵﴾
اونه دې کړې غمجن تالره	خبرې ددوئ	بيشکه چې عزت	الله لره دې	ټول	هغه اوريدونکې	پوهه دې

او ائې پيغمبره ددوئ (کافرو) خبرې دې تا نه غمژن کوى. اغلبه ټوله الله ﷻ دپاره ده. هغه هرڅه اورى ډيره ښه پوهه

---

[1] احمد: ۳۴۳/۵ وسنده حسن، شعب الايمان: ۹۰۰۱، المعجم الكبير: 3432 شرح السنة: ۳۴۶۴.
[2] ترمذى كتاب الرؤيا باب لهم بشرى فى الحيوة الدنيا: ۲۲۷۳ وهوحسن.
[3] صحيح مسلم كتاب البر والصلة باب اذا اثنى على الصالح فهى بشرى ولاتضره: ۲۶۴۲، ابن ماجه: ۴۲۲۶، احمد ۱۵۶/۵، ابن حبان: ۳۶۶.
[4] احمد: ۲۱۹/۲–۲۲۰، شعب الايمان: ۴۷۲۶ وسنده حسن.
[5] سنده حسن اوګورئى سابقه حواله.
[6] د دې معنى روايت احمد: ۲۸۷/۴ وهوحديث صحيح مشهور، الاعمش صرح بالسماع عندابى داوٗد، حاكم: ۳۷/۱ کښې موجود دې

Scanned with Ca

فِي الْأَرْضِ ؕ	وَمَنْ	فِي السَّمٰوٰتِ	مَنْ	أَلَا إِنَّ لِلّٰهِ
چې په زمکه کښې دي	اوهغه څوک	چې په اسمانونو کښې دي	هغه څوک	خبر دار شئ بیشکه الله لره دي

دي | واورئې چې دا ټول هرڅه د الله ﷻ دي | چې په آسمانونو کښې او په زمکه کښې دي |او کوم

إِنْ يَّتَّبِعُوْنَ	شُرَكَآءَ ؕ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	يَدْعُوْنَ	الَّذِيْنَ	وَمَا يَتَّبِعُ
نه کوي پیروي هغوئ	شریکان	الله نه	بې د	چې رابلي يئ دوي	اونه کوي پیروي |هغه کسان

خلق چې د الله ﷻ نه سوا نورو(دخان نه جوړ کړو)شریکانو ته آواز کوي | (خبر يې چې)هغوئ په څه پسې

جَعَلَ	الَّذِيْ	هُوَ	يَخْرُصُوْنَ ⑥⑥	وَإِنْ هُمْ إِلَّا	إِلَّا الظَّنَّ
چې جوړه ني کړه	هغه ذات دي	هغه	قیاسونه چلوي	اونۀ دي هغوئ | مګر	مګر دګمان

روان دي | هغوئ صرف په ګمان پسې روان دي | او تش اټکلونه چلوي | الله ﷻ هغه ذات دي چې

وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ؕ	فِيْهِ	لِتَسْكُنُوْا	الَّيْلَ	لَكُمُ
اوورځ | روښانه	په هغې کښې	دپاره ددې چې تاسو ارام حاصل کړئ	شپه	ستاسو دپاره

ستاسو دپاره ئې شپه جوړه کړې ده | چې ارام په کښې اوکړئې | اوورځ ئې روښانه جوړه کړې ده | چې په کښې لیدل

يَّسْمَعُوْنَ ⑥⑦	لِقَوْمٍ	لَاٰيٰتٍ	فِيْ ذٰلِكَ	إِنَّ
چې اوري	دپاره دهغو خلقو	نښې دي	په دې کښې	بیشکه

کولې شئ | بیشکه دې کښې د (پیغمبر د خبرو) اوریدونکو دپاره دلیلونه موجود دي

قوله تعالی:: جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوْا

د شپې تیاره دسکون سبب اود الله ﷻ د قدرت نښه ده.- الله ﷻ رسول الله ﷺ ته ارشاد فرمائي چه د مشرکانو داوینادې تاخفه نه کړي ته په هغوی باندې غالب راتلودپاره د الله ﷻ نه دعاغواړه،په هغه باندې بهروسه کوه.هرقسم عزت او غلبه د الله ﷻ اود رسول ﷺ اومؤمنانود پاره ده.هغه د خپلو بندیګانو خبرې اوري د هغوی احوال پیژني.د آسمانونو اوزمکو بادشاهي هم د الله ﷻ ده. مشرکان چه دکومو بتانو عبادت کوی هغوی نه په ضرر باندې اونه په نفع باندې قادر دی، نه د دې مشرکانوسره څه معقول دلیل شته. هغوی خود دروغو اټکلي خبرو قیاسونو پیروي کوی. بیا ارشاد کیږي چه الله ﷻ د خپل بندیګانود پاره شپه جوړه کړه د دې د پاره چه د ورځې د ستړی والی نه سکون او آرام حاصل کړي او ورځ ئې د معاش ګټلودپاره روښانه جوړه کړه. هغوی په ورځ کښې سفرکوی اوپه رڼاکښې دهغوی نور مصالح دی. د دې دلیلونواوریدو سره عبرت حاصلونکود پاره په دې آیاتونوکښې نښې دی او هغه د خالق په عظمت باندې دلیل راوړي.

اللّٰهُ	اتَّخَذَ	قَالُوْا
الله	نیولي دي	اووئیل کافرانو

خپني خلق وائي |

وَمَا	فِي السَّمٰوٰتِ	مَا	لَهٗ	هُوَ الْغَنِيُّ ؕ	سُبْحٰنَهٗ ؕ	وَلَدًا
اوهغه	چې په آسمانونو کښې دي	هغه څه	هغه لره دي	هغه بې نیازه دې	پاکي ده هغه لره	خوئي

چې الله ﷻ خان له خوئې نیولې دې | الله ﷻ پاک دې | هغه غني دې | هر څه چې په آسمانونو کښې دی

Scanned with Ca

فِي الْأَرْضِ ط	اِنْ عِنْدَكُمْ	مِّنْ سُلْطٰنٍ	بِهٰذَا ط	اَتَقُوْلُوْنَ	عَلَى
چې په زمکه کښې دی	نشته ستاسو سره	څه	دليل	په دې خبره	آيا وايئ تاسو	په
او په زمکه کښې دی | ټول دهغه ملکيت دی | تاسو سره (دشرک) په دې خبره هيڅ دليل نشته دې					
اللّٰهِ	مَا	لَا تَعْلَمُوْنَ ۝	قُلْ	اِنَّ الَّذِيْنَ	يَفْتَرُوْنَ
الله باند | هغه خبرې | چې نه لرئ تاسو علم دهغې | ورته او وايه | بيشکه هغه کسان | چې ترې هغوئ					
آيا تاسو په الله ﷻ پورې داسې خبرې تړئې | چې پخپله ترې نه هم خبر نه يئ | او وايه چې څوک په الله ﷻ					
عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ	لَا يُفْلِحُوْنَ ۝ ط	مَتَاعٌ	فِي الدُّنْيَا	ثُمَّ اِلَيْنَا	مَرْجِعُهُمْ
په الله باند | دروغ | نشي موندې خلاصې | نفع اغستل دی | په دنيا کښې | بيا | مونږ ته | واپس راتلل دی د هغوئ					
دروغ ترې | هغوئ خلاصيدې نشي | په دنيا کښې لږ شان مزې دې اوکړی | بيا ئې مونږ ته واپسی ده					
ثُمَّ	نُذِيْقُهُمُ	الْعَذَابَ الشَّدِيْدَ	بِمَا	كَانُوْا	يَكْفُرُوْنَ ۝ ع
بيا به | مونږ مزه اوڅکوؤ هغوئ ته | دعذاب | سخت | په سبب دهغې | چې وؤ هغوئ | چې کفر به ئې کولو					
نو مونږ به ورته دسخت عذاب مزه اوښايو | ځکه چې دوئ به کفر کولو |				

قوله تعالى: قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ط

د الله ﷻ نه څه اولاد شته او نه شريک.- په دې کښې ترديد دې دهغه خلقوکوم چه د دې قائل دی چه نعوذبالله د الله ﷻ هم څوك څوئ شته. هغه خوپاك الله دې. هغه اولادخو څه چه د هرڅيز نه بې نيازه دې اوهرموجودڅيز د هغه د كرم محتاج دې. زمكه آسمان او په دې كښې هرڅه ټول د هغه دی. نو بيا به هغه خپل مملوك او خپل بنديگان څنگه خپل څوئ جوړ كړې. اې مؤمنانو تاسوسره خودا دليل شته خو هغوی سره دخپل كذب او بهتان هيڅ دليل نشته. تاسوخوهيڅ هم نه پيژنئى اودعوې كوئې. دا د مشركانودپاره يوزبردسته تنبيه ده. دا كافران چه وائى چه دالله ﷻ هم يوڅوئ پيدا شوې دې. دا يو داسې خرابه گستاخى ده چه دې اوريدوسره آسمان اوشليږى،زمكه اوشليږى، غرونه راپريوځى نو هيڅ عجيبه خبره نه ده. د الله ﷻ د پاره دا چرته ضرورى كيدې شى چه د هغه هم چرته څوك څوئ وى. زمكه اوآسمان خو ټول د هغه ممنون دى اودهغه پيداوښ دى. ټول دهغه په شميركښې دى او هغه د دې شمير پيژنى هريوبه په خان له توگه د هغه سره حاضرى كوى. بيا دې بهتان لگونكو كافرانوته الله ﷻ دهمكى وركوى چه دوى به په دين اودنياكښې چرته خلاصې نه بيامومى. خو چه په دنياكښې دوى ته څه ملاويږى هغه د هغوى د پاره د عذاب ذريعه ده اود هغوى د پاره ډهيل دې چه د څه وخته پورې د دنيا د قليل متاع نه فائده واخلى بيا خو به دوى يو زبردست عذاب سره ټكراويږى. دا دنيا خود هغوى د پاره ديوڅو ورځو راحت دې. بيا به هم زمونږ طرفته واپس كيدل وى. هلته به مونږ دوى ته د سخت عذاب مزه وراوڅكوو. دابه د هغوى د كذب افترا او كفر په سبب وى.

وَاتْلُ	عَلَيْهِمْ	نَبَاَ	نُوْحٍ	اِذْ	قَالَ	لِقَوْمِهٖ	يٰقَوْمِ	اِنْ
او اولوله | په هغوئ باند | قيصه | دنوح | كله چې | اوونيل هغه | قوم خپل ته | اے زما قومه | كه چرې								
او دوی ته د (حضرت) نوح ﷺ قصه واوروه | چې هغه خپل قوم ته اوونيل | ائې ځما قومه كه په								

Scanned with Ca

كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَّقَامِيْ وَتَذْكِيْرِيْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ

وی | گران | په تاسو باندې | اوسیدل زما | اونصیحت درکول زما | په آیتونو دالله سره | نو په الله باندې

تاسو کښې زما اوسیدل او د الله په آیاتونو سره تاسو ته نصیحت کول په تاسو ښه نه لګی انو ځما په الله

تَوَكَّلْتُ فَاَجْمِعُوْٓا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ

بروسه کړی ده ما | نو راجمع کړئ | کار خپل | اوشریکان خپل | بیا | دنه وی | کارستاسو | په تاسوباندې

توکل دې | نوتاسو خپله فیصله اوکړئی او خپل شریکان راجمع کړئ | بیا په خپله فیصله غور او فکر

غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوْٓا اِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُوْنِ ۝ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ

پټ | بیا | فیصله اوکړئ | زما خلاف | اومهلت مه راکوئ ماته | نو که چری | مخ واړوئ تاسو |

اوکړی | چې څۀ په کښې درنه پټ پاتې نشی | بیا ماسره خپله خوښه اوکړئی | او هیڅ مهلت مه راکوئی

فَمَا سَاَلْتُكُمْ مِّنْ اَجْرٍ ؕ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ ۙ وَاُمِرْتُ

نونۀ دي غوښتلي ماستاسو نه | څه اجر | نۀ دې اجر زما | مګر | په الله باند | اوحکم شوي دې ماته

اوکه تاسو هم دغسې مخ اوګرځولو | نو (ځما مو څه تاوان اوکړو) زۀ خو ستاسو نه ددې څه بدله

اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ۝ فَكَذَّبُوْهُ فَنَجَّيْنٰهُ وَمَنْ

چې شم زۀ | د | مسلمانانو نه | نودروغ اوګڼړو هغوئ هغه لره | نوبچ کړومونږه هغه | اوهغه څوک

نه غواړم ځما بدله خو په الله ﷻ باندې ده | ....اوماته دا حکم دې | چې په فرمان بردارو کښې

مَّعَهٗ فِى الْفُلْكِ وَجَعَلْنٰهُمْ خَلٰٓئِفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذِيْنَ

چې دهغه سره وو | په کشتئ کښې | اوجوړ کړل مونږه هغوئ | خلیفګان | اوډوب کړل مونږه | هغه کسان

دې شامل یم اخو (بیا هم) هغوئ نوح ﷺ دروغژن اوګڼړلو | نومونږ هغه اودهغه ملګرو ته په بیړئ کښې نجات ورکړو

كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِيْنَ ۝

چی دروغ ئې ګڼړلې وو | آیتونه زمونږه | نواوګوره | څرنګ | وو | انجام | دیرولې شوؤخلقو |

او هم هغوئ مو (په زمکه) آباد کړل | اوهغه ټول خلق مو ډوب کړل | چې زمونږ آیتونه ئې دروغ ګڼړلی وو

نو لر اوګوره چې دهغې ویرولوشوو انکاریانو انجام څه شو

قوله تعالى: وَاَغْرَقْنَا الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا

د نوح ﷺ دقوم تباهي اوبربادي:- اې نبی ﷺ د مکې کافرانوته کوموچه ته درغ ګڼړلې او ستا مخالفت نې کړې ته د نوح ﷺ اود هغه د قوم واقعات واوروه چا چه د خپل پیغمبر ﷺ تکذیب اوکړونو الله ﷻ هغه څنګه هلاک کړل.اوهغوی ئې په اوبو کښې څنګه غرق کړل.دې دپاره چه دوی دمخکینو افسوسناک نتیجې اوریدو سره هوښیار شی چه چرې دوی هم د هلاکت سره مخ نه کړې شی. هغه واقعات داسې چه کله نوح ﷺ خپل قوم ته اوونیل که چرته هم داسې زما ستاسو په مینځ کښې وړاندې کیدل اوتاسو په نیغه لار راوستلو نصیحتونه ګران تمامیږی نو خیرماته هم څه پرواه نشته زما یقین او بهروسه خو په الله ﷻ ده. په تاسو باندې ګران تمامیدلو سره خو زه د تبلیغ نه منع کیدې نه شم. ښه ده تاسو اوستاسو

Scanned with Ca

شريكان يعنى بتان دكوموچه تاسو عبادت كوئي ټول يوځائى شئى اوپه خپلوكوششونوكښې هيڅ كمى مه پريږدئى او د هرقسمه نه خپل ځان مضبوط كړئى. كه ستاسو هم دغه گمان وى چه تاسو په حقه ئې نوزماپه حق كښې خپله فيصله ښكاره كړئى او ماته د يو ساعت مهلت مه راكوئي. څومره چه څه كولي شئ نواوكړئى.ماته نه ستاسو څه پرواه شته اونه څه ويره ځكه چه پوهيږم چه ستاسو د قياس بنياد خو هيڅ هم نه دي.

د هود عليه السلام خپل قوم ته نصيحت:: هودﷺهم خپل قوم ته هم داسي وئيلي وو چه زه هم الله ﷻ گواه جوړوم او تاسو هم گواه اوسيږئى چه تاسو الله ﷻ پريږدئى او بتان الله ﷻ سره شريكان جوړونى. زه ددې ذهنيت نه بالكل خلاص يم. كه اوس غواړئى نو تاسو ټول زما خلاف سازش اوكړئى اوماته د يو ساعت هم مهلت مه راكوئي. زما يقين په الله ﷻ باندې دې چه زما هم رب دې اوستاسو هم رب دې. اوس كه تاسو تكذيب اوكړو او مخ مو واړولو نو آيا ماته ستاسو نه څه ملاويدل د كومې د ضائع كيدو چه به زه افسوس كوم. زه چه دا ستاسو خيرخواهي‌كوم په دې تاسو نه څه اجرت خو نه غواړم. ما ته خواجر راكونكي الله ﷻدې. ماته دا تاكيددې چه د ټولو نه وړاندې زه ايمان راوړم اوپه ما باندې فرض دى چه د اسلام د احكاموپوره والي اوكړم ځكه چه د ټولو انبياؤعليهم السلام دين اسلام وو كه هغه په شروع كښې وويا آخر كښې. طريقه كار اومذهب كه جدا وو نوجداكيدو كښې څه بديت نشته د توحيد تعليم خو هم يو دې.دالله ﷻ ارشاد دې چه مونږدهر يو دپاره يويو شريعت اوځان له خان له قانون او جدا جدا لاره جوړه كړې ده.دا نوحﷺ دې چه وائي ماته حكم راكړې شوې دې چه زه د ټولونه اول ايمان راوړم.د حضرت ابراهيمﷺ باره كښې الله ﷻ فرمائي چه كله د هغه رب تعالى هغه ته اووئيل چه ايمان راوړه نوهغه زر اووئيل چه ما ايمان راوړو. ابراهيمﷺ خپلو ځامنو او نمسو اسماعيلﷺ او يعقوب ﷺ ته هم نصيحت كړې وو چه اې زما ځامنو الله ﷻ ستاسود پاره دين اسلام خوښ كړې دې په دې وجه اسلام اختيار كړئى وړاندې د هغې نه چه تاسو ته مرگ راشي.يوسفﷺ هم وئيلي ووچه اې الله! تاماته بادشاهت راكړو اود خبرې د توجيه اوتاويل تعليم دې راكړو، د زمكې او آسمان پيداكونكې هم ته ئې. په دنيااو آخرت كښې زما ولى ئې. كه زه مړكيږم نو چه په اسلام باندې قايم مړشم اوما د صالحينوپه ډلې كښې شامل كړه.

موسىﷺ وئيلي ووچه اې خلقو! كه تاسو مسلمانان ئې نو هم په الله ﷻ باندې بهروسه اوساتئى او هم په هغه باندې ايمان راوړئى. د موسىﷺ د زمانې جادوگرو وئيلي وو اې ربه! مونږ ثابت قدم اوساتې او په اسلام باندې مرگ راكړې. بلقيس وئيلي وو اې الله ﷻ! زه د حدودو نه وړاندې شوې ووم، زه اسلام راوړم او د اسلام لار اختياروم.د الله ﷻ ارشاد دې چه مونږ كوم توراة نازل كړې دې هغه سراسر نور او هدايت دې. په مسلمانانو باندې نبىﷺ هم د دې په ذريعه حكم قايم كوى. د الله ﷻ ارشاد دې چه حواريين د حضرت عيسىﷺ باندې هم مونږ القا كړې وه چه په ماباندې او زما په رسول باندې ايمان راوړئى. هغوى اووئيل چه اې الله! مونږ ايمان راوړې او ته گواه اوسه چه مونږ مسلمانان يو.

خاتم الرسل سيدالبشرﷺ فرمائيل چه زما مونځ او زما عبادت زما ژوند او زما مرگ ټول هم د الله ﷻ د پاره دى د چا چه څوك شريك نشته. زه هم د هغه دحكم مامور يم اواول هم زه اسلام راوړم([1]) حضرت محمدﷺوفرمائيل چه مونږ د انبياؤ عليهم السلام ډله لكه چه علاتي رونړه يو چه دټولو پلار يو وى او ميندې جداجدا .يعنى زمونږ د ټولودين يودې اوهغه ديورب عبادت دې سره د دې چه د ټولو شريعتونه جدا جدا وى([2]) بيا فرمائي چه مونږه نوح ﷺاود هغه په دين باندې تلونكى په كشتئى كښې كينول او

[1] صحيح مسلم كتاب صلاة المسافرين باب صلاة النبيﷺودعائه بالليل: ۷۷۱.
[2] صحيح بخارى كتاب احاديث الانبياء باب قول الله تعالى ﴿واذكرفى الكتاب مريم اذ انتبذت من أهلها...﴾: ۳۴۴۳، صحيح مسلم: ۲۳۶۵.

Scanned with Ca

خلاصي مو ورکړو او هغه مو په زمکه باندې د خلیفه په حیثیت سره مقرر کړو. او چا چه زمونږ خبرې دروغ ګڼړلې وې هغه مو غرق کړل. ګوره د دغه بدنصیبو څنګه خراب حشر شو.(اې محمدﷺ) ګوره مونږه مؤمنانو ته څنګه خلاصي ورکړو او نامنونکې مو څنګه هلاک کړل.

ثُمَّ بَعَثْنَا	مِنْ بَعْدِهٖ	رُسُلًا	اِلٰى قَوْمِهِمْ	فَجَآءُوْهُمْ	بِالْبَيِّنٰتِ
بیا اولیږل مونږه	روستو دهغه نه	نورر رسولان	خپلو خپلو قومونو ته	نو راغلل هغوئ ته	د واضحه نښو سره
بیا مو دهغه نه پس نور پیغمبران خپلو خپلو قومونو ته اولیږل نو هغوئ ورته ښکاره دلیلونه پیش کړل					
فَمَا كَانُوْا	لِيُؤْمِنُوْا	بِمَا	كَذَّبُوْا	بِهٖ	مِنْ قَبْلُ ؕ
نو نهٔ وو هغوئ	چې ایمان ئې راوړې وې	په هغې څیز	چې دروغ ئې ګڼړلې وو	هغه	د مخکښې نه
خو هغوی په هغې څیز ایمان راوړلو د کوم نه یئ چې وړاندې انکار کړې وو					
كَذٰلِكَ	نَطْبَعُ	عَلٰى قُلُوْبِ	الْمُعْتَدِيْنَ ۝		
هم دارنګې	مونږ مهر وهو	په زړونو باند	د حدنه داوړیدونکو خلقو		
مونږ دغسې د سرکشو په زړونو باندې مهر لګوو					

قوله تعالى:: ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهٖ رُسُلًا

دنوحؑ نه پس د نبوت سلسله جاری وه:- د الله ﷻ ارشاد دې چه مونږ د نوحؑ نه پس نور رسولان هم دخپلوخپلو قومونوطرف ته په ښکاره دلیلونو اومعجزو ورکولوسره اولیګل خوچه هغوی څنګه تکذیب کړې ووبه هغې باندې قایم پاتې شو او د وړاندینو رسولانو تکذیب کونکې خو وواوس ئې په دې رسولانوباندې هم ایمان راونړلو. لکه څنګه چه الله ﷻ فرمائی چه مونږ به د هغوی د زړونو او سترګو نه دپوهیدلواولیدلوصلاحیت واخلو اوددې سرکشو په زړونویه مهر اولګوو. لکه څنګه چه وړاندینو خلقو د پیغمبرتکذیب کړې وونومونږدهغوی په زړونومهرلګولې وو.دغه شان موددې ګمراهانونه منونکو په زړونوباندې هم مهراولګولو او چه ترکومې هغوی دردناك عذاب سره مخ کړې شوې نه وی یقین به اونه کړی. مطلب دا چه د رسولانوتکذیب کونکې امتونه الله ﷻ هلاك کړل او چه کومو خلقو په رسولانو باندې ایمان راوړو هغوی ته خلاصي ورکړې شو. دا د نوحؑ نه پس د خلقو ذکر دې ګنې د آدمؑ د زمانې نه پس خلق په اسلام باندې قایم وو خو روستو په هغوی کښې د بتانود عبادت رواج شروع شو. په دې وجه الله ﷻ دهغوی طرف ته نوحؑ اولیګلو.ددې دپاره خویه د قیامت په ورځ نوحؑ ته مؤمنان خلق وائی چه ته رومبې پیغمبرئې چه الله ﷻ زمکې ته لیګلې ئې(١)

د نوح علیه السلام د قوم نه وړاندې خلق مسلمانان وو شرک نه وو:: د ابن عباسؓ نه روایت دې د آدمؑ او نوحؑ په مینځ کښې لس صدئی تیرې شوې وې اودا ټول د اسلام په مذهب باندې قایم وو(٢) نوالله ﷻ فرمائی چه د نوحؑ نه پس څومره زمانې مونږ ختمې کړې.د پورته ذکر شوی آیت په ذریعه دعربومشرکان ویرولې شوی دی چه د خاتم الرسل ﷺ تکذیب کولو.دوړاندینوپیغمبرانوپه تکذیب کولو الله ﷻ دعذاب ورکولو دومره ذکر کړې دې نوقریشو ته درسول ﷺ په تکذیب کولو باندې سوچ پکار دې چه دوی خو دهغوی نه هم د لوئ ګناه کونکې جوړیږی. دا خوخاتم الانبیاءﷺ دې اوس به بیا نه یو نبی راشی اونه به دوی ته د هدایت بله موقعه ملاوشی.

---

(١) صحیح بخاری کتاب احدیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿ولقدارسلنا نوحاالی قومه﴾: ٣٣٤٠، صحیح مسلم:١٩٤.
(٢) الحاکم:٢/٢٦٢.

Scanned with Ca

ثُمَّ بَعَثۡنَا مِنۢ بَعۡدِهِم
| بیا | اولیږل مونږه | وروستو دهغوی نه
| بیا مو ددغې

مُّوسَىٰ وَهَٰرُونَ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَإِیْهِۦ بِـَٔايَٰتِنَا فَٱسۡتَكۡبَرُواْ
موسی | اوهارون | فرعون ته | اوسردارانو دهغه ته | دنښو خپلو سره | نوتکبر اوکړو هغوی
پیغمبرانو نه پس حضرت موسی ﷺ او حضرت هارون ﷺ دواړه فرعون اودهغه درباریانو ته په خپلو

وَكَانُواْ قَوۡمٗا مُّجۡرِمِينَ ۝ فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلۡحَقُّ مِنۡ عِندِنَا قَالُوٓاْ
اوو هغوی | قوم | مجرمان | نوهرکله چې | راغي هغوی ته | حق | دطرفه زمونږنه | نواووئیل هغوی
ښنو سره اولیږل | خو هغوی لوئی اوکړه | اودغه خلق (زاړه) مجرمان وو | اکله چې ورته زمونږ د طرفه حق

إِنَّ هَٰذَا لَسِحۡرٞ مُّبِينٞ ۝ قَالَ مُوسَىٰٓ أَتَقُولُونَ لِلۡحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمۡۖ
بیشکه دا جادودې | ښکاره | اووئیل موسی | ایاوایئ تاسو | حق ته | هرکله | چې راغي تاسوته
ورغلو انو هغوئ اووئیل چې دا خو ښکاره جادو دې | حضرت موسی ﷺ اووئیل چې تاسو دهغې حق

أَسِحۡرٌ هَٰذَاۖ وَلَا يُفۡلِحُ ٱلسَّٰحِرُونَ ۝ قَالُوٓاْ أَجِئۡتَنَا
آیا جادو دې دا | اونهٔ مومی بري | جادوګران | اووئیل هغوئ | آیا راغلي ئې ته مونږ ته
تعلیم په باره کښې چې تاسو ته راغلي دي داخبره کوئی | چې دا (په رښتیا) جادو دې | اوجادوګر

لِتَلۡفِتَنَا عَمَّا وَجَدۡنَا عَلَيۡهِ ءَابَآءَنَا
دپاره ددې چې واړوې مونږه | دهغه طریقې نه | چې موندلې دی مونږه | په هغې باندې | پلاران زمونږه
خو هیڅکله نه کامیابیږي | هغوئ جواب ورکړو | آیا ته مونږ ته ددې دپاره راغلي یئ | چې مونږ

وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلۡكِبۡرِيَآءُ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا نَحۡنُ لَكُمَا بِمُؤۡمِنِينَ ۝
اوچې شي | ستاسودواړو دپاره | لوئي | په زمکه کښې | اونهٔ یومونږه | تاسودواړو لره | منونکي دخبرو
دهغې لارې نه بل طرفته واړوې چې پلار نیکه مو پرې روان موندلی وو | او چې دملک مشري ستاسو د
دواړو شي | اومونږ خو تاسو دواړه هیڅرې نه منو

قوله تعالی:: ثُمَّ بَعَثۡنَا مِنۢ بَعۡدِهِم مُّوسَىٰ وَهَٰرُونَ

موسی ﷺ اوهارون ﷺ دفرعون طرف ته :- بیاددې رسولانونه پس مونږ د فرعون اود هغه د ملګرو طرفته موسی ﷺ اوهارون ﷺ اولیګلو اوخپلې ښنې دلیلونه او معجزې مرورکړې خود حق خبرې د منلونه اودطاعت اوانقیادنه دې مجرم قوم انکار اوکړو.اوکله چه هغوی ته زمونږ دطرفنه د حق امر راورسیدو نوبې دتامل نه هغوی اووئیل چه دا خو ښکاره جادو دې.نو لکه چه هغوی په خپله سرکشنی کښې قسم خوړلې وو سره د دې چه د هغوی یقین وو چه دوئ څه وائی په حقیقت کښې دروغ او بهتان دې لکه چه پخپله الله ﷻ فرمانی هغوی انکار خوکوی ولې د هغوی زړه پخپله یقین لری چه دا زمونږ ظلم اوسرکشی ده. غرض دا چه حضرت موسی ﷺ تردیدا اوفرمائیل چه حق خبره مخې ته راشی نو

Scanned with Ca

وائی چه دا خو جادو دې حالانکه جادوګرخودخیر اوخلاصی مخ نه شی لیدلې.هغه منکران وائی چه ای موسیؑ ته ددې دپاره مونږ له راغلې چه مونږ دخپل پلار نیکه ددین نه واړوې اوبیا ټول عظمت ریاست غلبه هرڅه ستا دپاره اوستا د رور هارونؑ د پاره شی مونږ خو هیڅ کله تاسو منونکی نه یو.

د شروع نه الله ﷻ د موسی علیه السلام رعب په فرعون اچولې وو:: الله ﷻ په خپل کتاب کښې د موسیؑ او فرعون قصه څو ځل ذکر فرمائیلې ده ځکه چه هغه عجیبه قصه ده. فرعون خو د اول نه د موسیؑ نه په ویره کښې وو. خود قدرت نظاره اوګوره د چانه چه فرعون دومره ویریدلو الله ﷻ هم هغه د فرعون په کور کښې لوئی کړو اود شهزادګانو په شان موسیؑ د هغه په کور کښې پاتې شو. بیا یو انقلاب راغلو اوداسې یوسبب جوړشو چه هغه د فرعون د کورنه اووتلو او الله ﷻ په نبوت رسالت او مخامخ خبرو سره سرفراز کړو. بیا هم د دې فرعون طرف ته راولیګلې شو چه لاړشه او د اسلام دعوت ورکړه چه هغه زمونږ طرف ته رجوع اوکړی او د بې دینئی په ځائې باندې زمونږ په دین روان شی. حالانکه کوم عزت اوشرافت چه فرعون ته حاصل وو نوهغه خو وو.

فرعون خپلې سرکشئ دې انجام ته اورسولو:: موسیؑ د الله ﷻ پیغام سره راغې اود هغویؑ رور هارونؑ نه علاوه بل څوك امدادی نه وو. خو فرعون سرکښی اوکړه او غرور ئې اوکړو. په هغه کښې بې ځایه تکبر پیداشو د هغه خبیث نفس راوچت شو هغه د موسیؑ نه مخ واړولواو دعوی ئې اوکړه دکومې چه د هغه هیڅ حق نه وو. په بغاوت اوسرکشئ سره ئې دبنی اسرائیلو مؤمنانو اهانت اوکړو. په داسې نازك موقف کښې هم د فرعون د لاس نه موسیؑ اوهارونؑ محفوظ پاتې کیږی الله ﷻ هغوی پخپل حفاظت کښې اخلی او پرله پسې د موسی سره مقابله او مجادله کیږی اوموسیؑ داسې داسې معجزې او نښې پیش کوی چه عقلونه حیران پاتې شی او منلې کیږی چه د الله ﷻ د طرف نه د تائید کیدونکی نه علاوه بل څوك داسې دلیلونه نه شی پیش کولې. د یوې نښې نه بله لویه نښه پیش کولې شی خو فرعون اود هغه ملګرو هم قسم خوړلې وو چه نه به منو خو چه کله عذاب راغلو نو داسې راغلو چه چا هم دا ردکولې نه شو او هغه ټول په یوه ورځ غرق کړې شو اود هغه ظالم قوم بیخ اوو تلو.

وَقَالَ	فِرْعَوْنُ	ائْتُوْنِيْ	بِكُلِّ سٰحِرٍ	عَلِيْمٍ﴿۷۹﴾	فَلَمَّا	جَآءَ السَّحَرَةُ
اواووئیل	فرعون	چی راولئ تاسو ماته	هر جادوګر	ماهر	نوهرکله چی	راغلل جادوګران

اوفرعون (خپلو سړوته) اووئیل چې مالره ټول ماهر جادوګر راولئ | کله چې جادوګر راغلل

قَالَ	لَهُمْ	مُّوْسٰٓى	اَلْقُوْا	مَآ	اَنْتُمْ	مُّلْقُوْنَ﴿۸۰﴾	فَلَمَّآ
اووئیل	هغوئ ته	موسی	چی اوغورزوئ	هغه	چی تاسو ئې	غورزونکی	نوهرکله چی

نو حضرت موسی ورته اووئیل اچې پش کول غواړئ هغه رامیدان ته کړئ | .... هرکله

اَلْقَوْا	قَالَ	مُوْسٰى	مَا	جِئْتُمْ بِهِ	السِّحْرُ
اوغورزوو هغوئ خپل جادو	نواووئیل	موسی	هغه څیز	چی راوړې دې تاسو هغه	جادو دې

چې هغوئ پړې (رسئ) اوغورزول | .... نو حضرت موسیؑ اووئیل | چې دا خو جادو دې

اِنَّ اللّٰهَ	سَيُبْطِلُهٗ	اِنَّ اللّٰهَ	لَا يُصْلِحُ	عَمَلَ الْمُفْسِدِيْنَ﴿۸۱﴾
بیشکه الله چی دې	زربه باطل کړی هغه	بیشکه الله	نه سموی	کار دفساد کونکو

| چې تاسو راوړئې دې | (څما تعلیم جادو نه دې) دا به الله ﷻ اوس باطل کړی | بیشکه الله ﷻ

Scanned with Ca

الْمُجْرِمُوْنَ	وَلَوْ كَرِهَ	بِكَلِمٰتِهٖ	الْحَقَّ	اللّٰهُ	وَيُحِقُّ
مجرمان	اګر که نه خوښوي يې	په فرمانونو خپلو سره	حق لره	الله	اوحق ثابتوي

دفساديانو كار له سمون نه وركوي ||اوالله ﷻ دخپلې وعدې مطابق حق غالب کوي ||اګر که د مجرمانو ناخوښه وي

قوله تعالى :: قَالَ لَهُمْ مُّوْسٰۤى اَلْقُوْا

دموسى ﷺ اوجادوګرو مقابله:- الله عزوجل د جادوګرو اوموسى ﷺ د قصې ذکر په سورة اعراف کښې فرمائيلې دې.او لته په دې قصه باندې رڼرا اچولې شوې ده. په دې سورة کښې سورة طه او سورة شعراء کښې هم ذکر دې. چه فرعون اراده اوکړه چه د موسى ﷺ د ښکاره حق معارضه د جادوګرو په خرافاتواو جادوګرئ سره اوکړي. خو پخپل دام کښې پخپله راګير شو.هغه په مقصد کښې ناکامه شو اوپه عام محفل کښې د الله ﷻ ثبوت غالب راغلو او ټول جادوګر په سجده کښې پريوتل او وئې وئيل چه مونږ خو په رب العالمين باندې ايمان راوړو کوم چه د موسى ﷺ او هارون ﷺ رب دې. د فرعون خودا ګمان وو چه د جادوګرو په امداد به هغه د الله ﷻ په رسول باندې غالب راشي خود ناکامئ مخ ئې اوليدلو اود دوزخ لائق شو. فرعون حکم وركړې وو چه د ملك د هر ګوټ نه ساحران راجمع کړئ. دې ساحرانوته موسى ﷺ اوفرمائيل چه خپل څه عمل کول غواړئ نو اوکړئ اودائې څکه اووئيل چه فرعون هغوی سره وعده کړې وه که غالب شوئ نو تاسو خلق به زما مقربين شئ اوتاسو ته به لوئ انعام او اکرام درکولې شي. ساحرانو وئيل موسى (ﷺ)! ته خپل كار مخکښې کوې که مونږ ئې اوکړو. موسى ﷺ اوفرمائيل چه هم تاسو اول اوکړئ. په دې غرض ئې اوفرمائيل چه خلق اووينې چه دا جادوګرڅه څيز پيش کوي او بيا دې د هغې نه پس حق مخامخ شي چه باطل ښکته کړي. کله چه جادو ګروخپلې رسئ واچولې اودخلقو په سترګو ئې جادواوکړو اودارسئ ماران جوړشواوخلق اوويريدل. ډير لوئ جادو ئې پيش کړو موسى ﷺ هم اوويريدلو، مونږ اووئيل موسى ﷺ! ويريږه مه هم ته به غالب راځې. دخپل لاس همسا په ميدان کښې اوغورزوه هغه به هم اژدهاجوړه شي اود هغوی ماران به لوار تيرکړي. د ساحرانو دا کرتب خود جادو لوبه وه او جادو خوکله هم کاميابيدې نه شي او الله ﷻ به حق ثابتوي. که په ګناهګارانو باندې ناخوښه ولې نه وي.

دا ايتونه د سحر نه د شفاء کار ورکوي:: د ابن ابى سليم رحمه الله نه روايت دې چه دا آياتونه د الله ﷻ په حکم باندې دسحر نه دشفا كار وركوي.دا آياتونه اولولئ اوپه اوبوباندې چپ کړئ بيا چه په چا سحر شوی د هغه په سر ئې واړوئ. هغه دا د سورت يونس آياتونه دی چه دا دی.﴿ فَلَمَّاۤ اَلْقَوْا قَالَ مُوْسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهٗ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِيْنَ ۝ وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُوْنَ ۝﴾ اودوه آياتونه نوردی چه دا دي ﴿ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝﴾ او ﴿ اِنَّمَا صَنَعُوْا كَيْدُ سٰحِرٍ ۗ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ اَتٰى ۝﴾

مِّنْ فِرْعَوْنَ	عَلٰى خَوْفٍ	مِّنْ قَوْمِهٖ	ذُرِّيَّةٌ	اِلَّا	لِمُوْسٰۤى	فَمَاۤ اٰمَنَ
دفرعون نه	سره ديرې	دقوم دهغه نه	اولاد	مګر	په موسى باندې	نو ايمان رانوړو

نو د حضرت موسى ﷺ خبرې نور چا اونه منلې خوصرف دهغه د خپل قوم بعضې کشرانو اومنلې

لَعَالٍ	فِرْعَوْنَ	وَاِنَّ	اَنْ يَّفْتِنَهُمْ ؕ	وَمَلَا۠ئِهِمْ
خامخا دغلبې خاوندوز	فرعون	اوبيشکه	چې په عذاب کښې به مبتلاکړي هغوئ لره	اودسردارانودهغوئ نه

|.........دفرعون اودهغه قوم دسردارانو دويرې چې په مصيبت کښې ئې اخته کړي ||اوبيشکه فرعون

فِي الْاَرْضِ	وَاِنَّهٗ	لَمِنَ الْمُسْرِفِيْنَ۝
په زمکه کښې	اوبیشکه هغه	خامخا دحدنه داوړیدونکو نه ووْ
په ملک کښې د ډیر زورخاوند وو	اوهغه به ډیر زیاتې کولو	

قوله تعالی:: وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْاَرْضِ

د فرعون زړورتیااوسرکشي:- الله ﷻ خبرورکوی چه موسی ﷺ کوم آیات بینات پیش کړل نود فرعون قوم اود هغه ذریات نه ډیروکمو خلقو ایمان راوړو د ایمان راوړونکو ځوانانواوقوم د خلقو دا ویره وه چه په زورسره به هغوی بیا دکفر په حالت راواپس کړې شی ځکه چه فرعون ډیر عیارسرکش وواود هغه رعب او دبدبه ډیره اوچته وه.دهغه قوم د هغه نه ډیر ویریدلو. په غیربنی اسرائیلوکښې صرف د فرعون ښځې اود آل فرعون نه یوسړی اود فرعون خزانچی اودهغه ښځه بس دغه وړوکې شان ډله وه چه ایمان ئې راوړلې وو.

د نه څوک مراد دی؟:: دابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه ﴿اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّنْ قَوْمِهٖ﴾ نه د موسی ﷺ قوم بنی اسرائیل مراد دی مجاهد رحمه الله فرمائی چه د ﴿ذُرِّيَّةٌ﴾ نه مراد د هغه خلقو اولاد مراد دې د چا طرف ته چه موسی ﷺ لیګلې شوې وو او ډیره موده وړاندې دا اولاد پریخودې وو مړه شوی وو.ابن جریر رحمه الله د ﴿ذُرِّيَّةٌ﴾ باره کښې د مجاهد رحمه الله قول خوښوی چه هغه د فرعون د قوم نه نه وو بلکه د بنی اسرائیلونه وو ځکه چه کله ضمیر راجع کیږی د نیزدې طرف ته راجع کیږی اودلته نیزدې د موسی ﷺ لفظ دې نه چه د فرعون.اودا د غور وړخبره ده ځکه چه ﴿ذُرِّيَّةٌ﴾ نه مرادځوانان خلق دی اوهغه دبنی اسرائیلو نه وو مشهوره ده چه بنی اسرائیلو خو ټولو په موسی ﷺ ایمان راوړلې وو او هغوی ته زیرې ورکړې شوې وواو هغوی د موسی ﷺ د صفاتونه ښه خبر شوی وو اوهغوی ته د مقدسو کتابونو نه زیرې ملاوشوې وو چه الله ﷻ به هغوی ته د فرعون نه خلاصې ورکړی او په فرعون باندې ئې غالب جوړوی. د دې د پاره چه کله فرعون ته داخبره معلومه شوه نو ډیرپه احتیاط سره اوسیدلو اوچه کله موسی ﷺ د تبلیغ په سلسله کښې فرعون له راغلو نو فرعون بنی اسرائیلو ته ډیرتکلیفونه رسول نو هغه اوونیل چه موسی ﷺ ستا دراتلونه اول هم مونږ ډیر په تکلیف کولې شواو ستا د راتلو نه پس هم په تکلیف کولې شو. موسی ﷺ وفرمائیل چه لږ شان صبر اوکړئ الله ﷻ به ډیر زر ستاسو دښمن هلاک کړی او د هغه جانشین به تاسو جوړکړی او ګورو به چه اوس به تاسو پخپله څنګه عمل کوئې.اوچه کله دا خبره ده ﴿ذُرِّيَّةٌ﴾ دموسی ﷺ قوم یعنی بنی اسرائیلو علاوه څوک مراد کیدې شی. بنی اسرائیلو ته د فرعون او بیا دخپلې ډلې نه ویره وه چه هغوی به دوی بیا کافران کړی او په بنی اسرائیلوکښې د قارون نه علاوه بل څوک داسې نه وو چه د هغوی نه هغه ویریدلې وو ځکه چه قارون د موسی ﷺ د قوم نه وو خو باغی وو اوفرعون سره ملاوشوې وو. دلته د ﴿وَمَلَاِ۟يْهِمْ﴾ ضمیر د بنی اسرائیل طرف ته تلې دې. خوڅوک چه دا وائی داضمیر فرعون اود عماندینو طرف ته ځی ځکه چه د هغه عماندین هم د هغه د تابعدارانونه وو یا دا چه د فرعون وړاندې د آل لفظ محذوف اوګنړلې شی ځکه چه د جمع ضمیر دې اود مضاف په ځائې مضاف الیه کیخودې شوې دې یعنی د آل په ځائې فرعون کیخودې شوې دې نو دا دقیاس نه لرې خبره ده سره د دې چه ابن جریر رحمه الله دا دواړه خبرې لیکلی دی. دا ټول بیان په دې دلالت کوی چه په بنی اسرائیلوکښې ټول مؤمنان وو.

وَقَالَ مُوْسٰى يٰقَوْمِ
او اوونیل موسی | اے قومه زما
او موسی ؑ اووئیل چې ائې خما قومه

اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ
که یئ تاسو | چې ایمان موراوړی وی | په الله باندې | نو په هغه باندې | بروسه کوئ | که یئ تاسو | حکم منونکی
که تاسو په (رښتیا په) الله ﷻ تعالی ایمان راوړی وی انو په هغه باندې بهروسه هم اوساتئ

فَقَالُوْا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ
نو اوونیل هغوئ | په الله باندې | بروسه اوکړه مونږه | اے ربه زمونږه | مه جوړوه مونږه | فتنه | دپاره دقوم
که تاسو فرمانبردار یئ انو هغوئ جواب ورکړو چې زمونږ په الله ﷻ توکل دےاای زمونږ ربه ته مونږ

الظّٰلِمِيْنَ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ
ظالمانو | او خلاصې راکړه مونږ له | په رحمت خپل سره | دقوم کافرنه
د ظالمانو دپاره فتنه مه گرزوئی |............ په خپل رحمت مو دکافرانو نه خلاص کړې

قوله تعالی:: فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْٓا

په الله ﷻ باندې بهروسه اود هغه عبادت.- الله ﷻ فرمائی چه موسی ؑ بنی اسرائیلوته اوونیل که چرې تاسوهم په الله ﷻ باندې ایمان لرئی نوپه هغه باندې بهروسه اوکړئی الله ﷻ دبهروسه کونکو کفیل کیږی. اواکثرخلې عبادت اوتوکل ملاؤکړې شوې دې ﴿قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا﴾ وغیره. اوالله ﷻ مؤمنانوته حکم ورکړې دې چه په هرمانځه کښې دیرځل داوائې ﴿اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ﴾ نو بنی اسرائیلو حکم اومنلو او وئې وئیل ﴿عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ﴾ مونږ خو په الله ﷻ باندې یقین کوو یاالله مونږ د دې ظالمانو د زور زیاتی نه اوساتې. گنې هغوی به گمان کوی چه هم هغوی په حقه دی او دا بنی اسرائیل په باطل باندې دی. او هغوی به په مونږ باندې نور هم ظلمونه اوکړی اود آل فرعون په لاسونو مونږ ته عذاب مه راکوې او نه مونږ په خپلو عذابونوکښې اخته کړې گنی د فرعون قوم به وائی که چرې داخلق په حق باندې وې نو په عذاب کښې به نه راگیریدل او مونږ به په دوی غالب نه راتلو او یا الله مونږ ته په خپل رحم او فضل سره ددې کافر قوم نه خلاصې راکړې. داکافران دی اومونږ مؤمنان یو اوهم په تاباندې مو توکل دې.

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰى وَاَخِيْهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ
اووحی اوکړه مونږه | موسی ته | او ورور دهغه ته | چې جوړ کړئ دواړه | دپاره دقوم خپل | په مصر کښې
اومونږ حضرت موسی ؑ او د هغه رور ته وحی اوکړه اچې تاسو د خپل قوم دپاره په مصر کښې کورونه

بُيُوْتًا وَّاجْعَلُوْا بُيُوْتَكُمْ قِبْلَةً وَّاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ
کورونه | او جوړ کړئ | دخپلو کورونو نه | قبله | او قائم کړئ مونځ | او زیرې ورکړه | مومنانو له
جوړ کړئ او خپل کورونه د مانځه ځایونه جوړ کړئی او د مانځه پابندی ساتئ او ته مومنانو ته زیرې ورکړه

Scanned with Ca

قوله تعالی:: وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ

بنی اسرائیلوته دمانځه حکم:- الله ﷻ دبنی اسرائیلو د فرعون نه د خلاصی سبب بیانوی چه موسی ﷺ او هارون ﷺ ته مونږ حکم ورکړو چه ته دخپل قوم سره مصر ته لاړشه اوسیږه﴿وَٱجۡعَلُواْ بُيُوتَكُمۡ قِبۡلَةٗ﴾ کښې دمفسرینو اختلاف دې. ابن عباس﷛ وائی چه دې نه مراد دا دې چه تاسو هم خپل کورونه جماتونه جوړکړئی.اوابراهیم ﷮ وائی چه بنی اسرائیل ویریدل په دې وجه حکم ورکړې شو چه هم په کورونو کښې مونځ کوئې اود دې حکم حیثیت بالکل داسې دې چه کله د فرعون اود هغه د قوم نه راګیرول او مصیبتونه اوتکلیفونه ډیرسخت شو نود ډیرو مونځونوحکم ورکړې شو.لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِ﴾.

دمصیبت په وخت کښې مونځ ته متوجه کیدل پکاردی:: په حدیث شریف کښې هم دی چه کله به نبی کریم ﷺ څه وخت کښې ویریدلو نوپاسیدو به او په مانځه سره به ئی امداد حاصلولو[1] ځکه په دې آیت کښې دی چه هم کورونه جماتونه اوګنړئی اومونځونه کوئې اومؤمنانو ته د ثواب او نیزدې امداد زیرې ورکړه.دابن عباس﷛ نه روایت دې چه بنی اسرائیلوموسی ﷺ ته وئیلی ووچه مونږ دفرعونیانو په وړاندې په ښکاره مونځ نه شوکولې.نوالله ﷻحکم ورکړوچه ښه ده په کورونوکښې مونځ کوئې. مجاهد﷫ وائی چه بنی اسرائیلوته د فرعون ویره وه چه که په جمات کښې مونځ کوو نو قتل به کړې شو په دې وجه ئی اووئیل چه چپ چاپ په کورونوکښې مونځ کوئې او کورونه یوبل ته مخامخ جوړکړئې.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَآ إِنَّكَ ءَاتَيۡتَ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَأَهُۥ زِينَةٗ

اواووئیل موسی | اے ربه زمونږه | بیشکه تا | ورکړې دي | فرعون ته | اوسردارانو دهغه ته | ښائست

او موسی ﷺ اووئیل ائې زمونږ پروردګاره | تا فرعون ته اودهغه سردارانو ته په دې دنیاوی ژوند

وَأَمۡوَٰلٗا فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ رَبَّنَا لِيُضِلُّواْ عَن سَبِيلِكَۖ

اومالونه | په ژوندددنیا کښې | اے ربه زمونږه | دپاره ددې چې بې لارې کړی خلق | دلارې ستا نه

کښې ډیرڼښائست سامان او ډیر مالونه ورکړی دی |(نتیجه ئې دا چه)ائې ربه هغوئ ستادلارې نه خلق ګمراه کوی

رَبَّنَا ٱطۡمِسۡ عَلَىٰٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ وَٱشۡدُدۡ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُواْ

اے ربه زمونږه | هلاك کړه | مالونه ددوئ | اومهراولګوه | په زړونوددوئ باند | چې ایمان رانوړی دوئ

|ائې ربه ددوئ مالونه ختم کړې |..................او زړونه ئې دومره سخت کړه چې هیچرې ایمان رانه وړی

حَتَّىٰ يَرَوُاْ ٱلۡعَذَابَ ٱلۡأَلِيمَ ۝ قَالَ قَدۡ أُجِيبَت دَّعۡوَتُكُمَا

ترهغې پورې | چې اووینی دوئ | عذاب | دردناك | اووئیل الله | چې قبوله کړې شوه | دعاستاسودواړو

| تردې چې دردناک عذاب اووینی |..................الله ﷻ ورته اووئیل چې ستاسودواړو دعا قبوله شوه

فَٱسۡتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ ۝

نو مضبوط شئ دواړه | او هرګز پیروی مه کوئ تاسو | دلارې دهغه کسانو | چې علم نه لری

|نو پخپله لار قائم اوسیږئی |اودهغه چا په لارمه ځئ |چې نه پوهیږی

---

[1] ابوداؤد كتاب التطوع باب وقت قيام النبي ﷺ من الليل:۱۳۱۹.

Scanned with Ca

قوله تعالىٰ:: وَقَالَ مُوْسٰى رَبَّنَآ

دموسیٰ ؑ اوهارون ؑ د الله ﷻ نه دعا. الله ﷻ خبرورکوی چه کله فرعون او د هغه ډلي د حق د قبلولونه انکار اوکړو اوپخپله ګمراهئی او کفرباندې قایم پاتې شو، ظلم او سرکشی ئی اختیارکړه نو موسیٰ ؑ الله ﷻ ته عرض اوکړو یاربه! تا فرعون اودهغه خلقو ته ددنیا سامان او ډیر مال په دنیا کښې ورکړې دې دې سره څو به هغه نور هم اوران شی او یابه نور خلق خراب کړی.

په لِيُضِلُّوا کښې دوه توجه دی:: ﴿لِيُضِلُّوا﴾ دیاپه فتحې سره دامعنی شوه چه تادوی ته نعمتونه ورکړی حالانکه ته پوهیږې چه هغوی ایمان نه راوړی اوستاچه په هغه کومې مهربانئ دی هغه د دې خبرې لکه چه ثبوت دې هغه تادوست ساتلې دې نوځکه څو تا هغه خوشحال ساتلې نو لکه دا لار شوه د دې خبرې چه هم د هغه په وجه دا خلق بې لارې شو یا اله د دوی مالونه هلاك کړې.او نور مفسرین د یاء په پیښ سره وائی یعنی چې نور خلق ګمراه کړی (رَبَّنَا اطْمِسْ) ضحاك ؒ او ابوالعالیه ؒ وغیره وائی چه الله ﷻ د هغوی مالونه کانړی کړل او هغه کانړی هم هغه شان منقوش جوړشوی وو کوم حالت کښې چه هغه مالونه په خپل اصلی حالت کښې وو.قتاده ؒ وائی چه زمونږ په علم کښې داخبره راغلې ده چه د هغوی غلې هم دکانړوشکل اختیارکړې وواوچینې وغیره.نی هم دکانړو په شکل کښې راغلی وو.

محمدبن کعب ؒ دحضرت عمر بن عبدالعزیز ؒ په وړاندې د سورة یونس تلاوت اوکړو او چه کله دې آیت ته اورسیدو ﴿رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ﴾ نوعمر ؒ اوونیل اې ابوحمزه دطمس څه مطلب دې نو ابو حمزه اوونیل د هغوی مال اومتاع کانړی شوی وو. نو عمر بن عبدالعزیز ؒ خپل غلام ته اوونیل چه هغه تهیلئی راوړه. نو په هغې کښې چنړې او هګئی کیخودلې شوې وې کوم چه کانړی شوی وو.

د موسیٰ ؑ دعا هم د نوح ؑ د دعا پشان وه:: الله ﷻ ارشاد ﴿وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ﴾ یعنی اې الله ﷻ د هغوی په زړونوباندې مهر اولګوه چه د دردناك عذاب راتلوپورې هډو ایمان رانوړی. دا دعاکله چه موسیٰ ؑ په غصه کښې راغلې وو اود فرعون اودهغه د قوم په حق کښې کړې وه.د څا باره کښې چه حضرت موسیٰ ؑ ته یقین شوې وو چه اوس په دوی کښې د اصلاح صلاحیت نشته اود دوی نه اوس د خیر څه امید پاتې نه شو لکه څنګه چه نوح ؑ وئیلې وو ﴿رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا﴾ اې الله! دې کافرانوکښې یوکور هم پرینږدې که ته دوی ژوندی پریږدې نو دوی به ستا نور بندیګان هم ګمراه کړی او ددوی چه څومره هم اولاد وی هغوی به کافران او هم کافران پیداکیږی.

موسیٰ ؑ به دعاکوله او هارون ؑ به امین وئیلو:: څکه الله ﷻ دموسیٰ ؑ دعا قبوله کړه او د هغه رور حضرت هارون ؑ په هغې باندې امین اووئیل. الله ﷻ فرمائی چه ستاسو دواړو دعا قبوله شوه او آل فرعون به هلاك کولې شی. هم د دې آیت نه په دې خبره دلیل دې چه که مقتدی د امام په قراءت باندې آمین اووائی نودا د مقتدی هم پخپله د قرآن پاك لوستلو په منزله دې. موسیٰ ؑ دعا کړې وه اوهارون ؑ پرې آمین وئیلې وو ﴿فَاسْتَقِيْمَا﴾ لکه چه ستاسو دعا قبوله کړې شوې ده.اوس تاسو هم دغه شان زماپه حکم باندې مستقیم اوسیږئی اوزما احکام نافذ کړئی. استقامت هم دې ته وائی چه د دې دعا نه څلوېښت کاله پس فرعون هلاك کړې شو او بعضې وائی څلوېښت ورځې پس.

وَجٰوَزْنَا	بِبَنِيٓ اِسْرَآءِيْلَ	الْبَحْرَ	فَاَتْبَعَهُمْ	فِرْعَوْنُ	وَجُنُوْدُهٗ
او پورې ایستل مونږه | بنی اسراءیل		دسمندرنه	نوروان شو په هغوی پسې	فرعون	اولښکر دهغه

اومونږ بنی اسرائیل دسمندر نه پورې ویستل انو فرعون اودهغه لښکرې ورپسې دظلم اوزیاتئ په

بَغْيًا وَّعَدْوًا ط حَتّٰٓى اِذَآ اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ لا قَالَ

په غرض دزياتی | اوپه غرض دظلم | تردې پورې | كله چې | راګیرکړو هغه لره | دوب والی | نو وې ونيل

غرض روان شول | تردې چې هغه په ډوبيدو شو | نو وې وئيل چې څه ایمان راوړم

اٰمَنْتُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا الَّذِيْٓ اٰمَنَتْ

چې ایمان راوړو ما | چې بيشكه | نشته لائق دعبادت | مګر | هم هغه دې | چې ایمان راوړې دې |

چې بل الله نشته مګر هغه دې | چې بنی اسرائیلو پرې ایمان راوړې دې

بِهٖ بَنُوْٓا اِسْرَآءِيْلَ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ۝ آٰلْئٰنَ وَقَدْ عَصَيْتَ

په هغه باندې | بنی اسراءيلو | اوزهٔ هم | په منونکو کښې يم | آيا اوس | اونافرمانی کوله تا

او په مسلمانانو کښې شامليږم | (جواب ورکړې شو) آيا اوس ایمان راوړې اوددې نه مخکښې

قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِيْنَ۝ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيْكَ بِبَدَنِكَ

مخکښې ددې نه | اووې تهٔ | دفسادكونكو نه | نو نن ورځ | بچ كوو مونږ تالره | بدن ستا

خو به تا سرکشی کوله | اوپه فسادیانو کښې شامل وې | ...... نو بشه ده نن مونږ ستا ظاهری بدن

لِتَكُوْنَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً ط وَاِنَّ كَثِيْرًا

دپاره ددې چې شې تهٔ | دپاره دهغه چا | چې روستو ستانه دی | يوه نښه دعبرت | اوبيشكه | چې ډير

ته نجات ورکوو | ددې دپاره چې د روستو راتلونکو خلقو دپاره يوه نښه شې | او ډير خلق زمونږ

مِّنَ النَّاسِ عَنْ اٰيٰتِنَا لَغٰفِلُوْنَ۝ ع

د خلقو نه | دنښو زمونږ نه | خامخا بې پروا دی |

د (داسې) نښو نه غافل دی |

قوله تعالى:: حَتّٰٓى اِذَآ اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ لا قَالَ اٰمَنْتُ

دمرګ وخت كښې دفرعون ایمان راوړل: الله ﷻ دفرعون اودهغه دلښكردغرقيدوكيفيت بيانوی فرمائی چه كله بنی اسرائيل دموسی ﷺ سره دمصر نه اووتل اوهغه شپږ لاكهه سپايان ووبغيرد فرعونيانونه چه ايمان ني راوړې وو. بنی اسرائيل د فرعون د قوم قبطيانو نه په كنږ شمير كښې كالی قرض غوښتې وو او هغې سره اووتل نو د فرعون غصه نوره هم زياته شوه. نو هغه خپل نوكران د هرملك نه د لښكر راجمع كولو دپاره اوليګل او يوعظيم لښكر سره بنی اسرائيلو پسې روان شو اود الله ﷻ خو منشاء هم دغه وه چه ددې ملك خومره مالداران او مخوريز خلق وو هيڅ يو هم د شركت نه پاتې نه شی ټول فرعون سره شو.سحر سحر هغوی بنی اسرائيل اوليدل. دې ډلوچه كله يو بل اوليدل نودموسی ﷺ ملګرو اووئيل اې موسی ﷺ! اوس خو مونږ راګيرشو اودا د هغه وخت خبره وه چه كله بنی اسرائيل د درياب غاړې له رسيدلي وو اوفرعونيان لاأوس رستووو. دې نه باقی بل هيڅ صورت پاتې نه وو چه لښكرې دې خپل مينځ كښې اوجنګيږی. موسی ﷺ ته خلقو باربار وئيل چه اوس به څه كيږی، د فرعونيانو نه به څنګه بچ كيږو وړاندې درياب دې او شاته دښمن. موسی ﷺ به فرمائيل چه ماته خو هم دا حكم دې چه په درياب كښې لارپيداكړه مونږ به چرې هم نه راګيريږو زما رب زما لار خودونكې

دي. کله چه پوره ناامیدي خوره شوه نو الله ﷻ دا په امید کښې بدله کړه او حکم ئې اوکړو چه په دریاب باندې خپله همساا ووهه.موسی ﷺ دریاب اووهلو او دریاب اوشلیدو.د اووهره یوه ټکره یو لوئ غر وو.په دریاب کښې دولس لارې جوړې شوې اودهرې ډلې د پاره جدا لار جوړه شوه.د دریاب په مینځ کښې لمده خته اوچو هواګانو زر اوچه کړه اولار د تیریدوقابله شوه. دریابي لارې اوچې شوې اوس نه د راګیریدو ویره وه او نه ددې خبرې ویره چه ډوب به شی.د اوبوپه مینځ کښې کهرکنې غونډې جوړې شوې وې دې د پاره چه دهرې یوې لارې خپل ملګري په دې کهرکوکښې وینې اوتسلي اوشی چه هغه نور هلاك شوي نه دي.

د فرعونیانو د هلاکت وخت راغلو:: اوس بنی اسرائیل د دریاب نه پورې وتل او چه کله آخري اسرائیلي هم واوختو نود فرعون لښکر د دریاب غاړې ته راورسیدو. په دې لښکر کښې خو یو لاکهـ کسان صرف په تورو اسونوسواره وو د بل رنګ اسونه د دې نه سوا وو. د دې نه د فرعون دلښکر د زیاتوالي اندازه لګیدلې شی. فرعون چه کله دا هیبت ناك منظر اولیدو نو اوویریدو او د واپس کیدو اراده ئې اوکړه. خو افسوس چه اوس د خلاصی موقعه تلې وه او تقدیر نافذ شوې وو د موسی ﷺ دعا د قبولیت شرف حاصل کړې وو. جبرائیل ﷺ په یوه اسپه سور وو اود فرعون د اس خواکې تیرشو. مجبوراً په دریاب کښې داخل شو خوخپله بهادری ثابتولو د پاره خپلو ملګرو امراؤ ته چغه کړه چه بنی اسرائیل زمونږ نه زیات په دریاب کښې د داخلیدو حقدار نه دی. ټول په دریاب کښې وراودانګئی لاره جوړه شوې ده. د هغه لښکر په دریاب کښې ورننوتلو. میکائیل ﷺ ټولو پسې وو اولښکرئی وراندې شړلو دې د پاره چه یوهم شاته پاتې نه شی. کله چه ټول په دریاب کښې داخل شو او بنی اسرائیل د دریاب نه اووتل نو الله ﷻ دریاب په خپل مینځ کښې یوځائ کړو. اوس یو فرعوني هم پاتې نه شو موجونه اوچتیدل او ښکته کیدل چپې پیدا شوې په فرعون د مرګ حالات شروع وو. اوس هغه اووئیل چه او د بنی اسرائیلو د الله ﷻ نه سوا بل دویم الله نشته زه ایمان راوړم. خوافسوس هغه هغه وخت ایمان راوړو چه د ایمان راوړوهیڅ فائده نه وه. د الله ﷻ قول دې چه کله هغه زمونږ عذاب اولیدلو نو وئې وئیل مونږ په الله واحد باندې ایمان راوړې اود کفر او شرك نه منع شو. زمونږ عذاب راتلونه پس ایمان راوړل هیڅ فائده نه ورکوی. د الله ﷻ هم دا طریقه ده. کافران خلق به په خساره کښې وی. په دې وجه الله ﷻ د فرعون په جواب کښې اوفرمائیل چه اوس ایمان راوړې اوتراوسه پورې نافرمان او کافر جوړ شوې وې او فتنې دې خورولې اوخلق دې ګمراه کول. هغوی دخلقو دوزخ ته دبوتلو دپاره دهغوی مشران جوړشوې وو اوس به هیڅ کله دهغوی امداد نه شی کولې.الله ﷻ دفرعون داخبره﴿ آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُوا إِسْرَائِيلَ ﴾ نبی کریم ﷺ ته بیان کړه. دا دهغه د غیبوخبرونه وه دکومې خبر چه صرف حضور ﷺ ته شوې وو. په دې وجه رسول الله اوفرمائیل چه کله فرعون د ایمان کلمه د خلې نه اوویستله نو جبرائیل ﷺ ماته بیان کوی اې د الله ﷻ نبی ﷺ ماد دریاب خته د هغه په خُله کښې ورننوستله په دې وجه چه داالله رب العزت د رحمت دریاب په جوش کښې رانه شی.([1])

د فرعون جوسه محفوظه دریاب نه بهر اوغورزولې شوه:: د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً ﴾ اوس به مونږ ستا د روح نه ستا جوسه محفوظ کوو دې د پاره چه راتلونکو خلقو د پاره عبرت جوړشی.

د فرعون هلاکت په لسم محرم شوې وو:: د ابن عباس ﷺ نه روایت دې بعضې بنی اسرائیلو د فرعون په مرګ کښې شك کولونو الله ﷻ دریاب ته حکم اوکړو چه د فرعون بې روح بدن چه په هغې باندې

[1]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة یونس:۳۱۰۷،وهوحسن، احمد:۱/۲٤٥۱، مسندالطیالسی:۲٦۹۳.

Scanned with Ca

لباس هم موجود دي د زمكې په يوه موره باندې اوغورزوه دې د پاره چه خلقو ته د فرعون د مرګ حقيقي ثبوت ملاوشي(١) بدن يعني جوسه بغيرد روح ﴿وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ﴾ يعني اكثر خلق زمونږ د نښونه عبرت اونصيحت نه حاصلوي.

وائي چه دا هلاكت د عاشورې په موقعه شوې وو. حضورﷺ چه كله مديني منورې ته راغلو نو په دغه ورخوكښې يهوديانود عاشورې د ورځې روژه ساتلې وه. تپوس ئې ترې اوكړو چه په دې ورځ تاسو ولې روژه ساتئ نويهوديانو اووئيل په دې ورځ موسى عليه السلام په فرعون غالب راغلې وو.نوحضورﷺ اوفرمائيل اې زما ملګروتاسو په دې ورځ د روژې ساتلو د يهوديانونه زيات حقدار ئي په دې وجه د عاشورې روژه ساتئ.(٢)

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا	بَنِي إِسْرَائِيلَ			
اوبيشكه ځائې وركړومونږ	بنى اسراءيلو ته			
اومونږ بنى اسرائيلو لره ډيره ښه ټيكانړه وركړې وه				
مُبَوَّأَ صِدْقٍ	وَرَزَقْنَاهُم	مِّنَ الطَّيِّبَاتِ	فَمَا اخْتَلَفُوا	حَتَّىٰ
ځائې دصدق	اوروكړل مونږهغوئ له	ښه وسائل دژوند	نواختلاف اونۀ كړوهغوئ	ترهغې پورې
او پاكيزه خوراكونه مو وركړي وو	انوهغوئ اختلاف نه وو كړې	ترديچې (دحق) علم ورته راغلو		
جَاءَهُمُ الْعِلْمُ	إِنَّ رَبَّكَ	يَقْضِي	بَيْنَهُمْ	يَوْمَ الْقِيَامَةِ
چې راغې هغوئ ته علم	بيشكه رب ستا	به فيصله اوكړي	په منځ دهغوئ كښې	په ورځ دقيامت
بيشكه ستا پروردګار د قيامت په ورځ د دوى په هغه				
فِيمَا	كَانُوا	فِيهِ	يَخْتَلِفُونَ	
په هغه خيزكښې	چې وؤهغوئ	په هغې كښې	چې اختلاف به ئې كولو	
خبرو كښې فيصله اوكړي په كومو كښې چې به دوى اختلاف كولو				

قوله تعالى:: وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ

په بنى اسرائيلو دانعامونوتذكره: الله ﷻ په بنى اسرائيلوباندې خپل خپل دنياوى نعمتونوذكر فرمائيلو سره ارشاد فرمائي چه مونږ د اوسولو د پاره ښه ځائ وركړې وويعني دمصر اوشام ښاركوم چه بيت المقدس ته نيزدې وو. الله ﷻ چه كله فرعون هلاك كړو نو حكومت د موسى عليه السلام د مصرپه ښار باندې قابض او متصرف شو. الله ﷻ فرمائي چه مونږ دا قوم وارث جوړكړو كوم چه په مشرق اومغرب هرځائ كښې كمزورې وو مونږ هغوى ته بركت وركړو او بنى اسرائيلو سره ستاسو درب وعده پوره شوه څكه چه هغوى صبركړې وو اودفرعون قوم چه كوم محلونه او عمارتونه تياركړې وو نول ئې تباه برباد كړل. مونږ هغوى د باغونواو چينونه بهر اوويستل. د هغوى نه خزانې واخستلې شوې اود دې ټولو مو بنى اسرائيل وارثان جوړكړل. هغوى بې شميره باغونه او چينې پريخودې وې.

په بيت المقدس دمختلفو بادشاهانو قبضې:: خو بنى اسرائيلو هميشه دموسى عليه السلام نه د بيت المقدس

---

(١) الطبرى: ١٩٢/١٥.

(٢) صحيح بخارى كتاب التفسيرسروة يونس ﴿وجاوزنا ببنى اسرائيل البحر فاتبعهم فرعون....﴾: ٤٦٨٠، صحيح مسلم: ١١٣٠، ابن حبان: ٢٣٦٢٥، احمد: ٢٩١/٧.

د ښار مطالبه کوله کوم چه د خليل الله وطن وو. په دې ورځوکښې د يروشلم په قوم باندې د عمالقه قبضه وه. بنی اسرائيلو ته هغوی سره د جنګ کولو دپاره اووئيل نوهغوی انکاراوکړونو الله ﷻ په دشت تيه کښې ورك کړل. څلويښت کاله هلته تيرشو په دې موده کښې هارون ﷺ او موسی ﷺ وفات شو. اوس بنی اسرائيل د تيه نه يوشع بن نون په ملګرتيا کښې بهراووتل او الله ﷻ بيت المقدس د هغه په لاس فتح کړو. دوی د ډيرې مودې پورې د هغوی په قبضه کښې وو. بيا بخت نصر قبضه کړو. بيا دوباره د بنی اسرائيلو قبضه شوه بيا د يونان بادشاهان په دې متصرف شو اود هغوی احکام داوږدې مودې پورې چليدل. په دې زمانه کښې الله ﷻ حضرت عيسی بن مريم ﷺ راوليګلو.

الله ﷻ عيسی ﷺ محفوظ اوچت کړو::يهوديانو دعيسی ﷺ په مخالفت کښې د يونان بادشاهانو سره سازباز اوکړو اودعيسی ﷺ چغلئ ئې خوړلې او وئيل ئې چه عيسی ﷺ په قوم کښې فتنه او فساد پيداکوی. د يونان بادشاه هغه نيولودپاره کسان واستول او په سولئ کول ئې غوښتلو خود الله ﷻ د رضامطابق په يوحواری باندې د عيسی ﷺ ګمان اوشو او هغه ئې په سولئ کړو او ګمان ئې اوکړو چه هم دا عيسی ﷺ وو. الله ﷻ فرمائی عيسی ﷺ هغوی يقيناً نه دې قتل کړې بلکه الله ﷻ خپل طرف ته اوچت کړې. الله ﷻ چه عزيز اوحکيم دې بيا د عيسی ﷺ نه تقريباًدرې سوا کاله پس يو يونانی بادشاه قسطنطين نصرانی دين قبول کړو خودا فيلسوف وو. وائی چه د نصاری په دين کښې د تقيه او حيله په توګه شامل شوې وو دې د پاره چه د عيسی ﷺ په دين کښې فتنه واچوی. نصرانی پادريانو د هغه په حکم سره د شريعت نوې نوې قانونونه جوړکړو. بدعتونه ئې خواره کړه او لوئ واړه کنيسې او د عبادت ځايونه ئې جوړکړه. هياکل او معابد ئې قايم کړو. په هغه زما نه کښې نصرانيت ډيرخورشو او په هغې کښې بدلون اوتحريف اوشو. رهبانيت پيدا شو.

د صليب پرستئ ابتداء::دربنتونې مسيحی دين مخالفت اوشو. حقيقی دين په يوڅو عبادت کونکو کښې باقی پاتې شو. اوس دوی هم د راهبانوپه شان په ځنګلو اوميدانونوکښې ګرجې جوړې کړې. د نصاری قبضه د شام په جزيرهاو روم په ښار اوشوه. هم دې بادشاه قسطنطنيه ښار او قمامه آباد کړل. په بيت المقدس کښې بيت لحم او کنائس جوړکړه.د حوران ښار ئې آباد کړو لکه بصره وغيره. لوئ لوئ محکم آبادئ ئې اوکړې. هم ددې ځائ نه صليب پرستی شروع شوه او مشرق بعيد پورې اورسيده او هلته ئې هم کينسې جوړې کړې. د خنزير غوښه ئې حلال اوګرځوله د دين په فروع او اصولوکښې ئې عجيبه عجيبه بدعتونه پيداکړل. د امانت حقيره اصول وضع کولو سره امانت کبيره نوم ورکړو اود بادشاه په حکم ئې د شريعت نوې نوې قوانين جوړکړل. د دې شرح ډيره اوږده ده. غرض دا چه په دې ښارونو باندې د هغوی قبضه د صحابه کرامو رضي الله عنهم د زمانې پورې وه. تردې چه بيت المقدس د حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه په لاس باندې فتح شو. لله الحمد علی ذلك

دا امت به درې اويا ډلې شی::مونږ هغوی ته پاك پاك ښيزونه ورکړې وودې دپاره چه طيب ښيزونه اوخوری خودمذهبی معلوماتو سره هغوی اختلاف اوکړو اوداختلاف فی المذهب هيڅ وجه نه وه. الله ﷻ خو ټولې خبرې بغيرد التباس نه صفا صفابيان کړې وې په حديث شريف کښې دی چه يهوديانو يو اويا(۷۱) فرقې جوړې کړې وې او د عيسايانو دوه اويا فرقې وی اوزما امت به درې اويا (۷۳) فرقې جوړوی په کوموکښې چه به صرف يوه جنتی وی باقی ټولې به دوزخی وی. د حضور ﷺ نه تپوس اوشو هغه به څوك وی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل په کومه چه زه اوزما صحابه کرام رضي الله عنهم روان دی[۱] د دې د پاره الله ﷻ فرمائيلی دی چه زه به د قيامت په ورځ دهغوی د اختلافاتوفيصله کوم.

[۱] ترمذی کتاب الايمان باب ماجاء فی افتراق هذه الامة: ۲٦٤١، حاکم: ۱/۱۲۸.

Scanned with Ca

فَاِنْ كُنْتَ فِيْ شَكٍّ

| نوكه نې ته | په شك كښې

| نوكه ستا دهغې حكمونو په حق

مِّمَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ فَسْـَٔلِ الَّذِيْنَ يَقْرَءُوْنَ

دهغه هدايت په حقله |چې نازل كړې دې مونږه | تاته |نو تپوس اوكړو دهغه كسانونه| چې لولې هغوئ

كښې څه شک وي| چې مونږ دركړې دى | نو دهغه چا نه تپوس اوكړه |چې ستا نه مخكيني كتابونه ئې

الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَآءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُوْنَنَّ

كتاب | مخكښې ستانه |بيشكه |راغلې دې تاته | حق | دطرفه درب ستانه | نومۀ كيږه ته

لوستل| بيشكه تاته دخپل پروردګار دطرفه حق راغلي دې |نوهرګز په شكمنو خلقو كښې مه شامليږه.

مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ۝ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ

دشك كونكو | نه | اومۀ كيږه ته | دهغه خلقو نه| چې دروغ ئې ګنړلي دي | ايتونه دالله|

او په هغه خلقو كښې هم مه وركډيږه | چې دالله ﷻ نښې دروغ ګنړي | ...

فَتَكُوْنَ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۝ اِنَّ الَّذِيْنَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ

نو شې به ته | دنقصان موندونكونه | بيشكه هغه كسان | چې ثابته شوى ده | په هغوئ باندې | وينا

ګنې تاوانى بۀ شې | ....بيشكه چې په چا باندې ستا د پروردګار فيصله ثابته شوې ده

رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝ وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا

درب ستا| نۀ راوړي هغوئ ايمان| اګركه راشي هغوئ ته | هره نښه | تردې پورې| چې اووينې هغوئ

هغوئ ايمان نه راوړي | ....اګر كه هر قسم نښې ورته راشي | ترڅو چې

الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ۝

عذاب | دردناك |

دردناک عذاب اونه وينى |

قوله تعالى: اِنَّ الَّذِيْنَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ

د ليلونو او ثبوتو سره ايمان نه راوړي: قتاده رحمه الله وائى چه رسول الله ﷺ فرمائيلى دى چه نه زه شك كوم او نه ماته د تپوس ضرورت شته([1]) په دې آيت كښې امت ته د ثابت قدم اوسيدو ترغيب وركړې شوې دې. او خودلې شوى دى چه د نبى ﷺ صفت په وړاندينو كتابونو توريت، انجيل كښې موجود وو. لكه چه الله ﷻ فرمائى كوم خلق چه د نبى امى منل كوى هغه په دې بنياد چه د هغوى ﷺ صفتونه په توريت اوانجيل كښې ليكلې وينى خوسره د دې چه هغوى د نبى ﷺ صداقت دومره په ښكلې طريقه پيژنى لكه چه خپل بچى خو بيا هم دا صداقت پټوى په انجيل كښې بدلون او تحريف كوى. د حجت د قايميدو سره ايمان نه راوړى. تركومې چه په خپلو ستركو عذاب اونه وينى. خو په دغه وخت كښې به

[1] الطبرى: ۲۰۲/۱۵ ،مصنف عبدالرزاق: ۱۰۲۱۲ ، والتفسيرله: ۲۶۱/۱ عن قتاده موصلاً.

Scanned with Ca

د هغوی ایمان راوړل هیڅ فائده ورنه کړی. د قوم په دې درجه باندې رسیدلو نه پس موسی ﷺ هغوی ته بددعا کړې وه چه اې الله! د دوی مالونه فناکړې او د دوی په زړونوباندې مهر اولګوې چه د عذاب نه بغیر دوی نه منی. دغه شان د الله ﷻ فرمان دې که مونږ په دوی باندې فرښته هم نازله کړو او مړی هم دوی سره خبرې اوکړی او هرڅیز د هغوی د پاره راجمع کړو بیا هم دوی ایمان راوړونکی نه دی او په دوی کښې خو اکثر پیژنی هم نه.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَآ
نو ولې نه وو | یو کلې والا چې ایمان ئې راوړې وې | پس نفع رسولې وې هغه کلی والو ته
| نو داسې مثال (نشته) چې یو کلی د عذاب لیدو نه پس ایمان راوړې وی
اِيْمَانُهَآ اِلَّا قَوْمَ يُوْنُسَ ۭ لَمَّآ اٰمَنُوْا كَشَفْنَا عَنْهُمْ
ایمان دهغې | ماسوا | دقوم دیونس نه | کله چې | ایمان راوړو هغوئ | نو لرې کړو مونږ | دهغوئ نه
او خپل ایمان ورته نفع ورکړې وی ابغیر د حضرت یونس ﷺ دقوم نه هرکله چې هغوئ ایمان راوړو
عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ۝
عذاب | دشرمندګئ | په ژوند ددنیا کښې | او دفائدې اغستلو موقع ورکړه مونږ هغوئ له | دیو وخت پورې
نو مونږ ترې نه شرمونکی عذاب په دې دنیا کښې لرې کړو | او تر څه وخته مو آرام ورکړو

قوله تعالى:: فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ

عذاب کتلوسره ایمان راوړل قبول نه وی خو دیونس ﷺقوم الله ﷻ معاف کړو:- په وړاندینو امتونو کښې یوامت هم ټول په ټولو ایمان نه دې راوړې کومو ته چه مونږ خپل پیغمبران لیګلې وو بلکه تا نه وړاندې هم اې محمد ﷺ! کوم رسول راغلې خامخا د هغه تکذیب کړې شوې دې. لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې چه افسوس په بندیګانو باندې چه هغوی ته رسول لیګلې شی او هغه پورې دټوقوکولو نه بغیر نه پاتې کیږی. یا داوائی چه دا خو جادوګردې یاداچه لیونې دې(۱) کوم یو کلی ته هم چه زمونږ نبی تلې دې نو دهغه ځائ خوشحالوکسانو هم داوئیلی چه مونږ خو به دخپل پلارانو نیکونو په نقش قدم باندې ځو.

په صحیح حدیث کښې دی چه انبیاء علیهم السلام زما مخکښې پیش کړې شو. یو یونبی سره به لوئ لوئ ډلې د امتیانو وې او یو نبی سره به هم یوکس وو او یو نبی سره به دوه کسان او چا سره خو یو هم نه وو. بیائې دموسی ﷺ دامت دکثرت ذکر اوفرمائیلو او بیا د خپل امت دکثرت ذکر کومو چه مشرق اومغرب پټ کړې وو.غرض داچه دیونس ﷺ د قوم نه علاوه یوقوم هم ټول په ټولو ایمان نه دې راوړې. دیونس ﷺ قوم اهل نینوا وو د هغوی ایمان راوړل د عذاب لیدلو نه پس د ویرې په بنیاد وو. د عذاب نه په ویریدو باندې د الله ﷻ نبی د خپل قوم نه بهر وتلې وو. بیا دې خلقو ته سخت افسوس اوشو، د الله ﷻ نه ئې پناه اوغوښته، الله ﷻ ته ئې زاری اوفریاد اوکړو.خپل بچی اوځناور ئې ټول راوړل او د الله ﷻ په وړاندې اودریدو سره زاری اوکړه چه د کوم عذاب نبی خبر ورکړې دې او بیا زمونږ نه جدا شوې دې. هغه زمونږ نه لرې کړه نوهغه وخت الله ﷻ په هغوی باندې رحم اوکړو او عذاب چه مخامخ راغلې وو اخوا شو.لکه څنګه چه الله ﷻ فرمائی چه د یونس ﷺ قوم کله ایمان راوړو نو په دنیاوی ژوند کښې په هغوی باندې راغلې عذاب مونږ اخوا کړو او ترژونده پورې مونږ هغوی د هغه

(۱) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب یدخل الجنة سبعون الفابغیرحساب: ۶۵۴۱، صحیح مسلم: ۲۲۰.

Scanned with Ca

عذاب نه بچ اوساتل.

قوم یونس ددنیا اواخرت دواړو عذابونو نه بچ شو: :دمفسرینوپه دې کښې اختلاف دې چه آیاصرف دنیاوی عذاب ترې اخوا شوکه د آخرت عذاب هم. بعضې وائی چه صرف ددنیا عذاب ځکه چه د آیت نه صرف په دې باندې رنړا پریوځی.او بعضې وائی چه د الله ﷻ قول دې چه مونږ نبی د یولاکهٔ نه زیاتو کسانوته لیکلې وو هغوی ایمان راوړو او د مقرر مودې پورې مونږ هغوی مستفید کړل. دلته د ایمان لفظ مطلق دې بغیرد قید نه او مطلق ایمان خو د آخرت د عذاب نه خلاصی ورکونکې دې. والله اعلم.
قتاده رحمه الله ددې آیت په تفسیرکښې لیکلی دی چه د عذاب ځکلونه پس کوم قوم ایمان راوړی نو نه شی پریخودې خوچه کله یونس علیه السلام خپل قوم پریخودونوهغه خلق پوهه شو چه اوس د عذاب نه خلاصې نشته نو دهغوی په زړونوکښې دتوبې جذبه راپیدا شوه.هغوی خرابې کپړې واچولې اوخپل ځان ئې بدحال جوړکړو.دځناورو تولې اود بچو تولې ئې جدا جدا کړو. خپل ځان سره ئې ترځناورو او بچوپورې بوتله اوترڅلوېښتوورځو پورې ئې زاری او فریاداوکړو.الله ﷻ دهغوی د نیت خلوص او د توبې صداقت ته په کتو سره راغلې عذاب دهغوی نه اخواکړو.دیونس علیه السلامقوم دموصل دزمکې دنینوای اوسیدونکی وو([1]) ابن مسعود رضي الله عنه ﴿لولاكانت﴾ د ﴿هلاكانت﴾ سره لولی. غرض دا چه دا عذاب داسې د هغوی په سرونو ګرځیدو لکه په تیاره شپه کښې د اوریځو ټکړې . داخلق خپل یو عالم له لاړل چه مونږ ته یوه دعا اولیکه دکوم په برکت چه عذاب اخوا شی. هغه دا دعا اولیکله ﴿یاحی حین لاحی یامحی الموتی یاحی لااله الاانت﴾ نو عذاب اخوا شو. دا ټوله قصه په سورة الصفت کښې به ان شاء الله بیانیږی.

كُلُّهُمْ	فِي الْأَرْضِ	مَنْ	لَاٰمَنَ	رَبُّكَ	وَلَوْشَاۤءَ
ټولو	چې په زمکه کښې دی	هغه چا	نوخامخابه ایمان راوړې ووْ	رب ستا	اوکه چرې غوښتلې

اوکه ستا د پروردګار مرضی وې | نو دزمکې په مخ ټولو خلقو به ایمان راوړئی وې |

لِنَفْسٍ	وَمَا كَانَ	مُؤْمِنِيْنَ ﴿۹۹﴾	يَكُوْنُوْا	حَتّٰى	النَّاسَ	تُكْرِهُ	اَفَاَنْتَ	جَمِيْعًا ط
یونفس لره	اونشته هیڅ اختیار	مومنان	شی ټول خلق	تردې چی	خلق	مجبوره کړې	آیانوته به	په جمع

.........آیا ته په خلقو زور کوې اچې هغوئ دې خواه مخواه ایمان راوړی او هیڅوک دانشی کولې چې

لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۱۰۰﴾	عَلَى الَّذِيْنَ	الرِّجْسَ	وَيَجْعَلُ	بِاِذْنِ اللّٰهِ ط	اِلَّا	اَنْ تُؤْمِنَ
چی دعقل نه کارنه اخلی	په هغه کسانو	پلیتی	اواچوی	په اجازت دالله سره	مګر	چی ایمان راوړی

ایمان راوړی امګر دالله ﷻ په اذن سره او الله پلیتی په هغه چا ورغورځوی اچې دعقل نه کار نه اخلی

قوله تعالی:: وَلَوْشَاۤءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ

هدایت او ضلالت د الله ﷻ په اختیارکښې :- الله ﷻ فرمائی چه اې محمد ﷺ! که چرې الله ﷻ غوښتل نو ټول په ټولو به ایمان راوړې وو. خو الله ﷻ چه څه کوی په هغې کښې حکمت وی.که د الله ﷻ مرضی وه نو ټول به په یوخیال وو خود خلقو رائې مختلف دی. په صحیح رائې باندې هغه دی په چا چه الله ﷻ رحم اوکړی. اود هغوی فطرت ئې هم داسې جوړکړې دې. د الله ﷻ به دا خبره پوره کیږی چه زه به دوزخ د پیریانو اوانسانانو نه ډکوم. که ټول په ټول په هدایت وو نو دا ایمان به څه بې معنې غوندې څیز نه جوړیدو. الله ﷻ فرمائی چه ته دوی مجبورکوې اومؤمنان ئې جوړول غواړې نه دا په

[1] الطبری: ۲۰۷/۱۵.

Scanned with Ca

تاباندې واجب دی اونه ته د دې ذمه وار نې. الله ﷻ چه څوك غواړي ګمراه ئې كړي او څوك چه غواړي نو هدايت ورته كړي ته په دوی باندې په افسوس باندې خپل زړه مه خفه كوه په دې خيال باندې چه هغوی ايمان نه راوړی، آيا ته خپل ځان هلاكوې. ته په خپل طاقت سره څوك په لار نه شې راوستې. ستاكارخو صرف تبليغ كول دی بيا هغوی سره كتل زمونږ كار دې. ته صرف ناصح ئې او نصيحت كوه اوبوهه كوئې. دې نه پس ته ذمه وار نه ئې. دا آياتونه په دې خبره دلالت كوی چه الله ﷻ د خپلې ارادې فاعل دې. هيڅ څوك د الله ﷻ دمرضئ نه بغيرايمان نه شی راوړې. د عقل نه كارنه اخستونكی ګمراه كولې شی. الله ﷻ په هدايت كولو او هدايت نه كولو كښې په عدل باندې دې.

قُلِ | انْظُرُوْا | مَاذَا | فِي السَّمٰوٰتِ | وَالْاَرْضِ ؕ | وَمَا تُغْنِي | الْاٰيٰتُ

ورته اووايه | چې اوګورئ | هغه څه ته | چې په آسمانونوكښې دی | اوپه زمكه كښې دی | اونه وركوی فائده | نښې

دوئ ته اووايه چې لږ اوګورئې په آسمانونو او په زمكه كښې څه څه ځيزونه موجود دی (او ددنيا) ټولې

وَالنُّذُرُ | عَنْ قَوْمٍ | لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۰۱﴾ | فَهَلْ يَنْتَظِرُوْنَ | اِلَّا | مِثْلَ اَيَّامِ

او يرول | هغه قوم له | چې نۀ راوړی ايمان | نو آيا انتظار كوی دوئ | مګر | دمثال دبدو ورځو

نښې هغې خلقو ته هيڅ فائده نه وركوی څوك چې ايمان راوړل نه غواړي آيا اوس دوئ دهغه شان

الَّذِيْنَ | خَلَوْا | مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ | قُلْ | فَانْتَظِرُوْٓا | اِنِّيْ

هغو | چې تيرې شوی دی | مخكښې ددوئ نه | ورته اووايه | نو انتظار كوئ تاسو | بيشكه زۀ هم

ورځو انتظار كوی چې په پخوانو خلقو باندې راغلې وې ورته اووايه چې ښه ده تاسو انتظار كوئې

مَعَكُمْ | مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ﴿۱۰۲﴾ | ثُمَّ | نُنَجِّيْ | رُسُلَنَا | وَالَّذِيْنَ

ستاسو سره | دانتظار كونكونه يم | بيا | بچ كوۇ مونږ | رسولان خپل | اوهغه كسان

اوزۀ هم تاسو سره انتظار كوم نو بيا به (دعذاب په وخت كښې) مونږ خپل پيغمبران او

اٰمَنُوْا | كَذٰلِكَ ۚ | حَقًّا | عَلَيْنَا | نُنْجِ | الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۳﴾

چې ايمان ئې راوړې وی | زمونږ دا طريقه ده | حق دې | په مونږ باند | چې بچ كوۇمونږ | مومنان

(نور) مومنان بچ كړو اهم دا زمونږ ذمه واری ده چې مومنان بچ كوۇ

قوله تعالى: قُلِ انْظُرُوْا مَاذَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

د آسمان په غاړوكښې د قدرت نښې: الله ﷻ دخپلو بنديګانو رهنمائی فرمائی چه ټول كائنات كښې زمونږ كومې نښې دی لكه آسمان، ستوری، سيارې، نمرسپوږمئی، شپه ورځ خواره شوی دی. په دې باندې دبصيرت نظراچولوسره چه شپه په ورځ كښې اوورځ په شپه كښې څنګه داخليږی. كله ورځ لويه اوكله شپه لويه. دآسمان اوچتوالې اوخوروالې، په ستورو سره دهغې ښائست اودآسمان نه اوبه راورول، دزمكې داوچيدو نه پس بيا ژوندی كيدل او آباديدل، په ونوكښې ګلونه او ميوې اوغوټئی پيدا كيدل، مختلف بوټې راټوكيدل، د مختلف قسمونوځناور، د هغوی جدا جدا شكلونه اود هغې بيل بيل افاديتونه، غرونه كولاؤ ميدانونه، ځنګل، باغ، آبادئی، بيابانونه، د سمندر د بيخ عجائبات، موجونه، اوددې ښكته كيدل او اوچتيدل، سره د دې دسفركونكوديپاره دسمندرمسخر كيدل، دجهازونو چليدل، دا ټول دقادرمطلق نښې دی. دكوم نه علاوه چه بل الله هډو شته نه.خو افسوس چه دا ټولې نښې د

Scanned with Ca

كافرانو دغور اوفكر هيڅ سبب هم نه جوړيږي. د الله ﷻ دليل ثابت شوې دې. كه ايمان نه راوړي نونه دې راوړي.

منكرينو ته رټنه: اوداخلق خو هم دغه د عذاب د ورځو انتظار كوى كوموسره چه وړاندينى قومونه مخ شوې وو. اې نبى ﷺ! اووايه چه دوخت انتظار كوئې اوزه هم تاسوسره انتظاركوم. اوچه كله د انتظاريه ختميدوباندې عذاب راشى نوبيا به مونږ خپل رسولان اود هغوى امتونه بچ كړو اود پيغمبرانو تكذيب كونكى به هلاك كړو. الله ﷻ په خپله ذمه واخسته چه مؤمنين به بچ كړو لكه څنګه چه نى رحمت په نيكوكارانوباندې په خپله ذمه اخستې دې. په بخاري او مسلم شريف كښې دى چه حضور ﷺ فرمائيلى دى د الله ﷻ كتاب كوم چه په لوح محفوظ چه په عرش باندې دې په هغې كښې ليكلې دې چه زما رحمت زما په غضب باندې غالب دې.[1]

قُلْ يَاَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْ دِيْنِيْ فَلَآ اَعْبُدُ

اووايه اے نبى | اے خلقو | كه يئ تاسو | په شك كښى | په باره ددين زما كښى | نو نۀ كوم زۀ بندګى

ائې پيغمبره اووايه چې ائې خلقو كه ستاسو (اوس هم) څما ددين باره كښې څه شک كښې يې انو زه

الَّذِيْنَ تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذِيْ يَتَوَفّٰىكُمْ

دهغو | چى تاسوني بندګى كوئ | ماسوادالله نه | بلكه | زۀ بندګى كوم دالله | هغه | چى وفات كوى تاسو

دهغې معبودانو عبادت نه كوم | چې تاسو ئې دالله ﷻ نه بغير عبادت كوئى | بلكه زه خو دهغې الله ﷻ

وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ

اوحكم شوې دې ماته | چى شم زۀ | دمومنانونه | او چى | ودروه | مخ خپل | دپاره ددين

عبادت كوم | چې ستاسو ژوند اومرګ دهغه په قبضه كښې دې | اوماته حكم دې چې په مومنانو كښې دې شامل

حَنِيْفًا وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا

يو مخيزې | اوهرګز مۀ كيږه تۀ | دمشركانونه | او مۀ رابله | ماسوا دالله نه | هغه

يم | (اوماته) داحكم دې چې خپل ځان دين طرفته يو مخيز كړم اوپه مشركانو كښې نه وركډيږم | او دالله

لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ

چى نۀ شى دررسولې فائده تاته | اونۀ ضرر تاته | نو كه چرى | اوكړو تا داكار | نو بيشكه تۀ به نې

نه بغير د چا نه دعا مه غواړه | چې نفع نشى وركولې | او نه ضرر وركولې شى | كه داسې دې اوكړل

اِذًا مِّنَ الظّٰلِمِيْنَ وَاِنْ يَّمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ

په هغه وخت كښى | دظالمانو نه | اوكه اورسوى تاته | الله | يو ضرر | نو نشته لرې كونكې

نو په ظالمانو كښې به شمير شې | اوكه الله درته تكليف اورسوى انو دهغه نه بغيربل څوک ئې نشى لرې كولې

[1] صحيح بخارى كتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿ويحذركم الله نفسه﴾: ٧٤٠٤، صحيح مسلم: ٢٧٥١.

لَهٗٓ اِلَّا هُوَۚ وَاِنْ يُّرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهٖؕ

هغه لره| مگر| هم هغه | اوکه اراده اوکړه تاته | دخير | نو نشته څوك واپس کونکي | فضل دهغه لره

اوکه هغه درته خير رسول اوغواړي | نو دهغه فضل هيڅوک رد کولې نشي | د هغه چې په کومو

يُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖؕ وَهُوَ الْغَفُوْرُ

رسوی هغه | داخير | هغه چاته چې خوښه ئې شي | دبندگانو خپلو نه | اوهغه | ښښونکې دې

بانديې مرضي اوشيانو فضل پرې کوی | اوهغه بخښونکې رحم کوونکې دې

الرَّحِيْمُ۞

رحم کونکې دې|

قوله تعالى:: فَلَآ اَعْبُدُ الَّذِيْنَ تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

د دين حنيف وضاحت:- الله ﷻ خپل خوږ نبی ﷺ ته فرمائی اې نبیﷺ! واوروه چه ما کوم دين حنيف راوړلې دې اودکوم وحی چه په ما نازل شوې ده که د دې په صحيحوالی کښې ستاسو څه شك وی نوزه خو به ستاسو دمعبودانوهيڅ کله هم عبادت اونه کړم. زه د الله ﷻ چه واحد لاشريك دې د هغه بنده يم، چه تاسو به مړه کوی اوژوندنی ورکړې وو. يقينا تاسوټول به دهغه طرفته ځئی.فرض کړئی چه په حقيقت کښې ستاسو معبودان حق دی نو هغوی ته اووائې چه ماته نقصان راورسوی. ياد ساتئی چه په دوی کښې دنفع نقصان رسولو هيڅ قدرت نشته.نفع او نقصان خوصرف د الله واحد لاشريك په قدرت کښې دی. اې نبیﷺ! دکفارونه اعراض کولوسره په پوره اخلاص سره د الله ﷻ عبادت کوه. دشرك طرف ته لږ شان هم مه ټيټيږه.که په مضرت او نقصان کښې الله ﷻ تا راګيرکړی نو څوك ددې راګيرولونه تا بهر راويستې شی. نفع ضرر، خيروشر خود الله ﷻ طرف ته راجع دې.

هروخت دالله ﷻ رحمت غوښتل پکاردی:: دانس بن مالك ؓ نه روايت دې چه حضورﷺ فرمائيلی دی ټول عمردخير غوښتونکې اوسيږه اود الله ﷻ نعمتونه مخې ته وړاندې کوه،د الله ﷻ د رحمتونو هواګانې چه کوم خوش نصيب ته اورسی نواورسی. هغه چه څوك غواړی په رحمت سره ئی سرفرازکړی اود الله ﷻ نه غوښتنه کوه چه ستا عيبونه پټوی (١) او تا د زمانې د آفتونونه اود نفس د آفتونونه په امن کښې اوساتی هغه غفور الرحيم دې که هرڅنګه ګناه ولې نه وی توبه کوه ترڅو چه شرك کولو سره دم توبه اوکړه هغه ئی قبلوی.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكُمْۚ

| ورته اووايه| اے خلقو | په تحقيق سره راغلې دې تاسوته| حق| دطرفه درب ستاسونه

......اووايه | ائې خلقو تاسوته د خپل پروردګار نه حق رارسيدلې دې

فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِيْ لِنَفْسِهٖۚ وَمَنْ

نوهغه څوك| چې نيغه لاره ئې اونيوه| نوبيشکه| هغه نيغه لاره نيسي| دپاره دځان خپل | اوهغه څوك

نو څوک چې په سمه لار روان شو |نو هغه دخپلې فائدې دپاره روان شو | او څوک چې

(١) شعب الايمان:١١٢١، المعجم الكبير: ٧٢٠.

ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم

چې گمراهه پاتې شو | نوبيشكه | هغه گمراهه كيږي | په خان خپل | اونه يم زۀ | په تاسو باندې |

گمراه شو | نووبال ئې په خپل ځان شو | اوزه ستاسو څه ذمه وارنه يم | او په هغې وحې

بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ

ساتونكې | اوپيروي كوه ته | دهغې هدايت | چې درليږلې كيږي | تاته | اوصبركوه | ترهغې پورې

عمل كوه | كومه چې تاته راځي | او صبر كوه | تر دې چې الله ﷻ فيصله اوكړي | اوهغه ډير ښه

يَحْكُمَ اللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَٰكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

چې فيصله اوكړي | الله | اوهغه | بهتره فيصله كونكې دې |

فيصله كوونكئ دې

قوله تعالى:: وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا

نافرمان هم خپل نقصان كوي:- الله ﷻ نبي ﷺ ته فرمائي چه خلقوته اووايه چه د الله ﷻ دطرف نه چه كومه وحې راغلې ده هغه حق ده په هغې كښې يوه ذره هم شك نشته. چا چه اومنله اوهدايت ئې بيامونده د دې فائده به هغوی ته رسي اوچه څوك هدايت حاصل نه كړي د هغې وبال هم د هغه په خپل ځان باندې دې. زه څه دالله ﷻ فوجدار نه يم چه په زور باندې تاسو مؤمنان جوړكړم. زه خودالله ﷻ د عذاب نه صرف ويرونكې يم اوهدايت وركول دالله ﷻ كاردې. اې نبي ﷺ! ته د خپلې وحې پيروي كوه او د الله ﷻ وحې په مضبوطياسره اونيسه او څوك چه ستا مخالفت كوي په هغې باندې صبر اوكړه. ترهغه وخته پورې چه د الله ﷻ دفيصلې حكم راشي. هغه خيرالحاكمين دی. حضرت ابوبكرصديق رضي الله عنه د رسول الله ﷺ نه سوال اوكړو چه ته څه ځيز بوډا كړې. حضور ﷺ اوفرمائيل سورة هود، سورة واقعه او عم يتساءلون او اذالشمس كورت[1] بل روايت كښې دی سورة هود اودې سره سورتونه او حاقه.[2]

﴿تفسير سورة هود﴾

ركوعګانې	سورة هود مكية وهى مائة وثلاث وعشرون اية وعشر ركوعا	اياتونه
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ	
⑩	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	⑫③

الٓر ۚ كِتَٰبٌ أُحْكِمَتْ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتْ

ا ل ر | دا كتاب دې | چې محكم كړې شوي دي | آياتونه ددې | بيا | په تفصيل سره بيان شوي دي

الف لام ميم را | دا يو (داسې) كتاب دې اچې آيتونه ئې مضبوط دي | اوبله داچې وضاحت سره بيان شوي دي

مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّا اللَّهَ ۚ إِنَّنِى لَكُم

دطرفه | ديو حكيم | خبردارنه | چې تاسو بندګي مه كوئ | مګردالله | بيشكه زۀ | دپاره ستاسو

د يو حكيم خبردار د طرفنه | چې بغير دالله ﷻ نه دبل هيڅا عبادت مه كوئ | زه دهغه

[1] ترمذی كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الواقعه:۳۲۹۷وهوصحيح، مسندالبزار:۱/۱۷۰، حاكم:۲/۳٤٤.
[2] مجمع الزوائد:۷/۳۷.

Scanned with Ca

مِّنۡهُ نَذِيۡرٌ وَّبَشِيۡرٌ ۝ وَّاَنِ اسۡتَغۡفِرُوۡا رَبَّكُمۡ ثُمَّ تُوۡبُوۡۤا

د طرف ده دهغه نه | یرونکي | او زیري ورکونکي یم | او دا چې معافي اوغواړئ | د رب خپل نه | بیا | توبه اوباسئ

د طرفه ستاسو ویرونکي او تاسو ته زیري درکوونکي یم او د په دې مضمون، چې د خپل رب نه بخښنه

اِلَيۡهِ يُمَتِّعۡكُمۡ مَّتَاعًا حَسَنًا اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّيُؤۡتِ كُلَّ

هغه ته | در به کړي تاسو ته | سامان دژوند | ښه | دنیتي مقررې پورې | او وربه کړي | هر

غواړئ ابیا هغه ته رجوع اوساتئ | هغه به درته د ژوند سازوسان تر یو مقرر وخت پورې درکوي

ذِىۡ فَضۡلٍ فَضۡلَهٗ ؕ وَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَاِنِّىۡۤ اَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ

خاوند دفضل ته | فضل دهغه | او که مخ واړوئ تاسو | نو بیشکه زه | یریږم | په تاسو باندې | دعذابه

او هر زیات کارکوونکي ته به دهغه زیات اجر ورکوي | او که مخ ونه مو واړول | نو زه په تاسو باندې

يَوۡمٍ كَبِيۡرٍ ۝ اِلَى اللّٰهِ مَرۡجِعُكُمۡ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرٌ ۝

دورځې | لوئې نه | خاص الله ته ده | واپسي ستاسو | او هغه | په هر څیز باند | قادر دی

دیوې لوئې (هولناکې) ورځې د عذاب نه ویریږم | د ټولو واپسي الله ته ده | او هغه په هر څۀ پوره پوره

قوله تعالى:: وَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَاِنِّىۡۤ اَخَافُ عَلَيۡكُمۡ

دتوحیدنه اعراض کونکی په خساره کښې دی: سورة بقره کښې په هجی حروفو باندې بحث تیرشوې دې دهغې دسر دوباره کولو دلته ضرورت نشته. په دې وجه په ﴿الٓر﴾ باندې رڼړا نه شی اچولې. دالله ﷻ آیاتونه محکم دی. ﴿فُصِّلَتۡ﴾ معنی ده سورة معنی دا آیاتونه کامل دی. دا د الله حکیم او خبیر د طرف نه نازل شوې دې، هغه په اقوالو کښې حکیم دې او په نتائج امورکښې خبیردې. حکم ورکولې شی چه د الله ﷻ نه سوا د بل چا عبادت مه کوئې. دې نه وړاندې هم چه مونږ د کوم رسول طرف ته وحی لیګلې نو هم دا چه زه یوازې الله یم هم زما عبادت کوئې. مونږ په هریوقوم کښې پیغمبرلیګلې دې چه عبادت هم د یو الله کوئې اود بتانود عبادت نه بچ شئ. زه تاسوهم د دوزخ نه ویروم اود جنت زیرې هم درکوم.

درسول کریم ﷺ قریشو ته دتوحید اعلان: په صحیح حدیث کښې دی چه رسول الله ﷺ په صفا غونډئ باندې اوختلو اود قریشو قبیلوته ئې آواز ورکړو په لږ ساعت کښې ټول یوبل پسې راجمع شو. اې قریشوکه زه تاسوته خبر درکړم چه د سحر کیدوسره به دښمن په تاسو د حملې کولودپاره رارسیدونکې دې نوزماخبره به تاسواومنئ که نه؟ ټولو په یوآوازاووئیل چه زمونږ خودا تجربه هم نه ده شوې چه تاسو په څه خبره کښې دروغ وئیلی وی. نو حضور ﷺ اوفرمائیل واورئ! زه تاسو د الله ﷻ د سخت عذاب نه خبروم (۱) چه هغه ستاسو راګیرونکې دې اواوس هم د الله ﷻ نه معافی اوغواړئ اوتوبه اوکړئ نو الله ﷻ به تاسو سره ښه سلوك اوکړی او هریود فضل خاوند ته به دخپل فضل نه برخه ورکړی. هغه به په دنیا کښې تاسو سره ښه سلوك اوکړی اوپه آخرت کښې هم خویدې شرط چه کوم ښخه اوسړې چه ایمان راوړی. مونږ به هغه د مرګ نه پس په حیات طیبه سره راپاسوو.

دیونیکئ بدله به په لسه وی او دبدئی دادهغه پشان وی :: رسول الله ﷺ حضرت سعد رضی الله عنه ته اووئیل که ته په چا باندې څه خرچ اوکړې اوستا نیت خالص دالله ﷻ رضاوی نو یقیناً ددې اجربه بیامومې. تردې

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الشعراء باب ﴿وانذر عشیرتك الاقربین...﴾: ۴۷۷۰، صحیح مسلم: ۲۰۷.

Scanned with Ca

چه په خپله ښځه باندې خوراك كوې نو په دې به هم درته اجر ملاوېږي[۱] چا چه خراب عمل اوكړو هغې پسې يوه ګناه اوليكلې شوه اوچاچه يوه نيكي اوكړه هغه پسې لس نيكئ اوليكلې شوې.كه په دنيا كښې د بد عمل هغه ته سزا وركړې شوې وي نودهغې په بدله كښې د هغه لس نيكئې پاتې كيږي اوكه په دنياكښې هغه ته سزا نه وي وركړې شوې نو د هغه د لسونيكونه يوه نيكي سوزي. اود هغه د دې په حق كښې نهه نيكئ باقي پاتې كيږي.بيا فرمائي چه هغه سړې ډير په تاوان كښې پاتې شودچا اكانياني (يعني يو يو) د هغه په هره عشره باندې غالب راځي.(يعني د يوې نيكئې په بدل لس دي اود يوې بدئي په بدله كښې يوه ګناه ده نواوس دا يوه ګناه په لسونيكوباندې غالب كيدل مراددي) كه تاسو مخ اړونې نوزما په تاسو باندې د قيامت د ورځې د عذاب ويره ده. دا د هغه سړي دپاره چه د الله ﷻ د او امرونه مخ اړوي، اودرسولانوتكذيب كوي. نويقيناًدقيامت په ورځ به عذاب سره مخ كيږي. ستاسو واپسي د الله ﷻ طرف ته ده.هغه خپلو اولياؤ باندې احسان كولو او خپلو دښمنانو ته په سزا وركولو باندې قادردې.اودخلقو په اعاده باندې قادردې.دا يوه زبردسته تنبيه ده لكه څنګه چه د دې نه وړاندې ترغيب وركړې شوې وو.

أَلَآ إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا۟ مِنْهُ ۚ أَلَا حِينَ
واورئ| بيشكه دا خلق	تاووى	سينې خپلې	دپاره ددې چې پټ شي	دهغه نه	خبردار| څه وخت
قدرت لري	واوره دوئ خپلې سينې تاوهي چې دالله ﷻ نه پټ شي	اوكوره چې دوئ څهٔ وخت په ځان جامې
يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ ۙ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ
چې دوئ اغوندي	په كپړوخپلو	پيژني الله	هغه	چې پټوي ئې دوئ	اوهغه	چې ښكاره كوي ئې دوئ
راواچوي	نو الله ﷻ ته هغه هر څه معلوم دي	كوم چې دوئ پټوي	اوكوم چې ښكاره كوي	هغه
إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ۝
بيشكه هغه	ښه خبر دې	په پټو رازونو	دسينو باندې	
دزړونو د رازونو نه هم ښه خبر دې

قوله تعالى:: أَلَآ إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ

په شرم اوحياكښې دغلوممانعت.- دابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه خلق به دكولاؤ آسمان نه د متيازو وغيره كولونه اودصحبت كولونه بچ كيدل. نوالله ﷻ دا آيت نازل كړو.ابن عباس رضي الله عنه ﴿يَثْنُونَ﴾ په ﴿تثنونى﴾سره لوستلې دي نوابن جعفر رضي الله عنه اووئيل ﴿تثنونى صدورهم﴾ څه مطلب دې؟ نو هغه اووئيل چه هغه سړې چه صحبت كوي او شرميږي يا په خلوت كښې هم هغه شرميږي، نو دا آيت نازل شو. ابن عباس رضي الله عنه وائي چه خلقو به د كولاؤ آسمان لاندې خلوت كولواوصحبت كولوكښې شرم كولو[۲] اوخپل مخ به ئې اړولو.خاص كرپه هغه وخت چه دشپې به سملاستواو بستره به ئې اغوستله، او خپل سر به ئې پټولو.دهغوى خيال دا وو كه مونږ په كور كښې اوسيږو اوياكپړا واغوندو او يوغلط كاركوو نود الله

---

[۱] صحيح بخارى كتاب الوصايا باب ان يترك ورثته اغنياء خير من ان يتكففوالناس :۲۷٤۲، صحيح مسلم: ۱٦۲۸.
[۲] صحيح بخارى كتاب التفسير سورة هود باب ﴿الاانهم يثنون صدورهم ليستخفوامنه....﴾:٤٦۸۱-٤٦۸۲.

Scanned with Ca

ﷻ نه خپل گناهونه پټولې شو. الله ﷻ خبر ورکوی چه هغوی د شپې په تیاره کښې د اوده کیدو په وخت هغوی کپړا اغوندی خو که څه پټوی اوکه ښکاره کوی الله ﷻ په هرڅه خبر دې. تردې چه د انسان د زړه نیت اود ضمیراراده او رازونه هم پیژنی. د سبعه معلقات مشهور شاعر زهیر وائی:

فلاتكتمن الله مافى قلوبكم	::	ومهمايكتم الله يعلميو
ليخفى يؤخرفيوضع فى كتاب فيدخر	::	ليوم الحساب اويعجل فينقم

تاسو دخپل زړونوپټې خبرې د الله ﷻ نه د پټولو کوشش مه کوې الله ﷻ ته خامخا پته ده. هغه عمل به جمع وی اود قیامت په ورځ به په عمل نامه کښې محفوظ وی ګنی که زرسزا ورکړې شوه نوهم په دنیا کښې به سزا ورکړې شی. د جاهلیت د زمانې دې شاعر هم د صانع د وجود اعتراف کړې دې او دې هم د هغه جزئیات نه خبر دې چه معاد دې جزا ده اوعمل نامه ده. دقیامت ورځ ده. عبدالله بن شداد فرمائی چې په صحابه کرامو کښې به څوك د نبی کریم ﷺ خوا کې تیریدو نو دغه وخت کښې به خپل مخ واړولو او سر ئې پټ کړو نو الله ﷻ دا آیت نازل کړو. خو دا خبره د الله ﷻ طرف ته منسوب کول زیات اولی دی. یعنی د دې نه مراد دا دې چه د الله ﷻ نه پټیدل غواړی ځکه چه د دې نه پس راځی ﴿أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ﴾ ابن عباس ﴿الا انهم تثنونى صدورهم﴾ لوستلې دې. د دې معنی نیزدې نیزدې هم دغه ده.

﴿الحمدلله﴾

د الله ﷻ په فضل سره

یولسمه سپاره ختمه شوه.

Scanned with Ca

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ

اونشته | هیڅ یو ساه لرونکې | په زمکه کښې | مګر | په الله باندې دي | رزق د هغې | اوپیژني الله

او د زمکې په مخ چه هر ژوندې دي نو خواه مخواه د هغه روزي د الله ﷻ په ذمه ده | او هغه ته د هر یو

مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ۚ كُلٌّ فِي كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ۝

ځاې د اوسیدو د هغې | او ځاې د سپارنې د هغې | هر څه | په کتاب | روښانه کښې موجود دی |

کس د زیاتې او د لږې استوګنې ځائې معلوم دې | دا هر څه په ښکاره کتاب کښې لیک دی

قوله تعالى:: وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ

/الله ﷻ د ټولو مخلوقات کفیل او ذمه وار دې:- الله ﷻ د ټولو مخلوقاتو که واړه دی که لوئ یا په اوچه دی او که په لمده د هغه ټولو د رزق ذمه ورادې. هم هغه د دوی د ګرځیدو راګرځیدو، تلوراتلو، اوسیدو، د مرګ ځائ او په رحم کښې د پاتې کیدو ځائ پیژني. ابن ابی حاتم رحمه الله پدې ځائ کښې د مفسرینو د اقوالو ذکر کړې دې. والله اعلم دا ټولې خبرې قصه پدې کتاب کښې کوم چه الله ﷻ سره محفوظ لیکلې شوې دي.

او هم هغه کتاب د هغې تفصیل بیانوی لکه چه الله ﷻ فرمائیلی دی﴿ وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طٰٓئِرٍ يَّطِيْرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّآ أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ ۚ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتٰبِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُوْنَ ۝ ﴾یعنی په مخ د زمکې تلونکی ځناور او مرغۍ چه په خپلو وزرو باندې الوزی ټول په ټول هم ستاسو په شان امتونه دی مونږ په کتاب کښې هیڅ څیز د لیکلو نه دې پریخې.

دا ټول په ټول به خپل رب سره راجمع کیږی. او الله ﷻ فرمائیلی دی﴿وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ إِلَّا هُوَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۚ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَّرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِيْ ظُلُمٰتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَّلَا يَابِسٍ إِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ۝﴾یعنی د غیب کنجیانې هم هغه سره دی او هغه د الله پاك نه علاوه هیڅ څوك نه پیژني. کوم چه په دریاب او یا په ځنګل کښې دی هغه هم الله پیژني. او کومه پانړه چه راپریوځی هغه د هغه په علم کښې ده. د زمکې په تیارو کښې یوه دانه او په اوچه او لمده کښې یو څیز هم داسې نه دې چه د هغه په علم کښې نه وی.

وَهُوَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِيْ سِتَّةِ أَيَّامٍ وَّكَانَ عَرْشُهٗ

او هغه هغه ذات دی | چې پیدا ئې کړل | اسمانونه | او زمکه | په شپږو ورځو کښې | او وو | عرش د هغه

او الله ﷻ هغه ذات دی چې اسمانونه او زمکه ئې په شپږو ورځو کښې پیدا کړل | او د هغه عرش

عَلَى الْمَآءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۗ

په اوبو باندې | د پاره د دې چې امتحان اوکړی ستاسو | چې کوم یو په تاسو کښې | ډیر ښهٔ دی | په اعتبار د عمل سره

په اوبو ولاړ وو | چې ستاسو ازمیښت اوکړی چې څوک در کښې د عمل په لحاظ سره ډیر ښهٔ دی

وَلَئِنْ قُلْتَ إِنَّكُمْ مَّبْعُوْثُوْنَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُوْلَنَّ

او که چرته | او وائې ته | چې بیشکه تاسو به | دوباره راپاسولې شئ | روستو د مرګ نه | نو خامخا وائی به

او (ائې پیغمبره ﷺ) که ته ورته او وائې چې تاسو به د مرګ نه پس بیا راژوندی کیږئ | نو کافر به ضرور

الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا إِنْ هٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ وَلَئِنْ أَخَّرْنَا

هغه کسان | چې کافران دی | چې نهٔ دې دا | مګر | جادو | ښکاره دې | او که چرې | روستو کړو مونږه

او وائی چې دا خو ښکاره جادو دې | او که مونږ د دوئ نه تر یو نیټې پورې عذاب روستو کړو

عَنْهُمُ	الْعَذَابَ	اِلٰٓى اُمَّةٍ	مَّعْدُوْدَةٍ	لَّيَقُوْلُنَّ	مَا	يَحْبِسُهٗ ط
دهغوی نه	عذاب	دیوې مودې	شمارلې شوی پورې	نوخامخا وانی به	چې څه څیز	بندوی هغه عذاب

.............................نو دوئ وانی چې آخر څه څیز دا (عذاب) منع کړو

اَلَا	يَوْمَ	يَأْتِيْهِمْ	لَيْسَ مَصْرُوْفًا	عَنْهُمْ
خبردار	په کومه ورځ	چې راشي هغه دوئ ته	نونه به شي لرې کولې هغه	ددوئ نه

واوره ......چې په کومه ورځ (عذاب) راشي ....نو بیا به ترې نه اړولې نشي

وَحَاقَ	بِهِمْ	مَّا	كَانُوْا	بِهٖ	يَسْتَهْزِءُوْنَ ⑧ ع
اوچاپیره به شي	ددوئ نه	هغه څیز	چې وو دوئ	په هغې پورې	چې توقې به ئې کولې

اودوی به په هغه عذاب کښې راګیر شی په کوم پورې چې به دوئ توقې کولې

قوله تعالى:: وَهُوَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

دالله ﷻ دبعضې نښو او دعرش بیان:- الله ﷻ بیان فرمانی چه د هغه په هرڅیز باندې قدرت دې. آسمان اوزمکه الله ﷻ صرف په شپږوورځوکښې پیداکړې دی.دې نه وړاندې د الله ﷻ عرش عظیم په اوبو باندې وو.په مسند احمدکښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی اې بنوتمیم تاسو زیرې قبول کړئی، هغوی اووئیل چه زیری خو تاسوراته واوروْل اوس څه راکړه.

د اسمان او زمکې نه مخکښې د الله ﷻ عرش په اوبو وو:: حضور ﷺ اوفرمائیل چه اې اهل یمن تاسو ئی قبول کړئی.هغوی اووئیل چه او مونږ قبول کړلود مخلوق شروع خو مونږ ته اوښایه چه څنګه شوې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل اول الله تعالی وود هغه عرش په اوبوباندې وو.الله ﷻ په لوح محفوظ کښې د هر څیزتذکره اولیکله.دحدیث راوی حضرت عمران ﷺ وانی چه حضور ﷺ هم دومره فرمائیلی ووچه څوك راغلو اوماته ئی خبر راکړوچه ستا اوښې پړې شلولې اواوتختیده. زه دهغې په لټون کښې لاړم بیا ماته معلومه نه ده چه څه خبره اوشوه؟ دا حدیث په بخاری اومسلم کښې هم دې. په یو روایت کښې دی الله ﷻ وو اوهغې وړاندې بل هیڅ نه وو.په یو روایت کښې دی چه هغه سره هیڅ نه وو دهغه عرش په اوبو باندې وو هغه د هرڅیز تذکره لیکلې ده بیائې زمکه او آسمان پیداکړو([1]) دمسلم شریف حدیث کښې دی دزمکې اوآسمان پیداکیدونه پنځوس زره کاله مخکښې الله ﷻ دمخلوقاتوتقدیرونه اولیکل اود هغه عرش په اوبوباندې وو([2]) په صحیح بخاری شریف کښې د دې آیت د تفسیرپه موقع یو حدیث قدسی راوړې دې. چه اې انسانه ته زما په لار کښې خرچ کوه زه به تاله درکړم. د شپې ورځې خرچ د الله ﷻ په کښې لاس دې اوپه هغې کښې هیڅ کمې زیاتې نه راځی.خیال خو اوکړه چه د زمکې اوآسمان پیدا کولونه به تراوسه پورې څومره خرچ شوې وی خو چه دهغه په ښی لاس کښې څه وو هغه نه کمیږی. د هغه عرش په اوبوباندې دې اودهغه په لاس د قدرت کښې میزان دې ښکته کوی اواوچتوی. ([3]) مسند کښې دی ابورزین لقیط بن عامر بن منفق عقیلی ﷺ دحضور ﷺ نه سوال اوکړو چه د مخلوق د پیدا کولونه وړاندې زمونږ پروردګار چرته وو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل په عماء کښې لاندې هم هوا وه اوپورته

---

[1]) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء فی قول الله تعالی ﴿وهوالذی یبدؤالخلق ثم یعیده وهوأهون علیه.....﴾:۳۱۹۱، ۱٤۱۸، احمد: ٤/٤۳۱، ابن حبان :٦۱٤۲.

[2]) صحیح مسلم کتاب القدر باب حجاج آدم وموسی صلی الله علیهما:۲٦۵۳،مسنداحمد:۲/۱٦۹، ابن حبان:٦۱۳۸.

[3]) صحیح مسلم کتاب التفسیر سورة هود باب قوله ﴿وکان عرشه علی الماء﴾:٤٦۸٤، صحیح مسلم: ۹۹۳، مسند حمیدی:۱۰٦۸ .

Scanned with Ca

هم هوا وه بيانې د هغې نه روستو عرش پيداكړو.دا روايت په ترمذى شريف كتاب التفسير كښې هم شته اوپه سنن ابن ماجه كښې هم شته([1]) امام ترمذى رحمه الله دې ته حسن وائى. مجاهد رحمه الله وائى چه د څه څيز پيداكولو نه وړاندې د هغه عرش په اوبوباندې وو. وهب، ضمره قتاده ابن جرير رحمهم الله وغيره هم دا وئيلى دى. قتاده رحمه الله وائى چه الله ﷻ خودلى دى چه د آسمان او زمكې پيداكيدو نه وړاندې د مخلوق شروع څنګه اوشوه.ربيع ابن انس رحمه الله وائى چه دهغه عرش په اوبوباندې ووكله چه زمكه او آسمان پيداكړونو دهغه اوبوئى دوه حصې كړې نيمې دعرش د لاندې اوهم دغه بحر مسجور دې. د ابن عباس رضي الله عنه قول دې چه په وجه د اوچتوالى عرش ته عرش وائى.سعد طائى رحمه الله وائى چه عرش د سرو ياقوتو دې.محمد بن اسحاق رحمه الله وائى چه الله ﷻ هم داسې وو لكه څنګه چه هغه د خپل نفس كريم وصف اوكړوځكه چه هيڅ نه وو اوبه وې پدې باندې عرش وواوپه عرش باندې ﴿ذوالجلال والاكرام ذوالعزت والسلطان ذوالملك والقدرة ذوالعلم والرحمة والنعمة﴾ وو چه څه غواړى نوكوى. د ابن عباس رضي الله عنه نه ددې آيت باره كښې سوال اوشو چه اوبه په څه څيز باندې وې.هغوى اوفرمائيل د هوا په شاباندې.([2])

دانسان دپيداكولومقصددخالق عبادت كول دى:-بيا فرمائى چه دآسمان اوزمكې پيداكول ستاسود فائدې د اره دى اوتاسو د دې د پاره ئې چه د دغه يوخالق عبادت اوكړئى، هغه سره څوك شريك جوړنه كړئى.ياد ساتئ تاسو بيكاره نه ئى پيداكړې شوى. آسمان اوزمكې اود دې په مينځ كښې څيزونه باطل نه دى پيداكړې شوى. دا ګمان د كافرانو دې اودكافرانودپاره خود دوزخ عذاب دې([3])او په آيت مبارك كښې دى ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا﴾ آيا تاسو دا ګنړئى چه مونږ تاسو عبث پيداكړې ئې اوتاسو به زمونږ طرف ته نه شئى راواپس كولې؟ الله چه رښتونې مالك دې هم هغه حق دى د هغه نه علاوه بل څوك معبود نشته هغه د عرش كريم رب دې. او په آيت كښې دى چه انسانان او پيريان ما صرف د خپل عبادت د پاره پيداكړى([4])هغه په تاسو ازميښت كوى چه په تاسو كښې دنيك عمل والا څوك دى. دائې نه دى فرمائيلى چه د ډير عمل والا څوك دې؟ځكه حسن عمل هغه وى په كوم كښې چه خلوص وى اود شريعت محمدى ﷺ تابعدارې وى. كه په دې دواړو خبروكښې يوه هم نه وى نو عمل بې كاره دې.

دمرګ نه پس بيا ژوندى كيدل:-بيا فرمائى چه اې نبى ﷺ! كه چرې ته دوى ته اووائې چه د مرګ نه پس بياهم ژوندى كيدونكى ئې،كوم خالق چه تاسوپه اول ځل پيداكړى ئې هغه به موبيا راپيداكوى نو صفا به وائى چه مونږ دا نه منو سره د دې خبرې چه قائل دى د زمكې او آسمان پيداكونكې هم الله ﷻ دې.([5]) ښكاره خبره ده چه په شروع كښې په چا ګراند نه وى نود هغه دوباره راپيداكول به څنګه ګراشى؟ دا خوپه نسبت د اول ځل ډيرآسان دى. دالله ﷻ فرمان دې ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ هم هغه اول پيداكول په شروع كښې كړى او هم هغه به بيا ژوندى كول كوى اودا خوپه هغه باندې ډير آسان دى. او په آيت كښې دى ستاسو د ټولو جوړول او وژل او سوزول په ما باندې داسې دى([6]) لكه د يوكس خودا خلق دا نه منى او داپه ښكاره جادو سره تعبيركوى. دكفر اودښمنئى په وجه دا قول د جادو اثر خيال كوى. بيا فرمائى چه مونږ به عذاب او نيول د هغوى نه د څه مودې پورې روستوكړو نو دوى به هغه نه راتلونكې ګنړى او تندى به كوى چه عذاب زمونږ نه ولې روستو كړې شو؟ د هغوى په زړه

---

[1] احمد:۱۲/٤، ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة هود:۳۱۰۹، وسنده حسن، ابن ماجه: ۱۹۲، ابن حبان:٦١٤١.
[2] حاكم:۳٤۱/۲.
[3] ۳۸/ص: ۲۷.
[4] ٥۲/الذاريات: ٥٦.
[5] ۳۱/لقمان:۲٥.
[6] ۳۱/لقمان: ۲۸.

Scanned with Ca

کښې کفر او شرك داسې ناست دې چه دې نه خلاصيدې نه شي.

په قران پاک کښې د امة کلمې معنې::د امت لفظ په قرآن او حديث کښې په څو معنو کښې استعمال شوې دې،ددې نه مراد موده هم ده. په دې آيت کښې او په بل آيت کښې ﴿وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ﴾ کوم چه په سورة يوسف کښې دې هم په دغه معنى کښې چه امام او مقتداء په معنى کښې هم دا لفظ راغلې دې. لکه چه د حضرت ابراهيم خليل الله ﷺ په باره کښې ﴿اُمَّةً قَانِتًا﴾راغلې دې. دملت او دين باره کښې هم دا لفظ راځي لکه چه دمشرکانو قول دې ﴿ اِنَّا وَجَدْنَا اٰبَآءَنَا عَلٰى اُمَّةٍ﴾ اود ډلې په معنى کښې هم راځي﴿ وَجَدَ عَلَيْهِ﴾ والا آيت کښې اوآيت ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ﴾ کښې او بل آيت کښې ﴿ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلٌ ﴾ په دې آياتونو کښې د امت نه مراد کافران او مؤمنان ټول امتيان دى لکه چه د مسلم په حديث کښې دى د هغه قسم دځا په قبضه کښې زما ځان دې دې امت کښې چه کوم يهودى اونصرانى زما نوم واورى او په ما ايمان رانوړى هغه دوزخى دې[1]اوتابعدار امت هغه دې چه رسولان اومنى لکه ﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ﴾ والا آيت کښې. په صحيح حديث کښې دى چه زه به وايم چه امتى امتى[2]دغه شان دامت لفظ د فرقې او ډلې د پاره هم استعماليږى لکه چه په آيت ﴿مِنْ قَوْمِ مُوْسٰى اُمَّةٌ﴾کښې اولکه په آيت ﴿مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ﴾ کښې.

وَلَئِنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنٰهَا مِنْهُ ۚ

اوکه چرې| اوڅکوؤ مونږ | انسان ته | دطرفه زمونږ نه | رحمت | او بيا | واخلو مونږ هغه | د هغه نه

اوکه مونږ يو انسان ته ديو نعمت خوند ورکړو|.......... او بيا ئې ترې نه واپس واخلو

اِنَّهٗ لَيَئُوْسٌ كَفُوْرٌ ۝ وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ نَعْمَآءَ بَعْدَ

بيشکه هغه شي | خامخا نااميده | ناشکره | اوکه چرې | اوڅکوؤ مونږ په هغه | نعمت | روستو

نو (په هغه وخت کښې)هغه نااميده شي اوناشکره شي | اوکه نعمتونه ورته دتکليف نه پس ورکړو انو

ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ ذَهَبَ السَّيِّاٰتُ عَنِّيْ ؕ اِنَّهٗ

دمصيبت نه| چې رسيدلې وى هغه ته|نوخامخاوانى به| چې لاړې |سختيانې | زما نه | بيشکه هغه

..........وائى چې بس زما غمونه او دردونه لاړل | (په داسې حال کښې) ډير

لَفَرِحٌ فَخُوْرٌ ۝ لا اِلَّا الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؕ

ډير خوشحاله | فخر کونکې وي| مګر | هغه کسان | چې صبر ئې اوکړو | اوعمل ئې اوکړو | نيک

غرور او فخر کونکې وى |.........مګر هغه کسان چې صبر کوى|.......... اونيک کارونه کوى

اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝

دا کسان چې دى | ددوئ دپاره | ښښنه | او بدله | لويه ده |

دهغوئ دپاره ښښنه هم ده| او لوئې اجر هم دې |

قوله تعالى:: اِلَّا الَّذِيْنَ صَبَرُوْا

په تکليف اودردکښې صبر کول د ښښنې ذريعه ده:- د کامل ايمان والا نه بغير عموماً چه په خلقو کښې کومې بدئى دى د هغې بيان کولې شى چه د راحت د وخت نه پس په سختئى باندې مايوسه او محض

[1] صحيح مسلم كتاب الايمان برساله نبينا محمد ﷺ الى جميع الناس:۱۵۳.
[2] صحيح بخارى كتاب التوحيد باب كلام الرب تعالى يوم القيامة مع الانبياء وغيرهم: ۷۵۱۰، صحيح مسلم: ۱۹۳.

Scanned with Ca

نااميده کيږي.د الله ﷻ نه بدګماني کولوسره د راتلونکي وخت د پاره ښيګړه هيره کړي. لکه هغه چه د دې نه وړاندې نه څه آرام کړي وو او يا د دې نه پس د څه راحت اميد شته. هم دغه حال د دې برخلاف هم دې که د سختئى نه پس آساني شوه نو وائي چه بس اوس خراب وخت تيرشو په خپل حالت او خپلو خواوشا سره څيزونوباندې مست او بې فکره کيږي. په نوروباندې ځان ښائي په کبرکښې پريوځي اود وړاندې سختئى نه بالکل بې پرواه کيږي اودا خبره ده چه ايماندار د دې بد خصلت نه محفوظ وي هغوی په تکليف اودردکښې صبرکوي په راحت او آرام کښې د الله ﷻ فرمانبرداري کوي. دوی په صبر باندې ښښنه او په نيکئى باندې ثواب حاصلوي. په حديث شريف کښې دی چه په هغه ذات قسم د چا په قبضه کښې چه زما روح دې چه مؤمن ته څه داسې سختي، څه مصيبت، يا څه غم خفګان داسې نه رسي دکوم په وجه چه الله ﷻ هغه ته خطاګانې نه معاف کوي تردې پورې چه په ازغی تلو باندې هم.(¹) د بخاري او مسلم شريف په حديث کښې دی د مؤمن د پاره د الله ﷻ هره فيصله سراسر بهتري او هم بهتري وي. دې راحت باندې شکر کوي او ښيګړې راغونډوي.اوپه تکليف باندې صبرکولو سره نيکئى ګټي. دا حال د مؤمن نه علاوه د بل چا نه شي کيدې(²) هم د دې بيان په سورة العصرکښې هم دې. يعنى د مازيګر د وخت قسم ټول انسانان په نقصان کښې دی بغير د هغوی‌نه چه ايمان ئې راوړې او ورسره نيکئى هم کوي اويوبل ته د حق دين او صبر هدايت کوي. هم دغه بيان په آيت ﴿ اِنَّ الْاِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوْعًا ﴾ الخ دی.

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌۢ
نوشايد چې ته | پريښودونکي شې
کيدې شي چې ته
بَعْضَ مَا يُوْحٰۤى اِلَيْكَ وَضَآئِقٌۢ بِهٖ صَدْرُكَ اَنْ يَّقُوْلُوْا
خيني هغه څه | چې وحي ئې کولې شي | تاته | اوتنګيدونکي شي | په دې خبرې سره | سينه ستا | چې وائي به دوئ
د الله ﷻ د وحي نه څه حصه (د دوئ د وجې) پريږدې | او ستا زړه د دوی د دې وينا په وجه تنګيږي
لَوْلَاۤ اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَآءَ مَعَهٗ مَلَكٌ ؕ اِنَّمَاۤ اَنْتَ
ولې نازله نه شوه | په ده باندې | خزانه | يا ولې راغله | ده سره | فرشته | بيشکه خبره داده | چې ته
..........چې په ده باندې خزانه ولې راکوزه نشوه | يا داچې فرشته ورسره ولې رانغله | ته خو بس
نَذِيْرٌ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ وَّكِيْلٌ ؕ اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ؕ
ويرونکي يې | او الله | په هر څيز | نګهبان دی | يا وائي دوئ | چې ده د خانه جوړکړې دی داقرآن
ويرونکي يې | او(مخکښې) الله دهرڅه کار ساز دی | ايا دوئ دا وائي چې دا رکتاب، ګنی ده د خانه جوړ کړې دی
قُلْ فَاْتُوْا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهٖ مُفْتَرَيٰتٍ وَّادْعُوْا
ورته اووايه | نو راوړئ تاسو | لس سورتونه | په شان ددې | دخانه جوړکړې شوی | اوراوغواړئ
ورته اووايه چې ښه ده نو ددې پشان يو لس سورتونه تاسو هم په دروغه جوړ کړئ | او د الله ﷻ نه

(¹) صحيح بخاري کتاب المرضی باب ماجاء في كفارة المرض:٥٦٤١-٥٦٤٢،صحيح مسلم:٢٥٧٣، احمد:٣٣٥/٢،ترمذي: ٩٦٦، ابن حبان:٢٨٠٥، بيهقي:٣٧٣/٣.

(²) صحيح مسلم:کتاب الزهد باب المؤمن امره کله خير:٢٩٩٩، احمد:٣٣٢/٤، ابن حبان:٢٨٩٦.

Scanned with Ca

مَنِ	اسْتَطَعْتُمْ	مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ	اِنْ كُنْتُمْ	صٰدِقِيْنَ۝	فَاِنْ
هغه څوك	چې رابللې شئ تاسو	ماسوا دالله نه	كه چرې يئ تاسو	رښتينې	نو كه چرې
......سوا چې په چامو وس رسې هغه راوبلئ اكه تاسو ريښتونې يئ (چه دا كتاب ما جوړ كړې دې)					
لَّمْ يَسْتَجِيْبُوْا	لَكُمْ	فَاعْلَمُوْٓا	اَنَّمَآ	اُنْزِلَ	بِعِلْمِ اللّٰهِ	وَاَنْ
جواب ئې درنه كړو	تاسوته	نوپوهه شئ	چې بيشكه	دا نازل شوې دې	په علم دالله سره	او دا چې
نو كه دوئ داكار اونكړې شي	نو يقين اوكړئ چې دا (كتاب) دالله ﷻ په علم (او په قدرت) راغلې دې					
لَآ	اِلٰهَ	اِلَّا	هُوَ	فَهَلْ	اَنْتُمْ	مُّسْلِمُوْنَ۝
نشته	لائق دعبادت	مګر	(هم) هغه دې	نو آيا	يئ تاسو	تابعداري كونكې
اودا چې دالله ﷻ نه سوا بل معبود نشته	نو آيا تاسو (اوس هم) نهٔ مسلمانيږئ					

قوله تعالى:: لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ

په دين كښې پيغورونه كول دكافرانو طريقه ده:-كافران خلق چه دهغوى په ژبوكوم څه راتله هم هغه پيغوربه ئې په رسول اللهﷺ باندې كولو. نو الله ﷻ خپل رښتونې پيغمبرﷺ ته دلاسا اوتسلي وركوى چه ته نه بدې كاركښې سستي كوه او مه زړه تنګه وه.دا خودهغوى طريقه ده كله وائي چه كه دا رسول دې نودخوراك څښاك ولې محتاج دې؟ بازارونوته ولې ځي راځي؟ دده په ملګرتياكښې يوه فرښته هم ولې نشته؟ ده له څه خزانه ورلې نه ده وركړې شوې؟ دده د خوراك دپاره يو خاص قسم باغ ولې نه دې جوړكړې شوې؟مسلمانانو ته به ئې پيغمورونه وركول چه تاسو خوهغه چا پسې شوى ئې چه په چا جادو شوې وى([1])نوالله ﷻ فرمائي چه اې پيغمبرﷺ! ته خفه كيږه مه د زړه آرزودې هغه نه وى چه د خپل كار نه منع شې. هغوى ته د حق آواز اورولو نه كوتاهي مه كوه.شپه ورځ د الله ﷻ طرف ته بلنه كوه. مونږ ته معلومه ده چه دهغوى دخفګان خبرې په تا خرابې لګى ته توجو هم مه وركوه هسې نه چه ته څه خبره پريږدې يا زړه تنګ كړې او په آرام كينې چه دوى خو توقې كوى اومسخرې كوى. خپل ځان نه وړاندې رسولانو ته اوګوره د ټولو تكذيب شوې وو تكليفونه ئې وررسولې وو او ثابت قدم او صابر پاتې وو. تر دې چه د الله امداد رااورسيدو.

منكرين د قران ته چيلنج::بيا ئې د قرآن پاك معجزه بيان كړه چه د دې په شان قرآن چرته نه راوړنې؟ د دې په شان لس سورتونه بلكه يوسورت هم ټوله دنيا كه يوځائ كړئ نه شئ راوړې. ځكه چه دا د الله ﷻ كلام دې اولكه څنګه چه د هغه ذات د مثال نه پاك دې دغه شان د هغه صفتونه هم بې مثاله دى. اونامسكنه دى چه ددې په شان كلام دې دمخلقو كلام هم شى.د الله ﷻ ذات ددې نه پاك او خلاص دې. محبوب او رب هم هغه وى. چه كله ثانه داسې نه شى كيدلې اوتراوسه پورې نه ئې شوې نو يقين اوكړئ چه تاسو ددې د جوړولو نه عاجز ئې. په حقيقت كښې دا د الله ﷻ كلام دې اوهم د هغه د طرف نه نازل شوې دې. ددې علم هم د هغه د حكم احكام اود هغه بنديز په دې كښې او ورسره دا هم اومنئ چه معبود برحق هم هغه دې.نو راشئ د اسلام د جنډې لاندې اودريږئ.

---

[1] ٢٥/الفرقان:٧.

Scanned with Ca

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِيْنَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ
هغه څوك چې غواړي | د ژوند د دنيا | اوښائست دهغې | انو پوره وركوو مونږ | هغوئ ته | جزا دعملونو دهغوئ
څوک چې ددې دنيا ژوندون او د دې رونق غواړي انو مونږ ورته د هغوی عملونه هم په دې دنيا كښې ورپوره كړو
فِيْهَا وَهُمْ فِيْهَا لَا يُبْخَسُوْنَ۝ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ
په دې كښې|او هغوی ته به | په دې دنيا كښې|كم نهٔ شی وركولې| دا ډله | هغه خلق دی
او د هغوئ سره به په دې دنيا كښې لږ شان كمې هم نهٔ كيږی| دا هغه خلق دی چې په
لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ ۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوْا
چې نشته | دوئ دپاره | په آخرت كښې | مګر | اور |اوبرباد شو | هغه څه | چې جوړ كړئ وو دوئ
آخرت كښې د دوی دپاره د اور نه سوا بل هيڅ نشته |او هر څه چې ئې په دنيا كښې كړی دی هغه
فِيْهَا وَبٰطِلٌ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ۝
په دې دنيا كښې |او باطل دی | هغه ټول | چې وو دوئ | چې كول به ئې |
به دوی دپاره په آخرت كښې بې كاره او بې قيمته ثابتيږی

قوله تعالى:: مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا

د عملونو دارومدار په نيت باندې دې:-ابن عباس ﷺ فرمائی چه د رياكارانوخلقو د نيكوبدله هرڅه هم په دې دينا كښې ملاويږی. او په دې كښې هيڅ كمې نه شی كولې. نو چه كوم خلق د دينا د خودنې د پاره مونځ كوی روژې نيسی يا تهجد كوی د دې اجر دوی ته هم په دنيا كښې ملاويږی. په آخر كښې هغوی خالی لاس اوصرف بې عمل راپاسی[1] دانس ﷺ وغيره بيان دې چه دا آيت ديهوديانواو نصاراؤ په حق كښې نازل كړې شوې دې. [2] او مجاهد رحمه الله وائی چه د رياكارانو باره كښې نازل شوې دې[3] غرض چه د چا كومه اراده شوه هم د هغې مطابق چه هغه سره معامله كيږی. د دنيا د غوښتلود پاره چه كوم اعمال وی هغه په آخرت كښې پكار نه شی راتلې.

هركال كښې ددنيا نه بلكه د اخرت نيت پكار دې ::د مؤمن نيت اومقصد خود آخرت طلب كول دی نو الله ﷻ هغه ته د هغه عمل بهترين بدله وركولې شی او په دنياكښې هم د هغه نيكئ په كارراځی. په يو مرفوع حديث كښې هم دا الفاظ هم ددې مضمون راغلی دی. دقرآن كريم آيت [مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهٗ فِيْهَا مَا نَشَآءُ لِمَنْ نُّرِيْدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهٗ جَهَنَّمَ يَصْلٰىهَا مَذْمُوْمًا مَّدْحُوْرًا] كښې هم د دې تفصيلی بيان دې. د دنيا غوښتنه په خلقو كښې شته. كه هغوی له مونږ كوم قسم اوڅومره قدرې غواړې وركوړو بيا دده ځائ دوزخ كيدې شی چرته به چه دې خوار او ذليل داخليږی. د چا غوښتنه چه د آخرت وی او هم د دې مطابق عمل كوی او ايماندارهم وی نود داسې خلقو د كوششونو قدر كول پكاردی. دوی او د دوی هر يو مونږ ستا درب په وركړه كښې زياتوو. ستا د پروردګار انعام د چانه بند شوې نه دې. نو ته ګوره چه مونږ څنګه يو له په بل باندې فضيلت وركړې دې.آخرت ولې څه په اعتبار د درجو او څه په اعتبار دفضيلت ډير لوئ يو

---

[1] الطبری:۱٥/۲٦۳.
[2] ايضا:۱٥/۲٦٥.
[3] ايضا:۱٥/۲٦٦.

Scanned with Ca

زبردست څیز دي او په آیت کښې دي ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ ۖ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ﴾ دچا اراده چه د آخرت د پټی وی نو مونږ پخپله په هغې کښې برکت اچوو. اود چا اراده چه ددنیا د پټی وی نو که غواړو هغه له په دې کښې څه ورکوو خو په آخرت کښې هغه بې نصیبه پاتې کیږی.

أَفَمَنْ كَانَ

آیا نو هغه څوك | چې وی

نو آیا کوم خلق چې

عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ

په واضح دلیل باندې | دطرفه درب خپل نه | اوروستو روستو راځی په دغه دلیل پسې | یو گواه

دخپل پروردگار په ښکاره دلیل قائم وی | اود هغوی سره یو (آسمانی) گواه هم د هغه د طرفه وی

مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ أُولَٰئِكَ

دطرفه دالله نه | اومخکښې ددې نه وی | کتاب دموسی | په طور د پیشوا | او د رحمت | داکسان چې دی

اود دۀ نه وړاندې دحضرت موسی ﷺ کتاب وی | چې پیشوا او رحمت دی | نو آیا دوی به په قران ایمان نۀ راوړی؟ | هم دا خلق

يُؤْمِنُونَ بِهِ ۚ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ

ایمان راوړی | په دې باندې | اوهغه څوك چې انکار ئې اوکړو | ددې نه | د(نورو) ډلو نه | نو اور

خو په قران پاك ایمان راوړی | اود نورو فرقو نه چې څوك د دې نه منکر وی | نو د هغه د پاره

مَوْعِدُهُ ۚ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ ۚ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ

ځاني دوعدې دهغه دې | نومۀ کیږه ته | په شك کښې | ددې نه | بیشکه دا | حق دې | دطرفه د رب ستا نه

مقررشوې ځائې اور دې | نو تۀ په دې باره کښې په شك شبهه کښې مۀ پریوزه | بیشکه دا کلام

وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ

ولیکن | زیات د خلقو نه | ایمان نۀ راوړی |

ستا د رب د طرفه حق دې | خوزیات خلق پرې ایمان نۀ راوړی |

قوله تعالی:: أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ

د انسان پیداکیدل په فطرت باندې کیږی:- ددغه مؤمنانو صفت بیانیږی کوم چه په فطرت باندې قایم دی. چه د الله ﷻ وحدانیت د زړه نه منی. لکه چه د الله ﷻ حکم دې. ﴿وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ خپل مخ په دین حنیف باندې قایم اوساتئ د الله ﷻ فطرت په کوم چه انسانی فطرت خور کړې دې. په بخاری اومسلم شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی هرماشوم په خپل فطرت باندې پیدا کیږی. بیادهغه مور پلار هغه یهودی، نصرانی یا مجوسی جوړوی. لکه څنګه چه د ځناور بچې صحیح سالم پیدا کیږی بیا خلق د هغې غوږ پریکوی[1] دمسلم شریف په حدیث قدسی کښې دی ما خپل ټول

---

[1] صحیح بخاری کتاب الجنائز باب ماقیل فی اولاد المشرکین:۱۳۸۵، صحیح مسلم: ۲٦۸۵، ابوداؤد:٤۷۱٤، ترمذی:۲۱۳۸، احمد:۲/۳۷۵، موطاامام مالك:۱/۲٤، مسندالطیالسی:۲۳۵۹، ابن حبان:۱۲۹.

Scanned with Ca

بنیادمان موحد پیدا کړی دی خو بیا شیطان راشي او هغه د خپل دین نه اړوی او زما حلال کړي شوی څیزونه په هغوی باندې حرام کوی. او هغوی ته وائي ما سره هغه شریك کړئی د کوم چه ما هیڅ دلیل نه وی نازل کړی(۱) په مسند او سنن کښې دی چه هر ماشوم په هغه دین باندې پیدا کیږی تردې پورې چه د هغه ژبه کولاؤ شی الخ.(۲) نو مؤمن هم د الله ﷻ په فطرت باندې پاتې کیږی نو بیو خود هغه فطرت صحیح سالم وی بیاهغه له ربانی شاهد راځي.یعنی دالله ﷻ معرفت پیغمبرﷺ ته رسی.د کومو شریعتونه چه د حضرت محمدﷺ شریعت سره ختم شو. نو د شاهدنه مراد حضرت جبرائیل ﷺ دې یا حضرت محمدﷺ دې.دالله ﷻ رسالت اولاًحضرت جبرائیلﷺ راوړو اود هغوی په ذریعه حضرت محمدﷺ ته.

د شاهد نه مرادحضرت علی اخستل غلط دی:: یوقول دا وئیلې شوې دې چه هغه علیؓ دې خودا قول ضعیف دې د دې څه قائل ثابت نه دې. حق خبره هم رومبئی ده. نو د مؤمن فطرت د الله ﷻ وحی سره ملاویږی په اجمالی توګه هغه ته د اول نه یقین وی بیا د شریعت تفصیلات منی. د هغه فطرت د یوې یوې مسئلې تصدیق کوی. نو فطرت سلیم هغه سره د د قرآن پاك تعلیم کوم چه جبرائیل ﷺ د الله ﷻ نبیﷺ رسولې دې او حضورﷺ بیا خپل امت ته. بیا د دې نه وړاندې یو بل تائید هم د موجوده کتاب موسیﷺ یعنی تورات کوم چه الله ﷻ د هغه وخت د امت د پاره د وړاندې کولو قابل جوړکړو لیکلې وو. او کوم چه د الله ﷻ د طرف نه رحمت وو. په دې چه د کومو پوره ایمان وو هغه به لامحاله په دې نبی ﷺ او په دې کتاب باندې ایمان راوړی. ځکه چه دغه کتاب هم په دې کتاب د ایمان راوړو لارخودنه کړې ده. نو دا خلق په دې کتاب هم ایمان راوړی.

د قرآن پاك انکارکونکی دوزخیان دی:- بیا د پوره قرآن پاك یا د دې یوه حصه نه منونکو د سزا بیان اوفرمانیلو چه په دنیا والاکښې کومه یوه ډله یافرقه دا اونه منیکه هغه یهودی وی که نصرانی که د کوم ځائ او څوك وی د کوم رنګ نسل او شکل وی قرآن پاك وراورسیدو او وئی نه منلو دوزخی دې لکه څنګه چه الله رب العالمین دخپل نبیﷺ په ژبه مبارکه هم په دې قرآن پاك کښې فرمانیلی﴿ لِأُنذِرَكُم بِهِۦ وَمَنۢ بَلَغَ﴾ چه زه دې نه تاسو هم خبروم او هغوی هم چاته چه دارسیدلې وی.

د اخری نبی نه منوونکی چې هرڅوك دی هغه هم دوزخی دی:: او په آیت کښې دی ﴿قُلۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا﴾ په خلقو کښې اعلان اوکړئی چه اې انسانانو ازه ستاسوټولوطرف ته د الله ﷻ پیغمبر یم. په صحیح مسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی په هغه ذات قسم د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې د دې امت نه چه څوك هم زما نه واوری او بیا په ما باندې ایمان رانوړی هغه دوزخی دې. (۳) حضرت سعید بن جبیرؓ فرمائی څوك چه صحیح حدیث اوری د هغې تصدیق به د الله ﷻ په کتاب کښې ضرور بیامومی. دا پورتنې حدیث اوریدو باندې زه د دې په لټون کښې اووتلم چه د دې تصدیق د قرآن پاك د کوم آیت نه کیږی. نوماته دا آیت ملاؤشو نود دې نه ټول دین والا مراد دی. بیا د الله ﷻ د طرف نه ارشاد کیږی چه د دې قرآن پاك بارهٔ کښې د الله ﷻ نه په سراسر حق کیدوکښې هیڅ شك شبه نه دی کول پکار. لکه څنګه چه ارشاد دې چه دادې کتاب د رب العالمین د طرف نه نازلیدو کښې هیڅ شك شبه نشته. (۴) بل ځائ کښې دی ﴿ذَٰلِكَ ٱلۡكِتَٰبُ لَا رَيۡبَۛ فِيهِۛ﴾ په دې کتاب کښې هیڅ شك

---

(۱) صحیح مسلم: کتاب الجنة باب الصفات التی یعرف بها فی الدنیا اهل الجنة واهل النار: ۲۸۶۵، احمد: ۱۶۲/٤.
(۲) احمد: ۴۳۵/۳، دارمی: ۲۲۳/۲، بیهقی: ۷۷۱۹، المعجم الکبیر: ۹۲۶، ابن حبان: ۱۳۲، حاکم: ۱۲۳/۲.
(۳) صحیح مسلم کتاب الایمان باب وجوب الایمان برساله نبینا محمدﷺ الی جمیع الناس: ۱۵۳.
(٤) ۳۲/السجده: ۱-۲.

Scanned with Ca

نشته. بيا ارشاد کيږي چه اکثر خلق د ايمان نه خالي وي لکه چه ارشاد دي ﴿وَمَآ اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِيْنَ﴾ يعني که ستاغوښتنه وي هم خو يقين اوکړه چه اکثر خلق به مؤمنان نه وي. اوپه بل آيت ﴿وَاِنْ تُطِعْ اَكْثَرَ مَنْ فِي الْاَرْضِ يُضِلُّوْكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ﴾ کښې دي که ته چرې د دنيا والا دخلقو د اکثريت پيروي اوکړې نو هغوی به تا د الله ﷻ د لارې نه واړوي. او په بل آيت کښې دي ﴿وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ اِبْلِيْسُ ظَنَّهٗ فَاتَّبَعُوْهُ اِلَّا فَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ يعني په هغوی باندې ابليس خپل ګمان رښتيا اوخودلو اوعلاوه د يو مختصر ډلې نه باقي ټول هغه پسې اولګيدل.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰی

| اوڅوک دې | لوئې ظالم | دهغه چانه | چې دخانه جوړوي

| اودهغه چا نه لوئ ظالم څوک کيديشي

عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ؕ اُولٰٓئِكَ يُعْرَضُوْنَ عَلٰی رَبِّهِمْ وَيَقُوْلُ الْاَشْهَادُ

په الله باندې | دروغ | داکسان چې دی | وړاندې کړې کيږي به دوئ | رب خپل ته | اووائي به | ګواهان

چې په الله ﷻ باندې دروغ اوتړي | داسې خلق به خپل رب ته پيش کولې شي | او ګواهان به

هٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ كَذَبُوْا عَلٰی رَبِّهِمْ ۚ اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ

چې هم دوئ دی | هغه کسان | چې دروغ ئې تړلی وو | په رب خپل باندې | خبردار | لعنت دالله دی

پرې ګواهي ورکوی | چې دا هغه خلق دی چې پخپل رب ئې دروغ تړلي ووا واورئ چې په ظالمانو

عَلَى الظّٰلِمِيْنَ ۙ الَّذِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا

په ظالمانو باندې | کوم چې | منع کوی (خلق) | د لارې د الله نه | اولټوی په دې لارې کښې

باندې دالله ﷻ لعنت وريږی | دا هغه کسان دی چې دالله ﷻ دلارې نه نور خلق منع کوی | او په هغې

عِوَجًا ؕ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ اُولٰٓئِكَ لَمْ يَكُوْنُوْا مُعْجِزِيْنَ

کوږوالي | او دوئ | د آخرت نه | هم دوئ | منکران دی | دا کسان | نه وو دی | عاجزه کونکي (الله لره)

کښې کوږوالي لټوی | او د آخرت نه هم منکر دی | ....دوئ (الله ﷻ) په زمکه عاجزه کولې نشی

فِي الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَآءَ ۘ يُضٰعَفُ لَهُمُ

په زمکه کښې | او نه به وی | دوئ د پاره | ما سوا د الله نه | څوک دوست | دوچند به ورکړې شي | دوئ ته

..........او د الله ﷻ په مقابله کښې ئې بل څوک مددګار هم نشته | دائي پيغمبره ﷺ دوئ ته به دوچنده

الْعَذَابُ ؕ مَا كَانُوْا يَسْتَطِيْعُوْنَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوْا يُبْصِرُوْنَ

عذاب | نه وو دوئ | چې طاقت ئې لرلې شو | داوريدو | او نه وو دوئ | چې ليدلې ئې وی (حق)

عذاب ورکولې شی | ځکه چې دوی (په کفر کښې د شدت د وجې نه) ستا خبرې نه اورېدې شوې او نه ئې درته کتلې شو

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا

داکسان | هغه خلق دی | چې تاوانيان ئې کړل | ځانونه خپل | او ورك شو | د هغوئ نه | هغه څه | چې وو هغوئ

د اهغه کسان دی چې خپل ځان ئې تاوانی کړې دې | او نن ترينه ټول جوړ کړی معبودان ورک شو.......

Scanned with Ca

يَفْتَرُوْنَ۝	لَا جَرَمَ	اَنَّهُمْ	فِي الْاٰخِرَةِ	هُمُ
چې جوړ کړي ئې وو د خانه	هيڅ شک نشته	چې بيشکه هغوئ	په آخرت کښې به	هم هغوئ
......لازمي خبره ده چې دوئ به په اخرت کښې د ټولو نه زيات زيانکاران وي				

الْاَخْسَرُوْنَ۝
دټولو نه زيات تاوانيان وي

قوله تعالى:: اُولٰٓئِكَ يُعْرَضُوْنَ عَلٰى رَبِّهِمْ

په الله ﷻ باندې دبهتان تړونکو انجام رسوائي ده:- کوم خلق چه په الله ﷻ باندې بهتان تړي د هغوی انجام به دقيامت په ورځ د ټول مخلوق په وړاندې د هغوی د رسوائي بيان کولې شي. مسندکښې دي چه صفوان بن محرز وائي چه ما دحضرت عبدالله بن عمرؓ لاس نيولې وو چه يو سړې هغوی له راغلو اوتپوس ئې اوکړو چه تادرسول الله ﷺ نه د قيامت باره کښې څه اوريدلي دي؟ هغوی اوفرمائيل چه ما دحضورﷺ نه اوريدلي دي چه الله ﷻ به مؤمن خپل ځان ته نيزدې کړي تردې چه خپل لاس به په هغه باندې کيږدي اوهغه به د خلقو د نظرونونه پټ کړي اوپه هغه باندې به د خپلو ګناهونو اقرار اوکړي چه تاته فلانکې ګناه ياده ده؟ اوفلانکې هم؟دې به اقرار کوی اوتردې چه اوبه ګڼړی چه بس اوس هلاك شوم.هغه وخت به ارحم الرحمين فرمائي زما بنده ماپه تاباندې په دنياکښې پرده اچوله واوره نن هم زه تابښم بيا به هغه ته دهغه د نيکوعمل نامه ورکولې شي اوپه کافرانو او منافقانو باندې به ګواه پيش کولې شي چه وائي به چه هم دغه دي چه په الله ﷻ باندې به ئې دروغ وئيلې.ياد ساتئي چه په دې ظالمانوباندې د الله ﷻ لعنت دې. دا حديث په بخاري او مسلم کښې هم دې. (١) دی خلقو به د حق د تابعدارئي، د هدايت د لارې نه اود جنت د لارې نه خلق منع کول او خپله لاربه ئې کګه وګه لټوله او دې سره دقيامت د ورځې او آخرت د ورځې منکر هم وو اودا به ئې هډو منل نه.يادساتئي چه دوی د الله ﷻ ماتحت دي او هغه د دوی نه هروخت انتقام اخستلو باندې قادردې.که غواړي نود آخرت نه اول به ئې په دنيا کښې راګير کړي خود هغه د طرف نه لړشان ډهيل هغه ته ملاؤشوی دی.

بخاري اومسلم کښې دی الله ﷻ ظالمانوته مهلت ورکوی خو چه آخر ئې راګير کړي نو بيا ئې نه پريږدی(٢)دهغوی سزاګانې هم زياتيږی ځکه چه دالله ﷻدورکړې شوو قوتونونه هغوی کار وانه خستلو د حق د اوريدلونه ئې غوږونه کاڼړه کړل اود حق د تابعدارئي نه ئې سترګې ړندې کړی دی. دوزخ ته په تلوکښې به پخپله وائي چه ﴿لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ اَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِيْٓ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ۝﴾يعني که اوريدل مو،عقل مو لرلو نو نن به دوزخيانځ نه جوړيدو. هم دغه فرمان په آيت﴿اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ زِدْنٰهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ﴾ کښې دې چه په کافرانوباندې اود الله ﷻ د لارې نه په بندونکوباندې به عذابونه زياتيږی. په هريو حکم نه منلو اوپه هره يوه بدئي باندې به سزاګانې خوری. صحيح قول دا دې چه د آخرت د نسبت په اعتبار سره کفار هم د فروع شرع مکلف دی. هم دغه دی هغه خلق چه خپل ځان ته ئې نقصان رسولې او پخپله ئې خپل ځان دوزخيان جوړ کړی.دکوم ځائ عذاب چه به لږ شان هم نه سپکيږی داُورشغلې خو کميدلې څه کوې چه نورې به تيزيږی. کوم کار چه هغوی د ځان نه جوړ کړې وو يعني بتان او رب سره شريکان

---

(١) صحيح بخاری کتاب المظالم باب قول الله تعالى ﴿الالعنة الله على الظالمين﴾:٢٤٤١، صحيح مسلم:٢٨٦٨، احمد:٨٤/٢، ابن ماجه:١٨٣، ابن حبان:٧٣٥٥.

(٢) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة هود باب قوله ﴿وكذلك أخذربك إذا أخذالقرى وهى ظالمة...﴾:٤٦٨٦، صحيح مسلم:٢٥٨٣، ترمذی:٣١١٠، ابن ماجه:٤٠١٨،بيهقی:٩٤/٦، ابن حبان:٥١٧٥، شرح السنة:٤١٦٢.

Scanned with Ca

وغیره هغه به نن د دوی په هیڅ کار رانه شی. بلکه ښکاری به هم نه اونورنقصان به هم وررسوی.
په قیامت کښې به عابدان اومعبودان دیو بل دښمنان شي:: هغه خو به د دوی دښمنان شی اود هغوی د شرک نه به صفامنکرشی.سره د دې چه دوی به دا دعزت سبب ګنړلو خو په حقیقت کښې به هغه د دوی د پاره د ذلت سبب جوړشی. په ښکاره توګه به د قیامت په ورځ انکار کوی چه دې مشرکانو د دوی عبادت کړې وی[1] هم دغه ارشاد دخلیل الله ﷺ خپل قوم ته وو چه دې بتانوسره خوتاسو خپل دنیاوی تعلقات قایم ساتئی خود قیامت په ورځ به د یو بل نه انکار کونې او په یوبل به لعنت کونې. اوستاسو د ټولو ځایٔ به دوزخ وی او هیڅ څوک به هم د یوبل امداد نه شی کولې[2] هم دامضمون په آیت ﴿إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا﴾ کښې دی یعنی دغه وخت به پیشوا خلق د خپلو مریدانو نه لاس راکاږی د الله ﷻ عذاب به په سترګو اووینی او د خپل مینځ تعلقات به ختم شی.د دې قسم نور هم ډیر آیاتونه دی دغه هم د دوی د هلاکت اونقصان خبرورکوی. یقیناً دغه خلق به دقیامت په ورځ د ټولونه زیات نقصان اوچتوی. د دوزخ کندې هغوی د جنت د درجو په بدله کښې واخستې. د الله ﷻ دنعمتونو په بدله کښې هغوی د دوزخ اور قبول کړو.دخوړو یخو او مزیداره جنتی اوبو په بدله کښې د دوزخ خوټکیدلې اوګرمې داور په شان اوبه به دوی ته ملاویږی.دحور عین په بدله کښې وینې زوې اود اوچتو محلونوپه بدله کښې د دوزخ تنګ ځایونه هغوی واخستل.د الله ﷻ چه رحمن دې دهغه د نیزدیکت اودیدار په بدله کښې هغوی دالله ﷻ غضب اوسزا خوښه کړه. بې شکه دلته دوی په سخت نقصان کښې پاتې شو.

إِنَّ	الَّذِينَ	آمَنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
بیشکه	هغه کسان	چې ایمان ئې راوړو	اووې کړل عملونه نیک
بیشکه چاچې ایمان راوړو او نیک کارونه ئې اوکړل			او د خپل پروردګار

وَأَخْبَتُوا	إِلَىٰ رَبِّهِمْ	أُولَٰئِكَ	أَصْحَابُ الْجَنَّةِ	هُمْ	فِيهَا	خَالِدُونَ
اوعاجزی ئې اوکړه	رب خپل ته	داکسان	صاحبان دجنت دی	هغوئ به	په هغې کښې	همیشه وی
تابعدار شول	....	هم دغه خلق جنتیان	دی	دوی به په هغې کښې همیشه وی		

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ	كَالْأَعْمَىٰ	وَالْأَصَمِّ	وَالْبَصِيرِ	وَالسَّمِيعِ
مثال	ددې دواړو ډلو	پشان د ړوند	او کونړ سړی دې	او(بل)دلیدونکی	اواوریدونکی سړی دې
مثال دواړو ډلو داسې دې چه (یو کس خو) ړوند کونړ وی	اوبل کس لیدونکې او آوریدونکې وی			

هَلْ يَسْتَوِيَانِ	مَثَلًا	أَفَلَا تَذَكَّرُونَ
آیا دا دواړه برابر دی	په لحاظ دمثال سره	آیا تاسو نصیحت نهٔ قبلوئ
دا دواړه ګنې یو برابر کیدیشی انوآیا تاسو (په داسې مثال هم)غور نهٔ کوئ؟!		

قوله تعالى:: أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ

د ایماندارو بدله جنت دې:-دخرابو خلقو ذکرنه پس اوس د خوخلقو بیان کولې شی.دچا زړونه چه د ایمان والاد چا اندامونه چه د حکم منونکو وو، په قول اوفعل سره د الله ﷻ حکم په ځایٔ راوړونکی اود رب د نافرمانئی نه بچ کیدونکی وو.داخلق به د جنت وارثان وی.اوچتې بالاخانې،خواره او ښائسته

[1] ۴۶/الاحقاف:۶.
[2] ۲۹/العنکبوت:۲۵.

Scanned with Ca

کړې شوی تختونه راتيتې شوې غونچې اودميووونې پرسيدلی فرشونه يعنی قالينونه،بناسته بيبيانې قسم قسم خوند ناکې ميوې د خوښې خوراکونه مزيدارې اوبه اود ټولونه لوئ د الله ﷻ ديدار دا نعمتونه به وی چه د هغوی د پاره به هميشه وی. نه به هغوی له مرګ راځی نه بوډاوالی، نه بيماری نه غفلت، نه ډکې متيازې نه تشې متيازې نه لاړې اونه پوزه دمشکودبوئی غوندې خوله راتلل او خوراك هضميدل.

کافر اومؤمن درجه کښې برابر نه دی::اول بيان کړې شوی بدبختان کافران خلق او دا مؤمنان پرهيزګاران خلق بالکل هم هغه نسبت لري کوم چه په کوڼ، ړوند بينا او اوريدونکی کښې وی. کافران په دنياکښې دحق کتلونه ړانده وو اود آخرت په ورځ هم به دخير طرف ته لار نه بيامومی اونه به ئې وينی. هغوی د حقانيت د دليلونو اوريدونه کاڼه وو او نفع ورکونکې خبره ئې د سره اوريده نه. که په هغوی کښې څه ښيګړه وه نوالله ﷻ به هغوی ته خامخا اوروله[1]په خلاف دمؤمن پوهه،پاك،عاقل عالم کتونکې پوهيدونکې سوچ کونکې،په حق او باطل کښې فرق کونکې،نيکی اخستل او بدی پريخودل، په دليل او شبه کښې فرق کونکې اود باطل نه بچ کيدل اوحق منل.اوښائې دادواړه څنګه برابريدلی شی؟حيرانتياده چه بياهم په داسې دوو کسانوکښې فرق نه پيژنې. ارشاد دې ﴿لَا يَسْتَوِيٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ وَأَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۚ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ﴾دوزخي اوجنتي برابر نه دی اوجنتي خو بالکل کامياب دې.اوبه آيت کښې دی چه ړوند اوکتونکې برابرنه دی. تيارې او رڼاګانې برابر نه دی. سورې او نمر برابر نه دې. ژوندی او مړه برابر نه دی.الله ﷻ خو چه چاته غواړی اوروليې شی او تاسو خو مړوته هم نه شې اوروليې او ته خو صرف خبرورکونکې ئې. مونږ ته په حقه سره زيرې ورکونکې او ويرونکې جوړکړې ليګلې ئې.او په هر يو امت کښې ويرونکې پيدا شوی دی.([2])

وَلَقَدْ	أَرْسَلْنَا	نُوحًا	إِلَىٰ قَوْمِهِۦٓ	إِنِّى	لَكُمْ	نَذِيرٌ	مُّبِينٌ
اوبيشکه ليږلې وو	مونږه	نوح ﷺ	قوم دهغه ته	چې بيشکه زه	ستاسودپاره	ويرونکې يم	ښکاره

اوهم دغه شان حالت وو چې) مونږ حضرت نوح ﷺ خپل قوم ته اوليږلو(هغه اووئيل چې) زه تاسولره (د الله د

أَن لَّا تَعْبُدُوٓاْ	إِلَّا	ٱللَّهَ	إِنِّىٓ	أَخَافُ	عَلَيْكُمْ	عَذَابَ	يَوْمٍ	أَلِيمٍ
چې مه کوئ عبادت	مګر	د الله	ابيشکه زه	ويريږم	په تاسو باندې	د عذابه	دورځې	دردناکې نه

نافرمانئ نه) ښکاره ويرونکې يم (اودا ئې وئيل)تاسو دالله نه سوادبل چا عبادت مه کوئ)اماسره ويره ده چې تاسو

فَقَالَ	ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ	كَفَرُواْ	مِن قَوْمِهِۦ	مَا نَرَىٰكَ	إِلَّا
نواووئيل	هغه سردارانو	چې کافران وو	دقوم دهغه نه	نه وينومونږه تالره	مګر

باندې به يو ورځ دردناك عذاب راشي|نودهغه دقوم سردارانو جواب ورکړو| چې مونږ ته خو ته د خان په شان يو

بَشَرًا	مِّثْلَنَا	وَمَا نَرَىٰكَ	ٱتَّبَعَكَ	إِلَّا	ٱلَّذِينَ	هُمْ
يو انسان	پشان زمونږ	اونه وينو مونږ تالره	چې تابعداری کړی ده ستا	مګر	هغه کسانو	چې هغوئ

انسان ښکارې او مونږ خو بس دا ګورو چې ستاسو په تعليم هغه څوک عمل کوی اچې په مونږ کښې

[1]) ۸/الانفال:۲۳.
[2]) ۳۵/فاطر:۱۹، ۲٤.

آرَاذِلُنَا	بَادِيَ الرَّأْيِ	وَمَا نَرٰى	لَكُمْ	عَلَيْنَا	مِنْ فَضْلٍ	بَلْ
رذيلان زمونږ دي	په ظاهري رائې سره	او نه وينو مونږ	تاسو لره	په مونږ باندې	څه بهتري	بلکه
غوږزيدلي خلق دي	چې دسر سري عقل خاوندان دي	اومونږ په تاسو کښې هيڅ خبره هم(دخان نه)زياتي نه وينو				
نَظُنُّكُمْ	كٰذِبِيْنَ﴿٢٧﴾					
گمان کوو مونږ په تاسو	د دروغژنو					
بلکه گمان کوو چې تاسو دروغژن يئ						

قوله تعالى:: وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلٰى قَوْمِهٖٓ

د ټولونه اول نبي نوح ﷺ دتوحيد دعوت ورکړو:- د ټولونه اول د کافرانو طرف ته رسول جوړونکي اوبت پرستئ نه منع کولودپاره حضرت نوح ﷺ زمکې ته ليګلې شوې وو. هغوی خپل قوم ته اوفرمائيل چه زه تاسو له د الله ﷻ د عذاب نه ويرولو د پاره راغلې يم، که تاسو د غيرالله عبادت نه پريږدئ نو په عذابونوکښې به اونخلئ ګورئ تاسو صرف هم د يو الله ﷻ عبادت کوئ. که تاسو خلاف ورزی اوکړه نو د قيامت په ورځ باندې د دردناك اوسختوعذابونونه زه په تاسو ويريږم.

د قوم نوح د قوم جواب:: په دې باندې طاقتورو کافرانو اورئيسانو اواميرانو اووئيل چه ته خو څه فرښته نه ئې زمونږ په شان انسان ئې نو بيا څنګه ممکن ده چه مونږ ټول ئې پريخودواو هم يوکس ته وحی راغله.اومونږپخپلو سترګو باندې وينوچه داسې خوارقسم خلق ستاپحلقه کښې شامل دی څوك شريف اورئيس ستافرمان بردار نه شو. اودا خلق بغير د سوچ اوفکر ستامجلس کښې راغله کيناستل. بيا مونږ داهم ګورو چه ستا دې نوی دين تاته هيڅ فائده اونه رسوله چه ته مالدار شوې ئې ستا رزق زيات شوې وی يا په (خَلق وخُلق)کښې تاته په مونږ باندې څه اوچتوالي حاصل شوې وی. بلکه زمونږ په خيال کښې خو ته د ټولونه وروکې او په صلاحيت او عبادت باندې چه مونږ ته کومې وعدې د آخرت د کور راکوې زمونږ په نيز خودا ټولې دروغ خبرې دی.

دجوسې اعتبارنه دبنده نيت ته کتل پکار دی: ددې کافرانودابې طريقې خبرې اوګوره که دحق قبلونکي د لاندې طبقې خلق وی نوولې دې سره دهغوی د حق شان کم شو حق خو هم حق دې که د هغې منونکي واړه خلق وی که لوئ بلکه حق خبره دا ده چه دحق منونکي هم شريفان خلق دی سره د دې که هغوی غريبانان اومسکينان وی. اود حق نه مخ اړونکي ذليل اورذيل خلق دی سره د دې که هغوی غنيان او مالداران اواميران وی. اودا حقيقت دې چه د ربنياؤ آواز د ټولونه اول هم غريبانان مسکينان خلق قبلوی او اميران او کبيران خلق هسې سپيرمې وريخې پرسوی. د قرآن پاك فرمان دې چه تانه وړاندې په کومه کومه کوڅه اوکلي کښې زمونږ انبياء راغله نود هغه ځائ لويو خلقو هم دغه اووئيل چه مونږ خپل پلار نيکونه په کوم دين بياموندې دی مونږ خو به هم هغه اختيارو و. (١)

د نبي ﷺ ملګری هم غريبانان خلق وو:: د روم بادشاه هرقل چه کله د ابوسفيان نه تپوس کړې وو چه شريفانوخلقو دهغه تابعداری کړې که ضعيفانوخلقو؟ نو هغه هم دا جواب ورکړې وو چه ضعيفانو خلقو. نوپه دې باندې هرقل وئيلې وو چه د رسولانوتابعداری هم دغه خلق کوی.(٢) د حق په زرقبولولو کښې څه عيب نشته. د حق د وضاحت نه پس د رائې فکر څه ضرورت دې؟ بلکه د هر يوعقل مندکار هم دغه دې چه د حق په منلوکښې تندی اووړانديوالې اوکړی. په دې کښې تامل کول جهالت او کم

(١) ٤٣/الزخرف:٢٣.

(٢) صحيح بخاری کتاب بدءالخلق باب کيف کان بدء الوحي الى رسول الله :٧، صحيح مسلم:١٧٧٣.

Scanned with Ca

عقل توب دې.دالله ﷻ ټول پیغمبران علیهم السلام ډیر واضحه صفااوښکاره دلیلونه راوړلو سره راغی. په حدیث شریف کښې دی چه ما څوك هم د اسلام طرف ته رابللې دې په هغوی کښې څه نه څه ترددوالي کړې بغیرد ابوبکرصدیق رضی الله عنه نه چه هغه هیڅ تردد اوتامل نه دې کړې واضح څیز لیدلو باندې بغیرد څه ملامتیانه نې زر قبول کړو.دهغوی دریم اعتراض چه مونږ په تاکښې څه اوچتوالي نه وینو او داهم دهغوی د ړوندوالي په وجه دې که د هغوی سترګې او غوږونه وی اود موجود څیزنه انکار اوکړی نو په حقیقت کښې د هغې نشت والې نه شي ثابتیدې. دوی خو نه حق ته ګوری اونه حق اوری بلکه په خپل شك کښې غوټې وهی. په خپل جهالت کښې لامبوګانې وهی. دروغژن د خان نه خبرې کونکی او خالی لاس او رذیلان او نقصانیان دی.

قَالَ يٰقَوۡمِ اَرَءَيۡتُمۡ اِنۡ كُنۡتُ

| اووئیل نوح | اې قومه زما | تاسو خو اوګورئ | که یم زهٔ

|هغه ورته اووئیل چې ائې زما قومه دا خو اوښائې چې

عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنۡ رَّبِّىۡ وَاٰتٰٮنِىۡ رَحۡمَةً مِّنۡ عِنۡدِهٖ فَعُمِّيَتۡ

په ښکاره دلیل باندې|دطرفه درب خپل نه|او راکړې وی هغه ماته| رحمت| دطرفه خپل نه |بیا(دهغې حقیقت)پټ کړې شو

زهٔ دخپل پروردګار د طرفنه په یو ښکاره دلیل ولاړ یم| او هغه په ما باندې خپل رحمت کړې وی

عَلَيۡكُمۡؕ اَنُلۡزِمُكُمُوۡهَا وَاَنۡتُمۡ لَهَا كٰرِهُوۡنَ۝

په تاسو باندې| ایا مونږ تاسو پورې پیوسته کړو هغه رحمت| حال دا چې تاسو | هغه | نهٔ خوښونکی یئ

خوهغه (رحمت)تاسو ته نهٔ ښکاری انوګنی مونږئې په زور درپورې انخلوؤ|حال داچې تاسو ترې نفرت کوئ

قوله تعالی:: اَنُلۡزِمُكُمُوۡهَا وَاَنۡتُمۡ لَهَا كٰرِهُوۡنَ۝

په زور سره یوکار نه کیږی:- حضرت نوح علیه السلام خپل قوم ته جواب ورکړو چه ربښتوني نبوت یقیني او واضحه څیز ماله زما درب د طرف نه راغلې دې. الله ﷻ ماته ډیر رحمت اونعمت راکړې دی.هغه تاسو نه پټ پاتې شو تاسوهغه اونه لیدې شو. نه تاسو د هغې قدراوکړو اونه موهغه اوپیژندلو بلکه بغیر د سوچ او پوهې تاسو هغې له دیکې ورکړې اوتکذیب مو اوکړو.اوس اوښائې چه ستاسو ددې ناخوښئ په حالت کښې زه څنګه داسې اوکړې شم چه تاسودهغې ماتحت جوړکړم.

وَيٰقَوۡمِ لَاۤ اَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مَالًا ؕ اِنۡ اَجۡرِىَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ

ائې زما قومه|نهٔ غواړم زهٔ ستاسونه|په دې دعوت باندې| څه مال |نهٔ دې اجر زما | مګر |په الله باندې

| او ائې زما قومه زهٔ په دې (تبلیغ باندې) ستاسو نه هیڅ مال نهٔ غواړم| زما بدله خو الله

وَمَاۤ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا ؕ اِنَّهُمۡ مُّلٰقُوۡا

اونهٔ یم زهٔ | شړونکې| د هغه کسانو | چې ایمان ئې راوړې دې |بیشکه هغوئ |ملاقات کونکی دی

سره ده|او زهٔ (ستاسو د وجې)مسلمانان شړلې نشم |هغوئ به پخپله خپل پروردګار سره ملاقات کوی

رَبِّهِمۡ وَلٰـكِنِّىۡۤ اَرٰٮكُمۡ قَوۡمًا تَجۡهَلُوۡنَ۝ وَيٰقَوۡمِ مَنۡ يَّنۡصُرُنِىۡ

درب خپل سره| لیکن زهٔ | وینم تاسو| داسې قوم| چې جهالت کوئ| او ائې زما قومه| څوك به مدد اوکړی زما

بلکه زهٔ خو داګورم چې تاسو په جهالت کښې پراتهٔ یئ |ائې زما قومه څوك به د الله په مقابله کښې

Scanned with Ca

مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُّهُمْ ۭ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ۝

په مقابله دالله کښې | که اوشړم زۀ هغوئ | آیا نو تاسو | نصیحت نۀ قبلوئ |

زما مدد اوکړي | که زه دوئ اوشړم نو ګڼی تاسو په دومره قدرې خبره هم نۀ پوهیږئ |

قوله تعالیٰ: وَمَآ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۭ

الله ﷻ یادونکی د مجلس نه مه اوباسه:-هغه خپل قوم ته فرمائی چه زه تاسوته څه نصیحت کوم او ستاسو څومره خیرغواړم نوزه تاسونه د دې څه بدله خو نه غواړم؟ زما اجرت خود الله ﷻ په ذمه دې. دا تاسوچه ماته څه وائې چه دې غریبانانو ایماندارانو له دیکې ورکړه،مانه خو به دا چرې هم اونه شی. هم دغه غوښتنه دحضور ﷺ نه هم شوې وه د هغې په جواب کښې دا آیت نازل شو ﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ﴾ یعنی سحرماښام خپل رب یادونکی دخپل مجلس نه مه اوباسه.بل آیت کښې دی ﴿وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ﴾ همدغه شان مونږ یو په بل باندې ازمیښت کړو هغوی اووئیل چه آیا دا هم هغه خلق دی کوم چه مونږ پریخودې وواودالله ﷻ فضل پرې نازل شو ولې الله ﷻ شکر کونکی نه پیژنی؟

وَلَآ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِيْ خَزَاۗىِٕنُ اللّٰهِ وَلَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ

اونۀ وایم زۀ | تاسو ته چې زماسره | خزانې د الله دی | اونۀ وایم دا | چې زۀ پوهیږم | په غیبو باندې | اونۀ

او زۀ تاسوته دانۀ وایم چې ما سره دالله ﷻ خزانې دی | او نۀ دا وایم چې دغیبو علم لرم | او نۀ دا دعوی لرم

اَقُوْلُ اِنِّىْ مَلَكٌ وَّلَآ اَقُوْلُ لِلَّذِيْنَ تَزْدَرِيْٓ اَعْيُنُكُمْ

وایم زۀ | چې بیشکه زۀ فرښته یم | اونۀ دا وایم زۀ | په باره دهغه کسانوکښې | چې سپک ګوری ورته | سترګې ستاسو

چې زۀ فرښته یم | اونۀ د هغې کسانو باره کښې چې ستاسو په نظر کښې حقیر رازی دا وایم

لَنْ يُّؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًا ۭ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ ښ

چې هرګز به ورنکړی هغوئ ته | الله | څه خیر | الله ښۀ پوهیږی | په هغه حال | چې په نفسونو دهغوئ کښې دې

چې الله ﷻ به ورله هیڅ خیر نۀ ورکوی | الله ﷻ دهغوئ د زړونو په حال ښۀ خبر دې | که زۀ داسې

اِنِّىْٓ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۝

بیشکه زۀ | په دغه وخت کښې به شم | د ظالمانو نه |

اووایم نو په ظالمانو کښې به شمیر شم

په دعوت ورکولو د لالچ طمع نه کول:- هغوی فرمائی چه زه صرف رسول الله یم. د الله ﷻ **وحده لاشریک** له دعبادت اوتوحیدطرفته دهغه دحکم مطابق تاسو ټول رابلم. د دې نه زما مراد تاسو نه مال راغونډول نه دی. د هر یو لوئی او وړوکی دپاره زما دعوت عام دې چه څوك ئې قبول کړی خلاصې به بیاموی. د الله ﷻ په خزانو کښې اخوادیخوا کول زما په قدرت کښې نه دی. په غیب نه پوهیږم اوچه کومه خبره الله ﷻ ماته راوښائی نو راته معلومه وی. زه د فرښتې کیدو دعویدار نه یم. بلکه یوانسان یم اوزما تائیدد الله ﷻ دطرفنه په معجزو سره کیږی زه خود هغې قائل نه یم چه دې الله ﷻ سره به د نیکو بدله نه ملاویږی.دهغه د باطن حال هم ماته معلوم نه دې هم الله ﷻ ته د هغې علم دی. که دظاهرپه شان په باطن کښې هم ایماندار وی نو هغه ته به د الله ﷻ د طرف نه خامخا نیکئی ملاویږی څوك چه د هغه د انجام د خرابوالی وائی هغه ظلم اوکړواود جهالت خبره ئې اوکړه.

Scanned with Ca

قَالُوْا · يٰنُوْحُ
اوونيل هغوئ | اي نوح
اخر كنبي) هغوئ ورته اووئيل چي اي نوح ﷺ
قَدْ جٰدَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَاْتِنَا بِمَا
بيشكه جګړه اوکړه تا زمونږ سره | نو ډيره دي کړه | جګړه مونږ سره | نو راوړه مونږ ته | هغه عذاب
تامونږ سره بحث اوکړو | او ډير زيات بحث دي اوکړو | اوس بس هغه څيز راوله دکوم نه چي مونږ
تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝ قَالَ اِنَّمَا
چي وعده ئي کوي ته زمونږ سره | که ئي ته | د رښتونو نه | اوونيل نوح | بيشکه
ويروي |..............که ته رينبتوني يئ (حضرت نوح ﷺ ورته) اووئيل بيشکه
يَاْتِيْكُمْ بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَآءَ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ۝ وَلَا يَنْفَعُكُمْ
رابه ولي تاسو ته | هغه | الله | که اوغواړي | اونه يئ تاسو | عاجزه کونکي الله لره | اونه درکوي فائده تاسو ته
چي هغه خو به الله ﷻ پخپله راولي که هغه اوغواړي | او تاسو هغه عاجزه کولي نشئ | او زما خير خواهي
نُصْحِيْٓ اِنْ اَرَدْتُّ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيْدُ
نصيحت زما | که اراده اوکړم زهٔ | چي نصيحت اوکړم زهٔ | تاسو ته | که چرې اوغواړي الله
به تاسو ته هيڅ فائده درنکړي | اګر که زهٔ ستاسو ډير خير اوغواړم | هرکله چي الله ﷻ ته
اَنْ يُّغْوِيَكُمْ ؕ هُوَ رَبُّكُمْ ۟ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝
چي بې لارې کړي تاسو | هغه | رب ستاسو دې | او خاص هغه ته | به واپس کولې شئ
ستاسو ګمراهي منظوره وي | هغه ستاسو پروردګار دې | او هم هغه ته به تاسو ټول واپس کيږئ

قوله تعالى:: قَالُوْا يٰنُوْحُ قَدْ جٰدَلْتَنَا

دنوح ﷺ د قوم تندي:- د نوح ﷺ د قوم تندي بيانولې شي چه د عذاب غوښتلو د پاره ئي وئيل چه حجتونه خو مونږ ډير واوريدل، آخري فيصله زمونږ دا ده چه مونږ خو به ستا تابعداري نه کوو اوس که ته رښتوني ئي نو دعا اوکړه په مونږ باندې عذاب راوله. هغه جواب ورکړو چه داهم زما د وس کار نه دې د الله ﷻ په لاس کښې دې او هغه څوک عاجز کولې نه شي. که د الله ﷻ اراده هم ستاسو د ګمراهئ او بربادئ ده نو بيا واقعي زما نصحيت کول عبث دې. د ټولومالك هم الله ﷻ دې او د ټولوکارونو پوره والي هم د هغه د قدرت په لاس کښې دې. متصرف حاکم عادل ظلم نه کونکې د حکم امر مالك، د اول نه پيداکونکې بيا راواپس کونکې اود دنيا او آخرت يوازې مالك هم هغه دې او د ټول مخلوق هم د هغه طرف ته واپس کيدل دي.

اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ؕ قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهٗ
آيا وائي دوئ | چي دخان نه ئي جوړ کړې دې دا قرآن | ورته اووايه | که دخانه جوړ کړې وي مادا قرآن
آيا دوئ وائي چي دهٔ دا (قران پاک) په دروغه جوړ کړې دې | ورته اووايه که ما دخانه جوړ کړې وي

Scanned with Ca

فَعَلَیَّ اِجۡرَامِیۡ وَاَنَا بَرِیۡٓءٌ مِّمَّا تُجۡرِمُوۡنَ
نو په ما دي | جرم زما | او زه | خلاص يم | دهغې نه | چې كوم جرمونه تاسو كوئ
نو ددې گناه په ما ده |..............اوكوم گناهونه چې تاسو كوئ إنو زه دهغې نه بيزاره يم

قوله تعالى:: اَمۡ يَقُوۡلُوۡنَ افۡتَرٰىهُ ط

دمشركين مكه الزام او دهغه جواب:-دا په مينځ كښې كلام د دې قصې په مينځ كښې د دې د تائيد او تقريبد پاره دى. الله ﷻ خپل آخرى رسول ﷺ ته فرمائي چه دا كافران د دې قرآن باره كښې د خپل ځان نه د جوړولو الزام لگوى نو جواب وركړه كه داسې وى نو زما گناه په ماباندې ده زه پوهيږم چه د الله ﷻ عذاب څنگه دې؟ بيا څنگه ممكن ده چه زه په الله ﷻ باندې دروغ اود ځان نه خبره جوړه كړم اودا خبره ده چه تاسو د خپلې گناه پخپله ذمه وار ئې.

وَاُوۡحِیَ اِلٰی نُوۡحٍ اَنَّهٗ لَنۡ يُّؤۡمِنَ مِنۡ قَوۡمِكَ
او وحى اوكړې شوه | نوح ته | چې بيشكه | هرگز به ايمان رانوړى نور څوك | د قوم ستا نه
او حضرت نوح ﷺ ته وحى كړې شوې وه | چې ستا په قوم كښې چې چا ايمان راوړې دې

اِلَّا مَنۡ قَدۡ اٰمَنَ فَلَا تَبۡتَئِسۡ بِمَا كَانُوۡا يَفۡعَلُوۡنَ
مگر | دهغه څوك | چې ايمان ئې راوړې دې | نو ته مۀ غمژن كيږه | په وجه د هغه كارونو چې دوى ئې كوى
هغه راوړو | اوس په كښې بل هيڅوك ايمان نۀ راوړى | نو ته ددوئ په كارونو هيڅ غم مۀ كوه

وَاصۡنَعِ الۡفُلۡكَ بِاَعۡيُنِنَا وَوَحۡيِنَا وَلَا تُخَاطِبۡنِیۡ
اوجوړه كړه | بيړئ | په نگرانئ زمونږ كښې | اومطابق دوحى زمونږ | اومۀ كوه خبرې زما سره
اوزمونږ په نگرانئ كښې كشتئ جوړه كړه | اوزمونږ په حكم ئې جوړه كړه | اوماسره د ظالمانو په

فِی الَّذِيۡنَ ظَلَمُوۡا ج اِنَّهُمۡ مُّغۡرَقُوۡنَ وَيَصۡنَعُ
په حق دهغه كسانو كښې | چې ظلم ئې كړې دې | بيشكه دوئ | ډوبيدونكى دى | او جوړوله هغه
باره كښې خبره مۀ كوه |.........دوئ به خواه مخواه ډوبيږى | اوهغه به بيړئ جوړوله | اوهركله چې دقوم

الۡفُلۡكَ قف وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيۡهِ مَلَاٌ مِّنۡ قَوۡمِهٖ سَخِرُوۡا
بيړئ | او هر كله چې به | تيريدل | په هغه باندې | سرداران | دقوم دهغه نه | نو توقې به ئې كولې
سرداران به ئې په خوا كښې تيريدل | نو توقې به ئې ورپورې كولې | هغه به ورته اووئيل

مِنۡهُ ط قَالَ اِنۡ تَسۡخَرُوۡا مِنَّا فَاِنَّا نَسۡخَرُ مِنۡكُمۡ
په هغه پورې | اووئيل نوح | كه تاسو توقې كوئ | په مونږ پورې | نو مونږه به | توقې اوكړو | په تاسو پورې
كه تاسو مونږ پورې توقې كوئ | نو مونږ به تاسو پورې توقې اوكړو | لكه چې تاسو

كَمَا تَسۡخَرُوۡنَ ط فَسَوۡفَ تَعۡلَمُوۡنَ لا مَنۡ يَّاۡتِيۡهِ عَذَابٌ
لكه څنگه چې | تاسو توقې كوئ | نو زر به معلوم شى تاسو ته | هغه څوك | چې رابشى هغه ته | عذاب
په مونږ پورې توقې كوئ | ډير زر به درته معلومه شى چې په چا باندې شرمونكې عذاب رازى

Scanned with Ca

يُخْزِيهِ	وَيَحِلُّ	عَلَيْهِ	عَذَابٌ	مُّقِيمٌ
چي رسوا به کړي هغه	او نازليږي	په هغه باندې	عذاب	هميشه
او په چاباندې دهميش عذاب نازليږي				

قوله تعالى:: وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّن قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ

د نوح ﷺ کشتئ تيارول اود کافرانوپېغورکول:- د نوح ﷺ قوم چه کله دعذاب دراتلوجوګه شو نو نوح ﷺ دعا اوکړه چه يا الله په مخ د زمکه دکافرانويوکور هم مه پرېږده.(۱) پروردګارا! زه عاجز شوم ته زما امداد اوکړې(۲) هغه وخت وحي راغله چه کومو ايمان راوړلې دې دهغوی نه علاوه به اوس څوك ايمان نه راوړی،ته په دوی باندې افسوس مه کوه اونه د هغوی څه خاص خيال کوه. زمونږ په کتوکښې زمونږ دتعليم مطابق يوه کشتئ تياره کړه اواوس دظالمانو باره کښې مونږ سره څه خبرې مه کوه. مونږ د دوی ډوبول مقرر کړی دی.

د نوح ﷺ دکشتئ کيفيت:: بعضې سلفو وئيلی دی چه حکم اوشو چه لرګی پرې کړه اوچ ئې کړه تختې جوړې کړه په دې کښې سل کاله تيرشو او بيا په پوره تيارۍ کښې سل کاله نور اووتل، يوقول دې څلوېښت کاله اولګيدل. والله اعلم. امام محمد بن اسحاق د تورات نه نقل کوی چه د ساګ د لرګی نه دا کشتئ تياره کړې شوه. د دې اوږدوالې اتيا(۸۰) لاسه وو او ژوروالې پنځوس (۵۰) لاسه وو. دننه او بهر روغن کړې شوې وه. د اوبو لرې کولو پرزې هم وې. د قتاده ﷫ قول دې چه اوږوالې درې (۳۰۰) لاسه وو.د ابن عباس ﷜ فرمان دې چه اوږوالې دولس سوه لاسه (۱۲۰۰) او پلنوالې شپږ سوه (۶۰۰) لاسه وو.وئيلې شی چه اوږدوالې ۲۰۰۰ لاسه وو او پلنوالې ۱۰۰ لاسه وو. والله اعلم. دننه ژوروالې دير(۳۰) لاسه وو. په دې کښې درې درجې وې او هره درجه لس لاسه اوچته وه. د ټولو نه لاندې درجه کښې څاروی او ځنګلی ځناور وو. په مينځ والا حصه کښې انسانان وو. په پورتنئی حصه کښې مرغان وو. د دې دروازې چوړ په دې کښې وو د پاسه بنده وه.

يو عجيبه واقعه:: ابن جرير ﷫ يوغريب اثردحضرت عبدالله بن عباس ﷜ نه ذکر کړې دې چه حواريانو دحضرت عيسی بن مريم ﷺ ته درخواست اوکړو که ته د الله ﷻ په حکم يوداسې مړې راژوندې کړې چا چه د نوح ﷺ کشتئی ليدلې وی نو مونږ به د هغوی نه معلومات حاصل کړې وو. هغه دوی سره يوې غونډئی ته لاړل او يوموټې خاوره ئې راوچته کړه او وې فرمائيل پيژنې دا څوك دې؟ هغوی وئيل چه الله ﷻ اود هغه رسول ته معلومه ده. هغه اوفرمائيل چه دا د حام بن نوح پنډئی ده. بيا هغه خپله همسا په دې غونډۍ ئې باندې اووهله وئی فرمائيل دالله ﷻ په حکم پاسه اودريږه.هم هغه وخت يو بوډاشان سړې دسرنه خاوره اخواکوله پاسيدو اودريدو.هغه تپوس اوکړو چه ته په بوډاوالی کښې مړ شوې وې؟ هغه وئيل چه نه مړشوې خو زه په ځوانئی کښې ووم خواوس مې په زړه کښې دا ويره کيناسته چه قيامت قايم شو نو هغې رانه بوډا جوړ کړو. هغه تپوس اوکړو چه ښه ده د حضرت نوح ﷺ د کشتئی باره کښې څه معلومات راکړه. هغه وئيل چه دولس سوه لاسه اوږده وه او شپږ سوه لاسه پلنه وه. د دريو چتووه په يوکښې څاروی او ځناور، په دويم کښې انسانان او په دريم کښې مرغان. کله چه د ځناورو سوتې خورې شوې نو الله ﷻ حضرت نوح ﷺ ته وحی راوليګله چه د هاتهی لکئی اوخوزوه. د هغه په خوزولوسره د هغې نه د خنزير نر اوښځه راووتل او جوړه شو. مړو چه کله د هغوی تختې رژول

---

(۱) ۷۱/نوح: ۲۶.
(۲) ۵٤/القمر: ۱۰.

Scanned with Ca

شروع کړه نو حکم اوشو چه د زمری په تندی باندې ګوته اولګوه. د هغې نه د پیشوګانو جوړه راووتله او په مږو ئې حمله اوکړه. حضرت عیسی ﷺ سوال اوکړو چه حضرت نوح ﷺ ته په اوبو د ښارونو د غرقیدو علم څنګه اوشو؟ هغه فرمائی چه هغه کارغه د خبر راوړلو د پاره اولیګلو خو هغه په یو لاش باندې ناست وو او ترډیر ساعت پورې رانغلو. هغه د ده د پاره د همیشه ویریدلو بد دعا اوکړه، په دې وجه هغه په کورونو کښې نه اوسیږي. بیا هغه کونتره اولیګله نو هغې په خپله خله کښې د زیتون پانړه راوړه او پخپلو پنجو کښې اوچه خاوره راوړه. په دې سره معلومه شوه چه ښارونه ډوب شوی دی. هغه د دې په غاړه کښې دخضره یوزنځیرواچولواودهغې دپاره ئې دامن اوانس دعا اوکړه نو هغه په کورونو کښې اوسیږي. حواریانو اووئیل اې رسول الله! هغه زمونږ سره بوځه چه مونږ سره کیني او مونږ ته نورې خبرې هم اوکړي. هغه اوفرمائیل دې تاسو سره څنګه تلې شي چه د ده رزق نشته. بیائې اوفرمائیل چه د الله ﷻ په حکم څنګه وې هغه شان شه. هغه هم هغه وخت خاورې شو. نوح ﷺ به کشتئی جوړوله او دې د کافرانو ته په لاس یوه توقه مسخره ورغله. هغوی به په تلوراتلو کښې دا چیړله او خبرې به ئې کولې او پیغورونه به ئې کول څکه چه دا ورته دروغ ښکاریدل. اود عذاب په وعده د هغوی یقین نه وو. ددې په جواب کښې حضرت نوح ﷺ فرمائی چه ښه ده زړه خوشحاله کړه وخت راروان دې چه د دې به پوره بدله اخستل غواړې. اوس خان پوهه کړئی چه د الله ﷻ عذاب ئې څنګه په دنیاکښې رسواکوی او په چاباندې اخروی عذاب راځي چه هیڅ کله به ئې روستونه کړې شي.

حَتّٰٓی | اِذَا جَآءَ
| تردې پورې | کله چې راغې
(داخبرې کیدې) تر دې چې زمونږ حکم

اَمْرُنَا | وَفَارَ | التَّنُّوْرُ | قُلْنَا | احْمِلْ | فِيْهَا | مِنْ كُلٍّ
حکم زمونږ | او راوخوټکیدو | تنور | نو اووئیل مونږه | سوارهٔ کړه | په دې کښې | د هر قسم خناور نه
راغلو | او د زمکې نه اوبه راووتلې | نومونږ ورته اووئیل چې په دې کښې د هر قسم خناورو نه

زَوْجَيْنِ | اثْنَيْنِ | وَاَهْلَكَ | اِلَّا | مَنْ | سَبَقَ
جوړې(نر او ماده) | دوه | او د کور خلق خپل | مګر(مهٔ سوروه) | هغه څوک | چې وړاندې تیره شوی ده
یو یوه جوړه یعنی دوه دوه او خپژوه | اودخپل کور خلق هم مګر (هغه نه) دچا په حقله چې فیصله شوې

عَلَيْهِ | الْقَوْلُ | وَمَنْ | اٰمَنَ | وَمَآ اٰمَنَ | مَعَهٗٓ
په هغه باندې | خبره | اوسواره کړه هغه څوک | چې ایمان ئې راوړې دې | او نهٔ وو راوړې ایمان | دهغه سره
ده | اونور مسلمانان(هم په کښې کښینوه) | اوهغه سره ډیرو لږو کسانو ایمان راوړې وو........................

اِلَّا | قَلِيْلٌ ۝
مګر | لږو خلقو |

قوله تعالٰی: مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ
په کشتئی کښې دهرخناور جوړه موجوده:-د الله ﷻ د فرمان مطابق د آسمان نه یوتیزباران راشروع شو.اودزمکې نه هم اوبه راوخوټکیدې توله زمکه د اوبونه ډکه شوه.او چه ترکوم ځایٔ الله ﷻ ته منظور

Scanned with Ca

وه تر هغه ځای اوبه اورسیدلې.حضرت نوح (ع) الله ﷻ دوړاندې په خپله تلونکې کشتنۍ باندې سور کړو اوکافران ئې د هغوی انجام ته اورسول. [1]

د تنور نه څه مراد دې؟::د تنوردراخوټکیدو نه مراد د ابن عباس په قول چه دمخ دزمکې نه چینې راوخوټکیدې [2] ترڅو چه داُور په ځای په تنورکښې اوبه راووتلې هم دغه قول د جمهور سلفو او خلفو دې.دحضرت علي (رض) نه روایت دې چه دتنور نه مراد سحر روښانه کیدل دی یعنی د سحر رڼړا اود فجر پړقیدل. خوډیر ښکاره قول اولنې دې. مجاهد او شعبی (رح) وائی چه داتنور په کوفه کښې وو د ابن عباس (رض) نه روایت دې چه په هند کښې یونهر دې. قتاده (رح) وائی چه په جزیره کښې یونهر دې کوم ته چه عین الورده وائی خودا ټول اقوال غریب دی.

په کشتۍ کښې څه څه سوارۀ کړې شوي وو؟::غرض داچه دا علامې ښکاره کیدو باندې الله ﷻ نوح (ع) ته حکم اوکړو چه خپل ځان سره په کشتنۍ کښې د هریو څیز نه اوهرقسم مخلوق نه یوه یوه جوړه نراو ښځه سواره کړه. وئیلې شي چه د غیرجاندار د پاره هم دغه حکم وو لکه بوټي.وئیلې شي چه په مرغوکښې دټولونه اول دره یعنی طوطی کشتۍ کښې سور شو اود ټولونه روستو خر سورشو. ابلیس د هغه لکئی پورې اونختلو کله چه د هغه دوه وړاندینئی پښې کشتنۍ کښې راغلې او هغه خپله روستونیی حصه کشتنۍ راوچتول غوښتل نو اوچت نه شوځکه چه په لکئی باندې د هغه ملعون بوج وو. حضرت نوح (ع) تندی کوله ده تیریدل غوښتل خو روستونئی پښې نه شوې اوچتولې. آخر نوح (ع) اووئیل که تاسره ابلیس هم وی نوراشه نوهغه وراوختلو او ابلیس هم ورسره لاړو.

بعضو سلفووئیلي دي چه د زمری اوړل لګ شان ګران شو آخر په هغه باندې تبه راغله نو هغه سورکړې شو.د ابن ابی حاتم (رح) په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه کله حضرت نوح (ع) ټول خاروی کشتنۍ کښې داخل کړل نو خلقو وئیل چه د زمری په موجودګئی کښې به دا ځناور څنګه په آرام پاتې شي. نو الله ﷻ په هغه باندې تبه راوستله دې نه وړاندې په زمکه باندې دا بیماری نه وه.بیا خلقو د مږې شکایت اوکړوچه داخو زمونږ خوراك او نورټول څیزونه خرابوی.د الله ﷻ په حکم سره د زمری د انتروشی نه یوه پیشو راووتله په هغې سره مږې غلې شوې او یوګوټ کښې کیناستلې [3]

په کشتۍ کښې د سورو انسانانو تعداد څومره وو؟::حضرت نوح (ع) ته حکم اوشو چه د کوروالا هم ځان سره په کشتنۍ کښې کینوه خو چه په هغوی‌کښې چاایمان نه دې راوړې نو هغوی مه پریږده. د نوح (ع) خوئ هم دې کافرانو سره جدا شو اود هغه بي‌بی هم چه د الله ﷻ د رسول منکره وه. هغه د خپل قوم ټول مسلمانان هم ځان سره کینول. خود دې مسلمانانو شمیرډیرکم وو[4]د نهه نیم سوو کالود تبلیغ سره په دومره اوږده موده کښې په هغه باندې ډیرو کمو خلقو ایمان راوړې وو. ابن عباس (رض) فرمائی چه ټول اتیا (۸۰) کسان وو په هغې کښې ښځې هم وې. کعب (رض) فرمائی دوه اویا (۷۲) کسان وو یوقول دې چه صرف لس کسان وو.یو قول دې چه حضرت نوح (ع) وو اود هغه درې ځامن سام، حام، یافث اوځلور ښځې چه درې په کښې هم د دې دریواړو ښځې او څلورمه د حام بي بی وه. او وئیلی شوی دی چه د حضرت نوح (ع) بي بی.خو په دې خبره کښې نظر دې.په ظاهره خوداسې ښکاری چه د حضرت نوح (ع) بي بی په هلاکیدونکو کښې هلاکه شوه. ځکه چه هغه هم د خپل قوم په دین باندې وه. نو چه څنګه د حضرت لوط (ع) بي بی د قوم سره هلاکه شوې وه دغه شان دا هم. والله اعلم.

---

[1] ٥٤/القمر: ١١، ١٤.
[2] الطبری: ١٥/٣١٨.
[3] دا روایت مرسل دې.
[4] الطبری: ١٥/٣٢٦.

Scanned with Ca

وَقَالَ ارْكَبُوْا فِيْهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٖىهَا

| او اووئیل نوح | سواره شئ | په دې کښې | په نوم دالله | روانیدل ددې

اوهغه اووئیل په دې کښې سواره شئ | دالله ﷻ په نوم ددې روانیدل او ....

وَمُرْسٰىهَا ؕ اِنَّ رَبِّيْ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝ وَهِيَ تَجْرِيْ

او ودریدل ددې | بیشکه | رب زما | خامخا ښښونکې دې | رحم کونکې دې | او هغه | روانه وه

اودریدل دی | بیشکه زماپروردګار ښښونکې مهربان دې | اوبیړئ هغوئ دغرونو په شان دنګو چپو

بِهِمْ فِيْ مَوْجٍ كَالْجِبَالِ ۫ وَنَادٰى نُوْحُ ابْنَهٗ وَكَانَ

چې هغوی په کښې وو | په داسې چپو کښې | چې وې پشان دغرونو | او اواز اوکړو | نوح | خوی خپل ته | او وو هغه

کښې روان کړل | او حضرت نوح ؑ خپل څوئ ته اواز اوکړو | او هغه یو طرفته ولاړ ووا چې

فِيْ مَعْزِلٍ يّٰبُنَيَّ ارْكَبْ مَّعَنَا وَلَا تَكُنْ مَّعَ الْكٰفِرِيْنَ ۝

په غاړه | اې زما څویه | سور شه | زمونږ سره | اومهٔ کیږه ته | دکافرانو سره

انې زما (خوږه) بچیه مونږ سره راسور شه .... | اوکافرو سره مهٔ پاتې کیږه

قَالَ سَاٰوِيْٓ اِلٰى جَبَلٍ يَّعْصِمُنِيْ مِنَ الْمَآءِ ؕ قَالَ

اووئیل هغه | زهٔ به پناه اونیسم | یو غرته | چې بچ به کړی ما | د اوبو نه | اووئیل نوح

هغه (په جواب کښې) اووئیل چې زهٔ به اوس یو غرته اوخیژم | چې دسیلاب داوبو نه به مې بچ کړی | هغه (نوح ؑ)

لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَّحِمَ ۚ وَحَالَ

نشته بچ کیدونکې | نن ورځ | دحکم دالله نه | مګر په چا چې | رحم اوکړی هغه | او حائله شوه

ورته اووئیل | چې نن هیڅوک دالله ﷻ د حکم (عذاب) نه بچ کیدونکې نشته | مګر الله چې پخپله په

بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِيْنَ ۝

په منځ د دواړو کښې | چپه | نو شو هغه | د ډوبیدونکو څنې |

چا رحم اوکړی | په دې کښې د دواړو ترمینځه یوه چپه راوچته شوه | نوهغه ډوبیدنکو کښې شامل شو

قوله تعالى: وَقَالَ ارْكَبُوْا فِيْهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٖىهَا وَمُرْسٰىهَا ؕ

د نوح ؑ طوفان: -حضرت نوح ؑ چه څوك خان سره بوتلل غوښتل هغوی ته نی اوفرمائیل راشئی په دې کښې سواره شئی ددې د اوبو دپاسه تلل دالله ﷻ د نوم په برکت دی اودغه شان ددې آخری اودریدل به هم د دغه الله ﷻ په نوم سره وی. په یوقراءت کښې ﴿مَجْرٖىهَا وَمُرْسٰىهَا ؕ﴾ هم دې هم دغه د الله ﷻ هغه ته حکم وو چه کله ته اوستاملګری په ښه شان سره کینئ نووائې ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ نَجّٰىنَا مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ۝﴾ اودا دعا هم اوکړنی ﴿وَقُلْ رَّبِّ اَنْزِلْنِيْ مُنْزَلًا مُّبٰرَكًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ ۝﴾ ددې دپاره مستحب دی چه دټولو کارونو په شروع کښې بسم الله اووائی که په کشتئ کښې سوریدل وی اوکه په خاروی باندې سوریدل وی لکه څنګه چه د الله ﷻ فرمان دې چه هم دغه الله ﷻ تاسو دپاره دا ټولې جوړې پیداکړی دی او کشتئ او

Scanned with Ca

خاروی ستاد سورلنی د پاره پیدا کړی دی چه تاسو د دوی په شاباندې سورلی کوئی الخ[1] په حدیث کښې هم ددې تائید اورغبت راځي. په سورة زخرف کښې به د دې ان شاء الله پوره بیان وی. په طبرانی کښې دی چه حضور ﷺ فرمائی زما د امت د پاره د ډوبیدو نه بچ کیدل د هغه په دې قول کښې دې چه په سوریدو سره وائي ﴿بسم الله الملك وماقدروالله حق قدره﴾ او ﴿ وَقُل رَّبِّ أَنزِلْنِي مُنزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنتَ خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴾

په هر کار کښې بسم ا لله وئیل مستحب دی:: دې دعا په آخره کښې دالله وصف غفوراورحیم ځکه راوړلې شوې دې چه دکافرانودسزا په مقابله کښې په مؤمنانوباندې درحمت اوشفقت اظهاروی. لکه چه فرمان دې چه ستارب زر سزاورکونکې او ورسره غفوراورحیم هم دې[2] اوپه آیت کښې دی ﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَىٰ ظُلْمِهِمْ ۖ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ یعنی ستا پروردګارد خلقو ګناهونه بښونکې هم دې اوهغه سخته سزاورکونکې هم دې.نورهم ډیر آیاتونه دی په کوم کښې چه د رحمت او بدلې اخستلو بیان یوځای دې.

دطوفان اوبه په ټولې دنیا کښې خورې شوې وې:: اوبه په مخ د زمکې خورې شوی دی چرته د اوچت نه اوچت غر یادلوړې نه لوړه غونډئی هم نه ښکاری چه د غرونونه هم پنځلس لاسه یا په یویل قول اتیا میله اوچتې شوې دی. سره د دې دنوح ﷺ کشتئی د الله ﷻ په حکم برابره او صحیح روانه ده. پخپله الله ﷻ د هغې محافظ دې.اوهغه خاص دهغه عنایت اومهربانی ده.لکه چه فرمائی ﴿إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ﴾ یعنی د اوبو په سختو چپوکښې مونږ ته په خپله کشتئی کښې اوخیژولې چه مونږ دا ستا د پاره نصیحت جوړکړو اویاد ساتونکی غوږونه دا یاد اوساتی. او په یو آیت کښې دی چه مونږ ته د تختو والا کشتئ کښې سورکړې او په خپل حفاظت سره مو اخواکوزکړې اوکافرانوته مو د هغوی د کفر انجام اوخودلو اوهغوی مو یو نشان جوړکړل. آیا اوس هم څوك شته چه عبرت حاصل کړی؟ [3] هغه وخت حضرت نوح ﷺ خپل ځوئ ته آوازاوکړو دا د هغه څلورم ځوئ وو د هغه نوم یام وو دې کافر وو.حضرت نوح ﷺ هغه ته په کشتئ کښې د سوریدو په وخت د ایمان راوړو خپل ځان سره د کیناستو هدایت اوکړو چه د ډوبیدونه اود کافرانود عذاب نه بچ شی. خودې بدنصیب جواب ورکړو چه نه ماته د دې ضرورت نشته په غرباندې به اوخیژم اود طوفان او باران نه به بچ شم.

د کنعان د کشتئ جوړولو خبره بې بنیاده ده:: یو اسرائیلی روایت دې چه هغه د شیشې کشتئی جوړه کړې وه. والله اعلم. په قرآن پاك کښې خودا دی چه هغه دا ګنړلې ووچه دا طوفان به د غرونوڅوکوته نه رسی چه زه هلته اورسم نودا اوبه به زما څه اوکړی؟ په دې باندې حضرت نوح ﷺ جواب ورکړو چه د الله ﷻ د عذاب نه یوځائ کښې هم پناه نشته هم هغه به بچ کیږی په چاچه د الله ﷻ رحم وی. دلته عاصم په معنی دمعصوم دی لکه چه طاعم دمطعوم په معنی کښې اوکاسی دمکسوپه معنی کښې راځی. دا خبرې کیدلې چه یوه چپه راغلله اودنوح ﷺ ځوئ یوړو ډوب ئې کړو.

وَقِيلَ	يَا أَرْضُ ابْلَعِي	مَاءَكِ	وَيَا سَمَاءُ	أَقْلِعِي	وَغِيضَ	الْمَاءُ	وَقُضِيَ
او اووئیلې شو	ائې زمکې راکاږه	اوبه خپلې	او ائې آسمانه	بندشه	او کمې شوې	اوبه	او اوشوه
اوحکم اوشوچې ائې زمکې خپلې اوبه راکاږه اوائې اسمانه بس شه انو اوبه کمې شوې اوکار پوره							

[1] ٤٣/الزخرف:۱۲.
[2] المعجم الکبیر:۱۲٦٦۱.
[3] ٥٤/القمر:۱۳، ۱٥.

Scanned with Ca

الْأَمْرُ	وَاسْتَوَتْ	عَلَى الْجُودِيِّ	وَقِيلَ	بُعْدًا	لِلْقَوْمِ	الظّٰلِمِينَ
فيصله	او ودريده بيړئ	په جودي باندې	او اوونيلې شو	لرې والي دې وي	دپاره دقوم	ظالم

شو او بيړئ په جودي (نومې غر) باندې اودريده او اووئيلې شو چې ظالمان خلق (درحمت نه) لرې

قوله تعالى:: وَقِيلَ يَٰأَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ

د طوفان نوح ختميدل:- په مخ دزمكې ټول خلق په دې طوفان كښې چه په حقيقت كښې د الله ﷻ غضب اود يومظلوم پيغمبرؑ د بددعا عذاب وو غرق شو. دغه وخت الله ﷻ چه ډير لوئي اود عزت خاوند دې زمكې ته د دې ټولو اوبوراښكلو حكم اوكړو چه د دې نه راخوټكيدلې اود آسمان نه راوريدلې وې. او ورسره آسمان ته هم د اوبو د راورولو د بندولوحكم اوشو اوبه كمې شوې اوكار اوشو يعنى ټول كافران ختم شول اوصرف د كشتئ والا مؤمنان بچ شول.كشتئ د الله ﷻ په حكم باندې په جودي غر اودريده. (١)

د جودي غرپه كوم ځائې كښې دې ؟::مجاهد رحمه الله وائي چه دا په جزيره كښې يوغردې. ټول غرونه ډوب كړې شوې وواودا غردخپلې عاجزئي اوتواضع په وجه دغرقيدو نه بچ شوې وو.هم دلته د نوحؑ كشتئ اودريده.حضرت قتاده رحمه الله فرمائى چه پوره يوه مياشت ولاړه وه هغې نه پس ټول كوز شول. كشتئ د خلقو د عبرت د پاره دلته صحيح سالمه ډير عمر ولاړه وه تردې چه د دې امت اولنوخلقو هم هغه اوليدله. د(٢)دې كشتئ نه پس ډيرې بهترينې او په سوونومضبوطې كشتئ جوړې شوې خو خاورې اوايرې شوې. د ضحاك رحمه الله وينا ده چه جودي غر په موصل كښې دې. بعضې وائي چه هم طور غر ته جودي هم وئيلې شي. زربن حبيش به په منقش كړې شوو دروازوكښې داخل شو او د ښي طرف په زاويه كښې به ئې په كثرت سره مونځ كولو په دې ليدوباندې نوبه بن سالم تپوس اوكړو دا ته چه د جمعې په ورځ اكثر دلته مونځ كوې نود دې څه وجه ده؟ نو هغه جواب وركړو چه د نوحؑ كشتئ دلته لګيدلې وه.

د ابن عباسؓ قول دې چه د نوحؑ سره په كشتئ كښې بال بچ سره ټول اتيا(٨٠) كسان سواره وو. يونيم سل (١٥٠) ورځې هغوى ټول په كشتئ كښې وو. الله ﷻ د كشتئ مخ مكې شريفې طرف ته كړه. دلته هغې څلويښت ورځې د بيت الله شريف طواف كولو. بيا هغه الله ﷻ د جودي طرف ته روانه كړه او هلته ئې اودروله. حضرت نوحؑ كارغه اوليكلو چه د اوچې خبر راوړي هغه د يوې مردارې په خوړلوكښې اخته شو اووخت ئې اولګولو. بيا نوحؑ يوه كونتره اوليګله نوهغې په خپله مخوكه كښې د زيتون دونې پاڼړه او په پنجو كښې خاوره راوړه اوواپس راغله. دې سره حضرت نوحؑ پوهه شوچه اوبه اوچې شوې او زمكه ښكاره شوه. نو هغوى د جودي نه راكوز شول او هم هلته ئې يوكلې غونډې جوړكړو هغې ته ثمانين وائي. يوه ورځ چه كله سحر خلق راپاسيده نو د هريو ژبه بدله شوې وه. اتيا ژبې وئلې مګر نوحؑ هم هغه ژبه وئيله چه په ټولوكښې اعلى او بهترين ژبه عربي وه. يو به د بل په خبره نه پوهيدلو نو نوحؑ ته الله ﷻ د ټولو ژبې معلومې كړې او هغوى په دې ټولوكښې مترجم وو د يومطلب به ئې بل ته خودلو.

حضرت كعب احبار رحمه الله فرمائى چه د نوحؑ كشتئ په مغرب او مشرق كښې روانه وه، بيا په جودي غرباندې اودريده. حضرت قتاده رحمه الله وغيره فرمائى درجب په لسم تاريخ مسلمانان پدې كښې سواره شوې وو پنځو مياشتوپورې هم پدې كښې وو.دوى سره كشتئ په جودي باندې ديوې مياشتې

---

١) الطبرى: ٣٣٨/١٥.
٢) ايضاً.

Scanned with Ca

پورې ولاړه وه. اخر دمحرم د عاشورې په ورځ هغه ټول د دې نه راکوز شول.د دې قسم يو مرفوع حديث هم په ابن جرير کښې دې. هغوی په دې ورځ روژه هم اوستاله. والله اعلم.

د عاشورې د روژې حکم: :په مسنداحمد کښې دی چه حضور ﷺ د عاشورې په ورځ يهوديان په روژه ساتلوسره اوکتل نو ددې سبب ئې ترې تپوس اوکړو نو هغوی اووئيل چه په دې ورځ حضرت موسی ﷺ او بنی اسرائيل د درياب نه پورې وتلی وو او فرعون اود هغه قوم ئې ډوب کړې وو. او هم په دې ورځ د نوح ﷺ کشتئی په جودی غر باندې لګيدلې وه. نودې دواړو پيغمبرانوعليهم السلام د الله ﷻ د شکر کولو د پاره په دې ورځ روژه ساتلې وه. حضور ﷺ دې اوريدو سره اوفرمائيل چه د موسی ﷺ خود ټولو نه زيات حقدار زه يم اود دې ورځې د روژې زه ډير مستحق يم نو حضور ﷺ د دې ورځې روژه اوساتله او خپلو صحابه کرامو ﷺ ته ئې اوفرمائيل څوك چه په روژې سره دی هغوی خودې خپله روژه پوره کړی او چه چا خوراك کړې دې هغه دې هم باقی ورځ خوراك نه کوی [1] دا روايت خو په دې سند سره غريب دې خود دې د بعضو حصو شاهد په صحيح حديث کښې هم موجود دی.

د ظالم اخری انجام خساره وی: :بيا ارشاد کيږی چه ظالمان په خساره کښې اود الله ﷻ د رحمت نه ډير لرې دی. هغه ټول هلاك شو. په هغوی کښې يو هم باقی بچ نه شو.

د قوم نوح ديوې مور او څوئې واقعه: : په تفسير ابن جرير او تفسير ابن ابی حاتم کښې دی چه حضور ﷺ فرمائيلی دی که الله ﷻ د نوح ﷺ د قوم نه په يو باندې هم رحم کونکې وو نو د هغه ماشوم په مور به ئې رحم کړې وو. حضرت نوح ﷺ په خپل قوم کښې نهه نيم سوه کاله (۹۵۰) پورې وو هغوی بوه ونه کرلې وه چه ترسلوکالوپورې غټيدله او لوئيدله. بيائې هغه پرې کړه او تختې جوړول ئې شروع کړه. کافرانو خلقو به ټوقې اومسخرې کولې چه دی به په دې اوچه باندې کشتئی څنګه چلوی. هغوی به جواب ورکولو چه ډير زر به ئې په خپلو سترګو اووينئی کله چه جوړه شوه زمکې اوبه راخوټکول شروع کړه او آسمان راورول شروع کړه او لارې کوڅې په اوبوکښې ډوبې شوې نود هغه ماشوم مور د چاچه خپل بچی سره په اوچته درجه مينه وه هغې دا واخستو او غرطرف ته لاړه. هغې زر زر په دې باندې ختل شروع کړه دريمې حصې ته اورسيده څوچه کله هغې اوکتل چه اوبه هلته هم اورسيدې نو نوره اوچته اوختله يو په دريمه حصې ته اورسيده چه کله هلته هم اوبه اورسيدې نو هغې په څوکه باندې سا واخستله خو اوبه هلته هم اورسيدلې کله چه ترمرئی مرئی اوبه اورسيدلې نوهغې خپل بچې په دواړو لاسونوکښې اوچت اونيولو خو اوبه هلته هم اورسيدلې اومور او بچې دواړه غرق شو. نوکه په هغه ورځ يوکافر هم بچ کيدونکې وونو الله ﷻ به د هغه ماشوم په مور باندې رحم کولو. [2] داحديث په دې سند سره غريب دې .د کعب احبار مجاهد ﷺاو جبير نه هم د دې ماشوم اود هغه د مور دا قصه مروی ده.

وَنَادٰى	نُوْحٌ رَّبَّهٗ	فَقَالَ	رَبِّ	اِنَّ	ابْنِيْ	مِنْ اَهْلِيْ
او اواز اوکړو	نوح رب خپل ته	نووې وئيل	ائې ربه زما	بيشکه	خوې زما	زما دکورد خلقونه دې

پاتې شول او حضرت نوح ﷺ خپل پروردګار ته اواز اوکړو چې ائې زما پروردګاره زما دا څوئې

وَاِنَّ	وَعْدَكَ الْحَقُّ	وَاَنْتَ	اَحْكَمُ	الْحٰكِمِيْنَ۝	قَالَ	يٰنُوْحُ
او بيشکه	وعده ستا	حقه ده	او تهٔ	لوئ او بهتره فيصله کونکې يې	دحاکمانو	اووئيل الله	ائې نوح

خو هم زما دکورد خلقوڅنې دې او ستا وعده بيخی ريښتونې ده او تهٔ په ټولو فيصله کونکو کښې

[1] احمد: ۲/۳۵۹-۳۶۰.

[2] حاکم: ۲/۳۴۲ وسنده حسن.

اِنَّهٗ لَيۡسَ مِنۡ اَهۡلِكَ ۚ اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيۡرُ صَالِحٍ ۖ فَلَا تَسۡـَٔلۡنِ

بیشکه هغه| نه دی| د اهل ستا نه | بیشکه د دهٔ| عمل | نیک نهٔ دی |نومهٔ کوه سوال زما نه

بهترینه فیصله کونکې يې| الله اوفرمائیل چې ائي نوح ﷺ دې ستا دکور دخلقونه نهٔ دی| نو زما نه

مَا لَيۡسَ لَكَ بِهٖ عِلۡمٌ ؕ اِنِّيۡۤ اَعِظُكَ اَنۡ تَكُوۡنَ

دهغه خبرې | چې نهٔ وی | تالره | په هغې باندې| علم |بیشکه زهٔ |نصیحت کوم تاته |چې(نهٔ) شي تهٔ

داسې څیز مهٔ غواړه| چې تهٔ پرې نهٔ پوهیږې| .... زهٔ درته نصیحت کوم چې

مِنَ الۡجٰهِلِيۡنَ ۞ قَالَ رَبِّ اِنِّيۡۤ اَعُوۡذُ بِكَ اَنۡ اَسۡـَٔلَكَ

د جاهلانو نه | اووئیل نوح| ائي ربه زما| بیشکه زهٔ| پناه غواړم ستا|(د دی نه) چې سوال اوکړم ستا نه

چرته دناداانو نه نهٔ شې | حضرت نوح ﷺ اووئیل چې ائي زما پروردګاره زهٔ په تا سره پناه غواړم د دې

مَا لَيۡسَ لِيۡ بِهٖ عِلۡمٌ ؕ وَاِلَّا تَغۡفِرۡ لِيۡ وَتَرۡحَمۡنِيۡۤ

د هغه څیز|چې نشته|ما ته په هغې| علم | اوکه اونکړه ببښنه تا|ماته |او رحم دې اونهٔ کړو په ما باندې

نهٔ چې ستا نه داسې څیز اوغواړم|چې زما پرې پوهه نهٔ وی| اوکه تا ماته ببښنه اونکړه| اوپه مادې رحم اونکړو

اَكُنۡ مِّنَ الۡخٰسِرِيۡنَ ۞

نوشم به زهٔ| د تاوان موندونکو نه|

نو زهٔ به په تاوانیانو کښې شمار شم|

قوله تعالیٰ:: وَنَادٰى نُوۡحٌ رَّبَّهٗ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابۡنِىۡ مِنۡ اَهۡلِىۡ

دنوح ﷺ دعا اود الله ﷻ جواب:- یاد ساتئی چه دا دعاحضرت نوح ﷺ صرف په دې غرض باندې وه چه هغوی ته په صحیح توګه دخپل ډوب شوی ځوئ حال معلوم شی.وائی چه پروردګارته داهم ښکاره خبره ده چه زما ځوئ زماد اهل نه وو اوزما داهل ستا دبچ کولو وعده وه اودا هم ناممکن دی چه ستا وعده غلطه وی.نوبیا زما ځوئ دکافرانوسره څنګه غرق کړې شو؟ جواب ملاؤشو چه ستاد کوم اهل د بچ کولو زماوعده وه په هغوی کښې ستا دابچې داخل نه وو زماوعده دایماندارانو دبچ کولووه، ما وئیلې وو چه ﴿وَاَهۡلَكَ اِلَّا مَنۡ سَبَقَ﴾ یعنی ته خپل اهل هم په کشتئی کښې وراوخیژوه خو چه په چاباندې زما خبره زیاته شوې ده.دې دکفر په وجه هم دهغوی نه وو کوم چه زماپه وړاندینی علم کښې کافران او ډوبیدونکی مقرر شوی وو.

فائده : د کنعان د نوح ﷺ خپل ځوئې وو:- دا هم یادساتئی چه کومو خلقو دا وئیلی دی چه دا هلو د نوح ﷺ ځوئ نه وو ښکه چه د هغوی د نطفې نه نه وو بلکه د بدکارئی نه وو. اوبعضوونیلی دی چه دا د هغه د بی بی د بل خاوند ځوئ وو دا دواړه قوله غلط دی. ډیرو بزرګانو په صفا الفاظوکښې دې ته غلط وئیلی دی بلکه دابن عباس ؓ او نورو ډیرو سلفونه نقل دی چه د یونبی بی بی هیڅ کله هم زنا نه ده کړې. نودلته د دې فرمان نه چه هغه ستا د اهل نه نه دې دا مطلب دې چه ستا د کوم اهل د خلاصی زماوعده وه دې د هغوی نه نه دې. هم دا خبره ریښتیا ده او هم دغه قول اصلی دې. دې نه علاوه بل طرف ته تلل صرف غلطی ده او ښکاره خطا ده. د الله ﷻ غیرت دا خبره د سره نه شی قبلولې چه د خپل یو نبی کور ته زناکاره ښخه ورکړی. خیال کونې چه د حضرت عائشه ؓ باره کښې چا بهتان تړلې وو په هغه باندې الله ﷻ څومره غضبناك شو؟ د دې هلك داهل نه د وتلووجه پخپله قرآن پاك بیان

Scanned with Ca

فرمانیلي چه دده عمل نیک نه وو.

د یو نبي ښځې هم زنا نه ده کړې ::عکرمه رحمه الله فرماني یوقراءت ﴿إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ﴾ دی. (۱) د مسند په حدیث شریف کښې دی حضرت اسماء بنت یزید رضي الله عنها فرماني ما رسول الله ﷺ ﴿إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ﴾ لوستلي اوریدلي دي. او ﴿قُلْ يَٰعِبَادِيَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُواْ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ﴾ لوستونکي مې اوریدلي دي. (۲)د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه تپوس اوشو چه د ﴿فخانتاهما﴾ څه مطلب دې؟ هغوی اوفرمائیل د دې نه مراد زنا نه ده بلکه د حضرت نوح عليه السلام د ښځې خیانت خو دا وو چه خلقو ته به ئې وئیل دا مجنون دې. اود حضرت لوط عليه السلام د ښځې خیانت دا وو چه کوم میلمانه به هغوی کره راتلل خپل قوم ته به ئې خبروركولو.بیا هغوی آیت ﴿إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ﴾ اولوستلو(۳) د حضرت سعید بن جبیر رحمه الله نه چه کله د حضرت نوح عليه السلام د ځوئ باره کښې تپوس اوشو نو هغوی اوفرمائیل چه الله ﷻ رښتوني دې هغه ده ته دحضرت نوح عليه السلام ځوئ وئیلي دې. نو هغه یقیناً د حضرت نوح عليه السلام دنسب نه ثابت ځوئ وو. گورئې الله ﷻ فرمائي ﴿وَنَادَىٰ نُوحٌ ٱبْنَهُۥ﴾ اودا هم یاد ساتئی چه د بعضې علماؤ قول دې چه د یونبي ښځې کله هم زنا نه ده کړې. هم داسې دحضرت مجاهد رحمه الله نه روایت دې. اوهم دا د ابن جریر رحمه الله خوښ کړې شوې دې. او په حقیقت کښې ټیک او صحیح خبره هم دغه ده.

قِيلَ يَٰنُوحُ ٱهْبِطْ بِسَلَٰمٍ مِّنَّا
اووئیلي شو| ائي نوح |اکوز شه| په سلامتیا سره | د طرفه زمونږ
اووئیلي شو ورته ائي نوح عليه السلام زمونږ د طرفه په سلامتیا او برکتونو
وَبَرَكَٰتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰٓ أُمَمٍ مِّمَّن مَّعَكَ ۚ وَأُمَمٌ
او برکتونو سره | په تاباندې| او په ډلو باندې | دهغه چانه | چې ستا سره دی | اوڅه نورې ډلې دی
سره کوز شه | دا به په تااوپه هغې ډلو باندې وی کوم چې ستا دملگرو نه تا سره دی| اوداسې امتونه
سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾
چې نفع به ورکړومونږ هغوئ ته| بیا به | اورسی هغوئ ته|دطرفه زمونږنه| عذاب دردناک |
به هم راځی اچې مونږ به ورله لږې ورځې عیشونه ورکړو| بیا به پرې زمونږ د طرفه دردناک عذاب راشي

قوله تعالی:: قِيلَ يَٰنُوحُ ٱهْبِطْ بِسَلَٰمٍ مِّنَّا وَبَرَكَٰتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰٓ أُمَمٍ مِّمَّن مَّعَكَ ۚ

د نوح عليه السلام د کشتئی نه کوزیدل:-کشتئی اودریده اودالله ﷻ سلام په هغوی باندې اوپه ټولو مؤمنانو ملگرواودهغوی په اولادچه ترقیامته پورې څوك ایمان راوړونکی دی په ټولونازل شو. ورسره د کافرانو د دنیاوی فائدې نه مستفید کیدواوبیا په عذابونوکښې دراگیریدوهم اعلان اوشو. نودا آیت د قیامته پورې دمؤمنانو په برکت اوسلامتیا اود کافرانو په سزا باندې دې. د امام ابن اسحاق رحمه الله بیان دې کله چه الله ﷻ جل شانه د طوفان بندولو اراده اوفرمائیله نو په مخ د زمکه ئې یوه هوا راولیگله کومې چه اوبه اودرولې اود هغې راخوتکیدل بندشو اوورسره د آسمان دروازې هم دکومونه چه تراوسه پورې اوبه راوریدلې بند کړې شوې.

---

(۱) الطبری:۱۵/۳٤۳.

(۲) احمد:٦/٤٥٤، ابوداؤد کتاب الحروف والقراءات رقم:۳۹۸۳وهوحسن، ترمذی:۲۹۳۲، بدون (یاعبادی..).

(۳) حاکم:۲/٤۹٦.

Scanned with Ca

زمکې ته د اوبو رابښکلو حکم اوشو هم هغه وخت اوبه په کميدو شوې اود تورات په قول سره د اوومې مياشتې په اوولسم تاريخ د نوح ﷺ کشتئ د جودي په غر اودريده. د لسمې مياشتې په اولنی تاريخ د غرونو څوکې کولاؤشوې.دهغې په څلوېښتمه ورځ دکشتۍ نبي داوبود پاسه ښکاره شوې. بيا هغوی کارغه داوبو دتحقيق دپاره اوليګلوخو هغه واپس رانغلو. هغوی کونتره اوليګله چه واپس راغله دخپلې پښې کيخودو هغې ته ځائ ملاؤنه شو.هغوی په خپل لاس باندې هغه واخسته او دننه ئې يوړه. بيا اووه ورځې پس ئې هغه بيا اوليګله. واپس راغله او په خپله مخوکه کښې دزيتون پاڼره وه نود هغې نه د الله ﷻ نبي معلومه کړه چه اوبه د زمکې نه لرې شان اوچتې پاتې دی. بيا ئې اووه ورځې پس اوليګله چه واپس شوه نو هغوی پوهه شو چه زمکه بالکل اوچه شوې ده. غرض دا چه پوره يو کال پس حضرت نوح ﷺ دکشتۍ نه سرپوښ اوچت کړو او آواز راغلو چه اې نوح ﷺ! زمونږ په نازل شوی سلامتياسره اوس راکوز شه.

تِلْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ	نُوْحِيْهَآ اِلَيْكَ ۚ	مَا كُنْتَ	تَعْلَمُهَآ اَنْتَ
دا قيصې دخبرو دغيبو نه دی	چې وحی کوؤ مونږ دهغې تاته	نه وې ته	چې معلوم وؤ تاته هغه

دا د غيبو خبرې دی چې مونږ ئې تاته دوحی په ذريعه راليږو | تاته ددې نه وړاندې د دې څه پته نۀ وه

وَلَا قَوْمُكَ	مِنْ قَبْلِ هٰذَا ۛ	فَاصْبِرْ ۛ	اِنَّ	الْعَاقِبَةَ	لِلْمُتَّقِيْنَ ۝
اونۀ قوم ستاته	مخکښې د دې نه	نو صبر کوه	بيشکه	چې ښۀ انجام	دپاره دپرهيزګارانو دې

اونۀ ستاقوم ته |(اوس د وحې په ذريعه درته معلوم شو)نو صبره کوه (نيک) انجام د پرهيزګارو دې

قوله تعالى:: تِلْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ

د وړاندينوواقعاتو حالات د وحی په ذريعه بيانيدل:- دنوح ﷺ قصه اود دې په شان نورتيرشوی واقعات کوم چه ستا په وړاندې نه دی تيرشوی خومونږ د وحی په ذريعه ته د هغې نه خبر کړې اوته د هغې حقيقت خلقوته داسې ښکاره کوې لکه چه د هغې د کيدو په وخت ته هم هلته موجود وې. د دې نه وړاندې خو نه تاته د دې څه خبر وو اونه ستا قوم د دې څه علم لرلو چه د چا هم څه ګمان وی چه تا د چا نه زده کړی وی. نو صفا خبره ده چه دا د وحی په ذريعه د الله ﷻ نه تاته معلومه شوه او بالکل هغه شان څنګه چه په وړاندينوکتابونوکښې موجود دی. اوس تاله د هغوی په تکليفونو او دروغ ګنړلو باندې صبراو برداشت کول پکار دی مونږ ستا به امداد باندې يو. تاته اوستا تابعدارانوته به په هغوی باندې غلبه ورکړو اود انجام په لحاظ سره به هم ته غالب ئې. هم دغه طريقه د نورو پيغمبرانوعليهم السلام هم وه.

وَاِلٰى عَادٍ	اَخَاهُمْ هُوْدًا ۘ	قَالَ	يٰقَوْمِ	اعْبُدُوا اللّٰهَ	مَا لَكُمْ	مِّنْ اِلٰهٍ
اوعاديانوته(مونږ اوليږلو)	رورد هغوئ	هود	اووئيل هغه	ائې قومه زما	بندګی کوئ	دالله	نشته تاسودپاره	يو معبود

اوقوم عاد ته مو دهغوئ (قومی) رور هود ﷺ اوليږلو | هغه ورته اووئيل ائې زما قومه تاسو

غَيْرُهٗ ۘ	اِنْ اَنْتُمْ	اِلَّا	مُفْتَرُوْنَ ۝	يٰقَوْمِ	لَآ اَسْـَٔلُكُمْ	عَلَيْهِ
سوادهغه نه	نه يئ تاسو	مګر	دروغ جوړونکی	ائې زما قومه	نۀ غواړم زۀ ستاسو نه	په دې کار باندې

دالله ﷻ عبادت کوئ | دهغه نه بغير ستاسو بل معبود نشته | تاسو خو بس په الله دروغ تړلی دی | ائې زماقومه

اَجْرًا	اِنْ اَجْرِیَ	اِلَّا	عَلَی الَّذِیْ	فَطَرَنِیْ	اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ۝
څه بدله	نه ده بدله زما	مګر	په هغه الله باندې	چې پیدا کړې ئې یم زه	ایا نو د عقل نه کار نه اخلئ تاسو

زه ستاسو نه په دې (تبلیغ) هیڅ بدله نه غواړم زما بدله خو د هغه په ذمه ده چې زه ئې پیدا کړې یم نو تاسو

وَیٰقَوْمِ	اسْتَغْفِرُوْا	رَبَّكُمْ	ثُمَّ	تُوْبُوْٓا	اِلَیْهِ	یُرْسِلِ السَّمَآءَ
او ائې زما قومه	معافي او غواړئ	د رب خپل نه	بیا	توبه او باسئ	هغه ته	رالیږي به وروی اسمان (نه)

ولې د عقل نه کار نه اخلئ، او ائې زما قومه د خپل پروردګار نه بښنه او غواړئ، بیا هغه ته توبه اوباسئ

عَلَیْكُمْ	مِّدْرَارًا	وَّیَزِدْكُمْ	قُوَّةً	اِلٰی قُوَّتِكُمْ	وَلَا تَتَوَلَّوْا
په تاسو باندې	په شیبو شیبو باران	او زیات به در کړي تاسو له	طاقت	سره د قوت ستاسو	او مه اړوئ مخ

هغه به در باندې په شیبو شیبو بارانونه اووروی او تاسو ته به د دې طاقت سره نور زیات طاقت درکړي

مُجْرِمِیْنَ ۝
په داسې حال کښې چې مجرمان یئ

او د مجرم په حیثیت (د حق نه) مخ نه مه اړوئ

قوله تعالی: قَالَ یٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَیْرُهٗ

د حضرت هود علیه السلام دعوت:- الله ﷻ حضرت هود علیه السلام خپل قوم ته رسول جوړ کړو او وئې لیګلو، هغه قوم ته د الله ﷻ د توحید دعوت ورکړو او د الله ﷻ نه سوا د نورو د عبادت کولو نه ئې منع کول او ورته ئې اوخودل چه د چا تاسو عبادت کوئ د هغوی عبادت پخپله تاسو جوړ کړې دې بلکه د هغوی نومونه او وجود ستاسو خیال فضولیات دی.

هغوی ته ئې اووئیل چه زه تاسو نه د خپل دې نصیحت څه بدله یا معاوضه نه غواړم. زما ثواب به زما رب ماله راکوی چا چه زه پیدا کړې یم. آیا تاسو دا غټه خبره هم په عقل کښې نه راولئ چه د دنیا او آخرت د ښیګړې تاسو ته لار خودونکې تاسو نه څه اجرت نه غواړي. تاسو په استغفار کښې اخته شئ او د تیروشوو ګناهونو د الله ﷻ نه بخښنه اوغواړئ توبه اوکړئ او د راتلونکو ګناهونو نه منع شئ. دا دواړه خبرې چه په چا کښې هم وی الله ﷻ به د هغه رزق آسان کړی. د هغه کار به په هغه باندې آسان کړی. د هغه د شان حفاظت به کوی. او ورئې په داسې کولو باندې به په تاسو برابر ښکلې او مزیدار بارانونه راوریږی او ستاسو په طاقت کښې به ډیر زیات برکتونه وی. په حدیث شریف کښې دی چه کوم سړې استغفار ضروری او ګنړی الله ﷻ هغه له د هر مشکل نه خلاصې ورکوی او د هرې تنګئی نه ورته فراخی ورکوی او رزق ورته د داسې ځائ نه رسوی چه پخپله هم د هغه په ګمان کښې نه وی.[1]

قَالُوْا	یٰهُوْدُ	مَا جِئْتَنَا	بِبَیِّنَةٍ
هغوئ اووئیل	اې هوده	نه دې راوړې تامونږ ته	دلیل ښکاره

هغوئ جواب کښې اووئیل چې ائې

[1] ابوداؤد کتاب الوتر باب فی الاستغفار: ۱۵۱۸، ابن ماجه: ۳۸۱۹، عمل الیوم واللیله: ۴۵۶، المعجم الکبیر: ۱۰۶۶۵، حاکم: ۲۶۲/۷.

Scanned with Ca

وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِيٓ اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِيْنَ۝

اونه یومونږ پرېښودونکې|خدایان خپل| په وینا ستا | اونه یومونږه | په تاباندې | ایمان راوړونکي

هودتاخوخان سره مونږته څه سندنه دې راوړې|اومونږخپل معبودان ستا په وینانشوپرېښودې او په تا ایمان نشو راوړې

اِنْ نَّقُوْلُ اِلَّا اعْتَرٰىكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوْٓءٍ ؕ قَالَ اِنِّيْٓ

نه وایو مونږه| مګردا چې | در رسولې دې تا ته| خینو | خدایانو زمونږه | څه ضرر | اوونیل هود | بیشکه زهٔ

مونږداګڼروچې ګنې زمونږ یومعبود تهٔ په دې مشقت کښې اچولې یې هغه اوونیل چې زه الله ﷻ ګواه کوم

اُشْهِدُ اللّٰهَ وَاشْهَدُوْٓا اَنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ۝ ۙ مِنْ دُوْنِهٖ

ګواه کوم | الله | اوګواهان شئ تاسو | چې زهٔ | بیزاره یم | د هغې نه | چې شریکوی ئې تاسو | غیر د الله نه

اوتاسو هم ګواهان اوسیږئ|چې زهٔ ستاسو دشرک نه ویزار یم دالله ﷻ نه

فَكِيْدُوْنِيْ جَمِيْعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُوْنِ۝ اِنِّيْ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ

نوتدبیرونه اوکړئ زما خلاف| ټول | بیا | مهٔ راکوئ مهلت ماته|بیشکه ما بهروسه کړې ده|په الله باندې

سوا تاسو ټول ماته سازشونه جوړ کړئ|اوبیا ماته لږ هم مهلت مهٔ راکوئ| زما په الله ﷻ بهروسه ده

رَبِّيْ وَرَبِّكُمْ ؕ مَا مِنْ دَآبَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَا ؕ

چې رب زما دې| اورب ستاسودې| نشته هیڅ یو ژنده سرې | مګرالله | نیونکې دې| تندې د هغه

چې زما اوستاسو پروردګار دې | داسې هیڅ یو ساه لرونکې نشته | چې د هغه تندې

اِنَّ رَبِّيْ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ۝

بیشکه | رب زما | په لاره نیغه دې |

دالله ﷻ په قبضه کښې نهٔ وی | بیشکه زما پروردګار په نیغه لار موندې شی |

قوله تعالی:: قَالُوْا يٰهُوْدُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ

دحضرت هود ؑ دعوت اود قوم جواب:- د هود ؑ قوم د خپل نبی ؑ نصیحت واوریدو نو جواب نې ورکړو چه ته د کوم ځیز طرف ته مونږ راغواړې د هغې خو څه دلیل او حجت تامونږ ته راوړې نه دې. اود دې دکولو نه مونږ خلاص یو چه ته وائې خپل معبودان پرېږدئ اومونږ به ئې نه پرېږدو اونه مونږ تا رښتونې منونکې یو او نه په تاباندې ایمان راوړونکی یو. بلکه زمونږ خیال خودا دې چه ته مونږ زمونږ ددې معبودانونه منع کوې او په هغوی باندې عیبونه لګوې په دې وجه د هغوی د غصې د وجه نه په تاباندې د هغوی غضب شوې دې. ستا عقل کار نه کوی.

د هود ؑ استقامت او بهادری:: دې اوریدو سره د الله ﷻ نبی ؑ اوونیل که چرې خبره دا وی نو زه تاسو اوالله ﷻ ګواه جوړولو سره اعلان کوم د الله ﷻ نه سوا چه د چا چا عبادتونه کولې شی چه څه ترې کیدې شی ماته دې نقصان راورسوی ماته دې هیڅ مهلت نه راکوی او په ما دې ترس نه خوری. کوم نقصان چه ستاسو په وس کښې وی ماته ئې رارسونی ماسره هیڅ کمې مه کونې. زماتوکل د الله ﷻ په ذات دې هغه زمااوستاسو ټولو مالك دې دا ناممکن ده چه د هغه د رضا نه بغیر ماته څوك څه نقصان راورسولې شی.د ټولې دنیا سا اخستونکی دهغه په قبضه کښې دی اود هغه ملکیت دې. هیڅ څوك نشته چه دهغه د ملك نه بهر شي اودهغه دبادشاهنی نه جدا شی. هغه ظالم نه دې چه ستاسو منصوبې

Scanned with Ca

پوره کیدو ته پریږدی هغه په صحیح لار دي.دبندیګانو واګي دهغه په لاس کښې دی په مؤمنانو باندي د هغه نه هم زیات مهربان دي چه کومه مهربانی د مورپلار په اولاد باندې وی. هغه کریم دې اود هغه د کرم څه حد نشته هم په دې وجه بعضې خلق اوخونیږی او غافل شی.

د هود ﷺ بیان ټول د توحید نه ډک دې ::دحضرت هود ﷺ په دې فرمان باندې بیا غوراوکړنی چه هغه د عادیانود پاره په خپل دې قول کښې د الله ﷻ د توحید ډیر دلیلونه بیان کړیدی. ونی خودل چه کله د الله ﷻ نه بغیربل څوك نفع نقصان نه شی رسولې، کله چه د هغه نه بغیر په څه څیز باندې د چا قبضه نه شی کیدې نوبیا هم هغه یو د عبادت مستحق اوګرځیدو اود چا عبادت چه دهغه نه بغیرتاسو کونې هغه ټول باطل اوګرځیده. الله ﷻ د دې نه پاك دې ملك تصرف قبضه او اختیار هم د هغه دې، ټول د هغه په ماتحتنی کښې دی د هغه نه بغیر بل څوك معبود نشته.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ
| نو که چرې | مخ واړوئ تاسو | نو په تحقیق سره
| نو که تاسو
أَبْلَغْتُكُمْ مَّآ أُرْسِلْتُ بِهِۦٓ إِلَيْكُمْ ۚ
دراورسوو ما تا سو ته | هغه پیغام | چې رالیږلې شوې ووم زهٔ | په هغې سره | تاسو ته
مخونه واړول نوواړوئ | یقینا ما درته هغه پیغام دراورسولو |د کوم د پاره چه زهٔ تاسو ته رالیږلې شوې
وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّى قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُۥ
اورابه ولی ستاسوپه ځای| رب زما | یو قوم | غیرله تاسو نه|او تاسو به ضرر اونهٔ رسولې شئ هغه ته
یم|او.زما پرودرګار به ستاسو په ځائ یو بل قوم آباد کړی | اوتاسو هغه ته هیڅ نقصان نشئ رسولې
شَيْـًٔا ۚ إِنَّ رَبِّى عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ حَفِيظٌ ۝ وَلَمَّا جَآءَ أَمْرُنَا
هیڅ شئ| بیشکه | رب زما| د هر څیز | ساتونکې دې | اوهرکله چې | راغې | حکم زمونږ
..........زما پروردګار دهرڅیز نګهبان دې |اوڅه وخت چې زمونږ حکم راغلو|نو مونږ
نَجَّيْنَا هُودًا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ
نونجات ورکړومونږه| هود ته| او هغه کسانو ته| چې ایمان ئې راوړې وو| د هغه سره| په رحمت سره
حضرت هود ﷺ او د هغه ایماندار ملګری پخپل فضل سره بچ کړل | ....
مِّنَّا وَنَجَّيْنَٰهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝ وَتِلْكَ عَادٌ ۖ
دطرفه خپل نه |او نجات ورکړو مونږ هغوئ ته| د عذاب | سخت نه | او دغه| عادیان دی
اومونږ هغوی د ډیر سخت عذاب نه بچ کړل | او دغه عادیان وو| چې
جَحَدُوا بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُۥ وَٱتَّبَعُوٓا
چې انکار اوکړو هغوئ |د آیتونو| د رب خپل نه | اونافرمانې ئې اوکړه|درسولانودهغه نه |اوتابعداری ئې اوکړه
د خپل پرودرګار د نښو نه ئې انکار اوکړو | اود هغه د پیغمبرانو نافرمانی ئې اوکړه| او د هر ظالم او

Scanned with Ca

لَعْنَةً	فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا	وَاُتْبِعُوْا	عَنِيْدٍ	كُلِّ جَبَّارٍ	اَمْرَ
لعنت	په دنيا كښې (هم)	او اولږولي شو په هغوى پسې	جګړمار	د هر سركشه	دحكم
اودهر سركشه دحكم تابعداري ئې اوكړه | آخر دا چې په دې دنيا كښې هم لعنتي شو..........					

بُعْدًا	اَلَا	رَبَّهُمْ	كَفَرُوْا	اِنَّ عَادًا	اَلَآ	وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ
لرې والې دې	خبردار	د رب خپل	كفر اوكړو	بيشكه عاديانو	خبردار	اوپه ورځ دقيامت هم
او دقيامت په ورځ به هم لعنتي وى | واورئ چې قوم عاد دخپل پروردګار نه منكر شو| خبر شئ چې						

قَوْمِ هُوْدٍ	لِّعَادٍ
دپاره دعاديانو | چه قوم دهود ووا	
عاديان چه قوم د هود ﷺ وو(د رحمت نه) لرې پريوتل |	

قوله تعالى:: وَاتَّبَعُوْا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ

د قوم عاد سركشي:-حضرت هود ﷺ فرمائى چه ما خو خپل كار پوره كړو اود الله ﷻ رسالت مې تاسو ته دراورسولو اوس كه تاسو مخ اړونى او نه منئى نو ستاسو نقصان هم په تاسو دې نه چه په ما. د الله ﷻ دا قدرت شته چه هغه ستاسو ځائ هغوخلقو ته وركړى چه د هغه توحيد منى او صرف هم د هغه عبادت كوى. هغه ته ستاسو هيڅ پرواه نشته، ستاسو كفربه هغه ته هيڅ نقصان ورنه كړې شى بلكه د دې وبال هم په تاسو دې. زمارب په بنديګانو باندې شاهد دې د هغوى اقوال او افعال د هغه په نظركښې دى.آخر په هغوى باندې د الله ﷻ عذاب راغلو.دخير اوبركت نه خالى دعذاب او سزا نه ډكې هواګانې په هغوى راغلې. هغه وخت حضرت هود ﷺ اود هغه د مسلمانانوډله د الله ﷻ په فضل اوكرم اود هغه په لطف اورحم سره خلاصې بياموندلو د سزا ګانونه بچ شو. سخت عذاب د هغوى نه اخواكړې شو.داوو عاديان چه د الله ﷻ نه ئې كفر كړې وو اود الله ﷻ د پيغمبرانو عليهم السلام خبره ئې نه منله.

ديونبي نه انكاردټولو نه انكار وى::دايادساتئې چه د يونبي نافرمانى د ټولو انبياؤ كراموعليهم السلام نافرمانى ده. دوى به د هغوى منل چه په دوى كښې سركش او ضدى وو. د الله ﷻ اود هغه د مؤمنانو بنديګانو لعنت په هغوى باندې ورپريوتلو په دې دنيا كښې هم دهغوى ذكرپه لعنت سره اوكړې شو اود قيامت په ورځ هم په ميدان محشركښې د ټولو په وړاندې به په هغوى د الله ﷻ لعنت وى او آوازبه كولې شى چه عاديان د الله ﷻ منكر دى.دحضرت سدئ رحمه الله قول دې چه د هغوى نه پس څومر انبياء كرام عليهم السلام راغله ټول په هغوى هم لعنت كوى اود هغوى په ژبه د الله ﷻ لعنتونه په هغوى باندې دى.

يٰقَوْمِ	قَالَ	صٰلِحًا	اَخَاهُمْ	وَاِلٰى ثَمُوْدَ
اې زما قومه	اووئيل هغه	صالح	زور د هغوى	او ثموديانو ته
اوثمود(نومې قوم) ته مو دهغوئ رورصالح ﷺ				

اَنْشَاَكُمْ	هُوَ	غَيْرُهٗ	مِّنْ اِلٰهٍ	مَا لَكُمْ	اللّٰهَ	اعْبُدُوْا
پيدا كړى يئ تاسو	هغه	بغير د هغه نه	هيڅ يو معبود	نشته تاسو د پاره	د الله	بندګى اوكړئ
اوليږلو | هغه ورته اووئيل چې اې زما قومه د الله عبادت كوئ اچې د هغه نه سوا بل څوک د عبادت						

ثُمَّ	فَاسْتَغْفِرُوْهُ	فِيْهَا	وَاسْتَعْمَرَكُمْ	مِّنَ الْاَرْضِ
بيا	نوتاسو معافي اوغواړئ دهغه نه	په هغې کښې	او هغه اباد کړي يئ تاسو	د زمکې نه

لائق نشته | هم هغه تاسو د زمکې نه پيدا کړي يئ او په زمکه ئې اباد کړي يئ انو دهغه نه معافي

مُّجِيْبٌ ۝	قَرِيْبٌ	رَبِّيْ	اِنَّ	اِلَيْهِ ؕ	تُوْبُوْٓا
قبلونکې د دعا دې	نزدې دې	رب زما	بيشکه	هغه ته	توبه اوباسئ

اوغواړئ ابيا ورته توبه اوباسئ | بيشکه زما رب (هرچاته) نزدې او دعا قبلونکې دې |

قوله تعالی:: قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ

دحضرت صالح ﷺ د توحيد دعوت:-صالح ﷺ ثمود يانو ته د الله ﷻ رسول جوړ کړې راليګلې شوې وو. قوم ته هغوی د الله ﷻ عبادت کولو اود نورو د عبادت نه دمنع کولو نصيحت کولو. وائي چه د انسان دشروع نه پيدائش الله ﷻ د خاورې نه کړې دې، ستاسو د ټولو پلار آدم ﷺ د خاورې نه پيداشوې وو. الله ﷻ په خپل فضل سره تاسو په زمکه باندې ميشته کړئ. په دې کښې ژوند تيروئ. تاسو له د الله ﷻ نه استغفار کول پکار دی. د هغه طرف ته تيتيدل پکار دی. هغه ډير نيزدې دې او قبلونکې دی.

اَتَنْهٰىنَآ	هٰذَآ	قَبْلَ	مَرْجُوًّا	فِيْنَا	يٰصٰلِحُ قَدْ كُنْتَ	قَالُوْا
آيا ته منع کوې مونږه	دې	مخکښې	د طمعې آسرا	په مونږ کښې	اې صالحه بيشکه وې ته	هغوئ اووئيل

هغوئ اووئيل چې اې صالح ﷺ ! ددې نه مخکښې ستا نه زمونږ ډيرې طمعې وې آيا ته مونږ د هغه

وَاِنَّنَا	اٰبَآؤُنَا	يَعْبُدُ	مَا	اَنْ نَّعْبُدَ
او بيشکه مونږه	پلارانو زمونږه	چې عبادت به ئې کولو	دهغې	چې عبادت اوکړو مونږه

بتانو د عبادت نه منع کوئ اچې زمونږ پلار نيکه ئې عبادت کولو او مونږ خو ستا.

مُرِيْبٍ ۝	اِلَيْهِ	تَدْعُوْنَآ	مِّمَّا	لَفِيْ شَكٍّ
په عظيم شک کښې	هغې ته	چې ته رابلې مونږه	د هغې (طريقې) نه	خامخا په شك كښې يو

د بلنې په حقله په ډير شک کښې په غټ تردد کښې پراته يو......

عَلٰى بَيِّنَةٍ	اِنْ كُنْتُ	اَرَءَيْتُمْ	يٰقَوْمِ	قَالَ
په ښکاره شهادت سره	که چرې يم زهٔ	آيا ګورئ تاسو	اې قومه زما	اووئيل هغه

هغه اووئيل چې اې زما قومه داخو اووائې اکه زهٔ دخپل پروردګار د طرفنه په يو ښکاره دليل ولاړ يم

يَّنْصُرُنِيْ	فَمَنْ	رَحْمَةً	مِنْهُ	وَاٰتٰىنِيْ	مِّنْ رَّبِّيْ
مدد اوکړي زما	نو څوك به	رحمت	د طرفه خپل نه	او راکړې ئې دې ماته	د طرفه درب خپل نه

اوهغه په ما خپل رحم هم کړي وی | نو څوک به د الله ﷻ په مقابله کښې زما مدد اوکړی | که زهٔ

غَيْرَ تَخْسِيْرٍ ۝	فَمَا تَزِيْدُوْنَنِيْ	اِنْ عَصَيْتُهٗ ۣ	مِنَ اللّٰهِ
بې د نقصانه	نو نهٔ زياتوئ تاسو ما لره	که نافرماني اوکړم زهٔ د هغه	په مقابله د الله

د هغه نافرماني اوکړم | نو تاسو ماته د نقصان رارسولو نه سوا بل څه نشئ کولې......

قوله‌تعالى:: أَتَنْهٰنَآ أَنْ نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا

د ثمودیانودا وینا چه مونږد خپل پلارنیکه په دین باندې یو:- دحضرت صالح ﷺ اودهغه دقوم په مینځ کښې چه کومې خبرې اترې اوشوې دهغې بیان کولې شي.هغوی ونیل چه ته داخبره دځلې نه مه اوباسه دې نه وړاندې خوزمونږ تانه ډیرامیدونه وو خوتا په هغه ټولو باندې اوبه واړولې اولګیانې زرې طریقې اود پلار نیکه د چال او عبادت نه مونږ اخوا کوې. زمونږ خو ستا په دې نوې لارخودنه کښې ډیر لوئ شك او شبه ده. صالح ﷺ اوفرمائیل واورئ زه په ډیر اعلی دلیل سره یم اوما سره دخپل رب نشانې ده.زماپخپله رښتونولنی باندې د زړه تسلی ده. زماسره د الله ﷻ درسالت رحمت دې. اوس که زه تاسوته ددې دعوت درنه کړم اود الله ﷻ نافرمانې اوکړم اودهغه دعبادت طرف ته تاسو راونه بلم نو څوك دی چه زما امداد به اوکړې شي اود الله ﷻ دعذابونونه به مابچ کړې شي؟زما ایمان دې چه مخلوق زما ه کار نه شي راتلې.تاسو زما دپاره صرف بې فائدې ئې.بغیرزما د نقصان نه تاسو زما هیڅ نه شئ زیاتولې.

وَيٰقَوْمِ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوْهَا تَأْكُلْ

او ائې قومه زما | دا اوښه د الله ده | ستاسو د پاره | نښه | نو پرېږدئ هغه | چې خوری

ائې زما قومه دا اوښه د الله ﷻ ده |اوستاسو دپاره نښه ده |نو پرېږدئ چې د الله ﷻ په زمکه کښې

فِيْٓ اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ

په زمکه دالله کښې | او مۀ رسوئ دې ته |(څه) تکلیف |ګنې نو اوبه نیسی تاسو| عذاب

ازاده څرېږي| او د بدئ لاس ورته مۀ اوړئ |ګنې یو نزدې عذاب به مو راونیسی

قَرِيْبٌ۝ فَعَقَرُوْهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوْا فِيْ دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ

نزدې | نوزخمی ئې کړه هغه| نواووئیل صالح| نفع واخلئ| په کورونو خپلوکښې | درې

خوهغوئ اوښه زخمی کړه |نو صالح ﷺ ورته اووئیل چې پخپلو کورونو کښې بس درې ورځې

اَيَّامٍ ؕ ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوْبٍ۝ فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا

ورځې| دا وعده ده| چې نۀ ده دروغ | نو هر کله چې | راغلو | زمونږه حکم | نجات ورکړو مونږ

نورې تیرې کړئ|دا یوه داسې نیټه ده|چې په دې کښې معمولی دروغ نشته|نو هر کله چې زمونږ حکم

صٰلِحًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا

صالح ته |او هغه کسانو ته | چې ایمان ئې راوړې وۀ | دهغه سره | په رحمت سره | د طرفه خپل نه

راورسیدو |نو مونږ. صالح ﷺ او د هغه مسلمانان ملګری پخپل رحمت سره بچ کړل |اودهغې ورځې

وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِىِٕذٍ ؕ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيْزُ۝ وَاَخَذَ

اود رسوایئ | د دغې ورځې نه |بیشکه |رب ستا چې دې |هم هغه| قوی دی | غالب دې | او اونیولو

د شرم نه مو (محفوظ کړل) |بیشکه ستا پروردګار ډیر قوی او غالب دې |باقی پاتې ظالمان شو.نو

الَّذِيْنَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ۝

هغه کسانولره| چې ظلم ئې کړې وۀ چغې | بیااوګرزیدل هغوئ| په کورونوخپلوکښې| پړمخې پراته

هغوی باندې یوه ناترسه چغه راغله | نو پخپلو کورونو کښې داسې پړمخې پریوتل

كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ؕ اَلَآ اِنَّ ثَمُوْدَا۟ كَفَرُوْا رَبَّهُمْ ؕ

لکه چې نه وو اوسیدلي | په دغه ځای کښې | خبردار | بیشکه چې | ثمودیانو | انکار اوکړو | د رب خپل

لکه چې هډو هلته اوسیدلي نه وو | او اورئ ! چې ثمودیانو خپل پروردګار نه انکار کړې وو

اَلَا بُعْدًا لِّثَمُوْدَ ۝٦٨

خبردار | لرې والي دې | ثمودیانو لره |

او اورئ چې ثمودیان (د رحمت نه) ډیر لرې او غورزیدل |

قوله تعالی:: وَيٰقَوْمِ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً

د صالح ؑ معجزه:- د دې ټولو آیاتونو پوره تفسیر اود ثمودیانو هلاکت اود اوښې تفصیلي واقعات په سورة اعراف کښې بیان شوي دي. دلته بیا سردوباره کولو ضرورت نشته هلته ئې اوګورئ.

وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيْمَ

| او په تحقیق سره | راغلې | فرښتې زمونږه | ابراهیم ته

| او زمونږ فرښتې حضرت ابراهیم ؑ ته زیرې ورکولو دپاره

بِالْبُشْرٰى قَالُوْا سَلٰمًا ؕ قَالَ سَلٰمٌ

د زیری سره | اووئیل فرښتو | په تادې سلام وی | اووئیل ابراهیم | په تاسو دې سلام وی

ورغلې وې | او ورته ئې اووئیل چې سلامت اوسې | هغه اووئیل چې تاسو هم سلامت اوسئ | نو ساعت تیرنه

فَمَا لَبِثَ اَنْ جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيْذٍ ۝٦٩ فَلَمَّا رَاٰۤ

نو څه وخت ئې تیر نه کړو | چې راغې | د سخې | وریت کړې سره | نو هر کله چې | اولیدل ابراهیم

وو اچې یو وریت سخې ئې ورته راوړلو .... | کله چې ئې اوکتل چې د هغوئ لاسونه

اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ

لاسونه د هغوئ | چې نه رسیږی | دغه خوراک ته | ناآشنائي اوګڼل هغوئ | او محسوسه ئې کړه (په زړه کښې) | د هغوئ نه

ورته نه وراندې کیږی | شکمن شو | اود هغوی نه ئې ویره محسوس کړه

خِيْفَةً ؕ قَالُوْا لَا تَخَفْ اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمِ لُوْطٍ ۝٧٠ وَامْرَاَتُهٗ

ویره | اووئیل فرښتو | مه ویریږه | بیشکه مونږ | رالیږلې شوی یو | قوم د لوط ته | او ښځه د هغه

هغوئ ورته اووئیل | چې مه ویریږه | مونږ د حضرت لوط په قوم پسې رالیږلې شوی یو

قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنٰهَا بِاِسْحٰقَ ۙ وَمِنْ وَّرَآءِ

ولاړه وه | نو اوخندل هغې | نو زیرې ورکړو مونږ هغې ته | په اسحاق سره | او روستو

اود هغه بی بی ولاړه وه نو وې خندل نو مونږ ورته د اسحاق (نومې څوئی) زیرې ورکړو | او په حضرت

اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ۝٧١ قَالَتْ يٰوَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ

د اسحاق نه په یعقوب سره | اووئیل هغې اچې هائې زما کم نصیبه | ایا زهٔ به اولاد راوړم

اسحاق ؑ پسې (د هغه څوئې) یعقوب ؑ اهغې اووئیل چې هائې زما کم نصیبه | زهٔ به اوس څوئې

Scanned with Ca

وَاَنَا	عَجُوْزٌ	وَّهٰذَا بَعْلِیْ	شَیْخًا ؕ	اِنَّ	هٰذَا	لَشَیْءٌ
اوحال دا چي زه	ایوه بوډۍ یم	او دا زما خاوند (هم)	بوډا دي	بیشکه	دا	خامخا یو څیز دي

راورم | چي بوډۍ شوې یم | او دامي خاوند دي بوډا (سپین ږیری) دي | دا خو ډیره عجیبه خبره

عَجِیْبٌ ۝	قَالُوْٓا	اَتَعْجَبِیْنَ	مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ	رَحْمَةُ اللّٰهِ
عجیبه	اوونیل فرښتو	ایا ته تعجب کوې	د حکم دالله نه	رحمت د الله دي

ده | هغوئ ورته اوونیل | آیا تهٔ دالله ﷻ په کارونو کښي تعجب کوې | ائي د دي کور خاوندانو

وَبَرَكٰتُهٗ	عَلَیْكُمْ	اَهْلَ الْبَیْتِ ؕ	اِنَّهٗ	حَمِیْدٌ	مَّجِیْدٌ ۝
او برکتونه د هغه دي	په تاسو	ائي خاوندانو د کور	بیشکه هغه	ستائیلي شوې دي	لوئي شان والادي

په تاسو دالله ﷻ رحمت او برکتونه وریږي | بیشکه هغه ستائیلي شوې او د لوئي شان خاوند دي

قوله تعالی:: فَمَا لَبِثَ اَنْ جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِیْذٍ ۝

دحضرت ابراهیم ﷺ دفرښتو میلمستیا کول: حضرت ابراهیم ﷺ له دهغه فرښتو دمیلمستیا په توګه د انسان په شکل کښي راتلل چه دقوم لوط دهلاکت د زیری اوحضرت ابراهیم ﷺ ته د خوئ زیري راورو سره دالله ﷻ د طرف نه راغلي دي.راغی او سلام کوی اوحضرت ابراهیم ﷺ د هغي په جواب کښي سلام کوی.دا الفاظ د پیښ سره وئیلو کښي د علم بیان مطابق ثبوت او همیشه والي موندلي شي. د سلام نه پس حضرت ابراهیم ﷺ د هغوی مخي ته میلمستیا پیش کوی.دسخي غوښه کومه چه په ګرمو کاڼرو باندي وریته کړې وه راوړی. کله چه اوکتل چه د دې نوی میلمنو لاس خو خوراك ته وړاندي کیږی نه نو هغه وخت ددوی‌نه لږ بدګمان غوندي شو او په زړه کښي ویره شان پیدا شوه. حضرت سدی ﷫ فرمائی چه د قوم لوط د هلاکت د پاره کومې فرښتي لیګلي شوې وې هغوی د ځوانانو انسانانو په شکل کښي زمکي ته راغلي.د حضرت ابراهیم ﷺ کور ته راکوزې شوې نو هغه دوی ته په کتوکښي دهغوی ډیر عزت اوتکریم اوکړواو زرئی خپل سخي راواخستو اوپه ګرمو تیګو باندي وریت کړو اوحاضر ئی کړو او پخپله هم هغوی سره په دسترخوان کیناستو. د حضرت ابراهیم ﷺ بی بی حضرت ساره دخوراك څښاك په کار روزګارکښي اخته شوه. ښکاره خبره ده چه فرښتي خوراك نه کوی.

دحضرت ابراهیم ﷺ دخوراک قیمت:: هغوی دخوراك نه منع شو او وئی وئیل چه ابراهیم! مونږ چه ترکومې دخوراك قیمت ورنه کړوترهغي پورې خوراك نه کوو. هغه وئیل قیمت راکړئی نو دوی وئیل چه څه قیمت دې؟ ابراهیم ﷺ اوفرمائیل بسم الله سره خوراك شروع کړئی اوخوراك کولو نه پس الحمدلله وئیل د دې قیمت دې.حضرت جبرائیل ﷺ حضرت میکائیل ﷺ ته اوکتل او خپل مینځ کښي اووئیل چه په حقیقت کښي دې ددې قابل دې چه الله ﷻ ئی خپل خلیل جوړ کړی.

د حضرت سارا د خندا سبب:: اوس هم چه هغوی خوراك شروع نه کړو نود هغه په زړه کښي قسم قسم خیالات راپیداشو.حضرت ساره بی بی اوکتل چه پخپله حضرت ابراهیم ﷺ د هغوی په اکرام کښي یعنی دخوراك په خدمت کښي دې خوهغوی بیا هم خوراك نه کوی نود دې میلمنو په دې عجیبه حرکت باندې هغي له خندا راغله.[1] حضرت ابراهیم ﷺ ئی ویریدلي اوکتلو نو فرښتو اووئیل چه مه ویریږه. اود هغه د ویرې لرې کولو د پاره ئی اصل واقعه ښکاره کړه. چه مونږ انسانان نه یو فرښتي یو.

[1]) الطبری: ۳۸۹/۱۵.

Scanned with Ca

دلوط ﷺ قوم ته راليکلې شوې يوچه هغوى هلاك كړو.حضرت ساره د قوم لوط دهلاكت خبر خوشحاله كړه.هغه وخت دې ته يوه بله خوشخبرى هم ملاؤشوه.چه ددې نااميدئى په عمركښې به تاله بچې دركړې كيدې شى. هغې ته داهم حيرانتياوه چه په كوم قوم باندې د الله ﷻ عذاب نازليږى هغوى په پوره غفلت كښې دى. غرض دا چه فرښتوهغوى ته د اسحاق نومې بچى د پيدا كيدو زيرې وركړو اوبيا د اسحاق سره د يعقوب د كيدو هم زيرې واورولو.

ذبيح الله اسماعيل ﷺوو نه كه اسحاق ﷺ:: ددې آيت نه په دې خبره باندې استدلال اوكړې شو چه ذبيح الله حضرت اسماعيل ﷺ وو ځكه چه دحضرت اسحاق ﷺ خو زيرې وركړې شوې وو اوورسره د هغه نه د اولاد كيدو هم زيرې وركړې شوې وو. په دې اوريدو باندې حضرت ساره عليها السلام دعاموښځو په شان حيرانتيا ښكاره كړه چه د ښځې اوخاوند په دې عمر كښې به اولاد څنګه وى؟ دا ډيره د حيرانتيا خبره ده. فرښتو وئيل د الله ﷻ په كاركښې څه حيرانتياده؟تاسو ته به هم په دې عمر كښې الله ﷻ خوئ دركړى لكه چه د دوى نه تر دې وخته پورې څه اولاد نه وو شوې. ستا د خاوند عمر هم تيرشوې دې خودالله ﷻ په قدرت كښې څه كمې نشته. هغه چه څه غواړى هغه كيږى.اې دنبى كوروداني! په تا باندې دالله ﷻ رحمتونه اوبركتونه دى تاله دهغه په قدرت كښې حيرانتيا نه دى كول پكار.الله ﷻ د تعريفونو والا او بزرګ دې.

په رسول كريم ﷺ باندې د صلاة طريقه:: بخارى اومسلم كښې دى چه صحابه كرامو تپوس اوكړو اې د الله ﷻ رسول ﷺ مونږ په تاسوباندې سلام راليګل خوزده كړه خوپه تاسوبه درود څنګه درليګو نو حضور ﷺ اوفرمائيل وائې ((اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على ابراهيم وعلى آل ابراهيم بارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على ابراهيم على آل ابراهيم انك حميد مجيد))([1])

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰهِيْمَ الرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا

نوهر كله چې | الرې شوه | د ابراهيم نه | ويره | او راغئ هغه ته | زيرې | نوجګړه ئې كوله زمونږ سره

نوهر كله چې دحضرت ابراهيم ﷺ نه ويره لاړه او زيرې ئې بيامونده نومونږ سره ئې د لوط ﷺ د قوم باره

فِيْ قَوْمِ لُوْطٍ ۝ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَحَلِيْمٌ اَوَّاهٌ مُّنِيْبٌ ۝

په باره دلوط دقوم كښې | بيشكه | ابراهيم | خامخا صبرناك وؤ | په زړه نرم وؤ | رجوع كونكې وؤ(الله ته)

كښې بحث شروع كړو | بيشكه حضرت ابراهيم ﷺ ډير برداشت كولو والا، ډرمن او الله ته رجوع كولو والا وو

يٰۤاِبْرٰهِيْمُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا ۚ اِنَّهٗ قَدْ جَآءَ اَمْرُ رَبِّكَ ۚ وَاِنَّهُمْ

ائې ابراهيم | مخ واوړه | د دې خبرى نه | شان دادې چې | تحقيق راغلې دې | حكم درب ستا | اوبيشكه هغوئ چې دى

او د نرم زړه مالک وو | ائې ابراهيم ﷺ داخبره پريږده | ستاد پروردګار اټله فيصله شوې ده | اوپه

اٰتِيْهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُوْدٍ ۝

راتلونكې دې هغوئ ته | هغه عذاب | چې نه دې واپس كيدونكې |

هغوئ به داسې عذاب راځى | چې هغه په هيڅ صورت كښې د واپس كيدو نه دى

[1]) صحيح بخارى كتاب ا لدعوات باب الصلاة على النبى ﷺ:٦٣٥٧، صحيح مسلم:٤٠٦، ابوداوٌد:٠٧٦، ترمذى:٤٨٣، ابن ماجه:٩٠٤، دارمى:١٣١٦، احمد:٢٤١/٣، مسندالطيالسى:١٠٦١.

Scanned with Ca

قوله تعالی ::إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ مُّنِيبٌ۝

دحضرت ابراهیم ﷺ نرموالي اوصفتونه:-دمیلمنوخوراك نه کولوپه وجه دحضرت ابراهیم ﷺ په زړه کښې چه کومه ویره راغلې وه دهغه حال ښکاره کیدو په وجه هغه لرې شوه.بیا هغه د خپل خوئ د پیدا کیدو زیرې هم واوریدو.اودا هم معلومه شوه چه دافرښتې دلوط ﷺ د قوم دهلاکت دپاره رالیګلې شوی دی نوهغوی اوفرمائیل که په یوکلی کښې درې سوه مؤمنان وی نو بیا به هم هغه کلی هلاك کولې شی؟ حضرت جبرائیل ﷺ اود هغه ملګروجواب ورکړوچه نه. بیانې تپوس اوکړو که څلویښت وی؟جواب ملاؤشو بیا هم نه. تپوس ئې اوکړو که دیرش وی؟ اووئیلې شو چه بیا هم نه. تردې چه شمیر نې کمولوسره د پنځو په بابت کښې تپوس اوکړو فرښتو هم دغه جواب ورکړو نو بیانې د یو په نسبت باندې سوال اوکړو نو هم دغه جواب ملاؤ شو نو هغه اوفرمائیل نو بیا به د حضرت لوط ﷺ په موجودګئی کښې تاسو هغوی څنګه هلاك کوئې؟ فرښتو اووئیل چه مونږ ته هلته د حضرت لوط ﷺ د موجودګئی علم دې هغه اود هغه اولاد بغیرد هغه د ښځې نه به مونږ بچ کوو[1]اوس دهغه تسلی اوشوه او چپ شو[2] حضرت ابراهیم ﷺ ډیر بردبار نرم زړه او رجوع والا وو. د دې آیت تفسیر اول تیر شوې دې الله ﷻ د خپل پیغمبر بهترین صفتونه بیان کړی دی. د حضرت ابراهیم ﷺ د دې خبرو اتروأو سفارش په جواب کښې د الله ﷻ نه ارشاداوشو چه اوس ته ددې نه سترګې پټې کړه. د الله ﷻ قضابه کیږی اوس به عذاب راځی اوهغه به واپس کولې نه شی.

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا

اوهرکله چې | راغلې | فرښتې زمونږه

اوهرکله چې زمونږ فرښتې

لُوطًا سِيٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

لوط ته | نوغمژن شوهغه | په وجه د هغوئ | او تنګ شو | له دوی نه | په زړه کښې

حضرت لوط ﷺ ته ورغللې | نودهغوئ په ورتللو خفه شو | او په زړه ئې بارشو | او وې وئیل چې

وَقَالَ هَٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ۝ وَجَآءَهُۥ قَوْمُهُۥ يُهْرَعُونَ

او وې وئیل | دا | ورځ ده | ډیره سخته | او راغلې هغه ته | قوم د هغه | په منډه منډه

دانن ورځ ډیره سخته ده | او (دمیلمنو په راتلو سره) دهغه قوم په منډه راغلو دهغوی طرف ته | اوهغوئ به د

إِلَيْهِ ۚ وَمِن قَبْلُ كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ

د دا ارخ ته | او د مخکښې نه | وو هغوئ | چې کول به ئې | بدکارونه | اووئیل لوط ﷺ | ائې قومه زما

وراندې نه بدکارئ کولې | هغه (لوط علیه السلام) ورته اووئیل | چې ائې زما قومه

هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِى هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ

دا ښځې | لونړه زما دی | دا | ډیرې پاکې دی | ستاسو دپاره | نو او ویریږئ د الله نه | او مه رسوا کوئ ما

دا زما لونړه (حاضرې) دی | هغوئ ستاسو دپاره ډیرې پاکې دی | نود الله ﷻ نه اوویریږئ | او ما دخپلو

[1] ۲۹/العنکبوت:۳۲.
[2] الطبری:۱۵/۴۰۳.

Scanned with Ca

فِيْ ضَيْفِيْ ط	اَلَيْسَ	مِنْكُمْ	رَجُلٌ رَّشِيْدٌ۝	قَالُوْا	لَقَدْ عَلِمْتَ
په حق دمیلمنوزما کښې	آیا نشته	په تاسو کښې	یو سړې نیک	اووئیل هغوئ	بیشکه معلومه ده تاته
میلمنو په حقله مۀ شرموئ | آیا په تاسو کښې هیڅوک شریف سړې نشته | هغوئ ورته اووئیل چې تۀ					
مَا لَنَا	فِيْ بَنٰتِكَ	مِنْ حَقٍّ ۚ	وَاِنَّكَ	لَتَعْلَمُ	مَا نُرِيْدُ۝
چې نشته زمونږ	په لونړوستا کښې	څه حق	اوبیشکه تۀ	خامخا پوهیږې	په هغې | چې غواړومونږه
ښۀ پوهیږې | چې زمونږ ستا لونړو ته هیڅ حاجت نشته | اوتاته داهم ښۀ معلومه ده | چې مونږ په کوم نیت (راغلی)یو					

قوله تعالى:: قَبْلُ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ ط

د قوم لوط کردار:-حضرت ابراهیم ﷺ ته دې فرښتو خپل راز ښکاره کړو او لاړې. حضرت لوط ﷺ له د هغه په زمکه کښې یا دهغه کورته لاړې.د ځوانانو ښائسته هلکانو په شکل کښې وې دې د پاره چه د لوط ﷺ د قوم پوره ازمیښت اوشی.حضرت لوط ﷺ دې میلمنوته په کتواود قوم حالت مخې ته کیدوباندې سخت خفه شو په زړه زړه کښې خفه کیدوکه چرې دوی میلمانه جوړوم نو ممکن ده چه خبرشی او خلق رامنډې کړی اوکه میلمانه ئې نه جوړوم نو دا به هم د هغوی لاس له ورشی. د ځلې نه ئې هم اووتل چه دا نن ورځ ډیره هیبت ناکه ورځ ده. د قوم خلق به د خپل شیطانت نه منع نه شی. په ما کښې دهغوی د مقابلې طاقت نشته څه به کیږی؟

لوط ﷺ پخپله زمکه کښې ووچې فرښتې راغلې::قتاده ﷬ فرمائی چه لوط ﷺ په خپله زمکه کښې وو چه فرښتې د انسان په شکل راغلې اود هغه میلمانه جوړشو. د شرم د وجې نه خو ئې انکار اونه کړې شو اوهغوی ئې خپل کورته بوتله. په لار کښې صرف په دې نیت چه دوی به اوس هم واپس لاړشی هغوی ته اووئیل والله د دې ځائ د خلقو نه ډیر خراب اوخبیث خلق بل ځائ نشته. لړ لړې لاړو نو بیائی داعرض اوکړو. غرض دا چه ترکوره پورې رسیدلو کښې ئې ځلورځل دا اووئیل.فرښتو ته هم د الله ﷻ داحکم وو چه ترکومې دهغوی نبی پخپله د هغوی بدی بیان نه کړی ترهغې پورې ئې مه هلاک کوئې.

([1])سدی ﷬ فرمائی دحضرت ابراهیم ﷺ نه چه روانې شوې نوغرمه دا فرښتې نهرسدوم ته اورسیدې. هلته د حضرت لوط ﷺ لونړه کومې چه د اوبو راوړو د پاره تلې وې ملاوشوې. هغوی د دوی نه تپوس اوکړو چه مونږ دلته چرته حصاریدې شو. هغوی وئیل چه تاسو دلته اودریږئ مونږ واپس راځو تاسو ته جواب درکوو. هغوی ویریدلې چه که دوی قوم له په لاس ورشی نو د دوی به ډیره بې عزتی اوشی. دلتۀ په راتلو باندې پلار ته اووئیل چه د ښار په دروازه کښې یوڅو پردیسی کم عمر خلق دی چه د هغوی په شان ما ترننه پورې نه دی لیدی. لاړ شئ او هغوی راحصار کړئ ګنې د قوم خلق خو به هغوی تنګوی. د دې کلی خلقو حضرت لوط ﷺ ته وئیلې ووګوره څوك د بهر والا ته ځان سره مه حصاره وه مونږ به هر څه کوو. هغوی چه کله داحالت اولیدو نوغلې غوندې لاړواو هغوی ئې کورته راوستل.

دلوط ﷺ دښځې په وجه قوم ته دمیلمنو پته اولګیده::چاته هیڅ خبرهم اونه شو.خود لوط ﷺ بی بی چه د قوم سره ملاوشوې وه د هغې په ذریعه خبره ښکاره شوه. اوس څه اوشو هریورامنډې وهی راروان دې په خوشحالوسره په تیږونو راروان دی د هغوی خو لکه چه بس هم دا خوئی خصلت جوړشوې وو چه ددې بدکارئی عادت ئې ځان کښې اچولې وو. دې وخت کښې د الله ﷻ نبی دوی ته نصیحت اوکړو چه تاسودا بدخصلت پریږدئی. خپل خواهش په ښځو سره پوره کوئې.

---

[1]) الطبری: ۴۰۸/۱۵.

لوط ﷺخپلې لونړه قطعا نه وې پيش کړې:: ﴿ بناتی ﴾ يعنی زما لونړه. داثې خکه اوفرمائيل چه هر يو نبی لکه چه د خپل امت پلار وی(١) د قرآن کريم په بل آيت کښې دی چه دې وخت کښې هغه ونيلی وو چه مونږ خو اول تاسو منع کړې وثې (٢) چه خپل خان سره څوك مه راحصاروه.حضرت لوطﷺ هغوی پوهه کړل اوددنيا اوآخرت ښيګړې هغوی ته اوخودلې او وثې فرمائيل چه ښځې ددې کار دپاره مناسب دی. هغوی سره نکاح کول اوخپل خواهش پوره کول پاك کار دې. حضرت مجاهد ﷺ فرمانی چه دا مه ګنړئ چه هغه د خپلو لونړو متعلق دا فرمانيلی وو دانه بلکه هرنبی دخپل امت پلار وی. د قتاده ﷺ وغيره نه هم دا روايت دې. امام ابن جريج ﷺ وائی چه دا هم مه ګنړئ چه حضرت لوطﷺ ښځو سره بغيرنکاح يوځائ کيدل خودلې وو. نه د هغوی مطلب د ښځو سره د نکاح کولو حکم وو. فرمانيلې چه د الله ﷻ نه اوويريږئ او زما وينا اومنئ. ښځو طرف ته خپل رغبت اوکړئ او هغوی سره نکاح کولو باندې خپل حاجت ترسره کړئ. دسړو طرف ته په دې رغبت سره مه راځئ او خاص دا خو زما ميلمانه دی. زما دعزت خيال اوساتئ تاسوکښې يو هم دعقل والا نيك او لار موندونکې ښه سړې نشته؟ددې په جواب کښې دې سرکشو اووئيل چه زمونږ ښځوسره څه کارنشته. دلته هم ﴿بناتك﴾ يعنی ستا لونړه لفظ نه مرادد قوم ښځې دی. اوتاته معلومه ده چه زمونږ اراده څه ده؟يعنی زمونږ اراده دې هلکانو سره ملاويدل دی، بيا جګړه او نصيحت بې کاره دې.

قَالَ لَوْ اَنَّ لِيْ بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِيْٓ اِلٰى رُكْنٍ شَدِيْدٍ۝

اووئيل لوط| کاش|چې وې زمادپاره| په تاسوباندې| طاقت| ياپناه اخستې وې ما| يوځيز محکم ته

اهغه| ووئيل هائې افسوس که زما په تاسو(خپل) وس رسيدلې ايا مې ديوې مضبوط

قَالُوْا يٰلُوْطُ اِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَّصِلُوْٓا

اووئيل هغه فرښتو|ائې لوط| بيشکه مونږه| راليږلې شوې يو| د رب ستا |هرګزنشی رسيدې داخلق

جماعت سره پناه اخستې شوې (نوتاسو به ليدلی وو) |هغې(فرښتو)اووئيل ائې لوطﷺ مونږ ستا د

اِلَيْكَ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ الَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ

تاته | نوبوځه | بال بچ خپل | په يوه حصه کښې | دشپې نه | اونه دې ګوری واپس | ستاسو نه | هيڅوك

پروردګار فرښتې يو|ادوئ تاته نزدې کيدې هم نشی |نود شپې شپې د خپل کور خلق اوباسه | اوپه

اِلَّا امْرَاَتَكَ ۭ اِنَّهٗ مُصِيْبُهَا مَآ اَصَابَهُمْ ۭ

مګرمه بوځه | ښځه ستا| بيشکه شان دادې | چې رسيدونکې دې هغې ته | هغه عذاب | چې رسيږی هغوئ ته

تاسو کښې به هيڅوك هم مخ په شا نهٔ ګوری |خو(يوازې) ستا بی بی |هغه به هم په دغې عذاب کښې

اِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ ۭ اَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيْبٍ۝

بيشکه | وخت دوعدې دهغوئ | صبا دې | آيا نهٔ دې | صبا | نزدې |

ګرفتاريږی | چې د انور(ټول) په کښې اخته کيږی |ددوئ دپاره تاکلې وخت سحر دې |

---

(١) ايضا:١٥/٤١٤.

(٢) ١٥/الحجر: ٧٠.

Scanned with Ca

قوله تعالى:: لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ

د لوطؑ خپل قوم کمزورې وو:- حضرت لوطؑ اوکتل چه زما نصیحت په دوی باندې اثر نه کوی نوهغوی له ئی دهمکی ورکړه که په ماکښې طاقت وې او یا زما کورنئی او قبیله زوره وره وه نوما به تاسو ته د دې شیطانت خوندورکړې وو. رسول اللهﷺ په یوحدیث کښې فرمائیلی دی په لوطؑ باندې دې د اللهﷻ رحمت وی چه د دغه زورور قوم پناه ئی اخستله. دې نه مراد د اللهﷻ عزوجل ذات دی. د هغوی نه پس چه بیا کوم یو پیغمبر راولیګلې شو هغه په خپل قوم ثروت کښې راولیګلې شو ([1]) د هغه خفګان او پوره غم اود زړه د تنګنی په وخت کښې فرښتو خپل ځان ښکاره کړو چه مونږ د اللهﷻ رالیګلې شوې یو داخلق مونږ ته یا تاته نه شی رسیدې. ته دشپې په آخری حصه کښې خپل اهل وعیال واخله اود دې ځایٔ نه لاړشه. پخپله ددې ټولونه شاته اوسه او نیغ په خپله لارځه. د قوم په چغو صورو اوژړاګانوفریادونوته شاته هم مه ګوره. إِلَّا امْرَأَتَكَ اکثر مفسرین وائی چې دا استثناء ده د مثبت نه چې هغه دا قول دې فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ یعنی خپله ښځه مه بوزه نو ځکه فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ په نصیب سره دې،هغه به د عذاب په وخت کښې د قوم چغې صورې اوریدو سره شاته ګوری ځکه چه د اللهﷻ په قضاکښې د هغې هم هلاك کیدل دې قوم سره مقررکړی دی.په یوقراءت کښې ﴿الاامرأتك﴾ دتاپه پیښ سره هم دې. دکوموخلقو په نیز چه پیښ او زبر دواړه جائز دی د هغوی بیان دې چه د هغه بی بی هم د وتلو په وخت کښې هغوی سره وه خود عذاب نازلیدو باندې د قوم چغې صورې اوریدو سره صبر نه شوه راتاوشوه اوهغوی طرف ته ئی اوکتل او د خُلې نه ئی اووتل چه افسوس زما قوم، هم دغه وخت دآسمان نه یوکاڼړی په هغې باندې هم راپریوتلو او هم هلته ډهیرې شوه.

د لوطؑ د نورې تسلئی د پاره فرښتو د دې خبیث قوم د هلاکت د وخت نیزدیوالې هم بیان کړو چه سحر کیدو سره به داخلق تباه کړې شی اوسحر اوس بالکل نیزدې دې.دې ظالمانود هغه کور راګیر کړې وو او په ټوپونو رارسیدلې وو. حضرت لوطؑ په دروازه کښې ولاړوو او قوم ئی منع کولو خو چه کله هغوی په یو قسم هم اونه منله او حضرت لوطؑ تنګ شو نو هم هغه وخت حضرت جبرائیلؑ د کور نه راووتلو اود هغوی په مخونو باندې ئی خپل وزر اووهلو په دې سره د هغوی سترګې ړندې شوې([2]) دحضرت حذیفه بن یمانؓ بیان دې چه پخپله به حضرت ابراهیمؑ هم دې خلقوته راتلو او دوی به ئی پوهه کول چه ګورئی د اللهﷻ عذاب مه اخلئی خودوی د خلیل اللهؑ هم اونه منل. تردې چه د عذابونو د راتلو قدرتی وخت راغلو، فرښتې حضرت لوطؑ له راغلې هغه دغه وخت په خپل پټی کښې کارکولو هغوی وئیل چه نن شپه مونږ ستا میلمانه یو حضرت جبرائیلؑ ته د اللهﷻ حکم شوې وو چه ترکومې حضرت لوطؑ پخپله درې ځل د دې قوم د بدکارئی ګواهی ورنه کړی په هغوی باندې عذاب مه راولئی. هغه چه کله دوی سره روان شو نو په روانیدوکښې اوفرمائیل چه دلته خلق دې کلیوالود بدعمل پته شته؟ زما په علم کښې خو په مخ د زمکې ددوی نه خراب خلق نور نشته. افسوس زه تاسو چرته بوځم؟ زماقوم خود ټول مخلوق نه خراب دی. دې وخت کښې حضرت جبرائیلؑ فرښتوته اووئیل چه ګورئی دوه ځل شو، کله چه سره د دوی خپلې دروازې ته اورسیدل نود خفګان اوغم نه په ژړاشو او وئی فرمائیل زما قوم د ټول مخلوق نه خراب دې. تاسو ته څه معلومه نه ده چه دوی په کوم بدعمل کښې اخته دی په مخ د زمکې یوکلی هم ددې کلی نه خراب نشته. دې وخت کښې

---

[1] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب ﴿ولوطاإذا قال لقومه أتاتون الفاحشة﴾:۳۳۷۵، صحیح مسلم:۱۵۱، مختصرًا،ترمذی:۳۱۱۶، احمد:۳۲۲/۲، مشکل الآثار:۳۳۰، ابن حبان:۶۲۰۶.

[2] ۵۴/القمر: ۳۷.

Scanned with Ca

بیا حضرت جبرائیل ﷵ فرښتو ته اووئیل ګورئی درې خل ئی دخپل قوم په بدکارئی باندې ګواهي ورکړه یاد ساتئی اوس عذاب ثابت شو.

د ښځې د اعلان سره ټول قوم راؤرسیدو::کورته لاړل او دلته نه د هغه بوډئی ښځه په اوچت ځای باندې اوختله او کپړا ئی اوخوزوله چه دې سره د کلی بدکارو رامنډې کړې. تپوس ئی اوکړو څه خبره ده هغې وئیل چه لوطﷵ کره میلمانه راغلی دی ما خود هغوی نه ډیر ښائسته شکل والا او ډیر خوشبو والا خلق کله هم نه دی کتلی. اوس څه وو چه دوی خوشحالئی نه لاسونه بندکړی اوپه منډو منډو د حضرت لوط ﷵ کور ته راغلل.څلورو واړو طرفونه ئی د هغه کورراګیر کړو. لوطﷵ هغوی ته قسمونه ورکړه نصیحتونه ئی ورته اوکړه وئی فرمائیل چه ښځې ډیرې دی خوهغوی د خپل شیطانت او بدې ارادې نه منع نه شو. دې وخت کښې حضرت جبرائیلﷵ د الله ﷻ نه د عذاب اجازت اوغوښتو الله ﷻ اجازت ورکړو هغه دخپل اصلی صورت وزر کولاؤکړو د هغه دوه وزرې دی چه په هغې موتیان ټکوهلې شوی دی. د هغه غاښونه صفا پرقیږې اود هغه تندې اوچت او لوئ دې. د مرجان په شان دانې دی کومې چه لوء لوء دی اود هغه پښې د شینکی طرف مائل دی.

حضرت لوطﷵ ته هغوی اووئیل چه مونږ خو ستا د پروردګار رالیګلی شوې یو، دا خلق تاته نه شی رسیدلې ته په دې دروازه نه اخوا شه او بیا ئی هغوی په یو وزرباندې اووهل په دې سره هغوی ړانده شو او لارې هم نه پیژندلې. حضرت لوطﷵ خپل بال بچ واخستو او د شپې په تیاره کښې اووتلو. هم دا د الله ﷻ حکم هم وو. د محمد بن کعب سدی او قتاده ﷬ وغیره هم دا بیان دی.

فَلَمَّا جَآءَ

نوهرکله چې | راغې |

اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهَا

حکم زمونږه|نواوګرځوؤمونږه|پورته طرف دهغه کلی|لاندې طرف دهغه کلی|اووروول مونږه|په هغه کلی باندې

نوکله چې زمونږ حکم اوشو|نو مونږ زمکه لاندې باندې کړه |اوپه هغوئ مو پرله پسې

حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيْلٍ ۙ مَّنْضُوْدٍ ۙ مُّسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ ؕ

کاڼې | چې جوړ شوی ووډېخې ختې نه | پرله پسې | چې هرکاڼې نښنه کړې شوې ووا | په نیز د رب ستا

د کاڼو باران اوکړو|..............................چې ستا د پروردګار نښې پرې لګیدلې وې

وَمَا هِيَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ بِبَعِيْدٍ ۧ

اونهٔ دې | دا عذاب | د ظالمانو نه | لرې |

او دغه سزا د ظالمانو نه څه لرې نهٔ ده |

قوله تعالی:: فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا

د لوطﷵ په قوم د الله ﷻ عذاب:-د نمر د راختو په وخت کښې په هغوی باندې د الله ﷻ عذاب راغلو. د هغوی کلې سدوم نومې لاندې باندې شو. عذاب دښکته او بره نه راپټ کړل.د آسمان نه د پخې خاورې کاڼې په هغوی باندې راوریدل کوم چه سخت ډیر درانه او لوئ لوئ وو. په صحیح بخاری

Scanned with Ca

شریف کښې دي چه سجين او سجيل دواړه يودي. [1]

د قوم لوط دهلاکت څه کیفیت وو:: دمنضود نه مراد وارپه وارقط په قط اودیو نه پس یودې. په دې کاڼړو باندې قدرتي توګه باندې دهغوی نومونه ليکلي وودچادنوم به چه کاڼړې ووهم په هغه به راپریوتلو هغه د طوق په شان وو چه په سرخئى کښې ډوب شوې وو. داکاڼړې په هغه ښاريانو باندې هم راوریدل اود دې ځائ چه کوم خلق وو اود کلي ګوټه کښې وو په هغوی باندې هم هلته راپریوتل. په دوی کښې چه څوك کوم ځائ کښې وو هم هلته په کاڼړې سره هلاك شو. څوك ولاړ وو او چاسره ئې خبرې کولې نوهم هلته د آسمان نه کاڼړې راغلو او هغه ئې هلاك کړو. غرض دا چه په هغوی کښې يو هم بچ نه شو.حضرت مجاهد ﷫ فرمائي چه جبرائيل ﷤دا ټول راجمع کړل د هغوی دکوروتواومالونوسره ئې اوچت کړل ترديې چه د هغوی د سپو آوازونه د آسمان فرښتو واوریدل. حضرت جبرائيل ﷤ د خپل ښي وزرپه غاړه باندې هغه ټول کلي اوچت کړې وو. بيائي هغوی په زمکه باندې را اولټه کړل يوئي بل سره اوجنګولو او ټول په يوځل غرق کړې شو. يونيم چه کوم پاتې شوې وو د هغوی مازغه په آسماني کاڼروباندې اوچقولې شو او بې نوم اونښې کړې شو.

د قوم لوط ټول څلورکلي وو:: ذکردې چه ددوی څلور کلي وو په هريوکلي کښې د يولاکه آبادي وه. په يوروايت کښې دى دري کلي وو دلوئ کلي نوم سدوم وو. دلته به کله کله حضرت خليل الله ﷤ هم راتلو اووعظ اونصيحت به ئې کولو بيا فرمائي چه دا څيزونه د دوی نه څه لرې نه وو. د سنن په حديث کښې دى که څوك تاسو په لواطت کولو باندې اووينې نو پاسني او لاندينې دواړه قتل کړئ. [2]

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ		أَخَاهُمْ			
او مدين ته(مو اوليږلو)		رورد هغوئ			
اومدين ته مو دهغوئ رور حضرت					
شُعَيْبًا	قَالَ	يَٰقَوْمِ	اعْبُدُوا اللَّهَ	مَا لَكُم	مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ
شعيب	اووئيل هغه	اې زماقومه	عبادت کوئ دالله	نشته تاسودپاره	هيڅ يو معبود / سوا دهغه نه
شعيب ﷤ ليږلې وو	هغه ورته اووئيل چې	اې زما قومه	تاسو د الله ﷻ عبادت کوئ	دهغه نه بغير	
وَلَا تَنقُصُوا	الْمِكْيَالَ	وَالْمِيزَانَ	إِنِّي	أَرَاكُم	بِخَيْرٍ
اومهٔ کموئ تاسو	په ناپ کښې	او تول کښې	بيشکه زهٔ	وينم تاسو	په ښهٔ حالت کښې
ستاسو بل معبود نشته.	او په پيمانه او تول کښې کمي مهٔ کوئ		ازهٔ وينم چې تاسو ښهٔ اسوده حال يئ		
وَإِنِّي	أَخَافُ	عَلَيْكُمْ	عَذَابَ	يَوْمٍ	مُّحِيطٍ
او بيشکه زهٔ	ويريږم	په تاسو باندې	د عذابه	د ورځې	راګيرونکې نه
او زهٔ ستاسو په حق کښې د راګيرونکې ورځې د عذاب نه ويريږم					

قوله تعالى:: يَٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ

شعيب ﷤ اودتوحيد دعوت:- دعربويوه قبيله چه دحجاز اوشام په مينځ کښې معان ته نيزدې اوسيده.

---

[1] صحيح بخاری کتاب التفسير سوره هود باب قوله ﴿وكان عرشه على الماء﴾:٤٦٨٤.

[2] ابوداوٗد کتاب الحدود باب ڤيمن عمل عمل قوم لوط:٤٤٦٢، ترمذی:١٤٥٦وسنده حسن، ابن ماجه:٢٥٦١، حاکم:٢٥٥/٤ ، احمد:٣٠٠/١، حليه الاولياء:٣٤٣/٣.

Scanned with Ca

د هغوی دښارونونوم اودهغوی نوم مدین وو. دهغوی طرف ته دالله ﷻ نبي حضرت شعیب علیه السلام راولیږلی شو. هغه په دوی کښې شریف النفس او د اوچت خاندان نه وو اوهم د دوی نه وو. ځکه ﴿أَخَاهُمْ﴾ په لفظ سره بیان شوی دی. یعنې د دوی رور. هغه هم د انبیاؤ کرامو د عادت او سنت په شان د الله ﷻ د اول اوتاکیدی حکم مطابق خپل قوم ته د الله ﷻ ﴿وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ﴾ د عبادت کولو حکم ورکړو. ورسره ئې د ناپ تول دکمي نه منع کړل چه د چا حق مه وهئ اود الله ﷻ دا احسان ئې ورته یاد کړو چه هغه تاسو خوشحاله او اسوده حال پیدا کړي ئې او خپله ویره ئې ښکاره کړه چه د خپلومشرکانه طریقو اوظلم حرکت نه که چرې منع نه شوئ نو ستاسو دا ښه حال به په بدحالئ سره بدل کړې شي.

وَيٰقَوْمِ	أَوْفُوا	الْمِكْيَالَ	وَالْمِيزَانَ	بِالْقِسْطِ	وَلَا تَبْخَسُوا
او اې قومه زما	پوره ورکوئ	پیمانه	او تله	په انصاف سره	او مه کموئ
او اې زما قومه پیمانه او تول پوره پوره ورکوئ او خلقو ته دهغوئ په څیزونو کښې تاوان مه ورکوئ					

النَّاسَ	أَشْيَاءَهُمْ	وَلَا تَعْثَوْا	فِي الْأَرْضِ	مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾	بَقِيَّتُ
خلقو ته	څیزونه دهغوئ	او مه ګرځئ	په زمکه کښې	فسادکونکي	پاتې بچت شوی
او په زمکه کښې فساد مه کوئ	.... د الله ﷻ (په درکړی مال کښې)				

اللهِ	خَيْرٌ	لَكُمْ	إِنْ	كُنْتُمْ	مُؤْمِنِينَ	وَمَا أَنَا	عَلَيْكُمْ	بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾
دالله	بهتردي	ستاسو دپاره	که چرې	یئ تاسو	مومنان	اونه یم زه	په تاسوباندې	نګهبان
بچ شوې ګټه ستاسو دپاره ډیره بهتره ده	که تاسو مومنان یئ	او زه څه ستاسو نګران خونه یم مقرر شوی						

قوله تعالى: ﴿وَيٰقَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ﴾

قوم ته نصیحت اود عذاب نه ویریدل:- اول ئې خپل قوم دناپ تول دکمي نه منع کړو. اوس په لین دین دوارو وختونو کښې پوره پوره ناپ تول کولوحکم ورکوی او په زمکه کښې دتباهئ او فساد نه منع کوی په هغوی کښې دلارو شوکول او ډاکې اچولو بدخصلتونه هم وو. دخلقو په حق وهلوسره ګټه کولونه د الله ﷻ ورکړې شوې ګټه ډیره ښه ده. د الله ﷻ دا وصیت ستاسو د پاره خیریت راوړلې دې. چه په عذاب سره څنګه هلاک کیدل کیږی دهغې په مقابله کښې په رحمت سره باقي پاتې کیدل کیږی. په صحیح تول اوپوره ناپ سره چه کومه حلاله ګټه ملاویږی په هغې کښې برکت وی. په خبیث او طیب کښې څه برابروالې؟[1] ګورئې زه تاسو ته هروخت خونه ګورم. تاسو له د بدو پریخودل او دنیکوطرف ته راتللو کار د الله ﷻ د پاره کول پکار دی دا نه چه د دنیا د خودنې د پاره.

قَالُوا	يٰشُعَيْبُ	أَصَلَوٰتُكَ	تَأْمُرُكَ	أَنْ نَتْرُكَ	مَا
هغوئ اووئیل	اې شعیب	ایا مونځ ستا	حکم کوی تاته	چې پریږدو مونږه	هغه معبودان
هغوئ ورته جواب ورکړو اچې اې شعیب علیه السلام ایا ستا مونځونه تاته هیله دا ښائی اچې مونږ دي					

يَعْبُدُ	اٰبَاؤُنَا	أَوْ	أَنْ نَفْعَلَ	فِي أَمْوَالِنَا	مَا
چې عبادت به ئې کولو	پلارانو زمونږه	یا دا چې	اونه کړو مونږه	په مالونو خپلو کښې	هغه کار
هغه خدایان پریږدو اچې زمونږ پلرونو دهغوی عبادت کولو ایا څه چې مونږ په خپلو مالونو کښې کول غوارو					

(1) ٥/المائدة: ١٠٠.

Scanned with Ca

نَشٰٓؤُاؕ اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلِيْمُ الرَّشِيْدُ۝
چې غواړو مونږه | بيشکه ته | بس هم ته | بردبار يې | ښه سړې يې |
هغه پريږدو واقعي ته خو ډيرهوښيار او پوخ ديندار يې |

قوله تعالى:: قَالُوْا يٰشُعَيْبُ اَصَلٰوتُكَ

د شعيب ﷺ د قوم جواب چه ولې مونږ د خپل پلانيکه طريقه پريږدو: حضرت اعمش رحمه الله فرمائى د (صلوة) نه مرادقراءت دى هغه خلقو دفضولياتو نه وانى چه ته په کښې لابښه ئې چه تاته ستاقراءت حکم درکړو چه مونږ دپلار نيکه طريقه پريږدو اودخپلوزړو معبودانونه لاس واخلو اودا په کښې لابله د مزې خبره چه مونږ د خپل مال هم مالکان پاتې نه شو چه څوك څنګه غواړي په هغې کښې دې کوى راکوى. د چا په تاپ تول کښې کمې مه کوئې. حضرت حسن رحمه الله فرمائى چه والله واقعه هم دا ده چه د حضرت شعيب ﷺ د مانځه حکم هم دغه وو چه هغه دوى د غيرالله د عبادت نه او دخلقو حقونه غصب کولو نه منع کول.(۱) امام ثورى رحمه الله فرمائى چه د هغوى ددې قول مطلب دادې چه مونږ څه غواړو په خپلو مالونوکښې به کوو دا چه زکوة ولې ورکړو؟ د الله ﷺ نبى ته دوى حليم او رشيد وئيل د مسخرې او سپاکوى د پاره وو.(۲)

قَالَ يٰقَوْمِ
| اووئيل شعيب | ائي زما قومه
شعيب ﷺ اووئيل چې ائي زما
اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَرَزَقَنِيْ مِنْهُ
آياوينئ تاسو|که يم زهٔ|په ښکاره دليل باندې|دطرفه درب خپل نه|اوراکړې ئې دې ماته|دطرفه خپل نه
قومه دا راته اووائې | که زه د خپل رب د طرفه په ښکاره دليل قائم يم| او (بياهم) هغه ما ته د خپل طرفه
رِزْقًا حَسَنًاؕ وَمَآ اُرِيْدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَآ اَنْهٰكُمْ عَنْهُؕ
رزق | ښهٔ | اونهٔ لرم زهٔ اراده | چې مخالفت اوکړم ستاسو| هغه کارته| چې زهٔ منع کوم تاسو| د هغې نه
ښهٔ مال روزى کړې وى | اوزما دا نيت نهٔ دې |چې هغه کار اوکړم دکوم نه چې تاسو منع کوم
اِنْ اُرِيْدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُؕ وَمَا تَوْفِيْقِيْٓ اِلَّا بِاللّٰهِؕ
نهٔ لرم زهٔ اراده | مګر | د اصلاح |اترڅو چې طاقت کيږى زما | اونهٔ دې توفيق زما | مګرد الله په مدد)
زهٔ د خپل طاقت مطابق ستاسو اصلاح کول غواړم |..... اوزما چې څه توفيق دې هغه دالله د طرفه دې
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ۝
په هغه باندې|بهروسه کړى ده ما | اوخاص هغه ته| رجوع کوم زهٔ|
په هغه باندې بهروسه کوم | اوپه هر کار کښې هم هغه ته رجوع کوم |

(۱) الطبرى:۱۵/۴۵۱.
(۲) الطبرى:۱۵/۴۵۳.

Scanned with Ca

قوله تعالی:: وَمَا تَوْفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِ

د شعیب ﷺ د خپل قوم په مقابله کښې په الله ﷻ باندې توکل او بهروسه:- هغه خپل قوم ته فرمائی کورئی زه دخپل رب دطرف نه په څه دلیل حجت اوبصیرت باندې قایم یم اوهم دهغه طرفته تاسو راغواړم.هغه پخپله مهربانئی سره ماته ښکلې روزی راکړې ده یعنی نبوت یارزق حلال یادادواړه. زما طریقه به دا نه وی چه پخپله د ښې خبرې حکم کوم او بیا هم پخپله ستاسو نه پټ د هغې خلاف کوم. زمامرادخودخپل طاقت مطابق اصلاح کول دی. یا زما د ارادې کامیابی د الله ﷻ په لاس کښې ده. هم په هغه باندې زما بهروسه او توکل دې او هم د هغه طرف ته رجوع ټیټیدل او توجو ده.

د نبی داشان وی چې څوک دڅه کارنه منع کوی نوخپله هم هغه نه کوی:: په مسند احمد کښې دی چه حکیم ابن معاویه د خپل پلارنه روایت کوی چه دهغه رورمالك اووئیل اې معاویه!دې رسول الله ﷺ زما ګاونډیان راګیرکړی دی ته هغوی له لاړ شه هغوی سره ستا خبرې اترې هم شوی دی او تا حضورﷺ پیژنی هم نوزه هغه سره لاړم هغه وئیل زما ګاونډیان پریږده هغوی مسلمانان شوی‌وو. حضورﷺ د هغه نه مخ واړولو. هغه په غصه شو اواودریدو وئی وئیل والله که چرې تاسو دا اووئیل نو خلق خو وائی چه ته مونږ ته د یوامر حکم راکوې اوپخپله د هغې خلاف کوې. حضورﷺ اوفرمائیل چه آیا خلقو داسې خبره د خلې نه راویستې ده؟ که چرې زه داسې اوکړم نود هغې وبال دې په ما وی په هغوی باندې خو هیڅ څیز نشته لاړشه د ده ګاونډیان آزاد کړه(۱) او په یو روایت کښې دی چه دهغه د قوم خلق په څه شبه کښې راګیرکړې شوی وو.پدې باندې د قوم یوسړې راغلو دې وخت کښې حضورﷺ خطبه فرمائیله هغه وئیل چه خلق وائی تاسو د څیز نه منع کول کوئې او پخپله هغه کوې. حضورﷺ په دې پوهه نه شو په دې وجه ئې تپوس اوکړو چه خلق څه وائی.د حضرت بهزبن حکیم نیکه وائی ما په مینځ کښې خبرې شروع کړې چه ډیره ښه ده چه د حضورﷺ غوږمبارك ته دا خبره اونه رسیده هسې نه چه زما د قوم باره کښې حضورﷺ د خُلې مبارکې نه بددعااوباسی چه بیاهغوی ته خلاصې هم ملاؤنه شی. خو رسول اللهﷺ برابر په دې کوشش کښې وو تردې چه هغویﷺ د هغه خبره باندې پوهه شو او وئی فرمائیل چه آیا هغه داسې خبره د خُلې نه اوویستله، یا په دوی کښې څوك د دې قائل شته؟ والله که چرې زه داسې اوکړم نود دې بوج اوبار به زما په ذمه وی په هغه باندې هیڅ نشته، د ده ګاونډیان پریږدئی. (۲) هم د دې قبیلې نه هغه حدیث شریف هم دې کوم چه ئې په مسند کښې راوړی دې. حضورﷺ فرمائی چه کله تاسو زما نه داسې یو حدیث واورئی چه ستاسو زړه دهغې نه انکار اوکړی اوستاسو بدن اوویښته د هغې نه جداوالې اوکړی اوتاسو ګنړئی چه هغه تاسو نه ډیر لرې دې نو زه د هغې نه هم ډیر لرې یم. (۳) د دې اسناد صحیح دی.

د سلف صالحینو طریقهٔ کار:: حضرت مسروق رحمه الله وائی چه یوه ښځه حضرت عبدالله بن مسعودؓ ته راغله او وئی وئیل چه تاسو ویښته په ویښتوکښې لګول منع کوئې؟هغوی اوفرمائیل او. هغې وئیل چه ستاسو د کور بعضې ښځې خوهم داسې کوی. هغه اوفرمائیل چه که چرې داسې وی نو ما د الله ﷻ د نیك بنده د وصیت حفاظت نه دې کړې. زما اراده دا نه ده چه کوم څیز نه تاسو منع کړم د هغې په خلاف هغه څیز پخپله اوکړم.(۴) حضرت ابوسلیمان ضبی رحمه الله وائی چه مونږ له به د حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله رسالې راتلې په کوموکښې چه به حکم احکام او ممانعت لیکلې وواو په آخرکښې به دا

---

(۱) احمد: /۴۴۷، ابوداؤد کتاب القضاء باب فی الدین هل یحبس به:۳۶۳۱، وسنده حسن، حاکم:۶۴۲/۳،.

(۲) احمد:۲/۵، ابوداؤد کتاب القضاء باب فی الدین هل یحبس:۳۶۳۰وسنده حسن، ترمذی:۱۴۱۷.

(۳) احمد:۴۲۵/۵ ،وسنده صحیح،مسندالبزار:۱۸۷، ابن حبان ۶۳.

(۴) احمد:۴۱۵/۱د۵۷

Scanned with Ca

وو چه زه هم په دې کښې هغه یم چه کوم د الله ﷻ نیك بنده فرمانیلی دی چه زما توفیق هم د الله ﷻ په فضل باندې دې. هم په هغه باندې زما توکل دې او هم دهغه طرف ته زه رجوع کوم.

وَيٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ
اواثې زماقومه | باعث دې نه کړي تاسو
اواثې زما قومه !
شِقَاقِيْٓ اَنْ يُّصِيْبَكُمْ مِّثْلُ مَآ اَصَابَ قَوْمَ نُوْحٍ اَوْ قَوْمَ هُوْدٍ
مخالفت زما | چې اورسیږي تاسوته | په مثال | د هغې | چې رسیدلي ووُ | قوم دنوح ته | یا قوم دهود ته
(هسې نه چې) زما سره مخالفت تاسو دې حد ته اورسوی | چې کوم عذابونه د نوح ﷺ اوهود ﷺ اود صالح
اَوْ قَوْمَ صٰلِحٍ ؕ وَمَا قَوْمُ لُوْطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيْدٍ ۝ وَاسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ
یا قوم دصالح ته | اونهٔ دې | قوم دلوط | ستاسونه | لرې | اوبخشش اوغواړئ | د رب خپل نه
قوم ته رسیدلي وو | هغه تاسو ته هم اورسي | اود لوط ﷺ قوم تاسو نه څه لرې نهٔ دې | دخپل رب نه بښنه
ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ ؕ اِنَّ رَبِّيْ رَحِيْمٌ وَّدُوْدٌ ۝
بیا | توبه اوباسئ | هغه ته | بیشکه | رب زما | رحم کونکي دې | اومینه لرونکي دې |
اوغواړئ | او بیا هغه ته توبه اوباسئ | زما پروردګار مهربانه او مینه ناک دې |

قوله تعالی:: وَيٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِيْٓ

قوم ته تنبیه ورکول:-فرمائی چه زما په دښمننی اوبغض کښې راتلوسره تاسو په خپل کفر اوګناه باندې مه کلکیږئی ګنی نوتاسو ته به هغه عذاب دراورسی چه د تاسو نه وړاندې په داسې کارونو کونکو نازل شوې وو. خاص کردلوط ﷺ قوم چه تاسو سره په نیزدې زمانه کښې تیرشوی دی او په نیزدې ځائ کښې هم دی. تاسو د خپلو تیرو ګناهونومعافی اوغواړئی اود مخکښې تګ د پاره د ګناهونونه توبه اوباسئ. په داسې کونکوباندې زما رب ډیر مهربان کیږی او هغوی خپل خوښ بندیګان جوړوی. ابولیلی کندی رحمه الله وائی چه مادخپل مالك څاروې نیولې ولاړ ووم، خلقو دحضرت عثمان ﷺ کور راګیرکړې وو. هغوی دبره نه سر راښکاره کړو اودا آیت ئی تلاوت کړو اوونی فرمائیل اې زما دقوم خلقوما مه قتل کوئې که تاسوما قتل کړئی نوتاسو به داسې شئ. بیا هغوی د خپلو دواړو لاسونو ګوتې په یو بل کښې ورکړلې او وئی خودلې.

قَالُوْا يٰشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَقُوْلُ وَاِنَّا لَنَرٰىكَ
هغوئ اووئیل اې شعیب | نهٔ پوهیږو موږه | په ډیرو خبرو | د هغو نه | چې ته ئې کوې | اوبیشکه موږه | خامخا وینو تا لره
هغوی اووئیل اې شعیب ﷺ ! ستا په زیاتو خبرو نهٔ پوهیږو | اوموږ خو تا په خپله ډله کښې ډیر کمزورې وینو
فِيْنَا ضَعِيْفًا ۚ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ ۡ وَمَآ
په موږ کښې | کمزورې | اوکه چرې نهٔ وې | ډله ستا | نوخامخا به سنګسار کړې وې موږ ته | او نهٔ ئې
.... | اوکه ستا د کورنۍ خاطر نهٔ وې | نو موږ به تهٔ په کاڼو ویشتې وې | او تهٔ په

Scanned with Ca

أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يٰقَوْمِ أَرَهْطِيٓ أَعَزُّ عَلَيْكُمْ

ته | په مونږباندې | غالب | اووئيل شعيب | ائې قومه زما | آيا ډله زما | زياته غزتمنده ده | په تاسو

مونږ غالب نه يې | هغه (شعيب ﷺ) اووئيل ائې زما قومه آيا زما خاندان ستاسو په نظر کښې

مِّنَ اللّٰهِ ۖ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَآءَكُمْ ظِهْرِيًّا ۖ إِنَّ رَبِّي بِمَا

دالله نه | او اونيوۀ تاسو دغه الله | روستو د شاګانو خپلو نه غورزولې شوې | بيشکه | رب زما | په هغه کارونو

دالله ﷻ نه زيات عزتمند دې | حال دا چې تاسو هغه (الله ﷻ) شاته پريخودې دې | بيشکه زما پروردګار

تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾

چې کوئ ئې تاسو | احاطه کونکې دې |

ستاسو په ټولو کارونو احاطه کړې ده |

قوله تعالى: قَالَ يٰقَوْمِ أَرَهْطِيٓ أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ ۖ

شعيب ﷺ اود الله ﷻ لوئی:- قوم مدين اووئيل اې شعيب ﷺ! ستا اکثر خبرې زمونږ په پوهه کښې نه راځي اوپخپله ته هم په مونږ کښې ډيرزيات کمزورې ئې. دسعيد رحمه الله وغيره وينا ده چه د هغوی نظرکم وو او هغه ډير صفاوينا کونکې وو ترديې چه هغوی ته دخطيب الانبياء کرام لقب حاصل وو([1]) سدی رحمه الله وائی چه په دې وجه ئې ورته کمزورې اووئيل چه هغه به هم يوازې وو. مراد ددې نه د هغوی حقارت او سپکاوې وو. ځکه چه د هغه د قبيلې والا هم دهغه په دين باندې نه وو. وئيل به ئې که ستا د روررولئی لحاظ نه وو نو مونږ خو به په کاڼرو وهلو وهلو ستا قصه ختمه کړې وه. يا دا چه تاته به مو په کولاؤ زړه سره بد وئيل، په مونږ کښې ستا هيڅ قدر ومنزلت اوچتوالې اوعزت نشته. دې اوريدو سره هغوی اووئيل واورئی رونړو! تاسو ما د خپلولئی په وجه پريږدئی د الله ﷻ په وجه مې نه پريږدئی نولکه چه ستا سو هير د قبيلې والا د الله ﷻ نه هم لوئ کنړې. د الله ﷻ نبی ﷺ ته په نقصان رسولوسره د الله ﷻ نه نه ويريږئی؟ افسوس تاسو د الله ﷻ کتاب شاته اوغورزوو د دې څه عظمت او اطاعت په تاسوکښې نشته. خير الله ﷻ ستاسو په حال احوال باندې خبر دې او هغه به تاسو ته پوره بدله درکوی.

وَيٰقَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي

| او ائې قومه زما | عمل کوئ | په ځائې خپل | بيشکه زۀ هم

| زما قومه تاسو پخپله طريقه عمل کوئ | اوزه په خپله طريقه عمل

عَامِلٌ ۖ سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۙ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ

عمل کونکې يم | زر به معلوم شی تاسوته | هغه څوک | چې راشی هغه ته | عذاب | چې رسوا به کړی هغه

کونکې يم | زربه درته دا معلومه شی | چې رسوا کونکې عذاب به په چا راځی ....

وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ ۖ وَارْتَقِبُوٓا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾

اوهغه څوک | چې هغه دروغ ويونکې دې | اوانتظار کوئ | بيشکه زۀ | تاسوسره | انتظار کونکې يم

اوڅوک دروغژن دې | او تاسو انتظار کوئ | .... زۀ هم تاسو سره انتظار کونکې يم

[1]) الطبری: ۱۵/۴۵۸.

Scanned with Ca

وَلَمَّا	جَآءَ	اَمْرُنَا	نَجَّيْنَا	شُعَيْبًا	وَّالَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا
اوهرکله چي	راغئ	حکم زمونږه	بچ کړومونږه	شعيب	اوهغه کسان	چي ايمان ئې راوړي وؤ

اوهرکله چي زمونږ حکم راغلو انوشعيب ﷺ او د هغه مسلمانان ملګری مو په خپل رحمت سره بچ کړل

مَعَهٗ	بِرَحْمَةٍ مِّنَّا	وَاَخَذَتِ	الَّذِيْنَ	ظَلَمُوا	الصَّيْحَةُ
دهغه سره	په خپل رحمت سره	او اونيول	هغه کسان	چي ظلم ئې کړي ووا	سختي چغي

او په ظالمانو باندې يوه (ناترسه) چغه راغله | او پخپلو کورونو کښې (داسې) اړولی پریوتل

فَاَصْبَحُوْا	فِيْ دِيَارِهِمْ	جٰثِمِيْنَ	كَاَنْ	لَّمْ يَغْنَوْا	فِيْهَا	اَلَآ
نو شول هغوئ	په کلو خپلو کښې	پړمخي پراته	لکه چي	نۀ وؤ اوسيدلي	په هغې کښې	.....خبردار

لکه چي هډو په کښې اوسيدلي نۀ ووا ....واوره

بُعْدًا	لِّمَدْيَنَ	كَمَا	بَعِدَتْ ثَمُوْدُ
لرې والي دي (د رحمت نه)	دپاره دمدين د خلقو	لکه چي	لرې شوی ووثموديان

چي مدين (هم) د رحمت نه (داسې) لرې شو لکه ثموديان (چي لرې شوی وو) |

قوله تعالی:: وَيٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّيْ عَامِلٌ

دشعيب ﷺ د قوم د طرف نه نااميدي:- کله چه د الله ﷻ نبی ﷺ د خپل قوم د ايمان راوړلو نه نااميده شونوستړې شو اووئی فرمائيل ښه ده تاسو په خپله طريقه باندې روان شئ اوزه به په خپله طريقه باندې قايم يم. تاسو ته به ډير زر معلومه شي چه رسوا کونکې عذاب په چاباندې نازليږي؟ اود الله ﷻ په نيز باندې دروغژن کوم يو دې؟ تاسو په انتظار اوسيږئ زه هم په انتظارکښې يم. آخر په هغوی باندې هم د الله ﷻ عذاب راکوز شو. هغه وخت د الله ﷻ نبی اونورمؤمنان بچ کړې شويه هغوی باندې د الله ﷻ رحمت اوشو اوظالمان ئې تس نس کړل. هغوی سوزيدلي مړه بې حس اوحرکت پاتې شو. داسې لکه چه دوی په خپلوکورونوکښې هډو آباد نه وو. اولکه چه اول دې نه وړاندې ثموديان د الله ﷻ د لعنت محل وو هم داسې دوی هم شو. ثموديان د هغوی ګاونډيان وو او په کفر اوبدامنئ کښې هم د دوی په شان وو. اودا دواړه قومونه هسې هم عرب وو.

وَلَقَدْ	اَرْسَلْنَا
او په تحقيق سره	اوليږو مونږه

اومونږ حضرت موسی ﷺ په خپلو

مُوْسٰى	بِاٰيٰتِنَا	وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ	اِلٰى فِرْعَوْنَ	وَمَلَا۟ئِهٖ	فَاتَّبَعُوْا
موسی	په نښوخپلوسره	او دليل ښکاره سره	فرعون ته	اوسردارانو دهغه ته	نوتابعداری اوکړه هغوئ

ښکاره نښو سره فرعون اود هغه سردارانو ته ليږلي وو | خوهغوئ دفرعون حکم اومنلو

اَمْرَ فِرْعَوْنَ	وَمَآ	اَمْرُ فِرْعَوْنَ	بِرَشِيْدٍ	يَقْدُمُ	قَوْمَهٗ
دحکم د فرعون	اونۀ وؤ	حکم د فرعون	په نيغه لار	مخکښې به ځي	د قوم خپل نه

خود فرعون حکم څه ښه نۀ وو | دقيامت په ورځ به دخپل قوم نه وړاندې روان وی

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	فَاَوْرَدَهُمُ	النَّارَ	وَبِئْسَ الْوِرْدُ	الْمَوْرُوْدُ۝٩٨
په ورځ دقیامت	نو ور داخل به کړي دوی	اور ته	او ډیر بد ځائي دي	د کوزیدو
نو هغوی به دوزخ ته ورکوز کړي	اوهغه د کوزیدو په اعتبار ډیر خراب ځائي دي			

وَاُتْبِعُوْا	فِيْ هٰذِهٖ	لَعْنَةً	وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ	بِئْسَ الرِّفْدُ
او دوی پسې شوا	په دې دنیا کښې	لعنت	او په ورځ دقیامت (هم)	بد انعام دي هغه
او په دې دنیا کښې هم ورپسې لعنتونه دي	او دقیامت په ورځ به هم وي	دغه بدله (د لعنتونو) ډیره خرابه ده		
الْمَرْفُوْدُ۝٩٩				
چې دوی ته ورکړې شو				

قوله تعالى:: فَاتَّبَعُوْٓا اَمْرَ فِرْعَوْنَ

د فرعون اطاعت نه پریخودل:-فرعون د قبطی قوم سردار اود هغه د ډلي طرف ته الله ﷻ خپل رسول موسی؈ سره دخپلو آیاتونو او د ښکاره دلیلونوسره راولیګلو خوهغوی د فرعون اطاعت پرینخودو او د هغه په ګمراه کړي شوې طریقه باندې هغه پسې روان وو. لکه څنګه چه هغوی دده حکم منل نه پریخودل اوهغه ئې خپل سردار ګڼړلو دغه شان به دقیامت په ورځ هم هغه پسې وی او هغه به په خپله مشرئی کښې دوی خپل ځان سره دوزخ ته بوځی او پخپله به ډبل عذاب برداشت کوی. هم دغه حال د خرابو خلقو د تابعدارئی کونکو دې هغوی به دا هم وائی چه هم دې خلقو مونږ ګمراه کړي یو ته هغوی له هغه عذاب ورکړه الخ.

قیامت کښې به د ګمراهانو شاعرانو بیرغ امراؤ القیس سره وی::مسند کښې دی حضور ﷺ فرمائی چه د قیامت په ورځ دجاهلیت د شاعرانو جنډا به د امراؤالقیس په لاس کښې وی اوهغه به سره د دې دوزخ ته ځی[1] داور په دې عذاب باندې به دا نورزیاتې وی چه دلته اوهلته په دواړوځایونوکښې به د همیشه دپاره داخلق لعنتي وی. د قیامت د ورځې لعنت سره په دوی دوه لعنتونه پریوتل. دوی نورو خلقو ته د دوزخ دعوت ورکونکی امامان وو په دې وجه په دوی باندې ډبل لعنت پریوتلو.

ذٰلِكَ	مِنْ اَنْۢبَآءِ	الْقُرٰى	نَقُصُّهٗ	عَلَيْكَ
دا	یو څو خبرونه دي	دکلو	چې بیانوو ئې مونږه	تا ته
ددغه یو څو کلو خبرونه مونږ تا ته بیان کړل				
مِنْهَا	قَآئِمٌ	وَّحَصِيْدٌ۝١٠٠	وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ	وَلٰكِنْ
دهغه کلي ځینې	ولاړ دي	او ځینې ریبلی شوی دي	او اونه کړو ظلم مونږه په هغوئ باندې	خو لیکن
بعضې کلی لاتر اوسه آباد دی	او بعضې ختم شوی دی	اومونږ په هغوئ زیاتي نه وو کړې	بلکه	
ظَلَمُوْٓا	اَنْفُسَهُمْ	فَمَآ اَغْنَتْ	عَنْهُمْ	اٰلِهَتُهُمُ
ظلم کړي وو هغوئ	په ځانونو خپلو باندې	نو دفع نه کړو	د هغوئ نه	خدایانو دهغوئ
هغوئ پخپله په خپلو ځانونو ظلم کړې ووا	نو هغه معبودان ئې هیڅ پکار رانغلل	چې		

(۱) احمد: ۲/۲۲۸، مسند البزار: ۲۰۹۱.

Scanned with Ca

لَمَّا	مِنْ شَيْءٍ	مِنْ دُونِ اللّٰهِ	يَدْعُونَ	الَّتِي
هرکله چې	هيڅ څيز	ماسوا د الله نه	چې رابلل به هغوئ	هغه خدايان

داالله ﷻ نه بغير به ئې رابلل | هر کله چې ستا د پروردګار حکم (عذاب) راغلو..........

غَيْرَ تَتْبِيبٍ	وَمَا زَادُوهُمْ	جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ
غير دبربادئ نه	او زيات نۀ کړل دې خدايانو هغوئ له	راغئ حکم د رب ستا

..........او (بلکه) هغوی ته ئې د هلاکت نه بغير هيڅ فائده ونکړه |

قوله تعالى:: ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرٰى

د وړاندينوخلق دحالات بيان:-د انبياء او دهغوی د امتونوواقعات بيانولوسره د الله ﷻ ارشاد دې چه دا هغه کلي والو واقعات دی کوم چه مونږ ستا په وړاندې بيانوو.په دوی د څه خلقو کلي خو اوس هم آباد دی او بعضې ختم شوی دی. مونږ هغوی په ظلم سره نه دی هلاك کړی بلکه هغوی پخپله د خپل کفر اوتکذيب په وجه په خپلو لاسونو په خپل ځان باندې هلاکت واخستلو اود کومو باطلو معبودانو اسرې چه د هغوی وې په وخت باندې د هغوی هيڅ پکار رانغله بلکه د هغوی عبادت هغوی نور هم غرق کړل اود دواړو جهانو وبال په هغوی باندې راپريوتلو.

ظَالِمَةٌ	وَهِيَ	الْقُرٰى	أَخَذَ	إِذَا	أَخْذُ رَبِّكَ	وَكَذٰلِكَ
ظالمان	حال دا چې وی هغه کلي	کلي	اونيسي	کله چې	نيول دی د رب ستا	اوهمدارنګې

اوستا د پروردګار هم داسې نيول وی چې کله دکلو خلق راونيسي | چې هغوئ (د ګناهونو په وجه

شَدِيدٌ	أَلِيمٌ	أَخْذَهُ	إِنَّ
سخت دی	دهغه دردناك دی	نيول	بيشکه

ظالمان وی | دهغه نيول دردناک او سخت دی |

قوله تعالى:: إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ

د الله ﷻ نيول ډيرسخت دی:- څنګه چه د دې ظالمانوهلاکت اوشو دغه شان چه څوك هم وی هم دا نتيجه به وينی. د الله ﷻ نيول ډيرسخت اوالمناك وی.د بخاری اومسلم په حديث کښې دی الله ﷻ ظالمانو له وخت ورکوی او بيائی ناڅاپی راګيرکړی نو بيا مهلت نه ملاويږی بيا حضورﷺ د دې آيت تلاوت اوکړو.([1])

لِمَنْ	لَآيَةً	فِي ذٰلِكَ	إِنَّ
دپاره دهغه چا	خامخا نښه دعبرت ده	په دې واقعاتوکښې	بيشکه

بيشکه په دې واقعاتوکښې د هغه چا د پاره نښه ده | چې د اخرت دعذاب نه

لَهُ	مَجْمُوعٌ	ذٰلِكَ يَوْمٌ	عَذَابَ الْآخِرَةِ	خَافَ
		دا (داسې) ورځ ده	دعذاب داخرت نه	چې ويريږی

چې راجمع کړې شوې به وی په کښې

ويريږی |..........هغه به داسې ورځ وی | چې ټول خلق به ورته راجمع کولې شی

([1]) صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة هودباب قوله(وكذلك أخذ ربك اذاأخذ القرى وهى ظالمة):۴۶۸۶،صحيح مسلم:۲۵۸۳، ترمذی:۳۱۰۹؛ ابن ماجه:۴۰۱۸،ابن حبان:۵۱۷۵، بيهقی:۹۴/۶.

Scanned with Ca

النَّاسُ	وَذٰلِكَ	يَوْمٌ	مَّشْهُودٌ	وَمَا نُؤَخِّرُهٗ
خلق	او هغه به	داسې ورځ وي	چې ټول به په کښې حاضر کړې شوې وي	او نه روستو کوؤ مونږه دغه ورځ
اوهغه داسې ورځ ده چې به پکښې (د الله په دربار) کښې پيش کولې شي				او مونږ هغه تر يو مقررې مودې پورې

إِلَّا	لِأَجَلٍ	مَّعْدُودٍ	يَوْمَ	يَأْتِ	لَا تَكَلَّمُ	نَفْسٌ
مگر	يو نيټې	شمارلې شوې پورې	په کومه ورځ	چې راشي هغه (قيامت)	نه به کوي خبرې	هيڅ نفس
روستو کړې ده	کله چې هغه ورځ راشي	نو هيڅوک به د الله ﷻ د اجازت نه بغير				

إِلَّا	بِإِذْنِهٖ	فَمِنْهُمْ	شَقِيٌّ	وَّسَعِيدٌ
مگر	په اجازت دهغه سره	نو دهغوئ نه به	څه بدبخته وي	او څه نيك بخته
خبره نشي کولې	نو بعضې به بدنصيبه وي	او بعضې به خوش نصيبه وي		

قوله تعالى: ذٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ

دقيامت متعلق د الله ﷻ وعده:- دکافرانو په دې هلاکتونو او مؤمنانو په خلاصی کښې صفا دليل دې زمونږ په دې صداقتونو کوم چه مونږ د قيامت باره کښې کړی دی په کومه ورځ چه به ټول داول اوآخر خلق راجمع کولې شی يو به هم باقی نه پاتې کيږی (۱) هغه ډيره درنه ورځ ده. ټولې فرښتې ټول رسولان او ټول مخلوق به حاضريږی. حقيقی حاکم به کافی انصاف کوی.

د قيامت د مؤخر کيدو اصل سبب: د قيامت د واقع کيدو کښې د وخت لګيدو وجه دا ده چه رب دا خبره اول مقررکړې ده چه ددومره مودې پورې به دنياپه بنی آدم باندې آباده وی،دومره موده به په خاموشئ تيريږی بيا به په فلانکی وخت قيامت قايميږی په کومه ورځ چه قيامت راشی هيڅ څوك به هم نه وی چه د رب د اجازت نه بغير شونډې کولاؤ کړې شی مګرچه رحمن چاته اجازت ورکړی او هغه به خبره هم صحيح کوی.(۲) ټول آوازونه به د الله رحمن ذات په وړاندې ټيټ وی. د بخاری او مسلم په حديث شفاعت کښې دی چه په هغه ورځ به صرف رسول اللهﷺ خبرې کوی اود هغه کلام به هم صرف دغه وی ياالله سلامت اوساته (۳) يا الله سلامتی ورکړه.(۴) دمحشر په مجمع کښې خو به ډير خلق بد دی او ډير به نيك وی. ددې آيت په نازليدو باندې حضرت عمرؓ تپوس کوی چه بيا يارسول اللهﷺ! زمونږ اعمال په دې بنا باندې دی د کوم نه چه اول فراغت کړې شوې دې که يا چرته په نيوې بناباندې؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه نه بلکه په هغه حساب باندې کوم چه اول ختم شوې دې چه کوم قلم چليدلې دې. خود هريود پاره به هغه آسان وی د کوم د پاره چه د هغه پيدائش کړې شوې دی. (۵)

فَأَمَّا الَّذِينَ
نو هر چې هغه کسان دی
نو څوك چې.....................

---

(۱) ۱۸/الکهف:۴۷.
(۲) ۷۹/النباء:۳۸.
(۳) ۲۰/طه:۱۰۸.
(۴) صحيح بخاری کتاب الاذان باب فضل السجود:۸۰۶، صحيح مسلم:۱۸۲؛ابن ماجه: ۴۳۱۲، احمد:۱۱۶/۳.
(۵) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سوره هود:۳۱۱۱وهوحسن. (مسند ابويعلی)

Scanned with Ca

شَقُوْا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ وَّشَهِيْقٌ ۙ

چې بدبخته شوانو په اور كښې به وي|وي به هغوئ دپاره|په هغې اوركښې|چغې په نرى آوازا او چغې په غټ آواز

بدنصيبه وى |هغوئ به په اور كښې پراتهٔ وى | په هغې كښې به چغې سورې وهى

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَآءَ

هميشه به وى|په دې حالت كښې|ترڅو چې ولاړوى| آسمانونه | او زمكه | مگر | چې اوغواړى

هميشه به په كښې پراتهٔ وى |ترڅو چې آسمانونه او زمكه قائم وى | مگردا چې ستاپروردگار خوښه شى

رَبُّكَ ۭ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ ۝

رب ستا | بيشكه |رب ستا | كونكې دې |دهغه كار | چې اوغواړى |

.... بيشكه ستاپروردگارچې د څه اراده اوكړى| هغه كوى

قوله تعالى:: لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ وَّشَهِيْقٌ ۙ

د دوزخيانو آواز:- د خرپه چغوكښې چه څنگه پيړ اونرې آواز وى هم داسې به د هغوى چغې وى. دا ياد ساتئى چه د عربو دمحاورو مطابق قرآن كريم نازل شوې دې. هغوى د هميشه والى محاورې هم داسې وائى چه دا دهميشه دپاره دې. تركومې چه د زمكې اوآسمان قيام دې دا هم د هغوى په محاوره كښې دى. چه دا به باقى وى او چه تركومې د شپې ورځې چكر تړلې شوې وى نود دې الفاظونه هميشه والې مراد دې نه چه قيد. دې نه علاوه دا هم كيدې شى چه د دې زمكې او آسمانه پس د آخرت په كوركښې دې نه علاوه بل آسمان اوزمكه وى نو دلته مراد جنس دې. د ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د هريو جنت زمكه او آسمان شته.دې نه پس د الله ﷻ دمنشا ذكر دې.لكه آيت [النَّارُ مَثْوٰىكُمْ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ۭ]كښې دى.ددې استثناء باره كښې ډير اقوال دى كوم چه په زادالمسيركښې نقل كړى دى. ابن جرير ﷺ د خالد بن معدان ضحاك قتاده او ابن سنان ﷺ دا قول خوښ كړې دې چه استثناء عائد ده موحد گناهگار ته. د بعضو سلفونه د دې په تفسيركښې ډير غريب اقوال وارد شوى دى. قتاده ﷺ فرمائى هم الله ﷻ ته د دې پوره علم دې.

وَاَمَّا الَّذِيْنَ

| او هر چې هغه كسان دى

|............اوڅوک چه خوش نصيبه

سُعِدُوْا فَفِي الْجَنَّةِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا مَا دَامَتِ

چې نيك بخته وى|نو هغوئ به په جنت كښې وى|هميشه به اوسى|په هغې كښې|ترڅو چې ولاړ وى

وى| نو په جنت كښې به دننه وى |هميشه به په كښې اوسيږى| ترڅو چې آسمانونه او زمكه

السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ ۭ عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوْذٍ ۝

آسمانونه| او زمكه |بغيردهغې نه| چې اوغواړى| رب ستا| دا وركړه ده | چې نه به وى ختميدونكې

قائم وى|مگر كه ستا دپروردگار خوښه شى (نوبدلولې شى) |دا داسې وركړه ده| چې ختميدونكې نهٔ ده

قوله تعالی:: إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ ؕ

د الله ﷻ مهرباني:-د رسولانو تابعدار به په جنتونو کښې اوسيږی د کوم نه چه به ويستلې نه شي. د زمکې اوآسمان د بقا پورې به هغوی په جنت کښې وی مګرچه څوك الله ﷻ غواړی. يعنی دا خبره بذاته واجب نه ده بلکه د الله ﷻ په رضا اود هغه په اراده باندې ده. د حسن اوضحاك ﷫ په قول دا هم دموحد ګناهګارپه حق کښې ده هغه به څه موده په دوزخ کښې تيروی نوبيا به دهغه ځائ نه راويستلې شي. دا د الله ﷻ مهربانی ده چه نه به ختميږی اونه به کميږی. دانی ښکه اوفرمانيل چه چرته د مشيت د ذکر نه دا انديښنه اونه شی چه هميشه والې به نه وی. لکه څنګه چه ئی د دوزخيانو د هميشه والی نه پس هم خپله رضا اوارادې طرف ته رجوع اوکړه. دا ټول د هغه حکمت اوعدل دې. مرګ به د څوان ګډ په شکل کښې راوستلې شی اوهغه به حلال کړې شی، فرمانيلې به شی چه جنتيانو! هميشه والې دې اومرګ نشته، دوزخيانو! هميشه والې دې مرګ نشته.(۱)

فَلَا تَكُ | فِيْ مِرْيَةٍ | مِّمَّا | يَعْبُدُ | هٰٓؤُلَآءِ ؕ

نو اې نبی مهٔ کيږه تهٔ | په شك کښې | په باره د هغه څه کښې | چې عبادت ئې کوی | دا خلق

نو (زما محبوبهﷺ) ته دهغې بتانو د عبادت په بطلان کښې هيڅ شک مهٔ کوه | دکومو چې دا خلق عبادت کوی

مَا يَعْبُدُوْنَ | إِلَّا كَمَا | يَعْبُدُ | اٰبَآؤُهُمْ | مِّنْ قَبْلُ ؕ | وَاِنَّا

نهٔ کوی عبادت دوئ | مګر لکه چې | عبادت به کولو | پلارانو ددوئ | مخکښې ددوی نه | او بيشکه مونږه

دوئ ددغې معبودانو هغه شان عبادت کوی | لکه څنګه چې به د دوئ پلرونو کولو | ....او مونږ به

لَمُوَفُّوْهُمْ | نَصِيْبَهُمْ | غَيْرَ مَنْقُوْصٍ ﴿۱۰۹﴾ ع

پوره پوره ورکونکی يو دوئ لره | حصه د دوئ | چې نهٔ به وی کمه کړې شوې ....

دوئ ته خپله (دعذاب) حصه پوره پوره ورکوو | چې هيڅ کمې به په کښې نهٔ وی ....

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا | مُوْسَى الْكِتٰبَ | فَاخْتُلِفَ | فِيْهِ ؕ | وَلَوْلَا

اوبه تحقيق سره ورکړې وو مونږه | موسی ته کتاب | نو اختلاف اوکړې شوا | په هغې کښې | او که چرې نهٔ وه

اومونږ حضرت موسی ته کتاب ورکړو | نو په هغې کښې هم اختلاف اوکړې شو | ....او که

كَلِمَةٌ | سَبَقَتْ | مِنْ رَّبِّكَ | لَقُضِيَ | بَيْنَهُمْ ؕ

خبره | مخکښې شوې | دطرفه درب ستا نه | نوخامخا به فيصله شوې وه | په منځ ددوئ کښې

يوه خبره ستا د پروردګار د طرفه د ړاندې نه خلاصه شوې نهٔ وه | نو د دوی په مينځ کښې به پخوا فيصله شوې وه

وَاِنَّهُمْ | لَفِيْ شَكٍّ | مِّنْهُ | مُرِيْبٍ ﴿۱۱۰﴾ | وَاِنَّ

او بيشکه دا خلق | خامخا په شك کښې دی | د دې نه | په ژور شک کښې | او بيشکه

حقيقت دا دې چې دوئ د دې کتاب باره کښې په شک کښې پريشان حاله دی | ....او بيشکه

---

۱) صحيح بخاری کتاب التفسير سوره کهيعص باب قول الله تعالی (وانذرهم يوم الحسرة): ۴۷۳۰، صحيح مسلم: ۲۸۴۹، ترمذی: ۳۱۵۶. (صحيح بخاری و مسلم)

Scanned with Ca

كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ ۚ إِنَّهُ بِمَا

هر يو ته كله چې وخت راشي|خامخا به پوره بدله وركړي دوى ته| رب ستا|دعملونو ددوئ|بيشكه هغه| په هغه كارونو

ستا پروردګار به دې ټولو ته دخپلو عملونو بدله پوره پوره وركوي| ....بيشكه هغه (الله)

يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

چې دوئ ئې كوي|خبردار دې|

د دوئ په ټولو كارونو ښه خبر دې |

قوله تعالى:: فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَٰؤُلَاءِ ۚ

د شرک د باطل كيدو نه هيڅ كله شک مه كوه:-دمشركانو د شرك په باطل كيدو كښې هيڅ كله پورې شك مه كوه هغوى سره بغيرد خپل پلار نيكه د بيكاره تقليدنه بل هيڅ دليل نشته. د هغوى نيكنى به هم په دې دنياكښې ملاويږى او په آخرت كښې به د سخت نه سخت عذابونه وى، چه كومې د خير اوشر وعدې دى ټولې پوره كيدونكې دى.د هغوى د عذاب مقرره حصه به هغوى ته ضرور رسي. موسى ﷺ ته مونږ كتاب وركړو خو بيا خلقو كښې بې اتفاقى پيداشوه چا اقرار اوكړونو چا انكار اوكړو او هم د دې نبيانوغوندې حال ستا هم دې څوك به دې منى څوك به نه منى. اومونږ خو وخت مقرركړې دې مونږ بغير د حجت پوره كولو نه عذاب نه وركوو په دې وجه دا تاخيردې ګنى هم اوس به د هغوى د ګناهونو مزه هغوىته وركړې شى. كافرانوته د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺخبرې غلطې معلوميږى، د دوى شك شبه نه ختميږى. ټول به الله ﷻ راجمع كوى اود هغوى د كړوشوو عملونوبدله به وركړې كيږى. د دې آيت ډير قراءتونه دى: د قراءتونو معنې هم زمونږ دې ذكر شوى معنې طرف ته راګرځى.

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ

| نو(اې نبى)مضبوط اوسه | لكه څنګه چې | حكم شوې دې تاته

| ....نو ته په سمه لار قائم اوسه | لكه څنګه چې درته

وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا ۚ إِنَّهُ بِمَا

او هغه څوك| چې واپس شوى دى ايمان ته|ستاسره |اومه تيريږئ د حد نه|بيشكه هغه | هغه كارونو لره

حكم شوې دې | اوهغه خلق دې هم قائم اوسيږى | چې توبه ئې ويستې ده| او تاسره ملګرى دى|او سركشى مه

تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا

چې تاسو ئې كوئ | ليدونكې دې | اومه مائيله كيږئ | هغه كسانوته | چې ظلم ئې كړې دې

بيشكه هغه ستاسو كارونه وينى ګورى | او ددې ظالمانو طرفته ميلان مه كوئ| ګنى تاسو ته به هم

فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ

ګنئ نواوبه رسيږى تاسوته| اور | حال دا چې نه به وى|ستاسودپاره |په مقابله دالله كښې| څوك دوست

(د دوزخ)اور اورسيږى|...................او دالله ﷻ نه بغير هيڅوك ستاسو مددګار نشته دې

ثُمَّ	لَا تُنصَرُونَ ﴿۱۱۳﴾
بیا به	اونه کړې شی امدادتاسو سره
بیا به ستاسو هیڅ مدد نشی کولې	

قوله تعالی:: إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴿﴾

الله ﷻ د بندګانودعمل نه خبردار دې:- په استقامت او نیغه لاربانديِ همیشه والې اودثابت قدمنې هدایت الله ﷻ خپل نبی او مسلمانانوته کوی. هم دغه د ټولونه لوئ څیز دې. ورسره د سرکشنې نه منع کول کوی ځکه چه هم دغه تباه کونکې څیزدې سره ددې که چرته په مشرك باندې کړې شوې وی، پروردګاردبندیګانو دعمل نه خبردار دې. مداهنت اوددین په کارونوکښې سستي مه کوئ.دشرك طرفته مه تیتیږئ اودمشرکانو په اعمالوباندې رضامندی مه ښکاره کوئ.دظالمانوطرف ته مه تیتیږئ ګنی اوربه تاسو پورې انخلی.د ظالمانو طرفداری د هغوی په ظلم باندې امداددې دا هیڅ کله هم مه کوئ که داسې مو اوکړه نو څوك دې چه د الله ﷻ عذاب به تاسو نه اخواکړی اوڅوك دی چه د هغه نه به تاسو بچ کړی.

	وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ
	اوقائم کړه | مونځ | په دواړو طرفونو | دورځې کښې
	اود ورځې په دواړو طرفونو کښې دمونځ پابندی کوه|اودشپې په
وَزُلَفًا	مِّنَ الَّيْلِ ۚ إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ
اوپه څه وختونو کښې	د شپې نه | بیشکه نیکئ | لرې کوی | بدو لره | دا | نصیحت دې
څه حصه کښې هم	بیشکه چې نیکئ بدئ ختموی | دا(قرآن) د نصیحت قبلونکو دپاره لوئې نصیحت دې
لِلذَّٰكِرِينَ ﴿۱۱۴﴾	وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۱۵﴾
دپاره دیادونکو(الله لره)	او صبرکوه | بیشکه الله | نهٔ ضائع کوی | اجر د نیکانو خلقو
	.......اوصبرکوه الله ﷻ هیڅکله د نیکانو اجرنهٔ ضائع کوی

قوله تعالی:: إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ

مونځ قایمول دګناهونوکفاره ده:- ابن عباس رضی الله عنه وغیره وائی دورځې ددواړو سرونونه مراد دسحراو ماښام مونځ دې[1] د قتاده او ضحاك رحمهما الله وغیره قول دې چه د اول سر نه مراد د سحر مونځ دې دویم سر نه مراد دماسپښین اومازیګرمونځ دی. د شپې دساعتونونه د ماسخوتن مونځ مراد دې. اود مجاهد رحمهم الله وغیره په قول ماښام اوماسخوتن نیکئ کول دګناهونو کفاره کیږی. په سنن کښې دی حضور ﷺ فرمائی چه د کوم یو مسلمان نه ګناه اوشی بیا اودس اوکړی دوه رکعته مونځ اوکړی نو الله ﷻ دهغه ګناه معاف کوی[2] یو خل حضرت عثمان رضی الله عنه اودس اوکړو بیانې اوفرمائیل چه دغه شان ما رسول الله ﷺ اودس کولو سره لیدلې او حضور ﷺ اوفرمائیل چه څوك زما ددې اودس په شان اودس اوکړی بیا دوه رکعته مونځ اوکړی په کوم کښې چه خپل زړه سره خبرې اونه کړی نود هغه ټول وړاندینی ګناهونه

[1] الطبری: ۵۰۲/۱۵.
[2] ابوداؤد کتاب الوتر باب فی الاستغفار: ۱۵۲۱وسنده حسن، ترمذی: ۴۰۶، ابن ماجه: ۱۳۹۵.

Scanned with Ca

معاف کولې شی.([1]) په مسند کښې دی چه حضورﷺ اوبه راوغوښتې اودس ئې اوکړو بیائې اوفرمائیل زما د دې اودس په شان به رسول اللهﷺ اودس کولو بیا حضورﷺ اوفرمائیل چه څوك زما د دې اودس په شان اودس اوکړی او په ولاړه د ماسپښین مونځ اداکړی نود هغه د سحر نه واخله تردې وخته پورې ګناهونه معاف کیږی. چه بیا د مازیګرمونځ اوکړی نودماسپښین نه ترمازیګره پورې ګناه ښښلې کیږی. بیا د ماښام مونځ اداکړی نود مازیګرنه واخله تر ماښامه پورې ګناهونه معاف کولې شی. بیا د ماسخوتن په مانځه د ماښام نه د ماسخوتن پورې ټول ګناهونه ښښلې کیږی.([2]) بیا دې اوده کیږی اوږې راوړې بیا سحر پاسیدو سره د سحر مونځ اداکولو سره د ماسخوتن نه واخله ترسحره پورې ټول ګناهونه معاف کولې شی. هم دغه دی هغه نیکئی چه بدئی لرې کوی. په صحیح حدیث کښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائی اوښائې که چرې ستا سو د کور د دروازې مخې ته یو نهر روان وی او په هغې کښې روزانه د ورځې پنځه ځل غسل کولی شی نو آیا د هغه په بدن به لږ شان څه خیرې پاتې شی؟ خلقو وئیل چرې نه.حضورﷺ اوفرمائیل چه هم دغه مثال دې دپنځو مونځونو چه ددې په ذریعه د اللهﷻ د بنده خطاګانې او ګناهونه معاف کوی([3]) په صحیح مسلم کښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائی پنځه مونځونه دجمعې مونځ اود رمضان، رمضان پورې کفاره ده. ترهغه وخته پورې چه د لویو ګناهونو نه پرهیز اوکړی([4]) په مسنداحمدکښې دی مونځ د ځان نه وړاندې خطاګانې معاف کوی.([5])

بخاری شریف کښې دی یوسړی یوه ښځه ښکل کړه بیاحضورﷺ ته دخپلې ددې ګناه پښیمانتیا ښکاره کړه په دې باندې دا آیت نازل شو. هغه وئیل چه دا صرف زما د پاره خاص دې؟ حضورﷺ جواب ورکړو چه نه بلکه زما د ټول امت د پاره هم دا حکم دې.([6]) په یوبل روایت کښې دی چه هغه اووئیل ما په باغ کښې دې ښځې سره هرڅه اوکړه او جماع مې نه ده کړې اوس زه حاضر یم تاسو چه زما د پاره کومه سزا واوروئی زه به هغه برداشت کړم. حضورﷺ هغه ته هیڅ جواب ورنه کړو هغه لاړو. حضرت عمرؓ اوفرمائیل چه اللهﷻ د ده پرده کړې وه خو که ده پخپله هم د خپل نفس پرده کړې وه. حضورﷺ برابردې سړی طرف ته کتل بیائې اوفرمائیل دا واپس راوغوارئی. کله چه هغه واپس راغلو نوحضورﷺ دا آیت تلاوت کړو.په دې باندې حضرت معاذؓ تپوس اوکړو چه یارسول اللهﷺ داهم د ده دپاره دې؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه نه بلکه د ټولو خلقو د پاره دې.([7])

اللهﷻ دنیا هر چا ته ورکوی خو دین هر چا ته نه نصیب کوی: په مسنداحمدکښې دی رسول اللهﷺ فرمائی څنګه چه په تاسوکښې رزق تقسیم شوې دې اخلاق ئې هم تقسیم کړی دی اللهﷻ خو دنیا هغه ته هم ورکوی د چانه چه خوشحاله وی او هغه ته هم ورکوی چاته چه غصه وی. خو دین صرف هغه خلقو له ورکوی چاسره چه د اللهﷻ مینه وی.یقیناً اللهﷻ هغه سره مینه ساتی.د هغه ذات قسم د چاد قدرت په لاس کښې چه زما روح دې بنده هغه وخته پورې مسلمان کیدې نه شی ترکومې چه د هغه زړه او ژبه

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الوضوء ثلاثا:۱۵۹، صحیح مسلم:۲۲۶، ابوداؤد:۱۰۶، ابن ماجه: ۲۸۵،دارقطنی: ۸۳/۱.

[2]) احمد:۷۱/۱وسنده حسن، مسندالبزار:۴۰۵، مجمع الزوائد:۲۹۷/۱.

[3])صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلوة باب الصلوة الخمس کفارة:۵۲۸، صحیح مسلم:۶۶۷، ترمذی: ۲۸۶۸، دارمی : ۶۶۸/۱،احمد:۳۷۹/۲،ابوعوانه:۲۰/۲، ابن حبان:۱۷۲۶.

[4]) صحیح مسلم کتاب الطهارة باب الصلوات الخمس والجمعه الی الجمعه...:۲۳۳، ترمذی:۲۱۴، ابن ماجه: ۱۰۸۶، احمد ۲۲۹/۲،مسندابی عوانه:۲۰/۲ ،مسندالطیالسی:۲۴۷۰،ابن حبان:۱۷۳۳.

[5]) احمد:۴۱۳/۵،المعجم الکبیر:۳۸۷۹، مسندالشامیین:۱۶۳۸،مجمع الزوائد:۱۹۸/۱،وسنده حسن.

[6])صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلوة باب الصلوه الخمس کفارة:۵۲۶، صحیح مسلم:۲۷۶۳، ترمذی: ۳۱۴،ابن ماجه: ۴۲۴۵.

[7])صحیح مسلم کتاب التوبه باب قول الله تعالیٰ ﴿ان الحسنات یذهبن السیئات﴾:۲۷۶۲،ابوداؤد:۴۴۶۸،ترمذی:۳۱۱۲، مسند الطیالسی:۲۸۵،ابن حبان:۱۷۲۸.

Scanned with Ca

مسلمانه شوې نه وي. او بنده تر هغه وخته پورې ايماندار نه دې ترکوم وخته پورې چه د ده ګاونډی د ده د تکليف رسولو نه بې فکره شوې نه وي. خلقو تپوس اوکړو چه دا تکليفونه کوم کوم دي؟ وئې فرمائيل چه دهوکه اوظلم. واورئې چه کوم سړې حرام مال اوګټي بيا د هغې نه خرچ اوکړي الله ﷻ هغه د برکت نه محروم ساتي. که هغه د دې نه صدقه اوکړي نو قبوله نه ده. او څومره څه چه د خپل مرګ نه پس پريږدي هغه ټول د ده د پاره د دوزخ د اُور توښه ده. ياد ساتئې الله ﷻ بدي په بدئې سره نه ختموي بلکه بدي په نيکئې سره ختموي.(۱)

الله ﷻ نيکي په بدئې سره ختموي ددې متعلق احاديث:: په مسنداحمدکښې دي يو سړې حضرت عمر بن خطاب ﷺ له راغلوونې وئيل چه يوه ښځه سودا اخستو له راغلې وه. افسوس چه ما هغه کوټې ته بوتله او بغيرد جماع نه مې په هغې باندې هر قسم خوند واخستو. اوس چه د الله ﷻ کوم حکم وي هغه په ما جاري کړه. حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل کيدې شي چه د هغې خاوند حاضر نه وو؟ هغه وئيل اوجي هم دا خبره وه. هغه اوفرمائيل چه ته لاړه شه د حضرت ابوبکر ﷺ نه د دې مسئلې تپوس اوکړه. حضرت صديق اکبر ﷺ نه ئې هم دغه سوال اوکړو نوهغوی هم دحضرت عمر ﷺ په شان اوفرمائيل. بيا هغه د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او خپل حال ئې بيان کړو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه کيدې شي د هغې خاوند د الله ﷻ په لارکښې جهادله تلې وي؟ نود قرآن کريم دا آيت نازل شو نو هغه اووئيل چه دا صرف زما د پاره دې؟ نو حضرت عمر ﷺ د هغه په سينه لاس کيخودو اووئې فرمائيل چه نه دغه شان صرف يوازې ستا سترګې نه شې يخيدې دا د ټولوخلقو د پاره عام دې. دې اوريدوسره رسول الله ﷺ اوفرمائيل عمر ﷺ رښتونې دې(۲) ابن جريرکښې دي چه هغه ښځه ماله د يودرهم کهجورو اخستو له راغلې وه. نو ما هغې ته اووئيل چه دننه په کوټه کښې ډيرې ښې کهجورې دي هغه دننه لاړه زه هم ورغلم او هغه مې ښکل کړه. بيا هغه حضرت عمر ﷺ ته لاړونوهغوی ورته اوفرمائيل چه د الله ﷻ نه اوويريږه او په خپل نفس پرده واچوه. بيا ابوبکرصديق ﷺ ته لاړه هغه هم داسې اووئيل خو ابواليسر ﷺ وائي چه مانه صبر نه شوکيدې. زه لاړم او حضور ﷺ ته مې واقعه بيان کړه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه افسوس تاد يوغازي سړي په غيرموجودګئې کښې داسې خيانت اوکړو. ما خو چه دا واوريده نوخپل ځان مې دوزخې اوګڼړلو او په زړه کښې مې دا خيال راغلو چه کاش زما دا اسلام د دې خبرې نه پس وې؟ پيغمبر ﷺ لږ شان ساعت خپل سټ مبارك ټيټ کړو نو هم په هغه وخت حضرت جبرائيل ﷺ دا آيت راوړو راغلو.(۳)

ابن جريرکښې دي چه يوسړې حضور ﷺ له راغلو درخواست ئې اوکړو د الله ﷻ حدپه مابانديې جاري کړه. يوځل دوه هغه اووئيل خوحضور ﷺ ترينه مخ واړولو. کله چه مونځ ته اودريده اوحضور ﷺ د مانځه اوزګارشو نوتپوس ئې اوکړوهغه سړې چرته لاړو؟هغه وئيل حضور ﷺ! زه حاضر يم. حضور ﷺ اوفرمائيل تا په ښه شان سره اودس اوکړو؟ مونځ سره دې مونځ اوکړو؟ هغه وئيل اوجي. نوحضور ﷺ اوفرمائيل چه ته خو بس هم داسې ئې لکه چه مور د خيټې نه چه پيدا شوې وې. خبردار! بيا داسې حرکت اونه کړې. الله ﷻ دا آيت نازل کړو. (۴)

پنځه وخته مونځ سره ګناه داسې رژيږي لکه څنګه چې د اوچې پاڼړې رژيږي:: د ابوعثمان رحمه الله بيان دې چه زه حضرت سلمان ﷺ سره ووم هغه د ونې يواوچ ښاخ اونيولو اووئې څنډلو نو ټولې اوچې پاڼړې

---

۱) احمد: ۱/۳۸۷، مجمع الزوائد: ۱/۵۳.
۲) احمد: ۱/۲۴۵، طبراني: ۲۹۳۱، مجمع الزوائد: ۷/۴۱.
۳) ترمذي كتاب تفسيرالقرآن ومن سورة هود: ۳۱۱۵وهوحسن، نسائي: ۲۶۸.
۴) وسنده حسن.

Scanned with Ca

اورژيدلې. بيا ئې اوفرمائيل چه ابوعثمان رحمه الله ته تپوس نه کوې چه مادا کار ولې اوکړه؟ ما وئيل چه ښه ده صاحب وئې فرمائيل دغه شان زمامخکښې رسول الله ﷺ کړې وو بيا ئې اوفرمائيل چه کله مسلمان په ښه شان سره اودس اوکړي او پنځه وخته مونځ اوکړي نو دغه ګناهونه داسې رژيږي لکه د اونې دا اوچې پاڼې چه رژي. بيا هغوی هم د دې آيت تلاوت اوکړو. (۱) په مسند کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی که هر قسم ګناه درنه اوشی نو هغې پسې نيکی کوه او هغه ورانه وه. اوخلقوسره په ښواخلاقو ملاويږه(۲) اوحديث شريف کښې دی چه کله درنه ګناه اوشی نو هغې پسې نيکی کوه ما وئيل يارسول الله ﷺ! آيا (لااله الاالله) وئيل هم نيکي ده.حضور ﷺ اوفرمائيل دا خوبهتره او افضل نيکی ده.(۳) په ابويعلی کښې دی چه په شپه ورځ کښې څوک کوم وخت هم (لااله الاالله) اووائی د هغه د عمل نامې نه بدئی ختميږی ترديې پورې چه د هغې هم داسې نيکئی کيږی(۴) ددې رواوی عثمان رحمه الله ضعيف دې. بزاز کښې دی يوسړی د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو، حضور ﷺ! ما خپل يوداسې خواهش نه دې پريخودې چه هغه مې پوره کړې نه وی. حضور ﷺ اوفرمائيل چه آيا ته الله يواو زماد رسالت ګواهی ورکوې؟ هغه وئيل او نو حضور ﷺ اوفرمائيل بس هم دا به په دې ټولو غالب وی.(۵)

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَّنْهَوْنَ
نوولې نه وو | دهغه قومونونه | چې مخکښې ستاسونه وو | خاوندان | د عقل | چې منع کول ئې خلق
نودا ولې داسې اونشوه | چې ستاسو نه په ړومبو امتونو کښې داسې هوښيار خلق موجودوې | چې
عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ
د فساد کولونه | په زمکه کښې | مګر لږ | اکومو ته چې انجات ورکړو مونږه | دهغوئ نه | اوتابعداری اوکړه
خلق ئې په زمکه کښې دفساد کولو نه منع کولې اخو کم کوز کسان به په کښې وو | کوم چې مونږ
الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا
هغه کسانو | چې ظلم ئې کړې وو | دهغې څه | چې آسودګی ورکړې شوې وه هغوئ ته | په هغې کښې | اوشو هغوئ
دعذاب نه بچ کړی وو | او کوم خلق چې ظالمان وو هغوی هم په دې خبرو پسې شول په کومو کښې چې
مُجْرِمِينَ ۝ وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ
نافرمان | اونه دې | رب ستا (داسې) | چې هلاک کړی | کلې | په ظلم سره
عيش او آرام وو او هغوی ګناهګار وو | ....اوستاپروردګار داسې نه دې اچې کلی (برناحقه)
وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ۝ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ
اوحال دا چې اوسيدونکې دهغې | اصلاح کونکی وی | اوکه چرې | غوښتلې | رب ستا | نوګرځولې به ئې وې
تباه کړی | په داسې حال کښې چې دهغې خلق داصلاح کوشش کوی | اوکه ستا د پروردګار خوښه شوې وې

(۱) احمد:۵/۴۳۷.
(۲) احمد:۵/۲۲۸، ترمذی کتاب البروالصله باب ماجاء فی معاشرت الناس:۱۹۸۷وهوحسن.
(۳) احمد:۵/۱۶۹.
(۴) ابويعلی:۳۶۱۱.
(۵) مسندالبزار:۳۰۶۷وسنده صحيح، مجمع الزوائد:۱۰/۸۳.

Scanned with Ca

قوله تعالى:: فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُوْنِ

الله ﷻ ته رابلونكي اله:- يعني بغيرد يوڅوكسانوخلقو نه مونږ په تيره شوې زمانه كښې داسې خلق ولې نه بياموموچه شيطانان اومنكران ئې دبدو نه منع كول.هم دغه هغه خلق دى كوم چه به مونږد عذابونو نه بچ كوو.ددې دپاره الله ﷻ په دې امت كښې د يوداسې ډلې دموجودګنى قطعي اوفرضي حكم اوفرمائيلو. ارشادبارى تعالى دې ﴿وَلْتَكُنْ مِّنْكُمْ اُمَّةٌ يَّدْعُوْنَ اِلَى الْخَيْرِ﴾ د ښيګړې اونيكئى دعوت وركونكي ډله په تاسو كښې هر وخت موجود كيدل پكار دى.دظالمانو طريقه هم دغه ده چه هغوى د خپلو بدو عادتونو نه نه منع كيږى او هغوى د نيكو علماؤ فرمان ته توجوهم نه وركوى. تردې چه د الله ﷻ عذاب په هغوى كښې په بې خبرئى سره راپريوزى. په نيكانو كلو باندې د الله تعالى عذاب د ظلم په توګه هيڅ كله هم نه راځى. مونږ د ظلم نه پاك يو خو هغوى په خپله په ځانونوباندې ظلم كوى.

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ

| اوكه چرې | غوښتلې | رب ستا | نوګرځولې به ئې وې

|اوكه ستا د پروردګار خوښه شوې وې

النَّاسَ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلَا يَزَالُوْنَ مُخْتَلِفِيْنَ ﴿۱۱۸﴾ اِلَّا مَنْ

ټول خلق | جماعت | يو | او هميشه به وى دوئ | اختلاف كونكى | مګر | هغه څوك

نوټول خلق به ئې يو امت كړې وې إنو دوئ به اوس هميشه په اختلاف كښې پراته وى | البته په چا

رَّحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۚ وَتَمَّتْ

چې رحم اوكړى په هغه| رب ستا | او هم د دې د پاره | الله دوى پيدا كړل | او پوره شوه

چې ستاپروردګار رحم اوكړى | او هم ددې (اختيار اوانتخاب) دپاره ئې دوئ پيداكړى دى

كَلِمَةُ رَبِّكَ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ﴿۱۱۹﴾

فيصله | د رب ستا | چې خامخا به ډكوم زهٔ | دوزخ | د پيريانونه | او د انسانانو نه | د ټولو نه

اوستاد پروردګار دا خبره فيصله شوې ده إچې زهٔ به دوزخ د پيريانو اوبنى آدمو ټولو نه ډكوم

قوله تعالى:: وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً وَّاحِدَةً

سزاخوړونكى اوخلاصې بياموندونكى څوك دى؟ دالله ﷻ قدرت ديوكار نه عاجزنه دې.كه هغه اوغواړى نو ټول به په اسلام يا كفر باندې راجمع كړى خود هغه حكمت دې چه انسانى رائې د هغوى دين اومذهبونه جدا حدا جارى او سارى دى. طريقې مختلف مالى حالت جدا، يو د يو ماتحت، دلته مراد د دين او مذهب اختلاف دې. او چه په چا باندې د الله ﷻ رحم اوشى او هغه د رسولانو تابعدارى د الله ﷻ د حكم په پوره كولوكښې برابر لګيا دى. اوس هغوى د نبى آخرالزمان ﷺ تابعدار دى او هم دغه خلاصې بياموندونكى دى. په مسند او سنن كښې حديث دې د كوم چه هريو سند بل سند ته تقويت رسوى. رسول الله ﷺ فرمائى چه د يهوديانو يواويا(۷۱) ډلې شوې وې نصارى په دوواوياؤ (۷۲) فرقوكښې تقسيم شوى وو اود دې امت به درې اويا (۷۳) فرقې وى ټولې دوزخى دى بغيرد يوې فرقې نه. صحابه كرامو رضي الله عنهم تپوس اوكړو يارسول الله ﷺ هغه كوم خلق دى؟ حضور ﷺ جواب وركړو چه څوك

Scanned with Ca

په دې باندې وی په کوم چه زه یم او زما اصحاب. ([1])

د مختلفین نه څوک مراد دی ؟:: په قول دعطاء رحمه الله ﴿مختلفين﴾ نه مرادیهود نصاری او مجوسیان دی؟ او د الله ﷻ د رحم والا ډلې نه مراد یو طرف ته د دین اسلام تابعدارخلق دی. قتاده رحمه الله وائی چه هم دغه ډله ده چه دهغوی وطن اوبدن به جدا وی. اواهل معصیت ډله بازنی اواختلاف والا دی لکه چه د هغوی وطن اوبدن په یوځائ جمع کیږي او څی. په قدرتی توګه د هغوی پیدائش هم د دې د پاره دې. د نیك بخت او بدبخت ازلی تقسیم دې ([2]) اودا هم مطلب دې چه رحمت حاصلونکې هم دا ډله ده.

ایا انسان د اختلاف دپاره پیدا شوې دې؟:: حضرت طاؤس رحمه الله له دووکسانو خپله جګړه راوړه راغله او د خپل مینځ په اختلاف کښې ډیر وړاندې لاړل.هغوی اوفرمائیل چه تاسو جګړې او بنه اختلاف اوکړو په دې باندې یو کس اووئیل چه مونږ خو هم د دې د پاره پیداکړې شوې یو.هغوی اوفرمائیل غلطه ده نو هغه په ثبوت کښې هم د دې آیت تلاوت اوکړو نوهغوی اوفرمائیل چه ددې د پاره ئې نه ئې پیداکړی چه خپل مینځ کښې اختلاف اوکړئی بلکه پیدائش خود جمع د پاره اورحمت حاصلولود پاره وی. لکه چه د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه د رحمت دپاره ئې پیداکړی یو نه چه دعذاب دپاره.او په آیت کښې دی ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ۝﴾ ما پیریان او انسانان هم د خپل عبادت د پاره پیدا کړیدی. دریم قول دا هم دې چه د رحمت اواختلاف د پاره ئې پیداکړې یو. مالك رحمه الله د دې په تفسیرکښې فرمائی چه یوه ډله جنتی او یوه ډله دوزخی. دویډ رحمت د پاره او هغوی په اختلاف کښې د لګیاکیدود پاره پیداکړی دی. ستادرب دا فیصله ناطق ده د هغه په مخلوق کښې دادواړه قسمه خلق وی اود دې دواړونه به جنت او دوزخ ډکولې شی. دهغه کامل حکمتونه هم هغه پیژنی.

د جنت او دوزخ مکالمه:: بخاری اومسلم کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی چه د جنت او دوزخ خبرې اترې اوشوې. جنت اووئیل چه په ماکښې خو ضعیف اوکمزورې خلق داخلیږی. او دوزخ اووئیل چه زه کبر او جبر کونکو سره مخصوص کړې شوې یم. په دې باندې الله تبارك وتعالی جنت ته اوفرمائیل ته زما رحمت ئې چه څوك زه غواړم تا کښې به ئې داخلوم او دوزخ ته ئې اوفرمائیل ته زما عذاب ئې چه څوك زه غواړم ستاپه عذاب سره به ترې انتقام اخلم. تاسو دواړه به ډکولې شئی په جنت کښې خو به برابرکمې زیاتې وی. تردې چه د دې د پاره به الله ﷻ یو نوې مخلوق پیدا کړی. او هغه به په دې کښې اوسوی. اودوزخ به هم برابر زیاتوالی غواړی تردې چه د هغې د پاسه به الله ﷻ خپل قدم کیږدی نوهله به هغه وائی چه ستا په عزت مې دې قسم وی اوس بس دې اوس بس دې.([3])

وَكُلًّا	نَّقُصُّ	عَلَيْكَ	مِنْ اَنْۢبَآءِ الرُّسُلِ	مَا	نُثَبِّتُ
اوداټول(خبرونه)	چې مونږبیانوو	تاته	دخبرونود رسولانونه	دا هغه څیزدې	چې مونږه محکم کوو

اوډپیغمبرانو په قصو کښې مونږ دا ټولې قصې تاته ښکه بیانوو چې ستازړه پرې مضبوط کړو

بِهٖ	فُؤَادَكَ ۚ	وَجَآءَكَ	فِيْ هٰذِهِ	الْحَقُّ	وَمَوْعِظَةٌ	وَّذِكْرٰى	لِلْمُؤْمِنِيْنَ۝
په دې سره	زړه ستا	اوراغی تاته	په دې کښې	حق	اونصیحت دې	اوبیداری ده	دپاره دمؤمنانو

اوپه دې قصو کښې تاته حق دراورسیدو ....او دا د مومنانو د پاره نصیحت او عبرت دې

[1] احمد:۳۳۲/۲، ترمذی کتاب العلم باب ماجاء فی افتراق هذه الامة:۲۶۴۱، ابوداؤد:۴۵۹۶ وسنده حسن، ابن ماجه:۳۹۹۱ وسنده حسن،

[2] ۱۱/هود:۱۰۵.

[3] صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره ق باب قوله ﴿وتقول هل من مزید﴾:۴۸۵۰،صحیح مسلم:۲۸۴۶، ترمذی۲۵۶۱، مصنف عبدالرزاق:۲۰۸۹۳، احمد:۳۱۴/۲.

Scanned with Ca

قوله تعالى:: مَانُثَبِّتُ بِهٖ فُؤَادَكَ
د زړه تسلي:-د وړاندينوامتونو خپل انبياء دروغ ګڼړل د هغوی په تکليفونو باندې صبرکول او آخر د الله ﷻ دعذابونو راتلل دکافرانوبربادېدل دنبيانو رسولانو اومؤمنانو خلاصې بیاموندل دا ټول واقعات مونږ تاته اوروو، دې دپاره چه ستا زړه مونږ نور هم مضبوط کړو اوتاته پوره سکون ملاوشي. په دې سورة کښې هم حق په تاباندې پوره واضح شو يا دا چه په دې دنياکښې هم ستا په وړاندې رښتونې واقعات بيان کړې شو. دا عبرت دې د کافرانود پاره اونصيحت دې د مؤمنانو دپاره هغوی دې د دې نه ګټه حاصله کړي.

وَقُلْ	لِلَّذِيْنَ	لَا يُؤْمِنُوْنَ	اعْمَلُوْا	عَلٰى مَكَانَتِكُمْ ؕ	اِنَّا
او اووايه	هغه کسانوته	چې نۀ راوړي ايمان	چې عمل کوئ تاسو	په خپل ځائ	بيشکه مونږ (هم)
چې ايمان نۀ راوړي هغوئ ته اووايه چې تاسو پخپله طريقه عمل کوئ	مونږ به پخپله طريقه				
عٰمِلُوْنَ ۙ	وَانْتَظِرُوْا ۚ	اِنَّا	مُنْتَظِرُوْنَ		
عمل کونکي يو	او انتظار کوئ تاسو	بيشکه مونږ (هم)	انتظار کونکي يو		
عمل کوو	او د انجام انتظار کوئ	مونږ هم انتظار کوو.			

قوله تعالى:: اِنَّا عٰمِلُوْنَ
په خپل مقام باندې کلک اودريدل:-د دې کافرانو د ويرولو او هوښيارولو د پاره دوی ته دهمکي ورکړه اوورته اووايه چه ښه ده تاسو دخپلې طريقې نه نه اخواکيږئ نومونږ هم په خپله طريقه باندې عمل کونکي يو.تاسو په انتظار اوسيږئ چه آخري انجام به څه وی اومونږهم ددغه انجام لار ګورو.نو الحمد لله دنيا د دغه کافرانو انجام اوليدلو اود هغه مسلمانانو هم چه د الله ﷻ په فضل اوکرم سره په دنياباندې خواره شو.په مخالفينوباندې ئې د کاميابئ سره غلبه حاصله کړه او دنيا ئې په موټې کښې واخسته **(فلله الحمد)**.

وَلِلّٰهِ	غَيْبُ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَاِلَيْهِ	يُرْجَعُ	الْاَمْرُ
اوخاص الله لره دې	علم دغيبو	دآسمانونو	اودزمکې	اوخاص هغه ته	اواپس کړې کيږي	معاملې
آسمانونو او زمکې ټول پټ خيزونه الله ﷻ ته معلوم دی	اوټولې معاملې به هم هغه ته واپس کيږي	نو				
كُلُّهٗ	فَاعْبُدْهُ	وَتَوَكَّلْ	عَلَيْهِ ؕ	وَمَا	رَبُّكَ	بِغَافِلٍ
ټولې	پس عبادت کوه د هغه	اوبهروسه کوه	په هغه باندې	اونۀ دې	رب ستا	ناخبره
تۀ صرف دهغه عبادت کوه	او هم په هغه باندې بهروسه کوه	اوستا پروردګار ستاسو د کارونو				
عَمَّا	تَعْمَلُوْنَ ؑ					
د هغه کارونو نه	چې تاسو ئې کوئ					
نه غافل نۀ دې						

قوله تعالى:: وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
د غيبو پيژندونکې:- د آسمانونو اوزمکو په ټولو غيبوباندې خبر لرونکې صرف يو الله دې. هم د هغه عبادت کول ټولو له پکار دی اوهم په هغه باندې بهروسه کول پکاردی اوخوک چه هم په هغه باندې

Scanned with Ca

بهروسه اوکړي هغه دده دپاره کافي دي. حضرت کعب رحمه الله فرمائي چه دتورات خاتمه هم په دې اياتونو باندې ده. الله ﷻ په مخلوق کښې د چا د يو عمل نه هم بې خبر نه دې.

(تفسير سورة يوسف)

ددې سورت په فضيلت کښې يوحديث واردشوې دې.خپلو ماتحتانو ته سورة يوسف اوښايه کوم مسلمان چه اولولي يا دا خپل کور والا ته اوښائي ياني خپل ماتحت خلقو ته اوښائي په هغه باندې الله ﷻ دمرګ سکرات آسانوي او هغه ته دومره قوت ورکوي چه هغه به يومسلمان سره حسدنه کوي.[1] خوددې سنډ ډير ضعيف دې.ددې يو متابع په ابن عساکرکښې دې خودهغې هم ټول سندونه منکر دي. د امام بيهقي رحمه الله کتاب "دلائل النبوة" کښې دی چه کله ديهوديانو يوې ډلې داسورة واوريدونو هغوی مسلمانان شو ځکه چه هغوی سره هم دا واقعه دغه شان بيان وه.[2] دا روايت د کلبي د ابوصالح نه او د هغوی د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه نه دې.

ركوع ګاني	سورة يوسف مكية وهى مائة واحدي عشرة اية واثنا عشر ركوعا	اياتونه
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑫	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	⑪⑪
د الله په نوم شروع کوم چه ډير مهربان اوزيات رحم کونکې دې		

الٓرٰ	تِلْكَ	اٰيٰتُ	الْكِتٰبِ	الْمُبِيْنِ ۞	اِنَّآ	اَنْزَلْنٰهُ
ا ل ر	دا	آيتونه	د کتاب	روښانه دی	بيشکه مونږه	نازل کړې دې دا
الف لام را | دا د روښانه کتاب ايتونه دی | .... | ....مونږ دا قرآن						

قُرْءٰنًا	عَرَبِيًّا	لَّعَلَّكُمْ	تَعْقِلُوْنَ ۞	نَحْنُ	نَقُصُّ
قرآن	په عربئ کښې	د پاره ددې چې تاسو	پوهه شئ	مونږه	بيانوو
په عربئ ژبه کښې نازل کړې دې | چې تاسو پرې ښه پوهه شئ | ....مونږ چې					

عَلَيْكَ	اَحْسَنَ الْقَصَصِ	بِمَآ	اَوْحَيْنَآ	اِلَيْكَ	هٰذَا الْقُرْاٰنَ ۖ	وَاِنْ
په تا	ډيره ښۀ قيصه دقصونه	په وجه د دې	چې وحی وکړه مونږ	ستا طرف ته	ددې قرآن	او اګرچه
دا قران تاته د وحی په صورت کښې راليږلې دې .نوهم ددې په ذريعه درته يوه ښکلې قصه اوروؤ| يقيناً						

كُنْتَ	مِنْ قَبْلِهٖ	لَمِنَ الْغٰفِلِيْنَ ۞	اِذْ قَالَ	يُوْسُفُ	لِاَبِيْهِ	يٰٓاَبَتِ
وې ته	وړاندې ددې نه	خامخا د ناخبرو نه	کله چې اووئيل	يوسف	پلار خپل ته	اې پلاره زما
ددې نه وړاندې ته بيخي ناخبره وې | .... کله چې حضرت يوسف عليه السلام خپل پلار ته اووئيل						

قوله تعالى:: نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ

په قرآن پاک کښې بهترينه قصه:-د سورة بقرې په شروع کښې د حروف مقطعه بحث تيرشوې دې. د

---

[1] الثعلبي في سيره.

[2] دلائل النبوه:٦/٢٧٦.

Scanned with Ca

دي كتاب يعني قران شريف دا اياتونه ډير واضح كولاؤ او ښه صفادي.دمبهم څيزونو حقيقت پرانستي شي.دلته د ﴿تلك﴾ معنى ده ﴿هذه﴾. ځكه چه عربي ژبه ډيره كامله اومقصدپوره واضح كونكې اود وسعت اوكثرت والا ده.په دې وجه دا د ټولونه پاك كتاب په دې بهترين ژبه كښې د ټولونه په افضل رسولﷺ دفرښتو دسردارې فرښتې په سفارت كښې دزمكې په مخ دټولونه په بهتر ځاې په وختونو كښې په بهترين وخت كښې نازل شو او هرقسم كمال ته اورسيدو دې د پاره چه تاسو په هرقسم سوچ او پوهه حاصله كړئي او په دې باندې پوهه شئي مونږ يو بهترين قصه بيانوو. صحابه كرامو رضي الله عنهم عرض اوكړو چه حضورﷺ كه يوه قصه مو بيان كړې وه. په دې باندې دا آيت نازل شو. ([1]) او په يو روايت كښې دى چه د يوې زمانې پورې قرآن كريم نازليدلو. او حضورﷺ به د صحابه كرامو رضي الله عنهم په وړاندې تلاوت فرمائيلو بيا هغوى اووئيل چه حضورﷺ كه چرته څه واقعه بيان شوې وه نو په دې باندې دا آياتونه نازل شو. بيائي د څه وخت نه پس اووئيل افسوس چه حضورﷺ څه خبره فرمائيلې وه په دې باندې دا آيت ﴿ اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِيْثِ ﴾ نازل شو.اوخبره بيان شوه([2])د خبرو يوشان طريقه كتلوسره صحابه كرامو رضوان الله اجمعين عرض اوكړو يارسول اللهﷺ د خبرې نه پورته اود قرآن نه لاندې كه څه خبره وه يعني واقعه.نو په دې باندې دا آيت نازل شو بيا هغوى د حديث خواهش ښكاره كړو په دې باندې آيت ﴿اَللّٰهُ نَزَّلَ﴾ نازل كړو. نود قصې په اراده بهترين قصه اود خبرې په اراده بهترين خبره نازل شوه.

د قران پاك په امتياز باندې احاديث::پدې ځاې كښې چرته چه د قرآن كريم تعريف كيږي اودا بيان دې چه داقرآن پاك د ټولوكتابونه بې نيازه كونكې دې. مناسب دى چه مونږ د مسند احمد دا حديث هم بيان كړو په كوم كښې چه دى حضرت عمر بن الخطابؓ ته د اهل كتاب نه يو كتاب په لاس ورغلې ور هغه ددې كتاب سره دحضورﷺ په خدمت كښې حاضرشواودحضورﷺپه وړاندې دالوستلو. حضور ﷺ سخت غصه شواو وئى فرمائيل اې دخطاب ځويه آياته په دې مشغوليدو سره دهوكه كيدل غواړې؟ د هغه قسم د چا په لاس كښې چه زما ځان دې دا ما ډير روښانه او پرقيدونكې راوړې دى ته د دې كتاب نه د څه خبرې تپوس مه كوه ممكن ده چه هغه صحيح جواب دركړې او ته هغه دروغ اوگنړې او كيدې شى چه هغه غلط جواب دركړې او ته هغه رښتيا اوگنړې. واوره د هغه الله ﷻ قسم د چا په لاس كښې چه زما ځان دې كه چرې نن پخپله هم حضرت موسىؑ ژوندې وې نوهغه ته به هم بغير زما د تابعدارئى نه بله لار نه وه.([3]) په روايت كښې دى چه حضرت عمر بن الخطابؓ حضور ﷺ ته عرض اوكړو د بنو قريظه قبيلې زما يو دوست د تورات نه يو څو جامع خبرې ماته ليكلې دى نو آيا زه هغه تاسو ته واوروم؟ دحضورﷺ مخ مبارك بدل شو. حضرت عبدالله بن ثابتؓ اووئيل اې عمرؓ! آيا ته د حضورﷺ مخ مبارك ته نه گورې؟ اوس چه د حضرت عمرؓ نظر پرې پريوتلو نو وئى وئيل مونږ د الله ﷻ په رب كيدو باندې اسلام په دين كيدو باندې اوحضرت محمدﷺ د الله ﷻ په رسول كيدو باندې په زړه سره رضامند يو. نو هله د حضورﷺ د مخ مبارك نه غصه لاړه او وئى فرمائيل د هغه پاك ذات قسم د چا په قبضه قدرت كښې چه د محمدﷺ ځان دې كه په تاسوكښې پخپله حضرت موسىؑ وې نو بيا به هم تاسو زه پريخودلم اود هغه په تابعدارئى كښې به اخته كيدئې نو تاسو ټول به گمراه كيدئې. په امتونوكښې زما حصه تاسو ئې او په نبيانوكښې ستاسو حصه زه يم([4])په ابويعلى كښې دى چه د سوس اوسيدونكې يوه قبيله عبدالقيس يو سړې فاروق اعظمؓ له راغلو. هغوى د ده نه تپوس اوكړو

---

[1]) الطبري: ۵۵۲/۱۵.
[2]) حاكم:۳۴۵/۲وهوحسن.
[3]) احمد:۳۸۷/۳.
[4]) احمد:۳۶۵/٤-۳۶۶.

Scanned with Ca

چه ستا نوم فلانکي فلانکي دي؟ هغه ونيل او، تپوس ئې اوکړو ته په سوس کښې مقيم ئې؟ هغه ونيل او. دهغه په لاس کښې چه کومه کوره وه هغه ئې پرې اووهلو. دې سړي ونيل امير المؤمنين زما قصور څه دې؟ حضرت عمر رضي الله عنه اوفرمائيل چه کينه زه درته ښايم. بيا ئې بسم الله الرحمن الرحيم° اولوستلو او ددې سورة آيات ﴿لَمِنَ الْغٰفِلِيْنَ۝﴾ پورې تلاوت کړو. درې ځل ئې ددې آياتونو تلاوت اوکړو او درې ځل ئې هغه اووهلو. هغه تپوس اوکړو امير المؤمنين زما څه قصور دې؟ هغه اوونيل تا د دانيال کتاب ليکلې دې هغه ونيل چه ته څه وائې نو زه د هغې کولو ته تياريم هغه ورته اوونيل ښه لاړشه په ګرمو اوبو او سپينو مالوچوسره هغه بالکل وران کړه. خبرداردنن نه پس نه هغه پخپله اولولې اونه ئې بل چاته لولې اوس مې که واوريده چه تاپخپله هغه لوستلې يا دې چاته خودلې دې نوداسې سخته سزا به درکوم چه عبرت به وي.

بيا ئې اوفرمائيل کينه يوه خبره واوره زه لاړم د اهل کتابويوکتاب مې اوليکلو بيا مې هغه په څرمن کښې واخستو اود حضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشوم. حضور ﷺ زما نه تپوس اوکړوستا په لاس کښې دا څه دې؟ ماونيل چه يو کتاب دې چه مونږ په علم کښې زيات شو پدې باندې حضور ﷺ دومره خفه شو چه د غصې په وجه د حضور ﷺ په اننګوباندې سرخي ښکاره شوه بيا آواز اوکړې شو مونځ جمع کونکې دې. هغه وخت انصارو وسلې سنبالې کړې چه چا حضور ﷺ خفه کړې دې اود منبر نبوی نه چاپيره هغه خلقو وسلې تيارې نيولې دی. وئې فرمائيل اې خلقوا زه جامع کلمات ورکړې شوې يم اود کلماتو خاتم ورکړې شوې يم. اوبيا زماپاره ډير اختصارکړې دې.ما دالله ﷻ ددين خبرې ډيرې پرقيدلې اوصفا راوړلې دی خبردار تاسو دهوکه کيږئې مه ژور کوزيدونکې چرته تاسو دهوکه نه کړي. دې اوريدو سره حضرت عمر رضي الله عنه اودريدو اووئې فرمائيل د الله ﷻ په رب کيدو، د اسلام په دين کيدو اوپه رسول الله ﷺ رسول کيدو باندې يارسول الله ﷺ د زړه نه راضي يو. نوحضور ﷺ د منبرنه راکوزشو.[1]

(۱) ددې يو رواوی عبدالرحمن بن اسحاق ته محدثين ضعيف وائي امام بخاری رحمه الله دهغه حديث صحيح نه ليکي. زه وايم د دې يو شاهد اوسندحافظ ابوبکر احمدبن ابراهيم اسماعيلي راوړلې دې چه د خلافت فاروقي په زمانه کښې هغوی د حمس يو څوکسان سړي راوړغوښتل په دوی کښې دوه کسان هغه وو چا چه د يهوديانونه يو څو خبرې خوښې کړې ليکلې وې هغوی دا مجموعه هم ځان سره راوړله چه دحضرت عمر رضي الله عنه نه معلومه کړي که چرې هغوی اجازت راکړو نو مونږ به د دې په شان نورې خبرې هم زياتې کړو ګنی دا به هم اوغورزوو. دلته چه راغله هغوی اوونيل اميرالمؤمنين! د يهوديانونه مونږ بعضې خبرې اورو په څه سره چه زمونږ ويښته اودريږي نو آيا دهغوی نه هغه خبرې مونږ واخلوکه نه؟ هغوی اوفرمائيل چه کيدې شي تاسو د هغوی څه خبرې ليکلي دی؟اوورئې زه په دې کښې فيصله شوې واقعه اوروم. زه دحضور ﷺ په زمانه کښې خيبر ته لاړم هلته د يويهودی خبرې زما ډيرې خوښې شوې ما هغه ته درخواست اوکړو هغوی هغه ماته اوليکلې. زه واپس راغلم اوحضور ﷺ ته مې د هغې ذکر اوکړو. هغوی ﷺ اوفرمائيل لاړشه هغه راوړه. زه په خوشحالۍ خوشحالئې لاړم چه حضور ته دا زما کار خوښ شو. راومې اوهغه مې لوستل شروع کړو. لږ شان پس ما نظراوچت کړو چه اومې کتل نو حضور ﷺ سخت ناراض وو.زما د ځلې نه يوحرف هم اونه وتلواو دد ډيرې ويرې زما ويښته اودريدل، زما دې حالت ته په کتلو حضور ﷺ هغه ليک راوچت کړو اود هغې يو يو حرف ئې ورانول شروع کړو. او په ژبه مبارکه به ئې ارشاد فرمائيلو ګورئې خبردار د هغوی اونه منئې دوی خود ګمراهئې په کنده کښې پريوتلې دی اودوی خو نور هم دهوکه کوی. حضور ﷺ د دې ليک يويو لفظ باقي پرينخودو. دې اورولو سره حضرت عمر رضي الله عنه اوفرمائيل که تا هم د هغوی خبرې ليکلې وی نوما به ته په داسې سزا کولې

[1]) مجمع الزوائد: ۱/۱۷۳، الاحاديث المختارة: ۱/۲٤

Scanned with Ca

چه د نورو دپاره به عبرت شي. هغوی اوونيل والله هيڅ كله به هم يو حرف اونه ليكو.بهر راتلوسره هغوی خنگل ته لاړل هغوی هغه خپلې تختې ته كنده اوكړه خښې كړې[1] په مراسل ابی داود كښې هم د حضرت عمر ﷺ هم داسې روايت دې. والله اعلم.

إِذْ قَالَ	يُوسُفُ	لِأَبِيهِ	يَا	أَبَتِ	إِنِّي	رَأَيْتُ	أَحَدَ عَشَرَ	كَوْكَبًا
كله چې اوونيل	يوسف	پلار خپل ته	اې پلاره زما	بيشكه زه چې يم	اوليدل ما	يوولس	ستوري	

كله چې حضرت يوسف ﷺ خپل پلار ته اووئيل اې زما بابا جانه! ما يوولس ستوري،نمراوسپوږمۍ (

وَالشَّمْسَ	وَالْقَمَرَ	رَأَيْتُهُمْ لِي	سَاجِدِينَ
او نمر	اوسپوږمۍ	اوليدل ما هغوئ چې ماته	سجده كونكي دي

په خوب كښې) اوليدل اوڅه گورم چې دا ټول زما په مخكښې ټيټ شوی دي

قوله تعالى:: إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

د يوسف ﷺ خوب: دحضرت يوسف ﷺ پلار حضرت يعقوب ﷺ بن اسحاق بن ابراهيم عليهم السلام دي، په حديث كښې دی چه كريم بن كريم بن كريم يوسف بن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم عليهم السلام دي. ([2])

لوئې بزرگې څوك دې ::د حضورﷺ نه تپوس اوكړې شو چه د ټولونه زيات بزرگ څوك دې؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه د چا په زړه كښې د ټولو نه ډيره د الله ﷻ ويره وی. هغوی وئيل زمونږ داسې عام جواب مقصدو نه وو.حضور ﷺ اوفرمائيل بيا د ټول نه ډير بزرگ حضرت يوسف ﷺ دې. چه پخپله نبي وو د چا پلار چه نبي وو. د چا نيكه چه نبي وو اوخليل الله وو. هغوی وئيل چه مونږ دا هم تپوس نه كوو. بيا حضورﷺ اوفرمائيل آيا بيا تاسو د ټولو عربو د قبيلې په نسبت داسوال كوئې؟ اوهغوی وئيل اوجي. واوره چه د جاهليت په زمانه كښې كوم چه ممتاز او شريف وو هغوی د اسلام راوړو نه پس هم داسې شريف دي اوهغوی خپل دينې پوهه حاصله كړی وی([3]) حضرت ابن عباس ﷺ فرمائي د نبيانو خوب ليدل د الله ﷻ وحی وی([4])مفسرينو دلته ديولسو ستورونه مراددحضرت يوسف ﷺ يولس رونړه اخستې دي اودنمر سپوږمئي نه مراددهغوی پلار اومور دی.ددې خوب تعبير دخوب ليدلونه څلويښت كاله پس ښكاره شو. بعضې وائي چه د دې كال نه پس ښكاره شو كله چه هغه خپل موروپلار په شاهي تخت باندې كينولو اويولس رونړه د هغوی مخې ته سجده كښې پراته دی. هغه وخت حضرت يوسف ﷺ اوفرمائيل چه زما مهربان پلاره دا اوگوره نن الله ﷻ زما خوب رښتونی كړو. ([5])

د يولس ستورو نومونه:: په يو روايت كښې دی چه بستانه نومی د يهوديانو يو زبردست عالم وو. هغه دحضورﷺ نه ددې يولسوستورو نومونو معلومول طلب كړه. حضورﷺ خاموش شو نو جبرائيل د آسمان نه راغلو حضورﷺ ته ئې نومونه اوخودل حضور ﷺ هغه راوغوښتلو او وئې فرمائيل كه زه تاته د دوی نومونه اوښايم نوته به مسلمان شې. هغه اقرار اوكړو حضورﷺ اوفرمائيل واوره نومونه دا دي:

---

[1]) وسنده حسن غريب.

[2]) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة يوسف باب قوله ﴿ويتم نعمته عليك وعلى آل يعقوب﴾:۴۶۸۸، احمد:۹۶/۲

[3])صحيح بخاری كتاب التفسير سوره يوسف باب قوله ﴿لقدكان فى يوسف واخوته ايات للسائلين﴾:۴۶۸۹، صحيح مسلم :۲۳۸۷،احمد:۲۵۷/۲،مسندالطيالسي:۷۱، مسندالحميدی:۱۰۴۵،ابن حبان:۶۳۶. (بخاری)

[4]) الطبری:۵۵۴/۱۵.

[5]) ايضا:۵۵۷/۱۵. ۱۲/يوسف:۱۰۰.

Scanned with Ca

(۱) جريان (۲) طارق (۳) زيال (۴) ذوالكنفات (۵) قابس (۶) وثاب (۷) عمودان (۸) فيلق (۹) مصبح (۱۰) ضروح او (۱۱) ذوالفزع. يهودى اوونيل چه او د الله ﷻ قسم د دې ستورو نومونه هم دا دي.
([1]) دا روايت په دلائل بيهقى كښې اوابويعلى كښې اوبزاز كښې اوابن ابى حاتم كښې هم راوړى دى. په ابو يعلى كښې دادى چه كله يوسف ﷺ خپل پلارته دخوب بيان اوكړو نو هغوى اوفرمائيل چه دا رښتونې خوب دې دا به پوره كيږى. حضور ﷺ فرمائى دنمر نه مراد پلار او د سپوږمئى نه ستاسو مور مراد ده. خوددې روايت په سندكښې حكم بن ظهيرى فزارى منفردې دې.كوم ته چه بعضو امامانوضعيف وئيلى دى. او اكثرو دې متروك كړې دې.هم دغه حديث دحسن يوسف راوى دې ده ته څلورواړه ضعيف وائى.

قَالَ يٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ
دهٔ اووئيل | ائې خويه | مهٔ بيانوه | خوب خپل | رونړو خپلوته
هغه ورته اووئيل چې ائې زما بچيه | دا خوب خپلو رونړو ته مهٔ بيانوه
فَيَكِيْدُوْا لَكَ كَيْدًا ؕ اِنَّ الشَّيْطٰنَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ۝
پس تدبيربه جوړكړى | تا ته | په تدبيرجوړولوسره | بيشكه شيطان | دپاره دانسان | دشمن | ښكاره دي
ګنى د ضرر دپاره به درته څه چل جوړ كړى | ځكه چې شيطان د انسان ښكاره دښمن دې

قوله تعالى:: قَالَ يٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَكِيْدُوْا لَكَ كَيْدًا ؕ

د يعقوب ﷺ يوسف ﷺ ته دخپل خوب نه بيانولو تاكيد:- د حضرت يوسف ﷺ دې خوب اوريدو سره د هغې تعبير په وړاندې كيخودو او حضرت يعقوب ﷺ ده ته تاكيد اوكړو چه دا د رونړو په وړاندې مه بيانوه. ځكه چه د دې خوب تعبير دا دې چه نور رونړه به ستا په وړاندې ټيټ وى ترديٰ چه هغوى به ستا د عزت او تعظيم د پاره ستا په وړاندې به خپله ډير كمزورى او عاجز ښكاره كړى نو ډير ممكن دى چه د دې خوب په اوريدو باندې د دې تعبير د دې وړاند كيخودو سره د شيطان په دهوكه كښې به راشې نو د اوس نه به ستا په دښمننى كښې اخته شى اود حسد په وجه به د يو نامعقوله په شان دهوكه اوكړى او په يوه حيله باندې به ستا د ټيټ والى فكر كښې اخته شى. نود رسول الله ﷺ تعليم هم دغه دې فرمائى چه تاسو خلق څه ښه خوب اووينئى نو بيا خو هغه خير كه بيانوئى او چه كوم سړې داسې خراب خوب اووينى نوچه په كوم اړخ باندې ئې نوارخ بدل كړه او ګس طرف ته درې ځل توكانړې توكړئى.اودهغه دبدئى نه په الله ﷻ سره پناه غواړه. او چاته د دې ذكر مه كوه. نو هغه خوب به تاته څه نقصان نه رسوى([2])دمسند احمدوغيره په حديث كښې دى رسول الله فرمائى د خوب تعبرې چه تركومې پورې نه وى اخستې نو هغه لكه چه د مرغئى په پښو كښې دى. او چه كله د هغې تعبير بيان شو نو بيا هغه كيږى.([3])

فائد:- ددې نه دا حكم هم اخستې شى چه نعمت پټول پكار دى. تركومې پورې چه هغه په خپله په ښه شان سره واضح شوې نه وى اوښكاره نه شى. خو په يوحديث كښې دى چه په ضرورتونو پوره كوولو باندې د هغوى د پټيدونه هم امداد اخلئى ځكه چه هريو هغه سړې چاته چه څه نعمت وركولى شى خلق

---

[1]) مسندالبزار: ۲۲۲۰، دلائل النبوة:۲۷۷/۶. (ابن جرير)
[2]) صحيح بخارى كتاب التعبير باب مذا راى مايكره فغلا يخبر بها ولايذكرها: ۷۰۴۴، صحيح مسلم: ۲۲۶۱.
[3])ابوداؤد كتاب الادب فى الرويا: ۵۰۲۰ وسنده حسن، ترمذى: ۲۲۷۹، ابن ماجه: ۳۹۱۴، احمد: ۱۰/۴، مسندالطيالسى: ۱۰۸۸، حاكم: ۳۹۰/۴، مشكل الآثار: ۲۹۵/۱.

Scanned with Ca

دغه سره حسد کوي.(1)

وَكَذٰلِكَ	يَجْتَبِيْكَ	رَبُّكَ	وَيُعَلِّمُكَ	مِنْ تَأْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ	وَيُتِمُّ
اوهمدارنګې	غوره به کړي تا لره	رب ستا	او او به ښائي تا ته	تعبير بيانول د(خوب د)خبرو نه	او پوره به کړي
(لکه چې دې خوب اوليدو) هم دغه شان به ستا پروردګار تا غوره کړي | اوتا ته به د خوبونو تعبير					

نِعْمَتَهٗ	عَلَيْكَ	وَعَلٰٓى اٰلِ يَعْقُوْبَ	كَمَآ	اَتَمَّهَا
نعمت خپل	په تا باندې	او په اولاد د يعقوب باندې	لکه څنګه چې	هغه پوره کړې دې دا نعمت
ښائي |او خپل انعام به په تا او د يعقوب ﷺ په نور اولاد باندې پوره کړي |لکه چې څنګه ئې ددې نه				

عَلٰٓى اَبَوَيْكَ	مِنْ قَبْلُ	اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ ؕ	اِنَّ	رَبَّكَ
په دواړو بزرګانو ستا باندې	مخکښې ددې نه	چې ابراهيم او اسحاق دی	بيشکه	رب ستا
مخکښې ستا په نيکه او په قرنيکه حضرت ابراهيم ﷺ او حضرت اسحاق ﷺ باندې پوره کړې دې				

عَلِيْمٌ	حَكِيْمٌ ۝۶
ښۀ پوهه دې	د حکمت خاوند دې
بيشکه ستا پروردګار په هر څه پوهه دې د حکمت خاوند دې |	

قوله تعالى: وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيْكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَاْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ

دحضرت يوسف ﷺ فضيلت:-حضرت يعقوب ﷺ د خپل زره ټوټه حضرت يوسف ﷺ ته چه دکومو ملاويدونکومرتبو خبر ورکوی چه څنګه په خوب کښې الله ﷻ تاته دا فضيلت اوخودلو دغه شان به الله ﷻ تاته دنبوت اوچته مرتبه هم درکړي.اوتاته به د خوبونوتعبيرښائی اوتاته به خپل پوره نعمت درکوی. يعنی نبوت غوندې نعمت لکه چه څنګه دې نه وړاندې ابراهيم خليل الله ﷺ اوحضرت اسحاق ﷺ ته هم ورکړې شوې دې. چه ستا نيکه او غرنيکه وو. الله ﷻ دې نه ښه خبر دې چه د نبوت لائق څوک دې.

لَقَدْ	كَانَ	فِيْ يُوْسُفَ	وَاِخْوَتِهٖٓ
بيشکه	دی	په قيصه د يوسف	او د رونړو د هغه کښې
احقيقت دا دې چې د حضرت يوسف ﷺ			

اٰيٰتٌ	لِّلسَّآئِلِيْنَ ۝	اِذْ	قَالُوْا	لَيُوْسُفُ	وَاَخُوْهُ
نښې	د پاره د تپوس کونکو	کله چې	اووئيل هغوی	چې خامخا يوسف	او رور د هغه
اودغه د رونړو په قصه کښې تپوس کونکو د پاره (ډيرې) غټې نښې دی | هرکله چې هغوئ					

اَحَبُّ	اِلٰٓى اَبِيْنَا	مِنَّا	وَنَحْنُ	عُصْبَةٌ ؕ	اِنَّ
زيات خوښ دی	پلار زمونږ ته	زمونږ نه	اوحال دا دې چې مونږ	پوره ډله يو	بيشکه
(پخپل مينځ کښې) اووئيل اچې يوسف ﷺ او دهغه سکه رور زمونږ د پلار زمونږ نه زيات خوښ دی					

(1) طبراني: ۱۶۶۰۹ ،مسندالشامیین:۴۰۸ ، شعب الایمان:۶۳۷۹ ، مسندالروياني:۱۴۳۸ ،مسندالشهاب: ۶۶۰.

Scanned with Ca

أَبَانَا لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنِۣ ۝٨ اِقْتُلُوْا يُوْسُفَ اَوِاطْرَحُوْهُ

پلار زمونږه | خامخاپه دهوکه | ښکاره کښې دې | قتل کړئ | یوسف | یا اوغورزوئ هغه

حال دا چې مونږخوسمه پوره ډله یو | رښتیا خبره داده چې زمونږ پلار ښکاره خطا شوې دې | (راشئ) یوسف ﷺ

اَرْضًا يَّخْلُ لَكُمْ وَجْهُ اَبِيْكُمْ وَتَكُوْنُوْا

په یوه بله زمکه کښې | چې خالی شی | تاسو ته | توجه | د پلار ستاسو | او شئ به تاسو

اووژنئ ایا ئې چرته یو بل ملک ته اوغورزوئ | نو دپلار مخه به درته یوازې شی | اودهغې نه پس به

مِنْۢ بَعْدِهٖ قَوْمًا صٰلِحِيْنَ ۝٩ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوْا يُوْسُفَ

روستو ددې نه | خلق | نیکان | اووئیل | یو ویونکی | دهغوئ نه | مۀ قتلوئ | یوسف

(په توبې ویستلو سره) نیکان شئ | په هغوئ کښې یو کس اووئیل | چې یوسف ﷺ مۀ وژنئ

وَاَلْقُوْهُ فِيْ غَيٰبَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ

اواوغورزوئ دې | په تیارو کښې | د کوهی | راوچت به کړی دې | یو لاروې | مسافر | که چرې | یئ تاسو

خو په تیارود کوهی کښې ئې واچوئ | چې څوک مسافر ئې راوباسی (اوځان سره ئې بوځی) | که تاسو (خواه

فٰعِلِيْنَ ۝١٠

کونکی |

مخواه) څه کول غواړئ |

قوله تعالٰی:: اِذْ قَالُوْا لَيُوْسُفُ وَاَخُوْهُ

د حضرت یوسف ﷺ سره د رونړوحسد:-په حقیت کښې د حضرت یوسف ﷺ او د هغه د رونړو واقعات ددې قابل دی چه د هغې لټونکې دهغې نه ډیر زیات عبرت حاصلولې شی اونصیحتونه اخستلې شی. د حضرت یوسف ﷺ د خپلې مورنه بل رور بنیامین وو او باقی دا نور رونړه د بلې مورنه وو. دوی خپل مینځ کښې وئیل چه د الله ﷻ قسم پلار زمونږ نه دا دواړه ډیر خوښوی. حیرانتیا ده چه یوه ډله باندې دوی ته ترجیح ورکوی چه صرف دوه دی. یقیناً دا خود پلار ښکاره غلطی ده.

دیوسف ﷺ د رونړو په نبوت څه دلیل نشته ::دایادساتنې چه دحضرت یوسف ﷺ په رونړوباندې د نبوت څه خاص دلیل نشته اود دې آیت طرز بیان خو بالکل ددې خلاف دې. دبعضو خلقو بیان دې چه د دې واقعه نه پس هغوی ته نبوت ملاوشو خودا څیز هم د دلیل محتاج دې. او په دلیل کښې د قرآن پاك آیت ﴿قولوامنا﴾ کښې لفظ اسباط پیش کول هم د احتمال نه زیات وقعت نه لری ځکه چه بطون بنی اسرائیل ته اسباط وائی لکه چه عربوته قبائل وئیلې شی اوعجم ته شعوب وئیلې شی نو په آیت کښې صرف دومره دی چه د بنی اسرائیل په اسباط باندې د الله ﷻ وحی نازل شوه دوی ځکه اجمالاً ذکر کړی دی چه دوی ډیر وو. خو هر سبط د یوسف ﷺ په رونړوکښې یونسل وونود هغې څه دلیل نشته چې خاص دې رونړوته الله ﷻ خلعت نبوت سره عزت ورکړې وو. والله اعلم.

دیوسف ﷺ خلاف د رونړو تدبیر::بیا ئی خپل مینځ کښې اووئیل چه بس یوکار اوکړئی چه نه بانړس وی اونه د بانړس شپیلنی،دیوسف ﷺ دا کار ختم کړئی چه نه دې وی اونه زمونږ د لارې ازغې او بس هم مونږ په نظر راځو.اود پلار مینه هم مونږ سره پاتې شی. اوس هغه د پلار نه د اخواکولو دوه لارې دی

Scanned with Ca

چه با خو هغه چرته مړ کړني او يائې چرته داسې لرې ځائ کښې اوغورزوني چه د يو بل ته خبر هم نه وي اود داسې کولونه پس بيانيك جوړشني توبه اوکړني الله ﷻ معاف کونکې دې.

د مشر رور مشوره:: دې اوريدوسره يو مشوره ورکړه اوهم دغه د ټولونه لوئ وواود هغه نوم روبيل وو او څوك وائي يهودا وو او څوك وائي شمعون وو. هغه وئيل روره دا خو بې انصافي ده. بې وجې بې قصوره او صرف په عداوت باندې راتلو سره يوه ناحقه وينه په خپل سر اخلني دا خو ټيك نه ده. په دې کښې هم د الله ﷻ څه حکمت وو رب ته منظور نه وه چه په هغوی کښې دې د يوسف ؑ د قتل طاقت وي الله ﷻ ته خودامنظور وه چه يوسف ؑ به پيغمبر جوړوی بادشاه به ئې جوړوی اوهغوی به په عاجزني سره دهغه مخې ته اودروی نود هغوی زړونه د روبيل په خبرې سره نرم شو او خبره اوشوه چه دې چرته په شاړغوندې کوهی کښې غورزوو. قتاده رحمه الله وائي چه د بيت المقدس کوهې وو د دوی دا خيال وو چه ممکن ده مسافر هلته تيريږي او هغوی دې په خپله قافله کښې بوځي بيا چرته دې او چرته مونږ؟ کله چه په کوره کارکيږي نو زهرو ته څه حاجت بغيرد قتل کولو نه مقصد حاصليږي نو ولې په وينولاسونه رنګ کړو. د هغه د ګناه تصور خو اوکړني دا د رشته دارئي ماتول، د پلار نافرماني کول، په وړوکي باندې ظلم کول، بې ګناه ته نقصان رسول، مشران خفه کول اودحقدار حق خوړل، د حرمت او فضيلت خلاف کول، بزرګي پريخودل او خپل پلار ته غم رسول اودې دهغه دسيني يخوالې اود سترګو آرام دهميشه د پاره د لرې کولو اود بوډا پلار اود الله ﷻ د نيازبين پيغمبر او په دې بوډاوالي کښې ورته د برداشت نه بهرخفګان ورکول او دا ناپوهه ماشوم د خپل مهربان پلاردمينې دډك نظر نه د هميشه دپاره غيبولوېسې لګيدلي يو. د الله ﷻ دوو نبيانوته تکليف رسول غواړو، په محبوب او محب کښې جداوالې اچوو، په آرام سره اوسيدونکي په خفګان کښې اچول غواړو. د ګل نه نازك بې ژبانه ماشوم د هغه د مهربان بوډا پلار د نرمې اوګرمې غيږ نه جدا کوو. الله ﷻ دې هغوی اوبښي شيطان ورته څنګه اولټه سبق خودلې دې اوهغوی هم څنګه په بدئي باندې ملا اوتړله.

قَالُوْا	يٰۤاَبَانَا	مَالَكَ	لَا تَاْمَنَّا
اووئيل هغوئ	ائې پلاره زمونږه	څه باعث دې په تا	چې ته باور نۀ کوې په مونږه
هغوئ (حضرت يعقوب ؑ ته) اووئيل چې ائې بابا	دا په تا څه چل دې چې د		

عَلٰى يُوْسُفَ	وَاِنَّا	لَهٗ	لَنٰصِحُوْنَ ⑪	اَرْسِلْهُ	مَعَنَا
په باره ديوسف کښې	او بيشکه مونږه	د هغه	خامخا خير خواهان يو	او ليږه دې	زمونږ سره
يوسف ؑ په حقله ته په مونږ اعتبار نۀ کوې	سره ددې چې مونږ خو د هغه خيرخواه يو	صبا له ئې مونږ			

غَدًا	يَّرْتَعْ	وَيَلْعَبْ	وَاِنَّا	لَهٗ	لَحٰفِظُوْنَ ⑫
صبا	له چې دې وخوري	او اولوبيږي	اوبيشکه مونږه	د هغه	خامخا حفاظت کونکي يو
سره اوليږه	چې خوراک څښاک اوکړي	اولوبې اوکړي	او مونږ خو هسې هم د هغه محافظ يو		

قوله تعالى:: قَالُوْا يٰۤاَبَانَا

د يوسف ؑ ځان سره دبوتلود پاره د رونړوپلار سره ټينګتيا:-دمشر رور روبيل په پوهه کولو سره ټولو رونړو په دې رائې سره اتفاق اوکړو چه يوسف ؑ بوځني او په شاړ کوهی کښې واچوني. ددې خبرې دکولونه پس پلار دهوکه کول او رور غولول اوځان سره بوتلل اوپه هغه باندې مصيبت اچولو د

[1] الطبري: ۱۵/۵۶۴.

Scanned with Ca

پاره تول يوځاىٔ شوپلار له راغله سره د دې چه وو بداندیش بدخویه او بد غوښتونکی خو پلار په خپلو خبرو کښې د راګیرولو دپاره اوپه خپل ژور مکر کښې د هغه د انخلولو د پاره د اول نه جال خوروی چه بابا جان آخر څه خبره ده چه تاسومونږ دیوسف ﷺ باره کښې امین نه ګڼړې؟ مونږ خود ده رونړه یو اوزمونږ نه زیات د ده خیرخواه څوك كیدې شی؟ ﴿يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ﴾ دویم قراءت ﴿نرتع ونلعب﴾ هم دې. پلار ته وائی چه دا یوسف رور مونږ سره صباله سیل د پاره اولیګه د ده زړه به خوشحاله شی ګینته نیمه به لوبې توقې اوکړو په آزادئی سره به اوګرځو تاسو بې فکره اوسئی مونږ به د ده پوره حفاظت کوو او هروخت به ئی خیال ساتو تاسو په مونږ باندې یقین اوکړئی مونږ د ده خیال ساتونکی یو.

قَالَ اِنِّیْ لَیَحْزُنُنِیْٓ اَنْ تَذْهَبُوْا بِهٖ وَاَخَافُ اَنْ یَّاْكُلَهُ
یعقوب اووئیل زهٔ چې یم|خامخا غمژنوی ما|چې بوځئ تاس |هغه | او ویریږم زهٔ | چې اوبه خوری هغه
هغه ورته اووئیل |چې زهٔ خو په دې خفه یم |چې تاسو دې زما نه بوځئ ||وماسره ویره ده|چې شرمخ به ئې درنه

الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غٰفِلُوْنَ۝ قَالُوْا لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ
شرمخ | او تاسو به | دهغه نه | بې فکره يئ | اووئيل هغوئ | كه چرې | اوخوړو دې | شرمخ
اوخوری ||وتاسو به ترې خپله مشغوله یئ |هغوئ اووئیل چې که دې رانه شرمخ اوخوری ||ومونږ

وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّآ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ۝
اوحال دا چې مونږه|یوه ډله یو|بیشکه مونږ به|په دغه وخت کښې|خامخاتاوانیان یو |
دومره (د لسو کسانو) لویه ډله موجود یو | نو بیا خو مونږ ډیر غورزیدلی سړی یو |

قوله‌تعالى:: قَالَ اِنِّیْ لَیَحْزُنُنِیْٓ

د يعقوب ﷺ يوسف ﷺ خپلورونړوسره په تلوباندې اندیښنه او دهغې وجه:- دالله ﷻ نبی حضرت یعقوب ﷺ دخپلو خامنو په دې غوښتنه چه زمونږ روریوسف ﷺ مونږ سره دسیل دپاره اولیګه، جواب ورکوی چه تاسو ته معلومه ده چه زما ده سره ډیره مینه ده تاسو دې بوځئی خود ده دا دومره ساعت جدائی به هم په ډیره ګرانه تیریږی. د حضرت یعقوب ﷺ د دې دومره مینې وجه دا وه چه هغوی د حضرت یوسف ﷺ په مخ باندې د خیر نښې لیدلې د نبوت نور ئی د تندی نه ښکاره وو داخلاقو پاکوالې ئی د یوې یوې خبرې نه ښکاره وو د شکل ښائست ئی داخلاقود ښه والی بیان وو. د الله ﷻ د طرف نه په دواړو باندې صلوة او سلام دې وی. بله وجه دا هم وه چه ممکن ده تاسو په خپل چیلو څرولو او نور کارونو کښې مشغول شئی او الله ﷻ دې نه کړی چرته شرمخ راشی اودده کار خلاص کړی او تاسو ته پته هم اونه لګی. دیعقوب ﷺ هم داخبره هغوی واخسته او په دماغو کښې کینوله چه هم دا صحیح عذر دې. یوسف ﷺ به اخواکړو او د پلار مخې ته به هم دغه قصه اوکړو. هم هغه وخت ئی خبره جوړه کړه او جواب ئی ورکړو پلاره تاسو خو ډیر فکر اوکړو مونږ یوه ډله یو اودا مضبوط او طاقتوربه موجود یو او زمونږ رور به شرمخ خوری؟ بالکل ناممکن. که چرې داسې اوشی نو بیا خو به مونږ ټول بې کاره ناقصه عاجز او نقصانیان یو.

فَلَمَّا ذَهَبُوْا بِهٖ وَاَجْمَعُوْٓا اَنْ یَّجْعَلُوْهُ فِیْ غَیٰبَتِ الْجُبِّ ۚ وَاَوْحَیْنَآ
نوهر کله چې بوتلو هغوئ |هغه لره| اواتفاق ئې اوکړو |چې اوغورزوی هغه|په تیارود کوهی کښې |او وحی اوکړه مونږه
نوهر کله چې ئې هغه بوتلو ||و پوخ نیت ئې او کړو |چې هغه په تیارود کوهی کښې واچوی ||ومونږ یوسف ﷺ ته وحی

Scanned with Ca

إِلَيْهِ	لَتُنَبِّئَنَّهُم	بِأَمْرِهِمْ هٰذَا	وَهُمْ	لَا يَشْعُرُونَ۝
هغه ته	چې خامخا ته به خبر ورکړې دوئ ته	د دوی د دې کار	او دوئ به	نه پوهیږي
اوکړه	چې (یوه ورځ به راشي) چې ته به دوئ ته دا خبره په ګوته کوې	او دوئ به (هغه وخت هم) پرې نه		

قوله تعالى:: وَأَجْمَعُوٓا۟ أَن يَجْعَلُوهُ

د يوسف ﷺ په کوهي کښې غورزول:-په حیلو بهانو هغوی پلار راضی کړواو حضرت یوسف ئې بوتلو. ځنګل ته په بوتلوباندې ټولو په دې خبره باندې اتفاق اوکړو چه یوسف ﷺ چرته په شاړکوهي کښې غورزوو حالانکه پلار ته ئې دا وئیلي وو چه د ده زړه به خوشحاله شي، مونږ به دې په عزت سره بوځو، د هرقسم نه به ئې خوشحاله ساتو. د ده زړه به خوشحاله وي او دې به راضي وي. دلته په راتلوسره ئې غداری شروع کړه. اومزه دا وه چه ټولو په یوځل زړه سخت کړو.پلار دهغوی په خبرو کښې راغلو اوخپله د زړه ټوټه ئې هغوی ته حواله کړو. د تلو په وخت کښې سینې سره اولګولو او ښکل ئې کړو او په دعا سره ئې رخصت کړو. دپلار د سترګونه په اخوا کولو سره دې ټولو رونړو ورته تکلیف ورکول شروع کړه. بدردبه ئې ورته وئیل اوځکوندارې به ئې پرې لګولې وهل ټکول بدو ردو سره هلته کوهي له اورسیدل. لاسونه پښې په پړې باندې اوتړلې او په کوهي کښې ئې غورزول غوښتل. هغه به د یو یولمن پورې انختلواویویو ته به ئې د رحم درخواست کولو خوهریو به رټلو اودیکې به ئې ورکولې او وهلو ټکولو سره به ئې اخواکولو. ناامیده شوټول یوځائ یو او کلك ئې په پړې اوتړلو اوپه کوهي کښې ورزوړندکړو هغه دکوهي غاړه په لاس اونیوله خو رونړویه ګوتو باندې اووهلو اوهغه ئې هم ترې خلاصه کړه. تر نیمئې پورې به هغه رسیدلې وو چه هغوی پړې پرې کړو هغه پریوتلو اودکوهي په بیخ کښې مینځ کښې یوکانړې وو په هغې اودریدو. (١)

په کوهي کښې د الله ﷻ دطرفه تسلي::هم دهغه مصیبت او هغه تنګئی په وخت کښې الله ﷻ د هغه طرفته وحي اوفرمائیله ته خپل زړه مطمئن کړه اودصبر نه کارواخله نو انجام نه به ته خبرشې. په وحي کښې اوفرمائیلې شو چه خفه کیږه مه دا مه ګنړه چه دامصیبت به نه ختمیږي، واوره الله ﷻ به تاته د دې سختئي نه پس آساني درکوي، د دې تکلیف نه پس به راحت ملاویږي. په دې رونړو به الله ﷻ تاله غلبه درکوي. دوی تالاندې کول غواړي.خو الله ﷻ به تا اوچت کړي.دوی چه دا څه نن تاسره کوي وخت به راشي چه ته به دوی ته د دوی دا ناکردې په ګوته کړې اودوی به د پښیمانتیانه سرونه ټیټ کړې وي. خپله خطابه اوري او دوی ته به دا هم معلومه نه وي چه دا ته ئې ورور د دوی.

د حضرت ابن عباس ؓ نه روایت دې چه کله د یوسف ﷺ رونړه هغه ته اورسیدل نو هغه دوی اوپیژندل خو هغوی دې اونه پیژندلو. دې وخت کښې هغه یوه پیالئی راوغوښتله په لاس ئې کیخودله په ګوته ئې ټنګ ورکړو نو آواز لاوتلې هم نه وو چه هغه اووئیل دا پیالئی خو څه وائي اوهم ستاسو متعلق څه خبرورکوي دا وائي چه ستاسو یو میرنئي‌رور یوسف وو تاسو هغه د پلار نه بوتلو اوهغه مو په کوهي کښې اوغورزولو.بیائي هغې ته ټنګ ورکړواولړ. شان ساعت ئې غوږته نیزدې کړه وئې فرمائیل واخلئي دا وائي چه بیا تاسو ددروغو وینه د هغه په قمیص باندې اولګوله پلار له مو یوړه اوهغه ته مو اووئیل ستا خوئ شرمښ اوخوړلو. اوس خو دوی حیران شو او په خپل مینځ کښې اووئیل چه دا ډیر بد اوشوراز ښکاره شو دې پیالئي خو ټولې خبرې دې بادشاه ته رښتیا رښتیا اوکړې.بس هم دا وه چه هغه ته په کوهي کښې وحي اوشوه چه د دوی دا کړه به د هغوی په ناپوهئي کښې وائي.

(١) الطبري: ٥٧٤/١٥.

Scanned with Ca

وَجَآءُوٓ أَبَاهُمۡ عِشَآءٗ يَبۡكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُواْ يَٰٓأَبَانَآ إِنَّا

اوراغلل هغوئ|پلار خپل ته | ماسخوتن| چي ژړل ني| اوونيل هغوئ | اې پلاره زمونږه | بيشکه مونږه

|اوهغوئ خپل پلار ته ماسخوتن په ژړا راغلل وې وئيل چې باباموږ په خپل مينځ کښې د منډې

ذَهَبۡنَا نَسۡتَبِقُ وَتَرَكۡنَا يُوسُفَ عِندَ مَتَٰعِنَا فَأَكَلَهُ

لاړو | چې مقابله کوله مونږه په منډه کښې| او پريښودو مونږ | يوسف | دسامان خپل سره| نواوخوړو هغه لره

مقابله شروع کړې وه |او يوسف ؑ مو دخپل سامان سره پريخودې وو| نو شرمخ راغلو ا| و هغه ئې اوخوړلو

ٱلذِّئۡبُۖ وَمَآ أَنتَ بِمُؤۡمِنٖ لَّنَا وَلَوۡ كُنَّا صَٰدِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَآءُو

شرمخ | اونۀ ئې ته | باورکونکې | په مونږ | اګر که يو مونږه | رښتوني | او راوړه هغوئ

اوستا زمونږ په خبره باور نۀ راځي |اګر که مونږ رښتوني يو |اودهغه په قميص باندې ئې د دروغو

عَلَىٰ قَمِيصِهِۦ بِدَمٖ كَذِبٖۚ قَالَ بَلۡ سَوَّلَتۡ لَكُمۡ أَنفُسُكُمۡ أَمۡرٗاۖ

د پاسه دقميص دهغه| وينه |د دروغو اوې فرمائيل| بلکه |اسان کړې دی |تاسوته| نفسونو ستاسو| يولوئ کار

وينه لګولې راوړه | (حضرت يعقوب ؑ) ورته اووئيل چې نه بلکه داتاسو له ځانه يوه خبره جوړه کړې ده

فَصَبۡرٞ جَمِيلٞۖ وَٱللَّهُ ٱلۡمُسۡتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

نوصبر|ډير ښۀ دې|اودالله نه|مددغوښتلې شوې دې|په هغه خبرو باندې|چې تاسوئې بيانوئ|

نوصبر ډير ښۀ دې |اوتاسو چې څه وائې نو الله دې په هغې کښې زما مدداوکړی |

قوله تعالى:: وَجَآءُوٓ أَبَاهُمۡ عِشَآءٗ يَبۡكُونَ ﴿١٦﴾

د رونړو د پلارپه وړاندې مکر اوفريب: په خاموشئ کښې په وړوکی رور باندې د الله ﷻ په معصوم نبی باندې دپلار د سترګو په ستوری باندې ظلم اوستم کولوسره دشپې پلارله سورقميص اودخپلې همدردئ ښکاره کولو د پاره په ژړا راغله. اود خپل غم سبب ئې د يوسف ؑ په نه موجود کيدو باندې دابيان کړو چه مونږغشی ويشتل اومنډې وهل مو شروع کړه اوکشر رورمو سامان سره پريخودو اتفاقی خبره وه چه هغه وخت يوشرمخ راغلو اوزمونږ رور ئې اوشلولو او وئې خوړلو بيا پلار ته خپله خبره په صحيح توګه کولواوتيك باورکولو د پاره د اوبونه وړاندې بند تړی که مونږ ستا په خيال کښې رښتوی هم يو نو بيا هم دا واقعه داسې ده او چه تاسو مونږ رښتونۍګڼړلوکښې تامل کوئ. اوبيا د اول نه تاسو خپله يو شك ښکاره کړې وواود ښکاره واقعې خلاف اتفاقی هم داسې اوشو نوښکاره خبره ده چه په داسې وخت کښې به تاسو مونږ رښتونی هم نه ښنی منلې.نومونږ رښتوی يو خو تاسو هم په مونږ باندې د يوحده پورې په اعتبارنه کولو باندې په حقه نې. ځکه چه دا واقعه داسې عجيبه ده مونږ پخپله هم حيران يو چه دا څه اوشو؟ دا خو وه زبانی لوبه اويو کاردا هم ووچه هغوی دځان سره د چيلنی يوبچې حلال کړې وواودهغې په وينه ئې ديوسف ؑ قميص داغدار کړې وو چه د ګواهئی د پاره به ئې دپلار په وړاندې پيش کوو چه دا اوګوره د يوسف ؑ چه زمونږ رورووده‌غه د وينو داغونه دی.

د دروغو خبره سرته نه رسی:: خود الله ﷻ شان وو ددروغوپښې چرته وی؟ هرڅه خو ئې کړې وو ولې قميص شلول ترې پاتې شوې وو په دې وجه په پلار باندې ئې تولـه دهوکه ښکاره شوه.خود الله ﷻ نبی صبراوکړواوپه صفاالفاظوکښې ځان سره اووئيل خو ځامنوته ئې هم پته اولګيدله چه د پلار زمونږ خبره خوښه نه شوه. فرمائی چه ستاسو زړه خو يوه خبره جوړه کړه خير زه خو به ستاسو د دې کار په خبره

Scanned with Ca

صبراوكړم ترهغه وخت پورې چه الله ﷻ په خپله مهربانئ اوكرم سره دا خفګان اخواكړي تاسو چه دا كومه يوه د دروغو خبره ماته كوئ اوپه يو نه كيدونكي څيز باندې ماله يقين راكوئ په دې باندې زه د الله ﷻ نه امداد غواړم،كه د هغه امداد راسره شامل حال شو نو هرڅه به ښكاره شي.د ابن عباس ﷺ قول دې چه په قميص ليدوباندې هغوى داهم فرمائيلي ووچه عجيبه ده چه شرمخ يوسف اوخوړلودهغه په قميص باندې وينې راغلي خويوخاځ كښې هم لږ شان اونه شليدو.خير دې زه به صبراوكړم په كوم كښې چه څه شكايت نه وى اونه څه ويره وى.

صبر ددوئ څيزونو نوم دې:: وائى چه د دريو څيزونونوم صبر دې خپل مصيبت چاته نه ذكر كول، د خپل زړه غم د چا په وړاندې نه ښكاره كول او دې سره خپل نفس پاك نه ګڼړل. امام بخارى ﷫ په دې موقعه باندې د حضرت عائشه صديقه ﵂ د دې واقعه پوره حديث بيان كړو په كوم كښې چه په بى بى عائشه ﵂ د تهمت لګولو ذكر دې. په دې كښې هغوى اوفرمائيل والله زما او ستا مثال د حضرت يوسف﵇ د پلار په شان دې چه هغه فرمائيلي وو چه اوس هم صبر بهتردې. اوستا په دې خبرو باندې هم د الله ﷻ نه امداد غوښتلي شوې دې.(١)

وَجَآءَتْ	سَيَّارَةٌ	فَأَرْسَلُوْا	وَارِدَهُمْ	فَأَدْلٰى	دَلْوَهٗ	قَالَ
او راغله	قافله	نواوليږوهغوئ	اوبه راوړونكي خپل	نو ورزوړنده ئې كړه	بوقه خپله	اووئيل هغه

اويوه قافله راغله نوهغوئ خپل يو اوبهٔ راوړونكي اوبو پسې اوليږلو|نوهغه خپله بوقه ورښكته كړه

يٰبُشْرٰى	هٰذَا غُلٰمٌ	وَأَسَرُّوْهُ	بِضَاعَةً	وَاللّٰهُ	عَلِيْمٌ
ائي زيري دې	دا (خو) يو هلك دې	اوپټ كړوهغوئ دهٔ لره	دتجارت دمال په طور	اوالله	خبرداردې

نونعرې ئې كړې چې ائي (ملګرو) زيرې مې درباندې |داخو په كښې هلك راووتو| اوهغوئ د تجارت په

بِمَا	يَعْمَلُوْنَ	وَشَرَوْهُ	بِثَمَنٍ	بَخْسٍ	دَرَاهِمَ	مَعْدُوْدَةٍ
په هغه څه	چې كول هغوئ	اوخرڅ كړوهغوئ هغه لره	په قيمت	لږ	په دراهمو	شميرلي شو

خيال پټ كړو |اوالله دهغوئ په ټولو كارونو ښهٔ واقف وو| او هغوئ په ډير لږ قيمت د شمير په يوڅو

وَكَانُوْا	فِيْهِ	مِنَ الزَّاهِدِيْنَ
او وؤ هغوئ	په قيمت دهغه كښې	بې رغبته

روپو خرڅ كړو |اوهغوئ د دهٔ په حق كښې هسې هم بې رغبته وو

قوله تعالى:: قَالَ يٰبُشْرٰى هٰذَا غُلٰمٌ ---وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُوْدَةٍ

ديوسف﵇د كوهى نه راوتل اود قافلې والا په لاس خرڅيدل: -روښو خوحضرت يوسف﵇ په كوهى كښې اوغورزولو اولاړل.دلته په هغه باندې درې ورځې په دې تياره كوهى كښې يوازې تيرې شوې. د محمدبن اسحاق ﷫ بيان دې چه روښو په كوهى كښې اوغورزولو نو دتماشې كتلو د پاره ټوله ورځ هغې سره خواكې ګرځيدل چه اوګوري چه هغه څه كوى او ورسره څه كولې شى.د الله ﷻ په فضل سره يوه قافله هلته تيريده هغوى خپل سقى (د اوبوراوړوسړې) د اوبود پاره اوليګلو هغه هم په دې كوهى كښې ډولچه واچوله حضرت يوسف ﵇ د هغې رسئ كلكه اونيوله اود اوبو په ځاى هغوى بهر

(١)صحيح بخارى كتاب التفسير سورهٔ يوسف باب قوله ﴿قال بل سولت لكم انفسكم امرا فصبرجميل﴾:۴۶۹۰، صحيح مسلم:۲۷۷۰.

Scanned with Ca

راووتل. دهغه په کتلو سره ئې زړه خوشحاله شواوبغير د چغې وهلوپاتې نه شوپه اوچت آواز ئې اوونيل سبحان الله داځوان هلك دې. دويم قراءت د دې ﴿يٰبُشْرٰى﴾هم دې.سدى رحمه الله وائي بشرى سقي د راليګلى شوى نوم هم وو هغه د ده نوم واخستلو اوچغې سره ئې خبرورکړوچه زما په ډولچه کښې خو يوماشوم راغلو. خود سدى رحمه الله دا قول غريب دې. په داسې قراءت باندې هم دا معنى کيدې شى. د دې اضافت د خپل ځان نه اويا اضافت ساقط ده هم ددې تائيدى قراءت ﴿يٰبُشْرٰى﴾سره کيږى لکه چه عرب وائي ﴿يانفس اصبري اوياغلام اقبل﴾ د اضافت حرف ئې ساقط کړو دې وخت کښې کسره ورکول هم جائز دى او رفع ورکول هم نودا د دې قبيل نه دې او دويم قراءت د دې تفسير دې. والله اعلم.

﴿وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً﴾ مطلب::دې خلقو يوسف عليه السلام لکه د مال په شان پټ کړو. د قافلې په نورو خلقو باندې ئې دا راز ښکاره نه کړو بلکه دائې اوونيل چه موږ د کوهي سره د خلقو نه دا واخستلو هغوى موږ ته دې راکړو دې د پاره چه هغوى هم حصه دار جوړنه شى.يوقول دا هم دې چه د دې نه مراد دا دى چه د يوسف عليه السلام رونړود هغه شان پټ کړو اوحضرت يوسف عليه السلام هم خپل ځان ښکاره نه کړو چه داسې نه وى چه دا خلق ئې قتل نه کړى په دې وجه د رونړو په لاس دې چپ چاپ خرڅ شو. سقې ته هغه اوونيل چه ده آواز ورکړو راوئې غوښتل او هغوى په يو څو پيسو باندې يوسف عليه السلام خرڅ کړو. ([1])الله ﷻ د هغوى د دې حرکت نه ناخبره نه وو هغه ښه پوره پالنه کوله. هغه قادر وو چه دا راز ئې ښکاره کړې وو خود هغه حکمتونه هغه سره وى د هغه تقديرهم داسې ليکلې شوې وو مخلوق اوامرهم دهغه دې هغه رب العالمين او د برکتونو والا دې. په دې کښې حضور ﷺ ته هم په يوشان سره تسکين ورکړو چه زه وينم چه دا قوم تاته تکليف درکوى زه قادريم چه تا د دوى نه خلاص کړم او دوى غرق کړم خو زما کار حکمت سره وى. بې فکر اوسيږه ډير زر به تا غالب کړم او په مزه مزه به هغوى ذره ذره کړم. لکه څنګه چه د يوسف عليه السلام اود هغه د رونړو په مينځ کښې زما حکمت کارکولو تردې چه آخرکار هغوى دحضرت يوسف عليه السلام په وړاندې تيټ شو اود هغه د مرتبې اقرار ئې اوکړو.

يوسف عليه السلام ئې ډيرکم قيمت خرڅ کړو:: په ډير کم قيمت باندې رونړو خرڅ کړو د ناقص څيز په بدله کښې روږ روږ ورکړو اود دې هم هغوى ته څه پرواه نه وه. که چرې د هغوى نه ئې بالکل بې قيمته غوښتلې وو نو بيا به ئې هم ورکولو. دا هم وئيلې شوى دى چه مطلب دا دې چه د قافلې والا دې په ډير کم قيمت باندې واخستلو خودا څه ډير صحيح نه دى. څکه چه هغوى خو د ده په کتلو خوشحالئي کړې وې او د مول (يعنى سرمايه اصل زر وغيره) په شان ئې دې پټ ساتلې وو نوکه چرې دوى ته د هغه بې رغبتى وه نو هغوى به داسې ولې کول. نو ترجيح دې خبرې ته ده چه دلته د رونړو حضرت يوسف عليه السلام په دومره پريوتى نرخ باندې خرڅ کړو.د ﴿بَخْسٍ﴾ نه مراد حرام اوظلم هم دې.خو دلته هغه مراد نه دې اخستې شوې څکه چه د دې قيمت د حرمت علم خو هرچا ته دې. حضرت يوسف عليه السلام نبى بن نبى بن نبى بن خليل الله عليهم السلام وو.اوهغه خو کريم بن کريم بن کريم بن کريم وو. نو دلته مراد په ناقصو کمو لږو کوټه پيسو باندې بلکه هسې په نامه په پيسوباندې خرڅ کړو سره د دې چه دا ظلم اوحرام هم وو. روږ خرڅوى او هغه هم په يوڅوکوټه پيسو.د يوڅو درهمو په بدله کښې يعنى شلو دوه ويشتو ياڅلوېښتو درهمو په بدله کښې. دوى پيسې واخستې او په خپل مينځ کښې تقسيم کړې ([2]) اود هغه ورته هډو پرواه نه وه. دوى ته نه وه معلومه چه الله ﷻ سره د هغه څومره قدر دې هغوى ته څه پته وه چه دا د الله ﷻ نبى جوړيدونکې دې. حضرت مجاهد رحمه الله وائي چه د دې دومره هرڅه کولونه

---

[1] الطبرى:٦/١٦.

[2] ايضاً:٤/١٦.

Scanned with Ca

پس هم هغوی صبر نه شواو قافلې پسې شو او هغوی ته ئې اووئیل ګورئې په دې غلام کښې دتختیدو عادت دې دې کلك اوتړئې چرته ستاسو د لاسه هم اونه تختې. دغه شان په تړلوتړلو مصر ته اورسیدو. هلته هغوی دې بازار ته د خرڅولو د پاره بوتلو. دغه وخت حضرت یوسف ﷺ اوفرمائیل ما چه څوك واخلی هغه به خوشحاله وی نو عزیز مصر هغه واخستو او هغه هم مسلمان وو.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرٰىهُ مِنْ مِّصْرَ

او اووئیل | هغه سړی | چې اخستی ئې وو هغه | د مصر

اوچا چې هغه په مصر کښې واخستو انو خپلې ښځې ته ئې اووئیل اچې دده ډیر خیال

لِامْرَاَتِهٖٓ اَكْرِمِيْ مَثْوٰىهُ عَسٰٓى اَنْ يَّنْفَعَنَآ اَوْ

ښځې خپلې ته | عزت کوه | د میلمستیا د ده | کیدې شي | چې فائده اورسوی مونږ ته | یا به

ساته اکیدیشي چې زمونږ دپاره سود مند ثابت شي ایائې په ځوئې توب اونیسو

نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا ۭ وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوْسُفَ

اونیسو مونږه هغه لره ځوئې | او په دې طریقه | مونږ ځائې ورکړو | یوسف ته

...... اودغه شان مونږ حضرت یوسف ﷺ ته په دغې ملک کښې ځائې ورکړو......

فِي الْاَرْضِ ۡ وَلِنُعَلِّمَهٗ مِنْ تَاْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ ۭ وَاللّٰهُ غَالِبٌ

په زمکه کښې | اودپاره ددې چې اوښایو مونږ هغه ته | تعبیر بیانول د(خوب) د خبرو | او الله | غالب دی

......چې مونږ ده ته د خوب د خبرو تعبیر اوښایو | اوالله ﷻ په خپل هر کار کښې غالب دې | خو

عَلٰٓي اَمْرِهٖ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝۲۱ وَلَمَّا بَلَغَ

په کار خپل باندې | لیکن | زیات دخلقو نه | نۀ پوهیږی | اوهرکله چې | اورسیدو هغه

زیات خلق په دې نۀ پوهیږی | ......اوهرکله چې هغه پوخ ځوان شو نو

اَشُدَّهٗٓ اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ۭ وَكَذٰلِكَ

قوت خپل ته | نوورکړو مونږ هغه ته | دفیصلې کولوطاقت | او علم | او دغه شان

مونږ ورله د فیصلې قوت ورکړو | او (نور) علم مو ورته ورکړو | او مونږ هم دغسې بدلې ورکوو

نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ۝۲۲

مونږبدله ورکوو | نیکانوخلقوله |

نیکانو خلقو ته |

قوله تعالی:: وَقَالَ الَّذِي اشْتَرٰىهُ مِنْ مِّصْرَ لِامْرَاَتِهٖٓ

دحضرت یوسف دمصر په بازارکښې نیلامی:-درب مهربانئی ته ګوره چا چه دې په مصر کښې واخستو نو الله ﷻ د هغه په زړه کښې د یوسف ﷺ عزت او وقعت واچولو. هغه د ده نورانی مخ ته په کتو سره پوهه شو چه په ده کښې خیر اوصلاح ده. دا دمصر وزیر وو اود ده نوم قطفیر وو، څوك وائی اطفیر وو. د ده د پلار نوم روحیب وو.دې د مصر د خزانو خزانچی وو.د مصر حکومت دغه وخت کښې د ریان بن ولید په لاس کښې وو. دا د عمالیق نه یو سړې وو.دعزیز مصر دبی بی نوم راعیل وو څوك وائی زلیخا

Scanned with Ca

وه. دا د رعابیل لور وه. د ابن عباس ﷛ بیان دې چه په مصر کښې دې چا واخستو د هغه نوم مالك بن ذعر بن قریب بن عنق بن مدیان بن ابراهیم وو. والله اعلم.

درې اوښیاران:: حضرت عبدالله بن مسعود ﷛ فرمائي د ټولونه زیات لرې نظر لرونکې او په انجام باندې نظر ساتونکې او په عقل سره کتونکې درې سړې تیرشوېدې یوخو هم دا عزیز مصر چه هم په یو نظر ئې یوسف ﷺ اوپیژندلو او په تلوسره ښځې ته اووئیل چه دې په آرام سره اوساته او دویم هغه ښځه چا چه حضرت موسی ﷺ په یونظر لیدو سره اوپیژندو لاړه او خپل پلار ته ئې اووئیل که تاته د سړې ضرورت دې نو هم ده سره معامله اوکړه دې قوی او امانت دار سړې دې. دریم حضرت ابوبکر صدیق ﷛ چه هغوی د دنیا نه د تلو په وخت خلافت د حضرت عمر ﷛ په شان سړی ته حواله کړو.(١)

د الله ﷻ یو کار هم دحکمت نه خالي نه وي:: دلته الله ﷻ یو بل احسان بیانوي چه د رونړود تیرونه خو مونږ راخلاص کړو بیا مونږ مصر ته راوستلو اودلته مو دهغه قدمونه کلك کړل ځکه چه اوس زمونږ دا اراده پوره کیدونکې وه چه مونږ ده ته د خوب د تعبیر څه علم ورکړو. د الله ﷻ اراده څوك روستوکولې شي؟ څوك ئې منع کولې شي؟ څوك ئې خلاف کولې شي؟ هغه په ټولو باندې غالب دې او ټول د هغه په وړاندې عاجز دی څه چه هغه غواړې نو کوي چه څه اراده کوي نو کیږي خو اکثر خلق د علم نه خالي وي نه د هغه حکمت مني او نه د هغه په باریکوباندې د هغوی نظر وي اونه د هغه په حکمتونوباندې پوهیدلې شي.

د نبوت په عمر کښې اقوال:: کله چه د هغه عقل کامل شو کله چه بدن خپل غټیدل پوره کړل نو الله ﷻ هغه ته پیغمبری ورکړه او هغه ئې ده سره خاص کړه. دا څه نوی خبره نه ده مونږ نیکوکاروته دغه شان ښکلې بدله ورکوو. وائي چه دې نه مراد درې دیرش کاله (۳۳) عمر دې یا د دیرشو(۳۰) نه لږشان زیات یاشل (۲۰) یاڅلویښت (۴۰) یا پنځویشت (۲۵) یا دوه ویشت (۲۲) یا اتلس (۱۸) یا دا مراد چه ځوانئی ته اورسیدو اودې نه علاوه نور اقوال هم دی. والله اعلم.

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِيْ

او غولول اوغوښتل ده لره | هغې ښځې

اودکومې ښځې په کور کښې چې (یوسف) اوسیدلو |هغې دخپل مطلب دپاره

هُوَ فِيْ بَيْتِهَا عَنْ نَّفْسِهٖ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ

چې هغه | په کور دهغې کښې وو | د ده د نفس(د حفاظت)نه | او هغې بندې کړې | دروازې

دهغه غولول شروع کړل |.............او (یوه ورځ) وروننه ئې پورې کړل

وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ ط قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهٗ رَبِّيْٓ

اووې وئیل | راځه زر کوه | اووئیل هغه |پناه غواړم په الله | بیشکه هغه | رب زما دې

او ورته ئې اووئیل چې راځه |هغه ورته اووئیل اچې زۀ په الله ﷻ سره پناه غواړم |هغه زما مربی دې

اَحْسَنَ مَثْوَايَ ط اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ۝

هغه په ښۀ شان|او ساتلم زۀ| بیشکه | نۀ کامیابیږی| ظالمان خلق |

هغه زۀ څنګه ښۀ ساتلې یم (زۀ به څنګه دا کار کوم؟) او ظالمان به یقینا نۀ کامیابیږی

---

١) حاکم:۲/۳۴۵-۳۴۶.

Scanned with Ca

قوله‌تعالی: ﴿وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَّفْسِهِ﴾

د عزیزمصرد ښځې یوسف ﷺ ته د بدئی دعوت ورکول:-عزیز مصر چا چه دې اخستې وو هغه ډیر په ښه شان سره د اولاد په شان ساتلې وو خپل کوروداني ته ئی هم په ډیر تاکید سره وئیلې وو چه ده ته هیڅ قسم تکلیف نه وی په عزت اواکرام سره دې اوساته.ددې ښځې په نیت کښې خرابې راځی. د یوسف ﷺ په حسن باندې مئینېږی دروازې بندوی اوسنګارکوی اوحضرت یوسف ﷺ غلط کار طرف ته راغواړی خو یوسف ﷺ ډیر په سختئی سره انکار کوی او هغه ناامیده کوی. یوسف ﷺ فرمائی چه ستاخاوند زما سرداردې دغه وخت به د مشرانو دپاره دمصر په محاوره کښې دا لفظ استعمالیدو یوسف ﷺ اوفرمائیل ستا دخاوند په ما مهربانئی دی هغه ماسره په ښه سلوك اواحسان سره ملاوېږی نوبیا څنګه ممکن دی چه زه د هغه خیانت اوکړم. یادساتئی یوځیز په غلط ځائ کیخودو سره د ښیګړې نه محروم کیږی.

﴿هَيْتَ لَكَ﴾ کښې قراتونه او مطلب:: ته بعضې خلق د سریانې ژبې لفظ وائی بعض د قبطی ژبې بعض دا غریب لفظ ګڼړی او بعض د اهل حوران لغت ښائی([1])کسائی به هم دا قرآت خوښولو او وئیل به ئی د اهل حوران دا لغت دې په حجاز کښې راغلې دې. داهل حوران یوعالم دا وئیل چه دا زمونږ لغت دې.امام ابن جریر ﷫ ددې په شهادت کښې شعر هم پیش کړې دې. د دې دویم قراءت ﴿هِئْتَ﴾ هم دې د ړومبی قراءت معنی خو د راتلو ده. د دې معنی دا ده چه زه ستا د پاره تیاره یم. بعضې خلق د دې قراءت انکارکوی. یو قراءت﴿هَيْتَ﴾ هم دې دا قراءت غریب دې. یوقراءت ﴿هیت﴾ هم دې د عامومدنی خلقو هم دا قراءت دې په دې باندې هم په شهادت کښې شعر پیش کوی. ابن مسعود ﷛ وائی د قاریانو قراءتونه نیزدې نیزدې دی چه څنګه خودلې شوې وی لولئی. د ژور والی نه اختلاف نه اولعن طعن او اعتراض نه بچ شئی.د دې لفظ هم دغه معنی ده چه راشه اومخامخ شه وغیره، بیا هغوی دا لفظ اولوستلو نوچا اووئیل دا بل شان هم لوستلې شی، هغوې اوفرمائیل صحیح ده، خو ما چه څنګه زده کړې دې هغه شان به ئی لولم ([2]) یعنی ﴿هیت﴾ نه ﴿هَيْتَ﴾ دا لفظ تذکیر تانیث واحد تثنیه او جمع د ټولو د پاره یو شان راځی. لکه **﴿هیت لک هیت لکم هیت لکما هیت لکن هیت لهن﴾**

وَلَقَدْ هَمَّتْ

| اوپه تحقیق هغې اراده اوکړه

بِهٖ ۚ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ ؕ كَذٰلِكَ

په هغه باندې | او اراده به کړې وه دهٔ | په هغې باندې | که نهٔ وې | لیدلې هغهٔ | دلیل | د رب خپل | هم دغه شان

اوهغه (ښځه)ده ته وراوړاندې شوه |اویوسف به هم وراوړاندې شوې وو | که د خپل رب دلیل ئې لیدلې نهٔ وې

لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْٓءَ وَالْفَحْشَآءَ ؕ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا

چې لرې اوساتو مونږه | دهغه نه | بدی | او بې حیائی | بیشکه هغه | د بندګانو زمونږ نهٔ وو

دغه‌شان مو څکه اوکړل|چې هرقسم بدئ او بې حیائی ترې لرې اوساتو | یقینا دې زمونږ د

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره یوسف باب قوله تعالی ﴿وراودته التی هو فی بیتها عن نفسه....﴾قبل حدیث: ٤٦٩٢.

[2]) صحیح بخاری حواله سابقه: ٤٦٩٢، حاکم: ٣٤٦/٢.

الْمُخْلَصِيْنَ ؈
چې خالص کړې شوې دی|
مخلصانو بندګانو نه دې|

قوله تعالى:: وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ

د یوسف علیه السلام د بدکارنه انکار:- دسلفود یوې ډلې نه خود دې آیت باره کښې هغه روایت دې کوم چه ابن جریر رحمه الله وغیره راوړلي دي. اوونیلې شوي دی دیوسف علیه السلام قصددې ښځې سره صرف د نفس اندیښنه وه. د بغوي په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي چه الله ﷻ فرښتوته فرمائي چه کله زما یوبنده د نیکئی اراده اوکړي نوتاسو د هغه نیکي لیکئ اوچه کله هغه نیکي اوکړي نو دغه شان لس نیکئی لیکئی اوکه د یوې بدئی اراده اوکړي او بیا هغه اونه کړي نود هغه د پاره نیکي لیکئی ځکه هغه زما د وجې دغه بدي پریخوده اوکه چرې هغه بدي ئې اوکړه نود دې برابر ئې اولیکئی. د دې حدیث نور هم دی، اصل په بخاري او مسلم کښې هم دی. (١)

د وَهَمَّ مطلب::یو قول دې چه حضرت یوسف علیه السلام د هغې دوهلو اراده اوکړه، یو قول دې چه هغه ئې د ښځې جوړولو اراده اوکړه. یو قول دې چه هغه اراده کوله که دلیل ئې نه ووکتلې خودلیل کتلو سره ئې اراده اونه کړه.خو په دې قول کښې د عربئي ژبې په حیثیت سره کلام دې. لکه چه امام ابن جریر رحمه الله وغیره بیان کړې دې. دا خو وو د یوسف علیه السلام د قصد اقوال او هغه دلیل کوم چه هغوی اولیدلو د هغې متعلق هم اقوال اوګورئی.وائی چه خپل پلار حضرت یعقوب علیه السلام ئې اولیدلو لکه چه هغه خپله ګوته په خُله کښې ورکړې ولاړ دې اود حضرت یوسف علیه السلام په سینه باندې ئې خپل لاس اووهلو. وائی د خپل سردارخیالی تصویر ئې مخې ته راغلو،وائی چه دهغه نظر د چت طرفته شو څه ګوري چه په دې باندې دا آیت لیکلې شوې دې ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰىٓ اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً ؕ وَسَآءَ سَبِيْلًا۝﴾ خبردار زناته نیزدې کیږه مه دا ډیر د بې حیائي او د الله ﷻ دغضب کاردې او هغه ډیره خرابه لار ده.وائی چه درې آیاتونه لیکلي وو یو دا ﴿وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِيْنَ ۝﴾ په تاسو باندې ساتندونکي مقرر دي دویم ﴿وَمَا تَكُوْنُ فِيْ شَاْنٍ﴾ تاسو چه په کوم حال کښې نې الله ﷻ تاسو سره دې او دریم ﴿ اَفَمَنْ هُوَ قَآئِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۚ وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ ؕ قُلْ سَمُّوْهُمْ ؕ اَمْ تُنَبِّئُوْنَهٗ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى الْاَرْضِ اَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ؕ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوْا عَنِ السَّبِيْلِ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ۝﴾ الله ﷻ د هر سړي په هرعمل باندې خبر دې اوګوري. وائی چه څلور آیاتونه ئې لیکلې اولیدل. درې هم دا چه پورته تیرشو اود زنا دحرمت کوم وړاندې د دې نه تیرشو.وائی چه یو آیت ئې دزنا په ممانعت باندې په دیوال لیکلې اولیدو.وائی چه یوه نښه وه چه هغه ئې د خپلې ارادې نه منع کولو.ممکن دی چه هغه صورت د حضرت یعقوب علیه السلام وی یا د هغه د اخستونکي صورت وی اوممکن دی چه دتنبیه آیت وی. څه داسې خاص دلیل نشته چه په یوه فیصله باندې مونږ اورسیدې شو. نو زمونږ د پاره ډیره صحیح لار هغه ده چه دا هم داسې مطلق پریږدو ځکه چه د الله ﷻ فرمان هم اطلاق دې. (دغه شان قصد هم).

بیافرمائي چه مونږ هغه وخت هغه ته یو دلیل اوخودلو اود بدئی نه مونږ کړودغه شان دهغه په نورو کارونوکښې هم مونږ امداد کوو.هغه د بدو نه اودبې حیایو نه محفوظ ساتواوهغه خو ووهم زمونږ برګزیده خوښ کړې شوې بهترین اومخلص بنده. دالله ﷻ د طرف نه دې په هغه باندې درود اوسلام وی.

---

(١) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قوله تعالى ﴿یریدون ان یبدلوا کلام الله﴾:٧٥٠١، صحیح مسلم:١٢٨-١٢٩، الایمان لابن منده:٣٧٦، ابن حبان:٣٧٩، احمد:٢/٣١٥.

Scanned with Ca

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ

او دواړو منډې کړې | دروازې ته | او اوشلوؤهغې | قميص دهغه

او دواړو (يوسف او ښځې) وړاندې روستو دروازې طرف ته منډه

مِنْ دُبُرٍ وَّأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ ؕ قَالَتْ مَا جَزَآءُ مَنْ

دشادطرفنه | اوبيامونددواړو | خاونددهغې | نزدې د دروازې سره | اووئيل هغې | اخه ده سزا | د هغه چا

کړه | اوهغې ترې قميص | د شادطرف نه اوشلولو | اودواړو دهغې خاوند دروازې

اَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوْٓءًا اِلَّآ اَنْ يُّسْجَنَ اَوْ عَذَابٌ

چې اراده ني اوکړه | په کور والا ستا | د بدئ | ماسوا ددې نه | چې قيدکړې شي هغه | يا | عذاب

سره (ولاړ) اوليدو | (په دې باندې) هغې (ښځې) اووئيل | دهغه سړې څه سزاده | چې ستا دکورميرمنې ته بد نيته شي

اَلِيْمٌ ۝ قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِيْ عَنْ نَّفْسِيْ وَشَهِدَ شَاهِدٌ

دردناك | اووئيل يوسف | دې ښځې وغولولم زۀ | د خپل ځان (د حفاظت) نه | اوگواهي پيش کړه | يوگواه

خو بس چې جيل کښې واچولې شي | يا بل څه دردناك عذاب ورته ورکړې شي | يوسف ﷺ اووئيل دې زۀ د خپل غرض دپاره غلولم

مِّنْ اَهْلِهَا ۚ اِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ

دخپلوانودهغې نه | که وي | قميص دهغه | شليدلې | د مخې طرفنه | نو دا به صادقه وي | او هغه به

اودهغې دکورنۍ (دخلقو) نه يو کس گواهي ورکړه | که د حضرت يوسف ﷺ قميص د مخې طرفنه شليدلې وي

مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۝ وَاِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ

ددروغژنوځنې وي | اوکه وي | قميص دهغه | شليدلې | دشادطرفنه | نو دا به دروغژنه وي | او هغه به

نو ښځه رښتينې اوسړې دروغژن دې | اوکه د هغه قميص د شا طرفنه شليدلې وي | نو ښځه دروغژنه ده

مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝ فَلَمَّا رَاٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ

د رښتينو ځنې وي | هرکله چې ئې اوليدو | قميص دهغه | چې شليدلې دې | د شا دطرفنه | نوهغه او وئيل

اوسړې رښتونې دې | کله چې هغه (د يوسف) قميص دشا دطرفنه شليدلې اوليدونو وې وئيل دا تول

اِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ ؕ اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيْمٌ ۝ يُوْسُفُ اَعْرِضْ

بيشکه داکار | د مکر ستاسو نه دې | بيشکه | مکر ستاسو | دير لوئ دې | اې يوسفه | مخ واړوه

ستاسو د ښځو مکرونه دي | بيشکه ستاسو فريبونه ډير لوئې دي | اې يوسف ﷺ! دا خبره شاته اوغورزوه

عَنْ هٰذَا ۫ وَاسْتَغْفِرِيْ لِذَنْۢبِكِ ۚ اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخٰطِـِٕيْنَ ۝

ددې خبرې نه | او اې ښځې ښښنه اوغواړه ته | دپاره دگناه دخپلې | بيشکه چې ئې ته | د خطا کارونه

او اې ښځې ته دخپلې گناه په باره کښې معافي اوغواړه | بيشکه (په دې معامله کښې) ته خطاواره يې

قوله تعالى:: فَلَمَّا رَاٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ

ديوسف ﷺ دپاکدامنئ گواهي:- حضرت يوسف ﷺ خپل ځان د بچ کولو د پاره دروازې ته ورمنډې کړې اودې ښځې دهغه دنيولو دپاره هغه پسې شاته ورمنډې کړې. د روستونه قميص دهغې لاس له

راغلو په زوره ئې خپل خان طرف ته راښکلو د څه په وجه چه يوسف ﷺ روستوطرف ته راغورزيدو ته نيزدې شو خو هغه هم وړاندې طرف ته زور لګولي وو اومنډه ئې وهله پدې کښې قميص د شانه بالکل داسې اوشليدو اودواړه دروازې ته اورسيدل اوهلته دښځې خاوندموجودوو.په کتلو سره هغې يو چال اوچلولو او ټول الزام ئې د حضرت يوسف ﷺ په سروراوتپلو. او خپل ځان ئې صفا بلکه خپل ځان ئې مظلوم ثابت کړو.اوچه ځله ئې جوړه کړه او خپل خاوند ته ئې قصه شروع کړه او خپله صفائي بيانولو سره وائي ګورئې حضور چه ستاسو ښځې سره څوك د بدکارئې اراده اوکړې د هغه څه سزا پکار ده؟ سخت قيد يا خراب مرګ ددې نه خو هيڅ کله د دې جرم کمه سزا نه شي کيدلې. اوس چه حضرت يوسف ﷺ خپل عزت په خطره کښې اوليدلو اود خيانت ډير خراب تهمت ئې په ځان لګيدلې اوليدلو نود خپل ځان نه الزام لرې کولو اوصفا اورښتوني حقيقت ښکاره کولو دپاره اوفرمائيل چه حقيقت دا دې چه هم دا ماپسې شاته لګيدلې وه زما په تختيدو باندې زه راښيولم تردې چه زما لمن ئې هم اوشلوله. هم د دې ښځې د قبيلې نه يو ګواه ګواهي ورکړه او سره د ثبوت اودليل ئې هغوی ته اووئيل چه شليدلې قميص اوګوره که هغه مخامخ شليدلې وي نو قصوروار سړې دې اوښځه چه خپله بې ګناهي بيانوي هغه رښتونې ده.او په حقيقت کښې هغه رښتونې ده. اوکه د ده قميص د شانه شليدلې وي نود ښځې په دروغو اودسړي په رښتياؤکښې هيڅ کلام نشته. ښکاره خبره ده چه ښځه پرې مئينه وه دې د هغې نه اوتختيدو هغې هم ورمندې کړې قميص ئې په لاس ورغلو هغې خپل ځان طرف ته راښکلو او يوسف ﷺ خپل ځان طرف ته راښکلو نو هغه د روستو طرف نه اوشليدلو.

دا ګواه بالغ عاقل سړې وو: وائي چه دا ګواه لوئ سړې وو د هغه په مخ باندې ږيره وه اودا د عزيز مصر خاص سړې وواود پوره عمر سړې وو.اودزليخا د تره خوئ وو.زليخاه بادشاه وخت ريان بن وليد خورزه وه نويو قول ددې ګواه متعلق دا دې اوبل قوا دادې چه دايو پئې څکونکې ماشوم وو او په ګواره کښې زنګيدونکې بچې وو.([1])

ابن جرير کښې دی چه څلورو ماشومانو په وړوکوالی کښې خبرې کړې دی. په دې پوره حديث کښې د هغه ماشوم هم ذکر دې چا چه د رښتونی يوسف ﷺ د پاکدامنئ ګواهي ورکړې وه. ([2])ابن عباس ﷺ فرمائي چه څلورو ماشومانو خبرې کړې دی دفرعون ښځې دمشاطه خوئ،دحضرت يوسف ﷺ ګواهي ورکونکی، د جريج صاحب او حضرت عيسى ﷺ. مجاهد رحمه الله خو بالکل يوه غريبه خبره کړې ده. هغه وائي چه دا صرف د الله ﷻ حکم وو څوك انسان نه وو. هم د دې تجويز مطابق چه کله د زليخا خاوند اوکتل نود يوسف ﷺ قميص ئې د شانه شليدلې اوليدلو. هغه ته ثابته شوه چه يوسف ﷺ رښتونې دې او دهغه ښځه دروغژنه ده.

دزليخاخاوند هم ديوسف ﷺ د پاکدامنئ اقراراوکړو: هغه په يوسف صديق ﷺ باندې تهمت لګوی نو ناڅاپی دهغه د خُلې نه اووتل چه داخو ستاسو د ښځو دهوکه ده په دې ځوان باندې ته تهمت لګوې اود دروغو الزام پرې لګوې. ستا دا خبرې کول خو په چکرکښې اچونکی دی.بياحضرت يوسف ﷺ ته وائي چه ته دا واقعه هيره کړه اوپريږدئې د دې نامراده واقعه بيا د سره ذکر مه کوه. بيا خپلې ښځې ته وائي چه ته دخپلې ګناه نه توبه اوباسه.نرم سړې وويا نرم اخلاق ئې وو اوياهغه پوهيدلوچه ښځه دمعذوره ګنړلو لائقه ده هغه چه څه ليدلې دی نوپه هغې باندې صبر کول ګران دی په دې وجه ئې هغې ته هدايت اوکړوچه دخپلې خرابې ارادې نه توبه اوکړه سراسر هم ته خطاکاره ئې اوپخپله بيا الزام دنورو په سر ايږدې.

---

[1] الطبری:۵۶/۱۶.

[2] ايضاً:۵۶/۱۶وسنده حسن.

Scanned with Ca

وَقَالَ نِسْوَةٌ | فِي الْمَدِينَةِ | امْرَاَتُ الْعَزِيزِ | تُرَاوِدُ | فَتٰهَا | عَنْ نَّفْسِهٖ

اواوویل ښځو|په ښار کښې|اچې ښځه دعزیز (دمصر)|غوښتل غواړي|غلام خپل|اددهٔ دنفس (د حفاظت نه)

په ښار کښې ښځو وینا شروع کړه اچې دعزیز مصر ښځه خپل مریي دخپل مطلب دپاره غلوي

قَدْ شَغَفَهَا | حُبًّا | اِنَّا | لَنَرٰىهَا

چې عاشق شوې دې زړه د هغې| د هغه په محبت کښې | بیشکه مونږه | خامخاوینو هغې لره

دهغه په مینه کښې ډیره لیونۍ شوې ده|مونږ وینو ګوروچې هغه په ښکاره ګمراهۍ کښې ده| چې هغې

فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ | فَلَمَّا | سَمِعَتْ | بِمَكْرِهِنَّ | اَرْسَلَتْ | اِلَيْهِنَّ

په ګمراهۍ | ښکاره کښې |انوهرکله چې | واوریدو هغې | مکردهغوئ | انو اولیږو هغې | هغوئ ته

دنورو ښځو د مکرنه ډکې خبرې واوریدې | نو هغوئ ئې (ډوډئ له) راوغوښتې | اوهغوئ ته ئې

وَاَعْتَدَتْ | لَهُنَّ | مُتَّكَاً | وَّاٰتَتْ | كُلَّ وَاحِدَةٍ | مِّنْهُنَّ | سِكِّيْنًا

او تیارئې کړو|دپاره دهغوئ|(تکیه دار)مجلس |او ورئې کړه | هرې یوې ښځې ته |دهغوئ نه | چاړه

تکیه ګانې کیخودې |او هرې یوې ته ئې چاړه (په لاس کښې) ورکړه |اوکله چې هغوئ میوې پریکولې

وَّقَالَتِ | اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ | فَلَمَّا | رَاَيْنَهٗ | اَكْبَرْنَهٗ

اووې وئیل| راوځه په هغوئ | نوهرکله چې | اولیدوهغوئ هغه لره | نو حیرانې شوې

(نو) وې وئیل چې (ائې یوسف ﷺ) را ورته رامخامخ شه | نو کله چې هغوئ حضرت یوسف ﷺ

وَقَطَّعْنَ | اَيْدِيَهُنَّ | وَقُلْنَ | حَاشَ لِلّٰهِ | مَا هٰذَا | بَشَرًا | اِنْ هٰذَآ اِلَّا

اوپرې ئې کړل | لاسونه خپل | اووې وئیل | پاکي ده الله لره | نهٔ دې دا | انسان | نهٔ دې دا مګر ده

اولیدو انو هک بک پاتې شوې| اوخپل لاسونه ئې (دحیرت په وجه) غوڅ کړل |اودائې اووئیل چې سبحان الله

مَلَكٌ | كَرِيْمٌ | قَالَتْ | فَذٰلِكُنَّ | الَّذِيْ | لُمْتُنَّنِيْ

یوه فرښته | عزتمنده | اووئیل هغې| پس دادې (ائې ښځو) | هغه (خلمې) | چې ملامته کوئ تاسو مالره

داخو بنی ادم نهٔ ښکاری |دا خو بس یو نورانی فرښته ده |دعزیز ښځې اووئیل چې (اومو کتل) داستاسو

فِيْهِ | وَلَقَدْ | رَاوَدْتُّهٗ | عَنْ نَّفْسِهٖ | فَاسْتَعْصَمَ | وَلَئِنْ

په باره ددهٔ کښې | اوپه تحقیق | وغوښتلو ما دې اددهٔ د نفس (د حفاظت) نه|خودهٔ خان اوساتو|اوکه چرې

هغه زلمې دې|چې ددهٔ په باره کښې مو په ماپسې خبرې کولې|اوبیشکه مادې خپل خان ته راوغوښتو|خو دهٔ رانه

لَّمْ يَفْعَلْ | مَآ | اٰمُرُهٗ | لَيُسْجَنَنَّ | وَلَيَكُوْنًا

اونهٔ کړودهٔ | هغه کار | چې زهٔ ئې حکم کوم دهٔ ته |انو خامخا به قید کړې شی دې |او خامخا به شی دې

خان بچ کړو|اوکه اوس هم دهٔ زما حکم اونهٔ منلو انو خواه مخواه به جیل ته اوغورزولې شی|اوډیر بې

مِّنَ الصّٰغِرِيْنَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا يَدْعُوْنَنِيْٓ

د ذلیلانو نه | اووئیل یوسف | ائي ربه | قیدخانه | ډیره غوره ده | ماته | دهغې کارنه | چې دوئ رابلې ما

عزته به شی | هغه اووئیل چې ائي زما پروردګاره | جیل مې د هغې کار نه زیات خوښ دې | کوم ته چې

اِلَيْهِ ۚ وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنِّيْ كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ مِّنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿٣٣﴾

هغې ته | او که اونه ګرځول تا | زمانه | مکرونه ددوئ | نو زۀ به مائله شم | دوئ ته | اوشم به زۀ | د جاهلانونه

دوی ما راغواړی | او که تا زما نه د دوئ فریبونه لرې نۀ کړل | نو زۀ به دوئ ته مائله شم | او په نا پوهه خلقو

فَاسْتَجَابَ لَهٗ رَبُّهٗ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۭ اِنَّهٗ

نوقبوله کړه دعا | د هغه | رب دهغه | نووې ګرځول | دهغه نه | مکرونه دهغوئ | بیشکه هغه

کښې به شمیر شم | نو دهغه پرودرګار دهغه دعا قبوله کړه | او دهغوئ د مکراو فریب نه ئې بچ کړو هغه

هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٣٤﴾

خاص هم هغه | اوریدونکې دې | په هر څه پوهه دې |

ذات دهر چا آوریدونکې | او په هرڅه پوهه دې |

قوله تعالی:: مَا هٰذَا بَشَرًا ؕ

د یوسف علیه السلام حسن:- دمحبت د دې قصې خبر په ښارکښې خورشو اومشهورشو. یوڅو شریفانوښځو دا قصه په ډیره حیرانتیا او سپکاوی سره سردوباره کړه چه ګوره د وزیر ښځه ده اوپه یوغلام باندې خان ورکوی اود هغه مینه ئې په خپل زړه کښې کلکه کړې ده. شغف وائې دحدنه زیات شوې قاتل محبت ته او شعف ددې نه دکمې درجې وی او شغاف وائې د زړه پردو ته. وائې چه د عزیز ښځه په کولاؤ غلطئ کښې پریوتې ده.ددې غیبتونو پته دعزیز ښځې ته اولګیده.دلته لفظ مکرځکه اووئیلې شو چه دبعضودوینامطابق دښځویه حقیقت کښې پخپله یوښکاره مکروودهغوی خوصرف دحسن یوسف علیه السلام د دیدار خواهش وو اودا ئې صرف یوه بهانه جوړه کړې وه. د عزیز ښځه هم د هغوی په چال باندې پوهه شوه اوبیا هغې په دې کښې د خپل غرور مصلحت هم اولیدلو نو هم هغه وخت ئې هغوی ته دعوت ورکړو چه فلانکې وخت باندې ستاسو زما کره دعوت دې.اویومجلس یومحفل اویوبیتک ئې برابر کړو چرته چه میوې دانې پرتې وې هغې د پریکولو او سپینولو د پاره اود خوړلو د پاره یویو تیره چاقو ټولو ته لاس کښې ورکړو. دا د هغه ښځو د دوکې جواب هغوی اعتراض صرف د یوسف علیه السلام د پخپله خپل لاسونه زخمی کړل. هغې حضرت یوسف علیه السلام ته اووئیل چه ته راشه نو هغه د خپلې مالکې د حکم نه څنګه انکار کولې شو؟ هغه وخت چه په کومه کمره کښې وې هلته راغلو د ښځو نظر چه کله د هغه په مخ باندې پریوتلو نو ټولې هیبت واخستې او په هیبت جلال رعب اوحسن سره بې خوده شوې او په ځائ د دې چه په دې تیرو چاقوګانو میوې پریکړې دهغوی لاسونه پریکړې شو. حضرت زید بن اسلم رحمه الله وائی چه میلمستیا اول باقاعده شوې وه اواوس خوصرف میوې اوتواضع کیدله میوې په لاسونو کښې وې او چاقوګان چلیدل هغې وئیل چه یوسف علیه السلام کتل غواړئې؟ ټولو په یو آواز سره اووئیل چه اوخامخا. هم هغه وخت ئې حضرت یوسف علیه السلام راوغوښتو چه راشه هغه راغلو بیا زلیخا وئیل چه زه هغه لاړو، په تلوراتلوکښې وړاندې روستودې ښځو پوره شان حضرت یوسف علیه السلام اولیدلو په کتلو سره په ټولو خاموشی خوره شوه. بې هوشه شوې په ترنجانو پریکولو ئې خپل لاسونه پرې کړل. په

Scanned with Ca

دي باندي د عزيز ښځې اووئيل چه اوموكتل په يوځل كتوسره تاسو داسې بې خوده شوې اوس ماته اوښائې زما به څه حال وى؟ ښځو وئيل چه والله دا خو انسان نه دې فرښته ده او فرښته هم د لوئ مرتبې والا. د نن نه پس به مونږ تا چرې هم ملامته نه كړو. دې ښځو خود حضرت يوسف عليه السلام په شان څه ده سره نيزدې اود ده په رنګ ښائسته سړې چرته هم نه وو ليدلې.

يوسف عليه السلام ته نيم حسن وركړې شوې وو:: يوسف عليه السلام ته الله ﷻ نيم حسن وركړې وو د معراج په حديث كښې دى په دريم آسمان كښې د رسول الله ﷺ ملاقات حضرت يوسف عليه السلام سره اوشو چاته چه نيم حسن وركړې شوې وو(١)اوپه يو روايت كښې دى چه حضرت يوسف عليه السلام ته اود هغه مور ته الله ﷻ د خپل قدرت د فياضونه نيم حسن وركړې وو. او په يوروايت كښې دى چه دريمه حصه حسن حضرت يوسف عليه السلام ته اود هغه مور ته وركړې شوې وو.دهغه مخ دبجلئ د پړق په شان روښانه وو. كله به چه يوه ښځه يوسف عليه السلام ته د څه كار د پاره راتله نو هغه به خپل مخ پټ كړو نو هغې سره به ئې خبرې كولې چه چرته هغه په فتنه كښې پرينوزي. اوپه يو روايت كښې دى چه حسن درې حصې كړې شوې دې دوه حصې په ټولو خلقو كښې تقسيم شوى دى اويوه حصه صرف يوسف عليه السلام اود هغه مورته وركړې شوې دې. دې مور اوخوى ته په دريوكښې دوه حصې اوباقى ټولې دنياته يوه حصه حسن وركړې شوې دې(٢) په سهيلى كښې دى چه يوسف عليه السلام ته د حضرت آدم عليه السلام نيم حسن وركړې شوى دې. الله ﷻ حضرت آدم عليه السلام په خپل لاس سره په كمال حسن سره يوه نمونه جوړه كړې وه او ډير ښكلې ئې پيداكړې وو. د هغه په اولادكښې ديوسف عليه السلام په وزن باندې څوك هم نه وو.اوحضرت يوسف عليه السلام ته د هغه نيم حسن وركړې شوې وو.نودې ښځوهغه ته په كتوسره اووئيل نعوذبالله داخو انسان نه دې.د﴿بَشَرًا﴾ دويم قراءت ﴿بِشِرًى﴾دې يعنى دا خو په اخستې شووكښې كيدې نه شى. دا خو چرته يوعزت داره فرښته ده. اوس د عزيز ښځې وئيل چه اوس اوښائې تاسو خو به ما د عذر والا ګڼرئې؟ د ده حسن او جمال داسې نه دې چه صبر او هوش هرڅه وانخلى. ما دې په هرقسم طريقه باندې خپل ځان ته مائل كول اوغوښتل خودې زما په قبضه كښې رانغلو. اوس پوهه شئ چه يوطرف ته په ده كښې دا ظاهرى بهترى او خوبى ده نو بل طرف ته د ده عظمت او عفت باطنى خوبى هم بې مثاله ده. بيا ئې دهمكى وركړه كه ده زما خبره اونه منله نودې به قيد كړې شى اوزه به دده ډيره بې عزتى اوكړم.

يوسف عليه السلام دخپل عفت دعا د الله ﷻ نه غواړى:: په دغه وخت كښې حضرت يوسف عليه السلام د دې چل نه د الله ﷻ پناه اوغوښتله اودعا ئې اوكړه چه يا الله زما جيل ته تلل خوښ دى خوته ما د دې د خرابو ارادونه محفوظ كړه. داسې نه وى چه زه چرته په بدئى كښې اخته نه شم. يا الله كه تا زه بچ كړم نو بچ به شم ګنى په ماكښې دومره قوت نشته اوماته د خپلې نفع اونقصان څه اختيار نشته. ستا د رحم او ستا د كرم نه بغير نه زه د څه ګناه نه بچ كيدې شم اونه يوه نيكى كولې شم. ياالله زه تانه امداد غوارم او هم په تاباندې يقين ساتم. ته ما د خپل نفس په حواله مه كړه چه زه د دې ښځو طرف ته ټيټ شم او د جاهلانونه شم. نو الله ﷻ كريم او قادر د هغه دعا قبوله كړه. هغه ئې بالكل بچ كړو عصمت اوعفت ئې ورعطا كړو پخپل حفاظت كښې ئې اوساتلو اودبدئى نه ئې حضرت يوسف عليه السلام بچ اوساتلوسره ددومره خوائنې، حسن او خوبو او د هرقسم كمال چه په هغه كښې وو هغه د خپل خواهش د بې ځايه پوره كولو نه منع شو اود دې ښځې طرف ته ئې رخ هم اونه كړو. د رئيس لور ده د رئيس ښځه ده د هغه مالكه ده اوبيا ډيره ښائسته هم ده د حسن سره مال هم دې حكومت هم دې او په خپله خبره منلوباندې انعام او

---

(١) صحيح مسلم كتاب الايمان باب الاسراء برسول الله الى السموات وفرض الصلوات:١٦٢.
(٢) حاكم:٥٧١/٢.

اکرام هم دې اود نه منلوپه صورت کښې د جیل او سختې سزا حکم اوروی. خود هغه په لاس کښې د الله ﷻ د ویرې سمندر په چپو دې یوسف ﷺ خپل دا دنیاوی آرام اودا عیش او خوند د الله ﷻ په نوم باندې قربانی کوی اوقید ته په دې باندې ترجیح ورکوی چه د الله ﷻ د عذابونونه بچ شی اویه آخرت کښې د ثواب مستحق جوړشی.

ووه قسمه کامیابه خلق: په بخاری اومسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه اووه قسمه خلق دی چاته چه به الله ﷻ دخپل سوری لاندې ځائې ورکوی په کومه ورځ چه به هیڅ سورې نه وی دهغه دسوری نه علاوه. (۱) مسلمان عادل بادشاه (۲) ځوان سړی اوښځه چا چه خپله ځوانی د الله ﷻ په عبادت کښې تیره کړې وی (۳) هغه سړې د چا زړه چه په جمات کښې زوړند وی کله د جمات نه اوځی د جمات په خیال کښې وی ترڅې چه بیا هلته لاړ شی. (۴) هغه سړې چه خپل مینځ کښې صرف د الله ﷻ د پاره مینه کوی او هم په دې باندې راجمع کیږی او هم په دې باندې جداکیږی.(۵) هغه سړې چه صدقه ورکوی خو داسې پټه چه د ښي لاس د خرچ کس لاس ته پته نه وی(۶) هغه سړې کوم چه د شان اوشوکت حسن او جمال ښځه خپل ځان طرف ته راغواړی او هغه اووائی چه زه د الله ﷻ نه ویریږم(۷) هغه سړې کوم چه په ځان له ځائې کښې الله ﷻ یادوی اوبیا دهغه دواړه سترګې اوبهیږی.(۱)

لَيَسْجُنُنَّهٗ	رَاَوُا الْاٰيٰتِ	مِّنْۢ بَعْدِ مَا	لَهُمْ	بَدَا	ثُمَّ
چې خامخا په قید کښې واچوی هغه بیا هغوئ ته د ښکاره ثبوت لیدلو نه پس هم دا مصلحت ښکاره شو چې تریوې مودې پورې دې	چې اولیدلې هغوئ علامې	روستو د هغې نه	هغوئ ته	ښکاره شوه	بیا

حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۳۵﴾

دځه وخته پورې

(یوسف ﷺ) په قید کښې واچوی..................

قوله تعالی:: ثُمَّ بَدَا لَهُمْ

د حضرت یوسف پاکدامنی:- د حضرت یوسف ﷺ د پاکدامنئ راز په ټولو ښکاره شوخو بیا هم دې ټولو مصلحت په دې کښې اوګڼړلو چه څه مودې پورې به حضرت یوسف ﷺ په جیل کښې اوساتو. ممکن دی چه دې ټولو په دې کښې دا مصلحت ګڼړلې وی چه په خلقو کښې خبره خوره شوې ده چه د عزیز دښځې یوسف ﷺ خوښ دې چه کله مونږ یوسف ﷺ قید کړو نو خلق به پوهه شی چه قصور هم د ده دې.هغوی به څه داسې خیال کړې وی.هم داوجه وه چه کله دمصربادشاه هغه دقیدخانې نه راویستلو اوخپل ځان ته ئې راوغوښتلو نو یوسف ﷺ هم دهغه ځائې نه اوفرمائیل چه زه به نه دراوځم تر څوپورې چه زما ددې خبرې نه خلاصې او پاکدامنی په صفا توګه ښکاره شوې نه وی او تاسو مشران د دې پوره تحقیق اونه کړئی. ترکومې چه بادشاه د هرقسم ګواه او شاهدانونه بلکه پخپله د عزیز د ښځې نه تحقیق اونه کړواو دهغه بې قصوره کیدل په ټوله دنیاباندې ښکار نه کړې شو هغه د جیل نه بهر اونه وتلو.بیا هغه بهر راغلو اویو زړه هم داسې نه ووپه کوم کښې چه صدیق اکبر،د الله نبی پاک او معصوم رسول الله حضرت یوسف ﷺ باره کښې لږه شان هم بدګمانی وه.دقید کولو لویه وجه هم دغه وه چه د عزیز د ښځې رسوائی نه وی.

(۱)صحیح بخاری کتاب الاذان باب ومن جلس فی المسجد ینتظر الصلوٰة وفضل المساجد:۶۶۰، صحیح مسلم:۱۰۳۱، احمد ۴۳۹/۲، ابن خزیمه:۳۵۸، ابن حبان:۴۴۸۶.

Scanned with Ca

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيٰنِ ؕ قَالَ اَحَدُهُمَآ اِنِّيْٓ اَرٰىنِيْٓ

اوننوتل |دهغه سره| قيدخانې ته |دوه غلامان|اووئيل|يو دهغوئ دواړونه| بيشكه زهٔ | وينم خان خپل

او جيل ته ورسره نور دوه خلمي (مريان)داخل شو|(يوه ورځ) يو اووئيل چې(په خوب كښې)زهٔ ګورم چې

اَعْصِرُ خَمْرًا ۚ وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّيْٓ اَرٰىنِيْٓ اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْسِيْ

چې نچوڼروم| شراب|اواووئيل| هغه بل|بيشكه زهٔ|وينم خان خپل| چې بار كړې مې ده|دپاسه| دسر خپل

دانګورو نه شراب نچوڼروم | او بل اووئيل چې زهٔ (په خوب كښې) څه ګورم چې ډوډئ مې (په

خُبْزًا تَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ ؕ نَبِّئْنَا بِتَاْوِيْلِهٖ ۚ اِنَّا نَرٰىكَ

ډوډئ | چې خوري | مارغان | دهغې نه |خبر كړه مونږه | په تعبير ددې |بيشكه مونږه | وينو تالره

طباخ كښې) په سر ايخودې ده |چې مرغئ ترې (په ټونګو ټونګو) خو راكونه كوي| مونږ ته ددې

مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ۝

دنيكانوخلقونه|

(خوبونو) تعبيرونه اوښايه | ته مونږ ته ښهٔ سړې ښكارې

قوله تعالى:: وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيٰنِ ؕ

د جيل خانې ژوند:-اتفاقي په كومه ورځ چه حضرت يوسف ﷺ جيل ته لاړو نو يوساقي او نانبائي هم په څه جرم كښې جيل ته لاړل. د ساقي نوم بندار وو او د باورچي نوم محلث وو. په هغوی باندې دا الزام وو چه هغوی بادشاه ته په خوراك څښاك كښې زهرور كولو كوشش كړې وو.په قيدخانه كښې هم د الله ﷻ دنبي يوسف ﷺ پوره مشهورتيا وه.رښتونولي،امانتداري سخاوت ښه اخلاق كثرت عبادت ترس علم اوعمل دخوب تعبيراوداحسان اوسلوك وغيره كښې هغه مشهور شوې وو.په جيل كښې د قيديانو ښيګړه هغوی سره ښه سلوك هغوی سره نيكي او احسان د هغوی زړه ساتنه د هغوی د بيمارانو خدمت كول او دارو وغيره هم د هغې شغل وو. دې دواړو شاهي نوكرانو به يوسف ﷺ سره ډيره مينه كوله.

ديوسف ﷺ سره دهرچامينه دامتحان سبب جوړ شوې وو:يو ورځ ئې اووئيل حضرت!تاسو سره زمونږ ډيره مينه ده، هغه اوفرمائيل الله ﷻ دې تاسو له بركت دركړي. خبره دا ده چه چا هم زه خوښ كړې يم نو څه نه څه مصيبت په ما راغلې دې، د ترور مينه،د پلارمينه اود عزيز د ښځې مينه ټول ماته ياد دي اود دې نتيجه يوازې زمانه بلكه ستاسو په وړاندې هم ده.يوځل دې دواړو خوب اوليدلو ساقي اوكتل چه هغه د انګور شيره نچوړې كوي.د ابن مسعود﷛ په قراءت كښې ﴿خمرا﴾ په ځاې ﴿عنبا﴾ دې. اهل عمان انګورو ته خمر وائي. هغه ليدلې وو لكه چه هغه د انګورو زيلئي كرلې وه په هغې كښې غونچې لګيدلې دي هغه راماتې كړې اوبيا ئې دهغې شيره نچوړې كوي چه په بادشاه باندې اوڅكوي د دې خوب په ليدو باندې خواهش كولو چه هغوی راته تعبير اوښائي. د الله ﷻ پيغمبر ﷺ اوفرمائيل چه د دې تعبيردا دې چه ته به دريو ورځوكښې د جيل نه آزادولې شې اوته به په خپل كار كښې اولګې يعني د بادشاه ساقي به شې. بل وئيل جناب ما په خوب كښې اوليدل چه ما په خپل سر باندې روټئ اوچتې كړې دي اومرغئي راځې اود دې نه خوري. د اكثرو مفسرينو په نيز مشهوره خبره هم دغه ده چه واقعي دې دواړو هم دا خوب ليدلې وو اود هغې صحيح تعبيرئي د يوسف ﷺ نه معلوم كړې ووخود عبدالله بن مسعود﷛ نه روايت دې چه په حقيقت كښې خو هغوی څه خوب نه وو ليدلې خود حضرت

یوسف ﷺ د ازمیښت د پاره نې د دروغو خوب بیان کړې او تعبیرنې غوښتې وو.(¹)

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ

| اووئیل یوسف | چې نه راځي تاسو ته | خوراك | چې درکولې شي تاسو ته

اهغه ورته اووئیل چې تاسوته کوم رزق درکولې شي

إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ۚ

مګر اخبر به درکړم زۀ تاسو ته | په تعبیر دهغې سره | مخکښې | دراتلو دهغې خوراك نه تاسو ته

هغه به لا تاسو ته نۀ وی راغلې اچې خه به درته د هغې تعبیر اوښایم ....

ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي ۚ إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ

دا تعبیرستاسو | دهغه علم نه دې | چې ښودلې دې ماته | رب زما | بیشکه ما | پریښودې ده | طریقه

دا په هغې علمونو کښې یو علم دې اچې خپل پروردګار راته خودلې دی | (ماخو لا پخوا) دهغې کسانو

قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾

دهغه خلقو | چې هغوئ ایمان نۀ راوړی | په الله | اوهغوئ | د اخرت نه | هم هغوئ | انکار کونکی دی

مذهب پریخودې دې | چې په الله ﷻ باندې باور نۀ ساتی | ....اوداخرت نه منکر دی

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۚ مَا كَانَ لَنَا

اوتابعداری کړې ده ما | دطریقې | دپلارنیکه خپل | چې ابراهیم | اواسحاق | اویعقوب دی | نۀ ښائی مونږلره

او زۀ د خپل پلار نیکه ابراهیم ﷺ ، او اسحاق ﷺ اویعقوب ﷺ د مذهب تابعداری کوم

أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ

چې شریك کړو | دالله سره | څه څیز | دا د فضل دالله نه دې | په مونږ باندې | اوپه ټولو انسانانو باندې

مونږ سره نۀ ښائی چې دالله ﷻ سره څه څیز شریک کړو | دا په مونږ باندې او په (ټولو) خلقو

وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾

خو لیکن | زیات خلق | شکر نۀ اوباسی |

باندې دالله ﷻ فضل دې اخو اکثر خلق احسان نۀ منی |

قوله تعالی: مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ

دحضرت یوسف ﷺ دعوت توحید طرف ته: حضرت یوسف ﷺ خپلو دوارو قیدی ملګروته تسلی ورکوی چه زه ستاسو دخوب صحیح تعبیرباندې پوهیږم اود دې په خودلو کښې زه هیڅ بخل نه کوم د دې د تعبیر واقع کیدونه اول به زه تاسو ته اوښایم. د حضرت یوسف ﷺ د دې فرمان او وعدې نه په ظاهره دامعلومیده چه حضرت یوسف ﷺ په خان له قید کښې وو د خوراك په وخت کښې به کولاوولې شو او یویل سره به ملاویدلې شو. په دې وجه هغوی سره ده دا وعده اوکړه.اوممکن ده چه د الله ﷻ د طرف نه لر لرشان تعبیرخودلو او د دوارو خوبونو تعبیر ورته خودلې شوې وی. د ابن عباس ﷺ نه دا اثر مروی دې سره د دې چه ډیر غریب دې فرمائی ماته دا علم د الله ﷻ د طرف نه راکړې شوې دې وجه دا

¹) حاکم: ۲/۳٤٦.

Scanned with Ca

ده چه ما د هغه کافرانو مذهب پریخودې دې چه نه الله ﷻ منې او نه اخرت حق ګڼړي. ما د الله ﷻ د پیغمبرانوعلیهم السلام رښتونې دین منلې دې اوهم د هغې تابعداري کوم. پخپله زما پلار نیکه د الله ﷻ رسولان وو. ابراهیم اسحاق یعقوب علیهم السلام څوك چه یوهم په نیغه لار او استقامت سره روان شو او هدایت منونکې شو. د الله ﷻ د رسولانو اتباع لازم اونیسی د ګمراهود لارو نه مخ واړونې نو الله ﷻ دهغه زړه د نور طرف ته اود هغه سینه معموره کوی او هغه د علم اوعرفان د دولت نه ډکه وی هغه په ښیګړه کښې دخلقوپیشواجوړیږی.اوهغه دنیادنیکئی طرف ته راغواړی.هرکله چه نیغه لار اوخودلې شوه د توحید پوهه ورکړې شوه د شرك بدې ورته اوخودلې شوه نو بیا مونږ ته داخبره چرته ښه لګی چه مونږ الله ﷻ سره بل څوك هم شریك کړو. د الله ﷻ زبردست نعمت دې چه الله ﷻ په هغوی باندې رسولان رالیګلو سره انعام اوکړو. ناقدري کوی او غوښتلو سره ورکړه نه کوی بلکه د رب د نعمت په بدله کښې کفر کوی او پخپله سره د ملګرو د هلاکت په ځائ کښې خپل کور جوړوی.

نیکه هم په درجه دپلار کښې وی ::حضرت ابن عباس ﷺ نیکه هم د پلار په حکم کښې اخلې او فرمائی چه څوك غواړی زه په حطیم کښې د هغه سره مباهله کولو ته تیاریم. الله ﷻ د نیکه ذکر نه دې کړې ګوره دیوسف ﷺ باره کښې اوفرمائیل مادخپل پلارابراهیم ﷺداسحاق ﷺاوحضرت یعقوب ﷺ د دین پیروی کړې ده.

					يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ	ءَاَرْبَابٌ	
					اے دواړو ملګرو زما دقید	ایا ډیر خدایان	
					اے زما د قید خانې ملګرو (تاسو په خپله اووائې چې)		
مُّتَفَرِّقُوْنَ	خَيْرٌ	اَمِ اللّٰهُ	الْوَاحِدُ	الْقَهَّارُ ۟	مَا تَعْبُدُوْنَ	مِنْ دُوْنِهٖٓ	
جدا جدا	بهتر دی	یا الله	یو	چې غالب دې په ټولو	نه کوئ تاسو عبادت	ماسوا دالله نه	
جدا جدا معبودان ښهٔ دی	اکه یو اځې یو غالب الله ﷻ				تاسو چې د الله ﷻ نه سوا د نورو کومو بتانو		
اِلَّآ	اَسْمَآءً	سَمَّيْتُمُوْهَآ	اَنْتُمْ	وَاٰبَآؤُكُمْ	مَّآ اَنْزَلَ	اللّٰهُ	بِهَا
مګر دیو څونومونو	چې ایښی دی هغه	تاسو	اوپلارانوستاسو	نه دې نازل کړې	الله	په (عبادت) دهغوئ	
عبادت کوئ	نو هغه صرف نومونه دی	چې تاسو او ستاسو پلرونو دځان نه ایخودی دی			الله ﷻ دهغې هیڅ		
مِنْ سُلْطٰنٍ ؕ	اِنِ الْحُكْمُ	اِلَّا	لِلّٰهِ ؕ	اَمَرَ	اَلَّا تَعْبُدُوْٓا		
څه دلیل	نشته اختیار دحکم کولو	مګر	الله لره دی	هغه حکم کړې دې	چې مهٔ کوئ عبادت تاسو دهیڅا		
دلیل سند نهٔ دې رالیږلې	حکومت خو بس صرف دالله حق دې			هغه دا حکم کړې دې	چې بې دهغه نه		
اِلَّآ	اِيَّاهُ ؕ	ذٰلِكَ	الدِّيْنُ	الْقَيِّمُ	وَلٰكِنَّ	اَكْثَرَ النَّاسِ	لَا يَعْلَمُوْنَ ۟
مګر	خاص هم دهغه	دادې	دین	نیغ (برحق)	اخولیکن	زیات خلق	نهٔ پوهیږی
د بل هیڅ چا عبادت مهٔ کوئ	هم دغه سم پوخ دین دې				خو زیات خلق نهٔ پوهیږی		

قوله تعالی:: اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ ؕ

حضرت یوسف ﷺاو دعوت توحید:-د یوسف ﷺ نه هغوی د خپل خوب د تعبیرد پاره راغله هغه دوی ته دخوب د تعبیر ورکولو اقرار اوکړو.خود دې نه وړاندې هغوی ته د توحید وعظ کوی، د شرك نه اود مخلوق پرستئی نه د هغوی نفرت راپیداکوی. فرمائی چه هغه الله واحدچه په هرڅیز باندې

Scanned with Ca

قدرت لري د چا په وړاندې چه ټول مخلوقات ښکته عاجز او بې وسه او بې طاقته دی اود کوم چه دويم شريك او د هغه په شان بل څوك نشته دچا عظمت او سلطنت چه په هرڅاني او هره ذره باندې دي هغه يو بهتر دې که ستاسو دا خيالي کمزوري اوناکاره ډيرمعبودان بهتردي؟ بيافرمائي چه تاسو د کومو کومو عبادت کوئې هغه ټول بې فائدې دی بې نامې دی اود هغوی د پاره عبادت کول دا ستاسو دخپل خان نه جوړ کړی دی.د زيات نه زيات تاسو دا وئيلې شئی چه ستاسو پلار نيکه هم د دې مرض مريضان وو خود دې تاسو څه دليل راوړې نه شئی. د دې څه عقلي يا نقلي دليل په دنياکښې الله ﷻ هدو جوړکړې نه دې. د تصرف حکم او د هرڅيز قبضه هم د الله ﷻ ده. هغه خپلو بنديگانوته د خپل عبادت نه بغير د بل چا دعبادت کولونه قطعي او حتمي حکم ورکړې دې. دين مستقيم هم دغه دې د الله ﷻ توحيد وی اوهم دهغه دپاره عمل او عبادت وی هم د دغه الله ﷻ حکم دې.په دې باندې بې شميره دليلونه موجود دی خو اکثر خلق د دې خبرو نه جاهلان دی کم عقل دی، د توحيد اوشرک فرق نه پيژني. په دې وجه اکثرخلق د شرك په ترمه کښې ورخښيږي.سره دانبياء کرامو د غوښتنې دوی نه ايمان نه نصيب کيږي.

د تعبير خودلو نه وړاندې د توحيد بيانولو اصل مقصد:: دخوب دتعبير نه وړاندې ددې بحث دچيړلو يو خاص مصلحت داهم ووچه په دوی کښې د يود پاره تعبيرډير خراب وو نو يوسف ﷺ اوغوښتل چه دې تپوس اونه کړی نو بهتربه وی. خود دې تکليف څه ضرورت دې خاص کر په داسې موقعه باندې چه د الله ﷻ پيغمبرهغوی سره د تعبير ورکولو وعده کړې ده.دلته خوصرف داخبره ده چه هغوی د يوسف ﷺ بزرگی او عزت کتلو سره د هغوی نه د يوې خبرې تپوس اوکړو هغه د دې نه د ډيرې بهتر خبرې طرف ته د هغوی توجو راواړوله اود اسلام دين ئې د هغوی په وړاندې سره د دليلونو وړاندې کړو خکه چه يوسف ﷺ کتلې وو چه په دوی کښې د ښيګړې قبلولو ماده شته. په خبره به سوچ کوی په دليل به غور کوی، حق به د قبوليت په غوږونو اوری. کله چه هغوی خپل فرض اداکړل د الله ﷻ د احکامو تبليغ ئې اوکړو نو اوس چه هغوی بغيرد دې نه دوباره تپوس کوی نو هغوی جواب شروع کړو.

يَٰصَٰحِبَيِ	ٱلسِّجۡنِ	أَمَّآ	أَحَدُكُمَا	فَيَسۡقِي	رَبَّهُۥ	خَمۡرٗاۖ
ائې ملګرو زما	دجيل	هرچې دې	يو په تاسو دواړو کښې	نو څښوی به	په رب خپل	شراب
ائې زما د قيدخانې ملګرو (ستاسو دخوبونو تعبير دادې چې) په تاسو کښې به يو کس (په کار اولګی او) خپل مالک						

وَأَمَّا	ٱلۡأٓخَرُ	فَيُصۡلَبُ	فَتَأۡكُلُ	ٱلطَّيۡرُ	مِن رَّأۡسِهِۦۚ	قُضِيَ	ٱلۡأَمۡرُ
اوهرچې دې	دا بل	نو په سولۍ به کړې شی	نوخوری به	مارغان	دسرد هغه نه	شوې ده	فيصله
باندې به شرابونه څښوی اوبل چې دې نو هغه به پانسی شی اومرغۍ به ئې دسر نه غوښې (په ټونګو ټونګو)							

ٱلَّذِي	فِيهِ	تَسۡتَفۡتِيَانِ
هغه	چې په هغې کښې	تپوس کولو تاسو زمانه
خوری دکوم خوب په باره کښې چې تاسو زما نه پوښتنه کوله د هغې جواب اوشو		

قوله تعالى:: أَمَّآ أَحَدُكُمَا فَيَسۡقِي رَبَّهُۥ خَمۡرٗاۖ

د قيديانود خوب تعبير:- اوس د الله ﷻ برگزيده پيغمبر دپيغمبر خوئ د هغوی د خوب تعبير ښائی خودا نه فرمائی چه ستا دخوب دا تعبير دې اوستا دخوب دا.دې دپاره چه يوخفه نه شی اودمرګ د ويرې د مرګ نه وړاندې په هغه د مرګ بوج پرينوخی. بلکه مبهم کولوسره فرمانی چه په تاسو دواړو

کښې به یو د بادشاه ساقی جوړشي، په اصل کښې دا د هغه د خوب تعبیر دې چا چه د انګورو د شیرې نچوړی کول لیدلی وو. او بل چه په خپل سرئی روټئی لیدلې وې د هغه د خوب تعبیرئی دا ورکړو چه دې به په سولئی کولې شي. او مرغئی به د ده مازغه خوری بیا ئی دا اوفرمائیل چه اوس به داکیږی. په دې وجه چه ترکومې پورې د خوب تعبیر بیان نه کړې شي دا زوړند وی او چه کله تعبیر اوشي هغه ښکاره شي. وائی چه د تعبیراوریدو نه پس دې دواړو اووئیل چه مونږ خو په حقیقت کښې څه خوب لیدلې نه دې. هغوی اوفرمائیل چه اوس خو به ستاسو د سوال مطابق هم هغه شان کیږی. ([1])

هسې د دروغو خوب جوړول ندی پکار::د دې نه معلومیږی چه څوك هسې یوخوب د ځان نه جوړکړی اوبیا د هغې تعبیر هم ورکړې شي نوهغه لازم کیږی. والله اعلم. په مسند احمد کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی خوب لکه چه د مرغئی په پښوباندې دې ترکومې چه د دې تعبیر ورنه کړې شي. خو چه کله تعبیر ورکړې شو نو دا به خامخا کیږی. په مسند ابویعلی کښې مرفوعًا روایت دې چه د خوب تعبیر د ټولونه اول چا ورکړو هم د هغه د پاره دی.

			وَقَالَ	لِلَّذِيْ	ظَنَّ
			او وویل	هغه کس ته	چې خیال وو دهغه
				او په دواړو کښې چې ئې د	
اَنَّهٗ	نَاجٍ	مِّنْهُمَا	اذْكُرْنِيْ	عِنْدَ رَبِّكَ	فَاَنْسٰهُ
چې بیشکه هغه	خلاصیدونکې دې	ددې دواړونه	چې یادکړه ما	په نیز د مالك خپل	نوهیرکړل دهغه نه
چا دخلاصي ګمان کولو	هغه ته ئې اووئیل		چې خپل مالک ته زما ذکر اوکړه		خو شیطان د هغه نه
الشَّيْطٰنُ	ذِكْرَ رَبِّهٖ	فَلَبِثَ	فِي السِّجْنِ	بِضْعَ سِنِيْنَ	
شیطان	یادول خپل مالک ته	نو وخت تیر کړو (یوسف)	په جیلخانه کښې	یوڅوکلو نه	
دخپل مالک په مخکښې یادول هیر کړل		نو (یوسف ﷺ) څوکاله په جیل کښې پاتې شو			

قوله تعالی:: فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِيْنَ

د قید موده څومره وه؟ کوم چه حضرت یوسف ﷺ د هغه دخوب د تعبیر مطابق په خپل خیال کښې د جیل نه آزادیدونکې ګڼړلې وو د هغه نه په پټه چه باورچی واونه ری وئی فرمائیل چه بادشاه سره زما لږ شان ذکر هم اوکړه خوهغه نه دا خبره بالکل هیره شوه. دا هم یو شیطانی چال وو چه چا سره د الله ﷺ نبی څوکاله پورې په جیل کښې وی. نو صحیح قول هم دغه دې (فانساه)کښې د "ه" ضمیر خلاصې بیاموندونکی سړی ته راجع دې.([2])اودا هم وئیلی شوی دی چه دا ضمیر هم د حضرت یوسف ﷺ طرف ته راجع دې. د ابن عباس ﷺ نه مرفوعًا روایت دې چه د الله ﷺ نبی ﷺ فرمائیلی که یوسف دا کلمه نه وئیله نوپه جیل کښې به ئی دومره اوږده موده نه تیروله.هغه دالله ﷺ نه بغیردبل چانه آزادی غوښتله. ([3]) دا روایت ډیر ضعیف دې ځکه چه سفیان ابن وکیع او ابراهیم بن یزید دواړه راویان ضعیف دی.د حسن او قتاده ﷺ نه مرسلاً روایت دې سره د دې چه مرسل حدیثونه په یوموقعه باندې قبول هم وی خو په داسې اهم مقاماتوکښې داسې مرسل روایتونه هیڅ کله د احتجاج قابل کیدې نه شي. والله

[1] الطبری: ۱۰۸/۱۶.
[2] الطبرانی: ۱۱۵/۱۶.
[3] طبرانی: ۱۱۶۴۰.

Scanned with Ca

اعلم.(بضع) د "لا" لفظ د دریو نه ترنهو پورې راځي. د حضرت وهب بن منبه بیان دې چه حضرت ایوب ﷺ په بیمارئی کښې تراووه کالوپورې اخته وو او حضرت یوسف ﷺ په جیل کښې تر اووه کالو پورې وو اود بخت نصر عذاب هم تر اووه کالوپورې وو. (۱) ابن عباس﷛ وائي چه د قید موده دولس کاله وه ضحاک ﷫ وائي څوارلس کاله یوسف ﷺ په قیدخانه کښې تیرې کړې.

وَقَالَ الْمَلِكُ	إِنِّيٓ	أَرَىٰ	سَبْعَ	بَقَرَٰتٍ سِمَانٍ	يَأْكُلُهُنَّ	سَبْعٌ
او اووئیل بادشاه	بیشکه ما	اولیدلې	اووه	غواګانې	څربې	چې خوری دې اووه غواګانولره	اووه

او (یوه ورځ) بادشاه اووئیل چې زهٔ (په خوب کښې) وینم چې اووهٔ څریدونکې غواګانې دی چې نورې اووهٔ تیپې

عِجَافٌ	وَسَبْعَ	سُنۢبُلَٰتٍ	خُضْرٍ	وَأُخَرَ	يَابِسَٰتٍ ۖ	يَٰٓأَيُّهَا الْمَلَأُ	أَفْتُونِى
تیپې	او اووه	وږی	شنه	او نور	وچ	ائې درباریانو	تعبیر راکړئ ماله

غواګانې ئې خوری او (دغلې) اووهٔ شنه وږی دی او نور (اووهٔ) اوچ (وږی دی) ائې

فِى رُءْيَٰىَ	إِن كُنتُمْ	لِلرُّءْيَا	تَعْبُرُونَ ۝	قَالُوٓا۟	أَضْغَٰثُ
په دې خوب زما کښې	که یئ تاسو	دخوبونو دپاره	تعبیر کونکې	اووئیل هغوئ	(دا) پریشانه

درباریانو ماته ددې خوب تعبیر اوښایئ که تاسو دخوبونو تعبیرونه ایستې شئ هغوئ ورته اووئیل چې دا

أَحْلَٰمٍ ۖ	وَمَا نَحْنُ	بِتَأْوِيلِ	ٱلْأَحْلَٰمِ	بِعَٰلِمِينَ ۝	وَقَالَ	ٱلَّذِى	نَجَا
خوبونه دی	اونهٔ یو مونږ	په تعبیرونو	دپریشانه خوبونو	پوهیدونکې	او اووئیل	هغه کس	چې بچ شوې وو

پریشانه خوب دې او مونږ دداسې خوبونو په تعبیرونو نهٔ پوهیږو او په (دواړو قیدیانو) کښې څوک چې راخلاص

مِنْهُمَا	وَٱدَّكَرَ	بَعْدَ أُمَّةٍ	أَنَا۠	أُنَبِّئُكُم	بِتَأْوِيلِهِۦ
دهغې دواړونه	او یاد راغې هغه ته	روستو دډیرې مودې نه	زهٔ	خبردرکوم تاسوته	په تعبیرددې خوب

شوې وو هغه اووئیل او ډیره موده پس ورته وریاد شو چې څه درته په یو ساعت کښې تعبیر راوړم

فَأَرْسِلُونِ ۝	يُوسُفُ	أَيُّهَا ٱلصِّدِّيقُ	أَفْتِنَا	فِى سَبْعِ بَقَرَٰتٍ	سِمَانٍ
پس اولیږئ ما	ائې یوسف	ائې رښتینیه	خبرراکړه مونږته	په اووه غواګانو کښې	چې څربې دی

ماته لږ شان اجازت راکړئ ائې یوسف! ائې رېښتونیه مونږ ته د یو خوب تعبیر اوښایه چې اووهٔ

يَأْكُلُهُنَّ	سَبْعٌ عِجَافٌ	وَسَبْعِ	سُنۢبُلَٰتٍ	خُضْرٍ	وَأُخَرَ	يَابِسَٰتٍ ۙ	لَّعَلِّىٓ
چې خوری هغوئ لره	اووه تیپې غواګانې	او اووه	وږی	شنه	او نور	وچ	شاید چې زهٔ

څربې غواګانې دی او نورې اووهٔ تیپې غواګانې ئې (لګیادې) خوری او اووهٔ شنه وږی دی او (ورسره)

أَرْجِعُ	إِلَى ٱلنَّاسِ	لَعَلَّهُمْ	يَعْلَمُونَ ۝	قَالَ	تَزْرَعُونَ
واپس لاړشم	خلقو ته	شاید چې هغوئ	پوهه شي	اووئیل یوسف	کرونده به کوئ تاسو

نور (اووهٔ) اوچ وږی دی چې زهٔ خلقو ته واپس ورشم شاید چې هغوئ هم پوهه شي حضرت یوسف ﷺ ورته

(۱) الطبری: ۱۱۴/۱۶.

سَبْعَ سِنِيْنَ دَاَبًا ۚ فَمَا حَصَدْتُّمْ فَذَرُوْهُ فِيْ سُنْۢبُلِهٖٓ اِلَّا

اووه | كاله | پرله پسې انو هغه فصل| چې اوربېئ تاسو|انو پرېږدئ هغه|په وږوخپلو كښې| ماسوا

اووئيل|چې تاسو به اووهٔ كاله پرله پسې زمكه كرئ|نوچې كوم فصلونه ا وربېئ انو هغه په وږو كښې پرېږدئ |خو

قَلِيْلًا مِّمَّا تَاْكُلُوْنَ ۝ ثُمَّ يَاْتِيْ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ

دلږو | هغونه | چې تاسو ئې خورئ |بيا به راشي | روستو | د دې نه | اووه كاله | سخت

لږ مقدار چې كوم تاسوخورئ هغه پرېږدئ بيا به ورپسې اووهٔ (د سوكړې) سخت كالونه راشي | چې

يَّاْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا قَلِيْلًا

چې اوبه خورى دا اووهٔكالونه|هغه غله | چې وړاندې نه(جمع كړې)ايښې وى تاسو|دپاره د دغه كلونو|ما سوا| د لږ

هغه ټه به اوخورى | كوم چې تاسو دپخوا نه جمع كړې وى| مگر لږ

مِّمَّا تُحْصِنُوْنَ ۝ ثُمَّ يَاْتِيْ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ فِيْهِ

دغونه | چې تاسو ئې محفوظ ساتئ| بيا به راشي | روستو دهغې نه | يوكال | چې په هغې كښې به

مقدارچې تاسو (تخمونو دپاره) ساتلې وى |بيا به ورپسې داسې كال راشي چې په خلقو به ډير

يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيْهِ يَعْصِرُوْنَ ۝

فرياد اوريدې شى دخلقو | اوپه هغې كښې به | نچوړوى خلق | م

بارانونه اووريږى او هغوى به(د انګورونه)شيرې نچوړوى

قوله‌تعالى:: وَقَالَ الْمَلِكُ اِنِّيْٓ اَرٰى سَبْعَ بَقَرٰتٍ سِمَانٍ

د بادشاه د خوب تعبير:-د الله ﷻ قدرت سره دا مقرركړى وو چه حضرت يوسفؑ به د جيل نه په عزت اواكرام پاكوالى براءت اوعصمت سره راوځى. دهغه دپاره قدرت دا سبب جوړكړوچه د مصر بادشاه يو خوب اوليدلو په كوم سره چه هغه باندې زلزله شان راغله. دربار ئې اولګولو او ټول امراء رئيسان كاهنان منجم علماء اود خوب تعبير بيانونكى ټول ئې راجمع كړل او خپل خوب ئې بيان كړو اود هغې تعبيرئې اوغوښتلو خود چا په ذهن كښې هيڅ رانغله او ټول بې وسه شو اودا ئې اوونيل چه څه خاص رښتونى خوب نه دې چه ددې تعبيراوشى.داخوهسې د خفګان خوب ګډووډو خيالاتو او د فضول توهماتو خاكه ده د دې تعبير مونږ نه پيژنو.

په دغه وخت قيدى ته يوسف ؑوریاد شو::دغه وخت كښې شاهى ساقى ته حضرت يوسفؑ راياد‌شوچه هغه دخوب دتعبير پوره ماهر دى اوپدې علم كښې هغه ته پوره مهارت حاصل دې. دا هغه سړې دې چه حضرت يوسفؑ سره په جيل كښې وو دې هم اود ده يو بل ملګرې هم. هم ده ته حضرت يوسفؑ ونيلې وو چه بادشاه سره زما ذكر هم اوكړه خودهغه نه شيطان هيركړل. نن د ډيرې مودې نه پس هغه ته راياد شو اوهغه د ټولوپه وړاندې اوونيل چه كه ستاسو د دې د تعبير د اوريدلو شوق وى او هغه هم صحيح تعبير نو ماته اجازت راكړئ چه يوسف صديقؑ چه په قيد كښې دې هغه له لاړشم او د هغه نه معلومات اوكړم. ټولو دا منظوركړه اوهغه ئې د الله ﷻ نبى يوسفؑ له اوليګلو. ﴿اَمَةٍ﴾ دويم قراءت ﴿اَمَهٍ﴾ هم دې د دې معنى د هيرې ده يعنى د هيريدلو نه پس د حضرت يوسف ؑ فرمان ورياد شو. درباريانونه ئې اجازت واخستلو اوجيل ته لاړو اود الله ﷻ نبى ابن نبى ابن نبى ابن نبى عليهم السلام ته ئې اوونيل چه اې رښتونى نبى يوسفؑ بادشاه داسې يو خوب ليدلې دې دهغه د تعبير شوق دې ټول دربار ډك دې. د ټولو سترګې لګيدلى دى تاسو ماته تعبير اوښائې نو زه به لاړشم

Scanned with Ca

او هغوی ته به ئې واوروم اوتولو ته به معلومه شي. یوسفؑ خو نه هغه ملامته کړوچه تا زه تراوسه پورې هیر کړې ووم سره د دې چه تا زما بادشاه ته ترننه پورې ذکر هم اونه کړو اونه ئې د دې امر درخواست اوکړو چه ما د جیل نه آزاد کړي بلکه بغیرد څه خواهش د اظهار یا بغیرد څه الزام نه ئې د خوب پوره تعبیر اوخودلو او ورسره ئې چل هم اوخودلو. وئې فرمائیل چه د اووه چاقوغواګانونه مراد دا دې چه تراووه کالوپورې به برابر د حاجت مطابق باران راوریږي کال به ښه آباد وي غلې پټي او باغونه به ښه آباد وي هم دغه مراد د اووه شنو کالونو دې. هم غواګانې او غوایان په یوو کښې جوتې کوئې. په دې باندې په زمکه کښې فصل کرلې شي اوس ئې ورته چل هم اوخودلو چه په دې اووه کالوکښې چه کومه غله دانه راوخی هغه د ذخیرې په توګه جمع کړئي اوکیخودل هم دبمبلونواو پوستکوسره دې د پاره چه سخا کیږي نه اوخرابیږي نه. اود خپل خوراک د ضرورت مطابق د دې نه اخلئي خوخیال کوئې چه لږ شان هم زیات مه اخلئي.صرف د خپل حاجت مطابق ترې راوباسئي. د دې اووه کالو تیریدو نه پس به چه کوم قحط راځی هغه به تر اووه کالوپورې یو شان برابر وي نه به باران کیږي اونه به پیداوارکیږي. هم دغه مراد دې د اووه مانده غواګانونه اود اووه اوچوغونچونه. په دې اووه کالوکښې به هغه جمع شوې ذخیره تاسو خورئي. یادساتئي چه په دې کښې به هیڅ فصل اوغله نه کیږي هم هغه جمع کړې شوې غله به په کار راځی. تاسو به دانې کرئي خو پیداوار به هیڅ هم نه کیږي. هغوی د خوب پوره تعبیر ورکولوسره دا هم خوشخبری ورکړه چه د دې اووه اوچوکالونو نه پس چه کوم کال راځی هغه به ډیر د برکتونو والا وي ښه بارانونه به وریږي او ښه غله او فصلونه به کیږي. فراخي به وي او تنګي به نه وي او خلق به د نورکله په شان د زیتونوتیل وغیره اوباسي او د نور کله په شان به دانګورو شیره نچوړي کوي اودڅاروو سینې به دپئیو نه ډکې شي اوښه پیئې به راوخی اوڅکې به ئې.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُوْنِیْ بِهٖ ۚ فَلَمَّا جَآءَهُ الرَّسُوْلُ قَالَ ارْجِعْ

او اووئیل| بادشاه راولئ ماته هغه| نوهر کله چې |راغې هغه ته | استاذې| اووئیل یوسف | واپس لاړشه

بادشاه حکم ورکړو چې یوسفؑ ما ته راولئ|هر کله چې استاذې هغوی له ورغئ نو یوسفؑ ورته

اِلٰی رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الّٰتِیْ قَطَّعْنَ

رب خپل ته| اوتپوس اوکړودهغه نه| څه دي حال| دښځو | هغو | چې غوڅ کړی ئې وو

اووئیل چې خپل آقا ته واپس ورشه او تپوس ترې اوکړه| چې د هغې ښځو څه حال دې | چې خپل

اَیْدِیَهُنَّ ؕ اِنَّ رَبِّیْ بِكَیْدِهِنَّ عَلِیْمٌ ۝ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ

لاسونه خپل | بیشکه | رب زما | په مکر دهغوئ | ښهٔ خبر دې | اووئیل بادشاه | څه وؤ حال ستاسو ائې ښځو

لاسونه ئې غوڅ کړی وو بیشکه زما پروردګاردهغوئ په فریبونوښهٔ پوهه دې | په دې باندې) بادشاه

اِذْ رَاوَدْتُّنَّ یُوْسُفَ عَنْ نَّفْسِهٖ ؕ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ

کله چې|تاسوغولول اوغوښتل|یوسف | د هغه دنفس(د حفاظت)نه|ټولو ښځو اووئیل|پاکي ده| الله لره

(ښځو ته) اووئیل چې داستاسو څه واقعه ده |څه وخت چې تاسو یوسف د خپل مطلب دپاره راوبللو|

مَا عَلِمْنَا عَلَیْهِ مِنْ سُوْٓءٍ ؕ قَالَتِ امْرَاَةُ الْعَزِیْزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ

مونږ نهٔ ده موندلې| په هغه کښې| څه بدی | اووئیل | ښځې|دعزیز(د مصر)| چې اوس| ظاهر شو

هغوئ ورته په جمع اووئیل |چې سبحان الله! مونږ ته خو په هغه کښې هیڅ خرابي نهٔ ده معلومه| دعزیز ښځې

Scanned with Ca

الْحَقُّ	اَنَا رَاوَدْتُّهٗ	عَنْ نَّفْسِهٖ	وَاِنَّهٗ	لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ۝	ذٰلِكَ
حق	ماهغه غولول اوغوښتل	د هغه د نفس(د حفاظت)نه	او بيشكه هغه	د رښتونو نه دې	دا

اوونيل چې اوس خو رښتيا هرچاته معلوم شوا زۀ ووم چې ما دهغه د غولولو كوشش كړې وو ااوهغه بيشكه

لِيَعْلَمَ	اَنِّىْ	لَمْ اَخُنْهُ	بِالْغَيْبِ	وَاَنَّ اللّٰهَ
دپاره ددې چې پوهه شي هغه	چې بيشكه ما	نه دې كړې خيانت د هغه	سره پشې شا	او بيشكه چې الله

رښتونې دې ا يوسف اووئيل) اچې دامې ځكه اوكړل چې عزيز ته په ښۀ شان معلومه شي چې ما د هغه په

لَا يَهْدِىْ	كَيْدَ	الْخَآئِنِيْنَ۝
نۀ كاميابوي	مكر	دخيانت كونكو

غيرموجودګئ كښې خيانت نۀ دې كړې ا اوالله دخيانت ګرو فريبونه هيڅرې سر ته نه رسوي (فريب اخر ښكاره شي)

قوله تعالٰى:: قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوْٓءٍ

ديوسفؑ دپاكدامنئ تصديق:-دخوب تعبيرمعلومولوسره چه كله قاصدواپس اوګرځيدواوهغه بادشاه دټولو حقيقتونونه خبركړو نو بادشاه له دخپل خوب په تعبير باندې يقين راغلو او ورسره هغه ته داهم معلومه شوه چه حضرت يوسفؑ ډير لوئ عالم فاضل سړې دې. دخوب په تعبيركښې خو هغه ته كمال حاصل دې.ورسره د هغه د اخلاقو ښكلې تدبير اود الله ﷻ د مخلوق نفع غوښتونكي او بې لالچه سړې دې. اوس ئې شوق پيدا شو چه پخپله ملاقات اوكړي. هغه وخت ئې حكم اوكړو چه لاړشئ او حضرت يوسفؑ د جيل نه آزاد كړئ اوماله ئې راولئ. بيا قاصد راغلو او د بادشاه پيغام ئې راورو نو هغه اوفرمائيل چه زه ددې ځائې نه نه اوځم.تركومې چه بادشاه اهل مصراو درباريان دا معلومه نه كړي چه زما څه قصور وو؟د عزيز دښځې باره كښې چه ماسره كومه خبره ترلې ده په هغې كښې تركوم حده پورې صداقت دې؟ تراوسه پورې زما دا قيد د څه حقيقت په بنياد باندې وو كه صرف د ظلم اوزياتي په بنياد باندې وو؟ ته خپل بادشاه له واپس لاړشه اوزما پيغام ورته اورسوه چه هغه دې ددې خبرې پوره تحقيق اوكړي.

ديوسفؑ صبر او استقامت:: په حديث شريف كښې هم د حضرت يوسفؑ د دې صبر اود هغه د دې شرافت اوفضيلت تعريف راغلې دې.په بخاري اومسلم وغيره كښې دي.رسول اللهﷺ فرمائي چه د شك په حقدارئې كښې دحضرت ابراهيمؑ په نسبت مونږ ډير زيات يو. هغه فرمائيلې وو چه زماربه ماته د مړو ژوندي كولو كيفيت اوښائې.(يعني چه كله مونږ د الله ﷻ په قدرت كښې شك نه كوو نود ابراهيمؑ په شان جليل القدر پيغمبر ځنګه شك كولې شو؟ نود هغوى دا غوښتنه د نورې تسلئ اواطمينان په خاطر وه اونه چه د شك په توګه. پخپله په قرآن پاك كښې دي چه زما د زړه د اطمينان د پاره) الله ﷻ دې په حضرت لوطؑ باندې رحم اوكړي هغه د يو زوراور ډلې يا مضبوطې قلعه په پناه كښې راتلل غوښتل. واورئ كه ما د يوسفؑ برابر جيل خوړلې وو او بيا قاصد زما د آزادئ پيغام

Scanned with Ca

راوړلې وو نومابه هم هغه وخت دجیل خانې نه آزادی منظورکړې وه([1])په مسنداحمد کښې هم ددې آیت ﴿فاسئله﴾په تفسیر کښې نقل دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائیل که چرې زه وې نو هم هغه وخت به مې د قاصد خبره منله او هیڅ عذر به مې نه لټولو([2]) په مسند عبدالرزاق کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی والله ماته د حضرت یوسفؑ په صبراو کرم باندې حیرانتیاده الله ﷻ دې هغه ته بخښنه وکړی چه بادشاه خوب اولیدو هغه د تعبیر د پاره بې آرامه دې قاصد راځی د هغه نه تعبیر تپوس کوی هغه ډیر زر بغیر د څه شرط نه ښائی که چرې زه ووم نو ترکومې چه مې د جیل نه ځان آزاد کړې نه وو هیڅ کله به مې ورته نه خودلو. قاصد راځی نو هغه وائی چه ترکومې پورې زما پاکوالې اوبې قصوری ټولوته په تحقیق کولو سره ښکاره نه شی. که چرته زه د هغه په ځائ باندې ووم نو ما خو به په منډه منډه دروازې له ځان رسولو([3]) دا روایت مرسل دې.اوس بادشاه تحقیق شروع کړو اوهغه ښځې کومې چه د عزیز ښځې په دعوت جمع کړې وې اوېخپله ئی هغه هم دربار ته راوغوښتلو.بیا ئی د هغه ټولوښخونه تپوس اوکړو چه د میلمستیا په ورځ څه واقعه شوې وه. ټوله بیان کړئی. هغوی جواب ورکړو چه په یوسفؑ باندې هیڅ الزام نشته په هغه باندې بې سر اوپښو تهمت دې والله مونږ ته ښه پته ده چه په یوسف ؑ کښې هیڅ بدی نشته. هغه وخت د عزیز ښځې پخپله هم اووئیل چه اوس حق ښکاره شو واقعه ظاهره شوه حقیقت نچوړشو زما پخپله د دې امر اقرار دې چه واقعی هم ما هغه راګیرول غوښتل هغه چه په کوم وخت باندې وئیلې وو چه دا ښځه ما دهوکه کوی په دې کښې هغه بالکل رښتونې دې زه د دې اقرار کوم او خپل قصور پخپله بیانوم دې د پاره چه زما خاوند هم په دې خبره پوهه شی چه ما د هغه هیڅ خیانت نه دې کړې د یوسفؑ د پاکوالی په وجه هیڅ شر او بدی مانه نه ده شوې. د بدکارئی نه الله ﷻزه بچ ساتلې یم.زما ددې اقرار او واقعه د ښکاره کیدونه صفا ښکاری او زما خاوند ته معلومیدې شی چه زه په بدئی کښې اخته شوې نه ووم دا بالکل رښتیا دی چه د خیانت کونکو مکاریانوته الله ﷻ فروغ نه ورکوی اود هغوی دهوکه هیڅ میوه نه شی راوړې.

﴿الحمدلله﴾ دولمسه سپاره ختمه شوه.

[1] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قوله ﴿ونبئهم عن ضیف ابراهیم﴾:۳۳۷۲، صحیح مسلم:۱۵۱، ابن ماجه:۴۰۲۶، ابن حبان:۶۲۰۸، مشکل الآثار:۳۲۶، احمد:۲/۳۲۶.

[2] مجمع الزوائد:۷/۴۰، احمد:۲/۳۴۶وسنده حسن.

[3] تفسیر عبدالرزاق:۱/۲۸۱-۲۹۲.

وَمَآ أُبَرِّئُ	نَفۡسِيٓۚ	إِنَّ ٱلنَّفۡسَ	لَأَمَّارَةُۢ	بِٱلسُّوٓءِ	إِلَّا
او نه پاکوم زه	نفس خپل	بیشکه نفس چې دې	خامخا ډیر حکم کوونکې دې	په بدۍ سره	ماسوا

او خپل ځان ته پاک نهٔ وایم ځکه چې نفس خو بنده ته بدۍ لارې چارې ښائي | خو په کوم (نفس)

مَا	رَحِمَ	رَبِّيٓۚ	إِنَّ	رَبِّي	غَفُورٞ	رَّحِيمٞ
د هغه نفس نه	چې رحم اوکړو	رب زما	بیشکه	رب زما	بښونکې	مهربانه دې

چې زما رب رحم اوکړی (نو هغه محفوظ وی) | بیشکه زما رب بښونکې مهربان دې |

قوله تعالی:: إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓ

دنفس دشرارتونونه هم هغه بچ کیږی په چاچه د الله ﷻ رحم وی: بیا زلیخا (دعزیز مصر ښځې) اووئیل چه زه خپل نفس ته پاك نه وایم او نه زه هغه د هرقسم جرم نه بری کوم. په نفس کښې خو قسم قسم خراب خیالات او ناجائزخواهشات راځی اوهغه هم د بدئی طرف ته مائل کوی نودنفس په دهوکه او غولولوکښې راغلم او ما حضرت یوسف ﷺ په خپل چال کښې راوستل غوښتل (خو هغه رانغلو) ځکه چه نفس خو بدو ته مائل کول کوی خوچه په چا الله ﷻ رحم اوکړی او بچ ئې کړی (هغه نه مائل کوی) بیشکه زما رب بښونکې او مهربان دې.

راجح قول دادې چې دا قول د عزیر د ښځې دې:: دا وینا د عزیز مصر د ښځې زلیخا ده او همدغه خبره ډیره مشهوره او قابل قبول ده او د واقعې سیاق او سباق سره همدغه خبره زیات مناسبت لری او په معنوی اعتبار سره هم زیاته مطابق معلومیږی او هم دا امام ماوردی رحمه الله په خپل تفسیرکښې بیان کړیده. امام ابن تیمیه رحمه الله خو په دې یو مستقل کتاب تصنیف کړیدې. او په هغې کښې د دې قول پوره حمایت او تائید کړې دې.

خو بعض خلق دا هم وائی چه دا قول د حضرت یوسف ﷺ دې ﴿ذَٰلِكَ لِيَعۡلَمَ﴾ نه واخله ﴿غَفُورٞ رَّحِيمٞ﴾ پورې دکوم مطلب چه دا شوچه حضرت یوسف ﷺ اوفرمائیل د دې د پاره چه عزیز مصر پوهه شی چه د هغه په غیرموجودګئی کښې ماد هغه د ښځې باره کښې هیڅ خیانت نه دې کړې. ابن جریر او ابن حاتم رحمه الله خود دې قول نه علاوه بل څه قول هډو بیان کړې نه دې. تفسیر ابن جریر رحمه الله کښې دی چه ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه کله د یوسف ﷺ په وینا باندې بادشاه د ښار دښځونه د هغوی باره کښې معلومات اوکړل نو هغوی اووئیل چه مونږ خو په هغه کښې هیڅ خرابی نه ده لیدلې او زلیخاهم اقرار اوکړو چه حق خبره هم دغه ده. هم ما د ده د غولولو کوشش کړې وو نو حضرت یوسف ﷺ اووئیل چه ما دا هرڅه ددې د پاره اوکړل چه عزیز مصر ته معلومه شی چه ما د هغه په غیرموجودګئی کښې د هغه هیڅ خیانت نه دې کړې. حضرت جبرائیل ﷺ هغه ته اوفرمائیل چه څه په هغه ورځ دې هم نه ده کړې په کومه ورځ چه هغه ښځې ستا اراده اوکړه او تا دهغې ښځې (واضح دی وې چه حضرت یوسف ﷺ اراده نه وه کړې بلکه الله ﷻ دا فرمائی که چرې هغه ته د الله ﷻ نشانی (دلیل) نه وو خودلې شوې نو هغه وخت به خامخا تا اراده کوله. مګر دې نشانوته د کتو په وجه ته په تقوی باندې قائم پاتې شوې. نو هله هغه اوفرمائیل چه زه خپل نفس ته بدنه وایم نفس خو هم د بدوترغیب ورکوی. مجاهد، سعید بن جبیر، عکرمه ابن ابی الهذیل، ضحاك، حسن، قتاده او سدی رحمهم الله ټول هم د دې قائل دی لیکن ړومبې قول (یعنی دادزلیخا کلام کیدل) هم زیات قوی اوظاهر دی ځکه چه د روستی کلام آخری حصه د عزیز مصردښځې زلیخا دې چه هغې دټولوپه وړاندې بادشاه ته بیان کولواوحضرت یوسف ﷺ هلته موجود نه وو (بلکه په جیل کښې وو) د دې ټولو خبرو اترو نه پس بادشاه هغه راغوښتې وو.

Scanned with Ca

وَقَالَ الْمَلِكُ
او اوونيل | بادشاه |
او بادشاه اووئيل |

اِئْتُوْنِيْ بِهٖٓ اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِيْ ۚ فَلَمَّا كَلَّمَهٗ
راولئ ماته | هغهٔ | چې مخصوص کړم زهٔ هغهٔ | د پاره د خان خپل | نو هر کله چې | خبرې اوکړې بادشاه د هغهٔ سره
هغهٔ ماته راولئ | چې زهٔ ئې خپلو خاصو کارونو د پاره اوساتم | کله چې ئې ورسره خبرې اوکړې

قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِيْنٌ اَمِيْنٌ ۝ قَالَ اجْعَلْنِيْ
وې وئيل | بيشکه تهٔ | نن ورځ | زمونږ سره | عزت والا | امانت دار يې | اووئيل يوسف | مقرر کړه ما
نو ورته ئې اووئيل چې تهٔ د نن نه زمونږ په دربار باندې کښې عزتمند او معتبر شوې | يوسف ورته اووئيل چې ما دوطن

عَلٰى خَزَآئِنِ الْاَرْضِ ۚ اِنِّيْ حَفِيْظٌ عَلِيْمٌ ۝
په خزانو | د زمکې | بيشکه زهٔ | حفاظت کونکې يم | ښهٔ پوهه يم |
په خزانو باندې مقرر کړه | بيشکه زهٔ ډير محافظ يم | او (ددې کارنه) پوره واقف يم |

قوله تعالى:: قَالَ اجْعَلْنِيْ عَلٰى خَزَآئِنِ الْاَرْضِ ۚ

خپل قابليت د ضرورت په وخت کښې بيانول: کله چه د بادشاه په وړاندې دحضرت يوسف ﷺ بې ګناهي ښکاره شوه نو خوشحاله شو او ونې وئيل چه دې ماله راولئې چه زه دې په خپلو خاص مشيرانو کښې کړم چه کله هغوی تشريف راوړو او بادشاه سره ملاؤشو هغه دده صورت مبارک اوکتلو، د هغوی خبرې واوريدې د هغه اخلاق ئې اوکتل نو زړه ئې پرې عاشق شو او ناځاپې د هغه د خُلې نه اووتل چه د نن نه ته زمونږ دپاره معزز او معتبر ئې. پدې خبره حضرت يوسف ﷺ دخپل خان دپاره يوخدمت خوښ کړلو او د هغې اهليت ئې ښکاره کړو. د انسان د پاره دا جائزدی چه کله دې په ناپيژندګلو خلقو کښې وی نود ضرورت په وخت دې دې خپل قابليت بيان کړی. د هغه خوب په وجه د کوم تعبير چه هغوی بيان کړې وو هغوی همدغه خواهش اوکړو چه د زمکې پيداوار او غله وغيره چه جمع کولې شی په هغې ما اولګوئی چه زه د هغې حفاظت اوکړم اود خپل علم مطابق عمل اوکړې شم او مخلوق ته د قحط کالئی او مصيبت په وخت کښې څه قدرې آسانی ملاؤشی. د بادشاه په زړه باندې خود هغه د ايماندارئی، رښتين ولئی، سليقه مندئی او کامل علم رعب ناست وو هم هغه وخت ئې دغه درخواست منظور کړو.

وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا
او په دې طريقه | ځاني ورکړو مونږ |
او دغه شان مونږ |

لِيُوْسُفَ فِي الْاَرْضِ ۚ يَتَبَوَّاُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَآءُ ؕ
يوسف ته | په زمکه کښې | دې به اوسيدو | هغه ځائې | کوم ځائې چې | دهٔ غوښتل
يوسف ﷺ د (مصر) اختيار مند کړو | چې کوم ځائې ئې زړهٔ غواړی | نو هلته دې اوسيږی

Scanned with Ca

نُصِيبُ	بِرَحْمَتِنَا	مَنْ	نَّشَاءُ	وَلَا نُضِيعُ	أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ۝
رسوو مونږ	رحمت خپل	هغه چاته	چې اوغواړو مونږ	اونۀ ضائع کوؤمونږ	اجر دنیکانو خلقو
مونږ چې خوک اوغواړو نو خپل رحمت ورته رسوو او مونږ د نیکانوبدله هیچرې نۀ ضائع کوو					

وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ	خَيْرٌ	لِّلَّذِينَ	آمَنُوا	وَكَانُوا	يَتَّقُونَ ۝
او اجر د آخرت	بهتر دې	د پاره دهغه کسانو	چې ایمان ئې راوړو	او وؤهغوئ	چې ویریدل د الله نه
او د هغه کسانو د پاره د آخرت بدله ډیره ښۀ ده چې ایمان ئې راوړې دې او پرهیزګاران دی					

قوله تعالیٰ: وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ

حضرت یوسف ﷺ دمصرحاکم جوړشو:- دمصرپه زمکه کښې داسې دحضرت یوسف ﷺ ترقی اوشوه. اوس دهغه په اختیارکښې وه چه څنګه غواړی تصرف کولې شی. چرته چه غواړی مکانات جوړولې شی. یا هغه یوازې والی او قید ته اوګورئی او یا دې اختیار او آزادئی ته اوګورئی. ربښتیا دی چه رب چاته څومره حصه د خپل رحمت ورکول غواړی ورکوی او د صبر کونکو صبر آخر میوه راوړی. د رونړو تکلیفونه ئې برداشت کړل، د الله ﷻ د نافرمانئې نه د بچ کیدلو د پاره د عزیزمصر ښځې سره نې اورانه کړه اود قیدخانې سختئې ئې اوزغملې. نود الله ﷻ درحمت لاس وړاندې شواود صبر اجر ملاؤ شو.د نیکوکارو نیکئې چرې هم نه ضائع کیږی. بیا داسې ایماندار او تقوی دار په آخرت کښې اوچتې درجې او اوچت ثوابونه بیامومی. دلته دا ملاؤشو اود هغه ځایٔ د ملاویدلو خو څه تپوس مه کوئی. د حضرت سلیمان ﷺ باره کښې هم په قرآن پاك کښې راغلی دی چه دا د دنیا دولت او بادشاهی مونږ تاته په خپل احسان سره درکړی دی اوپه قیامت کښې هم مونږ سره ستاد پاره ښه میلمستیاده.

اخر ریان خپله بادشاهی یوسف ﷺ ته ورکړه: لندا دا چه شاه مصر ریان ابن ولیدد مصر بادشاهی هغه ته ورکړې وه. اول په دې منصب باندې د دغه ښځې خاوند وو کومې چه دې خپل ځان طرف ته مائل کولو هم دې هغه اخستې وو او آخر د مصر بادشاه د هغه په لاس ایمان راوړو. ابن اسحاق رحمه الله فرمائی چه د هغه د اخستونکی نوم اطفیروو. هغه هم په دغه ورځوکښې وفات شوې وو.

د یوسف ﷺ سره د زلیخه نکاح:: د هغې نه پس بادشاه د هغه د بی بی راعیل سره د حضرت یوسف ﷺ نکاح اوکړه.کله چه هغه دې سره ملاؤ شو نو وئی فرمائیل چه وایه دا ستاد هغه ارادې نه بهتر نه ده؟ هغه جواب ورکړو چه اې ملګریه ما مه ملامت کوه. تاته معلومه ده چه زه د حسن او ښائست او دولت منده ښځه وم، زما خاوند مردمئی نه محروم وو هغه ماسره ملاویدې نشو. بل طرف ته چه تاته قدرت په کومه فیاضئی سره دحسن په دولت باندې مورکړې وې هغه هم معلومه خبره ده نوما اوس مه ملامت کوه. وائی چه واقعی حضرت یوسف ﷺ هغه بالکل د پیغلې په شان اوکتله او د هغې د خیټې نه د هغه دوه ځامن اوشو، افرائیم او میشا. د افرائیم نه نون پیدا شو چه د حضرت وشع ﷺ پلار دې او رحمت نومې لور پیدا شوه چه د حضرت ایوب ﷺ بی بی ده. حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله فرمائی چه د عزیز ښځه په لارکښې ولاړه وه چه کله د حضرت یوسف ﷺ سورلی راغله نو بې اختیاره ئې د خلې نه اوتل (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ) د الله ﷻ د شان نه قربان شم چه په خپله فرمانبردارئی غلامان بادشاهئی ته اورسول او د خپلې نافرمانئې په وجه ئې بادشاهان غلامئی ته راکوزکړل

وَجَآءَ اِخْوَةُ يُوْسُفَ فَدَخَلُوْا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهٗ

اوراغلل | رونړه | د يوسف | نو ورداخل شو | په هغه باندې | نو اوپيژندل هغهٔ هغوئ | اوهغوئ | هغهٔ

اوديوسف ﷺ رونړه هم(مصر) ته راغلل | اوهغهٔ ته ورغلل | نوهغهٔ اوپيژندل | او هغوئ دې اونهٔ

مُنْكِرُوْنَ ۝ وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُوْنِيْ

نهٔ پيژندونکي وو | او هرکله چې | تيارکړو يوسف هغوئ د پاره | سامان دَ هغوئ | نووې ونيل | راولئ ما ته

پيژندې شو | اوهرکله چې يوسف ﷺ هغوئ ته سامان تيار کړو | نو ورته ئې اووئيل | چې تاسو

بِاَخٍ لَّكُمْ مِّنْ اَبِيْكُمْ اَلَا تَرَوْنَ اَنِّيْٓ اُوْفِي الْكَيْلَ وَاَنَا

رورا | ستاسو | چې دپلاره ستاسو نه دې | آيا نهٔ وينئ تاسو | چې بيشکه زهٔ | پوره ورکوم | پيمانه | او زهٔ

د خپل پلار نه (ميرنې) رور هم راوالئ | آيا تاسو نهٔ گورئ چې زهٔ پوره پيمانه ورکوم

خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ ۝ فَاِنْ لَّمْ تَاْتُوْنِيْ بِهٖ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ

بهتره | دميلمستيا ورکونکو نه يم | نوکه | رانهٔ وستوتاسوماته | هغه | نونشته پيمانه | ستاسو د پاره

او ښهٔ ميلمستيا ورکوم | که چرې تاسو هغهٔ ماله رانهٔ وستو | نو تاسو ته به زما دطرفنه غله نهٔ ملاويږي

عِنْدِيْ وَلَا تَقْرَبُوْنِ ۝ قَالُوْا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ

زماسره | اومهٔ راځئ نزدې ماته | اووئيل هغوئ | مونږبه کوشش اوکړودغوښتلو هغهٔ | د پلار د هغهٔ نه

اونهٔ به زما خوا ته رانږدې کيږئ | هغوئ اووئيل چې مونږ به ئې د پلار نه ضرور اوغواړو

وَاِنَّا لَفٰعِلُوْنَ ۝ وَقَالَ لِفِتْيٰنِهِ اجْعَلُوْا

او بيشکه مونږ | خامخا کونکي يو ددې کار | او اووئيل يوسف | غلامانو خپلو ته | چې کيږدئ

اوداکار به ضرور کوؤ | يوسف ﷺ خپلو خادمانو ته اووئيل | چې د دوئ ادا کړې قيمت

بِضَاعَتَهُمْ فِيْ رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُوْنَهَآ اِذَا

قيمت دسامان دهغوئ | په بارونو دهغوئ کښې | دپاره ددې چې هغوئ | او پيژني هغه | کله چې

د دوئ په سامان کښې پټ کيږدئ | کيدې شي چې خپلو خپلوانو ته واپس اورسی | نو

انْقَلَبُوْٓا اِلٰٓى اَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ۝

واپس لاړشي هغوئ | کور خپل ته | شايد چې هغوئ | واپس راشي |

وې پيژني | اوکيدې شي چې په دې وجه واپس راشي |

قوله تعالىٰ: وَجَآءَ اِخْوَةُ يُوْسُفَ

ديوسف ﷺ رونړه په مصرکښې :- وائي چه حضرت يوسف ﷺ د مصر د وزير په حيثيت سره اوه کاله غله دانه په ښه توګه راجمع کړه. دې نه پس چه کله عام قحط کالي شروع شوه اوخلق يوې يوې دانې ته محتاج شو نو هغوی محتاجانوته ورکول شروع کړل.دا قحط د مصر دعلاقې نه واخله ترکنعان پورې ښارونوکښې وو.هغه به هر يو باهرني سړی ته د غلې ډك اوښ ورکولو اوپخپله د هغه لښکر بلکه

Scanned with Ca

بادشاه پخپله په ټوله ورځ کښې صرف یو ځل یوه نیمه نمړئی خوړله. او اهل مصر باندې به ئې په ډکه خېټه خوراك کولو. نو په دغه زمانه کښې دا خبره د الله ﷻ یو رحمت وو. دا هم روایت دې چه هغوی په رومبی کال د مال په بدل غله خرڅوله. په دوئم کال د سامان او اسباب په بدله کښې او په دریم کال هم او په څلورم کال هم، بیا پخپله د خلقو او د هغوی د اولاد په بدله نو دغه خلق اود هغوی اولاد او د هغوی د مال دوی مالکان جوړشو. خود دې نه پس هغوی دا ټول آزاد کړل اود هغوی مال ئې هم هغه خلقو ته حواله کړو. دا روایت د بنواسرائیل دې کوم ته چه مونږ ربښتیا اودروغ نشو وئیلې. دلته دا خبره بیانیږی چه په دې راتلونکو خلقو کښې د حضرت یوسف ﷺ رونړه هم وو چه د پلار په حکم راغلی وو. هغوی ته معلومه شوې وه چه عزیزمصرد مال په بدله غله ورکوی. نو یعقوب ﷺ خپل لس خامن هلته اولیګل اود حضرت یوسف ﷺ سکه رور بنیامین چه د یوسف ﷺ نه پس د هغه پلارته د ټولونه زیات ګران وو خپل ځان سره ئې حصارکړو.

د یوسف ﷺ درونړونه عجیبه سوالونه::کله چه دا قافله دالله ﷻ نبی له راورسیدل نوهغه په یونظرټول اوپیژندل خویه دوی کښې یو هم دې اونه پیژندلو. ځکه چه هغه د دوی نه په وړوکوالی کښې جدا شوې وو. رونړو دې د سودا ګرو په لاس خرڅ کړې وو، هغوی ته څه پته وه چه بیا څه اوشو او دا خو په ګمان کښې هم نشو راتلې چه هغه ماشوم کوم چه د غلام په حیثیت خرڅ شوې وو نن هم هغه عزیز مصر جوړشوې دې اوبل طرفته حضرت یوسف دخبرو طرز داسې اختیارکړې ووچه هغوی ته دا ګمان هم اونه شو.د هغوی نه ئې تپوس اوکړو چه تاسو خلق زمونږ ملك ته څنګه راغلئ؟هغوی وئیل چه دې اوریدو سره به ته مونږ ته غله راکړې. هغه وئیل چه زما شك دې چه تاسو چرته جاسوسان خو نه ئې؟ هغوی وئیل د الله پناه مونږ جاسوسان نه یو، وئې فرمائیل چه تاسو د کوم ځائ اوسیدونکی ئې؟ هغوی وئیل د کنعان او زمونږ د والد محترم نوم حضرت یعقوب ﷺ د الله نبی دې. هغوی تپوس اوکړو چه تاسو نه علاوه د هغه نور خامن هم شته؟ هغوی وئیل چه او مونږ دولس رونړه وو. مونږ کښې چه کوم کشر ووا و زمونږ د پلار دسترګو ستورې وو، هغه هلاك شو،هم دهغه یو رور وو،هغه پلارمونږ سره اونه لیګلو بلکه خپل ځان سره ئې حصارکړو چه په هغه سره پلار ته اطمینان او تسلی وی. د دې خبرونه پس هغوی حکم ورکړو چه دوی سرکاری میلمانه اوګڼړئی او هرقسم خاطرئې اوکړئی او په ښه ځائ کښې حصار کړئی. اوس چه کله هغوی ته غله ورکړیشوه اودهغوی بوجئی ئې ډکې کړې او څومره څاروی چه هغوی سره وو او څومره غله ئې اوچتولې شوه ورئې کړه او ورته ئې اوفرمائیل چه د خپل صداقت د اظهار د پاره خپل هغه رور کوم چه تاسو ځان سره دې ځل نه دې راوستې هغه راولئی. ګورئی ما تاسو سره ښه اخلاق اوکړل او ستاسو مې ډیرخاطر او میلمستیا اوکړه.دغه شان رغبت ورکولو سره ئې دهمکی هم ورکړه که دوباره راتلوکښې موځان سره رانه وستلو نو یوه دانه غله به هم درنه کړم بلکه تاسو به خپل ځان سره هم پرینږدم. هغوی وعده اوکړه چه مونږ به هغه ته اووایو اولالچ وغیره به ورکړو او د هرقسم کوشش به کوو چه خپل هغه رور هم راولو اود بادشاه په وړاندې مونږ درغژن نشو.

یوسف ﷺ ددوئ نه د رور راوستلو دپاره ګانړه واخستل::سدی رحمه الله فرمائی چه حضرت یوسف ﷺ د هغوی نه ګانړه واخسته چه کله مو راوستلو نو دا به واخلئ خو داخبره زړه ته څه ښه نه لګی ځکه چه هغه خو دوی ته د واپسئ ډیر لوئ رغبت او ډیره تمنا ظاهره کړې وه.کله چه رونړو د تلو تیارې اوکړو نوحضرت یوسف ﷺ خپل کارندوته اشاره اوکړه چه کوم سامان دوی راوړې وو اودڅه په عوض چه دوی مونږ نه غله اخستې ده هغه هم واپس کړئی خو په دې هوښیارتیا سره چه دوی ته پته هم اونه لګی. دهغوی په کجاوو او بورو کښې هغه ټول څیزونه کیږدئی.ممکن ده چه دا وجه وی چه هغه ته دا خیال شوې وی چه اوس به په کورکښې څه وی کوم څیز دپاره چه دوی بیا راشی اوبیا غله واخلی او دا

هم کیدیشی چه د خپل رور او پلارنه د غلې په معاوضه کښې څه اخستل مناسب نه وو ګڼړلی او دا هم ګمان دې چه هغه دا خیال کړې وی چه کله دوی خپل سامانونه کولاؤکړی او داهرڅه اووینی نو خامخابه دوی زمونږ څیزونو واپس کولو د پاره راځی نو په دې بهانه باندې به رور سره ملاقات اوشی.

فَلَمَّا رَجَعُوٓا

| نوهرکله چې | واپس لاړل هغوئ

|نوکله چې هغوئ خپل پلار ته واپس اورسیدل

اِلٰٓى اَبِيْهِمْ قَالُوْا يٰٓاَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَاَرْسِلْ مَعَنَآ

پلار خپل ته | نووې وئیل | ائې پلاره زمونږ | منع کړې شوه | زمونږنه | پیمانه| نو اولیږه | زمونږ سره

نو وې وئیل | چې ائې زمونږ بابا جانه! په مونږ بیا د ځاره غله بنده شوې ده | زمونږ سره زمونږ رور

اَخَانَا نَكْتَلْ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ۝ قَالَ

رور زمونږ| چې پیمانه راوړو | او بیشکه مونږ | د دهٔ | خامخا حفاظت کونکی یو | اووئیل یعقوب

اولیږه | چې غله راوړو | اومونږ به د هغهٔ حفاظت کوو | ....یعقوب ﷺ اووئیل چې

هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَآ اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخِيْهِ

آیااعتباراوکړم په تاسو| په حق ددهٔ کښې | مګرهغسې | لکه چې | مااعتبار کړې وؤ | په حق د رور ددهٔ کښې

آیا زه ددهٔ په باره کښې په تاسوباندې هغه شان اعتبار اوکړم |لکه چې له دې نه وړاندې مې د دهٔ د رور

مِنْ قَبْلُ ؕ فَاللّٰهُ خَيْرٌ حٰفِظًا ۪ وَّهُوَ اَرْحَمُ

مخکښې د دې نه| پس الله | بهتر دې | په لحاظ دحفاظت کولو سره | او هغهٔ | زیات رحم کونکې دې

(یوسف) په باره کښې درباندې کړې وو|بس هم الله ډیر ښهٔ محافظ دې |هغهٔ د ټولو نه زیات مهربان دې

الرّٰحِمِيْنَ۝

د رحم کونکو نه |

اوهر کله چې هغوئ سامان پرانستو |

قوله تعالی:: فَلَمَّا رَجَعُوٓا اِلٰٓى اَبِيْهِمْ

د یوسف ﷺ د رونړو واپسی:- بیان کیږی چه کله پلار ته راورسیدل نو هغوی اووئیل اوس مونږ ته غله نشی ملاویدې ترهغه وخته پورې چه تاسو مونږ سره زمونږ رور اونه لیګئی که دې مونږ سره وو نو کیدیشی چه ملاوشی. تاسو بې فکره اوسیږئی مونږ به دهغه خیال ساتو. د(نکتل) دونم قراءت (یکتل) هم دې. حضرت یعقوب ﷺ اوفرمائیل بس تاسو به ده سره هم هغه کار اوکړئی کوم چه مود ده رور حضرت یوسف ﷺ سره کړې وو چه د دې ځائ نه مو بوتلو اوبیا دلته په رارسیدو باندې مو څه خبره جوړه کړه. (حافظا) دونم قراءت (حفظا) هم دی. هغه فرمائی هم الله ﷻ بهترین حافظ اوساتندونکې دې او هغه خودې الرحم الراحمین زما په بوډاوالی او زماپه کمزورتیا باندې رحم اوکړئی او کوم غم او تکلیف چه ماته د خپل بچی دې هغه به لرې کړی. زما د هغه پاك ذات نه دا امید دې چه هغه به زما یوسف ماسره بیا ملاوکړی. او زما خفګان به لرې کړی په هغه باندې یو کار هم مشکل نه دې اونه هغه په خپلوبندیګانو باندې خپل رحم اوکرم بندوی.

Scanned with Ca

وَلَمَّا فَتَحُوْا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوْا بِضَاعَتَهُمْ

| او هرکله چې | پرانستو هغوئ | سامان خپل | بیا موندو هغوئ | مال خپل

اوهرکله چې هغوئ سامان پرانستو | نو خپل مال ئې بیاموندو | کوم چې

رُدَّتْ اِلَيْهِمْ ؕ قَالُوْا يٰٓاَبَانَا مَا نَبْغِيْ ؕ هٰذِهٖ

چې واپس کړې شوې دې | هغوئ ته | اوونیل هغوئ | ائې پلاره زمونږ | څه غواړو مونږ | دادې

ورته واپس شوې وو | هغوئ اووئیل چې ائې بابا! مونږ لا نور څه غواړو ؟ | ....دا دې

بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا ۚ وَنَمِيْرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ

مال زمونږ | چې واپس کړې شوې دې | مونږته | او خوبه اوغله به راوړو | بال بچ خپل ته | اوحفاظت به کوو مونږ

زمونږ مال هم مونږ ته واپس شوې دې | اومونږ به د خپل کور والو د پاره نوره غله راوړو | او د خپل

اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيْرٍ ؕ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَّسِيْرٌ ﴿۶۵﴾ قَالَ

د رور زمونږ | او زیات به راوړو | (بار) پیمانه | داوښ | دا | پیمانه ده | آسانه | اووئیل یعقوب

رور به حفاظت کوؤ | اودیو اوښ بار به زیاتی راوړو | ادیو اوښ غله به ډیره په آسانه ملاؤ شی | یعقوب ؑ

لَنْ اُرْسِلَهٗ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُوْنِ مَوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ

هرګزنه لیږم زه دې | تاسو سره | ترهغې پورې | چې راکړئ تاسو ماته | وعده محکمه | د الله په نوم

اووئیل | زه به هیڅ کله دې تاسو سره اونه لیږم | ترڅو چې ماته د الله ﷻ په نوم پوخ قول رانه کړئ

لَتَاْتُنَّنِيْ بِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يُّحَاطَ بِكُمْ ۚ فَلَمَّآ اٰتَوْهُ

چې خامخا به واپس راولئ ماته | دې | بغیر ددې نه | چې ګیرشئ تاسو | نو کله چې | ورکړه هغوئ هغه ته

چې ماته به ئې خامخا واپس راولئ | البته دا چې تاسو ټول پخپله چرته راګیر شئ | نو هرکله چې هغوئ

مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ﴿۶۶﴾

وعده محکمه خپله | نو اووئیل یعقوب | چې الله | په هغه څه | چې وایو مونږ | ضامن دې |

پوخ قول ورکړو | نو یعقوب ؑ اوفرمائیل | چې مونږ څه وایو الله ﷻ ددې ضامن دې |

قوله تعالى:: قَالُوْا يٰٓاَبَانَا مَا نَبْغِيْ ؕ

یوسف ؑ غله هم ورکړه او قیمت ئې هم واپس کړو:- دا اول بیان اوشو چه د رونړود واپسئی په وخت د الله ﷻ نبی د هغوی مال او متاع سره د اسبابو ټول په پټه هغوی ته واپس کړې وو. کله چه هغوی کورته اورسیدل اوکجاوې کولاؤکړې او ټول سامان ئې جدا جدا کړو نو خپل ټول څیزونه ئې هم هغه شان اوموندل نو خپل پلارته ئې اووئیل چه اوس واخله نور څه غواړې، هر څه خو عزیز مصر مونږ ته واپس کړل اود بدلې غله ئې هم پوره پوره راکړه. اوس خو مونږ سره خپل رور پریږده نو مونږ به د خپل خاندان دپاره غله هم راوړو اود رور په وجه به راته د یو اوښ بار نور هم ملاوئشی خکه چه عزیزمصر هر یو کس ته یو اوښ بار ورکوی. او تاسو دې مونږ سره لیګلوکښې ولې تامل کوې؟ مونږ به د هغه پوره خیال اوپالنه کوو. دا ناپ ډیر آسان دې، دا وو د کلام تتمه او کلام ښه کول.حضرت یعقوب ؑ ددې ټولو خبرو باره کښې فرمائی چه ترکومې تاسو حلفیه اقرار اونکړئی چه خپل دا رور

به ماته خپل ځان سره واپس رارسوئی ګنی نو زه به ئې تاسو سره نه لیګم. او دا یوبله خبره ده چه ټول راګیرشئی او راخلاص نه شئی. نو ځامنو الله ﷻ ترمینځه کړو او کللکه وعده ئې اوکړه. اوس حضرت یعقوب ﷺ اوفرمائیل چه زمونږ د دې خبرو اترو الله ﷻ وکیل دی. خپل خوږ ځوئ هغوی سره کړو. ځکه چه د قحط د وجه د غلې ضرورت وو او بغیرد لیګلو نه بل څه لار نه وه.

وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوْا مِنْۢ بَابٍ وَّاحِدٍ وَّادْخُلُوْا مِنْ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ ؕ

او وې وئیل اٸې زما ځامنو| مهٔ ننوځئ | په دروازه یوه باندې | او ننوځئ | په دروازو مختلفو باندې

اوهغه اووئیل اٸې زما ځامنو! تاسوهم د یوې دروازې نه (ښارته) مهٔ ورننوځئ | بلکه په جدا جدا دروازو

وَمَآ اُغْنِيْ عَنْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ؕ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ؕ

او نهٔ شم دفع کولې زهٔ | ستاسو نه | د حکم د الله نه | هیڅ څیز | نهٔ دې حکم | مګر | الله لره دې

داخل شئ اوزهٔ د الله ﷻ د څه فیصلې نه تاسو بچ کولې نهٔ شم | د هغهٔ نه بغیر د بل هیچا حکم نهٔ چلیږی

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۚ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ۝

په هغه باندې| بهروسه کړې ده ما | او هم په هغهٔ باندې| پکار دې چې توکل کوی | توکل کونکی خلق

په هغه مې بهروسه ده | ....او په هغه دې بهروسه کونکې بهروسه اوکړی

وَلَمَّا دَخَلُوْا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ اَبُوْهُمْ ؕ مَا كَانَ

اوکله چې | ننوتل هغوئ | د هغه طرفنه | چې حکم کړې وۀ هغوئ ته | پلار د هغوئ | نهٔ وۀ

اوکله چې هغوئ د هغه ځائې نه ورننوتل د کوم نه چې دوئ ته د دوئ پلار حکم کړې وو | دالله ﷻ

يُغْنِيْ عَنْهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا حَاجَةً فِيْ نَفْسِ يَعْقُوْبَ

چې دفع کړی ئې وې| دهغوئ نه| دحکم دالله نه| څه څیز | مګر |دایو شك وۀ|په زړهٔ کښې | دیعقوب

په مقابله کښې هیڅ تدبیر هم دهغوئ په کار راتلې نشو | دا خو دیعقوب ﷺ په زړهٔ کښې یو ارمان وو

قَضٰىهَا ؕ وَاِنَّهٗ لَذُوْ عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنٰهُ

چې ترسره ئې کړو|اوبیشکه هغهٔ|خامخا خاوند د علم وۀ|په سبب ددې|چې تعلیم ورکړې وۀمونږ هغهٔ ته

چې هغه ئې پوره کړو | او هغهٔ د علم خاوند وو| ځکه چې مونږ ورته علم ورکړې وو

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝

خولیکن | زیات | د خلقو نه | نهٔ پوهیږی په حقیقت |

خوزیات خلق په دې حقیقت نهٔ پوهیږی

قوله تعالى:: وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوْا مِنْۢ بَابٍ وَّاحِدٍ

دحضرت یعقوب ﷺ ځامنوته وصیت. د الله ﷻ نبی حضرت یعقوب ﷺ ته دخپلو بچو د نظره کیدو ویره وه ځکه چه هغوی ښه تکړه، ښانسته مضبوط خوانان وو. په دې وجه د تلو په وخت کښې هغوی ته فرمائی چه خوږو بچو تاسو ټول د ښار په یوه دروازه ښار ته مه داخلیږئی بلکه په مختلفو دروازو یو یو دوه دوه لاړشئی.

Scanned with Ca

نظر لګیدل حق دی :: ځکه نظرلګیدل حق دی په اس سور داسي نه راغورزوی بیا ورسره فرمائی چه په دې زه پوهیږم او دا زما ایمان دې چه داتدبیر په تقدیر ګښې اُخوادیخوا نشي کولې د الله ﷻ قضا هیڅ څوك په خپل تدبیر سره نشي بدلولې. د الله ﷻ غوښتنه به پوره کیږي.حکم هم د هغه چلیږي، څوك دې چه د هغه اراده بدله کړي؟ د هغه فرمان روستوکړي؟د هغه قضاواپس کړي؟زما یقین هم په دې باندې دې او په ما څه موقوف دی دهریو توکل کونکي په هغه باندې توکل کول پکار دی. ځامنود پلار حکم اومنلواوهم دغه شان په مختلفو دروازو کښې تقسیم شواوښارکښې داخل شو.دغه شان هغه قضا خو واپس کولې نشوه خوحضرت یعقوب ؑ یو ظاهری تدبیر پوره کړو چه دې سره به هغوی د بد نظر نه بچ شي. هغه ذی علم وو د الله ﷻ علم هغه سره وو او اکثر خلقو په دې نه پوهیږي.

عَلٰى يُوْسُفَ	دَخَلُوْا	وَلَمَّا
په یوسف باندې	ورداخل شوا	اوهرکله چې
اوکله چې هغوئ یوسف ؑ ته ورغلل		

فَلَا تَبْتَىٕسْ	اِنِّیْٓ اَنَا اَخُوْكَ	قَالَ	اَخَاهُ	اِلَيْهِ	اٰوٰى
نومهٔ کوه غم ته	بیشکه زهٔ رور ستا یم	ورته ئې اوونیل	رور خپل	خان ته	رانزدې ئې کړوا
نوهغه خپل سکه رور خان سره یوځائې کړوا اوورته ئې اوونیل چې هم زهٔ ستا رور (یوسف) یم اِنو تهٔ					

يَعْمَلُوْنَ ۝	كَانُوْا	بِمَا
چې کول به یئ	چې ووٌ هغوئ	په هغه کارونو
د دوی په کارونو مهٔ غمژن کیږه		

قوله تعالى:: اِنِّیْٓ اَنَا اَخُوْكَ

حضرت یوسف ؑ خپل روربنیامین اوپیژندلو:- بنیامین چه د حضرت یوسف ؑ سکه رور وو هغه سره د نورو رونړو چه کله مصر ته اورسیدل نو هغه په خپله سرکاری مهمان خانه کښې میشته کړل، ډیر عزت اواکرام ئې اوکړو اوصله اوانعام اواکرام ئې ورکړو.خپل رورته ئې په خان له خائ کښې اوفرمائیل چه زه ستا رور یوسف یم الله ﷻ په ما باندې انعام او اکرام کړیدې. اوس تاله پکار دی چه رونړو ماسره کوم سلوك کړې وود هغې خفګان مه کوه او حقیقت په دوی باندې مه ښکاره کوه. زه په کوشش کښې یم چه په څه نا څه طریقه تا خان سره حصار کړم.

جَهَّزَهُمْ	فَلَمَّا
تیارکړویوسف هغوئ د پاره	نوهر کله چې
کله چې ئې د هغوئ سامان تیار کړو	

ثُمَّ اَذَّنَ	اَخِيْهِ	فِیْ رَحْلِ	السِّقَايَةَ	جَعَلَ	بِجَهَازِهِمْ
بیا آواز اوکړو	درورخپل	په بار کښې	د څښلو	نو کیښودو هغهٔ الوښې	سامان دسفرد هغوئ
نوخپله پیاله ئې د خپل سکه رور په سامان کښې کیښوده | بیا یو آواز کونکی آواز اوکړو					

قَالُوْا	لَسٰرِقُوْنَ ۝	اِنَّكُمْ	الْعِيْرُ	اَيَّتُهَا	مُؤَذِّنٌ
اوونیل هغوئ	خامخا غلهٔ یئ	بیشکه تاسو	دقافلې خلقو	ائې	یو آواز کونکی
چې ائې د قافلې خلقو ! تاسو غلهٔ یئ ....هغوئ اوونیل					

Scanned with Ca

وَاَقۡبَلُوۡا عَلَيۡهِمۡ مَّا ذَا تَفۡقِدُوۡنَ۝ قَالُوۡا نَفۡقِدُ

اومخونه ئې راواړول| په هغوئ | څه څيز | ورك شوي دې ستاسونه|اووئيل هغوئ| اوركه ده زمونږ نه

او مخونه ئې وروپسې راواړول | ستاسونه څه ورک شوي دي | ....هغوئ اووئيل زمونږ نه د

صُوَاعَ الۡمَلِكِ وَلِمَنۡ جَآءَ بِهٖ حِمۡلُ بَعِيۡرٍ وَّاَنَا بِهٖ زَعِيۡمٌ۝

پيمانه | د بادشاه| اودې دپاره دهغه چا| چې راڼې ورِوهغه| بار | د اوښ|او زه | په دې | ذمه واريم

بادشاه پيمانه اورکه شوي ده| اوچا چې راپيدا کړه هغۀ د پاره د اوښ يو بار(غله) انعام دې|او زۀ ددې ذمه واريم

قوله تعالى:: جَعَلَ السِّقَايَةَ فِيۡ رَحۡلِ اَخِيۡهِ

د رور د ايساروِلو تدبير:- کله چه هغه خپلو رونړوته د عادت مطابق د غلې يو يو اوښ ورکړو اود هغې سامانونه ئې اوتړل نو خپلو هوښيارو نوکرانو ته په پټه اشاره اوکړه چه د چاندنۍ شاهي جام د بنيامين په سامان کښې پټ کړنې. بعضو وئيلي چه دا جام د سرو زرو وو. په دې به اوبه څکلې شوې او هم په دې به غله ورکولې شوه. ابن عباس ﷺ فرمائي چه سپينو زرو وه چه دوئ هغې کښې اوبه څکلې. هم داسې پياله حضرت عباس ﷺ سره هم وه په جاهليت کښې.دحضرت يوسف ﷺ نوکرانو هغه جام د هغه د رور بنيامين په بارکښې کيخوده،کله چه دوی روان شو نودروستونه د يو آواز کونکی آواز راتلو چه اې د قافلې خلقو تاسوغلۀ ئې. هغوی آواز واوريدو نو اودريدل، اخوا متوجه شو او تپوس ئې اوکړو چه ستاسو څه څيز اورک شوې دې. جواب ملاؤشو شاهي پيمانه کوم سره چه غله ناپ کيدله. واورئي شاهي اعلان دې چه د دغې پيدا کونکې د پاره يو اوښ غله ده او زه ستاسو ضامن يم.

قَالُوۡا تَاللّٰهِ لَقَدۡ عَلِمۡتُمۡ مَّا جِئۡنَا لِنُفۡسِدَ

اووئيل هغوئ|قسم په الله|په تحقيق سره تاسو ته ښۀ معلومه ده| چې نۀ يوراغلی مونږ |دپاره ددې چې فساد اوکړو

هغوئ اووئيل چې په الله ﷻ قسم تاسو ته معلومه ده | چې مونږ دې وطن ته د فساد دپاره نۀ يوراغلی

فِي الۡاَرۡضِ وَمَا كُنَّا سٰرِقِيۡنَ۝ قَالُوۡا فَمَا جَزَآؤُهٗۤ اِنۡ كُنۡتُمۡ

په زمکه کښې | اونۀ يو مونږ | غلاکونکی | اووئيل هغوئ | نوڅه ده سزا د هغه | که وئ تاسو

اونۀ مونږ غلۀ يو|..................... هغوئ اووئيل که چرې تاسو دروغژن ثابت شوئ | نوبيا به د هغه

كٰذِبِيۡنَ۝ قَالُوۡا جَزَآؤُهٗ مَنۡ وُّجِدَ فِيۡ رَحۡلِهٖ

دروغژن | اووئيل هغوئ | سزا د هغۀ(دا ده) | هغه څوک | چې بياموندې شو څيز | په بار د هغه کښې

څه سزا وی | هغوئ اووئيل چې د هغۀ سزا دا ده | چې د چا په سامان کښې پيمانه راوخته نوهم هغۀ

فَهُوَ جَزَآؤُهٗ ؕ كَذٰلِكَ نَجۡزِي الظّٰلِمِيۡنَ۝ فَبَدَاَ

نوهم هغه(سړې) | د دې بدله ده | دارنګې | بدله ورکوو مونږ | ظالمانوته | نو شروع اوکړه يوسف

دې د غلا په بدله کښې ايسارکړې شي|مونږ ظالمانو ته هم دغه شان سزا ورکوو| نودخپل رور

بِاَوۡعِيَتِهِمۡ قَبۡلَ وِعَآءِ اَخِيۡهِ ثُمَّ اسۡتَخۡرَجَهَا مِنۡ وِّعَآءِ اَخِيۡهِ ؕ

په بارونو د هغوئ| مخکښې | د بار |د رور خپل نه| بيا | راوويستله هغه پياله| د بارنه | د رور خپل

دبورئ نه وړاندې ئې د هغوئ د بورئ (تلاشی) شروع کړه |بيائې دخپل (سکه)رور دبورئ نه(پيالئ) راوښکله

كَذٰلِكَ	كِدْنَا	لِيُوْسُفَ ؕ مَا كَانَ	لِيَاْخُذَ	اَخَاهُ	فِيْ دِيْنِ	الْمَلِكِ
دارنګي	تدبیر اوښودو مونږ	یوسف ته	نه وو هغه	چې نیولې ئې وې	رور خپل	په دین کښې د بادشاه
دغه شان مونږ یوسف ﷺ د پاره تدبیر اوکړو			هغه خپل رور د بادشاه (مصر) په قانون کښې اخستې نه شو			

اِلَّآ اَنْ	يَّشَآءَ	اللّٰهُ ؕ	نَرْفَعُ	دَرَجٰتٍ	مَّنْ	نَّشَآءُ ؕ	وَفَوْقَ
بغیر ددې نه	چې اوغواړي	الله	پورته کوؤ مونږ	درجې	دهغه چا	چې اوغواړو مونږ	او د پاسه
مګر دا چې الله ﷻ ته منظوره وه			مونږ چې د چا درجې اوچتول اوغواړو اوچتې ئې کړو				او د هر

كُلِّ ذِيْ عِلْمٍ	عَلِيْمٌ ۝
دهر خاوند دعلم	اوچت علم والا شته
عالم دپاسه بل لوئې عالم شته	

قوله تعالى: كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ ۝

د یوسف ﷺ درونړو په نزد د غل سزا:- پخپل خان دغلا تهمت اوریدو سره د یوسف ﷺ د رونړو غوږونه اودریدل او وني وئیل چه تاسو مونږ پیژنئ، زمونږ د عادتونو او خصلتونونه خبرشوی ئې، مونږ داسې نه یو چه څه فساد اوچت کړو او نه داسې یو چه غلاګانې کوو. شاهي نوکرانو وئیل چه ښه ده که جام او پیمانه پټول په تاسو کښې وو او تاسو دروغژن شوئې نو د دې سزا څه پکار ده. وني فرمائیل چه د دین ابراهیمي مطابق د هغه سزا داده چه هغه به هم هغه سړي ته حواله کړې شي د چامال چه ئې پټ کړې وي. زمونږ د شریعت هم دغه فیصله ده. اوس د حضرت یوسف ﷺ مطلب پوره شو، هغوی حکم ورکړو چه د دوی تلاشي واخلئ نو اول ئې د نورو رونړو سامان اولټولو حالانکه معلومه وه چه د هغوی باروته خالي دي خودا صرف د دې دپاره چه دوی ته او یا نوروخلقو ته شك اونه شي. هغه دا کار اوکړو چه کله د رونړو تلاشي اوشوه او جام ملاؤ نه شو نو د بنیامین د سامان تلاشي شروع کړه. د هغه په سامان کښې خو ئې پخپله کیخودې وو نو خود به د هغه د سامان نه راوتلو. حکم ئې اوکړو چه دې حصارکړئ دا ووهغه ترکیب چه الله ﷻ په خپل حکمت اودیوسف ﷺ اود هغه د رور بنیامین د مصلحت دپاره حضرت یوسف صدیق ﷺ ته خودلې ووځکه چه د مصر دبادشاهي قانون مطابق سره د دې چه هغه غلاکړې وی یوسف ﷺ خان سره نه شوحصارولې. هغوی ته معلومه وه چه د شریعت ابراهیمي فیصله دغل مطابق څه ده ځکه ئې په رونړو باندې اول دا وئیلې وو. دچا درجې چه الله ﷻ اوچتول غواړي نو هغه اوچتوی لکه چه دالله ﷻ فرمان دې. په تاسوکښې به د ایماندارو درجې مونږ اوچتوو. د هر عالم د پاسه بل عالم هم شته تردې چه الله ﷻ د ټولو نه لوئ عالم دې. هم د هغه نه د علم ابتداء ده اوهم د هغه طرف ته د علم انتها ده. دعبدالله ﷺ قراءت کښې ﴿ فوق کل عالم علیم ﴾ دی.

قَالُوْٓا	اِنْ يَّسْرِقْ	فَقَدْ	سَرَقَ
اووئیل هغوئ	که غلا کوی دی	نو په تحقیق سره	غلا کړې ده
هغوئ اووئیل که (نن) دهٔ غلا اوکړه		نو پخوا دده	

اَخٌ لَّهٗ	مِنْ قَبْلُ ۚ	فَاَسَرَّهَا	يُوْسُفُ	فِيْ نَفْسِهٖ	وَلَمْ يُبْدِهَا
روردده	مخکښې د دې نه	نو پټه اوساتله دا خبره	یوسف	په زړهٔ خپل کښې	او ښکاره ئې نهٔ کړه هغه
سکه رور هم غلا کړې وه		نو یوسف دا خبره په خپل زړهٔ کښې واچوله			او هغوئ ته ئې ښکاره نهٔ کړه

Scanned with Ca

لَهُمْ	قَالَ	اَنْتُمْ	شَرٌّ	مَّكَانًا ۚ	وَاللّٰهُ	اَعْلَمُ	بِمَا
هغوئ ته | وې ونيل | تاسو | ډير بد يئ | په لحاظ دمرتبې سره | اوالله | ښه پوهه دې | په هغه الزام							
ورته ئې اووئيل چې تاسو ډير خراب خلق يئ | اوڅۀ چې تاسو بيانوئ | الله ﷻ په هغې							
تَصِفُوْنَ ۝							
چې تاسوئې بيانوئ |							
ښۀ پوهه دې							

قوله تعالى:: قَالُوْٓا اِنْ يَّسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَّهٗ مِنْ قَبْلُ ۚ

د يوسف ؑ طرف ته د غلا دنسبت حقيقت:- د رور دسامان نه جام راوتلو سره ئې خبره جوړه کړه ګورئې ده غلا کړې وه اوهم دا څه چه د ده رور يوسف هم يو ځل دې نه اول غلا کړې وه. واقعه دا وه چه د خپل نيکه بت ئې پټ راوچت کړې وو او هغه ئې مات کړې وو.دا هم روايت دې چه د حضرت يعقوب ؑ يوه مشره خور وه چا سره چه د خپل پلار اسحاق ؑ يو ملاټې وو کوم چه به د خاندان مشر سره وو. حضرت يوسف ؑ پيدا کيدو سره د خپلې دې ترور په پالنه کښې وو. د هغې يوسف ؑ سره ډيره مينه وه. کله چه هغه لږ شان لوئ شو نو حضرت يعقوب ؑ هغه بوتلل غوښتل. خورته ئې درخواست اوکړو ولې خورئې دا جدائى ناقابل برداشت بيانولوسره انکار اوکړو. بل طرف ته د هغه د پلار حضرت يعقوب ؑ د شوق هم انتها وه چه کلك شو،نو آخرئې خور اوفرمائيل ښه ده يو څوورځې پريږده نو بيا ئې بوزه. هم په دې وخت کښې هغوى دغه کمربند پټه دحضرت يوسف ؑ د کپړو لاندې پټ کړو، بيا ئې لټيون شروع کړو ټول کور ئې اولټولو خو ملاؤ نشو.شورجوړشو آخر فيصله اوشوه چه چه په کور کښې څوك دى دهغوى تلاشى واخلنى چه چا سره هم وى نو راوبه ځى. آخر دحضرت يوسف ؑ تلاشى واخستې شوه، هم د هغه نه راووتلو.حضرت يعقوب ؑ ته خبر ورکړې شواو د ملت ابراهيمى قانون مطابق هغه خپلې ترورته حواله کړې شواو ترور ئې دغه شان خپل شوق پوره کړو. ترمرګه پورې حضرت يوسف ؑ پرينخودو. هم د دې خبرې پيغور نن رونړه ورکوى. د څه په جواب کښې چه حضرت يوسف ؑ غلې غوندې په خپل زړه کښې اووئيل چه تاسو ډير خراب خلق ئې، د هغه د رورو د غلا حال الله ﷻ ته ښه معلوم دې.

قَالُوْا	يٰٓاَيُّهَا الْعَزِيْزُ	اِنَّ	لَهٗٓ	اَبًا	شَيْخًا كَبِيْرًا	فَخُذْ
اووئيل هغوئ | ائې عزيزه | بيشکه | د دۀ | يوپلاردې | بوډا | ډيرا نو اونيسه						
هغوئ اووئيل | ائې عزيز ؛ بيشکه ددۀ پلار ډير بوډا دې | نو د دۀ په ځائې مونږ کښې يو						
اَحَدَنَا	مَكَانَهٗ ۚ	اِنَّا	نَرٰىكَ	مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ۝	قَالَ	
يو زمونږنه | په ځائې ددۀ | بيشکه | مونږ وينو تا | د احسان کونکونه | اووئيل يوسف						
کس اونيسه | مونږ وينو ګورو چې تۀ ډير ښۀ سړې يې | .... هغۀ اووئيل						
مَعَاذَ اللّٰهِ	اَنْ نَّاْخُذَ	اِلَّا	مَنْ	وَّجَدْنَا	مَتَاعَنَا	
پناه غواړم په الله سره | چې اونيسم زۀ | مګر | هغه څوك | چې موندلې دې مونږ | سامان زمونږ						
چې په الله ﷻ سره د دې خبرې نه پناه غواړم | چې چا سره مونږ خپل څيز موندلې دې د هغه نه سوا بل څوك						

Scanned with Ca

عِنْدَهٗٓ ۙ اِنَّآ اِذًا لَّظٰلِمُوْنَ ۝

دهغه سره | بيشکه مونږ | به يو بيا | خامخا ظالمان |

اونيسم | په دغه وخت کښې خو به مونږ په ظالمانو کښې شمير شو |

قوله تعالى: قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَّاْخُذَ اِلَّا مَنْ وَّجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗٓ ۙ

د بنيامين قيد اود رونړو منت زارئ:- کله چه دبنيامين نه شاهي مال راووتلو او د هغه د خپل اقرار مطابق هغه شاهي قيدي اوګرځيدو نو اوس هغوى خفه شو. عزيز مصر ته ئې سفارش اوکړو او په هغه ئې د رحم کولو د پاره اووئيل چه د ده پلار ته دې ډير ګران دې هغه ضعيف او کمزورې سړې دې. د هغه يو سکه رور هم اول اورك شوې دې. د څه په وجه چه هغه د اول نه خفه دې، اوس که هغه دا واورى نو ويره ده چه ژوندې پاتې نه شى. تاسو زمونږ نه د ده په ځائ بل ځان سره حصار کړئ اودې پريږدئ. تاسو ډير احسان کونکې ئې زمونږ دومره عرض قبول کړئ. حضرت يوسف ﷺ جواب ورکړو چه دا د زړه سختوالې او ظلم څنګه کيدې شى چه کار دې يو اوکړى اوسزا دې بل اوخورى. بادشاه د ناکرده ګناه سزا ورکول او ګناهکار پريخودل دا خو ښکاره بې انصافى او بدسلوکى ده.

فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوْا مِنْهُ

| نوهرکله چې | نااميده شو هغوئ | د هغهٔ نه

انوکله چې دوئ دهغهٔ (يوسف ﷺ)

خَلَصُوْا نَجِيًّا ؕ قَالَ كَبِيْرُهُمْ اَلَمْ تَعْلَمُوْٓا اَنَّ

نوجدا شو | دپاره د پټې مشورې | اووئيل | مشر د هغوئ | آيا تاسوته معلومه نهٔ ده | چې بيشکه

نه مايوسه شو | نود مشورې دپاره خان له شو | په دوئ کښې مشر اووئيل | چې آيا تاسو ته معلومه نهٔ ده چې

اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَّوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا

پلارستاسو | اخستى دهٔ | ستاسونه | وعده محکمه | د الله په نوم | او مخکښې ددې نه | هغه

پلار درنه په قسمونو پوخ لوظ اخستې وو | اود دې نه وړاندې هم تاسو د يوسف ﷺ په

فَرَّطْتُّمْ فِيْ يُوْسُفَ ۚ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ حَتّٰى

چې زياتې کړې وو تاسو | په حق ديوسف کښې | نوهرګز نهٔ خوزيږم زهٔ | د دې زمکې نه | ترهغې پورې

حق کښې قصور کړې دې | نوزهٔ خودا ملک نهٔ پريږدم | ترڅو چې پلار راته

يَاْذَنَ لِيْٓ اَبِيْٓ اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِيْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ

چې اجازت راکړى | ماته | پلار زما | يا فيصله اوکړى | الله | زما په حقله | او هغهٔ | بهتره

اجازت رانکړى | يا الله ﷻ زما په حق کښې څه فيصله اونهٔ کړى | ....او هم هغهٔ

الْحٰكِمِيْنَ ۝ اِرْجِعُوْٓا اِلٰٓى اَبِيْكُمْ فَقُوْلُوْا يٰٓاَبَانَآ اِنَّ

د فيصله کونکونه دې | واپس لاړشئ | پلارخپل ته | نواووايئ | ائې پلاره زمونږ | بيشکه

ډير ښهٔ فيصله کونکې دې | تاسوخپل پلارته واپس لاړ شئ | نو ورته وايئ چې ائې باباجانه! ستاسو

Scanned with Ca

ابْنَكَ سَرَقَ ۚ وَمَا شَهِدْنَآ اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا

چې ځوئى ستا| غلا اوكړه| او مونږ ګواهي ورنۀ كړه| مګر| څه چې مونږ ته معلوم وو| او نۀ وو مونږ

ځوئى غلا كړې ده |اومونږ د خپل علم مطابق ګواهي وركړې ده | او مونږ د غيبو

لِلْغَيْبِ حٰفِظِيْنَ ۝ وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِيْ كُنَّا فِيْهَا وَالْعِيْرَ

غيبو د پاره| حفاظت كونكي|اوتپوس اوكړه| د كلي | هغې نه | چې وو مونږ| په هغې كښې | او دقافلې

هيڅ خبرنۀ وو | اوپه كوم كلي كښې چې مونږ ديره وو| د هغه ځائي د خلقو نه تپوس اوكړه |او د هغه قافلې د

الَّتِيْٓ اَقْبَلْنَا فِيْهَا ۭ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ۝

هغې نه| چې راغلومونږ| په هغې كښې | اوبيشكه مونږ| خامخا رښتيني يو|

خلقو نه تپوس اوكړه| چې مونږ ورسره(په ملګرتيا كښې) راغلي يو| اومونږ بالكل رښتني يو |

قوله تعالى:: فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوْا مِنْهُ خَلَصُوْا نَجِيًّا ؕ

ديوسف ﷺ درونړو دمايوسئى نه پس مشوره. - كله چه دحضرت يوسف ﷺ ته د خپل رور د خلاصولو نه مايوسه شو او هغوى دې خبرې په كش مكش كښې واچول چه مونږ خو پلارسره ډير كلك عهدو پيمان كړې راغلې يو چه بنيامين به تاله رارسوو،او دلته نه خلاصيدې نشي الزام ثابت شو. هم زمونږ د خپل اقرار په وجه هغه شاهى قيدى اوګرځيدو. او وائې چه څه به كوو. د خپل مينځ په دې مشوره كښې مشر رور په دې الفاظوسره خپل خيالات ښكاره كړل چه تاسو ته ښه پته ده چه د دومره كلكې وعدې نه پس مونږ د پلار نه دلته راغلې يو اوس خو هغه سره د مخ لګولو قابل نه يو اونه دا زمونږ د وس كار دې چه بنيامين څنګه د شاهى قيد نه آزاد كړو او بيا د دې وړاندې مونږ خپل اولنې قصور هم پښيمانه كوى چه دحضرت يوسف ﷺ باره كښې اول زمونږ دلاسه شوې دې. نو اوس خو زه هم دلته پاتې كيږم چه يا خو مې پلار زما قصور معاف كړى او خپل خان ته دراتلواجازت راكړى او يا الله ﷻ ماته څه فيصله راوښائى چه زه خو په جنګ جګړه سره خپل رور بوځم اويا الله ﷻ څه بل څه صورت جوړ كړى.وائى چه د هغه نوم روبيل وو يا يهودا وو،هم دغه وو چه كله حضرت يوسف ﷺ خپلو رونړو قتل كولو نو ده منع كړې وو.اوس دې خپلو نورو رونړوته مشوره وركوى چه تاسو بابا جان له لاړشئى هغوى د حقيقت حال نه خبركړئى.هغه ته اووائې چه مونږ ته څه پته وه چه دې به غلاكوى، د غلا مال هغه سره موجود دې. زمونږ نه خو ئې د مسئلې تپوس اوكړو نو مونږ صورت بيان كړو. كه ستاسو زمونږ په خبره يقين نه وى نو تاسود اهل مصر نه پوښتنه اوكړئى يا چه كومې قافلې سره مونږ راغلې يو د هغوى نه تپوس اوكړئى چه مونږ په صداقت امانت او حفاظت كښې هيڅ كوتاهى نه ده كړې او مونږ چه څه عرض كوو هغه بالكل حقيقت دې.

قَالَ بَلْ

| اووئيل يعقوب | بلكه

| اومونږ بالكل رښتني يو |يعقوب اووئيل

سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ۭ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ۭ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّاْتِيَنِيْ

اسان كړو| ستاسو دپاره | نفسونو ستاسو | يو كار| نو صبر | بهتره | اميد دې | چې الله| راولې ماته

بلكه دا تاسو ته خپلو نفسونو يوه خبره ښائسته كړې ده |نو هم صبر ډير ښۀ دې اكيديشى چې الله ﷻ دا ټول

بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ۝ وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ

هغوئ | تول | بيشكه هغهٔ | هم هغهٔ | ښهٔ پوهه دې | ښهٔ حكمت والا دې | او واړولو ئې مخ | د هغوئ نه

مانه واپس راولي | هغهٔ په هرڅه پوهه دې | دحكمت خاوند دې | او يعقوب ﷺ دهغوى نه مخ واړولو

وَقَالَ يَا أَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ

اووې وئيل | ائې افسوسه | په يوسف باندې | او سپينې شوې | دواړه سترګې د هغهٔ | دغم نه | پس هغهٔ

اووې وئيل چې ائې افسوسه په يوسف باندې | او د غم نه (په ژړا ژړا) ئې سترګې سپينې شوې او هغهٔ به

كَظِيمٌ ۝ قَالُوا تَاللَّهِ تَفْتَأُ تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّىٰ

سخت غمګين وو | اووئيل هغوئ | قسم دې په الله | چې تهٔ هميشه | يادوې | يوسف | تردې پورې

خفه دلګير وو | خامنو ئې اووئيل | په الله ﷻ قسم تهٔ هميشه يوسف ﷺ يادوې | .... تردې چې

تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ۝ قَالَ إِنَّمَا

چې شې به تهٔ | ناجوړه ډير | يا شې به تهٔ | د هلاكيدونكو نه | اووئيل يعقوب | بيشكه

ځان به ورپسې رنځور كړې | يا به (د ډيرغمه) مړ شې | ......هغهٔ (يعقوب ﷺ) اووئيل چې زهٔ خو صرف

أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا

زهٔ فرياد كوم | د غم خپل | او د خفګان خپل | الله ته | او پوهيږم زهٔ | د طرفه د الله نه | په هغه څه

الله ﷻ ته خپل غم او خپل خفګان بيانوم | ..او د الله ﷻ د طرفنه په هغه څه پوهيږم

لَا تَعْلَمُونَ ۝

چې تاسو پرې نهٔ پوهيږئ

چې تاسو پرې نهٔ پوهيږئ

قوله تعالى:: قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ

د يعقوب ﷺ غم:- د رونړو د خُلې دا خبر اوريدو سره حضرت يعقوب ﷺ هم هغه اوفرمائيل چه دې نه وړاندې ئې هغه وخت فرمائيلي ووكله چه هغوى د حضرت يوسف ﷺ په وينورنګ قميص پيش كړې وو او د ځان نه ئې قصه اوروله وه چه هم صبر بهتر دې، هغوى دا ګنړل چه هم د دې پشان هم دا قصد هم دوى د ځان نه جوړه كړې ده. خامنوته ئې اوفرمائيل چه اوس د الله ﷻ نه ښكاره اميد دې چه ډير ممكن دى الله ﷻ به ډير زر ما سره خپل درېواړه بچى ملاؤكړى يعنى حضرت يوسف ﷺ بنيامين او مشر خوئ روبيل چه كوم په مصركښې حصار شوې دې په دې اميدچه بنيامين به پټ راوباسى يا ممكن دى چه الله ﷻ پخپله حكم اوكړى او دې د هغه په رضامندئى سره واپس شى ځكه چه الله ﷻ خو عليم دې. زما په حال ښه خبر دې. حكيم دې د هغه قضا او قدر اود هغه هريوكار د حكمت نه خالى نه وى.اوس دهغه دې نوى غم هغه زوړ غم هم تازه كړو اوحضرت يوسف ﷺ يادپه زړه كښې تړبونه وهل.

په غم كښې انا لله وئيل ددې امت خصوصيت دې: حضرت سعيدبن جبير فرمائى ﴿إِنَّا لِلَّهِ﴾ د لوستلو هدايت صرف دې امت شوې دې د دې نعمت نه وړاندينى امتونه سره د خپلو انبياؤ محروم وو. ګورئې حضرت يعقوب ﷺ هم په داسې موقع باندې ﴿ يَا أَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ ﴾ وائى.دهغوى د ستركو نظر تلې وو غم هغوى نابينا كړى وو،ژبه ئې خاموش شوې وه، په مخلوق كښې د چا نه ګيله او شكايت نه كولو خفه

Scanned with Ca

او پریشانه به وو. په ابن ابی حاتم کښې دی چه کله حضرت داود ؑ د الله ﷻ په دربار کښې عرض اوکړو چه خلق تاته دا وائی او دعاغواړی چه اې دحضرت ابراهیم، حضرت اسحاق او حضرت یعقوب علیهم السلام ربه ته داسې اوکړې، نو په دې دریوارو نومونو کښې زما نوم هم شامل کړه. جواب ملاؤشو اې داود ؑ! حضرت ابراهیم ؑ په اُور کښې اوغورزولې شو صبر ئې اوکړو خو ستا اوسه پورې داسې ازمیښت نه دې شوې. حضرت اسحاق ؑ پخپله خپله قربانی منظورکړه او خپله مرئې پریکړه. په تابانډې داخبره هم نه ده راغلې. د یعقوب ؑ نه ما د هغه د زړه ټکړه جدا کړه هغه هم صبر اوکړو، تاسره داسې واقعه هم نه ده شوې. دا روایت مرسل دې په دې کښې نکارت هم دې. په دې کښې بیان شوې دې چه ذبیح الله حضرت اسحاق ؑ دې

ذبیح الله اسماعیل ؑ وو اسحاق ؑ نه وو::خو صحیح خبره دا ده چه حضرت اسماعیل ؑ وو. د دې روایت راوی علي بن زیدبن جدعان اکثر منکر او غریب روایتونه بیانوی. والله اعلم. ډیر ممکن دی چه احنف بن قیس ؒ دا روایت د بنی اسرائیل نه اخستې دې لکه چه د کعب، وهب وغیره نه، والله اعلم.

اسرائیلی روایت:: د بنی اسرائیل په روایتونو کښې دا هم دی چه حضرت یعقوب ؑ حضرت یوسف ؑ ته په دې موقعه بانډې چه بنیامین د هغه په قید کښې وو یو خط لیکلې وو په کوم کښې چه د رحم کولو دپاره لیکلی وو چه مونږ مصیبت وهلی خلق یو، زما نیکه حضرت ابراهیم ؑ په اُور کښې اچولې شوې وو، زما پلار حضرت اسحاق ؑ په ذبح سره ازمیښت کړې شوې وو. پخپله د یوسف ؑ په فراق کښې اخته یم. خو دا روایت هم سنداً ثابت نه دی بچود پلار دې حالت ته په کتلو سره هغه پوهه کول شروع کړه چه باباجی ته خو هم په دې یاد کښې خپل ځان ویلې کوې بلکه زمونږ دا ویره ده چه که تاسو په دې حال کښې نور یو څو ورځې پاتې شوې نو د خپل ژوند نه به لاس اووینځې. حضرت یعقوب ؑ هغوی ته جواب ورکړو زه خو تاسو ته څه نه وایم زه خو خپل رب ته په خپلو غمونو کښې ژاړم اود هغه د ذات نه ډیر امیدوار یم، هغه د ښیګړې خاوند دې. ماته د یوسف ؑ خوب یاد دې چه د هغې تعبیر به ښکاره کیږی.

دیعقوب ؑ دیومخلص دوست پوښتنه:په ابن ابی حاتم کښې دی چه د حضرت یعقوب ؑ یو مخلص دوست یوځل تپوس اوکړوچه ستاسو دا بینائی څنګه تلې او ستا دا ملا څنګه راټیټه شوې. هغوی اوفرمائیل چه په یوسف ؑ په ژړا ژړا مې نظر تلې اود بنیامین جدائې مې ملا ماته کړه. په هغه وخت حضرت جبرائیل ؑ راغلو وئې فرمائیل الله ﷻ تاته د سلام نه پس فرمائی چه زما ګیلې نوروخلقو ته په کولو شرمیږې نه؟ حضرت یعقوب ؑ هغه وخت اوفرمائیل چه زما پریشانی او غم شکایت هم د الله ﷻ په وړانډې ده. حضرت جبرائیل ؑ اوفرمائیل چه ستا شکایت هم د الله ﷻ په علم کښې دې. دا حدیث هم غریب دې او په دې کښې هم نکارت دې.

يٰبَنِيَّ اذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ يُّوْسُفَ وَاَخِيْهِ

| انې خامنو زما | لاړ شئ | پس تلاش اوکړئ | د یوسف | او د رور د هغه

اود هغه د رور لټون اوکړئ ؑ | انې خامنو! خئ لاړشئ او د یوسف

وَلَا تَايْـَٔسُوْا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ ۭ اِنَّهٗ لَا يَايْـَٔسُ مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ

او مه نا امیده کیږئ | د رحمت د الله نه | بیشکه شان دادې | چې نه نا امیده کیږی | د رحمت د الله نه

د رحمت نه خو صرف کافران خلق ﷻ د رحمت نه مه نا امیده کیږئ | د الله ﷻ او د الله

إِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ۝ فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلَيْهِ قَالُوْا يٰٓأَيُّهَا الْعَزِيْزُ

مګر | قوم کافران | نو هرکله چې | ورننوتل | په هغه | نو وې وئیل | ائې سرداره د اختیارخاونده

ته ورغلل | نو وې وئیل چې ائې عزیزا ﷺ نا امیده کیږی | کله چې هغوئ (ورونړه) یوسف

مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجٰةٍ فَأَوْفِ

رسیدلې دې مونږ ته | او کور والو زمونږ ته | تکلیف | او راوړې ده مونږ | سرمایه | معمولي | نو پوره راکړه

مونږ ته او زمونږ د کور خلقو ته ډیر تکلیف رسیدلې دې | او مونږ څه لږه معمولي سرمایه راوړې ده | نو

لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ۚ إِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِيْنَ۝

مونږ ته | پیمانه | او خیرات اوکړه | په مونږ باندې | بیشکه الله | جزا ورکوی | خیرات ورکونکو ته

مونږ ته د غلې پوره پیمانه راکړه | او په مونږ خیرات اوکړه | بیشکه الله صدقه ورکونکو ته بدله ورکوی

قوله تعالى:: يٰبَنِيَّ اذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ يُّوْسُفَ وَأَخِيْهِ

دحضرت یعقوب ﷺ حکم چه یوسف او بنیامین اولټوئی: یعقوب ﷺ خپلو خامنوته حکم اوکړو چه تاسو اخوادیخوا لاړشئ او حضرت یوسف ﷺ او بنیامین اولټوئی. په عربی کښې ﴿تَحَسُّسْ﴾ لفظ د ښیګړې لټولو د پاره وئیلې شوې دې. اود بدئی لټولو د پاره ﴿تَجَسُّسْ﴾ لفظ وئیلې کیږی.

د الله ﷻ درحمت نه نامیده کیدل نه دی پکار:: ورسره فرمائی چه د الله ﷻ د ذات نه مایوسه کیدل نه دی پکار. د هغه د رحمت نه هم هغه مایوسه کیږی د چا په زړونوکښې چه کفر وی. تاسو لټون مه بندوی د الله ﷻ نه نیك امید ساتی او خپل کوشش جاری ساتی. نو دا خلق بیا مصر ته لاړل. د حضرت یوسف ﷺ په دربارکښې حاضر شو هلته ئې خپله مجبوری ښکاره کړه چه قحط کالئی زمونږ خاندان خراب کړې دې. مونږ سره هیڅ نشته په څه سره چه غله واخلو، اوس ردی، خراب ناقص او بې قیمته څه داسې باقی پاتې شیزونوسره تاله راغلې یو لکه چه دې ته هډو بدله نه شی وئیلې او نه څه قیمت جوړیږی خو زمونږ خواهش دې چه تاسو مونږ ته هم هغه راکړئی کوم چه په رښتیا صحیح او پوره قیمت باندې ورکونی. زمونږ بارونه ډك کړه او زمونږ کجاوې ډکې کړه، دحضرت ابن مسعود ﷺ په قراءت کښې ﴿فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ﴾ په بدله کښې ﴿فاوقرركابنا﴾ دې. یعنی زمونږ اوښان د غلې نه بار کړه او په مونږ باندې صدقه اوکړه. زمونږ رور خلاص کړه یا دا مطلب دې چه دا غله زمونږ د دې مال په بدله کښې نه بلکه د خیرات په توګه راکړه. د حضرت سفیان بن عیینه رحمه الله نه تپوس کیږی چه زمونږ د نبی نه اول هم په یو نبی باندې صدقه حرامه شوې ده؟ نو هغوی هم دا آیت لوستلو سره استدلال اوکړو چه نه دې شوې. دمجاهد نه سوال اوشو چه آیا د یوسړی په خپله دعا کښې دا وئیل مکروه دی چه یا الله په ما باندې صدقه اوکړه ونې فرمائیل چه او ځکه چه صدقه خو هغه کوی چه د ثواب طالب وی

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَّا فَعَلْتُمْ بِيُوْسُفَ وَأَخِيْهِ

اووئیل یوسف | آیاعلم شته تاسو ته | په هغه کار | چې کړې وو تاسو | په یوسف باندې | او په ورور د هغهٔ

یوسف ﷺ تپوس اوکړو | چې آیا تاسوته معلومه ده | چې تاسو د یوسف او د هغهٔ ورور سره څه کړی وو.

إِذْ أَنْتُمْ جٰهِلُوْنَ۝ قَالُوْا أَءِنَّكَ لَأَنْتَ يُوْسُفُ ۖ قَالَ

کله چې | تاسو | ناپوهه وئ | اووئیل هغوئ | آیا ولې تهٔ | خامخا هم تهٔ | یوسف ئې څه | اووئیل هغهٔ

کوم وخت کښې چه تاسو نهٔ پوهیدلئ | هغوئ اووئیل چې آیا هم ته یوسف ﷺ یې | هغهٔ اووئیل چې

Scanned with Ca

أَنَا	يُوسُفُ	وَهٰذَآ	أَخِيْ	قَدْ مَنَّ	اللّٰهُ	عَلَيْنَا ط	إِنَّهٗ	مَنْ
زۀ	يوسف يم	او دا	رور زمادې	احسان اوكړو	الله	په مونږباندې	بېشكه حقيقت دادې	هغه څوک

هو! هم زۀ يوسف ﷺ يم | اودا زما ورور دې | په مونږباندې الله ﷻ احسان كړې دې | يقينا

يَّتَّقِ	وَيَصْبِرْ	فَإِنَّ	اللّٰهَ	لَا يُضِيْعُ	أَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ۝	قَالُوْا
چې اوويريږي	اوصبراوكړي	نوبېشكه	الله	نۀ ضائع كوي	اجر د نيكانو خلقو	اووئيل هغوئ

څوک چې (د الله نه) ويريږي | اوصبركوي | نوبېشكه الله د (داسې) نيكانوبدله نۀ ضائع كوي هغوئ اووئيل

تَاللّٰهِ	لَقَدْ	اٰثَرَكَ	اللّٰهُ	عَلَيْنَا	وَإِنْ	كُنَّا لَخٰطِئِيْنَ۝
قسم دې په الله	خامخا بېشكه	غوره كړې تۀ	الله	په مونږباندې	اوبېشكه	وومونږ خامخاخطاكار

په الله ﷻ قسم | الله ﷻ تاته په مونږ باندې فضيلت دركړې دې | اوبېشكه هم مونږ خطاكار يو

قَالَ	لَا تَثْرِيْبَ	عَلَيْكُمُ	الْيَوْمَ ط	يَغْفِرُ	اللّٰهُ	لَكُمْ	وَهُوَ	أَرْحَمُ
اووئيل يوسف	نشته سزا	په تاسو	نن ورځ	او دې ببښي	الله	تاسو	او هغۀ	زيات رحم كونكې دې

يوسف ﷺ ورته اووئيل | چې په تاسو هيڅ سزا نشته | الله ﷻ دې تاسو معاف كړي | اوهغۀ ټولو نه زيات

الرّٰحِمِيْنَ۝

درحم كونكونه |

مهربانه دې

قوله تعالىٰ:: قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَّا فَعَلْتُمْ بِيُوْسُفَ وَأَخِيْهِ

د رونړو حضرت يوسف ﷺ سره دريم ملاقات: كله چه رونړه حضرت يوسف ﷺ له په دې عاجزئى او بې بسئى سره اورسيدل اوخپل ټول تكليفونه ئې بيان كړل. دخپل پلار اوكوردخلقو مصيبتونه ئې بيان كړل نود حضرت يوسف ﷺ زړه راډك شو او خان ئې قابونه كړو اودسر نه ئې تاج راكوز كړو او رونړو ته ئې اووئيل چه تاسوته خپلې هغه ناكردې يادې هم دی چه تاسو يوسف سره څه كړي؟ اود هغه رور سره مو څه كړي؟ هغه خو ستاسو جهالت وو.

هرګناهګار جاهل وي:: په دې وجه بعض سلف فرمائى چه د الله ﷻ هر ګناهګار جاهل دې. قرآن كښې ارشاد دې ﴿ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِيْنَ عَمِلُوا السُّوْءَ بِجَهَالَةٍ﴾.

يوسف ﷺ د الله ﷻ په حكم سره دوئ ته ځان اونخودو:: په ظاهره دامعلوميږي چه داول ځل دوو ملاقاتونوكښې حضرت يوسف ﷺ ته د خپل ځان ښكاره كولو د الله ﷻ حكم نه وو، دې ځل حكم اوشو. هغوى معامله صفاكړه. كله چه تكليف زيات شو او سختئ زياته شوه نو الله ﷻ راحت وركړو او وسعت ئې پيداكړو.لكه چه ارشاد دې سختئ سره آسانى ده يقينا سختئ سره آسانى ده.[1] اوس ئې رونړه بيدار شو، څه په دې وجه چه د تاج كوزولو سره د تندى نښه ښكاره شوه. څه د دې قسم سوالونه، څه حالات او څه وراندينى واقعات ټول مخې ته راغله.بياهم خپل شك لريكولود پاره ئې تپوس اوكړو ﴿أَئِنَّكَ لَأَنْتَ يُوْسُفُ﴾ چه هم ته يوسف ئې؟ هغه د دې سوال په جواب كښې اووئيل چه او هم زه پخپله يوسف يم او دا زماسكه رور دې.الله ﷻ په مونږ باندې فضل او رحم اوكړو چه د جداكيدو نه

[1] ٩٤/الانشراح:٥-٦.

Scanned with Ca

پس ئې ملاؤکړو. د کډوډ کیدو نه پس ئې راجمع کړو. تقوی او صبر ضائع کیږی نه. نیکی بغیر میوې راوړو نه پاتې کیږی.

اوس رونړو هم د فضیلت اقرار اوکړو: اوس خو ئې رونړو د حضرت یوسف ﷺ د فضیلت او بزرګئی اقرار اوکړو چه واقعی د صورت او سیرت دواړو په اعتبار سره ته په مونږ باندې فوقیت لرې. د ملک او مال په اعتبار سره هم الله ﷻ تاله په مونږ باندې فضیلت درکړې. دغه شان د بعضو په نیز دنبوت په اعتبار سره هم، ځکه چه حضرت یوسف ﷺ نبی وو او دا رونړه ئې نه وو. د دې اقرار سره ئې د خپلې خطاکار ئې هم اقرار اوکړو. په دې وخت حضرت یوسف ﷺ اوفرمائیل زه به د نن ورځې نه پس تاسو ته دا خطایادوم هم نه. زه په تاسو باندې هیڅ غصه وغیره نه کوم، نه په تاسو باندې دا الزام لګوم او نه تاسو نه خفګان کوم بلکه زما دعا ده چه الله ﷻ دې تاسو معاف کړی.هغه﴿ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴾ دې. رونړو عذر پیش کړو هغه قبول کړو.الله ﷻ دې ستاسو پرده اوساتی اوتاسو چه څه کړی هغه دې معاف کړی.

اِذْهَبُوْا بِقَمِيْصِيْ هٰذَا فَاَلْقُوْهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِيْ
یوسئ | قمیص زما | دا | نو واچوئ دا | په مخ | د پلار زما
(اوس) تاسو دا زما قمیص یوسئ | نو زما د پلار په مخ ئې واچوئ
يَاْتِ بَصِيْرًا ۚ وَاْتُوْنِيْ بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝ وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيْرُ
اوبه کرځی | لیدونکې | او راولئ ما ته | اهل خپل | ټول | او هرکله چې | جداشوه | قافله
هغهٔ به لیدونکې اوګرځی | اوماله خپل ټول خاندان دلته راولئ | ....اوکله چې قافله روانه شوه
قَالَ اَبُوْهُمْ اِنِّيْ لَاَجِدُ رِيْحَ يُوْسُفَ لَوْلَآ اَنْ تُفَنِّدُوْنِ ۝
اووئیل | پلار د هغوئ | بیشکه زهٔ | خامخا په ما لګی | بوئ | د یوسف | که نسبت نهٔ کوئ د بې عقلئ ماته
نو دهغوئ پلار اووئیل | چې د یوسف ﷺ بوئی راباندې لګی | خوهسې نه تاسو راته لیونې اووائې
قَالُوْا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ۝
اووئیل هغوئ | قسم دې په الله | بیشکه ته | په سودا خپله | پخوانئ کښې ئې |
هغوئ اووئیل | چې په الله ﷻ قسم تهٔ پخپل پخوانی وهم کښې یې |

قوله تعالیٰ:: اِذْهَبُوْا بِقَمِيْصِيْ هٰذَا

دحضرت یوسف ﷺ معجزه:- د الله ﷻ رسول حضرت یعقوب ﷺ په خپل غم او خفګان کښې په ژړا ژړا نابینا شوې وو. په دې وجه حضرت یوسف ﷺ خپلو رونړو ته اوفرمائیل چه زما دا قمیص واخلئ او باباجان له ئې یوسئ. دا د هغوی مخ سره په لګولو به انشاء الله د هغه نظر روښانه شی بیا هغه او د کور ټول خلق ماله دلته راولئ.

دیعقوب ﷺ معجزه:: یوځوادا قافله دمصر نه اووتله اوبل خوا الله ﷻ حضرت یعقوب ﷺ ته د حضرت یوسف ﷺ خوشبوئی اورسوله نو هغوی خپل دې بچوته کوم چه هغوی سره وو اوفرمائیل چه ماته خود خپل خوږ خوئ یوسف خوشبوئی راځی لیکن تاسو خو ما کمتر کم عقل بوډا ګنړئ اوزما په دې خبره یقین نه کوئ. دې وخت کښې قافله د کنعان نه د اتو میلو په فاصله باندې وه د الله ﷻ په حکم هوا حضرت یعقوب ﷺ ته د حضرت یوسف ﷺ خوشبوئی راورسوله. دې وخت کښې د حضرت یوسف ﷺ د بې درکه کیدو اتیا(۸۰) کاله تیر شوې وو او قافله اتیا فرسخ د هغوی نه لرې وه. لیکن نمسو

Scanned with Ca

وغیره نې اوونیل چه ته خو د یوسف په مینه کښې په غلطئ کښې پریوتلې ئې چه نه هغه ستا د زړه نه لرې کیږی او نه تاته تسلی کیږی. د هغوی دا خبره ډیره سخته وه یو قابل اولاد د پاره دا لائق نه دی چه خپل پلار ته داسې اووائی او نه یو امتی د پاره دا لائق دی چه خپل نبی ته داسې اووائی.

فَلَمَّآ اَنْ جَآءَ
نو کله | چې راغئ
بیا چې زیرې ورکونکې
الْبَشِيْرُ اَلْقٰىهُ عَلٰى وَجْهِهٖ فَارْتَدَّ بَصِيْرًا ۚ قَالَ
زیری والا | نو واچوؤ هغهٔ هغه قمیص | په مخ د هغهٔ باندې | نو واپس راغئ | نظر | اوونیل یعقوب
راغلو او قمیص ئې د هغهٔ په مخ واچولو نو بیا لیدونکې شوا .... یعقوب ﷺ اوونیل
اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ ۚ اِنِّىْۤ اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا
آیا نهٔ وؤ وئیلی ما | تاسو ته | چې بیشکه زهٔ | ښهٔ پوهیږم | د طرفه د الله نه | په هغه څه
آیا ما تاسو ته نهٔ وو وئیلې | چې بیشکه ما ته د الله ﷻ د طرفه نه هغه خبرې معلومې دی | چې
لَا تَعْلَمُوْنَ ۝ قَالُوْا يٰۤاَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَاۤ
چې تاسو پرې نهٔ پوهیږئ | اووئیل هغوئ | ائې پلاره زمونږ | ښښنه اوغواړه | دپاره زمونږ | د ګناهونو زمونږ
تاسو ته نهٔ دی معلومې | هغوئ اووئیل ائې بابا جانه! مونږ خطاکار یو | زمونږ د پاره د ګناهونو
اِنَّا كُنَّا خٰطِئِيْنَ ۝ قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّىْ ؕ
بیشکه وؤ مونږ | خطاکونکی | اووئیل یعقوب | او به غواړم ښښنه زهٔ | ستاسو د پاره | د رب خپل نه
ښښنه اوغواړه | .... وې فرمائیل ډیر زر به د خپل رب نه تاسو د پاره ښښنه اوغواړم
اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝
بیشکه هغهٔ | هم هغهٔ | ښښونکې دې | رحم کونکې دې |
بیشکه هغهٔ ښښونکې رحم کونکې دې

قوله تعالی: فَارْتَدَّ بَصِيْرًا ۚ

د یعقوب ﷺ بینائی واپس راغله:- وائی چه د حضرت یوسف قمیص دحضرت یعقوب ﷺ مشر خوئ یهودا اوړې وو،دا ځکه چه هغوی اول ددغه شان د دروغو قمیص پیش کړې وو کوم ئې چه په وینو کښې لړلې وو او پلار له ئې دا باور ورکولو چه دا دیوسف وینه ده. اوس د بدلې د پاره هم دغه راوړو چه د بدئی په بدله کښې ښیګړه اوشی، د خراب خبر په ځائ ښه خبر راشی. په راتلو سره ئې د پلار په مخ اولګولو. هم هغه وخت د حضرت یعقوب ﷺ نظر واپس شو او بچوته ئې اوونیل ګورئی ما تاسوته دا همیشه نه ونیل چه د الله ﷻ بعض خبرې ماته معلومې دی کوم نه چه تاسو صرف بې خبرئې. ما به تاسو ته ونیل چه الله ﷻ زما یوسف ضرور ماسره ملاووئ. اوس دلړو ورخو ذکر دې چه ما تاسو ته ونیلې وو چه نن ماله زما د یوسف خوشبوئی راځی. اوس خامن پښیمانه دی اود خپل خطاکارئی اقرار کولو سره د خپل پلار نه معافی غواړی. پلارئې په جواب کښې فرمائی چه زما د دې خبرې نه انکار نشته او زما د خپل رب نه دا هم امید شته چه هغه به زمونږ خطاګانې معاف کړی. ځکه چه هغه

د بخښونو او مهربانو ذات دې، د توبه ویستونکو توبه قبلوي. زه به صباله د پیشمنۍ په وخت کښې ستاسو د پاره استغفار اوکړم.

د پشمنۍ په وخت کښې دعاګانې کول پکار دي :: په ابن جریر کښې دي چه حضرت عمر ﷺ به جمات ته راتلونو اوریدل به ئې چه څوك وائي اې الله تا راوغوښتم ما اومنل، تا حکم اوکړو ما په ځائ کړو، دا د پیشمنۍ وخت دې ته ما اوبښې. هغه غوږ کیخودو نو معلومه شوه چه د حضرت عبدالله بن مسعودﷺ د کور نه دا آواز راتلو. هغه د دوی نه تپوس اوکړو نو هغه اووئیل هم دغه وخت دې د کوم وخت د پاره چه حضرت یعقوب ﷺ خپل ځامنو ته وئیلی وو چه زه به ستاسو د پاره لږ ساعت پس استغفار کوم. په حدیث شریف کښې دي چه دا د جمعه شپه وه.په ابن جریرکښې دي چه حضور ﷺ فرمائی چه دې نه مراد دا دې چه کله د جمعه شپه راشي خودا حدیث غریب دې اود دې په مرفوع کیدوکښې هم کلام دې. والله اعلم.

فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلٰى يُوْسُفَ

انو هرکله چې ورداخل شو دوئ|په یوسف باندې

| ..بیا چې دوئ ټول یوسف ﷺ ته اورسیدل

اٰوٰى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوْا مِصْرَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ

نورانزدې ئې کړل| ځان خپل ته| موراو پلار|اووې وئیل | داخل شئ | بشارته | که خوښه وی د الله

نوهغهٔ مور پلار ځان سره کښینول |اووې وئیل چې ټول مصرته داخل شئ |که الله ﷻ ته منظوره وی

اٰمِنِيْنَ ﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوْا

په امن سره | اوپورته ئې کړل | مور اوپلار خپل | اوکښینول ئې په تخت باندې| او پریوتل هغوئ

نو په امن کښې به اوسیږئ | اوخپل مور پلار ئې په شاهي تخت کښینول | اوټول یوسف ﷺ

لَهٗ سُجَّدًا ۚ وَقَالَ يٰٓاَبَتِ هٰذَا تَاْوِيْلُ رُءْيَايَ

هغهٔ ته | سجده کونکی | اواووئیل یوسف | ائې پلاره | دا | تعبیر دې | د خوب زما

ته په سجده پریوتل | اویوسف ﷺ اووئیل چې ائې زما پلاره دا زما د خوب تعبیر دې

مِنْ قَبْلُ ۡ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّيْ حَقًّا ۭ وَقَدْ اَحْسَنَ

چې لیدلې وو مامخکښې | بیشکه اوګرځوو دا خوب | رب زما| ریښتینې | او بیشکه احسان اوکړو

چې ما وړاندې لیدلې وو | هغهٔ (خوب) زما رب ریښتیا کړو | او ما سره ئې (داڅومره) احسان اوکړو

بِيْٓ اِذْ اَخْرَجَنِيْ مِنَ السِّجْنِ وَجَآءَ بِكُمْ مِّنَ الْبَدْوِ مِنْۢ بَعْدِ

په مابانديِ| کله چې ئې| راوویستم زهٔ| دقیدخانې نه|او راتې وستئ تاسو| د صحرا نه| روستود هغې نه

چې د جیل نه ئې راوویستلم | اوتاسو ټول ئې دکلي نه (دلته) راوستئ|پس د دې نه چې شیطان زما

اَنْ نَّزَغَ الشَّيْطٰنُ بَيْنِيْ وَبَيْنَ اِخْوَتِيْ ۭ اِنَّ رَبِّيْ

چې فساد اچولې وو | شیطان | په منځ زما | او په منځ | د رونړو زما کښې | بیشکه | رب زما

اوزما د رونړو په مینځ کښې فساد اچولې وو | ....بیشکه زما رب

Scanned with Ca

لَطِيفٌ	لِّمَا	يَشَآءُ ط	إِنَّهُ	هُوَ	الْعَلِيمُ
ښهٔ تدبیر کونکي دي	هغه کار لره	چې خوښه ئې شي	بیشکه هغهٔ	هم هغهٔ	ښهٔ پوهه دي
چې څه غواړي نو هغې دپاره ښهٔ تدبیر جوړوی	....			هغهٔ په هر څه پوهه	د حکمت
الْحَكِيمُ ﴿۱۰۰﴾					
ښهٔ حکمت والا دي					
خاوند دي					

قوله تعالى:: فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ

دیعقوب ﷵ قافله په مصرکښې: په رونړو باندې حضرت یوسف ﷵ خپل ځان ښکاره کولوسره فرمائیلی وو چه باباجان اود کور ټول خلق دلته راولئی نو رونړوئې هم داسې اوکړه. دې بزرګ قافلې د کنعان نه کوچ اوکړو او چه کله مصر ته نزدې اورسیدل نود الله ﷻ نبی حضرت یوسف ﷵ د خپل پلار نبی الله حضرت یعقوب ﷵ د استقبال د پاره د ښار نه بهر رااووتلو، دهغه د ځائ ورکولو وغیره چه کوم ذکر دې د هغې په بابت د بعض مفسرینو قول دی چه په دې عبارت کښې تقدیم او تاخیر دې. یعنی هغوی دوی ته اوفرمائیل ته مصر ته لاړشه انشاء الله په امن او بې خطرې به ئې. اوس ښار ته په داخلیدو باندې هغه خپل پلار ته خپل ځان سره ځائ ورکړو او هغه ئې په اوچت تخت باندې کینولو. خو امام ابن جریر ﷫ ددې تردید کړیدې او فرمائیلی دی چه په دې کښې د سدی ﷫ قول بالکل صحیح دې چه کله رومبې ملاقات اوشو نو هغه خپل ځان سره کړل. او چه کله د ښار دروازه راغله اوس په آرام سره دلته لاړشئی خو په دې کښې هم یوه خبره پاتې شوه. ﴿ایوا﴾ په اصل کښې په منزل کښې ځائ ورکولو ته وائی لکه ﴿ آوَىٰ إِلَيْهِ أَخَاهُ ﴾ کښې دی او په حدیث شریف کښې هم دی ﴿من اوی محدثا﴾ ([1]) هیڅ وجه نشته چه مونږ د دې مطلب دا بیان نه کړو چه د هغوی د راتلونه پس او هغوی ته د ځائ ورکولونه پس هغوی ته اوفرمائیل چه تاسو په امن سره په مصر کښې داخل شئی یعنی دلته د قحط وغیره د مصیبتونونه په آرام سره محفوظ اوسیږئی.

باقی وچ کالی د یعقوب ﷵ راتلوسره ختمه شوه:: مشهوره ده چه کوم د اوچ کالئی باقی کال وو هغه د حضرت یعقوب ﷵ دتشریف راوړو په وجه الله ﷻ لرې کړه. لکه د اهل مکه د قحط سالئی باقی کال دحضور ﷺ د دعا په وجه اخواشو. کله چه حضور ﷺ د مکې د خلقو د پاره بددعا اوکړه ﴿اللهم اعنی علیهم بسبع کسبع یوسف﴾ ([2]) د قحط نه تنګ شو نو ابوسفیان ﷛ شکایت اوکړو او ډیر ژړا فریاد ئې اوکړو.

راجح دادی چې دیوسف ﷵ مور دغه وخت ژوندئی وه:: عبدالرحمن ﷫ فرمائی چه دحضرت یوسف ﷵ د مورخو دوراندې نه انتقال شوې وو هغه وخت د هغه پلار سره د هغه ترور راغلې وه. لیکن د امام ابن جریر ﷫ او امام محمد بن اسحاق وینا ده چه د هغه مور پخپله ژوندئی وه د هغې په مرګ باندې څه صحیح دلیل نشته. اود قرآن کریم ظاهری الفاظ هم دا خبره غواړی چه د هغوی مور بی بی ژوندئی

---

[1]) صحیح بخاری کتاب فضائل مدینة، باب حرم المدینة رقم: ۱۸۷۰، صحیح مسلم: ۱۳۷۰، بیهقی: ۹۹/۶، نسائی:۴۴۲۲، ابن حبان: ۳۲/۹، مسندا ابی عوانه:۷۶/۵، مجمع الزوائد: ۳۰۷/۳، السنن الکبری: /۲۱۷، مسنداحد:۱۵۲/۱، مسندابی یعلی: ۴۵۰/۱،شعب الایمان: ۱۸۹/۱،المعجم الکبیر:۲۷۳/۱.

[2]) صحیح بخاری کتاب الاستسقاء، باب دعاء النبی ﷺ ((اجعل سنین کسنی یوسف)) رقم: ۱۰۰۷، صحیح مسلم: ۲۷۹۸، ترمذی: ۳۲۵۴، مسنداحد: ۴۳۱/۱، بیهقی: ۳۵۲/۳، ابن حبان: ۸۰/۱۱، مسندالحمیدی :۶۲/۱، مسندابی یعلی: ۶۳/۹، المعجم الکبیر: ۲۱۴/۹.

Scanned with Ca

موجود وه او هم دغه خبره صحيح هم ده.حضرت يوسف ﷺ خپل مور پلار خان سره د بادشاهئ په تخت کېنول، هغه وخت مور پلار او يولس رونړه ټول په ټول د هغوی وړاندې په سجده راپرېوتل. هغه اووئيل باباجان واخله دا زما د خوب تعبير پوره شو. دا دی يولس ستوري او نمر او سپوږمئ چه زما په وړاندې په سجده دی.

وړاندې شريعتونو کښې د تعظيم سجده وه اوس مطلق حرامه ده :: دهغوی په شريعت کښې دا څيز جائزوو چه مشرانوته به ئې دسلام کولوسره سجده هم کوله. بلکه د حضرت آدم ﷺ نه واخله ترحضرت عيسی ﷺ پورې دا خبره جائزوه. ليکن په دې امت محمديه کښې الله ﷻ د بل چا د پاره سوا د خپل ذات نه سجده مطلق حرام کړه او الله ﷻ دا د خپل خان د پاره مخصوص کړه. د حضرت قتاده رحمه الله وغيره دقول ماحصل مضمون هم دغه دې. په حديث کښې دی چه حضرت معاذ ﷺ د شام ملك ته لاړو، هلته هغه اوکتل چه شامی خلق خپلو مشرانو ته سجده کوی. نو رسول کريم ﷺ ته ئې عرض اوکړو چې دا خلق چه مشرانو او بزرگانوته سجده کوی نو ته خود دې د ټولونه زيات حقدار ئې. حضور ﷺ اوفرمائيل چه که ما چاته د چا د پاره د سجدې حکم ورکولو نو ښځوته به مې حکم ورکولوچه خپلو خاوندانوته سجده اوکړئې. اودا سبب د هغوی د ډير لوئ حق په وجه دې. [1]وسنده حسن. او په حديث شريف کښې دی چه حضرت سلمان ﷺ د خپل اسلام په ابتدائی زمانه کښې په لارکښې حضور ﷺ اوکتلونو هغوی ته ئې سجده اوکړه. حضور ﷺ اوفرمائيل سلمان! سجده ماته مه کوه بلکه سجده هغه رب ته کوه چه د هميشه ژوند والا دې او کله به هم نه مري. غرض دا چه په هغه شريعت کښې جائز وه په دې وجه هغوی ټولو سجده اوکړه. نو يوسف ﷺ اوفرمائيل چه باباجی زما د خوب ښکاره کيدنه اوشوه. زما رب هغه رښتيا کړو اود هغې انجام ښکاره شو. نو په بل آيت کښې د قيامت د ورځې د پاره هم دغه لفظ اووئيلې شو. ﴿يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ﴾ نو دا هم الله ﷻ په ماباندې ډير لوئ احسان کړيدې چه هغه زما خوب رښتيا کړو. او چه کوم په اوده کيدو کښې ليدلې وو﴿الحمدلله﴾ ماته ئې په وينښه هم اوخودلو. اود الله ﷻ دا هم احسان دې چه زه ئې د قيدخانې نه خلاص کړم او تاسو ټول ئې د بيابان نه راوستلې او ماسره ئې ملاؤکړئې. هغه به څاروی ساتل نو عموماً به دشت او بيابان کښې اوسيدلو. فلسطين هم د شام په ځنګلوکښې دی،اکثربه هلته ديره وو. وائی چه دې به په غارونوکښې لاندې اوسيده او څاروی به ئې ساتل اوښان او چيلئ وغيره به ورسره وو.

بيا فرمائی چه دې نه پس چه شيطان په مونږ کښې جدائی اچولې وه. الله ﷻ چه د کوم کار اراده کوی نود هغې د پاره هم داسې اسباب مهياکوی او هغه آسانوی. هغه د خپلو بنديګانو په مصلحتونو باندې ښه پوهيږی. په خپلو افعالو اقوالو قضا او قدر، مختار او مراد کښې هغه باحکمت دې.

د خوب ليدلو اوتعبير مينځ کښې څومره موده وه:: ① د سليمان رحمه الله قول دې چه د خوب په ليدو او د دې تعبير ښکاره کيدوکښې د څلويښتو کالو وقفه وه. ② عبدالله بن شداد رحمه الله فرمائی د خوب تعبير واقع کيدوکښې د دې نه ډيره زمانه نه ده لګيدلې او دا آخری موده ده. ③ د حضرت حسن بصری رحمه الله نه روايت دې چه پلار او ځامن اتيا کاله پس ملاؤشو، تاسوخيال اوکړئې چه په زمکه د حضرت يعقوب ﷺ نه زيات څوك محبوب بنده نه وو. بيائې هم دومره موده د خوئ په فراق کښې تيره شوه. هروخت به ئې د سترګونه اوښکې روانې وې او په زړه کښې به ئې د غم موجونه راوچتيدل. ④ په يو روايت کښې دی چه دا موده د درې اتيا کالو وه،

[1]) سنن ابن ماجه،کتاب النکاح، باب حق الزواج على المراة (حديث: ۱۸۵۳)

Scanned with Ca

ديوسف عليه السلام اويعقوب عليه السلام دفراق زمانه: فرمائي چه کله حضرت يوسف عليه السلام په کوهي کښې اوغورزولې شو هغه وخت د هغه عمر اوولس کاله وو. د اتياؤ کالو پورې هغه د پلار د سترګونه پناه وو. بيا د ملاقات نه پس درويشت کالوپورې ژوندې وو او د شپږوشلو کالو په عمر کښې وفات شو. د قتاده رحمه الله د وينا مطابق درې پنځوس کاله پس پلار او خوئ ملاؤشو. ⑤ يو قول دې چه اتلس کاله د يو بل نه جدا وو. ⑥ يو قول دې چه څلويښت کاله جدائي وه او بيا په مصرکښې پلار سره د ملاقات نه پس اوولس کاله ژوندې وو. حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمائي چه کله بنواسرائيل مصر ته اورسيدل. د هغوی شمير صرف درې شپيته وو او د دې ځائ نه اووتل هغه وخت کښې د هغوی تعداد يو لاکھ اويازره وو. ⑦ مسروق وائي چه د راتلو په وخت کښې سره د ښځواوسړولس کم درې سوه وو. ⑧ د عبدالله بن شداد رحمه الله قول دې چه کله دوی راغله نو شپږ اتيا کسان يعنې ښځې سړې بوډاګان ماشومان وو او چه کله وتل نو د دوی شمير د شپږو لاکھونه بره بره وو.

رَبِّ	قَدْ اٰتَيْتَنِيْ	مِنَ الْمُلْكِ	وَعَلَّمْتَنِيْ	مِنْ تَاْوِيْلِ
اې ربه زما	راکړې دې تامالہ	حکومت	او اوښودل تا ما ته	حقيقت ته رسيدل
اې زما ربه! تا ماته حکومت راکړو | او د خوبونو د تعبير				

الْاَحَادِيْثِ	فَاطِرَ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	اَنْتَ	وَلِيّٖ	فِي الدُّنْيَا
د خبرو	اې پيداکونکيه	د اسمانونو	او د زمکې	ته	دوست زما ئې	په دنيا کښې
علم دې هم راکړو | اې د اسمانونو اود زمکې خالقه ته په دنيا او په اخرت دواړو کښې						

وَالْاٰخِرَةِ	تَوَفَّنِيْ	مُسْلِمًا	وَّاَلْحِقْنِيْ	بِالصّٰلِحِيْنَ ﴿١٠١﴾
اوپه اخرت کښې	وفات کړې ما	په داحال چې مسلمان يم	او يوځائې کړې ما	د صالحانو خلقو سره
زما کارسازيې | ما د دنيا نه د تابعدارئ په حالت وفات کړه | اود نيکانو په ټولې کښې مې شامل کړه				

قوله تعالى:: تَوَفَّنِيْ مُسْلِمًا

ديوسف عليه السلام دعااود مرګ دعا کولوحقيقت:- نبوت ملاؤ شو، بادشاهت ورکړې شو، غمونه ختم شو، مور پلاراو رونړو او ټولوسره ملاقات اوشو نو د الله ﷻ نه ئې دعااوکړه لکه څنګه چه تا په ماباندې د دنيا نعمتونه راپوره کړې دی دا نعمتونه په آخرت کښې هم راپوره کړې. کله هم چه مرګ راشي نو په اسلام باندې او ستا په حکم منلوکښې دې راشي او زه نيکانوخلقو کښې يوځائ کړيشم. او په انبياء او رسولانو کښې (صلوات الله وسلامه عليهم اجمعين) ډير ممکن دی چه د حضرت يوسف عليه السلام دا دعا د وفات په وخت کښې وی لکه چه په بخاری او مسلم شريف کښې د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه ثابت دی چه د وفات په وخت کښې رسول الله ﷺ خپله ګوته اوچته کړه او دا دعا ئې اوکړه يا الله رفيق اعلى سره مې ملاؤکړې او درې ځل ئې هم دغه دعا اوکړه.[1] اودا هم کيدې شي چه د حضرت يوسف عليه السلام ددې دعا مقصددا وی چه کله هم مرګ راشي چه په اسلام کښې راشي او نيکانو سره يوځائ کړيشم. داسې نه ده چه هغه دغه وخت کښې دا دعا د خپل مرګ د پاره کړې وی. د دې بالکل هم دغه مثال دې چه څوک چا ته دعا کولو سره وائي چه الله ﷻ دې تاله په اسلام باندې مرګ راولي. يا زمونږ دا دعا چه الله ﷻ

[1] صحيح بخارى كتاب المغازى باب مرض النبى ﷺ ووفاته، صحيح مسلم ٢٤٤٤، حاكم:٨/٤ موطاء: ٢٣٩/١، المعجم الاوسط: ٧١/٤ احمد: ٨٩/٦، مسندابى يعلى: ٤٣٦/٧، المعجم الكبير: ٣٣/٢٣.

Scanned with Ca

زما مرګ په اسلام باندې او نیکانو خلقو سره مو یوځای کړه. که چرې همدغه مقصد وی چه واقعی هغه دې وخت کښې هم مرګ غوښتې نو ممکن دی چه دا خبره هم په هغه شریعت کښې جائز وی. نود حضرت قتاده رحمه الله قول دې چه کله د هغه ټول کارونه جوړشو، سترګې دې یخې شوې، ملک مال دولت د هغه عزت شهرت خاندان رورولی بادشاهت هر څه ملاوشو نود صالحینو په ډله کښې د یوځای کیدو شوق پیدا شو. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی هم دې د ټولونه اول ددې دعا غوښتونکې دې، ممکن دی چه د دې نه د حضرت ابن عباس رضی الله عنه دا مراد وی چه دا دعا د ټولونه اول کونکې یعنی په اسلام باندې د خاتمې دعاد ټولونه اول هم دهغوی وه لکه چه دادعا ﴿اغْفِرْلِيْ وَلِوَالِدَيَّ﴾ دټولونه اول نوح علیه السلام غوښتې وه. سره د دې که چرې دا اوونیلی شی چه حضرت یوسف علیه السلام هم د مرګ دعا کړې وه نو مونږ وایو چه کیدې شی چه د هغوی په دین کښې جائز وی او زمونږ په نیز خو سخته منع ده.

زمونږ په شریعت کښې دمرګ دعا کول نشته :: په مسند کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی په تاسو کښې دې یوکس هم د څه تکلیف د وجه د مرګ دعا نه کوی که هغه نیک وی نو ډیره ممکن ده چه د هغه ژوند به دهغه نیکئی زیات کړی اوکه هغه هم داسې خواهش کول ضروری ګنړی نو داسې دې وائی چه اې الله! چه ترکومې پورې زما ژوند ستا په علم کښې زما د پاره بهتر دې ما ژوندې اوساتې اوچه کله ستا په علم کښې زمادپاره زما مرګ بهتر وی نوماته مرګ راکړه.([1])دبخاری شریف او مسلم شریف هم په دې حدیث کښې دی چه په تاسو کښې دې څوك د یو سختئی د نازلیدلو په وجه هیڅ کله د مرګ خواهش نه کوی. که هغه بد دې نو ډیر ممکن دی چه په ژوند کښې یووخت د توبه توفیق ملاوشی، بلکه داسې دې وائی چه اې الله ترکومې زما ژوندون بهتر دې نو ما ژوندې اوساته. ([2])په مسند احمد کښې دی چه مونږ یوځل د حضور ﷺ په مجلس کښې ناست وو. هغوی مونږ ته وعظ او نصیحت اوکړو او زمونږ زړونه ئې ګرم کړل. هغه وخت په مونږ کښې د ټولونه زیات ژړاکونکې حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه وو. هم په ژړا ژړا کښې د هغه د خلې نه اووتل چه افسوس زه مرشوې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه سعد! زما په وړاندې د مرګ خواهش کوې؟([3]).درې ځل ئې هم دغه الفاظ سردوباره کړل بیائې اوفرمائیل چه اې سعد!که چرې ته د جنت دپاره پیداکړې شوې ئې نو چه څومره دې عمر زیاتیږی ستا نیکئی به زیاتیږی نو ستا په حق کښې بهتر دی. په مسند کښې دی چه حضور ﷺ فرمائی په تاسو کښې دې څوك هیڅ کله او هیڅ کله د مرګ خواهش نه کوی او نه دې د دې دعا کوی د دې نه وړاندې چه هغه راشی، او که چرې داسې څوك وی چه د هغه په خپلو اعمالو یقین او باور وی. واورئې چه تاسو کښې څوك مړ شی د هغه اعمال منقطع شی. د مؤمن اعمال هم د هغه نیکئی زیاتوی. ([4])

البته د دینی فتنه په وخت دمرګ سوال کول جائز دی:: دا یاد ساتئې چه دا حکم په هغه مصیبت کښې دې چه دنیاوی وی او هم د ده ذات سره تعلق لری. خو که فتنه مذهبی وی او مصیبت دنیاوی وی نود مرګ سوال کول جائزدی. لکه څنګه چه د فرعون جادوګرو هغه وخت دعا کړې وه چه کله فرعون د هغوی د قتل کولو دهمکی ورکوله نو وئې وئیل چه اې الله په مونږ باندې صبر راوروئې او مونږ د اسلام په حالت کښې مړه کړې.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الدعاء بالموت والحیاة، ۶۳۵۱، صحیح مسلم: ۲۶۸، احمد ۱۰۱/۳، ابوداوٗد: ۳۱۰۹، ابن ماجه: ۴۲۶۵، ترمذی: ۹۷۱، نسائی: ۱۸۲۰.

[2]) صحیح بخاری کتاب المرض باب تمنی المریضالموت رقم: ۵۶۷۱ صحیح مسلم: ۲۶۸۲.

[3]) احمد: ۲۶۷/۵، والمعجم الکبیر:۲۱۷/۸ح ۷۸۷۰، مجمع الزوائد: ۲۰۳/۱۰

[4]) مسنداحمد: ۲۵۰/۲. ابن حبان: ۲۸۵/۷، بیهقی: ۳۷۷/۳.

Scanned with Ca

د بی بی مریم دعاء:: دغه شان چه کله حضرت مریم علیهاالسلام د بچی د زیږیدو د دردنه اوویریدله او د کهجورې دتنې لاندې راغله نو ناځاپې د خُلې نه اووتل چه افسوس زه د دې نه وړاندې مړه شوې وې اونن د خلقو د زړونو او ژبونه هیره کړې شوې وې. دا هغوی هغه وخت فرمانیلي چه دا معلومه شوه چه خلق به په هغې د زنا تهمت لګوی. ځکه چه هغه واده شوې نه وه. او حمل ئې پیدا شوې وو.بیائې ماشوم پیدا شوې وو او دنیا شور جوړکړې وو چه بی بی مریم ډیره خرابه ښځه ده، نه ئې مور خرابه وه اونه ئې پلار بدکاره وو. نو الله ﷻ د هغې مخلصی اوکړه او خپل بنده حضرت عیسی ﷺ ته ئې په زانګوکښې ژبه ورکړه او مخلوق ته ئې یو زبردسته معجزه او ښکاره نښه اوخودله.

په یو حدیث کښې د یوې اوږدې دعا ذکر دې په کومه کښې چه دا جمله هم ده چه اې الله چه کله ته یو قوم سره د فتنې اراده اوکړې نو ما په هغه فتنه کښې د اخته کولونه وړاندې د دې دنیا نه واخلې.[1] حضورﷺ فرمانی دوه څیزونه انسان په خپل حق کښې خراب ګنړی. مرګ ځراب ګنړی او مرګ د مؤمن د پاره د فتنې نه بهتر دې. د مال کمې انسان د خپل ځان د پاره بد خیال کوی خود مال کمې د حساب کمې دې[2] غرض دا چه د دینی فتنو په وخت کښې مرګ طلب کول جائزدی.

دعلی دمرګ دعاء:: حضرت علی ﷛ د خپل خلافت په آخری زمانه کښې چه کله اوکتل چه د خلقو شیطانئی په یوشان ختمیږی نه او په هیڅ قسم باندې اتفاق نه نصیب کیږی نو دعا ئې اوکړه اې رب العالمین ما ته خپل ځان ته اوغواړې دا خلق زما نه او زه د دوی نه تنګ شوې یم.

دامام بخاری رحمة الله علیه دمرګ دعاء:: په حضرت امام بخاری ﷬ باندې چه کله د فتنو زور شو او دین سنبالول ګران شو او د خراسان امیر سره لوئ لوئ جګړې راغلې نو هغه د الله ﷻ نه دعا اوکړه اې الله اوس ماخپل ځان ته راوبله. یو حدیث شریف کښې دی چه دفتنوپه زمانه کښې به انسان قبرته ګوری اوافسوس به کوی چه زه په دې ځائ کښې وې[3] ځکه چه فتنو، بلاګانو، زلزلو او سختیانو به هریو مفتون په فتنوکښې راګیر کړې وی.

د یوسف ﷺدرونړو استغفارکول:: ابن جریر کښې دی چه کله حضرت یعقوب ﷺ د خپلو ځامنود پاره دچانه چه ډیرې غلطئی شوې وې استغفار اوکړو نو الله ﷻ دهغه استغفارقبول کړواوهغوی ئې اوبښل. حضرت انس ﷛ فرمانی چه کله ټول خاندان په مصرکښې راجمع شو نود یوسف ﷺ رونړو یو ځل په خپل مینځ کښې اووئیل چه مونږ باباجان څومره تنګ کړې دې او مونږ په خپل رور یوسف ﷺباندې کوم ظلمونه کړی دی نو ښکاره خبره ده چه اوس به دا دواړه بزرګان مونږ ته څه نه وائی او زمونږ خطاګانې به معاف کړی ولې څه خیال خو شته چه د الله ﷻ په نیز به زمونږ څه حال وی؟ آخرئې دا خبره اوکړه چه راځئ باباجان له ورځو او هغه ته درخواست کوو. دغه شان ټول یوځائ شول او هغه له راغله. هغه وخت حضرت یوسف ﷺ هم پلار سره ناست وو. راتلوسره هغوی په یو آواز سره اووئیل حضور مونږ تاسو له د یو داسې امر باره کښې راغلې یو چه د دې نه وړاندې کله هم د داسې اهم کار د پاره نه یوراغلی.باباجی او رور جانه نن مونږ په داسې مصیبت کښې اخته شوې یو او زمونږ زړونه داسې رږیږی چه د نن نه وړاندې زمونږ داسې حالت کله هم نه دې شوې. غرض دا چه هم دا قسم نرمی او لجاجت ئې اوکړو نود دواړو بزرګانو زړه راډک شو.ښکاره خبره ده چه د انبیاء په زړونوکښې د ټولو خلقو نه زیاته نرمی او رحم وی. تپوس ئې ترې اوکړو چه آخر تاسو څه وائې او داسې ویریږئی ولې؟

---

[1] ترمذی کتاب التفسیر القرآن بابومن سورة ص: ۳۲۳۳وهوحسن، احمد: ۶۶/٤، حاکم: ۷۰۲/۱، مجمع الزوائد:۱۷۷/۷، المعجم الکبیر:۲۹۰/۸.

[2] احمد: ٤۲۷/۵، وسنده صحیح، مجمع الزوائد: ۲۵۷/۱.

[3] صحیح بخاری کتاب الفتن باب لاتقوم الساعة حتی یغبط اهل القبور رقم: ۷۱۱۵، صحیح مسلم: ۱۸۷.

Scanned with Ca

بولو اوونیل چه تاسو ته ښه پته ده چه مونږ تاسو څومره تنگ کړی ئې او مونږ په زور باندې څومره ظلم کړې؟ دوارو وئیل او معلومه ده نو بیا؟ هغوی اوونیل چه آیا دا صحیح ده چه تاسو دوارو زمونږ تقصیر او غلطی معاف کړې ده.؟ هغوی وئیل چه او بالکل صحیح ده مونږ د زړه نه معاف کړی ئې نو بیا هغه هلکانو اوونیل چه ستاسو د زړه نه معاف کول هم بې فائدې دی تر کومې چه الله ﷻ مونږ معاف نه کړی. تپوس ئې اوکړو چه ښه ده نو بیا زمونږ نه څه غوارئې؟ جواب کښې اوونیل چه هم تاسو زمونږ دپاره د الله ﷻ نه ښښنه اوغوارئې نو الله ﷻ به د وحی په ذریعه تاسو ته خبر اوکړی چه الله ﷻ مونږ معاف کړو او دې سره به زمونږ په سترګو کښې نور زړونو کښې سرور راتلې شی گنې زمونږ خو به دواړه جهانه برباد شی.

یعقوب عليه السلام او یوسف عليه السلام دوارو د مغفرت دعاء غوښتل:: هم په دغه وخت هغوی اودریده او قبلې ته ئې مخ کړو، حضرت یوسف عليه السلام د هغوی شاته اودریدو ډیر په خشوع او خضوع سره ئې د الله ﷻ په حضور کښې په زارو او منتونو سره دعاگانې شروع کړې. حضرت یعقوب عليه السلام به دعا کوله او حضرت یوسف عليه السلام به آمین وئیل. وائی چه شل کالو پورې دعا قبوله نه شوه.. آخر شل کالو پورې چه کله ئې د رونړو وینه د الله ﷻ د ویرې اوچیدله نو هله وحی راغله اود ځانو د ښښنې زیرې واورولې شو. بلکه دا هم اوفرمائیلې شو چه د الله ﷻ وعده ده چه ستا نه پس به هم نبوت دوی ته ملاویږی.

دا د حضرت انس رضي الله عنه قول دې او په دې کښې دوه راویان ضعیف دی. رقاشی صالح مری سدی رحمه الله فرمائی حضرت یعقوب عليه السلام د خپل مرګ په وخت کښې حضرت یوسف عليه السلام ته وصیت اوکړوچه ما د حضرت ابراهیم عليه السلام او حضرت اسحاق عليه السلام په ځائ کښې خښ کړئی، د هغه د وفات نه پس ئې د هغه وصیت پوره کړو اود شام په ملك کښې هغه د خپل پلار نیکه خواکې خښ کړلو. ﴿علیهم الصلوات والسلام﴾

ذٰلِكَ مِنۡ اَنۡۢبَآءِ الۡغَيۡبِ نُوۡحِيۡهِ اِلَيۡكَ‌ۚ وَمَا كُنۡتَ لَدَيۡهِمۡ اِذۡ

داقیصه | د خبرونو | د غیبو نه ده | چې وحی کوؤ مونږ هغه | تاته | اونهٔ وې ته | د هغوئ سره | کله چې

دا د غیبو خبرونه دی | چې مونږ ئې تاته د وحی په ذریعه درلیږو | اوتهٔ هغه وخت هغوئ سره موجود نهٔ

اَجۡمَعُوۡۤا اَمۡرَهُمۡ وَهُمۡ يَمۡكُرُوۡنَ ۝ وَمَاۤ اَكۡثَرُ النَّاسِ وَلَوۡ حَرَصۡتَ

راجمع کړو هغوئ | کارخپل | او هغوئ | سازش کوؤ | اونهٔ دی | زیات خلق | اواګرکه حرص اوکړې ته

وې کله چه هغوئ په خپل سازشی کار باندې اتفاق کولو | اوپه دوئ کښې زیات خلق ایمان نهٔ راوړی

بِمُؤۡمِنِيۡنَ ۝ وَمَا تَسۡـَٔلُهُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ اَجۡرٍ‌ؕ اِنۡ هُوَ اِلَّا ذِكۡرٌ

منونکی | اونهٔ غوارې ته ددوئ نه | په دې باندې | څه اجرت | نهٔ دې دا | مګر | یو نصیحت دې

اګرکه تهٔ ئې ایماندارغوارې | او تهٔ د دوئ نه په تبلیغ باندې څه اجر نهٔ غوارې | دا (قرآن) خو د تول

لِّلۡعٰلَمِيۡنَ ۝ ع

دپاره د خلقو |

مخلوق دپاره نصیحت دې |

قوله تعالی:: ذٰلِكَ مِنۡ اَنۡۢبَآءِ الۡغَيۡبِ نُوۡحِيۡهِ اِلَيۡكَ تیوله قصه بیان کړه چه رونړو هغه انبیاء ته دوحی په ذریعه دواقعاتو خبر ورکولې شی:- دیوسف عليه السلام سره بدی اوکړه اوځنګه ئې دهغه د ختمولو کوشش اوکړو، الله ﷻ هغه ځنګه بچ کړو او ځنګه په ترقئی

Scanned with Ca

اوعروج باندې اورسولو. اوس خپل نبی ته فرمائي چه دا اود دې په شان هم هغه څيزونه ټول زمونږ د طرف نه تاته درکولې شي چه خلق د دې نه نصيحت حاصل کړي. اودهغه د مخالفينوهم سترګې کولاؤ کړي او په هغوی باندې زمونږ حجت قائم شي نو هغه وخت کښې ته هغوی سره نه وو کله چه هغوی حضرت یوسف ﷺ سره ښکاره دهوکه کوله. په کوهي کښې د اچولو د پاره ټول تکړه شو. صرف زمونږ په خودنه تاته دا واقعات معلوم شو ، لکه څنګه چه د حضرت مريم بی بی په قصه کښې بيانولو سره ارشاد اوشو چه کله هغوی خسنړې اچول چه مريم به څوك پالي نو هغه وخت هغوی سره نه وې، د حضرت موسی ﷺ په قصه کښې هم دا قسم ارشاد فرمائيلې شوې دې چه د مغرب طرف ته کله مونږ حضرت موسی ﷺ ته خپلې خبرې خودلې نو هلته نه وې. دغه شان د اهل مدين معامله هم تانه پته وه. د ملا اعلی د خپل مينځ خبرو اتروکښې موجود نه وې دا هر څه زمونږ د طرف نه تاته د وحی په ذريعه اوخودلې شو. دا کولاؤ دليل دې ستا د نبوت او رسالت چه تيرشوی واقعات ته خلقو ته داسې کولاؤ کولاؤ بيانوې لکه چه تا په خپلو سترګو ليدلې وی او هم ستا په وړاندې تيرې شوی وی. بيا دا واقعات د نصيحت، عبرت،حکمت او موعظت نه ډك دی په څه سره چه د انسانانو دنيا او آخرت ښائسته کيدې شی. سره د دې خبرو بيا هم ډير خلق د ايمان نه خالی پاتې کيږی، که ته ډير کرتې غوارې چه دوی دې مؤمنان شی. په آيت مبارك کښې دی ﴿وَإِنۡ تُطِعۡ أَكۡثَرَ مَن فِي ٱلۡأَرۡضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ﴾ که ته د ډيرو انسانانو تابعداری کوې نو دوی به تا د الله ﷻ د لارې نه واړوی. د ډيرو واقعاتو بيانولو نه پس هرې يوې واقعې سره قرآن ارشاد فرمائيلې دې چه په دې کښې زبردسته نښه ده خو بيا هم اکثر خلق نامنونکې دی. ته که څومره هم کوشش کوې اود الله ﷻ مخلوق ته د هغه لار ښائې او په دې کښې ستا خپله دنياوی فائده مقصد نه وی، ته د هغوی نه هيڅ مزدوری او بدله نه اخستل غوارې بلکه دا هر څه صرف د الله ﷻ د رضا د پاره د مخلوق د نفع د پاره دی. نو دا خو د ټول جهان د پاره سراسر ذکر دې چه هغوی نيغه لار اوموميی، نصيحت حاصل کړي، عبرت واخلی، هدايت او خلاصی بيامومی.

وَكَأَيِّن	مِّنۡ ءَايَةٖ	فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ	وَٱلۡأَرۡضِ	يَمُرُّونَ
او ډيرې دی	د نښو نه	په آسمانونو کښې	اوپه زمکه کښې	چې تيريږی دا خلق

او په آسمانونو اوپه زمکه کښې څومره ډيرې نښې دی اپه کومو چې دوئ

عَلَيۡهَا	وَهُمۡ	عَنۡهَا	مُعۡرِضُونَ	وَمَا يُؤۡمِنُ	أَكۡثَرُهُم	بِٱللَّهِ
په هغې باندې	او دوئ	اد هغې نه	مخ اړونکی دی	اونهٔ راوړی ايمان	زيات د دوئ نه	په الله باندې

تيريږی | اودوئ د هغې نه مخونه اړولی وی | او په دوئ کښې زيات په الله ﷻ ايمان نهٔ راوړی

إِلَّا	وَهُم	مُّشۡرِكُونَ	أَفَأَمِنُوٓاْ	أَن تَأۡتِيَهُمۡ
مګرپه داسې طريقه	چې هغوئ	شرك کونکی وی	آيا نودوئ په امن دی	ادې نه چې راشی دوئ ته

او بيا شرك هم کوی | آيا دا خلق د دې خبرې نه بې غمه شوی دی | چې د الله ﷻ د طرف نه پرې

غَٰشِيَةٞ	مِّنۡ عَذَابِ ٱللَّهِ	أَوۡ تَأۡتِيَهُمُ	ٱلسَّاعَةُ	بَغۡتَةٗ
يوګيرونکې مصيبت	د عذاب د الله نه	يا راشی دوئ ته	ساعت د قيامت	ناساپه

د عذاب څه داسې افت راپريوزی | چې په دوئ خور شی | يانا ګهانه پرې قيامت راشی

وَّهُمۡ	لَا يَشۡعُرُوۡنَ ۝
په داسې حال کښې چې دوئ	خبر نه وي
او دوئ ترې نه خبر هم نۀ وي	

قوله‌تعالى:: وَمَا يُؤۡمِنُ اَكۡثَرُهُمۡ بِاللّٰهِ

د شرک خفي حقيقت:- بيان کيږي چه د قدرت ډيرې نښې د وحدانيت او شهادتونه شپه ورځ د هغوی په وړاندې دی. بيا هم ډير خلق په پوره بې پروائۍ سره او ناراستئي سره په هغې کښې هيڅ غور اوفکر نه کوی.دادومره فراخ اسمان دادومره خوره زمکه، دا روښانه ستوری، ګردش کونکې نمر، سپوږمئي، ونې غرونه، پټي، شينکئي، سبزئي، دا غړمبارې کونکې سمندر،دا په زور سره چليدونکې هواګانې، دا مختلف قسم رنګارنګ ميوې، داجدا جدا غلې اود قدرت بې شميره نښې يو د عقل خاوند ته دومره هم په کارنښې راتلې؟ چه هغه د دې نه دخپل رب چه يو دې،صمد دې، ځان له دې، يوازې دې، ځوك ئې شريك نشته،چه قادر او قيوم دې، چه باقي او کافي دې د هغه ذات اويپژنې اود هغه د نومونو او صفتونو قائل شي؟

اکثرخلق دايمان سره سره شرک هم کوی:: بلکه په هغوی کښې خود اکثرو ذهنونه دومره خراب شوی دی چه په الله ﷻ باندې ايمان شته خو د شرك نه لاس نه راکاږي. آسمان زمکه غر اود ونو انسان اود پيريانو خالق خو الله ﷻ مني خو بيا هم د هغه علاوه هغه سره نور شريكان ګرځوی. دا مشرکان حج ته راځي،احرام تړي او لبيك وائي چه اې الله ستا ځوك شريك نشته،کوم چه هم شريك دی د هغې ته پخپله مالك ئې او د هغوی د ملکيت مالك هم ته ئې. په صحيح مسلم شريف کښې دی چه کله هغوی دومره وئيل چه زه حاضر يم اې الله ستاځوك شريك نشته، نوحضور ﷺ فرمائيل بس بس يعنې اوس وړاندې هيڅ مه وايه.(۱)په واقع کښې شرك لوئ ظلم دې چه الله ﷻ سره سره د نورو هم عبادت اوکړې شي.بخاری او مسلم شريف کښې ابن مسعود‌ؓ د حضور ﷺ سوال کوی چه د ټولو نه لويه ګناه کومه يوه ده؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه ستا رب سره شريك ګرځول، سره د دې چه هم هغه يو الله ته پيدا کړې ئې.(۲).

د منافق ايمان هم دغه شان وی :: دغه شان په دې آيت کښې منافقان هم داخل دی، د هغوی عمل هم د اخلاص نه وی بلکه هغوی رياکاروی او رياکاری هم شرك دې. دقرآن پاك فرمان دې ﴿اِنَّ الۡمُنٰفِقِيۡنَ يُخٰدِعُوۡنَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمۡ﴾ (۳) منافق الله ﷻ ته دهوکه ورکول غواړي خودوی د الله ﷻ د طرف نه پخپله په دهوکه کښې دی. دوی دمانځه د پاره ډير په سستئي سره اودريږي.صرف خلقو ته ځان خودل ئې مقصد وی، د الله ﷻ ذکر خو صرف په نامه وی.

شرک کښې ورکې او غټې دواړه شته:: هم ياد ساتل پکاردی چه بعض شرك ډير وړوکې او پټ وی، پخپله کونکی ته هم پته نه لګي. حضرت حذيفه‌ؓ يو بيمار له لاړو نود هغه په مټ ئې يو تار تړلې اوليدو نو هغه دا اوشلولو او هم دا آيت ئې اولوستلو چه سره دايماندارئي مشرك کيږي؟ (۴)په حديث

---

۱) صحيح مسلم کتاب الحج باب التلبية وصفتها ووقتها رقم: ۱۱۸۵، بيهقى ۴۵/۵، المعجم الكبير: ۱۹۸/۱۲.

۲) صحيح بخارى كتاب التفسير باب قوله ﴿والذين لايدعون مع الله الها آخر...﴾ ۷۴۶۱، صحيح مسلم: ۸۶،ابوداؤد: ۲۳۱۰،ترمذى: ۳۱۸۲، ابن حبان: ۲۶۱/۱۰،مسندابى عوانه: ۵۹/۱، بيهقى: ۱۵/۸،السنن الكبرى:۲۹۰/۲

۳) ٤/النساء:۱۴۲.

۴) ترمذى كتاب النذور والايمان بما جاء فى ان من حلف بغير الله فقد اشرك رقم: ۱۵۳۵، وهوصحيح.

Scanned with Ca

شريف كښې دى چه د الله ﷻ نه بغير د بل څيز د نوم قسم اوخوړلې شى نو هغه مشرك شويه حواله د ترمذي شريف. دحضور ﷺ فرمان دې چه پوكى، جاروګانې تارونه او بندونه اود دروغو تعويذونه شرك دې. [1] الله ﷻ خپل بنديګان په توكل د ټولو سختونه لرې كوى (ابوداوٗد وغيره). د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بى بى فرمائى چه د حضرت عبدالله رضي الله عنه عادت وو چه كله به د باهر نه راتلو نو په زوره به ئې اخ ټوخ كولو چه كور والا پوهه شى او دې هغه په څه داسې حالت كښې اونه وينى چه بدې لګى. يوه ورځ هغه په دې حالت كښې راغلو چه ما سره يوه بوډۍ ناسته وه چه د بيمارنى په وجه ئې په ماباندې دم كولو له راغلې وه. كله چه ما د هغه د اخ ټوخ آواز واوريدو نوهغه مې د كټ لاندې پټه كړه. هغه راغلو ماسره په كټ كيناستو او زما په غاړه ئې تار اوليدونو تپوس ئې اوكړو دا څه دى؟ ما ونيل دا مې دم كړې دې او تړلې مې دې. هغه دا اونيولو او پريكړو او ونى فرمائيل چه د عبدالله كور د شرك نه بې نياز دې. ما پخپله د رسول الله ﷺ نه اوريدلى دى پوكى جاروګانې تعويذونه ساختونه بندونه شرك دې. ما ونيل دا ته څنګك وائې زما سترګه خوګيدله فلانكى يهودى له به تلم هغه به دم كوله نو ماته به آرام كيدلو. هغه اوفرمائيل ستا په سترګه به شيطان نوكاره لګوله او د هغه په پوكى سره به هغه لرې كيدلو.تاله هم دا كافى وو چه هغه وائى كوم چه رسول الله ﷺ خودلى دى﴿اذهب البأس رب الناس اشف وانت الشاف لاشفآء الاشفاؤك لايغادرسقما﴾ [2] دمسند احمد يوبل حديث كښې دعيسى ابن عبدالرحمن نه روايت دې چه عبدالله بن حكيم بيمارشو، مونږ د هغه تپوس له لاړو، هغه ته اوونيلې شوڅه تار بند زوړند كړه نو ښه به شې. هغه ونيل چه زه تار او بند زوړند كړم؟ سره ددې چه د رسول الله ﷺ فرمان دې كوم سړې چه كوم څيز زوړند كړى هغه هم دغې ته حواله كولې شى. [3]

تميمه اچول هم شرک دې:: حضور ﷺ فرمائى چاچه تميمه زوړند كړه هغه شرك اوكړو [4] په مسند كښې دى چه څوك څه داسې څيز زوړند كړى الله دې هغه كار اونه كړى او چه كوم سړې هغه دا زوړند كړى الله ﷻ دې هغه هم زوړند اوساتى. [5] په يو حديث قدسى كښې دى الله ﷻ فرمائى زه د ټولو شريكانونه بې نيازه اوبې پرواه يم څوك چه په خپل كاركښې زما څوك شريك اوګرځوى زه هغه اود هغه شرك پرېږدم(مسلم) [6] په مسند كښې دى چه د قيامت په ورځ كله چه اول او آخر ټول راجمع كړې شى د الله ﷻ د طرف نه به يو آوازكونكې آواز اوكړى چا چه په خپل عمل كښې شرك كړې دې هغه دې د هغې ثواب د خپل شريك نه اوغواړى، الله ﷻ د ټولو شريكانونه ډير د شرك نه بې نيازه دې [7] مسند كښې دى حضور ﷺ فرمائى ماته په تاسو باندې ډيره ويره د وړوكى شرك ده. خلقو تپوس اوكړو هغه څه څيز دې؟ ونى فرمائيل رياكارى. د قيامت په ورځ به خلقو ته د عملونو بدله وركولې شى هغه وخت به الله ﷻ اوفرمائى اې رياكونكو د چا د خودلو اوريدلودپاره چه تاسو عملونه كړى وو هم د هغوى نه خپل اجر اوغواړئ او ګورئ چه هغوى دركوى كه نه؟ [8]

---

[1] ابوداوٗد، كتاب الطب باب فى تعليق التمائم: ۳۸۸۳، ابن ماجه: ۳۵۳۰، احمد: ۳۸۱/۱، ابن حبان: ۶۰۹۰، بيهقى: ۳۵۰/۹.

[2] مسنداحمد: ۳۸۱/۱، مسندابى يعلى۵۲۰۸، البغوى: ۳۲۴۰، ابن ماجه: ۳۵۳۰.

[3] احمد: ۳۱۰/۴، ترمذى كتاب الطب باب ماجاء فى كراهية التعليق: ۲۰۷۲، حاكم: ۲۱۶/۴ ابن حبان ۷۵۰۳، المعجم الكبير: ۹۶۰۳.

[4] احمد: ۱۵۶/۴ وسنده صحيح.

[5] احمد: ۱۵۴/۴ وسندحسن، ابن حبان ۶۰۸۶، حاكم: ۴۱۷/۴ مسندابى يعلى۱۷۵۹، الطحاوى: ۳۲۵/۴، مجمع الزوائد: ۱۰۳/۵، بيهقى: ۳۵۰/۹، مسند الشاميين: ۱۴۶/۱.

[6] صحيح مسلم: كتاب الزهد باب تحريم الريا: ۲۹۸۵، ابن ماجه: ۴۲۰۲.

[7] احمد: ۴۶۶/۳، ترمذى كتاب التفسير القرآن باب تفسيرسورة الكهف: ۳۱۵۴، ابن ماجه: ۴۲۰۳، ابن حبان: ۱۱۳۱/۲، المعجم الكبير: ۷۷۸.

[8] احمد: ۴۲۸/۵، وشرح السنة للبغوى: ۴۱۳۵ وسنده حسن.

Scanned with Ca

بدفالي کول هم شرک دي ::مسند کښي دي حضور ﷺ فرمائيلي دي کوم سړي چه بدفالئي سره د خپل يو کار نه واپس شي هغه مشرك شو.صحابه کرام تپوس اوکړو چه د دې کفاره څه ده؟ حضور ﷺ اوفرمائيل دا وئيل ﴿اللهم لاخير الاخيرك ولا طير الاطيرك ولااله غيرك﴾[1] يعني اې الله تولې ښيګړې او نيك فالونه ستاپه لاس کښې دي ستا نه علاوه هيڅ څوك د ښيګړې او نيك فالونو مالك نشته.

شرک د ميږي دتګ نه هم پټ خيږي دي::مسنداحمد کښې دي چه ابوموسى اشعرى ﷺ په خپله يوه خطبه کښې فرمائيلي خلقو د شرك نه بچ شئ هغه خود ميږي د تګ نه هم ډير پټ څيز دي. په دې باندې حضرت عبدالله بن حرب اوحضرت قيس بن مضارب اودريدل او وئې وئيل يا خو ته په دې باندې دليل پيش کړه يا مونږ څو او حضرت عمر ﷺ ته ستا شکايت کوو. هغوى اوفرمائيل دليل دا دې چه مونږ د حضرت محمد ﷺ نه يوه ورځ خطبه اوريدله فرمائيلې خلقو د شرك نه بچ شئ هغه خو د ميږي د چال نه هم ډيرپټ دې.

دشرک د بچاؤ طريقه:: نوچا دهغوى نه تپوس اوکړو بيا ددې نه بچاؤ څنګه کيدې شي؟ وئې فرمائيل دا دعا لولئ ﴿اللهم انانعوذبك ان نشرك بك شيئاً نعلمه ونستغفرك مما لانعلم﴾ ([2])دحضرت ابوبکر صديق ﷺ نه روايت دې چه نبى کريم ﷺ فرمائيلي ﴿الشرك أخفى فيكم من بيب النمل... ﴾ الخ ([3])

په يويل روايت کښې دي چه داسوال کونکې حضرت صديق اکبر ﷺ وو، هغه تپوس کړې وو چه يارسول الله ﷺ شرك خو همدغه دې چه الله ﷻ سره بل څوك راوبلې. په دې حديث کښې د دعا الفاظ دا دي ﴿اللهم انى اعوذبك ان اشرك بك وانا اعلم واستغفرك مما لااعلم﴾ (مسندابويعلى) په ابوداود وغيره کښې دي چه حضرت صديق اکبر ﷺ حضور ﷺ ته عرض اوکړو چه ماته څه داسې دعا اوښائې کومه چه زه سحر ماښام او اوده کيدو په وخت کښې لولم نوهغوى اوفرمائيل دا دعا لوله ﴿اللهم فاطر السموات والارض عالم الغيب والشهادة رب كل شيئ ومليكه اشهد ان لااله الاانت اعوذبك من شر نفسى ومن شر الشيطان وشركه﴾ ([4])او په روايت کښې دي چه حضور ﷺ ماته دا دعا اوخودله د دې په آخر کښې دا الفاظ دي.﴿وان اقترف على نفسى سوءاو اجره الى مسلم﴾ ([5])

د الله ﷻ دعذاب نه بې ويرې کيدل نه دي پکار: فرمان دې چه آيا د دې مشرکانونه د دې خبرې ويره لاړه چه که الله ﷻ ته منظور وى نو د څلورو واړو طرفونه به دوى د الله ﷻ عذاب داسې راګير کړى چه دوى ته به پته هم نه وى لکه چه ارشاد دې ﴿ أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ ﴾الخ.يعنى مکاريانې او بدى کونکي په دې خبره باندې بهادران شو چه دوى به په زمکه کښې ورخښ کړى يا به د داسې ځائ نه عذاب ورکړى چه د دوى به شعور هم نه وى يا به دوى په ملاسته او ناسته راونيسى او يابه ئې رابيدار کړى نو راګيربه ئې کړى. الله ﷻ په يوه خبره کښې هم عاجز نه دې دا خوصرف د هغه رحمت او رافت دې چه ګناه کوې او څه نه وائې. د الله ﷻ فرمان دې چه د دې علاقو ګناهګاران د دې خبرې نه بې خطرې شوى دى چه دوى له به د شپې د هغوى د اوده کيدو په وخت عذاب راشى، يا په رڼړا ورځ بلکه

---

[1]) احمد: ۲۲۰/۲ وهوحديث حسن، عبدالله بن وهب فى الجامع: ۱۱۱۰/۱.
[2]) احمد: ۴۰۳/۴، مجمع الزوائد ۲۲۳/۱۰.
[3]) ابويعلى:۵۸، ۶۱.
[4]) احمد: ۹/۱،ابوداوٗد کتاب الادب باب مايقول اذا اصبح: ۵۰۶۷، ترمذى: ۳۳۹۲، حاکم: ۵۱۳/۱، مسندالطيالسى: ۲۵۸۲.
[5]) احمد: ۱۴/۱.

Scanned with Ca

خاندی خوشحالیږی به او عذاب به نې راګیرکړی. د الله ﷻ د تدبیر نه بې ویرې کیدل نه دی پکار. داسې خلق سخت نقصان اوچتوی. (۱)

قُلْ	هٰذِهٖ	سَبِيْلِيْٓ	اَدْعُوْٓا	اِلَى اللّٰهِ	عَلٰى بَصِيْرَةٍ	اَنَا	وَمَنِ
ورته اووایه	دا	لار زما ده	رابلم زهٔ	الله ته	په ښکاره دلیل سره	زهٔ	او هغه څوك هم

تهٔ ورته اووایه | چې دا زما لار ده | زهٔ خلق الله ﷻ ته رابلم .... زهٔ او

اتَّبَعَنِيْ ؕ	وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ	وَمَآ اَنَا	مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝
چې پیروی ئې کړی ده زما	او پاك دې الله	او نهٔ یم زهٔ	د مشرکانو نه

زما ملګری په دغه نیغه لار روان یو | او الله ﷻ پاك دې | او زهٔ د مشرکانو څنی نهٔ یم

قوله تعالی:: قُلْ هٰذِهٖ سَبِيْلِيْٓ اَدْعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ

د الله ﷻ د وحدانیت دعوت:- الله ﷻ خپل رسول ته چه ټولو انسانانو او پیریانوته لیګلې دې حکم ورکوی چه خلق خبرکړه چه زما مسلك زما طریق او زما سنت دا دی چه د الله ﷻ د وحدانیت دعوت عام کړم.پوره یقین دلیل او بصیرت سره زه هغه طرف ته ټول راغواړم. زما چه څومره منونکی دی هغوی هم دې طرف ته ټول رابلی.په شرعی نقلی او عقلی دلیلونو سره دې طرف ته دعوت ورکوی.مونږ د الله ﷻ پاکوالې بیانوو. دهغه تعظیم تقدیس تسبیح او تهلیل بیانوو. هغه د شریك نه نظیر نه عدیل نه وزیر نه او مشیر نه اود هرقسم کمزورئی او کمی نه پاك منو، نه د هغه اولاد منو او نه د هغه بی بی نه ملګرې او نه هم جنس هغه د دې ټولو خرابو خبرونه پاك او اوچت دې. آسمان او زمکې اود هغې ټول مخلوق د هغه حمد او ثنا کوی خو خلق د هغوی تسبیح باندې نه پوهیږی. الله ﷻ ډیر حلیم او غفور دې.

وَمَآ اَرْسَلْنَا	مِنْ قَبْلِكَ	اِلَّا	رِجَالًا
اونهٔ وؤ لیږلی مونږ رسولان	مخکښې ستا نه	مګر وؤ	سړی

اومونږ چې ستانه وړاندې (مختلفو) خلقوته صرف سړی پیغمبران لیږلی وو

نُّوْحِيْٓ	اِلَيْهِمْ	مِّنْ اَهْلِ	الْقُرٰى ؕ	اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا
چې وحی به لیږله مونږ	هغوئ ته	د اوسیدونکو	د دې کلو نه	ایا نو ګنی نهٔ دی ګرځیدلی دوئ

چاته چې به مونږ وحی کوله .... نو ایا دا خلق په زمکه کښې نهٔ ګرځی

فِي الْاَرْضِ	فَيَنْظُرُوْا	كَيْفَ	كَانَ	عَاقِبَةُ	الَّذِيْنَ	مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ
په زمکه کښې	چې نظر ئې کړې وې	چې څرنګ	شو	انجام	د هغه کسانو	چې مخکښې ددوئ نه وو

چې کتلې ئې وې | چې کوم خلق د دوئ نه وړاندې تیر شوی وو | د هغوئ څه انجام شوې وو

وَلَدَارُ	الْاٰخِرَةِ	خَيْرٌ	لِّلَّذِيْنَ	اتَّقَوْا ؕ	اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ۝
او خامخا کور	د آخرت	بهتر دې	د پاره د هغه کسانو	چې د تقوی په لور روان شو	آیا تاسو عقل نهٔ لرئ

او البته د آخرت کور هغو خلقو د پاره ډیر بهتر دې | چې پرهیزګاران دی | نو ایا تاسو نهٔ پوهیږئ

(۱) ۷/الاعراف: ۹۷، ۹۹.

Scanned with Ca

قوله تعالی:: وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ إِلَّا رِجَالًا

نبوت اورسالت هم په سړوکښې وو ځوک ښځه نه ده تیره شوې:-بیان فرمائی چه رسول او نبی هم سړي جوړدی نه چه ښځې. دجمهور اهل اسلام قول دې نبوت ښځو ته چرته نه دی ملاو. د دې آیت مبارك سیاق هم په دې دلالت کوی لیکن د بعضو قول دې چه د خلیل الله حضرت ابراهیم ﷺ بی بی حضرت ساره، دموسی ﷺ موراو د حضرت عیسی ﷺ مور بی بی مریم هم نبیه وې. ملائکو حضرت ساره ته د هغې دځوی اسحاق او نمسی یعقوب زیرې ورکړې دې. دموسی ﷺ مور ته د ښیو ورکولو وحی اوشوه او بی بی مریم ته دحضرت عیسی ﷺ زیرې فرښتې ورکړو. فرښتو بی بی مریم ته اوونیل چه الله ﷻ ته خوښه کړې پاکه کړې او غوره کړې نې د ټول جهان په ښځو باندې، اې مریم د خپل رب حکم منونکې اوسیږه د هغه د پاره سجده کوه او د رکوع کونکو سره رکوع کوه.(۱) د دې جواب دا دې چه دومره خو مونږ منو ځومره چه قرآن پاك بیان کړې دې خو د دې نه د دوی نبوت نه ثابتیږی صرف دومره فرمان یا دومره زیرې یا دومره حکم د یو نبوت د پاره دلیل نه دې.

داهل سنت والجماعت عقیده:: د اهل سنت جماعت او ټولو مذهب دا دې چه په ښځوکښې ځوك هم د نبوت والا نشته. اوپه هغوی کښې صدیقات شته لکه د ټولونه د بهترې اوغوره ښځه حضرت مریم په نسبت قرآن پاك کښې ارشاددې ﴿وَأُمُّهُۥ صِدِّيقَةٞ﴾(۲)نو که هغه چرې نبیه وه نو په دې مقام باندې به نې هغه مرتبه بیان کړې شوې وه. د آیت مطلب دې چه هم په زمکه کښې اوسیدونکی انسانان نبیان پاتې دی نه چه د آسمان نه به چرته فرښته راکوزیده. او په آیت مبارك کښې دی ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمۡ لَيَأۡكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمۡشُونَ فِي ٱلۡأَسۡوَاقِ﴾ (۳)یعنی تانه وړاندې ځومره رسولان چه مونږ لیګلی هغوی ټولو به خوراك هم کولو، بازارونوته به نې تګ راتګ هم کولو، هغوی داسې جثې نه وې چه د خوراك کولو نه پاك وو او نه داسې وو چه کله هم مړه کیدونکی نه وو. مونږ د هغوی سره خپلې وعدې پوره کړې هغوی اوهغوی سره چه ځوك مونږ غوښتل نجات مو ورکړو، او مسرف خلق مو هلاك کړل.(۴) دغه شان په یو بل آیت کښې دی ﴿قُلۡ مَا كُنتُ بِدۡعٗا مِّنَ ٱلرُّسُلِ﴾ (۵)یعنی زه چرته ړومبې رسول خو نه یم؟

قران پاك کښې د اهل قری نه مراد ښار والا دی::یادساتئی چه د اهل قری نه مراداهل ښار دی نه چه کلی وال، هغوی خو ډیر کوګ طبیعت او بد اخلاق وی. مشهوره او معروفه خبره ده چه د ښار خلق ډیر نرم طبع او خو اخلاقو مالکان وی، دغه شان د لرې کلی وال اود غاړو اوسیدونکی هم عموماً هم داسې کاګه واګه وی.قرآن پاك فرمائی ﴿ٱلۡأَعۡرَابُ أَشَدُّ كُفۡرٗا وَنِفَاقٗا﴾ (۶)په ځنګلونوکښې اوسیدونکی بدوان په کفر اونفاق کښې ډیرسخت دی. حضرت قتاده رحمه الله هم دغه مطلب بیانوی، ځکه چه د ښاریو په خلقو کښې علم او حلم ډیر وی.

په یوحدیث کښې دی چه کلی وال او باندچیانونه یو کس د حضور ﷺ په خدمت کښې هدیه پیش کړه. هغوی ﷺ هغه ته بدله ورکړه خو هغه دا ډیره کمه اوګڼله. حضور ﷺ هغه ته نوره هم ورکړه او تردې نې ورکړه چه هغه خوشحاله شو بیائې اوفرمائیل چه زما خو زړه غواړی چه سوا د قریشو، انصارو، ثقفی

---

(۱) ۳/آل عمران: ۴۲-۴۳.
(۲) ۵/المائدة: ۷۵.
(۳) ۲۵/الفرقان: ۲۰.
(۴) ۲۱/الانبياء:۸-۹.
(۵) ۴۶/الاحقاف: ۹.
(۶) ۹/التوبة: ۹۷.

Scanned with Ca

او دوسی خلقو نه بغیر د بل چا تحفه هډو قبوله نه کړم.([1])په یو حدیث کښې د حضور ﷺ فرمان دې چه هغه مؤمن چه خلقو سره ملاویږي اود هغوی په تکلیفونو صبر کوی ([2])هغه د دغه سړی نه بهتر دې چه نه خلقو سره ملاویږي او نه دهغوی په تکلیفونو صبر کوی. دا دروغ ګڼړونکی ولې په ملك کښې ګرځی راګرځی نه؟ چه د خپل خان نه د مخکینو د دروغ ګڼړونکو حال اووینی اود هغوی په انجام باندې غور اوکړی. لکه چه فرمان الهی دې ﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۖ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾([3])آیا هغوی دزمکې سیل (سیر)نه دې کړې چه د هغوی زړونه پوهه شوې وې. د هغوی غوږونو اوریدلې وې اود هغوی سترګو لیدلې وې چه د دوی په شان د ګناهګارانو څه حشر اوشو؟ هغوی د نجات نه محروم پاتې کیږی د الله ﷻ عذاب هغوی تباه کوی.

نجات اخروی دنجات دنیاوی نه بهتر دې: :عالم آخرت د هغوی د پاره ډیر بهتر دې څوك چه په احتیاط سره ژوند تیروی.دلته هم خلاصې بیاموم‍ې اوهلته هم.اودهغه ځائ د نجات ددې ځائ د نجات نه ډیر بهتر دې.د الله ﷻ وعده ده ﴿إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا﴾([4])مونږ دخپلو رسولانواوپه هغوی ایمان راوړونکو سره په دې دنیاکښې هم امداد کوو اودقیامت په ورځ به هم د هغوی امدادکوو.په هغه ورځ به ګواهان اودریږی، د ظالمان عذرونه به بې فائدې وی،په هغوی به لعنت راوریږی اودهغوی دپاره به ډیرخراب کور وی. د کوراضافت ئې دآخرت طرف ته کړې لکه چه صلوة اولی اومسجدجامع اوعام اول اوبارحة الاولی اویوم الخمیس کښې هم داسې اضافت دې. په عربی شعرونوکښې هم داسې اضافت په کثرت سره راغلې.

حَتَّىٰ	إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ	وَظَنُّوا	أَنَّهُمْ
تردې پورې| چې کله نااميده شو رسولان دخلقونه| او ګمان اوکړو دوئ | چې بیشکه دوئ نه			
تردې چې کله پیغمبران نااميده شول | او د دوئ ګمان اوشو| چې اوس			
قَدْ كُذِبُوا	جَاءَهُمْ نَصْرُنَا	فَنُجِّيَ	مَن	نَشَاءُ
دروغ وئيلی شوی وو| نوورغئ هغوئ ته امداد زمونږ| نو بیا بچ کوومونږ | هغه څوك| چې غوارومونږ				
دوئ دروغژن کړې شوی دی|نوهغوی ته زمونږ مدد راغلو|نوچاته چې مونږ غوښتل |نجات مو ورکړو				
وَلَا يُرَدُّ	بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ۝			
اونهٔ شی واپس کولې څوك| عذاب زمونږ| د قوم مجرم نه |				
اوزمونږ عذاب د مجرمانو نه نهٔ واپس کیږی				

قوله تعالی: ﴿وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ﴾

د انبیاء د مخالفت انجام:-د الله ﷻ ارشاد دې چه د هغه امداد د هغه په رسولانو باندې په پوره موقعه باندې نازلیږی.کله چه ددنیا تکلیفونه زیات شی مخالفت مخامخ شی،اختلاف کله زیاتیږی دښمن چه کله پوره کیږی اودالله ﷻ انبیاءکرام د هرطرف نه راګیر کړی نو زر دالله ﷻ امداد رارسی. ﴿كُذِبُوا﴾

---

[1] ترمذی کتاب المناقب باب فی ثقیف وبنی حنفیة :۳۹۴۵، ابوداؤد: ۳۵۳۷، نسائی: ۳۷۹۰.

[2] ترمذی :۲۵۰۷، ابن ماجه: ۴۰۳۲، بیهقی: ۸۹/۱۰، ابن ابی شیبه:۲۹۳/۵، احمد:۴۳/۲،شعب الایمان:۱۲۷/۷، الادب المفرد:۳۸۸.

[3] ۲۲/الحج: ۴۶.

[4] ۴۰/غافر:۵۱

Scanned with Ca

او ﴿كُذِبُوا﴾ دواړه قراءتونه دي. دحضرت عائشه ﷺ قراءت د ذال په تشديددي. په بخاري شريف كښې دي چه عروه بن زبير ﷺ دحضرت عائشه ﷺ نه تپوس اوكړوچه دالفظ ﴿كُذِّبُوا﴾ دې يا ﴿كُذِبُوا﴾ دې؟ حضرت عائشه ﷺ اوفرمائيل ﴿كُذِّبُوا﴾ دی. هغوی اووئيل چه بيا خو دا معنی شوه چه رسولانو ګمان اوكړو چه هغوی دروغ اوګنړلې شو نو دا د ګمان كومه خبره وه دا خو يقيني خبره وه چه هغوی به دروغ ګنړلې شو. هغې اوفرمائيل چه بې شكه دا يقيني خبره وه چه هغوی به د كافرانود طرف نه دروغ ګنړلې شو ليكن هغه وخت وهم راغلو چه ايماندار امتيان هم په دې زلزله كښې واچولې شو اودغه شان د هغوی په امداد كښې روستو والې اوشو چه د رسولانو په زړه كښې راغله چه غالباً اوس خو به زمونږ خپله ډله هم مونږ دروغ ګنړی. بيا د الله ﷻ امداد راغلو اوهغوی ته غلبه اوشوه. تاسو دومره خو خيال كوئې چه ﴿كُذِبُوا﴾ څنګه ټيك كيدې شی.نعوذبالله انبياءعليهم السلام د الله ﷻ په نسبت دا ګمان كولې شی چه هغوی ته درب د طرف نه دروغ اووئيلې شو[1] دحضرت ابن عباس ﷺ په قراءت كښې ﴿كُذِبُوا﴾ دی. هغوی به د دې په دليل كښې ﴿حَتّٰى يَقُوْلَ الرَّسُوْلُ﴾ ([2]) لوستلو.تر دې چه انبياء او ايماندارانو اووئيل د الله ﷻ امداد چرته دې. ياد ساتئی د الله ﷻ امداد بالكل نزدې دې. حضرت عائشه ﷺ به د دې سخت انكار كولو او فرمائيلې چه رسول الله ﷺ سره الله ﷻ څومره وعدې كړې وې هغوی ﷺ ته پوره يقين وو چه هغه ټولې يقيني او حتمي دی او ټولې به پوره كيږی. د آخري وخت پورې كله هم الله دې نكړی دا وهم هډو پيدا شوې نه دې چه د الله ﷻ به يوه وعده غلطه ثابته شی يا ممكن دی چه غلطه شی يا به پوره نشی. اودا خبره ده چه په انبياء كرام باندې برابر بلاګانې او ازميښتونه راغلی تر دې چه د هغوی په زړونوكښې دا خطره پيدا شوې چه چرته زمونږ منونكی هم په مونږ باندې بدګمان نشی او مونږ دروغ اونه ګنړی. يوسرې قاسم بن محمد له راغې او وائې چه محمد بن كعب قرظی ﴿كُذِّبُوا﴾ لولی. نوهغوی اوفرمائيل چه ماد رسول الله ﷺد بی بی حضرت عائشه ﷺنه اوريدلی چه هغې به ﴿كُذِّبُوا﴾ لوستلو.يعنی د هغوی منونكو هغوی دروغ اوګنړل،نويوقراءت خو تشديدسره دې بل تخفيف سره دې. بيا د دې په تفسيركښې خو د ابن عباس ﷺ نه مروی دی كوم چه پورته تيرشو. د حضرت ابن مسعود ﷺ نه مروی دی چه هغوی دا آيت داسې اولوستلو نو وئې فرمائيل چه هم دغه خو هغه دی چه ته ئې خراب ګنړې. دا روايت د هغه روايت خلاف دې كوم چه د دې دواړو بزرګانونه نورو روايت كړې دې. په دې كښې دی چه ابن عباس ﷺ اوفرمائيل كله چه رسول نااميد شوچه د هغوی قوم به د هغوی منی او قوم دا اوګنړل چه نبيانو هغوی ته دروغ وئيلی نو هم هغه وخت د الله ﷻ امداد راورسيدو او چه كوم الله ﷻ غوښتل نجات ئې وركړو.دغه شان تفسير د نورو نه هم مروی دې. يو قريشي ځوان حضرت سعيد بن جبير ﷫ ته اووئيل چه حضرت مونږ ته اوښايه چه دا لفظ څنګه اولولو. مانه خو د دې لفظ په وجه ممكن دی چه د دې صورت لوستل پاتې شی. هغوی اوفرمائيل واوره د دې مطلب دا دې چه انبياء دې سره نااميده شو چه دهغوی قوم به داګمان اوكړی او قوم دا ګنړل چه دهغوی انبياءغلط وئيلی دې

اوريدو سره حضرت ضحاك بن مزاحم ډير خوشحاله شو او وئې فرمائيل چه د نن په شان جواب ما د يو ذی علم نه نه دې اوريدلې. كه زه د دې ځاې نه يمن ته هم تلې ووم او داسې جواب مې اوريدلې وو نو ما به هغه هم آسان ګنړلو.مسلم بن يسار ﷫ هم چه د هغوی دا جواب واوريدو نو پاسيدو او هغوی سره ترغاړې وتو او وئې وئيل چه الله ﷻ دې ستا پريشانئی هم داسې لرې كړی څنګه چه تا زمونږ

---

[1] صحيح بخاری كتاب التفسير باب قوله ﴿حتى إذا استيئس الرسل﴾: ٤٦٩٥-٩٦.

[2] ٢/البقرة: ٢١٤

Scanned with Ca

پریشانئی لرې کړي. ډیرو نورو مفسرینو هم دغه مطلب بیان کړی دی. او د مجاهد رحمه الله قراءت خو د ذال په زبر سره دی ﴿كُذِبُوا﴾ او بعض مفسرین فاعل ﴿وَظَنُّوا﴾ فاعل مؤمنان ښائي او بعض کافران یعنی کافرانو ونیلی چه بعض مؤمنانو دا ګمان اوکړو چه رسولانو سره د امداد کومه وعده وه په هغې کښې هغوی درغژن ثابت شو. عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائي رسول ناامیده شو یعنی د خپل قوم د ایمان نه اود الله ﷻ په امداد کښې توقف اولیدو نودهغوی قوم ګمان اوکړو چه هغوی ته د دروغو وعدې ورکړې شوې وې. نودا دواړه روایتونه د دې دواړو بزرګانو صحابه کرامو نه مروی دی او حضرت عائشه رضی الله عنها د دې نه صفا انکار کوی. ابن جریر رحمه الله هم د عائشه صدیقه رضی الله عنها د قول طرفداری کوی اود بل قول تردید کوی او دغه ناخوښوی او ردکوی. والله اعلم.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ
بیشکه دې | په قیصو ددوئ کښې
| بیشکه دهغوئ په قصو کښې د عقلمندو خلقو
عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۗ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ
عبرت |دپاره دخاوندانو د عقل | نه دی |دا خبرې | دځان نه جوړې کړې شوې| خولیکن | تصدیق دې
دپاره لوئې عبرت دې | ....دا (قرآن) د دروغو جوړ کلام نهٔ دې |بلکه دا د هغه(کتاب)تصدیق کوی
الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً
دهغه څه|چې مخکښې راغلی دی دده نه | او تفصیل دې | د هر څیز | او هدایت دې | او رحمت دې
کوم چې د دې نه وړاندې وو | او د هر (دینی) څیز تفصیل کوی | ....او مومنانو د پاره
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾
د پاره د هغه قوم | چې ایمان راوړی |
هدایت او رحمت دې|

قوله تعالی: لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۗ

تیرشوی واقعات د عبرت اونصیحت سبب دی: دانبیاءکرامو واقعات د مسلمانانو د نجات او کافرانو د هلاکت قصې دعقل د خاوندانودپاره ډیر لوئ عبرت او نصیحت دې. دا قرآن کریم بناوټی نه دې بلکه د وړاندینو آسمانی کتابونو د تصدیق دلیل دې. په دې کښې چه کومې حقیقی خبرې د الله ﷻ دی د هغې تصدیق کوی اوکوم چه تحریف او تبدیل شوې دې هغه چهانړ کوی. کومې خبرې چه دهغوی باقی پاتې کولو وې هغه او چه کوم احکام منسوخ شوی هغه بیانوی. هر یو حلال او حرام خوښ او مکروه کولاؤ کولاؤ بیانوی. طاعات، واجبات، مستحبات، محرمات او مکروهات وغیره بیانوی. اجمالی او تفصیلی خبرې ښائی. د الله ﷻ عزوجل صفات بیانوی او بندیګانو چه کومې غلطې د خپل خالق باره کښې کړې دی د هغې اصلاح کوی، مخلوق د هغې نه منع کوی چه هغوی د الله ﷻ یوصفت په مخلوق کښې ثابت کړی. نو دا قرآن کریم د مؤمنانودپاره رحمت او هدایت دې. دهغوی زړونه د ضلالت نه په هدایت، دروغونه په رښتیاؤ، بدونه د نیکو په لار لګوی. اود رب العباد نه د دنیا او آخرت ښیګړې حاصلوی. زمونږ هم دعا ده چه الله ﷻ مونږ ته هم په دنیا او آخرت کښې هم داسې مؤمنانو سره کړی او د قیامت په ورځ چه ډیر مخونه به سپین وی او ډیر به تور وی مونږ هم مؤمنانوسره په نورانی مخونو

Scanned with Ca

کښې شامل کړي. امین.الحمد الله دسورة یوسف تفسیرختم شو.دالله ﷻ شکردې اوهم هغه د تعریفونو لائق دی او هم د هغه نه مونږ امداد غواړو.

اياتونه	سورة الرعد مدنية وهي ثلاثواربعون اية وست ركوعات	ركوع ګانې
۴۳	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې	۶

الٓمّٓرٰ ۚ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ ۭ وَالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ
ا ل م ر | دا | ایتونه | د کتاب دی | او هغه څه | چې نازل کړې شوی دی | تاته | د طرفه د رب ستا نه
الف لام میم را | دا (د قرآن) دکتاب ایتونه دی | اوستا د رب د طرفه څه چې په تانازل شوی دی
الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ ①
حق دی | خولیکن | زیات خلق یې | نه منی |
هغه بیخی رښتیا دی | خو زیات خلق ایمان نه راوړی |

قوله تعالى:: وَالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ الْحَقُّ

دالله ﷻ دطرفنه نازل شوې ټولې خبرې حق دی:-دسورتونو په شروع کښې کوم حروف مقطعات راځی دهغې پوره تشریح د سورة بقره دتفسیرپه شروع کښې شوې ده اومونږ داهم وئیلی دی چه د کوم سورة په شروع کښې دا حروف راشی هلته عموماً دابیان کیږی چه قرآن د الله ﷻ کلام دی په دې کښې هیڅ شك شبه نشته. دلته هم د دې حروفو نه پس فرمائیلی دی دا د کتاب یعنی قرآن آیاتونه دی بعضو وئیلی چه دکتاب نه مراد تورات او انجیل دې خو دا صحیح نه دی. بیا هم په دې باندې عطف اچولو سره اود دې پاك كتاب صفتونه ئې بیان کړی چه داسراسر حق دې اود الله ﷻ د طرفنه په تا باندې نازل شوی دې. ﴿الحق﴾ خبر دې د دې مبتداء اول بیان شوه یعنی ﴿الَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ﴾خود ابن جریر رحمه الله خوښ کړې شوې قول دا دې چه واؤ زائده دې یا عاطفه دې اود صفت په صفت باندې عطف دې لکه چه مونږ اول وئیلی دی بیا د دې په شهادت کښې دشاعرقول راوړلی دې. بیائې اوفرمائیل چه سره دحق کیدونه بیا هم اکثر خلق ایمان قبلونکی نه دی. یعنی د دې حقانیت واضح دې خود هغوی ضد او نه منل او سرکشی به هغوی د ایمان طرف ته متوجه کیدو ته نه پریږدی.

اَللّٰهُ الَّذِيْ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ
| الله هغه ذات دې | چې پورته ئې کړل | اسمانونه
| الله ﷻ هغه ذات دې | چې اسمانونه
بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ
بغیر د ستنو نه | چې تاسو وینئ هغې لره | بیا | ئې قرار اونیوو په تخت باندې | او پابند ئې کړل
ئې بغیر دستنو نه پورته کړی دی | تاسو ئې وینئ | بیا په عرش باندې په خپل شانې لائق سره برابرشو
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۭ كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ
نمر | او سپوږمئ | هر یو | روان دې | - دنیټې مقررې پورې | تدبیر کوی (الله) | د هر کار
اونمر او سپوږمئ ئې تابع کړی دی | اوهر یو تر مقرر وخت پورې روان دې | اوهم هغه د هرې خبرې انتظام کوی

Scanned with Ca

يُفَصِّلُ	الْاٰيٰتِ	لَعَلَّكُمۡ	بِلِقَآءِ	رَبِّكُمۡ	تُوۡقِنُوۡنَ۝
په تفصيل سره بيانوي	نښې	د پاره د دې چې تاسو	په ملاقات	درب خپل	يقين اوکړئ

هغهٔ خپلې نښې په تفصيل سره بيانوي	دې د پاره چې خپل رب ته د حاضريدو يقين اوکړئ

قوله تعالى:: اَللّٰهُ الَّذِیۡ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ

د آسمان او عرش پيدائش:- دالله ﷻ د قدرت کمال او رباني سلطنت او عظمت ته اوګوره چه بغير د ستنو نه ئې آسمان اوچت اولوړاوقائم ساتلې دې.د زمکې نه آسمان الله ﷻ څنګه اوچت کړې دې او صرف په خپل حکم ئې اودرولې دې.چه د دې انتهاء ته څوک هم نشي رسيدلې.ددنيا آسمان ټوله زمکه اوکوم څه چه د دې نه ګيرچاپيره دی اوبه او هوا وغيره ټول ئې احاطه کړې دی او د هر طرف نه يو شان اوچت دې. د زمکې نه د پنځو سوو کالو په فاصله دې.اودهر يوځائ نه هم دومره اوچت دې. بيا هم د هغې خپل پيروالې او مينځ هم دپنځو سووکالو په فاصله دې.بيادوئم آسمان هم داآسمان راګير کړې دې اود رومبی نه د دوئم پورې فاصله هم پنځه سواکاله ده.دغه شان دريم،بيا څلورم، بيا پنځم،بيا شپږم او بيا اووم لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې.﴿اَللّٰهُ الَّذِیۡ خَلَقَ سَبۡعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الۡاَرۡضِ مِثۡلَهُنَّ﴾يعنی الله ﷻ اووه آسمانونه پيداکړی دی او هم د دې په مثال زمکې.په حديث شريف کښې دی اووه آسمانونه او په دې کښې د دې په مينځ کښې چه څه دی هغه د کرسئ په مقابله کښې داسې دی لکه چه په کولاؤ ميدان کښې چه يوه حلقه وی(۱)اوکرسئ د عرش په مقابله کښې داسې ده چه د عرش قدر د الله ﷻ نه بل هيڅ چا ته معلوم نه دې.(۲)

بعض سلفو بيان کړې دې چه دعرش نه د زمکې پورې فاصله پنځوس زره کاله ده. عرش د سرو ياقوتو دې. بعض مفسرين وائی چه د آسمان ستنې خو شته مګر ليدلې نشی ليکن اياس بن معاويه فرمائی آسمان په زمکه باندې د ګنبد په شان دې يعنی بغير د ستنودې.دقرآن د طرز عبارت لائق هم دغه خبره ده.او آيت ﴿وَيُمۡسِكُ السَّمَآءَ اَنۡ تَقَعَ عَلَى الۡاَرۡضِ﴾نه هم دا ظاهر ده.نو﴿ترونها﴾ نه به د دې نفی تائيد کيږی. يعنی آسمان بغير ستنو دومره اوچت دې اوتاسو ئې پخپله وينئ چه دا دقدرت کمال د اميه بن ابوالصلت په اشعارو کښې دی د چا د اشعارو باره کښې چه په حديث شريف کښې چه د هغه اشعارو ايمان راوړلې دې اود هغه زړه کفر کوی(۳)او دا هم روايت دې چه دا اشعار د حضرت زيد بن عمرو بن نفيل ﷺ دی په کوم کښې چه دی:

وانت الذي من فضل من ورحمة ... بعثت الى موسى رسولا مناديا
فقلت له فاذهب وهارون فادعوا ... الى الله فرعون الذي كان طاغيا
وقولا له هل انت سويت هذه ... بلا وتد حتى استقلت كما هيا
وقولا له هل انت رفعت هذه ... بلا عمد او فوق ذلك بانيا
وقولا له هل انت سويت وسطها ... منيرا اذا ما جنك اليل هاديا
وقولا له من انبت الحب في الثرى ... فيصبح منه العشب يهتز رابيا
وقولا له من يرسل الشمس غدوة ... فيصبح ما مست من الارض ضاحيا
ويخرج منه حبه في رؤسه ... ففي ذاك ايات لمن كان واعيا

(۱) الطبری:۵/۳۹۹.
(۲) ابن جرير.
(۳) السلسة الضعيفة:۶/۱۵۴۶.

Scanned with Ca

یعنی ته هم هغه الله ﷻ نې چا چه په خپل فضل او کرم سره خپل نبی موسیٰ ﷺ سره د هارون ﷺ د فرعون طرف ته رسول جوړ کړو وئې لیګلو. هغوی ته ئې اوفرمائیل چه د دې سرکش د قائل کولود پاره هغه ته اووایه چه دا اوچت او لوړ بغیر ستنو آسمان تا جوړ کړې دې؟ او په دې نمر سپوږمئی او ستوری تاپیداکړی؟د خاورونه دانه راټوکول بیا په هغه بوټوکښې وړې پیداکول او په هغې کښې دانې پخونکې ته ئې؟ آیا د قدرت دا زبردست نښانونه د یو ژور انسان د پاره د الله ﷻ د هستئی دلیل نه دې.

ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ مطلب:: بیا الله ﷻ په عرش باندې جلوه افروز شو. ددې تفسیر په سورة اعراف کښې تیرشوې دې، او داهم بیان کړې شو چه څنګه دې هم هغه شان ئې پریږدنې. کیفیت تشبیه تعطیل او تمثیل نه د الله ﷻ ذات پاك دې بزرګ دې او اوچت دې. نمر او سپوږمئی د هغه په حکم سره په ګردش کښې دی او د مناسب وخت یعنی قیامته پورې به برابر دغه شان لګیاوی. لکه چه ارشاد دې نمر برابر په خپل ځائ روان دې. د هغه د ځائ نه مراد د عرش لاندې دې چه د زمکې لاندې بل طرف ته ملحق دې دې او ټول ستورې تر دې ځائ راورسیدل او د عرش نه نور هم لرې کیږی ځکه چه صحیح خبره په کومه چه ډیر دلیلونه دی همدغه ده چه هغه قبه یعنی ګنبد دې. متصل عالم د باقی آسمانونو په شان محیط نه دې، ځکه چه د دې ستنې دی اود هغې اوچتونکی دی. او دا خبره مستدیر تاویدونکی د آسمان په تصور کښې نه شی راتلې. څوك چه غورکوی هغه به ئې ربښتیاګنړی. د آیاتونو او احادیثو کتونکې به په دې نتیجه رسی ﴿ولله الحمد والمنة﴾

دشمس وقمر ذکرکولو وجه:: صرف د نمر او سپوږمئی ذکر دلته په دې وجه دې چه په اوو وارو سیارو کښې لوئ او روښانه هم دا دوه دی.نو چه کله دا دواړه مسخر دی نو نور خو په طریقه اولی مسخر دی. لکه چه نمر او سپوږمئی ته سجده مه کوه نه مراد ستورو ته هم سجده نه کول دی.بیاپه نورو روایتونو کښې تصریح موجودده. ارشاددې﴿ وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمَ مُسَخَّرٰتٍۢ بِاَمْرِهٖ ﴾یعنی نمر سپوږمئی اوستوری د هغه په حکم مسخر دی هم هغه پیداکونکې او امرکونکې دې،هم هغه د برکت خاوند دې، هم هغه رب العالمین دې.هغه آیاتونه د خپل وحدانیت په دلیلونوباندې په تفصیل سره بیانوی، دې د پاره چه تاسو د هغه د توحید قائل شئ او هغه اومنئ چه هغه به تاسو فنا کوی او بیا به مو ژوندی کوی.

وَاَنْهٰرًا	رَوَاسِيَ	فِيْهَا	وَجَعَلَ	الْاَرْضَ	مَدَّ	وَهُوَ الَّذِيْ
او نهرونه	غرونه	په دې کښې	اوپیدا ئې کړل	زمکه	چې خوره ئې کړه	او هغهٔ هغه ذات دې

اوالله ﷻ هغه ذات دې | چې زمکه ئې خوره کړې ده |اوپه دې کښې ئې غرونه اودریابونه پیدا کړې دی

النَّهَارَ	الَّيْلَ	يُغْشِي	اثْنَيْنِ	زَوْجَيْنِ	فِيْهَا	جَعَلَ	وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ
په ورځ باندې	شپه	هغهٔ پټوی	دوه	جوړې	په دې کښې	هغهٔ پیدا کړې	او د هر قسم میوو نه

او په دې کښې ئې هرقسم میوې جوړې جوړې پیدا کړې دی ||او هغهٔ شپه د ورځې په رڼا کښې پټوی

وَفِي الْاَرْضِ	يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۳﴾	لِّقَوْمٍ	لَاٰيٰتٍ	فِيْ ذٰلِكَ	اِنَّ
اوپه زمکه کښې	چې فکر کوی	دپاره دهغه قوم	خامخانښې دی	په دې تېرو شیزونو کښې	بې شکه

په دې خبرو کښې د فکر کوونکو خلقو دپاره نښې دی | اوپه زمکه کښې

وَّنَخِيْلٌ	وَّزَرْعٌ	مِّنْ اَعْنَابٍ	وَّجَنّٰتٌ	مُّتَجٰوِرٰتٌ	قِطَعٌ
او ونې د کهجورو	او فصلونه	د انګورو	اوباغونه	چه جوختې دی دیو بل سره	حصې دی

مختلفې ټکړې دی|چې یوبل سره ملاؤ دی ||او د انګورو باغونه دی ||او پټی دی او کهجورې دی

Scanned with Ca

صِنۡوَانٌ	وَّغَيۡرُ صِنۡوَانٍ	يُّسۡقٰى	بِمَآءٍ وَّاحِدٍ ۚ قف
چې ځينې ديو بيخه کښې راختلي دي|اوځينې ځان ځان ته بيخ لري| ټول خړوبيږي| په يوقسم اوبو سره			
دبعضو ډير ښاخونه دي |او بعضې د يوې تنې دی | ټول په يو قسم اوبو باندې خړوبيږي			
وَنُفَضِّلُ بَعۡضَهَا عَلٰى بَعۡضٍ فِي الۡاُكُلِ ؕ اِنَّ فِيۡ ذٰلِكَ			
اوغوره کوؤ مونږ|ځينې د هغې نه| په ځينو باندې| په خوند کښې | بې شکه | په دې ټولوځيزونو کښې			
خوبيا هم مونږ د يوبل نه په خوراک کښې غوره پيدا کړې دی | ....بيشکه په دې ټولو			
لَاٰيٰتٍ لِّقَوۡمٍ يَّعۡقِلُوۡنَ ۝			
خامخانښې دی|دپاره دهغه قوم| چې دعقل نه کاراخلي|			
خبرو کښې د هغه خلقو دپاره نښې دی چې د عقل نه کار اخلي|			

قوله تعالی:: وَهُوَ الَّذِيۡ مَدَّ الۡاَرۡضَ

د الله ﷻ د کامل قدرت بیان:- په پورتنی آیت کښې دعالم علوی بیان وو. دلته عالم سفلی ذکر روان دې، زمکه په اوږدوالی او پلنوالی سره الله ﷻ خوره کړه. په دې کښې مضبوط غرونه هم هغه ورخښ کړی دی.په هغې کښې چينې اودریابونه هم هغه روان کړی دی.ددې دپاره چه مختلف شکلونواو صورتونو مختلف رنګونو اوخوندونومیوې ګلونه اوونې خړوب شی.جوړه جوړه میوې هغه پیدا کړی، خوږې ترخې وغیره، شپه ورځ برابر یو بل سپې برابر ځی راځی. د یو راتلل د بل تلل دی. نو په دې مکان سکان او زمان ټولوکښې تصرف هم د دې قادر مطلق دې. د الله ﷻ دې نښوته د ده حکمتونو ته اود هغه دلائلو ته چه په غور اوکوري هغه هدایت بیاموندې شی. د زمکې ټکړې یو ځائ ملاؤ شوی دی بیا قدرت ته اوګوره چه یوه ټکړه خو پیداوار کوی او بله هیڅ نه کوی. دیوځائ خاوره سره،د بل ځائ سپینه، زیړه، توره کانړژنه، نرمه خوره شګلنه یو صفا غرض چه دا هم د خالق د قدرت نښې دی او ښائی چه فاعل خودمختار مالك الملك لاشريك يو هم هغه الله ﷻ چه خالق کل دې نه د هغه نه سوا څوك معبود شته نه پالونکې﴿ وَزَرۡعٌ وَّنَخِيۡلٌ ﴾که چرې په ﴿ جَنّٰتٌ ﴾باندې عطف واچوې نودپیش نه مرفوع لوستل پکار دی. او﴿ اَعۡنَابٍ ﴾ باندې عطف اچولو سره زير سره مضاف اليه منلو سره مجرور لوستل پکار دی. د ائمه د جماعت دواړه قراءتونه دی. ﴿ صِنۡوَانٌ ﴾ وائی یوونې ته چه ډیرې تنې او ښاخونه ئې وی لکه انار انځر او بعض کهجورې﴿غَيۡرُ صِنۡوَانٍ﴾ کومې چه داسې نه وی هم یوه تناوی لکه نورې ونې.

ترهٔ ته هم صنوب وئیلې کیږی:: هم د دې نه د انسان تره ته﴿صنوالاب﴾ وائی. په حدیث کښې هم راغلی دی چه حضور ﷺ حضرت عمر ته اوفرمائیل چه تاته معلومه ده چه د انسان تره په مثال د پلار وی. (١) براء ؓ فرمائی په يوه جرړه يعنی يوه تنا کښې ډير ښاخونه او د کهجورو ونې وی او په يوه تنا باندې هم يوه وی. هم دغه ﴿ صِنۡوَانٌ ﴾ او غير ﴿ صِنۡوَانٌ ﴾ دې. هم دغه قول د نورو بزرګانو هم دې. د ټولو د پاره اوبه يو وی يعنی د باران خو د ميوو په کمې زياتی کښې ډير فرق وی.څه خوږې وی څه تروې، په حدیث کښې هم دا تفسير دې اوګورئی ترمذی شريف(٢)دقسمونو اوجنسونواختلاف درنګ اختلاف،د بوئی اختلاف د خوند اختلاف، د پاڼو اختلاف د تازګئی اختلاف يو ډير خوږ بل ډير تريو، يو ډير خوندناك بل ډير بې مزې، د چا رنګ زيړ د چا رنګ سور د چا سپين او د چا تور. دغه شان په تازګئی

---

(١) صحیح مسلم کتاب الزکوة باب فی تقدیم الزکاة ومنعها: ۹۸۳، ابوداؤد: ۱۶۶۳ ،بیهقی:۱۶۳/۶، دارقطنی:۱۲۳/۲.

(٢) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الرعد: ۳۱۱۸.

Scanned with Ca

او میووکښې هم اختلاف دې. او د غذا په اعتبار سره تولې یو شان دی. د قدرت دا عجائب د یو هوښیار سړی د پاره عبرتونه دی. او فاعل مختار د الله ﷻ د قدرت یو لوئ او زبردست معلومات ورکوی هغه چه څه غواړی نو کوی. د عقلمندودپاره دا آیاتونه دا نښې نښانې کافي وافي دی.

وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ

او که چرې| ته تعجب کوې| نو ډیره عجیبه ده

او که ته تعجب کوې | نو د دوی په خبره

قَوْلُهُمْ ءَإِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ

وینا د دوی| آیا کله چې| شو مونږ| خاورې | آیانو بیا به مونږ | راپیداکیږو په پیداوښت | نوې کښې

تعجب په کار دې | (هغه دا) چې کله مونږ مړهٔ شو |او خاورې شو |نو بیابه راژوندی کیږو

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَالُ

داخلق | هغه کسان دی| چې کفرئې کړې دې| په رب خپل سره|او داهغه کسان دی| چې پټئ به پرتې وی

دا هغه خلق دی | چې د خپل رب نه منکر دی | او د دوئ په څټونو کښې به طوقونه زوړند

فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

په څټونو ددوئ کښې | او دا کسان | خاوندان د وور دی | دوئ به | په هغې کښې | همیشه وی

پراتهٔ وی | اوهم دغه خلق دوزخیان دی | چې همیشه به په کښې پراتهٔ وی.

قوله تعالى: وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ

د دومره نښانونو باوجود دقیامت نه انکار:- الله ﷻ خپل نبیﷺ ته فرمائی چه ته دهغوی په دروغو گنړلو هیڅ حیرانتیا مه کوه.داخو دی داسې نښې چه کتلوسره د الله ﷻ د قدرت دهمیشه نه مطالعه کولو سره هغه منی چه دټولوخالق هم الله دې. بیا د قیامت منکر کیږی. خود دې نه زیاته هره ورځ مشاهده کوی چه هیڅ هم نه کیږی او الله ﷻ هرڅه کوی. هر د عقل خاوند معلوموليې شی چه د زمکې او آسمان پیدائش د انسان د پیدائش نه ډیر لوئ دی اودوباره پیدا کول درومبی ځل پیدا کولو نه ډیرآسان وی. لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ۚ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ چا چه آسمان اوزمکه بغیردستړی والی نه پیدا کړل نوآیاهغه د مړو په دوباره راژوندی کولو قادر نه دې؟ بیشکه دې، بلکه هر څیز د هغه په قدرت کښې دی. نو دلته فرمائی چه په اصل کښې داکافران دی د هغوی په ستونو کښې به د قیامت په ورځ طوق وی. اودا دوزخیان دی چه همیشه به په دوزخ کښې وی.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ

او په تلوار غواړی دوئ ستانه | بدی | مخکښې |د نیکئ نه | او په تحقیق چې تیر شوی دی

اودوئ په ستانه دعافیت راتلو نه وړاندې د مصیبت تلوار کوی| حال دا دې چې ددوئ نه وړاندې

مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ ۗ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ

مخکښې ددوئ نه| مثالونه دعبرت| او بیشکه | رب ستا | خامخا مالك | د ښښنې دې | د پاره د خلقو

دیردعذابونه د مثالونه تیر شوی دی | اوبیشکه ستا رب د خلقو د ظلم(گناهونو) باوجود ښښونکې دې

Scanned with Ca

عَلٰى ظُلْمِهِمْ ۚ	وَاِنَّ	رَبَّكَ	لَشَدِيْدُ الْعِقَابِ ⑥
سره د ظلم د هغوئ	او بيشكه	رب ستا	خامخا سخت عذاب وركونكي دي
....................اوبيشكه ستارب سخت سزا وركونكي دي .			

قوله تعالى:: وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالسَّيِّئَةِ

د عذاب وخت مقرر دي :-داد قيامت منكر وائى كه چرې رښتوني ئې نو په مونږ باندې زر عذاب ولې نه راولې؟ وئيل به ئې أې هغه سړيه چه دعوى كوې چه په تا باندې د الله ﷻ ذكر نازليږي زمونږ په نيز خو ته پاګل ئې. كه فرض كړه ته رښتونې ئې نود عذاب فرښتې ولې نه راولې؟ د دې په جواب كښې هغوى ته اووئيلې شو چه فرښتې حق او فيصلې سره راځي. كله چه هغه وخت راشي نو هغه وخت ايمان راوړل يا توبه كول اويا دنيك عمل كولوفرصت او مهلت به نه ملاويږي.دغه شان په بل آيت كښې دى ﴿يَسْتَعْجِلُوْنَكَ﴾ ددوو آياتونو پورې او په يوځائ كښې دى ﴿سَاَلَ سَآئِلٌ﴾ اوپه آيت كښې دى چه بې ايمانه ددې د پاره تندى كوى او ايماندار د دې نه ويريږي او هغه حق ګڼړي. دغه شان په بل آيت كښې فرمان دې چه هغوى به وئيل أې الله د قيامت نه وړاندې زمونږ معامله پوره كړه. او آيت مبارك كښې دى يا الله كه دا ستا د طرف نه حق دى نو په مونږ باندې د آسمان نه كاڼړي راوروه،ياځه بل څه المناك عذاب نازل كړه.مطلب دا چه د خپل كفر په وجه اود الله ﷻدعذاب دانكار اودهغې راتلل محال ګڼړل او دومره بې ويرې او بې خطرې شوى وو چه د عذابونو د نازليدلو آرزوګانې او غوښتنې به ئې كولې. دلته اوفرمائيلې شو چه د دوى نه وړاندې د داسې خلقو مثالونه پراته دى چه څنګه هغوى د الله ﷻ په عذابونوكښې راګير كړې شو. دا خو اووايه چه د الله ﷻ حكم او مهربانى ده چه ګناه ته ګورى خو زر ئې نه رانيسى ګنى په مخ د زمكې به ئې هيڅ څوك هم نه وو پريخودى. شپه ورځ خطاګانې ګورى او معافى كوى.

الله ﷻ مغرفت اوعذاب والا دې::خود دې نه دا مه ګڼړئ چه هغه په عذاب باندې قدرت نه لري. د هغه عذاب هم ډير خطرناك ډير سخت او ډير درد وركونكى دى. دالله ﷻ فرمان دې ﴿فَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ رَّبُّكُمْ ذُوْ رَحْمَةٍ وَّاسِعَةٍ ۚ وَلَا يُرَدُّ بَاْسُهٗ﴾كه دوى تا دروغ ګڼړي نوته ورته وايه چه ستا رب د ډيرو رحمتونو والا دې، ليكن د هغه راغلې عذاب د ګناهګارانونه نشى اخواكيدې. اوفرمان دې چه ستا پروردګار زر عذاب وركونكې، بخښونكې اومهربانى كونكې دې او په آيت كښې دى زما بنده او نبى زما بنديګانو ته خبر وركړه چه زه بښونكې او مهربان يم او زما عذابونه هم ډير دردناك دى. د دې قسم نور هم ډير آياتونه دى په كوم كښې چه اميد، ويره او لالچ په يو ځائ بيان شوى دى. په ابن ابى حاتم كښې دى د دې آيت په نازليدو باندې رسول الله ﷺ اوفرمائيل كه د الله ﷻ معافى وركول نه وو او مهربانى كول نه وو نود چا د ژوند خوندبه باقى نه وو او كه د هغه دهمكى وركول او سزا وركول نه وونو هرسړى به بې پرواهئى سره ظلم او زياتى كښې مشغول كيدل[1] په ابن عساكر كښې دى چه حسن بن عثمان ابو حسان رمادى رحمه الله په خوب كښې د الله ﷻ ديدار اوكړو. وئى كتل چه حضور ﷺ د الله ﷻ په وړاندې ولاړ دې اودخپل يو امتى شفاعت كوى په كوم باندې چه د الله ﷻ فرمان جارى شو چه آيا ستا د پاره دومره كافى نه دى چه ما په سورة رعدكښې په تا باندې آيت ﴿وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ ۚ﴾ نازل كړې. ابوحسان رحمه الله فرمائى دې نه پس زما سترګې كولاؤ شوې.

---

[1] ابن ابى حاتم.

Scanned with Ca

وَيَقُولُ	الَّذِينَ كَفَرُوا	لَوْلَا أُنْزِلَ	عَلَيْهِ	آيَةٌ	مِّنْ رَّبِّهِ ؕ	إِنَّمَا
او وائي	هغه کسان چې انکارئې کړې دي	ولې نازله نۀ شوه	په دۀ باندې	يوه نښه	دطرفه درب خپل نه	بيشکه چې

او کافران وائی چې د دۀ د رب د طرفنه په دۀ باندې څه نښه ولې نازله نۀ شوه | ....(ائي پيغمبرﷺ) تۀ

أَنْتَ	مُنْذِرٌ	وَّلِكُلِّ	قَوْمٍ هَادٍ
تۀ	ويرونکې يې	او دپاره دهر قوم	لار ښودونکې مقرر دی

خوصرف (دبدبختو نتيجونه) ويرونکې يې او دهر قوم دپاره يو لارخودونکې وی |

قوله تعالى: إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ

هدايت د الله په لاس او د نبي په ذمه تبليغ دې: کافرانو خلقو به داعتراض په توګه وئيل چه څنګه وړاندينو پيغمبرانو معجزې راوړلې وې نو داپيغمبر ولې نه راوړی. مثلاً دعربوغرونه به د خپل ځائ نه اخوا کيدل او دلته به شينکې او نهرونه وو. د هغې په جواب کښې په يوبل ځائ کښې دی چه مونږ به دا معجزې هم خودلې وې خود مخکينو په شان د هغې په دروغو ګڼړلو باندې به د هغوی په شان عذاب راتلو. نود دوی په دې خبرو خفه کيږه اوفکرمندکيږه مه ستاپه ذمه خو صرف تبليغ دې. ته هدايت ورکونکې نه ئې. د هغوی په نه منلوبه ستا نيول نه کيږی. هدايت د الله ﷻ په لاس کښې دی دا ستا د وس خبره نه ده. د هر قوم د پاره لارخودونکې او داعی دې يا دا مطلب دې چه هدايت ورکونکې زه يم او ويرونکې ته ئې. په آيت مبارك کښې دی ﴿وَإِنْ مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ﴾ په هر امت کښې ويرونکی تير شوی دی او دلته مراد د هادی نه پيغمبر دې. نو پيشوا او لارخودونکې په هره ډله کښې وی د چا د علم او عمل نه نور لار موندلې شي. د دې امت چه پيشوا رسول الله حضرت محمدﷺ دې.

دهاد نه مراد علی ﷺ اخستل غلط دی: يو ډير منکر او فضول روايت دې چه د دې آيت د نازليدلو په وخت کښې هغویﷺ په خپله سينه مبارکه باندې لاس کيخودو چه منذر خو زه يم اود حضرت علی ﷺ د اوږې طرف ته ئې اشاره اوکړه چه هادی علی ﷺ دې زما نه پس به هدايت حاصلونکی ستا نه هدايت حاصلوی[1] دحضرت علی ﷺ نه نقل دی چه په دې ځائ کښې د هادی نه مراد د قريشو يو سړې دې.[2] جنيد بغدادی رحمه الله وائی هغه حضرت علیﷺ پخپله دې.

اللهُ يَعْلَمُ	مَا	تَحْمِلُ
الله پوهيږی	په هغه څه	چې بار اخلې

اخه چې يوه ښځه په

كُلُّ	أُنْثَى	وَمَا	تَغِيضُ	الْأَرْحَامُ	وَمَا	تَزْدَادُ ؕ
هره	ښځه	او په هغه څه	چې کموی ئې	رحمونه	او په هغه څه چې	زياتوی ئې

خپله خيټه کښې ساتی الله ته هغه ښۀ معلوم دی او څه چې (د ښځو) په رحم کښې (د بچې د پيدا وښت په حقله) کمې زياتې کيږی

وَكُلُّ شَيْءٍ	عِنْدَهُ	بِمِقْدَارٍ	عٰلِمُ الْغَيْبِ	وَالشَّهَادَةِ	الْكَبِيرُ
او هر څيز	د هغه سره	په اندازه دې	عالم دې په پټو څيزونو	او په ښکاره	هغه لوئ دې

اودا هرڅيز د هغۀ په نزد په يوه مقرره نيټه کيږی | هغۀ په پټو او په ښکاره څيزونو ښۀ عالم دې

[1] الطبری:۱۰۸/۱۳، حاکم:۱۳۰/۳.
[2] المعجم الاوسط:۱۳۸۳، المعجم الصغیر: ۳۸/۲ وعبدالله بناحمد فی زوائد المسند: ۱۲۶/۱ وسنده حسن ورجل من بنی هاشم هوالرسولﷺ.

Scanned with Ca

الْمُتَعَالِ ⑨
اود اوچت شان مالك دی
ډیر لوئي دی او عظیم دی

قوله تعالی:: اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى

دمور په رحم کښې لوئیدونکی بچی د حقیقت نه صرف الله خبر دی: د الله ﷻ دعلم نه هیڅ څیز پټ نه دی. تول سا لرونکی مشینډې که ځناور وی که انسانان د هغې د خیټې د بچو، د هغوی د حمل الله ﷻ ته علم دې. په خیټه کښې څه دی الله ﷻ ته ښه معلوم دی. یعنی چه ښځه ده که سړی؟ ښه دې که خراب؟ نیك دې که بد؟ د عمر خاوند دې که بې عمره؟ ارشاد باری تعالی دې.﴿هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ﴾ هغه نه ښه پته ده کله چه تاسو د زمکې نه راپیدا کوی او چه کله تاسو د مور په خیټه کښې پټ شوی ئې الخ او فرمان دې ﴿يَخْلُقُكُمْ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ خَلْقًا مِّنْۢ بَعْدِ خَلْقٍ فِيْ ظُلُمٰتٍ ثَلٰثٍ ۚ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ﴾ هغه تاسو د مور په خیټه کښې راپیدا کوی د یو نه پس په بل پیدائش کښې په دریو دریو تیاروکښې.

د مور په خیټه کښې د بچی مختلف ادوار:: ارشاد دې ﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ ﴾ مونږ انسان د خاورې نه پیدا کړو، بیا نطفه د نطفې سره وینه شوه، بیا دچك وینې نه د غوښې ټکړه شوه، غوښنه ئې د هډوکې په شکل کښې کړه. بیا ئې په هډوکو باندې غوښنه اوخیژوله او بیا په آخری پیدائش سره پیدا کړل. نو بهترین خالق بابرکت دې.

د هر دور موده څلویښت ورځې وی:: د بخاری او مسلم په حدیث کښې د رسول الله فرمان دې چه په تاسو کښې د هر یو پیدائش څلویښت ورځوپورې د هغه د مور په خیټه کښې جمع کیږی. بیا هم دومره ورځو پورې چك وینه شی. بیا هم دومره ورځو پورې د غوښې ټکړه شی. بیا الله ﷻ خالق کل یوه فرښته راولیګی کومې ته چه د څلورو خبرو لیکلو حکم وی. د هغه رزق عمر نیك او بد کیدل لیکی. (¹)او په حدیث شریف کښې دی هغه تپوس کوی چه اې الله سړې به وی که ښځه؟ بدبخت به وی که نیك بخت؟ رزق ئې څه دې؟ عمر ئې څومره دې؟ الله ﷻ ئې ښائی او هغه ئې لیکی.

دغیبو پنځه کنجیانې:: (²)حضور ﷺ فرمائی د غیبو پنځه کنجیانې کوم چه بغیر د الله ﷻ بل هیڅ څوك نه پیژنی. د صبا خبره د الله ﷻ نه علاوه بل څوك نه پیژنی. خیټه څنګه غټیږی او څنګه راغونډیږی څوك نه پیژنی. باران به کله کیږی چاته پته نشته. کوم سړې به کوم ځائ مری د هغه نه بغیر چاته پته نشته. قیامت به کله وی د دې علم هم الله ﷻ ته دې.(³)

دخیټې دکمولواوزیاتولو مطلب:: خیټه څنګه کمه وی دې نه مراد حمل ساقط کیدل دی او په رحم کښې څنګه زیاتیږی څنګه پوره کیږی ددې علم هم الله ﷻ ته دې. ګوره یوه ښځه لس میاشتې اخلی څوك نهه میاشتې د چا حمل زیاتیږی او د چا کمیږی. دنهه میاشتونه زیاتیدل اود نهو میاشتو نه کمیدل هم دالله ﷻ په علم کښې دی① دضحاك رحمه الله بیان دې چه زه دوه کاله دمور په خیټه کښې وم، چه کله پیدا شوم نوزماوراندینی دوه غاښونه راوتلي وو② دعائشه رضی الله عنها فرمان دې دحمل زیاته موده دوه کاله

---

¹) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم: ۳۲۰۸، صحیح مسلم: ۲۶۴۳، ابوداؤد: ۴۷۰۸، ترمذی: ۲۱۳۷، ابن ماجه: ۸۶ احمد: ۳۸۲/۱، مسند حمیدی: ۱۲۶.

²) صحیح بخاری کتاب الحیض باب مخلقة وغیر مخلقة: ۳۱۸، صحیح مسلم: ۲۶۴۶.

³) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب ﴿الله یعلم ما تحمل کل انثی وما تغیض الارحام﴾: ۴۶۹۱، ابن حبان: ۲۷۳/۱، السنن الکبری ۳۷۰/۶، المعجم الاوسط: ۲۵۸/۲، احمد: ۵۴/۲، الطبری: ۲۸/۲۱.

Scanned with Ca

ده. دکمی نه مراد په بعضې خلقوهم د حمل په ورځوکښې وینه راځي او د زیاتی نه مراد د نهو میاشتونه زیات حمل حصاریدل ③مجاهد رحمه الله فرمائی دنهونه وړاندې چه کومه ښځه وینه اووینی نود نهونه زیاتیږی لکه د حیض ورځې.دوینې پریوتوسره ماشوم ښه کیږی اوچه نه پریوزی پوره چاق او لوئ وی

بچي دمور په خیټه کښې بې غمه وی::حضرت مکحول رحمه الله فرمائی چه ماشوم د مور په خیټه کښې بالکل بې غمه بې پرواه او په آرام باندې وی. د هغه د موردحیض وینه د هغه خوراك وی چه د بغیر د غوښتنې او په آرام سره هغه ته رسی هم دغه وجه چه په دې ورځو کښې په مور دحیض بیماری نه راځی بیاچه کله ماشوم پیدا شی نو په زمکه باندې لګیدو سره چغې وهی. د دې نابلده ځائ نه هغه ویریږی. کله چه د هغه نوم پریکړې شی نو الله ﷻ د هغه رزق د هغه د مور سینې ته رسوی او اوس هم هغه ته بغیر د غوښتلو بې مشقته په بې غمنې او بې فکرئی سره هغه ته رزق ملاویږی. بیا چه لږ شان لوئیږی نو په خپلو لاسو خوری څکی خو بالغ کیدو سره د رزق د پاره شور زوګ شروع کړی. که د مړکولو او قتل کولو پورې د رزق ملاویدلو امکان وی نومخکښې روستوکیږی نه. افسوس اې بنیادمه په تا حیرانتیا ده چا چه تاته د مور په خیټه کښې رزق درکړو، چاچه تاله د مور په غیږ کښې رزق درکړو، چاچه تاله د ماشوموالی نه تر بلوغت پورې رزق درکړو نو ته اوس بالغ او عقلمندکیدو سره دا وائی چه په انسان افسوس دې د کوم ځائ نه به خورم؟ که مړه کیدل وی که قتل وی؟

د رسول کریم ﷺ د خپل لوری پیغام::بیا هغوی دا آیت اولوستلو. هر څیز هغه سره په یوه اندازه دې. رزق اجل یعنې مرګ هر څه مقرر شوی دی.دحضور ﷺ یوې لور بی بی هغوی له یو سړې راولیږلو چه زما ماشوم په آخری حالت کښې دې ستاسو تشریف راوړل زما د پاره د خوشحالئی ذریعه ده. هغوی ﷺ اوفرمائیل لاړ شه هغې ته اووایه چه کوم الله ﷻ واخلی هغه هم د هغه دی او چه کوم ئې درکړې هغه هم د هغه دی د هغه څیز صحیح اندازه هم هغه سره ده، هغې ته اووایه چه صبر اوکړه او د الله ﷻ نه د ثواب امید ساته الخ (¹)الله ﷻ هر هغه څیز باندې خبر دې کوم چه د خلقو نه پټ دې اود هغې نه کوم چه بندیګانو ته ښکاره دې. د هغه نه هیڅ هم پټ نه دی. هغه د ټولونه لوئ، هغه د هر چا نه اوچت دې. هر څیز د هغه په علم کښې دې. ټول مخلوق د هغه په وړاندې عاجز او لاچاره دې. ټول سرونه د هغه په وړاندې ټیټ دی او ټول بندیګان د هغه په وړاندې عاجز لاچاره او صرف بې بس دی.

سَوَآءٌ مِّنۡكُمۡ مَّنۡ اَسَرَّ الۡقَوۡلَ وَمَنۡ

|یو شان دی (هغهٔ ته) | ستاسو نه | هغه څوك| چې پټوی خبره | او هغه څوك

| په تاسو کښې که څوک په پټه خبره کوی او که په ښکاره | ټول هغهٔ ته برابر

جَهَرَ بِهٖ وَمَنۡ هُوَ مُسۡتَخۡفٍۢ بِالَّيۡلِ وَسَارِبٌۢ

چې په اوچت اواز کوی دا |او هغه څوك|چې هغهٔ|پټیدنکی وی| په شپه کښې |او هغه څوك چې روان وی

دی|او هغه څوک ورته هم یو شان معلوم دی که د شپې (په تیاره کښې) پټ شی| او که د ورځې (ښکاره) ګرځی

بِالنَّهَارِ۝ لَهٗ مُعَقِّبٰتٌ مِّنۡۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهٖ

په ورځ کښې | د هغه | نګرانې فرښتې مقرر دی | مخکښې د انسان نه | او روستو د هغهٔ نه

راګرځی|هر یو د پاره نمبر په نمبر راتلونکې (فرښتې) مقرر دی | وړاندې هم او روستو هم

---

¹) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب قول النبی ﷺ((یعذب المیت ببعض بکاء اهله علیه اذا کان النوح من سنته)):۱۲۸٤، صحیح مسلم: ۹۲۳، نسائی:۱۸٦۸ بیهقی:٦۱۲/۱، مصنف عبدالرزاق: ۵۵۲/۳، احمد:۲۰٤/۵، ابن حبان:٤٦۱، ابن ابی شیبه:۳۹۲/۳، مسندالطیالسی:٦۳٦

Scanned with Ca

يَحْفَظُوْنَهٗ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ
چې حفاظت کوی د انسان | په حکم د الله | بیشکه الله | نۀ بدلوی | هغه حالت | چې وی په يو قوم باندې
هغوی دالله ﷻ په حکم د هغۀ حفاظت کوی | بیشکه الله ﷻ د يو قوم (ښۀ) حالت نۀ بدلوی
حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ؕ وَاِذَآ اَرَادَ اللّٰهُ
تر هغې پورې | چې بدل کړی هغوئ | هغه حالت | په خانونو خپلو | اوهر کله چې | ارده اوکړی | الله
ترڅو چې هغوئ پخپله خپل حالت بدل کړې نۀ وی | اوهر کله چې الله په يو قوم باندې دمصيبت (راوستو)
بِقَوْمٍ سُوْٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهٗ ۚ وَمَا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّالٍ ۝
په يو قوم | د مصيبت نوبيانشته واپس كيدل | د هغې | او نشته هغوئ دپاره | په مقابله دالله كښې | څوك مددګار
اراده اوكړی | نو هيڅوك ئې نشي واپس كولې | او دوی د پاره به د اللهﷻ نه سوا بل څوك مددګار نۀ وی

قوله تعالى:: سَوَآءٌ مِّنْكُمْ مَّنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ

د الله ﷻ علم ټول مخلوق راګيرونكي دې:- دالله ﷻ علم ټول مخلوق راګيركړې دې هيڅ څيز د هغه د علم نه بهر نه دې په مزه او تيز هريو آواز اوری. پټ اوښكاره هر څه پيژني. كه ته ئې پټوې او كه ښكاره كوې د هغه نه پټ نه دی. حضرت عائشه صديقه ﷞ فرمائی هغه هم الله ﷻ دې د چا اوريدو چه د ټولو آوازونه راګيركړی دی. د الله ﷻ قسم يوې ښځې د خپل خاوند ګيله رسول الله ﷺ ته داسې په غوږ كښې پس پس سره اوكړه چه زه ورسره په خواكې ناسته وم خو ما پوره واونه ريده خو الله ﷻ آيت ﴿قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ﴾ الخ (١)نازل كړو. يعنی د دې ښځې دا ټول پس پس الله ﷻ اوريدل. هغه اوريدونكې او ليدونكې دې. څوك چه دخپل كور په تهه خانو كښې د شپې په تيارو كښې پټ وی او هغه چه دورځې په رڼا كښې په كولاؤ لارو روان وی هغه د الله ﷻ په علم كښې برابر دی. لكه چه ﴿اَلَا حِيْنَ يَسْتَغْشُوْنَ ثِيَابَهُمْ ۙ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ۚ﴾ كښې فرمائی او آيت ﴿وَمَا تَكُوْنُ فِىْ شَاْنٍ﴾ كښې ارشاد شوې دې چه ستاسو د هر كار په وخت كښې مونږ اخواديخوانه يو. هيڅ يوه ذره زمونږ د معلوماتونه بهر نه ده. د الله ﷻ فرشتو د ځاتندونكی او څوكيدار په شان د بنديګانونه ګيرچاپيره مقرر دی چه هغوی د آفتونو او مصيبتونو نه بچ كوی.

هرانسان دځلورو فرښتو په مينځ كښې وی:: لكه څنګه چه په اعمالو باندې ساتندونكې د فرښتو يو ډله ده چه وار په وار يو بل پسې راځی. د شپې جدا او د ورځې جدا او لكه چه څنګه دوه فرښتې د انسان ښی اوګس طرف ته د اعمالو ليكلو باندې مقرر دی. د ښی طرف والا نيكنی ليكی او د ګس طرف والا بدئی ليكی. دغه شان دوه فرښتې د هغه نه وړاندې روستو دی چه د هغه حفاظت او ساتنه كوی. نو هر انسان هر وخت څلورو فرښتو سره اوسيږی يعنی دوه ښی او ګس طرف ته ليكونكې او دوه حفاظت كونكې وړاندې روستو. بيا د شپې جدا او د ورځې جدا. په حديث شريف كښې دی چه تاسو له فرښتې يوبل پسې ځی راځی. د شپې او ورځې دهغوی يو ځاي كيدل سحراومازيګر مونځونو كښې كيږی. د شپې تيريدونكې آسمان ته ځيژی. او سره د علم الله ﷻ د هغوی نه تپوس كوی چه تاسو زما بنده په كوم حالت كښې پريخودو؟ هغوی جواب وركوی چه مونږ لاړو نو هغه په مانځه كښې وواو

---

(١) نسائی كتاب الطلاق باب الظهار: ٣٤٩٠، ابن ماجه: ٢٠٦٣ وهو صحيح، صحيح بخاری تعليقاومختصر اقبل حديث: ٧٣٨٦، حاكم: ٢/٤٨١.

Scanned with Ca

چه راتلو نو په مانځه کښې مو پریخودو(۱)په حدیث شریف کښې دی چه تاسو سره هغه وی او بغیر د اودس ماتی اوجماع د وخت نه هغه تاسو نه نه جدا کیږی.نو تاسوله د هغوی لحاظ د هغوی نه شرم اود هغوی اکرام او عزت کول پکار دی.(۲)

نو چه کله الله ﷻ څه نقصان خپل بنده ته رسول غواړی نو د ابن عباس رضی الله عنه د قول مطابق حفاظت کونکې فرښتې هغه کار کولو ته پریږدی. مجاهد رحمه الله وائی چه هر بنده سره د الله ﷻ د طرف نه موکل وی چه هغه په اوده کیدو او ویښیدو د پیریانو انسانان زهریله ځناورو او ټولو آفتونونه بچ کوی. هر یو څیز منع کوی خو هغه کوم چه الله ﷻ رسول غواړی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی دا د دنیا د بادشاهانو امیرانو ذکر دې کوم چه په پهره او څوکې کښې اوسیږی. ضحاك رحمه الله فرمائی چه بادشاه د الله ﷻ په ساتنه کښې وی﴿امرالله﴾ سره یعنی د مشرکانو او ظاهرینونه والله اعلم. ممکن دی چه د دې قول نه غرض دا وی لکه څنګه چه د بادشاهانو او امیرانو څوکیداری سپاهیان کوی دغه شان د بنده څوکیداری د الله ﷻ د طرف نه مقرر شوې فرښتې کوی. په یو غریب روایت کښې په تفسیر ابن جریر کښې روایت دې چه حضرت عثمان رضی الله عنه حضور ﷺ له راغلواو د هغوی ﷺ نه ئې تپوس اوکړوچه بنده سره څومره فرښتې وی. هغوی ﷺ اوفرمائیل یوه خو ښی طرف ته نیکئی لیکونکې چه د کس طرف والا باندې امیره ده. کله چه ته څه نیکی کوې نو د یوې په ځائې لس لیکی او ته چه کله بدی کوې نود ګس طرف والا د ښی طرف والا نه اجازت غواړی نو هغه وائی چه لږ صبر اوکړه کیدې شی چه توبه یا استغفار اوکړی. درې ځل هغه اجازت غواړی نو چه بیا هغه توبه اونه کړی نو دا د نیکئی لیکونکې فرشته وائی چه اوس ئې اولیکه. الله ﷻ دې مونږ د دې نه خلاص کړی دا خو ډیر خراب ملګرې دې دې ته د الله ﷻ هم لحاظ نشته دا د هغه نه شرمیږی نه. د الله ﷻ فرمان دې چه انسان کومه خبره په ژبه راوړی په دوی باندې څوکیداران مقرر او لیکلې شوی دی او دوه فرښتې ستا نه وړاندې روستو دی. د الله ﷻ فرمان دې ﴿لَهٗ مُعَقِّبٰتٌ﴾الخ. اویوې فرښتې ستادتندی ویښته نیولی دی (۳)کله چه ته د الله ﷻ د پاره عاجزی کوئې نو هغه تا اوچتو درجوته رسوی او چه ته کله د الله ﷻ په وړاندې سرکشی او کبر کوې نو هغه تا ښکته او عاجزکوی او دوه فرښتې ستا په شونډو دې کوم درود چه ته په ما باندې وائې دا هغې دوی حفاظت کوی. یوه فرښته ستا په خُله باندې ولاړه ده چه د مار وغیره غوندې څیز ستا حلق ته لاړ نه شی او دوه فرښتې ستا په سترګو دی نو دا لس فرښتې هر بنیادم سره دی بیا د شپې جدا دی او د ورځې جدا دی. دغه شان هر انسان سره د الله ﷻ د طرف نه شل فرښتې دی. یو خوا خو ټوله ورځ د ابلیس د دهوکه کولو ډیوټی وی او هره شپه د هغه د اولاد. (۴)مسند احمد کښې دی تاسو کښې هر یو سره پیرې ملګرې دې او فرښته ملګرې دې. خلقو وئیل چه تاسو سره هم؟ وئې فرمائیل چه او الله ﷻ په هغوی باندې زما امداد کړې دې هغوی ماته د ښیګړې نه علاوه نور څه نه وائی (مسلم)دا فرښتې د الله ﷻ په حکم سره د هغوی ساتنه کوی په بعض قراءتونو کښې ﴿اَمْرِ اللّٰهِ﴾ په بدله کښې ﴿بامرالله﴾ دې. کعب رضی الله عنه وائی که د بنیادم د پاره هر نرم او سخت کولاؤ کړې شی نو هر یو څیز به هغه ته په نظر راشی اوکه د الله ﷻ د طرف نه دا حفاظت کونکې فرښتې مقرر نه وې چه د خوراك څښاك او شرمګاهونو حفاظت کونکې دی نو والله تاسو خو به اوچت کړې شوی وئې. ابو امامه رحمه الله فرمائی هر سړی سره حفاظت

---

(۱) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم: ۳۲۲۳، صحیح مسلم: ٦٣٢، ابن حبان:١٧٣٦، مسندابی عوانة:٣١٥/١، السنن الکبری:١٧٥/١، موطا امام مالك: ٤١١، احمد:٤٨٦/٢، مسندابی یعلی: ٢١٥/١١، شعب الایمان:٥٠/٣، صحیح ابن خزیمه:١٦٥/١.

(۲) ترمذی کتاب الادب باب ماجاء فی الاستار عندالجماع:٢٨٠٠.

(۳) ٥٠/ق:١٨.

(۴) الطبری:٢٩٤/٩.

Scanned with Ca

كونكي فرښته ده چه د تقديري كارونونه علاوه نورې ټولې بلاګانې د هغه نه لرې كوي. د قبيله مراد يو سړي حضرت علي ؓ له راغلو هغه ئې په مانځه كښې مشغول اوليدو نو وئې ونيل چه د قبيله مراد خلقو ستاسو د قتل اراده كړې ده تاسو خپله پهره او څوكئي مقرر كړئي. هغوی اوفرمائيل چه هر سړي سره د هغه حفاظت كونكي دوه فرښتې مقرر دي بغير د تقدير د ليك نه هيڅ يوه بدي انسان ته رسيدو ته نه پرېږدي. واوره اجل يو مضبوطه قلعه ده او ښكلې ډهال دې او ونيلی شوی دی چه د الله ﷻ په حكم او الله ﷻ په امر د هغه حفاظت كوي.

شرعي دم هم د تقدير حصه ده :: لكه چه په حديث شريف كښې دي خلقو د حضور ﷺ نه تپوس اوكړو چه د مونه او پوكي چه مونږ كوو آيا په دې باندې د الله ﷻ مقرر شوې تقدير اخوا كيدې شي؟ هغوی ﷺ اوفرمائيل چه هغه خو پخپله د الله ﷻ د طرف نه مقرر شوې دې. (١) په ابن ابی حاتم كښې دی چه د بني اسرائيلو په انبياؤ كرامو كښې د يو طرف ته د الله ﷻ وحي اوشوه چه خپل قوم ته اووايه چه د كوم كلي والا او كوم كور والا د الله ﷻ تابعدارئی كښې تيرولو سره د الله ﷻ معصيت كوی الله ﷻ به د هغوی د خوشحالئی څيزونه د هغوی نه لرې كړې هغوی ته هغه څيزونه وررسوی چه هغوی ته تكليف رسونكي وی. د دې تصديق د قرآن كريم د آيت ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ﴾ نه هم كيږي. د امام ابن ابی شيبه رحمه الله كتاب صفة العرش كښې دا روايت مرفوعا هم راغلې دې. عمير بن عبدالملك وائي چه د كوفې په منبر باندې حضرت علي ؓ مونږ ته خطبه راكړه كومه كښې چه فرمائيل چه كه زه به چپ پاتې شوم نو حضور ﷺ به خبره شروع كوله او كله به ماتپوس كولو نو هغوی ﷺ به جواب راكولو. يوه ورځ حضور ﷺ ماته اوفرمائيل الله ﷻ فرمائی ماته د خپل عزت او جلال د اوچتوالی چه په عرش دې قسم دې چه د كوم كلی د كوم كور خلق زما په نافرمانوكښې اخته وی او بيا هغه پريږدی او زما په تابعدارئی كښې لګياشی نو زه هم خپل عذاب او تكليف د هغوی نه اخوا كړم او خپل رحمت او آرام هغوی ته رسوم. دا حديث غريب دې او د دې په سند كښې يو راوی غيرمعروف دې.

هُوَ	الَّذِيْ	يُرِيْكُمُ	الْبَرْقَ	خَوْفًا	وَّطَمَعًا	وَّيُنْشِئُ	السَّحَابَ
هغهٔ	هغه ذات دي	چې ښائي تاسوته	پرېښنا	هم ويره	او هم اميد	او پورته كوي	وريځې

الله ﷻ هغه ذات دي چې تاسو ته دبجلۍ پرق ښائي | چې د ويرې او اميد دواړو ذريعه ده | او د اوبو نه ډكې درنې

الثِّقَالَ	وَيُسَبِّحُ	الرَّعْدُ	بِحَمْدِهٖ	وَالْمَلٰٓئِكَةُ	مِنْ خِيْفَتِهٖ
درنې	او پاكي بيانوي	د وريځې ګرزار	د حمد د هغه سره	او فرښتې هم	د ويرې د هغهٔ نه

وريځې راخيژوي | اورعد (ګړګوړ) سره د تعريف نه د هغهٔ پاكي بيانوي | او فرښتې هم د هغهٔ د ويرې نه رېږي

وَيُرْسِلُ	الصَّوَاعِقَ	فَيُصِيْبُ	بِهَا	مَنْ	يَّشَآءُ	وَهُمْ
اوليږي هغهٔ	تندرونه	نو رسوي	دغه تندرونه	هغه چاته	چې اوغواړي	په داحال كښې چې هغوئ

اوهغهٔ تندرونه رالیږي | نو چې په چا غواړي په هغهٔ ئې غورزوي | اوتهٔ ګوره چې دوئ دالله ﷻ

يُجَادِلُوْنَ	فِي اللّٰهِ	وَهُوَ	شَدِيْدُ	الْمِحَالِ
جګړه كوي	په باره دالله كښې	او هغهٔ	سخت دي	دتدبيرپه لحاظ سره

په وحدانيت كښې جګړې كوي | حال دا دي چې هغهٔ دلوئي طاقت خاوند دي |

(١) ترمذى كتاب الطب باب ماجاء في الرقى والادوية :٢٠٦٥، ابن ماجه:٣٤٣٧، حاكم:٤٠٢/٤،المعجم الكبير:٣٠٩٠، مجمع الزوائد:٥/٨٥.

Scanned with Ca

قوله‌تعالى:: وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ

د آسمانی بجلئی پړق پړوق- بجلی هم د هغه په حکم کښې ده. حضرت ابن عباس ﷺ د سوال کونکي په جواب کښې وئیلي ووچه بجلی اوبه دی. مسافرچه دا وینی د خپل تکلیف او مشقت د ویرې نه ویرېږی او مقیم د برکت او ګټې په امید باندې د رزق د زیاتیدو لالچ کوی. هم هغه دا درنې اوریځې پیدا کوی چه د اوبو د بوج په وجه زمکې ته نزدې راځی نو په دې کښې بوج هم د اوبو وی. بیائی اوفرمائیل تندر هم د هغه تسبیح او حمد کوی چه هر څیز د الله ﷻ تسبیح او حمد کوی. ([1])

د وریځو خبرې اوخندا::یوحدیث شریف کښې دی چه الله ﷻ اوریځې پیدا کوی چه په ښه شان سره خبرې کوی او خاندی. ([2])ممکن دی چه د خبرونه مراد ګړځیدل او خندا نه مراد دبجلئی ښکاره کیدل وی. سعدابن ابراهیم رحمه الله فرمائی الله ﷻ باران رالیږی اودهغې نه ښه خبرې کونکې اوښه خندا کونکې بل څوك نشته. د هغه خندا بجلی ده اود هغه خبرې ګړځار دې. محمد بن مسلم رحمه الله وائی چه مونږ ته دا خبره رارسیدلې ده چه بجلی یوه فرشته ده د کومې چه څلور مخونه دی یوه د انسان په شان یو د غوئی په شان یو د باز او بله د زمری په شان. هغه چه کله لکئی خوزوی نو بجلی ښکاره کیږی. حضور ﷺ به چه ګړځ ګړوځ واوریدو نو دا دعا به ئی لوستله **﴿اللهم لاتقتلنا بغضبك ولاتهلكنا بعذابك وعافنا قبل ذالك﴾** (ترمذی)([3])بل روایت کښې دا دعا ده **﴿سبحان من يسبح الرعد بحمده﴾** حضرت علی ﷺ چه به ګړځ اوریدو نو دا به ئی لوستل **﴿سبحان من سبحت له﴾** ([4])ابن ابی زکریا فرمائی چه څوك ګړځ ګړوځ واوزی نو وائی دې **﴿سبحان الله وبحمده﴾**([5])په ده به بجلی یعنی تندر نه راپریوزی.عبدالله بن زبیر ﷺ چه به ګړځ ګړوځ اوریدو نو خبرې به ئی پریخودې او فرمائیل به ئی **﴿سبحان الذي يسبح الرعد بحمده والملئكة من خيفته﴾** ([6]) اوفرمائیل به ئی چه په دې آیت کښې په دې آوازکښې د زمکې والا د پاره ډیر ویرونکې څیز دې. په مسند احمد کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی ستاسو رب العزت فرمائی که زما بندیګانو زما پوره تابعداری کوله نو مابه د شپې بارانونه کول او د ورځې به مې نمر راخیژولو او دوی ته به مې د ګړځ ګړوځ آواز قدرې نه اورولو.([7])

دګړزګړوزاوریدلوسره تسبیح وئیل پکاردی::طبرانی کښې دی چه هغوی ﷺ فرمائی ګړځ ګړوځ اوریدو سره د الله ﷻ ذکرکوئی څکه چه په ذکر کونکو باندې تندر نه راپریوزی. ([8])هغه تندر رالیږی او چه په چا باندې غواړی عذاب کوی هم په دې وجه به په آخره زمانه کښې تندرونه ډیر راپریوزی.دمسند احمد په حدیث شریف کښې دی چه قرب قیامت کښې به تندرونه ډیر پریوزی. تردې چه یو سړې به راشی او د خپل قوم نه به تپوس اوکړی چه سحر په چا باندې تندر پرې وتې دې؟ هغوی به وائی فلانکی باندې فلانکی باندې.([9])

---

[1] ۱۷/الاسراء:٤٤.
[2] احمد:٥/٤٣٥وسنده صحيح الاسماء والصفات للبيهقى:٩٨٨ الامثال للرامهرمزى: ١٢٥.
[3] ترمذى كتاب الدعوات باب مايقول اذا سمع الرعد: ٣٤٥٠، الادب المفرد:٧٢١، السنن الكبرى:٧٦٤، ابن ابى شيبه:٣١/٧، عمل اليوم والليلة للنسائى: ٩٢٧، بيهقى:٣٦٢/٣، احمد:١٠٠/٢، حاكم:٢٧٦/٤.
[4] صحيح الادب المفرد:٧٢٢عن ابن عباس ﷺعن قوله وسنده حسن.
[5] الطبرى: ٢٩٨/٩.
[6] موطا امام مالك رواية ابى مصعب، ١٧١/٢، ح ٢٠٩٤وسنده صحيح.
[7] احمد:٢٥٩/٢،حاكم:٣٤٩/٢،مسندالطيالسى:٢٥٨٦.
[8] طبرانى: ١١٣٧١، مجمع الزوائد:١٣٦/١٠.
[9] احمد:٦٤/٣-٦٤، مجمع الزوائد:٩/٨، حاكم: ٤٤٤/٤.

Scanned with Ca

د یو مغرور سردار واقعه:: ابویعلی راوی دي چه حضور ﷺ یو سړي د یو مغرور سردار د راغوښتلو د پاره اولیږلو. هغه ونیل کوم رسول الله اوکوم الله؟ الله دسرو زرو دي که دسپینو زرو؟ یاد پیتلو؟ قاصد واپس راغلو او حضورﷺ ته ئي دا ذکر اوکړوچه ګورئي ما خو تاسو ته اول نه عرض کړي وو چه هغه کبرژن او مغرور سړي دي تاسو هغه مه راغواړئي. حضور ﷺ بیا اوفرمائیل دوباره لاړ شه او هغه ته هم دغه اووایه. هغه لاړو او بیائي راوغوښتلو خو هغه فرعون هم هغه جواب دا ځل هم ورکړو. قاصد حضورﷺ ته واپس عرض اوکړو نو حضورﷺ دریم ځل باندې ورالیږلو. په دریم ځل باندې هغه پیغام اوریدو سره هم هغه جواب ورکول شروع کړو چه بوه اوریځ د هغه د سر د پاسه راغله ګرځ شو او په هغه باندې تندر راپریوتلواو د هغه د سر نه ئي کهوپړئي والوزوله.(۱) دې نه پس دا آیت نازل شو. د حضرت انس ﷺ نه د دې معنی روایت هم ذکر دې.(۲)په یو روایت کښې دی چه یو یهودی حضور ﷺ له راغلو او وئې وئیل چه الله دتانبې دې یادمرغلرواوکه د یاقوتو.لادهغه سوال پوره شوې نه ووچه تندر راپریوتلو او هغه ئې تباه کړو او دا آیت نازل شو(۳)قتاده رحمه الله فرمائي ذکر دی چه یو سړي قرآن دروغ اوګڼرلو اوحضور ﷺ د نبوت نه ئي انکار اوکړو.هم هغه وخت د آسمان نه تندر راغلو او هغه هلاك شو او دا آیت نازل شو.(۴)

دعربو د مغرور سردارانو واقعه:: د آیت په شان نزول کښې د عامر بن طفیل او اربد بن ربیعه قصه هم بیان شوې ده. دا دواړه د عربو سرداران په مدینه کښې حضور ﷺ له راغله او وئې وئیل چه مونږ به تا اومنو خو په دې شرط چه مونږ تیم په نیمه شریك کړې. هغوی ﷺ دوی ناامیده کړل نو عامر ملعون اووئیل والله زه به د عربو ټول میدان د لښکر نه ډك کړم. حضور ﷺ اوفرمائیل ته درغژن ني الله ﷻ به تاته داوخت هم درنه کړي. بیا دا دواړه په مدینه کښې حصار وو چه موقع موندلو سره به حضور ﷺ قتل کړو. یوځل هغوی ته موقع ملاؤ شوه نو یو کس هغوی ﷺ په خبروکښې لګیاکړو او بل توره راوړه شانه راغلو خو هغه محافظ حقیقي هغه د دوی د شر نه محفوظ کړو. اوس د دې ځائ نه نامراده لاړل او د خپل سوزیدلي زړونو پهولي ماتولو دپاره ئي عرب د حضور ﷺ خلاف راپاسول. هم په دې حال کښې په اربد باندې تندر راپریوتلو او د هغه کار خو خلاص شو. عامر د طاعوني غوټي راګیر کړواو هم په دې کښې په چغو چغومردارشواوهم د داسې خلقو متعلق دا آیت نازل شو چه الله ﷻ په چا باندې غواړي تندر راغورزوي.

د اربد رور لبید دخپل رور دا واقعه په شعرونوکښې ښه بیان کړې او په روایت کښې دی چه عامر وئیل که زه مسلمان شم نو ماته به څه ملاؤ شي. حضورﷺ اوفرمائیل چه څه د نورو مسلمانانو حال وي هغه به ستا هم وي. نو هغه وئیل چه بیا خو زه نه مسلمانیږم. که ستانه پس د دې کار مشر زه جوړیږم نو زه بیا دین قبلوم. هغوی ﷺ اوفرمائیل دا امرخلافت نه ستا د پاره دې او نه ستا د قوم د پاره او دا ده چه زمونږ لښکر به ستا په امداد کښې وي. هغه وئیل چه ماته د دې ضرورت نشته. اوس هم نجدی لښکر زما شاته دې.ما دپخې کچې مالك کړه نو زه به دین اسلام قبول کړم، هغویﷺ اوفرمائیل چه نه دا دواړه رسول ﷺ ته لاړل نو عامر اووئیل والله مدینه به د ځلورو واړو طرفونه په لښکرو راګیره کړم. حضور ﷺ اوفرمائیل الله ﷻ به ستا دا مراد پوره نه کړي. نو اوس دې دواړو مشوره اوکړه چه یو به ئې په خبرو کښې مشغول کړو او دونم به ئې کار خلاص کړي. بیا به د هغوی نه جنګیږی څوك؟ زیات نه

---

(۱) مسندابی یعلی:۳٤٦۸، الطبری:۱۳/۱۲٥

(۲) مسندابی یعلی:۳۳٤۱، البزار:۲۲۲۱

(۳) الطبری:۱۳/۱۲٥

(۴) الطبری:۱۳/۱۲٦

Scanned with Ca

زيات به ديت ورکړو خان به خلاص کړو. نودا دواړه بياحضور ﷺ له راغله، عامر ونيل تاسو لږ شان راپاسئ زه تاسو سره لږه خبره کول غواړم.حضور ﷺ پاسيدو او هغه سره لاړو د يو ديوال لاندې خبرې کولې.حضور ﷺ هم اودريدو اوريدې. اربد موقع بيامونده او په توره ئې لاس کيخودو هغه ئې د تيکى نه راويستل غوښتل خو الله ﷻ د هغه لاس شل کړو او هغه توره هډو راونه ويستله. کله چه ډير وخت اوشو نو د حضورﷺ نظر ناڅاپى د هغه طرف ته شونو حضورﷺ دا حالت ليدو باندې د هغه ځائ نه واپس لاړو. اوس دا دواړه د مدينې نه لاړل حره واقم ته راغله حصار شو خو سعدبن معاذ‌ﷺ او اسيدبن حضير‌ﷺ هلته اورسيدل او هغوى د هغه ځائ نه اوويستل. هم په واقم کښې وو چه په اربد باندې تندر راپريوتلو هغه خو هم هلته مردار شو او عامر د دې ځائ نه په تيښته لاړو خو خوريم ته رسيدلې وو چه په هغه کښې د طاعون غوټه راؤوتله. د بنو سلول قبيلې يو ښځې کره راحصار شو هغه به کله کله د خپل سټ غوټه باندې زور کولو او حيرانتيا سره به ئې وئيل چه ته خو داسې ئې لکه چه د اوښ وى افسوس زه به د سلوليه ښځې په کور کښې مړکيږم. څه به ښه وه چه زه په خپل کور کښې وم. آخر صبر نه شو او اس ئې راؤغوښتو سور شواو لاړو ولې هم په لارکښې مردار شو. نوهم دهغه باره کښې دا آيت ﴿اللَّهُ يَعْلَمُ﴾ نه ﴿مِن وَالٍ﴾ پورې نازل شو. په دې کښې دحضور ﷺ د حفاظت ذکر هم دې[1]بيا په اربد باندې د تندر پريوتول هم ذکر دې او وئې فرمائيل چه دوى د الله ﷻ باره کښې جګړې کوى د هغه عظمت او توحيد نه منى. حالانکه الله ﷻ خپلو مخالفانوته او منکرانو ته سخت عذاب او د برداشت نه بهر عذاب ورکونکې دې. نو دا آيت په شان د آيت ﴿وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ دې. يعنى هغوى مکر اوکړو نو مونږ هم داسې اوکړه چه هغوى ته پته اونه لګيده. اوس خو ته اوګوره چه د هغوى دمکر انجام څه اوشو مونږ هغوى او د هغوى قوم غرق کړو. الله ﷻ سخت نيونکې دې ډير طاقتور دې او د پوره قوت او طاقت والا دې.

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ ط
هغهٔ د پاره ده بلنه د حق
هم د هغهٔ بلنه حقه ده

وَالَّذِينَ	يَدْعُونَ	مِنْ دُونِهِ	لَا يَسْتَجِيبُونَ	لَهُمْ	بِشَيْءٍ
اوهغه هستيانې	چې دوئ رابلى هغوئ	بې دالله نه	هغوئ جواب نشى وركولې	دوئ ته	د هيڅ څيز

او څوک چې د هغهٔ نه بغير نور خلق رابلى | نو هغوئ ورته هيڅ جواب وركولې نشى

إِلَّا	كَبَاسِطِ	كَفَّيْهِ	إِلَى الْمَاءِ	لِيَبْلُغَ
مګرمثال ددوئ	پشان د غزونکى سرى دې	دواړولاسونو خپلولره	اوبو ته	د پاره ددې چې اورسيږى دغه اوبه

مګر د هغه بنده په شان چې خپل دواړه لاسونه اوبو ته اوږدهٔ کړى | چې ددهٔ خلې ته راورسيږى

فَاهُ	وَمَا هُوَ	بِبَالِغِهِ ط	وَمَا	دُعَاءُ الْكَفِرِينَ	إِلَّا
خلې د هغهٔ ته	حال دا چې نهٔ وى دغه	رسيدونکى هغهٔ ته	اونهٔ دى	دعاګانې دکافرانو	مګر

حال دا دې چې هغه هيڅکله دهٔ ته نشى رسيدلې | او دكافرانو بلنه خو بې اثره اوضائع ده

[1] طبراني: ۱۰۷۶۰، مجمع الزوائد: ۲/۷: ٤

Scanned with Ca

فِيْ ضَلٰلٍ۝
په ګمراهئ کښې دی

قوله تعالى:: اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَآءِ

دمشرکانو یو مثال:- حضرت علي رضي الله عنه بن ابی طالب فرمائی د الله ﷻ د پاره د حق دعوت دې دې نه مراد توحید دې. محمد بن منکدر رحمه الله وائی مراد ﴿لااله الاالله﴾ دې. بیا د مشرکانو او کافرانو مثال بیان شو لکه څنګه چه یوسړې د اوبوطرف ته لاسونه خواره کړې وی اود هغه خُلې ته پخپله اورسی. نو داسې نه شی کیدې. دغه شان څنګه چه دا کافران چاته چغې وهی اود چا نه امید ساتی هغوی د دوی امیدونه پوره کولې نه شی. او دا مطلب هم دې لکه څنګه چه یو سړې په خپل موټی کښې اوبه بند کړی نو هغه پاتې کیدې نه شی نو باسط په معنی د قابض دی. د عربئی په شعر کښې هم ﴿قابض ماء﴾ راغلې دې نو لکه څنګه چه اوبه په موټی کښې بندونکې او لکه څنګه چه د اوبو طرف ته لاس خورونکې د اوبونه محروم دی هم داسې دا مشرکان دې د الله ﷻ نه بغیر نورو ته چغې وهی خو پاتې وی محروم. د دین او دنیا هیڅ فائده به ورته نه رسی اود هغوی چغې وهل بې فائدې دی.

وَلِلّٰهِ	يَسْجُدُ	مَنْ	فِي السَّمٰوٰتِ
او خاص الله ته	سجده کوی	هغه څوک	چې په آسمانونو کښې دی
اوپه زمکه او آسمانونو کښې چې څوک دی په خوښه او			

وَالْاَرْضِ	طَوْعًا	وَّكَرْهًا	وَّظِلٰلُهُمْ	بِالْغُدُوِّ	وَالْاٰصَالِ۝
او په زمکه کښې دی	په خوښه	اوپه ناخوښه	اوسوری د هغوئ	په صبا کښې	اوپه بیګاه کښې
یا په ناخوښه هم الله ﷻ ته سجده کوی	اودهغوئ سیوری ورته هم سحر اوماښام سجده کوی				

قوله تعالى:: وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ

هرڅيز الله ﷻ ته سجده کوی:- الله ﷻ خپل عظمت او سلطنت بیانوی چه هر څیز د هغه په وړاندې ټیټ دې اوهریو دهغه په سرکارکښې دخپلې عاجزئی څرګندونه کوی. مؤمن په خوشحالئی اوکافران په زور د هغه په وړاندې سجده کوی. دهغوی سورې سحر ماښام د هغه په وړاندې ښکته کیږی. اصال د اصیل جمع ده او په آیت کښې د دې بیان شوې دې. ارشاد دې ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ يَّتَفَيَّؤُا ظِلٰلُهٗ﴾ یعنی آیا هغوی نه دی لیدلې ټول مخلوق د الله ﷻ په سوری کښې ښی او ګس طرف ته ښکته کیږی او الله ﷻ ته سجده کوی او د خپلې عاجزئی څرګندونه کوی.

قُلْ	مَنْ	رَّبُّ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ط	قُلِ اللّٰهُ ط	قُلْ	اَفَاتَّخَذْتُمْ
اووایه	څوک دې	رب د آسمانونو	او د زمکې	ورته اووایه چې الله دې	اووایه	آیا نواونیول تاسو
رائې نبی ﷺ تپوس ترې اوکړه	چې دآسمانونو اود زمکې رب څوک دې	ته ورته اووایه چې صرف الله دې اورته				

مِّنْ دُوْنِهٖٓ	اَوْلِيَآءَ	لَا يَمْلِكُوْنَ	لِاَنْفُسِهِمْ	نَفْعًا	وَّلَا ضَرًّا ط
بې دالله نه	دوستان	چې اختیار نهٔ لری	د پاره د ځانونو خپلوا	د نفعې	او نهٔ د نقصان
اووایه آیا تاسو دهغهٔ نه سوا نور دوستان نیولی دی	چې هغوئ دخپل ځان دپاره دنفعې اوضرر اختیار هم نهٔ لری				

Scanned with Ca

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۙ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمٰتُ

ورته اووایه | ایا برابریدې شي | ړوند | او لیدونکی | یا ایا | برابر دی | تیارې

ورته اووایه چې ایا ړوند او د سترګو خاوند چرې برابر کیدې شی | یا تیارهٔ او رڼرا

وَالنُّوْرُ ۚ اَمْ جَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوْا كَخَلْقِهٖ

او رڼرا | یا | جوړکړی دی دویٔ | الله د پاره | شریکان | چې پیدا کړی دی هغویٔ | ایشان د پیدا کولو د الله

برابر کیدې شی | اوکه دویٔ الله د پاره داسې شریکان جوړکړی دی | چې دالله د پیدا کولو په شان پیدا کول ئې کړی دی

فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ ۗ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ

نو په دې وجه شکمن شو | پیدا وښت | په دویٔ باندې | ورته اووایه | چې صرف الله | پیدا کونکی

نو په دې په دویٔ باندې پیدائش ګډوډ شو (چې خپل خالق نهٔ پیژنی) | اووایه چې الله د هر څیز خالق دې

كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ⑯

د هر څیز دې | او هغهٔ | یودې | په ټولو غالب دې

او هغهٔ یو دې | او په ټولو غالب دې

قوله تعالی:: اَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمٰتُ وَالنُّوْرُ ۚ

د حق او باطل یو مثال:- دالله ﷻ نه علاوه څوك معبود برحق نشته او مشرکان هم ددې قائل دی چه د زمکې اوآسمان رب اومدبر هم الله دې خو سره د دې د نورو عبادت کوی. او هغوی ټول عاجز بندیګان دی د هغوی څه چه د خپل ګټې تاوان هم هغوی ته څه اختیار نشته. نو دوی اود الله ﷻ عبادت کونکی یوشان کیدې نه شي دوی خو په تیاروکښې دی او د الله ﷻ بندیګان په رڼرا کښې. څومره فرق چه په ړوند کښې او کتونکی کښې او څومره فرق په رڼرا او تیاروکښې دې هم دومره فرق په دې دواړو کښې دې. بیا فرمائی چه آیا د دوی د مشرکانو مقرر شوی شریك معبودان د هغوی په خیال کښې د څه څیز پیدا کونکی دی؟ چه په هغوی باندې دا تمیز کول ګران شوی دی چه د کوم څیز خالق الله دې اود کوم څیز خالق د هغوی معبودان دی. خو داسې نه ده د الله ﷻ په شان د هغه برابر اود هغه د مثل څوك نشته هغه د وزیر نه شریك نه اولاد او ښځې نه پاك دې. اود دغه ټولونه دهغه ذات اوچت دې. دا خو د مشرکانو پوره بې وقوفی ده چه خپل د دروغو معبودان د الله ﷻ پیدا کړې شوی د هغه ملکیت ګڼړلو سره بیا هم د هغوی په عبادت کښې اخته دی. لبیك ونیلو سره وائی اې الله مونږ حاضریو ستاڅوك شریك نشته ولې هغه شریکان چه هغه پخپله ستا ملکیت دې اود کوم څیز چه هغوی مالکان دی هغه هم په حقیقت کښې هم ستا ملکیت دې. ([1])

مشرکان خپل معبودان سفارشیان ګڼړی:: قرآن په یو بل ځایٔ کښې د هغوی خبره بیان کړې ده فرمائی چه ﴿مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ۗ﴾ یعنی مونږ خو دهغوی عبادت صرف په دې لالچ کوو چه دوی مونږ الله ﷻ ته نزدې کړی. دهغوی د دې عقیدې دمرنی رګ ماتولودپاره د الله ﷻ ارشاد اوشو چه د هغه په وړاندې څوك هم د هغه د اجازت نه بغیر شونډې نه شی خوزولې تر دې چه د آسمان فرښتې هم شفاعت د هغه د اجازت نه بغیر نه شی کولې. په سورة مریم کښې اوفرمائیل د زمکې او آسمان ټول مخلوق دالله ﷻ په وړاندې غلامان جوړیدونکی راروان دی. ټول د الله ﷻ په نظر کښې اودهغه په

[1]) صحیح مسلم: کتاب الحج باب التلبیة وصفتها ووقتها: ۱۱۸۵، المعجم الکبیر: ۱۲۸۸۳.

Scanned with Ca

شمیرکبنې دی.اوهر یو به د قیامت په ورځ خان له خان له حاضری ورکونکی دی نو چه کله ټول په ټول انسانان د غلامانو په حیثیت کبنې یو شان دی نو بیا یو د بل عبادت کول لوئ حماقت او ښکاره بې انصافی نه ده نو څه دی؟ بیا الله ﷻ درسولانو سلسله د دنیا دشروع کیدونه جاری اوساتله. هر یو خلقو ته ړومبې سبق داورکړو الله یودې هم هغه د عبادت لائق دې دهغه نه بغیربل څوك دعبادتو لائق نه دی. خونه هغوی دخپل اقرارخیال اوساتلو اونه ئی د رسولانودمتفقه تعلیم څه لحاظ اوکړوبلکه مخالفت ئی اوکړو رسولان ئی دروغ اوګنړل نود عذاب کلمه په هغوی باندې صادق راغله اوداد رب ظلم نه دې.

اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً
الله نازلې کړې | د آسمان نه | اوبه
هغهٔ پورته نه اوبه راوروی
فَسَالَتْ اَوْدِيَةٌۢ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَّابِيًا ؕ
نواوبهیدلې | لختی اونالې | مطابق د اندازې خپلې | نو راواخستو | دې سیلاب | زګ | په سر د اوبو
چې دهغې په اندازه خوړونه اوبهیدل | ....نوسیلاب د اوبو په سر باندې دا زګ راپورته کړو
وَمِمَّا يُوْقِدُوْنَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَآءَ حِلْيَةٍ
او څینی دهغه څیزونو نه | چې بلوی اور دا خلق | په هغې باندې | په اور کبنې | د پاره د جوړولو | دکالو
دکالو یا دلوښو جوړولو د پاره څه چې دوئ په اور کبنې ګرموی | ....په هغې
اَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِّثْلُهٗ ؕ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ۬ؕ
یا د نور سامان | زګ | پشان د هغې زګ | دا رنګې | بیانوی | الله | حق | او باطل
باندې هم دغسې زګونه راخیژی | ....دغه شان الله ﷻ دحق او باطل مثالونه بیانوی
فَاَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَآءً ۚ وَاَمَّا مَا
نوهر چې دې | هغه زګ د اوبو | نو الوزی هغه | په وچیدو سره | او هر چې | هغه څیز دې
نوزګونه خو هسې بیکاره لاړ شی (څکه چې څه وخت پس پخپله ختم شی) | او کوم څیز چې خلقو ته
يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْاَرْضِ ؕ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ
چې فائده رسوی | خلقوته | نوپاتې کیږی هغه | په زمکه کبنې | دا رنګې | بیانوی | الله
فائده ورکوی | نو هغهٔ په دنیا کبنې باقی پاتې شی | .... الله ﷻ هم دغه شان
الْاَمْثَالَ ؕ
مثالونه |
مثالونه بیان فرمائی

قوله تعالی:: فَاَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَآءً

دحق پاتې کیدل اوباطل ختمیدل:- دحق او باطل د فرق،دحق د باقی پاتې کیدو اودباطل دختمیدو دوه مثالونه بیان فرمائیلوسره چه الله ﷻ د وریخونه باران راوروی او چینو دریابونو ولو لختو په ذریعه د

Scanned with Ca

باران اوبه بهیږي. په چا کښې زیاتې چا کښې کمې څوك لوئ څوك وړې. دا مثال دې دزړونو او د هغوی د تفاوت څوك آسماني علم ډیر زیات اخلي څوك كم بیا د اوبو په دې مخ زګ تیریږي یو مثال خو دا شو دونم مثال د سرو زرو سپینو زرو اوسپنې تانبې دې چه دا په اورکښې ګرمولې شي. سره او سپین زر د کالو او اوسپنه او تانبه د لوښو وغیره د پاره، په دې کښې هم زګ وي. نو لکه څنګه چه ددې دوارو څیزونو زګ ختمیږي دغه شان باطل چه کله په حق باندې راخوریږي اخرختمیږي او حق ترې بهر راوځي لکه څنګه چه اوبه خوتکولو سره صفا کیږي او لکه څنګه چه سره زر او سپین زر ګرمولې شي خیرې جدا کولې شي.اوس دسرو او سپینو زرواو اوبو وغیره نه خو خلق فائدې اوچتوي او په دې چه کوم خیرې او زګ راغلې وو د هغې نوم او نښه هم نه پاتې کیږي الله ﷻ د خلقو د پوهه کولو د پاره څومره صفاصفا مثالونه بیانوي چه دوی سوچ اوکړي او پوهه شي لکه چه فرمائیلي دي مونږ دا مثالونه د خلقو په وړاندې بیانوو خو په دې باندې علماء ښه پوهیږي.(۱)

دقران پاک په مثالونو پوهیدل پکاردي::دبعضې سلفو په پوهه کښې چه کله یو مثال نه راتلو نو هغوی به ژړل ځکه چه په دې نه پوهیدل د علم نه خالي خلقو صفت وو. ابن عباس رضي الله عنه فرمائي په رومبي مثال کښې بیان دي د هغه خلقو د پاره د چا زړه چه په یقین سره د الله ﷻ د علم حامل وي او بعضې زړونه هغه هم دي په کوموکښې چه شك باقي وي نود شك سره عمل بې فائدې دي یقین پوره فائده ورکوي.

ایت مبارك زَبَدٌ معنی د شك ده:: ﴿زَبَدٌ﴾ نه مراد شك دې چه بې کاره څیز دې یقین دکار څیز دې کوم چه باقي پاتې کیدونکې لکه څنګه چه کالي په اور کښې ګرمولې شي نو خیرې ترې سوزي او صفا څیز باقي پاتې کیږي دغه شان د الله ﷻ په نیز یقین مقبول دې او شك مردود دې نو چه څنګه اوبه باقي پاتې شوې او د څکلو وغیره په کارکښې راځي او څنګه چه سره او سپین زر اصلي پاتې شو او د کالو وغیره په کار راځي او لکه څنګه چه تانبه او اوسپنه وغیره باقي پاتې شوه اود هغې نه سامانونه جوړیږي دغه شان نیك اعمال عمل کونکي ته فائده ورکوي او باقي پاتې کیږي. په هدایت او حق باندې څوك عمل کونکي پاتې شو هغوی ګټه مومي لکه څنګه چه د اوسپنې نه چاړه او توره وغیره بغیر دګرمولو نه نه جوړیږي دغه شان د شك ریاکارئي اوباطل عملونه د الله ﷻ په نیز دکار نه شي جوړیدې. د قیامت په ورځ به باطل ضائع کیږي او اهل حق ته به حق ګټه ورکوي. د سورة بقره په شروع کښې د منافقانو دوه مثالونه الله ﷻ فرمائیلي دي یود اوبو او بل د اور.

په سورة نور کښې دکافرانو دوه مثالونه بیان اوفرمائیل یو ﴿سَرَابٍ﴾یعنی د شګې دونم د سمندر د بیخ، د تیاروشګې دګرمئي موسم کښې د لرې نه بالکل د چپو په شان اود دروغو د اوبو په شان معلومیږي. نو د بخاري او مسلم شریف په حدیث کښې دي د قیامت په ورځ به د یهودیانونه تپوس کیږي تاسو څه غواړئي؟ هغوی به وائي ترې یو اوبه غواړو نو هغوی ته به اوونیلې شي نو بیا څښي ولې نه؟ نو دوزخ به ورته داسې ښکاري لکه دنیا کښې دشګومیدان. (۲)په دونم آیت کښې اوفرمائیل﴿أَوْكَظُلُمَٰتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ﴾.

په حدیث کښې د توحید او علم مثال::په بخاري اومسلم کښې درسول الله ﷺ فرمان دې چه د کوم هدایت اوعلم سره الله ﷻ زه رالیږلې یم د دې مثال د هغه باران په شان دې چه په زمکه اووریږي نو د زمکې یوې حصې خو اوبه قبولې کړې او وابنه او ګیاه وغیره ئې راوټوکول. بعضې زمکه جاذبه یعنی راښکونکې وه اوبه ئې بندې کړې نو الله ﷻ د هغې نه هم خلقو ته نفع وراورسوله. اوبه د هغوی د څکلودپاره اود فصل پکار راغلې او د زمکې بله ټکړه سخته او غریزه وه، نه په هغې کښې اوبه

---

(۱) ۲۹/العنکبوت:۴۳.

(۲) صحیح بخاري کتاب التفسیر باب قوله ﴿ان الله لایظلم مثقال ذرة﴾۴۵۸۱، صحیح مسلم:۱۸۳، الایمان لابن منده:۲/۸۰۳.

Scanned with Ca

اودریدې اونه هلته څه پیدا شو. دا مثال د هغوی دې چاچه په دین کښې پوهه حاصله کړه اوزما د رالیږلو نه الله ﷺ هغه ته فائده اورسوله هغه پخپله علم زده کړو او نورو ته نی اوخودلو او مثال دې د هغوی د پاره چا چه د هغې د پاره سر هم اوچت نه کړو او نه نی د الله ﷺ هغه هدایت قبول کړو کوم سره چه زه رالیږلې شوې یم نو هغه په مثال د هغه غریزې زمکې دې (¹)

بل مثال::او په حدیث شریف کښې دی زما او ستاسو مثال داسې د هغه سړی په شان دې چا چه اُور اولګولو او هغه سره خواوشا څیزونه نی روښانه کړل نو پتنګان او چینجی وغیره په هغې کښې پریوتل او خپل خان نی قربان کولو هغه دوی په هرقسم بندوی خو په دې باندې هم هغوی هم هغه شان پریوزی بالکل هم دغه مثال زما او ستاسو دې چه زه ستاسو ملاګانې شاګانې رانیسم تاسو بندوم او وایم چه د اُور نه اخوا شئی خو تاسو زما نه اورئی نه منئی مانه په خلاصیدو خلاصیدو اُور کښې پریوځئی. نو په حدیث شریف کښې هم د اُور او اوبو مثال راغلې دې.

لِلَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنٰى ۭ وَالَّذِيْنَ
دپاره د هغه کسانو | چې قبول نې کړو دعوت | د رب خپل | ده بدله نیکه | او هغه کسان
| چا چې دخپل رب خبره اومنله | هغوئ دپاره ښۀ بدله مقرر ده | اوچا چې
لَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهٗ لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَّا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا
چې قبول نې نۀ کړو دعوت | د هغۀ | که چرې وی هغوئ لره | هغه څه | چې په زمکه کښې دی | ټول
د هغه خبره اونه منله | ....که د دنیا ټول څیزونه د هغوی ملکیت شی |
وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ لَافْتَدَوْا بِهٖ ۭ اُولٰۗىِٕكَ لَهُمْ
اوبه مثل دهغې| دهغې سره| نوخامخا به فدیه کښې ورکړی| دغه ټول| داکسان چې دی| مقرردې د پاره د دوئ
اودومره قدرې ورسره نور هم شی | نو هغوئ به ئې په فدیه کښې ورکولو ته تیار شی | دهغوئ
سُوْۗءُ الْحِسَابِ ڏ وَمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۭ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ⑱
سخت| حساب | او خائې داستوګنی د دوئ| دوزخ دې | او ډیر بد خائې دې| د آرام
حساب به ډیرسخت وی | اودهغوئ ټیکانړه بۀ دوزخ وی | اوهغه ډیر خراب خائې دې

قوله تعالى:: لِلَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنٰى

دنیک کاربدله ښه اوبدکاربدله خرابه:- دنیکانواوبدانوانجام بیانیږی دالله اورسول منونکی د احکامو پابندپه خبرو باندې یقین ساتونکی خوبه نیکې بدلې بیاموومی. ذوالقرنین فرمائیلی وو چه ظلم کونکو ته به مونږ هم سزا ورکوو او الله ﷺ به هم ورته سخت عذاب ورکوی او ایماندار او نیک عملونه کونکی به ښکلې بدله بیاموومی او مونږ به هم هغوی سره نرمې خبرې کوو او په آیت کښې د الله ﷺ فرمان دې د نیکانو د پاره نیکه بدله دې او زیاتوالې هم. بیا فرمائی چه کوم خلق د الله ﷺ خبرې نه منی دوی به د قیامت په ورځ داسې عذابونه وینی که هغوی سره ټوله زمکه هم د سرو زرو نه ډکه وی نو هغوی به نی په خپله فدیه کښې ورکولو د پاره تیار شی بلکه د هومره نورهم. خو د قیامت په ورځ به نه قدیه

¹) صحیح بخاری کتاب العلم باب فضل من علم وعلم:۷۹، صحیح مسلم: ۲۲۸۲، احمد:۹۹/۴، ابن حبان:۴، مسندالبزاز:۳۱۶۹،السنن الکبری: ۴۲۷۱۳، مسندابی یعلی:۷۳۱۱.

Scanned with Ca

وی نه بدله نه عوض او نه معاوضه وي اود هغوی نه سخت تپوس پوښتنه کیږي. د یو یو پوستکي او یو یو دانې حساب به اخستې شي (۱)که په حساب کښې پوره نه شونو عذاب به وي دوزخ به د هغوی ځای وي چه ډیر بد ځای به وي.

أَفَمَنْ	يَعْلَمُ	أَنَّمَا	أُنْزِلَ	إِلَيْكَ	مِنْ رَبِّكَ
آیانو هغه څوک	چې پوهیږي	چې بیشکه هغه کتاب	چې نازل کړې شوې دې	تاته	د طرفه درب ستانه
آیا څوک چې دایقین ساتي | چې تا ته د خپل رب د طرفنه کوم(کتاب) نازل شوې دې					

الْحَقُّ	كَمَنْ	هُوَ	أَعْمَىٰ ط	إِنَّمَا	يَتَذَكَّرُ
هغه حق دې	پشان دهغه چاکیدې شي	چې هغه	ړوند دې	بیشکه خبره هم دادهٔ	چې نصیحت قبلوي
هغه حق دې | نو دا کس د هغه چا په شان کیدیشي | څوک چې ړوند وي | نصیحت خو صرف دپوهي					

أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿١٩﴾ لا
خاوندان دعقل |
خاوندان قبلوي |

قوله تعالى:: أَفَمَنْ يَعْلَمُ

د مؤمن اومشرک مثال:: ارشاد کیږي چه یو هغه سړې څوک چه د الله ﷻ کلام چه د هغوی طرف ته نازل شو بالکل حق ګڼړي او په ټولو ایمان ساتي یو د بل تصدیق کونکې او موافقت والا ګڼړي. ټولې خبرې رښتیا ګڼړي ټول حکمونه منی ټولې بدئی بدې ګڼړي ستا د تصدیق قائل وي. او بل هغه سړې چه نابینا وي ښیګړه هډو پیژني نه او که وئی پیژني هم نو مني نه او نه ئې رښتونې ګڼړي نو دا دواړه برابر کیدې شي لکه چه فرمان دې دوزخي او جنتي برابر نه دي. جنتي خوش نصیب دې.(۲) دغه فرمان دلته دې چه دا دواړه برابر نه دي خبره دا ده چه ښه پوهه هم د پوهه خلقو وي.

الَّذِينَ	يُوفُونَ	بِعَهْدِ اللَّهِ	وَلَا يَنْقُضُونَ	الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾ لا
هغه کسان دي	چې پوره کوي	وعده دالله	اونهٔ ماتوي هغوی	هغه پخه وعده
څوک چې دالله ﷻ سره کړې وعده پوره کوي | اوهغوی وعده نهٔ ماتوي				

وَالَّذِينَ	يَصِلُونَ	مَا	أَمَرَ اللَّهُ	بِهِ	أَنْ يُوصَلَ
اوهغه کسان دي	چې پیوست کوي	هغه څیز	چې حکم کړې دې الله	په هغې سره	چې پیوست دې کړې شي
اوڅوک چې هغه خپلولۍ پالي | د کومو د پالنې چې الله ﷻ حکم کړې دې					

وَيَخْشَوْنَ	رَبَّهُمْ	وَيَخَافُونَ	سُوءَ	الْحِسَابِ ﴿٢١﴾ ط	وَالَّذِينَ	صَبَرُوا
او ویریږي	د رب خپل نه	او ویره کوي	د سختۍ	د حساب نه	او هغه کسان دي	چې صبر کوي
او دخپل رب نه ویریږي | اود حساب د سختۍ نه ویریږي | اوڅوک چې د خپل رب د راضي کولو په تلاش کښې						

۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب (فسوف یحاسب حسابا یسیرا): ٤٩٣٩، صحیح مسلم: ٢٨٧٦، ابن حبان: ٧٣٧٠، احمد ١٢٧/٦.

۲) ٥٩/الحشر: ٢٠.

Scanned with Ca

ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ

د پاره د طلب|درضا | درب خپل|اوقائموی| مونځ | اوخرچ کوی| خینی د هغې نه|چې ورکړی دی مونږهغوئ له

صبر کوی| اوڅوک چې مونځونه کوی | او زمونږ د ورکړی رزق نه (د نیکئ په لار کښې)

سِرًّا وَّعَلَانِيَةً وَّيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ

په پټه | او په ښکاره | او دفع کوی | په نیکئ سره | بدی | دا کسان چې دی | دې د دوئ د پاره

په پټه اوپه ښکاره خرچ کوی|اود نیکو په ذریعه بدئ ختموی | هم دا هغه خلق دی | کومو د پاره

عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۲﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا وَمَنْ

ښهٔ انجام | داخرت | چې جنتونه | د همیشوالی دی | چې دوئ به داخلیږی هغې ته | او هغه څوك

چې د اخرت کور دې | یعنی د همیشه اوسیدوباغونه دی | کومو ته چې به دوئ پخپله

صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ

چې صالحان وی |د پلارانو د هغوئ نه | او د ښځو د هغوئ نه | او د اولاد د هغوئ نه | او فرښتې

او د دوئ په پلار نیکه او ښځو او اولاد کښې چې څوک نیکان وی هغوی داخلیږی | اوفرشتې

يَدْخُلُوْنَ عَلَيْهِمْ مِّنْ كُلِّ بَابٍ ﴿۲۳﴾ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ بِمَا

به ورداخلیږی په هغوئ باندې| د هرې |دروازې نه| ورته به وائی چې سلام دې|په تاسوباندې| په سبب د هغې

به ورته دهرې یوې دروازې نه استقبال ته راځی | او ورته بهٔ وائی چې سلامت اوسئ | ځکه چې تاسو

صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۴﴾

چې صبر اوکړوتاسو| نوڅومره ښهٔ دې| انجام دآخرت|

به صبر کولو | نو په دې جهان کښې مو انجام ښهٔ شو |

قوله تعالى:: اَلَّذِيْنَ يُوْفُوْنَ بِعَهْدِ اللّٰهِ

دمؤمنانوبندګانونیک صفتونه:- دهغه بزرګانو صفتونه بیانیږی اودهغوی د ښه انجام خبر ورکړې کیږی چه په آخرکښې به د جنت مالکان جوړیږی او دلته هم چه کوم نیك انجام دې هغوی د منافقانو په شان نه وی چه وعده خلافی او غداری او بې وفائی اوکړی.

د منافق خصلت:: دادمنافق خصلت دې چه وعده اوکړی ماتوی په جنګ کښې کنځلې کوی په خبرو کښې دروغ وائی او امانت کښې خیانت کوی، د صله رحمئی رشته دارانو سره سلوك فقیر او محتاج له ورکولو ښو خبرو پوره کولو کوم حکم چه د الله ﷻ دې دوی په هغې عمل کونکی دی، د رب ویره نی په زړه کښې دکه شوې ده. نیکئی کوی د الله ﷻ حکم ګنړلو سره. بدئی پریږدی د الله ﷻ فرمان ګنړلو سره. د آخرت د حساب ویره ساتی په دې وجه د بدو نه بچ کیږی. د نیکو طرف ته تګ کوی، د اعتدال لارې نه پریږدی په هرحال کښې د الله ﷻ د فرمان لحاظ ساتی. که حرامو کارونو اود الله ﷻ نافرمانو طرف ته ئې نفس راکاږی هم څو دوی هغه منع کوی او د آخرت ثواب وریادولو سره د الله ﷻ د رضا غوښتونکی دنافرمانیانونه منع کیږی. دمونځونو پوره حفاظت کوی. د رکوع او سجدې په وخت کښې خشوع او خضوع په شرعی توګه په ځائ راوړی چاته چه ورکولو الله ﷻ فرمائیلی دوی ته د الله ﷻ ورکړلې شوی څیزونه ورکوی. فقیران مسکینان او محتاجان که خپل وی که پردی د هغوی د

Scanned with Ca

برکتونونه محروم کيږي نه. په پټه ښکاره د شپې ورځې وخت بې وخته د الله ﷻ په لار کښې خرچ کوي. قباحت په احسان سره بدي په نيکئي سره او دښمني په دوستئي سره بدلوي. که بل سرکشي کوي نو دوي نرمي کوي. که بل سراوچت کړي نو دوي سر ښکته کړي.دنورو ظلمونه برداشت کوي او پخپله ښه سلوك کوي.

په ښه طريقه دښمن دوست جوړوه:: د قرآن تعليم دي ﴿اِدْفَعْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ﴾ الخ ډير په ښه طريقه باندې واروه نو ښه دښمن به هم دوست جوړ شي. صبر کونکي د نصيب خاوندان هم دې مرتبې ته رسي د داسې خلقو د پاره ښه انجام دې. هغه ښه انجام او بهترين کور جنت دې چه د هميشه د پاره پاتې کيدونکي دې.

د جنت ښار:: حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ فرمائي چه د جنت ديو محل نوم عدن دې په کوم کښې چه بُرونه او بالاخانې دی،' د کوم چه پنځه زره دروازې دی په هره دروازه باندې پنځه زره فرښتې دی هغه مخصوص محل دې د انبياوُ صديقينو او شهيدانو د پاره. ضحاك رحمه الله وائي دا د جنت ښاردې په کوم کښې چه به انبياء وي شهداء وي او د هدايت آئمه به وي او هغوي سره به خواوشا نور خلق وي او د دې نه ګير چاپيره به نور جنتونه وي. هلته به هغوي خپل او خوښ خلق هم خپل ځان سرهويني. د هغوي مشران پلاران نيکونه اود هغوي ځامن او نمسي اود هغوي جوړې چه ايماندار او نيکان وو هغوي سره به وي او په مزوکښې به سر وي په څه سره به چه د هغوي سترګې يخې وي. تردې چه که د چا اعمال هم دې اوچتو درجوته د رسيدو قابل هم نه وي نو الله ﷻ به د هغوي درجې اوچتې کړي او اوچتو منزلو ته به ئې اورسوي. لکه ﴿وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ الخ﴾. د کومو ايماندارو اولاد چه د هغوي تابعداري په ايمان کښې کوي مونږ هغوي هم هغوي سره يوځائ کوو الخ. هغوي له به د مبارکبادئي اوسلام د پاره د هرې هرې دروازې نه هر هر وخت فرښتې راځي او دا هم د الله ﷻ انعام دې دپاره چه هر وخت خوشحاله وي او زيرې اوري. د نبيانو شهيدانو او صادقانو ګاونډتوب د فرښتو سلام اود جنت فردوس مقام.

جنت ته به اول څوك ځي؟:: د مسند په حديث شريف کښې دی چه په دې پوهيږې هم چه اول به جنت ته څوك ځي؟ خلقو وئيل الله ﷻ ته علم دې اود هغه رسول الله ﷺ ته وئي فرمائيل د ټولو نه اول جنتيان مسکينان او مهاجرين دی څوك چه د دنيا د خوندونو نه لرې وو. څوك چه په تکليفونوکښې وو. د چا اميدونه چه هم په زړونوکښې پاتې شواو قضاشو.

په فرښتودجنتيانو فضيلت:: درحمت فرښتوته به دالله ﷻ حکم وي چه ځنې لاړې شئی هغوي ته مبارکي ورکړئی. هغوي به وائي اې الله! مونږ خو ستا د آسمانونو اوسيدونکي بهترين مخلوق يو آيا ته مونږ ته حکم راکوې چه مونږ لاړې شو او هغوي ته سلام اوکړو او هغوي ته مبارکي وراندې کړو. الله ﷻ به جواب ورکړي دا زما هغه بنديګان چا چه صرف هم زما عبادت کړې وو زما سره ئې څوك شريك کړې نه وو د دنياوي مزو نه محروم وو. په مصيبتونوکښې اخته وو هيڅ مراد ئې پوره شوې نه وو او دا صابر اوشاکر وو نو اوس به فرښتې په منډه منډه او په شوق هغوي طرف ته ورځي د اخوا ديخوا هرې يوې دروازې نه ورننوځي او سلام به کوي او مبارکي به ورکوي.(١)

جنت ته به اول درې قسمه خلق ځي:: طبراني کښې دی چه د ټولو نه اول به درې قسمه خلق ورځي. فقيران او مسکينان چه په مصيبتونوکښې اخته وو کله چه هغوي ته کوم حکم ملاو شو پوره ئې کړو د دوي به بادشاهانونه ضرورتونه ووخو د مرګ د وخته پورې پوره نه شو.

(١) احمد:۱۶۸/۲وسنده حسن، مجمع الزوائد:۲۵۹/۱۰.

Scanned with Ca

د جهادیانو فضیلت::جنت به د قیامت په ورځ خپلې مخې ته راوبلي، هغه به ډیر ښکلې د خپلو نعمتونو او تازګوسره حاضر شي هم هغه وخت به آواز اوشي چه زما هغه بندیګان چه زما په لارکښې جهادونه کول زما په لارکښې به زورلې کیدل او زما په لارکښې جنګیدل ګرځیدل هغه چرته دي. راشئ بغیر د حساب نه او عذاب نه جنت ته لاړشئ هغه وخت به فرښتې د الله ﷻ په وړاندې په سجده کښې پریوزي او عرض به کوي اې پرودګاره مونږ خو سحرماښام ستا په تسبیح او تقدیس کښې اوسیدو دا څوك دی چاله چه دې په مونږ باندې هم فضیلت ورکړو. الله ﷻ به اوفرمائي دا زما هغه بندیګان دي چا چه زما په لارکښې جهاد کړې وو زما په لارکښې تکلیفونه برداشت کړي نو فرښتې به زرزر په هره دروازه کښې هغوی له اورسي سلام به کوي او مبارکي به ورکوي چه تاسو ته ستاسو د صبر څومره ښه بدله ملاؤشوه[1] حضرت ابوامامه ﷺ فرمائي چه مؤمن به په جنت کښې په خپل تخت باندې ښه په آرام ډیر په شان سره تکیه لګولې ناست وي د خادمانو قطار به یوخوا بل خوا ولاړ وي چه د دروازې والا د خادم نه به فرښتې اجازت غواړي هغه به دوئم خادم ته وائي هغه به بل او هغه به بل ته تردې چه مؤمن نه به تپوس کیږي. مؤمن به اجازت ورکړي چه دا راپریږدئي دغه شان به یو بل ته پیغام رسوي او آخري خادم به فرښتې ته اجازت ورکوي او دروازه به کولاویږي هغه به راځي اوسلام به کوي اوخې به. په یو روایت کښې دي چه حضور ﷺ به دهرکال په شروع کښې دشهیدانو قبرونو له راتلو او ونیل به ئې ﴿ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴾[2]اودغه شان به ابوبکرعمر عثمان رضي الله عنهم هم (ددې سندصحیح نه دې)

وَالَّذِيْنَ	يَنْقُضُوْنَ	عَهْدَ اللّٰهِ
او هغه کسان	اچې ماتوی هغوی	وعده د الله
اوڅوک چې د الله ﷻ سره کړې وعده		

مِنْ بَعْدِ	مِيْثَاقِهٖ	وَيَقْطَعُوْنَ	مَآ	اَمَرَ اللّٰهُ	بِهٖٓ
روستو	دمحکموالی دهغې نه	او پریکوی	هغه رابطې	چې حکم کړې دې الله	په هغې سره

د پخولو نه پس بیاماتوی | اود کومې (رشتې) چې الله ﷻ د پالنې حکم ورکړې دې

اَنْ يُّوْصَلَ	وَيُفْسِدُوْنَ	فِي الْاَرْضِ ۙ	اُولٰٓئِكَ	لَهُمُ	اللَّعْنَةُ
چې یوځاې دې کړې شي	او فساد کوی	په زمکه کښې	داکسان چې دی	ادې د دوئ د پاره	لعنت

هغه نه پالې | اوپه زمکه کښې فساد جوړوی | ....په داسې خلقو لعنت وریږي

وَلَهُمْ	سُوْٓءُ	الدَّارِ ۝
او ده د دوئ دپاره سختی	د اخرت	

اوددې خلقوانجام خراب دې

قوله تعالی:: وَالَّذِيْنَ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَ اللّٰهِ

د خرابوبندیګانو صفتونه:دمؤمنانو صفتونه پورته بیان شو چه هغوی د وعدې پوره او رشتو او تعلقاتو یو ځاې کونکی دی بیادهغوی اجربیان کړې شو چه هغوی به دجنتونو مالکان وي. اوس دلته ته د هغه

[1] احمد:۱۶۸/۲وسنده حسن،ابن حبان:۷۴۲۱، مجمع الزوائد:۲۵۹/۱۰، حاکم:۷۱/۲..

[2] الطبری: ۲۰۳۴۴.

Scanned with Ca

بد نصيبوذكر كولي شي چه د هغوی خلاف خصلتونه ئي لرل. نه به نبي د الله ﷺ د وعدو لحاظ كولونه صله رحمي او نه د الله تعالى د احكامو دپابندئي خيال ساتلو. دا لعنتي ډله ده اود خراب انجام والا دي. په حديث كښې دی د منافق درې نښې دي په خبرو كښې دروغ ونيل د وعدو خلاف كول او امانت كښې خيانت.په يو بل حديث كښې دي په جګړو كښې كنځل كوی د دې شان والا خلق د الله ﷺ د رحمت نه لرې دی. د دوی انجام خراب دې. دا دوزخي ډله ده.دا شپږ خصلتونه دی چه د منافقانونه د خپلې غلبې په وخت كښې ښكاره كيږي. په خبرو كښې دروغ وعده خلافي امانت كښې خيانت د الله ﷺ وعده ماتول د الله ﷺ دملاوولودحكم څيز نه ملاوول په ملك كښې فساد خورول او دا چه كله مغلوبه وی نو بيا هم دروغ وعده خلافي او خيانت كوی.

ٱللَّهُ	يَبْسُطُ	ٱلرِّزْقَ	لِمَن	يَشَآءُ
الله	فراخه كوی	رزق	د پاره د هغه چا	چې غواړی هغهٔ

الله ﷺ چې چاته اوغواړي | نو روزی ورته فراخه وركوی

وَيَقْدِرُ	وَفَرِحُوا۟	بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا	وَمَا	ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا
او تنګوی هغهٔ	او خوشحاله دی داخلق	په ژوند د دنيا كښې	حالاتكه نهٔ دې	ژوند د دنيا

او چاته چې اوغواړی نو(روزی ئي) تنګه كړی | اودوئ د دنيا په ژوند خوشحاليږی | اود دنيا ژوند

فِى ٱلْءَاخِرَةِ	إِلَّا	مَتَٰعٌ ﴿۲۶﴾
په مقابله داخرت كښې	مګر	لږ سامان دې

داخرت په مقابله كښې لږ سامان دې

قوله تعالى: وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا فِى ٱلْءَاخِرَةِ إِلَّا مَتَٰعٌ﴿﴾

د دنيا حقيقت:- الله ﷺ چه د چا په رزق كښې وسعت وركول غواړی قادر دې، چاته چه تنګ رزق وركول غواړی قادر دې. دا هر څه په حكمت او عدل سره كيږی. د كافرانو په دينا باندې اسرا اوشوه او دوی د آخرت نه غافل شو دائې اوګنړل چه د دې ځائ وسعت څه حقيقي او ښه څيز دې حالاتكه دا خو مهلت دې اود شروع نه به په مزه سره نيول كيږی خو هغوی ته هيڅ تميز نشته. مؤمنانوته چه كوم آخرت ملاويدنكي دې د هغې په مقابله كښې خوداهيڅ د ذكر قابل څيز نه دې.دا ډير كمزوری او سپك څيز، آخرت ډير لوئ او بهتر څيز خو ولې په عام توګه خلق دنيا له په آخرت باندې ترجيح وركوی. حضور ﷺ خپله د كلمې ګوتې سره اشاره اوكړه او وئي فرمائيل چه دا په سمندركښې ډوبه كړئي نو اوګورئي چه په دې كښې به څومره اوبه راشي؟ څومره چه دا اوبه د سمندر په مقابله كښې دی هم دومره دنيا د آخر په مقابله كښې ده.(مسلم) ([1])يو د وړو وړو غوږو والا دچيلني مړ شوې بچې په لار كښې پروت ليدو سره حضور ﷺ اوفرمائيل لكه څنګه چه دا د هغه خلقو په نيز دې چه دا د چا وو دې نه هم ډير بې كاره او نه څيز د الله ﷺ په نيز دا ټوله دنيا ده.([2])

وَيَقُولُ	ٱلَّذِينَ	كَفَرُوا۟
او وائی	هغه كسان	چې انكار ئې اوكړو د رسالت نه

او كافران وائی

---

[1]) صحيح مسلم كتاب الجنة باب فناء الدنيا وبيان الحشر يوم قيامة :۲۸۵۸.

[2]) صحيح مسلم كتاب الزهد باب الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر: ۲۹۵۷، مسندابىيعلى:۲۵۹۳، احمد:۳۲۹/۱.

Scanned with Ca

لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَیْهِ اٰیَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ یُضِلُّ

ولې نازله نهٔ شوه | په دهٔ باندې | څه نښه | د طرفه د رب خپل نه | ورته اووایه | بیشکه الله | بې لارې کوي

چې ولې دهٔ ته د خپل رب د طرفنه زمونږ (غوښتلې) معجزه رانغله ؟ | ورته اووایه الله ﷻ دچا په

مَنْ یَّشَآءُ وَیَهْدِیْۤ اِلَیْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿۲۷﴾

هغه څوك | چې غواړي هغهٔ | او لار ښائی | په طرف خپل | هغه چا ته | چې رجوع اوکړي الله ته

حق کښې چې اوغواړي | نو گمراه ئې کړي | اوهغه چاته سمه لار ښائی | چې رجوع ورته اوکړي

اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَتَطْمَىِٕنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ ؕ اَلَا

هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | اومطمین کیږی | زړونه د هغوئ | په ذکر د الله سره | واورئ

یعنی څوک چې ایمان راوړی | ....او د الله ﷻ په ذکر مطمئن شی | ....واوره !

بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَىِٕنُّ الْقُلُوْبُ ﴿۲۸﴾ؕ اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

چې په ذکر دالله سره | مطمئین کیږی | زړونه | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | اوعمل ئې اوکړو

چې دالله ﷻ په ذکر سره د زړونو تسلی کیږی | ....چا چې ایمان راوړو | اونیک

الصّٰلِحٰتِ طُوْبٰی لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ ﴿۲۹﴾

نیك | خوشحالی ده | هغوئ لره | او ښهٔ | انجام دې |

کارونه ئې اوکړل | هغوئ دپاره خوشحالی ده | اوښائسته انجام دې |

قوله تعالی:: طُوْبٰی لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ ﴿۲۹﴾

جنتیان په نازونو نعمتونو کښې: دمشرکانو یو اعتراض بیانیږی چه دوړاندینو نبیانو په شان دا زمونږ طلب شوې معجزه ولې نه ښائی؟ د دې پوره بحث څو ځایونو کښې تیرشوې چه د الله ﷻ قدرت خو شته خو بیا هم دوی د خپلې خبرې واؤنه ړیدل نو تباه او برباد به کړې شی. په حدیث کښې دی چه د الله ﷻ د طرف په نبی کریم ﷺ باندې وحی راغله چه د دوی د غوښتنې مطابق زه د صفا غر د سرو زرو کوم. د عربو په زمکه کښې د خوړو اوبو دریابونه بهیوم، غریزه زمکه د زمیندارئی په زمکه کښې بدلوم خو بیا هم که دوی ایمان رانه وړو نو دوی ته به هغه سزا ورکړم چه چاته به هم نه وی شوې. که غواړې نو چه د دوی د پاره داسې اوکړم اوکه غواړې نو چه د دوی د پاره د توبې او رحمت دروازه کولاؤ پریږدم. نو حضور ﷺ دوئم صورت خوښ کړو([1]) رښتیا دی چه هدایت او ضلالت د الله ﷻ په لاس کښې دې هغه د څه معجزې د کتلو د پاره موقوف نه دې. د بې ایمانه د پاره نښې او ویره ټول بې فائدې دی. په چا چه د عذاب کلمه صادق راغله نو هغوی به د هرقسم نښو کتلو سره هم نه منی. او د عذابونو په کتو به ټول ایماندارجوړشی خوهغه صرف یوبې کاره څیز دې. فرمانی ﴿وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَا﴾ الخ یعنی که مونږ په هغوی باندې فرښتې نازل کړې وې او مړو هغوی سره خبرې کړې وې او هر پټ څیز مو په هغوی باندې څرګند کړې وې نو بیا به هم دوی ته ایمان نصیب شوې نه وو او دا خبره ده که الله ﷻ اوغواړی نو هغه بله خبره ده خو په دوی کښې اکثر جاهل دی. څوك چه د الله ﷻ طرف ته تېښتې شو او دهغه نه ئې امداد اوغوښتو اودهغه طرف ته عاجزی اوکړی نوهغوی لارموندونکی جوړیږی. دچا په زړونو کښې چه ایمان

[1] احمد: ۱/۲٤۲ وهو حسن.

Scanned with Ca

ګلك شو اود چا زړونه چه د الله ﷻ طرف ته تيتيږي د هغه په ذكر سره اطمينان حاصلوي. راضي او خوشحاليږي او په حقيقت كښې د الله ﷻ ذكر د زړونو د اطمينان څيز هم دې. د ايمانداراو او نيكانو د پاره خوشحالي او نيك فالي او د ستركو يخوالې دې. ددوي انجام ښه دې. دوي د مباركبادني حقدار دي دوي د ښيګړې راغوندونكي دي. د دوي واپس كيدل بهتر دي. د دوي عمل نيك دې.

د د طوبى تفصل اودهغې متعلق حديثو نه: :روايت دې چه دطوبى نه مرادد حبش ملك دې او نوم دې د جنت اودې نه مرادجنت دې ابن عباس ﷺفرمائي چه كله جنت پيداكړې شو هغه وخت الله ﷻ همدا فرمائيلې وو وائي چه په جنت كښې د يوې ونې نوم هم طوبى دې او په ټول جنت كښې دهغې ښاخونه خواره شوي دي او په هريو كوركښې د هغې ښاخ موجود دې. الله ﷻ هغه په خپل لاس كرلې ده، د لؤ لؤ د دانې نه ئې پيدا كړې ده اود الله ﷻ په حكم لويه شوې او خوره شوې ده. هم د دې د جرړونه جنتي شاتو شرابو اوبو او پئيو نهرونه جاري كيږي. په يو مرفوع حديث كښې دي طوبى نومې د جنت يوه ونه ده د سلو كالو د لارې په مسافت. هم د دې د خوشو نه د جنتيانو جامې راوځي.([1]) مسند احمدكښې دي چه يوسړي اوونيل يا رسول الله ﷺ! چا چه تاسو اوليدلنى او په تاسو ئې ايمان راوړلو هغه ته دې مبارك وي. حضور ﷺ اوفرمائيل چه اوهغه ته دې هم مبارك وي او هغه ته دې ډبل مبارك وي چا چه زه نه يم ليدلې او په ما ئې ايمان راوړې. يو سړي تپوس اوكړوطوبى څه څيز دې حضور ﷺ اوفرمائيل د جنت يوه ونه ده چه د سلو كالو لارې پورې خوره شوې ده. د جنتيانو جامې د دې د ښاخونونه راوځي.([2]) په بخاري او مسلم شريف كښې دي حضور ﷺ فرمائيل په جنت كښې يوه ونه ده چه يو سور به د سلوكالوپورې د هغې د سورى لاندې روان وي خو هغه به نه ختميږي. او په روايت كښې دي چه جنت كښې يوه ونه ده چې كه سور سړې په تكړه اوتيز آس دهغې لاندې سل كاله سفر اوكړي بيا به هم پاتې ته او نه رسي . په صحيح بخاري شريف كښې ﴿وَّظِلٍّ مَّمْدُوْدٍ﴾ تفسيركښې هم دغه دي.([3]) حديث كښې دي اويا كاله يا سل كاله د دې نوم شجره الخلد دې. ([4])د سدرة المنتهى په ذكر كښې حضور ﷺ فرمائيلي دي د دې د يوښاخ د سورى لاندې به ترسلوكالوپورې سور روان وي او سل سل سواره د دې د يو يو ښاخ لاندې اودريدې شي. په دې كښې د سرو زرو ملخان دي د دې ميوې د لويو لويو منكو برابر دي.(ترمذى)([5]) حضور ﷺ فرمائي هر جنتي به طوبى له بوتلې شي او هغه ته به اختيار وركولې شي چه كوم ښاخ غواړې خوښ كړه. سپين سور زيړ تور چه ډير ښائسته نرم او ښكلې به وي. ([6]) حضرت ابوهريره ﷺ فرمائي طوبى ته به حكم اوشي چه زما د بنديګانودپاره ښكلې څيزونه راوزوه. نو د هغې نه به اسونه او اوښان راوريږي ښائسته كړې شوې زين واګې اچولې او راښكلې شوې او مزيدار او بهترين لباس وغيره. ابن جرير رحمه الله په دې ځاۍ كښې يو عجيبه اثر وارد كړې دې. وهب رحمه الله وائي چه په جنت كښې يوه ونه ده چه د هغې نوم طوبى ده چه د هغې د سورى لاندې به يوسور سلوكالوپورې روان وي خو ختميږي به نه. ددې تازه والې د خورشوى چمن په شان دي.ددې پاڼې بهترين او مزيدارې دي د دې غنچې عنبرين دي د دې كاڼړي د ياقوتو دي د دې خاوره كافور دي د دې ختې مشك دي. د

---

[1]) احمد:۷۱/۳، مسند ابى يعلى:۱۳۷۴، ابن حبان:۷۴۱۳، الطبرى:۱۴۹/۱۳.

[2]) دَ دې روايت حكم هم دَ وړاندينى په شان دې خوپه دې كښې (طوبى لمن رائى وامن بى ثم طوبى لمن من بى ولم يرنى) الفاظ په صحيح سندسره ثابت دي.

[3]) صحيح بخارى كتاب بدءالخلق باب ماجاء فى صفة الجنة وانها مخلوقة: ۳۲۵۲، ترمذى:۳۲۹۳.

[4]) احمد:۴۵۵/۲، مسندالطيالسى:۲۵۴۷، الدارمى:۲۸۳۹.

[5]) ترمذى كتاب صفة الجنة باب ماجاء فى صفة ثمار اهل الجنة:۲۵۴۱هوحسن.

[6]) اسماعيل بن عياش، الترغيب الترهيب:۲۹۴/۴.

Scanned with Ca

دې د جرړونه د شرابو شاتو پئیو نهرونه بهیږي. د دې لاندې به د جنتیانو مجلسونه وي دوی به ناست
وي او هغوی له به فرښتې اوښې راولي د کومو زنځیرونه چه به د سرو زرو وي اود هغوی مخونه به د
چراغ په شان پړقیږي. ویښته به ئې د ریښمو په شان نرم وي. په کومو چه به کجاوې وي چې تختې به
ئې د یاقوتو وي په کومو چه به سره زر ټکوهلې شوي وي. او په هغې باندې به ریښمي ټالونه وي دغه
اوښې به هغوی ته پیش کړې شي او ورته به اووائي دا سورلئي تاسو له رالیږلې شوي دي اود الله ﷻ
دربار ته تاسو رابللي شوي ئي. دوی به په هغې باندې سواره شي اوهغه به د مرغو د رفتار نه هم زیاتې
تیزې وي. جنتیان به یو بل سره یوځائ روان وي او بل سره به خبرې اترې کوي اود اوښو غوږ سره به
غوږ هم نه یوځائ کیږي په پوره تابعدارئی کښې به روانې وي. په لار کښې چه کومې ونې راځي هغه به
پخپله اخوا کیږي څوك به د خپل ملګري نه جدا کیږي هم نه دغه شان به رحمن او رحیم الله ﷻ ته
اورسي. الله ﷻ به د خپل مخ نه پردې اخوا کړي دوی به د خپل رب مخ اووینی او وائی به ﴿اللهم انت
السلام والیك السلام وحق لك الجلال والاکرام﴾ دهغوی په جواب کښې به الله ﷻ فرمائی ﴿انا السلام ومنی السلام﴾ په
تاسو زما رحمت اوشو اوزما محبت دې هم هغه بندیګانو ته مرحباوی چه بغیر دلیدلو مانه ویریدل او زما
تابعدری کوله.

جنت د تکلیف ا ومشقت نه بلکه د ارام او مزو ځائې دې:: جنتیان به وائی اې الله ﷻ نه خو زمونږ نه
ستاد عبادت حق ادا شو اونه ستا پوره قدر اوشو مونږ ته اجازت راکړه چه ستا په وړاندې سجده اوکړو.
الله ﷻ به اوفرمائی نه دا د محنت ځاي دې او نه د عبادت. دا خو د نعمتونو او مزو نه ډك ځائ دې. د
عبادتونو تکلیف ختم شو د مزو اخستو وخت راغلو چه څه غواړئی ملاویږی به. تاسو نه چه کوم کس
څه غواړی ورکوم به نو د کم نه کم سوال کونکې به وائی اې الله ﷻ تاچه دنیا کښې څه پیدا کړې وو
چرته چه ستا بندیګانو چغې سورې وهلې.
زه غواړم چه د دنیاد شروع نه تراخره پورې په دنیاکښې څومره څه وو ماته راکړې شي. الله ﷻ به
اوفرمائی چه تاڅه هم اونه غوښتل د خپلې مرتبې نه دې ډیر کم څیز اوغوښتلو، ښه ده مونږ درکړه. زما
په بخشش او ورکړه کښې څه کمې دې؟ بیا به فرمائی چه د کوموڅیزونو پورې زما د دې بندیګانو د
خیالاتو رسیدل هم نه دی هغه ورکړه نو وربه کړې شي او تردې چه د هغوی خواهشونه به پوره کړې شي
په هغه څیزونوکښې چه دلته هغوی ته ملاویږی تیز اسونه به وي. په هرو څلورو باندې به یاقوتی
تختونه وي په یو یو تخت به د سرو زرو یوه دیره (حجره) وي په هره دیره کښې به جنتی فرش وي په
کومو به چه د غټو غټو سترګووالا دوه دوه حورې وي چه دوه دوه حلې به ئې اچولې وي په کوموکښې
چه به د جنت ټول رنګونه او خوشبوئې وي. د دې خیمونه بهر به د هغوی مخونه داسې پړقیږی لکه چه
هغه بهر ناستې وي. د هغوی د هډوکو مازغه به د بهر نه داسې ښکاری لکه چه په سرو یاقوتوکښې
چه سپین تار پیللې شوی وي د پاسه به ښکاری. هره یوه به په بله باندې خپل غوره والې داسې پیژنی
لکه څنګه چه غوره والې د نمر په کاڼړی باندې، دغه شان به د جنتی په نظر کښې دواړه هم داسې وي.
دې به هغوی له ځی او په مینه کښې به مشغول شی. هغه دواړه به دی په لیدو باندې وائی چه والله
زمونږ په خیال کښې هم نه وه چه الله ﷻ به ستا په شان خاوندمونږ له راکوی. د الله ﷻ په حکم باندې
به په داسې ترلی شوی صفونوکښې په سورلوباندې واپس کیږی او خپلو منزلو ته به رسی. ګوره خو
سهی چه الله ﷻ وهاب ذات هغوی له کوم کوم قسم نعمتونه ایخودې دی؟ هلته په اوچتو درجو خلقو
کښې په اوچتو اوچتو بالاخانوکښې کوم چه به دملغلرونه جوړوی دکومودروازې چه به د سرو زرو وي،
د کوم تختونه چه به د یاقوتو وي د کومو فرشونه چه به نرم او د پیړو ریښمو وي د کومو منبرونه چه به
د نور وي، د کومو پړقار چه به د نمر د پړقاری نه زیات وي. په اعلی علیین کښې به د هغوی محل

Scanned with Ca

وي. د ياقوتو نه جوړې شوې پرقيدلې چه د هغې په پرقارې سره به د سترګو نه نور ځې خو الله ﷻ به د هغوی سترګې داسې نه کوي. کوم محلونه چه د سرو ياقوتووي په هغې کښې به شين ريښمي فرش وي او چه کوم د زيړو ياقوتووي د هغې فرشونه به د سرو بخملو وي چه د زمردو او سرو زرو نه به پيللې شوي وي د دې تختونو پښې به د جواهرو وي په دې به چتونه د لولو وي د هغې پولونه به د مرجان وي. دهغوی د رسيدو نه اول به الله ﷻ خپلې تحفې هلته رسولې وي. سپين ياقوتي اسونه به غلمانو نيولې ولاړ وي د کومو په سامانونو چه به چاندي ورختلې وي. د هغې په تختو باندې د اعلی نرمو پيړو ريښموفرشونه خواره وي. دوی به په دې سورلو باندې سواره په مزه جنت ته ځي. ګورې به چه د هغوی کورونوسره به په نوراني منبرونو باندې فرښتې د هغوی د استقبال او پخيرراغلی د پاره ناستې وي. هغوی به د دوی ډير ښه استقبال کوي مبارکې به ورکوي او لاسونه به ورسره ملاووي. بيا به دوی په خپلوکورونو کښې داخليږي اوداللہ ﷻ نعمتونه به هلته بيامومي. خپلو محلونو سره به دوه تک شنه ډک باغونه اووينی چه په کوموکښې به دوه چينې په پوره رفتار سره رواني وي او هر قسم جوړ داړې ميوې به وي او په خيموکښې به ښکلې او ساده پرده کونکې حورې وي. کله چه دوی دلته په رسيدو باندې په آرام او مزوکښې وي هغه وخت به الله ﷻ اوفرمائي زما خوږو بنديګانو تاسو زما وعدې رښتونې اوموندلې؟ آيا تاسو زما په ثوابونو باندې خوشحاله شوئي؟ هغوی به وائي چه اې الله! مونږ خو ډير زيات خوشحاله شو او ډير رضامنديو د زړه نه راضی يو او غوټې غوټې سپړدلې شوی يو. ته هم زمونږ نه خوشحاله شه، الله ﷻ به اوفرمائي که زما رضامندی نه وه نوما به تاسو دې خپلې مهمان خانې ته څنګه راداخلولې؟خپل ديدار به مې درته څنګه خودلو؟زما فرښتو به تاسوسره لاس ولې ملاوولو؟ تاسوخوشحاله اوسيږئی او په آرام سره اوسيږئی تاسو ته دې مبارک وي او تاسو مزې کوئی او آرام او چين کوئی زما دا انعامونه کميدونکی او ختميدونکی نه دی. دغه وخت کښې به هغوی وائی چه هم د الله ﷻ ذات د تعريف لائق دې چا چه زمونږ نه غم او درد لرې کړو او داسې مقام ته ئې راوړسولو چرته چه مونږ ته نه څه تکليف نه څه مشقت شته، دا هم د هغه فضل دې هغه ډير ښيونکې او قدردان دې. داسياق غريب دې او دا اثر عجيب دې اود دې بعضې شواهد هم موجود دی.

د ادنی جنتي جنت: :بخاری او مسلم شريف کښې دی الله ﷻ به د هغه بنده ته کوم چه د ټولونه آخر کښې جنت ته داخل شی الله ﷻ به اوفرمائي چه غواړه، نوهغه به غواړي او کريم ذات به ئې ورکوي تردې چه د هغه سوال به پوره شي او د هغه په وړاندې به هيڅ خواهش پاتې نه شی نو بيا به الله ﷻ هغه ته په خپله ياداشت ورکړي چه دا اوغواړه دا اوغواړه دې به غواړي او ورته به ملاويږي بيا به الله ﷻ هغه ته اوفرمائي چه دا هرڅه ما تاته درکړه او دومره به نور هم لس ځل ورکړي.([1])دصحيح مسلم شريف په حديث قدسی کښې دی چه اې زما بنديګانو ستاسو ټول وړاندې روستوانسانان او پيريان په يو ميدان کښې اودريږئی اومانه دعاګانې کوئی اواوغواړئی زه به دهريو ټول سوالونه پوره کوم خوزماپه بادشاهۍ کښې به دومره هم کمې رانه شی څومره کمې چه دستنې په سمندرکښې ډوبولو سره د سمندر په اوبوکښې راځی الخ([2])خالدبن معدان رحمه الله فرمائي دجنت ديوې ونې نوم طوبی دې پدې کښې به تيونه وي دکومونه چه به دجنت ماشومان پيۍ څکی.کچه پريوتلی بچی دجنت په نهرونوکښې دی. د قيامت د قائميدو پورې به بياد څلويښتو کالو پورې شی اوخپل مورپلار سره به په جنت کښې اوسيږي.

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الاذان باب فضل السجود:۸۰۶، صحيح مسلم:۱۸۲، ابن حبان:۷۴۲۹، احمد:۲/۲۵۷.

[2]) صحيح مسلم کتاب البر باب تحريم الظلم:۲۵۷۷، ابن حبان:۶۱۹، احمد:۵/۱۶۰، الادب المفرد:۴۹۰.

Scanned with Ca

			كَذٰلِكَ	اَرْسَلْنٰكَ
			دارنگې	اوليږلې مونږ ته
مونږ ته په يو داسې امت كښې				
فِيْٓ اُمَّةٍ	قَدْ خَلَتْ	مِنْ قَبْلِهَآ	اُمَمٌ	لِّتَتْلُوَا
په يوداسې امت كښې	چې تيرشوى دى	مخكښې د هغې نه	ډيرقومونه	د پاره ددې چې ته واوروې
راليږلې يې	چې د دې نه وړاندې هم ډير امتونه تير شوى دى	.... د دې دپاره چې ته ورته هغه		
عَلَيْهِمُ	الَّذِيْٓ	اَوْحَيْنَآ	اِلَيْكَ	وَهُمْ يَكْفُرُوْنَ بِالرَّحْمٰنِ ط
هغوئ ته	هغه	چې وحى كړې دې مونږ	تاته	او حال دا چې دوئ انكار كوى د مهربانه الله نه
كتاب واوروئ اكوم چې مونږ تاته وحى كړې ده خو حال دا دې چې هغوئ د رحمان نه انكارى كوى				
قُلْ	هُوَ	رَبِّيْ	لَآ اِلٰهَ	اِلَّا هُوَ ج
دوئ ته اووايه	چې هم هغۀ	رب زما دې	نشته دې لائق د عبادت	مګرهم هغۀ دې
ورته اووايه چې هم هغۀ زمارب دې ....بې د هغۀ نه بل څوک لائق د عبادت نشته				
عَلَيْهِ	تَوَكَّلْتُ	وَاِلَيْهِ	مَتَابِ ۝	
هم په هغۀ باندې	بهروسه اوکړه ما	او هغۀ ته	ورتلل دى زما	
په هغۀ مې توكل دې اوهغۀ ته به واپس كيږم				

قوله تعالى:: كَذٰلِكَ اَرْسَلْنٰكَ فِيْٓ اُمَّةٍ

د آقا ﷺ حوصله افزائي:- ارشاد كيږى لكه څنګه چه ته مونږ دې امت ته ليږلې چه ته دوى ته د الله ﷻ كلام لوستلو سره واوروې دغه شان تانه وړاندې نور رسولان ړومبنو امتونو تـه ليـږلې وو. هغـوى هـم د الله ﷻ پيغام خپلو خپلو امتونوته رسولې وو خو هغوى دروغ ګنړلې، دغه شان ئې ته هم دروغ اوګنړلې نو ته زړه مه تنګه وه او دې دروغ ګنړونكو له خپل انجام ليدل پكار دى. كوم چه د دوى نـه وړانـدې وو او د الله ﷻ عذاب ټكرې ټكرې كړل ستا دروغ ګنړل خو د هغوى د دروغـو ګنړلـو نـه زمونږ پـه نيـز ډيـر ناخوښه دى اوس دا ګوره چه په دوى باندې څنګه عذاب راوريږي. همدغه فرمان په ﴿ تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝ ﴾ كښې او ﴿ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوْا عَلٰى مَا كُذِّبُوْا وَاُوْذُوْا حَتّٰٓى اَتٰىهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ۚ وَلَقَدْ جَآءَكَ مِنْ نَّبَاِى الْمُرْسَلِيْنَ ۝ ﴾ كښې دې ګوره چه مونږ د خپلـو څنګـه امداد اوكړو؟ اوهغوى مو څنګه غالب كړل؟

كافر د الله ﷻ رحمانيت نه انكار كوى::خپـل قـوم تـه ګـوره چـه درحمـن انكـاركوى هغـوى د الله ﷻ دا وصف او نوم د سره منى نه. د حديبيه د صلح په موقع هم په دې باندې كلك شو چه مونږ ﴿ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴾ نه ليكو مونږ نه پيژنو چه رحمن او رحيم څه دې. پوره حديث په بخارى شريف كښې موجود دې[1] په قرآن كښې دى ﴿ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ ط ﴾ وئيلو سره هغه رابلنى يا رحمن وئيلو سره هغـه رابلنـى هغه د ټولو بهترين نومونوالا دې. حضورﷺ فرمائى د الله ﷻ په نيز عبدالله او عبدالرحمن ډير ښكلى

[1] صحيح بخارى كتاب الشروط باب الشروط فى الجهاد والمصالحة مع اهل الحرب كتابة الشروط: ۲۷۳۱.

Scanned with Ca

نومونه دي(¹)کومو نه چه تاسو انکار کوئې زه خو دا منم هم هغه زما پروردګار دې زما یقین هم په هغه دې او هم د هغه طرف ته زما ټوله توجو او رجوع او د زړه تیتوالې دې هغه نه علاوه بل څوك د دې خبرو حقدار نه دې.

وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا
| اوکه چرې | وې داسې قرآن
اوکه یو قرآن داسې راغلې وې
سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ
چې روانیدلې شوې| په هغې سره| غرونه| یاشلیدلې شوې| په هغې سره | زمکه | یا خبرې کولې شوې
چې په هغې غرونه اړولې شی| یاپرې زمکه ټکرې ټکرې کیدیشی | یا د دې په ذریعه مړو خبرې
بِهِ الْمَوْتَىٰ ۗ بَل لِّلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا ۗ أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ
په هغې سره | مړو | بلکه | خاص الله لره دې | اختیار | ټول | ایا نو نا امیده نه شو | هغه کسان
کولې (بیا به هم دوئ ایمان نه راوړو) |بلکه ټول کارونه د الله په اختیار کښې دې|اوس هم د مسلمانانو په دې
آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا ۗ
چې ایمان ئې راوړې دې| چې| که چرې غوښتلې| الله| نوخامخابه ئې هدایت کړې وې | خلقو | ټولوته
خبره تسلی نه ده شوې | که الله ﷻ غوښتلې نو ټولو خلقو ته به ئې هدایت کړې وو
وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا
او همیشه به وی | هغه کسان | چې کافران شوی دی | چې رسیږی به هغوئ ته | په سبب دهغې عمل
اودا کافران به همیشه په داسې حالت کښې وی | چې د خپلو ګناهونو په وجه به پرې
صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ
چې کړې وی هغوئ| ټکونکې عذاب| یابه نازلیږی| نزدې|کورونو د هغوئ ته| ترهغې پورې| چې راشی
څه نه څه آفت راځی | یا به د دوئ په خواؤشا باندې راځی | تر دې چې دالله ﷻ د وعدې پوره کیدو
وَعْدُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾
وعده دالله | بیشکه الله | خلاف نه کوی | د وعدې نه |
وخت راشی | بیشکه الله ﷻ دخپلې وعدې نه خلاف نه کوی |

قوله تعالی:: وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ

دقرآن کریم صفات جلیله.- الله ﷻ ددې پاك کتاب قرآن کریم تعریفونه کوی که چرې دوړاندینو کتابونو نه یوکتاب سره غرد خپل ځائ نه اخواکیدو زمکه شلیدونکې وه اومړی ژوندې کیدل نو دا قرآن چه د ټولوکتابونو نه ډیر زیات لوئی دې د هغه ټولونونه زیات د دې خبرې اهل وو. په دې کښې هغه معجز بیانی ده چه ټولو انسانانو او پیریانو په یو ځائ هم د دې په شان یو سورت هم جوړنه کړې شو نو دا مشرکان د دې نه هم انکاری دی نو معامله هم د الله ﷻ طرف ته حواله کړه چه د ښا مالك دې ټول

¹) صحیح مسلم کتاب الادب باب النهی عن التکنی بابی القاسم:۲۱۳۲، ابوداؤد:۴۹۴۹،ترمذی:۲۸۳۴، ابن ماجه:۳۷۲۸.

Scanned with Ca

کارونه د هغه طرف ته ګرځيدونکي دي هغه چه څه غواړي هغه کيږي چه څه نه غواړي هغه هيڅ چرې نه کيږي دهغه دلارې نه اخواکړې شوي د هغه رهنمائي اودهغه لار خودلي شوي ګمراهي د چا په قبضه کښې نشته.

د قران پاک اطلاق په مخکښې کتابونو کښې هم کيږي::دايادساتنې چه دقرآن اطلاق په وړاندينو آسماني کتابونو باندې هم کيږي داځکه چه هغه دټولونه مشتق دي.مسند کښې دي په حضرت داؤد ﷺ باندې قرآن دومره آسان کړې شوې وو چه د هغه په حکم به سورلۍ تياريده نود هغې د تيارۍ نه به وړاندې هغه قرآن ختم کړې وو. د خپل لاس د ګټې نه هغه بغير څه نه خوړل(1) نو دلته د قرآن نه مراد زبور دې. آيا ايماندار دې نه مايوسه شوي نه دي چه ټول مخلوق ايمان ولې نه راوړي. د دې قرآن نه پس د کومې معجزې دنياته ضرورت پاتې شو؟دې نه بهتر دې نه واضح او دې نه صفا او دې نه ډير په زړونو کښې ځائ کونکې بل کوم يو کلام دې؟ که دا په لويو لويو غرونوباندې نازل کړې شوې وې نو هغه به د الله ﷻ د ويرې نه ذره ذره شوې وو.

دوړاندينو انبياءکرامو معجزې د هغوئ سره ختمې شوې خو قران پاک ابدي دې::حضور ﷺ فرمائي هرنبي ته داسې څيز ملاؤدې چه خلق په هغې باندې ايمان راوړي. زما داسې څيز دا د الله ﷻ وحي ده. نو زما دا اميد دې چه د ټولو انبياؤ نه به زه د ډيرو تابعدارانو والا شم.(2)مطلب دا چه د انبياء کرام ﷺ معجزې هم هغوی سره لاړې او زما دا معجزه به تر آبادې دنيا پورې وی. نه به د دې عجائبات ختميږي او نه به په ډيرو تلاوتونوسره دا زړيږي او نه به په دې د علماؤ زړه موړ شي. دا فصل دې دل لګې نه ده. کوم سرکش چه دا پريږدي الله ﷻ به هغه مات کړي. څوك چه دې نه علاوه بل څه کښې هدايت لټوي هغه به الله ﷻ ګمراه کړي. ابوسعيد خدری ﷺ فرمائي چه کافرانو حضور ﷺ ته اوويل که ته د دې ځائ دا غرونه دې ځائ نه واړوې او د دې ځائ زمکې د کر قابلې شي او څنګه چه به حضرت سليمان ﷺ د زمکې کنستل په هواباندې کول ته هم اوکړې لکه څنګه چه (حضرت عيسی ﷺ)مړي ژوندي کول ته هم اوکړې نو په دې باندې دا آيت نازل شو.(3) قتاده ﷺ فرمائي مطلب دا دې چه که يو قرآن سره دا کارونه ښکاره کيدل نو ستا دې قرآن سره به هم کيدل. هر څه د الله ﷻ په اختيار کښې دي خو هغه داسې نه کوي چه تاسو ټول ازميښت کړي چه پخپله خوښه ايمان راوړئي که نه. آيا د ايمان والا نه پيژني؟ ﴿يا يئس﴾ په معنی ديعلم دی. او د نورو په قرات کښې ﴿يتبين﴾ په معنی د يعلم دی دې. ايماندار د هغوئ د هدايت نه مايوس شوی وو.که الله ﷻ اوغواړي نو ټول خلق به په هدايت باندې اودروی. دا کفار برابر ګوري چه د هغوی په دروغ ګڼړلو سره د الله ﷻ عذاب برابر په هغوی باندې راوريږي يا هغوی سره خواؤشاکښې راځي. نو بيا هم دوی نصيحت نه اخلي؟ لکه چه ارشاد دې ﴿وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى﴾ يعنی مونږ دخواؤشاډير کلي دهغوی دبدعملو په وجه تباه برباد کړل اوقسماقسم خپلې نښې موښکاره کړې چه خلق د بدو نه منع شي لکه بل آيت کښې دی ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَاْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا﴾ آيا هغوی نه ګوري چه مونږ زمکه راکموو، آيا اوس به هم خپله غلبه منونکي راځي.

د تحل قريب نه څه مراد دي ؟: د﴿تحل﴾ فاعل ﴿قارعة﴾ دې. همدغه ظاهر اود عبارت رواني ده خو د ابن عباس ﷺ نه روايت دې قارعه اورسيدل يعنی وړوکې غوندې اسلامي لښکر يا خو پخپله د هغوی ښار سره کوز شول يعنی محمد ﷺ تر دې چه د الله ﷻ وعده راؤرسي. دې نه مراد د مکې فتح ده. هم د

---

(1) احمد:۲/۳۱٤، صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قوله تعالی ﴿واتينا داؤد زبورا﴾:۳٤۱۷، ابن حبان:٦۲۲٥.
(2) صحيح بخاری کتاب التفسير باب کيف نزل الوحی واول مانزل:٤۹۸۱، صحيح مسلم:۱٥۲.
(3) التهذيب التهذيب:۷/۲٥٥.

Scanned with Ca

دوی نه مروی دی چه د قارعه نه مراد اسمانی عذاب دې او د خواوشا راکوزیدو نه مراد د حضور ﷺ د خپلو لښکروسره د هغوی حدونوته رسیدل دی اود هغوی سره جهاد کول دی. د دې تولو قول دې چه دلته د وعده ربانی نه مراد فتح مکه ده لیکن حسن بصری رحمه الله فرمائی دې نه مراد د قیامت ورځ ده. د الله ﷻ وعده د خپلو رسولانو نصرت او امداد دې هغه چرې اخوا کیدونکې نه ده. هغوی ته او د هغوی تابعدارو ته به خامخا اوچتوالې نصیب کیږی. لکه چه ارشاد دې ﴿فَلَا تَحۡسَبَنَّ اللّٰهَ مُخۡلِفَ وَعۡدِهٖ رُسُلَهٗ﴾ دا غلط ګمان هیڅ کله مه کوه چه الله ﷻ به خپلو رسولانوسره وعده خلافی اوکړی.الله ﷻ غالب دې اوبدله اخستونکې دې.

وَلَقَدِ اسۡتُهۡزِئَ		بِرُسُلٍ
او خامخا توقې شوی دی		په رسولانو پورې
اوستا نه وړاندې هم په پیغمبرانو		

مِّنۡ قَبۡلِكَ	فَاَمۡلَيۡتُ	لِلَّذِيۡنَ	كَفَرُوۡا	ثُمَّ	اَخَذۡتُهُمۡ
مخکښې ستانه	نومهلت ورکړو ما	هغه کسانوته	چې انکار ئې اوکړو	بیا	ما اونیول هغوی
پورې توقې شوې وې	خو ما (اول) کافرانو ته مهلت ورکړو	بیا مې راونیول			

فَكَيۡفَ كَانَ	عِقَابِ ۝
نو څرنګې وو	عذاب زما
نو(اوګوره) زما عذاب څومره سخت وو	

قوله تعالی:: فَاَمۡلَيۡتُ لِلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا

د انبیاؤ سره د ټوقوکولونه باوجود بیاهم مهلت ملاوُشو:- الله ﷻ خپل رسول ته تسلی ورکوی چه تاسو دخپل قوم دغلطې روې نه غم او فکر مه کوئې تاسونه وړاندې دپیغمبرانو هم دغه شان توقې مسخرې شوې وې ما دغه کافرانوته هم څه وخته پورې مهلت ورکړې وو. آخر مې بې شانه نیولې وو او تباه کړې مې وو. تاته معلومه ده چه په کوم حالت کښې زما عذاب په هغوی باندې راغلې وو؟ اود هغوی انجام څنګه شوې وو؟ لکه چه ارشاد دې ډیر کلې دی چه سره د ظلم په دنیاکښې ډیرو ورځو پورې مهلت اخستې ووخو آخر دخپلو بدعملو په وجه د عذابونو ښکار شو.بخاری اومسلم شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه الله ﷻ ظالم ته مهلت ورکوی خو چه بیا ئې کله نیسی نو ظالم حیرانیږی. بیا هغوی د آیت ﴿وَكَذٰلِكَ اَخۡذُ رَبِّكَ﴾ تلاوت اوکړو.

اَفَمَنۡ	هُوَ	قَآئِمٌ	عَلٰى كُلِّ نَفۡسٍ
ایا نو هغه ذات	چې هغهٔ	نظر ساتونکې دې	په هر نفس باندې
نو کوم الله ﷻ چې د هر سړی د ټولو عملونو نګران دې			

بِمَا	كَسَبَتۡ	وَجَعَلُوۡا	لِلّٰهِ	شُرَكَآءَ	قُلۡ
په هغه عمل	چې کوی ئې هغه نفس	او جوړ کړی دی خلقو	الله د پاره	شریکان	ورته اووایه
(دهغه بتانو په شان کیدیشی؟)	او دوئ د(داسې) الله ﷻ شریکان جوړکړی دی	ورته اووایه			

Scanned with Ca

سَمُّوهُمْ ۗ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ

چې واخلئ نومونه د هغوئ | یا | خبر ورکوئ تاسو الله ته | په هغه څیزا چې معلوم نه دې هغهٔ ته

چې د هغوئ صفتونه خو لږ واورئ | آیا تاسو الله ﷻ ته د داسې بتانو (د خدائې) خبر ورکوئ | چې

فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ۗ بَلْ زُيِّنَ

په زمکه کښې | یا | (خبر ورکوئ) په سرسری خبرو (د خلې) | بلکه ښائسته ښکاره کړې شوی دی

په ټوله دنیا کښې د هغهٔ په علم کښې نشته | که نا هغوئ تش په خله (ستاسو معبودان) دی | بلکه کومو خلقو

لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا

د پاره د هغه خلقو | چې دحق منلو نه ئې انکار کړې دې | مکرونه خپل | او منع کړې شوی دی

چې کفر کړې دې | هغوی ته دهغوی حق نهٔ منل ښائسته کړې شوې دی | اوهغوئ د لارې

عَنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝

د نیغې لارې نه | او هغه څوك چې ګمراهه کړی هغهٔ لره الله | نو نشته | هغهٔ د پاره | څوك لار ښودونکې

(دهدایت) نه منع کړې شوې دی | او چا لره چې الله ﷻ ګمراه کړی | هغهٔ بل څوک په لاره کولې نشي

قوله تعالی:: أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۗ

عالم ماکان اوومایکون هم د الله ﷻ ذات دې: الله ﷻ د هر انسان د اعمالو محافظ دې. د هرچا عملونه پیژنی په هر نفس باندې نګهبان دې. د هر و عمل کونکی د خیر او شر د عمل نه خبردار دې. هیڅ څیز د هغه نه پټ نه دې. هیڅ د هغه په ناخبرئی کښې نه کیږی په هرحالت کښې هغه ته علم وی او په هر عمل باندې هغه موجود وی. د هرې پاڼې د رالویدو هغه ته علم دې. د هر ساه لرونکی رزق د الله ﷻ په ذمه دې. د هر یو د ټکانې هغه ته علم دې. هره خبره دهغه په کتاب کښې لیکلې ده، ښکاره او پټه هره خبره هغه پیژنی. ته چه هرچرته ئې الله ﷻ تاسره دې. ستا عملونه ګوری.د دې صفتونو والارب آیا ستاسو ددې دروغو معبودانوپه شان دې؟ چه نه اوری نه ګوری او نه د خپل ځان د پاره د څه څیز مالك اونه د بل چاد ګټې تاوان هغوی ته اختیار دې.دا جواب ئې حذف کړوځکه چه د کلام دلالت موجود دې

دمشرکانو دشرک هیڅ حقیقت نشته:: الله ﷻ هغه فرمان ﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ ﴾هغوی الله ﷻسره نور شریکان کړل اودهغوی عبادتونه ئې کول. ته خو لږ شان د هغوی نومونه واخله اود هغوی حالات خو بیان کړه دې د پاره چه دنیا ته پته اولګی چه هغه صرف بې حقیقته دی. آیا ته د زمکې د دې څیزونوخبر الله ﷻ ته ورکوې کوم چه هغه نه پیژنی یعنی د کومو چه د سرنه وجود نشته. اوداځکه چه که چرې وجودنی وې نو دالله ﷻ دعلم نه به بهرنه وو. ځکه چه د الله ﷻ نه دپټ نه پټ څیز هم پټ نه دې. دا صرف د ځان خبرې جوړوئی؟ فضول ګپونه لګوئی تاسو پخپله د ځان د هغوی نومونه جوړ کړی هم تاسو هغوی د ګټې تاوان مالکان ګرځولی او تاسو د هغوی عبادت شروع کړو. هم دغه ستاسو مشرانو کول. نه خو ستاسوپه لاس کښې څه ربانی دلیل شته اونه څه بل څه دلیل شته.داخوصرف وهم اوستاسو خواهشات دی.هدایت د الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې دکفارومکرهغوی ته په ښه رنګ کښې ښکاری هغوی په خپل کفر او شرك باندې فخر کوی. شپه ورځ هم په دغه کښې مشغول دی او هم دې طرف ته نور هم رابلی. لکه چه فرمانی ﴿وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُم مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ۝﴾ د هغوی شیطانانو د هغوی بې طریقې

Scanned with Ca

کارونه د هغوی په وړاندې ښائسته کړی دی. دوی د الله ﷻ د لارې نه د بدنی په لار باندې منع کړې شوی دی.

یو قراءت د دې (صُدُّوْا) هم دې یعنی هغوی دغه ښه ګنړلی او بیانور په دې کښې راګیرول شروع کړې او د رسول ﷺ د لارې نه نور منع کوی. د الله ﷻ ګمراه کړې شوی څوك په لار کولې ؟ لکه چه فرمائی (وَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهٗ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا) څوك چه الله ﷻ په فتنه کښې اچول غواړی تو دهغې د پاره د الله ﷻ په نیز هیڅ هم اختیار نه لری او په آیت کښې دی چه ته خود هغوی د هدایت لالچې ئې ولې الله ﷻ دغه ګمراهانو ته لار نه خودل غواړی بیا څوك دی چه د هغوی امداد اوکړی؟

لَهُمْ	عَذَابٌ	فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا	وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ	اَشَقُّ
مقرر دی هغویٔ لره	عذاب	په ژوند ددنیا کښې	او خامخا عذاب د آخرت	زیات سخت دې
هغویٔ د پاره د دنیا ژوند کښې عذاب دې			او د آخرت عذاب خو ډیر سخت دې	

وَمَا	لَهُمْ	مِّنَ اللّٰهِ	مِنْ وَّاقٍ	مَثَلُ	الْجَنَّةِ	الَّتِيْ	وُعِدَ
او نشته	هغویٔ لره	دالله نه	څوك بچ کونکې	مثال (صفت)	د جنت	هغه	چې وعده شوې ده د هغې
او هیڅوك دویٔ د الله ﷻ (د عذاب) نه بچ کولې نشی				د کوم جنت چې پرهیزګارو خلقو			

الْمُتَّقُوْنَ	تَجْرِيْ	مِنْ تَحْتِهَا	الْاَنْهٰرُ	اُكُلُهَا	دَآئِمٌ
دمتقیانو سره	(دادې) چې بهیږی	لاندې د هغې نه	نهرونه	میوې د هغې	همیشه وی
سره وعده شوې ده	د هغې حالت دا دې	چې لاندې په ترې نه نهرونه بهیږی		د هغې میوې	

وَّظِلُّهَا	تِلْكَ عُقْبَى	الَّذِيْنَ	اتَّقَوْا	وَّعُقْبَى الْكٰفِرِيْنَ	النَّارُ
او سیوری د هغې هم	دا انجام دې	د هغه کسانو چې	او ویریدل دالله نه	او انجام دکافرانو	اور دې
او دهغې سیوری به همیشه قائم وی	دغه د پرهیزګارو انجام دې			او د کافرانو انجام (د دوزخ) اور دې	

قوله تعالی: وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَقُّ

د دوزخ عذاب او د جنت نظارې:- د کافرانو د سزا او نیك کارد بدلې باره کښې ذکر کولې شی. د کافرانو شرك او کفر بیانولو سره دهغوی سزا بیان فرمائی چه هغوی به د مؤمنانو د لاسه قتل کیږی او غرقیږی، دې سره به دآخرت په سختو عذابونو کښې راګیروی چه د دې دنیا د سزا نه به په زرګاؤ درجو خرابه وی. مبتلاعنان ښځې او خاوندباره کښې رسول الله ﷺ فرمائیل چه د دنیا عذاب د آخرت د عذاب نه ډیر سپك دې. ([1]) د دې خایٔ عذاب فانی دې او د هغه خایٔ باقی دې او د هغه اُور عذاب چه د دې خایٔ د اُور نه اویا حصې زیات تیز دې او بیا هغه قید چه په تصور کښې هم نه شی راتلې. لکه چه ارشاد دې (فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهٗٓ اَحَدٌ) نه ددې په شان نن دچا عذاب دې او نه ددې په شان دچا قید دې. ارشاد دې (وَاَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيْرًا) د قیامت د منکرانو د پاره مونږ د اُورعذاب تیار کړې دې. دلرې نه په کتلو باندې به چغې سورې شروع کړی. دهغه خایٔ په تنګو او تیارو کوټونو کښې کله هغوی اینختلې وروا چولې شی نو په چغو چغو به مرګ غواړی. یو مرګ څه له غواړنی ډیر مرګونه او غواړنی

[1]) صحیح مسلم کتاب اللعان: ۱۴۹۳.

اوس اوښائي چه دا صحيح دی که د هميشه جنت صحيح دې د کوم وعده چه پرهيزګارانوسره ده چه دا دهغوی بدله ده اودهغوی د هميشه دپاره کور.بيا د نيکو انجام بيانوی چه هغوی سره د کومو جنتيانو وعده ده د هغې يو صفت خودا دې چه د دې نه څلورواړو طرفونوته نهرونه روان دی. چرته چه غواړی اوبه دې اوړی او اوبه هم هغه چه نه خرابيدونکې دی. بيا د پئيو نهرونه دی او پئې هم هغه چه دهغې خوند چرې هم نه خرابيدونکې دې. اود شرابونهرونه دی په کوموکښې چه صرف خوند او هم خونددې. نه بې مزګی اونه خرابه نشه اود صفاشاتو نهرونه دی اود هرقسم ميوې دی او ورسره د الله ﷻ رحمتونه او د مالك ښښنې. د هغې ميوې د هميشه د پاره دی د دې د خوراك څښاك څيزونه هيڅ کله هم فنا کيدونکی نه دې.

په مونځ کښې رسول ﷺ ته جنت او جهنم ښکاره شول::کله چه حضورﷺد کسوف مونځ کولونو صحابه کرامو رضي الله عنهم تپوس اوکړو چه حضورﷺ مونږ تاسو اوليدلئی چه لکه تاسوﷺ د څه څيز د اخستو اراده کړې وه. بيا مونږ اوليدل چه تاسو روستونئی پښه بيا روستو اخوا کړه. حضورﷺ اوفرمائيل چه او ما جنت ليدلې وو او غوښتل مې چه يوه غنچه راوشوکوم که اخستې مې وې نو د دنياد ټول عمر د پاره وه او تاسو به خوړله.[1] ابويعلی کښې دی چه يو ورځ د ماسپښين په مانځه کښې مونږ حضورﷺ سره ووچه هغوی ناڅاپی وړاندې شو او مونږ هم وړاندې شو بيا مونږ اوکتل چه هغویﷺ له د څه څيز د اخستو اراده کړې وه خو بيا هغویﷺ روستو راغله. د مانځه نه پس حضرت ابی بن کعب ﷺ معلومات اوکړوچه يارسول اللهﷺ! نن خو مونږ تاسو په داسې کار کولو اوکتلئی چه د نن نه وړاندې مونږ نه وې ليدلې. حضور ﷺ اوفرمائيل چه او جنت ماته پيش کړې شو چه تازه پړقيدو، ما غوښتل چه دې نه يوه غنچه د انګورو راوشوکوم خو زما اود دې په مينځ کښې پرده اوکړې شوه. که ما دا راشوکولې وه نو ټولې دنيا به خوړله او بيا به هم يوه ذره نه کميدله.[2] د دې معنې يوروايت مسلم کښې هم شته.[3]

د جنت د ميوؤ غټوالې::يو کلی وال د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو په جنت کښې به انګور وی؟ هغویﷺ اوفرمائيل چه او. هغه وئيل چه څومره لونې غنچې به وی ونې فرمائيل چه دومره لونې که يو تور کارغه پوره مياشت الوزی نو بيا به هم د هغه غنچې نه تيرشوې نه وو.[4]حديث شريف کښې دی چه جنتی کله يوه ميوه راوشوکوی هم هغه وخت به د هغې په ځائ بله اولګی.

جنت کښې به بول و برازنه وی:: حضور ﷺ فرمائی چه جنتی به ښه خوری څکی خو نه به نی توکاڼې راځی او نه پوزه نه وړې متيازې او نه لوئی د مشکو په شان خوشبو کونکې غوټدې خوله به راشی او هم په دې سره به خوراك هضم شی لکه څنګه چه بې تکلفه ساه روانه وی دغه شان به تسبيح او تقديس الهام کولې شی[5](مسلم وغيره) يو اهل کتاب حضور ﷺ ته اووئيل چه تاسو فرمائې جنتيان به خوری او څکی؟ هغویﷺ اوفرمائيل چه او او، د هغه قسم د چا په لاس کښې چه د محمد(ﷺ) ځان دې چه هر سړی له به د خوراك څښاك او جماع او شهوت دومره طاقت ورکولې شی څومره چه دلته سلو سړو له ورکړې شوی وی. هغه وئيل ښه ده چه څوك خوری څکی نو هغه ته به د متيازو هم ضرورت وی نو بيا

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الکسوف باب صلاة الکسوف جماعة:۱۰۵۲،صحيح مسلم:۹۰۷ ابن حبان:۲۸۳۲، احمد:۲۹۸/۱.

[2]) احمد:۳۵۲/۳.

[3]) صحيح مسلم کتاب الصلاة الکسوف باب ماعرض على النبیﷺفی صلاة الکسوف من امر الجنة والنار:۹۰۴.

[4]) احمد:۱۸۴/۴،طبرانی۸۲۰۸، مجمع الزوائد:۴۳۱/۱۰ دنور تخريج ذ پاره اوګورئی ابن حبان:۷۴۱۶، مواردالظمان: ۲۶۲۷، المعجم الاوسط:۱۲۷/۱، الطبرانی:۳۱۲.

[5]) صحيح مسلم کتاب الجنة باب فی صفات الجنة واهلها وتسبيحهم فيها بکرة وعشيا:۲۸۳۵، ابن حبان: ۷۴۳۵، الدارمی:۲۸۲۷، احمد:۳۴۹/۳،مسندشامين:۱۱۴/۳، مسندابی يعلی:۳۱۸/۳.

Scanned with Ca

په جنت کښې ګنډګی څنګه؟هغوی ﷺ اوفرمائیل چه نه د خولې په ذریعه به دا ټول هضمیږی او هغه خوله به د مشکود بوئی والا وی(مسند ونسائی)(۱) فرمائی چه د کومې مرغئی طرف ته جنتی د خوړلو په نظر سره اوګوری هغه به هم دغه وخت کښې د هغه په وړاندې سره کړې شوې راپریوځی. (۲)

دجنت به هر څه همیشه وی::بعضې روایتونوکښې دی چه هغه به بیا د الله ﷻ په حکم سره ژوندئی والوزی(۳)په قرآن کښې دی چه هلته به ډیری زیاتې میوې وی چه نه به ترویې وی نه ماتې نه به ختمیږی نه به کمیږی په سورو کښې راټیټې څانګې او سوری به همیشه وی لکه چه ارشاد دې ایماندار او نیک کردار بهیدونکی نهرونو والا جنتونو له ورځی او هلته به د هغوی د پاره پاکې بیبیانې وی او بنکلې او اوږده سوری. حضور ﷺ فرمائی چه دجنت د یوې ونې دسوری لاندې که یو تیزرفتار سورسل کاله تیزې منډې وهی نو بیا به هم د هغې سورې نه ختمیږی. په قرآن کښې دی سوری خواره اولوئ. په عام توګه قرآن کریم کښې د جنت او دوزخ ذکر په یوځائ راځی دې د پاره چه د خلقو د جنت شوق وی او د دوزخ نه اوویریږی. دلته هم د جنت اودهغه ځائ د یوڅو نعمتونوذکر کولو سره اوفرمائیل چه دا دې انجام د پرهیزګارو او تقوی دارو خلقو اود کافرانو انجام دوزخ دې: لکه چه ارشاد دې چه دوزخیان او جنتیان برابر نه دی. جنتیان خو بامراد دی. د دمشق خطیب حضرت بلال بن سعد رحمه الله فرمائی چه اې د الله ﷻ بندیګانوستاسو د یو عمل د قبولیت یا د یوې ګناه د معافئی پروانه تاسو کښې کوم یو ته ملاؤ ده؟ آیا تاسو دا ګمان کړې چه تاسو بې کاره پیداکړې شوی ئې او تاسو د الله ﷻ په طاقت کښې نه راتلونکی ئې. والله که د الله ﷻ د تابعدارئی بدله په دنیا کښې ملاویدله نو تاسو ټول به په نیکو پورې انختی وئی آیاتاسو په دنیا باندې عاشقان شوی وئی؟ آیا ستاسو د جنت رغبت نشته؟ د کوم میوې او سوری چه د همیشه د پاره دی.

وَالَّذِيْنَ	اٰتَيْنٰهُمُ	الْكِتٰبَ	يَفْرَحُوْنَ	بِمَآ
او هغه کسان	چې ورکړې وؤ مونږ هغوئ ته	کتاب	هغوئ خوشحالیږی	په دې کتاب
اوهغه خلق کومو ته چې مونږ کتاب ورکړې دې	هغوئ په تاباندې په نازلیدونکی (کلام) خوشحالیږی			

اُنْزِلَ	اِلَيْكَ وَمِنَ الْاَحْزَابِ	مَنْ	يُّنْكِرُ	بَعْضَهٗ ط
چې نازل کړې شوې دې	تا ته | او ځینی د ډلو نه	هغه څوك دی	چې نۀ منی	ځینی خبرې د هغې
اود هغوئ په مختلفو ډلو کښې داسې کسان هم شته	چې د دې د بعضې حصې نه انکار کوی			

قُلْ	اِنَّمَآ	اُمِرْتُ	اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ	وَلَآ اُشْرِكَ
ورته اووایه	چې بیشکه	حکم شوې دې ماته	چې زۀ بندګی اوکړم د الله	او نۀ کړم شریك (هیڅوك)
ورته اووایه چې ماته دا حکم شوې دې	چې دالله ﷻ عبادت اوکړم	او هیڅوك ورسره شریک		

بِهٖ ط	اِلَيْهِ	اَدْعُوْا	وَاِلَيْهِ	مَاٰبِ ۝	وَكَذٰلِكَ
د هغۀ سره	خاص هغۀ ته	رابلل کوم زۀ	او خاص هغۀ ته	ورتلل دی زما	او دارنګې
نۀ کړم	زه د هغۀ طرفته بلنه کوم	او هم هغۀ ته به واپس کیږم	او دغه شان		

(۱) احمد:۳۶۷/۴، السنن الکبری:۱۱۴۷۸، الدارمی:۲۸۲۵، ابن حبان:۷۴۲۴،مواردالظمان: ۲۶۳۷، المعجم الاوسط:۲/ ۲۰۲، طبرانی:۱۷۸/۵، مجمع الزوائد:۴۱۶/۱۰ ،بدون (لیعطی قوة مئة).

(۲) البزار:۳۵۳۲، مجمع الزوائد:۴۱۴/۱۰، سنن سعید بن منصور:۱۱۷۱.

(۳) ابن ابی الدنیا، الترغیب الترهیب: ۵۵۰۹.

Scanned with Ca

اَنۡزَلۡنٰهُ حُكۡمًا عَرَبِيًّا ؕ وَلَئِنِ اتَّبَعۡتَ اَهۡوَآءَهُمۡ

نازل کړي دي مونږ دا قران | فرمان | عربي | او که چرې | تا پیروي اوکړه | د خواهشاتو د هغوئ

مونږ دا (کتاب) ديو واضحه حکم په طور نازل کړي دي | اوکه ته د دي (سم) علم د راتلو نه پس هم

بَعۡدَ مَا جَآءَكَ مِنَ الۡعِلۡمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنۡ وَّلِيٍّ

روستو | د هغې نه | چې راغلې دي تاته | د علم نه | نو نشته ستا د پاره | په مقابله د الله کښې | څوک دوست

دهغوئ په خواهشاتو پسې لاړې | نو دا الله ﷻ په مقابله کښې به دې نۀ څوک مددګار پیدا شي

وَّلَا وَاقٍ ۟ ؏

او نۀ څوك بچ کونکي |

او نۀ څوک بچ کونکي |

قوله تعالى:: وَالَّذِيۡنَ اٰتَيۡنٰهُمُ الۡكِتٰبَ يَفۡرَحُوۡنَ

د قرآن دنازلیدلوسره خوشحالیدونکی خلق:- کوموخلقوته چه د دې نه مخکښې کتاب ورکړې شوې دې او هغوی د هغې عمل کونکی دی نود قرآن په تابانديې نازليدلوسره خوشحاله دی ځکه چه پخپله هم د هغوی په کتابونو کښې ددې زيرې اوددې صداقت موجوددې لکه چه په آيت ﴿اَلَّذِيۡنَ اٰتَيۡنٰهُمُ الۡكِتٰبَ يَتۡلُوۡنَهٗ حَقَّ تِلَاوَتِهٖ ؕ﴾ کښې دی چه وړاندينی کتابونه په ښه شان سره لوستونکی پدې آخری کتاب باندې هم ايمان راوړی اوپه آيت کښې دی چه ته منې که نه منې د وړاندينو کتابونو والابه دې ښه تابعدار جوړيږی ځکه چه دهغوی په کتابونوکښې د حضورﷺ د پيغمبرئی خبردې او هغوی دا وعده پوره کولو سره په خوشحالئی سره منی. الله ﷻ دی نه پاك دې چه د هغه وعدې به غلطې راوڅی اود هغه فرمان به صحيح ثابت نه وی نو هغوی خوشحاليدلو سره د الله ﷻ په وړاندې په سجده کښې پريوځی. او په دې ډلو کښې داسې هم دی چه د هغې بعضې خبرې نه منی. غرض دا چه بعضې اهل کتاب مسلمانان دی او بعضې نه دی نو اې نبیﷺ اعلان اوکړه چه ماته صرف د يو الله د عبادت حکم ملاوشوې دې چه د نورو د شرکت نه بغير صرف د هغه عبادت د هغه د توحيد سره کوه او همدغه حکم زما نه وړاندې نبيانو او رسولانو ته ملاؤ شوې وو. هم د دغه لارې طرف ته اوهم دغه رب عبادت طرف ته زه ټولې دنيا ته دعوت ورکوم هم دغه الله طرف ته ټول رابلم او هم دغه الله ﷻ طرف ته زما واپس کيدل دی. څنګه چه مونږ تانه وړاندې انبياء ليږلی په هغوی باندې مو خپل کتابونه نازل کړی نو هم دغه شان دا قرآن چه مضبوط او محکم دې. په عربی ژبه کښې چه ستا او ستا د قوم ژبه ده دا قرآن مونږ په تابانديې نازل کړو دا هم په تا باندې خاص احسان دې چه د دې واضح ظاهر مفصل او محکم کتاب سره تاله مونږ عزت درکړو. نه د دې نه وړاندې اونه د دې نه شاته باطل په دې کښې شامليدلې شی. دا د الله ﷻ د طرف نه حکيم او حميد نازل شوې دې.

دې ايت مبارک کښې دټولو علماء کراموته وعيد دې:: اې نبیﷺ! تاله ربانی علم اوآسمانی وحی راغلې ده که اوس هم تا د دوی د ماتحتئی خواهش اوکړو نو ياد ساته چه د الله ﷻ د عذابونونه تاڅوك هم نه شی بچ کولې. نه به څوك ستا په حمايت کښې اودريږی. سنت نبويه او طريقه محمديهﷺ د علم نه پس څوك چه دګمراهئی والا لار اختيار کړی نودهغه علماؤ دپاره په دې آيت کښې زبردست وعيد دې.

Scanned with Ca

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا

| اوليږلي دي مونږ | ډير رسولان | مخکښي ستا نه | او ورکړي وي مونږ

| اوستا نه وړاندې هم مونږ ډير پيغمبران ليږلي وو | اوهغوئ ته مو ښځې

لَهُمْ اَزْوَاجًا وَّذُرِّيَّةً ؕ وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ يَّاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا

هغوئ ته | ښځي | او اولاد |او نه وو طاقت|د پاره د يو رسول|چي راوړي ئې وي|يوه نښه| مګر

او اولاد ورکړي وو | او هيڅ يو پيغمبر د الله ﷻ د حکم نه بغير يو ايت قدرې هم نه

بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ۝ يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَآءُ

په اجازت د الله سره | دپاره دهرې نيتې (دور) | يو کتاب دې | ختموي | الله | هغه څه | چي غواړي هغه

شى راوړې | د هرې نيتې يو (خپل) کتاب وى | الله ﷻ چي کوم حکم غواړي هغه ختموى

وَيُثْبِتُ ۚۖ وَعِنْدَهٗۤ اُمُّ الْكِتٰبِ ۝

او محکم کوى | او د هغهٔ سره دې | اصل د کتاب |

او چي کوم غواړى نو هغه باقى ساتى |

قوله‌تعالى:: وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ يَّاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ

د معجزو صادركيدل د رسولانو په اختياركښې نه دې: ارشاد دې چه څنګه ته سره دانسان کيدو رسول الله ﷺ نې هم دغه شان تانه وړاندې ټول رسولان هم انسانان وو، خوراك به ئې کولو بازار کښې به ګرځيدل د ښځواو بچو والا.او په آيت کښې دى چه اې اشرف الرسل ته خلقو ته اووايه چه ﴿قُلْ اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوْحٰٓى﴾ زه هم ستاسو په شان يو انسان يم زما طرف ته د الله ﷻ وحى کيږى. د بخارى او مسلم شريف په حديث کښې دى حضورﷺ فرمائى چه زه نفلى روژې نيسم هم اونه ئې هم ساتم. د شپې تهجد هم کوم اواوده کيږم هم، غوښه هم خورم او ښځو سره هم ملاويږم، څوك چه زما د طريقې نه مخ واړوى هغه زما نه نه دې. په مسند احمد کښې د حضورﷺ فرمان دې چه څلور څيزونه د ټولو پيغمبرانو طريقه وه خوشبو لګول، نکاح کول مسواك کول او نکريزې. بيا فرمائى چه معجزې ښکاره کول د يو نبى کار هم نه دې دا د الله ﷻ عزوجل د قبضې څيز دې. هغه چه څه غواړى هغه کوى او چه څه اراده کوى د هغې حکم ورکوى. د هر يو مقرر وخت اومعلومه موده په کتاب کښې ليکلې ده. دهر يوڅيز يوه اندازه مقرر ده. آيا تاته معلومه نه ده چه د زمکې او آسمان د ټولو څيزونو علم الله ﷻ سره دې هر څه په کتاب کښې ليکلې شوى موجود دى.داخو په الله ﷻ باندې ډيره آسانه ده.د هريو کتاب کوم چه د آسمان نه نازل شوې دى يو اجل دې او يوه موده مقرره ده. په دې کښې چه کوم غواړى منسوخ کوى کوم چه غواړى باقى پاتې کوى نوددې قرآن نه کوم چه په خپل رسول ﷺ باندې نازل کړې دې ټول وړاندينى کتابونه منسوخ کړې شو.

د نيک بختى اوبدبختى کتاب نه بدليږى دې مطلبونه:: د الله ﷻ خوښه ده چه څه وران کړى او څه باقى پاتې کړى.د ټول کال کارونه ئې مقرركړى خو د اختيار نه بهر نه دى چه څه ئې اوغوښتل باقى اوساتل اوچه څه ئې اوغوښتل بدل ئې کړل سوا د بدبختنى نيك بختنى ژوند او مرګ نه چه د دې نه ئې اوزګاريدل کړى او په دې کښې بدلون نشته. منصور رحمه الله فرمائى چه ما د حضرت مجاهد رحمه الله نه تپوس اوکړو چه په مونږ کښې د يو کس دا دعا څنګه ده؟ چه يا الله که زما نوم په نيکانو کښې دې نو

Scanned with Ca

باقي نی اوساته اوکه په بدانوکښي دې نو هغه وران کړه او په نيکانوکښې کړه. هغوی اوفرمائيل چه دا خو ډيره ښه دعا ده کال پس بيا ملاقات اوشو يا څه زياته موده شوې وه نو ما بيا د هغه نه د دې خبرې باره کښې معلومات اوکړو نو هغوی ﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ﴾ نه د دوو آياتونو تلاوت اوکړو او وئې فرمائيل چه په ليلة القدرکښې د ټول کال تکليفونه اوروزئې مقرر کيږي بيا چه کوم الله ﷻ اوغواړي نو وړاندې روستوکوي او د نيک بختئې او بدبختئې کتاب نه بدليږي. حضرت شقيق بن سلمه رحمه الله به اکثر دا دعا کوله. اې الله که تا مونږ په بدبختانوکښې ليکلي يونو هغه وران کړه اوزمونږ شمير په نيکانوکښې اوليکه اوکه تا مونږ په نيکانوخلقو کښې ليکلي يو نو هغه باقي اوساته. چه څه غواړې ورانوې او چه څه غواړې باقي پاتې کوې اصل کتاب خو هم تاسره دې. حضرت عمر بن خطابؓ به د بيت الله شريف طواف کولو سره ژړل او دا دعا به ئې کوله يا الله که تا په ماباندې بدي او ګناه ليکلې وي نو هغه وران کړه ته چه څه غواړې نووړانوې او چه څه غواړې نو باقي ساتې. ام الکتاب خو هم تاسره دې. ته دا نيک بخت اوپه دې رحمت اوکړې.حضرت ابن مسعودؓ به هم دادعا کوله. حضرت کعب رحمه الله اميرالمومنين حضرت عمرؓ ته اووئيل چه که يو آيت په کتاب الله کښې نه وو نو ما به د قيامته پورې چه کوم کارونه کيدونکي دی ټول به مې تاته خودلې وو. تپوس ئې اوکړو چه هغه کوم آياتونه دی هغوی هم د دې آياتونو تلاوت اوکړو. د دې ټولو اقوالو مطلب دا دې د تقدير اړولو راړولو اختيار د الله ﷻ په لاس کښې دې. دمسنداحمد يو حديث شريف کښې دی دبعضې ګناهونو په وجه انسان د خپل رزق نه محروم کولې شی او تقدير بغيرد دعا نه بل هيڅ څيز نه شی بدلولې او د عمر زياتوالې بغيرد نيکونه هيڅ څيز نه دې. په نسائي او ابن ماجه کښې هم دا حديث شريف دې او په صحيح حديث کښې چه صله رحمی عمر زياتوی. او په يوبل حديث شريف کښې دی چه د دعا او قضا يوځائ کيدل د آسمان په مينځ کښې وی. ابن عباسؓ فرمائی چه الله ﷻ سره لوح محفوظ دې چه د پنځو سوو کالو د لارې څيز دې. د سپينو مرغلرو دې د ياقوتو د دوو پتو په مينځ کښې ۶۳ ځل الله ﷻ په دې توجه کوی چه څه غواړی نو ورانوی او چه څه غواړی نو باقي پريږدی.الخ کلبی رحمه الله فرمائی رزق زياتول کمول عمر زياتول کمول د دې نه مراد دې. هغوی نه تپوس اوکړې شو چه تاته دا خبره چا بيان کړې؟وئی فرمائيل ابوصالح رحمه الله هغه ته حضرت جابر بن عبدالله بن ربابؓ او هغه ته نبی کريم ﷺ.بيا د هغه نه د دې آيت باره کښې سوال اوکړې شونو جواب ورکړې شو چه ټولې خبرې ليکلې کيږی د زيارت په ورځ چه کومې خبرې د جزا او سزا نه خالی وی راويستې شی لکه چه ستا دا وينا چه ما اوخوړل ما اوڅکل زه لاړم وغيره چه ربښتيا خبرې دی اود ثواب او عذاب څيزونه نه دی او باقي کوم چه د ثواب او عذاب څيزونه دی هغه باقي ساتلې شی.

الله ﷻ چې اوغواړی نوکتاب کښې تغيروتبديل کوی: ① دحضرت ابن عباسؓ وينا ده چه دوه کتابونه دی په يوکښې کمې زياتې کيږی او الله ﷻ سره دی او اصل کتاب هم هغه دې. فرمائی دې نه مراد هغه سړې دې چه د يو زمانې پورې خو د الله ﷻ اطاعت کښې لګياوی بيا په ګناه اخته شی او هم په دې حالت کښې مړشی نو د هغه نيکئې ختمولې شی. اود چا د پاره چه باقي پاتې کيږی دا هغه سړې دې چه تردغه وخته پورې په نافرمانوکښې اخته ووخو د الله ﷻ د طرف نه د هغه د پاره فرمانبرداری د اول نه مقرر شوې وی نو په آخری وخت کښې هغه نيکوطرف ته روان شی اود الله ﷻ په اطاعت باندې مړشی نو دادی د چا د پاره چه ثابت پاتې کيږی ② سعيد بن جبيرؓ فرمائی مطلب دا دې چه څوک غواړی نو وئی ښښی اوچه څوک نه غواړی نونه ئی ښښی.③ دحضرت ابن عباسؓ قول دې چه څه غواړی نو منسوخ ئی کړی او چه څه غواړی نو نه ئی بدلوی. ناسخ هم هغه سره دې او اول بدلول هم.④ د قتاده رحمه الله په قول دا آيت په مثال د آيت ﴿مَا نَنسَخْ﴾ دې يعنی چه څه غواړی نو منسوخ ئی کړی او چه

Scanned with Ca

څه غواړي نو باقي او جاري اوساتي.⑤ مجاهد رحمه الله فرمائي چه کله د دې نه اولنۍ آيت نازل شو چه يو رسول هم د الله ﷻ د فرمان نه بغير څه معجزه نه شي خودلې نو قريشو ونيل چه بيا خو محمد ﷺ بالکل بې بس دې د کار نه اوزګارشوې دې. نو د هغوی د ويرولو دپاره دا آيت نازل شو چه مونږ څه غواړو نو پيدا کولې شو. په هر رمضان کښې نوې پيداوښت کيږي. بيا چه څه الله ﷻ غواړي نو ورانوی او چه څه غواړي نو ثابت ئې ساتي. رزق هم تکليف هم او تقسيم هم ورکوي. ⑥ حسن بصري رحمه الله فرمائي چه د چا اجل راشي روان شي او چه د چا نه وی نو پاتې شي ترهغه وخته پورې چه خپلې ورځې پوره کړي. ابن جرير رحمه الله هم دا قول خوښوی حلال حرام هغه سره دی، د کتاب خلاصه او جرړه هم دهغه په لاس کښې ده. کتاب پخپله رب العالمين سره دې. ابن عباس رضي الله عنه د حضرت کعب رحمه الله نه د ام الکتاب باره کښې تپوس اوکړو نو هغه جواب ورکړو الله ﷻ مخلوق اود هغوی اعمال اوپيژندل بيائې اوونيل چه د کتاب په شکل کښې دی شي نو شو.⑦ ابن عباس رضي الله عنه فرمائي ام کتاب نه مراد ذکر دی

وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي
او که چرې | مونږ اوښايو تا ته | ځيني (عذاب) | هغه
او مونږ چې دوئ سره (دعذاب)
نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ
چې وعد ئې کوؤ مونږ د هغوئ سره | يا وفات کړو مونږ تالره | نو بيشکه | په تابانديې | پيغام رسول دی
کومه وعده کوو | که د هغې څه حصه تاته اوښايو | يا تا وفات کړوانو ستاکارخو بس حکم رسول دی
وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ⑩ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ
او په مونږ بانديې | حساب دې | ايا نۀ ګوري (داخلق) | چې بيشکه مونږ | راځو | زمکې ته
اوزمونږ په ذمه حساب اخستل دی | ايادوئ نۀ ګوري چې مونږ زمکې ته راروانديې کيږو
نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ
چې کموؤ دا | دغاړې ددې نه | او الله | حکومت کوی | نشته دې هيڅوک وريسې روستو نظر اچونکې
اودهر طرف نه ئې (په دوئ) رالنډوؤ | او فيصلې صرف الله ﷻ کوی | هيڅوک د هغۀ فيصله
لِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ⑪
په فيصله د هغه بانديې | او هغۀ | ډير زر اخستونکی دې | د حساب |
بندولې نشي| اوهغۀ ډير زر حساب اخستونکې دې |

قوله تعالى: فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ⑩

د نبي په ذمه تبليغ او حساب د الله ﷻ په ذمه: ستا په دښمنانوبانديې چه زمونږ کوم عذاب راتلونکې دې نوکه هغه مونږ ستاپه ژوندکښې راولوياستاد مرګ نه پس نو ستاپه څه؟ستا کارخو صرف زمونږ پيغام رسول دی او هغه تا کړې دې. دهغې حساب اوبدله زمونږ په لاس کښې ده ته صرف هغوی ته نصيحت کوه ته په هغوی بانديې څه مشر او ساتندونکې نه ئې ځوک چه مخ اړوی او کفر کوی هغه به الله ﷻ پخپله په لويو سزاګانوکښې داخلوی. د هغوی واپس کيدل خو هم زمونږ طرف ته دی اود هغوی حساب هم زمونږ په ذمه دې هغوی نه ګوري چه مونږ زمکه ستا په قبضه کښې درکړې؟ آيا هغوی نه ګوري چه آباد او چت شان والا محلونونه کنډرې او بيابان جوړ دی. آيا هغوی نه ګوري چه مسلمانا

Scanned with Ca

کافران دباووی؟ آیا هغوی نه ګوری چه برکتونه اوچتیږی خرابئ راځی خلق مړه کیږی زمکه ورانیږی. که پخپله دا زمکه هم تنګیدله نوانسان له به یو څپر اچول هم ګران شوی وو. مقصد د انسانانو او ونو کمې کیدل دی. دې نه مراد د زمکې تنګی نه ده بلکه د خلقو مرګ دې د علماؤ فقهاؤ او خو خلقو مرګ هم د زمکې بربادی ده. عرب شاعر وائی:

الارض تحیا اذا ما عاش عالمها متی یمت عالم منها یمت طرف

کالارض تحیا اذا ما الغیث حل بها وان ابی عاد فی اکنافها التلف

یعنی چرته چه عالم دین دې د هغه ځائ زمکه په هغه آباده ده د هغه مرګ دهغه زمکې خرابې او بربادې دې.لکه څنګه چه باران په کومه زمکه باندې اودیږی نوراشنه شی اونه وریږی نو شاړه او بنجرشی نو په آیت کښې مراد داسلام په شرك باندې غالب راتلل دی د یو نه پس بل کلې تابع کول دی لکه چه فرمائی ﴿وَلَقَدۡ أَهۡلَكۡنَا مَا حَوۡلَكُم مِّنَ ٱلۡقُرَىٰ وَصَرَّفۡنَا ٱلۡأٓيَٰتِ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ﴾ همدغه قول د ابن جریر رحمه الله خوښ کړې شوی دې.

وَقَدۡ مَكَرَ ٱلَّذِينَ	مِن قَبۡلِهِمۡ	فَلِلَّهِ	ٱلۡمَكۡرُ
اومکر(فریب)کړې دې هغه کسانو	چې مخکښې د دوئ نه وو	لیکن دالله په اختیار کښې دې	اصلي فیصله کونکې تدبیر
حال دا چې سازشونه کامیابول خو ټول د الله ﷻ په اختیار کښې دی			

جَمِيعٗاۖ	يَعۡلَمُ	مَا تَكۡسِبُ	كُلُّ نَفۡسٖۗ	وَسَيَعۡلَمُ	ٱلۡكُفَّٰرُ
ټول	معلوم دی هغهٔ ته	هغه څه چې کوی ئې	هر نفس	او زر به پوهه شی	د حق نه انکاریان خلق
هر کس چې څه کوی هغه ټول الله ته معلوم دی او کافرانو ته به زر معلومه شی					

لِمَنۡ	عُقۡبَى	ٱلدَّارِ ٤٢
چې چا د پاره به وی	ښهٔ انجام	د آخرت
چې د آخرت انجام د چا ښهٔ دې		

قوله تعالی:: وَقَدۡ مَكَرَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ فَلِلَّهِ ٱلۡمَكۡرُ جَمِيعٗاۖ

دکافرانو تدبیرونه ناکام دالله ﷻ اراده کامیاب- وړاندینو کافرانوهم دخپل نبیانوسره مکر کړې وو هغوی نې ویستل غوښتل نو الله ﷻ د هغوی د مکر بدله واخسته او انجام هم د پرهیزګارانوخلقو ښه شو. دې نه وړاندې ستاسو د زمانې د کافرانو بدعملئ بیان شوی دی چه هغوی ستاسو د قتل کولو قید کولو یا دملك نه د ویستلو مشوره کوله هغوی په مکر کښې وو او الله ﷻ هغوی ته په کتوکښې وو نو د الله ﷻ نه ښه او پټ تدبیر د چا کیدلې شی د هغوی په مکر باندې مونږ هم دغه اوکړل او دوی بې خبره پاتې شو ګوره چه د هغوی د مکر انجام څه شو؟ هم دغه چه مونږ هغوی غرق کړل اود هغوی ټول قوم مو برباد کړو د هغوی د ظلم ګواهی ورکونکی د هغوی غیر آباد کنډرې هم موجود دی. د هر یو د هر عمل نه الله ﷻ خبر دې پټ عمل او په زړه کښې راغلې عمل په هغه باندې ښکاره دې. هر عمل کونکی ته به دهغه دعمل بدله ورکوی د﴿الکفار﴾قراءت﴿الکافر﴾ هم دې د دوی کافرانوته به اوس معلومه شی چه د چا انجام ښه پاتې کیږی د هغوی یادمسلمانانو؟﴿الحمدلله﴾ الله ﷻ همیشه د حق والا غالب کړې دی د انجام په اعتبارسره به هم دوی ښه وی اودنیا او آخرت به هم د دوی ښه وی.

Scanned with Ca

وَيَقُولُ	الَّذِينَ	كَفَرُوا
او وائي	هغه كسان	چې د حق نه ني انكار اوكړو

او كافران وائي..................................

لَسْتَ	مُرْسَلًا	قُلْ	كَفَىٰ	بِاللَّهِ	شَهِيدًا	بَيْنِي
چې نۀ نې تۀ	راليږلې شوې پيغمبر	ورته اووايه	كافي دې	الله	په حيثيت د گواه	په منځ زما

چې تۀ رسول نۀ يې | ....ورته اووايه چې الله ﷻ زما او ستاسو په مينځ كښې كافي گواه

وَبَيْنَكُمْ	وَمَنْ	عِنْدَهُ	عِلْمُ	الْكِتَابِ
او په منځ ستاسو كښې	او بيا د هغه چا گواهي كافي ده	چې د هغه سره دي	علم	د كتاب

دي | ....او هغه څوک (گواه دي) چاسره چې د (اسماني كتاب) علم دي

قوله تعالىٰ:: وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا

د رسالت او نبوت منكر:- كافران تادروغژن گڼړي درسالت منكر دى ته غم مه كوه اوورته وايه چه د الله ﷻ گواهي كافي ده.زما دنبوت هغه پخپله گواه دې زما په تبليغ باندې او ستاسو په دروغ گڼړلو باندې هغه گواه دې زما صداقت او ستاسو تهمت ته هغه گورى.

وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ نه مراد څوک دى؟::علم كتاب چه چاسره دې دې نه مراد عبدالله بن سلام ؓ دې او دا قول د مجاهد رحمه الله دې خو ډير غريب قول دې ځكه چه دا آيت په مكه كښې نازل شوې او حضرت عبدالله بن سلام ؓ خو د مدينې د هجرت نه پس مسلمان شوې دې. دې نه ډير ښكاره د حضرت ابن عباس ؓ قول دې چه د يهودو او نصاراؤ حق ويونكى عالمان مراد دى په دوى كښې حضرت عبدالله بن سلام ؓ هم دې او حضرت سلمان ؓ او تميم دارى ؓ وغيره. د مجاهد رحمه الله نه په يو روايت كښې نقل دى چه دې نه مراد هم پخپله الله ﷻ دې.حضرت سعيد رحمه الله دې نه انكارى دې چه دې نه مراد عبدالله بن سلام ؓ واخستلې شي ځكه چه دا آيت مكې دې او آيت به ئې من عنده لوستلو.هم دغه قراءت د حضرت حسن بصرى رحمه الله او حضرت مجاهد رحمه الله نه هم روايت دې. په يو مرفوع حديث كښې همدغه قراءت نقل دې (1).خو هغه حديث ثابت نه دې. صحيح خبره دا ده چه دا اسم جنس دې هر هغه عالم چه د وړاندينو كتابونو عالم دې په دې كښې داخل دې. د هغوى په كتابونوكښې د حضور ﷺ صفت اودهغوى ﷺ زيرې موجود وو. دهغوى انبياؤ د حضور ﷺ دخبرې پيشن گوئى كړې وه لكه چه د الله ﷻ فرمان دې﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾يعنى زما رحمتونو ټول څيزونه راگيركړى دى زه به هغه د هغه خلقو په نوم اوليكم چه متقيان دى او د زكوة اداكونكى دى او زمونږ په آياتونو باندې ايمان لرونكى دى. د رسول نبى امى ﷺ تابعدارى كونكى دى د چا ذكر چه په خپل كتاب تورات زبور انجيل كښې موجود وينى. او په آيت كښې دى چه آيا داخبره د دوى دپاره كافي نه ده چه د ده د حق كيدو علم د بنى اسرائيلو علماؤ ته هم شته.

د عبدالله بن سلام د ايمان قصه::په يو ډير غريب حديث كښې دى چه عبدالله بن سلام ؓ ديهوديانو علماوته اووئيل زما اراده ده چه د خپل پلار ابراهيم او اسماعيل ﷺ جمات ته لاړشم او اختراو نمانځمه. مكې ته راغلو حضور ﷺ هم دلته كښې وو دا خلق چه كله د حق نه واپس شونو حضور ﷺ سره نى

(1) الطبرى: ۱۳/۱۷۶، مسند ابى يعلى: ۵۵۷۴، مجمع الزوائد۷/۱۵۵، سنن سعيد بن منصور:۱۱۷۷

Scanned with Ca

ملاقات اوشو دغه وخت هغوی ﷺ په يوجمات کښې تشريف ايخودې وو او خلق هم ورسره وو. دې هم د خپلو ملگرو سره اودريدو. حضور ﷺ د هغوی طرف ته اوکتل او ونی فرمانيل هم ته عبدالله بن سلام نی هغوی اوونيل او. ونی فرمانيل نزدې راشه چه نزدې شو نو حضورﷺ اوفرمانيل چه آيا ته زما ذکر په تورات کښې نه گورې؟ هغه اوونيل چه ته د الله ﷻ اوصاف زما په وړاندې بيان کړه هغه وخت حضرت جبرائيل ﷺ راغلو اود هغوی په وړاندې اودريدو او حکم نی ورکړو چه وايه ﴿قُلْ هُوَ اللهُ اَحَدٌ﴾ حضورﷺ پوره سورت اولوستلو نو ابن سلام هم هغه وخت کلمه اوونيله اومسلمان شو. مدينې ته واپس راغلو خو خپل اسلام نی پټ کړو کله چه حضورﷺ هجرت اوکړو او مدينې ته راغلو نو هغه وخت دې د کهجورې يوې ونې ته ختلې وو کهجورې راکوزولې.کله چه هغه ته خبر اوشو نو هم هغه وخت نی د ونې نه راټوپ کړو. مور نی ونيل که چرې حضرت موسی ﷺ هم راغلې وې نو تا به د ونې نه نه وو راټوپ کړې څه خبره ده؟ جواب نی اوکړو مورجانې د حضرت موسی ﷺ د نبوت نه هم ډيره خوشحالی ماته د ختم المرسلين دلته په تشريف راوړلو سره شوې ده. (۱) ﴿الحمدلله﴾ سورة رعد تفسير ختم شو

ايتونه	سورة ابراهيم مكية وهي اثنان وخمسون اية وسبع ركوعات	ركوع گانې
	بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
۵۲	شروع کوم په نوم د الله چې ډير مهربان او زيات رحم کونکې دې	۷

الٓرٰ	كِتٰبٌ	اَنْزَلْنٰهُ	اِلَيْكَ	لِتُخْرِجَ	النَّاسَ
ال ر	دا يو کتاب دې	چې نازل کړو مونږ دا	تاته	دپاره ددې چې ته راوباسې	دا خلق

الف لام را | دا کتاب مونږ ستا طرفته دې دپاره نازل کړې دې | چې ته خلق د هغوی د رب په حکم سره

مِنَ الظُّلُمٰتِ	اِلَى النُّوْرِ	بِاِذْنِ	رَبِّهِمْ	اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ۝
دتيارو نه	رڼا ته	په اجازت	درب دهغوئ سره	لارې دغالب ستائيلې شوی الله ته

(د کفر د تيارو نه) اوباسې او(دايمان) رڼا کښې ئې داخل کړې | دهغه الله لارې ته چې غالب ستائيلې شوې دې

اللهِ الَّذِيْ	لَهٗ	مَا	فِي السَّمٰوٰتِ	وَمَا	فِي الْاَرْضِ
الله هغه	چې هغهٔ د پاره دی	هغه څه	چې په اسمانونو کښې دی	او هغه څه	چې په زمکه کښې دی

هغه الله ﷻ چې په زمکه او اسمانونو کښې څهٔ دی هغه ټول د هغهٔ ملکيت دې

وَوَيْلٌ	لِّلْكٰفِرِيْنَ	مِنْ عَذَابٍ شَدِيْدٍ ۝	الَّذِيْنَ	يَسْتَحِبُّوْنَ	الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
او هلاکت دې	دپاره د کافرانو	د عذاب | سخت نه	هغه کافران	چې غوره کوی	ژوند د دنيا

او کافرانو دپاره د ډيرسخت عذاب هلاکت دې | يعنی هغه خلق چې د آخرت په مقابله کښې د دنيا

عَلَى الْاٰخِرَةِ	وَيَصُدُّوْنَ	عَنْ سَبِيْلِ اللهِ	وَيَبْغُوْنَهَا	عِوَجًا
په اخرت باندې	او منع کوی خلق	د لارې د الله نه	او لټوی دوئ دغې لاره کښې	کوږ والې

ژوند خوښوی | اوخلق د الله ﷻ د لارې نه منع کوی | او په هغې کښې عيبونه لټوی

(۱) الطبراني، مجمع الزوائد:۷/۱٤۹.

أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ③

دا کسان | په ګمراهۍ | لرې کښې دی |

هغوی په ګمراهۍ کښې لرې رسيدلی دی |

قوله تعالى:: لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۙ

مومن په رڼاکښې اوکافرپه تیاروکښې:- حروف مقطعه کوم چه د سورتونوپه شروع کښې راغلی د هغې بيان اول تير شوې دې. اې نبی ﷺ! دا عظيم الشان کتاب مونږ ستا طرف ته نازل کړې دې. کتاب د ټولوکتابونونه اعلی رسول دټولو رسولانونه افضل اوبالا ،چرته چه نازل شوې هغه ددنيا دټولو ځايونونه بهترين او ښکلې د دې ړومبې صفت دا دې د دې په ذريعه ته خلق د تیارونه د رڼا طرف ته راويستې شي. ستا ړومبې کار دا دې چه ګمراهئی په هدايت سره او بدئی په نيکوسره بدلې کړې. د ايماندارو ملګرې پخپله الله ﷻ دې هغه دوی د تیارونه رڼا طرف ته راوړی او کافرانو سره د الله ﷻ نه سوا نور څوك دی چه هغوی درڼا نه راوباسی اوپه تیاروکښې انخلوی. الله ﷻ په خپل غلام باندې خپل روښانه او واضح نښې رانازلوی چه هغه تا د تیارو نه اخوا کړی او رڼا ته دې اورسوی. اصل هدايت کونکې هم الله دې. درسولانو په لاس د چا هدايت چه هغه ته منظور وی هغوی لار بياموعی اوغير مغلوب پوره غالب زبردست او په هر څيز باندې بادشاه جوړيږی.او په هرحال کښې تعريف کونکی د الله ﷻ د لارې طرف ته د هغوی لار خودنه کوی. د(اللّٰهِ الَّذِيْ) الاية يو قراءت د جر دې بل قرات د رفع دې. اولنی قراءت د صفت په توګه دې او دوئم قراءت د نوې جملې په توګه لکه چه آيت ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ﴾ کښې کوم کافرستا مخالف دی تانه منی هغوی به دقيامت په ورځ په سخت عذاب کښې وی. دا خلق دنيا له په آخرت باندې غوره والې ورکوی. د دنيا د پاره پوره کوشش کوی او آخرت ئی هير کړې دې. دوی به هم په دې ضلالت او جهالت کښې وی ولې د الله ﷻ لار ککه نه شوه اونه به وی نو بيا په داسې حالت کښې د هغوی د صلاحيت څه اميد؟

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ

او نۀ دې ليږلې مونږ | يو رسول | مګر | په ژبه دقوم خپل سره | دپاره ددې چې ښۀ پوهه کړی

اومونږ چې کله هم يو رسول ليږلې دې | نو هغه خپل قوم ته هم دهغوئ په ژبه کښې پيغبم رسولې دې

لَهُمْ ۖ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي

هغوئ لره | نو بې لارې کوی الله | هغه څوك چې غواړی هغۀ | او لاره ښائی

اچې زمونږ حکمونه ورته په تفصيل سره بيان کړی | بيا الله چاته اوغواړی نو ګمراه ئې کړی

مَنْ يَشَاءُ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ④

هغه چاته | چې غواړی هغۀ | او هغۀ غالب | او حکمت والا دې

|او چې چاته اوغواړی نو هدايت ورته اوکړی|اوهغۀ غالب اود حکمت خاوند دې

قوله تعالى:: وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ ۖ

هريو نبی دهغه په قومی ژبه کښې ليږلې شی:- دا د الله ﷻ د اوچتې درجې مهربانی ده چه هر نبی د هغه په قومی ژبه کښې راليږلې دې دې د پاره چه په پوهولوکښې آسانی وی. په مسند کښې دی رسول

Scanned with Ca

الله ﷻ ته الله ﷻ فرمائی هر نبی او رسول الله ﷺ د هغه امت ته هم د هغوی په ژبه کښې لیږلي دي.(۱) حق خو په هغوی باندې کولاویږی او بیا خو هدایت او ضلالت هم د الله ﷻ په لاس کښې دي د هغه د غوښتلو نه بغیریوکار هم نه کیږی.هغه غالب دې دهغه هر یوکار په حکمت سره وی.ګمراه هم هغه کیږی چه ددې مستحق وی او په هدایت باندې هم هغه راځی چه د هغې مستحق وی.

د نبی اخر نبوت عام دي:: هریو نبی خپل خپل قوم ته راځی په دې وجه هغه ته هم دهغه د قوم په ژبه کښې د الله ﷻ کتاب ملاویدلو اود هغه خپله ژبه به هم دغه وه.دحضورﷺ رسالت عام وو د ټولې دنیا ټولوقومونوته هغوی ﷺ رسول وولکه چه پخپله دحضورﷺفرمان دې چه ماته پنځه څیزونه په خصوصیت سره راکړې شوی دی چه یو نبی ته هم نه دی ورکړې شوی. د پوره میاشت په لار سره صرف رعب سره زما امداد کړې شوې دې زما د پاره ټوله زمکه جمات او پاکه ګرځولې شوې ده په ما باندې د غنیمت مال حلال کړې شوې دې چه مانه اول د چا د پاره هم حلال نه وو.ماته شفاعت راکړې شوې دې. هر یو نبی به صرف د خپل قوم طرف ته راتلو او زه د ټول عام خلقو طرف ته رسول الله جوړکړې شوې یم.(۲)قرآن هم دا فرمائی چه اې نبی اعلان اوکړه چه زه ستاسو د ټولو طرف ته د الله ﷻ رسول(ﷺ) یم.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا	مُوْسٰى	بِاٰيٰتِنَآ	اَنْ اَخْرِجْ	قَوْمَكَ	
او لیږلي دي مونږ	موسی	د نښو زمونږ سره	چي راوباسه	قوم خپل	
او مونږ موسی ﷺ په خپلو نښو سره لیږلي وو	چي خپل قوم				
مِنَ الظُّلُمٰتِ	اِلَى النُّوْرِ	وَذَكِّرْهُمْ	بِاَيّٰىمِ اللّٰهِ		
دتیارو نه	رڼا ته	او نصیحت او کړه هغوئ ته	په عبرتناك تاریخ د الله سره		
د(جهالت)د تیارو نه (دعلم) رڼا ته راوله	او هغوئ ته د الله (عبرتناک تاریخي) واقعات وریاد کړه				
اِنَّ	فِيْ ذٰلِكَ	لَاٰيٰتٍ	لِّكُلِّ	صَبَّارٍ	شَكُوْرٍ
بیشکه په دي واقعاتو دتاریخ کښې		خامخا نښې دی	د پاره د هر	صبرناك	شکرايستونکی سړی
په دي کښې دهر صبر کونکی شکر ویستونکی دپاره لوئې لوئې نښې دی.					

قوله تعالی:: وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ

حضرت موسیٰ ﷺ دبنی اسرائیلو طرف ته: لکه څنګه چه ته مونږ خپل رسول جوړکړې لیږلې او په تا باندې مې خپل کتاب نازل کړې دې چه ته خلق د تیارو نه راوباسې او رڼا طرف ته ئې کړې. دغه شان مونږ حضرت موسی ﷺ د بنی اسرائیلو طرف ته لیږلې وو. ډیرې نښې هم ورکړې وې د کومو بیان چه﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ فَسْـَٔلْ بَنِيْٓ اِسْرَاۤءِيْلَ اِذْ جَاۤءَهُمْ فَقَالَ لَهٗ فِرْعَوْنُ اِنِّيْ لَاَظُنُّكَ يٰمُوْسٰى مَسْحُوْرًا﴾ کښې دی.هغه ته هم دغه حکم وو چه خلقو ته د نیکئی دعوت ورکړه. هغوی د تیارونه رڼا ته راوباسه اوجهالت او ضلالت نه ئې اخوا کړه د علم او هدایت طرف ته ئې راوله. هغوی ته د الله ﷻ احسانونه یاد کړه چه الله ﷻ د فرعون غوندې ظالم او جابرد غلامئی نه آزادکړل. د هغوی د پاره ئې دریاب اودرولو او په هغوی باندې د اوریځو سورې اوکړو په هغوی باندې ﴿من اوسلوي﴾ نازل کړه او نور ئې هم ډیر نعمتونه ورکړه. د مسند احمد په مرفوع حدیث کښې ﴿ایام الله﴾تفسیر دالله ﷻ په نعمتونو سره مروی دې.(۳)خو په ابن

---

(۱) احمد:۱۸۵/۵، مجمع الزوائد:۴۳/۷.
(۲) صحیح بخاری کتاب التیمم باب قول الله تعالی ﴿فلم تجدوا ماء فتیمموا صعیدا طیبا...﴾:۳۳۵، صحیح مسلم:۵۲۱.
(۳) احمد:۱۲۲/۵، الطبری: ۱۸۴/۱۳، صحیح مسلم: کتاب الفضائل باب من فضائل الخضر:۲۳۸۰.

Scanned with Ca

جرير كښې د حضرت ابى بن كعب ﷺ نه دا مرفوعا هم راغلې دى او هم دا ډير صحيح دى. مونږ چه خپلو بنديګانو بنى اسرائيلو سره كوم احسان اوكړو د فرعونه نه خلاصې وركول د هغه د ذليل عذابونو نه خلاصول په دې كښې دهرصابر او شاكر د پاره عبرت دې. چه په مصيبت كښې د صبر او راحت كښې شكر كونكى دى.

ښه بنده هغه دې چې مصيبت كښې صبر اوكړي:: قتاده رحمه الله فرمائى ښه بنده هغه دې چه د سختنى په وخت كښې صبر اوكړي اودنرمنى په وخت كښې شكر اوكړي. په صحيح حديث كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى د مؤمن ټول كار عجيبه دې چه هغه ته مصيبت اورسى نو صبر كوى هم دغه د هغه په حق كښې بهتر وى اوكه هغه ته راحت او آرام ملاؤشى نوشكر كوى اوددې انجام هم دهغه دپاره بهتر وى. (1)

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
او كله چې | اوونيل | موسى | قوم خپل ته | يادكړئ | نعمت د الله | چې كړي ئې دي په تاسو باندې
اوكله چې موسى خپل قوم ته اوونيل | چې د الله هغه مهربانئ يادې كړئ | كومې چې ئې په تاسوكړي دى
اِذْ اَنْجٰىكُمْ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُوْمُوْنَكُمْ
كله چې | هغه خلاصې دركړو تاسو ته | د ملګرو | دفرعون نه | چې رسوله به ئې تاسو ته
څه وخت چې هغهٔ تاسو ته د فرعون د قوم نه نجات دركړو | چې تاسو ته به ئې سخت
سُوْٓءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُوْنَ اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُوْنَ نِسَآءَكُمْ
سختى دعذاب | او ذبح كول به ئې | ځامن ستاسو | او ژوندئ به ئې پريښودلې | ښځې ستاسو
تكليفونه دركول | اوستاسو ځامن به ئې ذبح كول |او ستاسو لونړه به ئې ژوندئ پريښودلې
وَفِيْ ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ۞ وَاِذْ تَاَذَّنَ
او په دې كار ستاسو كښې | ازميښت ووُ | د طرفه درب ستاسو نه | لوئ | او كله چې | خبر اوكړو
اوپه دې كښې ستاسو د رب د طرفه ډير لوئې امتحان ووا ....او هغه وخت ياد كړئ چې ستاسو
رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيْدَنَّكُمْ وَلَئِنْ
رب ستاسو | كه چرې | شكر اوويستو تاسو | خامخا زيات به دركړم تاسو ته | او كه چرې
رب تاسو ته خبر دركړو |كه تاسو زما شكر اوباسئ انو زهٔ به ستاسوپه نعمتونو كښې زياتې اوكړم|اوكه
كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِيْ لَشَدِيْدٌ ۞ وَقَالَ مُوْسٰٓى اِنْ تَكْفُرُوْٓا
ناشكرى اوكړه تاسو | نو بيشكه عذاب زما | ډير سخت دې | او اوونيل موسى | كه چرې كفر اوكړئ
تاسوناشكرى كوئ | نو زما عذاب ډير سخت دې | اوموسى ﷺ اوفرمائيل كه تاسو
اَنْتُمْ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيْعًا فَاِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ
تاسو | او هغه څوك | چې په زمكه كښې دى | ټول | نوبيشكه الله | غنى (بې پروا) دې
او د زمكې په مخ ټول اوسيدنكى د الله ﷻ نه انكار اوكړي | نو الله ﷻ ترې نه بې پرواه دې

(1)صحيح مسلم كتاب الزهد باب المؤمن امده كله خير:۲۹۹۹،ابن حبان:۲۸۹۶،احمد:۳۳۲/٤،المعجم الكبير:۷۳۱٦، شعب الايمان٤٤٨٧

Scanned with Ca

حَمِيْدٌ
ستائيلې شوې دې ا
اوستائيلې شوې دې ا

قوله تعالى:: اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ

په بني اسرائيلو د الله ﷻ احسانات:- د الله ﷻ د فرمان مطابق حضرت موسى ؑ خپل قوم ته د الله ﷻ نعمتونه يادوي. مثلا د فرعونيانو نه هغوى له خلاصي ورکول چه هغوى ئې بې وقعته کړې وو او قسم قسم ظلمونه ئې پرې کول تردې پورې چه ټول نارينه اولاد ئې ورله قتل کړې وو صرف جينکئ به ئې ژوندئ پريخودلې. دا نعمت دومره لوئ دې چه تاسو ددې د شکراداکولو طاقت نه لرئ. ددې جملې مطلب دا هم کيدې شي چه د فرعونيانو تکليفونه په اصل کښې ستاسو يوډير لوئ ازميښت وو او داهم احتمال دې چه دواړه معنې مرادوي. والله اعلم.

لکه څنګه چه د الله ﷻ فرمان دې (وَبَلَوْنٰهُمْ بِالْحَسَنٰتِ وَالسَّيِّاٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ) يعنى مونږ هغوى په بدئ او نيکئ سره ازميښت کړل چه هغوى واپس شي. کله چه الله ﷻ ته خبرکړې او دا هم ممکن دې چه کله الله ﷻ د خپل عزت جلالت او لويئ قسم اوخوړلو لکه چه آيت (وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَّسُوْمُهُمْ سُوْٓءَ الْعَذَابِ ۭ اِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيْعُ الْعِقَابِ ښ وَاِنَّهٗ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ) کښې نو د الله ﷻ آخرى وعده اوشوه اود دې اعلان هم چه دشکر کونکو نعمتونه به زيات شي اود ناشکرى کونکو نعمتونه د منکرانو اود هغې د پټونکو نعمتونه به په زور سره واخستې شي او هغوى ته به سخته سزا ورکولې شي.

انسان د ګناه په وجه درزق نه محرومولې شي:: په حديث شريف کښې دي چه بنده د ګناه په وجه د الله ﷻ د رزق نه محروم کولې شي[1] مسنداحمدکښې دى رسول الله ﷺ سره يو سوال کونکې تيرشو، حضور ﷺ هغه ته يوه کهجوره ورکړه هغه خفه شو او کهجوره ئې وانخسته. بيا دوئم سوال کونکې تيردو نو حضور ﷺ هغه ته دغه کهجوره ورکړه. هغه دا په خوشحالئ سره واخسته او وئې وئيل د الله ﷻ د رسول ﷺ ورکړه ده. حضور ﷺ هغه ته شل درهمه ورکولو حکم اوکړو او په يو روايت کښې دي چه حضور ﷺ خپلې خادمې ته اووئيل دې بوځه او ام سلمه ؓ سره څلويښت درهمه دى هغه ده لره ورکړه.[2] حضرت موسى ؑ بنى اسرائيلوته اوفرمائيل تاسو ټولو او په مخ د زمکې ټولومخلوقاتوهم که د الله ﷻ ناشکرى اوکړى نو د الله ﷻ به څه اوکړى؟ هغه د بنديګانو اود هغوى د شکر کولونه بې نيازه او بې پرواه دې. دتعريفونومالك او قابل هم هغه دې.

ارشاد دې (اِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ) که تاسو کفراوکړئي نو الله ﷻ تاسونه غنى دې اوپه آيت کښې دى (فَكَفَرُوْا وَتَوَلَّوْا وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ) هغوى کفر اوکړو مخ ئې واړولو نو الله ﷻ بالکل دهغوى نه بې پرواه شو. په صحيح مسلم کښې حديث قدسى دې الله ﷻ فرمائى اې زما بنديګانو که تاسو ټول اول او آخر انسانان او پيريان يو ځائې شئي اود بهترين تقوى والا سړى د زړه په شان جوړشئي نو دې سره به زما بادشاهى لره شان هم زياته نه شي. اوکه ستاسو ټول روستى مخکښى انسانان او پيريان د بدترين زړه والا جوړشي نو په دې وجه سره به زما په بادشاهئ کښې يوه ذره هم کمې رانه شي. اې زما بنديګانو که ستاسو ټول رومبى روستى انسانان او پيريان په يوميدان کښې اودريږي او ما نه غواړى اوزه د هريو کس سوال پوره کړم نو هم به زما په خزانوکښې دومره کمې راشي څومره کمې چه په سمندرکښې ستن

[1] ابن ماجه كتاب الفتن باب العقوبات: ۴۰۲۲.
[2] احمد:۳/۱۵۵، البزار:۹۳۹، شعب الايمان کښې هم مختصر موجوددې، تقريب: ۱/۳۵۸.

Scanned with Ca

اچولو سره وی.[1] نو زمونږه رب پاك دی غني دی اوچت دی او حمید دی.

اَلَمۡ يَاۡتِكُمۡ نَبَؤُا الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِكُمۡ

| ایا نۀ دی راغلي تاسو ته | خبر | دهغه کسانو | چې وو مخکښې ستاسو نه

| ......ایا تاسو ته د هغه خلقو واقعات نۀ دی راغلی | چې ستاسو نه وړاندې وو

قَوۡمِ نُوۡحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوۡدَ ۛ وَالَّذِيۡنَ مِنۡۢ بَعۡدِهِمۡ ۛؕ

(یعنی خبر)د قوم د نوح | او خبرد عاد قوم | او د ثمود قوم | او د هغه کسانو | چې روستو د هغوئ نه وو

د نوح ﷺ د قوم اود عادیانو اود ثمودیانو او د هغې ټولو قومونو چې د هغوی نه روستو راغلی وو

لَا يَعۡلَمُهُمۡ اِلَّا اللّٰهُ ؕ جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُمۡ

چې شماره د هغوئ معلومه نۀ ده هیچاته | مګر الله ته | راغلل هغوئ ته | رسولان د هغوئ

د هغوئ شمیره بې د الله ﷻ نه بل چاته معلومه نۀ ده | هغوئ ته خپلو پیغمبرانو

بِالۡبَيِّنٰتِ فَرَدُّوۡۤا اَيۡدِيَهُمۡ فِىۡۤ اَفۡوَاهِهِمۡ وَقَالُوۡۤا اِنَّا كَفَرۡنَا

دصفانښو سره | نو ویوړل هغوئ | لاسونه خپل | په خلو خپلو کښې | او وې وئیل | بیشکه مونږ نۀ منو

ښکاره نخښې راوړې وې | خو هغوئ خپل لاسونه د دغو پیغمبرانو په خلو کښې ورکړل | او وې وئیل چې

بِمَاۤ اُرۡسِلۡتُمۡ بِهٖ وَاِنَّا لَفِىۡ شَكٍّ

هغه پیغام | چې تاسو رالیږلی شوی یئ | د هغې سره | او بیشکه مونږ | په شك کښې یو

مونږ ستاسو په ذریعه رالیږلی شوی حکمونو نه انکار کوؤ | او تاسو چې مونږ کوم دین طرف ته رابلئ

مِّمَّا تَدۡعُوۡنَنَاۤ اِلَيۡهِ مُرِيۡبٍ ۝

د هغه خبرې نه | چې تاسو رابلئ مونږ | هغې ته | (هغه شك) چې سخت پریشانه کونکې دې |

د هغې په باره کښې زمونږ (په زړونو کښې) شک او تردد دې |

قوله تعالی:: اَلَمۡ يَاۡتِكُمۡ نَبَؤُا الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِكُمۡ

دموسی ﷺ بنی اسرائیلوته وعظ:- دحضرت موسی ﷺ باقی وعظ بیانیږی. هغوی خپل قوم ته د الله ﷻ نعمتونه وریادولو سره اوفرمائیل چه ګورئ تاسو نه وړاندې خلقو رسولان دروغ ګڼړلو سره په هغوی باندې څومره سخت عذابونه راغله او څنګه هغه غرق کړې شو.دابن جریر رحمه الله دا قول لږ شان تامل غواړی. په ظاهره خوداسې معلومیږی چه هغه وعظ ختم شوې دی اوس دا دقرآن نوې بیان دې.مستقل کلام دې او دې امت ته خطاب دې. ونیلې شوی دی چه د عادیانو او ثمودیانو واقعات خو په تورات کښې هډوله وونه. نوکه هم دا خبره هم دموسی ﷺ اومنلې شی نوښکاره خبره ده چه د هغوی قصې خو د یهودیانو په وړاندې بیان شوې وې. اودا دواړه واقعات په تورات کښې وو.والله اعلم.

فی الجمله د دې خلقو اود دوی په شان دنورو ډیروخلقوواقعات قرآن کریم کښې زمونږ په وړاندې بیان شوی دی چه هغوی له د الله ﷻ پیغمبر د الله ﷻ نبئې او د الله ﷻ ورکړې شوې معجزې ورکړې راغلی وو. د هغوی د شمیرعلم صرف الله ﷻ ته دې. حضرت عبدالله رضی الله عنه فرمائی چه د نسب بیانونکی غلطه

[1] صحیح مسلم کتاب البر باب تحریم الظلم:۲۵۷۷، الترغیب الترهیب:۴۱۲/۲.

Scanned with Ca

وینا کوی(۱) دیر امتونه داسې هم تیرشوی دی دکوم علم چه د الله ﷻ نه علاوه بل چاته نشته. د حضرت عروه بن زبیر ﷺ بیان دې چه د معد ابن عدنان نه پس نسب نامه څوك هم په صحیح توګه نه پیژني.

د لاس په خلوکښې د وا پس کولو څه مطلب دې: :هغوی خپل لاس دهغوی د خلو پورې واپس یوړل، د دې یوه معنی خو داده چه د رسولانو خلې بند کړې.یوه معنی داهم ده چه هغوی خپل لاس په خپله خُله باندې کیخودو چه صرف دروغ دی کوم چه رسول وائی. یوه معنی داده د جواب نه لاچاره شو نو ګوتې په خپله خُله باندې کیخودې. یوه معنی دا هم ده چه په خپله خُله باندې دروغ اوګنړل. او دا هم کیدې شی چه دلته ﴿فی﴾ په معنی د"ب"وی لکه بعضې عرب چه وائی﴿ادخلك الله بالجنة یعنی فی الجنة﴾په شعرکښې هم دا محاوره استعمال شوې ده او د مجاهد رحمه الله په قول دې نه پس جمله هم د دې تفسیر ده. دا هم وئیلې شوی دی

چه هغه د غصې په وجه خپلې ګوتې په خپله خُله کښې ورکړې(۲) دغه شان په بل آیت کښې د منافقانو باره کښې دی ﴿وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوْا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ﴾ داخلق په خلوت کښې ستا دسوزیدو نه په خپلو ګوتو چکونه لګوی. داهم دی چه د الله ﷻ کلام اوریدو سره د حیرانتیانه خپل لاسونه په خپله خُله باندې ایږدی او وائی چه مونږ خو ستا د رسالت منکر یو تاربشتونې نه ګنړو بلکه په سخت شك کښې یو.

قَالَتْ رُسُلُهُمْ اَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

اووئیل رسولانو د هغوئ | آیا په باره دالله کښې | شك دې | چې پیدا کونکې د اسمانونو | او د زمکې دې

دهغوئ پیغمبرانو ورته اووئیل | آیا تاسو دالله ﷻ په وحدانیت کښې شک کوئ | چې اسمانونه او زمکې

يَدْعُوْكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ

هغه رابلې تاسو | د پاره ددې چې اوبښی تاسو ته | دګناهونو ستاسو نه | او مهلت درکړی تاسوته

ئې پیدا کړې دی هغهٔ خو تاسو(توحید) ته رابلی اچې ستاسو ګناهونه معاف کړی |اوتر یوې نیتې پورې

اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ قَالُوْٓا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ؕ تُرِيْدُوْنَ

دنیتې مقررې پورې | اووئیل هغوئ | چې نهٔ یئ تاسو | مګر | انسانان یئ | په مثل زمونږ | اراده لرئ

مهلت درکړی | هغوئ ورته اووئیل چې تاسو خوزمونږ غوندې انسانان یئ | ....تاسو

اَنْ تَصُدُّوْنَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا

چې تاسو منع کړئ مونږ | د هغې نه | چې عبادت به کوو (د هغې) | پلارانو زمونږ

خو صرف دا غواړئ | چې مونږ د هغو(معبودانو) نه منع کړئ | چې زمونږ پلار نیکه ئې عبادت کولو

فَاْتُوْنَا بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ۞ قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ اِنْ نَّحْنُ اِلَّا

نو راوړئ مونږ ته | یو دلیل | ښکاره |اووئیل | هغوئ ته | رسولانو د هغوئ | چې نهٔ یو مونږ | مګر

ښهٔ ده نو مونږ ته یوه ښکاره معجزه راوړئ | پیغمبرانو ورته اووئیل چې مونږ خو بیشکه

---

(۱) الطبری:۱۳/۱۸۷.

(۲) حاکم: ۲/۳۵۰-۳۵۲، ح۳۲۳٦.

Scanned with Ca

بَشَرٌ	مِّثْلُكُمْ	وَلٰكِنَّ اللّٰهَ	يَمُنُّ	عَلٰى مَنْ	يَّشَآءُ	مِنْ عِبَادِهٖ ط		

انسانان یو | پشان ستاسو | لیکن الله | احسان کوی | په هغه چا | چې اوغواړی | دبندګانو خپلو نه

ستاسو پشان انسانان یو | خو الله ﷻ چې په خپلو بندګانو کښې په چا اوغواړي | په هغهٔ احسان اوکړی

وَمَا كَانَ لَنَآ	اَنْ نَّاْتِيَكُمْ	بِسُلْطٰنٍ	اِلَّا	بِاِذْنِ اللّٰهِ ط	

او دازمونږ په اختیار کښې نه ده | چې مونږ راوړو تاسو ته | یو دلیل | مګر | په حکم د الله سره

اودا زمونږ په وس کښې نهٔ ده | چې مونږ تاسو ته د الله ﷻ دحکم نه بغیر څه معجزه اوښایو

وَعَلَى اللّٰهِ	فَلْيَتَوَكَّلِ	الْمُؤْمِنُوْنَ ۝	وَمَا لَنَآ

او خاص په الله باندې | پکار دی چې بهروسه اوکړی | مومنان | او څه شوی دی په مونږ باندې

اومؤمنانوله پکار دی چې صرف په الله تعالی باندې بهروسه اوکړی | حال دا دې چې هغهٔ مونږ ته

اَلَّا نَتَوَكَّلَ	عَلَى اللّٰهِ	وَقَدْ هَدٰىنَا	سُبُلَنَا ط

چې بهروسه به نهٔ کوؤ مونږ | په الله باندې | حال دا چې هغهٔ ښودلې دی مونږ ته | لارې د ژوند زمونږ

زمونږ (ددین) طریقې ښودلې دی | اوتاسو چې مونږ ته کوم تکلیف راکوئ ....

وَلَنَصْبِرَنَّ	عَلٰى مَآ	اٰذَيْتُمُوْنَا ط	وَعَلَى اللّٰهِ

او خامخا به صبر کوؤ مونږ | په هغه تکلیفونو باندې | چې رسوئ ئې تاسو مونږ ته | او خاص په الله باندې

مونږ به په دې ضرور صبر کوؤ | اوهم په الله ﷻ باندې دې توکل ....

فَلْيَتَوَكَّلِ	الْمُتَوَكِّلُوْنَ ۝ ع

پکار دی چې بهروسه اوکړی | بهروسه کونکی |

کونکو ته پکار ده چې توکل اوکړی |

قوله تعالى:: وَمَا لَنَآ اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ

د قوم په غلطوکارونو د انبیاوٴ په الله باندې توکل: د رسولانو اودهغوی دقوم دکافرانو په مینځ کښې د خبرواترو بیان کیږی.قوم د الله ﷻ په عبادت کښې شك شبه اوکړه. په هغې باندې رسولانو اوفرمائیل چه دالله ﷻ باره کښې شك؟یعنی دهغه په وجودکښې شك څنګه؟ فطرت دهغه د عدل شاهد دې. د انسان په بنیادکښې د هغه اقرارموجود دې. عقل سلیم د دې په منلوباندې مجبور دې. ښه ده که چرې دلیل بغیرد اطمینان نه وی نو ګوره دا زمکه اوآسمان څنګه پیدا شو. د موجود د پاره د موجِد کیدل ضروری دی.دابغیر د نمونې نه پیداکونکې هم هغه وحده لاشریك دې.ددې عالم دنوی سر نه پیدا کیدل تابعداراومخلوق کیدل بالکل ښکاره دی. دې سره څه دومره لويه خبره هم په پوهه کښې نه راځی چه د دې جوړونکې د دې خالق دې. او هغه هم الله ﷻ دې چه د هر څیز خالق مالك او معبودبرحق دې. یاآیا ستاسو دهغه په الوهیت او وحدانیت کښې شك دې؟کله چه دټولو موجوداتو خالق او پیدا کونکې هم هغه دې نو بیا به په عبادتونوکښې هغه ولې یوازې نه وی؟

اکثرامتونه دخالق د وجود قائل وو نو:: اکثر امتونه د خالق دوجودقائل وو او بیا دنورو عبادت کول ئې واسطه او وسیله ګڼړلو سره الله ﷻ ته نیزدې کونکی او ګټه ورکونکی ګڼړلې وو. د دې د پاره به د الله

Scanned with Ca

ﷺ پیغمبر ددوی دعبادتونو نه منع کول چه الله ﷻ تاسو خپل طرف ته رابلی چه په اخرت کښې ستاسو گناه معاف کړی او چه کوم مقدر وخت دې د هغې پورې تاسو په نیکنې سره اورسوی. هر یو فضیلت والا ته به د هغه فضیلت ورکړی. نو امتونو رومبې مقام منلو نه پس جواب ورکړو چه ستا رسالت مونږ څنګه اومنو؟

مشرکانوړبه انسانیت درسالت منافی ګڼړلو::په تاکښې خو انسانیت هم زمونږ په شان دې ښه ده که چرې رښتوني نی نو یوه زبردسته معجزه پیش کړه کومه چه د انسانی طاقت نه بهر وی. د دې په جواب کښې د الله ﷻ پیغمبر اوفرمائیل چه دا خو بالکل حقیقت دې چه زه هم ستاسو په شان انسان یم خو رسالت او نبوت خو د الله ﷻ ورکړه ده هغه چه چا له غواړی ورکړی، انسانیت د رسالت سره منافی نه دې اوکوم څیز چه تاسو زما په لاس کښې لیدل غواړئی د هغې متعلق هم واورئی چه هغه زمونږ د وس کار نه دې اودا ده چه مونږ د الله ﷻ نه سوال اوکړو که زمونږ دعا قبوله شوه نو بې شکه مونږ به اوښایو. د مؤمنانو خو په هرکارکښې په الله ﷻ باندې توکل دې او په خصوصیت سره خو زمونږ په دې باندې ډیر یقین او توکل دې، اود دې د پاره هم چه هغه په ټولو لاروکښې مونږ ته بهترین لاره اوخودله. تاسو چه څومره غواړئی تکلیف راکړئی ان شاءالله د الله ﷻ لمن به زمونږ د لاس نه خلاصه نه شی.د متوکلینو د ډلې د پاره د الله ﷻ توکل کافی دې.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
| او اووئیل | هغه کسانو | چې انکاریان دی
| اوکومو خلقو چې د کفر لاره اختیاره کړه | هغوئ خپلو

لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِّنْ اَرْضِنَآ اَوْلَتَعُوْدُنَّ
رسولانو خپلوته | خامخا به اوباسو مونږ تاسو لره | د زمکې نه | یابه خامخا واپس راځئ تاسو
پیغمبرانو ته اووئیل | چې مونږ به تاسوضرور د خپلې زمکې نه اوباسو | یا به زمونږ مذهب ته بیا

فِيْ مِلَّتِنَا ؕ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ
په دین زمونږ کښې | نو وحی اوکړه | هغوئ ته | رب د هغوئ | چې خامخا به هلاك كړو مونږ
واپس کیږئ | نو خپل رب هغوئ ته وحی اوکړه | چې مونږ به ضرور ظالمان ....

الظّٰلِمِيْنَ ۙ﴿۱۳﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ؕ ذٰلِكَ
داظالمان | او خامخا به آباد کړو مونږ تاسو | په دغه زمکه کښې | روستو د هغوئ نه | دا(انعام دې)
تباه کوؤ | اوتاسو به د هغوئ نه پس په دغې زمکه کښې آبادوؤ | ....دا(د انعام وعده)

لِمَنْ خَافَ مَقَامِيْ وَخَافَ وَعِيْدِ ﴿۱۴﴾
د پاره د هغه چا | چې اوویریدو | د ودریدو نه ما ته | او اوویریدو | د وعدې د عذاب زما نه
هر هغه چاسره ده | چې زما په وړاندې اودریدو نه | او زما د وعدې نه ویریږی

وَاسْتَفْتَحُوْا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ۙ﴿۱۵﴾ مِّنْ وَّرَآئِهٖ
او فیصله غوښتلی وه هغوئ | نو ناکام شو | هر سرکشه | دحق دشمن (عناد کونکې) | روستو ددې نه
اوهغوئ فیصله اوغوښتله | اوهر سرکش عنادی نامراده پاتې شو | .... (اوپه قیامت کښې) د هغهٔ

Scanned with Ca

جهنم	وَيُسْقٰى	مِنْ مَّآءٍ صَدِيْدٍ ۝
دوزخ دي (دهغه دپاره)	اوڅکولې کیږي به په هغهٔ	د اوبو د وینو زوږ نه
مخې ته به دوزخ وي| .... او په هغهٔ به د وینو زوو اوبه څکولې شي		

يَّتَجَرَّعُهٗ	وَلَا يَكَادُ	يُسِيْغُهٗ	وَيَأْتِيْهِ	الْمَوْتُ
چې په ګوټ ګوټ به څکي هغه	اونږدې به نهٔ وي	چې تیر کړي هغه	او راځي به هغهٔ ته	مرګ
چې ګوټ ګوټ به ئې څکي	او د مرئ نه به ئې ښکته کولې نشي	..........او دهرطرف نه به پرې		

مِنْ كُلِّ مَكَانٍ	وَّمَا	هُوَ	بِمَيِّتٍ ط	وَمِنْ وَّرَآئِهٖ	عَذَابٌ	غَلِيْظٌ ۝
دهرطرفنه	حال دا چې نهٔ به وي	هغهٔ	مرکیدونکې	او روستو د هغې نه به	عذاب	سخت وي
مرګ راځي| خو هغهٔ به مړکیږي نه |....او د هغې (عذاب نه) پس به بل سخت عذاب ته ورمخامخ شي						

قوله تعالی:: وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِرُسُلِهِمْ

د کافرانو خپلو رسولانو ته دهمکیانې: کافران چه کله تنګ شو اوهیڅ حجت باقي پاتې نه شو نو انبیاؤ ته ئې دهمکیانې ورکولې اود وطن نه د ویستلو نه ئې ویرول. د حضرت شعیب ﷺ قوم هم خپل نبي او مؤمنانوته هم دا ونیلې ؤو چه تاسو به د خپل کلي نه اوباسو. لوطیانو همدغه ونیلې وو چه آل لوط د خپل ښار نه اوباسئ. د قریشو مشرکانو هم دغه منصوبه تیاره کړې وه او دائې هم ونیلې وو چه قیدئې کړئې یا قتل ئې کړئې او یادملك نه ئې اوباسئ. هغوی لکه چه مکرکولوخوالله ﷻ هم په هغوی پوهیدلو وو خپل نبي ئې په سلامتیاسره د مکې د ښار نه اوویستلو.دمدینې خلق ئې د هغه امدادیان او انصار کړل. هغوی د حضورﷺ په لښکر کښې شامل شواوهم د هغویﷺ د جهنډې لاندې کافرانوسره جنګیدل او درجه په درجه الله ﷻ هغوی له ترقي ورکړه او تردې چه هغوی مکه هم فتح کړه. اوس خو د دین د دښمنانو منصوبې په خاؤروکښې ملاؤ شوې. د هغوی په امیدونوباندې پرېښه پریوتله اود هغوی خواهشات ختم شو.د الله ﷻ دین د خلقو په سینوکښې مضبوط شو،او ډلې ډلې په دین کښې داخل شو.په مخ د زمکې په ټولودینونوباندې د اسلام دین خور شو.د رب کلمه اوچته شوه اوپه لږه شان موده کښې دمشرق نه تر مغرب پورې اسلام خور شو الحمدلله. تردې ځایٔ پورې فرمان دې چه یوخوا کافرانو انبیاؤ له دهمکیانې ورکولې بل خوا الله ﷻ د هغوی سره ربښتونې وعده اوفرمائیله چه هم دوی به هلاکیږي او دزمکې مالکان به تاسو جوړیږئې.لکه چه فرمان دې چه زمونږ. کلمې زمونږ درسولانو باره کښې وړاندې والې کړې دې اوهم زمونږ لښکرې به غالبیږي. او په آیت کښې دي ﴿كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِيْ ﴾ الخ. الله ﷻ لیکلی دي چه زه او زما پیغمبر به غالبیږو نو الله ﷻ قوت والا دې او عزت والا دې. او په آیت کښې ارشاد مبارك دې چه د ذکر نه پس په زبور کښې هم دا لیك دې.حضرت موسی ﷺ خپل قوم ته هم دغه فرمانیلې ووچه تاسو د الله ﷻ نه امداد غواړئې اوصبر کوئې،زمکه هم د الله ﷻ ده په خپلو بندیګانو کښې چه څوك غواړي واکمن به ئې جوړکړي. او انجام کارهم دپرهیزکارانو دې.

د کافرانو دهمکیانې خاوّرو سره خاوّرې شوې:: یوبل ځایٔ کښې ارشاددې ﴿وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِيْنَ كَانُوْا يُسْتَضْعَفُوْنَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ط وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ بِمَا صَبَرُوْا ط وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهٗ وَمَا كَانُوْا يَعْرِشُوْنَ ۝﴾ ضعیفان او کمزوري خلق مونږ. د مشرق او مغرب وارثان جوړکړل چرته چه زمونږ برکتونه وو. دبني اسرائیلو دصبر په وجه چه هغوی سره زمونږ. کومه بهترینه وعده وه هغه مونږ پوره کړه. د هغوی دښمن فرعون او فرعونیان اود هغوی کړې شوې تیاریانې ټولې په یو ځل خاوّرو کښې یوځای

شوي. نبیانو ته اوفرمائیلي شو چه زمکه به ستاسو په قبضه کښې راشي. دا وعده د هغه خلقو د پاره ده چه د قیامت په ورځ زما په وړاندې اودریدو نه ویریږي. او زما د ویرولو او عذاب نه ویره خوري. لکه چه فرمان دې ﴿فَأَمَّا مَن طَغَىٰ﴾ یعني چاچه سرکشي اوکړه او د دنیاژوندله ئې ترجیح ورکړه د هغه ځائ دوزخ دې. او په آیت کښې دي چه د خپل رب په وړاندې د اودریدو ویره چا اوکړه هغه ته به ډبل جنتونه ملاویږي.

رسولانو د خپل رب نه امداد فتح او فیصله اوغوښتله یا دا چه د هغوی قوم دا غوښتنه اوکړه لکه چه د مکې قریشو وئیلي وو چه که دا حق وي نو په مونږ باندې دآسمان نه کاڼړي راوَروه او یا څه دردناک عذاب راکړه او دا هم کیدې شي چه یو طرف ته د کافرانو مطالبه شوي وي او بل طرف ته رسولانو هم الله ﷻ ته دعا کړې وي لکه چه د بدر په ورځ شوې وو چه یو طرف ته رسول الله دعا غوښتله بل طرف ته د کافرانو سردارانو وئیل چه یا الهی نن ربښتونې غالب کړې، او همدغه اوشو. مشرکانوته په کلام الله کښې یوبل ځائ کښې فرمائیلي شوي دي چه تاسو فتح غوښتله نو واخلئې هغه اوس راغله که اوس هم منع شوئې نو ستاسو په حق کښې به بهتره وي الخ. نقصانیان هغه دي چه کبرژن دي. خپل ځان څه شمیري، د حق سره دښمني ساتي. د قیامت په ورځ به فرمان کیږي چه هر یو کافر او سرکش او نیکئي نه منع کیدونکې دوزخ کښې داخل کړئي چه الله ﷻ سره ئې د نورو هم عبادت کولو هغوی سخت عذاب ته بوځئې. په حدیث شریف کښې دي چه د قیامت په ورځ به دوزخ الله ﷻ راولي هغه به ټول مخلوق ته آواز کوي او وائي به چه زه د هر یوسرکش او ضدی د پاره مقرر کړې شوې یم الخ.(¹) هغه وخت به د دې بدانوخلقو څه خراب حال وي او ترانبیاؤ پورې به د الله ﷻ په وړاندې ژړاګانې او زاری کوي. دوراء دلته معنی ده امامه(مخامخ) لکه چه آیت ﴿وَكَانَ وَرَآءَهُم﴾کښې دي.د ابن عباس ﷺ قراءت ﴿وكان امامهم ملك﴾ دې. غرض دا چه مخامخ به دوزخ د هغوی په تلاش کښې وي کوم ته په تلو چه به بیا راوتل نه وي.

د دوزخیانو خوراک او ددوئ حالت::د قیامت د ورځې پورې خو هغه سحر ماښام پیش کیدلو څواوس ئې هغه کور جوړ شو بیا به هلته د هغوی د پاره د اوبوپه بدله کښې د اُور په شان وینې زوې دی اود حد نه زیات یخې او خراب بوئې والا اوبه دي چه د دوزخیانو د رخمونونه روانې دي. لکه چه فرمائي ﴿هَٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ﴾ په ګرمئ کښې دحدنه زیات ګرم.صدید وائي (²)د پیپ او وینې چه د دوزخیانو د غوښې نه اود هغوی د څرمنونه بهیږي. (³)هم دې ته ﴿طينة الخبال﴾ هم وئیلي شي. په مسند احمد کښې دي چه کله هغوی له راوړلې شي نوهغوی ته به سخت تکلیف وي. خلې ته په نیزدې کولو سره به د مخ څرمن اوسوزي او په هغې کښې به راوغورزیږي او یو ګوټ اخستو باندې به د خیټې کولمې د متیازو په ځائ بهر راوځي(⁴)د الله ﷻ فرمان دې چه په هغوی باندې به ګرمې خوټکیدلې اوبه څکولې شي چه د هغوی کولمې به پریکړي. اوارشاد دې چه د فریاد کولو په صورت کښې هغوی ته د ویلې کړې تامبې په شان اوبه ورکولې شي. چه مخ به سوزوي. (⁵)په زور به ګوټ ګوټ تیروي او فرښتې به ئې د اوسپنې په ګرځ په وهلووهلو پرې څکوي. د خراب خوند خراب بوئې سختې ګرمئ یا

---

¹) ترمذی کتاب صفة الجهنم باب ماجاء فی صفة النار:۲۵۷٤معنًا وهوحسن، احمد:۳/٤٠، مسندابی یعلی:۱۱۳۸.
²) احمد:۶/۴٦٠وسنده حسن، مجمع الزوائد: ٥/٦٩.
³) احمد:۳/۱۷۸وسنده حسن، مجمع الزوائد:٥/٦٩،السنن الکبری:٥٢١٨،ابن ابی شیبه:٢٦٥٨٤.
⁴) ٤٧/محمد:١٥.
⁵) احمد: ٥/٢٦٥،ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة تراب اهل النار: ٢٥٨٣، السنن الکبری:١١٢٦٣ ، حاکم:٢/٣٥١ خودّ سورة الکهف آیت ٢٩ مطابق دّ دې معنی صحیح ده.

Scanned with Ca

سختې یخنئی په وجه به د مرئی نه نه تیریږی. په بدن کښې په اندامونوکښې او په جوړونوکښې به ئی هغه دردونه او تکلیف وی چه د مرګ مزه به ورشی خو مرګ به نه راځی. په رګ رګ به ئی عذاب وی خو ساه به ئی نه اوځی. وار په وار اود برداشت کیدو نه بهر مصیبتونوکښې به راګیر وی خوولې روح به ئی د بدن نه جدا کیږی.د وړاندې نه روستونه ښی طرف نه ګس طرف نه به مرګ راځی خوراسی نه .قسم قسم عذابونو د دوزخ راګیر کړې وی خو مرګ به غوښتو سره هم نه راځی. نه به مرګ راځی اونه به عذاب خی. هره سزا دومره به وی چه د مرګ د پاره به د کافی نه زیاته وی خو هلته خو مرګ له مرګ راغلې وی دې د پاره دا سزاګانې د همیشه د پاره وی. دې تولو خبرو سره بیا د سخت مصیبت او دردناك عذاب به نور دا وی چه لکه د زقوم د ونې باره کښې فرمائی چه هغه د دوزخ د بیخ نه راوځی د کومې غوټې چه د شیطانانوډ سرونو په شان دی هغه به دوی خوری او په ډکه خیټه به ئی خوری بیا به خوټکیدلې تیزې ګرمې اوبه خیټې ته لاړې شی دې سره به ملاؤ شی بیا د هغوی واپس کیدل هم د دوزخ طرف ته دی. لنډه دا چه کله به زقوم خوری کله به حمیم څکی کله په اُور کښې د سوزیدو او کله د صدید څکلوعذاب ورکړې کیږی.دالله ﷻ پناه. د الله ﷻ فرمان دې ﴿هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِيْ يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُوْنَ﴾ الخ دا هم هغه دوزخ دې چه کافرانو به دروغ ګنړلو. نن به هغوی د دوزخ خوټکیدلو تیزو ګرمو اوبو کښې چکرې خوری ګرځی به. او په آیت کښې دی چه د زقوم ونه د ګناهګارانو خوراك دې چه د ویلې شوی تانبې په شان به وی. خیټې ته په تلوبه خوټکیږی او داسې جوش به وهی لکه څنګه چه ګرمې اوبه خوټکیږی اوری راوړی. دوی اونیسه او د دوزخ بیخ ته ئی اورسوه بیا د دوی په سرونو ګرمواوبو اړولو عذاب ورکړه چه مزه اوڅکی. ته خو په خپل خیال کښې ډیر عزیز وې او ډیر کریم وې، همدغه دی کوم کښې چه تا د همیشه نه شك کولو. په سورة واقعه کښې ارشاد دې چه کومو خلقو ته په ګس لاس کښې عمل نامه ورکړې شی څنګه خراب خلق دی په ګرمه هوا او ګرمو اوبوکښې به پراته وی او د لوګو په سوری کښې چه نه به یخ وی اونه به د عزت والا. په دوئم آیت کښې دی د سرکشانو د پاره د جهنم لوئ کور دې کوم کښې چه به هغوی داخلیږی اوهغه داوسیدو ډیر خراب ځائ دې. دې مصیبت سره تیزې ګرمې اوبه پیپ او وینې اود دې په شان نور هم قسم قسم عذابونه به وی چه دوزخیان به ئی برداشت کوی کوم چه دالله ﷻ نه سوا بل هیڅ څوك نه پیژنی.دابه دهغوی دعملونو بدله وی نه چه د الله ﷻ ظلم

مَثَلُ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	بِرَبِّهِمْ	اَعْمَالُهُمْ	كَرَمَادِ
مثال	د هغه کسانو	چې کفر ئې اوکړو	په رب خپل سره	عملونه د هغوئ	پشان د ایرو دی

چا چې د خپل رب نه انکار کړې دې | د هغوئ د عملونومثال د هغه ایرې په شان دې

اِشْتَدَّتْ	بِهِ	الرِّيْحُ	فِيْ يَوْمٍ	عَاصِفٍ	لَا يَقْدِرُوْنَ
چې تیزه راشی	په هغې باندې	سیلئ (هوا)	په ورځ	طوفانی کښې	نه به قادریږی هغوئ

چې په طوفانی ورځ کښې پرې تیز اوتند باد راشی | .... څه چې دوئ کړی وی د هغې

مِمَّا	كَسَبُوْا	عَلٰى شَيْءٍ	ذٰلِكَ	هُوَالضَّلٰلُ	الْبَعِيْدُ ⁽¹⁸⁾
د هغه عمل نه	چې کړې وی هغوئ	په هیڅ څیز باندې	دا	هغه ګمراهی ده	داخری درجې

نه به دوی هیڅ فائده وانخستې شی | .... هم دا ښکاره لویه ګمراهی ده

قوله تعالی:: كَرَمَادِ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ يَوْمٍ عَاصِفٍ

د بې فائدې عمل مثال: کافران چه الله ﷻ سره د نورو د عبادت عاشقان وو، دپیغمبرانو ئی نه منل. د چا عملونه چه داسې وولکه بغیرستنو عمارت د څه نتیجه چه دا شوه چه د سخت ضرورت په وخت

کښې تش لاس ولاړ پاتې شو.نوفرمان الهی دې چه د دې کافرانو يعنې د دوی د عملونو مثال د قيامت په ورځ چه دوی به پوره محتاج وی پوهيږی به چه اوس هم زمونږ د نيکو بدله مونږ ته ملاؤشوه خو څه به هم نه بيامومی نااميده به وی. د ارمانه به مخونوته کوری لکه د تيزې هوا په ورځ چه هوا ايره والوزوی او ذره ذره نی اخوادیخوا کړی. دغه شان به د هغوی عملونه صرف بې کاره شی لکه څنګه چه شيندلې شوې ايره راجمع کول محال دی دغه شان به د هغوی بې کاره عملونو بدله محال وی اوهغه خو به هلته وی هم نه. د هغوی د راتلونه اول ﴿هَبَآءًمَّنْثُوْرًا﴾ شو.د الله ﷻ ارشاد دې ﴿مَثَلُ مَايُنْفِقُوْنَ فِيْ هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيْحٍ فِيْهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُ ۭ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ﴾ داکافران چه کوم څه نی د دنيا په ژوندکښې خرچ کړی ددې مثال به د هغه اُور د ګولې وی لکه څنګه چه د دې ظالمانو فصل اوسيزی. الله ﷻ ظالم نه دې ولې هغوی پخپله په خپلو ځانونو ظلم کړې دې.

خپلې نيکئ په زباتولوسره ندی بربادول پکار: اوپه آيت کښې دی چه ايمانداروخپلې صدقې او خيراتونه په احسان کولو سره او تکليف ورکولو سره مه بربادوئی. لکه چه هغوی د رياکارئی د پاره خرچ کوی او په الله ﷻ او قيامت باندې ايمان او يقين نه لری. د دې مثال دهغه ښوې کاڼړی په شان دې په کوم چه خاوزه وه خود باران اوبو هغه اووينځلو او اوس هغه بالکل صفاشو. دا خلق خپلې ګټې نه په هيڅ څه څيز قادر نه دی.الله ﷻ د کافرانو لارخودنه نه کوی. په دې آيت کښې ارشاد اوشو چه دا د لرې ګمراهی ده. د دوی کوشش د دوی کار بې ېنبو او نه پاتې کيدونکې دې. د سخت حاجت منډئی په وخت کښې به ډير کم ثواب بيامومی اوهمدغه د لرې بدنصيبی ده.

اَلَمْ تَرَ	اَنَّ اللّٰهَ	خَلَقَ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضَ	بِالْحَقِّ ۭ	اِنْ يَّشَاْ
ايا نهٔ ويني تهٔ	چې بيشکه الله	پيدا کړل	اسمانونه	او زمکه	په حقه سره	که اوغواړی هغهٔ
ايا تا نهٔ دی ليدلی چې الله ﷻ اسمانونه او زمکه په مقصد باندې پيدا کړی دی | که هغهٔ اوغواړی						

يُذْهِبْكُمْ	وَيَاْتِ	بِخَلْقٍ	جَدِيْدٍ ۙ	وَّمَا	ذٰلِكَ	عَلَى اللّٰهِ	بِعَزِيْزٍ
نولرې به کړی تاسو	او رابه ولی	مخلوق	نوې	او نهٔ دې	داکار	په الله باندې	څه ګران
نوتاسو به فنا کړی | او بل نوی مخلوق به راولی | اوداکار په الله ﷻ باندې هيڅ ګران نهٔ دې							

قوله تعالی:: اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۭ

د کائناتو رنګ او بوئی خالق:- الله ﷻ بيان فرمانی چه د قيامت د ورځې په بيا راپيداکولو زه قادر يم.کله چه مادزمکې اوآسمان پيدائش اوکړونود انسان پيدائش ماته څه ګران دې.دآسمان اوچتوالې فراخوالې اولوئ والې بيا په دې کښې ولاړ او تيريدونکی ستوری اودا زمکې غرونه ځنګلو ونې او ځناور ټول هم الله ﷻ جوړ کړی اود هغوی د پيداکولو نه عاجز رانغلو، هغه به د مړو دوباره ژوندی کولو باندې قادر نه وی، بې شکه قادر دې. په سورة يس کښې اوفرمائيل چه آيا انسان اونه ليدل چه مونږ هغه د نطفه نه پيدا کړو بيا هغه جنګ کونکې جوړ شو. زمونږ په وړاندې مثالونه بيان کړل خپل پيدائش ترې هير شو او وئی وئيل چه داسخاشوی هډوکی به څوك راژوندی کړی؟ اووايه چه هم هغه الله ﷻ چا چه په اول ځل پيدا کړی هغه د هر څيز پيدا کول ښه پيژنی. هغه د شنې ونې نه ستاسو د پاره اُور جوړکړو کوم چه تاسو بلوئی. آيا د زمکې او آسمانونو خالق د دې په شان پيدا کولو باندې قادر نه دې؟بې شکه دې. هم هغه لوئ خالق او لوئ علم والا دې د هغه د ارادې نه پس صرف دومره حکم بس دې چه "شه" هم هغه وخت هغه کيږی. الله ﷻ پاك دې د چا په لاس کښې چه د هرڅيز بادشاهت دې اود چا طرف ته چه ستاسو د ټولو واپس کيدل دی. د هغه په قبضه کښې دی چه اوغواړی نو تاسو ټول

Scanned with Ca

به فنا کړي او ستاسو په ځای به نوې مخلوق دلته اباد کړي. په هغه باندې دا کار هم ګران نه دی. که تاسو د دې امرخلاف کوئی نو هم دغه به کيږي. لکه څنګه چه فرمانیلی شوی دی چه که تاسو مخ واړولو نو الله ﷻ به ستاسو په ځای یو داسې قوم راولي چه ستاسو په شان به نه وي. او په آیت کښې دي اې د ایمان خاوندانو! په تاسو کښې چه څوك د خپل دین نه واوړي نو الله ﷻ به یو داسې قوم راولي چه د هغه به خوښ وي اودهغه سره به محبت ساتونکې وي. په یو بل ځای کښې دي که هغه غواړي نو تاسو به برباد کړي او بل قوم به راولي. الله ﷻ په دې قادر دی.

وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ

او بې پردې به شي داخلق | الله ته | ټول | نو اوبه وائي | کمزوری خلق | هغه کسانو ته

او دوئ ټول به الله ﷻ ته مخامخ کيږي | نو (ددې دنیا) کمزوري خلق به (ددې دنیا)

اسْتَكْبَرُوٓا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ

چې ځان ئې لوئ ګڼړلې وو | بیشکه وو مونږ | دپاره ستاسو | تابع | نو آیا | تاسو لرې کولې شئ

غټانو ته تپوس اوکړي | چې مونږ خو ستاسو (دحکمونو) تابعدار وو | نو آیا تاسو زمونږ نه د الله ﷻ

عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِن شَيْءٍ ۚ قَالُوا لَوْ هَدٰىنَا اللّٰهُ

زمونږ نه | عذاب د الله | څه قدرې | اوبه وائي هغوئ | که چرې | لاربښودلې وې مونږ ته الله (دنجات)

په عذاب کښې څه لږ شان کمولې شئ | هغوئ به اووائي که الله ﷻ مونږ ته هدایت کړې وې

لَهَدَيْنٰكُمْ ۖ سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَجَزِعْنَآ

نومونږ به ضرور ښودلې وې تاسو ته | اوس خو برابره خبره ده | په حق زمونږ کښې | که فریاد کوؤ مونږ

نو مونږ به تاسو ته هدایت کړې وې | ....اوس زمونږ ټولو د پاره یو شان خبره ده | که چغې وهو

أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِن مَّحِيصٍ ﴿۲۱﴾

یا صبر کوؤ مونږ | نشته دې مونږ د پاره | هیڅ ځائې دخلاصی |

اوکه صبر کوو از مونږ خلاصې په هیڅ صورت کښې نشته |

قوله تعالی:: وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جَمِيعًا

په محشر کښې د تابعانو او متبوعانو خبرې اترې: په صفا او کولاؤ میدان کښې به ټول مخلوق نیك او بد د الله ﷻ په وړاندې به موجود وي. هغه وخت چه کوم خلق ماتحت وو هغوی به هغه خلقو ته اووائی چه کوم سرداران وو او چه هغوی به نبی د الله ﷻ د عبادت اود رسول ﷺ د تابعدارئی نه منع کول چه مونږ خو ستاسو د حکم تابعدارو وو تاسو چه به کوم حکم کولو مونږ به هغه په ځای راوړلو څه چه به تاسو وئیل مونږ به منل. نو لکه څنګه چه به تاسو مونږ سره وعدې کولې او مونږ ته به موارزو ګانې راکولې نو آیا نن به هم زمونږ نه د الله ﷻ عذاب اخواکوئی؟ هغه وخت به دا سرداران او مشران وائی چه مونږ خو پخپله په نیغه لار نه وو نو ستاسو مشری به موڅنګه کوله؟ په مونږ باندې د الله ﷻ کلمې وړاندېوالې اوکړومونږ ټول د عذاب حقدار شو اوس به نه چغې سورې او نه بې آرامی ګټه ورکولې شی او نه صبر اوزغمل. د عذاب نه د بچ کیدو هیڅ صورت نشته.

Scanned with Ca

د دوزخيانو زارئی او فرياد:: حضرت عبدالرحمن بن زيد رحمه الله فرمائی چه دوزخيان به وائی چه گورئی دې مسلمانانو به دالله ﷻ وړاندې ژړا فرياد کولو په دې وجه هغوی جنت ته اورسيدل. راځئی چه مونږ هم د الله ﷻ په مخکښې اوژاړو او فريادونه اوکړو. ښه به ژړای ځانونه به وهی او چغې به وهی خوولې بې کاره. نو بيا به وائی چه د جنتيانو جنت ته د تلو يوه وجه دا هم وه چه صبر به ئی کولو راځئی چه مونږ هم چپوالې او صبر اختيار کړو.نوداسې صبر به کوی چه داسې صبر به چا نه وی ليدلې خو په دې سره به هم څه حاصل نه شی. هغه وخت به وائی چه افسوس صبر هم بې فائدې او بې آرامی هم بې گټې. ښکاره خبره خو دا ده چه د مشرانو او تابعدارانو په مينځ کښې به داخبرې اترې به دوزخ ته د تلو نه پس وی لکه چه آيت ﴿وَاِذْ يَتَحَاۤجُّوْنَ فِي النَّارِ فَيَقُوْلُ الضُّعَفٰۤؤُا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْۤا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا نَصِيْبًا مِّنَ النَّارِ﴾ هغوی به په دوزخ کښې جنگ کوی، هغه وخت به کمزوری خلق زوراورو ته وائی چه مونږ خو ستاسو ماتحت وونو آيا تاسو به مونږ له د اُورد څه حصې نه خلاصې راکړئې؟ هغه کبرژن خلق به وائی چه مونږ خو ټول په دوزخ کښې يو. د الله ﷻ فيصلې دبندئی گانو باره کښې شوی دی او په آيت کښې دی ﴿قَالَ ادْخُلُوْا فِيْۤ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِي النَّارِ ۙ كُلَّمَا دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَّعَنَتْ اُخْتَهَا ۙ حَتّٰۤى اِذَا ادَّارَكُوْا فِيْهَا جَمِيْعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ رَبَّنَا هٰۤؤُلَاۤءِ اَضَلُّوْنَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ۙ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ﴾ فرمائی به چه څنی او په هغه خلقو کښې شامل شئی نواولنی به دروستنوباره کښې دالله ﷻ په حضور کښې عرض اوکړی پروردگاره دې خلقو خو مونږ دهوکه کړې يو دوی ته ډبل عذاب ورکړه. جواب به ملاؤ شی چه هر يو د پاره ډبل دې خو تاسو نه پوهيږئی. او وړاندينی به روستنوته وائی چه ستاسو په مونږ باندې هيڅ غوره والې نه وو د خپلوکولې شوی عملونو عذاب مزه اوڅکئی اوپه آيت کښې دی چه هغوی به وائی ﴿رَبَّنَاۤ اِنَّاۤ اَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاۤءَنَا﴾ ای زمونږ پروردگاره مونږ د خپلو مشرانو تابعداری کړې چا چه مونږ د لارې نه واړولو. اې زمونږ پالونکيه دوی ته ډبل عذاب ورکړه او په دوی لوئ لعنت اوکړه. دا خلق به په محشر کښې هم جنگونه کوی. ارشاد باری تعالی دې[اِذِ الظّٰلِمُوْنَ مَوْقُوْفُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ] فسوس چه تا ليدل کله چه ظالمان خلق د الله ﷻ په وړاندې اودريدل او يو بل سره جنگيږی. تابعدار خلق به خپلو مشرانوته وائی که چرې تاسو نه وئی نو مونږ خو به ايماندار جوړشوی وو نو دامشران به د کشرانو ته وائی چه آيا د هدايت راتلونه پس مونږ تاسو د هغې نه منع کړی وئی؟ نه بلکه تاسو خو پخپله گناهگار او بدکار وئی. دا کمزوری خلق به بيا دې زوراورو ته وائی چه ستاسو د شپې ورځې دا چلونه او مونږ ته داحکم راکول چه مونږ د الله ﷻ نه انکار اوکړو اود هغه د پاره شريکان جوړ کړو. اوس به ټول خلق په خپل خپل ځائ ملامته شی او عذابونه به مخامخ اووينی. مونږ به د کافرانو په ستونو کښې طوق واچوو او هغوی ته به د هغوی د عملونو بدله خامخا ملاويږی.

وَقَالَ	الشَّيْطٰنُ	لَمَّا
او اوبه وائی	شيطان	هرکله چې

او کله چې فيصله اوشی | نوشيطان به

قُضِيَ	الْاَمْرُ	اِنَّ اللّٰهَ	وَعَدَكُمْ	وَعْدَ الْحَقِّ
فيصله کړې شی	کار	بيشکه الله	وعده کړې وه تاسو سره	وعده د حق

اووائی | چې بيشکه الله ﷻ تاسو سره رښتينې وعده کړې وه ....

وَوَعَدْتُكُمْ	فَأَخْلَفْتُكُمْ	وَمَا كَانَ	لِيَ	عَلَيْكُمْ	
او وعده کړې وه ما تاسو سره	نو ما خلاف اوکړو ستاسو	او نه وه	زما د پاره	په تاسو باندې	

اوما هم درسره وعده کړې وه | نو ما درسره د وعدې خلاف اوکړو | او زما په تاسو څه زور خو

مِّنْ سُلْطٰنٍ	اِلَّآ اَنْ	دَعَوْتُكُمْ	فَاسْتَجَبْتُمْ	لِيْ
هيڅ غلبه	مگر دومره قدرې	چې اوبللې ما تاسو	نو قبوله کړه تاسو	بلنه زما

نه چليدۀ | صرف دومره ده چې ما تاسو ته بلنه اوکړه (چې گناهونه اوکړئ) | اوتاسو زما خبره اومنله

فَلَا تَلُوْمُوْنِيْ	وَلُوْمُوْٓا	اَنْفُسَكُمْ	مَآ اَنَا	بِمُصْرِخِكُمْ
نومۀ ملامته کوئ تاسو ما	او ملامته کړئ	ځانونه خپل	نۀ يم زۀ	فرياد اوريدونکې ستاسو

نو اوس ما مۀ ملامته کوئ | بلکه خپل ځانونه په خپله ملامته کړئ | نۀ زۀ ستاسو فرياد اوريدلی شم

وَمَآ اَنْتُمْ	بِمُصْرِخِيَّ	اِنِّيْ	كَفَرْتُ	بِمَآ	اَشْرَكْتُمُوْنِ
او نۀ يئ تاسو	فرياد اوريدونکې زما	بيشکه زۀ	انکاری يم	د هغې نه	چې شريک کړې وو تاسو ما لره

او نۀ تاسو زما فرياد اوريدلې شئ | زۀ خپله د هغې خبرې نه ويزاره يم | چې تاسو به زۀ د الله ﷻ سره

مِنْ قَبْلُ	اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ	لَهُمْ	عَذَابٌ	اَلِيْمٌ ﴿۲۲﴾	وَاُدْخِلَ
مخکښې ددې نه	بيشکه ظالمان چې دی	دې د هغوئ دپاره	عذاب	درد ناک	او داخل به کړې شي

شريک گڼرلم | بيشکه داسې ظالمانو د پاره دردناک عذاب تيار دې | او چاچې ايمان راوړې دې

الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ	جَنّٰتٍ	تَجْرِيْ
هغه کسان	چې ايمان ئې راوړو	او عملونه ئې اوکړل نيک	داسې باغونو ته	چې بهيږی به

او نيک کارونه ئې کړې دی | هغوئ به داسې باغونو ته داخلولې شي | چې د هغې لاندې

مِنْ تَحْتِهَا	الْاَنْهٰرُ	خٰلِدِيْنَ	فِيْهَا	بِاِذْنِ رَبِّهِمْ
لاندې د(اونو) د هغې نه	نهرونه	هميشه به وی	په هغې کښې	په حکم د رب خپل

به نهرونه بهيږی | .... د خپل رب په حکم به هغوئ په دې کښې هميشه وی

تَحِيَّتُهُمْ	فِيْهَا	سَلٰمٌ ﴿۲۳﴾
د ملاقات دعا د هغوئ به	په هغې کښې	سلام وی

اوهلته به دهغوئ دملاقات دعا سلام وی |

قوله‌تعالی: وَقَالَ الشَّيْطٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ

په دوزخ کښې دشيطان خطاب- الله ﷻ چه کله دبنديگانودقضانه اوزگارشی.مؤمنان جنت ته او کافران دوزخ ته اورسی هغه وخت به ابليس ملعون په دوزخ کښې اودريږی هغوی ته به وائی چه د الله ﷻ وعدې رښتونې او په حقه وې.هم د رسولانو په تابعدارئی کښې خلاصې او سلامتې وه. زما وعدې خو دهوکه وه. ما خو به تاسو په غلطه لار اچولو د پاره تاسو ته ښنه باغونه خودل. زما خبرې بې دليله وې اوزما خبرې بې حجته وې. زما په تاسو باندې هيڅ زور او غلبه نه وه. تاسو به هسې زما په يو آواز

Scanned with Ca

رامنځي وهلې.ما اوونيل او تاسو اومنل.درسولانو رښتونې وعدې د هغوی د دليل نه ډك اواز اود هغوی د کامل حجت دليلونه تاسو پريخودل د هغې خلاف او زما تابعداری مو اوکړه د څه نتيجه چه نن تاسو په خپلو سترګو وينئ. دا ستاسو د خپلو کړو بدله ده. ما ملامته کونئ مه بلکه خپل نفس ته الزام ورکړئ. ګناه ستاسو خپله ده تاسو دليلونه پريخودل تاسو زما خبرې اومنلې خو نن به زه ستاسو په هيڅ کار رانه شم. نه به تاسو بچ کړې شم او نه به تاسو ته څه نفع دراورسوم. زه خو ستاسو د شرك په وجه ستاسو منکر يم. زه صفا وايم چه د الله ﷻ سره شريك نه يم لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗ ﴾دې نه لوئ ګمراه څوك دې؟ څوك چه د الله ﷻ نه سوا نور رابلې چه د قيامته پورې به د دوی رابلل قبول نه کړې شي.بلکه د هغوی د رابللو نه به صرف غافل وی اود محشر په ورځ د هغوی دښمنان اودهغوی د عبادتونو منکران جوړشي.اوبه آيت کښې دی ﴿كَلَّا ؕ سَيَكْفُرُوْنَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴾يقيناً هغه خلق به ددوی د عبادتونومنکر جوړشي اود هغوی دښمنان به جوړشي. دا ظالمان خلق دی څکه چه د حق نه ئې مخ واړولو اود باطل منونکی جوړ شو د داسې ظالمانودپاره دردناك عذاب دې. نو ښکاره خبره ده چه د ابليس دا خبرې دوزخيانو سره په دوزخ کښې د داخليدو نه پس به وی دې د پاره چه هغوی په حسرت ارمان او افسوس کښې نور هم زيات شي. خو د ابن ابی حاتم يو حديث شريف کښې دی چه حضورﷺ فرمائی کله چه وړاندينی او روستونی الله ﷻ راجمع کړی او په هغوی کښې فيصلې اوکړی نو د فيصلو په وخت کښې به عامه ويره وی. مؤمنان به وائی چه په مونږ کښې فيصلې کيږی اوس به زمونږ د سفارش د پاره څوك اودريږی؟ حضرت عيسیؑ حضرت آدمؑ حضرت نوحؑ حضرت ابراهيمؑ حضرت موسیؑ به حضرت عيسیؑ له لاړشي حضرت عيسیؑ به فرمائی نبی امیﷺ له ورشئ نو هغوی به ماله راشي، ماته به الله ﷻ د اودريدلو اجازت راکړی. هغه وخت به زما د مجلس نه ښکلې او مزيداره خوشبو خوره شي چه دې نه وړاندې به داسې خوشبو چا نه وی راښکلې. زه به روان شم او رب العالمين له به لاړشم. زما د سر د ويښتونه واخله تر د پښو د ګوتوپورې بدن به ټول نورانی شي اوس به زه سفارش کوم او الله ﷻ حق تبارك وتعالی به ئې قبلوی. د دې په کتلو به کافران خلق وائی چه راځئ مونږ هم چرته څوك سفارشی راولو. اود دې د پاره د ابليس نه بغير مونږ سره څوك دی؟ هغه مونږ دهوکه کړې وو ځئ چه هغه له ورشو. رابه شي او ابليس ته به وائی چه مؤمنانو خو سفارش بيامونډ او ته زمونږ د پاره شفاعت کونکې جوړشه ځکه چه مونږ خو ګمراه کړې هم تا يو د دې اوريدو سره به دا ملعون اودريږی دهغه د مجلس نه به داسې ګنده بوئی خورشي چه دې نه وړاندې به يوې پوزې ته داسې خراب بوئی نه وی رسيدلې بيا به هغه وائی د هغه بيان په دې آيت کښې دې.[1] محمد بن کعب قرظی رحمه الله فرمائی چه کله دوزخيان خپل صبر او بې صبری يو شان بيان کړی هغه وخت به ملعون هغوی ته دا وائی هغه وخت به هغوی د خپلو ځانونونه هم ويزاره وی. آواز به اوشي چه ستاسو د دې وخت د ويزارئی نه هم ډيره ويزاری د الله ﷻ د طرف نه تاسو نه هغه وخت وه چه کوم وخت به تاسو د ايمان طرف ته رابللې کيدئی او تاسو به انکار کولو.

قيامت کښې د دوو کسانو خطاب: عامر شعبی رحمه الله فرمائی د ټولو خلقو په وړاندې به هغه ورځ دوه کسان خطبه ورکولو د پاره اودريږی. حضرت عيسی بن مريمؑ ته به الله ﷻ اوفرمائی چه آيا تا خلقو ته وئيلې ووچه تاسو الله ﷻ نه سوا ما او زمامورخپل معبودان جوړکړئی.داآياتونو﴿هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصّٰدِقِيْنَ﴾ پورې هم په دې بيان کښې دی. او ابليس به اودريږی او وائی به ﴿وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ﴾ دخرابو خلقو انجام اود هغوی د درد اوغم اود ابليس د جواب ذکر کولو سره اوس د نيکانو خلقو انجام بيانولې شي

[1]) مجمع الزوائد: ۳۷۹/۱۰، التقريب: ۴۸۰/۱.

چه ایماندار د نیکو عملونو والا خلق به جنتونو ته ځي. چرته چه زره غواړي ځي دي راځي دې ګرځي راګرځي او خوري او څکي دي. د همیشه د پاره دې هم دلته اوسیږي پاتې شوې آرزوګاني، نه به ئې زړه مړیږي، نه به ئې طبیعت خرابیږي، نه به مړه کولې شي او نه به راویستلې شي او نه به نعمتونه کم وي. هلته به هغوی تحفه هم سلام او سلام وي لکه چه ارشاد دي ﴿حَتّٰٓى اِذَا جَآءُوْهَا وَفُتِحَتْ اَبْوَابُهَا﴾ یعنې چه کله جنتیان جنت ته لاړشي نود هغې دروازې به د هغوی د پاره کولاوولې شي اود هغه ځائ څوکیدار به هغوی ته سلام علیك وائي الخ. او په آیت کښې دي چه د هرې دروازې نه به هغوی سره فرښتې راځي او سلام علیکم به وائي او په آیت کښې دي چه هلته به تحیة اوسلام اوروليٰ شي.او په یو بل آیت کښې دي ﴿دَعْوٰىهُمْ فِیْهَا سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِیَّتُهُمْ فِیْهَا سَلٰمٌ﴾ دهغوی آوازکول به هلته دالله ﷻ پاکي بیانول وي اود هغوی تحفه به هلته سلام وي اود هغوی آواز به د الله ﷻ رب العزت حمد وي.

اَلَمْ تَرَ كَیْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ
آیا تهٔ نهٔ ګورې | چې څرنګې | بیان کړو الله
آیا تهٔ نهٔ ګورې چې الله ﷻ څنګه د پاکې
مَثَلًا كَلِمَةً طَیِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَیِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ
مثال | د کلمې | پاکې | پشان د ونې | پاکې | چې بیخ (جرړې) د هغې | محکم وي
کلمې مثال بیان کړې دې | چې هغه د یوې پاکې ونې په شان ده | د هغې جرړې (په زمکه کښې)
وَّفَرْعُهَا فِی السَّمَآءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِیْٓ اُكُلَهَا كُلَّ حِیْنٍۭ بِاِذْنِ
او څانګې د هغې | په آسمان کښې وي | ورکوي | میوه خپله | هروختې | په حکم
مضبوطې او ښاخ ئې په آسمان کښې دې| هغه دخپل رب په حکم سره په هر فصل کښې خپله میوه
رَبِّهَا ۗ وَیَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٢٥﴾
درب خپل | او بیانوي الله | دا مثالونه | د پاره د خلقو | د پاره د دې چې هغوئ | نصیحت قبول کړي
ورکوي | او الله ﷻ خلقو د پاره مثالونه څکه بیانوي | چې هغوئ ترې نه سبق واخلي
وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِیْثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِیْثَةِ ِۨ اجْتُثَّتْ
او مثال | د کلمې | خبیثې (پلیتې) | پشان د ونې | خبیثې (بدذاتې) دې | چې ایستلې شوې وي
اود یوې ناپاکې خبرې مثال د یوې ناپاکې ونې پشان دې | چې د زمکې دپاسه راوویستلې
مِنْ فَوْقِ الْاَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾
د سر د زمکې نه | چې نهٔ وي هغې د پاره|هیڅ قرار|
شي | او د هغې هیڅ مضبوطیا نهٔ وي |

قوله تعالیٰ:: مَثَلًا كَلِمَةً طَیِّبَةً

کلمه طیبه او شجره طیبه: حضرت ابن عباس ؓ فرمائي دکلمه طیبه نه مراد ﴿لااله الاالله﴾ ګواهي ده. د ﴿لااله الاالله﴾ کلکه پاکې ونې په شان مؤمن دې اود هغه جرړه مضبوطه ده. یعنې د مؤمن په زړه کښې ﴿لااله الاالله﴾کلکه شوې ده. د دې ښاخ په آسمان کښې دې. یعنې د دې دتوحید دکلمې په وجه د دې اعمال د آسمان طرف ته اوچتولې شي. د نورو ډیرو مفسرینونه هم دا مروي دی چه د دې نه مراد د مؤمن اعمال دي اود ده پاك

Scanned with Ca

اقوال او نيك كارونه. مؤمن د كهجورې دونې په شان دې هروخت هرسحر هر ماښام د هغه اعمال د آسمان طرف ته روان وى خيژى.

دشجرة طيبة نه مراد دكهجورې ونه ده::رسول الله ﷺ له د كهجورو يوه غنچه راوړلې شوه نو هغوى ﷺ هم د دې آيت ړومبنى حصه تلاوت كړه او ونى فرمائيل چه د پاكې ونې نه مراد هم د كهجورې ونه ده.([1]) په صحيح بخارى شريف كښې دى دحضرت عبدالله بن عمر ﷺ نه نقل دى چه مونږ حضور ﷺ سره ناست وو چه هغوى اوفرمائيل ماته اوښائې هغه كومه ونه ده چه دمسلمان مشابه ده،د كومې پاڼې چه نه رژيږى نه په يخنئى كښې نه په گرمئى كښې او خپله ميوه هر موسم كښې راوړى. حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائى چه زما په زړه كښې راغله چه اووايم چه هغه د كهجورې ونه ده خو ما اوكتل چه په مجلس كښې حضرت ابوبكر صديق ﷺ دې حضرت عمر ﷺ دې او هغوى چپ دى نو زه هم چپ شوم. حضور ﷺ اوفرمائيل هغه د كهجورې ونه ده. كله چه د دې ځائ نه پاڅيدو لاړو نو ما خپل پلار حضرت عمر ﷺ ته دا ذكر اوكړو نو هغوى اوفرمائيل زما خوږه بچيه كه چرې تا دا جواب وركړې وونو دا به ماته د ټولو څيزونو نه ډير گران وې.([2])دحضرت مجاهد رحمه الله قول دې چه زه د مدينې شريفې پورې حضرت ابن عمر ﷺ سره ووم خوصرف ديو حديث نه بل يو روايت هم هغه د رسول الله ﷺ نه روايت كونكې نه دى اوريدلې. په دې كښې دى چه دا سوال هغوى هغه وخت كښې كړې وو كله چه دهغوى په وړاندې د كهجورې دونې دتخم شيره راوړلې شوې وه.زه داسې چپ پاتې شوم چه زه به هغه مجلس كښې د ټولو نه كم عمر ووم.او په روايت كښې دى چه د جواب وركونكوخيال هغه وخت دځنگلى ونوطرف ته لاړو.

ابن ابى حاتم كښې دى چه چا رسول الله ﷺ ته عرض اوكړو چه حضور ﷺ مالداران خلق په درجاتوكښې ډير وړاندې شو. حضور ﷺ اوفرمائيل ياد ساته كه چرې د ټولې دنيا څيزونه راجمع كړې شى نو هغه به هم آسمان ته اونه رسى. تاته داسې عمل اوښايم د كوم جرړې چه مضبوطې او ښاخونه ئى په آسمان كښې وى هغه تپوس اوكړوهغه څه دى؟ ونى فرمائيل ﴿لااله الاالله الله اكبر سبحان الله الحمدلله﴾دهر مانځه نه پس لس ځل وايه دكوم اصل چه مضبوط او دكوم ښاخونه چه په آسمان كښې دى. ابن عباس ﷺ فرمائى چه هغه پاكه ونه په جنت كښې ده او هر وخت خپلې ميوې وركوى. يعنى سحر ماښام هره مياشت كښې يا هرې دوه مياشتې پس ياهر شپږ مياشتو كښې يا هر اووه مياشتې پس ياهركال.خو د الفاظو ظاهرى مطلب خو دا دې چه دمؤمن مثال د دغه ونې په شان دې دكومې ميوې چه په هرموسم كښې ژمى اوړى ورځ او شپه كښې وى. دغه شان د مؤمن اعمال شپه ورځ هر وخت خيژى د ده د رب په حكم يعنى كامل ښه او ډير مزيدار.الله ﷻ د خلقو د عبرت د پاره د هغوى د سوچ او فكر اود هغوى د نصيحت د پاره واضحه مثالونه بيانوى.

كلمة خبيثة او شجرة خبيثة::بيا د خرابې كلمې يعنى كافر مثال بيان فرمائى چه كومو هيڅ اصل نه وى نه مضبوطې وى. دې مثال د "اندرائن" د ونې په شان دې كوم ته چه حنظل او شيريان وائى([3]) (دا يوه ونه ده چه د دې ميوه په كتو كښې ډيره ښكلې وى خو په خوندكښې ډيره بې مزې او بې خونده وى) په يو موقوف روايت كښې د حضرت انس ﷺ نه هم راغلې دې او هم دغه روايت مرفوعا هم راغلې دې. د دې ونې جرړې د زمكې په بيخ كښې نه وى. معمولې ډيكې سره پريوځى. دغه شان كفر هم بې جرړې او بې ښاخه وى د كافر هيڅ نيك عمل پورته خيژى اونه مقبول وى.

---

[1]) ترمذى كتاب التفسير القرآن باب ومن سورة ابراهيم:۲۱۱۹وسنده صحيح.

[2]) صحيح بخارى كتاب التفسير باب قوله ﴿كشجرة طيبةأصلها ثابت﴾:٤٦۹۸، صحيح مسلم:۲۸۱۱.

[3]) ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سروة ابراهيم:۳۱۱۹وسنده صحيح.

Scanned with Ca

يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
مضبوطوي الله | هغه كسان | چي ايمان ني راوړو
....الله ﷻ مومنان د دغي پخي خبري (كلمي طيبي) |
بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِيْنَ
په خبري محكمي سره | په ژوند د دنيا كښي | او په آخرت كښي | اوګمراهه كوي الله | ظالمان
په بركت د دنيا په ژوند كښي او په آخرت كښي هم ثابت قدم ساتي | او الله ﷻ ظالمان ګمراه كوي
وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ
او كوي الله | هغه كار | چي غواړي ني هغهٔ |
او الله ﷻ چي څه غواړي هغه كوي |

قوله تعالى:: يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

دقبرسوال جواب او عذاب اوثواب: صحيح بخاري شريف كښي دي رسول الله ﷺ فرمائي چه د مسلمان نه كله د هغه په قبركښي سوال كيږي نو هغه ګواهي وركوي چه د الله ﷻ نه سوا بل څوك د عبادت لائق نشته اومحمد ﷺ د الله رسول دي. هم دا مراد د دي آيت دي.(۱)

دمؤمن دروح وتلو كيفيت:: په مسندكښي روايت دي چه مونږ ديو انصاري په جنازه كښي حضور ﷺ سره وو. قبرستان ته چه اورسيدو، نو تراوسه پوري لا قبر تيار نه وو هغوي ﷺ كيناستل نو مونږ هم دهغوي نه چاپيره داسي كيناستو لكه چه زمونږ په سرونو مرغني وي. حضور ﷺ سره چه كوم ډكي وو په هغي باندي په زمكه كرخي ويستلي چه سرئي اوچت كړو دوه دري ځل ئي اوفرمائيل چه د قبر د عذاب نه پناه غواړئي. بنده چه كله د دنيا په آخرى وخت كښي اود آخرت په ړومبي وخت كښي وي نو هغه له د آسمان نه دنوراني مخونو فرښتي راځي لكه چه دهغوي مخونه دنمر په شان وي. هغوي سره جنتي كفن او جنتي خوشبو وي. هغه سره د هغه ځائ پوري كيني چرته چه د ده نظر رسي. بيا د مرګ فرښته راشي اود هغه سر سره كيني اوفرمائي اې پاكه روحه د الله ﷻ دمغفرت او دهغه درضا طرف ته روان شه. هغه دومره په آسانئي سره راوځي لكه چه د مشك نه د اوبوڅاڅكي راوځي. د يوې سترګي د رپ برابر وخت د پاره هم هغه فرښتي د هغه په لاس كښي نه پريږدي ډير زر ئي تري واخلي او په جنتي كفن او جنتي خوشبوكښي ساتي. پخپله د دي روح نه هم د مشكونه ډير ښكلي بوئي راوځي چه په مخ د زمكي به داسي خوشبوئي چا نه وي بوئ كړي. هغوي دا واخلي او د آسمان طرف ته ئي اوړي. د فرښتو د كومي ډلي خواكي چه تيريږي هغوي وائي چه دا پاك روح د چا دي دوي چه د ده كوم ښائسته نوم دنيا كښي مشهوروي ورته ئي ښائي او د هغه د پلار نوم هم. د دنيا آسمان ته په رسيدو باندي دروازي كولاويږي. د آسمان دروازه كولاويږي اود هغه ځائ فرښتي دوئم آسمان پوري او د دوئم آسمان فرښتي دريئم آسمان پوري .

دغه شان تر اووم آسمان پوري رسي. الله ﷻ فرمائي زمادبنده كتاب عليين كښي اوليكئي اودي زمكي طرف ته واپس كړئي.دي ما هم دې نه پيدا كړي او هم د دې نه به ئي واپس راؤباسم. بيا د هغه روح هم دهغه بدن ته واپس كولي شي. ده له دوه فرښتي راځي هغه كينوي اوسوال كوي چه ستا رب

---

(۱) صحيح بخاري كتاب التفسير باب ﴿يثبت الله الذين امنوا بالقول الثابت﴾:۴۶۹۹، صحيح مسلم:۲۸۷۱،ابوداؤد:۴۷۵۰، ترمذي:۳۱۲۰، معنًا عبدالرزاق:۲۷۳۷.

Scanned with Ca

 څوك دي؟هغه جواب وركوي الله ﷻ. هغوی بيا تپوس كوي چه ستا دين كوم يو دې هغه جواب وركوي اسلام. بيا سوال كولې شی هغه سړې څوك دې چه تاسو ته ليږلې شوې وو؟ هغه به وائی رسول الله ﷺ دې. فرښتې به تپوس كوی تاته څنګه معلومه ده؟ هغه به وائی ما كتاب الله لوستلې وو په ده مې ايمان راوړې وو اوربښتيا مې منلې وو.هغه وخت د آسمان نه يو آواز كونكې آواز كوی چه زما بنده رښتونې دې د ده د پاره جنتی فرش خور كړئی او جنتی جامې وراواغوندونی اود جنت طرف ته ورته دروازه كولاؤ كړئی. نو د جنت روح خوشحالونكې خوشبوداره هوا به ده ته راځی. دهغه قبر به په اندازه د ده د نظر كولاؤ كړې شی.هغه له به يو ښائسته نورانی مخ والا ښكلې كپړو والا او ښه خوشبوئی لګولې شوې راشی ده ته به وائی ته خوشحاله شه، هم د دې ورځې وعده تاسره كولې شوه. ده نه به تپوس كوی ته څوك ئې؟ستا د مخ نه خو هم ښيګړه په نظر راځی. هغه به جواب وركوی چه زه ستا نيك عمل يم. هغه وخت مسلمان آرزو كوی چه ياالله قيامت زر راولې چه زه د خپل اهل عيال ملك او مال طرف ته واپس شم.

دكافر د روح وتلو كيفيت::اوكافر سړې چه كله د دنيا آخری وخت او د آخرت د شروع په وخت كښې وی هغه له دتورو مخونووالا آسمانی فرښتې راځی اوهغوی سره دوزخی ټاټ (بوجئی)وی تركوم ځائ پورې چه د ده نظر رسی هغه ځائ پورې كينی.بيا ملك الموت ﷺ راځی او د ده سر ته كينی او فرمائی اې خبيث روحه د الله ﷻ د غضب او غصې طرف ته رااروان شه. دهغه روح په بدن كښې پټيږی ګرځی كوم چه ډيرپه سختئی سره راويستې شی.هم هغه وخت دستركې په رپ كښې فرښتې دهغه دلاس نه واخلی او هغه د دوزخ په بورې كښې رانغاړی. دې نه داسې بوئ خی چه په مخ د زمكې دې نه خراب بوئ چا نه وی بوئ كړې. اوس دوی دا واخلی او پورته ئې خيژوی د فرښتو د كومې ډلې سره چه تيريږی هغوی تپوس كوی دا خبيث روح د چا دې.هغوی د ده چه په دنياكښې كوم خراب نوم وی ښائی اود ده د پلار نوم هم. د دنيا آسمان ته په رسيدو باندې دروازه كولاوول غواړی خو نه كولاويږی. بيا رسول الله ﷺ آيت﴿لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَآءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِيْ سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِيْنَ﴾تلاوت كړو چه نه د هغه د پاره د آسمان دروازې كولاؤ شوې نه هغه جنت ته لاړ شو تر دې پورې لكه چه د ستنې دسوم نه اوښ تيرشی. الله ﷻ حكم فرمائی د ده كتاب په سجين كښې اوليكئی چه د ټولو نه لاندې زمكه كښې دې نو د هغه روح هم دهغه ځائ نه ورغورزولې شی.بيا حضور ﷺ آيت﴿وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِيْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ مَكَانٍ سَحِيْقٍ﴾تلاوت كړو.يعنی الله ﷻ سره چه څوك شرك اوكړې نو لكه چه هغه دآسمان نه راپريوتلويا هغه مرغئی اوچت كړی يا ئې چرته هوا لرې كنده كښې اوغورزوی. بيا د هغه روح هم د هغه بدن ته واپس كړی. هغه له دوه فرښتې راشی چه راؤچت ئې كړی او تپوس كوی چه ستا رب څوك دې؟ هغه به هائې هائې سره جواب وركوی چه ماته پته نشته. بيابه تپوس كولې شی ستا دين كوم يو دې؟ هغه به بيا هائې هائې سره جواب وركوی چه ماته دا هم پته نشته. بيا به تپوس كوی چه هغه څوك وو چه تاسوله درليږلې شوې وو؟ هغه به هائې هائې كولوسره وائی چه ماته پته نشته. هم هغه وخت د آسمان نه يو آواز كونكې آواز كوی زما بنده دروغژن دې ده د پاره د دوزخ د أور فرش خوركړئی اود دوزخ د طرف نه ورته دروازه كولاؤكړئی. هلته نه به هغه له د دوزخ هوا او ګرموالې رسيږی. او دهغه قبر به په هغه دومره راتنګ كړې شی چه د ده پوښتئی به په يو بل كښې ورننوځی. ډير خراب او ويرونكې صورت والا خرابو خيرنو جاموكښې يو بدبوداره سړې ده له راشی اووائی به چه اوس په غمناك شه هم د دې ورځې به تا سره وعده كولې شوه. دې به تپوس كوی

Scanned with Ca

ته څوك ئې؟ ستا د مخ نه خو بدې څاڅي هغه به وائي چه زه ستا د بدوعملونو مجسم يم نودې به دعاكوي چه ياالله قيامت دې رانه شي([1]) (ابوداوٗد نسائي ابن ماجه وغيره)

په مسندكښې روايت دې چه د نيك بنده د روح د وتوپه وخت كښې د آسمان او زمكې په مينځ كښې فرښتې اود آسمانونو فرښتې ټول په ده رحمت راليږي.اود آسمانونو دروازې دهغه د پاره كولاوولې شي د هرې دروازې د فرښتو دعاوې چه د ده پاك او نيك روح د هغوی په دروازه اوچيژوئي الخ اود بد سړي باره كښې دي چه د ده په قبركښې يوه ړنده او ګونګئي فرښته مقرر وی د چا په لاس كښې چه يو ګرځ وی كه هغې باندې يو لوئ غر اووهلې شي نو هغه به هم خاوړې شي. هغه دې وهی دې خاوړې شي الله ﷻ ئې بيا جوړكړی او چه څنګه وی نو هغه شان شي،نوفرښته هغه بياپه ګرځ وهی دې داسې چغې وهی چه د انسانانو او پيريانونه علاوه باقي ټول مخلوق هغه اوري.([2]) حضرت براء ﷺ فرمائي هم دې آيت نه د قبرد عذاب ثبوت كيږي([3])حضرت عبدالله ﷺ هم ددې آيت په تفسيركښې فرمائي مراد د دې نه د قبر سوال جواب كښې مؤمن ته استقامت ملاويدل دی. مسند عبد بن حميد كښې دی حضورﷺ فرمائي كله چه بنده په قبركښې كيخودې شي او خلق ترې واپس شي اوس لا د هغوی د تك او څپلو آوازد هغه په غوږونوكښې وی چه دوه فرښتې هغه له رشي او هغه كينوي او تپوس ترې كوی چه د دې سړې باره كښې ته څه وائې؟ مؤمن جواب وركوی چه زما ګواهي ده چه هغه د الله ﷻ بنده او د هغه رسول دې نو ده ته وئيلې كيږی چه ګوره په جهنم كښې دا ستا ځائ وو ليكن اوس دا بدل كړې شو الله ﷻ تاله په جنت كښې دا ځائ دركړو. فرمائي چه ده ته دواړه ځايونه ښكاری. د حضرت قتاده رحمه الله فرمان دې چه د ده قبر اويا ګزه پلنولې شي او د قيامته پورې شينكى او آبادئى نه ډك وی. ([4])

ددې امت به په قبرونو كښې ازمينښت كولې شي:: مسند احمد كښې دی حضورﷺ فرمائي چه د دې امت ازمينښت د هغوی په قبرونوكښې كيږی. په دې كښې دا هم دی چه مؤمن هغه وخت دا خواهش كوی چه ما پريږدئی زه خپلو خلقو ته دا زيرې وركوم. هغوی وائي اودريږه. په دې كښې داهم دی چه منافق ته هم د هغه دواړه ځايونه خودلې شي. فرمائي چه هر سړې په كوم دين باندې مړ وی په هغې به اوچتولې شي. مؤمن په خپل ايمان باندې او منافق په خپل نفاق.د مسند احمد په روايت كښې دی چه كومه فرښته راځي د هغې په لاس كښې د اوسپنې ګرځ وی.مؤمن د الله ﷻ توحيداو معبوديت اود محمدﷺ عبديت او رسالت ګواهي وركوی. په دې كښې داهم دی چه په جنت كښې خپل كور اووينى نو هغې ته تلل غواړی خو هغه ته وئيلې شي چه اوس هم دلته آرام اوكړه. د دې په آخر كښې دی چه صحابه كرامو ﷺ عرض اوكړو يارسول اللهﷺ! چه كله د يوې فرښتې په لاس كښې ګرځ اووينى نو حواس به ئې قائم وی نو هغویﷺ هم دا آيت اولوستلو چه د الله ﷻ د طرف ته به هغوی ته ثابت قدمي ملاويږی.([5]).

مؤمن ته به د روح وتلو په وخت كښې فرښتې پخير راغلې وائي:: حديث شريف كښې دی چه د روح وتلو په وخت كښې مؤمن ته وئيلې شي چه اې داطمينان والا روحه چه په پاك بدن كښې وې راوځه د

---

[1]) احمد:۲۸۷/٤ابوداوٗد كتاب السنة باب المسئلة فى القبر وعذاب القبر:٤٧٥٣، وهوحسن، نسائى:۲۰۰۳، مختصراً ابن ماجة : ١٥٤٨، حاكم:۳۷/۱.

[2]) احمد:۲۹۵/٤وهوحسن بالشواهد.

[3]) صحيح مسلم كتاب الجنة باب عرض مقعد الميت من الجنة والنار عليه واثبات عذاب القبر والتعوذمنه:۲۸۷۱مرفوعًا

[4]) صحيح بخارى كتاب الجنائز باب ماجاء فى عذاب القبر:۱۳۷٤، صحيح مسلم: كتاب الجنة باب عرض مقعد الميت من الجنة والنار عليه واثبات عذاب القبر:۲۸۷۰، ابن حبان:۳۱۲۰،السنن الكبرى:۲۱۷٦، احمد:۱۲٦،۲۳۳/۳،الايمان لابن منده :۱۰٦٦

[5]) احمد:۳/۳ ۰ ٤وسنده حسن، البزار: ۸۷۲،مجمع الزوائد:٤۸۰٤۷/۳

Scanned with Ca

تعریفونو والا جوړشه اوخوشحاله شه. په راحت اوارام درحیم او کریم الله ﷻ په رحمت سره.په دې کښې دی چه د آسمان فرښتې ده ته په خیر راغلې وائی او هم دغه خوشخبری او زیرې اوروی. او په دې کښې دی چه د خراب انسان روح ته وئیلی شی چه اې خبیث روحه د خبیث بدن نه راوځه خراب جوړشه او تیارشه اود اور په شان اوبو څکلو دپاره اود وینو زووڅکلودپاره او ددې په شان دنورو بې شمیره عذابونو دپاره. په دې کښې دی چه د آسمان فرښتې د هغه د پاره دروازې نه کولاووی اووائی خرابئی او ملامتیاسره واپس شه ستا د پاره دروازه نه شی کولاویدلې. (۱).

د مؤمن روحځ دریښمو په کپړو کښې اوړی::او په روایت کښې دی چه آسمانی فرښتې د نیك روح د پاره وائی الله ﷻ دې په تا باندې رحمت اوکړی او په هغه بدن باندې هم چه کوم کښې ته وې. تر دې چه هغه الله ﷻ ته رسوی نود هغه ځایځ نه ارشاد کیږی چه دې د آخری وخت پورې یوسئی. په دې کښې دی د کافر د روح بدبوئی بیانولو سره حضور ﷺ خپل څادر مبارك په خپله پوزه مبارکه کیخودو. (۲)او په روایت کښې دی چه د رحمت فرښتې دمؤمن د روح د پاره جنتی سپین ریښم راوړی راځی د یو یو لاس نه دا روح اخستل غواړی. کله چه دا د مخکینو مؤمنانو روحونوسره ملاویږی نولکه چه یو نوې سړې د سفر نه راشی اود هغه د کور خلق خوشحالیږی دهغې نه زیات دا روحونه دې روح سره په ملاویدلو باندې خوشحالیږی اوتپوس کوی چه دفلانکی څه حال دې خویدې کښې بعضې وائی چه اوس لا سوال جواب مه کوئی لږ شان آرام ته ئی پریږدئی.دې خو اوس دغم نه راخلاص شوې دې خوهغه جواب ورکوی چه هغه خو مړ شوې تاسو ته نه دې رسیدلې. هغوی وائی چه پریږده د هغه ذکر هغه خپلې مور هاویه له تلې دې.

د کافر روح زمکه کښې لاندې غورځولې کیږی ::په روایت کښې دی چه کله د کافر روح د زمکې دروازې له راوستلې شی نودهغه ځایځ څوکیدارې فرښتې دهغه دبد بوئې نه ویریږی(۳)اوآخرهغه د ټولونه لاندې زمکې ته رسوی. حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ فرمائی دمؤمنانو روحونه"جابین"اوکافرانو روحونه "برهوت"نومې حضرموت قید خانه کښې جمع کولې شی د هغه قبر ډیر تنگ شی. ترمذی شریف کښې دی چه د مړی په قبر کښې کیخودونه پس هغه له دوه تورشکلوکگو سترگو والا فرښتې راځی یو منکر او بل نکیر. د ده جواب اوریدوسره وائی چه مونږ ته علم ووچه ته به هم داسې جواب ورکوې. بیا د هغه قبر کولاوولې شی او نورانی کولې شی او وائی چه اوده شه. دې وائی چه زه خود خپل کور خلقو ته وایم خو دا دواړه به ورته وائی چه ته د ناوې په شان بې فکره خوب اوده شه هغه ناوې چه د هغه د کور د خلقو نه چه هغه ته دټولونه زیاته گرانه وی هغه راپاڅوی او تردې پورې چه الله ﷻ به هغه ددې خوب ځایځ نه راپاڅوی.

په قبر کښې د منافق جواب::منافق به جواب کښې وائی چه خلقو به څه وئیل ما به هم څه وئیل خو پوهیدلم نه. هغوی به وائی چه مونږ ته خو پته وه چه ستابه هم دا جواب وی.هم هغه وخت به زمکې ته حکم کولې شی چه راغونډه شه،هغه به راغونډیږی تر دې چه د هغه به یوه پوښتئی بله کښې ننوځې. بیا به هغه ته عذاب ورکولې شی تر دې چه الله ﷻ کله قیامت قائم کړی اوهغه د قبرنه راوچت کړی.(۴) او په حدیث کښې دی چه دمؤمن په جواب کښې به وائی چه ته خو هم په دې ژوندې وې او هم په دې مړ شوې ئې او هم په دې باندې به ته اوچتولې شې.

---

(۱) ابن ماجه کتاب الزهد، باب ذکر الموت والاستعداد له: ۴۲۶۲،۴۲۶۸، وسنده حسن، احمد:۱۴۰/۲، السنن الکبری:۱۴۴۲

(۲) صحیح مسلم کتاب الجنة باب عرض مقعدالمیت من الجنة والنار:۲۸۷۲.

(۳) نسائی کتاب الجنائز باب مایلقی به المؤمن من الکرامة عند خروج نفسه:۱۸۳۴وهوصحیح، حاکم:۳۵۳/۱، ابن حبان:۳۰۱۴.

(۴) ترمذی کتاب الجنائز باب ماجاء فی عذاب القبر:۱۰۷۱، وسنده حسن، ابن حبان:۳۱۱۷.

Scanned with Ca

په قبر کښې مونځ روژې زکوة وغيره هم د انسان حفاظت کوي: په ابن جرير کښې د رسول الله ﷺ ارشاد دې د هغه قسم دچا په لاس کښې چه زما ځان دې چه مړی ستاسو دڅپلو آوازونه اوری کله چه تاسو هغه ښخ کړئی او واپس کيږئی. که هغه په ايمان باندې مړ وی نو مونځ دهغه سر ته وی زکوة ښی طرف ته وی روژې ګس طرف ته وی نيکئی مثلاً صدقه خيرات صله رحمی ښيګړه خلقو سره احسان وغيره د ده د پښوطرف ته وی. کله چه د ده د سر طرف نه څوك راځی نومونځ وائی دې ځائ نه دتلو ځائ نشته، د ښی طرف نه ئی زکوة منع کوی د ګس طرف نه ئی روژې او د پښو د طرف نه نورې نيکئی. نو ده ته وئيلې شی چه کينه نو دې کينی اوهغه ته داسې معلوميږی لکه چه نمر ډوبيدو ته نزدې دې هغوی وائی چه ګوره کوم تپوس مونږ کوو دهغې جواب راکوه هغه وائی چه تاسو پريږدئی اول زه مونځ کوم هغوی به وائی چه هغه خو به ته کوې اوس مونږ له زمونږ د سوالونو جواب راکړه. هغه به وائی چه ښه ده تاسوڅه وائې؟ هغوی به وائی چه د دې سړی باره کښې ته څه وائی اوکومه ګواهی ورکوې. هغه تپوس کوی چه د محمد ﷺ باره کښې؟ جواب به ملاويږی چه او هم د هغوی ﷺ باره کښې. دې وائی چه زما ګواهی ده چه هغوی ﷺ د الله ﷻ رسول دې هغوی ﷺ د الله ﷻ د طرف نه مونږ له دليلونه راوړی دی مونږ هغوی ﷺ رښتونی منلی. بيا هغه ته وئيلې شی چه ته هم په دې باندې ژوندې ساتلې وې او هم په دې باندې مړ شوې او ان شاء الله هم په دې باندې به بيا راوچتولې شې. بيا د هغه قبر اويا لاسه کولاوولې شی او نورانی کولې شی اودجنت طرف ته ورته يوه دروازه کولاوولې شی او ورته وئيلې شی چه ګوره داستااصلی ځائ دې. نو اوس خو به ده ته هم خوشحالی او مزې وی. بيا به د هغه روح په پاکو روحونوکښې د شنو مرغويه قالب کښې په جنتی ونوکښې اوسيږی. اود هغه بدن د څه نه چه دهغه شروع شوې وه هم دهغه طرف ته واپس کولې شی يعنی د خاوړو طرف ته (¹) هم دا د آيت مطلب دې.

اسمان ته دنوی ختلی روح سره نور روحونه ملاقات کوی: اوپه روايت کښې دی چه د مرګ د وخت راحت او نور کتلو سره مؤمن دخپل روح د وتلو خواهش کوی او الله ﷻ ته هم دهغه ملاقات خوښ وی. کله چه د هغه روح آسمان ته ځيژی نو هغه له دمؤمنانو روحونه راځی او د خپلو پيژندګلو خلقو باره کښې ترې تپوس کوی که چرې دې وائی چه هغه خو ژوندې دې نو خير اوکه دا وائی چه هغه فلانکې خو مړشوې دې نو دوی خفه شی او وائی چه دلته ته نه دې راوړلې شوې. مؤمن د هغه په قبرکښې کينولې شی بيا د هغه نه تپوس کيږی چه ستا رب څوك دې هغه وائی چه زمارب الله دې. تپوس کولې شی چه ستا نبی څوك دې؟ دې وائی زمانبی محمد ﷺ دې، فرښته وائی چه ستادين کوم يودې؟ دې جواب ورکوی زمادين اسلام دې. هم په دې کښې دی چه دالله ﷻ دښمن له کله مرګ راشی اودالله ﷻ د خفګان اسباب ګوری نو نه غواړی چه د ده روح اوځی او الله ﷻ هم دهغه په ملاقات خوشحاله نه وی. په دې کښې دی چه د ده نه سوال جواب او وهلو ټکولو نه پس وائی چه داسې اوده شه لکه پرې شوې مار(²) او په روايت کښې دی چه کله دې د حضور ﷺ د رسالت ګواهی ورکوی نو فرښته وائی تاته څنګه معلومه شوه، آيا تا د حضور ﷺ زمانه ليدلې؟ هم په دې روايت کښې دی چه د کافر په قبرکښې يوه داسې کنړه فرښته په عذاب ورکولو باندې وی چه نه به کله واوری اونه به رحم اوکړی. (³)

فرښتې مؤمن ته سلام کوی او جنازه کښې شرکت کوی: ابن عباس ﷺ فرمائی چه د مرګ په وخت کښې مؤمن له فرښتې راځی او سلام کوی. د جنت زيرې ورکوی، د ده د جنازې سره ځی. خلقو سره د

---

¹) حاکم: ۱/۳۷۹-۳۸۰ وسنده حسن، ابن حبان: ۳۱۱۲، عبدالرزاق ۶۷۰۳.

²) البزار: ۸۷۴ وسنده صحيح، مجمع الزوائد: ۳/۵۲، ۵۳.

³) احمد: ۶/۳۵۲-۳۵۳، مجمع الزوائد: ۳/۵۱.

Scanned with Ca

ده د جنازې په مونځ کښې شريکيږي.اوهم په دې کښې دي چه کافرانو له فرښتې راځي هغوی په مخونو او شاګانو باندې وهي دهغه نه د هغه په قبرکښې جواب هيروي. دغه شان ظالمان الله ﷻ ګمراه کوي. د حضرت ابوقتاده انصاري ﷺ نه هم داسې قول مروي دې. په دې کښې دي چه مؤمن واني زما نبي محمدبن عبدالله دې.ډير ځل ده نه سوال کوي او هم دغه جواب ورکوي. هغه ته دوزخ ښائي او واني که کوګ تلې نو ستا داځاي وو او جنت ورته ښائي او واني چه دتوبې په وجه دې داځائ دې. حضرت طاؤس رحمه الله فرمائي په دنياکښې ثابت قدمي په کلمه توحيدباندې استقامت دې. او په آخرت کښې ثابت قدمي د منکر نکير جواب دې. قتاده رحمه الله فرمائي چه خير او نيك عمل سره دنياکښې ساتلې شي او په قبرکښې هم.

د مؤمن هر عمل که غټ وي او که وړوکې د عذاب قبر نه خلاصوي::ابوعبدالله حکيم ترمذي رحمه الله خپل کتاب نوادرالاصول کښې راوړي چه د صحابه کرامو رضي الله عنهم ډلې سره حضور ﷺ د مديني په جمات کښې فرمانيل چه تيره شپه ماعجيبه خبرې اوليدلې. اومې کتل چه زما يو امتي د قبر عذاب راګيرکړې وو آخر د هغه اودس هغه خلاص کړو. ما يو امتي اوليدو چه شيطان هغه وحشي جوړ کړې وو خود الله ﷻ ذکر راغلو هغه ئې خلاص کړو. يو امتي مې اوليدو چه د عذاب فرښتو هغه راګير کړې نو د هغه مونځ راغلو او هغه ئې خلاص کړو. يو امتي مې اوليدلو چه تندې هلاك کولو اوکله به حوض له تلو نو ديکې به ورکولې شوې دهغه روژه راغله او په هغه باندې اوبه اوڅکلې اوموړ ئې کړو.حضور ﷺ يو بل امتي اوليدو چه انبياء عليهم السلام حلقې جوړې کړې وې نو چه کومې حلقې له به تلو او کيناستو به نو دهغه ځائ نه به اوچتولې شو هغه وخت د هغه د جنابت غسل راغلو اودهغه لاس ئې اونيولو او ماسره ئې کينولو. يو امتي مې اوليدلوچه څلورو واړو طرفونه تيارې راګيرکړې دي او لاندې باندې هم دې کښې راګير دې نو د هغه حج او عمره راغله او د تيارو نه ئې راؤيستلو او رڼرا ته ئې اورسولو. يو امتي مې اوليدلو چه هغه مؤمنانو سره خبرې کول غواړې خو هغوی هغه سره خبرې نه کوي. هغه وخت صله رحمي راغله او اعلان ئې اوکړو چه ده سره خبرې کوئې نو هغوی ورسره خبرې اترې شروع کړې. يو امتي مې اوليدلو چه هغه د خپل مخ نه د اور شغلې اخواکولو د پاره لاس وړاندې کوي په دې کښې د ده خيرات راغلو او دهغه په مخ باندې پرده شو اود هغه په سر باندې سورې جوړ شو. خپل يو امتي مې اوليدلو چه دعذاب فرښتو هغه د هر طرف نه قيد کړې وو خو دهغه د نيکئي طرف ته حکم کول او د بدئي نه منع کولو عمل راغلو اود هغوی د لاس نه ئې خلاص کړو اود رحمت فرښتو سره ئې ملاؤ کړو. خپل يو امتي مې اوليدلو چه په زنګونونو باندې پريوتې دې او په الله ﷻ او هغه کښې پرده ده. د هغه ښه اخلاق راغله او د لاس نه ئې اونيولو او الله ﷻ ته ئې اورسولو. خپل يو امتي مې اوليدلو چه د هغه عمل نامه په ګس طرف باندې ورکولې شوه خو د هغه د الله ﷻ نه ويره راغله او دهغه مخې ته ئې کړه. خپل يو امتي ما د دوزخ په غاړه اوليدو چه د الله ﷻ د ويرې نه ورباندې لړچيدل راغله اوهغه ئې د دوزخ نه بچ کړوما خپل يو امتي اوليدو چه هغه پرمخې کړې شوې دې چه دوزخ کښې اوغورزوي خو هغه وخت د الله ﷻ د ويرې نه ژړا راغله او هغه اوښکو هغه بچ کړو. يو امتي مې د پل صراط په پل باندې تندکونه خوړل خود هغه په ما باندې درود وئيل راغله او د لاس نه ئې اونيولو او نيغ ئې کړو اوپورې ويستلو. يومې اوليدلو چه د جنت دروازې ته اورسيدو خو دروازه ورته بنده شوه. هغه وخت د لااله الاالله ګواهي راغله دروازې کولاؤ کړې او هغه ئې جنت ته اورسول([1])قرطبي رحمه الله دا حديث بيانولو سره فرمائي چه دا حديث ډير لوئ دې او په دې کښې د هغه مخصوصو اعمالو ذکر دې کوم چه د مخصوصو مصيبتونونه خلاصې ورکونکې دی(تذکره). په دې

[1]) الحکيم الترمذی.

باره کښې ابويعلى موصلي رحمه الله هم يو غريب مطول حديث روايت كړي دي په كوم كښې چه دي الله تبارك وتعالى ملك الموت ته فرمائي ته زما دوست له لاړ شه ما په آسماني سختو باندې په هرقسم ازميښت كړو په هر يو حالت كښې مې هغه په خپله خوشحالئي كښې خوشحاله اوموندلو. ته لاړشه او هغه ماله راوله چه زه هغه له د هر قسم آرام او مزې وركړم.

د روح ويستلو په وخت فرښتې په مؤمن ډيرې مهربانې وي:: عزرائيل عليه السلام خان سره پنځه سوه فرښتې واخلي او ځي. هغوی سره د جنت كفن د هغه ځائ خوشبوئ او د ريحان (كشمالو) غنچې وی د كومو په څوكوچه شل رنګونه وی اود هر رنګ خوشبوئ جدا جدا وی.په سپينه ريښمينه كپړه كښې اعلى مشك په بنه مزه سره راتاؤ كړې شوی وی. دا ټول راځي ملك الموت د هغه سرته كيني او فرښتې د هغه څلورو واړو طرفو ته كيني. هريو سره چه كومه جنتي تحفه وی هغه د هغه په اندامونو باندې ايږدی او سپينه كپړه او مشك د هغه د زنې لاندې كيخودلې شي. د هغه د پاره د جنت دروازې كولاوولې شي اود هغه روح كله جنتي ګلونوسره، كله جنتي جامو سره او كله جنتي ميوو سره داسې خوشحالولې شي لكه څنګه چه ژړيدونكې ماشوم خلق خوشحالوی. دې وخت كښې به د هغه حورې په خندا خندا هغه غواړی. روح دا نظارې كتلوسره ډير زر د بدن د قيد نه د راوتلو اراده كوی. ملك الموت وائي چه او اې پاكه روحه بغير د ازغو د بيرو طرف ته او بارشوی كيلو طرف ته اود اوږدو اوږدو سورو طرف ته اود اوبودسريكوطرف ته ځه. والله څنګه چه مور په بچي باندې مهربانه وی د هغې نه هم زيات ملك الموت په هغه باندې شفقت او رحمت كوی ځكه چه هغه ته معلومه ده چه دا د الله ﷻ محبوب دې. كه هغه ته لړ شان هم تكليف اورسيدو نو زما د رب خفګان به زما نه وی بس همدغه شان به دا روح د دې بدن نه جدا كوی لكه د اخلي شوی وروته وينبته. هم د دې باره كښې د الله ﷻ ارشاد دې چه د هغوی روح طيب فرښتې قبض كوی. بل ځائ كښې ارشاد دې كه چرې هغه د مقربينونه دې نود هغه د پاره آرام او مزې دی. يعنی مرګ د آرام او مزو ملاويدونكې اود دنيا په بدله كښې جنت. د ملك الموت د روح قبض كولو سره روح بدن ته وائي الله ﷻ دې تاته جزائې خير دركړی ته د الله ﷻ د اطاعت طرف ته تندی كونكې اود الله ﷻ د معصيت او ګناه نه روستو كيدونكې وې. تا پخپله هم خلاصې بيامونډو او زه دې هم خلاص كړم. بدن هم روح ته هم داسې جواب وركوی.

د مؤمن په مرګ باندې فرښتې اسمان او زمكه هم ژړا كوی:: د زمكې هغه ټولې حصې په كومو چه ده د الله ﷻ عبادت كړې وو دهغه دمرګ نه پس تر څلويښتو ورځو پورې ژاړی. دغه شان د آسمان هغه ټولې دروازې په كومو چه به د هغه نيك عملونه ختل او د كومو نه چه به دهغه رزق راكوزيدلو په ده باندې ژاړی. هغه وخت هغه پنځه سوه فرښتې د ده د بدن نه چاپيره اودريږی او د هغه په غسل كښې شاملې وی. انسان چه د هغه اړخ بدلوی نو دې نه وړاندې فرښتې د هغه اړخ بدلوی اود هغه د لامبولونه پس د انساني كفن نه وړاندې خپل خان سره راوړلې شوی كفن وراغوندی. د هغوی د خوشبونه اول خپله خوشبو لګوی اود هغه د كور د دروازې نه واخله تر قبر پورې دواړو طرفو ته په صفونو كښې ولاړې وی او د هغه د پاره استغفار كوی.

د مؤمن په كاميابئ شيطان دافسوس ژړا كوی:: هغه وخت شيطان دومره په زوره ژړا كوی چغې وهي لكه چه د هغه د بدن هډوكي ماتيږی او وائي چه زما لښكريانو تاسو تباه شئ افسوس چه د دې ستاسو د لاس نه څنګه بچ شو؟ هغوی جواب وركړی چه دا خو معصوم وو. كله چه د هغه روح واخلي او ملك الموت خيژی نو حضرت جبرائيل عليه السلام د اويا زره فرښتو سره دهغه استقبال كوی.هر يو هغه ته خان له د الله ﷻ زيری اوروی. تردې چه دهغه روح د الله ﷻ عرش ته رسی. هلته په رسيدو باندې په سجده كښې پريوځي. هغه وخت د الله ﷻ ارشاد كيږی چه زما د بنده روح بغير د ازغو بيرو كښې او قط په قط

کیلو په ونوکښې، په اوږدو سورو کښې او بهیدونکو اوبو کښې ځایٔ کړئی. بیا چه کله هغه په قبر کښې کیخودې شی نو ښی طرف ته مونځ اودریږی گس طرف ته روژه اودریږی د سر طرف ته قرآن راځی مونځونو ته تګ د پښو طرف نه وی یوه غاړه باندې صبر اودریږی د عذاب یو غړنی راتوپ کونکې راځی خو د ښی طرف نه ئی هغه مونځ منع کوی چه دې همیشه بیدار پاتې وو دې قبر ته په راتلوسره ئی لږ شان آرام بیاموندو. هغه به د گس طرف نه راځی دلته نه به روژه داسې ونیلو سره راتلوته نه پریږدی چه د سر نه راځی نو دې ځایٔ نه ورته قرآن او ذکر داسې وینا کولو سره منع کوی. هغه به د پښود طرف نه راشی نو د هغه د مانځه دپاره تګ به هغه منع کوی.غرض دا چه د څلورو وارو طرفونه به د الله ﷻ محبوب محفوظ شی او عذاب ته به د چرته نه هم لار ملاؤته شی. هغه واپس ځی نو دغه وخت کښې صبر وائی چه ما کتل که چرې تاته هم دا عذاب لرې شی نو ماته د وینا کولو څه ضرورت؟ گنی نو ما به هم د هغوی حمایت کولو.زه به اوس د پل صراط او میزان په وخت کښې د ده په کار راځم.

مؤمن ته به جنت او دوزخ دواړه اوخودلې شی:: دوه فرښتې رالیږلې شی یوې ته نکیر او بلې ته منکر وائی دا د ناڅاپی اوچتونکې بجلئی غوندې وی د هغوی غاښونه د اوسپنې په شان وی اود هغوی د سا نه شغلې غوندې راوځی د هغوی ویښته دپښونه لاندې زوړند وی د هغوی د دواړو اوږو مینځ کښې دومره دومره فاصله وی د هغوی زړونه دنرمئ او رحمت نه بالکل خالی وی. په دوی کښې د هریو په لاس کښې گرځ وی. که قبیله ربیعه اوقبیله مضر راجمع شی او دا اوچتول غواړی نو ناممکن دی. هغوی راتلو سره هغه ته وائی پاڅه کینه نودې سیدا کینی د هغه کفن د هغه په اړخونو راشی هغوی ده نه تپوس کوی ستا رب څوك دې؟ ستا دین څه دې؟ ستا نبی څوك دې؟ صحابه کرام ﷺ چپ پاتې نه شو او عرض ئی اوکړو یا رسول اللهﷺ! داسې وریرونکو فرښتوته به څوك جواب ورکړې شی؟ هغوی ﷺ هم دا آیت ﴿یثبت﴾ تلاوت کړو او وئی فرمائیل هغه به بې ویرې جواب ورکړی چه زما رب الله وحده لاشریك له دې اوزمادین اسلام دې کوم چه د فرښتو هم دین دې او محمد ﷺ زما نبی دې چه خاتم النبیین دې. هغوی به وائی چه تا صحیح جواب ورکړو نوهغوی به د ده قبر دهغه ښی طرف نه د گس طرف نه د هغه د وړاندې نه دهغه دروستونه د هغه د سر طرف نه او د پښو طرف نه څلویښت څلویښت لاسه ارت کړی. هغوی به ئی دوه سوه لاسه کولاؤ کړی. هغه ته به فرمائی خپل پورته طرف ته نظر اوچت کړه.دې به گوری چه د جنت دروازه به کولاؤ وی هغوی به وائی چه اې د الله ﷻ دوسته تا د الله ﷻ خبره منلې ده نو ستا منزل دا دې. حضورﷺ فرمائی چه د هغه الله ﷻ قسم د چا په قبضه کښې چه د محمد ﷺ ځان دې په هغه وخت کښې چه کوم خوند او مزه د هغه په زړه کښې وی هغه نه ختمیدونکی دی.بیا هغه ته وئیلې کیږی اوس د ځان لاندې اوگوره دې به گوری چه د دوزخ دروازه کولاؤ ده. فرښتې به وائی گوره دې نه الله ﷻ تاله د همیشه د پاره خلاصې درکړو.بیا خو به د هغه زړه دومره خوشحاله شی دا خوشحالی به د همیشه همیشه د پاره اخواکیږی نه. حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه د ده د پاره به د جنت اووه اویا دروازې کولاویږی چرته نه چه به د بادصبا چپې د خوشبوئې او یخوالی سره راځی. تر دې پورې چه الله ﷻ به دې د دغه ځایٔ نه د قیامت په قائمیدو باندې راوچت کړی.(۱)

دکافرو روح به په بدبوداره گنده کپړه کښې ویستلې شی ::هم په دې اسنادوسره روایت دې چه الله ﷻ د خراب بنده د پاره ملك الموت ته فرمائی لاړ شه او زما دا دښمن راوله. ده ته ما په رزق کښې برکت ورکړې ووخپل نعمتونه مې ورکړی وو ولې بیا هم دې خما د نافرمانونه بچ نه شو هغه راوله چه زه ترې بدله واخلم. هغه وخت حضرت ملك الموت ﷺ په ډیر بد او ویرونکی شکل کښې راځی داسې لکه چه

۱) التقریب:۲۱۹، المیزان:۳۲۸/۲، المیزان۳٤٤/۱.

چا دومره عجيبه او ويرونکې شکل هډو ليدلې نه وي. دولس سترګې وي د دوزخ ازغني جامې ورسره وي پنځه سوه فرښتې چه د دوزخ اور اود اور کوړې ورسره وي هغه سره وي. ملك الموت هغه ازغنې جامې چه د دوزخ د اور وي د هغه په بدن باندې راکاږي په رګ رګ کښې د دوزخ د اور ازغي ننوځي. بيا ئې داسې راتاووي چه د هغه هر جوړ او اندام سست شي بيادهغه روح دهغه د پښې دګوتې نه راکاږي او د هغه په زنګونونو باندې وراچوي. هغه وخت د الله ﷻ دښمن بې هوشه شي نو ملك الموت هغه اوچت کړي. فرښتې هغه په خپلو دوزخي کوړو باندې په شا او مخ باندې وهي. بيا ملك الموت هغه اونيسي او د هغه روح د هغه د ګيټو د طرف نه راکاږي اودهغه په زنګونونو باندې وراچوي د هغه په نرې ملاباندې وراچوي.داد الله ﷻ دښمن هغه وخت بيا بې تابه شي دمرګ فرښته بيا هغه بې هوشې اوچته کړي اوفرښتې بيا د هغه په مخ او شا باندې کوړې وروي. آخر دا چه روح ئې په سينه باندې ورخيژي بيا حلق ته اورسي بيا فرښتې د دوزخ هغه تانبه او د دوزخ سروټکې د هغه د زنې لاندې ايږدي او ملك الموت فرمائي چه اې لعين ملعون روحه روان شه تاؤ اوګرموالي له سوزونکي اوبو کښې تکو تورولوګو دوړو کښې کوم کښې چه نه څه يخ ځائ شته اونه ښه ځائ. کله چه دا روح قبض کيږي نو خپل بدن ته وائي الله ﷻ دې تاسره پوه شي تا زه د الله ﷻ د نافرمانو طرف ته بوتلم پخپله هم هلاك شوې او زه دې هم برباد کړم. بدن هم روح ته هم دغه وائي دزمکې هغه ټول حصې چرته چه ده د الله ﷻ نافرمانی کوله په هغه باندې لعنت کوي.دشيطان لښکر منډې وهي او شيطان له رسي او وائي چه مونږ نن يو دوزخ ته اورسولو. د هغه قبر دومره تنګ شي چه د هغه ښې پوښتئ په ګسو کښې او ګسې پوښتئ په ښو پوښتوکښې ورننوځي. تور ماران د بختي اوښانو برابر دهغه قبر ته ورليږلې شي چه د هغه د غوږونو او پښو په ګوتو باندې هغه له ټکونه ورکول شروع کوي. او پورته راخيژي. تردې پورې چه د بدن مينځ ته رسي. دوه فرښتې راليږلې شي د چا سترګې چه د تيزې بجلئ په شان اود چا آواز چه د تندر په شان د چا غاښونه چه د ځناورو غوندې د چا ساچه د اور د شغلو په شان د چا ويښته چه د پښو لاندې پورې د چا د دواړو اوږو په مينځ کښې چه دومره دومره فاصله ده د چا په زړه کښې چه د رحم او رحمت نوم او نښه هم نشته د چا نوم چه هم منکر او نکير دې. د چا په لاسونوکښې چه د اوسپنې دومره لوئ لوئ ګرځونه دي کوم چه قبيله ربيعه او مضر هم نه شي اوچتولې. هغوي ده ته وائي پاڅه نو هغه نيغ کيني اود پرتوغاښ تړلو ځائ پورې دهغه کفن راشي هغوي ده نه تپوس کوي ستا رب څوك دې ستا دين څه دې ستا نبي څوك دې؟دې وائي چه ماته خو هيڅ پته نشته. هغوي به وائي چه ښه نه تا معلومه کړه اونه تا لوستلې دي بيا ئې دومره په زوره په ګرځ وهي چه دهغه بڅرې د هغه قبرډك کړي بيا واپس شي او ورته وائي چه پاس اوګوره دې يوه کولاؤ شوې دروازه اووينې هغوي وائي چه والله که ته د الله ﷻ حکم منونکې وې نو ستا دا ځائ وو. حضورﷺ فرمائي چه اوس خو د ده هغه ارمان وي چه هيڅ کله به د هغه د زړه نه جدا نه شي. بيا به ورته وائي چه اوس خپل لاندې اوګوره نو هغه به ګوري چه د دوزخ يوه دروازه به کولاؤ وي فرښتې به وائي اې د الله ﷻ دښمنه تا د الله ﷻ د نافرمانئ کارونه کړي دي نو اوس ستا ځائ دا دې. والله هغه وخت به د هغه زړه د غم او افسوس نه کيني دا غم به د هغه نه چرې هم هير نه شي د هغه د پاره د دوزخ اووه اويا دروازې کولاويږي چرته نه چه به ګرمه هوا او ږاس هغه له هميشه راځي. تر هغه وخته پورې چه هغه به الله ﷻ راپاڅوي. دا حديث ډير غريب دې اود دې سياق هم ډير عجيبه دې اود دې راوي يزيد رقاشي چه د حضرت انس ﷺ نه لاندې راوي دې اود ده غرائب او منکرات ډير دي او د آئمه په نيز هغه ضعيف الروايت دې. والله اعلم.

په ابوداؤد کښې دي چه حضرت عثمان ﷺ فرمائي چه کله به رسول الله ﷺ د يو مړي د ښخيدونه فارغ شونوهلته به اودريدو اوفرمائيل به ئې چه دخپل رورد پاره استغفار اوکړئ اودهغه د پاره ثابت قدمي

Scanned with Ca

اوغوارئ. دې وخت كښې د ده نه سوال كيږي[1] حافظ ابن مردويه د الله ﷻ فرمان ﴿وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ الظّٰلِمُوْنَ فِيْ غَمَرٰتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوْٓا اَيْدِيْهِمْ ۚ اَخْرِجُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۖ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُوْنِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيٰتِهٖ تَسْتَكْبِرُوْنَ﴾ الخ په تفسير كښې يو ډير اوږد حديث وارد كړې دې هغه هم د غرائبو نه ډک دې.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ بَدَّلُوْا
آيا تا اونه ليدل | هغه كسان | چې بدل كړو هغوئ
آيا تا هغه خلق نهٔ دې ليدلي | چې كومو د الله ﷻ نعمت په
نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَّاَحَلُّوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ
نعمت د الله | په ناشكرئ سره | او بوتلو (ديكه كړو) هغوئ | قوم خپل | كور د هلاكت ته
ناشكرئ بدل كړو | ....اوخپل قوم ئې هم د هلاكت كور ته ورداخل كړو
جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا ۚ وَبِئْسَ الْقَرَارُ وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ
(يعنى)دوزخ ته|چې سوزى به په هغې كښې | او ډير بدځائې دې | دقرار | او جوړ كړل هغوئ | الله د پاره
چې جهنم دې | چې ټول به ورته داخليږي | اوهغهٔ ډير بد ځائې دې د اوسيدو | ....او دې خلقو
اَنْدَادًا لِّيُضِلُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ ۗ قُلْ تَمَتَّعُوْا
شريكان | دپاره ددې چې بې لارې كړى خلق اد لارې د هغهٔ نه | ورته اووايه | چې نفع واخلئ تاسو
الله دپاره شريكان جوړ كړى دى | چې خلق د هغهٔ دلارې نه گمراه كړى | ورته اووايه چې لږه
فَاِنَّ مَصِيْرَكُمْ اِلَى النَّارِ
پس بيشكه واپس تلل دى ستاسو | وور ته |
فائده واخلئ | بيشكه ستاسو تلل دوزخ طرفته دى

قوله تعالى :: اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ بَدَّلُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ

د نعمت د ناقدرئ سزااو د اَلَّذِيْنَ بَدَّلُوْا نه څوک مراد دى؟: صحيح بخارى شريف كښې دى ﴿اَلَمْ تَرَ﴾ په معنى كښې ﴿اَلَمْ تَرَ﴾ دې يعنى آيا ته نه پيژنې الخ.دبوار معنى هلاكت ده.﴿بارىبور بورا﴾ دبوراً معنى د هلاكيدونكو ده. دې خلقو نه مراد د حضرت ابن عباس ؓ دوينا مطابق د مكې كافران دى او بل قول دې چه دې نه مراد جبله بن ايهم اود هغه تابعدارى كونكې عرب دى كوم چه روميانو سره ملاوشوې وو خو مشهور او صحيح قول د ابن عباس ؓ اولنې دې كيدې شى چه الفاظ د خپل عموم په اعتبار سره ټولو كافرانو ته شامل وى. الله ﷻ خپل خوږ نبى حضرت محمد ﷺ د ټول عالم د پاره رحمت جوړ كړې او د ټولو خلقو د پاره نعمت جوړكړې راليږلې دې. چا چه د دې رحمت او نعمت قدردانى اوكړه هغه جنتى دې او چا چه ناقدرى اوكړه هغه دوزخى دې. د حضرت على ؓ نه هم يو قول د حضرت ابن عباس ؓ د رومبنى قول برابر نقل دې د ﴿ابن الكواء﴾ په جواب كښې هغوى هم دا فرمائيلى وو چه دا د بدر په ورځ د قريشو كفار دى. او په روايت كښې دى چه د يوسړى په سوال باندې هغوى فرمائيلې وو دې نه مراد د قريشو منافقان دى. او په روايت كښې دى چه حضرت على ؓ يو ځل فرمائيل چه آيا

[1] ابوداؤد كتاب الجنائز باب استغفار عندالقبر اللميت فى وقت الانصراف ۳۲۲۱ وسندهو حسن.

مانه څوك د قران په بابت كښې څه معلومات نه كوي؟والله اعلم. زما په علم كښې كه چرې څوك نن زما نه زيات د قرآن عالم وې اوهغه دسمندرونونه اخواوې نوزه به خامخا هغه له رسيدم. دې اوريدو سره عبدالله بن الكواء اودريدو او وئې وئيل چه دا كوم خلق دى د چا باره كښې چه د الله ﷻ فرمان چه هغوى د الله ﷻ نعمت په كفر باندې بدل كړو او خپل قوم ئې د هلاكت په كنده كښې اوغورزو. هغوى اوفرمائيل دا د قريشو مشركان دى هغوى له دالله ﷻ نعمت ايمان اورسيدو خو هغوى دا نعمت په كفر سره بدل كړو او په روايت كښې د هغوى نه مروى دى چه دې نه مراد د قريشو دوه فاجران دى بنو اميه او بنو مغيره. بنو مغيره خپل قوم بدر كښې اودرولې وو او هغوى ئې په هلاكت كښې اچولې وو او بنو اميه د أحد په ورځ خپل كسان غرق كړل. په بدر كښې ابوجهل وو او أحد كښې ابوسفيان. اود هلاكت د كورنه مراد دوزخ دې او په روايت كښې دى بنو مغيره خو په بدركښې هلاك شو او بنو اميه ته د څو ورځو فائده ملاؤ شوه. د حضرت عمر ﷺ نه هم د دې آيت په تفسيركښې هم دا مروى دى. ابن عباس ﷺ چه كله د هغوى نه سوال اوكړو نوهغوى اوفرمائيل دواړه د قريشو بدكاره دى. زما ماما او ستا تره او زما ماماګان خو هم د بدر په ورځ ختم شو او ستا ترونو ته الله ﷻ مهلت وركړې دې دوى به دوزخ ته ځى چه ډير خراب ځائ دې. هغوى پخپله شرك اوكړو او نور ئې هم دې طرف ته رابلل. اې نبي! ته دوى ته اووايه چه په دنياكښې څه خوراك څښاك او اغوستن اوكړئ آخرى ځائ ستاسو دوزخ دې. لكه چه ارشاد دې چه مونږ به دوى ته هسې لږ شان آرام وركړو بيا به ئې د سخت عذاب طرف ته بې بس كړو. يعنې دنياوى ګټيه به هغوى اوكړى خو واپس كيږى به هم زمونږ طرف ته. هغه وخت به مونږ هغوى ته د هغوى د كفر په وجه سخت عذاب وركوو.

قُلْ	لِّعِبَادِيَ	الَّذِيْنَ
اووايه	بندګانو زما ته	هغه (بندګان)
(رائې محبوبه ﷺ) زما هغه بندګانو ته اووايه		

اٰمَنُوْا	يُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ	وَيُنْفِقُوْا	مِمَّا	رَزَقْنٰهُمْ
چې ايمان ئې راوړې دې	چې قائم كړى مونځ	او خرچ كړى	د هغې نه	چې وركړې دى مونږ هغوئ ته
چې ايمان ئې راوړې دې	چې هغوئ د مونځونو پابندى كوى	او څه چې مونږ وركړى دى	د هغې نه	

سِرًّا	وَّعَلَانِيَةً	مِّنْ قَبْلِ	اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ	لَّا بَيْعٌ
په پټه	او په ښكاره	مخكښې د دې نه	چې راشى هغه ورځ	چې نۀ به وى اخستل خرڅول
په پټه او په ښكاره (دنيكئ په لار كښې) خرڅ كوى		د دې نه وړاندې چې هغه ورځ راشى		چې

فِيْهِ	وَلَا خِلٰلٌ ۝
په هغې كښې	او نۀ دوستى
په كښې اخستل خرڅول نۀ وى	

قوله تعالى:: يُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوْا

د الله ﷻ حكم مونځ اوزكوة. - الله ﷻ خپلو بنديګانوته دخپل اطاعت اوخپل حق منلو اود الله ﷻ مخلوق سره احسان او ښه سلوك كولو حكم وركوى. فرمائى چه مونځ برابر كوئې چه د الله ﷻ وحده لاشريك له عبادت دې او زكوة خامخا وركوئې خپلوانو ته هم او پردو ته هم. اقامت نه مراد د وخت حدود د ركوع خشوع اود سجدې حفاظت كول دى. د الله ﷻ دركړې شوې رزق د هغه په لاركښې پټ ښكاره اود هغه

Scanned with Ca

د رضا د پاره نورو له هم ورکول پکار دی دې د پاره چه په هغه ورځ مخلصی ملاؤ شی چه په کومه ورځ به هيڅ اخستل خرڅول نه کيږی اونه به څه دوستی او اشنائی وی. که څوك خپل خان هم د فدې په توګه خرڅول اوغواړی نو ناممکن دی لکه چه فرمان دې ﴿فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ يعنی نن تاسو نه اوکافرانو نه څه فديه اوبدله نه شی اخستې هلته به دچاد دوستئ په وجه نه خلاصيږی بلکه هلته به عدل او انصاف وی. ﴿خلال﴾مصدر دې ﴿امراءالقيس﴾په شعر کښې هم دا لفظ دې. په دنيا کښې لين دين او دوستی په کار راځی خو هلته دا څيز که د الله ﷻ د پاره نه وی نو بې کارڅيزدې. د الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَاتَّقُوا يَوْمًا لَّا تَجْزِي نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ﴾ دهغه ورځې د عذابونونه دبچ کيدلوکوشش کوه په کومه ورځ چه به څوك هم دچاپه کارنه راځی.نه به دچانه فديه قبلولې شی نه به چاله دچا شفاعت فائده ورکوې نه به څوك دچا څه امداد کولې شی.ارشاد باری تعالی دې﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ ۗ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ ايماندارانوکوم چه مونږ تاسوته درکړی دی تاسودهغې نه زمونږپه لارکښې خرچ کوئې د دې نه وړاندې چه هغه ورځ راشی په کومه کښې نه څه خرڅول اخستل شته نه دوستی او نه شفاعت. هم کافران په اصل کښې ظالمان دی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

| الله | هغه ذات دی | چې پيدائې کړل | اسمانونه | او زمکه

| الله ﷻ هغه ذات دی | چې چا اسمانونه او زمکه پيدا کړل

وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ

او نازلې ئې کړی اسمان نه | اوبه | نو راويستلې ئې | په دغه اوبو سره | دهر قسم ميوو نه | رزق |د پاره ستاسو

او د بره نه ئې اوبه راوورولې |بيا د هغې اوبو نه ئې مختلفې ميوې تاسو دپاره د رزق په طور پيدا کړې

وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِیَ فِی الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ

او تابع ئې کړه | ستاسو دپاره کشتئ | دپاره ددې چې ګرځی | په درياب کښې | په حکم د هغهٔ سره

اوتاسو دپاره ئې بيړئ تابع کړه | چې د هغهٔ په حکم سره سمندر کښې روانه وی

وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهٰرَ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

او تابع ئې کړل | ستاسو دپاره | نهرونه | اوتابع ئې کړل | ستاسو دپاره نمر | او سپوږمئ

او ستاسو د فائدې دپاره ئې دريابونه تابع کړل | اوستاسو دپاره ئې نمر او سپوږمئ په کار لګولی دی

دَآئِبَیْنِ . وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّیْلَ وَالنَّهَارَ وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا

چې مسلسل روان دی | او تابع ئې کړل | ستاسو دپاره شپه | او ورځ | او در ئې کړل تاسو ته ټول هغه څيزونه

چې هميشه روان وی | اوتاسو دپاره ئې شپه او ورځ تابع کړل | اوتاسو ته ئې هغه ټول څيزونه درکړل

سَاَلْتُمُوْهُ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا اِنَّ

چې تاسو اوغوښتل هغهٔ | او که شماروئ تاسو | نعمتونه د الله | نهٔ شئ شمارولې هغه | بيشکه

چې تاسو غوښتل | اوکه تاسو د الله ﷻ نعمتونه شميرل غواړئ | نو نهٔ ئې شئ شميرلې | بيشکه

Scanned with Ca

اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لَظَلُوۡمٌ كَفَّارٌ ﴿۳٤﴾
انسان | ډیرظالم دی | ډیر ناشکره دی |
انسان ډیر بې انصافه ناشکره دی |

قوله تعالی:: اَللّٰهُ الَّذِیۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ

دالله ﷻ نعمتونه اودهغې ناشکري:- دالله ﷻ قسم قسم بې شماره نعمتونوته اوګوره.آسمان هغه یو محفوظ چت جوړکړې دې. زمکه ئې بهترین فرش جوړکړې دې. د آسمان نه باران راوروړلو سره د خوند او مزې میوې فصلونه او باغونه تیاروی. هم دهغه په حکم سره کشتئې د اوبو دپاسه روانې ګرځي دې د پاره چه تاسو د یوې غاړې نه بلې غاړې ته او د یوملك نه بل ملك ته اورسوی. اوچه تاسو د دې ځائ مال هلته او د هلته نه دلته یوسئې ګټه حاصله کړئې او تجربه زیاته کړئې. نهرونه هم هغه ستاسو په کارکښې لګولې دی.تاسو د دې اوبه څکئې او په نوروهم څکوئې اوپه دې باندې فصلونه کوئې. لامبئ وینځئې او په دې باندې قسماقسم فائدې حاصلوئې. دهمیشه ګرځیدونکې اونه ستړې کیدونکې نمر او سپوږمئې هم ستاسو د فائدې په کارونوکښې اخته ده. په مقرر چال او مقررو ځایونو باندې ګردش کښې لګیادی. نه دوی جنګیږی او نه روستوکیږی. شپه او ورځ هم د دوی په تلو راتلوسره ځې راځې. ستوری هم د هغه د حکم ماتحت دی. هغه رب العالمین د برکت نه ډك دې. کله ورځې لویوی او کله شپې اوږدوی.هرڅیز په خپل کارکښې سرتیتې مشغول دې.هغه الله عزیز اوغفار دې.ستاسود ضرورت ټول څیزونه هغه تاسو له درکړی دی.تاسو چه د خپل حال اوقال نه د کومو کومو څیزونو محتاج وئې هغه هرڅه تاسو له درکړی دی.

د الله ﷻ نه که نعمت غواړئ هم ئې ورکوی که نه غواړئې نو هم ئې ورکوی:: په غوښتو باندې هم هغه ورکوی او په نه غوښتو باندې هم. د هغه لاس نه بندیږی. نه به څه د الله ﷻ د ټولو نعمتونو شکریه ادا کړې نه خو هغه پوره شمیرلې هم نه شې.طلق بن حبیب ﷺ فرمائی چه دالله ﷻ حق د هغه نه ډیر درونددې چه بندیګان هغه ادا کړې شی اود الله ﷻ نعمتونه دهغې نه ډیرزیات دی چه بندیګان هغه اوشمیری. خلقو شپه ورځ توبه او استغفار کوئې.په صحیح بخاری کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائیل چه اې الله هم ستا د پاره ټول حمد او ثناء ده. زمونږ ثناګانې ناکافی دی پوره او بې پرواه کونکې نه دی. یاالله ته مو معاف کړې.([1]) بزار کښې دحضورﷺ ارشاد دې د قیامت په ورځ به د انسان درې کتابونه راوځی یو کښې به نیکئې لیکلې شوې وی په دوئم کښې به ګناهونه وی او په دریم کښې به د الله ﷻ نعمتونه وی.الله ﷻ به خپلو نعمتونوکښې د ټولونه وړوکې نعمت ته اوفرمائی پاسه اوخپله بدله او معاوضه د ده د نیکوعملونونه واخله. دې سره به د هغه ټول اعمال ختم شی. بیا به هم هغه یك دم اووائی چه یا الله زما پوره قیمت خو وصول نه شو. خیال کوئې چه لا تراوسه پورې د ګناهونو کتاب لا هغه شان پروت دې او د ټولو نعمتونو کتاب هم لا هغه شان پروت دې. که په بنده باندې د الله ﷻ اراده د رحم او کرم اوشوه نو اوس به دهغه نیکئې زیاتې کړی او د هغه د ګناهونو نه به زیاتې شی او هغه ته به اوفرمائی چه ما خپل نعمتونه تاته بغیر د بدلې اوبښل.([2]) د دې سند ضعیف دې.

د شکر پوره ادا کولو طریقه:: په یو روایت کښې دی چه حضرت داؤد ﷺ د الله ﷻ جل وعلا نه تپوس اوکړو چه زه ستا شکر څنګه ادا کړم؟ شکر کول هم پخپله ستایو نعمت دې. جواب به ملاؤ شی داؤد

[1]) صحیح بخاری کتاب الاطعمة باب مایوقول اذا فرغ من طعامه:٥٤٥٨.

[2]) البزار٣٤٤٤، مجمع الزوائد:١٠/مجمع الزوائد:٣٥٧/١٠

Scanned with Ca

اوس تا شکر اداکړو کله چه ته په دې پوهه شوې اود دې اقرار دې اوکړوچه ته زماد نعمتونو د شکر ادا کولو نه قاصر نې. حضرت امام شافعي ﷫ فرماني هم د الله ﷻ د پاره خو حمد دې د چا د بې شميره نعمتونو نه چه د يو نعمت شکر هم بغير د هغه د يو نوی نعمت نه مونږ نه شو ادا کولې خکه چه په دې نوی نعمت باندې بيا يو شکر ادا کول واجب کيږي.نو بيا ددې نعمت د شکر ادا کولو توفيق ملاويدلو باندې بيا نعمت ملاوشو د کوم شکريه چه واجب شوه. يو شاعر هم دا مضمون په يو شعر کښې تړلې دې که په يو يو ويښته باندې ژبه وی نوبياهم ستا د يو نعمت شکر پوره نه شو اداکولې. ستا احسانات او انعامات بې شميره دی.

وَاِذْ	قَالَ	اِبْرٰهِيْمُ	رَبِّ	اجْعَلْ	
او کله چې	اووئيل	ابراهيم ﷵ	ائې ربه زما	جوړ کړه	
.اوخه وخت چې ابراهيم ﷵ دعا اوکړه چې					
هٰذَا الْبَلَدَ	اٰمِنًا	وَّاجْنُبْنِيْ	وَبَنِيَّ	اَنْ نَّعْبُدَ	
دا ښار	امن والا	او خامن زما	او اوساته ما	(ددې نه) چې عبادت اوکړو مونږ	
ائې زما ربه دا ښار(مکه) د امن ځائې اوګرځوه .... اوما او زما اولاد د بتانو د عبادت نه					
الْاَصْنَامَ ؕ	رَبِّ	اِنَّهُنَّ	اَضْلَلْنَ	كَثِيْرًا	مِّنَ النَّاسِ ۚ فَمَنْ
دبتانو	ائې ربه زما	بيشکه دې بتانو	بې لارې کړل	ډير	د خلقو نه / نو هغه څوک
بچ اوساته ائې زما ربه دې بتانو خو ډير خلق ګمراه کړی دی(دهغوی دګمراهۍ سبب جوړشوی دی) نو چا					
تَبِعَنِيْ	فَاِنَّهٗ	مِنِّيْ ۚ	وَمَنْ	عَصَانِيْ	
چې روان شو په طريقه زما	نو بيشکه هغۀ	د (ملت) زمانه دې	او هغه چا	چې نافرماني او کړه زما	
چې زما تابعداری اوکړه .... هغۀ خو زما دی .... او چا چې زما نافرماني اوکړه					
فَاِنَّكَ	غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ ۝			
نوبيشکه تۀ	ښښونکې	مهربانه ئې			
نو تۀ ښښونکې ډير مهربان يې					

قوله تعالى:: رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ

د مکې د پاره د امن دعا:- الله ﷻ بيان فرماني چه د حرمت والا ښار په شروع کښې د الله ﷻ په توحيد باندې جوړشوې وو.د دې اول باني حضرت ابراهيم خليل الله ﷵ دالله ﷻ نه سوا د نورو د عبادت کونکونه بری يعنی خلاص وو. هم دوی د دې په امن کيدو دعاکړې وه چه الله ﷻ قبوله کړه. د ټولونه اول د برکت نه ډك او د الله ﷻ دهدايت کورمکه مکرمه هم د الله ﷻ ده. کوم کښې چه د نورو ډيرو نښونه علاوه مقام ابراهيم هم دې. دې ښارته چه څوك اورسيدل نو هغه امن او آمان ته راغلو. د دې ښار د جوړولو نه پس خليل الله ﷵ دعا اوکړه چه يا الله دا ښار د امن والا جوړکړه. د دې د پاره ئې اوفرمائيل چه د الله ﷻشکر دې چا چه ماله د حضرت اسماعيل ﷵ او حضرت اسحاق ﷵ په شان بچې راکړه. حضرت اسماعيل ﷵ د حضرت اسحاق ﷵ نه ديارلس کاله مشروو. دې نه مخکښې چه کله هغوی حضرت اسماعيل ﷵ پنې روونکې د مور سره دلته راوستلې وو نو هغه وخت کښې هم هغه

Scanned with Ca

ددې ښارد امن دعاکړې وه خود هغه وخت الفاظ داوو. ﴿رَبِّ اجۡعَلۡ هٰذَا الۡبَلَدَ﴾ نوېدې دعاکښې بلد باندې لام نشته ځکه چه دادعاد ښاردآبادئی نه اول ده اواوس خو ښار جوړ شوې وو نو بلد ئې معرف بالام راوړلو. په سورة بقره کښې مونږ دا ځیزونه په نوضاحت او تفصیل سره ذکر کړې. بیائی په دوئمه دعا کښې خپل اولاد هم شریك کړلو. انسان له پکاردی چه په خپله دعاکښې خپل اولاد هم اومور پلار هم شامل کړی. بیاهغوی د بتانو ګمراهی او د هغې فتنه اکثر خلقولره دهوکه کول دلته بیان کړل، د هغې نه د خپلې ویزارئی څرګندونه اوکړه. او هغوی الله ﷻ ته حواله کړل چه که غواړی نو اودې ښښی او که غواړی نو سزا دې ورکړی. لکه څنګه چه به روح الله ﷺ د قیامت په ورځ وائی که ته دوی په عذاب کوې نوستا بندیګان دی اوکه ښښې نو ته عزیز او حکیم ئې. دا یاد ساتئی چه په دې کښې صرف د الله ﷻ د رضا اود هغه د ارادې طرف ته اشاره ده نه چه د هغې واقع کیدل جائز ګڼړل دی.

رسول ﷺ دې ایتونو لوستلو سره امت دپاره ژړل: :حضور ﷺ د روح الله ﷺ دا قول او د خلیل الله ﷺ دا قول ﴿اِنۡ تُعَذِّبۡهُمۡ﴾ الخ تلاوت کولو سره په ژړا ژړا کښې خپل امت یادکړونو الله ﷻ حضرت جبرائیل ﷺ ته حکم اوکړلو چه لاړشه معلومه کړه چه ولې ژاړې؟ هغوی ﷺ وجه بیان کړه نوحکم اوشو چه لاړشه او ورته اووایه چه تا به مونږ د خپل امت باره کښې خوشحاله کوو او خفه کووبه دې نه.[1]

مِنۡ ذُرِّیَّتِیۡ	اَسۡكَنۡتُ	اِنِّیۡۤ	رَبَّنَآ
اولاد خپل	دیره کړل ما	بیشکه	ائي ربه زمونږ
ائي زمونږ ربه ! بیشکه ما خپل اولاد ستا عزتمند کور			

الۡمُحَرَّمِ ۙ	عِنۡدَ بَیۡتِكَ	زَرۡعٍ	ذِیۡ	غَیۡرِ	بِوَادٍ
چې محترم دې	خوا ته د کور ستا	د فصل	خاوند	چې نۀ دې	په داسې میدان کښې
کعبې سره نزدې په بې اوبو او بې ګیاه میدان کښې دیره کړل					

مِّنَ النَّاسِ	اَفۡـِٕدَةً	فَاجۡعَلۡ	الصَّلٰوةَ	لِیُقِیۡمُوا	رَبَّنَا
د خلقو	زړونه	نو اوګرځوه	مونځ	د پاره د دې چې قائم کړی	ائي ربه زمونږ
ائي زمونږ ربه د دې د پاره چې دوئ مونځونه په پابندئ سره اوکړی ا پس د بعضو خلقو زړونه					

لَعَلَّهُمۡ	مِّنَ الثَّمَرٰتِ	وَارۡزُقۡهُمۡ	اِلَیۡهِمۡ	تَهۡوِیۡۤ
د پاره د دې چې دوئ	د میوو نه	او ورکړه دوئ ته	دوئ ته	چې راځی په محبت سره
چې ستا	....	اودوئ ته میوې ورکړه		د ددوئ طرف ته مائله کړه

یَشۡكُرُوۡنَ ۝
شکر اوباسی
شکر اداکړی

قوله تعالی:: وَارۡزُقۡهُمۡ مِّنَ الثَّمَرٰتِ

دابراهیم ﷺ دمیوود زیاتوالی دعا: دا دوئمه دعاده. اوله دعا د ښارد آبادئی نه اول کله چه هغوی حضرت اسماعیل ﷺ اودهغه مور بی بی دلته پریخودې وو اودا دعاد دې ښار د آبادیدونه پس ده. دې دپاره

[1] صحیح مسلم کتاب الایمان باب دعاء النبی ﷺ لامته وبکائه شفقة علیهم:۲۰۲، ابن حبان:۷۶۳٤، السنن الکبری:۱۱۲۶۹.

Scanned with Ca

دلته ﴿عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ﴾ لفظ راوړلو اود مونځ قائم کولو هم ذکر اوکړو. ابن جرير رحمه الله فرمائي دا متعلق دې لفظ ﴿الْمُحَرَّمِ﴾ سره يعني دا ئې دحرمت والا ځکه جوړکړو چه د دې ځائ والا په تسلئي سره مونځ اداکړې شي. دا نکته هم د يادولو قابله ده چه هغوی اوفرمائيل د څه خلقو زړه د هغوی طرف ته تيټ کړې که د ټولو خلقو د زړه د ټيټيدلو دعا وه نود فارس روم يهود او نصارئ غرض د ټولې دنيا خلق به دلته اولټه پراته وو. هغوی صرف د مسلمانانودپاره دا دعا اوکړه اودعائي اوکړه چه هغوی ته ميوې هم ورکړه. دا زمکه د زميندارئي قابله هم نه ده اودعا د ميوو د رزق کولې شي.
الله ﷻ دا دعا هم قبوله کړه لکه چه ارشاد دې ﴿اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَّهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا يُّجْبٰٓى اِلَيْهِ ثَمَرٰتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّنْ لَّدُنَّا﴾ يعني آيا مونږ هغوی ته د حرمت او امن والا ځائ نه دې ورکړې. دلته د هر څيز ميوې د هغوی طرف ته راښکلې راځي چه خاص زمونږ د طرف نه رزق دې. نو دا د الله ﷻ خاص رحم وکرم او مهرباني ده چه د ښار پيداوار هيڅ هم نه دې او ميوې دهر قسم هلته موجود دی داد حضرت ابراهيم خليل الرحمن صلوات الله وسلامه عليه د دعا قبوليت دې.

رَبَّنَآ | اِنَّكَ | تَعْلَمُ | مَا نُخْفِيْ | وَمَا
اے ربه زمونږ | بيشکه ته | معلوم دی تاته | هغه چې پټوو ئې مونږ | او هغه
اڅې زمونږ ربه ! بيشکه څه چې مونږ پټوؤ او څه چې مونږ ښکاره کوو ټول هر څه تا

نُعْلِنُ ؕ | وَمَا يَخْفٰى | عَلَى اللّٰهِ | مِنْ شَيْءٍ | فِى الْاَرْضِ | وَلَا
چې ښکاره کوو ئې مونږ | او نه پټيږی | په الله باندې | هيڅ څيز | په زمکه کښې | او نه
ته معلوم دي| او د الله ﷻ نه په زمکه کښې او په اسمان کښې هيڅ څيز پټ نه دې.........

فِى السَّمَآءِ ۝ | اَلْحَمْدُ | لِلّٰهِ | الَّذِيْ | وَهَبَ | لِيْ | عَلَى الْكِبَرِ
په اسمان کښې | ثنا ده | الله د پاره | هغه الله | چې رائې کړل | ماته | سره د بوډاوالی
.......|... ټول تعريفونه الله ﷻ د پاره دی | چې ماته ئې په پيرئ (بوډاتوب) کښې (دوه ځامن)

اِسْمٰعِيْلَ | وَاِسْحٰقَ ؕ | اِنَّ | رَبِّيْ | لَسَمِيْعُ | الدُّعَآءِ ۝ | رَبِّ
اسماعيل | او اسحاق | بيشکه | رب زما | خامخا اوريدونکې | د دعا دې | اڅې ربه زما
اسماعيل عليه السلام او اسحاق عليه السلام راکړل | بيشکه زما رب دعاګانې اوری | .... اڅې زما ربه

اجْعَلْنِيْ | مُقِيْمَ الصَّلٰوةِ | وَمِنْ ذُرِّيَّتِيْ ۖ | رَبَّنَا | وَتَقَبَّلْ | دُعَآءِ ۝
جوړ کړې ما | قائيمونکې د مانځه | او زما د اولاد نه هم | اڅې ربه زمونږ | او قبوله کړې | دعا زما
ما او زما اولاد هم دمونځ پابند جوړ کړه | .... اڅې زمونږ ربه ! زما دعا قبوله کړه

رَبَّنَا | اغْفِرْ | لِيْ | وَلِوَالِدَيَّ | وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ | يَوْمَ
اڅې ربه زمونږ | ښنه اوکړې | ماته | او مور او پلار زماته | او مومنانو ته | په هغه ورځ
اڅې زمونږ ربه ! ما او زما مورپلار اوټول مؤمنان په هغه ورځ اوښنه | په کومه ورځ چې به

يَقُوْمُ الْحِسَابُ ۝ ع
چې قائميږی حساب |
حساب کتاب کيږی |

Scanned with Ca

قوله تعالى:: رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلٰوةِ

دحضرت ابراهيم ﷺ یوه بله دعا. د الله ﷻ خلیل ﷺ په خپله دعا کښې فرمائي چه الله ﷻ خو زما ارادې اومقصود زمانه ښه پیژني. زما خوښه ده چه دلته اوسیدونکي ستا د رضا طالب او صرف هم ستا طرف ته راغب وي. ظاهراو باطن خوتاته معلوم دي. د زمکې اوآسمان هر څیز تاته ښکاره دې. ستا احسان دې چه په دې بوډاوالي کښې تاماله اولاد راکړو او یو پسې دې بل بچې راکړو اسماعيل ﷺ او اسحاق ﷺ هم. ته د دعاګانو اوریدونکې او قبلونکې ئې. ما اوغوښتل او تا راکړه. نو ستا شکر دې یا الله ته ما د مونځونو پابند جوړکړه اوزما اولاد کښې هم دا سلسله روانه اوساتي. زما ټولې دعاګانې قبولې کړه. د ﴿وَلِوَالِدَيَّ﴾ قراءت بعضو ﴿وَلِوَالِدِي﴾ هم کړې دې په صيغه د مفرد سره. دا یاد ساته چه دا دعا د دې نه وړاندې ده.چه هغوی ته د الله ﷻ د طرف نه معلومه شوه چه ستا پلار د الله ﷻ په دښمنئ باندې مړشوې دې. نوچه کله دا ښکاره شوه نو هغوی د خپل پلار نه ویزاره شو. نو دلته هغوی د خپل مور پلار او ټولو مؤمنانو د خطاګانو معافي د الله ﷻ نه غواړي چه د اعمالو د حساب او بدلې په ورځ دې خطاګانې معاف وي.

وَلَا تَحْسَبَنَّ	اللّٰهَ	غَافِلًا	عَمَّا	يَعْمَلُ
او ته مه کوه ګمان	په الله باندې	چې غافله دې	د هغه کارونو نه	چې کوي ئې
.........اوته په الله باندې دا ګمان مه کوه	چې ګنې هغه د ظالمانو			

الظّٰلِمُوْنَ ۵ۙ	اِنَّمَا	يُؤَخِّرُهُمْ	لِيَوْمٍ	تَشْخَصُ	فِيْهِ
ظالمان	بیشکه	چې الله روستو کوی دوئ	هغه ورځ ته	چې غړیدلې به پاتې شی	په هغې کښې
دکارونو نه غافله دې	هغوئ ته ئې خو تر هغې ورځې پورې مهلت ورکړې دې	چې په کومه ورځ به			

الْاَبْصَارُ ۴۲ۙ	مُهْطِعِيْنَ	مُقْنِعِيْ	رُءُوْسِهِمْ	لَا يَرْتَدُّ
سترګې	چې منډې وهونکې به وي	اوچت نیونکې به وي	د سرونو خپلو	واپس به نۀ راګرځي
ئې سترګې غړیدلې پاتې شی	هغوئ به خپل سرونه اوچت کړي منډې وهي	د هغوئ		

اِلَيْهِمْ	طَرْفُهُمْ ۚ	وَاَفْئِدَتُهُمْ	هَوَآءٌ ۴۳ۭ
دوئ ته	سترګې د دوئ	او زړونه د دوئ به	الوتلي وي
نظرونه به دهغوئ طرفته نۀ واپس کیږي	او زړونه به ئې الوتې وي		

قوله تعالى:: وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا

د الله ﷻ ورکړې شوی مهلت نه ناجائزه فائده مه اوچته وه:- څوک دې دا نه ګڼړي چه د بدئي کونکو د بدو الله ﷻ ته هډو علم نشته خکه دوی په دې دنیاکښې خوشحاله او آباد دی. نه الله ﷻ د یو یو کس د یوې یوې ګهړئي د ښو اوبدو اعمالونه ښه خبر دې. دا مهلت پخپله د هغه ورکړې شوې دې چه یا خو به هغه واپس شی یا به په ګناهونوکښې نور هم زیات شی تر هغه وخته پورې چه د قیامت ورځ راشی د کومې ورځې تباهئ چه به سترګې بڼې راوباسی او روځې به اوچتې اوخیژی. اوچت سر د آواز کونکی آواز پسې به منډې وهی. چرته به اخوادیخوا نه کیږي. ټول به ډیر اطاعت کونکی جوړ شی. په منډو منډو به د الله ﷻ حضورته د حاضرئی د پاره بې واره راځی. نه به د ویرې نه او فکر نه سترګې لاندې ټیټولې شی اونه به سترګې رپولې شی. د زړونو به داحال وی لکه الوزی خالی پراته دی دویرې نه علاوه

Scanned with Ca

بل هیڅ څیز نشته هغه به ګرګس (سینه) ته رسیدلې وي د خپل ځای نه اخوا شوي دي اود دهشت او ویرې نه خراب شوي دي.

وَأَنذِرِ النَّاسَ يَوْمَ

| او اوویروه | خلق | د هغه ورځې نه

|او (ائې محبوبه ﷺ خلق دهغې ورځې

يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا

چې رابه شي هغوئ ته | عذاب | نو اوبه وائي | هغه کسان | چې ظلم ئې کړې وي | ائې ربه زمونږ

نه اوویروه | په کومه کښې چې به په هغوئ عذاب راشي | نو ظالمان خلق به اووائي | چې ائې زمونږ ربه

أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۙ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ ۗ

روستو کړې مونږ | نیتې نزدې ته | قبول به کړو مونږ | دعوت ستا | او پیروی به اوکړو | د رسولانو

مونږ ته لږ مهلت راکړه | چې مونږ ستا دعوت قبول کړو | اود پیغمبرانو تابعداری اوکړو

أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ۝ ۙ

ایا نۀ وئ تاسو | چې قسمونه به خوړل تاسو | د مخکښې نه | چې نشته تاسو لره | څه زوال

(مونږ به ورته اووایو) ایا تاسو نۀ وئ چې د دې نه وړاندې به مو قسمونه خوړل | چې مونږ د پاره زوال نشته

وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا

حالانکه اوسیدلی وئ تاسو | په کورونو د هغه کسانو کښې | چې هغوئ ظلم کړې وو

حال دا چې تاسو د هغه چا په ځایونو کښې اوسیدلې وئ چې په ځانونو ئې (د ګناهونو په وجه) زیاتې

أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ

په ځانونو خپلو باندې | او ښکاره شوې وۀ | تاسو ته | چې څرنګې | اوکړو سلوك مونږ | د هغوئ سره

کړې وو | او ښۀ ښکاره درته معلومه وه | چې هغوئ سره مونږ څه کړی وو ....

وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ ۝ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ ۖ وَعِندَ اللَّهِ

او بیان کړی وۀ مونږ | تاسو ته | مثالونه | او اوکړل هغوئ | تدبیرونه خپل | او د الله سره دي

او د هغوئ مثالونه مو درته اوروِلي وو | اودوئ خپل ټول سازشونه اوکړل | او د دوئ د سازشونو جواب

مَكْرُهُمْ وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ۝

(جواب د) مکر د هغوئ | او اګر چې وۀ | مکر د هغوئ (داسې) | چې اوخوزیږی | د وجې د هغې نه غرونه

الله ﷻ سره موجود وو | اګر که د دوئ سازشونه داسې زبردست سازشونه وو | چې غرونه هم ورته د ټینګې نۀ وو

قوله تعالى: أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم

دقیامت په ورځ دنیاته واپس تلل نامنظور: ظالمان اوبې انصافه خلق چه د الله ﷻ عذاب اووینی نو ارزو ګانې به کوی دعاګانې به غواړی چه مونږته لږشان مهلت ملاؤشی چه مونږحکم اومنواود پیغمبرانو تابعداری هم اوکړو. او په آیت کښې دي چه مرګ اووینی نو وائی ﴿رَبِّ ارْجِعُونِ﴾ یاالله اوس مو واپس

Scanned with Ca

کړه الخ. همدغه مضمون په آيت ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُلۡهِكُمۡ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡ عَن ذِكۡرِ ٱللَّهِ﴾ الخ کښې دي. يعنی اې مسلمانانو تاسو دې ستاسو مال اولاد دالله ﷻ د ياد نه غافله نه کړي. داسې کونکی خلق په ښکاره تاوان کښې دي. زمونږ ورکړې شوې زمونږ په لارکښې ورکوئ. داسې نه چه د مرګ په وخت کښې ارزو کوئ چه ماته دې د لږشان وخت مهلت ملاوشي. نو زه به خيرات اوکړم او په نيکانو کښې به شامل شم. يادساتئ د اجل راتلونه پس چاته مهلت نه ملاويږي. او الله ﷻ ستاسو د اعمالو نه خبر دې. په محشرکښې به هم د دوی دا حال وی. د سورة سجده آيت ﴿وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلۡمُجۡرِمُونَ﴾ کښې دی چه کاش که تا ګناهګاران اوليدل چه هغوی د پروردګار په وړاندې به سرونه ټيټ کړي شوی وائی اې زمونږ ربه مو اوليدل مونږ واوريدل ته مونږه يو ځل دنيا ته اوليږه نو مونږ به د يقين والاشو او نيک عملونه به اوکړو. هم دا بيان په آيت ﴿وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذۡ وُقِفُواْ عَلَى ٱلنَّارِ﴾ او آيت ﴿وَهُمۡ يَصۡطَرِخُونَ فِيهَا﴾ وغيره کښې هم دې. دلته هغوی ته جواب ملاويږي چه تاسو خو د دې نه اول قسمونه خوړلو سره وئيلې وو چه ستا نعمتونو ته هډو زوال نشته او قيامت خو هيڅ څيز نه دې مړه کيدلو نه پس خو اوچتيدل هډوشته نه اوس د دې مزه واخلئ تاسو څه وئيل او ښه کلک قسمونه به مو خوړل او نورو ته به مو يقين ورکولو چه مړي به الله ﷻ دوباره نه ژوندي کوی. بيا فرمائي چه تاسو پخپله اوليدل او واوريدل چه تاسو نه اول ستاسو په شان خلقو سره مونږ څه اوکړل. د هغوی مثالونه مونږ تاسو ته هم بيان کړي دی چه زمونږ په عذابونو هغوی څنګه غرق کړې شو. سره د دې نه تاسو د هغوی نه عبرت نه حاصلوئ او بيدار کيږئ نه، نو تاسو څومره چالاک ئې خو ښکاره خبره ده چه الله ﷻ سره څوک چالاکی نه شی کولې.

د نمروديوه قصه:: حضرت ابراهيم ؑ سره چه چا جګړه کړې وه هغه د ګده (مرداره خوړونکې يو الوتونکې څيز دې) دوه بچې ساتلې وو. کله چه هغه لوئ شو اوځوانان شو او طاقت او قوت والا شو نود يو وړوکی چوکئ يوې خپې پورې ئې يو اوتړلو د دونمې خپې سره ئې بل اوتړلو. د هغوی د خوراك د پاره ئې هيڅ نه ورکول او پخپله سره د ملګری په دې چوکئ کيناستل اود يو لرګی سرپورې غوښه اوتړله او اوچته ئې کړه. نهر ګده هغه د خوړلو د پاره اوچت والوتلو او خپل زور سره ئې چوکئ هم اوچته کړه. اوس چه دې دومره اوچتوالی ته اورسيدو چه هريوڅيز دوی ته د مچ په شان ښکاره شو نو هغوی لرګې ښکته کړو نو دې وخت کښې غوښه لاندې ښکاريده په دې وجه ځناور خپلې وزرې راغونډې کړې او د غوښې حاصلولو د پاره لاندې کوزيدل شروع کړل او دا چوکئ هم لاندې کيدل شروع شو. تر دې چه زمکې ته اورسيدل نو دا دی هغه مکارئ دکومو سره چه د غرونو زوال هم ممکن شان شی. دعبدالله ؓ په قراءت کښې ﴿وَإِن كَانَ مَكۡرُهُمۡ﴾ دې. حضرت علی ؓ حضرت ابی بن کعب ؓ او حضرت عمر ؓ قراءت هم دغه دې. دا قصه د نمرود ده چه د کنعان بادشاه وو هغه په دې بهانه باندې د آسمان قبضه غوښتې وه. د هغه نه پس د قبطيانو بادشاه فرعون هم دا چل کولو. ډيره لويه او اوچته مناره ئې جوړه کړې وه خو د دواړو کمزوری ضعيفي او عاجزی ښکاره شوه او د ذلت خوارئ ښکته کيدلو او تنزل سره حقير او ذليل شو. وائي چه کله بخت نصر په دې حيله باندې خپل تخت ډير اوچت بوتلو تردې چه زمکه او دزمکې اوسيدونکی دهغه د سترګونه غائب شونوهغه له يو قدرتی آواز راغلو چه اې سرکشه او باغی څه اراده لرې؟ دې اوويريدو لږ ساعت پس دا غيبی آواز بيا راغلو اوس خو د هغه څيګر اوبه شو او زر ئې نيزه ښکته کړه او لاندې ئې کوزيدل شروع کړه. دحضرت مجاهد په قراءت کښې ﴿لَتَزُولُ﴾ دې بدله کښې د ﴿لِتَزُولَ﴾ ابن عباس ؓ دا نافيه منی يعنی د هغوی مکر غرونه نه شی زائل کولې. حسن بصری رحمه الله هم دا وائی. دابن جرير رحمه الله توجيه دابيان فرمائی چه دهغوی شرك او کفر غرونه نه شی اخواکولې هيڅ ضرر نه شی ورکولې صرف هم د هغوی وبال د هغوی په ځانونو دی. زه وايم چه هم ددې په شان د الله ﷻ دا فرمان هم دې ﴿وَلَا تَمۡشِ فِي ٱلۡأَرۡضِ مَرَحًاۖ إِنَّكَ لَن تَخۡرِقَ ٱلۡأَرۡضَ وَلَن تَبۡلُغَ ٱلۡجِبَالَ﴾

Scanned with Ca

طُوَلًا﴾ په زمکه دکبرژنو په شان مه ګرځه نه خو ته زمکه څیرلې شې نه دغرونواوچتوالی ته رسیدې شې.دابن عباس ﷛ دوئم قول دادې چه دهغوی شرك غرونه زائل کونکې دې لکه چه داالله ﷻ ارشاد دې ﴿تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ﴾ دې سره خودآسمانونوشلیدل ممکن دی.دضحاك رحمه الله اوقتاده رحمه الله هم دغه قول دې

فَلَا تَحْسَبَنَّ	اللّٰهَ	مُخْلِفَ	وَعْدِهٖ	رُسُلَهٗ ؕ	اِنَّ اللّٰهَ	عَزِيْزٌ
پس ته ګمان مه کوه	په الله باندې	دخلاف کونکی	د وعدې خپلې	د رسولانو خپلو سره	بیشکه الله	غالب دې

نو دا ګمان هیچرې مه کوه | چې الله ﷻ به خپلو پیغمبرانو سره وعده خلافی اوکړي | بیشکه الله ﷻ غالب

ذُو انْتِقَامٍ ؕ	يَوْمَ	تُبَدَّلُ	الْاَرْضُ	غَيْرَ الْاَرْضِ
بدله اخستونکې دې	(اوویروه دوی)د هغه ورځ نه	چې بدل به کړې شی	دا زمکه	په بلې زمکې سره

بدله اخستونکې دې | (دوئ دهغې ورځې نه) اوویروه | په کومه ورځ چې به دازمکه په بله زمکه بدله شی

وَالسَّمٰوٰتُ	وَبَرَزُوْا	لِلّٰهِ	الْوَاحِدِ	الْقَهَّارِ ؕ
او اسمانونه هم	او حاضر به شی	الله ته	چې یو دې	غالب دې	اوټه به اووینی

اواسمانونه (به بې نوره شی) | اودوئ ټول به غالب الله ﷻ ته ورمخامخ شی | اوټه به اووینی

قوله تعالی:: يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ

دقیامت په ورځ به زمکه او آسمانونه بدلولې شی. الله ﷻ خپله وعده مقرر او موکد کوی چه په دنیا او آخرت کښې چه هغه د خپلو رسولانو سره کومه وعده کړې ده هغه هیڅ کله هم د هغې خلاف کونکې نه دې. په هغه باندې بل هیڅ څوك غالب نشته هغه په ټولو غالب دې. د هغه د ارادې مراد جدانه دې هغه چه څه اوغوښتل بس هم هغه کیږی. هغه به د کافرانونه د هغوی د ظلم بدله خامخا اخلی. د قیامت په ورځ به په هغوی حسرت نااميدی او ارمان پروت وی. په هغه ورځ به زمکه وی خو د دې نه علاوه بله به وی. دغه شان به آسمان هم بدل کړې شی. په بخاری شریف او مسلم شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی په یو داسې سپینه او صفازمکه باندې حشر کولې شئی لکه چه د میدې سپینې ټیکنې وی او په هغې باندې هیڅ نښه او ښکته پورته نه وی([1])مسنداحمد کښې روایت دې حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی د ټولو نه مخکښې هم ما درسول الله ﷺ نه د دې آیت باره کښې د سوال ټپوس کړې وو چه هغه وخت به خلق کوم خائ وی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل په پل صراط باندې.([2]) یوبل روایت کښې دی چه حضور ﷺ داهم اوفرمائیل چه تا د هغې خبرې ټپوس اوکړوچه زما په امت کښې ددغه خبرې چا ټپوس نه دې کړې([3])او په بل روایت کښې دی چه داسوال دمور بی بی رضی الله عنها ددې آیت ﴿وَالْاَرْضُ جَمِيْعًا قَبْضَتُهٗ﴾ متعلق وو اوهغوی ﷺ هم دغه جواب ورکړې وو.([4])

دیهودی عالم سوالونه اودهغې جوابونه: ثوبان ﷛ فرمائی چه زه رسول الله ﷺ سره ووم یو یهودی عالم راغلو او هغه د رسول الله ﷺ نوم واخستو او سلام علیك نې اووئیل. ما هغه له دومره په زوره دیکه ورکړه چه نزدې وه چه راپریوتلې وې. هغه ماته اووئیل چه تا ماله ولې دیکه راکړه. ما هغه ته اووئیل چه بې ادبه یارسول الله نه وائې او د هغه نوم اخلې. هغه اووئیلې چه مونږه خو کوم نوم د هغه اود هغه د

[1] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب یقبض الله الارض یوم القیامة:۲۵۲۱، صحیح مسلم:۲۷۹۰، ابن حبان:۷۳۲۰.

[2] احمد:۳۵/۶، صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین، باب فی البعث والنشور: ۲۷۹۱ترمذی:۳۱۲۱، ابن ماجه:۴۲۷۹، ابن حبان:۷۳۸۰.

[3] احمد:۱۰۱/۶، صحیح مسلم:۲۷۹۱.

[4] احمد:۱۱۷/۶،ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الزمر:۳۲٤۱.

Scanned with Ca

خاندان والا د خلقو ايخودې دې هم په هغه نوم باندې به نې رابلو.حضورﷺ اوفرمائيل زما خاندان خوزما نوم هم محمد(ﷺ) ايخودې دې. يهودی وئيلې چه واوره زه تانه يوه خبره معلومولو له راغلې يم. حضورﷺ اوفرمائيل چه بيا به زما جواب تاله څه نفع هم درکړی؟ هغه اووئيل چه واخويه نې اورم د نبي ﷺ په لاس کښې چه کوم ډکې ووا هغه په زمکه باندې کرخولو سره اوفرمائيل چه ښه ده معلومه کړه. هغه وئيل چه کله زمکه او آسمان بدل کړې شی نو هغه وخت به خلق کوم ځائ وی؟ وئې فرمائيل پل صراط سره په تياروکښې هغه تپوس اوکړو چه د ټولونه اول به په پل صراط باندې کوم خلق تيريږی؟ هغوی ﷺاوفرمائيل چه مهاجرين او فقيران نو هغه تپوس اوکړو چه هغوی ته به د ټولونه مخکښې کومه تحفه ملاويږی؟ هغویﷺ اوفرمائيل چه د کب د اينې زياتی. هغه تپوس اوکړو چه دې نه پس به هغوی ته کوم خوراك ملاويږی؟ هغویﷺ اوفرمائيل چه جنتی غوينې به حلالولې شی کوم چه د جنت په اطرافوکښې څرن کوی. هغه بيا تپوس اوکړو چه د څکلو د پاره به څه ملاويږی؟ هغویﷺ اوفرمائيل د جنت د نهر سلسبيل اوبه. يهودی اووئيل ستا ټول جوابونه په حقه دی. ښه ده زه اوس ديوې بلې خبرې تپوس کوم چه هغه خو يا نبی پيژنی او يا د دنيا يو دوه کسان نو حضورﷺ اوفرمائيل چه تاله به زما جواب څه نفع درکړی؟ هغه وئيل واوخوره. د بچی باره کښې ته څه فرمائې؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه د سړی خاص اوبه د سپين رنګ وی او د ښځې خاص اوبه دزيړ رنګ وی کله چه دا دواړه جمع کيږی نو که د سړی اوبه غالب راشی نود الله په حکم سره هلك پيداکيږی او که د ښځې اوبه غالب راشی نو د الله ﷻ په حکم جينئی پيدا کيږی. يهودی اووئيل چه بې شکه ته رښتونې ئی او د الله ﷻ پيغمبر ئې. بيا واپس لاړو نو هغه وخت حضورﷺ اوفرمائيل هغه چه کله مانه سوال اوکړو نو ماته يو جواب هم معلوم نه ووخو هغه وخت ماته الله ﷻجواب اوخودل(مسنداحمد)([1])په ابن جريرطبری کښې دی چه ديهودی عالم د روميې سوال په جواب کښې حضورﷺ اوفرمائيل هغه وخت به مخلوق د الله ﷻ په ميلمستياکښې وی. نو چه هغوی سره کوم څيزونه دی د هغې نه به عاجزه نه وی. عمروبن ميمون رحمه الله فرمائی چه دا زمکه به بدله کړې شی او زمکه به د سپينې ميدې د ټکنی غوندې وی په کومه کښې چه به هيڅ وينه بهيدل نه وی او نه به څه ګناه وی، سترګې به تيزې وی د داعی آواز به په غوږونوکښې وی ټول به بربنډې پښې او بربنډ بدنونه ولاړ وی تردې چه خوله به د واګو په شان شی. د حضرت ابن مسعودؓ نه هم داسې روايت دې.([2])

دقيامت د زمکې کيفيت:په يو مرفوع روايت کښې دی چه د سپين رنګ به هغه زمکه وی چه په هغې به د وينې هيڅ څاڅکې نه وی پريوتلې اونه به په هغې څه د ګناه عمل شوې وی. ([3])دا مرفوع کونکې صرف يو راوی دې يعنی جريربن ايوب رحمه الله اوهغه قوی نه دې. په ابن جريرکښې دی چه حضورﷺ يهوديانوله خپل سړې اوليږه بيا نې د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه تپوس اوکړو چه ما خپل سړې ولې يهوديانوله اوليږلو هغوی عرض اوکړوچه الله ﷻ خبردې يا دهغه رسولﷺ.هغوی آيت اوفرمائيل ﴿ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ وَبَرَزُوْا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾باره کښې ياد اوساتئی چه هغه به په هغه ورځ لکه د چاندئی په شان سپينه وی([4])کله چه هغه خلق راغله نو هغوی تپوس اوکړو نو هغوی وئيل سپينه به وی لکه ميده. د نورو سلفونه روايت دې چه د چاندئی زمکه به وی حضرت علیؓ فرمائی چه آسمان به د سرو زرو وی. ابیؓ فرمائی چه هغه به باغونه شوی وی. محمد بن قيس رحمه الله وائی روټئی به جوړه شوې

---

[1] صحيح مسلم كتاب الحيض باب بيان صفة منى الرجل والمراة:۳۱۵، ابن حبان:۷۴۲۲.

[2] حاكم:٤/٥٧٠.

[3] البزار:۳٤۳۱، طبرانی:۱۰۳۳۳، مجمع الزوائد:۷/٤٥.

[4] الطبری:۱۳/۲٥۰.

Scanned with Ca

وی چه مؤمنان به د هغوی د خپو د لاندې اوخوری. سعید بن جبیر ﷫ هم دغه فرمائی چه زمکه به بدله شی او روټئی به جوړه شی. عبدالله بن مسعود﷜ فرمائی چه د قیامت په ورځ به ټوله زمکه د اور شی د دې شاته به جنت وی چه د هغې نعمتونه به د بهر نه ښکاری. خلق به په خپلو خولوکښې ډوب وی او دې وخت کښې به حساب کتاب نه وی شروع شوی. د انسان خولې خو به اول په قدمونوکښې وی بیا به زیاتې شی او ترپوزې پورې به اورسی په وجه د هغه سختئی ویرونکی او خطرناك نظارې چه د هغوی د سترګو په وړاندې وی. کعب﷜ وائی چه زمکه به باغونه جوړ شی او سمندر به اُور جوړشی. زمکه به بدله کړې شی. د ابوداؤد په حدیث شریف کښې دی چه د سمندر سفر دې غازی یا حاجی یا عمره کونکې کوی ځکه چه دسمندر لاندې اوردې یاد اُور لاندې سمندر دې[1]دصور په مشهور حدیث کښې دی چه الله ﷻ به زمکه راغونډه کړی اود عقاظی څرمن په شان به ئې راکاږی، په هغې کښې به هیڅ لوړه ژوره نه ښکاری. بیا به هم په یو آواز سره ټول مخلوق په زمکه راخور شی.[2] بیاارشاد دې چه ټول مخلوق به د قبرونونه راوځی او د الله واحد قهار په وړاندې به مخامخ شی. هغه الله چه یوازې دې او څوك چه په هرڅیز باندې غالب دې د ټولو ستړونه به د هغه په وړاندې ټیټ وی او ټول به د هغه د حکم تابعدار وی.

وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ۝ سَرَابِيلُهُم
اوته به اووینې مجرمان | په دغه ورځ | چې تړلی شوی به وی | په زنځیرونو کښې |قمیصونه د هغویٔ به
اوته به اووینې چې نافرمان به په دغه ورځ په یوبل پورې په زنځیرونو تړلی وی | دهغویٔ قمیصونه
مِّن قَطِرَانٍ وَتَغْشَىٰ وُجُوهَهُمُ النَّارُ ۝ لِيَجْزِيَ اللَّهُ
دګوګړو وی | او راخور به وی | په مخونو د هغویٔ باندې| وور | دپاره ددې چې بدله ورکړی الله
به ګوګړو نه جوړ وی |او په مخونو به ئې د اور (لمبه) راخوره وی | دا د دې د پاره چې الله ﷻ هر
كُلَّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝
هر انسان ته | د هغه عمل چې کړې ئې وی | بیشکه الله | زراخستونکې دې د حساب |
نفس ته دخپل عمل بدله ورکړی | بیشکه الله ﷻ ډیر زر حساب اخستونکې دې |

قوله تعالى:: سَرَابِيلُهُم مِّن قَطِرَانٍ

دوزخیان به دګوګړو په جاموکښې قید وی: زمکه او آسمان بدل شوی دې مخلوق دالله ﷻ په وړاندې ولاړدې په هغه ورځ به اې نبی ته ګورې چه کفر اوفسادکونکی ګناهګاران پخپل مینځ کښې رانخلولی تړلی ولاړ وی اودهرقسم ګناهګاران به یوبل سره یوځایٔ ولاړ وی. لکه چه ارشاد دې ﴿احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ﴾ ظالمان او دهغوی د جوړ خلق رایوځایٔ کړئی. او په آیت کښې دی ﴿ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ۝﴾ یعنی د نفس جوړې به رایوځایٔ کړې شی. او بل ځایٔ کښې ارشاد دې﴿وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا ۝﴾ یعنی هغوی به د دوزخ په تنګو کورونو کښې یوځایٔ سوزولې اچولې شی نو هلته به مرګ مرګ چغې وهی.دسلیمان ﷺدپیریانو متعلق هم [مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ۝]الفظدې اصفادوائی دقید زنځیرونوته. دعمرو بن کلثوم په شعرونوکښې مصفد په معنی زنځیرونوکښې تړلی شوی قیدیان راغلی دی.هغوی ته چه کومې کپړې اچولې شی هغه به د ګوګړو وی کوم چه په اوښانو لګولې شی دا اور په تیزئی اوسرعت سره لګی.دالفظ ﴿قَطِرَانٍ﴾ هم دې ﴿ قَطِرَانٍ﴾ هم دې. ابن عباس ﷺ فرمائی ویلی شوی تانبې ته

[1]) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی رکوع البحر فی الغزو:۲٤۸۹، بیهقی:٤/۳۳٤التاریخ الکبیررقم:۱۸٤٦، التقریب:۱/۱۰۲-۱۰۳.
[2]) الطبری:۱۳/۲۵۲.

Scanned with Ca

قطران وائي د هغه سخت ګرم اور په شان د تانبې به د دوزخيانو جامې وي د هغوی مخونه به هم په اور کښې پټ شوي وي. د مخونو پورې به ئې اور ورختلې وي د سرونونه به ئې شغلې اوچتيږي. مخونه به ئې اوران شوي وي.

دې امت کښې دجاهليت څلور کارونه::په مسنداحمد کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي زما په امت کښې څلورکارونه د جاهليت دي چه د هغوی نه به لاړ نه شي. ①په حسب باندې فخر②په نسب کښې پيغوررونه ③د ستورونه د بارانونوغوښتنه④ په مړي ژاره. واوړئي که ژړا کونکې ښځې د خپل مرګ نه وړاندې توبه اونه کړه نو هغې ته به د قيامت په ورځ ګوګړو قميص او او ازغنه لوپټه اچولې شي.(١) په مسلم شريف کښې هم دا حديث دې(٢)او په روايت کښې دي چه هغه به د جنت او دوزخ په مينځ کښې اودرولې شي.د ګوګړو جامې به ئې وی او په مخ باندې به ئې اور لوبې کوی. (٣)د قيامت په ورځ به الله ﷻ دهر يود کارونو بدله ورکوی.دبدانو بدئې به مخامخ راشي.الله ﷻ به ډير زر د ټول مخلوق د حساب کتاب نه فارغ شي. ممکن دی چه دا آيت هم په شان د آيت ﴿اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ﴾ وی يعني د خلقو د حساب وخت نژدې راغلو ولې بيا هم هغوی د غفلت سره مخ اړولې دی او ممکن دی چه دا د بنده د حساب د وخت بيان وی يعنې ډير زر به حساب اوشي. ځکه چه هغه د ټولو خبرو نه خبردار دې د هغه نه يوه خبره هم پټه نه ده لکه څنګه د يوملك ټول خلق. ارشاد دی ﴿مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ ستاسو د ټولو پيدا کول او بيا د مرګ نه پس راژوندی کول ماته داسې دی لکه يو کس وژل او سوزول. هم دغه معنی د مجاهد رحمه الله د قول هم ده. چه د حساب په احاطه کښې الله ﷻ ډير تندی کونکې دې او دا هم کيدې شي چه هم دواړه معنې مراد وی يعنی د حساب وخت هم نيزدې او الله ﷻ ته په حساب کښې وخت هم نه لګی يوځوا شروع شو او بل خوا ختم شو. والله اعلم.

هٰذَا بَلٰغٌ	لِّلنَّاسِ	وَلِيُنْذَرُوْا	بِهٖ	وَلِيَعْلَمُوْٓا
دا قران پيغام دې	دپاره دخلقو	او چې اوويرولې شي دا خلق	په دې سره	او چې معلوم شي خلقو ته
دا(قران پاک) دخلقو دپاره يو لوئې پيغام دې	اوچې د دې په ذريعه هغوئ اوويرولې شي			اوچې پوهه شي

أَنَّمَا	هُوَ	إِلٰهٌ	وَّاحِدٌ	وَّلِيَذَّكَّرَ	أُولُوا الْأَلْبَابِ
چې بيشکه	هم هغهٔ (الله)	لائق د عبادت دې	يو	او چې نصيحت قبول کړي	خاوندان دعقلونو
چې په حقيقت کښې الله ﷻ صرف ځان له د عبادت مستحق دې				او چې پوهان ترې سبق واخلي	

قوله تعالى:: هٰذَا بَلٰغٌ لِّلنَّاسِ

قرآن د دنيا په وړاندې يو ښکاره پيغام:ارشاد دې چه داقرآن د الله ﷻ دطرف نه دنيا ته يو کولاؤ پيغام دې لکه څنګه چه په بل آيت کښې د نبی کريم ﷺ په ژبه مبارکه ارشاد دې﴿لِأُنذِرَكُم بِهِ وَمَن بَلَغَ﴾يعنې چه زه په دې قرآن سره تاهم هوښيار کړم. اوچه څنګه دا اورسی ټولو انسانانو او ټولو پيريانوته لکه څنګه چه د دې سورة په شروع کښې فرمائيلی دی چه دا کتاب مونږ هم ستا طرف ته نازل کړې دې چه ته خلق د تيارونه راوباسې او رڼا طرف ته ئې راولې الخ. د دې قرآن کريم غرض دا دې چه خلق هوښيار کړې شي اوويرولې شي اود دې دليلونه او حجتونه اووينی اولوستلو سره د تحقيق نه معلومه کړې چه الله ﷻ يوازې دې د هغه څوك شريك نشته اوعقلمند خلق نصيحت عبرت اووعظ اوپند حاصل کړی. سوچ او پوهه شنی.

الحمدلله دسورة ابراهيم تفسير ختم شو.

---

(١) احمد:٥/٣٤٢-٣٤٣وهوحديث صحيح، ابن حبان:٣١٤٣، بيهقى:٦٣/٤.

(٢) صحيح مسلم كتاب الجنائز باب التشديد فى النياحة: ٩٣٤.

(٣) طبرانى:٦/٢٣٨، مجمع الزوائد:١٤/٣.

Scanned with Ca